9

2-34-7690

Ev-4

2 [illegible] -2-2

2 400 40 Safta MADE IN SPAIN

A
139
93

Del Collegio de la Compañia de Jhs de Granada
B.e

BIBLIOTHECÆ

HOMILIARVM ET SERMONVM PRISCORVM ECCLESIÆ PATRVM

TOMI SECVNDI,

PARS SECVNDA.

IN QVA EVANGELIORVM, QVAE IN SACROsancto Missæ officio à Dominica in Passione vsque ad Dominicam in Albis quotidie leguntur, prout in Missali Romano ex decreto Concilij Tridentini restituto habentur, expositiones, plurimíque eorumdem Patrum iisdem diebus accommodati sermones continentur.

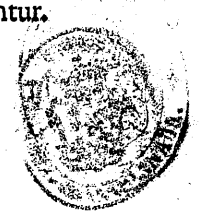

R. 12435

Bibliopola Lectori.

PERDVXERAM iam hanc noſtram Homiliarum Bibliothecam, amice Lector, ad vmbilicũ vſque, & de ea confeſtim in publicum emittenda cogitabam, cum mihi ſubijt in mentem, hunc ſecundum huius operis tomum in duas partes pro tua & commoditate & vtilitate diuidere. Videbam enim huius tomi tantam eſſe molem, vt vix commodè in vnum corpus compingi poßit, neque etiam homini præſertim litterato ingentia quædam librorum volumina ſubinde tractare ſatis eſſe facilè exiſtimabam. Itaque cum in priorem huius tomi partem eorum Euangeliorum expoſitiones contuliſſem, quæ eo tempore in auguſto Miſſæ ſacrificio leguntur, quod propriè ab Eccleſia Quadrageſima dici ſolet, in poſteriorem referre eſt viſum eorum Euangeliorum interpretationes, quæ Paßionis & Reſurrectionis Chriſti tempore in Eccleſia quotidie in Miſſa legi, & populo declarari cõſueuerunt. Quod certè, vt omnibus verbi Dei præconibus vſui eſſe poterit, ſic ijs potißimum commodum erit, qui cùm ſtudiorum, tum aliarũ occupationũ cauſſa, toto Quadrageſimæ tempore conciones ad populum habere non poßint, circa hoc tempus, quo frequẽtiores ſunt, aliquò ad concionandum ſolent quãdoque deſtinari. Habebunt enim illi in exigua vnius voluminis ſarcinula, amplam ſegetẽ & campum, in quo, quicquid ijs diebus ad populi animos ad pietatẽ permouendos valet, poterunt exiguo labore decerpere, & plebi ſibi commiſſæ propinare. Ego vero, etſi plures quàm ſperarã, in hoc opere edendo mihi facere ſumptus neceſſe fuerit, nolui tamen in ipſo quaſi huius longi æquoris portu, etiam cum aliqua rei meæ familiaris iactura, non tuæ commoditati vtilitatiq; conſulere, qui eum demum omnium mearum fortunarum & induſtriæ fructum quàm maximum iudicaui, ſi rei litterariæ ſacríſque concionatoribus aliqua ratione poſſem opitulari. Vale.

EVANG

EVANGELIVM
DOMINICÆ IN PASSIONE
SECVNDVM IOANNEM
CAP. VIII.

VIS ex vobis [a] arguet me de peccato? Si [b] veritatem dico, quare vos [c] non creditis mihi? Qui ex Deo est, verba Dei [d] audit. [c] Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis. Responderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei: Nonne bene dicimus nos, quia [f] Samaritanus es tu, & [g] dæmonium habes? Respondit Iesus: Ego dæmonium non habeo, sed honorifico [h] patrem meum: & vos [i] inhonorastis me. Ego autem [k] non quæro gloriam meam. [l] Est qui quærat & [m] iudicet. Amen amen dico vobis, si quis sermonem meum seruauerit, [n] mortem non videbit in æternum. Dixerunt ergo ei Iudæi: Nunc cognouimus, quia dæmonium habes. [o] Abraham [p] mortuus est, & prophetæ, & tu dicis: si quis sermonem meum seruauerit, non gustabit mortem in æternum? Nunquid tu maior es [q] patre nostro Abraham, qui mortuus est? & prophetæ mortui sunt. [r] Quem teipsum facis? Respondit Iesus? Si ego [s] glorifico meipsum, gloria mea nihil est. Est pater meus, qui glorificat me, quem vos dicitis: quia [t] Deus noster est: & non [v] cognouistis eum: Ego autem noui eum: & si dixero quia non scio [x] eum, ero similis vobis [y] mendax. Sed scio eum, & [z] sermonem eius seruo. Abraham [a] pater vester [b] exultauit, vt [c] videret diem meum. Vidit & gauisus est. [d] Dixerunt ergo Iudæi ad eum: Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti? Dixit eis [e] Iesus: Amen amen dico vobis, antequam Abraham [f] fieret [g] ego sum. [h] Tulerunt ergo lapides vt [i] iacerent in eum. [k] Iesus autem [l] abscondit se, & [m] exiuit de templo.

a Vt ego arguo vos & patrem vestrum. b Et cum nullus possit arguere me
c Nisi quia estis filij diaboli: Quia, ¶ Non natura, sed fide.
d Amat. e Sed. ¶ Per vitium non sunt ex Deo qui tamen per naturam sunt ex Deo.
f Hoc non negando recipit, quia custos. g Hoc vt falsum negat, sed vt patiens conuitium non reddit.
¶ Hoc solum de gloria sua. h Honorem ei debitum exhibendo.
i Per falsa opprobria. k Sicut simulatores, qui volunt videri, quod non sunt. l Pater.
m Discernit pater à gloria hominum gloriam filij, quem vnxit præ participibus suis.
n Veram, sed Iudæi verè mortui non intelligentes eam, putant dici, nunquam morietur, & irascentes dicunt Abraham mortuum esse.
o Prouocant, vt aliquid diceret contra Abraham. p Sed non illa morte, qua dominus dicit.
q Cuius sermone tu dicis homines non mori.
r Vt dicas ex sermone tuo non mori, cum sciat illos mortuos. s Tantum.
t Non idola. v Quia si cognouissent, filium eius recepissent.
x Cum sciam. y Qui dicitis vos scire, & nescitis. z Sermonem patris, vt filius loquebatur, & ipse erat verbum patris, qui hominibus loquebatur.
a Autem. b Non timuit, quia in eo charitas. c Non quia vidit.
d Irati & solam ætatem carnis pensantes, non diuinam naturam.
e Ab intuitu carnis ad diuinitatem trahens eos.
f Non dicit esse, sed fieret, quia creatura. g Non dicit factus, sed sum, quia creator. h Quia putant hoc esse blasphemiam.
i Ipsi duri vt lapides. k Vt homo humilis.
l Quia commendanda erat patientia, non exercenda potentia. m Et sic à duris eorum cordibus fugit.

GLOSSA

GLOSSA ORDINARIA
in superius Euangelium.

VIS *ex vobis arguet me de peccato?* Non dedignatur Dominus ex ratione ostendere se non esse peccatorem. *Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes?* Quia conuicti sunt non esse filij Abrahæ vel Dei, sed diaboli, ingerunt conuitia, quia non poterant ipsi aliter resistere. *Honorifico Patrem.* Non me honorifico, sed Patrem meum (ne arrogans vobis videar) ego facio; quod debeo, sed vos non facitis quod debetis, quia non honorastis me: quem si bene cognosceretis, sicut ego honorifico patrem, sic vos me honoraretis. *Ego autem non quæro gloriam meam.* Audito Iudæorum hoc conuitio, dæmonium habes, econtrà de gloria sua hoc solum dicit: Honorifico patrem, omnia tribuendo ei, & ego non quæro gloriam meam vt homines: qui illaris contumeliis aliquid contumeliæ vicissim reddunt, sed patri referuo: & & est qui quærat & iudicet: *Est qui quærat & iudicet.* Duæ sunt tentationes. Vna probationis. De qua scriptum est: Tentat vos Deus, vt palam fiat, vtrum diligatis eum an non, in toto corde, & in tota anima vestra. Alia deceptionis, de qua alibi legitur. Deus enim intentator malorum est, ipse autem neminem tentat. Sic etiam sunt duo timores, vnus seruilis & humanus, quem perfecta charitas foras mittit. Alter sanctus & bonus, qui permanet in seculum seculi. Sic sunt etiam duo iudicia. Vnum damnationis, quo non iudicat Pater, sed omne iudicium dedit filio: Alterum discretionis. vnde illud: Iudica me Deus, & discerne causam meam de gente non sancta. Secundum hoc dicitur: Est pater, qui quærat gloriam meam, & discernat à gloria vestra: quia vos secundum seculum gloriamini: ego verò non quæro meã gloriam, sed eam gloriam, quam habui apud patrem, antequam mũdus esset, quæ est ab humana inflatione discreta. *Amen amen dico vobis, si quis sermonem meum seruauerit, mortem non videbit in æternum.* Nõ ego, sed pater quærit gloriam meam: ego autẽ dico, Si quis sermonẽ, &c. si vos dicitis, dæmonium habes, ego vos ad vitã voco. Hinc discat homo Iesus, non malum, sed bonũ pro mãlo reddere. *Nõ videbit.* Quod dicitur, videbit vel gustabit, nihil aliud est, quàm experietur. *Nunc cognoscimus, quia dæmonium habes.* Sicut accepta contumelia bonus fit melior, ita malus de beneficio fit peior. *Quem teipsum facis?* Secundum illos se faciebat filium Dei: æqualem se Deo Patri dicens, quasi non esset, sed non faciebat, immo verè erat. vnde Apostolus: Cum in forma Dei esset: Non rapinam arbitratus est faciens se æqualem Deo. Ideo non dicunt, quis es, sed quem teipsum facis? *Respondet Iesus, si ego glorifico meipsum gloria mea nihil est.* contra hoc quod dicunt: Quem te facis? refert gloriam suam ad patrem, † de quo est, quòd Deus est. *Est pater meus qui glorificat me, quem vos dicitis, quia Deus noster est.* Apertè dicit patrem suum esse Deum, qui annũciatus est Iudæis, quasi dicat non recentẽ Deũ vobis annuncio, sed illum de cuius cognitione soletis gloriari.

† *Nota hæc verba contra Caluini* αὐτοσίαν. *Nam si Christus quòd Deus est, de Patre est, non habet igitur à se suam diuinitatem, vt putat Caluinus, nec est* αὐτόθεος, *id est, Deus à se.*

Duo tentationum genera. Deut. 13.

Iac. 1.

1. Ioan. 4.

Psal. 18.

Sup. 5.

Psal. 42.

Ioan. 17.

Phil. 2.

† *Filius à Patre est, quòd Deus est.*

Qui glorificat me. Vox patris glorificauit filium in baptismo, in monte, & in aliis huiusmodi locis. *Et non cognouistis eum.* Non cognouistis eum spiritualiter, dum pro terrenis ei solummodo seruistis. Ecce videt apertè eos sibi resistere: sed tamẽ nõ definit de se eis prædicare. *Et si dixero, quia nõ scio eum, ero similis vobis mẽdax.* Ne in hoc, vt arrogãs, videatur gloriari, addit: & si dixero. Arrogantia sic caueatur, vt veritas non relinquatur. *Abraham exultauit, vt videret diem meum, vidit & gauisus est.* Credens exultauit sperando, vt videret intelligendo tantum mysterium. *Diem meum.* Augustinus. Incertum est, an diem temporalem, quo erat venturus in carnem, an verò diem æternitatis intelligat. Sed vtrunque Abraham vidit: vnde ineffabile gaudium illi fuit. Quanti enim est videre verbum apud patrem, & quòd ipsum verbum caro factum est? *Et exiuit de templo.* Exiens de templo, id est, de figuris Iudæorum, videamus quid fecerit in templo gentium.

Matth. 3. Ibidem 17. Ioan. 12.

CATENA AVREA
in idem Euangelium.

Quis ex vobis arguet me de peccato? Theophylactus, quasi dicat, Si Dei filij estis, vtique peccantes debetis habere odio. Si ergo me quoque, quẽ odio habetis, potestis arguere peccantẽ, manifestũ est quod iuste me odio prosequimini: Quod si nemo me potest arguere de peccato, manifestũ est, quòd propter veritatem me exosum habetis. Quam autem veritatem? Omnino, quia dixerat se Dei filiũ, id quod verissimũ est. Orig. Habet autem hoc verbum Christi magnam fiduciam, cũ nullus hominũ fiducialiter hoc dicere potuerit, nisi solus dominus noster, qui peccatum non fecit. Accipio autem illud; *Quis ex vobis.* dici non iis solum qui aderãt, sed vniuerso etiam hominum generi, quasi hoc plane diceretur, † Quisnam homo generis vestri, aut quisnam hic qualiscunque sit, me peccati poterit coarguere & conuincere? Sed certo scio fore neminem.

Singulari itẽ priuilegio iuxta communem iam doctorum sententiam, hoc verbũ B. virgini competit. †

† *Periphrasis est Græci textus,* τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας. *verbum enim* ἐλέγχειν *non arguo tantum sed conuinco, argumentisque ostendo significat. Ex hoc autem loco execranda & flammis vltricibus vindicanda apparet Caluini, & Bezæ & quorundam symmistarum impietas & blasphemia, qui Iudæis & Turcis deteriores, impio ore suo euomere ausi sunt, Christum Dominum nostrum, dum in horto sanguinis grumos emitteret, vel in cruce penderet, desperantis voces effudisse, suámque orationem, subitò ei elapsam reuocasse & castigasse.*

Grego. in hom. Pensate autem mansuetudinem Dei. Relaxare peccata venerat & dicebat. Quis ex vobis, &c. Non dedignatur ex ratione ostendere se peccatorem non esse, qui ex virtute diuinitatis poterat peccatores iustificare: vnde subdit, *Qui ex Deo est, verba Dei audit, propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.* Augustinus. Noli attendere naturam, sed vitiũ. Sunt isti ex Deo, & nõ sunt ex Deo natura, sunt ex Deo, vitio non sunt ex Deo. Natura enim bona, quæ ex Deo est peccauit voluntate credendo quod diabolus persuasit, & vitiata est. Eis autem hoc dictum est, qui non solùm peccato vitiosi erant (nam hoc commune erat omnibus) sed etiam præcogniti, quòd non erant crediturí ea fide, qua possent à peccatorum obligatione liberari. Gregorius in homiliis: Interroget se ergo vnusquisque, si verba Dei aure cordis percipit, &

Peccatores sunt ex Deo, & non sunt ex Deo.

intelliget vnde sit. Nam sunt nonnulli, qui præcepta Dei, nec aure corporis percipere dignantur. Et sunt nonnulli qui hæc quidem corporis aure percipiunt,sed nullo ea mentis desiderio complectuntur. Et sunt nonnulli qui libenter verba Dei susciṗiunt, ita vt etiam in fletibus compungantur, sed post lachrymarum tempus, ad iniquitatem redeunt:hi profectò verba Dei non audiunt, quia hæc exercere opere contemnunt. *Respondérunt ergo Iudæi, & dixerunt ei:Nónne bene dicimus nos, Quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes?* Chrysostomus.Cùm aliquid altum Dominus diceret;hoc apud Iudæos,qui valde insensibiles erant, insania videbatur,vt ex eorum responsione colligitur.Dicitur enim, *Respõderunt ergo Iudæi, & dixerũt ei,&c.*

Christus cur Samaritanus sit dictus.

Origenes. Sed dignum est quærere, quomodo cùm Samaritani secula futura denegent, nec animæ durabilitatem acceptent, ausi sunt Samaritanum dicere saluatorem, qui de resurrectione & iudicio tot & tanta edocuit? Sed forsitan velut improperantes,illi hoc dicunt, dum quæ sentiunt ipsi, non docet. Alcuinus. Samaritani enim gens odiosa Israelitico populo, decem tribubus in captiuitatem ductis, terram eorum possidebant. Origenes. Conuenit quoque quod aliqui de eo arbitrarentur, quòd secundum Samaritanos sentiret, vt nihil post obitum reseruetur hominibus, sed fictè ad placendum Iudæis de resurrectione & æterna vita tractaret. Dæmonium verò illum habere dicebant, propter eius sermones transcen-

Cur dæmoniũ habere dicerẽtur.

dentes capacitatem humanam,quibus Deum patrem suũ asserebat,& se de cęlo descendisse,quódque esset panis vitæ longè melior manna, adeo vt

Ioan.6.

qui ex hoc pane comederet,victurus esset in ęternũ & cętera huiusmodi:vel propter suspicionẽ eorum , quia plures in Beelzebub principe dæmoniorum opinabantur ipsum ejicere dæmones. Atque inimici quidem dicẽtes ipsum habere dæ-

Matth.12.

monium,illi viderint: nos verò illi credamus dicenti,ego Dæmonium nõ habeo,neque enim potest Dæmonium cæcorum oculos aperire vel hæc

Tẽpore Origenis in Ecclesia publicè fiebãt miracula.

signa facere quę scripta sunt,quorum etiam vestigia & reliquię vel vsque in pręsens fiũt in Ecclesia in nomine Domini. Theoph. Vel Samaritanũ dicebãt illum, tanquã ritus Hebraicos dissoluẽtem, vtpote sabbati.Samaritani enim nõ perfectè iudaizabãt. Ex hoc verò quòd eorum cogitationes reuelabat,dæmonium ipsum habere suspicabantur: quando verò eum Samaritanum dixerunt, nusquam Euangelista dicit : ex quo palàm est , quòd

Multa Euangelistæ præter miserunt.Cõtra hæreticos, qui nihil volunt credere, quod scripto traditum non sit,& verbum Dei non scriptum negant.

multa prætermiserunt Euangelistæ. Gregorius in homiliis. Ecce iniuriam suscipiens Deus non irascitur,non contumelioſa verba respondet.Sequitur enim : *Respondit Iesus & dixit eis : Ego dæmonium non habeo.*Ex qua re quid nobis innuitur,nisi vt eo tempore cum à proximis ex falsitate contumelias accipimus , eorum etiam vera mala taceamus , ne ministerium iustæ correctionis in arma vertatur furoris.Chrysostomus.Et attendendum,quòd vbi eos docere oportebat , & eorum superbiam subtrahere, asper erat : vbi verò exprobratum eum oportebat sufferre , multa mansuetudine vtebatur:erudiens nos,quæ quidem ad Deum,vindicare:quæ verò ad nos, despicere. Augustinus. Nihil sic quærit homo quomodo magnam potentiam Habet Dominum Christum magnam potentiam, sed prius eius imitetur patientiam , vt perueniat ad potentiam. Sed quamuis maledictum maledicto non reddiderit , pertinuit tamen ad eum negare vnam rem,alterum non negare. Duo autem sibi fuerant obiecta : *Samaritanus es , & dæmonium habes.*Non dixit,Non sum Samaritanus:†Samaritanus enim interpretatur custos , nouerat autem ille se nostrum esse custodem, non enim pertinuit ad eum,vt redimeremur,& non pertinet,vt seruaremur.Denique ipse est Samaritanus, qui accessit *Luc.10.* ad saucium,& misericordiam impendit.

Vindicare nos decet pro quæ ad Deum spectãt ; quæ ad nos verò contemnere.

† שמרון *Schomerun, id est,Samaria à verbo* שמר † *Schamar,id est,custodio ducitur,vnde est Benoni* שומר *Schomer, custos vel custodiens : vnde Origenes, Hebræi, inquit,schomer dicunt custodem:sicque tradũt Samaritanos primum appellatos fuisse, quòd missi fuerint ab Assyriorum rege ad custodiam terræ Israel.*

Orig.Aliter quoq; Dominus magis,quàm Paulus omnia omnibus fieri voluit,vt omnes nãcisca- *1.Cor.9.* tur:& ideo se nõ negauit esse Samaritanũ.Æstimo autem solius Iesu fore vocem : *Ego dæmonium non habeo , &c.* sicut & illud : Venit princeps mundi huius,& in me non habet quicquam : quia etiam quæ delictorum reputata sunt minima, dæmonibus adaptantur. Aug. Deinceps post tale conuitium , hoc solum dixit de gloria sua : *Sed honorifico patrem meum.* Quasi dicat , Ne vobis arrogans videar,habeo quem honorificem. Theophylactus. Honorificauit autem patrem vlciscens eum , & non tolerans homicidas & mendaces , se Dei veraces filios appellare. Orig. Solus autem Christus propriissime & perfectissime veneratus est patrẽ? nullus enim honorans quicquã ex his,quę honorãtur à Deo , honorat spernentẽ quẽ ille honoret. Greg.in hom. Sed quia quisquis Dei zelo vritur,à prauis hominibus dehonestatur,in semetipso nobis Dominus patientiæ præbuit exemplum , qui ait : *Et vos inhonorastis me.* Augustinus. Quasi dicat, Ego facio quod debeo , vos non facitis,quod debetis. Origenes. Non autem illis solùm hoc dictum est , sed & omnibus iniustè agentibus, qui iniuriam inferunt Christo , qui est iustitia , & *1.Cor.1.* inferentibus contumeliam sapientiæ , eo quòd Christus est sapientia , & similiter de aliis huiusmodi. Gregorius. Sed quid nobis contra iniurias faciendum sit , suo exemplo nos admonet, cùm subiungit : *Ego autem non quæro gloriam meam.* Chrysostomus. Quasi dicat. Ex honore quem ad patrem habeo, hæc locutus sum vobis , & propter hoc dehonoratis me , sed nulla est mihi cura huius contumeliæ : illi enim noxas debetis , propter quem hæc audio. Origenes. Quærit autem Deus gloriam Christi in quolibet suscipientium illum , quam quidem reperiet in operantibus secundum insitas virtutis causas. Cùm autem non repererit , punit illos , in quibus non reperit gloriam filij sui:vnde dicit.*Est qui quærat & iudicet.* Augustinus.Quem autem vult intelligi nisi patrem?Quomodo ergo alio loco dicit,*pater non iudicat quenquam* , sed , omne iudicium dedit filio? Sed videte , quòd iudicium quandoque pro damnatione accipitur,hîc autem secundum discretionem positum est. Quasi dicat,Est pater meus, qui gloriam meam à vestra discernat , & separet ; vos enim secundum hoc seculum gloriamini,ego non secundum hoc seculum glorior,qui patri dico,Pa- *Ioan.17.* ter glorifica me ea gloria quã habui apud te priusquam mundus fieret. Discernit etiam gloriam filij sui à gloria omnium hominũ,Deus pater,nõ enim quia homo factus est iam comparandus est nobis,

Ioan.14.

Si minima delicta dæmonibus adaptantur : horrenda est Caluini blasphemia , qui grauissimorũ scelerũ Deum auctorẽ facit.

In operãtibus secundum insitas virtutis causas Deus Christi gloriam reperiet. Contra hæreticos, qui fidẽ solã à Deo exigi dicũtant.

Ioan.5.

nos homines cum peccato , ille sine peccato , & hoc secundum ipsam formam serui : nam illud quis dignè loquatur , In principio erat verbum? Augustſ.Vel ali. Si vere dictũ est,à saluatore. Omnia mea tua sunt,palam est quoniam & ipsum iudicium filij patris est. Greg. Cùm verò malorum peruersitas crescit , non solum frangi prædicatio non debet, sed etiam augeri:vnde dominus postquam dæmonium habere dictus est, prædicationis suæ beneficia largius impendit , dicens : *Amen amen dico vobis si quis ser.&c.* Aug.Videbit,dictũ est pro eo quod est,experietur. Cum ergo morituris, moriturus loqueretur , quid sibi vult quod ait, *Qui sermonem meũ ser.&c.* Nisi quia videbat aliam mortẽ de qua nos liberare venerat,mortem æternam,mortem damnationis cũ diabolo & angelis eius:ipsa est vera mors, nã ista migratio est. Orig. Sic intelligendum est : *Si quis ser.meum ser.mor. non vi. in æternum.* Ac si diceret , Siquis lucem meam custodierit , tenebras non videbit. Quòd autem dicit,*in æternum.*communiter est sumendum:vt sit talis intellectus , Siquis sermonem meum seruauerit in æternum , mortem non videbit in æternum , quia eo vsque non videt aliquis mortem, quousque Iesu verbum custodit. Cùm verò quis torpens in obseruantia sermonis, & circa sui custodiam negligens factus eum cessat custodire, subinde mortem videt , non apud alium quàm seipsum. Sic igitur à saluatore instructi prophetæ quærenti : Quis est homo qui viuet & non videbit mortem? respondere possumus : Qui custodit verbum Christi. Chrysost. Seruauerit autem dicit , non solum fide , sed etiam per vitam puram. Simul autem & occultè insinuat , quoniam nihil possunt ei facere. Si enim qui sermonem eius seruabit non morietur in æternum , multò magis & ipse potest non mori. *Dixerunt ergo Iudæi : Nunc cognouimus quia dæmonium habes , &c.* Greg. in ho. Sicut bonis necesse est vt meliores etiam per contumelias existant,ita semper reprobi de beneficio peiores fiunt : nam prædicatione iterum Iudęi blasphemant:dicitur enim,*Dixerunt er.Iu. Nunc cogno. quia dæmo.ha.* Orig. Hi qui sacris scripturis credunt , comprehendunt quòd quæ præter rectam rationem ab hominibus exercentur , non præter dæmones fiunt. Sic igitur Iudæi virtute dæmonis putabant Iesum dixisse : *Si quis sermonem meum seruauerit,&c.* Hoc autẽ passi sunt, quia Dei virtutem non perspexerunt : nam hic de morte quadã inimicã rationi qua pereunt delinquentes hoc fassus est.Hi verò de communi morte coniectantes esse quod dicitur , increpant dicentem quasi defuncto Abraham & prophetis: vnde subditur,*Abraham mortuus est & prophetæ,& tu dicis : Si quis , &c.* Cum aliqua differentia sit inter mortem gustare & videre , pro eo quòd mortem non videbit , mortem non gustabit protulerunt, velut incauti auditores , confundentes dominicum sermonem.Sicut enim dominus inquantum panis viuus est,gustabilis est : in eo verò quòd est sapientia , est visibilis pulchritudinis. Sic etiam aduersaria eius mors & gustabilis est, & visibilis. Cùm ergo quis steterit per Iesum in intellectuali loco, mortem non gustabit , si statum seruat , secundum illud, Sunt de hic stantibus qui non gustabunt mortem : cum autem aliquis sermonem Christi acceperit & custodierit , mortem non videbit. Chrysost. Rursus autem ex inani gloria ad cognitionem confugiunt:vnde sequitur, *Nunquid tu maior es patre nostro Abraham,qui mortuus est?* Poterant etiam dicere,nunquid tu maior es Deo cuius sermonem , qui audierunt , mortui sunt ? sed non dicunt hoc , quia etiam quam Abraham minorem eum æstimabant.Orig.Nõ enim discernunt, quia non solùm Abraham,sed etiam quolibet nato ex muliere,qui natus ex virgine maior est:nec verum dicebant Iudæi,Abraham mortuus est:audiuit enim verbum Christi,atque seruauit:& huiusmodi simile dicens de prophetis de quibus subdunt : *Et prophe.mor.sunt*:nam & verbũ filij Dei custodierunt, cum verbum domini factum fuerit ad Oseæ,vel Esaiam vel Hieremiam. quod si quis alius custodiuit,ipsi prophetæ custodierũt.Mendacium ergo dicunt & in hoc : Scimus quia dæmonium habes , & in hoc : *Abraham mortuus est & prop.*Greg.in hom.Quia enim æternę morti inhęserant , & eandem mortem cui inhæserant , non videbant , cùm solam mortem carnis aspicerent in veritatis sermone caligabant : subdunt autem: *Quem te ip. facis* ? Theophyl. quasi dicat. Tu qui nulla cura dignus es Carpentarij filius de Galilæa,tibi subripis gloriam.Bed.*Quem teipsum facis*, hoc est cuius meriti, cuiusũe dignitatis vis credi? Abraham tamen mortuus erat corpore , anima autem viuebat. Maior autem est mors animæ in æternum victura:quam corporis quãdoque morituri.Orig.Cæcutientium autem fuit hæc prolatio. quoniam non se fecit Iesus id quod est, sed ex patre recepit : vnde sequitur , *Respondit Iesus : Si ego glorifico, &c.* Chrysost. Hoc tantum ad eorum suspicionem dixit , sicut & suprà , Testimonium meum non est verum , si testimonium perhibeo de meipso.Beda, His autẽ verbis nihil esse ostendit gloriam vitæ præsentis.Aug.Dixit autem hoc propter illud quod dixerant.*Quem teipsum facis*?refert enim gloriam suam ad patrem de quo est:vnde subdit,*Est pater meus qui glorificat me.*De isto verbo calumniantur Ariani fidei , nostræ & dicunt: Ecce maior est pater qui glorificat filiũ. Hæretici non legistis & ipsum filiũ dicẽtem, quòd glorificet patrem suum?Alcui.Glorificauit autem pater filium, cum tẽpore baptismi,& in monte,& tempore passionis coram turbis vox facta est ad eum, & post passionem eum resuscitauit & collocauit eum ad dexteram suę maiestatis. Chrysost.Addit autem : *Quem vos dicitis quia Deus vester est.* Volebat enim ostendere quoniam non solum patrem eum nesciebant,sed neque Deum.Theoph.Nam si verè patrem cognoscerent , filium eius venerarentur , Deum etiam contemnunt , qui homicidium in lege prohibuit, aduersus Christum clamantes: vnde subdit,*Et non cog.eum.*Alcui. Quasi dicat.Vos carnaliter illum Deum vestrum vocatis,pro temporalibus ei seruitis:& nõ cognouistis eum sicut intelligendus est , spiritualiter ei seruire nescitis. Aug. Quidam hæretici dicunt Deum annuntiatũ in veteri testamento, non esse patrẽ Christi,sed nescio quem principem malorum angelorum. Cõtra ipsos ergo dicit patrem suum,quem illi dicebant Deum suum. *Et non cognouerunt.* Si enim ipsum cognouissent,eius filium recepissent.De se autem subdit, *Ego autem noui eum.* Secundum carnem iudicantibus , potuit & hic arrogans videri, sed arrogantia non ita caueatur , vt veritas relinquatur : propter quod subdit, *Et si dixero , quia non scio eum,ero similis vobis mẽdax.* Chris. quasi dicat.

Sicut vos dicentes sciré eum,mentimini:ita ego si dixero, me nescire. sed maxima demonstratio est, quòd ab illo sit missus, hoc quod sequitur: Sed scio eum.Theop.Naturaliter ipsius cognitionem obtinés,qualis enim ego sum,talis & pater: quoniam ego meipsum cognosco,& illum cognosco. Præbet autem indicium quòd ipsum cognoscat, cum subdit:*Et sermonẽ eius seruo.* Sermonem mandata nuncupans. Quidam autem sic intelligunt hoc quod dicitur, *Sermonem eius seruo*, id est rationem substantiæ eius. Eadem enim est ratio substantiæ patris & filij, ideóque patrem cognosco: nam & pro quoniam,sumitur:vt sit sensus, Quoniam eius sermonem seruo. Aug. Sermonẽ etiam patris, tanquam filius loquebatur, & ipse erat verbũ patris,quod hominibus loquebatur.Chry. Et quia dixerant, *Nunquid tu maior es patre nostro Abraham*? nihil de morte exponens, se maiorem quàm Abraham esse ostendit consequenter, cùm subdit: *Abraham pater vester exul.vt vi.diem meum,vidit & gauisus est*, scilicet, propter beneficium quod à me habet, vt à maiore.Theop.qu. si dicat,diem meum desiderabilem habuit & lætitiæ plenum, non quasi alicuius minimi aut fortuiti.Aug. Non timuit, sed exultauit vt videret, credens vtique exultauit sperando, vt videret intelligendo diem meum.Incertum autem potest esse vtrum dixerit temporalem diem domini quo erat venturus in carne Deum cæli? Gregor. Tunc etiam diem domini Abraham vidit, cum in figura summæ trinitatis tres angelos hospitio suscepit. Chryso. Vel diem suum dicit diem crucis:quem Abraham in oblatione arietis & Isaac præfigurauit,per hoc ostendens, quòd non inuitus ad passionem venit: & ostendens eos esse alienos ab Abraham,si in quibus ille exultauit,hi dolent.Augusti.Quale autem gaudium fuit cordis videntis verbum manens, splendorem piis mentibus refulgentem,apud patrem manentem Deum, & aliquando in carne venturum non de patris gremio recessurum. *Dixerunt ergo Iudæi ad eum: Quinquaginta annos nondum habes,&c.* Grego. Carnales mentes Iudæorum audientium verba Christi oculos à carne non subleuant, dum in eo solam carnis ætatem pensant, vnde dicitur: *Dixerunt er.Iu.ad eum: Quinquaginta annos,&c.* quasi dicat, multa sunt annorum curricula ex quo Abraham mortuus est, & quomodo vidit diem tuum? carnaliter enim hoc intellexerunt. Theop. Tunc autem 33. annorum Christus erat. quare ergo non dixerunt: Quadra. annos nondum ha.sed:*Quinquaginta*? Superuacua est huiusmodi quæstio: simpliciter enim prout eis occurrit dixerunt. Respõdent tamen quidam,quòd per quinquagesimum annum ex reuerentia iubileum nominant: in quo & captiuos manumittebant,& emptitiis possessionibus cedebant.Greg. Quos benignè redemptor noster à carnis suæ intuitu submouet, & ad diuinitatis contemplationem trahit: vnde sequitur. *Dixit er.eis Iesus: Amen amen dico vo.antequã,&c.* Ante enim præteriti temporis est, sum verò præsentis:& quia præteritũ & futurum tempus diuinitas non habet,sed semper esse habet,non ait: Ante Abrahã ego fui,sed,*ante Abraham ego sum*:secũdum illud, Ego sum qui sum. Antè ergo vel pòst Abraham habuit esse, qui & accedere potuit per exhibitionẽ præsentiæ,& recedere per cursum vitæ.Aug. Quia verò creatura est Abraham,non dixit;Antequam Abrahã esset, sed,*antequam fieret*,neq; hoc dixit,Ego factus sum, nã in principio erat verbũ,Greg.Sed sustinere ista æternitatis verba mentes infidelium non valentes,quem intelligere non poterant,obruere quærebant.vnde sequitur, *Tule.er.lap.vt ia.in eum.* Augusti. Tanta duritia quo curreret nisi ad similes. s. lapides?Quia verò postquam cuncta quæ ad eum spectabant docendo perfecerat, in lapides iniiciunt:deserit eos quasi correctionem non suscipientes.vnde subditur, *Iesus autem abscon.se,& exiuit de templo.* Non autem abscondit se in angulo templi quasi timens,aut in domunculam fugiẽs, vel post murum,aut columnam diuertẽs, sed cælica potestate inuisibilem insidiantibus se constituens, per medium illorum exiuit. *Iesus autem abscon.se,& exi.de templo.* Gre. Qui si diuinitatis suæ potentiam exercere voluisset,tacito nutu mentis in suis eos actibus ligaret, aut in pœnas subitæ mortis obrueret,sed qui pati venerat, exercere iudicium nolebat.Aug. Magis enim erat commendanda sapientia, quàm exercenda potentia. Alc. Ideo etiam fugit:quia nondum venerat hora passionis, & quia ipse non elegerat hoc genus mortis. Aug. Ergo tanquam homo à lapidibus fugit, sed væ illis à quorum lapideis cordibus Deus fugit. Bed. Mysticè autem quotquot malas cogitationes quis assumit, quasi tot lapides in Iesum mittit:ac deinde quantum ad se pertinet si ad deliberationem trãsit, Iesum extinguit. Greg. Quid autem abscondendo se dominus significat, nisi quòd eis ipsa veritas absconditur, qui eius verba sequi contemnunt? eam quippe quam non inuenit humilem,veritas fugit mentem. Quid autem nobis hoc exemplo loquitur, nisi vt etiam cùm resistere possumus, iram superbientium humiliter declinemus.

ORIGENIS PRESBYT. *superioris* Euang.expositio.

Quis ex vobis arguet me de peccato? Verbum.postea quam planè voluntatem sententiámque suam exposuit,quòd nemo eorum, qui audiebãt, contradicere poterat, hæc etiam dicat, suadens eis qui non assentiebantur,Si ea quę à me dicuntur,peccata esse non conuincitis,& coarguitis,iure iam assensum vestrum à vobis exigam. Continet autem etiam ad historiam,& literam,Seruatoris libertatem & fiduciam oratio, quòd cùm nemo quidem homo posset cum fiducia, quòd non peccasset, illud dicere, *Quis ex vobis arguet me de peccato*? neque Domini quidem nostri,qui peccatum non fecit,tentatus per omnia pro similitudine absque peccato: cùm hæc posset dicere iis omnibus, qui quodammodo ipsum aliquando nossent.Accipio autem, illud, *Quis ex vobis*, dici non solùm iis qui aderãt, sed vniuerso etiam hominum generi: quasi hoc planè diceretur, Quisnam homo generis vestri, aut quisnam hic qualiscunq; sit,me peccati poterit coarguere,& conuincere?Sed certò scio fore neminem. Quantum autem

autem naturæ humanæ licet, propter illud, Imitatores mei estote, sicut & ego Christi omni ratione studendum est,vt eiusmodi purę conscientiæ fiduciam accipiamus apud omnes homines, vt de iis temporibus, quæ sequuntur, etiam post fidei principium, apud eos qui norunt nos hoc dicamus, *Quis ex vobis arguet me de peccato*? etiam si hoc dici non possit, ex quo Verbum compleuimus. Nec verò hoc Seruator solùm hominibus dixit,sed etiam diabolo & naturis quæ ei parent, quæ nihil quod ad conuincedum eius peccatum pertineat, proferre possunt. Atque hoc quidem illis verbis consentaneum est, venit princeps huius mundi,& in me non habet quicquam. Possumus autem etiam nos multa diligentia ex aliquo tempore fiduciam recipere & repetere, vt diabolo atque angelis eius in nos occasionem & causam quærentibus excessus nostri tempore hoc dicamus, *Quis ex vobis arguet me de peccato*? *Si veritatem dico, quare vos non creditis mihi*? Operæprecium est, quid hac quæstione declaretur, videre. Hoc autem videbimus, si etiam illi, quibus Verbum hæc dicit,non rectè responderunt. Aliquis enim dicat,propterea non credimus, quòd non videamus,quomodo id quod ait,sit verum. Non videmus porrò, quòd nondum purgati sint oculi nostri,qui natura vim habent videndæ veritatis. Et quia sumus eiusmodi,ex Deo non sumus.Si nondum sumus ex Deo, sed oculi etiam qui videndæ cognoscendæque veritatis vim habent, non sunt purgati,quòd vitiis, & malitia cooperti, densati, contaminatique sunt:considerantes verò quid sit propriè credere ex illo loco, Omnis qui credit, quoniam Iesus est Christus,ex Deo natus est:sentientésque quantum ab hac fide abhorreamus, hæc respondeamus,implorantes ac rogantes animi oculorum medicum, vt pro sapientia & humanitate sua omnia faciat,quæ ad aperiẽdos oculos nostros pertineant,qui etiam operti sunt propter vitia ignominia nostra quẽadmodũ illud declarat,Operuit nos ignominia nostra. Nos enim audiet, confitentes causam, cur nondum credamus:atque nobis vt malè habentibus, & medico egentibus subueniens, perficiet, vt fidei donum
1.Cor.12. munúsq; capiamus, quod tertiũ est apud Paulum donorum enumeratione positum post sapientiæ in sermonẽ sermonémq; scientiæ:quibus subiicit Alteri fides in eodem Spiritu, de quo munere & dono alio loco scribit his verbis,A Deo vobis do-
Philip.1. natum est,non solùm vt in Christum credatis,sed etiam vt pro eo patiamini. Atque ex affectu ei, qui diligenter attenderit,perspicuum erit,nõ esse quodlibet donum Dei, cùm plura sint dogmata, quæ à multis prædicantur, qui se veritatem docere profitentur, nemini, aut soli verum credere. Hoc enim demum est probati mensarij munus, quem qui perfectũ esse dicet,non aberrabit, cùm
Hebr.5. etiam in epistola ad Hebræos scriptum sit, Perfectorum autem est solidus cibus, qui propter ipsam consuetudinem exercitatos habent sensus ad discretionem boni & mali. *Qui ex Deo est, verba Dei audit propterea vos non auditis,quia ex Deo non estis.* Ij qui naturarum dissimilium fabulam inducunt, & natura atque à prima institutione Dei filios tantùm propter cognationem, quam cum Deo habent, capere posse Dei verba dicũt, hinc etiam id de quo quæritur, se docere existimant, ac secum ex his verbis in eis commorantes, rapiunt ancipites, & qui non possunt probabilitati vsus verborum occurrere, nec eorum explicationem vident,quæ ita habet,Siquidem omnes,qui acceperunt lucem veram, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, non ex eo quòd sunt etiam ex Deo, eam acceperũt. Si enim ex eo,quòd ex Deo erant,eam accepissent,de illis hoc scriptum non fuisset, Quotquot autem receperũt ipsum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, iis qui credunt in nomine eius.Ex quibus perspicuum est,eos,qui non sunt ex Deo,antequam veram lucem acceperint, non posse filios Dei fieri: cùm autem eam acceperunt, nondum quidem fieri Dei filios, sed potestatem accipere, quòd lucem receperint,qua filij Dei fiant. Tum effecti ex Deo,cuius etiam verba audiunt: nec iam simpliciter tantùm credunt, sed etiam planius intelligunt res diuinę religionis. Qui non tales esse studuerunt,ij Dei quidem filij non sunt,nec Deo:ob eámque causam verba Dei non audiunt, nec eorum sententiam intelligunt: sed manent in primorum Dei filiorum, qui crediderunt statu, tantùm serui Dei,quòd seruitutis spiritum in timore acceperint, nec studuerint progredi & proficere, vt etiam adoptionis filiorum Spiritum acciperent,in quo clamant ij qui eum habent,Abba pater. Neminem autem hominem prorsus ab initio Dei filium esse, ex illo etiam loco perspici licet, Eramus naturâ filij iræ, quod Paulus etiam de se dixit.Perspicuum est etiam ex illo,Ego autem dico vobis,Diligite inimicos vestros: &,Orate pro persequentibus vos, vt sitis filij patris vestri, qui in cælis est. Si enim Paulus naturâ filius iræ fuit, quis vltra Paulum quod ad institutionem, effectionémque attinet,non iræ erat filius,antequam potestatem accepisset, qua Dei filius fieret, & antequam fieret Dei filius? Et, si non aliter quisquam patris,qui in cælis est,filius efficitur,quàm ex eo, quòd inimicos suos diligit, & pro persequẽtibus se orat: perspicuum est neminem,quòd natura sit Dei filius,Dei verba audire,sed quòd & potestatem accepit, qua Dei esset filius, & ea potestate rectè vsus est, & pro hostibus rogauit, & pro iis qui ipsum exagitant atque calumniantur. Effectus patris, qui in cælis est,filius,tum denique etiam est ex Deo, & Dei verba audit, ea intelligens,& eorum scientiam repetens:quod quidem proprium est nõ omnium, sed Dei filiorum, qui omnem quidem originẽ deleuerunt,eam autem quà Deo est, receperũt per adoptionis Spiritum. Simul etiam diligentius perspiciendum est quonam pacto accipiendum sit,Verba Dei audit: cui hoc etiam simile est,Oues meæ vocem meam audiũt. Si enim in sola assensione audire accipiamus:ij etiã,qui,vt ita dicã,animales sunt,ad tempus credentes,ex Deo erunt,quibus testimonium Verbum dicit his verbis,Ad tempus quidem credunt. Si verò audire accipimus etiam pro seruare mandata, perspicuum est, eum qui etiam in vno peccat,nõ esse Dei filium.Quod nos quidem non vrgebit, qui mutatione aliquẽ Dei filium fieri dicimus:sed illos,qui insontes se & eos qui eandem disciplinam sequuntur docere non possunt. Sin autem audire,pro intelligere & scire accipiamus, ostendat aliquem omniũ qui ita noui testamenti verba audiat,vt filium Dei positum esse diximus, quia in sanctis literis euersionem recipiat ista eius explanatio. Nos enim qui etiam in his ma-

gnum quendam & admirabilem iam Dei filium intelligere videmur, non dicemus indignè iis, qui ex Deo sunt, illud accepisse, Qui ex Deo est verba Dei audit. Iam verò demonstrari poterit etiam aliquod aduersariorum paradoxum. Quid est autem paradoxum, nisi esse aliquem magis Dei filium, quàm alius sit, & duplo magis alterum altero esse Dei filium? Quo autem pacto hoc ab aduersario doceatur, hoc modo demonstrabimus. In Matthæi euangelio locus in quo Seruator Scribis & Pharisæis malè precatus est, ita habet, Væ vobis Scribæ, & Pharisæi hypocritæ, quia circuitis mare & aridam, vt faciatis vnum proselytum, & cùm factus est, facitis eum filium gehennæ duplo quàm vos. Ex hoc ergo loco nec natura gehennæ filij aliqui sunt, nec ex æquo filij gehennæ eius sunt filij: siquidem alius alio duplo magis eius est filius. Cur non etiam perditionis, mortis, tenebrarum, ac cæterorum quorum filij sunt, ij qui dissimiliter peccant? Si in his, cur non etiam lucis filij alij aliis duplo magis filij erunt, & filij vitæ filiique sapientiæ? Sic autem filij Dei. Si verò duplo magis alius alio Dei filius est, cur non etiam multiplo, tantuplo, & quantuplo magis æquũ erit intelligere esse primogenitum omnis creaturæ filium Dei, quàm sint omnes Dei filij, & ij qui non iam seruitutis spiritum habent in timore, sed adoptionis acceperũt spiritum? Cùm ergo tam multa Dei verba sint, nec scripta modò, sed etiam arcana, quæ homini loqui non licet, atque ea de quibus scribit Ioannes, Neque ipsum puto mundum capere qui scribendi sunt libri: omnis quidem qui qualiacunque Dei verba audit, est ex Deo: sed quo plura Dei verba audit, eò magis ex Deo est. Nam si ita dicendum est, aliquis omnibus Dei verbis auditis, si hoc quidem peruenerit ad quépiam eorum, qui adoptionis Spiritum accipiunt, is perfectè & excellenter est Dei filius omníque ex parte, & ex omnibus atque omnino ex Deo est. Benignius autẽ illud ex omnibus & omnino accipiendum est, pro portione omnium dogmatum, omníque scientiæ, atque mysteriorum omnium, vt dicam totum, & in omnibus esse ex Deo eum qui cognita habeat omnia mysteria, omníque scientia præditus sit, & cum his ea quæ absolutæ charitatis sunt, perfecerit. Vide autem, num conuenienter huic loco, Ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus, illud dicere possit qui eiusmodi est, Ex parte sumus Dei filij. Et rursus, Cùm venerit quod perfectũ est, euacuabitur, & quod ex parte est, & quod perfectum est, vt sic filius Dei veniat, euacuans quod ex parte est, vt sit aliquis Dei filius. Illud etiam quærendum est, vtrum fieri possit, vt sit aliquis ex parte quidem filius, dissimilis partis eius, quæ in diuinis versatus, ex parte autem contrariæ: an hoc ita habere non possit. Cum quo simul exquires, quomodo multi vnius patris filij dicantur, vtrum propter maiores & eos qui ab illis orti sunt, an ex hac intelligentia? Quoniam igitur potestatem qua filij Dei sumus, accepimus, omnia faciamus, vt simus ex Deo, eiúsque verba audiamus, & progressum faciamus in Dei filiorũ statu: vt etiam progressum in Dei verbis audiendis faciamus: plura eorũ semper declarantes, dum omnia Dei verba capiamus, vel certè quàm multa & nunc possunt & posthac poterunt capere ij qui adoptione Spiritus digni iudicãtur. Quotiescunque autem verba Dei dicuntur, hęc audiuimus, id est, ea non intelligimus: toties cõuinci nos quòd ex Deo non simus, existimandum est. Qui enim verba Dei non audit, propterea non audit, quòd ex Deo non est, & per se culpáque sua non est ex Deo. Atqui is qui potestatem iam accepit, qua filius Dei fiat, etiam potest diligendis inimicis suis & hostibus, rogandóque pro calumniatoribus, patris qui in cælis est fieri filius. *Respõderunt Iudæi & dixerunt ei, Nonne benedicimus nos quia Samaritanus es, & dæmonium habes?* Verisimile est eos hæc sæpe inter se tacitè de Seruatore dixisse, cùm nonnulli quidem eum Samaritanum appellarent, vt mutantem & adulterantem Iudæorum decreta, & instituta, non aliter atque Samaritani facerent. Neque enim Iudæi cum Samaritanis quicquam commercij habent, quòd in multis institutis ab illis dissentiant. Quærendum est autem, cùm Samaritani futurum seculum negarent, nec animi immortalitatem probarent; cur Seruatori qui plurima de resurrectione ac iudicio quæ docuisset, ausi sint dicere. Sed nescio an conuiciatorio in eum animo hoc dixerint, qui nõ eadem, quæ ipsi doceret. Verisimile est autem nonnullos etiam in ea sententia fuisse, vt diceret eum non quòd ita animo sentiret de futuro seculo, ac de resurrectione, & iudicio docere: eo quidem animo & iudicio constitutum quo Samaritani erant, quasi nihil spei hominibus post hanc vitam reliquum esset, simulatorio autem animo, ex Iudæorum sententia, & multa de resurrectione æternáque vita proferre. Dæmonium etiam eum habere dicebant, adducti eius sermonibus qui hominis naturam superarent: quibus patrem suum Deum esse dicebat, seque ex cælo descendisse, ac vitæ panem esse multo manna præstantiorem, quòd is qui eum panem comederet, semper victurus esset, sexcentáque alia, quibus Euangelia referta sunt. Fieri etiam potest, vt propter eorum de Beelzebul suspicionem, illud dictum sit, Tu dæmonium habes, quandoquidem nonnulli Beelzebul dæmoniorum principe, eum dæmonia expellere, quasi in se Beelzebul cõtineret. Atque hostes quidem * ` dicentes eum dæmonium habere. Nos autem ei credamus dicenti, *Ego dæmonium non habeo.* Neque enim dæmonium cæcorum oculos aperire potest, aut ea signa edere, quæ etiam literis mandata sunt, quorum & vestigia & reliquiæ in Ecclesiis Iesu nomine ad hæc vsque tempora extant, atque fiunt. Queret autem aliquis deinceps, cur tandem, cùm Iudæi duo conuitia in eum iecerint, vnum *Samaritanus es tu*, alterum, *Dæmonium habes*, Iudæis iis, qui ei responderunt, non iis qui ei crediderant, non ad duo respondeat, sed ad hoc solum, *Dæmonium habes*, cùm dixit, *Dæmonium non habeo.* Vide, num ad hoc accommodari possit, parabola illa quæ apud Lucam de eo scripta est, qui ab vrbe Hierusalem in Hiericho descendebat, & incidit in latrones, quem sacerdos quidem præteriuit, & Leuita: Samaritanus autem iter faciens, cùm ad eum venisset viso eo, misericordia permotus est, & cùm accessisset, vulnera, oleum, vinúmque infundens, deligauit. Si quis enim de parabola differens, & explicans, possit docere, ad neminem, nisi ad Seruatorem referri ea, quæ de Samaritano scripta sunt, qui seminecem & qui in sicarios inciderat, curauit, ostendet etiam cur se Samaritanum

num esse non negauerit. Alius autem, qui propter dissimilitudinem distinctionémque Iudæorum & eius, qui legi subest, quæ est scripta apud Paulum, rem viderit, & retulerit eos qui legi subsunt, ad Samaritanos, & magis quàm Paulum, acceperit. Seruatorem omnibus factum esse omnia, vt omnes lucrifaceret, diceret eum, quòd iis qui lege tenebantur, factus sit legi obnoxius, quasi Samaritanum esse factum: ob eámque causam se Samaritanum esse non negasse. Tertius etiam Samaritani interpretatione explanata, qui custodẽ declarat, hoc dicet, quãquam alio sensu eum Samaritanum Iudæi appellarent, ipsum tamen qui verbi significationem intellexisset, eam non negasse, quòd sciret se custodem esse humanorum animorum, & eum de quo illud dictum est, Ecce non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israël, & illud, Custodiens paruulos Dominus. Somer autem Hebræi custodem vocant. Sic verò etiam Samaritanos primùm nominatos tradunt, quòd ipsi ab Assyriorum rege missi sint ex terra post captiuitatem aliùs quàm Iudæ Israëlis, qui pro multis sceleribus in Assyriorum regionem captiuus abductus est. *Respondit* Iesus, *Ego dæmoniũ non habeo, sed honorifico patrem meum, & vos inhonoratis me. Ego non quæro gloriam meam. Est qui quærat, & iudicet.* Si lignum quod satum est ad cursum aquarum, eiusmodi est, vt tempore suo fructum suum ferat, nec eius folium decidat, sed quicquid facit, prosperè eueniat: quid de Iesu Seruatore nostro existimandum est, nisi quòd ipse qui est lignum vitæ, ex eo quòd est sapientia, & quòd sapientia est lignum vitæ omnibus qui eam tenuerint, & fructum fert, & alia folia præter fructus, ejusmodi habet, vt ne vnum quidem decidat? Ob eámque causam nullum Iesu verbum, & quæ digna visa sunt, quæ à sanctis discipulis scriberẽtur, fortè, casu & temerè accipienda sunt: sed omnis cõsyderatio ad ea etiam quæ plana existimantur adhibenda est ei, qui non diffidat fore vt etiam in Verbo, quod nemo suspicatus esset, & quod simplex esse existimatum esset, inueniatur ab iis qui rectè quærunt, aliquid quod illo sacro ore dignũ sit. Quòd si cubi non inueniamus, nos ipsos, non Verbum Iesu, quasi ex plenitudine dogmata veritatis sapientiæque plena non spiret & proferat accusare debemus. Hæc autem à me dicta sunt, quòd illud, *Ego dæmonium non habeo*, considerare velim: ex quo omnes qui Euangelium legimus, rem discimus, quam antè quam euangelium legeremus, non intelligebamus. Hoc autem quid sit, iam considerandum est. Placet ex scripturis eos, qui peccant, multa facere contra rationem, non alia de causa nisi quòd ipsi capaces facti sint vel mali spiritus actionis, vel immundi dæmonij voluntatis. Itaque non dubitarunt peccata, quæ leuissima habentur, dæmoniis attribuere ij, qui repentinam iracundiam dæmonij esse dixerunt: itémq; obtrectationem. Verisimile est etiam alia innumerabilia nos, qui dæmonium videre videamur, & ex voluntate, sententiáque eorum agamus, facere. Et quemadmodum in hominibus nemo est mundus à sorde, nemóque iustus in terra, qui faciat bonum, & non peccet: sic nemo est etiam à dæmoniis liber, & purgatus, & qui nunquam eorum operationis, & actionis sit capax. Quocirca curationes, quæ in euangelio scriptæ sunt, ad allegoriam transferentes, in quibus sunt etiam dæmonum expulsiones, dicemus dæmonas à Iesu expelli ex omnibus, qui quòd à Verbo curarentur, iam dæmonum actiones nõ probarent. Solius igitur Iesu vocem esse existimo, qui solus expoliauit principatus, & potestates, atque exemplum de eis prodidit, triumphúmque egit, & in ligno trophęum contra omnem aduersariam virtutem crucem statuit, vt illud, Venit princeps huius mundi, & in me non habet quicquam, ita hoc, Ego dæmonium neque habebam, neque habeo, neque habebo. Verba autem possumus quidem etiam nos proferre & dicere, Dæmonium non habeo, sed coarguemur eodem modo, quo ij qui se à dæmonio occupari negauerũt, & tamen rebus ipsis & veritate conuicti sunt mendacij: an non arguunt nos dæmonio agitari, cùm manſimus in constitutione, & vltro, ac sponte clamamus furore atque iracundia incensi, aut furentes, & quasi hinnientes cum vxoribus nostris equorum insanientium ad equas instar congredimur, Dei de vacuitate à perturbationibus verbis à tergo reiectis? Quinetiam cum abiecti, & tristes à dolore tracti, amisso proprio eorum, quæ rationẽ habent, ornatu, huius sermonis nos capit obliuio, Sine Deo passerem non cadere in laqueum, & illius iusta esse iudicia de vnoquoque eorum, quæ hominibus eueniunt, quid dicemus? an nobis quòd dæmonium nos vicerit, & mens nostra perturbata esset, hæc accidisse? Quinetiam metus eorum, quæ non sunt horribilia, & nimium gaudium in iis, quæ nullius precij nonnullorum sint actiones, aut dæmonum, qui impleuerunt eos, qui verè non possunt dicere, Ego dæmonium nõ habeo. Sed verisimile est nonnullos, qui sanctos Patriarchas, aut sacrosanctum ministrum, aut mirabiles Prophetas, aut Apostolos Seruatoris nostri Iesu, qui dicendo plurimum valent, in disputationem afferant, & proponant, suasuros nobis, eos etiam eodem modo, quo Iesum, dicturos fuisse, Ego dæmonium non habeo: quibus respondendum est, Hi ergo etiam aliquando peccauerunt, aut illud falsum est, Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei: neque hoc verum, Nemo mundus est à sorde: neque scienter illud dictum est, Non est iustus super terram, qui faciat bonum, & non peccet. At perspicuum est, veras esse scripturas omnes, neque semper, neque ab initio dicere poterant, ne ij quidem, qui se ad vitam virtuti consentaneam cõferunt, Ego dæmonium nõ habeo, sed solius hominis, qui in Seruatore intelligitur, à principio vox illa erat, qui ob eam causam maximè propriè, verissiméque patri honorem tribuit. Nemo enim qui honore afficit aliquid eorum, quæ à Deo nullo in honore habentur, ei honorem habet, qui ea, quæ ipse probat, & in honore habet, improbat. Quomodo enim patrem honore afficere dicendus est is, qui principio adoptionis Spiritum non accepit? Atqui nemo qui peccat, habet adoptionis Spiritũ. Qui enim ex Deo natus est, non peccat. Quomodo etiam Deo honorem tribuit is, qui gloriam, quæ ab hominibus quæritur, probat, & in precio habet, aut argentum, aut terrenas opes, aut pulchritudinem, quæ ex carne, & sanguine constat, aut vno nomine, aliquid eorum quæ cõiunctionem cum materia, & interitu habẽt? perspicuum est igitur, hoc verbum Seruatoris esse, *Honorifico patrem meum*, quod quidem pro virili parte stude- *Rom. 2.*

re debemus,omnémque diligentiam adhibere,vt in Spiritu ſancto dicamus, teſtimonium nobis dicente conſcientia, cui honorem debemus, neque alij honorem tribuendo. Ac rectè quidem & præclarè is, qui vbi venit plenitudo temporis, à Deo miſſus eſt, vt ex muliere naſceretur, & lege teneretur, quaſi hac lege teneretur, Honora patrem, & matrem, vt bene ſit tibi, cùm neminem alium patrem haberet, niſi Deum, qui in cælis eſt, hæc ait, *Sed honorifico patrem meum.* Nos quoque eadem dicemus, ſi ſecundi ortus, id eſt, vt ita dicam, regenerationis lauachtum intellexerimus, eóque abluti & expiati vt filij Dei ſimus, nec iam in terra patrem vocemus, quòd & patris, qui in cælis eſt, effecti ſimus filij, & fratres eius, qui dixit, Aſcẽdo ad patrem meum & patrem veſtrum: & Deum meum, & Deum veſtrum. Perſpicuum eſt igitur, cùm veriſſimè, & perfectiſſimè Ieſus hæc dixerit, *Ego dæmonium non habeo, ſed honorifico patrem meum*, eius imitatores cùm vnuſquiſque pro virili parte confirmatus erit Ieſu Chriſti munere qui ipſum confirmat, & corroborat, illud eſſe dicturos, *Ego dæmonium non habeo, ſed honorifico patrem meum.* Quis verò, qui quidem cum mortuis verſetur, & in ſepulchris habitet, illud, *Ego dæmonium non habeo*, poſſit dicere? Aut quis, aliquid aliud præter Deum, eiúſq; Verbum, & præter id, quod à Verbo antè ordinatum eſt, colens, alij honore tributo, cùm honos ipſi patri tribuendus ſit, vt Ieſu diſcipulus hæc dicat, *Sed honorifico patrem meum?* Hæc deinceps illud ſequitur, *Et vos inhonoratis me*, quod eis dictum eſt, qui eum ignominia affecerant, eíque dixerant, *Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes?* cùm id quod malè & improbè dictũ erat, ſe rectè & honeſtè dixiſſe exiſtimaſſent. Quòd enim malè Samaritani verbum intelligerẽt, Seruatorem etiam dæmonium habere pronunciarunt. Exiſtimandũ eſt autem, illud, *Et vos inhonoratis me*, non illis ſolis dictum eſſe, verumetiam iis qui ſemper ignominia eum afficiunt & facinoribus quæ contra rectam Dei rationem committunt, & factis, quibus iniuriam Chriſto qui eſt iuſtitia, faciunt: & iis qui operibus quæ imbecillitate & infirmitate perficiunt, Dei vim & virtutem quæ eſt Seruator, contemnunt & improbant. Chriſtus enim Dei virtus eſt. Omni etiam qui ſapientiam repudiat & ſpernit, dici poteſt illud, *Vos me inhonoratis*: quando quidem Chriſtus etiam eſt ſapiẽtia. Quinetiam, cùm aliquem oporteat, quantum in ipſo eſt, & pro virili parte, cum omnibus hominibus pacem habere, vt etiam dicat illud prophetæ, Cùm iis qui oderunt pacem, eram pacificus: & ſumẽda ſit pax illa Dei quę omnem ſenſum mentémque ſuperat, & cuſtodit cor atque intelligẽtias eius, qui eã recepit: & tamẽ pugnax ſit quidam, mordeátque & accuſet, atque comedat proximum, eiúſque in mente perturbationũ ad ſeditionem ſpectãtium plena ſint omnia, huic etiam tali hæc dicãtur, *Vos inhonoratis me.* Pax enim noſtra Chriſtus eſt. Præterea quoniã omnis qui mala agit, odit lucẽ, & nõ venit ad lucẽ: lux autẽ eſt is qui dixit, Ego ſum lux mundi: non eſt dubium, quin is qui mala agit, lucem contemnens, Chriſtũ contemnat, hoc etiam ipſe auditurus. *Et vos inhoratu me.* Sed quid me attinet longius ſermonem protrahere exponẽtem & docentem quinam ab Ieſu reprehendantur, hæc etiam ab eo audientes, *Vos inhonoratis me*: cùm perſpicua ſint ex iis & quæ explicata ſunt, & quæ his congruẽter eis adiũgi addique poſſunt? Deinceps ergo videamus quid illud declaret, *Ego non quæro gloriam meam: eſt qui quærat, & iudicet.* Deus qui nobis filiũ ſuum dedit, in vnoquoque eorum qui eum approbarunt & receperunt, Chriſti gloriam quærit: quem in eis quidem inueniet, qui ſibi curæ ſunt, & cauſas ſeminũ inſitas excolunt: non inueniet autem in eis qui non ſunt huiuſmodi, quibus non inuentis, eos in quibus filij ſũi gloriam non inuenit, iudicat: quibus dicturus eſt, Per vos nomen meũ blaſphematur inter gentes. Quæret autem aliquis his verbis ductus, *Eſt qui quærat & iudicet*, ſitne hoc ad Deum referendum, cùm Seruator dixerit, Neque enim pater iudicat quenquam ſed omne iudicium dedit filio, vt omnes honorificent filium, ſicut honorificant patrem. Sed vide, num ad hoc vti loco illo poſſit, Non poſſum ego à meipſo facere quicquam: ſicut audio, iudico, & iudicium meum iuſtum eſt: quia non quæro voluntatem meam, ſed voluntatem eius qui me miſit. Si enim quemadmodum audit Seruator noſter à patre, ſic iudicat, quærens non voluntatem ſuam, ſed patris qui ipſum miſit: ob eámque cauſam eius æquum eſt iudicium: haud ſcio an verius iudicium quo iudicat is qui audit, non audientis ſit, ſed dicentis ei qui audit. Quòd ſi ait, Iudicium meum iuſtum eſt, audi in eodem Euangelio illud dicentem, Omnia mea tua ſunt. Si enim verum eſt id quod Seruator dixit, Omnia mea tua ſunt, perſpicuum eſt, ipſum etiam iudicium, de quo dixit, Iudicium meum iuſtum eſt, patris iudicium eſſe. Si verò patris eſt iudicium, quæſtio quæ poſita eſt, de loco illo, *Ego gloriã meam non quæro: eſt qui quærat, & iudicet*: explicari poteſt. Habet autem etiã modeſtiæ ſignificationẽ quandam Seruatore dignam, id quod hoc loco dicitur, *Ego autem non quæro gloriam meam.* Neque enim admodum decebat eum gloriam ſuam quærere, ob eámque cauſam eos qui eam non tribuiſſent, iudicare: ſed patrem qui filio gloriam tribuerat, eã poſtulare decebat ab eis, qui illum ea fraudauerant, & ob eam illos iudicare: Seruator autem fortaſſis, qui patris imitator ſit, Dei gloriam ab iis qui ea quæ Dei ſunt diſcunt, poſtulat: ac niſi patris gloriam in aliquibus inueniat, illos iudicabit, pro ea quam accepit, quia filius eſt, iudicandi poteſtate. Heracleon verò illud, *Eſt qui quærat & iudicet* ad patrem non refert, cùm hæc dicat. Qui quærit & iudicat, eſt vindex miniſter, qui ad hoc conſtitutus eſt: qui non ſine cauſa gladium portat regis vindex. Hic autem eſt Moſes, quemadmodum eis antè dixit his verbis, In quo vos ſperatis, deinde ſubiicit, Propterea quòd Moſes, id eſt, ipſe lator legis, eſt is qui quærit & iudicat. Deinceps Heracleon ſecum ipſe diſputat his verbis. Quomodo igitur iudicium omne ſibi traditum eſſe non dicit? Atque ſic abiectionem ſe diluere exiſtimant cùm hæc ait, præclarè dicit. Iudex enim vt miniſter voluntati eius moerm gerens, iudicat, quemadmodum etiam in rebus hominis videtur contingere. Sed alicui alij quodam modo iudicium aſſignat, vt Seruatori inferiori, ex eo quòd opifici, vt ipſe exiſtimat. Atqui ne hoc quidẽ pacto docere poteſt, cùm aperte ſcriptum ſit, neque enim pater iudicat quenquam; ſed iudicium omne dedit filio, Et, Poteſtatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis eſt. *Amen, amen*

Rom.12. Pſal.119. Phil.4. Ioan.8. Ioan.5. Ioan.16.

amen dico vobis, ſi quis ſermonem meum ſeruauerit, mortem non videbit in æternum. Vt vita eſt quædam indifferens quæ nec bonum eſt, nec malum, quam degere dicimus & impios, & animantia expertia rationis: & alia differens, ſed bonum, de qua ait Paulus, Vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo: & ipſe dominus noſter de ſe, Ego ſum vita: ſic contrarium differentis mortem indifferentem dices: inimicam autem eius qui dixit, Ego ſum vita, improbam quandam & grauem acerbámque mortem, qua qui moritur, in morte eſt, de qua ſcriptum eſt, Nouiſſima inimica deſtruetur mors. Exiſtimandúmq; eſt, Apoſtolũ hæc de hoc mortis genere dicere, Propterea ſicut per vnum hominem peccatum in mundũ intrauit, & per peccatum mors: & ita in omnes homines pertranſiit, in quo omnes peccauerunt. Vſq; ad legem enim peccatum erat in mundo. Peccatum enim non imputabatur, cùm lex nõ eſſet, ſed regnauit mors ab Adam vſque ad Moyſem etiam in eos qui non peccauerunt in ſimilitudinem præuaricationis Adam. Et paulò pòſt, Si enim vnius delicto mors regnauit per vnum: quanto magis abundantiam gratiæ & donationis & iuſtitiæ accipientes, in vita regnabunt per vnum Ieſum Chriſtum? Quę eſt enim mors, quæ per peccatum in mundum intrauit, niſi extremus Chriſti hoſtis, qui delendus eſt? Quæ etiã mors ad omnes homines peruenit, quòd omnes peccauerũt, niſi hæc ipſa, quę etiam ab Adam ad Moſem dominata eſt? Moſes autem, id eſt, lex vſque ad domini noſtri Ieſu aduentum ſtetit, vniúſque peccato dominata eſt per vnum, quoad ij qui gratiæ iuſtitiæque abundantiam & copiam conſequuti ſunt, vnius Ieſu Chriſti beneficio in vita regnent. Hanc ergo mortẽ nunquam videbit is qui vnigenij & primogenij omnis creatæ naturæ verbi paruerit, quæ vim arcendæ mortis habent. Ita autem illud accipiendum eſt, *Si quis ſermonem meum ſeruauerit, mortem non videbit in æternum*, vt ſi is qui hæc ait, conceſſa luce iis qui audiebant, eis diceret, Si quis meam hanc lucem cuſtodierit, tenebras nunquam videbit. Neque enim ei qui lumen ſeruat tenebræ poſſunt contingere. Siquis autem lumen hoc amiſerit, ſequitur vt quia miſit, tenebras videat. Sic ergo in Verbo etiam quod in principio apud Deum erat, vita facta eſt. Itaque principium, id eſt, ſapientia, quæ ait, dominus creauit me principium viarum ſuarum ad opera ſua, de Verbo, quod in ipſa eſt in quo facta eſt vita, docebit & dicet. *Si quis ſermonem meum ſeruauerit, mortem non videbit in æternum.* Simul enim aliquis & Verbum, & vitam quæ ab eo ſeparari non poteſt, & in eo eſt facta, ſeruabit: quæ quidem ſimul & lux eſt hominum, quæ in tenebris lucet, & ab eis non comprehenditur. Si ergo quaſi interrogans propheta dicat, Quis eſt homo, qui viuet, & non videbit mortem? reſpondebimus docti & inſtituti à Seruatore noſtro, dicemúſque hominem eſſe qui viuet, nec mortem videbit, eũm qui Verbum ſeruabit eius qui dixit, *Si quis ſermonem meum ſeruauerit, mortem non videbit in æternum.* Quæro etiam hoc in loco, num hæc verba, *in æternum ἀπὸ κοινοῦ* accipienda ſint, vt ſit totum huiuſmodi, Si quis ſermonem meum ſeruauerit, in æternum mortem non videbit. Etenim videtur aliquis tam diu mortem non cernere, quam diu Ieſu ſermonem ſeruat. Simul enim atque eum amiſit, mortem etiam ſentit. Quòd ſi quis ad altiora verba peruenire poteſt, & quomodo hoc, Et in puluerem mortis reduxiſti me, ab homine dictum ſit, intelligere: atque illud à Paulo, Quis me liberabit de corpore mortis huius? is cognoſcet quandiu quidem ſeruabatur ſermo, mortem ab eo qui ei parebat, non videri: cùm autem quiſpiam in ſermonis attentione & obſeruatione defatigatur, aut quæ in eo ſeruando attendit, nõ iam perfecit: tum eum mortem vidiſſe non alterius culpa, ſed ſua. Hoc autem decretum ac documentum eſſe exiſtimandum eſt, legémq; æternam eius qui ſemper nobis, ſi Verbum acceperimus, dicturus eſt, *Si quis ſermonem meum ſeruauerit, mortem nõ videbit in æternum.* Quemadmodum autem, vt ita dicam, tenebræ cùm diutius aſpectæ ſunt, eius qui vidit aſpectum obtundit: ſic viſa mors ab eo qui ſermonem non ſeruauit, adimit aſpectum & obcæcat, vt ob eam cauſam eo qui cæcorum oculos aperit, opus ſit. Atque vt mihi videtur, ob eam cauſam cæci, quorum nota & ſignificatio erant cæci, quorum in euangelio fit mentio, aſpectum amiſerunt, quòd cùm ſermonem non ſeruaſſent, mortem viderant. *Dixerunt ergo Iudæi, Nunc cognouimus, quia dæmonium habes.* Multi quidem etiam ſapientes omne genus peccati, cuius vna eſt ſpecies, quod in verbo eſt peccatum, non aliunde quàm à iudiciis vitioſis oriri putant. Ij autem qui ſanctis ſcriptis, vt diuinis fidem habent, ita diſſerunt de iis quæ cõtra rectam rationem ab hominibus geruntur, vt non à dæmoniis aut qualibuſcunque naturis, &, vt ita dicam, virtutibus cõtrariis res illas perfici negent. Iudæi ergo dæmonij opera Ieſum hęc dixiſſe exiſtimabant, *Amen, amen dico vobis, ſi quis ſermonẽ meum ſeruauerit, mortem non videbit in æternum:* atque hoc eis accidit, quòd neque ſermonem obſeruauiſſent, neque vim attendiſſent eius quod diceretur. Hic enim qui mortem quandam verbo & ſermoni inimicam, qua ij qui peccant moriuntur, ſciret, eam nunquam in eo dominaturam, qui ipſius ſermoni obtemperaſſet, dicebat. Illi autem qui id quod dicebatur ad mortem vulgatam pertinere ac referri putarent, delirare eum exiſtimabant, quòd diceret, cùm Abraham & prophetæ mortui eſſent, tamen omnem eum qui ipſius verbis paruiſſet, nunquam eſſe moriturum. *Abraham mortuus eſt, & prophetæ: & tu dicis, Si quis ſermonem meum ſeruauerit, non guſtabit mortem in æternum? Nunquid tu maior es patre noſtro Abraham qui mortuus eſt? & prophetæ mortui ſunt. Quem teipſum facis?* Si facilioreſimplicioréque explanatione, quemadmodum etiam nos interpretati ſumus, perſpicua eſſe videtur Iudæorũ opinio ad Seruatoris ſermonem, de Abraham & prophetis quaſi mortui eſſent reſpondentium, tamen exponenda eſt quæſtio, cum aliarum ſimilium rerum comparatione. Igitur putabant Seruatorem illud dixiſſe, *Si quis ſermonem meum ſeruauerit, mortem non videbit in æternum:* ob eámque cauſam perſpicuum quiddam ei ad ea quæ dixerat, reſponderunt: aut de morte communi & peruulgata eum loqui non intellexerunt. diſſerentes etiam de Abraham & prophetis, quaſi etiam ipſi aliquando in deteriore morte fuiſſent, quòd verba eius non approbaſſent, neq; eum eiuſmodi quem ſe profeſſus eſſet, exiſtimarent; hæc dicunt, *Nunc cognouimus quia dæmonium habes.* Similia & in aliis eius verbis, & iis quæ ad reſponſa ſunt, pluribus ſuprà exquiſiuimus. velut

Coloſſ.3. 1.Cor.15. Rom.5. Ioan.5. Ioan.16.

in

in Samaritana cùm ei dixisset Iesus, Da mihi bibere, post alia subiecit huiusmodi, Si scires donum Dei, & quis est qui dicit tibi, Da mihi bibere, tu forsitã petisses ab eo, & dedisset tibi aquam viuam. Dicit ei mulier, Domine, neque in quo haurias habes, & puteus altus est, vnde ergo habes aquam viuam? Et rursus, Domine, da mihi hanc aquam viuam, vt non sitiam, nec veniam huc haurire. Neque enim verisimile est, eam de aqua quæ sub sensum cadit, illi respondisse ac petiuisse ab eo corpoream aquam, ne iam sitiret, nec ad fontem Iacob qui sensibus percipiatur, haustum veniret. Quinetiam cum dominus dixisset, Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita, disceptarentque inter se Iudæi ac dicerent, Quomodo potest nobis hic dare carnem ad manducandum? docebamus, eos qui audirent, tam stultos non fuisse, vt eum qui diceret, auditores ad carnium suarum esum inuitare existimarent. Verisimile est etiã, Iudæos in iis verbis quæ nunc consideramus, illud dixisse, Abraham mortuus est, & prophetæ, cùm illud accepissent, Sicut per vnum hominem peccatum in mundum intrauit, & per peccatum mors: ita etiam in omnes homines mors pertransit, in quo omnes peccauerunt. Videbant etiam mortẽ regnasse in eos qui peccauissent, præuaricationis Adæ similitudine: eratq; eis sermo de morte quæ ob peccatum ad omnes homines, quòd omnes peccauissent, peruenerat. Hæc autem cùm didicissent, quæ sequitur, quòd non approbassent Iesu verba, non intellexerunt: neque illud, Non sicut delictum, ita & donum: quin nec ratiocinari vllo modo poterãt, Si vnius delicto multi mortui sunt, quanto magis gratia Dei & donum in gratia vnius hominis Iesu Christi, in multos abundauit? Nec intellexerunt, donũ morti quæ vnius peccato orta erat, simile nõ esse. Neque enim didicerant, donum ex multis delictis extitisse ad iustificationem. quin ne illud quidem videbãt, eos qui gratiæ & donationis abundantiam accepissent, in vita per vnum Iesum Christum regnaturi essent. Ac de Abrahæ quidem & Prophetarum morte cogitabant, quòd audirent etiam Samuelem quasi morte sub terra esset, à Pythonissa esse excitatum, quæ deos alicubi sub terra esse putabat, & hæc dicebat, Deos ego vidi ascendentes in terra; vitæ autem Abrahæ atque Prophetarum sensum non habuerant, neq; hoc intellexerant, Deum Abrahæ atque Isaac & Iacob, Deum esse viuorum, non mortuorum. Quodque Prophetas mortuos esse existimarent, sepulchra ædificabant: ob eamque causam eos miseros putabant. Abraham ergo etsi mortuus est, tamen vixit, nec iam mortem videbat, ex quo die Domini viso exaltauit & gauisus est. Ob eamque causam mihi videtur, ad illud, Abraham mortuus est, hoc relatum esse à Seruatore docente, *Abraham pater vester exaltauit, vt videret diem meum: & vidit, & gauisus est.* Quòd si quis ita esse non vult ea quæ de Abraham dicuntur, respondeat nobis, ísne qui diem Seruatoris nostri vidit, & ex eo gestuit lætitiaq; affectus est, etiam mortem videat: an qui Seruatoris nostri diem vidit, & exaltauit, atque gauisus est, dignus eiusmodi aspectu iudicatus, vt eo dignus, postea priuatus sit eo quem viderit. Si enim vtrunque horum absurdum est, perfectò Abraham qui diẽ Iesu vidit, simul cum aspectu eius etiam verbum audiuit, atq; seruauit, nec iam mortem videt. Nec rectè Iudæi illud dixerunt, *Abraham mortuus est*, quasi ipse etiam tunc in morte esset. Idem etiam dices de Prophetis. Si enim Deus non est mortuorum, sed viuorum: estque vt Abrahæ atque Isaac & Iacob, sic reliquorum Prophetarum Deus: Prophetæ etiam viuunt. Etenim sermoni Dei paruerunt, cùm Verbum Domini ad Osee factum est, aut Verbum factum est ad Hieremiam, aut ad Esaiam factum est verbum. Neque enim verbum aliud ad quemquam horum factum est, nisi Deus Verbum, quod in principio apud Deum erat, eius filius. Atque hoc si quis alius, Prophetæ seruauerunt, & ex quo Verbum acceperunt, mortem iam minimè viderunt. Æquè igitur atque hoc, *Nunc cognouimus: quia dæmonium habes*, illud falsum est, *Abraham mortuus est & Prophetæ*, quod Iudæi protulerunt. Neque enim sciebant habere dæmonium eum, qui dæmoniis imperaret. Nemo enim id quod non est, cognoscit: neque Abraham & Prophetæ etiam tum erant mortui, cùm hæc, Abraham mortuus est, & Prophetæ, Iudæi dicebant. Quærendum est deinceps, cur, cùm Seruator de omni qui suum sermonem seruauerit, dixisset, *Mortem non videbit in æternum*: tamen Iudæi secundum ea quæ tractauimus, cùm debuissent conuenienter his, *Mortem non videbit in æternum*, illud dicere, *Et tu ais, Si quis sermonem meum seruauerit mortem non videbit in æternum*, non hoc, sed quod non dictum est è Seruatore, dicunt. Neque enim dixit, Si quis sermonem meum seruauerit, mortem gustabit in æternum: quod isti, vt à Seruatore dictum proferũt. Vide etiam, num inter hæc duo, Non videre mortem, & non gustare mortem, interfit. A cæteris Euangelistis dictum est, eos non gustaturos esse mortem, qui vicini Iesu stabant, quoad filiũ hominis vidissent, venientem in regnum suum, Amen dico vobis, sunt quidam de hîc stantibus, qui non gustabunt mortem donec videant filiũ hominis venientem in regno suo. Marcus autem, Amen dico vobis, sunt quidam de hîc stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei veniens in virtute. Lucas verò, Vere sunt quidam de hîc stantibus, qui non gustabuut mortem donec videant filium hominis venientem in gloria sua. Vt enim in corporibus dissimiles sunt diuersíque sensus gustatus, & aspectus: sic in diuinis sensibus, qui à Salomone referuntur, alia quidem erit animi vis viuendi, & cernendi, alia gustandi, percipiendíq; modum caborum qui ratione cernuntur. Et quoniam Dominus quatenus quidem panis est viuus qui de cœlo descendit, gustabilis est, animríque alumnus: quatenus autem est sapientia, aspectabilis est, cuius pulchritudinis amantem se esse fatetur is qui ait, Amator factus sum eius pulchritudinis, præcipitríque nobis, Ama eam, & te custodiet: ob eam causam in Psalmis dictum est, Gustate & videte, quoniam suauis est Dominus. Vt autem gustabilis & aspectabilis est Dominus: sic hostis eius mors gustatur, & videtur. Ac eam quidem gustari, illud declarat, Sunt quidam de hîc stantibus, qui nõ gustabunt mortem: & quæ sequuntur. Videri autem eandem, illud docet, *Si quis sermonem meum seruauerit, mortem non videbit in æternum.* Gustat autem mortem, nec eam modò gustat, sed etiam morte quasi cibo impletur ac satiatur, is qui pugnantia cum iis verbis

verbis, quæ ad æternam vitam pertinent profert. Promissum est etiam, non gustaturos esse mortem nullos eorum, qui stant in loco mystico, qui à Iesu monstrabatur. Obserua enim tres Euangelistas simul dixisse, Sunt quidã de hîc stantibus, aut, Sunt quidam de stantibus hîc, de quibus etiam scripserunt, eos mortem non gustaturos esse, quoad filium hominis venientem in regno suo viderint, aut in gloria sua, aut dum videant regnum Dei veniens in virtute. Et quoniam fieri potest, vt is qui stat, cadat, quemadmodum Paulus scribit, Qui se existimat stare, videat, ne cadat: ob eam causam non de omnibus, sed de nonnullis scriptum est, Amen dico vobis, sunt quidam de hîc stantibus. Ac stans quidem aliquis, mortem non gustabit, quòd stationem suam custodiat. Qui autem sermonem accipit, & seruat, mortem nunquam videbit. Si ergo distinctio est quædam inter hæc duo, Gustare mortem, & mortem videre: vt non sapientes & intelligentes auditores, Iudæi confundentes Domini sermonem, pro, mortem non videbit, non gustabit mortem dixerunt, in quo in inferiorem sensum sermone inciderunt. Sed quæres, sitne vt videre mortem, & gustare mortem, sic in cæteris sensibus, velut, audire mortem, aut olfacere mortem, aut mortẽ tractare? Si enim Apostolorum manus Verbum vitæ tractauerunt, nónne falsorum Apostolorum & operariorũ fraudulentorum, qui se in angelos lucis transfigurant, manus; mortis Verbum tractant? Et, si oues Christi, eius vocem audiunt: an non oues, quę eius non sunt, à quibus ait, vos non estis ex ouibus meis, mortis vocem audiunt? vide an non odor mortis sit, in vibicibus, & liuoribus, quæ peccata perfecerunt: de quibus illud scriptum est, Putruerũt & corruptæ sunt cicatrices meæ. In Lazaro quoque odor mortis erat, antequam eum dominus excitasset: vnde Apostoli, qui olfacere nollent, dicebãt seruatori: Domine iam fœtet, quatriduanus enim est. De mortis odore, qui animo cernitur, aut de odore vitæ, notandum erit illud Apostoli, Christi bonus odor sumus Deo in omni loco, in iis qui salui fiunt, & in iis qui pereũt. Aliis quidem odor mortis in mortem, aliis autem odor vitę in vitam. Bonus enim Christi odor, nec vmquam malus & teter odor in omni loco, sunt Christi homines: sed quoniam vt bonus suauísque odor, qui corporeus est, quædam animalia interficere dicitur, propter vitiũ quod anteceſſit, & occupauit, bonus etiam Christi odor, nonnullis qui mortis sunt, ad mortem ipsorum fieri potest, id est, mortem eis afferre: iis autem qui vitæ sunt, ad vitam euenit. Hæc nobis pertinere visa sunt ad tractationem horum duorum, gustare mortem, & mortem videre, aut non videre. Deinceps Iudæi, qui nõ intelligerent, quanti Christus Patriarchis Prophetísque præstaret, sed ne crederent quidam Christum esse, eum qui eiusmodi doceret, quærunt præterea, *Nunquid tu maior es patre nostro Abraham qui mortuus est?* Non intelligunt non solùm Abraham, verumetiam quouis, qui ex muliere natus sit maiorem esse eũ, qui ex virgine natus est, ac Prophetis omnibus eundem, qui ab eis prædictus est, & mortuis, eum qui eos ad vitam reuocauit: qui se ipse eiusmodi non fecit, sed accepit à patre, vt enim pater habet vitam in semetipso, ita & filio vitam dedit habere in semetipso, nec à semetipso quicquam facere potest, & quærit voluntatẽ non suam, sed voluntatem eius qui eum misit. Illud etiam, *Quem teipsum facis?* vox est eorum, qui non viderant Iesum seipsum non fecisse, id quod est. Ob eámque causam mihi respõdere ad hoc videtur, docens quis ipsum fecisset, quod erat, his verbis, si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est; Est pater qui me glorificat.

Fieri potest, vt is qui stat, cadat: contra hæreticos, qui inbent vnumquemque de sua salute esse securum. 1.Cor.10.

1.Ioan.1.

1.Cor.12.

Ioan.10.

Psal.37.

Ioan.11.

2.Cor.2.

Bonus Christi odor quibus ad mortẽ esse possit.

Christus sanctorũ maximus.

Ioan.5.

Christus quatenus Deus se ipsum non fecit, id est, non est à se Deus, sed à Patre.

S. IO. CHRYSOSTOMI
Episcopi Constantin. in superius Euang. Homil.

VNde procedit, quod sine vlla causa vultis me perdere, nisi quia inimici estis veritatis? sin minus, dicite peccatum meum: ideo addidit; *Quis ex vobis arguet me de peccato?* Quod autem dixerũt; Nos ex fornicatione nõ sumus nati. Nónne multi illicito coitu miscebantur? Tamen, hoc omisso, illic insistit. Postquam enim non ex Deo, sed ex diabolo eos esse ostendit, quòd interficere diabolicum est, & mendacium dicere, quæ vtraque illi faciebant, iam contrà ostendit amorem, quòd, quis Dei sit, esse argumentũ. *Quare loquelam meam non cognoscitis.* Cùm enim semper dubitarent, dicentes; Quid est quod dicit; Quò ego vado, vos nõ potestis venire? ideo inquit; *Loquelam meam non cognoscitis.* Quia sermonẽ Dei non habetis. Id autẽ vobis euenit, propterea quòd mẽs vestra humi repit, mei sermones altè erigũtur. Quid si nõ possũt? Non posse hoc in loco, nõ velle est. In paruis eruditi estis, nihil magnũ aggredimini. Cùm enim tãquam Dei amatores, se Christũ persequi dicerent, ideo vbique probare conatur sui persecutionem Dei odio, contrariũ amore prouenire. Vnũ patrem habemus Deum. Ex honoribus, non ex operibus gloriamini. Incredulitas vestra, nõ me alienum à Deo esse, sed quòd Deũ non cognoscitis, est argumentũ. Causa autẽ, quòd mentiri vultis, & diabolũ imitari, quod pusilli animi indiciũ est, vt Apostolus testatur: Cùm enim sit inter vos zelus, & cõtentio, nónne carnales estis? Quare autem non potestis? Quia desideria patris vestri vultis facere. Curatis, cõtenditis, adnitimini (Ecce quod nõ posse, nolle est) quod Abrahã non fecit. Sed quænam sunt eius opera? mansuetudo, modestia, obsequiũ. Vos cõtrà immanes, & crudeles estis. Et quænam fuit audacia ad Deum confugere, qui Abrahã indigni essent? Cùm minus crimen euitare vellent, in maius inciderunt. Exprobrante nanque Iesu illis cædem, ad sui excusationem, vt Deum defendant, id facere causantur. Quod cõtra Deum esse demõstrat. Illud enim verbum processi, ipsum inde esse, & ad nos venisse significat: ná cùm illi dicere possent, eum aliena quædam & noua afferre, ideo se à Deo venire dicit. Meritò ergo nõ auditis eũ, inquit, cũ ex diabolo sitis, qua enim gratia vultis me interficere? Quid in me reprehẽdere potestis? si hoc nõ est, cur mihi nõ creditis? Ita ex mendacio & cæde, à diabolo eos esse ostendens, infert, & ab Abraham, & à Deo omnino esse alienos: & quia odio habẽt nihil iniuriantẽ, & quòd eius sermonem nolunt audire: & modis omnibus Deo se non esse contrarium arguit, neque propterea eos non credere, sed quia ipsi contrarij sunt Deo. Et enim qui peccatum non fecit, qui se à Deo venire, à Deo missum dicit, qui veritatem loquitur, & ita vt omnes in testimonium aduocer: si non creditur

Ex Hom. 53. in Ioan.

Non posse sumitur pro nolle.

1.Cor.3.

ditur ei:conſtat auditorum vitio prouenire,quòd carni dediti ſint. Nouit enim terrenis deditā animam procliuem eſſe ad peccandū:idcirco,inquit,

† † Nam pigri facti eſtis auditionibus veſtris.Quo-

ib.5. ties enim terrena nequit homo contemnere,quomodo poterit cæleſtia contemplari?

† *† Verba ſunt Apoſtoli in 5.cap.ad Heb.iuxta Græcam editionem.Nam vbi non habemus,Quoniam imbecilles facti eſtis ad audiendum, Græca editio habet* ἐπεὶ γεγόνατε νωθροὶ ταῖς ἀκοαῖς.

Quamobrē adnitamur pro viribus dilectiſſimi, vt vitam noſtrā dirigamus,vt mentē expurgemus, vt nullæ nos ſordes impediāt,augete cognitionis lucē,neq; iacite ſemen inter ſpinas.Qui nō intelligit malā eſſe auaritiā,quomodo maiora cognoſcet?qui his non abſtinet,quomodo illa cōplectetur?Bonū eſt rapere,nō ea quæ pereunt,ſed regnū

Matth.11. cælorū. Quippe quod vim patitur, neque deſidia acquiri poteſt: ſed cura & diligentia. Sed quid ſignat, vim patitur? vi opus eſt multa: anguſta eſt via,robuſta anima opus eſt, & generoſa, raptores præoccupare adnitūtur,nihil reſpiciūt,nō accuſationem,nō damnationē,nō ſuppliciū,illud ſolum curant,vt præcurrant cæteros.Rapiamus ergo regnū cælorū,quæ rapina non crimini,ſed laudi datur:crimē eſt,ſi nō rapitur.Nō enim alterius dāno diteſcimus,adnitamur ergo:& licet ira,& cupiditas nos perturbet,naturæ vim inferamus,māſuetudini aſſueſcamus, parū laboremus, vt perpetuò quieſcamus. Noli aurū rapere,ſed diuitias, quarū cōparatione aurū lutum eſſe apparet. Dic quæſo, plūbo tibi & auro propoſito,vtrū potius raperes? Nónne aurū? vbi qui rapit punitur, maius honoras:vbi qui rapit honoratur,maius prodis:quòd ſi vtrinq; puniretur, nū ſanè ad hoc magis veniſſes? Hîc nihil tale in manibus eſt, ſed beatitudo. Et quomodo poteſt quis rapere, inquis? Diſperge quę habes.Quouſq; enim pręſentia ſeruas,illa rapere nō poteris.Propone tibi hominē plenis argēto manibus,quoad id tenuerit,nūquid aurū rapere poterit,niſi id prius projiciat,& expeditus fiat? Rapientē bene,expeditū eſſe oportet, ne quid eū impediat, ſi quidē etiā nunc contrariæ poteſtates ſunt obuiæ,vt id nobis auferant. Quas fugiamus quæſo,fugiamus,& nullam extrinſecus anſam relinquamus, incidamus funes, nudi à ſecularibus emergamus.Quis vſus precioſarū veſtiū? quouſq; tandem his ridiculis implicamur? quouſque aurum defodiemus? Volebam ab his ceſſare admonitionibus,ſed vos non permittitis:qui mihi ſemper admonendi occaſiones & materias præbetis: ſed nunc ſaltem à vitiis deſiſtamus,vt vitæ exemplo alios erudientes, promiſſa bona conſequamur: gratia & benignitate Domini noſtri Ieſu Chriſti,per quem, & cum quo Patri gloria,ſimul & ſpiritui ſancto,in ſecula ſeculorum,Amen.

Regnum cælorum quomodo ſit vi rapiendum.

Quomodo neceſſe ſit ſua eū diſpergere, qui vult cæli opes conſequi.

EIVSDEM IN IDEM
Homilia 2.

Hom.54.in Ioan.

R*Eſponderunt ergo Iudæi,& dixerunt ei;Nónne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu,&c.* Impudēs quiddam,& temerariū malitia eſt,quæ quum magis confundi deberet,magis irritatur,vt in Iudęis vſu venit.Oportuit enim,vt Ieſu verbis placarentur,eius admirati fiduciā, & verborū conſtātiam: ſed maledicūt ei,& Samaritanū, & dæmoniacum appellant.*Nónne bene dicimus,quia Samaritanus es tu, & dæmoniū habes?* Altior enim ſermo,ſtultitia apud ſtultos videtur. Atqui nō meminit adhuc Euāgeliſta Samaritanū Ieſum antea à Iudæis appellatū: ex hoc tamen poteſt intelligi etiā ſæpius eo in Ieſum vſos vocabulo; *dæmoniū habes.* Quis dęmoniū habet?Nū qui Deum honorat, an qui honoribus Deū proſequētē cōtumelia afficit?Quid Chriſtus? Māſuetudine,& clemētia ſumma;*Ego dæmoniū*(inquit)*nō habeo,ſed honorifico patrem meum,qui miſit me.* Nā vbi docere eos,& humilitatis admonere oportuit,ne quòd Abrahæ ſemē eſſent ſe iactarent,vehemēs fuit:vbi autem contumeliæ ferendæ erant, manſuetudine vtitur.Dicentibus enim illis,patrē Deū, & Abrahā habemus:in eos inuectus eſt, vehementius:quū habere dæmoniū inſimulatur,leniſſimum ſe exhibet:ad nos erudiendū,vt quæ ad Deum pertinent,maiorē in modum defendamus, quæ ad nos, contemnamus. *Ego non quæro gloriam meam.*Hæc dixi,inquit,quoniā nō decet,vt Deum patrem appelletis, quum ſitis homicidæ. Ob eius ergo honorē hæc locutus ſum,& propter illū hæc audio,& me propter illum inhonoratis. Sed nihil mihi curæ eſt hęc contumelia,illi pœnas debetis, cuius gratia hæc audio:ego nō quæro gloriā meā, ideo,omiſſa vindicta,ad doctrinā vertor,& conſulo,quæ faciatis, ex quibus non modo ſupplicium vitabitis,ſed vitam æternam conſequemini.*Amen amen dico vobis, ſi quis ſermonem meum ſeruabit, non videbit mortem in æternum.* Hic non modò fides intelligenda eſt, ſed vitæ etiam puritas. Et ſuperius ait,Vitam æternā habebit:hic, *Mortem non videbit:* ſimul ac ſignificat, nihil ſe ab eis poſſe accipere detrimenti. Nam, ſi quis eius ſermonem ſeruat, non moritur,longè minus ipſe.Tunc Iudæi,*Nunc cognoſcimus, quia dæmonium habes. Abraham mortuus eſt,& Prophetæ mortui ſunt.*Hoc eſt,qui Dei ſermonem audierunt,mortui ſunt: & qui tuum audierint,non morientur? *Nūquid tu maior es patre noſtro Abraham?*O inanem gloriam! iterum ad eius confugiunt cognationem, atqui conſequens erat, vt dicerent, nunquid tu maior es Deo? aut qui te audiūt maiores ſunt,quàm Abrahā?Sed iſtud non dicūt, quādoquidē ipſum Abrahamo minorē eſſe arbitrabātur.Primum ergo eos homicidas arguit, hinc ab Abrahæ cognatione ſeparauit. Et cùm perſiſterēt,alia via aggreditur,oſtendēs fruſtra eos laborare:& de morte nullum facit verbū,neq; expoſuit quam mortē intelligeret. Admonet autem ſe quàm Abraham ſuperiorem, vt reuererentur, imò & qualiſcunque eſſet,non tamen innocuum morte eſſe mulctandum.Quòd ſi veritatem vobis dico,& peccatum nō habeo,& à Deo ſum miſſus, &melior quàm Abrahā, nónne inſanitis? nónne fruſtra laboratis,cum me tētatis interficere?Quid illi?*Nūc cognoſcimus quia dæmonium habes.* Verùm nō ita Samaritana,non illi dixit dæmonium habes, ſed tantùm; Nunquid tu maior es patre noſtro Iacob? Iudæi contumelioſi erant, & ſuperbi: illa diſcendi cupida, ideo dubitauit, & debita cum modeſtia reſpondit, & Dominum appellat: qui enim longè maiora pollicebatur, & dignus fide erat, non erat iniuria laceſſendus. Hi dæmonium habere dicunt:illa dubitantis,hęc incredulorum, & malignorum verba erant. *Nunquid tu maior es patre noſtro Abraham?*Itaque hoc maiorem eum facit,quàm Abraham.Cum autem abeuntem videritis, maiorem eſſe confitebimini: propterea dicebat.Quum exaltaueritis me,tunc cognoſcetis, quia

Non modo fides his verbis, ſed vitæ puritas eſt intelligēda. Contra hæreticos, qui ſola fide contenti, de vitæ puritate nihil laborant.

Supr.6.

Supr.4.

quia ego ſum. Et intuere prudentiam. Primùm à cognatione eos abſcindit, & ſe maiorē illo oſtendit, vt ex multa excellentia Prophetis quoque maior intelligatur:cùm enim ſemper Prophetam appellarint, ideo inquit, Sermo meus non capit in vobis. Illic namq; dicebat, mortuus ſuſcitare: hic autem non viſurum mortem,qui credit:quod longè maius erat: quare magis exaſperati ſunt, dicentes, *Quem te ipſum tu facis?* Et hoc contumelioſè, tu tibi blandiris, inquiunt. Quibus Chriſtus, *Si ego glorifico me ipſum,gloria mea nihil eſt.*Quid hoc in loco dicunt hæretici? Interrogatus, nunquid tu maior es patre noſtro Abraham:nō auſus eſt palā affirmare,ſed latenter innuit,quid igitur? Nihil eſt gloria eius? Ad illos nihil. Sicut enim, quum dicit, Teſtimonium meum non eſt verum:

Supr.5. ſecundum eorum opinionem locutus eſt: ita hoc in loco. *Eſt qui glorificat me.* Et cur non dixit,Pater qui miſit me quem vos dicitis: quia Deus veſter eſt,tamen nō cognouiſtis eum? Voluit oſtendere, quod non ſolum patrem ipſum ignorent,verumetiam Deum.*Ego autem noui eum.*Itaque ſi me ſcire dicerem,non ſuperbus eſſem: ſi neſcire mendax: vos autem, qui eum ſcire profitemini, mendaces eſtis: *& itidem ego mendax eſſem, ſi eum me neſcire dicerem. Si ego glorifico me.* Quum dixiſſent, *Quem te ipſum facis?* inquit, Si quem me ego facerem, gloria mea nihil eſt: quemadmodum ego eum certè noui, ita vos ignoratis. Et vt non omnino eos ab Abraham ſeparauit,ſed inquit, Scio quòd ſemen Abrahæ eſtis: vt magis in ipſos inueheretur, ita hic nō totum abſtulit,ſed inquit, *Quem vos dicitis:* & verbis gloriam tribuēs, grauius crimen reddidit. Quomodo autem eum ignoratis? quoniam qui pro ipſo omnia & facit,& dicit, vt glorioſum reddat contumelia afficitis,cùm ab eo ſit miſſus: hoc autem probatum non eſt, probabitur autem in ſequentibus. *Et ſermonem eius ſeruo.* Hoc ſi qui habebant poterant reprehendere:magnum nanque erat argumentum, ab eo miſſum. *Abraham pater veſter exultauit, vt videret diem meum: vidit, & gauiſus eſt.* Iterum illos Abrahæ alienos probat, ſi qui ex iis, quibus ille gauiſus eſt,triſtantur.Diem autem meum, hoc in loco crucē mihi ſignificare videtur quem in arietis oblatione Iſaac præfigu-

Gen.22. rauit. Ad hæc illi, *Quadraginta annos nondum habes, & Abraham vidiſti?* Ac ſi prope iam ad eam accederet ætatem. *Dicit eis Ieſus: Priuſquā Abraham fieret, ego ſum. Et acceperunt lapides vt iacerent in eum.* Animaduerte quomodo ſe maiorem Abraham confirmauit. Si enim gauiſus eſt videre diem eius, idque operæprecium duxit propter beneficium inde proueniens, gauiſum cōſtat, & quod longè

Matt.13. maior eſſet. Nam, quum Iudæi fabri filium eum

Marc.6. appellarent, neque amplius quicquam de eo imaginarentur, paulatim eos ad maiorem ſui cognitionem erigit. Quum ergo audierūt ſe Deum neſcire,nō ægrè tulerunt:quum autem,*priuſquam Abraham fieret, ego ſum*, perinde ac ſi ipſorum nobilitas degeneraret, exaſperantur, & lapides iaciunt in Ieſum. *Vidit diem meum & gauiſus eſt*, ſignificans non inuitum ſe ad paſſionem venire,ſiquidem laudat qui in cruce delectatus eſt, quæ ſalus mundi erat. Illi autē lapides iecerunt,adeò proni erant in cædes, & veritatem cognoſcere negligebant. Sed cur non dixit, Priuſquam Abraham fieret,ego eram: ſed, *ſum.* Quemadmodum pater hoc verbo, ſum, vtimur, ita & Ieſus: ſignificat enim perpetuo eſſe ab omni liberum tempore: propterea blaſphemū eis verbum videtur. Quod ſi ad Abraham comparationem,quanuis paruam non tulerunt,quomodo tuliſſent ad patrem?*Fugit ergo iterum Ieſus*, vt hominem præſtaret, *& abſconditur*, cùm ſatis eos admonuiſſent: & impleto officio ſuo, *exiuit de templo.* Et ſe ad ſanandum cæcum contulit, per opera ſe ante Abraham eſſe confirmans.Sed dicet fortaſsè aliquis.Qua gratia eorum conatus non cohibuit? ita enim credidiſſent. Paralyticum ſanauit, & non crediderunt, innumera operatus eſt, & in ipſa paſſione ſtrauit eos ſupinos, & viſum abſtulit, & non crediderunt: & quomodo ſi id feciſſet, credidiſſent? Animo enim deſperato nihil peius, quamuis ſigna, quamuis miracula videat, in eadem perſtat pertinacia. Etenim Pharao, multis acceptis plagis,dum affligeretur, tantum ſapiebat, ad vltimum tamen diem idē perſtitit, perſecutus quos

dimiſerat. Quare Paulus,vt non obduretur, quis, *Exod. 8. & ſeq. vſque ad 15.*

inquit,ex vobis fallacia peccati. Sicut enim vires *Heb.3.*

corporis moriūtur, & omnem ſenſum amittunt: ita & anima cum multis detinetur affectibus,virtuti moritur:& ſi quid attuleris,non ſentit,ſed ſiue ſupplicium, ſiue quodcunque aliud minaberis,nullo ſanè ſenſu mouetur.Quamobrem,dum habemus ſalutis ſpem,dilectiſſimi,dum conuerti poſſumus, omnia faciamus. Qui enim non dolent,tanquā deſperantes gubernatores naui ventis commiſſa, nihil ſibi opitulantur. Cùm enim inuidus,vt cupiditatem ſuam expleat,tantum intuetur,etſi pœna impendat,ſi internecio,eò duntaxat affectu poſſidetur: itidem & impudico, & auaro vſu venit. Quòd ſi affectuum tanta vis eſt, longè maior virtutis:ſi propter illos mortem contemnimus, longè magis propter hanc: ſi illi animam ſuam contemnunt, quid nos pro ſalute noſtra facere oportet? quæ nobis erit excuſatio, ſi, cùm perditi homines tantopere perditioni ſuæ incumbant,nos pro ſalute noſtra nullam adhibebimus diligentiam,ſed inuidia conſumemur,qua nihil peius? Inuidus enim vt proximum perdat, perdit ſeipſum. Inuidi oculus conſumitur dolore, morte viuit perpetuo, omnes inimicos exiſtimat, etiam nihil iniuriatos, dolet quòd Deus honoratur:his lætatur, quibus & diabolus honoratur apud homines:ſed hic non honor eſt.Noli inuidere, ſi apud Deum honoratur, æmulare illi,& ſimilis efficiaris:an non vis? quid ergo & teipſum perdis? quicquid habes, proiicis,non potes ſimilis illi fieri,neque virtuti vacare. Cur malitia imbueris? Congratulandum eſt proximo, vt, etſi in bonis operibus pariter laborare non poſſis, ex congratulatione ſaltem merearis. Sufficit nonnunquam voluntas ad magnum bonum: ideo

Ezechiel propterea Moabitas punitos dicit,quòd *Ezech.55.*

lætati ſunt ſuper Iſraëlitis:& alios quoſdam ſalutem cōſecutos,quod alienis malis condoluerunt. Quòd ſi miſerantibus aliorum malis eſt aliquod meritum, multa magis aliorum honoribus congratulantibus. Reprehendit Moabitas,quòd ſuper Iſraëlitis lætati ſunt, quos Deus vltus eſt: & quamuis ipſe puniat, non tamen vult, vt eorum ſupplicio lætemur, neque enim vult eos vltiſci: quòd ſi cōdolendum eſt vltorum ſupplicio, mul-

to magis honoratis non inuidendum. Sic enim *Num.16.*

Chore & Dathan perierunt:quibus inuident,clariores reddunt,ſeipſos torquent.Fera enim vene-

nosa inuidia est,fera immunda,& morbus voluntatis, omni venia, & excusatione indigna, omnium malorum & mater,& author: quamobrem radicitus eam euellamus,vt & præsentibus malis liberemur,& futura bona consequamur,gratiâ,& benignitate domini nostri Iesu Christi,per quem, & cum quo patri gloria, simul & spiritui sancto, in secula seculorum,Amen.

S. AVGVST. EPISCOPI *Hipponensis in idem Euang.* *Homilia 1.*

Ex Tract.42. in Ioan.

Quis ex vobis arguet me de peccato? Si veritatem dico, quare non creditis mihi? Pensate, fratres charissimi,mansuetudinem Dei,relaxare peccata venerat, & dicebat, *Quis ex vobis arguet me de peccato?* Non dedignatur ex ratione ostendere se peccatorem non esse, qui ex virtute diuinitatis poterat peccatores iustificare: quis ex vobis arguet me de peccato, quomodo ego arguo & vos, & patrem vestrum? Si veritatem dico,quare vos nó creditis mihi, nisi quia filij diaboli estis? Valde terribile est quando subdidit, *Qui est ex Deo, verba Dei audit, propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.* Iterum nolite attendere naturam,sed vitium: sic sunt isti ex Deo, & non sunt ex Deo: natura ex Deo, vitio non ex Deo. Obsecro vos,attẽdite,in Euangelio habetis vnde sanemini cõtra errores venenosos, & nefarios hæreticorũ, quoniam & de his verbis solẽt Manichæi dicere: ecce quia duę naturę sunt, vna bona,& altera mala. Dominus dicit,quid dicit dominus? *Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis*, dicit dominus hæc. Quid ergo,inquit,tu ad ista dicis? Audi quę dicã: & ex Deo sunt,& ex Deo non sunt: natura ex Deo sunt, vitio non sunt ex Deo: natura enim bona,quæ ex Deo est,peccauit voluntate credendo,quod diabolus persuasit, & vitiata est, ideo medicum quærit, quia sana non est. Ecce quod dico,si impossibile tibi videtur,vt ex Deo sint, & ex Deo non sint,audi quia non est impossibile: sic sunt ex Deo, & non sunt ex Deo, quomodo & filij Abrahæ sunt, & non sunt filij Abrahæ. Hic habetis,non est quod dicatis,ipsum dominũ audi,ipse illis dixit; Scio quia filij Abrahæ estis,nunquid dominus mentiretur? Absit,ergo verum est quod dixit dominus. Verum est,ergo quòd illi Abrahæ filij erant, verum est. Audi ipsum negantem qui dixit, filij Abrahæ estis,ipse illos negauit filios Abrahæ. Si filij Abrahæ estis, facta Abrahæ facite: nunc autem quæritis me occidere,hominem qui veritatem vobis dico,quem audiui à Deo, hoc Abraham non fecit: vos facitis opera patris vestri, id est, diaboli: quomodo ergo & filij Abrahæ erant, & filij Abrahæ non erant? Vtrumque illis ostendit,& filij Abrahæ erãt,propter originem carnis, & non erant filij Abrahæ, propter vitium diabolicæ persuasionis: sic & dominum, & Deum nostrum attendite, & ex illo erant,& ex illo non erant. Quomodo ex illo erãt? quia ipse creauit hominem, de quo nati erant. Quomodo ex illo erant? quia ipse est cõditor naturæ,ipse est creator carnis,& animæ. Quomodo ergo ex illo non erant? quia vitiosi à seipsis facti erant: ex illo non erant, quia imitando diabolum, filij diaboli facti erãt. Venit ergo dominus Deus ad hominem peccatorem: duo nomina audisti,& hominem,& peccatorẽ. Quod homo est, ex Deo est: quòd peccator est, non est ex Deo, à natura vitium secernatur: agnoscatur natura, vnde creator laudetur: agnoscatur vitium, propter quod medicus inuocetur: quòd ergo ait dominus; *Qui est ex Deo, verba Dei audit, propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis*, non naturarum merita discreuit, aut præter suam animam, & carnem aliquam naturam in hominibus, quæ peccato vitiata non esset, inuenit, sed quoniam præscierat, qui fuerant crediturí, ipsos dixit ex Deo, quoniam regenerationis adoptione renascerentur ex Deo: ad hos pertinet, *Qui est ex Deo, verba Dei audit*: quòd vero sequitur, *Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis*: eis dictum est, qui non solum peccato vitiosi erant, nam hoc malum commune erat omnibus, sed etiam præcogniti, quòd non fuerant crediturí ea fide, qua sola possent à peccatorum obligatione liberari. Quapropter præsciebat illos, quibus talia dicebat, in eo permãsuros, quòd ex diabolo erant, id est, in suis peccatis, atque impietate morituros, in qua ei similes erant, nec venturos ad regenerationem, in qua essent filij Dei, hoc est, ex Deo nati, à quo erant homines creati. Secũdum hanc prædestinationem locutus est dominus, non quòd aliquem hominum inuenerit, qui vel secũdum regenerationem iam esset ex Deo, vel secundum naturam iam non esset ex Deo.

EIVSDEM IN IDEM *Homil. 2.*

Ex Tract.4. in Ioan.

IN ista lectione sancti Euangelij, quæ hodie recitata est, à potentia discimus patientiam. Quid enim sumus serui ad dominum, peccatores ad iustum: creatura ad creatorem: tamen quomodo si quid mali sumus, à nobis: ita quicquid boni sumus, ab illo & per illum sumus. Et nihil sic quærit homo quomodo potentiam. Habet dominum Christum magnam potẽtiam: sed prius eius imitemur patientiam, vt perueniat ad potentiam. Quis nostrum patienter audiret si alicui diceretur, dæmonium habes? Quod dictum est ei, qui non solum homines saluabat, sed etiam dæmonibus imperabat: hoc cum dixissent Iudęi; *Nónne bene dicimus nos, quia Samaritanus es & dæmonium habes?* horum duorum sibi obiectorum vnum negauit, & alterum nõ negauit. *Respondit enim & ait, Ego dæmonium non habeo.* Non dixit Samaritanus nõ sum, & vtique duo fuerunt obiecta: quamuis maledictum maledicto non reddiderit, quamuis conuitium non conuitio refutauerit, pertinuit tamen ad eum negare vnam rem, alteram non negare. Non frustra fratres, Samaritanus enim interpretatur custos. Nouerat se ille nostrum esse custodem, Non enim dormit, neque dormitat, qui custodit Israel: & *Pſal.120.* , Nisi dominus custodierit ciuitatem, *Pſal.126.* in vanum vigilabunt, qui custodiũt eam. Est ergo ille custos noster, qui creator noster: non enim pertinuit ad eum, vt redimeretur, & nõ pertineret ad eũ vt seruaremur? Denique vt plenius noueritis mysterium, quare se Samaritanum negare non debuit, parabolam illam notissimam attendite, vbi homo quidam descendebat ab Hierusalem in Hierico, & incidit in latrones, *Luc.10.* qui eum grauiter vulnerantes, semiuiuum in via reliquerunt.

querunt. Trãsiit quidam sacerdos: neglexit eum, transiit Leuites, & ipse præteriit: transiit quidam Samaritanus, ipse est custos noster, ipse accessit ad saucium, ipse impendit misericordiam, eique se præstitit proximum, quem non deputauit alienum. Ad hoc ergo solum quod dęmoniũ non haberet, non autem se Samaritanũ non esse respondit: deinde post tale conuitium, hoc solum dixit de gloria sua, *Sed honorifico*, inquit, *patrem meum, & vos inhonorastis me.* hoc est, ego me non honorifico, ne vobis arrogãs videar, habeo quẽ honorificem: sed si vos me agnosceretis, sicut ego honorifico patrem, sic & vos honorificaretis me. Ego facio quod debeo, vos non facitis quod debetis, *Ego autem*, inquit, *non quæro gloriam meam, est qui quærat, & iudicet.* Quem vult intelligi nisi patrem? Quomodo ergo alio loco dicit, Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio: & hîc dicit; *Nõ quæro gloriam meam, est qui quærat, & iudicet?* Si ergo iudicat pater, quomodo nõ iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio? Hanc quæstionem vt soluamus attendite: simili locutione solui potest, scriptum habes; Deus neminem tentat: & iterum scriptum habes; Tentat vos dominus Deus vester, vt sciat si diligitis eum: nempe quæstio est. Videbitis enim quomodo Deus neminem tentat, quomodo tentat vos dominus deus vester, vt sciat si diligitis eum. Item scriptum est; Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem: & alio loco scriptum est; Timor domini castus permanens in seculum seculi. Et ipsa quæstio est, quomodo enim perfecta charitas foras mittit timorem, si timor domini castus permanet in seculum seculi? Intelligimus ergo duas esse tentationes, vnam quæ decipit, alteram quæ probat. Secundum eam quæ decipit, Deus neminem tentat: secundum eam, quæ probat, tentat vos dominus Deus vester, vt sciat si diligitis eum. Sed iterum & hic alia nascitur quæstio, quomodo tentat vt sciat, quem latere nihil potest antequam tentet? Non ergo Deus nescit, sed dictum est vt sciat, quod est, vt scire vos faciat. Locutiones tales & in sermonibus nostris sunt, & in authoribus eloquentiæ reperiuntur. De sermone nostro aliquid dicam. Fossa cæca dicitur, non quia ipsa oculos perdit, sed quia latendo non videntes facit: aliquid & de illis authoribus dicam. Tristes lupinos ait quidam, hoc est amaros, non quia ipsi sunt tristes, sed quia gustati contristant, hoc est tristes faciunt: sunt ergo & in scripturis locutiones eiusmodi. Qui in talibus quæstionibus cognoscendis laborant, in soluendis talibus quæstionibus non laborant. Ergo tentat vos dominus Deus vester vt sciat. Quid est, vt sciat? Vt scire vos faciat, si diligitis eum. Iob latebat se, sed Deum non latebat, admisit tentatorem, & fecit eum sui cognitorem. Quid de duobus timoribus: Est timor seruilis, & est timor castus, est timor ne patiaris pœnã, est alius timor ne amittas iustitiam. Timor ille ne patiaris pœnam seruilis est, quid magnum est timere pœnam? Hoc & nequissimus seruus, hoc & crudelissimus latro. Non est magnum timere pœnam, sed magnum est amare iustitiam: qui ergo amat iustitiam, nihil timet? Timet planè, non ne incidat in pœnam, sed ne amittat iustitiam, Fratres mei, credite, & coniicite ex eo quod amatis. Amat aliquis vestrum pecuniam, putas inuenio aliquem, qui non amet? Ex hoc tamen ipso quod amat, intelligat quod dico, timet damnum. Quare timet damnum? quia pecuniam diligit. Quantum amat pecuniam, tantum timet ne perdat pecuniam. Ergo inuenitur aliquis amator iustitiæ, qui plus in corde damnum pertimescat, qui plus timeat expoliari iustitia, quàm tu pecunia. Ipse est timor domini castus, ipse permanet in seculum seculi, non eum tollit charitas, nec foras mittit, sed magis complectitur & comitem tenet, simul & possidet: venimus enim ad Deum, vt videamus facie ad faciem. Ibi timor castus nos seruat: timor enim ille non perturbat, sed confirmat. Timet mulier adultera ne vir eius veniat, timet & casta, ne vir eius absondat. Ergo secundum aliam tentationem Deus neminem tentat: secundum aliam verò, tentat vos dominus Deus vester: Et secundũ alium timorem, timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem: secundum verò alium timorem, timor domini castus permanet in seculum seculi. Sic & hoc loco secundum alterum iudicium pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio: secundum verò alterum iudicium, *ego*, inquit, *non quæro gloriam meam, est qui quærat, & iudicet.* Et de isto verbo quæstio ista soluatur. Habes in Euãgelio commemoratum pœnale iudicium, Qui non credit iam iudicatus est; & alio loco; Venient hora, quando ij, qui sunt in monumentis, audient vocẽ eius, & procedent, qui bona fecerunt in resurrectionem vitę, qui male egerunt, in resurrectionem iudicij. Videte quemadmodum iudicium pro damnatione, & pœna posuit, & tamen si semper iudicium pro damnatione acciperetur, nunquid audiremus in Psalmo; Iudica me, Deus? Ibi iudicium secundum afflictionem, hic iudicium secundum discretionem positum est. Quomodo secundum discretionem? Quomodo exponit ipse qui ait, Iudica me, Deus. Lege enim & vide quod sequitur. Quid est, Iudica me, Deus, & discerne causam meam, inquit, de gente non sancta? Quod ergo dictum est, Iudica me, Deus, & discerne causam meam de gente non sancta: secundum hoc ait modo dominus Christus, *Ego non quæro gloriam meam, est qui quærat, & iudicet.* Quomodo est qui quærat, & iudicet? Est pater meus, qui gloriam meam à vestra gloria discernat & separet. Vos enim secundum hoc seculum gloriamini. Ego non secundum hoc seculum glorior, qui patri dico; Pater glorifica me ea gloria, quam habui apud te antequam mundus esset. Quid est ea gloria? Ab humana inflatione discreta. Secundum hoc iudicat pater. Quid est iudicat? Discernit. Quid discernit? Gloriam filij sui à gloria hominum: quia ideo dictum est, Vnxit te Deus Deus tuus oleo exultationis tuæ præ participibus tuis. Non enim quia homo factus est, iam comparandus est nobis: nos homines cum peccato, ille sine peccato: nos homines trahentes de Adã, & mortem, & delictum: ille de virgine carnem mortalem, nullam iniquitatẽ: denique nos nec quia volumus nati sumus, nec quandiu volumus viuimus, nec quomodo volumus, morimur: ille, antequam nasceretur, elegit, de qua nasceretur, natus fecit vt à Magis adoraretur, creuit infans, & miraculis se Deum ostẽdebat, & infirmitate hominẽ præferebat. Postremo elegit & genus mortis, hoc est, vt in cruce penderet, & ipsam crucem in cordibus * fidelium figeret,

Iacob.1. Deut.13. *1.Ioan.4.* *Pſal.18.* *Virgil.in Georgicis.* *Ioan.3.* *Ioan.5.* *Pſal.42.* *Ioan.17.* *Pſal.44.* ** frontibus.* *Galat.6.*

figeret, vt dicat Christianus, Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi. In ipsa cruce quando voluit, corpus dimisit, & abscessit: in ipso sepulchro quandiu voluit, iacuit: quando voluit, tanquam de lecto surrexit. Ergo, fratres, secundum ipsam formam serui, nam illud quis digne loquitur; In principio erat verbum, & *Ioan.1.* verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum: secundum ipsam, inquam formam serui multum interest inter gloriã Christi, & gloriam omnium cæterorum. De ipsa gloria dicebat, quando quòd dæmonium haberet, audiebat, *Ego non quæro gloriã meam, est qui quærat & iudicet.* Tu autem de te, domine, quid dicis? *Amen amen dico vobis si quis sermonem meum seruauerit, mortem non videbit in æternum.* Vos, inquit, dicitis, dæmonium habes, ego vos ad vitam voco, seruate sermonem meum, & non moriemini. Illi audiebant, mortem non videbit in æternum, qui sermonem meum seruauerit, & irascebantur, quia iam mortui erant illa morte, quæ vitanda erat. *Dixerunt ergo Iudæi: Nũc cognouimus quia dæmoniũ habes, Abraham mortuus est & Prophetæ, & tu dicis, si quis sermonem meum seruauerit, mortem non gustabit in æternum.* Videte locutionem scripturarũ, *mortem non videbit*, idest, gustabit: mortem videbit mortem gustabit. Quis videt? quis gustat? Quos oculos habet homo vt videat, quando moritur: Quando veniendo mors ipsos oculos claudit ne aliquid videant? Quomodo dicitur, *nõ videbit mortem*? Item quo palato, quibus faucibus mors gustatur, vt quid sapiat dignoscatur? Quando totum sensum tollit, quid in palato remanebit? Sed videbis dictum est, & gustabit, pro eo quod est, experietur. Hęc dominus, parum est si dicã, morituris moriturus loquebatur, quia & domini exitus *Psal.67.* mortis, sicut loquitur Psalmus. Cũ ergo & morituris loqueretur, & moriturus loqueretur, quid si bi vult quod ait; *Qui sermonẽ meum seruauerit, mortem non videbit in æternum*: nisi quia videbat dominus aliam mortem, de qua nos liberare venerat? Mortem secundam, mortem æternam, mortem gehennarum, mortem damnationis cum diabolo & angelis eius: ipsa est vera mors, nam ista migratio est. Quid est ista mors? Relictio corporis, depositio sarcinæ grauis: sed si alia sarcina non portetur, quia homo in gehennam præcipitetur. De ipsa ergo morte dominus dixit, *mortem non videbit in æternum*, qui sermonem meum seruauerit. Non expaueſcamus istam mortem, sed illã timeamus: quòd est autem grauius, multi peruerse timendo istam, inciderunt in illam. Dictum est aliquibus, adorate idola, quod si non feceritis, interficiemini: aut quemadmodum ille Nabuchodonosor rex *Daniel.3.* dixit; Si non feceritis, mittemini in caminũ ignis ardentis. Multi timuerunt, & adorauerunt, nolentes mori mortui sunt: timendo mortem, quæ non euaditur, inciderunt in mortem, quam euadere omnino fœliciter possent, si istam quæ non euaditur, infœliciter non timerent: natus es homo, moriturus es, quà ibis vt non moriaris? Quid facies, vt non moriaris? vt dominus tuus necessitate moriturum consolaretur, qui voluntate mori dignatus est: quando vides Christum mortuum, dedignaris mori? Ergo cũ moriturus es, quà euadas non habes, hodie sit, cras sit, futurum est: debitum est, reddendum est. Quid ergo agit homo timens, fugiens, occultat se, ne inueniatur ab inimico? Nunquid agit vt non moriatur, sed vt paulo serius moriatur, nõ accipit debiti securitatem, sed postulat dilationem. Quantumlibet diu differatur, veniet quod differtur. Illam mortem timeamus, quam timuerunt tres, viri, quando di- *Danie.3.* xerunt regi; Potens est deus etiam de ista flamma liberare nos, etsi ibi non fuit timor illius mortis quã modo dominus cõminatur quãdo dixerunt, Sed etsi noluerit aperte liberare, pót in occulto coronare. Vnde & ipse dñs facturus martyres, & caput martyrũ futurus ait; Nolite timere eos qui *Matt.10.* occidunt corpus, & postea nõ habẽt quod faciãt. *Luc.12.* Quomodo non habent quod faciant? Quid si cum occiderint corpus, bestiis lacerandum & diripiendum alitibus proiiciant? Videtur adhuc fœuitia habere quod faciat: sed cui facit? Qui migrauit: inest corpus, sed nullus est sensus: habitatio iacet, habitator abscessit: ergo poste a non habet quod faciant, non sentienti enim nihil faciunt, Sed eum timete, qui habet potestatem & corpus, & animam occidere in gehennam ignis. Ecce de qua morte loquebatur cum diceret; *Qui sermonem meum seruauerit, mortem non videbit in æternum*: seruemus ergo, fratres, sermonem ipsius in fide peruenturi ad speciem, cum acceperimus plenissimam libertatem. Isti autem indignantes mortui, & morti sepiternæ prædestinati, respondebant conuitiose & dicebant; *Modo cognouimus quia demonium habes. Abraham mortuus est, & Prophetæ*: sed ista morte, quam dominus vult intelligi, nec Abraham mortuus est, nec prophetæ. Illi enim mortui sunt, & viuunt, isti viuebant, & mortui erãt: nam respondens quodam loco Sadducæis mouentibus quæstionem de resurrectione, hoc ait ipse dominus, De resurrectione autẽ mortuorum non *Matth.22.* legistis, quomodo ait dominus de rubo ad Moy- *Exod.3.* sem, Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. Non est Deus mortuorum, sed viuorum. Si ergo illi viuunt, laboremus sic viuere, vt cum illis viuere possimus cum mortui fuerimus. *Quem teipsum facis*, inquiunt, vt dicas mortem non videbit in æternum, qui sermonem meum seruauerit, cum scias & Abraham mortuum, & Prophetas? *Respondit Iesus, Si ego glorifico meipsum gloria mea nihil est, Est pater meus qui glorificat me.* Hoc ait propter illud quod dixerunt, *Quem teipsum facis*? Refert enim gloriam suam ad patrem suum, de quo est, & qui Deus est? Aliquando Ariani & de isto verbo calumniantur fidei nostræ & dicunt; Ecce maior est pater, quia vtique glorificat filium. Hæretice, non legisti ipsum filium dicẽtem, quòd glorificet patrem suum? Sed & ille filium glorificat, & filius patrem glorificat. Pone perniciem, agnosce æqualitatẽ, corrige peruersitatem. *Est* ergo, inquit, *pater meus qui glorificat me: Quem vos dicitis, quia Deus vester est, & non cognouistis eum.* videte, fratres mei, quemadmodum ostendat ipsum Deum patrem esse Christi, qui annunciatus est & Iudæis. Propterea dico, quia rursus quidam hæretici dicunt Deum annunciatum in veteri testamento, non esse patrem Christi, sed nescio quem principem malorum angelorum, Manichęi sunt, qui ista dicunt, Marcionitæ sunt, qui ista dicunt. Sunt & alij fortassis hæretici, quos commemorare, vel non opus est, vel à me omnes recoli in præsentia non possunt, non defuerunt tamen, qui hoc dicerent. Itaque attendite vt habeatis quid dicatis & contra ipsos. Eum dicit patrem suum dominus noster Iesus Christus, quem illi dicebãt Deum

Deum suum, & non cognouerunt: si enim ipsum cognouissent, eius filium recepissent. *Ego autem*, inquit, *noui eum.* Secundum carnem iudicantibus potuit & hinc arrogans videri, quia dixit, *ego noui eum*: sed videte quid sequatur, *Si dixero quia non noui eum, ero similis vobis mendax.* Ergo arrogantia non ita caueatur, vt veritas relinquatur. *Sed scio eum, & sermonem eius seruo.* Sermonem patris tanquam filius loquebatur, & ipse erat verbum patris, quod *1.Ioan.4.* hominibus loquebatur, *Abraham pater vester exultauit, vt videret diem meum, & vidit, & gauisus est.* Magnum testimonium perhibet Abrahæ, semen Abrahæ, creator Abrahæ, Abraham exultauit, inquit, vt videret diem meum: vidit, non timuit, sed exultauit, vt videret diem meum. Erat enim in illo charitas, quæ foras mittit timorem. Non ait, exultauit quia vidit: sed, *exultauit vt videret.* Credẽs vtiq; exultauit sperando, vt videret intelligẽdo, & vidit. Et quid potuit plus dicere, vel quid debuit plus dicere dominus Iesus Christus? *Et vidit*, inquit, *& gauisus est.* Quis explicat hoc gaudium, fratres mei? Si gauisi sunt illi, quibus Deus oculos carnis aperuit, quale gaudium fuit videntibus cordis oculis lucem ineffabilem, verbum manens, splendorem piis mentibus refulgentem, sapientiam indeficientem, apud patrem manentem Deum, & aliquando in carne venturum, nec de patris gremio recessurum? Totum hoc vidit Abraham: nam quod ait, *diem meum*, incertum poterat esse, vnde dixerit, vtrum diem domini temporalem, quo erat venturus in carne, an diem domini qui nescit ortum, nescit occasum. Sed ego non dubito patrem Abraham totum scisse. Et vbi inueniam? An sufficere nobis debet testimonium domini nostri Iesu Christi? Putemus nos inuenire non posse, quia forte difficile est quomodo manifestum sit, quod Abraham exultauit vt videret diem Christi, & vidit, & gauisus est. Et si nos non inuenimus, nunquid mentiri veritas posset? Credamus veritati, & de Abrahæ meritis minime dubitemus. Tamen audite vnum locum, qui mihi interim occurrit, Pater Abrahã quando misit ser- *Genes.24.* uum suum, vt peteret vxorem filio suo Isaac, hoc cum sacramento obstrinxit, vt fideliter, quod iubebatur, impleret, & sciret, etiam ipse, quid faceret: magna enim res agebatur, quãdo Abrahæ semini coniugium quęrebatur. Sed vt cognosceret seruus quod nouerat Abrahã, quia ne potes non carnaliter desiderabat, nec de genere suo aliquid carnale sapiebat, ait seruo suo quem mittebat; Pone manum sub femore meo, & iura mihi per Deum cæli. Quid vult Deus cæli ad femur Abrahæ? Iam intelligitis sacramentum per femur genus. Ergo quid fuit illa iuratio, nisi quia significabatur de genere Abrahæ venturũ in carne Deum cæli? Stulti reprehendũt Abrahã, quia dixit, Mitte manum sub femore meo. Qui reprehendunt carnem Christi, reprehendunt factum Abrahæ. Nos autem, fratres, si agnoscimus carnem Christi venerandam, illud femur non contemnamus, sed in prophetia dictũ accipiamus. Etenim Propheta erat Abraham: cuius Propheta? seminis sui, & domini sui, Semen suum significauit dicendo, Mitte manum sub femore meo. Dominum suum significauit addendo, & iura mihi per Deum cæli. *Irati Iudæi responderunt ei, Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti? Et dominus, Amen amẽ dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum.* Appende verba & cognosce mysterium, *antequam Abraham fieret*: intellige, *fieret*, ad humanã naturam: *sum*, vero ad diuinam pertinere substantiam. *Fieret*, quia creatura erat Abraham. Non dixit antequam Abraham esset, ego sum, sed, *antequam Abraham fieret*, qui nisi per me, non fieret. *Ego sum.* Neque hoc dixit, ante- *Genes.1.* quam Abraham fieret, ego factus sum. In principio enim fecit Deus cælũ, & terram: nam in principio erat verbum. *Antequam fieret Abraham, ego sum.* Agnoscite creatorem, discernite creaturam. Qui loquebatur, Semẽ Abrahæ factus erat, & vt Abraham fieret, ante Abraham ipse erat. Hinc iam velut Abrahæ apertissimo conuicio commoti sunt acrius, blasphemasse quippe illis visus est dominus Christus, quoniam dixit, *Antequam Abraham fieret, ego sum. Tulerunt ergo lapides vt iacerent in eum.* Tanta duritia quo currerent nisi ad similes? *Iesus autem*, tanquam homo, tanquam in forma serui, tanquam passurus, tanquam moriturus, tãquam nos suo sanguine redempturus, non tanquam ille qui est, nec tanquam in principio verbum, & verbum apud Deum. Nam cum illi lapides tolle- *Ioan.1.* rent vt mitterent in eum, quid magnum erat vt eos continuo dehiscens terra absorberet, & pro lapidibus inferos inuenirent? Non erat magnum deo, sed magis erat cõmendanda patientia, quàm exerenda potentia. *Abscondit se ergo ab eis.* Ne lapidaretur. Tanquam homo à lapidibus fugit, sed væ illis, à quorum lapideis cordibus Deus fugit.

EIVSDEM IN IDEM
Homil. 3.

HAnc ergo scripturam, qua conuinci posses, *Ex cap. 26.* astuto silentio deuitasti. Et cum dixisses, Hic *lib. 3. contra* Deus visus est Abrahæ, volẽs filium solum visum *Maxim. Arianorũ epi-* putari in eo quod in Genesi legitur, visum esse *scopũ. tom. 6.* Deum Abrahæ, quo modo sit visus, dicere noluisti, ne ibi nõ solus filius, sed trinitas agnosceretur *Genes.18.* Deus. Dixisti autem. Si vis credere, quia filius visus est Abrahæ, vtique ipse vnigenitus in sancto *Ioan.8.* affirmauit Euangelio dicens sic, Abraham pater vester exultauit vt videret diem meum, & vidit & gauisus est. O disputare, ô probare promissa, quasi dixerit Dei filius, Abraham pater vester concupiuit me videre, & vidit, & gauisus est. Quamuis & hoc sic adhuc posset intelligi, quòd sanctus Patriarcha oculis cordis viderit Dei filium, nõ oculis carnis: vnde inter nos vertitur quæstio. Sed cum dixerit Christus, Abraham concupiuit videre diem meum, & vidit, & gauisus est: cur non diem Christi intelligimus tempus Christi, quo erat venturus in carne, quo & Abraham sicut & alij Prophetæ in spiritu potuit videre atque gaudere? Neque hic igitur quod proposueras, & pollicitus fueras, probare potuisti.

EIVSDEM DE EODEM
Homilia 4.

ILlud enim quod ait dominus Iesus, Abraham *Ex ca.17. & tra Pelagium* concupiuit diem meum videre, & vidit & ga- *& Celestium* uisus est: si diem suum voluit suum tempus intel- *de peccato Ori* ligi, testimonium profecto perhibuit Abrahæ, *ginal. tom. 7.* quod fide fuerit incarnationis eius imbutus. Secundum hunc enim habet tempus, diuinitas vero

UNIVERSITARI...

eius omne tempus excedit, quia per illam vniuersa facta sunt tempora. Quod etsi quisquã de die sempiterno accipiendum putauerit, qui nullo finitur crastino, nullo præuenitur hesterno, hoc est de ipsa æternitate, in qua coæternus est patri quo modo id vere concupisceret Abraham, nisi eius nosset futuram mortalitatem, cuius quęsiuit æternitatem? Aut si ad hoc aliquis horum verborum sensum coarctat, vt dicat nihil intelligendum in eo quod ait dominus, quæsiuit diem meum, nisi quæsiuit me, qui sum dies permanens, hoc est lumen indeficiens, velut cum dicimus, vitam filij de
Ioan.5. qua loquitur Euangelium dicens, Sic dedit & fi-
Ioan.14. lio vitam habere in semetipso, non aliud ipsum, aliud eius vitam, sed eundem ipsum filium intelligimus vitam, qui dixit, Ego sum via, veritas & vita. Et de quo dictum est, Ipse est verus Deus & vita æterna: vt hanc eius æqualem patri diuinitatem videre cupiuerit Abraham, nequaquam incarnationis eius præcognita, sicut eum nonnulli etiam philosophi quæsiuerunt, qui nihil de eius
Genes.24. carne didicerunt. Nunquid & illud quod iubet Abraham ponere manũ seruum suum sub femore suo, & iurare per Deum cœli, aliter quisquam rectè intellecturus est, nisi Abraham scisse, in qua venturus esset Deus cœli carnem de illo femore propagari?

PETRI CHRYSOL. EPIscopi Rauen. in superius Euang. Sermo.

Ser.131. SÆpè diximus, quòd Deus corporeis oculis nõ videtur, quòd diuinitas non clauditur mente carnali, quòd humana ratio rerum non capit cõditorem, sed Deum sola fides attingit, credulitas sentit tota, nec quantus est, sed quia est, hominis,
Exod.33. quantuscunque est, intuetur aspectus. Denique Moyses, qui de seruo in amicum, de homine promouetur in Deum, Dei faciem quærit, sed nõ inuenit: petit, sed non accipit: &, vt posteriora tantùm Dei videat, admonetur; quatenus homo Deũ quærat sequi, non præcedere; neque antè Deum, quæ sint, quærere præsumat, sed quòd post Deũ sint omnia, adorator agnoscat. Crebro Deus hominibus formam hominis demonstrat, & magnitudinem suam tantam breuem nostri corporis colligit in figuram, vt præsentiam diuinam possit infirmus noster oculus intueri, angustus noster recipere possit aspectus. Sic ad Abraham Deus ve-
Gen. 18. nit in hominis forma, * succidit hospitis in figu-
* forte, se ostendit. ra, & * lasciuiatoris in morem accepit pedibus
* lege, lassi viatoris in morem. suis aquam: sed & inuitatus ad mensam vituli, & panis appositione saturatur: & ita se totus humano credit, & committit obsequio, vt ipso tactu, visu, verum hominem videatur explere, & hoc eo tempore, quo verus Deus sterilitati extremæ senis, desperatæ patefactis visceribus in partum, so-
Gen.23. bolem largiturus aduenit. Sic Iacob vianti cõuiator occurrit, & ita se humano collegio socium præbet, vt prouocanti homini Deus totus in luctum inferatur, & tunc videbatur neruis, aut lacertis vincere, quando victor cælestia dat dona,
Isaia.6. munera dat diuina. Sic Isaias Deum regali habitu sedere conspexit, vt agnosceret nisi à Deo rege regantur reges, ipsos, cùm sint homines, nihil rege-
Dan.7. re posse rectores. Sic Daniel Deum patrem, crine niueo, senectute reuerenda, antiquitate terribilem, septum angelis, ignitum sede, ad iudicãdum residere conspicit. Sic ipsum filium Dei in hominis filio venientem cùm cæli nubibus intuetur, vt ignotum antè tantis perfidis Christum, fidelibus notũ semper fuisse cognoscat. Si toties Deus ab hominibus in figura hominis videtur, quid est quod Iudæus modò hominem videns Christum, sic exasperatur? nisi fortè figura, honor, veritas, putatur iniuria. Retulit Euangelista hodie Christum dixisse: *Si quis sermonem meum seruauerit, non videbit mortem in æternum.* Ad quod verbum respõderunt Iudæi; *Nunc cognouimus, quia dæmonium habes &c.* Omnes perfidia qualiter excepit! O qualiter oculos claudit liuor! quantum iudiciũ cordis nequitia præiudicata confundit! ô quam durè amputat obstinatio rationem! sensus humanus peruersus audire non potest, quod semel statuit odisse, malis bonitas exosa, iustitia iniustis inimica. Hinc est, quòd homines mendaces cognoscere nequeunt veritatem, iudex animus inuenire verum nõ potest inter nuncia falcitatum. Quod vult, non quod est, audit semper, qui decreuit errare. Dixerat Christus; *Si quis sermonem meũ seruauerit, mortem non videbit in æternum.* Iudæus nõ discutit audita, interpretari sibi dicta non quærit: quod ipse impossibile æstimat, exigit vt ille astruat, qui promittit; sed mox de cõceptu mentis blasphemiam parturit, serit iniurias, maledicta diffundit, & auctoritatem dicentis ita contumeliis vacuare nititur, vt & æterna dare posse mortalibus non credatur, qui sic humanis videtur subiacere. *Nũc scimus, quoniam dæmonium habes.* Dæmon mali auctor, mala promittit, non bona; occidere, non viuificare consueuit; nec vult æternos esse homines, quos nec tẽporales esse permittit. Ergo non est dæmon, sed Deus est Christus, qui redonat, quam donauerat vitam; & verbo suo æternos facit homines, quos diabolus persuasione sua fecerat temporales. *Abrahã*, inquit, *mortuus est, & Prophetæ: & tu dicis; Si quis sermonem meum seruauerit, mortem non videbit in æternum.* Audiat fidelis vt, fide reuelante, cognoscat, quod infidelis nescit audire: quod videre non potest, qui semet incredulitatis demersit obscuro: dixit Christus, *Mortem non videbit.* Obstinatio tua, Iudæe, meritò dicere falsitatem quærit. Abraham, & Prophetæ verbum audientes tenaciter seruauerunt, sed tamen mortui sunt, sed non in æternum. Ergo cùm dicit; *Mortem non videbit.* Et addidit; *In æternum.* Resurrectionem promittit, non temporaliter negat esse morituros. Iudæe, quos mors in præsenti seculo faciebat non esse, hoc resurrectio perpetuos reficit in futurum. Audi apertius hoc dicentem;
Omnis, qui crediderit, non morietur in æternum Ioan.11.& 5.
sed transibit de morte ad vitam. Quomodo non moritur? Quia de morte transit ad vitam. Moritur ergo, moritur omnis, qui nascitur de conditione mortali, sed viuit, & in æternum viuit omnis, qui ranascitur de generatione vitali. Sed dices, qui potuit auferre mortem, quare hominem voluit transire per mortem? gratior enim Medicus, qui anticipat morbos, quàm qui morbis ingerit serã, & non sine dolore medicinam. Iudæe, fecisset & hoc Medicus Christus, si medico ægrotus non fuisset ingratus. Ille & vitam dedit, & homini mortem venire prædixit: sed ille, qui aduersa non senserat, prospera seruare nesciuit. Bona quàm

sint bona, scire, nisi malorum cognitione, nõ possumus. Ergo magnificabitur Christus, qui & antè inhabitam vitam dedit, & perditam modo reddit; & homo plus gnarus vitæ erit sibi cautior, erit plus gratus auctori. *Nunquid maior es*, inquit, *patre nostro Abraham?* Planè maior, & tantò maior, quantùm seruo dominus, quantum Deus homine, quantum factura factor, quantùm viuificans mortuo, quantùm suscitans suscitato. *Respondit, Abraham exultauit vt videret diem meum; vidit, & gauisus est.* Ille, vt ostenderet viuere Abraham, dixit, illum vidisse diem suum, id est, diem, quo mundo natus est Christus. Dierum conditor non tenetur die, temporis auctor tempora nescit: sed Christus propter hominem homo natus, & diem suscepit, & tempus. *Abraham exultauit, vt videret diem meum.* Si Moyses, & Elias in monte occurrunt, vt promissum conspicerent Christum, quomodo nec Abraham occurrit ad partũ Virginis, vt promissam benedictionem in gentibus, id est, in semine suo, patientissimus expectator intenderet? *Amen, amen dico*, inquit, *vobis quia ante Abraham ego sum.* Si omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil: & hic est, cui pater dixit; Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram; quomodo Abraham non vidit? Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostrã. Angelus, & Deus, vt diuersa est substantia, sic imago. Ergo non nisi ad filium loquitur pater, cùm dicit; Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, quibus est imago eadem, eademq; substantia. *Tulerunt lapides, vt mitterent in illum.* Et ædificantes turrem, vt altius caderent, ipsi sibi lapides prouiderunt, & isti lapides non vt Deum occiderent; sed se, vnde occiderẽt, miserabiles attulerunt. *Iesus abscondit se.* Non timens, sed ignoscens, Deus, peccatorem cùm fugit, parcit; Deus rebellem non vult perdere, cùm declinat.

S. GREGORII PAPAE in idem Euang. Homil.

PEnsate, fratres charissimi, mansuetudinem Dei. Relaxare peccata venerat, & dicebat; *Quis ex vobis arguet me de peccato?* Non dedignatur ex ratione ostendere se peccatorem non esse, qui ex virtute diuinitatis poterat peccatores iustificare. Sed terribile est valdè, quod sequitur. *Qui ex Deo est, verba Dei audit: propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.* Si enim ipse verba Dei audit, qui ex Deo est, & audire verba Dei non potest, quisquis ex illo non est: interroget se vnusquisque, si verba Dei in aure cordis percipit, & intelliget vnde sit. Cœlestem patriã desiderare veritas iubet, carnis desideria cõteri, mundi gloriam declinare, aliena non appetere, propria largiri. Penset ergo apud se vnusquisque vestrum, si hæc vox Dei in cordis eius aure cõualuit, & quia iam ex Deo sit, agnoscit. Nam sunt nonnulli, qui præcepta Dei nec aure corporis percipere dignantur. Et sunt nonnulli, qui hæc quidem corporis aure percipiunt, sed nullo ea mentis desiderio complectuntur. Et sunt nonnulli, qui libenter verba Dei suscipiunt, ita vt etiam in fletibus compungantur: sed post lachrymarum tempus ad iniquitatem redeunt: hi profectò verba Dei non audiunt, quia hæc exercere in opere contemnunt. Vitam ergo vestram, fratres charissimi, ante mentis oculos reuocate, & alta cõsideratione pertimescite hoc, quod exore veritatis sonat; *Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.* Sed hoc, quod de reprobis veritas loquitur, ipsi hoc de semetipsis reprobi suis operibus ostendunt. Nam sequitur; *Responderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei; Nonne benè dicimus nos, quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes?* Accepta autem tanta contumelia, quid Deus respondeat, audiamus. *Ego dæmonium non habeo, sed honorifico patrem meum, & vos inhonorastis me.* Quia enim Samaritanus interpretatur custos, & ipse veraciter custos est, de quo
Psalmista ait; Nisi Dominus custodierit ciuita- Psal.126.
tem, frustrà vigilat, qui custodit eam: & cui per
Esaiam dicitur; Custos quid de nocte, custos quid Esa.21.
de nocte? respondere Dominus noluit; Samaritanus nõ sum, sed; *Ego dæmonium non habeo.* Duo quippe ei illata fuerant: vnum negauit, aliud tacendo consensit. Custos namque humani generis venerat, & si Samaritanum se non esse diceret, esse se custodem negaret. Sed tacui quod recognouit, & patienter repulit, quod dictum fallaciter audiuit, dicens. *Ego dæmonium non habeo.* In quibus verbis quid aliud, nisi superbia nostra confunditur? quæ si exagitata vel leuiter fuerit, atrociores iniurias reddit, quàm acceperit, facit mala, quæ potest, minatur, quæ facere nõ potest. Ecce iniuriam suscipiens Deus nõ irascitur, nõ contumeliosa verba respondet. Qui si eisdem ista dicentibus respondere voluisset, dæmoniũ vos habetis, verum profectò diceret: quia nisi impleti dæmonio, tam peruersa de Deo loqui non possent. Sed accepta iniuria, etiam quod verum erat, dicere veritas voluit, ne non dixisse veritatem, sed prouocatus contumeliã reddidisse videretur. Ex qua re quid nobis innuitur, nisi vt eo tempore, quo à proximis ex falsitate contumelias accipimus, eorum etiam vera mala taceamus, ne ministerium iustæ correptionis in arma vertamus furoris? Sed quia quisquis zelo Dei vtitur, sæpè à prauis hominibus dehonestatur, in semetipso nobis dominus patientiæ præbuit exemplum, qui ait; *Sed honorifico patrem meum, & vos inhonorastis me.* Sed quid nobis ad ista faciendum sit, adhuc exemplo nos admonet, cùm subiũgit; *Ego autem nõ quæro gloriam meã: est qui quærat, & iudicet.* Scimus certè quòd scri-
ptũ est, quia pater omne iudiciũ dedit filio: & ta- Ioan.5.
men ecce idẽ filius iniurias accipiẽs, gloriã suam non quęrit, illatas cõtumelias patris iudicio reseruat: vt nobis profectò insinuet, quantum nos esse patiẽtes debeamus, dum se adhuc vlcisci non vult & ipse, qui iudicat. Cùm verò malorum peruersitas crescit, non solùm prædicatio * frangi non debet, sed etiã augeri. Quod suo dominus exemplo nos admonet, qui postquam habere dæmonium dictus est, prædicationis suæ beneficia largius impẽdit, dicens; *Amen amen dico vobis, si quis sermonem meum seruauerit, mortem nõ videbit in æternum.* Sed sicut bonis necesse est, vt meliores etiam per contumelias existãt, ita semper reprobi de beneficio peiores fiunt. Nã accepta vera prædicatione iterum dicunt; *Nunc cognouimus, quia dæmonium habes.* Quia enim æternæ morti inhæserant, & eandem mortem cui inhæserant non videbant, dum solam mortem carnis aspicerent, in veritatis sermone caligant, dicentes: *Abraham mortuus est, & prophetæ: & tu dicis, si quis sermonem meum seruauerit, mortem non gustabit in æternum?* Vnde & ipsi veri-

tati eundem Abraham, & prophetas quasi venerantes præferunt. Sed aperta nobis ratione ostenditur, quia qui Deum nesciunt, Dei quoque famulos falsò venerantur. Et notandum, quòd vidit eos dominus aperta sibi impugnatione resistere, & tamen eis se iterata non desinit voce prædicare, dicens; *Abraham pater vester exultauit vt videret diem meum: vidit & gauisus est.* Tunc quippe
Gen.18. diem Domini Abraham vidit, cùm in figura summæ Trinitatis tres angelos hospitio suscepit. Quibus profectò susceptis, sic tribus quasi vni locutus est: quia etsi in personis numerus trinitatis est, in natura vnitas diuinitatis est. Sed carnales mentes audientium, oculos à carne non subleuant dum in eo solã carnis ætatem pensant, dicentes;; *Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti?* Quos benignè redemptor noster à carnis suæ intuitu submouet, & ad diuinitatis contemplationem trahit, dicens; *Amen amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum.* Ante enim præteriti temporis est, sum, præsentis. Et quia præteritum, & futurum tempus diuinitas non habet, sed semper esse habet, non ait, ante Abraham ego
Exod.3. fui, sed, *ante Abraham ego sum.* Vnde & ad Moysen dicitur; Ego sum qui sum: & sic dices filiis Israël; Qui est, misit me ad vos. Ante ergo & post Abraham habuit, qui & accedere potuit per exhibitionem præsentiæ, & recedere per cursum vitæ. Veritas verò semper esse habet, quia ei quicquam nec prioretempore incipitur, nec subsequenti terminatur. Sed sustinere ista æternitatis verba mentes infidelium non valentes, ad lapides currunt, & quem intelligere non poterãt, obruere quærebant. Quid autem contra furorem lapidantium Dominus fecerit, ostenditur, cùm protinùs subinfertur; *Iesus autem abscondit se, & exiuit de templo.* Mirum valdè est, fratres charissimi, cur persecutores suos Dominus se abscondendo declinauerit, qui si diuinitatis suæ potentiã exercere voluisset, tacito nutu mentis in suis eos ictibus ligaret, aut in pœna subitæ mortis obrueret. Sed qui pati venerat, exercere iudicium nolebat. Certè sub ipso passionis tempore, & quantum poterat ostendit, & tamen hoc ad quod venerat pertulit. Nam cum persecutoribus suis se quærẽtibus diceret, Ego sum: sola hac voce eorum superbiam perculit, & omnes in terram strauit. Qui ergo & hoc in loco potuit manus lapidantium non se abscondendo euadere, cur abscõdit se, nisi quòd homo inter homines factus, redemptor noster alia nobis verbo loquitur, alia exẽplo? Quid autem nobis hoc exemplo loquitur, nisi vt etiam cùm resistere possumus, iram superbientium humiliter declinemus? Vnde & per Paulum dicitur; Date locum iræ. Quanta humilitate iram proximi ferre debeat, perpendat homo, si furores irascentium abscondens se declinauit Deus. Nemo ergo se contra acceptas contumelias erigat, nemo conuiciis conuicium reddat. Imitatione etenim Dei, glorioſius est iniuriam tacendo fugere, quàm respondendo superare. Sed contra hoc superbia dicit in corde; Turpe est, vt, accepta iniuria, taceas, quisquis conspicit quia contumeliam accipis, & taces, non putat quia patientiam exhibes, sed crimen agnoscis. Sed vnde vox ista in corde nostro contra patientiam nascitur, nisi quia in imis cogitationem fiximus, & dum in terra gloriam quærimus, placere ei, qui nos de cœlo conspicit, non curamus? Accepta ergo contumelia, meditemur in opere vocem Dei: Ego non quæro gloriam meam: est qui quærat, & iudicet. Hoc autem quod de Domino scriptum est; *Abscondit se*, intelligi & aliter potest. Multa quippe Iudæis prædicauerat, sed prædicationis eius verba deridebant. Deteriores quoque ex prædicatione facti sunt, qui vsque ad iaciendos lapides peruenerũt. Et quid abscondendo se Dominus signat, nisi quod eis ipsa veritas absconditur, qui eius sequi verba contemnunt? Eam quippe, quam non inuenit humilem, veritas fugit mẽtem. Et quàm multi sunt hodiè, qui Iudæorum duritiam detestãtur, quia prædicationem Domini audire noluerunt: & tamen quales illos arguunt fuisse ad fidem, tales ipsi sunt ad operationem? Præcepta Dei audiunt, miracula cognoscunt, sed conuerti à suis prauitatibus renuunt. Ecce vocat, & redire nolumus: ecce sustinet, & eius patientiam dissimulamus. Dum ergo tempus est, fratres, prauitatem suam vnusquisque deserat, Dei patientiam pertimescat, ne quem nunc tranquillum despicit, iratum postmodùm nequaquàm euadere possit.

BEDAE VENERABILIS *presbyteri eiusdem Euang. expositio.*

Ex comment. in Ioan.

QVis ex vobis arguet me de peccato? sicut ego arguo vos, vestrumque patrem de peccato, & mẽdacio. Ecce qualis est mansuetudo CHRISTI. Relaxare peccata venerat, & dicebat, *Quis ex vobis arguet me de peccato?* Non dedignatur ex ratione ostendere se peccatorem non esse, qui ex virtute diuinitatis potuit peccatores iustificare. Interrogat eos quare veritatẽ nõ velint credere, dicẽs, *Si veritatem locutus sum vobis, quare non creditis mihi?* nisi quia filij diaboli estis, & non veritatis? Filij diaboli, non natura, sed imitatione. Redditque causſam cur veritati non crederent, cum dicit, *Ideo vos non auditis, quia ex Deo non estis.* Iterum noli attendere naturam, sed vitium. Sic sunt isti ex Deo, & non sunt ex Deo, natura ex Deo, vitio non ex Deo. Natura vero bona, quæ ex Deo est, peccauit voluntate, credendo quod diabolus persuasit: & vitiata est: ideo medicum quærat, quia sana non est. Agnoscatur natura, vnde creator laudetur: agnoscatur vitium, propter quod medicus aduocetur. Terribile est quod subdit; *Qui est ex deo, verba Dei audit*: Si enim ipse verba Dei audit, qui ex Deo est, & audire verba eius non potest quisquis ex illo non est, interroget se vnusquisque, si verba dei in aure cordis percipit, & intelligit vnde sit. Cælestem patriam desiderare veritas iubet, carnis desideria conterere, mũdi gloriam declinare, aliena non rapere, propria largiri. Penset ergo apud se vnusquisque vestrum si hæc vox dei in cordis eius aure conualuit, & quia iam ex Deo sit agnoscit. Dixerunt ergo Iudæi, *Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, &c.* Accepta autem tanta contumelia, quid dominus respõdeat audiamus. *Ego dæmonium non habeo, sed, &c.* Quia enim Samaritanus interpretatur custos, & ipse veraciter custos est, de quo Psalmista ait; Nisi dominus custodierit ciuitatem, in vanum vigilant qui custodiunt eam. & cùm per Esaiam dicat; Custos qui de nocte? custos qui de nocte? respondere noluit dominus;

Psal.126. Esaiæ 21.

dominus; Samaritanus non sum, sed; *Ego dæmonium non habeo.* Duo quippe ei illata fuerũt: vnum negauit, & aliud tacendo consensit. Custos nanq; humani generis venerat: & si Samaritanum se nõ esse diceret, esse se custodem negaret. Sed tacuit, quod recognouit, & patienter repulit quod dictum fallaciter audiuit, dicens, *Ego dæmonium non habeo.* Hic verò in semetipso nobis dominus patientiæ præbuit exemplum, qui si respondere voluisset Iudæis; Vos dæmonium habetis, verum vtique dixisset: quia nisi impleti dæmonio, tam peruersè de Deo loqui non possent. Sed accepta iniuria, etiam quod verum erat, dicere veritas noluit, ne non dixisse veritatem, sed prouocatus contumeliam reddidisse videretur. Ex qua re quid nobis innuitur? nisi vt eo tempore, quo à proximis ex falsitate contumelias accipimus, eorum etiam vera mala taceamus, ne ministerium iustæ correptionis in arma vertatur furoris. Sed quid nobis ad ista faciendum sit, adhuc exemplo nos admonet, cum subiungit; *Ego autem non quæro gloriam meam, est qui quærat, & iudicet.* Scimus certe
Ioan.5. quod scriptum est, quia pater omne iudicium dedit filio: & tamen ecce idem filius iniurias accipiens, gloriam suam non quærit. Illicitas contumelias patris iudicio reseruat, vt nobis profecto insinuet, quantum nos esse patientes debemus, dum adhuc se vlcisci non vult & ipse qui iudicat. Cum verò malorum peruersitas crescit, nõ solum frangi prædicatio non debet, sed etiam augeri. quod suo exemplo nos admonet, qui postquam habere dæmonium dictus est, prædicationis suæ beneficia largius impendit, dicens; *Amen amen dico vobis, si quis sermonem meum, &c.* Sed sicut bonis necesse est, vt meliores etiam per contumelias existant, ita semper reprobi de beneficio peiores fiunt, nam accepta prædicatione, iterum dicunt; *Nunc cognouimus, quia dæmonium habes.* Quia enim æternæ morti inhærerant, eandem mortem, cui inhærerant, non videbant, dum solam mortis carnem aspicerent, in veritatis sermone caligabant, dicentes; *Abraham mortuus est, & prophetæ, &c.* Vnde & ipsi veritati eundem Abraham, & prophetas quasi venerantes præferunt. Sed aperta nobis ratio ostenditur, quòd qui Deum nesciũt, Dei quoque famulos falso venerantur. Vos, inquit, dicitis, dæmonium habes. ego vos ad vitam voco. seruate sermonem meum, & non moriemini. Illi audiebant, *mortem non videbit in æternum, qui seruauerit sermonem meum.* & irascebantur, quia iam mortui erant illa morte, quæ vitanda erat. nam illam mortem vitare non potuerunt, qua mortuus est Abraham, & prophetæ, id est carnis mortẽ. Nam Abraham spiritu viuebat: & ideo de eo ipsa veritas ait alio loco; Non est Deus mortuorum, sed
Matth.22. viuorum. Quid est quod ait; *Mortem non videbit in æternum*? id est mortem? damnationis cum diabolo, & angelis eius. Nam ista mors corporis, migratio quædam est sanctis ad meliorem vitam, impiis verò ad pœnas perpetuas: quas hic mortis nomine veritas designare voluit. Sed ista morte, quã dominus vult intelligi, nec Abraham mortuus est, nec prophetæ mortui sunt. Illi enim mortui sunt, & viuunt: isti viuebãt, & mortui erant. Quem teipsum facis, inquiunt, vt dicas, mortem non videbit in æternum, qui seruauerit sermonem meum, cum scias & Abraham mortuum, & prophetas mortuos? *Respondit Iesus, Si ego glorifico meipsum, &c.* Hoc ait propter illud, quod dixerunt; *Quem teipsum facis?* Refert enim gloriam suam ad patrem, de quo est quod Deus est. Dicit patrem suum dominus Iesus Christus, quem illi dicebant dominum suum, & non cognouerunt. Si enim ipsum cognouissent, eius filium recepissent. *Ego autem*, inquit, *noui eum.* Secũdum carnem iudicantibus potuit & hinc arrogans videri quia dixit; *Ego noui eum.* Sed vide quid sequitur; *Si dixero non noui eum, ero similis vobis, mendax.* Ergo arrogantia non ita vitatur, vt veritas relinquatur. *Sed scio eum, & sermonem eius seruo.* Sermonem patris tanquam filius loquebatur, & ipse erat verbum patris, quod hominibus loquebatur. Et notandum, quod vidit eos dominus aperta sibi impugnatione resistere, & tamen eis se iterata non desinit voce prædicare, dicens; *Abraham pater vester exultauit, vt videret, &c.* Hũc quippe diem domini Abraham vidit, cum in figura summæ trinitatis tres angelos hospitio recepit: quibus profecto susceptis, sic tribus quasi vni locutus est: quia etsi in personis numerus trinitatis est, in natura tamen vnitas est diuinitatis. Sed carnales mẽtes audientium oculos à carne non subleuant: in eo solam carnis ætatem pensant, dicentes; *Quinquaginta annos nondum habes, &c.* Quos benignè redemptor noster à carnis suæ intuitu submouet, & ad diuinitatis contemplationem trahit, dicens; *Amen amen dico vobis, Antequam fieret, Abraham, ego sum.* Ante enim præteriti temporis est, sum præsentis. Et quia præteritum, & futurum tempus diuinitas non habet, sed semper esse habet, non ait: Ante Abraham ego
Exod.3. fui, sed; *Ante Abraham ego sum.* Vnde & ad Moysen dicitur; Ego sum, qui sum. &, dices filiis Israel; Qui est, misit me ad vos. Ante ergo, vel post, Abraham habuit, qui & accedere potuit per exhibitionem præsentiæ, & recedere per cursum vitæ. Veritas verò semper esse habet quia ei quicquam nec priore tempore incipitur, nec subsequenti terminatur. Sed sustinere ista æternitatis verba mentes infidelium non valentes ad lapides currunt: & quem intelligere non poterant, obruere quærebant. Quid autem contra furorem lapidantium dominus fecit, ostenditur, cum protinus subinfertur: *Iesus autem abscondit se, & exiuit de templo.* Mirum valde est, fratres charissimi, cur persecutores suos dominus sese abscondendo declinauerit, quid si diuinitatis suæ potentiam exercere voluisset, tacito nutu mentis in suis eos ictibus ligaret, aut in pœna mortis subitæ obrueret. Sed quia pati venerat, exercere iudicium nolebat. Certe sub ipso passionis tempore & quantum poterat ostendit, & tamen hoc, ad quod venerat, pertulit. Nam cum persecutoribus suis se quærentibus diceret: Ego sum, sola hac voce eorum superbiam perculit, & omnes in terram strauit. Qui ergo hoc in loco potuit manus
Ioan.18. lapidantium, non se abscondendo, euadere, cur abscondit se, nisi quòd homo inter homines, & factus redẽptor noster, alia nobis verbo loquitur, alia exemplo? Quid autem nobis hoc exemplo loquitur, nisi vt etiam cum resistere possumus, iram superbientium humiliter declinemus?

HAYMO

HAYMONIS EPISCOPI
Halberstat. superioris Euang. expositio.

Quis ex vobis arguet me de peccato? Sermo euangelicus describit, quod ostenderit dominus Iudæos esse peccatores, dicens. Omnis, qui facit peccatum, seruus est peccati: & patrem illorum esse diabolum inquiens: Vos ex patre diabolo estis. Quibus præmissis, statim subintulit. *Quis ex vobis arguet me de peccato?* Arguere dicebant antiqui ostendere: vndè habetur in epistola Pauli ad Romanos, incipit argumentum, id est ostensio. *Quis ex vobis arguet me de peccato*, id est quis ex vobis ostendet me esse peccatorem, sicut ego ostendo vos peccatores esse, & patrem vestrum diabolum exeat in medium, & dicat: *Si veritatem dico, quare vos non creditis mihi?* Dominus veritatem dicebat cum eos arguebat, vos ex patre diabolo estis: quare non creditis mihi, nisi quia filij diaboli estis.

Ioan.8. *Qui ex deo est, verba dei audit.* Legimus in euangelio secundum Ioannem dixisse dominum ad Iudæos, qui in eum crediderunt. Si manseritis in sermone meo, veri discipuli mei eritis, & veritas liberabit vos. Vnusquisque hòmo, qui verbum dei corde cõcipit, & ore profitetur, & opere implet, ex deo est. Cœlestem patriam desiderare veritas iubet, aliena non rapere, propria largiri, terrena pro Christi nomine relinquere. *Propterea vos non auditis, quia ex deo non estis.* Erant tunc temporis tales in populo Iudæorum, qui nunquam erant crediturí in dominum Iesum Christum, neque ad æternam vitam venturi, de illis dicit dominus: *Propterea vos non auditis, quia ex deo non estis.* Ex deo erant, & ex deo non erant. Ex deo erant secundũ naturam corporis, & animæ, quia deus creauerat corpora, & animas illorum. Ex deo non erant per culpam, & vitium imitationis: quia cuius opera facis, eius filius appellaris: *Responderunt ergo Iudæi, & dixerunt: Nónne bene dicimus, quia Samaritanus es tu, &c.* Duo quippe ei illata fuerant, vnum negauit, quod de se fallaciter audiuit dicens: *Ego dæmonũ non habeo*: & alterum tacendo consensit, quod ille se esse veraciter intellexit, quia dixerunt ei: *Samaritanus es tu*, quia Samaritanus interpretatur custos, & dominus Iesus Christus custos est humani generis, vndè dicit Psalmista: Ecce non dormitabit, neq; dormiet, qui custodit Israël. Et Esaias: Custos quid de nocte, custos quid de nocte? Si enim negasset se Samaritanum esse, tunc negasset se custodem generis humani esse. Poterat dominus Iesus Christus veraciter illis dicere, vos dæmonium habetis, quia, nisi dæmonio pleni fuissent, tam peruersa loqui de domino non potuissent. Quare? Si dixisset enim, vicem contumeliæ illis videretur reddere, & dicerent illi: Certè vicẽ contumeliæ dominus nobis reddit. Dedit nobis exemplum, quia quando verbum contumeliæ à proximis audimus, vera illorum mala taceamus: *Sed honorifico patrem meum*, honorifico, & glorifico, & clarifico tria verba sunt, vnum sensum habentia. Dominus Iesus Christus honorificauit deum patrem quia omnia, quæ loquebatur, & operabatur, ad laudem dei patris referebat, iuxta quod ipse dicit, pater in me manens ipse facit opera: *& vos inhonorastis me*, dicentes Samaritanus es, & dæmonium habes: & amicus publicanorum & peccatorum hominum, & potator vini, & filius fabri *Ego non quæro gloriam meam*: Gloria humana est, vicem reddere maledicenti vel percutienti. Dominus non quæsiuit gloriam suam, quia Iudæis calumniantibus se, noluit vindictam expetere in præsenti, sed in futurum seruauit: *Est qui quærat, & iudicet.* Deum patrem vult hîc intelligere. Est pater, qui quærat gloriam meam & iudicet, id est, discernat gloriam meam à gloria vestra. Dominus alibi dicit: Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio. Quare igitur hîc dicit, est pater qui qũærat gloriam meam, & iudicet? Dei iudicium dupliciter possumus intelligere, vno modo dicitur iudicium Dei damnatio, vndè dicit dominus: Princeps huius mundi iudicatus est. Alio modo dicitur iudicium dei discretio, iuxta quod Psalmista dicit: Iudica me, deus. Quid est iudica, statim manifestat cum dicit, & discerne causam meam. Magna distantia est inter gloriam dei, & gloriam humanam. Filius dei quando voluit, natus est: quando voluit in hoc mundo prædicauit; quando voluit passus, & sepultus, & quãdo voluit resurrexit, & ad cœlos ascendit. Nos verò ita nõ agimus, nec quãdo volumus, nascimur, nec quàmdiu volumus, viuimus, nec quando volumus, morimur. *Amen amen dico vobis.* id est, verũ verum dico vobis. *Si quis sermonem meum seruauerit mortem non videbit in æternum.* Sermonem dei possumus intelligere filium dei, tam in veteri testamento, quàm in nouo: quia ipse, qui loquutus est in lege & prophetis & Psalmis, ipse loquutus est in euangelio: *Amen amen dico vobis, si quis præcepta mea custodierit* fide, & opere, *non gustabit mortem in æternum*, id est, non experietur magnitudinẽ mortis inferni. *Dixerunt ergo Iudæi: Nunc cognouimus quia dæmonium habes. Abraham mortuus est &c.* Sæpe vtebantur Iudæi nomine Abraham, vt dominus aliquid contrarium loqueretur de Abraham, & haberent occasionem damnandi eum. Sed frustra nomine Abrahæ & nominibus prophetarum vtebantur, qui filium Dei persequebantur. Ac si dicerent Iudæi: Si Abraham, qui amicus dei appellatus est, & prophetæ, per quos Deus loquutus est generi humano, mortem temporalem non potuerunt euadere, quomodo illi, qui sermonem tuum seruauerint, mortem temporalem possint euadere? *Nunquid tu maior es patre nostro Abraham?* subauditur in sanctitate. *Quem te ipsum facis?* id est, cuius meriti te existimas? *Respondit eis Iesus: Si ego glorifico meipsum*, id est laudo meipsum, *gloria mea nihil est*: Vt vos putatis. *Est pater qui glorificat me.* Glorificauit Deus pater filium, tempore baptismatis, quãdo vox patris delata est super eum, dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacuit. Et filius Dei honorificauit patrem, quia omnia, quæ agebat, ad laudem Dei patris referebat. Docet igitur nos quid agere debeamus. Si enim dominus Iesus Christus omnia, quæ agebat, ad laudem Dei patris referebat, qui ante omnia secula genitus est à Deo patre, & æqualis ei per omnia: quantò magis nos, qui sumus homines, & serui illius, omnia, quæ agimus siue in loquendo, siue in operando, ad laudem Dei patris referre debemus, à quo omne bonum, quod habemus accepimus, qui dicit, sine me nihil potestis facere? Multò magis. *Quem vos dicitis, quia deus vester est.* Iudæi dicebant Deum patrem, Deum suum esse, sed mentiebantur, quia, si Deum patrẽ cognouissent, nequaquam filium eius spreuissent. *Ego autem noui eum.* Hîc poterat dominus arrogãs videri, quia dicit se Deum patrem scire, quem Iudæi ignorabant. Sed non est ita. Non est arrogantia cauenda vt veritas relinquatur. *Et si dixero quia nõ noui eum, ero similis vobis mẽdax.* Sicut vos estis mẽdaces, qui dicitis nosse deũ, ita ero ego mẽdax, si ego dixero quia nõ noui eũ. *Sed scio eum.* Quia ab ipso missus sum, *& sermonẽ eius seruo.* Sermo Dei patris est ipse filius, iuxta quod Ioã. dicit in exordio huius euãgelij, In principio erat verbum, &c. Ipse filius sermonem Dei patris seruabat, quia salutem humano generi quærebat, propter quam missus fuerat. *Abraham pater vester exultauit, vt videret diem meum, & vidit, & gauisus est.* Tũc Abraham diem domini vidit, cum figura sanctæ trinitatis tres angelos hospitio suscepit. Quibus susceptis, sic tribus quasi vni loquutus est dicens: domine, si inueni gratiam in cõspectu tuo, declina in domum pueri tui. Quia etsi Deus trinitas est in personis, vnitas tamẽ est in essentia deitas, iuxta quod ipse dicit filiis Israel: Audi Israel, dominus Deus tuus, Deus vnus est. *Abraham pater vester exultauit, vt videret diem meum, & vidit, & gauisus est.* Dupliciter possumus intelligere diem domini, veldiem, id est, æternitatem eius, quam habet ante omnia secula cum Deo patre, quæ nec ortum habet, nec finem. Et hanc æternitatem vidit, id est, intellexit mente beatus Abraham. Videre aliquando ponitur pro eo, quod est intelligere. Vndè dicitur in Exodo: Et omnis populus videbat voces domini, id est, intelligebat. Vel diem domini possumus intelligere tempus incarnationis eius, quod beatus Abrahã prẽuidit oculis cordis. Videre etiã desyderauit oculis corporis, si fieri potuisset. Iuxta quod dominus dixit discipulis suis: Multi reges, & prophetę voluerũt videre, quæ vos videtis, & non viderũt: & audire, quæ auditis, & non audierunt. Sicut enim nos credimus dominum Iesum Christum iam aduenisse, & passum fuisse secundum humanitatem, & resurrexisse à mortuis, & ascendisse ad cęlos, & venturũ ad iudicium: ita patriarchæ, & prophetæ, qui aduentum domini præcesserunt, crediderunt futurum, & per hoc saluati sunt. Quòd B. Abrahã diem domini vidit, id est, tempus incarnationis eius per spiritum sanctum, ex verbis illius possumus approbare, quibus dixit seruo maiori domus suæ: Pone manum tuam sub fœmore meo & iura mihi per dominum Deum cæli, vt non accipias vxorem filio meo Isaac de filiabus Cananæorum. Fœmur dicitur à renibus vsque ad genua. Quid pertinebat fœmur Abrahæ ad dominum Deum cæli? Per fœmur intelligitur generatio. Sciebat B. Aabraham dominum nasciturum de suo fœmore secundum carnem. Et ideo dixit: Pone manum tuam sub fœmore meo, & iura mihi per dominum Deum cęli. Ac si diceret: iura mihi per illum, qui nasciturus est ex isto semine, id est, per dominũ Iesum Christum, qui Deus cæli est. *Responderunt Iudæi, & dixerunt: Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti?* Non dixit dominus, quòd ipse Abraham viderit, sed quòd Abraham viderit eum: non oculis corporis, sed intelligentia mentis. Solam carnis ætatem attendebant Iudæi in domino Iesu Christo, non deitatẽ. *Respondit eis Iesus dicens: Amen amen dico vobis.* Id est verum, verum dico vobis. Si dici fas est, iuratio domini est, *antè quàm fieret Abraham, ego sum.* Fio verbum est passiuam significationem retinens. Antè verbum est præteriti temporis, sum est præsentis. Non dixit dominus ante Abraham fui, aut erã, sed, *ante Abraham sum.* Quare hoc tempus, id est, præsens, sibi vendicat dominus? quia cuncta præsentia illi sunt, & præterita, & futura. Abraham antè habuit, & pòst. Antè habuit scilicet nascendo, & pòst moriẽdo, quia antè quam nasceretur, nó erat: & pòst quàm mortuus est, desiit esse. Dominus Iesus Christus nec antè, nec pòst habuit, quia nec priori tempore ei quicquam incipitur, nec subsequẽti terminatur. Quasi diceret dominus Iudæis. Certè ego sum, qui dixi ad Mosem: Ego sum qui sum. Hæc dices filiis Israel: Qui est, misit me ad vos. *Tulerunt ergo lapides, vt iacerent in eum.* Iudæi lapidei erant. Væ illis qui cum lapidibus repulerunt dominum Iesum à se. Poterat hîc dominus os inferni aperire, & demergere eos in profundum abyssi, sicut fecit Dathan & Abyron, & Chore in deserto: sed noluit antè quam mortui fuissent & antè forent sepulti, vt daret nobis exemplum, quotienscunque persequutiones patimur, inquantum possumus, debemus fugere, quod præcepit nobis agendum dicens: Si vos persequuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. Ipse in semetipsum primus illud exhibuit. *Abscondit se, & ixiuit in templo.* Iam præfigurabatur per hoc, quòd relicturus erat Iudæos propter incredulitatem, & transiturus ad Gentes per fidem. Dominus quasi infirmus non resistebat: sed quid posset tempore passionis suæ ostendit, quando Iudæos vna voce prostrauit in terram dicens, Quem quæritis? Illi autem dixerũt: Iesum Nazarenum. Respondit eis. Ego sum. Tunc abierunt retrorsum, & ceciderunt in terram velut mortui. Si dominus Iesus Christus mortalis & passibilis, & iudicandus talia fecit, quid facturus erit in die, quando gloriosus venerit de cælo, & iudicaturus orbem terræ in æquitate? Certè impios æternaliter damnabit dicens: Ite maledicti in ignem æternum. Iustos autem secum introducet in patriam cælestem dicens: Venite benedicti patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi. Ad quod regnum nos peruenire faciat dominus noster Iesus Christus, qui cum patre & sancto spiritu viuit, & regnat Deus in secula seculorum, Amen.

Pſal.120. Eſa.21.

Ioan.14. Matt. 11. Marc.6.

Ioan.5.

Ioan.11.

1.Cor.2.

Ioan.1.

Geneſ.18.

Deut.6.

Luc.10.

Geneſ.24.

Exod.3. Num.16.

Matth.10.

Ioan.18.

Matth.25.

THEOPHYL. EPISCOPI
Bulgar. superioris Euang. expositio.

Quis ex vobis arguet me de peccato, &c. Qui Dei filios seipsos nominabant, inquit, Si Dei estis filij vtique peccantem debetis odio habere. Si igitur & me, quem odio habetis, potestis arguere peccantem, manifestum, quod iuste odio me prosequimini, quod si nemo me potest arguere, manifestum, quod propter veritatem exosum habetis. Quam autem veritatem? Omnino, quia dixerat se Dei filium, id quod verissimum est. Sicut autem is, qui ex Deo est, verba Dei audit: ita etiam vos, si Dei filij essetis, non à me audiendo declinaretis, neque ad mortem quæreretis eum, qui è supernis venit, filium Dei, & ea, quæ Dei erant loquentem. Igitur dominus quidem ita mansuete cum eis locutus est: at illi ad conuitia pergunt. *Nonne bene* (inquiunt) *dicebamus quia Samaritanus*

ritanus es tu, & dæmonium habes? Samaritanũ ipſum dicebãt, quod morem Iudaicum deſtrueret, nempe ſabbatum. Samaritani enim non egregie iudaizabant. Dæmoniacum autem illum vocant, fortaſſis quidem & hoc modo, quo eum eiicere
Luc. 11. dæmonia dicebant in principe dæmoniorũ. Semper enim calumniabantur eum eiicere dæmones in Beelzebul, quum faceret miracula. Fortaſſis autem ſecundum quòd reuelauit ipſorum cogitationes, dæmonium eum habere cogitabant, putantes à dæmonibus ei reuelata cordis arcana. Quando autem dixerũt eum Samaritanum? Nuſquam enim euãgeliſta hoc dicit. Manifeſtum igitur, quòd multa prætermiſerint euangeliſtæ, & non omnia ſcripſerint, ſicut alio loco aſſignauimus. Igitur illi quidem talia per ignominiã proferunt: ipſe autem patienter in ſe iniurias ſuſcipit. Nam, quum ſeipſos filios Dei dicerent, vehementer eos arguit, veritatem vindicans: quando autem ipſum iniuria afficiunt, nõ vlciſcitur: docens etiam, nos quæ contra Deum ſunt, vindicare: quæ autem contra nos, manſuete ferre ſicut & ipſe manſuete dixit; *Ego*, inquit, *dæmonium non habeo, ſed honoro patrem meum.* Quomodo autem honorabat patrem? Vlciſcens illum, & non ſinens eos, qui homicidæ erant, ac mendaces, ſaluatoris, & veritatis filios nominari. Vos, igitur, inquit, eo quod honoro patrem meum, quem vos iniuria afficitis, dum falſo affirmitatis, ipſum eſſe patrem veſtrum, propterea me ignominia afficitis: ſed, quamuis ego meipſum non vindico, ſed quum, iniuria afficior, ſuſtineo: ne exiſtimetis inultam fore iniuriam hanc. Eſt enim pater, qui me vlciſcitur, quia propterea iniuria afficior, quod ipſum vlciſcor, & non patior vos, qui vos illius filios aſſeritis. Eſt igitur, qui quærit gloriã meam, qui & poteſt iudicare, & condemnare eos, qui me iniuria afficiunt. Sæpe enim quis quærit vlciſci, & nequit ipſe iudicare. Igitur pater & quærit filij gloriam, & poteſt iudicare, propterea dixit; *Eſt, qui quærit, & iudicat. Amen amen dico vobis, ſi quis ſermonem meum ſeruauerit, mortem nõ videbit in æternũ, &c.* O miſericordiam! Illi quidem iniuria afficiunt, ipſe autem quæſtionem de gloria ſua, & defenſionem patris omittẽs, ad admonitionem, & doctrinam vertitur, benefaciens iis, qui iniuria proſequuntur. Ita oportet etiam nos vlciſci inimicos. *Si quis ſermonem meum ſeruabit*, hoc eſt, credendo ſimul & vitam habet puram. Tunc enim quis vere tenet doctrinam domini, quãdo & puram habet vitam. Talis igitur non videbit mortem, qua peccatores in futuro ſeculo immortali ſupplicio traduntur, & vera vita excidunt. Inſuper etiam ſignificat eis, quòd, ſi quis ſermonem meum ſeruauerit, non moritur, quãto minus ego? Quid igitur ſæuitis contra me? à quo tam procul abeſt, vt detinear à morte, vt & aliis magis veram conferam vitam. Nam, qui credunt, quamuis moriantur naturaliter, attamen in Deo viuũt. Sed Iudęi quid ad hæc dicunt; Dęmonio ipſum agi putant, quod aliena quædam quaſi mẽte captus diceret. Nam, qui ſermones Dei auribus perceperunt, mortui ſunt, Abrahã, & prophętę, & qui tuos auſcultant, non morientur? Profecto nunc, aiũt, cognouimus multis, & copioſis argumentis, quòd dæmoniis actus, hæc dicas. *Nunquid tu maior es patre noſtro Abraham, &c.* Inſipientes illi, quum non intelligerent, de qua morte dominus diceret, quæ credentes in ſe læſura non eſſet, loquuntur ad eum ſtultiſſima quædam, & inſipiẽtiſſima verba. Vide enim quomodo reſpondent; *Num tu maior es patre noſtro Abraham?* Et vtique ſic oportebat dicere, num tu maior es Deo? Hi ſermone Dei audito, mortui ſunt: & qui tuum audiunt, non moriuntur? ſed non ſic: & quid dicunt? Volentes eum oſtendere & Abrahamo minorem. Ipſe autem dominus non reuelat eis, de qua morte dixerit: quod autem Abrahamo melior ſit, perſuadet eis paulo poſt. At quod dicunt; *Quem teipſum facis?* contumelioſe dicunt. Tu, qui nullius momenti es, qui fabri filius, qui ex Galilæa, quem teipſum facis? Neque opera, neque veritas, neque ſcriptura, ſed tu, quẽ teipſum facis? rapis enim gloriam. At dominus; *Si ego glorifico meipſum, gloria mea nihil eſt*, ſicut vos putatis: nũc autem eſt alius, qui glorificat me, pater meus. Glorificat enim ipſum ſemper, atque id per prophetias de illo, & per teſtimonia de cælis, & per innumera, & immenſa miracula. Hunc autem vos patrem, inquit, dicitis, quòd ſit Deus veſter. Sed neque vt meum patrem ipſum agnoſcitis, neque vt Deum veſtrum. Nam, ſi vt patrem meum illum agnoſceretis, honore vtique filium eius proſequeremini: nunc autem, dum filium non colitis, manifeſtum, quòd non cognoſcitis illum vt patrem meum. Sed neque vt Deum cognoſcitis illum, alioqui timeretis ſermones eius vt Dei: nunc autem vſque adeo contemnitis eum, vt quum ille præceperit: Ne occi-
Exod. 20. Deut. 5. das: vos meditemini mortem meam, idq́ue, cum non poſſitis me arguere de peccato. Ex his igitur manifeſtum, quòd eum modis omnibus ignoretis. Ego vero ſcio eum naturaliter, omnem eius notitiam habens. Qualis enim ſum ego, talis & pater. Igitur, quia ſcio meipſum, & ille ſcit. Si autem dixero, quòd neſciam eum, ero ſimilis vobis mendax. Nam vos quidem per arrogantiam dicendo, quòd eum ſciatis, mentimini: atqui ego, quum ſciam eum, ſi dixero me neſcire, negabo veritatem. Quam igitur coniecturam affers, quod ſcias eum? *Quia*, inquit, *ſermonem eius ſeruo*, ſermonem vocando mandata. neque enim aduerſarius ſum illi, neq; aduerſarius Deo arrogãter loquor, neque mandata eius ſoluo. Vos autem, quia ſermonum eius tranſgreſſores eſtis, captiq́ue malis concupiſcentiis conſtringimini, & cædes ſititis, alia multa lege interdicta concupiſcendo facitis: manifeſte declaratis, vos ignorare illum. Nam, ſi cognouiſſetis, ſeruaretis vtique ſermonem eius, hoc eſt mandata. Quidam autem ſic intelligunt; *ſeruo ſermonem eius*, hoc eſt, propterea ſcio eum, quia habeo in meipſo ſermonen eſſentiæ eius in nullo diminutum, hoc eſt, definitionem: & eadem natura ſermonem, quem pater habet, hunc ego ſermonem in nullo minorem & ipſe habeo. Nam eadẽ eſt natura, & idem ſermo ſubſtantiæ patri, & filio, & ita ſcio patrem. Nam & ſermonem eius ſubſtantiæ conſeruo in nullo minorem. Eſt autem hæc figura conſueta in ſcriptura, vt, quum dicitur, Da nobis auxilium de tribu-
Pſal. 59. latione, & vana ſalus hominis. Hoc loco enim coniunctio &, pro enim ponitur, vt quod dicitur hunc habeat ſenſum: Da nobis auxilium; vana enim ſalus hominis. Sic etiam hoc loco, *Scio illũ, & ſermonem eius ſeruo*: coniunctio &, pro enim ponitur. Inquit, *Sermonem enim eius ſeruo. Abraham pater veſter exultauit vt videret diem meum: &c.* Hoc loco docet,

docet, quòd maior ſit Abrahamo. quia enim illi dicebant ei; Num tu es maior patre noſtro Abraham? dicit hoc loco, Etiam maior ſum. Etenim ille exultauit, vt videret diem meum, hoc eſt, deſideratum, & optatum habuit illum, & gaudij authorem ſcilicet, eo quòd in beneficium cederet, & non patui alicuius commodi, neque vulgaris eſſet dies, ſed magni. Diem autem dicit crucem.
Geneſ. 22. Nam præfigurabat illum Abraham in oblatione Iſaac, & arietis ſacrificio. Sicut enim illic Iſaac lignа, ita dominus crucem portauit: & ſicut relictus quidem eſt Iſaac, immolatus autem aries, ita & Deus quidem alienus eſt à paſſione, in humana autem natura, & carne paſſus eſt. Hunc diem crucis quum præuidiſſet Abraham, gauiſus eſt, eo quod futurus eſſet in ſalutem mundi. Inſuper hoc loco oſtendit eos alienos eſſe ab Abraham. Siquidem de quibus ille gaudebat, hi inſaniebãt. Significat autem, quòd non inuitus paſſionem aggrediatur: ſi quidem laudat eum, qui exultauit propter crucem. Nam inde (vt dictum eſt) ſalus orbis. Alij autem intelligunt per diem omne tẽpus aduentus Chriſti, quod quum Abraham prę-
Pſal. 117. uidiſſet, gauiſus eſt, quod ex ipſo, & ſemine eius ſurrecturus eſſet ſaluator: & fortaſſis non ſolus Abraham gauiſus eſt, ſed & omnes, ſicut Dauid dicit, Hæc eſt dies, quam fecit dominus, exultemus, & lætemur in ea. Et ipſe quidem hæc dixit, at illi non poterant pertingere ad ſublimitatem dictorum, neque dignabãtur interrogare, vel diſcere quis eſſet dies ille, quem vidiſſet Abraham: immo irrident eum vt inſana quędam loquẽtem. *Quinquaginta enim*, inquiunt, *annos nondum habes, & Abraham vidiſti?* Hoc autem dicebant exiſtimãtes dominum ferme quinquaginta annorum eſſe: tametſi tunc triginta, & tres tantum annos haberet. Quare autem non dixerunt, quadraginta annos nondum habes, ſed, quinquaginta? Curioſior ſane hæc interrogatio. Nam ſimpliciter ſic incidit eis, vt memores eſſent quinquaginta annorũ. Veruntamen dicunt quidam, quinquageſimum eius annum ad honorem anni iubilei dictum, quod ſeruos liberos dimittebant, & poſſeſſiones emptæ reddebantur, & omnia alia perficiebãtur, quæ ad honorem Dei conſtituta. At dominus di-
Leuit. 25. Num. 36. cit; *Antequam Abraham eſſet, ego ſum.* Vide, non dicit, antequam Abraham eſſet, ego eram: ſed, *ſum.* Iſtud enim verbum *ſum*, Deo proprie conuenit, eo quòd perpetuus ſit, & ſempiternus, id quod hoc verbum ſignificat. Itaque, ſicut pater eius in veteri lege hoc verbo vtitur; Ego ſum, qui ſum: ita de Abraham dixit eſſe, merito, tanquam de corrupti-
Exod 3. bili. Nam, qui factus eſt, & corrumpitur. Verbum autem ſum, diuinam, & ab omni corruptione alienam ſempiternitatem ſignificat. quapropter & Iudæi exiſtimantes hoc blaſphemum verbum, tulerunt lapides contra eum. At ipſe iterum deliteſcit, ſe humilians, ne ante tẽpus moriatur. Quo modo autem ſe occultat? Non in angulum templi ſe coniecit, neque in domunculam quandam fugit, neque poſt parietem, vel columnam ſe incuruauit, ſed ſua magna poteſtate inuiſibilem ſe fecit inſidiatoribus, quanuis per medium illorũ exiret. *Et præteriuit ſic*, hoc eſt, tranſiuit ſimpliciter, ſic, & abſque labore. Vide autem quomodo ipſe quidem omnia, quæ debebat, impleuit. Nam ipſe quidem ſatis eos docuit & de ſe, & de patre, & monſtrauit eis nobilitatem, & libertatem veram, quæ à peccatis libera eſt, & quòd ſola ſeruitus peccati fœda: & in ſumma, nihil eorum, quæ oportebat reliquit: illi autem lapidant eum. Ideo relinquit illos, quia non vltra correctionem recipiebant. Annota autem, quòd lapidantes illum, ij erant, de quibus dixit Euangeliſta, quòd crediderint in eum. Nam ſic fides illorum non erat fides, ſed temporaria quædam, & frigida affectio in iis, quæ a Chriſto dicebantur.

INCERTI CVIVSDAM *ſub nomine Euſebij Emiſſeni eiuſdem Euangelij expoſitio.*

PRęceperat dominus per Moyſen ſacerdotibus Iudæorum, vt ad nullum omnino mortuum accederent, niſi ad patrem, & matrem, & fratres, & ſorores, quæ virum non haberent. Præceperat prætereà de ſummo ſacerdote, vt neque ad patrẽ neque ad matrem, neque ad aliquẽ omnino mortuum accederet. Sed quid per mortuum, niſi peccatum? Peccatum enim mortis cauſa fuit: quoniam niſi primus homo peccaſſet, nemo vnquam hominum moreretur. Accedere igitur ad mortuum, hoc eſt accedere ad peccatum: & eſt effectus pro cauſa. Præcepit igitur dominus, vt ſacerdotes ad mortuum non accedant, id eſt, vt mortalia peccata non committant. Quamuis enim ſine peccato eſſe non poſſint, ſine crimine tamen eſſe oportet. Sed quia ſine originali peccato nullus eſſe valet, ad parentum, & propinquorũ mortem ſacerdotes accedere non prohibentur. Omnium enim cõmune eſt originale peccatum: omnes igitur ad illud accedere, non dubium eſt. Sed quid per ſororem, quæ virum habet, intelligere debeamus, niſi illas animas, quæ à patris domo, & ab eccleſia ſeparantur? Iudæi nobis & hæretici ſunt in exemplum, qui ſuas ſequentes voluptates extra eccleſiam pereunt. Iſti igitur ſunt illæ ſorores mortuæ, ad quas accedere non licet. Hoc audiãt noſtri ſacerdotes, & ab omni opere mortuo, ab omni peccati contagione ſe immunes cuſtodiant. Omnia enim in figura contingebant illis: ſcripta ſunt autem ad correctionẽ noſtram. Nunc autem de ſummo ſacerdote videamus: per quem dominum, & ſaluatorem noſtrum intelligimus, ſacerdotum omnium maximũ. Ipſe enim ad nullum mortuum acceſſit, quin neque originale peccatum à parentibus traxit, neque à ſe peccatum aliquod commiſit. Ipſe eſt enim de quo ſcriptum eſt, Qui peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius. Ipſe igitur ſolus eſt, qui ad patris, & matris mortem, & peccatum non acceſſit. Dicat igitur, & confidenter dicat. *Quis ex vobis arguet me de peccato?* Hoc enim ſignificabat illa vacca rufa, quæ ſine macula fuiſſe deſcribitur. De qua modò in Apoſtolo, cùm legeretur, audiuimus. Sic enim dixerat dominus Moyſi; Præcipe (inquit) populo, vt adducat ad te vaccam rufam, non habentem maculam, ætatis integræ, & quæ nunquam portauit iugum: & cætera quæ ſequuntur. Sed quid vacca rufa, niſi caro Chriſti ſaluatoris, de armento patriarcharum, & prophetarum aſſumpta, intelligitur? Sed quare rufa, niſi quia proprio ſanguine cruentata?

Cur autem ætatis integræ, niſi quia in iuuentute paſſus eſt dominus? Iugum autem nō traxit, quia peccatum non fecit. Nolite (inquit Apoſtolus) iugum ducere cum infidelibus. Vnde & immaculata dicitur. Vnde & modò dominus ait, *Quis ex vobis arguet me de peccato? Si veritatem dico, quare vos non creditis mihi? Quis* (inquit) *ex vobis arguet me de peccato?* quid vidiſtis in me quod meritò reprehendere debeatis? *Si veritatem dico, quare vos non creditis mihi* niſi quia ex Deo non eſtis? *Qui enim eſt ex Deo, verba Dei audit: & propterea vos nō auditis, quia ex Deo nō eſtis.* Si enim ex Deo omnia ſunt, quomodo iſti ex Deo non ſunt? Omnia enim ex Deo ſunt, quia ab eo creata ſunt. Vnde & de ſaluatore noſtro ſuperius dicitur, Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Sunt igitur iſti ex deo ſecundum naturā, ſed non ſunt ex deo ſecundum malitiam: ſunt ex deo ſecundum creationem, ſed non ſunt ex deo ſecundum corruptionem. Quicquid enim ex Deo eſt, bonū eſt: & quicquid bonum non eſt, à Deo nō eſt. Sic igitur mali ex Deo ſunt, & ex Deo non ſunt. *Reſpōderunt ergo Iudæi & dixerunt ei: Nónne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes?* Miſeri Iudæi, vos ipſi verū eſſe probatis id quod modò dominus ait, quia ex deo non eſtis. Si enim ex deo eſſetis, hæc dei filio non diceretis. Ideò enim hæc dicitis, quia ex patre diabolo eſtis. *Reſpondit Ieſus, Ego dæmonium nō habeo, ſed honorifico patrē meum, & vos inhonoraſtis me.* Vbique dominus ad patientiæ, & manſuetudinis exemplum nos prouocat. Accepta iniuria nō iraſcitur, neque conuitia conuitiis reddit, & dæmonium ſe non habere reſpondit, ſe tamen Samaritanum eſſe non negat. Si enim Samaritanū ſe eſſe negaſſet, ipſemet ſuis verbis contradixiſſet, quia alibi ſeipſum Samaritanum vocat. Recordare illius euangelij, vbi Samaritanus ſanat vulneratum hominem à latronibus, qui deſcēdebat ab Ieruſalem in Iericō. Et quia Samaritanus interpretatur cuſtos, merito dominus Samaritanus vocatur. De quo ſcriptum eſt: Cuſtos quid de nocte? Et pſalmiſta: Niſi dominus cuſtodierit ciuitatem, in vanum vigilant, qui cuſtodiunt eam. *Ego non quæro gloriam meam: eſt qui quærat, & iudicet.* Non enim quærebat dominus gloriam ſuam, qui de tanta ſublimitate ſe humiliando factus eſt opprobrium hominum, & abiectio plebis. *Sed eſt pater, qui quærat, & iudicet.* Quærebat enim pater gloriam filij, ipſumq; ſuper omnia iudicabat, quando dicebat, Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui: ipſum audite. Hæc igitur gloria ſuper omnem gloriam eſt. Sequitur: *Amen dico vobis, ſi quis ſermonem meum ſeruauerit, mortem non guſtabit in æternum.* Quare (inquit) non creditis mihi? quare ſermonem meum non ſeruatis? *Amen amen dico vobis, ſi quis mihi crediderit, & ſermonē meum ſeruauerit, mortem non guſtabit in æternum.* Quid eſt, *mortem non guſtabit?* Mortis dolorem & amaritudinem non ſentiet: mortis vtique non temporalis, ſed æternæ. Quòd enim dixit *in æternum* tale eſt, ac ſi diceret; Mortem non guſtabit æternam. *Nunquid tu maior es patre noſtro Abraham, qui mortuus eſt, & prophetæ mortui ſunt? quem teipſum facis?* Ac ſi dicant, Talis homo nunquam fuit, qualis tu es, ſi verum eſt quod dicis: ſi verum eſt, vt illi non moriantur, qui ſermonem tuum ſeruabunt. Maior es tu quàm Abraham, & omnibus prophetis maior es tu. Illi enim mortui ſunt: tu verò non ſolùm immortalis es, ſed hos etiam immortales facis, qui tibi credunt, & obediunt. Nimium te exaltas, nimium te glorificas. *Reſpondit Ieſus, Si ego glorifico meipſum, gloria mea nihil eſt, &c.* Sed dicet aliquis: Quomodo ipſe non glorificat ſeipſum, ſi pater glorificat ſeipſum, cùm idem ſit pater, & ipſe? Ipſe enim dicit, Ego, & pater vnum ſumus. Si enim vnum ſunt, quem pater glorificat, & filius glorificat. Glorificat igitur & ipſe filius ſeipſum. Quid eſt ergo quod ait, *Si ego glorifico meipſum gloria mea nihil eſt?* Quia enim ſaluator noſter & Deus & homo eſt, ſi ſecundum diuinitatem glorificat ſeipſum, magna eſt gloria eius. Magna quippe gloria eſt, paralyticos curare, cæcos illuminare, leproſos mundare, ventis imperare, ſuper mare ſiccis pedibus ambulare, & mortuos ſuſcitare. Sed omnis iſta gloria, diuinitatis eſt. Si verò ſecundum humanitatem glorificat ſeipſum, gloria eius nihil eſt. Glorificantur enim homines, non quia homines ſunt, ſed quia ſapientia, & fortitudine, aliiſque virtutibus prædīti ſunt. Hæc autem vbicunque ſunt, non hominis ſed Dei ſunt. Ideóque Apoſtolus ait, Mihi autem abſit gloriari, niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo, Itémque, Gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ. Sequitur: *Abraham pater veſter exultauit, vt videret diem meū, & vidit, & gauiſus eſt.* Omnes enim patriarchæ, & prophetæ, Chriſti natiuitatis diem cum magno deſiderio expectabant, per quem ad ſupernæ beatitudinis gloriam ſe venturos eſſe ſciebant. Poteſt tamen per hunc diem illius temporis dies intelligi, quo dum ſtaret Abraham ad ilicem Mambræ, vidit tres viros, in quibus per ſpiritum ſanctum Chriſtum agnoſcens, vnum adorauit. Sed quid mirum, ſi prius quàm Chriſtus homo fieret, Abraham eum vidit, cùm ipſe quoque Nabuchodonoſor in fornace ignis eum ſe vidiſſe teſtetur? *Dixerunt ergo Iudæi ad eum, Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidiſti? Dixit eis Ieſus, Amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego ſum.* Secundum diuinitatem loquitur, ſed illi hoc non intelligunt, quia non Deum, ſed hominem vident. Hominem vtique paruæ ætatis, & longè à temporibus Abrahæ. Et cùm verborum rationem quærere debuiſſent ab eo, cuius verba non vana, & otioſa eſſe ſciebant, vt quia ipſi per ſe eum intelligere non poterant, ipſe eis verba ſua expoſuiſſet, ad lapides concurrunt, & eum occidere volunt. Vnde & ſubditur: *Tulerunt ergo lapides, vt iacerent in eum: Ieſus autem abſcondit ſe, & exiuit de templo.* Abſcondit ſe Ieſus, & exiuit de templo, nō ſecundum quòd eſt, antequam Abraham, ſed ſecundum hoc quòd eſt filius Abrahæ. Facile eſt itaque duas naturas in Chriſto cognoſcere: vnam ſecundum quam omnis creatura ei obedit, alteram, ſuper quam turba iniquorum impia ſæuit. Quod autem Ieſus ſe abſcondit, non timor eſt, ſed ſignificatio, figura eſt, non trepidatio. Abſcondit ſe Ieſus, ſed malis occultatur vita & iniquis. Vſque hodie nanque quærunt Iudæi Ieſum, & non inueniunt. Legunt in lege, & prophetis, veritatem tamen inuenire non poſſunt. Quare hoc? Quia Ieſus abſcondit ſe, & exiuit de templo. Vnde ipſe ait: Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta. Voces quoque angelorum, vt Ioſephus refert, in templo auditæ ſunt dicentium, Relinquamus has ſedes. Beati igitur Chriſtiani

ſtiani, quibus ſolis vita reuelatur. Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt.

EVTHYMII ZIGABENI
ſuperioris Euangelij expoſitio.

Quis ex vobis arguit me de peccato? Si ita non eſt, quòd, quia veritatem dico, non creditis mihi, dicite; quis veſtrum arguit me de peccato, quod à me fiat, vt propter illud videamini non credere? *Porro ſi veritatem dico, quare vos non creditis mihi?* Si neque ideo, quia veritatem dico non creditis mihi, neque quiſpiam veſtrum arguit me de peccato, ſane veritatem dico. Si autem veritatem dico, quare vos non creditis mihi? Poſtquam ita conuicit eos de induſtria peccare, vlterius ratiocinatur. *Qui ex Deo eſt, verba Dei audit, &c.* Qui ex Deo eſt, verba Dei recipit, eiſque paret: vos non recipitis, ex Deo igitur nō eſtis, & ex conſequenti mentimini dicentes, patrem vos habere Deum, & ex Deo eſſe. Loquendo itaque de creatione, omnes ex Deo ſunt: iuxta modum vero familiaritatis, ſoli illi, qui verba Dei audiunt, eiſque obediunt, & à moribus, quod rationale eſt, oſtendūt. *Nónne bene dicimus nos, quod Samaritanus es tu, & dæmonium habes?* Per interrogationem legendum eſt. Vocabant autem eum Samaritanum, vtpote non exacte ſeruantem legem, ſicut illis videbatur, neque traditiones ſeniorum: tales ſiquidem erant Samaritani. Dæmonium vero habentem, tāquam Dei honorem in ſeipſum deriuantem: nam tales ſunt dæmones: ſed hic tanquam is, qui in veritate Deus erat, illi vero quaſi ſeductores. *Ego dæmonium non habeo.* Deum non dehoneſto ſicut dæmones, nec ipſum honore ſuo deiicio. *Sed honoro patrem.* Honorans nanque patrem oſtendo vos non habere Deum patrem, neque ex Deo eſſe. Siquidem ignominia eſt eius, qui homines beneuolentia proſequitur, patrem eſſe homicidarum. *Et vos contumelia me affeciſtis.* Samaritanum, ac dæmoniacum appellantes. Itaq; patrem honorans oſtendi vos Deum non habere patrem: vos autem filium ignominia afficiētes, honore priuaſtis & patrem. Prædictū enim eſt, quòd, qui non honorat filium, non honorat patrem, qui miſit illum. *Ego autem non quæro gloriam meam.* Vindictam contumeliæ meæ. *Eſt qui quærat, & iudicet.* Pater, propter quem honore me priuaſtis, & ad quem filij ignominia tranſire cernitur. Nam, etſi omne iudicium dedit filio, non tamen quòd ſe honore priuauerit, ſed quòd verbum patris ſit filius. Vide autem, quòd quando patrem ſibi dixerunt eſſe Deum: libere reſpondit, & grauiter eos obiurgauit: quando vero contumelia eum affecerunt, modeſte reſpondit, ac manſuete. Hinc enim nos docuit, vt admiſſa in Deum vindicemus, in nos autem negligamus. Nam & ipſe factam in ſe iniuriam prætermittens, ad admonitionem conuertitur. *Mortem non videbit in æternum.* De qua morte loqueretur, quum illi non intellexiſſent, rurſus eum contumelia afficiunt. *Nunc cognouimus, quòd dæmonium habeas.* Nunc magis. Dixerunt autem hoc quaſi Deo ſe feciſſet ipſe maiorem. *Abraham mortuus eſt, & prophetæ.* Qui Dei ſermonem ſeruauerunt. *Num tu maior es patre noſtro Abraham, qui mortuus eſt? &c.* Conſequens ſane erat, vt dicerent; Num tu maior es Deo? verum non hoc dicentes Deo ipſum comparantes, videretur eum potius honorare: Volunt autem ipſo etiam Abraham minorem illum oſtendere. Nec dixerunt ſimpliciter Abraham, ſed patre noſtro Abraham, rurſum gloriantes, & de cognatione Abraham ſe ſe iactantes. *Si ego glorifico meipſum, gloria mea nihil eſt.* Nihil eſt, ſicuti vos ſuſpicamini: nam hoc ad illorum cogitationem loquutus eſt: ſimile illi dicens; Si ego teſtimonium perhibeo de meipſo, teſtimonium meum non eſt verum. *Eſt pater meus, qui glorificat mē.* Si ego, inquit, magnifico meipſum, videor vobis mentiri: eſt pater meus, qui magnificat me. Nam prædicto quoque loco ſimiliter dixit; Et qui miſit me, pater ipſe teſtimonium perhibuit de me. Primum autem viam præſtruit iis, quæ dicturus eſt, ne gloriari videatur. Vult enim adſtruere, quòd maior ſit quàm Abraham: nam hoc in præſenti non dixit, propter ipſorum impudentiam. *Quem vos dicitis Deum veſtrum eſſe, & non cognouiſtis eum. Non cognouiſtis eum,* vtpote operibus illum negantes. Dicit enim & Apoſtolus; Confitentur ſe noſſe Deum, factis autem negant. vel etiam eo quòd non agnoſcatis filiū eius. Dictum eſt enim; Si me cognoſceretis, & patrem meum vtique cognoſceretis. vel eo quòd non ſeruetis eius ſermonem: nam, ſi cognoſceretis eum, ſermonem eius ſeruaretis. *Ego autem noui eum.* Non ſolum quum ex ipſo ſim, & eiuſdem ſubſtantiæ, naturæ, & ſcientiæ, ſed etiam tanquam ſermonem eius ſeruans. Nam & ſuperius dixit; Eſt verax, qui miſit me, quem vos nō noſtis: ego vero noui eum quia ab eo ſum. *Et, ſi dixero, quòd non noui eum, ero ſimilis vobis, mendax.* Vos enim mentimini dicentes, Deum veſtrum eſſe, quum non cognoſcatis eum, vt prædictum eſt. Notitiam autem & cognitionē dicit, noſſe ſimpliciter, & cognoſcere, quòd ſit Deus & pater, non ſcire Dei naturam: nam ipſa non ſolum cognoſci nequit, verum etiam omnino intelligibilis eſt, & inacceſſibilis, nec tantum hominibus, ſed & cœleſtibus virtutibus. *Sed noui eum, & ſermonem eius ſeruo.* Vides, quòd Dei ſermonem ſeruare, ſignum ſit, quòd quis Deum cognoſcat. Timeamus igitur, qui Dei præcepta non ſeruamus, tanquam cum eis conſtituti, qui Deum ignorant. Deinde probat, quòd maior ſit quàm Abraham. *Abraham pater veſter exultauit, vt videret diem meum. Exultauit,* ſiue concupiuit. Diem autem ſuum dicit diem paſſionis. *Et vidit, & gauiſus eſt.* Gauiſus eſt propter ſalutem mundi. Præcognouit nanque myſterium crucifixionis Chriſti. Deſiderauit videre diem ipſius, & vidit illum præfiguratum, & adumbratum, in die quo filium ſuū Iſaac obtulit in holocauſtum. Didicit enim, quòd, ſicut ipſe non pepercit filio ſuo dilecto propter Deum, ita neque Deus parciturus eſſet filio ſuo dilecto propter hominem. Et quemadmodum ille portauit ligna holocauſti ſui, ita & ipſe portaturus eſſet lignum mortis ſuæ. Veruntamen, ſicut, illo non paſſo, ſuppoſitus eſt aries: ita &, hoc manente impaſſibili, humanitas eius occiſa eſt. Quod ſi diem eius videre deſiderauit, vtique hoc erat tanquam maioris. *Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidiſti?* Putabant enim eum ferme eſſe quinquagenarium, propter multam eius peritiam, & experientiam. Quædam autem exemplaria habent, Quadraginta, quod videtur eſſe verius. *Amen amen dico vobis, priuſquam Abraham fieret, ego ſum.* Tanquam Deus. Et non dixit, Ego eram

Supr. 5. *Supr. 5.* *Tit. 1.* *1. Ioh. 2.* *Supr. 7.* *Geneſ. 22.*

ſed, *Ego ſum*, qui ſemper ſum. Fieri ſiquidem rei creatæ eſt: Sum vero, increatæ, & creatæ. *Tulerunt ergo lapides, vt iacerent in eum.* Veloces ad cædem. Exaſperati ſunt enim putantes iniuria affectum eſſe Abrahã: ſimul etiam, vbi cognouiſſent, quòd Dei æternitatem ſibi vendicaret. *Ieſus autem occultatus eſt.* Per diuinitatis potentiã inuiſibilis eis effectus. *Et exiuit de templo.* Vt illorũ ſedaret furorem.

FERIA II. POST DOMINICAM PASSIONEM.

IOAN. 7.

MIſERVNT principes & Phariſæi miniſtros, vt apprehenderent eum. Dixit ergo eis Ieſus: Adhuc modicum tempus vobiſcum

a Tunc. b Id eſt, per paſſionem ad eum vadit, à quo tamen non receſſit. ¶ Id eſt, pati ar. quia ſponte patiar. c Poſt autem compuncti de ſcelere mortis meæ. ¶ Fide vel corporaliter. d Quare.

[a] ſum, & [b] vado ad eum qui me miſit. [c] Quæretis me, & non [d] inuenietis, & vbi [c] ego ſum, vos non poteſtis [f] venire. [g] Dixerunt ergo Iudæi ad

e Incommutabilis cum patre. f Nunc. g More ſuo Verba domini carnaliter intelligentes.

h Non ad ipſum.

[h] ſemetipſos: Quo hic iturus eſt, quia non inueniemus eum? Nunquid in diſ-

¶ Id eſt, ad Gentes ad vana & diuerſa diſperſas.

ſperſionem Gentium iturus eſt, & docturus Gentes? Quis eſt hic ſermo quem

¶ Hic replicant.

dixit: quæretis me, & non inuenietis: & vbi ſum ego, vos non poteſtis venire? In nouiſſimo autem die magno feſtiuitatis ſtabat Ieſus & clamabat, dicẽs: Si quis

¶ Interius credere & diligere & verba Dei audire, ad eum. ¶ Iſaiæ. i Affectu amoris & paſſibus fidei, recedendo ab amore mundi. & hoc eſt venire

ſitit [i] veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, ſicut dicit ſcriptura, flumina de

Exponit ad quem vocaſſet potum. k Sancto. l Quando poſt reſurrectionem inſufflauit, & poſt aſcenſionem in ignis linguis dedit.

ventre eius fluent aquæ viuæ. Hoc autem dixit de [k] ſpiritu quem [l] accepturi erant credentes in eum.

GLOSSA ORDINARIA
in ſuperius Euang.

AVDIERVNT *Phariſæi.* Principes inſani audito murmure quo Chriſtus à turba glorificabatur, quærunt occidere, quem tamen nondum volentem apprehendere non potuerunt: ſed docentem audierunt. *Adhuc modicum.* Quaſi dicat, Quod modo vultis, poſt facturi eſtis, ſed non modo: quia adhuc modicum tempus vobiſcum, ſum quo diſpenſationem meam implere debo, & tunc vado ad eum qui me miſit: tunc pati debeo. Et qui modo non vultis audire præſentem & miracula facientem, quæretis me poſt reſurrectionem & aſcenſionem, cum tanta miracula fient per apoſtolos mea virtute, & cum tanta credet multitudo. Tunc enim compuncti de tanto ſcelere mortis Chriſti dixerunt Petro, Quid faciemus? *Vobiſcum ſum.* Nõ ait ero, ſed ſum: quia & ſi ſecundum quòd homo mutat loca, ſecundum quòd Deus non mutat, cum vbique ſit. Vnde alibi: Filius hominis quis eſt in cælo, quaſi dicit, loquens in terra. *Non po.* Non ait poteritis, ſed poteſtis. Tales enim tunc erant qui non poſſent, ſicut & alibi dicit Petro: Non potes me ſequi modo, ſequeris autem poſtea: ſic nec de iſtis datur deſperatio. *Ad ſemet. &c.* in diſ. vnde domino dicere neſcierunt, & tamen illud quod futurum erat neſcientes pronunciauerunt. Quod etſi non potentia, per apoſtolos tamen iturus eſt ad gentes crediturus. *Quis eſt hic.* Cum ignorantes prophetaſſent veritatem, replicantes eandem quæſtionẽ oſtendunt ſe prophetaſſe ex ignorantia, vt potius ignoraſſe videantur quàm prophetaſſe. *In nouiſſimo au.* poſt diſſenſiones Iudæorum de Ieſu, & poſt verba quę dixit quibus alij confunderentur, alij docerentur: in vltimo die ſcenophegiæ vocat non ſolum loquendo, ſed & clamando, vt qui ſitit veniat ad eum. *Si quis ſitit.* Bibat ſpiritum, vt poſt exponit: & cum biberit, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Venter eſt conſcientia cordis, quæ bibito ſpiritu purgata viuit, & habet fontem: Et ipſa eſt fons vel fluuius, qui manat beniuolentia, dũ proximo vult conſulere. qui bona ſua putat ſibi ſoli ſufficere, non fluit ille fons. Hier. audacter & tota libertate pronuncio, ex eo tempore quo amplius domino crediderunt habuiſſe ſpiritum ſanctum, nec potuiſſe ſigna facere abſque ſpiritu ſancti

ſancti gratia, ſed pro modulo atque menſura. vnde Saluator clamauit in templo, dicens, Siquis ſitit ve. ad me & bi. qui credit in me ſicut dicit ſcriptura flumina de ven. &c. Hoc autem dixit de ſpiritu quem ac. e. cre. in eum. Et in eodem loco infert. Nondum enim erat ſpiritus datus, quia Ieſus non. e. g. Non quòd nunc non eſſet ſpiritus ſanctus, dicente ſaluatore, ſi autem in ſpiritu ſancto eiicio dæmonia: Sed qui erat in domino, nec-

Marc. 12. dum notus in amplius morabatur. Quamobrem cum duceretur Ieſus ad paſſionem negant, & Chriſtum ſe neſcire iurant.

CATENA AVREA
in idem Euang.

AVdierunt phariſæi turbam murmurantem de illo hæc, &c. Chriſ. Multa quidem locutus eſt ſuprà, ſed nihil tale fecerunt. quod maximè enim eos mordebat, hoc erat, quòd turbę ſcilicet Chriſtum glorificabant: Sabbati autem ſolutio apparens cauſa erat, quam ſcilicet prætendebant: & ipſi quidem non audebant Chriſtum capere, periculum timentes. Miniſtros autem mittunt tanquam periculis expoſitos. Aug. Quia ergo non poterant apprehendere nolentem, miſſi ſunt vt audirent docentem. Sequitur enim: *Dixit ergo Ieſus, adhuc modicum tempus vobiſcum ſum.* Chry. Verba loquitur humilitatis plena, ac ſi diceret: Quid feſtinatis me interficere? paruum expectate tempus. Aug. Quod modo ergo vultis facere, facturi eſtis, ſed non modo, quia nolo. Implere enim debeo diſpenſationẽ meam, & ſic peruenire ad paſſionem. Chryſ. Per hoc igitur audaciorẽ turbam terruit, ſtudioſiorem verò magis auidam faciebat ad audiendum, quaſi paruo tempore derelicto, in quo poſſent hac doctrina potiri. Non autem dixit ſimpliciter, Hoc ſum, ſed, *Vobiſcum ſum.* Quid dicit, Et ſi perſequamini me, non tamen ceſſabo quę ſunt pro vobis diſpenſans, & ea quę ſunt adſalutem docens, & monens vos. Quod autem ſubdit: *Et vado ad eum qui, &c.* ſufficiens erat eos terrere. Theo. Tanquam patri ſit de ipſis conqueſturus, quia ſi miſſum opprobriis affecerunt, non eſt dubium quòd & mittenti fecerunt iniuriam, &c. Beda, Dicit autem, *Vado ad eum qui miſit me, ac* ſi diceret: Reuertens aſcendo ad patrem qui me incarnari præcepit, illuc ſe dixit ire à quo nunquam receſſit. Chryſ. Quòd verò eo indigebant manifeſtat per hoc quod dicit: Quæretis me & non inuenietis. Sed vbi quæſierunt eum Iudæi? Dicit Lucas, quoniam plangebant mulieres ſuper eum. Probabile autem eſt & multos alios hoc paſſos eſſe, & precipuè dum ciuitas caperetur eos meminiſſe Chriſti & miraculorum eius, & præſentiam eius quæſiſſe. Augu. Vel hìc iam reſurrectionem ſuam prædixit, quia quæſituri illũ erant poſt reſurrectionem compuncti. Noluerũt enim eum agnoſcere præſentem, & poſtea quæſierunt cum viderent in eum multitudinem credentem, vnde multi compuncti dixerunt: Quid faciemus? Viderunt enim Chriſtum ſuo ſcelere morientem, & crediderunt in Chriſtum ſuis ſceleribus ignoſcenten: & quoſque biberent ſanguinem, quem fuderunt, de ſua ſalute deſperauerunt. Chriſ. Deinde ne quis eum per mortem communi modo abire exiſtimet, ſubiungit. *Et vbi ego ſum, vos non poteſtis venire.* Si verò in morte maneret, poſſent in eum ire: illuc enim omnes abimus. Augu. Non autem dixit, Vbi ero: ſed, *Vbi ſum.* Semper enim ibi erat Chriſtus, quo fuerat rediturus: ſic rediit, vt nos non derelinqueret. Erat enim Chriſtus ſecundem viſibilem carnem in terra, ſecundum inuiſibilem mæieſtatem in cælo & in terra. Non autem dixit: Non poteritis, ſed, *non poteſtis venire:* tales enim tunc erant qui non poſſent. Nam vt ſciatis non hoc ad deſperationem dictum, & diſcipulis ſuis dixit tale aliquid: Quò ego vado, vos non poteſtis venire. Denique hoc Petro expoſuit, dicens: Quò ego vado, non potes me ſequi modò: ſequeris autem poſtea. Chryſ. Hæc autem omnia induxit, volens eos attrahere: etenim modicum tempus quod relinquebatur, & poſt receſſum ipſum deſiderabilẽ eſſe, & eum non poſſe de cætero inueniri, ſufficientia erant ad ſuadendum vt ad eum accederent. Per hoc autem quod dicit: *Vado ad eum qui me miſit,* oſtendit nullam ſibi fieri læſionem ab inſidiis eorum, & paſſionem ſuam voluntariam ſibi eſſe. paſſi ſunt autem aliquid ipſi Iudæi ad ea quæ dicta ſunt, & quærunt ad ſeipſos quò debeat ire, quod non erat eorum qui deſiderarent ab eo liberari. Sequitur enim: *Dixerunt ergo Iudæi ad ſemetipſos, quò hic iturus eſt, quia non inueniemus eum? Nunquid in diſperſionem gentium iturus eſt, & docturus gentes?* Sic enim gentes vocabant quaſi exprobrantes, & magna in ſemetipſis gloriantes, quia ſcilicet gentes vbique diſſeminatæ erant, & imperfectæ adinuicem permixtæ. Sed hoc opprobrium poſtea ipſi ſuſtinuerunt, quia vbique diſperſi ſunt. Antiquitus autem tota gens in vnum collecta erat, ſed cum Iudæi vbique terrarum iam gentibus permixti eſſent, non diceret: Quò ego vado vos non poteſtis venire, ſi per hoc gentes intellexiſſet. Aug. Dixerat autẽ dominus, *Quo ego vado,* de ſinu patris. Hoc ergo illi nullo modo intellexerunt, & tamen ex hac occaſione ſalutem noſtram prædixerũt, quòd dominus iturus eſſet ad gentes, non præſentia corporis, ſed tamẽ pedibus ſuis. Miſit enim ad nos membra ſua, & fecit nos membra ſua. Chryſ. Non autem dixerunt quòd iturus eſſet ad gentes lædere eas, ſed docere. Iam enim iram ſubmiſerant, & his quæ dicta erant, crediderant, nequaquam autem niſi credidiſſent, quæſiſſent ad ſeipſos: Quis eſt hic ſermo quem dixit, quæretis me, & non inuenietis: & vbi ego ſum, vos non poteſtis venire? *In nouiſſimo autem die magno feſtiuitatis ſtabat Ieſus, &c.* Chryſ. Cùm receſſuri eſſent domũ celebrata feſtiuitate dominus dat eis viatica ad ſalutẽ: vnde dicitur, *In nouiſſimo autem die magno, &c.* Aug. Tunc enim agebatur feſtiuitas quæ appellatur ſcenopegia, id eſt, tabernaculorum conſtructio. Chryſ. Quæ per ſeptem dies agebatur, prima autem dies & vltima erat celeberrima ſecundum legem, & hoc ſignificauit euangeliſta cùm dixit: *In nouiſſimo die magno feſtiuitatis.* Medios autem dies magis ad voluptatem conſumebant. Ideo ergo prima die hoc eis non dixit, ſed neque ſecunda aut tertia, ne ea quæ dicebantur deperirent, eis voluptati vacantibus. Clamat autem propter turbæ multitudinem. Theop. Simul quidem vt audibilis fieret, atque vt confidentiam largiretur, & quia neminem formidabat. Chryſ. Dicit autem, *Si quis ſitit,* ac ſi diceret: Neminem neceſſitate & violentia attraho, ſed ſi quis habet deſiderium multum,

hunc ego voco. Aug. Est enim sitis interior, quia est homo interior. Constat autē plus amare hominem interiorem quàm exteriorem. Si ergo sitimus, veniamus non pedibus, sed affectibus: nec migrando, sed amando. Chrys. Quia enim de intellectuali loquitur potu, ostendit per hoc quod post inducit: *Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina, &c.* Sed vbi hoc dicit scriptura? nusquā. Quid igitur? *Qui credit in me, sicut dicit scriptura*, hîc subdistinguere oportet, vt postea subsequatur: *Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ*: ostendēs quoniam rectam oportet habere cognitionem, & non ita à signis sicut à scripturis credere in ipsum. Etenim superius dixit, Scrutamini scripturas. Hieron. in prolo. Gene. Vel hoc testimonium de prouerbiis sumptum est, vbi scilicet dicitur: Deriuentur fontes tui foris, & in plateis aquas tuas diuide. Aug. Venter autem interioris hominis, est conscientia cordis eius. Bibito autem isto liquore viuescit purgata conscientia, & hauriens fontem habebit, & ipsa fons erit. Quis est fons, vel quis est fluuius qui manat de ventre interioris hominis? Beneuolentia qua vult consulere proximo. Bibunt ergo, qui credunt in domino. si autē putat qui bibit quòd soli ipsi debet sufficere, non fluit aqua viua de ventre eius. Si autem proximo festinat consulere, ideo non siccatur, quia manat. Greg. sup. Ezech. Cùm enim à mente fidelium sanctæ prædicationis verba defluunt, quasi de mēte credentium aquæ viuæ flumina decurrunt. Ventris autem viscera quid sunt aliud nisi mētis interna, id est recta intentio, sanctum desyderium, humilis ad Deum, pia ad proximum voluntas? Chrys. Dicit autem *flumina*, & non flumen: copiositatem & vbertatem occultè insinuans. Viuētem autem aquam dicit, agentem semper. Spiritus enim gratia cum in mentem intrauerit & firmata fuerit, omni fonte magis manat: & neque deficit neque euacuatur, neque stat, videbit quis vtique hoc, ad sapientiam Stephani, ad Petri linguam, ad Pauli fluxum inspiciens. Nihil enim eos detinebat, sed sicut flumina multo impetu delati, omnia secum trahentes abibant. Aug. Ad qualem autē potum dominus inuitasset, exposuit euangelista, & dixit: *Hoc autem dixit de spiritu quem accepturi erant credentes in eum.* Quem dicit spiritum nisi spiritum sanctum? nam vnusquisque homo habet in se proprium spiritum. Alcui. Spiritum autem sanctum ante ascensionem apostolis promisit, post ascensionem in linguis igneis dedit. Inde dicit: *Quem accepturi erant credentes in eum.* Aug. Erat ergo spiritus Dei, sed nondum in eis erat qui crediderant in Iesum. Ita enim disposuit nō eis dare spiritum istum, nisi post resurrectionem suam.

S. IO. CHRYSOSTOMI
Episcopi Constantin. in superius Euang. Homil. 1.

Ex Hom. 49. in Ioan.

Avdierunt ergo pharisæi turbam murmurantem, & miserunt ministros, vt apprehenderent eum. Vides quòd sabbati solutionem causabantur? sed quod maximè eos angeret, hoc erat. Nunc enim nihil habebant, quod accusarent: neque re, neque verbis, propter turbam tamen eum apprehendere voluerunt. Ipsi autem propter periculum non sunt ausi, sed miserunt ministros. O violentiam! ô stultitiam, vel insaniam potius! Cùm sæpe conati, eum apprehendere non potuerint, ministris mandarunt. Atqui multa apud piscinam locutus est, & nihil tale moliti sunt. Quæsierūt quidem, *Supr. 5.* non tamen tentarunt, nunc non amplius perpetiuntur, cum turba eum esset consecuta. Quid ergo Christus? *Adhuc modicum tempus vobiscum sum.* Cùm posset & flectere, & perterrere audientes, quantauis loquitur humilitate? quasi dicat; Quid me interficere quæritis? quid me persequimini? Modicum expectate, & nō sequentibus vobis me vobis capiendum exponam. Inde ne quis communem mortem arbitraretur, cùm dixisset; *Adhuc modicum tempus vobiscum sum*, ita enim arbitrabantur: vt hanc tolleret opinionem, quia nemo post finem prohibet: subdit; *Et vbi sum ego, vos non potestis venire.* Nam, si permansurus fuisset in morte, ire sanè potuissent, eo nanque omnes proficiscimur. Simplicior autem multitudo his verbis mouebatur, audacior timebat, studiosior festinabat ad audiēdum, ac si breue sibi tempus relinqueretur ad eius doctrinam percipiendam. Et non dixit, hic sum, sed, *vobiscum*: hoc est, quamuis me persequamini, quamuis exagitetis, non cessabo tamen quin vos ædificem, & quæ saluti vobis sunt, prædicem, & admoneam. *Et vado ad eum, qui misit me.* Hæc particula sufficiens erat, quæ terrorem incuteret: & solicitudinem. Quod enim se indigerent, ostendit. *Quæretis enim me*, inquit, non solum obliuioni non mandabitis, sed quæretis me, *Et non inuenietis.* Et vbi nam quæsierunt eum Iudæi? Dicit Lucas, quòd plangebant mulieres super eo, & *Luc. 23.* alios multos credibile est, & statim captis Hierosolymis, Christi, & miraculorum eius meminisse, & eum desiderasse debuerunt. Hæc autem ait Iesus, vt eos alliceret. Quod enim modicum tempus relinqueretur, & post abitum suum desideraretur: neque enim potuerit amplius inueniri, satis eos allicere debuisset. Nam, si non erat futurum vt desideraretur, nihil persuasione dignum dixisset: si verò desiderandus erat, & tamen popotuisset inueniri, non multum eos mouisset. Ac si diutius cum his permansurus fuisset, hoc etiam eos negligentiores reddidisset: his autem verbis plurimum eos excitat, & perterret. Hæc autem particula; *Vado ad eum qui misit me*: nihil sibi detrimenti eorum insidias allaturas, & sponte sua se passionem subiturum significat. Duo ergo prædixit, & se paulò pòst abiturum, & illos ad ipsum non venturos, quod non fuit humanitatis, vt finem suum prædiceret. Quare Dauid: Notum mihi fac, inquit, finem meum, & numerum dierum meorum quis est, vt sciam, quid desit mihi: & profectò nemo hoc nouit. Ex vno autem & alterum confirmatur. Ego autem hæc verba ad ministros dicta arbitror, vt eos maximè alliceret, ostendendo se aduentus eorum causam intelligere: quasi diceret. Expectate paululum, & abibo. *Dicebant ergo Iudæi ad semetipsos; Quo hic iturus est?* Atqui illi desiderabant, & totis viribus nitebantur, vt abiret, ne eum viderent. Quamobrem non erat eis quærendum, quo esset iturus, sed præferenda lætitia, & rogādum quando abiret. Verùm mouentur his verbis, & secum stultè suspicantur, quo abiturus sit. *Nunquid in dispersionem gentium?* Hoc est, quod Iudæi dispersionem gētes appellabant, quia vbique dispersæ essent, & promiscuò inuicem miscerentur: quam ignominiam ipsi post- *Psal. 38.*

modum subierunt, ipsi nanque facti sunt dispersio. Antiquitus enim Iudæorum natio in sola Palęstina, & nusquam alibi inueniebatur. Propterea dispersionem Gentiles vocabant eis exprobrando, se iactando. Quod autem dicit; *Quo ego vado, vos non potestis venire*: illis omnes tunc commixti erant, & vbique terrarum erant Iudæi: non ergo, si Gentes significaret, diceret, *Quo vado, vos non potestis venire.* Nam illis dicentibus; *Nunquid in dispersionem Gentium iturus est?* non vt offenderet, sed vt doceret, his vsus est verbis, quibus sedata ira crediderunt, neque enim aliter quæsissent inuicem, quid diceret. Verum hæc illius dicta sunt, sed timendum ne in nobis quoque ea verba locum habeant, quod vbi est, venire non possumus. Siquidem vita nostra scelerum plena est. De discipulis enim ait: Volo, vt vbi ego sum, & illi sint mecum. *Infr. 17.* De nobis contra timeo, ne dicatur; *Vbi ego sum, vos non potestis venire.* Quomodo enim poterimus, cùm contraria quàm præcipiatur, operemur? Etenim inter seculi homines, si quis militum præter regis voluntatem facit, ad regem non admittitur, sed munere, & dignitate exauthoratus, vltimo afficitur supplicio. Itidem & nos, cùm cupiditati seruimus, cùm rapimus, cùm vim inferimus, cùm verberamus, cùm non facimus eleemosynam, illuc nullo pacto admitteremur: sed id nobis, quod & virginibus accidit, quibus ad sponsum ingredi non licuit: sed, extinctis lampadibus, hoc est, gra- *Matt. 25.* tia deficiente, abierunt. Etenim ignē illum, quem spiritus gratia statim accipimus, modo velimus, augebimus: sin minus, extinguetur, quo extincto, solę tenebræ animas nostras occupabunt. Vt enim, ardente lampade, lux vndique diffunditur: *1. Thes. 5.* ita extincta, occupant tenebræ. Ideo inquit; Nolite spiritum extinguere. Extinguitur enim, cùm oleum deficit, cum vehemētior quædam vis venti perflat, cùm comprehenditur, & arctim cogitur. Sic enim ignis extinguitur. Cōprehenditur namque à curis secularibus, extinguitur malis cupiditatibus. Nihil prętera ita eum extinguit, vt inhumanitas, rapina, crudelitas. Quando enim olei defectui aquam etiam frigidam superaddimus, hoc est, cupiditatem, iniustorum animas perdentem quomodo iterum poterit accendi? Cùm ergo hinc migrabimus, & cinerem, puluerem referemus, atque etiam fumum densiorem, qui nos accusabit, quòd lampades extinxerimus. Vbi enim fumus est, necessario illic ignis extinctus: sed absit, vt hanc quispiam vocem audiat; Nescio vos. Audiemus enim, si, viso paupere, itidem ac si non videremus, afficimur: si esurientem Christum ignorabimus, ignorabit & ipse nos, quum misericordia indigebimus: & merito quidem. Qui enim miserum negligit, qui nō opitulatur indigenti, quo vultu aliena postulabit? Quamobrem curemus, quæso, adnitamur, ne decidamus à misericordia, sed impleamus lampadas, ad sponsum in thalamum ingrediamur: ad quem vtinam omnes admittamur, gratiâ, & benignitate domini nostri Iesu Christi, per quem, & cum quo patri gloria, simul & spiritui sancto, in secula seculorum,
Amen.

EIVSDEM IN IDEM
Homilia 2.

In nouissimo autem die magno festiuitatis, stabat, Iesus, &c. Qui ad diuinam accedunt prædicationem, & fidei vacant, sitientium eos desiderium præ se ferre oportet: ita enim, quam audient doctrinam, poterunt fideliter continere. Etenim qui sitiunt, poculum quàm cupidissimè hauriunt, & ita recreātur: itidem & qui diuinos sermones audiunt, si sitientes acceperint, nūquam fatigabuntur, quoad totum biberint. Quod enim semper esurire, & sitire oporteat; Beati, inquit, qui esu- *Matth. 5.* riunt, & sitiunt iustitiam. Et hoc in loco; Si quis sitit, veniat ad me, & bibat: Hoc est nemini vim facio, neminem traho: sed, siquis libens, & promptus accedit, si quis ardet desiderio, hunc ego aduoco. Sed quanam gratia Euangelista nouissimum diem magnum festiuitatis fuisse admonuit? Etenim primus, & vltimus magnus erat, medij autem potius in delitiis consumebantur. Cur igitur in nouissimo? Quia omnes conueniebant, in primo enim nō aderat, & causam dixit fratribus: sed neque secundo, neque tertio quicquam tale locutus est, ne irrita verba caderent, cùm deliciis vacaturi essent. Nouissimo autem, quoniam domum erāt rediturus, præbet eis ad salutem viatica. *Et clamabat*: hoc est, fidēter loquebatur, & hoc propter magnam turbam. Et vt de spiritali potu loqui se ostenderet, addit: *Qui credit in me sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.* Ventrem cor dicit: vt alio in loco, Et legem tuam *Psal. 39.* in medio ventris mei. Et vbi nam dicit scriptura; *flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ?* Nusquā. Quomodo igitur hic textus intelligitur? Hoc in loco ita distinguendum est, vt hæc particula, *Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ*, Christi sententia sit. Quū enim multi dicerent, Hic est Christus, Christus, quando venerit, nunquid plura signa faciet? rectam habēdam cogitationem, neque ita signis, vt scripturis credendum asserit: Nam multi cùm miracula facientem viderent, Christum tamen non arbitrabantur. Dicturi autem erant, nonne scripturę dicunt, Christum à semine Dauid venire? vt frequenter dicebant: quare vult innuere eo- *Sap. 6.* rum se non fugere assertionem. Ideóque ad scri- *Esa. 1. 54.* pturas iterum relegat. Superius enim dixerat; *Hier. 13.* Scrutamini scripturas: & iterum; Scriptum est in *Sup. 5.* prophetis; Et erunt omnes docibiles Dei: &; Mo- *Sup. 4.* ses vos accusat. Et hoc in loco, *sicut dicit scriptura; Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.* Vt abundantiam, & copiam gratiæ significet: vt alibi; Fons aquæ saliētis in vitam æternam: Hoc est, multam gratiam consequentur. Alibi vitam æternam, hîc aquam dicit, hoc est, semper operantem. Spiritus enim gratia cùm menti illapsa est, eámque irrigarit, omni fonte vberius scaturit, nunquam deficit: nunquam vacuatur, nunquam stat. Simul autem & indeficientem copiam & incredibilem operationem & fontem, & fluuios appellauit, & non vnum, sed innumeros. Et illic fatentis, pro inundantis positum est, quod facilè quiuis deprehendere poterit, si Stephani sapientiā, Petri linguam, Pauli vim considerauerit. Quo pacto nihil eos extulit, nihil deiecit, non populorum furor, non tyrannorum persecutiones, non dæmonum insidiæ, non quotidianæ mortes? sed more flumi-

nis, vehementi lapsu delati, omnia trahentes euaserunt.

S. AVGVST. EPISCOPI
Hipponensis in idem Euang.
Homilia 1.

Ex Tract. 31. in Ioan.

PRincipes verò illi audita multitudinis fide, & eo murmure, quo Christus glorificabatur. *Miserunt ministros, vt apprehenderent eum.* Quem apprehenderent, adhuc nolentem? Quia ergo non poterant apprehendere nolentem, missi sunt, vt audirent docentem. Quid docentem? *Dicit ergo Iesus, Adhuc modicum tempus vobiscum sum.* Quod modo vultis facere, facturi estis, sed non modo, quia modo nolo: Quare adhuc modo nolo? quia adhuc modicum tempus vobiscum sum: *Et tunc vado ad eum, qui me misit.* Implere debeo dispensationem meam, & sic peruenire ad passionem meam. *Quæretis me, & non inuenietis, & vbi sum ego, vos non potestis venire.* Hic iam resurrectionem suam prædixit: noluerunt enim agnoscere præsentem, & postea quæsierunt, cùm viderent in eum multitudinem iam credentem: magna enim signa facta sunt, etiam cum dominus resurrexit, & ascendit *Ioan. 15.* in cælum. Tunc per discipulos facta sunt magna, *Act. 3.* sed illi per illos, qui & per seipsum: ipse quippe illis dixerat; Sine me nihil potestis facere. Quãdo claudus ille, qui sedebat ad portam, ad vocem Petri surrexit, & suis pedibus ambulauit, vt homines mirarentur: sic eos allocutus est Petrus, quia nõ in sua potestate ista fecit, sed in virtute illius, quem ipsi occiderunt, multi compuncti dixe- *Act. 2.* runt; Quid faciemus? Viderunt enim se ingenti crimine impietatis astrictos, quando illum occiderunt, quem venerari, & adorare debuerunt, & hoc putabant esse inexpiabile: magnum enim facinus erat, cuius consideratio illos faceret desperare: sed non debebant desperare, pro quibus in cruce pendẽs Dominus est dignatus orare: di- *Luc. 23.* xerat enim; Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Videbat quosdam suos inter multos alienos, ab illis iam petebat veniam, à quibus adhuc accipiebat iniuriam: Non enim attẽdebat, quòd ab ipsis moriebatur, sed quia pro ipsis moriebatur. Multum est quod illis concessum est, & ab ipsis & pro ipsis, vt nemo de sui peccati dimissione desperet quando illi veniam meruerunt *De cõsecr. dist. 2. c. acceperunt.* quod occiderũt Christum. Mortuus est Christus pro nobis, sed nunquid à nobis? At vero illi viderunt Christum suo scelere morientem, & crediderunt in Christũ suis sceleribus ignoscentem: quousque biberent sanguinem, quem fuderant, de sua salute desperauerunt: ergo hoc dixit; *Quæretis me, & non inuenietis, & vbi sum ego, vos non potestis venire*: quia quæsituri illum erant post resurrectionem compũcti: nec dixit, vbi ero: sed, *vbi sum.* Semper enim ibi erat Christus, quo fuerat rediturus: sic enim venit, vt non recederet: vnde alio loco ait; Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, filius hominis, qui est in cælo: non dixit, qui fuit in cælo. In terra loquebatur, & in cælo se esse dicebat. Sic venit vt inde nõ abscederet: sic rediit, vt nos non derelinqueret. Quid miramini? Deus hoc facit. Homo enim secundum corpus in loco est, & de loco migrat, & cum ad alium locum venerit, in eo loco, vnde venit, non est, Deus autem implet omnia, & vbique totus est, non secundum spatia tenetur locis: erat tamen Christus secundum visibilem carnem in terra secundum inuisibilem maiestatem in cælo, & in terra. Ideo ait, *Vbi ego sum, vos non potestis venire*: nec dixit, nõ poteritis: sed, *non potestis*. Tales enim tunc erant, qui non possent: nam vt sciatis non hoc ad desperationem dictum, & discipulis suis dixit tale aliquid; Quò ego vado, vos non potestis venire: cum pro illis orans dixerit, Pater, volo vt *Ioan. 17.* vbi ego sum, & ipsi sint mecum. Denique hoc Pe- *Ioan. 13.* tro exposuit, & ait illi. Quò ego vado, non potes me sequi modo, sequeris autem postea. *Dixerunt ergo Iudæi*, nõ ad ipsum, *sed ad semetipsos. Quò hic iturus est quia non inueniemus eum? Nunquid in dispersionem gentium iturus est, aut ducturus gentes?* Non enim sciebant qui dixerunt, sed quia ille voluit, prophetauerunt. Iturus enim erat dominus ad gentes, non præsentia corporis sui, sed tamen pedibus suis. Qui erant pedes eius? Quos pedes cõculcare volebat persequendo Saulus, quando ei caput cla- *Act. 9.* mabat, Saule, Saule quid me persequeris? *Quis est hic sermo quem dixit, Quæretis me & non inuenietis & vbi ego sum vos non potestis venire?* Vnde hoc dixit dominus nescierunt, & tamen aliquid quod futurum erat, nescientes prænunciauerũt. Dixit enim hoc dominus, quia locum, si tamen dicendus est locus, id est, sinum patris, vnde nunquam discessit vnigenitus filius, non illi nouerant, nec cogitare idonei erant, vbi erat Christus, vnde non recessit Christus, quò rediturus erat Christus, vbi manebat Christus. Vnde hoc cordi humano cogitare, aut linguæ explicare? Hoc ergo illi nullo modo intellexerunt, & tamen ex hac occasione salutem nostram prædixerunt, quod dominus iturus esset ad dispersionem gentium, & impleturus quod legebant, & non intelligebant, Populus quem *Psal. 17.* non cognouit, seruiuit mihi, in obauditu auris obaudiuit mihi: illi non audierunt, in quorum oculis fuit, illi audierunt in quorum auribus sonuit. Illius enim Ecclesiæ venturæ de gentibus typum gerebat mulier, quæ fluxum sanguinis patiebatur, tangebat, & non videbatur, nesciebatur, & sanabatur. Figura quippe erat quòd dominus interrogauit, Quis me tetigit? Quasi igno- *Luc. 8.* rans ignorãtem sanauit: sic fecit & gentibus: non eum didicimus in carne, & meruimus carnẽ eius mãducare, & in carne eius membra esse. Quare? Quia misit ad nos. Quos? Præcones suos, discipulos suos, seruos suos, redẽptos suos, quos creauit, sed quos & redemit fratres suos: totum parum dixit, membra sua semetipsum: misit enim ad nos membra sua, & fecit nos membra sua. Tamen secundum speciem corporis quam Iudæi viderunt, & contẽpserunt, non apud nos fuit Chri- *Rom. 15.* stus, quia & hoc de illo dictum erat, sicut Apostolus dicit? Dico enim Christũ ministrum fuisse circuncisionis propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones patrum. Ad illos debuit venire, à quorum patribus, & quorum patribus est promissus: ideo & ipse sic ait, Non sum missus *Matt. 15.* nisi ad oues quæ perierunt domus Israel: sed quid *Rom. 15.* dicit Apostolus in sequenti? Gentes autem super misericordia glorificare Deũ: quid & ipse dominus? Habeo alias oues, quę non sunt ex hoc ouili: qui dixerat. Non sum missus nisi ad oues quę perierant domus Israel: quomodo habet alias, ad quas non est missus, nisi quia significauit per præ-

sentia corporalem non se missum exhibere nisi solis Iudæis, qui viderunt, & occiderunt, & multi tamen inde & antea, & postea crediderũt? Messis prima de cruce ventilata est, vt essent semem, vnde alia messis consurgeret. Nunc vero cum fama *Gen. 49.* Euangelij, & bono eius odore excitati credunt fideles eius per omnes gentes erit expectatio gentium, quando veniet, qui iam venit, quando ab omnibus videbitur, qui tunc à quibusdam visus non est, à quibusdam visus est: quando veniet iudicaturus qui venit iudicandus, *Esai. 52.* quando veniet discreturus, qui venit vt discer- *Marc. 15.* neretur. Non enim ab impiis Christus est discretus, sed cum impiis iudicatus: de illo enim dictum est. Inter iniquos reputatus est. Latro euasit, Christus damnatus est: accepit indulgentiam criminosus, damnatus est qui omnium crimina confitentium relaxauit: tamen & ipsa crux si attendas tribunal fuit. In medio enim iudice constituto, vnus latro qui credidit liberatur, alter qui insultauit, damnatus est. Iam significabat quod facturus est de viuis & mortuis, alios posiurus ad dexteram, alios ad sinistram. Nihil ergo medium erit. Similis ille latro futuris ad sinistram, similis alter futuris ad dexterã, iudicabatur, & iudicium minabatur

EIVSDEM IN IDEM
Homil. 2.

Ex Tract. 32. in Ioan.

INter dissentiones, & dubitationes Iudæorum de domino Iesu Christo, inter cætera quæ dixit quibus alij confunderentur, alij docerentur, *Nouissimo festiuitatis die illius.* Tunc enim ista agebantur, quæ appellantur scenopegia, id est tabernaculorum constructio, de qua festiuitate iam antè meminit charitas vestra fuisse dissertum, vocat dominus Iesus Christus, & hoc non vtcunque loquendo, sed clamando, vt qui sitit, veniat ad eum. Si sitimus, veniamus, & non pedibus sed affectibus, nec migrando sed amando veniamus: quanquam secundum interiorem & qui amat, migrat. Et aliud est migrare corpore, aliud corde: migrat corpore, qui motu corporis mutat locum: migrat corde, qui motu cordis mutat affectum. Si aliud amas, aliud amabas, nõ ibi es, vbi eras: clamat ergo nobis dominus; *Stabat enim & clamabat, Si quis sitit veniat ad me, & bibat: qui credit in me, sicut scriptum est, flumina de vẽtre eius fluẽt aquæ viuæ.* Quid hoc est, & quãdo Euãgelista exposuit, immorari nõ debemus: vnde enim dixerit dominus; *Si quis sitit, veniat ad me & bibat, & qui credit in me, flumina de vẽtre eius fluent aquæ viuæ*: consequenter exposuit Euãgelista, dicens, *Hoc autem dixit de spiritu sancto, quem acceperuri erant credentes in eum. Nondum enim fuerat spiritus datus, quia Iesus nondum fuerat glorificatus.* Est ergo sitis interior, & venter interior, quia est homo interior. Et ille quidem interior inuisibilis, exterior autẽ visibilis: sed melior interior quàm exterior. Et quod non videtur hoc plus amatur, constat enim plus amari hominem interiorem quàm exteriorem: vnde hoc cõstat, vnusquisque in seipso probet. Quamuis enim qui male viuũt, animos suos corpori addicant, viuere tamen volunt, quod non est nisi animi: magisque seipsos indicant qui regunt, quàm illa quæ reguntur. Regunt enim animi, regũtur corpora. Gaudet vnus-quisque voluptate, & capit de corpore voluptatem: Sed spera animum, nihil restat in corpore, quod gaudeat, & si de corpore gaudet, animus gaudet. Si gaudet de domo sua, de se non debet gaudere? Et si habet animus, vnde delectetur extrinsecus, sine delitijs manet intrinsecus? Omnino constat plus amare hominem animam suam quàm corpus suum: sed & in alio homine plus amat homo animam quam corpus. Quid enim amatur in amico, vbi est amor syncerior, & castior? Quid amatur in amico, animus an corpus? Si fides amatur, animus amatur: si beneuolentia amatur, beneuolentiæ sedes animus est. Si hoc amas in altero, quia & ipse amat te, animam amas, quia non caro, sed animus amat: ideo enim amas, quia te amat: quæro vnde te amet, & vides quid amas: plus ergo amatur, & non videtur. Aliquid etiam volo dicere, vbi magis appareat dilectioni vestræ, quantum ametur animus, & quemadmodum corpori præponatur. Illi ipsi lasciui amatores, qui pulchritudine corporum delectantur, & forma membrorum accenduntur, tunc amant amplius, quando amantur: nam si amet & sentiat, quia odio habetur, magis irascitur quàm diligit? Quare magis irascitur quàm diligit? Quia non ei redditur quod impendit. Si ergo ipsi corporum amatores redamari se volunt, & hoc magis eos delectat, si amentur, quales sunt amatores animorum? Et si magni sunt amatores animorum, quales sunt amatores Dei, qui pulchros animos facit? Sicut enim animus facit decus in corpore, sic Deus in animo: non enim facit corpori vnde ametur nisi animus, qui cum migrauerit, cadauer horrescit, & quantumcunque pulchra illa membra dilexeris, sepelire festinas: decus ergo corporis animus, decus animi Deus. Clamat ergo Deus, vt veniamus, & bibamus, si intus sitiamus: & dicit, quia cum biberimus, flumina aquæ viuæ fluent de ventre nostro. Venter interioris hominis conscientia cordis est. Bibito ergo de isto liquore, reuiuiscit purgata conscientia & hauriens fontem habebit: etiam ipsa fons erit. Quid est fons, & quid est fluuius, qui manat de ventre interioris hominis? Beneuolentia qua vult consulere proximo. Si enim puteus quia quod bibit, soli ipsi debet sufficere, non fluit. aqua viua de ventre eius, si autem proximo festinat consulere, ideo non siccat, quia manat. Videmus nunc quid sit quod bibunt, qui credunt in domino, quia vtique Christiani sumus, & si credimus, bibimus, & vnusquisque in seipso debet agnoscere, si bibit, & si viuit ex eo, quod bibit: non enim nos deserit fons, si non deseramus fontem. Exposuit Euangelista, vt dixi, vnde dominus clamasset, ad qualem potum inuitasset, & quid bibentibus propinasset, dicens, *Hoc autem dicebat de spiritu quem acceperuri erant credentes in eum, nondum enim erat spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus.* Quem dicit spiritũ, nisi sanctum spiritum? Nam vnusquisque homo habet in se proprium spiritum, de quo loquebar cum animum commendarem: animus enim cuiusque proprius est spiritus eius, de quo dicit Paulus Apostolus; Quis *1. Cor. 2.* enim scit hominũ quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Deinde adiunxit, Sic & quæ Dei sunt, nemo scit nisi spiritus Dei. Nostra nemo scit, nisi spiritus noster. Non enim nouit quid cogitas; aut tu quid cogito? ipsa enim sunt

propria noſtra, quæ interius cogitamus, & cogitationum vniuſcuiuſque hominis ipſius ſpiritus
Matth.26. teſtis eſt. Sic & quæ Dei ſunt, nemo ſcit niſi ſpiritus Dei: nos cum ſpiritu noſtro, Deus cum ſuo: ita tamen vt Deus cum ſuo ſpiritu ſciat etiam quid agatur in nobis: nos autem ſine eius ſpiritu ſcire non poſſumus quid agatur in Deo. Deus autem ſcit in nobis, & quod ipſi neſcimus in nobis: nam infirmitatem ſuam Petrus neſciebat, quando à domino quòd ter eſſet negaturus audiebat, & æger ſe neſciebat, medicus ægrum ſciebat. Sunt ergo quædam, quæ Deus nouit in nobis, neſcientibus nobis: tamen quantum ad homines pertinet, nemo ſic ſe nouit quomodo ipſe homo. Alius neſcit quid in illo agatur, ſed ſpiritus eius nouit. Accepto autem ſpiritu Dei, diſcimus & quid agatur in Deo, non totum, quia non accepimus totum. De pignore multa nouimus: pignus enim accepimus, & huius pignoris plenitudo poſtea dabitur. Interim in hac peregrinatione pignus nos conſolatur, quia qui nos dignatus eſt oppignerare, multum paratus eſt dare. Si talis eſt arra, quid eſt cuius eſt arra?

BEDAE VENERABILIS *presbyteri eiuſdem Euang. expoſitio.*

Ex cõment. in Ioan.

IDeo audita multitudine fide murmurabant, quia Chriſtus glorificabatur: & cito miſerunt miniſtros, vt eum comprehenderent: quem apprehendere non potuerunt, adhuc nolentem, vt comprehenderetur: ſed audierunt docentem, qui venerant apprehendere. *Dixit ergo Ieſus, Adhuc modicum tempus vobiſcum ſum.* Quod modo vultis facere, facturi eſtis, ſed non modo. Quod modo nolo, quare adhuc modo nolo? quia adhuc modicum tempus vobiſcum ſum, *Et tunc vado ad eum qui miſit me.* Implere debeo diſpenſationem meam, & ſic peruenire ad paſſionem. *Quæretis me, & non inuenietis, &c.* Hic iam reſurrectionem ſuam prædixit. Noluerunt enim agnoſcere præſentem, & poſtea quæſierunt, cùm videret multitudinem iam credentem. Magna enim ſigna facta ſunt, & iam dominus reſurrexit, & aſcendit in cælum: tunc per diſcipulos facta ſunt magna, ſed ille per illos fecit, qui & per ſeipſum. Ipſe quippe illis dixerat;
Ioan.15. Sine me nihil poteſtis facere. Quare non potuerunt venire? quia noluerunt credere: quia nullus
Hab.15. ſine fide ſaluari poteſt. *Dixerunt ergo Iudæi, non ad ipſum, ſed, ad ſemetipſos; Quò hic iturus eſt, quia non inueniemus eum?* Non enim ſciebant quod dixerunt: ſed quia ille voluit, prophetauerunt. Iturus enim erat dominus ad gentes, non præſentia corporis ſui, ſed poteſtate diuina in diſcipulis ſuis, de quibus dixit propheta;
Eſai.52. Quàm pulchri ſunt pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona! In his pedibus Chriſtus iturus erat ad gentes, & eas docturus gentes, quæ fidem acceperant, gentes, quas Iudæi ſpreuerunt, qui verum neſcientes prophetauerũt, quia ignorauerant Chriſtum dicentem; *Et vbi ego ſum, vos non poteſtis venire.* Quare non poteſtis venire? quia non vultis credere. Quid eſt quòd dixit, *Vbi ſum ego?* niſi, In ſinu patris, conſempiternus patri ſum, in terra loquebatur, ſed in patris ſinu ſe eſſe monſtrabat. Inter cæteras diſpenſationes domini noſtri, & doctrinas ſalutis noſtræ, & dubitationes Iudæorum de domino Ieſu Chriſto, quæ dixit, quibus alij confunderentur, alij docerentur, nouiſſimo feſtiuitatis illius die (tunc enim iſta agebantur) quæ appellatur ſcenopegia, id eſt, tabernaculorum conſtructio, de qua feſtiuitate iam antea meminit charitas veſtra fuiſſe diſertum, vocat dominus Chriſtus, & hoc non vtcunq; loquendo, ſed clamando, vt qui ſitit, veniat ad eum. Sitimus? veniamus, non pedibus, ſed affectibus: ne migrando, ſed amando veniamus. quanquam ſecundum interiorem hominẽ, & qui amat, migrat: & aliud eſt migrare corpore, aliud corde. Migrat corpore, qui motu corporis mutat locum: migrat corde, qui motu cordis mutat affectum. Si aliud amas, aliud amabas, non ibi es vbi eras. Clamabat ergo nobis dominus. ſtabat enim, & clamabat; *Si quis ſitit, veniat ad me, &c.* Quid hoc eſſet, quando euan geliſta expoſuit, immorari non debemus. Vnde enim dixerit dominus; *Si quis ſitit veniat ad me, & bibat: & qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ*: conſequenter expoſuit euangeliſta, dicens; *Hoc autem dixit de ſpiritu, quem accepturi erant credentes in eum.* Hoc tantum ſciamus, quia de charitate hoc clamabat dominus Ieſus. Clamat ergo, & dicit vt veniamus, & bibamus, ſi intus ſitiamus: quia cum biberimus, flumina aquæ viuæ fluent de ventre noſtro. Venter interioris hominis, conſcientia cordis eius. Bibito ergo iſto liquore, reuiuiſcit purgata conſcientia: & hauriens fontem habebit: ipſa etiam fons erit. Quid eſt fons, vel quid eſt fluuius, qui manat de ventre interioris hominis? Beneuolentia qua vult conſulere proximo. Si enim putet quia quod ſibi bibit ſufficit, areſcit, & non fluit aqua viua de ventre eius. Si autem proximo feſtinat conſulere, ideo non ſiccatur, quia manat. Videamus quidnam ſit quod bibunt, qui credunt in Deum: quia vtique ſi Chriſtiani ſumus, & credimus, bibimus: & vnuſquiſque in ſe debet cognoſcere ſi bibit: vt, ſi bibit, fluat ex eo, quod bibit: non enim nos deſeret fons, ſi non deſeramus fontem. Expoſuit euangeliſta, & dixit vnde dominus clamaſſet, ad qualem potum inuitaſſet, quid bibentibus propinaſſet, dicens; *Hoc autem dicebat de ſpiritu, quem accepturi erant credentes in eum.*

THEOPHYLACTI EPIſcopi Bulgar. ſuperioris *Euan. expoſitio.*

AVdierunt Phariſæi turbam murmurantem de illo hæc: & miſerunt Phariſæi, &c. Quia murmurabat turba, manifeſtum, quòd affectionem habuerit blãdiorem, & fidem quandam erga dominum diminutam, nam à principibus ſeparari volebat: id quod illi ſentientes, miſerunt ad comprehendendum Ieſum, ob eam duntaxat cauſam, quòd Chriſtus eſſe credebatur. Miſerunt autem, ſed nõ ipſi venerunt, metuentes turbam, ne tumultuarentur: & propterea miniſtros mittunt, ſeipſos ſubducentes, ne quid periculi ſubiretur, illos autem furori populi exponẽtes. Ita vndequaque quod ſuum erat ſectabantur. At dominus verba humilitate plena loquitur. *Adhuc paruo tempore vobiſcum ſum*; quid anhelatis ad occidendũ me? quid perſequimini? ad paruum expectate tempus, & neque impediam vos, ſi me tenere volueritis. Ce-

terum cùm dicitur, *vobiſcum ſum*, ſenſum habet hunc. Etiam ſi perſequuti fueritis, etiam ſi abnegaritis, ego adhuc vobiſcum ſum: hoc eſt pro vobis curam gero, & loquor ea, quæ ad ſalutem veſtram ſpectant, & *vado ad eum qui me miſit.* Nã qui eum qui miſſus eſt, ignominia afficiunt, manifeſtum quòd impingunt in eum, qui miſit, dicendo autem, *Vado*, ſignificauit mortem ſuam volũtariam. Porro monſtrans, quòd mors ſua non ſit talis, qualis cõmunis, dicit, *Quò ego vado vos non poteſtis venire.* Omnes enim ad communem mortem abimus. Igitur monſtrare volens, id quod dicebam, quod mors ſua nõ eſt talis, qualis eſt mors communis, dicit, *Quò ego vado vos non poteſtis peruenire.* Et dicendo, *Quæretis me & non inuenietis*: indicat ſe eis fore deſiderabilem. Quando autem
Luc 4. quæſiuerunt eum? Lucas dicit quòd multæ mulieres lugebant ſuper eo. Veriſimile autem & aliis multis hoc eueniſſe: & dum caperetur ciuitas, eius, atque miraculorum fuere memores, quæſieruntque præſentiam eius. Porro hæc omnia dicebat volens illos ſibi conciliare, & demulcere. Nam, vbi miniſtri eorum venerunt volentes comprehẽdere eum, oſtendit, quòd ſciat cauſam profectionis illorum, & quòd vellent ipſum occidere. Ideo prædicit eis mortem ſuam, quòd paruum tempus ſit, & vadat ad patrem. Prædicere autem mortem, magnum eſt, & non humanum. Idcirco
Pſal. 8. & Dauid dicit; Notum fac mihi, domine, finem meum: Dicebant autem Iudæi; *Num in diſperſionem gentium abiturus eſt?* Vide quomodo euenerit eis, & confracti ſint ad ea, quæ ab illo dicebantur: id quod manifeſtum ex eo, quod interrogabãt. *Nunquid in diſperſionem gentium abiturus eſt?* Nam, ſi hoc erat, dixiſſent vtique, Vult abire, nos hoc precabamur; hoc nobis gratum erit. Nunc autem nihil tale dicunt, ſed quaſi dolentes, ne illo priuarentur, quærunt, quò ſit abiturus. Manifeſtum etiam hoc quia dicunt, abiturus eſt ad gentes, & docturus eas, non enim dixerunt, ſeducturus illas, ſed docturus. Diſperſionem vero vocabãt Gentiles, vtpote in omnem locũ diſperſos. Iudæi enim olim nullis commiſcebantur, ſed vno loco Palæſtinæ coacti, opprobrabant gentilibus, id quod poſtea in illos verſum eſt. Ipſi enim Hebræi facti ſunt diſperſio. *In nouiſſimo autem die magno feſti ſtabat Ieſus, &c.* Primum diem feſti, & nouiſſimum hunc ſeptimum, magnum dicebant: quia & lex ſeptimũ diem feſti vocatum, ſanctum nominauit. Illam
Exod. 35. igitur ſequens Euangeliſta, nouiſſimum diem magnum nominat. Merito autem in nouiſſimo die loquitur cum turbis, quaſi viatica illis dans, domum redituris. Cum iis enim, qui in diebus intermediis deliciis erant intenti, intempeſtiuum erat colloqui: neque enim attendiſſent. Clamauit autem Ieſus, partim vt magis audiretur, partim vt libertatem ſuam in dicẽdo manifeſtaret, & quod nullum aſpernaretur. Quid autem dicit? *Qui credit in me, ſicut dicit ſcriptura.* Hoc enim loco punctum oportet facere, deinde aliud faciendum eſt principium: *flumina fluent ex ventre eius.* Quia enim multi propter ſigna credebant, oſtendit non propter ſigna credẽdum eſſe, ſed propter ſcripturam. Fides enim recta ex ſcripturis eſt. Eius gratia inquit, *Qui credit in me*, ſicut ſcriptura dicit, hoc eſt, quemadmodum teſtatur de me ſcriptura, quòd filius ſum Dei, quòd creator, quòd dominus vniuerſi. Multi enim putant ſe credere, ſed non, vt dicit ſcriptura, atque ita ſuas ſequuti ſunt ſectas, quales ſunt omnes hæretici. At flumina dixit ex ventre eius, qui vere fidelis eſt, fluere. Ventrem quidem cor nominans tropo Hebraico, ſicut & Dauid inquit; Et legem tuam in medio ventris mei, hoc eſt, cordis mei. Flumina autem fluere *Pſal. 39.* dicebat, & non flumen aquæ viuæ, ſpiritus liberalem gratiam, & largitatẽ inſinuens. Talis enim eſt ſpiritus, vt, in quãcunque animam introierit, & in qua reſederit, faciat illam ſcaturire quouis fonte largiorem. Et dicet quis quomodo fluant flumina ex ventre credentis ſecundũ ſcripturam, ſi quidem Petri linguam, & Pauli impetũ, & Stephani ſapientiam conſiderauerit, quos dicentes nihil effugit, ſed omnes ſequuntur tanquàm à flũminibus quibuſdam impetu ruentibus rapti. *Hoc autem dixit de ſpiritu, quem accepturi erant credentes in ipſum.* Interpretans Euangeliſta, quæ ſint flumina aquæ viuæ, dicit; *Hoc autem dixit de ſpiritu.*

ERICI IN SVPERIVS *Euang. Hom.*

NEmo ſatis dignè ſufficit admirari, quanta fuerit in ſcribarum, & phariſæorum corde duritia. Cùm enim redẽptor noſter aſſidua prædicatione, & miraculorum operatione illos ad fidem vocaret, turbis ſimplicibus credentibus, & facta domini ſimul, & verba glorificantibus, illi econtrariò non ſolùm in eum credere nolebant, verùm etiam eum apprehendere laborabant. In amore nanque ſeculi radicem cordis fixerant: idcircò verba doctrinæ cæleſtis recipere non valebant. *Miſerunt ergo miniſtros, vt comprehenderent eum:* ſed dominus, qui in ſua poteſtate habebat, quando, & quomodò vellet mori, reſpondit dicens; *Adhuc modicum tempus vobiſcum ſum.* Ac ſi diceret; Præproperum eſt, quod nunc agere vultis. Quod enim vultis, facturi eſtis: ſed non modò, quia ego nolo. *Adhuc modicum tempus vobiſcum ſum, & vado ad eum, qui miſit me.* Priùs ego implere debeo diſpenſationem ſuſceptæ carnis, & ſic peruenire ad locum ſuſcipiendæ paſſionis. *Quæretis me, & non inuenietis: & vbi ſum ego, vos non poteſtis venire.* Quibus verbis deſignauit tempus ſuæ reſurrectionis. Qui enim præſentem loquentem ſibi, & miraculis ſe Deum cõteſtantem recipere noluerunt, poſt eius reſurrectionem eum quæſierunt, cùm vbique viderent innumeram multitudinem iam credẽtem, & longè, latéque ſigna, & miracula per Apoſtolos fieri, illo in eis, & per eos operante, qui alibi dicit; Sine me nihil poteſtis facere. Tunc ergo quæ- *Ioan.15.*
ſierunt eum, & non inuenerunt, quia iam præſentia corporali de mundo receſſerant, & aſcendendo ad patrem, cælos penetrauerant. *Et vbi ſum ego, vos non poteſtis venire.* Perpendendum, quòd de futuro dixit; *Quæretis me, & non inuenietis*: de præſenti nunc dicit, *Vbi ego ſum, vos non poteſtis venire.* In ſinu quippe patris conſempiternus, & cõſubſtantialis illi filius erat. In terra loquebatur, ſed apud patrem, & in patre commorabatur: quò illi venire non poterant, qui eum patri æqualẽ credere nolebant. Ad ipſum enim non loco, ſed fide veniendum eſt. Sed Iudei more ſibi conſueto verba ipſius non intelligentes, & carnaliter illum loqui putantes, cœperunt adinuicem conqueri, & dicere: *Quò hic iturus eſt, quia non inueniemus eum?*

Nunquid in dispersionem gentium iturus est, & docturus gentes? Quod dicentes, ignorauerunt quid dicerent, tamen quia ille voluit, prophetauerunt. In dispersionem nanque gẽtium iturus erat, illáſque docturus, non corporali præsentia, sed per Apostolos suos, per quos, & quibus ipse loquebatur, sicut quidam illorum loquitur, dicens; An experimentum queritis eius, qui in me loquitur Christus? Sancti enim prædicatores, pedes Christi erãt propheta dicẽte? Quàm specioſi pedes euãgelizãtium pacem, euangelizantiũ bona. Per hos pedes iturus erat ad gentes, vt fidem, & salutẽ, quam Iudæi spreuerant, gentes reciperẽt. *In nouiſſimo autem die magno feſtiuitatiũ ſtabat Ieſus, &c.* Solẽnitas scenopegiæ tunc celebrabatur, id est, tabernaculorum, in memoriam illius temporis, quando per quadraginta annos in vmbraculis habitauerunt in deserto. Agebatur autem hæc solennitas mense septimo, qui à latinis September appellari cõsueuit. Solennizabántque eam per octo dies, & octaua, id est, nouissima dies erat celeberrima, & sanctissima. In hac nouissima die solennitatis huius stabat Iesus, & non vtcunque loquendo, sed clamando omnes ad se vocabat, dicens; *Qui sitit, veniat ad me, & bibat.* Sitis ista non est corporis, sed mẽtis. Si quis ergo sitit, hoc est, si quis vult credere, & diligere Christũ, veniat non passibus corporis, sed affectibus mẽtis: veniat nõ migrando corporaliter ad Christũ, sed amando Christum: recedat ab amore seculi, & suscipiat amorẽ Dei. *Qui credit in me (sicut dicit scriptura) flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.* Quam aquam intelligere deberemus, necessariò curauit Euangelista exponere, subdens, *Hoc autem dicebat de spiritu, quem accepturi erant credentes in eum.* Quæ igitur hæc est aqua, nisi charitas, quæ per spiritum sanctum diffusa est in cordibus fidelium? Ait enim Apostolus, Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Venter, quo hanc aquam recipere debeamus, interior conscientia est: quæ cùm hanc spiritussancti aquam biberit, id est, cùm Christi charitatẽ habere cœperit, bibebit fontem aquæ viuæ, imò ipsa efficietur fons. Fons enim iste de ventre conscientiæ fluens, beneuolẽtia est, quæ de charitatis aqua procedens, vult consulere proximo. Nam qui bonum, quod habet, sibi soli putat sufficere, nec ad aliorum satagit deriuare profectum, non fluunt aquæ viuæ de ventre eius. Si verò aliis vult ex bono, quod accepit, prodesse, fluit aqua de ventre eius, quia diffunditur ad proximos beneuolentia illius. Nec vlla ariditate fons iste siccabitur, sed magis, magisque profluo cursu semper augebitur. *Hoc autem dicebat de spiritu, quem accepturi erant credentes in eum.* Spiritum sanctum dicit, quem nos tertiam in sancta Trinitate venetamur personam. Sciendum nanque omnibus fidelibus est, quia tota Trinitas Deus, spiritus est, Domino dicente; Deus spiritus est. Pater ergo spiritus, & filius spiritus: atque ideò vt distinctio fiat patris, & filij, tertia Trinitatis persona iam non absolutè spiritus, sed cum epitheto spiritussanctus appellatur. Hunc spiritumsanctum ante ascensionẽ Apostolis promisit, & post ascensionem die pentecostes in linguis ingneis misit. Atque ideò Euangelista dicit; *Quem accepturi erant credentes in eum.* Habebant quidem sancti Apostoli, & reliqui fideles spiritũ sanctum ante resurrectionem Christi, sed non ita aperta datione illum acceperunt, sicut posteà accepturi erant. Habebant spiritum sanctum, vt ipsi rectè viuerent, & quibusdam prodesserent: acceperunt postmodùm spiritumsanctum, vt omne genus hominum ad fidem Christi conuertere possent. Hoc spiritu vniuersaliter tota Ecclesia illuminatur, instruitur, & inter seculi pressuras spe futurorum bonorũ consolatur. Cuius efficacissimam potentiam Apostolus enumerans, ait, Alij datur per spiritum sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, alij genera linguarum, &cætera vsquequò concludens, dicit; Hæc autem omnia operatur vnus, atque idem spiritus, diuidens singulis, prout vult. Hunc igitur deuoti poscamus, vt sic mentes nostras ab omnibus disideriorum carnalium sordibus euacuet, quatenùs nos sua inhabitatione dignos efficiat, tota id operante omnipotentissima Trinitate: Quæ viuit, &c.

2. Cor. 13. Esa. 52. Leuit. 23. Ioan. 4. Luc. 24. Act. 2. 1. Cor. 12.

INCERTI CVIVSDAM
sub nomine Eusebij Emisseni in idem Euang.

IN vanum (inquit) laboratis & vos, & principes vestri, ad hoc missi estis, & ad hoc venistis, vt me apprehendatis. Hoc autem non in vestra, sed in mea est potestate. Adhuc modicum tempus vobiscum sum: expectate dum tempus adueniat, vt suo ordine omnia compleantur. Citò vos relinquam, non diutius vobiscum morabor, prope est vt ad eum reuertar, qui misit me. Queretis me, & nõ inuenietis: & vbi sum ego, vos non potestis venire. Quærebant enim Iudęi Iesum: & quia malè quærebant, non inueniebant. Quærunt enim adhuc, & nõ inueniunt: scripturas legunt, & non intelligunt. Ibi quærunt Iesum: sed quia carnaliter quærunt, non inueniunt. Vis inuenire Iesum? Vade ad templum, vade ad ecclesiam, vbi sedet in medio doctorum, in conuentu episcoporum, & presbyterorũ. Sed quid est quod ait; *vbi sum ego, Vos nõ potestis venire?* Vbi enim tũc erat Iesus? nónne inter eos? Quomodo ergo venite non poterant, vbi ipse erat? Erat enim incœlis Iesus secundum diuinitatem: quò vtique venire nõ possunt, quicunque in eum credere nolunt. *Dixerunt ergo Iudæi ad semetipsos: Quo hic iturus est, &c.* Non possunt Iudæi verba Christi intelligere, quia animalis homo non percipit ea, quæ spiritus Dei sunt. Putant eum corporaliter ad gentilem populum pergere velle, quasi illuc eum sequi nõ potuissent, si iulluc ire dominus voluisset. *In nouissimo autem die magno festiuitatis, stabat Iesus & clamabat, dicens, Si quis sitit, &c.* Inuitat eos dominus ad bibendum, quia fons est: inuitat vtique, sed sitientes, & bibere & credere cupientes. Quòd autem ait, Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ, Euangelista exposuit dicens, *Hoc autem dixit de spiritu, quem accepturi erant credentes in eum.* Viua igitur aqua, spiritus: Hac enim aqua & lauamur, & viuificamur. Proxima sibi sunt spiritus, & aqua. Vnde & spiritus Dei ferebatur super aquas. Hinc est etiã, quod dicitur, Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu sancto, non intrabit in regnum Dei. Meritò igitur spiritus aqua vocatur, & non qualiscunque, sed viua aqua. Hac autẽ aqua plenus est, qui in Christum credit. Hac Apostoli abundabant; huius flumina de eorũ ventre fluebant. Vide modò quàm magnum flumẽ de istius, qui hîc loquitur, pectore fluit: cuius fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei. Omnia igitur flumina, omnia sanctarum scripturarum volumina ex hac aqua fluunt. Sed quare dixit, *Quem accepturi erant credentes in eum?* Vis audire quare? quia nondum erat spiritus datus, quia Iesus nondum fuerat glorificatus. post Christi nanque glorificationem, & ascensionẽ, visibiliter in linguis igneis spiritus sanctus Apostolis datus est: quod nunquam antea factum est. Vnde & saluator noster eisdem suis discipulis dicebat: Nisi ego abiero, paracletus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eũ ad vos. Oportebat igitur prius glorificari Iesum, vt spiritus sanctus daretur credentibus.

EVTHYMII ZIGABONI
superioris Euang. expositio.

MIserúntque ministrõs phariſæi, &c. Tanquam commouentem populum ad seditionem. O dementiam, magis autem insaniam! Quum ipsi frequẽter tentassent nec potuissent, ministris rem commiserunt: vt de furore consolationem acciperent, suam autem imbecillitatem occultarent. *Adhuc modico tempore vobiſcum ſum.* Multitudini quidem loquebatur: intendebat autem ad ministros, qui missi erant: est enim placationis verbum ad correptionem insaniæ illorum, *Adhuc modico tempore vobiſcum ſum*, significans tempus vsque ad Pascha: hoc ergo solum expectate. *Et vado ad eum, qui miſit me.* Quum assumar in cælum: *Quæretis me, & non inuenietis.* Si quidem verisimile est, quòd multi eorum recordati ipsius, quæ fierũt eum auxiliatorem, & maxime, dum Ierosolyma caperentur. *Et vbi ego ſum, eo vos non poteſtis venire.* Vbi tunc ero. Significat autem sessionem ad dexteram patris. *Dixerunt ergo Iudæi inter ſeſe, Quonam hic iturus eſt, quod nos non inueniemus eũ, &c.* Affecti quodammodo sunt ad sermones eius, quibus placabãtur, & quærunt inter sese, non intelligentes ea, quæ dicebantur. Dispersionem verò Græcorum dicebant Gentes, quæ vbique terrarum dispersæ erãt, &, nullo prohibente; inter se commiscebantur, quum ipsi solam inhabitarent Palæstinam, & à lege prohiberentur cæteris commiscẽri gẽtibus. *In poſtremo autẽ die magno feſti ſteterit Ieſus, &c.* Primus, ac postremus dies dicti festi scenopægiorum magni habebantur, quia in his studiosius in vnum collecti diuinis vacabant, eos, qui in medio erãt, in delitiis consumentes. Tunc ergo quum vnusquisque, completo iam festo, in domum suam recessurus erat, decreuit volentibus dare viaticum ad salutem: & clamauit, ostendens qua libertate loqueretur; & vt omnes audirent: multi enim erant. Dixit autem; *Si quis ſitit*, siti doctrinæ, *veniat ad me, & bibat* potionem spiritualem: neque enim eos conuoco, qui non sitiunt, sed qui ardenter appetunt huiusmodi potionem. *Qui credit in me ſicut ait ſcriptura, flumina de vẽtre eius fluent aquæ viuæ.* Ventrem hic dicit eor: veluti, quum dicitur; Et legem tuam in medio ventris mei: flumina verò aquæ, spiritus abundantiam, diuinæ gratiæ plenitudinem: Viuæ autem, hoc est, semper operantis, semper motæ: nam, quum diuina gratia animę insederit, fons efficitur, sempérq; scaturit. Petrus siquidem, & Paulus, & quotquot illorum similes fuerunt, diuinam gratiam in corde inundantem habentes, non flumen, sed flumina concipiebant, multo fluxu scaturientia. quæ quicquid accederet, attrahebant, & infidelium vaniloquia vndis obruebant, ac demergebant. Suprà autem dixit ad Samaritanam; Aqua, quam ego dabo, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Post dictum autem; *Sicut ait ſcriptura*, ponenda est distinctio. Multifariam enim præcepit scriptura credere in illum. *Hoc autem dixit de ſpiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Hoc*, puta, Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. *De ſpiritu* verò, siue de spiritualibus gratiis.

FERIA III. POST DOMINICAM PASSIONEM.
IOAN. 7.

¶ Non tam en timens: quia habet potestatem, sed vt infirmis det exemplum ne eis obiiciatur latibulum.

POST hæc autem ambulabat Iesus in Galilæam. Non enim volebat in Iudæa ambulare, quia [a] quærebant eum Iudæi interficere. Erat autem in proximo dies festus Iudæorũ [b] scenopegia. Dixerunt autem ad eum [c] fratres eius: [d] Transi hinc, & vade in [e] Iudæam: vt & discipuli tui videant opera tua quæ facis. Nemo quippe in occulto quid facit, & quærit ipse

a Reminiscebantur Iudæi beneficiorum Dei occisuri Deum.

b Id est, tabernaculorum constructio siue dedicatio.

c Consanguinei, & ideo fastidientes eum.

d Humanam gloriam quærunt, & ideo non credunt in eum: vt ipse post de eis dicit.

e Vbi est principatus gentis, & ciuitas caput regni.

in palam esse. Si [f] hæc facis, [g] manifestata teipsum mundo, neque enim fratres eius credebant in eum. [h] Dicit ergo eis Iesus: [i] Tempus meum nondum aduenit: tempus autem vestrum [k] semper est paratum. [l] Non potest mundus odisse vos. Me autem odit, quia ego testimonium perhibeo de illo, quia opera eius mala sunt. [m] Vos ascendite ad [n] diem festum hunc. Ego [o] enim non [p] ascēdam ad [q] diem festum istum, quia meum [r] tempus nondum impletum est. Hæc cùm dixisset, ipse mansit in Galilæa. Vt autem ascenderunt fratres eius, [s] tunc & ipse ascendit ad diem festum: non [t] manifestè, sed quasi in occulto. Iudæi ergo [v] quærebant eum in die festo, & dicebant: Vbi est ille? Et [x] murmur multum erat de eo in turba. Quidam enim dicebant quia bonus est: alij autem dicebant, non, sed seducit turbas. [y] Nemo tamen palam loquebatur de illo, propter metum [z] Iudæorum.

f Ergo. g Si vere facis, vel quia hæc facis.
h Corripiens cupidos gloriæ. i Gloriæ, resurrectionis, & ascensionis: ad quem veniendum, impleta prius humilitate passionis.
k Gloriæ mundi, quam affectatis. l Quia.
m Et ideo. n Scilicet primum vel secundum, vbi quæritis vel humanam gloriam, carnalia gaudia, non æterna. o Vero.
p Sicut vos quærens gloriam, quia tempus gloriæ meæ nondum est, in quo erit mea festiuitas.
q Scilicet primum vel secundum. r Humilitatis.
s Id est post, non vbi illi, quia non gloriari, sed salubriter docere.
t Non quærens fauorem.
v Quia non ascenderat cum fratribus, vnde dixit: Non ad hunc quem vultis, id est, primum vel secundum, ascendit autem post in medio die festiuitatis. x De hac contentione scilicet quia, Quidam, &c.
y Eorum qui dicebant bonus est. Alij palam Christum confitentes.
z Quia tales execrabant, & extra synagogam faciebant.

GLOSSA ORDINARIA
in superius Euang.

POST *hæc autem*. Dominus in carne manens frequētur in Galilæam ambulabat, vt eum imitari volentes de vitiis ad virtutes transmigrare discant, quod illa figurabat. Vel vt illius temporis sancti de Iudæa ad gentes verbi Dei transitum expectarent. *Dies fe.* Nō quod vnus: sunt enim septem, sed more eorum quotquot sunt, quasi vnus dicuntur propter vnam festiuitatem. Scenopegia festiuitas tabernaculorum, qua mense septimo Iudæi habitabant in tabernaculis, in memoriam illorum in quibus patres eorum habitauerunt in deserto. *Vt & discip.* Opera quæ veri discipuli sciebant, isti nesciebant, laudibus diuinis & non populari fauore efferenda. *Nemo.* Gloriæ eius consulunt. Quasi dicat. Mira facis. scilicet in abscondito, sed innotescere, vt ab omnibus laueris. *Tempus.* Ideo non est nunc tempus meum, sed verbum quia non sum amator mundi vt vos, sed accusator. & ideo non audit vos mundus suos falsos testes, qui dicitis bona mala, & mala bona. *Ego enim non as.* Augustus. Quidam dicūt hoc ad passionem pertinere: quia non in festiuitate scenopegiæ, sed in paschali qua agnus occidi solet, crucem ascendit. *Non manifeste.* Typicè. Christus occultus ascendit in festiuitatem, quia in omnibus illis figuralibus latuit qui modo est manifestus nobis. Et quòd latuit, exemplum est vitandi malos: Quod palam loquitur & non tenetur ab his qui quærebant, potestatis est.

CATENA AVREA
in idem Euang.

POST hæc autem ambulabat Iesus in Galilæa. Non enim volebat in Iudæa ambulare, quia quærebant eum Iudæi. &c. Aug. Futurum erat vt aliquis fidelis Christi absconderet se, ne à persecutoribus inueniretur: & ne illi pro crimine obiicerētur latibulum, præcessit in capite, quod in membro confirmaretur. vnde dicitur: *Post hæc autem ambulabat Iesus in Galilæa. Non enim volebat, &c.* Bed. Hæc verborum connexio talis est: vt intelligamus quoniam in medio multa geri & fieri potuerunt, Iudæa autem & Galilæa regiones sunt Palestinæ prouinciæ: sed Iudæa dicta est à tribu Iuda, non tamē solùm, illa regio quam tribus Iudæ, sed & illa quam tribus Beniamin possidebat, Iudæa dicta est, quia ex tribu Iuda reges oriebantur. Galilęa verò dicitur, eo quòd lacteum populum, id est, candidum gignat. Gala enim Græcè, Latinè lac dicitur. Augustus. Si autem hoc dominus dixit, quasi non posset ambulare inter Iudæos, & non occidi à Iudęis. Hanc enim potentiam quando voluit demōstrauit, sed infirmitati nostrę præbebat exemplum. Non ipse perdiderat potestatem, sed nostram consolabatur fragilitatem. Chrys. Sed & illud est dicere, quoniam quæ deitatis ostendebat, & quæ humanitatis: etenim fugiebat persecutores vt homo, & apparebat eis vt Deus, vtrunque verè existens. The. Secessit etiam nunc in Galilæam, quia nondum passionis aderat tempus: Vnde vanum reputabat in medio inimicorum manere, & magis ipsos ad odium incitare: vnde & consequenter tempus describitur, cùm subditur: *Erat autem in proximo dies festus Iudæorum scenopegia.* Augustus. Quid sit scenopegia, qui scriptura, legerunt, nouerunt: faciebāt tabernacula in die festo ad similitudinē tabernaculorum, in quibus habitauerunt cum ex Ægypto educti peregrinarentur in eremo, celebrant ex hoc diem festum reminiscentes beneficiorum domini qui tamen occisuri erant dominum. Appellabatur autem apud Iudæos dies festus, cùm tamen non esset vnus sed plures. Chrysost. Ostendit igitur per hoc euangelista, quoniam multum tempus prætermisit. Cùm enim dominus sedit in monte, erat propè dies festus paschæ. Hîc autem scenope

scenopegiæ meminit, & in quinque intermediis mensibus nihil aliud nobis enarrauit, nisi miraculum panum & allocutionem factam ad eos qui comederunt. Quia enim indeficienter signa faciebat & disputabat, non poterant euangelistæ omnia enumerare, sed illa præcipuè studuerunt dicere, pro quibus aut querela, aut contradictio quædam Iudæis subsequebatur, quod & hîc apparet. Theop. Quia enim fratres eius viderant ipsum non esse paratum ad descendendum, subditur. *Dixerunt autem fratres eius ad eum: Transi hinc, & vade in Iudæam.* Bed. Ac si dicant, Tu signa facis, & pauci ea vident: transi ergo ad regiam vrbem, vbi sunt principes, vt visis signis laudem consequaris ab eis. Sed quia non omnes discipuli semper Dominum sequebantur, sed eorum multi, in Iudæa erant, ideo subditur: *Vt & discip. tui vid. opera tua quæ facis.* Theoph. id est, turbæ quæ sequuntur te: non enim de 12. dicunt discipulis, sed de aliis qui conuersabantur, cum illo. Chrysost. Cùm autem auditis, *Fratres domini.* Mariæ cogitate consanguinitatem, non iterum parientis vllam propaginem. Sicut enim in sepulchro vbi positum est corpus domini, nec antè, nec postea mortuus iacuit: sic vterus Marię, nec antè, nec postea quicquam mortale concepit: opera quidem Domini discipulos non latebant, sed istos latebant. Et ideo dicebant, *Vt discip. tui vi. ope. quæ tu facis.* Loquebantur autem prudentiam carnis verbo, quod caro factum est: vnde & subdūt, *Nemo quippe in occulto quid facit, &c.* Quasi dicat. Facis miracula apparere hominibus, vt laudari possis ab hominibus: nam qui eum videntur monere, gloriæ ipsius consulunt: & quia humanam gloriam requirebant, in eum non credebant: vnde sequitur, *Neque enim fra. eius cre. in eum.* Christum enim consanguineum potuerunt habere: credere autem in eum ipsa propinquitate fastidierūt. Chrys. Dignum est autem mirari euangelistarum morem veritatis amicū, qualiter non verecundantur dicere ea quæ magistro videntur ferre iniuriam, sed hoc maximè studuerunt enuntiare. Nō enim paruam habet detractationem quòd fratres eius decredebant, & videtur quidem initium verborum quasi amicorū esse. Multæ autem amaritudinis erant quæ dicebantur, quia de formidine & de amore gloriæ eum notant: nam dicunt, *Nemo in occu. quid facit*, Quod erat dicere, Formidinem incusantium & simul suspicantium, quæ fiebant non verè facta esse. Per hoc autem quòd dicunt, Et quærit ipse in palàm esse: amorem gloriæ in eo notant. Christus autem māsuetè eis respondit, docens nos non indignè ferre, si aliquid etiam viles nobis consilient. Sequitur enim, *Dicit eis Iesus: Tempus meum nondum aduenit, tempus autem ve. sem. est paratum.* Bed. Ne autem videatur hoc contrarium ei quod Apost. dicit, At vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum, referendum est quod hîc dicitur non ad tempus natiuitatis, sed ad tempus glorificationis. Aug. Dabant enim illi consilium consequendæ gloriæ, veluti seculariter & terreno affectu monentes ne esset ignorabilis, & latitaret. Sed Dominus voluit ipsam celsitudinem per humilitatis viam sternere. Dicit ergo: *Tempus meum*, id est, gloriæ meæ, qua veniam in altitudine iudicaturus: *Nondum venit, Tempus autem vestrum*, id est mundi gloria. *semper est paratum.* Et quoniam nos Domini corpus sumus, quando nobis insultant amatores huius seculi, dicamus eis: Tempus vestrum adest paratum, tempus nostrum nondum aduenit, excelsa enim patria, humilis via. Qui recusat viam, quid quærit patriam? Chrys. Vel aliter: Videtur mihi aliud occultè insinuari, fortassis enim eum prodere volebant & tradere Iudæis. Ideo dicit: *Tempus meum nondum aduenit*, hoc est tempus crucis & mortis. *Tempus autem vestrum semper est paratum*, quia & si vos semper sitis cum Iudæis, non interficient vos eadem cum illis zelantes. vnde sequitur, *Non potest vos odisse mūdus, me autem odit, quia ego testim. perhi. de illo, quia ope. eius. ma. sunt.* quasi dicat. Qualiter mundus eos odit, qui eadem cum ipso volunt, & pro eisdem student? me autem odit, quoniam redarguo eum. Intantum ergo gloriam hominum non quæro, quòd non prætermitto eos redarguere, licet sciam ex hoc odium nasci, & mortem intentari. Per hoc etiam ostendit quòd odium Iudæorum contra eum concitabat publica redargutio: non autem sabbati solutio. Theop. Vel Dominus contra duo de quibus illi eum arguebant, alia inducit duo. Cōtra formidinem quidem dicit, quòd opera mundi redarguit, id est, opera eorum qui mundana sapiunt, quod non faceret si formidolosus esset: sed contra inanem gloriam misit illos ad festum, vnde sequitur, *Vos ascend. ad diem festum hunc*: nam si vanæ gloriæ passione detineretur, retinuisset eos secum: nam gloriæ cupidi consueuerunt multos habere qui sequantur eos. Chrysost. Hoc etiam dicit ostendens quod eis blandiri non vult, sed concedit eis Iudaica facere. Aug. Vel aliter: Vos ascendite ad diem festum hunc vbi gloriam humanam quæritis, vbi extendere vultis carnalia gaudia, non æterna cogitare. Sequitur; *Ego autem non ascen. &c.* Chry. scilicet, modò vobiscum, quia meum tempus nondum impletum est. In futuro enim Pascha crucifigendus erat. Aug. Vel meum tempus, id est, gloriæ meæ nondum aduenit, ipse erit dies festus meus non diebus istis præcurrens & transiens, sed permanens in æternum. Ipsa erit festiuitas & gaudium sine fine, æternitas sine labore, serenitas sine nube. *Hæc cum dixisset, ipse mansit in Galilæa. Vt autem ascenderunt fratres eius, tunc, &c.* Theo. Quia dixerat dominus: *Non ascendam vobiscum*, in principio denegauit ascensum, vitans iram frementium Iudæorum: vnde dicitur: *Hæc cum dixis. ipse man. in Gal.* Postea ve, ascē. vnde sequitur. *Vt autem ascend. frat. &c.* Aug. Ascendit autem, non gloriam temporaliter, sed aliquid docere salubriter: de festo æterno admonere. Chrys. Vel ascendit non vt potiatur, sed vt alios erudiat. Latenter autem ascendit: poterat enim manifestè ascendere, & detinere eorum inordinatum impetum, quod multoties fecit: sed nolebat hoc continuò facere, ne magis suam diuinitatem denudaret, & vt incarnatio eius certior esset, & nos ad virtutem eruditet. Vt igitur discereremus quid nos oporteat facere, qui non possumus persecutores detinere, voluit latenter ascendere. Non autem dicit in occulto, vt ostendat dispensatiuè hoc esse factum. Si enim vt Deus omnia ageret, quomodo possemus nos scire incidentes humanis periculis quid oporteat facere? Alcu. Vel occultè ascendit, quia fauorem hominum non quærit, non pompis stipantium, sed turbarum delectatur. Bed. Mysticè autem designatur, quia singulis quibusque carnalibus humanam gloriam quærentibus Dominus manet in Galilæa, quæ in-

terpretatur transmigratio sancta, id est, in membris suis, qui transmigrant de vitiis ad virtutes, & in eis proficiũt. Postmodum verò Dominus ascendit, quia membra Christi non huius vitæ, sed æternæ gloriam quærunt. Occultè autem Dominus ascendit: quia omnis gloria eius est ab intus, id est, de corde puro & conscientia bona, & fide non ficta. Aug. Vel quòd quasi latenter ascendit, aliquid significare voluit. Omnia enim quæ dicta sunt antiquo populo Israel, vmbræ fuerunt futurorum, & scenopegia vmbra erat futurorum. Omnia ergo quæ erant in figura, manifestantur in nobis. Ascendit ergo in occulto, figura enim erat ipsum esse in occulto. In ipso die festo Christus latebat, quia ipse dies festus Christi membra peregrinatura significabat. Ille enim est in tabernaculis qui se in mundo esse intelligit peregrinum. Scenopegia autem erat celebratio tabernaculorum. Sequitur: *Iudæi autem quærebant eum in die festo, & dicebant, Vbi est ille?* Chry. Ex multo odio & inimicitia, neque eum nominatim vocare volebant. Non autem multa erat eis in festiuitate reuerentia, nec multa religio, quia à festiuitate credebant Christum fraudulentur detinere. Sequitur: *Et murmultus, &c.* Augustin. Murmur erat de contentione, quam conuenienter exponit, dicens: *Quidam enim dicẽt. quia bonus est: Alij autem dicẽt. non, sed seducit turbas.* Quicunque emicuerit in aliqua gratia, alij dicunt bonus est, alij non, sed seducit turbas. Quod autem dictum est de Deo, valet ad consolationem de quocunque hoc dictum fuerit Christiano. Et quidem si seducere, decipere est, nec Christus seductor, nec quisquam debet seductor esse Christianus. Si autem seducere aliunde aliquem ad aliud persuadendo ducere est, quærendum est, vnde & quò. Si à bono ad malum, malus seductor est: si à malo ad bonum, bonus est: & vtinam sic omnes seductores vocemur & simus. Chryſ. Igitur illam quidem æstimo opinionem multitudinis esse, qua, scilicet dicebatur bonus esse, hanc verò principum & sacerdotum, quod ostenditur per hoc quòd dicunt, Seducit turbas: nõ dicũt, Seducit nos. Sequitur, *Nemo tamẽ palàm loquebatur de illo propter met. Iu.* Aug. Eorũ, scilicet, qui dicebant bonus est, nõ qui dicebãt seducit turbas. Hæc enim clarius sonabant. Sed bonus est, pressius susurrabant. Chry. Vide autem eorum, qui principantur corruptionem: hi autem, qui principatibus subjiciuntur, sani quidem erant iudicio, sed non habebant libertatem dicẽdi, quod maximè multitudinis est.

S. IO. CHRYSOSTOMI
Episcopi Constatin. in superius Euang. Homil. 1.

Ex Hom. 17. in Ioan.

POst hæc autem ambulabat Iesus in Galilæam, &c. Nihil liuore, nihil inuidia grauius, per ea mors in mundum venit. Nam, cùm hominem honorari diabolus conspexisset, eius boni impatiens, omnia molitus est, vt eum perderet: sempérque ex hac radice hunc fructum erupisse videri licet. Propter hanc Abel interemptus est, propter hanc Danid cædis periculum subijt, propter hanc & alij multi perempti sunt. Hinc Iudæi Christum interfecerũt. Quod his verbis Euãgelista significat, *Post hæc ambulabat Iesus in Galilæam, non enim habebat potestatem, &c.* Quid dicis, beate Ioãnes? *Non enim habebat potestatem in Iudæa ambulare*, qui potest omnia, quæ vult: qui cùm diceret, quem quæritis, repulit eos retro: qui præsto est, & non videtur, is non habet potestatem? Quomodo autem postmodum permedium eorũ in medio templo, & die festo transibat, cùm plurimi conuenissent, & præsentibus illis, disputabat, quæ magis eos irritarent, quem illi admirabantur, dicentes, Nonne hic est, quem quærunt interficere? Et ecce palàm loquitur, & nihil ei faciunt. Quænam hæc ænigmata? Absit, sed illud dicendum est, partim diuinitatis, partim humanitatis opera demonstrari. Cùm enim non habere eum potestatem dicit tanquam de homine, qui humana operaretur, dicit, cùm autẽ in medio eorum stetisse, neque comprehensum narrat, diuinitatis nobis potẽtia indicatur. Fugit tanquam homo, apparuit tanquam Deus. Vtrumque verè narratum est. Quod enim in medio insidiantium non esset comprehensus, inuincibilem se, atque inexpugnabilem significauit, & quòd delituerit, incarnationem certò cõfirmauit. Vt neque Paulus Samosatensis, neque Marcion haberent, quid dicerent, quorum vtriusque os obstruit. *Post hæc autem erat dies festus Iudæorum scenopegia.* Post hæc autem nihil aliud significat, quàm multum interea temporis processisse: quod inde constat. Cùm subijt Iesus in montem, inquit; post hoc pascha, dies festus Iudæorum. Hîc autem scenopegiæ meminit, & in quinque mensibus nihil aliud nobis narratur, neque nos aliud docuit, quàm quinque panum miraculum, & habitum cùm illis sermonem. Quod autem neque signa faceret, neque vnquam disputaret die, vesperi sæpe etiam noctu omiserit, coram discipulis saltẽ ita cõstat, vt omnes Euangelistæ testantur. Cur tandem id omiserunt? Quoniam non omnia dici poterant. Præterea ea dicere properabant, in quibus vel accusabatur, vel respondebat Iudæis. Multa enim prioribus similia fecit. Quòd enim ægrotos curauerit, & mortuos suscitauerit, & miracula fecerit, sæpe audiuimus. Cùm autem aliquod nouum dicit, vel aliquid quod contra ipsum fore videatur, occurrit, ea prosequuntur: quale nunc est, quod fratres eius in eum non credebant. Neque enim parum hoc reprehendi posse videtur, & dignum sanè est admiratione, quod tam apertè, tam verè loquantur, vt neque pudeat dicere, quæ magistro contumeliosa essent. Verùm omnium maximè ea narrare festinarunt. Et nũc multis signis, & miraculis omissis, ad hoc quam primum venit Euangelista. *Dixerunt* (inquit) *ad eum fratres eius: Transi hinc, &c.* Et quodnam verbum incredulitatis protulerunt, si rogabant, vt signa faceret? Maxima quidem, & aspera, & intempestiua quadam confidentia locuti sunt: putabant enim cognationis gratia oportere se fidenter loqui. Et videtur quidem principium amicorum esse: verùm aspernimè dicunt. Nam & formidinis, & inanis gloriæ eum insimulant. Siquidem, cùm dicunt; Nemo in occulto aliquid facit: & formidinis arguere, & suspicari videntur, an quæ faceret Iesus, verè faceret. Illa autem particula. Et quærit ipse palam: habet inanis gloriæ suspitionem. Tu autem Christi virtutem considera. Ex his, qui hæc dixerant, Iacobus primus Hierosolimorum episcopus ordinatus est, de quo Paulus ait, Alium autem apostolum vidi neminem, nisi Iacobum fratrem Domini. Dicitur & Iudas mirabilis fuisse. Atque in Cana affue

Infr. 18. Luc. 4.

Infra.

Supr. 6.

fuerant, cùm aqua in vinum conuerrit: sed nihil adhuc profecerunt. Vnde igitur eis tanta incredulitas? A voluntate, & inuidia. Consanguinitas enim solet quodammodo inuidiæ haberi. Sed quósnam in loco discipulos appellat? Turbam sequentem, non duodecim. Quid Christus? vide quàm accommodatè, non dixit, qui estis vos, qui mihi consulitis, & me docetis? sed *Tempus meũ nondum aduenit.* Hic & aliud quiddam videtur posse significari. Fortasse enim eum tradere Iudęis consultabant, & ob hoc respondit; *Tempus meum nondum aduenit*, hoc est, crucis, & mortis. Quid ante tempus, vt moriar properatis? *Tempus autem vestrum semper paratum est.* Vos, etsi semper cũ Iudæis versemini, nõ interficient vos, qui eiusdem estis sententiæ: mihi autem quamprimum mortem machinabuntur. Itaque vobis quidem semper tempus est, cùm non impendeat periculum; mihi autem tunc tempus erit, cùm ero crucifigendus, & moriturus. Et quod hoc intelligat, ex sequẽtibus, perspicuum est. *Non potest mundus odisse vos.* Quomodo enim, qui eadem vultis, & ad idem tẽditis? Me autem odit, qui reprehendo eum, quia mala sunt opera eius. Hoc est tangere, & benignè reprehendere. Hinc iram vincere, & non indignari, etiam si abiecti sint, qui nobis consulant, erudimur. Nam, si non credentiũ, & iniquum, & à charitate abhorrens consilium æquo animo tulit, quam nos consequemur veniã, qui terra sumus, & puluis, cùm consulentes iniquo animo ferimus, maximè, si paulò abiectiores sint, tanquam indignum arbitrantes? Considera hic, quæso, quàm benignè illatam confutat contumeliam, Dicentibus illis, *Manifesta teipsum mundo.* respondit, *Me mundus odit.* Tantum enim ab est, inquit, vt quæram ab hominibus gloriam, vt non desistam eos reprehendere: & cùm sciam & odiũ ex hoc mihi, & mortem comparari. Et vbi reprehendit, inquit, imò quando cessauit? Nònne dixit, nolite putare, quia ego accusaturus sum vos apud patrem, est qui accusat vos, Moses? &, Ego cognoui vos quia dilectionem Dei non habetis: Quomodo potestis vos credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriã, quę à solo Deo est, non quæritis? Ex his & aliud innuitur, quòd ex libera Christi reprehensione, nõ ex solutione sabbati Iudæorum odium in eum oriebatur. Sed quid eos ad diem festum mittit, cùm dixit; *Vos ascendite ad diem festum hunc, ego non ascendam adhuc?* vt ea se dixisse ostenderet non rogandi, aut adulandi gratia, sed vt eis Iudæorum cæremonias premitteret. Sed cur ascendit, cùm se ascensurum negasset? Non dixit simpliciter *Non ascendam*: sed, *adhuc*, id est vobiscum: quia tempus meum nondum impletum est. Atqui in futuro paschate crucifigendus erat. Cur ergo non ascendit? Et, si, quia tempus nõ erat non ascendit, nullo pacto erat ascendẽdum. Sed non propterea ascendit, vt pateretur, sed vt doceret. Cur clam, cùm apertè posset in medio eorũ esse, iram, & furorem sedare, quod sæpe fecit? Noluit frequẽter hoc facere, fuisset sanè maius diuinitatis argumentum, sed cum metu remansisse putaretur, & incarnationem, & fiduciam confirmauit: quod cùm passionis tempus præuideret, id maximè eligeret, vt ascenderet Hierosolymam. Ascendite ad diem festum: quasi diceret, nolim arbitremini, quod nolentes cogere velim, mecum maneatis. Ea autem particula, *Quia nondum impletum est tempus meum*, significantis est, oportere adhuc & signa fieri, & conciones haberi, vt per audientiam, & passionem eius plures crederent, & discipuli magis confirmarentur. Hinc nos benignitatem, hinc mansuetudinem erudiamur, dilectissimi, Discite, inquit, à me, quia mitis sum, & humilis corde: & omnem molestiã abscindamus: & si quis nobis insultauerit, humiliemur: si quis exasperatur, mitegemus: si quis mordet, & lacerat, & contumeliis prosequitur, nolimus commoueri: ne victi nos ipsos perdamus. Etenim ira fera est vehemẽs, & furibunda. Incantemus eam diuinæ scripturæ carminibus: terra, & puluis es, & quid superbit terra, & puluis? Et impetus iræ eius casus ei. Et vir iratus immodestus est. Nihil turpius aspectu irati, nihil visu grauius. Quod si aspectus, multo magis anima. Quemadmodum enim cœnũ, si cõtrectetur, grauius olet: ita & anima cũ perturbata est, & multis intrinsecus fluctibus agitata. Sed non possum, inquis, inimicorum contumelias tolerare. Qua gratia? Nã verè accũsari, etiam coram compungi deberes, & gratiam ei habere. Si falsò, deride: dixit pauperem, ride: dixit mendicum, ride: dixit degenerem, vel stultum, iam illum desle: Nam, qui dicit fratri suo, fatue: reus est gehennæ ignis. Iniuria ergo affectus, in mentem veniat, quòd illi supplicium maneat: & non modo nulla in proximum ira fereris, sed deplorabis vicem eius. Neque enim febribus laboranti, neque tumido quisquam irascitur, sed his morbis affecti, sui misericordiam, & lachrymas mouent: huiusmodi est irati animus, qui si in te prosiliet, tace, & opportunam ei plagam infliges. Si contumeliam contumelia prosequeris, ignem excitabis. Sed pusilli animi arguemur, inquies, si tacebimus, imò tuã admirabuntur sapientiam. Quod si contra contumeliosè responderis, materiam dabis vt vera putentur, quorum argueris. Quare diues, si pauper appellatur, ridet? quoniam falsum id nouit. Itidem si nos iniurias ridebimus, magnum erit argumentum, quòd falsò reprehendamur. Adhæc quousque hominum iudicia formidabimus? Quousq; communem dominum despiciemus, & carni vacabimus? Donec enim inter vos cõtentio est, & æmulatio, & seditiones, nónne carnales estis? Fiamus igitur spirituales, & fæuissimam hanc beluam freno cohibeamus. Inter iram, & insaniam nihil differt, sed breuis quidem dæmon est, imò, quàm qui dæmonio vexatur, grauior. Ille enim venia dignus est, iratus nulla, sed suppliciis innumeris: sponte sua in profundum perditionis defertur, & etiam ante futuram gehennam pœnas dat. Tumultu enim quodam, & æstu intolerabili, die, noctúque variis cogitationibus anxius iactatur. Vt igitur & præsenti supplicio, & futuro liberemur, abiecto penitus hoc affectu, omnes mansuetudinem induamus, & modestiam, vt in hac vita, & in regno cælorum tandem animis nostris requiem inueniamus, Quam vtinam omnes consequi possimus: gratia, & benignitate domini nostri Iesu Christi, per quem, & cum quo patri gloria, simul & spiritui sancto, in secula seculorum, Amen.

***

Sup. 5. *Ibidem.* *Ibidem.*

1. Cor. 3.

EIVSDEM IN IDEM
Homil. 2.

Ex Ho.48. in Ioan.

HAec cùm dixisset illis, ipse mansit in Galilæa, &c. Quæ secundum humanam imbecillitatem, à Christo facta sunt, non tantum incarnationem confirmant, sed ad virtutem instituunt. Nam, si omnia tanquam Deus fecisset, quid scire potuissemus in humanis rebus incidentes quid facere nos oporteret? Vt exempli gratia, Si hoc in loco homicidis Iudæis obuius iram sedasset: & hoc frequenter fecisset, nos autem idem non potentes, offenderemus: Vnde nobis constaret, quid esset faciendum, vtrum interimere eos an docere oporteret? Hoc nos Christus docet, cùm inquit; *Hæc cùm dixisset Iesus, mansit in Galilæa. Vt autem ascenderunt, &c.* Hæc particula; *Vt ascenderunt fratres eius*: ostendit noluisse se cum illis ascendere, & ideo mansisse. Neq; palàm cum eis versatus est, vt volebant: sed cùm libere semper alias versatus, hic quasi in occulto ascendit. Non dixit occultè: sed, *quasi in occulto.* Ita enim videbatur, quemadmodum dixi, vt nos doceret. Præterea non erat par, iratis illis, & excandescentibus se ita exponere. *Finito autem festo, Iudæi quærebant ipsum, & dicebant: vbi est ille?* Bona quidem eorum opera. In die festo in cædem semper ferebantur, & festis eum diebus capere tentabant. Nam & alibi, videtis, inquiùt: Nunquid venit ad diem festum? Et dicebàt; *Vbi est ille?* Ex nimio odio eum nominatim appellare non patiebantur. Diem festum maximè reuerebantur, & tamen capere conabantur. *Et murmur multum erat de eo in turba.* Ego autem loci gratia, vbi miraculum fecerat, Iudæos maximè irritatos timuisse arbitror, non tam iratos transeunti quàm veritos, ne aliud signum faceret. De eo autem vel inuiti prædicabant, & clarum reddebant. *Quidam dicebàt, quia bonus est: alij autem dicebant; Non, sed seducit turbas.* Illam puto multitudinis opinionem, hanc principum & sacerdotum fuisse. Illud enim verbum; *Non, sed seducit turbas*: hoc indicat. Sed quomodo seducit, quæso? Nunquid præstringit aciem, vt signa facere videatur, re autem nulla sint? Verùm contrarium experientia deprehenditur. *Nemo tamen palàm loquebatur de illo propter metum Iudæorum.* Vides vbique optimates quidem corrupto, turbam verò sano fuisse iudicio, non tamen fortes, vt decebat, quod maximè multitudinis est?

S. AVGVST. EPISCOPI
Hipponensis in idem Euang. Homilia.

Tract. 38. in Ioan.

IN illo Euangelij capitulo, fratres, dominus noster Iesus Christus secùndum se plurimum commendauit fidei nostræ. Etenim semper hoc agit dictis, & factis suis, vt Deus credatur, & homo. Deus qui nos fecit, homo, qui nos quæsiuit: Deus cùm patre semper, homo nobiscum ex tempore. Non enim quæreret quem fecerat, nisi ipse quod fecerat fieri voluisset. Verum hoc mementote, & de cordibus vestris nolite dimittere, sic esse Christum hominem factum, vt nó desisteret Deus esse. Manens Deus accepit hominem, qui fecit hominem: quando ergo latuit vt homo, non potentiam perdidisse putàdus est, sed exemplum infirmitati præbuisse. Ille enim, quàdo voluit, detentus est, quàdo voluit occisus est. Sed quomodo futura erant membra eius: id est, fideles eius qui non haberent illam potestatem quam habebat ipse Deus noster: quòd latebat, quòd se tanquam ne occideretur occultabat, hoc indicàbat factura esse membra sua, in quibus vtique membris suis ipse erat. Non enim Christus in capite & in corpore, sed Christus totus in capite & in corpore. Quod ergo membra eius, ipse: quod autem ipse, non cõtinuo membra eius: nam si non ipsi essent membra eius, non diceret Saulo; Quid me persequeris? Nõ enim Saulus ipsum, sed membra eius, *Act.9.* id est, fideles eius in terra persequebatur. Noluit tamen dicere sanctos meos, seruos meos, postremo honorabilius, fratres meos ipse: sed, me: hoc est, membra mea quibus ego sum caput. His prædictis puto nos in hoc capitulo quod modo lectum est, non esse laboraturos: sæpe enim significatum est in capite, quod futurum erat in corpore. *Post hæc, inquit, ambulabat Iesus in Galilæam: non enim volebat in Iudæam ambulare, quia quærebant eum Iudei interficere.* Hoc est, quod dixi, infirmitati nostræ præbebat exemplum. Non ipse perdiderat potestatem, sed nostram consolabatur fragilitatem. Futurum enim erat, vt dixi, vt aliquis fidelis eius absconderet se, ne à persecutoribus inueniretur. Et ne illi pro crimine obiiceretur latibulum, præcessit in capite quod in membro confirmaretur: sic enim dictum est: *Nolebat ambulare in Iudæam, quia quærebant eum Iudæi occidere*: quasi non posset Christus & ambulare inter Iudæos, & non occidi à Iudæis. Hanc enim potentiam quando voluit, demonstrauit: nam cum eum iam passurum tenere vellent, ait illis: Quem quæritis? Re- *Ioan.18.* sponderunt, Iesum: & ille, Ego sum: non se occultans, sed manifestans. Ad eam tamen manifestationem illi non substiterunt, sed recedentes retro ceciderunt. Et tamen quia pati venerat, surrexerunt & tenuerunt, ad iudicem adduxerunt & occiderunt. Sed quid fecerunt? Quod ait quædam *Iob.9.* scriptura; Terra tradita est in manus impij, caro data est in potestatem Iudæis: Et hoc propterea, vt quasi sacculus consciderentur, vnde nostrum precium manaret. *Erat autem in proximo dies festus Iudæorum scenopegia.* Quid sit scenopegia, scripturas qui legerunt, nouerunt. Faciebãt die festo tabernacula ad similitudinem tabernaculorũ, in quibus habitauerunt, cum ex Ægypto educti peregrinarentur in eremo. Iste erat dies festus, & magna solennitas: celebrabant hoc Iudæi velut reminiscentes beneficia domini, qui occisuri erant dominum. Hoc ergo die festo quia plures erant dies festi: sic enim appellabatur apud Iudæos dies festus, vt non esset dies vnus, sed plures. *Locuti sunt fratres eius ad dominum nostrum.* Fratres eius sic accipite, sicut nostis: nõ enim nouũ est quod audiris. Consanguinei virginis Mariæ, fratres domini dicebantur. Erat enim cõsuetudinis scripturarum, appellare fratres quoslibet consanguineos, & cognationis propinquos, & extra vsum nostrum, non quo more nos loquimur. Nã quis dicat fratres auunculum, & filium sororis? Scriptura tamen etiã huiusmodi cognationes fratres appellat: nam Abraham & Loth fratres sunt dicti, cum *Genes.13.* esset Abraham patruus Loth: & Laban & Iacob *Gen.29.* fratres sunt dicti, cùm esset Laban auunculus Iacob.

cob. Cum ergo auditis fratres domini, Mariæ cogitate consanguinitatem, non iterum parientis vllam propaginem. Sicut enim in sepulchro vbi positum est corpus domini, nec antea, nec postea mortuus iacuit: sic vterus Mariæ nec antea nec postea quicquam mortale concepit. Diximus fratres qui fuerint: audiamus quid dixerint, *Transi hinc & vade in Iudæam, vt & discipuli tui videant opera tua quæ tu facis.* Opera domini discipulos non latebant, sed istos latebant. Isti enim fratres, id est, consanguinei, Christum consanguineum habere potuerũt, credere autem in eum ipsa propinquitate fastidierunt. Dictum est in Euangelio, non enim hoc nos audemus opinari, modo audistis, addunt & monent, *Nemo enim in occulto quid facit, & quærit palam esse. Si hæc facis, manifesta temetipsum mundo*: Et continuo, *Neque enim fratres eius credebant in eum.* Quare in eum non credebant? Quia humanam gloriam requirebant. Nam & quòd eum videntur monere fratres, gloriæ ipsius consulunt, facis mirabilia, innotesce: id est, appare omnibus vt laudari possis ab omnibus. Loquebatur caro carni: sed caro sine Deo, carni cum Deo. Loquebatur enim prudentia carnis verbo quod caro fa- *Ioan.1.* ctum est, & habitauit in nobis. Quid ad hæc dominus? *Dicit ergo eis Iesus, Tempus meum nondum venit,* *Galat.4.* *tempus autem vestrum semper est paratum.* Quid est hoc? Nondum venerat tempus Christi? Quare ergo Christus venerat, si tempus eius nondum venerat? Nõne audimus Apostolum dicentem. Cum autem venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum? Si ergo in plenitudine temporis, missus est, quando debuit missus est, quando oportuit venit: quid ergo est, tẽpus meum nõdum venit? Intelligite, fratres, quo animo illi loquebantur, qui quasi fratrem suum monere videbantur: dabant ei consilium consequendæ gloriæ, veluti seculariter, & terreno affectu monentes, ne esset ignobilis, & latitaret. Quòd ergo ait dominus; *Tempus meum nondum venit*, illis respondit, qui ei consilium de gloria dabant. Tempus gloriæ meæ nondum venit. Videte quàm profundum sit, de gloria illi admonebãt, sed ille voluit altitudinem humilitate præcedere, & ad ipsam celsitudinem per humilitatem viam sternere: nam & illi discipuli vtique gloriam requirebant, qui volebãt sedere, vnus ad dexteram eius, & alter ad sinistram. *Marc.10.* Attendebant, & quò videbant qua via dominus eos vt ordinate veniret ad patriam reuocauit ad viam. Excelsa est enim patria, humilis via: patria est vita Christi, (via est mors Christi: patria est mansio Christi) via passio Christi. Qui recusat viam, quid quærit patriam? Denique & illis hoc respondit, quærentibus altitudinem: Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? Ecce quà venitur ad celsitudinem, quam desideratis, calicem quippe commemorabat humilitatis, atque passionis. Ergo & hic *tempus meum nondum venit, tempus autem vestrum*, id est, mundi gloria semper est paratum: hoc est tempus de quo in prophetia *Psal.74.* loquitur Christus, id est, corpus Christi: cum accepero tempus, ego iustitias iudicabo. Modo enim non est tempus iudicandi, sed iniquos tolerandi. Ferat igitur modo corpus Christi, & toleret iniquitatem male viuentium, habeat tamen iustitiam modò, antequam habeat iudicium; per iustitiam enim peruenit ad iudicium. Tolerantibus quippe membris iniquitatem seculi huius, quid scriptura sancta dicit in Psalmo? Non repellet *Psal.93.* Deus plebem suam. Laborat quidem plebs eius inter indignos, inter iniquos, inter blasphemantes, inter murmurantes, detrahentes, insectantes, & si liceat perimentes. Laborat quidem, sed non repellet dominus plebem suam, & hæreditatem suam non derelinquet, quoadusque iustitia, quæmodo est in sanctis eius, cõuertatur in iudicium, *Matt.19.* cum implebitur quod eis dictũ est; Sedebitis super duodecim sedes, iudicantes duodecim tribus Israel. Habebat iustitiam Apostolus, sed nondum illud iudicium, de quo dicit; Nescitis quoniam *1.Cor.6.* angelos iudicaturi sumus? Sit ergo modo tempus iuste viuendi, postea erit tempus eos, qui male vixerunt, iudicandi. Quoadusque iustitia, inquit, conuertatur in iudicium, hoc erit tempus iudicij, de quo dominus dixit, tempus meum nondum venit. Erit enim tẽpus glorię: qui venit in humilitate, veniet in altitudine: qui venit iudicandus, veniet iudicaturus: qui venit occidi à mortuis; *Psal.49.* veniet iudicare de viuis & mortuis. Deus, inquit, Psalmus, manifestus veniet, Deus noster, & non *Esai.53.* silebit. Quid est, manifestus veniet? Quia venit occultus. Tunc non silebit: nam quando venit occultus, sicut quis ad immolandum ductus est, & sicut agnus coram tondente se non aperuit os suum. Veniet, & nõ silebit. Tacui, inquit, nũquid semper tacebo? Modo autem quid necessarium est eis, qui habent iustitiã, quod in illo Psalmo se- *Psal.93.* quitur; Quoadusque iustitia conuertatur in iudicium. Et qui habent eam? Omnes qui recto sunt corde. Quæritis fortasse, qui sint recti corde? Illos inuenimus in scriptura rectos corde, qui mala seculi tolerant, & non accusant Deum. Videte, fratres: rara causa est ista, quam loquor: nescio quo enim modo quando euenit homini aliquid mali, Deum currit accusare, qui deberet se. Quãdo boni aliquid agis, te laudas: quando mali aliquid pateris, Deum accusas: hoc est cor tortum, non rectum: ab ista distortione, & prauitate si corrigaris, conuertitur in contrarium quod faciebas. Antea enim quid faciebas? Laudabas te in bonis Dei, accusabas Deum in malis tuis: conuerso corde, & directo, laudabis Deum in bonis suis; accusabis te in malis tuis: isti sunt recto corde. Denique ille nondum recto cui displicebat fœlicitas malorum & labor bonorum ait correctus: Quam bonus Deus Israel rectis corde: Mei autem, quãdo non erã rectus corde, penè commoti sunt pedes, paulominus effusi sunt gressus mei. Quare? Quia *Psal.72.* zelaui in peccatoribus pacem peccatorum vidẽs. Vidi, inquit, malos fœlices, & displicuit mihi Deus: hoc enim volebat, pacem peccatorum intuens, vt non permitteret Deus malos esse fœlices. Intelligat homo, nunquam hoc permittit Deus. Sed ideo malus fœlix putatur, quia quid sit fœlicitas ignoratur. Simus ergo recti corde, tempus enim gloriæ nostræ nondum venit. Dicitur amatoribus huius seculi, quales erant fratres domini: tempus vestrum semper adest paratum, tempus nostrum nondum venit. Audemus enim hoc dicere & nos, quoniam corpus domini nostri sumus, quoniam membra eius sumus, quoniam caput nostrum gratanter agnoscimus. Dicamus prorsus, quoniam propter nos & ipse hoc dignatus est dicere. Quando nobis insultant amatores huius seculi, dicamus eis: tẽpus vestrũ semper adest paratum: tempus autem nostrum

nondum venit, nobis enim dixit Apostolus: Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Quando veniet tempus nostrum? Cùm Christus, inquit, apparuerit, vita vestra, tũc & vos apparebitis cum ipso in gloria. Quid deinde addit? *Non potest mundus odisse vos.* Quid est hoc, nisi non potest mundus odisse amatores suos, testes falsos suos? Bona enim dicitis, quæ mala sunt, & mala quæ bona sunt. *Vos ascendite ad diem festum hunc.* Quid est *hunc*? Vbi gloriam humanam quæritis. Quid est, *hunc*? Vbi extendere vultis carnalia gaudia, non æterna cogitare. *Ego nõ ascendo ad diem festum hunc, quia meum tempus nondum impletum est.* In die festo hoc gloriam vos humanam requiritis. *Meum* verò *tempus*, id est, gloriæ meæ, *nondum venit.* Ipse erit dies festus meus, non diebus istis percurrens & transiens, sed permanens in æternum: ipsa erit festiuitas, gaudium sine fine, æternitas sine labore, serenitas sine nube. *Hæc cùm dixisset, ipse mansit in Galilæa. Vt autem ascenderunt fratres eius, tunc & ipse ascendit ad diem festum, non manifestè, sed quasi in occulto.* Ideo non ad diem festum hunc, quia non gloriari temporaliter, sed aliquid docere salubriter, corrigere homines, de die festo æterno admonere, amorem ab hoc seculo auertere, & in Deum conuertere cupiebat. Quid est autem quòd quasi latenter ascendit ad diem festum? Non vacat & hoc ab intellectu. Videtur mihi, fratres, etiam hinc quòd quasi latenter ascendit, aliquid significare voluisse: nã consequentia docebunt, sic eum ascendisse mediato die festo, id est, mediatis illis diebus, vt etiam palam doceret. Sed quasi latenter dixit, ne se ostenderet hominibus. Non vacat, quòd latenter ascendit Christus ad diem festum, quia ipse latebat in illo die festo. Adhuc etiã ego quod dixi in latibulo est: Manifestetur ergo: tollatur velum, & appareat quod erat secretũ. Omnia, quæ dicta sunt antiquo populo Israel in multiplici scriptura sanctæ legis quæ agerent, siue in sacrificiis, siue in sacerdotiis, siue in diebus festis, & omnino in quibuslibet rebus, quibus Deũ colebãt, quæcũque illis dicta, & præcepta sunt, vmbræ fuerunt futurorum. Quorum futurorũ? Quæ implentur in Christo: vnde dicit Apostolus; Quotquot enim promissiones Dei sunt, in illo etiam, id est, in Christo impletæ sunt. Deinde dicit in alio loco: Omnia in figura contingebant illis, scripta sunt autem propter nos, in quos fines seculorum deuenerunt. Dixit & alibi; Finis enim legis Christus est. Itẽ alio loco: Nemo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbatorum, quæ sunt vmbra futurorum. Si ergo omnia illa vmbra fuerũt futurorum, & scenopegia vmbra erat futurorum: hic ergo dies festus, quæramus cuius futuri vmbra erat. Expositi quid erat scenopegia, celebratio erat tabernaculorum, propterea quia populus de Ægypto liberatus tendens per desertum ad terram promissionis, in tabernaculis habitauit. Quid sit animadnertamus, & nos erimus, nos, inquam, qui mẽbra Christi sumus. Si sumus, illo autẽ dignãte sumus, non nobis promerentibus. Attẽdamus ergo nos, fratres: educti sumus de Ægypto, vbi diabolo tãquam Pharaoni seruiebamus, vbi lutea opera in terrenis desideriis agebamus, & in eis multum laborámus, etenim nobis Christus quasi lateres facientibus clamauit: Venite ad me omnes, qui laboratis. Hinc educti per baptismum tanquam mare rubrum, ideo rubrum, quia Christi sanguine consecratum, mortuis omnibus inimicis nostris, qui nos insectabãtur, id est, deletis omnibus peccatis nostris, in desertum traiecti sumus. Modo ergo, antequam ad patriam promissionis, id est, æternum regnum veniamus, in deserto in tabernaculis sumus. Qui ista agnoscunt, in tabernaculis sunt: futurum enim erat, vt quidam hoc agnoscerent. Ille enim est in tabernaculis, qui se esse in mundo intelligit peregrinum, Ille se intelligit peregrinantem, qui se videt patriæ suspirantem. Cum autem corpus Christi est in tabernaculis, Christus est in tabernaculis, sed tũc non euidenter, sed latẽter, adhuc enim vmbra lucem obscurabat: veniente luce vmbra remota est. Christus erat in occulto, in scenopegia Christus erat, sed latẽs Christus. Modo iam cùm manifesta sunt ista, agnoscimus nos iter agere in eremo: si enim agnoscimus, in eremo sumus. Quid est in eremo? In deserto. Quare in deserto? Quia in isto mundo vbi sitiitur in via inaquosa. Sed sitiamus vt saturemur. Beati enim, qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Et sitis nostra de petra impletur in eremo: petra enim erat Christus, & virga percussa est: vt autem manaret, bis percussa est, quia duo ligna sunt crucis. Omnia ergo hæc, quæ fiebant in figura manifestãtur in nobis. Et non vacat quod de domino dictum est, *ascendit ad diem festũ, non manifestè, sed tãquam in occulto.* Figura enim erat ipsum in occulto, quia in ipso die festo Christus latebat, quia ipse dies festus Christi mẽbra peregrinatura significabat. *Iudei ergo quæ rebant eum in die festo*: antequã ascenderet. Priores enim fratres ascẽderunt, & nõ tunc ascendit ille, quãdo illi putabãt, & volebant, vt etiã hoc impleretur, quod ait: Non ad hũc, id est, ad quẽ vultis, primum vel secundũ diem. Ascendit autẽ postea, vt Euangeliũ loquitur, *mediante die festo*: id est, cum iam illius diei festi tot dies præteriissent, quot remansissent: ipsam enim festiuitatem quantum intelligendum est, diebus plurimis celebrabant. *Dicebant ergo: Vbi est ille? Et murmur multum de eo erat in turba.* Vnde murmur? De contentione. Quæ fuit contentio? *Quidam enim dicebant quia bonus est, alij autem non, sed seducit turbas.* De omnibus seruis eius hoc dicitur modo. Quicunque eminuerit in aliqua gratia, spiritali profectu, alij dicunt quia bonus est, alij quia nõ, sed seducit turbas, vnde hoc? Quia vita nostra abscondita est cum Christo in Deo: ideo licet dicere hominibus per hyemem, mortua est ista arbor, verbi gratia: Arbor fici, arbor pyri, & huiusmodi pomorum similis est aridę, & quandiu hyems est, non apparet, æstas probat, iudiciũ probat: æstas nostra reuelatio Christi est. Deus manifeste veniet, Deus noster, & non silebit: ignis ante eum præbit. Iste ignis inflammabit inimicos eius. Aridas arbores ignis comprehendet, tunc enim aridæ apparebunt, quando eis dicetur: Esuriui, & nõ dedistis mihi manducare. In alia vero parte hoc est, in dextera, apparebit fœcunditas fructuum, dignitásque foliorum viriditas æternitas eis erit. Illis ergo tanquam aridis dicetur: Ite in ignem æternum: Ecce enim securis ad radicem arborum posita est. Omnis ergo arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Dicant ergo de te, si proficis in Christo, dicant homines, seducit turbas. De ipso toto corpore Christi hoc dicitur. Cogita cor pus

Coloss. 3.
2. Cor. 1.
2. Cor. 10.
Rom. 10.
Coloss. 2.
Matth. 5.
1. Cor. 10.
Coloss. 3.
Psal. 49.
Matth. 25.
Matth. 3.

pus Christi adhuc in mundo, cogita corpus Christi adhuc in area, vide quemadmodum blasphemetur à palea: simul quidem triturantur, sed paleæ cum teruntur, frumentum purgatur. Quod dictum est ergo de Domino, valet ad consolationem, de quocunque hoc dictum fuerit Christiano. *Nemo tamen palàm loquebatur de illo propter metum Iudæorum.* Sed qui non loquebãtur de illo propter metum Iudæorum? Qui dicebant bonus est: non qui dicebant seducit, turbas. Qui dicebant seducit turbas, sonitus eorum audiebatur tanquam aridorum foliorum. Seducit turbas clarius sonabant: bonus est, pressius susurrabant. Modò autem, fratres, quannis nondum venerit illa gloria Christi, quæ nos æternos factura est, tamen ita crescit Ecclesia eius, ita eam dignatus est per cuncta diffundere, vt iam susurretur, seducit turbas, & clarius personet, bonus est.

S. CYRIL. ALEXANDR.

Episcopi superioris Euang. expositio.

Post hæc ambulabat Iesus in Galilæam &c. Post hæc inquit, quæ facta, dictáque sunt, vt in superioribus patuit, *ambulabat*, id est, conuersabatur in Galilæa, quod non vltrò, nec libenter sed necessariò factum, adiecta causa ostendit. Idcirco enim, inquit, in Galilæa cum alienigenis longo tempore fuit; quia Iudæi quærebant ipsum, vt interficerent. Magna profecto hæc rursus Iudęorum accusatio est: quorum crudelitate fiebat, vt apud alienigenas degeret: quod futurum Hieremias prædixit, Dereliqui enim, inquit, domum meam, dimisi hæreditatem meam, dedi animam meam dilectam in manus inimicorum eius. Gẽtes enim, quoniam creatore neglecto, creaturam colebant, inimici Dei erant; Qui enim, inquit, mecum non est, contra me est. Ante vero Christi tẽpora Deum verum gentes ignorasse, nemo vnquam dubitabit. Erant ergo contra Deum, & in inimicorum loco constitutæ. Magna igitur illorum fuit crudelitas, qua fiebat, vt conuersari cum inimicis, quam cum suis viuere mallet: qui saltẽ, quoniam carne, coniunctus secum erat, diligere ipsum debebant. Iure igitur ad gentes se postea transtulit, quod se facturũ iam magna ipsa minabatur re, quasi voce clamans, nisi persequendi finem faciant, omnino se ad gẽtes abiturum. Quod autem modo re ipsa minari videtur, id priscis temporibus figura quadam subostendebat, occultè per ænigmata reliquarum se Hierusalem significans. Nam, quando de sacrificijs leges ferebat, vt in Leuitico scribitur; vitulum Domino munus in figura Christi ad holocaustum primo iussit offerri, Deinde, si vero de pecoribus oblatio est, inquit, de agnis & hœdis ad holocaustum masculum, & absque macula offeret, ponetque manus super caput hostiæ, & immolabit ad latus altaris, quod respicit ad aquilonem coram domino. His verbis ad gentes mysterium Christi translatum iri significabatur: quod facilè patebit, si templi situm prius, atque altaris dispositionẽ declarabimus. Sic enim apertum fiet: quid sibi voluerit, quod non recte, sed ad latus, atque ad aquilonem oblatũ pecus respiceret. Iudæorum igitur regio in australibus sita partibus est, templum autem, quod Hierosolymis fuit, orientem ita respiciebat, vt orientis solis radios statim ad mitteret, altare quoque ipsum recte ingredienti faciem offerebat, vnde alterum latus ad aquilonem, alterum ad austrum respiciebat. Hæc non alio modo se habuisse spiritali Ezechielis visione comprobãtur: Et videbam, inquit, & ecce viginti quinque viri, quorum terga ad Domini templum: & isti adorabant orientem solem. Nempe, qui orientem solem adorat, faciem ad ortum vertit: cuius terga si facies templi respicit, necesse est faciem, & portas templi ad orientem solem respicere. Hoc positionis modo altare quoque constitutum erat, quare tam templi quàm altaris facies ad ortum, latera vero alterum ad austrum, alterum ad aquilonem, posterior pars ad occasum respiciebat. Hæc cum ita se habuerint, Galilæa, id est, gentium regio (ita enim de ipsa scribitur) ab aquilone Iudææ coniungitur: quoniam igitur post passionem Saluator noster à Iudæa in Galilæam, id est, ad ecclesiam gẽtium transiturus erat, idcirco in latere altaris, quòd aquilonem, & Galilæam respiciebat, immolabatur. quod etiam Psalmista cecinit, Oculi enim eius, inquit, ad gentes respiciunt, declinabat igitur Iudæam Dominus: non quasi formidolosus, sed quoniam congruum crucis tempus non aderat. *Erat autẽ in proximo dies festus Iudæorum, &c.* Nondũ verbũ Dei, qui saluatoris fratres putabãtur, inhabitare in eo cognoscẽtes, cõmuni opinione ferebãtur, putãtes à Ioseph ipsum natũ fuisse. Miracula verò videtes occultius ab eo in Galilæa fieri, ad inanem gloriã hortantur, quasi ad hoc ille signa faceret, vt laudem ab hominibus cõsequeretur: ascẽdere autem in Iudæam ei consulunt, ac ibi signa facere, non vt credant in eum discipuli eius, sed vt miraculosa opera videant. Nam, si vis cognosci, dicunt, noli hæc clam facere, sed in Iudæa, vt plures in regione frequenti discipulos facias. Addidit autem necessariò, nondum etiam illos in Iesum credidisse, ne tam friuola, deiectáque verba credentes dicere viderentur; postquam tamen crediderunt, eo pietatis conscenderunt, vt inter apostolos numerati sint; hoc ipsum Hieremias sermone ad Christum verso, sic prædixit, Fratres inquit etiam tui, & domus patris tui sprouerunt te, & ipsi clamauerunt post te, noli credere, quia loquentur ad te bona. Qui enim antequam firmiter crederet, ita leuiter sequebantur, quasi aduersus eum clamantes, congregati postea per fidem ad ipsum, bene de ipso locuti sunt, cæteris euãgelium prædicantes: diuinitus autẽ cũ fratres salutare prophetæ dixerit, statim subiecit, & domus patris tui, ne filij virginis fratres eius putarẽtur. *Dixit eis Iesus, Tempus meum, &c.* Latet vt plurimum sensus sermonis eius: scriptum est enim, quòd erit homo occultãs sermones eius, quod ad vtilitatem audientium factum fuisse nemo non insanus negabit. Nõdum igitur inquit palam faciendi omnia, tempus adest. Cùm Iudęorũ animus sine ita doctrinã meã ferre, aut pati nequeat: nec etiam tempus adest, vt gentibus hæc omnino tradantur, cum nondũ penitus à gratia Iudæi resilierint, meæ igitur, inquit, manifestationis tempus nondum adest, vestrum autem adest, paratumque est: nihil enim prohibet, ne ad meliora possitis accedere. Præterea quæcunque maiori dispensationi res subiacent, non omni tempore commodè aguntur, quales Christi res erant, res autem eorum, qui maiora negligunt, & humilio

Hier. 12.
Luc. 21.
Leuit. 1.
Psal. 5. 6.
Esa. 9.
Ezech. 8.
Eccl. 30.

& humiliora sequuntur, quouis tempore suscipi possunt. Quas ob res meum quidem nondum, vestrum autem tempus semper paratum est, &c. *Non potest mundus odisse vos, &c.* Commodè his verbis, & illos terrestribus rebus non nihil adhuc inhiantes arguit, & alteram artificiosissime affert responsionem: quia ostendit adhuc eos ignorare, quis ipse sit: ac ideo longe ab eo disiectos esse, vt qui huius mundi magis quam virtutis vitam admirantur: fuit autem saluatori nostro consuetudo, parua causa data, multa vtiliter audientibus dicere. Semper igitur, inquit, simile sibi quisque amare solet, & morũ similitudo mirificè ad amorem conglutinat. Videtis, quia mundus non odit vos, sentitis enim vt ipse me odit, quia perperam operantem accuso, quare vos absque periculo in solẽnitatem istam proficisci potestis, ego autem minime: loquar enim omnino, si venero, quæ illi conducunt. Sed veritas odium parit, & itam voluptuosi animi incendit; cum nolit delicio-
Amos 5. sam vitam contemnere. Hinc dicimus non inconsideratè arguendum esse, neque coram hominibus increpandum. Non argue, inquit, malos, ne te odio habeant: non enim absque detrimento esse odium potest: quare dicendum potius est ad audientium aures, pronus enim ad peccandum mundus est: peccata vero redargutione relinquuntur, quorum vel nominatio sola, redargutio quædam est. Nam, qui prauitatem ipsam vituperat, illos reprehendere videtur, qui praui sunt. Quando igitur ad arguendum necessario doctor vocatur, cum aliter curatio haberi posse non videatur, tunc, quia molestè fert, qui redarguitur, multa ex odio mala nascuntur, propterea Christus ait, odio se haberi à mundo: quia mundus monitionem, quæ increpationis aliquid semper habet, ferre non potest: animus enim voluptati deditus grauiter fert, si à voluptate auocetur. Hæc dixit Saluator, nõ, quia nullo se modo in solennitatem ascensurum ostẽdere velit, nec, quia ab vtili redargutione animum remouerit, sed quia opportuno
Ioan.15. tempore cuncta erat facturus. Simile quid etiam discipulis dicit: cum enim eos consolaretur propter futuras aduersus eos in prædicatione veritatis tentationes, si è mũdo, inquit, fuissetis, mundus quod suum erat, diligeret: quoniam vero de mundo non estis, propterea mundus vos odit: mundum vero in his omnibus non visibiles creaturas appellat, sed eos, qui res caducas, atque instabiles toto animo amplectuntur, qui virtutis amicos quasi hostes oderunt, diligunt autem omnes, qui, cum simili turpitudine teneantur virtutis inimici sunt. *Vos ascendite ad diem festũ, &c.* Apertissime modo nolle se vna cum Iudæis festũ agere diem, & vmbras cum illis sequi dominus affirmat. Nam quod ad paucos, & ad fratres dictum est, ad totum genus Hebræorum pertransit. Non enim societatem fratrum spreuit: quippe qui cum eis in Galilæa versabatur, nec dubito, quin propter opinionem cognationis etiam conuiueret, sed per fratres, totum Iudæorum genus intelligit: quibus cum solennem, festúmque diem per vmbras celebraturum se negat: vt prophetica quoque voce prædixit; odi, ac repuli festiuitates vestras, &, si obtuleritis mihi holocausta, & sacrificia, non
Esa.1. accipiam. Remoue à me sonum cantuum tuorum, & psalmos organorum tuorum non audiam; spiritus enim Deus est, & adorantes eum, in spiritu, & veritate adorare oportet. Spiritus ergo
Ioan.4. Deus cum sit, spirituali honore gaudet. Legales etiam boum, atque pecudum cædes, thuris, similæ, vini, oleique oblationes, varios spiritualis virtutis numeros figuratè significabant, vos igitur, inquit, qui vmbris adhuc inhæretis, qui Iudaicę legi affecti estis, ascendite in hũc festũ diem, per vmbras celebraturi. Ego vero, cui vmbræ iam cordi non sunt; non ascendo, quia per figuras celebrare iucundum non est: expecto autem veræ solennitatis tempus; quod nondum impletum est. Tunc enim in splendore sanctorum cum eis conuiuam in gloria patris, quæ super omnia fulget: suum vero tempus appellat, sua enim solemnitas est: ipse magister eius est: ipsi prophetica voce attribuitur: dicit enim ad impios, & malè viuentes diuinus ille Oseas, quid facietis in die so-
Osee.9. lemnitatis Domini, & in die festo eius? id est, quomodo, qui labores virtutis aspernati estis, qui Dei charitatem neglexistis, ad cælestem solemnitatem ingredi poteritis? aut quomodo cænæ illius Dominus, atque magister, non ejiciet vos, dicens?
Matth.22. Quomodo intrastis huc absque veste nuptiali?
Zacha.14. Cognata his Zacharias quoque propheta scripsit; Omnes, inquit, qui de vniuersis gentibus reliqui fuerint, qui venerunt contra Hierusalem, ascendent de anno in annum, vt adorent regem Dominum exercituum, & celebrent festiuitatem tabernaculorum. Ascensuros enim residuos ait, & ad adorationem magni regis, & ad diem festum scenopegiæ. Nam quamuis multi per gratiam vocati sunt, pauci tamẽ admodum in supernam Hierusalem ascendunt: pauci enim electi sunt, vt ait
Matth.20. Saluator. Adorabunt autem non legali, sed spirituali adoratione, veræ scenopegiæ diem festum agentes, & illud summa cum iucunditate canentes;
Psal.27. Benedictus Dominus, qui exaudiuit vocem deprecationis meæ: in ipso sperauit cor meum, & adiutus sum, & refloruit caro mea. Reflorebit enim rursus, atque reuiuet: neque id absque Christo; ipse enim nobis resurrectionis initium, & veræ scenopegiæ ianua factus est, quod certe pro-
Amos 9. phetica voce sic dicitur; Et erigam tabernaculum Dauid, quod cecidit; tabernaculum enim, caróque Christi à sanguine Dauid sumpta, prima ad immortalitatem virtute Dei patris excitata est: vt
Act.2. etiam per quendam apostolum dicitur; hunc definito consilio, & præscientia Dei traditum per manus iniquorum affligentes interemistis: quem Deus suscitauit, solutis doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat teneri illum ab eo: & rursus, hunc Iesum suscitauit Deus: cuius omnes nos testes sumus. Quod autem scriptura soleat humanitatem Christi, quæ à semine Dauid sumpta fuit, Dauid appellare, omnibus patere arbitror. *Hæc cũ dixisset ipse, &c.* Diu manet in Galilæa, longius à regione Iudæorum semotus: vt, quamuis propter errores idolorum imperitissima gentilitas esset, nobilior tamen Iudæis conuersatione Christi efficiatur. Licet hinc (vt diximus) etiam ostendatur merito se gentes diligere, & Hebræos odisse. Quo-
Eccles.25. modo enim, qui omnia nouit, antequam producantur, ecclesiã gentium, quæ sic facilè fidem amplexura erat, non amasset, & ingratos Iudæos aspernatus non esset? præsertim cum illius pulchritudinem vel ante aduentus tempora concupisse scribatur? hanc vero Iudæorum dico synagogam, fornicatricem, & adulteram & duræ cer-

Non excludit receptas cerimonias, sed vult, vt mistis non sistamus, ibi principalẽ Dei cultũ statuentes.

Ezech.16. uicis appellet; audi, fornicatrix, Ezechiel inquit,
Hiere.3. domini verbum? Hieremias autem vt adulteram accusat clamans; sicut spernit mulier cohabitantem suum, sic me spernit domus Israel, dicit dominus. Hæc igitur veluti Deus præsciens, & pulchritudinem gentilis ecclesiæ iam prospiciens, & Iudæorum peruersos non ignorans mores, illam sicuti sponsam amplectitur, & hanc quasi adulteram odit: vtrumque tamẽ tempori opportuno reseruauit. Nã nec omnino synagogam ante crucem eiecit: nec Galilææ, id est, gentibus omnino se dedit, antequam illam eiecerit. Quamquam igitur dixerit non ascensurum se in illum diem festum, quoniam tempus suum nondum impletum erat, fratribusque permiserit, vt, si vellent, ascenderent: ascendit tamen post eos, nec aliter
Esa.53. dixit, nec aliter fecit. Quomodo enim, cuius in ore mendacium inuentum non est? sed non ascendit, festum diẽ acturus, sed admoniturus potius, & ad vitam æternam doctrina illos sua reuocaturus. Nam, quòd iste eius sensus verborum sit, inde apertissime patet; quia nõ ascendit simul cum fratribus, sed latentius, illis omnino dissimilis, qui ad festum diem hilari animo pergebãt. quando autem ad salutarem ibat passionem, tunc non occulte, sed pullo inuectus asinæ in figura populi noui, magna adolescentulorum multitudine precedente, per quos venturi populi multitudo significabatur, ascendebat: clamabãt autẽ, qui præ-
Matth.21. cedebant; Benedictus qui venit in nomine domini, osanna in excelsis. Quoniam ergo latenter ascendit, non ad diem festum, sed ad docendum se Hierosolymam petiisse ostendit. nõdum enim, vt diximus, Hebræos omnino reliquit. Dixisse verò ipsum, quòd nõ ascendet, & tamen ascendisse, in libro Exodi priscis temporibus figura significa-
Exod.32. catum inuenies. Nam, cùm Moses in cacumine montis diutius moraretur, legem à Deo expectans, cumque vitulum (Dei pietate neglecta) Hebræi colerent, nequitia hominum irritatus, perdere genus eorum minatus fuit. Et tandem dixit ad Mosem; vade, & ascende hinc tu, & populus
Exod.33. tuus, quem eduxisti de terra Ægypti, ad terram, quam iuraui, Abrahæ dicens; Semini tuo dabo ipsam, & mittam ante faciem tuam angelum meum. Respondit Moses; nisi tu nobiscum venias, non educes me hinc. Et quomodo cognosci poterit inuenisse me, ac populum tuum apud te gratiam, nisi nobiscum veneris? Tunc dicit dominus ad Mosem, & hoc verbum, quod dixisti, faciam, inuenisti enim gratiã apud me. Vides prius dictum esse à Deo propter populi peccatum non ascensurum se cum illis, sed angelum quendam missurum: postea verò propter Mosem, & patrum memoriam venia data, cum illis seipsum præsentem fore promittit. Similiter igitur etiam hic cum propter incredulitatem Iudæorum iturum se negauerit, tamen propter sanctos paucos, & sollicitationes suas ascendit, non vt ad festum diem, sed vt salutarem illis doctrinam proponeret, nec angelo ad hoc ministerium vtitur, sed ipse salutaris doctrinæ minister fit. *Iudæi ergo quærebant eum, &c.*
Esa.65. Quærunt Iudæi Iesum, nõ vt credant in eum: obtulisset enim hoc modo se illis, vt scribitur; Apparui non quærentibus me; inuentus sum à non inuestigantibus me, sed ex multa vanitate animi in gentium mores delapsi, diuinæ gratiæ splendore non illuminabantur. sapientes enim gentium longos reuoluẽtes sermones, & aranearum telas texentes, quod verè bonum, aut iustum secundum naturam est, diligenter quærere simulant, cum vmbram solummodo sequantur, & virtute vera vacui, ac superiore sapientia omnino carentes, ad nullam plerunque vtilitatem multa conscribunt. Iudæi quoque illos imitati, & ignorantiam illorum admirati, Iesum quærunt, non vt credant, quod re ipsa patuit, sed vt dicacitatem suam in eum exerceant, & hoc modo inextinguibilem super capita sua flammam incendant. Præterea inde quoque patet, non bono animo illos Iesum quæsiuisse: quia cur non adest, solummodo quærunt, affuisse namq; oportere opinabantur festum diem illis agentibus tantorum author̃ miraculorum. Ita iocunditatem potius ex admiratione signorum, quàm vtilitatem venari videbantur: & peritiam habere legis iactantes, & prophetarum dicta non ignorare, non recordantur scriptum esse; Quærite Deum, dum inueniri
Esa.55. potest; inuocate eum, dum prope est: derelinquat impius viam suam, & vir iniquus cogitationes suas, & reuertatur ad dominum, & miserebitur eius. Animaduertis, quòd non sufficit ad salutem, si solum quæris, sed oportet, cum inueneris, obedientia, & fide ad illum reuerti. Sed, quoniam nec in mentem quidem hæc sibi veniebant, merito audiant, quomodo dicetis; sapientes nos sumus, & verbum domini nobiscum est? verè mẽdacium
Hier.8. operatus est stylus mendax scribarum; confusi sunt sapientes, perterriti, & capti sunt, & sapientia nulla est in eis. Verbum enim domini proiecerunt. Quomodo enim non reprobarunt, quem non susceperunt? aut quomodo non contemnebant sic imperite de ipso dicentes; vbi est ille? Arrogantium enim hoc dictum. nam quamuis propter miracula, magnam de ipso debuissent opinionem habere, nondum tamen magnum quid de ipso dicere videtur. *Et murmur multum erat.* Difficile semper inuentu bonum est, & veritatis pulchritudo plurimos latet, non enim possunt indoctiores, qui, quodcunque sibi visum fuerit, absq; diligenti examinatione sequuntur, veritatem rerum rectè intelligere, nec dicentem Paulum audiunt; sitis probi nummularij, omnia enim probanda noueris, vt certius veritatem consequi
1.Thes.5. possis. Audiant, quæso, atque attendant, quicunque Iesum ex arrogantia non admirantur. Gustate, & videte, quia suauis est dominus. Nã, quem-
Psal.33. admodum qui gustu præcipuam mellis qualitatem probant, ex minima, quam gustauerunt, particula totum cognouerunt; sic qui vel parum saluatoris verba intellexerunt, bonum esse ipsum cognoscent, & cognoscentes admirabuntur: prudentiores igitur Iudæorum Christo adsunt, &
Ioan.3. pene rectam de illo sententiam efferunt, nõ posse putantes opera Dei quemquam facere, nisi aut Deus ipse natura sit, aut Dei particeps, & gratiæ plenus, & idcirco bonus. longe autem à veritate oberrant, qui non erubescunt seductorem appellare; qui merito audient; væ, qui dicitis malum bonum, & bonum malum; qui putatis tenebras lucem, & lucem tenebras. In eodem enim loco
Esa.5. constitutus est, qui probitatem accusat, & qui adest improbitati, qui turpia quasi plena pulchritudinis admiratur, & pulchris sordes imponere conatur. Sed hæc opprobria Iudæorum prædicta
Osee 7. iam à prophetis erant. Væ, inquit, eis, qui resilierunt

runt à me: redemi eos; ipsi autem aduersus me falsa locuti sunt. *Nemo tamen palam loquebatur, &c.* Cum ipsi Iudæi murmurent, Iudæorum tamen, inquit, timore, nemo de illo palam loquebatur, sed præcipue hic Iudæos, Iudæorum principes appellauit: indignum enim (vt mihi videtur) iudicauit homines adeo à pietate remotos, sacerdotes, aut seniores populi apellare, quos per prophetam, vt spiritalis vineæ corruptores Deus accusat, dicēs; Pastores multi demoliti sunt vineam meam, conculcauerunt partem meam, dederunt portionem meam desiderabilem in desertum solitudinis, posuerunt eam in dissipationem. quomodo enim dominicam vineam ipsi iniquitate sua non deuastarunt, qui non modo nihil ad cultum ipsius conducunt, verum etiam studio, & opera faciunt, vt populus timore pressus, non pareat recte docenti? Argumentum autem est, nimium illis plebem subiectam fuisse; quia nec laudare quidem, quod laudādum putant, palam audebant. Quemadmodum igitur gubernator, cum ipse gubernandi rationem habeat, cæteriq; omnes, qui in eadem sunt naui, sibi apprime obtemperent, ipse solus culpam habebit, si nauem in cautes, & scopulos illiserit, aut auriga, si agens in inuia currus fregerit, ita certe Iudæorum principes, quia subiectam, parentémque plebem habeant, non iniuria perditionis omnium rationes
Hier.10. relaturi sunt. Quod autem ipsi perditionis populi causa fuerint, Hieremias etiam testatur dicens; Stulte pastores egerunt, & dominum non quæsierunt: propterea non intellexerunt omnis grex, & dispersi sunt.

BEDAE VENERABILIS
presbyteri eiusdem Euang. expositio.

Ex comment. in Ioan.

Post hæc, inquit euangelista, *ambulabat Iesus Galilæam, &c.* Hoc infirmitatis nostræ præbebat exemplū, non ipse perdiderat potestatem, sed nostram consolabatur fragilitatem. Futurum enim erat, vt dixit, vt aliqui fideles eius absconderent se, ne à persecutoribus inuenirētur: & ne illis pro crimine obiiceretur latibulū, præcessit in capite, quod in membris confirmaretur. Potuit enim Christus ambulare in Iudæam, & non occidi, qui
Ioan.10. ait; Potestatem habeo ponēdi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Hanc potestatem ostendit dum voluit, dum ad vocem
Ioan.18. illius retro ceciderunt, qui eum cum armis venerant apprehendere. *Erat autem in proximo dies festus Iudæorum scenopegia.* Scenopegia est dies festus, quo
Leuit.23. Iudæi mense septimo in tabernaculis sub ramis arborum habitare diebus septem iubebantur, ad memoriam habitationis illorum in eremo. Iste erat dies festus, quem Iudæi magna solennitate celebrabant, velut reminiscentes beneficiorum domini, qui eos eduxit de terra Ægypti. Dies festus Azymorum Iudæorum dicitur nō vnus dies, sed quotquot illius festiuitatis fuerunt, quasi vnum diem festū propter vnius festiuitatis consuetudinem nominare solebant. *Dixerunt ergo ad eū fratres eius, &c.* Fratres domini vsitatissimo sanctæ scripturæ more consanguinei sanctæ Mariæ semper virginis dicebantur. Nam Abraham, & Loth, & Laban, Iacob, fratres sunt dicti, cū esset Laban auunculus Iacob. Cum ergo audieritis fratres domini, Mariæ cogitate sanguinitatē, non iterum parientis vllam progeniē. Diximus fratres qui fuerūt: audiamus quid dixerunt; *Transi hinc, & vade in Iudæā, &c.* Opera domini discipulos non latebāt, sed istos latebāt. Isti enim fratres, id est consanguinei, Christū cōsanguineum habere potuerūt: credere autem in eū ipsa propinquitate fastidierunt. ideo cōtinuo euāgelista secutus est, *Neque enim fratres eius credebant in eum.* Quare in eum non credebant? Quia humanam gloriam requirebant, dicentes ad eum; *Transi hinc, & vade in Iudæā, vt, &c.* Nam his verbis ostenditur gloriam illius carnaliter quærere eos, quasi dixissent; Facis mirabilia, sed absconde. Transi in Iudæam, vt principatus gentis, & ciuitas caput regni videant mirabilia tua. Innotesce, appare omnibus, vt laudari possis ab omnibus. Quid ergo ad hæc dominus Iesus dicit? *Meum tempus nondum aduenit, &c.* Apostolus *Galat.4.* dicit; Postquam venit plenitudo temporis, misit Deus filium. Tempus vero gloriæ Christi nōdum venit cū hæc locutus est. Quid illi videntur quærere, qui ei suadebant ire in Iudæam, miracula facere, mundo innotescere? Ne latens, ignobilis putaretur. Sed ille voluit altitudinem humilitatem præcedere, & ad ipsam celsitudinem per humilitatis viam peruenire. Tempus autem vestrum, id est, mundi gloria, semper est paratum. erit enim tempus gloriæ. Qui venit in humilitate, veniet in altitudine. Qui venit iudicandus, veniet iudicaturus. Qui venit occidi à mortuis veniet iudicare de viuis & mortuis. *Vos ascendite ad diem festum hunc.* Quid est *hunc*? Vbi gloriam humanam quæritis. Quid est *hunc*? Vbi extendere vultis carnalia gaudia, nō æterna cogitare. *Ego non ascendo ad diem festum hunc, &c.* In diem festum gloriam vos humanam quæritis: meum vero tempus, id est, gloriæ meæ, nondum venit. Ipse erit dies festus meus nondum diebus istis percurrens, & transiens, sed permanens in æternum. Ipsa erit festiuitas, gaudium sine fine, æternitas sine labe, serenitas sine nube, *Hæc cum dixisset, ipse mansit in Galilæa, &c.* Ideo non ad diem festum hunc, quia nō gloriam temporaliter quærebat, sed aliquid docere salubriter, corrigere homines, de Dei festo æterno admonere, amorem ab hoc sæculo auertere, & in Deum conuertere. Quid est autem, quasi latenter ascendit ad diem festum? Nō vacat & hoc domini opus. Nam omnes dies festi Iudæorum in figura fuerūt. Ideo latenter ascēdebant in eis, quia Christus latuit in illis: populo priori occultus, modo vero meliori populo manifestus: quia quod ille populus in vmbra agebat, nos iam manifesta luce facimus. vnde licet intelligere vel hanc domini responsionem, qua ait; *Ego nō ascendo ad diem festum hunc*, ad passionem illius pertinere: quia Christus non in festiuitate scenopegiæ, sed in festiuitate Paschali, qua agnus occidi solebat, crucem ascendit. Iudæi autem quærebant eum in die festo, antequam ascenderet. priores enim fratres ascenderant. Non tunc ascēdit ille, quando illi putabant, & volebant, vt iam hoc impleretur, quod ait, non adhuc, id est, ad quem vos vultis, primum, vel secundum diem. Ascendit autem postea, vt euangelium loquitur, mediato die festo, id est, cum iam illius diei festi tot dies præteriissent, quot remansissent. Ipsam enim festiuitatem, quantum intelligendum est, diebus plurimis celebrabant.

Dice

Dicebant ergo. Vbi est ille, &c. Vnde murmur? De contentione. Quæ fuit contentio? *Quidā enim dicebant quia bonus est, &c.* De omnibus eius seruis hoc dicitur modo. Quicunque eminet in aliqua gratia, alij dicunt, bonus est: alij, non, sed seducit turbas. Vnde hoc? quia vita nostra absconditа est cū Chri
Coloss.3. sto in Deo. Hoc patitur corpus Christi vsque in finē seculi à mundi amatoribus, quod tunc passus est à Iudæorum murmuratoribus: necdum frumentum à paleis segregatū est, vt grana frumenti congregentur in horreum, & paleæ comburantur igne æterno. Quod dictū est ergo de domino, valet ad consolationē de quocunque hoc dictum fuerit Christiano. *Nemo tamen palam loquebatur de illo, propter metum Iudæorū. Qui dicebant, bonus est.* nam qui dicebant, *seducit turbas*, sonitus eorum apparebat tanquam aridorum foliorum. *Seducit turbas*, clarius sonabant. *Bonus est*, pressius susurrabant. Modo autem, fratres, quanuis nondū venerit illa gloria Christi, quæ nos æternos factura est, modo tamen ita crescit ecclesia eius, ita quam dignatus est per cuncta diffundere, vt etiam susurretur, *seducit turbas*: sed clarius personet, *bonus est.* nā noua hæresis in angulis occulte susurrat, Christus est adoptiuus. sed clarius vniuersalis sanctæ ecclesiæ vox resonat, Christus est filius Dei proprius. Sibilant quoque serpentino ore, Christus nuncupatiuus est Deus, sed expressius firmiusque fidelium omnium vnanimitas clamat, Christus bonus est Deus, verus est Deus: teste egregio prædicatore, qui ait, Quorum patres, ex quibus Christus, qui
Rom.9. est super omnia Deus benedictus,

Forte innuit illam de qua condemnatus fuit Elipprandus Episcopus Toletanus in Synodo Aquisgran.

THEOPHYL. EPISCOPI
Bulgar. superioris Euang. expositio.

Versabatur Iesus post hæc in Galilæa. Nō volebat enim in Iudæa versari. &c. Noluit Iesus in Iudæa ambulare, propter homicidas Iudæos, non vt timens mortem, poterat enim in medio illorum ambulare: sed, si hoc semper fecisset, non creditus fuisset homo, sed habitus fuisset phantasma. Vnde nunc quidem secedit, confirmans, quòd vere homo: & confutans omnes, qui dicunt eum secundum apparentiam tantum incarnatum, sicut Manichæi, Marcion & Basilides, & similes dicunt. Aliàs etiam quum esset in medio ipsorum insanientium contra ipsum, manebat illęsus, & ostendebat suam deitatem: confundens Paulum Samosatenum, & docens omnes, quòd non purus homo, sed & Deus fuerit. Secedit in Galilæam nunc. Nam, quia nondum aduenerat tempus passionis, vanum, & superuacuum erat in medio inimicorum suorum versari, & maioris semper rabici illis authorem fieri. *Erant autem*, inquit, *Sce-*
Exod.23. *Deut.18.* *nopegia.* Operepræcium fuerit dicere de festis, quę faciunt Iudęi. Tria enim erāt: vnum pascha, quod fecerūt egressi ex Ægypto, quod & primum apud ipsos erat; secundū pentecosten, quod celebrabant quidem vt liberati à malis, quibus in solitudine affligebātur: ingressi autem in terram promissionis, manipulos in festo illo tāquam primitias offerebant: tertium Scenopegia, quod celebrabant in gratiarū actionē propter cōuectas fruges mense Septembri. Tunc enim gratias agebant domino, conuectis omnibus fructibus. Ideo & tabernacula fiebant, & quasi sub dio agentes lætabantur. vnde Psalmos quosdam Dauid, qui inscripti sunt pro torcularibus, quidam compositos esse dicūt in hoc festum. Nam tunc torcularia sua implebant, & vuas premebant, propterea quę agebant gratias, & Psalmis vtebantur atque aliis in gratiarum actionem. Talis est Psalmus viij. ideo & propheta in ipso meminit bonorum homini à Deo datorum. Significant autem hæc, Pascha transitum nostrum ex infidelitate ad fidem: Pentecoste, ingressum in ecclesiam, vt terram aliam promissionis, quando scilicet & panem manducamus, sumentes diuina mysteria. Non enim simul atque crediderimus, trāsuerimúsque ab incredulitate, mox & panē comedimus, sed oportet primum baptizari, vt digni siamus, qui stemus cum baptizatis in ecclesia, & tunc de pane participemus. Scenopegia autem resurrectionē, quando omnes quidem fructus nostrorum operum consummantur, tabernaculáque nostra per mortem destructa, iterum construuntur. Sunt & alij diuiniores sermones de his festis, at de his nunc non est dicendi tempus. Exponimus enim hoc, quod multis vtilius. Itaque, quum esset festum Iudæorum, quod vocatur Scenopegia, quia viderunt eum fratres eius non apparatum ad iter, inuidentes ei dicunt; *Transi hinc, & vade illuc, vt discipuli tui*, hoc est, turbæ, quæ te sequuntur, videant, quæ facis. Nō enim de duodecim dicit, sed de iis, qui illum aliàs sequebantur. Arguebant autem eum fratres eius, filij scilicet Ioseph, propter duas affectiones, timorem, & vanam gloriam. Ideo & dicūt; *Nullus enim in occulto facit aliquid*, id quod est formidinis: *& quærit ipse palam esse*, id quod vanæ gloriæ. *si hæc facis, manifesta teipsum mundo.* Hoc autem loco insinuant: Haud bonam opinionem habemus de iis, quæ à te fiunt. Nam, si hæc facis vt bona, manifesta teipsum. si autem te occultaris, manifestum, quòd mala faciens occulteris. Cuius autem gratia in his quinque mensibus, quum nihil aliud narrasset Euangelista, quam signum hoc de panibus, & sermonem domini ad comedentes, quem postea ingrati irridebant, alia transiliit, dicens; *Erat autem prope festum Iudæorum Scenopegia?* Nam quod opera quinque mensium in intermedio fluerit, manifestum hinc. Quum enim miraculum panum faceret, pascha erat, quod habebatur apud illos primo mense, quem Romani Martium vocant: nūc autem Scenopegia mense fiunt Septembri. Quare igitur hoc fecit Euangelista? Eò quòd non erat opus omnia enumerare. Et aliter; Euangelistæ illa studuerunt dicere, propter quæ reprehensio aliqua, vel controuersia apud Iudæos subsequebatur. Dignum autem est feritatem illorum admirari quomodo non erubescant dicere illa, quæ videbantur afferre ignominiam quandam magistro. Vnde Euangelista multa miracula, & verba domini transcurrens, infidelitatem fratrum, & ea, quæ illi opprobrāt, narrat. Vnde autem illa incredulitas? Ex voluntate, & inuidia. Solēt enim cognati semper inuidere. Veruntamen attende, quòd qui tāta infidelitate affecti erant in illum, antequam crucifigeretur, illi ipsi erant, qui, vbi glorioſum eum viderunt, & miracula facientem, post crucem, & ignobilitatē, quæ videbatur, testati sunt, apostoli, & prædicatores, & episcopi facti. Vnde sine contradictione illum resurrexisse viderunt. Non enim exposuissent se pro illo, nisi certa quædam, & solida habuissent

Psal.80. & 83.

Christi fratres, filij Ioseph, sed alij de consobrinis intelligunt.

argumenta de eius resurrectione. *Dicit ergo eis Iesus, Tempus meum nondum adest, &c.* Fratres quidem domino inuidentes, arguunt eum metus, & arrogantiæ. Ille autem quid dicit ad eos? num durè loquitur? minimè, sed mansuete. Non enim dixit; Vos, qui estis, qui talia mihi consulitis, & ita docetis? Sed quid inquit? *Tempus meum nondum adest*, hoc est, crucis, & mortis, *Tempus autem vestrum semper est paratum.* Vos, inquit, etiamsi semper cum Iudæi conueneritis, non occident illi vos, qui eadem sectamini, quæ illi: me autem statim occisuri sunt, si quidem viderint ad festum veniētem. Vel & aliter hoc intelligendū. Nam, qui beatos facit lugentes in hoc seculo, similia & nūc loquitur, & quæ ad omnes sanctos pertinere possunt. Non est enim, inquit, tempus festiuitatis, quū videam in plenitudine Iudæorum omnem vigere malitiam. Luctus enim, & lamenti tempus est, quum veritati quidem obsistitur, diuina autem volūtas non seruatur. Igitur propter hæc mihi non est tempus festiuitatis: at vobis quidē, vtpote iis, qui cum Iudæis consPirant, & mundo addicti sunt. Non mirum, si festum agatis cum iis, qui vobis similes sunt. & vos quidem mundus non potest odio habere, hoc est, ij, qui mundana sapiunt, veluti (sicut dictum est) sui similes: me autem odio habet, quia redarguo opera eius. Liberior enim reprehensio odium parit. Mittit igitur fratres ad festiuitatem, ostendens, quòd non cogat cum eo manere, si quidem nolint. Attende autem quomodo ad duo crimina, quæ intentabant illi, metum dico, & vanam gloriam, duo etiam responsa dat. Ad metum quidem dicendo, arguo opera mundi, hoc est, eorum, qui mūdum sapiunt. Non autem arguissem, si quidem meticulosus essem, vt putatis. Ad vanam autem gloriam, non compellendo eos vt secum maneant. Nam, si inanis gloriæ crimini fuisset obnoxius, neutiquam illos à se dimisisset: quia arrogantibus magnę pompę cordi sunt. Itaque, quia duo hæc opprobrauerāt, meritò contra duo illa restitit, ostendens grauem illorum suspicionem. *Tempus enim meum nondum impletum est*, significat, quòd nondum est tēpus mortis, & crucis, oportet enim me adhuc in carne viuere, vt plura signa faciā, & plures doctrinas exponā, atque ita vt plures turbas in fide instruam, & discipulos meos confortem tam per plura signa, quàm per doctrinas. Nondum igitur, inquit, vrget tempus mortis, vt obiiciam me iis, qui contra me insaniunt: propterea neque ad festum, ascendo. *Hæc autem quum dixisset illis, mansit in Galilæa, &c.* Quare dicens fratribus; Non ascendo ad diem festum, ascendit? Non dixit simpliciter, non ascendo; sed, nunc, hoc est, vobiscum. Nam principio quidem ascendere detrectabat, vtpote ferueutibus furore Iudæis. Post hæc autem, quum festum soluendum esset, ascendit, quando & insaniam illorum verisimile erat mitigatam esse. Et aliter quoque; Non fecit contraria iis, quæ dixit. Non enim ascendit diem festum acturus, sed docturus: & non cum hilaritate, qua solent celebraturi ferias, sed clam. Delitescit autem, vt confirmet se hominem. Nam, si comparuisset, insaniuissent vtique contra eum, occidere illum cupientes; &, si non permisisset eis hoc facere, eo quòd nondum instaret tempus passionis, sed è medio eorum effugisset passionē, haberi potuisset, quod non vere, sed apparenter tantum fuisset incarnatus: & propterea fugit, & secedit vt homo, quod hominis erat faciens. *Iudæi ergo quærebant eum in die festo, &c.* Præ multo odio Iudæi etiam nomen eius non proferunt. Non enim dicunt, Vbi est Iesus? sed, *vbi est ille?* Ita & paruo eius nomini aduersabantur. Considera autem quàm auidi fuerint cædis, quum neque per tempus festiuitatis illi parcerent, sed venari illum per illud volebant: ideo & quærebant. Tam paruam reuerentiam diei festo exhibebant, taliáque illorū erant opera. Murmur autem multum de eo erat in turbis, quoniam variæ de illo erant sententiæ: dicentibus quidem principibus, Seducit turbas: multis autem dicentibus, bonus est. Qui autem eum bonum dicebant, de turba erant. Et quòd hoc sit verum, manifestum est ex eo, quòd Euangelista dicit nullum fuisse ausum libere loqui propter metum Iudæorum. Manifestum enim, quod iam multo tempore de illo palam loqui ausi non fuerint, & timentes principes Iudæorum siluerint. Sed & eos, qui dicebant, *Seducit turbam*, coniectura est ex principibus fuisse, qui illum calumniabantur. Nam si fuissent ex turba, dixissent; Seducit nos. nunc autem, quum dicunt, *seducit turbam*, ostenditur, quòd non fuerint de turba, sed ex principibus, qui talia dicebant. Vide autem vbique principes corruptos, subditos vero incorruptos. Veruntamen, quia viriliore anima carebant, adhuc imperfecti manebant, & libere nihil audebant.

ERICI IN SVPERIVS
Euang. Hom.

DOminus noster Iesus Christus per omnia memor nostræ salutis, in cunctis, quæ faciebat, futuris fidelibus suis exēpla, quæ imitari deberent, proponebat. Quia enim persecutionem infidelium præuidebat causa sui nominis in sancta Ecclesia excitandam, sciebat etiam infirmiora membra sua immanitatem persecutionis tolerare non posse: ne hi tales salutem desperarent, & quasi à Christo se alienos arbitrarentur, si vnquā territi passionem refugissent, dignatus est eis Dominus præcepto simul & exemplo consulere. Præcepto quidem, quo tales ingruente persecu- *Matth.2.*
tionis tēpore fugere permisit, dicens; Si vos per- *Matt.10.*
secuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliā: Exemplo verò, quod adhuc puer ad declinādam Herodis sæuitiam, non solùm de ciuitate in ciuitatem, verùm etiam de regione in regionem fugere dignatus est, delatus à parentibus in Ægyptum. Factus etiam iuuenis, cùm eum Iudæorum principes propter Euangelij prædicationem vellent interficere, crebrò Iudæam deseruit, & ad alias transiit regiones; ne videlicet membra illius hoc facere metuerent, quod nouerant in suo capite præcessisse, néve alicui pro crimine obiiceretur, si quādo captus formidine, fugæ præsidium requisisset. Ait enim sanctus Euangelista, qui lectus est; *Quia ambulabat Iesus in Galilæam. Non enim volebat ambulare in Iudæam, quia quærebant eum Iudei interficere.* Neque enim Dominus suam amiserat potestatem, sed nostram hoc faciens consolabatur infirmitatem. Nam si vellet, poterat tutus inter illos ambulare, qui ipsam quoque mortem in potestate se habere testatur, dicens; Potestatem habeo

beo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam. Denique hanc potestatem demonstrauit, quando tempore passionis ad vocem illius ij, qui ad eum comprehendendum venerant, abierunt retrorsùm, & ceciderunt in terram. Sed omnia prouidentissima dispensatione disponens, præbendi gratia exempli, vt dictum est, dignatus est ad tempus se persecutoribus absentare. *Erat autem in proximo dies festus Iudæorum, Scenopegia.* Scenopegia erat festiuitas tabernaculorum, quādo mense septimo omnes Iudæi in tabernaculis lege præcipiebantur habitare, in memoriam illius temporis, quo per xl. annos in tabernaculis absque vllis domibus commorati sunt in deserto. Dies autem festus dicitur, non quò tantùm vna die ista ageretur festiuitas (nam per septem dies in tabernaculis habitabant) sed quotquot dies essent eiusdem celebritatis, vnam diem propter vnam solennitatem consueuerant appellare Iudæi. *Dixerunt ergo ad eum fratres eius: Transi hinc, & vade in Iudæam.* Fratres Domini vsitatissimo more sacræ scripturæ, consanguinei ipsius secundum carnem, confobrini videlicet, ipsius intelliguntur. Nam quòd quidam hæretici dixerunt, fratres Domini appellari filios Ioseph sponsi Mariæ semper virginis, de quadam vxore eius Esta nomine, nulla authoritate subnixum est, atque ideò à fidelibus nullo modo recipiendum. Sciendum siquidem, quòd in sacro eloquio fratres tribus modis dici solent, natura, gente, & cognatione. Natura, sicut Iacob, & Esau. Gente, sicut omnes Iudæi, de quacunque tribu fuissent, fratres appellabantur. Vnde dicitur in lege; Si attenuatus frater tuus Hebræus vendiderit se tibi. Cognatione, sicut Abraham, & Lot fratres dicti sunt, cùm Abraham patruus fuerit Lot. Scriptum est enim; Dixit Abraham ad Lot; Ne quæso sit iurgiū inter me, & te, & inter pastores meos, & pastores tuos; fratres enim sumus. Quartus quoque modus addi potest religionis, secundum quam omnes Christiani fratres dicimur, qui vnum Deum patrē nos habere gaudemus. Illo ergo tertio modo, quo iuxta cognationē fratres vocati diximus, & hic, & vbicunque fratres Domini legimus, hoc vocabulum recipere debemus. Hoc itaque modo Iacobus frater Domini dictus est: quia filius fuit Marię matertęræ Domini. *Dixerunt ergo fratres eius ad eum: Transi hinc, &c.* Quare ista dicerent, S. Euangelista aperire curauit, cùm subsecutus adiunxit, *Neque enim fratres eius credebant in eum.* Potuerunt enim secundum carnem consanguinei Christi esse, sed credere ipsa propinquitate dedignati sunt: & quoniam gloriam mundanam requirebant, in eum, quem gloriæ huius contemptorem nouerāt, credere nolebant. Putabant ergo illum tantum esse hominem, atque ideò eum ex sese metientes, & sicut ipsi honoris erant cupidi, ita eum arbitrantes ab hac cupiditate nequaquā esse immunem, quasi consolantes, & consilium ei dantes, dixerunt, *Transi hinc, & vade in Iudæam*, vbi caput regni totius est, vbi metropolis ciuitas, & venerabile omni mundo templum, vt ibi hominibus innotescas, & ab omnibus glorificeris. Quod verò dicunt; *Vt & discipuli tui videant opera tua, qua facis*: Videbant quidem sancti Domini discipuli opera ipsius, sed non ad hoc, quod illi quærebant, vt ea terrenis, & popularibus fauoribus attollerent, quoniam diuina opera diuinis laudibus nouerāt efferenda. Sed audiamus, quid amatoribus gloriæ Dominus respōderit: *Tempus meum nondum aduenit.* Illi quidem suadebant ire in Iudæam, & suam potentiam miraculis mundo innotescere, ne latens, ignobilis, & inglorius haberetur. Verùm Dominus respōdit, nondum aduenisse tempus gloriæ suæ. Prius fuit tēpus humilitatis eius, per quam ad cælestem sublimitatem dispōsuerat peruenire. Ait ergo; *Tempus meum*, id est, tempus meæ glorificationis nondum aduenit. Primò nanque passurus, & sic demum resurgendo, & ad cælos ascendendo erat glorificādus. *Tempus autem vestrum*, ait, *semper est paratum.* Tempus videlicet gloriæ, quam semper affectatis, propter quam omnia facienda putatis. Sed, licet omni studio mundi gloriam quæreret, eam consequi non valebāt: quoniam gloria suos persequitur, & ambit contemptores, despicit, & execratur suos appetitores. Quos benè notat illa fabula, qua dicuntur quidam ita apud infernum damnati, vt saxum ingens contra montem voluant. Sicut enim qui lapidem ad altiora impellit, retroactus pōdere saxi, ad inferiora relabitur: sic ambitiosi quique turpem patiuntur repulsam, nec ad id, quod conantur, valent assurgere. Tempus ergo gloriæ Christi nondum aduenerat, quod plenissimè erit in fine seculi, quando is, qui venit iudicandus, veniet iudicaturus viuos, & mortuos: & qui se exhibuit in humilitate, apparebit in maiestate. *Vos ascendite ad diem festum hunc. Ad hunc*, inquit, *diem ascendite*, in quo vos ad mundi gloriam extenditis, nec cælestem cogitatis. *Ego non ascēdam ad diem festum istum, quia tempus meum nondum impletum est.* Quare dicit Dominus; *Non ascendam*, cùm in sequentibus mediante iam die festo legatur ascendisse? Sed est attendēdum, quòd dicit; *Ad diem festum istum.* Tunc enim non cum illis ascendit, sed post aliquot dies festiuitatis emensos. *Quia tempus meum*, hoc est, gloriæ meæ, *nondum impletum est.* Tunc enim erit meus festus dies, non certis diebus pertransiens, sed continua celebritate permanens. *Hæc cùm dixisset, ipse mansit in Galilæa. Vt autem ascenderūt fratres eius, tunc & ipse ascendit ad diem festum, non manifestè, sed quasi in occulto.* Quantùm ad literam, occultè Dominus ascendit, quia non fauores hominum requirebat, non pompis seculi, & stipantium sese turbarum obsequiis oblectabatur. Mysticè verò, occultus ascēdit, quia ipse in illis solennitatibus latebat, typicis hostiarum, quæ ibi offerebantur, sacrificiis præsignatus erat, sed non intelligebatur. Iam verò sub gratia sancti Euangelij manifestus est: quia quod illis in vmbra, & figura exhibebatur, nobis reuelata veritatis luce agitur. *Iudæi ergo quærebant eum in die festo*, quia ipse cum fratribus non ascenderat. Antequam veniret, quærebant eum, & dicebant; *Vbi est ille? Et murmur multum erat in turba de illo.* Murmur illud magnum de contentione factum est, quam inter se dissidentes habebant. Nam sicut Euangelista subiungit, *quidam dicebant, quia bonus est: alij autem, non, sed seducit turbas.* Alij enim eum bonum asserebant, alij seductorem blasphemabāt. Sed quod tunc de Domino ab impiis dicebatur, hoc ipsum hodiéque de fidelibus seruis eius dicitur. Nam quicunque religiosus est, & Deo in simplicitate cordis seruiens, ab irreligiosis, & malitiosis vituperatur, & ab aliis bonus, ab aliis impostor, & seductor vocatur. Hoc igitur valet plurimùm ad consolatio-

Impropriè nomine hæretici vtitur, cū Græci patres fere oēs asserant, Ioseph filios ex alia vxore suscepisse. Vide Hiero. aduersus Eluidium.

Iohan.10.
Iohan.18.

Leuit.25.

Genes.13.

nem nostram. Quare enim exhorrescant membra Christi, quod ipsi illatum est capiti suo? Non refugiunt serui Christi audire à seculi amatoribus, quod dictum est de Christo à Iudeis murmuratoribus. *Nemo tamen palàm loquebatur de illo propter metum Iudæorum.* Quòd dicit; *Nemo palàm loquebatur de illo*, ad illos tantùm respicit, qui dicebant; *Quia bonus est*: hi enim silentio, & voce minima, & sono pressiore loquebantur. Illi verò, qui dicebant; *Seducit turbas*, clariùs resonabant: eorũ sonitus clariùs audiebatur tanquam arẽtium foliorum. Sed Deo gratias, permutatæ sunt in melius voces. Quamuis enim necdum venerit illa gloria Christi, quam deuoti præstolamur, per quam æternitatis præmia nos adepturos speramus: tamen ita per vniuersum mundum iam dilatata creuit Ecclesia, sic sese per omnes orbis partes quaquauersum diffundit, vt eius laudes ab omnibus fidelibus libera, & excelsa voce psallantur, palámque dicatur ab vniuersis, quoniam bonus est. Si qui verò sunt hæretici, qui pauci velut nauis tabulæ post naufragium remanserunt, nõ apertè, sed velut in angulo susurrant potiùs, quàm loquuntur,
Psal. 62. quia sicut dicit Psalmista; Obstructum est os loquentium iniqua. Clauso nanque ore infidelium, aperta sunt ora fidelium, & iam laudant nomen
Psal. 149. Christi in choro, & psallũt ei in tympano, & psalterio: qui exaltatus in cruce traxit ad se omnia, vt in omnibus gẽtibus ipse solus colatur, & habea-
Ioan. 12. tur Deus super omnia benedictus in secula: Cui est honor, & gloria cum patre, & spiritu sancto per omnia secula seculorum, Amen.

INCERTI CVIVSDAM
sub nomine Eusebij Emisseni eiusdem Euangelij expositio.

HOc enim faciebat Iesus, non quòd mortem, vel quòd Iudæos timeret, sed vt fidelibus suis exemplum præberet. Vnde & alibi ait, Si vos persequuti fuerint in ciuitate vna, fugite in aliam. *Erat autem in proximo dies festus Iudæorum, scenopegia.* Scenopegia nanque festiuitas erat tabernaculorum, & habitabant filij Israel in vmbraculis septem diebus. Sed (sicut Apostolus ait) omnia hæc in figura contingebant illis. Illa enim festiuitas hanc nostram festiuitatem significabat, in qua viri sancti à Christi resurrectione vsque ad seculi consummationẽ à seruili & iniquo opere quiescentes, in bono opere perseuerant. Bene autem fiebat diebus septem, per quos ex tunc omnes isti dies significantur, siquidem non sunt dies nisi septem. Sed quare in vmbraculis habitabant, nisi quia vmbracula citò deficiunt, vtpote non habentia fundamentum, paruóque tempore in eis habitatur? Vnde & Apostolus ait, Non enim habemus hîc manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus. Et Psalmista, Quoniam incola ego sum apud te in terra, & peregrinus, sicut omnes patres mei. *Dixerunt autem fratres eius, Transi hinc, &c.* Qui sint autem isti fratres: sæpe iam diximus. Isti enim sunt, qui eius propinqui erant secundum carnem, consanguinei videlicet virginis Mariæ. Mos etenim est sanctarum scripturarum, quoslibet valde propinquos, fratres vocare. Carnales igitur fratres, carnale consilium dabant, quo saluator noster mundi gloriam acquireret, & suum nomen longius dilataret. Ideóque non in occulto, sed palàm & in conuentu multorum miracula Christum dominum facere admonebant. Ostendunt enim plures discipulos in Iudæam eum habuisse, qualis fuit Nicodemus, & multi alij qui eius opera videre cupiebant, in eo quod dicunt, vt discipuli tui videant opera tua quæ facis. *Si hæc facis, manifesta teipsum mundo.* Hoc autem tale est, ac si dicerent, Aut cessa à miraculis, aut si ea facis, ita fac vt mundo per miracula manifesteris. *Neque enim fratres eius credebant in eum.* Quamuis enim credebant eum esse prophetam, nondum tamen Dei filium esse credebant. *Dicit ergo eis Iesus, Tempus meum nondum aduenit, tempus autem vestrum semper est paratum.* Dicitis (inquit) mihi vt me mundo manifestem, dicitis vt laudem & gloriam quæram, sed tempus gloriæ meæ nondum aduenit. Veniet autem in iudicio, quando mihi curuabitur omne genu, & confitebitur omnis lingua. *Tempus autem vestrum semper est paratum*, quo & mundi laude omniúmque fauore, & vana gloria decipiamini. *Non potest mundus odisse vos: me autem odit, quia ego testimonium perhibeo de illo, quia opera eius mala sunt.* Quid est enim quod ait, *non potest mundus odisse vos*, cùm ipsos mundi amatores (qui per istos significantur) tam multa per odium inter se bella, lites, & contentiones habere videamus? Quod igitur ait, *non potest mundus odisse vos*, tale est ac si diceret, nõ potest mũdus odisse vestros mores, opera vestra, & malitiã vestram. si enim odisset, nõ fecisset, ac per hoc de hoc mundo mundus non esset. *Me autem odit, quia ego testimonium perhibeo de illo, quia eius opera mala sunt.* Hæc enim maxima & principalis causa est, quare omnes iniqui & ipsum Christum, & membra Christi odio habent. Hinc est quòd tyranni, sacrilegi, adulteri, periuri, omnésq; facinorosi in ecclesiam insurgunt. *Vos ascendite ad diem festum hunc: ego autem non ascendo ad diem festum istum, quia tempus meum nondum impletum est.* Vos (inquit) qui hominum laudem quæritis, qui populi fauorem concupiscitis, qui mundi gloriam desideratis, vos ascendite ad diem festum hunc: vbi non misericordia, non Dei gratia, non peccatorum remissio, sed laus sola & inanis gloria quæritur. Ego enim qui talibus non delector, & huiusmodi gloriam appeto, non ascendo ad diem festum istũ. Quare? *quia tempus meum nondum impletum est.* Prius enim plenitudo Gentium intrabit, prius omnis Israel saluus fiet, prius ad iudicium veniam, quàm huius tantæ gloriæ tempus adueniat. *Vt autem ascenderunt fratres eius, tunc & ipse ascendit ad diem festum.* Ascendit vtique ad diem festum, sed non ad illum ad quem fratres eius ascenderunt. Alioquin verum non esset quod ipse ait, *ego non ascendo ad diem festum.* Dies festus domini non exterius, sed interius: non in facie, sed in mente agitur. De quo Psalmista, Quia cogitatio (inquit) hominis confitebitur tibi, & reliquæ cogitationum diem festum agent tibi. Sic igitur age diem festum, si ad meam festiuitatẽ vis venire Iesum. Noli hoc agere in manifesto, neque vt ab hominibus videaris. Qui enim hoc agunt, receperũt mercedem suam. Nónne audis, quia ipse dominus non in manifesto, sed quasi in occulto venit ad diem festum? Venit enim dominus in occulto ad diem festum, quia quamuis tota illa festiuitas in eius honore & gloria agebatur, ipse tamen à paucis vel à nullis ibi intelligebatur. Erat igitur in die festo, sed occultus.

occultus. Miseri Iudæi, in quorum festiuitatibus semper manet occultus. Hoc enim significabat Isaac: quia quando Iacob filio suo benedicebat, eum non cognoscebat. *Iudæi ergo quærebant eum in die festo, & dicebant, Vbi est ille?* Vsque hodie namque in omni Sabbatho & in omni sua festiuitate legunt Iudæi, & quærunt Iesum: non tamen inueniunt, quia nõ bene quærũt: quærunt enim cũ inuidia & murmuratione. Vnde & subditur, *Et murmur multũ erat de eo in turba: quidã enim dicebant, quia bonus est: alij autẽ dicebant, non, sed seducit turbas.* Quid igitur mirũ, si de viris sanctis, & religiosis iniqui homines aliquãdo malè loquuntur, cùm de ipso Dei filio talia loquerẽtur? *Nemo tamẽ palàm loquebatur de illo, propter metum Iudæorum.* Iidẽ igitur ipsi qui bonum eũ esse dicebant, palàm hoc dicere nõ audebãt, quia magis homines quàm Deũ timebant.

EVTHYMII ZIGABONI
superioris Euangelij expositio.

Et verſatur Iesus post hæc in Galilæa: non enim poterat, &c. *Non enim poterat*, id est, non erat securus, vt versaretur in Iudæa: tanquã de homine enim hoc dixit euangelista: nam sicut homo nunc formidat, nõ mortem fugiens, sed homicidis parcens, & quia tempus suæ passionis nondum aduenerat. Siquidem oportebat eũ interdum quidem manere inexpugnabilem, vtpote Deum, quandoque vero tanquam hominẽ dispensatorie cedere. *Erat autem in proximo dies festus Iudæorũ Scenopegia.* hic celebrabatur in memoriã diei, quo primum Moses diuinum fixit tentorium, quod à Beseleel fabricatum est. *Dixerunt ergo illi fratres eius* Filj Ioseph, qui adoptione pater eius erat. *Transi hinc & vade in Iudæam vt, &c.* Fingunt quidem de bonis suadere tanquam cognati, & amici familiares, finis vero eorum prauus erat, ab inuidia procedens: conabantur siquidem illum in Iudæam pellicere, vt ab illis occideretur, qui eum quærebant interficere. Causam autẽ prætexebant quod oporteret discipulos quoque eius, qui ibi erant, siue turbas, quæ illum in Iudæa sequebantur, intueri signa, quæ ipse ederet. *Nemo enim in occulto facit quippiam, &c.* Iuxta faciliorem intellectũ, & qui in promptu est, videntur illũ incitare vt transeat, iuxta profundiorem vero, scommata in eum iaciebant, tanquam in timidum, simul, & gloriæ cupidum. Siquidem in occulto quidem quippiam facere, timidi est: quærere autem palam esse, siue manifestum, & glorioſum gloriæ cupidi est. *Si hæc facis, manifesta teipsum mundo.* Si hæc signa vere, & non apparẽter facis, manifesta teipsum omnibus Iudæis. Suspicabantur nanque signa hæc phantastice fieri. Hinc ergo manifestũ est, quòd etiam ibi miracula ediderit, quę omnia prætercurrit Ioannes, quemadmodũ alia multa: festinans magis ad ea, quæ nouam aliquã afferebãt narrationem, & quorum alij nullam fecerant mentionem. Deinde causam etiam dicit talis suspionis: *Neq; enim fratres eius credebant in eum.* Neque ipsi credebant in eum tanquam in Deum. Attamen ii, qui tunc tales erant, magni postmodum effecti sunt, multaque à multis pro illo passi sunt, Iacobus videlicet, & Iudas. Quid ergo is, qui eorum corda noverat? Non reprehendit illos tamquam malos, & insidiatores, sed patienter respondet ad intentionem ipsorũ. *Tempus meum nondum adest.* Tempus quo conuenit, vt ego in Iudæam vadam occidendus, ad quod vos laboratis, nondũ adest: quid me vrgetis ante huiusmodi tempus? *Tempus autem vestrum semper est paratum.* Tempus, quo vos in Iudæam abeatis semper in promptu est. mihi impedimento est tempus, quod nondum adest: vobis autem nihil est impedimẽto, quum iam vnà cum Iudæis sentiatis. *Non potest mundus odisse vos.* Vtpote amicos suos, & vnà secũ sentiẽtes: quia vos ad eũ acceditis. Mũdum autẽ dicit Iudæos, mũdana sapientes. *Me vero odit quia ego testimonium fero de eo, &c.* Mihi autẽ inimicus est, quia ego ostẽdo, ꝙ opera eius mala sint: ideo ego nunc nõ accedo ad ipsum occidẽdus, sed quũ tẽpus aduenerit. Ostẽdit ergo, quòd ob id potius oderãt ipsum Iudęi, ꝙ illos argueret, quanquam ipsi dicerent se eũ odisse, quod legis trãsgressor esset, deóque contrarius: & quod nõ solũ sabbathũ solueret, sed & patrem suũ diceret Deũ, æqualẽ sese faciẽs Deo. Tu vero mihi con *Supr. 5.*
sidera, quàm mansuete tulerit fratrũ consiliũ, quo insidiis appetebatur. Nos vero non ita, sed statim indignamur, ac moleste ferimus, omnibúsq; modis tales vlciscimur: quo ego pacto discipuli eius erimus? *Vos ascendite ad diem festũ istum.* Hoc est, prædictũ, puta scenopegiorũ. Vos qui amici estis Iudæorum, qui periculum nullũ timetis. *Ego nondum ascendam ad diem festum istum.* Nõ dixit, Nõ ascendã, sed, *nondum ascẽdam*, hoc est, non nunc ascendã, eo quod nunc viuat, ac vigeat excãdescentia Iudæorum. Irrationalis nãque temeritatis est sese in manifestum cõicere periculũ. *Quia tempus meum nondum impletũ est.* Tẽpus vitæ meæ, qua in terra viuo. Quãquam enim circa futurũ pascha crucifigẽdus erat: adhuctamen oportebat miracula operari, ac docere, multósque ad fidem attrahere. Nõ est ergo sermo timoris, sed dispensationis: nã si tunc in Iudæam abiisset, omnino ipsum occidere tentassent: quod si captus tanquam homo occisus fuisset, datum fuisset impedimentũ iis, quid dicturus, aut facturus erat: si vero non fuisset captus, sed tanquam Deus euasisset, incarnationi eius non fuisset habita fides. Tempus itaque debito modo disponit. *Hæc autem quum illis dixisset, mansit in Galilea, &c.* Cum eis nõ ascendit propter dictam causam, & ne manifestarẽt eum Iudæis. Postmodum autem ascendit, quum iam, furor illorum reprimi inciperet, vt scirent qui timorem eius arguebant, quod timidus non esset, sed congrua dispensatione vteretur. *Non manifeste, sed velut in occulto.* Quasi latenter: adhuc enim verebatur, expectans, donec perfecte deferbuisset ferocitas illorum, & ne cognosceretur etiam à fratribus suis. *Iudæi ergo quærebant eum in die festo.* Pulchra sanè illorum opera in diebus festis, quũ illos cædis facerent occasionem. Quum enim in festo occidere eum proposuissent, vt pote, tunc etiam aduenturum propter publicum conuentum, eo non inuento, hinc inde errabant. *Et dicebant vbi est ille?* Neque eum suo nomine volebant appellare propter odiũ: ostendit tamen sermo quendam iræ tumorem. *Et murmur multum de eo erat in turba.* Turbatio, & contradictio. *Quidam sane dicebant bonus est.* Qui videlicet mente corrupti non erant. *Alij vero dicebant, Nõ, sed seducit mundum.* Qui mẽte corrupti erant. Mũdum autem dicit multitudinem. Nullus tamen de eo palam loquebatur propter metum Iudęorum. Nullus eorum, qui dicebant, bonus est, loquebatur de eo palam, siue audientibus magistratibus, propter timorem illorũm.

FERIA IIII. POST DOMINICAM PASSIONEM.

IOAN. 10.

FACTA ſunt autem encænia in Hieroſolymis, & hyems erat: Et
a Ecce ignis, de quo deberent accendi. b Scilicet vbi Salomon ſtare ſolebat ad orandum. c Ecce hyems in Iudæis.
[a] ambulabat Ieſus in templo in [b] porticu Salomonis. [c] Circundede-
d Dum incertos nos relinquis.
runt ergo eum Iudæi, & dicebant ei: Quouſque animam noſtram [d] tollis? Si
e Id eſt, ille Meſſias qui venturus eſt in mundum. f Vt verbum Dei, & probo per opera quid ſim.
[e] tu es Chriſtus, dic nobis palam. Reſpondit eis Ieſus: [f] Loquor vobis, & non
g Cuius, & non ſuam gloriam quærit.
creditis, Opera quæ ego facio in nomine [g] patris mei, hæc teſtimonium perhi-
h Cur? i Iſtos videbat futuros perditioni. k Sed,
bent de me. Sed vos non creditis, [h] quia non [i] eſtis ex ouibus meis. [k] Oues
l Quæ per oſtium intrant. m Obediunt præceptis. n Et imitatione & beatitudine. ¶ Qui a vos de præſenti vita cogitatis, & calumnias quærit is.
[l] meæ vocem meam [m] audiunt, & ego cognoſco eas, [n] & ſequuntur me. Et ego
o Hæc ſunt paſcua de quibus ſupra. ¶ Ac ſi dixerit: vos peribitis in æternum, quia non eſtis de ouibus. p Et ſi in, præſenti videantur perire.
q Fur & latro nihil poſſunt contra illos, quos nouit Deus eſſe ſuos.
vitam [o] æternam do eis, & non [p] peribunt in æternum, [q] & non rapiet eas
r Poteſtate. s Quia. t Gignendo, id eſt, eſſe vnigenitum filium coæqualem coæternum. v Omnibus creaturis & angelis.
quiſque de [r] manu mea: [s] Pater meus quod [t] dedit mihi, maius [v] omnibus eſt,
x Virtutem & gloriam huius rei, quod nemo rapit de manu eius patri attribuit. y Poteſtate, quæ vna eſt mihi & patri, vel de me qui ſum manus patris.
& [x] nemo poteſt rapere de [y] manu patris mei. Ego & pater vnum ſumus. Suſtu-
z Non verbis, ſed factis eorum.
lerunt ergo lapides Iudæi, vt [z] lapidarẽt eum. Reſpondit eis Ieſus: Multa bona
a Cuius gloriam quærit vbique.
opera oſtẽdi vobis ex [a] patre meo: propter quod eorum opus me lapidatis? Re-
b Non poſſunt negare bona accepiſſe.
ſponderunt ei Iudæi: De [b] bono opere non lapidamus te, ſed de blaſphemia: &
c Non poſſunt ferre, quòd filius Dei dicatur.
quia tu homo cùm ſis, facis teipſum [c] Deum. Reſpondit eis Ieſus: Nonne ſcri-
d Pſalmo.
ptum eſt in [d] lege veſtra: quia ego dixi, dij eſtis? Si illos dixit deos ad quos ſermo
e Falſitatis argui. f Dauid. g Scilicet gignendo vt ſanctus eſſet, dedit vt ſanctum genuit.
Dei factus eſt, & non poteſt [e] ſolui [f] ſcriptura: quem pater [g] ſanctificauit, & mi-
h Scilicet cum in ſanctitate incarnari conſtituit pro ſalute mundi.
ſit in [h] mundum, vos dicitis quia blaſphemas, quia dixi, filius Dei ſum? Si non
i Quæ nemo poteſt facere niſi filius. k Si ſolis verbis prædico, ne credatis. l Opera illa.
[i] facio opera patris mei, [k] nolite credere mihi: Si autẽ [l] facio, & ſi mihi non vul-
m Verbis & innocentiæ vitæ.
tis [m] credere, operibus credite, vt cognoſcatis & credatis, quia in me eſt pater, & ego in patre.

GLOSSA ORDINARIA
in ſuperius Euang.

FACTA *ſunt autẽ.* ναινὸν Id eſt, nouum. Inde ἐγκαινὸν, id eſt, initiare. Encænia feſta dedicationis templi, quæ facta ſunt à Iuda Machabæo tẽpore hyemis. Hyems autẽ hic cõmemoratur, vt ſignificet Iudæos frigidos, qui nõ accedũt ad ignem, id eſt, non credunt in Chriſtũ. Salomon autẽ facto templo in autumno illud dedicauit. Zorobabel, & Ieſus ſacerdos poſt captiuitatem reædificatũ templum in vere dedicauerunt. Iudas Machabæus pro prophanatiõe Antiochi in hyeme. *In por.* Porticus quibus templum cingebatur, ſolent ſignificari nomine templi. *Circundede.* Domino patienter inter oppropria veritatem prædicante excæcati non obſequuntur, ſed tentant: *Quouſque an.no. tol.* Calumniãtur illum tollere animas qui ſaluat, quem

3. *Reg.* 8.
1. *Eſd.* 6.
1. *Machab.* 4

quem purum hominem putabant, ſed præ omnibus regnaturum. *Si tu es Chriſtus.* Non veritatem deſiderant, ſed parant calumniam: vt ſi dixerit ſe regem contra Auguſtum facientem poteſtati tradant. Sed dominus ſic temperat reſpõſum, vt nec illis ſit locus calumniæ: & fidelibus propter quos hæc referuntur manifeſtè appareat quòd ipſe ſit Chriſtus, non homo tantum, vt illi putant, ſed filius Dei. *Et ne.po.* quia ex hoc quòd ſum ex patre maior ſum ad protegendum, quam illi ad impugnandum. *Ego & pater v. ſu.* His verbis non ſolum Iudæorum ſoluit quæſtionem, qui vt tentarent acceſſerunt, ſed etiam futurorum hæreticorum damnat inſaniam. *Suſtu. erg. la.* Hoc iam nõ ferunt qui cætera tulerunt, ſed duri ad lapides currunt. Sed quia Ieſus non patitur niſi quod vult, adhuc loquitur: *Facis teip.* Intellexerunt non poſſe dici: Ego & pater vnum ſumus, niſi vbi eſt æqualitas patris & filij, quod Arius non intellexit: Chriſtus autem, quia vidit illos tardos non ferre ſplendorem veritatis, temperauit eum in his verbis. *Nonne ſcript. Quia ego.* Tribus modis dicitur Deus, natura adoptione, vt ego dixi dij, falſo, vt dæmones & idola. *Si il. dide.* Si per ſermonem Dei participando fiunt homines dij, quomodo ille qui per naturam eſt filius quo participant non eſt Deus? *Operibus credi.* Fidem adhibete operibus, vt merito fidei amplius cognoſcendo opera veniatis ad fidem deitatis. *Quia in me eſt pa.* Pater eſt in filio, filius in patre, vt æqualis in eo cui æqualis eſt. vnde & poteſt dicere: Ego & pater. v. ſu. & qui videt me, videt & patrem & hoc eſt ei proprium. Munus autem eſt homini participationem, quòd dicitur eſſe in Deo continente: & Deus in eo, vt in vaſe.

Infr. 14.

CATENA AVREA
in idem Euang.

FACTA ſunt autem encænia in Hieroſolymis. Aug. Encænia feſtiuitas erat dedicationis templi. Græcè enim cænon dicitur nouum: quandocunque nouum aliquid fuerit dedicatum, encænia vocatur. Chry. Dicit enim diem ſecundum quem templum dedicatum eſt, redeuntibus eis à captiuitate Babylonis. Theop. Splendidè ergo proſequebantur ſolennitatem, veluti proprium decorem recuperante ciuitate poſt tam longam captiuitatem. Alcu. Vel hæc dedicatio in memoriam illius erat dedicationis quam Iudas Machabæus fecit. Prima enim dedicatio à Salomone facta eſt, tempore autumni. Secnuda à Zorobabel & Ieſu ſacerdote, tempore veris. Hæc autẽ tempore hyemali. vnde ſequitur: *Et hyems erat.* Bed. Sub Iuda enim Machabæo ſtatutum legitur, vt eadem dedicatio per omnes annos in memoriam ſolennibus renouaretur officiis. Theop. Tempus autem hyemis euangeliſta exprimit, ad oſtendendum, quòd proximum eſſet tempus paſſionis. Nam in vere ſequenti paſſus eſt dominus: & ideo Hieroſolymis conuerſabatur. Grego. 2. mor. Vel idcirco hyemis curauit tempus exprimere, vt ineſſe Iudæorum cordibus malitię frigus indicaret. Chry. In hac autem ſolennitate Chriſtus cum multo ſtudio aderat: de reliquo enim Iudæam frequentábat, quia paſſio erat in ianuis. vnde ſequitur: *Et amb. le. in tem in porticu Salomonis.* Alc. Porticus Salomonis dicitur, vbi rex ille ad orandum ſtare conſueuerat: & ideo ex eius nomine cognominabatur. Solent autem porticus quibus templum cingebatur ex nomine templi vocari. Si autem filius Dei in templo, in quo caro brutorum animalium offerebatur, ambulare voluit: quantò magis noſtram orationis domum in qua caro & ſanguis eius conſecratur, viſitare gaudebit? Theo. Satagas tu quoque dum hyems imminet, id eſt, vita præſens turbinibus iniquitatis concuſſa, ſpirituales encænias tui templi celebrari, ſemper renouando teipſum, & aſcenſiones in corde tuo diſponens: tunc Ieſus erit præſto tibi in porticu Salomonis, pacificum ſtatum tibi tribuens ſub tegmine proprio; in ſeculo autem futuro nemo renouationis ſolennia perficere poterit. Aug. Quia ergo Iudæi friguerant à diligendi charitate, & ardebant nocendi cupiditate: non accedebant proſequendo, ſed premebant perſequendo. vnde ſequitur, *Circun. er. Iu. & dixe. ei: Quouſque ani. no. tollis? Si tu es Chriſtus, dic no. palam*: non veritatem deſiderabant, ſed calumniam præparabant. Chry. Opera enim eius in nullo incuſare valentes, captionem quandam ex verbis cupiebant inuenire. Et intuere peruerſitatem illorum: nam cùm per ſermonem erudit, dicunt ei: Quod ſignum oſtendis? Cùm autem per opera demonſtrat, dicunt ei: *Si tu es Chriſtus, dic nobis palam*: quaſi ſemper ad contrarium ſtantes, ſed & plenum odio erat quod dicunt, *Dic nobis palam.* Et nimirum ipſe palam omnia dicebat, in feſtiuitatibus ſemper aſſiſtens, & nihil occultè loquebatur: ſed & adulationis verba præmittunt, dicentes: *Quouſq; animã noſtram tollis?* vt ſcilicet, eum prouocantes aliquã captionem inueniant. Alcui. Cauſantur enim quòd animos eorũ incertos & ſuſpenſos dimittẽdo tolleret, qui venerat vt animas ſaluaret. Augu. Querebant autẽ audire à domino, Ego ſum Chriſtus: & fortaſſe de Chriſto ſecũdum hominẽ ſapiebant, ſed diuinitatẽ Chriſti in prophetis nõ intelligebant: & ſic ſi diceret, Ego ſum Chriſtus: ſecundum quod illi ſapiebant de ſemine Dauid, calumniarẽtur quod ſibi arrogaret regiam poteſtatem. Alcu. Et ſic cogitabant eũ tradere poteſtati præſidis ad puniendum, quaſi contra Auguſtũ imperium vſurparet, quare dominus ita temperauit reſponſionem vt etiam calumniatorum ora concluderet, & quia Chriſtus eſt, fidelibus pãderet: & de hoc homine quærentibus diuinitatis myſteria narrat. vnde ſequitur *Reſpon. eis le. Lo. vo. &c.* Chryſ. Quia enim ſimulabant à ſolo verbo ſe ſuaderi, qui à tot operibus non ſunt ſuaſi, arguit malitiam eorum, quaſi dicat. Si operibus nõ creditis, qualiter verbis credetis? & quare non credant, oſtendit, ſubdens: *Sed vos, &c.* Aug. Hoc autem dixit, quia videbat eos ad ſempiternum interitum prædeſtinatos, non ad vitam æternam ſui ſanguinis precio comparatos: oues enim ſunt credendo, paſtorem ſequendo. Theoph. Poſtquam verò dixerat, *Non eſtis ex ouibus meis.* Conſequenter induxit eos vt oues eius efficiantur, dicens? *Oues mea, &c.* Alcu. id eſt, præceptis meis ex animo obediunt. *Et ego cognoſco eas, id eſt,* eligo. *Et ſequuntur me*: hîc manſuetudinis & innocentiæ viam incedendo, & poſt ad gaudia æternæ vitæ intrando. vnde ſequitur: *Et ergo vitam, &c.* Aug. Iſta ſunt paſcua de quibus ſuprà dixerat, Et paſcua inueniet: bona paſcua vita æterna dicitur, vbi nulla herba areſcit, totum viret. vos autem calumniam propterea quæritis,

qui de vita præſenti cogitatis. ſequitur: *Et non peri. in æter.* Subaudi tanquam eis dixerit: Vos peribitis in æternum: quia non eſtis ex ouibus meis. Theoph. Sed quomodo videmus Iudam periſſe? quia non permanſit vſque ad finem. Chriſtus autem de perſeuerantibus hoc dixit. Nam ſi quis ſeparatur ab ouium grege deſinens ſequi paſtorem, confeſtim incurrit periculum. Augu. Quare autem non pereant, ſubdit: *Et non rap. eas quiſquam de ma. mea.* De illis enim ouibus de quibus dicitur: Nouit dominus qui ſunt eius: nec lupus rapit, nec fur tollit, nec latro interficit. Securus eſt de numero illorũ qui pro eis nouit quid dedit. Hila. 7. de tri. Conſcientiæ poteſtatis hæc vox eſt: at verò vt in natura licet Dei, tamen ex Deo intelligenda eſt eius natiuitas: ſubiecit, *Pater meus quod dedit mihi, ma. omnibus eſt.* Non occultat ex patre eſſe ſe natum: quod enim à patre accepit, accepit naſcendo, non poſteà. Aug. Non enim creſcendo, ſed naſcendo æqualis eſt, qui ſemper natus eſt de patre filius, de Deo Deus. Hoc eſt ergo quod dedit mihi pater, quod maius omnibus eſt: vt ſcilicet, ſim verbum eius, vt ſim vnigenitus filius eius, vt ſim ſplendor lucis eius. Ideo ergo nemo rapit oues meas de manu mea, quia nec de manu patris: vnde ſequitur: *Et nemo poteſt, &c.* Si manum intelligamus poteſtatem, vna eſt patris & filij poteſtas: quia vna diuinitas. Si autem manum intelligamus filium, manus patris eſt ipſe filius: quod non ita dictum eſt tanquam Deus pater habeat corporis membra, ſed quòd per ipſum facta ſunt omnia. Nam ſolĕt & homines dicere manus ſuas eſſe alios homines, per quos faciunt quod volunt. Aliquando & ipſum opus hominis, manus hominis dicitur, quod fit per manum: ſicut dicitur quiſq; agnoſcere manum ſuam, cum id quod ſcriptum ſit, agnoſcit: hoc autem loco manum patris & filij intelligimus poteſtatem: ne fortè cum hîc manum patris ipſum filium dictum acceperimus, incipiat carnalis cogitatio, etiam filij quærere filium. Hila. 7. de tri. Vt enim per corporalem ſignificationem virtutem poſſis eiuſdem noſſe naturæ, commemorata eſt filij manus, manus patris: quia natura & virtus patris eſſet in filio. Chryſ. Deinde vt non æſtimes, quia ipſe quidem imbecillis eſt, propter patris autẽ virtutem in tuto ſunt oues: ſubdit, Ego & pater vnum ſumus. Aug. Vtrunque audi: & *vnum,* & *ſumus,* & à charybdi & à ſcylla liberaberis. Quod dixit *vnum,* liberat te ab Ario: quòd dixit *ſumus,* liberat te à Sabellio. Si *vnum,* nõ ergo diuerſum: ſi *ſumus,* ergo pater & filius. Augu. 8. de tri. Vnum enim ſumus dictum eſt, Quod ille, hoc & ego ſecundum eſſentiam, non ſecundum relatiuum. Hila. 8. de tri. Hæc igitur quia hæretici negare non poſſunt, impietatis ſuæ mendacia neganda corrumpunt. tentant enim id ad vnanimitatis referre conſenſum: vt voluntatis in his vnitas ſit, non naturæ, id eſt, vt non per id quod ſunt, ſed per id quod idem volunt vnum ſint: ſed per naturæ natiuitatem, dum nihil Deus in eo ex ſe gignendo eum degenerat, vnum ſunt. Dúmque de manu eius non rapiuntur, non rapiuntur de manu patris: dum in operante ſe, operatur pater: dum ipſe in patre, & in eo pater eſt: hoc non præſtat creatura, ſed natiuitas: non efficit voluntas, ſed poteſtas: non loquitur vnanimitas, ſed natura. Non negemus igitur vnanimitatem inter patrem & filium: nam hoc ſolent hæretici mẽtiri: vt cùm ſolam concordiam ad vnitatem non reſpicimus, diſcordes eos à nobis affirmari loquantur, ſed audiant quàm à nobis vnanimitas non negetur: Vnum ſunt pater & filius natura, honore & virtute: nec natura eadem, poteſt velle diuerſa. *Suſtulerunt ergo lapides Iudæi, vt lapidarent eum, &c.* Aug. Audierunt Iudæi, *Ego & pater vnum ſumus:* & non petulerunt, & more ſuo duri ad lapides cucurrerunt: vnde dicitur, *Suſtulerunt ergo lapides, &c.* Hila. 7. de trinit. Nunc hæreticorum furor iam domino in cælis ſedente patri infidelitate dictis non obedientes: odium impietatis exercent, verborũ lapides iniiciunt: & ſi poſſent de throno eum ſuo in cruce detraherent. Theop. Dominus autem oſtendens, quòd nullam iuſtam habebant occaſionem furendi aduerſus eum, commemorat ſigna quæ fecerat. nam ſequitur: *Reſpon. eis Ie. multa, &c.* Alcui. ſcilicet, in ſanitatibus infirmorum, in exhibitione doctrinę & miraculorum, quæ ex parte oſtendi, quia eius gloriam per omnia quæſiui: propter quod eorum opus me lapidatis? quamuis inuiti confitentur multa beneficia ſibi impenſa à Chriſto, ſed quod de ſua patríſque æqualitate dixerat, pro blaſphemia deputabant, vnde ſequitur: *Reſpond. ei. Iud. De bono opere, &c.* Aug. Ad hoc reſponderunt quod dixerat, *Ego & pater vnum ſumus.* Ecce Iudæi intellexerunt quod Ariani non intelligunt: ideo enim irati ſunt, quoniam ſenſerunt non poſſe dici: Ego & pater vnum ſumus: niſi vbi æqualitas eſt patris & filij. Hila. 7. de trinit. Iudæus dicit, Cùm ſis homo: Arianus, Cùm ſis creatura: vtrique dicunt, Facis te Deum. Subiicit enim Arianus ſubſtantiæ nouæ & alienæ Deum: vt autem alterius generis Deus ſit, aut omnino nec Deus: dicit enim, Non eſt filius ex natiuitate, non eſt Deus ex veritate: creatura eſt præſtantior cunctis. Chryſ. Dominus autem non deſtruxit opinionem Iudæorum æſtimantium, quòd ſe Deo parem diceret, ſed magis contrarium facit. Nam ſequitur: *Reſpon. eis Ie. Nónne ſcri. eſt in lege veſtra?* Auguſt. id eſt, vobis data. *Quia ergo di. dij eſtis.* Deus hoc dicit, per prophetam in Pſalmo hominibus. Et legem appellauit dominus generaliter omnes illas ſcripturas, quamuis alicubi ſpecialiter dicat legem, à prophetis eam diſtinguens ſicuti eſt. In his duobus præceptis tota lex pendet & prophetæ. Aliquando autem in tria diſtribuit eaſdem ſcripturas, vbi ait: Oportebat impleri omnia quæ ſcripta ſunt in lege, & prophetis, & pſalmis de me. Nunc verò etiam pſalmos legis nomine nuncupauit, ex quibus ſic argumentatur. *Si illos dixit deos, ad quos ſer. Dei fa. eſt: & non po. ſol. ſcri. quem pa. ſancti. & mi. in mundum, vos di. quia blaſphemas, quia dixi filius Dei ſum.* Hilar. 7. de trinit. Demonſtraturus quidem, quòd ipſe & pater vnum eſſent, in eo primò ineptia ridiculi opprobrij confutatur, quòd in reatum vocaretur, quòd ſe cùm homo eſſet, Deum faceret. Cum enim lex huius nominis appellationem ſanctis hominibus decerneret, & ſermo Dei indiſſolubilis confirmaret, hanc impartiti nominis profeſſionẽ: iam ergo nõ eſt criminis, quòd ſe Deum, cùm homo ſit, faciat: cùm eos qui homines ſunt, Deos lex dixerit. Et ſi à cæteris hominibus non irreligioſa huius nominis vſurpatio eſt, ab eo homine quem ſanctificauit pater, non impudenter vſurpari videtur, quia Dei filium ſe dixerit, cùm præcellat cæteros per id quod ſanctificatus in filium

lium eſt, beato Paulo dicente, quòd prædeſtinatus eſt filius Dei in virtute ſecundum ſpiritum ſanctificationis: omnis enim hæc de homine reſponſio eſt, quòd Dei filius etiam hominis filius eſt. Aug. Vel ali. *Sanctificauit,* id eſt, vt ſanctus eſſet gignendo ei dedit, quia ſanctum eum genuit. Si autem ſermo Dei factus eſt ad homines, vt dicerentur dij, ipſum verbum Dei quomodo non eſt Deus? Si per ſermonem Dei homines participando fiunt dij, verbum vnde participatur, non eſt Deus? Theo. Vel *ſanctificauit eum,* hoc eſt ſanxit ſacrificari pro mundo. In quo oſtendit ſe non eſſe Deum ſicut cæteri; nam ſaluum facere mundum, diuinum opus eſt, non autem hominis deificati per gratiam. Chryſ. Vel interim quidem vt ſuſciperetur ſermo humilius locutus eſt, poſtea autem ad maius eos reduxit dicens: Si non facio opera patris mei, nolite credere mihi. per hoc oſtendens quod in nullo minor eſt patre, quia enim ſubſtantiam eius impoſſibile erat eis videre ab operum parilitate & identitate, demonſtrationem eius quæ ſecundum virtutem indiſſimilitudinis eſt, tribuit. Hila. 7. de trin. Quid hîc adoptio, quid indulgentia nominis loci inuenit ne ex natura Dei filius ſit, cùm Dei filius ex naturæ paternæ operibus credendus ſit non exequatur ac ſimilis eſt Deo creatura. Neque enim creaturæ alienæ poteſtas comparatur: gerere autem ſe non ſua, ſed quæ patris ſunt teſtatur: ne per magnificentiam geſtorum naturæ natiuitatis auferatur. Et quia ſub ſacramento aſſumpti corporis & nati ex Maria, hominis & Dei filius non intelligebatur, fides nobis intimatur ex geſtis, cum ait: Si autem facio, & ſi mihi non vultis credere, operibus credite. Cum enim ſacramẽtum nati hominis intelligentiam diuinæ natiuitatis impediat, cum diuina natiuitas omne opus ſuum ſub miniſterio aſſumpti hominis exequitur: Faciens igitur opera patris demonſtrare debuit, quid eſſet operibus credendum. Nam ſequitur: *Vt cogno. & cre. quia pa. in me eſt & ego in pa.* Hoc eſt illud: Dei filius ſum, hoc eſt illud: *Ego pater & vnum ſumus.* Aug. Non enim filius ſic dicit: In me eſt pater, & ego in illo, quomodo poſſunt dicere homines: Si enim bene cogitemus, & bene viuamus, in Deo ſumus, & Deus in nobis eſt, quaſi participantes eius gratiam & illuminati ab ipſo. Vnigenitus autem Dei filius in patre eſt, & pater illo tanquam æqualis.

S. IO. CHRYSOSTOMI

Epiſcopi Conſtantin. in ſuperius Euang. Homil. 1.

Ex Ho. 60. in Ioan. *Facta ſunt autẽ encænia in Hieroſolymis, &c.* Omnis quidem virtus bona eſt, maximè autẽ manſuetudo, & clementia: hæc nos homines indicat, hæc nos angelis æquiparat. Idcirco Chriſtus frequenter de hac multa verba facit, cùm manſuetos nos, & clemẽtes eſſe iubet, neque verbis tantùm, ſed & re, nunc alapas perferens, nunc maledictis, nunc inſidiis petitus tolerat. Qui enim dæmo-
Supr. 8. niacum, & Samaritanum Chriſtum appelarunt, & interficere ſepe tentarũt, hi nũc circundederũt eum, & interrogarũt; Tu es Chriſtus? Neque eos poſt tales inſidias repulit, ſed multa manſuetè reſpondet. Sed neceſſariũ eſt altius hunc ſermonẽ repetere. *Facta ſunt* inquit, *encænia in Hieroſolymis, & hyems erat.* Magnus hic dies feſtus, & ſolennis, quo videlicet templum fabricatum fuerat, cùm redierit è diuturna Perſidis captiuitate. Hunc agebant maxima cum diligentia, hoc die affuit Chriſtus ſolennitati. Iam enim, appropinquante paſſione, frequenter in Iudæam veniebat. *Circundederunt ergo eum Iudæi,* Non reſpõdit, Quid à me quæritis, quem dæmonium habere, & inſanum Samaritanum, Deo contrarium, deceptorem exiſtimatis: & nuper, me de meipſo teſtimonium perhibente, teſtimonium meum non eſſe verum dixiſtis? Cùr Sup. 8.
igitur me interrogatis, & vultis à me diſcere, cuius reſpuitis teſtimonium? Nihil tale dixit, quanuis eorum mentem intelligeret. Nam, cùm eum circundederint, & dixerint? *Quouſque animam noſtram perdis?* charitate quadam, & diſcendi deſiderio dictum videbatur: animus autem corruptus erat, & ſubdolus. Nam, cum opera inſimulari nõ poſſent, verbis quærebant eum capere, aliter quam ſuperius interrogando, ſic anſam aliquã captantes. Ideo dicebant; *Dic nobis.* Atqui ſæpenumero Supr. 4.
dixit. Nam & Samaritanæ; Ego inquit, ſum, qui Supr. 9.
loquor tecum. Et cæco; Vidiſti eũ, & qui loquitur tecum, ille eſt. Necnon & eis, quanuis aliis verbis: Nam, ſi rectè aduertere voluiſſent, ex verbis quoque ipſum confiteri debuiſſent. Nã operibus ſæpenumero oſtendit. Sed conſidera eorum prauitatem, cùm verbis erudiuntur, dicunt, Quod ſignum oſtendis? cùm autem operibus eius virtus demonſtratur, dicũt: *Si tu es Chriſtus, dic nobis palàm.* Supr. 2.
Sic operibus clamãtibus, ad verba; verbis autem, ad opera cõfugiunt, & cõtrariis ſemper inſiſtunt. Nam, quòd diſcendi gratia non interrogarent, finis indicio eſt: quem enim tantæ autoritatis arbitrabantur, vt ipſius eſſet de ſe teſtimonio credendum, pauca locutum ſtatim lapidibus impetunt. Vnde conſtat, & quòd eum circundederint, & percontarentur, à prauo animo proueniſſe. Modus verò interrogandi, magnũ eorum odium indicat; *Dic nobis palàm.* Nónne palàm omnia loquebatur? Nónne ſolennitatibus ſemper aderat? Ideo blandioribus verbis vſi ſunt; *Quouſque animam noſtram perdis?* vt iterum aliquã calumniandi anſam inueniant. Quòd autem hâc, & non diſcendi gratiâ interrogent, nõ hîc tãtùm, ſed multis in locis perſpicuum eſt, vt cum rogarunt an liceret cenſum dari Cæſari, & an lapidanda eſſet Matth. 22.
adultera, & cùm de ea, quæ ſeptem viros habuiſſe Supr. 8.
deprehenſa erat, percontati ſunt, in quibus non Matth. 22.
diſcendi ſtudium, ſed maleuolam mentem præ ſe tulerunt, & tũc eos reprehendit. Quid me inquit, tentatis, hypocritæ? vt cordis ſecreta ſe cognoſcere demõſtraret: hic minimè, vt non ſemper fraudulẽtos arguẽdos, ſed mãſuetè & benignè in multis tolerandos erudiret. Nam quòd ſtultum eſſet, operibus ipſum prædicantibus, verborũ quærere teſtimonium, audi quomodo eis reſpõdet, quum ſuperfluè eos, & non vt diſcerent, interogare, tum certiorem verbis, hoc eſt, operum vocem protuliſſe ſignificans *Sæpe enim (inquit,) dixi vobis, & non creditis mihi. Opera, quæ ego facio, &c.* Quòd perfidi illi aliquando inuicem dicebant; Non poteſt Supr. 9.
homo peccator hæc ſigna facere. Et iterum, Non Supr. 1.
poteſt dæmonium cæcorum oculos aperire. Et, Supr. 7.
Nemo poteſt talia ſigna facere, niſi ſit cum eo Deus. Et vidẽtes ſigna, quæ faciebat dicebãt; Nũquid hic eſt Chriſtus? Alii autẽ dicebant, Quando venerit Chriſtus, num poterit plura ſigna facere, quàm

quàm hic fecit? Hi autẽ cùm ei credere velle solo verbo simularent, dicentes, Quòd signum ostendis nobis, vt videamus, & credamus tibi? Cum operibus non credidissent reprehendit Christus eorum malitiam, inquiens; Si operibus non creditis, quomodo verbis credetis? Quare superflua interrogatio. *Sed dixi vobis* (inquit) *& non creditis mihi, quia non estis de ouibus meis.* Ego enim officium pastoris feci, si vos me non sequimini, nonne eo accidit, quod oues meæ nõ estis. Oues meæ, inquit, vocẽ meã audiũt, & ego cognosco eas, & sequuntur me, & ego vitã æternã do eis, & non peribunt in æternum, & non rapiet eas quisquam de manu mea. Quia pater meus, qui dedit mihi, maior est omnibus: & nemo potest eas rapere de manu patris mei. Ego & pater vnum sumus. Animaduerte quomodo eos reiiciẽdo, vt se sequãtur, hortatur, Vos me, inquit, nõ auditis, neque enim estis oues. Qui sequuntur, hi sunt ex ouili. Hæc autem dicebat, vt oues fieri adniterentur. Inde cum dicit, *καὶ ἀκολουθοῦσι μοι*, id est, *& sequuntur me*, eos tangit, & excitat, & insequendi cupiditatem impellit. Quid ergo, si propter patris virtutem nemo rapit, tu ergo imbecillis es, & custodire non potes? Minime. Nam, vt intelligas illã particulam; *Quia pater meus, qui dedit mihi*: propter illos dictam, ne iterum Deo contrarium dicerent, cùm dixisset; *nemo rapiet eas de manu mea*, prosequẽs suã, & patris manum vnam esse ostẽdit: quod ni ita esset, consequens erat dicere; Pater, qui dedit mihi, maior omnibus est, & non potest eas rapere de manu mea. Verùm non ita dixit: sed, *de manu patris mei.* Inde ne arbitreris, quòd sit imbecillis, eo quòd virtute patris tutæ oues sint: addidit, *Ego, & pater vnum sumus*: quasi dicat, non propterea dixi neminem propter patrem eas rapturum ac si ipse imbecillis essem. Nam vnum sumus, hoc est, secundum potentiam, nam de hac loquitur quòd si eadem est, constat etiam eandem esse substantiam. Cùm enim omnia tentarẽt Iudæi insidiando extra synagogam faciẽdo, dicit omnia frustra tentari cùm in patris sui manibus oues sint, vt propheta inquit; In manu mea depinxi muros tuos. Inde vnam manum aliquando suam, aliquando patris esse ostendit. Cùm autem manum audis, nihil sensibile suspiceris, sed virtutem, atque potestatem. Quòd si nemo ob patris protectionem eas rapuit, superfluum erat addidisse, *Ego & pater vnum sumus.* Nam, si minor erat, nimis temerarium verbum esset, nihil enim aliud quàm potentiæ paritatem signat: quod Iudæi intelligentes lapides in eum iecerunt, non tamen hanc Iesus abstulit suspicionem: quæ si falsa fuisset, corrigenda fuisset, & dicendum; Cur hoc facitis? Non parem meam dico, & patris Potestatem intelligo. Sed nunc totum contrarium, eam confirmat, & maximè cum exasperantur, neque accusat, ac si malè dixisset, sed illos reprehendit ac si malã habeant de se opinionẽ. Cùm enim dixissent; *De bono opere nõ lapidamus te, sed de blasphemia, &c.* Audi quid dicat: *Nõne scriptũ est in lege vestra, Ego dixi, dij estis, &c.* Hoc est, si ij qui gratis hoc acceperunt, nõ possũt, accusari, si seipsos deos appellãt: qui id natura habet, quomodo iure accusari poterit? Nõ tamẽ his verbis vsus est, sed postmodũ cõfirmauit: primùm remissius loquitur, rẽ ipsis relinquens intelligendam, cùm inquit; *Quẽ pater sanctificauit, misit in mũdum.* Et eorũ furore sedato, tũc verã affert sententiam. Primùm ergo, vt suam acciperent rationem, humilioribus vsus est verbis: inde altiora aggreditur. *Si non facio opera patris mei, nolite credere mihi, &c.* Vide quomodo, vt dixi, confirmat, quòd in nullo sit patri inferior, sed æqualis in omnibus: cum enim substantiam eius videre nõ sit, ab operum qualitate eandem ostendit cum patre potestatem. Et quid credemus, dic quæso? Quòd ego in patre, & pater in me est. Nihil ego aliud quàm pater manẽs filius. Nihil ille aliud quàm ego manẽs pater: & qui me nouit, nouit patrẽ: & qui patrem nouit, & filiũ. Quòd si potentia minor esset, etiam cognitio mentiretur: neque enim alia per aliã, neque substantia, neque potẽtia disci potest.

Supr. 2.

Ioan.

Psal. 48.

S. AVGVST. EPISCOPI
Hipponensis in idem Euang.
Homilia 1.

QVod iam commẽdaui dilectioni vestræ, stabiliter meminisse debetis, sanctum Ioãnem Euangelistam nolle nos semper lacte nutriri, sed solido cibo vesci. Quisquis autem ad sumendum solidum cibum verbi Dei adhuc minus idoneus est, lacte fidei nutriatur, & verbum, quod intelligere non potest, credere nõ cunctetur, fides enim meritũ est, intellectus præmiũ. In ipso labore intentionis desudat acies mentis nostræ, vt ponat sordiculas nebulæ mentis humanæ, & serenetur ad verbum Dei: non ergo recusetur labor, si adest amor: nostis enim quoniam qui amat, non laborat. Omnis enim labor non amantibus grauis est: si tantos labores cum auaris portat cupiditas, nobiscum non portet charitas? Euangelium intẽdite: *Facta sunt encænia in Hierosolymis.* Encænia festiuitas erat dedicationis templi. Græce enim cænon dicitur nouum. Quandocunque nouum aliquid fuerit dedicatum, encænia vocantur. Iam & vsus habet hoc verbum, si quis noua tunica induatur, encæniare dicitur. Illum enim diẽ, quo templum dedicatum est, Iudæi solenniter celebrabant, ipse dies festus agebatur, cùm ea, quæ lecta sunt, locutus est dominus, *Hyems erat, & ambulabat Iesus in templo in porticu Salomonis. Circundederunt ergo eum Iudæi, & dixerunt ei, Quousque animam nostram tollis? Si tu es Christus, dic nobis palam.* Non veritatem desiderabant, sed calumniam præparabant. Hyems erat, & frigidi erant. Ad illum enim diuinum ignem accedere pigri erant. Si accedere est credere: qui credit, accedit: qui negat, recedit: non mouetur anima pedibus, sed affectibus. Friguerant diligendi charitate, & ardebant nocendi cupiditate: longe aberant, & ibi erant, non accedebant credendo, & premebant persequendo, quærebant audire à domino, ego sum Christus, & fortasse de Christo secundum hominem sapiebant: prædicauerunt enim Prophetæ Christum, sed diuinitatem Christi & in Prophetis, & in ipso Euangelio, nec hæretici intelligunt, quanto minus Iudæi, quandiu velamen est super cor eorum. Denique quodam loco sciens dominus Iesus eos de Christo secundum hominem sapere, non secundum Deum, secũdum id, quòd homo erat, non secundum id quòd Deus etiam assumpto homine permanebat: ait illis, Quid vobis videtur de Christo, cuius filius est? Responderunt secundum opinationem suam, Dauid: sic enim legerant, & hoc solum tenebant, quia diuinitatem eius legebant, sed non intelligebant. Dominus autem vt eos suspenderet ad quærendam eius diuinitatem, cuius contemnebant infirmitatem; respondit eis: quomodo ergo Dauid in spiritu dicit eum dominum dicens; Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis: donec ponam inimicos tuos sub pedibus tuis? Si ergo Dauid in spiritu dicit eum dominum, quomodo filius eius est? Non negauit, sed interrogauit, ne quis hoc cũ audierit, putet quòd dominus Iesus negauerit se filium esse Dauid. Filium Dauid dominus Iesus si se negaret, cæcos sic eum inuocantes non illuminaret: transibat enim aliquando, & duo cæci sedentes iuxta viam clamauerũt, Miserere nostri fili Dauid: qua voce audita, miseratus est, stetit, & sanauit, lumen dedit, quia nomen agnouit: dicit & Apostolus Paulus, Qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem. Et ad Timotheũ; Memor esto Iesum Christum resurrexisse à mortuis ex semine Dauid secundum Euangelium meum: quia de semine Dauid originem Maria virgo ducebat: inde dominus de semine Dauid erat. Hoc pro magno Iudæi à Christo quærebant, vt si diceret, ego sum Christus, secundum quod illi solum sapiebant de semine Dauid, calumniarentur quòd sibi arrogaret regiam potestatem: plus est quod eis respondit: illi de filio Dauid volebant calumniari, ille filium Dei se esse respondit. Et quomodo? Audite. *Respondit eis Iesus: Loquor vobis, & non creditis. Opera, quæ ego facio in nomine patris mei, hæc testimonium perhibẽt de me, sed vos non creditis, quia non estis ex ouibus meis.* Iam supra didicistis quæ sint, oues, estote oues: oues credendo sunt, oues pastorẽ sequendo sunt, oues redemptorem non cõtemnendo sunt, oues per ostium intrando sunt, oues exeũdo & pascua inueniẽdo sunt, oues vita æterna perfruẽdo sunt: quomodo ergo istis dixit, *non estis ex ouibus meis*? quia videbat eos ad sempiternũ interitum prædestinatos, nõ ad vitam æternã sui sanguinis precio comparatos. *Oues meæ vocem meam audiunt, & cognosco eas, & sequuntur me, & ego vitam æternam do eis.* Ecce sunt pascua. Si recolitis, superius dixerat, & ingredietur & egredietur, & pascua inueniet. Ingressi sumus credendo, egredimur moriendo: sed quomodo per ostium fidei ingressi sumus, sic fideles de corpore exeamus: sic enim per istud ostium egredimur, vt pascua inuenire possimus. Bona pascua, vita æterna dicitur, ibi nulla herba aresci, totum viret, totum viget. Solet quædam herba dici semper viua, est herba quæ semper dicitur viuere: ibi solum viuere inuenitur. Vitam æternam, inquit, dabo eis, ouibus meis: vos calumnias propter ea quæritis, quia de vita præsenti cogitatis. *Et non peribũt in æternum*: subaudis, tanquam eis dixerit: vos peribitis in æternum, quia non estis ex ouibus meis. *Non rapiet eas quisquam de manu mea.* Inuentius accipite. *Pater meus, quod dedit mihi, maius est omnibus.* Quid potest lupus? Quid potest fur & latro? nõ perdunt nisi ad interitum prædestinatos. De illis autem ouibus, de quibus dicit Apostolus: Nouit dominus qui sunt eius: & quos præsciuit, ipsos & prædestinauit: quos autem prædestinauit, ipsos & vocauit: quos autem vocauit, illos & iustificauit: quos autem iustificauit, ipsos & glorificauit, de ouibus istis nec lupus rapit, nec fur tollit, nec latro interficit: secutus est de numero earum, qui pro eis nouit, quod dedit; & hoc est, quod ait: *Non rapiet eas quisquam de manu mea.* Et item ad patrem: *Pater meus quod dedit mihi, maius est omnibus*: quid dedit filio pater maius omnibus, nisi vt ipse ille esset vnigenitus filius? Quid est ergo quod dedit? Iam erat cui daret, an gignendo dedit? Nam si erat cui daret vt filius esset, aliquando erat, & filius non erat. Absit vt aliquando dominus Christus fuerit, & filius non fuerit: de nobis hoc dici potest: aliquando filij hominum eramus, filij Dei non eramus. Nos enim filios Dei gratia fecit, illum natura: quia vero natus est, non est vt dicas, non erat antequam natus erat, nunquam enim non natus erat, qui patri coæternus erat: qui sapit capiat, qui non capit credat, nutriatur, & capiet. Verbũ Dei semper cũ patre, & semper verbum, & quia verbum, ideo filius: semper ergo filius, & semper æqualis. Nõ enim crescẽdo, sed nascendo æqualis est, qui semper natus est de patre, filius: de Deo Deus, de æterno coæternus: pater autẽ non de filio Deus, filius de patre Deus: ideo pater filio gignendo dedit, vt Deus esset, gignendo dedit, vt sibi coæternus esset, gignendo dedit vt æqualis esset: hoc est, quod maius est omnibus, quomodo vita filius, & habẽs vitam filius, quod habet hoc est. Tu aliud es, aliud habes, verbi gratia, habes sapientiam, nunquid tu es ipsa sapientia? Denique quia non es tu ipse quod habes, si amiseris quod habes, reddis vt non habeas: & aliquando resumis, aliquando amittis, quomodo oculus noster non in seipso habet inseparabiliter lucem, aperitur & capit, clauditur & amittit. Nõ sic est Deus Dei filius, non sic est verbum patris, non sic est verbum quod non sonando transit, sed nascendo manet: sic habet sapientiam, vt ipse sit sapientia, faciátque sapientes: sic habet vitam, vt sit ipse vita, faciátque viuentes: hoc est quod maius est omnibus. Attendit Ioannes ipse Euangelista cælum, & terram, volens dicere de filio Dei, attendit & transcendit. Cogitauit supra cælum, milia exercitus angelorum, cogitauit & transcendit vniuersa: sicut aquila nubes, sic sua mente creaturam, transcendit magna omnia, peruenit ad illud quod maius est omnibus, & dixit: In principio erat verbum. Sed quia ille cuius est verbum, non est de verbo, verbum autem de illo est cuius est verbum: ideo ait, *Quod dedit mihi pater, maius est omnibus*, id est, vt sim verbum eius, vt sim vnigenitus filius eius, vt sim splendor lucis eius, maius est omnibus: ideo nemo rapit inquit, oues meas de manu mea: *Nemo potest rapere de manu patris mei.* De manu mea, & de manu patris mei. Quid est hoc, *nemo rapit de manu mea, & nemo rapit de manu patris mei*? Vtrum vna manus est patris & filij, an forte ipse filius manus est patris sui? Si manum intelligamus potestatem, vna est patris & filij potestas, quia vna est diuinitas: si autem manum intelligamus, sicut dictum est per Prophetam, Et brachium domini cui reuelatum est? manus patris ipse est filius. Quod non ita dictum est, tanquam Deus habeat humanam formã, & quasi corporis membra, sed quod per ipsum facta sunt omnia: nam solent & homines dicere manus suas esse alios homines, per quos faciunt quod volunt. Aliquando & ipsum opus hominis manus hominis dicitur quod fit per manum: sicut dicitur quisque agnoscere manum suam, cum id quod scripsit agnoscit. Cum ergo multis modis etiam hominis dicatur manus,

Ex Tract. 11. in Ioan.

Psal. 109.

Matth. 20.

Rom. 1.

2. Tim. 2.

Ioan. 1.

Esa. 53.

2. Tim. 2.

Rom. 8.

nus, qui propriè manum habet in sui corporis membris: quanto magis non vno modo intelligendum est, cùm legitur, manus Dei cui forma corporis nulla est? Ac per hoc melius hoc loco manum patris, & filij intelligimus potestatem patris, & filij: ne forte cùm hic manum patris ipsum filium dictum acceperimus, incipiat carnalis cogitatio etiam ipsius filij quærere filium, quem similiter credat Christi manum: ergo *nemo rapit de manu patris mei*: hoc est, nemo rapit mihi: sed ne forte adhuc titubes, audi quid sequitur. *Ego & pater vnum sumus.* Hucusque Iudæi tolerare potuerunt: audierunt, *Ego & pater vnum sumus*, & non pertulerunt, & more suo duri ad lapides cucurrerunt, tulerunt lapides, vt lapidarent eum. Dominus quia non patiebatur quod nolebat pati, & non est passu nisi quod volebat pati, adhuc eos lapidare cupientes alloquitur, *Sustulerunt lapides Iudæi vt lapidarent illum. Respondit eis Iesus & dixit, Multa bona opera ostendi vobis ex patre meo, propter quod eorum opus me lapidatis? Et illi responderunt, De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, & quia tu homo cùm sis, facis teipsum Deum.* Ad illud hoc respondetunt quod dixerat, *Ego & pater vnum sumus.* Ecce Iudæi intellexerunt, quod non intelligunt Ariani: ideo enim irati sunt, quoniam senserunt non posse dici, *ego & pater vnum sumus*, nisi vbi æqualitas est patris, & filij: dominus autem videte quid responderunt tardis, vidit eos non ferre splendorem veritatis, & eos temperauit in verbis, *Nónne scriptum est in lege vestra*, id est, vobis data, *Quia ego dixi dij estis.* Deus dicit per prophetam in Psalmo hominibus, Ego dixi dij estis: & legem appellauit dominus generaliter omnes illas scripturas, quamuis alibi specialiter dicat legem, à Phophetis eam distinguens, sicuti est, Lex, & Prophetæ vsque ad Ioannem: & in his duobus præceptis tota lex pendet, & Prophetæ. Aliquando autem in tria distribuit easdem scripturas: vbi ait, Oportebat impleri omnia, quæ scripta sunt in lege, & Prophetis, & Psalmis de me. Nunc verò Psalmos etiam legis nomine nũcupauit, vbi scriptum est, Ego dixi dij estis. *Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est, & non potest solui scriptura, quem pater sanctificauit & misit in mundum, vos dicitis quia blasphemas, quia dixi filius Dei sum?* Si sermo Dei factus est ad homines vt dicerentur dij, ipsum verbum Dei quod est apud Deum, quomodo non est Deus? Si per sermonem Dei fiunt homines dij, si participando fiunt dij, vnde participant non est Deus? Si calefacti quodammodo igne salutari dij efficiuntur, vnde calefiunt non est Deus? Si lumina illuminata dij sunt, lumẽ quod illuminat non est Deus? Accedis ad lumen, & illuminaris, & inter filios Dei numeraris: si recedis à lumine obscuraris, & in tenebris computaris. Illud tamen lumen nec accedit ad se, quia non recedit à se. Si ergo vos deos facit sermo Dei, quomodo non est Deus verbum Dei? Pater ergo sanctificauit filium suum, & misit in mundum: forte aliquis dicet; Si pater eum sanctificauit, ergo aliquando non erat sanctus? si sanctificauit, quomodo genuit: vt enim sanctus esset, gignẽdo ei dedit, quia sanctum eum genuit: nam si quod sanctificatur, ante non erat sanctum, quomodo dicimus Deo patri, Sanctificetur nomen tuum? *Si non facio opera patris mei, nolite mihi credere: si autem facio, & si mihi non vultis credere operibus credite, vt cognoscatis, & credatis quia in me est pater, & ego in illo.* Non sic dicit filius, in me est pater, & ego in illo, quomodo possunt homines dicere. Si enim bene cogitemus, in Deo sumus, & si bene viuamus, Deus in nobis est, fideles participantes eius gratiam illuminati ab ipso in illo sumus, & ipse in nobis: sed non sic vnigenitus filius, ille in patre, & pater in illo, tanquam æqualis in eo cui est æqualis. Denique nos aliquando possumus dicere, in Deo sumus, & Deus in nobis; ego, & Deus vnum sumus, nunquid possumus dicere? In Deo es, quia Deus continet te, Deus est in te, quia templum Dei factus es: sed nunquid quia in Deo es, & Deus est in te, potes dicere, Qui me videt Deum videt: quomodo vnigenitus dixit, Qui me videt, videt & patrem: &, *Ego, & pater vnum sumus?* Agnosce proprium domini, & munus serui: proprium domini est æqualitas patris, munus serui est participatio saluatoris. *Quærebant ergo eum apprehendere.* Vtinam apprehenderent, sed credendo, & intelligendo, non sæuiendo, & occidendo. Nam modo, fratres mei, quando talia loquor, infirmus fortia, paruus magna, fragilis solida, & vos tanquam ex eadem massa, vnde sum & ego ipse, qui vobis loquor, simul omnes apprehendere volumus Christum. Quid est apprehendere? Intellexisti, apprehendisti, sed non sic Iudæi: tu apprehendisti, vt habeas, illi apprehendere volebant, vt non haberent: & quia sic volebant apprehendere, quia eis fecit? *Exiit de manibus eorum.* Non eum apprehenderunt, quia manus fidei non habuerunt. Verbum caro factum est, sed non erat verbo magnum, eiicere carnem fuam de manibus carnis. Mente verbum apprehendere, hoc est, Christum recte apprehendere.

Matth.6. Ioan.14. Ioan.1.

EIVSDEM IN SVPERIVS *Euang. Homilia 2.*

Ser.51.de domini.

DOminus Deus Iesus filius Dei vnicus, natus de Deo patre sine aliqua matre, & natus de virgine matre sine homine patre, audistis quid dixerit, *Ego & pater vnum sumus.* Sic accipite, sic credite, vt mereamini intelligere. Fides enim debet præcedere intellectum, vt sit intellectus fidei præmium. Propheta enim apertissime dixit, Nisi enim credideritis, non intelligetis. Quod ergo simpliciter prædicatur credendum est, quod subtiliter disputatur intelligendum est. Primus ergo ad imbuendas vestras mentes per fidem, prædicamus vobis Christum Dei patris vnicum. Quare additur vnicum? Quia cuius est vnicus, multos filios habet gratia. Cæteri ergo omnes sancti filij Dei sunt gratia, solus ille natura. Qui gratia filij sunt, non sunt quod pater. Denique nullus sanctorum ausus est dicere, quod ille vnicus ait, Ego & pater vnum sumus. Nunquid non pater est, & noster? Si non est pater noster, quomodo dicimus orantes, Pater noster qui es in cælis? Sed nos filij sumus quos voluntate sua filios fecit, non ex natura sua filios genuit. Genuit quidem & nos, sed quomodo dicitur adoptatos, ab adoptãte generatos, beneficio non natura. Denique & hoc dicti sumus, quia vocauit nos Deus in adoptionem filiorum. Homines adoptati sumus. Ille dicitur vnigenitus, quia hoc est quod pater, nos autem homines sumus, Deus est pater. Quia ergo ille

Esa.7. Matth.6. Ephes.1.

ille hoc est quod pater: dixit, & verum dixit, Ego & pater vnũ sumus. Quid est, vnũ sumus? Vnius naturæ sumus. Quid est, vnum sumus? Vnius substantiæ sumus. Forte minus intelligitis. Quid est vnius substantiæ? Laboremus vt intelligatis, adiuuet Deus, & me loquentem & vos audientes. Me vt ea dicam quę recta sunt & apta sunt vobis: vos autem ante omnia & præcipue vt credatis, deinde vt quomodo potestis intelligatis. Quid est ergo vnius substantiæ? Similitudines vobis adhibeam, vt quod minus intelligitur, exemplo clarescat. Vt puta aurum est Deus, aurum & filius eius. De terrenis si ad cælestia non sunt dandæ similitudines, quomodo scriptum est, Petra erat Christus? Ergo quicquid est pater, hoc est & filius. Sicut dixi, verbi gratia, aurũ est pater, aurum est filius. Nam qui dicit, non est ipsius substantiæ filius cuius pater, (quid aliud dicit nisi aurum est pater,) argentum est filius? Si aurum est pater, argentum est filius, degenerauit à patre vnicus filius. Homo hominem generat. Cuius substantiæ est pater qui generat, ipsius substantiæ est filius qui generatur. Quid est ipsius substantiæ? Homo est ille, homo & ille. Animam habet ille, animam & ille. Carnem habet ille, carnẽ & ille. Quod est ille, hoc & ille. Sed respondet mihi, & dicit hæresis Ariana, Quid mihi dicit? Attende quod dixisti. Quid dixi? Quia filius hominis comparandus est filio Dei. Planè comparandus, sed non vt putas ad proprietatem, sed ad similitudinem. Tu autem quid vis hinc facere? Dic. Non vides dicit, quia maior est pater qui genuit, & minor est filius qui generatus est. Quomodo ergo vos dicitis quòd æquales sunt pater, & filius, Deus & Christus, cum videatis quia homo quando generat filium, minor est filius, & maior est pater? Homo sapiens in æternitate tempora inquiris, vbi non sunt tempora, quæris ætates. Quando maior est pater, minor est filius, ambo temporales sunt. Ille senescit, quia ille crescit. Nam per naturam homo pater, per naturam, vt dixit, non genuit minorem, sed per ætatem. Vis nosse, quia per naturam non genuit minorem? Expecta, crescat, & patri erit æqualis. Puer enim paruus vel crescendo peruenit ad magnitudinem patris sui. Tu autem sic dicis minorem Dei filium natum, vt nunquam crescat, & ad sui patris magnitudinem vel crescendo perueniat. Iam ergo filius hominis natus ex homine, meliore conditione natus est quàm filius Dei. Quomodo? Quia ipse crescit, & peruenit ad magnitudinẽ patris sui. Christus autem, sicut dicitis, ideo minoratus est, vt remaneat minor, & non sit expectandus saltem ætatis accessu. Sic ergo dicis, Quæ est in natura diuersitas? Sed quare dicis, nisi quia non vis eiusdem substantiæ credere filium, cuius substantiæ est pater? Postremo prius confitere ipsius substantiæ, & dic minorem. Attende hominem, homo est. Quæ est substantia eius? Homo est. (Quid ille quem generat? minor est, sed homo est.) Ætas dispar est, æqualis natura est. Dic & tu, Quod est pater, hoc est filius, sed minor est filius. Dic, fac gradum, dic eiusdem substantiæ, sed minorem, & peruenis ad æqualem. Non enim parum accedis, non parum propinquas veritati, quia confiteris æqualem, si eiusdem substantiæ confessus fueris & minorem. Si non est eiusdem substantiæ hoc dicis, aurum & argentum. Ergo quia hoc dicis, aurum & argentum, tale est quod dicis, quale si homo generaret equum. Alterius enim substantiæ est homo, alterius equus. Si ergo filius alterius substantiæ est quàm pater, monstrum generauit pater. Quando enim creatura, id est, mulier parit quod non est homo, monstrum dicitur. Vt autem non sit monstrum, hoc est, qui natus est, quod est ille qui genuit, id est, homo & homo, equus & equus, columba & columba, passer & passer. Creaturis suis dedit Deus, creaturis mortalibus terrenis dedit, donauit vt hoc, quod sunt, generẽt: & putas quia hoc sibi non potuit ipse seruare, qui est ante secula, qui non habet initium temporis, vt qui generaret filium non hoc quod ipse est, generaret, sed degenerem? Audi & quanta blasphemia sit dicere, vnicum Dei filium, esse alterius substantiæ. Prorsus si ita est, degener est. Si dicas alicui filio hominis degener, quanta iniuria est? Et quomodo dicitur filius hominis degener? Vtputa pater ipsius fortis est, ille timidus & ignauus. Quicunque illum viderit, & vult corripere, attendens patrem ipsius virum fortẽ, quid ei dicit? Porrò vade degener. Quid est degener? Fortis vir fuit pater tuus, & tu timore contremiscis. Ille cui hoc dicitur, vitio degener est, natura par est. Quid est, natura par est? Homo est, quod est & pater ipsius. Sed ille fortis ille ignauus: ille audax, ille timidus, tamen homo & homo. Vicio ergo degener est, non natura. Tu quãdo dicis vnicum filium, vnum patris filium degenerem esse, non aliud dicis, nisi quia non hoc est quod pater, & iam nõ natus degener factus est dicis, sed generatus est. Istã blasphemiam quis ferat? Qualibuscunque oculis, si istam blasphemiam videre possint, fugerent eam, & catholici fierent. Sed quid dicam fratres? Non eis irascamur, sed pro eis oremus, vt det dominus eis intellectũ, quia forte hoc nati sunt. Quid est, hoc nati sunt? Hoc acceperunt à parentibus suis, quod tenent. Præponunt genus veritati, fiant quod non sunt, vt possint seruare quod sunt, hoc est fiant catholici, vt possint seruare quod homines sunt, vt non in illis pereat Dei creatura, accedat Dei gratia. Putant enim, quia patrem honorant per contumeliam filij, Quando illi dixeris blasphemas: respondet, Quare blasphemo? Quia dicis filium non hoc esse quod pater est. Et ille mihi, Imò tu blasphemas. Quare? Quia æquare vis patri filium. Æquare volo patri filium, nunquid extraneum? Gaudet pater, quando illi æquo filium vnicum. Gaudet, quia nõ inuidet. Et Deus quia filio vnico non inuidet, ideo quod ipse est hoc generauit. Tu & filio facis iniuriam, & ipsi patri, in cuius honorem vis contumeliam facere filio. Certe enim ideo dicis non esse eiusdem substantiæ filium, ne iniuriam facias patri ipsius. Ego tibi cito ostendo, quia iniuriam facis ambobus. Quomodo, inquit? Si dicam filio alicuius, degener, non es similis patri tuo: degener, non hoc es quod pater: audit illud filius & irascitur, & dicit, Ergo degener natus sum? Audit illud pater, & plus irascitur. Iratus autem quid dicit? Ergo ego filium degenerem generaui? Ergo si aliud sum, & aliud generaui, monstrũ generaui. Quid est quia cùm vis vni deferre, per alterius iniuriam, ambobus facis iniuriam? Filium offendis, sed patrem non propiciabis. Cùm de filij contumelia honoras patrem, & filium offendis & patrem. A quo

fugis ad quem confugis? Nunquid irascente tibi patre, fugis ad filium? Quid tibi dicit? Ad quem fugis, quem degenerem feciſti? Nunquid offenſo filio curris ad patrem? Dicit & ipſe tibi, Ad quem fugis, quem degenerem genuiſſe dixiſti? Sufficiat vobis, hæc tenete, hoc memoriæ commendate, hoc in veſtra fide conſcribite. Hoc autem vt intelligatis, ad Deum patrem & filium, qui vnum ſunt, preces effundite.

BEDAE VENERABILIS
presbyteri eiuſdem Euang. expoſitio.

Encæniarum in Ioan.

FACTA ſunt, inquit, *Euangeliſta encænia in Hieroſolymis, &c.* Encænia autem vocabatur ſolennitas dedicationis templi, quam populus Dei ex antiqua patrum traditione per annos ſingulos celebrare conſueuerat. Sed notandum eſt, quod hæc encænia, quæ hic leguntur, non ad primam templi dedicationem, ſed ad vltimam pertinẽt: quòd ex eo facile colligitur, quia hyeme facta referuntur. Prima ſiquidem eiuſdem templi dedicatio à Salomone tempore autumni, ſecunda autem à Zorobabel, & Ieſu ſacerdote tempore veris, tertia à Iuda Maccabæo tempore hyemis eſt facta, quando ſpecialiter conſtitutũ eſſe legitur, vt eadem dedicatio per omnes annos in memoriam ſolennibus renouaretur officiis: quæ etiã, ad tempus vſq; dominicæ incarnationis obſeruata fuit, ſicut modo, cùm legeretur euangelium, audiuimus. Quæ etiam dedicatio ſalubri conſuetudine in Eccleſiis Chriſti ſeruari moderno tempore dignoſcitur. Conſiderandum eſt quare euangeliſta dixiſſet hæc encænia hyemis tempore facta eſſe. Omnino propter duritiam Iudæorum, & infidelitatem, quæ frigoris nomine ſæpe deſignari legitur. *Et ambulabat Ieſus in templo in porticu Salomonis.* Si ergo Dei filius ambulare voluit in templo, in quo æs, & ſanguis & brutorum animalium offerebatur, multo magis noſtram orationis domum, vbi carnis ipſius, ac ſanguinis ſacramenta celebrantur, viſitare gaudebit. Si perambulare non deſpexit porticum, in qua rex quondã mortalis, ac terrenus, quamuis potentiſſimus, ac ſapientiſſimus, ad orandum ſtare ſolebat: quanto magis penetralia cordium noſtrorum inuiſere, atque illuſtrare deſiderat, ſi tamen ea porticum eſſe Salomonis, hoc eſt, ſi ea timorem ſuum, qui eſt initium ſapientiæ, habere perſpexerit? Neque enim putandum eſt, quia domus ſolummodo, in qua ad orandum, vel ad myſteria celebrãda conuenimus, templum ſit domini, & non ipſi, qui in nomine domini conuenimus, multo amplius templum eius appellemur, & ſimus, cũ manifeſte dicat Apoſtolus; Vos eſtis templum Dei viui, ſicut dicit Deus, Inhabitabo in eis, & inter illos ambulabo. Oſtẽdit ergo euangeliſta cur dixiſſet, hyemis tempore, dum, inquit, *Circundederunt eum Iudæi.* Circundederunt itaque eum tentationis gratia, non veritatis agnoſcendę voluntate, & dicebant; *Quouſque animam noſtram tollis?* Hæc vero non veritatem fidei inquirendo, ſed illi quem interrogabant, inſidiando, & calumniam ſtruendo, dicebant, vt inuenirent quomodo accuſarent eũ, nolentes eum credere Deum, ſed hominem purum tantummodo futurum, & regem cæteris hominibus excelſiorem eſſe venturum, qua etiam dementia poſteri eorum vſque in præſens, & donec Antichriſtum pro Chriſto ſuſcipiant, errare non ceſſant. Et ſi ſe dominus Ieſus Chriſtum eſſe reſponderet, cogitabant eum tradere poteſtati præſidis puniendum, quaſi contra Auguſtum repugnans, illicitum ſibi vſurparet imperium; ſed ipſe noſtræ ſaluti conſulens, propter quos hæc ſcribenda erant, ita reſpõſum temperauit ſuum, vt & calumniatorum ora concluderet, & quia Chriſtus eſt, fidelibus aperta voce panderet. Illi enim de homine Chriſto quærebant, ipſe autem diuinitatis ſuæ, qua æqualis eſt patri, palam myſteria narrat. Quid ergo Iudæi circundantes dominum dixerunt, videamus. *Quouſque*, inquiunt, *animam noſtram tollis?* Non venit Chriſtus in ſe credentibus animam tollere, ſed animam viuificare. Sed ipſi ſibi Iudæi animã per infidelitatem tulerunt, qui tentare Chriſtum, non in Chriſtum credere, congregati ſunt. *Reſpondit eis Ieſus, Loquor vobis, & non creditis.* Proprie oſtẽdit quis eſſet dum dixit, *Loquor vobis*, id eſt verbum Dei coæternum patri: quia opera, quæ facit in nomine patris, teſtimonium perhibẽt, quòd eſt filius Dei, qui gloriam ſuam nõ quæſiuit, ſed eius, qui miſit illum; quia vna eſt gloria patris, & filij. ſed hanc fidem corda infideliũ accipere non quieuerunt: de quibus ait; *Sed vos non creditis.* cauſſamque reddit, cur non crederent; *Quia non eſtis ex ouibus meis.* Oues ſunt credendo, oues ſunt paſtorem ſequẽdo, oues ſunt redemptorem non contemnendo, oues ſunt per oſtiũ intrando, oues ſunt exeundo, & paſcua inueniendo. Quomodo ergo iſtis dixit; *Non eſtis ex ouibus meis.* quia videbat eos ad ſempiternam futuros perditionem, non ad vitam æternam ſui ſanguinis pretio cõparatos. *Oues meæ vocem meam audiunt, &c.* Dicit enim, *cognoſco eas.* Conſuetudo ſanctæ ſcripturæ eſt dicere dominum noſſe quicquid eligit, apoſtolo dicẽte; Nouit dominus, qui ſunt eius, & illud neſcire, quod non approbat dignum vitæ æternæ, vnde ad impios dicturus erit; Non noui vos. Sequitur de ouibus, *Et ego vitam æternam do eis.* Hæc ſunt paſcua, quæ ſuperius promiſit ouibus ſuis, vbi nulla herba creſcit, totum viret, totum viget, totum integrum permanet, & quicquid ſemel accipitur, ſemper habetur. *Et non peribunt in æternum.* Hic ſubaudiendum eſt, quomodo vos peribitis, quia nõ eſtis ex ouibus meis. *Et non rapiet eas quiſquam de manu mea*, id eſt poteſtate mea, *Pater meus quod dedit mihi, maius omnibus eſt.* Quod dedit pater filio, maius omnibus eſt, vt ipſe illi eſſet vnigenitus filius, æqualis, conſubſtantialis. Quid eſt quod dedit? Vtique gignendo dedit, quia non minorem ſibi genuit: non tempore poſteriorẽ, ſed coæternum, ſine initio temporis ſemper Deum. Non eſt dicendũ; Non erat, antequam natus erat. Nunquam enim non natus erat, qui patri coæternus erat. Qui ſapit, capit. qui non capit, credat. nutriatur fide, vt poſſit capere verbũ Dei, quia verbum filius. Semper ergo filius, & ſemper æqualis. Non enim creſcẽdo, ſed naſcendo æqualis eſt, qui ſemper natus de patre filius, de Deo Deus, de æterno coæternus. Pater autem nõ de filio Deus, filius de patre Deus. Ideo pater gignendo dedit, vt Deus eſſet, gignẽdo dedit, vt æqualis eſſet. hoc eſt, quod maius eſt omnibus. Ideo tranſcendit iſte Ioannes omnes altitudines creaturarum, & millia exercitus Angelorũ, & magna omnia, & peruenit ad illud, quod maius eſt omnibus, & dixit; In principio erat verbum, & verbum erat apud Deũ. & Deus erat verbum. Hoc eſt, quod maius omnibus eſt, id eſt, vt ſim verbum eius, vt ſim vnigenitus filius eius, vt ſim ſplendor lucis eius. Ideo nemo rapit oues de manu mea. *Et nemo poteſt rapere de manu patris mei.* Manus patris, & manus filij, vna manus eſt, id eſt, vna poteſtas, quia vna diuinitas, vna maieſtas, vna æternitas, vna æqualitas. Quã videlicet æqualitatem ipſe dominus in diuinitate habuit, priuſquam mũdus eſſet, apud patrem, ipſe in humilitate ex tempore incarnationis accepit, *& nemo poteſt rapere de manu patris mei.* Aperte dãs intelligi vnam atque indiſſimilem eſſe manum, hoc eſt, virtutem ſuã, & patris: atque ideo Chriſtum ſe eſſe credendum, qui non, ſicut cæteri, factus per gratiam ex tempore, ſed verus ſemper extiterit filius Dei, quod etiam ſequenti ſententia luce clarius aperit dicens; *Ego & pater vnũ ſumus.* Vnum, inquit, ſumus, vna nobis ſubſtantia, vna eſt diuinitas, vna æternitas, perfecta æqualitas: diſſimilitudo nulla. Quibus profecto verbis non præſentem ſolummodo Iudæorum quæſtionem quia an ipſe eſſet Chriſtus interrogabant explicauit, ſed etiam hæreticorum perfidiam quã futuram præuidit, quantum ſit execranda, monſtrauit. Conticeſcat Sabellius audiens, *Ego & pater.* Qui vnam perſonam patris, & filij praua doctrina diſſeruit: nam *ego & pater*, duæ ſunt perſonæ. Item erubeſcat Arius audiens; *Vnum ſumus.* qui duas naturas in patre, & filio adſtruit, dum vnum vnam naturam ſignificat, ſicut ſumus duas perſonas. Sequamur apoſtolicam fidẽ, quam beatus Petrus princeps Apoſtolorum confeſſus eſt; Tu es Chriſtus filius Dei viui. Iudæi videlicet verba domini audientes, hucuſque ſuſtinuerunt: dum vero ait; *Ego & pater vnum ſumus*, non pertulerunt, ſed more ſuo duri, ad lapides cucurrerunt, ſicut Euãgeliſta dicit; *Tulerunt lapides, vt lapidarẽt eum.* Dominus, quia non paciebatur, quod nolebat pati, & non eſt paſſus niſi quod voluit pati, adhuc eos lapidare cupientes alloquitur, *Sustulerunt Iudæi lapides, vt lapidarent illum. Reſpondit eis Ieſus, Multa bona opera, &c.* Ad illud hoc reſpoderunt quod dixerat; *Ego & pater vnum ſumus.* Ecce Iudei intellexerũt quod Ariani non intelligunt. Ideo enim irati ſunt, quoniam ſenſerunt nõ poſſe dici, *Ego & pater vnum ſumus*, niſi vbi æqualitas eſt patris, & filij. Dominus autem vide qui reſponderit prauis. Videt eos non ferre ſplendorem veritatis, & eos tentauit in verbis; *Nõne ſcriptum eſt in lege veſtra*, id eſt, vobis data, quia, *Ego dixi, dij eſtis?* Deus dicit per prophetam in Pſalmo hominibus; Ego dixi, dij eſtis. & legem appellauit dominus generaliter omnes illas ſcripturas, quamuis alibi ſpecialiter dicat legem, à prophetis eam diſtinguens, ſicut eſt; Lex & prophetæ vſque ad Ioannem. &, In his duobus præceptis tota lex, & prophetæ. Aliquãdo autem in tria diſtribuit eaſdem ſcripturas, vbi ait; Oportebat impleri omnia quæ ſcripta ſunt in lege, & prophetis, & Pſalmis de me. Nũc vero etiam Pſalmos legis nomine nuncupauit, vbi ſcriptum eſt; Ego dixi, dij eſtis. *Si illos dixit deos, ad quos ſermo Dei, &c.* Sermo Dei factus eſt ad homines, vt dicerentur dij, ipſum verbum Dei, quod eſt apud Deum. Si ergo homines participando fiunt dij: vnde participant, nõ eſt Deus? Si lumina illuminata, dij ſunt: lumen, quod illuminat, quomodo non eſt Deus? Si calefacti quodammodo igne ſalutari, dij efficiuntur: vnde calefiunt, nõ eſt Deus? Accedis ad lumen, illuminaris, & inter filios Dei numeraris. Si recedis à lumine, obſcuraris, & in tenebris computaris. Illud tamen lumen nec accedit ad ſe, quia non recedit à ſe. Si ergo vos deos facit ſermo Dei, quomodo non eſt Deus verbum Dei patris? *Ergo pater ſanctificauit filium ſuum, & miſit in mundum.* Forte aliquis dicat, Si pater eum ſanctificauit, aliquando ſanctus nõ erat. Si ergo ſanctificauit, quomodo genuit. Vt enim ſanctus eſſet, gignendo ei dedit, quia ſanctum eum genuit. Nam, ſi quod ſanctificatur, ante nõ erat ſanctum: quomodo dicimus Deo patri; Sanctificetur nomen tuum? *Si non facio opera patris mei, nolite credere mihi. Si autem facio, &c.* Quomodo poſſunt dicere homines; Si enim bene cogitemus, in Deo ſumus: & ſi bene viuamus, Deus in nobis eſt. fideles participantes eius gratiam, illuminati ab ipſo, in illo ſumus, & ipſe in nobis. Sed non ſic vnigenitus filius. Ille in patre, & pater in illo, tanquam æqualis in eo cui eſt æqualis. Denique nos aliquando poſſumus dicere; In Deo ſumus, & Deus in nobis, ego & Deus vnum ſumus, nunquid poſſumus dicere? In Deo es, quia Deus cõtinet te. Deus eſt in te, quia templum Dei factus es. Sed nunquid quia in Deo es, & Deus eſt in te, potes dicere, Qui me videt, Deum videt? quomodo vnigenitus dixit, Qui me videt, videt & patrem? Ego & pater vnum ſumus? Aſgnoſce proprium domini, & munus ſerui. Propriũ domini eſt æqualitas patris, munus ſerui eſt participatio ſaluatoris.

Ecclesiarũ Dedicatio ſalubri cõſuetudine ſeruatur.

Ecclesiæ Chriſtianorũ multo ſunt venerabiliores templo Iudæorũ.

Eccleſ. 1.

2. Cor. 6.

3. Reg. 6, 8. 2. & 2. Eſa. 6. 1. Machab. 4.

2. Tim. 2. Matth. 7.

Matth. 16.

Pſal. 81.

Marc. 11. Malach. 2. 8.

Luc. 24.

Ioan. 1.

Ioan. 17.

Matth. 6.

THEOPHYLACTI EPIſcopi Bulgar. ſuperioris Euan. expoſitio.

FACTA ſunt autem encænia, &c. Quæ encænia facta ſunt in Hieroſolymis? Quidam dicunt, quòd, quo die ædificatum fuerit templum à Salomone, eodem celebrauerint encænia. Alij autem non hoc dicunt, ſed Euangeliſtã ajunt dicere encænia conſtructi templi poſt captiuitatem. Præclarum autem, & celebre agebant feſtum. Nam ciuitas quaſi ſuum ornatum abiecerat, poſtque longam illam captiuitatem iucundum diem encæniorum faciebat. In hoc igitur feſto aderat & Ieſus. Nunc autẽ frequentius verſatur in Iudæa, quia paſſio in foribus erat. Hyems enim erat, qua hyeme in primo menſe veris paſſus eſt dominus, oſtendens, quòd prope ſit tempus paſſionis. propterea verſatur in Hieroſolymis. Et apparenter quidem ex deſiderio quodam diſcẽdi interrogant; dicentes, num ipſe ſit Chriſtus? Re vera autem corrupta, & curioſa mente profecta eſt interrogatio. Nam, quùm opera prædicarent illũ eſſe Chriſtum, iſti ex verbis quærebant diſcere: quod iudẽtium magis eſt, & deridentium. Omnino autem quæſtio magna ingratitudine plena eſt, & fallacium illorum malitiam oſtẽdens. *Dic.* enim inquiunt, *nobis libere.* Sane vbique dicebat libere, & comparebat in feſtis, & nihil in occulto loquebatur, filiumque Dei ſe nominabat, & lucẽ, & viam, & oſtium, adhibito etiam teſte Moſe. Præterea arguens eos dominus, vtpote malo animo loquentes, *Dixi vobis* inquit, *ſæpius & non creditis.* Et alibi; Quid ita

simulatis quòd nudo verbo persuademini: Opera, quæ facio, nõ vt aduersarius Dei, sed in nomine patris mei, non recipitis, & quomodo nudis verbis credaretis? Omnino enim maior est virtus operum quàm verborum ad persuadẽdum: quod & fatebantur hi, qui melius inter ipsos sapiebant, dicentes. Non potest homo peccator signa talia facere. Propterea dicit; *Non creditis mihi, quia non estis ex ouibus meis.* Nam ego quidẽ vt pastor bonus, quæ oportebat facere, feci: vos autem non sequimini. Non ego pastoris, sed vos ouium vocatione indigni estis. Da & tu operam, dum hyems est, præsens dico vita, quæ semper à malis spiritibus turbatur, vt celebres encænia spiritualis templi, semper nouus factus, & ascensiones in corde ponens. Aderit enim tunc tibi Iesus, qui simul celebret encæniorum festiuitatem in porticu Salomonis, custodia sua te muniens, & pacificum te faciens ab affectionibus. Ipse enim pacificus Salomon est. Quisquis igitur in protectione Christi pacifici moratur habet & dominum simul diem festum agentem encæniorum animæ, quandiu hyems vitę huius durat. Ver enim futurũ seculum est, quo omnia reuiuiscunt, quo nullus animam innouare potest. Nam præsenti seculo omnia talia cõcluduntur. *Oues meæ vocem meam audiunt, &c.* Postquàm dixit eis, Non estis ex ouibus meis: nunc hortatur eos, vt fiant oues eius: ideo & subdit, dicens; *Oues meæ vocem meã audiunt, & sequuntur me.* Deinde demulcens eos, dicit, quæ cõsecuturi sint ipsum sequẽtes. *Vitam* enim, inquit, *æternam do eis, & ne pereant in æternũ, &c.* Et omnino per verba hæc excitat illos, zelúmque, ac desiderium iniicit, qui concedit quòd & alij se sequantur, sicut illæ. Propterea autem dicit: *Non peribunt*, quia nullus potest rapere eas de manu mea, eo quòd pater meus, qui dedit mihi eas, maximus omnium est, & de manu eius nullus potest eas rapere, & ita neque de manu mea. manus enim mea etiam manus patris mei est. Nam *ego, & pater vnum sumus*, secundum potestatem scilicet, & virtutem. Manum enim potestatem & virtutem dicit. Igitur ego & pater vnum sumus secundum substantiam, & naturam, & potestatem, ac robur. Id quod & Iudei quoque, quum intellexissent, quòd seipsum consubstantialem Deo faceret, lapidare volebant eum, vtpote, qui se filium Dei faceret. Sed interrogauerit quispiã; Quomodo dicit dominus; *nullus ex manu patris rapit eas*, quum tamen multos videamus perire? Dicendum, quòd rapere quidem nullus potest de manu patris, decipere autem multi. Nam vi quadã, & tyrannide nullus potest auellere à Deo, deceptione autẽ quotidie supplantamur. Quomodo autem dixit; *Oues meæ me sequuntur, & non pereunt.* Videmus enim, quod Iudas perierit: sed propter hoc periit, quia non secutus est, neque ouis mansit vsque ad finem dominus. de iis, qui secuti sunt eum, & oues sunt, inquit, quia non pereunt. Quod si quis ex ordine ouium exciderit, nõ secutus fuerit pastorẽ statim perit. Vtaris autem & hoc de Iuda exemplo contra Manichæos. Etenim, quũ ille sanctus esset, & ouis Dei, & vertibilis volũtate, sua spõte excidit. Non igitur natura sunt mala, sed volũtate constituuntur & soluuntur. *Sustulerunt ergo rursum lapides Iudæi, &c.* Quum diceret, Ego, & pater vnũ sumus per omnia secũdum potestatẽ, & virtutem, & indicaret vnam esse patris manũ, & suam: putabant Iudæi blasphemum, & apprehendebant lapides, quòd faceret se æqualem Deo. Igitur dominus admonens, & ostendens, quòd nullam iustam furoris erga se causam habeant, sed absque causa insaniant, reducit eis in memoriam miracula à se facta, &, *Multa bona opera* inquit, *ostendi vobis propter quod eorum lapidatis me?* Illi autem dicunt, propter blasphmias lapidamus te, quia filiũ Dei teipsum facis. Cæterum ipse non negat hoc, neque dicit, non facio meipsum Deum, vel non sum æqualis patri: sed magis confirmat illorum sententiam, & asserit se Deũ esse, ex his quæ scripta sunt in lege. Legem autem dicit & librum Dauid, sicut simpliciter & omnem scripturam. Quod autẽ dicit, hunc sensum habet. Si ij, qui gratia deificationem acceperunt, dij sunt, & nemo illos criminatur: quomodo ego iuste à vobis increpor, qui natura sum Deus, *quẽ pater sanctificauit*. hoc est, segregauit, vt occideretur pro mundo? Sanctũ enim dicitur, quod Deo segregatum est. Manifestum enim, quia me sanctificat, & segregauit pater in salutem mundi, & ideo nõ sum æqualis aliis diis, sed Deus verus. Vere enim opus Dei est saluare, & non hominis gratia deificati. Si igitur illi ad quos Dei sermo factus est, hoc est ego: (nam ego sum sermo Dei, & habitaui in illis, concessisque eis vt adoptarẽtur in filios) si igitur illi filij Dei, multo magis ego extra omnem noxam sum, Deum vocans meipsum, qui & natura sum Deus, & aliis hoc concedo. Confundantur Ariani, & Nestoriani. Nam & filius Dei, & Deus substantia, naturáque est Christus, & non creatura, & aliis dat deitatem ad quos fit. nam sermo est Dei, sed non ipse gratia deificatur. Nã manifeste separat se ab iis, qui gratia deificantur, propter ea, quæ illic dicuntur, & ostendit, quòd etiam illis ipse sit author deificationis. nã sermo Dei est, & inhabitat in eis: quod significat per hoc, quod dicit, *ad quos sermo Dei factus est*: hoc est, in quibus habitauit. Quomodo igitur blasphemo dicens filium Dei meipsum? Quamuis enim & carnem ferã, & ex semine sim Dauid: sed ignoratis sacramentum, & quòd non aliter potuerit carnalis hominum natura Dei recipere familiaritatem, quam per carnem, quasi in velamento ei familiaris fuisset. *Si non facio opera patris mei, &c.* Vultis, inquit, scire æqualitatẽ cum patre? A substantia non potestis scire (impossibile enim est scire substantiã Dei (sed accipite ex operum æqualitate, & identitate indicium identitatis secundum virtutẽ. Ex his habebitis deitatis meæ testimoniũ, & scietis, & credetis, quòd nihil ego aliud sum quam id, quod pater. Eadem enim substantiã habeo manens filius, & differens. Similiter & pater manens pater, & differẽs hypostasi, nihil aliud est quam pater secundum substantiam scilicet, ac naturã, quamuis autem per hypostases differimus, at non separantur hypostases, sed in seipsis alter in altero sunt absque confusione pater, & filius. Etenim, sicut apud nos pater separatus est à filio, quamuis natura vnum sint, ita & in diuinis personis: sed in seipsis alter in altero sunt absque confusione. Propterea nos tres quidem homines dicimur vtpote subsistentes, separati & non vnum proprie existentes. In diuina autem triade vnus Deus, sed non tres dij, proter personarum inconfusam circumincessionem, adde, & eandem volitionem.

Videt, quòd Dei electio, sine prædestinatio non imponat necessitatem.

ERICI IN IDEM
Euang. Homil.

ENcænia plurali numero, vocabatur festiuitas dedicationis templi, quam populus Iudæorum ex antiqua patrum consuetudine per annos singulos celebrare solebat. Encæniare nanque Græcè, initiare, vel inchoare Latinè dicitur. Verùm non ab re esse credendum est, quòd S. Euangelista tempus quoque, quo ista dedicatio facta est, intimare curauit, dicens, *Et hyems erat.* Per hoc quippe ostendit, quòd hæc encænia non ad primam templi dedicationem, sed ad eam, quæ vltima fuit, pertinent. Tertiò nanq; templum ipsum dedicatum in sanctis literis inuenimus. Prima siquidem eius dedicatio à Salomone, magna gloria, & totius regni pace autumnali tempore facta est. Secunda à Zorobabel, & Iesu sacerdote magno, ac reliquis filiis transmigrationis, veris tempore perfecta est. Tertia à Iuda Machabæo, & fratribus eius, hyemis tempore peracta est: quando etiam specialiter constitutum est, vt singulis annis hæc eadem dedicatio solennibus frequentaretur officiis. Quæ constitutio vsque ad tempus Saluatoris seruata est, sicut ex hac sancti Euangelij lectione datur intelligi. Verùm hæc obseruatio ab illis cœpta, salubriter nunc in Ecclesia, veneraque haberi dignoscitur, cùm per annos sibi iugiter succedentes dies anniuersaria dedicationis Ecclesiæ diuinis laudibus à populo fidelium deuote satis excolitur: tantóque propensius, ac maiori studio celebratur, quanto esse gratissima redemptori non dubitatur: adeò vt in hac die ipsum templum intrare, & diuinitatis sitæ mysteria populo pandere dignatus sit. Sanè per asperitatem hyemis, duritia denotatur infidelitatis, quę in mentibus quorundam Iudæorum tunc erat, quibus conueniebat illud, quòd dominus alibi dicit; Quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum. *Et ambulabat Iesu in templo, in porticu Salomonis.* Porticum Salomonis dicit, in qua rex ille quondam potentissimus ad adorandum stare solitus erat: atque ideò ex eius nomine cognominari cœperat. Solent autem porticus, quibus templum illud cingebatur, nomine templi appellari. Si ergo tunc Dei filius in templo, in quo sanguis brutorum animalium fundebatur, voluit corporaliter ambulare: multò amplius nũc domũ suæ Ecclesiæ, vbi corporis, & sanguinis sui mysteria cõsecrantur, inuisere, & inhabitare gaudebit. Si tunc in porticu, in qua rex ille, quamuis potentissimus, & sapientissimus, tamen mortalis, atq; terrenus, stare solebat, perambulare non despexit: multò magis pene tralia cordium nostrorum suę præsentia maiestatis dignabitur illustrare: si tamen nostras mentes porticum esse Salomonis, id est, si eas timoris sui plenas, qui est initium sapientiæ, viderit. Neq; enim putare debemus, quòd hæc tantùm domus, in qua ad adorandum conuenimus, sit templum Dei. Nos enim ipsi, qui conuenimus, templum Dei & dici, & esse debemus, Apostolo dicente; Vos estis templum Dei viui. *Circundederunt ergo eum Iudæi, & dixerunt ei: Quousque animam nostram tollis? Si tu es Christus, dic nobis palam.* Apparet cur præmiserit Euangelista; *Hyems erat.* Circundederunt enim dominum, non studio agnoscendæ veritatis, sed gratia ingerendę tentationis, & struendæ calumniæ, vt inuenirent quomodo eum accusarent. *Quousque*, aiunt, *animam nostrã tollis?* Causantur, quòd animas eorum, incertos, ac suspensos eos dimittendo, tolleret, qui ad hoc venerat, vt animas in se credentium saluaret. *Si tu es Christus, dic nobis palam.* Iudæi Christum purum tantum hominem futurum, & regem cæteris excelsiorem credũt venturum: quod etiam posteri eorum vsque in præsens, & quousque Antichristum pro Christo suscipiant, dementissimè arbitrari non desinunt. Volebant ergo, vt se dominus Christũ esse diceret, quatenus possent eum quasi Augusto repugnante, & imperium sibi vsurpãtem, præsidis potestati tradere puniendum. Quapropter dominus ita prudenter ac temperanter suam responsionem circuntulit, vt, & illis aditũ calumniæ obstrueret, & quia ipse Christus est, futuris fidelibus, aperta voce panderet. *Respondit enim eis, dicens, Loquor vobis, & non creditis.* Ecce apertissimè ostendit, quod ipse sit Christus. Dicens enim, *loquor vobis*: respondit se verbum, hoc est, filium Dei, coæternum, & consubstantialem patri, tanquam diceret, Ego me semper filium Dei esse operum attestatione pronũcio: sed vos vestra infidelitate cæcati, nec mihi loquenti creditis, nec opera, quæ facio, attendere vultis. Quæ si dignè cõsideraretis, Dei filium me esse proculdubio crederetis. *Opera*, inquit, *quæ ego facio in nomine patris mei, ipsa testimonium perhibent de me.* Et nota, quòd suorum operum omnem gloriam Deo patri asscribit, cùm ea in eius se nomine facere asserit. Ipsa ergo opera, quæ faciebat, cęcos illuminando, paralyticos sanitati restituendo, de paucis panibus multa millia hominum reficiendo, mortuos etiam, quatriduanos quoque fœtidos ad vitam reuocando, ipsa, inquam, opera testimoniũ reddebãt, quòd esset verus filius Dei, cuius gloriã in omnibus operibus suis requirebat. *Sed vos non creditis.* Causamque cur non crederent reddens, subdit, *Quia non estis ex ouibus meis.* Oues suas, fideles & sibi obsequentes dicit, qui eum pastorem diligunt, & sequuntur, atque ad pascua æternæ satietatis, boni pastoris sequendo vestigia, peruenient. Ergo hos, qui in se nolebant credere, dicebat non esse ex ouibus suis: quia videbat iam æternæ perditioni præparatos, nec sui sanguinis præcio ad vitam perpetuam esse comparandos. *Oues meæ vocem meã audiunt, & ego agnosco eas, & sequuntur me.* Vsitato more sanctæ scripturæ agnoscere pro eligere ponitur. Vnde scriptũ est, Nouit dominus, qui sunt eius. Nescire verò pro improbare. Illud enim Deus ignorat, quod dignum æternæ vitæ non approbat. Vnde impiis in iudicio dicturus est, Nescio vos. Oues ergo Christi vocem eius audiunt: quia præceptis illius ex animo obediunt. Et ipse eas cognoscit: quia vt Apostolus de se, & sui similibus dicit, Elegit nos ante mundi constitutionem, vt essemus sancti, & immaculati in conspectu eius. Sequuntur autem eum, & hîc manſuetudinis, & innocentiæ eius vias incedendo, & pòst cum eo ad gaudia sempiternæ vitæ feliciter intrando: vnde sequitur, *Et ego vitam æternam do eis.* Hæc sunt illa pascua, quæ pollicitus est se daturũ ouibus suis, nulla vnquam ariditate marcentia, sed indefectiua amœnitate vernantia. *Et non peribunt*, inquit, *in æternum*, quia pastor eorum & saluator talis est, apud quẽ nihil omninò possit perire. Videbantur quidem perire

Dedicationis ecclesiarũ festum religiosè à Christianis celebratum.

3. Reg. 8.
2. Esdr. 6.
1. Mach. 4.
Matth. 24.
2. Tim. 2.
Matth. 25.
Psal. 110.
Ephe. 2.
2. Cor. 6.

sancti martyres oculis insipientium, cùm hanc mortalem vitam per tormenta amittebant: sed non peribant in æternum: quia soluti vinculis carnis, debita sibi præmia à Christo percipiebant. Vnde consequenter adiungit: *Et non rapiet eas quisquam de manu mea*, id est, potestate mea. Eos enim, quos semel prædestinando Christus assumpserit, nulla vis diabolicæ tentationis, non immanitas humanæ persecutionis de potestate eius potest auferre. Nam & si sunt quidam, qui post perceptam gratiã de numero ouium Christi pereunt, hi certè in Dei oculis oues non sunt. Nitebantur quidé persecutores rapere pios cõfessores Christi de manu eius, cùm eos tormentis fidem Christi negare compellebant, vt eorũ animas à Christo alienas efficerent: vel cùm separati cõstantia morientium, corpora eorum aut ignibus exurenda tradebant, aut aqua dissoluenda immergebant, tanquam possent à Christo ea resuscitandi tollere facultate. Sed nemo potest rapere de manu eius, qui sanctos inter certamina vt vincat adiuuat, & victores in cœlis coronat. Quibus etiam verbis illorum redarguit temeritatem, qui sibi mortis laqueos tetenderat. Stultissimè enim de eius nece cogitabant, cùm nõ solum in ipsum nihil possent agere, verumetiam neminem de suis possent auferre. Verùm ne hæc dicẽdo suam videretur quærere gloriam, totam hanc potentiam ad patrem refert, subiungens: *Pater meus, quod dedit mihi, maius omnibus est.* Hoc quod Deus pater mediatori Dei, & hominũ dedit, maius omnibus est: quia dedit illi, vt sit eius vnigenitus filius, nec natura dissimilis, nec virtute inferior, nec tempore posterior. Et hoc gignendo dedit, quia Deus Deum genuit: hoc est, quod maius omnibus est. Idcircò idem Ioannes locuturus de verbo Dei, transcendit omnem angelicam, & humanam creaturam, & sic peruenit ad illud, quod maius est omnibus, & dixit, In principio erat verbum. Hoc verò, quod Dei filius habuit ante sæcula per diuinitatem, accepit ex tempore per humanitatem. *Et nemo potest rapere de manu patris mei.* Suprà dixit, Non rapiet eas quisquam de manu mea. Hic dicit, Nemo potest rapere de manu patris mei: vt liquidò intelligeremus, hoc esse virtutem suã, esse & patris, atque ideò Christum se esse credendum: qui non, vt cæteri sancti, per gratiã acceperit ex tempore: sed verus semper exiterit Dei filius. Quod etiam subsequenti sententia ostendit, cùm dicit, *Ego & pater vnum sumus. Vnum*, inquit, *sumus*: vna nobis substantia, vna diuinitas, perfecta æqualitas. Quibus verbis non solum Iudæorum quæstionem, qui tentãtes an ipse esset Christus interrogabant, absoluit, verumetiam hæreticorum, quos futuros præuidit, insaniam, quàm sit detestanda, monstrauit. Sabellius nanque dogmatizat vnam personam esse patris, & filij, quem conuincit cùm dicit, *Ego, & pater*, vbi apertissimè duæ sonant personæ. Sed Iudæi, qui eatenus loquentẽ dominum quasi patienter audierant, cùm dixisset, *Ego, & pater vnum sumus*, amplius vim verborum eius ferre non valentes: quia ipsi lapidea corda gestabant, ad lapides cucurrerunt. Nam sequitur, *Sustulerunt lapides Iudæi, vt lapidarent eum.* Verùm: quia ille nec tunc volebat pati, nec se ab illis lapidari disposuerat, elata, & iam iamque ferientia brachia suo nutu cõtinuit, & eos alloquitur. *Respondit eis Iesus, Multa bona opera ostendi vobis ex patre meo*, videlicet in sanitatibus infirmorum, in assidua exhibitione doctrinæ, & miraculorũ: quæ vniuersa ex patre se dicit ostendisse, vt in se indicaret eius per omnia gloriam quærere. *Propter quod*, inquit, *eorum opus me lapidatis? Et responderunt ei; De bono opere non lapidamus te? sed de blasphemia.* Quanquàm inuiti, & nolentes confitentur, nec possunt negare multorum beneficiorum bona sibi à Christo impensa fuisse: sed miseri, qui quod ille de sua, & patris æqualitate dixerat, pro blasphemia deputabant. Considerandum verò, quod dicunt, *Tu homo cùm sis, facis teipsum Deum.* Ecce infideles Iudæi intellexerunt, quod Ariani adhuc intelligere negligunt. Id enim, quod dominus dixerat, *Ego, & pater vnum sumus*, intellexerunt non posse dici vnum, nisi vbi esset æqualitas: quod isti pro blasphemia idcirco receperant, quia eum tantum hominem esse credebant, Deum nullatenus credere volebant. *Respondit eis Iesus; Nónne scriptum est in lege vestra, Ego dixi, dij estis? In lege vestra*, dicit in lege vobis data. Sed & hoc notandum, quòd hoc Psalmographi testimonium in lege scriptum dicit, quia nimirum omnes scripturæ aliquãdo lex appellantur generali vocabulo: nonnunquam distinctè per se lex accipitur, & à prophetis distinguitur, sicut ipse dominus alibi dicit; Lex & prophetæ vsque ad Ioannem. Plerunque in tria eædem distribuuntur scripturæ, vt est illud; Tunc aperuit illis sensum, vt intelligerent omnia, quæ de ipso erant scripta in lege Moysi, prophetis, & Psalmis. *Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est, & non potest solui scriptura*: hoc est, non potest argui falsitatis, atque ideò non audetis illam reiicere. *Si ergo illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est: quem pater sanctificauit, & misit in mundum, vos dicitis; Quia blasphemas, quia dixi filius Dei sum?* Ac si diceret; Si idcirco homines dij appellati sunt, quia sermo Dei ad eos factus est, ipsum verbum Dei (quod erat in principio apud Deum) quomodo non est Deus? Si illi dij vocari meruerunt, qui participes facti sunt sermonis Dei, ipse sermo Dei, vnde participant, cur non sit Deus? Notandum verò, quòd dicit; *Quem pater sanctificauit, & misit in mundum.* Sanctificauit nanque pater filium, non quo vnquam ille sanctus nõ fuerit, sed sanctificauit, quia illum sanctum genuit. Sicut enim Deus Deum, immensus immensum, sic sanctus sanctum pater filium genuit: & misit in mundum, quia eum incarnari constituit pro salute hominum. *Si non facio opera patris mei, nolite mihi credere: Si autem facio, & si mihi non vultis credere, operibus credite.* Ac si diceret; Si tantummodo nudis verbis Dei me filium esse dico, & non etiam operum exhibitione me id esse comprobo, cùm eos, quos aut natura imperfectos edidit, aut vitium deprauauit, aut certè infirmitas afflixit, potenti maiestate restauro, nolite credere mihi. Si verò ista facio, quæ nullus nisi Dei filius facere posset, si mihi non creditis, his saltem operibus credite. *Vt cognoscatis, & credatis, quia in me est pater, & ego in patre.* Dixerat iam; Operibus credite, nunc iterum dicit; *Vt cognoscatis, & credatis.* Quod tale est, ac si diceret: Credite, vt credentes cognoscatis. Est verò sensus; Si mihi non creditis, operibus credite, vt cognoscatis credentes, quia in me est pater, & ego in patre. Debemus ergo credere, vt possimus cognoscere: quia cognitio, merces est fidei. Credentes enim intrabimus in potẽtias domini, & cognoscemus quomodo

Ioan. 1.

Psal. 81.

Luc 24.

modo in filio est pater, & filius in patre. Sanè sciendum est, quia non sic pater est in filio, vel filius in patre, quomodo dicitur Deus esse in aliquo sancto viro, & sanctus quicunque in Deo. Filius quippe in patre est, per æqualitatem vnius, eiusdémque substantiæ: homo verò in Deo est per participationem gratiæ. Denique vir sanctus potest dicere; Quia Deus est in me: non autem potest dicere, Ego, & Deus vnum sumus, nec rursus: Qui videt me, videt Deum: Hoc enim vnigenito solùm filio conuenit, qui sic est in patre vt sit æqualis patri, sit vnum cum patre: Cum quo illi est omnis honor, & gloria, in sancti spiritus vnitate per omnia sæcula sæculorum, Amen.

INCERTI CVIVSDAM *sub nomine Eusebij Emisseni in idem Euang.*

ENcænia dicebant Iudæi illam festiuitatem, quam celebrabant pro templi ædificatione, siue innouatione. In hac autem festiuitate ambulabat Iesus in tẽplo, in porticu Salomonis, ostendens se illam sapientiam esse quæ laudatur in libris Sapientiæ Salomonis. Sed quia hyems erat, & quia inuidiæ gelu Iudæi congelati erant, & charitatis ignem non habebant, regem & dominum suum occidere cupiebant. Proxima enim sibi sunt frigus & mors. *Circumdederũt ergo eum Iudæi*, non vt in eum crederent, sed vt eum perderent. *Et dicebant ei, Quousque animam nostram tollis? Si tu es Christus, dic nobis palam.* Quem nos regem dicimus, Iudæi Christum appellabant. Dolo igitur loquebantur, vt si se Christum esse dominus responderet, quasi qui Cæsari cõtradixisset, mox Romanorum ministris occidendus traderetur. Hinc est enim quòd Pilato dicunt, Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris: omnis enim qui se regem facit, contradicit Cæsari. *Respondit Iesus, Loquor vobis, & non creditis: opera quæ ego facio in nomine patris mei, hæc testimonium perhibent de me.* Cur me, inquit, interrogatis, cùm verbis meis non credatis? *Loquor vobis, & non creditis.* Sed quia verbis non creditis, vel operibus credite, opera nõ mentiuntur. *Sed vos non creditis verbis meis, quia non estis ex ouibus meis.* Manifestum est igitur, quòd ex ouibus Christi non sunt, quicunque euangelicis verbis credere nolunt. *Oues mea vocem meam audiunt, & ego agnosco eas, & sequuntur me, & ego vitã æternam do eis, & nõ rapiet eas quisquam de manu mea.* Et de his quidem satis iam superius diximus. Probat autem quòd non rapiet eas quisquam de manu sua, dum dicit, *Pater meus, quod dedit mihi, maius omnibus est, & nemo potest rapere de manu patris mei.* Sed ne aliquis diceret, quia nõ inde consequitur, vt de eius manu rapi non possit, addidit, dicens, *Ego & pater vnũ sumus.* Si enim ipse & pater vnum sunt, cùm nemo eas rapere possit de manu patris, nemo potest rapere de manu filij. Sed vnde vel ille pater, vel iste filius esse probatur? Ex eo vtique quod ait, *Pater meus, quod dedit mihi, maius est omnibus.* Hoc autem quid aliud est, nisi quia ipse me genuit? Hoc enim donum maius omnibus est: ipsum enim dedisse, genuisse fuit. Non enim prius fuit ille qui dedit, quàm ille cui dedit: quia non prius fuit ille genuit, quàm ille quem genuit. Neque enim aliquando pater sine filio fuit: quia sine verbo, sine virtute & sapiẽtia, sine vita & veritate nunquam esse potuit. Hoc enim totum filius Dei, Ipse enim est veritas & vita: ipse est verbũ, virtus & sapientia patris. Sapientia vtique, quam ipse genuit, est verax: quia veritatem genuit. Sed quia nunquam fuit non sapiens, & non verax, nunquam fuit ante sapientiam, & veritatem. Nunquam enim sapiẽs sine sapientia esse potest. *Sustulerunt ergo lapides Iudæi, vt lapidarent eum. Respondit eis Iesus, Multa bona opera ostendi vobis ex patre meo, propter quod eorum opus me lapidatis?* An quia ad veritatis viam vos reuoco? an quia vos ab æternæ mortis periculo seruo? an ideò fortasse quia infirmos vestros sanaui, cæcos illuminaui, leprosos mundaui, paralyticos curaui, & mortuos suscitaui? Hæc enim opera non lapidatione, sed honore digna sunt. *Respondẽrũt ergo Iudæi, de bono opere non te lapidamus, sed de blasphemia: & quia tu homo cùm sis, facis teipsum Deum.* Stulti Iudæi interrogant ipsum quis sit, & palàm eum respondere rogant, & quia veritatem eis respondet, eum occidere volunt. *Respondit eis Iesus, nónne scriptum est in lege vestra, Quia ego dixi dij estis?* Legem hoc in loco psalmos vocat: quia & ipsi iudicant; dum & nocentes damnant, & bonos iustificant. *Si illos dixit Deos ad quos sermo Dei factus est, &c.* Si inquit, adoptiui filij, dij dicuntur: quare naturalis filius, Deus non dicatur? Si illi dicuntur dij, ad quos sermo Dei factus est, & ideò quidem dij dicuntur, quia sermonem Dei custodiunt, quare non magis ipse sermo Dei dicatur Deus? Non enim potest solui scriptura, quia non præteribit ex ea iota vnũ, neque vnus apex, donec tota compleatur. Quod autem ait, *Quem pater sanctificauit*, Tale est ac si diceret, quem pater sanctum genuit. Idem enim fuit & sanctificasse, & genuisse. *Si non facio opera patris mei, nolite credere mihi.* Mirabilia sunt opera patris, mirabilia sunt & opera filij: facit ille quod vult, facit & iste quicquid vult. Sequitur: *Si autem facio, & si mihi non vultis credere, operibus credite, vt cognoscatis, & credatis quia in me est pater, & ego in patre.* Quia enim vnum sunt pater & filius est in patre, & pater in filio. *Quærebant ergo eum apprehendere, & exiuit de manibus eorum.* Quæramus igitur & nos, sed nõ sicut illi, quæramus fide & pietate, & non effugiet de manibus nostris. His enim manibus apprehẽditur & tenetur Iesus. *Et abiit iterum trans Iordanem in eum locum, &c.* Fortasse ad hoc iuerat dominus illuc, vt isti ad eum venirent, eum viderent, & in eum crederent.

EVTHYMII ZIGABONI *superioris Euang. expositio.*

FActa sunt autem Encænia Hierosolymis. Didicatoria templi: siquidem quotannis solenniter diem illum colebãt, quo iterum sub Zorobbabel ædificatum, post reditum ex captiuitate perfectum est. *Et hyems erat.* Non solum ob aëris intẽperiem, sed etiam ob infidelitatem. Tempus autẽ innuit propter dedicationem primæ ædificationis templi: nam illa circiter autumnum celebrabatur. *Et ambulabat Iesus in templo in porticu Salomonis.* Nam & ipse festo aderat. *Circumdederũt ergo eum Iudæi.* Sperantes ab eius sermonibus aliquã se accepturos comprehendendi occasionem, siquidem, quum de operibus nihil eum possent arguere, à verbis prætextum aliquem inuenire cupiebant, neque

2. Esdr. 7.

enim ipsi à malitia cessabãt, neque ipse à clementia quiescebat. *Et dixerunt ei.* Fraudulenter & dolose. *Quousque animam nostram suspendis?* Suspesam, ac dubiam tenes inter fidem, & infidelitatem. *Si tu es Christus, dic nobis libere.* Manifeste, verbis non
Supr.9. obtectis. Atqui plane sciebant, quòd hoc dixisset: ideo etiam in superioribus decretum fecerant, vt, si quis confiteretur eum esse Christum, extra synagogam eiiceretur, sed nunc sinistra mẽte hoc interrogant, audire volentes, quomodo hoc diceret, vt, disputatione ita procedẽte, magni quippiam rursum de seipso loqueretur, & occasionẽ, vt dictum est, illum comprehendendi acciperẽt. Ipse vero, huiusmodi cognita vaftitie, neque nũc hos tentantes arguit: docens non ad omnia coarguendos esse tentatores: sed multa patienter esse ferenda. Neque dixit; Quomodo me tanquam fide dignum interrogatis, cuius testimonium repulistis dicentes; Tu de teipso testimonium perhibes, testimonium tuum non est verum: quem legis transgressorem appellastis, Deo contrarium ac seductorem: peccatorẽ, Samaritanum, dæmoniacum, ac insanum, talibúsque multis nominibus, quem lapidibus appetitis, & persequimini, ac occidere festinatis? Verum nihil dixit huiusmodi, nec malorum meminit, docens iniuriarum obliuionem erga eos, qui condemnare properarent, sed mansuetissime ad interrogationem respondet. Tu vero mihi considera peruersam, ac contentiosam Iudæorũ mentẽ. Siquidem, quando concionatur, ac sermonibus docet, dicunt; Quod signum ostendis nobis? quando vero miraculum operatur, ac demonstrationes operibus exhibet, dicunt; *Si tu es Christus, dic nobis libere.* Quum sermones docent, opera requirunt: operibus clamantibus, sermones petũt: ad contrarium semper malignè transmutari. Quia ergo dementiæ erat operibus eum prædicantibus, à sermonibus quærere testimoniũ, vide quo pacto respondeat, simul quidem manifestans, quòd nõ discendi causa interrogarent, simul etiam significans opera sua amplius, ac vehemẽtius clamare quàm verba. *Dixi vobis, & non creditis.* Dixi vobis, de quo interrogatis, non verbis solum, verumetiam operibus: sed non creditis: vane ergo, & curiose interrogatis. *Opera, quæ ego facio nomine patris mei, hæc testimoniũ reddunt de me.* Testificantur, quòd ego sim. Rursus autem addit; *Nomine patris mei:* ne Deo contrarius videatur. Nomẽ verò hoc in loco quidam dixerunt diuinitatem: quidam autem fortitudinem: alij vero potẽtiam. Nominatur enim & Deus, & fortis, & potẽs, aliisque modis similibus. Si quid autẽ patris est, idem est & filij. Quia ergo à solo verbo se credituros esse simulabant, leniter ostendit quòd dolose agerent, ac si diceret; Si ope
Supr.5. ribus non creditis, quomodo verbis credetis. *Quia non estis ex ouibus meis.* Ego siquidem vniuersa, quæ boni pastoris sunt, præstiti: vos autem à cognatione ouium mearum vos ipsos separastis. *Nec rapiet eas quisquam de manu mea.* Quisquam ex iis, qui illis insidiantur. Manum vero dicit virtutem, ac potestatem suam. Hoc autem dixit, quia statuerant Iudæi, vt, si quis confiteretur eum esse Christum, extra synagogam eiiceretur. confirmat *Supr.9.* enim quod frustra laborent. *Pater meus, qui dedit mihi, maior omnibus est.* Maior omnibus insidiatoribus, vt dictũ est. Rursus ergo quod ait; *Dedit mihi,* dispensatorium est. *Et nemo potest rapere de manu patris mei.* Ne autem tanquã impotens videatur auxiliũ à patre poscere, subintulit: *Ego, & pater vnum sumus.* Vnum potentia, siue eiusdem potentiæ. quòd si vnum potentia, vnum sane & diuinitate, & essentia, & natura. Dicens itaque; *Ego, & pater,* dualitatem significauit personarum, diuersitatem hypostaseõn: subdens autem, *Vnum sumus,* diuinitatis vnitatem, identitatem essentiæ, naturæ, & potentiæ. *Sustulerunt igitur rursus lapides Iudæi, vt lapidarent eum.* Quia natura filium Dei se dicebat: nam hoc significat, *Vnum sumus.* Vide ergo quomodo conuicti sint, quòd non discendi causa interrogarent, sed occasionis alicuius arripiendæ, qua eum comprehenderent, vt diximus. Et quare dedit eis occasionem? Quia volebat eos à seipsis conuinci, quòd tentarent, malúmque machinarentur. Præterea non oportuit omnia dispensatorie loqui, sed etiam denudare in parte veritatem. *Multa bona opera ostendi vobis ex patre meo.* Quæ me patri æqualem ostendunt. *Propter quod eorum operum me lapidatis?* Propter quod opus, quod me non ostendat patri esse æqualem? Opera ergo me patri æqualem esse prædicãt, & ego taceo. *Ob bonum opus non lapidamus te, sed ob blasphemiam, &c.* Interim ergo bona esse eius opera fatebantur: quòd si bona sunt eius opera, hæc eadem testantur, quòd non blasphemet, dicẽs sese Deum esse: sunt enim Dei opera, & non puri hominis. *Nonne scriptum est in lege vestra; Ego dixi, dij estis?* Hoc in loco Legem appellat librum Psalmorum: nam id in illo scri- *Psal.111.*
ptum est. Lex autẽ dicitur liber iste, quia ea, quæ in eo habẽtur oracula sunt à Deo afflata, & quia homines instruunt, & corrigunt. *Et non potest solui scriptura: de eo quem pater sanctificauit, &c. Solui,* hoc est, excidere, reiici. *sanctificauit* autẽ, hoc est, separauit, elegit. Quod autem dicit, idem est, ac si diceret; Si Deus illos dixit Deos, quum homines essent de me dicetis; Blasphemas, quia dixi, filius Dei sum? de me, inquam, quem pater separauit, elegit, ac misit in mundum. Humilius autem ista loquitur. Primum namque deprimit, & concedere videtur sermonem, ac humiliora loquitur, quo furorem illorum consoletur ac mitiget: deinde subdit etiam sublimiora. *Si non facio opera patris mei nolite, &c.* Ab operum æqualitate æqualitatem ac identitatem cum patre ostendit. *Et cognoscatis, & credatis, quòd pater in me est, & ego in eo.* In me pater conspicitur: nihil enim aliud sum ego, quã quod pater est permanens, tamen filius: & nihil aliud pater est, quàm quod filius, permanẽs tamen pater. Qui ergo filium nouit, & patrem nouit: & qui patrem cognouit, filium cognouit. Vel aliter: filius est in patre, tanquam imaginis pulchritudo in archetypo: pater vero in filio, tanquam exemplaris pulchritudo in imagine: imaginem autem patris dicimus filium, non qualemcunque, sed per omnia si milem.

FERIA

FERIA V. POST DOMINICAM PASSIONEM.

Euangelium vide infra in festo S. Mariæ Magdalenæ.

FERIA VI. POST DOMINICAM PASSIONEM.

IOAN. 11.

[a] Aduersus Iesum.

COLLEGERVNT ergo pontifices & pharisæi [a] concilium, & dicebant: Quid [b] facimus? Quia hic homo multa signa facit. Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum: Et venient Romani, & tollent

[b] Cur non prouidemus nobis?

[c] Inuestigans vel sagax vel veniens ore interpretatur.

nostrum locum & gentem. Vnus autem ex ipsis [c] Caiphas nomine, cùm esset pontifex anni illius dixit eis: Vos nescitis quidquam, nec cogitatis, quia expedit vobis, vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat. Hoc à semetipso non dixit, sed cùm esset pontifex anni illius, prophetauit: quia Iesus moriturus erat pro gente: Et non tantum pro gente, sed vt filios Dei qui erant

[d] Non prius, sed modo diffaite.

dispersi congregaret in vnum. Ab illo ergo die [d] cogitauerunt vt interficerent

[f] Non quòd hoc non posset, sed docet suos cedere furori persequentium. tatur fructificatio, id est, ecclesia.

[e] Significat transitum ad gentes in Ephrem, quæ interpre-

eum. Iesus ergo iam non in palam ambulabat [e] apud Iudæos: sed abiit in regionem iuxta desertum, in ciuitatem quæ dicitur Ephrem: & ibi morabatur cum discipulis suis.

GLOSSA ORDINARIA

in superius Euang.

REDENT. Et quia sentiebãt doctrinam eius esse contra templum; & paternas leges, timebãt, ne si omnes crederent in Christum, nemo remaneret qui contra Romanos ciuitatem Dei, & templum defenderet. *Et venient Romani.* De temporalibus timent, non de æternis: & vtraque perdiderunt. Locus est Hierusalẽ quem perdiderunt, Gentem suam perdiderunt vbique dispersi. *Hoc à semetip. Augustin.* Nota etiam malos per spiritum prophetiæ prædicere futura, quod tamen euangelista diuino tribuit sacramento, quia fuit pontifex, id est, summus sacerdos, & mysterium humanis in manibus spiritu Dei loquutus est. Deus constituit vnum summum sacerdotem, cui mortuo vnus succederet. Sed per ambitionẽ postea euenit, vt plures essent, & vicibus ministrarent. Fuitq; & plures in vno anno, ex quibus forte exibat qui incensum poneret: quod nõ licet nisi summo sacerdoti, vt de Zacharia legitur. *Pro gente.* Iudæo- *Luc.1.*
rum scilicet in qua erant oues. hoc tantum Caiphas. Sed quia nouerat euãgelista esse alias oues, addidit: *Sed vt fi. Dei qui e. disp. con.* Filij prædestinatione, sicut oues in Israel, nondum enim erant, quia nondum crediderant.

CATENA AVREA

in idem Euang.

Collegerunt ergo pontifices & pharisæi concilium, & dicebat, &c. Theoph. Decebat admirari ac extollere eum qui talia peragebat miracula: ipsi verò potius consiliantur illum occidere, vnde dicitur, *Collegerunt ergo pontifices, &c.* Aug. Nec tamen dicebant, Credimus. Plus enim perditi homines cogitabãt quomodo nocerẽt & perderent, quàm quomodo sibi cõsulerent ne perirent, & tamen timebant & quasi consulebant. Dicebant enim: *Quid facimus? quia hic homo multa signa facit.* Chrys.

Hominem

Hominem eum adhuc vocant, qui tantam susceperunt eius deitatis demonstrationem. Orig. Est autem per ea, quæ dicuntur ab ipsis, consyderare eorum insipientiam, & cæcitatem. Insipientiam quippe, quia testificabatur illum multa peregisse miracula, & tamen æstimabant se posse aduersus eum æmulari, velut non posse pro se aduersus eorum æmulationes. Cæcitatis autem hoc ipsum erat, ad facientem enim tot miracula pertinebat, vt se ab eorum insidiis eximeret, nisi forte crederent quæ signa fecit, & putabant ea non fieri diuina virtute. Hi quidem igitur deliberabant non dimittere ipsum, opinantes se per hoc esse impedimento volentibus credere in eum, & Romanis ne eis auferrent terram & gentem: vnde sequitur, *Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum, &c.* Chrysost. Hoc dicentes populum volunt concutere, vt periclitandum ex suspitione tyrannidis. quasi dicat. Si Romani viderint eum turbas ducentem, suspicabuntur nos in tyrannidem velle consurgere, & destruent nostram ciuitatem: sed fictio erat quæ dicebatur. Quid enim demonstrabat tale? armigeros circunferebat, & æquitaturas trahebat? Nónne deserta persequebatur? Sed vt non putentur ob passionem suam hoc dicere totam ciuitatem periclitari dicunt. Augustinus. Vel timuerunt ne, si omnes in Christum crederent, nemo remaneret qui aduersus Romanos ciuitatem Dei templúmq; defenderet, quoniam contra ipsum templum & contra suas paternas leges doctrinam Christi esse sentiebant: temporalia ergo perdere timuerunt, & vitá æternam non cogitauerunt: nam & Romani post domini passionem & glorificationem tulerunt eis & locum & gentem, expugnando & transferendo. Origen. Sed & secundum anagogem locum eorum qui ex circuncisione sunt gentes occupauerunt, quia per eorum casum salus gentibus euenit: loco enim gentium Romani ponuntur ex regnantibus, qui regno suberant nuncupatis. Gens etiam ab eis sublata est, quia qui fuit populus Dei, factus est nó populus. Chrysost. Cùm autem illi hæsitabant, & non in ordine consilij proponebant, dicentes: *Quid facimus?* vnus inuerecundè & cum crudelitate clamauit: vnde sequitur, *Vnus autem ex ipsis Caiphas, &c.* Augustinus. Mouere potest quomodo dicatur pontifex anni illius, cùm dominus constituerit vnum summum sacerdotem cui mortuo vnus succederet. Sed intelligendum est per ambitiones & contentiones inter Iudæos postea constitutum esse plures forte pontifices, qui per annos singulos vicibus ministrarent, & fortè etiam in vnum annum plures administrabant, quibus alio anno alij succedebant. Alcu. Nam de hoc Caypha, Iosephus refert quòd prétio sibi sacerdótiú vnius anni redemerit. Orig. Increpatur autem Cayphæ prauitas in hoc quod dicitur: *Pontifex anni illius*, quo scilicet noster saluator exercuit ministerium passionis: & tamé cùm esset pontifex anni illius, dixit eis, *Vos nescitis quicquam, neque cogitatis: quia expedit nobis vt vnus moriatur homo, &c.* Quasi dicat. Vos sedetis & adhuc segnius rem attenditis, sed attendatis vnius hominis salutem pro communi republica oportere contemnere. Theoph. Hoc autem ipse quidem praua dixit intentione, tamé spiritussancti gratia ore eius vsa est ad futuri præsagium. vnde subditur: *Hoc autem, &c.* Orig. Non quicúque prophetizat, propheta est: sicut nón quicúnque ius prosequitur, iustus est: sicut qui facit aliquod opus propter humanam gloriam. Cayphas ergo prophetauit quidé, nec tamen erat propheta: sicut & Balaam. Audebit autem quis dicere, quòd non per spiritum sanctum Cayphas prophetauerit: quia etiam spiritus maligni est attestari Iesu & prophetare pro eo: iuxta illud quod dicitur, Nouimus te quòd sis sanctus Dei. nam eius intétionis est non fideles auditores efficere, sed incitare in prætorio confidentes aduersus Iesum, vt eum perimerent. deinde quod dicit, *Expedit vobis*: quod pars eius prophetiæ fuit: dicit verum vel mentitur. Nam si verum dicit, saluantur hi qui in prætorio aduersus Iesum nituntur mortuo Iesu pro populo, & pertingunt ad id quod expedit. Quod si inconueniens est, manifestum quòd non fuit spiritus sanctus qui dedit hæc proferri, quia spiritus sanctus non mentitur. Si autem quis velit veridicum & in hoc esse Caypham cóuerteretur illi quòd gratia Dei pro omnibus gustet mortem, & quòd est saluator omnium hominum? maximè fidelium. Fatebátur etiam cũcta quæ sunt in hoc loco prophetiam esse veridicam, incipiendo ab illo, *Vos nihil scitis*. Nihil enim nouerat, qui Iesum ignorabant esse veritatem, sapientiam, iustitiam & pacem. Et quod ipsis quoque erat expediens, vt hic vnus inquantum est homo moriatur pro populo: non enim inquantum est imago inuisibilis Dei, est susceptibilis mortis. Pro populo autem obiit, velut potens totius orbis culpam in seipsum retorquens dissipare ac delere. Ex hoc verò quòd dicitur: *Hoc autem à semetipso non dixit*: docemur quod aliqua nos homines per nos dicimus nulla inducente virtute ad proferendum: quædam verò suadente nobis quadam virtute, etsi non integrè exprimamus, & sic consequenter disponamur ad ea, inspectantes ea quæ dicimus, sed non intentionem dictorum: velut Cayphas ex se nihil protulit, nec dixit intentionem, quia propheticam dicti non accipiebát. Sed etiam apud Paulum quidam legisperiti sunt, non intelligentes nec ea quę proferuntur. Auguſt. Hic docemur etiam homines malos prophetiæ spiritu futura prædicere, quòd tamen euangelista diuino attribuit sacramento, quia pontifex fuit, id est, sumus sacerdos. Chrys. Vide autè quanta spiritus sancti virtus est: à mente enim mala valuit verba proferre prophetiæ. Vide etiam quanta est pontificalis virtus potestatis: pontifex enim effectus etiam indignus existens, tamen prophetauit, nescíens quid diceret: ore enim solú vsa est gratia, cótaminatum autem eor non tetigit. Aug. Cayphas igitur de sola gente Iudęorum prophetauit, in qua erant oues de quibus ait ipse dominus, Nó sum missus nisi ad pues quæ perierunt domus Israel. sed nouerat euangelista alias esse oues quæ non erant de hoc ouili, quas oportebat adduci, & ideo addidit: Et non tantùm pro gente, sed vt filios Dei qui erant dispersi congregaret in vnum. Hæc autem secundum prædestinationem dicta sunt, nam neque oues eius, neq; filij Dei adhuc erant. Greg. 6. Mor. Persecutores igitur peregerunt hoc quod perniciosè moliti sunt, intulerunt mortem, vt ab eo abscinderent fidelium deuotionem: sed fides inde creuit, vnde se hãc extinguere infidelium crudelitas credidit. Non enim ad pietatis suæ obsequium redegit, quod contra illum humana crudelitas

delitas extorsit. Orig. Concitati autem ad iram ex verbis Cayphæ, taxauerunt vt occiderent dominum. vnde sequitur: *Ab illo ergo die cogitauerunt vt interficerent eum.* Et quidem si nó spiritu sancto Cayphas prophetauerat, alius spiritus fuit qui valuit & per impium loqui, & sibi compares aduersus Christum incitare. Qui autè vult respondere pro spiritu sancto, dicet quod sicut sacrarum intentionem scripturarum ad vtilitatem prolatam, aliqui praue suscipiunt ad constituendam enormem disciplinam: sic áditam pro saluatore prophetiam veridicam, non debito modo percipientes cósiliati sunt vt interficerent Christum. Chrysost. Quærebát quidem prius & eum interficere, & nunc sententiam firmauerunt. *Iesus ergo iam non in palam ambulabat apud Iudæos, &c.* Orig. Cùm consiliũ congregauerunt pontifices & pharisæi vt occiderent Iesum, ipse cautius se obseruans, non vltra cum fiducia conuersabatur cum Iudæis, sed neque ad aliam ciuitatem abiit populatam: sed ad quandam remotam. vnde dicitur, *Iesus ergo iam non in palam ambulabat apud Iudæos, &c.* Aug. Non quia potentia eius defecerat, in qua si vellet palàm cum Iudeis conuersaretur, & nihil ei facerent: sed exemplum discipulis demonstrauit, quò appareret non esse peccatum si fideles eius, oculis persequentiũ se subtraherent, & furorem sceleratorum latendo potius euitarent, quã se ostendendo magis accenderent. Orig. Honestum nanque est imminente agone consitenti Iesum nó euitare confusionem, nec recusare subire mortem gratia veritatis: nec minus honestum est non tradere occasionem tantæ tentationi, nó solùm propter incertitudinem euentus proprij: sed ne nos occasionem præstemus vt alij magis impij ac noxij fiant. Nam si quis factus erga quenquam materia criminis luet pœnas: quod persecutorem non declinans, non etiam & persequentis delicto dabit respósum? Non solus autem dominus illuc iuit, imò vt nullam daret causam perquirendi eum, discipulos etiam secum duxit. vnde sequitur: *Et ibi morabatur cum discipulis suis.* Chrys. Qualiter putas turbatos discipulos humanè vidétes eum saluatum? Ipsi autem quando omnes lætabantur & festa celebrabant, tunc occultantur & in periculis sunt, sed tamen permanebant cum eo: secundũ illud: Vos estis qui permansistis mecum in tentationibus meis. Orige. Quo ad anagogiam verò dicatur quod Iesus dudum cum fiducia ambulabat inter Iudæos, cùm verbum diuinum per prophetas in ipsis conuersabatur: sed abiit illuc, nec est verbum Dei inter Iudæos. Accessit autem ad villam quæ est prope desertum, de qua dicitur: Multi filij deserte magis quàm coniugatæ. Villa autè dicitur Effrem, quæ interpretatur fertilitas. Fuit autem Effraim frater Manasse senioris populi obliuioni traditi: post populum enim obliuioni datú & prætermissum prodiit ex gentibus abundantia. Discedens ergo à Iudæis dominus, venit in terram totius orbis prope desertam ecclesiam: quæ dicitur ciuitas secunda, & ibi moratur cum discipulis vsque nunc.

ORIGENIS PRESBYT.

superioris Euang. expositio.

Collegerunt ergo pontifices, &c. Quod ad literam attinet, Pharisæi, & Pontifices videbant omnem etiam Iudæorum populum iis mirabilibus rebus, quas multas Christus efficeret, adductum posse sub eius fidem subigi, & subactũ leuiticum, sacerdotalémque cultum qui eo in loco corporé adhiberétur, & procuraretur, contemnere, ita vt hoc tale causa futurum esset, vt, quoniam Iudæi locum negligerent, ad Romanos Seruatoris opera transferretur etiam locus, qui apud illos habebatur, & dictus est, atque tota gens, quòd Iudæi non omni ratione custodire tuérique vellent eum consensum, quo se Iudæos esse profiterentur. Deinde cultum, & locũ atque gentis cœtum, omnibus quæ his præstare existimabantur anteponebant. Ob eámque causam, in Iesum consilium capiunt, ne eum viuere patiantur. Itaque gloriæ eius detrahendæ causa eos illud dixisse arbitror, *Hic homo.* Neque enim credebant ea quæ paulò antè dicta erant ab eo, quibus Deum se esse confirmabat, cùm eum lapidibus obruere volebant tanquam pro contumelia in Deum, eíque dicebant, Tu cùm homo sis, facis te Deum: cùm pro sua humanitate respódit, docens, omnẽ eum, ad quem Verbum Dei factum sit, Deum dici & nominari à Deo, cùm prophetę scriptura quę hoc dixisset solui, tollique nó posset. Ex iis autem quæ à Pharisæis & Pontificibus dicuntur, eorum & assensio perspici potest, & cæcitas: Assensio & confessio, quòd eum testificabantur multa mirabilia opera fecisse, & se ei qui tam magna fecisset, insidias facere posse, quasi ipse nihil salutis suæ causa cùm insidiis appeteretur, efficere posset: cęcitatis tamen etiam hoc ipsum erat, præsertim cùm eius qui multa signa edebat esset, superiorem esse insidiis eorum, qui eũ omittere & ferre nolebant: nisi fortè eum etiam nó credebant signa facere, eaque nó vi diuina fieri suspicabantur, ob eámque causam non omnes eum posse, neque se ipsum eripere & liberare ab ipsorum insidiis. Ac illi quidé videbant, ne eum omitterent, quòd putarent hoc ipso se & eos qui illi crederent, retardaturos, & Romanos qui ipsis locũ ac gentem erepturi essent. Sed quoniam Dominus dissipat consilia gentium, & reprobat cogitationes populorum: nec eum illi omiserunt, & Deus eum excitauit, & reliquit, & gentes omnes ei seruierunt, & Romani cùm venissent, eis locum suũ eripuerunt. vbi est enim id quod vocant sanctuarium? abstulerunt etiam gentẽ expellentes eos ex loco, víxque eis permiserunt, vt essent vbi libéret in dispersione. Quòd si fas est ad horum etiam verborum anagogen venire, dicemus Gentes locum cepisse eorum qui sunt circuncisionis. Eorum enim delicto, salus parta est Gentibus, vt eos æmulentur: & in Gentes Romani assumpti sunt, ab iis qui regia potestate præsunt, iis qui regibus parent, nominati: atque etiam gens ab iis qui à Gentibus orti sunt, deleta est. Is enim populus qui populus non erat, populus factus est, & ij qui ex Israele prodierunt, non sunt iam Israël nec semen eò peruênit, vt in filios coalescerct. Horum omnium causa fuerũt signa quæ multa Iesus edidit, & quod pater eum dimisit effectum Pontificum & Pharisæorum, qui consilium contra eum inierant, insidiis superiorem. Pontifices autem omnísque cultus, qui apud Iudæos corporeus &, vt ita dicam, carnalis erat, itémque Pharisæi & omnis legis ex verbis spectata doctrina atque disciplina, Iesu veritati insidias facit. Vúltq; figura,

vt

vt cohæreat & perstet, perspicuitatem veritatis impedire, atque hoc ipso quasi caro concupiscit aduersus Spiritū. Sed Spiritus qui aduersus carnem concupiscit, quoniam fortior est, & verum Seruatoris nostri sacerdotium, spiritalisque eiusdem disciplina, & doctrina, Pontificum Pharisæorúmque qui contra ipsum consultant, concilium dissoluunt. Hæc autem etiam nunc fieri existimandum est: id quod animaduertere licet in iis qui hoc agunt, vt corporeæ Iudaicæ disciplinæ conspiratione & collectione Spiritalem Iesu doctrinam tollāt funditus. *Vnus autem ex ipsis Caypha nomine, cùm esset Pontifex anni illius, dixit eis, Vos nescitis quicquam, &c.* Non si quis, vt ita dicam, prophetat, propheta est. Caiphas enim, qui erat anni illius Pontifex, prædixit ille quidem Iesum moriturum esse pro Gente, nec pro Gente solùm, sed vt etiam filios Dei qui dispersi erāt, in vnum colligeret; non tamen erat etiam propheta. Et quanquam etiam Balaam prædixit ea quæ in libro qui Numeri inscriptus est, scripta sunt, his verbis, Verbum quodcunque mittet Dominus in os meum, hoc loquar, & dixit hæc, Ex Mesopotamia transmisit me, & quę sequūtur: tamē perspicuum est, eum prophetam non fuisse. Eū enim ariolum fuisse, scriptū est. Ac si quis propheta est, is etiam prophetat & prædicit. Si quis autem prophetat, non continuò, & planè est propheta. Vt si etiam in aliqua alia re præstantiore hoc dicerem, Si quis iustus est, quod iustum est sequitur: non tamen si quis id quod iustū est sequitur, est iustus. Quod intelliges, si illud attendas, Iustè quod iustum est persequetur. Si quidem non frustra Iustè aduerbium præpositum est his verbis, Id quod iustum est persequetur: fieri enim posse arbitror, quod iustum est aliquis sequatur, sed non iustè. Ii enim qui glorię hominū causa faciunt quippiam quod per se bonum est, fac me dicere exempli causa, qui dant egentibus, aliquid quod iustum est, illi quidem faciunt, non tamen ex habitu iustitiæ, sed inani falsáque gloria ducti. Eodem autem modo, quo illud. Quod iustum est iustè persequetur, dicetur vt opinor, sobriè & moderatè quod moderatum est, persequetur: & fortiter id quod fortitudinis est, persequetur, & sapienter id quod sapientiæ est, persequetur, eademque ratione in reliquis virtutibus. Hæc autem diximus, vt conferremus aliquid quod simile esset huic generi dicēdi, prophetare quidē aliquē, non tamen prophetam esse. Itaque in prophetiis continenter de prophetis hoc dici arbitror, Dixit Hieremias propheta, & si quid his simile. Qui autē in nominibus ingenio valēt, hoc cōfirmant. Non si quis aliquid quod medicinæ est propium præstitit & fecit, aut aliquid eorum quæ ad valetudinem conducunt, propterea is est medicus: nec si quis aliquid quod architecturæ subiectum est, effecit, architectus est. Ex iis verò quæ de Caypha qui de Seruatore prophetauit & prædixit scripta sunt, intelligendum est, in vitiosum improbúmque animum interdum prophetandi prædicendíque verbum cadere. Accusatur enim ab Euangelistis Cayphæ vitium, qui erat anni illius pontifex, cùm Seruator noster mysterium mortis, quam salutis hominum causa perpessus est, perfecit. Nam Matthæus quidem hæc scribit, Tunc abiit vnus de duodecim, qui dicebatur Iudas Iscariotes, ad principes sacerdotum: & ait illis, Quid vultis mihi dare, & ego eum vobis tradam? At illi cōstituerunt ei triginta argenteos. Et paulò infrà, Ecce Iudas vnus ex duodecim, venit, & cum eo turba multa cum gladiis & fustibus à principibus sacerdotum & senioribus populi. In his quidem principibus sacerdotum intelligimus esse etiam Cayphā, cùm pontificem anni illius fuisse dictum sit. Apertè autem deinceps Matthęus scribit, At illi comprehensum Iesum adduxerunt ad Caypham principem sacerdotum, vbi Scribæ & seniores conuenerant. Paulò pòst etiam subiicit, Pontifex autem & concilium quærebāt falsum testimonium contra Iesum, vt eum morti traderent, & non inueniebant, cùm multi falsi testes accessissent. Nouissimè autem venerunt duo falsi testes, & dixerunt, Hic dixit, Possum destruere templum Dei, & post triduum reędificare illud: Et surgens princeps sacerdotum, ait illi, Nihil respondes ad ea, quę isti aduersum te testificantur? Iesus autem tacebat. Et princeps sacerdotum ait illi, Adiuro te per Deum viuum, vt dicas nobis, si tu es Christus filius Dei. Dicit illi Iesus, Tu dixisti. Veruntamen dico vobis, Amodo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus cæli. Tunc princeps sacerdotum scidit vestimenta sua, dicens, Blasphemauit. Quid adhuc egemus testibus? ecce nunc audistis blasphemiam. Quid vobis videtur? At illi respondentes dixerunt, Reus est mortis. Deinde rursus post alia cùm ipse accusaretur à principibus sacerdotum & senioribus, nihil respondebat. Et rursum paulò infrà, Princeps autem sacerdotū & seniores persuaserunt populis, vt peterent Barabbam, Iesum verò perderēt. Præterea post resurrectionem Seruatoris, cùm Maria Magdalena, & altera Maria proficiscerentur, Ecce quidam de custodibus venerunt in ciuitatem, & nunciauerunt principibus sacerdotum omnia quę facta fuerant. Et congregati cum senioribus, consilio accepto, pecuniam copiosam dederunt militibus, dicentes, Dicite, Quia discipuli eius nocte venerunt & furati sunt eum nobis dormientibus. Et si hoc auditum fuerit à præside, nos suadebimus ei, & securos vos faciemus. Lucas autem scripsit his verbis, Intrauit autem Satanas in Iudam, qui cognominabatur Iscariotes, vnum de duodecim: & abiit, & locutus est cum principibus sacerdotum & magistratibus, quemadmodum illum traderet eis. Et paulò pòst, Dixit, inquit, Iesus ad eos qui venerant ad se principes sacerdotum & magistratus templi & seniores, Quasi ad latronem existis cum gladiis & fustibus. Et paulò pòst, Comprehēdentes autem eum, duxerunt ad domum principis sacerdotum. Paulò etiam infrà, Stabant autem principes sacerdotum & Scribæ constanter accusantes eū. Rursus paulò pòst, Et vt factus est dies, conuenerunt seniores plebis, & principes sacerdotum, & Scribæ, & duxerunt illum in cōcilium. Marcus verò ait, Iudam Iscariotem abiisse ad summos sacerdotes, vt eum illis proderet. Illos autem cùm eum audiuissent, & gauisos esse, & promisisse daturos se pecuniam. Et paulò infrà, Et adhuc, inquit, eo loquente, venit Iudas Iscariotes vnus de duodecim, & cū eo turba multa cum gladiis & lignis, missi à summis sacerdotibus & Scribis & senioribus. Paulò etiam infrà, Et adduxerunt Iesum ad summum sacerdotem: & conuenerunt omnes sacerdotes, & Scribæ & seniores.

Matth.26.

Matth.14.

Deinde

Deinde rursus paulò pòst, Surgens summus sacerdos in medium, interrogauit Iesum dicens, Non respondes quicquam ad ea quæ tibi obiiciuntur ab his? Ille autē tacebat, & nihil respondit. Rursum summus sacerdos interrogabat eum, & dixit ei, Tu es Christus filius Dei benedicti? Iesus autem dixit illi, Ego sum. Et videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, & venientem cum nubibus cæli. Summus autem sacerdos scindens vestimenta sua, ait, Quid adhuc
Idem 15. desideramus testes? audistis blasphemiam. Tum paulò infrà, Et confestim manè consilium facientes summi sacerdotes cum senioribus & Scribis & vniuerso concilio, & vincientes Iesum duxerunt in atriū & tradiderunt Pilato. Deinde paulò pòst, Et accusabant eum summi sacerdotes in multis. Iesus autem amplius nihil respōdit. Ioan-
Ioan.19. nes porrò scribit, Adducunt Iesum à Caypha in prætorium. Hæc autem pluribus exposuimus, multis omnium Euangelistarum testimoniis, vt Cayphæ malitiæ ignominiam, eúmq; quanquam contra Iesum ageret & certaret, tamen prophetasse doceremus. Atque eum quidem prædixisse & prophetasse, planè nos Ioannes docuit. Quęres autem, num continuò & omni ex parte si quis prophetat, ex Spiritu sancto prophetet: & si nonnullis hoc nihil habere dubitationis videtur. Quomodo autem non est dignum de quo quęratur, cùm Dauid post peccatum & scelus quod ad Vriam pertinuit, verens, ne à se Spiritus sanctus auferretur, dicat, Spiritum sanctum tuum, ne auferas à me? Si quis verò illud probat, Spiritus disciplinæ effugiet fictum, & discedet à cogitationibus insipientibus, id planè docere videbitur, eum fugere & discedere ab animo fraudulēto, etiamsi prius, id est, ante fraudem & peccatum in eo Spiritus sanctus insederit. Sic etiam illud dignum est de quo quæratur, possítne Spiritus sanctus etiam in animo peccatore inesse: vt aliquis dicat, Si nemo dicere potest, dominus Iesus, nisi in Spiritu
1.Cor.12. sancto: multi autem etiam peccatores ita in Iesum animati sunt, vt in dominum: in eis quoque erit sanctus Spiritus. Et quoniam ij qui postea quam illum nacti sunt, peccant, nunquam fortassis remissionem assequentur: propterea de iis qui antè quàm Spiritum sanctum consequuti essent peccarunt, hoc dicitur, Omne peccatum & blasphemia remittetur filiis hominum: de iis verò, qui post adeptum Spiritum sanctum peccarunt, illud scriptum est, Qui autem in Spiritum sanctum blasphemiam dixerit, non dimittetur ei nec in hoc seculo, nec in futuro. Contumeliis enim & re & verbo peccati præsentem Spiritum sanctum afficit is, qui eo in animo præsente & insidente peccat. Sic autem aliquis dictum esse censebit illud etiam quod in epistola ad Hebræos scriptum est hoc modo, Impossibile est enim eos, qui semel illuminati sunt, gustauerūt nihilominus donum cæleste, & participes facti sunt Spiritus sancti, & bonum Dei Verbum gustauerunt, virtutésque futuri seculi, & ceciderunt, rursum renouari ad pœnitentiam, iterum crucifigentes in semetipsis filium Dei, & ostentui habentes. Attende enim in his illud, Participes facti sunt Spiritus sancti. Cōtrà autem, Etsi prophetauit Caiphas, tamen non fuisse in eo Spiritum sanctum, illud dicatur, Nondum enim datus erat Spiritus sanctus, quia nondum Iesus erat glorificatus. Quòd si nō erat Spiritus etiam in Apostolis antè quàm Iesu gloria tributa esset, quanto minus in Caypha insidebat? Seruator autem ab inferis & mortuis excitatus, discipulis, vt ita dicam, insufflauit, eíque dixit, Accipite Spiritum sanctum: & quæ sequuntur. Atque non dissimulanter quidem aliquis proferet ea quę dicenda sunt, vt doceat Caypham non prophetasse Spiritus sancti permotione: itémque hoc dicet, posse etiam malos Spiritus Iesu testimonium dicere, ac de eo prædicere ac pro testimonio dicere: vt ille qui dicebat, Scimus te, quis es sancte Dei, atque ij qui eum rogabant, ne sibi imperaret, vt in abyssum abirent, atque dicebant, Venisti perdere nos. In Actis etiam Apostolorum hæc scripta sunt, Factum est autem euntibus nobis ad orationem, puellam quandam habentem spiritum Pythonem obuiare nobis, quę quæstum magnum præstabat dominis suis diuinando. Hæc subsequuta Paulum & nos, clamabat dicens, Isti homines, serui Dei excelsi sunt, qui annunciant vobis viam salutis. Dicet igitur is qui hæc simul assumet & adhibebit, nihil ex prophetia hanc Pythonis orationē Apostolis testimonij dedisse, aut impulisse eos, qui audierant vt crederent salutis viam & disciplinam, quæ nunciaretur. Quoniam autem ea, quæ Balaam attingunt, protulimus, vide, num dici de eo quoq; possit, eum non loquutum esse diuino afflatu & instinctu, sed angeli. Stetit enim, inquit, angelus domini in via contra Balaam, qui insidebat asinæ, & duos pueros habebat secum. Cernens asina angelum stantem in via, euaginato gladio, auertit se de itinere,
Num.22. & ibat per agrū. Quam cùm verberaret Balaam, & vellet ad semitam reducere, stetit angelus in angustiis duarum maceriarum quibus vineæ cingebantur. Et paulò pòst, Cúmque vidisset asina stantem angelum, concidit sub pedibus sedentis. Et paulò infrà, Cui angelus, Cur inquit, tertiò verberas asinam tuam? Ego veni, vt aduersarer tibi, quia peruersa est via tua mihíque contraria. Et nisi asina declinasset de via, dans locum resistenti, te occidissem, & illa viueret. Dixit Balaam, Peccaui, nescíens quòd tu stares contra me. Et nunc si displicet tibi, vt vadam, reuertar. Ait angelus, Vade cum istis, & caue, ne aliud quàm præcepero tibi loquaris. Obserua enim angelum esse, qui hoc diceret, Caue ne aliud quàm præcepero tibi, loquare. Sed dices, paulò pòst Balaam Deum se ostendisse, eíque hæc dixisse Balaam, Septem, inquit, aras erexi, & imposui vitulum & arietem desuper. Dominus autem posuit verbū in ore eius, & ait, Reuertere ad Balac, & hæc loquēris. Tu etiam attentè considera, vtrunque verum esse, & quod ab angelo dicitur, Caue ne aliud quàm præcepero tibi, loquare, & illud quod à scriptura narratur, Posuit dominus verbum in ore Balaam, & ait. Illud autem, Spiritus domini factus est super eum, obelo notauimus, quod nec ipsum, nec aliquid ei simile in cæteris editionibus inuenimus. Rursus paulò pòst, Cùm occurrisset, inquit, dominus, posuissétque verbum in ore eius, ait, Reuertere ad Balac, & hæc loquēris ei. Hæc autem omnia qui audebit, dicet scriptum esse, Malus Dei spiritus etiam Saulem suffocabat. Quin etiam malus spiritus cùm exisset, in omniū Achab prophetarū ore insedit, cùm dixisset Deus, Quis decipiet Achab? egressus falsus Spiritus, dixit, Ego decipiam. Atque hæc quidem in hæc loca

conſiderata & tractata ſint, cùm aliquis per ſe ſuóque ingenio ea quæ conſentanea ſunt iis verbis quæ expoſita ſunt videre poſſit, in quæſtione qua quæritur, Quomodo Cayphas prophetauit. Sed num hæc etiam ad eius prophetiam probandam pertineant,* dicendum eſt, quoniam non ſanctus erat, etiam ſi prophetauerit. Vt etiam dignum eſt de quo quęratur, quomodo Saulis nuncij prophetauerint, vt ſcriptũ eſt, Miſſi ad Dauid, in Naioth in Rama, Et miſit Saul nũcios vt comprehenderẽt Dauid, & viderũt cœtũ prophetarũ, & Samuel ſtetit cõſtitutus ſuper eos: & factus eſt in nũciis Saül Spiritus domini, & prophetauerũt etiam ipſi, & renunciauerunt Saül, & miſit alios nuncios, qui etiam prophetauerunt: & iratus eſt Saül, & profectus eſt ipſe in Ramatha, & venit vſque ad ciſternã magnam, & in via quæ ferebat in Sophin interrogauit & dixit, In quo loco ſunt

1.Reg.19.

Samuel & Dauid? Dictúmq; eſt ei, Ecce in Naioth ſunt in Ramatha. Et factus eſt etiam Spiritus domini, & ambulauit ingrediens, & prophetabat vſque dum veniret in Naioth in Ramatha. Et expoliauit etiam ipſe ſe veſtimentis ſuis, & prophetauit cum cæteris coram Samuele, & cecidit nudus tota illa die & tota nocte. Vnde & exiuit prouerbiũ, Num & Saül inter prophetas? Hæc etiam neceſſario proferenda cenſeo, vt peccatores prophetare appareat, & vtrum diuino Spiritu permoti, an ab alia vi atque virtute. Quod autem attinet ad confirmandam veritatem, quę non mentitur, rurſus in primo Regnorum libro inueniuntur idolorum diuini oſtendiſſe ea, quæ ad arcam pertinebant, quando vaccæ duæ quæ primò fœtę erant, recta via ad Ieſum Bethſamitanum proficiſcebantur, ſignificare cladem illam à Deo Philiſtæis accidiſſe. Ne ea quidem quæ de Pythoniſſa & Samuele commemorantur, his in locis prætereunda ſunt, ex quibus Saül, ſe vnà cum liberis poſtero die interfectum iri cognouit. Quod autem certum eſt, in locis, videbit is qui de variis diuerſiſq; naturis, &, vt ita dicam, virtutibus deterioribus prēſtãtioribúſq; ſtatuere poteſt. Quòd ſi etiam aliquæ ſint his interiectæ, de his etiam rurſus qui volet deterioris virtutis impulſu prophetaſſe Caypham: dicet nihil mirabile eſſe, improbam ſceleſtámque virtutem hęc dixiſſe, quandoquidem non planè etiam diabolus ignoraſſe inuenitur, Ieſum eſſe Dei filium in iis quæ euangeliſtæ ab illo, domino dicta eſſe ſcripſerunt. Dicet autem, malitiam etiam quãdam declarari virtute quæ impellebat, vt hæc de Seruatore prædicerent. Hoc enim ſibi proponebat, non ſuadere iis qui audiebant, vt crederent, ſed concitare in Ieſum principes ſacerdotum & Phariſæos qui in concilio aderant, vt eum occiderent: quod quidem opus non à Spiritu ſancto proficiſcebatur. Vide enim, an non incitare eos qui audiunt, ſiue Cayphas, ſiue id quod faciebat vt prophetaret, ad interficiendum Ieſum, velit his verbis, *Vos neſcitis quicquã, nec cogitatis, quia expedit nobis, vt vnus moriatur homo pro populo, & nõ tota gens pereat.* Vtrũ is qui ait, *Expedit nobis*, quod prophetiæ pars erat, verum an falſum pronunciat? Si enim verum pronunciat, ſalutem adepti ſunt & Cayphas & ij qui in concilio contra Ieſum dimicabant, cùm Ieſus ſalutis populi cauſã mortuus ſit, vtilitatémque illam percipiunt. Sin autem abſurdum eſt dictu & eos ſalutem eſſe adeptos, qui erant in concilio, & illam vtilitatem percepiſſe Ieſu mortuo: perſpicuum eſt, non Spiritum ſanctum fuiſſe, qui impulit, vt hæc dicerentur. Spiritus enim ſanctus non mentitur. Qui autem vult verum pronunciare etiam in hoc id quod impulit Caypham, vt illud diceret, *Expedit nobis, vt vnus moriatur homo pro populo*, altiore ſenſu hoc accipiet, *Expedit nobis*, propter verbum quod eſt in extrema oratione, & ſimul vtetur loco illo, Vt gratia Dei pro omnibus,

Olim legebatur locus in Græco χωρὶς & ita à latinis veteribus citatur. Sed poſtea propter Heſtorii fortè fuit ſuppoſitum χάριτι.

vel ſine Deo guſtaret mortem: atque illud attendet, in eóque commorabitur, Vt gratia, vel ſine Deo pro omnibus. Illud etiam ſumet, Qui ſaluator eſt omnium, maximè fidelium: quòd hic eſt agnus Dei, qui tollit peccatum mundi, propriè accipiens illud, Tollit peccatum mundi, non eius patris. Qui autem illud verum eſſe ait; *Expedit nobis, vt vnus moriatur homo*, dicet huius loci omnia veram eſſe prophetiã, quæ ab hoc loco incipiat, *Vos neſcitis quicquam.* Nihil enim ſciebant & intelligebant Phariſęi & principes ſacerdotũ, qui Ieſum qui eſt & veritas, & ſapientia, & iuſtitia, & pax, ignorabant. Ipſe eſt enim pax noſtra. Quinetiam minimè cogitabãt iſti qui nihil ſciebant quomodo etiã ipſis expediret, vt vnus hic quatenus homo pro populo moreretur. Homo eſt enim Ieſus qui eſt mortuus. Itaq; ipſe ait; Nũc verò quæritis me interficere hominem, qui veritatem loquutus ſum. Quoniámque homo quidẽ eſt, qui eſt mortuus, homo autẽ nõ erat veritas, ſapiẽtia, pax & iuſtitia, & is de quo ſcriptũ eſt, Deus erat Verbũ: nõ mortuus eſt Deus Verbũ, nec veritas, nec ſapientia, nec iuſtitia. Neq; enim mors cadit in primogenitũ omnis creaturæ, quatenus eſt imago Dei, qui videri non poteſt. Pro populo tamẽ mortem pertulit hic homo, omnium animantium mundiſſimum, qui peccata noſtra tulit, & infirmitates, cùm omne totius mundi peccatum, quod in ſe receperat, diſſoluere, conſumere, atque delere poſſet, quoniam peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius, nec peccatũ nouit. Paulum etiam hoc ſpectantem hæc dixiſſe arbitror, Eum qui peccatum non nouerat, peccatum fecit, vt nos efficeremur iuſtitia Dei in ipſo. Peccatum enim eum fecit, qui peccatum non nouerat, nec ſciebat, quòd ipſe qui nihil peccauerat, omnium peccata in ſe receperit. Ac ſi audacius dicendum eſt, maiore ratione eum dicemus purgamentum mundi fuiſſe, & omnium peripſema, quàm ipſius apoſtolos qui hæc de ſe dixerunt, Quaſi purgamenta mundi facti ſumus, omnium peripſema vſque nunc. Cùm autem ſæpe quædam clades grauiſſimæ in genere hominum valeant, vt peſtilentiæ, vt calamitates trãquillitatis & famis, eiuſmodi diſſolui & diſſipari, quaſi mali Spiritus cuius opera hæc eueniãt, diſſoluta ſit poteſtas, quòd quidam ſe ipſe pro republica det multæ & Græcorum & barbarorum hiſtorię feruntur, qui eiuſmodi rei intelligentiam nec explicãt, nec improbant. Vtrum quidem hæc vera ſint nécne, non eſt huius temporis accuratè exponere. Veruntamen qui poſſit pro vniuerſo hominum genere, vt vniuerſus orbis expietur, mortem perferre ob piaculum eius, qui pereat, niſi eius cauſa mortem ſuſcipiat: nec literarum monimentis proditus eſt vnquam, nec prodi poteſt, cùm ſolus Ieſus, peccati omnium onus, in cruce * pro omni abſque Deo recipere in ſe & portare magna vi ſua potuerit. Etenim hic vnus ſciebat ferre infirmitatem, vt

Alludit ad locũ ad Hebræos ſuperius citatũ χωρὶς θεοῦ.

Eſaias

Eſaias propheta ſcribit his verbis, Homo in plaga, & ſciẽs ferre infirmitatem. Et hic quidem peccata noſtra accepit, & infirmatus eſt propter iniquitates noſtras, pœnas etiam, quæ nobis debebantur, vt corrigeremur, & pacem reciperemus, dedit. Illud enim ita accipio, Diſciplina pacis noſtræ ſuper eum. Liuore etiam eius ſanati ſumus. Nos qui liuore eius, qui ex cruce euenit, curati ſumus, dicamus, Mihi autem abſit gloriari, niſi in cruce domini Ieſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt & ego mundo. Ieſum hunc pater pro peccatis noſtris tradidit, eorúmque cauſa tãquam ouis ad cædem ductus eſt, & quaſi agnus coram tondẽte obmutuit. Hic in humilitate erat, atque humiliauit ſemetipſum, factus obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis. Iudicium ſublatum eſt. Sic enim illud accipio, In humiliatione iudicium eius ſublatũ eſt: vt ſint quæ ſequuntur, In humiliatione eius ſublatum eſt iudicium. Sic autem propter ſcelera populi Dei ad mortem raptus eſt. Mortuus eſt igitur homo hic populi cauſa, & propter hunc non tota gens periit. Attende etiam, num poſſis nomen populi pro iis qui ſunt ex circũciſione accipere, illud autem gentium pro cæteris. Homo enim hic mortuus eſt non ſolùm pro populo, ſed etiam ne tota gens pereat, vt ſi dicerem, Dico gentem, & omnes qui ſunt orti à gentibus eſſe perituros. Deinceps hoc ſequitur, *Hoc à ſeipſo non dixit.* Ex quo nos intelligere arbitror, homines nos aliqua à nobis ex nobis dicere, cùm virtus nulla nos impellit, vt dicamus: alia autem, vt ſi virtus alicuius nobis inſonaret & ſuggereret, quæ diceremus, & ſi planè non de ſtatu mentis dimoueamur, nec congruenter nobis conſtituti ſimus, ſed ſequi videamur quæ dicimus, tamen fieri poteſt, vt cùm ipſi noſmetipſos ſubſequimur, quatenus dicimus non aſſequamur ſententiam eorum quæ dicimus. Id quod hoc loco Cayphę vſuuenit, qui nec à ſeipſo dixit, nec dixit ſententiam eius quod vt prophetia dicebatur, neque capiebat.

Caute lege totam ſuperiorem digreſſionẽ, in qua videtur probare niti, Chriſti mortẽ ſalutẽ omnibus hominibus allaturam ita vt nemo ſit periturus.

Apud Paulum etiam legis doctores quidam ſunt, qui non intelligunt neque ea, quæ dicunt, neque de quibus confirmant. Sed ſapiens non eſt eiuſmodi, de quo Salomon in Prouerbiis ſcribit his verbis, Sapiens intelliget ea, quæ ſuo ore profert: & in labiis feret ſcientiam. Videtur autem mihi interdum cauſa eſſe prophetandi circunſtantia; ſicuti nunc Cayphæ fuit quòd anni illius erat pontifex, quo Ieſus moriturus eſſet pro populo, ne tota gens periret. Cùm enim eſſent alij etiam principes ſacerdotum, vt perſpicuum eſt ex iis quæ protulimus, nemo prophetat, niſi is, qui erat anni illius, quo Ieſus mortem perpeſſurus fuit. Circunſtantia etiam fecit, vt prophetarent & lictores, à Saule miſſi ad Dauidem, & ipſe Saul. Quòd enim ipſi Dauidẽ quærerent, cauſa fuit prophetiæ, ſed eius quæ ſcripta eſt. Quinetiam Balaam nunquam niſi parabola accepta, dixiſſet, Ex Meſopotamia accerſiuit me, & quæ ſequũtur, cum Iſraelis qui caſtra locauerat non vidiſſet, & ſemper aliã partem exercitus videret, paucitate eius quod videbatur, impellebatur, vt de Iſraele diceret. Moriturus ergo erat Ieſus pro Gente, quæ aliud erat quàm eſſent filij Dei, qui diſperſi erant: quemadmodum ex his verbis intelligitur, *Ieſus moriturus erat non ſolùm pro Gente, ſed vt etiam filios Dei qui diſperſi erant, congregaret in vnum.* Qui autẽ ſint Dei filij, qui diſperſi erant pręter Gentem nunc iam tempus eſt, vt quæramus. De his ij quidem, qui naturas inducunt, ita dicent; vt Dei filiorum nomine eos, qui per ſe Spiritales ſunt, intelligi putent, quòd ſpiritali ſenſu non omnes diſtinxerint, & æſtimauerint. Hoc autem conſentaneum eſt dicere eos, qui naturas eſſe ſentiunt, & Apoſtoli ſententiam intelligere, qui ſpiritales ita docet, Spiritualis autem iudicat omnia, & ipſe à nemine iudicatur. Hinc enim ſequitur, eum non eſſe aut nondum eſſe Spiritualem, qui non omnia iudicat. Quinetiam, ſi quis ab aliquo iudicatur, quoniam Spiritualis à nemine iudicatur, is non eſt, aut certè nondum eſt Spiritualis: nónne præſtat dicere fieri aliquem Spiritalem qui antea non erat, qui iam etiam propriè eſt Dei filius? Qui ergo ſint qui Dei filij dicantur, ſi non ſunt eorum, qui naturas inducunt, ratione & ſententia, Spirituales, tempus eſt vt videamus. Ac vide, De ne filios qui diſperſi ſunt, & alij ſunt quàm Gens, eos intelligere poſſis, qui iam tum, cùm hęc dicebantur, iuſti bonique erant Dei conceſſu & munere, ſiue patriarchas, aut prophetas, ſiue aliquos alios, quos Deus elegerat, aut eos qui iam tum valebant, & bene habebant. Quaſi enim eſſent valẽtes, & nullo modo ægri, illud ait, Non eſt opus valentibus medico ſed malè habentibus: & quod eſſent iuſti dicit, Non veni vocare iuſtos ſed peccatores ad pœnitẽtiam. Moriturus ergo erat Ieſus pro Gente quidem, vt ne periret, pro Dei autem filiis, qui erant diſperſi, vt eos ad vnum verbum colligeret, vt fiant vnum ouile vnúſque paſtor, túmque mihi videtur impleri illa Seruatoris oratio, Sicut ego & tu vnum ſumus, vt & ipſi in nobis vnum ſint. Quòd ſi quis etiam altiore ſenſu de Iſraelis non natura, ſed genere dici licet, de quo illud ſcriptũ eſt, Filius primogenitus meus eſt Iſrael, quod factum eſt in diſperſione: ipſe etiam diligenter attendes, hos eſſe Dei filios qui diſperſi erant, pro quibus Ieſus moriturus erat, vt eos in vnum colligeret. *Ab illo ergo die cogitauerunt, vt interficerent eum.* Principes ſacerdotum ac Phariſæi, conuocato conſilio, cùm quid Seruatori faciendum eſſet, vidiſſent Caypha Pontifice, eius verbis quæ antè expoſita ſunt, concitati, communi concilio eum interficiendum cenſuerunt. Quocirca quæres tu quidem, cuius Spiritus permotione prophetauerit, Ieſum pro Gẽte eſſe moriturum: atque vtrum Spiritus ſanctus etiam in tali operatus ſit, cauſáque fuerit conſilij, quod in Ieſum captum eſt, an non ille quidem, ſed is qui etiam in impio & ſceleſto loqui poterat, & ſimiles illi in Ieſum concitare, & videbat aliquid quod ad Ieſum pertineret, quemadmodum pro virili parte paulò ante tractauimus. Qui autem volet defendere, Spiritum ſanctum cauſam fuiſſe videri, cur de interficiendo Ieſu, Cayphæ oratione Pontifices & Phariſæi impulſi, cogitauerint & conſtituerint, hoc opus à ſanctitate dicet non abhorrere, quandoquidem ne Ieſus quidem ſe indignum aliquid fecit, cùm in ruinam & reſurrectionem multorum in Iſrael factus ſit, idémq; dicat, In iudicium ego in mundum hunc veni, vt ij qui non vident, videant, & qui viderint, cæci fiãt. Vt enim opus eſt nobis ſermone ſapientiæ, vt eum qui ſe in mundum hunc iudicij cauſa veniſſe fatetur, nihil ſe indignum feciſſe defendamus: ſic etiam vt illud, Cayphæ verbis, quæ Spiritus ſancti eſſent, addu-

ctos principes sacerdotum atque Pharisæos, hoc cepisse concilij, vt Iesum interficerent. Ac de illo quidem loco, In iudicium in hunc mundum veni, quoad eius fieri potuit, cùm locum ipsum explanaremus, diximus. De eo autem qui nunc nobis est propositus, hoc dici potest, quemadmodum sacrarum scripturarum sententiam & intelligentiam, quæ vtilitatis causa dicitur eorum, qui ab eis vtilitatem capere instituunt, aliqui in malam partem accipiunt & explanant, vt etiam occasionem habere videantur confirmandæ impiæ doctrinæ & disciplinæ eorum qui iniquitatem in excelsum loquuntur: sic Seruatoris nostri prophetiam, quæ à Caypha prolata est, vtilitatem nobis afferre, vt vnus homo moriatur pro populo nec tota gens pereat, quòd non rectè principes sacerdotum & Pharisæi, intellexerint, sed aliũ sensum esse existimauerint ex Cayphæ consilij sententia. *Ab illo ergo die cogitauerunt, vt interficerent Iesum.* Hæc autem dico ex eo quod cõsentaneum est explanationi de illo, quod dictũ est, Spiritum sanctũ esse, qui per Caypham prophetauit: non quòd ita planè res habeat, sed quòd etiam in eorũ qui legent iudicio permittam statuere, vtrũ de Caypha qui à Spiritu sancto quasi planè permotus est, sit approbandum. *Iesus ergo iam non in palam ambulabat apud Iudæos, sed abijt in regionem iuxta desertum in ciuitatem quæ dicitur Effraim: & ibi morabatur cum discipulis suis.* Hæc atque his similia scripta esse existimo, quòd velit nos Verbum ab eo quod nimio calore excitatum est, & à ratione abhorret, conuerti eò vt vsque ad mortem pro veritate dimicemus, atque testimonium demus. Præclarũ est enim, eum, qui in certamen de Iesu professione descenderit, non recusare confessionem, nec dubitare mori pro veritate: non minus tamẽ etiam hoc præclarũ est, non dare causam tali periculo, &, vt ita dicam, tentationi, sed omni ratione ei obsistere, nõ solùm quòd incertus est nobis eius euentus, verùm etiam ne causa simus cur scelestiores sint, maioribúsque peccatis se contaminent, ij qui profusionis sanguinis nostri rei fient, si ea quæ in nostra potestate sunt facientes, eos qui vitæ nostræ insidias parant, vitemus atque fugiamus: futuri autem sunt in grauiore supplicio opera nostra, si nosmetipsos amantes, neque illis consulentes nos morti offeramus, cùm ad hoc non præcurrerit necessitas. Si enim etiam qui alicui causam peccati dedit, is hoc ipso quòd eum qui peccauit, impulit, luet pœnas eorũ peccatorum, ac scelerum, quæ ille eius opera admisit: quid est quamobrem non is etiam, qui cùm liceret euadere, vt ne certus quidam Christianorum proditor esset, facerétque insidias Iesu religioni, quoniam non euasit quidem, sed concitauit, peccati illius rationem sit redditurus, etiam si quod ad testificandi studium, & in hac re fortitudinem attinet, honore & approbatione dignus sit, apud Deum, quem ille colit & confitetur? Eiusmodi autem causa nostra scripta esse, vt proposito nobis Iesu exemplo, in his etiam eius imitatores simus, scriptura hæc docebit, Quærebant ergo eum apprehendere, & nemo iniecit in eum manum, quia nondum venerat hora eius. Vt enim ex his verbis, Propterea nemo iniecit in eum manus, qui aderat, nec fugiebat, quòd nondum eius hora venisset: sic sublata fuga discessu eo tempore, quo eius hora nondum immineret, tamen comprehensus non fuisset. Itaque nobis non solùm intelligendum est illud. Si vos persequuti fuerint in hac ciuitate, fugite in aliã: & quæ sequuntur: sed hoc etiam, quòd cum communi consilio statuerunt interficiendum esse Iesum primi sacerdotes & Pharisæi, seruans id quod rationi consentaneum erat maximè; non iam palàm & publicè incedebat apud Iudæos, sed ne in aliam quidem vrbem concessit, quæ è multitudine frequẽtaretur, verùm in quandam, quę deserta esset. Nam scriptum est, *Iesus ergo iam non palàm ambulabat apud Iudæos, sed abijt illinc in regionem iuxta desertum, in ciuitatem quæ dicitur Ephraim*: nec solus eò profectus est, sed discipulos etiam sibi adhibuit, quòd nullam se quærentibus occasionem daret, & illic manebat cum discipulis. Tale etiam est illud quod apud Matthæum scriptum est, Cùm audisset, quòd Ioannes traditus esset, secessit in Galilæam, & relicta Nazareth, habitauit in Capharnaũ maritima vrbe in finibus Zabulon & Nephtalim. Ac tempus præcurrens prehensionis dedit operam, ne per se hoc pateretur, vt neque Hierosolymis, neque in templo in quo sæpe docebat, neque in vllo alio tali loco, inueniretur. Egressus est enim cum discipulis suis trans torrentem Cedrum, vbi erat hortus, in quem intrauit ipse & discipuli eius. Ita autem illo tempore secedebat, abstinebátque publico, vt primi sacerdotes ac Phariſei qui eum cõprehendere instituebant, Iudæ operã desyderarint, qui quòd ab eo doctus & institutus erat, locum etiam eius secessionis nouerat. Itaque Iudas sumpta cohorte, & à Pontificibus atque Pharisæis ministris, venit illuc cum laternis & facibus & armis. Ex hoc autem Euangelistæ loco, perspicuum est, eum, si comprehendi noluisset, non potuisse comprehendi, comprehensum autem esse, quòd seipse obiecerit, obedierítque vsque ad crucem comprehendentibus, cùm ipse eis obuiam prodiit, eósque rogauit his verbis, Quem quæritis? ac respondérunt illi, Iesum Nazarænum. Atque is quidem eis dixit, Ego sum: exercitus autem abierunt supini, in terrámque ceciderunt. Deinceps quòd vellet suscipere mortis mysterium, rursus ab eis quæsiuit, Quem quæritis? Illi autem responderunt, Iesum Nazarenum. Ac paulò pòst cohors & centurio ac ministri Iudæorum Iesum volentẽ comprehẽderunt: eúmque vinxerunt, qui se vinculis tradebat & offerebat. Si enim perpeti mortem noluisset, dixisset iterum, Ego sum, & tam multi post tergum abiissent atque omnes humi dicidissent. Vt autem his exemplis nos in persequutionibus & insidiis, quæ nobis fient, secedere docet: sic aliis in locis eum etiam ab iis quæ bona & præclara in mundo ducuntur, inuenies secedere, vt illis quoque exemplis doceat nos dignitates mundi fugere, atque ea quæ in eo excellunt. Iesus enim cùm interdum resciuisset, populum venturum esse, & abducturum ipsum vt regem facerent, secessit in montem, nõ cum discipulis, sed solus, ne eis quidem occasionem dans quibus charus erat, & qui voluerant eum cum iis qui volebant, regem constituere, vt iam etiã eorũ rex instar eorum, qui in mundo sunt, fieret. Atque hæc quidẽ in verba huius loci, & de disciplina secessionis, quã Euãgelista literarũ monimẽtis prodidit. De anagoge autem, hæc dici possunt, Iesum olim quidem publicè ac palàm apud Iudæos ambulasse, cùm Dei Verbum

Verbum per prophetas in eis versabatur. Iesus enim libertas erat. Hæc dicit dominus. Nunc autem non palam, publicè ac liberè apud Iudæos Iesus incedit, sed illinc discessit, neque est apud Iudæos Verbum Dei. Illinc verò decedens, id est, à Iudæis, in regionem solitudini finitimam & adiunctam venit, de qua illud scriptum est, Multi filij desertæ magis, quàm eius quæ habet virum: & cui dictum est, Lætare sterilis, quæ non paris: Erumpe & clama quæ non parturis. Est autem ciuitas finitima solitudini, Ephraim, in quam Iesus venit, nec iam palam apud Iudæos ambulat. Ephraim porrò fertilitas dicitur, qui erat frater Manassis maioris natu, populi qui ab oblivione dictus est, maximè post Agar obliuionis populum relictum: nata est Gentiũ fertilitas, cùm fluuios quidẽ in Israel posuit Deus in desertum, *Psal.106.* & decursus illic aquarum in sitim, & terrã eorum fructiferam in salsuginem à malitia inhabitantium in ea. A gentibus autem posuit desertum Deus in stagna aquarum, & terram sine aqua earum, terram in exitus aquarum, & collocauit illic esurientes, & constituerunt ciuitatem habitationis, Ecclesiam: vbi seminauerunt agros pro semine quod satum est in bona præclaráque terra, & quæ centuplo plura fundit. Et plantauerunt vineas: palmites enim sunt domini discipuli, qui etiam fecerunt fructum natiuitatis. Et benedixit eis, & multiplicati sunt valde. quin ne eos quidem qui paulo magis à ratione auersi sunt, paruos esse censuit. Homines autẽ vt scriptum est, & iumenta saluabis domine, nec eos qui in ipsis iumenta sunt, exiguos iudicauit. Ac Iudæi quidem minorati sunt, & vexati sunt à tribulatione malorum & dolore. Et effusa est contemptio super principes Abrahæ, & errare fecit eos in inuio & non in via. Post illos autem Deus adiuuit pauperem ex Gentibus de inopia: & posuit sicut oues familias, quos videbunt recti angeli, & lætabuntur: & omnis iniquitas oppilabit os suũ. His autem quæ in centesimo sexto Psalmo prophetiæ Spiritu prædicuntur, hoc subiicitur. Quis sapiẽs, & custodiet hæc, & intelliget misericordias domini? Quoniam enim misericordia dominus in eos qui à gentibus orti sunt, vtitur, sapiens hæc custodiet, & domini misericordias intelliget. Iesus igitur non iam palàm apud Iudæos ambulat, sed illinc discessit in regionem vniuersi orbis, quę adiuncta est desertæ Ecclesię, in vrbem Ephraim, quæ fertilis dicitur, & illic morabatur cum discipulis suis, ibíque est etiam nũc cum eisdem iuxta solitudinem in ciuitate quæ Ephrem nominatur. Est enim in fructuũ abundãtia, atque in Ephraim huius ortu, illud dicere potest is qui eum genuit frumenti mensor dominus noster, qui humiliauit seipsum, & factus est obediens vsque ad mortem, morem autem crucis, Multiplicauit me in loco humilitatis meæ.

S. IO. CHRYSOSTOMI

Episcopi Constantin. in superius Euang. Homil. 1.

Ex Ho. 64. in Ioan.

QVid igitur pharisæi? Cùm admirari, & obstupescere eos oporteret, ipsum, qui suscitauerat, interficere voluerũt. O amentiã: qui in aliis corporibus mortẽ vicerat, ei mortẽ inferre arbitrabantur, & dicũt: *Quid facimus? quia hic hómo multa signa facit.* Adhuc hominem appellant, cùm tale diuinitatis eius testimonium acceperint: *quid facimus?* Credere oportuit, & colere, & adorare, neque amplius hominem existimare. *Si dimittimus eum sic: omnes credent in eum, &c.* Quid sibi his verbis volunt? Populum concitare tanquam tyrannide periclitaturũ. Si viderint, inquiunt, Romani turbam ipsum sequentem, sub tyrannide nos esse arbitrabuntur, & destruent nostram ciuitatem. Et quánam gratiã, dic quæso? Nũquid seditionem docebat Christus? Num dissuadebat censum dari Cæsari? Nónne regem ipsum facere voluisti, & renuit? Nónne humilem, & abiectam vixi vitam? nónne & domo, & aliis huiusmodi caruit? Hæc ergo sine ratione vlla dicebant, sed inuidia tantùm. Verùm id sibi contigit, cùm minimè expectarent, & ciuitatem, & gentẽ ceperunt Romani, postquàm Christum interemerunt. Erant enim, quæ faciebat Christus, minimè formidanda. Qui enim ægrotos sanabat, qui optimam docebat vitam, qui principibus parẽre iubebat, non confirmabat, sed propulsabat tyrannidem. Illic sanè sedicionem docebãt, hic contra. Quid enim simile subostendebat? Nũ satellitibus stipabatur? Num se muniebat? Num solitudines obsidebat? Sed ne affectu aliquo dicere viderentur: totam periclitari ciuitatem, & se reipublicæ consulere, & de vltimo ipsorum periculo habẽdam rationem dicunt. Non hæc vobis captiuitatis causa fuit, sed longè alia. Huius namque captiuitatis, & antè Babyloniæ, & Antiochi nõ fuit causa, quòd apud vos boni viri, sed quòd mali, & iniusti, & Deum pronocantes versabantur. Verumenimuero inuidia nihil videt, sed cæcat animam. Nónne Iesus mansuetudinem docuit? Nónne alapis cæsos non vlciscí? Nónne iniuria affectos tolerare? Nónne ad accipiendum, quàm ad inferendum alius malum promptiores esse admonuit? Nunquid hæc tyrannidem constituentis sunt, an potius tollentis? Sed, vt dixi, grauis quidẽ affectus est inuidia, & plenus simulatione. Hic orbem terrarum innumeris impleuit malis, hinc iudicia complẽtur, hinc liuores, & pecuniarũ amor, & principatus, hinc inanis gloria, hinc viæ obsidẽtur, hinc mare piratæ percurrunt, hinc per orbem terrarum cædes, hinc genus nostrum dissipatur. Quodcũque videtis malũ, ab inuidia prouenit, iam in ecclesias irrepit, & à principio multa operata est mala. Hic morbus auaritiam peperit, quæ omnia confudit, iustitiam corrupit. Dona enim sapientum oculos excæcant, & tanquam frenum ori, auertunt, & cohibent testimonia. Hæc pro liberis seruos reddit. De hac quotidiè loquimur, & nihil proficimus, feris peiores efficimur, orphanos nudamus, & viduas, pauperibus vim inferimus, & eorum augemus miseriam. Hac periit pietas è terra, & nihil nobis, nisi fletus relinquuntur, & hoc singulis diebus dicendũ est: Nihil precando, nihil consulendo, nihil admonendo proficimus, relinquitur fletus. Hoc & Christus fecit, cùm multa Hierosolymis sine profectu admonuisset, eorum lachrymatus est calamitatem. Hoc prophetæ faciunt, hoc & nos faciamus, fletus iam tempus est, & lachrymarum, & lamentationum. Nunc dici potest; Vocate flentes, & ad sapientes mittite, & loquantur. Hoc fortasse pacto morbum, qui claras domos habitat, qui agros rapina

Luc.8. *Supr.6.*

complectitur, eiicere poterimus. Lugendi tempus est, sed opitulamini mihi vos, qui iniuriam accipitis, qui spoliati estis, opitulemini, lugete, & lachrymarum mearum socij estote. Verùm, non nos, sed illos lugeamus; non nobis iniuriam intulerunt, sed perdiderunt seipsos. Nos enim pro accepta iniuria regnum Dei, illi gehennam pro lucro assequuntur. Ideo melius est iniuriam accipere, quàm facere. Lugeamus eos non commini luctu, sed quo sacræ nos literæ docent prophetas luxisse. Lugeamus cum Esaia dicente, Væ coniungentibus domum domui, & agrum agro adiicientibus, vt à vicino aliquid auferant. Nunquid habitabitis soli in terra? domus magnæ, & non erunt, qui eas habitent. Lugeamus cum Nauum, & dicamus cum eo, Væ qui ædificant in altum domũ suam: imò lugeamus eos, Christum imitati dicentem; Væ vobis diuitibus, quia sitietis, quoniam accepistis mercedẽ vestram, & consolationem. Lugeamus sine intermissione, & nisi turpe sit etiam plangamus, dicamus cũ propheta; Nolite lugere mortuum, sed raptorem auarum, cupidum, insatiabilem. Quamobrem mortuos lugemus, cùm iam nihil proficere possumus? Hos lugemus, qui mutari possunt. Sed nobis lugentibus, ipsi fortasse rident: etiam & hoc lugendum, cùm rident, quod flendũ esset. Si lamẽtationibus nostris quid mouentur, cessandum est à luctu, tanquam corrigendi sint. Verùm, cùm nullo doloris sensu tanguntur, perstemus in dolore. Lugeamus non diuites simpliciter, sed auaros, cupidos, raptores. Possunt enim diuitiæ rectè, & laudabiliter expendi, & cùm in egenos eas conferimus. Auaritia autem criminanda est, atque accusanda. Lugeamus igitur, sequetur fortasse aliqua emendatio. Et licet, qui in hunc morbum inciderint, non liberentur: alij tamen in eum non incident, sed mundi seruabuntur. Vtinam & ipsi liberentur, & nemo amplius tali peste comprehendatur, vt simul omnes promissis nobis bonis perfruamur, gratiâ, & benignitate domini nostri Iesu Christi, cui gloria in secula seculorũ, Amen.

Esai.5.

Luc.6.

Hier.22.

EIVSDEM IN IDEM *Homil. 2.*

Ex hom. 64. in Ioan.

VNnus autem ex ipsis Caiphas nomine, &c. Infixæ erant gẽtes in corruptione, quam fecerant: in laqueo hoc, quem absconderant, comprehensus erat pes eorum: quod Iudæis contigit. Ipsi nanque dicebant interimendum Christum, ne Romani venirent, & tollerent eorum gentem, & ciuitatem: postquam autem interemerunt, ea perpessi sunt: & quæ eorum vitandorum gratia fecerant, in ea his patratis inciderunt: sed qui interemptus ab illis est, cælum habitat: qui interemerunt, infernum. Atqui nõ hoc intendebant, sed, *cogitauerunt eum*, inquit, *interficere ab illo die. Dixerunt enim; Venient Romani, &c.* Cùm cæteris esset impudentior. *Vos*, inquit, *nescitis quicquam*: Quod illi dubitabãt, & deliberandum proposuerant. Dixerunt enim; *Quid faciemus?* hic impudenter, & aperta fronte, & temerariè decreuit, *Vos nescitis quicquam, neque cogitatis, &c.* Vides quanta sit pontificalis potestatis virtus? Cùm enim, põtifex esset, licet indignus, prophetauit, nescius tamen quid diceret, & os tantum gratia, non autem scelestum cor attigit. Multi præterea alij futura prædixerũt indigni, Nabuchodonosor, Pharao, Balaam, & omnium causa manifesta. Quòd autem dicit, hoc est; Vos sedetis adhuc: pigtius rem intuemini, & nescitis vnius hominis salutem pro communi contemnendam. Vide quanta spiritus potentia? à mala mente verba prophetica, & admirationis plena elicere potuit. Filios autem Dei, gentes appellat euangelista, ab eo quod futurum erat. Quemadmodum & ipse inquit; Et alias oues habeo, quas etiam à futuro ita appellat. Quid autem signat; *Cùm esset pontifex anni illius?* Cùm aliis & hic etiam mos corruptus erat. Non enim perpetuum iam sacerdotium, sed annuum dabatur, ex quo venales facti erant principatus. Veruntamẽ etiam sic aderat adhuc spiritus. Postquam autem in Christum manus extenderunt, tunc eos dereliquit, & abiit ad Apostolos. Et hoc velum scissum signat, & Christi vox dicentis; Ecce dimittetur domus vestra deserta. Et Iosephus, qui paulò pòst fuit, inquit, quosdam angelos adhuc expectantes, num vellent mutari, reliqui seipsos. quousque enim vinea perstitit, omnia facta sunt: ex quo autem hæredem interemerunt, mox perierunt. Et tanquam speciosam vestem à puero inutili Iudæorum accipiens Deus fidelibus seruis ex gentibus tradidit, & desertos illos dimisit, & nudos. nec parum fuit, quòd inimicus hæc prophetasset, sed quòd alios allicere potuit. Contrà enim quàm vellet, euenit. Nam post Iesu mortem futuro supplicio liberati sunt fideles. Sed quid signat; *Vt cõgregaret in vnum?* quòd qui propè erant, & qui longè, vnum corpus reddidit: qui Romæ est, Indos corpus suum esse arbitrabatur. Quid huic congregationi simile? Et omnium est caput Christus. *Ab illo ergo die cogitauerunt, vt interficerent eum.* Atqui anteà tentarant. Dicit enim; Propterea quærebant eum Iudæi interficere. Et iterum; Quid me quæritis interficere? Sed tunc quærebant, nunc suam confirmarunt sententiam, *Iesus autem iam non palàm ambulabat apud Iudæos*, Iterũ more hominis sibi cauet, & frequenter hoc facit. Causam autem diximus, propter quam sæpenumero discessit, & nunc iuxta desertum in ciuitate, quæ dicitur Euphrata, mansit cum discipulis suis. Quo pacto discipulos perturbari arbitratis, videntes suum magistrum more hominis sibi salutem quærere? Nemo iam eum sequebatur. Et cùm propè esset dies festus omnes Hierosolymam concurrebant, cùm alij lætarentur, & celebritati studerent, soli discipuli latent, & periclitantur, tolerabant tamen. Etenim, cum pascha esset, & scenopegia, in Galilæam concesserant, inde in die festo in fuga, & latibulis soli omnium in magistri beneuolẽtia perseuerabant. Hinc Lucas eum dixisse, inquit; Ego perseueraui in tentationibus. Hæc dicebat, vt ostenderet auxilio suo vires eos accepisse.

Vides nõ propter peccata sacerdotium amisit.

Dan.2. Gen.4. Num.24.

Sup.10.

Matth.23.

Supr.5. Ibid.7.

Luc.22.

S. AVGVST. EPISCOPI *Hipponensis in idem Euang. Homilia.*

COllegerunt pontifices & pharisæi concilium, & dicebant, *Quid faciemus?* Nec tamen dicebant, creda

Ex tract. 49. in Ioan.

credamus, plus enim perditi homines cogitabãt, quomodo nocerent, vt perderent, quàm quomodo sibi consulerent ne perirent: & tamen timebant, & quasi consulebant: dicebant enim, Quid faciemus? *Quia hic homo multa signa facit, si dimittimus eum sic, omnes credent in eum, & venient Romani, & tollent nostrum locum & gentem.* Temporalia perdere timuerunt, & vitam æternam nõ cogitauerunt, ac sic vtrunque amiserunt: iam & Romani post domini passionem, & glorificationem tulerunt eis, & locum, & gentem expugnando, & transferendo: & illud eos sequitur, quod alibi dictum est; Filij autem regni huius ibunt in tenebras exteriores. Hoc autem timuerunt, ne, si omnes in Christum crederent, nemo remaneret, qui aduersus Romanos ciuitatem Dei, templúmque defenderet, quoniam contra ipsum templum, & contra suas paternas leges doctrinam Christi esse sentiebant. *Hoc autem à semetipso non dixit, sed, cum esset pontifex anni illius, prophetauit.* Hic discemus etiã homines malos prophetiæ spiritu futura prædicere, quod tamen Euangelista diuino tribuit sacramento, quia pontifex fuit, id est, sumus sacerdos: potest autem mouere quomodo dicatur *pontifex anni illius*, cùm Deus vnum constituerit summum sacerdotem, cui mortuo vnus succederet. Sed intelligẽdum est, per ambitiones, & contentiones inter Iudæos postea constitutum, vt plures essent, & per annos singulos vicibus ministrarent: nam & de Zacharia hoc dicitur; Factum est autem cùm sacerdotio fungeretur Zacharias in ordine vicis suæ ante Deum, secundum consuetudinem sacerdotij, sorte exiit vt incensum poneret, ingressus in templum domini: hinc apparet plures eos fuisse, & vices suas habuisse: nam incensum non licebat ponere nisi summo sacerdoti, & forte etiam vnum annum plures administrabant, quibus alio anno alij succedebant, ex quibus sorte exibat quis, vt incensum poneret. Quid est ergo quod prophetauit Caiphas? *Quia Iesus moriturus erat pro gente, & non tantum pro gente, sed vt filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in vnum.* hoc euangelista addidit, nam. Caiphas de sola gente Iudæorum prophetauit, in qua erant oues, de quibus ait ipse dominus, Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel. Sed nouerat Euangelista esse alias oues quæ non erant de hoc ouili, quas oportebat adduci, vt esset vnum ouile & vnus pastor. Hæc autem secundum prædestinationem dicta sunt: nam neque oues eius, nec filij Dei adhuc erant, qui necdum crediderant. *Ab illo ergo die cogitauerunt, vt interficerent eum. Iesus ergo iam non palàm ambulabat apud Iudæos, &c.* Non quia potẽtia eius defecerat in qua vtiq; si vellet, & palam Iudæis conuersaretur, & nihil ei faceret, sed in hominis infirmitate viuendi exemplum discipulis monstrabat: in quo apparet non esse peccatum, si fideles eius qui sunt membra eius, oculis persequentium se subtraherent, & furorem sceleratorum latendo potius deuitarent, quàm se offerendo magis accenderent.

Matth 8.

Luce 1.

Matt.15.

Ioan.10.

Ex comment. in Ioan.

BEDAE VENERABILIS *presbyteri eiusdem Euang. expositio.*

COllegebant pontifices & pharisæi concilium, &c. Nec tamen dicebant, credamus. Plus enim perditi homines cogitabant quomodo nocerent vt perderent, quàm quomodo sibi consulerent, ne perirent: & tamen timebant, & quasi consulebant. Dicebant enim; *Quid facimus? quia hic homo multa signa facit, si dimittimus eum sic, &c.* Temporalia perdere noluerunt, & vitam æternam non cogitauerunt, ac sic vtrunque amiserunt. Nam & Romani post domini passionem, & glorificationem tulerunt eis locum, & gentem, & pugnando, & transferendo: & illud eos sequitur, quod alibi dictum est; Filij autem regni huius ibunt in tenebras exteriores. Hoc autem timuerunt, ne, si omnes in Christum crederent, nemo remaneret, qui aduersus Romanos ciuitatem Dei templúmque defenderet, quoniam cõtra ipsum templum, & contra suas paternas leges doctrinam Christi esse sentiebant. *Vnus autem ex ipsis Cayphas, cum esset pontifex, &c.* Hic docuit etiam per homines malos prophetię spiritum futura prędicere: quod tamen Euangelista diuino tribuit sacramento, quia pontifex fuit, id est, sumus sacerdos. Potest autem mouere, quomodo dicatur, *pontifex anni illius*, cùm dominus statuerit vnum summum sacerdotem, cui mortuo vnus succederet. Sed intelligendum, per ambitiones, & contentiones inter Iudæos postea constitutum, vt plures essent, & per annos singulos vicibus ministrarent. Nam de Zacharia hoc dicitur; Factum est autem cũ sacerdotio fungeretur in ordine vicis suę ante Deum secundum constitutionem sacerdotij, sorte exiit, vt incensum poneret ingressus in templum domini. Hinc apparet plures eos fuisse, & vices suas habuisse. Nam incensum non licebat ponere nisi summo sacerdoti, & forte etiam vnum annum plures administrabant, quibus alio anno alij succedebant: ex quibus forte exibat, qui incensum poneret. Quid est ergo quod prophetauit Cayphas? *Quia Iesus moriturus erat pro gente, &c.* Hoc euãgelista addidit. nam Cayphas de sola Iudęorum gente prophetauit, in qua erant oues, de quibus ait ipse dominus; Non sum missus nisi ad oues, quæ perierunt domus Israel. Sed nouerat euangelista alias oues, quæ non erant de hoc ouili, quas oportebat adduci, vt esset vnũ ouile, & vnus pastor. Hęc autem secundum prædestinationem dicta sunt, quia neq; oues eius, nec filij Dei adhuc erant, qui nõdum crediderant. *Iesus ego iam non palam ambulabat apud Iudæos, sed abijt in regionem, &c.* Nõ quia potentia eius defecerat, in qua vtique, si vellet, & palam cum Iudæis conuersaretur, & nihil ei faceret. Sed in hominis infirmitate viuendi exemplum discipulis demõstrabat. in quo apparet non esse peccatum, si fideles eius, qui sunt mẽbra eius, oculis persequentium se subtraherent, & furorem sceleratorum latẽdo potius deuitarent. Sciebat Iesus tempus appropinquasse passionis suæ, & redemptionis nostræ. Appropinquante tempore, in quo pati disposuit, appropinquauit ille & loco, in quo eiusdem passionis dispensationem perficere voluit.

Matth.15. Ioan.10.

THEOPHYLACTI EPISCOPI *Bulgar. superioris Euan. expositio.*

COngregauerunt ergo pontifices, &c. Obstupescendus, & admirabilis erat, qui tanta faciit miracula. Pharisæi autem eum magis quærebant

Venient Romani, & tollent nostrum locum & gentem. Timebant enim ne regem constituerent, & ob hoc contra se Romanorum exercitum concitarent, quorum imperio sicut cæteræ gentes, Iudæi quoque subditi erant. Sed sicut Psalmista ait, Illic trepidauerunt timore, vbi non erat timor. Si enim Christo credidissent, si Iesum non occidissent, nec locum nec gentem amisissent. Sed qui Christum occidere nõ timuerunt, & locum & gentem perdiderunt. *Vos nescitis quicquam, neque cogitatis*, ea quę necessaria sunt. Ego autem scio, & cognoui, quia necesse est vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat. Hoc autem non dixit à semetipso sed à spiritu sancto, qui aliter quàm ipse intelligebat, verba illi dirigebat in ipso. Aliud Caiphas se dicere putabat, atque aliter sua verba intelligebat. Tota enim eius intentio erat, vt Iudæi Christum occiderent, ne ipsi à Romanis occiderentur. Prophetabat tamen, quod Iesus moriturus erat pro Iudæorum gente: & non tantùm pro illa gente, sed vt filios Dei, qui vbique gentium dispersi erant, in vnam fidem, & ecclesiam congregaret, vt fierent vnum ouile, & vnus pastor. *Ab illo ergo die cogitauerunt vt interficerent eum.* Quasi enim vtili accepto cõsilio, ex quo Cayphas hæc loquutus est, tota illa Pharisæorũ multitudo quomodo Christum interficeret, cogitabat. *Iesus ergo iam non in palam ambulabat apud Iudæos, sed abiit in regionem iuxta desertum, in ciuitatem quæ dicitur Ephrem, & ibi morabatur cum discipulis suis.* Hoc enim non timore fecit Iesus, qui vbique securus erat, qui ipsos quoque inimicos in potestate habebat, quem Iudæi nec tenere nec occidere possent, si nollet. Quare ergo? vt nos doceret, vt prouidos redderet, vt nos quoque iniquorũ hominum furori & iræ cedamus, si eos fortasse nostra præsentia & alloquutione non corrigi, sed deteriores fieri videamus. *Proximum autẽ erat Pascha Iudæorum, & ascenderunt multi Ierosolymam de regione ante Pascha, vt sanctificarent seipsos.* Hoc Pascha miseri Iudæi cruentum habuerunt: hoc regem & dominum suum interfecerunt. Hoc multi Ierosolymam vndique confluxerunt. Et qui seipsos sanctificare venerãt, Christo domino interfecto, valde deteriores ad propria remearunt. *Quærebant ergo Iesum, & colloquebantur in templo stantes: Quid putatis quod non venit ad diem festum?* Quærebant (inquit) Iesum: & ideo Quærebant, quia occidere eum volebant. In templo stabant: non orabant, sed de saluatoris morte inter se tractabant. Mirabantur quia non venerat ad diem festum, qui eos docere solebat in diebus festis: & eum perdidisse timebant, quem occidere quærebant. *Dederant autem pontifices & Pharisæi mandatum, vt si quis cognouerit vbi sit, indicet, vt aprehendant eum.* Qui enim ita quærunt Iesum, non possunt scire vb. sit, neque inueniunt eum. Si vultis scire Iudæi, & inuenire Iesum, venite ad ecclesiam, venite ad nos, & indicabimus vobis eum, nõ prodendo, sed credendo, non vt eũ occidatis, sed vt nobiscũ in eũ credatis.

EVTHYMII ZIGABONI
superioris Euangelij expositio.

Si reliquerimus eum sic, omnes credent in eum, & venient Romani, tollentque nostrum locum & gentem. Tollent, siue perdent. Speciosum autem prætextum imponere volentes insidiis, quas aduersus saluatorem struebant, ac populum contra eum commouere molientes, timorem causabantur Romanorum, quia, si omnes crediderint in eum, existimabitur tyrannidem meditari: veniẽtque Romani, ac perdent vniuersos, tanquam tyrannidis, ac defectionis participes. Atqui ipse defectionem non docuit, quin potius censum Cæsari exolui permisit: quumque populi regem vellent eum constituere, aufugit, & frugaliter oberrabat, ac vitam probissimam omnibus proponebat: quæ magis est tyrannidis interitus. At ipsi quanquam non expectabant, nec timebant, sed præ inuidia perditionem Romanorum in prætextum assumebant: ea tamen passi sunt, quæ causabantur: non, quia Christo obsequuti sunt, sed quia ei non paruerunt. Nam propter illum traditi sunt, vt etiam testatur Iosephus. Et ipsi quidem prætextũ sumpserunt occidendi illũ, ne à Romanis internecioni traderentur: quia vero occiderũt, internecioni traditi sunt, & quę fecerunt vt effugerent, ea quia fecerunt, non effugerunt. *Vnus autem quidam ex ipsis Cayphas nomine, quum esset pontifex anni illius.* Quum in legis transgressionem impegissent, is, qui potens erat, à Romanis põtificatum in annum emebat: & ipse quidem principatum suo anno obtinebat: qui vero ante eum tenuerant, assidebãt illi, simúlque cũ eo consultabant, dicti & ipsi pontifices, quod etiam ipsi principatum tenuissent. *Vos nescitis quicquã.* Quod vtile sit, quod expediat, adeò segniter affecti. *Hoc autem à semetipso non dixit. Hoc:* Quidnam? Vt vnus homo moriatur pro populo. *Sed, quum esset põtifex anni illius prophetauit, &c.* Non quòd dignus esset, vaticinatus est, sed quòd pontifex esset anni illius: non propter propriam virtutem, sed propter pontificalem dignitatem. adhuc enim diuina gratia in tẽplo permanebat: quæ ore illius vtens, cor non tetigit. Prophetauit autem, quod futurum esset, vt Iesus moreretur pro natione Iudæorum. Pro ipsis nãque mortuus est, vt eos saluos faceret. dicebat enim; Non sum missus nisi ad oues perditas domus Israel. Et rursum; Et animam meam pono pro ouibus. Ne autem pro ipsis solis mori putetur, addidit euangelista; *Nec tantum pro natione, sed vt filios Dei dispersos congregaret in vnum.* Sicut enim nõ pro solis Iudęis incarnatus est, verum pro cęteris, ita sane & mortuus est non pro solis illis, sed pro his. Nam, quæ docebat, & faciebat, etiam pro his erant: vt, quum illi in primis didicissent, veluti etiam, qui primi Deum cognouerant: postmodum & alios docerent. Filios itaque Dei gentes nominauit, vt, qui filij erant futuri, Et hos siquidem Christus oues suas, ab eo quod futurum erat appellauit. Dispersos autem ob varia de Deo dogmata, eo quòd bonum haberent pastorem, Congregaret in vnum gregem, in vnã fidem. Cæteri vero non quasi vaticinium, sed quasi consilium suscipientes, suffragiis illud comprobant. *Ab illo ergo die decreuerunt, vt occiderent eum.* Atqui etiam prius illum occidere tentabant, vt prædictum est, sed nunc cum consilio, & deliberatione sententiam decreuerunt, nũc cum omni animi promptitudine, & studio annisi sunt. *Iesus ergo non iam propalam ambulabat inter Iudæos, &c.* Iam non manifeste ambulabat, sed abiit in regionẽ, quę deserto vicina erat, videlicet in ciuitatẽ, quę dicebatur Ephraim, de tribu Ephraim: nam humano more seipsum seruabat, dum adhuc tẽpus expectaret. Quomodo ergo putas turbãtur discipuli, videntes humano more sese seruantem?

SABBA

SABBATHO POST DOMINICAM PASSIONEM.
IOAN. 12.

¶ Quia propter Lazarum veniebant.

COGITAVERVNT autem principes sacerdotum, vt & Lazarum interficerent, quia multi propter illum abibant ex Iudæis, & credebant in Iesum. [a] In die dominica. In crastinum autem turba multa, quæ venerat ad diem festum, cùm audissent quia venit Iesus Hierosolymã, acceperunt [b] Per tamos mortificatio carnis: vel exempla præcedentium patrum. ramos palmarum, & processerunt obuiam ei, & clamabant: [c] Hiero. Quasi osianna, id est, salua obsecro, Osanna, benedictus qui [d] Patris. etiam possent dicere in suo, quia ipse dominus. [e] Breuiter dicit, quod alij latius, quomodo factum sit narrant. [f] Populum Iudæorum. [g] Per confessionem fidei. venit in nomine [d] domini rex Israel. Et [e] inuenit Iesus [f] asellum, & [g] sedit super eum, sicut scriptum [h] est: [i] Noli timere filia Sion. Ecce rex tuus venit tibi sedens [h] In Zacharia. [i] Huic facto adhibetur prophetarum testimonium. super pullum asinæ. Hæc non [k] cognouerunt discipuli eius primùm: sed quando [l] glorificatus est Iesus, tunc [m] recordati sunt, quia hæc [n] erant scripta de eo, [k] Fieri secundum propheriam, quòd in pullo sederit. [l] Resurrectione. [m] Recolentes quæ viderant. [n] Non alia quam quæ scripta erant de eo. & hæc fecerunt ei. [o] Testimonium ergo perhibebat turba, quæ erat cum eo, quando Lazarũ vocauit de monumẽto, & suscitauit eum à mortuis. Propterea & obuiam venit ei turba, quia audierunt eũ fecisse hoc signum. [p] Pharisæi ergo dixerunt ad semetipsos: Videtis, quia nihil proficimus. [q] Ecce totus mundus [o] Simplices mirabile factum efferebant, sed Pharisæi turbide loquuntur. [p] Iudæi turbati. [q] Prophetant nescientes. post eum abiit. Erant autem quidam [r] gentiles ex his qui ascenderant, vt adorarent in die festo. Hi ergo accesserunt ad Philippum, qui erat à Bethsaida Galilęæ: & rogabant eum, dicentes: domine, volumus Iesum videre. Venit Philippus & dicit Andreæ. Andreas rursum & Philippus dixerunt Iesu. Iesus autem re- [r] Proselyti. spondit eis dicens: Venit hora, vt clarificetur filius hominis. Amen amen dico vobis: Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet. Si autem [s] mortuum fuerit, multum [t] fructum affert. Qui [v] amat animam suam, [x] perdet eam. Et qui odit [y] animam suam in hoc mundo, in vitam [s] In infidelitate Iudæorum. [t] In fide populorum. [v] Vero amore. [x] Morietur cum Christo. [y] Temporalem vitam. [z] Et ideo. Id est, quæritnon quæ sua sunt, sed quæ Iesu Christi, quæcunque bona siue in temporalibus siue in spiritualibus propter Deum faciens. æternam custoditeam. Si [z] quis mihi ministrat, me sequatur. Et vbi sumego, illic & minister meus erit. Si quis mihi ministrauerit, [a] honorificabit eum pater meus. [b] Nunc anima mea [c] turbata est. Et [d] quid dicam? Pater saluifica me ex [a] Vt ibidem sit adoptatus, vbi est vnicus. [b] Tunc honorificabitur anima mea. [c] Quod est ex voluntate. [d] Quasi dicat scis quid agam. ¶ Passionis. [e] Suscitando. hac hora. Sed propterea veni in hanc horam. Pater [e] clarifica nomen tuum. Ve- [f] Antequam mundus esset, vel in omnibus mirabilibus quæ hucusque egit in homine, vt in resurrectione Lazari. [g] In resurrectione & ascensione. nit ergo vox de cælo dicens, [f] Clarificaui, & iterum [g] clarificabo. Turba autem

quæ

quæ ſtabat & audierat,dicebat tonitruum factum eſſe. Alij autem dicebãt: Angelus ei loquutus eſt. Reſpondit Ieſus,& dixit: Non propter me vox hæc venit, ſed propter vos. Nunc [h] iudicium eſt mundi. [i] Nunc [k] princeps huius mundi eiicietur foras,[l] Et ego ſi [m] exaltatus fuero à terra, omnia [n] traham ad meipſum. Hoc autem dicebat ſignificans qua[o] morte eſſet moriturus. Reſpondit ei turba: nos audiuimus ex lege, quia Chriſtus manet in æternum. Et quomodo tu dicis: oportet exaltari filium hominis? Et quis eſt iſte filius hominis? Dixit ergo eis Ieſus: [p] Adhuc modicum lumen in vobis eſt. Ambulate dum lucem habetis, vt tenebræ vos non comprehendant. Et qui [q] ambulat in tenebris, neſcit quo vadat. [r] Dum lucem habetis, credite in lucem, vt filij lucis ſitis. Hæc loquutus eſt eis Ieſus,& abiit,& [s] abſcondit ſe ab eis.

h Diſcretionis. i Nunc patior, turbor, & per hæc. k Diabolus qui dominatur in malis mundo deditis.
l Affirmatiue. m In cruce. n Vt ſim caput, & illa membra.
o Scilicet in cruce.
p Cum intelligitis quòd Chriſtus manet in æternum, hæc pars fidei & veri hominis per ſe non ſufficit. ¶ Quod ſi ita intelligitis Chriſti æternitatem, vt negetis eius mortem.
q Id eſt, qui non credit mortem Chriſti.
r Sed vos.
s Sicut corporaliter ſic & ſpiritualiter.

GLOSSA ORDINARIA
in ſuperius Euang.

COGITA. Quia nõ poterãt occultare vel negare miraculum: ſtultè volunt occidere: quaſi nõ poſſit ſuſcitare occiſum, qui ſuſcitauit defunctũ. *In craſtinum.* Ecce oues ex Iſrael veniunt ad paſtorem. Rami ſunt laudes ſignificantes victoriam ſuperaturi diabolum & mortem. *Clamabant.* Auguſt. Oſanna vox obſecrantis magis indicans affectum quam rẽ aliquam ſignificãs, ſicut interiectiones. *Rex Iſrael.* Rex nõ terreno more, quod patum eſt, ſed quia regit, & ad mentes & ad regna cælorum ducit, & eſt miſerationis non indignationis. *Noli timere.* In reprobo populo erat filia Sion, id eſt, Hieruſalem ſcilicet oues quæ deuotè occurrunt venienti, quibus diuinitus dicitur: Agnoſcite quẽ laudatis, & ne timeatis cum patitur qui eſt veſtra redemptio. Pullus in quo nemo ſederat, populus eſt gentium, qui legem Dei non acceperat. *Ecce to.* per paſſionem & reſurrectionem totum mũdum redemit & ſequutus eſt eum. Et quid mirum ſi mũdus poſt eum vadit per quem factus eſt mundus? *Hi ergo ac.* Oſtendit gẽtes per prædicationem apoſtolorum conuerſas. *Ieſus au.* De Iudæis erant: qui clamabant: Benedic. qui venit in nomine domini: modo gentiles quærũt videre. ecce duo parietes concurrentes. Dicit itaque angularis lapis: *Venit hora. vt cla.* Hæc non eſt clarificatio de iſtis volentibus videre, ſed occaſione horum annunciat venturam plenitudinem gentium eo in cælis glorificato. Sed hanc altitudinem glorificationis præcedit humilitas paſſionis. vnde. *Amen amen dico vobis. &c.* vbi ſe dicit granum mortificandum & multiplicandum, ad quam paſſionem iam exhortatus ſubdit: Qui amat ani. ſuam, &c. *Niſi gra. fru.* Auguſt. Ipſe eſt frumentum quo viuere debet fidelis anima. Granum, de quo ſpiritualis ſeges debet ſurgere. Cum ſint multa grana ſeminum, nullis ſe comparat niſi frumento. vnde mos cœpit eccleſiæ de hoc ſolo grano confici corpus domini: *Qui amat.* Auguſt. Qui amat in hac perdit in futuro quod magis congruit. vnde ſubdit: *Qui odit animam ſuam, &c.* non amat ſed odit animam in hoc mundo, qui diligẽdo Deum, potius quam in eum peccet eligit occidi. *Si quis mi.* Prẽcium operis quo illi miniſtratur eſt eſſe cũ illo, ſine quo nuſquam bene eſt eſſe, & cum quo nuſquam malè eſt eſſe, vnde & apertius ſubdit: *Si quis mihi miniſtr. Nunc anima.* prædicta paſſione & ad eam ſuppoſita exhortatione quaſi data voce fortitudinis ſuæ: ſubdit affectum infirmitatis noſtræ quam verè ſuſcepit, ſed ex voluntate pro nobis, ne de hac infirmitate deſperemus: In qua etiam docet quid dicere debeamus: & quo confugere, Quaſi dicat. Conturbatur anima mea: quid dicam? quo cõfugiam? quem inuocem? in quem ſperem? in patrem qui ſaluat, cui voluntatem meam propono: quia propterea vt hæc patiar, veni in hanc horam vnde & clarificatio mihi ſic fit & in membris meis. *Pa. cla.* Saluationem quæro, ſed paſſionem non recuſo: propter quam paſſionem clarifica me, quod eſt gloria tui nominis. ***Non propter me vox.*** oſtendit hanc vocem non ſibi indicaſſe quod ſciebat, ſed eis quibus indicari oportebat. *Nunc iudi.* diſcretionis ſcilicet quod eſt ante vltimum damnationis: quia nũc per paſſionem iure diaboli deſtructo multi liberabũtur. vnde exponendo ſubiungit: Patior, turbor: & per hæc, &c. *Ejicietur.* A redemptis expelletur, prædicantibus apoſtolis plenè expelletur qui olim à paucis & ſi extra tentetur, non lædit intus. ***Et ego ſi exaltatus fuero.*** Eiecto diabolo cum exaltatus fuero (non enim dubitat) traham omnia. Non dicit omnes, vt de vniuerſitate hominum acciperes, ſed omnia de integritate creaturæ, id eſt, animam, quod & corpus intelligimus, quod viuimus, vt nec capillus pereat. Vel vt de ſolis hominibus dicatur, *Lucæ.* omnia prædeſtinata de quibus nihil perit, vel omnia genera hominum, omnia, de quibus diabolus eiicitur, *Et [illegible]o.tu.* Quomodo in cruce morietur? Hoc enim eum dixiſſe putabant quod facere cogitabant. *Fili ho.* quia hoc memoriter tenebant, quòd ſæpe dixerat ſe filium hominis, non quòd hic dixiſſet, ſi exaltatus fuerit filius hominis. Quis eſt iſte filius hominis? Si enim Chriſtus eſt, manet in æternũ. Si manet in æternũ, quomodo exaltabitur à terra, id eſt, morietur in cruce? *Ambulate.* id eſt, totum intelligite, & moriturum Chriſtum vt redimat virum in æternum in cælo quo perducat. Vel dum Chriſtum vobiſcum habetis, ne tenebræ ignorantiæ & mortis perpetuæ vos comprehendant. *Neſcit quo va.* Qui non credit *1. Pet. 2.* mortem Chriſti, neſcit quo vadit, ſed offendit in petram ſcandali, quod eſt Chriſtus: Iudæis contemnentibus & irridentibus mortuum. *Dum lu. ha.* Id eſt, dum aliquid veri intelligitis de æternitate Chriſti, credit in veritatem addendo de humilitate, vt renaſcamini in veritate. *Ab eis.* Non ab his qui credere inceperant, ſed ab his qui inuidebant. Quod abſcondit ſe, noſtræ infirmitati conſuluit, non ſuæ poteſtati derogauit. *Vt ſermo Iſaiæ impleretur.* Quem omnibus modis impleri neceſſe eſt, non tamen neceſſitate faciendum, ſed voluntate. præſciuit enim Deus, & prædixit, non creditu ros & peccaturos: nõ tamen coegit ad hoc, ſed vt ſit ſic præſciuit & prædixit.

CATENA AVREA
in idem Euang.

COg. er. tur. mul. ex Iudæis quia illic eſſet, & vene. non pro. le. tantũ: ſed vt Laza. vide. quem ſuſci. à mortuis. Curioſitas eos adduxit, non charitas. Theo. Viſores enim ſuſcitati fieri cupiebant, expectantes, etiam de inferis aliquid Lazaro referente perpendere. Auguſt. Quia verò tantum miraculum domini tanta erat euidentia diffamatum, vt non poſſent vel occultare quod factum eſt vel negare, cogitauerunt vt Lazarum interficerent: vnde ſequitur, *Cog. autem prin. ſacer. vt, &c.* O cæca ſæuitia, quaſi dominus ſuſcitare potuerit mortuum, & non poſſit occiſum. Ecce vtrunque dominus fecit: & Lazarum mortuum, ſeipſum ſuſcitauit occiſum. Chry. Nullum autem miraculum Chriſti eos ita furere fecit: hoc enim mirabilius erat, & coram multis factũ eſt: & erat inopinabile mortuum quatriduanum videre ambulantem & loquentem. Aliter etiam illi in aliis putabant criminari ſabbati ſolutionem, & hac via abducere turbas: hîc autem quia à nullo habebant conqueri contra Ieſum, aduerſum Lazarum faciunt conatum: itaque & in cæco hoc feciſſent, niſi haberent accuſationẽ de ſabbato. Aliter autem: Ille quidem ignobilis erat, & eiecerunt eum de templo: hoc etiam eos mordebat quòd feſtiuitatem inſtantem omnes dimittentes Bethaniam veniebant. Alcui. Myſticè autemquòd ante ſex dies venerat Bethaniam, ſignificat quòd ille qui ſex diebus omnia fecerat, & ſexto die hominem creauerat, ipſe ſexta mundi ætate, ſexta feria, ſexta hora mundi redimere venerat. Cæna, autem dominica fides eſt eccleſiæ quæ per dilectionem, operatur. Martha miniſtrabat, cum fidelis anima opera ſuæ deuotionis domino impendit: Lazarus vnus erat ex diſcumbentibus, cum hi qui poſt peccatorum mortẽ reſuſcitati ſunt, ad iuſtitiam vnà cum eis qui in ſua permanſerunt iuſtitia, de præſentia veritatis exultãt, & cæleſtis gratiæ muneribus aluntur: & bene in Bethania celebratur, quæ interpretatur domus obedientiæ: nam eccleſia eſt obedientiæ domus. Auguſt. Vnguentum autem quo Maria vnxit pedes Ieſu, iuſtitia fuit, ideo libera fuit. Erat autẽ vnguẽtum nardi piſtici precioſi. Piſtis græcè, latinè fides dicitur. Quærebas operari iuſtitiam, iuſtus ex fide viuit. Vnge pedes Ieſu bene viuendo, dominica ſectare veſtigia, capillis terge: ſi habes ſuperflua, da pauperibus & domini pedes terſiſti, capilli enim ſuperflua corporis videtur. Alcui. Et notandũ quòd primò tãtum pedes vnxerat: hic autẽ pedes & caput vnxit: ibi rudimenta pœnitentium: hic iuſtitia perfectarum deſignatur animarum. Per caput enim domini ſublimitas diuinitatis: Per pedes humilitas incarnationis exprimitur: vel per caput ipſe Chriſtus, per pedes pauperes qui ſunt membra eius. Auguſt. Domus autem repleta eſt odore, mũdus impletus eſt bona fama. *In craſtinum autem turba multa quæ conuenerat ad diem fe. &c.* Chryſoſt. Præceptum legis erat, vt decimaluna primi menſis agnus ſiue hœdus in domo recluderetur vſque ad quartamdecimam lunam eiuſdem menſis, quando ad veſperam immolabatur: vnde & verus agnus ex omni grege ſine macula electus, pro populi ſanctificatione immolandus ante quinque dies, id eſt decima luna Hieroſolymam aſcendit. Auguſt. Quantus autem fructus apparuerit prædicationis eius, & quantus grex ouium ex his quæ perierant domus Iſrael vocem paſtoris audierit, intendendum eſt ex eo quod dicitur, *in craſtinum autem turba multa quæ cõuenerat ad diem feſtum, &c.* Rami palmarum laudes ſunt ſignificantes victoriam qua erat dominus mortẽ moriendo ſuperaturus, & trophęo crucis de diabolo mortis principe triumphaturus. Chry. Oſtendebant autem quoniam de reliquo maiorem quam de propheta opinionem habebant de eo: vnde ſequitur, *Et præceſſerunt obuiam ei, & clamabant: Hoſanna, &c.* Auguſt Hoſanna vox eſt obſecrantis, magis affectum indicans, quam rem aliquam ſignificans, ſicut ſunt in lingua Latina quas interiectiones vocant. Bed. Eſt autem compoſitum ex corrupto & integro. Oſi enim ſalua, anna obſecrantis eſt interiectio: oſi ergo corruptum, anna eſt integrum. Benedictus autem qui venit in nomine domini, ſic potius accipiendum eſt, vt in nomine domini, in nomine Dei patris intelligatur, quamuis poſſit intelligi etiam in nomine ſuo, quia & ipſe dominus eſt, ſed verba eius melius noſtrum dirigunt intellectum, qui ait: Ego veni nomine patris mei, non vtique amittit diuinitatem, quando nos docet humilitatem. Chry. Hoc eſt etiam quod maximè coegit credere in Chriſtum omnes, quoniam non eſt Deo contrarius: & hoc maximè erigebat plebem, quòd ipſe dicebat ſe à patre veniſſe. Ex his ergo verbis colligimus quòd Deus eſt. nam Hoſanna, ſaluos fac interpretatur, ſalutem autem ſoli Deo ſcriptura attribuit. Deinde quia verè eſt Deus qui venit, inquiunt, nõ qui ducitur: hoc enim ſeruile eſt quodammodo, illud verò dominicum. Quod etiam dicunt. *In nomine domini*, illud idem erga ipſum protendit: non enim in nomine ſerui ſed domini dicunt illum venire. Auguſt. Quid autẽ magnum fuit regi ſeculorum regem fieri hominum? Non enim rex Iſrael Chriſtus ad exigendum tributum vel ferro exercitũ armandum, ſed rex Iſrael quòd mentes regat, quòd in regnum cælorũ perducat: quòd ergo rex eſſe voluit Iſrael, dignatio eſt non promotio: miſerationis indiciũ, nõ poteſtatis argumentũ. qui enim appellatus eſt in terra rex Iudæorũ, in cælis eſt dominus angelorum. Theo. Iudæi autem regem Iſrael ipſum nuncupabãt, quaſi

sensibilem regem somniantes. Expectabant namque exurgere quendam in regem maiorem quàm secundum humanam naturam, saluaturum eos à Romanorum iurisdictione. Quomodo autē dominus veneit, ostendit euangelista subdens: *Et inue. Iesus as. &c.* Aug. Hoc breuiter dictū est: nam quemadmodum sit factum apud alios euangelistas plenissimè legitur. Pullum autem asinæ in quo nemo sederat (hoc enim apud alios euangelistas inuenitur) intelligimus populum gentium, qui legem domini non acceperat: asinam veram (quia vtrumque domino adductum est) plebem eius quæ veniebat ex populo Israel. Chryſ. Fecit ergo hoc prophetice aliquid figurans, quoniam videlicet immundum gentium populum debebat subiectum habere, & prophetiam quandam implens. Aug. Adhibetur autem huic facto propheticum testimonium, vt appareat quoniā maligni principes Iudæorum eum non intelligebant, in quo implebantur quę legebant: vnde sequitur, *Sicut scriptum est: No. ti. fi. Si. ec. rex tuus ve. ti. se. su. pul. asinæ.* In illo populo erat filia Sion, ipsa est Hierusalem, quæ est Sion, cui dicitur: *No. ti. illum*, agnosce qui à te laudatur, & noli trepidare cùm patitur: quia ille sanguis funditur, per quē tuum delictum deleatur & vita redimatur. Chryſ. Vel aliter, Quia reges eorum iniusti fuerant, & eos obnoxios bellis faciebant: confide ait, hic non talis, sed mitis & mansuetus: quod ostendit ab asino, non enim exercitum habens intrabat, sed asinum habens solum. Vide autē euangelistæ sapientiam, non verecundatur priorem ignorantiam diuulgare: nam sequitur: *Hæc non cog. di. eius pri. sed quando glo. est Iesus.* Auguſt. ideſt, quando virtutem suæ resurrectionis ostendit, tunc recordati sunt quòd hæc erant scripta de eo: & hoc fecerunt ei, id est non alia quam quę scripta erant de eo. Chry. Hoc autem ignorabant quoniam ipse nō reuelauit eis, scandalizasset enim eos si rex existēs talia passurus erat; & etiam non suscepissent statim cognitionem regni de quo hīc dicebatur, de regno enim temporali hoc dici putassent. Theop. Aspice autem consequentiam passionis: suscitauit Lazarum, hoc omnium nouissimè reseruans miraculum, & ob hoc plurimi concurrebant & credebant: vnde sequitur: *Test. er. perhi. cur quæ cum eo erat quando vo. La. de mo. &. su. eum à mor. prop. & ab. ve. eitur. quia au. eum feciſſe hoc ſignum.* Exinde liuor & insidiæ: vnde sequitur, *Pharisæi autem dice. ad semet. vide. quia nihil profi. Ec. mun. totus post eū abiit.* Auguſt. Turba turbauit turbam. Quid autem inuidet cæca turba quia post eum abiit mundus, per quem factus est mūdus? Chryſ. Mundum enim hīc turbam dicunt. videtur autem mihi hoc dictum esse eorum qui sani quidem erant, non audebant autem propalari, demū ab euentu deterrebāt alios quasi inconsummabilia tentantes. Theop. Ac si diceret: Quantuncunque insidiamini, tantò hīc augetur & gloria eius intenditur: quis ergo profectus de tantis insidiis? *Erant autem quidam gentiles ex his qui aſcenderant vt adorarent in die feſto, &c.* Bed. Templum domini Hierosolymis situm adeo erat famosum, vt diebus festis non solum vicini, sed etiam multæ ex longinquis regionibus gentes illuc aduenirent, sicut de Eunucho Candacis reginæ Æthiopum Actus apostolorum declarat. hac ergo consuetudine hi gentiles venerant adorare, de quibus dicitur: *Erant autem quidam gen. qui. ex his qui aſc. vt ado. in die feſto.* Chryſ. Propè existentes de cætero proselyti fierent. Fama itaque audita de Christo, volunt eum videre: vnde sequitur, *Hi ergo accе. ad Philipp. qui erat a Beth. Gal. & ro. eum di. Do. vo. lē. vide.* Aug. Ecce volunt eum Iudæi occidere, gentiles videre; sed etiam illi ex Iudæis erant qui clamabant, Benedictus qui venit in nomine domini. Ecce illi ex circuncisione, illi ex præputio: velut duo parietes de diuerso venientes, & in vnam fidem Christi pacis osculo concurrētes, Sequitur: *Ve. Phi. & di. Andreæ.* Chryſ. Quasi priori existenti: audiuerat enim, In viam gentium ne abieritis: propterea cum cōdiscipulo communicans magistro refert. vnde sequitur: *An. rur. & Phi. dicunt Ieſu.* Aug. Audiamus ergo vocem lapidis angularis: vnde sequitur, *Ie. au. reſ. eis. d. ve. ho. vt cla. fi. ho.* Forsitan aliquis putat ideo se dixisse glorificatum, quia gētiles volebant eum videre: non ita est, sed videbāt gentiles post passionem & resurrectionem suam in omnibus gentibus credituros. Ex occasione igitur istorum gentilium qui eum videre cupiebant, annunciat futuram plenitudinem gentium, & promittit iam adesse horam glorificationis suæ, qua facta in cælis gentes fuerant crediturę, secundum illud: Exaltare super cælos Deus, & super omnem terram gloria tua, sed altitudinem glorificationis oportuit vt præcedere humilitas passionis: vnde adiunxit, *Amen amen di. vo. Niſi gra. fru. ca. in ter. mor. fue. ip. ſo. ma. Si autem mor. fue. mul. fru. aſ.* Se autem dicebat granum mortificādum in infidelitate Iudæorum, multiplicandum in fide populorū. Bed. Ipse enim ex semine patriarcharum in agro huius mundi seminatus est, id est, incarnatus est, vt moriendo cum multiplicatione resurgeret, solus mortuus est, cum multis surrexit. Chryſ. Et quia per sermones non ita suadebat, vtitur experimēto, quia frumentum magis facit fructum cùm mortuum fuerit, Si autem ex seminibus hoc accidit, multò magis in me. Quia igitur de reliquo debebat mittere discipulos ad gentes, videt autem gentiles præsilientes ad fidem; ostēdit quòd tempus erat, vt ad crucē veniret. Non enim prius eos ad gentes misit, donec Iudæi offenderunt, donec crucifixerunt, & quia de morte sua præuidit discipulos contristandos superabundātiam facit sermonis, dicens: Non solum si non mortem meam patienter sustinueritis, sed etiam si vosipsi moriamini, nullum vobis erit lucrum: & hoc est quod subdit: *Qui amat ani. ſuam perdet eam.* Auguſt. Hoc duobus modis intelligi potest. *Qui amat perdet*, id est, si amas, perdes: si cupis vitā tenere in Christo, noli mortem timere pro Christo. Item alio modo: *Qui amat animā ſuam, perdet eam.* noli amare in hac vita, ne perdas in æterna vita. hoc autem quod posterius dixi, magis habere videtur euangelicū sensum. Sequitur enim, *Et qui odit animam ſuam in hoc mundo, &c.* ergo quod supra dictum est: *Qui amat:* subintelligitur in hoc mundo. Chryſ. Amat autem animam suam in hoc mundo, qui desideria eius inconuenientia facit: odit autem eam, qui non cedit ei noxia concupiscēti. & non dixit, Qui non cedit ei, sed, *qui odit eam.* Quemadmodum enim eorum qui odio habentur, nec vocem audire sustinemus, nec visum videre delectabitur: ita & animam cùm contraria iniungit quæ Deo non placent, cū vehementia auertere oportet. Theo. Quia enim valde onerosum erat audire quòd

quòd oporteret odire animam, consolatur per hoc quòd additur: In hoc mundo, temporis indicans particularitatem. non enim in perpetuum iubet animā odio haberi. & emolimentum ponit cùm dicit: *In vitam æternam cuſtodit eam.* Aug. Sed vide ne tibi subrepat, vt teipsum interimere velis, sic intelligendo quòd debes in hoc mundo odisse animam tuam. hinc enim quidam maligni atque peruersi homicidæ flammis se donāt, aquis præfocant, præcipitatione collidunt, & pereunt: hoc Christus non docuit, imò & diabolo præcipitium suggerenti respondit. Vade satana. Cùm ergo causæ articulus venerit, vt hæc cōdicio proponatur, aut faciendum esse contra Dei præceptum, aut ab hac vita migrandum: comminante mortem persecutore, ibi oderis in hoc mundo animam tuam, vt in vitam æternā custodias eam. Chryſ. Dulcis quidem est præsens vita his, qui affixi sunt ei: si verò quis ad cælum respexerit, videns quæ ibi sunt bona, citò contemnet vitam præsentem. Cùm enim apparuerit melior, contemnitur peior. In hoc ergo nos inducens Christus subdit: *Qui mihi miniſtrat, me ſequatur*, id est, me imitetur: de morte hoc dicit, & de ea quæ per opera assequitur: oportet enim eum qui ministrat, eum cui ministrat sequi. Aug. Quid ergo sit ministrare Christo in ipsis verbis agnoscimus cū dicit: *Si quis mi. mi.* Ministrant ergo Iesu, qui non quæ sua sunt quærunt, sed quæ Iesu Christi: hoc est enim, me sequatur, vias ambulet, meas non suas: non ea tantum quæ ad misericordiam pertinent corporalem, sed omnia opera bona propter Christum faciēs, vsque ad illud opus magnæ claritatis, quod est animam pro fratribus ponere. sed quo fructu? qua mercede sequitur: *Et vbi ego ſum, il. & mini. meus erit.* Gratis amatur, & operis quo ministrat illi precium sit esse cum illo. Chryſoſt. Ostendit autem per hoc quòd resurrectio morti succedet. Vbi autem sum, ait, quia in cælis ante resurrectionem Christus erat. Igitur illud transmigremus animo & mente. Sequitur: *Si quis mi. mini. hono. eum pa. meus.* Aug. Per hoc intelligitur exposuisse vt suprà dixerat, illic & minister meus erit. Nam quem maiorem honorem accipere poterit adoptatus, quam vt sit vbi est vnicus? Chryſ. Non autem dixit: Ego honorificabo eū, sed *pater meus*: nondum enim de eo decentem opinionem habebant, sed maiorem de patre. *Nunc anima mea turbata eſt. Et quid dicā? Pater, ſaluifica me, &c.* Chryſ. Quia dominus ad passionem discipulos exhortatus fuerat, ne dicant quòd ipse extra dolores existens humanos, facilè de morte philosophatur & nos admonet, propter hoc quod ipse est sine periculo: ostendit quòd & ipse in agonia fit, tamen propter vtilitatē mortem non renuit. vnde dicitur, *Nunc anima mea turbata eſt.* Auguſt. Audio qui in hoc mundo odit animam suam, in vitam æternam custodit eam, & mundum contemnere accendor: & in contrario modo nihil est vitę huius totius quantumlibet fuerit prolixior, vapor: pro amore æternorum temporalia mihi cuncta vilescunt, & rursum dominum audio dicentem: *Nunc anima mea turbata eſt.* Sequi iubes animam meam, sed turbari video animā tuam. quale fundamentum quæram, si petra succumbit? Agnosco domine misericordiam tuam. nam qui charitatis voluntate turbaris multos in corpore tuo qui suæ infirmitatis necessitate turbantur, ne desperando pereant consolaris. In se ergo caput nostrum suscepit membrorum suorum affectum: & ideo non est ab aliquo turbatus, sed sicut de illo suprà dictum est, turbauit semetipsum. Chryſ. Appropinquās enim de reliquo cruci, quod humanum est, ostendit, & naturam non volentem mori, sed præsenti adhærentem vitæ ostendens quoniam nō extra humanas passiones erat. sicut enim esurire non crimen est: ita neque præsentem vitam appetere. Christus autē corpus à peccato mundum habebat, non à naturalibus necessitatibus exutum: hoc igitur dispēsationis est, non deitatis. Auguſt. Denique homo qui sequi vult, audiat qua hora sequatur. accessit fortè hora terribilis, proponitur optio, aut faciendæ iniquitatis, aut subeundæ passionis, turbatur anima infirma: audi ergo quid subiungit: *Et quid dicam?* Bed. Hoc est, quid aliud nisi vt membra mea instruantur? Pater saluifica me ex hac hora. Auguſt. Docuit te quem inuoces: cuius voluntatem tuæ voluntati præponas: nō ideo tibi videatur ex alto diffidere, quia te vult ab initio proficere: hominis susceptit infirmitatem, vt doceat contristatum dicere, non quod ego volo, sed quod tu vis. vnde & hīc subditur: *Sed propt. ve. &c.* Chryſ. Quasi dicat. Non habeo quid dicam ereptionem quærens. Propterea enim veni in horam hanc, ac si dicat: Et si turbemur & tumultum patiamur, non fugiamus mortem, quia ego nunc turbatus non dico, vt effugiam, oportet enim ferre quod superuenit. non dico: Eripe me ex hora hac: sed contrarium dico, scilicet clarifica nomen tuum: ostendit enim quoniam pro veritate moritur, gloriam Dei hoc vocans, & hoc euenit: futurum enim erat, vt post crucem conuerteretur orbis terrarum, & cognosceret nomen Dei & coleret non solum patris, sed etiam filij: sed tamen hoc silet. *Ve. er. vox de cæ. di. Et cla. & iterum clarificabo.* Greg. 28. mor. Huiusmodi verbis per angelum loquitur Deus. Et cùm nil in imagine ostenditur, sed supernæ vocis verba audiuntur, & nimirum de cælestibus loquens verba sua quæ audiri ab hominibus voluit rationali creatura administrāte formauit. Aug. *Clarificaui* autē dicit antequam facerem mundum, *& iterum clarificabo*, cum resurget à mortuis. Vel aliter: *Clarificaui* cùm de virgine natus est, cum miracula multa fecit, cùm descendente spiritu sancto in specie columbæ monstratus est: *& iterum clarificabo* cum resurget à mortuis, cum exaltabitur super cælos Deus & super omnem terram gloria eius. Sequitur: *Tur. er. quæ ſta. & au. di. to. eſſe fa.* Chry. Aperta quidem & bene significatiua erat vox, sed citò ab eis euolauit, quasi à grossioribus & carnalibus & desidiosis: & hi quidem sonitum tantùm retinuerunt: alij verò quoniam articulata erat vox nouerant, quid autem significauit non adhuc: de quibus subditur, *Alij dicebant: Angelus ei locutus eſt.* Sequitur: *Reſpon. Ieſ. & di. Non prop. me hac vox ve. ſed pro. vos.* Aug. Hīc ostendit illa voce non sibi indicatum quod iam sciebat, sed eis quibus indicari oportebat. Sicut autē vox illa non propter eum facta est, sed propter eos, sic anima eius nō propter ipsum, sed propter eos turbata est. Chryſ. Ad illud enim instat vox patris quòd semper dicebant quoniā non est ex eo, qui enim à Deo glorificatur, qualiter non est ex Deo? vbi vide quod humilia propter eos facta sunt, non quasi filio auxilio indigente. Quia ergo

dixit *Clarificabo*,ostendit consequenter & modum gloriæ,Nam sequitur,*Nunc iudicium est mundi*. Aug. Iudicium enim quod in fine expectatur erit præmiorum pœnarúmque æternarum:dicitur etiam iudicium non damnationis, sed discretionis. hoc vocabat hîc iudicium non discretionem. s. & à suis redemptis diaboli expulsionem. vnde sequitur: *nunc princeps mundi huius eijcietur foras*, absit vt diabolum principem mundi ita dictum existimemus, vt eum cæli & terræ dominari posse credamus;sed mũdus appellatur in malis hominibus, qui toto orbe terrarũ diffusi sunt.Sic ergo dictum est:*Princeps huius mundi*, id est, princeps malorum hominum qui habitant in mundo. Appellatur etiam mundus in bonis,qui similiter per totum orbem terrarũ diffusi sunt : ideo dicit Apostolus, Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi: hi sunt ex quorum cordibus principes mũdi eiicientur foras : præuidebat enim dominus post passionem & glorificationẽ suam per vniuersum mundum multos populos credituros,in quorum cordibus diabolus intus erat:cui quando ex fide renuntiauit,eiicitur foras.Sed nunquid de cordibus veterum iustorum non est eiectus foras?quomodo ergo dictum est nunc eiicietur foras, nisi quia tunc quod in hominibus pauciſſimis factũ est, nunc in multis magnísque populis iam mox futurum esse prædictum est? Quid ergo ait quispiam?quia diabolus eiicitur foras, iam fidelium neminem tentat?imò tentare non cessat:sed aliud est intrinsecus regnare,aliud forinsecus oppugnare.Chry.Sed quale est illud iudicium quo diabolus foras eiicitur,exemplo id faciam manifestum: sit aliquis debtiores expetens & feriat, & in vincula mittat. Deinde ex eadem dementia & eum qui nihil debet sub eundem carcerem ducat, hic & eorum quæ in alios fecit,dabit vindictam : ita & in Christo factum est.Eorum enim quæ diabolus in nos fecit,per ea quę in Christum ausus est, sustinebit vindictam : & ne quis dicat, Qualiter mittetur foras si te superabit? subiungit, *Et ego si exaltatus fuero,&c.* Qualiter enim superatur,qui & alios trahit?hoc autem plus fuit dicere quam resurgam.Si enim hoc dixisset, nondum manifestũ esset quòd traheret:dicendo verò,*Traham*: vtrunque demonstrat.Aug.Sed quæ omnia trahit, nisi ex quibus diabolus eiicitur foras?non autem dixit,Omnes,sed *Omnia*, non enim omnium est fides:non itaque hoc ad vniuersitatem hominum retulit,sed ad creaturæ integritatem,id est spiritũ & animam & corpus,ad illud.scilicet quod intelligimus,quod viuimus,quod visibiles sumus. aut si omnia ipsi homines intelligendi sunt, omnia prædestinata ad salutẽ possumus dicere:aut certè omnia hominum genera secundum innumerabiles differentias quibus inter se præter sola peccata homines distant. Chrys. Qualiter igitur suprà dixit,quoniam pater trahit?quia scilicet filio trahente,pater trahit.Dicit autem *traham*,quasi à tyranno detentos, & per seipsos nequeuntes accedere, & illius manus effugere.Aug. Sed si exaltatus inquit, fuero à terra : hoc est, cum exaltatus fuero : non enim dubitat futurum esse quod venit implere,nam exaltationem suam dixit in crũce passionem.vnde euangelista subdit: *Hoc autem dixit significans qua morte esset moriturus. Respondit ei turba:Nos audiuimus ex lege quia Christus,&c.* Auguſt. Cùm intellexissent Iudæi quòd dominus de sua morte dixisset, proponunt ei quæstionem quomodo se diceret moriturum. vnde dicitur:*Reſpon. ei Iu. Nos audi.ex le.quia Christus ma. in ætern. quomodo tu.di.opor.exal.filium hominis*? Memoriter tenuerunt quòd dominus assiduè dicebat se esse filium hominis.Nam hoc loco non dixit,Si exaltatus fuerit filius hominis:sed superius dixerat,Venit hora vt clarificetur filius hominis. hoc ergo in anima retinentes inquiũt,Si Christus manet in æternum, quomodo exaltabitur à terra, id est, quomodo crucis passione morietur? Chrys. Hinc est videre, quoniam multa eorum quæ parabolicè dicebantur, intelligebant. quia enim præuenit de morte disputans, audientes hîc exaltationem suspicati sunt hoc. Aug. Vel hoc eum dixisse intelligebant quod facere cogitabant, non ergo eis verborum istorum obscuritatem aperuit infusa sapiẽtia, sed stimulata conscientia. Chry. Et vide qualiter malitiosè interrogant. non enim dixerunt, Nos audiuimus ex lege, quia Christus nihil patitur. In multis enim scripturarum locis, & passio & resurrectio simul ponitur : sed quoniam manet in æternum, & nimirum hoc non erat contrarium. Immortalitati enim per passionem nõ est factum impedimentũ, sed existimauerunt per hoc ostendere eum non esse Christum, quoniam Christus manet in æternum : deinde subdit, Quis est iste filius hominis?& hoc malitiosè,quasi dicat. Non dicas quòd propter odium tuum hoc dicamus: ecce enim non nouimus de quo dicis. Sed Christus respondit, ostendens quoniam passio non prohibet manere eum in æternum. vnde subditur, *Dixit ergo ei Iesus, Adhuc modi. lu.in vo.est.* quasi dicat. Adhuc paruo tempore ego lux vobiscum sum, per hoc ostendens quòd mors eius transmigratio est : etenim lux solaris non interimitur,sed parum recedens rursus apparet. Aug. Vel aliter: *Modicum lumen in vobis est*,per hoc quod intelligitis, quia Christus manet in æternum:ergo ambulate, accedite, totum intelligite, & moriturum Christum & victurum in æternum dum lucem habetis.Chry.Hic dicit tempus totum præsentis vitæ: & ante crucem & post crucem : multi enim post crucem crediderunt in eum. vt non tenebræ vos comprehendant. Aug. Si scilicet,eo modo credideritis Christi æternitatem,vt negetis in eo mortis humilitatem. Sequitur : *Et qui am.in tene.ne.quò vadat.* Chrys. Quanta denique Iudæi nunc agunt & nesciunt quod agunt:sed vt in tenebris ambulantes,& putãt quidem rectã incedere viam,contrariam autem vadunt : propterea subdit, Dum lucem habetis,credite in lucem. Aug. Id est, dum aliquid veri habetis,credite in veritatem:vt renascamini veritati:vnde sequitur,*Vt filij lu.fitis*. Chry. Quod est filij mei. In principio autem euangelista dicit,quòd ex Deo nati sunt, hoc est ex patre, hîc autẽ ipse dicitur hos generare : vt discas quoniam vna est actio patris & filij. Sequitur : *Hæc locutus est Iesus, & abijt & abscondit se ab eis*. Aug. Non ab eis qui credere & diligere cœperunt,sed ab eis qui videbant & inuidebant. Cum autem se abscondit,nostræ infirmitati consuluit,non suæ potestati derogauit. Chrys.Sed cum nec lapides leuarent : nec blasphemarent,cuius gratia occultatus est ? Corda enim rimatus nouerat furorem in eis sæuientem, & non expectauit vt in opus exirent,sed occultatur mitigans eorum inuidiam.

S. IOAN

S. IO. CHRYSOSTOMI
Episcopi Constantin. in superius Euang.Homil.1.

Ex Hom. 65. in Ioan.

ET in hoc loco,multi,cùm miracula viderent, crediderunt : principes autem suis sceleribus non contenti, etiam Lazarum interimere tentabant.Esto Christus sabbatũ soluerit,quòd æqualem se patri fecerit, & propter Romanos,vt dicitis,eum velitis interficere:quid Lazarum potestis accusare, vt de eius cogitetis interitu ? Nunquid beneficium accipere, crimini dandum est ? Considera quantùm cædi studebant. Atqui multa signa fecerat Iesus,sed nullum ita eos efferauit, nõ paralyticus, non cæcus curati, Hoc enim naturã admirabilius erat, & post multa factum, & mirandum erat mortuum quatriduanum ambulantem,& loquentem videre.Sanè quidem. Non tamen festi diei officia erant, cædibus coinquinare celebritatem. Præterea illic videbãtur Christum ob sabbati solutionẽ accusare, & hoc pacto turbam abducere:hîc, cùm nihil queri possent,contrà sanatum irritanrur. Neque poterant dicere, quòd patrem oppugnaret:oratio enim Iesu eis silentium imposuit. Siquidem, cùm omnis reprehendendi causa eis ablata, & signum manifestissimum esset,in cædẽ feruntur:quod & in cęci miraculo fecissent, nisi sabbatum habuissent, quòd calumniarentur. Accedit ad hoc,quòd ignobilis ille erat, & eiecerunt eum è templo:hic verò clarus, quod constat ex multitudine eorum, qui ad fores eius consolandas venerant, & quòd,omnibus spectantibus, miraculum factum erat cum maxima omnium admiratione. Idcirco omnes, etiam omisso festo,Bethaniam,ad eum visendum concurrebant, hoc eos angebat : tentarunt ergo eum interimere, & nihil audere sibi videbantur, adeò erant prompti ad cædem. Hac gratia hoc in primis vetuit lex. Non occides : & hoc propheta
Exod.20. *Deut.5.* *Esai.1.* accusat,inquiens;Manus eorum plenæ sanguine. Quomodo ergo cùm palàm ambularet in Iudæa, & in desertum secessisset,iterum audentes reuertitur?Quoniam eorum furorem absentia sua iam extinxerat.Ad hæc multitudo præcedens,& subsequẽs sufficiẽs erat,quæ eos, ne quid in Christũ molirentur, perterreret. Nullũ enim miraculum adeò eos mouit, vt Lazari resurrectio. Et alius
Luc.19. Euangelista, inquit,quòd statuerũt ad eius pedes vestimenta, & quòd vniuersa ciuitas commota, perquàm honorificè acceperũt. Fecit autẽ hoc,vt aliam prophetiã figuraret, aliã impleret : & idem principiũ alterius finis. Illud enim, Lætare,quòd
Matth.21. rex tuus venit tibi mãsuetus,prophetiam implet: quòd asinum ascenderit, futurum præfigurauit. Nam immundum gentium genus ei subdi oportebat. Quomodo autem alij dicũt,quòd discipulos misit, dicens : Soluite asinam, & pullum : hîc autem tantùm:quòd,asino inuẽto,sedit super eo?
Marc.11. Vtrunque fieri potuit, solutam asinam ducentibus discipulis, super eam Iesum sedisse. Ramos autem palmarum, & oliuarum, & vestes strauerant, ostendentes maiorem iam de eo, quàm de propheta opinionem habere.Et ducebant;*Hosianna, benedictus qui venit in nomine domini*. Vides hoc maximè mœrore eos affecisse, quòd omnes crederent,non esse contrarium, & hoc maximè populũ scindebat,quod à patre venire diceret. Sed quid signat ; *Lætare filia Sion* ? cum omnes Iudæorum reges vt plurimum iniusti essent,& cupidi,& multitudinem euerterent, & hostibus traderent. Confide, inquit, hoc talis non est, sed humilis,& mansuetus, quòd ex asino ostenditur. Non enim exercitu stipatus ingressus est,sed solo asino.Hoc autem cognouerunt discipuli eius primùm,quòd erat scriptum de eo. Ecce quòd plura ignorabant quoniam ipse nondum eis reuelauerat. Etenim cùm inquit ; Soluite templum hoc, & in triduo suscitabo illud:neque tunc intellexerunt.Et alius *Supr.2.* Euangelista ait;Quod erat absconditus sermo ab eis : & nesciebant eum resurrectur um à mortuis. *Luc.18.* Sed non abre abscondebatur:quare alius inquit, Euangelista, quod audiendo dolebant, & erant tristes, quia resurrecturum non cognouerant : & eorum superabat ingenium. Sed cur id eis non apperuit? Quoniam magnum erat.Et cõtemplare Euangelistæ sapientiam, quòd priorem suam ignorantiam prædicare nõ erubescit. Quòd enim scriptum esset, norant, quòd de Christo,ignorabant. Siquidem scãdalizati essent,si rex talia perpessurus,atque tradendus esset.Præterea nõ continuò,quod regnum diceret,intellexerunt. Nam & alius,inquit Euãgelista, de huius mundi regno eos arbitratos. Testificabatur autem turba Lazarum resurrexisse. Non enim tot repentè conuersi *Matth.20.* essent,inquit,nisi credidissent miraculo.Pharisæi ergo dixerunt ad semetipsos ; Videtis quia nihil proficimus ecce mundus totus post ipsum abiit. Videntur mihi hæc esse verba rectè sentientium, non audentium tam palàm loqui, ex euentu tamen illos cõuincentes, quamuis frustra conarentur. Mundum autem in hoc loco iterum turbam appellat. Consueuit enim scriptura mundum,& mũdi creaturam,& vitiosos appellare. Illud cùm inquit,proferent secundum numerum mundum suum hoc ; Vt mundus vos non odit, me autem odit. Quæ diligenter consideranda sunt, ne ex nominis æquiuocatione ansam præbeamus hæ- *Sup.7.* reticis.*Erant autem gentiles quidam ex ijs,,qui ascenderant,vt adorarent*,cùm iam propè esset,vt proselyti fierent,ad festum venerant. *Et cùm Iesu fama extenderetur,dicunt Philippo;Volumus Iesum videre.Venit Philippus,& dicit Andreæ*, vtpotè qui prior erat,& rem ei communicat. Sed neque ipse simpliciter id recepit : audierat enim ; In viam gentium non ambulaueritis : ideo cum discipulo loquutus,magi- *Matth.10.* stro refert:Vterque enim Iesum affati sunt. Qui respõdit;*Venit hora vt clarificetur filius hominis*. Quid significat, *venit hora* ? Dixerat ; In viam gentium ne abieritis : vt omnem tolleret à Iudæis impudentiæ occasionem,eos à gentilibus cohibuit: sed, cùm illi in pertinacia perstarent, hi accederent, tempus iam passionis aducãre inquit, omnibus consummatis.Quòd si nobis his esset contumacibus inhęrendum,illis penitus reiectis,hoc sanè nostra foret prouidentia indignum : cùm enim ad gentes discipulos post passionem esset missurus, iam, inquit, tempus ad crucem aduentare. Non tamen prius eos dimisit, vt esset in testimonium eis. Etenim, antequam in Iesum impetum facerent Iudæi, antequam crucifigerent, non dixit ; Euntes docete omnes gentes. sed ; In viam gentium ne abieritis : & ; Non missus sum *Matth.10.* nisi ad oues,quæ perierunt domus Israel:&; Non *Ibid.15.* bonum est accipere panem filiorum, & dare ca- *Ibid.* nibus. Quum autem odio à suis haberetur,& ita

vt interficeretur, superfluum erat persequentibus
Infr.19. inhærere. Etenim recusarũt ipsum dicentes; Non
habemus regem nisi Cæsarem: tunc eos dimisit,
Matth.23. cùm dimissus esset ab eis. Ideo inquit; Quoties
volui congregare filios vestros, & noluistis? sed
quid signat; *Granum frumẽti, nisi cadens, mortuum fuerit*? de cruce loquitur, ne perturbarentur. Quum
gentiles accesserunt, tunc mortuum esse, hoc inquit maximè populos adducet, & mei augebit
præconium. Inde cùm non ita verbis persuaderet, rerum experiẽtia id aggreditur, inquiens hoc
in frumento contingere, vt mortuum maiorem
fructũ afferat. Quod si hoc in seminibus euenit,
multò magis in me. Sed non intellexerunt discipuli quid diceret: ideo frequenter idem repetit
euangelista, excusans quod postmodum fugerint.
Talem, de resurrectione disputans rationem Paulus attulit. Quam igitur habebunt excusationem,
qui resurrectioni non credunt, cùm in seminibus, & in plãtis quotidie hoc videamus, ac etiam
in generatione nostra? Primùm enim corrumpi
semen oportet, inde fieri generationem. Omnino autem, cùm Deus aliquid facit, nulla opus est
ratione. Quomodo nos ex nihilo fecit? Hoc ad
Christianos, dico dicentes credendum scripturis.
Ego autem & aliud dicam ab humanis rationibus: alij malitiam, alij virtutem sectantur: sed malitiæ sectatorum multi fœliciter in vltimã peruenerunt senectutem, virtutis autem contra. Quomodo ergo pro meritis vnusquisque accipiet?
1.Cor.15. Quando? Certè inquiunt, sed corpora non resurgent. Nónne audiunt Paulum dicentem; Oportet autẽ corruptibile hoc induere incorruptionem?
Neque animam intelligit, quippe quæ non corrumpitur, & resurrectio de mortuo dicitur. Cecidit corpus. Quare corporis resurrectionẽ negas?
An non possibilis Deo est? quod dicere summæ
amentiæ est. An non decet? Quamobrem? Vt corruptibilem, quod & laboris est, & mortis particeps, in præmiis communicet. Si non decuisset,
neque à principio factum esset. Nónne carnem
ipse accepit? quod acceperit, & ipsam suscitaue-
Infr.20. rit, audi quid dicat; Infer digitum tuum huc, &
vide quia spiritus ossa, & nernos non habet. Quare Lazarum suscitauit, si melius fuisset sine corpore suscitare? Quid inter signa, & beneficia hoc
adnumerauit? Quid cibos præbuit? Nolite dilectissimi, ab hæreticis decipi. Est enim resurrectio,
est iudicium. Hæc tollunt, quicunque nolunt
operum suorum rationẽ reddere. Etenim oportet resurrectionem talem esse, qualis fuit Christi.
Primitiæ etenim ille est, & primogenitus mortuorum. Sed dicent; Resurrectio, hoc est animæ
purificatio, & à peccatis mundatio: Christus autem non peccauit, quomodo surrexit? Quomodo
nos à maledictione liberati sumus, si ipse peccaInfr.14. uit? Quomodo dicit; Venit princeps mũdi huius,
& in me non habet quicquã? Hæc enim non peccasse significant. Igitur secundum eorum sententiam, aut nõ surrexit: aut, si surrexit, peccauit ante
resurrectionem. Sed sanè corpore resurrexit: &
praua hæc doctrina nihil aliud est, quàm inanis
gloriæ filia. Hunc ergo morbum fugiamus. Cor-
1.Cor.15. rumpunt, inquit, bonos mores confabulationes
pessimæ. Non sunt hæc Apostolorum dogmata.
Marcion est, & Valentinus qui hæc inuenit. Fugiamus, inquam, dilectissimi. Nihil prodest vita
bona cum praua doctrina: vt contrà, nihil sana
doctrina, cùm vita corrupta: Hæc gentiles pepererunt, inde auxerũt, ab externis accipientes philosophis, & materiam ingenitam, & alia huiusmodi asseruerunt: & vt rerum opificem non subiecta materia ingenita, ita & resurrectionem negarũt. Nolimus his aures adhibere, cùm immensam Dei potestatem intelligamus. Nolimus, inquam, aures adhibere: vobis, inquam, dico. Nos
enim aduersus eos bellum non recusabimus; sed
inermis, & nudus, si in imbecillos inciderit, licet
fortior, facilè capietur. Si enim scripturis attendissetis, & quotidie in his acutiores euasissetis,
non sanè admonerem, vt bellum aduersus eos detrectaretis, sed vt manum consereretis. Fortis est
veritas: cùm verò scripturis vti nesciatis, congressum vereor, ne vobis inermibus occurrentes ipsi
vos saucient. Nihil illis imbecillius, qui à spiritus
sancti sunt auxilio destituti. Quòd si exteriori
vtuntur sapientia, minimè est mirandum: sed ridendum potius, quòd fatuis vtuntur magistris,
qui neque de Deo, neque de creatura firmum aliquid, & solidum inuenire potuerunt. Sed quæ
apud nos vidua mulier nouit, ea Pythagoras
ignorauit, qui dixit animam fruticem, & piscem,
& carnem fieri, hísne opera danda est? & qua ratione nitũtur? Magni sunt in coma pulchros nutriunt capillos, & palliis induuntur, hucusque eorum philosophia extenditur, quos si intrinsecus
inspexeris, puluis sunt, & cinis, in quibus nihil
sani, sed sepulchrum patens guttur eorum, plenum immunditia, & sordium, & præcepta omnia
vermium. Primus eorum, aquam Deum esse dixit,
qui secutus est, ignem: alius aërem, & ad corpora
delati sunt. Hos, quæso, admirandos ducis, qui
nullam inuisibilis Dei cognitionem habuerunt.
Quòd si quam perceperunt, id euenit, ex quo in
Ægypto cum nostris versati sunt. Sed, ne vos nimirum perturbemus, iam orationi nostræ finem
imponamus. Si enim eorum opiniones proponere inciperemus, quid de Deo, quid de anima, quid
de corporibus sentiant, risum moueremus. Neq;
ipsi nostra indigent reprehensione; ipsi seinuicem
confundunt. Qui contra nos de materia orationem scripsit, seipsum perdidit. Quare ne temere
vos auocemus, & verbis implicemur, his omissis,
vt diuinis literis attendatis, vos hortabimur, néve
ad nullam certemus vtilitatem: quod Paulus Timotheum admonet, quamuis sapientiæ plenum,
& virtutis: Quare illi pareamus, & nugis abiectis, 1.Tim.4.
fraterni amoris opera complectamur: Eleemosynæ rationem habeamus, vt promissa bona consequamur: gratia, & benignitate domini nostri Iesu
Christi, cui honor, & imperium in secula seculorum, Amen.

Nihil prodesse sana doctrina, si mores corrupti sint.

EIVSDEM IN IDEM
Homil. 2.

Hom.66. in Ioan.

QVi amat animam suam, perdet eam. Et qui odit animam suam, &c. Dulcis præsens vita est, & multæ plena voluptatis, non tamen omnibus, sed qui
terrenis rebus affigitur. Quòd si quis cælum suspiceret, & quæ illic bona sunt, contemplaretur,
forasse hæc contemneret, tanquam nullius momenti. Nam & corporum pulchritudo, quoad
pulchrius nõ deprehenditur, in admiratione habetur: cùm verò melius apparuerit, illa prior despicitur.

Quòd si in illam pulchritudinem intueri
voluerimus, & cælestis regni speciem considerare, fortasse nos huius seculi vinculis dissoluerimus. Vinculum nanque est terrenarum rerum affectio. A quo nos abducens Christus, quid dicat,
attende; *Qui amat animã suam, perdet eam, &c.* Simile
ænigmati hoc dictum videtur, non tamen est, sed
sapientiæ plenũ: Et quomodo qui amat animam
suam, perdet eam? Qui absurdis eius cupiditatibus obtemperat, qui præter debitum ei indulget.
Propterea admonet ille; Noli ambulare in cupiditatibus animæ tuæ: sic enim eam perdis, cùm à
virtutis via abducis, quemadmodum econtrario.
Qui odit eam in hoc mundo, custodit eam: hoc est, qui
non paret ei, cùm aliquid perperam iubet. Et non
dixit, qui non paret: sed, *qui odit*. Quemadmodum
enim quos odio habemus, nec vocẽ quidem audire, nec videre æquo animo patimur: & anima,
si quid præter Dei voluntatem nobis imperat,
rejicienda est. Cùm enim iam de morte ad eos
verba facturus esset, de morte, videlicet, sua: &
præuideret eorum tristitiam & exanimationem,
per excessum locutus est inquiens; Quid dico si
mortem meam generosè non feretis? nisi vosipsi
moriamini, nullum vos sequetur emolumentum.
Et vide quomodo lenit sermonem suum: grauius
enim, & molestius videbatur dicere, homini animam amanti esse moriendum. Et quid antiquitus dico, quando & nunc multos inueniemus libenter omnia tolerantes, vt hac vita fruantur, &
maximè qui futurã credunt? qui, cùm vident ædificia, molésque, & machinas, lachrymantur dicentes; Quot homo, & quanta? & fit puluis. Sic
magna præsentis vitæ cupiditas. Hæc vincula
Christus dissoluens, inquit; *Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam.* Quòd
enim ad eorum tollendum metum hæc diceret,
audi quæ sequuntur; *Qui mihi ministrat, me sequatur*: de morte locutus, & operum sequelam,
atque imitationem exigit. Oportet enim omnino ministrum, eum cui ministrat, sequi. Et considera quando hæc loquitur, non cùm persequutionem patiebantur, sed cùm confidebant, cùm
se in tuto esse arbitrabantur, quòd à multis honorarentur, colerentúrque: quando & consurgere poterant, & audire; Et tollat crucem suam, & *Matth.16.*
sequatur me: hoc est, semper paratus sis, inquit,
ad pericula, ad mortem, ad terrena exilia. Inde
quum grauia dixisset, præmium ponit: quod qui
sequetur ipsum, erit vbi ipse est. Quibus verbis
ostẽdit resurrectionem post mortem. *Vbi ego sum,*
inquit, *illic & minister meus.* Vbi Christus, In cælis. Ergo ante resurrectionẽ illuc anima, & men- *Hoc facit contra recẽtiores Græcos qui id negant. Marc.10.*
te transferemur. *Si quis mihi ministrauerit, diliget eum pater.* Quare non dixit; Ego? Quoniam nondum debitam vendicarat authoritatem, vt pater.
Qui enim nondum resurrecturũ ipsum sciebant,
quomodo poterant tantam de eo opinionẽ concipere? Quamobrem filiis Zebedæi inquit; Non
est meum, dare vobis, sed quibus paratum est à
patre meo. Atqui ipse est Iudex. Sed hîc dilectum
se filium ostendit: tanquam enim dilecti filij ministros pater accipiet. *Nunc enim anima mea turbata est. Et quid dicam; Pater, saluifica me ex hac hora.* Atqui
hæc non sunt verba ad mortem venire suadẽtis,
imò maximè. Siquidem, ne dicerent ipsum eum
humanis carere doloribus, facilè de subeunda
morte philosophari, & in tuto nobis persuadere,
despicitur. Quòd si in illam pulchritudinem intueri voluerimus, & cælestis regni speciem considerare, fortasse nos huius seculi vinculis dissoluerimus. Vinculum nanque est terrenarum rerum affectio. A quo nos abducens Christus, quid dicat, attende; *Qui amat animã suam, perdet eam, &c.* Simile ænigmati hoc dictum videtur, non tamen est, sed sapientiæ plenũ: Et quomodo qui amat animam suam, perdet eam? Qui absurdis eius cupiditatibus obtemperat, qui præter debitum ei indulget. Propterea admonet ille; Noli ambulare in cupiditatibus animæ tuæ: sic enim eam perdis, cùm à virtutis via abducis, quemadmodum econtrario. *Qui odit eam in hoc mundo, custodit eam*: hoc est, qui non paret ei, cùm aliquid perperam iubet. Et non dixit, qui non paret: sed, *qui odit*. Quemadmodum enim quos odio habemus, nec vocẽ quidem audire, nec videre æquo animo patimur: & anima, si quid præter Dei voluntatem nobis imperat, rejicienda est. Cùm enim iam de morte ad eos verba facturus esset, de morte, videlicet, sua: & præuideret eorum tristitiam & exanimationem, per excessum locutus est inquiens; Quid dico si mortem meam generosè non feretis? nisi vosipsi moriamini, nullum vos sequetur emolumentum. Et vide quomodo lenit sermonem suum: grauius enim, & molestius videbatur dicere, homini animam amanti esse moriendum. Et quid antiquitus dico, quando & nunc multos inueniemus libenter omnia tolerantes, vt hac vita fruantur, & maximè qui futurã credunt? qui, cùm vident ædificia, molésque, & machinas, lachrymantur dicentes; Quot homo, & quanta? & fit puluis. Sic magna præsentis vitæ cupiditas. Hæc vincula Christus dissoluens, inquit; *Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam.* Quòd enim ad eorum tollendum metum hæc diceret, audi quæ sequuntur; *Qui mihi ministrat, me sequatur*: de morte locutus, & operum sequelam, atque imitationem exigit. Oportet enim omnino ministrum, eum cui ministrat, sequi. Et considera quando hæc loquitur, non cùm persequutionem patiebantur, sed cùm confidebant, cùm se in tuto esse arbitrabantur, quòd à multis honorarentur, colerentúrque: quando & consurgere poterant, & audire; Et tollat crucem suam, & *Matth.16.* sequatur me: hoc est, semper paratus sis, inquit, ad pericula, ad mortem, ad terrena exilia. Inde quum grauia dixisset, præmium ponit: quod qui sequetur ipsum, erit vbi ipse est. Quibus verbis ostẽdit resurrectionem post mortem. *Vbi ego sum,* inquit, *illic & minister meus.* Vbi Christus, In cælis. Ergo ante resurrectionẽ illuc anima, & mente transferemur. *Si quis mihi ministrauerit, diliget eum pater.* Quare non dixit; Ego? Quoniam nondum debitam vendicarat authoritatem, vt pater. Qui enim nondum resurrecturũ ipsum sciebant, quomodo poterant tantam de eo opinionẽ concipere? Quamobrem filiis Zebedæi inquit; Non est meum, dare vobis, sed quibus paratum est à patre meo. Atqui ipse est Iudex. Sed hîc dilectum se filium ostendit: tanquam enim dilecti filij ministros pater accipiet. *Nunc enim anima mea turbata est. Et quid dicam; Pater, saluifica me ex hac hora.* Atqui hæc non sunt verba ad mortem venire suadẽtis, imò maximè. Siquidem, ne dicerent ipsum eum humanis carere doloribus, facilè de subeunda morte philosophari, & in tuto nobis persuadere, ostendit: quòd licèt eam formidet, cùm tamẽ vsus poscat, non recusat. Hæc autem dispensationis sunt, non diuinitatis, ideo inquit; *Nunc anima mea turbata est*. Neque enim aliter hoc procederet: & dicendo; *Pater, saluifica me ex hac hora*: ita perturbatus est, vt etiam à morte absolui cuperet, si licuisset, hæ sunt humanæ naturæ imbecillitates. *Et quid dicam*, inquit, cùm mortem deprecer? *Propterea veni in horam hanc*: quasi diceret; Licèt moueamur, & perturbemur, mortem tamen non fugimus: nam ita nunc perturbatus non recuso, ferendum est, quod instat. Nõ dico enim; *Libera me ex hac hora*: sed, *Pater, clarifica nomen tuum.* Et licèt perturbatio me dicere cogat, contrarium tamen dico. *Clarifica nomen tuum*: hoc est, duc me iam ad crucem: quod apertè eius humanitatem, & humanis moueri affectibus ostendit, & naturam quòd ægrè ferret mortem, & viuere cuperet. Quemadmodum enim neque esurire, neque dormire crimini dandum est, ita neque vitam præsentem optare. Christus autem corpus omni peccati labe purum habebat, non tamen naturalibus nõ obnoxium necessitatibus, siquidem non fuisset corpus. Et ex his aliud nos admonet. quidnam? Vt, si quando affligimur, si quid timemus; non ita resiliamus à propositis. *Pater, clarifica nomen tuum.* Indicat se pro veritate mori, quòd Dei gloriam appellat, & hoc post crucis mortẽ contigit. Debebat enim orbis terrarũ ad Deum conuerti, & in Dei cognitionem venire, & ipsum colere. Verùm hoc nõ patris tantùm, sed & filij gloria: quod tamen tacet. *Venit ergo vox de cælo; Et clarificaui, & iterum clarificabo.* Quando clarificauit? In præcedentibus signis, & iterum clarificabo post crucem. *Turba autem tonitruum opinati sunt, vel angelum locutum.* Et vnde hoc? Nunquid manifesta, & clara fuit vox? Fuit sanè. Verùm crassior turba erat, & terrenis dedita, & parum attendens, & alij sonum tantùm, alij vocem articulatam audierunt, sed non intellexerunt. Tum Christus; *Non propter me vox hæc venit, sed propter vos.* Cur hoc dixit? Ad illud respiciens, quod illi frequenter dicebant, quòd non erat à Deo, qui à Deo clarificatur: nónne à Deo est, cuius nomen per eum clarificatur? Propter hoc enim vox delata est. Quare & ipse inquit; *Non propter me vox hæc venit*, sed propter vos, nõ vt aliquid ab ea mihi ignoratum audiam, omnia enim patris noui, sed propter vos. Cùm enim vel angelum loquutũ, vel tonitruum factum arbitrati essent, inquit, *Propter vos*: vt hoc saltem pacto adduceret eos ad interrogãdum. Illi tamen oscitantes, & stupidi, neque sic persuasi sunt, cùm audirent id ad se pertinere. Nescienti enim, cui diceretur, sanè non manifesta vox videbatur. Propter vos vox venit. Vides vt res humiles eorum gratia fiant, non quòd Christus ope indigeret? *Nunc iudicium est mundi: nunc princeps huius mundi eijcietur foras.* Hæc particula quomodo procedit ad illud; *Et clarificaui, & clarificabo*: Recte, & cõsonè. Cùm enim dixisset, *Clarificabo*: mordum indicat, hoc est, princeps mundi eijcietur. Quid signat, *Iudicium est mundi*? quasi dicat, examinabitur, & punietur. Quo pacto? Perdidit ille primum hominem, & peccato fecit obnoxium. Propter peccatum enim venit mors, quòd in me non inuenit. Et qua gratia insiliit, & morti eum tradidit? qua gratia in animam Iudæ ingressus est? ne perderemur: neque mihi diuinam nunc at-

tuleris dispensationem, quæ non est diaboli, sed sapientiæ suæ. Inquiratur primùm mala eius mens quomodo iudicatur mundus in me, quasi examine proposito, dicatur ad eum; Esto, omnes interemisti, eo quòd subiecti erant peccato, Christum cur interemisti? Nónne plane iniustè? Per Christum ergo omnis mũdus defendetur. Quod vt manifestius appareat, exẽplo vtemur. Sit violentus quispiam tyrannus, qui omnes, qui manus in suas venerint, plurimis malis afficiat: hic si vel regem, vel regium filium captum, iniustè interimat, illius mors etiam alios vlciſci poterit. Sit aliquis qui debiliores postulet, verberet, in carcerem iniiciat, & hac insania etiam nihil debentem coerceat: hic etiam eorum, quę in debitores commisit, dabit pœnam, interficietur ab illo. Non aliter in Iesu vsu venit. Eorũ enim, quæ in nos fecit diabolus, propter ea, quæ in Christum ausus est, postulatus est ad supplicium, & quòd ita intelligatur, audi quid dicat; *Nunc princeps mundi huius eijcietur foras*: per mortem scilicet meam. *Et ego si exaltatus fuero omnes traham ad meipsum.* Hoc est, etiam gentiles. Et, ne quis diceret, quomodo si te vicit, eiicietur? Non vicit, inquit. Quomodo enim, qui alios trahit, victus esse poterit? & non dicit resuscitabo: sed maius; *Omnes traham ad meipsum.* Nam, si dixisset, resuscitabo, nõ significaret credituros: sed, cùm credituros dicit, & resurrecturos confirmat. Si enim mortuus mansisset, & purus homo fuisset, nemo credidisset. *Omnes traham ad me-* *Matth.12. Marc. 3.*
ipsum. Quomodo ergo inquit, patrẽ trahere? Quia, trahente filio, pater etiam trahit. Traham, inquit, tanquam à tyranno detẽtos, & per se minimè potentes eius manus effugere, vt pote repugnantis. Alio loco rapinam appellat. Nemo potest spolia fortis rapere, nisi prius alliget eum, & tunc rapiat. Hæc autem ad illius vim ostendendam dicit, vt illic rapinam, hic tractionẽ appellaret. Quòd cùm intelligamus, resurgamus, glorificemus Deum, non fide tantùm, sed & vita: aliter non esset gloria, sed blasphemia. Non enim ita blasphematur Deus ab impio gentili, vt à Christiano. Quamobrem rogo, vt omnia ad Dei gloriam referamus. Væ, inquit, seruo illi, per quem nomen Dei blasphematur. Hãc autem particulam, Væ, mox pœna sequitur, & suppliciũ. Beatus autem, per quem nomen Dei, glorificatur. Nolimus ergo tanquam in tenebris versari, sed omnia peccata euitemus, maximè verò, quæ publicè nocẽt, in quibus præcipuè Deus blasphematur. Quam enim veniam consequemur, si, cum aliis nostra exhibere præcipiantur, aliena rapimus? Quæ nobis spes salutis? nisi esurientem nutris, supplicio afficeris: si vestitu spolias, quid tibi sperandum? Hæc frequẽter dicere non cessamus, quoniam qui hodie nõ audiunt, cras audient: & qui neque cras, perendie. Quòd si qui imperſuabiles sunt, nos tamen non iudicabimur: nostrum enim officiũ impleuimus. Vtinam autem ne vos horum pudeat, néve possitis accusari: sed omnes Christi tribunali audenter adstare, vt & nos in vobis gloriari possimus, & malorum aliquam capere consolationem, probationem videlicet vestram in Christo Iesu domino nostro, cum quo patri gloria, simul & spiritui sancto in secula seculorum,

Amen.

EIVSDEM IN IDEM
Homilia 2.

Ex Homil. in Ioan.

Respõdit ei turba; Nos audiuimus ex lege, quod Christus manet in æternum, &c. Manifestus error est, & imbecillis, quamuis extrinsecus callidè secetur. Et quemadmodum qui putres, & ruinam minantes parietes albo tectorio linunt, non tamen eos possunt dirigere: ita & mendaces facilè deprehenduntur. Quod hoc in loco Iudæis cõtigit. Cùm enim ad eos Christus diceret; *Cum exaltatus fuero à terra, omnes traham ad meipsum. Nos audiuimus,* inquiunt, *à lege, quia Christus manet in æternum, &c.* Norãt igitur Christum immortalem, & vitam habere sine fine: vnde etiam quid diceret, intelligebant. Nam sæpenumero in scripturis simul & pas- *Esai.53.*
sio, & resurrectio ponitur: siquidem Esaias vtrunque simul ponit, tanquam ouis, inquit, ad occisionem ductus est, & quæ sequuntur. Et Dauid in *Psal.16.*
secundo psalmo, & plerisque aliis coniungit hæc vtraque: & patriacha, cùm dixisset; Procidẽs dormiuit vt leo: inde addidit; Et vt catulus leonis excitauit eum, simul & passionem ostẽdit, & resurrectionem. Sed hi arbitrati silentium ei imponere, & non esse Christum ostendere, Christum in æternum manere confitentur. Et vide quàm prauè, non enim inquiunt; Nos audiuimus, quòd Christus nihil patitur, neque crucifigitur, sed manet in æternum. Atqui neque hoc dictum contrarium erat. Immortalitati enim passio non fuit impedimento. Hinc videre licet, multis eos intellectis spõte sua in malitia perstitisse. Cùm enim de morte superius verba feciſſet Iesus, & eum illi exaltari audirent, id suspicati sunt: inde dicunt, *Quis est iste filius hominis?* Et hoc malignè: noli, inquiunt, arbitrari, quòd de te hoc dicamus, neque dicere quòd de te propter odium oppugnemus. Ecce nescimus de quo dicas, & tamẽ profitemur. Christus autem eis silentium imponens, ostendénsque passionem nulli esse impedimento, vt maneat in æternam. *Adhuc,* inquit, *modicum lumen in vobis est.* Iudicans mortem suam trãslationem esse, siquidem Solis lumẽ non extinguitur, sed breue secedens rursum apparet. *Ambulate dum lucem habetis.* Quod hic tempus dicit? An præsentem omnem vitam, an tempus ante crucem? Ego verò vtrunque arbitror, propter immensam eius humanitatem: multi etiam post crucem crediderũt, hoc autem dicit, vt eos ad fidem impellat: vt superius; Adhuc modicum tempus vobiscum sum. *Qui ambulat in tenebris, nescit quo vadat.* Quot nunc Iudæi faciunt, quæ nesciunt, sed tanquam in tenebris versantur? Videntur sibi recta incedere, cum longè aberrent, sabbatum custodiunt, & legem seruant, & ciborum habent obseruationes: nesciunt tamen, quò vadant, ideo dicebat: *Ambulate in luce vt filij lucis sitis*, hoc est mei, & in principio, inquit, Euangelista; Neque ex sanguinibus, *Supr.1.*
neque ex voluntate carnis: sed ex Deo nati sunt, hoc est ex patre. Hic autem ipse dicitur eos generare, vt vnam patris, & filij operationem intelligas. *Hæc locutus est eis Iesus, & abijt, & abscondit se ab eis.* Qui nunc absconditur? Neque enim lapides contra ipsum tulerant, neque blasphemarant, vt superius: quare ergo se abscondit? Qui cor hominis intrat, norat eorum animos exasperari, etiam si nihil dicerent: norat feruentes, & ad cædem

dem promptos, neque expectauit, dum rem aggrederentur, sed absconditur, vt eorum placaret inuidiam. Considera quomodo id signat Euangelista. Cùm autem tanta signa feciſſet coram eis, non crediderunt in eum. Quænam tanta? Ea prætermisit Euangelista, vt ex sequentibus constat: etenim cùm discessisset, & rursum rediret, iterum placidè eos alloquitur, *Qui credit in me, non credit in me, sed in eum, qui misit me.* Vide quid facit: incipit ab humilibus, & cõfugit ad patrem, & iterũ tollit sermonem suum: & cùm eos efferari intelligit, discedit, & redit rursum, & rursus ab humilibus orditur, & vbi hoc, vbi illud fecit considera à prin-
Supr.5. cipio. Sicut audio, iudico: inde altius, Sicut pater
Ibidem. suscitat mortuos, & viuificat, sic & filius, quos vult viuificat. & iterum; Ego nõ iudico vos, alius est qui iudicat: inde discedit, & prodit in Galilæam. Operamini, inquit, non escam, quæ perit.
Ibid. 8. Et cùm de se magna locutus esset, quòd de cælo
Ibid. 6. descenderat, quòd vitam æternam daret: iterum abiit, & reuertitur ad scenopegia. Hoc idem frequenter facientem videre possumus: ita doctrinam suam variat, præsentia, absentia, humilibus, magnificisque sermonibus: quod & hic facit.

S. AVGVST. EPISCOPI
Hipponen. in superius Euang. Homilia 1.

Ex Tract. 50. in Ioan.

Cogitauerunt autem principes sacerdotũ vt & Lazarum, &c. O stulta cogitatio, & cæca sæuitia! quando Lazaro inferebatis necem, nũquid auferebatis domino potestatem? Si aliud vobis videtur mortuus, aliud occisus, ecce dominus vtrunque fecit, & Lazarum mortuum, & seipsum suscitauit occisum.

EIVSDEM IN IDEM
Homil. 2.

Tract. 51. in Ioan.

Posteaquam dominus quatriduanum mortuũ resuscitauit, stupentibus Iudæis, & aliis eorum videndo credentibus, aliis inuidẽdo pereuntibus
2. Cor. 2. propter odorem bonum, qui est aliis ad vitam, aliis ad mortem, posteaquam discubuit in domo cum recumbente Lazaro, qui fuerat mortuus resuscitatus, post vnguentum effusum super pedes eius, vnde domus odore impleta est, posteaquam vanam sæuitiam, & stultissimum & dementissimum scelus Iudæi etiam de occidendo Lazaro corde perdito conceperunt, de quibus omnibus vt potuimus, quod dominus dedit, superioribus sermonibus locuti sumus: nunc intendat charitas vestra, ante domini passionem quantus fructus apparuerit prædicationis eius, & quantus grex ouium ex his quæ perierant domus Israel, vocem pastoris audierit: sic enim loquitur Euangelium, quod modo cum recitaretur, audistis. *In crastinum autem turba multa quæ venerat ad diem festum, cum audissent quia venit Iesus Hierosolymam, acceperunt ramos palmarum, & processerunt obuiam ei, & clamabant, Osanna, benedictus qui venit in nomine domini, rex Israel.* Rami palmarum laudes sunt, significantes victoriam, quia erat dominus mortem moriendo superaturus, & trophæo crucis de diabolo mortis principe triumphaturus. Vox autem obsecran-

Matth.21. Marc.11. Luc.19.

Zach.9.

tis est, *osanna*: sicut nonnulli dicunt, qui Hebream linguam nouerunt, magis affectum indicans, quã rem aliquam significans, sicut sunt in lingua Latina quas interiectiones vocant: velut cum dolentes dicimus, heu: vel cũ delectamur, vah dicimus: vel cum miramur dicimus, ò rem magnam: tunc enim ò nihil significat, nisi mirantis affectum. Quod ideo credendum est ita esse, quia neque Græcus, neque Latinus hoc interpretari potuit, sicut illud: Qui dixerit fratri suo racha: nam & *Matth.5.*
hæc interiectio esse perhibetur, affectũ indignantis ostendens. *Benedictus*, autem, *qui venit in nomine domini, rex Israel*: sic potius accipiendum est, vt *in nomine domini*, in nomine Dei patris intelligatur, quanuis possit intelligi etiam in nomine suo, quia & ipse dominus est: vnde & alibi scriptũ est, Pluit *Ioan.5.*
dominus à domino. Sed verba eius melius nostrũ dirigunt intellectum, qui ait, Ego veni in nomine patris mei, & non suscepistis me: alius veniet in nomine suo, hũc suscipietis. Humilitatis enim magister est Christus, qui humiliauit semetipsum *Philip.2.*
factus obediens vsque ad mortem, mortem autẽ crucis. Non itaque omittit diuinitatem, quando nos docet humilitatem: in illa est patri æqualis, in hac nobis similis. Per quod patri est æqualis, nos vt essemus creauit: per quod nobis est similis, ne periremus redemit. Has ei laudes turba dicebat, *Osanna, benedictus qui venit in nomine domini, rex Israel.* Quam crucem mentis inuidentia principum Iudæorum perpeti potuerat, quando regem suum Christum tanta multitudo clamabat? Sed quid fuit domino regem esse Israel? Quid magnum fuit regi seculorum, regem fieri hominum? Non enim rex Israel Christus ad exigendum tributum, vel exercitum ferro armandum, hostésque visibiliter debellandos: sed rex Israel quòd mentes regat, quòd in æternum consulat, quòd in regnum cælorum credentes, sperantes, amantésque perducat. Dei ergo filius æqualis patri, verbum per quod facta sunt omnia, quòd rex esse voluit Israel, dignatio est, non promotio, miserationis indicium est, nõ potestatis argumentum. Qui enim appellatus est in terra rex Iudæorum, in cælis est dominus angelorum. *Et inuenit Iesus asellum, & sedit* *Matth.21. Marc.11. Luc.19.*
super eum. Hic breuiter dictum est: nam quemadmodum sit factum, apud alios euangelistas plenissime legitur. Adhibetur autem huic facto propheticum testimonium, vt appareret quòd maligni principes Iudæorum eum non intelligebant, in quo implebantur quæ legebant. Inuenit ergo Iesus asellum, & sedit super eum. *Sicut scriptum est: Noli timere filia Sion, Ecce rex tuus venit sedens super* *Zach.9.*
pullum asinæ. In illo ergo populo erat filia Sion, ipsa est Hierusalem quæ Sion: in illo, inquam, populo reprobo, & cæco erat tamen filia Sion cui diceretur, Noli timere, ecce rex tuus venit sedens super pullum asinæ. Hæc filia Sion, cui diuinitus ista dicuntur, in illis erat ouibus, quæ vocem pastoris audiebant: in illa erat multitudine, quæ dominum venientem tanta deuotione laudabat; tanto agnime deducebat. Ei dictum est, noli timere, illum agnosce qui à te laudatur, & noli trepidare cum patitur, quia ille sanguis funditur, per quem tuum delictum deleatur, & vita reddatur. Sed pullum asinæ in quo nemo federat: hoc enim apud alios euangelistas inuenitur, intelligimus populum gentium, qui legem domini non acceperat. Asinam verò, quia vtrunq; iumentum domino

mino adductum est, plebem eius, quæ veniebat ex populo Israel, non indomitam planè, sed quæ præsepe domini agnouit. *Hæc non cognouerunt discipuli eius primum, sed quando glorificatus est Iesus.* Id est, quando virtutem suæ resurrectionis ostēdit. *Tunc recordati sunt, quia hæc scripta erant de eo, & hæc fecerunt ei*, Id est, non alia fecerunt ei quàm illa quæ erant scripta de eo. Recolentes quippe secundum scripturam, quæ ante passionem domini completa sunt, ibi & hoc inuenerunt, quòd secundum eloquia Prophetarum in pullo asinæ sederet. Testimonium ergo perhibebat turba, quæ erat cum eo, quando Lazarum vocauit de monumento, & suscitauit eum à mortuis, propterea & obuiam venit ei turba, quia audierunt eum hoc feciſſe signum. *Pharisæi ergo dixerunt ad semetipsos. Videtis quia nihil proficimus, ecce mundus totus post eum abijt.* Turba turbauit turbam. Quid autem inuides cæca turba: quia post eum vadit mundus per quem factus est mundus? *Erant autem Gentiles quidam ex ijs qui ascenderant, vt adorarent in die festo, &c.* Audiamus quid dominus ad ista responderit. Ecce volunt eum Iudæi occidere, Gentiles videre, sed etiam illi ex Iudæis erant, qui clamabāt; Benedictus, qui venit in nomine domini rex Israel: ecce illi ex circuncisione, illi ex præputio, velut duo parietes de diuerso venientes, & in vnam fidem Christi pacis osculo concurrentes. Audiamus ergo vocem lapidis angularis. *Iesus autem*, inquit, *respondit eis dicens. Venit hora vt glorificetur filius hominis.* Hic quisquam forsitan putat ideo se dixisse glorificatum, quia Gentiles eum volebant videre, non ita est: sed videbat ipsos Gentiles post passionem & resurrectionem suam in omnibus gentibus credi-
Rom.11. turos: quia sicut dicit Apostolus. Cæcitas ex parte in Israel facta est, donec plenitudo gentium intraret. Ex occasione igitur istorū Gentilium, qui eum videre cupiebant, annunciat futuram plenitudinem gentium, & promittit iam iámq; adesse horam glorificationis suæ: qua facta in cælis gen-
Psal.107. tes fuerant credituræ: vnde prædictum est, Exaltare super cælos, Deus, & super omnem terram gloria tua. Hæc est gentium plenitudo, de qua dicit Apostolus: Cæcitas ex parte in Israel facta est, donec plenitudo gentium intraret. Sed altitudinem glorificationis oportuit, vt præcederet humilitas passionis, ideo secutus adiūxit, *Amen amen dico vobis, nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum affert.* Se autem ipsum Iesus dicebat, ipse erat granum mortificandum & multiplicandum: mortificādum in infidelitate Iudæorum, multiplicandum in fide omnium populorum. Iam vero exhortans ad passionis suæ sectanda vestigia, *Qui amat*, inquit, *animam suam perdet eam.* Quod duobus modis intelligi potest, *qui amat perdet*: id est, si amas, perde: si cupis vitam tenere in Christo, noli timere mori pro Christo, Itē alio modo, *qui animam suam, perdet eam*: noli amare ne perdas: noli amare in hac vita, ne perdas in æterna vita. Hoc autem quod posterius dixi, magis, habere videtur euangelicus sensus: sequitur enim, *Et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam.* Ergo quod supradictum est, *qui amat*, subintelligitur in hoc mundo, ipse itaque perdet: qui autem odit, vtique in hoc mundo in vitam æternam ipse custodit eam. Magna & mira sentētia, quemadmodum sit hominis in vitam suam amor vt pereat, odium ne pereat: si male amaueris, tunc odisti, si bene oderis, tunc amasti. Fœlices qui oderunt custodiendo, ne perdant amando: sed vide ne tibi subrepat vt teipsum velis interimere, sic intelligendo quod debes odisse in hoc mundo animam tuam. Hinc enim quidam maligni atque peruersi homines, & in seipsis crudeliores & sceleratiores homicidæ, flāmis se donant, aquis se præfocant, præcipitio se collidunt, & pereunt. Hoc Christus nó docuit, immo etiam diabolo præcipitium suggerenti respondit, Redi *Matth.4.* retro satanas, scriptum est, non tentabis dominum Deum tuum. Petro autem dixit, significans qua morte clarificaturus erat Deum, Cum esses *Ioan.21.* iunior, cingebas te & ambulabas quò volebas: cùm autem senueris, alter te cinget, & feret quò tu non vis: vbi satis expressit, non à seipso, sed ab alio debere occidi, qui vestigia sequitur Christi. Cum ergo causæ articulus venerit, vt hæc conditio præponatur, aut faciendū esse contra Dei præceptum, aut ex hac vita emigrandum: quorum duorum homo si cogatur alterum eligere, comminātē mortē persecutore, ibi eligat Deo dilecto emori, quàm offenso viuere: ibi oderit in hoc mūdo animā suam, vt in vitā æternā custodiat eam. *Si quis mihi ministrat, me sequatur.* quid est, *me sequatur*, nisi me imitetur? Christus enim pro nobis passus est, ait Apostolus Petrus, relinquens nobis *1.Petri.* exemplum, vt sequamur vestigia eius. Ecce quod dictum est, *si quis mihi ministrat, me sequatur.* Quo fructu? qua mercede? quo præmio? *Et vbi sum*, inquit, *ego, illic & minister meus erit.* Gratis ametur, vt operis quo ministratur illi, precium sit esse cum illo: vbi enim bene erit sine illo, aut quando esse male poterit cum illo? Audi euidentius. *Et si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus.* Quo honore, nisi vt sit cū filio eius? Quod enim superius ait, Vbi ego sum, illic & minister meus erit, hoc intelligitur expositisse cùm dicit, *honorificabit eum pater meus.* Nam quem maiorem honorem accipere poterit adoptatus, quàm vt sit vbi est vnicus, nó æqualis factus diuinitatis, sed consociatus æternitate? Quid sit autem ministrare Christo, cui operi merces tanta proponitur, hoc potius debemus inquirere. Si enim hoc putauerimus esse Christo ministrare, ea, quæ sunt corpori necessaria præparare, aut cænati cibum coquere vel apponere, vel poculum dare, potúmque miscere, fecerunt hoc illi, qui potuerunt eum in corpore habere præsentem, sicut Martha, & Maria, quando & Lazarus vnus erat ex discumbentibus: sed eo modo Christo etiam Iudas peditus ministrauit: nam & loculos ipse habebat: & quamuis ex eis quæ mittebantur sceleratissime furaretur, per illum tamen etiam necessaria parabantur. Hinc est illud quod cum ei diceret do- *Ioan.13.* minus, quod facis fac celerius, arbitrati sunt quidam, quod eum iusserit propter diem festum necessaria præparare, vel indigentibus aliquid dare. Nullo modo igitur de huiuscemodi ministris diceret dominus, vbi sum ego, illic & minister meus erit: & si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus: quoniam Iudam talia ministrantem, reprobatum potius quàm honoratum videmus. Vt quid ergo alibi quærimus, quid sit ministrare Christo, & nō potius in istis ipsis verbis agnoscimus? Cum enim dixit, *Si quis mihi mi-* *Philip.* *nistrat me sequatur*, hoc intelligi voluit; ac si diceret,

ret, si quis me non sequitur, non mihi ministrat. Ministrant ergo Iesu Christo, qui non sua quærunt, sed quæ Iesu Christi: hoc est enim *me sequatur*, vias ambulet meas non suas: sicut alibi scri-
1.Ioan.2. ptum est, Qui se dicit in Christo manere, debet sicut ambulauit ille, & ipse ambulare. Debet etiam si porrigit esurienti panem, de misericordia facere, non de iactantia: non aliud ibi quærere quàm opus bonum, nesciente sinistra quid faciat dextera, id est vt alienetur intentio cupiditatis ab
Matth.6. opere charitatis. Qui sic ministrat, Christo ministrat, rectequé illi dicetur, Cum vni ex minimis
Matth.25. meis feciſtis, mihi feciſtis: nec tantum ea quæ ad misericordiam pertinent corporalem, sed omnia bona opera propter Christum facta: tunc enim
Rom.10. erunt bona, quoniam finis legis Christus ad iustitiam omni credenti. Minister est Christi vsque ad illud opus magnę charitatis, quod est animam suam pro fratribus ponere, hoc est enim & pro Christo ponere, quia & hoc propter sua membra dicturus est, cum pro istis feciſtis, pro me feciſtis: de tali quippe opere etiam se ministrum facere &
Matth.20. appellare dignatus est, vbi ait, Sicut filius hominis nó venit ministrari, sed ministrare, & animam suam ponere pro multis: hinc est ergo vnusquisque minister Christi, vnde est & minister Christus. Sic ministrātem Christo honorificabit pater eius honore illo magno, vt sit cum filio eius, nec vnquam deficiat fœlicitas eius. Cum ergo auditis fratres dominum dicentem, *Vbi ego sum, illic & minister meus erit*: nolite tantummodo bonos, Episcopos, & clericos cogitare, etiā vos pro modulo vestro ministrate Christo, bene viuēdo, eleemosynas faciendo, nomē doctrinámque eius quibus potueritis prædicando, vt vnusquisque etiam paterfamilias hoc nomine agnoscat paternum affectum suæ familiæ se debere pro Christo & pro vita æterna, suos omnes admoneat, doceat, hortetur, corripiat, impendat beneuolentiam, exerceat disciplinam: ita in domo sua Ecclesiasticum & quodammodo Episcopale implebit officium, ministrans Christo vt in æternum sit cum ipso: nam & illā maximam passionis ministrationem, multi ex vestro numero ministrorū, * multi non
* al. ministrauerunt. Episcopi neque clerici, iuuenes & virgines, senes cum iunioribus, multi coniugati, & coniugatæ, multi patres, matrésque familias Christo ministrantes, etiam animas suas in eius martyrio posuerunt, & honorificante patre coronas glorioſissimas receperunt.

EIVSDEM IN IDEM
Homil. 2.

Tract. 52. in Ioan. POstquam dominus Iesus Christus verbis lectionis hesternæ ministros suos vt seipsum sequerentur hortatus est, cum ita prædixisset passionem suam, quòd *nisi granum frumenti cadens in terram, mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem* mortuum fuerit, multum fructum affert: vbi excitauit eos, qui eum ad regnum cælorum sequi vellent, vt animam suam odissent in hoc mundo, si eam in vitam æternam custodire cogitarent, ad nostram rursus infirmitatē suum temperauit affectum, & ait, vnde lectio cœpit hodierna. *Nunc anima mea turbata est.* Vnde turbata est, domine, anima tua? Nempe paulò ante dixisti, *Qui odit ani-* *mam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam.* Ergo nec anima tua, quia in hoc mundo amatur, ideo turbatur veniente hora, qua ex hoc mundo egrediatur? Quis hoc de anima domini audeat affirmare? Sed nos in se transtulit, nos in se suscepit, caput nostrum membrorum suorum suscepit affectum, & ideo ab aliquo non est turbatum: sed sicut de illo dictum est, cum Lazarum suscitaret, turbauit semetipsum. Oportebat enim vt vnus *Ioan.11.* mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus, sicut nos excitauit ad summa, ita nobis compateretur ad infima: audi superius dicentem, Venit hora vt glorificetur filius hominis, si mortificatum fuerit granum, multum fructum affert. Audio, *qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam.* Nec permittor tantummodo mirari, sed iubeor imitari: deinde sequētibus verbis, *Si quis mihi ministrat, me sequatur: & vbi sum ego, ibi & minister meus erit*, mundum contemnere accendor, & in conspectu meo nihil est vilius vitæ huius. * Totus quantumlibet fuerit prolixus va- * *Græcorum more gentium posuit pro ablatiuo. Sicut maiora horum fuiset.* por præsentis vitæ præ amore * æternorum temporalia mihi cuncta vilescunt. Et rursus ipsum dominum meum, qui me illis verbis ab infirmi- *al. & in conspectu meo nihil est vita huius totus quantumlibet fuerit prolixus, vapor, præ amore, &c.* tate mea rapuit ad infirmitatem suam, audio dicentem. *Nunc anima tua turbata est.* Quid est hoc Quomodo sequi iubes animam meam, si turbari video animam tuam? quomodo sufferam, quod graue tanta firmitas sentit? Quale fundamentum quæram, si petra succumbit? Sed videor mihi audire in cogitatione mea respondentem mihi dominum meum, & quodammodo dicentem, magis sequeris: quia sic me interpono, audisti ad te vocem fortitudinis meæ, audi in me vocem infirmitatis tuæ, vires suggero, vt curras, nec reprimo quod acceleras, sed transfero in me quò trepidas; & substerno quò transeas. O domine, mediator Deus supra nos, homo propter nos, agnosco misericordiam tuam: nam quod tu tantus tuę charitatis voluntate turbaris, multos in corpore tuo, qui suæ infirmitatis necessitate turbantur, ne desperando pereant consolaris. Denique homo, qui sequi vult, audiat qua sequatur. Accessit forte hora terribilis, proponitur optio, aut faciendæ iniquitatis, aut subeundæ passionis, turbatur anima infirma, propter quam sponte turbata est anima inuicta: præpone tuæ voluntati voluntatem Dei. Attende enim quid deinde subiungat creator tuus, & magister tuus, qui te fecit, & vt te doceret factus est & ipse quod fecit: homo enim factus est, qui hominem fecit, sed Deus incommutabilis mansit, & hominem in melius commutauit. Audi ergo quid deinde subiungat, cùm hæc dixisset, *Nunc anima mea turbata est. Et quid dicam*, inquit, *pater saluifica me ex hac hora. sed propterea veni in hanc horam, pater clarifica nomē tuum.* Docuit te quid cogites, docuit quid dicas, quem inuoces, in quo speres, cuius voluntatem certam, atque diuinam tuæ voluntati humanæ, infirmæque præponas. Non ideo tibi videatur ex alto deficere, quia te vult ab imo proficere: nam & tentari dignatus est à diabolo, à quo vtique si nollet non tentaretur, quemadmodum si nollet non pateretur. Et ea respondit diabolo, quæ tu in tentationibus debeas respondere: & ille quidem tentatus est, sed non periclitatus, vt doceret te in tentatione periclitantem tentatori respondere; & post tentatorem *Matth.16.* non ire, sed de periculo tentationis exire. Sicut autem

Matth.26. autem hic dixit, Nunc anima mea turbata est, ita etiam vbi dicit, Tristis est anima mea vsque ad mortem: &, pater si fieri potest transeat à me calix iste, ostendit hominis suscepti infirmitatem, vt doceat sic contristatum & conturbatum quod sequitur dicere: verumtamen non quod ego volo, sed quod tu vis, pater. Sic enim homo ab humanis in diuina dirigitur, cum voluntati humanæ voluntas diuina præponitur. Quid est autem; *Clarifica tuum nomẽ*: nisi in sua passione, & resurrectione? Quid est ergo aliud, nisi vt pater clarificet filium, qui clarificat suum nomen etiam in similibus passionibus seruorum suorum? vnde scri-
Ioan.21. ptum est de Petro, quod ideo de illo dixerat dominus. Alter te cinget, & feret quò tu nõ vis: quia significare voluit; qua morte clarificaturus esset Deum: ergo & in illo Deus clarificabat nomen suum, quia sic etiam in membris suis clarificat Christum, *Venit ergo vox de cælo, & clarificaui, & iterum clarificabo. Et clarificaui*, antequam facerẽ mundum, *& iterũ clarificabo*, cum resurget à mortuis, & ascẽdet in cælum. Et aliter intelligi potest, *& clarificaui*, cũ de virgine natus est, cũ virtutes operatus est, cũ cælo indice per stellã à Magis adoratus est, cũ à sanctis spiritusancto plenis agnitus est, cũ descendẽte spiritu in specie columbæ declaratus, cũ voce de cælo sonante monstratus, cũ in monte transfiguratus, cum miracula multa fecit, cum multos sanauit atque mundauit, cum de pauciſſimis panibus tantam multitudinem pauit, cũ ventis & fluctibus imperauit, cum mortuos suscitauit. *Et iterum clarificabo*, cum resurget à mortuis, cum mors ei vltra non dominabitur, cum exaltabitur super cœlos Deus, & super omnem terram gloria eius. *Turba ergo quæ stabat & audierat, dicebat tonitruum factum esse: alij dicebant, angelus ei locutus est. Respondit Iesus & dixit, Non propter me hæc vox venit, sed propter vos.* Hic ostendit illa voce non sibi indicatum, quod iam sciebat, sed eis quibus indicari oportebat. Sicut autem illa vox nõ propter eum, sed propter alios diuinitate facta est: sic anima eius non propter eum, sed propter alios voluntate turbata est. Attende cætera. *Nũc*, inquit, *iudicium est mundi.* Quid ergo expectandum est in fine seculi? Sed in fine quod expectatur iudicium, erit iudicãdorum viuorum & mortuorum, iudicium erit præmiorum, pœnarúmque æternarum. Quale ergo nunc iudicium est? Iam in superioribus lectionibus, quantum potui, commonui charitatem vestram, dici etiam iudicium non damnatio-
Psal.14. nis, sed discretionis, vnde scriptũ est, Iudica me,
Psal.35. Deus. & discernere causam meam de gente non
Rom.11. sancta. Multa autem sunt iudicia Dei: vnde dicitur in Psalmo, Iudicia tua abyssus multa. Dicit etiam Apostolus, O altitudo diuitiarũ sapientiæ, & scientiæ Dei, quàm inscrutabilia sunt iudicia eius! ex quibus iudiciis etiam hoc est, quod hic ait dominus, *Nunc iudicium est mundi*, seruato illo iudicio in fine, vbi nouissime viui & mortui iudicandi sunt. Possidebat ergo diabolus genus humanum, & reos suppliciorum tenebat chirographo peccatorum dominabatur in cordibus infidelium ad creaturam colendam deserto creatore, deceptos captiuósque perrahebat: per Christi autem fidem, quę morte eius, & resurrectione firmata est, per eius sanguinẽ, qui in remissionem fusus est peccatorum, milia credentium à dominatu liberantur diaboli, Christi corporis copulantur, & sub tanto capite vno eius spiritu fidelia membra vegetantur, hoc vocabat iudicium, hanc discretionem, hanc à suis redemptis diaboli expulsionẽ. Denique attende quid dicat: quasi quæreremus quid esset quod ait, *Nunc iudicium est mundi*, secutus exposuit, ait enim, *Nũc princeps huius eijcietur foras.* Audiuimus quale dixerit esse iudiciũ: non ergo illud quod in fine venturum est, vbi viui & mortui iudicandi sunt, aliis ad dexteram, aliis ad sinistrã separatis, sed iudicium quo princeps huius mũdi eiicietur foras. Quomodo ergo intus erat, & quo eum ciiciendum dixit foras? Nunquid nam in mundo erat? & extra mundum missus est foras? Si enim de illo iudicio diceret quod in fine venturum est, posset aliquis opinari ignem æternum, quò mittendus est diabolus & angeli eius, & omnes qui sunt ex parte eius non natura, sed vitio: non quia creauit, aut genuit; sed quia persuasit, & tenuit. Posset ergo aliquis opinari illum ignem æternum extra mundum esse, & hoc esse dictum, *eijcietur foras*: quod vero ait. *Nunc iudicium est mundi*, & exponens, quid dixerit, *Nunc*, inquit, *princeps huius mundi eijcietur foras*: hoc intelligendum est quod nunc fit, non quod tantum post, futurum est enim nouissimo die. Præuidebat ergo dominus quod sciebat, post passionem, & glorificationem suam per vniuersum mũdum multos populos credituros, in quorum cordibus diabolus intus erat, cui quãdo ex fide renũciant, eiicitur foras: sed dicit aliquis, Nunquid de cordibus Patriarcharum, & Prophetarum, veterúmque iustorum non eiectus est foras? Eiectus est planè. Quomodo ergo dictum est, *nunc eijcietur foras*? quomodo putamus nisi quia tũc quod in hominibus pauciſſimis factum est, nunc in multis, magnísque populis iam mox futurum esse prædictum est? Sic & illud quod dictũ est, Sipiritus au- Ioan.7.
tem nondum erat datus, quia Iesus nondum fuerat glorificatus, potest similem habere quæstionem, & similem solutionem: non enim sine spiritu sancto futura prænunciauerunt Prophetæ: aut Luc.1.
non etiam dominum infantem in Spiritusancto Symeon senex, & Anna vidua cognouerunt, & Zacharias, & Helizabet, qui de illo nõdum nato, sed iam concepto tãta per spiritum sanctum prædixerunt. Sed spiritus nondum erat datus, id est, illa abundantia gratiæ spiritalis, qua congregati linguis omnium loquerentur, ac sic in linguis omnium gentium futura prænunciaretur Ecclesia, qua gratia spiritali populi cõgregarentur, qua longe, latéque peccata dimitterentur, & milia milium Deo reconciliarentur. Quid ergo, ait quipiam, quia diabolus de credentium cordibus eiicitur foras? Iam fidelium neminẽ tentat? imò vero tentare non cessat. Sed aliud est intrinsecus regnare, aliud forinsecus oppugnare; nam & munitissimam ciuitatem aliquando hostis oppugnat, nec expugnat. Et si aliqua tela eius missa perue- 2.Tim.3.
niunt, admonet apostolus vnde non lædãt, commemorat loricam, & scutum fidei. Et si aliquando vulnerat, adest qui sanat, quia sicut pugnantibus dictum est, Hæc scribo vobis, vt non pecce- 1.Ioan.2.
tis: ita qui vulnerantur, quod sequitur audiunt: & si quis peccauerit, aduocatũ habemus apud patrem Iesum Christum iustũ, & ipse est propitiatio peccatorum nostrorũ. Quid enim oramus, cum dicimus, Dimitte nobis debita nostra; nisi vt vul- Matth.6.
nera nostra sanentur? Et quid aliud petimus cum dicimus, Ne nos inferas in tẽtationem: nisi vt ille qui insidiatur, vel certat extrinsecus, nulla irrũpat ex parte, nulla nos fraude, nulla nos possit virtute superare? Quãtaslibet tamẽ aduersum nos erigat machinas, quando non tenet locũ cordis, vbi
Psal.124. fides habitat, eiectus est foras. Sed nisi dominus custodierit ciuitatem, in vanum vigilabit, qui custodit eam. Nolite ergo de vobis ipsis præsumere, si nõ vultis foras eiectum diabolum intrò iterum reuocare. Absit autem vt diabolum mundi principem ita dictũ existimemus, vt eum cælo, & terræ dominari posse credamus, sed mundus appellatur in malis hominibus, qui toto orbe terrarum diffusi sunt, sicut appellatur domus in his, à quibus habitatur, secundum quod dicimus, bona domus est, vel mala domus est, non quando reprehendimus siue laudamus ædificium parietum, atque tectorum, sed quando mores vel bonorum hominum, vel malorum: sic ergo dictum est, *Princeps huius mundi*, id est, princeps malorum omnium qui habitant in mundo. Appellatur etiam mundus in bonis, qui similiter toto terrarum orbe diffusi sunt: vnde dicit
2.Cor.5. Apostolus, Deus erat in Christo, mũdum reconcilians sibi: hi sunt ex quorum cordibus princeps huius mundi eiicietur foras. Cum ergo dixisset, *Nunc princeps huius mundi eijcietur foras. Et ego*, inquit,
* al.ad. *si exaltatus fuero à terra, omnia traham post * me.* Supra dixit dominus, vt audistis, cum Euãgelium legeretur, omnia traham post me: quæ omnia, nisi ex
2.Thess.3. quibus ille eiicitur foras? Non autẽ dixit omnes, sed omnia: non enim omnium est fides. Non itaque hoc ad vniuersitatem hominũ retulit, sed ad creaturæ integritatem, id est, spiritum, & animam & corpus, & illud quo intelligimus, & illud quo
Luc.21. viuimus, & illud quo visibiles & contrectabiles sumus; qui enim dixit, Capillus capitis vestri non peribit, omnia trahit post se. Aut si omnia, ipsi homines intelligendi sunt, omnia prædestinata ad salutem possumus dicere, ex quibus omnibus ait nihil esse periturum, cum supra de suis ouibus loqueretur. Aut certe omnia hominum genera, siue in linguis omnibus, siue in ætatibus omnibus, siue in gradibus bonorum omnibus, siue in diuersitatibus ingeniorũ omnibus, siue in artium licitarum, & vtilium professionibus omnibus, & quicquid aliud dici potest secundum innumerabiles differentias, quibus inter se præter sola peccata homines distant ab excelsissimis vsque ad humillimos, à rege vsque ad mendicum, *omnia*, inquit, *traham post me*, vt sim caput eorũ & illi membra mea. *Sed si exaltatus*, inquit, *fuero à terra*, hoc est, cum exaltatus fuero: non enim dubitat futurum esse, quod venit implere. Hoc refertur ad illud quod superius ait. Si autem mortuum fuerit granum, multum fructum affert: nam exaltationem suam quid aliud dixit quàm in cruce passionem? quod & ipse euangelista non tacuit: subiunxit etenim & ait, *Hoc autem dicebat, significans qua morte esset moriturus. Respondit ei turba. Nos audiuimus ex lege, quia Christus manet in æternũ, & quomodo tu dicis oportet exaltari filium hominis? Et quis est iste filius hominis?* Memoriter tenuerũt quod dominus dicebat assidue se esse filium hominis: nam hoc loco non ait, si exaltatus fuerit à terra filius hominis, sed superius dixerat, quod hesterno die lectum, atque tractatum est, quando nũciati sunt Gentiles illi, qui eum videre cupiebant, venit hora vt glorificetur filius hominis. Hoc itaque isti animo retinentes, & quod nunc ait, *Cum exaltatus fuero à terra*: mortem crucis intelligentes, quæsierunt ab illo & dixerunt, *Nos audiuimus ex lege quia Christus manet in æternum, & quomodo tu dicis, oportet exaltari filium hominis? Quis est iste filius hominis?* Si enim Christus est, inquiunt, manet in æternum, quomodo exaltabitur à terra? id est, quomodo crucis passione morietur? Hoc enim cum dixisse intelligebant quod facere cogitabant, non ergo eis verborum istorum obscuritatem aperuit infusa sapientia, sed stimulata conscientia. *Dixit ergo eis Iesus, Adhuc modicum lumen in vobis est.* Hinc ergo est quod intelligitis, quia Christus manet in æternum. *Ergo ambulate dum lucem habetis, vt non tenebræ vos comprehendant.* Ambulate, accedite, totum intelligite, & moriturum Christum, & victurum in æternum, & sanguinem fusurum quò redimat, & ascensurum in sublimia, quò perducat: tenebræ autem vos comprehendent, si eo modo credideritis Christi æternitatem, vt negetis in eo mortis humilitatem. *Et qui ambulat in tenebris, nescit quò vadat.* Sic potest offendere in lapidem offensionis, & petram scandali, quod fuit 1.Petr.2.
dominus cæcis Iudæis, sicut credentibus lapis, quem reprobauerunt ædificantes, factus est in Psal.117.
caput anguli. Hinc dignati sunt credere in Christum, quia eorũ impietas contempsit mortuum, risit occisum. Et ipsa erat mors grani multiplicãdi, & exaltatio trahẽtis post se omnia. *Dum lucem*, inquit, *habetis, credite in lucem, vt filij lucis sitis.* Cum aliquid veri auditum habetis, credite in veritatem, vt renascamini in veritatem. *Hæc locutus est Iesus, & abijt & abscondit se ab eis.* Non ab eis qui credere & diligere cœperant, non ab eis qui cum ramis palmarum, & laudibus obuiam venerant, sed ab eis qui videbant, & inuidebant: quia nec videbant sed in lapidem illum cæcitate offendebant. Cum autem abscondit se Iesus ab eis, qui eum occidere cupiebant, quod sæpe propter obliuionem commonendi estis, nostræ infirmitati consuluit, non suæ potestati derogauit.

EIVSDEM IN IDEM
Homilia 2.

MOdo, fratres charissimi, cum diuina lectio Serm.37.lib.
legeretur, audiuimus dominum dicentem, 50.Hom.
Qui amat animam suam perdet illam. Huic sententiæ Ioan.12.
quasi contrarium videtur esse quod ait Apostolus, Nemo vnquam carnem suam odio ha- Ephes.5.
buit. Si ergo nemo est, qui carnem suam oderit; quanto magis nemo est, qui oderit animam suam? Multum quippe anima carni præponitur, quia ipsa est habitatrix, caro habitaculum. Et anima dominatur, caro autem seruit. Anima superior est, caro subiecta est. Si ergo nemo vnquam carnem suam odio habuit, qui est qui animam suam oderit? Propter hoc non paruam quæstionem nobis intulit præsens Euangelica lectio, vbi audiuimus, Qui amat animam suam perdet illam. Periculosum est homini animam amare ne perdat. Sed si propterea periculosum est vt ames animam tuam ne pereat anima tua ideo non debes illam amare, quia non vis illam perire. Si autem non vis illam perire, amas

illam. Quid est hoc, si amo, perdo? Ergo non amem, ne perdam. Sed quia timeo perdere, ideo nō amo, vtique eo quòd timeo. Dicit & alibi dominus, Quid prodest homini, si totum mundum *Matth.16.* lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur? Ecce quia sic est amanda anima, vt lucro totius mundi præferatur, & tamē obseruet, qui animam amat, quia si amat, perdet illam. Non vis perdere eam, noli illam amare. Sed si non vis eam perdere, non potes eam non amare. Sunt ergo qui peruersè animam suam amant, & hoc vult Dei sermo corrigere, non vt oderint animam suam, sed vt recte diligant. Male enim diligendo perdunt eam, & fit quiddam magnum quasi prepostorum & contrarium. Sed ita tamen fit, vt, si diligas eam peruersè, perdas illam. Si oderis illam rectè, conserues illam. Est ergo quidam peruersus amor eius, & quoddam rectum odium eius. Sed amor peruersus ab odio, odium rectum ab amore est. Quis est peruersus animæ amor? Quando diligis animam tuam iniquitatibus, audi quia abodio *Psal.10.* venit amor iste peruersus. Qui autem diligit, iniquitatem, odit animam suam. Odium autem rectum vide, quia ab amore venit. Ibi dominus se- *Ioan.12.* cutus ait, Qui autem odit animam suam in hoc sęculo, in vitam æternam inueniet eam. Vtique quod vis inuenire in vitam æternā multū amas. Quod amas ad tempus quid proderit? Aut subduceris illi, aut subducitur tibi. Cū fueris tu subtractus perit ipse amor, cum fuerit illud subtractum, perit quod amasti. Vbi ergo aut amator perit, aut quod amatur, non est amandum. Sed quid est amādum? Quod nobiscum potest esse in æternum. Sed si vis animam tuam in æternum habere saluam, oderis eam ad tēpus. Ergo odium rectum ab amore venit, peruersus amor ab odio venit. Quis igitur modus diligēdi animā? Putatis martyres non amare animas suas? Videris certe modo, si cuius vita præsentis sęculi periclitetur, quo modo amici eius currunt pro ea, quo modo curritur ad Ecclesiā, rogatur Episcopus, vt intermittat si quas habet actiones, currat, festinet. Quare? Pro anima. Et omnes cōtremiscunt, omnibus cæteris rebus intermissis, festinandū esse decernunt. Omnis festinatio laudatur, omnis tardatio accusatur. Quare? Pro anima. Quid est pro anima? Ne moriatur homo. Nō nouerāt martyres amare animas suas, & tamē hoc est pro anima ne moriatur homo. Mors hominis iniquitas est. Si curris pro hac vita cētum millia, quot millia debes currere pro vita æterna? Si festinas lucrari dies paucos, & ipsos incertos. Hodie enim homo à morte liberatus, nescit vtrum cras moriatur: tamē si sic curritur propter lucrum paucorum dierum, quia & vsque in senectā pauci dies sunt, quo modo currendum est pro vita æterna? Amor ergo peruersus animæ abundat, amor autem rectus valde paucorum est. Nam sicut nemo est, qui non diligat animam suam, sic nemo est, qui nō amet car- *Ephes.5.* nem suam. Vnde fieri potest vt & verum sit quod ait Apostolus, Nemo vnquam carnem suam odio habuit, & anima non ametur? Discamus ergo fratres amare animas nostras. Omnis voluptas sęculi transitoria est. Est amor vtilis, est amor noxius, amor amore impeditur, amor noxius recedat, & amor vtilis succedat. Sed quia homines nolunt illinc recedere, ideo in illos non potest aliud introire: vt nō capiant, pleni sunt, fundant, & capiunt. Pleni enim sunt amore voluptatum carnalium, pleni sunt amore vitæ præsentis, pleni sunt amore auri & argenti, possessionum sęculi huius. Quia ergo pleni sunt, sic sunt quo modo vasa. Vis vt intret mel vnde acetum nondum fudisti? Funde quod habes vt capias, quod non habes. Ideo prima renunciatio est huic sęculo, & deinde conuersio ad Deum. Qui renunciat fundit, qui conuertitur impletur, sed si non fiat corpore solo, sed & corde. Quæritur autem fratres, quo modo crescat iste amor. Habet enim initia sua, habet augmēta sua, habet perfectionē suam. Et debemus nosse quis cœperit, vt eius augmento cohortemur: quis nec cœperit vt eum quò incipiat moneamus: quis & cœperit & creuerit, vt eum ad perfectionem incitemus. Primò illud attendat charitas vestra, amores omnes & dilectiones prius sunt in hominibus de se, & sic de alia re quam diligunt. Si diligis aurum, prius te diligis & sic aurum, quia si tu mortuus fueris, nullus erit qui aurū possideat. Ergo dilectio vnicuique à se incipit, & non potest nisi à se incipere, & nemo monetur vt se diligat, Hoc enim non solum inest hominibus, sed & pecoribus. Videtis enim, fratres, quemadmodum non tantū ingentes bestiæ & magna animalia, vt sunt boues aut cameli, vel elephāti, sed & muscæ, sed & vermiculi minimi quo modo nolunt mori, & diligant se. Omnia animalia mortem fugiunt. Ergo diligunt se, custodire se volunt, alia velocitate, alia latebris, alia resistendo, & repugnādo. Omnia tamen animalia pro vita sua pugnant, mori nolunt, custodire se volunt. Amant ergo se, incipit & aliud amari. Sed quid est ipsum aliud? Quicquid amaueris, aut hoc est quod tu, aut inferius te est, aut superius te est. Si inferius te est, quod amas, ad consolandum ama, ad tractandum ama, ad vtendum ama, non ad illigandum. Verbi gratia, aurum amas, noli te illigare auro, quanto meliores quàm aurum. Aurum enim terra est fulgens, tu autem vt illuminareris à domino, ad imaginem Dei factus es. Cum sit aurum creatura Dei, non *Genes.* tamen fecit Deus aurum ad imaginem suam, sed te. Ergo posuit sub te aurum. Amor ergo iste contemnendus est. Ad vsum assumenda sunt ista, non eis vinculo amoris quasi glutino hærendum est. Non facias tibi membra, quę cum cœperint precidi, dolebis, atq; cruciaberis. Quid ergo? Assurge ab isto amore quo amas inferiora quàm tu es, incipe amare paria, id est, quod tu es. Sed quid multis opus est: Si volueris breuiter poteris. Quo ordine autem verum amorem & veram charitatē habere possimus, ipse dominus dixit nobis in Euangelio euidenter ostēdens, sic enim ait, Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & *Matth.* ex tota anima tua & ex omnibus viribus tuis, & proximum tuum sicut teipsum. Primum ergo dilige Deum, deinde teipsum, post hæc dilige proximum tuum sicut teipsum. Prius tamen disce amare teipsum, sic dilige proximum tuum sicut teipsum. Nam si teipsum non nosti amare, quo modo proximum poteris in veritate diligere? Putant enim nonnulli homines legitimo ordine se amare, quando res alienas rapiunt, quando se inebriant, quando libidini seruiunt, quando per diuersas calumnias iniusta lucra conquirunt. Isti tales audiant scripturam dicentem, Qui diligit *Psal.10.* iniquitatem, odit animam suam. Si ergo amando iniqui

iniquitatem, teipsum non solum non diligis, sed etiam odio habes, quo modo aut Deum aut proximum diligere poteris? Si ergo vis veræ charitatis ordinem custodire, fac iustitiam, dilige misericordiam, fuge luxuriam, incipe secundum præceptum domini non solum amicos, sed etiā inimicos diligere. Et hæc cum fideliter custodire toto corde contenderis, istis virtutibus quasi quibusdam gradibus poteris ascendere, vt mereariis Deum toto animo, & tota virtute diligere. Et cum ad istam fœlicem perfectionem veneris omnes concupiscentias istius mundi tanquam stercora computabis. Et cū Propheta poteris dicere, *Psal.72.* Mihi autem adhærere Deo bonum est.

EIVSDEM IN IDEM
Euang. Homil. 4.

Citat Beda ad Rom.8. 1.Corinth.2.

Est Ser.110. de diuers. ILla Euāgelica tuba quando ait Dominus; Qui amat animam suam, perdet illam: & qui perdiderit illam propter me, inueniet eam, accēsi sunt martyres, & vicerunt: quia non de se, sed de Domino præsumpserunt. Qui amat animam suam, perdet illā. Duobus modis intelligi potest, quod dictum est; Qui amat animam suam, perdet illam. Si amas illam, perdis eam. Et alio modo. Noli amare, ne perdas. Prior modus istum habet sensum. Si amas, perde illam. Si amas ergo illam, si amas; perde illam. Hic semina illam, & in cælos metes illam. Agricola triticum si non perdit in semine: Non amat in messe. Alius modus sic habet. Noli amare illam, ne perdas illam. Videntur ** al. igitur.* * sibi amare animas suas, qui timent mori. Animas suas martyres si sic amassent, sine dubio perdidissent. Quid enim prodesset tenere animam in hac vita, & perdere in futura? Quid prodesset tenere animam in terra, & perdere in cælo? Et quid est ipsum tenere? Quādiu tenere? Quod tenes, perit à te: si perdis, inuenis in te. Ecce tenuerunt animas suas martyres. Et quomodo essent martyres, si semper tenuissent? Sed ecce si tenuissent, nunquid vsque in hodiernum vixissent? Si negando Christum suas in hac vita animas tenuissent, nonne olim ex hac vita transissent, & animas vtique perdidissent? Sed, quia Christum non negauerunt: transierunt de hoc mundo ad patrem. Quæsierunt Christum, confitendo: tenuerunt, moriendo. Magno lucro perdiderunt animas suas: fœnum perdentes, coronam promerentes. Coronam inquam promerentes, & vitam sine fine tenentes. Fit denique, imò factum est in eis, quod Dominus subsequenter adiunxit; Et qui perdiderit animam suam propter me, inueniet eam. Qui perdiderit, inquit, propter me. Tota causa ibi est. Qui perdiderit nō quomodocumque, non qualibet causa sed propter me. Illi *Psal.4.* enim in prophetia iam dixerunt martyres? Propter te mortificamur tota die. Propterea martyrem non facit pœna, sed causa. Quando dominus passus est, tres cruces causa discreuit. Inter duos latrones crucifixas erat. Hinc & inde facinorosi confixi, in medio ipse. Et tanquam illud tribunal esset, insultantem damnauit, confitentem coronauit. Quid faciet iudicaturus, si hoc potuit iudicatus? Iam ergo discernebat cruces. Iam si pœna interrogaretur: similis erat Christus latronibus. Sed si interroget quis crucem, quare crucifixus est Christus? respondet nobis; Propter nos. Dicant ergo illi & martyres? Et nos mortui sumus propter te: Ipse propter nos, nos autem propter illum. Sed ipse propter nos, vt conferret nobis beneficium: nos autem propter illum, non ad impartiendum illi beneficium. Proinde nobis in vtroque consultum est. Et quod manat ex illo venit ad nos: & quo fit propter illum redit ad nos. Ipse est enim, de quod di- *Psal.15.* cit anima, quæ lętatur in Domino. Dixi Domino, Deus meus es tu: quoniam bonorum meorum non eges. Quid est enim bonorum meorum, nisi à te datorum? Et quomodo eget aliquo bono, à quo datur omne bonum? Dedit nobis naturam, vt essemus: dedit animam, vt viueremus. Dedit mentem, vt intelligeremus: dedit alimenta, vt mortalem vitam sustineremus: Dedit lucem de cælo, dedit fontes de terra. Sed hæc omnia communia dona sunt bonorum & malorum. Si hæc dedit & malis: nihil ergo proprium seruat bonis? Seruat planè, Et quid est illud quod seruat bonis? Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in *1.Cor.2.9.* cor hominis ascendit. Quod enim in cor hominis ascendit, infra cor hominis erat. Ideo in cor hominis ascēdit: quia supra illud est cor, quo ascendit. Quod seruat bonis, cor illuc ascendit. Non quod ascendit in cor tuum: sed quo ascendit cor tuum, hoc tibi seruat Deus. Noli surdus audire; Sursum cor. Quod ergo oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit: oculus non vidit, quia non est color: auris non audiuit, quia non est sonus: nec in cor ascendit, quia non est terrena cogitatio. Sic intelligite? Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit: quæ præparauit Deus diligentibus se. Adhuc quid hoc sit quęris ame? Illum interrogate, qui cæpit in vobis habitare. Dico tamen & ego, quod inde sentio. Hoc enim vos quæritis quid Deus proprium seruat bonis: si tanta largitur malis & bonis. Et cùm dicerem; Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, non desunt qui dicant, Putas quid est? *Leuitic.26. 1.Cor.6.* Ecce quid est quod seruat Deus solis bonis, quos tamen ipse fecerit bonos: ecce quid est. Breuiter premium nostrum diffinitum est per propheram, Ero illorum Deus: & ipsi erunt mihi plebs. Ero illorum Deus. Præmium nobis ipse promisit. Quære aliud si inueneris melius. Si dicerem, promisit aurum, gauderes: Se promisit, & tristis es? Si dius Deum non habet, quid habet? Nolite aliquid à Deo quærere, nisi Deū. Gratis amate, se solum ab illo desiderate. Nolite timere inopiā. Dat seipsum nobis, & sufficit nobis. Philippū Apostolum audite in Euangelio. Domine, ostende nobis patrē, & sufficit nobis. Quid ergo miramini, fratres, si amatores Dei martyres tanta pertulerunt, vt acquirerent Deū. Amatores auri videte quanta patiuntur? Hyemalibus asperitatibus se nauigando committunt, Sic feruet auaritia, vt nulla formident frigora. Iactātur ventis, suspenduntur & deprimuntur fluctibus. Ineffabilibus periculis vsque ad mortem agitantur. Dicant & ipsi auro: Propter te mortificamur tota die. Dicāt martyres Christo? Propter te mortificamur tota die. Vox quidem est similis: sed causa est valde dissimilis. Ecce vtrique dixerunt, isti Christo: illi auro.

Propter te mortificamur tota die. Respondeat Christus suis martyribus: Si moriemini pro me: & vos inuenietis & me. Respondeat autē aurum auaris: Si naufragaueritis pro me: & vos perdetis & me. Amantes ergo & imitantes, non inaniter amantes, sed amantes & imitantes, dies martyrum celebremus, & æstus istos nostros, gaudiorum refrigerio mitigemus. Cum illis enim sine fine regnabimus, si eos fideliter & non inaniter diligamus.

S. GAVDENTII EPISCOPI *Brixiensis in superius Euang. Hom.*

POst illam Dei patris vocem, qua glorificatum filium rursus glorificandum dixerat vbi saluator locutus est ad circūstantes turbas, quod proxime disseruimus huius testimonium vocis, non sui causa honoris, sed nostræ fidei instrūēdæ gratia fuisse delatum; Quid statim subsequēns idem dominus adiecerit, textus huius, quæ modo decursa est. Indicat euangelicæ lectionis. *Nunc*, inquit, *iudicium est huius mundi.* Considerandum puto fratres charissimi, eiusmodi dixerit, tūc imminere iudicium, si de futuro iudicio, quo per ignem iudicabitur hic mundus sentiri voluisset, non dixisset, *nunc est*, sed dixisset, nunc erit: verum quia de præsenti loquebatur iudicio, intueri conuenit quod fuerit illud præsens mundi iudicium. Nunquid in primo aduentu suo. Christus mundum iudicasse existimabatur, quem potius saluasse cognoscitur, sicut ipse testatus est, dicēs; Non enim misit Deus filium suum, vt iudicet mundum, sed vt saluetur mūdus per ipsum? Et in euāgelio B. Lucæ legitur, cum quidam vicus Samariæ noluisset susципere saluatorem, indigne ferentes Apostoli Iacobus, & Ioannes dixerunt ad eum: domine vis dicamus, vt ignis descendat de cælo super eos & consumat eos, sicut Helias fecit? At ille indignatus prohibuit. O ira misericors! Quid est ergo quod ait, *nunc iudicium est huius mundi*? Iudicium, fratres, duplici ratione potest intelligi. Nam & decernentis sententia iudicium dicitur, & supplicium patientis dicitur pœna: iudiciū alterum agentis est, alterum patientis; Iudex facit iudicium, reus subit, id est, patitur iudicium. Mūdum vero cum dicit scriptura, aut facere aut pati iudicium: Non elemētorum irrationabilium naturas indicat, sed accolas mūdi significat: sicuti domus Israel dicitur, & non parietes, vel tecta, sed homines Israelitæ monstrantur. Ergo dominatur omnium Christus post inusitatum sacræ virginis partum, post adorata munifico Magorum cultu curabile, post multiplicem doctrinā cælestis eloquij, post variarum curationum medelas imperio verbi potentis effectas? post istud præsens testimonium Patris, cum esset iā proximus passioni, sic ait: *Nunc iudicium est huius mundi*, tanquam si diceret: Nunc, nunc est huius mundi iudicium, vtrum credere eligat post passionem volūtariam virtute propria resurgenti, vt ex fide saluetur, an cum Iudæis negandum iudicet eum iudicem, qui ne gaturus erit proprios negatores, dicēs ad illos, Nescio vos, discedite à me in ignē æternum, operarij iniquitatis. Siue magis, & ita sentiēdum auctoritate cohærētis eloquij vtilius approbamus. *Nunc iudicium est huius mundi*, id est, appropinquauit hora, vt mūdi creatorem ac iudicem, mūdus iudicet iudicandus. Similiter nanque in euāgelio Lucæ loquitur ad pontifices & presbyteros, & strategos, magistratus templi, qui ad eum comprehēdendum venerāt, quasi ad latronem existis cum gladiis, & fustibus, cum quotidie vobiscum fuerim in templo, & non extendistis manus super me. Sed hęc est, inquit, vestra hora, & potestas tenebrarum; Potestas tenebratū, potestas quippe huius mūdi est, vel hominū mundanorum, qui in tenebris perfidiæ constituti, lumen nolunt aspicere veritatis, & quia Deus hominibus agendi quodcunque velint liberum permisit arbitrium, exercēt in Christum sacrilegam potestatem. Inde Pilato dicēti, potestatem habeo crucifigendi tē, & potestatem habeo dimittere te, dominus ita respondit. Non haberes potestatem, nisi data tibi esset desuper. Deniq; vt ostēderet dominus istud quod dixerat, mundi iudicium passionem suam esse, ita copulauit dicens, *nunc iudiciū est huius mundi, nunc huius mundi princeps mittetur deorsum*, siue, *expelletur foras*, vt in Græcis exēplaribus legimus. Erat enim passio Christi, expugnatio futura diaboli: vnde sanctus prophēta Dauid ad eius personam loquitur. Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas, cū iudicaris, licet hic versus, & alio sensu possit intelligi, huic tamen satis cōgruit. Nam dominus Iesus in passione sua iudicatur & vincit, moritur & triumphat. Diabolus autem cui Princeps huius mundi dicatur aduertite, Diabolus huius mundi princeps vsurpatione dicitur, non natura; Etenim seducens humanum genus, vt derelicto Deo ipsum satanam per simulacra, colerent manu facta, principatum violēter tenuit, & exercuit tyrannidem in tantum, vt ad uenientem verum Principem suum non recognoscceret mundus; ipsius quippe diaboli præstigiis obcæcatus. Nam in hoc mundo erat Christus, vt euangelista testatur, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit. In propria venit, & sui non receperunt eum; Passus est ergo dominus se huius mundi iudicio iudicari, ad hunc hostem generis humani præcipitandum siue expellendum, quia vtrunque vnum esse dignoscitur, & qua ratione vnum percipite. Non in planis atque humilibus habitabat diabolus, vbi pulsus ad aliū locum credatur absque casu suo trāsire potuisse, sed cum de sublimitate cælesti expellitur, vtique deorsum præcipitatur, significanter planè in Græco positū est, ἐκβληθήσεται ἔξω, id est, eiicietur, siue expelletur foras, vt etiam de animis credentium iam cælestibus, tanquam de cælis noscceretur esse pellendus, vt scilicet expulso eo, Christus dominus regnaret in nobis, Quapropter adiecit: *Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum.* Et exaltandum se à terra indubitanter crucis patibulo indicabat, sic interloquentis Euangelistæ sermo declarat. Hoc autem dicebat, significans, qua morte esset moriturus. *Ego cum exaltatus fuero à terra*, inquit, *omnia traham ad mē ipsum*, videlicet, quod eleuatus in crucem omne sęculum ad suā fidem vocaturus esset. Sed quod ait, *omnia traham ad me ipsum*, & non omnes, illud significari existimo, quod omnia creatūrarum genera, quæ idolis, vel immolabantur, vel dedicabantur, Christus ad suam benedictionem reuocanda promiserit, suoque nomini cōsecranda:

Necesse

Philip.2. Necesse est enim, iuxta sentētiam Pauli apostoli, vt ipsi confiteantur omnis lingua & subditus fiat omnis mundus Deo, Deo nēpe huic, qui ascendit Psal.67. super cælum cælorum, ad orientem, vt Psalmista ait, Huic Deo, qui ascendit in altum, captiuam duxit captiuitatem. Cauendum planè nobis, fratres charissimi, ne victoriam Christi, qua diabolum triumphauit, de captiuitate eius nos redimens suo sanguine precioso, & auferēs ei humani generis principatum, vestro vitio irritam faciamens: Illius tyrannidi, per illecebras carnis eius crudeli iterum regno nos subiicientes in contumeliam redemptoris. Vnde merito cōqueratur increpans, & exprobrans. Quæ vtilitas in sanPsal.29. guine meo? sine causa meus pro vobis sanguis effusus est, si ita vos geritis. Ita conuersemini, ne auctor cupiditatum malarum diabolus, iterum principetur in vobis, spolia se tanti detraxisse victoris, prædo superbus insultās. Nam dixit inimicus: persequens comprehendam, partiar spoExod.15. lia, replebo animam meam, interficiam gladio meo, dominabitur manus mea. Hac de causa nos Rom.6. adhortatur beatissimus Paulus Apostolus, dicēs; Non ergo regnet peccatum in carne vestra mortali: neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato, sed exhibete vos Deo, tanquam ex mortuis viuētes: Et alibi iterum: Idcirco enim Christus & vixit, & mortuus est, & resurrexit, vt Rom.14. & viuorum, & mortuorum dominetur vtique, vt qui viuunt iam, non sibi viuant, sed illi, qui pro eis mortuus est, sed & resurrexit. Talibus ergo, fratres, instrumentis edocti, omnem nostram vitam Christi seruitio mancipemus, cuius regnum cum Patre, & cum spiritu sancto permanet in omnia secula, Amen.

BEDAE VENERABILIS *presbyteri eiusdem Euang. expositio.*

Ex comment. in Ioan. *COgitauerunt autem principes sacerdotū vt & Lazarum interficerent, &c.* O cæca cæcorum versutia, occidere velle suscitatum, quasi non posset suscitare occisum, qui poterat defactum. & qui dem se vtrunque posse docuit, qui & Lazarum defunctum, & seipsum suscitauit occisum. Postquam dominus quatriduanum mortuum suscitauit, stupentibus Iudæis, & aliis eorum in videndo credentibus, aliis inuidendo pereuntibus, & discubuit in domo Iesus, recumbente quoque Lazaro, qui fuerat à mortuis suscitatus post vnguentum diffusum super pedes eius, vnde domus odore cōpleta est, de quibus in superioribus, quātum potuimus, tractauimus: nunc videndum est, quid ante domini passionem gestum est. Dicit enim Euangelista; *In crastinum autem turba multa, quæ conuenerat ad d.em festum, &c.* Rami palmarum, laudes sunt significantes victoriam, quia erat dominus mortē moriendo superaturus, & trophæo crucis de diabolo mortis principe triūphaturus. *Hosanna benedictus qui venit in nomine domini.* Notandum sane, quòd hosanna verbum hebraicū compositum est ex duobus, corrupto, & integro. Salua namque siue saluifica apud eos dicitur hosi: anna vero interiectio est deprecantis, quomodo apud Latinos interiectio est dolentis heu, & interiectio admirātis papæ. Denique in Psalmo vbi lxx. interpretes transtulerūt; O domine, saluū me fac, in Hebrēo scriptum est, hosanna anna adonai. quod interpres noster Hieronymus diligentius Psal.118. elucidans ita transtulit, Obsecro domine salua, obsecro, eandem namque significationem habet ipsum verbū obsecrationis. Hosanna itaque salua, obsecro significat, consumpta litera vel vocali, quæ verbum prius terminat cum perfecte dicitur hosi, per virtutem literæ vocalis aleph, à qua verbum sequens incipit anna: quod metrici in versibus scandendis synalœphen vocant, quanuis illi scriptam literam scandentes transiliant, in hoc autem verbo hosanna iod litera nec saltē scribatur, sed sensu loquentium saluo funditus intermittatur. *Benedictus qui venit in nomine domini Rex Israel*, sic accipiendum est, vt in nomine domini Dei patris intelligatur: quamuis possit intelligi etiam in nomine suo, & quia & ipse dominus est. Vnde alibi scriptum est; Pluit dominus à domino. Verba eius melius nostrum dirigunt intellectum, qui ait; Ego veni in nomine patris mei, & non suscepistis me: alius veniet in nomine suo, hunc suscipietis. Humilitatis enim magister est Christus, qui humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Non itaque amittit diuinitatem, quando nos docet humilitatem. In illa patri est æqualis, in hac nobis similis. Per quod patri est æqualis, nos vt essemus creauit. Per quod nobis est similis, ne periremus redemit. Has ei laudes turba dicebat; *Osanna, benedictus, qui venit in nomine domini Rex Israel.* Quam vocem mentis inuidentia principes Ioan.5. Iudæorum perpeti non poterant, quando Regem suum Christum tanta multitudo clamabat. Sed quid fuit domino regem esse Israel Qui magnum fuit regi seculorum, regem fieri hominum? Non enim rex Israel est Christus ad exigendum tributum, vel ferro exercitum armandum, hostēsque debellandos, sed rex Israel, quòd mentem regat, quòd in æternum consulat, quòd in regnum cælorum credētes, sperantes, amantēsque perducat. Dei ergo filius æqualis patri verbum, per quod facta sunt omnia, quòd rex esse voluit Israel, dignatio est, non promotio, miserationis indicium est, non potestatis argumentum. Qui enim appellatus est rex Iudæorum, in cælis est dominus angelorum. *Et inuenit Iesus asellum, & sedit super eum.* Hic breuiter dictum est. nam quemadmodum sit factum apud alios euangelistas plenissime legitur. Adhibetur autem huic facto propheticum testimonium, vt appareret quòd magni principes Iudæorum eum non intelligebant, in quo implebatur quod legebāt. *Inuenit ergo Iesus asellum, & sedit super eum, sicut scriptum est, Noli timere filia Sion, &c.* Hæc filia Sion, cui diuinitus ista dicuntur, in illis erat ouibus, quæ vocem pastoris audiebāt. In illa erat multitudine, quæ dominum veniētem tanta deuotione laudabat, tāto agmine deducebat: ei dictum est; *Noli timere*, illum agnosce, qui à te laudatur, & noli trepidare, cum loquitur, quia ille sanguis fundetur, per quem tuū delictum deleatur, & vita redimatur. Sed pullum asinæ in quo nemo sederat, (hoc enim apud alios euangelistas inuenitur) intellige populum gentium, qui legem domini nō acceperat: asinam vero (quia vtrūque iumentum domino adductum est) plebem eam, quę veniebat ex populo Israel, non indomita tamen, sed quæ præsepe domini agnouit. *Hæc non cognouērūt discipuli eius primum, sed quādo glorificatus est,*

(id est, quādo virtutē suæ resurrectionis ostendit) *tunc recordati sunt, quia hæc erant scripta de eo.* Recolentes quippe secundum scripturam, quæ ante passionem, vel in domini passione completa sunt, ibi & hoc inuenerunt, vt secundum eloquia prophetarum in pullo asinæ sederet. *Pharisæi ergo dixerunt ad semetipsos; Videtis quia nihil proficimus, ecce mūdus totus post eum abit.* Turba turbauit turbā. Quid autem inuides, cæca turba, quia post eum vadit mundus, per quem factus est mundus? *Andreas rursus, & Philippus dicunt Iesu.* Videamus quid dominus ad ista responderit. Ecce voluerunt eū Iudęi occidere, Gentiles videre. Sed etiā illi ex Iudæis erant, qui clamabant; *Benedictus qui venit in nomine domini rex Israel.* Ecce illi ex circūcisione, isti ex pręputio, velut parietes de diuerso veniētes, & in vnā Christi fidē pacis osculo cōcurrentes. Audiamus ergo vocē lapidis angularis. *Iesus autē,* inquit, *respondit eis dicēs, Venit hora vt clarificetur filius hominis.* Hic quisquam forsitan putet ideo se dixisse glorificatum, quia gentiles eum volebant videre. Nō ita est, sed videbat ipsos gentiles post passionem, & resurrectionem suam in omnibus gentibus credituros: *Rom.11.* quia, sicut dicit Apostolus; Cæcitas ex parte in Israel facta est, donec plenitudo gentium intraret. Ex occasione igitur istorum gentilium, qui eum videre cupiebant, annunciat futuram plenitudinem gentium, & promittit iamiámq; adesse horam glorificationis suę, qua facta in cælis, *Psal.56.* gentes fuerant crediture. Vnde prædictum est; Exaltare super cælos, Deus, & super omnem terram gloria tua. Hæc est gentium plenitudo, de qua dicit Apostolus, Cæcitas ex parte in Israel facta est, *Rom.11.* donec plenitudo gentium intraret. Sed altitudinem glorificationis oportuit, vt præcederet humilitas passionis. Ideo secutus adiunxit; *Amē amen dico vobis; Nisi granū frumenti, &c.* Se autem dicebat ipsum esse mortificandum, & multiplicandum. mortificandum infidelitate Iudæorum, multiplicandum fide omnium populorum. Iam verò exhortans ad passionis suæ sectanda vestigia, *Qui amat,* inquit, *animam suam, perdet eam.* Quod duobus modis intelligi potest, *qui amat, perdet:* id est, si amas, perde. si cupis vitam tenere in Christo, noli timere mori pro Christo. Itē alio modo, *qui amat animam suam, perdet eam:* noli amare in hac vita, ne perdas in æterna vita. Hæc autem quod posterius dixi, magis habere videtur euangelicus sensus. Sequitur enim, *Et qui odit animam suam in hoc mundo, &c.* Ergo, quod supra dictum est, *qui amat,* subintelligitur, in hoc mundo, ipsę vtique perdet. *qui autem odit, vtique in hoc mundo, in vitam æternam ipse custodit eam.* Magna & mira sententia, quemadmodum sit hominis in animā suam amor, vt pereat, odium ne pereat. Si male amaueris, tunc odisti. si bene oderis, tunc amasti. Felices, qui oderunt custodiendo, ne perdant amando. Hic animæ nomine vita præsens designatur, vel etiam huius vitæ delectatio, quæ perdenda est, vt feliciter inuenias voluntatem tuam in regno Dei, quam fortiter vicisti in hoc seculo. nam sancti martyres odio habuerunt hanc præsentem vitam pro Christi nomine, dum magis voluerunt hanc præsentem vitam perdere, quàm Christum negare, implentes quod sequitur; *Si quis mihi ministrat, me sequatur.* Quid est, *me sequatur,* nisi, me imitetur? Christus enim pro nobis passus est, ait Apostolus *1.Pet.2.* Petrus, relinquens nobis exemplum, vt sequamur vestigia eius. Ecce quod dictum est; *Si quis mihi ministrat, me sequatur.* Quo fructu, qua mercede, quo præmio? *Et vbi sum,* inquit, *ego, illic & ministri mei erunt.* Merces est amoris, & operis pretium quo ministratur Christo, esse cum illo, cui ministratur. Vbi enim bene erit sine illo? aut quomodo male esse poterit cum illo? Audi euidentius, *Et si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus.* Quo honore, nisi vt sit cum filio eius? Quod enim superius ait; *Vbi ego sum, illic & minister meus erit:* hoc intelligitur exposuisse cum dicit; *Honorificabit eum pater meus.* Nam quem maiorem honorem accipere poterit adoptatus, quàm vt sit vbi est vnicus, non æqualis factus diuinitati, sed consociatus æternitati? Quid sit autem ministrare Christo, cui operi merces tanta promittitur, considerandum est. *Si quis mihi ministrat, me sequatur:* hoc intelligi voluit, ac si diceret; Si quis me non sequitur, nō mihi ministrat. Ministrant ergo Iesu Christo, qui non sua quærunt, sed quæ Iesu Christi. hoc enim est, me sequatur, vias ambulet meas, non suas, sicut alibi scriptum est: Qui se dicit in *1.Ioan.2.* Christo manere, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare. Etiamsi porrigit esurienti panem, debet misericordia facere, non de iactantia. non aliud ibi quærere quam opus bonum, nesciente sinistra, quid faciat dextera, id est, vt alienetur intentio cupiditatis ab opere charitatis. Illi dicitur; Cum vni ex minimis meis fecisti, mihi fecisti. *Matth.* Nec ea tantum, quæ ad misericordiam pertinent corporalem, sed omnia opera propter Christum faciens, tunc erunt bona, quoniam finis legis Christus ad iustitiam omni credenti. Credens, *Rom.10.* minister est Christi vsque ad illius opus magnæ charitatis, quod est animam suam pro fratribus ponere. hoc est enim & pro Christo ponere, quia & hoc propter sua membra dicturus est; Cum pro istis fecistis, pro me fecistis. De tali quippe opere etiam se ministrum facere, & appellare dignatus est, vbi ait; Sicut filius hominis non venit ministrari, sed *Matth.20.* ministrare, & animam suam ponere pro multis. Hinc est ergo vnusquisque minister Christi, vnde est minister Christus. Sic ministrantem Christo honorificat pater eius honore illo magno, vt sit cum filio eius, nec vnquam deficiat fides eius. Communiter verò de omnibus ait; *Si quis mihi ministrat.* Omnis enim, quicunq; bene agit, Christo ministrat. Vnde vnusquisq; pro modulo suo ministret Christo, bene viuēdo, eleemosynas faciendo, nomen, doctrinámque eius, quibus potuerit, prædicando. Qui verò bene viuentes exhortatur vt permaneant in bene viuendo, ministrat Christo. Qui verò humiliter admonenti se obedit, ministrat Christo: & qui fideliter in hoc seculo ministrat Christo, feliciter in futuro seculo regnat cum Christo. Cum dominus Iesus prædixisset in grano sinapis passionem suam, & suos hortaretur ministros, vt sequerentur eum, ad nostram rursus infirmitatem suum temperauit affectum, & ait, *Nūc anima mea turbata est.* Vnde turbata est, domine Iesu, anima tua? Nunquid non ideo animam accepisti, & hominem perfectum, vt patereris in eo? Video te, domine, nostram infirmitatem in te trāsferre, & in te caussam suscipere nostram. Ideo turbatus es, quia voluisti: sicut natus fuisti, quia voluisti: nam paulo ante de te dictū est, vbi Lazarum suscitasti; turbauit semetipsum. nam his verbis ab infirmitate nostra rapuit nos ad firmitatē suam

suam. Vox est enim fortitudinis domini, vbi ait; *Venit hora vt clarificetur filius hominis.* Vox est infirmitatis nostræ, dum ait; *Nunc anima mea turbata est.* O domine mediator Deus supra nos, homo propter nos, agnosco misericordiam tuā. Nam quod tu tantus tuæ charitatis voluntate turbaris, multos in corpore tuo, qui suæ infirmitatis necessitate turbantur, ne desperando pereant, consolaris. Audi ergo ô miles Christi quid deinde subiūgat. Cum dixisset, *Nunc anima mea turbata est, Et quid dicam?* inquit, *Pater saluifica me ex hac hora, &c.* Docuit te quid cogites, docuit quid dicas, quem inuoces, in quo speres, cuius volūtatem certam, atque diuinam tuæ voluntati humanæ, infirmæque præponas. Non ideo tibi videatur ex alto deficere, *Matth.4.* quia te vult ab imo prospicere. Nam & tentari dignatus est à diabolo, à quo vtique, si nollet, nō tentaretur: & ea respondit diabolo, quę tu in tentationibus debeas respōdere. & ille quidem tentatus est, sed nō periclitatus, vt doceret te in tentatione periclitantem tentatori respōdere, & post tentatorē non ire, sed de periculo tentationis exire. Sicut autē hic dixit; *Nunc anima mea turbata est,* *Matth.26.* ita etiam ibi dicit, Tristis est anima mea vsque ad mortem. &, Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste. Hominis suscepit infirmitatem, vt doceat sic contristatum, & conturbatum, quod sequitur dicere; Verū non quod ego volo, sed quod tu vis, pater. Sic enim homo ab humanis in diuina dirigitur, cum voluntati humanæ voluntas diuina præponitur. Quid est autem; *Clarifica tuum nomen,* nisi in sua passione, & resurrectione? Quid est ergo aliud, nisi vt pater clarificet filium, qui clarificat nomen suum etiam in similibus passionibus *Matth.1.* seruorum suorum? *Venit ergo vox de cælo, Et clarificaui, & iterum clarificabo.* *Matth.2.* Et clarificaui antequam facerem mundum: & iterum clarificabo *Matth.3.* resurgentem à mortuis, & ascendentem in cælum. *Matth.17.* Et aliter intelligi potest, *Et clarificaui,* cum de virgine *Matth.14.* natus est, cum de cælo per indicem stellam à *Luc.8.* Magis adoratus est, cum à sanctis sancto spiritu *Ioan.11.* plenis agnitus est, cum descendente spiritu in specie *Rom.6.* columbæ, declaratus, cum voce de cælo sonante *Psal.56.* monstratus, cum in monte transfiguratus, cum miracula multa fecit, cum multos sanauit, atque mundauit, cum de paucissimis panibus tantam multitudinem pauit, cum ventis, & fluctibus imperauit, cum mortuos suscitauit. *Et iterū clarificabo,* cum resurget à mortuis, cum mors ei vltra non dominabitur, cum exaltabitur super cælos Deus, & super omnem terram gloria eius. *Turba ergo quæ stabat, & audiebat, dicebat, &c.* Hic ostendit, illa voce non sibi indicatum, quod iā sciebat, sed eis, quibus indicari oportebat. Sicut autem illa vox non propter eum, sed propter illos diuinitus facta est, sic anima eius non propter eū, sed propter alios voluntate turbata est. *Nunc iudicium est mundi.* Non enim de futuro iudicio hoc dictū esse putamus, quod in fine mundi futurum est, vbi boni, & mali separabuntur æterna diuisione, sed de iudicio, quod quotidie in sancta Dei ecclesia solet esse. Possidebat ergo diabolus genus humanum, & reos suppliciorum tenebat chirographo peccatorum. dominabatur in cordibus infidelium, ad creaturam colendā deserendo creatore deceptos, captiuósque trahebat. Per Christi autem fidem, quæ morte eius, & resurrectione firmata est, per eius sanguinem, qui in remissionē fusus est peccatorum, millia credentium à dominatu diaboli liberantur, Christi corpori copulatur, & sub tanto capite vno eius spiritu fidelia membra vegetantur. Hoc vocabat iudicium, hāc discretionem, hanc à suis redemptis diaboli expulsionem. Deniq; attende quid dicat, quasi quæreremus quid esset quod ait; *Nunc iudicium est mundi,* secutus exposuit. ait enim; *Nunc princeps huius mundi eijcietur foras.* Audiuimus quale dixerit esse iudicium. non ergo illud, quod in fine venturum est, vbi viui, & mortui iudicandi sunt, aliis ad sinistram, aliis ad dexteram separatis: sed iudicium, quo princeps huius mundi eiicietur foras. Quomodo ergo intus erat? quo eum dixit eiiciendum foras? *Nunc,* inquit, *princeps huius mundi eiicietur foras.* hoc intelligendum est, quod nunc fit, non quod tantum post futurum esse in nouissimo die præuidebat. Ergo dominus quòd sciebat post passionem, & glorificationem suam per vniuersum mundum multos populos credituros, in quorum cordibus diabolus intus erat, cui quādo ex fide renunciantur, eiicitur foras, dicit; *Nunc princeps mundi huius eijcietur foras.* Sed dicit aliquis, Nunquid de cordibus patriarcharum, & prophetarū, veterumq; iustorum non est eiectus foras? Eiectus est planè. Quomodo ergo dictū est, *nunc eiicietur foras?* Quomodo putamus, nisi quia tunc quod in hominibus paucissimis factum est, nunc in multis, magnísque populis iam futurum esse prędictum est? sicut illud quod dictum est, Spiritus autem nondum *Ioan.7.* erat datus, quia IESVS nondum erat glorificatus, potest similem habere quæstionem, & similem solutionem. Non enim sine spiritu sancto *1.Pet.1.* futura prænunciauerunt prophetæ, aut non etiam dominū infantem in spiritu sancto Simeon *Luc.2.* senex, & Anna vidua cognouerunt, & Zacharias, *Luc.1.* & Elizabeth, qui de illo nondum nato, sed iam concepto tanta per spiritum sanctum prædixerunt: sed, spiritus nondum erat datus, id est, illa abundantia gratiæ spiritualis, qua cōgregati linguis omnium loquerentur, ac sic in linguis omnium gentium futura prænunciaretur ecclesia: qua gratia spirituali populi congregarentur: qua longe lateque peccata dimitterentur, & millia millium deo recōciliarentur. Quid ergo, ait quispiam, quia diabolus è credentium cordibus eiicitur foras, iam fidelium neminem tentat? Immò vero tentare non cessat: sed aliud est intrinsecus regnare, aliud forinsecus oppugnare. Aliud est vulnerare, aliud occidere. Sed si vulnerat, adest *1.Ioan.2.* qui sanat: quia sicut pugnātibus dictum est; Hæc scribo vobis, vt non peccetis: ita vt vulnerantur, quod sequitur audiunt; Et si peccaueritis, aduocatū habemus ad patrē IESVM CHRISTVM iustum, & ipse est propitiatio peccatorum nostrorum. Quid enim oramus cum dicim⁹, Dimitte nobis debita nostra, nisi vt vulnera nostra *Matth.6.* sanentur? Et quid aliud petimus cum dicimus, Et ne nos inferas in tentationem? nisi, ne ille, qui insidiatur, vel certe extrinsecus nulla irrumpat ex parte, vel nulla nos fraude decipiat, nullis nos subuertat machinis. Quando non tenet locum cordis, vbi fides habitat, eiectus est foras. Sed nisi *Psal.126.* dominus custodierit ciuitatem, in vanum vigilat, qui custodit eam. Nolite ergo de vobis ipsis præsumere, si nō vultis foras eiectum diabolum, intrò iterum reuocare. Absit autem, vt diabolum mundi principem ita dictū existimemus, vt eum

cælo,& terrę dominari posse credamus:sed mundus appellatur in malis hominibus, qui toto terrarum orbe diffusi sunt., sicut appellatur domus in iis, à quibus inhabitatur, secundum quod dicimus, bona domus est, vel mala domus est: non quando reprehẽdimus siue laudamus ædificium parietũ atque tectorũ, sed ipsos mores vel bonorum hominum, vel malorũ. Sic ergo dictum est, *Princeps huius mundi*,id est princeps malorũ hominum, qui habitant in mundo. Appellatur etiam mundus in bonis,qui similiter toto terrarum orbe diffusi sunt. inde dicit Apostolus; Deus erat 2.Cor.5. in CHRISTO mundum recõcilians sibi.hi sunt ex quorum cordibus princeps mundi eiicietur foras.Cum ergo dixisset; N*unc princeps huius mundi eiicietur foras*:*Et ego*, inquit, *si exaltatus fuero à terra.&c.* Quæ *omnia*? nisi ex quibus ille eiicitur foras.Non autem dixit omnes,sed,*omnia.* non enim omnium est fides.Non itaque hoc ad vniuersitatem hominum retulit, sed ad creaturæ integritatem,id est spiritum,& animam,& corpus,& illud quod intelligimus,& illud,quod videmus, & illud,quod visibiles,& contrectabiles sumus. Qui Luc.21. enim dixit;Capillus capitis vestri non peribit,omnia trahit post se.Aut si omnia ipsi homines intelligendi sunt, omnia prædestinata ad salutem possumus dicere,ex quibus omnibus ait nihil esse periturum, cum suprà de suis ouibus loqueretur, Aut certe omnia hominum genera, siue in linguis,siue in gradibus honorum omnium, siue in diuersitatibus ingeniorum omnibus, siue in artium licitarum, & vtilium professionibus omnibus,& quicquid aliud dici potest secũdum innumerabiles differentias, quibus inter se per sola peccata homines distant ab excelsissimis vsque ad humillimos, à rege vsque ad mendicum. *Omnia*,inquit, *traham post me*:vt sit caput eorum, & illa membra eius. *Sed si exaltatus fuero*,inquit,*à terra*, hoc est, cum exaltatus fuero. non enim dubitat futurum esse,quod venit implere, hoc referatur ad illud,quod superius ait;*Nisi granum frumenti ca-* Ioan.12. *dens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet. Si autem mortuum fuerit granum, multum fructum affert.* Nam exaltationem suam quid aliud dixit, quàm in cruce passionem? quod & ipse Euangelista non tacuit. Subiunxit enim, & ait; *Hæc autem dicebat significans qua morte esset moriturus. Respondit ei turba; Nos audiuimus ex lege, & cætera. Quis iste?* Memoriter tenuerunt, quod dominus dicebat assiduè filium hominis se esse. Nam hoc loco non ait, si exaltatus fuerit à terra filius hominis,sed sicut superius dixerat quando nunciati sunt gentiles illi, qui eum videre cupiebant.*Venit hora,vt glorificetur filius hominis.* Hoc itaque isti animo retinẽtes, & quod nũc ait;*Cum exaltatus fuero, à terra*,mortem crucis intelligentes, quæsierũt ab illo,& dixerunt, *Nos audiuimus ex lege, quia Christus manet in æternum, &c.* Si enim Christus est, inquiunt,manet in æternum:si manet in æternum, quomodo exaltabitur à terra? id est, quomodo crucis passione morietur? Hoc enim eum dixisse intelligebant,quod facere cogitabant. Non ergo eis verborum istorum obscuritatem apperuit infusa sapientia,sed stimulata conscientia.*Dixit ergo eis Iesus; Adhuc modicum lumen in vobis est.* Hinc est quòd intelligitis quod Christus manet in æternum? *Ergo ambulate dum lucem habetis,&c.* Ambulate,accedite,totũ intelligite, & moriturum Christum,& victurum in æternum, & sanguinem fusurum, quo redimat, & ascensurum in sublimia, quò perducat. Tenebræ autem vos comprehendẽt, si eo modo credideritis Christi æternitatem, vt negetis in eo mortis humilitatem. *Et qui ambulat in tenebris nescit quò vadat.* sic potest offendere in lapidem offensionis,& petram scandali, quod fuit dominus cæcis Iudæis, sicut credentibus lapis, quem reprobauerunt ædificantes, factus est in caput anguli. Hinc dedignati sunt credere in Christum, quia eorum impietas cõtempsit mortuum, risit occisum, & ipsa erat mors grani multiplicandi, & exaltatio trahentis post se omnia. *Dum lucem habetis, credite in lucem, vt filij lucis sitis.* Cum aliquid veri auditum habetis,credite in veritate. Et considerandum quod non ait; Videte lucem, sed, *credite in lucem*, videndam post huius vitæ viam. Seipsum enim (vt dictum est) dicit lucem, in quam oportet credere: suam per hoc deitatem significans. *Hæc locutus est Iesus, & abijt, & abscondit se ab eis.* non ab eis, qui credere, & diligere cœperant,non ab eis,qui cum ramis palmarum,& laudibus obuiam venerant, sed ab eis, qui videbant, & inuidebant, quia nec videbant, sed in lapidem illum cæcati offendebant. Cum autem se abscondisset Iesus ab eis, qui illum occidere cupiebãt (quod sæpe propter obliuionem commonendi estis) nostræ infirmitati consuluit, non suæ potestati derogauit.

HAYMONIS EPISCOPI *Halberst. superioris Euang. expositio.*

AMen amen dico vobis:Nisi granum frumenti cadens in terram mortuũ fuerit, ipsum solum manet,&c.* Sensus istius lectionis ex superioribus domini verbis pendet. Nam scribit suprà Ioannes euangelista quòd veniens dominus Hierosolymam, occurrerit ei turba multa cũ foliis, & ramis palmarum,clamãtes:hosanna. Benedictus,qui venit in nomine domini. Quæ non solum ex Iudaica plebe,verum ex gentilitate(sicut in eodem euangelio legitur)audita esse creditur. Audientes itaque Pharisæi qui inuidebant ei, dixerunt ad semetipsos:Ecce totus mundus post eũ abiit.Quorum venefica intuẽs corda ait: Venit hora vt clarificetur filius hominis. Et post paululũ subintulit. *Amen amen dico vobis:Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, &c.* Granum frumenti corpus Christi humanum, quod ex virgine sumpsit, accipere possumus:quod dicebat sine dubio mortificandum, & multiplicandum. Mortificandum vtique infidelitate Iudæorum, multiplicandum fide omnium populorum. Hîc apertissimè reprobatio Iudæorum,& collectio gẽtium exprimitur, sicut & alibi,vbi dicitur:Nõ est inuentus, qui rediret, & daret gloriam Deo, nisi hic alienigena. Animaduertendum, quia exhortans multos ad passionis suæ sectãda vestigia protinus subinfert. *Qui amat animam suam,perdet eam.* Animam in hoc loco vitam præsentẽ appellat, siue delectationem huius vitæ, sicut & alias dicit: Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis. Pastor ecclesiæ ouibus suis debet impendere exteriora bona, id est,victum, & vestitũ,deinde, si necesse sit, etiam ipsam animam ponere, sicut ipse dominus egit.

Quod

Quod dicit:*Qui amat animam suam,perdet eam.* Duplicem habet intellectũ,id est, si amas, perde, quia non debes mori timere pro Christo, si velis vitam tenere cũ eo. Vel aliter, *Qui amat animã suam, perdet eam*, hoc est, noli amare plus iusto in pæsenti seculo,ne perdas in futuro, sicut fecerũt multi,quos apostatas legimus nominatos. *Et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam.* Hęc & his similia adimplẽtes sancti Dei,videlicet maluerunt hanc vitam præsentem amittere, quam Christum negare.Possunt occidi,sed non possunt flecti in cælestibus à domino, lucidissimos accipiũt trophæos martyrij,& nõ tam victores,quam Psal.138. amici Dei vocari dicente propheta.Nimis honorati sunt amici tui, Deus nimis confortatus est principatus eorum. Constitues eos principes super omnem terram. Attamen vide,ne tibi subrepat,quatenus teipsum interimas.Propterea quòd dicitur odisse animam tuam in hoc mũdo,volunt quidam maligni,& in seipsis crudeliores homicidæ,flammis se mittunt,aquis præfocant,præcipitio collidunt,& imitantes patrẽ suum diabolum, qui de supernis lapsus est, non habens autorem criminis. Quod fieri non debere, satis docet nos Ioan.21. saluator cum dicit Petro: Cum senueris, alius te cinget,& feret quò non vis. Vbi certissimè elucidat,qui vestigia Christi sequitur,non à seipso,sed ab alio debere occidi, velut occisi sunt apostoli, & apostolici viri. Necesse est vnicuique vt magis eligat dilecto Deo, mori carne, quam viuens offendat timore. *Si quis mihi ministrat, me sequatur.* Sequi est imitari.Sequimur Christum,quando eius sermones tota cordis intentione perficimus. Baptizatus,vt baptismi gratiã nobis conferret,iuxta quod Paul. ait: Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis. Cum dicit: *Si quis mihi ministrat,me sequatur*, tale est quod dicit: Vias ambulat meas non suas. Qui tunc verè Christo ministramus, si non nostra quæramus, sed ea, quæ sunt Iesu Christi secundum illud apostoli. Qui se dicit in Christo manere, debet sicut ipse ambulauit,& ipse ambulare. Nam cum esurienti das panem,ex meo debes facere, non è iactantia, ne dicatur tibi in iudicio. Recepisti mercedem tuam, id est, gloriam quæsisti. Non aliud ibi quæras nisi bonum opus, & nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua.Hi tales audituri sunt à domino. Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis, & nec tantũmodo quę ad me pertinent corporaliter,sed omnia opera bona propter Christum facias cognoscens, quia Christus pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustis, vt nos offerret Deo. *Et vbi sum ego, illic & minister meus erit.* Dominus Iesus Christus,Deus & homo est.Deus per æternam sapientiam,homo per humanitatem assumptã. Ideo vnus,idémque omnia donans cum patre,dicit:Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra, quam possessionem suis promittit fidelibus & conueniẽter, quia qui ministrat Christo, debet gloriari cum illo. Ergo quanta sit remuneratio, quis fructus, quæ retributio sequẽtia præmonstrant. *Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus, qui est in cælis.* Isto honore ditabuntur, qui Christo ministrant,de quo discipulis ait: Sedebitis super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. Nam quem maiorem accipere poterit honorem ille, qui per gratiã adoptiuus est filius,nisi vt sit vbi est per naturam filius Dei, non per æqualitatem, sed per coniũctionem deitatis, dicente Euang. Quotquot crediderunt in eum,dedit eis potestatem filios Dei fieri, Amen.

THEOPHYLACTI EPIscopi *Bulgar. superioris Euan. expositio.*

COnsultabant autem principes sacerdotum, vt & Lazarum, &c. Pharisæi autẽ tam inhumani erãt, vt non solum Iesum, sed & Lazarum occidere cuperent, eo quòd multis author salutis fieret; & miraculo suo ad fidem simpliciores adduceret. Ita apud illos crimen erat, si cui bene fieret: immo hoc male habebat eos, quòd, instante die festo, omnes ad Bethaniam currerent, fierentque auditores miraculi, & spectatores eius, qui resurrexerat. *Postero die turba multa, quæ venerat ad diem festum, &c.* Quum secessisset paululum in solitudinem dominus, vt restingueret furorem homicidarum,iterum libere accedit, & iterũ comparet. Instabat enim nunc tempus passionis, & non vltra oportebat eum latere, sed dare se pro salute mundi. Vide autem cõsequentiam passionis. Suscitauit Lazarũ, miraculo hoc maximo omnium ad finem reseruato: ea propter multi cõfluebant, & credebant: credentibus multis maior nascebatur inuidia: inuidiam autem secutæ sunt insidiæ, & mors, dicit enim, *Quum audissent turbæ, quòd veniret Iesus*, occurrerunt ei cum gloria, propter miraculum Lazari maiorem illi impendentes honorem, quam homini puro debeatur. Non enim vltra vt prophetã habebãt illum. Quem enim prophetarum sic venerati sunt olim vnquam? Vnde & dicebãt, *Hosanna benedictus qui venit in nomine domini.* Ex his autem verbis colligimus primũ quidem, quòd Deus sit. *Nam hos anna* interpretatur, salua obsecro: sicut & in centesimoseptimo Psalmo à lxx. in Græcum versum est; vbi Hebraice habet, Hos anna. Græcè dicitur, O domine, salua obsecro, Saluare obsecro. Saluare autem solius Dei est, & ad ipsum dictum est, Salua nos, domine Deus noster. Et ex omnibus locis collegerit quis,quòd salutẽ soli Deo scriptura tribuat. Igitur primum quidem hoc ostendunt, quod dicta Dauid de Christo, doceant quòd Deus sit, deinde quod & proprie Deus. Nam, *qui venit*, inquit,non qui ducitur.nam hoc seruitutis est,illud autem potestatis. Dicendo vero, *in nomine domini*, istud ipsum docet, quod ipse verus sit Deus, non enim dicit eum venisse nomine serui,sed domini. Et insuper asserunt, quòd non sit aduersarius Deo, sed in nomine patris venerit, sicut & ipse dominus inquit, Ego veni in nomine patris mei:alius autem veniet in nomine suo. Porro regem Israel appellauerunt eum, fortassis sensibile Ioan.5. quoddam regnũ imaginantes. expectabant enim vt surgeret rex maior supra quàm fert humanã natura,qui liberaret eos à Romanorum imperio. *Nactus autem Iesus asellam, sedit super eam, &c.* Quomodo alii quidem Euangelistæ dominum dicunt ad discipulos dixisse, Soluite, & adducite mihi: Iohannes autem hic nihil tale dicit, sed tantum inquit; *Nactus Iesus asellam* & cur hoc? Nunquid inter se dissident? Cæterum, quod illi dixerũt fusius, hic quodam compendio dixit. asellã enim à discipulis & adductam inuenit, & sedit super eam, & propterea etiam prophetiam impleuit Zachariæ,

qui

qui dixit; *Ne timeas, filia Sion, ecce rex tuus venit tibi sedens super pullum asinæ.* Quia enim vt in plurimum reges Hierusalem iniusti, & auari fuerunt, dicit propheta, *Ne timeas, Sion*, nam rex de quo prædico tibi, nō talis est, sed mitis, & modestus, & nullam præ se ferens arrogantiam: idque ostenditur ex eo quòd insidens asino, veniat. Non enim exercitum post se trahens ingressus est, sed asino vectus. Erat & futuri symbolum, quod ipse sederit super asina. Immundū enim animal hoc in lege, symbolum erat immundi Gētilium populi, super quo insedit Dei verbum Iesus, subiiciens indomitum, & ineruditum illum quasi pullum, nouum dico populum: & adduxit in Hierusalem veram, quū factus esset subditus ei. An nō & eos, qui ex Gētibus, congregauit in cœlum dominus, factos sibi in populum, & obediētes eius prædicationi? Declarabant autem & palmæ, quod fortis quidam, & quod victor fuerit mortis, resuscitato Lazaro. Palma enim in certaminibus datur victoribus. Fortassis autem significabant eum, qui laudabatur, cœlestem esse, & è summis venisse. Sola enim aliarum arborum erigit se in ipsum cœlum, vt sic dicam. In summitate autem folia habet, alba germina in folio ferens. Porro in trunco, & mediis vsque ad fastigiū aspera est, & vix ascensilis: in ramis autem virgas erectas promittens. Ita & qui ad cognitionem verbi, & filii Dei properat, asperam quidem illam inueniet, ambulās per labores virtutis. Veniens autem ad summitatem scientiæ, assequetur fulgidissimum lumē Theologiæ, & reuelationem inuisibilium, & ineffabilium, quasi candidissima palmarum germina. Cęterum admirare hic euangelistam quomodo non erubescat, sed inuulget primum Apostolorum ignorantiam. *Hæc enim*, inquit, *non cognouerunt discipuli eius primū, sed, quando Iesus glorificatus est.* Gloriam autem dicit ascensionem post crucem, & passionem. Tunc enim cognouerunt in aduentu spiritus, quòd de illo essent scripta. Nam fortassis sciuerunt quòd fuerint scripta: quod autem de Iesu, ignorauerunt: idque vtiliter, alioqui scandalizati fuissent, quum crucifigeretur, siquidem rex à scriptura annunciatus fuisset talia patiens. *Testabatur igitur turba quæ erat cum eo, &c.* Turba, inquit, quæ viderat miraculum de Lazaro, ideo & occurrerunt ei cū gloria hi, qui audierunt hoc factum signum, scilicet credentes. Neque enim, nisi credidissent, ita repente inde abiissent. Pharisæi autem dicentes, *Videtis quòd non proficitis quicquam*, non ex malitia hæc loquuntur, non enim fuerūt ex iis, qui mortē meditati erant Iesu, sed beneuoli quidem esse videntur, sed nondum libere loqui audentes, eo quòd nō audebant manifeste resistere iis, qui cōtra dominum sæuiebant: & per occasionem tentant reprimere illos. Quæ vestra vtilitas ex multis contra hominem hunc insidiis? Quantum enim insidiamini, tantum hic crescit, & augetur gloria eius. *Nam mundus*, hoc est, omnis multitudo, *post eum vadit*: atque ita, quia nihil efficitis, cessate ab in insidiis, vt nē frustra iniustitiam patretis. *Erant autem quidam Græci ex his qui ascenderant, &c.* Propter pulchritudinem templi, & ea, quæ de Iudæis dicebantur, multi etiam Græcorum ascenderunt adoraturi. Hi autē prope fuerūt, eo quòd & proselyti fiebant, hoc est, accesserunt ad Iudaismum. Igitur fama communicata de Iesu, accedunt ad Philippum, & rogauerunt eum, vt viderent Iesum, hoc est, petiuerunt. At ille (sed vide modestiam, & bonum ordinem) Andreæ dicit, tāquam ei, qui ante se erat; & ille non arrogat sibi suggestionem, non enim in authoritate erat, sed simul accipit & Philippum, & ita fideliter domino referunt. Tantus ordo, amórque mutuus inter eos erat. Quid igitur dominus? quum discipulis interdixisset, ne in viam gentium abirent, viderētque gentes se iam accedere (Græci enim qui volebant eum videre, omnino Gentiles erāt: Iudæos autem sciebat sibi insidiari) Tempus, inquit, nunc est ascendendi ad passionē, venit enim, inquit, hora crucis vt glorificetur filius hominis. Nā quid opus est Gēte, quę nos accedunt, non suscipere, & accurrere ad Iudæos, qui odiunt, & persequuntur? Igitur, quia ex Gentibus veniunt ad nos, nunc est tēpus, vt crucifigar. Igitur permittā Iudęis, vt insidiandi finem faciant, & permittam eis, vt crucifigant me, vt certē nullam habeant excusationē posthac, quum iuste reliquero eos, vt crucifixores, & interfectores meos, & contulero me ad gentes, quæ nunc venire incęperunt ad doctrinam meam. Nam valde iniustum est nihil dari Gentibus, quę verbum, ac salutem sitiunt: Iudæis autem, qui respuūt sibi data, & insidiantibus benefactori, luxum suppeditare. Insuper, ne scandalizentur discipuli, quòd, quando & gentes accedere incęperunt, tunc moriatur, dicit, quòd suum mori, fidem gentium magis aucturum sit. Nam, sicut granum frumenti, quum seminaueris, moritur & tunc multum fructum affert: ita vtique & mea mors magnum fructum in fide gentium apportat: & ita nullus scandalizetur, quòd adductio gentium per mortem meam prohibeatur, sed ab exemplo grani credat casum in morte mea, incrementum eorum, qui crediderint, allaturum. Nam, si hoc in grano fit, multo magis in me. Quum enim mortuus fuero, & resurrexero, multo magis ostendam virtutem meam: quum enim resurrexero, omnes credent mihi vt Deo. *Qui amat animam suam, perdet eam, &c. Si quis mihi ministrat, me sequatur: & vbi sum ego.* Quoniam prope erat passioni dominus, & sciebat discipulos mœrore plenos fore: ideo dicit, quòd vsque à Deo non oportet vos in mea morte mœrere, vt etiam vos quoque, nisi moriamini, nullum lucrum habebitis. Et in summa, omnis homo, qui præsentem vitam diligit, *& animā suam amat*, hoc est, sua desideria absurda facit, & permittit ei, quod non oportet, nec contemnit mortem, *perdit eam: qui autem odit illam*, hoc est, qui non concedit ei, neque ab illa flectitur, *custodit illam in vitam æternam.* Volens autem ostendere magnam auersationem, quæ habenda est erga cōcupiscentias animę, dixit, *qui odit.* Etenim non sustinemus, vt videamus faciem, vel audiamus vocem eorum, qui odio habentur. Igitur sic oportet esse affectos in absurdos animæ appetitus, vt extremo odio illos habeamus. Quod autē dicit; *qui odio habet animam suam in hoc mundo*, declarat temporalem rem esse. Nam, quia videtur crudele præceptū, & graue, mitigat illud per hoc, quod adiicit, *in mūdo hoc.* Non enim, inquit, in immensum tempus iubeo haberi odio animam, sed in hoc transitorio mundo aduersari eam, quæ tibi tam absurda imperat. subdit autem & lucrum, dicens; *In æternam vitam custodiet eam.* Odio quidem habes ad tempus, in secula autē seruas viuentem diuinā vitam. Quum autem adhortatur eos magis ad contemptū præsentis

sentis vitæ, & contra mortem animat, dicit; *Qui mihi ministrat, me sequatur*: ita promptus sit ad mortem, vt ego. Imitationem autem hic per opera dicit. Deinde & consolatio sequetur; *Vbi ego sum, & minister meus erit.* Vbi autem Christus? In cælis: & ita qui per mortem eum sequitur, & nō adhęserit. huic mundo, illic erit in cælis. Opponuntur enim inter se sursum, & deorsum. Qui diligit infra esse, sursum non erit: qui autem fugit, quæ infra sunt, & mundum, sursum, & in cælis erit. Nā, *si quis mihi ministrauerit*, inquit, *honorabit eum pater.* Non dixit, ego honorabo eum, sed pater: commendans per hoc, quòd verus filius sit. Pater enim honore prosequetur talem, vt ministrū veri filij. Præterea per hoc docet, quòd non sit contrarius Deo. Deus enim, & pater non cohonestaret eum, qui sibi aduersatur. Igitur ne amemus animam nostram, vt seruemus eam à periculis pro veritate, vt nolimus affligi pro bono: sed siquidem ministri Christi sumus, exponamus eam periculis pro veritate. Et erimus omnino, vbi nunc est Christus. Non de diuinis loquor dignitatibus, nam ille natura est Deus, sed in quibus humana natura ornari potest, vt ille Deus natura sit, nos Dei gratia, & adoptione. *Nunc anima mea turbata est, &c.* Quid est quod dicit? Videtur enim sibiipsi contraria loqui. Nam qui superius videtur admonere, vt exerceamur, & parati simus ad mortem, & odio habeamus animam, hic nunc turbatur, inquit, moriturus: quod non est exhortantis ad mortem, sed auertentis. At si recte cōsideraueris, inuenies, quòd turbari ipsum, adhortatio sit da contēptum mortis. Vt enim ne quis possit dicere, quod ipse extra humanas passiones constitutus, facile de morte philosophetur, & ipse extra pericula alios admoneat: ostēdit, quòd & ipse ab humanis proprietatibus tentatus sit, & nostræ naturæ fuerit particeps quātus absque peccato. Idcirco quāuis mœreat, & turbetur vt homo, qui natura vitæ amans est, non tamē mortē deuitat. Docet autem per hæc nos, vt nos etiam si turbemur, & mœreamus, non fugiamus mortem: quia & ego, inquit, quum turber (homo enim vere sum, & permitto naturæ vt sua ostendat) attamen non dico ad patrem, vt saluet me ex hora hac. Sed quid dico? *Illustra tuum nomen*, hoc est, probetur tibi vt ego suscipiam crucem, & periculū pro salute omniū. Vide autem, quòd gloriā Dei nominaui mori pro veritatem, ideo & pater, *Et illustraui*, inquit, *& iterum illustrabo.* Nam & miraculis, quæ ante crucem, quæ & in meo nomine perficiebas, illustraui: & iterum factis per te miraculis in ipsa cruce illustrabo, & post sepulturam, quum resuscitauero te, & spiritum misero, magis glorioſum & meum nomen, & te constituam. Sunt autem, qui intelligūt hoc dictum. *Nunc cor meum turbatum est*: non quòd dominus timeat mortem secundum humanam naturam, sed præuideat eiectionem generationis Iudæorum exasperatricis, & dolens, ac parcēs eis, turbatur propter eos, & misericors dolorem in se accipit. Neque enim dicam, quòd mortē timeat. Non enim ignorabat, quam ob causam ad nos profectus esset, sicut & ipse dicit; *Propter hoc veni in horam hanc.* Alioqui quomodo adhortatus fuisset alios, Ne timeatis eos, qui occidunt corpus? *Turba ergo quæ stabat, &c.* Plures, quum crassiores essent, & imperitiores, putauerunt tonitruum esse vocem, quamuis articulata vox esset, & cognoscibilis. Statim enim obliti erant verborum vocis, & solum eius sonum tenebant. Alij autem & verba vocis tenebant, quæ dicebat, *illustraui, & iterum illustrabo.* Non intelligēres autem quis verborum sensus, ab angelo dicta esse putabant, & ideo intellectu difficilia, vtpote ab angelo dicta. Iesus autem, *Non propter me*, inquit, *facta est hæc vox, sed propter vos.* Equidem nō opus habeo vt discam, quod illustrauerit pater, iterumque illustraturus sit nomen suum: vos autem opus habetis, vt discatis, quòd non sim aduersarius Deo, sed in gloriam nominis Dei. Nam, si per me nomen Dei illustrandum, quomodo sum aduersarius Dei? Propter vos igitur facta est vox, vt sciatis, quòd in gloriam sim Dei. Quamuis autē scire nō possitis, saltem interrogate, & discite, quod ignoratis. Dicendo autem; *Nunc est iudicium mundi huius*, videtur quidem superioribus male cohærere. Qualem enim consequentiam habet hoc ad illud, quod dictum est, *Et illustraui, & iterum illustrabo?* Omnino autem recte sequitur. Nam, quia superius dixerat pater, *Illustrabo*, ostendit nobis dominus modum illustrationis. Et quis ille? Vt eiiciatur quidem foras mundi dominus, & vincatur, iudicetur autem mūdus, hoc est, de eo vltio sumatur. Quod autem dicit, hunc sensum habet. Nūc iudicium, & vltio mundi fit. Quia enim diabolus mundum morti subiecit, peccato omnibus hominibus obnoxiis factis: ad me, inquit, quum venerit, & peccatum in me non inuenerit, morti autem ex æquo submiserit, condemnabitur à me, & sic ego vltionem de mundo sumam. Esto enim, quòd aliis mortem propter peccatum attulerit: in me quid tale videt quod in reliquis, vt occidat? Igitur mundi iudicium, hoc est vltio, nunc à me fit. quia enim ego occidam eum, qui omnes occidit, & me quoque insontem inuasit, vltor ero omnium, qui ab ipso occisi sunt, & eiicietur foras tyrannus, per mortem meam condemnatus. Nam eiicietur foras, metaphora est sumpta ab iis, qui in iudiciis comdemnantur, & à tribunali exiguntur. Vel & sic intelligas, *eiicietur foras*, hoc est, in æternas tenebras: sed & iterum erit extra potentiam hominum, & non vltra regnabit sicut prius in illis, & illorum animabus, ac mortali corpore. Sed omnes ego trahā ad me, quum exaltatus fuero in cruce. Nam omnes, etiam qui ex gentibus, ad fidem in me trahentur. Etenim quia ipsi nō possunt ad me venire, eo quod à tyranno detenti sunt, ego victo illo, & foras ejecto, & resectis neruis potentię eius contra homines, traham etiam, nolente illo. Id alio loco etiam rapinam nominauit. Nullus enim potest vasa mali diripere, nisi alliget fortem. Dicebat autem, Et, si exaltatus fuero, significans, qua morte esset moriturus, hoc est crucifigendus. Nam hoc significat altitudo crucis. *Respondit ei turba, Nos audiuimus ex lege, &c.* Existimantes reprehensuros se dominum, & confutaturos eum, quasi non esset verus Christus, dicūt; Si Christus quidem immortalis est, tu autem de te dicis, quòd sit exaltandus, quomodo igitur credemus te esse Christum? Hoc autem immerito dicebant. Nam scriptura, quam legem appellant, non solum resurrectionis, sed & passionis meminit. Etenim Esaias vtrunq; ponit, passionem quidem, & mortem, sic dicēs, Vt ouis ad occisionem ductus est. Resurrectionem autem dicendo, Et dominus voluit eum purificare à plaga, & ostendere

Matth. 20. Luc. 10.

Luc. 15.

Esa. 53.

Psal. 15. *Genes. 49.* dere ei lumen. Dauid quoque & mortis,& resurrectionis mentionem facit. Non derelinques inquit,animam meã in inferno. Et patriarcha quoque benedicens Iudam , de Christo prophetizat; Recubuit,& dormiuit vt leo,& sicut catulus leonis : quis excitabit eum ? Atque ita qui hic negabant passionem , & immortalitatem Christo tribuebant , maligna id mente faciebant. *Nos didicimus ex lege*, hoc est, scriptura (dicitur enim omnis scriptura,vt sæpe diximus,lex) *quòd Christus maneat in æternum.* Verisimile hoc didicistis. manet enim in æternum,& vt Deus manet etiam post resurrectionem, passionem autem eius non didicistis? Et quomodo vtraque ? Vt ostẽdimus iisdem scripturis. Quomodo igitur, dicunt, *tu dicis, quòd oporteat exaltari filium hominis*: Vides quòd multa & eorum, quę à domino obscure dicebantur,intelligebant, quemadmodum & exaltari intelligebant de cruce Dei, Igitur multa quidem sic intelligebant,sed voluntaria malitia ignorantiã prætexebant. Considera insuper & quid dicant; *Quomodo tu dicis,quòd oporteat exaltari filium hominis ? Quis est hic filius hominis ?* Malitia enim plenus est sermo illorum, quasi ita dicentium,Neque putes,quòd de te dicamus, & dicas quòd propter inimicitiam aduersarij tibi simus. Ecce enim neque scimus, de quo dicas, & quis sit filius hominis : attamen affirmamus veritatem , quòd quisquis ille est exaltandus , is non sit Christus : aut quomodo , quum scripturæ dicant Christum immortalem esse? Quid igitur dominus? Obturat illorum ora , & ostendit , quòd passio non prohibet,quin ipse maneat in æternũ. *Adhuc ad breue tempus*,inquit,*lux vobiscum est.* Lucem enim nominauit seipsum. Igitur sicut lux solaris non omnino aufertur , sed , quum occiderit , iterum exoritur, ita & mea mors non est corruptio, sed occasus,& trãslatio, & iterum exorior per resurrectionem, atq; ita nihil prohibet passio, quin æternus sim. Scripturæ autem testantur de Christo , quòd æternus sit. Ego igitur sum Christus, etiamsi passionem sustinuero. Lux enim sum; &, si occidero , iterum exoriar. *Vos* igitur *ambulate, quandiu lucem habetis*, hoc est,credite in me. Quale autem tẽpus hoc loco dicit? num hoc,quod ante, vel post crucem ? Vtrunque. Ambulate enim, inquit, & credite , & priusquam crucifigar , & post crucem. Hoc enim significat dicendo, *quandiu lucem habetis*, hoc est, quandiu potestis in me credere. Potestis autem & ante crucem, & postea credere in me,qui sum lux. Qui autẽ ambulat in incredulitate, nescit quo vadat. Omnia igitur,quæ Iudæi nunc faciunt, nesciunt quid faciant, sed in tenebris quidem ambulantes videntur rectam viam incedere.Omnino autem secus euenit,dum sabbata seruant,& circuncisionem. Sed nõ ita iis euenit,qui crediderunt. Omnia enim, quæ salutem continent , faciunt. Vmbram enim legis , & tenebrosa ænigmata effugerunt,& accesserunt ad lucem,quę occultabatur, & nunc refulsit,& facti sunt filij lucis,hoc est, Christi. Nam,vt dicit,*filij lucis fiatis*,hoc est,mei filij. *Ioan. 1.* Tametsi in exordio euangelista quosdam ex Deo natos dicat , hoc autem loco lucis filios nominat, hoc est, Christi. Itaque confundãtur Arius,& Eunomius. Vna enim operatio patris,& filij etiam hoc loco indicatur. *Hac loquutus est Iesus, ac digressus abscondit se ab eis.* Quare occultatus est ab eis ? Non enim nunc lapides tulerunt contra eum , neq; blasphemauerunt sicut prius.igitur quare occultatus est: Ingrediens corda eorum, videbat indignationem cordium ferocium,quamuis nihil loquerentur.Itaque abscondit se,mitigans illorum inuidiam. Nam quod inuiderint , & voluntaria malitia non crediderint, insinuat Euangelista. Quum autem ipse tanta fecisset signa,nõ crediderunt in eum.Omnino non paruæ malitiæ opus , tantis signis non credere, Tanta enim signa,inquit,quę prætermittit Euangelista. Abscondit igitur se Iesus , inuidiam illorum mitigãs, interimq; eis tempus dat,& ocium, vt per quietem de sermonibus , & operibus eius considerare queant. Ita enim , siquidem voluissent,peruenire ad cognitionem deitatis illius potuissent. Quamuis enim incredulitatem illorum prænosset:attamen omnia, quæ ad se attinebant, faciebat,& secedit, vt dictum est,dato eis tempore dignoscendi,

INCERTI CVIVSDAM *sub nomine Eusebij Emisseni eiusdem Euangelij expositio.*

STulti Iudęi eum occidere volebant,quem nuper dominus suscitauerat,ac si iterum eum resuscitare non posset. *In crastinum autem turba multa quæ venerat ad diem festum,cùm audisset quia venit Iesus Ierosolymam, acceperunt ramos palmarum , & processerunt obuiam ei.* Rami palmarum victoriam significant , quam dominus illis diebus de hoste triumphans suscepturus erat. Palma enim in scripturis sæpissimè pro victoria ponitur. *Et clamabant, Osanna , benedictus , qui venit in nomine domini rex Israel.* Osanna interiectio est , nihílque aliud significat, nisi quendam populi affectum,congratulantis & Deum laudantis.Venit autem dominus in nomine domini, secundum quod ipse ait , Ego veni in nomine patris mei,& non recepistis me:alius veniet in nomine suo, & illum accipietis. *Et inuenit Iesus asellum , & sedit super eum : sicut scriptum est, Noli timere,filia Sion, ecce rex tuus venit, sedens super pullum asinæ.* Hæc autem in Mattheo exposuimus.De hac enim asina & pullo Iacob patriarcha loquitur,dicens, Iuda te laudabunt fratres tui, manus tua in ceruicibus inimicorum tuorum : catulus leonis Iuda : ad prædam,fili mi,ascendisti : accubuisti vt leo, & quasi leæna:quis suscitabit eum? Et paulò pòst:Ligans ad vineam pullum suum,& ad vitem ô fili mi asinam suam. Hæc enim asina, Synagoga est , quæ alio nomine vinea nuncupatur : pullus verò, populus gentium indomitus & lasciuus,vitis autem Christus:qui ait,Ego sum vitis vera.Ligauit igitur ad vineam pullum suum,quia Gentilem populum synagogæ cõiunxit, vt fieret vnum ouile & vnus pastor. Sed quia prius secundum quandam partem synagogam sibi coniunxerat, asinam quoque ligauit ad vitem. Per se enim synagogam , & per synagogam nos prædicauit , & prædicando nos synagogæ sibíque ligauit. Sequitur : *Hæc non cognouerunt discipuli eius primum: sed quando glorificatus est Iesus, tunc recordati sunt, quia hæc scripta erant de eo, & hæc fecerunt ei.* Quid hæc significarent , non cognouerũt discipuli eius primùm, sed quando glorificatus est, id est , postquam eorum sensus aperuit,vt scripturas intelligerẽt, *tunc recordati sunt , quia hæc scripta erant de eo , & hæc fecerunt ei* : non alio modo nisi eo quo antè per pro-

phetam

phetam fuerant prænunciata de eo. *Testimonium ergo perhibebat turba, quæ erat cum eo, quando Lazarum vocauit de monumento, & suscitauit eum à mortuis. Propterea & obuiam ei venit turba , quia audierant eum fecisse hoc signum.* Miraculis igitur trahebantur , qui verbis non mouebantur. *Pharisæi ergo dixerunt inter se,& ad semetipsos, Videtis quia nihil proficimus? ecce mundus totus post eum vadit*; cuius nomen delere cogitauimus. Quæ sunt enim istæ voces, quę in eius gloria resonant? Quid est, *Osanna filio Dauid*? quid est quod populus dicit, *Benedictus qui venit in nomine domini*? Proximum est, vt rex ab omni populo constituatur , & Romanis venientibus locus iste funditus destruatur. *Erant autem Gentiles quidam ex his,qui ascenderent,vt adorarent in die festo.* De talibus enim fuit Centurio , de quo ipse dominus ait, Amen dico vobis,non inueni tantam fidem in Israel. *Hi ergo accesserunt ad Philippum, qui erat à Bethsaida Galilææ , & rogabant eum, dicentes : Domine, volumus Iesum videre.* Et Iudæi,& Gentiles quærunt Iesum:Iudæi,vt perdant: Gentiles,vt credant. *Venit Philippus, & dicit Andreæ : Andreas rursum & Philippus dixerunt Iesu. Iesus autem respondit eis,dicens, Venit hora, vt clarificetur filius hominis.* Modò (inquit) occidetur filius hominis , modò cum iniquis reputabitur, modò sol iustitiæ obscurabitur : sed venit hora post hæc,vt clarificetur,& non tantùm ab his,sed à cunctis gentibus adoretur. Hoc autem factum est post Christi resurrectionem,vbique Apostolis prædicantibus,& Christi nomen in signis,& miraculis declarantibus. *Amen amen dico vobis, nisi granum frumenti cadẽs in terra mortuum fuerit, ipsum solum manet : si autem mortuum fuerit, multum fructum affert.* Hoc est enim illud granum frumenti,quod virgo, & inarata terra produxit : & de quo Psalmista ait , Veritas de terra orta est , & iustitia de cœlo prospexit. Etenim dominus dabit benignitatem, & terra nostra dabit fructum suum. Huius autem grani immensa multiplicatione , omnia ecclesiæ horrea repleta sunt. De hoc frumenti grano ille panis conficitur , de quo ipse dominus ait , Ego sum panis viuus , qui de cœlo descendi. Constat autem hoc & ad literam verum esse , quod frumenti granum , si in arca seruetur , non crescit : si autem seminetur , si in terra soluatur , & moriatur , multum fructum affert. *Qui amat animam suam , perdet eam : & qui odit animam suam in hoc mundo , in vitam æternam custodit eam.* Hoc enim non dixisset , si animas nostras & bene,& malè odisse non possemus.Ipse enim exponit quid sit malè amare,& ipse exponit , quid sit bene odisse.Malè enim animam suam amat in hoc mundo,qui propter hunc mundum, & propter hanc vitam præsentem,eam amat. Iste enim perdet eam:qui sic amãdo,æternæ morti, & perditioni tradet eam.Qui enim bene amat animam suam, sic eam amat, vt in æternum viuat, non vt breui tempore in delitiis viuat. Vnde & in vitam æternam eam custodit, qui sic in hoc mũdo animam suam odit. Ille animam suam & vitã suam odisse videtur , qui mori non timet, qui ieiuniis, & vigiliis,qui paupertate & nuditate,aliisque similibus eam affligit. Ille denique , qui sic amat animam suam, vt eam, si necesse sit , pro Christi fide ponere nolit, perdet eam. Qui verò sic odit, vt eam in tali necessitate ponere non recuset , in vitam æternam custodit eam. *Si quis mihi ministrat, me sequatur*: vt, sicut ego pro ipso, ita & ipse (si necesse sit) pro me moriatur. Sequi enim, imitari est. Ministrat enim domino non solùm episcopi, & sacerdotes , cæterique illius ordinis, verùm etiam, qui facit eleemosynas, vestit nudos, visitat infirmos, aliaque his similia misericordiæ, & pietatis opera facit, domino ministrat. Vnde & ipse quoque dominus ait , Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis: ostendens eos ministrare sibi, qui ipsius membris ministrant. Sed quid eis sibi ministrasse proderit ? Sequitur : *Et vbi sum ego, illic & minister meus erit.* Dicis fortasse, non hoc mihi sufficit. Audi quod sequitur : *Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus.* Magnus honor, magna gratia, immensæ diuitiæ. Beatus ille, quem dominus honorificabit. Ille enim fruetur illis bonis , quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se. Denique qui ibi erit, vbi ipse est, quid melius vnquam habere potest ? Hoc enim Psalmista desiderans, ait, Beati qui habitant in domo tua, domine : in secula seculorum laudabunt te. Itemque, Vnam petij à domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo domini omnibus diebus vitæ meæ. Et apostolus, Cupio, inquit, dissolui, & esse cum Christo. Sequitur : *Nunc anima mea turbata est : & quid dicam? Pater, saluum me fac ex hac hora. Sed propterea veni in hanc horam. Pater glorifica nomen tuum.* Dixit superius, *Venit hora vt clarificetur filius hominis* : nunc autem dicit quòd anima eius turbata est. Sed, vnde turbata, nisi quia ex ipsa sua clarificatione, multos vbique terrarum nõ solùm turbari, verùm etiam flagellari & occidi, cunctisque tormentorum generibus affligi videbat. Quis in eum credidisset, si clarificatus non fuisset? Nisi enim à mortuis resurrexisset , cælos ascendisset, tantaque fideles sui in ipsius nomine miracula fecissent, nemo in eũ credidisset : dicat ergo, *Nunc anima mea turbata est* : non meæ mortis timore, sed meorum fidelium cõpassione : homo enim sum, & humanis affectionibus moueor. Et quid dicam, cùm pro meo nomine fideles meos sic affligi & cruciari videam: *Pater, saluum me fac*: salua membra mea, salua & custodi fideles meos ex hac hora, ex hoc tempore meæ passionis, & illorum perturbationis. Simul enim & passio Christi & ecclesiæ persequutio cœpit: quia dum ipse capitur, Apostoli fugiunt, Petrus negat, & scandalum patiuntur omnes. Sed propterea veni in hanc horam, vt ex hora hac fideles mei saluentur, & meo sanguine mundentur. *Tunc verò, pater, clarifica nomen tuum*, vt me die tertia resurgẽte, clarũ & manifestum fiat, quòd tu pater , & ego filius vocor. Si enim cognouerint nomen tuum , cognoscent & nomen meum : quia pater sine filio esse non potest. *Venit ergo vox de cælo, dicens , Et clarificaui , & iterum clarificabo.* Clarificaui per miracula, & iterum clarificabo per resurrectionem , & ascensionem. Clarificaui paucis,clarificabo multis, & demum clarificabo omnibus. Pauci enim fuerunt illi , qui eum dicentem audierunt , Hic est filius meus dilectus. Multi verò sunt, qui Dei filiũ eum esse credunt. Sed hoc in iudicio plenius declarabitur : quando omnis lingua confitebitur , quia dominus Iesus Christus in gloria est Dei patris. *Turba ergo , quæ stabat , & audierat , dicebat tonitruum factum esse: alij dicebant, angelus ei loquutus est.* Illi igitur,& illi vocem audierunt,sed neque illi, neque alij eam intellexerunt. *Respondit Iesus, & dixit. Non*

propter me hæc vox venit, sed propter vos. Nulla enim tali colloquutione indigebat, qui patris voluntatem per omnia sciebat. Linguæ enim (vt ait apostolus) in signũ sunt non fidelibus, sed infidelibus. *Nunc iudicium est mũdi, nunc princeps mũdi huius eijcietur foras.* Hoc enim iudicio agitur, vt bonum à malo, & iustum ab iniusto discernatur. Ex eo igitur tempore mundus iudicari & iudicare cœpit, ex quo Christi doctrinam suscepit: quia tunc primùm veritatem à mendacio discernere nouit. Extunc princeps mundi huius, id est, diabolus rex, & dominus iniquorum eiectus est foras: non foras vtique de mundo, sed foras de populo baptismate mundo quem Christus suo sanguine lauit, & baptismatis aqua mundauit. *Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum.* Ille (inquit) foras eiectus, amittet principatum: ego autem exaltatus, ad meipsum omnia traham: omnia videlicet, quæ trahenda sunt. *Hoc autem dicebat* (ait euangelista) *significans qua morte erat moriturus. Respondit ei turba, Nos audiuimus ex lege, quia Christus manet in æternum: & quomodo tu dicis, Oportet exaltari filium hominis?* Quis est iste filius hominis? Videtur Iudæi hoc in loco intellexisse, quid hac tali exaltatione dominus significauit, dum eum intelligunt, qui sic exaltatur, non posse manere in æternum. *Dixit ergo eis Iesus, Adhuc modicum lumen in vobis est: ambulate, dum lucem habetis, vt non tenebræ vos comprehẽdant. Qui ambulat in tenebris, nescit quo vadit. Dum lucem habetis, credite in lucem, vt filij lucis sitis.* Adhuc (inquit) modicum lumen intelligentiæ in vobis est, dum nescitis, quis sit filius hominis. Illi enim soli illuminati sunt, qui eum cognoscunt, & qui eum esse credunt filium Dei, & filium hominis: ambulate, festinate, currite ad lucem, dum potestis, dum proxima est, dum eam videtis, & ante oculos eam habetis: vt non tenebræ erroris, & mortis vos comprehendant. Qui enim ambulat in tenebris ignorantiæ & erroris, nescit quo vadit. *Ego sum lux mundi: qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumẽ vitæ.* Ergo, dum lucem habetis, credite in lucem, vt filij lucis sitis. *Hæc loquutus est Iesus, & abijt, & abscondit se ab eis.* Et hoc quidem significatio est. Ideo enim dominus tunc ab eis se abscondit, quia vsque hodie ab eis nõ inuenitur. Quotidie enim in lege, & prophetis loquitur eis, & tamen non inuenitur ab eis: & hoc erat quod significabat, quando se abscondit ab eis.

EVTHYMII ZIGABONI
superioris Euang. expositio.

CONsultabant autem pontifices, vt & Lazarum interficerẽt, &c. Christum occidere quærebant, sumpto prætextu, quòd solueret sabbathum, & se Deo æqualem faceret, quoque multi in eum crederent. Lazarum verò quare? an quia reuixerat? quod ergo crimẽ est reuixisse? Itaque tota res est inuidia. Nam inuidebant nõ benefactori tantum, verùm etiam beneficio affectis: ideo quoque cæcum foras eiecerant, & Lazarum interficere
Psal.13. volebant: adeo erant non inuidi tãtum, sed & ve-
Isa.1. loces ad cædem. Propterea de eis quoque dicebat propheta; Manus eorum sanguine plenæ sunt. Mordebat etiam illos, quòd, instante festo, plurima turba illud relinqueret, & ad eum curreret. *Postero die turba multa, quæ venerat ad diem festum, quum audissent, quòd veniret Iesus Hierosolyma, &c.* Ne propter se Lazarum occideret, Hierosolyma venit: simul autem vt populus cum ramis sibi occurreret, & consternarentur insidiatores, possentque ad mentem sanam redire. Acceperunt autem ramos in signum victoriæ, his eum tãquam mortis victorem venerantes. *Et clamabant, Hosanna, benedictus qui venit in nomine domini rex Israel.* Hoc maxime Iudæos præfocabat, persuasam esse turbam quòd à Deo veniret. *Nactus autem Iesus asellum, sedit super illum.* Nactus est autem asellum, ab iis, quos miserat, discipulis adductum, quemadmodũ cæteri scripserunt euangelistæ. Illi verò omnia, quæ de Lazaro erant, quæque sequuntur vsque ad asinam, & pullũ prætermiserunt, quem admodum & alia multa, tum miracula, tum dogmata: siue omnino obliti, siue potius diuiniori aliqua dispensatione, vt haberet & hic post ipsos quæ propria scriberet in euangelij confirmationem. His ergo relictis, dicunt, Matthæus quidem, quòd, vbi appropinquassent Hierosolymis, venissentque Bethphage ad montem Oliuarũ, tunc Iesus misit duos *Matth.* discipulos, &c. Marcus verò, Dum appropinquãt Hierosolymis ad Bethphage, & Bethaniam iuxta montem Oliuarum, mittit duos è discipulis suis. *Luc.19.* Similiter autem & Lucas. Apparet ergo, quòd egressus à domo Lazari, quum adhuc Bethaniæ esset, misit discipulos, duxerúntque asinam & pullum. Ideo cæteri quidẽ euangelistæ, tanquam simpliciter procedẽte versus Hierosolyma Christo, narrant: non interrumpentes sermonem itineris versus Hierosolyma, per eam quæ de Lazaro esset, mentionem. Ioannes verò, quæ silentio præterita erant, latius scripsit, de pullo autem, ac sequenti itinere compendiosius, quòd iam conscripta essent. Hoc autem etiam cõsiderare oportet, quòd ij, qui palmarum ramos gestabant, exierunt obuiam, qui verò ramorum multitudinem ab arboribus cædebant, ac sternebãt in via, postquã occurrissent cædebãt, de quibus Matthæus, & Marcus dixerunt. *Noli timere, filia Sion, ecce rex tuus venit sedens super pullum asinæ. Noli timere,* nam *Matth.* mansuetus est, & non sicut multi, qui tibi dominati sunt, minax, & iustus, ac tyrannus. Quod si Ioannes nomen Mansuetus omisit, ne admireris: *Ex cum* frequenter enim dictiones aliquas veteris testa- *sententia* menti relinquunt, aut quasi memoriæ non oc- *lum non* currentes, aut quasi per ea, quę sequuntur, declara- *lapsus in* tas. Nã, quum super pullum sedeat asinæ, man- *gelistarũ* suetus vtique est, ac modestus. Sed & Sedens, ac *legi tam* Ascendens, idem significant, quum per eandem *scripturis* dictionem Hebraicam significentur. Rursúmque *admittit.* pullus asinę asinus est, & pullus filius subiugalis. *Hæc autem discipuli eius prima non cognouerunt. Hæc,* puta talia prophetica dicta, non cognouerunt ante crucem, quòd de eo prædicta fuissent. *Sed postquam glorificatus est Iesus, tunc recordati sunt, &c.* Postquam glorificatus est per crucem, & resurrectionem: tunc per spiritus sancti descensionem recordati sunt, quod hæc prophetica omnia propter eum scripta essent siue de eo, & quod hęc omnia, quæ scripta sunt, fecerãt ei Iudæi. *Testimonium igitur perhibebat ei turba, quæ erat cum eo, quando Lazarum vocauit de monumento, &c.* Testimonium perhibebat de signo, quod circa Lazarum ediderat. *Propterea etiam obuiam venit ei turba, qui audierat eum hoc edidisse signum.* Turba quidẽm eorum, qui tunc crediderant, testimonium perhibebat: turba vera eorum,

eorum, qui audierant, obuiam ei cum illis processit. *Videtis, quòd nihil proficitis? ecce mũdus post eum abijt.* Mundum dicunt multitudinem. *Post eum abijt,* hoc est, sequitur eũ. Si igitur per Pharisæos intelligas insidiatores, sibiipsis indignãtur, quòd præ segnitie nihil proficiant: si vero eos, qui crediderant, sed fidem propter aliorum timorem occultabãt, indignantur apud se insidiatoribus, quòd frustra laborarent, nihilque proficerent. *Erant autem quidam Græci ex ijs, qui ascenderant ad adorandum in die festo.* Multi siquidem Græci cultum amantes Iudæorum, & cupientes fieri proselyti ascendebant, & adorabant in festo. *Domine, volumus Iesum videre.* Quum de eius fama audissent, cupiũt eum videre. *Venit Philippus, & dicit Andreæ.* De Græcis istis, tanquam maiori. *Iesus vero respondit eis. Venit tempus vt glorificetur filius hominis.* Quia tunc futurum erat, vt morcretur, quum Iudæi de eius morte sententiam tulissent, Gentes vero ad eum accedere cœpissent. Nunc autem & hoc, & illud factum est: nã & dicti Græci è Gentibus erant. Ait; Venit tempus vt moriar: siquidem post mortem ac resurrectionem glorificandus erat in omnibus Gentibus prædicato euangelio in vniuerso mundo. Quúmque extinxisse sibi visi sunt Iudæi eius gloriam, tunc in vniuerso orbe magis resplenduit. Quia ergo Iudæi cum deliberatione sententiam de eius morte tulerant, indignum erat Dei iustitia vt diutius apud incurabiles permaneret, eósque, qui ad sanationem parati erãt despiceret. Et quare tũc ad Gentes non transiuit? Vt omnem Iudæorum de perfidia responsionem circunclueret: non solũ enim ipse non transiuit, sed nec discipulos in viã Gentium abire permisit, passúsque ab ingratis innumera, non reliquit illos: docens, sanans, ac modis omnibus beneficia præstans, donec illum occiderunt. *Amen amen dico vobis nisi granum frumenti decidens in terram mortuum fuerit, &c.* Discipulos consolatur ostendens per exemplum, quòd vtile sit, ac necessarium vt ipse moriatur: nam in modum tritici mors eius multos adferet fructus, erítque fertilis, ac vtilis. Propter prædictam enim causam post mortem suam discipulos suos missurus erat in omnes gentes, vt iam mors eius vita esset Gentium. Mortem autem tritici intellige mihi corruptionem ipsius. Deinde illos quoque accendit, vt mortem despiciãt, nec in propositis periculis retinendæ vitæ cupidi sint, supra fidẽ, quæ in ipsum est. *Qui amat animam suam, perdet eam.* Qui tempore martyrij vitæ retinendæ cupidus est, obsequens animæ suæ, pluſquam oporteat, amans eam male
Eccles.8. cõcupiscentem: Ne gradiaris, ait, in concupiscentiis animæ tuæ. Qui amat eã supra Deũ, perdet eã in futuro seculo, hoc est, in suppliciũ coniiciet, vt qui fidem prodiderit. *Et qui odit animam suam in hoc mũdo, &c.* Qui contrariũ facit, hoc est, qui retinendæ vitæ non nimis cupidus est, &c. Similia quoque dixit apud Matthæum, & aliis in locis. *Si quis mihi ministrauerit, me sequatur. Me sequatur,* per imi-
Matth.10. tationem, hoc est, si quis meus voluerit esse discipulus, me imitetur. Quemadmodum enim necesse est ministrum sequi dominum, ita quoque discipulum oportet sequi præceptorem. *Et vbi sum ego, ibi & minister meus erit.* Aut idem rursum protestans dicit, aut postquam de præsenti malorum tolerantia dixit, de futura etiam addidit fruitione, Qui me sequitur, in cælum conscender. *Et si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater.* Glorificabit eum, tanquam ministrum legitimi filij sui. Hoc autem dixit, quoniam adhuc patrem esse maiorem eo putabãt. Ne quis autem dicat, quòd facile de morte philosophatur, vt qui extra humanam sit imbecillitatem, ostendit quod & ipse tanquam homo indutus est naturæ infirmitate, ideo primò naturæ concedit, vt quòd ipsum est, patiatur, deinde seipsum ad tolerantiam confortat, propter id, quod necessarium est ab vtile. Vide enim quid dicat. *Nunc anima mea turbata est.* Humano modo commota, angore trepidat propter instantem mortem. *Et quid dicam?* Hæret præ timore. *Pater seruа me ex hac hora.* Libera me ex hoc terribili, ac funesto tempore. Postquam hæc vt homo dixit, humana formidine circũdatus, seipsum refocillat, ac confortat dicens; *Sed propterea veni in horam hanc.* Propterea seruatus sum in hoc tempus, vt nunc morerer: iam itaque viriliter ferre oportet. Relicta ergo nobis naturalis timoris mẽsura, ac fortitudinis monumento, rursus ait; *Pater, glorifica nomen tuum.* Quod apud cęlestes virtutes glorificatum est, glorifica etiam illud coram hominibus terram incolentibus, per ea, quæ in morte mea futura sunt signa: glorifica illud per gloriam nominis mei, siquidem mea gloria tua est. *Et glorificaui, & rursus glorificabo.* Glorificaui in iis, quæ facta sunt, signis: & rursus glorificabo in iis, quæ in morte tua fient. *Quum audisset ergo turba, quæ adstabat, dicebat tonitruum esse factum.* Qui vocem non intellexerant, sed sonum duntaxat eius perceperant. *Alij dicebant, Angelus ei loquutus est.* Qui vocem intellexerant. *Non propter me vox hæc facta est, sed propter vos.* Non propter me, vt discam, quod non scio. Nam omnia, quæ patris sunt, noui, sed propter vos, vt id discatis, de quo dubitatis, puta quòd à Deo sim: quomodo enim super me vox de cælo descẽdisset, nisi à Deo essem? quomodo præterea Deus nomen suum & glorificasset, & rursus glorificaturus esset per me? *Nunc iudicium est huius mundi.* Iam nunc hominum huius mundi vltio
Rom.3.5. sit per meam punitionem. Aliis siquidem omnibus hominibus mors, peccati pœna est. Nam omnes, inquit, peccauerũt, & per peccatum mors introiuit: mihi vero nequaquam, quia nunquam peccaui, quum ergo diabolus etiã mihi qui peccati expers semper permãsi, mortem intulit: nunc præsenti tempore irrogatæ mihi iniuriæ pœnas luit, quippe tyrannidis subuersionem: nam multa ipsa, siue punitio, mundi huius est vltio: præsens itaque repensio, contumeliæ, quam mihi intulit vltio est, & violentiæ aduersus primos generis propagatores, totúmque genus irrogatæ. *Nunc princeps mundi huius eijcietur foras.* Extra huiusmodi principatum, quẽ fraude acquisiuit. Nam, quia olim veterem Adam per ligni cibum è regno mundi eiecit: nouus nũc Adam ipsum per crucis lignum è mundi regno eiicit, progenitoris inobedientiam sua curans obedientia. *Et ego si exaltatus fuero à terra, omnes traham ad meipsum.* Si adactus fuero in crucem, omnes vndique, qui fidem susceperint, per eam traham ad meipsum. Et vere in cruce exaltatus, latronem primum attraxit, & centurionem, eósque, qui se cum illo seruabant, hinc cœpit attrahere. *Traham,* inquit, tanquam à tyranno detentos, ipso primum tyranno deiecto. Hanc autem attractionem alibi Raptum vocauit dicens; Quomodo potest quis ingredi in do-
Marc.3. mum fortis, ac vasa eius diripere, nisi primum
Sap.6.

alligauerit fortem, & tunc domum eius diripiit? Atqui superius dixit; Nemo potest venire ad me, nisi pater, qui misit me, traxerit eum: hic autem ait; *Omnes trahã ad meipsum*, non contraria significans, sed quæ patris sunt sibi concilians, ac communia omnia ostendens, & æqualitatem per talia demonstrans. *Hoc autem dicebat, significans quã morte esset moriturus.* *Hoc*: Quid nã? *Si exaltatus fuero*, siquidé exaltationẽ in cruce innuebat. *Nos audiuimus ex lege, quòd Christus maneat in æternũ, &c.* Etiam hic Legem, simpliciter diuinam appellãt scripturam, Nã frequẽtibus eius in locis immortalitas diuinitatis Christi significatur: quemadmodũ etiam mortalitas humanitatis eius, & maxime in Psalmis Dauidicis. Et vide dolosum eorum conatum: quum enim superius de morte disputantem audissent ac dicentem; Oportet exaltari filium hominis (quamquam hoc euangelista nõ addiderit, siquidé variis in locis hoc eis loquutus est) quum etiam nunc addiderit; Si exaltatus fuero: intellexerunt quòd exaltationem diceret mortem: licet non de ea, quæ per crucem fieret, conciperent: & hinc sperabant conuinci posse ipsum non esse Christum: tanquam dicentes; Nos audiuimus ex scriptura, quòd Christus non moriatur: & quomodo tu dicis, quòd ipsum mori oporteat? Deinde ne hoc de eo dicere videãtur, aiũt; *Quis est iste filius hominis?* Etenim, si Christus est, non moritur: quòd si moritur, non est Christus. Atqui, ô dementes, debilis est ratio vestra: nam & hoc, & illud verum est: immortalis quidem est diuinitate, mortalis autem humanitate. Sed Christus nunc non docuit, quomodo immortalis esset, sed quomodo mortalis: sciens eos non suscepturos de sua immortalitate sermonem. Considera nanque, quòd quum etiam vocẽ quæ de cælo venerat audissent, ac dixissẽt; Angelus ei loquutus est, adhuc tamen malignãtur, ideo simpliciter eos admoneт. *Adhuc modico tempore lux vobiscum est, ambulate donec lucem habetis, &c.* Lucem dicit seipsum. Nam & in præcedentibus dicebat; Ego sum lux mundi; qui sequitur me non ambulat in tenebris. Modicum autem tempus id dicit, quod ad mortem vsque deerat. Præ humanitate ergo, ac benignitate protestatur, & admonet illos, vt in luce ambulẽt, hoc est, sequantur eum cum lumine præeũtem, viámque commonstrantem, & eius credant sermonibus. Per tenebras vero errorem intelligo, quo eos seduxerunt illorum pontifices, postquam Christum interfecerũt, affirmãtes, quòd seductor fuisset. Intelliguntur quoque simpliciter Tenebræ, error Iudæorum, qui corporalem cultum seruantes arbitrabantur se Deo placere, ac saluos fieri. Atqui hæ tenebræ iam illos habebant: sed ait; *Non vos comprehendunt*, id est, ne vsque ad finem dominentur vobis. *Et qui ambulat in tenebris, nescit quo vadat.* Errat, offendit, præcipitatur. *Donec lucem habetis, credite in lucem.* Sermonem explanauit. *Vt filij lucis sitis.* In primordiis quoque euangelij dixit hic euangelista; Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri credentibus in nomen eius. Sed ibi quidem intelligimus quòd filij fiant patris: hic autem quòd filij ipsius filij: vt discas, quòd vna sit patris, & filij operatio, & amborum omnia esse communia. *Hæc loquutus est Iesus, ac digressus abscondit se ab eis.* Sciebat nanque iram illorum turbatam esse, ac irritatam: ideo abscondit se, ne amplius inflammaretur, sed magis eius secessione sedaretur.

Psal.109. & 116. Iesa.40. *Sup.8.* *Sup.1.*

DOMINIC. PALMAR.

MATTH. 21.

ET cum [a] appropinquasset Ierosolymis & venissent [b] Bethphage ad [c] montem Oliueti: [d] tũc Iesus misit [e] duos discipulos, dicens eis: [f] Ite in castellum quod contra vos est, & statim inuenietis [g] asinam alligatam, & pullum cum ea: [h] soluite, & adducite mihi. Et si quis vobis aliquid [i] dixerit, [k] dicite quia [l] dominus his opus habet: & confestim dimittet [m] eos. Hoc autem factum est, vt adimpleretur quod dictum est per [n] prophetam, dicentem: [o] Dicite filiæ Sion: [p] Ecce rex tuus venit tibi [q] mansuetus, [r] sedens super [s] asinam, & pullũ [t] filium subiugalis. [v] Euntes autem discipuli [x] fecerunt sicut præcepit illis Iesus. Et adduxerunt

a Salute datã credentibus, ingredi cupit pacis vrbem, & visionis Dei. b Domus Buccæ interpretatur.
c Mons Oliueti significat ecclesiam vel celsitudinem dominicæ dilectionis. d Quando misericordiæ recordatus est. e Duos prædicatorum ordines, alter in Gentes, alter in circuncisionem. ¶ Quia lucernam quam accendit non vult sub modio poni. f Penetrate Barbara & indocta mundi latera, quasi contrapositi castelli mœnia.
g Iudæos legis iugo domitos, sed tamen peccatis irretitos.
h A peccatis. ¶ Quæcunque solueritis soluta erunt. i Obedientiam eorum denegare voluerit. k Non desistatis prædicando.
l Simpliciter omnium rerum, cui seruire debet omnis creatura. m Veri domini seruitio mancipandos.
n Zachariam. o Prædicatores.
p In spiritu videte, non oculis. q Vt ametur, non vt per potentiam timeatur. r Bene mansuetudo. s Non in curru, vel in equo superbiæ vel belli: sed in asina pacis, quia in humilibus & quietis requiescit. t Quia exemplo Iudæorum Gentilis populus credidit.
v Christi virtus, qui cor illius domini ad dandum animal parauit. x Ministerium apostolorum.

y Nota fidem & mores.
z Non ad literam super vtrunque sedit, sed in præcordiis vtriusque populi. a Id est Iudæi. b Id est, simplicibus in exemplum viuendi proponunt. ¶ Id est, legis mandata sternunt. c Vt illa so pede pulius incederet. ¶ Fidem & mores.

adduxerunt asinam & pullum, & imposuerunt super eos, [y] vestimẽta sua: & eum desuper [z] sedere fecerunt. Plurima autem [a] turba [b] strauerunt [c] vestimenta sua
d Primitiui patres, & eorum sequaces, cum magno affectu fatebantur, quia salus ascribenda est homini à verbo Dei assumpta.
e Vel secundum Hieronymum osi interiectio, anna salua, id est, ô domine saluą.
in via. Alij autem cædebant ramos de arboribus, & sternebant in via. [d] Turbæ autem, quæ præcedebant & quæ sequebãtur, clamabant, dicentes: [e] Osanna fi-
f Salus. g Et tu à peccato immunis, qui prius in forma serui tandem apparituras es in gloria domini. h Vade & ipse: Veni in nomine patris mei. i Qui prius redimes ab inferis. ¶ Alias in altissimis.
lio [f] Dauid, [g] benedictus qui venit in [h] nomine domini, osanna in [i] excelsis.

GLOSSA ORDINARIA
in superius Euang.

ET cum appr. Hic prętermittit Matthæus ea quæ facta sunt antequam intraret Ierosolymam, quæ alij prolixius tractant. *Et cum ap.* Dominus spiritualiter Ierusalem appropinquauit, quando incarnatus, ecclesiam inquam est visio pacis, visitauit, quam per confessionem sibi reconciliauit. Betphage enim domus buccæ dicitur. *Betphage.* Betphage erat viculus sacerdotum in monte Oliueti, in cuius montis latere est ciuitas Bethania. Betphage, domus buccæ. Bethania, domus obedientiæ. Has dominus pergens Ierusalem sua præsentia sublimat, quia multos ante passionem docendo donis piæ confessionis & obedientiæ impleuit. Sitæ autem sunt illæ ciuitates in monte Oliuarum, id est, in Christo domino, à quo vnctio & lux omnibus venit: vnde: Non potest ciuitas abscondi super montem posita. *Ad montem, &c.* Ad sublimitatem minimæ respiciens, ἔλεος minima interpretatur. Olei natura lucis ministra est, & laborum & dolorum solamen, & excellit cæteris liquoribus. *Misit*, quia lucernam, quam accepit, nõ vult sub modio abscondi. *Duos di.* Duo propter scientiam veritatis & mundiciam operis, & sacramentum geminæ dilectionis prædicaturi. Quidam dicũt hos duos Petrum, & Philippum, qui primum Gentiles ad Christum adduxerunt, Philippus Samariam quam asinam interpretantur, Petrus Cornelium quasi Samariæ pullum. *Et pullum.* Pullus est populus gẽtium, cui nullus doctorum frenum correctionis imposuit, liber & lasciuus, qui & ipse vinculis peccatorum irretitus erat. Omnes enim peccauerunt, & egent gratia Dei. Alij de solo pullo: Matthæus qui Hebræis scribit, & de asina dicit, docens non desperari salutem Hebræis, si pœniteant. Marcus dicit pullum ante ianuam in biuio inuentum: Ianua Christus, extra quam populus gentium stabat ligatus: non in vna via fidei, sed in diuersis erroribus. *Dicite filiæ Sion.* Filia Sió, est Ierusalẽ sita in monte Sion. Mysticè: Ecclesia pertinens ad supernam Ierusalem quæ est mater omnium nostrum, cuius non minima pars tunc erat in populo Israel. *Rex.* Ne dicatis: Non habemus regem, nisi Cæsarẽ. *Tibi*, si credis: contra te: si non credis. *Super asinam & pull.* Non ad literam super vtrunque sedit. Sed in præcordiis vtriusque populi. Potuit dominus super vtrunque ascendere, descendens de vno, & ascendens super alium. *Et adduxerunt.* Sic & apostoli mundum virtute Christi à potestate diaboli soluerũt, & imposuerunt vestimenta super eum. Sed cætera turba, id est, Iudęi vestimenta, id est, legis mandata sternũt, quæ à christianis erãt cõculcanda, in via, id est, in Christo. *Super eos ve.* Vestes apostolorũ sunt præcepta diuina, & gratia spiritualis, quibus turpitudo carnis nostræ tegitur. His prius nudi populi, sed modo per apostolos ornati Christum habent sessorem. Minor turba non ponit vestes super asinam, sed in via, nec vbi offendat: quia sancti martyres carnẽ exuentes simplicioribus viam per exemplum suo sanguine parant. Moraliter. Item Iesus asellum insidens Ierusalem tendit: non solum quando cuiusque fidelis animam regens ad pacis intimæ visionem ducit, sed etiam cum sanctæ ecclesiæ vniuersaliter præsidet, & eam in supernæ pacis desiderium accendit. Multi sternũt vestimẽta sua in via, quia corpora sua domant, vt ei iter ad mentem parent, vel exempla bona sequentibus prębeant. *Ramos de. &c.* Ramos, vel frondes cædunt, quia verba, & sententias de libris patrum excerpẽrũt vel exempla. *Osanna.* Iero. Osi id est, salua saluifica. Anna interiectio deprecãtis, quasi salua obsecro. Osanna totum Hebraicum est, & significat quòd aduentus Christi salus mundi sit. vnde sequitur, Benedictus. Osanna, id est, salua. *In ex.* quia aduentus Christi non tantum hominum, sed totius mundi salus est, terrena coniungens cælestibus, vt in nomine Iesu omne genu flec. cælestibus terrena & infer. *In excel.* quia & angelorum salus quorum numerum implet.

Sup.5. *Act. 8. Ibidem 10.* *Rom.3.* *Marc.11.* *Ioan.19.* *Philip.2.*

CATENA AVREA
in idem Euang.

ET cum appropinquasset Hierosolymis & venisset Bethphage, &c. Remi. Narrauit superius Euãgelista Dominum egressum à Galilæa, & cœpisse ascendere Hierosolymam. Postquã ergo narrauit quid in via gesserit, in incœpta intẽtione perseuerans, dicit: *Et cum ap. Hieros. &c.* Betphage viculus fuit sacerdotum, situs in latere mõtis Oliueti, distans vno miliario à Hierusalem. Sacerdotes enim qui per certos dies in templo deseruiebant, completo officio vicis suæ, illic diuertebant ad manendum: similiter & illi qui accipiebant officium, illuc diuertebant: quia præceptum fuit in lege, vt nullus diebus sabbatorum plusquam mille passus incederet. Orig. Vnde & interpretatur Betphage, domus maxillarum, quoniam maxilla propria erat pars sabbatorum in lege. Sequitur: *Tunc Iesus, &c.* Chry. super Mat. Non dixit discipulis, dicatis: Dominus tuus his opus habet, vel Dominus vester, vt intelligant quia ipse sit solus Dominus, non solùm animalium, sed omniũ hominum.

nam & peccatores conditione quidem, sui sunt: voluntate autem sua, diaboli. Chry. in ho. Neque paruum enim existimes quod factum est. Quis enim suasit Dominus iumentorum, non velle contradicere volentes silere & concedere? & in hoc discipulos erudit, quoniam poterat & Iudæos prohibere, sed noluit: sed & docet vt quodcũque petitum fuerit, darent. si enim qui ignorabant Christum, ita concesserunt, multò magis discipulos conuenit omnibus dare. quòd autem dicitur: Et confestim di mittet eos. Chry. super Mat. Intelligendum est quòd animal postquã ingressum est in Hierusalem, ad Dominum suum remissum est à Christo. Glo. Vel Dominus iumentorum confestim dimittet eos in domini seruitio mancipandos. Adhibetur autem huic facto prophetæ testimonium, vt appareat Dominum omnia quæ de ipso scriptura erant, impleuisse: sed inuidia cęcatos Scribas & Pharisæos ea quæ ipsi legebant, intelligere noluisse. & ideo sequitur: *Hoc autem to. fa. est, &c. per prophetam Zachariam.* Chry. super Mat. Sciens enim prophera malitiam Iudæorum, quia contradicturi erãt Christo ascendenti templum, præmonuit, vt per hoc signum cognoscerent regem suum, dicens: *Dicite filiæ Sion, &c.* Rab. Filia Sion historialiter dicitur Hierusalem ciuitas, quæ sita est in monte Sion; mysticè autem est ecclesia fidelium, pertinens ad supernam Hierusalem. Chry. super Mat. *Ecce*, ostendentis verbum, id est non carnali aspectu, sed spirituali intellectu opera virtutum eius aspicite. Ante tempora quidem multi dicebat: *Ecce* vt ostenderet quia ille de quo loquebatur, antequam nasceretur, iam erat rex tuus. Cum ergo videritis eum, nolite dicere: Non habemus regem nisi Cæsarem. Venit tibi: si intellexeris, vt saluet te: si non intellexeris, venit contra te. *Mansuetus.* Non vt propter potentiam timeretur, sed vt propter mansuetudinem amaretur: vnde non sedet in curru aureo preciosa purpura fulgens, nec ascendit super feruidum equum, discordiæ amatorem & litis: sed super asinam, tranquillitatis & pacis amicam. vnde sequitur: *Sedens super asinam, &c.* Aug. de con. euan. In hoc autem testimonio prophetico, aliquãto diuersa est euangelistarum locutio. hoc enim Matthæus sic adhibet, vt asinam dicat commemorasse prophetam: non autem ita se habet, vel quod Ioannes interponit, vel codices ecclesiasticæ interpretationis lxx. Cuius rei causa mihi videtur quòd Matthæus Hebræa lingua perhibetur euangelium conscripsisse. Manifestum autem interpretationem illam, quæ dicitur lxx. in nonnullis aliter se habere quam inueniunt in Hebræo, qui eam linguam nouerunt, & qui interpretati sunt singuli eosdem libros Hebræos. Huius autem distantiæ causa si quæratur, nihil probabilius æstimo quàm eos lxx. eo spiritu interpretatos, quo & illa quę interpretabantur dicta fuerant, quod ex ipsa eorum mirabili quæ prædicatur, consensione firmatum est: ergo & ipsi nonnulla in eloquio variando, & voluntati Dei, cuius verba erant, non credendo, nihil aliud demonstrare voluerunt, quàm hoc ipsum quod in euangelistarum concordia quadam diuersitate narratur: qua nobis ostenditur non esse mendacium, si quisquã ita diuerso modo aliquid narret, vt ab eius voluntate cui consentiendum est, non recedat. quod noscere, in moribus vtile est propter cauenda mendacia: & ipsi fidei, ne putemus quasi consecratis sonis ita muniri veritatem, tanquam Deus nobis quemadmodum ipsam rem, sic verba quæ propter illam sunt dicenda, commẽderit: cum potius ita res sermonibus proferatur, vt istos omnino quærere non deberemus, si rem sine his nosse possemus, sicut illam nouit Deus, & in eo angeli eius. Sequitur: *Eun. au. d. scip. &c.* Cæteri autem euangelistæ de asina tacent. Non deberet auten permouere lectorem, nec si Matthæus de pullo tacuisset, sicut illi de asina tacuerunt: quantò minus moueri oportet, quia vnus ita commemorauit asinam, de qua cæteri tacuerunt, vt tamen pullum non taceret, de quo illi dixerunt: Vbi enim vtrumque potest intelligi factum, nulla repugnantia est, nec si alius aliud commemoraret: quantò minus vbi vnus vnum, alius vtrunque? Sequitur: *Et imposuerunt super eos, &c.* Hier. Sed videtur quòd super vtrunque animal in paruo itineris spatio Dominus sedere nequiuerit: ergo cùm historia aut impossibilitatem habeat, aut turpitudinem: ad altiora transmittitur, id est, ad mysticum sensum. Remig. Licet potuerit fieri, vt super vtrunque animal Dominus sederit. Chry. in ho. Mihi autem videtur, quòd non propter mysterium solùm super asinam sedit, sed & mensuram nobis sapiẽtiæ tribuens demonstrat, scilicet, quòd non super equos ferri necesse est, sed sufficit asino vti, & eo quòd necessitatis est esse contentum. Interroga autem Iudæos, quis rex super asinam delatus intrauit Hierosolymam? sed non vtique aliam habent dicere, nisi istum solum. Hie. Turbæ ergo quæ egressæ fuerant de Hierico & secutæ saluatorem, supposuerunt vestimenta sua, & straeuerunt viam ramis arborum. & ideo sequitur: *Pl. autur. &c.* pedibus asini, nec vbi offẽdat in lapidem, nec calcet spinam, nec labatur in foueam. Sequitur: *Alij autem cæd. ra. de ar. & ster. in via.* de arboribus scilicet fructiferis, quibus mons Olueti consitus est. Cunque opere cuncta fecissent, vocis quoque tribuunt testimonium. vnde sequitur: *Turbæ autẽ quæ præce. & sequ. cla. di. Hosan. fi. Da.* Quid autem significet hosanna, nunc perstringam breuiter. In Psal. 117. qui manifestè de aduentu saluatoris scriptus est, inter cætera hoc quoque legimus: O domine, saluum me fac: ô domine, bene prosperare. Benedictus qui vẽturus es in nomine domini. Pro eo quod in 70. habetur interpretibus, O domine, saluũ me fac, in Hebræo legimus Anna, Adonay, Osi, Anna. Quod manifestius est interpretatus Symmachus, dicẽs: Obsecro domine, saluum me fac. Nemo ergo putet ex duobus verbis, Græco scilicet & Hebræo sermonem esse compositum, sed totum Hebraicum est. Remi. Et est compositus ex integro & corrupto. Osi enim Latinè dicitur salua, siue saluifica: Anna verò apud illos interiectio est obsecrantis. nam sicut apud illos ab obsecrante dicitur anna: sic apud Latinos à dolente dicitur heu. Hier. Significauit enim quòd aduentus Christi salus mundi sit. vnde sequitur: *Benedictus qui venit in nomine domini.* Saluatore quoque idipsum in euangelio cõprobante: Ego, inquit, veni in nomine patris mei. Remi. Quia scilicet in omnibus bonis operibus non suam, sed patris gloriam quæsiuit. Glo. Et est sensus: *Benedictus*, id est gloriosus sit, *Qui venit*, id est incarnatus est, *In nomine domini*, id est patris, eum glorificando. Iterũ repetunt Hosanna id est salua obse

obsecro; & determinant vbi se vellent saluari. In altissimis, id est, in cælestibus, non in terrenis. Hier. Vel per hoc quòd iungitur, Hosanna, id est, salus in excelsis: perspicuè ostenditur quòd aduentus Christi non tantum hominis salus, sed totius mundi sit terrena iungens cælestibus. Orig. Vel humanam quidem Christi dispensationem laudant in eo quòd dicebant, *Hosanna filio Dauid, benedictus qui venit in nomine domini.* Restitutionem autem eius in sancta, in eo quòd dicebant, *Hosanna in excelsis.* Chrysost. super Matt. Hosanna etiam quidam interpretantur gloriam: alij verò redemptionem. Nã & gloria illi debetur, & redemptio illi conuenit, qui omnes redemit: Hilar. Laudationis enim verba redemptionis in eo exprimunt potestatem: filium autem Dauid nuncupant, in quo agnoscerẽt æterni regni hæreditatem. Chrys. Nunquam autem antea dominus sibi adhibuit ministeria iumentorum, nec ramorum virentia circa se ornamenta constituit: nisi modò quando Hierusalem, vt pateretur, ascẽdit. Excitauit enim videntes, vt facerent quod prius volebant: ergo potestas eis data est, non mutata voluntas. Hier. Mysticè autem, appropinquat dominus Hierosolymis egrediens de Hierico, turbis inde eductis quãplurimis, quia magnus magnis ditatus mentibus salute credentium rediens, ingredi cupit vrbem pacis, & locum visionis Dei. Et venit Bethphage, id est, ad domum maxillarum, & cõfessionis portabat typum, & erat situs in mõte Olueti, vbi est lumẽ sciẽtię, laborum & dolorum requies. Per castellum enim quod contra apostolos erat, mundus iste designatur: contra apostolos enim erat, nec lumen doctrinarum volebat accipere. Remi. Dominus ergo de monte Olueti discipulos ad castellum misit: quia de primitiua ecclesia prædicatores in mundum direxit. Duos quippe misit, propter duos ordines prædicatorum, quos manifestat Apost. dicens: Qui operatus est Petro in apostolatum circũci sionis, operatus est & mihi inter gentes. siue quia duo sunt præcepta charitatis, siue propter duo testamenta, siue propter literam & spiritũ. Hier. Siue propter theoricam & practicam, id est, scientiam & opera. Asina autem ista, quæ subiugalis fuit & edomita, & iugum legis traxerat, synagoga intelligitur. Pullus asinę lasciuus, & liber gentium populus. Iudæa enim secundum Deum, mater est gentium. Rab. Vnde Matthæus solus qui Iudæis euangelium scripsit, asinam domino refert adductam, vt eidem etiam genti Hebrææ si pœniteat, non desperandam monstret esse salutem. Chrysost. super Matt. Propter quasdam autem similitudines, animalibus assimilati sunt homines, Dei filium non cognoscentes. Est enim animal immundum, & præ cæteris penè iumentis magis irrationabile, & stultum, & infirmum, & ignobile, & oneriferum. Sic fuerunt homines ante Christi aduentum, passionibus diuersis immundi, irrationabiles, verbi ratione carentes, stulti propter contemptum, infirmi secundum animam: ignobiles, quia obliti generationis cælestis, facti fuerant serui passionum & dæmonum: oneriferi, quia sufferebãt sarcinam erroris à dæmonibus vel Pharisæis impositam. Ligata autem erat, id est, diabolici erroris vinculo impedita, vt non haberet libertatem eũdi quò vellet. nam antequam peccemus, liberum habemus arbitrium sequi voluntatem diaboli, an non. Quòd si semel peccantes obligauerimus nos operibus eius, iam nostra virtute euadere nõ possumus: sed sicut nauis fracto gubernaculo, illuc ducitur, vbi tempestas voluerit: sic & homo diuinæ gratiæ auxilio perdito per peccatũ, non quod vult agit, sed quod diabolus vult. Et nisi Deus valida manu misericordiæ suæ soluerit eum, vsque ad mortem in peccatorum suorum vinculis permanebit. & ideo dicit discipulis: *Soluite.* scilicet per doctrinam vestrã, & per miracula vestra: quia omnes Iudęi & gẽtes per Apostolos sunt liberati. *Et adducite mihi*, id est, ad gloriam meam illos conuertite. Orige. Vnde & ascendens in cælum, iussit discipulis suis vt soluerent peccatores, dans eis spiritum sanctum. Absoluti autem & proficiẽtes, & nutriti verbi diuinitate, digni habentur remitti in locum, ex quo erant assumpti: non iam ad opera priora, sed vt prędicarent eis filium Dei. & hoc est quod significat, dicẽs: *Et confe. di. eos.* Hilar. Vel per asinam & pullum, duplex vocatio ex gẽtibus ostenditur. Erant enim Samaritani sub quadam obseruantiæ suæ consuetudine seruientes & feroces, qui scilicet significantur per asinam: erant etiam indomitæ gentes & feroces, quæ scilicet signantur per pullum. Igitur duo mittuntur vt soluant ligatos erroris vinculis. per Philippum enim Samaria credit, per Petrum Cornelius Christo tanquam primitiæ gentium adductus est. Remi. Sicut autem tunc dictum est Apostolis: *Si quis vobis aliquid dixerit, dicite, quia dominus his opus habet*: sic nunc prædicatoribus est præceptum, vt si aliquid aduersitatis obstiterit, à prædicando non cessarẽt. Hier. Vestis autem apostolica, quæ iumento superponitur: vel doctrina virtutum, vel discretio scripturarum intelligi potest, siue ecclesiasticorum dogmatum varietates: quibus nisi anima instructa fuerit & ornata, sessorem habere dominum non meretur. Remig. Dominus autem super asellum sedens, Hierosolymam tendit, quia præsidens sanctæ ecclesiæ vel animæ fideli, & eam in hoc seculo regit, & post hanc vitam ad visionem cælestis patriæ introducit. Apostoli autem & cæteri doctores, vestimenta posuerunt super asinam: quia gloriam quam acceperunt à Christo, gentibus dederunt. Turba autem vestimenta sternebat in via, quia credentes ex circuncisione gloriam, quam habebant ex lege contemnebãt. Ramos autem de arboribus præcidebant, quia ex prophetis acceperunt exempla de Christo, quasi de arboribus virentibus. Vel turba quæ vestimenta strauit in via, significat martyres, qui vestimenta sua, id est, corpora, quæ tegumẽta sunt animarum, pro Christo ad martyrium tradiderũt. Vel significantur illi qui corpora sua per abstinentiam domant. Illi autem ramos arborum præcidunt, qui dicta & exempla sanctorum patrum quærũt ad suam vel filiorum salutem. Hier. Quod autẽ ait: *Turbæ autem quæ præcedebant & quæ sequebantur*, vtrunque populũ ostendit, & qui ante Euangelium, & qui post Euãgelium domino crediderunt, consona Iesum confessionis voce laudarũt. Chrys. super Matth. & illi quidem prophetantes de Christo venturo clamauerunt: hi autem laudantes clamant de aduentu Christi iam adimpleto.

ORIGENIS PRESBYT. *eiusdem Euang. expositio.*

Est 14. in Matth.

DIgnum est ostendere hic voluntatem euangelistarum conscribentium, & propositum eorum, quid considerantes, post mirabilia eius & opera gloriosa, etiam de exhibitione asinæ & sessione domini super eam facerent mentionẽ. Pone quia de visione cæcorum, de paralyticorum constrictione, de resurrectione mortuorum, de mundatione leprosorum scripserunt euangelistæ, vt ædificent homines in fide Christi legẽtes in scripturis opera eius: quid autem voluerunt conscribere, quòd appropinquãs Iesus Hierosolymis cũ discipulis suis, & veniens Bethphage iuxta montem Oliueti, misit duos discipulos mandans eis de asina & pullo eius, vt soluentes adducant eam ad se, qui frequenter non pigritauit maiorẽ viam pedibus ambulare, sicut fecit, quando ab Hierosolymis trãsiens per Samariam ibat in Galilæam, cum venisset ad puteum ex itinere lassus, & super eum sedisset. Quid autem est quòd & ipse Iesus asinam cum pullo eius ligatam soluere iubet, & mandat vt dicenti sibi, quare soluitis, respõdeant, quia Dominus operam eius desiderat, confestim autem remittet eam. Nec enim huiusmodi Dominus necessariam habens asinam & pullum eius aliquando ligatos, ostendit in prima facie aliquid dignum magnificentia sua. Quid autem est vt de hoc etiam Zacharias propheta prædiceret verbis huiusmodi, Gaude valde filia Sion, prædica, filia Hierusalem, Ecce rex tuus venit tibi iustus, & saluans, ipse mansuetus, & sedens super subiugalem, & pullum eius nouellum? Si autem vis discere ex propheta quomodo hoc magnum gaudium habuit Sion, audi quod dicit, Et exterminauit currus ex Effrata, & equum de Hierusalem, & exterminabitur arcus bellicus, & multitudo, & pax ex gentibus, & principabitur aquarum vsque ad mare, & fluminum exitus terræ. Et tu in sanguine testamenti dimisisti vincula tua de lacu non habenti aquam. Notauimus autem, sicut in aliis, quod non iisdem sermonibus Matthæus, & Ioannes protulerunt prophetiam eandem. Nec enim est idem, Gaude valde, filia Sion, prædica, filia Hierusalem, quod ait, Dicite filiæ Sion, aut noli timere, filia, & cætera, quæ non similiter posuerunt. Quærere autem oportet quomodo rationabiliter mandet propheta valde gaudere filiam Sion & prædicare filiam Hierusalẽ, propter eum, qui sedit super asinam, & pullum nouellum, cum post modicum videns Hierusalem Iesus fleuit super eam, dicens, Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis prophetas, & cætera. Vide ergo ne forte gauisuram Sion, & predicaturam Hierusalem, non illam dicit, quæ dominum crucifixit, sed istam, quæ crucifixum suscepit, cœlestem Sion, de qua dicit Apostolus ad Hebræos, Sed accessistis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viui Hierusalem cælestem, & cætera. Idem ad Galatas, Hierusalem autem, quæ sursum est, libera est, quæ est mater nostra. Ne forte ergo mysteria sunt hæc omnia Saluatoris, qui soluit vincula per discipulos suos populi ex Iudæis, & populi, qui venit ex gentibus. Ligata enim erat asina peccatis, quæ tunc fuit synagoga, ligatus fuit & pullus cum ea, qui postmodum factus est nouellus ex gentibus populus credens. Et hos ambos appropians ad Hierusalem cælestem, id est ascendens in cælum, iussit discipulos suos vt soluerent eos, dans eis spiritum sanctum dicens, Accipite spiritum sanctum. Si cuius dimiseritis peccata, dimittentur eis, & si cuius tenueritis, tenebuntur. Et semper discipuli Christi soluentes ligatam asinã, & pullum adducunt ad Iesum volentem eis vehiculis vti per discipulos suos solutis à vinculo peccatorum priorum. Et dignum est filio Dei, vt sic necessarios habeat eos. Misericors enim est super asinam alligatam, & pullum cum ea. Necessarios autem habet eos, vt sedẽs super eos repausset magis eos, super quibus sedet, quam vt repausetur ab eis. Sed quæret aliquis, quomodo eis, quæ diximus, conueniens sit sermo, qui sequitur dicens, *Confestim remittet eos*? Solutio autẽ istius quæstionis, sicut arbitror, hęc est: quoniam dominus quidem eorum, qui fuerant ligati, nullus alius erat nisi ille, de quo ait Apostolus, Nobis autem vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia. Cui quoniam nequaquam contradicturus fuerat aliquis dicentiũ, quare soluitis pullum? manifestum est. Nam quasi nullo contradicere potenti, sic dicit Christus, *Et si aliquis vobis dixerit, dicetis quoniam dominus opera eorũ desiderat.* Et vide, quòd postquam ascenderit Iesus in Hierosolymam sedens super pullum hunc, vel illum, missio quædam ad opus aliquod necessarium ad ipsum locum erat futura, vt aliquid operis faciant asina, & pullus eius. Et hoc quidem significat, non tamen clare. Sensum autem huiusmodi intellectus accipio credens ordini beatitudinum, quem facit Matthæus. Nam postquam dixit, Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum: post hoc scriptum est, Beati mãsueti, quoniam ipsi possidebunt terram. Dicimus enim in his quoniã primum quidem beatorum est regnum cælorum, in secundo autem loco possidebunt terrã, nõ vt per omne seculum sint super eam, sed consolati pro eo quòd esurierunt, & sitierunt iustitiã, satiati in ea, & misericordiam consecuti, iterum restituantur in regnum cælorum. Aut certe quoniam multi ex populo Iudæorum, vel gentium, quos asinam, & pullum supra sumus interpretati, qui crediderũt in Christo, & susceperunt super se, postea missi à Christo reuersi sunt ad populum Iudaicum, vel ad cæteras gentes nondum credentes, vt prædicarent eis dominum Iesum filium Dei. Et hoc est, quod significat dicens, *Confestim autem remittet eos.* Si ergo asina, & pullus eius illi sunt, quos diximus supra, super quos verbum ascendit, non tibi videatur sermo insulsus, quòd fideles homines animalibus comparentur. Forsitan enim tale aliquid intelligens & propheta dicit se factum esse quasi iumentum, non simpliciter iumentum, sed sicut iumentum apud Deum, vel apud Christum eius: secundum quod ait, Vt iumentum, factus sum apud te. Nam quantum ad Deum iumenta sumus non solum nos, sed etiam multo nobis prudentiores. Sic autem quantum ad pastorem Christum etiam oues eius sumus, quoniam tanta distantia est inter eum, & nos, quanta inter hominem, & qualecunque iumentum. Et forsitan cum ascenderint in Hierosolyma, sedẽte Iesu super se, asina, & pullus, & facti illic, nõ manebunt ibi, sed remittentur mutati. iam, & probi facti, & enutriti verbi diuinitate, & eminentia, scientia, honesta

honestate: vt ad gloriam Dei digni habeantur remitti in locum, vnde assumpti fuerant, prius domino eos meliorante, & quasi mercedem hanc eis præstante, pro eo quòd portauerunt eum, & requiescere fecerunt in se, vt (sicut diximus) digni habeantur remitti in locum terræ huius, ex qua assumpti fuerant, non iam ad opera priora. Nec enim fas est vt misericors Deus dominus, constitutus, postquam semel eos suscepit, & honorauit, & à vinculo soluit, & fecit eos propriam sessionem, vt mittat eos rursus ad vincula, & opera mala, postquam semel susceperũt super corda sua filium Dei. In his omnibus conueniebat valde gaudere, & extendere gaudium fructum spiritus sancti filiam Dei Sion, & filiam eius Hierusalem prædicare. Veniebat enim ei rex iustus, & saluans: & non simpliciter saluans, sed iustus, & saluans, id est, cum iudicio, & iusticia saluans: veniebat sedens super asinam, & pullum nouellum, quos diximus, visitans Israel, & exterminans currus ex Effrata, similes constitutos curribus Pharaonis, quos proiecit in mare. Veniebat autem vt exterminet etiam equum animal bellicum de Hierusalem, vt pacem faciat Israel conuertens perditas oues ipsius. Quomodo non erat res digna gaudio magno sic venire regem iustum, atque saluantem in Hierusalem, ex qua erat exterminandus omnis arcus bellicus, vt iam nũquam peccatores in ea intendant arcum, neque præparent sãgittas in pharetra, vt sagittent in obscuro rectos corde? Erat tunc pax futura ex fide gẽtium saluatarum, domino principante aquarum vsque ad mare, id est, populorum: principante autem & fluminum emissionis terræ, & exitus facientium, & irrigantium multa ipsius. Qui autem simpliciter vult intelligere Sion populos Iudæorum ad quos venit saluator, sic dicere potest: quòd verbum quidem Dei præcepit gaudere filiam Sion, & prædicare filiæ Hierusalem. Si autem aliqui eorum diis crediderint, non digna gaudio opera facientes neque suscipientes prædicandi præceptum: ipsi sibi causa sunt facti vt patiãtur ea, quæ passi sunt, vt recte dicatur ad eos, Vobis quidem missum fuerat Dei verbum, sed quia indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes. Videamus autẽ nomine Bethphage secundum Matthæum, Bethanię autem secundum Marcum, Bethphage autem, & Bethaniæ secundum Lucam. Et hic erat locus in monte, qui vocabatur Oliueti. Interpretatur autem Bethphage quidem domus maxillarum. Erat autem villa sacerdotum, quoniam maxilla propria pars erat sacerdotum ex lege. In quo possumus dicere (maxime occasionem accipientes de libro Iudicum) quòd in his erat fons, qui vocabatur fons maxillæ, de quo biberat Sampson, cum sitisset. Aut forsitan fons ille mysterium erat patientiæ fidelium, ad quos dominus dixit, Qui te percusserit in maxillam vnam, præbe ei & alteram. Bethania autem, domus obedientię. In domum ergo obedientiæ adducuntur omnes, qui soluuntur à vinculo peccatorum suorum, vel ad domum sacerdotalem maxillarum, vel patientiæ, vt inde ascẽdat dominus super eos, quos secundum præceptum soluerunt discipuli eius, & perduxerunt ad eum. Mons autem oliuarum est ecclesia, in quo fructificantes fideles dicere possunt. Ego autem sicut oliua fructifera in domo Dei. Qui autem in primis adducuntur ad eum habentes initia fidei, sunt sicut nouellæ oliuarum in circuitu mensæ Christi, quia sunt filij eius. Si autem oportet & duorum discipulorum, quos dominus misit, enarrare mysterium, forsitan non irrationabiliter dicere possumus, fuisse eos in mysterio Petri & Pauli, qui dexteras illis dederunt societatis, vt Petrus quidem in circunciſionẽ ad subiugalẽ iret, prædicaturus populo Iudæorũ sub iugo legis degẽti. Paulus autẽ ad gentes, ad nouellum & indomitum pullũ. Erat autem ambo (id est, populus ex Iudæis, & populus ex gẽtibus) in villa, & nõ in ciuitate Sion, vel Hierusalem: sed discipuli Christi soluunt vtrunque, & ad Christũ perducunt, vt ascẽdat super eos cũ soluti fuerint à peccatis, accipientes remissionẽ eorum. Super alligatos autem adhuc & vinculis peccatorum suorũ constrictos, non sedet Iesus. Secũdum Marcum autẽ & Lucã etiam pullus introducitur alligãdus, super quem nemo hominum sedit, nihil enim rationabile, neque quod secundum mores humanos fieri solet, in gentibus factum fuerat aliquando, neque fundatum in eis aliquid disciplinæ, sed contra meritum suum à Deo sunt consecuti vt verbum Dei super eos sederet, vt eo ducente ascendat in Hierusalem Dei. *Euntes autem discipuli fecerunt, sicut præcepit eis Iesus. Et adduxerunt asinam & pullum, & imposuerunt super eam vestimenta sua, & sedit super eum.* Adducẽtes ergo ad Christum asinam & pullũ, nudos eos non dimiserũt, sed ornamenta eis imposuerunt, quibus fuerant adornati, & vestes, quibus ipsi fuerant cooperti, honestatem eis adiicientes quos suo studio soluerant ipsi, vt super ornatos vestibus discipulorũ Christi, Christus ascẽdat, & requiescat in eis, & apud eos Dei verbum fundetur: quoniam vnumquemque discipulorum decebat aliquid Christo conferre regi mansueto, vt possint dicere quoniam Christi sumus operis participes. *Plurima autem turba straurerunt vestimenta sua in via. Alij autem cædebant ramos de arboribus, & sternebant in via.* Multus ergo populus cum Christo ascẽdebat in Hierusalem, qui & ipsi fructum susceptionis Christi demonstrauerunt, vestimenta sua & quæcunque habuerant ornamenta sternẽtes in via, per quam asina transibat, videlicet vt mundè incedentes, terram, & rerum terrenarum puluerem nequaquam contingant, vel patiantur in via illa qua in Hierusalem ascendebant. Et tertium agmen post discipulos, & plurimam turbam sternentem vestimenta sua, introducitur, qui pulchritudinem aliquam itineri faciebãt, per quod proficiscebatur in Hierusalem Iesus. *Turba autem quæ præcedebat, & quæ sequebatur, clamabant dicentes, Osanna filio Dauid. Benedictus qui venit in nomine domini, osanna in excelsis.* Et præcedentes quidem ante Iesum dicentur, qui ante aduentum Christi fuerunt sancti prophetæ, & cæteri iusti, sequentes autem, qui fuerunt post aduentum ipsius Apostoli, cæterique fideles, qui secuti sunt verbum Dei. Tamen non aliud dicebant, qui præcedebant, aliud autem, qui sequebantur, sed omnes clamabant insimul consona voce, humanam quidem Christi dispensationem laudantes in eo, quòd dicebant, *Osanna filio Dauid, benedictus qui venit in nomine domini*, restitutionem autem eius in sancta, in eo quòd dicebant, *Osanna in excelsis.*

S. HILA

S. HILARII EPISCOPI

Pictauiens. superioris Euang. expositio.

TVnc Iesus misit duos ex discipulis suis dicens, Ite in castellum quod contra vos est, &c. Duo discipuli ad vicum mittuntur: vt asinam ligatam cum pullo eius absoluãt, atque ad Christum perducãt. Et si quis interroget, cur ita fiat: respondeant necessarios domino, ac statim emittendos. Post superiorem sermonem quo in duobus filiis Zebedæi duplicem ex Israel vocationem significatam meminimus, competéter nunc duo discipuli ad soluendam asinam & pullum destinantur: quia duplex erat ex gentibus plebis vocatio consecutura: Erant enim atque sunt Samaritæ præfecti quondam per successionem ex lege, & sub quadam obseruantiæ suæ consuetudine seruientes. Erant etiã gentes indomitæ, & feroces, Igitur duo mittuntur, vt soluant ligatos, & obstrictos, & erroris atque ignorantiæ vinculis præpeditos, & mittuntur extra Hierusalem: extra eam enim hæ duæ vocationes habebantur. Cæterùm mater filiorum Zebedæi, intra Hierusalem Dominum orauit. Duabus enim vocationibus, Israel vel per Apostolos, vel per Ioannem ex lege saluatur, Verum adæque per Philippum Samaria credidit: Per Petrum autem Cornelius christo, tanquam primitiæ gentium adductus est. Quod autem instruuntur, vt quærenti respondeant, Domino necessarios, & mox emittendos: id est, eos ipsos genti suę prædicatores fidei euangelicę esse credendos. Impleta igitur est prophetia, quæ inuectum asina & pullo nouo dominum venturum in Hierusalem nuntiabat. Sed gestorum effectibus prophetatur. Asina nanque de vico soluitur, atque exhibetur: Samaria videlicet alieno & peregrino obsessa dominatu per Apostolos soluitur, & domino suo redditur. Pullum vero idem dominus ascédit, nouellum, contumacem, durum, atque hæc omnia gentilis ignorantiæ vitia domantur, & tot amicorum ferocitates vecto Deo fractæ sunt. Omnis autem hæc species futuri ordinem tenet: & parabolicis significationibus, rerumque præsentium conditionibus, futuri forma præmittitur. Erit enim dominus in claritatis suæ aduentu gentes possidens: earumque mentibus, tanquam victor insidens toto comitatus sui agmine prædicabitur, patriarcharum, prophetarum, atque apostolorum. Nam gloriam suam in vestimẽtis patriarcharum domino substernunt. Eorum enim & generationibus & hominibus, & infectationibus est dominus prophetatus: eique omni dignitatis suæ ornatu concedentes, seque sedili substernentes, docent omnem gloriam suam, præparationi dominici aduentus fuisse substratam. Illic etiam prophetæ vestimenta sua incedentis itineri substernunt. Hanc enim viam gentium vecturatum dominum prædicauerunt: quicquid seculi amore postposito, mortibus se & lapidationibus offerendo, ipsis quodammodo corporibus exuerunt ad ingressum viæ talis oblatis. Apostoli quoque excisarum arborum ramos, post vestimenta substernunt, sed nulla in hoc est humani officij reuerentia. Rami enim incedentem impedirent, & implicitum iter facerent properantis ingressui: verum explicatur omnis ratio prophetiæ, & futuri forma seruatur. Igitur infructuosarum arborum Rami, id est, fidelium quondam gentium fructus, per apostolos itineri Domini substernuntur, & saluatoris iustificantur ingressu: & per eos inceditur, & gratissimum sit incedenti Deo ex Ramis infœcũdæ radicis officiũ: *Turbæ autem & præcedentes: & consequens damnabat: Osanna filio Dauid, benedictus qui venit in nomine domini.* Sed crucifigẽdum quomodo turba collaudat, aut quomodo odium meruit ex fauore? Verum laudationis verba, redemptionis in eo exprimunt potestatem. Nam osanna Hebraico sermone significatur redemptio domus Dauid. Deinde Dauid filium nuncupant, in quo agnoscerent regni æterni hæreditatem. Postremo benedictum in nomine domini venientem confitentur. Atqui acclamandum ab his erat, Crucifige blasphemum. Sed peragunt formam futuri gesta præsentia: & compugnantibus licet eorum, inter quos hæc gerebantur, affectibus, quamuis mox diuersa essent consecutura, rerum tamen cælestium fidem etiam inuitorum meditatur operatio.

S. HIERONYMI PRESbyteri *in idem Euang. expositio.*

ET cum appropinquasset Hierosolymis, & venisset Bethphage ad montem Oliueti, tunc Iesus misit duos discipulos suos, dicens eis: Ite in castellum quod contra vos est, &c. Egreditur de Hiericho, turbis eductis inde quàm plurimis: & cæcis reddita sanitate appropinquat Hierosolymis, magnis ditatus mercibus: salute credentium reddita, ingredi cupit vrbẽ pacis, & locum visionis Dei, & arcem speculatorij. Cúmque appropinquaret Hierosolymis, & venisset Bethphage ad domum maxillarum: qui sacerdotum viculus erat, & confessionis portabat typum: & erat situs in monte Oliueti: vbi lumẽ scientię, vbi laborum & dolorum requies: misit duos discipulos suos θεωρητικὴν καὶ πρακτικήν, id est, ciẽtiam & operam, vt ingrederentur castellum. Dixítque eis: Ite in castellum quod contra vos est. Contra apostolos enim erat, nec iugum doctrinarum volebat accipere. Et statim, inquit, inuenietis asinam alligatam, & pullum cum ea: soluite & adducite mihi. Alligata erat asina multis vinculis peccatorum. Pullus quoque lasciuus, & frœnorum impatiens cum matre: secundum euangelium Lucæ: multos habebat dominos, nõ vno errori & dogmati subditos: & tamẽ multi domini qui sibi potestatẽ illicitam vendicabant videntes verum dominum & seruos eius venisse, qui ad soluendum missi fuerant, non audent resistere. Quæ sit autem asina & pullus asinæ, dicemus in subditis. Hoc autem factum est, vt adimpleretur quod dictum est per prophetam dicentem: Dicite filiæ Sion: ecce rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam & pullum filium subiugalis. Hoc in propheta Zacharia scriptum: de quo plenius, si vitæ spacium fuerit, in suo dicetur loco. Nunc stringẽdum breuiter, quod secundum literam in paruo itineris spacio super vtrunque animal sedere nõ quiuerit. Aut enim sedit asinæ, & pullus absque sessore fuit: aut si pullo, quod magis competit, vsus est ad sedendum: asina ducta est libera. Ergo cum historia vel impossibilitatẽ habeat, vel turpitudinem, ad altiora transmittimur: vt asina ista quæ subiugalis

galis fuit, & edomita & iugum legis traxerat, synagoga intelligatur. Pullus asinæ lasciuus & liber: gentium populus, quibus sederit Iesus, missis ad eos duobus discipulis suis, vno in circũcisionem, & altero in gentes. Euntes autem discipuli fecerunt sicut præcepit eis Iesus: & adduxerũt asinam & pullum, & imposuerunt super eos vestimenta sua, & eum desuper sedere fecerunt. Pullus iste & asina, quibus apostoli sternunt vestimenta sua, vt Iesus mollius sedeat: ante aduentum saluatoris nudi erãt: multísque sibi in eos dominatum vendicantibus, absque operimento frigebant. Postquã verò susceperè apostolicas vestes, pulchriores effecti, dominum habuere sessorem. Vestis autem apostolica, vel doctrina virtutum, vel edissertio scripturarum intelligi potest: siue ecclesiasticorum dogmatum varietates: quibus nisi anima instructa fuerit & ornata, sessorem habere dominum non meretur. Plurima autem turba straurunt vestimenta sua in via. Videre differentiam vniuscuiúsque personæ. Apostoli vestimenta sua super asinum ponunt: turba quæ vilior est, substernit pedibus asini: necubi offendat in lapidem, ne calcet spinã, ne labatur in foueam. Alij autem cædebant ramos de arboribus & sternebant in via. De arboribus frugiferis, quibus mõs Olineti consitus est: cædebant ramos sternebántque in via: vt prava recta facerent, & æquarent inæqualia: quo rectius atque securius in corde credentium Christus, dæmonum atque vitiorum victor incederet. Turbæ autem quæ præcedebant & quę sequebantur clamabant, dicentes: Osanna filio Dauid, &c. Quia manifesta est historia, spiritualem sequamur ordinem differendi. Turbæ quæ egressæ fuerant de Hiericho, & sequutæ sunt saluatorem ac discipulos eius, postquam pullũ asinę solutum viderunt, qui ante ligatus fuerat: & apostolorum vestibus exornatum, & sedentem super eum dominum Iesum: supposuerunt vestimenta sua, & strauerunt viam ramis arborum. Cúmque opere cuncta fecissent, vocis quoque tribuunt testimonium: & præcedentes atque sequentes non breui atque silenti confessione, sed clamore pleníssimo resonant: Osanna filio Dauid: benedictus qui venit in nomine domini. Quod autem dicit: Turbæ quæ præcedebant & quę sequebantur, vtrunque ostẽdit populum: & qui ante euangelium, & qui post euangelium domino crediderunt, consona Iesum confessionis voce laudare: & secundum superioris parabolæ exemplum diuersarum horarum operarios, vnum fidei accipere prę̃mium. Porrò quod sequitur: Osanna filio Dauid, quid significet, & ante annos plurimos in breui epistola ad Damasum tunc Romanæ vrbis episcopum dixisse me memini: & nunc perstringam breuiter. In centesimo decimo septimo psalmo: qui manifeste de aduentu saluatoris scriptus est: inter cætera hoc quoque legimus: Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. A domino factum est istud, hoc est mirabile in oculis nostris. Hæc est dies quam fecit dominus, exultemus & lætemur in ea. Statímque iungitur: O domine saluũ me fac: O domine bene prosperare. Benedictus qui venit in nomine domini: benediximus vobis de domo domini, & cætera. Pro eo quod habetur in Lxx. interpretibus, ὦ κύριε σῶσον δή, id est, O domine saluum fac. In Hebræo leguntur: אָנָּא יְהוָה הוֹשִׁיעָה נָּא quod manifestius interpretatus est Symmachus, dicens: Obsecro domine saluum fac, obsecro. Nemo ergo putet ex duobus verbis, Græco videlicet & Hebræo sermone esse compositum, sed totum Hebraicum: & significare quod aduẽtus Christi salus mundi sit. Vnde & sequitur: Benedictus qui venit in nomine domini. Saluatore quoque idipsum in euangelio comprobante: Ego veni in nomine patris mei, & non me recepistis. Alius venierit in nomine suo, & recipietis eũ. Necnon quod iungitur: Osanna, id est, salus, in excelsis: perspicue ostenditur, quod aduentus Christi non tantum hominum salus, sed totius mundi sit: terrena iungens cælestibus: Vt omne genu ei flectatur cælestium, terrestrium & infernorum. *Ioan. 5.*

S. IO. CHRYSOSTOMI

Episcopi Constantin. in superius Euang. Homil.

ET *quando appropinquauit Hierusalem, & venit in Bethphage ad montem Oliueti, &c.* Sæpe quidem etiam antea, nunquam vero ita clarè in Hierusalem ascendit. Quænam igitur huius rei causa est? In dispensationis exordio, cùm neque ipse ita clarus esset, nec passionis tempus appropinquaret, indifferenter cum illis versabatur, occultans seipsum. Nam nec ipse mirabiliter patefaciendo se, visus esset, & illi maiore inuidiæ incendio flagrassent: nunc autem, cùm virtutis suę multis signis periculum fecerat, & crux in ianuis adesset, clarius seipsum reuelat, & cum maiore, ac congruente omnia facere autoritate videtur, sed propter hæc maioribus inuidiæ stimulis tabescebant: quæ quamquam sic ab initio agere poterat commoditatem tamen ordinati progressus conseruauit. Tu verò diligenter expende, quot mirabilia peragit, & quot prophetias adimplet: asinam inuenturos prædixit, neminem prohibiturum, & omnes tacituros affirmauit, quæ Iudæorum culpa non parua esse videtur: siquidem, qui nunquam eum viderunt, sua ipsi sine controuersia tradunt, cùm Iudæi etiam per discipulos signa facientem videntes non receperunt. Non fuit res ipsa parua. Quis enim illis persuasit, præsertim pauperibus, ac forsan agricolis, nullo modo aduersari? Cur dixi non aduersari, sed nec interrogare quidem, aut interrogantes, responso audito, tacere, atque cedere? Nã vtraque ista pariter mihi mirabilia, & inaudita videntur. Nõ enim parum est, cùm traherentur iumenta, nihil dixisse: &, si dixerunt, cùm audissent, quia dominus illis indigeret, cessisse, maximè cùm non ipsum, sed discipulos eius viderent. Hinc omnes docet, Iudæos in ipsum irruentes solo nutu reprimere potuisse. Hinc etiam discipulos docet, quicquid ipse peteret, etiamsi animam dare iuberet, absque vlla controuersia esse parẽdum. Nam, si cesserũt ignoti, quid discipuli facere debent? Duplicem autem ad hæc prophetiam: alteram opere, alteram verbis adimplebat. Opere quidem, quia scriptum est à Zacharia, quòd in asina sicuti rex sedebit. Cùm igitur id, veluti scriptum est, expleret, alterius ipse prophetiæ dabat initium, quæ futura erant, ipsis factis significando: Immundarum enim vocationem gentium, & quia in ipsis requiescet, & venient, atque adorabunt eum, res ista significabat: *Ex Hom. 67. in Matth.* *Zach. 9.*

batita prophetiæ prophetia successit. Mihi verò nō idcirco solùm in asina sedisse videtur, verumetiam vt viuendi philosophia nos erudiret, ita simul & prophetias adimplebat, & dogmata veritatis plantabat, & viuendi præcepta exemplis præbebat, & affirmabat. Regulas enim nobis præbet, ne maiora, quam necessarius vsus exigat, requiramus. Itaque, quando etiam nascebatur, non magnificas ædes, non locupletem matrem, sed paupertimam, & rabro desponsatam elegit, & in tugurio nascitur, & in præsepio ponitur. Sic discipulos non oratores, aut sapientes voluit, nec generc, aut fortuna claros, sed inopes valde, atque ignotos. Mensa sua ordeaceis nonnunquam panibus, nonnunquam quos discipuli è foro emerent, referta erat. Recumbebāt præterea in fœno: vestes viles, nec conditionem vulgi excedentes induebatur. Domum nullam habebat, cumque de loco in locum trasecundum erat, pedibus iter faciebat, & sic faciebat, vt labore plerunque conficeretur. Nunquam in sede, nec in puluinari, sed in ipsa superficie terræ, modò apud fontes solus sedebat, & mulierem Samaritanam alloquebatur: sic mediocritatem in mœrendo nos docens, quando res postulabat, lachrymas effudit, terminos nobis in omni re constituens, vt, quousque progrediendum esset, non ignoremus. Quibus etiam nunc, quoniam iumentis opus esse imbecillioribus non ignorabat, modum exemplo dedit, nec aut equis, aut mulis sublimes feramur, sed asino, quando res cogit, insidere: neque vlterius progredi, sed vbique necessitate vsum terminare. Sed videamus iam tam verborum, quàm rerum prophetiam: quæ igitur est illa? *Ecce rex tuus venit tibi mansuetus, ascēdens super iugalem, & pullum nouum*: non currus, vt reges cæteri agens, non vectigalia exigens, non elatus tumore, nec satellitibus constipatus, sed magnam vndique monstrans humilitatem. Interrogetur ergo Iudæus, quisnā regum asina vectus Hierosolymam intrauit? Neminem profectò præter Christum dicere possunt. Hæc faciebat, vt, quemadmodum diximus, figuris ventura significaret. Etiam enim hîc, & nouus populus olim immundus per pullum significatur, qui, postquam in eo Iesus quieuit, ab omni sorde liberatus, mundus effectus est. Perpende autem examussim imaginem esse conseruatam. Discipuli quippe iumenta soluunt, quoniam & nos, & illi per apostolos vocati sumus, & nostra fides in zelum illos deduxit. Præterea idcirco asina pullum suum sequi perspicitur, quoniam, postquam in gentibus Christus sedebit, tunc & Israëlitæ zelantes venient: quod Paulus significans dicebat, Quia cæcitas ex parte Israëli accidit, quousque plenitudo gētium intraret, & sic vniuersus Israël saluabitur. Quod enim figura hæc factum prophetiæ figurabat, à dictis manifestum est. Nisi enim ita esset, non tanta cura certè Propheta pulli etiam ætatem prædixisset. Illud etiam discimus, quemadmodum nemo tunc apostolos, ne abducerent iumenta detinuit: sic nullus vetare potuit, ne gentes ab idololatria remouerentur. Non autem in pullo nudo, sed super apostolorum iniectas vestes insedit. Pullo enim oblato, vniuersa iam à se præbent, sicut & Paulus dicebat, Ego autem iucundissimè consumam, & consumar ego ipse pro animabus vestris. Tu verò subitam pulli domationem admirare, quomodo, dum esset indomitus, & fræni omnino expers non resiliit, nec reluctatus est, sed quiete quasi assuetus ferebatur. Gentium enim obedientia hinc significatur, & repentina in meliorem vitam mutatio: quæ omnia illis verbis facta sunt, *Soluentes, adducite mihi*: ita inordinata in ordinē, & immunda ad mundities redacta sunt. Deiectionem Iudæorū considera, qui, quamuis tam multa eius signa viderint, nunquam tamen ipsum sic admirati sunt, quemadmodum nunc, quia turbas concurrere aspexerunt, vehementer obstupescunt. *Concussa enim fuit*, inquit, *vniuersa ciuitas, dicens, Quis est hic? turbæ autem dicebant, Hic est Iesus Propheta, qui est à Nazareth Galilææ*. Ita quando tandem magnū quid de ipso dicere nisi sunt, tunc humilis, & abiecta sententia sua humi trahebatur. Hæc autem faciebat, non vt se hac pompa ostentaret, sed partim, vt & prophetiam (vt diximus) impleret, & vitam nostram instrueret: partim, vt discipulis hoc maximè solamen mortis eius haberent, quum viderent in nullo inuitum posse violari. Tu verò id etiam admirare, quomodo tam à Zacharia, quàm à Dauid ad vsquem ista prædicta fuerunt. Sic igitur etiam nos faciamus, & laudes cātemus, & vestimenta eis tradamus, qui ipsum afferunt. Qua enim re digni erimus, quum illorum alij asinam vestimentis suis Christi sessuri gratia ornaret, alij indumēta humi sterneret, si nos nec nudū ipsum videtes, à recōditis pro eo quicquā impēdere volumus? Et quū illorū alij præcedāt, alij subsequantur, nos aduenientē repellamus, atq; cōtēnamus: quo putas hæc supplicio digna esse? Accedit ad te dīs indigens, tu ne supplicātem quidē audire vis, sed accusas, & increpas, præsertim quum talia verba perceperis. Quòd si ad paululum argēti offerendum, & frustra panis præbenda adeo tenax, auarus, & piger es, quid faceres, si vniuersa tibi essent euacuanda? Non vides quot, quantáque ij, qui se munificos vulgò appellari volunt, scortis in theatro largiuntur? illorum tu nec centesimam quidem partem dare sustines. At, quando diabolus quibuscunque obuiis dare iubet, & si huic rei gehenna immineat, iucundè tamen illi obtemperas: quum verò Christus regnum, si indigentibus obtuleris, tibi retribuat, nō modò nihil præstas, sed insuper etiam petentes contumeliaris: sic apertè mauis obedire diabolo, vt puniaris, quàm Christo parere, vt saluetis. Qua quidem vecordia nescio, si quid vesanius vnquam possit excogitari: gehennam ille, hic regnum pollicetur: & vos, hoc neglecto, ad illum accurritis, & hūc venientem repellitis, illum etiam, quum longè absit, vocatis. Non aliter ergo fit, ac si, quum diadema, & purpuram rex offerret, sperneretur: latro autem, qui acutum, quo te interficias, mucronem largiatur, facilè persuadeat. Quæ intelligentes, charissimi, aperiamus oculos aliquādo, & vigilemus oro. Ego enim iam erubesco, quum totiens me dixisse de eleemosyna sciam, & nihil ex hortationibus meis dignum confeciſſe videam: & factum quidem esse aliquid non ignoro, non tamen tantum, quantum optabam. Sed cerno quidem vos seminantes, non tamen plena dextera: quare timeo, ne parcè quoque metatis. Vt tamen parcè proiici semen videatis, considerate, si videtur, vtrum plures in ciuitate inopes, an diuites. Ego quidem puto decimam fere partem ciuium diuitiis affluere, & decimā tantā paupertate opprimi, vt ni

Luce 1. 1. Cor. 16. Ioan. 6.

Ioan. 4.

Rom. 11.

2. Cor. 12.

vt nihil penitus habeat, cæteros inter conditionē istorū collocari. Partiamur igitur multitudinem vrbis per egenorum numerū, & videbitis quam magnum ex hac cōsideratione dedecus erumpat. Nam, qui magna copia rerum abundant, pauci certè sunt, quorum verò mediocres fortunę, multi: qui autem nihil habent paucissimi. Quūmque plurimi sint, qui famescētes possint saturare, multi tamen esuriunt, non, quia non possumus illis satisfacere, sed, quia durities, & inhumanitas corda nostra occupauit. Nam, si locupletes, & illi, qui mediocris fortunæ sunt, cibo, & vestitu indigentes inter se partiantur, vix centum, aut quinquaginti viri vnum pauperem sortientur. Et in tanta eorum multitudine qui subuenire possunt egentes, pauperiem suam quotidie famescētes deplorant. Sed, vt apertissimè inhumanitatem eorum videas, vnius diuitis, nec valde locupletis hæc ecclesia fructus colligens, cogita tecum, quot viduis, quot virginibus quotidie succurrat. Iā enim numerus eorū in catalogo ascriptus ad tria millia peruenerunt: & præterea multis, qui carceres habitant, auxiliatur, multis in hospitali laborantibus, multis aduenis, multis leprosis, omnibus, qui altari assistunt, cibaria, & indumenta præbet, multis etiam, qui quotidie ad petendum accedunt, nec tamen ecclesiæ opes, idcirco diminutæ sunt. Quare, si decem solummodo viri hoc impendio in pauperes sic vterentur, nullus in hac vrbe fame aut nuditate laboraret. Sed quid, inquies, liberis nostris relinquimus? Sortem certè, quamuis & fructus ita depositi mirificè crescant, & in cælis reconditi vobis conseruentur. Quòd si ita non vultis, mediam saltem fructuum partem, aut tertiam, aut quartam, aut quod minimum est, saltem decimā Christo præbeamus. Gratia enim, & misericordia Dei decem vrbium inopes hæc ciuitas nostra continuè posset enutrire. Quòd si vultis, ratiocinando tamen inquiramus quamuis ita res pateat, vt nulla ratiocinatione nobis opus esse videatur. Videtis igitur quot, quantáque vna domus ad ciuilia onera, quotannis cōferens, nunquam hac impensa laboret, quam si diuitum singuli pauperum gratia susciperent, momento cælum raperent. Quæ igitur venia, quæ satisfactio poterit esse, quum ex istis rebus, quas omnino morituri relinquimus, non ita indigentibus copiosè præbeamus, sicut multi scenicis tribuunt, præsertim quum æternæ sic danti retributiones debeantur? Oportebat quidem, etiam si hac in vita perpetui maneremus, huic benignitati non parcere: quū verò paulò postea nudi hinc rapiamur: quæ nobis satisfactio erit, si neque à nostrorum fructibus prædiorum esurientibus opitulamur? Non enim cogo facultatem minuere, non quia id nolim, sed quia te valdè alienū ab hac re aspicio. Nō ergo ad eo illud dicere, sed ad exponendos fructus hortor, & nihil esse hinc reponendum consulo: satis est tibi, quòd quasi à copioso fonte pecunia fructuum confluat in dies. Fac inopes rerum tuarum participes, dispensa probè, quæ tibi diuinitus commendata sunt. Sed onera publicè, inquies, tribuo. An ideo forsan despicis, quia nemo te hîc dare cogit? & publicè quidem, quamuis nihil agri tui produxeris, necessariò præbes, quum non audeas aduersari: Christo verò ita mitti, & tunc solummodo petenti, cum fertilitate agrorum abundas, nec iucundè quidem respondere dignaris? Quis igitur te liberabit à tormentis futuris? Nullus certè. Nam, si propter has præsentes pœnas in tribuendo ciuitati diligentissimus es, grauiores esse futuras memento, vbi non in carceres, sed in ignem deiicieris æternum. Quare horum omnium gratia hæc tributa pauperibus primum conferamus. Nam & facilius id facere possumus, & merces maior debetur, & maiora multò meremur, & acerbiora non facientibus supplicia imminent, quæ nullum vnquam habitura terminum sunt. Quòd si milites tibi alendos obiicias, qui pro te cum Barbaris pugnent, considera non parum esse pauperum exercitum, qui periculosum proite bellum susciperc parati sunt. Nam, si quicquam abs te acceperunt, Deum orando propitium tibi reddent, & loco Barbarorum, insidias dæmonum procul repellent: vires diaboli debilitantes, vt non possit omnino animam tuam expugnare. Quare, quum videas hos quotidie milites ad regem precibus pro te intercedere, alimenta sibi quasi debitum conferas tributum. Mitissimus enim est rex hic noster, nulla vi exigit: sed sponte oblatum, etiam si minimum sit, suscipit: & si longo temporis spatio necessitate quapiā detentus non feceris, nō cogit. Nō abutamur ergo lōganimitate, ac misericordia eius: verum reponamus nobis, non ārum, sed salutem: non mortem: sed vitam, nō tormenta, & pœnas, sed honores, atque coronas. Nil hic impendes, quum transferantur offerenda, nullus labor suscipiendus est, vt in argentum redigas: alimenta offeras solùm, & ipse dominus in cælum transponet, ipse mercaturam hanc quæstuosam faciet: non indiges hic ministris deferendi, nec testibus, tutū semper est, quod dedisti. Et mirabili mercaturæ genere crescit, atque multiplicatur. Præterea, quæ reipublicæ tribuis, nunquam tibi redduntur, quum hæc eximio quodam fœnore, & lucro spiritali restituentur. Istis enim respublica, illis tu ipse vteris: quasi enim Deo credantur, chirographū tibi diuinitus fit. Qui enim, inquit, pauperis miseretur, Deo fœneratur. Etenim, quāuis dominus omnium sit, non est tamen dedignatus & arrha, & vadibus rem firmare. Quænam igitur arrha est? Hæc certè præsentia sensibilia, & spiritalia exordia futurorum. Quid igitur procrastinaris, & inertia corrumperis, quum multa iam receperis, & maiora expectes? An ignoras fortassis quot, quantáque recepisti? ipse corpus tibi formauit, animam creauit, ratione solùm ex omnibus animantibus honorauit, omnium visibilium rerum vsum præstitit, cognitionem sui tibi largitus est, filium suum pro te tradidit, baptismum multis plenum donis concessit, sacra mensa donauit, regnum, & ineffabilia pollicitus. Qui ergo tot iam accepisti, tantáque acceptarus es (nō enim vereor eadem rursus repetere) pereuntibus pecuniis pro eo parcis, & qua venia dignus eris? Sed, quum filios aspiciam, inquies, non possum non retardari. Nimirum ad hæc lucra tibi filij quoque instituendi sunt. Nam, si magno fœnore argentum tibi esset collocatum in homine grato, nec impotenti: scio huius te malle debiti literas liberis relinquere, vt ingentes inde capiant fructus, quàm pecuniam, ne cogerētur alios quærere, vbi turò queant collocare. Da igitur filiis tuis has literas, Deum sibi debitorem relinque. Agros quidem non vendis, sed liberis relinquis,

Vides olim ecclesiā soluisse hæreditates legari, cum in ministrorum vsus, tum in pauperū subuentionem. Nota numerositatem eorum, quæ vel virginitatem vel viduitatē profitebātur.

Loquitur de Antiochia.

Prouerb. 19.

vt eorum fructibus ditiores euadant. Hoc verò chirographum, quod maiores omnibus prædiis fructus reddere solet, relinquere filio recusas: magna certè id est, simplicitas, imò verò dementia, præsertim cum scias, quia, quamuis hoc filiis relictum chirographum sit, tamen & ipse abiens tecum portas. Talia quippe spiritalia sunt, vt multis multiplicata satisfaciant. Non simus igitur ita pauperes animo, neque inhumani, atque crudeles aduersus nosipsos: sed quæstuosam hanc mercaturam suscipiamus, quæ simul & nos abeuntes comitabitur, & filios nostros non derelinquet, & tam nos, quàm illos ad futuram beatitudinem perducet, in Christo Iesu domino nostro, cui gloria, & imperium cum patre, & spiritu sancto, Amen.

AVTHORIS DICTI IMperfecti *in Matthæum, in idem Euang. Homil.*

Homil. 37. in Matth.

ET *quum appropinquasset Iesus Hierosolymis, &c.* Puto res ipsa exigit, vt quæramus, Frequenter quidem Iesus venit in Hierusalem, sicut Ioannes testatur, nunquam tamen sibi adhibuit ministeria iumentorum, nec ramorum circa se virentia constituit ornamenta, nec ad terribilem laudem suæ diuinitatis animos populi excitauit, nisi modo quando, vt pateretur, ascendit. Ideo ergo cum tanta gloria est ingressus, vt amplius eorum aduersus se excitaret inuidiam, quia iam tempus passionis eius instabat, & non mors eum vrgebat, sed vt ipse magis aduersus se compellat mortem. Quoties enim de manibus sacerdotũ elapsus euasit, quũ esset inuisibilis factus? Quando Iudæi Christũ voluerunt occidere, tangere eum non potuerunt. Quando autem ipse secutus est mortem, parcere ei Iudæi nõ potuerunt. Ergo, si Christus eos prouocauit, fortè nec de morte sua fecit innoxios? Absit. Excitauit eos, non vt facerent quod antè noluerant, sed vt possint facere quod prius volebant: facultas eis data est, non mutata voluntas. *Tunc Iesus misit duos discipulos, dicens: Ite in castellum quod contra vos est, & confestim inuenietis asinam alligatam, & pullum cum ea: Soluite, & adducite mihi.* Asina & pullus eius Iudæi sunt & gentes: Iudæa enim secundum Deum mater est Gentium. Sic enim dicit ad eam Deus per Esaiam prophetam: Et constituam principes tuos sicut antea, & consiliarios tuos sicut ab initio. Et tunc vocaberis ciuitas iustitiæ, & mater ciuitarum, id est ecclesiarum, fidelis Sion. Propter quasdam tales similitudines, animalibus his assimilati sunt homines, Deum, vel Dei filium, nõ cognoscentes. Est enim animal hoc immundum, & præ cæteris penè iumẽtis magis irrationabile, & stultũ, & infirmũ, & ignobile, & oneriferũ magis: sic fuerunt & homines ante Christi aduentum idololatræ, passionibus diuersis immundi, & irrationabiles, ver bi ratione carentes, quantum ad deum stulti. Quid autem stultius quàm factorem contẽnere, quàm facturam, & opus manuum suarum adorare, quasi factorem? Erant enim infirmi secundum animam. & ignobiles, non valentes resistere passionibus suis, & obliti generationem suam cœlestem, facti fuerant serui passionum suarum, & dæmonum, quibus resistere non valebant. Et quicunque dæmonum, vel philosophorum cuiusque erroris, vel dogmatis alicuius sarcinam eis voluisset imponere, sufferebant: & omnia non bonâ patientiâ supportabant, nec resistebant. Propter quę omnia & Apostolus ad Corinthios dicit: Videte vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi nobiles, sed quæ stulta sunt mundi, elegit Deus, vt confundat sapientes: & infirma mundi elegit Deus, & ea, quæ non sunt, vt ea, quæ sunt, destrueret. At vbi Christus super eos ascẽdit, & induxit in templum, lauati per baptismũ, facti sunt de immũdis: de animalibus homines sancti. Percepta enim ver bi ratione, sapientia Dei facti sunt rationabiles, & prudentes, & inuenta est irrationabilitas eorum esse simplicitas, & stultitia eorum mansuetudo. Nam simplicitas sine ratione verbi hominis irrationabilitas est, & mansuetudo si non sit propter Deum, stultitia est. Adhuc autem accepta gratia, & recognita regeneratione sua cælesti, facti sunt de infirmis, & de ignobilibus fortes, & nobiles, & quæ videbatur infirmitas, innocentia est inuenta in eis, ignobilitas autem humilitas. Nam innocentia sine Deo infirmitas æstimatur, & humilitas non propter Deum ignobilitas iudicatur. Item reiicientes à se onera dæmonum, suscipientes super se iugum Christi suaue, & onus eius leue, & ipsum sessorem in cordibus suis suscipientes, facti sunt patientes. Nam patientia irrationabilis onerifera æstimatur & ligata, id est, diabolici erroris vinculo impedita, vt non haberet libertatem ire quo vellet. Nam omnes homines antequam peccemus, liberum quidem habemus arbitrium, si volumus sequi voluntatem diaboli, an non. Quod si semel peccãtes obligauerimus nos operibus eius, iam nostra virtute euadere non possumus. Sed sicut nauis, fracto gubernaculo, illuc ducitur, vbi tempestas voluerit: sic & homo diuinæ gratiæ auxilio perdito per peccatum, agit quod non vult, sed quod diabolus vult. Et nisi Deus valida manu misericordię suę soluerit eum, vsque ad mortem in peccatorum suorum vinculis permanebit. Ergo nostra quidem voluntate & negligentia alligamur, sed per Dei misericordiam absoluimur. Sicut enim videmus in istis mundialibus regnis, quomodo in primis quidem nemo potest facere seipsum regem, sed populus creat sibi regem, quem elegerit: quum rex fuerit factus, & confirmatus in regno, iã habet potestatẽ in hominibus, & nõ potest populus iugum eius de ceruice sua repellere. Nam primum quidem in potestate populi est facere sibi regem, quem vult, factum autem de regno repellere, iam non est in potestate eius, & sic voluntas populi postea in necessitatem cõuertitur. Sic & homo, priusquam peccet, liberum habet arbitrium, vtrum velit sub regno esse diaboli: quum autem peccando se tradiderit sub regno ipsius, iam non potest de potestate eius exire: & sic prima voluntas eius in necessitatem conuertitur. Et hoc est quod homines seculares, & peccatores dicere solent, Nũquid nolumus esse sancti? Et quis nõ vult esse iustus? Sed non possumus. Verũ quidem est, quod dicunt, sed non habent excusationem: quia primùm potuerunt non esse sub potestate diaboli, si voluissent. Postquã verò posuerint thronum diaboli in cordibus suis, nemo potest eos de potestate diaboli eripere, nisi solus Deus. *Soluite*, inquit.

1. Cor. 1.

Esa. 1.

Arbitriũ liberũ catholice asseritur.

Quomo

Quomodo? Per doctrinam vestram, per miracula vestra: quia omnes Iudæi, & Gentes per Apostolos sunt liberati. *Adducite mihi.* Per ministerium, id est ad gloriam corrigite illos. Duos autem misit Apostolos, quia per duo generalia mandata omne genus hominum de peccato absoluitur. Qualia? Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & proximum tuum sicut teipsum. In his duobus mandatis omne peccatum expellitur, & omnis iustitia cõsummatur. Aut certè alia duo, Quod tibi non vis fieri, alij ne feceris. Item, Quod vultis vt faciant vobis homines, facite & vos similiter. Quidam autem istos duos Petrum, & Philippum apostolos exponit intelligi oportere: quoniam hi primùm transgredientes Iudaicos fines, Gentes adduxerunt ad Christum. Philippus quidem Samariam, quam ipsam Samariam asinam esse interpretatur. Petrus autem Gentes, accipiens Cornelium ex Gentibus, quasi Samariæ pullum. *Et siquis vobis aliquid dixerit, dicite: dominus operam eorum desiderat.* Ne dicatis, dominus tuus: neque dominus noster: neque dominus iumentorum: vt intelligant omnes, quia ego solus dominus, non solùm animalium, neque solùm eorum, qui mihi subditi sunt, sed omnium hominum, etiam qui mihi contrarij sunt. Nam & peccatores conditione quidem mei sunt, voluntate autem sua diabolo. Meus enim orbis terræ, & plenitudo eius. *Dominus operam eorum desiderat.* Iustum est vt aliquando creatura seruiat suo creatori. Gẽtes enim Deus in potestate diaboli pro tẽpore relinquit vt tentet, non in æternum cõtempsit vt perdat. Necesse est autem, vt faciat quod scriptũ est: Homines & iumẽta saluabis, domine. *Cõfestim autẽ remittet eos.* Animal quidẽ postquã ingressum est in Hierusalem Iudææ, ad dominũ suũ remissum est, animalis autem propheta in Iudæa remãsit. Nã de animali illo nõ hoc quod videbatur necessariũ erat Christo, sed illud quod intelligebatur, id est, non caro, sed ratio: ideoq; caro remissa est, ratio autẽ retenta est. Aut ita, nõ dixit, & iterum remittet eos ad te: sed tantum, *remittet eos*, vt ne mysterium præcederet rationem. Nam puto in primis hominem non sermone nudo vocauit apostolorum, sed per virtutem spiritus sancti soluit pariter, & adduxit. Postquam autem adduxit, iterum dimisit eos in arbitrio, vt labore suo comitãte gratia iustificentur. Nam quod vocati sumus, Dei est: quod autem dignè vocatione viuimus, nostrum pariter est, & Dei. Hoc est quod ait, Iterum remittit eos, non ad diabolũ qui prius tenebat eos, sed in arbitrio suo, id iuuante gratiæ scilicet dono. *Hoc autem totum factum est, vt impleretur quod dictum est per Prophetam dicentem: Dicite, filiæ Sion, ecce rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinã, & pullum filium iumẽti.* Dominus noster ascendens ad mõtem Hierosolymam, magnam gratiã paris, & concordiæ mundo vniuerso quasi in testamento reliquit. In mysterium enim gentium futurarum sedens super asinam & pullum eius intrauit in templum, & sic Gẽtes Iudæis coniunxit. Sciens autem Propheta malitiam Iudæorum, quia contradicturi fuerant Christo ascendenti in templum: ideo præmonuit, vt per hoc signum cognoscerent regem suum Iudæi dicens: *Ecce rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam & pullum eius.* Ecce, ostendentis verbum est: id est, non corporali aspectu, sed spirituali intellectu opera virtutum eius aspicite, non schema. Si enim schema eius aspexeritis, deiiciendi estis, in natura humana: si autem opus eius consideraueritis, saluandi estis in virtute diuina. Ante tempora autem multa cõstitutus propheta, videns eum spirituali aspectu, qui nondum natus fuerat, ideo dicebat: *Ecce*, vt ostenderet quia ille de quo loquebatur, antequam nasceretur, iam erat. Quum ergo videritis eum in templo, ô Iudæi, nolite superbè agere contra eum dicentes: In qua potestate hæc facis? Quia ecce rex tuus venit tibi mansuetus, venit sedens super asinã. Nolite cõsiderare in qua potestate facit, sed considerate tantum si facere potest: quoniam hoc credere est, illud autẽ tentare. *Ecce rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam.* Nolite dicere: Nos non habemus regem, nisi tantummodo Cæsarem. *Ecce rex tuus venit tibi mansuetus sedens super asinã.* Si intellexeris, venit tibi: si nõ intellexeris, veniet cõtra te. Id est, si intellexeris, veniet vt saluet te, & sub pedibus tuis subiiciat Gẽtes, & dicas per prophetam gaudens: Quoniam Deus excelsus terribilis, & rex magnus super omnem terram: subiecit populos nobis, & Gentes sub pedibus nostris. Elegit nos in hæreditatem sibi, speciem Iacob quem dilexit. Si autem nõ intellexeris, veniet vt perdat te, & de tẽplo sanctitatis expellat, & aliam sponsam de Gẽtibus castitorem inducat in cubiculum sanctitatis, vt tu proiecta & in tenebris constituta dicas per Salomonem: Ne aspexeritis me, quoniam ego sum denigrata, quoniam despexit me sol. Vis cognoscere mãsuetudinem vẽnietis, considera speciem aduentus eius. Non sedet in curru aureo, preciosa purpura fulgens: nec ascendit super feruidum equum discordiæ amatorem & litis, qui gloriæ iactantia pectus habet repletum, qui de longe odorat bellum, & gaudet ad vocem tubæ: & quum viderit sanguineam pugnam, dicit in corde suo, bene est factum. Sed sedet super asinam tranquillitatis, & pacis amicam. Non autem vides in circuitu eius splendentes gladios, aut cætera ornamenta terribilium armorum. Sed quid: Ramos frondentes testimonia pietatis. Venit ergo mansuetus, non vt propter potentiam timeretur, sed vt propter mansuetudinem amaretur. *Sedens super asinam, & pullum eius.* Super matrem sedebat. Nunquid & super pullum sedebat? tamen & si corporaliter fieri non poterat, vt super animal vtrumque sederet, spiritualiter poterat, quum esset Deus, vt & in Iudęis sederet, & in Gentibus simul. Sedere autem super iumenta, est in præcordiis eorum habitare, vt dicat illis Christus: Tollite onus meum super vos, & videte, quia mitis sum & humilis corde. Mansueti enim mansuetum debent portare: qui vocauit eos, sessor est, non vt illos puniat propter peccata eorum, sed vt ipse requiescat in eis propter mansuetudinem eorum. Nam sicut hoc genus iumenti, si quid errat, in simplicitate errat, & non in asperitate: ita & homines qui crediderunt in Iesum Christum, siue ex Iudæis, siue ex gentibus, ante Christum non in malitia, sed in ignorantia peccauerunt. Ideo se deridebant non pulsari sub graui sessore. Nam sicut peccatores equi sunt diaboli, ita & sancti equi dicuntur Christi: quia diabolus in peccatoribus sedens instigat eos per deserta facinorum, id est, per fornicationes, per adulteria, &c. Christus sedens in sanctis dirigit eos per plana iustitiæ, id est, in castitate, in humilitate. Er-

go equitatus diaboli,perditio eſt: equitatus autē [Habac.3.] Chriſti,ſalus,ſicut Habacuc dicit in Canticis ſuis ad ipſum Chriſtum: Qui aſcendis ſuper equos tuos,& equitatus tuus ſanitas eſt. Ergo induxit pullum in templum,vt gentes Iudęis coniungat, vt adimpleat, quod Iacob benedicens filiū ſuum Iudam prophetauit. Alligans, inquit, ad vitem pullum ſuum. Quæ eſt illa vitis? Iudæa, quæ de Ægypto tranſlata eſt, & in Oriente plantata. Et ſicut prophetauit Noë de filiis ſuis,dicens: [Geneſ.9. & 94.] Benedictus filius meus Sem,dilatet Deus Iaphet,& inhabitabit in tabernaculo Sem. Sem enim pater erat Iudæorum,Iaphet autem pater Gētium,quæ per Chriſtū ingreſſæ ſunt in tabernacula Iudæorum. *Euntes autem diſcipuli,fecerunt ſicut præceperat eis Ieſus,& adduxerunt aſinam,& pullum.* Quoniā euntes Apoſtoli ſoluerunt aſinam alienam, miniſterium quidem fuit eorum,virtus autem,& authoritas Chriſti.Nec enim potuiſſent tollere iumentum alienum ab illo domino, qui eos nō cognoſcebat vnde eſſent,niſi præueniens ſpiritus Chriſti cor domini eius præparaſſet ad dandum. Sic quòd Apoſtoli ſoluerunt Iudæos, vel gentes de vinculo inimici, in prima quidem facie eorum videbatur opus,re vera autem fuit virtus, & gratia Chriſti. Nec enim à Chriſto duodecim conſtituti totum mundum ligatum ſub poteſtate diaboli ſoluere potuiſſent, niſi gratia Chriſti confregiſſet virtutem inimici. *Et impoſuerunt ſuper eum veſtimenta ſua,& eum deſuper ſedere fecerunt.* Veſtimenta ſunt præcepta diuina, & gratia ſpiritualis. Sicut enim turpitudo nuditatis veſtimento tegitur, ſic naturalia mala carnis noſtræ præceptis & gratia diuina tegūtur. Omnis homo enim naturaliter non ſolum peccator eſt, ſed etiam totum peccatum dicente Apoſtolo: [Epheſ.1.] Eramus natura filij iræ, ſicut & cæteri. Vnde & Adam ideo ſe vidit nudum,id eſt,peccatorem,& ideo foliis fici,id eſt, mandatis aſperæ legis cooperuit nuditatem ſuam. Et alibi promittens Deus iuſtitias ſuas, & gratias ablaturum de gente Iudæa,ſicut dicit dominus per Oſee prophetam: [Oſee.2.] Et auferam veſtimēta mea,& linteamina, & oſtendam gentibus turpitudinem tuam. Ergo impoſuerunt veſtimenta ſua ſuper eos, id eſt, mandata,& gratias,quas ipſi acceperunt à Chriſto, ſuper Iudæos, & gentiles impoſuerunt,id eſt,tradiderunt:nec enim requieſcere in eis potuiſſet Chriſtus, niſi mandata eius fuiſſent in eis. *Plurima autem turba veſtimenta ſua ſternebant, Alij autem cædebant ramos de arboribus, & ſternebant in via.* Videlicet vt eo veniēte calcarentur à iumento.Veſtimenta ſunt mādata, ſicut diximus, frondes autem ſpeciē tenēt pietatis.Quoniam ergo mandata legis,& ſpecies Iudaicæ religionis à Chriſtianis fuerant conculcanda in via, id eſt, in Chriſto,ideo tunc illa ſub pedibus iumenti ſternebāt in via.Et vide quoniam ſuper iumentum quidem Apoſtoli poſuerunt veſtimenta ſua, ſub pedibus autem iumenti cætera turba Iudaica:quoniā mandatis Apoſtolorum ſternuntur quidem Chriſtiani, & adornantur: legis autem mandata conculcant. Quotieſcunque enim circunciſionem ſpernimus,ſacrificia Iudæorum pro nihilo æſtimamus, & cæteras conſuetudines Iudaicas reprobamus. Veſtimenta Iudæorum,quibus ipſi induebantur, nos, qui ſumus ex Gentibus,ſub pedibus noſtris conculcamus. Alius autem ſic: Qui veſtimenta, inquit, depoſuerunt ſuper aſinam,Apoſtoli ſunt,cęterique doctores,veſtimenta autem ſunt decus, & ſchema gloriæ. Gloriam ergo,quam Chriſtus accepit à patre, dedit diſcipulis ſuis: diſcipuli autem accipientes eam à Chriſto, dederunt eam Gentibus, vt delectabiliter Chriſtus ſederet in eis, ſicut ipſe dicit: Et ego gloriam,quam mihi dediſti,dedi eis,vt ſint [Ioan.17.] vnum, ſicut & nos vnum ſumus. Turbæ autem, quæ veſtimenta ſternebant in via, credentes erāt ex circunciſione,qui gloriam, quam habebant ex lege, videntes Chriſtum deiecerunt in terram ſemetipſos humiliātes, & cum Apoſtolo Paulo dicentes: [Philip.3.] Secundū iuſtitiam, quæ ex lege eſt,cōuerſatus ſum ſine querela, ſed quæ fuerūt mihi lucra, hæc æſtimaui propter Chriſtum detrimenta, & arbitror ſtercora eſſe, vt Chriſtum lucrifaciam. Quid eſt autem aliud, quam iuſtitiam legis terræ coæquare, ante ſublimem gloriam Chriſti? Qui autem ramos de arboribus præcidebāt frondentes, ipſi erant credentes, & eruditi doctores, qui ex prophetis accipientes exēpla viua de Chriſto,quaſi de arboribus ſemper virentibus,& nunquam folia verborum ſuorum deiicientibus, ramos frondētes ante pedes ſubiugalis populi ſternebant:& per ea exempla quaſi per ramos frondentes,virentes ſine offendiculo ambularent per viam vitæ iſtius, donec introirent in ſanctuarium Dei. *Turbæ autem quæ præcedebat,& quæ ſequebatur,clamabat,dicens:Hos anna filio Dauid,&c.* Memores populi mirabilium eius, quæ oſtendit eis, & ſanitatum,quas præſtitit eis,exultantibus cordibus ſuis antè, & retro clamabant: *Hos anna filio Dauid.* Qui præcedebant ſeniores erant, id eſt, patriarchæ, prophetæ, cæterique ſancti, qui ante aduentum Chriſti de aduentu eius & prædixerunt, & cognouerūt.Sequentes autem iuniores, id eſt Apoſtoli, martyres, cæterique doctores, qui poſt aſcenſum Chriſti de reſurrectione eius, & aſcēſione vel operibus prædicauerunt, & prædicant, & licet diuerſis quidem temporibus fuerūt, tamen in omnibus vnus exultationis ſpiritus fuit.Et illi quidem prophetantes de Chriſto venturo clamauerunt: *Benedictus qui venit in nomine domini.* Hi autem laudantes clamant de aduētu Chriſti iam impleto: *Hos anna filio Dauid. Hos anna* autem quidam interpretantur gloriam, alij redemptionem, alij ſaluifica, ſiue ſaluum fac. Nam & gloria illi debetur, & redemptio illi conuenit, qui omnes redemit, & precioſi ſanguinis effuſione ſaluauit.

BEDAE VENERABILIS
presbyteri eiuſdem Euang. expoſitio.

ET *cum appropinquaſſet Hieroſolymis,&c.* Bethphage enim erat viculus Sacerdotū in monte Oliueti, & interpretatur domus buccæ, ſiue domus maxillarum. Bethania,quam huic Lucas adiūgit, villula ſiue ciuitas in eiuſdem montis latere eſt conſtituta & dicitur domus obedientiæ, quas Hieroſolymam venturus præſentia ſua ſublimauit: quia multos ante Paſſionem ſuam docendo donis piæ confeſſionis & obedientiæ ſpiritualis, impleuit.Quæ pulchrę ciuitates in monte Oliueti poſitæ referuntur, hoc eſt in ipſo domino, qui nos ſpiritualium chariſmatum refouet vnctione. *Tunc Ieſus miſit duos diſcipulos.* Id eſt, doctores qui indocta totius orbis litora quaſi contrapoſiti caſtelli mœnia Euangelizando penetrarent. Hos quidam duos Apoſtolos Petrum & Philippum interpretatus eſt,qui primùm Iudaicos fines tranſgredientes, gentiles ad Chriſtum deduxerunt. Philippus ſummariam quaſi aſinam: Petrus Cornelium quaſi pullum aſinæ præſentauit. *Et ſtatim inuenietis aſinam alligatam,&c.* Aſina ſynagogam,quę iugum legis traxerat: pullum aſinæ, laſciuum ac liberum nationum populum demōſtrat. Vtrumque ingrediētes mundum prædicatores perfidiæ vinculis & funiculis peccatorum inuenerunt alligatum: vt Apoſtolus, Omnes, inquit, peccauerunt, &c. Solus ergo Matthæus qui Hebraico ſermone euangelium ſcripſit, aſinam adductam domino commemorat: reliqui tres pullum, vt oſtenderet ſynagogæ etiam ſi pœniteret, ſalutem non eſſe dubitandam. Porrò duo diſcipuli geminum prædicatorum ordinem in circunciſionem & pręputium,ſiue geminę dilectionis ſacramentum oſtendunt. *Et ſi quis vobis aliquid dixerit,&c.* Pręcipitur doctoribus,ne obſiſtente aduerſitate,prędicare deſiſtant, cò quod etiam talium licet peccatores ſint, aliqui ordinantur ad vitam. *Hoc autem totum factum eſt,&c.* Hoc teſtimonium in Zacharia ſcriptum eſt. Sed ſciendum eſt quòd ſecundum literam in paruo itineris ſpacio ſuper vtrumque animal, dominus ſedere non quiuerit. Ergo cùm hiſtoria vel impoſſibilitatem habeat,vel turpitudinē,altiora petamus. Filia Syon, ciuitas eſt Hieruſalem, & ſignificat Eccleſiam fidelium,quæ eſt filia ſupernæ Hieruſalem,quæ eſt mater omnium noſtrum:quę ex præputio & circunciſione per prædicatores adducta, Ieſus ſuper ſedebat, quia in eorum præcordiis habitat, dicens eis,diſcite à me,quia mitis ſum,&c. *Et impoſuerunt ſuper eos veſtimenta ſua,&c.* Veſtis apoſtolica,vel doctrina virtutum,vel diſertio ſcripturarum vel eccleſiaſticorum dogmatum varietas intelligi poteſt,quibus niſi anima inſtructa fuerit & ornata, ſeſſorem habere Deum, non meretur. *Plurima autem turba ſtrauerunt,&c.* Portante dominum aſino multi veſtimenta ſua ſternunt in via: quia ſancti martyres propriæ ſe carnis amictu exuentes ſimplicioribus Dei famulis, viam ſuo ſanguine parant, vt videlicet inoffenſo greſſu mentis ad ſupernæ mœnia ciuitatis, quò Ieſus ducit, incedant. Moraliter Ieſus aſinam ſedens Hieroſolymam tendit, quando quilibet fidelis animam regens, videlicet iumentum ſuum, ad pacis intimæ viſionem ducit: veſtimenta verò in via ſternunt qui corpora ſua edomant, vt ei iter ad mentem parent, vel exempla bona ſequentibus præbeant. *Alij cædebant Ramos,&c.* Ramos de arboribus cædant, qui in doctrina veritatis ſententias patrum excerpunt, & has in via Dei ad auditoris animum venientis humili prædicatione ſummittunt. *Turbæ autem quæ præcedebant,&c.* Præceſſit fide populum Iudæorum, eadémque ſubſequitur gentilium multitudo, vna omnes voce Oſanna Hebraicum, quod Latinè, Salua, clamabant: quia quòd ſalus mundi ſit Chriſtus, agnoſcebant,addebant,In excelſis:quia aduentus eius non tantum hominum ſalus,ſed totius ſit mundi,terrena iungens cæleſtibus,vt omne genu ei flectatur, cæleſtium, terreſtrium & infernorum.

⁂

EIVSDEM IN SVPERIVS
Euang. Homilia.

MEdiator Dei & hominum homo Chriſtus [Tom.7.quad.] Ieſus, qui pro humani generis ſalute paſſurus de cælo deſcenderat ad terras, appropinquāte hora paſſionis appropinquare voluit loco paſſionis,vt etiam per hoc clareſceret,quia non inuitus ſed ſponte pateretur. In aſino venire, & à turbis rex appellari & laudari voluit, vt etiam per hoc eruditus quiſque cognoſceret ipſum eſſe Chriſtum,quem ſic illo veturum prophetia olim præmiſſa ſignauerat. Ante quinque dies paſchæ venire voluit, ſicut ex Ioānis Euangelio didicimus, [Ioan.12.] vt etiam per hoc oſtenderet ſe eſſe agnum immaculatum,qui peccata tolleret mūdi. [Ioan.1.] Agnus quippe paſchalis cuius immolatione populus Iſrael eſt ab Aegyptia ſeruitute liberatus, ante quinque dies paſchæ, id eſt, quarta decima luna ad veſperam [Exod.12.] iuſſus eſt immolari, ſignificans eum,qui nos ſuo ſanguine redempturus ante quinque dies paſchæ,id eſt, hodierno die magno præcedentium, ſequentiúmque populorum gaudio ad laudationem deductus, venit in tēplum Dei, & erat quotidie docens in eo. Quinta demum peracta die, vbi veteris paſchæ ſacramenta hactenus obſeruata conſummauit,ad noui deinceps obſeruanda diſcipulis ſacramēta cōtradidit, egreſſus in montem Oliueti, tentus eſt à Iudæis,& mane crucifixus, ipſa nos die à dæmoniaca dominatione redemit, qua antiquus ille Hebræorum populus per immolationem agni iugū Aegyptię ſeruitutis abiecit. Ergo dominus inſtar agni paſchalis ante quinque dies,quàm pati inciperet,locum paſſionis adiit, vt ſe inſinuaret eſſe illum, de quo prædixit Eſaias:Sicut ouis ad occiſionem ducetur, & [Eſai.53.] quaſi agnus coram tondente ſe obmuteſcet, & nō aperiet os ſuum.Et paulo ſuperius: Ipſe autem [Ibidem.] vulneratus eſt propter iniquitates noſtras, & liuore eius ſanati ſumus.Sed inuidorū corda principium in cunctis, quæ prouidè geſſit, eum potius perſequi, quàm in eum credere maluerunt, & multum miſeri vitæ autorem morti potius dare,quàm per eum ipſi viuificari ſtudebāt. Verum nos perfidorum cæcitate declinata,eorum magis exempla, qui fideliter dominum laudauere, ſequamur & iter eius myſticum myſtica vt decet interpretatione ſcrutemur. Aſina, & pullus, quibus ſedēs dominus Hieroſolymam venit, vtriuſque popoli,Iudæi videlicet,& gentilis, ſimplicia corda deſignant,quibus ille præſidens quæque à noxia libertate ſuo fręnans imperio,ad viſionem ſupernæ pacis perducit. Hieroſolyma etenim viſio pacis interpretatur. Et bene cum ad montem Oliueti veniſſet dominus,diſcipulos,qui hęc animalia adducerent,miſit:quia non noſtris ad eum meritis, ſed ſola ipſius gratia largiente peruenimus Ioanne atteſtante qui ait: [1.Ioan.4.] Et in hoc charitas eſt,non quaſi nos dileximus Deum,ſed quia ipſe prior dilexit nos. Mons nanque Oliueti celſitudinem dominicæ dilectionis, qua nos miſericorditer illuſtrare, ac ſaluaré dignatus eſt, inſinuat, non ſolum quia olei natura lucis miniſtra eſt, & laborum, dolorúmque ſolamen verum etiam quia cunctis quibus immiſcetur, ſolet excellere liquoribus.Et Apoſtolus de charitate locuturus, [1.Cor.12.] adhuc,inquit,excellētiorem vobis viam demon-

Ioan.3. stro. Ad montem igitur Olivueti veniens dominus, asinos sibi, quibus Hierosolymam petat, præcepit exhiberi, figurate significans hoc, quod alibi dicit aperte, quia sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in ipsum, nó pereat, sed habeat vitam æternam. Duos ad exhibenda sibi iumenta missit discipulos, vt significaret in vtrúque populum circuncisionis videlicet, & præputij prædicatores esse destinandos. Vel certè duos misit, vt eosdem prædicatores doctrina simul, & operatione perfectos esse moneret: ne vel erroris verba indocti veritati miscerent, vel ea, quæ recte docuissent, peruersè viuendo negarent. *Inuenietis*, inquit, *asinam alligatam & pullum cum ea, soluite & adducite mihi.* Pullum quoque alligatum fuisse alij Euange-

Ioan.12. Marc. 11. Lucæ 19. Prouer. 5. Psal. 118. Rom.3. listæ testantur. Vterque enim populus funibus peccatorum erat circumplexus, & solutione diuina opus habebat. Iste lege, quam acceperat, male vtendo, ille nunquam accipiendo peccauerat. Vnde benedicit Apostolus, quia non est distinctio: omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei, iustificati per gratiam ipsius gratis. Et pulchre alij tres Euangelistæ, qui gentibus scripserunt, pullum solummodo domino adductum memorant. Matthæus autem Euangelista, qui ex Hebræis, & Hebræo sermone scripsit Euangelium, etiam asinæ facit mentionem prouida vtraque dispensatione, vt quorum salutem scribendo quæsierunt, hos saluandos à domino mystice docerent esse figuratos. *Et si quis vobis*, inquit, *aliquid dixerit, dicite quia dominus his opus habet, & confestim dimittet eos.* Et doctoribus præcipitur, vt si quid eis obstiterit aduersitatis, si quis prohibuerit peccatores à laqueis diaboli solui, & per confessionem fidei domino adduci, non tamen prædicando desistant, sed constanter instituent, quia dominus ad ædificandam ecclesiam talibus opus habet. Quamuis enim sæuus sit persecutor & immanis, non potest eorum obsistere saluatio-

2. Tim.2. ni, quos nouit dominus, quia sunt eius, quos ad vitam præordinauit æternam. Adhibetur autem huic facto prophetæ testimoniũ, vt appareat dominum quidẽ in omnibus, quę de ipso erant scripta cõplesse, sed inuidia cæcatos Scribas, & Pharisæos ea, quæ ipsi legebant intelligere nequiuisse. *Dicite filiæ Sion, Ecce rex tuus venit tibi mansuetus se-*

Esaiæ 62. Zachar.9. Filia Sio. *dens super asinam, & pullum filium subiugalis.* Filia Sion

Galat. 4. ecclesia est fidelium, pertinens ad supernam Hierusalem, quæ est mater omnium nostrum, cuius portio tunc non minima erat in populo Israel regem habens mansuetum: quia non terrena im-

Matt.11. mitibus, sed mansuetis cælestia regna dare consueuit dicens: discite à me, quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. De quibus Psalmista: Mansueti, inquit, possidebunt terram, & delectabuntur in multitudine pacis. Rex vero mansuetus mansuetis, id est, humilibus corde terram pacis tribuit, quos in terra belli, & tribulationum quõdam rex impius,

Esaiæ 66. id est, d iabolus', superbiæ vulnere strauit. *Sedens*, inquit, *super asinam & pullum filium subiugalis*, quia requieuit in corde humilium & quietorum & trementium verba eius, siue eorum qui in synagoga iugum legis trahere nouerunt, seu illorum qui gentili diu libertate effrænes, eiusdem synagogæ instantia ad fidei & veritatis sunt gratiam conuersi. *Adducentes autem asinam & pullum discipuli, imposuerunt super eos vestimenta sua, & dominum desuper sedere fecerunt.* Vestimenta discipulorum opera sunt iustitię, Psalmista teste qui ait: Sacerdotes tui Psal.131. induantur iustitia. Asinos quos nudos inueniunt discipuli, suis sternunt vestimentis, & ita desuper dominum imponunt, cum prædicatores sancti quoslibet à sanctitatis habitu vacuos inueniunt, hósque virtutum suarum exemplis ad suscipiendam fidem, & dilectionẽ sui conditoris imbuunt. Non enim nudam dominus asinam, non nudum voluit ascendere pullum, quia siue Iudæus, siue gentilis, nisi sanctorum fuerit dictis ornatus, & actis, non potest dominum habere rectorem, sed regnat potius peccatum in mortali eius corpore ad obediendum concupiscentiis eius. *Plurima autem turba strauerunt vestimenta sua in via.* Plurima hæc turba innumerabilem martyrum designat exercitum, qui corpora sua, animarum videlicet tegumenta, pro domino dabant, quo sequẽtibus electis planiorem recte viuendi callem facerent: ne qui videlicet dubitarent ibi pedẽ bonæ actionis ponere in pace, vbi non paucos viderent in bello præcessisse martyrij. *Alij autem cædebant Ramos de arboribus, & sternebant in via.* Rami arborum, dicta sunt patrum precedentium exempla. Et quisquis in exemplum recte credendi siue operandi quid prophetæ, quid Apostoli, quid cæteri sancti dixerunt, seu fecerunt, pandit Ramos, profecto de arboribus cædit, quibus iter asini dominum portantis complanet: quia sententias de sanctorum libris excerpit, per quas simplicium Christi corda ne in via veritatis errent ædificet. *Turba autem quæ præcedebant & quæ sequebantur, clamabant dicentes: Hosanna filio Dauid.* Vna eadémque confessionis & laudationis voce dominum, qui præcedũt & qui sequuntur exaltant, quia vna nimirum fides est eorum, qui ante incarnationem dominicam, & qui postea probati, quamuis sacramenta habuerint pro temporũ ratione disparia, Petro attestãte Act.15. qui ait, Sed per gratiam domini Iesu credimus saluari, quemadmodum & illi. Quod autẽ aiunt, Psal.3. Hosanna filio Dauid, hoc est quod in psalmo legitur: Domini est salus, & super populum tuum benedictio tua, hoc est quod in magnæ deuotione laudis in Apocalypsi sanctorum chorus reso- Apo.7. nat: salus Deo nostro, qui sedet super thronum, & agno. *Benedictus qui venit in nomine domini.* In nomine domini, in nomine Dei patris significat, quod ipse alibi Iudæis non credentibus dicit: Ego veni in Ioan.5. nomine patris mei, & non recepistis me: alius veniet in nomine suo, illum recipietis. Venit enim Christus in nomine Dei patris, quia in omnibus quæ gessit & dixit, patrem glorificare, & glorificandum hominibus prædicare curauit. Veniet Antichristus in nomine suo, qui cũ sit homo omnium nequissimus, & diabolo comite plenus, non dedignabitur se filium Dei cognominari: aduersatur enim, & extollitur super omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur. Assumunt autem versiculum laudis turbæ de psalmo centesimo decimo septimo, quem de domino cantatũ nemo est qui dubitet. Vnde pulchre de ipso in eodem psalmo præmittitur: Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli: quia videlicet Christus quem reprobauerunt Iudæi, ædificantes suarum decreta traditionum, factus est in munimentum vtriusque populi credentis, Iudæi scilicet, & gentilis. Quod enim in

psalmo lapis angularis vocatur Christus, hoc est vtique quod in Euangelio præcedẽtium sequentiúmque collaudatur voce turbarum. Quod autem in eisdem laudis prosequutione subiungitur, *Hosanna*, id est, salus siue saluifica in altissimis, perspicue docet aduentum domini in carne, non solum humani generis in terra, sed & angelorum in cælis esse salutem: quia dum nos redempti ad superna perducimur, eorum profecto numerus, qui Satana cadente erat minoratus, impletur. Hic

Ephes.1. enim Paulus ait, instaurari omnia in Christo, quę in cælis, & quæ in terra sunt in ipso. Recte igitur, *Hosanna in altissimis* in eius laudem canitur, cuius tota incarnationis dispensatio pro implẽda gloria patriæ cælestis aderat. Proinde necesse est, fratres mei, vt ad promissam nobis patriã tota mentis deuotione tendamus, semper recordãtes, quia etsi angusta est via, qua ingredimur, beata est mãsio ad quã festinamus. Felicius quippe est per aspera iter ad regnum, quàm per amœnum, planúmque ad supplicium duci: Felicius est continentia carnis temporali gaudium perenne mereri, quàm pro lasciuia parui temporis æternam luere vindictam. Ecce ieiunium quadragesimale domino auxiliante, iam plurima ex parte compleuimus, testis est vnicuique conscientia sua: quia quanto districtius se sanctis his diebus domino mancipasse meminit, tanto amplius gaudens sanctũ dominicæ resurrectionis tempus expectat. At si quem forte adhuc conscientia minus perfectè castigata accusat, nulli dubium quin pauidus, ac tremens tantæ solennitatis præstolatur aduentum. Nec tamen hic talis de salute diffidat, ne aliqua suorum numerositate, vel enormitate scelerum confusus, barathrum desperationis in-

Prouer.18. cidat, iuxta illud Salomonis; Impius cum venerit in profundum malorum, contemnit, sed solicite perpendat, quia si tempus annuæ festiuitatis, qua de authoris nostri resurrectione lætamur, tanto vel gaudio castus, vel impurus metu, & confusione afficitur, multo magis in tempore districti examinis quando generalis omnium resurrectio celebratur & iam audita iudicis sententia, hos conscientia munda excusans lætificat, illos noxia accusans in perpetuum damnat. Quicunque ergo, fratres dilectissimi, continentiæ armis accincti ab initio iam quadragesimæ cum tentatore superbo certare cœperunt, videant cautè ne cœpta deserant, priusquam hoste prostrato ministeriis donentur angelicis. Qui vero hactenus armaturam virtutum non induit, vel hodie incipiat, hodie cum turbis illis fidelibus fidei opera assumat, imploret pietatem eius, qui in nomine patris aduenientes benedictionem mundo attulit, & Osanna in altissimis proclamans, saluari se superna in patria flagitet. Sternet vestimenta sua in via, id est, membra sui corporis humiliet in præsenti, vt

Psalm.50. exaltet ea Deus in futuro, memor illius Dauidici, quia exultabunt ossa humiliata. Ramos de arboribus cædat, & sibi sternat in via, id est, sanctorum scripta sedulus ad memoriam reuocet, quibus stantes ne cadant roborant, lapsi ne diutius iaceãt hortantur, resurgentes vt virtutibus exerceantur instruunt, exercitati virtutibus præmia in cælis vt sperent erigunt: hisque gressus suæ

Esa.8. & 28. ac 1. Petr. 2. actionis, ne in lapidem offensionis, & petram scandali offendant, præmuniat, ac sic etiam ipse cum cæteris fidelibus redemptoris sui vestigia sequatur, passionisque, ac resurrectionis eius mysteria digna mentis puritate veneretur, quæ electis omnibus membris videlicet suis in remedium vulnerum simul & cælestium gaudiorum pignus dare dignatus est Iesus Christus dominus noster, qui viuit, & regnat cum patre in vnitate spiritus sancti Deus per omnia secula seculorum, Amen.

HAYMONIS EPISCOPI
Halberst. superioris Euang. expositio.

CVm appropinquasset Iesus Hierosolymis. Redemptor noster pro humani generis salute passurus, imminente tempore passionis suæ voluit & ipse loco quo interficiendus erat, appropinquare: ne quis scilicet diceret illum mortis supplicium expauisse. Sicut enim ante constitutionem mundi, in sua præscientia & prædestinatione decreuit locum, vbi pateretur, & tempus. Locum Hierosolymis, vnde alibi dicit: Non oportet prophetam perire extra Hierusalem. Tempus in festiuitate Paschali, in qua agnus immolabatur, qui in typum domini Saluatoris præcessit. Veniens dominus de Galilæa. *Cùm appropinquasset Hierosolymis.* Ipse & discipuli eius, & multi alij cum eo. *Et venissent Bethphage ad montem Oliueti.* Quantùm ad literam, Bethphage est viculus in latere montis Oliueti situs, in quo habitabant sacerdotes, pontifices, & ministri, qui octonis diebus offerebant sacrificia, & ministrabant in templo domini. Vnde Betphage, domus Buccæ, siue domus maxillarum interpretatur, quia sacerdotes inibi habitantes, cum vxoribus, filiis & filiabus comedebant decimas, & primitias, & oblationes, quas in templo domini offerebat populus omnipotenti Deo. *Ad montem Oliueti.* Mons Oliueti frugifer erat, non erat sterilis, oleum habebat, & ab oleo vocatus est Oliuetus, mille passibus distans ab Hierusalem. *Inde misit dominus duos de discipulis suis, & ait illis: Ite in castellum.* Hierusalem, quæ quondam ciuitas regis magni vocata est, imminente tempore passionis, despectiuè appellatur à domino castellum: quia ibi habitabant homicidæ, qui de morte domini tractabant. *Quod est con. vos.* Contra apostolos erat illud castellum, quia prædicationem illorum nolebat accipere. *Et statim inuenietis asinam, & pullum cum ea, soluite, & adducite mihi.* Hoc secundum literam ita factũ est, sicut ita legitur. Cæterùm secundum altiorem intellectum Betphage signat primitiuam ecclesiam ex Iudæis collectam. Antè quàm veniret dominus Hierusalem, visitare dignatus est Bethphage, quia, antè quàm veniret ad passionem, ædificauit in fide sua ecclesiam in apostolis, & cæteris credentibus. Vnde & Betphage domus Buccæ & domus maxillarum interpretatur, quia primitiua ecclesia ex Iudæis, id est, apostoli, primi corpus, & sanguinem domini comederunt, dicente alibi domino: Accipite, & comedite, &c. Ille vicus in monte erat positus. Mons ille mystice dominum Iesum Christum designat, qui mons domini dicitur, propter altitudinem deitatis suę, vel propter virtutes, quæ in eo consistunt, de quo scriptum est: Hic est mons in quo, &c. Per hoc namque quòd ille vicus in monte erat constitu-

tus, designatur, quia primitiua ecclesia ex Iudæis, quæ signatur per Betphage in fide redemptoris fuit collecta. Fundamentũ ecclesiæ Christus est. Vnde apostolus Paulus dicit: Fundamentũ aliud, &c. Et oleum gignebat mons ille. Per oleum designatur vnctio spiritus sancti, qui à monte, hoc est à Christo qui est mons electus processit. De qua vnctione dicit Psalmista: Sicut vnguentum in capite. Dominus Iesus Christus caput est omnium electorum, iuxta quod apostolus dicit: Et ipsum dedit caput, &c. Vnguentum fuit in capite, id est, plenitudo spiritus sancti in domino Iesu Christo, requieuit tempore baptismatis in specie columbæ. De quo capite vnguentum profluxit in barbam, quia à domino Iesu Christo venit gratia spiritus sancti in apostolos, iuxta quod eis dixit in die resurrectionis suæ. Accipite spiritum sanctum. De barba in oram vestimenti eius. Vestimenta domini sunt electi. De barba descendit in oram vestimẽti eius vnguentum, quia ab apostolis venit vnctio spiritus sancti in cæteros credentes, & peruenit vsque ad vltimum electum. *Misit duos discipulos.* Duo discipuli ad exhibenda domino animalia missi, duos ordines prædicatorum signant. Vnum ad Iudaicum populum destinatum, alterum in gentes. De quibus prædicatoribus dicit Paulus apostolus: Qui operatus est Petro in apostolatũ, & cætera, id est, qui Petrum fecit principem populo Iudæorum credentium in se, ipse me constituit magistrum, & doctorem gentium. Qui bene duo mittuntur, siue propter geminum præceptum dilectionis Dei & proximi, quod erat toti orbi prædicãdum, seu propter intellectum, & operationem, seu etiam propter vtrumque testamentum nouum & vetus. Quisquis ergo officio prædicationis in ecclesia fungitur, ista tria debet habere, dilectionem Dei & proximi, scientiam veritatis & operationis. Munditia debet pollere, vtroque testamento debet esse imbutus, si vno ex his caret, ad prædicationis officium nullatenus accedere debet. *Ite in castellum.* Interdum castellum signat generaliter totum mundum, qui ab initio prædicationis apostolorum contra illos erat, quia verbum euangelij, quod illi prædicabant, recipere nolebat. Ite in castellum, hoc est, quod aliis verbis illis præcepit post resurrectionem: Euntes in mundum vniuersum, &c. *Et statim inuenietis asinam, & pullum cum ea.* Ista duo animalia signant duos populos. Asina quæ erat subiugalis, & edomita, signat synagogam, quę onere legis premebatur. Pullus lasciuus & liber, signat populum gentium, qui nondum habuerat sessorem, neque prædicationem, neque correctionis frenum in ore. Illa ligamina, quibus erant animalia stricta, signant vincula peccatorum, de quibus scriptum est, Salomone dicente: Funibus peccatorum suorum vnusquisque constringitur. Vtrumque animal erat alligatum, quia & populus Iudaicus, & populus gentilis vinculis peccatorum suorum erat astrictus. Nulla distantia erat inter Iudæos, & gentiles. Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei, vt ait Paulus: Iudæi peccauerunt, quoniam scriptam legem non seruauerunt. Gentiles peccauerunt, quia naturalem legem contempserunt, qua alligati erãt. Sed hæc alligatio soluta est per domini passionem, quia ipse lauit, & mũdauit nos per gratiam baptismatis. *Soluite, & adducite mihi.* Quomodo soluerunt apostoli genus humanum vinculis peccatorum suorum irretitum? Prædicando, baptizando eos in nomine sanctæ trinitatis, in remissionem peccatorum. Taliter adduxerunt eos per fidem ad dominum Iesum Christum, vt illum insidierent sessorem. *Et si quis vobis aliquid dixerit, dicite quia dominus his opus habet, & confestim dimittet eos,* id est, asinam, & pullum. Dixerunt domini illorum asinorum, id est, sacerdotes ad apostolos: Quid facitis soluentes asinam, & pullum? sed vt audierunt vocem domini, statim dimiserunt eos, signatúrque per hoc, quia prædicantibus apostolis, & populis ad fidem confluentibus, multi contradicebant. Primùm principes sacerdotum, de quibus legitur in Actis Apostolorum, quòd dixerunt apostolis, præcipiendo præcepimus vobis, ne vllo modo loquamini in nomine isto. Deinde principes gentium, Nero, Decius, & multi alij, sed vbi audierunt nomen domini, quidam ex Iudæis, non solùm subiectos suos dimiserunt venire ad fidẽm, sed & ipsi venerunt. De principibus Iudæorum sicut Nicodemus. De principibus gentium sicut Eraclitus, Constantinus, & multi alij. Dicite ergo, quia dominus his opus habet. Psalmista dicit: Bonorum meorum non eges. Si dominus omnibus bonis nostris nó indiget, quare hîc dicit, *quia dominus his opus habet*? Non sine causa, opus habebat dominus & gentibus, & Iudæis, vt vtroque populo eius ecclesia construeretur, sicut ædificata est tam ex synagoga, quàm ex gentilitate. De quo idem dominus alibi dicit: Et alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili. *Hoc autem totum factum est.* Quid totum factum est? Sedit super asinam, & pullum, & venit Hierosolymam, *vt adimpleretur, quod dictum est per prophetam dicentem.* Vt ostenderet suam prophetiam veracem esse, ideo in se impleuit quod per prophetam dixerat: *Dicite filia Syon, ecce rex tuus venit, sedens super asinam, & pullum filium subiugalis.* Quantùm ad literam pertinet, Hierusalem filia Syon appellatur, quia in monte Syon est constituta. Multi erant in Hierusalem, qui prædicationem domini, & miracula eius crediderunt. De illis dicit sermo diuinus. Alloquitur hîc prophera apostolos, & cæteros credentes qui dominum comitabantur, dicens: O apostoli, & cæteri credentes, *dicite filiæ Syon*, id est, credentibus qui habitant in Hierusalem. Per Hierusalem intellige habitatores eius ciuitatis. *Ecce rex tuus*, non extraneus, nó alienigena, vt Herodes, sed proprius *venit tibi*, non ferox neque superbus, sed mitis, & mansuetus *sedens super asinã, &c.* Non sedit super equum frementem, non super mulum, neque super currum: sed super humile animal, super asinam pacis & tranquillitatis amicam. Sed si allegoricè volumus intelligere, per Syon, quæ interpretatur speculatio, designatur ecclesia cælestis, quæ regnat cum Deo in cælis. Apostolorum scilicet & martyrum, patriarcharum, prophetarum, & cæterorum iustorum, qui facie ad faciem contemplantur Deum omnipotentem. Huius Syon Hierusalem cælestis, filia est Hierusalem terrena: quæ adhuc peregrinatur à Christo in terris, non videns eum, sed quod apostolus dicit: Illa autem, quæ sursum est Hierusalem, libera est, quæ est mater nostra, quia hinc recedens vnusquisq; electus ab illa suscipitur, ab angelis scilicet, patriarchis, & cæteris iustis. Huic terrestris Hierusalem, id est,

id est, credentibus dicitur. *Noli timere, filia Syon, ecce rex tuus*: id est, dominus Iesus, qui est rex regum, & dominus dominantium, *venit tibi humilis & mansuetus* sicut ipse dicit: Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. *Sedens super asinam, & pullum.* Secundum literam dominus in paruo itineris spatio super vtrumq, animal sedere nequiuit, sed quod forsitan secundum literam non impletum, secundum spiritualem intelligentiam quotidie impletur, quia super vtrumque animal, id est, super Iudaicum populum, & super gentilem dominus residens in cordibus illorum regnat per fidem. *Euntes autem discipuli, fecerunt sicut præceperat illis Iesus, & adduxerunt asinam & pullum, & imposuerunt super eos vestimenta sua.* Vestimenta apostolorũ possumus intelligere miracula, quę gesserũt in Christi nomine. Vel vestimenta apostolorum possumus intelligere fidem, & explanationem noui, & veteris testamenti, & gratiam baptismatis. Qui vestimenta imposuerũt super asinam, & pullum, quia fecerũt & coram Iudæis, & coram gentibus miracula, mortuos resurgere, leprosos mundare, paralyticos curare. Ipsi & tradiderunt baptismi sacramentum, & notitiam noui, ac veteris testamenti exposuerunt. *Et eum desuper sedere fecerunt.* Noluit dominus super nuda animalia sedere, sed super imposita animalia vestimentis, quia nisi quisque gratia baptismatis ablutus fuerit, & fide sanctæ trinitatis imbutus, non potest habere dominum sessorem cordis sui. *Plurima autem turba straurerunt vestimenta sua in via.* Illa turba, quæ vestimenta suppositi pedibus asinæ, & pulli, qui dominum portabant, ne offenderent pedibus, Iudaica gens erat. Quid designatur per hoc? Vestimenta Iudaicarum turbarum sunt, circumcisio legalis, obseruationes sabbatorum, & cæterarum solennitatum, oblationes etiam, quæ ponebantur in altari holocaustorũ quod erat exterius, boues scilicet & arietes, & hirci. Hæc sunt vestimenta, id est, ornamenta Iudæorum quæ asina, vel pullus cui dominus præsidet, calcat, quia modò nemo immolat carnes animalium super altare Christi, sed panem, & vinum. Omnes oblationes Iudaicas calcamus, id est, pro nihilo deputamus. Dicamus & aliter. Plurima turba, quæ sternebant vestimenta sua in via, signabant multitudinem martyrum, qui vestimenta animarum suarum, id est, corpora sua tradiderũt ad supplicia pro Christi nomine, vt & illi placerent, & simplicibus exemplum patiendi præberent. Secundum moralem intellectum per asinam & pullum designatur generaliter vniuersa ecclesia, specialiter verò vnaquæque anima fidelis. Dum vniuersalis ecclesia specialiter verò vnaquæque anima fidelis dominum sessorem habens, ad Hierusalem, hoc est, ad patriam cælestem tendit, inde sternunt vestimenta sua in via, quia macerant corpora sua per abstinentiam, vt veniens domino ad se iter præbeant, & vt moriantur seculo, & non viuant seculo, id est, iuxta quod Paulus dicit: Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo ne forte cũ aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar. *Alij autem cædebant ramos de arboribus.* Rami arborum signant fidles gentium. Illi, qui ramos abscindũt, signant eos, qui filios paganorum præcidunt ab infidelitate, & Christi iugo subdunt. E quibus fuit Hilarius Pictauiensis episcopus, qui vnum ramum, beatum scilicet Martinum ab arbore in-

fidelitatis, & ad fidem perduxit, patre verò illius in infidelitate manente. Vel certè per ramos arborum possumus intelligere sententias ex nouo & veteri testamento excerptas, quæ nobis à sanctis prædicatoribus proponuntur, vt secundum quod in lege, & prophetis, necnon & in euangelio legimus & intelligimus, secundùm illud & credamus, & operemur. *Turba autem, quæ præcedebant, & quæ sequebantur, clamabant dicentes: Osanna, benedictus qui venit in nomine domini rex Israel.* Sæpe legimus dominum Iesum venisse Hierosolymam, non tamen legimus eum venisse cum tanta gloria, sicut in tempore passionis suę fecit imminente, quando, sicut hîc legimus, turbæ ramos palmarum deferentes eum collaudabant. Quare hoc fecit dominus? Vt animos Iudæorum excitaret ad se crucifigendum. Ergo Iudæi culpabiles sunt de eius morte? Non. Quia illi quòd cogitabant, & quod volebant facere, ex multo tempore, hoc permisit eis filius Dei implere, ac si diceret eis: Si me vultis interficere, scio quia vultis, facite quod vultis. *Turba autem, quæ præcedebant & quæ sequebantur, clamabant dicentes.* Per turbam, quæ præcedebat dominum, designatur turba Iudæorum fidelis, quæ domini Iesu Christi aduentum præcessit. Turba autem sequens gentiles signat, qui post aduentum filij Dei venerunt ad fidem, vna vox erat præcedentium, & sequentium turbarum. Omnes namque dicebant. *Benedictus, qui venit in nomine domini.* Quia vna fides est Iudæorum credentium, qui incarnationẽ filij Dei præcesserunt, & gentilium qui post aduentum filij Dei fuerunt. Sicut nos per fidem dominicæ incarnationis, passionis, resurrectionis, & ascensionis in cælum, saluamur, quia omnia credimus præterita: sic per eandem fidem, Iudæi saluati sunt, quia ante incarcarnationem filij Dei, permanserunt in fide, credentes omnia futura quæ nos credimus præterita, sicut nos credimus dominum Iesum iam venisse in mundum, & natum, & pallum: ita illi credidetum nascitutum & pallurum. Palmas deferebant ante dominum turbæ. Palma victoriam signat, ac si dicerent illi, non verbis, sed rebus: Venis Hierosolymam, certam victoriam reportabis de morte diaboli, crucifigeris ibi, descendes ad inferna, & liberabis electos, & superabis diabolum, tertia die resurges à morte, certò victor existens, bonum argumentum illi fecerunt. Quid clamabant illi turbæ? *Osanna filio Dauid.* Osanna Hebræus sermo est, compositus ex corruptio, & integro, ex eo quod est Os, & anna. Et interpretatur, Osanna salua, Osanna filio Dauid, salus conuenit filio Dauid. Dominus Iesus filius Dauid est, id est, filius Dei. Vbi nos dicimus in Psalmo: Domini est salus. In Hebræo habetur: Domini est Osanna. Diuersi doctores de hoc nomine diuersa senserunt. Eucherius episcopus Lugdunensis dicit, quòd Osanna interpretatur saluus sum, saluifica: vt sit sensus, salua totum mundum, & saluifica populum Israeliticum. Beatus Gregorius dicit, quòd Osanna interpretatur salua nos, & bene potest ita intelligi. Recte namque, & qui præbant, & sequebantur, Osanna clamabant, id est, salua nos, quia ab illo & priores salutem quæsierunt, qui abre adaduentum illius in carne crediderunt, & modò nos qui præsentes sumus, qui post eius incarnationem ad fidem venimus, salutem abeo quærimus sempiternam. Osanna filio Dauid.

Dauid. *Benedictus qui venit in nomine domini*, id est, in nomine Dei patris. Obedientia apostolorum præceptum domini consequuta est. Euntes in mundum vniuersum, præcepit eis post resurrectionem suam dominus. Collegerunt vtrumque populum per prædicationem & ministerium baptismatis,& adduxerũt illos ad Deum per fidem. Osi verbum est, & dicitur salua nos, siue salus. Anna apud Hebræos interiectio est, & interpretatur obsecro, quod nos deprecamur. Quare dicit, *in nomine domini*, id est,in nomine Dei patris? quia quicquid filius Dei egit in carne, totum ad laudem,& gloriam Dei patris retulit,dicens: Pater in me manens ipse facit opera.Rex Israel non est promotio,sed dignatio, quia Deus erat angelorum in cælo. Mirum est,quòd rex Israel dignatus est appellari in terra. *Osanna in excelsis.* Cùm dicit Osanna in excelsis, ostendit quia aduentus & passio filij Dei, non solùm profuit hominibus in terra,sed & angelis in cælo. Hominibus profuit in terra, quia redemit eos de manu mortis, & de manu diaboli, & ad immortalitatem reduxit. Angelis profuit in cælo, quia illorum numerus,qui pereunte diabolo erat imminutus, quotidie restauratur de hominibus Christi sanguine redemptis.Aduentus filij Dei ad Israel,tunc temporis cum gloria aduentum ipsius præfigurabat in die iudicij,quando veniet cum gloria,cum angelis suis reddere vnicuique secũdum opera sua. Tunc acclamabunt ei electi, veraciter dicentes: *Benedictus qui venit in nomine domini, rex Israel.* Et
Matth.25. tunc reddet eis vicem dicendo:Venite benedicti patris mei, percipite regnum,&c. Ad quod regnũ introducere nos filius Dei dignetur.

CHRISTIANI DRVTHmari eiusdem Euang. expositio.

Et cum appropinquassent Hierosolymis, & venissent Bethphage ad mõtem Oliueti. Dominus noster Iesus Christus cuncta ordinatè & sapienter dispensauit,sicuti sapientia Dei quòd ipse veraciter fecit quædam miracula ad excitanda corda electorum & reproborum, & vnde boni profecerunt, mali deteriorauerunt: quousque de morte eius inuicem conspirauerunt: & quãdo eum ante placitum voluntatis eius occidere gestierunt,tangere eum nequierunt. Cum vero dies voluntatis eius appropinquauerunt, licentiam acceperunt: & de mirificis gestis amplius insanierunt. Vt autem ostenderet se dominus filium illius esse, qui quõdam à Samuelis tẽpore allophyllos cum diis suis percusserat: & arcam suam per vaccas fœtas referri ad locum debitum fecerat, adhibuit sibi aliud pecus ad hoc demonstrandum. Sicut enim illæ vaccæ,quę nec dum iugum traxerant:quamuis vitulos recentes haberent:tamen accepta arca domini, abierunt viam, quam ignorauerunt, pergentes & mugientes:quasi dicerent & vitulos non obliuiscimur:sed tamen creatorem,cuius arcam ducimus,plus timemus.Similiter & hic asellus,qui nunquam antea à matre separatus fuerat: & nunquam sessorem habuerat, accepto domini corpore fecit.*Cum venissent Bethphage,misit duos discipulos dicẽs.* Bethphage,est villa parua in mõte Oliueti iuxta Bethaniam & erat sacerdotum vjculus: & interpretatur domus buccæ siue maxillarum propter capita aretum,& hircorum,quæ ibi iacebant. Cum ergo ibi venisset dominus prima feria,qui dominicus apud nos vocatur,misit duos discipulos suos: & ipse peruenit ad Bethaniam: & mansit ibi ipsa nocte in domo Simonis leprosi. Et venit ibi Maria soror Lazari: & effudit vnguentũ super caput eius. Et discipuli interim adduxerunt asinam & pullũ,& audierunt in Hierusalem quia ibi esset ipse.Non enim viderant eum, postquam Lazarum suscitauerat. Frequẽter quidem dominus Hierusalem venerat:sed nunquam cum tanta gloria in eam ingressus est,sicut tunc: vt hi qui ante eum voluerant occidere, tunc haberent locum:quia tunc ei placuit mori:quasi in factis suis dixisset eis:Vos pro beneficiis à me vobis impensis deterioramini, & occidere me vultis:modò si vultis,do vobis locum. Facio tamen mirabiliora,quam ante feci.Suscitaui vobis mortuos: ipso die modo resuscitaui quadriduanum. Et vt cognoscatis me illius Dei filium, quem vos dicitis adorare:sicut legitis oblitas fuisse bucculas naturam suam, & amorem vitulorum suorum pro arca domini, quæ super eos erat: sic videte asellum oblitum amorem matris suæ,& sine fræno,& capistro ire viam meam. Quasi vobis dicat ipsum brutum animal: Amo matrem,sed plus timeo creatorem, quem habeo sessorem. *Tunc Iesus misit duos discipulos suos dicens,Ite in castellum quod contra vos est.* Castellum modo appellatur Hierusalem,quę quondam ciuitas regis magni,id est, Dei dicta est: quia conspiratum habebant ciues eius occidendi saluatorẽ suum. *Quod contra vos est.* quia videre iam poterant de ipso monte Oliueti: Tamen quindecim stadiis erat Bethania ab Hierusalem: sed sic erat constructum templum: vt de ipso possent videre Oliueta in monte eodem: & de ipso monte ardens oleum in templo domini. *Et statim inuenietis asinam alligatam, & pullum cum ea.* Asina ista ad templum domini data fuerat, & in commune sacerdotum erat:& quisquis de eis volebat accipiebat. Pullus dicitur asellus,id est,paruus:quia diminutiuum est eius.Et vniuscuiusque bestiæ,aut auis natus pullus potest dici, dum tener est:vt pulli columbarum:& passerum? *Soluite,* id est,absoluite à vinculo. *Adducite in manu*, quia virtutem debeo cum eis facere.Vt separentur abinuicẽ. *Et si quis vobis aliquid dixerit:dicite quòd dominus his opus habet,& confestim dimittet eos.* Quia multos dominos habebãt, propterea præcepit vt absolute dominum dicerent, & nõ desfignarent aliquem. Et placuit domino hanc virtutem facere de asello sacerdotum, vt ipsi scirent quòd nunquam sessorem super se habuerit:quia sacerdotes magis eius operibus contradicebant.*Hoc autem totum factum est.* Quid totum factum est?vt adducerentur, vt sederentur ab ipso. Quia sic prædictum fuerat à propheta Zacharia. Quæcunque Deus acturus fuit in hoc seculo corporaliter,prædicta fuerũt omnia à prophetis, & istud etiã prænuntiatum est ipsum acturum. Placuitque domino cõcordari dicta prophetarum cum factis suis: vt in prophetarum dictis & in factis suis verax haberetur,quia veritas est,mentiri non potest. Vt potens, inquit, iustus dominus in omnibus viis suis: & sanctus in omnibus operibus suis: nam hoc quod legimus in libro Regum, quòd dixit spiritus egrediar, & ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum eius:non spiritussanctus, sed diabolus ibi intelligitur: qui ad tempus propter

pter peccatum regis corda prophetarũ eius decepit. *Dicite filiæ Sion.* Exultando &gaudendo dicite. Erat consuetudo apud Romanos post triũphatos hostes cũ triumpho ingredi Romã:ita vt venirẽt ei obuiã omnis senatus & omnis dignitas cũ omni populo:& haberent metricę laudes,& decãterent ei,& ille proiiceret super eos vna vice de aureis denariis, alia vice de argenteis.Sed nullus sic glorioſe ingressus est, sicut hic dominus noster, quia illis mendacia cantabãtur.Isti autem supplicabant,saluum fac in excelsis.*Ecce.* Admirãtis est. *Rex.* Nõ Tyrannus:quia regis ministerium est regere & gubernare populum: oppressos liberare, opprimentes debellare. Qui non facit hoc: non est rex,sed Tyrãnus: qui locum occupat,& forsitan & ipse eos vastat,& alios depręd are finit.*Tuus.* Ad Israel spiritalis sermo propheticus fit dicens: Tuus erit, vt saluet te, & regat,si volueris. Si autem nolueris:non disperdet te,sed finet disperdere:quia Deus intentator est malorum. *Venit tibi.* Ad tuum profectum inquit. *Mansuetus.* Vt postea ipse dixit. Mitis sum & humilis corde. *Sedens super asinam.* Potuit dominus equum, vel elephantem habere ad sedendum: quia potuit habere leones, & gryphes ad domandum Ægyptios: sed sicut illic per parua animalia domuit superbos: sic hic per vile animal &brutum voluit confundere sapientes seculi. Ac si dicat Propheta: Non sedet super currum aureũ, neque super feruidum equum litis & discordiæ amatorem, qui habet pectus de superbia repletum & cum audierit sonitum buccinæ,& viderit bellum, percutit vngula terram,& dicit in corde suo vab. *Sedet super pullum, super quem nullus hominum sedit.* Qui non solùm non mandit ferrum,nec maculat aurum saliua,nec capistrũ habet:& viam suam incedit,& est subiugalis:quia amicus pacis. *Euntes autem discipuli, fecerunt sicut constituit Iesus.* Dixerunt sicut præcepit. *Ducite* (vt alij Euangelistæ narrant.) Et adduxerunt & non sederunt: sed in manu adduxerunt. *Et imposuerunt super eos vestimenta sua.* Non sellam auro redimitam,vel argento:quia solummodo ad mysterium ista requirebat. *Plurima autem turba strauerunt vestimenta sua in via.* Ne asellus in foueam decideret. *Alij vestimenta sua, alij ramos de arboribus sternebant. Turba autem, quæ præcedebant, & quæ sequebantur, clamabant dicentes.* Turbæ præcedebant, quæ de ciuitate venerunt obuiam ei: Sequebantur,quæ de Hiericho & de aliis ciuitatibus cum secutæ sunt venientes ad diem festum Paschæ. *Osanna filio Dauid: benedictus qui venit in nomine Domini.* Osanna verbum Hebræum est, compositum ex integro & corrupto. Saluum fac apud Hebræos dicitur Osi,anna interiectio deprecantis. Et cum iunguntur insimul aufertur, i, per Synalepham, ita vt nec scribatur & sit Osanna. O separatum, & s, coniunctum cum a,& n. Denique & in Psalmo 117.vbi scriptum est apud nos. O domine,saluum fac: & in Hebræo Osanna habet:*benedictus qui venit in nomine Domini.* Ideo benedictus:quia in nomine patris venit. Alius venit in nomine suo,& ideo erit maledictus. Quia ex parte aliquid diximus,nunc spiritaliter percutramus.Dominus venit ad montem Olueti,hoc est ad ecclesiam suam,non quòd tunc esset.Sed quam quærendo suam fecit,in qua est laborum & dolorum solamen.Et mãsit in Bethania: videlicet in domo obedientiæ: quia ante passionem suam & fundamẽta ecclesiæ suæ iacta erant,& in ea erant,de quibus dici poterat.Super quem requiescam nisi super humilem & quietũ: & trementem sermones meos. Misit duos discipulos propter duos populos: seu propter duo mandata, dilectionem Dei & proximi: præcepit sibi exhiberi asinam & pullum, Iudæos & gentes:quia secundum Deum Iudæa mater est gentium. *Inuenietis asinam alligatam & pullum cum ea.* Quia quando dominus aduenit, omnis mundus sub peccãtis originalibus astrictus tenebatur. *Soluite.* per ministeriũ vestrum. Adduxerunt apostoli ad ipsum. *Et imposuerunt vestimenta.* Doctrinas sacras. Et Christum desuper sedere fecerunt: vt qui habebant ante sessorem diabolum, haberent deinceps Deum. Nam alij Euangelistæ, qui de gentibus scripserunt,pullũ solummodo commemorant adductũ. Matthæus vero, qui Iudæis credentibus scribebat, etiam asinæ mentionem facit:vt Iudæos ostendat fidem Christi suscepturos. Quomodo vero ex toto colligenda gentilitas Iudæa in fine differenda,super pullum sedisse dicitur. Et bene dicitur:*Super quem nullus hominum sedit.* Quia nullus doctorum ad eos missus fuerat: qui eos à locutione,vel ab opere malo refrænare doceret. *Plurima autem turba straverunt vestimenta sua in via.* Quia multi de gentibus dederunt corpora sua pro domino in martyrium:vt darẽt aliis exemplum qualiter Deum amare deberent. *Alij cædebant ramos de arboribus.* Doctores exempla sanctorum eis proponebant: ad cohortandum eos. Et qui præcedebant,& qui sequebantur. Patriarchæ & Prophetæ præcesserunt, & nos sequimur vnum Deum adorantes, vnumque supplicantes. Quamuis Iudæi vnum dominum nostrum Iesum Christum recipiant:nos tamen in eundem credimus: Deum Hebræorum nos credimus adorare firmissima fide:cui dicimus quod dixit Dauid. O domine saluos nos fac & in terra, & perduc ad cælestem Hierusalem possidendam, & habitandam. Iuxta Anagogen si mandata domini custodimus: habitat & præsidet Christus in corpore nostro. Et vestimenta prosternimus: si corpora per abstinentiam castigamus, vt semper ei viam paremus,& aliis bonum exemplum actionis præbeamus. Frondes auellimus, si in doctrina veritatis sententias patrum excerpimus. Et benedictum in nomine Domini confitemur:quia vna spes nostra & fides præcedentium,& sequentium populorum.

THEOPHYLACTI EPIscopi Bulgar. superioris Euan. expositio.

Et quum appropinquassent Hierosolymis, & venissent Bethphage ad montem Oliuarum, &c. Sedit super asinam nõ in vllum alium vsum, quam vt impleretur prophetia,& vt ostenderet quomodo oporteat viliter vehi:non enim equo,sed asello vili vectus est. Implet igitur prophetiam & iuxta historiam, & iuxta anagogen. Nam iuxta historiam visibili asino insedit: & iuxta anagogen quoque, nouo,indomito,& obedientię nescio populo.Ligati autem erant asina, & pullus catenis suorum peccatorum. Duo missi sunt ad soluendum, Paulus quidem ad Gentes, Petrus vero in circunci- Galat.2.
sionem,hoc est ad Iudeos.Et vsque in hodiernum diem

diem duo nos ſoluunt, Apoſtolus, & Euangeliſta.
Ioan.3. Venit autem Chriſtus manſuetus. Non enim venit vt iudicet mundum in primo aduentu, ſed vt ſaluet. Et alij quidem reges Iudæorum fuerunt rapaces & iniuſti, Chriſtus autem manſuetus. *Et adduxerunt aſinam & pullum, &c.* Lucas quidem, & Marcus ſubiugalem ſolum dixerunt, Matthæus autem aſinam, & pullum. Non dixerunt autem contraria, ducentes enim pullum, ſequuta eſt mater. Collocauerunt autem eum ſuper illa: non ſuper duo iumenta, ſed ſuper veſtem. Primum
Luc.19. quidem ſedit ſuper aſinam, poſtea ſuper ſubiu-
Marc.2. galem: quia primum quieuit in Iudæorum ſynagoga, deinde in gentili populo. *Plurima autem turba ſtrauerunt veſtimenta ſua in via, &c.* Iuxta hiſtoriã multum habet in ſe honoris, veſtes ſtrauiſſe, & ramos obiectaſſe. Nam oſtendunt magnam gloriam. At iuxta anagogen diſce, quòd poſtquam apoſtoli ſuperpoſuerunt veſtimenta ſua, virtutes inquam ſuas, tũc ſuper illas ſedit dominus. Nam, niſi anima noſtra ornata fuerit apoſtolicis virtutibus, non equitabit eam dominus. Præcedentes ſunt prophetæ, qui ante incarnatum Chriſtum fuere: ſequentes autem martyres, & doctores, qui veſtimenta ſua ſternunt Chriſto, hoc eſt, carnem ſubiiciunt ſpiritui. Veſtimenta enim, & tegumen-
Ioan.14. ta animæ corpus. Strauerunt igitur in via, hoc eſt, in Chriſto. Ego enim ſum via inquit. Si enim quis carnem ſuam, non ſtrauerit, hoc eſt, humiliauerit, in via, hoc eſt, in Chriſto manens, & non hæreticus exiſtens, non inſidebit in eo dominus.
Oſanna. Oſanna autem quidam dicunt quod hymnum, vel Pſalmum ſignificet: alij autem, id quod euidentius, Salua obſecro. Venturus autem dicitur dominus quia expectabatur ab Hebræis ventu-
Sup. 11. rus. Sic enim & Ioannes dicit, tu es qui venturus
Luce 7. es? Hoc eſt, qui expectaris vt venias? eò quod aduentus eius quotidie expectabatur. Debemus & nos omnes conſummationem mundi & aduentum Chriſti expectare, ac præparari.

INCERTI CVIVSDAM
ſub nomine Euſebij Emiſſeni in idem Euang.

DVos diſcipulos ſuos dominus ante ſe mittit: per quos duos teſtamenta intelligimus. Hos autem diſcipulos ipſe docuit, Hæc duo teſtamenta ipſe edidit, omniſque ſapientię, & ſcientię plenitudine ea repleuit. Sapientes ſunt iſti diſcipuli, à ſapientiſſimo magiſtro inſtructi, ſine quorum doctrina nemo ſapiens inuenitur. Hos ante ſe dominus mandat, iſti pullum, & aſinam ſoluunt, eóſque ſolutos ad eum ducunt. Sed quid per aſinam, niſi Synagoga? quid per pullum, niſi Gentilis populus figuratur? Illa enim à prophetis domita, & legis pondere onerata erat: hic autem laſciuus erat & indomitus, ſupra quem nullus vnquam hominum ſederat. Vterque autem ligatus erat, vterque ſolutione indigebat. Non poterant ſolui ab vno, ſoluuntur à duobus. Nemo enim niſi vtriuſque teſtamenti fide & doctrina, à peccatorum vinculis liberatur. Sequitur: *Et ſi quis vobis aliquid dixerit, dicite quia dominus his opus habet; & confeſtim dimittet eos. Dominus* (inquit) *his opus habet*: non qualiſcunque dominus, ſed horum quoque & omnium dominus. Vnde & ſine adiectione dicitur dominus. In eo enim quòd *dominus* dicitur, & non additur cuius, omnium dominus eſſe oſtenditur. Quis igitur tenere audeat, quos omnium dominus ſoluere iubet? *Hoc factum eſt vt adimpleretur quod ſcriptum eſt per prophetam, dicentem: Dicite filiæ Sion, Ecce rex tuus venit tibi manſuetus, ſedens ſuper aſinam, & pullum filium ſubiugalis.* Expoſuit euangeliſta cur dominus omnia hæc agere voluerit, ne fortè inconueniens & indecens hoc alicui eſſe videretur, vt in illo tam paruo itineris ſpatio, quaſi fatigatus, ſuper aſinum dominus ſederet. Alij enim euangeliſtæ, non ſuper aſinam, & pullum, ſed ſuper pullum ſolùm Chriſtum dominũ ſediſſe narrant. Matthæus autem ſuo more non rem ipſam, ſed ſignificationem ſequens, ſimul cum propheta eum ſuper vtrunque ſediſſe dicit. Corporaliter enim ſuper pullum, ſpiritualiter autem ſuper vtrunque dominus ſedit. Qui enim intelligit quid vterque ſignificet, intelligit etiam quomodo in vtroque dominus ſedeat. Anima enim iuſti, ſedes eſt ſapientiæ. *Euntes autem diſcipuli, fecerunt ſicut illis præcepit Ieſus. Et adduxerunt aſinam & pullum, & impoſuerunt ſuper eos veſtimenta ſua, & eum deſuper ſedere fecerunt.* Si enim (vt ſuperius dictum eſt) duo iſti diſcipuli duo teſtamenta intelliguntur, quæ erunt eorum veſtimẽta, niſi ſingulæ ſententiæ quibus ornantur & veſtiuntur? Si igitur Chriſtum portare, & eius aſinus eſſe velis, neceſſe eſt vt his ſententiis veſtiaris & hac doctrina & fide orneris. His enim veſtibus induitur anima, his ornatur & decoratur. Nuda enim & paupercula eſt, quæ his induta & ornata non eſt. *Plurima autem turba ſtrauerunt veſtimenta ſua in via.* Teſtamenta quidem duo ſunt, teſtamentorum verò libri plures ſunt. Plurima igitur turba, id eſt, omnis patriarcharum & prophetarũ multitudo, veſtimenta ſua ſtrauerunt in via, viam domino parauerunt, & fidem ſuam alios docuerũt. *Alij autem cædebant ramos de arboribus, & ſternebant in via.* Iſti enim alij, apoſtoli ſunt, & doctores. Iſti de ſingulis prophetarum libris quaſi de quibuſdam arboribus ramos cædunt, ſententias exponunt, & viam parant & ſternunt, per quam Chriſti animalia incedere debeant. Et bene iſti ramos de arboribus cædere dicuntur, quia non ſuam, ſed aliorum fidem, & doctrinam exponunt, & prædicant. *Turbæ autem quæ præcedebant & quæ ſequebantur, clamabant dicentes, Oſanna filio Dauid, benedictus qui venit in nomine domini. Oſanna in altiſſimis.* Turbæ enim præcedentes, vtriuſque populi ſunt. Ambæ igitur clamant, quia vterque populus Chriſtum prædicat, & benedicit. Quid enim aliud ſignificat, Oſanna filio Dauid, niſi gloria, laus, & honor filio Dauid? ſiue etiam, ſalus ſit nobis à filio Dauid. Quamuis enim hæc vox certam ſignificationem nõ habeat, laudem tamen potius ſignificare videtur, quæ in ore totius populi ad Chriſti laudem & gloriam perſonabat.

PETRI DAMIANI IN
Dominica Palmarum Sermo.

CVm appropinquaſſet Ieſus Hieroſolymis, & veniſſet Bethphage ad montem Oliueti, tunc miſit duos de diſcipulis ſuis dicens eis: Ite in caſtellum, quod contra vos eſt, & reliqua. Paſſurus ſponte Dominus pro ſalute humana, ſponteneus ad locum

ad locum paſſionis accedit. Ad hoc venit in mundum, ad hoc natus eſt, vt ſua paſſione nos liberaret. Scienter Hieroſolymam venit, ſcienter magna populorum comitatus caterua pomposè ciuitatem intrauit, in qua tradendus, in qua crucifigendus erat. Hæc eſt Hieruſalem, quæ occidit Prophetas, & lapidat eos, qui ad eam miſſi ſunt. O infelix ciuitas, quàm gloriosa de te dicerentur, ſi venientem Dominum agnouiſſes, ſi ei cognito debitam reuerentiam exhibuiſſes. O miſera, ô malitiæ errore cæcata, venit ad te Saluator tuus, & non potes, nec vis cognoſcere eum. Venit ipſe ad ſalua[illegible]dum, tu recedendo accedis ad perdendum eum. Ipſe parat tibi vt ægroto ſalutem, & tu paras ei veluti furi crucem. Cur te tanta tenebrarum caligo contexit? Cur non accolis quod dictum eſt per Zachariam Prophetam: Noli timere, filia Syon, ecce Rex tuus venit tibi manſuetus, ſedens ſuper pullum ſubiugalis? Ecce tanta es, perdita conſilio es, times Regem tuum ſuſcipere, ne regnum terrenum amittas. Sed dum ipſum non recipis, regnum perdis, & gentem. Vis vnum interficere, ne tota gens pereat. Sed dum vnum interficis, tui pereunt vniuerſi. Proinde de te benè dicendum eſt: Væ genti peccatrici populo graui iniquitate, ſemini nequam, filiis ſceleratis. Genimen es viperarum, quæ non niſi effoſſis maternis lateribus oriuntur; ſic tu non putas enadere, niſi Patris tui, qui fecit te, latus cruentes. Crudelis partus eſt, & eneeandus, qui enecat parientem. Sed quid attinet ad propoſitum cæcitas Iudæorum? Cæci fuerũt, duces cæcorum, & ideo vtrique, id eſt, principes eorum, & iuniores in foueam ceciderunt. De te autem, Domine Ieſu, admiratio, & compaſſio creſcit. Cur ad Iudæos vadis, qui animæ tuæ inſidiantur? Proditores, & homicidæ quidem ſunt, ne credas te ipſis, quia non te diligunt, non tui miſerebuntur, crudeli, & turpiſſima morte te condemnabunt. Cur tot illuſiones, tot flagella, tot opprobria acceleras ſuſtinere, ſpinis coronari, conſpui, aceto potari, lancea perforari, mori, & in ſepulchro collocari? In hac tua deliberatione, in hoc tuo conſilio deficit ſpiritus meus. Compatior, Domine Ieſu, ſuper paſſionis tuæ anguſtias. Conſilium Petri amici tui videtur mihi ſedere, qui ait: Abſit à te, Domine, nequaquam fiet hoc. Non decet filium Dei mortem guſtare. Sed differt hoc conſilium à tuo, qui diſponis mortem ſubire. Quid ergo? Petri, an Ieſu conſilium eſt tenendum? Serui an Domini? Diſcipuli, an Magiſtri? Sed non eſt ſeruus maior domino ſuo, nec diſcipulus doctior magiſtro. Acquieſcendum eſt itaque Domini, & magiſtri conſilio, qui conſilio nullo eget, ne dicatur mihi cum Petro: Vade retro, ſatana, non ſapis quæ Dei ſunt. Neſciebat enim Petrus Chriſtum diſpoſuiſſe ab initio, vt mortem noſtram moriendo deſtrueret, & vitam reſurgendo repararet. Quod igitur diuina ſapientia diſpoſuerat, ſapienter voluit adimplere. Voluit ſecundùm prophetica verba, humilis, & pauper ſedere ſuper aſinam, & Hieruſalem venire, ſicut Euangeliſta narrat, dicens: Cùm appropinquaſſet Ieſus Hieroſolymam, & veniſſet Bethphage ad montem Oliueti, tunc miſit duos ex diſcipulis ſuis dicẽs eis: Ite in caſtellum, quod contra vos eſt, &c. Caſtellum iſtud mundus eſt, qui contra Dominum, & diſcipulos eius fuit, non ſolùm opprobriis, & flagellis eos perſequendo, ſed etiam crudeliſſimam mortem inferendo. Vnde Dominus: Si mundus vos odit, ſcitote quia me priorem vobis odio habuit. Si de mundo fuiſſetis, mundus quod ſuum erat diligeret; quia vero de mundo non eſtis, ſed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus. Per aſinam, & pullum, qui erant in caſtello ligati, Iudæorum ſignificatur populus, & gentilis, quorum vterque peccatorum vinculis ſubiacebat. Aſina ſubiugalis Iudaicum populum ſignat iugo legis ſubiectum. Pullus laſciuiens, & effrænis, gentilem populum notat ſecundum deſideria carnis ambulantem. Duo diſcipuli miſſi in caſtellum, duorum ſunt teſtamentorum prædicatores, gemina prædicti charitate, Dei ſcilicet, & proximi dilectione. Siue Petrus, & Paulus, quorum vnus gentium, alter fuit Apoſtolus Iudæorum. Vnde ipſe Paulus: Qui operatus eſt Petro, inquit, in Apoſtolatu, operatus eſt & mihi inter gentes. Iſti ſoluerunt vtrunque populum ab infidelitatis errore, & verbo prædicationis duxerunt ad fidem Ieſu Chriſti. Dominus ſedit ſuper eos, quia ex fide ſua iuſtificauit illos, ſicut ſcriptũ eſt: Anima iuſti ſedes eſt ſapientiæ. De vtriuſque iuſtificatione dixit Apoſtolus: An Iudæorum tantùm Deus? Nónne & gentium? Immò & gentium, quoniam quidem vnus Deus, qui iuſtificat circumciſionem ex fide, & præputiũ per fidem. Poſſunt etiam hæc moraliter intelligi. Betphage interpretatur domus buccæ (& eſt intellectus ſacerdotum) per quam deſignatur confeſſio. Ad hanc Dominus venit, quia adconfitendum corda accendit. Caſtellum quod eſt contra Dominum, & eius diſcipulos, eſt animus obſtinatus, propriæ deditus voluntati. Duo diſcipuli ad eum miſſi, ſunt ſpes, & timor; aſina, & pullus alligati, humilitas, & ſimplicitas. Huiuſmodi enim animus aliquando nouit quid ſit humilitas, quid ſimplicitas, & quòd ſimpliciter, & humiliter ſit viuendum; ſed quaſi eas alligat, & reponit, dum non vult eas opere exercere. Terret hunc timor, vbi à malo reſipuerit, minans ei tormenta. Confortat eum ſpes, ſi pœnituerit, præmia pollicendo. Compungitur his duobus animus. Soluitur aſina, & pullus, cùm obuiam Domino eundo Betphage confitetur ſe peccaſſe, & promittit ſe deinceps humiliter, & ſimpliciter victurum. Et ſic qui prius erat caſtellum diaboli, efficitur vrbs fortitudinis noſtræ Syon; Saluator ponitur in ea murus, & antemurale. Murus humilitas eſt, antemurale patientia. Egrediamur igitur, chariſſimi, obuiam Domino Betphage, compuncti timore pœnæ, & ſpe cæleſtis vitæ firmati, confitendo peccata humiliter, & ſimpliciter ambulãdo, ſubſtratis veſtibus noſtræ carnalitatis, vt in nobis dignetur ſedere Dominus, & nos ſecum in cæleſtem Hieruſalem introducere, Amen.

EVTHYMII ZIGABONI
ſuperioris Euangelij expoſitio.

ET quũ appropinquaſſent Hieroſolymis, veniſſentq; Bethphage, &c. Iam morte ſua appropinquante, maiori autoritate negotia attingit: & quia de aſina, & pullo prophetatum erat, nunc tanquam omnium dominus iubet iis, quos emittebat, vt
Marc.11. Luc.19. Ioan.12. dicant; *Domino his opus eſt*; & poſt habitum vſum reduci hos ad dominum eorum. Sed Matthæus

asinam dicit, & pullum: Marcus vero pullum solum. Inuenietis, inquit, pullum alligatum, super quem nullus hominum sedit. Similiter autem scribit & Lucas. Ioannes vero, pullum asinæ hũc appellauit, tanquam tenellum asinum. Quid ergo dicemus? Quod vtroque opus erat Christo: sed pullo, vt super eum veheretur; asina autem, vt pullum sequeretur: explebat enim mysterium, quod futura præfigurabat. Et erat pullus in figuram noui è gentibus populi, venturi ad fidem, quæ est in Christum: qui ad diuinæ legis iugum inexercitatus erat: super quem nullus hominum sederat, propheta videlicet, vel apostolus. Asina vero in typum veteris è Iudæis populi sub iugo legis degentis. Et pullus quidem Christum vehit insidentem: asina vero sequitur: docente re ipsa, quòd, postquam Christus Gentibus insederit, & in eis tanquam in se credentibus requieuerit, sequentur & Iudæi. Dicit enim & Paulus; Cæcitas ex parte facta est in Israel, donec plenitudo Gentium intrauerit: & tunc omnis Israel saluus erit. *Rom. 11.* Propterea ergo Matthæus exacta diligẽtia vtriusque iumenti meminit: cæteri autem breuitatis causa pullum quidem scripserunt, eo quòd super illum vectus sit Saluator: asinam vero silentio præterierunt, vt quæ tantum sequebatur. Vectus est itaque super pullum Christus: simul præfigurans, vt dictum est, quod futurum erat: simul etiã, quia contingebat quosdam imbecilliores indigere iumentis, etiam in hoc modum posuit, ostendens non oportere discipulum suum equo, aut mulo vti, sed asino: & vbique sola id fieri necessitate. *Hoc autem totum factum est: vt compleretur,* † *&c. super asinum † & pullum, filium subiugalis.* Hoc. Quid? Discipulos missos esse vt asinam, & pullum adducerent. Prophetam autem dicit nunc Zachariam. Completa est itaque huiusmodi prophetia: eius vero completio rursus facta est alterius rei prophetia, puta fidei Gentium, vt diximus. † Filia autem Syon † est ipsa Syon, sicut filius hominis ipse homo. Nam & hoc idioma est Hebraicæ phrasis. Et Syon quidem est Hierusalem: rex autem Syon ipse Christus, vel tãquam Deus, vel tanquam è regia Dauid radice progenitus: vel etiam tanquam is, qui in eam plurima contulit beneficia. Venit ergo ad eam mansuetus: neque satellites habens, neque qui lanceam, gladium, aut faces ferant: sed multam præ se ferens mansuetudinem, ac humanitatem. Sedens vero super asinum, & pullum, non diuisim, modo super hunc, modo super illum: neque tanquam super bigam ab his tractam, sed asinum, & pullum, intellige ipsum pullum, asinum quidem natura, pullum vero ætate. Tu ergo interroga Iudæum quis rex venerit Hierusalem asino, & pullo vectus: nullum enim alium dicere poterit præter † Christum. † *Non te turbet, quòd in hac prophetia asinum masculino genere verterimus. Ad id enim & autoris enarratio nos coëgit, & Græcum vocabulum ὄνος, quod tam asinum significat quàm asinam id permittit, maxime quum hic careat articulo. Præterea apud Zachariam litera. 70. interpretum non habet ὄνον sed ὑποζύγιον, id est, subiugale. In Hebraica autẽ origine hæc dictio* חמור † *hamor, asinum masculino genere vbique significat.* † *Aliter quoque filia Syon est Hierusalem, eo quòd subiecta sit monti, qui vocatur Syon. Dicitur quoque ipsa Hierusalem Syon, propter montem Syon, qui supra ponitur, vt sit metaphorica appellatio. Euntes autem discipuli fecerunt sicut præcepit illis Iesus, &c.* Marcus autem particularius recitat id, quod fecerunt. Ait enim; Abierunt, & inuenerunt pullum alligatum iuxta ianuam foris in biuio soluuntque illum. Et quidam eorum, qui ibi stabant dixerunt eis; Quid facitis soluentes pullum? At illi dixerunt, sicut præceperat Iesus, & dimiserunt eos. Hæc sane Marcus, ianuam dicens domus dominorum pulli. Considera autem, quòd omnia ad præfigurationem faciant. Sicut enim asina, & pullus funiculis alligati erant foris in biuio, ita quoque antiquus Iudæorum populus, nouúsque Gentium, peccatis alligantur extra ecclesiam in vita: Nam hanc per biuium intelligimus. Et quemadmodum Apostoli soluta illa animalia adducunt ad Christum, ita sane & istos. Ad hæc sicuti tentauerunt quidam prohibere hos, puta domini ipsorum, sicut dicit Lucas: audito autẽ quod domino his opus esset, concesserunt: ita sane & in his: tentant quidem, qui dominantur eis dæmones prohibere: audito vero quod Deo his opus est, permittunt. *Et posuerunt super eos vestimenta sua.* Posuerunt & super asinam, & super pullum, ignorantes super quem illorum vehi vellet. *Et sedit super ea.* Super ea † puta vestimenta, quæ pullo erant superposita. † Possunt autem discipulorum vestimenta reconditiori intelligentia dici virtutes, quæ intelligibilia sunt animæ vestimenta, illos adornantia, qui Christo adducũtur. Lucas autem dixit, quòd discipuli imposuerunt Iesum super pullum: discipuli enim verbum Gentibus superimponunt. † *Hanc commode adiunxit expositionem, quòd apud Græcos ἄδηλον sensum faciat ambiguum.* † *Plurima autem turba strauit in via vestimenta sua.* Ostenderunt, quòd plusquam prophetam eum habebant: ideo etiam excellenti modo ipsum honorauerunt. Nam & modico ante tempore, quum Lazarum resuscitasset, magnam apud eos reuerentiam acquisiuit. Abijciamus ergo & nos corporis ornatum propter Christum, & ornemus viam eius, abijcientes opes, ac affectiones quibus induimur, aut circundamur. *Alij autem cædebant ramos de arboribus, & sternebant in via.* Marcus vero σοιβάδας dixit. Est autem σοιβὰς ramorum congeries. Oliuarum nempe rami erant. Nam tunc montem oliuarum præteribant. *Turbæ autem quæ præibant, &c.* Hosanna Hebraicũ est, & significat interdum † hymnum, † siue laudem: quandoque vero serua. Nunc ergo tantundem est, ac si dicat; Hymnus filio Dauid. † *Hinc plane liquet autorem nostrum vtpote Hebraicarum literarũ ignarum ad eundem cum Hilario impegisse lapidem. Nam* תושיעהנא *hosia na, dictiones duæ sunt, quarum prior hosia imperatiuus est tertiæ Hebræorũ coniugationis significans idem, quod saluum fac: cuius fores siue radix, quam vocant est* ישע *iasa, id est, saluauit: altera pars interiectio est efflagitantis, vel obtestantis, ac si dicas, Saluum fac, obsecro, vt habetur Psalmo 117. Potest etiam dictũ verbũ in prædicta imperatiui persona habere* תושיע *hosa, vt dicatur* תושענא *hosa na: & ita nostri verterunt. Quod autem dicitur, Hosia na filio Dauid, & Hosia na in excelsis, phrasim opinamur esse Hebræorũ, qui hosia na tanquam particulam bene ominantis vel precantis, & acclamantis, varijs addere solent dictionibus, vt τῷ υἱῷ capiatur pro τὸν υἱόν: quemadmodum* ל *apud Hebræos articulus datiui, nonnunquam etiam designat accusatiuum: Et ἐν τοῖς ὑψίστοις capiatur pro ὁ ἐν τοῖς ὑψίστοις qui es in excelsis: sicut ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, qui es in cælis. Est ergo sensus; Saluum fac obsecro filium Dauid: & saluum*

saluum fac obsecro tu, qui es in excelsis.

Benedictus, qui venit in nomine domini. In nomine domini, hoc est à domino. Benedictus, qui venit à Deo, benedictus qui missus est à Deo. Marcus autem addidit; Benedictum, quod venit regnum in nomine domini patris nostri Dauid. Existimabãt enim, quòd erigeretur abiectus thronus regni Dauid: vnde gaudentes dicebant, Benedictum, quod redit regnum primi patris nostri Dauid. Quod venit in nomine domini autem, hoc est à Deo. Ioannes vero dicit, Benedictus, qui venit in nomine domini, rex Israel. Verisimile enim est tunc omnia fuisse dicta à turbis, quæ præcedebant & quæ sequebantur: quæque egressæ erant in occursum eius. Intelligitur etiã, In nomine domini, in maiestate domini, in ordine regio. *Hosanna in excelsis.* Laus in excelsis. Laudent etiam, qui sunt inter excelsas virtutes siue angelos Deum, qui nobis misit regẽ, ac instaurauit regnũ Dauid. Lucas vero loco, Hosanna in excelsis, dixit, Gloria in excelsis. Hic autẽ & de discipulis scribit, quòd dicebãt: Benedictus, qui venit rex in nomine domini, pax in cælo, & gloria in excelsis. Considera vero, quomodo in tali plausu, tantoque clamore, pullus quanquam omnino indomitus, mansuetissime tamen incedebat, præfigurans plane Gentium obedientiam, & omnimodam eorum ad disciplinam immutationem.

EADEM DOMINICA PALMARVM PASSIO DOMINI SECVNDVM MATTHAEVM.

MATTH. 26.

IN illo tempore dixit Iesus discipulis suis. Scitis, quia post biduum Pascha fiet; & [a] filius hominis tradetur, vt crucifigatur.

a Prænouit & non declinauit, sed etiam cæteris ire nolentibus, pergit intrepidus.

b Qui debuerunt se parare ad pascha, contra verum agnum se armant.

[b] Tunc congregati sunt principes sacerdotum & seniores populi in atrium principis sacerdotum, qui dicebatur Cayphas: & consilium fecerunt, vt Iesum [c] dolo tenerent, & occiderent. Dicebant autem: Non in die festo. [d] Ne forte tumultus fieret in populo. Cum autem esset Iesus [e] in Bethania, in domo Simonis [f] Leprosi, accessit ad eum mulier habens [g] alabastrum vnguenti preciosi, & effudit super caput ipsius recumbentis. Videntes autem [h] discipuli indignati sunt, dicentes: Vt quid perditio hæc? Potuit enim istud venundari multo, & dari pauperibus. Sciens autem Iesus, ait illis: Quid molesti estis huic mulieri? [i] Opus enim bonum operata est in me. Nam semper pauperes habetis vobiscum, me autem non semper habebitis. Mittens enim hæc vnguentum hoc in corpus meum ad sepeliendum me fecit. Amen dico vobis: [k] vbicunque prædicatum fuerit hoc [l] euangelium in toto [m] mundo, dicetur quod hæc [n] fecit in memoriam [o] eius. Tunc abiit vnus de [p] duodecim, qui dicebatur Iudas Scarioth ad principes sacerdotum, & ait illis: Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam? At illi constituerunt ei [q] triginta argenteos. Et exinde quærebat [r] opportunitatem, vt eum traderet. [s] Prima autem die [t] azymorum accesserunt discipuli ad Iesum dicentes: Vbi vis paremus tibi comedere pascha? At Iesus dixit: Ite in ciuitatem ad quendam, & dicite ei: Magister dicit, tempus meum prope est, apud te facio pascha cum discipulis meis. Et fecerunt

c Nam si palam, timebant ne eis tolleretur.

d Non timentes seditionem, sed ne auxilio populi de suis manibus tolleretur.

e Mundum redempturus moratur in domo obedientiæ.

f Olim, sed postea à Christo mundati.

g Genus marmoris in quo bene seruantur vnguenta sine detrimento.

h Synecdoche.

i Deuotionis & pietatis.

k Id est, quousque se dilatauerit ecclesia.

l Nota notitiam futurorum in Christo.

m Id est, ecclesia.

n Id est, obsequium quod mihi pie exhibuit.

o Mariæ.

p Damnum de effusione vnguenti vult magistri precio compensare.

q Idem precium quo Ioseph venditus est à fratribus.

r Quod sine turbis eum tradere posset, quod Lucas aperte ait.

s Ecce opportunitas.

t Paschæ.

v Quando verus sol ad occasum properabat.
discipuli sicut constituit illis Iesus,& parauerunt pascha. v Vespere autem facto
x Quia eis æternam requiem præparabat,& per eos alijs.
discumbebat cum duodecim discipulis suis.Et edentibus illis dixit:Amen di-
y Quia non erant sibi huius reatus conscij.
co vobis,quia vnus vestrum me traditurus est. Et y contristati valde cœperunt
z Qui latenter notatus non resipiscit,manifestius arguitur,non tamen ex nomine.
singuli dicere:Nunquid ego sum domine? At ipse respondens ait: z Qui intingit
mecum manum in paropside,hic me tradet. Filius quidem hominis vadit sicut
a Homo pacis meæ,qui edebat panes meos mag.scilicet,m.su.
a scriptum est de illo. Væ autem homini illi, per quem filius hominis tradetur.
b Ne tacendo videretur se prodere,aliis interrogantibus.
Bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille. b Respondens autem Iudas qui
c Tu prodidisti non ego. d Finito veteri pascha transit ad nouum.
tradidit eum, dixit: Nunquid ego sum Rabbi? Ait illi: c Tu dixisti. d Cœnantibus
autem eis,accepit Iesus panem, & benedixit ac fregit, dedítque discipulis suis,
e Quasi dicat,Intelligite. f Quod sub specie panis videtur.
& ait. e Accipite, & comedite: Hoc est f corpus meum. Et accipiens calicem
g Inter aduersa. ¶ Ipse æqualis Deo patri, quid ergo subditus faciet. h Dedicator.
g gratias egit, & dedit illis dicens: Bibite ex hoc omnes: h Hic est enim sanguis
i Non veteris,quod sanguine hircorum dedicatum est. k Quia impossibile est sanguine hircorum peccata auferri.
meus i noui testamenti, k qui pro multis effundetur in remissionem peccato-
l Mortalitatem bibit Christus,& legis vetustatem,dum ei placuit. m Quod est mortalitas & passibilitas. n Est humanitatis.
rum.Dico autem vobis, l non bibam amodo de hoc m genimine n vitis, vsque
o Genimen. p Immortalis & impassibilis.
in diem illum, cum bibam vobiscum o nouum in p regno patris mei. Et-
q Spirituali cibo pastus debet conscendere ad montem virtutum quibus vnguatur vel reficiatur.
hymno dicto q exierunt in montem Oliueti. Tunc dixit illis Iesus:Omnes vos
r Id est,in ista tribulatione. ¶ Nocti congruit scandalum. s In Zacharia:Percute pastorem, ex persona prophetæ.
scandalum patiemini in me in ista r nocte. Scriptum est enim. s Percutiam pa-
t Ab vnitate fidei soluentur.
storem,& t dispergentur oues gregis.Postquàm autem resurrexero,præcedã vos
in Galilęam.Respondens autẽ Petrus,ait illi:Et si omnes scandalizati fuerint in
v Petrus ex ardore promittit. Christus vt Deus ventura prædicit.
te,ego nunquam v scandalizabor. Ait illi Iesus:Amẽ dico tibi, quia in hac no-
x Mardus dicit:Antequam gallus bis vocem dederit,cæteri antequam gallus cantet. y Timor erit causa ter me negandi. z Intel-
lexit enim quod timore mortis prædicerat eum negaturum.
cte antequam x gallus cantet,ter me y negabis. Ait illi Petrus:Etiam si z opor-
a Ex amore & ardore eodem.
tuerit me mori tecum, non te negabo. a Similiter & omnes discipuli dixerunt.
Tunc venit Iesus cum illis in villam quæ dicitur Gethsemani.Et dixit discipu-
b Non moueamini sicut nec loco ita nec mente. c Cuius oratio omnium redemptio. ¶ Progressus parum. d Quibus secre-
tiora manifestarat.
lis suis: b Sedete hic donec vadam illuc & c orem. Et assumpto Petro, & d duo-
e Ne putetur irrationalis anima Christi:Animalia mœrent sed non norunt cur & quousque tristentur.
bus filiis Zebedæi, cœpit contristari & mœstus esse. Tunc ait illis: e Tristis est
f Pro Iuda damnando. g Pondus tribulationis. h A somno infidelitatis & torpore mentis, ne ingruante diabolus obrepat.
anima mea vsque ad f mortem. g Sustinete hic, & h vigilate mecum. Et pro-
i Vt humilitatem mentis,habitu corporis ostendat. k Scilicet vt me non mortiebre mors moriatur.
gressus pusillum i procidit in faciem suam orans & dicẽs:Pater mi, si k possibi-
l Quasi in se reuersus hoc dicit, m Humano affectu. n Docet humanæ voluntati voluntatem Dei præponi.
le est transeat à me calix iste. l Veruntamen non sicut ego m volo,sed n sicut tu
o Præ tristitia somnum vincere non possunt. p Quia præ cæteris erat gloriatus,præ cæteris erat increpandus.
vis. Et venit ad discipulos suos, & inuenit eos o dormientes, & dicit p Petro:
q Non,ne tentemini, sed ne tentatione superemini.
Sic,non potuisti vna hora vigilare mecum? Vigilate & orate,vt non q intretis in
r Ideo orandum. s Ad confitendum. Ad tolerandum. t Quia nondum induti virtute ex alto.
r tentationem. Spiritus quidem s promptus est,caro autem t infirma. Iterum se-
v Similiter.
cundò abiit,& v orauit dicens:Pater mi, si non potest hic calix transire,nisi bi-
x Vi cima iam negatione.
bam illum,fiat voluntas tua.Et venit iterum,& x inuenit eos dormientes. Erant
y Caligue scebant enim eorum oculi vicina negatione.
enim y oculi eorum grauati:E relictis illis,iterum abiit,& orauit tertiò eundem
sermo

sermonem dicens. Tunc venit ad discipulos suos,& dicit illis: Dormite iam &
z Interposito aliquo silentio ait.
requiescite. z Ecce appropinquabit hora, & filius hominis tradetur in manus
peccatorum: Surgite eamus: Ecce appropinquabit qui me tradet. Adhuc eo
loquente,ecce Iudas vnus de duodecim venit, & cum eo turba mala cum gla-
diis,& fustibus missi à principibus sacerdotum & senioribus populi.Qui autem
tradidit eum,dedit eis signum, dicens: Quemcunque osculatus fuero, ipse est,
a Impudens confidentia:magistrum vocare,& osculum iungere ei quem tradidit.
tenete eum.Et confestim accedens ad Iesum,dixit: a Aue rabbi:Et osculatus est
b Ironice.Vt supra:Amice quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem.
eum. Dixitque illi Iesus: b Amice,ad quid venisti? Tunc accesserunt, & manus
c Petrus eodem ardore mentis quo cætera, zelatus sicut Phinees.
iniecerunt in Iesum,& tenuerunt eum. c Et ecce vnus ex his,qui erant cum Ie-
su,extendens manum exemit gladium suum,& percutiens seruum principis sa-
d Cesset vindicta,exhibeatur patientia vt patientiam nostros doceamus,non vindictam. ¶ Nam e contrario.
cerdotum amputauit auriculam eius. Tunc ait illi Iesus. d Conuerte gladium
e Si omnes,ergo & Iudæi. f Exercuerint vindictam,ipsa vindicta erit eis causa perditionis.
tuum in locum suum. e Omnes enim, qui f acceperint gladium, gladio pere-
bunt. An putas, quia non possum rogare patrẽ meum,& exhibebit mihi modò
plus quàm duodecim legiones angelorum? Quomodo ergo implebuntur
g Quibus est:Tanquam ouis ad oci.du.est,&c.
g scripturæ? Quia sic oportet fieri in illa hora dixit Iesus turbis: Tanquam ad
latronem existis cum gladiis, & fustibus comprehendere me quotidie apud vos
h Promptum animum ostendit ad patiendum, vt sua passione asserat prophetarum dicta.
sedebam docens in templo, & nõ me tenuistis. h Hoc autem totum factum est,
i Tanquam ouis ad oc.ductus est. k Timorem mortis ostendentes.
vt adimplerentur i scripturæ prophetarum. Tunc k discipuli omnes relicto eo
l Qui pontificatum illius anni precio sibi acquisierat ab Herode Romanorum principe, prius tamen ad Annam,vt Ioannes ait,
fugerũt. At illi tenentes Iesum duxerũt ad l Caypham principem sacerdotum,
m In hoc diuersus à cæteris. n Hoc est deuotionis. o Hoc timoris naturæ est quod negat,obreptionis est quod pœniter,fidei est
vbi scribæ & seniores conuenerant. m Petrus autem n sequebatur eum à o lon-
p Per discipulum notum pontifici. q Expectans vel amore discipuli, vel humana curiositate.
gè vsque ad atrium principis sacerdotum. Et p ingressus intro, q sedebat cum
r Quid iudicaret pontifex de Iesu.
ministris, vt videret finem. r Principes autem sacerdotum, & omne consi-
lium quærebant falsum testimonium contra Iesum, vt eum morti traderent.
s Quia non erant vt Marcus ait, conuenientia testimonia.
s Et non inuenerunt, cum multi falsi testes accessissent. Nouissimè autem ve-
nerunt duo falsi testes,& dixerunt:Hic dixit: Possum destruere templum Dei
t Motu corporis indicat insaniam mentis. v Iratus,quia non inueniebat calumniæ locum.
& post triduum reædificare illud. t Et surgens v princeps sacerdotum,ait illi:Nihil
x Sciens vt Deus,quidquid responderet torquendum in calumniam.
respondes ad ea, quæ isti aduersum te testificantur? Iesus autem x tacebat.
Et princeps sacerdotum ait illi:Adiuro te per Deum viuum, vt dicas nobis,si
y Didicisti in lege. z Quamuis vt hominem condemnatis, tamen dicd.
tu es Christus filius Dei. Dicit illi Iesus: y Tu dixisti: z Veruntamen dico vobis,
a Ad iudicium in nube, vel mirabiliter operantem in sanctis.
amodò videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, & a venien-
tem in nubibus cæli. Tunc princeps sacerdotum scidit vestimenta sua, dicens,
Blasphemauit. Quid adhuc egemus testibus? Ecce nunc audistis blasphemiam.
b Quia eum blasphemum nũtauerunt,ideo morti addixerunt. c Significat eos qui gratiæ eius præsentiam respuunt.
Quid vobis videtur? At illi respondentes, dixerunt: b Reus est mortis. c Tunc
d Colaphis cædunt qui honores suos præcerunt. e Significat eos qui eum venisse negant, tanquam præsentiam eius à se repellentes.
¶ Alias alapas.
expuerunt in faciem eius,& d colaphis eum cæciderunt. Alij autem e palmas in
faciem eius dederunt,dicentes:Prophetiza nobis,Christe: Quis est, qui te per-
f Non appropinquabat Iesu ne ministris aliqua suspicio oriretur.
cussit? Petrus verò f sedebat foris in atrio. Et accessit ad eum vna ancilla, dices:
g Quia manifestare se expauit,qui adhuc nolebat mori.
Et tu cum Iesu Galilæo eras. At ille g negauit coram omnibus,dicens: Nescio

quid dicis. Exeunte autem illo ianuam, vidit eum alia ancilla, & ait, [h] his, qui erant ibi: Et hic erat cum Iesu Nazareno. Et iterum [i] negauit cum iuramento, quia non noui hominem. Et [k] post pusillum accesserunt, qui stabant, & dixerunt Petro: Verè & tu ex illis es: Nam & [l] loquela tua manifestum te facit. Tunc cœpit detestari & iurare, quia non nouisset hominem. Et continuò gallus cantauit. Et recordatus est [m] Petrus verbi Iesu, quod dixerat: priusquàm gallus cantet, ter me negabis. Et [n] egressus foras, fleuit amarè.

h Cum quibus calefaciebat se Petrus.
i Ab illis inquisitus quibus ancilla propalauerat.
k Lucas ait quasi facto interuallo vnius horæ.
l Hierosolymitæ & Galilæi atque sunt Hebræi vnius linguæ, sed, quæque prouincia habet suum sonum.
m Respiciente se domino.
n Vt haberet liberum locum flendi.

CAPVT XXVII.

[a] Mane autem facto consilium inierunt omnes principes sacerdotum, & seniores populi aduersus Iesum, vt eum morti traderent. Et [b] vinctum ad adduxerunt eum, & [c] tradiderunt Pontio Pilato præsidi. Tunc videns Iudas, qui eum tradidit, quòd damnatus esset, pœnitentia ductus, retulit triginta argenteos principibus sacerdotum & senioribus, dicēs: Peccaui, [d] tradens sanguinem iustum. At illi dixerunt: [e] Quid ad nos? Tu videris. Et proiectis argenteis in templo, recessit, & abiens [f] laqueo se suspendit. Principes autem sacerdotum acceptis argenteis dixerūt: [g] Non licet eos mittere in [h] corbonan, quia precium sanguinis est. Consilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli in sepulturam [i] peregrinorum: propter hoc vocatus est ager ille Alchedemach, hoc est ager sanguinis, vsque in hodiernum diem. Tunc impletum est, quod dictum est per Ieremiam prophetam, dicentem. Et [k] acceperunt triginta argenteos, [l] precium [m] appreciati: [n] quem [o] appreciauerunt à filiis Israel, & dederunt eos in agrum figuli, sicut [p] constituit mihi dominus. Iesus autem stetit ante præsidem & interrogauit eum præses, dicens: Tu es rex Iudæorum? Dixit illis Iesus: [q] Tu dicis. Et cum accusaretur à principibus sacerdotum & senioribus, nihil [r] respondit. Tunc dicit illi [s] Pilatus: Non audis quanta aduersum te dicunt testimonia? Et non [t] respondit ei ad vllum verbum, ita vt miraretur præses vehementer. Per diem autem solemnem [v] consueuerat præses dimittere populo vnum vinctum, quem voluissent. Habebat autem tunc vnum [x] vinctum [y] insignem, qui dicebatur [z] Barrabas. Cōgregatis ergo illis dixit Pilatus: Quem vultis dimittam vobis, Barrabam, an Iesum, qui dicitur Christus? Sciebat enim, quòd per [a] inuidiam tradidissent eum. [b] Sedente autem illo pro tribunali, misit ad eum vxor eius dicens: nihil tibi & iusto illi: Multa enim passa sum hodie per visum propter eum. [c] Principes autem sacerdotum & seniores persuaserunt populis, vt pete-

a Vide quam solliciti in malo tota nocte vigilauerunt vt facerent homicidium.
b Quem vinxerant in horto, vt Ioannes ait.
c Mos erat, vt quem morti adiudicassent, ligatum iudici traderent.
¶ Magnitudinem auaritiæ, impietatis pondus excludit.
d Quanto magis qui emerunt.
e Emisse se audiunt, & tamen extra reatum se tredunt, & in vendente scelus constituunt.
f Vt ostenderet se exosum cælo & terræ.
g Oblatio impiorum abominabilis est domino quæ offertur ex scelere.
h Corbonan interpretatur oblatio gazophilatium.
i Huius seculi.
k Quod in Zacharia appenderunt, id est, alij rei comparauerūt.
l Hoc scilicet.
m Illius Christi.
n Scilicet me.
o Id est, non pluris precij me facientes, quam vile mancipium.
p Constitutum mihi reuelauit.
q Sic temperat, vt sermo eius calumniæ non pateat, & tamen verum dicat.
r Vt verum patientiæ det exemplum, sicut flagellatus ante, ita modo sit accusatus.
s Ethnicus est qui non credit Iesum, sed causam refert in populum Iudæorum.
t Ne crimen diligens dimitteretur à præside, & crucis vtilitas differretur.
v Non imperiali sanctione, sed ductus populi consuetudine, cui placere volebat.
x Propter seditionem & homicidium.
y Vulgarum in malitia.
z Barrabas filius magistri, vel Barrabas filius patris, quod rectius.
a Timentes, ne omnes crederent in eum.
b In Pilato, & vxore eius, Christum ipsum confitentibus, gentilis populi testimonium est.
c Egressa est iniquitas à senibus & iudicibus.

vt peterent Barrabam: Iesum verò perderent. Respondens autem præses, ait illis: Quem vultis vobis de duobus dimitti? At illi dixerunt, Barrabam. Dixit illis Pilatus: Quid igitur faciam de Iesu, qui dicitur [d] Christus? Dicunt omnes: Crucifigatur. Ait illis præses: [e] Quid enim mali fecit? At illi [f] magis clamabant, dicentes: Crucifigatur. Videns autem Pilatus, quia nihil proficeret, sed magis [g] tumultus fieret, [h] accepta aqua, lauit manus coram populo, dicēs: [i] Innocens ego sum à sanguine huius iusti, vos [k] videritis. Et respondens vniuersus populus, dixit: [l] Sanguis eius super nos, & super filios nostros. Tunc dimisit illis Barbam: Iesum verò [m] flagellatum tradidit eis, vt crucifigeretur. Tunc milites præsidis suscipientes Iesum in prætorio, [n] congregauerunt ad eum vniuersam cohortem, & exuentes eum, [o] chlamydem [p] coccineam circundederunt ei. Et plectentes [q] coronam de spinis, posuerunt super caput eius, & [r] arundinem in dextera eius: & [s] genu flexo ante eum illudebant ei, dicentes: Aue rex Iudæorum. Et expuentes in eum, acceperunt arundinem, & percutiebant caput eius. Et postquam illuserunt ei, exuerunt eum chlamyde: & induerunt eum vestimentis eius, & duxerunt eum, vt crucifigerent. Exeuntes autem inuenerunt hominem Cyreneum nomine Simonem: hūc angariauerunt vt tolleret crucem eius. Et venerunt in locum qui dicitur [t] Golgatha, quod est [v] Caluariæ locus. Et dederunt ei [x] vinum bibere cum [y] felle mixtum. Et cùm [z] gustasset, noluit bibere. Postquam autem crucifixerunt eum, diuiserunt vestimenta eius sortem mittentes, vt impleretur quod dictum est per prophetam dicentem: Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super [a] vestem meam miserunt sortem. Et sedentes [b] seruabant eum. Et [c] imposuerunt super caput eius causam ipsius scriptam. Hic Iesus est rex Iudæorum. Tūc crucifixi sunt cum eo duo latrones, vnus à dextris, & vnus à sinistris. [d] Prætereuntes autem blasphemabant eum [e] mouentes capita, & dicentes: [f] Vah qui destruis templum Dei, & in triduo illud reædificas. Salua teipsum. Si filius Dei es, descende de cruce. Similiter & principes sacerdotum illudētes cum scribis & senioribus, dicebāt. [g] Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere. Si rex Israel est, descendat nunc de cruce, & credemus ei. Confidit in Deum: liberet eum nunc si vult. Dixit enim, quia filius Dei sum. Idipsum autem & [h] latrones, qui crucifixi erant cum eo improperabant ei. A sexta autem hora tenebræ [i] factæ sunt super vniuersam terram, vsque ad horam [k] nonam. Et circa horam nonam clamauit Iesus voce magna dicens: [l] Eli eli lamma zabatani, hoc est: Deus meus, Deus meus, vt quid [m] dereliquisti me? Quidam autem illic stantes, & audientes dicebant: [n] Eliam vocat iste. Et continuò currens vnus ex eis acceptam spongiam implēuit aceto, & impo-

d Qui rex vester est.
e Vt vxor mandauerat, nihil tibi & iusto illi.
f Quanto plus audiebant, quòd Pilatus vellet eum liberare.
g Id est, rebellionis crimen ei contra Cæsarem impingeretur.
h Quodammodo contestans, ego innocentem volui liberare. i Non in hoc Deum fallit, particeps est: sed innocentior illis qui dicunt: Crucifige, crucifige.
k Ego minister sum legum, vestra vox sanguinem fundit.
l Culpa & pœna.
¶ Vnde per Isaiam: Si leuaueritis manus ad me, non exaudiam: manus enim vestræ sanguine plenæ sunt.
m A Pilato, vt Ioannes ait. Ideo flagellatum, vt nos à flagellis liberemur.
n Quia obijciebatur ei quòd vsurpasset imperium in populo Iudæorum, illusoribus hoc ostendunt.
o Propriis vestimentis.
p Pro purpura qua reges vtebantur.
q Pro diademate.
r Pro sceptro.
s Adorant vt regem.
t Vt vbi erat area damnatorum, ibi sint vexilla martyrum.
v Decollatorum.
x Qui omnes conuersi sunt ei in amaritudinem vitis alienæ.
y Vel pro amaritudine.
z Gustauit quidem mortem ad horam, sed tertia die resurrexit.
a Tunicam inconsutilem.
b Diligentia hæc nobis profecit, vt apertior virtus resurrectionis appareat.
c Pilatus & ministri.
d Non in via veritatis pedem ponentes.
e Sicut mobiles gressu corporum, ita & mente, ita verbis.
f Fatuus populus concordat voci falsorum testium.
g Nolentes verum dicunt, & qui hoc potuit, posset vtique, sed minus voluit, vt faceret maius.
h Plurale pro singulari.
i Compatiuntur elementa conditori suo. Ne solpendentem dominum videret, vel ne impijs suis fruerentur luce.
k Ne putetur consueta eclypsis per tres horas tenebræ factæ sunt.
l Susceptæ naturæ in primis patentibus corruptæ deplorat miseriam.
m Humanam naturam erat deserta, a qua non Deus filius.
n Ex eo quod dixit eli.

impoſuit arundini, & dabat ei bibere. Cæteri verò dicebant. Sine: videamus, an veniat Elias liberans eum. Ieſus autē iterum [o] clamans voce magna, [p] emiſit ſpiritum. Et ecce velum templi ſciſſum eſt in [q] duas partes, à [r] ſummo vſque deorſum. Et terra mota eſt, & petræ ſciſſæ ſunt, & monumenta [s] aperta ſunt, & multa corpora ſanctorum, qui dormierant ſurrexerunt. [t] Et exeũtes de [v] monumẽtis poſt reſurrectionem eius venerunt [x] in ſanctam ciuitatem, & apparuerunt [y] multis. Centurio autem, & qui cum eo erant, [z] cuſtodientes Ieſum, viſo terræ motu & his quæ fiebant, timuerunt valde, dicentes: Verè filius Dei erat iſte. Erant autem ibi mulieres multæ à longè quæ ſequutæ erant Ieſum à Galilæa miniſtrantes ei. Inter quas erat [a] Maria Magdalenæ, & [b] Maria [c] Iacobi, & Ioſeph mater, & [d] mater filiorum Zebedæi. Cùm ſerò autem factum eſſet, venit quidam homo dives ab [e] Arimathia nomine Ioſeph, qui & ipſe diſcipulus erat Ieſu. Hic acceſſit ad Pilatum, & petiit corpus Ieſu. Tunc Pilatus iuſſit reddi corpus. Et accepto corpore Ioſeph inuoluit illud in ſyndone munda, & poſuit illud in [f] monumento ſuo nouo, quod exciderat in petra. Et aduoluit ſaxũ [g] magnum ad oſtium monumenti, & abiit. Erant autem ibi Maria Magdalenæ & altera Maria ſedentes contra ſepulchrum. Altera autem die, quæ eſt poſt [h] Paraſceuen conuenerunt principes ſacerdotum, & Phariſæi ad Pilatum dicentes: Domine, recordati ſumus quia [i] ſeductor ille dixit adhuc viuens: poſt tres dies reſurgam. Iube ergo cuſtodiri ſepulchrum vſque in diem tertium, ne fortè veniant diſcipuli eius & furentur eum, & dicant plebi: ſurrexit à mortuis: & erit [k] nouiſſimus error peior priore. Ait illis Pilatus: [l] Habetis cuſtodiam. Ite cuſtodite ſicut ſcitis. Illi autem abeuntes [m] munierunt ſepulchrum ſignantes lapidem cum cuſtodibus.

o Quid dixerit Lucas aperit. Pater in manus tuas commendo ſpiritum meum.
p Non aliter exorſit.
q In nouum & vetus teſtamentum.
r Ab initio mundi quando homo conditus eſt, vſque ad conſummationem ſeculi.
s In typum futuræ reſurrectionis.
t Quo ordine hoc, & quando, conſiderandum eſt.
v Ad teſtimonium dominicæ reſurrectionis.
x Pro antiquo nomine, vt Matthæus publicanus.
y Id eſt, idoneis. Non omnibus: quia non generalis reſurrectio,
z Milites.
a De qua dominus ejecerat ſeptem dæmonia.
b Soror matris domini.
c Minoris.
d Quæ regnum ſuis poſtulauerat filiis.
e Ipſa eſt Ramatha, Helchiæ & Samuelis ciuitas.
f Ecce Ioſeph dignus apud ſeculum.
g In ſimplici ſepultura domini condemnatur ambitio diuitum, qui nec mortui diuitiis carent.
g Vt non poſſet aperiri ſepulchrum ſine auxilio multorum.
h Maioris meriti apud Deum.
Præparationem Paſchæ.
i Non ſufficit ſcelus mortis niſi poſt mortem famam eius lacerent.
¶ Quòd erant, domino imponunt.
k Ignoranter verum dicunt, quia peior eſt contemptus pœnitentiæ quam error ignorantiæ.
l Quaſi diceret, Sufficit vobis quòd in nece innocentis, conſenſi vobiſcum permaneat error.
m Quanto diligentius ſeruatur, tanto magis virtus reſurrectionis oſtenditur.

GLOSSA ORDINARIA.

Et Iſa. eſt cum con. De conſummatione ſeculi, & diſcretione iudicij: vel ab initio euangelij vſque ad paſſionem omnia faciendo & prædicãdo cõpleuerat. Poſt ſermonem quo ſe venturum in claritate prædixit, paſſurũ ſe oſtẽdit, vt ſacramentum crucis admixtũ eſſe gloriæ æternitatis admoneat. *Scitis quia.* Sicut ex Ioãnis narratione colligitur: ante ſex dies Paſchæ venit Ieſus Bethaniam; ibique factum eſt illud conuiuium, in quo de vnguento precioſo fit commemoratio. Inde venit Hieruſalem ſedẽs ſuper aſellum: poſtea geruntur ea quæ narrantur: poſt hunc aduentum Hieroſolymis acta vel geſta. Ex illo ergo die, quo venit Ieſus Bethaniam vſque ad diem, quo omnia iſta geſta & dicta ſunt, intelligimus eſſe conſummatum quatriduum, vt occurreret dies quem ante biduum Paſchæ Matthæus & Marcus diffinierunt. Myſticè. Poſt duos dies clari luminis veter. & nou. teſtam. verum Paſcha per mundum celebratur. Paſcha quod Hebraicè dicitur phaſe, non à paſſione ſed à tranſitu nominatur: quia exterminator viſo ſanguine in foribus Iſrael tranſiuit eos, & Deus auxilium præbens eis deſuper ambulauit. Myſticè. Quia in ea feſtiuitate agnus Dei de hoc mũdo erat tranſiturus, vel nos ſalubri tranſitu quaſi de Ægypto huius mundi educturus. Paſcha propriè ſolus dies dicitur: quo agnus ad veſperam occidebatur, id eſt xiiij. luna primi meſis. Decimaquinta lunã quã egreſſi ſunt de Ægypto erant azyma ſeptem diebus. Sed indifferenter & Paſcha pro diebus azymorum, & dies azymorum pro Paſcha ait Marcus: Erat Paſcha & azymã poſt biduum. Lucas: dies feſtus azymorum qui dicitur Paſcha. Myſticè. Vno die agno immolato ſeptem dies azymorum ſequuntur, quia Chriſto ſemel paſſo, per totum tempus ſeculi viuendum eſt in azymis ſinceritatis & veritatis.

Exodus.

Ioan. 12.

Marc. 14. Luc. 22.

ritatis. *Cum au* Habito conſilio ordo narrationis illuc tranſit. Tunc abiit vnus ex duodecim, vt factum Iudæ coniungatur ad conſilium ſacerdõtum. Redit autem ad eum diem, qui erat ante ſex dies Paſchæ dicens: Cum autem, &c. *Simonis.* Permanet priſtinum nomen vt virtus curantis appareat. Per eam domum accipe illam partem populi quæ credidit domino & curata eſt. Simonis, id eſt, obediens. *Acceſit.* Hier. Diligenter obſerua, quæ de duabus ſuper caput. Siquidem peccatrix ſuper pedes, & ea quæ dicitur nõ fuiſſe peccatrix, ſuper caput. *Mulier ha.* Maria Magdalena ſoror Lazari modo iuſta & familiaris, quæ quondam peccatrix venit & pedes lachrymis lauit, nunc caput & pedes vnxit, pedes nunc: vt Ioannes dicit. *Vnguenti precioſi.* Marcus: nardi ſpicati, id eſt, de ſpicis & foliis confecti, quod precioſius eſt. Ioannes nardipiſtici, id eſt, fidelis non adulterati aliis herbis: piſtis Græcè, fides Latinè. Myſticè. Hæc deuotio Mariæ, fidem ſignificat eccleſiæ, quæ dum deitatem Chriſti prædicat caput vngit: dum humanitatem, pedes. De hoc vnguento in domo Simonis leproſi in Bethania dicunt, & Matthæus & Marcus & Ioannes. Lucas verò aliud dicit ſimile huic factum ante in domo alterius Simonis Phariſæi non leproſi, neque in Bethania, ſed de eadem muliere quæ tunc acceſſit peccatrix. *Diſcipuli indignati.* Ioannes dicit hæc Iudam locutum, & hoc gratia cupiditatis: alij potuerunt verbis eius conſentire, vel etiam idem dicere: ſed propter curam pauperum. *Opus enim bon.* ſicut Maria piæ deuotionis adepta eſt gloriam, ita contra Iudas contradicens perfidiæ infamiam, ſed dominus qui bona laudat, tacendo hæc præteriit. *Me au.* Corporali præſentia, alioquin dicit alibi, omnibus diebus vitæ vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſeculi. *Mittens enim.* Officium eſt ſepulturæ, quod vos perditionem eſſe putatis. Nec mirũ, ſi mihi dat fidei odorem, pro qua mox fuſurus ſum ſanguinem. *Tunc abijt.* Præmiſſa eſt cauſa, quæ compulit Iudam ad vendendum dominum. Cum enim fur eſſet, & loculos haberet, & vidiſſet vnguentum ſuper caput & pedes domini effuſum, quod putauerat eſſe vendendum & precium ſibi eſſe trãdendum, vt aliquid inde furaretur: quod perdiderat in effuſione vnguenti, voluit recompenſare in venditione magiſtri. Quando congregati ſunt principes. Vbi pater quòd non inuitus neque coactus, ſed ſponte iniit conſilium ſceleratorum. Quarta feria congregati ſunt principes ſacerdotum, &c. Iudas acceſſit, vt venderet magiſtrum. Et hoc oſtendit prophetia Iſaiæ, quæ legitur quarta feria vbi dicitur: Ecce merces eius cum eo. *Quid vultis.* Quaſi vile mancipium trãdens, ponit in poteſtate ementium quantum velint dare. *Et exinde.* Multi hodie ſunt, qui factum Iudæ execrantur, & idem faciunt. Nam cum pro munere falſum teſtimonium dicunt, quia veritatem negant, Deum qui veritas eſt vendunt: dum charitatem violant, Deum qui charitas eſt produnt: præſertim cum non ignorãtia, ſed opportunitate faciendi quæſita hoc faciunt. *Prima autem die, &c.* id eſt, quartadecima die primi menſis, quando abiecto fermento agnum immolant ad veſperam, quod exponit Apoſtolus: Etenim Paſcha nou. imm. eſt, &c. Qui licet die ſequenti, id eſt xv. luna ſit crucifixus, tamen ea nocte paſſionis ſuę tenens à Iudæis celebrauit exordium. *Vbi vis, &c.* Non erat eis certa domus: In quo improbatur ædificatio ſuperfluorũ. *Ad quem.* Eundem ſignificat, quem Marcus & Lucas dicunt patremfamilias. Qui ergo ait ad quendam, tanquam ex perſona ſua (& non domini) ſtudio breuitatis illum compẽdio inſinuauit. *Ad quem.* Non ad quemliber, ſed ad aliquem certum, quem ex perſona ſua loquens rectè poſuiſſet. Modo autem cum verba domini poſuit: *Ite in ciuitatem*: interponit ipſe, *ad quendam*: non quia dominus hoc dixerit, ſed vt ipſe nobis inſinuaret tacito nomine proprio fuiſſe ibi quendam, ad quem mittẽbantur. *Et fe. di. ſi.* In alio euangelio ſcribitur inuenerunt cœnaculum gran. ſtra. Cœnaculum, lex ſpiritualis eſt, quæ de anguſtiis literæ egrediens in ſublimi loco recipit Saluatorem. Nam qui literam ſequitur, in imo Paſcha facit. Sed qui aquæ baiulum, id eſt, præconem gratiæ in domum eccleſiæ ſequitur, hic per ſpiritum literam tranſcendens in alto mentis Chriſto refectionem parat. *Quia vnus.* Qui prædixit de paſſione, prædicit de proditore, vt vidẽs ſe non latere pœniteret facti. Mittit crimen numero, vt agat conſcius pœnitentiam, non tamen deſignat ſpecialiter, ne impudentior fieret. *Cœperunt ſing.* Quia plus credunt magiſtro quàm ſibi: & timentes etiã fragilitatem ſuam, quętunt de peccato cuius non habent conſcientiam. *Qui intingit.* Aliis contriſtatis & à cibo manum rettahentibus, ea impudẽtia qua tradidit manũ cum magiſtro mittit, vt audacia bonam conſcientiam mentiretur. Ecce humilitas & patientia, qua proditorem ad menſam admittit. *In paro.* Marcus in catino. Paropſis eſt vas eſcarum quadrangulum à paribus abſidibus, id eſt, ab æquis lateribus dictum. Catinum vas fictilè aptũ ad admittendũ liquorem, & potuit fieri vt menſa fictile vas & quadrangulum contineret. Pœna prædicitur, vt quem pudor non vicerat: corrigant denunciata ſupplicia. *Bonum e. ei.* Multò melius eſſet omnino non eſſe, quàm malè eſſe: vſitate & ſimpliciter hoc dicit. Non poteſt enim ei bene eſſe qui non eſt. An diabolo dicit non naſci ad peccatum: an etiam bonum illi erat vt Chriſto naſceretur per vocationem, vt non eſſet apoſtata per proditionem. Vel ſolemus dicere ſimplicitet, melius eſſet non eſſe, quàm malè eſſe. *Rabbi.* Alij dicunt, domine: iſte *rabbi.* Quaſi minus peccatum habens prodere magiſtrum quàm dominum, vel blãdiendo. *Tu dixi.* Nec hic apertè dicitur, an ipſe eſſet: Poteſt enim intelligi: quaſi dicat, nõ ego dixi. *Cœnantibus autem, &c.* Finitis ſolẽnibus gaudiis veteris Paſchæ, quæ in memoriam liberationis populi Dei de Ægypto agebantur, tranſit ad nõſtrum quod in ſui memoriam, eccleſiam frequentare volebat. Vt videlicet pro carne agni, ac ſanguine ſui corporis, ac ſanguinis ſacramentũ ſubſtituetet: ipſamque eſſe monſtraret, cui iurauit dominus, & non pœnitebit eum: tu es ſacerdos, &c. *Accepit.* Hieron. Poſtquam typicum paſchæ fuerat impletum, & agni carnes cum apoſtolis comederat, aſſumit panem. *Et ben. & f.* Quia hominem aſſumptum ita morti ſubdidit, vt ei immortalitatis potentiam ineſſe & ideo cito reſurrecturum eſſe monſtraret. *Ego it.* Vt oſtendat corporis ſui fractionem non ſine ſua ſponte fore. Benedixit prius, quia naturam, quam aſſumpſit, cum patre & ſpiritu ſancto, gratia diuinæ virtutis impleuit. Ideo poſt cœnã corpus ſuum dedit, quia neceſſe

Marc. 14. Luc. 22.

Marc. 14.

Ioan. 11.

Marc. 14. Ioan. 12. Luc. 7.

Ioan. 12.

Iosa 28.

Isa. 40.

1. Cor. 5.

Marc. 14. Luc. 22.

Psalm. 109.

necesse erat Pascha typicum prius consummari, & sic veri Paschæ sacramenta post substitui. Nos verò pro reuerentia tanti sacramenti prius reficimur dominicæ passionis sacramentis, quàm corporalibus escis. *Gratias egit.* Ostendit quòd quisque facere debet in flagello culpæ propriæ, cum ipse æquanimiter tulit alienæ: quia panis corpus confirmat, vinum sanguinem operatur. Mysticè. Hoc ad corpus, illud ad sanguinem Christi refertur. Verum nec panis sine aqua conficitur, nec vinum sine aqua offertur: per aquam populus signatur, qui nec sine Christi passionē saluatur, nec sine eius amore Christus passus est. Oportet ergo vt nos ei vniamur, vt ipse in nobis maneat, & nos in ipso. *Non bibam.* Non delectabor cæremoniis huius populi, in quibus sacra Paschalis agni præcipua sunt. Post passionem nō assumam carnem, donec assumam eam nouam, quæ modò mortalis est. *De hoc geni. vi.* Vitis est humana natura, genimina eius mortalitas, & legis vetustas. Mortalitatem bibit Christus, & legis vetustatē, dum ipsi placuit, & ipse obseruando impleuit. De genimine vitis eiusdem bibit in resurrectione factus immortalis: quia immortalitas est genimen illius vitis, quam in resurrectione bibent sui. Ideo dixit *vobiscum.* Immortalitate enim resurrectionis eadem remanebit substantia, & si qualitas sit mutata. Si autem vitem, de cuius vetustate nunc passionis calicem bibit, Iudæos accipis, signat etiam gentem ad corpus Christi per nouitatem vitæ accessuram, cum post gentes ingressas omnis Is-
Isa. 5. rael saluus fiet. Vinea domini Saboth domus Israel est, de qua semper bibit, quia non defuerunt aliqui, quorum pietate delectaretur, sed passo domino tempus erat, vt illa legalis obseruantia cessaret, & in spiritum transiret. *Nouum in re. pa.* Dicens, *illud nouum*, hoc vetus, ostendit corpus, scilicet de veteri Adam, quod immortalitate immutabitur. *Vobiscum*: per hoc & suis immortalitas promittitur, & si non eodem tempore. De hoc genimine, quia eadem corpora resurrectura. Erit autem dies meæ resurrectionis, cum in regno Dei, id est, immortalitatis gloria sublimatus, de salute eiusdem populi spirituali gratia regenerati, nouo
Psal. 21. vobiscum gaudio perfundar. *Et hym.* Hæc est quod
Ioan. 11. Psalmus dicit: edent pauperes, & saturabuntur, &c. Vel hymnum secundum Ioan. patri gratias agens cantabat in quo pro se & discipulis & credituris precabatur. *Exierunt in mon.* vt per sacramentorum perceptionem, & suam intercessionem ad altiora charismata quibus corde perungamur nos conscendere doceat: vbi laboris refectio, doloris solatiū. *Omnes vos scandalum pati.* Prædicit illis quid passuri sunt, vt post euentum non desperent, sed pœnitentia liberentur. *Postquàm.* Sicut prædixit locum passionis, sic prædicit locum resurrectionis, vt sicut sunt tristes ex passione, sic lætentur glorificati resurrectione vel visione. *Præcedam vos, &c.* Vt infirmitatem eorum, sponsione reditus sui consolaretur. *Etsi omnes.* Non est mendacium, nec temeritas, sed fides, & ardens dilectio, intantum vt imbecillitatem suam, & fidem verborum Dei non contueretur. *Antequam gallus.*
Marc. 14. Tres ita simpliciter, solus Marcus antequam gallus bis vocem dederit. Tertia negatio Petri, si tota post primum galli cantum inciperet, mentiri viderentur tres qui dicunt, *antequam gal. can.* Item
ibidem. si tota ante, superfluè diceret Marcus antequam gallus bis cantet. Sed quia ante primum cœpta, attenderunt illi tres, non quando completurus esset eam, sed quanta futura esset quandocunque incœpta. Vel tota in animo timentis Petri peracta est ante primum cantum: quamuis verbis ante primum cœpta, ante secundum peracta sit. Tantus enim timor mētem eius inuaserat, qui ter negare faceret. Matthæus, & Marcus negationem Petri subnectunt, postquàm Iesus egressus est de domo, vbi manducauit pascha. Lucas & Ioannes, Luc. 22. Ioan. 18. antequam inde egressus esset Iesus. Sed facilè intelligimus illos recapitulasse, vel istos præoccupasse, nisi magis moueret, quòd tam diuersa non modo verba, sed etiam sententias domini præmittunt: quibus permotus Petrus illam præsumptionem præferret moriendi, vt magis cogant intelligi ter illum expressisse præsumptionem suam diuersis locis ad sermones Christi: & ter illa à domino responsum, quòd eum ante galli cantum esset negaturus: sicut post resurrectionem an se amaret ter interrogauit: & ter de pascendis ouibus præcepit. *Ante galli cantum*, id est, crescentibus tenebris negat, post gallicinium, id est, luce vicina culpā lachrymis lauat. *In vil. quæ dicitur Gethse.* Luc. 22. Ioan. 18. Lucas, in montem Oliuarum. Ioannes, trans torrentem Cedron: quod idem est: quia Gethsemani locus in quo orauit est ad radicem montis Oliueti vbi est ortus. Gethsemani interpretatur vallis pinguium: & loca & tempora plena sunt figuris. Cum in monte orat sursum nos habere cor in oratione docet. Cum in valle & hoc in valle pinguium, docet in oratione humilitatem, & internæ pinguedinem dilectionis esse seruandam. *Et trem.* Proxima morte aptè orat in valle pinguedinis, quia per humilitatem & charitatis pinguedinem pro nobis subiit mortem. *Cœpit contristari.* Non timore passionis, qui ad hoc venerat: sed pro scandalo apostolorum, & perditione impiorum. Hieron. *Cœpit contristari*, vt veritatem assumpti hominis probaret. Verè contristatus est, sed non passio eius animo dominatur: verum propassio est. vnde ait: *Cœpit contristari.* Contristatur autem non timore patiendi, qui ad hoc venerat, sed propter infelicem Iudam, & scandalum apostolorum, & eiectionem Iudæorum, & euersionem Hierusalem. *Tristis.* Anima est, quæ timet, & tristatur. Petrus inferior non timet dicens, animam meam ponam pro te: quia vt homo vim mortis ignorat. Christus timet, quia vt Deus in corpore constitutus fragilitatem carnis exponit, qui corpus suscepit, omnia debuit sub re quæ corporis sunt. *Vsque ad mortem.* Hilar. Non propter mortem sed donec apostolos sua liberet passione. Non mors sed tempus mortis in metu est, quia post virtutem resurrectionis, fides est firmanda credentium. *Si possibile est.* Hoc non pro timore, sed pro misericordia: ne Iudæi qui excusationem ignorantiæ non habent, me occidant. vnde ait: iste, id est, populi Iudæorum: non simpliciter calix. *Si possibile est.* vt sine interitu Iudæorum credant Gentiles, passionem recuso. Sin autem illi excæcandi sunt, vt gentes intrent: fiat, nō mea, sed tua voluntas. *Non si. ego vo.* Aug. Transfigurat in se suos, qui nihil aliud vult quàm pater, vt ibi: Esuriui & de. mi. man. Et quid me persequeris? Sup. 25. Act. 9. Docet autem eos priuatam voluntatem corrigere, & dirigere iuxta diuinam. Ambr. Hominem quem veritate corporis demonstrabat, æquabat affectu,

affectu, vt diceret: *Sed non sicut ego volo, sed sicut tu.* Suscepit voluntatem meam, suscepit tristitiam meam. Confidenter tristitiam nomino, qui crucem prædico. *Caro autem.* Non de se vtique hoc dicit, sed de his, qui dixerant se nunquam negaturos. *Iterum secundò.* Secundò orat, id est, si non potest Niniue saluari aliter, nisi aruerit cucurbita, id est, populus Iudæorum, qui prius fuit eius tabernaculum, vt me occidat. *Orauit ter.* Tribus vicibus orauit, vt & nos à præteritis peccatis veniam, & à præsentibus malis tutelam, & à futuris periculis cautelam oremus, & vt omnem orationem ad patrem & filium & spiritum sanctum dirigamus. Item sicut est trina tentatio cupiditatis, ita & timoris. Est enim concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum & ambitio seculi. Est & timor mortis, & timor vilitatis & timor doloris, contra quæ omnia docet nos debere muniri oratione. Vnde & propter trinam tentationē passionis, potest intelligi dominus ter orasse. *Dormite.* Primò reuertens obiurgat, secundò silet, & tertiò quiscere iubet. Quia primò post resurrectionem diffidentes reprehendit. Secundò, misso spiritu grauatos ad contuendam euangelij libertatem oculos visitauit. Tertiò, claritatis suæ reditu securæ quieti eos restituit. *Dormite iam & requi.* Huic videtur repugnare quod connectit: *Ecce appropin.* Sed sciendum post illa verba siluisse dominum, vt fieret quod promiserat. Et post secūdum Marcum intulit. Sufficit, quòd iam requieuistis. Addi-
Marc. 14. ditque: *Ecce ap. surgite eamus.* Vltrò nos offeramus: non timentes inueniant, vt confidentiam & gaudium passuri videant. Postquam in hortum do-
Ioan. 18. minum cum discipulis ingressum dixit Ioannes, non commemorat quid illic egerit donec traditor venit. *Cum gla. & fu.* Factum congruit mutatæ menti. Iam enim venit cum fustibus, qui quandiu cum pace fuit tranquillius se egit. *Dedit eis sign.* Putabat signa quę viderat non diuinitus sed magicè facta: & quem in monte transformatum audierat, timebat ne tali modo nunc de manibus eorum laberetur: & ideo dabat signum. *Quemcunque oscu.* Habebat adhuc aliquid de verecundia discipuli, cum non eum palam tradidit persecutoribus, sed per signum osculi. *Et oscu. est.* Suscepit dominus osculum, nō quòd simulare nos doceat, sed ne proditionem fugere videatur. vnde:
Psal. 119. Cum his qui oderūt pacem, eram pa. *Seruum prin. sa.* Mysticè. Seruus, est populus Iudæorum principibus sacerdotum indebitè mancipatus, qui in domini passione dexteram aurem, id est, spiritualem intelligentiam perdidit, sinistra, id est, vilitate literæ contentus, non Petro tollente, sed diuino iudicio ablatam pandente: qua auris in his, qui credere maluerunt, pietate Dei restituitur. Vel auris amputata & sanata: significat auditum ablata vetustate innouatum vt sit in nouitate spiritus, & non in vetustate literæ, quod cui datur à Christo, datur & regnare cum eo. Vnde bene Malchus dicitur, quod est rex vel regnaturus. Quod seruus inuentus est pertinet ad vetustatem, quæ in seruitutem generat: sed cum accessit sanitas, figurata
Luc. 22. est libertas. Lucas addit, quod dominus tangens aurem sanauit: qui nec hostium pietatis obliuiscitur. *Gladio per.* Gladio illo, quo igneus vertitur ante paradisum, id est, diuinæ vindictæ, & gladio spiritus, id est, verbi Dei. *An pu.* quasi dicat non indigeo auxilio apostolorū duodecim, qui possum habere duodecim legiones angelorū, in quibus sunt lxxij. millia, quibus omnium gentium lingua exprimitur. Innuit autem non esse verendum, si contra Iesum omnes nationes insurgant, cum multò fortiores ipse habeat exercitus angelorū. Aliter. Hic numerus significat omne genus hominum cum Romano imperio contra Iudæos certaturum. Hi sunt angeli Dei, qui post resurrectionem anno quadragesimosecundo, cum Tito & Vespasiano perdiderunt homicidas illos, & ciuitatem illorum succenderūt. *Existis cum gla.* Stultum est cum gladiis & fustibus quærere eum, qui vltrò se tradit, & in nocte per proditorem inuestigare quasi latitantem, qui quotidie in templo docebat. Sed in tenebris congregamini, quia potestas vestra in tenebris est. *Tunc di. om. re.* Sicut Petrus qui negationem lachrymis abluit, & confessione Dei funditus extirpauit, recuperationem eorum significat, qui in martyrio labuntur. Ita cæteri qui fugerunt, cautelam fugiendi docent eos, qui minus idonei sunt ferendis aduersis: quibus tutius est latere, quàm se discrimini committere. Ita etiam adolescēs, qui secundum Marcum Marc. 14. relicta syndone nudus profugit, illorum opus & animum designat, qui vt securiores sint, omnia quæ in mundo habent abijciunt: & Deo potius famulari nudi quàm hærendo mundi rebus, materiam tentandi & à Deo reuocandi dare didicerunt. Iuxta exemplum Ioseph, qui relicto adulte- Gene. 39. ræ pallio, maluit nudus Deo quàm indutus meretricis cupiditatibus seruire. *Ad Cay.* Conuenit nomen actioni. Cayphas, id est, inuestigator vel sagax ad implēdam, scilicet doli sui nequitiam. Vel vomens ore, quia impudens ad proferendū mendacium, & ad petendum homicidium. *A longè.* Meritò à longè, qui in proximo fuerat negaturus, significat ecclesiam imitaturam passionem Christi longè differenter, quia ecclesia patitur pro se, sed Christus pro ecclesia. *Duo falsi testes, &c.* Quia non eo sensu quo dominus, qui dixit de templo corporis sui: sed in verbis quibusdam additis vel mutatis quasi iniustam calumniam faciunt. Dominus dixerat: Soluite templum hoc, Ioan. 2. Commutant. Ego dissoluam templum hoc manufactum. Vos, inquit, soluite, non ego: quia non est licitum vt nobis mortem inferamus. Item dominus dixerat: Et ego suscitabo, quod de animali templo dicitur. Illi inuertunt. Aliud manufactum ædificabo, vt propriè de templo Iudaico dictum videatur. *Tu dixisti.* Marcus: Ego sum: quod Marc. 14. idem est: Et est similis cōtra Pilatum & Caypham responsio, vt à propria sententia condemnentur. *Filium hominis.* Me in forma, quam iudicatis exal- Philip. 2. tatum, & habentem nomen, quod est super omne nomen. *Scidit ve.* Furor, qui fecit de solio surgere, facit & vestem scindere. Magno mysterio: cum ve- Ioan. 19. stis domini nec à militibus scindi potuit. Significat enim sacerdotium eorum pro sceleribus pontificum esse pœnitus soluendum: Sed soliditas ecclesiæ (quæ vestis Dei dicitur) vsque in finem seculi indirupta manebit. Mos est Iudæorum, cum aliquid blasphemiæ audiunt, scindunt vestimenta. Quod Paulus & Barnabas fecerunt in Licao- Act. 14. nia, cum dicti sunt Iupiter, & Apollo. *Tunc expue.* Sicut tunc consputus est saliuis infidelium, ita nunc opprobriis exhonoratur falsorum fidelium, & colaphis, id est, blasphemiis eorundem cęditur. *Prophetiza.* Dicunt contumeliam ei, qui se prophetam

phetam haberi voluit à populis. Velauerunt enim faciem eius secundum Marcum, non vt eorum scelera non videat, sed vt à seipsis gratiam cognitionis eius abscondant. Sicut velum fuit super faciem Moysi, quod vsq; hodie manet. *Vna ancilla.* Cur prima ancilla prodit, cum viri magis poterãt cognoscere: nisi vt iste sexus ostendatur in necem domini peccasse: & per passionem redemptus? Et ideo, mulier prima resurrectionis mysterium accepit: & mandata custodiuit, vt veterem præuaricationis aboleret errorem. Sicut per fœminam hostis antiquus primum parentem seduxit, ita per mulierem ad magistrum negandum,
Marc.14. quem Christum filium Dei cõfessus fuerat, principem ecclesiæ compellit. *Exeunte autem.* Hic Marcus adimplet quod iste breuitatis causa omisit.
.12. Exiit, inquit, foras ante atrium, & gallus cãtauit: quo reuerso, in atrio sit negatio. *Exeunte autem.* In hac secunda negatione à duobus compellitur. Ab ancilla, vt ait Matthæus & Marcus. Et ab alio, vt ait Lucas dicens: Et post pusillum ait alius: Et tu de illis es. In hoc pusillo exiit, & reuersus stans ad
Ioan.18. focum, vt Ioannes ait: Iterum negat. *Exeunte autem id.* id est, cum exiret, hoc est cũ exurgeret vt exiret ancilla duertit eum ancilla, & dixit his qui circa ignem erãt: Quibus rediens iurat Petrus. *Non noui hominem.* id est, non sum eius discipulus, in quo & ipsum Christũ negauit. Nota, primum ait: *Nescio quid dicis.* Secũdò, *cum iuramẽto negauit.* Tertiò, *cœpit detestari & iurare, quia nõ nouisset hominẽ*, quia perseuerare in peccato dat incrementum scelerum: & qui minima spernit, cadit in maiora. *Non noui hom.*
Ioan.18. Quod noxia prauorum colloquia, quæ cogunt
Luc. 22. Petrum negare Christum, vel hominem se nosse, quem confessus est inter discipulos Dei filium? *Qui stabant*, Ioannes & Lucas vnum dicũt cognatum Malchi. Sed vel est plurale pro singulari. Vel vnus erat, qui eum viderat, & præcipuè dicebat: quem secuti cæteri simile arguebant. *Et continuo gal. can.* Post tertiam negationem sequitur galli cantus, Sacramenta rerum, per statutum temporum designãtur. Media nocte negat, in galli cantu pœnitet, post resurrectionẽ, sub luce, quẽ ter negauerat, ter se amare professus est: Quia quod in tenebris oblionis errauit, speratæ iã lucis rememoratione correxit: & eiusdem veræ lucis potẽtia plenè quidquid nutauerat erexit. Mysticè. Gallus aliquis doctor est, qui somnolentos increpans, ait: Euigilate iusti & nolite peccare. Quòd Petrus ante primum galli cantum negat, nos significat, qui Christum ante resurrectionem Deum non putauerunt esse morte eius turbati. Quòd bis ante secundum galli cantum negat, illos significat, qui nunc in illo secundum hominem vel secundum Deum in vtraque substantia errant, & ideo veritatem negant. Primus galli cantus, est domini
Luc. 22. resurrectio in seipso. Secũdus, est eiusdem in corpore ecclesiæ, *Recordatus est.* In alio euangelio dicitur: Respexit dominus Petrum, & intuitu prouocauit ad lachrymas; quasi in mentem ei reducens quotiens negauerat, & quod ei prædixerat nec potuit in tenebris permanere, quem lux mundi respexit. *Et egressus.* Ab impiorum consilio secessus culpam lauat, quod non intus. Ob hoc hæsitare permissus est, vt in ecclesiæ principe remedium pœnitentiæ conderetur, & nemo auderet de sua virtute confidere.

GLOSSA ORDINARIA.

Marcus. *Mane autem.* Matthæus, & Marcus contexerunt narrationem de his quæ cum domino acta sunt vsque ad manè: sed postea redeunt vsque ad negationem Petri narrandam: qua terminata redeunt iterum ad manè, vt inde cætera contexerent. *Peccaui tradens, &c.* Quasi in potestate sua esset mutare persecutorum sententiam: licet autem mutauerit voluntatem, tamen primæ voluntatis exitum non mutauit. *Quid ad.* Quid ad nos pertinet de hoc? tu videris, tu scias quid fecisti. Vel quid videris pertinere ad nos? Quid ad nos pertinet preciũ acceptum? tu istud probaueras, tu inde fac quod vis. Qui ad mortem peccant, tantam habent ignorantiam, & cæcitatem, vt nec turbentur in sceleribus suis, nec pœnitentiæ dolore crucientur. *Et proiecit.* Sicut pœnitentia eius fuit infructuosa: sic & hæc oblatio in templo est execrabilis. *Et abiens.* Hieronymus. nihil profuit Iudæ egisse pœnitentiam, per quam scelus corrigere non potuit. Sed quando frater sic peccat in fratrem, vt emendare valeat quod peccauit, potest ei dimitti. Sin autem permanent opera, frustra voce assumitur Psalm. pœnitentia. Hoc est quod de eo dicitur: Et oratio eius fiat in peccatum: vt non solum emendare nequiuerit proditionis nefas, sed proprij homicidij scelus addiderit. Leo Papa. Sceleratior omnibus, ô Iuda, & infelicior extitisti, quem non pœnitentia reuocauit ad dominum, sed desperatio traxit ad laqueum: Expectasses consolationem criminis tui, & donec sanguis Christi pro omnibus effunderetur, informis læti suspendium distulisses. *Non licet eos.* verè colantes culicem, & camelum glutientes, si enim ideo non mittunt pecuniam in corbonam, id est, in gazophylacium, id est, inter dona Dei: quia pretium Aug. sanguinis est, cur ergo ipse sanguis effunditur? Et quid præmij eis, si inde ager emitur in sepulturam pauperũ? *Emerunt ex illo.* Allegoricè. Magnum Rom. mysterium est in factis iniquitatis. Figulus est Deus, in cuius manu est ex eodem luto facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam. Ager eius, seculum, quod vniuersum precio eius emitur, vt ei commortui sepeliantur peregrini. Non vtique Israel, sed alieni; qui in precio sanguinis Christi sepulti æternam requiem sortientur. Illi quidem fecerunt alia voluntate, vt æternum relinquerent suæ nequitiæ monimentum. Sed nos, qui peregrini eramus à lege & prophetis, praua eorum studia suscepimus in salutem, & in precio sanguinis Christi requiescimus. *Per Hieremiam.* Hiero. Hoc non in Hieremia; sed in Zacharia legitur: tamen aliis verbis. Legi nuper Hieremiæ apocryphum, in quo hæc verba scripta reperi. Sed tamen magis mihi videtur hoc sumptum de Zacharia more apostolorum, qui verborum ordine præterimisso sensus tãtum de veteri Testamẽto proferunt. *Per Hieremiam prophetam.* Sed hoc in Hieremia non inuenitur: sed in Zacharia fere secundum sensum, non secundum verba. Vnde quidam codices non habent, per Hieremiam, sed tantum, per prophetam. Tamen secreto Dei consilio factum est, vt animo Matthæi pro Zacharia occurreret Hieremias; quia omnes prophetæ vno spiritu sunt loquuti, ita vt singula sint omnium, & omnia singulorum. Quare ergo Matthæus hoc emen

emendaret, quod spiritu regente fecerat: vt per hoc admoneremur tantam inter prophetas esse concordiam, vt vni deputetur congruè, quod ab alio dicitur. Vel apud Ieremiã inuenitur de empto agro, sed non sub hoc nomine pretij. Apud
Ierem. 32. Zachariam de triginta argenteis, & nihil de emZach.11. ptione agri. Vtrumque ergo interpretatur euangelista ad hoc, quod de domino completum est, & confert in vnum triginta argenteos quod est in Zacharia, & agrum emptum quod est in Ieremia. Quod subdit: *Quem appreciauerunt.* Apud neutrum inuenitur, sed ex persona euangelistæ accipiendum est, quia hoc ex reuelatione domini cognouit ad hanc rem, quæ de pretio Christi facta est
Ierem. 32. huiusmodi pertinere prophetiam. Liber quippe empti agri apud Ieremiam iubetur mitti in vas fictile. Et hic emitur ager figuli de pretio domini in sepulturam peregrinorum, id est ad permãsionem quietis eorum, qui peregrinantur cum domino & consepeliuntur ei per baptismum: nam & illam emptionem agri hoc significare Ieremiæ dominus dicit: quia erit permansio de captiuitate liberatorum in illa terra. *A filijs Israel, &c.* A quibus minus oportuerat. qui magnificare debuerant. *Tu es rex Iudæorum.* Secundum Lucam duo obiecerant, scilicet quòd prohibebat dari censum Cæsari, & quòd diceret se regem. De re-
Luc. 23. gno ergo Pilatus, quia nescit interrogat. De tri-
Luc. 20. butis, quia audierat eum respõdisse: Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari: quasi apertum mendacium
Marc. 14. inuidorum negligit. Vnde Marcus: Et non erant conuenientia testimonia eorum. In hoc quòd Pilatus nihil aliud criminis interrogat, nisi an sit rex Iudæorum: arguuntur impietatis Iudæi, qui nec falsò inuenire potuerunt quod obijcerent Saluatori. *Tu dicis.* Sacerdoti, quasi de præteritis respondit: quia lex omnis venturum Christum prædicauerat. *Tu dixisti:* quasi venturum Christum ex lege ipse dixisset. Huic legis ignaro dicitur: *Tu dicis:* quia per fidem præsentis confessionis salus gentium est. Nota quòd Pilato aliqua ex parte respondet qui inuitus ferebat sententiam. Pharisæos verò indignos suo sermone iudicauit. *Qui di. Bar.* Barrabas in euangelio secundum Hebræos filius patris, vel magister eorum interpretatur. Ipse est antichristus, quem illi Christo præferunt, quibus dicitur: Vos ex patre diabolo estis.
Ioan. 8. Pilatus qui os malleatoris interpretatur, diabolũ significat, qui est malleus vniuersæ terræ, per quẽ dominus vasa sua permittit probari: & ad vltimũ conterit, quando in extrema damnatione confringet. *Quem vultis.* Populo volens satisfacere, dat optionem, quamuis non dubitet Christum eligendum sciens per inuidiam traditum. *Qui dicitur Christus.* Idem quod Marcus ait: regem Iudæorum, quorum rex Christus vocabatur. *Pro tribunali.* Tribunal sedes iudicum, vt solium regum, cathedra doctorũ. *Vxor eius.* Vxor viri gentilis hoc in visione intelligit, quod Iudæi vigilantes intelligere noluerunt. *Nihil tibi.* Nunc demum diabolus intelligens per Christum se spolia amissurum, sicut primum per mulierem mortem intulit, ita modo per mulierem vult Christum de manibus Iudæorum liberare, ne per mortem eius mortis amittat imperium. *Barrabam, &c.* Filium diaboli elegerũt pro filio Dei, vt Saluatorem cum sua salute perderent, & proditorem liberarent, quæ sua petitio hodie etiam hæret eis, amissa gente, & loco, & libertate: quia datorem libertatis perdere voluerunt. *Quid igitur faciam de Iesu.* Multas quærebat occasiones, vt eum cum beneuolentia populi liberaret. Primò, latronem iusto conferens: Deinde. *Quid ergo faciam de Iesu, qui dicitur Christus?* Et cum dicerent, crucifigatur, non statim acquieuit, sed iuxta suggestionem vxoris ait: Quid enim mali fecit? Quo dicto Pilatus absoluit Christum. *Lauit manus.* Gentilem populum ab impietate Iudæorum alienum designans, qui clamauerũt: Crucifige crucifige eum. *Sanguis eius.* Perseuerat vsque hodie imprecatio: & sanguis Christi non aufertur ab eis. *Tunc di.il. Barra.* Barrabas latro seditiosus, & homicidiorum autor, dimissus est populo Iudæorum. Isidor. Diabolus qui iam olim ob superbiam à patria lucis expulsus, & in tenebrarum carcere fuerat missus. Et ideo Iudæi pacem habere non possunt, quia seditionum principem eligere maluerunt. Vel Barrabas typum gerebat antichristi. *Iesum verò fla.* Ideo credendus est Pilatus Iesum flagellasse, & militibus ad illudendum dedisse, vt satiati pœnis eius, & opprobriis, Iudæi mortem eius vltra non sitirent. *Iesum verò.* Seruiens Romanis legibus, quæ crucifigendos prius iubent flagellari. *Chlamydem coc.* Quæcunque fecerunt, licet alia mente, tamen nobis sacramenta dederũt. Chlamydem idem quod Marcus dicit purpuram, in qua Christi caro pas-
Marc. 15. sionibꝰ obiecta infinuatur: vnde propheta: Quare ergo rubrum est indu. tuum. In spinea corona, nostrorum susceptio peccatorum, quæ per spinas notantur. In calamo: venenata occidit animalia. Iuxta Lucam apud Herodem alba veste induit, in
Luc. 23. quo innocentia, & castitas assumptæ humanitatis exprimitur: & gloria regni immortalis, quam per passionem accepit. Vel induitur purpura, id est sanctis martyribus, alba veste, aliis sanctis: quia verò solet calamo scriptura fieri, caput Christi percutiunt calamo, qui diuinitati illius contradicentes, errorem suum autoritate scripturæ sanctę cõfirmare conantur. In faciem spuunt, qui Iesum in carnem venisse denegant. Vt illi falso adorabant, ita hodie qui credunt, sed peruersis actibus verba eius & promissa regni despiciunt quasi fabulosa. Hiero. In chlamyde coccinea opera gentium cruenta sustentat. In corona spinea, maledictum soluit antiquum. In calamo, venenata occidit animalia. Vel calamum tenet in manu, vt sacrilegium scriberet Iudæorum. In suis vestibus non illuditur, sed in his quæ propter peccata nostra portauit. Cum crucifigeretur suum recepit ornamentum statim: quia elementa turbantur, & creatori testimonium dat creatura. *Exeuntes autem.* Primò dominus crucem suam portauit: quod
Ioan.19. Ioannes refert antequam iste veniret obuius: cui imposita est. Et hoc congruo ordine mysterij, quia Christus passus est pro nobis, no. re. exem. vt
1.Petr.1. se. ve. eius. Et quia Simon de Cyrenis est, quæ est in Libya: per eum gentes signantur, qui primò peregrini à testamento Dei, nunc obediendo ciues sunt & domestici Dei & hæredes. Simõ enim obediens, Cyrene hæres interpretatur. Qui bene de villa venit, id est, de gentilitate. Villa Græcè pagus, vnde pagani, qui à ciuitate Dei sunt alieni: qui relictis paganis ritibus passionis vestigia imitantur. Vel in domino figurantur: qui sponte portant crucem domini, in Simone qui inuiti. *Cyrenæum,* Ecce non Hebræus, sed alienigena oppro-

brio Christi subditur, vt plenitudo sacramentorum transire à circuncisione ad præputium ostendatur. *Golgatha.* Syrum est, & interpretatur Caluarie, non ob caluitium Adæ quem mentiuntur ibi sepultum sed ob decollationem damnatorum. *Iosue 14.* Adam iuxta Hebron in libro Iesu legitur sepultus. Loca sunt foris portam in quibus capita truncabantur damnatorum. Et Caluariæ: hoc est decollatorum sumpsere nomen. Quia ergo noxius inter noxios. *Cum felle mi.* Alius euangelista dicit Myrrhatum, id est, amariſſimum. Et potuit vtraque esse commixtio fellis & myrrhæ. *Marc. 15.* *Et cum gust. noluit.* Hoc Marcus tacet noluit bibere. Hoc est quod Marcus ait: non accepit, scilicet vt biberet. *Diuiserunt.* Hoc Ioannes distinctius: vestimenta in quatuor partes vt ecclesia in quatuor *Ioan. 19.* partibus mundi signetur. Tunica sortita, significat omnium partium vnitatem vinculo charitatis, qua sorte, id est, gratia Dei prouenit, non humano arbitrio. *Causam.* Pro qua eum Iudæi Pilato tradiderunt. Rex per crucem non perdidit, sed confirmauit imperium, velint nolint Iudæi. *Vnus à dex.* Vnus à dextris, per quem mortificatio significatur carnis pro cælesti gloria: vnus à sinistris, per quem iterum significatur mortificatio carnis pro aliqua mundi causa. *Blasphemabant.* Prę- *Sapient. 2.* dictum erat in libro Sapientiæ: Morte turpissima condemnemus eum: Erit enim respectus in sermonibus illius: Si enim verè filius Dei est suscipiet illum, de manu contrariorum suorum liberabit illum. Quia ergo crucifigebatur, & non liberabatur, credebant illum non esse Dei filium: propterea pendenti in ligno insultant: & caput agitant. *Si filius Dei es.* Si insultantibus cedens descenderet de cruce, virtutem patientiæ non demonstraret. *Et credemus ei.* Fraudulenta promissio: maius facit surgens de sepulchro, & non creditis: si ergo de cruce descenderet, non crederetis. Sed hoc dæmones immiserunt, statim enim senserunt virtutem crucis, & suas vires fractas & hoc agunt vt de cruce descendat. Sed sciens hoc dominus, permanet vt diabolum destruat. *Idipsum autem & latro.* Prius vterque blasphemauit; deinde visis signis vnus credidit. Ita vtetque populus Deum prius blasphemauit: sed alter signis territis pœnituit, & nunc Iudæos arguit. Vtitatè dicitur: Et rustici insultant mihi, si vnus hoc facit. Ita *Luc. 23.* & hic. Lucas enim ait vnum fideliter dixisse. Me- *Ephes. 3.* mento mei domine dum, &c. Moralem sanctæ crucis figuram describit Paulus, vbi ait: In charitate radicati & fundati, vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis: quæ sit longitudo, latitudo, sublimitas & profundum. Cognoscere etiã supereminentem scientiæ charitatem Christi. In latitudine quippe opera charitatis significat. In longitudine, perseuerantiam conuersationis sanctæ vsque in finem. In altitudine, spem cælestium præmiorum. In profundo, inscrutabilia iudicia Dei. Quando ista gratia inter homines venit, & hæc coaptantur sacramento crucis, vt in latitudine accipiatur transuersum lignum quo extenduntur manus propter operum significationem. In longitudine, ab ipso vsque in terram, vbi totum corpus stat significatur persistere, id est, longanimiter permanere. In altitudine ab ipso transuerso ligno sursum versus, vbi caput erat, propter spectationem supernorum, ne illa bona opera, & in eis perseuerantia, propter beneficia Dei terrena ad temporalia facienda credatur: sed propter illud sempiternum quod desuper sperat fides quę *Gala.* per dilectionem operatur. In profundo autẽ pars illa quę in terra abdita defossa latet, sed inde consurgit omne illud quod eminet. Sicut ex occulta Dei voluntate vocatur homo ad participationem tantæ gratiæ alius sic, alius autem sic: Supereminentem verò scientiæ charitatem Christi, eam profectò vbi pax illa est, quę præcellit omnem intellectũ. *A sexta au. ho.* Nota sole à centro mundi recessuro crucifigitur dominus, quia propter peccata moritur, & Adam post meridiem cum pec- *Genes.* casset vocem domini audiuit: Et ordo est rationis, vt quo tempore præuaricanti Adæ clausit, eo tempore pœnitenti latroni ianuam reseret paradisi. Quod Marcus ait hora tertia crucifixisse domi- *Marc.* num, ideo est, vt Iudæos qui se excusant, magis crucifixisse ostendat linguis quàm milites quorum manibus factum est: qui hora tertia vt crucifigeretur inclinauerunt: Quando enim crucifixus est, hora erat quasi sexta, id est, non adhuc plenè sexta. *Et circa horam no.* Cum inclinata est dies ad vesperam & tepefactus est sol à feruore, passionem consummat, ostendens se mori propter peccata nostra quibus à diuina luce & dilectione in hanc noctem cecidimus. Mane surrexit dominus, docens resuscitatos in anima se esse productutum in lucem æternæ felicitatis. *Eli Eli lamma.* Quorum suscipit naturam eorundem plorat miseriam. In quo ostendit quantum ipsi flere debent qui peccant. Ne mireris verborum humilitatem, & querimonias derelicti, cum formam serui sciens scandalum crucis videas. *Quidam autem.* Non omnes, forsitan Romani, Hebræi sermonis ignorantes proprietatem. Vel aliqui Iudæi Christum minorem Elia reputantes, vt eius auxilium deprecetur. *Et continuo cur.* Quare acetum *Psal. 68.* sit ei datum Ioannes ostendit dicens: Sciens Iesus quòd omnia alia consummata sunt, vt & hoc impleretur. Et in siti mea potauerunt me aceto, dicit: Sitio. Iudæi erant acetum degenerantes à vino patriarcharum de pleno vase, de iniquitate huius seculi impleti; tot habentes vt spongiam cauernosis & tortuosis latibulis fraudulentum vt spongia. Spongia herba est vacua & cauernosa. Hissopus humilis herba & purgans pectus, humilitatem Christi significat. Spongia ergo hissopo circumponunt, quia humilitatem Christi circundederunt, & se circumuenisse putauerũt. Arundo significat scripturam, quæ hoc facto implebatur. Imponunt ergo spongiam arundini, id est, euentum rei præmissæ prophetiæ adiungunt. *Sine, videa.* quia vocem domini malè intelligebant, frustra Eliæ expectabant aduentum. *Et ecce velum templi.* Vt arca testamenti & omnia sacramenta legis quæ tegebantur appareant, & ad gentes transeant. Iosephus ait virtutes angelicas præsidès quondam templi tunc pariter conclamasse: Transeamus de his sedibus. Velum quod dicebatur exterius, quia nunc ex parte videmus: Cum *1. Cor. 13.* autem venerit quod perfectum est, tunc velum interius dirumpetur. *Terra mo. est.* Omnia elementa suum dominum crucifixum demonstrant: Terra mouetur, dominum suum pendentem ferre non sustineris. *Petræ*, id est, corda gentilium, vel vaticinia prophetarum, qui petræ dicuntur à petra Christo, vt quidquid in eis duro legis velamine clausum erat, scissum pateret gẽtibus. Mysticè.

Corda

Corda terrenorum per passionem Christi commutantur. Petræ scissæ sunt, quia duritia Iudaica ex parte erat emollienda. *Et monumen.* Et tamen cum monumenta aperta sunt, non ante surrexerunt, quàm dominus resurgeret, vt esset primo- *Rom. 8.* genitus ex multis fratribus. *Corpora sanct.* Hi credendi sunt cum domino ascendente similiter ascendisse cum corpore. *In sanctam ciui.* Hierusalem quæ sancta dicitur propter templum: & sancta sanctorum quod nulla alia. *Centurio autem.* Hi in scandalo crucis confitentur Dei. Arius in ecclesia prædicat creaturam, quem cæci Iudæi nec tot miraculis credunt. In centurione fides ecclesiæ designatur, quæ velo cælestium mysteriorum per mortem domini reserato, Iesum filiũ Dei tacente *Luc. 23.* synagoga confirmat. *Mulieres multæ.* Matthæus & Lucas dicunt Mariam Magdalenam à longè ste- *Ioan. 19.* tisse. Ioannes verò iuxta crucem, quia tanto interuallo aberat, vt iuxta diceretur: quia præsto erat in conspectu eius, & longè comparatione turbæ propioris. Possumus etiam dicere, quòd illæ quæ erant cum matre domini postquam eam commendauit discipulo, abire cœperãt iam, vt à densitate turbæ eruerent se & cætera quæ facta sunt longius intuerentur. *Ministrantes ei.* Consuetudinis Hebraicę erat, vt mulieres de substantia sua præceptoribus suis ministrarẽt: quod & dominus accepit, vt exemplum daret apostolis. *Iacob.* Iacobus Alphæi minor dicitur ad differentiam Iacobi, qui inter primos apostolos vocatus est & electus à dominò. *Homo diues.* quia ad præsidem nisi diues accedere non poterat, non quòd diuitias commendet euangelista. Dictus est & decurio, quia fuit de ordine curiæ, & officium curiæ ministrabat, per hoc potuit habere facultatem, per hoc quòd discipulus, hoc ministerio dignus fuit. *Discipulus erat Iesu. Hic accessit ad Pilatum.* Etsi occultus, vitans prius inimicitias Iudæorum, in hoc extremo officio nihil curat de illis. *In syndone munda.* Mysticè. Syndone munda Iesum inuoluit, qui pura mente eũ suscipit. Hinc etiam mos ecclesiæ habet, vt sacrificium altaris non serico, non panno tincto: sed puro lineo celebretur. *In monu.* Quia si in monumento, vbi alius positus esset, poneretur, alius fortasse resurrexisse fingeretur. In petra, ne si ex multis lapidibus ædificatum esset, suffossis tumuli fundamentis, ablatus furto diceretur. *Erant autem ibi.* Aliis notis Iesu ad sua redeuntibus, solæ mulieres, quæ arctius amabãt, obsequium funeris inspiciebant, expectantes quod promiserat Iesus: & ideo primę resurrectionem vident. *Post parasceu.* Parasceue, id est, præparatio: hoc nomine dicitur sexta sabbati, id est, in qua præparabantur necessaria sabbato, vt de manna dictum est: sexta die colligetis *Exod. 16.* duplum, quia sexta die homo factus est, & in se- *Genes. 2.* ptima requieuit dominus. Ideo sexta die Iesus *Marc. 15.* pro homine moritur: vnde & dixit: Consum- *Ioan. 19.* matum est, id est, sexta die pro redemptione mundi opus expletum est: & in sabbato quieuit in sepulchro. Ita & nos in hac sexta ætate pro domino pati debemus, & in septima (quæ est mortuorum) in secreta pace quiescere, donec octaua resurrectionis veniat. In Genesi septimus dies ve- *Genes. 2.* sperã habere non legitur, quia in illo seculo requies animarum nullo mœrore consumitur: sed gaudio futuræ resurrectionis augetur. Nostrum pascha est immolatio Christi, id est, parasceue, id est, præparatio eius ab hora captionis. *Post tres dies.* A parte totum: pars sexti diei quo crucifixus est cum sua nocte pro vno die. Sabbatum integrè. Tertius dies à parte prima, id est, nocte totus cum suo diurno: & sic est triduum. *Munierunt se.* Diligentia eorum nostræ profuit fidei. Nam quantò amplius seruabatur, tantò magis virtus resurrectionis ostenditur.

CATENA AVREA
in idem Euang.

ET factum est cùm consummasset Iesus sermones hos omnes, dixit discipulis suis: Scitis quia post biduum pascha fiet, & filius hominis tradetur vt crucifigatur. Hilar. Post sermonem quo venturum se dominus in reditu charitatis ostenderat, nunc passurum esse se admonet, vt sacramẽtum crucis admixtum esse gloriæ æternitatis agnoscerent. vnde dicitur, *Et factum est cùm consummasset Iesus sermo hos omnes.* Rab. de consummatione seculi & die iudicij. Vel quia ab initio euangelij vsque ad passionem omnia faciendo & prædicando cõpleuerat. Orig. Non simpliciter autem dixit omnes, sed hos omnes: adhuc enim oportebat eum etiam alios loqui sermones priusquam traderetur. dixit discipulis suis: Scitis quia post biduum pa. fiet. Rab. Sicut etiam ex Ioannis narratione colligitur: ante sex dies paschæ venit Iesus in Bethaniam, inde venit Hierusalem sedens super asellum, postea geruntur ea quæ narrantur Hierosolymis gesta. Ex illo ergo die quo venit in Bethaniam, intelligimus consummatum quatriduum, vt occurrat dies ante biduum paschæ. Hoc autem inter pascha & azyma distat, quòd pascha ipse solus dies appellatur in quo agnus occidebatur ad vesperam, hoc est, 14. luna primi mensis: 15. autem luna quando egressus est populus de Ægypto, succedebat festiuitas azymorum: verum euangelistæ vnum pro altero ponere solent. Hiero. Pascha autem quod Hebraicè dicitur phase, non à passione, vt plerique arbitrantur, sed à trãsitu nominatur, eo quòd exterminator videns sanguinem in foribus Israelitarum pertransierit, nec percusserit eos, vel ipse dominus præbens auxilium populo suo desuper ambulauerit. Remi. Siue quia auxiliante domino populus Israeliticus liberatus ab Ægyptiaca seruitute, transiuit ad libertatem. Orig. Non autem dixit: Post biduum pascha erit aut veniet, ne ostenderet illud pascha futurum, quod fieri solebat secundum legem, sed, *paschafiet*, hoc est quale nunquam factum fuerat. Remig. Mysticè enim pascha dicitur, siue quia ea die Christus transiuit de mundo ad patrem: de corruptione ad incorruptionem, de morte ad vitam. Siue quia salubri transitu à dæmoniaca seruitute mũdum redemit. Hiero. Post duos etiam dies clarissimi luminis veteris & noui testamenti, verum pro mundo celebratur pascha: transitus etiam noster, id est, phase, ita celebratur, si terrena dimittentes ad cœlestia festinemus. Orig. Prædicit autem discipulis se tradendum, cùm subdit: *Et filius ho. trade. vt crucifi.* Præmuniens eos, ne priusquam audiant quæ fuerant futura subito videntes tradi magistrum ad crucem obstupescant: ideo autem impersonaliter posuit. *Tradetur*, quia Deus tradidit eum propter misericordiam circa genus humanum. Iudas

propter auaritiam, sacerdotes propter inuidiam, diabolus propter timorem, ne euellereturde manu eius genus humanum per doctrinā ipsius: non aduertens quoniam magis fuerat eripiendum genus humanum per mortem ipsius, quàm ereptum fuerat per doctrinam & miracula. *Tunc congregati sunt principes sacerdotum, &c.* Glos. Ostendit euāgelista apparatum & machinationem dominicæ passionis quam Christus prænuntiauerat. vnde dicit; Tūc congre. sunt prin. sacer. Remi. Quòd autem dicit, *Tunc*, superioribus verbis coniungitur, id est, antequam pascha celebraretur. Orig. Non autem veri sacerdotes & seniores, sed illius qui videbatur populus Dei: verè autem erat populus Gomorræ, non intelligentes summum sacerdotem Dei, insidiati sunt ei: & non cognoscentes primogenitum vniuersæ creaturæ etiam seniorem omnibus, consiliati sunt contra eum. Chry. in hom. Iniqua verò negotia tentantes ad principem sacerdotum veniunt, inde volentes potestatem accipere vnde prohibere oportebat. Multi autem erant tūc principes sacerdotum, lex verò vnum esse volebat, vnde manifestū est quòd Iudaica dissolutio accipiebat principium: Moyses enim vnum principem sacerdotum esse iussit & eo mortuo alterum fieri, postea verò annui facti sunt. Eos igitur ait hic principes sacerdotum, qui de principibus sacerdotū erant, Remi. Condemnantur autem isti, & quia congregati sunt, & quia principes sacerdotum fuerunt. Quo enim plures ad peragendum aliquod malum conueniunt, & quo sublimiores, & nobiliores fuerint; eo deterius habetur malum quod committitur, & eo maior pœna illis præparatur. Ad ostendendam autem domini simplicitatem & innocentiam, addit euangelista: *Vt Ie.do.tene. & occi.* In quo enim nullā mortis causam inuenire poterāt: consilium fecerūt vt dolo tenerēt, & occiderēt. Chrys. in ho. Cōsiliati sunt ergo vt tenerēt eū occultè & interimerent; formidabant autem populum, ideóque expectabant festiuitatem prætierire, propter quod sequitur: *Di.au.non in die festo.* Diabolus enim nolebat in pascha Christum pati, vt non manifestam eius cōstitueret passionem. Principes autem sacerdotum non ea quæ Dei sunt timuerunt, ne scilicet peccato in hoc tempore peracto maior eis inquinatio fieret, sed vbique quæ humana sunt cogitabant. vnde sequitur, *Ne for. tumul. fieret in populo.* Origē. Propter diuersa studia populi diligentis Christum & odientis, credentis & non credentis. Leo pa. in ser. de pas. Prouidentibus ergo principibus, ne in sancto die tumultus oriretur; non festiuitati, sed facinori studebant: seditiones enim turbarum fieri in præcipua solennitate metuebant, non vt populus non peccaret, sed ne Christus euaderet. Chry. in ho. Sed tamen furore feruentes immutati sunt à suo cōsilio: quia enim traditorem inuenerunt, in ipsa festiuitate Christum occiderunt. Leo pa. in ser. de pa. Diuino autem intelligimus dispositum fuisse consilio, vt Iudæorum principes qui æuiendi in Christum occasiones sæpe quæsierant: non nisi in solennitate paschali exercendi furoris sui acciperent potestatē. Oportebat enim vt manifesto implerentur effectu, quæ diu figurata fuerant promissa mysteria, vt ouem significatiuam vera remoueret ouis, & vno expleretur sacrificio variarum differentia victimarum. Vt ergo vmbræ cederent corpori, & cessarent imagines sub præsentia veritatis, hostia in hostiam trāsiit: sanguine sanguis auertur, & legalis festiuitas, dū mutatur, impletur. *Cùm autem esset Iesus in Bethania in domo Simonis leprosi, accessit ad eum mulier habens alabastrum, &c.* Glos. Ostenso consilio principum de Christi occisione vult exequi euangelista complexionem eius, ostendens qualiter Iudas habuit conuentionem cum Iudæis, vt Christum traderet, sed prius causam proditionis præmittit. Doluit enim quia non erat venunda tum vnguētum quod mulier super caput Christi effudit, vt de pretio aliquid tolleret: vnde voluit hoc damnum proditione magistri recompensare. Dicit ergo: *Cùm autem esset Iesus in Bethania in domo Simonis, &c.* Hieron. Non quòd leprosus illo tempore permaneret, sed quia antea leprosus, postea à saluatore mundatus est: nomine pristino permanente, vt virtus curantis appareat. Sequitur, *Accessit ad eū mulier ha.alaba. vnguenti pretiosi.* Rab. Est autem alabastrum genus marmoris candidi, variis coloribus intincti, quod ad vasa vnguentaria cauare solent, eo quòd optimè seruare ea incorrupta dicatur. Hieron. Alius autem euangelista pro alabastro vnguenti pretiosi, nardum pisticum posuit, hoc est verū & absque dolo. Raba. Pistis enim Græcè, Latinè dicitur fides, vnde pisticum, id est, fidele. Erat enim illud vnguentum fidele, id est, purum & non adulteratum. Sequitur, *Et ef. super caput ipsius recumbentis.* Orig. Forsitan quis diceret quatuor fuisse mulieres, de quibus cōscripserunt euangelistæ. Ego autem magis consentio tres fuisse; & vnam quidem de qua scripserunt Matthæus & Marcus, alteram autem de qua scripsit Lucas, aliam de qua scripsit Ioannes. Hieron. Nemo enim putet eandem esse quæ super caput vnguentum, & quæ super pedes effudit. Illa enim lachrymis lauit, & crine tersit, & manifestè meretrix appellatur. De hac autem nihil tale scriptum est: nec enim poterat statim capite domini meretrix digna fieri. Ambros. super Lucam. Potest ergo non eadem esse ne sibi contraria dixisse euangelistæ videantur. Potest etiam quæstio meriti & temporis diuersitate dissolui: vt adhuc illa peccatrix sit, iam ista perfectior. Chry. in hom. Et secundum hoc apud tres euangelistas, scilicet Matthæum, Marcum & Lucam, vna & eadem esse videtur. Non autem absque ratione lepræ Simonis meminit euangelista, sed vt ostendat vnde fiduciam sumens hæc mulier accessit ad Christum: quia enim lepra immunda passio esse videbatur, videntes quòd Iesus illum hominem curauerat apud quem manebat, confidit quòd & animæ eius immunditiam facilè expurgaret: & aliis mulieribus pro curatione corporis ad Christum accedentibus, sola ipsa honoris gratia ad Christum accessit, & propter animæ curationem, cùm nihil in corpore infirmum haberet. Quapropter maximè aliquis eandē admirari debet. Apud Ioannem autem non est eadem mulier, sed altera quædam mirabilis Lazari soror. Orige. Quoniam Matthæus quidem & Marcus in domo Simonis leprosi hoc factum fuisse exponunt: Ioannes autem quòd venit Iesus vbi erat Lazarus & non Simon, sed Maria & Martha ministrabant. Adhuc secundum Ioannem ante sex dies paschæ venit in Bethaniam quando fecerunt ei cœnam Maria & Martha: hic autem quando recumbit in domo Simonis, post biduum pascha erat futurum. Et apud

apud Matthæum & Marcum discipuli indignantur ex bono proposito, apud Ioannē autem solus Iudas furandi affectu: apud Lucam autem murmurat nemo. Greg. in ho. Vel dicēdum quòd hanc eandem quam Lucas peccatricem mulierē, Ioannes Mariam nominat. Aug. de con. euang. Lucas autem quamuis simile factum commemoret ei quod hic dicitur, nomēnque cōueniat eius apud quem conuiuabatur dominus (nam & ipsum Simonē dicit) tamen quia non est contra naturā vel morem hominum, vnū nomen habere duos homines. Potius credibile est fuisse alium illum Simonem non leprosum, in cuius domo hæc in Bethania gerebantur. Nihil igitur aliud arbitror, nisi quòd non quidem aliam fuisse mulierem, quæ peccatrix tūc accessit ad pedes Iesu, sed eandem Mariam bis hoc fecisse: semel, scilicet quod Lucas narrauit. Nam Ioannes Mariam commendans commemorauit, antequam veniret in Bethaniam; Erat (inquit) languens Lazarus in Bethania de castello Mariæ & Marthæ sororis eius. Maria autem erat quæ vnxit dominum vnguento, & extersit pedes eius capillis suis, cuius frater Lazarus infirmabatur: iam itaque hoc Maria fecerat. Quod autem in Bethania rursus fecit aliud est, quod ad Lucæ narrationem non pertinet, sed pariter narratur à tribus, scilicet Ioanne, Matthæo & Marco: quòd autem Matthæus & Marcus caput domini vnguento illo perfusum dicunt, Ioannes autem pedes: ostenditur non esse contrarium, si accipiamus, non solum caput sed & pedes domini perfudisse mulierē: nisi fortè quoniam Marcus fracto alabastro, perfusum caput commemorat; tam quisque calumniosus est vt aliquid in vase fracto neget remanere potuisse, vnde etiam pedes domini perfunderet. Ille autem, qui sic calumniatur, prius accipiat perfusos pedes, antequam illud fractum esset: vt in integro remaneret, vnde etiam caput perfunderetur vbi fractura illa totum effuderat. Augu. de doc. chri. Neque vllo modo quisquam fieri crediderit, domini pedes ita vnguento pretioso à muliere perfusos, vt luxuriosorum, & nequam hominum solent. In omnibus enim talibus nō vsus rerum, sed libido vtentis in culpa est. Quisquis enim rebus sic vtitur, vt metas consuetudinis bonorum, inter quos versatur, excedat: aut aliquid signat, aut flagitiosus est. Itaque quod in aliis personis plerumque flagitium est, in diuina vel prophetica persona magnum cuiusdam rei signum est. Odor enim bonus, fama bona est, quam quisquis bonæ vitæ operibus habuerit: dū vestigia Christi sequitur, quasi pedes eius pretiosissimo odore perfundit. Aug. de quæ. euang. Sed hoc videri potest esse contrarium quòd Matthæus & Marcus, posteaquam dixerunt pascha post biduum futurum, deinde cōmemorauerunt quòd erat Iesus in Bethania, vbi de vnguento illo pretioso dicitur. Ioannes autem ante sex dies paschæ de vnguento eadem narraturus. Sed qui ita mouentur non intelligunt Matthæum & Marcum, illud quod in Bethania de vnguento factum erat recapitulando posuisse. Non enim quisquam eorum cum dixisset post biduum pascha futurum, sic adiunxit vt diceret, *Post hæc cùm esset Bethaniæ.* Chry. in hom. Sed quia discipuli audierant magistrum dicentem, Misericordiam volo, & non sacrificium, apud se cogitabant, Si holocausta non acceperat, multò minus olei huiusmodi vsum. Vnde sequitur, *Videntes autem discipuli, indignati sunt, dicentes, Vt quid perditio hæc? potuit enim istud venundari multò, & dari pauperibus.* Hieron. Scio quosdam hunc calumniari, quare Ioannes Iudam solum dixerit contristatum, eo quòd loculos tenuerit, & fur ab initio fuerit; & Matthæus scribat omnes discipulos indignatos: nescientes tropum, qui vocatur synecdoche, quòd & pro multis vnus, & pro vno multi soleant appellari. Nam & Paulus in epist. ad Heb. dicit, Secti sunt: cum vnum tantummodo, scilicet Esaiam sectum autumēnt. August. de con. euang. Potest etiam intelligi quòd & alij discipuli aut senserunt hoc, aut dixerunt, aut eis Iuda dicente persuasum sit, atque omnium voluntatem Matthæus & Marcus etiam verbis expresserint. Sed Iudas propterea dixerat, quia fur erat: cæteri verò propter pauperum curam. Ioannes autem de solo illo id commemorare voluit, cuius ex hac occasione furandi consuetudinem credidit imitandam. Chrys. in hom. Discipuli ergo ita existimabant: sed dominus mentem mulieris videns permittit: multa enim erat eius religio, & ineffabile studium: idcirco condescendens, concessit super caput suum vnguentum effundi. Sicut enim pater eius odorem victimæ & fumum patiebatur: ita & Christus mulierem deuotè vngentem, cuius discipuli mentem nesciebant, querelam facientes. vnde sequitur, *Sciens autem Iesus, ait illis, Quid mole. est. huic mulī.* Remig. Per quod apertè ostenditur quòd apostoli aliquid molestè loqui fuerant aduersus eam, pulchrè autem subdit, *Opus bo.ope.est in me.* Acsi di. Non est perditio vnguenti sicut vos dicitis, sed opus bonum, id est, pietatis & deuotionis obsequium. Chrys. in hom. Ideo autem non simpliciter hic dixit, *Bonum opus operata est in me:* sed prius posuit. *Quid molesti estis huic mulieri?* erudiens nos quodcunque geritur bonum à quocunque: etsi non valde diligenter factum fuerit, suscipere & augere & fouere, & non ex principio omnem diligentiam expetere. Quisquis enim eum interrogasset antequam fecisset hoc mulier, non mādasset hoc fieri: sed post effusum vnguentum non habebat locum discipulorum increpatio, & ideo ipse vt non obtunderet desiderium mulieris, omnia hæc in consolationem mulieris dixit. Sequitur, *Nam pau. semper ha. vo.* Remi. Ostendit enim dominus his verbis quasi ex quadam ratione, quoniam non erant illi culpādi, qui sibi adhuc in mortali corpore cōuersanti, aliquid de suis facultatibus ministrarent, cum pauperes semper habendi essent in ecclesia, quibus fideles cùm vellent benefacere possent: ipse verò breui tempore corporaliter mansurus erat cum eis. vnde sequitur, *Me autem non semper habebitis.* Hieron. Oritur autem hic quæstio, quare dominus post resurrectionē dixerit ad discipulos, Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem mundi: & nunc loquitur, *Me autem non semper habebitis?* Sed mihi videtur in hoc loco de præsentia dicere corporali, quòd nequaquam cum eis ita futurus sit post resurrectionē, quomodo nunc in omni conuictu & familiaritate. Remi. Vel solūtur ita vt intelligatur quòd soli Iudæ dictum sit, sed ideo non dixit habetis, sed, *habebitis*: quia in persona Iudæ omnibus imitatoribus illius dictum est. Ideo autem dixit, *Non semper.* cum nec ad tempus habeant, quia mali videntur habere

Christum in præsenti seculo, quando miscent se membris Christi, & accedunt ad mensam eius: sed non semper sic habebunt, quando solis electis dicturus est, Venite benedicti patris mei. Sequitur, *Mit.enim hæc vnguentum, &c.* Consuetudo erat illius populi vt corpora mortuorum diuersis aromatibus conditentur, quatenus diutius illæsa conseruarentur. Et quia futurum erat vt hæc mulier corpus domini mortuum vellet perungere, & tamen non posset, quia resurrectione anticiparetur: idcirco diuina prouidétia actum est, vt viuum domini corpus perungeret. hoc est ergo quod dicit, *Mit.hæc, &c.* id est, cùm hæc mulier corpus meum viuum perungit, me moriturum & sepeliendum ostendit. Chr. in ho. Quia ergo sepulchrum & mortem commemorauerat, vt nō videatur in tristitiam mittere mulierem: rursus eam consolatur per ea quæ consequuntur, *Amen di.vo.vbicunq; prædi.fuerit.&c.* Raba. id est, in quocunque loco dilatabitur ecclesia, per totum mundum dicetur, & ꝙ hoc fecit, &c. Istud & appositum notat, quòd sicut Iudas contradicens adeptus est perfidiæ infamiam, sic & ista piæ deuotionis gloriam. Hiero. Attende notitiam futurorum quòd passurus post biduum & moriturus, sciat euangeliū suum in toto orbe celebrandum. Chrys. in ho. Ecce autem quod dixit factum est, & vbicunque terrarum abieris, videbis hanc mulierem famosam effectam: quod virtus prædicentis effecit. Et regum quidem multorum & ducum victoriæ silentur, & multi, qui ciuitates cōstruxerunt, & gentes multas seruituti subegerūt, neque ex auditu neque ex nomine sunt cogniti. quoniam autē hæc mulier oleum effudit in domo leprosi cuiusdam, duodecim viris præsentibus, hoc omnes concinunt per orbem terrarum, & tempus tantum pertransiit, & memoria eius quod factum est non est rabefacta. Sed quare nihil speciale promisit mulieri, sed sempiternā memoriam: quia ex his quæ dixit intelligi potuit. Si enim opus bonum fecit, manifestum est ꝙ mercedem dignam suscipiet. Hierony. Mysticè autem passurus pro omni mundo morabatur in Bethania, in domo obedientiæ, quæ quòdam fuit Simonis leprosi. Simon quoq; ipse obediens dicitur, quia iuxta aliam intelligentiam mundus interpretari potest, in cuius domo curata est ecclesia. Orige. Oleum autem vbique in scripturis, aut opus misericordiæ intelligitur, quo lucerna verbi enutrita clarescit: aut doctrina, cuius auditu verbum fidei, quod est assensum, nutritur. Generaliter ergo omne quo quis vngitur, oleū appellatur. Olei autem aliud est vnguentum, item vnguenti aliud est pretiosum: sic omnis actus iustus, opus bonū dicitur. Operis autem boni aliud est quod facimus propter homines, vel secundum homines, aliud quod propter Deum & secundum Deum. Itē hoc ipsum quòd facimus propter Deū, aliud proficit ad vsum hominum, aliud tantum ad gloriam Dei: vt puta aliquis benefacit homini naturali iustitiæ motu, non propter Deum, quomodo faciebant interdum & gentes: opus illud oleum est vulgare non magni odoris, & ipsum tamē acceptabile apud Deum quoniam vt dicit Petrus apud Clementem, Opera bona, quæ fiunt ab infidelibus, in hoc seculo eis prosunt, nō in alio ad consequendam vitam æternam. Qui autem propter Deum faciunt, magis illis in illo seculo proficit, hoc est vnguentum boni odoris. Sed aliud fit ad vtilitatem nominum, vt puta eleemosynæ & cætera huiusmodi. Hoc qui facit in Christianos, pedes domini vngit, quia ipsi sunt domini pedes: quod præcipue solent facere pœnitentes pro remissione peccatorum suorum. Qui autem castitati studet, in ieiuniis, & orationibus permanet, & cæteris quæ tantum ad gloriam Dei proficiunt: hoc est vnguentum quod vngit domini caput: & hoc est vnguentum pretiosum, ex cuius odore, tota repletur ecclesia: & hoc est opus proprium nō pœnitentium sed perfectorum, aut doctrina quæ necessaria est hominibus, hoc est vnguentum quo pedes domini vnguntur. Aguitio autem fidei quæ ad solum pertinet. Deum est vnguentum, quo vngitur caput Christi: quo consepelimur Christo per baptismum in mortem. Hilar. Mulier autem hæc in præfiguratione plebis gētium est, quæ in passione Christi gloriam Deo reddit. Caput enim eius peruxit, caput autem Christi Deus est. Nam vnguentum boni operis est fructus, sed discipuli fauore saluandi Israelis vendi hoc in vsum pauperum dicunt debuisse: pauperes autem iudęos fide indigentes, instinctu prophetico nuncupant: quibus dominus ait plurimum esse temporis, quo habere curam pauperum possent. Cæterùm non nisi ex præcepto suo salutem gentibus posse præstari, quæ secum infuso mulieris huius vnguento sunt cōsepultæ. quia regeneratio non nisi cum mortuis in baptismi professione redditur: & idcirco, vbi prædicabitur hoc euangelium, narrabitur opus eius, quia cessante Israel, euangelij gloria fide gentium prædicatur. *Tunc abiit vnus de duodecim qui dicebatur Iudas Scarioth, &c.* Glo. Posita occasione proditionis, consequenter de proditione Iudæ agit euangelista. vnde di. *Tunc abiit vnus de duo.&c.* Chrys. in hom. Tunc scilicet quando hoc audiuit, quoniam prædicabitur hoc euangelium vbique, timuit enim: nam virtutis ineffabilis erat quod dictum est. Aug. de con. euang. Ita enim sermo dirigitur dicente domino, *Scitis quia post biduum pascha fi. tunc congre. sunt principes sacer. Tunc abiit vnus de, &c.* Inter illud enim quod dictum est. *Ne tumultus fieret in populo*: & hoc quod dicitur, *Tunc abiit vnus de duodecim.* interpositum est illud de Bethania, quod recapitulatio dictum est. Orig. Abiit autem aduersus vnum principem sacerdotum, qui factus est sacerdos in æternum ad multos principes sacerdotum, vt venderet pretio volentem redimere totum mundum. Raba. Abiit autem dicit quia non coactus, non inuitus sed sponte sceleratum iniit consilium. Chrys. in hom. Addit autem, *vnus de duodecim.* ac si diceret, de primo choro eorum qui sublimiter electi sunt, & ad designationem eius adiungit, *Qui dicitur Iudas Schariothes.* Erat enim alius Iudas, Rem. Scarioth a nanque fuit villa vnde ortus est iste Iudas. Leo. pa. in ser. de passio. Qui non timoris perturbatione Christum deseruit, sed pecuniæ cupiditate distraxit: amore enim pecuniæ vilis est omnis affectio: & anima lucri cupida, etiam pro exiguo perire nō metuit: nullumque est iustitiæ in illo corde vestigium, in quo sibi auaritia facit habitaculum. Hic perfidus Iudas inebriatus veneno, dum sitit lucrū tam stultè impius fuit, vt & dominum venderet & magistrū. vnde dixit principibus sacerdotū, *Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tra.*

Hiero.

Hiero. Infœlix Iudas damnum quod ex effusione vnguēti se fecisse credebat, vult magistri pretio compensare: nec certam tamen postulat summam, vt saltem lucrosa videretur proditio, sed quasi vile tradens mācipium, in potestate ementium posuit quantum vellent dare. Orig. Hoc autem faciunt omnes qui accipiunt aliquid corporalium aut mundialium rerum, vt tradant & eiiciant ab anima sua saluatorem & verbum veritatis quod erat in eis. Sequitur, *At illi const.ei triginta argen.* Tantam mercedem constituentes, quantos annos saluator conuersatus fuerit in hoc mundo. Hiero. Ioseph autem, non vt multi putant, iuxta 70. interpretes 30. aureis venditus est, sed iuxta Hebraicam veritatem 30. argenteis. neque enim poterat seruus pretiosior esse quam dominus. August. de con. euang. Quòd autem dominus 30. argenteis venditus est, significauit per Iudam Iudæos iniquos, qui persequentes carnalia & temporalia, quæ ad quinque pertinent sensus corporis Christum habere noluerunt: & quia sexta mundi ætate fecerunt, sexies quinque eos quasi pretium venditi domini accepisse signatum est. & quia eloquium domini argentum est, illi autem ipsam legem etiam carnaliter intellexerunt, tanquam in argento impresserant secularis principatus imaginem, quam amisso domino tenuerunt. Sequitur, *Et exin.quæ.op.vt eum traderet.* Orig. Qualem autem opportunitatem quærebat Iudas, Lucas manifestius explanat dicens, Et quærebat opportunitatem vt traderet eum sine turba, id est, quādo populus non erat circa eum, sed secretus erat cum discipulis: quod & fecit tradens eum post cœnam, cum secretus esset in prædio Gethsemani, & inde vsque nunc opportunitas ista videtur his qui volunt prodere Dei verbum in tempore persecutionis, quando multitudo credentium non est circa verbum veritatis. *Prima autem die azymorum accesserunt discipuli ad Iesum, &c.* Glos. Prosecutus fuerat euangelista de his quæ erant præambula ad Christi passionem, scilicet de prænuntiatione passionis, de consilio principum, & de tractatu proditionis, nunc autem tempus & seriem passionis incipit prosequi, dicens: *Prima autem die azy.* Hie. Prima dies azymorum 14. dies mensis primi est, quando agnus immolatur, & luna plenissima est, & fermentum abijcitur. Remi. Et notandum quòd apud Iudæos primo die pascha celebratur, reliqui verò 7. sequentes dies azymorum vocabantur, sed nunc dies azymorum dicitur pro die paschæ. Chrys. in ho. Vel hanc primam diem azymorum dicit quia 7. dies azymorum erant, assueuerunt enim Iudæi à vespera semper numerare diem: vnde huius diei facit mentionem, secundum quam in vespera Pascha erat immolandum, quòd 5. feria fuit. Remi. Sed fortè dicet aliquis, Si ille typicus agnus figuram huius veri agni gestabat: quare non ea nocte passus est Christus, quando solebat agnus immolari? Sed sciendum quia eadem nocte mysteria sanguinis, & corporis sui discipulis celebranda tradidit, & sic tentus & ligatus à Iudæis & suæ immolationi is, id est, passionis sacrauit exordium. Sequitur, *Acce.ad Ie.dis.di. Vbi vis pare.ti. come. pascha?* Inter eos autem discipulos qui accesserunt ad Iesum interrogantes, & Iudam fuisse æstimo proditorem. Chrys. in hom. Ex hoc autem manifestum est, quoniam non erat ei domus neque turgurium. Ego autem æstimo neque discipulos habuisse: profectò enim eum illuc rogassent venire: sequitur, *At Ie.di. Ite in ciui.ad quendam, &c.* Aug. de com. euang. Eum scilicet quem Marcus & Lucas dicunt patremfamilias vel dominum domus. Quod ergo interposuit Matth. *Ad quendam*, tanquam ex persona sua studio breuitatis illud compendio voluit insinuare: nam neminem sic loqui vt dicat, Ite ad quendam, quis nescit? Ac per hoc cum Matthæus verba domini posuisset dicentis, Ite in ciuitatem, interposuit ipse, *Ad quendam*, non quia ipse dominus hoc dixerit, sed vt ipse nobis insinuaret tanto nomine fuisse quendam in ciuitate ad quem domini discipuli mittrebantur: vt præpararent pascha. Manifestum est enim discipulos à domino non ad quemlibet, sed ad quendam hominem, id est, ad certum aliquem, missos esse. Chrys. in hom. Vel dicendum quòd per hoc quòd dicit, *Ad quendam*: ostendit quòd ad ignotum hominem mittit, monstrans hinc quoniam poterat non pati. Qui enim menti huius persuasit vt eos susciperet, quid non vtique operatus esset in his qui eum crucifigebant, si tamen voluisset non pati? ego autem neque. hoc admiror solum quoniam eum susceperit, ignotus existens, sed quoniam suscipiendo Christum multorum odium contempsit. Hilar. Vel ideo hominem cum quo pascha celebraturus esset non nominat, non enim Christiani nominis honor credētibus erat præscitus. Raba. Vel nomen prætermittit, vt omnibus verum pascha celebrare volentibus, Christúmque hospitio suæ mentis suscipere data facultas designetur. Hiero. In hoc etiam morem veter. testam. noua scriptura conseruat. Frequenter enim legimus, Dixit ille illi: & in loco illo, & illo: & tamen nomen personarum locorúmque non ponitur. Sequitur, *Et dicite ei, Magister dicit, tempus meum propè est.* Chrys. in ho. Hoc autem dixit discipulis passionem commemorans, vt ex multiplici passionis enuntiatione exercitati meditarentur quod futurum erat, simul autem demonstrans quòd volens ad passionem venit. Sequitur, *Apud te facio pascha.* In quo demonstrat quoniam vsque ad vltimum diem non erat contrarius legi. Addidit autem, *Cum discipulis meis*: vt sufficiēs fieret præparatio, & vt ille ad quem mittebat non existimaret eum occultari velle. Sequitur, *Et fe.di.sicut const.il.Ie.& pa.pascha.* Orig. Forsitan autem aliquis requiret ex eo, quòd Iesus celebrauit more Iudaico pascha, quia conuenit & nos imitatores Christi similiter facere, non considerans quòd Iesus factus est sub lege: nō vt eos qui sub lege erant, sub lege relinqueret: sed ex lege educeret: quantò ergo magis non conuenit illos introire in lege, qui prius fuerāt extra legem: sed spiritualiter celebrantes quæ in lege corporaliter celebranda mandantur: vt in azymis sinceritatis & veritatis celebremus pascha secundum voluntatem agni dicentis, Nisi manducaueritis carnem meam, & bibe. san. meum, non habebitis vitam in vobis. *Vespere autem facto, discumbebat cum duodecim discipulis, &c.* Hiero. Quia suprà dominus de passione sua prædixerat, nunc etiam de proditore prædicit, dans ei pœnitentiæ locum, vt cum intelligeret sciri cogitationes suas & occulta cordis consilia, pœniteret eum facti sui: vnde dicitur, *Vespere autem fa.dis.cum 12.di.suis.* Remi. Cum 12. dicit quia Iudas adhuc erat in numero, quia iam

receſſerat meritò. Hieron. Omnia enim ſic ait Iudas vt tollatur ſuſpicio proditoris. Rem. Et notandum, quia pulchrè veſpere facto diſcubuiſſe dicitur: quoniam ad veſperam agnus immolari ſolebat. Rab. Ideo etiam veſpere diſcubuit cum diſcipulis, quia in paſſione Chriſti, quando verus ſol ad occaſum properauit, refectionem æternam omnibus fidelibus præparauit. Chryſo. in homil. Deſignat autem euangeliſta quòd comedentibus illis diſputat Ieſus de traditione Iudæ, vt & à tempore & menſa oſtendat malitiam proditoris, & ideo ſequitur, *Et edentibus illis dixit, Amen dico vobis quia vnus, &c.* Leo Papa in ſerm. de paſſio. In quo notam ſibi eſſe proditoris ſui conſcientiam demonſtrauit, non aſpera ac aperta impium increpatione confundens, ſed leui, & tacita admonitione conueniens: vt facilius corrigeret pœnitendo, quem nulla deformaſſet abiectio. Origen. Vel dixit generaliter, vt teſtimonio percuſſi cordis ſingulorum qualitas probaretur, & vt Iudæ oſtenderet malitiam qui nec cognitori conſiliorum ſuorum credebat, eſto quia in primis putauit latere quaſi hominem, qui poſtquam vidit conſcientiã ſuam poſitam in verbis ipſius: quorum primum infidelitatis erat. Secundum imprudentiæ, & vt etiam diſcipulorum oſtenderet bonitatem: quia plus credebãt verbis Chriſti quàm conſcientiæ ſuæ: vnde ſequitur, *Et con.val.& cæp. ſing.di. Numquid ego ſum, domine?* Vnuſquiſque enim diſcipulorum ſciebat ex his quæ docuerat Ieſus, quoniam ad malum vertibilis eſt humana natura, & in colluctatione aduerſus rectores huius mundi tenebrarũ, & propter hanc cauſam vnuſquiſque eorum, timens, interrogauit: vnde & de omnibus futuris timendum eſt nobis infirmis. Videns autem dominus de ſeipſis timentes diſcipulos, demonſtrauit proditorem indicio propheticæ vocis, dicentis, Qui manducat panem meum, ampliauit aduerſum me ſupplantationem: vnde ſequitur, *At ip: reſp.* ait, *Qui intin. mecum, &c.* Hieron. O mira domini patientia, prius dixerat, *Vnus veſtrùm me tradet*, perſeuerat proditor in malo: manifeſtius arguit, & tamen nomen proprium non deſignat. Iudas enim cæteris contriſtatis & retrahentibus manum & interdicẽtibus cibos ori ſuo, temeritate & imprudẽtia qua proditurus erat, etiam manum cum magiſtro mittit in paropſidem, vt audacia bonam conſcientiam mentiretur. Chryſ. in hom. Mihi autem videtur & hoc Chriſtum feciſſe, quòd ſcilicet, Iudas cum eo in paroſide intingeret, magis eum confundens & in amorem ſuum attrahens. Raba. Quod autem dicit hic Matth. *in paropſide*, Marc. dicit in catino. Paropſis enim vas eſcarium quadrangulatum à paribus aſſibus, id eſt, æquis lateribus dictum. Catinum verò vas fictile aptum ad immittendum liquorem, & potuit fieri vt in menſa vas fictile quadrangulatum contineretur. Orig. Hæc eſt autem propria conſuetudo hominum nimis malorum, vt poſt ſalem & panem inſidientur hominibus, maximè nihil amicitiæ ab eis habentibus. Si autem & poſt ſpiritualem menſam abundantius videbis multitudinem malitiæ eius non recordatus, nec in corporalibus bonis, magiſtri dilectionem: nec in ſpiritualibus, doctrinam. Tales ſunt omnes in eccleſia, qui inſidiantur fratribus ſuis, cum quibus ad eandem menſam corporis Chriſti frequenter ſimul fuerunt. Hier. Iudas autem nec primo nec ſecundo correctus à proditione retrahit pedem, ſed patientia domini nutrit impudentiam ſuam: & ideo pœna prædicitur, vt quem pudor non vicerat, corrigãt denunciata ſupplicia: vnde ſequitur, *Filius quidem hominis, &c.* Remi. Humanitatis namque eſt ire & redire, diuinitatis ſemper manere & eſſe: & quia humanitas pati potuit & mori, idcireo pulchrè dicitur filius hominis abire. Apertè etiam dicit, *Sicut ſcriptum eſt de eo.* quoniam quæcunque paſſus eſt, prius à prophetis prædicta ſunt. Chryſ. in homil. Hoc autem dixit ad conſolandum diſcipulos, vt non exiſtimarent infirmitatis id eſſe quòd paſſurus erat, & vt etiã corrigeret proditorem: quamuis autem ſcriptum fuerit paſſurum eſſe Chriſtũ, nihilominus tamen incuſatur Iudas. Non enim traditio Iudæ ſalutem noſtram operata eſt, ſed ſapientia Chriſti, qui aliorum nequitiis ad id quod nobis expediebat, vtebatur: vnde ſequitur, *Væ autem homini, &c.* Orig. Non autem dixit væ homini illi, à quo traditur, ſed, *per quem tradetur*: oſtendens alterum à quo tradebatur, id eſt, à diabolo, ipſum autem Iudam miniſtrum eſſe traditionis: væ autẽ omnibus proditoribus Chriſti: quicunque enim diſcipulos Chriſti tradit, ipſum Chriſtum tradit. Remi. Væ etiam erit omnibus, qui maligna conſcientia, & polluta ad menſam Chriſti accedunt: quamuis enim Chriſtum non tradãt Iudæis crucifigendum, tradunt tamẽ ſuis iniquis membris ſumendum: & ad maiorem exaggerationem ſubdit, *Bonum erat ei, &c.* Hiero. Non autem ideo putandus eſt ante fuiſſe quàm naſceretur, quia nulli poſſet eſſe bene, niſi ei qui fuerit ſed ſimpliciter dictum eſt, multò melius eſſe non ſubſiſtere quàm malè ſubſiſtere. Auguſt. de quæ. euang. Et ſi quiſpiam contendit aliquam vitam eſſe ante iſtam, non Iudæ tantum, vt naſceretur, ſed nulli expedire conuincitur. An diabolo dicit nõ expedire naſci, ſcilicet ad peccatum, ante iam bonum erat illi vt Chriſto non naſceretur per vocationem, ne eſſet apoſtata. Orig. Iudas autem poſt omnium apoſtolorum interrogationes, & poſt Chriſti narrationem de ipſo vix aliquando & ipſe interrogauit verſuto conſilio, vt ſimilia cæteris interrogando celaret proditionis conſilium. Nam vera triſtitia non ſuſtinet moram: vnde ſequitur, *Reſpondens autem Iudas qui tradidit eum, dixit: Numquid ego ſum rabbi?* Hieron. In quo blandientis fingit affectum ſiue incredulitatis ſignũ. Cæteri enim qui non erãt prodituri, dicunt: *Numquid ego ſum domine?* Iſte qui proditurus erat non dominum, ſed magiſtrum vocat: quaſi excuſationem habeat ſi domino denegato ſaltem magiſtrũ prodiderit. Orig. Vel hoc ipſum quaſi ſubſannãs dicit, quia vocabatur magiſter cum non eſſet hoc vocabulo dignus. Chryſ. in hom. Quamuis autem dominus poterat dixiſſe: argentum es pactus accipere, & adhuc audes interrogare: ſed nihil horum dixit mitiſſimus Ieſus, nobis terminos & regulas præfigẽs. Sequitur enim, *Et ait illi, tu dixiſti.* Remi. Quod ſic poteſt intelligi, Tu dicis & verum dicis, ſiue tu dixiſti & non ego, vt adhuc ei locus pœnitentiæ concederetur, dum non apertius eius peruerſitas manifeſtatur. Rab. Potuit hoc etiam ſic dici à Iuda & à domino reſponderi, vt non omnes aduerterent quod dictum erat. *Cœnantibus autem eis, accepit Ieſus panem, &c.* Hiero. Poſtquam typicum paſcha fuerat impletum, & agni carnes cum

cum apoſtolis comederat: ad verum paſchæ tranſgreditur ſacramentum, vt quando omni præfiguratione eius Melchiſedech, ſummi Dei ſacerdos, panem & vinum offerens fecerat, ipſe quoque in veritatem ſui corporis, & ſanguinis repræſentaret: vnde dicitur, *Cœnantibus autem illis.* Auguſt. ad Ianuarium. In quo liquidò apparet, quando primo acceperũt diſcipuli corpus & ſanguinem domini, non eos accepiſſe ieiunos. Nunquid tamen propterea calumniandus eſt ritus vniuerſæ eccleſiæ, quòd à ieiunis ſemper accipitur? Placuit enim ſpiritui ſancto vt in honorem tanti ſacramenti in os Chriſtiani prius dominicũ corpus intraret, quàm cæteri cibi. Saluator namque quo vehementius commendaret myſterij huius altitudinem, vltimum hoc voluit infigere cordibus, & memoriæ diſcipulorũ, à quibus ad paſſionem digreſſurus erat: & ideo non præcepit quo deinceps ordine ſumeretur, vt apoſtolis per quos eccleſiam diſpoſiturus erat: ſeruaret hunc locum. Gloſ. Sub alia tamen ſpecie carnem & ſanguinẽ ſuum tradidit Chriſtus, & deinceps ſumendum inſtituit: vt fides haberet meritum, quæ de his eſt quæ non videntur. Ambro. de ſacra. Et vt nullus horror cruoris ſit, & pretium tamen operetur redemptionis. Aug. ſuper Ioan. Commendauit autem dominus corpus & ſanguinem ſuum in eis rebus, quæ ad vnum aliquid rediguntur ex multis. Panis namque in vnum ex multis granis conficitur: vinum verò in vnum ex multis acinis confluit: ita dominus Ieſus Chriſtus nos ſignauit, & myſterium pacis ac vnitatis noſtræ in ſua menſa conſecrauit. Remi. Aptè etiam fructum terræ obtulit, vt per hoc demonſtraret, quia ad hoc venerat vt illam maledictionem auferret, qua maledicta eſt terra propter peccatum primi hominis. Congruenter etiam iuſſit offerri, quæ de terra naſcuntur, & pro quibus homines maximè laborãt: vt non eſſet difficultas in acquirendo, & homines de labore manuum ſuarum ſacrificium Deo offerrent. Ambr. de ſacr. Ex hoc autem accipe anteriora eſſe myſteria Chriſtianorũ quàm Iudæorum. Obtulit enim Melchiſedech panem & vinũ ſimilis per omnia filio Dei, cui dicitur: Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech, de quo & hîc dicitur, *Accepit Ieſus panem.* Gloſ. Quod de pane frumenti intelligi debet: grano enim frumenti ſe comparauit dominus dicens: Niſi granum frumenti cadens in terra. Talis etiam panis competit ſacramento, quia eius vſus eſt communior: nam alij panes propter eius defectum fiunt. Quòd verò Chriſtus vſque ad vltimum diem demonſtrauit ſe non eſſe contrarium legi, vt ſuprà ex verbis Chryſ. habitum eſt: in veſpera verò, quando paſcha immolabatur, ſecundum legis præceptum, azyma comedendum erat, & omne fermentatum abijciendum, manifeſtum eſt quòd panis iſte, quem dominus accepit, vt diſcipulis traderet, azymus fuit. Gregor. in regiſtro. Solet autem nonnullos mouere, quòd in eccleſia alij offerunt panes azymos, alij fermentatos. Eccleſia namq; Romana offert azymos panes, propterea quòd dominus ſine vlla commixtione ſuſceperit carnem: aliæ verò eccleſiæ offerunt fermentatum, pro eo quòd verbum patris indutum eſt carne, & eſt verus Deus & verus homo: nam & fermentum commiſcetur farinæ, ſed tamen tam azymum quàm fermentatum dum ſumimus, verum corpus domini noſtri ſaluatoris efficimur. Ambr. de ſacr. Iſte autem panis ante verba ſacramentorum, panis eſt vſitatus: vbi acceſſerit conſecratio, de pane fit caro Chriſti. Conſecratio autem quibus verbis eſt, & quibus ſermonibus, niſi domini Ieſu? Si enim tanta vis eſt in eius ſermone vt inciperent eſſe quæ non erant, quantò magis operatorius eſt vt ſint quæ erant, & in aliud commutentur? Si enim operatus eſt ſermo cæleſtis in aliis rebus, non operatur in cæleſtibus ſacramentis? Ergo ex pane corpus fit Chriſti, & vinum fit ſanguis conſecratione verbi cæleſtis. Modum requiris? Accipe. Conſuetudo eſt vt non generetur homo niſi ex viro & muliere: ſed quia voluit dominus, de ſpiritu ſancto virgine natus eſt Chriſtus. Auguſt. de verb. dom. Sicut ergo per ſpiritum ſanctum vera caro ſine coitu creatur, ita & per eundem ſubſtantia panis, & vini idem corpus Chriſti, & ſanguis conſecratur: & ideo quia verbo domini fit prædicta conſecratio, ſubditur, *Benedixit.* Remi. Per hoc etiam monſtrauit quia humanam naturam vnà cum patre & ſpiritu ſancto gratia diuinæ virtutis impleuit, & æternæ immortalitatis munere ditauit. Sed vt monſtraret quia corpus eius non abſque ſua voluntate ſubiectũ erat paſſioni, ſubditur, *Ac fregit.* Aug. in lib. ſen. Proſperi. Cum enim frangitur hoſtia, dum ſanguis de calice in ora fidelium funditur, quid aliud quam dominici corporis immolatio in cruce, eiuſque ſanguinis effuſio de latere deſignatur? Diony. in eccle. hierar. In hoc etiam oſtenditur quòd vnum & ſimplex Dei verbum per humanationem compoſitum & viſibile ad nos peruenit, & ad ſe noſtram ſocietatem benignè peragens, ſpiritualium bonorum diſtributorum nos participes fecit. vnde ſequitur, *Deditque diſcipulis ſuis.* Leo pa. in ſer. de paſ. Nec ab hoc quidem myſterio traditore ſubmoto, vt oſtenderetur Iudas nulla iniuria exaſperatus, qui impietate voluntaria erat præſcius. Augu. ſuper Ioan. De vno enim pane & Petrus accepit, & Iudas, ſed Petrus accepit ad vitam, Iudas ad mortem. Chr. in ho. Et hoc Ioannes oſtendit dicens, Quoniam poſt hoc intrauit in eum Satanas. Etenim maius peccatum eſt factum, & quoniam cum tali mente ad myſteria acceſſit, & quoniam cum acceſſiſſet nõ factus eſt melior, neque timore, neque beneficio, neque honore. Chriſtus autem nõ prohibuit eũ, quamuis omnia nouerit, vt diſcas quoniam nihil dereliquit eorum, quæ in correptionem conueniunt. Remi. In hoc etiam facto reliquit exemplum eccleſiæ, vt neminem à ſocietate ſui neque à communione corporis & ſanguinis domini ſegreget, niſi pro aliquo manifeſto & publico crimine. Hil. Vel ſine Iuda paſcha accepto calice & fracto pane conficitur: dignus enim æternorum ſacramentorum communione non fuerat: diſceſſiſſe autem eum hinc intelligitur, quod cum turbis reuerſus oſtenditur. ſequitur, *Et ait, accipite & comedite* Aug. de ver. do. Inuitat dominus ſeruos vt præparet eis cibum, ſcilicet ſeipſum. Sed quis audeat manducare dominum ſuum? & quidem quando manducatur, reficit, ſed non deficit. viuit manducatus, quia ſurrexit occiſus: nec quando manducatur, partes de illo facimus, & quidem in ſacramento ſic fit. Norunt fideles quemadmodum manducẽt carnem Chriſti, vnuſquiſque partem ſuam accipit, per partes manducatur in ſacramento, & integer

Veritas carnis, & ſanguinis Chriſti in euchariſtia aſſeritur.

teger manet, totus in cœlo, totus in corde tuo. Ideo autē ista dicūtur sacramēta, quia in eis aliud videtur, & aliud intelligitur: quod videtur, habet speciē corporalē: quod intelligitur, fructū habet spiritualem. Aug. super Ioan. Carnē autē Christi non edamus tantum in sacramēto, quod & multi mali faciunt, sed vsque ad spiritus participationem manducemus, vt in domini corpore tanquam membra maneamus, vt eius spiritu vegetemur. Amb. de sacra. Ante enim quàm consecretur, panis est: vbi autem verba Christi accesserint dicentis, Hoc est corpus meum, corpus Christi est. *Et accipiens calicem, gratias egit: & dedit illis, dicens: Bibite, &c.* Rem. Quia corpus suum sub specie panis dominus discipulis dederat pulchrè etiam calicem sui sanguinis tradit eisdem. vnde dicitur, *Et acci. cal. &c.* In quo demonstrat quātum de nostra salute gratuletur, pro quibus etiam sanguinem suum funderet. Chr. in ho. Ideo etiam gratias egit, vt nos doceret qualiter oporteret nos hoc mysterium perficere, & etiam monstrauit quoniam ad passionem nō venit nolens. Eruditi enim nos quodcunque patimur, cum gratiarum actione ferre, & etiā ex hoc bonam spem nobis dedit. Si enim figura eius sacrificij, scilicet immolatio agni paschalis, facta est liberatio populi ab Ægyptiaca seruitute, multò magis veritas liberabit orbem terrarum. Sequitur, *Et dedit illis dicens, Bibite ex hoc omnes.* Ne autem hoc audientes turbarentur, primū ipse sanguinem suum bibit, inducens eos sine turbatione ad communionem mysteriorum. Hie. contra Hel. Sic igitur dominus Iesus fuit conuiua, & conuiuium, ipse comedens, & qui comeditur. Sequitur, *Hic est sanguis meus noui testamenti, &c.* Chr. in ho. Hoc est annuntiationis legis nouæ, hoc enim promittebat vetus testamentum quod continet nouum. Sicut enim vetus test. habuit sanguinem vitulorum & ouium, ita nouum habet sanguinem dominicum. Remi. Sic enim legitur, quia accepit Moyses sanguinem agni & misit in crateram, & intincto fasciculo hyssopi, asperfit populum, dicens, hic est sanguis testamenti, quod mandauit ad nos Deus, Chr. in ho. Sanguinem autem nominans, & passionem suam pronunciat, dicens: *Qui pro multis effundetur.* Et rursus dicit mortis causam, cùm subdit, *In remissionem peccatorum.* quasi dicat sanguis agni in Ægypto effusus est pro salute primogenitorum populi Israelis: hic autem in remissionem peccatorum vniuersi orbis terrarum. Rem. Et notādum quia non ait, Pro paucis, aut pro omnibus, sed, *pro multis:* quia non venerat vnam tantum gentem redimere, sed multos de omnibus gentibus. Chr. in ho. Hoc autem dicens ostendit quòd passio eius mysterium est salutis humanæ, per quod etiam discipulos consolatur. Et sicut Moyses ait, Hoc erit vobis memoriale sempiternum, ita & ipse dixit vt Lu. refert, hoc facite in meam cōmemorationem. Rem. Non solum autem panem, sed etiam vinum offerendum docuit, vt esurientes & sitientes iustitiam, his mysteriis doceret esse recreandos. Glo. Sicut enim corporalis refectio fit per cibum & potum, ita sub specie cibi & potus nobis spiritualem refectionem dominus præparauit. Conueniens etiam fuit ad signandum dominicā passionem vt sub duplici specie hoc sacramentum institueretur. In passione enim sanguinem suum effudit, & sic sanguis eius fuit à corpore separatus. Oportuit ergo ad dominicam passionem repræsentādam seorsum proponi panem & vinum quæ sunt corporis & sanguinis sacramēta. Sciendum tamen est, quòd sub vtraque specie totus Christus continetur, sub specie quidem panis simul sanguis cum corpore, & sub specie vini simul corpus cum sanguine. Amb. in epist. ad Cor. Ideo etiam in duobus speciebus celebratur. Valer enim ad tuitionem corporis & animæ, quod percipimus. Chry. ad conci. Calix verò domini non est aqua sola, & vinum solum, nisi vtrumque misceatur: quomodo nec corpus domini potest esse farina sola aut aqua sola, nisi vtrunque fuerit adunatum. Ambr. de sacra. Si autem Melchisedech panē & vinum obtulit, quid sibi vult aquæ mixtio? Accipe rationem. Tetigit Moyses petram: & petra vndam maximam fudit. Petra autē erat Christus: & vnus de militibus lācea tetigit latus Christi, & de latere eius aqua fluxit, & sanguis: aqua vt mundaret, sanguis vt redimeret. Rem. Sciendum etiam quòd vt Ioannes dicit, Aquæ multæ populi sunt. Et quia nos oportet semper manere in Christo, & Christum in nobis: vinum aquæ mixtum offertur, vt ostendatur, quia caput, & membra, id est, Christus & ecclesia vnum sunt corpus: vel vt demonstretur quia nec Christus passus est absque amore nostræ redemptionis, nec nos saluari possumus absque illius passione. Chrys. in ho. Quia verò de passione, & cruce eis locutus erat, consequenter eum qui de resurrectione est sermonem inducit, dicens, *Dico au. vo. non bi. amo. de hoc genimine vitis, &c.* Regnum autem resurrectionem suam nominat. Ideo autem hoc de resurrectione dixit, quòd scilicet cū apostolis esset bibiturus, ne aliqui existimarent phātasiam esse resurrectionem, & ideo persuadentes hominibus de Christi resurrectione, dixerunt, Simul comedimus & bibimus cum eo: postquam resurrexit à mortuis. Per hoc ergo ostendit quòd videbunt eum resuscitatum, & cum ipsis rursus erit. Quod autem dicit, *Nouum*, clarè intelligēdum est nouum, id est nouo modo, non quasi corpus passibile habens & indigens cibo. Non enim post resurrectionem comedit & bibit, quia cibo indigeret, sed propter resurrectionis certitudinem. Quia verò sunt quidam hæretici in sacris mysteriis aqua vtentes, non vino, demonstrat per hæc verba quoniam & cum sacra mysteria tradidit, vinum dedit, quod & resuscitatus bibit: propter hoc dicit, *Ex hoc geminine vitis.* Vitis enim vinum non aquam generat. Hie. Vel aliter, De carnalibus dominus transit ad spiritualia: quòd vinea de Ægypto transplantata, populus sit Israel, sacra scriptura testatur. Dicit ergo dominus se de hac vinea nequaquam esse bibiturum, nisi in regno patris. Regnum patris fidem puto esse credentium: ergo cum Iudæi regnum receperint patris, tunc de vino eorum dominus bibet. Attende autem quòd dicat Patris, & nō Dei. Omnis enim pater nomen est filij, ac si diceret, cum credideriint in Deum patrem, & adduxerit eos pater ad filium. Rem. Vel aliter, *Non bibam de geni. vi. huius, id est*, non vltra synagogæ carnalibus oblationibus delectabor, in quibus illa paschalis agni immolatio præcipuum locum tenere solebat. Aderit autem mea resurrectionis & dies in quo in regno patris constitutus, id est gloriā æternæ immortalitatis

Sub alterius specie totus Christus continetur.

mortalitatis sublimatus vobiscum illud bibam nouum, hoc est de saluatione illius populi iam renouati per aquā baptismatis, quasi nouo gaudio lætabor. Aug. de quæ. euang. Vel aliter, Cum dicit, *Bibam illud nouum*, vult intelligi hoc vetus esse. Quia ergo de propagine Adam, qui vetus homo appellatur, corpus suscepit, quod in passione morti traditurus erat, vnde etiam per vini sacramentum commendauit sanguinē suum. sed quid aliud nouum vinum, nisi immortalitatem renouādorum corporum intelligere debemus? Quod autem dicit, *Vobiscum bibam*, etiam ipsis resurrectionem corporum ad induendam immortalitatem promittit: *vobiscum* enim non ad idem tempus, sed ad eandem innouationem esse dictū accipiendum est. Nam & nos dicit apostolus resurrexisse cum Christo vt spes rei futuræ iam lætitiam præsentem afferat. Quod autem de hoc geminine vitis, etiam illud nouum esse dicit, significat vtique eadem corpora resurrectura secundum innouationem cælestem, quæ nunc secundum terrenam vetustatem sunt moritura. Hilar. Videtur autem ex hoc quòd Iudas cum eo non biberit, quia non erat bibiturus in regno, cū vniuersos tunc bibentes ex vitis istius fructu bibituros secum postea polliceretur. Glos. sed sustinendo aliorum sanctorum sententiam: quòd, scilicet Iudas sacramenta receperit à Christo dicendum est quòd hīc dicit, *Vobiscum*, ad plures eorū, non ad omnes referendū esse. *Et hymno dicto, exierunt in montem Oliueti, &c.* Orig. Discipulos qui acceperant benedictionis panem, & biberant calicem gratiarū actionis docebat dominus pro his omnibus hymnum dicere patri. vnde dicitur, *Et hymno dicto exie. in modo. Oli.* vt de alto trāsirent ad altum: quia fidelis non potest aliquid agere in conualle. Chry. in ho. audiant quicunque, velut porci, simpliciter manducantes, cū ebrietate surgunt, cum deceret gratias agere & in hymnum mensam desinere. Audiant quicunque vltimam orationem in sacris mysteriis non expectant. Vltima enim oratio missæ illius hymni est signum. Gratias ergo egit antequam sacra mysteria discipulis daret, vt & nos gratias agamus Hymnum dixit postquam dedit, vt & nos hoc ipsum faciamus. Hie. Iuxta hoc exemplum saluatoris qui pane Christi & calice saturatus & inebriatus fuerit potest laudare Deum & conscendere montem Oliueti: vbi laborū refectio, doloris solatium & veri luminis notitia est. Hila. Per hoc etiam ostenditur quòd homines consummati in vniuersis diuinorum mysteriorum virtutibus, gaudio, exultatione que communi, in cælestem gloriam efferuntur. Orig. Apte etiam mons misericordiæ est electus, vbi prænunciaturus fuit scandalum infirmitatis discipulorum: iam tunc paratus vt non repelleret discipulos discedentes, sed vt reciperet reuertentes. vnde sequitur, *Tunc dixit Il. Iesus, Omnes vos scan. patie. in me in ista nocte.* Hiero. Prædicit quidem quod passuri sunt, vt cum passi fuerint, non desperent salutem, sed agentes pœnitētiam liberentur. Chr. in ho. In quo etiam docet nos quales ante crucem fuerunt discipuli, & quales post crucem. Etenim qui neq; cum Christo dum crucifigebatur stare poterant, post mortem Christi adamante fuerunt fortiores. Fuga enim discipulorum, & timor, demonstratio est mortis Christi, vt confundantur qui hæresi Marcionis ægrotant. Si enim neque ligatus est, neque crucifixus, vnde Petro & reliquis apostolis incussus est tantus timor? Hie. Et signanter addidit: *in ista nocte*: quia quomodo qui inebriantur, nocte inebriantur: sic & qui scandalum patiuntur, in nocte & in tenebris sustinent. Hil. Huius etiam prædicationis fides, authoritate prophetiæ veteris continebatur. vnde sequitur, Scriptum est enim, &c. Hie. Hoc aliis verbis in Zacharia propheta scriptum est, & ex persona prophetæ ad Deum dicitur, Percute pastorem, & dispergentur oues. Percutitur autem pastor bonus, vt ponat animam suam pro ouibus suis, & de multis gregibus errantium, fiat vnus grex, & vnus pastor. Chrys. in hō. Hanc autem prophetiam inducit, simul quidem suadens eis attēdere semper quæ scripta sunt, simul etiam ostendens quoniam secundum Dei consiliū crucifigebatur, & vndique monstrans non alienum se esse à vet. test. & à Deo qui in eo prænunciabatur: non autem permisit eos in tristibus permanere, sed & læta prænunciat, dicens: *Postquam autem resurrexero, præcedam vos in Galilæam.* Non enim confestim post resurrectionem in cœlo eis apparuit, neque in longam quandam regionem, vt eis appareat, vadit: sed in ipsa gente, & in ipsis ferē regionibus: vt & hinc crederent, quoniam qui crucifixus est, ipse est qui resurrexit. Propter hoc etiam se in Galilæam abire dicit, vt à timore Iudæorum liberati, crederent ei quod dicebatur. Orig. Prædicit etiam hoc eis vt qui ad modicum dispergūtur scandalum passi; post congregentur à resurgente Christo & præcedēte eos in Galilæam gentium. Hil. Sed Petrus in tantum & affectu, & charitate Christi efferebatur, vt & imbecillitatem carnis suæ, & fidem verborum domini non contueretur, quasi dicta eius efficiendā nō essent: vnde sequitur, *Respondens Petrus ait illi, Et si, &c.* Chry. in ho. Quid ais ō Petre? Propheta dixit, *Dispergentur oues*, & Christus confirmauit q. dictum est: & tu dicis, *Nequaquam.* Quando dixit, *Vnus ex vobis me tradet*, timebas ne tu esses traditor, quāuis nihil tibi tale conscius eras: nunc autem manifestē eo dicente, quoniam omnes scandalizabimini, contradicit: sed quia erutus erat ab anxietate, quam de proditione habuerat, confidens de reliquo, dicebat, *Ego nunquam scandalizabor.* Hieronym. Non tamen est temeritas, nec mendacium, sed fides est apostoli Petri, & ardens affectus erga dominum saluatorem. Remig. Quod ergo ille dicit præuidendo, iste denegat amando: vbi moraliter instruimur, vt quāntum confidimus de ardore fidei, tantum timeamus de carnis fragilitate. Videtur tamen accusabilis Petrus, & quoniam contradixit, & quoniam aliis seipsum præposuit: & tertiò, quoniam totum sibi attribuit, quasi fortiter esset perseueraturus. Vt hoc igitur in eo sanaret, permisit fieri eius casum, non impellens eum ad negandum, sed eum sibi deserens, & naturam humanam de fragilitate conuincens. Orig. Vnde alij discipuli scandalizati sunt in Iesu: Petrus autem non solum scandalizatur, sed abundantius relinquitur vt ter denegaret. vnde sequitur: *Ait illi Iesus: Amen dico tibi, quia in hac nocte antequam gallus cantet, ter me negabis.* Aug. de con. euang. Potest autem mouere quòd tam diuersa non tantum verba, sed etiam sententias euangelistæ præmittunt, quibus præmonitus Petrus illam præsumptionem proferret, vel

cum

cum domino vel pro domino moriendi:ita vt cogãt intelligibiliter eũ expressisse præsumptionem suã diuersis locis,sermonis Christi:& ter illi à domino respõsum quòd cum esset ante galli cãtum ter negaturus, sicut etiã post resurrectionẽ ter illum interrogat:vtrum eum amet, & mãdatum de pascẽdis ouibus ter præcepit.Quid enim habent hæc verba Matthæi vel sententiæ similes illis,vel quibus secundum Io. vel quibus secundum Luc. Petrus protulit præsumptionem suam? Marcus autem penè ipsis verbis hoc cõmemorat, quibus & Matthæus nisi quòd distinctius quemadmodum futurum esset, expressit dictum esse à domino : Amen dico tibi,quia tu hodie in nocte hac, priusquam bis gallus vocem dederit, ter me es negaturus:vnde nonnullis qui parum attendunt Marcus videtur non congruere ceteris.tota enim negatio Petri trina est : quæ si post primum galli cantum inciperet, falsum dixisse viderentur tres euangelistæ, qui dicunt dixisse dominum, quòd antequam gallus cantaret,eum Petrus esset negaturus : rursus si totam trinam negationem ante peregisset, quam cantare gallus inciperet, superfluò dixisse Marcus deprehenderetur ex persona domini:Priusquam gallus bis vocem dederit, ter me es negaturus. Sed quia ante primum galli cantum cœpta est illa trina negatio:attenderunt tres euangelistæ non quando eam completurus esset Petrus, sed quanta futura esset, & quando incœptura,id est, ante galli cantum : quanquam in animo eius,& ante primum galli cantum tota posset intelligi, quoniam ante galli cantum tantus timor obsederat mentem, qui eam posset vsque ad tertiam negationem perducere. Multominus igitur mouere debet, quia trina negatio etiam trinis negantis vocibus ante galli cantum cœpta:& si non ante primum galli cantum peracta est, tanquam si alicui diceretur : Antequam gallus cantet ad me scribes epistolã, in qua mihi ter conuitiaberis : nõ vtique si eam ante omnem galli cantum scribere inciperet, & post primum galli cantum finiret : ideo dicendum erat falsum fuisse prædictum. Orig. Quæres autem si possibile erat vt non scandalizaretur Petrus,semel saltatore dicente : *quoniam omnes vos scandalum patiemini in me?* Ad quod aliquis respõdebit,quoniam necesse erat fieri,quod prædictũ erat à Iesu. Alius autem dicit : quoniam qui exoratus à Niniuitis, quæ prædixerat per Ionam, non fecit, possibile fuit vt repelleret etiam scandalum à Petro deprecante. Nunc autem promissio eius audax in affectu quidem prompto,non sine prudenti facta est ei causa, vt non solùm scandalizaretur, verumetiam ter denegaret. Postquam autem eum affirmatione iuramenti pronunciauit, dicet aliquis quòd non erat possibile vt non denegaret. Si enim iuramentum erat Christi, amen : mentitus fuisset,dicendo : *Amen dico tibi*, si verum dixisset Petrus, *quia non te negabo :* videntur autem mihi cæteri discipuli cogitantes quod primum fuerat dictum : *Omnes vos scandalum patiemini.* Ad hoc autem quod dictum est Petro : *Amen dico tibi, &c.* promiserunt similiter Petro,quia non erant comprehensi in illa prophetia:vnde sequitur : *Dixit illi Petrus: Etiam si oportuerit me mori tecum, non te negabo. Similiter & omnes discipuli dixerunt :* hic etiam Petrus nescit quid loquatur. Cum Iesu enim moriente hominũ non erat quoniam omnes fuerant in peccatis, & omnes opus habebant vt pro eis alius moreretur,non ipsi pro aliis. Rab. Sed quia intellexerat Petrus dominũ præ timore mortis eum se prædixisse negaturum, ob hoc dicebat,quòd licet periculum mortis immineret,nullo modo ab eius fide posset auelli, & similiter alij apostoli per ardorem mentis non timuerunt damnum mortis:sed vana fuit præsumptio humana sine protectione diuina.Chr. in ho. Hinc ergo magnum discimus dogma, quòd non sufficit desiderium hominis, nisi diuino aliquis potiatur auxilio. *Tunc venit Iesus cum illis in villam quæ dicitur Gethsemani, &c.* Remi. Paulò superius euangelista dixerat quia hymno iam dicto, exiit cum discipulis in montem Olieti,& vt ostenderet ad quem locum ipsius montis diuerterit,consequenter adiunxit : *Tunc venit Iesus cum illis, &c.* Rab. Lucas dixit : In montem Olieti : Ioannes trans torrentem Cedron, quod idem est quod Gethsemani,& est locus in quo orauit ad radicem montis Olieti,vbi ortus est : vbi etiam ecclesia est ædificata. Hieron. Gethsemani interpretatur vallis pinguissima,in qua iussit discipulos sedere paulisper,& expectare redeuntẽ, donec pro cunctis dominus solus oraret. Orig. Non enim conueniebat vt ibi caperetur,vbi cum discipulis manducauerat pascha:cõueniebat autẽ & priusquam proderetur orare & eligere locum mundum ad orationem : vnde sequitur : *Et dixit discipulis suis, sedete hic, donec,&c.* Chrys.in hom.Hoc autem dicit quia discipuli indiuisibiliter sequebãtur Christum. Consuetudo enim ei erat sine discipulis orare. Hoc autem faciebat erudiens nos in orationibus quietem nobis constituere, & solitudinem quærere. Damasc. in lib.3. Sed cùm oratio sit ascensus intellectus ad Deum, vel petitio decentium à Deo,qualiter dominus orabat?Neque enim ascensione,quæ à Deo est,indigebat intellectus eius,: semel secundum personam Deo verbo vnitus,neque enim ea quæ à Deo est petitione : vnus enim Deus & homo, Christus est. Sed formans in seipso quod nostrum est, docuit nos à Deo patre petere,& ad ipsum extẽdi:sicut enim passiones sustinuit vt triumphans, nobis aduersus eas victoriam tribueret : ita orat, nobis viam faciens ad eum quæ ad Deum est ascensionem,& pro nobis omnem iustitiam implens, & reconcilians nobis patrem suum,& vt principium ipsum honorans & monstrans quòd non est Deo contrarius. Remi. Cùm autem dominus in monte orauit, docuit nos in oratione pro cælestibus dominum supplicare. Cùm verò in villa orauit,nos instruxit vt in oratione semper humilitatem seruare studeamus. Raba. Pulchrè autem appropinquans passioni, in valle pinguedinis orasse dicitur, vt demonstraret quòd per vallem humilitatis,& pinguedinem charitatis,mortem pro nobis susceperit. Moraliter etiam nos instruxit, vt non gestemus cor aridum à pinguedine charitatis. Rab. Appropinquans morti dominus, in valle pinguedinis orauit, quia per vallem humilitatis, & pinguedinem charitatis, pro nobis mortem subiit. Remi. Quia vero fidem discipulorum & constantiam deuotæ sibi volũtatis acceperat, sed turbandos illos & dispergendos præsciebat,ideo iussit eos in loco sedere. Nam sedere requiescentis est,laboraturi enim erant eum negaturi.Qualiter autem progressus sit manifestat, cum subiungit:

iungit: *Et assumpto Petro & duobus filijs Zebedæi, cœpit contristari & mœstus esse.* Illos videlicet assumpsit, quibus in monte claritatem suæ maiestatis ostenderat. Hilar. Sed quia dicit, *Cœpit contristari, & mœstus esse*, hæreticorum omnis hic sensus est:vt opinentur metum mortis in Dei filium incidisse : quia asserunt non de æternitate prolatum,neque de infinitate paternæ substantię extitisse, sed ex nihilo per eum qui omnia creauit effectum:& ideo in eo doloris anxietas,ideo metus mortis,vt qui mortem timere potuit,& mori possit:qui verò mori potuit,licet in futurum erit, non tamen per eum qui se genuit ex præterito sit æternus, quòd si per fidem capaces euãgeliorum essent, scirent verbum in principio Deum,& hoc in principio apud Deum, & eandem esse æternitatem gignentis & geniti. Sed si virtutem illam incorruptæ substantiæ, imbecillitatis suæ forte assumptio carnis infecerit, vt sit ad dolorem infirma,ad mortem trepida,iam & corruptioni subdita erit:ac si æternitate demutata in metum hoc quod in ea est, poterit aliquando non esse. Deus autem sine mensura temporũ semper est, & qualis est, semper æternus est. Mori igitur nihil in Deo potuit:nec ex se metus Deo vllus est.Hiero. Nos autem ita dicimus hominem passibilem à Dei filio susceptum,vt deitas impassibilis permaneret. Passus est enim Dei filius non putatiuè,sed verè omnia,quæ scriptura testatur : secundum illud quod pati poterat,secundum,scilicet substantiam assumptam. Hilar.10.de trinit. Puto autem non alia hîc ad timendum, quàm passionis & mortis causa à quibusdam prætenditur. Interrogo autem eos qui hoc ita existimant, an ratione subsistat,vt mori timuerit,qui omnem ab apostolis timorem mortis expellens, ad gloriam eos sit martyrij adhortatus : quid enim ipse in mortis sacramento doluisse existimandus est, qui pro se morientibus vitam rependit? Deinde quem dolorem mortis timeret, potestatis suæ libertate moriturus ? Si etiam passio honorificatura eum erat, quomodo tristem eum metus passionis effecerat? Hila. Quia ergo mœstum dominũ fuisse legimus,causas mœstitiæ reperiamus. Admonuerat superius omnes scandalizandos. Petrum etiã dominus ter negaturum esse respondit, assumptísque eo,& Iacobo,& Ioanne cœpit tristis esse:ergo non ante tristis est quàm assumit,sed omnis metus illis esse cœpit assumptis:atque ita non de se orta est,sed de eis quos assumpserat mœstitudo. Hiero. Contristabatur ergo dominus non timore patiendi,qui ad hoc venerat vt pateretur, & Petrum temeritatis arguerat.sed propter infelicissimum Iudam,& scandalum omnium apostolorum,& reiectionem vel reprobationem populi Iudæorum, & euersionem miseræ Hierusalem. Damasc.in lib.3. Vel aliter,Omnia quæ non ante ad esse deducta sunt à conditore existendi naturaliter fugiunt:& Deus igitur verbum homo factus habuit,& hoc est desiderium,quod Dei desideraut escam & potum & somnum, quibus scilicet conseruatur ita desiderans,& naturaliter in experientia horum factus,& econtrario desideraut corruptiuorum amotionem:vnde & tempore passionis,quam voluntariè sustinuit,habuit mortis timorem naturalem,& tristitiam : est enim timor naturalis, anima nolens diuidi à corpore, propter eam quæ ex principio à conditore imposita est naturalem familiaritatem. Hiero. Dominus ergo noster vt veritatem assumpti probaret hominis,verè quidem contristatus est, sed ne passio in animo illius dominaretur, per passionẽ cœpit contristari : aliud est enim contristari, & aliud incipere contristari. Remig. Destruuntur autem in hoc loco Manichæi,qui dixerunt illum phantasticum corpus assumpsisse,nihilominus & illi qui dixerunt eum veram animam nó habuisse,sed loco animæ diuinitatem.August.in lib.83. quæst. Habemus enim euangelistarum narrationes, per quas Christum & natum de beata virgine Maria cognouimus,& cõprehensum à Iudæis, & flagellatum & crucifixum atque interfectum & sepultum in monumento,quæ omnia facta esse, intelligere sine corpore nemo potest : nec figuratè accipienda quisquam vel dementissimus dixerit,cum dicta sint ab eis qui res gestas vt meminerant, narrauerunt. Sic ergo isti corpus eum habuisse testantur,sicut & eum habuisse indicant animam affectiones illæ quę non possunt esse nisi in anima, quas nihilominus eisdem euangelistis narrantibus legimus. Et miratus est Iesus,& iratus,& contristatus. Ambro. super Luc. Cùm ergo in euangelista ista referuntur,non falsò vtique referuntur, verum ille hos motus certissimæ dispensationis gratia,ita cum voluit susceptit animo humano, vt cùm voluit factus est homo. Habemus quidem & nos huiusmodi affectus ex humanæ conditionis infirmitate:non autem ita dominus Iesus,cuius infirmitas fuit ex potestate. Damasc. in 3.lib. Quapropter naturales nostræ passiones secundum naturam & supra naturam fuerunt in Christo. Secundum naturam enim quia permittebat carni pati,quæ propria : super naturam autem,quia non præcedebant in eo voluntatem naturalia : nihil enim coactum in Christo consideratur,sed omnia voluntaria.Volens enim esuriuit,timuit,& contristatus est.Et ideo de manifestatione tristitiæ subditur : *Tunc ait illis, tristis est anima mea vsque ad mortem.* Ambros.super Luc. Tristis autem est,non ipse, sed anima. Non enim tristis sapientia,non diuina substantia,sed anima. Suscepit enim animam meam, susceptit corpus meum. Hiero. Non autem propter mortem, sed vsque ad mortem dicitur contristatus, donec apostolos sua liberet passione. Dicant qui irrationabilem Iesum sumpsisse animam suspicantur, quomodo contristetur,& nouerit tempus tristitiæ : quamuis enim & bruta mœreant animalia, tamen non nouerunt nec causas, neque tempus vsque ad quod debeant contristari. Origen. Vel aliter : *Tristis est anima mea vsque ad mortem*, quasi dicat, Tristitia cœpta est in me,non semper, sed vsque ad tempus mortis:vt cùm mortuus fuero peccato, moriar & vniuersæ tristitiæ,cuius principium tantum fuit in me. Sequitur:*Sustinete hîc, &c.* ac si dicat : Cæteros quidem iussi sedere ibi quasi infirmiores ab agone isto seruans eos securos,vos autem quasi firmiores adduxi, vt collaboretis mecum in vigiliis & orationibus : tamen & vos manete hîc, vt vnusquisque in gradu suæ vocationis consistat:quoniã omnis gratia quamuis fuerit magna,habet superiorem. Hieron. Vel ideo à somno prohibet, cuius tempus non erat imminente discrimine, sed à somno infidelitatis & torpore mentis. *Et progressus pusillum, procidit in faciem suam, orans, &c.* Orige. Petrum magis de

se confidentem,& alios adduxit,vt videant cadentem in faciem & orantem, & discant nō magna, sed humilia de se sapere,nec veloces esse ad promittendum:sed solliciti ad orandum:& ideo dicitur: *Et progressus pusillum.* Nolebat enim longè fieri ab eis, sed iuxta eos constitutus, orare, & qui dixerat: Discite à me quia mitis sum & humilis corde: laudabiliter se humilians cadit in faciem: vnde sequitur: *Procidit in faciem suam orans,& dicens, Pater mi, &c.* Manifestans autem in oratione sua deuotionem, quasi dilectus & complacens dispositioni patris addidit: *Veruntamen non sicut ego volo,sed sicut tu.* Docens vt non oremus fieri nostram voluntatem,sed Dei. Secundum autem quòd cœpit pauere,& tristari,secundum hoc orat calicem passionis transire: & non sicut ipse vult, sed sicut pater: hoc est non secundum substantiam eius diuinam & impassibilem, sed secundum naturam humanam & infirmam. Suscipiens enim naturam carnis humanæ omnes proprietates impleuit, vt non in phantasia habuisse carnem æstimaretur,sed in veritate. Proprium est autem hominis fidelis, primum quidē nolle pati aliquid doloris, maximè quod ducit vsque ad mortem,quia homo carnalis est: si autem sic voluerit Deus acquiescere, quia fidelis est. Nam sicut multum confidere non debemus,ne nostram virtutem videamus profiteri: sic diffidere nō debemus, ne Dei adiutoris nostri impotentiam videamur pronuntiare. Notandum est autem quoniam Marcus quidē & Lucas hoc ipsum scripserunt, Ioannes autem orantem Iesum vt transiret ab eo calix, non introducit. quoniam hi quidem magis secundum humanam naturam eius exponunt de eo, quam secundum diuinam: Ioannes autem magis secundum diuinam. Aliter autem Iesus videns qualia erant Iudæi passuri petentes eum ad mortem,dicebat:*Pater, si possibile est,transeat à me calix iste.* Hierony. Vnde signanter dicit: *Calix iste,* hoc est populi Iudęorū, qui excusationem ignorantiæ habere non possunt, si me occiderint, habentes legem & prophetas,qui me vaticinantur. Orige. Rursus videns quanta vtilitas totius mundi esset futura per passionem ipsius, dicebat: *Sed non sicut ego volo, sed sicut tu, id est*, si possibile est vt sine passione mea omnia illa bona proueniant, quæ per passionem meam sunt prouentura, transeat passio hæc à me,vt & mundus saluetur,& Iudæi in passione mea non pereāt. Si autem sine perditione quorundam multorum salus non potest introduci,quantum ad iustitiam tuam non transeat. Calicem autem hunc qui bibitur, passionis in multis locis nominat scriptura. Bibit autem calicem totū, qui patitur pro testimonio quicquid fuerit ei illatū. Effundit autem accipiens, qui denegat, ne aliquid patiatur. Augustt.de con.euang. Et ne quis eum putaret patris minuisse potestatem,non dixit. Si facere potes sed,*si fieri potest*,vel *si possibile est*:ac si diceretur, si vis. Fieri enim potest quod ille voluerit:veruntamē & Lucas hoc ipsum planius intimauit, non enim ait:Si fieri potest,sed si vis.Hilar. Vel aliter: Non ait, Transeat à me calix iste:hæc enim esset pro se timentis oratio. quòd autem vt à se transeat,rogat:non vt ipse prætereatur orat, sed vt in alterum illud quod ad se transit accidat. Totus igitur supra eos qui passuri erant metus est,atque ideo pro his orat qui passuri post se erant,dicens: *Ttranseat calix à me*,id est, quomodo à me bibitur, ita ab his bibatur, sine spei diffidentia,sine sensu doloris,sine metu mortis.Ideo autem ait, *si possibile est*, quia carni & sanguini horum terror est:& difficile est eorum acerbitate corpora non vinci humana.Quòd autem ait:*Non sicut ego volo,sed sicut tu.* Vellet quidem eos non pati,nē fortè in passione diffidant si cohæreditatis suæ gloriam,sine passionis suę difficultate mereantur.Non ergo vt non patiantur,rogat dicens:*Non vt ego volo,sed sicut tu*,ait : eo quod pater vult vt bibendi calicis in eos ex ipso transeat fortitudo, quia ex voluntate patris non tam per Christum vinci diabolum, quam etiam per eius discipulos oportebat. Aug. in Enchi. Sic igitur Christus hominem gerens, ostendit priuatam quandam hominis voluntatem,in qua & suam & nostram figurauit, qui caput nostrum est, cùm dicit: *Transeat à me.* Hæc enim erat humana voluntas proprium aliquid & tanquam priuatum volens, sed quia rectum vult esse hominem & ad Deum dirigi,subdit: *Verunta. nō si.ego vo.sed si.tu.*ac si diceret:Vide te in me quia potes aliquid proprium velle : & si Deus aliud velit,conceditur hoc humanę fragilitati,hęc vox capitis, salus est totius corporis. Leo papa in ser. de pass. Hæc vox omnes fideles instruit, omnes confessores accendit, omnes martyres coronauit. Nam quis mūdi odia,quis tentationum turbines,quis posset persecutorum superare terrores, nisi Christus in omnibus & pro omnibus patri diceret:fiat voluntas tua?Discant igitur hāc vocem omnes ecclesiæ filij : vt, cum aduersitas violenter alicuius tentationis incumbit,se parato timore formidinis, accipiant tolerantiam passionis. Orige.Pusillum autem progrediente Iesu ab eis, nec vna hora potuerunt vigilare eo absente: propter quod oremus vt nec modicum aliquando Iesus progrediatur. Sequitur: *Et ve.ad discipu. suos & inuenit eos dormientes.* Chrys.in hom. Quia tempus intempestæ noctis erat,& oculi eorum à tristitia erant grauati.Hila.Postquam ergo ad discipulos redit & dormientes deprehēdit, Petrum arguit.vnde sequitur: *Et dicit Petro, sic non potuisti vna hora vigilare mecum?* Petrum ideo prę omnibus ex tribus arguit, quia præ cæteris non se scandalizandum fuerat gloriatus. Chrys. in hom. Sed quia & alij idem dixerunt, omnium etiam infirmitatem arguit. qui enim mori simul cum Christo elegerant, neque simul cum eo potuerunt vigilare.Orige.Inueniens autem dormientes suscitat verbo ad audiendum,& præcipit vigilare, dicens: *Vigilate & orate, ne intretis in tentationem*: vt primùm vigilemus, & sic vigilantes oremus. Vigilat,qui facit opera bona,& qui solicitè agit, ne in aliquod tenebrosum dogma incurrat,sic enim vigilantis exauditur oratio.Hiero.Impossibile est humanam animam non tentari.Ergo non ait,Vigi.& ora.ne tentemini,sed, *ne intre.in tenta.*hoc est ne vos tentatio superet. Hilar. Cur autem ne in tentationem venirent, admonere eos voluisset orare,ostēdit,dicens: *Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.* Non enim de se hoc dicit,ad eos enim hic sermo conuersus est. Hiero. Hoc autem est aduersus temerarios, qui quod crediderint, putant se posse consequi. Itaque quantum de ardore mentis confidimus,tātum de fragilitate carnis timeamus.Orig.Hic cōsiderandum est vtrum sicut omnium caro infirma est, sic omnium spiritus promptus est:an omnium quidem caro infirma est,non autem & omnium hominum spiritus promptus est, sed tantum sanctorum:infidelium autem spiritus segnis est, & caro infirma. Est autem & alio modo caro infirma eorum solū quorum spiritus promptus est, qui cū spiritu prompto opera carnis mortificant.Hos ergo vult vigilare & orare, vt non intrent in tentationem,quoniā qui spiritalior est, solicitior debet esse,ne magnum bonum ipsius grauem habeat lapsum.Remig. Vel aliter : his verbis ostendit se veram carnem ex virgine sumpsisse, & veram animam habuisse. vnde & nunc dicit spiritum suum promptum esse ad patiendum, carnem verò infirmam, timere dolorem passionis.Sequitur:*Iterum secundo abijt & orauit, dicens: Pater mi,si non potest calix iste transire,nisi bibam illum,fiat voluntas tua.* Orig. Æstimo quòd calix ille passionis, omnino à Iesu fuerat transiturus, sed cum differentia:vt si quidem biberet eum & ab ipso transiret, postmodum & ab vniuerso genere hominum. Si autem non biberet eum, ab ipso quidem forsitan transiret, ab hominibus autem non transiret.Hunc ergo calicem passionis volebat quidem à se transire, sic vt omnino neque gustaret amaritudinem eius,si tamen possibile esset, quantum ad iustitiam Dei. Si autem non poterat fieri, magis volebat vt sumeret eum, & sic transiret ab eo & ab vniuerso hominum genere, quam vt contra voluntatem paternam bibitionem eius effugeret. Chrys. in ho. Quòd quidem secundo vel tertio orat,ex affectu, scilicet humanæ infirmitatis quo mortem timebat,certificat quòd verè factus est homo. Secundo enim vel tertio orat,ex affectu,scilicet humanæ infirmitatis quo mortem timebat, certificat quòd verè factus est homo.Secundo enim vel tertio aliquid fieri, veritatis est maximè demonstratiuum in scripturis. vnde Ioseph dixit Pharaoni: Quod vidisti secundo ad eandem rem pertinens somnij,firmitatis indicium est.Hieron.Vel aliter: Secundo orat vt si Niniue, id est, gentilitas aliter saluari non potest, nisi aruerit cucurbita, id est, Iudæa,fiat voluntas patris:quæ non est contraria filij voluntati, dicente ipso per prophetam: Vt facerem voluntatem tuam Deus meus volui. Hilar. Vel aliter : Passuris discipulis omnem in se corporis nostri infirmitatem assumpsit, crucíque secū vniuersa, quibus infirmamur, affixit:& ideo transire ab eo calix non potest, nisi illum bibat: quia pati,nisi ex eius passione, nō possumus.Hie. Christus autem solus orat pro omnibus, sicut & solus patitur pro vniuersis,Sequitur enim : *Et ve. it.& inue.eos dor.Erant enim oculi eorum grauati.* Langueſcebant enim & opprimebātur apostolorum oculi negatione vicina.Origen. Puto enim quòd non tantum corporum oculi, quantum animarum grauati erant:nondum enim erat eis spiritus datus:vnde non eos reprehendit, sed vadens iterum orauit : docens vt nō deficiamus,sed permaneamus in oratione, donec impetremus ea, quæ postulare iam cœpimus.vnde sequitur : *Et relictis illis iterum abijt, & orauit tertio eundem sermonem dicens.* Hier. Tertio autem orauit,vt in ore duorum vel trium testium staret omne verbum. Rab. Vel ideo tribus vicibus dominus orauit,vt nos à peccatis præteritis veniam, & præsentibus malis tutelam,& futuris periculis cautelam,oremus:& vt omnem orationem ad patrem & ad filium & ad spiritum sanctum dirigamus, & vt integer spiritus noster & anima & corpus seruetur. Aug. de quæst.euan.Non absurdè etiam intelligitur propter trinam tentationem passionis,ter dominum orasse. Sicut enim tentatio cupiditatis trina est, ita & tentatio timoris trina est. Cupiditati quæ in curiositate est, opponitur timor mortis : sicut enim in illa cognoscendarum rerum est auiditas, ita & in ista metus amittendæ talis notitiæ. Cupiditati verò honoris vel laudis,opponitur timor ignominiæ & contumeliarum. Cupiditati autem voluptatis,opponitur timor doloris.Remig. Vel ter orat pro apostolis, & maximè pro Petro, qui ter erat eum negaturus. *Tunc venit ad discipulos suos,& dicit illis: Dormite iam,&c.* Hila. Post orationem frequentem, post discursus recursusq; multiplices,metum demit,securitatem reddit, in requiem adhortatur. vnde dicitur: *Tunc ve.ad discipu.&c.* Chrys.in ho. Et quidem tūc vigilare oportebat, sed hoc dixit, vt ostenderet quoniam neque visum possent ferre futurorum malorum, & quoniam eorum non indiget auxilio, quoniam omnino tradi eum oportebat.Hila.Vel hoc dicit, quia voluntatem patris de discipulis iam securus expectabat,de qua dixerat: *Fiat voluntas tua*, qua, scilicet transiturum in nos calicem bibens infirmitatem corporis nostri, & timoris solicitudinē, & ipsum dolorem mortis absorbuit.Origen. Vel non est ille ipse somnus,quem iubet nunc discipulos suos dormire,& ille qui eis superius scribitur contigisse. Illic enim dormientes inuenit non requiescentes, sed grauatos oculos habētes:nunc autem præcepit eis non simpliciter dormire, sed cum requie,vt ordo seruetur,vt primùm quidem vigilemus orantes, vt non intremus in tentationem,vt postea dormiamus & requiescamus, vt cum aliquis inuenerit locum domino, tabernaculum Deo Iacob, ascendat supra lectum stratus sui,& det somnum oculis suis. Forsitan autem & anima non potens semper sufferre labores, quasi incarnata,remissiones aliquas sine reprehensione consequetur, quæ moraliter dormitiones dicuntur,vt vsque ad aliquantum temporis habens remissionem renouata resuscitetur. Hila.Quòd autem ad eos reuertens, dormientésque reperiens: primum reuersus obiurgat, secundo silet, tertio quiescere iubet. rario ista est,quòd primum post resurrectionem dispersos eos, & diffidentes ac trepidos reprehendit. Secundo misso spiritu paracleto grauatis ad contuendam euangelij libertatem oculis,visitauit: nam aliquādiu legis amore detenti, quodam fidei somno occupati sunt. Tertiò verò,id est, claritatis suæ reditu securitati eos, quietíque restituet. Orig. Postquam autem resuscitauit eos à somno, videns in spiritu appropinquantem Iudam traditioni, qui nondum videbatur à discipulis eius, dicit: *Ecce appro.ho.&c.* Chrys.in hom. Per hoc autem quod dicit:*Appropinquauit hora*, ostendit quoniam diuinæ dispositionis erat quod gerebatur:per hoc autem quod dicit:in manus peccatorum, demōstrat quoniam illorum nequitiæ hoc opus erat, non quod ipse delicto esset obnoxius.Orige.Sed & nunc in manus peccatorum traditur Iesus,quando hi qui videntur Iesum credere, habent eum in manibus suis,cum sint peccatores. Sed quotiescunque iustus habens in se Iesum in potestate factus fuerit peccatorū,Iesus est traditus in manus peccatorū;

Hier. Postquá ergo tertio orauerat, & apostolorũ timorem sequente pœnitentia impetrauerat corrigendum, securus de passione sua pergit ad persecutores, & vltrò se ad interficiendum præbet, vnde sequitur: *Surgite, eamus*, quasi dicat. Non vos inueniant quasi timentes, vltro pergamus ad mortem, vt confidentiam & gaudium passuri videant. Sequitur enim: *Ecce appropinquauit qui me tradet.* Orig. Non dicit appropinquauit mihi, nec enim ipsi appropinquabat traditor eius, qui se elongauerat peccatis suis ab eo. August. de con. euan. Videtur autem hic sermo secundum Matt. sibiipsi esse contrarius. Quomodo enim dixit, *Dormite iam, & requiescite*, cum connectat: *Surgite, eamus?* Qua velut repugnantia quidam commoti conantur ita pronuntiare quod dictũ est: *Dormite iam, & requiescite*, tanquam ab exprobrãte, non à permittente sit dictum: quod rectè fieret, si esset necesse. Cum verò Marcus ita commemorauit: vt cum dixisset: Dormite iam & requiescite: adiungeret: sufficit, & deinde inferret: Venit hora. Ecce tradetur filius hominis, vtique intelligitur post illud quod eis dictum est, *Dormite iam & requiescite*: filiusse dominus aliquantulum, vt hoc fieret quod promiserat, & nunc intulisse: *Ecce appropinquauit hora.* Propter quod secundum Marcum positum est, sufficit, id est, quòd iã requiescitis. *Adhuc eo loquente, ecce Iudas vnus de duodecim venit, &c.* Gloss. Quia superius dictum est, quòd dominus vltrò se persecutoribus exhibebat, consequenter euangelista ostendit quomodo sit à persecutoribus detentus. vnde dicit: *Adhuc eo loquente, &c.* Remi. vnus videlicet numero, nõ merito. Hoc autem dixit ad ostẽdendum immane facinus illius, qui de apostolica dignitate, factus fuerat proditor. sequitur: *Et cum eo tur. mul. cum gla. & fustibus.* Vt autem ostenderet euangelista, inuidentiæ causa illum deprehensum, subiungit: *Missi à prin. sa. & se. pop.* Orig. Potest dicere aliquis quoniam propter multitudinem eorum, qui iam crediderant, multi venerunt aduersus eum, timentes ne multitudo credentium de manibus eorum tolleret eum. Ego æstimo etiam alteram causam, quoniam qui putabant in Beelzebub eiicere solere dæmonia, arbitrabantur eum ex quibusdam maleficiis posse effugere de medio volentium eũ tenere. Multi etiam nunc spiritalibus gladiis militant contra Iesum, variis, scilicet & diuersis de Deo dogmatibus. Sequitur: *Qui autem tra. eum de. eis sign. dicens:* Quemcunque osculatus fuero. &c. Dignum est autem quærere, cùm secundum faciem notus esset omnibus habitantibus in Iudæa. quare quasi non cognoscentibus effigiem eius, dedit eis signum? venit autem traditio talis de eo ad nos, quoniam non solùm duæ formæ in eo fuerunt: vna secundum quam eum omnes videbant: altera secundum quam trãsfiguratus est coram discipulis in monte, sed etiam vnicuique apparebat secundũ quod fuerat dignus. sicut & de mãna scriptum est, quod habebat saporem ad omnem vsum conuenientem, & verbum Dei non similiter cunctis apparet. Propter huiusmodi ergo trãsfigurationes eius signo indigebant. Chry. in hom. Vel ideo signum eis dedit, quia multoties detentus ab ipsis pertransiit nescientibus eis, quod & tunc factum esset, si ipse voluisset, sequitur; & confestim accedens ad Iesum, dixit: *Aue rabbi. Et osculatus est eum.* Raba. Suscipit dominus osculum traditoris, non quod simulare nos doceat, sed ne proditionem fugere videatur. Orige. Si autem aliquis quærat: Cur osculo Iudas tradidit Iesum? secundum quosdam quidem voluit reuerentiam ad magistrum seruare, non audens manifestè in eum irruere. Secundum alios autem hoc fecit, timens ne si fortè se manifestum aduersarium prebuisset ipse, ei fieret causa euasionis, cùm posset secundum opinionẽ eius effugere, & facere se imperuium. Ego autẽ puto quòd omnes proditores veritatis, amare veritatem fingentes, osculi signo vtuntur. Omnes etiam hæretici, sicut & Iudas, Iesu dicunt, Rabbi. Iesus autem placabilia respondet. vnde sequitur: *Dixitque illi: Amice, ad quid venisti?* Dixit autem, *amice*, improperans simulationem. hoc enim nomine neminem bonorum in scripturis cognoscimus appellatum: ad malum enim dicitur, Amice, quomodo huc intrasti? Amice non facio tibi iniuriam. August. in se. dom. de pass. Dicit autem: *Ad quid venisti?* tanquam si diceret: oscularis & insidiaris: noui quare veneris, amicũ fingis, cùm proditor sis. Remig. Siue, *Amice, ad quid venisti?* hoc fac, subintelligitur. Sequitur: *Tunc accesserunt, & manus iniecerunt in Iesum, & tenuerunt eum.* Tunc scilicet quando ipse permisit: frequẽter enim voluerunt, sed non potuerunt. Raba. Exulta Christiane, in commercio inimicorum tuorum vicisti, quòd Iudas vendidit, & quod Iudæus emit, tu acquisiuisti. *Et ecce vnus ex his qui erant cum Iesu, extendens manum, &c.* Chrys. in hom. Sicut Lucas refert, dominus in cœna discipulis dixerat: Qui habet sacculum, tollat similiter & perã: & qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gladium. & discipuli responderunt: Ecce gladij duo hic. Conueniens autem erat illic gladios esse, propter agnum, scilicet paschalem quem comederãt. Audientes quoque quoniam venirent persecutores ad Christum capiendum, à cœna exeũtes gladios sumpserunt in auxilium aduersus persecutores, quasi pro magistro prœliaturi. vnde & hic dicitur: *Ecce vnus ex his qui erant cum Iesu extendens manum, exemit gladium suum.* Hiero. In alio euangelio scriptum est, quòd Petrus hoc fecerit eodem ardore, quo & cætera fecit. Vnde sequitur: *Et percutiens ser. prin. sacer. ampu. auricu. eius.* seruus principis sacerdotum Malchus appellatur, auricula quoque quæ amputatur, dextera est. transitoriè ostendendũ est quòd Malchus, id est, rex quódam populus Iudæorum, seruus factus est impietatis & deorationis sacerdotum. Dextrámque perdidit auriculam, vt literæ veritatem audiat in sinistram. Orig. Nam si videntur legem audire, modo cum sinistro auditu audiunt vmbram traditionis de lege, non veritatem. Populus autem ex gentibus significatus per Petrum, per hoc ipsum quòd crediderunt in Christum, facti sunt causa vt præcideretur Iudæorum auditio dextra. Raba. Vel Petrus non tollit audientibus intelligendi sensum, sed diuino ablato iudicio negligentibus pandit: verùm eadem dextera auris in iis qui ex eodem populo crediderunt, diuina pietate pristino restituta est officio. Hila. Vel aliter: Seruo principis sacerdotum auricula ab apostolo resecatur, populo, scilicet sacerdotio seruienti. per Christi discipulum inobediens auditus exciditur, & ad capacitatem veritatis hoc quod erat non audiens amputatur. Leo papa in sermo. de passio. Dominus autem zelãtis apostoli pium motum progredi vltra non

non patitur. vnde sequitur: *Tunc ait illi Iesus: Converte gla. tu. in lo. suum.* Contra sacramentum enim erat redemptionis nostræ, vt qui mori pro omnibus venerat, capi nollet. Dat ergo in se furentibus licentiã sæuiendi, ne dilato glorioso crucis triumpho, & dominatio diabolica fieret longior, & captiuitas humana diuturnior. Raba. Oportuit etiã vt actor gratiæ fideles patientiam suo exemplo doceret, & potius ad sustinendum fortiter aduersa instrueret, quam ad vindicandum prouocaret. Chry. in hom. Ad hoc autem vt discipulo persuaderetur, comminationem addit, dicens: *Omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt.* August. contra Fau. Id est omnis qui vsus fuerit gladio. Ille aut vtitur gladio, qui nulla superioritate, aut legitima potestate vel iubente vel concedente in sanguinem alicuius armatur. Non vtique dominus iusserat vt ferrum discipuli eius ferrent: sed non iusserat vt ferirent. Quid ergo indignũ si Petrus post hoc peccatum factus est pastor ecclesiæ, sicut Moyses post percussum Ægyptium factus est rector, & princeps synagogæ? Vterque enim non detestabili immanitate, sed emendabili animositate regulam excessit: vterque odio improbitatis alienæ: sed ille fraterno, iste dominico (licet adhuc carnali) tamẽ amore peccauit. Hila. Sed non omnibus gladio vtẽtibus mors solet esse per gladium. Non plures aut febris, aut alius accidẽs casus, absumit: quia gladio aut iudicij officio, aut resistendi latronibus necessitate sunt vsi. Et si secundum sentẽtiam eius omnis gladio vtens gladio perimeretur, rectè ad necem eorum gladius eximebatur, qui eodem vtebantur ad facinus. Hieron. Quo ergo gladio peribit, quicunque gladium sumpserit? Illo nempe, qui igneus vertitur ante paradisum, & gladio spiritus qui in Dei describitur armatura. Hilar. Recondi ergo gladium præcipit dominus: quia eos nõ humano, sed oris sui gladio esset perempturus. Remig. Vel aliter: Quia gladio vtitur ad occidẽdum hominem, ipse suæ prius malitiæ moritur gladio. Chrys. in hom. Non solum autem mitigauit discipulos per comminationem pœnæ: sed etiam ostendendo quòd volũtariè hoc sustinebat. vnde sequitur: *An putas quia non possum rogare patrem meum, & exhibebit mihi modò plus quam duodecim legiones angelorum?* Quia multa humanæ infirmitatis ostenderat: non videretur credibilia dicere, si dixisset quòd eos perdere posset. Et ideo dicit, *An putas quia non possum?* Hieron. Quasi diceret, Non indigeo duodecim apostolorum auxilio, etiã si omnes me defenderẽt, qui possum habere duodecim legiones angeliei exercitus. Vna legio apud veteres sex mil libus hominum complebatur, de duodecim ergo legionibus 72. millia angelorum fiunt, in quot gentes hominum lingua diuisa est. Orig. Ex hoc autem demonstratur, quoniam secundum similitudinem legionum militiæ mundialis, sunt & angelorum legiones militiæ cælestis militantium contra legiones dæmonum. Militia enim omnis propter aduersarios intelligitur constituta. Non autem quasi indigens auxilio angelorum hoc dicebat, sed secundum æstimationem Petri, volentis ei auxilium ferre. Magis enim angeli opus habent auxilio vnigeniti filij Dei, quàm ipse illorum. Remig. Possumus etiam intelligere per angelos Romanorum exercitum, cum Tito enim, & Vespasiano omnes linguæ aduersus Iudæam surrexerunt, & impletum est, Quia pugnabit pro eo orbis terrarum contra insensatos. Chrys. in hom. Non solùm autem per hoc timorem discipulorũ euacuat: sed etiã per hoc quòd scripturas in medium introducit, dicens: *Quomodo ergo implebuntur scripturæ, quia sic oportet fieri?* Hiero. Hæc sententia promptum ad patiendum demonstrat animũ, quòd frustra prophetæ cecinerint, nisi dominus eos vera dixisse sua passione asseuerat. *In illa hora dixit Iesus turbis: Tanquam ad latronẽ existis cum gladijs, &c.* Orige. Postquam dixit Petro, *Reconde gladium tuum*, quod est patientiæ: postquam etiam auriculam restituit amputatam, sicut alter dicit euangelista, quod summæ benignitatis indicium fuerat & diuinæ virtutis, subditur, *In illa hora dixit Iesus turbis*: vt si præterita beneficia non recordantur, vel præsentia recognoscant. *Tanquam ad latronem existis cum gladijs & fustibus comprehendere me?* Remig. Acsi diceret, Latronis officium est nocere, & latitare: ego verò nemini hoc cui; sed plures sanaui, & in synagogis semper docui. Et hoc est quod subditur. *Quotidie apud vos sedebam in templo docens, &c.* Hiero. Quasi diceret, Stultum est cum gladiis & fustibus quærere, qui vltro se vestris tradat manibus: & in nocte, quasi latitantem proditorem inuestigare, qui quotidie in templo doceat. Chrys. in hom. Ideo autem eum in templo non tenuerunt, quia non ausi erant propter turbam: propter quod dominus foras exiuit, vt ex loco & tempore daret eis aptitudinem se capiendi. Ex hoc ergo docet, quoniam nisi voluntarius permisisset, nequaquam eum capere valuissent. Deinde euangelista quæstionem soluit, propter quid dominus capi voluit, cùm subdit, *Hoc autem totum factum est, &c.* Hiero. Foderunt manus meas & pedes meos. Et alibi, Sicut ouis ad victimã ductus est. Et in alio loco, Ab iniquitatibus populi mei ductus est ad mortem. Remig. Quia enim omnes Prophetæ prædixerunt Christi passionem, ideo non posuit fixum testimoniũ, sed generaliter dicit impleri vaticinia omnium prophetarum. Chrys. in hom. Discipuli autem qui quando detentus est dominus permanserunt, quando hæc locutus est ad turbas fugerunt: vnde sequitur: *Tunc discipuli omnes relicto eo, &c.* Sciebant enim quoniam iam non erat possibile effugere: eo se voluntariè illis tradente. Remig. In hoc tamen facto demonstratur fragilitas apostolorum, qui enim de ardore fidei promiserãt se mori cum eo, nunc timore fugiunt, immemores suę promissionis: quod etiam videmus impleri in his qui pro amore Dei magna se promittũt facturos, & postmodum non implent: non tamen desperare debent, sed cum apostolis resurgere, & per pœnitentiam respiscere. Raba. Mysticè autem sicut Petrus qui culpam negationis pœnitentiæ lachrymis abluit, recuperationem eorum ostendit, qui in martyrio labuntur: ita cæteri discipuli fugientes, cautelam fugiendi docent eos qui se minus idoneos ad toleranda supplicia sentiunt. Sequitur. *At illi tenentes Iesum duxerunt ad, &c.* August. de con. euang. Sed tamen primò ad Annam ductus est socerum Cayphæ sicut Ioannes dicit. Ductus est autem ligatus, cùm adessent in illa turba tribunus & cohors, vt Ioannes commemorat. Hier. Refert autem Iosephus istum Caypham vnius tantum anni pontificatum pretio redemisse, cùm tamen Moyses Deo iubente præceperit, vt pon-

rifices patribus succederēt, & generationis in sacerdotibus series texeretur. non ergo mirum est si iniquus pontifex iniqua iudicet. Raba. Conuenit etiam nomen actioni: Cayphas, id est, inuestigator vel sagax ad implendam suam nequitiam, vel vomens ore: quia impudens fuit ad proferendum mendacium, & ad perpetrandum homicidium. Ideo autem illuc adduxerunt vt cum consilio omnia facerent. Vnde sequitur: *Vbi scribæ & seniores conuenerant.* Orige. Vbi Cayphas est princeps sacerdotum, illic congregantur scribæ, id est, literati: qui præsunt literæ occidenti: & seniores, non in veritate sed in vetustate literæ. Sequitur: *Petrus autem sequebatur eum à longè.* Non enim poterat de proximo eum sequi, sed de longinquo, nec tamen omnino recedens ab eo. Chrys. in ho. Multus enim erat feruor Petri, qui cùm alios fugientes vidisset, non fugit, sed stetit & intrauit. Si autem & Ioannes intrauit, tamē notus erat principi sacerdotum. Longè autem sequebatur, quia erat dominum negaturus. Rem. Neque enim negare potuisset, si domino proximus adhæsisset. Per hoc etiā significatur, quòd Petrus dominum ad passionem euntem erat secuturus, id est, imitaturus. August. de con. euang. Significatur etiam ecclesiam secuturam quidem, hoc est imitaturam passiones domini, sed longè differenter: ecclesia enim pro se patitur, at ille pro ecclesia. Sequitur, *Et ingressus intrò sedebat cum ministris, vt videret finem.* Hiero. Vel amore discipuli, vel humana curiositate scire cupiebat quid iudicaret de domino pontifex, vtrum eum neci addiceret, an flagellis cæsum dimitteret. *Principes autem sacerdotum, & omne concilium quærebant, &c.* Chrys. in hom. Congregatis principibus sacerdotum, & tota pestilentiæ conuenticula, volebant suis insidiis iudicij formam imponere. vnde dicitur, *Principes autem sacer. & om. con. quærebant fal. test. con. Iesum, &c.* Sed quòd fictum erat iudicium, & omnia tumultus & turbationis plena, manifestatur per hoc quod subditur, *Et non inuenerunt, cum multi falsi testes accessissent.* Origen. Falsa enim testimonia tunc locum habent, quando cum colore aliquo proferuntur. Sed nec color inueniebatur qui posset contra Iesum adiuuare mendacia, quamuis essent multi, gratiā tribuere volentes principibus sacerdotum: quod maximam laudem exhibet Iesu, qui sic omnia irreprehensibiliter dixit & fecit, vt nullam verisimilitudinem inuenirent in eo reprehensionis mali multi astuti. Sequitur: *Nouissime autem venerunt duo falsi testes, &c.* Hier. Quomodo autem falsi testes sunt, si ea dicūt quæ dominum dixisse legimus? Sed falsus testis est qui non eodem sensu dicta intelligit, quo dicuntur: dominus enim dixerat de templo corporis sui, sed in ipsis verbis calumniantur, vt paucis additis vel mutatis, quasi iustā calumniam faciant. Saluator dixerat: Soluite templum hoc: isti cōmutant, & aiunt: *Possum destruere templum Dei.* Vos inquit soluite, non ego: quia illicitum est vt nobis ipsis inferamus manus: deinde illi vertunt, *Et post triduum reædificare illud*, vt propriè de templo Iudaico dixisse videretur: dominus autem vt ostenderet animale & spirans templum dixerat: Et ego in triduo suscitabo illud. aliud est ædificare, aliud suscitare. Chr. in ho. Sed quare non adduxerunt in medium accusationem de solutione sabbati? quia multoties eos super hoc confutauerat. Hieron. Ira autem præceps & impatiens, non inueniens calumnię locum, excutit de solio pontificem, vt vesaniam mentis motu corporis demōstraret. vnde sequitur: *Et surgens princeps sacerdotum ait illi: Nihil respondes ad ea quæ isti aduersum te testificantur?* Chr. in ho. Hoc autem dixit volens ab eo inexcusabilem responsionem elicere: vt ex ipsa eum capiat. Inutilis autem erat excusationis responsio, nullo eam exaudiente. Et ideo sequitur: *Iesus autem tacebat.* Etenim solum figura iudicij ibi erat, in veritate autem latronum erat incursus, sicut in spelunca: & ideo silet. Orig. Ex hoc autem loco discimus contemnere calumniantium & falsorum testium voces, vt nec responsione dignos eos habeamus, qui non conuenientia dicunt aduersus nos: maximè vbi maius est liberè & fortiter silere, quàm defendere sine vllo profectu. Hier. Sciebat enim quasi Deus, quicquid dixisset torquendum ad calumniam. Quantò ergo Iesus magis tacebat ad indignos responsione. sua falsos testes & sacerdotes impios, tantò magis pontifex furore superatus eum ad respondendum prouocat: vt ex qualibet occasione sermonis, locum inueniat accusandi. vnde sequitur: *Et princeps sacerdotum ait illi: Adiuro te per Deum viuum, vt dicas nobis, &c.* Origen. In lege quidem adiurandi vsum aliquoties inuenimus. Æstimo autem quoniam non oportet vt vir, qui vult secundum euangelium viuere, adiuret alterum. Si enim iurare non licet, nec adiurare: sed & qui respicit Iesum imperātem dæmonibus & potestatem dantem discipulis super dæmonia, dicet quòd secundum potestatem datam à Saluatore non est adiurare dæmonia. Princeps autem sacerdotum peccatum faciebat insidians Iesu, & ideo imitabatur proprium patrem, qui bis dubiè interrogauit Saluatorē, *Si tu es Christus filius Dei.* vnde quis rectè dicere potest, quoniam dubitare de filio Dei vtrùm ipse sit Christus, opus diaboli est. Non decebat autem dominum ad adiurationem principis sacerdotum respondere quasi vim passum: propter quod nec denegauit se filiū Dei esse, nec manifestè confessus est. vnde sequitur: *Dicit illi Iesus: Tu dixisti.* Non enim erat dignus Christi doctrina: propterea non eum docet, sed verbum oris eius accipiens, in redargutionem ipsius cōuertit. Sequitur, *Verūtamen dico vobis, &c.* Videtur mihi quoniam firmitatem quandam regalem significat sessio filij hominis: iuxta virtutem ergo Dei, qui solus est virtus, fundatus est qui accepit omnem potestatem à patre, sicut in cælo & in terra. Erit autem quando hanc fundationem videbunt etiam aduersarij, quòd à tempore dispensationis incœpit impleri. Viderunt enim eius discipuli eum resurgentem à mortuis, & per hoc viderunt eum fundatum ad dexteram virtutis. Vel quia secundum longitudinem sempiternam quæ est apud Deum à constitutione mundi vsque ad finem, est vnus dies. Nihil ergo mirum quòd hîc dicit Saluator: *Amodo*, spatium est breuissimum, vsque ad finem ostēdens & non solum sedentem eum ad dexteram virtutis visuros prophetabat, sed etiam venientem in nubibus cæli. vnde sequitur, *Et venientem in nubibus cæli.* Hæ nubes sunt prophetæ & apostoli Christi: quibus mandat pluere cum oportet, & sunt nubes cæli non transeuntes: quasi portantes imaginem cælestis, & dignæ sunt vt sint sedes Dei qui si hæredes Dei & cohæredes Christi. Hiero. Pontificem autem quem de solio sacerdotali furor excusserat eadem rabies ad scindēdas vestes prouocat. Vnde sequitur: *Tunc princeps sacerdotum scidit vestimenta sua dicens: Blasphemauit.* Consuetudinis enim Iudaicæ est, quòd cum aliquid blasphemum, & quasi contra Deum audierint, scindant vestimenta sua. Chry. in hom. Hoc igitur fecit, vt accusationem redderet grauiorem: & quod verbis dicebat, factis extolleret. Hier. Per hoc autem quòd scidit vestimenta sua, ostendit Iudæos sacerdotalem gloriam perdidisse: & vacuam sedem habere pontificis. Dum enim vestem sibi discidit, ipsum quo regebatur velamētum legis abrupit. Chry. in hom. Cùm ergo scidisset vestimenta sua, non fert sententiam à seipso, sed ab aliis eam exquirit, dicens: *Quid vobis videtur?* Sicut in confessis peccatis & blasphemia manifesta fieri solet, & quasi cogens & violentiam inferens ad sententiam proferendam præuenit auditorem, dicens: *Quid adhuc egemus testibus? Ecce, &c.* Quæ autem fuit illa blasphemia? Etenim antè eis congregatis dixerat, Dixit dominus domino meo sede à dextris meis: & interpretatus est eis, & siluerunt, nec de cætero contradixerunt, qualiter ergo nūc quod dictum est blasphemiam vocant? Sequitur, *At illi respondentes dixerunt, Reus est mortis.* Ipsi accusantes, ipsi discutientes, ipsi sententiam proferentes. Orige. Quantum putas fuit erroris? ipsam principalem omnium vitam ream mortis pronunciare, & per tantorum surgentium testimonia non respicere fontem vitæ, de quo in omnes resurgentes vita fluebat. Chr. in ho. Vt autem venationem inuenientes, ita suam demonstrabāt ebrietatem, & insania ferebantur. Sequitur, *Tunc expue. in fac. eius, &c.* Hie. Vt compleretur quod dictum est, Dedi maxillam meam alapis, & faciem meam non auerti à confusione sputorum. Sequitur, *Alij autem pal. in fac. eius dede. dicen. Prophetiza, &c.* Glo. In contumeliam ei hoc dicitur, qui se prophetam haberi voluit à populis. Hiero. Stultum autem erat verberātibus respondere & prophetare cædentem, cùm palàm percutientis insania videretur. Chry. in ho. Attende autem quòd euāgelista cum summa diligentia, ea quæ videntur esse exprobatissima exponit, nihil occultans aut verecundans, sed gloriam existimans maximam, dominatorem orbis terrarū pro nobis alia sustinere. Hoc autem legamus continuè, hoc nostræ menti inscribamus & his gloriemur. Aug. de quæst. euang. Quod autem dictum est, *expuerunt in faciem eius*, significauit eos qui præsentiam gratiæ eius respuunt. Item tanquam colaphis eum cædunt, qui ei honores suos præferunt. Palmas in faciem eius dant, qui perfidia cæcati eum non venisse affirmant tanquam præsentiam eius exterminantes & repellentes. *Petrus verò sedebat foris in atrio: & accessit ad eum vna, &c.* Augu. de con. euan. Inter prædicta domini contumelias trina negatio Petri facta est, quam non omnes euangelistæ eodem ordine narrant. Lucas enim explicat prius tētationem Petri, nunc demum contumelias domini. Sed Matthæus & Marcus eas primò commemorant, & deinde Petri tentationem. Sic enim sequitur: *Petrus verò sedebat foris in atrio.* Hier. Foris sedebat, vt videret exitum rei, & non appropinquabat Iesu, ne ministris aliqua suspicio nasceretur. Chr. in ho. Et qui quando detentum magistrum vidit solum, ita efferbuit, vt gladium euaginauerit, & auriculam absciderit, quando contumelias Christi audiuit, negator efficitur, & vilis puellæ minas non sustinet. Sequitur enim: *Et accessit ad eum vna ancilla dicens: Et tu cū Iesu Galilæo eras?* Rab. Quid sibi vult, quia prima eum prodit ancilla, cum viri magis eum potuerint recognoscere: nisi quod iste sexus peccare in nece domini videretur, & eius passione redimeretur? Sequitur: *At ille negauit coram omnibus dicens: Nescio quid dicis.* Palàm coram omnibus negauit, quia se manifestare expauit, quod dicebatur se nescire respondit, quia pro saluatore adhuc mori noluit. Leo pa. in sermone de pas. Ob hoc autem sicut apparet hæsitare permissus est, vt in ecclesiæ principe remedium pœnitentiæ conderetur, & nemo auderet de sua virtute confidere: quando mutabilitatis periculum nec beatus Petrus potuisset euadere. Chr. in ho. Non solum autem semel, sed & secundò, & tertiò negat in breui tēpore. vnde sequitur. *Exeunte autem, &c.* Aug. de con. euan. Intelligitur autem quòd postquam exiit foras cùm iam semel negasset, gallus cantauit primum, quod Marcus dicit. Chry. in hom. Vt ostendat quòd neque vox galli eum à negatione detinuit, neque in memoriam suæ promissionis reduxit. Aug. de con. euan. Non autem foris ante ianuam iterum negauit, sed cum rediisset ad focum: neque enim iam exierat, & foris eum vidit altera ancilla: sed cū exiret eum vidit, id est, cum surgeret & exiret, animaduertit: & dixit his qui erant ibi, id est, qui simul aderant ad ignem in atrio. Et hic erat cum Iesu Nazareno. Ille autem qui foris exierat, hoc audito regressus est: vt se quasi purgaret negādo. Vel quod est credibilius, non audiuit quod de eo dictum fuerat cum foras exiret, & posteaquam rediit quod dictum est ei, quod Lucas commemorat. Sequitur: *Et iterum negauit cum iuramento, &c.* Hieron. Scio quosdam pio affectu erga Apostolum Petrum locum hunc interpretatos: vt dicerent Petrum hominem negasse, non Deum: & esse sensum, Nescio hominem, quia scio Deum. Hoc quam friuolum sit, prudens lector intelligit. si enim iste non negauit: ergo mentitus est dominus, qui dixerat: Ter me negauit. Rab. In hac autem negatione Petri, dicimus non solum abnegare Christum, qui dicit eum non esse Christum: sed qui cum sit, negat se esse Christianum. August. de con. euan. Nunc iam de tertia negatione inspiciamus. Sequitur enim: *Et post pusil. accesserunt qui sta. & dix. Petro: Verè & tu ex illis es.* Lucas autem dixit: Interuallo facto quasi horæ vnius, & vt eum conuincant consequenter adiungunt: Nam & loquela tua manifestum te facit. Hieron. Non quod alterius sermonis esset Petrus, aut gentis externæ: omnes quippè Hebræi erant & qui arguebant, & qui arguebantur: sed quo vnaquæque prouincia & regio habeat proprietates suas, & vernaculum loquendi sonum vitare non possit. Rem. Vide autē quam sint noxia prauorum hominum colloquia, ipsa quippe coegerunt Petrum negare dominum, quem prius confessus fuerat esse Dei filium. Sequitur enim: *Tunc cœpit detestari, &c.* Raba. Nota quia primum ait: *Nescio quid dicis.* Secundò cum iuramento negat. Tertiò quia cœpit detestari & iurare, quia nō nouit hominem. Perseuerare quippe in peccato dat incremētum scelerū: & qui minima aspernit,

cadit in maiora. Rem. Spiritualiter autem per hoc quòd Petrus ante primum galli cantum negauit, illi designantur qui ante Christi resurrectionem non credebant eum esse Deum eius morte turbati. Per hoc autem quòd post galli cãtum negauit, illi designantur qui in vtráque domini naturam & secundum Deum, & secundum hominem erãt. Per primam autem ancillam designatur cupiditas, per secũdam carnalis delectatio: per illos qui astabant, dæmones intelliguntur. His enim trahuntur homines ad Christi negationem. Origen. Vel per primã ancillam intelligitur synagoga Iudæorum, qui frequenter compulerunt denegare fideles: per secundam, congregatio gentium, qui & persecuti sunt Christianos: per tertios stantes in atrio, ministri hæresum diuersarum. Augustꝰ. de quæst. euan. Ter etiam Petrus negauit, nam & error hæreticorum de Christo tribus generibus terminatur: Aut enim de diuinitate, aut de humanitate, aut de vtroque falluntur. Rab. Post tertiam autem negationem, sequitur galli cantus: & hoc est quod subditur. *Et conti. gallus cãtauit.* Per quem doctor ecclesiæ intelligitur qui somnolẽtos increpans, ait: Euigilate iusti, & nolite peccare. Solet autem sacra scriptura sæpe meritum causarum per statum temporum designare. vnde Petrus qui media nocte negauit, ad galli cantum pœnituit. vnde sequitur: *Et recordatus est Petrus verbi Iesu quod dixerat: Priusquam gallus cantet, ter me negabis.* Hier. In euangelio legimus: quòd post negationem Petri, & galli cantum, respexit saluator Petrum, & intuitu suo eum ad amaras lachrymas prouocauit: non enim fieri poterat vt in negationis tenebris permaneret, quem lux perspexerat mundi. vnde & hic sequitur: *Et egressus foras fleuit amarè.* In atrio enim Cayphæ sedens non poterat agere pœnitentiam vnde foras egreditur de impiorum concilio: vt pauidæ negationis sordes amaris fletibus lauet. Leo pa. Fœlices ô apostole sanctæ lachrymæ tuæ, quæ ad diluendam culpam negationis virtutem sacri habuere baptismatis. Affuit enim ne dextera domini Iesu Christi quæ labentem te priusquam deiicereris exciperet, & firmitatem stãdi in ipso cadendi periculo recepisti: citò itaque ad soliditatem rediit Petrus, tanquam recipiens fortitudinẽ: vt qui tunc in Christi expauerat passione in suo post supplicio non timeret, sed constans permaneret.

CAPVT XXVII. *MANE autem facto consilium inierunt omnes principes sacerdotum, &c.* Augustꝰ. de con. euan. Contexuerat superius euangelista narrationem in his quæ cum domino acta sunt, vsque ad mane. Sed postea rediit ad narrãdam Petri negationem, qua terminata rediit ad mane: vt inde cætera contexeret. Et hoc est quod dicitur: *Mane autem facto consilium inierunt omnes principes sacerdotum & seniores populi aduersus Iesum, vt eum morti traderent.* Orig. Putãtes per mortem extinguere eius doctrinam, & fidem apud eos qui crediderunt in eum, quasi in filium Dei. Talia autem contra eum conciliantes, allegauerunt, Iesum soluentem à vinculis, vnde sequitur: *Et vinctum adduxerunt eum, & tradiderunt Pontio Pilato præsidi.* Hieron. Vide solicitudinem sacerdotum, in malum tota nocte vigilarunt, vt homicidium facerent: & vinctum tradiderunt Pilato. Habebant enim hunc morem, vt quem adiudicassent morti, ligatum iudici traderent. Rab. Attamen notandum quòd non tunc primum ligauerunt, sed mox comprehensum in horto, vt Ioan. declarat. Chrys. in ho. Ideo autem eum non occultè interfecerunt, quia volebant eius gloriæ detrahere. Multi enim eum admirabantur, & propter hoc studuerunt publicè, & coram omnibus eum occidere, & ideo ad præsidem eum duxerunt. Hiero. Videns autem Iudas dominum adiudicatum morti, pretium retulit sacerdotibus, quasi in potestate sua esset persecutorum mutare sententiam: vnde sequitur: *Tunc videns Iudas qui tradidit eum, quòd damnatus esset, pœnitentia ductus retulit triginta argenteos principibus sacerdotum, & senioribus populi, dicens: Peccaui, tradens sanguinem iustum.* Orig. Respondeant mihi qui de naturis quasdam fabulas introducunt: vnde est quòd Iudas cognoscens peccatum suum, dixit: *Peccaui, tradens sanguinem iustum:* nisi ex bona plantatione mentis & seminatione virtutis? quæ seminata est in omni rationabili anima: quam non coluit Iudas, & ideo cecidit in tale peccatum. Si autem naturæ pereuntis est aliquis hominum, magis huius naturæ fuit Iudas. Et siquidem post resurrectionem Christi hoc dixisset Iudas: forsitan erat dicẽdum: quoniam compulit eum pœnitere de peccato ipsa virtus resurrectionis. Nunc autem videns eum traditum esse Pilato pœnituit, forsitan recordatus quæ frequenter Iesus dixerat de sua resurrectione futura. Forsitan & Sathanas qui ingressus in eum fuerat, præsto fuit ei, donec Iesus traderetur Pilato. Postquam autem fecit quod voluit, recessit ab eo, quo recedente pœnitentiam capere potuit. Sed quomodo vidit Iudas quoniam condemnatus est? nondum enim à Pilato fuerat interrogatus: forsitan dicet aliquis: quoniam cõsideratione mentis suæ vidit exitum rei ex eo quòd traditum aspexit. Alius autem dicet: quoniã quod scriptum est: * *Videns Iudas quia condemnatus est:* ad ipsum Iudam refertur, tunc enim sensit malum suum & intellexit se condemnatum. Leo pa. Dicendo tamen, *Peccaui, tradens sanguinem iustum:* in impietatis suæ perfidia perstitit, qui Iesum, non Dei filium, sed nostræ tantummodo conditionis hominem, etiam inter extrema mortis suæ pericula credidit: cuius flexisset misericordiam: si eius omnipotentiam non negasset. Chrys. in homil. Vide autem quoniam pœnitentiam agit: quando completum est & finem accepit peccatum. Non enim permittit diabolus eos qui non vigilant, videre malum, antequam perficiant. Sequitur, *At illi dixerunt. Quid ad nos? tu videris.* Remig. Ac si dicant, Quid ad nos pertinet si iustus est? *tu videris*, id est, opus tuum quale sit manifestabitur. Quidam autem coniunctim voluerũt legere hæc verba, vt sit sensus, cuius æstimationis deputaris apud nos, qui eum quem tradidisti iustum confiteris? Orig. Recedente autem ab aliquo diabolo, obseruat iterum tempus, & postquam cognouerit, & ad secundum peccatum induxerit, obseruat etiam tertiæ deceptionis locum. Sicut ille qui primò vxorem patris habuit: de hoc malo postea pœnituit. Sed postea diabolus voluit hanc ipsam tristitiam exaggerare: vt ipsa tristitia abundantior facta absorberet tristantem. Simile aliquid factum est in Iuda. Postquam enim pœnituit, non seruauit cor suum: sed suscepit abundantiorem tristitiam à diabolo sibi submissam: quia voluit eum absorbere: vnde sequitur: *Et abiens, laqueo se suspendit.*

* Aliqui sunt.

Si au

Si autem locum pœnitentiæ requisisset & tempus pœnitentiæ obseruasset: forsitan inuenisset eum qui dixit, Nolo mortem peccatoris. Vel fortè æstimauit præuenire magistrum moriturum: & occurrere ei cum anima nuda, vt confitens, & deprecans, misericordiam mereretur: nec vidit quia non conuenit seruum Dei seipsum expellere de hac vita, sed expectare Dei iudicium. Raban. Suspendit autem se laqueo, vt se ostenderet cælo, terræque perosum. Aug. de nou. & vete. testa. Sed occupatis principibus sacerdotum ad necem domini à mane vsque ad horam nonam: quomodo Iudas eis retulisset pretium sanguinis, quod acceperat ante crucem domini, probatur & dixisse illis in templo: peccaui, quòd tradiderim sanguinem iustum: cum constet omnes principes & seniores ante passionem domini non fuisse in templo? Quippe cùm in cruce posito insultarent ei. Nec enim inde potest probari, quia ante passionem domini relatũ est, cum sint multa quæ antè facta probantur: & nouissima ordinantur. Sed ne fortè post horam nonam factum sit, vt videns Iudas occisum saluatorem, & ob hoc velum templi scissum, terram tremuisse, saxa scissa, elementa conterrita ipso metu correctus doluerit. Sed post horam nonam occupati erant (vt existimo) seniores & principes sacerdotum ad celebrationem paschæ. Sabbato autem secundum legem non licet nummos portare, ac per hoc non est probabile apud me, quo die, imò tempore, laqueo vitam finierit Iudas. *Principes autem sacerdotum acceptis argenteis, dixerunt, &c.* Chrys. in hom. Quia principes sacerdotum nouerant quòd occisionem emerant, à propria conscientia condemnati fuerunt, & ad hoc ostendendum subdit Euangelista, *Principes autem sacerdotum acceptis argenteis, dixerunt: Non licet eos mittere in corbanam, quia pretium sanguinis est.* Hiero. Verè culicem liquantes, & camelum glutientes: si enim ideo non mittunt pecuniam in corbanam, hoc est gazophylacium, & dona Dei, quia pretium sanguinis est: cur ipse sanguis effunditur? Orig. Videbant autem quoniã circa mortuos magis eam pecuniam conueniebat expendi, quia pretium sanguinis erat: sed quia & inter loca mortuorum sunt differentiæ, vsi sunt pretio sanguinis Iesu ad comparationem agri figuli alicuius: vt in eo peregrini sepeliantur, non secundum votum suum in monumentis paternis: vnde sequitur, *Consilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli in sepulturam peregrinorum.* Aug. in ser. de cœdo. Prouidentia autem Dei factum puto vt pretium saluatoris non peccatoribus sumptum præbeat, sed peregrinis requiem submini strẽt: vt iam exinde Christus & viuos sanguinis sui passione redimat: & mortuos pretiosa passione suscipiat. Pretio ergo dominici sanguinis ager figuli comparatur. Legimus in scripturis quòd totius generis humani salus redempta sit sanguine saluatoris. Ager ergo iste, mundus hic totus est. Figulus autem qui mundi possit habere dominatum, ipse est qui vascula corporis nostri fecit de limo. Istius itaque figuli ager, Christi sanguine emptus est: peregrinis inquam qui sine domo, patria, & toto orbe exules iactabantur, requies Christi sanguine prouidetur. Istos autem peregrinos esse dicimus deuotissimos Christianos, qui renunciantes seculo, nihil possidentes in mundo: in Christi sanguine requiescunt. Sepultura enim Christi nihil aliud est quàm requies Christiani. Consepulti enim sumus (sicut ait Apostolus) cum illo per baptismum in morte. Nos ergo peregrini in hoc mundo sumus: & tanquam hospites in hac luce versamur. Hiero. Qui etiam peregrini eramus à lege & prophetis, prauis Iudæorum studiis suscepimus in salutem. Orig. Vel peregrinos dicimus qui vsque ad finem extranei sunt à Deo. Nam iusti consepulti sunt Christo in monumento nouo, quod excisum est in petra. Qui autem alieni sunt à Deo vsque ad finem, sepulti sunt in agro figuli comparantis lutum, qui pretio sanguinis est comparatus, & ager sanguinis nominatur: vnde sequitur, *Propter hoc vocatus est ager ille Aceldemach, hoc est ager sanguinis, vsque in hodiernum diem.* Glos. Quod referendum est ad tempus quo euangelista hoc scripsit: deinde confirmat idem prophetico testimonio, dicens: *Tunc impletum est quod dictum est per Hieremiam prophetam, dicentem, Et acceperunt triginta argenteos pretium appretiati, quem appretiauerunt à filijs Israel, & dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi dominus.* Hieron. Hoc in Hieremia penitus non inuenitur, sed in Zacharia (qui penultimus est duodecim prophetarum) quædam similitudo refertur: & quanquam sensus non multum discrepet, tamen ordo & verba diuersa sunt. Aug. de con. euang. Si quis ergo putat ideo fidei euangelistæ aliquid derogandum, primò nouerit non omnes codices euangeliorum habere, quod per Hieremiam dictum sit: sed tantummodo per Prophetam. Mihi autem hæc non placet defensio: quia & plures codices habent Hieremiæ nomen, & antiquiores: & nulli fuit causa cur adderetur hoc nomen, & mendositas fieret. Cur aut tolleretur, fuit vtique causa vt hoc audax imperitia faceret, prædicta quæstione turbata. Potuit autem fieri, vt animo Matthæi euangelium scribentis, pro Zacharia Hieremias occurreret, vt fieri solet: quod tamen sine vlla dubitatione emendaret, saltem ab his admonitus, qui ipso adhuc in carne viuente hæc legere potuerũt nisi cogitaret recordationis suæ, quæ spiritu sancto regebatur, non occurrisse aliud pro alio nomen prophetæ, nisi quia dominus hoc ita scribi constituit. Cur autem constituerit, prima causa est: quia sic insinuat, ita omnes prophetas vno spiritu locutos, mirabili inter se cõsensione constare, vt hoc multò amplius sit, quàm si omnium verba prophetarum vno vnius hominis ore demonstrentur: & ideo indubitanter accipi debent, quæcunque per eos spiritus sanctus dixit: & singula esse omnium, & omnia singulorum. Si enim hodie quisquam volens alicuius verba iudicare, dicat nomen alterius à quo dicta sunt, qui tamen sit amicissimus illius cuius verba dicere voluit: & continuò recordatus alium pro alio se dixisse, ita se corrigat, vt tamen dicat: bene dixi, nihil aliud intuens nisi inter ambos esse concordiam, quantò magis de prophetis sanctis hoc commendandum fuit? Est etiam alia causa cur hoc nomen Hieremiæ in testimonio Zachariæ sit manere permissum, vel potius sancti spiritus autoritate præceptum sit. Est apud Hieremiam quòd emerit agrum à filio fratris sui, & dederit ei argentum: non quidem sub hoc nomine pretij, quod positum est apud Zachariam triginta argenteis: quòd autem prophetiam de triginta argenteis ad hoc interpretatus sit euangelista, quod modò de domino

mino completum est, manifestum est,sed ad hoc pertinere etiam illud de agro empto , quod Hieremias dicit. hinc potest mysticè significari , vt non hic Zachariæ nomen poneretur qui dixit triginta argenteis , sed Hieremiæ qui dixit de agro empto ; vt lecto euangelio, atque inuento nomine Hieremiæ , lecto autem Hieremia , & non inuento testimonio de triginta argenteis : inuento tamen agro empto,admoneatur lector vtrunque conferre , & inde sensum enucleare prophetiæ, quomodo pertineat ad hoc quod in domino cópletum est. Nam illud quod subiecit huic testimonio Matthæus , cum ait , *Quem appretiauerunt à filijs Israel,& dederunt eos in agrum figuli , sicut constituit mihi dominus* : nec apud Zachariam nec apud Hieremiam reperitur. Vnde magis ex persona euangelistę accipiendum est,& mysticè incertum quia hoc ex domini reuelatione cognouerit : & ad hanc rem , quæ de Christi pretio facta est huiusmodi pertinere prophetiam.Hiero.de optimo genere interpretandi. Absit ergo de pedissequo Christi quòd possit argui de falso : cui cura fuit non verba & syllabas aucupari , sed sententias dogmatum ponere. Chrys. in hom.Legi nuper in quodam Hebraico volumine,quod Nazarææ sectæ mihi Hebræus contulit,Hieremię apocryphum , in quo hoc ad verbum scriptum reperi,sed tamē mihi videtur magis de Zacharia sumptum testimonium euangelistarum & apostolorum more vulgato , quo verborum ordine prætermisso,sensus tamen de veteri testamento proferunt exemplum. *Iesus autem stetit ante præsidem, & interrogauit eum præses,&c.* Augustde con.euan. Finitis his quæ Matthæus de Iuda proditore interposuit, ad ordinem narrationis reuertitur, dicens:*Iesus autem stetit ante præsidem.* Orig.Iudex totius creaturæ constitutus à patre , vide quantum se humiliauit vt acquiesceret stare ante iudicem tunc terræ Iudææ , & interrogatus est interrogationem , quam forsitan deridens , aut dubitans Pilatus interrogat. vnde sequitur , *Et interrogauit eum præses,dicens:Tu es rex Iudæorū?* Chrys.in ho. Id Pilatus interrogat, quod aduersarij contra ipsum continuè reuoluebant. Quia enim sciebant Pilatum nullam curam facientem legalium , ad publicas accusationes rem ducunt.Origen.Vel prountiatiuè hoc dixit Pilatus.vnde & alibi scripsit in titulo,Rex Iudeorum.Principi autem sacerdotum respondens , Tu dixisti , obliquè arguit eius dubitationem. Pilati verò sententiam confirmat pronuntiantis.vnde sequitur,*Dicit ei Iesus,Tu dicis.* Chry.in hom. Confessus est se esse regem sed cælestem : vt in alio euangelio manifestius legitur, Regnum (inquit) meum non est de hoc mundo: vt neque Iudæi neque Pilatus excusationem habeant,huic accusationi insistentes. Hilar. Vel interroganti pontifici , an ipse esset Iesus Christus dixerat , Tu dixisti , quia semper futurum Christum ex lege ipse dixisset , huic verò legis ignaro interroganti, an ipse esset rex Iudæorum dicitur, *Tu dicis:* quia per fidem præsentis confessionis salus gentium est.Hieron.Attende autem quòd Pilato, qui inuitus promebat sententiam aliqua ex parte respondit : sacerdotibus autem & principibus sacerdotum respondere noluit, indignos eos suo sermone iudicans. vnde sequitur , *Et cū accu.à prin.sacer.&c.* Augst. de con.euang.Lucas autem ipsa crimina quæ accusantes obiecerunt,aperuit. dicit enim , Cœperunt illum accusare dicentes, Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram, & prohibentem tributa dari Cæsari, & dicentem se Christum regem esse. Nihil autem interest ad veritatem quo ordine ista retulerint, sicut nihil interest si alius aliud tacet quod alius commemorat.Orig. Accusatus autem Iesus sicut tunc,illis nihil respondit, sic nec & modò : non fit enim eis verbum Dei , sicut aliquando fuerat ad prophetas sed neque dignum erat vt Pilato interroganti responderet ; qui non habebat permanens & firmum de Christo iudicium , sed ad contraria trahebatur.vnde sequitur,*Tunc dicit ei Pilatus,Non audis quanta aduer.te dicunt testimonia?* Hieron.Gentilis quidem est qui contemnit Iesum,sed causam refert in populum Iudæorum.Chry.in hom.Ideo autem hoc dicebat , quia volebat eum liberare, dum se excusando responderet. Sequitur , *Et non respon.ei ad vl.verbum,ita vt mi.præ.vehementer.* Quia enim multas habentes demonstrationes ex ipsis rebus virtutis, & mansuetudinis eius, & humilitatis,tamen in ipsum indignabantur, & peruerso iudicio agebantur contra ipsum, propter hoc nihil respondet : & si aliquando respondet , breuia quidem dicit, ne continua taciturnitate pertinaciæ opinio de ipso accipiatur. Hieron. Vel ideo Iesus nihil respondere voluit , ne crimen diluens dimitteretur à præside , & crucis vtilitas differretur.Orige.Miratus est autem præses constantiam eius : forsitan sciens quòd idoneus esset pronuntiare crimen,& tamen videbat eum in tranquilla, & quieta sapientia , & grauitate non turbabili stare,sed & vehementer miratur.Dignum enim ei videbatur magno miraculo vt exhibitus Christus ad criminale iudicium,imperturbabilis staret ante mortem , quæ apud omneis homines terribilis æstimatur. *Per diem autem solemnem consueuerat præses populo dimittere vnum vinctum quem voluissent,&c.* Chrys.in hom. Quia Christus ad accusationem Iudæorum nihil responderat per quod posset eum Pilatus ab accusationibus Iudæorum excusatum habere , aliud machinatur per quod eum liberare possit. vnde dicitur : *Per diem autem solemnem consueuerat præses populo dimittere vnū vinctum,quem voluissent.* Orig.Sic enim quasdam gratias præstant gentes eis quos subiiciunt sibi donec cōfirmetur super eos iugum ipsorum : tamen consuetudo hæc aliquādo fuit apud Iudæos.Saul enim non interfecit Ionatham:omni populo petente eum ad vitam. Chrysost. in hom. Per hanc autem consuetudinem Christum eripere tentauit,vt neque vmbram excusationis Iudei sibi derelinquant,manifestus homicida in comparatione Christi adducitur:de quo sequitur, *Habebat autem tunc vnum vinctum insignem qui dicebatur Barrabas.* Non simpliciter dicit latronem, sed, *insignem,* hoc est in malitia diffamatum. Hieron. Iste Barrabas in euangelio quod inscribitur iuxta Hebræos , filius magistri eorum interpretatur , qui propter seditionem & homicidium fuerat condemnatus.Offert autem optionem eis Pilatus dimittendi quem vellent , latronem an Iesum, non dubitans Iesum potius eligendum. vnde sequitur : *Congregatis ergo illis dixit Pilatus : Quem vultis dimittam vobis? Barrabā,an Iesum qui dicitur Christus?* Chrysost.in hom. quasi dicat : Si non vultis sicut innocentem dimittere : saltem condemnatum festinitati dimittatis.Si enim oportebat in peccatis ma

tis manifestis existentem dimittere:multò magis in dubiis. Vide autem ordinem conuersum. Petitio pro condemnatis solet esse plebis , concessio autem principis : nunc autem contrarium gestum est. Princeps enim petit à plebe, & plebs ferocior redditur. Glos. Quare autem Pilatus ad liberationem Christi laborauit, manifestat euangelista cùm subdit:*Sciebat enim quòd per inuidiam tradidissent eum.* Remig.Quæ autem inuidia fuerit Ioannes manifestat,qui narrat eos dixisse, Ecce mundus totus post eum vadit,& si dimittimus eum sic,omnes credēt in eum. Notandum etiam loco eius quod Matthæus dicit , *An Iesum qui dicitur Christus.* Marcus dicit,Vultis dimittam vobis regem Iudæorum:soli namque reges Iudæorum vngebantur , & ab ipsa vnctione Christi vocabantur. Chrys. in hom. Deinde subditur aliud quod sufficiens erat omnes à passione reuocare. Sequitur enim,*Sedente autem illo pro tribunali,misit ad eum vxor eius di. Nihil tibi & iusto illi.* Cum demonstratione enim quæ erat à rebus, & somnus non paruum quid erat. Raban. Notandum verò quia tribunal iudicis,sedes est iudicis, solium regum,cathedræ magistrorum.In visionibus autem & somniis gentilis viri vxor hoc intellexit , quod Iudæi vigilantes nec credere , nec intelligere voluerunt. Hieron. Nota etiam quòd gentilibus sæpe à Deo somnia reuelātur.Et quòd in Pilato & vxore eius iustum dominum confitentibus gentilis populi testimonium sit. Chrys. in homil. Sed cuius gratia non ipse Pilatus somnium videbat? quia illa magis digna erat,vel quia si Pilatus vidisset,non æqualiter sibi creditum esset,vel fortè neque dixisset : propter hoc dispensatur à Deo , quòd mulier vidit , vt manifestum omnibus fieret. Et non simpliciter videt , sed & patitur multa. Sequitur enim , *Multa enim passa sum ho.per vi.propter eum* , vt scilicet à compassione,quæ erat ad vxorem,desidior fieret vir circa occisionem : sed & tempus non parum conferebat,etenim eadem nocte vidit. Aug.in ser.de pas. Sic ergo iudex terretur in coniuge, & vt crimini Iudæorum non præbeat in iudicio consensum, pertulit in vxoris afflictione iudicium, iudicatur ipse qui iudicat, & torquetur antequā torqueat. Rab. Vel aliter , Nunc demum diabolus intelligens per Christum se spolia sua amissurum, sicut primum per mulierem, mortem intulerat:ita per mulierem vult Christum de manibus Iudæorum liberare,ne per eius mortem,mortis amittat imperium. Chrys.in homil. Nihil autem præmissorum Christi aduersarios mouit, quia eos omnino inuidia excęcauerat:vnde ex propria malitia plebem corrumpunt,& hoc est quod sequitur : *principes autem sac.& seni.&c.* Orig. Et est videre nunc quomodo populus Iudæorum à senioribus suis, & Iudaicæ culturæ doctoribus suadetur, & excitatur aduersum Iesum vt perdant eum.Sequitur, *Respon. autem præses, ait il.Quem vul.&c.* Glos. Respondisse autem dicitur Pilatus hæc dicens , siue ad ea quæ vxor nuntiauerat,siue ad petitionem populi, qui iuxta consuetudinem aliquem in die festo sibi dimitti petebant.Origen. Turbæ autem quasi ferę,quæ spatiosam ambulant viam,voluerunt sibi Barrabam habere solutum:vnde subditur,*At illi dixerunt, Barrabam.* Ideo gens illa habet seditiones & homicidia & latrocinia secundum quosdam gentis suæ in rebus quæ foris habētur: secundum autē omnes,intus in anima. Vbi enim non est Iesus:illic lites & prœlia sunt : vbi autem est,ibi sunt omnia bona & pax.Omnes etiam qui Iudæis sunt similes vel in dogmate vel in vita, Barrabam sibi solui desiderant.Quicunque enim mala agit , solutus est in corpore eius Barrabas, Christus autem vinctus. Qui autem bona agit, Christum habet solutū,Barrabam vinctum. Voluit autem Pilatus pudorem tantæ iniquitatis eis incutere:vnde sequitur, *Dicit il. Pilatus. Quid igitur, &c.* Non solùm autem hoc, sed & mensuram colligere volens impietatis eorum.Illi autem nec hoc erubescūt quòd Pilatus Iesum Christum esse confitebatur:nec modum impietatis seruant:vnde sequitur,*Dicunt omnes, Crucifigatur.* In quo multiplicauerunt impietatis suæ mensuram, non solùm homicidam postulantes ad vitam, sed etiam iustum ad mortem:& ad mortem turpissimā crucis. Rab. Pendentes siquidem in ligno crucifixi, clauis ad lignum pedibus manibusque confixi, producta morte necabantur : & diu viuebant in cruce,non quia longior vita eligebatur, sed quia mors ipsa protendebatur : ne dolor citius finiretur: verum Iudæi de morte pessima cogitabant: sed à domino non intelligentibus eis electa erat. Ipsam enim crucem diabolo superato erat tanquam tropheum in frontibus fidelium positurus. Hiero.Cùm autem hoc responderent,non statim acquieuit:sed iuxta suggestionē vxoris quæ mandauerat , Nihil tibi & iusto illi : ipse quoque respondit : vnde sequitur, *Ait illis præses , Quid enim mali fecit?* Hoc dicendo Pilatus absoluit Iesum. Sequitur , *At illi magis clamabant dicentes,Crucifigatur.* Vt impleretur quod in Psal.dicitur , Circumdederunt me canes multi,congregatio malignantium obsedit me. Et illud Hieremiæ,Facta est mihi hæreditas mea, sicut leo in sylua:dederunt super me vocem suam. Aug. de consenang. Sæpius autem Pilatus cum Iudæis egit, volens vt dimitteretur Iesus : quod paucissimis verbis testatur Matthæus , cum subdit , *Videns Pilatus quia nihil profi.sed magis tumultus fieret:* quod non diceret,nisi multum ille conatus fuisset , quamuis tacuerit quoties hoc tentauit,vt erueret Iesum furori eorum. Sequitur, *Accepta aqua,lauit manus coram populo,dicens:Innocens,&c.* Remi.Mos enim erat apud antiquos, vt cùm vellet quis se ostendere immunem ab aliquo crimine,accepta aqua,lauaret manus suas coram populo. Hiero. Pilatus ergo accepit aquam iuxta illud propheticum , Lauabo inter innocentes manus meas , quodammodo in hoc contestans,& dicens : Ego quidem innocentem volui liberare,sed quoniam seditio otitur, & rebellionis mihi contra Cæsarem crimen imputatur,innocens sum à sanguine iusti huius. Iudex ergo qui cogitur contra dominum ferre sententiam,non damnat oblatum,sed arguit offerentes: iustum esse pronuntians eum qui crucifigendus est. Sequitur,*Vos videritis :* quasi dicat,Ego ministeer legum sum:vox vestra sanguinem fundit. Sequitur, *Et respon.vni.po.dixit , Sang. &c.* Perseuerat vsque in præsentem diem hæc imprecatio super Iudæos, & sanguis domini non auertur ab eis. Chrys.in homil. Intuere autem & hîc Iudæorum multam insaniam : eorum enim impetus & pernitiosa concupiscentia , non permittit eos quæ oportet inspicere : & sibi maledicunt di. *Sanguis eius super nos:* qui? ad filios maledictionem attrahunt

hunt di. *Et super filios nostros?* Sed tamen misericors Deus eorum sententiam non firmauit: sed ex eis & eorum filiis suscepit, qui pœnitentiam egerunt: etenim & Paulus ex ipsis fuit, & multa millia eorum qui in Hierosolymis crediderunt. Leo pa. in ser. de pas. Excessit ergo Pilati culpam facinus Iudæorum: sed nec ipse euasit reatum qui reliquit proprium iudicium, & in crimen transiuit alienum. Sequitur enim, *Tunc dimi. il. Bar. Iesum autem flagellatum, &c.* Hiero. Sciendum est autem Pilatum Romanis legibus ministrasse, quibus sancitum est, vt qui crucifigitur, prius flagellis verberetur. Traditur igitur Iesus militibus verberandus, & illud sanctissimum corpus, pectus Dei capax flagellis secuerunt. Aug. in ser. de pas. Ecce dominus aptatur ad verbera: ecce iam cæditur, rupit sanctam cutem violentia flagellorum, repetitis ictibus crudelia verbera scapularum terga conscindunt. Proh dolor! iacet extensus ante hominem Deus, & supplicium patitur rei, in quo nullum peccati vestigium potuit inueniri. Hiero. Hoc autem factum est, vt (quia scriptum erat, Multa flagella peccatorum) illo flagello nos à verberibus liberemur. In lauacro etiam manuum Pilati gentilium omnia opera purgantur, & ab impietate Iudæorum nos alieni efficimur. Hilar. Hortantibus autem sacerdotibus populus Barrabam elegit, qui interpretatur patris filius, in quo arcanum futuræ infidelitatis ostenditur, Christo antichristum peccati filium præferendo. Raban. Barrabas etiam qui seditiones faciebat in turbis, dimissus est populo Iudæorum, id est, diabolus qui vsque hodie regnat in eis, & idcirco pacem habere non possunt. *Tunc milites præsidis suscipientes Iesum in prætorio, &c.* Aug. de con. euang. Post accusationes Christi consequens est vt ipsam domini passionem videamus, quam Matthæus sic incipit, *Tunc milites præsidis suscipientes Iesum in prætorio, congregauerunt ad eum vniuersam cohortem.* Hieron. Quia enim rex Iudæorum fuerat appellatus, & hoc ei scribæ & sacerdotes crimen obiecerant, quòd sibi in populo Israel vsurparet imperium: illudentes hoc faciunt vt nudatum pristinis vestibus induãt chlamidem coccineam pro rufo limbo, quo reges veteres vtebantur: & pro diademate, imponant ei coronam spineam: pro sceptro regali, dent calamum, & adorent quasi regem: & hoc est quod subditur, *Et exuentes eum, chlamidem coccineam, &c.* Aug. de con. euang. Per hoc autem intelligitur Marcum dixisse indutum purpura. Pro regia enim purpura chlamis illa coccinea ab illudentibus adhibita erat: & est rubra quædam purpura cocco simillima. Potest etiam fieri, vt purpuram etiam Marcus commemorauerit quam chlamis habebat, quamuis esset coccinea. Chrys. in homil. Quæ igitur erit nobis cura de reliquo, si contumelias ab aliquo patiamur, postquam Christus hoc passus est? Etenim quod fiebat in Christum, vltimus terminus contumeliæ erat: nec vna particula tantum, sed vniuersum corpus patiebatur iniurias: caput per coronam & arundinem & colaphos, facies, quia inspuebatur, genæ quia alapis cædebantur, corpus totum per flagella. Et quia denudatum est per circundationem chlamidis, & per fictam adorationem: manus per arundinem, quã dederunt ei pro sceptro, ac si timerent ne aliquid prætermitterent grauissimæ præsumptionis, Aug. de con. euang. Apparet autem Matthæum recapitulando ista commemorasse, non quo tunc factum sit: cum enim Pilatus crucifigendum tradidisset. Ioannes enim antequam diceret, quòd eum Pilatus crucifigendum tradiderit, ista commemorauit. Hiero. Nos autem omnia hæc intelligamus mystice. Quomodo enim Cayphas dixit, Oportet vnum hominẽ mori pro omnibus, nesciens quid diceret: sic & isti quodcunque fecerunt, licet alia mente fecerint, tamen nobis, qui credimus, sacramenta tribuebant. In chlamide coccinea, opera gentium cruenta sustentat: In corona spinea, maledictum soluit antiquum: In calamo venenata occidit animalia, siue calamum tenebat in manu, vt sacrilegium scriberet Iudæorum. Hilar. Vel aliter, Susceptis omnibus corporis nostri infirmitatibus à domino, omnium deinde martyrum, quibus regnum secum erat debitum, sanguine cocci colore perfunditur. Spinis quoque, id est, compungentium quondam peccatis gentium coronatur: est enim aculeus in spinis, ex quibus Christo victoriæ corona contexitur. In calamo verò earundem gentium infirmitas atque inanitas manu comprehensa firmatur, quin etiam capiti eius illiditur, vt infirmitas gentium manu Christi comprehensa, etiam in Deum patrem, qui caput eius est, cõquiescat. Orig. Vel calamus mysteriũ fuit, quod priusquam crederemus, confidebamus in virga arundinea Ægypti, vel cuiuscunque regni contrarij Deo quem accepit vt triumphet eum in ligno crucis. Percutiunt autem cum hoc calamo caput Christi Iesu, quoniam semper regnum illud verberat Deum patrẽ caput saluatoris. Rem. Vel aliter, Per chlamidem coccineam, caro domini designatur, quæ rubra dicitur propter sanguinis effusionem: per spineam coronam, susceptio peccatorum nostrorum, quia in similitudinem carnis peccati apparuit. Rab. Calamo igitur Christi caput percutiunt, qui diuinitati eius contradicẽtes errorem suum authoritate sanctæ scripturæ, quæ calamo scribitur, confirmare conantur. Spuunt in faciem eius: qui præsentiam gratię illius verbis execrandis respuunt, & Iesum in carne venisse denegant. Falsò autem illum adorant, qui in eum credunt, sed peruersis actibus despiciunt. Aug. de con. euan. Quòd autem dominum in passione exuerunt vestem propriam, & induerunt fucatam, signati sunt hæretici, qui eum dicunt verum corpus non habuisse, sed fictum. *Et postquam illuserunt ei, exuerunt eum chlamyde, &c.* Gl. Postquam euangelista commemorauit ea quę ad illusionem Christi pertinent: nunc narrare incipit processum crucifixionis ipsius. vnde dicitur, *Et postquam il. ei exue. eum chla. &c.* Aug. de con. euã. Hoc autem in fine factum esse intelligitur: cum iam duceretur ad crucifigendum. Postquam, scilicet Pilatus tradidit eum Iudæis. Hiero. Notandum autem quando flagellatur Iesus & conspuitur, non habet propria vestimẽta, sed ea quæ propter peccata nostra sumpserat: cum autem crucifigitur & illusionis pompam præterierit, tũc pristinas vestes recipit & proprium assumit ornatum: statímque elementa turbantur, & creatori dat testimonium creatura. Orige. Et de chlamyde quidem scriptum est: quoniam denuo expoliauerunt eum. De corona autem spinea nihil tale euangelistæ scripserũt, vt iam non sint spinæ nostræ antiquæ: postquam semel eas à nobis abstulit le

lit Iesus super venerabile caput suum, Chr. in ser. de pas. Non autem voluit dominus pati sub tecto, non in templo Iudaico: ne putares pro illa tantùm plebe oblatum, & ideo foras ciuitatem, foras muros, vt scias sacrificium esse commune, quòd totius terræ est oblatio, quod communis est purificatio: & hoc signatur cũ dicitur, *Exemtes autem inuenerunt hominem Cyr. nomine Simonẽ, &c.* Hier. Ne quis autem putet huic loco euangelistæ Ioannis historiam esse contrariam: ille enim dicit, exeuntem dominum de prætorio portasse crucem suam. Matthæus autem refert quòd inuenerunt hominem Cyrenęum, cui imposuerunt crucem Iesu. Sed hîc intelligendum est quòd egrediens de prætorio Iesus, ipse portauerit crucem suam, postea obuiam habuerunt Simonem, cui portandam crucem imposuerit. Orig. Aut egressi quidem angariauerunt Simonem, appropinquãtes autem ad locum, in quo eum fuerant suspensuri, imposuerunt crucem & ipsi, vt ipse eam portaret. Non fortuitò autem angariatus est Simon, sed secundum dispositionem Dei ductus est ad hoc, vt euangelica scriptura dignus inueniretur & ministerio crucis Christi. Non solùm autem saluatorem conueniebat accipere crucem suam, sed & nos conueniebat eam portare, salutarem nobis angariam adimplentes, nec tamen sic profecisset nobis eam accipere, sicut cum ipse eam accepit. Hieron. Mystice enim crucẽ suscipiciunt nationes: & peregrinus obediens portat ignominiam saluatoris. Hil. Indignus enim Iudæus erat Christi crucem ferre, quia fidei gentium erat in reliquum & crucem accipere & compati. Rem. Iste enim Simon non erat Hierosolymita, sed peregrinus, & aduena, scilicet Cyrenæus. Cyrene enim ciuitas est Lybiæ. Interpretatur autem Simon, obediens, Cyrenæus hæres, vnde pulchrè per eum designatur populus gẽtium qui peregrinus erat testamentorum Dei, sed credendo factus est ciuis sanctorum, & domesticus, & hæres Dei. Greg. in ho. Vel aliter, Per Simonem qui crucem dominicam in angariam portat, designãtur abstinentes & arrogantes, quia per abstinentiam quidem carnem afficiunt, sed fructum abstinentiæ interius non requirunt. vnde idem Simon crucem portat, sed non moritur: quia abstinentes & arrogantes per abstinentiam quidem corpus afficiunt, sed per desiderium quidem gloriæ in mundo viuunt. Sequitur, *Et vene. in lo. qui dicitur Gol. quòd est Caluariæ locus.* Rab. Golgotha enim Syrum nomen est: & interpretatur Caluaria. Hiero. Audiui quendam exposuisse Caluariæ locum, in quo sepultus est Adam: & ideo sic appellatum, quia ibi antiqui hominis sit conditum caput. Fauorabilis interpretatio, & mulcens aurem populi, nec tamen vera. Extra vrbem enim, & foris portam, loca sunt in quibus truncantur capita damnatorum: & Caluariæ, id est decollatorum, sumpsere nomen. Propterea autem ibi crucifixus est Iesus: vt vbi prius erat area damnatorum, ibi erigerentur vexilla martyrij. Adam verò sepultum iuxta Ebron & Arbeæ, in Iesu filij Naue volumine legimus. Hila. Locus autem crucis talis est vt posturus in medio terræ ad capessendam Dei cognitionem vniuersis gentibus esset æqualis. Sequitur, Et dede. ei bibe. vinum cũ fel. mixtum. Aug. de con. euang. Hoc Marcus ita narrat, Et dabant ei bibere myrrhatum vinũ. Fel quippe pro amaritudine Matthæus posuit, myrrhatum enim vinum amarissimum est. quamquam fieri possit vt & fel & myrrha vinum amarissimum redderent. Hier. Amara vitis amarum vinum facit, quo potat dominum Iesum, vt impleatur quod scriptum est, Dederunt in cibum meum fel. Et. Deus loquitur ad Hierusalem, Ego te plantaui vineam veram, quomodo facta es in amaritudinem vitis alienæ? *Et cum gustasset, noluit bibere.* Aug. ut de con. euang. Quòd autem Marcus ait, Et non accepit intelligitur non accepit vt biberet gustauit autem, sicut Matthæus testis est, & quòd idem Matthæus ait, Noluit bibere, hoc Marcus dixit. Non addepit, tacuit etiam quòd gustauit. Quòd autem cum gustasset noluit bibere, hoc indicat quòd gustauerit quidem pro nobis mortis amaritudinem, sed tertia die resurrexit. Hilar. Vel ideo oblatum vinum fel admixtum bibere recusauit, non enim æternæ gloriæ incorruptioni peccatorum amaritudo miscetur, *Postquam autem crucifixerunt eum, diuiserunt vestimenta eius, &c.* Glo. Præmisso quomodo Christus ad locum passionis est ductus: hîc euangelista ipsam passionem prosequitur, genus mortis exponens, cum dicit, *Postquam autem crucifixerunt eum.* Aug. in lib. 83. quæst. Sapientia quidem Dei hominem ad exemplum, quo rectè viueremus suscepit: pertinet autem ad vitam rectam ea quæ non sunt metuenda, non metuere. Sunt autem homines qui quamuis mortem ipsam non timeant, genus tamen mortis horrescunt: vt ergo nullum mortis genus rectè viuenti homini metuendum esset, illius hominis cruce ostendendum fuit. Nihil enim erat inter omnia genera mortis illo genere execrabilius & formidabilius. Aug. in ser. de pas. Quantum autem valeat virtus crucis, aduertat sanctitas vestra. Contempsit Adã præceptum, accipiens ex arbore pomum, sed quicquid Adam perdidit, Christus in cruce inuenit: de diluuio aquarum humanum genus arca lignea liberauit: de Ægypto Dei populo receedente, Moyses mare virga diuisit, Pharaonẽ prostrauit, & populũ Dei redemit. Item Moyses lignum in aquam misit: & amaram aquam in dulcedinem commutauit. Ex lignea virga de spirituali petra salutaris vnda profertur, & vt Amalech vinceretur, circa virgam Moyses extensis manibus extenditur: & lex Dei arcæ testamenti creditur lignea, vt his omnibus ad lignum crucis, quasi per gradus quosdam veniatur. Chrys. in ser. de pas. Ideo & in excelso ligno non sub tecto passus est, vt etiam ipsius aëris natura mundetur: sed & terra simile beneficium sentiebat, decurrentis de latere sanguinis stillatione mundata. Glo. Lignum etiam crucis significare videtur ecclesiam in quatuor mundi partibus diffusam. Rab. Vel secundum moralem sensum, Crux per suam latitudinem significat hilaritatem operantis, quia tristitia angustias facit. Latitudo enim crucis, est in transuerso ligno vbi figuntur manus. Per manus autem opera intelligimus. Per altitudinem autem crucis cui caput adiungitur, significatur expectatio retributionis de sublimi iustitia Dei. Longitudo autem qua totum corpus extenditur, tolerantiam designat. vnde longanimes dicũtur qui tolerant: profundum autem quod terræ infixum est, secretum sacramenti præfigurat. Hil. Sic ergo in ligno vitę cunctorum salus & vita suspẽditur. vnde dicitur, *Postquã autẽ crucifi. eum, &c.*

Aug. de con. euang. Hoc breuiter à Matthæo dictum est. Ioannes autē distinctius explicat quemadmodum gestum sit. Milites (inquit) cum crucifixissent eum, acceperunt vestimenta eius: & fecerunt quatuor partes, vnicuique militi partem: & tunicam. Erat autem tunica inconsutilis. Chr. in ho. Notandum ergo quòd non parua hæc abiectio Christi erat: quasi enim circa dehonoratum & omnium vilissimum in Christo hoc agebant: in latronibus autem nihil tale operati sunt. Dividere enim vestimenta in condemnatis valde vilibus & abiectis fit, & nihil aliud habentibus. Hiero. Hoc autem quod circa Christum gestum est, in psal. fuerat prophetatum, & ideo sequitur, Vt adimpleretur quod dictum est per prophetam dicentem, Diviserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem. Sequitur, *Et sedens. ser. eum, scilicet.* milites. Diligentia militum & sacerdotum nobis profuit, vt maior & apertior resurgentis virtus appareat. Sequitur, *Et im. su. ca. eius cau. ip. scriptam, Hic est Iesus rex Iudæorum.* Non possum autem dignè admirari pro rei magnitudine quòd emptis falsis testibus, & ad seditionem, clamorémque infœlici populo concitato, nullam aliam inuenerunt causam interfectionis eius, nisi quòd rex Iudæorum esset: & illi forsitan illudētes, ridentésq; hoc fecerunt. Rem. Diuinitus autem procuratum fuit, vt talis titulus super caput eius poneretur, vt per hoc Iudæi agnoscerent, quoniam nec etiam occidendo facere potuerunt vt eum regem non haberent. Per mortis enim patibulum non amisit imperium, sed potius corroborauit. Origē. Et princeps quidem sacerdotum, secundum literam legis, portabat in capite suo sanctificationem domini scriptam. Verus autem princeps sacerdotum: & rex Iesus in cruce quidē habet scriptum, Hic est rex Iudæorum. Ascendens autem ad patrem pro literis, & pro nomine quo nominatur habet ipsum patrem. Rab. Quia enim rex simul & sacerdos est, eum suæ carnis hostiam in altari crucis offerret regis quoque dignitatem titulus prætendit, qui non infra, sed supra crucem ponitur: quia licet in cruce pro nobis hominis infirmitate dolebat, super crucem tamen regis maiestas fulgebat, quam per crucem non perdidit, sed potius confirmauit. Sequitur, *Tunc crucifixi sunt cum eo duo lat. vnus à dex. & vnus à sinistris.* Hier. Sicut enim pro nobis maledictū crucis factus est Christus, sic pro omnium salute inter noxios, quasi noxius crucifigitur. Leo pa. in ser. de pas. do. Duo autem latrones, vnus ad dexteram, & alter ad sinistram crucifiguntur, vt in ipsa patibuli specie, monstraretur illa, quæ in iudicio ipsius omnium hominum est facienda discretio: Passio igitur Christi salutis nostræ continet sacramentum, & de instrumento quod iniquitas Iudæorum parauit ad pœnam, potentia redemptoris gradum fecit ad gloriam. Hil. Vel aliter, Duo latrones leuæ ac dextræ affiguntur, omnem humani generis vniuersitatem vocari ad sacramentum passionis domini ostendentes, sed quia per diuersitatem fidelium, ac infidelium, fit omnis secundum dextrā sinistrámq; diuisio, vnus ex duobus ad dextram eius situs, fidei iustificatione saluatur. Rem. Vel per istos duos latrones designantur omnes, qui arctioris vitę continentiā apprehendunt. quicunque enim sola intentione placendi Deo hoc faciunt, designātur per illum qui à dextris Dei crucifixus est. qui verò appetitu humanæ laudis, vel aliqua minus digna intentione, designātur per illum, qui à sinistris crucifixus est. *Prætereuntes autē blasphemabant eum mouentes capita, &c.* Chry. in hom. Cùm Christū denudassent & crucifixissent, vltra procedunt, & in cruce videntes affixum exprobrant ei. vnde dicitur, *Prætereuntes autem blasphemabant eum, &c.* Hier. Blasphemabant quidem, quia prætergrediebantur viam, & in vero itinere scripturarum ambulare nolebant. Mouebant autem capita sua, quia iam ante mouerant pedes, & non stabant supra petram. Idipsum autem insultans dicit fatuus populus quod falsi testes confinxerant. vnde sequitur, *Et dicentes, Vah qui destruis templum Dei, &c.* Rem. Vah interiectio est insultantis siue irridentis. Hilar. Quid ergo veniæ erit cum post triduum reædificatum templum Dei, in corporis resurrectione cernetur? Chry. in ho. Vt quasi prioribus signis incipientes detrahere, subiungunt, *Salua temetipsum: si filius Dei es, descende de cruce.* Chrys. in ser. de pas. Sed econtrario quia filius Dei est, ideo non descendit de cruce. Nam ideo venit, vt crucifigeretur pro nobis. Sequitur, *Similiter & principes sacerdotum, &c.* Hier. Etiam nolentes Scribæ & Pharisæi cōfitentur quòd alios saluos fecerit. Itaque vestra vos condemnat sententia: qui enim alios saluos fecit, vtique si vellet seipsum saluare poterat. Sequitur, *Si rex Israel est, descendat nunc de cruce, & credimus ei.* Chrys. in ser. de pas. do. Considera autem nunc vocem filiorum diaboli, quomodo imitantur vocem paternam. Diabolus enim dicebat, Mitte te deorsum si filius Dei es, & Iudæi dicunt, *Si filius Dei es, descende de cruce.* Leo pa. De quo erroris fonte Iudæi talium blasphemiarum venena potastis? Quis vobis magister tradidit? quæ doctrina persuasit, quod illum regem Israel, illum Dei filium credere deberetis, qui se, aut crucifigi non sineret, aut à confixione clauorum liberum corpus excuteret? Non hoc vobis legis mysteria, aut prophetarum ora cecinerunt. Sed illud verè legistis, Faciem meam non auerti à confusione sputorum. Et iterum, Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea. Nunquid legistis, Dominus descendit de cruce? sed legistis, Dominus regnauit à ligno. Raba. Si autem tunc de cruce surgeret insultantibus cedens, virtutem nobis patientiæ non demonstraret: sed expectauit paululum, irrisionem sustinuit, qui de cruce surgere noluit, de sepulchro resurrexit. Hieron. Fraudulenta autem est promissio cum addunt, Et credimus ei. Quid enim plus est, de cruce adhuc viuentem descendere, an de sepulchro mortuum resurgere? Resurrexit, & non credidistis. ergo etiam si de cruce descenderet non crederetis. Sed mihi videtur hoc dæmones immittere: statim enim vt crucifixus est dominus, senserunt virtutem crucis, & intellexerunt fractas vires suas esse, & hoc agunt vt de cruce descendat. Sed dominus sciens aduersariorum insidias permanet in in patibulo, vt diabolum destruat. Sequitur, *Confidit in Deo, liberet eum si vult.* Chrys. in hom. O inquinati valde! Nunquid prophetæ & iusti non erant, quia eos non eripuit à periculis Deus? Si autem illorum gloriæ non obfuit, quòd eis pericula induxistis, multò magis in isto non oportebat vos scandalizati per ea, quæ patitur, quia semper

semper per ea quæ dixit, hanc vestram remouit suspicionem. Sequitur, *Dixit enim quia filius Dei sum.* Per quod ostendere volebant eum pati ob seductoris & erronei causam, & sicut superbum & vanè gloriantem in his quæ dicebat. Sic ergo non solùm Iudæi milites de subtus eum deridebant, sed & desuper latrones cum eo crucifixi. vnde sequitur, *Idipsum autem & latrones qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei.* Aug. de conc. euang. Potest autem putari Lucas, repugnare ei quod hic dicitur, qui dicit quòd vnus de latronibus blasphemabat eum, quem alter increpabat: nisi intelligamus Matthæum breuiter restringentem hunc locum, pluralem numerum pro singulari posuisse, sicut in epist. ad Hebr. legimus pluraliter dictum, clauserunt ora Leonum: cum solus Daniel significari intelligatur. Quid autem vsitatius quàm vt aliquis dicat, En rustici mihi insultant, etiam si vnus insultet? Esset autem contrarium si Matthæus dixisset ambos latrones conuitiatos dono. Cùm verò dictum est latrones, nec additum est ambo, potuit vsitato locutionis modo per pluralem numerum significari. Hiero. Vel potest dici quòd primum vterque, scilicet blasphemauerit, deinde sole fugiente, terra cōmota saxisque diruptis: & ingruentibus tenebris vnus credierit in Iesum, & priorem negationem sequenti confessione emendauerit. Chrys. in hom. Vt enim non existimes ex quadam cōuenientia id gestum fuisse neque latronem fuisse, qui latro videbatur à cōtumelia, ostendit tibi quoniam etiam in cruce positus latro erat & inimicus, & repētè transmutatus est. Hilar. Quòd autem latrones ambo conditionem ei passionis exprobrant, vniuersis etiam fidelibus scandalum crucis futurum esse significat. Hiero. Vel in duobus latronibus vterque populus gentium & Iudeorum primò dominum blasphemauit, postea signorum multitudine alter exterritus egit pœnitentiam, & vsque hodie Iudæos increpat blasphemantes. Origen. Sed & latro qui saluatus est, potest esse mysterium eorum, qui post multas iniquitates crediderunt in Christum. *A sexta autem hora tenebræ factæ sunt super vniuersam terram, vsque ad horam nonam, &c.* Chrysost. in serm. de pas. Non poterat ferre creatura iniuriam creatoris. vnde sol retraxit radios suos, ne videret impiorum facinora. Et ideo dicitur, *A se. au. hor. tene. fa. sunt super, &c.* Orig. Ab hoc textu quidam calumniantur euangelicam veritatem. Defectio enim solis à seculo semper fuit in suo tempore facta. Sed defectio solis, quæ secundum consuetudinem temporum ita currētium fieri solet, non in alio tempore fit nisi in conuentu solis, & lunæ: quando luna subtus currens, solis impedit radios occurrentis ei. In tēpore autem quo passus est Christus, manifestum est quoniam conuentus non erat lunæ ad solem, quoniam tempus erat paschale, quod consuetudinis est agere, quando luna plena est. Quidam autem credentium volētes defensionem aliquam inducere, contra hoc dixerunt: quoniam illa defectio solis conuenienter secundum cætera prodigia noua, contra cōsuetudinem facta est. Dion. in epist. ad Poly. Inopinabiliter enim soli lunam incidentem videbamus: non enim erat conuentus temporis, & rursus ipsam à nona hora vsque ad vesperam ad diametrum solis supernaturaliter restitutam. Eclypsim etiam ipsam ex oriente vidimus inchoatam, & vsque ad solarem terminum venientem, postea regredientem, & rursus nō ex eodem & defectum & repugnationem, sed econtrario secundum diametrum factam. Chry. in ho. Tribus etiam horis tenebræ permanserunt cum eclypsis in momento transeat; non enim habet moram vt sciunt illi qui considerauerunt. Orig. Sed aduersus hoc filij huius seculi dicunt, Quomodo hoc factum tam mirabile, nemo Græcorum, aut Barbarorum scripsit eorum qui notauerunt, si quid tale nouum factum est aliquando: Et Phlegon quidā in Chronicis suis scripsit, in principatu Tyberij Cæsaris factum, sed non cognouit in luna plena. Arbitror ergo, sicut cætera signa quæ facta sunt in passione ipsius, scilicet velum scissum, & terra tremuit, &c. Hierusalem tantummodo facta sunt. Aut si latius voluerit quis extēdere ad terram Iudæam, sicut in 3. lib. Reg. dixit Abdias ad Eliam, Viuit Deus tuus, si est gens aut regnum, vbi nō misit dominus meus quærere te: ostendens quoniam satis eum in gentibus quæsierat circa Iudæam. Est autem consequens intelligere quasdam tenebrosissimas nubes, & multas & magnas cōcurrisse super Hierusalem, & terram Iudæę. Et ideo factę sunt tenebrę profundę à sexta hora vsque ad nonam. Duæ enim creaturæ in sexta die factę fuisse intelliguntur, ante sextā quidem, animalia: in sexta autem homo: & ideo conueniebat pro salute hominis morientem in hora sexta suspendi, & à sexta hora propter hoc tenebras fuisse factas super omnem terram vsque ad nonam. Et sicut Moyse manus extendente in cælum, factę sunt tenebrę super Ægyptios, seruos Dei tenentes in seruitute, similiter & Christo in sexta hora manus extendente in cruce ad cælum super populum qui clamauerat, Crucifige eum, factæ sunt tenebrę, & ab omni lumine sunt priuati, in signum futurarum tenebrarum, quæ comprehensuræ erāt gentem Iudæam. Item sub Moyse factæ sunt tenebræ super omnem terram Ægypti tribus diebus, omnibus autem filiis Israel erat lumen. Sub Christo autem factæ sunt tenebræ super omnem Iudæā tribus horis, quoniam propter peccata sua priuati sunt à lumine Dei patris & à splendore Christi, & ab illūminatione spiritus sancti. Lumen autem fuit super omnem reliquam terram, quod vbique illuminat omnem ecclesiam Dei in Christo. Et si vsque ad horam nonam tenebræ factæ fuerunt super Iudæam, manifestum est quoniam iterum eis lumen refulsit, quia cum plenitudo gentium intrauerit, tunc omnis Israel saluus fiet. Chrys. in hom. Vel aliter, Hoc admirandum erat, quòd in omnem terram tenebræ factæ sunt, quod nunquam prius contigerat. In Ægypto enim solū tenebræ factæ sunt, quando pascha perficiēdum erat: quæ enim tunc agebantur, horum typus erant. Et intuere quòd siunt tenebræ in media die, quando vbique terrarum dies erat, vt omnes qui habitabant terram, hoc miraculum cognoscerent. Hoc autem est signum quod pœnitentibus promittebat dare, dicens: Generatio praua & adultera signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ prophetæ, crucem signans & resurrectionem. Et enim multò mirabilius est in eo qui crucifixus erat hoc fieri, quam ambulante eo super terram. Hoc autem sufficiens erat eos conuertere, non solū magnitudine miraculi, sed quia hoc gestum

est postquam omnia locuti fuerant quæ voluerant, & satietatem acceperant contumeliarum. Qualiter autem nō admirati sunt vniuersi, neque æstimauerunt eum esse Deum? quia, scilicet hominum genus tunc multa malitia, & desidia detinebatur, & hoc miraculum factum, confestim transiit & non mouerant, quæ esset causa eius quod gerebatur. Et propter hoc ipse postea loquitur vt ostendat se viuere, & quòd ipse hoc miraculum fecit. vnde sequitur, *Et circa horam nonam clamauit Iesus voce magna dicens, Ely, Ely, lamazabathani, hoc est: Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me?* Hier. Principio vicesimi primi Psal. versus est. Illud verò quod est in medio versiculi, Respice in me, superfluū est. Legitur enim in Hebræo, Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti? Ergo impij sunt qui Psal. ex persona Dauid, siue Hester, & Mardochæi dictum putant, cum etiam euangelistę testimonio ex ea sumpta super saluatore intelligantur, vt est illud, Diuiserunt sibi vestimenta mea, & foderunt manus meas. Chrys. in hom. Ideo autem emisit propheticam vocem, vt vsque ad vltimam horam testimoniū perhibeat. vet. test. & vt videant quoniam honorat patrem & non est Deo cōtrarius: & ideo Hebraicam vocē emisit, vt eis fieret cognita & manifesta. Orige. Requirendum est autem, quid est quòd à Deo derelictus est Christus. Et quidam quia non possunt exponere, derelinqui Christum à Deo dicunt, quòd per humilitatem dictum est. Sed manifestè intelligere poteris quid sit quod dicit, faciens comparationem gloriæ illius quam habuit apud patrem ad confusionem quam contemnens sustinuit crucem. Hilar. Per hanc autem verba ingenia contendunt hęretica, quòd aut defecisse omnino Deum verbum in animam corporis volunt, dum corpus officio animæ viuificat, aut omnino nec fuerit Christus homo natus, quia in eo Dei verbum modo spiritus habitauerit prophetalis, quasi Iesus Christus animæ solū & corporis homo communis: hoc habet sui exordium, quo esse cœpit homo, qui nunc à Dei verbo cōtracta rursum protectione destitutus clamet, Deus meus, quare me dereliquisti? Vel certè in anima verbi natura mutata, paterno Christus in omnibus vsus auxilio, nunc inops eius, mortique permissus solitudinem suam conqueratur, relinquentémque se arguat. Sed inter has impias infirmásque sententias ecclesiæ fides imbuta apostolicis doctrinis, nō patitur Iesum Christum ne filius Dei, non & filius hominis intelligatur. Nam querela derelicti morietis infirmitas est, promissio autem paradisi viuentis Dei regnum est. Habes in conquerente ad mortem relictum se esse, quia homo est: habes eum qui moritur profitentem se in paradiso regnare, quia Deus est. Non ergo mireris verborum humilitatem & querimonias derelicti: cum formam serui sciens, scādalum crucis videas. Glos. Dicitur autem Deus eum descruisse in morte, quia potestati prosequentium eum exposuit: subtraxit enim protectionem, sed nō soluit vnionem. Orige. Postquam autem vidit super omnem terram Iudæam tenebras, hoc, dixit, ostēdere volens. Dereliquisti me pater, id est, talibus exinanitum calamitatibus tradidisti vt populus qui fuerat apud te honoratus, recipiat quæ in me ausus est, vt priuetur à lumine tuæ prospectionis, sed & pro salute gentium dereliquisti me. Quid autem tam bonum fecerunt qui ex gentibus crediderunt, vt pretioso sanguine super terram effuso pro eis eruerem eos à maligno? Aut quid tale dignum facturi sunt homines pro quibus patior ista? Forsitan autem videns peccata hominum pro quibus patiebatur, dixit, *Quare me dereliquisti?* vt fierem quasi qui colligit stipulam in messe, & racemos in vindemia. Non autem æstimes humano more saluatorem ista dixisse propter calamitatem quæ comprehendat eum in cruce. Si enim ita acceperis, non audies magnam vocem eius qui ostendit aliquid esse magnum absconditum. Rab. Vel saluator hoc dixit, nostros circunferens motus: qui in periculis positi à Deo deserti nos putamus. Humana enim natura propter peccatum à Deo fuerat derelicta, sed quia filius Dei factus est noster aduocatus, quorum suscepit culpam, deplorat miseriam: in quo ostendit quantum flere debeant qui peccant, quando sic fleuit qui nunquam peccauit. Sequitur, *Quidam autem illic stantes & audientes dicebant, Eliam vocat iste.* Hiero. Non omnes, sed quidam quos arbitror milites fuisse Romanos: non intelligētes Hebraici sermonis proprietatem, sed ex eo quòd dixit, Ely, Ely, putant Eliam ab eo inuocatum. Sinautem Iudæos qui hoc dixerint intelligere voluerimus, hoc more sibi solito feciſſe, vt dominum imbecillitatis infamēt, qui Eliæ auxilium deprecetur. Sequitur, *Et continuò currens vnus ex eis, acceptam spongiam, &c.* Auguſt. in ser. de pas. Sic ergo propinator fontium potatur aceto, mellis dator cibatur felle, flagellatur remissio, condemnatur venia, illuditur maiestas, ridetur virtus, profunditur largitor imbrium sputis. Hil. Est autem acetum, vinum quod per vitium, aut incuriæ aut vasis acescit. Vinum autem est honor immortalitatis aut virtus. Cum igitur in Adam coacuisset, ipse accepit & potauit ex gentibus. In calamo enim & spongia, vt potaret, offertur, id est, ex corporibus gentium in se ad communionem immortalitatis ea quæ in nobis erant vitiata transfudit. Rem. Vel aliter, Iudæi acetum erant degenerantes à vino patriarcharum & prophetarum, habebant fraudulēta corda, quasi spongiam cauernosis atque tortuosis latibulis. Per arundinem designatur sacra scriptura quæ in hoc facto implebatur. sicut enim lingua Hebræa vel Græca dicitur loquela, quę fit per linguam: sic & arundo dici posset litera vel scriptura quæ in hoc facto implebatur, quæ fit per arundinem. Orige. Et forsitan quicunque secundum doctrinam ecclesiasticam sapiunt, viuunt autem malè, dant ei vinum bibere felle permixtum. Qui autem alienas à veritate sententias applicant Christo, quasi eas dicenti, hi spongiam implentes aceto imponunt calamo scripturæ & offerunt ori eius. Sequitur, *Cæteri verò dicebant, Sine, videamus an veniat Elias liberans eum.* Raban. Quia enim milites prauè sonum vocis dominicæ intelligebant, ideo inaniter aduentum Eliæ expectabant. Deum ergo quem saluator Hebraico sermone inuocabat, inseparabiliter semper secum habebat. Augustinus in ser. de pas. Cum ergo nihil iam Christo restaret ex pœnis, mors moratur, quia suum esse ibi nihil sentit. Suspecta est vetustati nouitas. Hunc primum, hunc solum vidit hominem peccati nescium, noxa liberum, iuris sui legibus nihil debentem. Accedit tamen confœderata

fœderata Iudaico mors furori, & desperata vitæ inuadit authorem. vnde sequitur, *Iesus autem iterum clamans voce magna, emisit spiritum.* Quare autem displicet, si Christus de sinu patris ad nostram seruitutem venit, vt nos suæ redderet libertati? nostram mortem suscepit, vt nos eius morte liberemur, quando nos despectu mortis mortales in deos retulit, terrenos cælestibus æstimauit. Quantum enim diuina virtus operum contemplatione lucebat, tantū pati pro subiectis, pro seruis mori insigne est charitatis immēsæ. Ergo hæc prima causa est dominicæ passionis, sciri voluit quantū amaret hominē Deus, qui plus amari voluit quàm timeri. Secūda causa est, vt sententiam mortis, quam iustè dederat, iustius aboleret. Quia nāque primus homo adiudicāte Deo de reatu incurrerat mortē, & eā transmittit ad posteros: venit de cælo secundus homo peccati nescius, vt mors dānaretur, quę rapere iussa reus, innocentiæ ipsum inuadere præsumpsit autorem. Nec mirandum est si pro nobis posuit quod suscepit à nobis, scilicet animam qui propter nos fecit tanta, & talia largitus est nobis. Aug. contra Fœlicianū. Absit enim à fidelibus ista suspicio, vt sic Christus senserit mortem nostram, vt quantum in se est vita, perdat vitam. Nam si hoc ita esset, quomodo illo triduo potuisse dicimus aliquid viuere, si vitæ fons dicitur aruisse? Sensit igitur mortem deitas Christi participatione humana, siue humani affectus quem sponte susceperat, non naturæ suæ potentiam perdidit, per quam cuncta viuificat. In morte enim nostra sine dubio destitutum corpus vita animam nostram non perimit, dum discedens anima non vim suam perdit, sed quod viuificauerat hoc dimittit, & quantum in se est alterius mortem facit, ipsa non recipit. De saluatoris nunc anima dicemus, qui vt nō dicam propter inhabitantem diuinitatem, & propter iustitiam singularem, certè propter communem moriendi sortem corpus illo triduo sic potuit deserere, vt ipsa non posset penitus interire. Credo enim Dei filium mortuū esse non secundum pœnam iniustitiæ, quam ex toto non habuit, sed secundum legem naturæ, quam pro humani generis redēptione suscepit. Damasc. Et si tamen mortuus est vt homo, & sancta eius anima ab incontaminato diuisa est corpore, sed tamen deitas inseparabilis ab vtrisque permansit, ab anima dico & corpore. Et neque vna ita hypostasis in duas diuisa est. Corpus enim & anima licet à principiō in verbi hypostasi habuerunt existentiā etiam in morte. Neque enim anima, neque corpus propriam habuerunt hypostasim, præter hypostasim verbi. Hiero. Diuinæ autem potestatis indicium est emittere spiritum, & ipse quoque dixerat, Nemo potest tollere animam meam à me, sed ego pono eam, & iterum sumo eam. Spiritum enim in hoc loco pro anima intelligamus. Sed quod vitale aut spirituale corpus faciat, seu quòd ipsius animæ substantia spiritus sit, iuxta id quod scriptum est, Auferes spiritum eorum & deficient. Chrys. in hom. Propter hoc autem & voce magna clamauit, vt ostendatur quoniam secundum eius potestatem id geritur. Per hoc enim quòd moriens vocem emisit magnam, apertissimè se verum Deum esse ostendit, quoniam homines cùm moriuntur, vix tenuem vocem emittere possunt. Aug. de con. euang. Quid autem voce magna dixerit, Lucas declarauit: dixit enim, clamans Iesus voce magna ait, Pater in manus tuas commendo spiritum meum. Hilar. Vel spiritum cum clamore magnæ vocis emisit, dolens non se omnia peccata portare. *Et ecce velum templi scissum est in duas partes à summo vsque deorsum, &c.* Orige. Magna facta sunt: ex eo quòd magna voce clamauit Iesus. vnde sequitur, *Et ecce velum templi scissum est, &c.* Aug. de con. euang. In quo satis ostendit tunc esse scissum, cùm emisit spiritum. Si autem non addidisset. *Et ecce.* & simpliciter dixisset, Et velū templi scissum est: incertum esset vtrum ipse & Marcus hoc recapitulando commemorassent. Lucas autem ordinem tenuisset, qui cùm dixisset: Sol obscuratus est: continuò subiungendum æstimauit. Et velum templi scissum est. An Lucas recapitulasset, quod illi ordine posuissent. Orige. Duo autem fuisse vela intelliguntur, vnum quod velat sancta sanctorum, aliud exterius siue tabernaculi siue templi. In passione ergo domini saluatoris, velum quod erat à foris conscissum est à sursum vsque deorsum; vt ab initio mundi vsque ad finem conscisso velamine mysteria publicentur, quæ vsque ad aduentum domini rationabiliter fuerūt occultata. Cum autem venerit quod perfectum est, tunc auferetur secūdum velum, vt videamus etiam quæ interius sunt occulta, scilicet veram arcam testamenti, & sicut ipsa se habet natura, videamus cherubin & alia. Hilar. Vel ideo velum templi scinditur, quia exinde populus est diuisus in partes, & veli honor cum custodia angeli protegentis aufertur. Leo pa. in sermone de passione. Est autem ad testimonium venerandæ passionis sufficiens signum, elementorum inordinata turbatio. vnde sequitur, *Et terra mota est, & petræ, &c.* Hiero. Nulli enim dubium est quid significet iuxta literam magnitudo signorum, vt crucifixum dominū suum & cælum & terra omnia demonstrarent. Hilar. Mouetur terra, quia capax huius mortui esse non poterat: petræ scissæ sunt, omnia enim valida & fortia penetrans Dei verbum & potestas æternæ virtutis irruperat. Et monumēta aperta sunt, erant enim mortis clausura reserata. Sequitur, *Et multa corpora sanctorum qui dormierunt surrexerunt.* Illuminans enim mortis tenebras, & inferorum obscura collustrans mortis spolia detrahat. Chr. in hom. Ipso quidem in cruce manente, eum irridentes dicebant: Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere, & quod in se facere noluit, in seruorum corporibus cum multa superabundantia demonstrauit. Si enim quatriduanum Lazarum exurgere magnum fuit, multò magis eos repente qui olim dormierant apparere viuentes, quod futuræ resurrectionis erat indicium. vt autem non putaretur esse phantasma quod factum est, euangelista subiungit. *Et exe. de monu. post resur. eius ve. in san. ci. & appa. mul.* Hiero. Quomodo autem Lazarus mortuus resurrexit, & sic multa corpora sanctorum resurrexerunt, vt dominū ostenderent resurgentem, & tamen cùm monumenta aperta sunt, non ante resurrexerunt, quàm resurgeret dominus vt esset primogenitus resurrectionis ex mortuis; sanctam autem ciuitatem in qua vsi sunt resurgentes, aut Hierusalem cælestem intelligamus, aut hanc terrenam quæ ante sancta fuerat. sancta enim appellabatur ciuitas Hierusalem, propter templum & sancta sanctorum, & ob distinctionem aliarum urbium, in quibus

idola colebantur. Quando verò dicitur, *Appa. multis*, ostenditur nó generalis fuisse resurrectio, quæ omnibus appareret: sed specialis ad plurimos, vt hi viderent qui cernere merebantur. Remi. Quæret autem aliquis quid de illis factum sit qui resurgente domino resurrexerunt. Credendum quippe est quoniam ideo resurrexerunt, vt testes essent dominicæ resurrectionis, Quidam autem dixerunt quòd iterum mortui sunt, & in cinerem cóuersi, sicut & Lazarus & cæteri quos dominus suscitauit. Sed istorum dictis nullo modo est fides accommodanda, quoniam maius illis esset tormentum qui surrexerunt, si iterum mortui essent, quàm si non resurgerent. Incunctanter ergo credere debemus, quia qui resurgente domino à mortuis resurrexerunt, ascendẽte eo ad cælos & ipsi pariter ascenderunt. Orige. Semper autem hic eadem magna quotidie fiunt. velum enim templi ad reuelandum quæ intus habentur, scinditur sanctis. Terra etiam mouetur, id est omnis caro nouo verbo & nouis rebus secundum nouum testamentum. Petræ autem scinduntur, quia mysterium fuerunt prophetarum, vt in profundis eorũ posita spiritualia mysteria videamus. Monumenta autem, dicuntur corpora peccatricum animarum, id est mortuarum Deo, cum autem per gratiam Dei animę huiusmodi fuerint suscitatæ, corpora eorum quæ prius fuerunt monumenta, fiunt corpora sanctorum, & videntur à seipsis exire, & sequuntur eum qui surrexerit, & in nouitate vitæ ambulant cum eo. Et qui digni sunt habere conuersationem in cælis, ingrediuntur in sanctam ciuitatem per singula tempora, & apparent multis videtibus opera bona ipsorum. Sequitur, *Centurio autem & qui cum eo.e.cus.Ie.viso terræm.& his quæ fie. ti. val.di.ve. filius Dei erat iste.* Aug. de con. euan. Non est contrarium quòd Matthæus viso terræmotu dicit admiratum Centurionẽ & eos qui cum eo erant, tum Lucas dicat hoc admiratum, quòd emissa magna voce expirasset. In eo enim quòd Matthæus non solum dixit: *Viso terræ motu*, sed etiam addidit: *His quæ fiebant*, integrum locum fuisse demonstrauit Lucæ, vt diceret Centurionem ipsam domini mortem fuisse miratum, quia & hoc inter illa est quæ tunc mirabiliter facta erãt. Hie. Ex hoc considerandum quòd Centurio in ipso scandalo passionis verè Dei filium confiteatur, & Arius in ecclesia prædicet creaturam. Raba. Vnde meritò per Centurionem fides ecclesiæ designatur: quæ verò mysteriorũ cælestium per mortem domini referato continuò Iesum & verè iustum hominem & verè Dei filium synagoga tacente confirmat. Leo pa. in ser. de pas. Exemplo igitur Centurionis contremiscat in redemptoris sui supplicio terrena substantia, rumpantur infidelium mentium petræ, & qui mortalitatis grauabantur sepulchris, discussa obstaculorum mora prosiliant, appareant nunc quoque in ciuitate sancta, id est ecclesia Dei futuræ resurrectionis indicia, & quod credendum est in corporibus fiat in cordibus. Sequitur, *Erant autem ibi mul. à lon.&c.* Hierony. Consuetudinis enim Iudaicæ fuit, nec ducebatur in culpam more gentis antiquæ, vt mulieres de substantia sua victum atque vestitum præceptoribus ministrarent. hoc quia scandalum facere poterat in gentibus, Paulus se abiecisse memoram. Ministrabant autem domino de substantia sua, vt meteret illarum carnalia cuius illæ metebant spiritualia, non quia indigeb at cibis dominus creaturarũ: sed vt typũ ostenderet magistrorũ, quia victu atque vestitu ex discipulis deberent esse cõtenti. Sed videamus quales comites habuerit. Sequitur enim: *Inter quas erat Maria Mag. Iac. & Ioseph mater, & mater filiorum Zebedæi.* Orige. Apud Marcum autem tertia illa Salome appellatur. Chr. in ho. Hæ autem mulieres considerabant quæ gerebãtur, quæ maximè erant compassibiles, & quæ sequebantur ministrãtes vsque ad pericula affuerunt, maximam fortitudinem ostendentes, quia cum discipuli fugerunt, ipsę affuerunt. Hiero. con. Helui. Ecce inquit Heluidius Iacobus & Ioseph sunt filij Marię matris domini, quos Iudæi appellauerunt fratres Christi. Dicit autem Iacobi minoris ad distinctionem Iacobi maioris, qui erat filius Zebedæi. Impium enim dicit esse Helui. hoc sentire de Maria: vt cum aliæ fœminæ ibi fuerint matrem eius abesse dicamus, aut alteram esse Mariam nescio quam confingamus: præsertim cum euangelium Ioannis testetur eam illic fuisse presentem. O furor cęcus & in proprium exitum mens væsana, audi quid Ioan. euã. dicat, Stabant iuxta crucem Iesu mater & soror matris eius Maria Cleophe & Maria Mag. Nulli dubium est duos fuisse apostolos Iacobi nuncupatos vocabulo, Iacobum Zebedæi, & Iacobum Alphæi. Iste autem nescio quis minor Iacobus quem Mariæ filium scriptura commemorat. Si apostolus est, Alphæi filius erit: si non est apostolus, sed tertius, nescio quis Iacobus quomodo putandus est frater domini, & quomodo tertius ad distinctionem maioris, minor appellabitur, cum maior & minor nõ inter tres, sed inter duos soleãt præbere distantiam, & frater domini apostolus sit, Paulo dicente. Alium apostolum vidi neminem, nisi Iacobum fratrem domini. Ne autem hunc Iacobum putes filium Zebedæi, lege Actus apostolorum, iam ab Herode fuerat interemptus. Restat conclusio vt Maria ista quæ Iacobi minoris scribitur mater, fuerit vxor Alphæi, & soror Mariæ matris domini, quam Mariam Cleophe Ioan. euang. commemorat. Si autem inde tibi alia atque alia videtur, quòd alibi dicatur Maria Iacobi minoris mater, & alibi Maria Cleophe: disces scripturæ cõsuetudinem eundem hominem diuersis nominibus appellari, sicut Raguel socer Moysi Iatro dicitur: Et similiter dicitur Maria Cleophe vxor Alphæi: hæc eadem dicta est Maria mater Iacobi minoris: quæ si mater esset domini, magis eam vt in omnibus locis matrem alterius voluisset intelligi. verùm & si alia fuerit Maria Cleophe, & alia Maria Iacobi & Ioseph mater: hoc tamen constat non eandem Mariam Iacobi & Ioseph esse quàm matrem domini. Aug. de con. euan. Possemus autem dicere alias mulieres à longè, vt tres euangelistæ dicunt, & alias iuxta crucem fuisse, vt Ioannes dicit, vbi Matthæus & Lucas Mariam Magdalenam nominassent inter stantes longè, quàm scilicet Ioannes nominauit inter stantes iuxta crucem. Quomodo autem hoc intelligitur, nisi quia eo interuallo erant, vt & iuxta dici possent quia in conspectu eius præstò aderant, & à longè in comparatione turbæ propinquius circũstantis cũ Centurione & militibus? Possumus etiam intelligere quòd illæ quæ simul aderant cum matre domini,

ni, postquàm eam discipulo commendauit, abire iam cœperant, vt à densitate turbæ se exuerent, & cætera quæ facta sunt longius intuerentur, vt euangelistæ qui post mortem domini eas commemorauerunt, & longè stantes commemorent. *Cùm autem sero factum esset, venit quidam homo diues ab Arimathia, nomine Ioseph, &c.* Gl. Postquàm euãgelista retulerat ordinem dominicæ passionis & mortem, nunc agit de eius sepultura, dicens: *Cum autem sero factum esset, &c.* Remig. Arimathia autem ipsa est & Ramatha ciuitas Helcanæ & Samuelis, quæ sita est in regione Chananitica iuxta Diospolim. Iste autem Ioseph secundum seculi statum magnæ fuit dignitatis. Sed multò maioris meriti apud Deum fuisse laudatur: siquidem iustus fuisse describitur. Decebat quippe eum talem existere qui corpus domini sepeliret quatenus per iustitiam meritorum dignus esset tali officio. Hier. Dicus autem refertur non de iactantia scriptoris, quo virum nobilem atque ditissimum referat Iesu fuisse discipulum, sed vt ostendat causam quare à Pilato corpus Christi potuerit impetrare. Sequitur, *Hic accesi. ad Pila. & pe. corpus Iesu.* Pauperes enim & ignoti non essent ausi ad Pilatum præsidem Romanæ potestatis accedere, & crucifixi corpus impetrare. In alio autem euangelio Ioseph iste Bulites appellatur, id est consiliarius, & de ipso quidam putant primum psalmum fuisse compositum: Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, &c. Chry. in hom. Inspice autem huius viri fortitudinem: in mortis enim periculum se tradidit, inimicitias omnes assumens propter beneuolẽtiam Christi, & non solùm audet corpus Christi petere, sed & sepelire. vnde sequitur, *Et acce. cor. Ios. inuol. il. in syn. munda.* Hieron. Ex simplici sepultura domini ambitio diuitum condemnatur: qui nec in tumulis quidem possunt carere diuitiis. Possumus autem iuxta intelligentiam spiritualem & hoc sentire, quòd corpus domini non auro, non gemmis, non serico, sed linteamine puro obuoluendũ sit, quanquàm & hoc significet quòd ille in syndone munda inuoluit Iesum, qui pura mente eum susceperit. Remig. Vel aliter, Quia syndon lineus pannus est: linum autem ex terra procreatur, & cum magno labore ad candorem perducitur, designatur quia corpus illius quod ex terra, id est, ex virgine sumptum est, per laborem passionis peruenit ad candorem immortalitatis. Raba. Hinc etiam ecclesiæ mos obtinuit vt sacrificium altaris non serico, neque in panno tincto, sed in lino terreno celebretur, vt à beato Syluestro legimus esse statutum. Sequitur, *Et po. illud in mo. suo no. quod exciderat in petra.* Aug. in sermone de Sabbato sancto. Ideo autem saluator in aliena sepultura ponitur, quia pro aliorum moriebatur salute: vt quid ergo in propria sepultura, qui in se mortem propriã non habebat? vt quid illi tumultus in terris, cuius sedes manebat in cælis? vt quid illi sepultura propria, qui tridui tantum temporis spatio in sepulchro non tam mortuus iacuit, quàm velut in lectulo conquieuit? Sepulchrum autem mortis est habitaculum. Necessarium ergo nõ erat mortis habitaculum Christo, quia vita est, nec opus habebat semper viuẽs habitaculo defunctorum. Hiero. In nouo autem ponitur monumento, ne post resurrectionem cæteris corporibus remanentibus surrexisse alius fingeretur. Potest autem & nouum sepulchrum Mariæ virginalem verum demonstrare. In monumento autem excisio in petra conditus est, ne si ex multis lapidibus ædificatum fuisset suffossis tumuli fundamentis ablatus furto diceretur. Aug. in ser. de sab. sancto. Si etiam sepulchrum fuisset in terra, dicere poterant: suffoderunt terram & furati sunt eum. Si fuisset lapis paruulus superpositus, dicere poterant, dormientibus nobis tulerunt eum: vnde sequitur, *Et aduol. sax. ma. ad osti. monu. & abier.* Hier. Saxum enim magnum appositum ostendit, non absque auxilio plurimorũ sepulchrum potuisse reserari. Hila. Mysticè autem Ioseph apostolorũ habet speciem, hic in munda syndone corpus inuoluit, & quidem in hoc eodem linteo reperimus de cælo ad Petrum vniuersorum animantium genera submissa: ex quo intelligitur sub linteo illius nomine consepeliri Christo ecclesiam. Domini ergo corpus infertur in vacuam & nouam requiem lapidis excisi, quia per apostolorum doctrinam impetus duritiæ gentilis quodam doctrinæ opere excisum Christus infertur, rude, scilicet ac nouum, & nullo antea ingressu timore Dei peruium, & quia nihil præter eũ oportet in pectora nostra penetrare: lapis ostio aduoluitur, quia nullus antea in nos diuinę cognitionis autor fuerat illatus, nullus absque eo postea inferatur. Orig. Non autem fortuitu scriptum est, quoniam inuoluit corpus in syndone munda & posuit in monumento nouo, & quòd aduoluit lapidem magnum: quoniam omnia quæ sunt circa corpus Iesu munda sunt, & noua & omnia magna valde. Remig. Postquam autem corpus domini sepultum est cæteris ad propria remeantibus, solæ mulieres quæ eum arctius amauerunt, perseuerauerunt, & diligenti cura notauerunt locum, in quo corpus domini poneretur, quatenus congruo tempore munus suæ deuotionis ei offerrẽt, & ideo sequitur: *Erant autem ibi Mar. Magdal. &c.* Origen. Mater autem filiorum Zebedæi non scribitur sedere contra sepulchrum, forsitan enim vsque ad crucem peruenire potuit. Istæ autem quasi maiores in charitate neque his quæ postea gesta sunt defuerunt. Hieron. Vel cæteris relinquentibus dominum mulieres in officio perseuerant, expectantes quod promiserat Iesus. Et ideo meruerunt videre resurrectionem, quia qui perseueraverit vsque in finem, hic saluus erit. Remig. Quod vsque hodie sanctæ mulieres id est humiles animæ sanctorum in hoc seculo faciunt, & pia curiositate attendunt quemadmodum passio Christi completa sit. *Altera autẽ die quæ est post parasceuen, conuenerunt principes sacerdotum, &c.* Hiero. in hom. Non sufficerat principibus sacerdotum crucifixisse dominum saluatorem, nisi sepulchrum custodirent, & quantum in illis est, manus imponerent resurgenti: vnde dicitur, *Altera autem die, quæ est post parasceuen, &c.* Raban. Parasceue dicitur præparatio: hoc nomine vocatur sexta sabbati, in qua præparabãt necessaria sabbato, vt de manna dictum est, Sexta die colligetis duplum quia enim sexta die factus est homo, in septima die requieuit Deus. Ideo sexto die Iesus pro homine moritur, & in sabbato quieuit in sepulchro. Hiero. Principes autem sacerdotum licet immensum facinus in nece domini perpetrauerint, tamen non sufficit eis, nisi etiã post mortem eius conceptæ nequitiæ virus exercerent, famam eius lacerantes: & quem innocen-

tem sciebant, seductorem vocant: vnde dicunt, *Domine, recordati sumus quia seductor ille dixit, &c.* Sicut autem Cayphas ignorans ante prophetauerat, dicens: Expedit vnum hominem mori pro populo & non tota gens pereat, sic & modò: Seductor enim erat Christus: non à veritate in errorem mittens, sed à falsitate in veritatem, à vitiis ad virtutes, à morte ad vitam ducens. Remig. Ex hoc autem dicunt eum dixisse quod post tres dies resurgã, quia dixerat: Sicut fuit Ionas tribus diebus & tribus noctibus in ventre ceti, &c. Sed videndum quomodo post tres dies resurrexit. Nonnulli voluerunt tres horas tenebrarum vnam intelligi noctem, & lucem quæ secuta est tenebras diem, sed hi vim figuratæ locutionis ignorauerũt. Figuratè enim sexta feria qua passus est, comprehendit noctem præcedentem. Sequitur autem nox sabbati cum suo die: nox verò dominici diei comprehendit suum diem, ac per hoc verum est quòd post triduum resurrexit. Augu. in ser. de pas. Ideo autem post tres dies resurrexit, vt in passione filij totius trinitatis mõstraretur assensus. Triduum enim legitur in figura, quia trinitas quæ in principio fecerat hominẽ, ipsa in fine hominem per Christi reparat passionem. Sequitur, *Iube ergo custodiri sepulchrum vsque in tertium diem.* Rab. Discipuli enim Christi fures spiritualiter erant, quia ab ingratis Iudæis scripta noui & veteris testamenti ablata in vsum ecclesiæ conferebant, & saluatorem qui eis promissus fuerat illis nocte dormientibus, hoc est, infidelitate torpentibus, abstulerunt gentibus credendum tradentes. Hila. Metus furandi corporis & sepulchri custodia atque obsignatio, stultitiæ atque infidelitatis testimonium est, quòd signare sepulchrum eius voluerunt, cuius præcepto conspexissent de sepulchro mortuum suscitatum. Raban. In hoc autem quòd dicunt, *Et erit nouissimus error peior priore:* ignoranter verum dicunt. Peior enim fuit contemptus pœnitentiæ in Iudæis, quàm error ignorantiæ. Chrys. in homil. Vide etiam qualiter nolentes concertant ad demonstrandam veritatem: irrestagabilis enim demonstratio resurrectionis facta est per ea, quæ prætenderunt: quia enim custoditum est sepulchrum nulla fraus facta est. Si autem fraus facta non est, manifestè & irrefragabiliter dominus surrexit. Quid autem Pilatus respondeat subiungitur, *Ait illis Pilatus, habetis custodiam. Ite custodite sicut scitis.* Raban. Quasi dicat, Sufficiat vobis quòd cõsensi in necem innocentis, de cætero vester error vobiscum permaneat. Sequitur, *Illi autem abeuntes munierunt sepulchrum, signantes lapidem cum custodibus.* Chrys. in homil. Non autem permittit Pilatus solos milites sigillare: si enim soli milites sigillassent, possent dicere, quoniam milites permiserunt quòd discipuli corpus domini furarentur, & ita resurrectionis infringere fidem: nunc hoc dicere non possunt, cùm ipsimet sepulchrum sigillassent.

ORIGENIS PRESBYT. *eiusdem Euang. expositio.*

Ex Hom. 35. in Matth.

SI ergo etiam hora fuerat definita secundum quod diximus, vt non traderetur ante omnem doctrinam, quomodo nõ magis & dies fuerat definitus, vt pascha nostrum Christus immolaretur, dissoluens Iudaicum pascha, & tradẽs secundum nouum testamentum discipulis suis? Oportebat etiam mensem esse definitum paschæ. Ego autem puto etiam annum, de quo & Propheta dicebat, Prædicare annum domini acceptum, & diem salutis. Prædicit ergo discipulis suis præmuniens eos, vt ne priusquam audiant quæ fuerant euentura, subito videntes tradi ad crucem magistrum, obstupescant pauore propter passionem domino accidentem. Ideo dixit eis: *Scitis quia post biduum pascha fiet, & filius hominis tradetur ad crucifigendum.* Non autem sicut arbitrabantur quidam hoc dicere vult, quia post biduum paschæ dies aduenìet, sed quia post biduum nouum pascha fiet. Nec enim dixit, post biduum pascha erit, aut veniet, vt non ostenderet illud pascha futurũ quod fieri solebat secundum legem, sed pascha fiet, hoc est quale nunquam fuerat factum, vt per hoc nouum pascha, illud succidat antiquum. denique sic addit, *Et filius hominis tradetur ad crucifigendum.* Post duos autem dies factum est pascha secundũ quod fuerat prophetatum ab eo, quando traditus est in nocte: & dixit osculanti se Iudæ, Amice ad quid venisti? Si autem post biduum pascha factum est, quartadecima luna: manifestum est quòd quando ista dicebat, secundum Iudæos vndecima erat luna, quando & parabolas supradictas exposuit. A quo autem traditus est, hic non est scriptum. Congregabis autem de scripturis, quòd & pater tradidit eum, secundum quod scriptum est, Qui vnico filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Secundum alias autem scripturas, Iudas tradidit illum. Sed & Satanas qui intrauit in Iudam tradidit eum. Sed & principes sacerdotum, & seniores tradiderunt eum. Propterea hic impersonaliter seu absolute posuit tradetur, non dicens à quo, quod verbum potest ad omnes respicere qui tradiderunt eum. Sed non omnes eodem proposito tradiderunt. Deus enim tradidit eum propter misericordiam circa genus humanum, qui vnico filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum. Cæteri autem tradiderunt cum iniquo proposito, vnusquisque secundum malitiã suam, Iudas propter auaritiam, sacerdotes propter inuidiã, diabolus propter timorem, ne auelleretur de manu eius genus humanum per doctrinã ipsius, non aduertens quòd magis eripiẽdum fuerat genus hominũ per mortem ipsius quam fuerat ereptum per doctrinã & mirabilia. Traditus est enim ad crucifigẽdum, vt exuẽs principatus & potestates, fiducialiter triũphet eos in ligno. *Tũc congregati sunt principes sacerdotũ, & Scribæ, & seniores populi in atriũ principis, &c.* Quod dixit Propheta, Et principes conuenerunt in vnum aduersus dominum, & aduersus Christum eius, tunc impletum videtur cum principes sacerdotum & seniores populi congregati sunt in domum principis sacerdotum aduersus dominum, & aduersus Christum eius. Non veri sacerdotes, sed populi, & seniores non aliorum, sed illius qui videbatur populus Dei, vere autem erat populus Gomorræ, quoniam dixerunt, Crucifige, crucifige eum, & tolle talem de terra. Et quod dixerat Esaias, Audite verbum domini principes Sodomorũ, attendite legem Dei plebs Gomorrę, conuenit illis insidiãtibus Iudæis qui fuerunt in generatione temporis Christi. Et quod dicit Ezechiel ad Hierusalẽ, Iustificata est magis Sodoma ex te:

ex te: magis cõuenit dici ad Hierusalẽ super quã dominus fleuit quàm ad tempus Prophetæ. Peiora enim Sodomis peccauerunt principes populi, quia non intelligentes summum sacerdotem Dei, insidiati sunt ei, & seniores populi non cognoscentes primogenitum vniuersæ creaturæ, & seniorem omnibus creaturis, consiliati sunt contra eum. Et propter atrium puto illud, in quo consilium fecerunt vt Iesum dolo tenerent, desolata est Hierusalem. Oportebat enim iam non esse ciuitatem quæ aduersus totius mundi egerat fundatorem, quæ prius quidem occiderat prophetas, postmodum autem dominum prophetarum. *Vt dolo eum tenerent.* Ideo conuenienter de eis dixit Propheta, Disperdat dominus vniuersa labia dolosa. Dolo autem eum tenere, & occidere voluerunt, vt non fiat tumultus in populo illo, qui multa signa & prodigia Iesum videbat faciẽtem. Et propterea multi quidem ex his erant pro eo: qui forte dixerant, quod magnus Propheta surrexit in Israel. Alij autem erant aduersus eum, qui dixerant, Hic non eiicit dæmonia nisi in Beelzebub principe dæmoniorum. Necesse ergò erat tumultum fieri domino comprehenso propter diuersa studia populi diligentis Christũ, & odientis, credentis & non credentis. Stetit enim consilium eorum quasi firmum, cum ipsi qui consiliabantur staturi non essent, vt non in die festo occideretur, sed in alio die, videlicet vt pascha nostrum immolaretur Christus, vt relinquẽtes azyma Iudæorum festiuemus in spiritalibus azymis, & veris. Cõsidera autem si potes, omne verbum, quod profitetur quocunque modo doctrinã Dei, dicere principem esse sacerdotum Dei. Cum sint autem multa falsorum dogmatum verba quasi sacerdotes Dei non autem Dei, sed populi qui seductus ab eis est, consiliantur aduersus vnum & verum Dei verbum. Verbum autem Dei præbet quidem se insidiantibus, nihilominus tamen resurget, non immutatum neque corruptum ab eis, & in cælum ascendet, vt suscipiat eos qui tollunt crucem suam, & sequuntur eum. *Cum autem esset Iesus in Bethaniã in domo Simonis leprosi, accessit ad eum mulier habens alabastrum vnguenti pretiosi, &c.* Multi quidem existimant de vna eademque muliere quatuor Euangelistas exposuisse, quia conscripserunt tale aliquid de muliere, & omnes similiter alabastrum vnguenti nominauerũt. Ioannes autem pro alabastro posuit libram vnguenti. Sed & quod dicitur, potuit hoc venũdari, & pauperibus dari, dixerunt Matthæus, & Marcus, & Ioannes, & quòd ad sepulturam suam vnguentum illud Christus pronuntiauit effusum, ipsi exposuerũt, & quòd in Bethania in domo Simonis leprosi factum est, ipsi tres conscripserunt. Ioannes autem Bethaniam quidem dixit, vbi fecerunt ei cœnã, & Martha ministrabat, & Lazarus vnus erat ex discumbentibus, & Maria accepit libram vnguenti Nardi pisticæ pretiosi, & cætera. Ex quibus apparet, quòd ipsi ei fecerũt cœnam. Lucas autem quamuis non leprosum posuit Simonem, tamen Pharisæum dixit fuisse, qui rogauerat Iesum vt manducaret cum eo, sicut de nomine eius dominus ipse testatur, dicens ad eum ibi, Simon, Simon, habeo quid tibi dicere. Multa ergo similitudo & cognatio quædam de muliere apud quatuor euangelistas. Dicam tamen ad eos, qui arbitrantur vnam fuisse mulierem, de qua omnes Euangelistæ scripserunt. Putas quòd hæc mulier, quæ effudit super caput Iesu pretiosum vnguentum, sicut Matthæus & Marcus exposuerunt, ipsa & myrrha vnxit pedes ipsius, sicut Lucas & Ioannes exposuerunt? Non est autem possibile, vt de eadem muliere exponentes euangelistæ cum essent consummati in eodem intellectu, & in eodem spiritu, & in eadem sententia qui fuerant ministraturi salutem ecclesiarum, contraria sibi dixissent. Si autem aliquis arbitratur ipsam fuisse, quæ vnxit vnguento domini pedes apud Lucam & Ioannem, dicat nobis si Maria ipsa erat, quæ apud Lucam fuisse scribitur in ciuitate peccatrix, quæ discens, quòd recubuit in domo Pharisæi, attulit alabastrum vnguenti, & stans retro secus pedes eius plorans lachrymis lauabat pedes eius. Nec enim credibile est, vt Maria, quam diligebat Iesus, soror Marthæ, quæ meliorem elegerat partem, peccatrix in ciuitate fuisse dicatur. Et putas, quòd mulier, quæ secundum Matthæum & Marcum effudit super caput Iesu pretiosum vnguentum, etiamtu non scribitur fuisse peccatrix? Quæ autem secundum Lucam peccatrix refertur, non fuit ausa ad caput Christi venire, sed lachrymis pedes eius lauit, quasi vix etiã ipsis pedibus eius digna, præ tristitia pœnitentiam in salute stabilem operante. Et quæ secundum Lucam est, plorat, & multum lachrymat, vt pedes Iesu lachrymis lauet, quæ autem secundum Ioannem est Maria, neque peccatrix, neque lachrymans introducitur. Forsitan ergo quis dicet quatuor fuisse mulieres, de quibus conscripserunt Euangelistæ, ego autem magis consentio tres fuisse, & vnam quidem, de qua conscripserunt Matthæus & Marcus nullam differentiam expositionis suæ facientes in vno capitulo: alteram autem fuisse, de qua scripsit Lucas: aliam autem, de qua scripsit Ioannes, quoniam differt ab aliis mulieribus non solum in his, quæ scripta sunt de vnguento, sed quoniam & diligebat Iesus Mariam & Marthã quamuis & ipsa in Bethania referatur fuisse, sicut & mulier, de qua exponunt Matthæus & Marcus. Tertia differentia est, quod Matthæus quidem, & Marcus in domo Simonis leprosi hoc factum fuisse exponunt. Ioannes autem, quòd Iesus ante sex dies Paschę venit in Bethaniam vbi erat Lazarus, quem suscitauerat Iesus, & fecerunt ei cœnam: & non simul, sed Maria & Martha, forte & Lazarus: & Martha ministrabat, Lazarus autem erat vnus ex discumbentibus. Adhuc autem secundũ Ioannem ante sex dies Paschæ venit in Bethaniam, quando & fecerunt ei cœnam Maria & Martha. Hic autem quando & recumbentem in domo Simonis leprosi accessit ad eum mulier post biduũ pascha erat futurũ, sicut dictum est supra. Restat vt aliquis dicat. Si de altera muliere Matthęus & Marcus scripserunt, de altera autem Ioannes, de tertia vero Lucas, quomodo in persona vnius mulieris semel à Christo increpati discipuli quasi male indignantes de facto mulieris, non se emendauerunt, vt non super alteram mulierem similiter facientẽ indignarentur? Propterea sciat, quod apud Matthæum & Marcum discipuli indignantur ex bono proposito: apud Ioannem autem solus Iudas furandi affectu: apud Lucam autẽ murmurat nemo. Ex his ergo, & aliis, quæ & ipse poteris obseruare, certum est, quòd aut sibi contraria dicunt Euangelistæ, vt quidam eorum mentiantur:

Sed modo cõmuniter putatur vna, & eadem fuisse, scilicet Maria Magdalena soror Lazari.

tiantur: aut, si hoc impium est credere, necesse est dicere, non de eadem muliere omnes conscripsisse Euangelistas, sed aut de tribus, aut de quatuor. Dicet autem aliquis paulo audacior. Forsitan secundum historiam vna quædam mulier fuit, quæ tale aliquid fecit. Pone autem & alteram, si vis, & tertiam tamẽ principaliter Euangelistarum propositum fuit respiciens ad mysteria: & non satis curauerunt, vt secundum veritatem enarrarent historiæ, sed vt rerum mysteria quæ ex historia nascebantur, exponerent. Propter quod & attexuerunt quosdam sermones mysteriorum intellectibus conuenientes, & consonos. De his autẽ, quæ apud quatuor exponuntur euangelistas causa mulierum, vel vnius mulieris, sicut existimant multi, diligentius tractauimus exponentes Euangelium secundũ Ioannem, quæ videbantur nobis cum similia essent & cognata, quasi contraria & distantia. Nunc autem ea breuiter perstringamus. Rationabiliter ergo Lucas cum de peccatrice muliere loqueretur, introduxit eam flentem abundantius, vt etiam Iesu pedes lauaret, & non infundentem quidem vnguentum, sed tantum vngentem non caput, sed pedes. Illa autem, quę non accusabatur peccatrix, non vnxit, sed effudit: & non super pedes, sed super caput. Si autem quis & quæ de Maria Lazari sorore scripta sunt, tractet, quæ & ipsa vnxit domini pedes, notet sibi, quæ scripta sunt ibi, quod omnis domus repleta est ex odore vnguenti, quod nõ est scriptum de ea, quæ dicebatur esse peccatrix. Sed nec de muliere, de qua scripserunt Matthæus & Marcus, quæ nõ dicebatur fuisse peccatrix, tale aliquid scriptum est, quòd omnis domus repleta est ex odore vnguẽti. Forsitan ergo per differentias istarum mulierum, differentiæ fidelium demonstrãtur, quorum quidam quidem effundunt super caput Iesu pretiosum vnguentum: alij autem non caput vngunt, se pedes: alij autem non infundunt largiter, sed vngunt tantum. Vngẽtium vero quidam tali vngunt vnguento, vt omnis domus impleatur ex odore diuinitatis ipsius: alij autem non tali, tamen quidem & ipsi acceptabili apud Christum, quoniam & ipsi vngunt pedes eius vnguento, quos Pharisæus nec cum oleo vnxit. Oportebat autem hæc in Bethania fieri, quæ interpretatur domus obediẽtiæ, & ab hac quæ super caput domini effudit vnguentum, non accusata quasi peccatrix in ciuitate, & à Maria, apud quam cum fieret conuiuium Iesu, accessit ad eum & vnxit. Domum autem obediẽtiæ, ecclesiam intelligi oportere dubitat nemo. Illa autem, quæ apud Lucam dicebatur peccatrix, adhuc non erat digna in Bethania esse, quamuis pœnitentiam peccatorum suorum agebat. Adhuc enim minus habebat, vt postmodum inueniretur in domo obedientię facta, vt iam consummata neque peccatrix diceretur, nec lachrymans, & lauans domini pedes, sed & ipsa effundens vnguentum super caput ipsius. Sed & Simõ obedientiæ mysterium est, quoniam sic interpretatur, sed obediẽtialiter non spiritus, propter quod Simon eleuatus à litera legis per Iesum ad legem spiritalem, iam non erat Simon tantum, sed factus est etiam Petrus, & pro ædificatione Iudaica dignus habitus est ædificatione ecclesiæ super petram fundandæ. Factus est ergo Iesus in domo Simonis quidem, & alicuius obedientis, tamen leprosi, & adhuc opus habentis mundatione ab Iesu. Non autem memoratum est apud Lucam de Simone, quòd & leprosus erat. Existimo, quòd ipse debitor erat quinquaginta denariorum, & iam acceperat remissionem eorũ, quoniam dilexerat modicũ. Tamen diligens aliquantulum, rogauit eum vt manducaret secum. Accessit autem mulier, non peccatrix secundum Matthæum & Marcum, alabastrum habens vnguenti pretiosi. Et considera quàm caute apud hos, qui peccatricem nõ retulerunt, vnguentum eius quasi pretiosum laudatur. Apud Lucam autem, qui exposuit peccatricem, vnguẽtum simpliciter nominatur, nec pretiosum, nec nardi pistice, vt ex odore eius impleretur domus. Adhuc enim habere non poterat vnguenta huiusmodi: sed hoc erat magnum, quia vel vnguento poterat vngere domini pedes. Huius autem mulieris pretiosum fertur vnguentum. Nec enim decebat esse non pretiosum, quod super caput Saluatoris effundebatur. Et super vnguentum quidem peccatricis vngentis domini pedes, & non effundẽtis, neque indignati sunt discipuli, neque doluerunt, nec dixit Iudas, Quare vnguentum hoc non est vænundatum trecentis denariis: & datum est pauperibus? Super mulierem autẽ apud Matthæum & Marcum, indignati sunt discipuli, & doluerunt perditionem vnguenti, quod decurrebat à capite eius ad cæterum corpus. Nam etsi poterat vænundari vnguentum illud multo pretio & dari pauperibus, tamen non debebat fieri hoc, quia conueniens erat vt super caput Christi infunderetur sancta & decenti infusione. Qui autem contendunt intelligere ista secũdum simplicem textum: dicant effusum vnguentum super caput Iesu laudabiliter, qualem habebat secundum textum decorem, vt effunderetur super caput talis, & tãti magistri. Non erat ergo vnguentum illud pauperibus dignum, nec conueniens, quantum ad suum honorem, vt diuideretur in multos, sed vt integrũ manens effunderetur super caput tantummodo Iesu. Propter quod & mulierem, quæ fecerat hoc, suscipit Iesus, & indignantibus discipulis dicit, *Sinite eam, & nolite ei molesti esse, quoniam bonũ opus operata est in me.* Vsqueadeo autem efficax est huiusmodi laus operis boni, vt exhortetur omnes non odoriferis, & diuitibus operibus implere domini caput, vt & de nobis dicatur, quòd semper quidem habemus, quandiu in hac vita consistimus, pauperes nobiscum, & opus habentes cura eorum, qui profecerunt in verbo, & diuites facti sunt in sapientia Dei: non autem possunt sufficere, vt semper diebus, & noctibus habeant secum filium Dei, verbum Dei, & sapientiam, & omnia quicquid est dominus noster Saluator. Vide & quod ait, *Bonum opus operata est in me*, quia non dixit de peccatrice vngente pedes ipsius, quòd bonum opus fecit in me. Si autem oportet discutere & quod ait, *Ad sepeliendum me fecit*: comparans ei quod dicitur, Consepulti sumus Christo per baptismum, & consurreximus ei. Adhuc autem hoc considera, quod de muliere secundum Lucam non est dictum, *Amen dico vobis, vbicunque prædicatum fuerit Euangelium hoc in toto mundo, dicetur & quòd fecit hæc in memoriam eius.* De muliere autem secũdum Matthæum & Marcum, hoc scriptum est. Iustum enim erat non de illa, quæ vnxerat pedes, sed de hac quæ vnguentum effuderat super caput eius, dici: Vbicunque prædicatum fuerit

fuerit euangelium hoc in toto mundo, dicetur & quòd fecit hæc in memoriam eius. Si ergo volumus, vt & de nobis dicatur quod facimus in Iesu effundentes pretiosum vnguentum super caput ipsius: proficiamus ab vnctione pedum eius, ad effundendum pretiosum vnguentũ super caput eius. Quid autem est oleum, & quid vnguentum? Vnguentum autẽ quod proficit ad corpus Christi vngendum, & quod ad caput, difficile est explicare. Tamen id, quod nobis videtur, demonstrare tentabimus certissime cognoscẽtes, quòd oleum vbiq; in scripturis, aut opus misericordiæ intelligitur, quo lucerna verbi enutrita clarescit: aut doctrina, cuius auditu assiduo, verbum fidei, quod est accensum in nobis, nutritur, & clarius lucet. Sicut ergo generaliter omne, quo quis vngitur, oleum appellatur: olei autem aliud est vnguentum, aliud non: item vnguenti aliud est mediocre vnguentum, aliud pretiosum, sic omnis actus iustus opus dicitur bonũ. Operis autem boni, aliud est quod facimus propter homines, vel secũdum homines: aliud autem quod propter Deum & secundum Deum. Item hoc ipsum, quod facimus propter Deum, aliud est quod proficit ad vsum hominum, aliud quod non proficit ad vsum hominum, sed tantum ad gloriam Dei. Vtputa, bene quis facit homini naturali iustitia motus, non propter Deum, quomodo faciebant interdum & gentes, & multi faciunt homines: opus illud oleũ est vulgare, non magni odoris, & ipsum tamen acceptabile apud Deum: sicut Daniel significat dicens ad Balthasar Deum non cognoscentem, Audi consilium meum, rex: & peccata tua eleemosynis redime. Tale aliquid dicit & Petrus apud Clementem, quod opera bona, quæ fiunt ab infidelibus, in hoc seculo eis prosunt, non & in illo ad consequẽdam vitam æternam. Et conuenienter, quia nec illi propter Deum faciunt, sed propter ipsam naturam humanam. Qui autem propter Deum faciunt, id est fideles: non solum in hoc seculo proficit eis, sed in illo, magis autem in illo. Quod autem fideles faciunt propter Deum, hoc est vnguentum boni odoris. Hoc ipsum autem opus fidelium propter Deum, quod est vnguentum, aliud fit ad vtilitatem hominum, vt puta, eleemosynæ, infirmorum visitationes, peregrinorum susceptiones, humilitas, mansuetudo, indulgentia, & cætera huiusmodi quæ hominibus prosunt. Hæc qui facit in Christianos, pedes domini vngit vnguento, quia ipsi sunt domini pedes cum quibus ambulat semper, quod præcipue solent facere pœnitentes pro remissione peccatorum suorum. Et illud est opus, quod dicitur vnguentum odoriferũ quidem, non autem summum. Qui autem castitati studet, in ieiuniis, & orationibus permanet, in aduersis patientiam habet sicut Iob, in tentationibus veritatem Dei non timet confiteri: quæ omnia cæteris hominibus nihil prosunt, sed tantum ad gloriam Dei proficiunt, hoc est vnguentum quod vngit caput domini Christi, & exinde per totum corpus Christi, id est per totam decurrit ecclesiam: & hoc est vnguentum valde pretiosum, ex cuius odore tota repletur domus, hoc est ecclesia Christi. Et hoc opus est proprium non pœnitentium, sed perfectorum sanctorum. Aut certe doctrina, quæ necessaria est hominibus, per quam nutriuntur animæ pauperes in spiritalibus bonis, aut forte & debiles in deuitandis peccatis: hoc est vnguẽtum mediocre, quo pedes domini vnguntur. Agnitio autem fidei veræ, quæ ad solum pertinet Deum, vnguentum est pretiosum, quo vngitur caput Christi Deus. *Tunc abiit vnus de duodecim qui dicitur Iudas Scariota ad principes sacerdotum, & dixit eis: Quid vultis mihi dare, & ego eum vobis tradam? At illi constituerunt ei triginta stateres, & exinde quærebat opportunitatem, vt eum traderet eis.* Iudas interpretatur confessor. Cum sint ergo duo discipuli hoc nomine nominati, secundum quod Lucas euangelista dinumerat inter duodecim fuisse Apostolos, Iudam Iacobi, & Iudam Scariotam. Cum nihil ergo à mysterio vacuum sit apud Christum, existimo duos discipulos Iudas in mysterio fuisse Christianorum confitentium fidem Christi quorum vna quidem pars fideliter permanet apud Christum, cuius mysterium fuit Iudas Iacobi: altera autem pars postquam credidit & confessa est fidem Christi, propter auaritiam reliquit Christum, & facta proditrix veritatis ipsius, transiit ad hæreses, & ad falsos sacerdotes Iudæorũ falsorũ; id est simulatorum Christianorum, & tradidit eis Christum quantũ ad se, id est verbũ veritatis, vt crucifigatur, & occidatur verbum veritatis ab eis, cuius mysterium fuit Iudas Scariota, qui abiit ad sacerdotes, & de traditione Christi pactus est pretium. Audiui quendam exponentem patriã proditoris Iudæ secundum interpretationẽ Hebraicam Exsuffocatum vocari. Quod si ita est, magna conuenientia inuenitur nominis patriæ eius cum exitu mortis ipsius, quoniam & ipse laqueo se suspendens prophetiam nominis patriæ suæ suffocatus impleuit. Hic ergo Iudas, ad quem dictum est per Prophetam, *Tu autem homo vnanimis mihi, dux meus, & notus meus, cecidit*, cum fuisset vnus eorum, quos Christus ad ducatum suscepit populi Christiani. Et vide quomodo quod scriptum est, *Vos autem sicut homines moriemini, & sicut vnus de principibus cadetis*, refertur modo ad illum principem qui cecidit tanquam fulgur de cœlo, modo ad Iudam qui electus ad principatum apostolatus, & & quasi in cœlo constitutus, & ipse quasi fulgur ante constitutus cecidit in proditionis ruinam vadens aduersus vnum principem sacerdotum, qui in æternum factus fuerat sacerdos secundum ordinem Melchisedech, ad multos principes sacerdotum & aduersarios vnius sacerdotis summi, vt venderet precio volentem redimere totum mũdum à maledictione legis & totius peccati, & redimere nos non corruptibilibus pecuniis, sed pretioso sanguine suo. Quid autem dixit Iudas ad sacerdotes audiamus. *Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam?* Volebat enim accipere pecuniam, & tradere verbum Dei. Quod faciunt omnes, qui accipiunt aliquid corporalium, aut mundialium rerum, vt tradant, & eiiciant ab anima sua Saluatorem, & verbum veritatis, quod erat in eis. Et opportune hoc vteris exemplo ad omnes, qui quodcunque peccatum faciẽtes propter auaritiam, & causam pecuniarum, aut alicuius lucri, verbum Dei tradunt, & contemnunt. Nam huiusmodi homines quasi manifeste clamare videntur, & dicere virturibus aduersariis præstantibus lucrum aliquod pro peccato transgressi verbi Dei, *Quid vultis mihi dare, & ego eum vobis tradam?* Quod & si traditus fuerit, fit quidem

dem extra tradentem, vincés autem eos qui eum ſuſcepiſſe videntur: operatur decentia ſe, vt euaçuare cupientes eum, nihil operentur in ipſum. *Atvilli ſtauerunt ei triginta ſtateres.* Tantam ei dationem conſtituentes, quantos annos Saluator peregrinatus fuerat in hoc mũdo. Triginta enim annorum baptizatus cœpit Euangelium prædicare, quaſi Ioſeph factus triginta annorum, vt erogaret frumenta fratribus ſuis. Nam ſicut tunc propter filios quidem Iſrael à Deo fuerat præparatum frumentum illud, erogatum eſt autẽ etiam Ægyptiis, ſic Euangelium ſanctis quidem fuerat præparatũ, tamen prædicatum eſt etiam infidelibus & iniquis. *Extunc quærebat opportunitatem, vt traderet eum.* Qualem autem opportunitatẽ quærebat Iudas, Lucas manifeſtius explanauit, dicẽs, Et quærebat opportunitatem, vt traderet eum eis ſine turba, id eſt quãdo populus non erat circa eum, ſed ſecretus erat cũ diſcipulis ſuis. Quod & fecit eum tradens poſt cœnam cum ſecretus eſſet in prædio Geſſemani. Arbitrabatur enim Iudas opportunitatẽ ſibi eſſe poſt pactum quod fecit, quando cum multitudine non erat Ieſus. Et vide niſi vſque nunc opportunitas iſta videtur proditoribus verbi veritatis, qui volunt prodere Chriſtum Deum verbum in tempore perſecutionis Chriſtianorum, quando multitudo credentium non eſt circa verbum veritatis, nec potes impedire, aut prohibere perſecutores, maxime vbi pauci fideles habentur. Et cum ſit omnium rerum tempus, Salomone dicente, Tempus pariendi, & tempus moriendi, & cætera, tempus proditorum veritatis proprium hoc eſt, quando non ſunt circa Chriſtum multi fideles. *Prima autem azymorum accęſſerunt diſcipuli ad Ieſum dicentes ei, Vbi vis paremus tibi paſcha manducare? Ieſus autem dixit, Ite in ciuitatem ad quendam, & dicite ei, &c.* Apud Marcum autem ſic dicitur, Et prima die azymorum, quando paſcha immolabatur, dicũt ei diſcipuli eius, Quo vis eamus, & præparemus, tibi vt manducemus paſcha? Et miſit duos ex diſcipulis ſuis, dicens, Ite in ciuitatem: & ingrediẽtibus vobis occurret vobis homo amphorã aquę portans, & vbicunque ingreſſus fuerit, dicite patrifamilias, Magiſter dicit, vbi eſt diuerſorium meum, vbi cum diſcipulis meis manducem paſcha? Et ipſe vobis oſtendet locum in ſuperioribus ſtratum magnum paratum, illic parate nobis. Sic ergo apparet quòd vna eademque dies erat paſchæ, quando oportebat immolare paſcha azymorum, & quãdo oportebat tollere fermentum vetus, & azyma manducare cum carnibus agni. Et dies quidem paſchæ vna erat, azymorum autem vij. cõnumerata videlicet die paſchæ cum cæteris ſex. Secundum hæc forſitan aliquis imperitorum requiret cadens in Ebioniſmum, ex eo quòd Ieſus celebrauit more Iudaico paſcha corporaliter, ſicut & primam diem azymorum & paſcha, dicens quòd conuenit & nos imitatores Chriſti ſimiliter facere, non conſiderans quòd Ieſus cum veniſſet temporis plenitudo, & miſſus fuiſſet, factus eſt de muliere, factus eſt ſub lege, non vt eos, qui ſub lege erant, ſub lege relinqueret, ſed vt educeret eos ex lege. Si ergo ideo venit vt educeret eos, qui erant ſub lege, quanto magis non conuenit illos introire in legem, qui prius fuerant extra legem? Ergo de litera quidem egredimur legis, intra virtutem autem ſpiritalem conſtituti, legem ſpiritaliter celebrantes implemus omnia, quæ illic corporaliter celebranda mandantur, Expellimus enim vetus fermentum malitiæ, & nequitiæ, & in azymis ſynceritatis & veritatis celebramus paſchã, Chriſto nobiſcum coëpulante ſecundum voluntatẽ agni dicentis, Niſi manducaueritis carnem meam, & biberitis ſanguinem meum, non habebitis vitam manentem in vobis. Qui tulit peccatum mundi, & prohibet verum exterminatorem non ſolius Ægypti, ſed totius generis humani exterminatorem tangere nos celebrantes feſtiuitatem paſchæ ſecum. Et aſcendimus ipſo domino nobiſcũ conſtituto ab inferioribus ad locum ſuperiorem, in quo diuerſorium eſt quod demonſtratur ab intellectu, qui eſt in vnoquoque homine paterfamilias, diſcipulis Chriſti. Hæc autem domus ſuperior ſit nobis magna, vt capiat Ieſum verbum Dei, & ſapientiam, & veritatem, & omne quod eſt filius Dei, qui non capitur niſi à magnis ſenſu, Et ſit domus hæc præparata à patrefamilias intellectu filio Dei, non ſolum in loco ſuperiori, nec tantũmodo magna, ſed etiam mundata, nullo modo habens malitiæ ſordes, quaſi à ſcopis legis coadunatas atque prolectas. Sit domus iſta & in ciuitate Dei, id eſt in eccleſia. Sit autem domus illius princeps non qualibuſcunque cognitum habens nomen, ideo & myſtice dicit Ieſus, *Ite ad quendam.* Et illi dicant, qui Chriſto præparant paſcha, *Magiſter dicit, apud te faciam paſcha cum diſcipulis meis.* Annuncient etiam patrifamilias illi & quod dicit, Magiſter dicit, vbi eſt diuerſorium vbi cum diſcipulis meis manducem paſcha? vt paterfamilias ille qui præparat diuerſorium Ieſu & diſcipulis eius, aſcendat locum ſuperiorem, & ſtratum, & paratum, & magnum, vt veniens illuc Ieſus feſtiuet cum diſcipulis ſuis. Ego autem puto, quòd homo, qui ingredientibus diſcipulis in ciuitatem occurrit eis amphoram aquæ portans, quem voluit Ieſus vt ſequerentur diſcipuli eius eũtem in domum, qui ſubtilem illam aquam domui apportabat, vt non ſolum eſſet mundata, ſed etiam aquis plenius eluta, erat quidam miniſtrãs patrifamilias, ideſt intellectui, portans mundatoriam aquam in fictili vaſe, vt ſublimitas virtutis ſit Dei. Aut certe potabilem aquam ſubminiſtrabat in illo fictili vaſe, vt filius quidem Dei generationem prębeat vitis: ille autem intellectus miniſter ex lege & Prophetis aquam portet, quæ miſceatur cum vino euangelici verbi. Nos ergo, qui optamus de eccleſia eſſe, volentes celebrare paſcha cum Ieſu, ſequamur hominem illum, qui vas baiulat huiuſmodi aquæ, quẽ puto eſſe Moyſen legis datorem ſpiritalem doctrinam portantem in corporalibus hiſtoriis. Qui autẽ accedũt ad legẽ, & prophetas quaſi ad eloquia ipſius Dei, non autem ſequuntur eum ſpiritaliter, qui vas baiulat aquæ viuæ, non celebrant paſcha cum Ieſu, nec calicem bibunt noui teſtamenti. Præparent autem diſcipuli paſcha Ieſu, & poſt ſermones diſcipulorũ quibus catechizauerũt patremfamilias, id eſt intellectũ: veniat & diuinitas vnigeniti coëpulans diſcipulis ſuis in domo prædicta. Sciæ tamen debemus, quòd qui in epulationibus & ſolicitudinibus ſæcularibus ſunt, non aſcendunt in domum illam ſuperiorem, nec vident magnitudinem eius, nec conſiderant ſtratus illius ornatum. Propterea nec celebrant cum Ieſu paſ-

ſu paſcha, nec accipiunt panem benedictionis ab eo, nec calicem noui teſtamenti. *Veſpere autem facto, diſcubuit cum diſcipulis ſuis, & edentibus eis dixit. Amen dico vobis, quòd vnus ex vobis tradet me.* Diſcipulis edentibus paſcha ſecundum legis mãdatum, dixit Ieſus, qui ſciebat quid eſſet in homine: & propterea non habebat opus vt aliquis teſtimonium daret ei de homine, & dixit de Iuda cum conſueto ſibi iureiurando, Amen dico vobis, quòd vnus ex vobis me tradet. Cum enim potuiſſet à principio proditorem ſpecialiter demonſtrare, hoc quidem non fecit: dixit autem generaliter, quòd vnus ex vobis me tradet, vt teſtimonio percuſſi cordis ſingulorum qualitas probaretur: vt & diſcipulorum oſtenderet bonitatem, quia plus credebant verbis Chriſti, quàm conſcientiæ ſuæ & Iudæ malitiã, quia nec cognitori conſiliorũ ſuorũ credebat vt turbaretur, aut triſtaretur: exiſtimo quia in primis putauit latere quaſi hominem. Qui poſtquam vidit conſciẽtiam ſuam notam Chriſto, amplexus eſt occultationem poſitam in verbis ipſius, quorũ primum infidelitatis erat, ſecundum autem impudentiæ. *Et contriſtati nimis cœperunt ſinguli dicere, Nunquid ego ſum, domine?* Quæret autem aliquis, quo modo ſi bonæ cõſcientiæ erant vndecim Apoſtoli, quia mundi erãt ab omni proditione magiſtri, vt quid contriſtati ſunt de auditu, quaſi potuiſſet fieri vt vnus eſſet ex ipſis, de quo dicebatur: Exiſtimo autem quòd vnuſquiſque diſcipulorum ſciebat ex his, quæ docuerat Ieſus, quòd mutabilis ad malum vertibilis eſt natura humana, & quòd in colluctatione aduerſus principatus, & poteſtates, & rectores huius mundi tenebrarum poteſt fieri vt decidat homo aut circunuentus, aut vim paſſus ab aduerſariis virtutibus ad malum perficiendum, Hoc ergo conſiderantes vnuſquiſque diſcipulorum, ne forte ipſe eſſet, qui præcognitus erat proditor, contriſtati ſunt valde, propterea quòd dictum fuerat eis, *vnus ex vobis me tradet*, & cœperunt dicere quaſi neſcientes ſinguli futurum de ſe, *Nunquid ego ſum, domine?* Si autem habet rationem, quòd propter hanc cauſam timens vnuſquiſque eorum dixit, *nunquid ego ſum, domine?* de omnibus futuris timendum eſt nobis infirmis, qui nondum ſapientiam perfectionis accepimus, ſecundum quam dicit Apoſtolus, Confido enim, quia neque mors, neque vita, & cætera, poteſt nos ſeparare à charitate Dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu. Qui autem nondum perfectus eſt, dubitat de ſeipſo, quaſi poſſit & cadere. Secundum quam infirmitatem humanam ſcribens Corinthiis Paulus dicebat, Sed caſtigo corpus meum, & ſeruituti redigo, ne forte, cum aliis prædicauerim, ipſe reprobus efficiar. Et vide quod dicit, Ne forte cũ aliis prædicauerim ipſe reprobus efficiar, ſic pronunciat quaſi timens ne forte & cadere poſſit, & reprobus fieri. Quod autem dixit, Confido & cętera, confidentis hominis & firmi eſt propter ſuã perfectionem, quoniam mille contraria ſeparare eum à charitate Chriſti non valeant. Quod autem Apoſtoli adhuc erant infirmi: & iuſte timebant, manifeſtum eſt ex eo, quod dicit, qui ſciebat propoſitum ſingulorum, Quoniam omnes vos ſcandalum patiemini in me in hac nocte. Et quòd proponens quis meliora aliquoties ad malitiam tranſuertitur victus in colluctatione contrãriarum virtutũ, manifeſtum eſt ex eo, quod ſcriptum eſt de Petro, quoniã ipſe quidem conſiderãs propoſitum ſuum, qualem circa Chriſtum haberet affectum, reſpondit non cum ſimulatione, ſed ex veritate cordis ſui quantum ad ſe, *Quod ſi omnes ſcandalizati fuerint, ego ſolus non ſcandalizabor.* Saluator autem ſciens infirmum eum in ſuis promiſſionibus fore, & quod breuis timor hominis facturus eſſet eũ recedere à propoſito meliori, dixit ad eum, *Amen dico tibi, quòd in hac nocte priuſquam gallus cantet, ter me negabis.* Et talibus nõ eſt importunum dicere ſemper, ne glorieris in craſtinum, nec enim ſcis quid pariat dies ſuperuẽtura. Et Paulus ſimiliter, Fratres, inquit, ſi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos, qui ſpirituales eſtis, confirmate huiuſmodi in ſpiritu manſuetudinis, conſiderantes ne & vos tentemini: docens quòd incretus eſt exitus noſter de nobis, quamuis forte meliorum propoſitum habeamus. Hæc autem omnia recordantes, quòd neſcimus quid pariat nobis dies ſuperuentura, non inflabimur, neque ſuperbiemus, neque gloriabimur aliquando, quamuis ſciamus nos multa bona habere, ſicut & Paulus cum dixiſſet de ſe, Nihil mihi conſcius ſum: ſuperaddit. Sed nec in hoc iuſtificatus ſum, tanquã ſciens Deum ſacrificantem quos præcognoſcit, & quos prædeſtinauit vocantem. *Qui intingit mecum manum in paropſide, hic me tradet.* Videns eos de ſeipſis timentes, demonſtrauit proditorem indicio propheticæ vocis dicentis, Qui manducat panem meum mecum, amplificauit aduerſus me ſupplantationem: Nec enim diſcrepat illud ab hoc quod dicit, *Qui intingit mecum manum in paropſide, hic me tradet.* Et hoc quoque conſiderandum eſt, quid vtique nos volens docere Saluator ſignum dat diſcipulis de Iuda proditore ex eo quòd cum Ieſu manum ſuam in paropſidem intuliſſet, in quam ſicut exiſtimo intingebant carnes paſcha edentes. Exiſtimo autem quòd malitiam eius multam manifeſtam facere volens hoc dicit, quoniam quem ſuſcepit ad menſam communem, & commanducauit ei, fortè quia à principio bene agebat, ipſe Ieſum prodidit tantis honoribus ſe complectentem, & neque ſalis eiuſdem, neque menſæ, neque panis communicati memor eſt factus, ſed omnia illa tranſgrediens propter triginta ſtaterum promiſſionem tradidit largitorem tantorum bonorum. Et hæc eſt vere propria conſuetudo hominum nimis malorum, vt poſt ſalem, & panem inſidientur hominibus maxime nihil nocentibus eis, cum quibus communicauerunt panem & ſalem. Denique Daniel de quibuſdam huiuſmodi hominibus feralibus, & valde malis ita prophetans dicebat, Super menſam vnam falſa loquentur. Si autem potes ſpiritalem menſam, & cibum ſpiritalem, & dominicam intelligere cœnã, quibus omnibus dignificatus fuerat à Chriſto, abundantius videbis multitudinem malitiarum eius, quibus magiſtrum cum cibo diuinæ mẽſæ, & calicis & hoc in die paſchæ tradidit Saluatorẽ, nõ recordatus nec in corporalibus bonis magiſtri dilectionem, nec in ſpiritalibus doctrinam eius ſine inuidia ſemper cõmunicatam. Tales ſunt omnes in eccleſia, qui inſidiantur fratribus ſuis, cum quibus ad eandem menſam corporis Chriſti, & ad eundem potum ſanguinis eius frequenter ſimul fuerunt. Si autem oportet & ipſius paropſidis interpretationem accipere, nos

quidem ab huiusmodi nos abstineamus, ne aliquid frigidum quibusdam dicere videamur. Tamen qui vult etiam in hoc aliquid inuenire morale, cõsideret in lege vbi dona à principibus singularum tribuum offeruntur in dedicatione altaris. Forte intelliget ibi etiam paropsidem aliquid esse intelligendam. In prima, inquit, die obtulit donum suum Naason filius Aminabab princeps tribus Iuda, & obtulit donum suum paropsidem argenteam, siclorum triginta & centum pondus eius: & phialam vnam argenteam siclorũ septuaginta, secundum siclum sanctum. *Et filius quidẽ hominis vadit sicut scriptum est de eo. Væh autẽ homini illi, per quem filius hominis tradetur.* Et Iesus quidem secundum quod videbatur ibat passus per crucem, secũdum autẽ quòd vere erat, & ibat, & remanebat in mundo cum discipulis suis custodiens eos in fide. Nec enim potuissent permanere in fide ipsius, præcipue cum mortuum eum vidissent, nisi ab ipso inuisibiliter custodita fuissent corda eorum: Et non dixit væh homini illi, à quo traditur, sed, *per quem traditur*: ostendens alterum à quo tradebatur, id est à diabolo, ipsum autem Iudam ministrum esse traditionis. Væh autem nõ solum Iudæ, sed omnibus proditoribus Christi, Quicunque enim discipulos Christi tradit, ipsum Christum tradit. Propterea à diabolo, quidem traduntur, tamen per homines illos, & ideo væh illis. Nam si omnem malitiam in hominibus diabolus per homines operatur, & quicunque interficitur ab aliquo, & si non ab ipso, tamen per ipsum est interfectus. Et si iudex aliquẽ interfecerit iniuste, mortis sententiam ferens in aliquem, sciendum est quòd ipse locum dans in se, ministrum se præbuit diabolo ad interfectionem hominis innocentis. *Bonum erat ei, si nõ fuisset natus homo ille.* Hoc est, illi bonum erat, si natus non fuisset, quia nec hoc bono fuerat dignus, vt non nasceretur. Sed quoniam aptus fuerat ex arbitrio suo, vt hoc ministerium proditionis consummaretur per eum, ideo natus est malo suo, vt in malum, quod secundum propositum suum merebatur, incideret, *Respondens autem Iudas dixit, Nunquid ego sum Rabbi?* Et vide quòd expectans Iudas tantum sermonem Christi de se, non præcidit narrationem eius sua responsione, sed post omnes respõdit dicens, Nunquid ego, sum Rabbi? Non ex affectu discendi, sed secundum consuetudinem nominãdi magistrum eum vocauit magister, quasi subsannans eũ, quia vocabatur magister, eum non esse hoc vocabulo dignum. *Et dixit ei Iesus, Tu dixisti.* Vt ex ore ipsius iudicaret eum, quoniam ille quasi dubitans dixerat, *Nunquid ego sum Rabbi?* Non quidem secundum conscientiam dubitans, sed fingẽs se de hoc dubitare. Non enim habebat ipsum timorẽ quem cæteri Apostoli habuerunt: sed ille sine timore, quasi timens dicebat, Et ideo forsitan post omnium Apostolorum sigillatim interrogationes, & post Christi narrationem de ipso, vix aliquando & ipse interrogauit, quasi excogitatu quodã, & versuto consilio, vt similia cæteris apostolis interrogando, cælaret interim proditionis suę consilium. Nam vera tristitia, & vrgens non sustinet moram, sicut nec Apostolorum sustinuit. *Edentibus autem eis accipiens Iesus panem, &c.* Panis iste quem Deus verbum corpus suũ esse fatetur, verbum est nutritorium animarum, verbum de Deo verbo procedẽs, & panis de pane cælesti, qui positus est super mensam, de qua scriptum est, Præparasti in conspectu meo mensam aduersos eos, qui tribulant me. Et potus iste, quem Deus verbum sanguinem suum fatetur, verbum est potãs, & inebrians præclare corda bibentium qui est in poculo, de quo scriptum est, Et poculum tuum inebrians quam præclarum est! Et est potus iste generatio vitis veræ, quæ dicit, Ego sum vitis vera. Et est sanguis vuæ illius, quæ missa in torculat passionis protulit potum hunc. Sic & panis est verbum Christi factum de tritico illo quod cadẽs in terram bonam multum reddidit fructum. Cur autem nõ dixit, Hic est panis noui testamenti: sicut dixit, hic est sanguis noui testamẽti? Quoniam panis est verbum iustitiæ, qua manducantes animæ nutriuntur. Potus autem est verbum agnitionis Christi, secundum mysterium eius natiuitatis, & passionis. Quoniam ergo testamẽtum Dei in sanguine passionis Christi positum est ad nos, vt credentes filium Dei natum & passum secundum carnem: salui efficiamur non in iustitia, in qua sola sine fide passionis Christi salus esse non poterat, ideo tantum de calice dictum est, *Hic est calix testamenti: Amen dico vobis, quòd à modo non bibam de generatione vitis huius, nisi cum bibam illud vobiscum nouum in regno patris mei.* Sed & de pane dictum est apud Lucam similiter, Desiderio desideraui hoc pascha manducare vobiscum. Dico vobis quòd à modo non manducabo illud, nisi impletum in regno Dei. Ergo manducabit Saluator: & bibet panem illum, & potum paschalem renouatum in regno Dei, & manducabit, & bibet cum discipulis suis. Sicut enim non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum humiliauit vsque ad mortem: sic manducabit panem, & bibet de generatione vitis, & bibet nouum, & propter multam bonitatem suam, & dilectionem hominum manducabit & bibet cum discipulis suis, cum tradiderit regnum Deo & patri. Attende enim quod dicit, *Cum bibero ipsum vobiscum nouum*, non alio tempore nisi in regno patris mei. Et alias autem non regnum Dei esca & potus. Corporaliter enim & secundum similitudinem præsentis cibi & potus non est regnum Dei esca & potus his qui exhibuerunt se dignos pane cælesti & pane angelorum, & esca illa, de qua dicit Saluator, Mea esca est vt faciam voluntatem eius, qui me misit, & perficiam opus eius. Quod autem in regno Dei manducabimus, & bibemus, ex multis locis scripturarum est demonstrare, præcipue ex eo quod scriptum est, Beatus, qui manducauerit panem in regno Dei. Ergo implebitur in regno Dei hoc pascha, & manducabit ipsum Iesus cum discipulis suis, & bibet. Et quoniam quod dicit Apostolus, Nemo vos iudicet in esca, & in potu, & cæteris, quæ sunt vmbra futurorũ, relationẽ ad habet futura mysteria de escis & potibus spiritalibus, quorum vmbra fuerunt, quę de escis & potibus in lege fuerãt scripta. Manifestum est autẽ quòd verã escam, & verum potũ mãducabimus, & bibemus in regno Dei ædificantes per ea & cõfortantes verissimã illã vitam. Et quòd dicit, *Accipiens Iesus panẽ, similiter & accipiẽs calicem*: qui paruulus quidem est in Christo, & in Christo adhuc carnalis, intelligat communiter, prudentior autem quærat, à quo accipiens Iesus. Deo enim dante accipit: & dat eis qui digni sunt à Deo accipere panem, & calicem. Quomodo

do autem dat Deus panem, significat & Iacob dicens, Si fuerit dominus meus mecum, & dederit mihi panem ad manducandum, & vestimentum ad vestiendum, omnia quęcunque mihi, domine, dederis, decimam decimabo tibi. Item scriptum est in Euangelio secundum Ioannem, Non Moyses dedit vobis panem, sed pater meus dat vobis panem de cælo verum. Et semper Iesus his, qui secum pariter agunt festiuitatem, accipiens panem à patre gratias agit, & frangit, & dat discipulis, secundum quod vnusquisque eorum cupit accipere, & dat dicẽs, *Accipite & manducate*: & ostendit quando eos hoc pane nutrit, proprium esse corpus, cum sit ipse verbum, quod & nunc necessarium habemus, & cum fuerit in regno Dei impletum. Sed nunc quidem nõdum impletum, tunc autem impletum, cum & nos præparati fuerimus ad capiendum pascha plenum, quod venit vt impleat, qui non venit soluere legem, sed adimplere. Et nunc quidem implere quasi per speculum in ænigmate impletionis, tunc autem facie in faciem implere, cum venerit, quod perfectum est. Si ergo & nos volumus panem benedictionis accipere ab Iesu, qui consuetus est eum dare, eamus in ciuitatem in domum cuiusdam, vbi facit Iesus pascha cum discipulis suis præparantibus ipsum notis ipsius, & ascendamus ad superiorem partem domus magnam, & stratam, & præparatam, vbi accipiens à patre calicem, & gratias agens, dat eis qui cum ipso ascenderint dicens, *Bibite, quia hic est sanguis meus noui testamenti*, qui & bibitur & effunditur: bibitur quidem à discipulis: effunditur autem in remissionem peccatorum commissorum ab eis, à quibus bibitur & effunditur. Si autem quæris quomodo etiam effunditur, discute cum hoc verbo etiam quod scriptum est, Quoniã charitas Dei diffusa est in cordibus nostris. Si autem sanguis testamenti infusus est in corda nostra in remissionem peccatorũ nostrorum, effuso eo potabili sanguine in corda nostra, remittuntur, & delentur omnia, quæ gessimus ante peccata. Ipse autem qui accepto calice dicit, *Bibite ex hoc omnes*, nobis bibentibus non discedit à nobis, sed bibit eum nobiscum cum sit in singulis ipse: quoniam non possumus soli, & sine eo vel manducare de pane illo, vel bibere de generatione illius vitis veræ. Nec mireris quoniam ipse est & panis, & manducat nobiscum panem, ipse est & potus generationis de vite, & bibit nobiscum: Omnipotens enim est verbum Dei, & diuersis appellationibus nuncupatur, & innumerabilis est ipse secundum multitudinem virtutum, cum sit omnis virtus vnus & ipse. Deinde docebat discipulos, qui festiuitatem celebrauerant cum magistro, & acceperant benedictionis panem & manducauerant corpus verbi, & biberant calicem gratiarum actionis, pro his omnibus hymnum dicere patri, & de alto transire in altum, quia fidelis non potest aliquando aliquid agere in conualle, propterea ascenderunt in montem Olueti, in quo vnaquæque oliua quasi arbor faciens fructum dicere potest, Ego autem sicut oliua fructifera in domo Dei. Et qui nondum sunt facti quasi oliua fructifera in domo Dei, sed sunt adhuc quasi nouella oliuarum in circuitu mensæ spiritalis patris sui, possunt esse in monte Olueti, de quo prophetat & Zacharias. Et quàm apte mons misericordiæ est electus, vbi prænunciatus fuerat scandalum infirmitatis discipulorum suorum: quia non optabat vt fieret, sed prænunciabat quod erat futurum, iam tunc præparatus non vt repelleret discipulos discedentes, sed vt reciperet conuertentes. *Tunc dicit eis Iesus, Omnes vos scandalum patiemini in me in hac nocte.* Qui scandalizantur, non in die scandalizantur, sed in nocte & in nocte illa in qua proditur Christus. Sic enim & Petrus denegans, non in die denegat, sed in nocte, & in nocte cui nondum properauerat lux. Ante cantum enim galli negat. Si quis autem quærat quomodo post tanta & talia signa, & prodigia, & sermones non ex inferiori virtute, quam ex qua facta fuerant signa, & prodigia, dictos scandalizantur discipuli, sciat quòd vult ostendere per hæc sermo, quòd sicut nemo potest dicere dominum Iesum nisi in spiritu sancto, sic nemo potest sine scandalo esse sine spiritu sancto. Quando autem implebatur quod dixerat Iesus, Omnes vos scandalum patiemini in hac nocte, nondum datus erat spiritus sanctus adhuc, quoniam Iesus nondum fuerat honorificatus. Nos autem, postquam confessi fuerimus dominum Iesum in spiritu sancto, quoniam qui spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt, si post spiritum sanctum scandalum passi fuerimus, aut denegauerimus, non habemus excusationis locum, quasi scandalizati sine spiritu sancto, aut denegantes sine spiritu sancto. Et illi quidem scandalizati sunt quasi adhuc consistentes in nocte, nobis autem iam nox remota est, dies autem appropinquauit. Propter quod dicitur, Sicut in die honeste ambulemus. Qui autem honeste ambulat & in luce est, nõ denegat Christum, quia non est in nocte. Adhuc autem ideo illi scandalizati sunt in nocte, sicut dominus ipse testatur, quoniam secundum scripturã pro nobis omnibus pater filio vnico nõ pepercit, sed tradidit eum pro nobis in passionem, vt ad modicum dispergantur oues gregis scandalũ passi, post hoc autem congregẽtur à resurgente Christo, & præcedẽte eos in Galilæam, qui se sequi voluerint in Galilæam, vt gentium populus, qui sedebat in tenebris videat lumen magnum, & qui in regione & vmbra mortis, lux ei oriatur. *Respondens autem Petrus dixit ei, Si omnes scandalizati fuerint, ego nunquam scandalizabor.* Dicit Apostolus in epistola ad Romanos, Si autem Deus verax, omnis autem homo mendax, sicut scriptum est, non præcipiens omnem hominem fieri mendacem, sed pronuncians esse mendacem, Psalmo dicente, Ego dixi in excessu mentis meæ, omnis homo mendax. Hic autem Petrus audiens Saluatorem dicẽtem, *Omnes vos scandalum patiemini in me in hac nocte*, dominum nostrum profitebatur facere mendacem per ea quæ sibi confidens dicebat, *Si omnes scandalizati fuerint, ego non scandalizabor*, non considerans quoniam qui dixit, Ego sum veritas, mentiri non poterat. Propter hoc sicut existimo omnes quidem discipuli scandalizati sunt tantum in Iesum, Petrus autem qui existimauit mendacem posse facere veritatem: non tantum scandalizatus est, sed etiam derelictus propter audacem suam promissionem, iuxta scãdalum etiam denegauit. Et quoniam non solum inconsiderate, sed pene etiam impie dixit, *Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego non scandalizabor*: nec cogitans lubricam naturam humanam, magnum protulit verbum, ideo nec ad modicum est derelictus, vt scilicet denegaret,

vel semel denegaret, sed abundátius derelinquitur, vt ter denegaret, vt arguatur audacia promissionis eius per vnam ancillam, & hoc verbum interrogantem, & dicentem, Et tu cum Iesu Galilæo eras? Et denegauit coram omnibus dicens, Nescio quid dicis. Et iterum denegauit non simpliciter, sed cum iuramento. Et tertia vice non solum cum iuraméto, sed cum deuotatione, quia nescio hominem. Per hoc autem instruimur, vt nunquam sine consideratione aliquid promittamus super habitudinem nostram humanã, quasi qui valeamus Christi implere confessionem ex nobis aut aliquid præceptorum Dei, admonente nos Apostolo, & dicente, Noli altum sapere, sed time. Debuerat enim postquã audiuit, quia omnes vos scandalum patiemini in hac nocte, & postulasse dominum, & dixisse, Etsi omnes scandalizati fuerint in te, esto in me, vt nõ ego scãdalizer, & dona mihi præcipue gratiam hanc, vt in tempore, cum omnes discipuli tui fuerint scandalum passi ego in denegationem nõ cadam, nec ab initio scandalizer. Si enim postulasset, forsitan amotis ab eo ancillis, cæterisque ministris, non denegasset. Nec enim poterat fieri, vt facta interrogatione, potuisset dicere dominum Iesum in spiritu sancto, aut confessus fuisset, cum spiritus sanctus nondum fuisset datus. Quæres autem si possibile erat vt nec scandalizaretur semel Saluatore dicente, *Quia omnes vos scandalum patiemini in me.* Ad quam quæstionem aliquis respondebit, quòd necesse erat ore verissimo prædicẽte, quòd omnes vos scandalizabimini, fieri quod prædictum erat ab Iesu. Alius autem dicet, quòd qui exoratus à Niniuitis quæ prædixerat per Ionam non fecit propter pœnitentiam Niniuitarum, sic possibile fuit vt repelleret etiam à Petro scandalum deprecante. Nec autem promissio eius audax ex affectu quidem prompto, non tamen prudenti, facta est ei causa, vt non solum scandalizaretur, verumetiã ter denegaret. Quæres adhuc, si postquam audiuit Iesum dicentem, *Amen dico tibi, priusquam gallus cãtet in hac nocte, ter me negabis*, non addidisse, Si fuerit mihi mori tecum, non te negabo, sed deprecatus fuisset, vt repelleretur ab eo præcognita ipsius denegatio, si forte nõ denegasset? Et aliquis quidẽ dicit, quòd locũ quidẽ habebat deprecatio Petri, cũ dixisset, *Omnes vos scandalũ patiemini in me*, auxiliũ accipere vt nõ scãdalizaretur. Nec enim cum amen prolatũ fuerat, dictum est, *omnes vos scandalum patiemini.* Postquam autem cum affirmatione iuramenti pronunciauit, non erat possibile vt nõ denegaret. Si enim iuramentum erat Christi amen, mentitus fuisset dicens, Amen dico tibi, si verum dixisset Petrus, *quia non te negabo.* Videntur autem mihi cæteri discipuli Iesu cum prospectu & cogitatu, quod primum quidem fuerat dictum, *Omnes vos scandalum patiemini in me in hac nocte*, nihil dixisset, neq; professos fuisse quasi non essent scãdalizandi, Videbant enim veracem esse Iesum hæc prædicẽtem. Ad hoc autem quòd soli dictum est Petro: Amen dico tibi antequam gallus cãtet, ter me negabis: promiserunt similiter & Petro, Et si fuerit nobis mori tecum, nõ te negabimus. Quod Petrus quidem non cõuenienter fecit post Christi prophetiam de eo negaturo ter ante galli cantum. Cæteri autem quasi qui non erant comprehensi in illa prophetia, nec tenebantur in illis, quæ ad Petrum fuerant dicta, responderunt promittentes non promissionibus suis mendacem dominum facere cupiẽtes, sicut facere voluit Petrus. Sicut enim cùm trãsfiguratus fuisset in monte excelso, apparentibus in gloria simul cum Iesu Moyse & Helia dixit, Vis faciamus hic tria tabernacula, vnum tibi, & vnũ Moysi, & vnum Heliæ: nesciens quid loqueretur, sicut scriptura testatur de eo: sic & hic nesciens quid loqueretur dixit, Si fuerit mori mihi tecum, non te negabo. Cum Iesu enim mori pro nobis omnibus moriente vt nos viuamus, hominum non erat, quoniam omnes fuerãt in peccatis, & omnes opus habebant vt pro eis alius moreretur, nõ ipsi pro aliis. *Tunc venit Iesus cum illis in prædium quod dicitur Gethsemani.* Scienti Hebraicorum nominũ interpretationem, etiam nomen huius prædij quod vocant Gethsemani prodest ad manifestationem loci istius, quoniam non sine causa positum est apud Matthæum, & Marcum etiam prædij nomen. Nos autem prætermittentes illud hoc solum suggerimus, quomodo Iesus cum discipulis venit ad prædium hoc, quod vocatur Gethsemani, accipiens eos ex loco illo in quo pascha cum eis mãducauit. Nec enim conueniebat cum proderetur, ab illo capi loco, vbi cum discipulis manducauerat pascha. Conueniebat autem & priusquam proderetur orare, & orandi eligere locum mundum ad orationem. Sciebat enim quòd sicut differt aër ab aëre mundiore, sic terra sancti loci & sanctioris, sicut scriptum est, Locus, in quo tu stas, terra sancta est. Et quæras si præter affectum orantis, etiam ex loco orationis in quo quis orat, sit oratio mundior & acceptabilior, secundum quod scriptum est, Domus mea, domus orationis vocabitur. De qua & alibi dicitur, Et exaudiuit de templo sancto suo vocem meam. Et vir quidam Iudaicus nec dubitat de huiusmodi: qui autem propter Christi doctrinam recessit à Iudaicis fabulis, & ab omnibus, quæ corporaliter ab eis intelliguntur, dicit non propter locum fieri orationem distantem ab oratione, sed quia melius est cum nullo orare quàm cum malis orare. Ad demõstrationem autem traditionis istius vtetur exemplo, quòd Iesus in domo Iairi sacerdotis oraturus pro mortua filia eius omnes eiecit foras, & tres tantum elegit secum, qui & super montem facti fuerant testes transfigurationis ipsius. Propter hoc enim & in ecclesiis Christi consuetudo tenuit talis, vt, qui manifesti sunt in magnis delictis, eiiciantur ab oratione communi: vt ne modicum fermentum non ex corde mundo orantium totam vnitatis conspertionem, & consensus corrumpat. Habet autem & hic sensus, quod iuste obiiciatur his, qui non quomodo debent sic intelligunt, accipientes sic occasionem, vt dicant proximo suo, Ne appropinques mihi, quia mundus sum. Quod fecit & Pharisæus ad Publicanum longe orãtem, & pectus suum percutientem, & dicentem, Domine, propitius esto mihi peccatori. Mensurate ergo facere hoc debemus, vt nec cum indignis oremus propter honorem orationis, secundum eum qui dixit, Si duo in vobis conuenerint in idipsum, de omni re quamcunque petierint, fiet eis. Nec inferiores spernamus nos præponentes propter iactantiæ casum, secundum eum qui dixit, Qui se exaltat, humiliabitur. Hæc autem tractauimus propterea quòd dictum est, *Sedete hic, do-*

Caute in Luthera(nos) qui loc(um) orationi(s) cata(...)nunt.

nec eo illuc orare. Accipiẽs autem Petrum, & duos filios Zebedæi, cœpit tristari, & tædiari. Vel sicut Marcus exponit, cœpit pauere, & tædiari. Hos ipsos autem discipulos assumpsit, & super mõtem cum esset transfigurandus, & ad filiam Iairi sacerdotis. Et quæro si aliquid secretius forte vidit in tẽpore priusquam pateretur Iesus, & eo iret vbi voluit orare. Forsitan enim vidit assistentes reges terræ, & principes congregatos in vnum aduersus dominum, & aduersus se Christum eius. Propter quod quasi multis illis constitutis, & in malitia potentibus, cœpit tristari & tædiari, vel & pauere. Et considera quòd non dixit tristabatur & tædiabatur, *sed cœpit tristari & tædiari.* Multum enim interest inter tristari & incipere tristari. Si ergo aliquis defendens passiones humanas profert nobis etiam ipsum tristatum fuisse Iesum, audiat quòd qui tentatus est per omnia secundum similitudinem præter peccatum, hic nõ est tristatus tristitia passionis ipsius, sed factus est secundum humanam naturam tantum in ipso principio tristitiæ, & pauoris, vt ostendat discipulis suis præsentibus, maxime Petro magna de se æstimanti, rebus ipsis, quod postea eis dixit, Quod spiritus promptus est, caro autem infirma. Et nõ est aliquando confitendum in ea, sed semper timendum de ea, quia incauta confidentia ad iactantiam ducit, timor autem infirmitatis ad auxilium Dei confugere adhortatur, sicut & dominum ipsum paululum progredi, & cadere in faciem, & orare. Ergo cœpit quidem tristari secundum humanam naturam, quæ talibus passionibus subdita est, non autem secundum diuinam virtutem, quæ ab huiusmodi passione longe remora est. Et hæc dicimus de Iesu, vt non arbitremini sicut quædam hæreses hominem tantũ fuisse, sed Deum veram humani corporis suscepisse naturam, qui poterat compati infirmitatibus nostris, quoniam & ipse circundatus erat infirma natura humani corporis: similiter & ipse participans corpus, & sanguinem, quemadmodum & pueri, de quibus dicit, Ecce ego, & pueri, quos mihi dedit Deus, participant carni, & sanguini. Videns ergo instans sibi certamen quod nõ erat ei aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus tantos reges terræ assistentes, & principes congregatos in vnum aduersus se, quantos nũquam, cœpit pauere, vel tristari, nihil amplius tristitiæ vel pauoris patiens nisi principium tantum. Nec enim scriptum est, quod pauit, vel tristatus est, *sed cœpit pauere, & cœpit tristari*, quando & dixit, *Tristis est anima mea vsque ad mortem.* Quod ipsum tale aliquid significare videtur, tanquam si dicat, tristitia cœpta est in me, vt non omni modo sim sine gustu tristitię: non semper, sed vsque ad tempus mortis in me est, vt cum mortuus fuero peccato, moriar & vniuersæ tristitiæ, eius principium tantum fuit in me. *Sustinete hic, & vigilate mecum,* Ac si dicat, etsi aliis discipulis dixi, Sedete hic donec vado illuc orare, & adduxi vos tres vsq; huc, nolo vos vlterius progredi, nondum enim potestis. Propter hoc manere hic vigilantes, sicut & ego vigilo, scientes quod cæteros quidem iussi sedere ibi quasi inferiores, ab agone isto seruans eos securos: vos autem quasi firmiores adduxi, vt mecum conlaboretis in vigiliis, & orationibus. Tamen & vos manete hic, vt vnusquisque in gradu suæ vocationis consistat, quoniam & omnis gratia, quamuis fuerit magna, habet & superiorem. Quod autem, hoc significat dicens, *Manete hic*, manifestum est ex eo quod in sequentibus dicitur, *Progressus autẽ pusillum, cecidit in faciem suam.* Propter quod maneamus vbi præcepit Iesus, secũdum quod & Apostolus mandat, Vnusquisque in qua vocatione vocatus est, in hac maneat apud Deum, vt omnia faciamus, vt cum eo pariter vigilemus, qui non dormit, neque dormitat custodiens Israel. Ad hoc autem adduxit eos, maxime Petrum magna de se confidentem, vt videant & audiant vbi est posse hominis, & quomodo impetratur. Videant quidem cadentem in faciem suam, audiant autem dicentem, *Pater, si possibile est, transeat calix iste à me*: & discant non magna de se sapere, sed humilia æstimare: nec veloces esse ad promittendum, sed soliciti ad orandum. Ideo & illos duxit, qui videbantur fideliores & fortes, similes Petro, in quibus similiter facile poterat locum inuenire iactantia propter fiduciam fidei. Mediocres autẽ (quãtum ad periculũ dico iactantię) ipsa fidei exiguitate muniti sunt. Et progressus pusillum cecidit in faciam suã orans, & dicẽs. *Pater, si possibile est, transeat calix iste à me.* Quid dixit? Discite à me quia mitis sum & humilis corde: laudabiliter se humiliãs, & nunc cadit in faciem suam orans, & adhuc amplius postmodum humiliat se factus obediens vsque ad mortem: quoniam precium exaltationis humilitas est. Nec enim exaltatur à Deo nisi qui humiliauerit se propter Deum. Cadit autem in faciem orans non multum progressus, sed pusillum à tribus discipulis suis manentibus secum. Nolebat enim longe fieri ab eis, sed iuxta eos constitutus orare. Quod autem dicit, *orans, si possibile est, transeat calix iste à me*, manifestans in oratione suam deuotionem, quasi dilectus filius & complacens dispositionibus patris, addidit, *Sed non sicut ego volo, sed sicut tu.* Docens vt non oremus nostram fieri voluntatem, quando factum fuerit vt aliquid aliud velimus quam Deus. *Pater si possibile est transeat calix iste à me, sed non sicut ego volo, sed sicut tu.* Secundum quod cœpit pauere & tristari, secũdum illud & orat calicẽ passionis transire à se, sed non sicut vult, sed sicut vult pater. Suscipiens enim naturã carnis humanæ, omnes proprietates impleuit, vt non in phantasia habuisse carnem existimaretur, sed in veritate: secũdum quod in hoc loco orat calicem passionis transire à se, sed non sicut vult ipse, sed sicut vult pater. Quoniam proprium est omnis hominis fidelis, primum quidem nolle pati aliquid doloris, maxime quod ducit vsque ad mortem, quia homo est carnalis: si autem sic voluerit Deus, acquiescere etiam contra voluntatem suam, quia fidelis est, ne plus videatur in se desperare, quàm in Deum sperare. Nam sicut multum confidere non debemus, ne nostram virtutẽ videamur profiteri, sic multum pusillanimiter agere, & diffidere nõ debemus, ne Dei adiutoris nostri impotentiam videamur pronunciare. Hæc ergo voluntas quam dicit, Si possibile est transeat calix iste à me, sed nõ sicut ego volo, sed sicut tu, non est secundum substantiam eius diuinam & impassibilem, secundum naturam humanam eius, & infirmam. Altera autem interpretatio loci huius est talis, quoniam quasi filius charitatis Dei, secundum præscientiã quidem diligebat eos, qui ex gentibus fuerant cre-

dituri: Iudæos autem quasi semen patrum sanctorum, quorum adoptio, & gloria, & testamenta, & repromissiones, diligebat quasi ramos bonæ oliuæ. Diligens autem eos videbat qualia erãt passuri petentes eum ad mortem, & Barrabã eligentes ad vitam, ideo dicebat dolẽs de eis, *Pater, si poßibile eſt, tranſeat calix iſte à me.* Rursus reuocãs desiderium suum, & videns quanta vtilitas mũdi totius esset futura per passionem suam dicebat, *Sed non ſicut ego volo, ſed ſicut tu.* Videbat adhuc propter illum calicem passionis, etiam Iudam qui ex duodecim vnus erat, filium fore perditionis. Rursus intelligebat per illum calicem passionis principatus & potestates triumphandas in corpore suo. Propter hos ergo quos in passione sua nolebat perire dicebat, *Pater, ſi poßibile eſt, tranſeat calix iſte à me.* Propter salutem autẽ totius humani generis quæ per mortem eius Deo fuerat acquirenda, dicebat quasi recogitans, *Sed non ſicut ego volo, ſed ſicut tu,* id est, si possibile est vt sine passione mea omnia illa bona proueniant, quæ per passionem meam sunt prouentura, transeat passio hæc à me, vt & mundus saluetur, & Iudæi in passione mea non pereant. Si autem sine perditione quorundam, multorum salus non potest introduci, quantum ad iustitiam tuam, non transeat sicut ego volo, sed sicut tu. Ac si dicat, ista quidem est mea voluntas: sed quoniam tua voluntas multo eminẽtior est, quasi ingeniti Dei, quasi patris omnium, propterea magis volo tuam voluntatem fieri, quam meam. Calicem autem hunc, qui bibitur passionis in multis locis nominat scriptura præcipue qui à martyribus proprie bibitur, sicut est ibi. Quid retribuam domino pro omnibus, quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam & nomen domini inuocabo. Si ergo calix salutaris calix martyrij est, necesse est vt saluemus calicem illum, totum illum bibentes, quia calix est salutaris, vt nihil fundamus ex eo. Bibit ergo calicem totum, qui patitur pro testimonio quicquid fuerit ei illatũ. Effundit autem accipiens, qui vocatus ad martyrium ire denegat ne aliquid patiatur. Est & alterius generis ealix inebriãs, quem bibit quis postquã manducauerit præparatam sibi mensam à Deo aduersus illos, qui tribulant iustum. Notandum est autem quòd Marcus quidem, & Lucas hoc ipsum scripserunt, qui & tentatum exponunt à diabolo Iesum. Ioannes autem passionem quidem exponit quemadmodum alij, orantem Iesum vt transiret ab eo calix non introducit, sicut nec tentatum exponit à diabolo Iesum. Causam autẽ hanc arbitror esse, quoniam hi, qui magis secundum humanam eius naturam exponunt de eo, quam secundum diuinam: Ioannes autem magis secundum diuinam quam secundum humanam interpretabatur naturam, diuinitas autem intentabilis erat. Ideo tres quidem euangelistæ exposuerunt tentatum, Ioannes autem secundum quod cœperat, In principio erat verbum, & verbũ erat apud Deum, & Deus erat verbum, nescit Deum verbum posse tentari. Sic & hic tres quidem illi retulerunt Iesum postulasse à patre vt transiret calix ab eo, quoniam & proprium hominis erat quantum ad infirmitatem pertinet carnis, velle euadere passionem. Ioannes autem propositum habens exponere Iesum Deum verbum, sciens quòd ipse est vita & resurrectio, nescit Deum impassibilem refugere passionem. *Et venit ad discipulos ſuos, & inuenit eos dormientes. Et dixit Petro, Sic non potuiſtis vna hora vigilare mecum? Vigilate, & orate, ne intretis in tentationem.* Quãdiu quidem affuit Iesus discipulis suis, non dormierunt: pusillum autem progrediente eo ab eis, nec vna hora potuerunt vigilare eo absente. Propter quod oremus vt nec modicum aliquando Iesus progrediatur à nobis: sed impleat quod promisit in nobis dicens, Ecce ego vobiscum ero omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. Sic enim vigilabimus eo excutiente somnum ab anima nostra, sine quo possibile nõ est implere mãdatum quod dicit. Ne des somnum oculis tuis, aut palpebris tuis dormitationẽ, vt euadas sicut damula ex retibus & sicut auis ex laqueo. Tamen veniens ad discipulos, & inueniens dormientes, suscitat eos verbo ad audiendum, vt iam quasi audientibus dicat, quod dicit sic, *Non potuiſtis vna hora vigilare mecum?* Præcipit autem vigilare, vt vigilantes oremus. Vigilat autẽ qui facit opera bona: vigilat qui solicite agit de fidei veritate, ne in aliquod tenebrosum dogma incurrat. Qui enim sic vigilans orat, illius exauditur oratio. Hoc enim significat dicens, *Vigilate & orate*: vt primum vigilemus, & sic vigilantes oremus. *Vt ne intretis in tentationem.* Hoc secundum quod non multi intelligunt tale est, acsi dicat, vt non tentemini. Si autem sic placuerit Deo, acquiescite Deo, sicut me audistis orantem. Considera autem si possibile est sic intelligere magis, quoniam vita nostra ipsa tentatio est secundum Iob. Intrare autem in tentationem, aut venire in tentationem, est cadere in tentationem, & vinci ab ea. Et puto quod nemo venit ad Iesum simul & in tentationem: sed si quidem venit ad Iesum, non venit in tentationem: si autem venit in tentationem, non venit ad Iesum. Ad Iesum enim nemo venit nisi quem trahit pater ad Iesum, vt resuscitetur ab eo. Ad Iesum ergo venimus, vt & si tentator nos fuerit persecutus, & mala ex eo, non comprehendamur ab eis: sicut scriptum est, Persequentur te mala, & non comprehendent. Ad peccatorem autem dicitur, Consequentur te mala, & comprehendent te. *Spiritus quidem promptus, caro autem infirma.* Sicut & tuus, ô Petre spiritus fuit promptus ad promittendum, caro autem erat infirma ad confitendum. Sed hoc est considerandum, vtrum sicut omnium hominum caro infirma est, sic omnium spiritus promptus est: an omnium hominum caro quidem infirma est, non autem & omnium hominum spiritus promptus est, sed tantum sanctorum. Ergo ad solos apostolos, vel ad eos, qui similes eis inueniuntur dicit, quod spiritus promptus est, caro autem infirma. Infidelium autem & spiritus segnis est, & caro infirma. Si ergo ad sanctos tantũ Christum dicere hoc procedit, prouocat nos, vt quæramus quoniam est & alijs caro infirma: eorũ tamen solorum, quorum spiritus promptus est. Ego enim dico carnem infirmam esse illius, qui non habet peccatum, nec carnis sapientiam fortem, sed defectam, qui cum spiritu prompto carnis opera mortificauit, & sapientiam carnis ad nihil reduxit, vt semper mortem Christi circunferat in corpore suo, præualente videlicet spiritu in concupiscentijs suis aduersus concupiscentias carnis, quoniam caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem. Et hæc in imperfe

imperfectis quidem aduersantur inuicem: in perfectis autem iam non aduersatur caro sed mortificata est, & infirmata est sapientia carnis in carne, & concupiscentia eius extincta est: viuit autẽ in ea sapientia spiritus, viuit autem & operatur. De qua infirmitate & dominus ad Apostolum dicit, Quoniam virtus in infirmitate perficitur, id est in infirmitate carnis & sapientiæ eius. Propter quod ait Apostolus, Cum enim infirmor, tunc potens sum. Potens enim tunc fit vnusquisque nostrum, cum infirmata fuerit caro ipsius, vt non perficiat opera carnis, sed habitet virtus Christi in ea. Vnde dicebat. Sic certe repugno, & castigo corpus meum, & in seruitutem redigo. Quoniam per multas castigationes facit homo carnẽ suam infirmam proficiens spiritu, & mortificans opera carnis. Hoc ergo dicere vult ad discipulos suos secundum istam traditionem, Vigilate, & orate, ne intretis in tentationem, vos quorum spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Quoniam qui spiritalior, & perfectior est, solicitior esse debet ne magnum bonum ipsius grauem habeat lapsum. *Iterum vadens Ieſus orauit dicens, Pater meus, ſi non poteſt hoc tranſire à me niſi illud bibam, fiat voluntas tua.* Petit autem nunc vt transeat calix ab eo, & si nõ sic quomodo voluit ipse, transeat quomodo vult pater. Hic iam secundũ quod possumus intelligere expouemus, vt cum hoc etiam præcedentia videamur exposuisse. Existimo enim quod calix ille passionis omnino quidem ab Iesu fuerat transiturus, sed cum differentia, vt si quidem biberet eum, & ab ipso transiret postmodum, & ab vniuerso genere hominum: Si autem non biberet eum, ab ipso quidem fortitan transiret, ab hominibus autem non transiret, sed maneret apud eos donec perficeret eos. Hunc ergo calicem passionis principaliter quidem volebat à se transire, sic vt omnino neque gustaret amaritudinem eius, si tamen possibile esset quantum ad iustitiam Dei. Quod enim dicebat, Si possibile est, non ad potentiam Dei referebat solam, sed etiam ad iustitiam eius, quoniam in quantum ad potentiam quidem Dei omnia possibilia sunt, siue iusta, siue iniusta: quantũ autem ad iustitiam eius, qui non solum potens est sed etiam iustus, non sunt omnia possibilia, sed ea sola, quæ iusta sunt. Si autem non poterat fieri, magis volebat vt biberet eum, & sic transiret ab eo, & ab vniuerso genere hominum, quam vt faceret contra voluntatem paternam, bibitionem eius effugiens. Propter exitum ergo bonum qui erat futurus post bibitam amaritudinem calicis, orat vice secunda dicens, *Pater meus, ſi non eſt poſſibile vt tranſeat niſi bibero eum, fiat voluntas tua.* Manifestum est itaque, quod bibere eum volebat. Quantum ad comparationem enim, melius erat vt propter bibitionem eius transiret, quam vt non transiret, propterea quod non biberat eum. Pone enim Dominum non bibisse calicem illum, & propter hoc eum non transisse, sine dubio nec à genere humano transissent spiritus operantes peccata. Cõuenienter autem neque pœnæ transissent quæ debebantur peccatis. Ergo expediebat omnibus, vt transiret calix ab eo, propterea quod biberat eum saluator, vt nos omnes credentes in eum qui biberat eum, non bibamus calicem illũ vini meri, qui potat & potaturus est omnes gentes, vt bibentes inebrientur, & euomãt, & insanire desistãt. Sicut enim pro nobis omnibus mortuus est, vt trãseat & nos mors inimica Christi: sic pro nobis omnibus, qui debitores eramus ne in æternũ biberemus, calicem illum bibit, vt per hoc ipsum quod transit ab eo calix, transeat & à nobis non bibentibus illum. De quo calice dicit Hieremias, Dixit Dominus Deus Israel ad me. Accipe calicẽ vini meri huius de manu mea, & potabis omnes gentes, ad quas ego mitto te, & bibent, & euoment, & insanire desistent à facie gladij quẽ ego mitto in medio eorum. Qui ergo audiunt Dominum, & viuunt secundum verbum eius, & sunt emundati per fidem ipsius, iam non opus habent illa mundatione, quæ fit per calicem illum iræ. Sicut enim qui loti sunt non opus habent lauari, quia sunt mundi, quia Christi discipuli sunt: sic qui non sunt mundi necessarium habent calicem illum, Domino eos hortante, Bibite, & inebriamini, & euomite. Audi enim quomodo loquitur Hieremias, magis autem Deus in Hieremia exhortans eos qui necessarium habent calicem illũ talem, quoniam voluntarie debent eum bibere qui necessariam habent talem mundationẽ. Quoniam autem exhortans ad bibendum hæc dicit Deus, considera quod dicit inferius, Et erit (inquit) cum noluerint suscipere calicem de manu tua ad bibendum, dices eis. Hæc dicit Dominus virtutum, Bibentes bibetis, quoniam in ciuitate, super quam inuocatum est nomen meum, super ipsam incipiam ego inducere mala, & vos mundatione mundabimini. Vide autem quod post primam orationem venit ad discipulos, & inuenit eos dormientes: similiter post secundam veniens inuenit eos dormientes. *Quoniam erant oculi eorum grauati.* Puto autem quod non tantũ corporum eorum oculi, quantum animarum eorum. Adhuc enim nondum amouerat ab oculis discipulorum suorũ grauamen impositum: nec enim fuerat adhuc honorificatus. Et sicut nondũ erat spiritus datus, quoniam Iesus nondum erat honorificatus: sic oculi eorum nondum fuerant releuati à grauamine, quoniam Iesus nondum fuerat honorificatus. Vnde non eos reprehendit, sed vadens iterum tertia vice orauit idipsum, docens & nos per hoc ipsum, vt non deficiamus in oratione, sed permaneamus in ipso verbo orationis, donec impetremus ea quæ postulare iam cœpimus. *Tunc veniens dixit diſcipulis ſuis. Dormite nunc, & requieſcite. Ecce appropiat qui me tradet.* Tunc sine dubio post orationem. Non autem est ille ipse somnus, quem iubet nunc discipulos suos dormite, & ille, qui bis superius scribitur contigisse discipulis. Illic enim dormientes inuenit, & non requiescentes, & iterum dormientes inuenit grauatos oculos habentes: Nunc autem præcipit eis non simpliciter dormite, sed cum requie. Multum enim differt secundum præceptum Christi dormire, & requiescere à dormitatione contra voluntatem ipsius dicentis, *Manete hic, & vigilate mecum:* & improperantis propter somnum, & dicentis: *Sic non potuiſtis vna hora vigilare mecum?* Non ergo contraria sibi dixit, dicens illic: *Vigilate mecum:* hic autem, *Dormite & requieſcite:* sed vt ordo seruetur, vt primum quidem vigilemus orantes, vt non intremus in tentationem: & postea dormiamus & requiescamus secundum Dei præceptum. Quem somnum & Salomon ponit in promissione bene viuentibus, dicens in Prouerbiis

suis, Si enim sederis, sine timore eris: Si autem dormieris, suauiter dormies, & non timebis pauorem superuenientem, nec impetus impiorum irruentes. Et Dauid diuersas sciens vigilias, & dormitiones iurauit domino, & votū vouit Deo Iacob, non ascendere supra lectum stratus sui, nec dare somnum oculis suis, nec palpebris suis dormitationem, & hoc tandiu facere donec inueniat locum domino, tabernaculū Deo Iacob, vt cum inuenerit locum domino ascendat super lectum stratus sui, & det somnum oculis suis renouantibus se, & post requiem præparātibus ad nouam, & diuiniorem surrectionem, secundum quod solet corporalibus hominibus euenire post somnū naturalem, & sanum. Forsitan autē & anima non potens semper sufferre labores quasi creata, & incarnata, & non sufficiēs sine intermissione seruare bonum, remissiones sine reprehensione aliqua consequetur: quæ moraliter somnia, atque dormitationes dicuntur, vt vsque aliquantulum temporis habens remissionem, surgens renouata resuſciteturque. Vtrum autem hoc erit semper an non, abundantius quærat qui potest de talibus. & quærere, & intelligere de diuinis scripturis, & sine periculo pronunciare. *Ecce appropiauit hora, & filius hominis tradetur in manus peccatorum.* Propter hanc horam puto & ad matrem suam dicebat, Nondū venit hora mea. Et hic enim docet, quòd hora appropiās hoc agebat, vt filius hominis traderetur in manus peccatorum. Vtinam & in illorum peccatorum tantummodo manus Iesus traditus tunc fuisset: nunc autem arbitror semper in manus peccatorum traditur Iesus, quando hi, qui videntur in Iesum credere, habent Iesum in manibus suis, cum sint peccatores. Sed & quotiescunque iustus habens in se Iesum, in potestate factus fuerit peccatorum facientium ei quod possunt: Iesus est traditus in manus peccatorū. Surgite eamus, ecce appropiauit qui me tradet. Postquam suscitauit eos ab illo somno, quē diximus, consequenter dicit discipulis suis, *Surgite eamus.* Et videns in spiritu appropinquantem Iudam traditioni, qui nondum videbatur à discipulis eius, dixit: *Ecce appropiauit qui me tradet.* Ego autem puto nō esse idipsum, ecce appropiauit mihi, & ecce appropiauit qui me tradet. Nec enim ipsi Iesu appropinquabat traditor eius qui se elongauerat peccatis suis ab Iesu, & proditione qua tradere eum consiliatus est, sed appropiauit ad tradendum filium Dei quem iam prodiderat. Sed & omnes transgressores prius produnt Iesum, postea tradunt. *Et adhuc eo loquente, ecce Iudas vnus ex duodecim venit, & cum eo turba multa cum gladijs & fustibus missi à principibus sacerdotum, & senioribus populi.* Quæret autem aliquis etiam causam, cur multa turba fuerit congregata cum gladiis & fustibus super eum. Erat autem secūdum Ioannem, multa hæc turba cohors militum, & ministri à principibus sacerdotum transmissi. Et potest dicere aliquis, quòd propter multitudinem eorum, qui iam crediderant in eum ex populo tanti venerunt aduersus eum, timentes ne multa multitudo credentium de manibus eorum raperent eum. Ego autem existimo alteram causam congregatæ multitudinis contra eum: quoniam qui putabant eum in Belzebub eijcere dæmonia, arbitrabantur eum ex quibusdam maleficijs disciplinis, & magicis posse effugere de medio volentium eum tenere. Et forsitan quidam eorum audierant quomodo aliquando cum iam præcipitandus fuisset de supercilio montis, effugit manus iam tenentium se: non fuga simplici, & humana, sed alia quadam extra naturam humanam. Propter hanc etenim causam etiam apud Marcum Iudas dicebat turbæ, quæ veniebat cum ipso gladiis, & fustibus, Quemcunque osculatus fuero, ipse est, tenete eum, & adducite diligenter: maligne, & cum significatione videtur dixisse: tanquā si dicat, nisi diligenter eum tenentes adduxeritis, cum voluerit, effugiet vos. Illi autem audientes secundum existimationem Iudæ quasi non paterna diuinitate adiutum hoc agere, vel alia multa, omnia faciebant vt diligenter eum tenerent, & custodirent. Multi & nunc cum spiritalibus gladiis, specie malignorum, & fustibus similiter contra Iesum militātes, quemadmodum illi, quorum insidiis omnino melior fit Iesus, quāuis pro tempore suscipiat in se eorum incursus, vt impleātur peccata insidiantium ei, & manifesta fiat malitia voluntatis eorum aduersus veritatem vnigeniti verbi. Qui autem sic cum gladiis & fustibus militant contra Iesum, variis & diuersis dogmatibus venientes expositio insidiantur Iesu. Sunt autē & qui à presbyteris impiis sui transmissi populi contra verbum militant veritatis, quod est in Iesu. *Qui autem tradidit eum dedit eis signum dicens, Quemcunque osculatus fuero ipse est, tenete eum.* Dignum est quærere quam ob causam cum palam docuisset Iesus per singulas ciuitates, & vicos, & synagogas, prædicans euangelij verbum: ita vt fama eius exiret in omnem regionem, & secundum faciem manifestatus esset omnibus habitantibus in Iudæa, quasi non cognoscentibus effigiem eius dedit signum Iudas missis à principibus sacerdotū, dicens, *Quemcunque osculatus fuero, ipse est.* Quod autem & ipsi qui venerant cum Iuda ad comprehendendum eum, frequenter eum vidissent, manifestatur ex eo quòd ipse Iesus dicit ad turbas, *Quasi ad latronem venistis cum gladijs & fustibus comprehendere me, quotidie vobiscum sedebam in templo docens, & non tenuistis me.* Similiter & Ioannes refert eum dixisse, Ego palam locutus sum huic mūdo: ego semper docui in synagoga, & in templo, vbi omnes Iudæi cōueniunt. Venit ergo traditio talis ad nos de eo, quòd non solum duæ formæ in eo fuerunt, vna quidem secundum quā omnes eum videbant: altera autem secundum quam transfiguratus est coram discipulis suis in monte, quando & resplenduit facies eius tanquā sol, sed etiam vnicuique apparebat secundum quod fuerat dignus. Et cum fuisset ipse, quasi non ipse omnibus videbatur. Secundū quod de manna est scriptum, quando Deus filiis Israel panem misit de cælo omnem delectationem habentem, & ad omnem gustum conuenientem, quando desiderio offerentis obsequēs ad quod quis voluerat vertebatur. Et non mihi videtur incredibilis esse traditio hæc, siue corporaliter propter ipsum Iesum, vt alio & alio modo videretur hominibus: siue propter ipsam verbi naturam, quod non similiter cūctis apparet. Si autem hoc ita se habet, possibile est solutionem eius inuenire quod quæritur. Quoniam & si frequenter eum viderunt turbæ venientes cum Iuda, nihilominus opus habebant propter trāsformationes eius, qui eū ostenderet eis, habens noticiam eius familiariorem per multam

multam commorationem cum eo, vt intelligeret transformationes eius, secundum quas suis apparere solebat. Hoc idem significatur etiā per Ioannem euangelistam, vbi sciens Iesus, quæ superuentura erant ei, procedens foras dixit, Quem quæritis? At illi dixerunt, Iesum Nazarænum. Et dixit eis, Ego sum. Et abierunt & ceciderunt retrorsum. Vides quòd non eum cognoscebāt cum frequenter vidissent, propter transfigurationes ipsius. Si autem etiam illam causam quærat aliquis, cur osculo Iudas tradidit Iesum: hanc dabimus rationem. Quoniam secundum quosdam quidem, voluit reuerentiam quandam ad magistrum seruare: non audens manifeste in eum irruere, & impudenter profiteri se proditorem magistri. Secundum alios autem hoc ideo fecit Iudas, timens, ne forte si manifestum se aduersariū præbuisset, & proditorem magistri, ipse ei fieret causa euasionis, cum posset quantum ad ipsius opinationem ex quibusdam secretioribus disciplinis effugere, & facere se in paruum. Vt ergo nihil tale suspicans Iesus secundum quod Iudas opinabatur, sed putans eum amicum, quomodo nescit sic insperate comprehendatur: ideo hoc dedit signum sciens iam quòd si noluisset comprehendi nūquam comprehensus fuisset, sed volens præbuit se manibus peccatorum. Ego autem puto quòd etiā omnes proditores veritatis amare veritatem fingentes, & osculi signo vtentes quasi quadam indicatione charitatis produnt verbum Dei volentibus ipsum tenere aduersariis eius, nihil pacificum indutis: bellicos autem gladios, & iniurias, & fustes habentibus. Et dicit proditor Iesu, *Rabbi.* Omnes enim heretici quemadmodum Iudas sic Iesu dicunt, Rabbi: qui & osculantur eū sicut & Iudas. Ad quos omnes placabilia dicit Iesus, cum sint omnes Iudas proditor, *Iuda osculo filium hominis tradis?* Dicit autem ei improperans simulationē amicitiæ eius. *Amice ad quid venisti?* Hoc enim nomine neminem bonorum in scripturis cognoscimus appellatū. Ad malum enim, & non indutum nuptialibus vestimentis, dicit: Amice, quid huc venisti, non habens vestem nuptialem? Malus autem est qui & in parabola denarij audit, Amice, non tibi facio iniuriam. Nónne ad denarium conuenisti mecum? Accipe quod tuum est, & vade. Volo autem & huic nouissimo dare sicut & tibi. *Tunc accedentes, manus iniecerunt in Iesum, & tenuerunt eum.* Post osculum continuo nihil differentes turba illa, forsitan timentes ne de manibus eorum effugiat Iesus, manus iniecerunt in eum. *Et ecce vnus ex his qui erant cum Iesu extendens manum, &c. Vnus autem eorum qui erat cum Iesu,* nondum manifeste concipiens apud se euangelicam patientiam illam traditam sibi à Christo, nec pacem, quam dedit discipulis suis: sed secundum potestatem datam Iudæis per legem de inimicis, extendens manum, accepit gladiū, & percussit seruum principis sacerdotum, & amputauit auriculam eius. Sicut autem dicit Ioannes, ei dexteram auriculam amputauit: apud quem & nomē serui dicitur, quòd Malchus vocabatur. Et forsitan quod agebat Petrus, mysteriū erat, quoniam Iudaici populi dextra auditio fuerat amputanda propter malitiam eorū demonstratam in Iesum. Nam & si videntur audire legem modo, cum sinistro auditu audiunt vmbram traditionis de lege, non veritatem, cum sint serui sermonis professentis seruitium Dei, non autem seruientis in veritate. Huius sermonis mysterium erat aduersus Christum: aduersarius Christi princeps sacerdotum Cayphas. Videtur autem mihi, quòd qui ex gentibus crediderunt, omnes vnus populus constituti in Christo, per hoc ipsum, quòd crediderunt in Christum facti sunt causa, vt precideretur Iudæorum auditio dextra, secundum quod fuerat prophetatum de eis, Graua aures populi huius, & oculos eorum deprime, vt ne videntes videant, & audientes intelligant, & conuertantur, & sanem eos. *Tunc ait Iesus ei, Conuerte gladium tuum in locum suum.* Mox Iesus ad eum, qui fuerat gladio vsus, & abstulerat auriculam serui illius dextram: non dicit, exime gladium, sed, *conuerte gladium in locum suum.* Est ergo gladij aliquis locus, ex quo non licet accipere eum, qui non vult perire maxime in gladio. Pacificos enim vult esse Iesus discipulos suos, vt bellicum gladium hunc deponentes alterum pacificum accipiant gladium, quem dicit scriptura gladium spiritus. Simile autem mihi videtur quod dicit, *Omnes qui accipiunt gladium, gladio & peribunt.* Id est omnes, qui non sunt pacifici, sed belli concitatores, in eo bello peribūt quod concitant, vt sit in eis gladius mysterium belli, & litis. Et puto quòd omnes tumultuosi, & concitatores bellorum, & conturbātes animas hominum maxime ecclesiarum, accipiunt gladium, in quo & ipsi peribunt. Quoniam qui fodit foueam, ipse incidit in eam. Quoniam conuertetur dolor eorum in caput ipsorum, & iniquitas eorum in cerebrum eorum descendet. Sed & simpliciter audientes quod dicit, *Qui accipiunt gladium, gladio peribunt,* cauere nos conuenit, vt ne occasione militiæ, aut vindictæ propriarum iniuriarum eximamus gladium, aut ob aliquam occasionem, quam omnem euangelica abominatur hæc Christi doctrina, præcipiens vt impleamus, quod scriptum est, Cum his, qui oderunt pacem, eram pacificus. Si ergo cum odientibus pacem, debemus esse pacifici: aduersus neminem gladio vti debemus. Ita volens ad eum, qui non didicerat loquens docere nos omnes, quoniam volens tradidit semetipsum pro nobis omnibus, addit & dicit, *An putas quoniam non possum modo rogare patrem meum, & exhibebit mihi plus quàm duodecim legiones angelorum?* Tanquam si dicat. Tu quidem sic gladium exemisti, & percussisti principis seruum, quasi mihi auxilium præstans: ego autem si voluissem poteram rogans patrem non humanum auxilium impetrare, sed meliorum, id est angelorū; nec vnius, sed plus quàm duodecim legionum. Ex hoc demonstratur, quòd secundum similitudinem angelorum militiæ mundialis, sunt & angelorum legiones militiæ cælestis militantium contra legiones dæmonum habitātium in sepulchris. Nam & apud Lucam multitudo militiæ celestis audita, est laudantium Deum propter Christi natiuitatem. Si autē multitudo militiæ cælestis erat laudantium Deum: militia autem omnis propter aduersarios intelligitur constituta: consequenter, & illa militia propter aduersarios militat Deo. Sed etiam Iacob locum aliquem vocauit castra domini, quoniam militiam illic aspexit angelorum. Et vbicunque sunt Deum timentes, circa eos sunt castra angelorum. Immittet enim angelus domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos: sicut fuisse & circa Heliseum liber refert regnorum.

gnorum. Et attende putas, quasi angelis inferior saluator, aut indiges auxilio angelorum dicebat, *An putas quia non possum rogare patrem meum, & exhibebit mihi plus quàm duodecim legiones angelorum?* Aut forte secundum existimationem Petri volentis ei auxilium ferre, & gladium proferentis, & amputantis auriculam serui, talia est locutus? Magis enim angeli opus habent auxilio vnigeniti filij Dei quàm ipse illorum. Propter hoc & quod scribitur: quoniam angelis suis mandauit de te vt custodiant te in omnibus viis tuis: non de filio Dei vnigenito intelligitur dictum, sed aut in persona Christi de omni viro iusto, quem Christus portabat in corpore suo, aut de Christo secũdum humanam eius naturam. Denique & quod dicit, Liberabit te à ruina, & dæmonio meridiano: nequaquam conuenit filio Dei. Sed & quod dicit, Non timebis à timore nocturno, à sagitta volante per diem, à negotio perambulante in tenebris: magis conuenit viro iusto, quam filio Dei. Cum ergo posset accipere legiones, nolebat accipere, vt per patientiam eius implerentur scripturæ prophetantes de ipso, quoniam ita eum pati conueniebat. *In illa hora dixit Iesus ad turbas, Sicut ad latronem existis cum gladijs & fustibus comprehendere me, quotidie apud vos in templo sedebam docens, & non tenuistis me.* Voluntas eorum quæ in hoc loco dicuntur talis mihi videtur, quòd dicit Saluator ad turbas. Si quis latronem vult tenere, non est incongruum cum gladiis & fustibus venire ad eum, quia talis est & latro, vt omnia audeat, dummodo nihil mali patiatur, & si potest paratus est & gladio vti, & fuste aduersus comprehẽdere se volentes, potius quam vt vltro tradat se in manus eorum: Ego autem quòd non sum talis, omnes qui sunt in Iudæa sciunt: alij quidem videtes doctrinam meam, & opera mea: alij autem auditum habentes de me, aut conuersationem meam sequentes: quoniam quotidie sedens in loco sancto templi, quasi congruo ad doctrinas diuinas, manifestabam quæ pertinentia erant ad pietatem & vitam sanam secundum legẽ Dei, & per hoc commendabam pacificum me esse. Quod autem nullam habet rationem idoneam, neque insidiatio vestra aduersus me, neque militia vestra cum gladiis & fustibus facta manifestum est omnibus cognoscentibus me. Quomodo autem & non estis placati quotidie permansionem meam videntes in templo Dei, & prębentem me omnibus volentibus me audire, vt cõiungerem eos mihi ad prodificationem eorum per verbum & vitam ad beatitudinem Dei? Aut tunc quidem non tenuistis me videntes docẽtem, & nihil facientem dignum reatu: nunc autem quasi mutatum me existimatis, vt quasi latronem debere comprehendi putetis? sed nec in hoc occasionem aliquam inuenitis, quasi ad verbum mutatum ab eis quæ in primis proposueram prodesse volẽtibus verbis & factis. Et vide postquam dixit ad Petrum, *Recõde gladium tuum in thecam suam*, quod est patientiæ, postquam auriculam restituit amputatam, sicut alter dicit euangelista, quòd & summæ benignitatis indicium fuerat pariter & diuinæ virtutis: tunc ista verba locutus est, vt fidelia viderentur ex præcedentibus verbis & factis, vt & si præterita benefacta non recordarentur, vel præsentia recognoscant. *Hoc autem totum factum est, vt implerentur scripturæ prophetarum de huiusmodi.* Multum autem est nunc eligere de prophetis, qualia quæ tunc impleta sunt eloquia prophetarum, quando hæc se pati Christus dicebat? & studiosi hominis est, & multa scientis, congregare verba prophetarum, quæ sunt impleta. Et in centesimooctauo psalmo forte pleraque inuenies conuenientia istis, qui venerunt cum Iuda comprehendere Iesum, sicut & alia de Iuda in eodem dicta sunt Psalmo. *Tunc simul omnes derelicto eo, fugerunt.* Timentes ergo turbas, & principem eorum Iudam fugerunt. Nec enim habebant adhuc spiritum, quoniam Iesus nondum fuerat honorificatus, nec spiritum virtutis, & charitatis, quem si habuissent, non essent infirmati, nec aliquid aliud extra diuinam charitatem egissent. *Et illi tenentes Iesum duxerunt ad Cayphan principem sacerdotum, vbi scribæ & seniores conueniebant.* Arbitror enim quòd sermo deseruitionis Iudaicæ quo nunc derelicti, deseruire profitentur, Cayphas est, qui aduersus veritatem militat Iesu, qui dicitur princeps sacerdotum. Iesus autem secundum veritatem sacerdos est verbum Dei, sub quo constituti sunt omnes, qui acceptabiliter seruiunt Deo patri. Vbi autem Cayphas est princeps sacerdotum, ibi congregantur scribę, id est, literati, qui præsunt literæ occidenti. Et secundum literæ qualitatem scribarum sunt seniores, qui non in veritatem, sed in vetustatem literæ simplicis sunt recumbentes, & nihil amplius negotiari volentes. *Petrus autem sequebatur eum delonge vsque in atrium principis sacerdotum. Et ingressus intro sedebat cum ministris, vt videret exitum rei.* Cum duceretur autem magister sequebatur quidem Petrus: non autem poterat de proximo eum sequi, sed de longinquo: nec omnino recedens ab eo, nec cum eo incedens: nec iuxta eum, sed delonge sequens peruenit ad atrium principis sacerdotum. Et ingressus Petrus intus sedebat, neque quod illi ministri ministrans, neque faciens quæ docuerat Iesus, sed expectabat exitũ omnium horum volens videre, quoniam adhuc non intelligebat, neque videbat exitum dispensationum Christi quo tenderent. Nec enim est exitus eorum in atrio Cayphæ nec vbi Scribæ, & seniores populi illius congregãtur. Si tamen proprie quis videat exitum ipsum, videbit verbum Dei & sapientiam dicentem, Ego sum *α* & *ω* principium & finis. *Principes autem sacerdotum, & seniores, & vniuersum concilium quærebant falsum testimonium contra Iesum, vt eum morti traderent, & non inuenerunt: & multi falsi testes accesserunt, & non inuenerunt.* Et per hæc manifestum est, quòd peccatum non fecit Iesus, nec fuit dolus in ore eius. Mundissimam autem fuisse vitam ipsius, & omnino irreprehensibilem, & auferentem occasiones eorum, qui quærũt occasiones, ex hoc demonstratur, quòd non inueniebãt aduersarij eius quod dicere possent aduersus eum, vel colorare, sed quærebant omnes sacerdotes, & concilium vniuersum, & nihil verisimile poterant inuenire. Quoniam falsa testimonia tunc locum habent, quando cum colore aliquo proferuntur: aduersus Iesum autem nec color inueniebatur qui posset contra Iesum adiuuare mendacia, & hoc cum essent multi volentes gratiam tribuere Cayphæ, & principibus sacerdotum, & scribis, & senioribus, & vniuerso concilio hoc ipsum audire desideranti. Et hæc qui considerãt, maximam laudem exhibent Iesu propter vitam eius, & doctrinam ipsius,

ipsius, qui sic omnia irreprehensibiliter & dixit, & fecit, vt nullam verisimilitudinem reprehensionis inuenirent in eo, nec multi, nec tales astuti, & ingeniosi. *Nouissime autem accedentes duo falsi testes dixerunt. Hic dixit, Possum destruere templum dei, & post triduum illud reædificare.* Non arbitreris Matthæum duos hos testes sine causa falsos dixisse, cum vera viderentur esse testimonia eorum, ex eo quòd exponit Ioannes Christum dixisse, Soluite templum hoc, & ego in tribus diebus excitabo illud: quando & additur, Hoc autem dicebat de templo corporis sui. Sed vide versutiam falsorum testium duorum, qua persuasione vtentes sumpta ab aliquo dicto vero quod dixerat Iesus, finxerunt testimonium falsum. Iesus autem non dixit soluo templum hoc, & in tribus diebus suscito ipsum: sed, Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo ipsum. Falsi autem testes retulerunt eum dixisse quod non fuerat dictum ab eo: nec dixit, *Possum soluere templum dei, & in tribus diebus reædificare illud.* Impietatem ergo solutionis templi non ipse promisit facere, sed illis qui fuerant apti ad huiusmodi opus commisit dicens, Soluite templum hoc. Sibi autem quod reseruauit, id est, Et ego in triduo suscitabo ipsum. Et quod ille dixit de templo corporis sui, Iudæi prępediti malitia transaudierunt, & intellexerunt de templo illo lapideo. Quod manifestum est ex eo quod respondentes dixerunt. Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc, & tu in tribus diebus suscitas illud? Et considera, quòd non vnus falsus testis processit in testimonium hoc: nec enim sufficiebat vnus volentibus interficere Iesum, quoniam lex præcipiebat. Non manebit testis vnus testimonium dare aduersus hominem. Sed nec tres erant: multis enim accedentibus testibus falsis, vix duo inuenti sunt, qui aliquid dicere viderentur. Sed nec ipsorum testimonia conuenientia erant, sicut Marcus exponit: dicit enim hoc modo, quoniam principes sacerdotum, & concilium vniuersum quærebant contra Iesum testimonium, vt eum morti traderent, & non inuenerunt. Multi enim falsum testimonium dixerunt aduersus eum, & conuenientia non erant testimonia eorum. Alij autem exurgentes falsum testimonium dicebant aduersus eum, quoniam nos audiuimus eum dicentem, quoniam ego soluo templum hoc manibus factum, & in tribus diebus aliud non manibus factum faciam. Sed nec sic conuenientia erant eorum testimonia. Tũc enim est conueniens testimonium quando eadem dicunt: non autem sunt conuenientia quando dissonant sibi, qualia erant testimonia horũ qui aduersus Iesum testimonia proferebant. Et si verum dicunt Matthæus & Marcus, quod credere nos oportet, tentemus ostendere quomodo non erant conuenientia neque duorum ipsorum testimonia, quoniam non eadem protulerunt. Secundum Matthæum enim dixerunt, *Hic dixit, Possum soluere templum Dei, & in tribus diebus reædificare illud.* Secũdum Marcum autem, quoniam nos audiuimus eum dicentem, quoniam ego soluo hoc templum manibus factum, & in tribus diebus aliud reædificabo non manibus factum. Sine ergo bis dicentes hæc, quoniam non eadem dixerunt, non sunt inuenta testimonia eorum conuenientia sibi, siue autem vnus quidẽ dixit quod exponit Matthæus: alter autem secundum quod scripsit Marcus, ac per hoc testimonia eorum non erant conuenientia sibi. *Et exurgens princeps sacerdotum dixit ei, Nihil respondes ad ea quæ isti testificantur aduersus te? Iesus autem tacebat.* Potest in istis impleta intelligi prophetia quæ dicit, Dum constitit peccator aduersus me, obmutui, & humiliatus sum, & silui à bonis, vt peccator ille in istis prophetatus intelligatur Cayphas, qui constitit contra Iesum. Simul & discimus ex hoc loco contemnere calumniantium, & falsorum testium voces, vt nec responsione nostra dignos eos habeamus, nec defendere nosmetipsos, vbi non sunt conuenientia, quæ dicuntur aduersus nos. Quid enim opus est illis resistere, qui sibiipsi contraria dicentes resistunt? maxime vbi maius est libere, & fortiter silere quam defendere sine vllo profectu, vt non humiliemur à testibus falsis, & calumniatoribus improbis. *Et dixit ei princeps sacerdotum, Adiuro te per Deum viuum, vt dicas nobis, si tu es Christus filius Dei. Et dixit ei Iesus, Tu dixisti.* Et in lege quidem adiurandi vsum inuenimus. In Numeris enim dicit lex, Quoniam adiurabit eam sacerdos, id est, mulierem illam in cuius viro factus est spiritus zeli, & dicet mulieri sacerdos, Si non dormiit aliquis tecum, & nisi transgressa es, vt maculeris à viro non tuo, innocens eris ab aqua argutionis hac maledicta. Et post pauca. Et adiurabit (inquit) sacerdos mulierem in adiurationibus maledictionis huius. Item in tertio Regum dixit rex Achab ad Michæam, Adiuro te vt loquaris ad me veritatem in nomine domini. Adiurauit autẽ rex propheta, & adiurauit nõ sicut sacerdos in Numeris. Ille enim ex legis præcepto, iste autem ex arbitrio suo. Et nunc in loco præsenti Iesum sacerdos adiurat per Deum viuum. Existimo autem, quod non oportet vt vir, qui vult secũdum euangelium viuere, adiuret alterum. Simile est enim, quod dicit in euãgelio dominus ipse, Ego autem dico non iurare omnino, & non adiurare omnino. Si enim iurare non licet quantum ad euangelicum Christi mandatum, verum est, quia nec adiurare alterum licet. Propterea manifestum est, quòd princeps sacerdotum illicite Iesum adiurauit, quamuis videatur per Deum viuum adiurasse. Quæret aliquis si conuenit vel dæmones adiurare, & qui respicit ad multos, qui talia facere ausi sunt, dicet non sine ratione fieri hoc. Qui autem aspicit Iesum imperantem dæmonibus, sed etiam potestatem dantem discipulis suis super omnia dæmonia, & vt infirmitates sanarent: dicet quod non est secundum potestatem datam à Saluatore adiurare dæmonia: Iudaicum est enim. Hoc etsi aliquando à nostris tale aliquid fiat, simile fit ei, quòd à Salomone scriptis adiurationibus solent dæmones adiurari. Sed ipsi, qui vtuntur adiurationibus illis, aliquoties nec idoneis constituris libris vtuntur, quibusdam autem & de Hebræo acceptis adiurãt dæmonia. Tamen non decebat dominum nostrum ad adiurationem principis sacerdotũ respondere, quasi vim passum ab adiurante contra propriam voluntatem. Propter quod nec negauit se Christum filium dei esse, nec manifeste cõfessus est, sed quasi ipsum testem accipiens adiurantem, quoniam ipse est qui in interrogatione sacerdotis pronunciatus est Christus filius dei, dicens, *Tu dixisti.* Et quonim omnis, qui facit peccatum, ex diabolo

natus est: faciebat autem peccatum etiam princeps sacerdotum insidians Iesu, & propterea de diabolo erat natus, & quasi de diabolo natus imitabatur proprium patrem qui his dubie interrogat saluatorem, si tu es filius dei, sicut scriptum est in tentationibus eius. Simile est enim, si tu es filius dei, & si tu es Christus filius dei. Recte enim quis dicere potest in loco hoc, quod dubitare de filio dei vtrum ipse sit Christus, opus diaboli est, & principis sacerdotum insidiantis domino nostro, sed non talis inuentus est Petrus. Nam sine aliqua dubitatione pronunciauit, tu es Christus filius dei viui, nec posuit ibi si. Propter quod beatus est appellatus, quia non caro, & sanguis reuelauerat ei, sed deus pater, qui est in cœlis. Qui autem cum dubitatione dicunt, si tu es filius Dei, ab omni beatitudine sunt alieni. Nam quia non erat dignus princeps ille sacerdotum Christi doctrina, propterea non eum docet, nec dicit quia ego sum, sed verbum oris eius accipiens in redargutionem ipsius conuertit dicens, *Tu dixisti*, vt eo modo videretur argui, non doceri. *Amen dico vobis, amodo videbitis filiũ hominis sedẽtem à dextris virtutis, & venientem super nubes cœli.* Quoniam non est scriptum à dextris dei, sed apud omnes euangelistas ad dexteram virtutis sedere filium hominis: item tres euangelistæ similiter scribunt, videbitis sedentem, & simplicibus quidem conceditur qui nihil altum possunt audire in eo quod dicit sedentem, ac si dicat, supra virtutem fundatum. Quibus autem possibile est spiritu omnia perscrutari etiam altitudines dei, & quod scriptũ est. Qui sedes super cherubim appare. &, Vidi dominum sedentem super sedem excelsam & eleuatã. &, Dixit dominus domino meo sede à dextris meis, Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum: & alia similia quæ de deo sedente dicta sunt, similiter & de Christo dicuntur: quę conferre oportet cum dicto præsenti, vt ex humili existimatione, & fabulosa videamus quid significet more humano sessio Christi. Videtur autem mihi, quòd fundationem quandam, & firmitatem regalem significat sessio filii hominis. Iuxta virtutem ergo qui solus est virtus, & proprie nominatur, & à dextris fundatus est: & qui accepit omnem potestatem à patre sicut in cœlo & in terra. Et hanc fundationem videbunt etiam aduersarij, postquam cum lætitia viderint eum beati. Sed secundum Marcum quidem non haber amodo, sed puriter, id est videbitis filium hominis à dextris sedentem virtutis: secũdum quem nihil erit contrarium his, quæ tradidimus. Secundum Matthęum autem qui dicit, *Amodo videbitis*: & secundum Lucam dicentem, Ex hoc erit filius hominis, & cætera: quærendum est, si ex quo hæc dixit Saluator impleta sunt & in eis qui audierunt quod dixit, Amodo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis. Et dicimus quòd potest impletum videri, quoniã ex illo, id est à tempore dispẽsationis filius hominis sedit ad dexterã virtutis, & viderunt eum discipuli resurgentem à mortuis, & per hoc viderunt eum fundatum ad dexteram virtutis, secundum quod tradidimus supra. Aut ita, vide si potes horam, & diem metiri non secundum breuitatem, quæ est apud homines horarum, atque dierum, sed secundum longitudinem, quæ est apud dominũ sempiternum, cui à constitutione mundi vsque ad consummationem eius vnus est dies, quod demonstrat parabola, vbi dicit de conductis mane in vineam, & tertia hora, & sexta, & vsque ad vndecimam. Nihil ergo mirum & quod hic dicit saluator, amodo spatium esse breuissimum vsq; tunc in quo spatio dicebat, *Videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis*, ad illos qui tunc eum audiebant: forte tunc, quando dixit dominus domino meo sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum, in quibus erant & illi ad quos dicebat, *Amodo videbitis*. Inimicus enim erat & Cayphas, qui insidiabatur Christo. Et non solũm sedentem eum ad dexteram virtutis visuros hos prophetabat, sed etiam visuros eum venientem sicut Matthæus quidem dicit, *super nubes cæli*. Quæ sunt autem nubes, super quas veniet qui fundatus est à dextris virtutis, aut cum quibus veniet, aut ad quas pertingit veritas dei secundum quod scriptum est, Et veritas tua vsque ad nubes? Hæ sunt, viuæ nubes, prophetæ Dei, & apostoli Christi, quibus mãdat pluere cum oportuerit, aut non pluere super vineam sine fructu. Si autem quas nõ vult esse huiusmodi nubes, super quas, & cũ quibus veniet filius hominis apparẽs, ipse scit. Sẽper enim super illas, & cũ illis venit ostendens suum aduentũ dignis se Deus verbũ, & sapientia, & veritas, & iustitia. Hæ autẽ, quas tradidimus nubes, quasi portantes imaginem cœlestis nubes sunt cœli non transeuntis sedis dei, & regno dei significatæ, quasi hæredes dei & cohæredes Christi, & conregnant ei. *Tunc princeps sacerdotum conscidit vestimenta sua dicens, Blasphemauit.* Hæc domino prophetante inimicus domini sacerdos ille quasi qui non erat propinquus, vt videret filium hominis, & virtutem à cuius dextris sedebat, quasi inclinatus & non potens aspicere sursum, non audiens quæ dicebat, conscidit vestimenta sua ostendens turpitudinem suam, & nuditatem animæ suæ, & mysterium manifestans, conscindendum esse sacerdotium vetus, & scholam sacerdotij eius, & culturæ, quæ secundum literam fuerat. Blasphemiam autem arbitratus est esse magnitudinem verborum Christi, & gloriam existimauit Iudaicam & fabulosam historiam literæ occidentis. Et putabat quasi intelligẽs Christi sermones sufficientes esse ad testimoniũ contra ipsum, qui testes erant diuinitatis ipsius quantũ ad eos, qui intelligere possunt, & dicit ad eos, qui eadem sapiebant, *Ecce nunc audistis blasphemiã eius, quid vobis videtur?* donec respondentes & ipsi adversus animam suam pronuncient de Iesu, quòd reus est mortis. Quãtum putas fuit erroris ipsam principalem omnium vitam ream mortis pronunciare, & tantorum resurgentium testimonio nõ aspicere fontem vitæ: de quo in omnes viuentes vita fluebat? Quoniam sicut pater vitam habet in se, sic & filio dedit vitam habere in semetipso. *Tunc expuerunt in faciem eius, & colaphis eum ceciderunt, Alij autem palmas in faciem ei dederunt, dicẽtes, Prophetiza nobis, Christe, quis est qui te percussit.* Pessime, sicut arbitror, illi qui audierunt dicentem Iesum, *Amen dico vobis, quoniam amodo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis dei, & venientem in nubibus cæli*: ausi sunt expuere in faciem eius. Arbitrabantur enim in eo quòd confunderent eum mentientem, & quòd non sustineret expuitionis opprobrium, qui sedebat ad dexteram virtutis, & venturus erat in nubibus. Quoniam ignorabant sermones Esaiæ prophetæ hæc eadem prophetantis de eo, & dicẽtis ex persona ipsius Domini Saluatoris, Quid? quoniam veni, & non erat homo, vocaui, & non erat qui obediret. Nunquid nõ valet manus mea eruere, aut non possum eripere? Ecce increpatione mea desertum faciam mare, & ponam flumina deserta, & siccabuntur pisces eorum ex eo quod non habent aquam, & morientur in siti, & induã cœlum tenebris, & sicut saccum amictum eius. Dominus det mihi linguam doctrinæ, vt sciam quomodo me oporteat dicere verbum. Posuit me mane: apposuit mihi aurem ad audiendum, & doctrina Domini aperiet aures meas. Ego autem non sum incredulus, neque contradico. Dorsum meum præbui ad flagella, & maxillas meas ad palmas. Faciem autem meam non auerti à confusione sputamentorum, & Dominus Deus factus est adiutor meus. Omnes enim qui sunt ab ecclesia, confitentur Christum esse qui dicit, Dominus Deus dedit mihi linguam doctrinæ, & cætera quæ exposui, Ego autem conuenienter & ea quæ superius his erant coniuncta exposui, volẽs ostendere de illo glorioso esse hoc prophetatum vt expuatur, colaphizetur. Cui autem alij conuenit dicere, Veni, nisi Christo qui venit in mundum? aut quem decebat dicere, Vocaui: & non erat qui obediret, nisi eum qui venit ad vocandũ populum Iudæorum, & non est auditus: & ideo non eruit populum, neque eripuit eum, sed dereliquit? Christus est autem qui dicit, Ecce increpatione mea desertum faciam mare, & ponam flumina deserta, qui consummationem facturus est mundi. Ipse est enim qui cœlum induet tenebras, & induet id velut saccum, & accipiens à patre linguã doctrinæ sciebat quomodo oporteat dicere verbum, quod commiserat ei Deus, & apposuit ei aurem vt amplius audiat audientibus cunctis; & doctrina patris aperuit ei aurem: quia non fuit incredulus patri mittenti, sed neque cõtradicens, & opere ipso docuit discere cupientes mansuetudinem, laudabilemque humilitatem. Opus autem erat in eo quod factis ista docebat, dorsum suum exhibẽs ad flagella, & maxillas ad palmas, & faciem non auertens à confusione sputamentorum, vt nos sicut arbitror, qui digni fueramus omnes has infamias pati, eruerat ipse pro nobis patiens eas. Nõ enim mortuus est pro nobis, vt non moriamur, sed vt pro nobis non moriamur: & alapis cæsus est pro nobis, & exputus est, vt ne nos, qui digni fueramus omnibus his propter nostra peccata, patiamur ea, sed vt pro iustitia patientes ea gratianter excipiamus. Et Paulus quidem dicit de Saluatore, quod humiliauit se factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Non enim est indecorum ei, qui vult numerare in quantis se Christus humiliauit, vt dinumeret extra ea, quæ Paulus exposuit dicens, Humiliauit se factus obediẽs vsque ad palmas, vsque ad confusionem sputamentorum, & flagellorum, & mortis: propter quæ omnia exaltauit eum Deus. Nec enim propter mortem solam quam pertulit propter nos exaltauit eum: sed etiam propter palmas, & sputamenta, & cætera. Quòd autẽ ad extremam iniuriam accipitur sputamentorum iniuria: manifestum est etiam in lege, in qua scriptum est, vt mulier defuncti, si noluerit frater viri eius accipere eam, accedens ad eum qui noluit eam accipere sibi vxorem coram senioribus excalceabit calceamẽtum eius vnum ex pedibus, & expuet in faciem eius, & dicet. Sic facient homini, qui non ædificauerit domũ fratris sui. Non ergo auertit faciem suam Christus à confusione sputamentorum, vt magis glorificetur vultus eius, quam fuit vultus Moysi glorificatus: tanta & tali gloria, vt comparatione glorificationis istius, vultus illius glorificatio destruatur, sicut in cõspectu solis lumẽ lucernæ destruitur, & sicut scientia quæ ex parte est destruitur cum venerit quod perfectum est. Sed & colaphis ceciderunt sanctum ecclesiæ caput: propter quod ipsi colaphizantur à Satana: non vt non extollantur, neque vt virtus eorum perficiatur, sed vt traditi inimico vt vindicti recipiant quod fecerunt peccatum colaphizantes Iesum. Et non contenti tantummodo expuere in faciem eius, & colaphis eum cædere, sed adhuc & palmis eum ceciderunt, & deludentes dixerunt. *Prophetiza nobis quis te percussit.* Propter quod receperunt alapam æternam, & ab omni prophetia priuati sunt, percussi, & castigati: & nec sic volentes recipere disciplinam, secundum quod prophetauerat hoc ipsum de eis Hieremias, Flagellasti eos, & non doluerunt, & noluerunt suscipere disciplinam. Et nunc qui iniuriant vnum aliquem de ecclesia, & faciunt ei hæc in faciem expuunt Christi, & Christum colaphis cædentes castigant & palmis. *Petrus vero sedebat foris in atrio. Et accessit ad eum vna ex ancillis dicens, Et tu eras cum Iesu Galilæo &c.* Abundãtius considerãtes Petri negationem dicimus, quòd nemo potest dicere dominum Iesum, nisi in spiritu sancto, sicut Paulus nos docet. Et nondum erat tunc in hominibus spiritus sanctus, quoniam Iesus nondum fuerat honorificatus, sicut dicit Ioannes. Propterea non erat possibile, neque illum talem Petrum tunc Iesum confiteri: nec tamen erat reprehendendus non confitens Iesum. Quoniam ad confitentes dicitur, Non estis vos, qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. Non autem cum sit potens spiritus ille patris nostri loqui in nobis, & cum in nostra sit potestate locum dare in nobis spiritui sancto, & non diabolo, si denegauerimus, excusationem vllam habemus. Forsitan autem & quicũque est in atrio Cayphæ principis sacerdotum non potest confiteri dominum Iesum, nisi fuerit egressus ex atrio eius, & foris fuerit factus ab omni doctrina contraria Iesu. Nã qui illic sunt Iudaicas tradent traditiones, & non secundum voluntates scripturarum, sed secundum mandata hominum, & doctrinas. Considera enim quòd Petrus foris sedens ab Iesu segregatus, & in atrio principis constitutus, coram omnibus Iesum denegauit: & iterum vice secunda similiter, nõ extra ianuam foris factus, sed volens exire, nondum autem egressus ianuam denegauit. Sed & tertia vice quando qui stabant dixerunt, Vere ex illis es, & quando cœpit se deuotare, & iurare, quia nescio hominem, adhuc non erat foris. Et omnes denegationes factæ sunt ei in nocte, & in tenebris priusquam veniat dies, & signum diei, id est galli cantus, qui suscitat volentes à somno. Et vt verbi gratia dicam, si post galli cantum Petrus negasset, vt diceretur, Non promouit, dies autem appropinquauit, sicut in die honeste ambulemus, nulla excusatione di-

Caute legendum videtur dicere ex necessitate Petri negationẽ contigisse, ac propterea nõ peccasse, cum tamen fateatur post spiritus sancti descensum, negationem esse voluntariam ac proinde peccatum.

gnus fuisset Petrus. Forsitan autem & omnes homines, quando denegant Iesum, ita vt peccatum denegationis eorum recipiat medicinam ante galli cantum denegare eum videntur nondum eis nato sole iustitiæ, nec appropinquante eis ortu ipsius. Si autem post ortum huiusmodi solis ad animam, volentes peccauerimus, postquam accepimus scientiam veritatis, iam non relinquitur nobis sacrificium pro peccato, sed terribile iudicium, & zelus ignis qui comesturus est inimicos. Et in Petro quidem tunc denegante non conueniebat dicere, quomodo ne putatis peiora meruisse supplicia, qui filium Dei conculcauerint, & sanguinem testamenti communem existimauerint, vnde sanctificati sunt, & spiritum gratiæ iniuriauerint? nondum enim sanctificatus fuerat Petrus sanguine Christi, qui fuerat sanguis noui testamenti: nec iniuriauit spiritum gratiæ, quē à principio nec acceperat, quoniam Iesus nōdum fuerat honorificatus: nec erat in hominibus spiritus sanctus. Si autem in nobis hoc impium fuerit factum denegationis peccatum, omnia hæc dicere conuenit: quòd & in sanguine testamenti sanctificati sumus, & spiritum gratiæ suscepimus. Propterea communem putare sanguinem testamenti pretiosissimum, & iniuriare spiritum gratiæ, omnibus peccatis deterius est: ita vt nec in hoc seculo, nec in futuro remissionem possimus accipere, si Dei filium denegemus. Quoniam ergo nobis nox promouit, dies autem appropinquauit, & signum diei galli cantus insonuit nobis: propterea vsque ad sanguinem sternus contra peccatum certantes: & propter charitatem nunquam excidetem omnia sufferamus, vt cum perfectis in ea consequamur hereditatem. Et hoc attende, quòd ante galli cantum, & ante spiritum sanctum, & in tempore noctis profundæ, etiam si frequēter denegauerit quis, venere potest: quod manifestum est ex eo quòd ter denegauit Petrus. Si autem post galli cantū vel semel in quocunq; periculo constitutus denegauerit quis, impossibile est eum renouari in pœnitentiam, vt iterum crucifigat sibi filium Dei. Qui autem in huiusmodi denegationis peccato fuerit comprehensus: aspiciat illud quod scriptum est. Vah his, qui attrahunt peccata sua sicut funem longum, & sicut iuge lorum vituli iniquitates: & non dicat, Peccata nostra in nobis sunt, & quomodo viuemus? Viuo (inquit) dominus, quoniam nolo mortem peccatoris, sed pœnitentiam. Ipse autem scit Deus, de quo scriptum est, Et ipse sapiens adducet super eos mala, qualia mala adducet super denegantes, & non pœnitentes, & qualia super denegantes, & pœnitētes, qualia bona super eos, qui nunquam denegauerunt, neque verbo coram hominibus, neque operibus: longe autem efficiamur à priori ancilla, & altera, & ab omnibus qui stant in atrio eius, vel in ianua eius, vt ne in proximo existamus facientibus denegare eum, qui fuerit iuxta eis. Cognoscemus autem quæ sit ancilla principis si intellexerimus, quæ sit ancilla Dei: de qua scriptum est, Ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ. Quæ sint autem atria principis potestis scire, si intellexeritis, quæ sint atria domus domini, de quibus scriptum est, Ecce nunc benedicite dominum omnes serui domini, qui statis in domo domini in atriis domus Dei nostri. Si autem de ancilla altera debemus aliquid dicere,

Vel hoc intelligēdum, nisi pœnitentiam egerimus, vel caute legēdū.

vt etiam ab illa recedamus, intelligamus quod scriptum est, Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, ita oculi nostri ad dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri. Puto primam ancillam intelligi principis facientem denegare discipulos Christi, synagogam esse Iudæorum secundum carnem, qui denegare frequēter compulerūt fideles. Secundam autem ancillam congregationem gentium, qui & ipsi persequentes Christianos, denegare cogebant. Tertios autem stantes in atriis, ministros esse hæresum diuersarum, qui & ipsi veritatem Christi denegare compellunt. In nocte autem non solum ter denegat Petrus, sed etiam deuotat seipsum & iurat, quia nescio hominem. Et quidem tunc adhuc secundum carnem Christum sciebat, nec adhuc poterat dicere, Et si Christum aliquando secundum carnem cognouimus, sed nunc iam non cognoscimus. Quamdiu enim signum diei non existebat, denegans Petrus verborum Iesu nō fuit memor. Postquam autem angelus diei clamauit ei, tunc recordatus est verborum Iesu dicentis ad se, antequam gallus cantet, ter me negabis. Et quando recordatus est verbum Christi: iam non erat in atrio principis sacerdotum, nec iuxta ianuam eius, sed foris: alioquin nequaquam ploraſſet. Sicut enim scriptum est, Egressus foras, amarissime plorauit. Ergo & secundum Lucam peccatrix mulier iuxta pedes domini pœnitens fleuit, & hic Petrus egressus atrium principis, ad ianuam eius plorat ex amaritudine peccati, examaricans in pœnitentia fletum suum. *Mane autem facto, consilium acceperunt omnes principes sacerdotum, & seniores plebis aduersus Iesum, vt eum morti traderent: & vinctum eum adduxerunt, & tradiderunt Pontio Pilato Præsidi.* Qui in tenebris & nocte offendit venia dignus est, qui autē in die circa offendit, nunquā potest culpare errorē quasi cōtinentē se, maxime quando habēs in se lucernā corporis offendit, sed incontinentiā suā. Hoc autem diximus, ostendentes q̄ Christi quidem discipuli in nocte scādalizantur, secundū quod dominus eis prædixit, Omnes vos scādalum patiemini in me in hac nocte: & q̄ Petrus ante galli cantū ter denegauit. Qui autē consiliū accipiunt contra Iesum omnes principes & seniores plebis mane facto, in lumine peccant, id est serentes: secundum quod scriptum est de hoc consilio, Quoniam consiliati sunt ex consensu in vnum, sicut scriptum est in Psalmis, vt morti traderent Christum: putantes per mortem extingui eius doctrinā, & fidem eius apud eos qui crediderunt in eum quasi in filium Dei. Talia autem contra eum consiliantes principes culturæ literæ occidentis, & ministri damnationis seniores, alligauerunt Iesum solaentem à vinculis, & dicentem eis, qui sunt in vinculis, Exite: & compeditos soluētem, atque dicentem, Disrumpamus vincula eorū: & qui filiam Abrahæ alligatam à Satana decem, & octo annis à vinculis soluerat, vt iam nequaquam sit inclinata, quæ non poterat sursum aspicere prius: & alligauerunt eum volentem, & in eo quòd alligaretur vinculis ipsis insidiis dirumpentem: vt iam non haberent principes sacerdotum, & seniores Iudæorum aduersus homines vincula, domino ea videlicet dirumpente in se. Si quis autem exigit à me scripturam hæc de disrumpendis vinculis ostendentem, quibus alligauerunt Iesum principes

pes sacerdotum, & seniores, intelligat quòd propter ipsum hoc dicit ipse Iesus per prophetam, Disrumpamus vincula eorum. Tanquam si dicat, principum sacerdotum, & seniorū, aut multo magis eorum principum, qui sunt operati in eis, & regum terræ illorum qui astiterūt, & principum, qui conuenerunt in vnum aduersus dominum, & aduersus Christum eius: quorum & iugū proiiciamus à nobis. Adhuc autem amplius te placabit, vt suscipias, quòd etsi alligantes Iesum induxerunt qui consilium fecerunt aduersus eum, tamen disrupit Iesus vincula: si intellexeris quæ scripta sunt de Sampsone, qui frequenter fuit ligatus, & disrupit alienigenarū vincula, quoniam Nazaræus fuerat Dei, & habebat comam plenam virtutis. Si ergo ille propter comæ virtutē, quam habebat in capite, potuit rumpere vincula alienigenarum, quibus alligauerant eum frequenter: quanto magis Christus, qui post tanta prodigia & virtutes quas fecit, volens tradidit se ad vincula, soporans in se diuinitatis virtutem, & acquiescens vt alligaretur, sine dubio disrupit vincula circundantia se? Quorum vinculorum mysteria, vincula Sampsonis fuerunt. *Et tradiderunt eum Pontio Pilato.* Vtrum autem etiam nomina vtraque Præsidis habeant aliquam rationē conuenientem dispensationi domini saluatoris: non facile est sententialiter respondere. Poterunt enim aliquem mouere principalia ex quibus hæc vocabula deducuntur Pontius & Pilatus. Vtrum autem bene quis moueatur, an non, vnusquisque potentium considerare cognoscat. *Tunc videns Iudas qui eum tradidit quoniam damnatus est, pœnitentia ductus, &c.* Respondeāt mihi qui de naturis quasdam fabulas introducunt, existimantes se dicere vera, & non cognoscentes quòd eorum opinio iniquitatem creatoris accusat: qui fecit quædam quidem vasa in honorem, non ex causa virtutis eorum ducentia eos ad honorem: quædam autem in contumeliam non propter peccata eorum ducentia eos ad contumeliam. Si enim perdibilis naturæ erat Iudas, quomodo pœnitentiam tantam suscepit, vt non vinceretur cupiditate triginta argenteorum, propter quam impiam proditionis suscepit audaciam? Si enim ad proprietatem naturarum referunt quod est dictum, Non potest arbor mala fructus bonos proferre: dicāt, nisi bonitatem aliquam spiret, & si non perfecte, neque sicut debuit conuersus fecit Iudas hoc ipsum quòd retulit triginta argenteos, vnde est & quòd dicit cognoscens peccatum suum, *Peccaui tradens sanguinem iustum?* nisi ex bona plantatione mentis, & ex seminatione virtutis, quæ seminata est in omni rationabili anima: quam non coluit Iudas, & ideo cecidit in tale peccatum. Si autem naturæ pereuntis est aliquis hominum, sine dubio magis huiusmodi naturæ pereuntis fuit & Iudas. Quod sine dubio fuisse videretur, si tradēs sanguinem iustum, aut non retulisset pecunias condelectatus in eis, aut referēs nō dixisset, quia *peccaui tradens sanguinem iustum.* Et siquidem post resurrectionem Christi ex mortuis dixisset Iudas, quæ dixit; forsitan verisimiliter erat dicendum, quoniam compulit eum pœnitere de facto, & confiteri de suo peccato ipsa virtus resurrectionis ipsius. Nunc autem mox vt vidit eum traditum esse Pilato, compunctus pœnituit: forsitan autem & recordatus ea, quæ frequenter Iesus dixerat discipulis suis de resurrectione sua futura. Videns igitur Iudas magnitudinem facinoris sui, pœnituit quidem, & locutus est ex pœnitentia cordis, confessus peccatum suum, eo quòd tradiderit sanguinem iustum: non autem & secundum scientiam pœnituit, sicut debuit pœnitere. Existimauit enim præuenire in morte moriturum magistrum, & occurrere ei cum anima nuda, vt confitens & deprecans misericordiam mereretur. Propter quod ipse se iudicauit, & cōdemnauit in eo quòd sciens peccauit, & nō aspexit in hoc quod dixerat Iob in tantis cladibus constitutus, Vtinam possim me interficere, aut aliquē rogare vt faceret mihi hoc. Nec vidit quòd non conuenit seruum Dei seipsum expellere de hac vita, sed expectare etiam de hoc Dei iudiciū. Videamus nunc si quod latet multos, loci istius Deo donante possimus explicare quod dictum est, *Videns autem Iudas qui tradidit eum, quoniam condemnatus est, pœnitentia ductus retulit triginta argenteos principibus sacerdotum, & cætera.* Si enim scriptum fuisset post sententiam Pilati, postquam flagellis cæsum Iesum tradidit Iudæis vt crucifigerent eum, quòd ita fecisset Iudas, nihil sine dubio huiusmodi quæreremus in eo quod dictū est, *Videns autem quia condemnatus est.* Nunc autē quomodo vidit Iudas quia condemnatus est? Nec enim adhuc condēnatus fuerat Iesus, neq; à Pilato interrogatus. Forsitā ergo dicit aliquis vim faciens, quoniā consideratione mētis suæ vidit exitum rei, quia condemnatus est, ex eo q̄ traditum aspexit à principibus sacerdotū, & senioribus plebis. Alius autem dicet hoc modo quoniam quod scriptum est, *Videns autem Iudas quia condemnatus est,* ad ipsum Iudā refertur: Cū enim tradidissent Iesum principes sacerdotum, & seniores plebis Pilato, tunc sensit malum suum Iudas, & intellexit quoniam qui talia ausus est, sine dubio iudicatus, & condemnatus à Deo est. Forsitan & Satanas, qui post panem intinctum fuerat ingressus in Iudam, præsto fuit ei donec Iesus traderetur Pilato post quam fecit quod voluit, recessit ab eo. Recedente autem diabolo, intellexit, & vidit, quoniam tradens sanguinem iustum condemnatus à Deo est, & potuit intelligere sensus eius iam vacans, & non habens diabolum operantem in se. Potuit ergo à se recedente diabolo capere pœnitentiam, & referre triginta argenteos his, qui dederant eos, & potuit dicere recedente diabolo quod priusquam ab eo recederet, dicere non potuisset. Nec enim adhuc implente diabolo cor eius potuit dicere, Peccaui tradens sanguinem iustum. Sed non hoc dicimus, quoniam diabolus recedens ab aliquo tali, iam nequaquam ei insidiatur, sed obseruat iterum tempus, si potuerit iterum se apponere ei: & postquam cognouerit secundum peccatum suum, quis obseruat etiam tertiæ decceptionis locum in eo diabolus. Si autē opus est & exemplis vti, videamus in epistola ad Corinthios prima, eum qui vxorem habuit patris nec enim in huiusmodi malo sine magno opere diaboli potuit esse. De quo malo pœnituit, sicut scriptura ipsa testatur, & tristatus est tristitiam secundum Deum, tristitiam, quæ pœnitentiam in salutem stabilem operatur: sed postquam suscepit huiusmodi tristitiam, apposuit iterum socius diabolus, volens ipsam tristitiam eius supra modum exaggerare, vt iam nō secundum Deum

Facit hoc & cōtra Caluinianos, qui volūt omnes à Deo prædestinatos vel ad bonū vel ad malū, omnino libero arbitrio destitutos.

sed vt abundantior facta absorberet tristantem supra mensuram, & vltra quam tristari deberet, & sic eum absorberet Satanas in abundantiori tristitia. Quod præcognoscens apostolus consilium Corinthiis dat, vt confirment charitatem in eum, dicens huiusmodi causam. Vt ne, inquit, abundantiori tristitia absorbeatur, qui huiusmodi est. Non enim versutias eius ignoramus. Simile aliquid factũ est in Iuda, qui tradidit Iesum, & secundum similitudinem illius tristitiæ, quæ pœnitentia in salutem stabilem operatur, tristatus & ipse, postquam pœnitentia ductus retulit triginta argenteos principibus sacerdotũ dicens, *Peccaui tradens sanguinem iustum*: quod ipsum pœnitentiæ erat, & tristitiæ salutaris. Sed quia nunquam seruauit cor suum, neque sapienter tristatus est, sed susceptit abundantiorem tristitiam à diabolo sibi submissam, qui voluit eum absorbere in abundantiori tristitia, ideo postquam retulit argenteos illos in templum, abiens laqueo se suspendit. Si enim postquam retulit pecuniã, & confessus est se peccasse, eo quod tradidit sanguinem iustum, non abiens laqueo se suspendisset, sed locum pœnitentiæ requisisset, & tempus pœnitentiæ obseruasset: forsitan & inuenisset eum, qui dixit, Viuo ego quoniam nolo mortem peccatoris, sed pœnitentiam eius. Ego autem existimo, quod & maius aliquid de saluatore intelligens Iudas, non alibi proiecit triginta argenteos nisi in templum, vbi sciebat dominum eiecisse de templo oues, & boues, & dixisse venditoribus columbarum, Tollite hæc hinc, & nolite facere domum patris mei domũ negotiationis. Satis ergo desperans ex se, quod intellexit magnitudinem sui peccati, iactans argẽteos illos in templũ, abiit, & laqueo se suspendit. Accipientes autem argenteos illos, voluerunt aliquid legitimum obseruare, & nõ mittere eos in corbonam vbi data populi propter necessitates pauperum congregabantur: sanguinis enim preciũ impium existimabãt mittere in corbonam. Propter quod consilium accipientes, comparauerunt ex pecunia illa agrum figuli, & operantis lutum. Videbãt enim quod circa mortuos magis eam pecuniam conueniebat expendi, & circa locum mortuorũ, & sepulturæ, quoniam precium sanguinis erat: quam in corbona, aut in aliqua necessitate honesta. Sed quia & inter loca mortuorum differentiæ sunt: quoniam multi quidem secundum votum optabiliter sepeliuntur in monumentis suis paternis, quidam autem propter quasdam calamitates frequenter in peregrinis monumentis sepeliuntur: ideo accipientes precium sanguinis Iesu, vsi sunt eo ad comparationem agri figuli alicuius, vt in eo peregrini mortui sepeliantur: non secundum votum, sed secundum casum aliquem contrarium hoc promerentes: Si autem & peregrinos spiritaliter intelligere conuenit, peregrinos dicimus esse, qui vsque ad finem extranei sunt à Deo, & peregrini testamentorum eius. Tales igitur peregrini huiusmodi habent finem, vt in agro figuli sepeliantur, qui preciõ sanguinis est comparatus. Nam iusti sunt qui dicunt, Consepulti sumus Christo in nouo monumento quod scissum habetur in petra, in monumento dolato, vbi nondum quisquam mortuorum positus est. Qui autem vsque ad finem peregrini sunt à Christo, & alieni à Deo, dicent sine dubio consequenter, Consepulti sumus peregrinis in agro figuli operantis lutum, qui prẽtio sanguinis est comparatus, & sumus in agro qui ager sanguinis nominatur. Sed quoniam quod post hæc dicit euangelista. *Tunc impletum est quod dictum fuerat per Hieremiam prophetam dicentem, &c.* Inter ea, quæ scripta sunt, non inuenitur hoc Hieremias alicubi prophetasse in libris suis, qui vel in ecclesiis leguntur, vel apud Iudæos referũtur: (Si quis autem potest scire, ostendat vbi sit scriptum) suspicor autem errorem esse scripturæ, & pro Zacharia positum Hieremiam: aut esse aliquam secretam Hieremiæ scripturam in qua scribitur. Talis est autem textus apud Zachariã prophetam. Et dicam ad eos, Si bonum est in conspectu vestro, date mercedem meam, aut abnegate: & statuerunt mercedem meam triginta argenteos. Et dixit Dominus ad me, Depone eos in fornacem, & vide si probum est, sicut probatus sum pro eis. Et accepit triginta argenteos, & misit eos in domum Domini in fornacem. Si autem hæc dicens aliquis existimat se offendere, videat ne alicubi in secretis Hieremiæ hoc prophetatur: sciens quod & apostolus scripturas quasdam secretorum profert, sicut dicit alicubi, Quod oculus non vidit, nec aurisaudiuit: in nullo enim regulari libro, hoc positum inuenitur, nisi in secretis Heliæ prophetæ. Item quod ait, Sicut Iamnes, & Mambres restiterunt Moysi: nõ inuenitur in publicis scripturis, sed in libro secreto, qui suprascribitur, Iamnes & Mambres liber. Vnde ausi sunt quidam epistolam ad Timothẽum repellere, quasi habentem in se textum alicuius secreti, sed non potuerunt. Primã autem epistolam ad Corinthios, propter hoc aliquem refutasse quasi adulterinam, ad aures meas nunquam peruenit. *Iesus autem stetit ante Præsidem: Et interrogauit eum Præses, dicens: Tu es rex Iudæorũ? Dixit ei Iesus, Tu dicis.* Vere Iesus non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo. Et non semel sed frequenter pro omnibus seipsum humiliauit. Et nunc ergo iudex totius creaturæ constitutus à patre, rege regum, & Domino dominorum, vide quantum se humiliauit vt acquiesceret stare ante iudicem tunc terræ Iudææ, & vocatus, interrogatus est interrogationem, quam forsitan deridens, aut dubitans Pilatus interrogauit dicens, *Es rex Iudæorum?* Ad quam interrogationẽ quod putauit esse condecens, respondit dicens, *Tu dicis.* Et à principe quidem sacerdotum adiuratus vt diceret si ipse est Christus filius Dei, respondit, Tu dixisti: à Pilato autem interrogatus, *Tu es rex Iudæorum?* respondit, *Tu dicis.* Vide interrogationes: nisi illa quidem interrogatio, Si tu es Christus filius Dei, Iudaicæ conueniebat personæ: Romano autem iudici dicenti interrogatorie, non, an tu es Christus, sed, tu es rex Iudæorũ. Qui autem caute considerat ipsos apices euangelicorum sermonum, videbit quod princeps quidem sacerdotum dubitanter dixit, Si tu es Christus filius Dei. Si enim syllaba, dubitationem interrogationis ostẽdit. Pilatus autem pronunciatiue, *Tues rex Iudæorum.* Quòd autẽ pronunciatiue hoc dixit Pilatus, illud quoque confirmat, quod etiam alibi supra scribit in titulo, Rex Iudæorum, tribus linguis, Hebraice, Græce, & Latine, vt Hebræi, & Græci, & Romani cognoscerent quod & Pilatus sciebat eum regem Iudæorum

dæorum esse. Propter quod apparet cum qua reverentia requirebat de Iesu, & prouocabat populum, vt Iesum magis ad dimittendum perirent, quam Barrabam. Reuerentiæ autem Pilati illud etiam fuit signum, quod lauans manus suas dixit, Innocens ego sum à sanguine huius, vos videritis. Quod autem dixit ad principem sacerdotum, Tu dixisti, dubitationem eius oblique arguens conuincit. Et quod ait Pilato, *Tu dicis*, sententiam eius pronunciantis confirmat. Marcus autem pro, si tu es Christus filius Dei, sic scribit, Tu es filius benedicti? Forsitã aut illud quod simpliciter scriptum est, aut hoc quod dubitanter, nescio si non mendosa habeant exemplaria, cum debuissent ambo æqualiter dicere, Si tu es: aut, Tu es. *Et cum accusaretur à principibus sacerdotum, & senioribus plebis, &c.* Iudaicæ literæ occidentis ministri & seniores filij sunt eorum sacerdotum & seniorum, qui accusauerunt Iesum accusationem eorum vsque nunc susципientes, & accusantes Iesum. Propterea permanente eis ipso peccato, & præueniente eos semel ira, vsque in finem adhuc patiuntur operatores ipsos, derelicti cum populo vniuerso sicut tabernaculum in cucumerario, & sicut ciuitas, quæ expugnatur. Accusatus autem Iesus, sicut tunc nihil illis respondit: sic & modo aduersus accusationes istorum sacerdotum, & seniorum, nihil respondet. Tacet enim eis verbum Dei, & iam non audiunt verbum Dei, sicut aliquando factum fuerat ad prophetas, & in consummatione seculorum carõ factus est, & habitauit in nobis. Et non solis principibus sacerdotum & senioribus plebis falsa accusantibus non respondit: sed neque Pilato, quoniam volebat eum audire defendentem se contra accusationes eorum mendaces. Quando enim dixit ei Pilatus post accusationes principum sacerdotum, & seniorum, Non audis, quanta te accusant? neque ipsi respondit. Nec enim erat dignum respondere, vel dubitanti vtrum debeat aduersus accusationes eorum falsas respondere. Hoc diximus, non obliti quod dictum est de Pilato, quod vel momentum aliquod benignum erga Christum habebat. Hoc enim verum esse de Pilato, ex omni narratione eius ostenditur. Non autem dicere quis audebit, quod permanens & firmum erat in eo de Christo iudicium. Trahebatur enim & ad contraria: propterea & nunc trahenti ad deteriorem opinionem, Dominus non respondit, contemptis omnibus, quæ dicta fuerãt in accusationem ipsius. Miratus est autem Pilatus constantiam eius, forsitan sciens quomodo cum idoneus esset pronunciare & remittere crimen, miratus est videns eum in tranquilla, & quieta sapientiæ grauitate, & inturbabili eum iudicio stare: in quo ad mortem periclitari existimabatur ab iis, qui fuerant ibi: & fortior erat humana natura, & omni eius infirmitate volente obtundere virtutem spiritus eius: nõ autem præualente facere hoc. Quod autem scriptum est: nõ solum mirari Pilatum, sed etiam valde mirari, mouet me vt existimem, quod dignum ei videbatur magno miraculo vt exhibitus ad criminale iudiciũ Christus inturbabilis maneret, & staret ante mortem; quæ apud omnes homines terribilis existimatur. *Per diem autem solennem consueuerat Præses dimittere populo vnum vinctum quẽ voluissent.* Non mireris si adhuc primordium habẽs Romanus principatus in eis, & nouiter Iudæis iugum susципientibus Romanorum, quod donatum erat Iudæis vt in solennitate paschali peterent vnum quem voluissent, quamuis mille homicidiis obnoxius videretur. Sic enim quasdam gratias præstant gentes eis, quos subiiciunt sibi, donec confirmetur super eos iugum ipsorum. Tamen consuetudo hæc absoluendi vincti fuit aliquando apud Iudæos. Nam cum Saul decreuisset, vt ne quis acciperet cibum. Ionathas autẽ fauum mellis gustasset contra regis decretum, inuenit obnoxium Ionathan, & quamuis filium constitutum: tamen propter aliquod iuramentũ suum decreuerat interficere eum, sed non interfecit, omni populo Israel interueniente, & petente eum ad vitam. Sed quod Pilatus dimisit vnum vinctum populo, vel Saul secundum petitionem populi quod dimisit Ionathan, non est mirum: sub culpa enim erat amborum petentium vitam, quoniam Iudæi semper obnoxij erant. Sed illud quæramus, si tale aliquid fiat & in iudicio Dei, vt omnis ecclesia petere possit aliquẽ peccatorem vt soluatur à condemnatione peccati, maxime autem si quando habeat perditionis cætera opera, ad benefaciendum autem ecclesiæ impiger sit. Tales enim inuenies sæpe in potentibus constitutos: alias quidem peccatores, tamen pro Christianis, quantum possibile eis est, multa agentes. Adduceris autem magis ad requirendum talia, si rationem habet idoneã quod etiam Israel pro vita Nabuchodonosor, & Balthasar filij eius Deum orabat. Sed hoc si videtur alicui dignum requisitione, requiret. Quod autem manifestum est, omnes curare tentemus, vt ex petentibus inueniamur esse, & in ordine eorum qui bene vixerunt, magis quam ex illis pro quibus petitur quasi pro omnibus malis. Nã etsi concedatur aliquis peccator ad preces ecclesiæ: non tamen iustum est gloriam, & beatitudinem consequi eum, qui huiusmodi est, sufficit enim quòd à pœna dimittitur. Arbitror autem propter istum diem festũ Iudæorum in quo Barrabas ad vitam electus est, Christus autem neglectus, dominum dicere per prophetam: Ieiunia & ferias, & dies festos vestros odit anima mea: & quia magis solennitatem agere voluerunt cum latrone dimisso, quam cum Iesu. Verbi gratia dicam: Si egissent solennitatem recte sicut Iosias, aut aliquis similis ei, & data eis fuisset quem vellent petendi licentia, sine dubio Iesum postulassent, Barrabam autem cõdemnassent. Nos autem oremus vt festum diem colentes, non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ & nequitiæ, sed in azymis synceritatis & veritatis, Barrabam quidem condemnare, Iesum autem ab omnibus vinculis liberum accipere nobis mereamur in regem, & dominum. Et quandiu hæc facimus, non conuertentur dies festi nostri in luctum, neque cantica nostra in lamentationem, sed erunt in nobis solennitates veræ, solennitates Dei. *Quem vultis dimittam vobis, Barrabam, an Iesum, qui dicitur Christus?* In multis exemplaribus non continetur, quòd Barrabas etiam Iesus dicebatur, & forsitan recte, vt ne nomen Iesu conueniat alicui iniquorum. In tanta enim multitudine scripturarum neminem scimus Iesum peccatorem, sicut in aliis nominibus inuenimus iustorum, vt eiusdem nominis inueniantur esse etiam iniqui, vt puta

puta Iudas apostolus Zelotes, & Iudas patriarcha, ité & Machabæus Iudas, omnes laudabiles: sed Iudas proditor. Et in Genesi inueniũtur eiusdem nominis esse filij Seth, & filij Cain, sicut Enoch, & Lamech, & Metusalem, nõ autem conueniebat esse tale aliquid & in nomine Iesu. Et puto quòd in hæresibus tale aliquid superadditũ est, vt habeant aliqua cõuenientia dicere fabulis suis, de similitudine nominis Iesu, & Barrabæ. Existimo enim in istis, rerum aliquod mysterium demonstrari, vt Barrabas quidem constitutus sit ad seditionem, & bella, & homicidia facienda in animabus hominũ: Iesus autem quasi filius Dei, & pax constitutus, & verbum, & sapientia ad omnia bona. Hi ergo duo cum sint vincti in rebus humanis & corporibus, populus ille sibi postulauit absolui Barrabam, propter quem non cessat gens illa habere seditiones, & homicidia, & latrocinia secũdum quosdam gentis suæ in rebus quæ foris habentur, secundum omnes autem Iudæos qui non credunt Iesum, intus in anima. Vbi enim non est Iesus, illic seditiones, & lites, & prœlia sunt. Vbi autem est Iesus vt dicere possint, Si autem Christus in nobis, corpus quidem mortuum propter peccatum, spiritus autem vita propter iustitiam: ibi sunt omnia simul bona, & innumerabiles diuitiæ spiritales in manibus eius, & pax. Ipse est enim pax nostra qui fecit vtraque vnum. Et si quis videat contrariam illam operationem, cognoscet quoniam ipse est in omnibus vinctus insignis Barrabas: quem sibi solui desiderant, non solum tunc peccans Israel secundum carnem, sed & omnes qui eis similes sunt, vel in dogmate, vel in vita. Quicunque ergo mala agit, solutus est in corpore eius Barrabas, Christus autem vinctus. Qui autem bona agit, Christus ei solutus est, Barrabas autem vinctus. *Sedente autem eo pro tribunali, misit ad eum vxor eius dicens. Nihil sit tibi, & iusto illi. Multa enim passa sum hodie per visum propter eum.* Et Iesus quidem per inuidiam traditus erat: & ita per inuidiam manifestam, vt etiam Pilatus eam non ignoraret. Volunt autem euangelistæ non præterire rem diuinæ prouidentiæ laudem Dei continentem, qui voluit per visum cõuertere Pilati vxorem: vt quantum ad se vetaret virum suũ, vt ne audeat contra Iesum proferre sententiam. Et visum quidem non exposuit Matthæus: tãtum autem dixit, quia multa passa erat per visum propter Iesum. Et ideo per visum passa est, vt ne amplius pateretur. Vt beatam fuisse dicamus Pilati vxorem, quæ per visum passa est multa propter Iesum, & recepit per visum quod erat passura. Ex quo audebit quis dicere, quòd melius est recipere aliquem mala in visu quàm recipere in vita. Quis enim non eligat per visum mala sua recipere quàm in vita sua, nisi forte talia meneatur, vt expediat ei acriora recipere in vita sua, potius quàm recipere leuiora in visu? Consolatur enim, & requiescit in sinibus Abrahæ, qui recepit mala in vita sua: & non hæc mala quæ recepit in visu suo, secundum quod & consolationem habebit. Vtrum autem & initium habebat conuersionis ad Deum ex eo quòd multa propter Iesum fuerat passa per visum, Deus scit: tamen continetur etiã hoc in scripturis quibusdam non publicis. Et vide quòd iustum appellauit Iesum vxor Pilati, ne forte mysterium sit hæc vxor Pilati ecclesiæ ex gentibus, quæ aliquando quidem regebatur à Pilato: nunc autem iam non est sub eo propter fidem suam in Christo. *Principes autem sacerdotum, & seniores persuaserunt populo vt peterent Barrabam, &c.* Et est videre vsque nunc quomodo populus Iudæorum à senioribus suis, & Iudaicæ culturæ doctoribus suadetur, & excitatur aduersus Iesum, vt perdant eum, quantum ad se, & habeant Barrabam solutũ. Credunt enim turbæ principibus, & sacerdotibus suis. Plerunque & præses quidem dicit ad populum, *Quem vultis ex duobus dimittam vobis?* Turbæ autem, quasi veræ turbæ & multæ, quæ spatiosam & perducentem ad perditionem ambulant viam, petierunt Barrabam solui, volentes eum sibi habere solutum. *Dicit eis Pilatus, Quid ergo faciam de Iesu, qui dicitur Christus? Dicunt omnes, Crucifigatur, &c.* Volens eis pudorem tantæ iniquitatis incutere Pilatus, dicit eis: *Quid ergo faciam de Iesu qui dicitur Christus?* Non solum autem, sed & mensuram colligere volens impietatis eorum. Illi autem nec hoc erubescentes, quòd Pilatus Iesum Christũ esse confitebatur: nec modum impietatis seruantes, dixerunt omnes, crucifigatur. Et si quidem Barrabam petissent dimittere: non autem econtrario, & Christum postulassent ad crucem: vt puta Barrabam quidem petissent absolui, hunc autem non petissent crucifigi: sed in potestate dimisissent Pilati, vt faceret de eo quod vellet: adhuc magnæ esset impietatis, quòd relicto iusto, homicidam petissent. Nunc autem multiplicauerunt impietatis suæ mensuram, non solum homicidam postulãtes ad vitam: sed etiam iustum ad mortem, & ad mortem turpissimam crucis. Adhuc autem permanens in eo ipso quòd confundere eos volebat, vt vel confusi ad electionem iusti venirent, etsi non ex iudicio cordis, dicit eis. *Quid enim mali fecit?* Contra hoc nihil habentes quod responderent, amplius clamauerunt, non deponentes, sed augentes iram, animositatem, blasphemiam, & dixerunt: *Crucifigatur.* Pilatus autem videns quòd nihil proficeret, Iudaico vsus est more, volens eos de Christi innocentia non solum verbis, sed etiam ipso facto placare si voluerint: si autem noluerint, condemnare, faciens non secundum aliquam consuetudinem Romanorũ. Accepit enim aquam in conspectu omnium, & lauans manus suas dixit, *Innocens ego sum à sanguine huius, vos videritis.* Et ipse quidem se lauit: illi autem non solum se mundare noluerunt à sanguine Christi: sed etiam super se susceperunt dicentes, *Sanguis eius super nos, & super filios nostros.* Propter hoc rei facti sunt non solum in sanguine prophetarum, sed implentes mensuram patrum suorum facti sunt rei in sanguine Christi: vt audiant Deum sibi dicentem, Cum expanderitis manus vestras ad me, auertam oculos meos à vobis, manus enim vestræ sanguine plenæ sunt. Propterea sanguis Iesu non solum super eos factus est quitunc fuerunt, verumetiam super omnes generationes Iudæorũ post sequentes vsque ad consummationem. Propterea vsque nunc domus eorum deuicta est eis deserta. Pilatus autem oblitus verborum suorum bonorum quibus cœperat defendere innocentiam Christi, declinans ad malum, non solum tradidit Iesum, sed etiam flagellis cæsum tradidit, vt crucifigeret eum. *Tunc milites præsidis susceperunt Iesum in prætorium, &c.* Verisimile est, vt in primordiis tunc nouiter exercti Imperatoris, milites nondum disciplinæ

sciplinæ ordinem conseruantes decentem, extra consuetudinem disciplinæ, quæ nunc est, facerent in Saluatorem: quando accipientes eum in prætorium congregauerunt totam cohortem, & fecerunt quæ fecisse dicuntur, lusum sibi Iesum facientes propter quod nominatus fuerat rex Iudæorum. Ego autem puto milites hoc fecisse, operantibus in se inuisibilibus regibus, & principibus seculi huius: qui astiterunt, & conuenerũt in vnum aduersus dominũ, & aduersus Christum eius, vt videatur illa delusio eorum potius fuisse quàm hominum. Eorum autem qui non cognouerunt in illa dispensatione sapientiam Dei: si enim cognouissent, nunquam dominum maiestatis crucifixissent. Ergo cohors illa mysterium erat militiæ alicuius malignæ. Et expoliauerunt eum vestimenta eius, quæ desursum habebat tunicam inconsutilem, & stolam (hæc enim vestimenta eius talia describit Ioannes) & induerunt eum deludentes propter nomen eius regale, coccineam chlamydem, non intelligentes quod agunt. Illa autem coccinea chlamys mysterium erat coccinei signi, quod scriptum est in Iesu Naue, quod ad salutem suam habuit illa Raab, & in Genesi, quod factum est in vno filiorum Thamar ad manum nascentis, vt coccum alligaretur in signo futuræ passionis Christi. Ergo & nunc suscipiens dominus coccineam chlamydem in se sanguinem mundi suscepit: & in spinea illa corona, suscepit spinas peccatorum nostrorũ intextas in capite suo. Et de chlamyde scriptum est, quòd denuo spoliauerũt eum chlamydem coccineam: de corona autem spinea nihil tale euangelistæ scripserunt, propterea quod & nos quærere voluerunt exitum rei de corona spinea semel imposita, & nunquam detracta. Ego igitur arbitror quòd spinea illa corona consumpta est à capite Iesu, vt iam non sint spinæ nostræ antiquæ postquã semel eas à nobis abstulit Iesus super venerabile caput suum. Si autem & de calamo, quem posuerunt in dextera eius, aliquid dicere conuenit, huiusmodi dicimus rationem. Calamus ergo ille mysterium fuit sceptri vani & fragilis, super quem incumbebamus omnes priusquam crederemus sceptrum maligni. Confidebamus enim in virga calamina Aegypti, vel Babylonis, vel cuiuscunque regni contrarij contra regnum dei: & accepit calamum illum, & virgam fragilis regni de manibus nostris, vt triumphet eum, & conterat in ligno crucis: & pro calamo illo priori, super quem prius recumbebamus, dedit nobis sceptrũ regni cœlestis, & virgam de qua scriptum est, Virga æquitatis, virga regni tui: vel virgam quæ corripiat eos, qui opus habent correptione: de qua dicit Apostolus, Quid vultis in virga veniam ad vos? Dedit nobis & baculum vt celebremus pascha, secundum quod scriptum est, Baculi vestri in manibus vestris sint: vt celebremus pascha deponentes virgam calami eam quam habebamus priusquam celebraremus domini pascha. Percutiunt autem cum hoc fragili & vano calamo caput Iesu venerabile, quoniam & semper regnum illud contrarium coniciat, & verberat deum patrem caput domini Saluatoris. Et in his omnibus vnigenita virtus nocita non est: sicut nec passa est aliquid, facta pro nobis maledictio, cum naturaliter benedictio esset: sed cum benedictio esset, cõsumpsit, & soluit, & dissipauit omnem maledictionem humanam. *Exeuntes autem inuenerunt hominem Cyrenæum, nomine Simonem: hunc angariauerunt vt tolleret crucem eius.* Sicut enim secundum tres Euangelistas tentatur à diabolo Iesus: secundum Ioannem autem, qui spiritalis naturæ eius fecit sermonem, non tentatur (nec enim tentatur veritas, & vita, & resurrectio, & lumen verum:) sed tentabatur secundum hominẽ quem susceperat vnigenitus deus: sic secundum Ioannem quidem Saluator imponentibus eis, qui susceperunt eum, crucem suam portans egressus est in locum qui dicitur Caluariæ locus, secundum reliquos autem sibi eam non portat. Exeuntes enim qui ducebant eum ad crucifigendum, inuenerunt quendam Cyrenæum nomine Simonem, quem angariauerũt vt acciperet crucem Christi. Non autem solum Saluatorem conueniebat accipere crucem suam, sed & nos conueniebat portare eam, salutarem nobis angariam adimplẽtes. Nec iterum autem sic prodificãdi fueramus crucem eius accipientes, quantum modo prodificamur à cruce eius, cum & ipse sibi accipiat eam & portet. Quæres si secundum textum vtrumque est factum, & non dissonant sibi euangelistæ ab inuicem, & quid eorum prius est factum: vtrum enim qui susceperunt Iesum ad crucifigendum, & imponentes ei crucem, vt portans eam exeat in locum Caluariæ, hoc primum fecerunt, antequam angariarent Simonem Cyrenẽu, an egressi quidem angariauerunt Simonem, facti autem ad locum in quo eum fuerant suspensuri, imposuerunt crucem ei ipsi, vt ipse eam portaret. Et qui potest discutere quærat discutiens in vtroque vt inueniat, vtrum sine portãda crucis accepit, aut magis Cyrenæus Simon, non fortuitu angariatus, sed secundum aliquam de eo præscientiam Dei: secundum dispositionem Dei ductus ad hoc, vt Euangelica scriptura dignus inueniretur, & ministerio crucis Christi: in qua mundus crucifigitur sanctis, & sancti mundo. Quidam autem & moraliter exponere voluerunt hũc ipsum Simonem Cyrenæum, ex eo quòd de Pentapoli esset Cyrenes secundum Libyam, accipientes occasionem de sensibus quinque, vt dicant, quasi quinque sensus portauerunt dispensationis illius crucem. Simon autem interpretatur obedientia. Cui autem magis conueniebat vt crucem Christi portaret quam obedientiæ? aut, sicut secundus Liæ filius vocatur, Symeon? Duplicitèr enim apud Græcos nominatur & patriarcha, & Petrus, secundum proprietatem Hebraici sermonis, vt cõueniat ei qui ita vocatur, vt & Simon dicatur, & Symeon, quoniam ijsdem literis scribunt Hebræi & Symeonis nomen, & Simonis. Locus autem Caluariæ dicitur non qualemcunque dispensationem habere, vt illic qui pro hominibus moriturus fuerat moreretur. Venit enim ad me traditio quædam talis, quod corpus Adæ primi hominis ibi sepultum est vbi crucifixus est Christus: vt sicut in Adam omnes moriuntur, sic in Christo omnes viuificentur: vt in loco illo qui dicitur Caluariæ locus, id est locus capitis, caput humani generis resurrectionem inueniat cum populo vniuerso per resurrectionem domini Saluatoris, qui ibi passus est, & resurrexit. Conueniebat enim erat, vt cum multi ex eo nanciscerentur remissionem acciperent peccatorum, & beneficium resurrectionis consequerentur: non magis ipse pater omnium

hominum huiusmodi gratiam consequeretur. *Et dederunt ei acetum bibere felle mixtũ. Et cum gustasset, noluit bibere.* Sufficiebat enim nobis, vt tãtum gustaret pro nobis sicut mortem tridui temporis non longiorem, sic & acetum felle permixtum. Aliud autem vinum non mixtum cum felle, nec cum alio aliquo cõtrario accepit, & bibit, & gratias agens discipulis dedit, & promisit se bibiturum nouum ipsum in regno dei. *Postquam autem crucifixerunt eum, diuiserunt sibi vestimenta eius, sortem mittentes: & sedentes seruabant eum.* Et sunt vsque nunc qui ipsum quidem non habẽtes, vestimenta autem, id est verba in scripturis posita habent, nec ipsa ad plenum, sed ex parte nihilominus hoc ipsum Propheta dicente mysterium quod nunc est impletum. Vtrum autem consciſſum est aliquod vestimentorum eius in illa partitione, an mansit vnum quodq; eorum integrum sicut fuit, & qualia illa vestimenta fuerunt, non legimus apud tres Euangelistas: apud Ioannem autẽ didicimus quòd milites postquam crucifixerunt Christum, acceperunt vestimenta eius, & fecerũt quatuor partes, vnicuique militi partem. Tunicam autem, quoniam erat non consutilis, sed à sursum textilis per totum, dixerunt ad inuicem, non cõscindamus eam, sed sortiamur de ea. Non ergo omnes acceperunt eam, sed qui sortitus est. Disputans autem aliquis de differentia eorum, qui vestimenta domini habent, inueniet sine dubio qui in dogmatibus suis, etsi nõ habẽt ipsum, tunicam tamen desursum textilem per totũ habent; alij autem nec ipsam, sed aliquam particulam vestimenti eius. Et hoc considera, quòd secundum Matthæum quidem Iesus accipiens acetum cum felle permixtum, gustauit, & noluit bibere: secundum Marcum autem cum daretur & myrrhatum vinum, non accepit. *Et sedentes seruabant eum ibi.* Et milites quidem seruabant corpus, submissi à principibus sacerdotum, quasi furandum à discipulis eius si non seruaretur: dispensatio autẽ resuscitauit eum, & testes resurrectionis eius esse fecit non duos tantum, aut tres, sed multo plures. Visus enim Cephæ, postea illis vndecim: deinde apparuit amplius quam quingentis fratribus, nouissime autem omnium Paulo. Et non erat modicum signum resurrectionis eius, quòd à tantis est visus, his, qui susceperunt periculum, vt prædicent eum viuentem in populis, qui petierant eum ad crucem. Et nunc noui principes sacerdotum, videlicet filij principum illorum, verbum veritatis positum in scripturis crucifigũt falsis expositionibus suis, & occidunt mendacijs: verbum autem veritatis, quia apud illos quidem occiditur, viuit autem in sua natura, semper inuenit, & eligit sibi vasa, in quibus resurgat, & viuat, & adhuc confundat suos interfectores, multis testimoniis viuere demonstratum. *Et imposuerunt super caput eius causam eius scriptam, hic est Iesus, rex Iudæorum.* Siue occasione siue veritate, Christus rex pronũciatur: & omnis litera regnũ eius testatur, siue Græcorũ, siue Romanorũ, siue Hebræorũ: & pro corona, super caput eius scriptũ, *Hic est Iesus rex Iudæorum.* Et cũ nulla inueniatur causa alia mortis eius, nec enim erat, hæc habeatur sola, rex fuit Iudæorũ: de qua & locutus est, dices: Ego autẽ cõstitutus sum rex ab eo super Syon monte sanctum eius. Et princeps quidẽ sacerdotũ secundum literã legis portabat in capite suo formam signi, & sanctificationẽ domini scriptam in metallo, verus autem princeps sacerdotum, & rex Iesus, in cruce quidem habet scriptũ, Hic est rex Iudæorum: ascendẽs autem ad patrem & suscipiens patrem in se pro literis & pro nomine habet qui nominatur, & habet eum coronam, & dignus eo effectus, & domus Dei patris digna effectus, solus sufficienter patrem capere potest. *Tunc crucifixerunt cum eo duos latrones, vnum à dextris, & vnum à sinistris.* Crucifixus inter latrones dominus sicut ipsi latrones impleuit prophetiam dicentem de se, Et cum iniquis deputatus est. Et est videre discipulos eius testimonium dantes culturæ Dei quæ per eum est introducta, cum iniquis reputari, & cum eis crucifigi, aut passiones reliquas sustinere, sicut & illi. Mũdus enim & spiritus qui in eo est, summos semper persequitur viros, & punit malitiæ quidem summos propter vtilitatem multorum: summos autem virtutis, quoniam non est dignus mundus iste eis, qui non considerant, quæ videntur, sed quæ non videntur, & contemnunt eum, sicut & olim sancti ambulantes in melotis, & in pellibus, & in speluncis, & in foueis terræ, quorum nõ erat dignus mundus. *Transeuntes autem blasphemabant eum mouentes capita sua, &c.* Nemo stans Iesum blasphemat, neque recte ineedens. Transeuntes enim blasphemabant eum, & sicut in Græco habetur *prætereuntes*: qui etiam macerie vineæ dissoluta à Deo, vindemiant eos, qui remanserunt. Scriptum est enim. Vt quid posuisti maceriem eius, & vindemiant eã omnes, qui prætereunt viam? Quandiu ergo quis non præteriit viam, neque declinauit à via, stans dicere potest Deo, Statuisti supra petram pedes meos: & non blasphemat Iesum. Si autem ceciderit, aut præterierit, vel transierit, vel declinauerit, tunc eum blasphemat. Sicut adhuc, qui in mala opera ceciderunt, & sicut qui dereliquerunt terminos æternos, & viam ecclesiæ cælestis, & fluctuantur, & circunferuntur ab omni vento doctrinæ in fallacia hominum, in astutia, ad remedium erroris. Omnes enim hæreses prætereuntes & declinantes esse si quis dixerit, non peccabit, propterea quòd & ipsi inter prætereuntes habentur, & blasphemant Iesum non habentes caput firmum, sed mouentes ipsum sursum & deorsum, quoniam non sunt prudentes, nec habent oculos suos in capite suo, in quo habere debuerant, Ecclesiaste dicente, Sapientis oculi in capite eius sunt. Prætereuntium ergo & declinantium opus est Iesum blasphemare filium Dei, quia nemo in spiritu loquens, dicit anathema Iesu. Diuersi autem blasphemãtium sermones habentur: quorum vnum est blasphemum, quod dicitur ab eis, qui non intelligunt, nec audiunt, quæ dicuntur, nec de quibus affirmãt. Iesus enim dixit, Soluite templum hoc, & ego in triduo suscitabo illud. Prætereuntes autem quasi falsi testes contra Iesum dicebant quod non erat dictum de eo appetentes eum, *Vah qui destruit templum Dei, & in triduo reædificat illud.* Non enim ipse destruit templum, sed quod alij destruunt ipse ædificat: siue templum proprium corporis, quod à Iudæis fuerat traditum morti, siue templum testium suorũ & omnium qui habuerunt verbum Dei in se, & ex insidiis impiorum propter pietatem mortui sunt. Venit enim hora, quando omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei, & resurgent.

gent. Et non solum in eo quod dicebant, Qui destruit templum, mẽriti sunt: sed etiam illud quod dixerunt, Et ego in triduo reędificabo ipsum. Nec enim dixit reædificaturum se templum, sed resuscitaturum. Sermo enim ædificationis non ostendit subitaneum opus, suscitationis autem ostendit. Et qui quidem deridebant, dicebant: *Salua teipsum*: ipse autem accipiens virtutem à patre, & hoc fecit, & amplius. Cunctis enim capientibus verbum suum, salutem suam ostendit. Et illi quidem deridentes dicebant, *si filius Dei es, descende de cruce*: Ipse autem filium Dei se deridentibus quidem non ostendebat, ostendit autem credentibus sibi: postquam dispensauit quæ oportebat eum dispensare in tribus illis diebus, postquam descendens ad inferos mortificatus corpore, viuificatus autem in spiritu, spiritibus qui erant in carcere, prædicauit, quod non crediderant aliquando, quãdo expectabatur patiẽtia Dei in diebus Noë, cũ fabricaretur arca, in qua pauci, id est octo animæ, sunt saluati per aquam. Et non est derelictus illic, sicut ipse dicebat, Quoniam non derelinques animam meam in inferno. Oportebat autem eum & ascendere ad proprium patrem & Deum, vt ascendens in altum captiuet captiuitatem, & accipiat dona in homines, & post hæc ostendat se fortiorem morte, dicens ad eam, Vbi est mors aculeus tuus? Similiter autem cæteris prætereuntibus, & blasphemantibus eum, principes quoque sacerdotum, & Scribæ prætereuntes & ipsi dicebant ad eum victi virtutibus ante gestis ab eo, *Alios saluos fecit, seipsum saluum facere non potest.* Videlicet nõ credentes, quòd qui alios saluare potuit, multo amplius poterat & seipsum saluare, & promittebant se credituros in eũ, quasi in regem Israel, si descendens à cruce, videretur ab eis. Ipse autem non curabat indignũ aliquid agere propter derisionis iniuriam, & facere quod dicebatur ab eis extra rationem & ordinem. Id ipsum autem & latrones qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei. Et apud Ioannem sicut potuimus exposuimus de duobus latronibus qui fuerunt crucifixi cum Christo: qui secundum Matthæum quidem & Marcũ improperauerunt ei ambo in cruce. Secundum Lucã autem dicentem quod vnus de pendentibus latronibus blasphemabat dicẽs, Si tu es Christus salua teipsum & nos. Respondens autem alter increpabat eum, dicens, Nõ times tu Deum quòd in eadem damnatione es? Et nos quidem iuste, nam condigna factis recepimus, iste autem nihil mali fecit. Et dicebat ad Iesum, Memento mei, cum veneris in regnum tuum. Respondens autem Iesus dixit ad eum, qui increpauerat blasphemantem, Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. Conueniens ergo est, vt in primis quidem ambo latrones intelligantur dominum blasphemasse: post hoc autem vnum ex eis conuersum esse, & credidisse tractantem apud seipsum de his miraculis, quæ audiebat facta ab eo, forsitan autem & videns conuersionem aëris, & tenebras fieri insuetas, & non sicut fieri frequenter solebant. Aut ne forte sicut & illic diximus, alij sunt hi duo latrones, qui ambo blasphemauerũt. Sed ille latro, qui saluatus est, poterit esse mysterium eorum, qui post multas iniquitates crediderũt in Christum, & dixerunt Christo, Confixi sumus & configurati in morte Christi: & semper dicunt filio Dei: Memor esto nostri cum veneris in regnum tuum: & ideo in paradiso sunt cum ipso. *A sexta autem hora tenebræ factæ sunt super vniuersam terram vsque ad horam nonam.* Ad hunc textum quidam calumniantur Euangelicam veritatem, dicentes, Quomodo secundum textum potest esse verum quod dicitur, quòd factæ sunt tenebræ super omnem terram à sexta hora vsque ad nonam, quod factum nulla refert historia? Et dicunt, quod sicut solet fieri in solis defectione, sic facta est tunc defectio solis. Defectio autem solis à seculo semper fuit in suo tempore facta. Sed defectio solis quæ secundum cõsuetudinem temporum ita currentium fieri solet, non in alio tempore fit, nisi in conuentu solis & lunæ, quando luna subtus currens solis impedit radios occurrens ei, & occursu suo lumen eius obtundit. In tempore autem, quo passus est Christus, manifestum est quòd conuentus nõ erat lunæ ad solem: quoniam tempus erat Paschale, quod consuetudinis est agere quando luna solis plenitudinem habet, & in tota est nocte. Quomodo ergo poterat fieri defectio solis, cum luna esset plena, & plenitudinem solis haberet? Quidam autem credentium volentes defensionem aliquam introducere contra hæc, angustiati sermonibus profitentium talia, ita dixerunt. Si nullum prodigium nouum factum fuisset in tempore passionis Christi, sed omnia secundum consuetudinẽ crederetur secundum consuetudinem facta fuisse illa defectio solis. Nunc autẽ cum constet cætera prodigia quæ tunc facta sunt non secundum consuetudinem facta fuisse, sed noua & miranda: nam & velum templi scissum est in duas partes ad sursum vsq; deorsum: & terra contremuit, & petræ disruptæ sunt, & monumenta aperta sunt, & multa corpora dormientium sanctorum resurrexerunt: manifestum est quòd & illa defectio solis consequenter secundum cætera prodigia, noua contra consuetudinem facta est. Item aduersus hæc filij seculi huius, qui prudentiores sunt filiis lucis in sua generatione, talia dicunt. Pone quòd extra cõsuetudinem facta est illa defectio solis in tẽpore non antiquo sub principatu Romanorum, ita vt tenebræ fierent super omnem terrã vsque ad horam nonam: quomodo hoc factum tam mirabile, nemo Græcorum, nemo Barbarorum, factum conscripsit in tempore illo, maxime qui Chronica conscripserunt, & notauerunt, sicubi tale aliquid nouum factũ est aliquando: sed soli hoc scripserunt vestri autores? Et Phlegon quidẽ in Chronicis suis scripsit, in principatu Tyberij Cæsaris factum: sed non significauit in luna plena hoc factum. Vide ergo nisi fortis est obiectio hæc, & potens mouere omnẽ hominẽ sapientem, qui nec illis dicentibus, nec istis scribentibus consentit: sed omnia cum ratione & iudicio audit. Et nõ est quidem durum, quòd vnusquisque fidelium qui credit quidem, non tamen cum ratione, & cum iudicio credit, vt ita sit constans in fide, vt etsi mille crimina obiciant contra Euangelicam fidem volentes destruere fidem nostram, vt in nulla parte eorum commoueatur sermonibus, qui fingentes se credere scripturis euangelicis, per occasionẽ vnius, aut alterius quæstionis, aut difficilis, aut forte & inexplicabilis, aduertantes scripturis festinant fidem Christi, & Euangeliorum eius, tollere de anima nostra, introducentes quãdam mirabiles res, & mirabilia

Dei

Dei virtute consummata ad seculares quasdam consuetudines transferre volentes. Iudicaui igitur bonum, vt accipiens bonum propositum eorum qui in fide constantes esse desiderant, solutiones criminationum eorum in quantum mihi ex Deo est virtus, inueniam pro Euangelica veritate, vt fideles non solum fide simplici, sed etiam ratione fidei muniantur in fide. Dicimus ergo quòd Matthæus & Marcus non dixerunt defectionem solis tunc factam fuisse, sed neque Lucas, secundum plæraque exemplaria habentia sic, Et erat hora fere sexta, & tenebræ factæ sunt super omnẽ terram vsque ad horam nonam, & obscuratus est sol. In quibusdam autem exemplaribus nõ habetur, Tenebræ factæ sunt, & obscuratus est sol: sed ita, Tenebræ factæ sunt super omnẽ terram sole deficiente. Et forsitan ausus est aliquis quasi manifestius aliquid dicere volens, pro, Et obscuratus est sol: ponere, deficiente sole, existimans quòd non aliter potuissent fieri tenebræ, nisi sole deficiente. Puto autẽ magis quòd insidiatores ecclesię Christi mutauerunt hoc verbum, quòd tenebræ factæ sunt, sole deficiente, vt verisimiliter euangelia argui possint secundum adinuentiones volentium arguere ea. Arbitror ergo: sicut cætera signa, quæ facta sunt in passione ipsius, in Hierusalem tantummodo facta sunt: sic & tenebræ tantummodo super omnem terram Iudæam sunt factæ, vsque ad horam nonam. Quæ autem dico in Hierusalem tantummodo hæc facta sunt, quòd velum templi scissum est, quòd terra contremuit, quòd petræ diruptæ sunt, quòd monumẽta aperta sunt. Nec enim extra Iudæam petræ diruptæ sunt, aut monumenta aperta sunt alia nisi ea tantum quæ in Hierusalem erant, aut forte in terra Iudæa. Nec alia terra tremuit tunc nisi terra Hierusalem: nec enim refertur alicubi quòd omne elementum terræ tremuerit in tẽpore illo, vt sentirent (verbi gratia) & qui in Æthiopia erant, & in India, & in Scythia: quod si factum fuisset, sine dubio inueniretur in historiis aliquibus eorum qui in Chronicis scripserunt nouа aliqua facta. Sicut ergo quod dicitur, Terra contremuit, refertur ad terram Hierusalẽ: aut si latius voluerit quis extendere, ad tertam Iudæam: sic & tenebræ factæ sunt ab hora sexta vsque ad nonã super omnẽ terram, intellige, quòd super omnẽ terrã Iudæam sunt factæ, aut certe super Hierusalem tantum. Sic ergo qui intelligit, sine culpa intelligit: & nõ magnitudinem miraculi ostendere volens, incidat in risum sapientium seculi huius: & magis infidelitatem in hominibus sapientibus operetur quam fidem. Dicit autem aliquis contra hæc. Si non ex defectione solis factæ sunt tenebræ tunc super omnem terram Iudæã, & Hierusalem, sed ex altera causa: ostende causam. Cui talia respondemus. Primum quidem, quòd omnino euangelistæ nec nominauerunt solem in isto loco, sed tãtum quòd tenebræ, factæ sunt super omnem terram. Si ergo tenebræ factæ sunt super omnem terrã sole non nominato: sine dubio consequens est intelligere quasdã tenebrosissimas nubes, & forte non vnam, sed multas & maiores concurrisse super terram Iudæam & Hierusalem ad cooperiendos radios solis, & ideo profundæ factæ sunt tenebræ à sexta hora vsque ad nonam. Quomodo autem factæ sunt in tali loco diximus, ne forte & tenebræ palpabiles in Ægyptum hoc modo factæ fuerunt

Hæc opinio nẽ probatur cõmuniter.

tribus diebus, non ex solis defectione, siue autem ex eo quòd nubes tenebrosæ concurrerunt in vnum, siue quòd aër illic tunc spissior factus est super Ægyptios tãtum: omnibus enim filiis Israel sicut testatur scriptura fuerat lumen, in quibus fuerant commorati. Nam & impossibile est in solis defectione quæ fit ex concursione lunæ ad solem, tribus diebus continuis fieri tenebras: & crederetur aliqua alia tenebrarũ causa fuisse in Ægypto, si vel nominatus fuisset sol, siue quasi obscuratus in tempore illo: nunc autem scriptura Exodi nihil aliud dicit, nisi quòd Moyses extẽdit manum suam in cælum, & factæ sunt tenebræ, & caligo, & cætera, super totam terram Ægypti tribus diebus, & nemo vidit fratrẽ suum, neque surrexit aliquis de lecto suo tribus diebus. Quia autẽ dico super omnem terrã Iudæam, vel Hierusalem, vt non omne elementum terræ intelligamus, illud est argumentum, quod scriptum est in tertio libro Regnorum: vbi Abdias dispensator Achab dixit Helię: quid peccaui, quia dedisti seruũ tuum in manus Achab, vt mortificet me? Viuit Deus tuus si est gens aut regnum vbi nõ misit dominus meus quærere te, & dixi, non est: & combussit regnum & regiones eius, quoniam non inuenite. Quis enim tam lapideus sit legens ista, vt existimet quòd rex Israel Achab in omnem gẽtem mundi, & in omne regnum orbis terrę misit quærens Heliam, & combussit vbicũque dictum est, non est Helias? Sed sine dubio exaggregatorie dicta sunt illa, ostendẽtia quòd satis eũ quæsuit in gentibus, quæ fuerunt circa Iudæam secundum quod potuit requirere. Diximus autem etiam in aliis locis, quod cum duæ creaturæ generales in sexta die factæ fuissent, primum quidẽ animalia, deinde homo secundũ Dei imaginem factus, consequens est vt & dies ille sextus tũc diuisus fuisse intelligatur in duas species creaturæ, vt ante sextã quidem animalia intelligantur fuisse creata: in sexta autem hora dixisse dominum, Faciamus hominem ad imaginem nostram, & fecisse eum tũc. Propter quod cõueniebat pro salute eiusdem hominis morientem in ipsa hora sexta suspendi, ac à sexta hora propter hoc tenebras fuisse factas super omnem terrãm vsque ad nonam. Et sicut Moyse manus extendente in cælum, factæ sunt tenebræ super Ægyptios seruos Dei tenentes in seruitute, imago futurarũ tenebrarum quæ comprehensuræ fuerant Ægyptios: similiter & Christo in sexta hora manus extendente in cruce ad cælum super populum qui clamauerat, Tolle de terra hunc, & crucifige, crucifige eum, factæ sunt tenebræ, & ab omni lumine sunt priuati: & imago fuit tenebrarum illa futurarum quæ comprehensuræ fuerant gentem Iudæam, quia ausi sunt lumini vero manus suas inferre. Vnde extũc omnis illa gens tenebris est repleta: sicut dicit prophęta, Obscurentur oculi eorum ne videãt. Item sub Moyse factæ sunt tenebræ, & caligo super omnem terram Ægypti, tribus diebus: & nemo vidit fratrẽ suum, neque surrexit de lecto suo aliquis tribus diebus. Omnibus autem filijs Israel erat lumen in omnibus locis, in quibus commorabantur. Sub Christo autem tenebræ factæ sunt super omnem terram Iudæam tribus horis, lumẽ autem fuit super omnem reliquam terram, quod vbique illuminat omnem ecclesiã Dei in Christo, si tũ vsque ad nonam horam tenebræ fuerunt

super omnem terram Iudæam, manifestum est quòd iterum lumen eis refulsit: quia cum plenitudo gentium intrauerit, tũc omnis Israel saluus futurus est. Quod autem tribus horis factæ sunt tenebræ super terram Iudæã, illud ostendit, quòd propter peccata sua priuati sunt à lumine Dei patris, & à splendore Christi, & ab illuminatione spiritus sancti. *Circa nonam autem horam clamauit Iesus voce magna, dicens, Heli Heli lamasabachthani, hoc est Deus meus, Deus meus vt quid me dereliquisti?* Digne Deo requirẽdum est quæ fuit illa magna vox Christi, verum magna rebus significantibus magna mysteria, aũt magna sensibili & corporali magnæ vocis auditu. Puto autem quòd omnis vox Christi filij Dei magna est, etsi fuerit lenis: & testatur de hoc ipso scriptura in locis maxime illis, in quibus vult erigere auditorem, vt trãsgrediatur illud quod multi intelligere possunt in locis, & non maneat in eo, quamuis secundum simplicem intellectum habeat in eo aliquam veritatem, vt intélligere possit aliqua digne propter magnam domini vocem. Quoniam ergo his verbis ostendit aliquid esse absconditum magnum, quod clamat ad Deũ dicẽs, Quare me dereliquisti? ideo requirẽdum est quid est quòd à Deo derelictus est Christus. Nec enim fas est credere eum mentiri dicentem, *Quare me dereliquisti?* Et quidã colore religionis pro Iesu, & quia nõ possunt exponere quid sit Christũ derelinqui à Deo, arbitrantur & dicunt: verum quidem est, quod dictum est, tamen per humiliatem dictum est. Nos autem videntes eum, qui in forma Dei fuerat constitutus ab huiusmodi magnitudine descendentem, & semetipsum exinaniẽtem, per hoc quòd formam serui suscepit, & videtes in his voluntatem eius qui ad hæc talia eum misit: intelligimus quod quantũ ad illa, in quibus fuerat forma Dei inuisibilis, & imago secũdum patrẽ: derelictus à patre est, quãdo suscepit serui formam, & derelictus pro hominibus, vt talia & tanta susciperet, & vsque ad mortem veniret, & morte crucis, quæ inter homines turpissima esse videtur. Extremum enim dilectionis eius factũ est, quando crucifixerunt eum, & posuerunt super caput eius quasi deridentes eum literas dicentes, Hic est Iesus rex Iudæorum. Extremum autem dilectionis eius erat & illud, quòd inter latrones est crucifixus, & quòd prætereuntes blasphemabant eum, mouentes super eum capita sua: & quòd principes cum Scribis dicebant, Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere. Adhuc autem & illud, quòd etiam latrones improperabant ei in cruce. Ergo manifeste intelligere poteris quid sit quod dicit, *Quare me dereliquisti?* faciens comparationem gloriæ illius, quam habuit apud patrem, ad confusionem, quam contemnens sustinuit crucem. Si enim ille erat sicut sol in conspectu Dei, & sicut luna perfecta in æternum, & erat testis eius fidelis in cælo: postea autem & pro quibus dicit, *Quare me dereliquisti?* superaddit, dicens, Tu autem repulisti, & pro nihilo deduxisti, & distulisti Christum tuum, cũ tristi testamentum serui tui, profanasti in terra sanctitatem eius, & cætera. Et quandiu quidem fuit solis lumen etiam tanta & talia sustinẽs, non dicebat, *Quare me dereliquisti?* postquam autem vidit super omnem terram Iudæam vsque ad horam nonam tenebras factas: dixit magna voce sua, *Quare me dereliquisti?* illud ostendere volens per hæc, quòd volens dereliquisti me pater, & talibus eximanitum calamitatibus tradidisti, vt populus, qui fuerat apud te honoratus, recipiat quæ in me ausus est, implens mensuram patrum suorum, & quæ super prophetas fecit, vt priuetur à lumine tuæ prospectionis, & efficiatur in tenebris quasi te Deo iam nequaquam eis præsente. Sed & pro salute gentium dereliquisti me, vt derelicto Israel fieret gentium salus. Quid autem tam bonum fecerunt qui ex gentibus credidérunt, vt pretioso sanguine meo super terram effuso pro eis omnem eos à maligno qui tenuerat eos? & quasi faciem tuam auertisti, & factus sum contrarius, vt dicam, Tristis est anima mea vsque ad mortem. Aut quid tale dignum factum sunt homines, pro quibus passio ista, vt pro eis ego patiar hæc sicut & Prophetæ iam ante de hoc ipso prædixit, quasi clamans ad te, & dicens, Quæ vtilitas, ô pater, hominibus facta est in sanguine meo, dum descendo in corruptionem? Nunquid confitebitur tibi pulvis, aut annunciabit veritatem tuam? Forsitan autem & videns peccata hominum, pro quibus patiebatur, dicebat, *Quare me dereliquisti?* vt fierem, quasi qui colligit spicas in messe, & sicut qui colligit racemos in vindemia, cum non sit botrio ad manducandum primitiæ. Et hæc dico, quia perũt timorati à terra, & qui corrigas inter homines non est. Vnde non existimes humano more Saluatorem ista dixisse propter calamitatem, quæ comprehenderat eum in cruce. Si enim ita acceperis: non eris audiens magnam vocem, in qua ista locutus est, nec digna voce diuina requirea. Ergo tenebræ quidem à sexta hora factæ sunt super omnem terram vsque ad nonam: prius autem quam finiatur nona, clamauit dominus circa eam voce magna dicens, quæ scripta sunt, quasi postulans vt oriatur sol terra, soluens in ea tenebras trium horarum, secundum quod tradidimus supra. *Quidam autem illic stantes, & audientes dicebant, Quia Heliam vocat iste. Cæteri autem dicebant, Sine videamus si veniet Helias, & liberet eum.* Eo quam si audissent quoniam Deum vocat, vtique mirati fuissent orationem eius in cruce maiorem quam fuit oratio Ionę orantis in ventre ceti: & prodificati fuissent, vt etiã in extremis calamitatibus constituti oraret non desinãt Deum. Maiorem autem dico orationem Christi fuisse, quam Ionæ in ventre ceti propter magnitudinem rerum, quæ demonstrantur ex ea, & propter magnum affectum voluntatiæ passionis eius. *Et cõtinuo accurrit vnus ex eis accepta spongia implenit aceto, & imposuit arundini, & dabat ei bibere.* Et implet prophetiam in se dicentem de se, Et dederũt in escam meam fel, & in sitim mea potauerunt me aceto. Ideo & secundum Ioannem cum accepisset Iesus acetum, cum felle, dixit, Consummatum est, etiam hoc quod de me scriptura prædixerat. Iucunde autem quis poterit vti hoc textu aduersus eos, qui maligna vel scripserunt, vel scribunt aduersus Christum: de quibus dicit Esaias, Væh qui scribunt maligna. Scribentes enim maligna scribunt. Dico autem illos qui conscriptiones aliquas dimiserunt iniquitatem in excelsum loquentes: & vtrum quis hoc textu videns eos ex quibusdam auditionibus siue ethnicorum vel horum, siue hæreticorũ sermonium congregantes, & facientes narrationem quasi spongiam quãdam adimplentes eam nõ de verbo

potabili,neque vino lætificante cor hominis, neque de aqua refectionis: sed de aliquo contrario, & nociuo & non potabili aceto intelligibili, & hanc spongiam imponunt calamo scripturæ suę, & quātum ad se, læsiones inferunt Iesu ex huiusmodi potu. Et quidam quidem dant Iesu bibere vinum cum felle permixtum, quod non vult bibere Iesus filius Dei: alij autem non vinum, sed acetum. Et forsitan quanticunque secundum doctrinam quidem ecclesiasticam sapiunt, viuunt autem male, dant ei vinū bibere felle permixtum: qui autem alienas à veritate sapientias applicant Christo, quasi eo ea dicenti, hi spōgiam implentes aceto imponunt calamo, & potant eum. Sunt autem qui & acetum, & fel sicut Ioānes scribit, offerunt ori eius: & forsitan qui sapiūt tantummodo male, spongiam implent aceto, & imponunt calamo scripturæ suæ, & potant eum: qui autem & sapiunt male de dispēsationibns Christi, & viuunt nequiter, hi spongiam plenam ex aceto cum felle & hyssopo imponentes calamo scripturæ, offerunt ori eius. Qui autem neque vinum eius bibere vult propter fellis commixtionem, multo magis non bibet acetum, neque acetum felle permixtum. Propterea nos vinum mundum ab omni acerbitate, & amaritudine, vinum quod lætificat cor hominis, & cor ipsius filij Dei, accipientes ex eo ipso Saluatore nostro Iesu, qui est vitis vera, potemus eum & discipulos eius, vt dicat nobis bene potantibus eum & ad discipulos suos, sitii, & dedistis mihi potum. Accipiamus & aquam refectionis, qua nutrit iustos pastor bonus, vt qui pascuntur ab eo dicant, Super aquam refectionis educauit nos. *Iesus autem iterum clamans voce magna emisit spiritum.* Quātum ad Matthæum quidem dicentem iterū clamasse Iesum voce magna, & emisisse spiritum, nō autem manifestātem, quę fuerit vox illa magna, qua clamauit iterum, erat dicere, quòd eandem vocem clamauit iterum quam supra clamauerat dicens, *Deus Deus meus.* Lucas manifeste scribit, quam vocem clamauit cum emitteret spiritum, dicens, *In manus tuas commendo spiritum meum.* Est intelligere & in isto loco, quòd vox illa, quam iterum clamauit emittens spiritum, fuit ista. In manus tuas commendo spiritum meum. Si ergo emittere spiritum aut sicut Ioannes scribit tradere spiritum id ipsum erat quod est mori: simpliciter erat intelligendum quod dicitur in hoc loco, emisit spiritum. Nunc autem cum mortem nihil aliud esse definiant sapientes, nisi separationem animę à corpore: videamus ne forte aliud est simpliciter mori, aliud autē magna voce clamare & emittere spiritum, sicut præsens exponit Matthæus: aut in manus Dei commendare spiritum, & dimittere spiritum, secundum quod dicit Lucas: aut inclinare caput & tradere spiritum, sicut Ioannes exponit. Et mori quidem omnium hominum est, etiam malorum, quoniam omniū animæ separantur à corpore, etiam iniquorum, qui dicere non possunt quæ dixit Christus exiēs de corpore suo. Magnam autem vocem clamare, & sic emittere spiritum, quod est in manus domini commendare spiritum, & sic emittere spiritum, aut inclinare caput & tradere spiritum: non est nisi tantum sanctorum qui bonis operibus Deum sibi præparauerūt sicut & Christus, vt possint exeuntes de mundo fiducialiter in manus Dei commendare, vel tradere spiritum suum. Si ergo intelleximus, quid est magnam vocem clamare, & sic emittere spiritū, id est in manus Dei commendare, sic enim exposuimus supra proferentes expositionē euāgelistę Lucę: si intellexerimus quid est inclinare caput, & tradere spiritū, festinemus vitam nostrā seruare, vt in exitu nostro possimus & nos magnā vocē clamare, & sic emittere spiritum: aut inclinare caput, & tradere spiritū, sicut Iesus, qui inclinauit caput, & quasi supra patris gremium illud repausans exiit, qui poterat illud in sinu suo fouere, & confortare. Quod si vis audire quid profuit Christo magnam vocem clamasse & sic emisisse spiritum, id est in manus domini commendasse spiritum, & sic emisisse, aut inclinasse caput super gremium patris, & tradidisse spiritum, audi quod dicit Propheta, Propter hoc enim non dereliquit animam eius in inferno: nec dedit eum videre corruptionem. Si ergo & nos ita nos gesserimus, vt possimus commendare spiritus nostros in manus Dei, aut inclinare caput super gremium Dei, & sic tradere spiritum: sine dubio neque nostras animas derelinquet in inferno, nec dabit nos in corruptione in perpetuum remanere: sed qui illum post diem tertium reuocauit ab inferis, & nos reuocabit in tempore opportuno: & qui illi donauit vt nō videat caro eius corruptionem, nobis donabit: non quidem vt non videat caro nostra corruptionem, sed vt liberetur à corruptione tēpore opportuno. Quoniam ille quidem peccatum non facit, neque dolus inuentus est in ore eius: nos autem iusti erimus, si vel aliquando à peccatis recesserimus. Deinde autem quoniam iterū voce magna clamans, & dicens, *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum,* emisit spiritum: ideo eo spiritum emittente signa facta sunt super eū, & prodigia testificantia dignitatem eius hoc modo. *Et ecce velum templi scissum est in duas partes à summo vsque deorsum.* Quandiu quidem Iesus non susceperat pro hominibus mortem, ipse expectatio gentium cōstitutus, velū templi interiora templi velabat: oportebat enim ea velari, donec ille qui solus ea poterat reuelare, manifesta faceret ea videre volentibus: vt per mortem Christi Iesu destruentis credentium mortem, qui liberati fuerint à morte possint aspicere quæ sunt intra velū. Quæ autem fuerint illa non est temporis huius exponere, quoniam multam & difficilem interpretationem sunt habentia. Conuenit autem ea exponere in tertio libro Regnorum, & in secundo libro Paralipomenon, in quibus scriptum est de templo, & de his quæ posita sunt intra velum: hic autē hoc tantum scriptum est quòd velū templi conscissum est in duas partes, à sursum vsque deorsum. Quæret autem aliquis qui non negligenter intelligit scripturas, & aspicit duo esse vela: vnum quidem interius quod velat sancta sanctorum: alterum autem exterius siue tabernaculi, siue templi, quæ figuræ erant tabernaculi sancti, quod præparauit ab initio pater. Quorum velorum templi vnum scissum est in duas partes, à summo vsque deorsum, quando voce magna clamans Iesus emisit spiritum: hoc ostendens sicut puto mysterium, quòd in passione domini Saluatoris velum quod erat à foris conscissum est à summo vsque deorsum, vt ab initio mundi vsque ad deorsum, id est, vsque ad finem eius, vt conscisso velamine

mine mysteria publicentur, quæ vsque ad Christi aduentum rationabiliter fuerant occulta. Et nisi ex parte cognoscēremus, sed iam nunc manifestarentur omnia, adhuc in corpore cōstitutis dilectis Christi discipulis, vtrunque velum fuerat conscindēdum, id est, quòd à foris est, & interius. Nunc autem quoniam ad scientiam rerum nouarum producimur: ideo quod à foris quidem fuerat velum, interim cōscinditur à sursum vsque deorsum: vt quando venerit quod perfectum est, & reuelata fuerint cætera, quæ restabant, tunc auferatur etiam secundum velum: vt videamus etiam quæ intra secundum velum sunt occultata, veram arcam testamenti, & sicut ipsa se habet natura, videamus Cherubin, & propitiatorium verum, & repositionem mānæ in aureo vase, & omnia manifesta, atque maiora illis, quæ per legem Moysi fuerant demonstrata: in quibus dixit Deus ad eum, Facias omnia secundum formam eorum, quæ tibi ostensa sunt in mōte. Nihil ergo est mirum, quòd velū tēpli cōscissum est, quod interiora velabat mysteria: vt videāt discipuli Christi accipiētes oculos spiritales, ea, quę nulli ante Iesum fuerāt demōstrata. Nemo enim nisi solus princeps sacerdotum, quæ fuerant intra velum secundum, videt. Sed Aaron quidem, & qui ex eo erant, neque virtutem, neque dignitatem habebant reuelare quæ ipsi videbant alicui alteri: solus autem qui cum iureiurando factus est princeps sacerdotum in æternum secundum ordinem Melchisedech, potuit per dispensationem mortis suæ conscindere velum templi in duas partes à sursum vsque deorsum, vt videantur quæ fuerant intus oculis qui talia possunt videre. *Et terra mota est,* id est omnis caro, nouo verbo, & nouis rebus secundum nouum testamentum, & nouo cantico, & nouis omnibus atque cælestibus venientibus super terram: sicut & Propheta de hoc ipso in aliquo dicit loco. Conturbati sunt omnes qui videbāt eos, id est discipulos Christi, & timuit omnis homo. Item per alterum Prophetam dominus dicit, Adhuc semel, & ego mouebo cœlum & terram, & mare, & aridam. Locuti autem parua de motu terræ, non inutiliter iterum dicamus & de petris scissis in passione domini Saluatoris, quæ mysterium fuerunt sicut arbitror prophetarum: manifestatæ sunt enim in Christi aduentu lex & prophetiæ: propter quod ad dominum conuertentibus cum legitur Moyses velamen quod positum fuerat super cor eorum tollitur, & quod in lectione veteris testamēti positum erat velamen, in Christo aboletur. Apertæ sunt ergo nunc petræ, & scissæ sunt in profundo eorum, posita spiritalia mysteria videamus. Probamus autem scissas tunc petras esse prophetas: primum quidem ex eo quòd Christus dicitur petra spiritalis: & rationis est omnes imitatores Christi, dici similiter petras esse, sicut & lux mundi dicuntur ex eo quòd ipse dominus eorum lux est mundi: deinde etiam ex eo quòd ipse Petrus à domino petra est appellatus cum dicitur ei, Tu es Petrus & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, & portæ inferorum non prævalebunt ei. Maxime autem hoc demonstratur ex eo quòd omnes quibus nō prævalent portæ inferorum qui opus nominis petræ habent in se, id est Apostoli, & Prophetæ, petræ sunt & ipsi, & sunt fundamenta eorum qui super eos ædificantur, secundum quod ait Apostolus, Superædificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, ipso summo angulari lapide Iesu Christo domino nostro. Superædificantur autem Apostolis & prophetis maxime qui sunt de ecclesia immaculata, & Apostolos Christi imitantur, & propheras non spernunt, sed scrutantur etiam eorum scripturas. Nūc & de monumentis apertis dicamus. Venit autem hora secundum quod promiserat Christus, vt qui in monumentis sunt, audiant vocem filij Dei, & viuant. Propterea audientibus eis vocem filij Dei monumenta sunt aperta, quę causa quidem fuerunt quamdiu mortui erāt in eis: aperta sunt autem vt qui resurrexerant egrediantur ex monumentis: non ante resurrectionem primogeniti ex mortuis, sed post resurrectionem ipsius: & resurgentes derelinquant quidem monumenta, ingrediantur autem in ciuitatem sanctam, & appareant, & manifestentur multis volentibus & potentibus sanctam ciuitatem Dei videre, & quæ in ea resuscitata sunt corpora sanctorum. Monumenta enim dicuntur corpora peccatricum animarum, id est mortuarum Deo. Cum autem per gratiam Dei animæ huiusmodi fuerint suscitatæ ad fidem, corpora earum quæ fuerant prius monumenta mortuarum animarum, efficiuntur corpora sanctorū, & videntur à seipsis exire, cum desierint esse monumenta mortuarum animarū, & cœperint corpora esse sanctarum. Magna ergo sunt facta ex eo quod magna voce clamauit Iesus & emisit spiritum: & semper hæc eadem magna quotidie fiunt. Velum enim templi ad reuelanda quæ intus habētur, quādo non scinditur sanctis à sursum vsq, deorsum, & à principio vsq; ad finē? quādo & terra eis qui salute sunt digni non mouetur, & tremit, quæ ante Christi mortē immobilis erat? quando & petræ secundum quod traditimus non finduntur? Sic semper & monumēta aperiuntur, & multa corpora sanctorum quidem dormientium surgunt, & egrediuntur de monumentis: post resurrectionem tamen eius in eis qui mortuus est pro nobis, & sequuntur eum qui resurrexerunt, & in nouitate vitæ ambulant cum eo. Sic & qui digni sunt habere conuersationem in cœlis, dicentes, Nostra autem conuersatio est in cœlis, ingrediuntur in sanctam ciuitatem per singula tempora, & lumen eorum lucet coram hominibus: & multis apparent vidētibus & intelligentibus opera bona ipsorum, & propterea glorificantibus patrem ipsorum qui est in cœlis. Sed & dicere debemus de istis & sapere, quod omnis quidem litera euangelij quasi litera viuificans angelicos (vt ita eos appellem) scribas: spiritus autem qui supergreditur literarum naturam diuinioribus moribus magis eos illuminat quibus euangelium non est velatum: omnia enim agunt vt videant quæ in anima sua per resurrectionem Christi fiunt mysteria. Prodificant enim quadam prodificatione eum qui credit scripturis: maiori autem repletur scientia qui videt quod conscinditur velum scripturæ à sursum vsque deorsum, & videt quæ sunt intra ipsum. Beatus est autem & cui terra, & omnia terrena mouentur: propterea enim & à Christo sunt mota: nec mouebuntur pedes eius nec dicet, Mei autē pene moti sunt pedes. Quanto autem beatior est qui videt oculis animæ scissas petras, quam illi qui tunc corporaliter fieri ista viderunt? Si autem

quis videns & monumenta aperta, & corpora multa dormientium sanctorum surgentia, & de monumentis egredientia post resurrectionem corporis Christi, omnino alienus efficitur à monumentis, & domesticus efficitur ciuitatis Dei ingressus in eam: quanto magis prodificabitur amplius eis qui corporaliter prodigia ista viderunt? Satis autem puto distare hunc qui ingreditur in ciuitatem sanctam & apparet multis quia est in ea, ab illo qui secundum historiam credit non ascendi à fide simplici ad altiora mysteria. *Centurio autem, & qui cum eo erant custodientes Iesum viso terræ motu, & his quæ fiebant, timuerunt valde, dicentes, Vere filius Dei erat iste.* Marcus autem sic scribit, Videns Centurio qui astabat ibi, quod clamans expirauit, dixit, Vere hic homo filius erat Dei. Lucas autem, Videns Centurio quæ facta sunt, glorificauit Deum, dicens, Vere hic homo iustus erat. Secundum Marcum quidem: Cẽturio non quia velum templi fuerat scissum à sursum vsque deorsum, nec quia alia facta sunt signa, secundum quod refert Matthæus, id est, quia mota est terra, & quia petræ sunt fissæ, aut aperta sunt monumenta, est admirans. Dignum est ergo videre quid postea factum est super illud quod scriptum est apud Marcum vt miraretur Centurio dicens, Vere hic homo filius erat Dei. Et vide si dicere possumus secũdum vnum quidem modum, quod miratus est in his, que dicta fuerant ab eo ad Deum cum clamore, & magnitudine sensuum secundum quod capiebat intelligere, suspicans admiratus est, & dixit, Vere hic homo filius erat Dei. Secundum alterum autem modũ quoniam forte præstare volens Pilatus populo vniuerso qui dixerat, Crucifige, crucifige eum: & timens populi totius tumultum, non iussit secũdum consuetudinem Romanorum de his qui crucifigũtur percuti sub alas corporis Iesu: quod faciunt aliquando, qui condemnant eos, qui in maioribus sceleribus sunt inuenti. Quoniã ergo maiorem sustinent cruciatum, qui non percutiũtur post fixionem, sed viuunt cum plurimo cruciatu aliquando autem & tota nocte, & adhuc post eam tota die: Iesus ergo cum nõ fuisset percussus, & speraretur diu pendens in cruce maiora pati tormenta, orauit patrem, & exauditus est, & statim vt clamauit ad patrem receptus est: aut sicut qui potestatem habebat ponendi animam suam, posuit eam quando voluit ipse, quod prodigium stupuit Centurio factum, & dixit, Vere hic homo filius erat Dei. Miraculum enim erat, quod post tres horas receptus est, qui forte biduũ victurus esset in cruce secundum cõsuetudinem eorum qui suspenduntur quidem, non autem percutiuntur, vt videretur beneficium Dei fuisse quod expirauit, & meritum orationis eius magis quam violentia crucis. Illud etiam quod in sequentibus exponit Marcus, cum Ioseph intrasset apud Pilatum, & petiisset corpus Iesu, hoc ipsum significat. Sic enim dicit, quod Pilatus miratus est, si iam mortuus esset, & vocans Centurionem interrogauit eum, si iam mortuus esset: & cum audisset à Centurione, donauit corpus eius Ioseph. Si enim consuetudo, quæ apud Romanos fuerat de crucifixis atque percussis, in Christo seruata fuisset: quomodo miratus fuisset Pilatus si iam mortuus est? Vide ergo nisi nouum demõstrat miraculum quod iam mortuus erat, & quod vocauit Centurionem Pilatus, & interrogauit, si iam mortuus est. Vide autem nisi huiusmodi cruciatum fuisse Christi etiam Mathæus ostendit, dicens, Centurio & qui cum eo erant, seruabant Iesum. Quare autem eum seruabant, nisi vt diutius pendens in cruce amplius cruciaretur, neque interfectus neque depositus: Tamen Centurio secundum Matthæum non tantum dixit de Iesu, Vere filius Dei erat iste: sed & timuit eum, terræ motu eum in timorem mittente. Forsitan autem & experimento sciebat, super terræ motus qui in gentibus fiunt, eum terræ motum fuisse: & in hoc stupuit videns. Et obserua quod apud Marcum vbi Centurio nullum miraculum vidisse refertur, hominem dixit Iesum filium Dei: qui autem conscissione veli, vel à terræ motu stupuit, hominem illum fuisse non dicit, sed filium Dei. Consentit autem nobis ad tractatum quem fecimus de scriptura Marci, etiam sermo conscriptionis Lucæ, quod & ipse sic scribit, Vere hic homo iustus erat: apud quem nihil aliud dicitur, nisi de velo. Videns (inquit) quæ facta sunt Centurio glorificauit Deum, dicens, Vere iustus erat hic homo. Quod autem tale aliquid factum est in tempore condemnationis Christi, & non iussit Pilatus cõsuetudinem seruare vt percutiatur corpus Christi, manifestat etiam Ioannes, hoc modo scribens, quod rogauerunt Pilatum vt frangerentur crura eorum, & tollerentur. Quid autem necessarium fuerat rogare, & preces offerre de hoc, si secundum consuetudinem factum fuisset? Miserti sunt ergo Iudæi post crudelem condemnationem eorum, qui quantum ad existimationem eorum viuebant in cruciatu terribili. Et prioris quidem crura fregerunt, similiter & secundi.

Iesus autem non opus habuit intercessionibus eorum, aut precibus quas obtulerunt Pilato: propter quod venientes ad Iesum, quia iam mortuus erat, crura eius non fregerunt. Aut forte nõ propter misericordiam hoc fecerunt Iudæi, sed principaliter propter sabbatum, vt non maneant corpora super crucem in sabbato. Erat enim magnus dies ille sabbati. Hæc tractauimus propterea quod scriptum est quod Centurio & qui cum eo erant, seruabant Iesum, & cætera: videntes terræ motum, & quæcunque fiebant, timuerunt: Verisimile est quod viderunt quomodo velum templi conscissum vsque deorsum, & cætera mysterium ostẽdentia eorum quæ supra tradidimus, & timuerunt valde: hoc enim significat quod dicitur valde. Vide autem ne forte & moralem expositionem suscipit sermo hoc modo, quod sunt quidam qui suscipiunt Christum & seruãt: quasi quando viderint secundum quod tradidimus velum scindi, & petras sicut exposuimus findi, & monumenta secundum quod exposuimus aperiri, & corpora mortuorum sanctorum exeuntia de monumentis, & introeuntia in ciuitatem sanctam, id est ecclesiam, adducuntur in timorem Dei, & testimonium perhibent quod filius Dei est qui talia passus est. Et non erit mirũ, si confessus fuerat aliquis filium Dei, verbũ, & sapiẽtiã, & veritatẽ, & omnia quæcunque dicitur filius Dei. Et laudabilis est, qui non cõturbatur in his, quæ videntur cõtigisse ei more humano, & confitetur quod filius erat Dei. *Erant autem ibi mulieres à longe vidẽtes, quæ secutæ fuerant Iesum à Galilæa ministrãtes ei, inter quas erat Maria Magdalena, & Maria Iacobi & Ioseph*

& Ioseph mater, & mater filiorum Zebedæi. De istis mulieribus prophetasse referũt Esaiam dicẽtem, Mulieres venientes ad spectaculum venite: non enim est populus habens sapientiam. Vocat enim mulieres quæ fuerant de longe, & de longe videbant Iesum: vocat eas ad verbum, vt derelinquãt quidem populum insensatum & derelictum, & accedant ad nouum testamentum. Beatas autem arbitror esse mulieres, quæ ædificantur ad beatitudinem à spectaculo verbi, & à morte corporis Iesu. Omne enim quod est in Christo, si vera videatur, beatum facit videntem. Aspiciunt ergo mortificationem corporis Iesu, & modum quo cum precibus spiritum suum commendauit patri. Hæ primum secutæ sunt à Galilæa; & vt audens dicam, vtens autoritate scripturæ dicentis, à Galilæa gentium secutæ sunt, non à recta neq; à firma, sed circuitum quendã habente: hoc enim intelligitur Galilæa, id est volutatio vel vertigo: quam relinquentes secutæ sunt Iesum, non otiosæ, sed facientes quæ mandabantur ab eo, & delectabant eum: ministrantes enim sequebantur eum. Omnis anima autem diuisionem aliquam gratiarum, & ipsum dominum participans, ministrat Iesu ministerium simile ministeriis angelorum, de quibus scriptum est, quòd accedentes angeli ministrabant ei. Multæ ergo erant expectantes tunc Iesum: præcipuæ autem nominatæ sunt, & quasi attentius spectantes, & amplius ministrantes, & melius sequentes. Maria Magdalena, magis interpretationi nominis patriæ suæ conueniens quæ Magdalena appellatur. Interpretatur autem magnificatio locus ille. Et erat hæc Maria Magdalena de magnificatione propter nihil aliud nisi quia secuta fuerat Iesum & ministrauerat ei, & spectauerat mysterium passionis ipsius. Erat autem inter præcipuas & Maria Iacobi & Ioseph mater, aut sicut Marcus dicit, Iacobi minoris & Ioseph mater, secundum nomen patriarchæ Iacob supplantatoris fratris sui, & Ioseph super quem natum genitrix dicit, Adiiciat mihi dominus filium alterum. Et hæc igitur sequens dominum, & ministrans, & spectans dispensationem passionis ipsius, quoniam fidelis alicuius fuerat mater, non magni alicuius qualis fuerat patriarcha Iacob, sed minoris: Ioseph alterius. Erat autem inter mulieres & mater filiorum Zebedæi, forsitan aliqua consistens in mysterio tonitrus propter fidem & vitam sanctam, & quia dominum sequebatur & ministrabat, & spectatrix fuerat omnium quę gesta fuerant circa eum, quia filij Zebedæi vocati sunt filij tonitrui. Erant enim filij eius Ioannes & Iacobus. Ideo Ioannes audiuit septem tonitruum verba, quæ quasi eminentiora omni scriptura vt non scriberet accepit mandatum. Si autem oportet opinari, & dicere etiam nomẽ matris filiorum Zebedæi: dico quòd hæc ipsa fuerat Salome, pacifica appellata. Opinatus sum autem hoc videns apud Matthæum & Marcum tres præcipuas mulieres nominatas, de quibus præsens sermo habetur. Et duas quidem esse præsens euangelista exponit, Mariam Magdalenam, & Mariam Iacobi: tertiam autem dici matrem filiorum Zebedæi. Apud Marcum autem tertia illa Salome appellatur: & secundum Marcum, quæ secutæ fuerant Iesum à Galilæa, cum Christo ascenderunt in Hierusalem. Iste est enim finis eorum, qui derelinquunt Galilæam gentium, & sequuntur Iesum, vt non solum ascendant in Hierusalem, sed etiam cum Iesu ascendant in eam. Hoc enim significat quod simul ascendisse referuntur cum Christo. *Cum sero autem factum fuisset, venit quidam homo diues ab Arimathia nomine Ioseph, qui & ipse discipulus erat Iesu. Hic accessit ad Pilatum, & petijt corpus Iesu. Tunc Pilatus iussit reddi corpus.* Qui petit corpus domini à Pilato, non qualiscunque aliquis erat, sed laudabilibus diuitiis diues: & quia Decurio constitutus, mysterium nominis Christi portabat in veritate, quod est decem: ideo liberter pro beneficio magno postulauit corpus Iesu à Pilato, & non permisit eum pendere in ligno. Propterea laudatur ab euãgelistis quasi iustus: & discipulus fuerat Iesu, & fructus discipulatus sui reddidit forte sicut in multis sic & in corpore Christi, quia expectãs erat regnum dei sicut docuerat Iesus. *Et accepto corpore Ioseph inuoluit in sindone munda, &c.* In sindone munda inuoluit & in monumento posuit nouo vbi nemo mortuus erat, seruans corpus Iesu ad resurrectionem præcipuam. Puto autem magis munditiam sindo illa habebat ex quo inuolutum est corpus Christi quam prius: corpus enim Iesu etiam in morte constitutum, quasi corpus Iesu mundabat omnia quæcunque tangebat, & magis innouabat monumentum illud nouũ quod fuerat excisum in petra. Et ne existimes quòd fortuitu scriptum est, & euentu dictum est, quòd inuoluit corpus in sindone munda: & in monumento posuit nouo, & quod monumẽtum illud erat excisum in petra, monumentum mundum, quod à corpore Iesu mundius erat factum quam fuerat priusquam poneretur Iesu corpus in eo. Quæres autẽ si forte homines nihil amplius habentes quam corpus Iesu, noui quidẽ & excisi in petra & monumentum sunt eius mundum, & ideo salui efficiuntur. Consequenter autem & alij sunt extra eos qui habent Iesum viuentem: & quidam eorum habent Iesum & ante passionem viuẽtem, quidam autem resurgentem à mortuis, quidam secũdum quod multis apparet, non habentem speciem atque decorem. Alij autem habent in gloriam reformatum, alij autem vident eum ascendentem, & sperant cũ eo rapi in nube, vt semper habeantur cum ipso. Ergo Matthæus nouum esse monumentum conscripsit, & in petra excisum non exposuit manifeste. Et quod nouum erat ab omni corpore mortuo, manifestauerũt Lucas & Ioannes: quorum Lucas quidem dixit, In quo nõdum erat aliquis positus: Ioannes autem, In quo nondum aliquis positus erat: plane si nunquam aliquis positus fuerat ibi, postea autem positi sunt: nam quod dicit, In quo nondum aliquis positus erat, caute considerantibus verbum hoc significatur. Dicimus ergo quòd forte non simpliciter intelligere debemus hunc locum: quoniam qui dixit, Cõsepulti sumus Christo per baptismum, & consurreximus ei: in monumento nouo & intelligibili exciso in petra consepultus est & ipse post Christum cum Christo, & omnes qui consepulti sunt Christo in baptismo vt resurgant cũ eo ex nouo monumẽto primogeniti ex mortuis, & in omnibus primatum tenentis. Aduoluit autem Ioseph non lapides multos ad ostium monumenti, sed vnum, & magnum: & maiorẽ quam poterat esse insidiantium virtus, non tamen ma-

iorem quam virtus erat angeli descendentis de cœlo, & reuoluentis ab eo lapidem, & sedentis super ipsum: quoniam omnia quæ sunt circa corpus Christi Iesu munda sunt & noua, & nō simpliciter magna, sed valde omnia magna. *Erant autem ibi Maria Magdalena & altera Maria sedentes contra sepulchrum.* Post hæc charitas duarum Mariarum, Magdalenæ, & matris Iacobi & Ioseph, colligauit eas ad monumētum nouum, propter corpus Iesu quod fuerat ibi. Et hoc obserua, quòd superius duæ istæ Mariæ, & mater filiorum Zebedæi quam existimamus ipsam esse Salomē, delonge spectabāt mirabilia quæ in passione Christi fiebant, & corpus eius suspensum in ligno. Hic autem non permanserunt tres, mater enim filiorum Zebedæi non scribitur cum Maria Magdalena, & cum Maria matre Iacobi & Ioseph simul sedere contra sepulchrum. Forsitan enim vsque hoc peruenire potuit mater filiorum Zebedæi; istæ autem quasi maiores in charitate, neque his quæ postea gesta sunt defuerunt. *Altera autem die, quæ est post Parasceuen, conuenerunt principes sacerdotum, &c.* Rationis est interrogare principes sacerdotum qui venerunt ad Pilatum vt dicerent hæc quæ dixerunt. Dicite sacerdotes: cum dixisset Iesus, Soluite templum hoc, & ego in triduo illud suscitābo: ad quod propositum eū dixisse putastis? an de solutione & resurrectione corporis suian de templi destructione, & reparatione ipsius? Si enim intellexistis sic, quòd de resurrectione sua ista dicebat, quomodo testimoniū dātes aduersus eum dixistis, quòd hic dixit, Possum destruere templum hoc, & in triduo reædificare illud? Si autem vere de templo illo non intellexistis secūdum quod & testimonium præbuistis, vnde modo scitis quòd dixit post tres dies à mortuis se resurrecturum? Vide ergo quomodo impietas seipsam suis verbis expugnat. Per hęc enim verba ipsi testimonium suum illud condemnant: quoniam vere intelligentes eum de resurrectione corporis sui illa dicere, & scientes conuerterunt sermones eius ad destructionem & reparationem illius insensibilis templi. Adhuc autem interrogo: Quid dicitis sacerdotes? nempe quòd dicebat hominibus, *Post tres dies resurgam*, & secreto mandabat discipulis suis, vt furentur eum noctu, & dicant post tres dies, quod surrexit à mortuis. Sed hoc ex hoc ipso incredibile est, post tantos sermones morales quos in populo docuit vniuerso, & post tales & tātas virtutes quas vbique in omni Iudæa ostendit, vt falleret discipulos suos verbis, vt etiam ipsi culparent ista mandantem, & ideo nequaquam facerēt quod mandabat, maxime propter periculum quod imminebat eis à populo si confiterentur eum qui ante modicum fuerat crucifixus, & doctorem se habere & Christum. Si autem hoc dixisse eum incredibile est, vide nisi consequens est, vt sicut prodigia fecit, vt sicut euangelium suum prædicandum in toto mundo prædixit, & sicut ante præsides & reges stabitis, & sicut Hierusalem destruetur ab exercitu: sic & de resurrectione sua prædixit quod ait, Soluite templum hoc, & ego in triduo suscitabo ipsum. Propterea & in præiudicium suum locuti sunt sacerdotes & Pharisæi ad Pilatum dicentes, quod ille seductor dixit adhuc viuens, quod post tres dies resurgam. Adhuc autem vide quod quidam venientes de custodibus in ciuitatem nunciauerūt nō alijs, sed ipsis principibus sacerdotum omnia quæcunque fuerant facta, vt ex omni parte inexcusabilis eorum constituatur impietas: illi autem nec sic miserrimi acquieuerunt documentis tantis, vt susciperent quia Iesus erat Christus, sed & post omnia hæc malignabātur propter duritiam cordis sui. Sicut induratum fuerat cor Pharaonis super tantis & talibus prodigijs quæ in Aegypto fuerant facta: sic & isti sunt indurati, vt congregati cum senioribus, & consilium accipiētes darent pecuniam auaris, vt dicant, quod discipuli eius venientes noctu furati sunt eum dormientibus nobis: & qui legebant in lege, Non falsum testimonium dices, etiam alios ad falsum testimonium inuitabant, expendentes pecuniā multam, vt milites quidem falsum testimonium dicant, propter auaritiam periculis se subdentes si furatum esset corpus Iesu; præsidem autem multo magis placarent, & ei suaderent traditis pecunijs quantis poterat præses placari, siue autem & precibus, volētes eruere eos de periculis aduersus seipsos falsum testimonium præbuerunt dicentes contra disciplinam militarem obdormisse se tunc tanto somno, vt discipuli ausi essent venire simul, & multi confidentes quòd milites dormiunt abundantius, & sic furarentur corpus Iesu. Et hæc omnia gerebantur ab operātibus contrariis virtutibus contra Christi doctrinam, existimantibus quòd poterant extinguere à vita hominum, de resurrectione domini prouidentiam dei, & fidem. Et sicut nimia duritia Pharaonis nō est mollita multis prodigijs factis per Moysen: sic aut amplius duritia cordis istorum non solum factis signis & prodigijs non est flexa, sed neque custodibus nunciantibus crediderunt, qui venerunt in ciuitatem, & nunciauerunt omnia quæcunque fuerāt facta. Et Pharaoni quidem dictum est, Ad hoc ipsum te suscitaui, vt ostendam in te virtutem meam, & vt annūcietur nomen meum in vniuersa terra: istos autē supportauit magnanimitas Dei, vt per vasa iræ præparata in interitum, fiat salus in gentibus.

S. HILARII EPISCOPI
Pictauiens. superioris Euang. expositio.

POstquam sermonem quo se venturum in reditu claritatis ostenderat: nunc passurum esse se admonet: vt sacramentum crucis, admixtum esse gloriæ æternitatis agnoscerēt. Sumitur inter hæc perimendi ejus à Iudæis consilium, & congregatis principibus sacerdotum, occasio tanti facinoris expectatur. *Cum autem esset Iesus in Bethania in domo Simonis leprosi, accessit ad eum mulier habens alabastrum vnguenti pretiosi, & reliqua.* Sub ipso tempore passionis non ex nihilo est, vt mulier vnguentum pretiosum recumbentis Domini capiti infuderit. Dehinc, vt discipuli irascerentur & dicerent, vendi istud potius in vsum pauperum debuisse: tum, vt Dominus & mulieris factum cōprobaret, & æternam cum prædicatione euangelij operis huius esse memoriā sponderet: postremò, vt post id Iudas ad vendendam salutem eius erumperet. Mulier hæc in præfiguratione gentium plebes est, quæ in passione Christi gloriam Deo

Deo reddidit. Caput enim eius perunxit: caput autem Christi Deus est. Nam vnguentum boni operis est fructus, & propter corporis curam mulierum sexui maximè gratum est. Igitur omnem curam corporis sui, & totum pretiolæ mentis affectum in honorem Dei laudémque transfudit. Sed discipuli fauore saluandi Israëlis, vt sæpenumero commouentur: vendi hoc in vsum pauperum debuisse. Sed neque mulier hæc venale vnguentum circunferebat, & pauperes fidei indigos instinctu prophetico nuncupauerunt: atque hanc gentium fidem emi potius ad salutem egeni huius populi debuisse. Quibus Dominus ait, pluriumum esse temporis quo habere cutā pauperum possent: cæterum non nisi ex præcepto suo salutem gentibus posse præstari, quæ secum infuso mulieris eius huiusmodi vnguento sint consepultæ: quia regeneratio non nisi commortuis in baptismi professione redhibetur. Et idcirco vbi prædicabitur hoc euangelium, narrabitur opus eius: quia cessante Israel, euāgelij gloria fide gentium prædicatur. Qua æmulatione in Iudæ persona Israel prophanus accēsus, omni odio ad extinguendum nomen Domini incitatur. *Prima autem die azymorum accesserunt discipuli ad Iesum dicentes: Vbi vis paremus tibi pascha manducare? & reliqua.* Discipuli ire ad quendam hominem iubentur: & ei dicere quòd cum eo Dominus pascha cum discipulis facere vellet. Qui præceptis obtemperauerunt, & pascha parauerunt. Sed oportuerat eos scire quò pergerent, & de hominis nomine edoceri. Alioqui incerti ad quem mitterentur, quomodo missi quæ præcepta fuerant exequebātur? Verùm sermo prophetiæ, rerum præsentium effectibus admiscetur. Hominem enim, cum quo pascha celebraturus esset, non nominat: nondum enim Christiani nominis honor credentibus erat præstitus, qui verè sunt Deum mentis ac fidei oculis contuentes, vt cum eo pascha Domini apostolos præparare sciremus, cui in tempore Domini nouum nomen esset addendum. Post quæ Iudas proditor indicatur, sine quo pascha accepto calice & fracto pane cōficitur: dignus enim æternorum sacramētorum communione non fuerat. Nam discessisse statim hinc intelligitur, quòd eū turbis reuersus ostenditur. Neque sanè bibere cum eo poterat, qui non erat bibiturus in regno: cum vniuersos, tum bibētes ex vitis istius fructu, bibiturus secum postea pollicetur. *Hymnóque dicto, in montem reuersi sunt.* Consummatis scilicet vniuersis diuinorum mysteriorū virtutibus, gaudio & exultatione communi in cælestem gloriam efferuntur. Futuræ quoque eos infirmitatis admonuit, & nocte eadem omnes metu atque infidelitate turbandos. Cuius rei fides etiam autoritate prophetiæ veteris continebatur, percusso pastore oues esse spargendas: se tamen resurgentem in Galilæam præcessurum esse, vt infirmitatem eorum sponsione reditus sui consolaretur. Sed Petrus pro fidei suæ calore respondit, cæteris licet scandalizantibus nunquam se scandalizaturum. In tanum enim & affectu & charitate Christi efferebatur, vt & imbecillitatē carnis suæ, & fidem verborum Domini non contueretur: quasi verò dicta eius efficienda nō essent. Cui ait: *Ante quàm gallus cantet, ter me negabis.* Sed tam ille, quàm cæteri ne mortis quidem metu decessuros se de confessione nominis eius pollicentur. Ad omnem enim se ministerij constātiam, intrepida fidei voluntate firmauerant. *Tunc venit cum illis Iesus in agrum, qui dicitur Gethsemani, & dicit discipulis suis: Sedete hic donec eam illuc orare.* Fidem discipulorum, & constantiam deuotæ sibi voluntatis acceperat. Sed & turbandos & diffisuros sciebat. Quos consistere in loco iubet dum progrederetur orare. Et assumpsit Petrum, Ioannem Zebedæi filios. Quibus assumptis, tristis esse mœstúsque cœpit: & ait, tristem animam suam vsque ad mortem esse. Aliquorū ea opinio est, quod cadere propter se mœstitudo in Deum potuerit, cúmque futuræ passionis metus fregerit: quia dixerit, *Tristis est anima mea vsque ad mortem*, & illud: *Pater si possibile est, transeat à me calix iste.* Et rursum: *Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma*: & ad postremum, bis ad ipsum: *Pater si non potest hic calix transire, nisi illum bibam, fiat voluntas tua.* Volunt enim ex infirmitate corporis ærumnam spiritui adhærere, ac si virtutem illam incorruptæ substantiæ, imbecillitatis suæ sorte assumptio carnis infecerit, & æternitas naturā fragilitatis acceperit. Quæ si ad metum tristis est, si ad dolorem infirma, si ad mortem trepidatiam & corruptioni subdita erit, & incidet in eam totius infirmitatis affectio. Erit ergo quod non erat, de angore mœsta, de timore solicita, de dolore perterrita: ac sic æternitas demutata in metum, si potest esse quod non erat, potuit proinde hoc quod erat aliquando non esse. Deus autem sine mensura temporum semper est: & qualis est, talis æternus est. Æternitas autem in infinito manens, vt in his quæ fuerant, ita in illis quæ consequentur extenditur: semper integra, incorrupta, perfecta, præter quam nihil quod esse possit extrinsecus sit relictum. Non ipsa in aliquo, sed intra eam cuncta: potens ita largiri nobis ipsa quod suum est, vt sibi nihil de eo quod sit largita decedat. Sed eorum omnis hic sensus est, vt opinentur metum mortis in Dei filium incidisse, qui asserunt non de æternitate prolatum, neque de infinitate paternæ substantiæ extitisse, sed ex nullo illum qui omnia creauit effectum: vt assumptus ex nihilo sit, & cœptus ex opere, & confirmatus ex tempore. Et ideo in eo doloris anxietas, ideo spiritus passio cum corporis passione. Ideo metus mortis, vt qui mortem timere potuit, & mori possit. Qui verò mori potuit, licet in futurum erit, non tamen per eum qui se genuit ex præterito fit æternus. Quòd si per fidem vitæque probitatem capaces euangeliorū esse potuissent, scirent verbum in principio Deum, & hoc à principio apud Deum, & natum esse ex eo, qui erat, & hoc in eo esse qui natus est, quòd is ipse est, penes quem erat antequam nascereturi eandem scilicet æternitatem esse, & gignētis & geniti. Mori igitur nihil in Deo potuit, neque ex se metus Deo vllus est. In Christo enim Deus erat mundum reconcilians sibi. Sed introspiciendus omnis hic sermo est, vt quia mœstum fuisse Dominum legimus, causas mœstitudinis reperiamus. Admonuerat superius omnes scandalizaturos. Petrus de se confidens respondet, etiamsi cæteri perturbarentur, se non commouendum: quem Dominus etiam ter se negaturum esse respondit. Sed & ille & cæteri omnes discipuli, ne si in ipsa quidem morte positi fint, pollicentur se negaturos. *Et procedens, iussit discipulos suos considere dum oraret. Assumptisque Petro, Iacobo & Ioanne, cœpit tristis esse.*

Hoc in loco Hilarij opinio reprobatur, cum is affirmet in Christum dolorem, aut mœstitiā vere cadere non posse.

esse. Ergo non ante tristis est quàm assumit, & omnis metus illis esse cœpit assumptis: neque ita nó de eo orta est, sed de his quos assumpserat, mœstitudo. Et quidem recordandum est, non alios hic assumptos fuisse, quàm ipsos illos, quibus venturus in regno suo filius hominis ostensus est: tum cùm assistétibus in monte Moyse & Helia, totò æternæ gloriæ suæ honore circundatus est. Sed quæ tum assumendorum eorum, eadem & nunc fuit causa. Denique ait: *Tristis est anima mea vsque ad mortem.* Nũquid ait: Tristis est anima mea propter mortem? Certè non ita. Nam si de morte erat metus, ad eam vtique referri per quam erat debuit. Sed aliud est vsque in id, aliud ob id metuere. Et causam non facit quicquid in fine est, quia vsque in id quod ab altero cœptum sit differatur. Superius igitur dixerat: Scandalum patiemini in me in ista nocte. Sciebat exterrendos, fugandos, negaturos: sed quia spiritus blasphemia nec hîc nec in æternum remittitur, metuit ne se Deum abnegent, quem cæsum & consputum & crucifixum essent contemplaturi. Quæ ratio seruata in Petro est, qui cum negaturus esset, ita negauit: Non noui hominem. Quia dictum aliquid in filium hominis, remittetur. Tristis ergo est vsque ad mortem. Non itaque mors, sed tempus mortis in metu est: quia post eam resurrectionis virtute fides esset firmanda credentium. Sequitur illud: *Sustinete & vigilate mecum. Et progressus procidit in faciem suam orans.* Manere secum peruigiles admonet. Sciebat enim ingruente zabulo fidem eorum consopiendam. Ei parem secum vigilantiam imperat, quibus eadem passio imminebat: deinde orat, *Pater meus si possibile est transeat à me calix iste. Sed tamen non sicut ego volo, sed sicut tu vis.* Transire à se calicem rogat. Nũquid ait: Transeat à me calix iste? Hæc enim futura erat pro se timẽtis oratio: sed aliud est, vt transeat deprecari. In eo enim quod à se trãsit, ipse ille à molestia transeuntis excipitur. Qui autem, vt à se transeat rogat: nó vt ipse prætereatur orat, sed vt in alterum id quod à se transit excedat. Nunquid impossibile erat non pati Christum? Atqui superius fundendum in remissionem peccatorum, corporis sui sanguinem consecrauerat. Quomodo ergo ait: *Pater si possibile est?* & quomodo: *Non sicut ego volo, sed sicut tu vis?* Totus igitur super his qui passuri erant, metus est: atque ideo quia non est possibile se nó pati, pro his rogat qui passuri post se erant: dicens: *Transeat calix à me*, id est, quomodo à me bibitur, ita ab his bibatur: sine spei diffidentia, sine sensu doloris, sine metu mortis. Ideo autem si possibile est; quia & carni & sanguini horum grauis terror est, & difficile est eorũ acerbitate corpora humana non vinci. Quod autem ait: *Non sicut ego volo, sed sicut tu vis*: vellet quidem eos non pati, ne fortè in passione diffidant, sed cohæreditatis suæ gloriam sine passionis difficultate mereantur. Non ergo vt non patiantur rogat dicens: Non vt ego volo: sed vt quod pater vult, bibendi calicis in eos ex se transeat firmitudo: quia ex voluntate eius non tam per Christum vinci diabolum, quàm etiam per eius discipulos oportebat. Post quæ ad discipulos redit, & dormientes deprehendit: & Petrum coarguit, cur secum vna saltem hora non vigilet. Petrum ideo ex tribus, quia præ cæteris non se scandalizaturum fuerat gloriatus. Superioris autem metus sui indicat causas, dicens: *Orate ne intretis in tentationem.* Hoc erat igitur quod volebat, & ideo in oratione tradiderat: Non inducas nos in tentationem, sciens quid in nos infirmitati carnis liceret. Cur autem ne in tentationé venirent orare eos admonuisset, ostendit dicens: *Spiritus quidem promptus, caro autem infirma.* Non vtique de se: ad eos enim hic sermo conuersus est. Aut quomodo nunc sit spiritus promptus, si superius tristis est anima vsque ad mortem? Sed vigilare præcepit & orare: ne in tentationem incidant, ne infirmitati corporis succũbant. Et idcirco si possibile est, vt à se transeat calix orat: quia bibẽdi eius, caro omnis infirma sit. Rursum verò discedens orauit dicens: *Pater si non potest transire calix iste nisi illum bibam, fiat voluntas tua.* Passuris discipulis per fidei iustificationem, omnem in se corporis nostri infirmitatem assumpsit: cruciq; secum vniuersa ea, quibus infirmabamur affixit. Ideo peccata nostra portat, & pro nobis dolet: quia fidei in nobis calore feruente, cùm aduersum diabolum passionis bello sit decertandum, omnes imbecillitatum nostrarum dolores cum corpore eius & passione moriuntur. Et ideo transire ab eo calix non potest, nisi illum bibat: qui pati nisi ex eius passione non possimus. Verùm quod iterum reuersus reperit dormientes: ostendit absentiæ suæ tempore plures quodam fidei somno detinendos. Sed rursum orauit, idem repetens: reuersúsque qui vigilare iusserat, qui consopitos obiurgauerat ait: *Dormite iam & requiescite.* Post orationem frequentem, post discursus recursúsque multiplices, metum demit, securitatem reddit, in requiem adhortatur, voluntatem patris iam de nobis securus expectat dicens, *Fiat voluntas tua*: quia transiturum in nos calicem bibens, infirmitatem corporis nostri, & timoris solicitudinem, & ipsum dolorem mortis absorberet. Quòd autem ad eos reuertens, dormientésque reperiens primùm reuersus obiurgat, secundò silet, tertiò quiescere iubet: ratio ista est, quòd primum post resurrectionem dispersos eos & diffidentes ac trepidos deprehendit: secundò, misso spiritu paracleto, grauitatis ad contuendam euangelij libertatem oculis, visitauit. Nam aliquandiu legis amore detenti, quodam fidei somno occupati sunt. Tertiò verò, id est, claritatis suæ reditu, securitati eos quietique restituet. *Et adhuc eo loquente, Iudas vnus de duodecim venit, & cum eo plurima turba.* In his omnibus passionis est ordo. Sed in osculo Iudæ hæc fuit ratio: vt doceremur, inimicos omnes, eos que quos sciuerimus desequituros in nos esse, diligere. Osculum enim eius Dominus non respuit. Quod autem ait Iudæ, Fac quod facis, citò traditionis suæ potestatem sub verbi huius conditione præmittit. Nam qui iuris sui habebat aduersum traditores aduocare plusquam duodecim legiones angelorum, longè facilius vnius hominis & consiliis & artibus potuisset occurrere. Denique Pilato ait: Non haberes in me potestatem, nisi data tibi esset. Dat igitur in se potestatem dicendo: Fac quod facis: scilicet quia voluntatis crimen pro facti pensatur inuidia, re perageret, quod voluntate iam faceret. *Vnus autem ex his qui erant cum eo, gladium exerens, seruo principis sacerdotum auremabscidit: eique Dominus ait, Conuerte gladium tuum in locum suum. Omnes enim qui gladio vtuntur, gladio peribunt.* Ergo hic ipse iam iudicatus est, quia gladio vtens

vtens gladio interibit? Sed non omnibus gladio vtentibus mors solet esse per gladium. Nam plures, aut febris, aut alius accidens casus absumit: qui gladio aut iudicij officio, aut resistendi latronibus necessitate sint vsi. Igitur ab apostolo seruo principis sacerdotum auricula desecatur: populo videlicet sacerdotio seruienti, per Christi discipulum inobediens auditus excidítur, & ad capacitatem veritatis hoc quod erat inaudiens amputatur. Turba autem omnis aduersus Dominum gladiis armata processerat. Recondi gladium præcepit: quia eos non humano, sed orbis sui gladio esset perempturus. Cæterùm si secundum sententiam eius omnis gladio vtens gladio perimeretur: rectè ad necem eorum gladius exerebatur, qui eodem vtebantur ad facinus. Reliqua verò gestorum ordinem habent. Falsi testes conquisiti: sacerdotes eius ipsius in qua gloriabatur legis ignarus, etiam sacramento, an ipse Christus esset fidem quærens: quasi occultè de eo lex prophetæque loquerentur. Quin etiam is ipse Christum est confessus inuitus, Domino dicente: *Tu dixisti.* Cuius maiestate audita vestem sibi discidit, ipsum videlicet quo contegebatur velamentum legis abrumpens. In palmis verò atque sputis, ad consummandam hominis humilitatẽ, vniuersa in eum contumeliarum genera exercebantur. Diligenter autem contuendum est, qua conditione Petrus negauerit: quanquam de hoc superius tractatum est. Nam primo ait, non se intelligere quid diceret: sequenti, non se ei adhæsisse: tertio verò se hominem non nosse. Et verè propè iam sine piaculo hominem negabat, quem Dei filium primus agnouerat: tamen quia ex infirmitate carnis vel ambiguus extitisset, amarissimè fleuit, recolens trepidationis istius culpam, se nec admonitum potuisse vitare. Traditur deinde Pilato gentium iudici. Non enim iudicari reus poterat ex lege, ipse sine dolo atque peccato. *Tunc videns Iudas, qui eum tradiderat quoniã damnatus esset, &c.* Iudas agens pœnitentiam, precium sanguinis Christi reddidit sacerdotibus: vt licet ipse venditi sanguinis iusti autor esset, tamen ementium infidelitatem ipsa professio vendentis argueret. *Qui responderunt, Quid ad nos? Tu videris.* Professio audax atque cæca est. Emisse se iusti sanguinem audiunt, & extra iudicij reatum futuros esse se credũt: cùm tamen dicendo, *Tu videris*, facinus ipsum in vendente constituatur, contra autem vendentis testimonio scelus mentium confirmetur. Secedens itaque suspendit se, damnato Christo. Ita mortis Iudæ tempus est comparatum, vt sub passione Domini commotis infernisque omnibus & reuulsis, & in obliuionem officij sui vniuersorum elementorum procuratione stupefacta: nec inter mortuos visitaretur, nec inter viuos post resurrectionem haberet pœnitentiæ facultatem. De argenteis verò redditis, quia precium sanguinis esset, neque in corbonam, id est, in oblationum pecunia admiscerí liceret: consilio inito emitur ager figuli, & in sepulturam peregrinorum deputatur. Magnum in hoc prophetiæ sacramentum, & in factis & in dictis miraculi plena meditatio. Figuli opus est de luto vasa formare: cuius in manu sit, ex luto eodem vas, aut idipsum, aut pulchrius reformare. Agrum autem seculum nuncupari, ipsis Domini nostri verbis continetur. Christi ergo precio seculum emitur, id est, vniuersitas eius acquiritur: & in sepulturam peregrinorum atque inopum deputatur. Nihil hinc pertinet ad Israel, & totus hic seculi empti vsus alienis est: his videlicet, qui in precio Christi sanguinis sepelientur, quo vniuersa sunt empta. Omnia enim à patre accepit, quæ in cœlis & quæ in terra sunt, & ideo hic ager figuli est, quia Dei omnia sunt: cuius in manu sit, nos vt velit tanquam figulus reformare. In hoc igitur agro Christo commortui & cõsepulti, huius peregrinationis nostræ æternam requiem sortiemur. In cuius rei fidem Hieremiæ propheria subditur, vt in facti istius opere tantæ ante diuinæ vocis auctoritas ostenderetur. *Interroganti autem Pilato, an ipse esset rex Iudæorum, respõdit: Tu dicis.* Sed perquam diuersus sermo est, qui fuerat ad sacerdotem. Illi enim quærenti, an ipse Christus esset, dixerat: *Tu dixisti.* Hoc ideo, quia lex omnis venturum Christum prædicauerat, respondetur tanquam de præteritis sacerdoti, quia semper venturum Christum ex lege ipse dixisset: huic verò legis ignaro, interroganti an ipse esset rex Iudæorum, dicitur, Tu dicis: quia per fidem præsentis confessionis salus gentium est, & quod hoc de se ille qui antea ignorabat loquatur, quod hi negent qui antea loquebantur. *Sedente autem Pilato pro tribunali, misit ad illum vxor sua dicens: Nihil tibi sit & iusto isti.* Species in ea gentium plebis est: quæ iam fidelis, eum cum quo conuersabatur incredulum populum, ad Christi fidem aduocat. Quæ quia ipsa multum sit passa pro Christo, in eandem gloriam futuræ spei illum cũ quo conuersabatur inuitat. Denique Pilatus & manus lauit, & populo Iudaico innocentem se à Domini sanguine esse testatur: quia Iudæi suscipientibus in se ac filios suos fusi Dominici sanguinis crimen, quotidie in confessionem fidei ablutus gentium populus demigrat. Offerenti verò Pilato, vt secundum solennis diei priuilegium, quo vnum ex reis poscentibus dimitti oportebat, vt Iesum absolueret: Barrabam potius hortantibus sacerdotibus populus elegit. Interpretatio autem nominis Barraba, est patris filius, Iam itaque arcanum futuræ infidelitatis ostenditur, Christo patris filium præferendo, antichristum scilicet hominem peccati & zaboli filium; potiusque adhortantibus principibus suis, eligũt damnationi reseruatum; quàm salutis autorem. Cæso deinde Domino imponitur chlamys coccinea & vestis purpurea, & corona spinea, & harundo dextra: & genu posito adoratur, illuditur, susceptis videlicet omnibus corporis nostri infirmitatibus: omnium deinde martyrum, quibus regnum secum erat debitum, sanguine in cocci colore perfunditur: precioso que prophetarum ac patriarcharum in purpura honore vestitur. Spinis quoque, id est compungentium quondam peccatis gentium coronatur: vt ex rebus perniciosis atque inutilibus, quæ capiti eius, id est, Deo circundata moliuntur, gloria quæreretur. Peccatorũ est enim aculeus in spinis, ex quibus Christo victoriæ corona contexitur. In calamo verò, earundem gẽtium infirmitas atque inanitas manu comprehensa firmatur: quin etiam capiti eius illiditur. Capiti, vt opinor, de ictu calami non grandis iniuria est: sed typica in eo ratio seruatur, vt infirmitas gentilium corporum manu Christi comprehensa, etiam in Deum patrem, qui caput eius

Idẽ Ambrosius: & vtriusque opinio cõmuniter repudiatur.

eius eſt, acquieſcat. In his autem omnibus Chriſtus dum illuditur adoratur. *Procedentes autem, homini cuidam Cyrenenſi lignum paſſionis imponunt.* Indigus enim Iudæus erat Chriſti crucem ferre: quia fidei gentium erat relictum & crucem accipere & compati. Locus deinde crucis talis eſt, vt poſitus in medio terræ, & tanquam in vertice huius vniuerſitatis inſiſtens, ad capeſſendam Dei cognitionem vniuerſis gentibus eſſet æqualis: oblatum quoque vinum felle admixtum bibere recuſauit: non enim æternæ gloriæ incorruptioni peccatorum amaritudo miſcetur. Veſtis verò eius ſorte potius diuiſa quam ſciſſa, manſuram incorruptionem corporis indicabat. Atque ita in ligno vitæ cunctorum ſalus & vita ſuſpēditur: cui duo latrones, leuæ ac dextræ affigūtur, omnē humani generis vniuerſitatem vocari ad ſacramentum paſſionis Domini oſtendentes. Sed quia per diuerſitatem fidelium atque infideliū, fit omnium ſecundum dextram ſiniſtramque diuiſio: vnus ex duobus ad dextram ſitus, fidei iuſtificatione ſaluatur. Additur etiam illud opprobrium, quo ſe ipſe Iſrael infidelitatis arguere indicatur: Hic eſt qui deſtruebat templum Dei, & in triduum illud reædificabat. Hoc igitur maximum omnium, & veluti difficillimum imponitur. Quid ergo veniæ erit, cùm poſt triduum reædificatum Dei templum in corporis reſurrectione cernetur? Quòd autem latrones ambo conditionem ei paſſionis exprobrant: vniuerſis etiam fidelibus ſcandalum crucis futurum ſignificat. Nox autem ex die, diuiſio temporum eſt. Ita enim tertius dierū trium totidemque noctium numerus expletur: & occultum diuinæ operationis myſteriū totius creationis ſtupore ſentitur. Clamor verò ad Deum, corporis vox eſt: recedentis à ſe verbi Dei conteſtata diſſidium. Denique cur relinquatur exclamat, dicens: *Deus meus, Deus meus, quare me dereliquiſti?* Sed relinquitur, quia erat homo, etiam morte peragendus. Quin etiam hoc quod per calamum datum in ſpongia acetum, cùm guſtaſſet proclamans ſpiritum reddidit, diligenter eſt contuendum. Vinum & honor eſt immortalitatis & virtus: quod per vitium aut incuriæ aut vaſis coaceſcit. Hoc igitur cùm in Adam coacuiſſet, ipſe accepit & potauit ex gentibus. In calamo enim ex ſpongia vt potaret offertur, id eſt, ex corporibus gentium vitia corruptæ æternitatis accepit, & in ſe atque immortalitatis communione ea quæ in nobis erant vitiata transfudit. Denique in Ioanne poſtquam potauerat dixit, Conſummatum eſt: quia omne vitium humanæ corru-
Ioan.19. ptionis hauſiſſet. Et quia nihil agendum eſſet extrinſecus, ſpiritum cum clamore magnæ vocis emiſit: dolens nō omnium ſe peccata portare. Et deinceps velum templi ſcinditur: quia ex inde populus eſt diuiſus in partes, & veli honor cum cuſtodia angeli protegentis aufertur. Mouetur terra: Capax enim huius mortui eſſe non poterat. *Petræ ſciſſæ ſunt:* Omnia enim tum valida & fortia penetrans Dei verbum & poteſtas æternæ virtutis irruperat. *Et monumenta aperta ſunt:* Erant enim mortis clauſtra reſerata. *Et multa corpora ſanctorum dormientium ſurrexerunt.* Illuminans enim mortis tenebras, & infernorum obſcura colluſtrans: in ſanctorum ad præſens conſopitorum reſurrectionem, mortis ipſius ſpolia detrahebat. Vt autem infidelitatis facinus Iſraeli accumularetur: centurio & cuſtodes hanc totius naturæ perturbationem contuentes, Dei filium confitentur. Quòd autem à Ioſeph rogato Pilato vt corpus redderet, & ſindone inuoluitur, & in monumento nouo in petra exciſo reponitur, & ſaxum monumenti oſtio aduoluitur, quanquam ſit ordo geſtorum & ſepelire eum eſſet neceſſe, qui reſurrecturus eſſet ex mortuis, tamē nō ſine rerum aliquarum momento expreſſa ſunt ſingula. Ioſeph apoſtolorum habet ſpeciem: & idcirco quanquam in duodecim apoſtolorum numero non fuerit, diſcipulus Domini nūcupatur. Hic munda ſindone corpus inuoluit. Et quidem in hoc eodem linteo reperimus de cœlo ad Petrum vniuerſorum animantium genera ſummiſſa. Ex quo fortè nō ſuperfluè intelligitur ſub lintei huius nomine cōſepeliri Chriſto eccleſiā: quia tum in eo, vt in confuſione eccleſiæ, mundorum atque immundorū animaliū fuerit congeſta diuerſitas. Domini igitur corpus tāquā per apoſtolorum doctrinam infertur in vacuam & in nouam requiem lapidis exciſi: ſcilicet in pectus duritiæ gentilis quodam doctrinæ opere exciſum Chriſtus infertur, rude ſcilicet ac nouum, & nullo antea ingreſſu timoris Dei peruium. Et quia nihil eſt, quod præter eum oporteat in pectora noſtra penetrare, lapis oſtio aduoluitur: vt quia nullus antea in nos diuinæ cognitionis auctor fuerat illatus, nullus abſque eo poſtea inferatur. Metus deinde furandi corporis, & ſepulchri cuſtodia atque obſignatio, ſtultitiæ atque infidelitatis teſtimonium eſt: quòd ſignare ſepulchrum eius voluerint, cuius præcepto conſpexiſſent de ſepulchro mortuum ſuſcitatum.

S. HIERONYMI PRESbyteri *in idem Euang. expoſitio.*

ET *factum eſt cùm conſummaſſet Ieſus, &c.* Erubeſcant qui putāt Saluatorem timuiſſe mortem, & paſſionis pauore dixiſſe: Pater, ſi fieri poteſt, tranſeat à me calix iſte. Poſt biduum paſcha facturus, tradendum ſe vt crucifigatur nouit: & tamen non declinat inſidias: non territus fugit: intantum vt etiam cæteris ire nolentibus, pergat intrepidus: quando dicit Thomas: Eamus & nos, & moriamur cum eo. Et finem carnali feſtiuitati volens imponere vmbráque tranſeunte, paſchæ reddere veritatem, dixerit: Deſiderio deſideraui hoc paſcha manducare vobiſcum, antequàm patiar. Etenim paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus: ſi tamen comedamus illud in azymis ſynceritatis & veritatis. Porrò quod ait: Poſt biduum paſcha fiet: ſimplici intelligentia prætermiſſa: id quod ſacratum eſt, requiramus. Poſt duos dies clariſſimi luminis, veteris ac noui teſtamenti: verum pro mundo paſcha celebratur. Paſcha quod Hebraice dicitur, פסח, non à paſſione vt plerique arbitrantur, ſed à trāſitu nominatur: eo quod exterminator videns ſanguinem in foribus Iſraelitarum pertranſierit, nec percuſſerit eos: Vel ipſe dominus præbens auxilium populo ſuo deſuper ambulauerit. Lege Exodi librum, de quo plenius, ſi vita comes fuerit diſputabimus. Tranſitus autem noſter, id eſt, phaſe, ita celebratur: ſi terrena & Aegyptum dimittētes, ad cœleſtia feſtinemus. Tunc congregati ſunt principes ſacerdotum & ſenio

ſeniores populi in atrium principis ſacerdotum, qui dicebatur Cayphas: & conſilium fecerunt, vt Ieſum dolo tenerent, &c. Qui debuerant paſchate vicino præparare victimas: leuigare templi parietes: pauimenta verrere: vaſa mundare, & ſecundum ritū legis purificari: vt eſu agni digni fierent, congregantur ineuntes conſilium, quomodo occidant dominum: non timentes ſeditionem, vt ſimplex ſermo demonſtrat: ſed cauentes ne auxilio populi de ſuis manibus tolleretur. *Cum autem Ieſus eſſet in Bethania in domo Simonis leproſi.* Paſſurus pro omni mundo, & vniuerſas nationes ſuo ſanguine redempturus: moratur in Bethania, domo obedientiæ, quæ quōdam fuit Simonis leproſi. Non quod leproſus & illo tempore permaneret, ſed qui antea leproſus, poſtea à ſaluatore mūdatus eſt; nomine priſtino permanente, vt virtus
Luc.5. curantis appareat. Nam in catalogo apoſtolorum cum priſtino vitio & officio, Matthæus publicanus appellatur: qui certe publicanus eſſe deſierat. Quidam Simonis leproſi domum, eam volūt intelligi partem populi quæ crediderit domino, & ab eo curata ſit. Simon quoque ipſe obediens dicitur, qui iuxta aliam intelligentiam mundus interpretari poteſt: in cuius domo curata eſt eccleſia. *Acceſſit ad eum mulier habens alabaſtrum vnguenti precioſi, & effudit ſuper caput ipſius recumbentis.* Nemo putet eandem eſſe quæ ſuper caput effudit vnguentum: & quæ ſuper pedes. Illa enim & lachrymis lauat, & crine tergit: & manifeſte meretrix appellatur. De hac autē nihil tale ſcriptum eſt. Nec enim poterat ſtatim capite domini meretrix digna fieri. Alius euangeliſta pro alabaſtro vnguenti precioſi: quod genus eſt marmoris, nardum piſticam poſuit: hoc eſt veram, & abſque dolo: vt fidem eccleſiæ & gentium demonſtraret. Videntes autem diſcipuli, indignati ſunt, dicentes: Vt quid perditio hæc? Potuit enim iſtud venundari multo, & dari pauperibus. Scio quoſdam
Ioan.12. hunc locum calumniari: quare alius euangeliſta Iudam ſolum dixerit contriſtatum, eo quod loculos tenuerit, & fur ab initio fuerit: & Matthæus ſcribat omnes apoſtolos indignatos: neſcientes tropum qui vocatur σύλληψις, quo & pro vno, omnes, & pro multis, vnus appellari ſoleat. Nam & Paulus in epiſtola ſua quæ ſcribitur ad He-
Hebr.11. breos, licet de ea multi Latinorum dubitent: cum ſanctorum paſſiones & merita deſcripſiſſet, intulit: Lapidati ſunt: tentati ſunt: ſerrati ſunt: in occiſione gladij mortui ſunt: cum vnum tantummodo Eſaiam prophetam ſectū Iudæi autument. Poſſumus & aliter dicere, quod apoſtoli vere propter pauperes indignati ſint: Iudas autem propter lucra ſua. Vnde & muſſitatio eius cum crimine ponitur, quod non curam pauperum habuerit, ſed ſuo furto voluerit prouidere. *Sciens autem Ieſus, ait illis, &c.* Alia ob oritur quæſtio: quare dominus poſt reſurrectionem dixerit ad diſcipulos: Ecce ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem mundi: & nunc loquatur: me autem nō ſemper habebitis. Sed mihi videtur in hoc loco de præſentia dicere corporali: quod nequaquā cum eis ita futurus ſit poſt reſurrectionem: quomodo nunc in omni conuictu & familiaritate.
2.Cor.5. Cuius rei memor Apoſtolus ait: Etſi noueramus Ieſum Chriſtum ſecundum carnem, ſed nunc iam non nouimus eum. *Mittens enim hæc vnguentum hoc in corpus meum, ad ſepeliendum me fecit.* Quod vos putatis perditionem eſſe vnguenti, officium ſepulturæ eſt. Nec mirum ſi mihi bonum odorem fidei ſuæ dederit: cum ego pro ea fuſurus ſim ſanguinem meum. *Amen dico vobis: vbicunque, &c.* In toto mundo non tam mulier iſta, quàm eccleſia prædicatur, quod ſepelierit ſaluatorem, quod vnxerit caput eius. Et attende notitiā futurorum, quod paſſurus poſt biduum & moriturus, ſciat euangelium ſuum toto orbe celebrandum. *Et ait illis: Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam?* Infelix Iudas damnum quod ex effuſione vnguēti ſe feciſſe credebat, vult magiſtri precio cōpenſare. Nec certam tamen poſtulat ſummam, vt ſaltem lucroſa videretur proditio: ſed quaſi vile tradens mancipium: in poteſtate ementium poſuit quantum vellent dare. *At illi conſtituerunt ei triginta argenteos. Et exinde quærebat opportunitatem vt eum traderet.* Ioſeph non, vt multi putant iuxta Lxx. interpretes, viginti aureis venditus eſt, ſed iuxta Hebraicam veritatem, viginti argenteis: neque enim precioſior poterat eſſe ſeruus, quàm dominus. *Prima autem die azymorum, &c.* Prima azymorum, quartadecima dies menſis primi eſt, quando agnus immolatur: & luna pleniſſima eſt, & fermentum abiicitur. Inter eos autem diſcipulos qui acceſſerunt ad Ieſum interrogantes: Vbi vis paremus tibi comedere paſcha, & Iudam æſtimo fuiſſe proditorem. *At Ieſus dixit: Ite in ciuitatem ad quendam, &c.* Morem veteris teſtamenti, noua ſcriptura conſeruat. Frequēter legimus: Dixit ille illi, & in loco illo & illo, quod Hebraice dicitur אלמוני & פלוני, & tamen perſonarum locorumque non ponitur nomen. *Et inuenietis ibi quendam portantem lagenam aquæ.* Quorum idcirco vocabula prætermiſſa ſunt, vt omnibus qui paſcha facturi ſunt libera feſtiuitatis occaſio panderetur. *Et fecerunt diſcipuli ſicut conſtituit illis Ieſus, & parauerunt paſcha.* In alio euangeliſta ſcriptum eſt: quod inuenerunt cœnaculum magnum, ſtratum atque mundatum, & ibi parauerunt ei. Videtur autem mihi cœnaculum, lex ſpiritualis intelligi: quæ de anguſtiis literæ egrediens in ſublimi loco recipit ſaluatorem, Paulo idipſum loquente: quod ea quæ ante pro lucro Philip.3.
reputabat, quaſi purgamēta quiſquiliaſque contempſerit, vt dignum domino hoſpitium præpararet. *Veſpere autem facto, diſcumbebat cum duodecim diſcipulis.* Omnia ſic agit Iudas, vt tollatur ſuſpicio proditoris. *Et edentibus illis, dixit: Amen dico vobis: quia vnus veſter, &c.* Qui de paſſione prædixerat, & de proditore prædicit: dans locum pœnitentiæ: vt cum intellexiſſet ſciri cogitationes ſuas & occulta conſilia, pœniteret eum facti ſui, & tamen non deſignat ſpecialiter: ne manifeſte coarguitus impudentior fieret. Mittit crimen in numero, vt agat conſcius pœnitentiam. *Et contriſtati valde, cœperūt ſinguli dicere: Nunquid ego ſum domine?* Et certe nouerant vndecim apoſtoli, quod nihil tale cōtra dominum cogitarent; ſed plus credunt magiſtro, quàm ſibi, pertimeſcentes fragilitatem ſuam, triſtes interrogant de peccato: cuius cōſcientiam non habebant. *At ipſe reſpondens ait: Qui intingit mecum manum in paropſide, hic me tradet.* O mira domini patientia. Primum dixerat: Vnus veſtrum me traditurus eſt. Perſeuerat proditor in malo: manifeſtius arguit, & tamen nomen proprie non deſignat. Iudas cæteris contriſtatis, & retrahentibus manum, & interdicentibus cibos ori ſuo: te-
merita

meritate & impudentia, qua proditurus erat: etiã manum cum magistro mittit in paropsidem, vt audacia bonam conscientiam mentiretur. *Filius quidem hominis vadit sicut scriptum est, &c.* Nec primo nec secundo correptus à proditione retrahit pedem: sed patiẽtia domini nutrit impudentiam suam: & thesaurizat sibi irã in die iræ. Pœna prædicitur: vt quem pudor non vicerat, corrigant denunciata supplicia. Quod autem sequitur: *Bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille.* Non ideo putandus est ante fuisse quã nasceretur: quia nulli possit bene esse, nisi ei qui fuerit. Sed simpliciter dictum est: multo melius esse non subsistere, quàm male subsistere. *Respondens autem Iudas qui tradidit eum, dixit: Nunquid ego sum rabbi? Ait illi: Tu dixisti.* Quia cæteri tristes, & valde tristes interrogauerãt: Nunquid ego sum domine? Ne tacendo se prodere videretur: & ipse similiter interrogat, quẽ conscientia remordebat: qui manum audacter miserat in paropsidem. *Nunquid ego sum rabbi?* Et blandiẽtis iungit affectum siue incredulitatis signum. Cæteri enim qui non erant prodituri, dicũt: *Nunquid ego sum domine?* Iste qui proditurus erat, non dominum, sed magistrum vocat: quasi excusationem habeat, si domino denegato, saltem magistrũ prodiderit. Et ait illi: *Tu dixisti.* Eadem responsione confutatus est proditor, qua Pilato postea responsurus est. *Cænantibus autem eis, accepit Iesus panem, &c.* Postquàm typicum pascha fuerat impletum: & agni carnes cum apostolis comederat: assumit panem, qui confortat cor hominis, & ad verum paschæ transgreditur sacramentũ, vt quomodo in præfiguratione eius Melchisedech summi Dei sacerdos, panem & vinum offerens fecerat, ipse quoque veritatem sui corporis & sanguinis repræsentaret. In Luca legimus duos calices, quibus discipulis propinarit, Vnum primi mensis, & alterum secundi: vt qui inter sanctos primo mense agnum comedere non potuerit, secundo mense inter pœnitentes hœdum comedat. *Dico autem vobis: non bibam, &c.* De carnalibus transit ad spiritualia, quod vinea de Aegypto transplantata sit populus Israel, cui per Hieremiam dominus loquitur: Ego te plãtaui vineam veram: quomodo mutata es in amaritudinem vitis alienæ? Et Esaias propheta in cantico, quod dilecto canit: & omnis sparsim scriptura testatur. Dicit ergo & dominus de hac vinea nequaquam esse bibiturum, nisi in regno patris sui. Regnum patris, fidem puto esse credentium; Apostolo quoque idipsum confirmante: Regnum Dei intra vos est. Ergo cum Iudæi receperint regnum patris: attende quod dicat patris, non Dei. Omnis pater nomẽ est filij. Cum, inquam, crediderint in Deo patre, & adduxerit eos pater ad filium, tũc de vino eorum bibet dominus, & in similitudinẽ Ioseph regnans in Aegypto, inebriabitur cum fratribus suis. *Et hymno dicto, exierunt in montem Oliueti.* Hoc est quod in quodam psalmo legimus: Manducauerunt & adorauerunt omnes pingues terræ. Iuxta hoc exẽplum: qui saluatoris pane saturatus, & calice inebriatus, fieri, potest laudare dominum, & conscendere montem Oliueti: vbi laborum refectio, dolorisque solatium, & veri luminis notitia est. *Tunc dicit illis Iesus: Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte.* Prædicit quod passuri sunt: vt cum passi fuerint, non desperent salutem: sed agentes pœnitentiam, liberentur. Et significanter addidit, in ista nocte scandalum patiemini: quia quomodo qui inebriantur, nocte inebriantur, sic & qui scandalum patiuntur, in nocte & in tenebris sustinent. Nos vero dicamus: Nox præterijt: dies autem appropinquauit. *Scriptum est enim: Percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis.* Hoc aliis verbis in Zacharia propheta scriptum est: & (ni fallor) ex persona propheræ ad Deum dicitur: Percute pastorem & dispergẽtur oues gregis. Sexagesimo quoque & octauo psalmo qui totus à domino canitur, huic sensui congruente. Quoniam quem tu percussisti, ipsi persequuti sunt. Percutitur autem pastor bonus, vt ponat animam suam pro ouibus suis: & de multis gregibus errorum fiat vnus grex, & vnus pastor. De hoc testimonio in libello quẽ de optimo genere interpretandi scripsimus plenius dictum est. *Respondens autem Petrus, ait illi: Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor.* Nõ est temeritas nec mendacium sed fides est apostoli Petri: & ardens affectus erga dominum saluatorem: de quo supra diximus. *Ait illi Iesus: Amen dico tibi: quia in hac nocte antequam gallus cantet, ter me negabis, &c.* Et Petrus de ardore fidei promittebat, & saluator quasi Deus futura nouerat. Et nota quòd Petrus in nocte neget, & neget tertio. Postquam autem gallus cecinit & decrescentibus tenebris vicina lux nunciata est, conuersus fleuit amare ternæ negationis, sordes lachrymis lauans. *Tunc venit Iesus cum illis in villam quæ dicitur Gethsemani, &c.* Gethsemani, interpretatur vallis pinguissima: in qua iussit discipulos sedere paulisper & expectare redeuntem, donec pro cunctis solus dominus oraret. *Et assumpto Petro & duobus filijs Zebedæi cœpit contristari & mœstus esse.* Illud quod supra diximus de passione & propassione, etiam in præsenti capitulo ostenditur: quod dominus vt veritatem probaret assumpti hominis: vere quidem contristatus sit, sed ne passio in animo illius dominaretur, per propassionem cœperit contristari. Aliud est enim contristari, & aliud incipere cõtristari. Contristabatur autem non timore patiendi, qui ad hoc venerat vt pateretur: & Petrum timiditatis arguerat: sed propter infelicissimum Iudam, & scandalum omnium apostolorum, & reiectionem populi Iudæorum, & euersionem miseræ Hierusalem. Vnde & Ionas super ariditate cucurbitæ vel hederæ contristatus est, nolens perire quondam tabernaculum suum. Si autem tristitiam animi non affectum saluatoris erga perituros, sed passionem hæretici interpretantur: respondeant, quomodo exponunt illud quod ex persona Dei per Ezechielem dicitur: Et in omnibus istis contristabas me. *Tunc ait illis: Tristis est anima mea vsque ad mortem: Sustinete hic & vigilate mecum.* Quæ contristatur, anima est: & non propter mortem, sed vsque ad mortem contristatur: donec apostolos sua liberet passione. Quod autem præcepit: Sustinete hic & vigilate mecum: non à somno prohibet, cuius tempus non erat imminente discrimine sed à somno infidelitatis & torpore mentis. Dicant ergo qui irrationabilem Iesum sumpsisse animam suspicantur, quomodo contristetur & nouerit tempus tristitiæ. Quamquam enim & bruta animalia mœreant, tamen non nouerunt, nec causas, nec tempus, vsque ad quod debeant contristari. *Et progressus pusillum, procidit in faciem suam, &c.* Dato apostolis præcepto

Gene. 14. Luc. 22.

Hiere. 2. Esa. 5.

Luc. 17.

Psal. 21.

præcepto vt sustinerent, vigilarẽtque cum domino, paululum procedens ruit in faciem suam: & humilitatem mentis, habitu carnis ostendit, dicítque blandiens: Mi pater: & postulat vt si possibile est, transeat ab eo passionis calix: de quo supra diximus. Postulat autem non timore patiendi, sed misericordia prioris populi, ne ab illis bibat calicem propinatum. Vnde & signanter non dixit: transeat à me calix, sed, calix iste: hoc est, populi Iudæorum: qui excusationem ignorantiæ habere non potest, si me occiderit: habens legem & prophetas, qui me quotidie vaticinantur. Attamen reuertens in semetipsum; quod ex hominis persona trepidãter renuerat, ex Dei filij confirmat. Veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu. Non, inquit, hoc fiat quod humano affectu loquor, sed propter quod ad terras tua voluntate descendi. *Et venit ad discipulos suos, & inuenit eos dormientes: & dicit Petro: Sic non potuistis vna hora vigilare mecum?* Ille qui supra dixerat: Etiam si omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor: nunc tristitiæ magnitudine somnum vincere non potest. *Vigilate & orate, vt non intretis in tentationem.* Impossibile est humanam animam non tentari. Vnde & in oratione dominica dicimus: Ne nos inducas in tentationem: quam ferre non possimus. Non tentationem penitus refutantes, sed vires sustinendi in tentationibus deprecantes. Ergo & in præsentiarum non ait: Vigilate & orate ne tentemini, sed ne intretis in tentationem: hoc est, ne tentatio vos superet & vincat: & vos intra casses teneat. Verbi gratia: Martyr qui pro confessione domini sanguinem fundit, tentatus quidem est: sed tentationum retibus nõ ligatur. Qui autem negat, in plagas tentationis incurrit. *Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.* Hoc aduersum temerarios, qui quicquid crediderint, putant se posse consequi. Itaq; quantum de ardore mentis confidimus, tantum de carnis fragilitate timeamus. Sed tamen iuxta Apostolum, in spiritu, carnis opera mortificantur. *Iterum secundo abijt & orauit, dicens, &c.* Secundo orat, vt si Niniue aliter saluari non potest nisi aruerit cucurbita, fiat voluntas patris, quæ non est contraria filij voluntati: dicente ipso per prophetam: Vt facerem volũtatem tuam Deus meus volui. *Et venit iterum, & inuenit eos dormientes. Erant enim oculi eorum grauati.* Solus orat pro omnibus, sicut & solus patitur pro vniuersis. Langueſcebant autem & opprimebantur apostolorum oculi negatione vicina. *Tunc venit ad discipulos suos, & dicit illis: Dormite iam & requiescite: ecce appropinquabit hora, & filius hominis tradetur in manus peccatorum.* Postquam tertio orauerat, vt in ore duorum vel trium testium staret omne verbum: & apostolorum timorem sequenti pœnitentia impetrauerat corrigendum, secutus de passione sua pergit ad persecutores: & vltro se interficiendum præbet, dicítque discipulis suis: *Surgite eamus: ecce appropinquauit qui me tradet, &c.* Ne nos inueniant quasi timentes & retrahentes, vltro pergamus ad mortem: vt confidentiam & gaudium passuri videant. *Qui autem tradidit eum, dedit illis signum, dicens: Quemcunque osculatus fuero, ipse est, tenete eum.* Miser Iudas & tamen non miserabilis, eadem infidelitate qua magistrum & dominum tradidit: putabat signa quæ saluatorem viderat facientem: non maiestate diuina, sed magicis artibus facta. Et quia eum forte audierat in monte transfiguratum, timebat ne simili transformatione elaberetur è manibus ministrorum. Dat ergo signum, vt sciant ipsum esse quem osculo demonstraret. *Et confestim accedens ad Iesum, dixit: Aue rabbi. Et osculatus est eum.* Impudens quidem & scelerata confidentia, magistrum vocare: & osculum ei ingerere, quem tradebat. Tamen adhuc aliquid habet de verecundia discipuli: cum non eum palàm tradit persecutoribus, sed per signum osculi. Hoc est signum quod posuit Deus in Cain: ne quicunque inuenisset, interficeret eum. *Dixitque illi Iesus: Amice, ad quid venisti, &c.* Verbum, amice, vel κατὰ ἀντίφρασιν intelligendum. Vel certe iuxta illud quod supra legimus: Amice, quomodo huc intrasti, non habens vestem nuptialem? *Et ecce vnus ex his qui erant cum Iesu, extendens manum, eximit gladium suum: & percutiens seruum principis sacerdotum, amputauit auriculam eius.* In alio euangelista scriptum est, quòd Petrus hoc fecerit eodẽ mentis ardore quo cætera. Seruus quoque principis sacerdotum, Malchus appellatur: auricula quæ amputatur, dextra est. Transitorie dicendum ꝙ Malchus, id est, rex quondam populus Iudæorum, seruus factus sit impietatis & deuorationis sacerdotum: Dexterámque perdiderit auriculam: vt totam literæ vtilitatem audiat in sinistra: sed dominus his qui ex Iudæis credere voluerunt, reddidit aurem dextram, & fecit seruum genus regale & sacerdotale. *Tũc ait illi Iesus: Conuerte gladium tuum in locum suum. Omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt.* Et si non frustrà portat gladium qui vltor dominicæ iræ positus est in eum qui malum operatur: attamen quicunque gladium sumpserit, gladio peribit. Quo gladio? Illo nempe qui igneus verritur ante paradisum: & gladio spiritus, qui in Dei describitur armatura. *An putas quia nõ possum rogare patrẽ meũ, & exhibebit mihi modo plus quam duodecim legiones angelorũ? Quomodo ergo implebuntur scripturæ: quia sic oportet fieri?* Non indigeo duodecim apostolorum auxilio, etiam si omnes me defenderent, qui possum habere duodecim legiones angelici exercitus. Vna legio apud veteres sex millibus complebatur hominum. Pro breuitate temporis numerum non occurimus explicare, typos tãtum dixisse sufficiat: septuaginta duo millia angelorum, in quot gentes hominum lingua diuisa est, de duodecim legionibus fieri. Sequens sententia promptum ad patiendum demonstrat animum: quod frustra prophetæ cecinerint, nisi dominus eos vere dixisse, passione sua asseruerit. In illa hora dixit Iesus turbis: *Tanquam ad latronem existis cum gladijs & fustibus comprehendere me: quotidie apud vos sedebam docens in templo, & non me tenuistis.* Stultum est, inquit, eum cum gladiis & fustibus quærere qui vltro se tradit vestris manibus: & in nocte quasi latitantem, & à vestris oculis declinantem per proditorem inuestigare, qui quotidie in templo docebat. Sed ideo aduersum me in tenebris congregamini: quia potestas vestra in tenebris est. *Hoc autem totum factum est vt adimplerentur scripturæ prophetarum. Tunc discipuli omnes relicto eo fugerunt.* Quæ sunt scripturæ prophetarum? Foderunt manus meas & pedes meos, Et alibi: Sicut ouis ad victimam ductus est. Et in alio loco: Ab iniquitatibus populi mei ductus est ad mortem. *At illi tenentes Iesum, duxerunt ad Caypham*

Ibid. 3.

1. Petr. 3.

Psal. 39.

Psal. 21. Esa. 53.

pham principem sacerdotum, vbi scribæ & seniores conuenerant. Moyses Deo iubente præceperat, vt pontifices patribus succederent: & generationis in sacerdotibus series texeretur. Refert Iosephus istum Caypham vnius tantum anni pontificatum ab Herode precio redemisse. Non ergo mirum est, si nequam pontifex inique iudicet. *Petrus autem sequebatur eum à longe vsque in atrium principis sacerdotum.* A longe sequebatur qui erat dominum negaturus. *Et ingressus intro, sedebat cum ministris vt videret finem. Principes autem sacerdotum & omne concilium quærebant, &c.* Vel amore discipuli, vel humana curiositate scire cupiebat, quid iudicaret de Domino pontifex: vtrum eum neci addiceret: an flagellis cæsum dimitteret. Et in hoc diuersitas decem apostolorum & Petri. Illi fugiunt, iste quanquã procul, sequitur tamen saluatorem. *Nouissime autem venerunt duo falsi testes, &c.* Quomodo falsi testes sunt, si ea dicunt quæ dominum supradixisse legimus? Sed falsus testis est, qui non eodem sensu dicta intelligit quo dicũtur. Dominus enim dixerat de templo corporis sui. Sed & in ipsis verbis calumniantur: & paucis additis vel mutatis quasi iustam calumniam faciunt. Saluator dixerat: Soluite templum hoc, isti cõmutãt & aiunt: possum destruere templũ Dei. Vos, inquit, soluite, nõ ego: quia illicitũ est vt ipsi nobis inferamus manus. Deinde illi vertunt: & post triduum reædificare illud: vt proprie de templo Iudaico dixisse videatur. Dominus autem vt ostenderet animale & spirans templum, dixerat: & ego in triduo suscitabo illud. Aliud est ædificare, aliud suscitare. *Et surgens princeps sacerdotum, ait illi: Nihil respondes ad ea quæ isti aduersum te testificãtur? &c.* Ira pręceps & impatiens non inueniens calumniæ locum, excutit de solio pontificem: vt vesaniam mentis motu corporis demonstraret. Quanto Iesus tacebat ad indignos responsione sua, falsos testes, & sacerdotes impios: tanto magis põtifex furore superatus eum ad respondendum prouocat: vt ex qualibet occasione sermonis, locum inueniat accusandi. Nihilominus Iesus tacebat. Sciebat enim quasi Deus quicquid respondisset torquendum ad calumniam. *Et princeps sacerdotum ait illi: Adiuro te per Deum viuum, &c.* Quid adiuras impiissime sacerdotum: vt accuses, an vt credas? Si vt accuses, arguunt alij condemnare tacentẽ. Si vt credas, quare confitenti credere noluisti? *Dixit illi Iesus: Tu dixisti.* Et aduersum Pilatũ & aduersum Caypham similis responsio: vt propria sententia condemnentur. *Tunc princeps sacerdotum scidit vestimenta sua, dicẽs, Blasphemauit: quid adhuc egemus testibus?* Quem de solio sacerdotali furor excusserat, eadem rabies ad scindendas vestes prouocat. Scidit autem vestimẽta sua, vt ostendat Iudæos sacerdotij gloriam perdidisse, & vacuam sedem habere pontifices. Sed & consuetudinis Iudaicæ est cum aliquid blasphemiæ & quasi cõtra Deum audierint, *Act.14.* scindere vestimenta sua. Quod Paulum quoque *Ibid.12.* & Barnabam quando in Lycaonia deorum cultu honorabantur, fecisse legimus. Herodes autem quia non dedit honorem Deo: sed acquieuit immoderato fauori populi, statim ab angelo percussus est. *Tunc expuerunt in faciem eius: & colaphis eum* *Thren.3.* *ceciderunt.* Vt adimpleretur quod dictum est: Dedi maxillam meam alapis, & faciem meam non auerti à confusione sputorum. *Alij autem palmas in faciem eius dederunt, dicentes: Prophetiza nobis Christe, quis est qui te percussit?* Stultum erat verberantibus respondere, & prophetizare cædentibus, cum palàm percutientis videretur insania. Sed sicut hoc vobis non prophetauit, sic illud manifestissime vaticinatus est: quòd circundaretur Hierusalem ab exercitu: & non relinqueretur lapis super lapidem in templo. *Petrus vero sedebat foris in atrio.* Foris sedebat, vt videret exitum rei. Et nõ appropinquabat Iesu, ne ministris aliqua suspicio nasceretur. *Et iterum negauit cum iuramento, quia non noui hominem.* Scio quosdam pij affectus erga apostolum Petrum, locum hunc ita interpretatos: vt dicerent Petrum non Deum negasse, sed hominem: & esse sensum: Nescio hominem: quia scio Deum. Hoc quam friuolum sit: prudens lector intelligit, si defendunt apostolum vt Deum mendacij reum faciant. Si enim iste non negauit: ergo mentitus est dominus, qui dixerat: Amen dico tibi, quia hac nocte antequam gallus cantet, ter me negabis. Cerne quid dicat: me negabis, non hominem. *Vere tu ex illis es: nam, &c.* Non quòd alterius sermonis esset Petrus aut gentis exterę. Omnes quippe Hebræi erant, & qui arguebant & qui arguebatur, sed quòd vnaquæque prouincia & regio habeat proprietates suas: & vernaculum loquendi sonum vitare nõ possit. Vnde & Ephratæi in Iudicum libro non possunt σιώθημα dicere. *Iudic.12.* *Tunc cœpit detestari & iurare quia non nouisset hominem: & continuo gallus cantauit.* In alio euangelio legimus: quia post negationem Petri & cãtum galli respexerit saluator Petrum: & intuitu suo eum ad amaras lachrymas prouocarit. Nec fieri poterat, vt in negationis tenebris permaneret, quem lux respexerat mundi. *Et egressus foras fleuit amare.* In atrio Cayphę sedens non poterat agere pœnitentiam. Egreditur foras de impiorum concilio, vt pauidæ negationis sordes, amaris fletibus lauet.

CAPVT XXVII.

MANE *autem facto, consilium inierunt omnes principes sacerdotum & seniores populi aduersus Iesum, vt eum morti traderent: & vinctum adduxerunt & tradiderunt Pontio Pilato præsidi.* Nõ solum ad Pilatum, sed etiam ad Herodem ductus est: vt vterque domino illuderet. Et cerne solicitudinem sacerdotum in malum. Tota nocte vigilauerunt, vt homicidium facerent. Et vinctum tradiderunt Pilato. Habebant enim hunc morem: vt quem adiudicassent morti, ligatum iudici traderent. *Tunc videns Iudas qui tradidit eum quod damnatus, &c.* Auariciæ magnitudine impietatis pondus exclusit. Videns Iudas dominum adiudicatum morti, precium retulit sacerdotibus: quasi in potestate sua esset, persecutorum mutare sententiam. Itaque licet mutauerit voluntatem suam: tamen voluntatis primæ exitum non mutauit. Si autem peccauit ille qui tradidit sanguinem iustum: quanto magis Iudæi peccauerunt qui emerunt sanguinem iustum, & offerendo precium ad proditionem discipulum prouocarunt? Qui diuersas naturas conantur introducere: & dicunt Iudam proditorem malæ fuisse naturæ: nec electionem apostolatus potuisse seruare: respondeant quomodo natura mala egerit pœnitentiam. *At illi dixerunt: Quid ad nos? &c.* Nihil profuit ei sera pœnitentia: per quam scelus corrigere non potuit. Si quando sic frater peccat in fratrem, vt emendare valeat quod peccauit, potest ei dimitti. Sin autem permanent opera, frustra voce assumi

assumitur pœnitentia. Hoc est quod in psalmo de eodem infelicissimo Iuda dicitur: Et oratio eius fiat in peccatum: vt non solum emendare *Psal.108.* nequiuerit proditionis nefas: sed ad prius scelus etiam proprij homicidij crimen addiderit. Tale quid & Apostolus in secunda ad Corinthios epistola loquitur: Ne abundantiori tristitia absor- *2. Cor.2.* beatur frater. *Principes autem sacerdotum acceptis argenteis dixerunt: Non licet mittere eos in corbonam: quia precium sanguinis est.* Vere culicem liquantes & camelum glutientes. Si enim ideo non mittũt pecuniam in corbonam: hoc est, in gazophylacium & dona Dei, quia precium sanguinis est: cur ipsum sanguinem effundunt? *Consilio autem inito emerunt ex illis agrum figuli in sepulturam peregrinorum.* Illi quidem fecerunt alia voluntate: vt æternum impietatis suæ relinquerent ex agri emptione monumentum. Cæterum nos qui peregrini eramus à lege & prophetis, praua eorum studia suscepimus in salutem: & in precio sanguinis eius requiescimus. Figuli autem ager appellatur: quia figulus noster est Christus. *Tunc impletum est quod dictum est per Hieremiam prophetam dicentem: Et acceperunt triginta argenteos, &c.* Hoc testimonium in Hieremia non inuenitur. In Za- *Zach.11.* charia vero qui penè vltimus est duodecim prophetarum: quædam similitudo fertur: & quanquam sensus non multum discrepet, tamen & ordo & verba diuersa sunt. Legi nuper in quodam Hebraico volumine, quod Nazarenæ sectæ mihi Hebræus obtulit, Hieremiæ apocryphum: in quo hæc ad verbum scripta reperi. Sed tamen mihi videtur magis de Zacharia sumptum testimonium: euangelistarum & apostolorum more vulgato: qui verborũ ordine prætermisso sensus tantũ de veteri testamẽto proferunt in exemplũ. *Iesus autem stetit ante præsidem: & interrogauit eum præses, dicens: Tu es rex Iudæorum?* Pilato nihil aliud interrogante criminis, nisi vtrum rex Iudæorum sit: arguuntur impietatis Iudæi, quod ne falso quidem inuenire potuerint quod obiicerent saluatori. *Dixit illi Iesus; Tu dicis.* Sic respondit vt & verum diceret, & sermo eius calumniæ non pateret. Et attende quod Pilato qui inuitus promebat sententiam, aliqua ex parte responderit: sacerdotibus autem & principus respõdere noluerit, indignos suo sermone iudicans. *Tunc dicit illi Pilatus: Non audis quanta aduersum te dicunt testimonia?* Ethnicus quidem est, qui condemnat Iesum: sed causam refert in populum Iudæorum. Non audis quanta aduersum te dicũt testimonia? Iesus autem nihil respondere voluit: ne crimen diluẽs à præside dimitteretur: & crucis vtilitas differretur. *Habebat autem tunc vinctum insignem qui dicebatur Barrabas.* Iste in Euangelio quod scribitur iuxta Hebræos, filius magistri eorum interpretatur, qui propter seditionem & homicidium fuerat condemnatus. Offert autem eis optionem Pilatus dimittendi quem velint: latronem, an Iesum: nõ dubitans Iesum potius eligendum: sciens eum propter inuidiam traditum. Igitur causa crucis manifeste inuidia est. *Sedente autem illo pro tribunali, misit ad eum vxor eius, dicens: Nihil tibi & iusto illi, &c.* Nota quod gentibus sæpe à Deo somnia reuelentur: & quod in Pilato & vxore eius iustum Dominum confitentibus gentilis populi testimonium sit. *Dicit illis Pilatus; Quid igitur faciam de Iesu, qui dicitur Christus? &c.* Multas liberandi saluatoris Pilatus occasiones dedit. Primum latronem iusto conferens. Deinde inferens: Quid igitur faciam de Iesu, qui dicitur Christus: hoc est, qui rex vester est. Cumque responderent: Crucifigatur: non statim acquieuit: sed iuxta suggestionem vxoris quæ mandauerat: Nihil tibi & iusto illi: ipse quoque respondit: Quid enim mali fecit? Hoc dicendo Pilatus absoluit Iesum. At illi magis clamabant, dicentes: Crucifigatur. Vt impleretur quod in vigesimo primo psalmo dixerat: Circundederunt me canes multi: & congregatio malignantium obsedit me. Et illud Hieremiæ: *Hier.12.* Facta est mihi hæreditas mea sicut leo in sylua: dederunt super me vocem suam. Esaia quoque in *Esa.5.* hac sententia congruente: Expectaui vt facerent iudicium: fecerunt autem iniquitatem: & non iustitiam, sed clamorem. *Videns autem Pilatus quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret: accepta aqua, lauit manus coram populo, dicens: Innocẽs ego sum à sanguine iusti huius, &c.* Pilatus accepit aquam, iuxta illud propheticum: Lauabo inter innocentes *Psal.72.* manus meas: vt in lauacro manuum eius, gentilium opera purgarentur: & ab impietate Iudæorum qui clamauerunt, crucifige eum, nos alienos faceret: quodammodo hoc contestans & dicens: ego quidem innocentem volui liberare: sed quoniam seditio oritur: & perduellionis mihi contra Cæsarem crimen impingitur, Innocens ego sum à sanguine iusti huius. Iudex qui cogitur contra Christum sententiam ferre, non damnat oblatũ, sed arguit offerentes, iustum esse pronuncians qui crucifigendus est. Vos, inquit, videritis. Ego minister sum legum: vestra vox sanguinem fundit. *Et respondens vniuersus populus dixit: Sanguis eius super nos & super filios nostros.* Perseuerat vsque in præsentem diem hæc imprecatio super Iudæos: & sanguis Domini non aufertur ab eis. Vnde per Esaiam loquitur: Si leuaueritis ad me manus, nõ *Esa.1.* exaudiam vos. Manus enim vestræ plenæ sunt sanguine. Optimam hæreditatem Iudæi filiis reliquerunt, dicentes: Sanguis eius super nos & super filios nostros. *Tunc dimisit illis Barrabã, Iesum autem flagellatum tradidit eis vt crucifigeretur.* Barrabas latro, qui seditiones faciebat in turbis: qui homicidiorum autor erat: dimissus est à populo Iudæorum, id est, diabolus: qui vsque hodie regnat in eis: & idcirco pacem habere non possunt. Iesus autem à Iudæis traditus, absoluitur ab vxore Pilati: & ab ipso præside iustus appellatur. Et Centurio cõfitetur quod vere Dei filius sit. Quærat eruditus lector quomodo sibi conueniat Pilatum lauisse manus suas & dixisse: Innocens ego sum à sanguine iusti huius: & postea flagellatum tradidisse Iesum vt crucifigeretur. Sed sciendum est Romanis eum legibus ministrasse, quibus sancitum est: vt qui crucifigitur, prius flagellis verberetur. Traditus est itaque Iesus militibus verberandus: & illud sacratissimum corpus pectusque Dei capax, flagella secuerunt. Hoc autem factum est, vt quia scriptum erat: Multa flagella *Psal.31.* peccatorum: illo flagellato nos à verberibus liberaremur: dicente scriptura ad virum iustum: Flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo. *Ibidem.90.* *Tunc milites præsidis suscipientes Iesum in prætorio, congregauerunt ad eum vniuersam cohortem: & exuentes eum, chlamydem coccineam circundederunt ei. Et plectentes coronam de spinis, posuerunt super caput eius, &c.* Milites quidem quia rex Iudæorum fuerat

appellatus: & hoc ei scribæ & sacerdotes crimen obiecerant: quod sibi in populo Israel vsurparet imperium: illudentes hoc faciunt, vt nudatum pristinis vestibus induant chlamydem coccineam pro rufo limbo, quo reges veteres vtebantur: & pro diademate ponunt ei coronam spineam: pro sceptro regali dant calamum: & adorant quasi regem. Nos autem omnia hæc intelligamus mystice. Quomodo enim Cayphas dixit: Oportet vnũ hominem mori pro omnibus, nescíens quid diceret: sic & isti quæcunque fecerunt, licet alia mente fecerint: tamen nobis qui credimus, sacramenta tribuerunt. In chlamyde coccinea, opera gentium cruenta sustentat: in corona spinea, maledictum soluit antiquum: in calamo, venenata occidit animalia. Siue calamum tenebat in manu, vt sacrilegium scriberet Iudæorum. *Et expuentes in eum, acceperunt arundinem & percutiebat caput eius.* Eo tempore completum est: Non auerti faciem meam à confusione sputorum: & tamen cum caput eius percutiant arundine, sustinet cuncta patienter: vt Esaiæ verum ostendat vaticinium, dicentis: Arundinem quassatam non confringet. *Et postquam illuserunt ei, exuerunt eum chlamyae, &c.* Quando flagellatur Iesus & conspuitur & irridetur, non habet propria vestimenta: sed ea quæ propter nostra peccata sumpserat. Cum autem crucifigitur, & illusionis atque irrisionis pompa præterierit, tunc pristinas vestes recipit, & proprium assumit ornatum: statimque elementa turbantur: & creatori testimonium dat creatura. *Exeuntes autem inuenerunt hominem Cyrenæum, nomine Simonem: hunc angariauerunt vt tol. &c.* Nec quis putet huic loco Ioannis euangelistæ historiam esse contrariam. Ille enim dixit exeuntes Dominum de prætorio portasse crucem suam: Matthæus autem refert quod inuenerunt hominem Cyrenæum, nomine Simonem: quem angariantes imposuerunt ei crucem Iesu. Sed hoc intelligendum est, quod egrediens de prætorio Iesus, ipse portauerit crucem suam: postea obuium habuerint Simonem: cui portandam crucem imposuerint. Iuxta Anagogem vero, crucem Iesu suscipiũt nationes: & peregrinus obediens portat ignominiam saluatoris. *Et venerunt in locum qui dicitur Golgatha, quod est Caluariæ locus.* Audiui quendam exposuisse Caluariæ locum in quo sepultus est Adam: & ideo sic appellatum esse: quia ibi antiqui hominis sit conditum caput: & hoc esse quod Apostolus dicat: Surge qui dormis, & exurge à mortuis: & illuminabit te Christus. Fauorabilis interpretatio, & mulcens aurẽ populi, nec tamen vera. Extra vrbem enim & foras portam, loca sunt in quibus truncantur capita damnatorũ & Caluariæ, id est, decollatorum sumpsere nomen. Propterea autem ibi crucifixus est Dominus: vt vbi prius erat area damnatorum, ibi erigerentur vexilla martyrij. Et quomodo pro nobis maledictum crucis factus est, & flagellatus est, & crucifixus: sic pro omniũ salute quasi noxius inter noxios loco crucifigeretur. Sin autem quispiam contendere voluerit: ideo ibi Dominum crucifixum, vt sanguis ipsius super Adæ tumulum distillaret: interrogemus eum, quare & alij latrones in eodem loco crucifixi sint? Ex quo apparet Caluariam non sepulchrum primi hominis, sed locum significare decollatorum: vt vbi abundauit peccatum, superabundaret gratiæ. Adam vero sepultum iuxta Hebron & Arbee: in Iesu filij Naue volumine legimus. *Et dederunt ei acetum libere cum felle mix. &c.* Deus loquitur ad Hierusalem: Ego te plantaui vineam veram: quomodo facta es in amaritudinem vitis alienæ? Amara vitis, amarum vinum facit: quod propinat domino Iesu: vt impleatur quod scriptum est: Dederunt in escam meam fel: & in siti mea potauerunt me aceto. Quod autem dicitur: Et cum gustasset noluit bibere: hoc indicat, quod gustauerit quidem pro nobis mortis amaritudinem: sed tertia die resurrexerit. *Postquam autem crucifixerunt eum, diuiserunt vestimenta eius, sortem mittentes.* Et hoc in eodem psalmo fuerat prophetatum: Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem. *Et sedentes seruabant eum.* Diligentia militum & sacerdotum nobis profecit, vt maior & apertior resurgentis virtus appareat. *Et imposuerunt super caput eius causam ipsius scriptam: Hic est Iesus rex Iudæorum.* Non possum digne admirari pro rei magnitudine, quod redemptis precio falsis testibus, & ad seditionem clamoremque infelici populo concitato, nullam aliam inuenerint causam interfectionis eius, nisi quod rex Iudæorum esset: Et illi forsitan illudẽtes ridentesque hoc fecerint. Cæterum Pilatus etiam nolentibus respondit: Quod scripsi, scripsi. Velitis, nolitis Iudæi: omnis vobis gentium turba respondit: Iesus rex Iudæorum est: hoc est imperator credentium & confitentium. *Tunc crucifixi sunt cum eo duo la. &c.* Si Golgatha tumulus est Adam, & non damnatorum locus: & ideo Dominus ibi crucifigitur, vt suscitet Adam: duo latrones quare in loco isto eodem crucifiguntur? *Prætereuntes autem blasphemabant, &c.* Blasphemabant, quia prætergrediebantur viam: & in vero itinere scripturarum ambulare nolebant. Mouebant capita sua, quia iam antea mouerant pedes: & non stabant super petram. Idipsum autem insultans dicit fatuus populus, quod falsi testes confinxerant. *Alios saluos fecit, seipsum non potest sal. &c.* Etiam nolentes cõfitentur scribæ & Pharisæi, quod alios saluos fecerit. Itaque vos vestra condemnat sententia. Qui enim alios saluos fecit, vtique si vellet, seipsum saluare poterat. *Descendat nunc de cruce, & credemus ei.* Fraudulenta promissio. Quid est plus: de cruce adhuc descendere viuẽtem, an de sepulchro mortuũ resurgere? Resurrexit & nõ credidistis: Ergo si etiam de cruce descenderet, similiter non credere tis. Sed mihi hoc videntur dæmones immittere. Statim enim vt crucifixus est dominus, senserunt virtutem crucis: & intellexerunt fractas esse vires suas: & hoc agunt vt de cruce descendat: sed dominus sciens aduersariorum insidias, permanet in patibulo, vt diabolum destruat. *Idipsum autem & latrones qui crucifixi erant cum eo improperabant ei* Hic per tropum qui appellatur ὀνειδισμὸς pro vno latrone vterque inducitur blasphemasse. Lucas vero asserit, quod altero blasphemante, alter confessus sit: & econtrario increpauerit blasphemantem. Non quod discrepent euangelia, sed quod primum vterque blasphemauerit: dehinc sole fugiente, terra commota, saxisque disruptis: & ingruentibus tenebris, vnus crediderit in Iesum: & priorem negationem sequenti confessione emendauerit. In duobus latronibus, vterque populus, & gentilium & Iudæorum primum dominum blasphemauit. Postea signorum magnitudine alter

ter exterritus egit pœnitentiam: & vsque hodie Iudæos increpat blasphemantes. *A sexta autem hora tenebræ factæ sunt super vniuersam terram vsque ad horam nonam.* Qui scripserunt contra euangelia, suspicantur deliquium solis, quod certis statutisque temporibus accidere solet, discipulos Christi ob imperitiam super resurrectione domini interpretatos: cum defectus solis nunquam nisi orta lunæ fieri soleat. Nulli autem dubium est paschæ tempore lunam fuisse plenissimam. Et ne forsitan videretur vmbra terræ, vel orbis lunæ soli oppositus, breues & ferrugineas fecisse tenebras: trium horarum spacium ponitur: vt omnis causantium occasio tolleretur. Et hoc factum reor vt compleatur prophetia, dicens: Occumbet sol meridie, & contenebrabitur super terram in die lux. Et in alio loco: Occubuit sol cum adhuc media esset dies. Videtúrque mihi clarissimum lumen mundi: hoc est, luminare maius retraxisse radios suos: ne aut pendentem videret dominum, aut impij blasphemantes sua luce fruerentur. *Et circa horam nonam clamauit Iesus voce magna, dicens: Eli, Eli lammazabathani: Hoc est: Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me.* Principio vicesimiprimi Psalmi abusus est: illudque quod in medio versiculo legitur: Respice in me: superfluum est. Legitur enim in Hebræo: Deus meus, Deus meus quare me dereliquisti? Ergo impij sunt qui psalmum istũ ex persona Dauid siue Hester & Mardochæi dictum putant: cum etiam euangelistæ testimonia ex eo sumpta super saluatore intelligant. Vt est illud: Diuiserunt sibi vestimenta mea: & super vestem meam miserunt sortem. Et aliud: Foderunt manus meas & pedes meos. Ne mireris verborum humilitatem & querimonias derelicti: cum formam serui sciens, scãdalum crucis videas. *Quoam autem illic stan. &c.* Non omnes, sed quidam: quos arbitror milites fuisse Romanos, non intelligẽtes sermonis Hebraici proprietatem: sed ex eo quod dixit: Eli, Eli, putantes Eliam ab eo inuocatum. Sin autẽ Iudæos qui hoc dixerint intelligere voluerimus: & hoc more sibi solito faciũt, vt dominum imbecillitatis infament, qui Eliæ auxilium deprecetur. *Et continuo currens vnus ex eis, acceptam spongiam impleuit aceto: & imposuit arundini & aabat ei bibere.* Et hæc facta sunt vt cõpleretur prophetia: In siti mea potauerunt me aceto. Vsque hodie Iudæi & omnes increduli dominicæ resurrectionis, aceto & felle potant Iesum: & dant ei vinum myrrhatum vt eum consopiant, & mala eorum non videat. *Iesus autem iterum clamans voce magna, emisit spiritum.* Diuinæ potestatis indiciũ est emittere spiritum: vt ipse quoque dixerat: Nemo potest tollere animam meã à me, sed ego pono eam à meipso, & rursum accipiam eam. *Et velum templi scissum est in duas partes, a summo vsque ad deorsum.* Velum templi scissum est: & omnia legis sacramenta quæ prius tegebantur prodita sunt: atque ad gentium populum transierunt. In euangelio, cuius sæpe facimus mentionem: superliminare templi infinitæ magnitudinis fractum esse atque diuisum legimus. Iosephus quoque refert virtutes angelicas præsides quondam templi tunc patiter conclamasse: Transeamus ex his sedibus. *Et terra mota est: & petræ scissæ sunt: & monumenta aperta sunt.* Nulli dubium est quid significet iuxta literam magnitudo signorum: vt crucifixum dominum suum & cœlum & terra & omnia demonstrarent. Sed mihi videtur terræmotus & reliqua typum ferre credentium: quod pristinis errorum vitiis derelictis & cordis emollita duritia: qui prius similes erant tumulis mortuorum, postea agnouerint creatorem. *Et multa corpora sanctorum qui dormierant surrexerunt: & exeuntes de monumentis post resurrectionem, &c.* Quomodo Lazarus mortuus resurrexit: sic & multa corpora sanctorum resurrexerunt: vt dominum ostenderent resurgentem. Et tamen cũ monumẽta aperta sint, nõ antea resurrexerũt quàm dominꝰ resurgeret: vt esset primogenitus resurrectionis ex mortuis. Sãctam autem ciuitatẽ in qua visi sunt resurgentes: aut Hierosolymã cælestem intelligamus, aut hanc terrenã, quæ ante sancta fuerat. Sicut & Matthæus appellatur publicanus: nõ quod & apostolus adhuc permaneat publicanus, sed quod pristinum vocabulũ teneat. Sancta appellabatur ciuitas Hierusalem propter templum & sancta sanctorum: & ob distinctionem aliarum vrbium, in quibus idola colebantur. Quando vero dicitur, apparuerunt multis: ostenditur nõ generalis fuisse resurrectio, quæ omnibus appareret: sed specialis ad plurimos: vt hi viderent qui cernere merebantur. *Centurio autem & qui cum eo erant custodientes Iesum, viso terræmotu & his quæ fiebant, timuerunt valde, dicentes: Vere filius Dei erat iste.* In alio euangelio post terræmotum manifestior causa miraculi Centurionis exponitur: quod cum vidisset eum spiritũ dimisisse dixerit: Vere filius Dei erat iste. Nullus enim habet potestatem dimittendi spiritum, nisi ille qui animarum conditor est. Spiritum autem in hoc loco pro anima intelligamus: seu quod spirituale & vitale corpus faciat: seu quod animæ ipsius substantia spiritus sit: iuxta illud quod scriptum est: Auferes spiritum eorum & deficient. Et hoc considerandum quod Centurio ante crucem in ipso scandalo passionis vere Dei filium confiteatur: & Arius in ecclesia prædicet creaturam. *Erant autem ibi mulieres multæ à longe, quæ sequutæ fuerant Iesum à Galilæa ministrates ei.* Consuetudinis Iudaicæ fuit: nec ducebatur in culpam more gentis antiquo: vt mulieres de substantia sua victum atque vestitum præceptoribus ministrarẽt. Hoc quia scandalũ facere poterat in nationibus, Paulus abiecisse se memorat. Dicit enim ipse: Nunquid non habemus potestatem sorores mulieres circunducendi, sicut & cæteri apostoli faciunt? Ministrabant autem domino de substantia sua: vt meteret earum carnalia, cuius illæ meterent spiritualia. Non quod indigeret cibis dominus creaturarum: sed vt typum ostenderet magistrorum: quod victu atque vestitu ex discipulis deberent esse contenti. Sed videamus quales comites habuerit: Mariam Magdalenam à qua septem dæmonia eiecerat: & Mariam Iacobi & Ioseph matrem, materteram suam, sororem Mariæ matris domini: & matrem filiorum Zebedæi: quæ paulo ante regnum liberis postulauerat: & alias quas in cæteris euangeliis legimus. *Cum sero factum esset, venit quidam homo diues ab Arimathia nomine Ioseph: qui & ipse discipulus erat Iesu, &c.* Diues refertur, non de iactantia scriptoris, quo virum nobilem atque ditissimum referat Iesu fuisse discipulum: sed vt ostendat causam quare à Pilato corpus Iesu potuerit impetrare. Pauperis enim & ignoti non erat ad Pilatum præsidem Romanæ potestatis accedere, & crucifixi corpus impetra-

Luc. 23. re. In alio euangelista Ioseph iste βουλευτὴς appellatur, id est, consiliarius: & de ipso quidam putant primum Psalmum esse compositum: Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, & reliqua. *Et accepto corpore Ioseph inuoluit illud in syndone munda.* Ex simplici sepultura domini, ambitio diuitum condemnatur: qui nec in tumulis quidem possunt carere diuitiis. Possumus autem iuxta intelligentiam spiritualem & hoc sentire: quod corpus domini non auro, gemmis & serico, sed linteamine puro obuoluendum sit: quanquam & hoc significet, quod ille in syndone munda inuoluit Iesum, qui pura mente eum susceperit. *Et posuit illud in monumento suo nouo, quod exciderat in petra: & aduoluit saxum magnum ad ostium monumenti, & abijt.* In nouo ponitur monumento, ne post resurrectionem cæteris corporibus remanentibus resurrexisse alius fingeretur. Potest autem & nouum sepulchrum, Mariæ virginalem vterum demonstrare: saxúmque ostio appositum: & saxum magnum, ostendere absque auxilio plurimorum sepulchrum non potuisse reserari. *Erat autem ibi Maria Magdalena & altera Maria sedentes contra sepulchrum, &c.* Cæteris relinquētibus dominum, mulieres in officio perseuerant, expectantes quod promiserat Iesus: & ideo meruerunt primæ videre resurgentem: quia qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. *Iube ergo custodiri sepulchrum vsque in diem tertium, &c.* Non suffecerat principibus sacerdotum & Scribis ac Pharisæis crucifixisse dominum Saluatorem: nisi sepulchrum custodirent, cohortem acciperēt, signarent lapidem: & quantum in illis est, manum opponerent resur genti: vt diligentia eorum nostræ fidei proficeret. Quanto enim amplius reseratur: tanto magis resurrectionis virtus ostenditur. Vnde & in monumento nouo quod excisum fuerat in petra conditus est: ne si ex multis lapidibus ædificatum esset, suffossis tumuli fundamentis, ablatus furto diceretur. Quod autem in sepulchro ponendus esset, prophetæ testimonium est, dicentis: Hic habitabit in excisa spelunca petræ fortissimæ. (Esa. 2. & 33.) Statímque post duos versiculos sequitur: Regem cum gloria videbitis.

S. IO. CHRYSOSTOMI
Episcopi Constantin. in superius Euang. Homil. I.

Ex homi. 80, in Matth.

SCitis quia post biduum pascha fiet, & filius hominis tradetur vt crucifigatur.* Rursus quādo de regno, de retributione futura, de ęternis cruciatibus disseruit, opportunè passionis meminit: ac si diceret, Quid formidatis propter has tēporales afflictiones, cùm æterna bona vobis præparata sint? Tu autē perpende, quo pacto, quod eos maximè contristabat, nouo quodam obduxit artificio, tam in superioribus vniuersis, quàm in hoc loco: non enim dixit, quia post duos dies tradetur, sed, *quia post duos dies pascha fiet:* & tunc adiecit; *Et filius hominis tradetur:* vt ostendat mysterium hoc esse maximum, diem festum, atque solennitatem, quæ ad salutem orbis celebratur. Et quoniam ad consolationem eorum sufficiebat, omnia ipsum præscire, quæ passurus erat, idcirco modò nihil de resurrectione subiunxit, ad hæc quia superfluum fuit cùm tot, tantáq; de ipsa disputauerit, in mentionem eius rursus incidere. Præterea, vt diximus, quia per pascha prisca illa, quæ in Ægypto facta (Exod. 12.) fuerant beneficia, in memoriā eorū reduxit, propterea ostendit passionē suam à mille afflictionibus homines liberaturā. *Tunc congregati sunt principes sacerdotum, & scribæ, &c.* Vidisti maximam Iudaicarum rerum perturbationem, atque corruptionem. Iniquissima penitus aggressuri negotia, ad summum pontificem veniunt, vt inde licentiam, ac potestatem accipiāt, vnde à talibus prohiberi oportebat. Quot autem erant principes sacerdotum? Lex quidem vnicum esse voluit, sed multi tunc erāt: vnde liquet, quia res Iudaica dissolui iam incipiebat. Moses ènim, vt dixi, vnum iussit esse, quo mortuo, alterum creari voluit, vita cuius exilium eorū terminabat, qui homicidium nolentes commiserunt. Quomodo igitur tunc multi erant? annui postea facti sunt: & hæc de Zacharia verba Lucas faciens, significauit, dicens; ex vicissitudine ipsum Abiæ fuisse. Principes igitur sacerdotum hic eos dicit, qui de principibus sacerdotum fuerunt. Quod autem consilium ceperunt? Vt occultius eum caperent, atque interficerent: vtrunque occultius facere volebant: populum enim valde formidabant, ac ideo pręterire diem festum volebant, dicentes: *Non in die festo.* Nam diabolus, ne manifestè passio extaret, ad aliud tempus reijcere ipsam studebat. *Ne tumultus fiat in populo.* Considera valde ipsos timere, non Deum, neque, ne maius scelus esset in ipsa paschæ celebratione, tam tetrum facinus facere, sed homines, & tumultum: ira tamen inflammati, posteaquam proditorem inuenerunt, commutati expectare non potuerunt, sed, in ipsa solennitate ipsum occiderunt: quasi enim cæci cupiditate, furoréque irritati, quamprimum sibi facultas data est, peregerunt. Et quamuis ipse nequitia illorum, dispensando in melius vtebatur, non tamen hac de causa impuniti euadent, cum mille cruciatus ex voluntatis prauitate mereantur, qui tempore, quo noxij etiam soluebantur, innocentem interficere voluerūt, à quo innumera, & immensa beneficia susceperunt, qui propter illos, gentes interea negligere videbatur. Sed ô misericordiā, atque benignitatem Christi, qui ad tam nequam homines, támque proteruos, Apostolos etiā suos post resurrectionem suam miserit, ad manifesta pericula, mortémque certissimam! Talia ergo habentes exempla, nō dico moriamur pro inimicis, licet hoc quoque haud recusandum esset: verùm, quoniam infirmiores sumus, illud interea dico, non inuideamus amicis, non insectemur liuore benefactores, non dico interim, vt male nobis facientibus beneficia conferamus; quamuis etiam hoc desidero; sed, quoniam tardiores ad perfectiorem virtutem estis, saltem vlciscendi animum deponite. An fortè putatis scenam esse quandam hæc nostra, & histrionum simulationis plena? Cur contra veritatē pugnatis? non temere scripta sunt omnia, quæ fecit, quæ certè poterāt eos reuocare: verū vt tu Christi bonitatē imiteris, vt misericordiam eius sequaris. Nam illos vel supinos in terrā piecit, & auriculā seruo restituit, & humiliter eos allocut⁹ est, & mirabilia pendēs in cruce signa edidit, radios solis auertēs, lapides findēs, mortuos ad vitam reuocans, vxorem iudicis somniis territās, & in ipso iudicio inauditam humilitatem ostendens, quæ non minus quàm signa potuisset eos

attrahe

Sed Za… rias no… summu… tifex at… dos tan… sacerdo… tem ex D… distribu… per sua… incensu… lebat.

attrahere, multa etiam prædicens, & in ipso patibulo crucis exclamans; (Luc. 23.) Dimitte ipsis, pater, hoc peccatum. Sed sepultus quæ non fecit ad salutem ipsorum? sed post resurrectionem non statim Iudæos vocauit? non peccatorum dedit remissionem, milléque alia bona contulit? Quid enim mirabilius, quàm eos, à quibus crucifixus, atque occisus est, in adoptionem filiorum Dei suscipere? Quid hac pia cura, simul, ac prouidentia maius inueniri vnquam poterit? hæc nos audientes, velamine faciem operiamus, cùm tam procul nos distare ab eo videamus, quem imitari iubemur. Perpendamus quanto discrimine ab ipso differamus, vt nos condemnantes, rectius pœnitentiam agere possimus, nec eos offendamus, pro quibus animam Christus tradidit suam. Nos verò nec reconciliari volumus illis, quos vt reconciliet, ne acerrimum quidem, atque infame genus mortis recusauit. An forsan expensam etiam hoc quandam, & pecuniæ proiectionem putatis, quod de eleemosyna dicere soliti estis. Cogita quàm obnoxius sis, & non solum nō retardaberis, verumetiam rursum ad eos, qui offenderunt, venies, omnémque læsionem eis dimittes, vt indulgentiæ tibi causa id fiat, vtque tuorum malorum solamen inuenias. Gentiles sæpenumero nihil magni hac ex re expectantes, facilitate animi hostibus, atque inimicis pepercerunt: & tu, qui ad tantam spem hinc profectus es, retardaris, atque torpescis. Et quod tempore ipso duce conficietur, id tu propter legem non prius conficies, sed expectabis, vt sine præmio, ac laude tua perturbatio hæc animi extinguatur, quā tu cum magno præmio deponere potes: præsertim cùm certiores simus, si temporis beneficio indignatio animi ceciderit, non paruos nobis imminere cruciatus: quia, quod in nobis tempus efficit, id mādata Dei facere nequiuerūt. Si autem inflammari te dices, cùm in mentem tibi contumeliarum veniat, repete potius, si quid boni tibi ab iniuriato collatum est, & quot tu afflictiones aliis intulisti. Detraxit tibi, & oblocutus de te est, expende, si quid simile aliis tu vnquam fecisti. Quomodo igitur veniam impetrabis, quam aliis cōcedere non pateris? At nihil tale, inquies, vnquam dixi. Sed audisti libenter alios talia dicentes, quod absque culpa esse non potest. Vis discere quàm magnum bonum sit, iniuriarum obliuio, & quomodo summopere ea Deus placatur? eos, qui lætantur, quoniam iustè ab eo quidam puniti sunt, non patitur omnino impunè id facere. Nām, etsi iustè illi vexati sunt, sed gaudere te hac de causa non oportet. Vnde propheta multa criminatus, hoc tādem subiunxit, dicens; (Amos 6.) Non passi sunt aliquid in contritione Ioseph: & rursus; Non exiuit ex domicilio suo ad plangendam vnam domum cōiunctam ei. Ita quamuis Ioseph, id est, tribus ex eo, & vicini eius ex Dei sententia punirentur, sed tamen etiam istis condolere nos vult. Nam, si nos, qui nequam sumus, quando in seruum nostrum animaduertimus, conseruorúmque aliquem ridentem conspeximus, adeò irritamur, vt ad ridentem iram deriuemus; quanto magis Deus suppliciis aliorum lætantes torquebit? Quod si lætandum non est, sed condolēdum iis, qui à Deo puniuntur: multo magis iis condolendum, qui nos offenderunt: eius namque charitatis id signum est, quā Deus cæteris omnibus anteponit. Nam, sicut illi flores colorum preciosissimi sunt, quibus trabea imperatoris tingitur: sic illæ virtutes magni precij sunt, quibus charitas cōtinetur. Nihil porrò charitatem ita continet, atque conseruat, vt commissorum aduersus te peccatorū obliuio. An forsan de altera parte nihil Deus curauit, an lædentem ad læsum non misit? Imò ab altari ad illum misit, & post reconciliationem ad mensam quoque vocauit. Sed noli tu hac de causa illum expectare: omnia enim sic perdidisti, propterea enim ineffabilis tibi merces reposita est, vt illum præuenias. Nam, si rogatus reconciliaberis, non mandato Dei, sed studio illius reconciliatus, brauia illi reliquisti. Quid tu ais, non vereris hominem inimicum habere? Nónne sufficit nobis diabolus, sed eiusdem etiam generis inimicos attrahimus? O vtinam nec ille bellum nobis indixisset, vtinam diabolum se non fecisset. Nescimus insani, nescimus quanta in reconciliatione voluptas sit, quàm in ipsis inimicitiis intelligere non possumus. Verùm quanto suauius amare iniuriantem quàm odisse, post depositas inimicitias, optimè percipies. Cur igitur furore agitatos imitamur, alter alterum dentibus lacerantes, & in propriam carnem insanientes? (Eccles. 8.) Audi quanta cura etiam legis tempore de hoc habebatur: viæ, inquit, recordantium mala in mortem, homo homini conseruat iram, & à Deo quærit sanari. Atqui oculū pro oculo, & dentem pro dente concessit: quomodo igitur increpat, atque criminatur? Quia illa non vt alter alteri faciamus permisit, sed vt formidine pœnæ à similibus abstineamus. Præterea repentinæ istæ iræ sunt, iniuriarum verò memoria animi est perniciem diutius cogitantis. Sed malè me vexauit, inquies. Nunquam ille tantum tibi facere potuit, quantum tu ipse, tibi læsionis memoriam retinendo. Præterea non est possibile virum fortem mali aliquid pati. Fingamus enim quempiam liberos, & vxorem habentem philosophari, qui etiam detrimenti occasiones habeat multas, magnos sibi pecuniarum aceruos, amicos quamplures, principatum non paruum, honores denique ingentes: verumtamen Philosophiæ summopere inhæreat: huic homini fortunæ vulnera cogitatione afferamus. Nequam igitur aliquis damno ei non minimo sit, quid igitur ad eum, qui nihili pecunias ducit? Liberos eius interimat alius, quid ad eum, qui de resurrectione quotidie philosophatur? Vxorem occidit quispiam, quid hoc ad eum, qui doctus est non lugere dormientes? Vituperationem alius ei afferat, quid ad eum, qui (1. Cor. 4.) florem fœni præsentia cuncta existimat? Si vis, & corpus eius cædatur, & in carcerem quoque trahatur, quid ad eum, qui semel sibi omnino persuasit, quamuis exterior homo corrumpatur, interiorem tamen renouari: &, quia tribulatio patientiam efficit? (Rom. 5.) Sic ego hūc hominem nihil mali passurum ostendere pollicitus sum, oratio verò progrediens, probiorem, atque perfectiorem fieri tentationibus demōstrauit. Nolite igitur in alios vestro detrimento incitari, acumen animi infirmius facientes. Non enim ex prauitate proximi magis, quàm vestra hæc concitatio malignitate prorumpit. Quapropter, si quis contumelietur, lachrymamus confestim, atque contrahimur. Si quis nostra rapiat, eodem pacto mouemur, infantium vicem supplentes, quos qui liberiores ex æqualibus sunt, parua, aut nulla plerunque de

cáusa ad dolorem impellunt, quos tamen si moneri, atque dolere viderint, non desinunt mordentes: sin verò ridentes, atque paruipendentes, confestim eos omittunt. Sed nos etiam istis sumus amentiores, his de rebus plangentes de quibus magnopere ridendum est. Quas ob res vehementer vos hortor, vt, his puerilibus contemptis moribus, ad cœlos aspiremus. Viros enim, & viros perfectos Christus nos esse desiderat, sicuti
1. Cor. 14. Paulus quoq; iubet, dicens, Non sitis pueri mente, sed malitia paruuli estote. Infantes igitur secundum nequitiam simus, & malignitate omissa virtutem amplectamur, vt ad æterna perueniamus, gratiâ, & misericordiâ domini nostri Iesu Christi, Amen.

EIVSDEM IN IDEM
Homil. 2.

Homil. 81. in Matth. Sed communi est cõsensu receptã Mariã Lazari sororem illã peccatricem fuisse, quæ dominum inunxit, at id non semel tantum.

CVm autem esset in Bethania in domo Simonis leprosi, accessit ad eum mulier, &c. Hæc mulier vna, & eadem apud omnes euangelistas esse videtur: meo autem iudicio eadem est apud ttes, alia verò quædam & mirabilis Lazari soror apud Ioannem. Non autem absque causa lepræ Simonis mentionem facit euangelista, sed, vt aperiat, quare confidens accessit mulier. Nam, quoniam immunda quædam res, & abominabilis ægritudo lepra esse videbatur: vidit autem curatum Simonem à Iesu (non enim aliter hospitatus apud eum prosum fuisset) vehementer sperauit, animæ quoque suæ sordes facilè posse ab eo detergi. Ciuitatis autem Bethaniæ nomen non otiosè addidit, sed vt discas sponte ad passionem accedere. Nam, qui prius à Iudæis sibi cauebat, quãdo maximè inuidia exarserunt, tunc propius ad eos venit, vt circiter duo millia passuum à Hierosolymis abesset. Qua ex re manifestè patet dispẽsationis quoque priores fuisse recessus. Cùm igitur, vt diximus, apud Simonem mulier ipsum
Luc. 8. vidisset, fiducia inde capta, ingressa est. Nam, si illa, quæ sanguinis fluxum patiebatur, quanuis talis flagitij sibi conscia non esset, tamen, quoniam naturæ quodam defectu immunda videbatur, timens, ac tremens accessit: multo magis timendum isti erat, quæ conscientiæ pondere premebatur. Quocirca post multas mulieres, post Samaritanam, post Cananæam, post eam, quæ fluxum sanguinis patiebatur, alias quoque complures, Iesum adire ausa, quia turpis vitæ cóscia, factum est, vt nec publicè, sed in domo, atque priuatim accesserit. Cúmq; cæteræ omnes curationis corporeæ gratiâ adissent, sola hæc ad honorem ei conferendum, & animæ incolumitatem acquirendam accessit: nulla enim corporis ægrotatione laborabat, vnde meritò de animo, atque affectione ipsius erga Iesum quispiam admirabitur: præsertim tamen cum non vt homini nudo afferret honorem, sed vt maiori cuidam, supráque hominem. Quippe cùm capillis abstergeret pedes eius, honorabilius in toto corpore membrum, caput dico suum pedibus Christi subiiciebat. *Videntes autem discipuli eius* (inquit) *moleste tulerunt, dicentes, &c.* Vnde discipulis hæc cogitatio suborta
Osee. 6. est: Audierunt sanè dicentem magistrum; Misericordiam volo, & non sacrificium, Iudæósque increpantem, quia grauiora, iudicium scilicet, misericordiam, & fidem negligebãt. Multa enim alia de eleemosyna in monte ab ipso disputata meminerunt, ex quibus omnibus inferebant, quoniam si holocausta, & priscum cultum nõ suscipit, multo minus huius vnguenti effusionem gratam habebit. Sic igitur illi cogitabant, ipse verò mentem eius apertissimè videns, & quanta religione, quãtóque studio erat succensa, nõ solùm hoc, verum etiam valde condescendens in caput suum effundi vnguentum permisit. Nam si hominem assumere, & vtero mulieris portari, & educari lacte non recusauit: cur miraris, si hoc quoque non depulit? Et certè, quemadmodum pater eius nidorem, & fumum, sic & ipse meretricem suscepit,
Gen. 8. mentem, & animum eius considerans. Etenim Ia-
Luc. 1. cob statuam Deo inunxit, & sacrificiis oleũ offerebatur, & sacerdotes vnguento vngebantur. Discipuli autem, qui mentem eius perspicere non poterant, importunè criminabantur, & accusantes munificentiã mulieris ostendunt. Nam, quum dixissent, vendi trecentis denariis vnguentum illud potuisse, quantum ipsa edidisset, aperuerunt, & sic magnanimitatem eius manifestarunt. Iesus autem increpat, dicens; *Cur molesti estis huic mulieri?* Et rationem vnam affert, qua rursus in passionis suæ memoriam eos inducit: *Ad sepulturã enim meam hoc fecit, ait: & item alteram, Pauperes enim vobiscum semper habebitis, me autem non semper habebitis. Et vbicunque prædicabitur hoc Euangelium, factum & istius dicetur.* Perpendis quomodo exitum ad gentes prædicit, hinc etiam mortis suæ solamen discipulis afferens. Siquidem tanta post crucem virtus eius futura est, vt, vbique terrarum prædicationis splendor refundatur. Quis igitur poterit aduersus veritatem hanc, tam latè, longéque patentẽ quicquam opponere? factum enim iam videmus, quod prædixerat, & quocunque terrarum ibis, hãc mulierẽ prædicari audies. Et certè nec insignis quædam, & nobilis fuit persona, nec multitudine testium res celebrata est, nec in theatro, sed in domo, & in domo leprosi confecta, vbi discipuli solummodo aderant. Quis igitur tam abiectæ mulieris factum ita exclamauit, vt per totum sic orbem, & ab omnibus audiretur? Virtus profectò eius, qui hæc prædixerat. Et quidem regum, ac imperatorum res gestæ, quotum nonnulla remanent monumenta, omnino tacentur: & de plerisque eorum, qui vrbis conditerunt, mœnia erexerunt, bella gesserunt, trophæa statuerunt, multásque gentes subiugarunt, quanuis & statuas sibi fecerint, & leges sanxerint, nulla tamen fit mentio, multíque ipsorum nec nomine quidem extãt. Quod autem meretrix mulier in domo cuiusdam leprosi, decem viris præsentibus, oleum effudit, id per vniuersum orbem tanto tempore trãsacto decantatur, sed Indi, Scythæ, Thraces, Sauromatæ, quique Mauritaniam, quique Orchadas insulas habitant, quod in domicilio pauperis à flagitiosa fuerat factum muliere, magna prædicant voce. O ineffabilem misericordiam domini, qui à meretrice muliere pedes suos osculari patitur, & oleo precioso perungi, & pilis capitis eius abstergi: nec patitur solùm, verumetiam increpat criminantes! Non enim debebat pro tanto mulier studio reprehendi. Tu autem illud considera, quomodo iam sublimes animo, & ad eleemosynam proniores erant discipuli. Sed quámnam ob rem non illico dixit, quia opus bonum fecit: sed ante posuit

posuit; *Quid molesti estis huic mulieri?* Vt erudiret eos, nõ statim ab incunabulis ab imbecillioribus sublimiora esse petenda. Quapropter non rem ipsam solummodo nudam, sed personam mulieris coniunctam exposuit: quã certè si legem sanciret, non apposuisset. Ideo ergo personam cum re simul accepit, vt discas tu gratia mulieris hæc dicta esse, ne germinantẽ fidem eius decuterent, sed irrigarẽt magis, ac ad maiora protraherent: vnde nos docet, quãdo bonũ quicquam fieri videmus, etiã si exactissimè non fiat, suscipiendũ tamẽ nobis esse & fauore nostro ad vlteriora prouehendum. Nõ est enim exquisitissima ratio statim in principio rerũ quærenda: hoc Christũ ita velle, inde patet, quia, quum non haberet vbi caput declinaret, loculos tamen circunferre iussit. Præterea non erat tempus tunc, factum mulieris corripiendi, sed commendandi duntaxat, atque approbandi. Et quemadmodum si quis ipsum, antequam mulier hoc fecisset, interrogasset, non admisisset: sic, postquam fecit, illud vnum solummodo respicit, ne increpatione discipulorũ ancipiti animo turbetur, sed hortatu suo, maiore animo susceptо, recedat. Non erat enim amplius increpatio post effusionem olei opportuna. Ita & tu, si præparasse quosdam vasa videris sacra, aut ornatum quẽdam alium circa parietes ecclesiarum, & pauimenta confecisse, noli reprehendere, aut venũdari iubere, quod factum est, ne animum eius, qui fecit, perturbes: Sin verò, antequam fecerit, te consuluerit, pauperibus offerre iubeto. Verum, quoniã ad sepulturam suam id ipsam fecisse dixit, ne cõfundatur mulier, sepulchrum, & mortem audiens, vide quemadmodum rursus ipsam corroborat. In vniuerso, inquit, orbe, quod ista fecit, dicetur: quod & discipulis solamen affert, & illi solamen simul, & laudem. Vniuersi enim factum ab ea decantabũt, inquit, & modò passionem meam prædixit, quæ ad sepeliendos homines pertinent, adducens. Nemo igitur ipsam increpet, quum ego adeò procul absim, vt ipsam, quasi malè fecerit, reprehendam, vt nec latere quidem id patiar, sed vbique terrarum, quoniam mente pia, & feruenti fide factum est, prædicari faciam. Quam autem ob rem nihil spirituale, sed perpetuam mulieri memoriam pollicetur? Hac laude de spiritalibus etiã confidere ipsam effecit. Si enim bonum operata est opus; procul dubio digna opus mercede non fraudabitur. *Tunc profectus vnus ex duodecim, qui dicebatur Iudas Iscariotes, &c.* Tunc istud, ad quodnam tempus referendum est? Quando ista loquutus esset, quando, *ad sepulturam*, dixit: Ac neque hinc compunctus est: neque cum audisset, quod futurum erat, vt euangelium vbique terrarum prædicaretur, timore correptus est: istud enim ineffabilis cuiusdam erat potestatis: Immo, quando mulieres, eæque meretrices tanto Christum persequebantur honore, tunc ipse diabolicum facinus meditabatur, & peragebat. Cognominant autem eum, quia erat etiam alius Iudas, nec verentur dicere ex numero ipsorum duodecim ipsum fuisse: sic etiam nihil eorum occultant, quæ opprobriosa sibi esse videbantur. Et certè potuerunt impliciter dicere, ex discipulis illum fuisse: fuerũt enim & alij præter duodecim: nũc autem ex duodecim addunt, ac si dicerent, ex primo eorũ choro, quos quasi optimos legit, qui cum Petro, atq; Ioanne vnius ordinis erant. Vnica quippe cura illis solummodo fuit, non tenebris obducendi, quæ facta sunt, sed veritatis exponẽdæ: quocirca multa de signis prætereunt & nihil eorum, quæ ignominiosa videntur, occultant, sed siue verbum sit, siue res quæpiam, opprobriosè dictum, aut factũ liberè id prædicant: nec cæteri tantum, sed ipse quoque grandiloquus Ioannes diligenter obseruat. Exquisitissimè nanque omnium contumelias, & opprobria in Christum facta conscripsit. Vide autem Iudæ malignitatem, qui sponte ad prodendum abiit, qui argento id facit, & argento minimo. Lucas verò ait, cum magistratibus ipsum *Luc. 22.* pepigisse. Nam propter Iudæorũ seditiones, quosdam præfecerunt Romani, qui eos in ordinem redigerent. Iam enim principatus eorum secundum prophetiam translatus erat. Ad magistratus igitur profectus dixit, *Quid vultis mihi dare, & ego vobis tradam ipsum? Isti autem statuerunt ei triginta argẽteos. Extunc quærebat opportunitatem, vt ipsum traderet.* Nam, quoniam multitudinem timebat, tempus quærebat, quo solum posset circumuenire. O singularem amentiam! quia penitus habendi cupiditate fuit excæcatus. Nam, qui sæpius vidit ipsum per medios inimicos transisse, qui diuinæ omnipotentiæ ipsius multa documenta re ipsa percepit, retineri ipsum posse putauit, præsertim quum tot sibi tam terrentia, quàm mulcentia verba ab eo dicerentur, vt sceleratam hanc cogitationem ab ipso abiicere omnino debuerit. Nam, quamuis nec etiam in ipsa cœna curam eius prætermisit, sed vsque ad vltimam penè horam, qua fuit traditus, de hac re ille ænigmatice loquebatur: nihil tamen ille lucrari potuit, nec propterea dominus, quæ sua sunt, facere cessauit. Hoc igitur probè tenentes, cuncta libenter ad reuocandos peccatores, & desides faciamus, admonentes, docentes, exhortantes, rogantes, consolantésque non cessemus, etiam si nihil prodesse videamur. Nam & Christus, quanquam inemendabilem Iudæ duritiem non ignorabat, non tamen cessauit, quæ sunt sua, facere, admonendo, minitando, & quasi miserum lachrymando, nec apertè vnquam, & liquidò, sed tectè, & occultè. In ipso vero proditionis momento, & osculari se ab eo dignatus est: sed nihil hinc ille consecutus est, tantus certè, támque incredibilis auaritiæ furor est: hæc enim illum & proditorem nequissimum, & sacrilegum nefandissimum fecit. Audiatis hæc attentius omnes auari, qui grauissimo Iu- 3
dæ morbo laboratis: audiatis inquam, & teterrimam hanc ægritudinem fugiatis: namque, si qui vnà cum Christo viuebat, si qui doctrinam Christi audiuit, si qui signa fecit, in profundissimum malorum barathrum ex hac ægritudine præcipitatus est: multò facilius vos, qui nec scripturas audistis, & secularibus affixi estis, hic morbus aggredietur, nisi iugiter, atque perpetuò vigiletis! Quotidie ille cum eo erat, qui non habebat, vbi caput reclinaret: & quotidie & verbis, & operibus instituebatur, vt non argentum, non aurum, non duas tunicas habere vellet: & tamen deprimere se non potuit. Quomodo igitur tu speras absque magna cura, & diligenti studio contagionem huius morbi effugere? Terribilis certè, terribilis hęc bellua est, si tamẽ voluerit, facillimè ipsa superabis: nõ habet enim à natura originem hæc cupiditas. Nam, quæ à natura sunt, vniuersis hominibus communia sunt: hæc autem, cùm omni-

Hoc facit cõtra Nouatianos, qui ecclesias ornare, sacrilegiũ duxerunt, eas autem spoliare aut etiam deuoliri, summam pietatẽ.

bus non insit, ex desidia solum originem trahit: inde nascitur, inde augetur, inde conseruatur: quum aliquos in seruitutem suam attraxerit, cōfestim illis præter naturā viuere persuadet. Nam, quum amicos, fratres, cognatos, vniuersos simpliciter, qui eiusdem generis sunt, & ad hæc omnia se quoque ipsos ignorant, præter naturam certè viuunt: vnde patet præter naturam esse malignitatem, & pestiferum auaritiæ morbum: in quem & Iudas quum incidisset, proditor factus est: quem Christus, vocauit, non coëgit. Sanè Dei vocatio nec mentem eorum, qui virtutem volūt contemnere, vllo modo violentat, sed hortatur quidem, ac consulit, & omnibus modis bonos esse persuadet: si verò aliqui reluctentur, nullo modo coërcet. Quod si vis discere, vnde huiusmodi factus est: Argenti cupiditate ipsum deperisse inuenies. Sed quomodo inquies hac passione victus est? Ex desidia certè, atque incuria. Vnde mutationes huiuscemodi sic fieri solēt: quemadmodum studio, ac diligentia illorum contrariæ. Multi enim ex rapacitate, ad lenitatem omnino mutati sunt: multi petulantes modestiam amplexi sunt: multi auari prius, & odiosi alienorum inuasores, postea etiā sua proiecerunt. Contrarium rursus à desidia solet accidere, Etenim
4. Re. 5. Gihezi vnà cum viro sancto viuebat, & nequam hoc morbo affectus est. Pessima nempe omnium hæc passio est: hinc sepulchrorū violatores, hinc homicidæ, hinc bella, & pugnæ, hinc alia quamplura mala oriuntur. Vbique certè auarus inutilis est, nec ad imperandum exercitui, nec vt præsit populo commodus. Cur dico in rebus publicis, quum in priuatis etiam inutilis sit? Si vxor ducenda est, non probam, sed impudētissimam omnium pro pecunia eliget. Si domus emenda, non eam, quæ homini libero conueniat, emet, sed quę multis posset locari. Si serui, & quicquid aliud comparandum est, vilissimum semper inquiret. Quid minora percurro? si regnum orbis inuaserit, cæteris omnibus miserior, tamen est, atque pauperior terrarum pestis, vrbium pernicies, singulorum calamitas: non enim quæ cæterorum sunt, quasi sua tutatur, sed veluti vnus ex multis omnia rapit, pauciora putās se cæteris omnibus habere. Nam, quum cupiditati eorum, quæ nondum possedit, ea, quæ habet, confert, nihil prorsus habere opinatur, propterea quidam ait, nihil esse auaro iniquius. Qui auarus est, etiā seipsum
Eccles. 10. perdit, auarus cōmunis omnium hominum hostis, auarus non parum dolet, quia terra pro spicis aurum non producit, quia fontes non manāt auro, quia montes loco lapidum aurum non habeant. Auarus fertilitatem temporum molestè fert, & communi fœlicitate cōtrahitur, omnémq; fastidit causam, vnde argentum colligere nō potest: è regione verò cuncta suffert, vnde duos solummodo capere obolos possit, omnes homines tam pauperes, quàm diuites odio prosequitur: pauperes, nequid ab eo petant, diuites, quia, quæ illorum sunt, non possidet: vniuersos enim simpliciter, quæ sua esse deberent, occupare putat, & ideo quasi ab omnibus læsus omnibus infensus est. Hic quid plenum sit, nescit, saturitatem ignorat, omniū deniq; ita miserrimus est, quemadmodum expers auaritię, & oppositè virtuti deditus omnium est beatissimus. Quippe cum virtuoso, siue seruus sit, siue dominus, nemo malefacere possit, nec si vniuersi homines cum armis, & machinis aduersus eum insurgerent: nequam verò, & rapax, & homo, qualem descripsimus, etiam si rex sit, etiam si mille purpuris exornetur, vel à quouis pati extrema potest: adeò improbitas imbecilla res est, Deo è contrà virtus validissima. Quid igitur mœres propter pauperiē? quid ploras, quum festum diem habeas? Quid lamentaris, quum solēnia ducas? Solennis quippe dies, & festus prudenti pauperies est. Quid plangis, ô puer? pueri enim certè huiusmodi homines sunt. Vapulasti ab aliquo? quid hoc? fortiorem te reddit. Quispiam pecuniam surripuit tuam? in hoc bonam tui oneris partem sustulit? Famam tuam læsit? ad aliam virtutis speciem resilisti. Audias exteriores sic philosophantes, atque dicentes: nihil te mali, nisi fingas, passum inde fuisse. Sed magna te illa domo priuauit, & hortos circumpositos eripuit: Ecce vniuersa terra in conspectu est tuo, ecce publica ædificia, siue ad voluptatem, siue ad vsum ea requiris. Quid amœnius, aut pulchrius firmamento cœli? Quousque pauperes, atque inopes sumus? Non potest diues esse, qui animo pauper est: sicut nec pauper esse potest, qui animo diues est. Nam, si excellentius, atque præstantius corpore anima est, non possunt, quæ corporea sunt, ipsam ad se nolentem attrahere: sed illa, quæ princeps corporis est, cuncta corporea, vt vult trahit, atque transmutat. Nam & cor, quādo laborat, totum corpus patitur, & intemperies sua totum corpus aggreditur: sicut econtra temperies toti corpori prodest: quod si quid cæterorum languescat membrorum, corde incolumi, & virtute vigenti facile languor etiam illius excutitur. Et, vt apertiorem totam hanc rem faciam, dic quæso, quod emolumentum ex arbore futurum est, si rami virescunt, & radix putrescat? aut quod detrimentum arbor habebit, si, foliis exiccatis, radix in columis penitus sit? Pariter hic igitur cogita, nullam vtilitatem esse pecuniæ, si animus paupertate deprimitur: nec paupertatis vllum onus, si animus diues existit. Sed quomodo, inquies, diues animus esse poterit, si pecunias non possidet? imò vero tunc maxime summis diuitiis pollet. Nam, si, vt sæpius dictum est, id argumentum diuitis animi est, quod pecuniam despiciat, ac re nulla indigeat, patet paupertatis è contrario argumentum esse, studio, & cura collectioni pecuniarum incumbere. Nec vllus vnquam dubitabit, facilius in paupertate, quàm in rerum copia posse pecuniam despici, ac multò magis à diuitibus, quàm à pauperibus magnitudinem pecuniæ concupisci. Veluti etiam ebrius maiore siti vexatur, quàm qui modico vino vsus est. Non enim huiusmodi cupiditas est, vt maiori cumulo rerum possit extingui, sed è contrà inflammari, atque incendi soleat: & quemadmodum ignis, addita materia, magis effertur, sic pecuniarum cupiditas adiectione auri magis extollitur. Si ergo, qui plura experit, inops est, at talis, qui multa possidet, esse inuenitur, hic maxima paupertate deprimitur. Perpendis diuitis animum in paupertie, & pauperis è contra in diuitiis esse. Sed in personis quoque si placet, qualis sit hæc res videamus. Ponamus ergo duos diuites, quorum alter mille, alter decem habeat talenta, pecunia sua penitus à quoquam priuari; vter igitur maiore vexabitur dolore? nonne patet, eum, qui mille amisit?

Id sup. Epist. inculcat.

amisit? Sed profectò non doleret magis, nisi magis pecuniam amaret. Qui verò magis amat, magis certè concupiscit: qui porrò magis concupiscit: hic pauperior est. Illud enim maximè cupimus, quo maximè indigemus. Ex indigētia enim cupiditas originem trahit: vnde, vbi satietas est, cupiditas esse non potest. Quippe tunc maximè sitimus, cùm potu indigeamus. Hæc à me dicta sunt, vt ostendam, si vigilamus, neminem nobis nocere posse: vtque pateat, non ex paupertate, sed à nobisipsis detrimentum nobis fieri. Quare vehementer omnes rogo, atque oro, vt omni studio auaritiæ morbum expellamus, vt & hic in diuitiis nulla re indigentes viuamus, & æternis bonis perfruamur, gratiâ, & misericordiâ Domini nostri Iesu Christi, Amen.

EIVSDEM IN IDEM
Homilia 3.

Homil. 81. in Matth.

PRima autem azymorum accesserunt discipuli ad Iesum dicentes: vbi vis paremus, &c. Primam azymorum eam diem vocat, quæ ante azyma erat. Consueuerunt enim à vespere semper dies numerare, & eius mentionē facere in vespere cuius pascha erat immolandum. Quinta enim sabbati accesserūt, quam hic quidē primam azymorū, id est, ante azyma vocat, tempus designans, quo accesserunt. Alius autem: Venit, inquit, dies azymorū, in qua oportebat immolari pascha. Nam, venit istud, propè & in ianuis erat, significat, vesperā videlicet illā, à qua incipiebāt cōmemorās: ideo quique Euangelistarū adiiciunt, quādo immolabatur pascha. Accedunt igitur discipuli ad Iesum, & dicunt; *vbi vis præparemus tibi comedere pascha?* Hinc etiam patet, nullam ei domum, nullum diuersorium fuisse, puto autem neque discipulis eius. Nam profectò ipsum ad eos diuertere rogassent: sed nihil erat etiam istis, omnibus iam antea propter Christum neglectis, atque cōtemptis. Cuius autem rei gratia venit ad pascha? Omnibus semper vsque ad vltimum passionis diem non esse aduersarium se legi ostendit. Sed cur ad ignotum eos hominem ire iussit? Ostendere quoque voluit, potuisse ipsum passionis tormēta euitare. Nam, qui mentem illius verbis solum induxit, vt ipsum cum discipulis vellet suscipere: quid fecisset crucifigendus, si pati noluisset? pariter etiam de asina fecit. Si quis enim aliquid dixerit, inquit, dicite, quia dominus eius indiget, hic autem, *Magister dicit, apud te cum discipulis meis pascha facio*, dicendum præcipit. Ego verò non id solùm admiror, quia ignotus erat, sed illud multo magis stupeo, quia bellū acerrimū, & inimicitias primatum hac ex re incumbere sibi vides, omnibus his neglectis, libenter obtemperauit. Cæterum, quia ignotus erat, signum eis dedit, quale de Saule propheta dicens, Inuenies hominem ascendentem, & vtrem habentem, hic verò, *aquæ amphoram portantem*. Tu autem perpende rursus, quomodo virtus eius apparet. Non enim solùm dixit apud te facio pascha: sed illud proposuit. *Tempus meum propè est*: quod fecit partim, quia volebat crebrò passionis memoriam discipulis inculcare, vt hac premeditae non corroborati, minus turbarentur: partim vt tam discipulis, quàm Iudæis, quàm cæteris omnibus ostenderet: quod semper dixit non inuitum se ad passionem accedere. *Cum discipulis* autem *meis* dicit, vt & sufficiens fieret præparatio, vt nemo latebras ipsum quærere suspicaretur. *Sero autem facto, discumbebat cum duodecim.* O ingentem impudentiam Iudæ, aderat enim etiam ille atque mysteriis, ac mensa communicauit, & inter comedentes arguitur, quando etiam, si fera esset immanis, ad lenitatem compelli potuisset. Præterea idcirco & Euangelista signanter dixit, quia comedētibus ipsis, de proditione Christus loquebatur, vt tum à tempore mysterij, tum à mensæ communicatione nequitiam proditoris ostenderet. Postquam enim discipuli, sicut pręcepit Iesus, fecerunt: serò facto cum duodecim, inquit, comedebat. *Comedentibus autem eis, dixit, Amen dico vobis, vnus ex vobis me tradet.* Cæterum ante cœnam eius etiam pedes lauit: vide autem quomodo illi valde indulget: non enim dixit, ille: sed, *vnus ex vobis me tradet*, vt rursus pænitentiæ occasionem latenti meliorem præberet. Itaq; maluit omnes illos terrere, quàm huic pœnitentiæ irritamenta non dare. Vnus, inquit, ex vobis duodecim, qui vbique mecum fuistis, quorum pedes laui, quibus tot tantáque pollicitus sum. Dolor intolerabilis illico sanctum illud inuasit consortium. Et Ioannes quidem ait, ex ambiguitate alios Ioan. 13.
in alios aspexisse, deinde, quanuis nullius rei sibi conscij essent, singuli tamen de se timentes ipsum interrogauerunt. Item notanter ait, quia magnitudine mœroris commoti, cœperunt singuli de se dicere; *Nunquid ego sum domine? Ipse autem respondēs, dixit: Cui ego, cùm intinxero, panem porrigā.* Vide quomodo ipsum tandem reuelauit, quando scilicet ab hoc dolore animi liberare cæteros voluit, semimortui enim iam erant, hoc pauore consternati, quo impulsi interrogabant. Nec ista de causa solummodo illum edidit, verumetiam vt territus ille resipisceret. Nam, cum confusè, atque indistinctè audiens non mouetur, vt magis eum tangeret, velamina deiecit. Iesus autem, cum illi mœrentes interrogarent; *Nunquid ego sum domine?* Respondens, dixit: *Qui intinxit mecum manum in paropside, hic me traditurus est, &c.* Quidam asseuerant ita illum impudentem fuisse, vt paruipendendo Magistrū cū ipso tingeret: Mihi autē videtur Christi hortatu id quoq; factū fuisse, vel vt magis sibi Iudas afficeretur, vel vt maiore detineretur pudore: etenim etiā in hoc nō paruus affectus. Hęc autē omnia nō festinè trāscurrēda sunt, sed nostris mētibus infigēda: sic enim nullū vnquā in nobis ira locum habebit. Quis enim rem illam animo voluens, & proditorem vnà recumbentem cum saluatore, ac eum, qui tradebatur, sic leniter, atque humiliter loqui, non eiiciet omne furoris, atque iræ venenum? Perpende igitur quàm leniter ad ipsum sermonem conuertit. *Filius quidem hominis inquit, vadit, sicut scriptum est de ipso.* Quibus verbis & discipulos cōfirmauit, ne imbecillitati hanc rem attribuāt, & proditorem simul voluit emendare. *Væ autem illi homini, per quem filius hominis tradetur: bonum erat illi, si natus non fuisset homo ille.* Perpende etiam, atque etiam in arguendo ineffabilem lenitatem, non enim acriter, sed commiserando profert orationem, aliqualiter rursus quasi tenebris obductam. Et certè non superior solùm vecordia, sed posterior impudentia omnem indignationem merebatur: postquam enim ita redargutus fuit, interrogauit, dicens; *Nunquid ego sum, Rabbi?*

1. Reg. 10.

Rabbi? O singularē stultitiam, quærit de iis, quorum sibi conscius erat! Nam & Euangelista ex admiratione impudentiæ illius hæc dixit. Quid porrò ad hæc lenissimus, & mitissimus ille Iesus? *Tu dixisti.* Ita, quanquam dicere potuisset, scelestе, atque sordide, tam longo tempore hoc malum parturiens, & nunc, diabolicis factis conciliis, argentum ex pacto habiturus, audes redargutus, quasi nullius tibi rei conscius interrogare? Nihil tamen horum dicere voluit: sed quid? *Tu dixisti*, ita termi nos nobis, ac regulas obliuionis fixit iniuriarum. Sed obiiciet quispiam; atqui si est scriptum, Christum hæc fuisse passurum, quamobrem Iudam, qui scripta perfecit, criminamur? Quia non illo certe animo, sed improbitate sola in turpissimum illud facinus fuit impulsus. Nam, nisi mentem respicias, ipsum quoque diabolum ab omni crimine liberabis. Sed non est ita, non est. Mille enim vterque meretur supplicia, etiam si orbis salutem inde consecutus est. Quippe, nō Iudæ traditio, sed sapientia Christi, atque potētia salutem peperit vniuersis. Christus enim improbitate aliorum ad vtilitatem nostram vsus est. Sed, inquies, quid igitur, si Iudas non prodidisset? quid hoc porro ad quæstionem? crucifigi omnino Christum oportebat, nec crucifigi poterat, nisi per homines. Quid si omnes erga ipsum boni fuissent, hæc pro salute nostra dispensatio non processisset? Absit hoc omnino. Nam inæstimabilis sapientia Christus, si ita contigisset, nouit, quo pacto res dispensanda fuisset. Præterea, ne quis putet ministrum dispensationis Iudam fuisse, quasi miserum deflet. Sed rursum quispiam obiiciet, si bonum erat non fuisse Iudam natum, quare illum produxit? Quare autem cæteros prauos produxit? ita, quum te oporteat improbos coarguere, qui poterant improbitatem negligere, hoc derelicto, temerariè dispensationes, & opera Dei scrutaris, quamuis nullum necessitate cogit, vt improbitatem sequatur. Ita inquies. Sed bonos natos esse solum oportebat, nec gehenna, aut suppliciis opus erat, cum nullum malignitatis extaret vestigium: improbos autem nunquam natos, aut natos confestim de-
Rom. 9. cedere. Nos verò primum illud Apostolicum dicendum arbitramur: Quinimò, ō homo, tu quis es, qui aduersus Deum respondes? Non dicet, quod factum est, factori suo, cur me ita formasti? Deinde, si rationem humanam quæris, illud addi nō dubitabimus, maiori admirationi bonos esse, quum inter improbos viuant: tunc enim innocentia eorū, & mirabilis philosophia malis elucet. Tu verò omnem luctationis, atque certaminis materiam, ac causam funditus euertere vis. Quid ergo inquies, vt alij meliores videantur, alij punientur? Minimè: sed propter improbitatem eorum. Non enim, quia nati sunt, nequitiam contraxerunt: sed, quia desidia se corruperunt, idcirco puniuntur. Quomodo ergo supplicio digni non sunt, qui, quum tales habuerint virtutis magistros, nihil boni facere voluerunt? Et veluti probi viri vexati, summis laudibus, & præmiis digni; sic profectò & praui duabus de causis, tum quia, quum possent virtutem sequi, sicut & iusti, secuti non sunt, tum, quia nihil exemplo bonorum virorum lucrari studuerunt, suppliciis digni comperiuntur. Quam autem ob rem à principio, sicut & cæteri, Iudas, *Nunquid ego sum, domine?* interrogauit: Quoniam generaliter, *vnus ex vobis* dictum erat, latere putauit. Quum verò iam videret manifestè se reprehendi, de lenitate domini confisus, posse redargutionem euadere, dominum interrogauit: quapropter etiam, *Rabbi*, solus in hoc loco appellauit. O cæcitatem mentis inauditam, quò exactus, atque depulsus est. Talis nempe res auaritia est, amentes, stolidos, impudentes, canes pro hominibus: imò verò & canibus peiores, & dæmones è canibus facit. Qua fiebat, vt Iudas quidem diabolū etiam insidiantem amplecteretur, Iesum verò benefacientem ei traderet, alter diabolus voluntate iam factus. Tales quippe insatiabilis pecuniarum cupiditas homines facit vecordes, furiosos, ex pecunia penitus pendentes: qualis & Iudas factus fuit. Quomodo autem Matthæus, & alij duo, quamprimum de perditione pepigit, captum à diabolo dicunt: Ioannes; Nam post panem ingressus fuit in eum satanas? Non aliter quippe Ioannes, quàm cæ- Ioan. 13.
teri dicit; Cœna enim, ait, facta, quum diabolus iam in cor Iudæ immiserat, vt eum tradat: post igitur bucellā introiuit in eum satanas, quia non subitò, neque sub vno momento, sed sensim, diligenter facto periculo, hominē ingreditur: quod & hic factū esse intelligimus. Sensim enim ad eū accedens & pulsans, postquam apertum sibi habitaculum esse cognouerat, totus ad illum spirat. Quomodo autem, si pascha comedebant, aduersus legem recumbentes comedebant? Sed dicere possumus, quia, postquam comederunt pascha, ad cœnandum recubuerunt. Alius autem Euangelista dicit, quia vespere illo non comedebat solum Dominus pascha, verum etiam comedendo dicebat? Desiderio desideraui hoc pascha māducare vobiscum. Quare hoc pascha, id est, hoc anno comedere pascha desiderauit? Quia videlicet tunc salutem orbi allaturus esset, tunc mysteria traditurus, & dolores mortis oppressurus erat, ita sponte ad crucem accessit. Sed nihil horū efferatam illam bestiam mitigauit, flexit, conuertit: quare iure quasi miserum illum defleuit, dicens; *Væ homini illi*; deinde terruit; *Bonum fuisset ei, si natus non esset.* Sed, quoniam neque sic emendatus est, tandem eum manifestauit, dicens; Cui ego tinctum panem porrexero, non fuit tamen ille commotus, sed quasi furore quodam, auaritia, atque insania captus induruit: imò verò multo peiore morbo, quàm furor est, captus fuit. Quando enim tale aliquid furiosus, ac insanus operatus est? Non proiiciebat hic spumam in ore, sed dominicam cædem emittebat: non torquebat manus, sed extendebat ad vendendum ineffabilis pretij sanguinem. Maior igitur hæc insania fuit: quia sanus furiebat. Sed non loquebatur insulsa, dices. Et quid hac voce magis insulsum, quid vulris mihi dare, & ego vobis eum tradam? diabolus enim certè per os illius introiuit. Sed non repulit terram pedibus calcitrans. O quàm melius est, furiosi pacto calcitrare, quàm hoc modo rectum pedibus ambulare: Sed non cædebat se lapidibus: & quanto melius erat hæc, quā illa conficere? Vultis igitur, in medium dæmoniacis, & auaris productis, alterum alteri comparemus. Sed nemo ad suum hæc dici contemptum arbitretur? Non enim naturam, sed rem istam improbamus. Nunquam dæmoniacus vestem induitur, sed lapidibus seipsum acerbissimè cædens,

cædens, per asperrima, & inuia loca à dæmone actus percurrit. Quid igitur, si auaros peiora his aggredi, atque pati, adeò vt ludus hæc ad illa videantur, probabimus? fugietisne hanc ægritudinem? Eia igitur videamus vter minus laboret. Nihil enim alter ab altero differre videtur, immo hic multo deterius est: qualibuscūque, enim nudis auari sunt sordidiores. Multo enim melius est nudum omnino esse, nullaque veste contegi, quā rapta pecunia magnificas sibi vestes comparare, qui mihi vestiri videntur, veluti qui trieteriis Bacchi bacchantur. Nam, quemadmodum illi laruas, & vestes insanientium accipiunt, eodem hi quoque pacto. Sicut itaque dæmoniaci nuditatem à furore fieri videmus, sic hos amictus ab insania non negauerim. Itaque nuditate illa hic amictus miserabilior, quod ostendere conabor. Quem enim ex ipsis insanis magis insanire dicemus, eúmne, qui seipsum solummodo cædit, an eum, qui tam seipsum, quam quoscunque obuiā habebit? hunc videlicet vltimum. Dæmoniaci ergo seipsos denudant; auari autem obuios omnes, dum possunt. Sed lacerant illi vestes, inquies. O quanto magis vnusquisque læsorum vellet laceratum sibi potius indumentum fuisse, quàm ereptam esse vniuersam substantiam! Sed vulnera in hominis faciem non incutiunt: imò verò hoc quoque rapaces faciunt, paupertatem eis, & inediam inferentes corrodunt. Sed non mordent dentibus sicut dæmoniaci: vtinam dentibus morderent, & non malis omni dente acutioribus.
Psal. 56. Dentes enim ipsorum scutum, & sagittæ. Præterea vter magis dolet, qui semel dente percussus, remedio confestim vsus est: an, qui semper paupertatis corroditur dentibus? Quibus inuoluntaria paupertas bellua omnium atrocior, & fornace ardentior est. Sed non sequuntur deserta loca, sicut dæmoniaci: vtinam eremum, & non ciuitates popularentur, vt omnes, qui vrbes habitāt, in ocio viuerent. Nunc verò hac quoque ratione intolerabiliores sunt, quoniā, quæ in deserto illi, hæc in ciuitatibus isti facientes, eas desolāt: præsertim cùm nullo resistente, quasi hæc in deserto agerent, sic asportant vniuersa. Sed non petunt lapidibus quoscunque obuios, & quid hoc est? Multo certe facilius est à proiectis lapidibus cauere, quā literas, & stipulationes charta, & atramento in miseriam inopum confectas, & mille vulnerum pœnas euitare. Si consideremus nunc, qualia sunt, quæ sibi ipsis faciunt, nudi per ciuitatem ambulant, quum nullum sibi virtutis amiculum sit: quod si ea res turpis eis non videatur, tetterrimæ hoc insaniæ argumentum est, quia turpitudinem suam non percipiunt: sed corpore quidem nudi erubescunt, animo autem non modo non verentur, verumetiam iactant. Sed, si vultis, causam etiam impudentiæ exponemus. Quæ igitur causa est? Multos huiusmodi nuditatis habentes socios, quemadmodum in balneo mos non, sic alter alterum non verentur. Nam, si multi virtutis amictu essent vestiti, tunc turpitudo eorum magis notaretur. Nunc verò illud maxime multis dignum est lachrymis, quia, quum multi sint mali, non pudet eos malè agere. Ad alia enim hoc quoque à diabolo factum accedit, quia nec sensum improbitatis capere dimittitur, sed multitudine peccantium turpitudo peccati tegitur: si enim contingeret in magna verè philosophantium multitudine auarum tunc versari, perspicatius nuditatem suam intelligeret. Sed satis iam ex his paret dæmoniacis esse nudiores. Quia verò etiam deserta loca sequuntur, nemo contradicet. Lata enim illa, spatiosaque via omni deserto desertior est. Nam, etsi multi per eam proficiscantur, tales quippe sunt, qui rapacitatem amplectuntur. Hæc igitur via non solum deserta, sed asperior est: quod inde patet, quia non ita lapides acuti, duræ rupes, & cacumina montium scandentes adeo lacerant, vt auaritia, & rapina eorum animas, qui aliena inuadunt. Quod autē sicut dæmoniaci apud sepulchra versentur, imò verò ipsi sepulchra sint, quis non viderit? Quid enim sepulchrum est? nihil aliud certè quàm lapis mortuorum corpora tegens. Quid igitur? ánnon illis lapidibus horum corpora miserabiliora sunt? Non enim lapides sunt cadauera tegentes, sed corpora lapidibus magnis insensata mortuas animas tegentia. Præterea nemo errabit sepulchra ipsos nominans, sicut & Dominus noster Iudæos appellauit, & subiunxit, dicēs; Intrinsecus autem rapina, atque auaritia pleni sunt. Vultis iam tandem probemus, quomodo lapidibus capita sua feriunt? dic, quæso, vnde incipiendum putas? nō à futuris, præsentia ergo dicantur. Quibus igitur lapidibus grauiores curæ non sunt, quæ non capita feriunt, sed animam corrodunt. Nam, dum timent, ne iure ex domo exeant sua, quæ iniuria sunt intrusa, multis, variisque turbationibus vexantur, tremunt, irascuntur, ingemiscunt, irritantur, modo in suos, modo in alienos: ita nunc mœstitia, nunc metus, modo ira ipsos inuadit, & seu à præcipitio in præcipitium transeuntes semper vexantur, ac, dum quotidie acquisitioni studeant, nullam, aut minimam ex quæsitis capiunt voluptatem. Nam trepidant, ne, quæ rapina collegerunt, diffluant: cumque toto animo ad colligendum incumbant, quiescere nullo modo possunt: sed, quemadmodum, qui continua siti vexatur, etiam si mille fontes imbiberit, tamen, quia satiari bibendo non potest, paruam inde percipit voluptatem: sic isti non modo non quiescunt adipiscendo, verumetiam, quoniam nullus huius cupiditatis terminus est, vehementius cruciantur. Talia enim præsentia sunt, in futuro verò die (dicendum à nobis est, etiam si minus attenderis) vbique in euangelio huiusmodi homines pœnas habituros videmus. Nam quando dicitur: Esuriui, & nihil mihi ad comedendum dedistis: sitiui, & nihil mihi ad bibendum præbuistis, auari homines his verbis puniuntur: ad eos enim, qui malè locupletati sunt, dicet, Ite in ignem æternū præparatum diabolo. Et nequam ille seruus, qui conseruis substantiam domini non distribuebat, auaritia periit. Et qui talentum suffodit: & quinque virgines: & vbicunque, secundum leges auari puniuntur. Et modo quidem audiunt, hiatum esse inter nos, & vos: modò verò; Ite in ignem æternum: modò in duas partes decisi, vbi fletus, & stridor dentium. Ita vndique compulsi, ac nullo in loco quiescentes in gehennam soli detruduntur. Quid igitur fides tibi ad salutem prodest, si vbi est stridor dentium, vbi exteriores tenebræ, vbi præparatus diabolo ignis, eò detruderis, & in hac vita periculosis insidiis, acerrimis maledictis calumniisque subiectus curis conficiaris, & ab ipsis, qui tibi adulari videntur, odio non parvo habearis?

habearis? Sicut enim probos non boni solum, verumetiam mali admirantur, pariter certè malignos nó solum probi, verumetiam improbi odio persequuntur. Quæ res adeò vera est, vt auaros ipsos interrogare non dubitem. Sic alter alteri tædio esse studet, & quasi maximè officeret, inimicus putatur, atque seipsos conuiciantur, & vituperari nimium putant, si quisquam auaros eos appellauerit, & hoc opprobrium eis obiecerit opprobrium quippe id extremũ, & summæ malignitatis argumentum. Nam, si pecuniarum cupiditate vincaris, quando inanis furorem glorię, quando iram, quomodo concupiscentiam carnis superabis? Hæc enim multo esse difficiliora, inde tibi persuadebis, quòd multi cõplexionẽ corporis ad irã, & cupidinẽ nonnihil conferre arbitrantur, & ipsos excessus carnis complexioni attribuere medici consueuerunt: & calidioré quidem, & humidioré procliuioré esse aiunt ad Venerem, ficcioré verò impetuosum atq; iracũdũ: sed de auaritia nullus vnquam ab eis aliquid tale audiuit. Quare à desidia solũmodo, & animi stupore pestifera hæc oritur ægritudo. Quapropter rogo, atque obsecro, studio iugi, atque diligentia hoc corrigamus, cæteráque passiones, quæ pro diuersitate nascuntur ætatis, pro viribus in contrarium transponamus. Si verò in vnaquaque vitæ nostræ particula hoc malum nauigantes, vtilissimos virtutis labores præteruehimur, vbique naufragiis vexati, ac ad portũ deuecti, si spiritualibus mercibus destituti simus, vltima profectò luemus supplicia. Pelagus enim est, latè, longéque protensum hæc vita, & quemadmodum in mari vniuerso sinus diuersi, aliis, atque aliis tempestatibus commouentur præcipuè: velut Ægeum ventis exasperatur, Tyrrhenum propter angustias: & Charybdis, quæ est Lybien versus, propter stagna syrtis, & breuia, Pontus magnitudine fluctuum, atque impetu: Hispanicus Oceanus, quia inuius caret portuum, & locorum ignorantia intricatus, difficilis nauigantibus est: similiter alij aliis de causis: sic & in vita nostra fieri videmus. Nam primum in ea, pelagus statim videre licet, puerũ ætatis conditione, quæ multis, ac magnis procellis exagitatur, tum quia mens imbecilla est, tum quia nulla firmitate adhuc roboratur, sed huc, atque illuc flectitur. Quapropter pædagogos illi, & magistros præficimus, vt defectus naturæ diligentia suppleat, veluti & in nauigando gubernatoris artificio maris asperitas superatur. Adolescẽtium fluctus pueritiæ succedunt, qui vehementioribus sicut Ægeum pelagus exagitantur concupiscentiæ ventis: quæ quidem ætas, quanto magis correctione indiget, tanto minus instruitur, non solùm quia magnis turbationum fluctibus cæditur, verumetiam quia peccantes non redarguuntur, cùm & magister, & pædagogus subtrahantur magnitudine tempestatis, cùm maiore turbine venti spirent, & gubernator sit imbecillior, nemóque alius tutor adsit, atque defensor: Virilis tertium locum ætas occupauit, quam rerum omnium dispensatio maximè vrget, quando vxor, nuptiæ, procreatio prolis, familiæ gubernatio, & in mentem plurimæ curæ, innumeræque veniunt, quando auaritia, & inuidia maximè vigent. Si igitur vnamquanq; partem ætatis cum naufragiis præteruehimur, quomodo hanc vitam transibimus? Quomodo æterna fugiemus supplicia? Nam, si nihil synceri, atque integri in prima ætate didicerimus, si iuuenes modestè non vixerimus, nec auaritiam viri superauimus, quasi in sentinam quandam ætatis, in senectutem scilicet deuecti, victa iam tempestatibus animæ nauicula, cùm fluctibus fatiscãt compagines, deferemur in illum portum, non spirituales merces, sed multum, ac sordidum lutum deportantes: vnde diabolo quidem risum incitabimus, nobis vero ipsis perpetuam mœstitiam comparabimus, intolerabili, ac æterno cruciatu vexati. Quod ne accidat, vndique colligamus nos, & aduersus omnes passiones pugnãtes, cupiditatem pecuniæ penitus proijciamus, vt & hic tranquillè viuamus, & futuram beatitudinem adipiscamur, gratiâ, & misericordiâ domini nostri Iesu Christi, cui honor, &c.

EIVSDEM IN IDEM
Homilia 4.

Hom. in Matth.

Coenantibus autem eis, accepit Iesus panem, & benedixit, atque fregit, & dedit discipulis suis, &c. O cæcitatem proditoris, qui, cum ineffabilibus mysteriis communicasset, idem permansit, & diuina mensa susceptus, in melius commutari noluit! quod Lucas significauit, dicens: quia post hoc satanas introiuit in eum, non quia dominicum corpus despiceret, sed quia proditoris stoliditatem irridebat: maius enim peccatum vtraque ratione fiebat, quia, tali animo mysteriis susceptis, nec timore, nec beneficio, nec honore melior factus est: Christus autem, omnia quanuis sciret, vetare tamen eum noluit, vt tu discas nihil ab eo prætermitti, quod ad emendationem pertineat. Præterea tam in superioribus, quàm in sequentibus crebro eum reuocat, & verbis, & operibus, timore, colendo, minando, honorando retinere studebat, sed nihil horum illi mederi potuit. Quare illo iam prætermisso, his mysteriis in memoriam cædis suæ rursum discipulos reuocat, & inter cœnandum de cruce disputat, crebritate prædictionis dolorem mitigans discipulorum. Quid enim passi non fuissent, si eos ita non confirmasset, qui etiam his omnibus præmoniti conturbati sunt? *Et comedentibus*, inquit, *eis, accepit panem, & fregit.* Quam ob rem passionis tempore hoc mysterium tradidit? Vt vndique discamus, ipsum veterem etiam legem sanxisse, & omnia, quæ in illa sunt, propter nouam hæc adumbrata fuisse: hac igitur de causa veritatem figuræ adiunxit. Vespera verò illa adimpletionis temporum signum erat, & quia iam ad consummationem ipsam res peruenerunt. Gratias porrò egit, vt nos instrueret, quomodo mysterium hoc facere debeamus, & simul vt ostenderet sponte se ad passionem proficisci. Præterea, vt nos doceret omnia, quæ patimur, cùm actione gratiarum esse ferenda, ac bonam nobis spem inde immitteret, atque foueret. Nam, si figura à seruitute liberauit, multo magis veritas terrarum orbem vendicabit. Ad hæc, vt significaret, quod ad beneficium naturæ humanæ traderetur, ideo nec ante hoc mysterium tradidit, sed quando cessare iam legem oportebat. Præcipuam autem solennitatem eorũ dissoluit, ac ad aliam eos mensam horroris plenam conuocans dicit; *Accipite, & comedite, hoc est corpus meum, quod pro multis frangetur in remissionem peccatorum.*

catorum. Quomodo turbati non fuerunt, cum hoc audissent? quia multa iam, & magna de hoc antea dissernit. Quopropter nec illud, quod iam crebrò perceperant cõfirmauit, sed passionis causam peccatorum esse remissionem exposuit, & noui testamenti sanguinem vocauit, hoc est, pollicitationis, & promissionis legis nouæ. Hæc enim rursus pollicitus est, & testamentum nouum hoc ipsum confirmat, & quemadmodum vetus pecudes, & vitulos habebat, eodem modo nouum dominicum possidet sanguinem. Moriturum se hinc etiam ostendens: & propterea testamenti mentionem fecit: atque prioris quoque memoriam renouat: nam & illud per sanguinem fuerat dedicatum. Causam deinde rursus mortis suæ subiecit, dicens; *Qui pro multis effundetur, &c.* Deinde ait; *Hoc facite in meam cõmemorationem.* Vides quomodo ab Iudaicis abducit, & auocat moribus? Nam, sicut illud in rememorationem miraculorum, quæ in Ægypto patres vestri viderunt, faciebatis, sic & hoc in meam facite commemorationem. Sanguis ille ad primogenitorum salutem fuit effusus, hic in remissionem totius orbis peccatorum. *Hic enim est sanguis meus*, inquit, *qui effundetur in remissionem peccatorum.* Quod dicebat, vt ostenderet passionem, & crucem mysterium esse & discipulos hinc consolaretur. Et quemadmodum Moses, hoc æternum vobis erit memoriale, dicebat: sic & ipse, *in meam*, ait, *commemorationem, donec veniam.* Hac de causa desiderio desiderauit hoc pascha vobiscum manducare, quo vos spiritales faciam. Ipse quoque bibit ex eo, ne, auditis verbis illis, diceremus; Quid igitur sanguinem bibimus, & carnem comedimus? ac ideo perturbarentur. Nam & quando prius de his verbis fecit, multi solummodo propter verba scandalum passi sunt. Ne igitur tunc id quoque accideret, primus ipse hoc fecit, vt trãquillo animo ad communicationem mysteriorum induceret. Quid porrò vetus quoque hoc facere potuit, inquies? Minimè, ideo enim, *hoc facite*, dixit, vt ab illo abduceret. Præterea, si remissionẽ hoc peccatorum facit, sicuti certè facit, superuacaneum illud omnino est. Sed, sicut in veteri, eodem hic modo in beneficio reliquit, memoriam mysteriorum colligendo, & hinc hæreticorum ora frænando. Nam, quando dicũt, vnde patet immolatum Christum fuisse? præter alia multa, hæc etiam mysteria afferentes, ora ipsorum cõsuimus. Si enim mortuus Iesus non est, cuius symbolum, ac signum hoc sacrificium est? Vides, quantum ei studium fuerit, vt semper memoriã teneamus pro nobis ipsum mortuum fuisse. Nam, quoniam Marcio, Valentinus, Manichæus, eorúmque sequaces negaturi erant hanc dispensationem, in memoriam passionis per hoc semper ita reducit mysterium, vt nemo non insanus seduci possit. Ita per sacratissimam istam mensam & saluat, & docet: hoc enim caput bonorum omnium est. Quare hoc Paulus voluit, ac repetit, sed tradito iam mysterio. *Non bibam*, ait, *de hoc genimine vitis, vsque in diem illam, cum illud bibam nouum vobiscum in regno patris mei.* Nam, quoniam de passione, ac cruce locutus, & resurrectionis iam meminit, regnum patris eam appellans. Sed quam ob rem post resurrectionem comedit, ac bibit? Ne phantasma quoddam resurrectio à rudioribus putaretur, qui certum resurrectionis argumentum id esse dicunt. Vnde Apostoli quoque ad manifestandam resurrectionem dicebant; Qui comedimus cum eo, ac bibimus: Vt igitur signanter exprimeret, quia videbunt eum posteaquã clarè resurget, & quia cum eis rursus ità futurus est, vt & rebus, & visu resurrectioni possint testimonium præbere, *quousque istud bibam vobiscum*, inquit, *nouum.* Testes enim vos eritis quia videbitis me, postquam resurrexero. *Nouum* autem, hoc est, nouo modo quodam, imò inaudito, atq; mirabili: non enim passibile corpus habes, sed immortale, atq; incorruptibile, alimentóque non indiges surrexit. Quare, cùm opus non erat, post resurrectionẽ comedit, & bibit, cùm eius corpus istis nullo modo amplius indigeat, sed vt certiori argumẽto resurrectionẽ firmaret. Sed cuius rei gratiâ nõ aquâ, sed vinũ post resurrectionẽ bibit? Pernicioſam quandam hæresim radicitus euellere voluit, eorũ, qui aqua in mysteriis vtuntur, ita vt ostenderet, quia & quando hoc mysterium tradidit, vinum tradidit, & iam post resurrectionem sine mysteriis in simplici mensa vino vsus est. Ex genimine autem, ait, vitis, quæ certe vinum, nõ aquâ producit. *Et hymno dicto exiuerunt in mõtem oliuarum.* Audiãt omnes, qui quasi porci, cum iã comederint, euersa calcibus mẽsa, temulẽti cõsurgunt, cũ agere gratias debeãt, & in hymnum à mẽsa deuenire. Audiatis etiã, quicunq; vltimam mysterij orationem non expectatis, quæ illius symbolum est. Gratias enim egit, antequam discipulis dederit, vt etiam nos ab actione gratiarum incipiamus. Gratias egit postea quam dedit, & hymnum cecinit, vt nos quoque similiter faciamus. Quare autem ad montem proficiscitur, ad locum etiam Iudæ notissimum? Ne celare se videretur, prodire voluit; quò cùm peruenisset, *omnes vos*, inquit, *scandalizabimini in me*: & prophetam subiecit: *Scriptum est enim: Percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis.* His vtitur, tum vt re ipsis persuadeat, attendendum semper scripturis esse, tum vt significaret Dei se voluntate crucifigi; ac vndique non esse alienum à veteribus se demonstraret, nec aduersarium Deo, quem vetus sequitur testamentum. Et, quia omnes prophetæ à priscis temporibus dispensationem hanc futuram prædicarũt, quare meliorem spem expectandam esse hortatur? Illud etiam per hanc prophetiam docet, quales videlicet ante crucem, quales post mortem discipuli fuerũt. Nam, qui nec stare quidem, cum proderetur potuerunt, robusti postea, & adamante validiores fuerunt. Hic autem metus, & fuga discipulorum mortis, eius argumentum est. Nam, si tot, tantísque factis, ac dictis impudenter nonnulli asserunt non fuisse ipsum crucifixum, quid dicere nõ auderent, si nihil horum accidisset? Hac de causa non ipsa passione solum, verumetiam & mysteriis, & discipulorum dispersione verè se mortuum fuisse declarat. Marcionis morbum his omnibus euertẽs: ideo etiam ipsum Apostolorum verticem negare permisit. Si enim vinctus, crucifixúsque non est, vnde & Petrus, & cæteri tanto pauore pulsi fugerunt? non tamen dimisit eos in mœstitia. Sed quid? *Postquam autem resurrexero, præcedam vos in Galilæa, &c.* Non enim statim apparuit, neque in longam quandam abiit regionem, sed in eadem regione, & eisdem penè locis apparet, vbi crucifixus est. Vt etiã hinc credi faciat, quia ille ipse resurrexerit, qui crucifixus fuit: ita mœrorem eorum consolatus est. Idcirco

Quod Christus iam apud Ioannem pro missurat, idem in vltima cœna exhibuit.

Vides hic mysteriorum celebrationem esse sacrificiũ.

Christum per hanc mensam saluat.

Act. 10.

Intelligit de Postcommunione.

Zach. 13.

autem, *in Galilæa*, dixit, vt à timore Iudæorum libertari, facilius verbis suis & attenderent, & arderent: hac enim de causa ibi apparuit. *Tunc respondens Petrus dixit: Etsi omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor.* Quid ais, Petre? Prophetæ dixit quia oues dispergentur, & Christus dictum confirmauit, & tu negas? Non satis tibi est, quia cùm pridem iam dixeris; Propitius tibi esto, increpatus fuisti? Idcirco igitur permisit vt caderet, vt in omnibus disceret Christo parere, verioraque dicta istius crederet, quàm suæ sibi cõscientiæ testaretur. Sed & cæteri non parum à negatione Petri fructus acquisierunt, humanæ infirmitatis, & Dei veritate percepta. Cùm enim ipse aliquid prædixerit, nullus se sapientiorem putare, nec in alios insurgere debet. Gloria enim tua, inquit, in te, non in alio est: cúmque dicẽdum esset, opem nobis ferat, ne scandalizemur, è contrario nimium sibi arrogans, inquit; Etsi omnes scandalizati fuerint in te, tamen ego non scandalizabor: quamuis omnes id patiantur, ego tamen solus nõ patiar. Ita hæc res sensum eum ad tertium, & insolens crimen deuehebat, quem reprimere Christus volens, quoniam nec prophetæ, nec sibi obtemperauit, negationem fieri permisit: idcirco enim testantem quoque propheram adduxit, ne quid repugnare auderet. Quare Petrus cum verbis non crederetur, à rebus ipsis eruditur. Vt autem credas hac de causa permissione diuina Petrum negasse Christum, audias. Ego, inquit, deprecatus sum pro te, vt non deficiat fides tua: hoc enim vt vehementius eum tangeret, dicebat, significans eius causam multò peiorem esse aliorum casu discipulorum, ac ideo maiori etiam patrocinio indigere. Duplex enim crimen erat, tum quia repugnauit, ac restitit, tum quia cæteris seipsum præposuit, imò verò etiam tertium non paruum crimen eum commisisse dixerim, quia sibi totum imposuit. His igitur mederi omnibus volens, cadere illum permisit, ac ideo, cæteris prætermissis, ad eum orationem direxit, dicẽs; Simon, ecce Satanas expetiuit vos, vt cribraret sicut triticum, id est, tentaret, perturbaret, vexaret: ego autem rogani pro te, vt non deficiat fides tua. Cur nam, si omnes expetiit, pro omnibus deprecatus nõ est? Pater, hinc quod paulo ante dicebam, quia vehementius eum tangens, & ostendens multo peiorem eius, quàm aliorum lapsum esse, ad eum conuertit orationem. Cur autem non dixit, Ego non dimisi, sed ego deprecatus sum? Humilius iam loquitur ad passionem iturus, vt humanitatem suam demonstret. Nam, qui super confessionem eius ecclesiam ita fundauit, atque muniuit, vt nullum periculum, neq; mors ipsa posset eum superare, qui claues regni cœlorum ei concessit, & totam potestatem ei commisit, nec vnquam pro illis omnibus oratione indiguerit, quanto minus hac in re indiguisset? Maxima quippe authoritate, illa dicta, ædificabo super te Ecclesiam meam, & dabo tibi claues regni cœlorum. Quomodo igitur, orare ei opus fuit, vt vnius hominis communem animum stabiliret? Quare igitur ita dixit? Propter causam profecto, quam iam exposuimus: & propter infirmitatem discipulorum, qui nondum decẽtem omnino de ipso existimationem habebat. Quomodo igitur negauit? Non dixit quippe, non negabis: sed, vt non deficiat fides tua. Cura enim ipsius, atque fauore factum est, ne omnino Petri fides euanesceret: ingens enim pauor eum inuaserat, & ingens ideo, quoniam diuina protectione valde fuit denudatus, quod porrò factum est propter arrogantiam, & cõtradicendi pertinacem duritiam. Ita, quoniam & Christo, & Prophetæ apertissimè repugnauit, in eum terrorem deuenire permisit, vt radicitus ab eo illæ passiones euellerentur: adeò enim pertinax fuit, vt cum Christus ei dixerit, *Amen dico tibi, quoniam hac nocte, antequam cantet gallus, ter me negabis.* non dubitauerit respondere: Si oportuerit me mori tecum, non te negabo. Lucas vero ad hoc addit, quia, quanto magis Christus casurum Petrum significabat, tanto magis affirmabat, id se nunquam passurum. Quid hoc est, ô Petre? quando vnus ex vobis me tradet, Christus dicebat, tunc, ne esses ille, timebas, & nullius rei conscius cogebas vnum de discipulis interrogare ipsum: nunc vero, liquidissimè ipso clamante, quia omnes vos in scandalum incidetis, contradicere audes? neque id semel solum facis, sed bis, & sæpius, vt Lucas asserit, vnde id tibi accidit? Ex multo certè amore, & multa voluntate. Nam, quoniam à sollicitudine illa, quam de proditione frustraneam cognouit, nimium sibi ipsi confisus hæc dicebat, & in alios insurgebat dicens, etsi omnes in te scandalizati fuerint, ego tamen nunquam scandalizabor. Puto autem ambitione quoque aliqua, & iactantia in ea verba Petrum lapsum fuisse. Nam & in ipsa cœna quisnam inter eos maior esset ambigebant, adeo inanis gloriæ passio animos adhuc eorum turbabat: Christus autem ab his passionibus eum liberare volens, non impellebat ad negationem, (absit hoc enim) sed fauorem suum ab eo subtraxit, & humanam redarguit naturam. Perspice autem quomodo post resurrectionem hinc eruditus submissius loquitur: cum enim dixerat, Domine, hic autem quid? coargutus nihil apponere ausus tacuit: cúmque audiuerit, nõ est vestrum nosse tempora, aut momenta, non repugnauit. Deinde in cœnaculo & sindone cum vocem audiuerit, quæ Deus mundauit, tu noli communia dicere; quamuis, nec quid diceretur quidem statim intellexerit, quicquid tamen in illo omnino vsus consensione: hoc omnia casus ille perfecit. Nam antea totum sibi attribuebat, dicens, *Etsi omnes scandalizati fuerint in te, Ego tamen nunquam scandalizabor. Et si oportuerit me mori tecum, non te negabo:* cum dicere debuisset, si patrocinio tuo iuuabis, è contrà verò postea dicit: Quid nobis attenditis quasi propria virtute, vel potestate ipsum ambulare fecerimus? Magnũ profecto dogma hinc discimus, quia videlicet nullo modo hominis voluntas sufficit, nisi auxilio superioti roboretur. Et, quia nihil lucrari poterimus superioti patrocinio, si voluntas nostra repugnat: quorum alterum Petrus, alterum Iudas confirmat: hic enim etsi præsidium Christi largum habuerit, tamen, quoniam noluit attendere, nullam inde vtilitatem consecutus est: ille verò, etsi bene animatus fuerat, diuino tamen subtracto auxilio, stare non potuit. Quas ob res vehementer rogo, atque obsecro, ne velitis cuncta ita Deo attribuere, vt oscitandum, dormiendúmque vobis puteris; nec rursus, si vigilatis, laboribus rem vestris aliquam effici arbitremini. Nam nec desides, atque resupinos iacere nos Deus vult, ac ideo nonnihil à nobis petit: nec arrogantia

rogantia corrumpi, ac ideo totum nobis non commisit: ita, ex vtraque parte incommodo remoto, quod nobis vtile, ac necessariũ idem operatur: quibus rationibus verticem quoque Apostolorum labi permisit, humiliorem ipsum faciendo, & ad maiorem profectò charitatem inducendo. Credamus itaque vbique Deo, nec repugnemus ei, etiã si sensui, & cogitationi nostræ absurdum esse videatur, quod dicit, superet & sensum, & rationem nostram sermo ipsius, quod in omnibus, & præcipuè in mysteriis faciamus, non illa, quæ ante nos iacent, solummodo aspicientes, sed verba quoque eius tenentes. Nam verbis eius defraudari non possumus, sensus vero noster deceptu facillimus est: illa falsa esse nõ possunt, hic sæpius, atque sæpius fallitur: quoniam ergo ille dixit; Hoc est corpus meum, nulla teneamur ambiguitate, sed credamus, & oculis intellectus id perspiciamus. Nihil enim sensibile traditum nobis à Christo, sed rebus quidem sensibilibus: omnia verò, quæ tradidit, insensibilia sunt. Sic & in baptismo per aquam, quæ res sensibilis est, donum illud conceditur: quod autem in ea conficitur, regeneratio scilicet, ac renouatio, intelligibile quiddam est: nam, si tu incorporeus esses, nudè ipsa dona incorporea tradidisset tibi: quoniam verò corpori coniuncta est anima tua, in sensibilibus intelligenda tibi traduntur. O quot modo dicunt, vellem formam, & speciem eius, vellem vestimenta ipsa, vellem calceamenta videre! Ipsum igitur vides, ipsum tangis, ipsum comedis. Vestimenta eius desideras videre, ipse vero seipsum tibi tradidit, non vt videas solum, verumetiam vt tangas, & in te habeas. Nemo igitur nauseans accedat. Nam, si Iudæi stantes calceati, & baculos in manibus habentes cum festinatione comedebant, quanto magis nobis vigilandum est: Nam illi ab Ægypto in Palæstinam erant profecturi, ac ideo viatoris habitum habebant; tu de terra in cœlum ascensurus es. Vigilandum igitur est, non enim paruum supplicium indignè communicantes expectat. Cogita quãta indignatione aduersus proditorem, aduersus eos, qui crucifixerunt ipsum mouearis: & caue ne tu quoque corporis, & sanguinis Christi reus efficiaris. Illi acerbissimè trucidarunt, tu post tot, tantaque beneficia sordida suscipis omnia. Non enim sufficit ipsi, hominem fieri, flagellis interim cædi: sed nos secum in vnã, vt ita dicam, massam reducit, neque id fide solùm, sed re ipsa nos corpus suum efficit. Qua igitur re mundiorem esse non oportet eum, qui hoc sacrificio participaturus est: quos radios solares non deberet excedere manus illa, quæ hanc carnem pertractat, os, quod igne impletur spiritali, lingua, quæ cruentatur hoc admirabili sanguine? Veniat in mentem tibi, quam sis honoratus, qua mensa frueris. Ea nanque re nos alimur, quam angeli videntes tremũt, nec absque pauore, propter fulgorem, qui inde resilit, aspicere possunt, & nos in vnam cum illo massam reducimur, Christi corpus vnum, & caro vna. Quis loquetur potentias domini, auditas faciet omnes laudes eius? quis pastor vnquam mẽbris suis oues suas nutriuit? Multæ matres post partum aliis nutricibus infantes dederunt, quod ipse facere noluit, sed proprio corpore nos alit, & sibi coniungit, atque conglutinat. Consideremus autem ex nostra generatus est substãtia. Sed nihil hoc, inquies, ad omnes pertinet: immò ad omnes. Nam, si ad naturam nostram descendit, patet quoniam ad omnes: quod si ad omnes, & ad vnumquenque profectò. Sed quomodo non omnes inde lucrum consecuti sunt, inquies? Id certe non illius causa, qui maximè hoc optat, accidit: sed eorum culpa, qui eum suscipere nolũt. Singulis enim fidelibus per hoc mysterium se cõiungit, & quos peperit, non alij nutriendos tradidit, sed ipse studiosissimè alit, hac etiam re tibi persuadens carnem illam tuam assumpsisse. Tãta igitur charitate, atque honore affecti non torpeamus. Non videtis quanta infantes animi alacritate mamillas arripiunt? qua pressione papillis infigunt labia? Non minore cupiditate nos quoque ad hanc mensam, & ad huius calicis spiritalem accedamus papillam, immo vero maiore desiderio quasi lactentes pueri gratiam spiritus sugamus: vnus sit nobis dolor, vna mœstitia si hoc alimento spirituali priuamur. Non sunt humanæ virtutis hæc opera, quæ tunc in illa cœna confecit: ipse nunc quoque operatur, ipse perficit, ministrorum nos ordinem tenemus, qui vero hæc sanctificat, & transmutat, ipse est. Nullus itaque Iudas, nullus auarus adsit: qui discipulus non est, secedat: qui tales non sunt, ab hac mensa excludunt. Cum discipulis, inquit, meis facio pascha: hæc enim illa, non alia mensa est, hæc nulla re minor quàm illa est. Non enim illã Christus, hanc homo quispiam facit: sed vtranque ipse. Hoc est illud cœnaculũ, vbi tunc Christus cum discipulis erat, hinc ad montem oliuarũ exiuit. Hinc & nos ad manus pauperũ exeamus, ibi enim mons oliuarum est. Oliuæ quippe in domo Dei plantatæ, multitudo pauperum est, hinc stillat illud guttatim oleum, quo nobis tũc opus omnino erit: hoc est, quod quinque illæ virgines habebant: hoc est, quo alteræ carentes inde perierunt: hoc nobiscum habentes progrediamur, & cũ fulgentissimis lampadibus ad sponsum proficiscamur. Adeat nullus crudelis, nullus immisericors, nullus impurus quouis modo: hæc tam ad vos, qui communicatis, quam ad vos, qui ministratis, dicta esse volo. Oportet enim eadem ad vos dicere, vt magno studio, & diligenti cura dona hæc distribuatis. Non parua vobis imminet pœna, si quem aliqua improbitate teneri sciẽtes, ei huius mensæ participationem permittatis: Sanguis enim eius ex manibus requiretur vestris. Si dux igitur quispiam, si consul ipse, si qui diademate ornatur, indignè adeat, cohibe, ac coerce, maiorem tu illo habes potestatem. Ita, si limpidissimus aquæ fons vt intactum gregi seruares, tibi commissus esset, cum petulcos sues, ac sordidissimos venire aspiceres, non patereris in fluenta illos insilire, nec fontem ab his perturbari: Nunc vero, cum non aquæ, sed sanguinis, & spiritus sacratissimus fons commissus tibi sit, si peccatis inquinatissimos videbis accedere homines, non indignaberis, neque prohibebis? Et quam veniam huius contemptus consequeris? Idcirco vos Deus tanto voluit honore decorare, vt hæc diligentissimè discernatis. Hæc est dignitas vestra, hæc est stabilitas, hæc corona, non quia tunicam induti candidissimam per ecclesiam ambulatis. Sed vnde, inquies, ego illum, atque illũ, qualis sit, cognoscere possum? Non de ignotis, sed de notis hęc disputo. Dico horribile quod-

dam, atque tremendum: non est ita malum dæmoniacos intus esse, sicut istos, qui peccatorum sordibus polluuntur. Illud enim pessimum est, sicut Paulus ait, Christum conculcare, & testamenti sanguinem ducere communem, & spiritus gratiam contemnere. Multo igitur dæmoniaco peior est, qui peccati sibi conscius accedit, illi enim quoniam dæmone vexantur, non puniuntur: qui vero indigne adeunt, æternis tradentur tormentis. Omnes igitur simpliciter pellamus, quos indignè accedere videmus. Nullus cõmunicet, nisi ex discipulis sit, nullus impuro animo, sicut Iudas, panem assumat, ne similia patiatur. Corpus Christi etiam hæc multitudo est, quare cauendum tibi est, qui hæc mysteria ministras, ne Dominum irrites, corpus hoc non purgando, nec acutum gladium pro cibo præbeas. Sed si quidem aliquis præ væcordia, & amentia mẽsam adiuerit, nullo timore territus abiice: Deum, nõ hominem timeas: si hominem times, ab eo ipso, quem times, derideberis: sin vero Deum, hominibus quoque venerabilis eris. Quòd si ipse pellere non audes, mihi dicas, non permittam ista fieri, animam prius tradam meam, quàm dominicum alicui corpus indignè, sanguinemque meum effundi potius patiar, quam sacratissimum illum sanguinem, præterquam digno, cõcedam. Quòd si quis venerit cum sordibus ignoranter, nulla vestra culpa est. Nam hæc mihi de notis, ac manifestis disputata sunt, quibus emendatis, cito nobis Deus etiam ignotos notificabit: sin vero notos admittemus, qua de causa ignotos nobis manifestabit? Hæc mihi dicta sunt, non vt coerceamus solum, sed vt corrigamus, & reducamus, & curam omnium habeamus: sic enim & Deum nobis propitium faciemus, & eos multiplicabimus, qui dignè communicare possint, vt tam vestri studij, ac diligentiæ, quàm piæ in alios curæ magna præmia cõsequamur, gratia, & misericordia Domini nostri Iesu Christi, Amen.

Non erat is quidẽ Antiochanus Episcopus, sed cũ diu episcopus abfuisset, eius vicẽ gerebat: Præterea olim Ecclesia in solidum à presbyteris vna cũ episcopo administrabatur, vt S. Cyprianus testatur.

EIVSDEM IN IDEM
Homilia 5.

Homil. 84. in Matth. Marc. 14. Luc. 22.

TVnc venit cum eis Iesus in villã, quæ dicitur Gethsemani, &c.* Quoniam ipsi valde inhærebant, nec ab eo libenter separabantur, idcirco considere ibi iubet, donec abiens oraret. Consueuerat namque seorsum orare, quod faciebat, vt nos erudiret, quietem, ac tranquillitatem in orationibus diligenter appetere. Tres autem secum accepit, & dicit eis; *Tristis est anima mea vsque ad mortem.* Quamobrem alios non secum accepit: Ne laberentur, & caderent: illos autem solos elegit, qui gloriam eius in monte viderunt, quos tamen etiam dimisit, & paululum progressus orauit, dicens; *Pater, si possibile est, transeat à me calix iste: verumtamen, &c.* Non frustra, neque ociosè ad Petrum maxime dirigit orationem, quanquam & alij similiter dormirent: sed tangere ipsum acrius etiam hinc voluit, ea de causa, quam iam ante explicauimus. Verum, quoniam & cæteri pariter di-
Marc. 14. xerunt: cùm enim Petrus dixisset; Etsi oportuerit me tecum mori, non te negabo: similiter, inquit, omnes discipuli dixerunt. Idcirco infirmitatem eorum redarguens, omnes alloquitur: nam, qui mori cum eo volebant, nec quando contristabatur quidem, contristari negligentes potuerũt, sed victi à somno, ceciderunt. Ipse vero intentius orat, adeò vt vel sudores vberius defluxerint. Ea rursus de causa, ne hypocrisis res ista videatur, nẽve possint hæretici dicere, quia solicitudinem, & tristitiam istam simulauerit, idcirco & sudores quasi guttæ sanguinis defluxerunt, & angelus confortans eum, & multa signa timoris apparuerunt. Nam, ne quis ficta hæc audeat verba dicere, hac de causa. Hoc igitur, quod dixit, *transeat si possibile est*, humanitatem suam ostendit: eo verò quod, *non vt ego volo, sed vt tu*, sublimen admirabilis philosophiæ virtutẽ tradidit: cùm exemplo nos doceat, etiam natura horrore perculsa, ac renitente, esse Deum sequendum. Quandoquidem autem nõ satis est imperitis mœrentis faciem solummodo videre, verba quoque addidit: nec verba rursum amentibus sufficiunt, rem magis quærentibus: & rem ergo mœrentibus adhibuit, vt vel qui valde contentiosi, & pertinaces sunt, credere possint verè hominem factum, veréque mortuum fuisse. Si enim, quum & vultus, & verba, & res mœrorem significauerunt, nõ creditur tamen à nonnullis passio: quidnam dicerent, si ista non essent? Vides quot, quantísque dispensationis veritatem ostendit, cum iis, quæ loquitur, tum iis, quæ patitur? Venit deinde, ac dicit Petro; *Sic non potuisti mecum vna hora vigilare?* Omnes dormiebant, & Petrum coarguit, occultius eum de iis reprehendens, quæ in superioribus fuerat locutus, ac ideo, *Mecum*, non ociosè adiecit: sed quasi diceret, vigilare mecum non potuisti, & mecum mori poteris? Id etiam insinuat, quod sequitur; *Vigilate & orate, ne intretis in tentationem.* Vides quo modo ipsos rursus ab arrogantia remouet, ac tristis mentis, & humiles esse hortatur, Deo totum attribuentes? & modo ad Petrum, modo commu *Luc. 22.*
niter ad omnes verba dirigit. Et illi quidem dicit; Simon, Satanas petiit te cribrare, ego vero deprecatus sum pro te: communiter autem omnibus, *orate non intrare in tentationem.* Ita vbique arrogantiam, atque pertinaciam amputat, & magis solicitos facit: & ne acrior videatur, vniuersa mitigando dicit; *Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma*: etsi enim mortem contemnere volueris, inquit, non poteris tamen, nisi Deus tibi manum porrexerit, quum carnalis abhorreat sensus. *Rursus autem abiens, orauit dicens; Pater, si non potest istud trãsire à me, fiat voluntas tua.* Hic ostendit voluntatem se Dei omnino continere, & vbique voluntatem Dei quærendam, & eligendam esse. *Rediit autem, & inuenit eos dormientes.* Nam præterquam quòd nox erat, & intempesta, oculi etiam eorum mœrore grauabantur. *Ipse autem profectus tertio idem orauit.* Confirmans hominem verè factum fuisse: quod enim secundò, & tertiò fit in scripturis, maximopere veritatem ostendit: veluti & Ioseph ad Pharaonem dicebat; Secundò *Genes.*
id tibi apparuit somniũ veritatis gratia: ita enim factum est, vt ita credas omnino futurum, hac de causa etiam ipse non semel, sed bis, & ter idem orando protulit, vt dispensatio firmiter crederetur. Cur autem iterum ad discipulos rediit? Vt eos redargueret, quoniam adeò sopiti mœstitia erant, vt neque præsentiam quidem eius sentirẽt: non tamen redarguit, sed paululum recessit, magnam eorum esse infirmitatem significãs, qui nec increpati quidem vigilare potuerunt, non excitat autem,

Vide… arbitri… tia in…

autem, nec increpat amplius, ne perterritos magis terreat: sed recedens orauit, & rediens inquit; *Dormite iam, & requiescite.* Quamuis enim vigilare opus erat, significans tamen, quia nec aspicere quidem mala valebant, sed fugerent præ timore, ac fugarentur: & quia minimè eorum egeret auxilio, & tradi omnino ipsum oporteret, *Dormite*, inquit, *& requiescite. Ecce appropinquauit hora, & filius hominis tradetur in manus peccatorum.* Ostendit rursus dispensationis hoc factum fuisse, & simul animos ipsorum erigit, eo quòd dixit, tradetur in manus peccatorum: significat enim proteruitatis illorum hoc opus esse, non quia ipse peccato sit obnoxius. *Surgite eamus, ecce appropinquat, qui me tradet.* Ita vndique ipsos erudit, non necessitatis, nec infirmitatis hanc rem fuisse, sed dispensationis cuiusdam inæstimabilis: præsciebat enim eos venturos, nec solum non fugit, verumetiam eos incessit. *Adhuc enim ipso loquente, ecce Iudas vnus ex duodecim, &c.* Hæc sunt sacerdotum instrumenta cum laternis, inquit, & lampadibus egrediuntur. Iudam autem iterum ex duodecim vnum dicere non veretur. *Qui autem tradebat eum, dedit autem eis signum dicens; Quemcunque osculatus fuero, ipse est, tenete eum.* Proh dolor, quantam anima prauitatem suscepit? quibus oculis tunc magistrum aspexit? quo porrò osculatus ore est? O sceleratissimam mentem! quid cogitauit? quid ausa est? quod signum proditionis dedit? *Quemcunque osculabor*, inquit, confidebat enim in lenitate magistri: quæ res maxime omnium confundere illum, & omni priuare venia sufficit, quia mitem, atque mansuetum prodebat magistrum. Sed cur nam hoc signum datum est? Quia sæpius circunuentus ab ipsis, pertransiuit per medium ipsorum, nescientibus ipsis: quod & tunc factum fuisset, nisi ipse assensisset. Et hac re volens eos erudire, etiam tunc tenebris oculos eorum inuo-
Ioan. 18. luit. At tunc interrogauit, dicens; Quem quæritis? & quamuis laternas, & lampades, & Iudam ipsum secum haberent, non nouerunt tamen, sed responderunt, Iesum. Quibus ipse; ego sum, quẽ quæritis. Et ad Iudam; Amice, inquit, ad quid venisti? Postquam enim vires patefecerat suas, tunc iam permisit. Lucas autem ostendit in ipsa quoque hora, qua traditus est, Iudam corripuisse,
Luc. 22. dicendo; Iuda, osculo filium hominis trãdis: ac si diceret, non te pudet in habitu proditionis venire: sed tamen, quoniam neque sic eum prohibuit, & osculari dignatus est, & vltro se dedit, tũc immiserunt in eum manus, & tenuerunt illum. Ipsa nocte, in qua comederunt pascha, tanta insania, tantóque furore agitabãtur. Nihil tamen omnino potuissent, nisi ipse permisisset. Idcirco Iudas maxima nõ euitabit supplicia, quinimo multo magis iure vexabitur, quia omnipotentiæ, humilitatis, lenitatísque domini tot, tantáque habẽs argumẽta, omnem feram belluam crudelitate superauit. Hæc igitur considerantes, auaritiam fugiamus. Auaritia enim tunc illi furorem immisit: auaritia omnes, qui ei seruiunt, crudeles efficit, atque atroces. Nam, si propriam auarus salutem negligit, quid faciet de aliena? Præterea sic terra, & tyrannica hæc passio est, vt vehementissimam etiam corporis libidinem nonnunquam superet. Erubescendum igitur est, quia pecuniæ parsimonia à luxuria multi se aliquando reseruarunt: timore autem Christi modestè viuere, atque honestè noluerunt. Fugiamus ergo ipsam, fugiamus inquam, nunquam enim cessabo id prædicans. Cur enim aurum, homo, accumulas? Cur seruitutem hanc maiorem, duriorémque tibi constituis? Cur fœdiorem tibi carcerem paras? Cur maioribus te curis quotidie angis? Putas tuas omnes esse, quæ in metallis sunt, auri venas, quæ in ærariis regum argenti pondera. Quippe, si hæc omnia tua essent, diligenter seruares, neque vnquam vtereris. Nam, si modo iis, quæ habes, non vteris, sed tanquam ab alienis magnopere abstines, multo diligentius, si plura possideres, id certè faceres. Nempe quanto plura possidet auarus, tanto parcior solet fieri. Sed certior sum, inquies, quia hæc mea sunt. Existimatione igitur, non vsu rerum possessionem diuitiarum requiris. At inquies, venerabilior apud homines sum pecuniis abundans, & plerisque timendus: imò verò cunctis diuitibus, pauperibus, laborantibus, cæterísque huiusmodi hominibus facilè contemnendus. Vis metui, atque esse terrori; abijce causas, quibus te illi carpere possunt, qui huic rei multam dant operam. Non audis quid trito prouerbio dicitur? Centum simul viros vnum pauperem, atque nudum spoliare non posse. Maxima enim paupertatis propugnatione defenditur, quẽ nullus rex, nullus imperator vincere possit: auaro autem vniuersi facilè possunt obesse, neque homines solum, verumetiam tineæ, atque vermes eum aggrediuntur. Cur dico, tineas, & vermes, quum tempus solum, nulla re addita, suiipsius naturâ maximè talibus officere possit? Quæ igitur diuitiarũ est voluptas, tu explices, oro. Ego enim dolores, & mœrores ipsarum video. Sed qui sunt, inquies, isti? Curæ, insidiæ, desidia, odium, timor, perpetua sitis, & mœstitia sempiterna. Nam, quẽadmodum, si quis amatam mulierem amplexus, vti non possit, extremo dolore cruciatur: sic diuites facultate, quam habent, si auari sunt, nullo modo se satiare possunt: sed tale eis accidit, quale quidam vir sapiens de eunuchis dicit; Cupiditas autem eunuchi virginitatis adolescentulæ florem nititur eripere. Sicut igitur eunuchus virginem amplexus ingemiscit, sic omnes, qui diuitiis inhiant. Qui autem posset omnia persequi, aut exponere, quomodo vniuersis fastidio est auarus, seruis, vicinis, rempublicam gerentibus, agricolis, atque inopibus iniuria læsis, vxori præcipuè, atque liberis, quos non vt liberos, sed quasi mancipia miserrimè solet educare? Sed mille doloris, molestiæ, iræ, ac denique derisionis aduersus se argumenta præberet, si communiter omnibus exibilandus proponeretur. His igitur tædiis, his fastidiis, his doloribus auaritia subiacet: imò verò multo pluribus. Nemo enim hæc oratione assequetur, quæ cùm periculo in dies experimur. Tu verò voluptates modo mihi expone, quæ inde oriantur. Videor, inquit, diues esse, & diuitem me omnes æstimant. Quæ nam est hæc voluptas, si pateris inuidiam, solummodo vt puteris? Sed nomen, inquies, maximè habeo. Rectè id dicis, nempe huiusmodi diuitiæ nomen solummodo sunt omni re desolatæ. Sed lætatur hac æstimatione diues, inquis. Eadem re lætatur, pro qua sibi valde dolendum esset. Quam ob rem dolendum? Quia seipsum inutilem, vilem, ac timidum ad omnia reddit, in peregrinationẽ proficisci non audet, mortem multo magis, quàm

Hic nota contra Græcos, qui pertinaciter defen[dunt], eo anno Pascha celebratum fuisse à Iudæis in vespera Parasceues, vt defendãt suum fermentatum contra Latinos.

alij formidat: pecuniarum potius, quàm lucis cupidus: hic pulchritudine cœli nõ delectatur, quia sibi non affert aurum, nec magnitudine, ac motu solis, quoniã non immittit in domũ suam aureos radios. Sed multi sunt, inquies, qui iucundè diuitiis fruuntur, viuentes in deliciis, ventrẽ colentes, vino se replentes, magnificè omnia præparantes. Peiores illis modo nominasti, qui maximè omni ab vsu distabant pecuniarum. Nam auarus quidem cupiditate æris alligatus, saltem ab aliis abstinet vitiis, illi vero abiectiores multo sunt, quũ ad ea, quæ diximus, turpissimo aliorum quoque vitiorum dominatu fœdantur, truculentissimis quasi tyrannis, ventri, voluptati corporis, cæterisque vitiis quotidie seruientes, scorta diligenter alentes, cœnas oppiparè sumptuosas præparãtes, parasitos, assentatores studiosè colligentes, & ad cupidines, quas natura non sustinet, incitantes, mille propter hæc ægritudinibus tam corpus, quàm animam conficientes. Non enim ad necessitatem, sed ad corruptionem corporis, & animæ perditionem rebus vtũtur, & idem faciũt, quem admodum si summa corpore ornato diligentia, pudeat ad suiipsius vsum pecuniam consumere. Quas ob res ille solus vera fruitur voluptate, ac rerum suarum dominus est, qui diuitiis rectè vtitur: alij autem omnes serui, atque mancipia sunt: passiones enim animæ, & corporis ægrotationes adaugent. Quæ igitur tranquillitas, aut voluptas ibi animi est, vbi continua obsessio, bellum ingens, & tempestas vniuersos maris fluctus exuperans viget? Pecunia quippe si amentem hominem inuenerit, insanũ omnino facit: si lasciuum, in maiorem impellit luxuriam, sed quid, inquies, pauperi confert sapientia, & prudentia: Merito id ignoras. Nemo quippe captus luminibus, lucis iucũditatem cognoscere potest. Salomonem dicentem audias, tanto sapientem insipienti præstare, quantum inter lucem, & tenebras interest. Qua igitur ratione docere poterimus eũ, qui degit in tenebris? Pecuniæ nempe cupiditas tenebra est, qua efficitur, vt aliter, quam se habeant, res videantur: sed quemadmodum, si quis in profundissimis tenebris, aut vas aureũ, aut lapides pretiosos, aut vestes aureas videat, dignitatẽ earum rerum discernere non potest: pariter certè auarus optimarum rerum pulchritudinem nullo modo percipit. Depelle igitur huius passionis caliginem, & tũc naturam rerum cognosces, quæ nusquam sic apertè, vt in paupertate discitur: nusquam ita probè cognoscũtur ea, quæ, quum non sint, esse putantur, quemadmodum in philosophia. Sed ô stultos homines illos, qui pauperibus maledicunt, dicentes inopia vniuersam perturbari vitam, & dedecore claras nonnunquam domos maculari: quod est enim hoc dedecus, dic quæso? Nõ est eis constructus ebore lectulus, non argentea vasa, sed famiacuncta sunt, & lignea, ac magna istud gloria, & nobilitas domus est. Iterum enim secularium rerum contemptus vniuersum sæpenumero studium, totámque operam ad curam animæ conuertit. Quare, quum ab exterioribus nimium pendere hominem videas, tunc dedecore illius erubescere debes. Nullus enim habitus, nulla honesta species in diuitum ædibus aspicitur. Nam, quando vides ligna peripetasmatibus, lectos exornatos argento, quasi in theatro, & superba scenarum pompa: quid hac deformitate deformius fieri potest? Quæ igitur domus orchestræ, ac tripudiorum locis similis est, diuitisne an pauperis? Diuitis certè: hæc ergo dedecoris plena est. E regione autem quæ domus, Pauli, aut Abrahæ domui conferri potest? nónne domus inopis? Hæc igitur optima, atque probatissima est: quod vt melius discas, Zachæi domum cogitatione ingredíaris, & considera, quum audisset Christum apud eum mansurum, quomodo eam ornauit, Non enim curriculo ad vicinos contendit, mensas, sedes, subsellia petens eburnea, nec extraxit è loculis Laconica quẽdam mensarum velamina, sed ornatu Christo gratissimo decorauit. Quis porrò iste? Dimidium, inquit, rerum mearum do pauperibus, & quadruplicata reddo, quæ rapui. Sic & nos, oro, domos nostras exornemus, vt Christum suscipere mereamur, hæc pulcherrima sunt portarum velamina. Hæc in cœlis solummodo fiunt, ibi texuntur, ibíque ista sunt, ibi cœlorum rex habitat. Si verò aliter ornabis, diabolum, & illius conuocas chorum. Cæterum Christus ad Matthæum quoque publicanum diuertit: quid igitur ille fecit? Voluntate prius seipsum ornauit optima, qua sibi persuasit, neglectis omnibus, Christum esse sequendum, Sic & Cornelius orationibus, & eleemosynis domum suam ornauit. Vnde factum est, vt vsque in hodiernam diem fulgentissimam habiret regiam. Vilitas enim, & deformitas domus, non à vasis inordinatè proiectis, non à neglecto lectulo, non à muris fumo decoloratis, sed ab improbitate habitantium cernitur. Quod inde Christus ostendit, quia virtute habitantis vel vilissimas petere casas non dedignatur. Ad improborum autem ædes, etiam si aureis contegantur laquearibus, nunquam tamen ingreditur. Illa igitur regia rutilantissima est, in qua dominus omnium habitat. Hæc verò quamuis aureis tectis, ingentibúsque columnis constet, cloacis tamen, & omni sorditie confluentibus riuis similis est, cùm diaboli vasa in ea contineantur. Hæc mihi non de diuitibus iis, qui, vt oportet, impendunt: sed de rapacibus, & auaris dicta sunt, hic nullum studium, nulla cura de rebus necessariis est, sed omnis opera pro ventre, ac turpitudine consumitur, ibi ad rectè philosophandum omnia impenduntur. Quapropter nusquam videmus Christum in splendidas ædes diuertisse, sed, regiis omissis, & molles indutis purpuras post habitis, publicanorum casas, & piscatorum elegisse. Quare tu etiam, cùm ipsum in domum tuam vocare volueris, eleemosyna, orationibus, supplicationibus, vigiliis ipsam diligenter ornato. Hæc Christi regis ornamenta sunt, illa vero mammonæ, qui hostis Christi, atque inimicus est: quas ob res nemo vilitate domus erubescat, si his ornamentis eam decorat, nemo magnificentiã ædium sublimis incedat: imò verò magis erubescat, & altis omnino contemptis palatiis, humiles eligat casas, vt in hac vita Christum suscipiat, & in futura æternis ædibus perfruatur, gratiã, & misericordiã Domini nostri Iesu Christi, Amen.

Eccles. 12.

EIVSDEM IN IDEM
Homil. 6.

ET ecce vnus eorum, qui cum Christo erant, extẽdens manum suam, euaginauit gladium, &c. Quisnam est iste

Homil. in Matth.

Ioan. 18. est iste, qui auriculam serui amputauit? Petrum certè fuisse, Ioannes testatur, cuius ardentissimo animo iure ista res attribuitur. Cæterum, illud quærendum est, cuius rei gratia gladios ferebãt? Non enim hinc solum verumetiam inde liquido patet gladios eos habuisse, quia interrogati responderunt, duos se gladios portare. Sed quam ob rem Christus istud permisit? Lucas sanè ait, quia dixit ad eos; Num, quando vos absque pera, calceamentíque misi, re quapiã caruistis? Cúmque illi nulla respondissent: sed modo, intulit, qui habet sacculum, tollat & peram: & qui non habet, vendat vestimẽtum suum, & emat gladium: tunc illi dixerũt duos se gladios habere. Ad quod Christus satis esse respondit. Cur igitur hoc permisit? Vt facilius crederent, quia tradetur: propterea dixit eis, emite gladios, non vt percutiant animas, sed vt proditionem hac re ante oculos poneret. Quare autem peram etiam addidit? Vt eos erudiret, studere, ac vigilare multum, quoniam proprio vsuri studio sint. Nam in principio quidem rudes, ac teneros virtute sua fouebat, nunc autem quasi è nido pullos educens, suis etiam pennis vti hortatur. Deinde, ne putent imbecillitate se omissos esse, ac ad suam operã compulsos, ad priorum memoriam reducit, dicens; Num, quando misi vos sine sacculo, re quapiam caruistis? ita vtrinque ad agnoscendas vires suas inducit, tum quia eos protexit, tum quia sensim, ac paulisper ad operam suam eos remisit. Sed vnde nam ibi gladij sunt inuenti? A cœna, & mensa tunc iam exiuerunt, vbi propter agnum gladios esse oportuit: illi vero, quoniam audissent venturos aduersus eum aliquos esse, quasi magistrum defensuri secum gladios acceperunt. Quæ res discipulorum animus solummodo erat, Propterea Petrus, qui gladio vsus, cõminatione, & quidem vehementi reprehenditur. Vltus enim seruum magno ardore animi est, quod non ad sui, sed ad magistri fecit defensionẽ: Christus vero nullum detrimẽtum fieri permisit: confestim enim illum curauit, & hac magnitudine miraculi & lenitatem, & potentiam suam ostendit. Tu verò discipuli quoq; & amorẽ pium, & humilitatem considera: alterum enim ex diligendi feruore, alterũ ex obedientia fecerat; Nã, cũ audisset, *Mitte gladium in vaginam*: quod antea nũquam fecit, statim obtemperauit. Alius autẽ Euangelista dicit, interrogasse discipulos, si gladio percutiendum erat, & Christum nõ solum perhibuisse, verumetiam percussum sanasse. Sed Petrum acriter, & quidem minando increpat, vt eum, & cæteros simul ab huiusce modi defensione deterreat. *Omnes enim qui gladium acceperint, gladio morientur*: & adiecit: *An putas, quoniam non possum rogare patrem meum, &c.* His rationibus feruentes animos eorum restinxit, maximè cùm ostenderet iam ita prædictum esse à scripturis. Vnde superius quoque orabat, vt, cùm audirent voluntatem hanc esse Dei, mitiori animo ferrent. Ita duobus consolatus eos est: tum eorum, qui sunt insidiati supplicio, (*Omnes enim, qui acceperint gladium*, inquit, *gladio morientur*) tum quia sponte sua hæc sufferat. Possum enim auxilium, ait à patre habere, si volo. Cur autem non dixit, an putatis, quia non possum omnes hos perdere? Quia nondum decentem, atque constantem de ipso fidem habebant, credibilius illis hoc erat, præsertim cùm paulo ante dixerit; Tristis est anima mea vsque ad mortem: &, pater, transeat à me calix iste. Et ad hæc fudor quidem, & labor animi apparuit, & ab angelo confirmatus fuit. Quoniam igitur multa humanitati cõuenientia fecerat, si se illos perdere posse dixisset, non fuisset verisimile. Ideo, *an putatis*, inquit, non posse me impetrare à patre meo? & idipsum humiliter profert, dicens; *Et exhibebit mihi duodecim legiones angelorum.* Etenim, si vnus angelus centum octuagintáque armatorum hominum millia interfecit, quid facerent duodecim legiones angelorem? Ita ad imbecillitatem, atque timorem eorum, qui metui iam semimortui erant, orationem accommodauit, & authoritate scripturarum muniuit. *Quomodo igitur implebuntur scripturæ?* Sic eos ab omni defensione deterret. Nam, si scripturis quoque ita videtur, quid vos repugnatis? Et hoc quidem ad discipulos: ad illos autem ait, *Tanquam ad latronẽ existis cum gladijs, &c.* Recense quot modis eos exsuscitet. Supinos eos proiecit, aurem seruo restituit, interitũ eis comminatus est, vt gladio morientur, qui gladium accipiunt, quod futurum præsenti miraculo confirmauit. Sic vndique & à præsentibus, & à futuris potentiam suam ostendit, vt nulla vi detentus esse videatur, & ideo subiecit; *Quotidie vobiscum eram, & sedebam docens, & non tenuistis me.* Hinc ostẽdit permissione sua id voluisse, miraculis autem prætermissis, de doctrina mentionem facit, ne iactare se videretur: docentem me non tenuistis, inquit, silẽtem aggressi estis: in templo eram, & nemo manum in me iniecit, modo nocte concubia cum gladiis, & fustibus irruistis: quid opus aduersus me his armis fuit? His omnibus manifestum facit, quia, nisi vltro seipsum tradidisset, nihil etiam tunc ipsi potuissent. Si enim inter eos erat, & capere volentes nunquam potuerunt, vtique neque tunc potuissent, nisi voluisset, deinde ipsam quoque ambiguitatẽ soluit, quare istud voluerit, dicens: *Hoc factum est, vt scripturæ impleantur.* Vides quomodo semper etiam in ipsa proditionis hora ad emendationem eorum omnia faciebat, sanando, prædicando, terrendo (*gladio* enim *peribunt*) sponte se ad passionem venire ostendendo? *Quotidie namque vobiscum eram docens, & non tenuistis me*; concordem se patri significando, *vt prophetarum scripturæ adimpleantur.* Cur autem in templo ipsum non tenuerunt? Non fuissent ausi propter turbas. Quam ob rẽ etiam exiuit à loco, & opportunitate temporis illis potestatem concedens, & excusationem eorum vndique succidens. Nam, qui seipsum tradidit, vt scripturas impleret, quomodo aduersus Deum patrem dicebat? *Tunc discipuli omnes, dimisso ipso, fugam ceperunt.* Quando vero hæc ad turbam locutus est, tunc in pedes se omnes dedere, nullam iam videntes eius defensionem, qui vltro se traderet, ac diceret secundum scripturas ista fieri. Sed discipuli quidem fugiunt, illi vero Iesum ad Caypham ducunt. *Petrus autem sequebatur, & introiuit videre finem.* Ingens huius discipuli ardor fuit, qui nec cæteris quidem fugientibus, territus est, sed secutus etiam introiuit. Nam, & si Ioannes quoque id fecerat, sed tamen notus erat põtifici. Cur autem ipsum eo duxerunt? Ibi omnes erant congregati, & omni concilio pontificum res gerebatur. Idcirco ad eum omnes conueniũt, qui illo anno summum pontificium obtinebant;

ybi pernoctarunt vigilantes, adeò vt paſcha ea nocte comedere neglexerint. Mane autem facto non intrarunt in prætorium, vt Ioannes inquit, vt non contaminarentur, ſed vt manducarent paſcha. Vnde liquidò patet, cupiditate interficiendi Christum præuaricatos fuiſſe, ac alia die paſcha comediſſe. Nõ enim Christus tẽpus paſchę trãſgreſſus eſt, ſed illi audaciſſimi homines, & mille trãſgrediẽtes legis pręcepta, quoniã ita inflammati erãt, & ſępe conati capere ipſum, nihil facere potuerũt, ex inſperato nacti, quod cupiebant, tempus paſchæ tranſpoſuerunt, vt ardentes cæde animos eorum explerent: propterea congregantur omnes, & conſilium iam peſtilens erat. Et nonnulla more iudicis quærunt, vt habitum iudicij, atque figuram inſidiis prætexerent. Non enim conueniebant teſtimonia: ſed tumultus, atque turbationis omnia plena erant, adeò vt apertè fictũ pateret eſſe iudiciũ. *Venerunt autẽ duo falſi teſtes dicentes, iſte dixit; ſoluite tẽplũ hoc, &c.* In tribus dixit certè diebus, ſed non ſoluo: ſed, ſoluite. Nec de illo templo, ſed de corpore ſuo dicebat. Quid igitur pontifex fecit, vt ad reſpondendum compelleret, vnde capi ipſum arbitrabatur? *Non audis*, inquit, *quid iſti teſtantur aduerſus te?* Ieſus autem, quia nullum videbat excuſationis locum, tacebat: figura enim ibi duntaxat iudicij erat, re autem ipſa latronũ impetus: pontifex igitur perſeuerabat dicẽs: *Adiuro te per Deũ viuum, vt nobis dicas, ſi tu es Chriſtus filius Dei viui, &c.* Quod ait, vt atrocius dictum Chriſti videretur, & atrocior accuſatio fieret, Nam, quoniam audiẽtes perterriti fuerãt: ſicut in Stephano poſtea fecerunt, aures obſtruentes: ſimile quid à pontifice factum eſt. Sed quænam erat ipſa blaſphemia? Nam congregatis ipſis alibi iſtud propoſuit; Dixit dominus domino meo, ſede à dextris meis: quod latius ab eo exponi audientes, nihil dicere auſi, & tunc tacuerunt, & nihil poſtea ipſi contradixerunt. Quomodo igitur blaſphemiam nunc iſtud appellabant? Cuius etiam rei gratia Chriſtus hoc eis reſponſum dedit: Vt omnem eorum tolleret excuſationem. Idcirco ad extremam vſque diem apertè ſeipſum Chriſtum eſſe dicebat, qui à dextris ſedeat patris, quíque rurſus ad iudicandum orbem venturus ſit: quæ res magnam eius concordiam ad patrem ſignificat. Veſtimentis ergo conſciſſis, cæteros interrogat dicens; *Quid vobis videtur?* Noluit à ſeipſo ſentẽtiam proferre, ſed quaſi manifeſtiſſimo peccato, & blaſphemia petente, ab illis eam elicere voluit. Non enim ignorabat, ſi res in cognitionẽ, & examinationem veniret exquiſitam, ab omni eum crimine liberari, ac ideo apud ſeipſos condemnari ſtudebat, & auditores præoccupabat, dicens, *Voſipſi blaſphemiam audiſtis.* hæc dicit, vrgens quaſi atque impellens aduerſus eum ſententiam proferre. Quid igitur illi? *Reus eſt mortis.* Condemnatum enim iam à ſe ad Pilatum ducere volebant, vt facilius ipſum quoque ad cõdemnandum impellerent, cuius rei omnes conſcij vna voce reſpondent, *reus eſt mortis?* ſic ipſi accuſabant, ipſi diſceptabant, ipſi ſententiam ferebãt, omnium officia tunc ipſi occuparunt. Quomodo autem ſabbata in medium non propoſuerũt? Quia ſæpius ora eorum frenauit, ex iis, quæ tunc facta fuerant, condemnare ipſum cupiebat, & ad ea peruenit pontifex, vt, omnibus ſciſſione veſtis ad ſe attentius attractis, ſententia iam ab ipſis prolata tanquam condemnatum ad Pilatum ducant: Ita callidè, atque malitioſe cuncta gerebãt: nihil certè tale apud Pilatum dicũt: ſed quomodo? Niſi malefactor hic eſſet, non vtique tibi tradidiſſemus eum: ita publicis criminibus interimere ipſum ſtudebant. Cur autem occultius non interfecerunt? Malam de Chriſto exiſtimationem ſuſcitare volebant. Quia igitur multi audiuerunt eum, & admirabantur vehementer, atque ſtupebãt tam de ſignis quàm de doctrina: idcirco dederunt operam, vt publicè necaretur. Chriſtus verò non prohibuit, ſed in veritatis affirmationem proteruitate illorum vſus eſt. Manifeſta enim morte ipſius omnibus facta, contrarius eſt conſecutus euentus, quàm illi optabat. Illi enim ad dedecus ipſius publicè eum necarũt, ipſe autem ſumma hinc gloria perfulſit. Et quemadmodum dicebãt; Occidamus ipſum, ne Romani veniant, & ciuitatem nobis, atque gentem eripiãt: quo interfecto, illud maximè paſſi eodem nunc pacto publicè crucifixerunt, vt magna infamia notarent: euenit autem omnino contrarium. Poteſtatem autem habuiſſe illos per ſeipſos interficere, Pilatus declarauit dicens: Accipite eum vos, & ſecundum legem veſtram iudicate ipſum. Voluerunt autem vt tanquam iniquus, tãquam tyrannus, tanquam factioſus turpiſſima videretur morte necatus. Qua de re latrones quoque ſimul cum eo crucifixerunt, & ad Pilatum dicebant; Non ſcribe regem hunc eſſe Iudæorum, ſed quia dixit regem ſe eſſe: quæ omnia ita pro veritate faciunt, vt nec vmbram quidem excuſationis impudentiſſimi Iudęi habeant: imò cuſtodia, & ſignacula ſepulturę, magnum ſplendorem veritati addiderunt, idem etiam conuicia, & cõtumeliæ fecerunt. Huiuſmodi certè res falſitas eſt, vt his rationibus diſſoluatur, quibus tetẽdit inſidias, quod illis accidiſſe videmus. Nã, quũ viciſſe iam putarent, tũc maximè ea re, qua putabãt viciſſe, in ſummũ dedecus impulſi perierũt: quibus autem victus viſus eſt, hinc maximè refulſit, & mirabili eſt potitus victoria. Nõ quęramus igitur vbique victoriã, nec ſemper ſuperari vereamur. Eſt enim quandoq; victoria detrimentũ, offenſio vero emolumentum adducit. Etenim in ira qui valde cõtumeliatus aliũ eſt, ſperaſſe videtur, quum reuera ipſe maximè à turpi hac perturbatione victus non parũ ſibiipſi nocuerit. Qui autẽ magno animo tulit iniuriam, hic profectò & quidem cum laude ſuperauit. Ille nanque nec ſuam quidem ægritudinem compreſſit, hic etiam alienam extinxit: & ille ſuo morbo ſuperatus eſt, hic etiam alienum curauit, nec ſolum ipſe inflammatus non eſt, verumetiam ingentem alterius flammam extinxit. Quòd ſi apparentem hanc, & non victoriam conſequi voluiſſet, & ipſe victus iacuiſſet, & aduerſarium magis incendiſſet, ſic turpiter, ac miſerabiliter, quẽadmodum mulierculæ ab ira exagitatæ, ambo proſtrati fuiſſent. Nũc verò & huius dedecoris expers eſt, qui philoſophatur, & præclarũ tam ſibi quàm proximo de iracundia trophæum conſtituit. Non igitur vbique victoria quærenda eſt. Qui enim lædit, ſuperare læſũ videtur, ſed pernicioſa ſibi victoria ſuperat. Læſus autem, ſi magno animo profert iniuriam, quanquam victus videatur, coronam tamen ſplendidam adeptus eſt. Sæpenumero ergo vinci quàm vincere præſtantius eſt, optimus profectò iſte victoriæ modus eſt: Nam ſiue quis rapiat, ſiue percutiat, ſiue inuideat, qui ſuffert, & non cominus aggreditur, ille pulcherrimus victor eſt. Cur rapinam, & inuidiam dico, quum etiam, qui ad martyriũ traditur cæſus, laceratus, iugulatúſque hoc pacto denique ſuperat. Et quidem in bellis decertans qui ceciderit, is victus dicitur. Sed hæc apud nos clariſſima eſt victoria: nullibi certè malè agentes, & vbique mala ſufferentes ſuperamus: illa fulgentiſſima victoria eſt, qua inferentem patiendo ſuperaſti. Cúmque oppoſitam exteriori victorię naturam habeat, quod maximè virtutis argumentum eſt, à Deo eſſe demonſtratur. Sic ſcopuli fluctibus cæſi facile ipſos diſſoluunt, ſic ſancti omnes præconio præclaro coronati, præclara trophæa ſtatuerunt, hanc victoriam laboris expertem conſecuti. Non enim luctari te, aut laborare oportet, Deus eas tibi vires conceſſit, vt non conſertione manuum, ſed patientia vincas. Non exeas igitur in prælium, & viciſti: non colluctaris, & coronatus es, multo tu præſtantior, & fortior aduerſario es. Tu teipſum dedecoras: noli committere, vt ille poſſit dicere, vix à te in prælio ſuperatum fuiſſe: ſed fac vt inexpugnabilem hanc virtutem admiretur, & ſtupeat, prædicétque abs te ſine prælio victum fuiſſe. Sic beatus ille Ioſeph, qui magno animo iniurias tulit, vbique & victor prædicatur. Nam & fratres, & Ægyptiam illam mulierem inſidiantes, æquo animo ferendo ſuperauit. Noli mihi carceres, vbi vinctus fuit, nec regiam, vbi mulier illa verſabatur, domum obiectare: ſed victum mihi, atque victorem oſtende, & qui in voluptate, qui in mœrore viuebat, patefacias. Illa nec iuſtum illum virum, nec cupiditatem propriam ſuperauit: hic & mulierem repulit, & à difficillimo captus morbo non eſt. Et, ſi vis, verba mulieris audiamus, & à ſuperato penitus, atque proſtrato animo proferri videas. Adduxiſti nobis huc, inquit, puerum Hebræum illudere nobis. Non ille, ô miſera, atque iniquiſſima, ſed diabolus tibi illuſit, quia perſuaſit poſſe adamantinum abs te animum infringi. Non adduxit tibi maritus Hebræum inſidiantem puerum, ſed calidiſſimus dæmon, qui in illicitam te impulit cupidinem. Quid autem Ioſeph? tacet omnino: & ſic cõdemnatur, velut & Chriſtus. Figura enim ille Chriſti fuerant. Sed erat ille, inquies, in vinculis, hæc in regia ſpaciabatur. Et quid eſt hoc? nónne illa ſplendide fuit coronatus, etiam quum in carcere vinctus iacere videretur: Hęc autem omni vincto miſerior, quanquam in regali thalamo verſabatur, ſed non hinc ſolùm, verumetiam ab exitu rerum victoriam aſpicere licet. Vter enim, quod voluit, nactus eſt? Ille vinctus profectò, nõ hæc regia mulier. Nam ille caſtimoniam ſtuduit conſeruare, hæc caſtum illius animum corrumpere. Quis igitur voluntatem adimpleuit ſuam? Ille, qui paſſus æquo animo iniuriam eſt, aut hæc, quæ iniquiſſimè intulit? Ille proculdubio, ille igitur clariſſima fuit potitus victoria, quæ omnia nõ ignorantes, hanc victoriam, quæ à patientia originem trahit, totis viribus perſequamur: illam diligentiſſimè fugiamus, quæ ab inferenda iniuria naſcitur. Sic enim & præſentẽ vitã quietè, atque tranquillè peragemus, & futurã conſequemur, gratia, & miſericordia domini noſtri Ieſu Chriſti, Amẽ.

Non eſt admodum probabile, eos in alteram diem paſcha diſtuliſſe.

Ioan. 11. *Ioan. 11.* *Ioan. 18.* *Geneſ. 37.* *Geneſ. 39.*

EIVSDEM IN IDEM
Homilia 7.

Tunc ſpuerunt in faciem eius & colaphis eum ceciderunt, &c. Quamobrem hæc faciebant, cùm occiſuri eum eſſent? Quid enim huiuſmodi illuſione opus erat? Crudeles eorum mores in omnibus oſtendunt, qui quaſi venatores, fera inuenta, ſic violentia, & furore ferebantur, ſolẽnitatem habere cupientes, & ingenti cum voluptate inſilientes. Tu autem ſublimẽ diſcipulorum philoſophiam admirare, qui adeò exquiſitè iſta referunt vt quanti facerent veritatem, facilè appareat, cum ea, quæ turpiſſima videntur, ad vnguem expoſuerunt, nihil celantes, nec erubeſcentes, ſed eximiam putantes gloriam: & profectò eximia eſt, quod dominus orbis talia pro nobis pati voluerit: quæ res & ineffabilem erga nos charitatem, proteruitatémque eorum nulla venia dignam ante oculos ponit. Quippe aduerſus mitiſſimum illum, atque leniſſimum, qui vel quãdo cædebatur, ea verba dicebat, quibus etiam leonem in agnum redigere poſſet, tantam crudelitatem oſtendebãt, ſed, vt ipſe nihil lenitatis prætermiſit, ſic ipſi nihil contumeliæ, nihil impietatis: ſed tam verbis quàm factis explere furorem ſuum conabãtur: quæ omnia Eſaias ille prædixit, qui pauciſſimis verbis omnem hanc contumeliam multo antè aperuit. Quemadmodũ, inquit, obſtupeſcent ſuper te multi, ſic inglorius erit inter viros aſpectus tuus, & forma tua inter filios hominum. Quid enim illi contumeliæ poteſt exæquari? In faciem illam, quam fluctus maris reueriti ſunt, quam ſol in cruce videndo radios occuluit, ſpuebant, cædebant, caput percutiebant, abunde animos ſuos explentes, & vulnera contumelioſiſſima inferentes, quibus ſpuendi contemptum addere non verebantur. Verba rurſus deriſionis plena proferebant; *Prophetiza nobis, Chriſte,* dicentes, *quis eſt qui te percuſſit?* Sic illudebant, prophetam ipſum appellãtes. Alius autem Euangeliſta dicit, quia velamine eius facie adoperta, hæc faciebant, quaſi quendam infamem, & nullius rei hominem, non liberi ſolùm, verum etiam ſerui deludentes. Sæpius, oro, hæc attentè audiamus, hæc in cordibus noſtris cõſcribamus: hæc enim pulcherrima, & glorioſiſſima ſunt: in his ego ſummopere glorior, nec minus me hi eius dolores ſublimem efferũt, quàm mille mortui, quos excitauit. Hæc & Paulus item, & item voluit, atque reuoluit, crucem, mortem, paſſiones, conuicia, iniurias, contumelias, & modo quidem ait, Exeamus ad ipſum, opprobrium eius ferentes: modò autem, Qui pro gaudio ſibi propoſito crucem ſuſtinuit ignominiam contemnens. *Petrus autem ſedebat in atrio foris, &c.* O res nouas, & mirabiles: quando capi magiſtrum vidit, adeò efferbuit, vt, ſtricto gladio, ſeruum percuſſerit, quando autem magis indignari, inflammari, ſuccendíque debebat, tot, tantáque opprobria videndo, atque audiendo, tunc abnegauit. Quis enim indignatione non inſaniret, nefandiſſima illorum facta conſpiciens? pauore tamen ille omnino ſuperatus, non modo nõ indignatur, ſed pernegat, ac miſeræ, viliſque puellæ verba ferre non poteſt, nec ſemel modò, nec ſecũdò, ſed etiam tertiò negat, & hoc in breuiſſimo tempore, nec

coram

Hom. 86. in Matth. *Eſaiæ 52.* *Luc. 22.* *Luc. 22.* *Hebr. 13.*

coram iudicibus, foris enim erat. *Sedebat* enim, inquit, *in aula foris*, & cùm in vestibulũ exisset, eum aggrediuntur, nec lapsum suum ipse antea sensit,
Luc.22. vt Lucas dicit, quàm in eum Christus respexisset. Ita non solùm negauit, sed etiam, quanuis gallus cantasset, casum suum tamen à seipso non sensit, sed magistri admonitione indiguit, Cuius inspe-
Marc.14. ctio vox illi facta est. Marcus ait, cùm semel Petrus negasset, tunc primò gallum cantasse: cùm vero tertiò illum, tunc gallum secundò. Ita ex quisitè solus explicauit, & piam magistri ad discipulum curam, & imbecillitatem Petri, & quod formidine motus vix seipsum cognoscebat, hæc ab ipso magistro Marcus didicit: discipulus enim Petri fuit: vnde maxime ipsum admirari debemus quia non solum magistri delictum non occultauit, sed exquisitius etiam quàm cæteri hoc ipso, quia discipulus erat, conscribere potuit. Quomodo igitur cum Matthæus dicat, *Antequam gallus cantet, ter me negabis*: cum tertiò negasset, secundò gallus cantauit, vt Marcus scripsit: & quomodo hæc vera, & consona esse possunt? Valde ista certè vera, & sibiipsis cõuenientia sunt. Nam, quoniam in vna vice ter, & quater gallus cantare assueuit: significare voluit Marcus, quia nec voce quidem galli in memoriam adductus est nec se à negatione retinuit, vtrumque igitur verum est. Nam, antequam vnam cantandi vicem gallus absoluisset, ter negauit. A Christo autem in memoriam delicti redactus, ne lachrymis proderetur, non est palàm ausus, sed exiuit foras, & fleuit amarè. *Facto autem die, ducunt Iesum à Caypha ad Pilatum.* Nam, quoniam interficere ipsum statuerunt, & propter diem festum non poterant, ad Pilatum eum ducunt. Tu verò considera, quomodo res ista compulsa est, vt in die festo ageretur. Quippe ita iam à priscis temporibus fuerat figuris significatum. *Tunc videns Iudas, qui tradidit eum, quod condemnatus esset, pœnitentia ductus retulit triginta argenteos.* Hoc tam Iudæ, quàm pontificum culpam exauget: illius, non quia eum pœnituit, sed quia tardè pœnituit, & seipsum condemnauit, cõfessus à se factam esse traditionem. Horum autem, quia, cùm possent mutare propositum, perseuerarunt pertinaces, nulla pœnitendi cogitatione compuncti. Tu verò cogita, quando illum pœnituit, quando ad exitium scelus iam omnino peruenit. Talis nempe diabolus est, vt non dimittat hominem, nisi negligat ante vltimum effectum magnitudinem peccati præuidere, vt pœnitentiâ ductus à peccato resiliat. Tam multis enim admonitionibus Christi nihil flexus, cum verò in vltimum iam effectum res venit, tũc pœnitentiâ ducitur, neque tunc vtiliter, & vt oportebat. Nam, quoniam quidem condemnauit seipsum, & argenteos proiecit, nec Iudæos veritus fuerat, omnia hæc laudabilia sunt: quòd verò seipsum suffocauit, id ab omni venia remotũ, perniciosum fuit cõsilium dæmonis, præripuit enim eum, antequam pœniteret, vt pœnitẽtiæ fructum amitteret, & extrema morte, cunctisque manifesta, suspensus periit. Ita vndique considera magnum veritatis splendorem conflari ex his rebus, quas aduersarij agunt, vel patiuntur. Ipsum enim mortis genus, quo proditor periit, eorum ora, qui Christum damnauerunt, profectò confuit, nec finit, vt vmbram saltem excusationis inueniant. Quid enim dicere possunt, si talem aduersus se proditor sententiam protulisse inuenitur: Sed videamus etiam, cùm argenteos principibus sacerdotum retulit, quibus vtitur verbis: *Peccaui tradens sanguinem iustum, At illi dixerunt: Quid ad nos? tu videris, &c.* Nec enim potuit acerbos conscientiæ stimulos, & flagella perferre. Similiter autem & Iudæi faciunt. Nam, cùm debuissent istis commoueri, pertinacissimè tamẽ persteterunt, quousque ad exitum & effectum peccati peruenerunt. Nam peccatum quidem illius, quod erat proditio, ad extremum modo venerat, illorum verò nondum. Cùm autem etiam illi scelus perfecerunt, & crucifixerunt illum, tunc conturbantur modò dicentes, Noli scribere hunc Iudæorum esse regem. Quid enim timetis? cur turbamini, corpore iam exanimo in cruce suspenso? modò diligenter custodiunt, dicentes, Ne fortè discipuli suffurentur, & dicant à mortuis eum resurrexisse, & erit error vltimus peior priore. At certè si dicent, nisi res vera fuerit, facilè redarguitur. Sed quomodo furentur, qui nec stare quidem potuerunt, cùm caperetur, quorum caput, & vertex puellæ verba non ferens, tertiò ipsum negauit? Sed, vt diximus, cogitationum turbine ferebantur, grauiter enim se commisisse non ignorabant, quod inde patet, quia dicebant ad Iudam, *Tu videris*. Audite ista, audite, inquam, auari, versate animo quid ille passus fuit. Nam & pecuniam amisit, & scelus admisit, & animam perdidit. Hæc atrox auaritiæ tyrannis facere solet, non est argento, nec hac vsus vita, non fruetur futura, vniuersa simul amisit: prauáque vel apud eos, quibus tradidit, æstimatione de se susitata, laqueo demum gulam fregit. Sed vt dicebam, non antequam rem perficiant, nonnulli inspiciunt: video enim etiam illos nolle interea, quantam rem auderent aspicere, sed dicentes, Tu videris: quæ res culpam eorum maiorem reddit. Apertè namque audacissimæ iniquitatis testantes passione se ferri, & nolle à perperam cœptis desistere ostẽdunt, ficto ignorantiæ velamine stultè se adoperientes. Nam, si post crucem, & mortem ipsius istud dixissent, quamuis neque tunc rectè dici poterat, non tamen adeò illos cõdemnaret: nunc autem, cùm adhuc in potestate vestra sit, & possitis ab hac vos abducere cede, quomodo hæc dicere potestis? Hæc excusatio vestra multò magis accusat. Quonam pacto? quia totum ad proditorem crimen refertis, cùm possitis ipsi huius sanguinis expertes esse: vos autem pertinacissimè ad peiora progredientes, crucem proditioni addidistis. Quid enim prohibuit, cùm illi dictum sit, *Tu videris*: à prauo proposito desistere: sed contrarium omnino faciunt, interitum inferentes, & vbique tam nequiter agentes, vt in pœnas ineuitabiles se coniecerint: sic & paulò post à Pilato eis potestate commissa latronem maluerunt, quàm Iesum eligere, & latronem quidem manifestis criminibus inquinatum, tanquam innocentem complectuntur, Christum verò, qui non modo nihil criminis vnquam fecit, sed plurimis etiam, ac maximis beneficiis illos affecit, interfecerunt. Quid autem Iudas? Postquam vidit inutilem se laborem perferre, quia nollent illi argenteos accipere, proiecta in templo pecunia, abiit, & gulam laqueo fregit. *Principes autem sacerdotum proiectos argenteos, capientes, dixerunt; Non licet mittere in corbonam, &c.* Video rursus propriâ eos conscientia

scientiâ condemnari, quoniam enim non ignorabant iniquè se hominis cædem commisisse, noluerunt in corbonam pecuniam deponere, sed agrum in peregrinorũ sepulturam emerunt: quæ res proditioni aduersus illos testimonium est. Nomen enim villæ inditũ omni clarius tuba scelestam eorum prædicat cædem: nec simpliciter, sed, concilio congregato, id factum. Et in omnibus procedunt, ne aliquis ab hoc crimine innocens sit, sed omnes simul hac magnitudine peccati premantur. Hæc autem multis seculis antea prædixit prophetia. Perspicis, non ipsos solum, verum & prophetas turpissima opprobria exquisitè narrasse, & vndique magna voce passionem prædicari. Sed Iudæi amentiâ comoluri, hoc modo fecerunt. Si enim in corbonam pecuniam immisissent, nõ ita manifesta res facta esset: nunc verò, villa empta, etiam posterioribus rem vniuersam prodiderunt. Audiatis quicunque animæ hominis pretium capientes, beneficium posteà ex cæde confertis. Iudaica huiusmodi eleemosyna est, imò vero diabolica. Sunt enim, sunt, inquam, etiam nunc qui, alienis direptis, excusatos se à toto crimine putant, si aliquam partem pauperibus dederint, de quibus ait Propheta; Altare meum lachrymis velastis. Non vult certè Christus rapina nutriri, ingratissima hæc ei sunt alimenta. Quid ita tu dominum contemnis, vt res immundas offerre audeas? melius est committere, vt inedia tabescat, quàm huiusmodi alimento sustentare. Alterum nempe crudelitatis simul, & commeliæ: & melius est, nihil omnino, dare, quam rem aliorum aliis concedere. Dic, quæso, si duos quosdam videres, alterum omnino nudum, alterum indutum, nullámne iniuriam faceres, si vestitum spoliares, vt nudum induceres? imò vero maximam. Quòd si, re integra concessa, non eleemosynã usus es, sed iniuriam commisisti cùm nec tricesimam partem raptarum rerum dederis, & eleemosynam rem appelles, quo supplicio non vexaberis? Si enim accusabuntur, qui claudicantes offerebant animantes, cum tu peiora facias, quomodo veniam impetrabis? Nam, si etiam ipsi à quo abstulit, fur rem reddiderit, adhuc iniuria adeò res est, vt vix additione quadruplici crimen persoluat, & hæc in veteri testamẽto: qui non solum furatur, sed violenter rapit, & nec illi, à quo abstulit, reddit, sed alteri donat, & non quadruplum, sed ne dimidium quidem, atque hoc non sub veteri, sed sub noua gratiæ lege viuens, considera quantum in caput suum ignem exaggeret? quod si nondum pœnas luat, ideirco magis lachrymandum est, quia iram sibi thesaurizat maiorem, nisi pœnitentiam egerit. Quid enim, existimatisne, ait, illos solos peccatores fuisse, super quos turris cecidit? Non, dico vobis, sed vos quoque, nisi pœnitentiam egeritis, similia patiemini. Agamus igitur pœnitentiam, demus eleemosynam ab omni auaritiæ tabe puram: & demus non parcè, sed copiosè. Veniat in mentem vobis, octo millia Leuitarum Iudæos alere solitos fuisse, & eum his viduas, & parẽtibus orbos, præterea muneribus aliis, & tributis subiectos militiæ quoque operam dedisse: nunc aut agros, domus, locationes, vehicula, equos, mulos, multáque alia huiusmodi propter vos, & vestram crudelitatem ecclesia possidet. Oportebat enim hãc ecclesiæ thesaurum vos retinere, ac ecclesiam non paruos ex vestra deuotione consequi fructus. Modo autem duo quædam mala committuntur. Nam & vos, quasi nihil dare debeatis, nihil confertis, & Dei sacerdotes à sacerdotio aliena perfractæ. An non poterant etiam tempore Apostolorum domus, & agri ab ecclesia possideri? Cuius igitur rei gratia vendentes pecuniam offerebant? Quia id multo melius erat profectò. Nunc verò sæcularium curarum vobis furentibus, timor nostros inuasit patres, ne, dum colligere, ac nihil seminare studeatis, viduarum, orphanorum, & virginum multitudo fame depereat, qua re commoti, hæc sibi comparare coacti sunt. Non libenter ad hanc se deformitatem immiserunt, qui desiderabat fructus ex vestra deuotione sic acquirere, vt orationibus solum attendere possent: nunc verò coëgistis eos eorum, qui sæcularia gerunt negotia, curam, & gubernationem imitari, vnde vniuersa commiscentur, atque turbantur. Cùm enim & nos eadem solicitudine teneamur, quis propitium faciet Deum? Propterea os aperio non possumus, quia non melius ecclesia, quàm sæcularia gubernantur. Non audistis, quia nec quidem has pecu- 1. Cor. 16.
nias, quæ absque labore fuerunt collectæ, distribuendas putauerunt Apostoli? Modò autem in procuratores, dispẽsatores, caupones redacti episcopi sunt, imò vero istos etiam cura, & solicitudine sæcularium rerum superarunt. Cùmque oporteat ipsos animarum habere curam vestrarum, hoc prætermisso, illa solicitè curant, quæ publicanis, quæstoribus, atque villicis curanda sunt, de his quotidie cogitant, & peruigilant. Hoc non frustra deploro, sed, vt harum rerum mutatio quædam in melius fiat, vt & nos, qui grauẽ hanc seruitutem patimur, misericordiam consequamur; & vos fructus, & thesauros ecclesiæ præparetis: Si autem ita facere non vultis, ecce ante oculos vestros pauperes sunt, ex quibus quotquot potuerimus, alere non negligemus: quos verò non possumus, vobis dimittemus: quos alite, oro, diligenter, ne in terribili die iudicij illa verba, quæ aduersus immisericordes dicentur, audiatis; Fame scentem me vidistis, & non aluistis, hæc certè inhumanitas nos quoque vobiscũ derisibiles facit: orationibus enim, atque prædicatione, cæteróque cultu ecclesiæ prætermisso, alij vini, alij frumẽtorum venditoribus, alij cauponibus per totam vitam colluctantur: vnde iurgia, contentiones, conuicia, opprobria quotidie oriuntur, & vnicuique sacerdotum sæcularibus idonea negotiis imposita nomina sunt: oportet igitur in talia hæc mutari, & inde presbyteros nominari, vnde apostoli leges sanciebant: à nutritione videlicet inopum, ab eorum qui lædebantur protectione, & diligenti erga peregrinos cura, à patrocinio eorum qui opprimuntur, in orbos parentibus cura, à protegendis viduis, à defendendis virginibus. Hæc officia loco villarum, & domorum curæ presbyteris distribuere decet: hæc ornamenta ecclesiæ sunt, isti conuenientes thesauri, qui & nobis faciliorem vitam, & vobis fructuosiorem præbere possunt. imò vere nobis quoque non paruam afferent vtilitatem. Gratia enim Dei centum millia hominum huc conuenire opinor, quorum singuli si vnum panem, quotidie paupertati offerrent, omnes certè pauperes abundarent: si vnum vnusquisque obolum solummodo, nemo penitus indigeret: & nõ adeò vilis

Hæc autem officiorũ nomina nũ extant in nouo testamẽto, sed apud Clementẽ in doctrina Apostolorũ. Admittit ergo traditiones contra Nouatores.

villis, & agris attenti essemus, nec tot iurgia, & conuitia quotidie pateremur. Illud enim euangelium; Vade ac vende vniuersa, quæ habes, & da pauperibus, & veni, ac sequere me, opportunè nunc ad ecclesiæ præsides, propter latas ecclesiarum possessiones, & meritò, dici potest. Non enim sequi Christum aliter possumus, nisi omnis sæcularis curæ simus expertes, Nunc verò (proh dolor) vindemiæ, ac messi, Dei sacerdotes, & venditioni, ac emptioni fructuum assistunt: & illi quidem, qui figuræ, atque vmbræ cultum habebant, quamuis corporalior eis administratio esset commissa, omnium tamen harum rerum erant immunes: nos verò, qui ad penetralia cœlorum vocamur, quique ad vera sancta sanctorum ingredimur, mercatorum rursus, & cauponum curas suscipimus, vnde & magna scripturarum oritur negligentia, ingens in orando segnities, & cæterorum omnium contemptus. Nō enim possibile homini est sufficienter studio, atque opera in vtraque distendi. Quare rogo, atque obsecro multos vndique fontes scaturire, areanque, atque torcular vestram deuotionem nobis fieri, Sic enim & pauperes facilius eo alentur, & Deus glorificabitur, & vos ad maiora misericordiæ opera progressi, æterna vobis bona impetrabitis: quibus vtinam omnes perfruamur, gratia, & misericordia Domini nostri Iesu Christi, Amen.

EIVSDEM IN IDEM

Homil. 8.

Homil. 87. in Matth. *Iesus autem stetit ante præsidem, & interrogauit eum præses dicens, Tu es rex Iudæorum, &c.* Respicis illud primum inuestigari, quòd Iudæi crebro malitiosè volebant? Nam, quoniam videbant nullam à Pilato de legalibus curam fieri, ad publica crimina accusationem reduxerunt. Sic aduersus etiam Apostolos faciebant, eadem ipsa semper clamantes, quia circumuagantur, Iesum quēdam regem esse prædicantes. Ita cùm quasi de homine nudo hæc dicerent, ad suspicionem tyrannidis impellere auditores conabantur: vnde patet scissionem quoque illam tunicæ, & indignationem pontificis simulatam fuisse. Cuncta enim vertebant, atque turbabant, vt in mortem ipsum iniicerent. Quod igitur illi maximè opponebāt, id nimirū Pilatus scrutatur. Quid igitur, Christus? *Tu dixisti.* Et fatetur se regem esse, sed cælestem, quod alibi clarius ad eundē Pilatū respondens dicebat, Quia regnum meū non est de hoc mūdo. Verum, ne aut illis excusatio harum rerum relinquatur, apertissimam affert rationem, dicens, Si de hoc mundo esset regnum meum, decertassent vtique ministri mei, ne traderer. Hinc patet hac de causa & ipsum tributa detulisse, & aliis deferre iussisse, vt nullum hæc suspicio locum haberet: quando etiam regem constituere ipsum voluerunt, confestim fugit. Sed cur, inquies, affectandæ tyrannidis accusatus, ista non protulit? Quia, cum à rebus ipsis mille haberent argumenta virtutis eximiæ sponte vigilantes hæc occultabant, & iudicium studiose corrumpebant: propterea tacet paucissima quædam, & rarius respondens, ne perpetuo silentio superbus videretur. Pontifici enim, quando adiurauit, & interroganti nonnunquam præsidi: ad obiecta verò crimina, quoniam minimè se persuasurum sciebat, nihil omninò respōdit: quod & propheta quidem significans, ante multa secula dicebat; In humilitate iudicium eius sublatum est. Mirabatur autem his de rebus Pilatus valde. Erat quippe admiratione dignissimum, tanta cum humilitate, ac taciturnitate videre adstantem illum, qui mille, permanifestissimáque haberet argumenta, cùm sanè nec ipsi accusatores vllius ei criminis conscij fuerint, sed inuidia sola mouerentur. Vnde, falsis ductis testibus, quoniam nihil inuenire potuerunt, authoritate sua vrgebant, nec compuncti fuerunt, cùm Iudam expirasse, aut iudicem lauasse manus vidissent: multa enim etiam Pilato traditus fecit, quibus resipiscere potuissent, sed in nullo voluerunt molliores fieri, quid *1.Cor.* igitur Pilatus? *Non audis, quanta aduersus te isti testantur?* Volebat enim ipsum satisfacientem liberari, propterea his verbis vtebatur: verùm, quoniam nihil Iesus respōdet, aliud quiddam excogitauit. Quid nam illud est? Mos erat ex condēnatis vnum eis dimittere, qua ratione liberare Christum tentauit, vt, si nollent tanquam innocētem absoluere, saltem vt condemnatum aliquem à principe peterent, quem solennitatis gratia princeps populo condonauit. Nunc autem è contrario princeps à populo petit, neque sic illi mitigantur, sed inuidentes magis, quasi atroces feræ perturbatione liuoris insaniunt. Nihil enim habebant prorsus, quod etiam aduersus silentem obiicerent, sed cumulo iustitiæ illius etiam silētis redarguebantur, ita vt tacendo dicacitatem; atque furorem illorum superabat. *Sedente autem ipso pro tribunali, misit ad eum mulier eius, dicens: Nihil tibi & iusto huic, &c.* Aduerte rursus quàm mirabile hoc est, quàm sufficiens omnes illos reuocare: ad rerum enim periculum, & innocentiæ argumentorum claritatem non parua res somnium accessit. Cur autem ipse Pilatus somnium non vidit? Aut quia mulier dignior erat, aut quia, si præses somnium hoc se vidisse dixisset, non ita ei creditum fuisset; aut quia non dixisset, sed secum ipse tenuisset. Idcirco igitur ex dispensatione mulier vidit, vt omnibus notum fieret: nec solum somniat, verumetiam multa patitur, vt maritus vxori condolendo tardior ad cædem redderetur. Temporis quoque opportunitas non parum conferebat: eadem enim ipsa nocte illo somnio fuit exagitata. Verum non erat Pilato tutum, dices, ipsum liberare, quoniam affectatę tyrānidis erat accusatus, oportebat igitur argumenta quærere, quibus ista probantur, vtputa si exercitum conscribebat, si pecuniam ingentem conflabat, si arma, vel aliud huiusmodi præparabat. Ille vero temere ab eis seducitur, *Ioan.* quapropter culpæ non est expers. Maius nanque, ait, qui me tibi tradidit, habet peccatum. Mollicie igitur factum est eius, & vt cæderet, vt flagellis cæsum concederet; itaque mollis hic, eneruísque fuit; pontifices autem proterui, atque malitiosi. Nam, postquam ille cogitando legem adinuenit quandam, quæ solennitati ex condemnatis aliquem condonare iubebat, turbis persuaserunt, vt Barrabam vna omnes peterent voce. Vides quàm diligenter ille prouidébat, vt eos ab hoc scelere liberaret, & quanto ipsi studio, quámque multa opera, vt ne vmbram quidem sibi excusationis relinquerent. Vter enim dimittendus erat, certis iam criminibus cōdemnatus, an cuius adhuc causa pendebat? Nam, si quis, lata sententia, etiam dimitti poterat, multo magis ille, cuius res in ambiguo vertebatur, imò certe homicida, atque manifestis latronibus peior eis. Iesus videbatur: propterea nō dixit latronem, sed insignem latronē eos habuisse, famosum videlicet in proteruitate, & multis homicidiis inquinatum. Proposuerunt tamen illum orbis Saluatori: nec rationem temporis aliquam habuerunt, quod sanctum erat, atque solenne, nec humanitatis leges, aut aliud huiusmodi veriti sunt: sed inuidia penitus superati, ad proteruitatem suam plebem etiam corrumpunt: ita deceptionis quoque plebeæ extrema luent supplicia. Barraba igitur ab vniuersis postulato, *Quid igitur faciam,* inquit Pilatus, *de eo, qui dicitur Christus?* Conuerti illos rursus aliquo voluit pudore: potestatem enim eis eligendi reliquit, vt saltem veriti Iesum petant, vt clementiæ suæ totum attribuatur. Contentiosos enim magis videbat fieri, cum eis nihil ipsum peccasse dicebat, ac ideo putabat, si humanitati eorum salutem ipsius attribueret, facilius posse persuadere: illi verò non dubitauerunt clamare, *crucifige.* Ad quod ipse; *Quid enim mali fecit? Tunc etiam magis clamabant, crucifige. Videns igitur Pilatus nihil se omnino proficere, &c.* Cur igitur tradis? cur non eripuisti, sicut postea militum tribunus Paulum? *Act.14.* qui & sciebat gratum fore Iudæis, si Paulus traderetur, & seditio, ac tumultus ea de re factus erat, restitit tamen generose, atque repugnauit, sed non ita Pilatus. Verum ignauissimè, atq; mollissimè vnà omnes corrupti labebātur. Nec enim Pilatus multitudini repugnauit, nec multitudo sacerdotibus, ita vndique peribat ipsorum excusatio magna voce magis, atque magis clamantium crucifigatur: Nec interimere solum volebāt: sed turpissimam crucifigendi eius causam æstimari studebant. Ideo, iudice repugnante, pertinaciter ipsi clamabant. Vides quod à Christo ad reuocationem illorum facta sunt? Sicut enim Iudā sæpenumero retrahebat, pari modo hoc quoque reprimebat, tum per totum Euangelij tempus, tum in ipsa potestate iudicij. Oportebat profectò, quando lauisse manus iudicem viderunt, dicentem, *Innocens ego sum à sanguine huius,* quando Iudam laqueo se suspendisse, quando rogantem Pilatum, vt alium pro ipso acciperent, tam verbis, quàm rebus commoueri, atque compungi. Nam, si proditor seipsum condemnauit, si sententiam laturus iudex proferendæ sententiæ crimina reiicit, si mirabilis eadem nocte nobili mulieri apparuit visio, si quasi condemnatus à Pilato petitur, quam poterunt excusationem inuenire? Nam, si nolebant, vt innocentem absoluere, non tamen hominem latrocinio proditum ipsi anteponere debebant. Verum, cùm viderent iudicem manus lauare, dicentémque audirent; *Innocens sum,* magis clamabant, dicentes, *Sanguis eius super nos, & super filios nostros.* Quando igitur aduersus seipsos sententiam protulerunt, tunc omnia concedit Pilatus. Tu autem animaduerte hoc etiam in loco vecordiam ipsorum: talis quippe appetitio temeraria, & proterua cupiditas est, vt nihil boni videre hominem sinat: vobisipsis maledicitis, quamobrem etiam ad filios maledictionem protrahitis? Clementissimus tamen Iesus, quamuis ipsi maximè & aduersus se, & aduersus filios insanirent, non tamen ex sententia ipsorum ipsos condemnauit, sed tam ex ipsis, quàm ex filiis eos suscepit, qui pœnitentiam egerunt, milléque bonis honorauit. Nā & Paulus ex ipsis erat, & multa illorū millia, qui in se in Hierusalem crediderunt. *Act.14.* Considera enim (Iacobus ait) frater quàm multa millia Iudæorum credentium sunt, qui omnes ex illis fuerunt, si autem aliqui renixi sunt, sibiipsis imputent. *Tunc dimisit eis Barrabam, Iesum autem flagellatum tradidit eis, vt crucifigeretur.* Cur flagellis cædit? Aut quasi condemnatum, aut quasi formam iudicio quandam afferens: vel vt Iudæis gratam rem faceret. Et certè resistere, atq; repugnare debuisset, præsertim cùm ipse dixerit; *Accipite eum vos, & secundum legem vestram iudicate ipsum.* Multa nempe fuerunt, quæ tam Pilatum, quàm Iudæos ab illo nefando iudicio prohibebant: inaudita signa, & miracula magna, incredibilis eius, qui patiebatur, clementia, taciturnitas inæstimabilis. Nam, postquam & orando, & respondendo hominem se esse demonstrauit, sublimen rursus, ac vltra hominem tam silendo, quàm despiciendo, quæ dicebantur, ostendit, quibus omnibus ad admirandum ipsum adduci poterāt, sed nihil horum illis profuit. Cùm enim semel quasi violentia, vel insano furore oppressa sit, difficillimum est resipiscere, nisi generosissima sit anima, quæ opprimitur. Periculosum certè, periculosum inquam est, perniciosissimis his passionibus locum concedere: quare oportet omni pacto reiicere ingressum ipsarum, atque repellere. Nam, si comprehenderint animam, atque superauerint, tunc (sicut ignis ingentem, ac siccam nactus materiam) maximam solent flammam accendere. Quare rogo, atque oro, omnia faciamus, vt quasi maceria separemus à nobis harum ingressum. Nullus igitur friuola se illa ratione consoletur, qua vniuersa proteruitas in animam conducitur. Illa, inquam, ratione nullus vtatur dicens, quid hoc est, aut illud? mille certè hinc mala oriūtur. Veterator enim malorum diabolus, cum sit, magna malitia, multa opera, ingenti studio, condescensionéq; nonnulla ad perditionem hominum vtitur. A minimis enim plerumque incipit, quod intueri hoc modo licet. Studebat in Pythonissæ nugas Saul regem detrudere, sed id initio *4.Reg.12.* si suasisset non adhibuisset ille mentem, quomodo enim id fecisset, qui Pythonissas expellebat propterea sensim, & paulatim ipsum inducit. Nam, quoniam Samueli non obtemperauit, & holocausta, illo absente, offerri præparauit, accusatus ait, necessitas hostium facta est maior. Cúmque flere oportuisset, quasi nihil mali fecisset, lætabatur. Iussit deinde nonnulla de Amalecitis Deus, ea quoque transgressus fuit: hinc aduersus Dauid illum insaniuit, ac sic paulatim, atque paulatim labens non stetit, quousque ad ipsum perditionis barathrum seipsum immisit. Similiter etiam de Cain factum esse videmus. Non enim confestim cædem fratris illi suggessit, ne magnitudine rei cōmotus, tam scelestum facinus abominaretur, sed prius persuasit deteriora offerre, nullum esse id dicens peccatum, deinde inuidiæ veneno succendit, nihil etiam mali hinc secuturum persuadendo. Ita sensim in eum illapsus ad cædem fratris, & ad negationem sceleris impulit, nec prius cessauit, quàm malorum omnium verticem imposuit. Repellenda igitur malorum initia sunt. Nam, etiam si ad maiora prima non

progrederentur peccata, non esset tamen negligendum, nunc verò per istam incuriam gradatim semper ascendunt: quapropter omni studio, atque opera funditus principia peccatorum sunt euertenda. Non enim vim delicti solam considetes, nec, quia paruum sit, cogites: sed illud præcipuè tene, quia, si radicem non euulseris, magna inde arbor succrescet. Mirabile quidem, atque inauditū dicere audeo. Solet mihi nonnunquam, non tanto studio magna videri peccata esse euitanda, quanto parua, & vilia: illa enim natura ipsa sponte auertitur, hæc autem hac ipsa re, quia parua sunt, desides reddunt, &, dum contemnuntur, non potest ad expulsionem eorum animus generosè insurgere. Vnde citò ex paruis maxima fiunt negligentia nostra: hoc ipsum corporibus quoque accidere videbis. Sic in Iuda maximum proditionis malum concreuit: nisi enim putasset paruum esse, pecuniam inopum surripere, in tantam proteruitatem nō deuenisset. Iudæi quoque, nisi putassent inanis gloriæ delictum minimum esse, vsque ad cædem Christi lapsi non fuissent. Hac via omnia scelera fieri videbis. Nemo enim repente ad extremam improbitatem insiliit. Habet quippe insitum quendam anima pudorem, atque innatum, quem subitò calcare, atque proiicere non potest, sed sensim, atque paulatim ex negligentia perit: hoc pacto etiam idolorum cultus aditum inuenit, cùm vltrà quàm oportet, viui, ac defuncti nonnulli honorarentur: hoc pacto simulachra, & statuæ adoratæ sunt, hoc pacto denique, fornicatio, & cętera vitia dominātur. Consideremus autem, si nimium quidam, ac importunè risit, reprehensus à quopiam est: respondet, aliis, nihil esse id mali. Quid enim est risus, aut quid vnquam ex risu mali sequetur? Orta tamen ex immoderato risu paulisper scurrilitas, à scurrilitate, turpiloquiū, à turpiloquio operatio turpis profectò. Quum alius proximo ex incuria malediceret, reprehensúsque esset, cōtempsit, dicens nihil esse mali huiusmodi verbis vti: sed hinc dissidia, & odia nata sunt, inde inimicitiæ capitales, hinc contumeliæ, à contumeliis porrò pulsatio, ac inde cædes plerunque secuta est. Sic à minimis ad maxima gradatim diabolus ducit, & inde ad desperationem detrudit, & hanc viam priore non minorem adinuenit. Nō enim adeo peccatum, vt desperatio perdit. Nam, qui deliquit, si seipsum per pœnitentiam excitabit, citò delicti remissionem impetrabit: qui autē pœnitentiam spernit, idcirco veniam impetrare non potest, quoniam medicinā pœnitentiæ nō imponit. Tertias adhuc addit insidias, quibus religiosos deuotionis habitu ad peccandum impellit. Et quando, inquies, tale aliquid potuit efficere? Attende igitur, & disce, vt à laqueis eius possis tibi cauere. *1.Cor.7.* Per Paulum tibi Christus præcepit, vxorem à viro non separari, nec alterum altero priuari, nisi ex consensu: sed nonnullæ, quasi castitatis ardore accensæ, à viris abierunt, ita putantes magnum quid facere, ad adulteria viros suos compulerunt. Cogita igitur, quārum mali commiserint, quæ, cum magnos pro castitate labores subierunt, quasi adulteræ accusentur, extremáque supplicia daturæ sint, quia in profundum perditionis coniuges præcipitarunt. *Laudabilis abstinentia à carnibus.* Alij rursus à carnibus abstinentes, ex laudabili hac abstinentia ad abominationem carnium lapsi sunt, quæ res atrocem eis pœnam præparauit: hoc autem fit, quādo aliqui iudicium suū scripturis anteponunt. Sic & aliqui apud Corinthios putarunt, *1.Cor.8.* perfectionis esse, de omnibus indifferenter gustare, de iis etiam, quæ prohibita sunt: quod non modò perfectionis non erat, verumetiā iniquitatis extremæ, propter hoc & vehementer à Paulo corripiūtur. Et nisi corrigātur, *Coloss.2.* vltimo supplicio dicebat obnoxios esse. Alij rursus religionem esse putant non paruam, capillos capitis nutrire, quod ex prohibitis est, & non paruum dedecus affert. Alij magnum dolorem, & immoderatam tristitiam, quasi vtilē post peccata laudant, atque admirantur. Quod diabolico artificio fieri Iudas patefecit, qui ex dolore nimio se suspendit: propterea Paulus pro eo, qui fornicatus fuit, formidauit, ne quid tale pateretur: & admonuit Corinthios citius eum liberare, ne nimio submergeretur dolore: deinde ostēdens à diabolo nimiam hanc esse tristitiam, adiecit; *2.Cor.2.* Vt non circumueniamur à satana. Non enim ignoramus, inquit, excogitationes illius, quia dolos semper, & fraudes nouas adinuenire solet. Si enim apertè pugnaret, facilis esset victoria, imò verò nunc, si iugiter vigilamus, non est difficilis. Ad omnes has vias armauit nos Deus, non esse contemnenda parua consulens. Audi ergo, quæ Christus admonet, dicens; Qui dixerit fratri suo, fatue, reus erit gehennæ ignis: & qui ad concupiscendam mulierem aspexerit, adulter est. Ridentes etiam quasi miseros deflet, & vbique initia, & semina peccatorum radicitus tollit: & de ocioso nos verbo relaturos rationem asserit, & Iob cogitationes filiorum purgabat. Aduersus autem desperantes, ait, An non surgit, qui cecidit, an qui auertit, non conuertitur? Et rursus: *Hier.8.* Nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur, & viuat. *Psal.94.* Et, hodie si vocē eius audieritis, &c. *Luc.15.* Et quod lætitia fit in cœlis, quum peccator pœnitentiam agat. Multaque huiusmodi & documenta, & exempla in scriptura inueniuntur. Ne autem religionis nomine perdamur, illud Pauli dicēdum *2.Cor.2.* iterum, atque tenendum est. Ne nimio dolore, inquit, absorbeatur. Hæc igitur non ignorantes omnibus diaboli viis, quibus desides peruertit, scripturarum prudentiam opponamus. Noli ergo dicere, quid est, si formosam curiosè aspexero mulierem? Nam, qui corde mœchatus est, is rem ipsam peragere non dubitabit. Noli dicere, quid est, si pauperem hūc præteribo? Hoc enim pacto, etiam alium transcurres, deinde alium, atque alium, ac tandem omnes contemnes. Noli dicere, quid est, si rem proximi desiderabo? Hoc enim Achab regem perdidit. Nam quanuis precium dederit, verumtamen à nolente accepit, pœnas persoluit. Qui nullo precio dato, aliena rapit, præsertim quum gratiæ documentis sit roboratus, quàm punitionem non meretur? Quam vt fugiamus, ab omni vi, & rapina diligenter abstineamus, nec à peccando solummodo, sed ab initiis etiam peccatorum mundos nos conseruantes, magno studio virtutem amplectamur, si ad cælorum regna proficisci volumus, quo vtinam omnes perueniamus, gratiam, & misericordiam domini nostri Iesu Christi, Amen.

Prop... quod ... rū puni... mam pro... terent. Ni ... contriti... pro ... sed eius ... sum.

EIVS

EIVSDEM IN IDEM
Homil. 9.

Homil.88.in Matth.

Tvnc milites præsidis accipientes Iesum in prætorio, congregauerūt ad eum vniuersam cohortē, &c. Quasi omnes ex composito conuenissent, ita signo dato, ad choreā omnes diabolus concitabat. Nam, & si possumus inuidiæ tabo existimare ad insaniam Iudæos concitatos fuisse; tamen qua de causa moti milites fuerint, non patet. Diabolus igitur erat, qui vniuersos tunc illos occupauit: voluptatem etenim ex contumeliis propter immanitatem suam capiebant. Quum enim oportuisset comprimi potius, atque lachrymare, non solùm hoc non faciebant, verūetiam è contra, sicut & plebs ipsa, & vituperabant, & insultabant Iudæos forsan gratificātes, aut suis vtentes moribus. Multis autem, variísque modis contumeliabantur. Caput enim illud sanctissimum modo pugnis, modo calamo cædebāt, modo corona ex vepribus contexta dedecorabant. Quam igitur nos excusationem vnquam habebimus, si vituperati ad iram concitamur, qui tot, tantáque sustinuisse Christum non ignoramus? Extremas certè ille contumelias sustulit. Quippe quum nō membrum vnum, sed vniuersum corpus atroces has iniurias pateretur: caput corona, calamo, pugnis; facies sputis, maxillæ alapis; corpus reliquū flagellis, nuditate, amictu chlamydis, adoratione simulata; manus calamo, quem pro sceptro tenere dederunt, os quoque ipsum, & lingua aceti potione, ac fellis. Quid istis vnquam grauius? quid cōtumeliosius excogitari potest? omnem ista excedunt orationē; quæ illi quasi timentes, ne quid relinquerent, crudeliter excogitauerunt, & audacter fecerunt, qui suis manibus prophetas occiderunt. Christo verò quanuis sententia iudicis; ipsi tamen faciunt vniuersa, ipsi & apud se damnarunt, & apud Pilatum dicentes; *Sanguis eius super nos, & super filios nostros.* Ipsi contumeliantur & insultant, ipsi vinciunt, & modo vinctum ad Pilatum ducunt: ipsi militibus causam præbent, ita crudeliter in eum insurgere: ipsi verbis, ipsi sputis, ipsi verberibus cædunt. Nihil horum certe à Pilato factum est, sed omnia illi effecerunt accusatores, iudices, lictores, ministri capitalium rerum: hæc à nobis tunc legantur, quum venire omnibus atque audire liceat. Nam, ne gentiles dicant præclara nos, atque insignia Christi facta prædicare, opprobria verò, & passionem celare: & sanctissimi spiritus gratia ita dispensatum est, vt in solennitate maxima, quum omnes vna viri, atque mulieres adesse possint, iuxta diem paschę omnia hæc perlegantur. *Nam olim ille magni sabbati fideles ad ecclesiam cōueniebant, totā noctem ferè in sacrarum scripturarū auditione consumentes.* Vniuersis ergo præsentibus, qui volunt, magna hæc voce prædicantur, quibus cognitis, Christus tamen Deus esse omnino creditur. Et, quum propter alia beneficia, quæ nobis contulit, tum propter hæc ex animo adoratur, quia tantum pro nobis condescendere dignatus est, vt hæc passus omni nos virtutis genere instituerit. Hæc ergo semper lectitemus, mirificam enim afferunt vtilitatem. Nam perspiciēs verbis, & rebus & habitu contemni, atque per illusionem adorari, cædi denique, ac omnia pati extrema, etiam si lapis esses, ad mollitudinem ceræ fluxus, omnem animi tumorē depones. Sed reliqua quoque audias. Postquam enim deludentes saturati sunt, denudato ipso, vestes eius ceperunt, & sedentes obseruabant quando expiraret: & vestes eius inter se partiuntur: quod in vilibus cōdemnatis fieri solet, ac omnino destitutis. *Marc.5.&6* Partiuntur ea vestimenta, per quæ miracula facta sunt, sed tunc nihil efficiebant, Christo ineffabilem illorum virtutem cohibente: adeò autem magnus hic fuit contemptus, quia in abiectum quasi, atque omnium vilissimum agebatur, vt in latrones gestum nō fuerit. Medium verò ipsum crucifigunt, vt existimationis latronum particeps fieret. *Et dederunt ei acetum.* hoc etiam ex contumelia. Ipse autem nolebat bibere. Alius verò Euangelista dicit, quia quum gustasset, dixit: *Ioan.19.* Consummatum est, Adimpleta iam est vndique *Psal.68.* prophetia: Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto. Nec tamen etiā ille eum bibisse ostendit (nihil enim interest inter gustare simpliciter, & non bibere) sed de vno, ac eodem dicuntur: nec tamen terminatur adhuc illorum insania, sed, quum denudassent, crucifixissent, acetum attulissent, non poterāt adhuc animū explere, sed in patibulo pendētem videntes, & ipsi, & transeūtes omnes amaris impetunt verbis, quæ & rebus ipsis mihi grauiora videntur. Idcirco enim ita faciebant, vt tanquam seductor, qui omnia, quæ dicebat, ad corrūpēdos homines frustra essent, & in conspectu omnium vituperatus decederet: ideo etiam militum manibus, & publico reus iudicio confecto certior videretur. Et, quanquam sequens turba etiam lapides fletu suo flexissent, nullo tamen modo atrocissimas illas belluas cōmouit: propterea turbam quidem allocutione dignam putauit, illos vero minimè. Non enim solum, quæ optabant, fecerunt: verumetiam resurrectionē illius formidantes, existimationi ipsius officere studebant: propterea publicè ista iactant, latrones cum eo crucifigunt: & vt seductor, ac mendax videretur, *Descende*, clamabant, *de cruce, qui templum destruis, & in tribus ipsum diebus reædificas.* Nam, quoniam scriptam à Pilato causam tollere non potuerūt: quia scriptum erat, Rex Iudæorum: repugnauit enim ille dicens; Quod scripsi, scripsi: ideo vituperando nitebantur ostendere, quia rex non esset: ideo tumultuantes dicebant: *Si rex Israel est, descendat nunc de cruce.* & rursus; *Alios saluos fecit, seipsum saluare nescit.* Ideo etiam signis prioribus hinc trahere conabantur. Et rursus; *Si filius Dei est, & si vult eum Deus, saluet nūc eum.* O insani, scelestique homines: an prophetæ non erant prophetæ, & iusti, quos occidistis, non erant, quoniam eos Deus à periculis non eripuit? imò verò erant, si à vobis iniuria vexabantur. Quid igitur huic amentiæ vestræ æquale excogitari potest? Nā, si existimatis quòd illorum apud vos propter pericula nomen, non periit, sed erant prophetæ, quamuis torquerentur: multo magis non debebatis in hoc scandalizari, qui & rebus semper, & verbis falsam hanc repulit opinionem: nihil tamen nec in ipso tempore passionis, aut dicendo, aut faciendo aduersus existimationem Christi efficere valuerunt. Nam & latro, qui vitam in omni scelere consumpsit, tunc maximè, quando ista dicebantur, eum confessus, regni eius fecit mentionem: Et plebs ipsum amarè flebat. Sed, quamuis ea, quæ flebāt, apud ignaros dispensationis, mysterij huius imbecillitatem testari videbantur, veritas tamen

etiã per hæc contraria floruit. Hæc audientes, aduerſus omnem furorem, & iram diligenter nos armemus. Si ſuccendi cor tuum ſenſeris, pectus continuò ſignaculo crucis ſignato: repete memoria, quæ tunc facta fuerunt, & ira illico tanquam puluis diſſipabitur. Verborum ſimul, & factorum recordare, non obliuiſcaris dominum illum, te ſeruum eſſe: ille propter alios, tu propter teipſum ſuffers: ille pro iis, de quibus bene meritus fuit, pro iis, qui crucifixerunt, tu autem pro teipſo: ille à contumeliantibus, tu verò ab iis forte, quibus ſæpe iniuriam intuliſti. Ille, vniuerſa ſpectante ciuitate, imò verò & Iudæis, & aduenis miſericorditer nimium locutus eſt; tu paucis præſentibus, ferre non poteris? Quo ad maiorem contemptum occideretur, videtur à diſcipulis quoque ſuis derelictus. Ita, qui antea colebãt, fugam ceperunt: inimici autem, & hoſtes patibulo pendenti circunfuſi contemnebãt inſultantes, & deridebant omnes vna, Iudæi, ac milites inferius: latrones vtrinque ſuperius: ambo enim etiã ipſi contumeliabantur. Quomodo igitur Lucas de vno dicit? vtrunque profectò factum eſt, vterque antea, poſtea verò alter ſolummodo deridebat. Nam, ne quis compoſito rem factam fuiſſe crederet, nec latronem illum fuiſſe, qui latro fuit, ab ipſa contumelia etiam in cruce latro, atque inimicus antea fuiſſe repente conuerſus oſtenditur. Hæc igitur omnia cogitando philoſophare. Quid enim tale, ac tantum ferre tu potes, quale dominus tuus? Publicè te quiſpiam vituperauit, ſed non talia audiſti. Verberibus cæſus es, ſed nõ tanto tempore, neque ſic flagellatus, & denudatus. Alapis te quidam petiit, ſed non illo modo. Tu verò etiam adde, à quibus, & cur, & quando, & quis ipſe quoque: & quod grauius eſt, nemo illa facta criminabatur, nemo querebatur, ſed è contrà probabant omnes; & cædentibus, ac deridentibus ſe coniungebant, & quaſi arrogantem quendam ſeductorem, ac deceptorem, qui re verba ſua comprobare non poſſet, ſic deridebãt. Ille verò ad hæc vniuerſa tacebat, maximum nobis longanimitatis præbens exemplum. Nos autem hæc audientes, nec famulos quidem patimur noſtros, ſed magis quàm ſylueſtres aſini calcitramus, atque ſalimus, crudeles, ac inhumani, ſi quid aduerſus nos dictum, vel factum ſit, nullã, aut paruam exiſtimationem facientes, ſi hæc in Deum commiſſa ſint. Similiter quoque aduerſus amicos afficimur: dolorem quis intulit, ferre nõ poſſumus; verbis carpſit, omni bellua mouemur atrocius. Nec prodeſt, quòd iſta quotidie lectitentur: diſcipulus prodidit, cæteri eum reliquerunt, quibus multa, & magna collata beneficia fuerant, Hi furore concitati in faciem ſpuebant, pontificis ſeruus colapho petiit, milites cædebãt, qui aderant illudebant, & contemnebant, nec vllum ad quẽquam verbum emiſit, ſed omnes vicit ſilentio. Ita opera iſta te docent, quanto mitius feres, tanto magis te malefacientem ſuperaturũ, & admirationi apud omnes futurum. Quis enim non mirabitur eum, qui opprimentium contumelias æquo animo perfert? quẽadmodum enim etiam cùm iuſte quiſpiam torquetur, ſi magno animo patitur, iniuſte cruciari multis videtur, ſic qui cum iniuria vexatur, ſi non perfert, iure puniri putabitur, ac deridebitur, quaſi mancipium ab ira diſtractus, & animi nobilitatem furori ſubiiciens. Non enim liberum eum hominem dixerim, etiam ſi mille ſeruis dominetur. Sed valde me, inquies, ille irritauit. Quid hoc eſt? tunc enim maxime oportet philoſophari. Nam, quando non incitantur, feras quoque manſuetas eſſe videmus: non enim ſemper furore ipſas ferri cernimus, ſed quando concitantur. Quare, ſi tunc ſolummodo quieſcimus, quãdo nemo irritat, in quo belluis præſtabimus? Illæ tamen iuſte plerunque mouentur, & excuſari poſſunt, quoniam prouocatæ, ac punctæ concitantur, præterea rationis expertes, duce natura mouentur: tu verò in ferarum incidens morem, vnde tibi excuſationem parabis? quid enim mali paſſus es? rapta ſunt abs te tua, at hac ipſa de cauſa ferre magis oportet, vt maiora lucrari poſſis. Laude ac gloria priuatus es, & quanti hoc eſt? minor profectò factus non es, ſi philoſopharis. Si verò nihil mali pateris, cur iraſceris ei, qui non modo tibi non nocuit, verumetiam profuit? Nam negligentes honorati, molliores redduntur: diligentes autem ex deriſione, & contumelia fortiores efficiuntur. Ita profectò deſides laude magis quàm vituperatione læduntur. Nam vituperantes quidem, ſi attendimus, cauſam nobis præbent philoſophandi: laudantes autem arrogantiæ mollitie, inani gloria impellere animos ſolent: cuius rei patres ſunt teſtes, qui filios non ita laudibus efferunt, vt conuitiis reprimunt, timentes ne aliquam inde mollitiem contrahant. Et pædagogi ſimile quoddam adoleſcẽtibus remedium offerunt. Quare ſi auerſari nonnullos decet, adulatores magis, quàm cõtumeliantes odiſſe oportet. Maior enim non attendentibus ex adulatione peſtis oriri ſolet: & facilius eſt hanc, quàm illam paſſionem ſuperare. Quare, qui ſuperat illam, tum mirabilior videtur, tum etiam maiora conſequetur præmia. Mirabilius enim profectò eſt videre hominem, qui, dum vituperatur, quàm hominem qui, dum depellitur & percutitur, non decidat. Sed quomodo, dices, potero non moueri? Vituperando quidam perſequitur, crucis ſigno ſtatim pectus ſignato, recordare omnium, quæ tunc geſta ſunt, & confeſtim omnia extinguuntur: nec, quia vituperat modo aliquis, cogita, verũetiam, ſi quid boni vnquam ab illo in te profectum eſt, diligenter conſidera, & confeſtim ad clementiam redigeris. Immo verò ante omnia Deum timeas, idque ſemper tecum verte. Quæ cogitatio cito te modeſtũ, ac manſuetum faciet. Præterea à tuis quoque famulis documentum ſuſcipias, conſideraque nonnunquam, te vituperante, illos ſilere, & hinc intellige non eſſe hanc philoſophiam difficilem: hoc modo furorem tuum cõdemnabis, & in ipſo contumeliandi tempore diſces non eſſe contumeliandum, & ſic ne ipſe contumeliis affectus dolebis. Cogita quia non ſibi conſtat, qui vituperat, & non moleſte feres contumelias eius. Nã & dæmoniaci plerunque nos verberant, nec ſolũ non mouemur, verumetiam eos deflemus: Ita igitur etiam tu facito, miſereat te contumeliantis. Magna enim bellua, ira ſcilicet & furore, & perniciosò dæmone detinetur, ſolue ipſum, qui ab huiuſmodi dæmone vexatur, & ſic inſaniendo breuiſſimo temporis ſpacio corrumpitur. Huiuſmodi enim hæc ægrotatio eſt, vt non egeat longo ad perdẽdum hominem tempore, propterea quidam dicit; Momentum furoris eius caſus eſt ipſi: hoc

Nota, crucis ſignaculũ pectori impreſſum, vna cùm memoria paſſionis Chriſti præſens amuletum contra iram.

Luc. 9.

En ini[...] gnaculo[...] nos ſu[...] mel.

hoc ipſum videlicet tetrum, atque tyrannicum oſtendens, quia breuiſſimo temporis ſpacio, & ſine aliqua fere mora maximo ſolet afficere malo. Nam, ſi ad vires eius prolixitas etiam temporis accederet, inſuperabilis hæc pœnæ paſſio eſſet. Vellem poſſe oſtendere qualis quidem ſit, qui vituperat, & qualis qui philoſophatur, & nudum vtriuſque animum in medium ducere, videres enim alterum fluctibus exagitari, alterũ in tranquillo portu quieſcenti nauiculæ ſimilem eſſe. Nã impetu horũ turbatur fluctuum, & ipſos facilè diſſoluit. Cùm enim qui vituperant, omnia faciunt, vt mordere poſſint: ſi ex iſta ſpe deciderint, facilè mitigantur, & leniuntur. Non enim videbis hominem ita commotum, qui poſtea ſe non magnopere condemnabit, veluti etiam è contrà, qui non commotus ira, nunquam hoc factum ſuum ſolet condemnare. Nam, ſi etiam inſurgere opus ſit, facilius, atque prudentius id abſque ira, quàm cum ira facere potes, & ad hoc nullum inde poſtea capies tædium. Ita, ſi volumus apud noſipſos facilè bona retinebimus, nihilque nobis per gratiam deerit, quod ad tutelam & laudem noſtram pertineat. Sed quæris laudem ab alio, tu igitur teipſum honora, & nemo te dehoneſtare poterit: ſi verò tu teipſum dehoneſtabis, etiam ſi omnes homines te laudent, nihilominus non honoraberis. Quemadmodum enim nullus nos lædere poterit, niſi à nobiſipſis lędamur: ſic, niſi noſipſos vituperemus, nemo alius nos vnquam dedecorabit. Ponamus enim mirabilem quendam, atque inſignem eſſe virum, quem omnes adulterum, furem, ſepulchrorum euerſorem, homicidam, latronémque prædicent: ille verò nec irritetur, nec moleſtè ferat, nec alicuius huiuſmodi rei ſibi cõſcius ſit, qua igitur inde vituperatione læditur? nulla profectò: quid, inquies, ſi multi malam de ipſo habeant opinionem? nulla, inquam, omnino vituperatione ipſe læſus eſt, ſed illi ſe vituperarunt, qui alium, quàm decet, talem virum exiſtimant. Dic, quæſo, ſi quis ſolem tenebrarum authorem exiſtimet: ſolíne, an ſibi detraxit? Sibi videlicet ipſi: cùm furioſi, & inſaniẽtis opinionem conſequatur. Eodem profectò modo, qui prauos bonos eſſe putant, & è econtrario, ſeipſos vituperant. Quare magnum ſtudium, multámque operam adhibeamus, vt, conſcientia noſtra mundata, nullas aduerſus nos anſas, nullam malam excitemus ſuſpicionem: ſi verò alii, hoc pacto nobis affectis, inſaniunt, non moueamur. Nam, qui praua multorum opinione, cùm bonus ipſe ſit, lædi videtur, nunquam profectò inde fiet, vt talis non ſit qualis eſt: qui verò fruſtranea commotus ſuſpicione, peſtiferum in ſeipſum morbum attraxit, hoc etiam pacto prauus, ſi è contrario bonus eſſe videtur, nõ modò nihil inde lucratus eſt, verumetiam & in deſidiam incidet non minorem, & maiori cruciatu vexabitur. Nam, qui, cum malus ſit, malus etiam exiſtimatur, forſan humiliatus delicta ſua facilius cognoſcet: cùm verò prauitas eius latet, ſecurus degit. Nã, ſi, accuſantibus vniuerſis, vix reſipiſcunt multi, atque compunguntur: quando excitari poterũt, ſi non ſolùm reprehendi, verumetiam laudari ſe à multitudine ſciãt? Non audis Paulum id accuſantem, quia eum, qui fornicatus fuerat, non ſolùm cognoſcere peccatum ſuum Corinthij non permiſerunt, verumetiam in peiora detrudebãt applaudentes, honorantéſque ipſum: Quas ob res vehementer rogo, atque obſecro, vt, ſuſpicionibus, & laude, ac vituperatione multorum neglectis, diligenter inuigilemus, ac faciamus, ne alicuius nobis mali conſcij ſimus, néve noſipſos vituperemus: Hoc enim modo tam in præſenti, quàm in futura vita magnam gloriam conſequemur, gratia, & miſericordia domini noſtri Ieſu Chriſti, cui gloria, &c.

1. Cor. 5.

EIVSDEM IN IDEM

Homilia 10.

Sexta autem hora tenebræ factæ ſunt per vniuerſam terram, vſque ad nonam horam, &c. Hoc eſt illud profectò ſignum, quod petentibus Iudæis daturum ſe dicebat, dicens; Generatio praua, & adultera ſignum quærit, & ſignum non dabitur ei, niſi ſignum Ionæ prophetæ. Crucem enim, mortem, ſepulchrum, atque reſurrectionem ſignificat. Et rurſus alio quodam loco virtutes crucis ſignificando dicebat; Quum exaltaueritis filium hominis, tunc cognoſcetis, quia ego ſum. Tale quippe aliquid dicitur. Quum me crucifixeritis, ac iam victoriam conſecutos vos putaueritis, tunc vires meas cognoſcetis. Nam ciuitas eorum poſt paſſionem Chriſti periit, mores ceſſarunt, diſciplina ciuilis, & ſua libertas euanuit: prædicatio verò floruit, & ad extremas vſque orbis oras euangelicus ſermo peruenit, & terra ſimul, ac maria frequentata, deſertáque loca omnipotentiam eius prædicant: hoc igitur dicit, & ea, quæ in ipſo tempore crucis acciderunt. Quippe mirabilius erat, in patibulo crucis pendente ipſo, quàm humi gradiente, illa fieri. Accidítque etiam, quod de cælo illa facta ſunt, quemadmodum Iudæi petebant, & in vniuerſo terrarum orbe, quod nunquam prius accidit, niſi in Ægypto duntaxat, quando paſcha erant celebraturi. Illa enim hæc figuratè ſignificabant. Tu verò etiam animaduerte, quando tenebræ fiunt, in media videlicet die fiunt, vt vniuerſi, qui terram habitant, videant, quia dies vbique terrarum tunc eſt. Hoc ſignum non magnitudine ſolùm miraculi, verumetiam quia facillimè accidit, ad conuertendos eos ſufficiebat: pòſt omnia verò, quæ per inſaniam, & furorem fecerunt, factum eſt, quando iam ipſe furor ceſſauit, quando deridendo ſaturati ſunt, quando contumeliando animum ſuum expleuerũt, quando denique omnia ab ipſis dicta ſunt, quæ volebant, tunc tenebræ apparent, vt ſaltem tunc, ira depoſita, nonnihil ab hoc ſigno conſequerentur. Mirabilius erat certè talia efficere, dum eſſet in cruce, quàm de cruce deſcendere. Nam ſiue ab eo hæc facta eſſe putabãt, timere, ac credere oportuiſſet: ſiue non ab eo, ſed à patre, oportebat tamen propterea commoueri, atque compungi. Iram enim Dei propter facta ipſorum commotam eſſe, tenebræ illæ ſignificabant. Nam, quia eclypſis non erat, ſed ira quædam, atque moleſtia, non hinc ſolùm, verumetiam à ſpacio temporis patuit. Per tres enim horas eclypſis illa permanſit, quum tamen breuiſſimo quodam tẽpore accidere ſoleat, non ignorant qui viderunt: facta enim etiam fuit memoriâ noſtrâ. Sed quomodo, inquies, omnes mirati homines adeò non ſunt, vt Deum ipſum putarent? Quia videlicet humanum genus magna deſidia, & proteruitate tunc tenebatur: præ-

Homil. 89. in Matth.

Marc. 8.

Ioan. 8.

terea vnum hoc duntaxat fuit miraculum, quod factum citò præteriit, adeò vt nemini cura fuerit causam eius inquirere. Ad hæc longa impietatis consuetudine homines deprauati fuerunt, & causam ignorantes putabant fortasse naturali quadam id eclypsi accidisse. Cur autem miraris de aliis, qui nec sciebant quicquam, & segnitie deiecti non quæsierunt, quum etiam illi, qui in Iudæa viuebant, post tot, tantáque miracula aduersus eum insurgerent, quamuis planum fuerit ab ipso illud gestum fuisse. Propterea enim in fine clamat tenebratum, vt intelligerent adhuc ipsum viuere, & ab eo tenebras factas fuisse, vt meliores hac ratione fierent. Dicit enim; *Eli Eli lamasabathani*. Vt vsque ad extremum spiritum honorari ab eo patrem, & non esse illi aduersarium discerent. Quapropter & prophetican vocem emisit, veterem approbando scripturam, & Hebraicè dixit, vt probè eiusdem ipsum esse cum patre voluntatis perciperent. Tu autem etiam hoc loco vecordiam illorum, & petulantiam perspice. *Putauerunt enim*, inquit, *Heliam ab eo vocari, & aceto illico ipsum potauerunt. Alius autem impetuosè accedens, lancea costam eius percussit.* Quid his omnibus iniquius vnquam excogitari potest, qui eò impietatis deuenerint, vt mortuum iam corpus vexarent? Tu verò considera, quomodo ad nostram salutem
Ioan.10. proteruitate illorum vtitur. Hoc enim vulnere facto, saluris nostræ fontes è costa eius emanarunt. *Iesus autem clamans magna voce, emisit spiritum.* Hoc est illud, quod dixerat, Potestatem habeo ponere animam meam, & potestatem habeo rursus sumere eã. Idcirco enim magna voce clamauit, vt osté-
Mar.15. dat sua hæc potestate fieri. Marcus autè dicit, mirarum fuisse Pilatũ, si iam mortuus erat. Sed Centurio quoque ideo maximè credidit, quia sua ipsum sponte, & potestate mortuum perspexit. Hęc vox velum templi scidit, monumenta aperuit, & templum ipsum in desolationé redegit: quod fecit, non quia templum contemneret, quomodo
Ioan.2. enim illud despiceret, qui dicebat, Nolite facere domum patrismei negociationis domum? sed sicut etiam, qui Babyloniis illud tradidit, indignos ostendit illos esse, qui in eo conuersarentur. Propterea prophetia quędam hoc erat futuræ citò, ac perpetuæ desolationis & mutationis rerũ ad maiora, atque sublimiora, & ineffabilis suæ signum
4.Reg.13. virtutis. Sed ad hæc omnia resurrectio quoque mortuorũ secuta omnipotẽtiam eius ostẽdit. Heliszi enim tẽpore, quum mortuus vnũ mortuum tetigisset, surrexit: nunc autẽ, corpore in patibulo pendẽte, vox sola mortuos excitauit. Huius enim illa figura fuit, quoniam ideo factũ est, vt hoc facilius crederetur. Nec mortui solùm excitantur, verumetiam lapides scinduntur, & terra concutitur, vt hinc percipi posset, illos quoque facilè dirumpere potuisse. Nam qui lapides scidit, qui terrarum orbem tenebris obduxit, multo magis illos, si voluisset, perdere potuisset: verũ noluit, sed viros suas in elementis ostẽdens, illos ex clementia saluare volebat: sed non fuerunt illi remissiores. Talis quippe proteruitas inuidiæ est, vt non facilè terminetur: sed tunc quidem vel aduersus ea, quæ mirificè fiebant, impudentissimè resistebant: postea verò cùm obsignato monumento, & caterua militum custodiente surrexit, ac ab ipsis custodibus quum surrexisse ipsum audirent, non dubitarunt argento illos corrumpere, vt resurrectionem Christi obfuscarent. Noli ergo mirari, si tunc etiam mente capti videbantur, quum semel ad omnia ex impudentia perperam agenda præparati essent. Sed illud diligenter considera, qualia signa nunc fecit, alia è cœlo, alia in terra, alia in ipso templo, tum vt diuina eius indignatio cognosceretur, tum vt ostenderet cõmunissima iam futura, quę antè abdita fuerũt penetralia, & quod cœli hominibus aperiantur, & res ad vera sancta sanctorum deriuabitur. Et illi quidem dicebant, Si rex Israël est, descendat de cruce; ipse verò totius se orbis regem ostẽdit. Illi dicebant, Vah qui dissoluis templum hoc, & in tribus restituis diebus: ipse autẽ quomodo penitus desolabitur, significauit. Ille alios saluauit, seipsum saluare non potest: ipse verò pendens de cruce, in seruorum corporibus abundantissimè illud ostendit. Nam si magnum est Lazarum excitasse, multo maius profectò est, multos iam olim mortuos in vitam reduxisse, quod resurrectionis futurę signum fuit. Multa enim corpora sanctorum, qui dormierunt, erecta in sanctam introierunt ciuitatem, & multis apparuerunt. Sed Centurio quoque tunc gloriam reddidit Deo, dicens: Verè iste homo iustus erat. Turbæ denique, quæ ad videndum exierant, pulsantes pectora sua reuertebãtur. Tanta crucis virtus apparuit, vt post illas contumelias, post vituperationem, & cædem, tam Centurio quàm populus compuncti fuerint. Quidam autem dicunt hunc Centurionem in fide postea roborati adeò fuisse, vt etiam martyrio sit coronatus. *Erant autem illic mulieres multæ à longè videntes, quæ secutæ fuerant eum, Maria Magdalena, & Maria Iacobi, & Ioseph mater, & mater filiorum Zebedæi.* Hæc mulieres illæ facta vidẽtes, quia natura magis compatiuntur, summopere flebant. Diligenter autem considera quanta illarum constantia est. Sequebantur ipsum ministrantes ei vsque ad pericula, præsentes omnia speculatę fuerunt, quomodo clamauit quomodo expirauit, quomodo lapides scissi sunt, cætera denique omnia. Quare primæ quoque ipsum quum surrexisset viderunt, & sexus, qui maximè fuit condemnatus, primus bonorum conte platione perfruitur: quod maximè fortitudinem illarum significauit. Discipuli enim fugerunt, illæ permanent, soror matris eius, hanc enim Iacobi appellat, & cæteræ. Alius autem euangelista dicit quia mulri etiam se propter hæc facta cædebant, & pectus percutiebant; quod summopere Iudæorum ante oculos ponit crudelitatẽ, quibus enim cæteri flebant amarè, his illi gloriabantur. Nam & si magna ira Dei, imò verò furore ea signa forent, tenebræ scilicet, dirupti lapides, resciissum velum, motus terræ, nec timore tamen vllo repressi, nec misericordiã flexi sunt. *Accessit autem Ioseph, & petijt Christi corpus.* Hic erat Ioseph, qui, quamuis prius occultabatur, rem tamen post mortem Christi subiit arduam. Non enim ignobilis quidam erat, neque ignotus, sed ex consilio vnus atque insignis: vnde fortitudo eius maximè admiranda est, quum propter amorem Iesu periculum mortis susceperit, & vniuersorũ se odio tradiderit; exanime quippe corpus petere ausus, nó ante destitit quàm impetrauit. Nec solũ animum eius, quia petiit, & nó paruo impẽdio sepulchro tradidit, sed nouo quoque suo monumento cognoscimus: quæ res non temere accidit, sed diuinitus fuit dispensata, ne alium, non Christum surrexisse

rexisse suspicio fieret. *Erant autem Maria Magdalena, & altera Maria contra sepulchrum sedentes.* Cuius rei gratia istæ assident? Nihil magnum, aut sublimẽ, vt oportebat de ipso cogitabant. Ideo & vnguenta tulerunt, & diutius morabãtur, vt simul ac per furorem Iudæorum liceret, ad vngendum ipsum accurrerent. Vides mulierum fortitudinem? vides pium erga ipsum amorem? vides liberalitatem in pecuniis? vides animum vel mortis pericula contemnentem? Imitemur has mulieres nos viri, nec deseramus in tentationibus Dominum: illæ certè vel in mortuum tantam pecuniam ediderunt, vitæ pericula non formidantes. Nos autem, eadem enim mihi dicenda sæpius sunt, nec fame scentem quidem alere, nec nudum induere volumus, sed cum mendicare ipsum videamus, sponte præterimus. Et certè si ipsum Christum nũc videretis, nó dubitaret vnusquisque vestrum vniuersam substantiam erogare: verùm nunc teruncium nõ erogas. Non audis dicentem: Quod vni ex minimis meis facis, mihi facis? Nihil nempe interest, siue huic pauperi, siue ipsi Christo dederis. Nihil enim minus habes his mulieribus, quæ tunc Christum alebant, imò verò (sed nemo his verbis turbetur) multò etiam maius. Non enim est æquale, ipsum Dominum præsentem alere, cuius præsentia vel lapideum ad se animũ attraheret, & propter eius verba dũtaxat pauperes, mendicos, ægrotos alere, atque curare. Quippe tũc etiam ipsa facies, & dignitas præsentis eius, quod geritur, vna tecũ est particeps, modò autem vniuersa hęc liberalitas & misericordia tuæ sunt: accedit quòd maioris erga Christum reuerentiæ signum est, quando quidem ideo conseruum tuum in omnibus diligenter pascis atque curas: quia ipse iussit. Quid igitur nosipsos deferentes, in illa studium omne consumimus, quæ migrantes habere non possumus, & frequenter nec hic manẽtes retinere, cùm ita locupletari liceat, vt non tantum hic, verum & illic ditissimi videamur? Qui nanque loca, domos, & aurum in anima circunfert, vbicunque visus fuerit, cum his videtur diuitiis. At inquies. Quomodo potest hoc fieri? Potest & cum maiori facilitate. Nam, si in cœlum ea transtuleris per pauperũ manus, in anima tua repositeris omnia, & licet iam mors ingruat, illis te nemo priuabit, sed transibis & illic loculpes. Talem habebat & Tabitha thesaurum. Propterea non domus eam prædicabat, neque parietes, neque lapides, neque columnæ, sed indutæ viduarum corpora, & manãtes lachrymæ & fugitiua mors, vitáque reflorescens. Talia nobis quoque comparemus horrea, tales domos ædificemus, & ita Deum habebimus cooperatorem, & ipsi eius cooperatores erimus. Ipse nãque pauperes, cùm non essent, produxit: tu verò productos, & factos, fame, & reliquis ærumnis tabescere nõ sinis, subueniens, corrigens vndique Dei templum labens: cui quid vnquam æquale fuerit & ad vtilitatis, & dignitatis rationẽ? Si verò nondum apertè didicisti quali te decoruit ornamento, paupertatem subleuare iubens: illud intra te computa; si tibi talem dedisset potestatem, vt labeas cœlum sustinere posses, nónne per id opus honorãdo te multò maiorem existimasset? En igitur maiori te dignum fecit honore. Quod enim cœlis est dignius, hoc tibi refouẽdum commisit. Apud Deum enim visibilium nihil homini par. Nam & cœlum, & terram, & mare propter eum fecit, & in eo magis quàm in cœlo delectatur inhabitans. Et tamen nos & hæc scientes, nullam Dei templorum curam gerimus, aut prouidẽtiam, sed eos neglectum iri sinẽtes, nobis magnas, & splendidas domes paramus. Et ideo cũctis priuati sumus bonis, & valde pauperibus pauperiores: quo niam has ornamus ædes, quas hinc migrantes asportare non possumus, & illas omittimus, quas nobiscum possumus simul ducere: dissoluta nanque pauperum corpora omnino resurgent, & his productis, qui hæc imperauit Deus, eos, qui cura ipsorum gesserint, laudabit, & admirabiles reddet, quòd eos iam casuros, nunc quidem præ fame, nũc verò præ nuditate, & gelu omnibus modis refocillarũt. Verumtamen & tot nobis laudibus propositis, adhuc cessamus, & ad hanc pulchram torpemus curam. Et Christus quidem nõ habet, vbi caput suum reclinet, sed circumiit peregrinus, & nudus, & esuriens: tu verò subarbana, thermas, & porticus, innumerósque paras thalamos incassum, & frustra: at Christo nec exiguum communicas tectum, coruis autem, & miluis fastigia exornas. Quid hac peius stupiditate? Quid hac insania grauius: Insaniæ siquidẽ hæc sunt extrema. Quin potius quicquid aliquis dixerit, dignum protulerit nihil. Veruntamen si volumus, ægritudinem, licet grauem, repellere possumus. Nec solum fieri potest, sed & facilè. Nec facilè simpliciter, verum & multò facilius ab hac peste liberari, quàm à corporalibus morbis, quanto maior est & medicus? Eum igitur alliciamus, & vt adiuuet rogemus, & à nobisipsis debita conferamus, volũtatem dico, & prõptitudinẽ: nihil enim aliud exigit. Sed, si hęc accipiat solũ, à seipso cuncta deprimet. Impẽdamús itaque nostra vt & hic puram assequamur sanitatem & ad futura perueniamus bona, gratiã, & misericordiã domini nostri Iesu Christi, cũ quo patri simul, & sancto spiritui gloria, imperium, honor, & adoratio, nũc, & semper, & in secula seculorum, Amen.

Vides non tetum opus bonum à Deo solo peragi, sed & requiri aliquid à nobis.

EIVSDEM IN IDEM
Homilia 11.

*Postera autem die quæ est post parasceuen, conuenerũt principes sacerdotum & Pharisæi ad Pilatum, dicentes: Domine recordati sumus, quòd impostor ille dixerit adhuc viuens, post tres dies resurgo. Iube ergo muniri sepulchrum vsque in diem tertium, ne forte veniãt discipuli eius * noctu, & furentur eum; & dicant plebi, surrexit à mortuis, & erit nouissimus error peior priore.* Vbique error & impostura seipsam confodit, & veritati nolẽs suffragatur. Expẽde itaque. Credi oportuit illum mortuum esse, & sepultũ esse atque resurrexisse: quę quidem omnia per inimicos explorata redduntur. Verba igitur ipsa quæ omnia hæc confirmant, expẽde. Recordati sumus, inquiunt, quod impostor ille dixerat adhuc viuẽs, mortuus est igitur: post tres dies resurgo. Iube ergo muniri sepulchrum, sepultus est igitur: ne forte veniãt discipuli eius & furẽtur eũ: si itaque sepulchrum munitum est & obsignatum, interueniẽtne fraus aliqua aut dolus? Minimè vero: certa igitur resurrectionis demonstratio per ea quæ vos ipsi procurastis reddita est. Si enim obsignatum fuit sepulchrum, fraudi & dolo nullus locus relinquebatur: quod si nulla fraus admissa fuerit, sepulchrum vero repertum est vacuum, perspicuum quòd

** νυκτὸς. noctu in altero cod. habebatur vt & apud Theoph. & Rober. Steph.*

quòd proculdubio & citra controuersiam resurrexerit. Vides qui vel inuiti veritatis adiuuẽt demonstrationem?Tu autem expẽde quàm sint veritatis amantes discipuli, quomodo nihil eorum quæ ab aduersariis dicebantur, occultant, etiam si illa probrosissima essent, ecce enim impostorem vocant, nec illud tacent isti. Ista vero illorũ etiam declarant crudelitatem, quòd per mortem illam non laxarint ac remiserint: atque istorum mores simplices ac veritatis studiosos. Æquum autem fuerit illud etiam inquirere, vbinam Iudæis dixerit, post tres dies resurgo. Discipulis enim frequenter se tertio die resurrecturum dixit. Iudæis vero nõ facile quis inueniat sic apertè dictum, præterquam in Ionæ exemplo. Intellexerant itaque ea quæ dicebantur, & sua sponte malignè agebant. Quid igitur Pilatus? Habetis custodiam, munite sicut scitis:& muniuerũt, obsignantes sepulchrũ cum custodibus. Non permittit vt milites soli obsignent: tanquam enim de rebus ipsius edoctus, ipsis amplius cooperari non vult, sed pro illorum excusatione istud etiam admittit & dicit, vos vt vultis obsignate, ne in alios culpam reiicere possitis. Si enim soli milites obsignassent, dicere potuissent (etiamsi illorum dicta falsa fuissent & incredibilia) attamen sicut in aliis impudenter agebant, ita hic vtique dixissent, quòd milites facta discipulis potestate corpus ipsum clam auferẽdi, ansam ipsis præbuissent hunc de resurrectione sermonem effingendi: nunc vero cùm ipsi muniuerint, istud dicere nõ possunt. Viden' quomodo vel inuiti operam veritati nauarũt? Siquidem ipsi adierunt, ipsi petierunt, ipsi obsignauerunt adhibitis custodibus, ita vt se mutuo reprehendant & accusent. Cæterum quandónam corpus furati sunt? Sabbatóne? & quî hoc fieri potuit? non enim licebat accedere: quod si legem etiam contemnerẽt, quomodo illi vsque adeo timidi ausi fuissent accedere? & quánam tãdem ratione plebi potuissent persuadere? quid dicerẽt, quid facerent: quali vero fiducia pro mortuo stare auderent, quam expectarent retributionẽ, aut compensationem? viuentem adhuc & solummodo comprehensum videntes: aufugerunt: & post mortem, si non resurrexisset, erántne audacter pro ipso locuturi? & quinã ista verisimilia essent? Quòd enim noluissent, neque potuissent eam quæ facta nõ esset resurrectionem fingere, illinc manifestum est. Multa enim de resurrectione verba fecerat, & assidue inculcabat, adeò vt hi ipsi dixerint, post tres dies resurgo. Si igitur non resurrexisset, planum est quòd isti decepti, & à tota gente propter ipsum oppugnati, atque è domibus & ciuitatibus deturbati eum auersati fuissent, ac nequaquam talem ipsi gloriam attribuere voluissent, tãquam decepti, & in extrema propter ipsum adducti pericula. Quod autem nisi vera fuisset resurrectio, neque eam effingere potuissent, comprobatione nil opus est. Qua enim re freti istud ausi fuissent? sermonísne acrimonia & dicendi vehementia? atqui omnium erãt imperitissimi: pecuniarúmne abundantia? atqui neque baculum neque calceamenta habebãt: generísne claritate? atqui viles erant atque è vilibus orti parentibus: patriæne splendore? atqui è regionibus erant obscuris: suáne multitudine? atqui plures non erant quàm vndecim, & illi quidẽ dispersi: promissionibúsne magistri, quibus? si enim nõ resurrexerit, nihil illæ firmitatis aut ponderis apud ipsos habere poterãt. Quomodo autem furentem populum sustinuissent? Si enim ipsorum vertex & princeps mulieris ostiariæ verbum non sustinuit, & reliqui omnes eum vinctum conspicati dispersi sunt, quomodo cogitassent se ad extremas orbis partes percursuros, & effictum resurrectionis sermonem plantaturos? Si enim ille ad mulieris minas non substitit, alij vero neque ad plebis aspectum, quomodo tandẽ aduersus reges & principes ac populos subsistere potuissent, vbi tormẽta, gladij, ignes, & mille per singulos dies mortes, nisi eius qui resurrexisset auxilio confirmati fuissent? Tot tantáque miracula facta fuerant, sed Iudæi nihil horũ reueriti, illum qui illa fecerat crucifixerunt, & istísne simpliciter de resurrectione verba facientibus erant credituri? Haud ita res habet, haud, inquã, ita se res habet: sed eius qui resurrexit robur & potentia hæc effecit. Expẽde autem quæso ridiculam istorum malitiam: recordati enim sumus, inquiunt, quòd impostor ille adhuc viuens dixerit, post tres dies resurgo. At si impostor erat, & vana iactabat, quid metuitis & circuncurritis: cur adeò estis soliciti, tãtúmque impenditis studij? metuimus, inquiunt, nequãdo discipuli furentur ipsum, & plebem decipiant. Atqui demonstratum est istud rationi nullo modo consentaneum esse. Attamẽ malitia, quæ contentiosa est ac impudẽs, stulta & inconsiderata aggreditur, & ad tres vsque dies iubent muniri sepulchrum, tanquam pro dogmatibus decertantes: ac cupientes ostẽdere etiam antea impostorẽ fuisse, ad sepulchrum vsque maliciam etiam extendunt & producunt. Propterea vtique citius resurrexit, ne dicant quòd mentitus sit, ac furto sublatus fuerit. citius enim resurrexisse criminationi non erat obnoxium, serius vero, plenum fuisset suspicionis. Nam nisi tunc resurrexisset, sedentibus ipsis ac manentibus illic & custodientibus, sed ipsis digressis post diẽ tertium, potuissent aliquid dicere & contradicere, quamuis insipienter. Propterea igitur præuenit. Oportebat enim resurrectionem fieri assidẽtibus ipsis & custodiẽtibus. Itaque etiam intra tres dies fieri oportebat. Nam si facta fuisset posteaquã dies illi præteriissent & custodes secessissent, res futura erat suspecta. Ideo permisit, vt quemadmodum volebant obsignarent & milites assiderent. Nec ipsi ista facientes ac patrantes sabbati vllam rationem habuerunt: sed ad illud vnum spectabãt, vt suam ipsorum explerent malitiam, tanquã hac ratione superiores futuri, quòd extremæ erat stultitiæ ac timoris ipsos vehementer iam cõcutientis. Qui enim viuentem comprehenderant, mortuum verentur. Atqui si purus aliquis ac simplex homo erat, fidenti esse animo oportuit. sed vt discant quòd dum viueret sua sponte ac volens pateretur quæcunque patiebatur, an & sigillum, & lapis, & custodes, nec tamen ipsum retinere potuerunt: sed id vnum efficitur, quòd sepultura publicetur, & resurrectio inde credatur. Nam & milites assidebant, & Iudæi assistebant.

BEDAE VENERABILIS
presbyteri eiusdem Euang. expositio.

Et factum est cùm consummasset Iesus, &c. Post omnes itaque sermones, quos ab initio Euangelij sui, vsque ad tempus passionis in auditu discipulorum aut turbarum faciendo & prædicando compleuerat: Ex illo ergo die quo venit in Bethaniam, atque illud de vnguento factum est, vsque ad diẽ, quo ista omnia gesta atque dicta sunt. Intelligimus etiam Euangelistis non commemorantibus consumptum fuisse quatriduum, vt occurreret dies quem ante biduũ pasche Mattheus, & Marcus diffinierũt. Mysticè verò post duos dies clarissimi luminis veteris ac noui testamenti, verum pro mundo pascha celebratur. Pascha verò quod Hebraicè dicitur Paschæ, à transitu nominatur, eò quod exterminator videns sanguinem in foribus Israelitarum pertransierit: siue ideo solennitatis huius diem mystice per legem transitum esse vocatum, quòd agnus Dei in eo de hoc mundo, siue ipse trãsiturus, siue nos salubri transitu, quasi de Ægyptiaca esset seruitute ducturus. *Et filius, inquit, hominis tradetur vt crucifigatur.* Erubescant, qui putant Saluatorem mortem timuisse: passionẽ præsciuit, & tamen nõ declinauit insidias, nec terretur nec fugit, in tantum vt etiam cæteris ire nolentibus, pergat intrepidus: quando Thomas dixit, eamus, & nos moriamur cum eo. *Tunc congregati sunt principes, &c.* Congregantur ineuntes consilium quomodo dominũ occidant, non timentes seditionem, vt sermo simplex demonstrat: sed cauentes ne auxilio populi de suis manibus tolleretur. *Cum autem esset Iesus, &c.* Recapitulando Matthæus & Marcus ad illum diem, redeunt in Bethaniam, qui erat ante sex dies paschæ: & narrant, quod Ioannes de cœna & vnguento refert, vnde venturus erat Iesus Hierosolymam, & sic redeunt vnde fuerant digressi ad sermonem domini, quem habuit ante biduum Paschæ. Et factum Iudæ coniungatur ad cõsilium sacerdotum, quod habuerunt, tractantes de nece Domini. Moratur in Bethania dominus, id est, in domo obedientiæ, quæ quondam fuit Symonis, iã antè leprosi: Sed curati à domino, nomine pristino permanẽte, vt virtus curãtis appareat. Quidam Symonem leprosum volunt intelligere partem populi, quæ crediderit domino, & ab eo curata sit. Symon quoque obediens dicitur. *Accessit ad eum mulier, &c.* Mulier ista Maria Magdalena fuit, quæ aliàs adhuc peccatrix pedes rigauit: nũc verò iustificata caput illius oleo sancto perfudit. Alabastrum, est genus cãdidissimi marmoris, variis coloribus intertincti: in quo vnguenta optimè incorrupta seruare perhibent, & nascitur circa Thebas Ægyptias, & Damascum Syriæ cæteris cãdidius: probatissimum verò in India. Porrò vnguentum illud Mariæ iuxta alios Euangelistas ex nardo principali arbore in vnguentis esse perhibetur; & pisticum, id est, fidele, eo quod solent aliqui medicorũ similibus herbis vnguẽta adulterare, πίςις enim Græcè fides dicitur: vnde pisticum deriuatur & à Marco spicatum asseritur, id est, non solum à radice nardi, sed etiam quo preciosius esset spicarum quoque & foliorum adiectione odoris ac virtutis illius erat accumulata gratia. Mysticè hæc deuotio Mariæ fidem sanctæ designat Ecclesiæ quæ caput Saluatoris vnguento sancto perfundit, cùm potentiam diuinæ virtutis eius digna reuerentia confitetur & prædicat. Cùm verò assumptę humanitatis eius mysteria indigna suscipit reuerentia, in pedes vtique Domini vnguenti nardi pisticum, id est, fidele ac verũ profunditur. *Videntes autem discipuli, indignati sunt, &c.* Matthæus & Marcus hæc synecdochicè, à toto videlicet partem ponunt. Ioannes distinctius loquens, Iudam hæc loquutum esse testatur, cuius ex hac occasione furandi consuetudinem voluit intimare: cæteri verò quæ loquuti sunt, ob curam pauperum proferebant. *Sciens autem Iesus, &c.* Se non semper corporali præsentia cum Apostolis esse mansurum dicebat, quos diuinitatis suæ potentia nunquam omittebat, sicut alibi testatur: Ecce ego vobiscum sum, &c. *Mittens enim hæc vnguentum hoc, &c.* Quod vos putatis perditionem esse vnguenti, officium est sepulturæ. *Amen dico vobis, vbicunque, &c.* Non tam in toto ista quæ sepelierit Saluatorem, quòd vnxerit caput eius & attende notitiam futurorum, quod passurus post biduum & moriturus sciat Euangelium suum toto orbe celebrandum. *Tunc abijt vnus, &c.* Hęc sententia ad illam iungenda est, vbi superius consilium sacerdotum de interfectione Christi retulit, in eo quod dicit: Abiit vnus de duodecim, &c. ostendit eum non inuitum, non vlla necessitate constrictum: Sed sponte propria sceleratæ mentis inisse consilium. *Et exinde quærebat, &c.* Multi hodiè scelus Iudæ nefarium exhorrent, nec tamen cauent cùm pro mulieribus falsum contra quemlibet dicũt testimonium: profectò qui veritatem pro pecunia vendunt. Ipse enim dixit. Ego sum veritas: cùm societatem fraternitatis aliqua discordiæ peste commaculant, Deum produnt, quòd Deus charitas est. *Prima autem die azymorum, &c.* Primum diem azymorum quartum decimum quo agnum occidere solebant appellant: quia Pascha propriè debuit nominari, in quo à Iudæis tentus, ac ligatus ipsius immolationis sacrauit exordium, licet sequenti die sit crucifixus. *Ite in ciuitatem ad quendam, &c.* Consultò autem, siue aquæ baiuli quos alij Euangelistę inserunt, seu domini domus: sunt prætermissa vocabula: vt omnibus verum Pascha celebrare volẽtibus, hoc est, Christi sacramentis imbui, eúmque siue mentis hospitio suscipere quærentibus, danda facultas designetur. *Et fecerunt discipuli, &c.* In alio Euangelio scriptum est. Inuenerunt cœnaculum magnum stratum & reliqua: cœnaculũ magnum, lex spiritalis de angustiis literæ egrediens in sublimi loco recipit Saluatorem: Aquæ baiulus, præco est gratiæ quem qui fuerit in domum sequutus ecclesiæ hic per spiritum illustrantem superficiem literæ transcendendo, in alto mentis solario Christo refectionem præparat: quia cuncta vel Paschæ sacramenta, vel cętera legis decreta eius esse sacramẽta cognoscit. *Vespere autem facto, &c.* Vespera ergo tunc facta fuit, quando lux mundi, id est, sol verus ad occasum mortis properauit, & tunc cum discipulis Dominus discubuit, qui eis quietem æternam præparauit. *Amen dico vobis, quia vnus vestrum, &c.* Prædicit de proditore, & tamen non designat specialiter, ne manifeste coargutus, impudentior fieret. Mittit crimen in numero, vt agat conscius pœnitentiam, & timentes fragilitatem suam, plus credunt magistro quàm sibi. *Nunquid ego sum Domine?* Tristes de peccato interrogant, cuius conscientiam non habebant. *Qui intingit mecum manum, &c.* Iudas cæteris contristatis & retrahentibus manum, & interdicentibus cibos ori suo, temeritate & impudentia, qua proditurus erat, etiã manum cum magistro

ſtro mittit in paropſidem, vt audacia bonam cōſcientiam mentiretur. Eſt autem paropſis vt quidam dicunt quadrangulum vas eſcarium, ob hoc ita dictum, quòd paribus abſidis ſit: hoc eſt ęquis lateribus, pro quo Marcus catinum, vas fictile aptum ad immittendum liquorem poſuit & potuit fieri vt in ipſa menſa vas fictile, quadrangulum contineret liquamen in quod cum magiſtro diſcipulus manum mittere poſſet. vt impleretur prophetia, Homo pacis meæ, &c. *Filius quidem hominis vadit, &c.* Pœna prędicitur, vt quē pudor non vicerat, corrigant denunciata ſupplicia. Moraliter verò, væ hodie homini illi qui inſidiis in mente poſitis, ad menſam malignus accedit, & ſacroſanctis myſteriorum Chriſti oblationibus participare non meruit tradens filium hominis non Iudæis peccatoribus, ſed tamē peccatoribus, membris videlicet ſuis. *Bonum erat ei ſi natus, &c.* Non ideò putādus eſt antè fuiſſe, quàm naſceretur: quia nulli poſſit eſſe bene, niſi ei qui fuerit. Sed ſimpliciter dictum eſt, multò melius eſſe nō ſubſiſtere, quàm malè ſubſiſtere. *Nunquid ego ſum rabbi.* Interrogat ne tacendo ſe prodere videretur & nō Dominum ſicut cæteri, ſed magiſtrum vocat, quaſi excuſationem habeat, ſi Domino denegato ſaltem magiſtrum prodiderit. *Tu dixiſti.* Ac ſi dicat: Quia non dixi. *Cœnantibus autē eis, &c.* Finitis Paſchæ veteris ſolenniis, quę in commemoratione antiqui de Ægypto liberationis populi Dei agebatur: tranſiit ad nouū, quòd in ſuæ redemptionis memoriam Eccleſiam frequentare volebat, vt videlicet pro carne agni ac ſanguine, ſui corporis ſanguinis ſacramētum ſubſtitueret: Bene dixit panem & fregit quia hominem aſſumptum ita morti ſubdere dignatus eſt, vt ei diuinæ immortalitatis veraciter ineſſe potentiā demonſtraret: Ideoque velocius eum à morte reſuſcitandum doceret. *Et accipiens calicem, &c.* Gratias agit, vt oſtendat, quid vnuſquiſque in flagello culpæ proprię facere debeat, ſi ipſe æquanimiter flagella culpæ portat alienæ, & quid in correptione faciat ſubditus, gratias patri agit æqualis. *Hic eſt enim ſanguis meus, &c.* Quia ergo panis carnem confirmat, vinum verò ſanguinem operatur in carne: hic ad corpus Chriſti myſticè, illud refertur ad ſanguinem verum, quia & nos in Chriſto & in nobis Chriſtum manere oportet: vinum Dominici calicis, aqua miſcetur, atteſtante enim Ioanne, Aquæ populi ſunt. *Non bibam à modo de hoc genimine vitis.* Id eſt, non vltra carnalibus Synagogæ quæ vitis ſiue vinea Chriſti appellatur, cæremoniis delectabor, in quibus etiam iſta Paſchalis agni ſacra locum tenuere præcipuum. Aderit enim tempus meæ reſurrectionis, aderit dies ille cum ipſo in regno Dei poſitus, id eſt, gloria vitæ immortalis ſublimatus, de ſalute eiuſdē populi fonte gratiæ ſpiritalis regenerati, nouo vobiſcum gaudio perfundar. Aliter vetus vinum corpus, quod de propagine Adam ſuſceperat, & nouū vinū, immortalitatem renouatorū corporū intelligere debemus: cùm verò dicit, Vobiſcum nouum bibam: etiam ipſis reſurrectionem ad induendam immortalitatem promittit. *Et hymno dicto, &c.* Pulchrè diſcipulos ſacramentis ſui corporis ac ſanguinis imbutos, hymno etiam piæ interceſſionis patri commendatos, in montem ducit Oliuarum: vt typicè deſignet nos per actionem ſacramentorum ſuorum, per que opem ſuæ interceſſionis ad altiora virtutum dona, & chariſmata ſpiritus ſancti, quibus in corde perungamur conſcendere debere. *Omnes vos ſcandalum patiemini, &c.* Prædicit quòd paſſuri ſint, vt cùm paſſi fuerint non deſperent ſalutem, ſed agentes pœnitentiam liberentur. & ſignanter addidit, In iſta nocte ſcandalizabimini: quia qui ſcandalum patiuntur, in nocte & in tenebris ſuſtinent. Nos verò dicamus: Nox præceſſit, dies autem appropinquauit. *Scriptum eſt enim: Percutiam paſtorē, &c.* Hoc aliis verbis in Zacharia propheta ſcriptum eſt. Percutitur autem paſtor bonus, vt ponat animam pro ouibus ſuis, & de multis gregibus errorum fiat vnus grex, & vnus paſtor. *Reſpondens autem Petrus, &c.* Non eſt temeritas, nec mēdacium: fides eſt apoſtoli Petri, & ardens affectus erga dominum Saluatorem. In tantum enim & affectu & charitate efferebatur, vt imbecillitatem carnis ſuæ, & fidem verborum Dei non contueretur, quaſi verò dicta eius efficienda non eſſent. *Amen dico tibi, quia in hac nocte, &c.* Marcus verò dixit: Priuſquam gallus bis vocem dederit, ter me negaturus es: & apparet, quod trina illa negatio, antè primùm cœpta, ante ſecundum verò galli cantum ſit peracta. Nec intereſt, quantis morarum interuallis enunciata ſit trina voce, quam cor eius totam ante primum galli cantum tanta formidine poſſideret, vt poſſet dominum non ſolum ſemel, ſed iterum & tertiò interrogatus negare. *Etiam ſi oportuerit me mori tecum, &c.* Valida eſt vt mors dilectio. Per amorem mentis non timuerunt damnum mortis, ſed vana fuit præſumptio humana ſine protectione diuina, iuxta illud Pſalmographi: Niſi dominus cuſtodierit ciuitatē, &c. *Tunc venit Ieſus cum illis in villam quæ dicitur Gethſemani.* Huic ſententiæ non eſt contrarium, quod Ieſum Lucas in montem Oliuarum, Ioannes in hortum egreſſum perhibent. Monſtratur enim vſque hodie locus Gethſemani ad radices montis Olìueti, vbi intelligimus illum fuiſſe hortum, de quo Ioannes narrauit. Neque eccleſia deſuper ædificata conſtat. Cùm in monte orat dominus, quaſi tacitè nos admonet pro cæleſtibus tantum bonis ſupplicare debere: At cùm in valle orat, & hoc in valle pinguium ſiue pinguedinis, quod Gethſemani ſonat, ipſius æquo inſinuat nobis humilitatem, ſemper in orationibus & internæ pinguedinem dilectionis eſſe ſeruandam; aliter, appropinquans morti Dominus orauit in valle pinguedinis, apertè inſinuans, quia per vallem humilitatis, & pinguedinem charitatis pro nobis mortem ſubiit. *Et dixit Ieſus diſcipulis ſuis, Sedete hic, &c.* In domo qua Paſcha manducabant, iuſſit pauliſper expectare diſcipulos redeuntem oſtendens quod eius ſolius oratio, noſtrum omnium eſt redemptio. *Et aſſumpto Petro & duobus filiis Zebedæi, &c.* Triſtari cœpit, vt veritatē probaret aſſumpti hominis veréque contriſtatus ſit: ſed ne paſſio in animo illius dominaretur per paſſionem cœpit contriſtari: Aliud eſt enim contriſtari, & aliud incipere. Contriſtabatur non timore patiendi, ſed propter infœliciſſimum Iudam & ſcādalum omnium apoſtolorum, & reiectionem populi Iudæorum, & euerſionem miſeræ Hieruſalem. *Triſtis eſt anima mea, &c.* Non propter mortem triſtis eſt dominus, quia conditio corporalis affectus, non formido mortis offendit. Nam qui corpus ſuſcepit, omnia debuit ſubire quæ corporis ſunt,

ris ſunt,

ris ſunt, vt eſuriret, ſitiret, angeretur, contriſtaretur, diuinitas per hos mutari affectus neſcit. *Suſtinete hic & vigilate mecum.* Non à ſomno prohibet, cuius tempus non erat, imminente diſcrimine: ſed à ſomno infidelitatis ſuæ & torpore mentis. Sciebat enim ingrauante diabolo, fidem eorum conſopiendam: parem ſecum vigilantiam imperat, quibus eadem paſſio immineret. *Et progreſſus puſillum procidit in faciem ſuam, &c.* Ruit in faciem, vt humilitatem mentis, habitu carnis oſtendat: & poſtulat vt ſi poſſibile ſit, tranſeat ab eo calix, non timore patiēdi ſed miſericordia prioris populi, ne ab illis bibat calicem propinatum. Vnde ſignanter non dixit, Tranſeat à me calix, ſed calix iſte, hoc eſt populi Iudæorum, qui excuſationem ignorantiæ habere nō poteſt, Si me occiderit, habens legem & prophetas qui de me quotidie vaticinantur. *Verumtamen non ſicut ego volo, &c.* Non, inquit, pater hoc quod humano affectu loquor ſed propterea quod ad terras tua voluntate deſcendi. *Et dixit Petro, Sic non potuiſtis vna hora, &c.* Petrum ſigillatim intra cęteros increpat, quia prę cæteris nunquam ſe ſcandalizaturum fuerat gloriatus quod nunc triſtitiæ magnitudine ſomnum non potuiſſet extergere. *Vigilate & orate, vt non intretis in tentationem.* Hoc eſt, ne tentatio vos vltima ſuperet, orate & intra ſuos caſus teneat. *Spiritus quidem promptus eſt, &c.* Duas in ſe oſtendit voluntates, humanam videlicet quæ eſt carnis, & diuinam, quæ eſt deitatis. Formare quippe in paſſione humanæ eſt fragilitatis, ſuſcipere autem diſpenſationem paſſionis diuinæ eſt voluntatis & virtutis, aliter ad eos hic ſermo conuerſus eſt qui ſpoponderant ſe nūquam negaturos. Illorū enim ſpiritus promptus, ſed caro erat infirma, quia nondum induerant virtutem ex alto. *Iterum ſecundo abiit, &c.* Secundò orat, vt ſi aliter Niniue ſaluari non poteſt, niſi aruerit cucurbita, fiat voluntas patris, quæ non eſt contraria filii voluntati, dicente ipſo per prophetam. Vt facerem voluntatem ſuam, Deus meus volui. *Et venit iterum, &c.* Solus orat dominus pro omnibus, ſicut & ſolus patitur pro vniuerſis. Languеſcebant autem & opprimebantur oculi Apoſtolorū negatione vicina. *Et relictis illis iterum abiit, &c.* Sicut tentatio cupiditatis trina, ita tentatio mortis trina eſt: cupiditati, quæ eſt in auro ſita opponitur timor mortis; ſicut enim in illa cognoſcendarum rerum eſt auiditas, ita in iſta metus amittendæ talis notitiæ. Cupiditati vero honorum vel laudis opponitur timor ignominiæ & contumeliarum. Cupiditati autem voluptatis opponitur timor doloris. Non abſurdè ergo intelligitur, propter trinam tentationem paſſionis ter dominum oraſſe, vt tranſiret calix. Sed ita, vt potius impleretur voluntas patris. *Tunc venit ad diſcipulos ſuos, &c.* Intelligitur poſt illud quod eis dictū eſt, Dormite & requieſcite: adſiluiſſe Dominum aliquantum, vt hoc fieret, quòd præmiſerat & tunc intuliſſe. Ecce appropinquabit hora. Ideo poſt illa verba ſecundum Marcum poſitum eſt. Sufficit, id eſt, quod requieuiſtis. Iam autem quod ad eos reuertēs dormienteſque reperiens, primùm obiurgat, ſecundò iubet, tertiò quieſcere iubet: ratio iſta eſt quod primum poſt reſurrectionem diſperſos & diffidentes, & trepidos reprehendit. Secundò miſſo ſpiritu paracleto grauatos ad continuandam Euangelii libertatem oculos viſitauit. Tertio verò, id eſt, claritatis ſuæ reditu, ſecuritati eos & quieti reſtituet. *Adhuc ipſo loquente, &c.* Concordat factum Iudæ cum mutatione mentis eius qui relictis armis vitalibus pergit cōtra magiſtrum cum fuſtibus, ad auctorem vitæ acceſſit cū meditatione mortis. *Qui autē tradidit eum, &c.* Putabat miſer ſigna quę Saluatorem viderat facientem non maieſtate diuina, ſed magicis artibus facta: & qui eū audierat fortè in monte transfiguratum, timebat ne ſimili transformatione laberetur de manibus miniſtrorum. Dat ergo ſignum, vt ſciant ipſum eſſe quem oſculo demonſtraret. *Aue rabbi, & oſculatus eſt eum.* Suſcipit autem dominus oſculum traditoris, non quòd ſimulare nos doceat, ſed ne proditionem fugere videatur, ſimul & illud Dauidicum complens. Cum his qui oderunt pacem eram pacificus. *Amice, ad quid veniſti?* Verbum amice κατ' ἀντίφρασιν eſt intelligendum vel certè iuxta illud quod ſupra legimus: Amice, quomodo huc intraſti? *Et ecce vnus ex his qui erant cum Ieſu, &c.* Hoc vtique Petrus eodem mentis ardore quo cætera fecit. Sciebat enim quomodo Phinees puniendo ſacrilegos, mercedem iuſtitiæ & ſacerdotii perennis acceperat. Iuxta allegoriam verò ſæuus ſeruus, eſt populus Iudæorum. Principibus ſacerdotum in debito mancipatus obſequio, quia in Domini paſſione dexteram auriculam, id eſt, ſpiritalem legis intelligentiam perdidit: ſiniſtra tamen, hoc eſt, vilitate literæ cōtentus, quæ videlicet auris Petri gladio decidit: non quòd ille ſenſum intelligendi audientibus tollat, ſed diuino ablatum iudicio negligentibus pandat. Verùm eadem dextera auris, ſecundum Lucam, in his qui ex eodem populo credere maluerunt, diuina dignatione pietatis priſtino eſt reſtituta officio. Aliter auris pro domino amputata, & à Domino curata, ſignificat auditum ablata vetuſtate renouatum, vt ſit in nouitate ſpiritus, & non in vetuſtate literæ: quod cui præſtitū fuerit à Chriſto, præſtabitur & regnare cum Chriſto, quod ſonat nomen ſerui Malchus, qui rex ſiue regnaturus interpretatur. *Tunc ait illi Ieſus, Conuerte gladium, &c.* Id eſt, ceſſet vindicta, remiſſio largiatur. *Omnes enim qui acceperint gladium, &c.* Id eſt, ipſo peccato animæ moriuntur, qui ſemetipſos, in præſenti, vice talionis vlciſci deſiderant. *An putas quòd non poſſum rogare patrem meum, &c.* Ac ſi dicat, Non indigeo duodecim Apoſtolorum auxilio, etiam ſi omnes me defenderent, qui poſſum habere duodecim legiones Angelici exercitus. Aliter autem hic numerus omne genus hominum ſignificat cum Romano imperio. Hi ſunt angeli Dei qui Dei exercuerunt iudicium, quando poſt ſuam reſurrectionem anno quadrageſimo ſecundo, miſſi à Domino ſceleratam vrbem perdiderunt. *In illa hora dixit Ieſus turbis, &c.* Stultum eſt, inquit, cum gladiis vltro offerentem quærere, & in nocte quaſi latitantem per proditorem inueſtigare, cùm quotidie in templo doceat: ſed ideo in tenebris aduerſum me congregamini, quia poteſtas veſtra in tenebris eſt. *Hoc autem totum factum eſt, &c.* Scripturæ ergo prophetarum ſunt, foderunt manus meas, &c. *Tunc relicto eo diſcipuli fugerunt.* Myſticè, ſicut Petrus qui culpam negationis lachrymis abluit, & confeſſione Dominici amoris funditus extirpauit: recuperationem eorum oſtendit qui in martyrio labuntur. Ita cæteri diſcipuli qui articulum comprehenſionis fugiendo præuenerat,

docent

docent eos qui se minus idoneos ad toleranda supplicia sentiunt, quibus tutius est multò præsidia latebrarum quærere, quàm se discrimini certaminũ exponere. *Petrus autem sequebatur à longè, &c.* Mirandus est & tamen venerandus qui Dominum non reliquit, etiam cùm timeret. Quod enim timet, naturę est: quod sequitur, deuotionis: quòd negat, obreptionis: quòd pœnitet fidei. Mysticè quod ad passionem eundem Dominum à longe sequitur Petrus, significabat Ecclesiam secuturam quidem, hoc est imitaturã Domini passiones: sed longè differenter. Ecclesia enim pro se patitur, at ille pro Ecclesia. *Et ingressus intrò, &c.* Quomodo Petrus ingredi posset; Ioannes manifestat: vel amore magistri, vel humana curiositate, scire cupiens, quid iudicaret de Domino pontifex, vtrum eum neci adiceret, an flagellis cæsum dimitteret. *Principes autem sacerdotum, &c.* Benè autem conuenit nomen Pontificis actionis suæ strenuitati. Interpretatur enim Cayphas, inuestigator, vel sagax siue vomens ore. Sagax enim fuit ad explendam doli sui nequitiam, sed impudens ad proferendum mendacium: & impleta est scriptura, scrutati sunt iniquitatem, defecerunt scrutantes scrutinio: sagittæ paruulorum factæ sunt plagæ eorum. *Nouissimè autem venerunt duo, &c.* Falsi testes esse calumniantur, siue quòd non eodem sensu intellexerunt, quo dicta sunt, & paucis additis vel mutatis quasi iustam calumniam faciunt: commutant & aiunt: Ego dissoluam templum hoc manufactum: & Saluator, Vos, inquit, soluite, & non ego: quia illicitum est vt ipsi nobis inferamus mortem, deinde vertunt. Et post triduum aliud non manufactum ædificabo: vt proprie de templo Iudaico dixisse videatur. Dominus autem vt ostenderet animal viuum & spirans templum dixerat: Et ego in triduo suscitabo illud, aliud est ædificare aliud suscitare. *Et surgens princeps sacerdotum, &c.* Ira præceps & impatiens non inueniens calumniæ locum, excutit de solio pontificem, vt insaniam mentis motu corporis demonstraret. *Adiuro te per Deum viuum, &c.* In adiurando arguitur condemnare tacentem, quia confitenti credere noluit. *Tu dixisti.* Simili sententia aduersus Pilatum vsus est, vt propria sententia condemnentur. Marcus posuit, Ego sum: vt ostenderet tantum valere, quod ei dicit Iesus, Tu dixisti, quantum si diceret, Ego sum. *Verum tamen dico vobis, &c.* Id est, in perpetua fœlicitate regnaturum probaueritis eum, & venturum cum maiestate, vt iudicet in æquitate quem modo infirmitate positum, iniustè iudicatis. *Tunc princeps sacerdotum, &c.* Consuetudinis Iudaicæ est, cùm aliquid blasphemiæ & quasi contra Deũ audierunt, scindere vestimenta sua: quod Paulum & Barrabam fecisse legimus. Mysticè verò in passione Domini scidit ipse Pontifex vestimenta sua, vt ostendat Iudæos pro sceleribus ipsorum pontificum sacerdotalẽ gloriam perdidisse, & vacuam sedem habere pontifices: quod verò tunica Domini nec ab ipsis qui eum crucifixerunt, nec à militibus scindi potuerit, significat quòd soliditas sanctæ & vniuersalis Ecclesiæ quæ vestis sui redemptoris solet appellari, nunquam valeat vllo pacto perturbationis disrumpi. *Alij autem palmas in faciem eius dederunt, &c.* Qui tunc à Iudæis cæsus est, nunc etiam falsorum Christianorum blasphemiis cæditur. Colaphis verò cæditur ab his qui ei honores suos præferunt. Spuunt in faciem eius illi, qui eius præsentiæ gratiam respuunt. Palmas in faciem ei dant, qui perfidia cæcati eum non venisse affirmant, tanquam præsentiam eius exterminantes & repellentes. Error hæreticorum de Christo tribus generibus terminatur: aut enim de diuinitate aut de humanitate, aut de vtroque falluntur. *Petrus verò sedebat foris in atrio.* Non appropinquabat Iesu ministris, ne aliqua suspicio nasceretur. *Et accessit vna ancilla ad eum, &c.* Prima vtique mulier prodit eum, vt etiam iste secus peccasse in necem Domini videretur, & per passionem Domini redimeretur. Vnde resurrectionis accipit prima mysterium, vt veterem præuaricationis aboleret errorem. *Exeunte autem illo ianuam.* Exiit ergo post primam negationem ante atrium, & mox gallus cantauit, quod Marcus commemorat quo reuerso iterum in atrium, fit quod sequitur. *Vidit eum alia ancilla.* A duobus hic compellatus est, ancillæ scilicet, quam commemorat Matthæus & Marcus, & ab alio quem commemorat Lucas. Post primam igitur negationem rediens in atrium, stabat iuxta Ioannem ad focum, & animaduertit eum ancilla, cùm resurgeret vt exiret: & dixit his, qui ad ignem aderant intus in atrio. Et hic erat cum Iesu Nazareno. Ille autem qui foras exierat, hoc audito, rediens iurat illis contranitentibus, quòd non nouisset hominem. *Et post pusillum accesserũt qui stabant, &c.* Matthæus & Marcus plurali numero enunciãt eos, qui cum Petro aiebant, Lucas verò & Ioannes singulari. Intelligendum est, quòd aut pluralem numerũ, illi pro singulari vsitata locutione posuerunt aut quòd vnus maximè tanquam sciẽs, & qui eum viderat, affirmabat: cæteri autem secuti eius fidem, Petrũ simul arguebant. *Nam & loquela tua manifestum te facit.* Non quòd alia lingua Galilæi loquerentur, sed quòd vna quęque prouincia & regio suas habendo proprietates, vernaculum loquẽdi sonum vitare non possit. *Et continuò gallus cantauit.* Quod enim Petrus ante primum galli cantum negauit, illos significat, qui Christũ ante resurrectionem Deum esse non putauerunt eius morte turbati. Quod verò bis ante galli cantũ secundum cãtum negauit illos significasse credẽdus est, qui nunc in illo vel secundum hominem vel secũdum Deum errant in vtraque substantia & ideo veritatem negant. Primus enim galli cantus, capitis est resurrectio, hoc est ipsius Domini. Secundus autem ipsius, sed in corpore vniuersæ Ecclesiæ. Moraliter autem gallus aliquem doctorum significat, si per statum temporum vis intelligere meritum causarum. *Et recordatus est Petrus verbi Domini, &c.* In alio Euangelista legimus, Respexit dominus Petrum. Mihi videtur illa resurrectio diuinitus facta, vt ei veniret in mentem, quoties iam negasset, & quid ei Dominus prædixisset. Atque misericorditer Domino respiciente, pœnituit eum & salubriter fleret, sicut quotidie dicimus in aliquo periculo vel labore positi: Domine respice in me, &c. *Et egressus Petrus, fleuit amarè.* Egreditur foras, vt impiorum concilio secretus pauidæ negationis sordes liberis fletibus abluat: sic quotidie conuenit pœnitentibus à prauorum consortio segregari.

Et vinctum adduxerunt eum, &c. Ioannes declarat, quòd mox comprehensum nocte ligauerunt, & sic adduxerunt eum ad Annam primùm, & sic ad Cayphã, deinde ad Pilatum: necnon & ad Herodem, vt vterque Domino illuderet. Habebant enim hunc morem, vt quem adiudicassent morti, ligatum duci traderent. *Tunc videns Iudas, qui eum tradidit.* Quid ad nos, inquiunt, pertinet acceptum pretium. Tu illud probaueras, tu fac inde quod volueris. Nihil quidem nefando proditori profuit egisse pœnitentiam per quam scelus corrigere non potuit. Si quando sic frater peccat in fratrem, vt emendare valeat, quod peccauit, potest & dimitti. Si autem permanent opera, frustrà voce assumitur pœnitentia, hoc quod in Psalmo de eodẽ infœlicissimo Iuda dicitur: Et oratio eius fiat in peccatum, vt non solum emendare non quiuerit proditionis nefas. Sed ad prius scelus etiam proprij homicidij crimen addiderit. *Consilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli, &c.* Ager, interpretante Domino, mundus vocatur: figulus verò noster Christus est, qui nos primitus de limo terræ creauit, iterúmque per corpus terrenum recreauit. Cuius sanguinis pretium in peregrinorum datum est sepulturam: quia nos qui peregrini eramus à lege & prophetis, praua eorum studia suscipimus in salutem, & requiem in pretio sanguinis æternam possidemus. *Tunc impletum est quod dictum est per Hieremiam, &c.* Hoc testimonium in Hieremia non inuenitur, in Zacharia verò inuenitur quædam similitudo, & quanquam sensus non multum discrepet, tamen ordo & verba diuersa sunt. Cùm igitur & quæ dicta sunt per Hieremiã tam sint Zachariæ quàm Hieremiæ: & quæ dicta sunt per Zachariam tam sint Hieremiæ quàm Zachariæ, Quid opus erat vt emendaret Matthæus, cùm aliud pro alio sibi nomen occurrens, à se scriptum relegisset, ac non potius sequens autoritatem spiritus sancti, à quo mentem suam regi plus nobis ille vtique sentiebat. *Iesus autem stetit ante præsidem, &c.* Hunc locum de accusationibus eorũ, manifestius Lucas explanat, & arguuntur Iudæi impietatis, quod accusantes saluatorem, ne falso quidem aliquid verisimile, quod ei obiicere possint, inueniunt: & ideo sicut Marcus dicit, conuenientiæ eorum testimonia non erant. *Dicit ei Iesus, &c.* Sic ipse sermonem suum temperat, vt & verum dicat & sermo eius calũniæ non pateat. *Tunc illi dixit Pilatus, &c.* Ethnicus quidem est qui condemnat Iesum, sed causam refert in populum Iudæorum. Vide in quantis te accusant, Iesus autem nihil respondere voluit, ne crimen diluens dimitteretur à præside, & crucis vtilitas differretur. *Per diem autem solemnem, &c.* Hanc vtique habebat consuetudinem, qui per talia alienæ genti placere gaudebat. *Habebat autem tunc vinctum insignem, &c.* Barrabam filium magistri eorum Lucas propter seditionem factã in ciuitate & homicidium, missum refert in carcerem. A quo quis vincitur, eius filius appellatur. *Sedente autem illo pro tribunali, &c.* In muliere autem species plebis gentilium est, quæ iam fidelis eum cum quo conuersabatur, increduluum populum ad Christi fidem aduocat: quæ quia ipsa multum sit passa, pro Christo in eandem gloriam futura, illum cum quo conuersabatur, insinuat. Hác enim vice non ante se intellexit diabolus, per Christi mortem nudandum & spolia humani generis siue in mũdo, siue apud Tartaros amissurum: & ideo satagebat per mulierem, per quam spolia mortis inuaserat, Christum cripere de manibus Iudæorũ, ne per illius mortem ipse amitteret mortis imperium. Porrò tribunal, sedes est iudicum: solium regum: cathedra doctorum. *At illi dixerunt Barrabam.* Hæret vsque hodie Iudæis sua petitio, qui pro Saluatore interfectorem, pro datore vitæ elegerunt ademptorem, & hactenus eam quã vendidere siue animæ seu corporis libertatem, recipere non meruerint. *Dicunt omnes, Crucifigatur.* Quanta perfidorum crudelitas, quæ innocentem occidere, pessimo vt sibi videbatur mortis genere desiderat: sed à Domino electa erat. Ipsam enim crucem habiturus erat signũ, ipsam diabolo superato tanquam trophæum in frontibus fidelium positurus. *Videns autem Pilatus, &c.* Pilatus accepit aquam, iuxtæ illud prophetícum: Lauabo inter innocentes manus meas, vt in lauacro manuum eius, gentilium opera purgaretur, & ab impietate Iudæorum: quia clamauerũt, Crucifige eum, nos alienos faceret. *Innocens ego sum, &c.* Iudex qui cogitur contra Dominum ferre sententiam, non damnat oblatum, sed arguit offerentes, iustum esse pronuncians, qui crucifigẽdus est. Vos, inquit, videritis: ego minister sum legum vestrarum, vos sanguinem funditis. *Tunc dimisit illis Barrabam, &c.* Non mirum, si pacem Iudæi habere nequeunt, quibus est autor seditionis dimissus, id est, diabolus, qui iam olim patria lucis ob culpam superbiæ pulsus & in tenebrarum fuerat carcerem missus. Quia verò Barrabas filius patris, vel filius magistri eorum interpretatur: potest antichristi typum gerere, quem illi quibus dicitur, Vos ex patre diabolo estis, & Dei filio sunt prælaturi. *Iesum autem flagellatum, &c.* Primitus ipse Pilatus flagellauit, post militibus tradidit illudendum vt satiati pœnis & opprobriis eius Iudæi mortem illius sitire vltrà desisterent. Mysticè autem Pilatus, qui os malleatoris interpretatur: significat diabolum qui secundum prophetam malleus vniuersæ terræ, per quem Dominus vascula sua in ministerij vsum formanda percutit, cùm electos suos varijs tentationibus probare permittit. *Tunc milites præsidis, &c.* Milites quodcunque fecerunt tamen nobis qui credimus, sacramenta tribuebant. In chlamyde coccinea, quam Marcus purpuram nominat, eo quòd quædam purpura sit rubra, & cocco simillima, peragentium cruenta sustentat, siue eius carnem, quam passionibus obiecit, insinuat. In corona spinea, maledictum soluit antiquum, siue susceptionem nostrorum peccatorum, pro qua mortalis fieri dignatus est ostendit. In calamo venenata occidit animalia, siue calamum tenebat in manu vt sacrilegium scriberet Iudæorum. Potest in vtroque Domini habitu inimicorum quidẽ sententia probroso, sed ipsius Domini electione gloriosissimo, omnis electorum eius multitudo, quæ in martyres venerandos & cæteram fidelium plebem distinguitur, apertissimè designari. Alba etenim veste secundum Lucam induitur, cum munda iustorum cõfessione circundatur. Purpura siue cocco vestitur, cum triumpho victorioforum martyrum gloriatur. *Et expuentes in eum, &c.* Hæc faciunt vsque hodie pagani & hæretici milites vtique diaboli, quasi arundine caput Christi feriunt, qui diuinitati illius contradicentes, errorem suum confirmare auctoritate sacræ scripturæ conantur. Per arundinem enim solet scriptura confici.

Spuunt in faciem eius, qui eius præsentiam gratiæ verbis execrandis ex interna cæcæ mentis insania conceptis respuunt, & Iesum Christum in carne venisse denegant. *Et postquam illuserunt ei, &c.* Quando flagellatur Iesus, & conspuitur, & irridetur, non habet proprias vestimenta: Sed ea quæ propter peccata nostra sumpserat: cùm autem crucifigeretur, & illusionis atque irrisionis pompa præterierit, tunc pristinas vestes recipit, & proprium adsumit ornatum. *Exeuntes autē, invenerunt hominem Cyrenæum, &c.* Primitus secundum Ioannem portabat, pòst imposita est Symoni qui obediens interpretatur; venienti de ciuitate Lybiæ Cyrenæ quæ hæres interpretatur: quia nimirum Christus pro nobis passus, præbens exemplum fidelibus, vt sequantur vestigia eius. Et Symon, de pago egrediens crucem portat post Iesum, cùm populus nationum paganis ritibus derelictis, vestigia Dominicæ passionis obedienter amplectitur. *Et venerunt in locum qui dicitur Golgotha, &c.* Golgotha namque Syrum nomen est, & interpretatur Caluariæ. Est autem ipse locus in Helia, tunc extra vrbem ad Septentrionalem plagam montis Sion, & Caluariæ, nō ob caluitium primi hominis, quem ibi quidam errantes sepultum frustra suspicantur: sed ob decollationem reorum atque damnatorum dicitur. Et propterea ibi crūcifixus est Dominus, vt vbi prius area damnatorum, erigerētur vexilla martyrij. Moralem quoque crucis figuram describit Apostolus, vbi ait in Charitate radicati & fundati & vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis, &c. *Et dederunt ei vinum bibere, &c.* Amara vitis vinum fecit amarum quod propinant Domino Iesu, vt impleatur quod scriptum est. Dederunt in cibum meum, fel: & in siti mea potauerunt me aceto. Quod autem dicitur, cum gustasset, noluit bibere, hoc indicat quòd gustauerit quidem pro nobis mortis amaritudinem, sed tertia die resurrexerit. Marcus verò, quod gustasset, tacuit, quod bibere noluit aperuit dicendo. Non accepit: quod Marcus ait, myrrhatum vinum. Fel posuit pro amaritudine & myrrhatum vinum amarissimum est, quanquam fieri possit, vt & felle & myrrha vinum amarissimum redderent. *Postquam autem crucifixerunt, &c.* Ioannes autem distinctius explicat quemadmodum hoc gestum sit. Quadripartita autem vestis Domini, quadripartitam eius figurauit Ecclesiam, tòto scilicet quatuor terrarum partibus orbe diffusam & omnibus eisdem partibus concorditer distributam. Tunica verò illa sortita, omnium partium significat vnitatem, quæ quia charitatis vinculo continetur, quæ supereminentiorem habet viā, & super omnia præcepta est: meritò vestis, qua significatur, desuper contexta perhibetur. Quid in sorte, quæ non personæ, vel meritis sed occulto Dei iudicio conceditur, nisi gratia Dei commendata est, quæ in vnitate ad omnes peruenit. *Et sedentes seruabant eum,* Diligentia militum & sacerdotum nobis proficit, vt maior & apertior virtus resurgentis appareat. *Et imposuerunt super caput eius, &c.* Pulchrè titulus, qui Christum regem testetur, nō infrà, sed supra crucem ponitur: quia licet in cruce pro nobis hominis infirmitate dolebat, super crucem tamen regis maiestate fulgebat. Qui aptè etiam, quia rex simul & sacerdos est, cùm eximiam patris suæ carnis hostiam in altare crucis offerret: regis quoque quia præditus erat titulo, dignitatem prætendit. Vt cunctis legere, hoc est, audire & credere volentibus innotescat, qui suum per crucem non perdiderit, sed confirmarit potius & corroborarit imperiū. Quantum verò ad literam, hæ tres linguæ, ibi præ cæteris eminebant. Hebræa, propter Iudæos in lege gloriantes, Græca, propter gentium sapiētes: Latina, propter Romanos iam tunc penè omnibus gentibus imperantes. Velint nolint ergo Iudæi omne mundi regnum, omnis mundana sapientia, omnia diuinæ legis sacramenta ostendunt: Quia Iesus rex Iudæorum est, hoc est, imperator credentium & confitentium Deus, *Tunc crucifixi sunt cum eo duo latrones, &c.* Latrones qui cum Domino hinc inde sunt crucifixi, significāt eos, qui sub fide & confessione Christi, vel agonem martyrij, vel quælibet continentiæ arctioris instituta subeunt. Sed quicunque hæc pro æterna solum cælestique gloria gerunt, hi profectò dextri latronis merito ac fide designantur. At qui siue humanæ laudis intuitu, seu qualibet minus digna intentione mundo abrenunciat, non immeritò blasphematoris mentem imitantur & actus. *Similiter & principes sacerdotum, &c.* Itaque hæc eos confitentes propria condemnat sententia. Qui enim alios saluos fecit, vtique seipsum si vellet, saluare poterat. *Si rex Israel est, &c.* Fraudulenta promisso. Surrexit, ergo etiam si de cruce descenderit, similiter non creditis. *Idipsum & latrones, &c.* Hoc quia secundum Lucā vnus fecit, alter verò digna inuectione redarguit, & Dominū fideli supplicatione precatur, potuit vsitato loquutionis modo per pluralem numerū significari. Vsq; hodie hæc geri in ecclesia & fieri videmus cum mundanis tacti afflictionibus veri simul ac falsi fuerint Christiani. Illi quidem qui ficta mente, Dominicæ passionis sacramenta gestant, ad præsentis vitæ gaudia cupiunt liberari à Domino. At qui simplici intentione cum Apostolo gloriātur in cruce Domini nostri, ita potius à præsentibus ærumnis optant erui, vt spiritum suum in manus sui commendent auctoris. Potest in duobus latronibus vterque populus designari quia vterque blasphemauit, quando in mortem Domini pariter consenserunt. Sed alter magnitudine signorum exterritus egit pœnitentiam, & vsque hodie Iudæos increpat blasphemantes. *A sexta autem hora tenebræ factæ sunt, &c.* Quòd verò Marcus recapitulando horam scilicet exprimit, quia maximè Iudæi clamauerunt, vt Dominus crucifigeretur. Quod ergo maximè videri fecisse nolebant, hoc eos hora tertia fecisse ostendit: verissime indicans magis fuisse Domini necatricem linguam Iudæorum quàm militum manus, qui eum hora sexta crucifixerunt. Rationis igitur imò diuinæ pietatis ordo poscebat vt eodem temporis articulo, quo olim Adæ præuaricāti ocelusserat ianuam paradisi reseraret: & qua hora primus Adam peccando mortem huic mundo inuexit, eadem secundus Adam mortem moriendo destrueret. *Et sirea horam nonam.* Quorum suscepit naturam, eorum deplorat miseriam. Ipsa enim natura, quam ille susceperat, propter peccatum derelicta fuerat à patre non filius, qui vnū cum patre est. Ostenditque quantum flere debeant, qui peccant, quando sic fleuit qui nunquam peccauit: ostendit quam patientes & sperantes

rantes inter flagella debeant esse, qui peccatores sunt: quando ille ad immortalitatem, non nisi per mortem transit. *Quidam autem illic stantes, &c.* Quos puto milites Romanos fuisse, non intelligentes sermonis Hebræi proprietatem. Sin autē Iudæos, qui hoc dixerunt intelligere volueris, & hoc more solito faciunt, vt Dominum imbecillitate infament qui alienum auxilium deprecetur. *Et continuo currens vnus ex eis, &c.* Postquā omnia perfecerunt, dabant quod essent. Iudæi quoque ipsi erant acetum degenerantes à vino prophetarum & patriarcharum, tanquam de pleno vase, de iniquitate mundi huius impleti, cor habentes velut spongiam cauernosis quodammodo atque tortuosis latibulis fraudulentum. Hyssopum, cui circumposuerunt spongiam, quoniam herba est humilis & pectus purgat, ipsius Christi humilitatem congruenter accipimus: quam circundederunt, & se circunuenisse putauerunt, vnde est illud in psalmo. Asperges me hyssopo, & mundabor. Per arundinem verò, cui imposita est spongia, scriptura significatur, quæ implebatur hoc facto. *Iesus autem iterum clamans voce magna, &c.* Postquam accepto aceto dixit. Consummatum est: hanc magna voce protulit, in hac quid dixerit, Lucas apertè designat: Pater in manus tuas commendo spiritum meum. Quod autem dicit, Emisit spiritum: ostendit diuinæ potestatis esse emittere spiritum, ipse quoque dixerat: Nemo potest tollere animam, &c. *Et ecce velum templi scissum est, &c.* Iosephus quoque refert virtutes angelicas, præsides quondam templi, tunc pariter conclamasse: Transeamus abiis sedibus. Mystice scinditur velum templi, & arca testamenti, & omnia legis sacramenta, quæ tegebantur, appareant, atque ad populum transeant nationum. *Et terra mota est, &c.* Non dubium est, quid significet iuxta literam magnitudo signorum: vt crucifixum scilicet dominum suum, & cœlum & terra omnia demonstrarent. Sed mihi videtur terræ motus & reliqua, typum ferre gentium. Quòd pristinis errorum vitiis, & cordis emollita duritia, qui prius similes erant tumulis mortuorum postea agnouerunt creatorem. *Et multa corpora sanctorum, &c.* Sanctorum corpora surrexerunt, & Dominum ostenderunt resurgentem: & tantum cùm monumenta aperta sunt, non antè surrexerunt, quā Dominus, vt esset primogenitus ex mortuis. Sanctam autē ciuitatem, in qua visi sunt resurgentes, aut Hierosolymam cœlestem intelligamus, aut hanc terrenam, quæ antè sancta fuerat appellata, propter templum & sancta sanctorum, ad distinctionem aliarum vrbium in quibus idola colebantur. *Centurio autem, &c.* Non solus centurio glorificauit Deum, sed & milites. Quanta ergo cæcitas Iudæorum, qui tot per dominum virtutibus factis, tantis in morte eius apparentibus signis credere respuerunt. Vnde merito per centurionem, fides ecclesiæ designatur: quæ velo mysteriorum cœlestium per mortē Domini reserato, continuò Iesum & verè iustum hominem, & verè Dei filium synagoga tacente confirmat. Nam & ipsa summa centenaria quæ in flexu digitorum à sinistra manu transit in dexteram, Ecclesiæ sacramento & fidei apertissimè congruit: cui pro lege, euangelium creditum: pro terræ diuitiis, regnū est cœleste promissum. *Erant autem mulieres, &c.* Ministrabant autem domino de substantia sua, vt meteret eorum carnalia, cuius illæ metebant spiritalia: non quod indigeret cibis Dominus creaturarum, sed vt typū ostenderet magistrorum, quod victu atque vestitu ex discipulis deberent esse contenti. *Cùm autem sero factum esset, &c.* Dies refertur non de iactantia scriptoris, qui virum nobilem atque ditissimum referat Iesu fuisse discipulum, sed vt ostendat causam quare à Pilato corpus Iesu potuerit impetrare. Arimathia autem ipsa Ramathaim est ciuitas Holcanæ & Samuelis, in regione Thamnitica iuxta Diospolim. *Et accepto corpore Ioseph, &c.* Ex simplici sepultura Domini ambitio diuitum condemnatur. Qui ne in tumulis quidem carere possunt diuitiis. Possumus autem iuxta intelligentiam spiritalem hoc sentire, quòd corpus Domini non auro & gemmis & serico sed linteamine puro obuoluendum sit, quanquam & hoc significet quòd ille in syndone munda inuoluat Iesum, qui pura eum mente susceperit. *Et posuit illud in monumento, &c.* In nouo ponitur monumento, ne post resurrectionem cæteris corporibus remanentibns surrexisse aliud fingeretur. Potest & nouum sepulchrum Mariæ virginis vterum demonstrare: saxumque ostio appositum & saxum magnum illud ostendere quod non absque auxilio plurimorum potuisset sepulchrum referari. De monumento Domini ferunt, qui nostræ ætatis tempore de Hierosolymis venere, quod domus fuerit rotunda de subiacente rupe excisa tantæ altitudinis vt intrò consistens homo, vix manu extenta culmen possit attingere quæ habet introitum ab Oriente, cui lapis ille magnus aduolutus atque impositus est, in cuius monuméti parte Aquilonali sepulchrum ipsum, hoc est, locus Dominici corporis de eadem petra, factus est, septem habens pedes longitudinis: trium verò palmarum mensura cætero pauimento altius eminens: Qui videlicet locus non desuper sed à latere Meridiano per totum patulus est, vnde corpus inferebatur, color autem eiusdem monumenti ac loculi, rubicundo & albo dicitur esse permixtus. *Erat autem ibi Maria Magdalena, &c.* Omnibus ad sua remeantibus solæ mulieres quæ arctius amabant, funus subsequutæ, quomodo poneretur inspicere curabant, vt ei tempore congruo munus possent deuotionis offerre. Sed & hactenus sanctæ mulieres dici Parasceuæ præparationis idem faciunt, cum animæ humiles, & quo maioris sibi conscíæ fragilitatis eo maiori saluatoris amore feruentes passionis eius vestigiis in hoc seculo, quo requies est præparanda futura, diligenter obsequuntur: & si fortè valeant imitari, pia curiositate, quo ordine sit eadem passio completa perpendunt. *Altera autem die quæ est post parasceuē.* Quia ergo sexta die homo factus, & tota est mundi creatura perfecta, septimo autem conditor ab opere requieuit: vnde & hanc, Sabbathum, hoc est, requiem voluit apellari. Rectè saluator eadem sexto die crucifixus humanæ restaurationis impleuit arcanum. Sabbatho autem in sepulchro requiescēs, resurrectionis quæ octaua die erat ventura expectabat euentum, vbi nostrę simul deuotionis ac beatę retributionis prælucet exemplum, quos in hac quidem sexta seculi ętate pro Domino pati & velut mundo necesse est crucifigi. In septima verò ætate, id est, cùm lethi quis debitum soluit, corpora quidem

in tumulis,animas autem secreta in parte cũ Domino manere & post bona oportet opera quiescere, donec octaua tandem veniente ætate, & iam corpora ipsa resurrectione glorificata, cũ animabus simul in corruptionem æternæ hæreditatis accipiant. *Conuenerunt principes sacerdotum,&c.* Mysticè in nomine seductoris & furto discipulorum, verum licèt ignorantes vaticinantur. Seductor enim erat Christus non vt illi arbitrantur à veritate in errorem mittens, sed à falsitate in veritatem,quia sicut diabolus est mediator ad mortem homines seducendo:ita & Christus mediator est ad vitam mundum Deo reconciliando, discipuli quoque saluatoris, fures spiritualiter erant: quia contemptoribus & ingratis scripturã noui & veteris testamenti,per iustum ablatam iudicium, in vsus Ecclesiæ conferebant,& saluatorem, qui eis promissus & missus fuerat, illis nocte dormitãtibus,id est,infidelitate torpentibus distulerant & gentibus credendum tradebãt. Et erat illis peior infidelitas resurrectionis,quàm crudelitas crucis. *Illi autem abeuntes,&c.* Quantũ in ipsis est,manum imponerent resurgenti, vt diligentia eorum nostræ fidei proficeret. Quantò eum amplius reseruaretur, tantò magis resurrectionis virtus ipsius ostenditur.

THEOPHYL. EPISCOPI
Bulgar. superioris Euang. expositio.

ET *factum est quum consummasset Iesus sermones hos omnes,dixit discipulis suis:scitis quia post biduũ pascha fiet & filius hominis tradetur vt crucifigatur.* Quia regni meminit,& retributionis,tempestiuè consequenter & de passione sua disserit, quasi dicens, Etiam hi,qui me crucifixerint,igne puniẽtur. *Tunc congregati sunt principes sacerdotum, &c.* Quum lex præciperet,vt vnum tantum haberènt pontificem per omne illius vitæ tempus illi contra legem multos faciebant,quos quotannis mutabant:idcircò ad pontificem illius anni veniunt de homicidio consilium inituri, vbi oportebat magis homicidas puniri. Pontifex autem nunc dicit ad eos, qui iam annuo ministerio fungi debebant, sed sceleratam cædem perpetraturi erãt, nec Deum, sed homines timebant. Timuerunt enim,ne quo pacto,si in die festo illum occidant, excitaretur tumultus: vel etiam quia tunc offerenda erant omnia sacrificia in lege decreta, ne populus propter homicidium à sacrificiis absisteret,perderéntque ipsi lucrum, quod ex sacrificiis habebant.Fortassis autem & hoc timuerunt, ne forte in die festo occiso, illius mors nobilior, & clarior fieret, optabant enim memoriam eius abolere.Illi igitur ante festum consilium inierũt, vt vel forte post diem festum occiderent. At,non quando illi voluerunt, sed quãdo ipse voluit pati,permisit eis,per tẽpus scilicet paschæ,vt quando typicum pascha, tunc & verum pascha fieret. (Ioan.10.) Discere autem & illos cædis auidos fuisse possumus. Nam, qui nolebant illum occidere,quum inuenerunt proditorem, occiderunt,contempta etiam turba,modo voluntas eorum fieret. *Quum autem esset Iesus in Bethania in domo Simonis leprosi,&c.* Quidam dicunt tres esse mulieres,quæ vnxerint dominum vnguento: alij autem duas dicunt:vnam apud Ioannem, quæ est Maria soror Lazari:aliam, cuius Matthæus meminit,quæ eadem cum illa,quæ apud Marcum, & Lucam. Simonem autem hunc leprosum quidam dicunt fuisse patrem Lazari, quem Christus à lepra purificarit, & apud eum cœnarit. Dicitur autem quòd & Iesus,qui dixerat discipulis suis,Abite ad quẽdam, & ostendet vobis cœnaculum stratum, ad illum miserit eos. Denique & suscepit (vt dicunt) dominum: qui & apud illum perfecit pascha.Mulier igitur quum vidisset eum, qui leprosum purificarat,confisa est, quòd & ipsa peccatorum consequeretur remissionem,& purgaretur à lepra animæ. Magnam autem fidem ostendit, ꝙ tam pretiosum vnguentum, & absque parsimonia in caput eius effudit, honorẽ exhibens membro præcipuo. Et tu quoque,si lepra laboras, & pharisaïca lepra inflatus es, quæ à Deo separat, suscipe Iesum in domum tuam,& vnge eum vnguento virtutum. Potes enim parare vnguentum Iesu, qui lepram tuam purgauit, & caput eius perungere.Quod autem est caput Christi?diuinitas eius, cui fragrantia virtutum offertur. Dirigatur,inquit,oratio mea sicut thymiama in conspectu tuo,domine. Affer igitur fragrantiam vnguenti ex multis virtutibus confecti diuinitati Christi. Nam, si non solum hominem illum esse docueris,sed dixeris & Deum: tunc caput suum, hoc est, diuinitatem fragranti vnguento perfundes,hoc est,theologum ages. *Videntes autem discipuli indignati sunt,dicentes,&c.* Discipuli,quoniam multa de eleemosyna habendáque eius magna ratione audierant, reprehenderunt mulierẽ magis quærentem misericordiam Dei, quàm honorem in illum.Ille autem increpauit discipulos, eò quòd intempestiue mulierem reprehendissent. Non enim summa exigere ab iis, qui nuper ad fidem adducti sunt, maximè ab infirma muliere, sed mediocrem eorum fidem suscipere oportet. Quando igitur quis offert Deo donum, ne auerseris illum, neque confringas alacritatem eius, abducens illum, vt det pauperibus: sed sine implere oblationem. Quòd si quis consilio tuo indiguerit, vtrum oporteat facere, pauperibus dare,vel offerre Deo,consule illi,vt det pauperibus: at quum offert,indignum est,auersari illum. Decet enim,vt honorem,quem Deo debemus, præferamus simpliciter omnibus, etiam misericordiæ.Noli enim,quia propter misericordiam Christus suscipit in se misericordiam quasi sibi facta esset, existimare ꝙ oporteat contemnere Deum, & eleemosynam tantum curare:quia sic & sacrilegium liceret, & ex sacrilegiis esset eleemosyna danda. Verum non sic se habet,quia nõ est idem, misereri pauperũ, & colere, ac honorare ipsummet Christum. Audi. *Pauperes enim*,inquit, *semper habetis vobiscum,me autem non semper.* Vides igitur, quomodo aliud sit curam impendere Christo, & aliud misereri pauperibus, tametsi Christus suscipiat perinde ac si in se collocetur, quod pauperibus impenditur. *Quòd enim hæc vnguentum hoc misit super corpus meum, ad sepeliendum me fecit, &c.* Docet nos, quòd mulier hæc iuxta diuinam dispensationem hoc fecerit,præsignans mortem illius, & corporis sepulturam. Non enim tulisset Christus vnguento vngi, nisi mysterium quoddam subfuisset. Vnde futurum,sicut Deus prædixit, quòd in gloriam eius vbique prædicetur res, quã fecit mulier. Vide autem Dei misericordiam, quomodo

Sed cõmunis sententia est, fuisse eã vnã tantum. *Marc.14.* *Luc.7.*

Psal.10

Hec id[...] gitur,sp[...] res ma[...] premẽ[...] pis, &[...] sa nul[...] cessitat[...] tiatur.

quomodo mulierem magnis donis remunerat. Facit enim eam memorabilem vbique, quandiu suum euangelium est duraturum. Quomodo autem sepultura eius præsignatur vnguento? Mos erat Iudæis cum vnguento mortuorum corpora sepelire, sicut & Ægyptij faciebant,vt incorrupta manerent, nec fæterent. Ostendit igitur, inquit, ex hoc quòd vnguentum effudit, corpus meum breui sepeliendum. Hæc autem omnia dicit demulcens,& dehortans Iudam,per quem sepulturæ tradendus erat. Intellige item per anagogen, leprosum quidem esse gentilem populum: mulierem autem peccatricem, congregationem, & ecclesiam ex gentibus, quæ vnguentum,hoc est, fidem,in Christi caput, hoc est,deitatem effudit. Omnis enim credens Deum esse Christum, vnguentum effundit in caput Christi.Iudas autem, qui increpauit mulierem (sicut Ioannes dicit) figuram tenet Iudæorum:qui vsque in hunc diem contra ecclesiam murmurant. *Tunc abijt vnus de duodecim, qui dicebatur Iudas Iscariotes, ad principes sacerdotum,&c.* Quum aliena mulier meretrix tantum exhiberet honorem, tunc discipulis abiit proditurus illum. Non enim frustra adiicitur, *tunc abijt*,sed vt ostendatur impudentia Iudæ. Addidit autem *Iscariotes*, vt notiorem eum redderet.Erat enim & alius Iudas, qui Lebbæus dicebatur:hic vero proditor erat à pago, qui dicebatur Iscara. *Illi autem constituerunt triginta argenteos*, hoc est,decreuerunt vt ei darentur, id est,appenderunt. Quærebat igitur opportunitatem, vt illum traderet eis. Timebant enim turbam,& idcirco conduxerunt Iudam,vt indicaret eis,quando solus esset. *Primo autem die azymorum accesserũt discipuli ad Iesum dicentes ei, &c.* Primam azymorum diem vocat, quæ diem azymorum præcedit:vt sic dicam, quinta feria manducaturi erant pascha,post quam sequitur parasceue.Prima azymorum vocabatur in lege, eo quòd festum incipiebat à vespera,qua vescebantur azymis.Dominus igitur mittit discipulos quinta, quam nominat Euangelista primam azymorum: quia prima vespera erat,qua comedebant azyma. Accedunt igitur discipuli, & rogant, Vbi vis paremus tibi ad edendum pascha? Non enim habebãt vel ipsi, vel illi proprias ædes. Mittit autem illos ad hominem, qui non cognoscebatur, neque cognoscebat, sicut & de asina fecerat: monstrans illis, quòd possit nudis verbis persuadere etiam eis, qui planè se non cognoscant,vt se excipiant. Voluit autem pascha perficere, ne legi contrarius esse videatur. Tempus vero suum nominat immolationem, vt discamus, quòd non ignorans, neq; inuoluntarius immoletur. Adiicit præterea, *Apud te faciam pascha*,id est, in domo tua cum discipulis meis:vt pararetur quantũ sat esset multis, qui simul esuri erant. *Vespere autem facto discumbebat cum duodecim,& edentibus illis, &c.* Ex hoc putant quidam, quòd hoc anno non comederit dominus pascha. Dicunt enim, quòd stantes comedebant agnum.Christus autem recumbẽs tradidit suum sacramentum: primùm enim perfecit figuralia, deinde verum perfecit. Pronunciat autem de Iuda,vt reueritus corrigatur,& si ob nihil aliud, saltem vel ob communem mensam, vel quòd sciret se proditurum Deum, corda cognoscentem. Discipuli vero turbabantur: & licet purum cor haberent, ac sanam conscientiam, attamen magis credebant Christo, quàm sibiipsis, eo quòd ille melius sua corda cognosceret quàm ipsi. *At ipse respõdens ait,Qui intinxit mecum manum in catino,&c.* Manifeste proditorem reprehendit: quoniam, quum clàm reprehenderetur, non emendabatur. Propterea manifestat illum, dicens, Qui intinxerit mecum: vt vel sic corrigatur. Verum Iudas impudens intingebat in catinum. Deinde dicit, *filius quidem hominis vadit sicut scriptum est*,hoc est, etiam si prædefinitũ sit Christum pati ad salutem,non tamen propter hoc colendus Iudas, sed væ illi. Non enim vt cooperans diuinæ voluntati hoc fecit, sed suam malitiam perficiẽs. Nam,si diligenter cõsideraueris, noluit Christus præcedenter crucifigi. Insinuat autem illud per hoc quòd deprecatur poculum.Quoniam autem sciebat ante omnia secula, quòd aliter non esset possibile saluari hominem:propter malitiam inimici voluntarium fit, quod præcedẽter non erat volitum.Dicens autem,bonum esse hominem illum non esse natum:ostendit substantiam peccati aliam à natura. Obserua autem verbum *vadit*, significat enim peregrinationẽ magis,quàm mortem,suam occisionem. *Vescentibus autem eis, accepit Iesus panem,& quum egisset gratias, fregit, deditq; discipulis, & dixit, Accipite,comedite, hoc est corpus meum.* Apposuit autem *vescentibus*, vt ostenderet crudelitatem Iudæ: quia in mensa, & communione ciborum illius, quando si & fera fuisset, mansuetiorem se exhibuisset:tunc neque, quum argueretur,intellexit, sed & corpus illius gustans non pœnituit.Quidam autem dicũt,quod egresso Iuda,tradidit sacramentũ aliis discipulis. Proinde & nos sic facere debemus,& malos à sacramentis abarcere. Gratias quoque agit fracturus panem, vt & nos erudiat cum gratiarum actione panem offerendum, & vt ostendat se cum gratitudine fractionem sui corporis, hoc est, occisionem suscipere,neque ægre ferre,ceu in re,quę displiceat sibi: vt & nos cum gratitudine martyriũ aggrediamur. Porrò dicens, *Hoc est corpus meum*, ostendit quod ipsum corpus domini est panis, qui sanctificatur in altario,& non respondens figura. Non enim dixit, hoc est figura,sed, hoc est corpus meum. Ineffabili enim operatione transformatur,etiam si nobis videatur panis:quoniam infirmi sumus, & abhorremus crudas carnes comedere,maximè hominis carnem: & ideo panis quidem apparet,sed caro est. *Et accepto poculo,gratijs actis,dedit illis dicens; Bibite ex hoc omnes: hic est enim sanguis meus,qui est noui testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Sicut vetus testamentum immolationem habebat, & sanguinem, ita & nouum testamentum sanguinem habet,ac immolationem. Pro multis autẽ dicit effundi, hoc est,pro omnibus.Sunt enim & omnes multi. Quare autem supra quidem non dixit: Accipite, comedite omnes: hoc autem loco, *Bibite ex eo omnes*? Sunt qui dicant propter Iudam hoc dictum. Iudas enim panem accepit,& non comedit,sed occultauit, vt monstraret Iudæis, quòd panem corpus suum vocaret Iesus, poculum autem inuitus bibit, quum non posset occultare. Propterea hoc loco dicebat; *Bibite omnes.* Iuxta anagogen autem dicunt, quòd non sit omnium accedere ad solidum cibum, sed perfectiorum: bibere autem omnium sit. Idcirco hoc loco dicebat; *Bibite omnes.* Simpliciora enim dogmata ex-

Nota contra Græcos, Christum postrema nocte comedisse azyma.

Immolatio Paschæ erat figura nostræ Eucharistiæ.

Hoc affirmat & Clemẽs in constitutionibus Apostolicis.

Panis qui sanctificatur in altario, corpus & caro domini est,nõ figura transformato pane in corpus Christi.

Heb.5.

cipere omnium est. *Dico autem vobis, quod non bibam post hæc ex hoc fructu vitis, &c.* Sumpto poculo, renunciat corporali potioni. Nouum autem promittit, id est, nouum quendam modum sumptionis, in regno, hoc est, in resurrectione.

Luc.24. Ioan.21. Actor.10.

Quum resurrexisset enim, comedit, ac bibit nouo quodam modo. non enim quasi indigeret cibo, corporalem sumpsit cibum: sed vt crederetur vera corporis natura. Regnum autem meritò suam resurrectionem nominat: tunc enim vinxit mortem, & re ipsa regem se comprobauit. Vel etiam sic intelligas. Nouum poculum, reuelatio est sacramentorum Dei: hoc est, in secundo aduentu reuelabũtur, quæ vere sunt noua, qualia non audiuimus vspiam. Cæterum bibere dicitur Christus nobiscum, eo quòd nostram vtilitatem cibũ, & potum suum existimat. *Et quum hymnũ dixissent, exierunt in montem oliuarum.* Postquam cœnauit, hymnum dixerunt: vt discamus & nos sic facere. In montem Olíueti venit, & nõ in alium locum, ne putaretur fugere. nõ enim in ignotum locum secedit, sed in eum, qui Iudæis notus erat. Secedit autem à sanguinaria ciuitate, quam reliquit vt persequãtur, & arguat illos postea, qui & cedentem insectati fuerint. *Tunc dicit illis Iesus. Omnes vos scandalum patiemini per me in ista nocte, &c.* Futura tanquam Deus prædicit. Et, vt non offendantur, quasi ab ipso acrius accusati, dixit scriptum esse; *Percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis.* hoc insinuans, Ego contineo vos, mea autem ambitio vos disperget. Percutere autem dicitur pater filium, eo quòd voluntate, hoc est, permissione eius crucifixerunt Iudæi dominum: quia quum ipse possit eos prohibere, & non prohibet, dicitur percutere propter permissionem. Deinde soluens eorum tristitiam, euãgelizat eis, Resurgam, & præibo, hoc est, præueniam vos in Galilæam: indicans hoc loco relicturum se Hierusalem, & ad gentes concessurum. Galilæam enim gentiles inhabitant. *Respõdens autem Petrus dixit illi: Etsi omnes scandalizati fuerint in te, &c.* Ob multam mentis confidentiam Petrus solus pollicebatur se non scandalizatum iri; & idcirco permisit illum Christus cadere, vt doceat, ne quis in seipso confidat, sed in Deo: & fide digniora existimanda verba Christi, quàm nostram conscientiam: quoniam & superbia plenum erat dicere; *Si omnes scandalizati fuerint.* Ostenditur enim esse arrogans, & ignorans suam infirmitatem. Prædicit igitur dominus illi & horam, quòd in illa nocte, & priusquam Gallus cantet: & numerum negationum, nempe quòd ter negaturus sit. *Dicit illi Petrus, etiam si oportuerit me mori tecum, &c.* Petrus genuinam suam affectionem declarare volens, cõtradicit saluatori: liberatus autem à proditionis metu, ex magno amore & ambitione cœpit & contra alios insurgere, & Christo reluctari: sed & alij discipuli nondum experti tentationes, ex ignorantia polliciti sunt, quæ præstare nõ potuerunt. Transiuit autem Christus in locum seorsum oraturus. Ocio enim, & sequestratione opus habẽt preces. *Et assumpto Petro, & duobus filijs Zebedæi, &c.* Nõ omnes assumit discipulos, sed tres tantum, quibus ostenderat gloriam in monte Thabor: ne quum vidissent eum orantem, & laborantem, scandalizarentur. Cæterum & illos relinquit; & abit in secretissimum locũ, ac orat. Porrò quòd mœstus est, & piget, per dispensationem fiebat, vt cre datur verus esse homo. Humanæ enim naturæ est, timere mortẽ, eò quòd præter naturam ingressa est mors, & propterea illam fugit natura, Item vt ignoret diabolus, & inuadat eum vt purum hominem, quò conficiatur ipse morte, & sic conteratur. Vel aliter, Si dominus mortem non timuisset, dedisset Iudæis excusationem, quòd non peccassent, quòd ita citra metum ad mortem prosiliisset. Ex hoc item discimus, ne nos ipsi in tẽtationem iniiciamus, sed precemur, vt liberemur ab eis.

Nequ[illegible] nos ipsi[illegible] tation[illegible] ijcen[illegible] mus.

Et propterea non longa distantia à discipulis progreditur, sed prope tres discipulos manet, vt audientes eum memores sint, vt & ipsi in tentationibus precentur similiter. Calicem vero passionem nominat, vel propter somnum, quem facit, vel quòd lætitiæ causa sit, ac nostræ salutis. Vult autem transferri calicem, vel vt monstret hominem naturaliter deprecari mortem, sicut prædictum est: vel quòd noluit Iudæos tam graue peccatum peccare, propter quod destrueretur templum, periretque populus. Verumtamen paternam voluntatem fieri vult: vt & nos discamus, quòd licet natura nostra reluctetur, Deo tamen magis obtemperare quàm nostram voluntatem implere debeamus. *Et euenit ad discipulos, & inuenit eos dormientes, &c.* Quoniam audax erat Petrus, & alij discipuli, arguit illorum infirmitatem, quòd temeraria fuerint loquuti: & Petro præsertim sic loquitur, Vna hora non potuistis vigilare, & quomodo animas vestras pro me ponetis? Sed iterum, postquam reprehensione eos perstrinxit, curat dicendo, Spiritus quidem promptus est, at carnis obluctatur imbecillitas. Hoc est, venia vos dignor, quòd non propter contemptum obdormiueritis, sed propter infirmitatẽ. Vnde posthac, quia infirmi estis, non sitis iam audaces: sed orate, vt in nullam intretis tẽtationem. Alij autem; Ne intretis in tentationem, intelligunt, ne vincamini à tentatione mea. Non enim iubet nos sine tentatione esse, nã tentationes nos coronant, sed ne à tẽtatione absorbeamur, & intremus in ventrẽ eius quasi bestiæ cuiusdam, hoc iubet orare. Nam victus à tẽtatione, ingreditur in eam, hoc est, absorbetur ab ea. *Rursus altera vice abijt, & orauit dicens, &c.* Disce homo, continuo precari in tentationibus, audiẽs & dominum sæpe orasse. Quum autem inuenisset iterum dormientes, non reprehendit, ne tristitia afficeret: sed reliquit, & abiit, ac orauit tertio, confirmans se hominem esse. Ternarius enim numerus veritatis demõstratiuus & cõfirmatiuus est. *Tũc venit ad discipulos suos, & dixit illis, &c.* Ostendens quòd non opus habeat illorum subsidio, quando traditur, dicit illis? *Dormite nũc, & requiescite.* Vel per ironiã dixit, quasi ita diceret, Ecce appropinquauit proditor, & si placet vobis, & permittit tẽpus, dormite. Excitat igitur illos à loco illo, vbi orabat, & accedit ad eos, qui se cõprehensuri erant, & occurit eis quasi lætũ quippiam sibi oblaturi venirẽt. Et illa, quę precatus est, precatus est, vt credibilior esset dispensatio, & quòd voluisset nõ pati, vt seruarentur Hebræi à perditione, quæ eis imminebat propter peccatũ suum. *Et illo adhuc loquente, ecce Iudas vnus ex duodecim venit, &c.* Vides arma pontificum qualia sint? Ligna, & gladij. Ita erant pacifici, & spirit um mansuetudinis habentes. Vnus autem ex duodecim dicit euangelista, admirans, quòd ex primis, & electis esset,

esset, diabolóque se tradidisset. Vnde, homo, & tu time, licet ex familiarissimis sis, ne vnquam desidiæ vaces, & excidas. Signum autem dedit Iudas, eo quòd nox erat, & non poterãt internoscere. Et aliter, Qui venerant ad comprehendendum, non erant ex turba tot, quot ex seruis pontificum, qui omnino cognouissent Iesum, Sed Iudas notũ facit eis magistrum osculo. Nam, quum sciret bonitatem domini, audebat illum osculari. Ille autem fert vsque ad nouissimam horam, studẽs sua longanimitate illum lucrari. Quum autem neque sic emẽdatus est, tunc fecit illos cadere, vt vel cadendo agnoscant ipsius virtutem. Vnde, quum neque sic destiterunt à sua temeritate, tunc semetipsum eis exposuit. Aliter quoque & Iudam amicum vocat, incessans eum, & blãdiens, quasi diceret, vnde nam amici osculum? Quod vero dicit; *Ad quid ades?* hoc est, qua intentione hic ades? Nunquid vt amicus? sed non oportebat cum gladiis aduenire. nunquid vt inimicus? & quomodo oscularis? Arguit igitur eum vt dolosum. *Et ecce vnus ex iis, qui erant cum Iesu, extendens manum, &c.* Petrus erat, qui gladium exemerat, vt Ioannes dicit. Habebat autem gladium, quo agnum paschalem mactarat. Non arguimus autem Petrum, quoniam non pro se, sed pro magistri zelo ardẽns hoc fecit. Dominus vero, qui stipatur angelicis exercitibus, docet non vtendum gladio, etiam si cui Deum vltionẽ exquirere videatur. Porro Petrus amputans auriculã, ostendit Iudæos inobedientia laborare. Deinde & dictũ legis ponit, quod homicida & ipse occiditur. Lex enim hoc dicit, quod qui acceperint gladium, moriãtur gladio. Insinuat autem quòd Romanorum gladio perituri essent Iudæi, contra se gladium accipientes. Iam quod non dixit, Possum exhibere duodecim legiones angelorum: sed, *orare patrem meum*, dispensatiue dicit sicut homo, propter suam infirmitatẽ. Multa enim tunc erant, quibus humana veritas ostẽdebatur, vt sudor, & timor: & non visus fuisset verisimilia dicere, si dixisset, Possum ipse adducere angelos. Pro duodecim igitur, inquit, apostolis, astitissent mihi duodecim exercitus angelorum, si quidem voluissem. Legio enim est magnum agmen, nempe sex millia equitum. Oportet igitur, inquit, hæc omnia fieri, vt impleãtur scripturæ, quæ hæc prædixerunt.

Nota, quod præscientia Dei, aut prædictio prophetarum non sit causa peccati.

Non quòd ideo Iudæi mali, quia prædixerũt scripturæ, sed quia Iudæi hæc mala voluntate facturi erant, ideo spiritus sanctus ea scripturis prodidit. *In illa hora dixit Iesus turbis, Tanquam ad latronem existis cum gladiis, &c.* Ostendit stultum illorum conatum, & quòd non fortitudinis illorum fuerit, se comprehendi. Quãdo enim, inquit, eram in templo, volebatis me comprehendere, & quia non concedebam vobis, tunc non poteratis: nunc autem spõte meipsum offero. nam scio impossibile scripturas, quæ vestram prædixerũt malitiam, mendaces esse. *Tũc discipuli omnes, relicto eo, fugerunt, &c.* Alij quidem discipuli fugerũt: Petrus vero feruẽtiori erga magistrum affectu, sequebatur procul. Quanuis autem & Ioãnes sequeretur, non tamen vt discipulus, sed vt notus pontifici. *Principes autem sacerdotum, & seniores & totum concilium quærebãt falsum testimonium, &c.* Ad Caypham ducũt eum; nam ille erat pontifex anni illius, vbi & reliqui pernoctabant, non comedentes tunc pascha, sed expectantes, vt occiderent dominum: ita præuaricabantur legem. Dominus enim & ipse legitime comederat, illi vero contemnunt legẽ, modo occidant Christũ. *Nouissime autem venerũt duo falsi testes, & dixerunt, &c.* Vere illi erãt falsi testes. Christus enim non dixerat, Possum destruere, sed soluere: & non dixit templum Dei, sed hoc, id est, corpus meum. *Ioan.2.* Et iterum nõ dixit, ædificabo, sed excitabo: erãtque illi manifestarij falsi testes, qui dicebant Christum alia dixisse, quàm dixerat. Iesus igitur, quum sciret iudicium eorum iniustũ, tacebat: quibus enim signa nihil persuaserant, quomodo persuasissent respõsa? Porro põtifex cupiẽs illum blasphemum declarare, rogãt, vt si dixerit, Ego sum filius Dei, tãquam blasphemus condemnetur. Si autem negauerit, testificatus sit cõtra semetipsum. Ad Dominus, qui comprehendit sapientes in versutia sua, respondit, *Tu dixisti.* hoc est, tuum os confessum est, quòd ego sum filius Dei. *Verumtamen dico vobis, amodo videbitis filium hominis sedẽtem à dextris virtutis, & venientem in nubibus cœli.* Ex Daniele propheta hic loquitur. Ille enim inquit: Videbam sicut filium hominis venientem in nubibus. *Daniel 7.* Nam, quia putabant impostorem esse, eo quòd in humili vestitu apparebat, Videbitis, inquit, me tunc cum virtute venientem, & assidentem patri. Virtutem enim hic patris dicit: & non in terra, sed à cęlo venientem. *Tunc princeps sacerdotum discidit vestimẽta, dicens, &c.* Mos erat Iudæis, quando quid intolerabile accidebat, disrumpere vestẽ. Sic & Cayphas, quasi manifestarius ille blasphemus esset, decepturus populũ hoc faciebat, quasi hac ratione cogens alios dicere hunc reum esse mortis. Verumtamẽ discite, quòd Cayphas rupit vestimẽta sua, sacerdotiũ veteris legis esse disruptum, & ablatum significare. *Tunc expuerunt in faciem eius, &c.* Quãdo cõdemnatus est, tunc ignominiosa multa cõtra eum fecerunt; & expuerunt in eum, obtegentes (vt alius Euangelista inquit) faciem eius. Nam vt prophetã eum habebant, ideo ita inspuerunt in eum. *Luc.22.* Colaphizare autẽ est manibus percutere, & simul incuruatis digitis, & pugno cædere. *Petrus vero sedebat foris in atrio, &c.* Immenso timore laborans Petrus, oblitus est promissionum, & humanę seruit imbecillitati, quasi vita defunctus nescius quid dicat. Intellige autem per anagogẽ, quòd ab ancilla Petrus reprehẽditur, hoc esse humanæ infirmitatis, & seruilis affectionis indicium. Donec gallus cantãs illum recordari fecit. Gallus autem est sermo, qui non sinit nos torpere, & dormire, *Ephe.5.* sed dicit, Vigilate, & Surge qui dormis. A sermone igitur tanquam à gallo quopiam excitatus Petrus egressus est foras atrium principis sacerdotum, hoc est, ambitum excæcatæ mentis, & egressus ab insensibilitate, fleuit amarè. Quandiu enim erat in atrio excæcatæ mentis, non fleuit, neque enim sentiebat: postquã autẽ exiuit, sentire cœpit.

CAPVT XXVII.

MANE *autem facto, consilium inierũt omnes principes sacerdotum, & seniores populi aduersus Iesum, &c.* Vide diabolum quomodo omnes illos comprehendat in diebus illis, persuadens eis, vt occidãt, quum sacrificare, & offerre debeant pro aliorum peccatis, ignorantia, & purgatione. Illi autem Iesum & ligant, & adducunt ad Pilatum presidem, quia à Ponto erat, Romanis autem tributarius, & ab eis in Iudæam præses missus; Tradiderunt itaque dominum Pilato, vt seditiosum, & virum, qui tyrãnidem meditatus esset. *Tunc videns Iudas, qui eum tradiderat, &c.* Tarde sapere incipit, & pœ-

nitet quidem,non autem recte. Nam ſuum pœnitere bonum erat, ſuffocari autem diabolicum. Proinde non ferens ignominias ſubſequuturas, ſeipſum è vita ſubduxit. Oportebat lachrymari, & propitiationem quærere proditorem.Quidam autem dicũt,quòd Iudas quum auarus eſſet, ſperabat proditione Chriſti multum lucri, & Chriſtum non occiſum iri,ſed euaſurum, ſicut ſæpius & antea: quum autem tunc vidiſſet condemnatum vt moreretur, pœnitẽtia rei ductus eſt,quòd alium quam opinabatur exitum res ſortiretur. Idcirco & ſe ſtrangulauit, vt præueniat Ieſum in inferno,& ibi orando ſalutem aſſequatur.Verum ſcias, quòd poſuit quidem collum ſuum in laqueum,& quum penderet ab arbore, arbore inclinata ſuperuixit,Deo volente ipſum vel in pœnitentiam conſeruare,vel in traductionem,& cõfuſionem.Dicunt enim, quòd morbo hydropico laborarit, ita vt tranſire non potuerit orbitam,& deinde cecidiſſe pronum, & crepuiſſe medium, hoc eſt diſruptum eſſe, vt dicit Lucas in Actis.

Act.1. *Principes autem ſacerdotum, acceptis argenteis dixerũt: Non licet eos mittere in Corbonam, &c.* Corbonam dicebant theſaurum in templo, in quem mittebant dona, quæ Deo offerebantur. Vide autem quomodo Deus infatuet illos, vt traducatur mẽs illorum ſanguinaria. Vſque in hunc enim diem dicitur ager ſanguinis, vt omnes ſint memores, quod dominum occiderint. Diſce autem & hoc, quòd & apud Iudæos fuerit in precio hoſpitalitas:vnde in ſepulturam peregrinorum agrum illum emerunt. Confundamur igitur nos, qui vitæ perfectioris videmur eſſe, & peregrinos deſpicimus.Precium autem æſtimati,hoc eſt Chriſti.Inæſtimabilis enim fuit, & æſtimatus eſt à filiis Iſrael, hoc eſt, precium eius conſtituerunt filij Iſrael,pacti cum Iuda, vt darent illi triginta argenteos.*Ieſus autem ſtetit ante præſidem,&c.* Quaſi capitalium criminum reus ſiſtitur Pilato, & interrogatur num inuaſerit,& coniurauerit, & attentarit regnare Iudæis?Ieſus autem dixit illi, *Tu dicis*,ſapientiſſimo reſponſo dato. Neque enim dixit;Non ſum:ſed medio quodam modo dixit,*Tu dicis.* Hoc enim poteſt & ſic intelligi, Sum ſicut dicis. Et ſic, Ego quidem hoc non dico,tu autem dicis. Aliud vero reſponſum non dedit. Sciebat enim iniuſtum fore iudicium.Proinde admiratus eſt Pilatus dominum,& quod contemneret mortem,& quòd tam eloquens,& multa habens quę reſponderet, nihil reſponderet, ſed accuſatores contemneret.Diſcamus & nos hoc loco quomodo gerere nos debeamus in iudicio iniuſto, ne quid dicamus,ne tumultus maior oboriatur, neue maiore condemnatione digni fiamus iis, qui defenſiones noſtras audire nolunt. *In feſto autem conſueuerat præſes turbæ dimittere vnum vinctum quem voluiſſent,&c.* Pilatus ſtudebat abſoluere,tametſi lentius quàm oportebat: debebat enim ſe pro veritate obiicere. Primum quidem interrogabat dominum, Non audis, quid illi contra te teſtificentur? Interrogauit autem: vt,ſi Chriſtus ſe excuſaret, haberet occaſionem abſoluẽdi eum. At quum nõ defenderet ſe Chriſtus,ſciens ſe non dimiſſum iri,quantumuis ſe excuſaret, aliã viam inuenit Pilatus, & confugit iam ad conſuetudinem,quaſi ſic diceret, Si non vt innocentem dimittitis Ieſum, ætiã ſi damnatus ſit, dẽtis tamen hoc feſto. Quomodo ſuſpicari potuiſſet Pilatus, quòd innocentem ad crucifigendum peterent, & reum dimitterent ? Sciens igitur non eſſe reum, ſed inuidia traditum, ideo interrogat eos. Vnde oſtendit ſe plus quàm æquum erat molliorem, oportebat enim pro veritate periclitari. Itaque dignus eſt condemnatione, tanquam veritatis ſuppreſſor.Barrabas autem interpretari quis poteſt filium patris. Bar enim filius, abbas autem pater. Iudæi igitur filium patris ſui diaboli poſtularunt, Ieſum autem crucifixerunt:& vſque in hunc diem filio patris ſui Antichriſto adhærent, Chriſtum autem abnegant. *Sedente autem illo pro tribunali,miſit ad eum vxor eius,dicens,&c.* O miraculum,qui iudicatur à Pilato,vxorem eius terret! Ipſe autem nõ videt ſomnium,ſed vxor,vel quòd ipſe indignus erat, vel quòd non crediturus,habitúſque fuiſſet ad gratiam loqui : fortaſſis etiam tacuiſſet talia,quum eſſet iudex:Prouidentiæ autem opus ſomnium factum, non vt abſoluatur Chriſtus, ſed vt ſeruetur vxor. Quomodo igitur non abſoluit illum ? Quia non erat integrum dimittere illum,qui de tyrannide accuſabatur. Verum oportebat cauſas inquirere illum, num milites conſcriberet,num arma fabricaret:nunc autem quaſi mollis, & mutus cedit, & idcirco non caret reprehenſione. Nam,quum peterent illi inſignem illum malefactorem,dedit:de Chriſto autem interrogat,quid igitur faciam de Ieſu?Quum enim iudex eſſet,poterat ipſum vi eripere,ſicut & Paulum tribunus militum. Illi autem dicebant, Crucifigatur. Nõ ſolum occidere volentes illum, ſed & malam cauſam impingebant. Crux enim Matt. peſſimorum ſupplicium erat. Porro lauatur, vt purum ſe oſtendat,nõ ignarus odij. Iuſtum enim nominans Ieſum,homicidis illum tradidit.At illi in ſe ſuſcipiũt vltionem, hoc homicidio dignam, qua & grauati ſunt, Romanis ipſos, & ipſorum pueros perdentibus : & vſque in hunc diem Iudæi,& illorum pueri experiuntur à ſe ſanguinem illius requiri.nam ob ſuam incredulitatem perſequutionem patiuntur ab omnibus. Flagellauit autem Ieſum,hoc eſt, verberauit,vel illis gratificans, vel oſtendens quòd & ipſe illum condemnet,& non innocẽtem hominem crucifixuri ſint, ſed ignominia notatum. Impletum igitur eſt & illud, Dorſum meum dederunt ad flagella. *Tunc milites præſidis ſuſcipientes Ieſum in prætorio, congregauerunt ad eum, &c.* Hoc loco impletur dictum Dauid,Opprobrium inſipienti dediſti me.Milites Pſal.68. enim,quum inſipientes eſſent,ſe digna faciebant. Chlamyde pro purpura vt regem induerunt, calamum pro ſceptro dederunt, coronam pro diademate. Adorabant autem illudentes. hoc enim ſignificat genu flectere, hoc eſt adorare. Vide quomodo nullam non cõtumeliæ ſpeciem exercuerint, iniuria afficientes, faciem ſputis, caput corona, manum calamo, reliquum corpus chlamyde,aures verbis irriſoriis. Verũtamen omnia, quæ faciebant, per irriſionem faciebant. Tu tamẽ intellige ea,quæ maioris ſunt myſterij. Chlamys enim coccinea naturam noſtram ſignificat, quam, quum ſanguinaria eſſet, & cædis rea, ſuſcepit,& induens ſanctificauit. Corona autem ex ſpinis peccata ſunt; ex curis huius vitæ prouenientes,quæ conſumit ſua deitate Chriſtus, præſignatur enim per caput deitas. Calamus, noſtræ infirmæ carnis ſymbolum eſt, quam ſuſcepit dominus, ſicut & Dauid dicit, Dextera domini Pſal.19 exalta

exaltauit me. Auribus autem ſuſcipiendo ignominias, ſanauit ſerpentis ſibilum per aures Heuæ ingreſſum. *Et poſtquam illuſiſſent ei,exuerunt eũ chlamyde,&c.* Tres dicunt Simonẽ portaſſe crucẽ Ieſu, Ioannes autem dicit ipſum dominum portaſſe: veriſimile eſt autem vtrumque factum. Primum enim portauit Ieſus crucẽ, quum nullus portare vellet.In via autem inuento Simone impoſuerũt ei crucem.Tu autem & hic diſce,quòd Simon interpretari quis poteſt obedientiã.Qui igitur obedientiam habet,ille crucẽ Chriſti fert.Sed & Cyrene,quæ vna Pentapoleos eſt,ſignificat quinque ſenſus cogendos ad ferendum crucem.*Et venerũt in locum,qui dicitur Golgotha, quod eſt Caluariæ locus, &c.* Cranij locus dictus eſt, eo quòd dicunt, qui traditiones tenent, quòd Adam illic ſepultus ſit. Sicut enim in Adam omnes mortimur, ita & in Chriſto omnes viuificari oportebat nos. Ne turberis autem, quòd Euangeliſtæ quidam dicant acetum cum felle allatũ eſſe Domino, & Marcus

Roma.5. vinum myrrhatum, Ioannes vero acetum, & fel
1.Cor.15. cum hyſſopo. Multi autem mortis modi fuerunt,
Mar.15. quãuis in cruce moriatur Chriſtus, vt & lignum
Ioan.19. ſanctificet,per quod maledicti fuimus, & omnia benedicat:& cæleſtia,quæ per ſupremam partem crucis:& terrena, quæ per ſuppedaneum:& fines terræ,orientem & occidentem, qui per tranſuerſas partes crucis ſignantur. Sed & extendit manus, vt in vlnas ſuſcipiat & congreget filios Dei diſperſos. Diuidunt autem veſtimenta eius milites,vt frugalis,& nihil aliud habentis. Titulũ autem quem dixit alius Euangeliſta, Matthæus dixit cauſam. Aſcripſerunt enim cuius gratia crucifixus eſſet,nempe vt rex Iudæorũ,& rerum nouator.Illi igitur regnum aſcripſerunt pro accuſatione.Verumtamen teſtimoniũ illud fidele etiam ab inimicis adductum. Rex quidẽ eſt Dominus, qui ad hoc venit, vt ſaluet Iudæos. Quia autem carnales Iudæi voluerunt illum ſuper ſe regnare, rex fit ſpiritualium Iudæorum, hoc eſt,confitentium.Iudæus enim confitens dicitur. *Tunc crucifiguntur cum eo duo latrones,vnus à dextris,& alter à ſiniſtris,&c.* In contumeliam Chriſti crucifixerunt cum eo duos latrones,vt ipſe iniquus exiſtimetur cum illis. Figura autem erant duorũ populorum, Iudaici, & gentilis, qui vterque præuaricatores erant & flagitioſi, ac exprobrantes Chriſto, ſicut & primum ambo latrones improperabant. Alter autem, & poſterior reſipiſcens, confeſſus eſt regẽ:ideo & dicebat,Memor eſto mei in regno tuo. Sic & gentilis quoque populus blaſphemabat. Diabolus autem ſubmittebat dicentem, Si filius es Dei,deſcende de cruce, vt incitatus deſcendat de cruce,& intereat ſalus omniũ,quæ eſt per crucem.At Chriſtus,quia filius eſt Dei,non obediuit inimico,vt & tu diſcas, quòd nõ ſit diaboli technis cedendum,ſed bene operandum,etiam ſi homines male de nobis ſentiant. *A ſexta autem hora tenebræ factæ ſunt ſuper vniuerſam terram vſque ad horam nonam,&c.* Tenebræ factæ nõ erant iuxta naturæ ordiné, vt ex eclypſi ſolis. neq; enim quãdo eſt decimaquarta luna, fit ſolis deliquium:quum autem crucifigeretur, omnino decimaquarta luna erat.paſcha enim Hebræorum tunc fiebat:vnde ſuper naturam erant.Erãt autem in toto mun-
Mar.8. do,non in parte mundi,ſicut in Ægypto:vt mon-
Luc.11. ſtretur, quòd lugeat in paſſione conditoris creatura,& quod à Iudæa lux receſſerit,Iudei quoque petentes ſignum è cœlo,nunc videant ſolem obtenebrari.Sexta autem die homo eſt cõditus, qui & ſexta hora de ligno comedit. Qua igitur hora Dominus hominem condidit, eadem & lapſum curauit. Sexta die & ſexta hora cruci affixus eſt. Hebraïco autem idiomate dicit propheticum, vt monſtret quòd non pugnet cum veteri ſcriptura. Quod autem dicit;*Vt quid me dereliquiſti?* oſtendit ſe hominem verum, & non iuxta apparentiam tantum naturalem habere appetitum vitæ. Sicut enim in mœſtitudine fuit ante crucem, oſtendẽs timorem naturæ noſtræ congruẽtem, ſic & nunc inquit?*Vt quid me dereliquiſti?* inſinuans naturalem videndi cupiditatem.Etenim vere homo erat, nobiſque per omnia ſimilis ,abſque peccato. Quidam autem hoc ſic intellexerunt, quod ſaluator in ſe perſonam gerat Iudæorum,& dicat,Vt quid dereliquiſti Iudaicum populum ô pater, vt tantum admittat peccatum, & perditioni tradatur? Chriſtus enim tanquam ex Iudæis natus, dereliquiſti me dicit,hoc eſt, meã cognationẽ, meumque populum:vt quid me dereliquiſti, quod per ſeipſum tale malum faciat? Turbæ autem, quum non intellexiſſent vocem illam, nempe agreſtes, & imperitæ propheticorum dictorum,putabant, quòd Heliam vocaret. Non enim omnes Iudæi prophetica ſciebãt, ſicut neque nunc Chriſtiani omnes forte ea,quæ in Euangeliis. Cæterum acetum ei in potum dabãt,vt moreretur, priuſquam veniret Helias adiuturus eum. Vnde alij dicunt: Sine, videamus num veniat Helias, hoc eſt,ſine eum,ne facias mori,vt ſciamus an iuuetur ab Helia.*Ieſus autem,quum iterũ clamaſſet voce magna, emiſit ſpiritum,&c.* Clamat magna voce Ieſus, vt ſciamus verum eſſe, quod dixit; Ego poteſtatem ha- Ioan.10 beo vt ponã animam meam. Animam enim ſuam ponit ſua poteſtate. Quæ autem erat vox?Pater, in manus tuas commendo ſpiritum meum. Non enim coactus,ſed voluntarius emiſit ſpiritũ.Hoc enim ſignificat,commendo.Iuſinuat autem ſe illam iterum repetiturum:depoſitũ enim, & commẽdatum iterum aſſumitur. Gratia autem domino,quòd,illo moriente, & ſpiritum ſuum in manus patris commendante, ex eo tempore & ſanctorum animæ in manu Dei ponuntur,& non,vt prius,in inferni penetralibus:atq; ita mors Chriſti facta eſt ſanctificatio noſtra. Idcirco & magna voce inclamat mortem,non audentem accedere, niſi vocaret. Velum autem templi erat linteum quoddam in medio templi pendens, diſcernenſque ab iis,quæ intra,ea quæ extra, vt interſtitiũ. Scinditur hoc,demonſtrãte Deo, quòd templum inacceſſum,& nunquam viſum, cuius intima velamẽ ſecludebat,ſoluatur,& prophanetur, ita vt omnibus ſit ſpectabile. Nonnulli alias cauſas afferunt, & quòd reuelentur omnia legalia, quæ prius litera vt velamento quodam erant cooperta:& quę prius obſcura erant,ac plena ænigmatibus,manifeſtentur nunc in Chriſto impleta.Et,ſicut erat mos Iudæis in blaſphemiis contra Deum ſcindere veſtes, ita nunc quoque diuinum templum quaſi ægrè ferens Chriſti mortem, diſrupit veſtem ſuam,hoc eſt velum.Poſſet quis & alia dicere:ſed hæc ſufficiant. Elementa vero commota declarant eum,qui patiebatur,opificem ſuum, & factam rerum tranſmutationem. Scriptura enim terræmotum in rerũ alteratione ponit. Facta igitur eſt mutatio viſitationis Dei à Iudæis in gẽtes.

Et

Et petræ, hoc est lapidea gentilium corda, diuisa sunt, & susceperunt semen veritatis. Et mortui peccatis surrexerunt, & venerũt in ciuitatem sanctam, supernam illam Hierusalem, apparuerunt-que multis per latam viam incedẽtibus, & apparentes exemplar illis facti sunt vitę bonæ, & conuersationis. Nam, qui viderit quempiam prius ab affectionibus suis mortuum, cõuersũmque, & ingressum in sanctam illam, quæ in cœlis est, ciuitatem: imitatur illum per omnia, conuertitúrque & ipse. Verum hæc ita intellexisse curiosius fuerit. Tu autem cognosce, quòd mortuorũ resurrectio, quæ facta est in cruce Domini, significarit & eorum, qui in inferno fuerint, liberationem. Apparuerunt autem multis, qui tunc resurrexerunt, vt ne phantasma esse videretur, quod fiebat. Resurrexerunt autem illi tantum signi gratia, manifestúmque est illud, quòd iterum mortui. Quidam autem dicunt, quòd, postquàm Christus resurrexit, resurrexerint & illi: sed nescio, an hoc sit recipiendum. *Centurio vero, & qui cum eo erãt custodientes Iesum, viso terræmotu, &c.* Cẽturio homo ethnicus signis credit cum iis, qui secum erant: Iudæi autem, qui legem, & prophetas audierant, increduli manent. Tantum malũ est malignitas. Et testificatur hic Centurio Christum. Mulieres vero spectantes ea, quæ fiebant, vt sunt compatiẽtissimæ, & genus damnatum, primæ fruuntur bonorum cõtemplatione. Et discipuli quidem fugiũt, mulieres autem fortes sunt. Maria autem matrem Iacobi, & Iose, Deiparam dicit. Iacobus enim, & Ioses filij erant Ioseph è priore eius vxore. Verum quia Deipara vxor Ioseph dicebatur, merito & filiorũ eius dicebatur mater, hoc est nouerca. Mater autem filiorum Zebedæi Salome dicebatur, quam & ipsam Ioseph filiam aiunt. *Vespere autem facto venit homo diues ab Arimathæa, nomine Ioseph, &c.* Delitescebat quidem olim Ioseph, nũc autem magnam rem audet, ponẽs animã suam pro corpore magistri, tantásque inimicitias Iudæorũ suscipiens. Porro pro magno dono donatum est illi corpus Iesu: nam, quum vt seditiosus esset occisus, reliquum erat, vt insepultus abiiceretur. Verũ, quum Ioseph diues esset, verisimile est, quòd Pilato aurum dederit. Proinde corpus, quod acceperat, honorifice tractans in sepulchro nouo recondidit, in quo nullus vnquam positus erat: id quod diuina dispensatione factum, ne, quum resurrexisset Dominus, posset quis dicere, quòd alius ante eum sepultus illic mortuus resurrexisset: & idcirco fuit monumentũ nouum. Maria autem Magdalenæ, & altera Maria, hoc est, Deipara, quam supra dixerat Iose, & Iacobi matrem, ambę assederunt ad sepulturam: ita vt, quum furor Iudæorum cessaret, abirent, & abluerent corpus, ac inungerẽt. De his mulieribus dicebat Esaias, Mulieres venientes à spectaculo, venite. nõ enim populus est habens intellectum. Manifeste loquitur de Iudaico populo, qui crucifixerat Dominum, quòd non habeat intellectũ. Aduocat igitur mulieres, vt populum quidem intellectu carentem derelinquerent, ad apostolos autem accederẽt, & illis resurrectionis Euangelium prædicarent. *Postera autẽ die, quæ sequitur Parasceuen, cõuenerunt principes sacerdotum, &c.* Non nominat sabbatum sabbatum: eo quòd non erat sabbatum, quantum ad Iudæorum insaniam attinebat. Quum enim lex prædipiat, ne quis se moueat die sabbati à loco suo: præuaricatores Iudæi vadũt ad alienigenam Pilatum, & non ad congregationẽ, quam lex permittebat. Et ipsi quidem sua malitia instigantur, vt vadant ad sepulchrũ, & muniant sepulchrum: Dei autem dispensatione hoc factum, vt resurrectio inimicis testibus comprobetur, dum sepulchrum munitur, & custoditur. Interrogatione autem dignum, vnde Iudæi sciebant Christum tertio die resurrecturum? Nondum enim Dominus nude, & manifeste eis hoc dixerat. Dici potest, quòd à figura Ionæ cognouerint, præsertim quũ Christus dixerit, Sicut Ionas fuit tribus diebus in ventre ceti, ita & ego in ventre terræ. Vel ex illo, quod dixit; Soluite templum hoc, quod prius intellexerunt, sed putabant, quòd de templo Iudaico sentiret; & ideo testimonium hoc contra eum protulerunt: nunc autem, vbi cognouerunt, quòd sepulchrum dixerat corpus proprium, timent, & impostorem cognominant, neque post mortem à malitia cessant. Cæterum custodia Romanum nomen est: ita enim milites ad custodiendum ordinatos nominant.

Resurrexerũt in morte domini multi, iterum morituri.

Ioseph vxorem cum libertis habuisse ostendit Theophylactus, cuius cõtrarium Hieronymus putatur.

Esai. 27.

Deut. 8.

Matth. Luc. Ioan. Ioan.

CHRISTIANI DRVTHmari eiusdem *Euang. expositio.*

Dixit discipulis suis: Scitis quia post biduum pascha fiet. Pascha Hebræum est, non Græcum: nec dicitur à passione, sed à transitu: eo quòd percussor Ægyptiorum: qui diabolus intelligitur percussis Ægyptiis, non fuerit ausus introire in domos Hebræorum propter sanguinem agni, quem in postibus videbat. Vel alio modo à transitu dicitur pascha: quoniam dominus per domos Hebræorum transiuit ipsa nocte, quando Ægyptij percutiebantur, vt saluaret populum suum. Hoc autem distat inter pascha & azyma, quia pascha ipsa prima dies erat, quando agnum comedebãt. Azyma autem septem dies qui sequebantur in quibus non audebant panem comedere de fæcibus infectum: & ideo azymi dicebantur ipsi dies. *Et filius hominis tradetur vt crucifigatur.* Biduum compositum nomẽ est ex aduerbio bis, & Græco dio id est duo. Post biduum post duos subauditur dies. Et ad hoc respicit quòd dixit, *filius hominis tradetur post biduum.* Nam pascha in crastinum celebratum fuit, quia quarta feria hæc loquebatur: in quinta feria pascha celebrauit, hoc est agnum comedit. Sexta feria, quod est biduum traditus est. *Et filius hominis tradetur.* recte filius hominis, quia diuinitas impassibilis, & sola caro passa est. Tradetur à Iudæis: quia quemcunque occidere volebant, adiudicabant eum morti, & tunc dabant potestati Romanæ: quia ipsis non licebat nec arma portare, nec quemquam occidere. *Tunc congregati sunt principes sacerdotũ in atrium principis sacerdotum, qui dicebatur Cayphas.* Quia iam conspirauerant vt eum occiderent. Nunc iterum congregantur agentes cõsilium quo illum comprehendant sine turbis. Credebant namque eum inuitum pati & timebant si vna vice de manibus eorum quocunque modo euaderet, quòd vlterius eum non comprehenderent. Congregantes se ad summum sacerdotem, quia de sua gẽte maiorem non habebant. Post transmigrationem denique semper sacerdotes eis præfuerant in honore regio vsque ad Herodem. Congregantur ergo non

go non timentes seditionem populi: sed cauentes, ne auxilio populi de manibus eorum tolleretur. Cayphas interpretatur inuentor malorum. *Consilium fecerunt vt Iesum dolo tenerent & occiderẽt.* Dolus est mentis calliditas ab eo quod deludat: seu dolus cum quis aliud dicit & aliud cogitat. Sciebant enim quia ipse non erat dignus morte: licet lingua hoc dicerent. *Cum autem esset Iesus in Bethania in domo Simonis leprosi.* Hoc antequam dominus Hierusalem sedens super asinam veniret, factum est. Sed Matthæus propterea repetit quia ad mortem eius præfigurandam factum est. Et significat Maria ecclesiam Christi, quæ spiritaliter, eum bonum odorem notitiæ domino dedit, & quotidie facit adnunciando de die in diem salutare eius. Maria autem est soror Lazari, quæ iam lauerat pedes eius, & extersérat capillis capitis sui sicut Ioannes euangelista affirmat, & bonis operibus inhærendo, & amando, & seruiendo saluatori, hoc promeruit, vt digna fieret manus super caput saluatoris mittere, cunctis pœnitentibus spem veniæ prætendens, si ex corde pœnituerint, remissionem perfectam consecuturos. *Simonis leprosi.* Non quòd tunc leprosus fuerit: quia nullus leprosus in ciuitate vel in villa cum aliis hominibus manebat: sed quia ante leprosus fuerat, & à domino curatus: vt virtus domini memoretur nomine pristino inscribitur. Simon interpretatur obediens. Bethania domus obedientiæ. Alabastrum genus est marmoris candidi variis coloribus intertincti, de quo solent vascula cauare medici & in eo ponere, quia ibi melius conseruatur: & ab ipso marmore ipsum vnguentum vocatur, eo quòd frequentius ibi conseruetur: & per speciem metonymiam, per continentem id quod continetur ostendens. Pretiosum dicitur, quia sicut medici Græcorum dicunt, omnia alia vnguenta antecellit. Marcus ipsam herbam aromaticam ponit: vnde ipsum vnguentum conficitur. Nardus enim aromatica frutex est habens nigram & crassam radicem & fragilem sed pinguem. Odor eius cum cypresso proximus, sapore aspero, folia parua, & densa, cuius cacumina in aristas excrescunt quæ & spicæ nominãtur. Et inde dicit Marcus. Nardi spicati, id est de nardo spicas habentem: quia autem pretiosus esset, & de radicibus & de spicis & de foliis, factum fuerat. Ioannes autem nardi pistici posuit. Pistis fides Græce dicitur: & à pisti pisticus deriuatur: Et dicitur Nardus fidelis, eo quod cum veritate factus, nullam imposituram aut mixturam malæ rei habuerit. Quæritur autem, quare ista mulier tunc hoc voluerit facere domino, quod ante non fecerat: vel quare permiserit sibi fieri hoc pretiosum opus. Postquam dominus Lazarum suscitauerat in Bethaniam non venerat nisi tunc primum: & illa non potuit amplius obsequium facere pro suscitato fratre. Emit hoc vnguentum & vnxit caput eius. Quia erat cõsuetudo Iudæorum caput vngere de confectis vnguentis: quoniam inerat eis copia de balsamo, quod in eorum terra nascebatur: & pro hac consuetudine diuites & pauperes post lauationẽ faciei vngebãt caput. Vnde & dominus dicit. Tu autem cum ieiunas, vnge caput tuum & faciem tuam laua. Exhac ergo consuetudine dominus caput vngebat: & ideo sibi permisit fieri. Typice autem ecclesia Christi caput vngit, cum mysteria assumptæ humanitatis digna reuerentia suscipit. *Videntes autem discipuli, indignati sunt dicentes.* Per speciẽ synecdoche multi pro vno indignati fuisse dicuntur, cum Ioannes solum Iudam dicat fuisse indignatum. *Potuit enim istud venundari multo, & dari pauperibus.* De ista causa Iudas scandalum sumpsit contra dominũ, cum ante semper incredulus fuerat. Et iratus est quoniam non licuit ei vendere ipsum vnguentum: & putauit non esse Deum, quoniam qui semper despecte vixerat, & gloriam huius seculi pro nihilo duxerat, & tunc permittebat se vngi tam pretioso vnguento. Erat namque consuetudo in ipsa terra, & in multis terris, in quibus non possunt viuere pro abundantia serpentium, nisi habeant medicinas: vt medici facerent & vnguẽta, & thiriacas: quia abundant eis herbæ & pigmenta, & vendant his qui hoc non habent. Vnde & nostrates scamoniam comparant: quod illi qui vendunt, de vili herba conficiunt. *Dixit autem Iudas. Vt quid perditio hæc, potuit enim istud venundari multo: & dari pauperibus.* Venundari multo: quia trecentis denariis, id est, viginti quinque solidis venundari potuisset. Tamen Ioannes dicit: quia libra vnguenti fuit. Hoc est quod eum vna libra poterat comparari. Non dare volebat pauperibus, sed auaritiam suam aggregare. *Sciens autem Iesus, ait illis, quid molesti estis huic mulieri.* Molestus dicitur durus, iratus. *Opus bonum operata est in me.* Alij euãgelistæ dicunt quare Deo placuerit opus hoc pretiosum fieri. *Præuenit inquit vngere caput meum, in sepulturam meam.* Quoniam ipse non erat in monumento tam diu vt necessarium foret condire corpus eius de aromatibus. Permisit isti mulieri hoc sibi facere: vt & mortem suam per hoc factum ostẽderet: & deuotione mulieris adimpleret, quæ ob hoc ipsum vnguentum emerat. *Pauperes enim semper habetis vobiscum, me autem non semper habebitis.* De præsentia corporis loquebatur: quia recessurus erat ab eis. Nam præsentia diuinitatis semper adest omnibus electis suis, sicut ipse post resurrectionẽ suis discipulis dixit. Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. *Mittens enim, hæc subauditur mulier: vnguentum hoc in corpus meum, ad sepeliendum me fecit.* Hoc est officium quod post mortem meam mihi faciendum erit: præuenit facere me inspirante: quod præ celeri resurrectione facere non poterit. *Amẽ dico vobis, vbicunque prædicatum fuerit hoc euangelium in toto mundo.* Ac si dicat. Cum prædicatur euangelium meum, dicetur: & quod hæc fecit in memoriam eius. Per omnem mundum & ipsa laudabitur, & exemplum ab ipsa capietur domino seruiendi: & spiritaliter de ecclesia potest accipi. *Et contristati, cœperunt singuli dicere: Nunquid ego sum domine.* Quãuis conscij sibi essent nihil tale erga magistrum cogitasse, tamen plus credunt magistro quam sibi. Et contristantur, eo quod talis sit inter eos, qui hoc cogitauerit. *At ipse respondens ait: Qui intingit mecum manum in paropside, hic me tradet.* Paulatim & per indicia sicut pius dominus, & magister eum volebat castigare: sed ipse irreuerens factus, non solum contristatus non erat, vt cæteri, sed etiam manum cum magistro in vasculũ mittebat. Peccatum enim auaritiæ, quod in mente habebat, etiam à cætero inuerecundum reddebat. Paropsis autem est vas quadrangulum & quadrilaterum, id est, paribus absidibus. *Tunc abiit vnus de duodecim.* Quod euangelistæ dicunt, quod Iudas post

vnctio

vnctionem capitis domini ad Pharisæos ierit, & iterum referũt quod post buccellã abierit. Sciendum: quod ex illa hora animo deliberauerit se iturum. Auditum enim habebat, quia principes sacerdotum decretum habebãt, vt siquis eum nosset, proderet. *Qui dicitur Iudas Scariothes.* Scariothes, à vico in quo ortus est, sic vocatur. *Quid vultis mihi dare & ego vobis eum tradam.* Inde etiam pessimus Iudas: quia ipse prior abiit ad Pharisæos, & precium domini in potestate illorum dimisit. Et quicunque christianus veritatem celat pro munere, vel membrum Christi propter munera iniuste opprimit: similis Iudæ est: quia ipse dixit. Ego sum veritas. Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Similis & ille qui concordiam fraternæ pacis dissipat: quia Deus charitas est. *At illi constituerunt ei xxx. argenteos.* Non est inconueniens eodem precio credere Ioseph venditum: quamuis auctores de hoc variẽt: quoniam Ioseph in figuram domini præcessit: & Ioseph venditus est in seruitio perpetuo: dominus autem solummodo manifestatus est sine turbis esse. Constituerunt ei se daturos, non tamen dederunt, nisi post proditionem. *Exinde quærebat opportunitatẽ, vt eum traderet.* Subauditur. Sine turbis traderet aliis, & ipse non haberet. *Prima autem azymorum.* Hoc est prima die, quo fermentatos panes abiiciebant ipsa die paschæ, quoniam tunc etiam azymos comedebãt. Mane quinta feria interrogauerũt, & vespere venit ipse post eos in ciuitatem comedere agnũ. *Accesserunt discipuli eius.* Petrus & Andreas qui seniores, & ætate & sapientia erant. Nam Ioannes iunior illis erat: inter eos fuit Iudas, qui pecuniã domini custodiebat. *Vbi vis paremus tibi comedere pascha.* Præceptum & vsus erat in illa terra ad festa preclara ad templũ domini venire: agnum tamẽ comedere cum quo voluisset: tantum si minor esset familia in domo, assumeret vicinum domus suæ. Idcirco interrogabant vbi velit agnum manducare: quia Iudæ ministerium erat, ipsum agnũ & alia necessaria comparare. *At Iesus dixit. Ite in ciuitatem ad quendã & dicite ei.* Quid necesse erat nomẽ dicere cũ ipse ducem suum eis ostenderet dicens. *Introeuntibus vobis in ciuitatem, occurret vobis homo amphorã aquæ portans, sequimini eum in domum in quam intrat, & dicetis patrifamilias domus.* Quod Matthæus intendẽs ad alia, alteri dicendum reliquit. Marcus similiter de lagena dicit. Sed amphora & lagena pro vno ponuntur: & à Græco vtraque nomina oriuntur. Significant autem vasculum fictile ansas duas habens, quæ rustici ad conseruandam aquam solent habere. Mystice per aquam lauacrum pro ablutione mundi ostenditur, pascha spiritale volentibus celebrare. Per amphoram, & lagenam fragilitas nostra, quæ erat abluẽda per baptismũ. *Magister dicit, tẽpus meum prope est, apud te facio pascha.* Quod dicit tẽpus meum prope est, subauditur, ad celebrandum pascha. Neque enim ille sic fidelis erat, vt ei de sua vicina morte indicare debuisset: quia si fidelis fuisset discipuli domũ nossent, & frequentius Dominum suscepisset. *Et fecerunt discipuli sicut constituit illis Iesus, & parauerunt pascha.* Videlicet parauerunt quę necessaria erant, & ornauerunt domum. *Vespere autem facto, discumbebat cum duodecim discipulis suis.* Agnus ad vesperã iussus est immolari, ipsa nocte, quando percussor debebat transire: siue quia nocte luna mutatur, quando fit in quartadecima: quia potestas lunæ in nocte est: siue quia populus Israel in ipsa nocte fugit de terra Ægyptiorum. *Et edentibus illis dixit. Amen dico vobis, quia vnus vestrum me traditurus est.* Qui de passione prædixerat, prædicit de traditione, vt agat conscius pœnitẽtiam: & non designat eum specialiter: ne impudens factus, peior fieret. *Filius quidem hominis vadit sicut scriptum est de illo. Vadit*, id est, ad mortẽ: *sicut scriptum est.* In multis scripturæ locis hoc dictum est: vt in Esaia. Propter scelus populi mei percussi eum. *Væ autem homini illi per quem tradetur.* Hoc est, perpetuum. Væ homini illi imminet in inferno: quia pro auaritia sua illum tradet. Nam & pater tradidit illum, & filius tradidit seipsum. Sed pater & filius pro charitate: Iudas pro auaritia. *Bonum erat ei si natus non fuisset.* Non quod aliquod bonum habiturus quis sit nisi nascatur: sed simpliciter loquitur quod melius fuerit ei nõ esse: quam male esse. *Respondens autem Iudas, dixit, Nunquid ego sum rabbi.* Superbia apparet in voce ipsius & incredulitas cum alij maiores illo dixerint domine: & iste quasi nõ esset Deus dicit. *Magister.* Expectauit enim: & non cum aliis se excusauit: quia volebat vt Deus illum proderet manifeste: vt haberet occasionem vt diceret: Iam quia tu ista improperas quæ nõ feci debeo te derelinquere: & alium magistrum quærere. Sed Deus prescius cogitationũ, nõ inueniet in illo occasionẽ. *Ait illi: Tu dixisti.* Acsi dicat. Nõ ego dico: sed tu. Nõ inuenies in me occasionẽ vt me derelinquas *Cœnantibus autem eis, accepit Iesus panem: & benedixit, ac fregit.* Postquam veteris paschæ quod præceptum fuerat, consummauit, & finem fecit vmbrarũ veterum: incepit initiare initium nouæ gratiæ, nouique sacrificij. Accepit panem qui cõfortat cor hominis, & quod corpora humana plus continet: & ponit in eo sacramẽtum sui amoris. Sed multo magis ille panis spiritalis plene confortat omnẽ hominem, & creaturã, quia in ipso mouemur, & sumus. Benedixit primũ: quia in ipso homine hominũ genus benedixit: & post: & quem de sancta Maria assumpsit benedictionem diuinæ immortalitatis, & potentiam veraciter inesse monstrauit. Fregit seipsum panẽ: quia ipse se voluntarius obtulit ad passionem: vbi pro sacietate nostra fregit habitaculum animæ suæ: sicut ipse dixit. Potestatem habeo ponendi animam meam: & potestatem habeo iterum assumẽdi eam. *Deditque discipulis suis & ait. Accipite & comedite, hoc est corpus meum.* Dedit discipulis suis sacramentum corporis sui in remissionem peccatorum: & in conseruationem charitatis: vt memores illius facti: semper hoc in figura facerent: quod pro eis acturus erat, non obliuiscerentur. *Hoc est corpus meum:* id est in sacramento. *Et accipiens calicem: gratias egit, & dedit illis dicens.* Quia inter omnes vitæ alimonias cibus, panis, & vinũ valent ad confirmandam, & recreãdam nostram infirmitatem: recte per hæc duo mysterium sui sacramenti confirmare placuit. Vinum namque & lætificat, & sanguinem auget. Et idcirco non inconuenienter sanguis Christi per hoc figuratur: quoniam quicquid nobis ab ipso venit, lætificat lætitia vera, & auget omne bonum nostrũ. Sicut denique si aliquis peregre proficiscens dilectoribus suis quoddam vinculum dilectionis relinquit: eo tenore: vt omni die hæc agant, vt illius non obliuiscantur: ita Deus præcepit agi à nobis

Intellige spiritualiter, pro insensibiliter.

nobis transferens spiritaliter corpus in panem, vinum in sanguinem: vt per hæc duo memoremus quæ fecit pro nobis de corpore, & sanguine suo, & non simus ingrati tam amantissimæ charitati. Quia autem aqua miscetur in sacramento sanguinis eius, per aquam populus suus ostenditur, pro quo mori voluit. Et neque vinum sine aqua, neque aqua sine vino: quia ipse pro nobis mortuus est, ita nos pro ipso, vel pro fratribus nostris, quod est ecclesia, mori debemus. Vnde & de corpore suo sanguis, & aqua exiit. Quod autem dicit: *hic est sanguis meus noui testamenti:* ad distinctionem veteris testamenti dicit: quod sanguine hircorum peccatum non potuit emundare seruientibus peccatis. *Dico autem vobis, non bibam amodo de hoc genimine vitis, vsque in diem, cum illud bibam vobiscum nouum in regno patris mei.* Vitis Iudæa vinum patriarcharum & prophetarum, ac reliquorum electorum. Vsque tunc fecit Iudæa racemos vnde vinum flueret, id est opera per fidem. Ab occisione domini labruscas, vsquequo Enoch, & Helias educant in regnum, in ecclesiã Christi in fine seculi. Siue simpliciter ab illa hora cænæ non bibit vinum: quousque immortalis factus & incorruptibilis post resurrectionem. Quod vero sacramentum corporis, & sanguinis sui post cænam dare voluit discipulis suis: & nos ieiuni capere illud iubemur: hæc ratio est. Dominus ostendit figurale testamentum à se præceptum, donec veniret verum: imposuit illi terminum, & dedit initium noui testamenti. Hac de causa nouum ante vetus celebrauit. Fecerunt autem multo apostoli tempore similiter post alium cibum dominicum sumentes. Post vero cum venerunt Hebræi ad communicandum: tunc prçceptum est in synodo, vt vnusquisque homo (si etiã de aliis peccatis purificatus fuerit) prius reficiatur de cibo spiritali: & postmodum de temporali. *Et hymno dicto: exierunt in montem Oliueti.* Vel ex consuetudine Iudæorum ipsa die ante cænam cãtauit centesimum duodecimum psalmum. i. Laudate pueri dominum: vsque medium centesimum tertium decimum. Non nobis domine, nõ nobis: & post cibum: reliquum quod restat, vsque centesimum octauumdecimum psalmum. Seu orationem illam, quam Ioannes refert eum orasse ante comprehensionem. Exiit vero iterum de ciuitate, & pergit in montem Oliueti, vt det locum traditori, & comprehensoribus. *Tunc dicit eis Iesus. Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte.* Prædicit quid passuri sint, vt cum venerit hora patiendi, leuius ferant. Et notandum, quod dixit: *in ista nocte:* quia sicut qui ebrij sunt, nocte ebrij sunt: sic qui scandalum patiuntur in nocte adhuc sunt: hoc est, in ignorantia. Si enim perfecti essent in scientia, non posset terrena tentatio eis scandalum efficere: quia perfectorum est æquo animo inter aduersa & prospera stare. *Scriptũ est enim Percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis.* Deus omnipotens ex persona sua hoc locutus est per Zachariam: quod ipse daturus esset vnicum pro nobis morti: & apostoli pro timore relicturi. Sed dominus fecit sicut bonus pastor, cum vidit Leones & lupos venientes, iuit obuiam & opposuit seipsum morti pro ouibus suis. Et interim fugere oues cum viderunt mori pastorem. Dixit enim Si me quæritis, sinite hos abire. *Postquam autem surrexero, præcedam vos in Galilæam.* Cum duris miscet læta, vt recreet animos eorum. Ouium dixit: quia ipsi dispergendi erant pro illius morte: subiungit quia resurget, & videbunt eum in Galilea. Viderunt enim eum post resurrectionem aliqui discipulorum, sed pleniter in Galilæa. De qua apparitione beatus Paulus. Deinde visus est apostolis omnibus. *Respõdens autem Petrus dixit. Et si omnes scandalizati fuerint in te: ego, nunquam scandalizabor.* Non de leuitate Petrus hæc loquitur: sed de ardentissima voluntate. Verum is, qui sciebat omnia, nouerat quid homo faceret non adhuc repletus spiritusancto. *Ait illi Iesus. Amen dico tibi, quia in hac nocte antequam gallus cantet, ter me negabis.* Ecce & Petrus in nocte negat dominum tertio: quia omne peccatum facilius in nocte surripit, quam in die. Et omnis, qui peccat, in nocte est, *Tunc venit Iesus in vallem quæ dicitur Gethsemani.* Descendit de monte Oliueti in vallem Gethsemani: vbi est nunc ecclesia, in loco quo ipse orauit. Gethsemani vallis pinguium dicitur: exemplo nos instruens, vt qui adorare desiderat: in mõtem luminis ascendat. Habeat quoque vallem pinguium, id est, humilitatem. *Et assumpto Petro, & duobus filijs Zebedæi, cepit contristari & mæstus esse.* Quia enim carnem assumpserat etiam passiones carnis habere necesse erat: præter illam solã, quæ cum carne creata non fuerat, id est, peccatũ: quoniam contristari cæperat, ne tristitia noxia cum bona se misceret, accepit quos solitus erat in secretis, vt cum eis semper diuina colloqueretur. Sic nos omnes facere debemus tempore tristitiæ cum bonis & amicis loqui: vt non habeat in nobis locum tristitia, quæ mortem operatur; & tali modo vitabitur à nobis. *Tunc ait illis, tristis est anima mea vsque ad mortem.* Secundum quod caro erat illud dicebat: non secundum impassibilem diuinitatem. Tristabatur autem, siue pro Iudaico populo, qui fuerat pars & populus Dei, siue pro apostolorum tribulatione, seu etiam pro perfido Iuda: non autem pro morte sua, quam voluntarie subibat: ordinatam cum patre ante multa curricula annorum. Nam & si dicamus secundũ hominẽ contristatum, nihil obstat intelligi, quia caro erat & tristitia carnis passio est nisi Dei virtute tolleretur. *Et progressus pusillum.* Lucas dicit. Auulsus est ab eis, quantum iactus est lapidis. Et qui veraciter se vult exaudiri, orationes secretas debet quærere: quæ remotæ sunt ab omni strepitu, & tumultu vitiorum. Præmonens etiam in omni tribulatione nostra refugium & murum nostrum dominum assidue flagitemus: vt ab imminenti periculo, iuxta illius placitum liberemur. *Mi pater, si possibile est transeat à me calix iste. Mi,* vocatiuus possessiui est, à meo veniens. Dicit ergo pro Iudæis. Si possibile est saluari gentes sine abiectione Iudæorum, vt non ipsi mihi inferant mortem, fiat. Veruntamen, non quod humano affectu loquor, sed magis quod tecum in diuinitate disposui, fiat. Et hic exemplum capere debemus orandi, vt quandocunque pro temporali nostra aliqua re Deo supplicamus: semper in fine illius placitam voluntatem amplius postulemus: vt si forsitan nos contra salutem nostram petimus: ille qui saluator est noster secundum suum consilium nos gubernet, & exaudiat. *Et venit ad discipulos suos: & inuenit eos dormientes.* Et tristitia pro domino eos deprimebat: etiam & tempus erat quo soliti erant dormire. Solet enim

post lachrymas & tristitiã somnus accedere maxime cibo indultis. *Et dicit Petro, sic non potuisti vna hora vigilare mecum.* Vt Petrus pręparet se ad sustinendam tentationem, pro tristitia redarguitur. Acsi dicat. Si tristitia futura iam te oppressum habet: quid facies cum venerit. Apparet quia negabis qui iam vigilare mecum non potes. *Vigilate & orate.* Et corpore vigilate & animo. *Et orate, vt non intretis in tentationem.* Non dixit, nõ tentemini quod nõ potest esse: quia nullus fuit, qui nõ fuerit tentatus. Et qui nõ est tentatus, nõ est probatus. Non debemus orare vt non tentemur, sed ne inducamur in tentationem. Ideo dicit, *vt non intretis in tentationem*, quam ferre non potestis. *Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.* Spiritus, id est anima, parata est ad danda membra pro salute hominum, sed caro expauescit, sicut terrena res, terrena tormenta. Quid dicent qui puri homines sunt, si sic plenus diuinitate dominus noster loquebatur. *Iterum secundo abijt & orauit dicens. Pater mi, si non potest transire hic calix, nisi bibam illum, fiat voluntas tua.* Non quod humano affectu loquor, fiat: sed propter quod ad terras tua voluntate descendi, Si potest fieri, vt sine interitu Iudæorum gentium multitudo credat, passionem recuso. Si autem illi excæcandi sunt, vt omnes gentes videant: non mea pater, sed tua voluntas fiat. *Iterum tertio abijt & orauit.* Sicut tentatio tribus modis perficitur, ita arma contra tentationem ter expetenda sunt. *Tunc venit ad discipulos suos: & inuenit eos dormientes.* Causæ superius comprehensæ opprimebant oculos eorum. *Dormite iam & requiescite.* Per contrarium intelligitur. Acsi dicat, Non est tempus dormiendi, quia appropinquabit, qui me tradet. Et est ironiæ species. Si autem secundum Marcum qui dicit. Dormite: & postea infert, sufficit: intelligimus eos aliquid spacij dormisse, & tunc dixisse dominum, satis estis soporati. *Surgite, eamus.* Acsi diceret. Non nos inueniant quasi timentes & retractantes: vltro pergamus ad mortem, vt sciãt quia non deuitamus neque fugimus. *Adhuc ipso loquente, ecce Iudas vnus de duodecim venit: & cum eo turba multa cum gladijs, & fustibus exierunt: missi à principibus sacerdotum & senioribus populi.* Sacerdotes petierunt Pilatum, & Pilatus dedit vnam cohortem, id est quingentos milites: & cum his sacerdotes miserũt suos seruos cum contis, & sudibus: de quibus & Malchus fuit. *Qui autem tradidit eum, dedit eis signum dicens. Quemcunque osculatus fuero, ipse est, tenete eum.* Timuit Iudas, ne ipse seipsum absconderet: sicut fecit, quando volebant eum præcipitare & lapidare. Et ideo tale eis signum dedit, vt postquam eum osculatus esset: si ipse euanesceret Iudas non perderet pretium. Apparet autem, quia pius dominus hanc consuetudinem habuit, vt quando à foris suus reuerteretur discipulus, oscularetur eũ. Quod nunc apud nos non fit nisi post plures dies. Hoc signũ & Cain habuit, vt omnes oscularetur præ timore similis in facto, similis in scelere: licet iste peior. *Et confestim accedens ad Iesum, dixit: Aue rabbi.* Aue Latinè dicitur, Græcè χαῖρε: Hebraicè sicut ipse Iudas dixit, Salamelech: verbũ salutatorium, per quod totus mundus ex præcepto Romanorum se salutabat. *Dixitque illi Iesus. Amice, ad quid venisti?* Per antiphrasin intelligitur, id est per contrarietatem: quasi non amicus, qui tales hostes adducit. Vel amicus per cognitionem, non amicus per operationem. *Ad quid venisti*, subauditur, perfice. Siue vt alius euangelista dicit. Osculo filium hominis tradis. Quod signum pacis apud cunctas gentes est, in discordiam cõuertis. Constituerunt autem antiqui hoc signum pacis esse, vt iungerentur illi, quos homines solent facere concordare, aut discordare. Et esset hoc signum sicut nos duo membra iungimus: sic omnia membra erunt vnũ. *Tunc accesserunt, & manus iniecerunt in Iesum.* Ante factum est, quod Ioannes refert: quia cum dixit eis, ego sum, abierũt retro, sicut inuiti solent ruere: & ceciderunt in terram. Et cum habuerũt diuisos discipulos, tunc ligauerunt eum. O miseri, qui debueratis osculari pedes eius: manus ligastis. *Et ecce vnus ex his qui erant cum Iesu, extendens manum, exemit gladium.* Petrus hoc fecit eodem ardore fidei, quo & cætera. Placuit autem domino ita fieri, vt omnes cognoscerent quod ipse nollet se defendere: & vt facta virtute, dimitterentur discipuli. *Et percutiens seruum principis sacerdotum, amputauit auriculam eius.* Quid cogitasti princeps sacerdotum, quando vidisti seruum tuum sanum: & illum, qui hoc fecit morti adiudicasti? Typice, Malchus interpretatur rex. Et populus Iudæorũ qui rex debuit esse, se regendo, seruus peccati factus est. Et perdidit auriculam eius dextram. Per quam Dei audire præcepta debuit: sed eis dominus restituit, qui credere voluerunt ex eis. *Ait illis Iesus. Omnes enim qui acceperint gladium*, subauditur ad malefaciendum: *gladio peribunt.* Si non materiali gladio, gladio inuisibili: siue verbi Dei gladio. Sed & frequenter videmus: quod is, qui iniuste aliquem occidit, nisi pœnitentiam agat, frequenter & ipse in præsenti moritur. Ipsa videtur esse sententia, quam ipse ad Noë locutus est dicens. Quicunq; effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius. *An putas quia non possum rogare patrem meum: & exhibebit mihi modo plus quam duodecim legiones angelorum.* Non est mihi necessarium auxilium duodecim apostolorum: qui possum habere, si volo duodecim legiones angelorum. Nec debet habere duodecim, sed duodecim legiones. Vna legio apud antiquos sex millibus complebatur: quod sunt septuaginta duo millia angelorũ: in quot gentes lingue diuisę sunt. Contra vnamquamque gẽtem possum habere vnã legionem angelorũ. Frustra prophetæ prophetauerunt: nisi sicut ipsi prophetauerunt, ego faciam. *In illa hora dixit Iesus turbis. Tanquam ad latronem existis cum gladijs & fustibus.* Venerant ad resistendum, si aliquis eum vellet liberare de turbis. Nam discipuli non habebant gladios, nisi illos duos, quos emerant: quia nullus Iudæus arma ad bellandum portabat. Apparet & istos Romanos ad prædicationem domini retro venisse, quibus ista loquebatur. Nam de principibus Iudæorum nullus ibi erat, nisi serui eorum: qui venerant vt renunciarent dominis suis, si Romani voluntatem habuissent comprehendere illum. Non enim certi erant, si comprehenderetur. *Hæc est hora vestra.* Omnis qui male agit, odit lucem: & omnes malefactores, plus amant noctem quam diem. *Hoc autem totum factum est.* Traditio, hoc est, comprehensio. De traditione dicit Psalmus. Qui edebat panes meos, magnificauit aduersum me supplantationem. De comprehensione, Sicut ouis ad occisionem ducetur. *Tunc discipuli omnes relicto eo fugerunt.* Impleta sunt verba domini dicentis. Scandalum

lum patiemini in me in ista nocte. Permisit eos fugere sicut pius magister: & dedit se ad discrimina. *At illi tenentes Iesum, duxerunt eum ad Caypham principem sacerdotum: vbi Scribæ & Pharisæi conuenerant.* Matthæus summatim narrat: sed Ioannes dicit, quòd adductus est primum ad Annam: quia in via erat venientibus: & fuerat præterito anno summus sacerdos. Deinde adductus est ad domum Cayphæ: qui erat ipso anno summus sacerdos. Dominus enim præceperat, vt summus sacerdos quandiu viueret, locum summi sacerdotij obtineret. Sed Herodes vt munera caperet adinuenit, vt nihil amplius haberet potestatem nisi vno anno, nisi iterũ redimeret. Et Romani postea ita fecerunt, quandiu ipse locus stetit. Ad istum ergo quia princeps sacerdotum erat per redemptionem conuenerunt alij primores: & ibi falso adiudicatus est morti: & de isto ductus est in prætorium. Ob hoc non debet haberi in euangelio Ioannis: adducunt Iesum ad Caypham, per d, sed à Caypha: vt sit ablatiua præpositio: & ablatiuus casus Caypha: quia si ministri noluerunt introire in prætorium, quanto magis Cayphas, qui princeps sacerdotum erat? Qui putabant se contaminari inter paganos, qui habebant iam ipsos septem dies azymos. In Græco quoque ἀπὸ τῦ Caypha, ablatiuo casu. *Petrus autem sequebatur à longè.* A longè sequebatur: quia erat cito negaturus. Adhuc tamen non videbat tormenta præparari: propterea sequebatur. Sed in atrium principis Ioannes illum introduxit: sicut ille refert, quia notus erat pontifici. Sicut dicunt, quia Cayphas habebat sororem Ioannis in matrimonio: & Anna sororem Cayphæ. *Vt videret finem*, videlicet quid iudicarent de eo sacerdotes. *Principes autem sacerdotum & omne concilium quærebant falsum testimonium contra Iesum, vt eum morti traderent.* Sciebant quod Romani non illum occiderent, nisi causam dicerent. Et non inuenerunt, cum multi falsi testes accessissent. Dicunt alia euangelia, quod imputauerunt quod commouerit populum: & sequi se fecerit per suam prædicationem: & prohibuerit tributa dare Cæsari: & dixerit se Christũ regem esse. Quæ omnia falsa erãt. *Nouissime venerũt duo falsi testes.* Quia dominus pręceperat: vt ad vnius testimoniũ nullus condẽnaretur: propterea duos ordinabant ipsi principes. *Hic dixit. Possum destruere templum Dei, & post triduum reædificare illud.* Nec verba, nec sensum ita dixit Dominus. Vos soluite templum hoc: hoc est templum habitationis animæ meæ: & ego resuscitabo. Soluite, id est dissoluite: & resuscitabo. Plus pertinent ad corpus, quam destruere & reædificare quæ ad petrinam domum pertinent. Hinc apparet quod omnis homo qui alio sẽsu dicit, quam ille, qui primus dixit, falsus testis est: quia non eo sensu dicit, quo ille dixit. Et quid eis nocebat si ille etiam sic dixisset: vel quid pertinebat ad eius damnationem? *Et surgens princeps sacerdotum, ait illi.* Quia sacerdos non audiebat neque Christum, neque falsos testes dicentes, vnde inueniret locum condẽnandi illum, surgit de solio suo, & adiurat, vt inueniat aliquam occasionem calumniandi. *Iesus autem tacebat.* Ipse enim sciebat: quia magis ad calumniam vellent retorquere quam crederet: propterea tacebat. *Et princeps sacerdotum ait illi. Adiuro te per Deum viuum, vt dicas nobis si tu es Christus filius Dei.* Intellexit iste iniquissimus pontifex, quia adiuratus per nomen Dei, non duceret in vanum: sed responderet veritatem. Sed Dominus ita responsum suũ temperauit, ne nomen suum videretur contẽnere: neque etiam pateretur vllam calumniam. *Tu dixisti. Verum tamen dico vobis, amodo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei.* Id est, illum qui filius hominis appellatur: videbunt boni oculis cordis habere eãdem virtutẽ, quam Deum cum ascenderit in cœlum: & data fuerit ei omnis potestas in cœlo & in terra: & venientem in nubibus ad iudicandum totum mundum: qui à vobis iudicatus est. Quid facerent sui martyres, si ipse sic tacuisset. Iam quia dispositum habebat quia mori pro populo adnunciauit veritatem, vt daret exemplum martyribus suis: quod constanter debeant adnuntiare vsque ad mortem. *Tunc princeps sacerdotum scidit vestimenta sua.* Consuetudo Iudæorum erat, quando aliquid quasi blasphemiæ audirent, scinderent vestimenta sua. Quod Paulum & Barnabam in Lychaonia, quando deorum cultu honorabantur, fecisse legimus. Herodes autem quia non dedit honorem Deo, vt nomen Dei, quod sibi imponebatur falsò, respueret, ab angelo percussus est. Intellexit ille sacerdos quod Dominus dixit, quod ipse ad dexteram patris sessurus & mũdum esset iudicaturus: quod nulli alij cõuenit nisi Deo. Sed quod ille putauit blasphemiam, nostra firma fides est. *Respondentes dixerunt: Reus est mortis.* Proprium hoc Romanorum est verbum eis assiduum, & dicitur reus culpabilis. *Tunc expuere in faciem eius.* Vsus etiam erat Iudæis, vt quos pro nihilo ducebant, in faciẽ spuerẽt. Vnde & Dominus de Maria sorore Aarõ: Si pater illius spuisset in faciem eius, debuisset septem diebus rubore perfundi. *Et colaphis eum ceciderunt.* Colaphus græce pugnus dicitur. *Alij autem palmas in faciem ei dederunt.* Sicut alij euangelistæ referunt cooperuerũt faciem eius, vt quia prophetam se dixerat: & irridendo dicebant. Si propheta es, dic per prophetiam. *Quis est, qui te percussit?* De illa prophetia debueratis plorare, quod iam vobis habuit prophetatum: quod circũdaretur ab exercitu Hierusalem. *Petrus vero sedebat foris in atrio.* Erat domus excellentior vbi sedebant illi sacerdotes: & stabat ante eos Dominus. Excepta illa, erat alia iuxta ipsam. Quod hic atrium dicitur, vbi serui principis sacerdotũ focum habebant: & poterant de ipsa videre sedentes in concilio, ibi erat Petrus introducente Ioanne: vnde Dominus videre potuit Petrum, & Petrus ipsum. Non autem audebat appropinquare illi, ne agnosceretur. Nam illi qui adduxerunt, in domum Cayphæ intrauerunt, & Dominum sacerdotibus dimiserunt. Atrium autem dicitur quasi atrum: videlicet ex fumo. Nam in templo Domini atria domus, quę ante principale tectum templi erant dicuntur. In illa ergo alia domo expectabat Petrus volens scire vtrum dimitterent eum sacerdotes, an adiudicarent morti. *Et accessit ad eum vna ancilla dicens: Et tu cum Iesu Galilæo eras.* Curiosum animal est fœmina: & ardens nouitate. Audierat ista fœmina à seruis pontificis, qui illic fuerant, quod ille fuerat ibi quando comprehesus est Dominus: & nolebant dicere: siue ne audiretur virtus per hoc quod ibi fecerat, siue quia non audebant manum leuare super eum: quia lex Romanorum est, vt, qui in cõuenta

nentu alium percussisset, manum amitteret. Et ista vel illa alia fœmina non potuerunt tacere, sed statim cœperunt ei improperare, quia cum Domino in cōprehensione fuerit. Et quod peius est, & iste sexus non defuit à persecutione Domini: sed tamen redimitur: & prima viris nuntiat resurrectionem. *Et post pusillum, accesserunt qui stabant serui sacerdotum, & cognatus Malchi: ipse dixit. Et te vidi cum illo. Alij dixerunt. Loquela tua manifestum te facit.* Non quod alterius linguæ esset Petrus, quam illi arguebant: sed vnaquæque prouincia proprietates & sonos habet, quod non habent aliæ in quibus cognoscuntur homines. Vnde in actibus Apostolorum dicunt. Nónne omnes isti qui loquuntur, Galilæi sunt? Et quomodo nos audiuimus linguam nostram, in qua nati sumus? Et Petrus prædicans dicit ita, vt appellaretur lingua eorum Acheldemach. Apparet in hoc dicto: quod aliter Hierosolymitæ, aliter Galilæi ipsum locum appellabant. *Tunc cœpit detestari & iurare, quia non nouisset hominem.* Melius fuerat beato Petro fugere cum reliquis quam stare & detestari, & negare Dominum: quia cum Dominum negauit: discipulum se illius esse negauit. Et hoc est quod modo faciunt, qui tormentis cedunt: & negant se esse Christianos. *Et continuo gallus cantauit.* Ante respexit Dominus Petrū: & tunc Petrus recordatus verbi Domini. *Et egressus foras fleuit amare.* Fragilis erat adhuc Beatus Petrus, qui nec plorare ausus est in atrio sacerdotis. Spiritaliter designat, quia nō possumus inter malos perfectè agere pœnitentiam: & multum nocent consortia malorum. Inter discipulos positus Christum filium Dei cōfessus est: in atrio sacerdotis, eundem se negauit nosse. *Mane autem facto consilium inierunt omnes principes sacerdotum & seniores populi aduersus Iesum: vt eum morti traderent.* Vide instantiam mali. Tota nocte vigilauerunt, vt homicidium perpetrarent. Inuidia & odium non permittebat cogitare ipsos, quid faciebant: quinimo innocentem & facientem etiam virtutes mortificabant. *Et vinctum adduxerunt, & tradiderunt eum Pontio Pilato præsidi.* Habebant denique in consuetudine: vt quem adiudicabant morti, ligatum traderent potestati Romanæ: quia ipsi potestatem occidendi non habebant. Pontius dicebatur Pilatus; in prænomine suo à prouincia, quæ est prope Constantinopolim: quia ibi natus fuerat; de qua Ponticum mare dicitur. Vnde dictum est mare Ponticum dulcius, quam cætera maria. Pilatus, proprium est illi. Pontius, interpretatur declinans consilium: quia dixit se declinaturum consilium Iudæorum. Sed si perfecte fecisset, hodie illi placuisset. Pilatus os malleatoris dicitur, pro principatu in quo inique gessit super Dominum. *Tunc videns Iudas qui eum tradidit, quod damnatus esset, pœnitentia ductus retulit triginta argenteos principibus sacerdotum, & senioribus: dicens.* Iudas cupiditatis magnitudine non cogitauit exitum rei: & propterea tam immani præcipitio se tradidit. Sic multi faciunt, quando persuadet amor peccati: tum obliuiscuntur pœnas inferni, & omnia Dei magnalia. Et cum perpetratum fuerit, tum sciunt quia concupiscentia vulnerauit, & transiit, occidit, & abiit. Vnde & de senibus in Susannæ fabula dicitur. Et auerterunt sensum suum: & declinauerunt oculos suos, vt non viderent cælum: neque recordarentur iudiciorum iustorum. O detestande Iuda, pro triginta denariis dominum & magistrum tradidisti: oblitus doctrinæ & beneficiorum eius: etiam si Deus non esset. Cum ergo vidit quod potestati Romanæ traditus esset, tunc credidit quod ab ipso audierat, quod crucifigendus esset. Nam ante semper credidit, quod propitius sibi esse deberet, & elapsurus de manibus Iudæorum, & veniam à Domino impetrasset nisi se præoccupasset occidere. *Peccaui tradens sanguinem iustum.* Ecce, miser Iudas testis Domini est, quod iuste semper vixerit, & nihil mali in illo viderit. Dicit beatus Hieronymus: quia cum quis ita peccat, vt possit opus malum destruere, tunc potest agere pœnitentiam. Si autem non destruit opus malum, nō potest agere pœnitentiam. Ait enim. Si quando sic peccat frater in fratrem, vt valeat emendare quod peccauit, potest ei dimitti. Si autem permanent opera, frustra voce assumitur pœnitētia. Ista non cogitant qui aliis contra iustitiam libertatem auferunt, aut alodem. Ecce vnum * inseruit: aut aufert alodem: & nascuntur filij illi: & in fine seculi mille erunt, qui contra ipsum clamabunt, quia sicut crescunt progenies, sic crescit peccatū illius, & cū venit ad malū confessorem, iubet abstinere ei à vino: aut à carne quadraginta dies. O perditio animarum! oblitus es, quid Deus dixit, si offers munus tuum ante altare, & ibi recordatus fueris: quia frater tuus habet aliquid aduersus te: relinque ibi munus tuū, & vade reconciliari fratri tuo: & tunc veniens offeres munus tuum. Nunc etiam dicitur quia in vanum agit pœnitentiam, quamdiu peccatum vegetauit, & crescit. *At illi dixerunt. Quid ad nos?* Multum ad vos pertinet, quia si ille peccauit qui magistrum tradidit vos qui principes populi eratis, non solum non prohibuistis mala facere sed offerendo pecuniam, discipulum ad hoc prouocastis: & per mendacia adiudicandum morti tradidistis. *Tu videris.* Videris in hoc loco nō est præsentis temporis indicatiui modi: sed coniunctiui præteriti temporis. Quasi dicant. Præuidere antequam precium acciperes, debuisti, ne tale opus ageres: vnde pœnitetes. Iudas antè iam tunc non potuit destruere: sed principes potuissent, si voluissent, quia Pilatus inuitus faciebat: etiā optionem dedit, si voluissent dimittere. *Et proiectis argenteis in templo, recessit.* Noluerunt principes recipere argentum, timentes si ipsi argentum reciperent: & non redderent dominum: abiret ad præsidem: & cognosceret præses eorum malitiam. Ille vero sciēs quia de templo ei data fuerant, in templum proiecit. *Et abiens laqueo se suspendit.* Sicut enim Achitophel cum vidit non factum suum consilium, statim intellexit quia Dauid reuerteretur in regnum: & non potuit portare improperium, quod futurum super eum erat: & ob hoc suspendio interiit. Sic & iste cum vidit impleri quæ dominus dixerat de seipso, videlicet tradetur gentibus: certus factus est reliqua secutura, id est, occident eum, & die tertia resurget: & non ferens verecundiam suam laqueo vitam sibi extorsit. Veruntamē cæli terræque perosus, in aëre periit. Per triginta denarios, quos accepit Iudas, triginta maledictiones sunt super eum in psalterio: inter quas dicitur; & episcopatum eius accipiat alter. Vnde pro certo cognoscitur: & ipsum cum aliis apostolum ordinatum. *Principes autem sacerdotum*

*Fortè ... fecit.

Nota m... antiqui... fitendi... ta facti... bus, & ... satisfa... impone...

acceptis argenteis, dixerunt: Non licet mittere eos in corbonam. Corbonam Hebraicè nominatur: Græcè Gazophylatium: Latinè diuitiarum custodia. *Quia pretium sanguinis est.* O miseri, pretium non licet mittere cum denariis: & vos immundos fecistis de homicidio. Quomodo audetis in templo domini, aut sacrificium Dei, aut vasa eius attingere? Ideo dixit vobis dominus: quia similes estis sepulchris dealbatis. Argentum nihil fecit: & vos commaculastis vosipsos, discipulum, & argētum: & modo de immunditia argenti cogitatis de vobis nihil. *Consilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli in sepulturam peregrinorum.* Tunc fuit in sepulturam peregrinorum: & modo idem ipse locus hospitale dicitur Francorum, vbi tempore Caroli villas habuit: concedēte illo rege pro amore Caroli. Modo solummodo de eleemosyna Christianorum viuunt, & ipsi monachi, & aduenientes. *Propter hoc vocatus est ager ille Acheldemach: hoc est ager sanguinis.* Non solum Christianorum scripta, verum paganorum ac locorum nomina, sacrilegium Iudæorum testantur vsque hodie: quamuis basilica ibi in vna parte habeatur. Et videtur quasi à Latino, quod est ager, & Græco, quod est emath, id est, sanguis compositum nomen. *Tunc adimpletum est quod dictum est per Hieremiam prophetam dicentem.* Quia omnia acta domini prædicta sunt à prophetis, minus possumus ambigere. Et dignum erat vt omnes boni, qui veniebant de illo adnunciarent: & hoc etiam quia triginta denariis venundandus: & quia ager de ipsis comparandus erat. Iesus autem stetit ante præsidem. Præses dictus est, eo quod præsideat ad tutelam loci. Vt enim minueret Imperator vel Romani potentiam Iudæorum: primo misit alienigenam Herodem. Post mortem eius diuisit in triarchas: inde in tetrarchas: ad vltimum in præsides & præfectos. Et si ita non egissent, non deleuissent eos, quādo voluissent. Paulatim & per partes hoc egerunt, vt sapientes. Idcirco totum domuerunt, & in potestatē suam redegerūt. *Et interrogauit eum præses, dicens: Tu es rex Iudæorū.* Pilatus nihil aliud interrogat, nisi de rege Iudæorum: quia timebat ne aliquis sibi tyrannidem assumeret, sicut Theodas: quoniam ob hoc præsidebat ipse prouinciæ, vt hoc custodiret. *Dicit illi Iesus. Tu dicis.* Quando eis locutus est, semper vt veritas veritatem locutus & moderate, vt nullus posset reprehendere nec loquacitatem, nec taciturnitatem eius. *Et cum accusaretur à principibus sacerdotum & senioribus populi, nihil respondit.* Si enim voluisset per omnia respondere vt posset, dimitteretur, & non fieret necessaria redemptio. *Tunc dicit illi Pilatus. Non audis, quanta aduersum te dicunt testimonia.* Suadebat ei Pilatus se defendere: quia volebat eum liberare. *Et non respondit ei verbum: ita, vt miraretur præses vehementer.* Mirabatur, quia nolebat se excusare sicut reliqui homines: qui ad mortem imputantur. Quis enim nisi pro Deo moreretur, non quanta instantia posset ageret ne moreretur? *Per diem autem festum consueuerat præses dimittere populo vnum vinctum, quem voluissent.* Ob reuerentiam scilicet festi concedebatur vita vni reo. *Habebat autem insignem vinctum*, hoc est nominatum pro malitiis suis, *qui dicebatur Barrabas.* Bar, filius dicitur, rabbi magistri: subauditur eorum, id est Iudæorum. Ab illo enim die à diabolo qui tanquam latro insidiatur caulis domini, recti sunt, & regentur, vsquequo conuertantur. *Congregatis ergo illis, dixit Pilatus. Quem vultis dimittam vobis, Barrabam: an Iesum qui dicitur Christus? Sciebat enim quod per inuidiam tradidissent eum.* Quanta agit inuidia inter homines. Ecce dominus nihil habebat in hoc seculo nisi victum & vestitum: & seruiebat omnibus prædicando, infirmos sanando, & tamen factione primorum oderunt illum, & occiderūt & elegerunt, qui nunquam aliud nisi male fecerat. Tales sunt populi. Qui habet potentiam facile conuertit inferiores ad voluntatem suam, licet multum sit. Non recogitant quis iustior sit: sed quod principem suum intelligunt velle, ad hoc conuertuntur. Et hæc propter dona fiunt: quia scriptum est. Diuitiæ addunt amicos plurimos, A paupere autem, & hi quos habuit, separantur. *Sedente autem eo pro tribunali.* Pro conditione: pro his, quæ ad tribus pertinebant. *Misit ad eum vxor eius.* Antequam in palatium veniret, laborauit multum Pilatus: vt dominus dimitteretur. Sed cum vxor mandauit, quia in somnis postquam dies factus fuerat multa de illo vidisset, tunc amplius satagebat. *Nihil tibi: & iusto illi.* Hoc est, nihil tibi nocuit: nihil illi noceas. *Multa enim* (subauditur somnia) *passa sum hodie per visum propter eū.* Ab angelis videlicet. Diabolus enim cum suis satagebat vt dominus crucifigeretur, æstimans verum hominem esse. Nec mirum si ad istam fœminam angeli venerint: cum & ad Balaam Deus locutus sit, & Cornelio angelus apparuerit. *Principes autem sacerdotum & seniores persuaserunt populis vt peterent Barrabam, Iesus vero perderent.* Non est peccatum peius quam inuidia. Ecce vxor Pilati & Pilatus, iustum pronunciant dominum, & ipse traditor & principes seducunt populum: vt eligant Barrabam, qui multa mala eis fecerat & de homicidio, & de latrocinio: & tradant dominum morti, qui multa bona opera operatus est eis. Sed adhuc talis est consuetudo apud plures, vt quicquid viderint, vel audierint principes suos laudare, laudent absque examinatione: vt vituperent omne, quod viderint eos vituperare. Sed vnusquisque cum audit aliquem vituperare, aut laudare, debet se custodire ne aut bonum dicat malum, aut malum dicat bonum: quia væ veniet ei qui hoc facit. *Respondens autem præses ait illis. Quem vultis vobis de duobus dimitti?* Quia principibus persuadere non potuit, vt dominum dimitterent: retulit hoc ad generalitatem: vt si principes propter inuidiam volebant illum perdere, populus qui expertus fuerat eius multiplicia beneficia peteret eum viuere: quia si vulgaris populus eum petisset, contra principum voluntatem seruaret eum vitæ Pilatus. Vel quia hoc sacerdotes cognouerunt ante persuaserunt turbis: vt Barrabam eligerent. *At illi dixerūt, Barrabam.* Sic est consuetudo hodie vt pro vno verbo principis, veritatem deserant. *Dicit illis Pilatus. Quid igitur faciam de Iesu qui dicitur Christus.* Hæc omnia dicebat Pilatus vt liberaret eum. *Dicunt omnes, Crucifigatur.* Ante sex dies clamauerant. Benedictus qui venit in nomine domini, & modo clamāt, crucifigatur. In istis sex diebus nihil aliud fecit nisi vobis prædicauit vsque ad vesperam: & quomodo commisit illa peccata, pro quibus clamatis, crucifige. *Ait illis præses. Quid enim mali fecit.* Plures anni erant, quo Pilatus ipsum habebat ministerium: malum ipsius non audierat: neque viderat: neque vos. *At illi magis ac magis clamabant,*

Crucifigatur. Crimen non dicebant: quia nesciebant: sed vt seducti clamabant. Crucifigatur. *Videns autem Pilatus quia nihil proficeret*, scilicet in liberatione eius, *sed magis tumultus fieret.* Cum perspexerunt sacerdotes, quia Pilatus volebat eum liberare, intulerũt dicentes. *Si hunc dimittis non es amicus Cæsaris.* Timens & ista verba, & ne seditio in plebe fieret: quia satis prona erat gens ad excitandam seditionem: monstrauit omnibus quam inique illi agerent, lauans manus suas coram populo. Acsi verbis dixisset. Ecce isti qui legem Dei habent: & præcepta eius se dicunt custodire, faciunt de quo ego volo esse immunis, qui alienus à lege eorum sum. *Innocens ego sum à sanguine iusti huius.* Quia ego scio quod ipse iustus est, & vos innocentem vultis occidere: vos sitis rei, non ego: vos videritis. *Et respondens vniuersus populus: dixit. Sanguis eius super nos, & super filios nostros.* Quia Pilatus innocentem se pronũtiauit; ad hoc responderunt isti dicentes: Nos simus rei: vt requiratur sanguis huius à nobis, & à filiis nostris. Exauditi fuerunt Iudæi. Requisiuit dominus sanguinem eius cum ipsa die paschę, quo ipsi piaculum in saluatore commiserunt: à Vespasiano, & Tito in Hierusalem quasi in carcere & illic ipsi homicidæ pessima morte perierunt. *Tunc dimisit illis Barrabam: Iesum autem flagellatum tradidit eis vt crucifigeretur.* Quod Pilatus eum flagellauit, inuitus hoc fecit: quia Romana lex præcipiebat, vt qui crucifigendus erat, ante flagellaretur. Traditus est itaque dominus militibus verberandus, & illud sacratissimum corpus, pectusque Dei capax flagella secuerũt. Est adhuc columna in Hierusalem, ad quam ligatus fuit interim. O quis tũ posset credere, quod creator omnium in illo tempore haberetur, & multum miseri, qui ibi interfuerunt. Iam frequenter habent dictum: beati ventres, qui non genuerũt & vbera quæ non lactauerunt: & adhuc habent dicere. Attendẽdum autem, quod dicit tradidit eis, id est, ad eorum voluntatẽ. Quamuis milites illũ suscepissent, tamen illis traditus est: & ipsi eũ susceperũt. Milites manus præbuerunt, & ligna, sed Iudæi occiderunt: quia & Pilatus, & milites inuiti egerũt quod egerũt. Nec tamen Pilatus immunis fuit, quia potuit eum liberare, si vellet. Perituro enim si non subuenit qui potest, occidit. *Tunc milites suscipientes Iesum in prætorio.* De loco vbi Pilatus sedebat, qui lithostrotos dicebatur. *Duxerunt in domum Pilati.* Lithos græce, latine lapis dicitur. Lithostrotos lapide stratos. A prætore prætorium deriuatur. *Congregauerunt vniuersam cohortem.* Ipsa cohors quæ illum comprehenderat expectabat ibi, ne forte aliquis tumultus oriretur. Congregauerunt ergo populum: quia nullus sine populo rex potest esse. *Et exuerunt eum suis vestimentis, & circumdederũt ei chlamydem coccineam.* Chlamys illa coccinea, pro purpura quę reges soliti erant indui, circundata est ei. Est quoque purpura quædam rubea cocco simillima. *Et plectentes coronam de spinis, posuerunt super caput eius.* Pro diademate aureo, spineam coronam: & pro sceptro quod reges solent ferre, imposuerunt ei arundinem. Omnia ista ad illusionem fecerunt: eo quod accusatus fuerit, quia regem se dixerit. Corona spinea, ramus præcisus de spinis fuit, & plicatus sicut circulus, & impositus super caput eius. Calamus autem ei datus, qui abundat in ipsa terra: & leuitate eius omnes propter hoc ferunt in manu. Typice per spinas peccata nostra significantur, quæ accepit ipse in corpore suo, vt moreretur in cruce pro peccatis nostris, qui peccatum nõ fecerat vllum. Calamum habebat in manu: vt omnia venenata se deleturum ostenderet. Siue calamum tenebat, vt sacrilegium scriberet Iudæorum: quia cum calamo Græci, & aliæ gentes scribunt. *Et genu flexo ante eum.* Sic erat consuetudo adorare regem, vel principes eius. Quod quia Mardochæus noluit agere obuiam Amã, delere eum voluit cum progenie sua. *Aue, rex Iudæorum.* Aue, latinum verbum est: & non habet amplius nisi aue & auete: & est verbum, salutatorium: sicut apud Græcos χαῖρε χαίρετε. Nam Hebraice Salamelech dicitur. *Et expuentes in eum acceperunt arundinem, & percutiebant caput eius.* Qui pro bono non fecerant quod faciebant, ostenderunt in spuitione & percussione capitis eius. *Exeuntes autem inuenerunt hominem Cyrenæũ, nomine Simonem.* Ioannes dicit: quia primitus ipse portauerit crucem: & post obuiam habuerit Simonem quendam. Spiritaliter innuit quia dominus crucem suam portauit: videlicet mortificationem in corpore suo: quia omnia peccata mortua fuerunt in illo. Et post portauit & portat gentilis populus: sequens vestigia eius. Cyrene Libyæ ciuitas est & interpretatur hæres: & Simon obediens. Quia enim obediens fuit gentilis populus prædicatoribus factus est hæres de illa hæreditate. Vnde Iudæus populus glorificabatur de adoptione filiorum. Et recte de villa veniebat. Villa Græce pagos, & inde pagani dicũtur. Et hoc congruit gentili populo: quia de paganitate veniens, cæpit sequi christum: & eum imitari. *Hunc angariauerunt.* Id est imposuerunt portare crucem post Iesum. *Et venerũt in locum qui dicitur Golgotha.* Euãgelista exposuit, quod est Golgotha, id est, Caluariæ, subauditur locus. Syrum est, non Hebræum: tamen Hebræi sic appellabãt ipsum locum. Quia ibi Caluariæ auferebantur reis hominibus: locus extra ciuitatẽ. Placuit Deo ibi mori vbi rei puniebantur: vt erigeretur vexillum virtutum: vt quomodo crucem & reliqua improperia, sic etiã hoc pro nobis subiret. Qualiter autẽ in cruce fuerit, Sedulius pulchrè comprehendit dicens.

Néue quis ignoret speciem crucis esse colendam,
Quæ dominum portauit: ouans ratione potenti
Quatuor inde plagas quadrati colligit orbis.
Splendidus auctoris de vertice fulget Eous:
Occiduo sacræ lambuntur sidere plantæ:
Arctos dextra tenet: medium læua erigit axem.
Cunctaque de membris viuit natura creantis.
Et cruce complexum christus regit vndique mundum.

Et dederunt ei vinum bibere cum felle mixtum. De ipso malo vino vnde postea dederunt, inde & modo dederunt: siue æstimantes eum sitire pro baiulatione crucis: siue quia latrones hoc petierunt. Et cum dedissent illis, dederunt etiam domino: siue vt Lucas dixit: illudebant illum milites, acetum offerentes. Typice vinea domini Iudæa, conuersa erat in amaritudinem, vt faceret vinum amarum. Quod autem dicit: *& cum gustasset, noluit bibere*, ostendit quia gustauit paululum, & ab ore remouit. *Postquam autem crucifixerunt eum, diuiserũt vestimenta eius sortem mittentes.* Ioannes apertius hoc exponit, quod alia vestimenta quatuor milites inter se partiti sunt. Tunicam autem, quia inconsutilis

consutilis erat, sortem miserunt, cuius esse deberet. Hoc significabatur, quia euangelium dissemĩandum per quatuor angulos terræ. Ecclesia autem eius vna esset futura per totum mundum. Quia licet terrarum spacia separentur, electi tamen vnũ corpus Christi sunt: & vna est ecclesia catholica, id est vniuersalis. *Et sedentes seruabant eum.* Expectantes vt moreretur: & ne aliquis deponeret, vsquequo præses iuberet. *Et imposuerunt super caput eius causam ipsius scriptam. Hic est Iesus rex Iudæorum.* Consuetudo erat apud Romanos, vt quando aliquis morti adiudicabatur post omnium iudicium scribebatur causa, pro qua occidebatur: & in loco vbi plectendus erat, legebatur. Ex hac consuetudine Pilatus iussit scribi: & quia iratus est Iudęis, quia crucifigebant eum, sic dictauit ipsum titulum. Et cum Iudæi petierunt aliter scribi, dixit. Quod scripsi, scripsi. Deo autem placuit vt sic scriberetur, vt cognoscant licet inuiti Iudæi, quia ipse est rex vniuersæ terræ & ipsorum: Spiritalibus quoque Iudæis, hoc est confessoribus benignus rex. Fuit autem in tribus linguis scriptum, in Hebræo propter Iudæos: in Græco, quia nobiles Romanorum Græce loquebantur: in Latino, propter Romanos. Et iste tres linguæ excellentiores in toto mundo sunt, & propter perfectionem sui, & propter eas quæ eas loquebantur: Hebraica, quia ipsa erat mater linguarum: Græca, propter sapiẽtiam. Quia sapientiores sunt omnibus gentibus: & ipsa sonorior aliis linguis. Latina propter Romanos qui tunc orbi terræ dominabantur. *Tunc crucifixerunt cum eo duos latrones, vnum à dextris, & vnum à sinistris.* Velint nolint Iudei, omnia mystice agũtur. Licet ipsi putent turpe supplicium. Ecce dominus medius crucifigitur, vt ostendatur, quia ipse est iudex populi boni & mali. Et sicut in iudicio boni ponentur ad dexteram, mali ad sinistram: ita & modo bonus ad dexteram, malus ad sinistram. *Prætereuntes autem blasphemabant eum, mouentes capita sua.* Qui ante non poterant eum videre præ inuidia, quando virtutes faciebat, tunc ambulabant coram ipso, quia tunc eum videbant sicut ipsi semper optauerant. Mouebant capita, sicut solent facere hi, qui superiores se arbitrantur, cõtra eos, quos despiciunt. *Vah, qui destruis templum Dei. Vah*, interiectio est lætantis: quia lætabãtur videntes, quod semper cupierant. Fuit autẽ apud antiquos integra interiectio, vah: sed tamẽ multis gentibus est ista communis. Ob gratiam captandam de principibus vulgares populi ista loquebantur: & principes vt illi amplius hoc iterarent, postea eadem loquebantur demonstrantes sibi placere quæ dixerant. *Similiter & principes sacerdotum dicebant. Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere.* Nolentes Pharisæi, & inuiti testimonium perhibẽt Christo, quod alios saluos fecerit: & in hoc apparet: quia si vellet, posset seipsum de præsenti periculo liberare. *Si rex Israel est, descendat de cruce, & credimus ei.* Scãdalum Iudæorum in hoc maximum erat: quia dominus filium Dei se se dixerit, & regẽ Iudæorum: & hoc semper replicant, & improperant. Quod autem dicũt, *descendat nunc de cruce*: vel pro impossibilitate dicunt, quasi non posset hoc facere: vel dæmones suadebant eis dicere hoc: quia iam sentiebãt virtutem Christi, videntes omnia elementa conturbari, & intelligentes creatorem mũdi esse: pœnitentes quod crucifixissent eũ: sicut Paulus Apostolus dixit. Si enim intellexissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent. *Idipsum autem & latrones, qui crucifixi erant cum eo: improperabant ei.* Per tropum qui appellatur sylepsis, vtrique latrones introducuntur blasphemasse eum: cum iuxta Lucam vno blasphemante, alter cõfessus sit eum. Et potest fieri, vt primo ambo blasphemassent, postea vnus cum vidit elementa turbari, conuersus est & credidit eum dominum. Habuit vero idem latro res virtutes in ipsa cruce, proquibus domini gratiã assecutus est, id est, fidem, spem, & charitatem. Fidem habuit. Quia dominum credidit regnaturum, quem secum videbat mori. Habuit spem: quia illa præmia, quæ nos sperabamus, & ipse postulauit dicens. Memento mei domine, cum veneris in regnum tuũ. Habuit charitatem: qui socium suum inter torméta castigare studuit dicens. Neque tu times Deum: quia in eadẽ damnatione es. Propterea meruit audire. Hodie mecũ eris in paradiso. Hoc est in illo loco vbi dives Lazarum vidit cum Abraham. Qui paradisus rectè vocatur ad comparationem aliorum locorum infernalium. Vbi etiam depositos credimus illos: quos de pœnis inferni Dominus liberauit, vsquequo in cœlum ascendens secum illos omnes in æternam Hierusalem duxit. Nam sicut dominus primogenitus fuit ex mortuis, sic etiam primum suum corpus, & animam in paradisum cœlestem introduxit: & post alios, quod nõ fuit, antequam in cælum ascẽderet post 40. dies. *A sexta autem hora tenebræ factæ sunt super vniuersam terrã vsque ad horam nonam.* Quia dominus sexta hora crucẽ ascendit: sol abscondit radios suos tribus horis, in quibus dominus in cruce fuit: & sicut ipse tribus horis in patibulo pependit, sic tribus diebus in sepulchro iacuit. Et sicut nõ omnes tres horæ completæ sunt in passione eius, sic nec per omnes dies iacuit in sepulchro: sed à toto pars intelligitur. Iudæi suspicati sunt quod eclypsis solis lunæ fuerit eodẽ tẽpore: sed nõ fuit: quia eclypsis solis nõ potest esse nisi in ortu lunæ, neq; eclypsis lunę nisi in veteri luna. Ea hora dominus pependit in cruce, qua Adam peccauit in paradiso. Nam scriptum est: quod audierit Adam vocem Dei ambulãtis in paradiso post meridiem. Eadem hora qua Adam mortem induxit, eadem hora secundus & verus Adam mortem vicit. Et sicut dominus tribus horis pependit in cruce, sic Adam tribus horis fuit in paradiso. *Et circa horam nonã clamauit Iesus voce magna dicens. Eli Eli Lamasabathani.* Hebraica lingua ponitur idẽ versiculus, propter reuerentiam dominicam: quia oratio eius est: ideo non est interpretatum. Non autem habet in Hebræo respice in me, sicut in nostris psalteriis meq; meus, nisi vna vice: nec etiam in Græco. Nã Græce dicitur, ὁ θεὸς ὁ θεὸς μου ἵνα τί ἐγκατέλιπές με. ex persona hominis qui patiebatur, hæc loquitur, quia quasi omnia habebant Iudæi secundum suam voluntatem impleta, cum illum viderent mori in cruce. Non autem debet coniungi l, cum i, sed separatim: nec debet habere in capite aspirationem. Et enim primum nomen est de decem nominibus, quibus Deus appellatur apud Iudæos: & inuenitur in nominibus Hebræorum in fine: vt Michael, Gabriel, Raphael. Dicitur autẽ Græcè ὁ ἰσχυρός, id est fortis. *Quidam autem illic stantes & audientes dicebãt. Heliam vocat iste.* Milites hoc dice-

bant:quia ignari erant Hebrææ linguæ. Sed & si Iudæi hoc dicebant irridendo,& commutãdo in malam partem:vt reliqua. Nam & Heli prophetę nomen,Deus meus interpretatur. *Et continuo currens vnus ex eis,accepit spõgiam,impleuit aceto, & imposuit arundini:& dabat ei bibere.* Sicut Lucas refert: milites illudentes hoc fecerunt:quia & hoc prophetatum fuerat, & dominus dixerat , quia sciebat prophetatum de se; & nec dum completũ dixit. *Sitio.* Hoc est scio de me prophetatum , & nec completum impleatur. Et tunc erunt omnia impleta quæ de mea passione fuerunt prophetata. Bene hunc potum fuit conueniens dari Christo: quia sicut acetum de bono vino fit , ita Iudæi de bona progenie mali erant facti. *Iesus autem iterum clamans voce magna.* Id est circunstãtibus & audientibus. Quid clamauerit Ioãnes scribens inquit. Pater, in manus tuas commẽdo spiritum meum. Ipse homo qui querebatur se derelictum à patre, ipse animam suam illi tradidit,& illi commendat à quo creatum corpus, & anima eius fuerat:id est à diuinitate. Quod Græcè dicitur *ἐς χεῖρας σου παραθήσομαι τὸ πνεῦμά μου.* Quod bonum est homini Christiano dicere, quãdo de corpore exire debuerit,exemplo domini,qui hoc ita dixit. *Emisit spiritum,* id est,animam. Quia vnde supra dixerat:potestatem habeo ponendi animam meam:inde dicunt modo , *emisit spiritum.* Quid enim emittere spiritum,nisi & animam ponere? Sed anima dicta propter quòd viuit:spiritus autem,vel pro spiritali natura,vel pro eo quod spiret in corpore. Similiter animus pars animæ est , id est voluntas animæ. Mens autem & ipsa pars animæ , hoc est memoria. Ita autẽ hæc omnia adiuncta sunt animæ, vt vna res sit : & pro efficientiis diuersis diuersa nomina sortiatur anima. *Et ecce velum templi scissum est in duas partes.* Ante sancta sanctorum pendebat cortina satis preciosa , vltra quã nullus introibat nisi summus sacerdos:& hoc semel in anno & hoc quod intra erat dicebatur sanctasanctorum : quia non habebant Iudæi sanctius aliquid. Ibi fuerat arca : antequam Hieremias illã absconderet:& ibi erat propitiatoriũ,tamen ex vno fronte apparebant:ex altera parte reliquũ erat abscõsum:& illud appellatur velum , quia in illa velabat,hoc est celabat. Aliud velum pendebat exterius,inter primum altare,& populum. De isto dicunt Iudæi quod scissum fuerit , & non primum. Scinditur velum templi , vt ostendat omnia sacra transitura ad populum gentiliũ. Ante enim dicebatur, Notus in Iudæa Deus:modo dicitur, A solis ortu vsque ad occasum laudabile nomen domini. *Et terra mota est:& petræ scissæ sunt.* Refert Iosephus superliminare quod infinitæ magnitudinis erat, fractum esse atque diuisum : etiam angelicas virtutes tunc in ipso tẽpore clamasse. Transeamus ex his sedibus. In omnibus his signis elementorum creator debet agnosci:pro cuius morte elementa commouentur. Typice commouenda corda gentilium,& aperienda in Dei cõfessione. Aperta quidẽ tũc fuerũt sepulchra,sed mortui ex eis nõ resurrexerũt nisi post dominũ resurgẽtem : vt sit primogenitus ex mortuis:quia nullus ante ipsum immortalis resurrexit:sed oẽs iterum mortui sunt,vt Lazarus. Isti autẽ immortales resurrexerunt:& cum domino ascendente ascenderunt. Dormientes dicuntur mortui in omnibus scripturis diuinis,& locus vbi quiescũt *κοιμητήριον*: Hoc est dormitorium dicitur Gręca lingua,vt veraciter ostẽdantur omnes resurgẽdi in fine mundi. *Et exeuntes de monumentis post resurrectionem eius.* Quod dicit post *resurrectionem eius:* & ad hoc respicit quod dicit *surrexerunt:* & ad hoc , *exeuntes de monumentis , venerunt in sanctam ciuitatem.* Adhuc vocatur Hierusalem sancta propter templum domini:& vasa , quæ ibi fuerant sanctificata,& multos sanctos,qui ibi erant viuentes:licet nos non per omnia habeamus cognitionem de eis. Nã post inuenimus apostolos ibi orasse:& omnem cultum religionis obseruasse : vsque ad subuersionẽ eius anno quadragesimosecundo ascensionis eius. Quod tempus datum est eis ad pœnitentiam agendam. Et quia noluerũt agere pœnitentiam,egressi duo vrsi sunt Vespasianus , & Titus de saltu gentilium:& occiderunt ex eis vndecies centena millia:& eduxerunt centum millia. Quod dicit,*apparuerunt multis*: ostenditur nõ fuisse generalis resurrectio, sed specialis : vt & hi resurgerẽt:quos Deus chariores habuit:& illis apparerent, qui electi erant ad cognoscendũ arcanum Dei. *Centurio autem & qui cum eo erãt custodientes Iesum, viso terræmotu & his quæ fiebant , valde timuerunt.* Centurio iste sicut habemus scriptum, ipse fuit Longinus : qui iussu Pilati aperuit latus domini. Noluit enim Pilatus , vt eius crura cũ latronibus frangerentur:quod crudele satis erat & inhonestum:& ne Iudæi dicerent,non eum fuisse mortuum,sed quasi spasmon fuisse passum. Nulla autem causa sic miratus est Centurio, quomodo quando voluit & quando dixit in manus tuas cõmendo spiritum meum:tunc mortuus est. Alij enim homines nec quãdo volunt nascuntur , nec qua volunt hora , moriuntur. Et in hoc maxime cognouit Deum esse:& propterea credidit, & baptizatus:etiam pro Christo postea occisus est ab Octauio pręfecto. Non solum autem ipse,sed milites glorificauerunt Deum, *Erant autem ibi mulieres multæ à longe , quæ secutæ erant Iesum à Galilæa, ministrantes ei.* Fuit cõsuetudo inter Iudæos quòd prophetis , & prædicatoribus legis mulieres ministrabant de substantiis suis victum,atque vestitum. Et non erat inter eos vlla reprehensio in gentibus , quia scandalum potuit generare , noluit agere beatus Paulus. Vnde dicit. Nunquid non habemus potestatem mulierem circumducendi,sicut Cephas, & reliqui ? Ministrantes autem de substantiis suis domino,vt mererent eius spiritalia verba : nõ quod dominus indigeret eorum carnalibus : sed vt ostenderet prædicatoribus,hæc sibi iure deberi. Sed & dominus quamuis Deus esset , tales comites & ministros elegit, de quibus nec querela esse potuisset. *Inter quas erat Maria Magdalena,& Maria Iacobi, & Ioseph mater, & mater filiorum Zebedæi.* Maria à qua septem dæmonia eiecerat:& Maria Iacobi:& Ioseph mater , quæ erat matertera domini : quia soror erat sanctæ Mariæ. Matertera dicitur quasi mater altera : & mater filiorum Zebedæi , quæ filiis suis ibi seruiebat cum domino. *Cum autem sero factum esset.* Præcipiebat lex vt , qui suspensus fuisset, in patibulo ad vesperam deponeretur:quod ei de quinque regibus Iosue præcepit fieri : & idcirco crura fracta sunt,vt morerentur & deponerentur. *Venit quidam homo diues.* Non propter aliquam iactantiam dicit euangelista,quod iste diues fuerit , sed vt ostendatur idcirco potuisse impetrare corpus

domini

domini , quod diues fuerit , & de curiæ ordine, vnus videlicet de consiliariis. Pauperes enim non erant ausi accedere ad tam potentem pręfectum: quia nõ curabat de hoc quod Salomon dixit. Qui despicit pauperem , peccat. Nostri enim quibus præceptum est pauperes colligere, ipsi despiciunt eos : quanto magis ille paganus. *Venit quidam homo ab Arimathia. Ab Arimathia :* ipsa est Ramathaim, ciuitas Samuelis prophetæ in regione Iamnitica, iuxta Diospolim. *Nomine Ioseph.* Non fuit iste nutritius domini : quia ille pauper erat : non in alio loco euangelij de hoc dicitur,nisi hic. Vnde ostenditur multos discipulos dominum habuisse de quibus non habemus scriptum : & qui non sequebantur,sed in domo sua faciebãt, quæ Dei erãt. *Hic accessit ad Pilatum & petijt corpus Iesu.* Potentia ipsius monstratur , quod ipse per se accessit, & non per alium mandauit:sed etiam ipse quod illum quasi damnatum ausus est sepelire. Et tradunt de eo , quod Iudæi pro hac causa miserunt illum in custodiam : & ipsa nocte resurrectionis domini eleuata sit in aëre domus , in qua clausus habebatur : & venerit , & eduxerit eum dominus. Et post eum Iudæi requirebant corpus domini à militibus, dicebant milites. Reddite vos Ioseph,& nos reddemus corpus. *Tũc Pilatus iussit reddi corpus.* Magnæ dignitatis fuit iste Ioseph secundum seculum,& secundum Deum: qui & potens fuit impetrare, & dignus ministerium sepulturæ peragere. De isto Ioseph primus accipitur psalmus cantatus. Beatus vir, qui non abiit in cõsilio impiorum : & reliqua. *Et accepto corpore Ioseph, inuoluit illud in sindone munda.* Sindonem linteum dicitur:quod mercatus est nouum : de quo nihil nullius operis factum fuit. Et inuoluit ibi cum aromatibus corpus domini. Erat iam proxima obseruatio sabbati:& idcirco nõ potuit aliud facere nisi in gyro corporis posuit aromata , & inuoluit in sindone : & posuit in monumento sine cooperculo , vt post sabbatum reuerterentur cum aliis aromatibus : & tunc diligenter aromatizaret dominum. Sed quia Ioseph conclusus fuit in custodia à Iudæis:& mulieres pauperes nõ potuerunt in crastino præparari:tertia die volebant hoc perficere, si corpus inuenissent. Ex hac consuetudine mos obtinuit in ecclesia, vt corpus domini in altari quando consecratur, non in serico, neque in panno tincto,sed in linteo consecratur. Iuxta quod à beato Syluestro constitutum in gestis pontificum legimus. Et ex ista sepultura domini simplici ambitio diuitum cõdemnatur , qui nec in sepulchro volunt carere diuitiis. *Et posuit illud in monumento suo nouo: quod exciderat in petra.* In nouo monumento ponitur: ne si alius ante positus fuisset, dubium esset quis resurrexisset. Et sicut in vtero sanctæ Mariæ , nec alius ante eum, nec post eum iacuit. Et in excisa petra positus est: ne, si ex minutis lapidibus fuisset ædificatum, suffossis tumuli fundamentis furto ablatus crederetur. Omnia ista propter nostram crudelitatem facta sunt. Ante homines in domibus sepeliebantur: Sed cum fœtor inhabitantes necaret: præceperunt Romani publico edicto : ne in domo sepelirentur homines, neque in ciuitate. Tunc quia graue videbatur sub dio puro sepelire cognatos, & amicos , reuersi sunt ad antiquam sepulturam: vt exciderent in petris , siue sub terra cryptas : & ibi sepelirent. Vnde pleraque adhuc inueniuntur & iuxta Romam, & in aliis terris : vt est cœmiterium Calixti: vbi iacuit sancta Cæcilia,& sanctus Vrbanus cum multis militibus. Referunt de ipso monumento, quia mons est super naturalem petram : vbi stare terra perhibetur : & in ipsa petra excisa crypta,& in ipsa crypta excisum sarcophagum in latere Aquilonis habet pedes septem in longitudine, trium palmorum altitudine: cætero pauimento ipsa crypta tantę altitudinis est, vt intro stans homo extensa manu vix possit attingere culmen,& rotunda in gyro. Quam similitudinem & ex nostris , quæ in hac terra excisa inueniuntur, possumus colligere. Habet autem colorem album cum rubicundo ipsa petra : & patens erat à Meridie , vnde corpus dominicum est illatum:& super petram erat hortus. Nunc vero est conclusus locus, & in ipsa crypta Basilica consecrata. *Et aduoluit saxum magnum ad ostium monumenti & abijt.* Idcirco aduoluit Ioseph lapidem, ne bestia aliqua intraret, & corpus dominicum tangeret. Licet in gyro clausuram habuerit pro horti cura. *Erat autem ibi Maria Magdalena, & altera Maria.* Istæ sunt Mariæ , de quibus supra dictum est: soror Lazari,& mater Iacobi, & Ioseph. Nam Maria præ nimio dolore, quòd viderat filium in cruce, non potuit ad monumentum abire. Sed ista Lazari soror optime recognouit liberationem suam, quæ viros & mulieres de obsequendo domino vicit. Aliis remeantibus ad sua , istæ aspiciebant quomodo poneretur corpus : vt ei tempore congruo possent munus deuotionis impendere. *Altera autem die , quæ est post parasceuen.* Parasceuen Græco nomine , præparatio Latine dicitur , quam nos sextam feriam vocamus : in qua dominus crucifixus est. Quæ ideo præparatio dicitur , eo quod tunc Iudæi sibi parabant, quod edere in sabbato solebant. In sexto die domino placuit crucifigi , quia Adam in sexto peccauit : & in ipsa eiectus est de paradiso. Similes sunt illæ animæ quæ parant domino de bonis operibus requietionis locum in cordibus suis. Dicunt in sabbato ad Pilatum. *Domine recordati sumus , quia seductor ille dixit adhuc viuens , post tres dies resurgam.* Ecce Iudæi nostræ saluti & profectui in hoc loco seruierunt: quia non solum euangelistas, sed & custodes habuimus resurrectionis domini. Sic faciunt, qui contra Deum pugnant. Vnde ipsi satagunt, ne fiat, quod ipsi volunt: vnde ipsi præparant , quod Deus habet dispositum. Optime fecerunt , quando lapidem signauerunt, & custodes adhibuerunt: certiores nos reddiderunt de domini resurrectione. Sed tamẽ perspiciendum, quod adhuc vigeat in Iudęa in mentibus eorum , quem nec nominare queunt præ inuidia, sed seductorem eum appellant. Si sciretis qualia custodes nunciaturi essent : nunquam eos ad custodiendum deputassetis. *Ait illis Pilatus : Habetis custodiam : ite custodite sicut scitis.* Non quod ipsi Iudæi milites habuissent in potestate: sed quasi dixisset. Ecce custodiam do vobis : ordinate quomodo custodiatur: vt non habeatis quid dicatis. *Illi autem abeuntes munierunt sepulchrum.* Id est de custodia , & sigillatione. Nam sabbatum erat: propterea nihil aliud operati sunt, nisi per verbum. Apparet autem quia prope erat monumentum quod in sabbato ausi sunt ambulare. Et hoc videndum, quia Ioseph cum esset de Ramathaim prope Hierusalem, volebat se sepelire : vt illic resurgeret

surgeret

surgeret cùm multis sanctis,qui ibi iacebãt. Persecutores vero domini, talem leguntur exitum habuisse.Primus Herodes, qui illum voluit occidere:& pro ipso innocentes occidit: iussitq; omnes scripturas diuinas aduri: vt putaretur progenies eius de regali semine Dauid esse: & accepit Mariammam Aristobuli filiam, vt in perpetuum haberet eius progenies regnum:Sed quia iniuste, & cõtra Dei voluit voluntatem,cito decidit. Ipse enim non plusquam tribus annis regnauit post innocẽtes iugulatos: vrebatur autem à foris igne sacro seu lento,corpus eius totum putridum erat de intus. Anhelitus eius tetrum odorem reddebat: pedum inflatio, & verendarum, & pro his omnibus maxima febris. Iam occiderat vxorem suam Mariammam, & tres filios suos de ea, Aristobulum,Hyrcanum,& Antipatrẽ, & alios tres. Et tamen in his doloribus præcepit omnium nobilium filios recludi in vno loco:& vocauit ad se socerum suum, & ait illi. Ego noui, quod Iudæi lætabuntur de morte mea:sed si tu voluisses, ego habuissem lugentes exequias: vt cum mortuus fuissem, interfecisses nobilium filios:& tunc haberem lugentes exequias. Ille promisit se ita facturum,sed nihil fecit:sed cum mortuus fuit præcepit ille omnes dimitti.Postquam vero mala cõualuerunt in eum,accepit ille cultellum,quasi ad purgandum pomum, & occidit seipsum: & sic obiit.Archelaus vero filius eius,in Vienna, exilio relegatus,obiit. Herodes quoque tetrarcha Herodis filius, qui Ioannem decollauit, & Pilato in passione consensit, Lugduni exiliatus est. Herodes alius, nepos Herodis Aristobuli filius:qui Iacobũ fratrem sancti Ioannis decollauit per quinque dies à vermibus in ventre comestus obiit. Pilatus vero,propria se manu interfecit.

INCERTI CVIVSDAM
sub nomine Eusebij Emisseni superioris Euangelij expositio.

NVntiat Dominus Pascha post biduum,nuntiat & passionem suam,vt in Pascha occidatur,qui per Pascha significatur.Tota enim illa festiuitas per tot annos antea celebrata,nihil aliud nisi Christi passionem significabat.Meritò igitur simul conueniũt, & significatio,& significatum. Meritò illa & nõ alia die iam tandem morti traditur,qui per singulos annos in huius facti significatione illa die immolabatur. Pascha enim siue phase, transitus dicitur, siue quia tunc Dominus transiens per castra Ægyptiorum, omnia eorum primogenita interfecit, siue etiam quia tunc saluator noster transiuit ex hoc mundo ad patrem. Vnde Ioannes ait, Sciens Iesus, quia venit eius hora vt transeat ex hoc mundo ad patrem, cùm dilexisset suos, in fine dilexit eos. Hæc autem solennitas septem diebus celebrabatur, de qua in Exodo sufficienter diximus. *Tunc congregati sunt principes sacerdotum,& seniores populi in atrium principis sacerdotum, qui dicebatur Cayphas: & consilium fecerunt,vt Iesum dolo tenerent, & occiderent.* Sicut enim per singulos annos, omnes Iudæi conuenire solebant, vt in hac solennitate vnum hœdum immolarent: ita & nunc omnes colliguntur in vnum, vt Christum dolo teneant & occidant, quem ille hœdus significabat: de quo scriptum est, Iuxta quem ritum tolletis hœdum,& immolabit eum omnis multitudo filiorum Israel ad vesperum. Cui enim non videretur ridiculum esse, vt sexcenta millia hominum & eo amplius in vnum conuenirent, vt vnum hœdum interficerent, nisi quia hoc tam magnum sacramentum in illo facto significabatur ? *Dicebant autem, Non in die festo, ne fortè tumultus fieret in populo.* Timebant enim ne populi seditione de illorum manibus Christus tolleretur, qui illuc ad diem festum vndique conuenerant.*Cùm autem esset Iesus in Bethania in domo Simonis leprosi, accessit ad eum mulier habens alabastrum vnguenti pretiosi,& effudit super caput ipsius recumbentis.* Simõ iste leprosus fuerat,quem iam anteà sanauerat dominus. Hæc autem mulier vtrum eadem sit, quæ lachrymis pedes eius rigauit, an alia, non contendo. Mihi tamen non videtur inconueniens,si ad Christi caput vngendum accessit, cui iam Dominus peccata dimiserat,dicens, Mulier,dimittuntur tibi peccata.Hoc autem vnguentum alius euangelista spicatum, alius pisticum vocat. Et spicatum quidem dicitur,ab ea specie,quæ spica nardi vocatur: pisticũ autem fidele interpretatur: cui illud contrarium est,de quo dicitur, Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. Manifestum est igitur, quid vtrunque significet. *Videntes autem discipuli indignati sunt, dicentes, Vt quid perditio hæc ? poterat enim hoc venundari multo, & dari pauperibus.* Hoc autem solum Iudam dixisse Ioannes euangelista narrat: & hoc fortasse, quia plus cæteris hoc ei displicuisset, & cæteris quidem, propter pauperes:Iudæ verò, quia fur erat, & loculos habebat. Quia enim huius rei significatum non intelligebant, inutiliter eis fieri videbatur. *Sciens Iesus,ait illis, Quid molesti estis huic mulieri ? opus enim bonum operata est in me.* Sciens enim Iesus quid hoc significaret, defendit, & laudat mulierem de opere bono. *Nam semper pauperes habebitis vobiscum: me autem non semper habebitis.* Hoc enim de præsentia sui corporis dicit, quam illi modicum secum habituri erant. *Mittens enim hæc vnguentum hoc in corpus meum, ad sepeliendum me fecit.* Significatio (inquit)est,non perditio; in proximo enim passurus sum, ideóque hæc mulier hoc vnguentum mihi obtulit ad sepeliendum. Mos enim antiquitus fuit, vt nobilium corpora sepelienda vnguentis pretiosis vngerentur, & cum aromatibus sepelirentur. *Amen dico vobis, vbicunque prædicatum fuerit hoc euangelium in toto mundo, dicetur & quòd hæc fecit in memoriam eius.* Vos (inquit) insipienter pro eo facto eam reprehenditis, pro quo ipsa laudanda est in vniuerso mundo.*Tunc abiit vnus de duodecim, qui dicebatur Iudas Scarioth, ad principes sacerdotum, & ait illis, Quid vultis mihi dare,& ego vobis eum tradam ? At illi constituerunt ei triginta argenteos: & exinde quærebat opportunitatem vt eum morti traderet.* Hoc enim totum à prophetis prænũntiatum fuerat, & quòd à discipulo traderetur, & quòd triginta argenteis venderetur, Vnde Psalmista, Homo pacis meæ, in quo sperabam, qui edebat panes meos, amplauit aduersùm me supplãtationem. Et alibi: Appenderunt mercedem meam triginta argenteis: de quorum pretio ironicè dixit, quia indecorum, & inconueniens erat, vt mundi saluator tam vili pretio venderetur. *Prima autem die azymorum accesserunt discipuli ad Iesum, dicentes:*

Apparet hinc, authorẽ hunc scripsisse in Exodũ.

Vbi vis paremus tibi comedere Pascha ? Pascha enim hoc in loco agnum illum vocat, qui in Pascha immolabatur, quem nocte illa comedebant in azymis,& lactucis agrestibus. *At Iesus dixit,Ite in ciuitatem ad quendam,& dicite ei,Magister dicit,tempus meum propè est, apud te facio pascha cum discipulis meis.* Iste enim quidam non parui meriti fuisse credendus est, apud quem non solum Dominus Pascha fecit, verum etiam passionis reuelat arcanum, dicens ei. *Tempus meum propè est, Amen dico vobis, quia vnus vestrum me traditurus est. Et contristati sunt valde, &c.* Prius dicit, *Vnus vestrum tradet me*: Deinde dubitantibus omnibus, & vnoquoque timente pro se, sciebant enim eum mentiri non posse, manifestius eum ostendit, dicens. *Qui intingit mecum manum in paropside,hic me tradet.Filius quidem hominis vadit sicut scriptum est de illo:Væ autem homini illi, per quem tradetur.* Vtrunque enim prophetatum erat,& quod filius traderetur, & quod væ illi esset,per quem traderetur.Vtrunque enim præuiderat Deus, & mortem suam, & iniquitatem proditoris sui. Vtrunque ergo prædicare voluit, vt eo amplius sibi quisq; caueret, & proditionem facere timeret. *Bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille.* Simplici sermone & vulgata loquutione loquitur,non quòd bonum vel malum ei sit,qui omnino non est:nisi fortè quis hos subtilius intelligere velit,vt formato corpore, & susceptа anima,si Iudas in matris vtero,prius quàm nasceretur, moreretur, melius illi esset, quàm vt ad hoc tantum scelus peruenisset: quoniam & si gloriam beatitudinis non haberet, pœnam tamẽ proditionis non sustineret. Credimus enim omnes homines, etiam non natos resurgere,quibuscunque vel ad horam concessum est viuere. *Respondens autẽ Iudas qui tradidit eum,dixit, Nũquid ego sum Rabbi ? Ait illi, Tu dixisti.* Ecce miser,vide Dominum omnia scire,nec tuam conscientiam eum latere: cessa igitur, & confitere. *Cœnantibus autem eis, accepit Iesus panem, & benedixit ac fregit, deditque discipulis suis,& ait, Accipite & comedite, hoc est corpus meum.* Exponit dominus hoc in loco, quid significaret cùm alibi diceret, Nisi manducaueritis carnẽ filij hominis,& biberitis eius sanguinẽ,non habebitis vitam in vobis. Ecce sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech:panem, & vinum virtute ineffabili in sui corporis & sanguinis substantiam conuertit.Sicut enim tunc & viuebat, & loquebatur, & tamen à discipulis comedebatur, & bibebatur; ita & modo integer & incorruptus manet, & à fidelibus suis in panis & vini sacramenta, quotidie bibitur, & manducatur. Nisi enim panis & vinum in eius carnem & sanguinem verterentur, nunquam ipse corporaliter manducaretur,& biberetur.Mutantur enim ista in illa, comeduntur & bibuntur, illa in istis: quod qualiter fiat, ipse solus nouit, qui omnia potest, & omnia nouit. Dixit enim tunc per se, dicit & modò per suos ministros, Hoc est corpus meum. Et tanta est eius verbi virtus & efficacia, vt statim fiat,quod dicitur. Similiter autem dum dicit,*Hic est sanguis meus*, mox in eius sanguinẽ vinum conuertitur.*Et accipiens calicem gratias egit,& dedit illis, dicens, Bibite ex hoc omnes, Hic est sanguis meus noui testamẽti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Hic(inquit) est sanguis meus, qui fundendus est,non alius iste, & alius ille,sed vnus idémque & iste,& ille. Cras igitur fundetur ex hoc meo latere, quem vos modò bibitis & videtis in calice. Aliter enim testamentum nouum confirmari non potest.Et hoc est quod apostolus ait, Vbi enim testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris. Testamẽtum enim in mortuis confirmatum est. Alioquin nondum valet, dum viuit qui testatus est.Vnde nec primum quidem sine sanguine dedicatum est. Sanguine igitur vetus testamentum, sanguine dedicatur & nouum;sed illud quidem sanguine hircorum,hoc autem sanguine Christi. *Dico autem vobis, non bibam amodo de hoc genimine vitis, vsque in diem illum, cum illud bibam vobiscum nouum in regno patris mei.* Regnum Dei ecclesia est,in qua vinum vetus non bibitur, nec vetus doctrina suscipitur: quia non ad literam, sed spiritualiter scriptura intelligitur. In hac igitur Christus nouum vinum bibit nobiscum, quia in nobis manens in nobis esurit & sitit,in nobis cibatur,atque potatur. Sic enim ipse ait : Esuriui, & dedistis mihi manducare:sitiui,& dedistis mihi bibere. Ipse enim secundum se iam nunc neque esurit neque sitit, neque manducat, neque bibit.Spreto igitur vino veteri,vinum nobiscum in ecclesia bibit: quia repulsa Iudæorum fide,atque doctrina, nostram fidem & doctrinam recipit. Quasi enim de vno vino bibimus, dum vnam fidem & doctrinam tenemus. Lucas enim duos calices ponit,duo significans testamenta.Et in primo quidem calice dicitur, Nõ bibam amodò de hoc genimine vitis, vt intelligamus vetus testamentum iuxta literam esse completum. Vnde & mox subditur : *Donec bibam vobiscum illud nouum in regno Dei. Et hymno dicto, exierunt in montem Olueti.* Meritò enim post talem refectionẽ hymnum dicunt, & in montem Olueti ascendunt: quoniam qui Christi carne, & sanguine reficiuntur, Deum laudare & montem pacis ascẽdere digni sunt. *Tunc dicit illis Iesus, Omnes vos scandalum patiemini in ista nocte in me.* Scandalum enim dubitationis passi sunt, dum eum quasi impotentem teneri, ligari, & flagellari viderunt. *Scriptum est enim percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis.* Scripturæ testimonio probat,quod dixerat. Nam & Psalmista ait,Quoniã quẽ tu percussisti, persecuti sunt. Percussit pater filiũ:quia (sicut ipse ait) non haberẽt in eum potestatẽ, nisi hoc eis datum fuisset desuper. *Postquã autem resurrexero,præcedam vos in Galilæam.* Hæc enim prophetia, cõsolatione plena est. In Galilæam eos præcedit,id est,in patriam eorum:(omnes enim Galilæi erant) significans se tãdem illos ad meliorem patriam reducere.*Respondens autem Petrus,ait illi,Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor.* Non enim putabat beatus Petrus, vt alicuius persequutionis timore, suæ fidei, & dilectionis flamma extingui potuisset.*Ait illi Iesus,Amen dico tibi, quia in hac nocte,antequam gallus cãtet, ter me negabis. Ait illi Petrus, Etiam si oportuerit me mori tecum, non te negabo.Similiter & omnes discipuli dixerunt.* Nemo igitur in se,nemo in viribus suis confidere potest. Omnis constãtia,omnis virtus, & fortitudo,non hominis, sed Dei est. *Tunc venit Iesus cum illis in villam, quæ dicitur Gethsemani, & dixit discipulis suis, Sedete hic, donec vadam illuc, & orem.* Quia enim Gethsemani vallis pinguium interpretatur, illuc oraturus dominus venit, vt ex ipsa loci appellatione ostenderet, quanta pietatis, & misericordiæ pinguedine abundaret, qui pro suis quoque inimicis

Vides quod Christus apud Ioannẽ promiserat in postrema cœna tribuisse.

Nota cõsubstantiationem panis & vini in corpus, & sanguinẽ Christi.

inimicis patrem oraret *Et assumpto Petro, & duobus filijs Zebedæi, cæpit contristari, & mœstus esse.* Quòd enim dominus orat, quòd contristatur & mœstus sit, omnia ad hominem referenda sunt. Hoc autem tribus discipulis testibus agit, siue vt nos doceret pro inimicis nostris orare, siue etiam vt se ostenderet eos Iudæos velle saluare, si voluissent. Vnde & Hierusalem loquitur, dicens, Quoties volui congregare filios tuos, sicut gallina congregat pullos suos sub alas, & noluistis? Nemo enim saluabitur, qui saluari non vult. Tunc ait illis, *Tristis est anima mea vsque ad mortem: sustinete hic, & vigilate mecum.* Tristis est enim dominus de perditione Iudæorum: sed hæc tristitia citò finitur, quoniam mors proxima est. Vsque ad mortem itaque tristis est, quia post mortem nulli tali subiacet passioni. Vt enim de domino taceamus, nemo sanctorum post resurrectionem tristitiæ, & dolori subiacebit: alioqui beati non essent. Qui enim aliquo indiget, vel sui voti compos nó est, beatus dici nó potest. Tristis verò lætitia indiget, & tristitia carere desiderat: non igitur tristis, beatus. *Sustinete hic, & vigilate mecum.* Mecum (inquit) vigilate, mecum hoc onus sustinete: & quod me pro inimicis meis facere videtis, hoc & vos facite pro inimicis vestris. Aliter enim non eritis hic, id est, in villa Gethsemani, in loco pinguedinis, & misericordiæ. *Et progressus pusillũ, procidit in faciem suã, orans, & dicens, Pater mi, si possibile est, trãseat à me calix iste.* Separatur à discipulis, pusillũ progreditur, in faciẽ procidit, quatenus nos doceat, quid in nostris orationibus agere debeamus. Nemo autem putet timore mortis eũ orare, vt calix passionis ab eo transferatur, cùm Petro de passione dissuadenti dicat, Vade retrò, Satana: scandalum mihi es, quia non sapis ea, quæ Dei sunt. Nó enim absolutè orat, vt calix ab eo transferatur, sed calix iste: quia etsi pro salute mundi mori venerat, à Iudæis tamen si fieri posset occidi nolebat. Pater verò cõtrà ab illis eum occidi volebat, qui aliis omnibus nequiores erant, quatenus ad suæ damnationis cumulũ hoc addidissent, qui vtique damnandi erant, etiam si Christum non occidissent. *Veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu vis.* His autem verbis apertè ostendit, se non diuinitatis, sed humanitatis affectu omnia illa fuisse loquutum, quoniam vna, eadémque voluntas est ei cum patre secundum diuinitatem. *Et venit ad discipulos suos, & inuenit dormientes, & dicit Petro, Sic non potuistis vna hora vigilare mecum?* Sic (inquit) agitis? sic mei memores estis? sic mecum vigilatis? *Vigilate & orate vt non intretis in tentationem.* Ille enim intrat in tẽtationem, qui iam quasi victus ipsa tentatione tenetur illaqueatus. Aliud igitur est tentari, aliud in tentationem intrare. *Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.* Quamuis enim anima tentationibus potẽter resistat, caro tamẽ, quæ illã grauat, infirma & fragilis est, nisi oratione, & attenta solicitudine roboretur. *Iterum secundò abijt, & orauit dicens, Pater mi, si non potest hic calix transire, nisi bibam illum, fiat voluntas tua.* Si non potest (inquit) fieri, vt me Iudæi non occidant, & sic in voluntate tua positum est, fiat voluntas tua. Voluntas igitur patris fuit, vt Christum Iudæi interficerent. Quia enim pro salute mundi moriturus erat, vt aliqua gens eũ occideret oportebat. Oportebat enim pati Christum, & resurgere à mortuis, & ita intrare in gloriam suam. Sed quæ alia gens Christum occidere debuit, nisi illa, quæ iniquior erat, & quæ plus cæteris eius sanguinem sitiebat? Deus enim neminem cogit ad peccandum: eos tamen peccare permittit, qui vehementer peccare desiderant. Vult igitur Deus, vt hi tales, quorum tota voluntas prona est ad malum, sanctos suos interficiant, quatenus & his maior pœna, & illis abundãtior gloria crescat. Fit itaque in morte martyrum duplex bonum, quoniam & mali (qui etiam si eos non occiderent, tamen perituri erant) in eorum morte maiorem sibi pœnam acquirunt, & boni, dum pro Christi fide occidũtur, maiori gloria cumulãtur. Ac pèr hoc voluit Deus pater, vt filium suum Iudæi interficerent, & quia iniquissimi erant, maximum scelus perpetrarent, quatenus nullam habeant excusationem, & maiori pœnæ subiiciantur: vt veniat super eos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terram. *Et venit iterum, & inuenit eos dormientes: erant enim oculi eorum grauati.* Somnus iste discipulorum, Ecclesiæ somnum & torporem significabat, quæ in magnis tentationibus sæpe tabescit & deficit, nisi Christi frequenti visitatione excitetur. *Dormite iam & requiescite, ecce appropinquauit hora, & filius hominis tradetur in manus peccatorũ: surgite, eamus: ecce appropinquauit qui me tradet.* Hæc enim non præcipiendo, sed redarguẽdo dicit. Non enim dormiendum vel quiescendum, sed potius vigilandum est, & orationibus instandum, in magnis perturbationibus. Ideóque protinus eos excitãs, ait, *Surgite, eamus.* Quod vtique non dixisset, si eos dormire, & quiescere voluisset. *Adhuc ipso loquente, Iudas vnus de duodecim venit, & cum eo turba multa cum gladijs, & fustibus, missi à principibus sacerdotum & senioribus populi.* Vbi enim ille, qui impetitur, se defendere non vult, fustes, & gladij necessarij non sunt. Si enim dominus se defendere voluisset, neque fustes, neque gladij ei resistere potuissent. Hoc enim ipse monstrauit, cùm ad vnam responsionem eos prostrauit. Vt enim dixit, Ego sum, abierunt retrorsum, & ceciderunt in faciem suam. *Qui autem tradidit eum, dedit eis signum, dicens: Quemcunque osculatus fuero, ipse est, tenete eum. Et confestim accedens ad Iesum, dixit: Aue rabbi: & osculatus est eum.* Hoc enim signum propter Romanorum milites, qui Christum non cognoscebant, proditor Iudas dedisse videtur. *Dixitque illi Iesus, Amice, ad quid venisti?* Amicum eum per contrarium vocat, qui ei inimicus erat. Sic & beatus Iob benedicere pro maledicere posuit, dicens: Ne fortè peccauerint filij mei, & benedixerint Deo in cordibus suis. *Et ecce vnus ex his qui erant cum Iesu, extendens manum, exemit gladium suum, &c.* Iste vnus, beatus Petrus Apostolus fuit: qui postquam dominum suum teneri vidit, dolore commotus, se vlterius cohibere non potuit. Amputauit igitur auriculam serui principis sacerdotum, quæ nondum circuncisa fuerat, & idcirco malis consiliis obedierat. Vocabatur autẽ Malchus seruus iste, qui regnaturus interpretatur. Soli enim illi regnabunt, & viuent, qui aures circuncisas habebunt. Vnde & huius aurem dominus tetigisse, & sanasse ab alio euangelista dicitur. Quæ enim aures ab Apostolis, & doctoribus circunciuntur, illas dominus tãgit & sanat. *Tunc ait illi Iesus, Conuerte gladium tuum in locum suum. Omnes enim, qui acceperint gladium, gladio peribunt.* Displicet Deo factum Petri: quoniam etsi bonum significabat, nó tamen

tamen bono animo ferebat. *Omnes enim, qui acceperint gladium,* id est, qui iniusta animi commotione aliquem interfecerint, nisi forte dignè pœnituerint, *gladio peribunt:* gladio vtique perpetuæ vltionis. Omnis enim pœna gladius vocatur. Beatus autem Petrus iustam causam habebat, sed neque iustè, neque iniustè dominus armis defendi volebat. Vnde & subditur: *An putas, quia non possum rogare patrem meum, & exhibebit mihi modò plus quàm duodecim legiones angelorum?* Vos, inquit, duodecim homines estis, qui pro me vtcunque pugnare contenditis: ego autem, si volo, plus quàm duodecim legiones angelorũ subitò habere possum. Quòd igitur me non defendo, non est impotentia, sed voluntas. Si enim me defendero, nihil poterunt aduersum me: quod si nihil poterũt, quomodo ergo implebuntur scripturæ, quia sic oportet fieri? *In illa hora dixit Iesus turbis, Tanquam ad latronem existis cum gladijs & fustibus comprehendere me: quotidie sedebam apud vos in templo docens, & non me tenuistis.* Quod quidem non sine ratione & Dei nutu euenisse, euangelista exponit, dicens: *Petrus autem sequebatur à longè vsque in atrium principis sacerdotum. Et ingressus intrò, sedebat cum ministris vt videret finem.* Adhuc, inquit, Petrus sequebatur dominum, sed à longè: iam proximus erat negationi. Vnde & non immeritò cum ministris sedebat, finem rei videre desiderans. Vbi enim sedet qui Christum negat, nisi inter Iudæos, Iudæorúmque ministros? *Principes autem sacerdotum, & omne concilium quærebant falsum testimonium contra Iesum, vt eum morti traderent: & non inuenerunt, cùm multi falsi testes accessissent.* Secundum legem Christum damnare volunt, & falsa testimonia quærunt; cùm lex ipsa falsa testimonia nõ suscipiat. Qua in re maxima Iudæorum iniquitas, & odium crudele, & execrabile comprobatur. *Nouissimè autem venerunt duo falsi testes, & dixerunt: Hic dixit, possum destruere templum Dei, & post triduum reædificare illud.* Hoc enim Christus nó dixerat: quòd si dixisset, facere vtique potuisset. Dixerat enim, Soluite templum hoc, & in triduo excitabo illud. Quod quid significet, euangelista exponens, ait, Hoc autem dicebat de templo corporis sui. *Et surgens princeps sacerdotum, ait illi: Nihil respondes ad ea, quæ isti aduersùm te testificantur? Iesus autem tacebat.* Tacet Christus, & respondere non vult, tum quia vana & inutilia audit, tum quia scriptũ est, Ex ore altissimi non exierunt nec bona nec mala. *Et princeps sacerdotum, ait illi: Adiuro te per Deum viuum, vt dicas nobis, si tu es Christus filius Dei viui. Dicit illi Iesus, Tu dixisti.* Ad ea enim respondet dominus, quæ videt esse digna responsione. Si enim à principe sacerdotum, (qui pro sui officij dignitate ab omnibus venerabatur) sic adiuratus non respondisset, Deum non timere, & paruipendere videretur. Sequitur: *Veruntamen dico vobis, amodò videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis, & venientem in nubibus cæli.* Hoc autem erit in iudicio, quando omnis oculus eum videbit. *Tunc princeps sacerdotum scidit vestimenta sua, dicens, &c.* Vestimenta sua scindit princeps sacerdotum, se ipsum maximam & principalem causam esse significans, cur Iudæorum sacerdotium scindatur, & destruatur. *Tunc expuerunt in faciem eius, & colaphis eum ceciderũt,* Sic enim prophetatum fuerat. *Alij autem palmas in faciem eius dederunt, dicentes: Prophetiza nobis, Christe, quis est qui te percussit?* Nusquam respondet dominus, nisi vbi eius responsio necessaria & vtilis est. *Petrus verò sedebat foris in atrio, & accessit ad eum vna ancilla, dicens: Et tu cum Iesu Galilæo eras. At ille negauit coram omnibus, dicens: Nescio quid dicis.* Negat Petrus, vt magistri prophetia impleatur. *Exeunte autem illo, in via vidit eum alia ancilla, &c.* Et ecce pastor ecclesiæ non solùm à viris, verùm etiã à mulieribus compellitur negare dominum. Hoc autem non semel, sed & bis, & ter. Qua in re & illi ad indulgendum regula datur, vt in seipso aliorum fragilitatem cognoscens, aliis misereatur, & nobis etiam in maximis excessibus delictorum veniam sperare conceditur. *Et continuò gallus cantauit. Et recordatus est Petrus verbi Iesu, quod dixerat, priusquam gallus cantet, ter me negabis. Et egressus foras, fleuit amarè.* In alio verò euangelista legitur, quia respexit dominus Petrum. Tenebatur dominus à turbis, trahebatur & flagellabatur: & tamen discipuli memor, quem verbis (ne proderetur & caperetur) consolari timebat, solo respectu consolatur & sanat, & sui vultus illuminatione ad spem veniæ inuitat. Cognoscit igitur Petrus reatum suum, cognoscit & voluntatem domini sui, dolet & pœnitet, egreditur foras, relinquit concilium malignantium, locum petit secretum, lachrymis & pœnitentiæ amicum. Flet amarè, certissimè intelligẽs, quia sacrificium Deo spiritus est contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non spernit. Hic est pœnitẽtiæ modus, peccasti, quiesce, dole, & lachrymare, & disce cum apostolo flere amarè. *Mane autem facto, consilium inierunt omnes principes sacerdotum, & seniores populi aduersus Iesum, vt eum morti traderent. Et vinctum adduxerunt eum, & tradiderunt Pontio Pilato præsidi.* In vnum Iudæi conueniunt, concilium faciunt, coniurant aduersus Iesum, timent ne aliquis bonus & iustitiæ defensor inter eos inueniatur. Vinctum Iesum Pilato tradunt, vt ex hoc reus mortis & venia indignus esse credatur. *Tunc videns Iudas, qui eũ tradidit, quòd damnatus esset, pœnitentia ductus, retulit triginta argenteos principibus sacerdotum & senioribus, dicens: Peccaui, tradens sanguinem iustum.* Cognoscit Iudas se peccasse, argenteos reddidit, quasi eodem pretio quo eum vendidit, Christum dominum redimere possit. *At illi dixerunt, Quid ad nos? tu videris.* Tu, inquit, videas quid egeris, quia ad nos non pertinet, si tu peccasti, & si iustum sanguinem tradidisti. *Et proiectis argenteis in templo, recessit, & abiens laqueo se suspendit.* Infelix Iuda: ad viam salutis redire cœpisti, sed diabolus, qui te ad tradendum magistrum, & dominum incitauit, ipse tibi vt teipsum occideres, consilium dedit. Hoc enim solum sufficiebat tibi ad perditionem, etiam si dominum non tradidisses. Quanto tibi melius fuerat, vt Christi pedibus te humiliares, & ab eo indulgẽtiam peteres, qui neminem ad se venientem repellit? *Principes autem sacerdotum acceptis argenteis dixerunt, Non licet mittere eos in corbonam, quia pretium sanguinis est.* Dico ergo, Si non licet mittere eos in corbonam, quia pretium sanguinis est, neque licuit eos trahere de corbona, vt pretium sanguinis fierent. *Consilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli, in sepulturam peregrinorum.* Iste figulus nos finxit. Huius vasa fictilia omnes nos sumus, huius ager Christi pretio emitur, in quo eius peregrini sepeliuntur, & requiescunt. *Propter hoc vocatus est ager ille Achedemach, hoc est*

ager sanguinis, vsque in hodiernum diem. Merito enim ager sanguinis vocatur, qui Christi sanguine cõparatur. Ager enim iste terra viuentium est, in qua qui sepeliuntur, non moriuntur. *Tunc impletum est quod dictum est per Ieremiam prophetam, dicentem, Et acceperunt triginta argenteos, pretium appretiati, quem appretiauerunt à filijs Israel, & dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi dominus.* Audis quia dominus hoc constituit, hoc ante tempora disposuit, quòd triginta argenteis Christus Dominus venderetur, ex quibus ager figuli emeretur. Hoc autem exemplum non in Ieremia, sed in Zacharia inuenitur. Dicitur tamen in quibusdam Ieremiæ exemplaribus hoc inueniri, quibus nos non vtimur. *Iesus autem stetit ante præsidem, & interrogauit eum præses, dicens, Tu es rex Iudæorum? Dicit ei Iesus, Tu dicis.* Quod præses interrogatiuè dixit, Christus affirmatiuè suscepit. Et cum accusaretur à principibus sacerdotum & senioribus, nihil respondit: quoniam ille simpliciter eum interrogauit, isti verò malitiosè contra eum loquebantur. Per omnia enim ad contradicendum parati, indigni erant quibus dominus responderet. *Tunc dicit illi Pilatus, Non audis, quanta aduersum te dicunt testimonia? Et non respondit ei ad vllum verbum ita vt miraretur præses vehementer.* Non enim conueniens erat, vt tunc Pilato dominus responderet, quando eum ad litigandum contra falsos, & inuidos prouocabat. Nihil enim est nisi labor, respondere iis, qui veritatem audire nolunt. *Sedente autem illo pro tribunali, misit ad eum eius vxor, dicens, Nihil tibi & iusto illi, multa enim hodie passa sum per visum propter eum.* Quanuis enim & mali in visione multa præuideant, ego tamen hanc mulierem boni spiritus fuisse crediderim. *Principes autem sacerdotum, & seniores persuaserunt populis, vt peterent Barrabam, Iesum verò perderent.* Vult Pilatus dimittere Christum: instant Iudæi, ne dimittatur. Vnde & ipsi meritò eum crucifixisse dicuntur, quanuis non ab ipsis, sed à gentibus sit crucifixus. *Respondens autem præses, ait illis, Quem vultis vobis de duobus dimitti? At illi dixerunt, Barrabam. Dixit illis Pilatus, Quid igitur faciam de Iesu qui dicitur Christus? dicunt omnes Crucifigatur.* Occidunt Iudæi Dominum suum, damnant & crucifigi præcipiunt saluatorem suum: petunt sibi Barrabam, qui filius magistri eorum interpretatur. Magister nanque eorum, diabolus est, qui eos sic clamare, & hanc adoptionem facere docuit, vt filium diaboli eligerent sibi, & Dei filium crucifigerent. *Ait illi præses, Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant dicentes, Crucifigatur.* Iam non accusatione, sed clamore: non iudicio, sed violentia Christum Iudæi occidere contendunt. Interrogat Pilatus, quid mali fecerit; nihil huic interrogationi respondent, quoniam quid respondeãt non habent. Clamabant igitur, fremunt, & insaniunt, vt scriptura impleatur, quæ ait. Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum, aduersus Dominum, & aduersum Christum eius. *Videns autem Pilatus, quod nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, accepta aqua, lauit manus coram populo, dicens, Innocens ego sum à sanguine iusti huius: vos videritis.* Lauat Pilatus manus suas, vt, sicut manus habet mundas à sordibus, ita se innocentem à Christi morte esse ostendat. Sed non est ita. Quanuis enim ipse eum non iudicauerit, vel damnauerit, reus tamen est, quia aliis eum ad iudicandum tradidit, quem sine causa & per inuidiam damnari sciebat. *Et respondens vniuersus populus, dixit, Sanguis eius super nos, & super filios nostros.* Hanc enim hæreditariam maledictionem in posteros suos Iudæi transmiserunt, cui subiacent omnes, qui illos imitantur, & quibus hoc illorum factum non displicet. *Tunc dimisit illis Barrabam: Iesum autem flagellatum tradidit eis vt crucifigeretur.* Flagellauit Pilatus Iesum, siue vt illa tali satisfactione Iudæi satiati quiescerent, & sic eum emendatum dimitterent: siue etiam, quia leges Romanæ eum, qui crucifigendus erat, prius flagellare iubebant. *Tunc milites præsidis suscipientes Iesum in prætorio, congregauerunt ad eum vniuersam cohortem.* Illi enim (sicut hîc dicitur) omnia hæc illudentes fecerunt: nobis autem magni sacramẽti significationes sunt, neque pro ludo, sed omnia in veritate hæc suscipimus, & veneramur. Quòd autẽ corona spinea est, regnum ex peccatoribus colligendum significabat. Sceptrum ei ex arundine datur, vt iustos in cœlis, peccatores in terra scribat, secundum illud, Domine, omnes, qui te oderunt, confundentur: recedentes à te, in terra scribentur. Bonis autem dominus ait, Quia nomina vestra scripta sunt in cælis. Iudæi enim cum arundine scribere consueuerant. In veste verò coccinea, siue purpurea, qua & cæteri reges vtebantur, quocunque animo illud faciebant, regem tamen esse eum apertissimè prædicabant. *Et expuentes in eum, acceperunt arundinẽ, & percutiebant caput eius.* Vt enim Apostolus ait, Caput Christi Deus. Caput igitur Christi arundine percutit, qui contra eius diuinitatem scripturam componit, vel ipsum Deum non esse, alicuius scripturæ auctoritate defendit. Et postquam illuserunt ei, exuerunt eum chlamyde, & induerunt eum vestimentis suis, & duxerunt eum vt crucifigerent. Neque enim conueniebat, vt cum regio apparatu crucifigeretur, sed humilis appareret in habitu, qui seipsum humiliauerat maiestate. *Exeuntes autem inuenerũt hominem Cyrenæum, nomine Simonem. Hunc angariauerunt, vt tolleret crucem eius.* Cyrenæus hæres: Simõ, obediens interpretatur. Gẽtilis igitur homo patriæ cœlestis heres, & Deo obediens, crucẽ Christi portat, De quo ipse dominus alibi ait, Qui vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. *Et venerunt in locum, qui dicitur Golgotha, quòd est Caluariæ locus.* Locus autem iste sic vocatus est, quia ibi damnari rei decollabãtur, ibique capitis caluarias amittebant. Fuerunt tamen qui hunc locum à caluaria primi hominis sic nominatum fuisse putarũt. *Et dederunt ei vinum bibere cum felle mixtum, & cùm gustasset noluit bibere.* Vnde Psalmista, Et dederũt (inquit) in escam meam fel, & in siti mea potauerũt me aceto. Gustauit autem, sed bibere noluit: quia mortis amaritudinem, quã gustaturus erat, momentaneam, & citò in dulcedinem conuertendam significabat. *Cùm serò autem factum esset, venit homo quidam diues, ab Arimathia nomine Ioseph, qui & ipse discipulus erat Iesu.* Hic accessit ad Pilatũ, & petiit corpus Iesu. Tunc Pilatus iussit corpus reddi. Quia enim iste Ioseph diues, & nobilis erat, ideò Christi corpus tam facilè à Pilato potuit impetrare. Et accepto corpore Ioseph inuoluit illud in sindone mũda, & posuit illud in monumento

numento suo nouo quod exciderat in petra, & aduoluit saxum magnum ad ostium monumenti, & abiit. Docet nos Ioseph, qualiter Christi corpus suscipere debeamus: docet nos mundo corde & pura conscientia illud suscipere, quod ipse in sindone munda inuoluit, & in nouo monumento ponit. *Erat autem ibi Maria Magdalena, & altera Maria, sedentes contra sepulchrum.* Meritò eis dominus post resurrectionem suam prius apparuit, quæ sic eum custodiebant, sic eum videre cupiebant: & quia eum iam videre non poterãt, ante ipsius sepulchrum sedebant. Notabant locum, quem frequentare volebant, & à quo (si fieri posset) recedere nolebant. Tædet iam Iudæorum audire blasphemias, conueniunt iterum, rogant Pilatum vt sepulchrum custodiant: quasi in sepulchro teneri valeat, qui vbique est & omnia continet. At ille iam fatigatus, & eos iam audire contemnẽs, *Ite* (inquit) *vos, & custodite sicut scitis.* Vadunt illi, sepulchrum muniunt, custodes ponunt, lapidem signant, & tam diligenter omnia faciunt, vt & ipsi, quanuis nolentes, sibi tamen testes sint, dominum resurrexisse, & nullo modo sic positum furari potuisse.

EVTHYMII ZIGABONI

superioris Euangelij expositio.

S*citis, quòd post biduum, &c.* Quum legale pascha decimoquarto mensis incideret siue lex, quæ de illo statuit disponebat: manifestum est, quòd hæc duodecimo die mensis dixerit discipulis, hoc siquidẽ duodecimo die in domo Simonis leprosi cœnauit: decimotertio vero apud eum, in cuius domo instratũ est cœnaculum, veluti paulo post demõstrabitur: decimoquarto autẽ incidit pascha. *Memento autorem propter questionẽ de fermentato, sequi Græcorũ dogma vt qui Græcus erat.* Dixit autem hoc, significans propinquã esse mortem suam: nam ipso legalis paschæ tempore passurus erat & ipse. Non autem simpliciter dixit, *Traditur*, sed addidit, vt *crucifigatur.* Iudæis enim apertè quidem traditus est post vnum diem, videlicet decimotertio. Nam hoc adhuc durante, postquã cum discipulis mystica cœna cõmunicauerat, traditus est insidiatoribus: vt autem crucifigeretur, traditus est post duos dies, duodecimum scilicet ac decimumtertium. De decimoquarto enim dicit euangelista, Tunc absoluit illis Barrabam: Iesum autem flagellis cæsum tradidit, vt crucifigeretur. *Infra 27.* *Tunc congregati sunt principes sacerdotum, &c.* *Nume. 20.* Quum lex iuberet, vt vnus princeps sacerdotum cõstitueretur, quoad viueret: hoc autem mortuo, alter loco eius crearetur. Iudæi legem euerterũt, & annuam fecerũt summi sacerdotij dignitatem. Vnde verisimile est, quòd multi tũc erãt, qui summo functi fuerant sacerdotio, sed iam compleuerant ministerium, quod fuerant sortiti, quos nũc principes sacerdotum euãgelista nominauit. Scribas autem dicit legis doctores: Seniores vero populi, antiquos, ac sapientiores, qui omnes simul tunc congregati sunt ad Caypham, qui tunc forte pontificatum gubernabat, ab hoc volentes cædis ansam capere, à quo potius eos prohiberi oportuit. Dolosam autem apprehẽsionem dixit occultam captionem: eam enim, quæ in propatulo fieret, timebant, propter eius discipulos, & eos, qui alias illum sequebantur. *Dicebant autem, Non in die festo, &c.* Videlicet fiat. Omnibus enim in festo paschæ vndique congregatis contingeret multos adesse, qui Iesum sequerentur. Præterea quoque, nisi factum esset occultum, certũ eis erat turbandum populum, qui illos abominaretur, nõ solum quòd insontem occidissent, sed etiam quòd in festo fecissent, quo consuetum erat etiam condemnatum, in eius honorem absoluere. Itaque non Deum sed homines vbique timẽt. Verum, quanquam ita statuerunt, non tamen expectauerunt, sed inuento proditore occasionem rapuerunt, & inuidiæ rabie ad insaniam redigente, quid expediret, non viderunt: sed hũc in festo immolantes, furoris magnitudinẽ, quem aduersus eum gerebant, demonstrarũt. Oportebat enim, oportebat, inquam, salutarẽ agnum in die immolationis legalis agni immolari, vtẽte in hoc malitia illorum Saluatore ad suam gubernationem: vt figura, modo hoc, modo illud disponendo sumeret omnino euẽtum. Præterea intelligere oportet, quòd frequenter eum apprehendere voluerũt, nec potuerunt, quia ipse noluit: vbi autem ipse voluit, tunc etiam nolentes (siquidem ipsi diem festũ cauebãt *Marc. 14. Luca 22. Ioan. 13.* vt dictũ est) cõprehenderũt eum. Eadẽ & Marcus de hoc dicit. Lucas vero breuiter loquens, ad Iudam transiuit. Ioannes autem hoc caput tãquam ab aliis dictum præteriit, quod etiã in multis aliis fecit: nam quum longæuus admodũ fuerit, libros illorum assequutus est, reliquum vero sermonem prosequitur, & de pelui quoque narrat, vtpote ab his prætermissum. *Quũ autẽ esset Iesus Bethaniæ in domo Simonis Leprosi, &c.* Scire autem oportet tres fuisse mulieres, quæ dominum vnguento vnxerũt. *Sed communiter sentitur, vnam tãtum fuisse, scilicet Mariã Magdalenam Lazari sororem.* Prima quidem apud Lucam, quæ etiam peccatrix erat, & medio prædicationis tempore hoc fecit in domo Simonis Pharisæi, quando etiam solus ex hoc offendiculum sumit Pharisæus, cui mercedem rependit Saluator, peccatorum videli- *Ioan. 12.* cet remissionem. Secunda vero apud Ioãnem est, quæ erat Maria soror Lazari vitam habẽs probatam: & ante sex dies paschæ legalis in propria domo hoc fecit, & in gratiarum actionem resurrectionis fratris, protulit vnguẽtum, propter quod illi mercedem promisit, quãdo etiam solus murmurat Iudas. Tertia autem est hæc, de qua Matthæus, & Marcus similiter tractãt: quæ ante duos dies paschæ accessit in domo Simonis Leprosi: ad distinctionem enim Pharisæi, à lepra insigne illi apposuerunt: simul etiam ostendentes, quòd corporis eius immunditiã non abominabatur Christus, propter puritatem animæ illius: & super caput Christi vnguentum effudit, non super pedes, vt illæ, quando discipuli quoque indignabantur. Cuius etiam memoriam in mundum promisit prædicandam. Manifestæ sunt itaque trium differentiæ. Hæc autem, quæ animam lepra infectam habebat, vbi Simonem Leprosum curatum vidit, fiduciã sumpsit, quod & ipsa salutẽ cõsequeretur. Alabastrum vero, genus est vasis vnguentum continentis. Marcus autem vnguenti quoque genus addidit: Nardi, inquit, pisticæ preciosæ: pisticum vocans purum, vel non temperatum, seu mixtum, vt apparet, & ad puritatem seruatum: aut forte hæc appellatio quædam erat vnguenti. Dicit etiam quòd vas comminuerit, præ festinatione videlicet, quia angustũ erat, & in caput dominicum infudit. *Intuiti autẽ discipuli eius indignati sunt, &c.* Indignati sunt, verum apud sese, sicut dixit Marcus, qui addidit eos dixisse, Potuit hoc

distrahi pluris quàm trecentis denariis: & quod infremebant aduersus illam, hoc est, obiurgabant eam, & indignabantur illi propter abusum vnguenti. Ad hoc autem adducti sunt humanitate: quum frequenter præceptorem audissent multa de eleemosyna disserentem, & iam magnam pauperũ curam haberẽt: scientes etiam, quòd Deus misericordiam vult, & non sacrificiũ. Est autem admiratione digna hæc mulier, quæ tanto sumptui non pepercerit ob animæ salutem: neque enim propter corporalem hoc fecit sanitatem. *Quo cognito ait illis Iesus: Quid molestiam præbetis mulieri?* Quum illa effundere vnguẽtum festinasset, deinceps tuetur eam Christus, non quòd vnguento sibi opus fuerit: sed ne illius fidem retunderent. Et quia discipuli mulierem increpabant impellentes eam ad pœnitẽtiam eius, quod fecerat, audientem ab eis, quòd vane consumpserit pretiosam substantiam: ediuerso illos obiurgat; Molestiam dicens dolores, qui à pœnitentia sequuntur, docens quòd non oporteat obtundere hominum fidem, quæ germinare incipit, sed pariter eam potius enutrire, neque circa principia exacte disquirere, aut excelsiora ab infirmioribus exigere. Deinde consolatur etiam mulierem, dicens; *Opus enim bonum operata est in me.* Vbi simpliciter opus illius laudauit, primum quidem soluit discipulorum de pauperibus prætextum: postea vero defendit etiam opus eius. *Pauperes enim semper habetis vobiscum, &c.* De pauperibus scripsit Marcus; Quum, inquit, volueritis, potestis illis benefacere. Dicendo autem; *Me vero non semper habetis*, cædis suæ, quæ paulo post futura erat, mentionem eis iniecit. *Ad sepeliendum me fecit*, hoc est, ad sepulturam meam, tanquam, quæ prophetizauit mortem meam, breui futuram. Et hoc etiã manifestius dixit Marcus. Quod habuit hæc, fecit: præuenit vt vngeret corpus meum ad sepulturam. Moris enim erat cum vnguentis sepelire corpora, vt diutius incorrupta perdurarẽt. *Quod habuit*, id est, quod potuit. Et tu ergo, si aliquos construentes ecclesias, aut monasteria, siue sacras imagines videris, ne factum dirui iubeas: ne animi illorum promptitudinem retundas: si vero priusquam ædificet, te quispiam interrogauerit, iubeto dare pauperibus. *Amen dico vobis; Vbicunque prædicatum fuerit, &c.* Hoc & laus est, ac consolatio mulieris, & discipulorum solatium: illius quidem: quia per vniuersum orbem decantabitur: horum autem, quia prædicatio totum comprehendet mundum. *Hoc euangelium*, id est, opus meum, & narratio facta de me. Et vere quotquot cognoscunt ea, quæ circa Christum contigerunt, etiã id norunt, quòd hæc fecit: & simul cum euangelio predicatum est huius opus, & in vniuersum percurrit orbem huius memoria. Sed quomodo nihil spirituale mulieri promisit, sed perpetuam duntaxat memoriam? Ex hoc sane, vt illius quoque fiduciam haberet dedit: nam, si bonum illi fuisse opus testatus est, manifestum est, quòd etiã rependet pro ipso mercedem. Præfigurauit autẽ hæc mulier ecclesiam, quæ prius erat peccatrix: Vnguentum vero, fidem, quam in Christum effudit. Commemoratione autem discipulis, vt diximus, suggerendo propinquæ cædis suæ, etiam Iudam clam percussit, vtpote quod Christum non lateret, ipsum iniqua tractare: tanquam pœnitentiæ ianuam illi aperiendo. Ille autem etiam prius

Pium opus, ædificare ecclesias, monasteria, imagines.

de sorore Lazari murmurauerat, dicens; Quare hoc vnguentum non væniit trecentis denariis, & datum est egenis? Dixit autem hoc, inquit Ioannes, non quòd de egenis solicitus esset, sed quia fur erat, & loculos habebat, ac ea, quæ mittebantur, portabat. Loculi autem erant marsupium, in quo recondebat ea, quæ pauperum gratia ascita erant. Quum autem loculos seruaret, volebat etiã vnguenti pretium in loculis recondi, quo furari inde posset. Siquidem auaritia captus in furtum intendebat. Et tunc quidem illi responsum est, sed, quia nunc idem factum vidit, ac furandi occasione rursus fraudatus est, iam in iram exarsit: quúmque ingressus esset in eum satanas, sicut dixit Lucas, insidias appetit. *Tunc abijt vnus de duodecim qui dicebatur Iudas Iscariotes, &c.* Quum aliena est effecta domestica, tunc domesticus alienatus est, & ad illos abiit, non ab illis vocatus est. Additum est etiam patriæ cognomen, quia alius etiam Iudas erat, qui Iacobi dicebatur. Non dixit autem Iesum Christum, sed *Eum*: iam enim & nomen eius oderat. Lucas vero dixit quod etiam locutus est cum magistratibus, quemadmodum illum tradat eis. Principes enim sacerdotum persuaserant quoque magistratibus, vt sibi essent auxilio aduersus Iesum, tanquam contra eum, qui vulgus ad seditionem solicitabat. *At illi constituerunt ei triginta argenteos, &c.* Principes autem sacerdotum appenderũt ei triginta argenteos: nam argenteus certum libræ pondus erat, sicut etiam denarius, stater, talẽtum. Marcus vero dicit, quòd promiserunt ei argentum se daturos. Lucas autẽ, quòd pacti sunt. Verisimile est autem, quòd primum pacti sunt & promiserũt: postmodum vero appenderunt, siue constituerunt. Quidam tamen intellexerunt *Constituerunt*: hoc est, pacti sunt, & decreuerunt. Argentum vero singulariter dicitur etiam multitudo argenteorum. Lucas autem de Iuda quoque addidit, quòd spopondit, siue firmiter pactum fecit, è corde promittendo se facturum, quod statutum erat: ita enim capitur apud eum ἐξομολόγησε. Opportunitatem vero intellige tempus conueniens, quo propter eum comprehensum, non esset futurum, vt exoriretur tumultus. Necesse est autẽ ab hoc loco ad finem vsque euangeliorum, omnimodam, atque exactam adferre diligentiam, quo dicta euangelistarum inter se concordemus, in iis, quæ consona non apparent, sed potius non aduertentibus multam præbent difficultatem. Ob hoc ergo ea, quæ Matthæi sunt tractantes, etiam quæ aliorum sunt, vbi res exposcerit in medium adferemus, tanquam ad enarrationem necessaria, quo sermo conformis, ac manifestus reddatur. *Primo autem azymorum accesserunt discipuli, &c.* Azyma quidẽ ipsum pascha vocant euãgelistæ Matthæus & Marcus, quia circa pascha cum agni carnibus etiam azyma edebant: & ab his azymis ipsum quoque pascha cognominabatur azyma. Confirmat hoc & Lucas, dicens; Appropinquauit festus dies azymorum, qui dicebatur pascha. Primum autem azymorum dicunt diem, qui pascha præcedit, decimumtertium videlicet mensis & quintum septimanæ, vocantes hunc primum azymorum, quasi præcedentem ipsa paschæ azyma. Et huius sermonis manifestus testis est Ioannes, qui ait; Ante diem festum paschæ sciens Iesus, quòd veniret hora eius & cætera. Hunc ergo diem, quem Matthæus,

Ioan.12.

Violent... terpretati... Græci... ma stabi... dum.

Ioan.13.

thæus, & Marcus primum azymorum vocauerunt, hic diem ante festum paschæ nominauit. Sed hæc quidem hactenus. Quod autem de hoc die, videlicet decimotertio mensis, quinto autem hebdomadæ Marcus dixit: Et primo die azymorum, quando pascha immolabant: Lucas vero: Venit etiam dies azymorum, in quo necesse erat immolari pascha: illud, Quando pascha immolabant: & hoc, In quo necesse erat immolari pascha, ne ad primum azymorum coniungas. Non enim decimotertio, sed decimoquarto immolabatur. Dicit enim lex, In primo mẽse, in decimoquarto die mensis ad vesperam per medium vesperarum pascha erit domino. Verum, si ad vesperam per medium vesperarum pascha immolabant, quomodo diem appellant pascha, & azyma? Quia vesperam diei præcedenti coniungere solẽt Iudæi: Itaque à vespera paschæ, & azymorum, diem quoque ipsius vesperæ vocãt azyma. Quomodo autem de decimotertio die mensis dixit Lucas, Venit dies azymorũ? Quia dictio ἦλθε venit, significat etiam instabat, imminebat: & hoc nunc vsus est significato. Scire autẽ oportet, quòd, & sic azyma decimoquarto die mensis incipiebant, festum tamen azymorum decimoquinto perficiebãt. Dicit enim lex, Decimoquinto die mensis festum azymorum erit domino. Et hunc etiam primum azymorum vocabãt, vt pote prænumeratum septem determinatis diebus, quibus nihil fermentatum edebatur. Sed non de hoc festo azymorum, neque de hoc primo azymorum dixerunt euangelistæ, vt demonstratũ est. Illud siquidem decimoquinto die mẽsis accidebat, illi vero de decimotertio die scripserunt. Dicentes vero discipuli, *vbi vis paremus tibi ad edẽdum pascha.* Demõstrauerunt, quòd proprium habitaculum non habebat. Puto autem, quòd neq; ipsi quum prius omnia reliquissent, alioqui eum illuc inuitassent, vt veniret. Perficit verò pascha, ostendens quòd vsq; ad mortem legem obseruabat. Ait autem Lucas primum dixisse Christum discipulis; Eũtes parate nobis pascha, vt edamus: deinde discipulos interrogasse, Vbi vis paremus? † *At ille dixit: Ite in ciuitatem † ad quendam, &c.* Marcus numerum quoque dixit eorũ, qui missi sunt, puta quòd duo. Lucas vero etiam horum addidit nomina dicens, quod misit Petrum, & Ioannem. Ciuitatem autem pro Ierosolymis accipito. Et vide quomodo dicens, *Quendam* in obliquo, viri nomen conticuerit; ne Iudas, cognita domo, ad insidiatores excurrat, & illos ad se introducat, priusquam cœnam mysticam discipulis tradiderit. Pro domo vero dedit aliud iudicium, quod scripsit Marcus dicens, Occurret vobis homo hydriam aquæ baiulans, sequimini eum: & quocunque ingressus fuerit, dicite patrifamilias; Magister dicit, Vbi est diuersorium, in quo pascha cum discipulis meis edam? Et ille vobis ostendet cœnaculum grande instratum: illic parate nobis. Proxima his etiam scripsit Lucas. Tempus autem eius propinquum, intelligimus tẽpus mortis ipsius. *Cum discipulis meis*, addidit, vt pro his quoque sufficiens præparetur conuiuium: κατάλυμα vero, quod Marcus dixit (& nos vertimus diuersorium) est cœnaculum. Apparet autẽ, quòd fidelis hic paterfamilias, siue diuina reuelatione, siue corporali Saluatoris colloquutione, nouerat, quod apud se facturus esset ille pascha: & ideo

Leuiti.23.

ad susceptionem præparatũ habebat cœnaculũ. Præterea in hoc etiã loco cum autoritate significat, tanquam omnium dominus. Mystice vero significatur, quod ad quemcunque diuinũ baptisma ingressum fuerit. Nam id hydriæ aqua figuratur, apud hunc Christus requiescit, maxime si instratum habeat cœnaculum, siue purificatam mentem, & adornatam splendore cõtemplationum supernaturalium: Illic inquit parate nobis: ea videlicet, quæ ad paschæ festum conueniunt. agnum, azyma, lactucas agrestes, ac baculos.

† *Ciuitas quidam iuxta anagogen, sensibilis est mundus. Homo vero, generaliter natura est humana. Duo autem, qui ad hunc mittuntur discipuli, lex veteris, ac noui testamenti: tanquam præcursores quidam Christo mysticum conuiuium præparantes: illa quidem per philosophiam practicam eos ab omni inquinatione expurgans: hæc autem per theoricam sacrorum disciplinam à corporalibus ad cognatas intelligibiles visiones, animæ mẽtem attollens. Practicæ quidem signum fuit Petrus, theoricæ vero Ioannes. Præterea illa, Lagenam aquæ baiulans esse potest, quæ per operationem in humeris virtutum, tanquam in lagena, id est, mortificatione membrorum corporis, quæ sunt super terram, excubias seruat, puta gratiã spiritus sancti, quæ per fidem purificat: hæc vero paterfamilias intelligi potest, quæ per contemplationis altitudinem, seipsam excelsa intelligẽtia instrauit, vt Deo dignis cogitationibus, ac dogmatibus, diuinum suscipiat sermonem. Aliter ad idem. Ciuitas cuiusque anima est, ad quam à Deo mittuntur: hic quidem sermo de virtute: ille autem de cognitione. Qui vero lagenam aquæ baiulat, est fortis cogitatio, quæ temperantiæ humeris defert datam sibi in baptismate gratiam. Domus autem, quæ ex multis ac varijs, firmis, ac virilibus moribus, & cogitationibus, tanquam lapidibus ædificatur, est status, habitusque virtutum. Cœnaculum est sublimis intelligentia, & aptitudo ad scientiam, quæ sternitur diuinis, & ineffabilibus sermonibus, ac reuelationibus. Paterfamilias mens est, quæ ipsius domus per virtutem cõstructæ, clara celsitudine, & cognitionis magnitudine dilatatur: apud quem facit dominus pascha, hoc est, transitum: accedens ad eum vnà cum discipulis suis; id est, sublimibus sermonibus, ac instructionibus, quæ de Deo, & à Deo sunt.*

Et fecerunt discipuli sicut constituit illis Iesus, &c. Sicut constituit, hoc est, præcepit. *Parauerũt pascha*, id est, ea, quæ ad paschæ festum opus erant, sicut dictum est. Manifestum ergo est, Christum tunc legale pascha manducasse: neque enim frustra, quæ necessaria erant, præpararunt. *Vespera autem facta, discumbebat cum duodecim.* Lucas autem dixit: Quumque hora aduenisset, videlicet serotina, siue vespertina. Hinc affirmant quidam non comedisse tunc Christum legale pascha, & causas adducunt, quod decimustertius tunc dies mensis esset: oportebat autem decimoquarto pascha comedere. Quodque lex stãtes edere iuberet: ipse vero discubuit. Præterea omnis panis fermentatus ante immolationem abiiciebatur, ignéque comburebatur: nunc autem & panis adest, & diuiditur. Ad hæc assatum tãtum edere fas erat; hic vero etiam ius, quo intingitur panis, apponitur. Respondendum ergo est ad vnamquamque hæsitationẽ. Tempus quidem dispensatiue anticipauit vno die. Quia enim nouerat se decimoquarto die moriturum: siquidẽ æquũ erat vt die, quo immolabatur figuratiuus agnus, & verus quoq; agnus immolaretur, vt inuicẽ respõderent

 figura

figura,& veritas. Edit igitur decimotertio die pascha,rebus aliter non sinētibus: nam ita & legale impleuit pascha, & spirituale tradidit,statímque in ea nocte à Iudæis conprehensus est. Ideo etiam dixisse eū discipulis scribit Lucas; Desiderio desideraui hoc pascha comedere vobiscū, antequam patiar, hoc est, festinatione festinaui hoc anno pascha edere vobiscum antequam patiar, id est, non expectaui tempus à lege statutum, ne passio crucis prohiberet legalem cœnam ac mysticā. Et hęc quidem de tempore. De modo autē manducandi, verisimile est, quòd stantes primū māducauerunt pascha secūdum legē: deinde discubuerunt, & cœnauerunt. Panis autem, & ius apposita sunt, postquam illi pascha manducauerant, & in cœna discubuerant: nondum enim venerat decimusquartus dies, quo omne fermentatum abiectum erat. Nec quicquam verabat iurulenta quoque edere. Et quam ob causam tacuerunt euangelistæ paschæ mutationem? Quia necessarium non erat de hac re dicere: quid enim Christianis conferebat huius rei narratio? hanc ergo prætermiserūt: sermones tamen cœnæ mysticæ diligentius pertractarunt, vtpote maxime necessarios, ac plurimum conducentes ad fidem nostram. Et vbique regulam hanc obseruant, vt, quæ necessaria non sunt, prætercurrāt, vel in trāsitu solum mentionem eorum faciant, omnem diligentiam ac studium circa vtilia dirigētes. Verum, quum ante legitimum tempus Christus pascha perfecerit, quomodo Iudæi, manifesta hac accusatione relicta, quærebant falsum testimonium aduersus Iesum? Quia sciebant nullam esse legem, quæ condemnaret eum, qui pascha ante tēpus celebrasset: prouidēte olim Deo, quod futurū erat, nihílque de hoc statuente. Et vide rem admiratione dignam, quòd contra eum, qui post legitimum tempus celebrasset, statutum erat, nisi talis occasionē maxime necessariam prætexisset: contra eum vero, qui tēpus præuenisset, nulla erat definita pœna. Ioannes autem dicit, quòd, quum à cœna surrexisset, pedesque discipulorum lauisset, rursus discubuit: Nam hoc caput ab aliis euangelistis est prætermissum: & ideo scripsit ille. *Et edentibus illis dixit, Amen dico vobis, &c.* Marcus vero addidit; Qui māducat mecum: ne suspicarētur, quòd vnum diceret eorum, qui crediderant, qui non esset vnus de duodecim discipulis. Simul quoque Iudæ clanculum testabatur, se nosse cor eius. Etenim pedes etiam eius lauit, ad pœnitentiam eum reuocans, quanquam ille in duritia permansit. Traditionem autem intellige proditionem. Tradidit enim eum in mortem, & insidiatoribus hunc prodidit. *Et contristati admodum cœperunt singuli dicere ei, &c.* Hæc etiam Marcus dixit; Elegit autē Christus, vt cæteri omnes timerent, ac contristarentur, quo perditus discipulus conuerteretur. Quare autem cæteri anxij erant, cum nihil tale sibi conscij essent? Quia præceptori maxime credebant tanquam veracissimo, & timebat quisque, ne forte talis esset mente excæcatus. *At ille respondens dixit; Qui intinxit mecum, &c.* Ponit quoque insigne, quo posset ille dignosci. Marcus vero dixit; Vnus ex duodecim, qui intingit mecum in catinum. Hoc autem Saluator ad Iudæ confusionem adduxit. Adeo enim præceptorem despexerat, vt iam eum non vereretur, sed cum eo intingeret. Catinus autem est lancis genus. *Filius quidem hominis abit sicut scriptum est, &c.* Abit, hoc est, vadit, transit ab hac vita, sicut scriptum est à prophetis de ipso, quomodo videlicet moriturus est. *Bonum esset ei, si natus non fuisset homo ille.* Vtile fuisset ei, quum in vtero matris creseceret, omnino non nasci, qui tale flagitiū perpetraturus erat, vt tali dignus esset futurus supplicio. Dicunt autem quidam culpa carere eum, qui, quod prædefinitū erat, peregit. Quibus nos dicimus, quòd nō, quia prædefinitū erat, tradidit: sed quia tradidit, ideo prędefinitū erat, Deo præuidente, quicquid euēturum erat. Talis enim euasurus erat non à natura, sed ex voluntate. Et quare omnino suscepit Christus in discipulum eum, qui talis euasurus erat? Vt manifesta fieret magnitudo bonitatis Christi, & malitiæ proditoris: quomodo ille suum proditorem salutaria docuit, ac dilexit: gratiisque dignum duxit: nec ab aliis segregauit, sed omnia, quæ ad conuersionem ac correctionē eius erant, induxit: ne dicere posset, quod præceptorē nactus non fuerat, qui volētes posset seruare. At ille, quū omnia hæc consequutus fuisset, nihilominus malus permansit. Ex quo enim animam suam domicilium diabolo fecerat, auaritia ei aperiente, illúmque introducente, non effugit scelus. Vnde tanquam nó coacte, sed voluntarie factum proditorem, deplorat hunc dominus, commiseratus potius eum, qui multos suos de inopia sermones frustra audiuerit, & sese auaritiæ, ac diabolo facile capiendum tradiderit: non sane ob inefficaciam verborum præceptoris, quæ & publicanos attraxerunt & meretrices, sed propter illius segnitiem, & malitiam. Verum dicet rursus aliquis; Si bonū erat Iudæ, si natus non fuisset, cur eum nasci permisit? Quia non malus natus est, sed mentis nequitia, ac voluntaris prauitate malus effectus est: nullum autem cogit fieri bonum, ne inuoluntarie sit bonus, sed salutaria suggerit, & ea eligentem coadiuuat: permittit autem vnumquemque ferri, quo voluerit, vtpote liberum habentem arbitrium. Et Iudas ergo non, quia natus est, malus effectus est, sed quia ignauia torpuit. Qui autem mali efficiuntur, duplicem merentur vltionem: & quia mali facti sunt, & quia à bonis nullam ceperunt vtilitatem. Similiter & qui boni efficiuntur, duplici digni sunt honore, & quia boni facti sunt, & quia à malis nullum reportauerunt damnum. *Respondens autem Iudas, qui tradidit eum, &c.* O impudentiam, interrogat tentans interim latere discipulos. A principio siquidem non interrogauit, quando dixit Christus; Vnus ex vobis: putabat enim latere præceptorem: vbi vero indicium addidit, nouit iam, quòd cognitus esset: sed cæteris interrogantibus, interrogat & ipse, confidēs de præceptoris benignitate, quòd palam eum omnino non argueret: ideo quoque *Rabbi* illum vocat, hoc est, magister. *Dicit illi, Tu dixisti.* Vide quàm clementer arguat eum, terminos nobis, ac regulas longanimitatis describens. Ait enim, Tu testatus es te esse. Auferendo enim, Nunquid, relinquitur, Ego sum, Rabbi, quod depositionem, ac confessionem significat. Christus itaque nihil prætermisit eorum, quæ ad correctionem spectāt ob hoc enim diuersimode suggessit, ac retinuit, & per opera, & per sermones, per timorem, & per obsequium. Quoniam vero nihil illum ab ægritudine reuocauit, sed penitus incurabilis permānsit: eo iam relicto, pergit ad cætera. *Edentibus autem*

Isa. 50. 53. Hier. 11. 12.

rem illis, sumpto Iesus pane, quum gratias egisset, fregit, deditque discipulis & dixit: Accipite, comedite: hoc est corpus meum. † Postquam legale pascha comedissent, discumbentes cœnabant, vt prædictum est: deinde, quum surrexisset, lauit pedes eorum vt ait Ioannes: & rursus discumbentes edebant. Postmodum cœnam mysticam tradidit interim discipulis. *Edentibus*, inquit, *illis sumpto pane*, qui videlicet appositus erat, aut altero, qui similiter ei tanquam magistro erat appositus: *fregit*, siue *comminuit, & tradidit illis.* Lucas vero postquam scripsit, Hoc est corpus meum, addidit: Quod pro vobis datur, siue traditur in mortem. Egit autem gratias & nunc ante panem, & postmodum ante poculum: docens quod gratias agere oportet ante huiusmodi mysterium, quod perfectum est ad præstandum naturæ nostræ beneficium. Si enim agni figuratiui immolatio ab interfectione liberationem, & à seruitute libertatem Iudæis præstitit, quanto maiora præstabit Christianis veri agni immolatio. Simul etiam ostendens, quod vltroneus ad passionem veniret, & præterea docens nos gratias agere in omnibus, quæ patimur. Sicut autem pictores in vna tabula & lineas supponunt, & picturas adumbrant, & colores superinducunt, ac formant: ita quoque Christus in eadem mensa & figuratiuum, ac vmbratile pascha subscripsit, & verum, ac perfectum apposuit. Et quia cædes agni legalis cædem rationalis agni præfigurabat: oportebat omnino vmbram euanescere, apparente sole, & figuram cedere, adueniente veritate.

† *Dicitur hoc mysterium etiam Participatio, quia participamus hæc sacramenta. Dicitur & Communio, quia communicamus & Christo, & nobis inuicem per ea: & incorporamur Christo, & membra inter nos inuicem efficimur. Non autem corrumpuntur ista neque in secessum abscedunt, sed in substantiam coassumuntur spiritualem eius, qui participat. Et, sicut non aliud corpus, & sanguis fiunt à corpore, & sanguine eius, qui participat: ita rursum neque aliud corpus, & sanguinem dicimus à corpore, & sanguine domini: Hoc enim est corpus meum inquit. Et rursus: Hic est enim sanguis meus. Est autem supernaturale verbum. Et quaquam Magnus Basilius exemplaria hęc esse dixit: hoc tamen est prius quam sanctificentur, & gratiam accipiant. Vide autem quomodo è naturalibus supernaturalia fiant. Naturalis siquidem cibus est, ac potus panis, ac vini, quæ proponuntur: supernaturalis vero, efficax horum operatio. Primum autem lauit pedes discipulorum, deinde eos mysterij huius fecit esse participes: vt discamus: quòd primum purificari eos oportet, deinde participare. Carbonem vidit Iesaias: Carbo autem non est simpliciter lignum, sed lignum ignitum. Illuminat quidem carbo huius mysterij eos, qui digni sunt: indignos vero inflammat: iuxta duplicem ignis operationem. Inflammat autem, puniendo, & abfumendo.*

Hoc dicit post pronunciata verba Christi, quibus Græci consecrationē perfici negant.

Et sumpto poculo, quum gratias egisset, &c. Noui testamenti, siue nouæ legislationis. Siquidem sanguis figuratiui agni, veteris erat testamenti:

† sanguis autem veri agni, est noui. †

† † *Vel hoc dixit, propter sanguinem, de quo in veteri testamento fit sermo. In Exodo enim dicitur, quòd, postquam Moses vitulos immolasset, dimidium sanguinem effudit in crateres: sumptumque testamenti librum legit, audiente populo: & dixerunt; Omnia, quæcunque loquutus est dominus, faciemus, & obedientes erimus. Sumpto autem Moses sanguine aspersit populum, & ait; Ecce sanguinem testamenti, quod pepegit vobiscum dominus de omnibus his sermonibus. Erat itaque sanguis ille sigillum siue signaculum testamenti, ac testimonium, & confirmatio fœderis populi.*

Qui pro multis effunditur. Ille quidem sanguis pro solis effundebatur Hebræis: hic autem pro omnibus hominibus. Multos siquidem hic dicit omnes: nam omnes multi sunt. Vel multis, dixit comparatione gentis horum Hebræorum: illis enim plures sunt hi, qui ex omnibus liberantur, & saluantur, propter quos Christus mortuus est. *In remissionē peccatorū.* Ille siquidē in salutē tantū primogenitorū effundebatur: hic autē in remissionē peccatorū omniū hominū. Vide ergo quanto veteribus maiora sint noua mysteria. Aptissime vero nominauit hic testamentum propter appropinquantē mortē: testantur enim, qui moriuntur. Itaque, sicut vetus testamentū hostias, & sanguinē habebat: ita sane & nouū, corpus videlicet, & sanguinem domini. Non dixit autem, Hæc sunt signa corporis mei, & sanguinis mei: sed, Hæc sunt corpus meum, & sanguis meus. Oportet ergo non ad naturam eorū, quæ proponuntur aspicere, sed ad virtutem eorum. Quemadmodum enim supernaturaliter assumptam carnem deificauit (si ita loqui liceat) ita & hæc ineffabiliter transmutat in ipsum viuificum corpus suum, & in ipsum pretiosum sangui nem suum, & in gratiam ipsorum. Habent autem similitudinē quandam, panis ad corpus, & vinum ad sanguinem. Nam & panis, & corpus terrea sunt: vinum autem, & sanguis aërea, & calida. Et quemadmodum panis confortat, ita & Christi corpus hoc facit, ac magis etiam corpus, & animam sanctificat. Et, sicut vinum lætificat, ita & sanguis Christi hoc facit & insuper præsidium efficitur. Quòd si de vno corpore, & sanguine omnes fideles participamus, omnes vnum sumus per ipsam horum mysteriorum participationem: & in Christo omnes, & Christus in omnibus. Qui edit inquit meam carnē, & bibit meum sanguinē, in me manet, & ego in illo. Verbū siquidē, per assumptionem carni vnitū est: hæc rursus caro vnitur nobis per participationē. Facta autē sanguinis, & testamenti mentione, rursum mortē suam repręsentauit, vt hęc facile ab eis susciperetur, frequentissima mentione efficiens. Nam, si hac, licet sæpius annuntiata, ad passionis tamen nomen turbabātur, quid non passi fuissent, si hanc primum non didicissent? Ait autem Lucas hoc quoque dixisse Christum; Hoc facite in mei recordationē: hoc, inquit, nouum mysterium, & non illud vetus. Siquidem vetus illud mysterium in recordationē inductum est salutis Hebræorum primogenitorum in Aegypto, ac libertatis Hebræorum: hoc autem in recordationem domini. Per tale enim sacrificium reminiscimur, quòd corpus suum pro nobis in mortem tradiderit, & sanguinem suum effuderit, ac ita continuitate memoriam renouamus. Vidisti quo pacto discipulos à veteri sacrificio in nouum transtulerit: nam quæ est deinceps imaginis vtilitas, verū iam exemplar habentibus. Dicit autem Chrysostomus, quòd Christus tunc primus participauit mysterium, ne molestum eis esset, quod carnem, & sanguinem participare eos hortaretur: cuius etiam signum erat, quia dixit. *Dico autem vobis, quòd non bibam posthac, &c.* Quòd si poculum participauit, vtique & panem. *Posthac*

Nō posset clarioribus verbis dominici corporis veritas astrui.

Ioan. 6.

vero,id est,ab hac hora. Diem autem illum vocat tempus post resurrectionem,quando edit, & bibit cum discipulis:quod etiam ipsi sumentes pro certo resurrectionis indicio,dicebant, Qui manducauimus, & bibimus cum eo. *Act. 10.* *Nouum* vero, id est, nouo, & admirando modo. Quum enim corpus haberet immortale, nec amplius cibo egeret,aut potu,comedit tamen, & bibit:non ob necessitatem, sed ob certitudinem, ne phantasma videretur. Regnum autem vocat potestatem datam sibi tanquam homini post resurrectionem. Data est mihi,inquit, omnis potestas in cœlo, & *Infra.28.* in terra. *Patris* tamen *mei* dicit,hoc est,quod à patre mihi datum est. Hoc autem dixit, quia ad illum refert omnia, quæ sunt. Similiter & Marcus scripsit; Quando bibam illum nouum in regno Dei.Præterea Lucas, Donec regnum Dei veniat: vocantes hi similiter Regnum, prædictam potestatem. Lucas etiam de legali pascha Christum ait dixisse,Non edam ex eo,donec compleatur in regno Dei,quod videlicet erit in seculo venturo: tunc enim pascha perficiet & perfectius, & purius immolans ineffabile verbum diuinitatis, & humanitatis suæ,gladio doctrinæ dissecans illud, ac diuidens iis, qui sacrorum suorum doctrina digni erunt.Quod autem,vel quantum gaudium est,vt nos quidem discamus, ille vero doceat: & vnà cum eisipsis eius discipulis verbum participemus,sicut ait Gregorius Theologus. Pulcherrima est de tali pascha philosophia. Sed de his hactenus. Nunc autem Lucæ verba tractanda sunt,ac cõcilianda, quatenus possibile fuerit. Ait *Luc.22.* enim ille Christum primo quidem sumpsisse poculum,& gratias egisse,ac dixisse,Accipite hoc,& diuidite inter vos. Deinde sumpsisse panẽ, & gratias egisse,ac diuisisse: Similiter autem & poculum ipsum. Vnde videtur de duobus loqui poculis. Non est autem ita,sed primum quidem sumpsit poculum,& benedixit ac dixit,Accipite hoc, & diuidite inter vos. Deinde, quum addidisset, *Luc.22.* Nequaquam bibam de hoc fructu vitis, donec regnum Dei veniat: timore mortis suæ turbauit eos.Vt autem verisimile est, facta concertatione, ac confusione, repositum est poculum. Deinde aliquanto post tempore facta sunt, quæ sequuntur,siue panis, siue poculi traditio. Quum enim dixerit euãgelista de pane, quod vbi gratias egisset, fregit,ac dedit eis:deinde subiunxerit, Similiter & poculum ipsum:ostendit quod illud ipsum fuit poculũ,quod prius acceperat: Nõ enim simpliciter dixit,Similiter & poculũ:sed Similiter & poculũ ipsum addito videlicet articulo, & rẽ, de qua facta est mentio,significando.Præterea,quod subiungitur,Hoc ipsum poculũ nouũ testamentũ est in meo sanguine: & si scabrosa loquutio videatur,nihil tamen differt à dicto sermone,quem Matthæus & Marcus scripserunt. Illi siquidem dixerunt,Hic est sanguis meus, qui est noui testamenti, hoc est, qui nouum tradit testamentum. Hic autem ait, Hoc ipsum poculum nouum testamentum est, quod ego nunc testor præcipiens vobis, vt ita faciatis. Hoc autem nouum testamentum est in meo sanguine, vetus enim testamentum irrationalis animalis sanguinem habebat.Similiter & quod sequitur. Veruntamen ecce manus tradentis me mecum est in mensa, simile est illi,quod dicitur, Qui manducat meum:aut, Qui intinxit mecum manum in catino. Hoc autẽ posuit Lucas post panis, & poculi diuisionem: Matthæus, & Marcus ante illam. Vnde apparet, quòd hoc bis dixerit Christus, & ante mysteriorum traditionem, quando in catinum intingentes edebant: & post traditionem, quando rursus appositus est catinus. Et hoc etiam magnam habet dubitationem: quo modo, quum Matthæus dixerit,Christum ante traditionem mysteriorum *Ioan.* manifestasse proditorem, respondens illi, Tu dixisti.Rursus Ioannes post mysteriorum traditionem ignorantes scribit discipulos, ac hæsitantes: quando & seipsum à Petro incitatum, interrogasse dicit præceptorem, & sibi datũ esse signum intinctam offulam. Manifestum enim est, quòd hoc postea factum est. Nam, accepta,inquit, ille offula exiuit continuo: Cæteris quidem enarratoribus nulla cura digna apparuit præsens quæstio:nos autem, quod post multos labores intelleximus,in medium afferemus.Percepimus sane, quòd ante panem, & poculum discipulis pariter interrogantibus,Christus signum dedit cõmune; Qui intinxit, inquit, mecum:&, qui intingitur. Siquidem omnes & intinxerant, & adhuc intingebantur. Deinde proditore singulariter interrogante,addidit particularius dicẽs, Tu dixisti.Sed prius quidem indicium magis obumbrauit: secundum autem, minus quidem, attamen etiam hoc benignitate obumbrauit: vt Iudas, cognito tam à communiori signo, quàm à particulariori, quod non lateret,pœnitentia duceretur,antequã cæteris discipulis manifestaretur. Verum hi nẽq; à priori indicio,neque à posteriori intelligere potuerunt quis esset proditor:illud enim; Tu dixisti,ænigmati simile erat. Nec enim manifeste cõfessus erat,Ego sum,sed per interrogationẽ.Nunquid ego sum? Itaque tacuerunt, ne quo modo *Supra.22.* tanquam insensatis exprobraret Christus: Nam & hoc alibi passi sunt. Iudas vero à secundo quidem indicio intellexit, quòd à Christo cognitus esset: putans tamen se discipulis nondum manifestatum esse, quum illi non intellexissent, ignorantem se finxit, sumpta à clementia præceptoris fiducia.Post diuisionem autem mysteriorum rursus saluator de proditione testatur siue protestatus est, veluti scripsit Ioannes, vt vel sic Iudas tantam expertus longanimitatem, nec manifeste traductus, neque mysteriis frustratus, sed æque cum discipulis horum particeps effectus, melior ac mente sanior efficeretur.Statim ergo discipuli, iam vlterius tolerare nequeuntes:plurimũ enim anxij erant, & ad se inuicem respiciebant, hæsitantes, de quo diceret:ipsi quidem interrogationem facere ausi non sunt,ob eam quã paulo ante diximus causam:sed hanc Petrus Ioanni commisit,tanquam maxime à præceptore dilecto, & tũc in eius sinu recumbenti:at ille conuersus, & cum reuerentia super pectus eius recidens: in aurem interrogauit. Et tunc saluator cognito quod Iudas incurabilis permaneret: nec sic quidem publicauit eum: sed respondit & ipse in aurem, Ille est,cui ego intinctum panem porrexero:& intinctum panem dat Iudæ Simonis Iscariotæ. Sciens ergo Iudas,quòd hoc signum erat, tum à secreta Christi ad Ioannem colloquutione,tum quia soli ipsi talis offula data erat:hæc enim alia erat à pane,qui omnibus diuisus est. Præterea,quum audisset;Quod facis,fac citius:hoc est,quod cogitatione facis, perficito & opere: siquidem tempus iam

iam appropinquabat.Quanquam adhuc discipulis ignota erant & quæ de offula erant,vtpote soli Ioanni secreto dicta.Alius itidem sermo incertus erat ad quid dictus esset: quidam enim, inquit, putabant,quia loculos habebat Iudas, quod diceret ei Iesus; Eme ea, quæ ad festum nobis necessaria sunt, aut pauperibus, vt aliquid daret. Tunc itaque non ferens infamiam, suspicatus est enim,quòd omnibus manifestatus esset, & discipulos quoque timens, ne se forsitan discerperẽt, exiuit continuo:& ad insidiatores abiit. Hæc autem omnia solus Ioannes retulit, vtpote ab aliis prætermissa.Illud vero;Quę ad festum nobis necessaria sunt, multis enarratoribus difficultatem ingessit. Diem enim paschæ iam celebrauerant, vt prædictum est:Ergo manifestum est quosdam discipulorum cognouisse, quam ob causam magister pręuenerat tempus celebrandi paschа:quidam vero intentum eius ignorantes putabant, quòd ipsum adhuc celebraturus esset in ipsa parasceue. Aut festum, intelligendum est de festo azymorum. Quare vero dicatur dominus Ioannẽ diligere, & quare in sinu eius recubuerit, dicetur,annuente domino,in enatratione euangelij secundum Ioannem. Quòd si Lucas ait in Iudam ingressum esse satanam,priusquam loqueretur cum principibus sacerdotum, & magistratibus de proditione: Ioannes vero post acceptam offulam, nulla est contradictio.Primũ enim satanas experimentum sumebat,miserúmque explorabat: postmodum vero cognito, quæ designata erant iã velut incorrigibilẽ magna fiducia ingressus est. Nec tamen despiciendo diuina mysteria ingressus est:id enim nequaquam fieri potuit,sed quòd hunc sciret indignum,qui in his versaretur, & quòd inde nullam sumpturus esset vtilitatem. *Et dictis laudibus, exierunt in montem oliuarum.* Gratias quidem egit ante distributionem, laudes autem dixerunt post distributionẽ: vt & nos ita faciamus,gratias Deo agentes,ipsumq; glorificantes,qui nos huiusmodi bonis dignos duxit. Exiuit autẽ in montem oliuarum, ne occultari videretur,& ne propter eum in ciuitate fieret seditio. Mons vero oliuarũ vltra torrentem Cedrõn erat, *Ioan.18.* iuxta Ioãnis scripturam:vbi erat hortus,in quem ingressus est ipse,& discipuli eius.Sciebat autem, inquit, & Iudas,qui tradebat eum, locum, quod frequenter conueniret illuc Iesus cum discipulis suis.Manifestum est ergo, quòd sæpius foris pernoctabat in montibus, tum vt absque vlla distractione oraret, tum etiam vt discipulis secretiores sermones cõmunicaret. Siquidem priusquam exiret in montem plurima dixit, quorũ quædam scripsit Lucas,quædam vero Ioannes.*Tunc ait illis Iesus,Omnes vos offendiculum patiemini,&c. Offendiculum patiemini*,hoc est,excutietur à vobis fides,quã in me habetis,siue fugietis. Est autem prophetæ Zachariæ dictum, quod sequitur. Dicitur autem pater percussisse filium,vtpote permittẽs, vt ipse vulneraretur, siue occideretur. Hinc itaque manifestũ est,quòd voluntate patris,ac diuina dispensatione occisus est.*Postquam autem resurrexero, &c.* Vbi tristia prædixit,prædicit etiam consolatoria. *Præcedam*,hoc est;pręueniam vos in Galilæam ibi vos excepturus.*Respondẽs autem Petrus dixit ei,&c.* Quum maximè deprecari opus fuisset, ac dicere, Domine,auxiliare nobis.Ille in tribus errauit.Primum,quòd prophetæ,ac Christo contradixit.Secũdo,quòd se aliis præposuit. Tertio, quòd in seipso solo, & non in diuino auxilio fiduciam habuit:ideo etiã cadere permittitur, vt corripiatur, ac discat non nimis in seipso confidere: & cæteri quoque corripiantur.Quod autem ait Lucas,Simon,Simon,ecce satanas expetiuit vos, &c. alio dixit tempore, priusquam videlicet egrederetur in montem oliuarum:ideo etiam alterius sunt illa propositi,ac sermonis. *Ait illi Iesus, Amen dico tibi,&c.Priusquam gallus canat*, id est, antequam vllius temporis expleat sonos.Solet namque gallus variis temporibus sæpius canere, deinde cessare, & post aliquantũ temporis rursus ab altero principio canere. Hoc autem Marcus planius significauit dicẽs,Tu hodie in hac nocte,priusquam bis gallus cecinerit:ter abnegabis me.Negationẽ vero dicit,assertionem,quod se non nouerit Petrus. Dicit enim Lucas;Non canet hodie gallus,priusquam ter abneges,te nosse me.*Dicit ei Petrus, Etiã si opus sit me mori tecum,&c.* Quanto firmius affirmat Christus,tãto Petrus è diuersomaiorẽ ostendit fortitudinem:vehemẽs enim erat in ipso affectus propriæ confidentiæ, ideo miserum patitur naufragium:à diuino auxilio solus relictus,vt eius arguatur infirmitas. Vide autem quomodo post hęc sit ad modestiam reuocatus.Siquidem,quum post resurrectionem de Ioanne dixisset; Domine, *Ioan.1.* hic autem quid? & impositum esset ei silentium, *Actorum 1.* ilico obticuit. Et ante assumptionẽ quum audisset: Non est vestrum, nosse tempora, vel occasiones temporum, similiter conticuit. Et post hæc de linteo quum audisset; Quæ Deus purificauit, tu communia ne dixeris, quanquam non intelligeret manifeste, quod dicebatur, non tamen ausus est respondere. Hæc autem omnia casus ille negationis correxit. Et ante hoc quidem, quicquid erat fidei, in se reponebat dicens; Ego tamen nunquam offendar: &; Nequaquam te abnegabo: quum addendum fuisset; Si te habuero adiutorem. Postmodum autem de claudi sanatione palã dicebat; Quid nos intuemini quasi nostra virtute, aut pietate effecerimus,vt hic ambularet?Hinc ergo magnum discimus documẽtum, quòd neque humana promptitudo quicquã efficiat absque diuino auxilio, neque diuinum auxilium prosit absque prompti tudine humana. Vtriusque rei exempla sunt Petrus,& Iudas.Oportet ergo neq; obdormire, omni negotio in Deum reiecto:neque rursum putare seipsos omne opus efficere.Siquidẽ nec totum operatur Deus, ne ocioſi permaneamus:nec totũ nobis permittit,ne gloriemur,sed ab vnoquoque, quod nociuum est,auferens,quod vtile est, nobis reliquit.Permisit itaque cęterorum principem cadere,nõ propter dictas tantũ causas,verum etiam vt amplius amaret:cui enim dimissum fuerit amplius, hic amplius diliget. Et nos itaq; credamus vbique Deo,nec cõtradicamus,etiam si, quod ab eo dicitur,contrarium esse videatur nostris cogitationibus, & aspectibus: sit tamen firmior sermo eius nostris cogitationibus, & aspectibus. Ita quoque in adorandis mysteriis faciamus,non ea solum,quæ proponuntur intuentes, sed sermonibus eius credentes.Quumque ille dicat,Hoc est corpus meũ:&,Hic est sanguis meus: & pareamus,& credamus.Siquidem etiam in baptismo,sensibilis quidem est aqua, sed intelligibile donũ est regeneratio. Quia enim corpori conserta

Act. 1. *Actor.10.*

Vides auctorẽ sobriè sentire de diuina gratia, tanquam libero arbitrio non sufficiente ad bonaopera facienda. Vides etiam nõ omnia à diuina gratia sola expectanda, sed etiam conatum nostrum adiungendum.

Regula certa ad animi fluctuationẽ sedandam.

serta est in nobis anima, insensibilibus intelligibilia tradidit nobis Deus. *Similiter & omnes discipuli dixerunt.* Imitantes & ipsi Petrum. *Tunc venit cum illis Iesus in villam quæ dicitur Gethsemane,† &c.* Solus abit ad orationem, docens oportere eum, qui feruenter oraturus est, solitarium orare.

† *Quod Hebræis sonat vallem pinguedinum. Si quidem* גיא *Ge vallem significat, &* שמן *Semē pinguedinum, vel oleum: Vnde* גישמנים *Gesemanin vallem oliuarum, vel pinguedinum.*

Et assumpto Petro duobusque filijs Zebedæi, &c. Nō ad orationem eos assumpsit, sed antequam oraret: vt, seorsim separatis ab aliis discipulis, suam ostenderet tristitiam. Marcus autem dicit, quòd cœpit expauescere, id est, timere. Permisit enim naturæ pati, quod suum erat, ἀδημονᾶν autem (pro quo Mœstum esse vertimus) significat nunc acerbo esse animo. Mœstitiam itaque, & animi acerbitatem demonstrat: ostendens quòd, sicut omnino Deus est, ita omnino homo est: proprium est autem humanæ naturæ mœstitiam pati propter mortem maxime violentam, hancque timere. Solis autem his demonstratur, vt, qui soli spectatores fuerant diuinæ glorię ipsius in transfiguratione, & qui magis inter omnes poterant non turbari, aut decidere. *Tunc ait illis Iesus: Tristis est anima mea, &c.* Manifestius naturæ pandit infirmitatem tanquam homo. Quod autem ait, *Vsque ad mortem,* tantúdem est, ac si dicat, Sicut in morte. Vigilare vero secum iubet eos consolationis gratia, sicut moris est in afflictionibus. Deinde etiam hos ibi relinquit, & solus abit ad orandum. *Et progressus pusillum procidit in faciem suam.* Lucas vero etiam spatij dixit mensuram, quod auulsus est ab eis, quantum iactus est lapidis. *Orans & dicens: Pater mi, si possibile est, &c.* Dicens, *Si possibile est, transeat à me poculum istud*, humanum demonstrauit timorem, poculum vocans mortem. Dicens autem: *Veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu,* docuit quòd, natura licet retrahēte, sequi oporteat Dei voluntatem, illamque propriæ voluntati præponere, tanquam maxime vtilem. Quod vero ait, *Veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu*: planius retulit Lucas dicens, Veruntamen non mea voluntas, sed tua fiat. Marcus autem dicit, quod orabat, vt, si possibile esset, transiret à se hora, videlicet mortis. Et quòd dicebat, Abba pater, omnia tibi possibilia sunt, transfer poculū hoc à me, sed non quod ego volo, sed quod tu. Dictio Abba Hebraica est, † significās idem quod pater: ideo quoque sua interpretatio apposita est. Quod autem additur: Sed non quod ego volo, sed quod tu, defectiua oratio est: deficit enim, Fiat: nam completa oratio est: Fiat, non quod ego volo, sed quod tu. Apud Lucam vero scriptum est, Pater, si vis transferre poculum hoc à me: & similiter est oratio defectiua: deficit enim, Transfer. Vt homo autem dicebat: Si possibile est, hoc est quatenus fieri potest: humanum est enim timere. Verisimile est autem omnia per partes dicta esse. Solemus enim in precationibus vnum, & idem vario modo dicere.

† *Imo* אבא *abba Chaldaicum potius est: nam Hebræi* אב *ab dicunt.*

Et venit ad discipulos, &c. Sic per modum interrogationis legendum est. Pudore namque affecit eum. Atqui etiam alij dormiebant. Sed hunc vehementius obiurgauit tanquam magis temerarium, dicens: Sic te promisisti facturum? *Non potuistis vna hora vigilare mecum?* Mecum mori promisistis, & non potuistis vna hora vigilare mecū? Marcus autē ait dixisse Petro: Simon, dormis? Non potuisti vna hora vigilare? Pręcipue enim ad illum direxit sermonem, deinde etiam ad alios. *Vigilate, & orate, vt non intretis in tentationem.* Non vobisipsis confidatis, neque magna promittatis, sed attendite, & orate, ne intretis in tentationem. Quidam vero, *Tentationē* interpretātur hic de negatione. *Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.* Anima quidem prompta est, & audenter accedit periculum: caro vero, quum infirma sit, formidat, nec adeo constans est: ideo conuenit, ne promptitudinem animæ attendentes, insolescant, sed carnis infirmitatem aduertentes modesti sint. *Rursus secundo abijt, & orauit dicens, &c.* Marcus autem scripsit, quòd eundem dixerit sermonem. Verisimile est ergo & hūc & illū dixisse. *Et venit, & reperit eos, &c.* Grauabantur non tantum somno, sed & mœrore, sicut dixit Lucas. Iam enim certiores facti erāt de morte ipsius. Marcus vero dixit; Et nesciebant, quid ei responderent. *Et relictis illis abijt iterum, &c.* Secundo, & tertio orauit, docens, quòd sæpius orare oporteat, & nō defatigari. Venit autem secundo ad discipulos, conuincens infirmitatem illorum, qui post correptionem meliores redditi non fuissent, sed adeo somno demersi essent, vt neque respondere ei possent: ideo tunc non obiurgauit eos. Lucas autem latius dixit, quòd apparuit illi angelus de cælo confortans eum: dicens videlicet ei tāquam homini, vt confortaretur, ac roboraretur. Quodque factus in agonia, hoc est, angore correptus, protendebat orationem: docens nos, vt in necessitatibus orationem protēdamus. Et quod factus est sudor eius sicut grumi sanguinis decurrentes in terram. Grumi sanguinis, hoc est, crassissimæ sanguinis guttę: significans, non quòd sanguinem sudauerit, sed quod crassos deduxerit sudores. Ne fictio videatur, quod factum est, non in facie tantum mœstitiam demonstrat, sed & manifestius hunc prodit: & orat frequentius: angelúsque ei apparet, ad fortitudinem exercens: & angore corripitur, ac protendit orationē: crasśíque defluunt sudores. Hæc autem omnia & facit, & patitur confirmans, quod non phantastice humanitatem assumpserit, sed iuxta veritatem. Etenim, si etiam his ita factis, quæ ad humanitatem pertinebant, quidam adhuc eius incarnationem non credunt, quanto magis increduli essent, si hæc facta non fuissent? Dignum est autem, vt inquiramus, vnde didicerint euangelistæ, quid tunc orās dixerit, & quoties orauerit: ac, vt semel dicam, de angelo, & cæteris, quæ ab hoc loco sequuntur? Siquidem discipuli omnes tunc dormiebant, postmodum vero, eo relicto, fugerūt. Mihi sane apparet, quòd post resurrectionem præceptor ipse etiam hæc discipulis dixerit, quando per dies quadraginta eis apparuit, sicuti refert Actorum liber. Act.1. *Tunc venit ad discipulos suos, & ait illis, &c.* Pudore suffundens eos, ac obiurgans hoc dicit, quod in articulo periculi dormitarent, quum tamen multis eos vigilare præcepisset, & orare: illi autem obliuioni cuncta tradidissent, ac si diceret: Ex quo hactenus non vigilastis, iam deinceps dormite, & requiescite, si potestis. *Ecce appropinquauit hora.* Hora proditionis. Marcus autem ait eum ante hunc sermonem dixisse ἀπέχει aufert, hoc est, accepit aduersum

aduersum me diabolus potestatem. Vel abscedūt, quæ de me sunt, siue finem habent. Nam etiam apud Lucam dixit, Ea quæ sunt de me, finem habent. *Et filius hominis traditur in manus peccatorum.* Hoc manifestum est. *Surgite, eamus.* Etiam hinc ostendit, quòd voluntariè pateretur. Præsciens enim eos, qui cum proditore venirent, non fugit, sed potius in occursum eorum exire festinat, dicens; Eamus ad illos. Lucas autem ait eum dixisse discipulis; Vt quid dormitis? surgite, & orate, vt non intretis in tentationem. Verisimile est ergo hæc primum dixisse, deinde addidisse; *Surgite, eamus. Et adhuc eo loquente, ecce Iudas, &c.* Vnus de duodecim additur pro indicio ad significandum quod è primo discipulorum choro erat. Et positum est hoc in Iudæ accusationem. Tangit autem hoc & alios discipulos, non tamen pudefiunt scribentes ea euangelistæ: vbique enim veritati student. Ioannes vero de Iuda dicit, quòd, Ioan.18. sumpta cohorte, & à pontificibus, & Pharisæis ministris, venit illuc cum laternis, & facibus, ac armis. *Qui autem tradebat eum dedit illis signum, &c.* Post tanta argumenta occultare studebat, quòd ipse eum proderet, ideo palam quidem nō prodit, sed osculum effingit, fiduciam habens de mansuetudine saluatoris, quod eum non repelleret, quum id magis sufficeret, vt eum confunderet, omníque venia priuaret, qui adeo humanū prodebat. Timens autem, ne forte insidiatores effugeret, quod frequenter fecerat, admonet dicens; Apprehendite eum, & abducite caute: hoc enim addidit Marcus. Sed Christus hūc euincens, quòd frustra se ficto signo munierit, ac ostendens, quòd se inuitum nequaquam possent comprehendere, egressus dixit eis, sicut scripsit Ioannes; Quem quæritis? Responderunt ei, Iesum Nazarænum. Dicit eis Iesus, Ego sum. Stabat autem & Iudas, qui tradebat eum, cum ipsis. Vt ergo dixit eis, Ego sum, abierunt retrorsum, & ceciderunt in terram. O verbi potentiam! Non potuerunt sustinere tantum, Ego sum: ideo, quum & faces haberent, & lampades, excæcati sunt vna cum proditore. Præterea, quum gladiis, & fustibus armati essent, dissoluti sunt, & ceciderunt. Postquam autem suam ostendit virtutem, deinceps permittit, ac iterum interrogauit eos, Quem quæritis? At illi dixerunt, Iesum Nazarænum. Respondit Iesus; Dixi vobis, quòd ego sum. Si ergo me quæritis, sinite hos abire. Iudas vero, his quoque ita factis, non est mutatus: nec minimo quidem puncto ab iis, quæ disposuerat, discessit. *Et confestim accedens ad Iesum dixit, &c.* Ait autem Lucas dixisse Christum Iudæ, quum accederet, vt oscularetur eum; Iuda, osculo filium hominis tradis? Patienter enim expressit ei, quo fine fuerit ille osculatus: & exprobrauit, quòd amoris signum, fecisset signum proditionis; & tamen non repulit, sed & osculū suscepit, & se, vt abduceretur, præbuit. Ille autem, quum tantum accepisset experimentum virtutis illius, & humanitatis, ac mansuetudinis, omni tamē permansit fera crudelior. † *Iesus autem dixit ei, Amice, ad quod † venisti.* Vide misericordiam inenarrabilem. Siquidem, donec traditus est, fuit illi cura de proditore. Ideo etiam nunc amicum nominauit eum, qui erat inimicus. Quod autem addit, *Ad quod venisti*, non est per modum interrogationis legendum: sciebat enim ad quid veneratː sed enunciatiue: significat enim; Ad id propter quod aduenisti, id est, iuxta intentum tuum operare, relicto velamento. Finis siquidem erat proditio, velamentum autem, osculum, & sermo.

† *Quod Greæcè habetur* ἐφ' ᾧ, *capi potest pro ad quid, & pro ad quod, vel propter quod, interrogatiue videlicet, vel relatiue capto* ᾧ. †

Tunc accedentes iniecerunt manus in Iesum, &c. Secundum datum signū. *Et ecce vnus ex ijs, qui erant cum Iesu, &c.* Lucas autem scripsit; Videntes ij, qui circa ipsum erant, quod futurum erat, dixerunt ei; Domine, percutiemúsne gladio? Et percussit vnus quispiam ex eis seruum principis sacerdotum, & amputauit auriculam eius dextram. Ioannes vero eum quoque manifestauit, qui percussit, dicens; Simon ergo Petrus, quum haberet gladium, exeruit eum, & percussit pontificis seruum, amputauítque auriculam eius dextrā. Erat autem nomen seruo Malchus. Nam, cum adhuc cæteri interrogarent, ipse, non expectata responsione, vtpote feruentissimus: percussit quidem in caput, sed auriculam amputauit. Habebant enim duos gladios, sicut dixit Lucas, quos, vt verisimile est, à cœna sumpserant: quibus vtpote magnis vti possent in auxilium aduersus eos, qui inuasuri erant. Videns autem Iesus, quod factum erat, dixit, Sinite huc vsque, tractáque illius auricula, sanauit eum? Nam & hoc addidit Lucas. Dicēs itaque Christus: Sinite huc vsque, ostēdit quod iuxta dispēsationem ablata sit seruo principis sacerdotum auricula in signum, quod principes sacerdotum præ inuidia auditu priuati essent, ne audirent & intelligerent eas, quæ de ipso erant prophetias. Sanans autem illum, ostendit misericordiam, quam erga illos haberet, quodque de illis si libuisset pœnas sumpsisset: verum ostendit oportere potius beneficio afficere malefacientes. Sed quomodo is, qui de non vlciscendo mandatum acceperat, gladio percutit? Primum quidem non pro seipso hoc fecit, sed pro præceptore, deinde, nondum perfectus erat: postmodum autem videas hunc sexcentas pati iniurias, atque omnia mansuete tolerantem. Admirari etiam quispiam poterit, quomodo non comprehenderint discipulos, ac trucidauerint propter id, quod factū est in seruum principis sacerdotū. Sed vere ipsa virtus, quę hos excæcauerat, ac prostrauerat, illā etiā tunc irā, quam de auriculæ amputatione cōceperant, dispersit. *Tunc ait illi Iesus, Conuerte gladium tuū, &c.* Vbi eū increpasset docuit, neque etiā pro Deo defendēdo vtendū esse gladio †. Per gladium vero omnia arma, prohibuit. Quod autē dicit: *Omnes, qui accipiūt gladiū*, prophetia est perditionis Iudæorū, qui aduersus ipsum venerant. *Loquitur de priuata persona.* Ioannes vero ait eum dixisse; An nō bibam poculum, quod dedit mihi pater? ostendens hæc non à potestate illorum fieri, sed patris permissione, quodque patri sit obediens vsque ad mortem. *An putas, quod non possum modo rogare patrem meum, &c.* Legio agmen est militare maximi numeri. Nō dixit autem; Possum eos perdere, ne absurda loqui videatur, propter susceptas affectiones: mœrorem videlicet, pauorem, agoniam, sudores, & quæcunque paulo ante tanquā homo passus est. Nondum enim eam, quam decebat, conceperant de eo opinionem, & idcirco humilia de se loquitur. In tanto autem numero legiones dixit angelorum, vt abunde confortet eos, qui timore erant pene

pene emortui. Vnus siquidem angelus quondam
4.Re.19. centum octogintaquinque millia hominum bre-
2.Par.32. ui tempore interfecit. *Quomodo ergo complebuntur scripturæ, quod sic oportet fieri?* Nisi ita interemptus fuero, inquit, quomodo complebuntur scripturæ propheticæ, quotquot de morte mea loquuntur? quæ scribunt, quòd ita oporteat fieri, quod ita oporteat me mori. *In illa hora dixit Iesus turbis, Tanquam ad latronem, &c.* Ostendit his quoque, quod non sua virtute apprehenderint eum. Sicut enim tunc non potuerunt eum apprehendere, ita neque nunc, nisi omnino voluisset. Lucas vero ait hæc eum dixisse iis, qui venerant ad ipsum, principibus sacerdotum, ac magistratibus templi, & senioribus. Verisimile est autem, & his, & illis eum dixisse. Apparet ergo, quòd Iudas quidem, sumpta cohorte, & à pontificibus, & pharisæis ministris, præcesserit, sequuti sunt autem eum quidam etiam summi sacerdotes, ac magistratus templi & seniores, quos nunc Lucas significauit: simul quidem vt eos qui missi erãt incitarent: simul etiam ne muneribus allicerẽtur. Magistratus vero templi dixit eos, qui illud cum militibus seruabant, cum quibus etiam superius
Ies.50.53. loquutus esse dicitur Iudas. *Hoc autem totum factũ*
Ierem.11. & 12. *est vt complerentur scripturæ prophetarum.* Hoc totum, puta, quòd me voluerim apprehendi, factum est, vt complerentur, ac perficerentur scripturæ prophetarum, quotquot narrant de morte mea. *Tunc discipuli eius omnes, relicto eo fugerunt.* Audito quòd voluntarie seipsum traderet secundum scripturas: & viso quod deinceps futurum non erat vt effugeret, tunc fugerunt iuxta infallibile ipsius vaticiniũ. Marcus vero addidit, quod vnus quispiam adolescentulus sequebatur illum circumamictus sindone super nudum, & apprehendunt eum adolescentuli. At ille, relicta sindone, nudus fugit ab eis. Quidam itaque aiunt à domo illa fuisse adolescentulum, in qua Christus pascha manducauerat. Alij autem hunc fuisse dicunt Iacobum fratrem domini, qui etiam tota vita sua vnica veste vtebatur. Circumamictus autem erat sindone super nudum, videlicet cor-
Ioan.18. pus. *At illi apprehensum Iesum adduxerunt, &c.* Similia quoque scripserunt Marcus, & Lucas: at Ioannes latius, ac diligentius scribens ea, quæ ab hoc loco sequuntur, vt pote qui rebus illis adfuit, dicit. Cohors igitur, & tribunus, ac ministri Iudæorum comprehenderunt Iesum, & ligauerunt eum, ac duxerunt eum ad Annam primum: erat enim socer Caiphæ, qui erat pontifex anni illius. Deinde vbi particulariter recitauit, quæ in domo Annæ facta sunt, quæ alij prætermiserunt euangelistæ, tandem dicit; Et misit eum Annas ligatum ad Caipham pontificem. *Petrus autem sequebatur eum procul, &c.* Reuersi statim, ipse & Ioannes sequebantur: Ioannes vero permissus quoque est appropinquare, vt pote notus pontifici, sicut ipse scribit. Cæteri autẽ tres euangelistæ cõcorditer. Petri tantum meminerunt, necessitate ducti, vt ostenderent Saluatoris vaticinium de illius negatione fuisse cõpletum: vtque ostenderent, quantum sit malum in seipso quempiam, non in Deo confidere. Ioannes vero suiipsius etiam fecit mentionem diligẽtiæ causa: ne tamen seipsum laudare videatur, vt pote quod in eiusmodi periculis sequutus sit, nomen proprium conticuit; & dixit; Sequebatur autem Iesum Simon Petrus, & alius discipulus. *Et ingressus intro, &c.* Tres quidem euangelistæ tres Petri negationes in Caiphæ domo factas esse dicunt, Ioãnes autẽ in domo Annæ soceri ipsius, nec tamen ob hoc inter eos est dissonantia. Siquidem amborum vna domus erat, idemque atrium habens in se duo habitacula à se inuicem separata. Scire autem oportet, quòd Matthæus dicit ancillam primum terruisse Petrum: exinde alteram, postmodum vero astantes. Marcus vero primum ancillam, exinde rursus eandem ipsam, postmodum astantes. At Lucas primum ancillam, deinde alterum, & postmodum alium quendam. Ioannes autem primum ancillam ostiariam: exinde quosdam, tertio vnum ex seruis pontificis, eius cognatum, cui Petrus auriculam absciderat. Si tamen aduertamus, nec sic dissonantia vlla reperitur. In prima siquidem negatione eadem ancilla apud quatuor euangelistas fuisse memoratur: in secunda vero quosdam ostendit Ioannes interrogasse Petrum: at hi quidam, erant ancilla, de qua dixit Matthæus, & prior ancilla, de qua ait Marcus, & alter, de quo scripsit Lucas. In tertia autem negatione eodem modo Marcus, & Lucas dixerunt, astantes scilicet interrogasse Petrum, in quibus erat & alius, de quo apud Lucam, & hic est, qui à Ioanne dicitur seruus pontificis. Postquam ergo ea, quæ necessaria erant, significauimus, declaranda sunt, quæ vlterius sequuntur. Quæ in domo Caiphæ facta sunt, non sunt recitata à Ioanne, eo quod à cæteris dicta essent. *Principes autem sacerdotum & seniores, &c.* Vt illis quidẽ videbatur, verum testimonium: vt autem rei veritas erat, falsum testimonium. Vel etiam quum scirent, quòd aduersus innocentem verum testimonium non inuenirent, iam falsum quoque exquirebant testimonium. Volebant sane tanquam reum condemnare illum, ideo etiam forum iudiciale effingunt, ac falsum testimonium quærunt: ipsi & iudices, & accusatores effecti, & studebant eum apud se condemnare: nam apud iudices diffidebant, quod huius negotij essent reportaturi victoriam. *Quumque multi falsi testes accessissent, non inueniebant.* Nam contraria sibi mutuo testabantur. Ait enim Marcus; Et idonea testimonia non erant. Completa est autem & Dauidica prophe-
tia, quæ dicit, Quæretur peccatum illius, & non Psal.9
inuenietur. *Postmodum vero accesserunt duo falsi testes, &c.* Dixit: at non dixit, soluam, sed, Soluite: Ioan.2
neque de templo manufacto, sed de proprio corpore. Propter hoc enim etiam hos euangelista falsos testes appellauit. Marcus vero ait; Et quidam assurgebant, & falsum testimonium aduersus illum ferebant, dicentes, Nos audiuimus ipsum dicentẽ; Ego dissoluam templum hoc manufactum, & in triduo aliud non manufactum ædificabo. Et nec sic idoneum erat testimonium illorum. Multi siquidem de tali materia testabantur, duo vero concorditer ferebant, quos dixit Matthæus: alij vero duo diuersa loquebantur, propter quod dixit Marcus, quòd non erat idoneum testimonium illorum. *Et surgens princeps sacerdotum ait illi, &c.* Videns & iudicij forum iniquum: nam latronum iudicio simile videbatur, & tyrannicum tribunal. Sciens etiam, quòd apud huiusmodi frustra responsurus esset, tacebat. *Et respondens summus sacerdos dixit ei, &c.* Adiurauit, volens eum ad responsionem attraheret: vt hac facta

facta, hunc ex ea condemnaret. Addidit autem filius Dei, quia etiam reges, & prophetæ Christi dicebantur à χρίεσθαι, hoc est, vngi. Marcus vero, ait, Filius benedicti, siue, Dei, qui benedictus est & laudatus. *Dicit ei Iesus, Tu dixisti.* Etiã hic ablata dictione, An, relinquitur, Tu es Christus filius Dei. Ait autẽ Marcus eum dixisse; Ego sum: vtrunque enim dixit; Tu dixisti, quòd ego sum. Sciens ergo, quod non crediturus esset, tamen veritatem deponit, ne postmodum dicere possent: Si posteaquam adiuratus est cõfessus fuisset, vtique credidissemus. *Veruntamen dico vobis; Amodo videbitis filium hominis sedentẽ à dextris virtutis* †, *&c. Amodo*, hoc est, non longo post tempore. Significat autem tempus post resurrectionem, Videbitis me qui à vobis interimor, sedẽtem à dextris virtutis, quæ est Dei, hoc est, breue erit tempus insidiarum, quæ in me incitatæ sunt: Paruo enim expleto tempore, superior omnibus inimicis meis efficiar.

† *Eodem videlicet throno cum Deo, & patre. Insuper Venientem quoque secundo suo aduentu in nubibus cæli tanquam Deum. Videbitis autem dixit, non quòd hi eum essent ita visuri: sed protestatus est, quòd ita venturus esset: aut ad eos dirigitur sermo, qui ex eis credituri erant. Præterea verbum, Videbitis, significat etiam Cognoscetis. Dicit autem apud Lucam, Ex hoc tempore erit filius hominis sedens à dextris virtutis Dei.*

Tunc summus sacerdos discidit vestimenta sua, &c. Moris erat Iudæis, quum aliquid triste vidissent, vel audissent, discindere vestimenta sua: quod etiam nunc summus sacerdos fecit, tanquã audita blasphemia intolerabili. Et hoc facto, licet inuitus, simul prophetauit, quod discindendus esset pontificatus Iudęorum. *Ecce nũc audistis blasphemiam eius. Quid vobis videtur?* Auxit etiã suo dicto accusationem, & blasphemiam vocans responsum, & præiudicio damnans eum, & exinde cæteris viam faciens ad eum condemnandum, quasi scilicet manifestato eis delicto, cogens eos ad pronuntiandã sententiam, vt ita roboretur condemnatio, & ex hoc, tãquam reum Pilato tradant, vt interimatur. *At illi respondentes dixerunt, Reus est mortis.* Quod volebant, statuerunt. Nam corrupta mens, corruptam fert & sententiam. Lucas vero scripsit, quòd duxerunt illum in concilium suum dicentes; Si tu es Christus, dic nobis. Ait autem illis; Si dixero vobis, non credetis: quod si etiam interrogauero, non respõdebitis mihi, neque absoluetis. Ex hoc tempore erit filius hominis sedens à dextris virtutis Dei. Dixerunt autem omnes; Tu ergo es filius Dei? Ipse vero ait ad illos; Vos dicitis, quòd ego sum. At illi dixerũt; Quid amplius nobis opus est testibus? ipsi enim audiuimus ex ore eius. Verisimile est enim & summum sacerdotem, & confessores interrogasse, & examinasse eum: rursúmque ipsum & illi, & istis respondisse. Quare autem occulte ipsum non occiderunt? Ne inuidia moti occidisse eum viderentur. Studebãt ergo publice illum tãquam maleficum occidere: perdere nitentes opinionem, quam de eo turbæ conceperant. Ideo etiam petierunt, vt crucifigerent eum: & simul cum eo latrones crucifixerunt. E diuerso autem factum est, quàm illi optauerant. Nam, quia publicè interemptus est, magis resplenduit gloria eius. Rursúmque in sepulchro sigilla, militúmque custodia veritatem magis effulgere fecerunt. *Tunc expuerunt in faciem eius.* Horreto cœlum, & terra, vniuersáque creatura, in quam faciem, quam intulerũt iniuriam. *Et colaphis eum ceciderunt. Alij autem alapas, &c.* Quia à multis propheta dicebatur verberabãt eum tanquam falsum prophetam, facie eius veste contecta, ne videret, sicuti Marcus, & Lucas dixerunt. Nunc autem cædebant, nunc vero alapas dabant dicentes; Prophetiza nobis, Christe, quis est, qui te percussit? Est autem colaphus verberatio, quæ in collo fit vacua manu, vt sonum edat, alapa vero in faciem datur. Post iniustam enim condemnationem tanquam abiectum quempiam, & triobolarem in medio sumẽtes, hi quidem quicquid in buccam veniebat, debacchabantur in eum, non liberi solum, sed & serui: alij vero omnimodam aduersus eum mouebant insaniam, gaudentíque animo rabiẽ euomebãt. Vniuersa autem magno animo sustinebat, docẽs nos iniurias tolerare. Et erat apud illos vehemẽs prauitatis abundantia, apud hunc vero tolerãtia. Est autem admiratione dignum, quomodo euangelistæ tanquam veritatis amatores, quæ etiam maxime probrosa videntur, referũt, & neque Iudam, aut Iudæos tanquam inimicos cõuitiis lacessunt, neque magistrum tanquam præceptorem, sublimem efferũt, sed quasi nullo moti affectu omnia narrant, ac solius curam habent veritatis, & vbique ad id, quod res postulat, se conferunt. *Petrus autẽ sedebat foris in atrio, &c.* Vide quomodo eum, qui paulo ante adeo sese iactabat, infirma ancillula præceptorẽ negare fecit, vtpote diuina destitutum gratia. *Quum autem exisset in vestibulum, vidit eum altera ancilla, &c.* Heu qualem reddit eum timor. Non solum eum negauit, sed etiam cum iuramento. Exiuit autem non extra vestibulum, sed in vestibulum, hoc est, priorem atrij partem. Nam Marcus προαύλιον dixit. *Et post pusillum accesserunt astantes, & dixerunt Petro, &c.* Marcus autem dixit; Nam & Galilæus es, & loquela tua conuenit. Habebant enim quippiam insigne Galilæi in veste, & quasdã præterea idiomatis proprietates. Execrari autem est deuouere. Vnde Marcus scripsit, ἀναθεματίζειν. Ambo vero hæc, maledictiones inferre significant. *Statimque gallus cecinit, &c.* Marcus autem dixit, quòd, cum Petrus semel negauit, tunc gallus primum cecinit; quando vero tertio negauit, tunc secũdo cecinit. Notauit autem hoc, manifestans, quòd primum gallicinium non admonuit eum. Rursum autem Lucas scribit, quòd postquam gallus cecinit, conuersus dominus respexit Petrũ, per aspectum ad memoriam eum reducens. Adeo enim illũ deuicerat timor, vt paulo minus fuerit emortuus: quumque gallus non semel tantum, sed & bis cecinisset, neque ita ad sensum redierat, sed opus etiam fuerat saluatoris aspectu. Vide ergo infirmitatem, in quam breui tempore tertio negauerit, & successiue tres emiserit negationes, non quæstionibus examinatus, sed forte fortuna in transitu requisitus. *Et egressus foras, fleuit amare.* Egressus est foras, ne forte flens, & ipse apprehenderetur. Fleuit autem, non vtcunque, sed acerbe. Marcus autem dicit, quòd adiiciens fleuit: adiiciens, hoc est, incipiens. Ioannes vero hoc, tanquam ab aliis dictum prætermisit. Vidisti peccatum? vide & pœnitentiam. Ob hoc enim peccata, & pœnitentiæ sanctorum scriptæ sunt. Permissus est autem cadere Petrus, non propter dictas tantum causas, sed etiam vt ignoscere discat

iis quoque, qui labuntur, horum imbecillitatem ex sua cognoscens: nam pastor constituēdus erat. Et vt magnorum factus operator miraculorum, modestus sit, ac sui casus recordatus, Deo rem
2. Cor. 12. omnem ascribat. Siquidem & Paulus cum tentationibus permissus est pugnare, ne extolleretur, vt ipse ait. Potissimum autem, vt peccatoribus clarum esset pœnitentiæ exemplum. Si enim cæterorum princeps Apostolorū, qui tales virtutes & viderat & fecerat, tandem in negationem lapsus est: deinde agnito delicto illum pœnituit, & non solum breui tempore maculam omnem abstersit, sed & cæterorum pastor discipulorū creatus est, & multorum ac magnorum operator miraculorum appellatus est; nullum, qui ceciderit desperare conuenit, sed illico pœnitentiam agere, quum diuitias cognoscat mansuetudinis domini. Et hic quoque obseruandum, quòd Matthæus quidem, & Marcus scripserunt, primum factam esse à principe sacerdotum interrogationem, deinde Iudæorum iniurias, & postmodum Petri negationes: Lucas vero primum Petri negationes, deinde iniurias, postmodum, facto iam die, interrogationes. Illi siquidem non solum ea, quæ facta sunt, retulerunt, sed & ordinis rerum gestarum curam habuerunt: hic autem facta tantum relatione rerum perpetratarum, ordinis curam non habuit. *Mane autem facto concilium inierunt, &c.* Simuliter & Marcus, & Lucas dixerunt:
Mar. 15. Luc. 22. Ioan. 19. Ioannes vero ait; Ducūt Iesum à Caipha ad prætorium. Erat autem mane, & ipsi non introierunt in prætoriū, vt non contaminarentur, sed vt ederent pascha. Per totam enim noctem examinauerant eum, & nunc transferebant. Sed ô insaniam! Cædem perpetrantes, & ad mortem tradentes, non putabant se inquinari: ingredi autem ad tribunal, contaminationem ducebant, culicem liquantes, & camelum glutientes. *Tunc vidēs Iudas, qui tradiderat eum, &c.* Videns, q̄ ad mortem condemnatus esset à Iudæis Christus. Oportebat autem ante proditionē pœnitentia duci. Sed talis est diabolus: ante peccatum non permittit videre malum, ne sequatur resipiscentia: postquam autem peccatum omnibus numetis est expletū, videre permittit, vt mœrore afficiat, & in desperationem præcipitet. *Peccaui*, inquit, *tradens sanguinem innocentem*, vt effunderetur. *At illi dixerunt, Quid ad nos? tu videris*: testimonio eius assenserunt, & veritatem licet inimici, confessi sunt, instigante autem furore, omne crimen in Iudam declinantes, ipsi affectione iam ebrij, ad cædem Christi impelluntur. *Et proiectis argenteis in templo, &c.* Peccatum quidem coram omnibus confiteri, ac proiicere argenteos, resipiscentiæ fuerunt: laqueo vero se suspendere, desperationis. Agnouit siquidem, & pœnituit eum, ac confessus est: veniam autem ab eo, qui hanc dare poterat, non requisiuit: neque enim permisit eum diabolus sic pœnitentia duci, quo ad Christum iret, in quem peccauerat: sed hunc ante perfectam pœnitentiam abduxit, vtpote conscientiæ remorsum nō ferentem. Quum ergo ad hunc clementissimum confugere oporteret, ille ad mortem potius confugit, vt à desperata, tristique vita citius liberaretur. Et neque id continuo assequutus est, prout cupiebat: agnitus enim à quibusdam depositus est, ne præfocaretur: deinde, postquam in secreto quodam loco, modico vixisset tempore, præceps factus, siue præcipitatus, inflatus, diruptus, ac diffissus est medius: & effusa sunt omnia viscera eius, sicut ait liber Actorum. Quòd si etiam in eo scriptum est, *Actor.* quòd prædium comparauit de mercede iniquitatis, non tamen hoc fuit post strangulationem, vt quidam putant. Id enim declarans Chrysostomus, agrum figuli fuisse dicit prædium illud. Triginta siquidem argentei, quibus hic paratus est ager, ipsi Iudæ merces erat iniquitatis, quam aduersus præceptorem perpetrauit. Quid enim huius proditione iniquius? Intelligamus ergo, qui argenti sumus amatores, quomodo Iudas & peccatum perpetrauit, & pecuniæ fructum non accepit, & propriam animam perdidit. *Principes autem sacerdotum acceptis argenteis, &c.* Impudenter fatentur precium esse sanguinis, siue cædis emptionem. Corbona autem erat thesauri repositorium in templo, hoc est, donorum receptaculum. Puto autem id fuisse, quod dicebatur Gazophylacium. Gaza enim Romanis diuitiæ appellantur. *Consilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli, &c.* Multo melius eis fuisset hos in corbonam misisse: nequaquam enim, quod perpetratum est, adeo diuulgatum fuisset. Ipsi vero ad redargutionem fœdi homicidij sui agrum emerunt, cuius nomen tuba clarius, illud publicaret. Neque hoc vtcunque faciunt, sed sumpto inter se consilio: vbiq; enim consilium ineunt, vt nemo immunis relinquatur. Liber quoque Actorum ait, prædiū illud vocatū esse Acheldema †, hoc est, prædium † sanguinis. Hic itaque est ager, de quo ille liber loquitur.

† *Syris enim* חקל דמא *hacal agrum sonat, &* דמא *dema sanguinem, & ita dicit se legisse quidam valde peritus in Hebraicis literis, in Græcis, & vetustis Latinis exemplaribus.* †

Tunc impletum est, quod dictum est per Ieremiam, &c. In libro quidem Ieremiæ, qui communiter legitur, hoc scriptum non est †, restat ergo, vt in apocrypho eius † scriptum sit. Acceperunt ergo summi sacerdotes preciū Christi pretiosissimi, quem æstimauerunt, qui sunt à filiis Israel, videlicet Israelitæ. Dicit autem eosdem summos sacerdotes, quando ad eos dixit Iudas; Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam? At illi constituerunt ei triginta argenteos. Constituit mihi, hoc est, dixit mihi dominus. † †

† *Verisimile etiam est, postmodum abiecta hæc esse ab eo libro, qui legitur, dolo, ac malitia Iudæorum, sicut etiam in multis alijs verbis factum est.* †

† *Ab hoc apocrypho dicit Origenes locum hunc posse peti. Quin & Hieronymus hunc enarrans locum, ait Iudæum quendam factionis Nazaræne exhibuisse sibi Ieremiam apocryphum, in quo hæc erant ad verbum, vt, ab euangelista citantur.* †

Iesus autem stetit coram præside. Vbi eum adduxissent ad prætorium, dicit Ioannes, quod exiuit ad eos Pilatus, & ait; Quam accusationem affertis aduersus hominem hunc? Responderunt, & dixerunt ei, Nisi esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum. Dixit ergo eis Pilatus, Sumite eum vos, & secundum legem vestram iudicate eum, &c. Illi itaque tradiderant eum Pilato ad interficiendum, non ad inquirendum. At ille non tulit, vt, priusquam perquireret, occideretur,

tur: ideo discere vult, quæ sit accusatio. Ipsi autem fiduciam de seipsis non habentes, accusationem quidem non dicunt, sed respondent: Nisi esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eū, vt pote qui nihil iniuste agimus. Pilatus vero grauiter ferēs quod ipsum occidere vellēt absq; sua inquisitione, interfectionē eis permittit. Itaque, spe sua frustrati, iam inuiti etiam accusant eum de iis quæ scripsit Lucas, qui ait; Cœperunt autem illum accusare dicentes; Hunc inuenimus peruertentem gentem nostram, & prohibentem tributa dari Cæsari, dicentem se Christum regem esse. Et vide dolum, ac malitiam. Volentes enim Pilati iram exacuere aduersus Christum, & abducere quo eum citius occideret, defectionis, ac tyrānidis crimen huic affingunt. Simul etiam vt timens Cæsarem Pilatus, etiam si vellet, hunc à morte eripere non posset. *Et interrogauit eum præses dicens, &c.* Istud, *Tu dicis*, &, Tu dixisti, aliaque huiusmodi, similis cuiusdam sunt rationis irreprehensibilis, plenæq; modestiæ. Ioannes de hoc quoq; capite latius scribens ait, quod ingressus est rursum in prætorium Pilatus: & vocauit Iesum, dixitque ei, Tu es rex Iudæorum? Respōdit ei Iesus; A temetipso tu hoc dicis: an alij tibi dixerunt de me: Respōdit Pilatus; Nunquid ego Iudæus sum? Gens tua, & pōtifices tradiderunt te mihi. Quid fecisti? Respōdit Iesus; Regnū meū nō est ex hoc mūdo: si ex hoc mundo esset regnū meū, ministri vtique mei decertarent, ne traderer Iudæis, nunc autem regnū meum non est hinc. Dixit ergo ei Pilatus: Num itaque rex es tu? Respondit Iesus; Tu dicis, quod rex sum ego. Pilatus ergo, audita de defectione, & tyrannide accusatione, ac timēs, priuatim eum interrogauit, secretius aliquid ab eo discere cupiens. Christus vero rursus eum interrogauit; A temetipso tu hoc dicis, an alij tibi dixerunt de me? non quòd ignoraret, sed obiurgans eum, quòd accusatores simul præsentes esse non faceret: neque cogeret eos vt signa defectionis exhiberent, quo magis confunderentur. Pilatus autem dicit; quod hoc à semetipso non diceret: Num ego Iudæus sum, vt res tuas cognoscā? Qui gentis tuæ sunt tradiderunt te mihi, & horum primi, magisque honorati, & ipsi hoc dicūt. Deinde interrogat. Quid fecisti, quod de talibus te accusent? Et deinde soluit Christus tyrannidis suspicionem, dicens regnum suum non esse ex mundo hoc: & Pilatum timore soluit. Ponit autem & considerationem, quæ & hoc demōstret. Nam regnum, quod ex hoc mundo est, in ministris habet fortitudinem: huius autem regnum, quum cœleste sit, à seipso robur obtinet. Dicens vero; Regnum meum non est ex hoc mundo, non detrahit regno mundano suam fortitudinem, sed ostendit, quòd suum nō sit vt regna mundi huius ministris indigens, timoriq̄ue subiectum, ac finē capiens. Deinde egressus Pilatus tētauit liberare eum. Ait enim Lucas, quòd dixerit ad principes sacerdotū, & turbas; Nihil inuenio noxæ in hoc homine. At illi inualescebant dicentes; Commouet populum docens per vniuersam Iudæā exorsus à Galilæa vsque ad hūc locum. Pilatus autem audita Galilæa, interrogauit, vtrum homo Galilæus esset. Et vt cognouit, quòd ad Herodis ditionem pertineret, remisit illum ad Herodem, qui & ipse Ierosolymis erat in illis diebus, &c. Pilatus itaque quum audisset à Christo de regno ipsius, quòd ex mundo hoc non esset: & cognito, quòd non haberet apparatum aliquem tyrannicum, siue insigne terreni regni: & cognoscens nō esse probabilem accusationem: inculpatum eum declarauit. Ipsi vero, quum dictarum accusationum signa non possent ostendere, ad alteram digrediuntur accusationem dicentes; Commouet, siue perturbat populum, docēs. Et quidem, quòd doceat, astruunt: non dicunt autem, quid doceat, ne rideantur. Vbi autem fecisset Herodes, quæ refert Lucas, rursus eum remisit ad Pilatum, insequentibus etiam principibus sacerdotum, ac scribis, & aduersus eum vociferantibus. Pilatus vero, conuocatis principibus sacerdotum, & magistratibus, ac plebe, dixit ad illos. Nam id quoque refert Lucas; Obtulistis mihi hunc hominē, tanquam auertentem populum: & ecce ego coram vobis, quum inquisissem, nihil inueni criminis in homine isto ex iis, de quibus accusatis eū: sed ne Herodes quidē: Nam remisi vos ad ipsum: & ecce nihil dignum morte actum est ei. Correptum ergo ipsum absoluam: Correptionem hic vocans mediocrem flagellationem, ad solatium, & repressionem iræ illorum, vt visi illum deuiciſſe cohiberentur ab vlteriori insania. At illi nec sic in aliquo minus efferati, immobiliter ad id spectantes, vt velociter interficeretur, rursus oblatrant. *Et quum accusaretur à principibus sacerdotum, &c.* Quum enim vehementer ad eius cædem insanirent, nec omnino reuocari possent, sciebat frustra dandam iri deinceps omnem responsionē. *Tunc ait illi Pilatus, Non audis quāta, &c.* Hoc ait concitans eum, vt responderet, ac sic liberaretur: sciebat enim, quòd facile posset illorū diluere calumnias. *Et non respondit ei ad vllum verbum.* Deinceps enim superfluam fore ducebat responsionem, quæ ipsi daretur, quum non posset illos comprimere. Siquidem malum oderat Pilatus: & Iesum maximè optasset liberare: verum, quum mollis esset, illorum cedebat affectionibus. *Adeo vt mirarctur præses supra modum.* Admiraretur quomodo demō straret tantam mansuetudinem: quomodo, quum respondere posset, illosque confundere, voluntarie fileret, ac sustineret. *In festo autem consueuerat præses, &c.* In festo paschæ videlicet. Ait enim Ioānes dixisse Pilatum; Est autem consuetudo vobis, vt vnum absoluam vobis in pascha. De Barraba vero manifestius dicit Lucas, quòd propter seditionem quandam factā in ciuitate, & cædem coniectus erat in carcerem. Pilatus ergo, quum non posset tanquam innocentem liberare Christum, tentauit eum saltem vt iudicio damnatum donare ipsum festo. *Sciebat enim, quòd propter inuidiam, tradiderant eum.* Sciebat hoc, & sperabat, quòd nequaquam præponerent ei homicidam Barrabam. Propter hoc ergo, sumpta fiducia, interrogat: Quē vultis absoluā vobis? Vt autem dicit Marcus, ante interrogationem quum acclamasset turba, cœpit petere, sicut semper faciebat eis. Petere videlicet, vt fieret, sicut semper faciebat eis. Erat autē petitio, vt vnus ex vinctis absolueretur turbæ. Vnde nactus occasionem Pilatus, tētauit, vt dictum est, & interrogauit. *Sedente autem eo pro tribunali, misit ad eum vxor, &c.* Ipse quidē huiusmodi somnium non viderat, vel tāquam indignus, vel quia taciturus fuisset, vtpote Iudex, vel quia fides ei adhibita nō fuisset, quasi id ad eum liberandum effingenti. Vxor autem potius videt, vel tanquam

melior, vel tanquam apud Iudæos fide dignior: vt huic quasi non suspectæ fidem habētes, refrenarentur. Nec videt solum, sed & patitur, hoc est, tormento afficitur, vt vxoris compassione, illis etiam non acquiescentibus, vir eius prohiberet cædem. Nihil tibi cum iusto illo, hoc est, nihil cōtentiosum sit inter te, & illū, abstine ab illo. Notādum est autem, quòd σήμερον hodie, de nocte dicitur. *Principes autem sacerdotum, & seniores persuaserunt turbis, &c.* Homicidæ homicidam ei, qui vitam tribuit præposuerunt: nec simpliciter homicidam, sed insignem, siue diuulgatum in malitia: adeo inflāmauit eos inuidia. Corrupti autem ipsi corruperunt & turbas, vt illæ quoque fraudis suæ pœnas luerent. Marcus vero dicit, quòd concitauerunt, siue agitauerunt turbam. *Respondens autem præses dixit eis, &c.* Primū interrogauerat, sed antequam respondisset, occupatus est ad suggestionem vxoris suæ: itaque nunc rursus interrogationem repetit. *At illi dixerunt, Barrabam.* Sicut edocti erant. *Ait illis Pilatus, Quid igitur faciam de Iesu, &c.* Spe frustratus rursum de eo interrogat, ponens rem in illorum potestate: ita obsequio illos captans, ac mitigans: ipsi tamē æque truces permanent. *Dicunt ei omnes, Crucifigatur.* Omnes non turbæ solum, sed & principes sacerdotum, & seniores. Nec dicūt, Occidatur, sed, *Crucifigatur*, vt mortis quoque genere maleficum eum esse conuincant. *Præses autem dixit, Quid enim mali fecit?* Quum placare eos non posset, aperte contradicit. *At illi vehementer clamabant, &c.* Vehementer, hoc est, vehemētius, ita enim scripsit Marcus. Lucas autem dixit, quòd instabant vocibus magnis postulantes, vt crucifigeretur. Et inualescebant voces eorum, ac summorum sacerdotum. *Videns autem Pilatus, quòd nihil proficeret, &c.* Manus aqua purgauit, ostendens quòd purus esset, & non particeps cædis. Nam id Iudaici moris erat, hoc modo protestari eos, qui nollent alicuius cædi communica-
Psal.25. re. Ait enim & Dauid, Lauabo inter innocentes manus meas. *Et respondens vniuersus populus dixit, Sanguis eius, &c.* Sanguinē vocāt sanguinis cōdēnationem. O sceleſtem vocem! ô extremam audaciam! Atqui nō solum aduersus seipsos, sed etiam aduersus filios suos trahūt imprecationem. Christus vero & de eis, & de filiis eorum resipiscentes suscepit: nec solum huiusmodi liberat imprecatione, sed & mille bonis dignos ducit. Nam & Paulus ex eis erat, & innumeri eorum, qui postmodum Hierosolymis crediderunt. *Tunc absoluit illis Barraham, &c.* Marcus dixit, quòd volēs populo satisfacere. Lucas vero, quòd adiudicauit fieri petitionem eorum. φραγέλλιον autem (quod nos flagellum dicimus) verber erat è funiculis, aut loris contextum, quo dorsa condemnatorum verberabant. Flagellationem vero manifestauit dicens: Accepit Pilatus Iesum, & flagellauit. Hæc autem fecit, vt rigorem insaniæ Iudæorum arte retraheret, vt, visa iniuria, quæ in eum facta esset, auditáque sententia qua eum tradiderat voluntati eorum, vt dixit Lucas, siue vt crucifigeretur. Nam hæc eorum voluntas erat, mitigarent iram, ac vel sero tandem venenum euomerent. Propter hoc enim etiam, quæ sequuntur fieri permisit, videlicet vt circundarent ei chlamydem, & imponerent coronam, darentque arundinem, ac reliquam explerent illusionem. *Tunc milites præsidis accipientes Iesum in prætorium, &c.* Chlamydem hāc Marcus dixit purpuram: Ioannes vero vestē purpuream. Erat autem vestis purpurei coloris. Matthæus autem absque differentia, coccinam vocauit huiusmodi tinctūrā, vtpote purpuræ similem: neque enim vera erat purpura. Quia autem rex Iudæorum dictus erat, ideo tanquam regi illudebant, purpura illa circundantes pro veste purpurea: & coronam de spinis contextam superponentes pro diademate: ac arundinem pro sceptro in manum porrigentes: & ita quanquam nolentes, veritatem figurauerunt. *Et genu flexo ante eum illudebant ei, &c.* O incomparabilis patientia! ô innocentia, quæ omnem superat sermonem! Ioānes autem dicit, quòd etiam dabāt ei alapas. Omnem enim inferebant ei sceleſti iniuriam, rem gratam Iudæis Dei osoribus exhibere cupientes. Ipse vero Ioannes, quæ ab hinc sequuntur scripsit, tanquam ab aliis prætermissa, dicens, Exiuit ergo iterum foras Pilatus, & ait illis, Ecce adduco vobis eum foras, & cætera, quę sequuntur vsque ad eum locum, Tunc ergo tradidit eis illum, vt crucifigeretur. Apparet itaque, quòd bis eum tradiderit vt crucifigeretur: sed primum quidem in simulatione propter supradictam causam. Quia vero, postquam omnia excogitasset, vidit eos omnino immobiles, tandemque audiuit ab illis, Si hunc absolueris, non es amicus Cęsaris. Quicunque se regem facit, contradicit Cęsari: tunc iam in veritate tradidit eum illis, vt crucifigeretur. Ideo quoque primum simpliciter tradidit eum: secundo vero tradidit eum illis. Mille itaque modos excogitauit Pilatus, vt Christum omni pœna liberaret, & omnino ne occideretur laborauit. Verum oportuit eum fortius more iudicis resistere, nec iniustis assentire: aut eum prodere, qui ab ipsomet Pilato testimonium acceperat, quod mortis noxia carebat. Quod enim potuerit eum non tradere, manifestum est ex eo, quod ipse dixit, Nescis, quòd potestatem habeam crucifigendi te, & potestatem habeam absoluēdi te? Ideo etiam Christus à condemnatione eum non absoluit, dicens, Qui tradidit me tibi, maius peccatum habet, maius videlicet, quam sit tuum. Neque enim sermo de tyrannide liberat eum: oportebat enim, quum id audisset, vt accusatores aduocaret, ac demonstrationes inquireret, & quæcunque tyrannidis signa essent, vtpote si exercitum conscriberet, si pecunias colligeret, si arma fabricaret, & si quid est huiusmodi. Ille autem statim vt audiuit ignauiter timuit, & indiscussam relinquens talem accusationem persuasus est, & perculsus. Quanto enim duriores erant Iudæi, & audaciores, tanto ille mollior erat, ac timidior, & ideo leuis, faciléque mobilis. Quære quoque enarrationem eorum, quæ vt dictum est à Ioanne proponuntur. Plurimum enim conferunt ad ea, quæ proposita sunt. *Et postquam illuserunt ei, &c.* Ex quo chlamyde eum exuerūt, vtique etiam coronam deposuerunt. Ioannes autem dicit, quòd acceperunt Iesum, & duxerunt in prætorium: Iudæis & hoc optantibus, vt inde eductus condemnatus videretur. *Exeuntes autem inuenerunt hominem Cyrenæum, &c.* Marcus quidem addidit, Patrem Alexandri, & Rufi. Lucas autem, Venientem ab agro: Ioannes vero dixit, Baiulans crucem suam exiuit. Primum siquidem imposuerunt ipsi crucem tanquā condēnato, & baiulans eā, exiuit. Deinde Simoni obuiant: hūc coegerunt vt eam tolleret. Lucas vero insuper addidit quòd

sequeba

sequebatur eum magna multitudo mulierū, quæ etiam plangebant, & lamentabantur eum. Conuersus autem ad illas Iesus dixit, Filiæ Hierusalem, ne fleueritis super me, sed super vobisipsis flete, & super filiis vestris: quoniam ecce venient dies, &c. Dicens, ne fleueritis super me, hoc est, propter me, sed propter vosipsas, & propter filios vestros: quia ecce venient dies: significauit dies captiuitatis Hierosolymorum. *Quumque venissent in*
† *locum, qui dicitur Golgotha.* † Hic locus ciuitati propinquus erat, sicut scripsit Ioannes.

‡ *גולגלתא gulgoleth, hoc est, caput, aut cranium, siue Caluaria: quanquam quidam valde peritus in Hebraicis literis asserit esse Chaldaicum, ac dici* ‡ גלגותא *golgotha, & ita dicit se inuenisse in vetustis exemplaribus Latinis. Nam Christus vsus est, inquit, lingua vulgari inter Hebræos, quæ tunc Chaldæa erat, seu Syriaca magis quàm Hebræa.*

Quod est Caluariæ locus. Quod, videlicet nomen Golgotha dictum siue versum ab Hebraica lingua in Latinam, est & dicitur, Caluariæ locus. Aiunt autem quidam ibi Adam mortuum esse, ac iacere: & dispositum est, vt, vbi vetus Adam cecidit in mortem, ibi etiam noui Adam trophæum erigeretur contra mortem, dico sane crucem. *Dederunt ei ad bibendum acetum, &c.* Marcus autem dicit, quòd etiam dederunt ei ad bibendum vinum myrrha mixtum: at ille non accepit: vtrumque autem obtulerunt ei ludentes, & tanquam animo deficientem refocillātes. Aceto itaque fel miscuerunt, vt acrius fieret, & amarius: hæc autem manifestant Iudæorum acerbitatem, & amaritudinem: nam ipsa etiam myrrha amarissima est. Sed prædicta quidem priusquam in crucem ascenderet, obtulerunt ei, sicut Matthæus, & Marcus dixerunt: Postquam vero ascendit, solum acetum vt hi ipsi rursus simulque Lucas, ac Ioannes dicunt. Obseruandum est autem, quòd, quum vinum myrrha mixtum, tanquam intempestiuum non accepisset, nunc mixturam aceti, & fellis gustauit propter solum fel: vt compleretur, quod dictum
Psal.68. est: Et dederunt in escam meam fel: crucifixus vero solum acetum potandum accepit, propter id, quod sequitur, Et in siti mea potandum dederunt mihi acetum. Atqui in vno, & eodem, fel & acetum gustauit, & in vno, & eodem videtur, terminum accepisse vtrunque dictum. Verum, quia scriptum est: In siti mea: non sitiebat autem, priusquam in crucem ascenderet, sed postquam ascendisset. Ait enim Ioannes, Intuitus Iesus, quòd omnia iam consummata essent, vt compleretur scriptura, dicit, Sitio. Primū siquidem à seipsis ipsi dictas potiones lusus gratia obtulerant, vt diximus. Postmodum autem audito, quòd sitiret, produxerunt acetum. Sed, quum scriptum sit, Dederunt in escam meam fel, siue vt ederem: quomodo idem fel ipsi dederunt, vt biberet? Arbitror fragmenta aridi fellis in aceto emollita fuisse: vt acetum quidem loco vini esset, illa vero fragmenta pro buccella panis. Et præcipue sane potum dederunt, consequutiue vero etiam cibum. Iis enim, qui animo destituuntur, vinum præbere solemus, iniecto pane, vt primum bibentes, postmodum etiam possint edere. Quod si non ita intellexerimus, non inueniemus alibi datum ei fel in cibum. Nisi quis fel, anagogice interpretetur amarirudinem, quam ei in cibum dederunt, hoc est, loco cibi eius, quotidie eum irritantes, & ad iram prouocantes. *Quumque crucifixerunt eum, &c.* Proxima his ait & Lucas: Marcus autem dixit, Mittentes sortem super illa, quis quid tolleret. Sed hi quidem euangelistæ simpliciter, & indistincte scripserunt, quod diuisa sint, quodque sortem miserint: Ioannes vero manifestius de hac re scribens ait, Milites ergo cum crucifixissent Iesum, acceperunt vestimenta eius, & fecerunt quatuor partes, vnicuique militi partem: & tunicam. Erat autem tunica inconsutilis, à summo contexta per totum. Dixerunt itaque inter sese, Ne scindamus eam, sed sortiamur de illa, cuius sit. Vt scriptura compleretur, quæ ait, Partiti sunt vestimenta mea sibi, & in vestem meam miserunt sortem. Sola ergo Christi vesti- Psal.22.
menta diuisa sunt, cum tamen latronum vestimentis essent viliora: vt Dauidica prophetia, quæ de iis erat, compleretur. Siquidem in iis quoque subsannantes, quasi regis vestimenta essent, ea diuiserunt: & ita ordinatum est vt prophetia, quæ de his fuerat, vt dictum est, compleretur. Et vestimenta quidem diuisa sunt: de tunica vero inconsutili, quam prophetia ἐμαλισμὸν appellauit, sortem miserunt. Sed quot fuerint vestimenta, nullus euangelistarum significauit. Ideo quidā fuisse dixerunt quinque, quatuor quidem, quatuor militibus diuisa: quintum vero tunicam inconsutilem. Videtur autem incredibile dictum, eo quòd indecens saluatori fuisset: nemo enim, ne aliorum quidem hominum tot vestibus induitur. Coniectantes ergo dicimus, nec procul fortasse ab eo, quod congruum est, tria fuisse vniuersa: vnum quidem fuisse tunicā corpori applicatam in modum subuculæ: dico sane tunicam hanc inconsutilem: alterum autem, quo super primum vestiebatur: & tertium exterius indumentum. Hanc vero tunicam è traditione patrum accepimus opus fuisse Dei matris à superioribus partibus contextam, veluti sunt apud nos capitis, aut pedum hyemalia operimenta. Vnde commode de ea allegorice loquuntur, qui dicunt solum id, quod à Dei matre sumptum est corpus, desuper fuisse contextum: hoc est, à cælo coaptatam sibi habuisse diuinitatem: vel à Deo fuisse in rerū natura productum, & non à semine humano. E duobus autem reliquis vestimentis quatuor partes fecerūt, dissecantes ea. Siquidem, quum de inconsutili tunica dixissent, Ne scindamus eam: significauerunt, quod reliqua sciderant. Neque enim tanquam pretiosa diuiserunt ea, vt à faciendis partibus abstinerent, sed illudentes, vt prædictum est. Et hi quidem ignominiosè, quæ pretiosa erant, diuiserunt: per quæ talia facta sunt miracula, sed tunc virtus eorum detinebatur. Quidam vero dubitant, quomodo Christus, qui legem dedit Apostolis, ne duas possiderent tunicas, ipse plures inuentus est possidere? Quibus respondendum est, quòd ipse quoque vnicam habebat tunicam, quæ corpori adhærebat: cætera enim tunicæ non erāt, sed pallia. Propriè enim χιτὼν (quod nos tunicam vertimus) dicitur quæ intima est vestis. Et de his quidem ita. Considera vero totū saluatoris corpus iniuriis affectum. Caput quidem per spineam coronam, & arundinis percussionem, faciem per sputa, maxillas autem per alapas, os vero per fel, & acetum, aures per blasphemias, collum per colaphos, dorsum, & pectus flagellis, & verberibus, manus autem & pedes clauis, latus vero lancea,

veluti scribit Ioannes, cæteras quoq; partes chlamyde, ac nuditate, & vt semel dicam, totum corpus, quod in cruce spectaculo est expositū. Quando ergo blasphemiæ nobis ingeruntur, aut contumelia afficimur, siue spectaculo exponimur: hæc considerantes, omnem abijciamus ab anima tumoris flammam: cogitantes simul, quod ipse quidem Deus erat, nos autem homines: ipse dominus, nos autem serui: ipse sine peccato, nos autem peccatores: ipse à seruis patiebatur, nos autem à conseruis: ipse propter nos, nos autem propter nosipsos: ipse quidem spectantibus Iudæis, Romanis, & Græcis, nos vero coram paucis, etsi coram pluribus, at non tam multis. *Et sedentes seruabant eum ibi.* Custodiebant eum, ne à quoquam deponeretur. *Et imposuerunt super caput eius causam ipsius scriptam: Hic est Iesus rex Iudæorum.* Causam, ob quam esset crucifixus: illam enim in tabula inscriptam superposuit Pilatus, vt ab omnibus legi posset, & qui præsentes erant, & qui præteribant. Marcus sane dicit, Et erat inscriptio causæ eius scripta; Rex Iudæorum. Lucas vero; Erat autem & inscriptio scripta super eum literis Græcis, & Latinis, ac Hebraicis; Hic est rex Iudæorū. Hoc autem tribus inscriptum est linguis, eo quòd tunc multi ad ciuitatem venerant Iudæorū Græci, ac Latini: Ioannes vero dicit; Scripsit autem & titulum Pilatus, posuitque super crucem. Erat autem scriptum; Iesus Nazarenus rex Iudæorum. Hunc ergo titulum multi legerunt Iudæorum, quia prope ciuitatem erat locus, vbi crucifixus est Iesus: & erat scriptum Hebraice, Græce, & Latine. Dicebant ergo Pilato pontifices Iudæorum, Noli scribere, Rex Iudæorum, sed, quòd ille dixerit, Rex sum Iudæorum. Respondit Pilatus, Quod scripsi, scripsi. Titulus itaq; apud Romanos causa † dicitur †. Scripsit ergo Pilatus dictam causam: instituitque vt scripta, cunctis nota fieret, ne possent sua malitia Iudæi Christo aliam causam affigere, aut diuulgare: simúlq; & hos notauit, & illi patrocinatus est, quòd propter inuidiā esset crucifixus. Quum autē literę in altum positæ regnum eius clare promulgarent, conantur pontifices Iudæorum inscriptionem inuertere, dicētes Pilato; Noli scribere; Rex Iudæorū, ne vera videatur inscriptio: Sed quod ille dixerit; Rex sum Iudæorū, vt ille mendax appareat: sed nequaquam persuaserunt ei. Respondit enim; Quod scripsi, scripsi: hoc est; quod scriptum est, non immuto. Iuxta diuinam autem omnino prouidentiam titulus super solam Christi crucē positus est. Quum enim tres cruces simul terra tunc obruerentur multis temporibus, requisita postmodum domini crux, à titulo potissimum fuit cognita.

† † *Hinc apparet autorem nostrum nec Latine calluisse. Dicitur enim titulus à tueor, scriptura videlicet libro, statuæ, aut cuiquam alij appositа: quæ autorem, aut eum, cui apponitur à plagiarijs, vel alijs quibusuis tuetur.*

Tunc crucifiguntur cum eo duo latrones, &c. Et hoc Iudæorum opera factum est, vt in medio duorum maleficorum pendens, & ipse maleficus putaretur: vtque participatio supplicij participem quoque eum prædicaret maleficij. Ob hoc siquidem eum, cunctis videntibus, publice crucifixerunt. Dicit autem Lucas, quòd stabat populus spectās, vtque militum manibus crucifigeretur laborans, & modis omnibus faciens, vt praua de eo opinio *Isa.53.* apud omnes diffunderetur. Completa quoque est hic Iesaiæ prophetia, quæ dicit; Et cum iniquis deputatus est. Duo vero latrones duos populos ænigmatice figurarunt, veterem scilicet, ac nouum: horum siquidem ille blasphemiis eum appetens mortuus est: hic autem Deum in fine tandem hunc agnouit: ipse vero medius inter hos perpendit: vt pote medius effectus inter vetus, nouumque testamentum. *Qui autem præteribant, conuitia iaciebant in eum, &c.* Qui præteribant, puta illa via Iudæi. Marcus vero ait, quòd dicebant; Vah, qui destruis, &c. Est autem ea irridentis, ac subsannantis aduerbium, quod in vah, vertimus. Hæc autem ei quasi men iaci dicebant suggillantes. *Similiter autem & summi sacerdotes illudētes, &c. Similiter*, propter blasphemiam dicit. Nam & hi quoque blasphemiis eum appetebant, etsi aliis verbis. Dixerunt autem. *Alios saluos fecit*: miracula eius calumniantes, tanquam præstigiis facta fuerint. *Si rex Israel est, descendat nunc de cruce, &c.* Hoc dicebant propter tituli inscriptionē. Quum enim non potuerint eam subuertere, falsam nituntur illam arguere, eo quòd sibi impossibilia quæsierit. Et vtique descendisset, si ipsi crederent fuissent. *Confidit in Deum: liberet nūc eum, &c.* Quòd *Psal.21.* prædixit Dauid in persona eorum, hoc ipsi nunc dicunt, huiusmodi prophetiam ad finem perducentes. Scriptum est enim; Sperauit in dominū, eripiat eum, saluum faciat eum, quoniam vult eū. Dicebant ergo conuitia iactantes: *Confidit in Deū*, tanquam filius eius? seruetur ab eo. Hoc autem dicebant, non quòd Deus eum seruare non posset, sed quòd non esset ipse Dei filius, vt ipsi putabant. Sed, ô scelesti, ac pessimi: ergo nec prophetæ erant prophetæ, aut iusti, ex quo Deus illos à periculis non eripuit. Verum & prophetæ, & iusti erant, nec minus tamen periculis subiacuerunt secundum variam dispensationem. *Id ipsum autem & latrones, &c. Id ipsum*, id est, eodem modo. Non enim Iudæos tantum inflammauit diabolus, sed & Romanos milites furore agitauit, & ipsos etiam latrones, quanquam cum eo crucifixos, aduersus eum exacerbauit. Matthæus itaque, & Marcus vtrunque aiunt exprobrasse ei. Lucas vero vnum quidem conuitiis illum agitasse dicit, alterum autem blasphemantem magis increpasse. Primum siquidem ambo propriorum obliti laborum, ex crudelitate exprobrabant ei, vt pote & ipsi Iudæi. Forte autē etiam id, in gratiam Iudæorum faciebant, vt propter hoc ipsos deponerent. Postmodum vero alter pœnitentia ductus est: tum quidem Christi signa ad memoriam reuocans, eiusque conuersationem inculpatam: tum vero audito, quod etiam pro iis, qui ipsum crucifigebant, intercessisset, veluti scripsit Lucas: videns præterea & ærem præter naturam obscuratum. *A sexta autem hora tenebræ factæ sunt, &c.* Post petulantiæ, ac scommatum satietatem id factum est, vt, quiescente iam furore, aliquid à miraculo lucrifieri posset. Admirabilius enim erat hæc facere eum, qui in cruce pēdebat, quàm à cruce descendere. Quod si hæc eum facere non suspicabantur, sed quod, Deo hæc operante, prouenirent, timere sane oportebat, & intelligere quòd propter hunc ad iram commotus esset. Neque enim dicere potuerunt, quòd solis eclypsis secundum naturam esset: Nam ipsa & in vno temporis accidit momento, & in vna parte terræ, & non in decimoquarto die lunæ: hæ vero tene-

tenebræ & ad tres horas perseuerarunt, & super vniuersam terram: & decimoquarto die lunæ, quando impossibile est secundum naturam contingere solis eclypsim. *Circiter horam vero nonam* *Psal.21.* *clamauit Iesus voce magna, &c.* Dauidicum est verbum. Hebraice autem ipsum clamauit, vt solis Hebræis notum fieret, qui soli Dauidica nouerant. Marcus vero, Eloi, Eloi scripsit. Significat autem Eli Deus mi. Eloi vero, Deus meus †. Clauorum ergo doloribus depressus, ait, *Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me?* hoc est, propter quid me dimisisti, vt sustinerem dolores. Hoc autem dixit, confitmans, quòd sicut in veritate humanam assumpsit naturam, ita quoque vere crucifixus est, & non phantastice, prout multi hæretici deliruerunt. Neque enim nisi dolens ita clamasset. Potest autem & aliter dici, quòd iam pro hominibus moriens in persona generis humani dicta clamauit voce. Ait enim Gregorius Theologus, quòd in seipso figurat, quod nostrum est: nos siquidem primum derelicti eramus ac despecti: deinde nunc assumpti, ac seruati sumus illius afflictionibus.

† † *Vide obsecro quanta sit miseratione dignus, qui in ignota versatur lingua. Quanquam enim apud Marcum scriptorum incuria legatur Eloi Eloi: apud quem etiam eadem causa pronomē Meus, semel tantum ponitur, haud dubium tamen est, quin vterque aut Hebraicis, aut Græcis literis scriptū reliquerit, quod psalmo vicesimo primo dixit Dauid: Puta* אלי אלי למה עזבתני *Eli Eli lama azabtani: Deus meus, Deus meus, quare dereliquisti me. Quidā tamē valde peritus in literis hebraicis dicit in vetustis exēplaribus Græcia ac Latinis se incorruptā inuenisse dictionē Chaldaicā* שבקתני *Sebactani: Nam à reditu Iudæorum è captiuitate Babylonica ad Christū natum vix 515. anni interfluxerant, & ita vulgo adhuc Chaldaice magis quàm Hebraice loquebantur. Itaque Christus sermoni vulgi suum accommodabat sermonem.*

Quidam autem ibi adstantium quum audissent, &c. Milites hi erant Romani, vocem Hebraicā ignorantes. *Statimque currens vnus ex eis, &c.* Hoc etiam ludens fecit ad modum consolantis, sicut & præcedentes: aut etiam vt aceti acerbitas, additio fieret illi doloris. *Cæteri vero dicebant; Sine, videamus, &c.* Marcus vero ait, quòd hic dixerit; Sinite videamus, an veniat Elias ad deponendum eum. Verisimile est autem & hunc, & illos hoc dixisse. *Iesus autem quum iterum clamasset voce magna, emisit spiritum.* Quæ autem fuerit vox, significauit Lucas, videlicet; Pater in manus tuas commendabo spiritum meum. Clamauit autem voce magna: vt omnes audirent, omnésque scirent, quòd ad extremum vsque spiritum patrem Deum appellaret, & vniuersa in eo reponeret: nec esset ei contrarius: vtque discerent, quòd sua potestate, quādo voluit, mortuus est. Quum enim dixit, Pater, in manus tuas commendabo spiritum meū: tunc demum morti permisit, vt ad se accederet. Non autem dixit; Commendo, sed, Commendabo: significans, quòd paulo post expiraturus sit. Vnde & Ioannes, quæ post dictam vocem facta sunt, refert, tanquam etiam ab aliis prætermissa dicēs; Stabat autem iuxta crucem Iesu mater eius, &c. Vbi autem dixit, quomodo dilectam matrem, ac virginem dilecto commendauerit discipulo, ac virgini, & quomodo sitienti datum sit acetum ad potandum: tandem ait; Quum ergo accepisset Iesus acetum, dixit; Consummatum est: & inclinato capite, tradidit spiritum, de quibus omnibus quære in Euangelio secundum Ioannem. *Et ecce velum templi scissum est, &c.* Sol quidem tenebris indutus est, templum vero scidit velum suū, significando quòd propter absurdum, ac irrationabile spectaculum lugeret. Lugētium enim est, vestem scindere, nigraque indui stola. Per terram autem motam, petrasque scissas ostendit, quòd potens esset in aggerem eos cumulare, & obruere: sed non vellet propter suam mansuetudinem, & propter illos, qui ex eis erant credituri, lucemque daturi. Proprie autem velum templi scissum est ad eorum redargutionem, cui contradicere non possent: vt, si niterentur causari, & ad ea, quæ naturaliter accidunt, passiones obscurati solis, terræ motæ petrarumque scissarum reducere: os illis obturaretur per veli scissionem: quū tale quid esse vnquā factū demōstrare nō posset. *Iosephus de bel. Iud. lib. 7. cap. 10.* Scisso autem velo, ostendit Deus, quòd à templo diuina auolasset gratia: quódque interiora, puta sancta sanctorum omnibus peruia, ac conspicua constituenda essent: quod etiam postmodum ingredientibus Romanis factum est. Quod autem mihi magis placet accipe. Quia interiora veli figura erant cœli, exteriora vero terram figurabāt. Scissum iam velum, significauit diuisum iam esse medium parietem inter cœlum, & terram (puta inimicitiam) qui inter Deum erat, & homines: & factum esse cœlum hominibus peruium, soluto iam per Christum obstaculo medio, talique nobis ascensu innouato. Vniuersaliter autem, quæ facta sunt, diuinæ iræ signa erant, Iudæorum insensibilitatem reprehendentia, horúmque perditionem prædicantia. *Et monumenta aperta sunt, &c.* Ad demonstrationem potentiæ suæ, & hoc factum est, terrorémque Iudæorum: vt perpenderent, quòd is, qui adeo facile mortuos viuificaret, facilius posset viuos morti dare. Præterea etiam ad futuræ resurrectionis confirmationem. *Et egressi de sepulchris post resurrectionem eius, &c.* Egressi sunt, & apparuerunt: ne phantastica videatur sepulchrorum apertio, ac dormientium resurrectio. Post resurrectionem autē eius egressi sunt de sepulchris, ac venerunt in sanctam ciuitatem, & apparuerunt multis, vt ex eorum resurrectione certiores reddantur & de resurrectione illius, cogitantes quòd, qui hos resuscitauit, multo magis seipsum resuscitauit. Sancti vero surrexerunt, vt fide digni videantur, qui de Christo loquuntur. Postquam autem apparuerunt, iterum dormierunt. *Centurio autem, & qui cum eo erant, &c.* Hunc Marcus voce Latina Centurionem vocat. Matthæus vero Græca ἑκατόνταρχον, idem significante: quod enim Græci ἑκατόν, hoc Latini centum vocant. Videns, inquit, Centurio, qui ex aduerso eius adstabat, quod sic, emisso clamore, expirasset, dixit; Vere homo hic filius Dei erat, intuitus siquidem quòd cum libertate Deum patrem vocasset, & in manus eius spiritum suum commendare se testatus esset, ac paulo post expirasset: intuitus quoque adeo horrenda, quæ fiebant, credidit filium esse Dei. Lucas vero de eo dicit; Videns Centurio, quod factum erat, glorificauit Deum dicens; Vere homo hic iustus erat: Iustum vt opinor diuinum nominās. Vel etiam primum quidem dixit, quòd iustus erat: deinde tandem, quòd filius Dei erat. Addit autem Lucas, Et omnes turbæ, quæ simul accesserant ad spectaculum

lum illud; percutientes pectora sua reuertebantur: dolorem videlicet interiorem significantes. Intelligebant enim à præcedentibus signis, & ab iis, quæ accidebant, quòd & creatura passionem illius non ferens compatiebatur ei. *Erant autem ibi mulieres longe spectantes, &c.* Suppeditantes, quæ ei necessaria erant. Chorus enim erat discipularum apud Dei matrem coniunctarum, & expensas de suis facultatibus suppeditantium. Et vide conuersum ordinem: discipuli siquidem fugerant, discipulæ vero assistentes permanebant. *Inter quas erat Maria Magdalene, &c.* Quum multæ essent, insigniores enumerat. Quidam itaque dicunt, quòd Dei mater est, quæ apud euangelistas nunc quidem Iacobi, & Ioſe mater nominatur, quandoq; autem Maria Iacobi, interdum vero Maria Ioſe: Nam hi filij erant Ioseph: & quemadmodum pater illorum vir eius dicebatur propter dispensationem, ita rursus ipsi filij virginis. Verum sermo hic absurdus videtur. Primũ siquidé quid prohibebat eam appellare matrẽ Iesu? præsertim quum in præcedentibus narrationibus vt plurimum ita eam appellauerint. Deinde absurdum quoque foret in locis sequentibus vbique Magdalenem ei præponi, & ostendere illam fuisse matrem Dei seruentiorem. Vnde suspicamur alteram quãdam fuisse hanc Mariam, quæ mater erat Iacobi Parui, & Ioſe, non filiorum Ioseph, sed aliorum, qui erant è septuaginta discipulis. Nam multæ tales similis erant nominis apud Iudæos. Verisimile est autem tunc Dei matrem propinquius cruci adstitisse quàm cæteras mulieres: idque vi sicrum inflammatione, Iudæorum vincente timorem: fortassis vero etiam circumisse, quũ propter naturæ aculeos in eodem loco manere non posset: postmodum autem apud monumentum mansisse, & singula conspexisse. Quòd si hoc recipimus, quærendum est, quomodo ipsius non meminerunt euangelistæ? Quia de ea notum erat, quòd adfuerit, & quæ matrum sunt demonstrauerit. Ideóque neque planctum eius scripserunt: abunde enim satisfecerunt pronunciantes, quòd filium docentem sequebatur. Oportet autem & hoc, & illud scire, quodque naturæ conformius est, suscipere. Marcus vero ait; Erant autem & mulieres eminus aspicientes, inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi Parui, & Ioſe mater, & Salome. Hãc autem Salomen quidam eam esse dixerunt, quæ apud Matthæum dicitur mater filiorum Zebedæi. *Quum sero autem factum esset, venit homo diues, &c.* Ioannes vero etiam alia quędam, priusquam ad horum accederet narrationem, scripsit dicẽs; Igitur Iudæi ne remanerẽt in cruce corpora sabbato, quia parasceue erat, & cętera de crurum latronum cõfractione, & de apertione lateris domini. Hunc autem Ioseph Marcus honestum senatorem scripsit, ac expectantem regnum Dei. Honestum quidem, vtpote grauem, & modestum: senatorem vero, nempe vnum senatorem ciuitatis: erant autem senatores decuriones, consiliarij, ac officiales curiæ. Expectans item regnum Dei, quod videlicet circa secũdum domini aduentum futurum erat. Lucas autem virum iustum, & bonum eum nominauit, & quòd non consenserat consilio, ac facto Iudæorum: oriũdus ab Arimathæa ciuitate Iudæorum. Ioannes vero discipulum quidem eum fuisse dicit Iesu, occultum autem propter metum Iudæorum, & erat ex septuaginta discipulis. *Hic accessit ad Pilatum, & petijt corpus Iesu.* Eo quòd illi notus esset. Marcus vero dicit, quòd, sumpta audacia, ingressus est ad Pilatum, & petiit corpus Iesu. Priorem enim timorẽ sequenti audacia mirabiliter abluit, & seipsum in mortẽ tradidit, ob beneuolentiam, quam gerebat erga præceptorem, suscipiens in se cunctorum inimicitiam Iudæorum. *Tunc Pilatus iussit reddi corpus.* Marcus autem dicit, quòd Pilatus admirabatur, si iam mortuus esset: &, accersito Centurione, interrogauit eum, an iamdudum mortuus esset: &, re à Centurione cognita, donauit corpus ipsi Ioseph. Sperabat enim tarde illum moriturum, tanquam diuinum quendam hominem, qui cæteros excederet. Ipse vero lege nuptiæ mortuus est tanquam verus homo. *Sumptúmq; corpus Ioseph inuoluit illud sindone mũda.* Ioãnes autẽ latius scripsit dicens; Venit ergo, & tulit corpus Iesu. Venit autem & Nicodemus is, qui venerat ad Iesum nocte primum, ferens mixturam myrrhæ, & aloes ad libras ferme centum. Acceperunt itaque corpus Iesu, & obuinxerunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Iudæis sepelire. Insignis ergo erat & antea Ioseph, sed insignior factus est, eo quòd Christi corpus ausus fuerit accipere illúdque honorare. Neque enim solum tulit, sed & precioſe ac honorifice cum Nicodemo sepeliuit. In mixtura autem myrrhæ, & aloes illud sepelierunt, vt sine corruptione, & in bono odore permaneret: adhuc enim vt nudum hominem ipsum honorabant. Et nos ergo domini corpus per participationem in altari accipiẽtes, odoramentis illud vngamus, suauibus videlicet virtutum operibus, ac opere, & contemplatione. *Et posuit illud in monumento suo nouo, &c.* Hic quidem euangelista ipsius Ioseph dicit fuisse monumentum: cæteri vero non significauerunt, cuius fuerit, Ioannes enim ait; Erat autem in loco, vbi crucifixus est, hortus, & in horto monumentum nouum, in quo nondũ quisquam positus fuerat, &c. Verisimile ergo est, ipsius Ioseph fuisse hortum, in quo erat monumentum. Ordinatum est autem, vt illud fuerit nouum, ne, postquam resurrexisset saluator, suspicio haberi posset alium resurrexisse. Aduoluit quoq; saxum magnũ, auxilium ipsi præstante & Nicodemo. Monumentum autem in speluncæ modum erat excisum. *Erat autem ibi Maria Magdalene, &c.* Marcus vero ait; Maria autem Magdalene, & Maria Ioſe aspiciebant, vbi poneretur. Lucas autem; Subsequutæ, inquit, mulieres, quæ cum eo venerant de Galilæa, viderunt monumentum, & quomodo positum erat corpus eius: reuersæ vero parauerunt aromata, & vnguenta. Quum enim eos, qui sepeliebãt subsequi, & cũ eis reuerti decreuissent, sedebant ex aduerso sepulchri, aspicientes, vbi poneretur corpus, & quomodo poneretur: vt reuersæ, paratis aromatibus, & vnguentis, venirent die dominico, & aromatibus, ac vnguentis illud vngerent. Siquidem, quando sepultus est, iam vespera appetebat, in qua non licebat ad monumentum accedere. Iudæi enim vesperam illius parasceues maxime honorabant: non solum tanquam sabbati festum præcedens, sed etiam tanquam festum propter pascha: in hac enim oportebat pascha immolari. Sabbato vero quieuerunt propter legem. Adhuc enim consuetudinem, & legem seruabant. Cæterum die dominico ad sepulchrum

pulchrum venire disponebant, quod sane etiam fecerunt, veluti paulo post dicetur. Quum enim nondum quicquam excelsum de resurrectione cognouissent, sepultum corpus se inuenturas sperabant. *Postero autem die, qui sequitur parasceuen, &c. Muniri sepulchrum*, puta sigillum apponi, & custodiam. Quia autem credi oportebat, quòd mortuus esset, & sepultus, quodque resurrexisset: vide tria hæc inimicorum testimoniis approbata: considerãda sunt enim verba eorum. Quod enim aiunt; *Recordati sumus, quòd impostor ille dixit, adhuc viuens*, Attestatur quòd amortuus sit. Quod autem sequitur; *Iube muniri sepulchrum*, attestatur quòd sepultus sit. Porrò quòd subiungunt, *Ne quando venientes discipuli eius, furentur ipsum*, Plenã facit fidem, quòd, munito sepulchro, non sit furto sublatum corpus, & ita resurrectioni contradici non potest. Dignum est autem, vt inquiramus, vbi dixerit; *Post tres dies resurgam.* Siquidem variis in locis dixit discipulis; *Tertia die resurgam.* Id autem; *Post tres dies resurgam*, Nusquam dixit. Hoc itaque Iudæi ab exemplo Ionæ, quod ad eos dixerat, colligebant. Postremum vero errorem dicebant, quòd à mortuis resurrexerit: priorem vero, quòd si filius Dei. Sed ô insensati, quo tandem fine essent ipsum furto sublaturi. Nisi enim tertio die resurrexerit, sicut promisit, manifestum est, quòd decepti, & propter eum ab omnibus gentibus odio habiti, sine domibus, & extorres facti, potius auersabuntur eum, & odio habebunt tanquam impostorem, & ita nolent eum furari. Sed neque populo persuadere poterunt, quòd à mortuis surrexerit. Cui enim innitentur? an vehementiæ sermonum? atqui illiterati sunt. An forte abundantiæ rerum? Atqui sunt omnium pauperrimi. Generis fortassis claritati? Verum ignobiles sunt, & ab ignobilibus progeniti. Vtrum suiipsorum multitudini? At nõ plures sunt quàm duodecim. Vtrum patriæ splẽdori? Verum à regionibus sunt obscuris, & ignobilibus. An putatis, quòd præceptoris promissionibus? Quibus? Si enim nõ resurrexerit, neque illis credituri sunt. Demonstratũ est igitur, quòd vane suspicamini, hunc furto auferendum esse: ob dictas enim causas est incredibile. *Ait illis Pilatus; Habebitis custodiam, &c.* Sicut σπεῖρα, id est, cohors, ita & κατωδία ordo erat militaris. Non permisit autem, vt soli milites munirent sepulchrum, sed principibus sacerdotum, ac Pharisæis præcipue commisit ea, quæ muniminis erant, sequente eos custodia. Ita enim Deus ordinauit: ne post resurrectionem dicere possent, quòd, quũ soli milites sepulchrum muniuissent, tradideriant corpus discipulis. *Illi autem abeuntes munierunt sepulchrum, &c.* Non solum oftij lapidem obsignarunt, sed & electis, quos voluerunt, militibus, huic in custodes adhibuerunt, sicut paulò post manifestabitur. Et hæc sabbatho operati sunt ob insaniæ suæ furorem, soluentes illud.

Supra 12. & Luc. 11.

FERIA II. HEBD. MAIORIS.

IOAN. 12.

a Sciens eos conspirasse, venit quasi agnus ad victimam, vt verum Pascha habeamus.

IN illo tempore, Iesus ergo ante sex dies Paschæ [a] venit in Bethaniam, vbi Lazarus fuerat mortuus, quem suscitauit Iesus, Fecerunt b Soror Lazari. f Vt non phantasma, sed vera eius resurrectio probetur: comedit, loquitur, &c.
autem ei cœnam ibi: & [b] Martha ministrabat: [c] Lazarus verò vnus d Altera soror Lazari.
erat ex discumbentibus cum eo. [d] Maria ergo accepit libram vnguenti nardi e Iste moritur bono odore, de quo alij viuunt.
pistici precioſi, & vnxit pedes Iesu: & extersit capillis suis pedes eius, & domus impleta est ex odore vnguenti. Dixit ergo [c] vnus ex discipulis eius Iudas f A loco.
[f] Scariothis, qui erat eum traditurus: Quare hoc vnguentum non veniit tre- g Ne eum cura pauperum putaremus dixisse: determinat euangelista cur dixerat.
centis denariis, & datum est egenis? [g] Dixit autem hoc, non quia de egenis h Domini loculorum, custos. i In loculos.
pertinebat ad eum: sed quia fur erat, & [h] loculos habens, ea quæ [i] mittebantur, k Ministerio, sed tollebat furto, id est, exportabat. l Vt si non reimpleat, tamen deuotione post meam mortem.
[k] portabat. Dixit ergo Iesus: Sinite illam, in [l] diem sepulturæ meæ seruet illud. Pauperes enim semper habetis vobiscum, me autem non semper habebitis. Cognouit, ergo turba multa ex Iudæis, quia illic est: & venerunt non propter Iesum tantùm, sed vt Lazarum viderent, quem suscitauit.

GLOSSA

GLOSSA ORDINARIA
in Iuperius Euang.

IEsus, *&c. An. sex.* Omnia mysticè: sexta: quia sex diebus omnia fecit. sexta die hominem condidit, sexta ætate redimere venit, sexta feria passus est, sexta hora mortuus est. Venit autem ad Bethaniam, id est, ad domum obedientiæ, ipse obediens patri vsque ad mortem, docens ecclesiá
Phil. 2. obedientiam, quæ est in monte Olei, id est, misericordiæ: nec potest abscondi, in qua suscitat sepultos à peccatis grauibus. Ibi fit cœna in de & deuotione iustorum. Martha ministrat, id est, dum quilibet fidelis opera deuotionis domino impendit. Lazarus, id est, suscitati de grauibus cum his qui manserunt in iustitia, læti epulan-
Luc. 7. tur de præsentia domini. Maria quæ olim pœnitens vnxit pedes: nec ibi dicitur quo vnguento, modo caput & pedes precioso. ibi rudimenta pœnitentium: hic iustitiam designat perfectorum. vnde hic libra vnguenti, id est, perfectio
2. Cor. 2. iustitiæ. Vnguentum: quia bonus odor sumus Deo: Caput vngit, qui alta de eo prædicat. Pedes, qui infirma veneratur. Capillis tergit, qui suis superfluis pauperes qui in terra indigent reficit. Odore domus, id est, bona fama mundus repletur: *Venit in Betha.* Ideo prius Bethaniam venit, vt resuscitatio Lazari altius memoriæ omnium traderetur, & inexcusabiles Iudæi confunderentur, tractantes de morte tanti suscitatoris. *Maria er.* Preciosum vnguentum fit de Nardo maximè de spicis: hic autem dicitur pistici à loco vnde erat. Et interpretatur fidelis, non alia admixtione corrupti. *Dixit ergo vnus.* Iudas & si malus tamen inter apostolos numeratur, vt doceamur malos tolerare, ne corpus Christi diuidamus, & malos bonis non obesse. *Non.* Quantum ad suam intensionem ad eum non pertinebat de egenis, quia non curabat de ipsis: non quin commissum esset ei dispensare pauperibus. *Locu. ha.* Cui ministrant angeli, loculos habet in sumptus pauperum condescendens infirmis. *Sinite il.* Nouit furem, sed non prodit, docens tolerare malos. Tantum obsequium Mariæ commendat, ostendens quod esset moriturus, & ad sepeliendum aromatibus vngendus. Ideo Mariæ cui non licuit mortuum vngere, datum est viuentem officio fu-
Marc. 14. neris donare. vnde secundum Mar. dicitur: quod habuit, id est, potuit, hoc fecit: præuenit vngere corpus meum in sepulturam. Magna patientia: non arguit Iudam auaritiæ, & non causa pauperum dixisse, sed ex ratione monstrat non esse culpandos illos: qui ipsi inter homines conuersanti de facultatibus ministrant, qui paruo tempore corporaliter est apud eos mansurus, cum semper sint pauperes futuri, quibus eleemosyna possit impendi. *Me autem non sem. hab.* corporali præsentia: Vel non habebitis, tu Iuda & qui sunt huiusmodi. quia si mali iá cómunicant sacramentis, postea tamen non habent dominum vt boni. *Et ve.* Curiositas hos, non charitas adduxit. Nos econtra, si cognoscimus Iesum obedientis animæ domum in qua habitet inuenisse, veniamus illuc contemplatione, non propter hominem tantũ quem in anima suscitatum videmus, sed vt bonam vitam imitemur, & per hoc ad visionem Iesu perueniamus. *Sed vt Laza.* Mysticè: Resurgentes in secundo aduẽtu rapientur in aëra cum domino.

CATENA AVREA
in idem Euang.

IEsus ergo ante sex dies paschæ venit Bethaniã, vbi Lazarus fuerat mortuus, &c. Alcui. Appropinquante tempore in quo dominus pati disposuit, appropinquauit ipse loco in quo eiusdem passionis dispensationem perficere voluit. vnde dicitur: *Iesus ergo an. sex di. pas. ve. in Bethaniam.* Primò venit in Bethaniam, deinde Hierosolymã: in Hierosolymam quidem vt ibi pateretur, in Bethaniã verò vt resuscitatio Lazari memoriæ omnium arctius imprimeretur. vnde subditur: Vbi fuerat Lazarus, &c. Theo. Decima autem die mensis, agnum Iudæi capiunt immolandum in festo paschæ, extũc enim festiuitatis prælibant solennia: quapropter in die quæ est nona mensis, & præcedit sextum diem ante pascha, epulantur splendidè, & exordiũ festi hanc diem constituunt: quò fit vt Iesus quoque pergens Bethaniam cõuiuaretur: vnde sequitur: *Fece. au. ei cœnam, &c.* Per hoc autem quod dixit quòd Martha ministrabat, insinuat quòd in illius domo erat conuiuium. Sed attende mulieris fidelitatem: non enim famulabus imponit ministerium, sed ipsamet suscepit: innuere autem volens euangelista verè resurrectionis Lazari signũ, subdit: *Lazarus verò vnus erat ex discum. cum eo.* Augu. Viuebat, loquebatur, epulabatur: veritas ostendebatur, infidelitas Iudæorum confundebatur. Chryso. Maria autem non faciebat communem famulatum, sed ad solum dominum constituit honorem: & non vt ad hominem accedit, sed vt ad Deum, vnde sequitur: *Ma. er. ac. li. vnguen. nar. pi. preci. & vnxit. pe. Ie. & extersit capil. suis pe. eius.* Augu. Quod ait pistici, locum aliquẽ credere debemus: vnde erat hoc vnguentum preciosum. Alcui. Vel pistici, id est fidelis: nec extraneis speciebus adulterati. Hæc est illa mulier quæ quondam peccatrix in domo Simonis venit ad dominũ cum alabastro vnguenti. Augu. de con. euan. Quòd autem hoc in Bethania rursus fecit, aliud est quod ad Lucæ narrationem nó pertinet, sed pariter narratur à tribus: Ioanne. s. Matthæo & Marco, quòd ergo Matthæus & Marcus caput domini vnguento illo perfusum dicunt, Ioannes autem pedes: nó solum caput, sed & pedes domini accipiamus perfudisse mulierem. Matthæus & Marcus recapitulando ad illum diem redeunt in Bethaniam, qui erat ante sex dies paschæ, & narrant quod Ioannes de cœna & vnguento. Sequitur, *Et do. imple. est, &c.* Aug. super Ioannem, Ad apostolum reuoca intentionem qui dicit: Aliis sumus odor vitę ad vitam, aliis sumus odor mortis ad mortem: denique audies hinc ex vnguento isto, quomodo erat aliis odor bonus in vitã, aliis odor bonus in mortem. vnde sequitur: *Dixit ergo vnus ex disc. su. Iu. Sca. qui erat, &c.* Aug. de con. euan. Quòd alij dicunt discipulos murmurasse de vnguenti preciosi effusione, Ioannes autem Iudam commemorat: puto discipulorum nomine Iudam significatum: plurali numero pro singulari vsurpato. Potest etiam intelligi quòd alij discipuli aut senserint hoc, aut dixerint, aut eis Iuda dicẽte persuasum sit: atque omnium voluntatem Matthæus & Marcus verbis etiam expressérunt. Sed Iudas propterea dixerit, quia fur erat: cæteri propter pauperũ curam: Ioannem verò de solo illo id commemorare voluisse, cuius ex hac occasione furandi consuetudinẽ credidit intimandam. nam sequitur: *Dixit autẽ hoc non quia de ege. pert. ad eum: sed quia fur erat & locu. habens, ea quæ mit. portabat.* Alcui. Portabat ministerio, exportabat furto. Aug. Non tunc periit Iudas, quando accepit à Iudæis pecuniam vt dominum traderet: iam fur erat, dominum perditus sequebatur, non corde, sed corpore. Voluit autem per hoc dominus nos admonere vt malos toleremus, ne corpus Christi diuidamus. Qui aliquid de ecclesia furatur iure perdito cõparatur, tolera malum bonus, vt venias ad præmium bonorum, ne immittaris in pœnam malorum. Exemplum domini accipite conuersantis in terra: quare habuit loculos cui angeli ministrabãt, nisi quia ecclesia ipsius loculos habitura erat? Quare fures admisit, nisi vt eius ecclesia fures dũ patitur toleraret? Sed ille qui consueuerat de loculis pecuniam tollere, nó dubitauit accepta pecunia ipsum dominum vendere. Chry. Ideo etiá ei furi existenti loculos commisit pauperum, vt omnem abscinderet occasionem: non enim habuit dicere quoniã propter pecuniarum desiderium hoc fecit, etenim sufficientem habebat ex loculo concupiscentię mitigationem. Theo. Quidam verò administrationem pecuniæ susceptisse Iudam fatentur, tanquam minimum omnium. Nam pecuniæ administratio, doctrinę administratione inferior est secundũ quod dicunt apostoli in Actibus: Non est æquum nos derelinquere verbum Dei, & ministrare mensis. Chry. Christus autem multa condescensione ad Iudam vtens, non increpauit eum surripientem, sed communem intulit excusationem. nam sequitur: *Dixit ergo Ie. sini. il. vt in diem sepul. meæ ser. illud.* Alcui. Significat se moriturum & ad sepeliẽdum aromatibus esse vngendũ: ideo Mariæ cui ad vnctionem morituri corporis multum desideranti peruenire non liceret, donatum sit viuenti adhuc impendere obsequium, quod post mortem celeri resurrectione præuenta nequiret. Chry. Rursus etiam propter proditorem rememoratus est sepulturæ: Ac si dicat. Grauis sum tibi & onerosus, sed expecta parũ & abibo. & hoc ostẽdit, cũ subdit: Pauperes enim semper habetis vobiscum, me autem non semper habebitis. Aug. Loquebatur de præsentia corporis sui: nam secundum maiestatem suam, secundum prouidentiam, secundum ineffabilem & inuisibilem gratiã impletur quod ab eo dictum est, Ecce ego vobiscum sum vsque ad cõsummationem seculi. Vel aliter, in Iudę persona significati sunt in ecclesia mali, si enim bonus homo es, habes Christum & in præsenti per fidem & sacramentum, & habebis semper: quia cùm hinc exieris, ad illum venies qui dixit latroni, Hodie mecum eris in paradiso. Si autem malè versaris, videris habere in præsenti Christũ, quia baptizaris baptismo Christi, accedis ad altare Christi, sed malè viuendo non semper habebis, non autem dixit habes, sed habebis: quia vnus malus corpus malorum significat.

S. IO. CHRYSOSTOMI
Episcopi Constantin. in Iuperius Euang. Homil. 1.

ANte sex diex Paschæ Iesus in Bethaniã venit, vbi fuerat Lazarus mortuus, *&c.* Quod veræ resurrectionis erat signũ, cùm post tot dies & viueret, & comederet. Vnde cõstat in domo eius prãdere, vtpote amici, qui Christum acceperat. Multi dicũt in alia domo discubuisse. Maria autem non ministrat, sed discipula hic etiam erat, & spiritalibus afficiebatur. Neque ministrabat tanquam vocata, neque communi vacabat ministerio, sed soli Iesu honorem impendit, neque tanquam homini adest, sed tanquam Deo. Hac gratia *diffudit vnguentum, & capillis capitis sui pedes tersit:* quæ non erant indicia, quòd de Iesu quicquam suspicaretur, vt multitudo: quod Iudas sub pietatis obtentu reprehendit. Tum Christus, *Bonum opus operata est in sepulturam meam.* Quid autem discipulum in muliere non reprehendit, neque dixit, vt Euangelista, furem esse? voluit enim multa eum patientia arguere. Quòd enim sciret proditorem esse, antè nonnunquam arguit, quòd nó omnes crederent; & vnum ex his diabolum esse. Demonstrauit ergo, quòd ipsum proditorem cognosceret, non tamen manifestè reprehendit, sed ei indulsit, vt à proposito reuocaret. Sed quomodo alius inquit Euãgelista omnes discipulos idem locuturos? Sanè locuti sunt, sed non eodem animo. Quòd si quis inquireret, quid tandem, cùm fur esset, loculi ei pauperum committebantur? Cur auarum fecisset dispensatorem? Illud sanè dicemus, Deum arcanam intelligere rationem. Quòd si quid & à nobis est coniectandum, vt omnem tolleret proditionis materiã, neque enim poterat dicere pecuniarum id cupiditate fecisse, sufficientes enim loculi esse debebant, qui eius satisfacerent cupiditati, sed sola malicia. Christus autem multa permittebat, ideo furem non arguit, quamuis non ignoraret, & malam eius obstruit cupiditatem, & omnem abstulit excusationem. *Sinite eam, inquit, in diem sepulturæ meæ hoc fecit.* Quo verbo iterũ proditoris meminit, quem minimè hæc reprehensio tetigit, neque placuit. Atqui hoc verbum facilè potuit eum in misericordiam adducere: quasi diceret, Molestus sum, & grauis, sed expecta parumper, & migrabo. Huc enim respexit, cùm diceret, *Me autem non semper habebitis.* Sed nihil horum ferum, & insanientem animum flexit, licèt his multò plura & diceret, & faceret, & pedes eius eadem nocte lauisset, & ad mensam secum adhibuisset, quòd & latronum animos mulcere assolet, & alia verba locutus est, quibus etiã lapides molliri potuissent: nec multò antè, sed eadem die, vt minimè obliuioni mandare potuerit: sed aduersus omnia perstitit immobilis. Grauis namque morbus est auaritia, grauis inquam, qui & oculos cæcat, & aures obstruit, & fera sæuiores reddit, non conscientiam, non amicitiam, non consuetudinem, non propriæ animæ salutem cognoscere sinit, sed semel ab omnibus discedẽs, in seruitutẽ sibi, quos cepit, more sæuissimi tyranni vendicat. Et quod in hac aspera seruitute grauissimũ est, quòd etiã gratias sibi habendas persuadet, & quantò eimagis seruiunt, tanto magis lætantur, & maioti afficiũtur voluptate. Et ita maximè incurabilis morbus,

Ex Hom. 64. in Ioan.

Sup. 6.

Matth. 26.

4.Reg.5. bus,ita fera insuperabilis efficitur. Hic Giezi pro discipulo,& propheta,lepra perfudit:hic Ananiã, & Sapphiram perdidit:hic Iudam proditorem effecit:hic Iudæorum principes corrupit,cum dona acciperent,& furibus communicarent: hic innu-
Act.5. mera bella indixit. Vias sanguine, fletibus, & lamentis ciuitates implet.Hic mensas sceleſtas reddidit, & cibos iniquitate aspersit. Idololatriam eum appellauit Paulus, non tamen tam formida-
Coloss.3. Ephes.5. bilis est idololatria.Sed cur ita appellauit? Habẽt nonnulli pecunias,& his vti non audent, sed nepotibus reseruant, & intactas ad alios transmittunt,tunc & tanquàm dona Deo dedicata tangere minimè audent:quòd si quãdo coguntur,tanquàm ad nephas aliquod timidè veniunt:præterea tanquàm quis idolum lapideum, aurum & clausſtris, & vectibus cohibent,pro templo arcam præparantes,& argenteis vasis recondentes.Nónne ita aurum adoras,vt ille idolum?Ille & oculos, & animam traderet potius, quàm idolum. Non aliter affecti sunt auri amatores. Sed non adoro aurum,inquies. Neque idolum dicet, sed, inhabitantem dæmonem.Ita & tu, licet non aurũ,eius tamen aspectu, & cupiditate, animæ insidentem dæmonem adoras. Dæmone enim grauior est pecuniarum cupiditas, qua multi magis persuasi sunt quàm illi ab idolis: quibus non omnia parent, huic verò omnia, & quodcunque faciendum suggerit, obsequuntur. Quid dicit auaritia? Esto omnibus inimicus, obliuiscere naturam, contemne Deum, sacrificium mihi teipsum offer.Dicto citius parent.Et idolis quidem boues sacrificant,auaritia,offer mihi animam,inquit,& persuadet. Vide quas habeat aras:quæ libamina accipiat. Regnum cælorum auari nõ pos-
2.Cor.6. sidebunt. Neque has minas formidant, quamuis hæc cupiditas infirmissima sit, quippe quæ non insita,non naturalis est:fuisset enim nobis à principio,sed aurum iam non erat, neque quispiam aurum amabat. Sed, si placet, vnde malum hoc prouenerit, dicam; vnusquisque maiori æmulatus,morbum hunc auxit, & nolentem præoccupans irritauit. Cùm enim splendidas domos,diffusos agros,seruorum greges,argentea vasa,vestimentorum copiam intuerentur, vt hæc superarent, pro viribus contenderunt. Itaque primi secundis causam, secundi minoribus præbuerunt. Quòd si continentes esse voluissent, non sanè fuissent posterioris cupiditatis exemplum, imò neque vlla his excusatio est. Sunt enim qui pecunias contemnunt. Et quisnam,inquies? hoc grauissimum est,quòd impossibile videatur, vt quis vincat malitiam, neque quispiam rectus iudicetur. Adducam tamen multos & in ciuitatibus, & in montibus, & quid proficiemus? Neque enim propterea meliores euadetis. Sed non nunc nobis de hoc sermo habetur, vt diuitiæ minuantur: velim sanè. Verùm, cùm maius vobis onus impendat, non cogam: sed ne aliena concupiscatis, & aliquid in egenos conferatis,admoneo.Multos autem inueniemus rebus suis contentos, sua curantes, & iustis viuentes laboribus:quid hos non imitamur,non æmulamur? Consideremus maiores nostros,num facultates eorum steterunt?Tantùm eorum nomina durant,& incorrupta seruantur. Num magni alicuius viri balneum, & diuersorium,& suburbana aspicientes,recordati quantum laborem subierit,ingemiscimus? Quanta rapuit,& nihil apparet? sed alij in eius delitiis delectantur,& nunquam ille suspicatus est,fortasse & inimici,vt magis puniatur.Huiusmodi & nos manent. Proculdubio moriemur,& hic noster finis. Quantam impensam,quãta odia subierunt?Quid hinc emolumenti? Immortale suppliciũ, & nullum malis remedium,neque viuentes tantùm,sed & mortui ab omnib⁹ accusantur.Quid cùm multorum imagines domib⁹ positas intuemur? Nónne magis dolemus, Verè bene,inquit propheta: Verumtamen stultè perturbatur omnis homo viuens. Profectò harum rerũ cura perturbatio est: perturbatio, inquam, & anxietas superflua, qua omnino in æternis tabernaculis carebimus. Hic enim alius laborat,alius fructum capit:illic laborum suorum quisque dominus est,& multiplicem mercedem accepit. Ad illam ergo possessionem properemus.Illic ædificemus,vt quiescamus cum Christo Iesu domino nostro,Amen.

Psal.

EIVSDEM IN IDEM
Homilia 2.

COgnouit ergo turba multa ex Iudæis, quia illic esset, &c. Quemadmodum diuitiæ incautos perdere cõsueuerunt,ita & principatus:illæ namque in auaritiam, hic in insaniam hominem impellit. Ecce Iudæorum turba, quæ subdita erat, bene sentit,principes verò insaniunt.Quòd enim illi crediderunt,testantur frequenter Euangelistæ: quòd multi de turba crediderunt ei,ex principibus minimè:sed inquiunt;Nunquid aliquis principum credidit in eum? Sed quid inquiunt de turba? Qui non norunt legem, maledicti sunt. Qui credebant, eos maledictos dicebant: se autem,qui negabant,sapientes.Et in hoc loco,multi cùm miracula viderent, crediderunt.

Exhom. in Ioan.

S. AVGVST. EPISCOPI
Hipponensis in superius Euang. Homil.

IEsus ergo ante sex dies paschæ venit Bethaniam, vbi fuerat Lazarus mortuus,quem suscitauit Iesus. Fecerunt autem ei ibi cœnam,& Martha ministrabat, Lazarus vero vnus erat ex discumbentibus. Ne putarent homines phantasma esse factum, quia mortuus resurrexit,vnus erat ex recumbentibus, viuebat, loquebatur,epulabatur,veritas ostendebatur, infidelitas Iudæorum cõfundebatur. Discumbebat ergo Iesus cum Lazaro, & cæteris, ministrabat Martha vna ex sororibus Lazari. *Maria vero altera soror Lazari accepit libram vnguenti nardi pistici pretiosi, & vnxit pedes Iesu, & extersit capillis suis pedes eius, & domus impleta est ex odore vnguenti.* Factum audiuimus,mysterium requiramus. Quæcunque anima fidelis vis esse,cum Maria vnge pedes domini pretioso vnguento:vnguentum illud iustitia fuit,ideo libra fuit: erat autem vnguentum nardi pistici pretiosi: quòd ait *pistici*, locum aliquem credere debemus,vnde hoc erat vnguentum pretiosum,nec tamen hoc vacat,& sacramento optime consonat:pistis Græce fides dicitur.Quærebas operari iustitiam,Iustus ex fide viuit, vnge pedes Iesu bene viuendo, dominica sectare vestigia, capillis terge:si habes superflua, da pauperibus, & domini

Ex tr. in Ioan.

Abac. Rom.

domini pedes tersisti: capilli enim superflua corporis videtur:habes quod agas de superfluis tuis: tibi superflua sunt,sed domini pedibus necessaria sunt. Forte in terra domini pedes indigent, de
Matth.25. quibus enim nisi de membris suis in fine dicturus est, Cum vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis? superflua vestra impedistis,sed pedibus meis obsecuti estis. Domus autem impleta est odore, mundus impletus est fama bona: nam odor bonus fama bona est.Qui male viuunt & Christiani vocantur, iniuriã Christo faciunt:de qualibus dictum est,q; per eos nomen domini blasphemetur.
Isaiæ 52. Si per tales nomen Dei blasphematur,per bonos
Rom.2. nomen domini laudatur: audi Apostolũ, Christi
2.Cor.2. bonus odor sumus,inquit,in omni loco: dicitur
Cantic.1. & in Cãticis cãticorũ, Oleũ effusum nomẽ tuũ; ad Apostolũ reuoca intentionem,Christi,inquit, bonus odor sumus in omni loco, & in his qui salui fiunt, & in iis qui pereunt:aliis sumus odor vitæ in vitam, aliis odor mortis in mortem:& ad hæc quis idoneus? Occasionẽ nobis præbet præsens lectio sancti Euangelij de odore isto ita loqui, vt & à nobis sufficienter dicatur, & à vobis
2.Cor.2. diligenter audiatur, Apostolo ipso ita dicente,Et ad hæc quis idoneus? ergo vt inde nos conemur loqui, nunquid idonei sumus,aut vos audire hęc idonei estis? Hæc audire vos quidem idonei estis, nos quidem idonei non sumus, sed idoneus est ille qui per nos dignetur dicere,quod vobis prosit audire. Ecce Apostolus bonus odor est, sicut dicit ipse, sed ipse odor aliis est odor vitæ in vitã, aliis autem odor mortis in mortem, tamẽ bonus odor: nunquid enim ait, aliis sumus bonus odor ad vitam, aliis malus odor ad mortem? bonum odorem se dixit, non malum,& eundem bonum odorem aliis ad vitam dixit,aliis ad mortem;fœlices qui bono odore viuunt. Quid autem infœlicius illis qui bono odore moriuntur? Et quis est, ait aliquis,quem bonus odor occidit? hoc est quod ait Apostolus,& ad hæc quis idoneus?Quo modo ea facit Deus miris modis, vt bono odore & boni viuant, & mali moriantur,quomodo sit, quantum dominus inspirare dignatur,ostendam: nam fortasse ibi latet altior intellectus, qui à me non potest penetrari:tamen quousque penetrare potero, vobis non debet denegari.Paulum Apostolum bene agentem, bene viuentem, iustitiam verbo prædicantem, opere demonstrantem, doctorem mirabilem, fidelem dispensatorem, fama vsquequaque disseminabat, quidam diligebant, quidam inuidebant: nam ipse quodam loco ait de quibusdam, quod non caste,sed per inuidiam Christũ annũciarent,existimantes,inquit,tribu-
Philip.1. lationem suscitare vinculis meis:sed quid ait? Sive occasione,siue veritate Christus annuntietur: annũcient qui me amãt,annuncient qui mihi inuidẽt: Illi bono odore viuunt,& illi bono odore moriuntur: tamen vtrisque prædicantibus nomen Christi annuncietur, odore optimo mundus impleatur: amasti bene agentem, vixisti bono odore: inuidisti bene agenti, mortuus es bono odore. Nunquid quia mori voluisti, ideo odorem illum malum esse fecisti? Noli inuidere, & non occidet te bonus odor. Denique audi & hic ex vnguento isto, quomodo aliis erat odor bonus in vitam, aliis odor malus in mortem. Posteaquam hoc fecit religiosa Maria ad domini obsequium,continuo, *Vnus ex discipulis eius,Iudas Iscariotes qui eum erat traditurus,dixit. Quare hoc vnguentum non veniit trecentis denarijs, & datum est egenis?* Væ tibi miser, bonus odor occidit te.Quare enim hoc dixerit, Euangelista sanctus aperuit. Putaremus autem & nos,si mens ipsius vobis per euangelium non proderetur,pauperum cura hoc illum dicere potuisse: non ita est. Sed quid? audi testem veracem.*Dixit autem hoc,non quia de egenis pertinebat ad illum, sed quia fur erat & loculos habens, & ea quæ mittebantur portabat.* Portabat, an exportabat? sed ministerio portabat, furto exportabat. Ecce audite quia Iudas iste non tunc peruersus factus est, quando à Iudæis corruptus dominum tradidit:plerique enim incuriosi Euãgelij, existimant tunc periisse Iudam, quando accepit à Iudæis pecunia vt dominum traderet: non tunc periit, iam fur erat, & dominum perditus sequebatur, quia non corde, sed corpore dominum sequebatur. Duodenarium numerum Apostolorum implebat. Apostolicam beatitudinem nõ habebat ad imaginem fuerat duo-
Act.1. decimus: quo Iuda decidente, & Matthia succedente, & suppleta est Apostolica veritas & numeri permansit integritas. Quid ergo voluit dominus noster Iesus Christus fratres mei admonere Ecclesiam suam,quando vnum perditum inter duodecim habere voluit, nisi vt malos toleremus, ne corpus Christi diuidamus? Ecce inter sanctos est Iudas, ecce fur est Iudas, & ne contemnas, fur sacrilegus, non qualiscunque fur. Fur loculorum, sed dominicorum, loculorum, sed sacrorum: si crimina discernuntur in foro qualiscunque furti, & peculatus:peculatus enim dicitur furtum de re publica, & non sic iudicatur furtum rei priuatæ quomodo publicæ: quanto vehementius iudicandus est fur sacrilegus, qui ausus fuerit non vndecunque tollere, sed de Ecclesia tollere. Qui aliquid de Ecclesia furatur, Iudæ perdito comparatur. Talis erat iste Iudas,& tamen cum sanctis discipulis vndecim intrabat & exibat, ad ipsam dominicam cœnam pariter accessit, conuersari cum eis potuit, eos inquinare non potuit. De vno pane & Petrus & Iudas
1.Cor.6. accepit,& tamẽ quæ pars fideli cũ infideli?Petrus enim accepit ad vitã, Iudas ad mortẽ: quomodo enim ille odor bonus, sic ille cibus bonus: sicut ergo odor bonus, ita & cibus bonus, bonos vi-
1.Cor.11. uificat, malos mortificat. Qui enim manducauerit indigne, iudicium sibi manducat & bibit: iudicium sibi,non tibi. Si iudicium sibi,non tibi, tolera malum bonus,vt venias ad præmia bonorum, ne mittaris in pœnam malorũ. Exemplum
12.q.1.cap. exemplum. domini accipe conuersantis in terra, quare habuit loculos,cui angeli ministrauerunt,nisi quia Ecclesia ipsius loculos suos habitura erat? quare furem admisit, nisi vt eius Ecclesia fures patienter toleret? Sed ille qui consueuerat de loculis pecuniam tollere, non dubitauit accepta pecunia ipsum dominum vendere.Videamus quid ad ista dominus respondeat, videte, fratres, non illi ait, propter furta tua dicis,ista:furem nouerat,& prodere nolebat, sed potius tolerabat, & ad perferendos malos in Ecclesia nobis exemplum patientiæ demonstrabat. *Dixit ergo ei Iesus, Sine illam,vt in diem sepulturæ meæ seruet illud.* Moriturum se denunciauit: sed quid est quod sequitur, *Pauperes enim semper habebitis vobiscum, me autẽ nõ semper habebitis,* Intelligimus quid est, *pauperes sem-*

per habebitis:quòd dixit,verum eſt,quando Eccle-
ſia ſine pauperibus? *Me autem non ſemper habebitis*,
quid ſibi vult, quomodo intelligendum eſt, *Me
autem non ſemper habebitis?* nolite expaueſcere, Iu-
dæ dictum eſt: quare ergo non dixit, habebis, ſed
habebitis? quia non vnus eſt Iudas. Iudas ma-
lus corpus malorum ſignificat, quomodo Pe-
trus corpus bonorum, corpus Eccleſiæ, imò cor-
pus Eccleſiæ, ſed in bonis: nam ſi in Petro non
eſſet Eccleſiæ ſacramentum, non ei diceret do-
Matth.16. minus, Tibi dabo claues regni cœlorum, quæ-
24.quæſt.1.c. cunque ſolueris in terra, ſoluta erunt & in cœlo;
quodcumque. & quæcunque ligaueris in terra, ligata erunt &
in cœlo. Si hoc Petro tantum dictum eſt, non fa-
cit hoc Eccleſia: ſi autem & in Eccleſia fit, vt quæ
in terra ligantur, in cœlo ligetur, & quæ ſoluun-
tur in terra, ſoluantur in cœlo: quia cum excom-
municat Eccleſia, in cœlo ligatur excommunica-
tus: cum reconciliatur ab Eccleſia, in cœlo ſolui-
tur reconciliatus. Si hoc ergo in Eccleſia fit, Pe-
trus quando claues accepit, Eccleſiam ſanctam
ſignificauit. Si in Petri perſona ſignificati ſunt in
Eccleſia boni, in Iudæ perſona ſignificati ſunt in
Eccleſia mali; ipſis dictum eſt, *me autem non ſemper
habebitis*. Quid eſt enim: *non ſemper*, & quid eſt
ſemper? Si bonus es, ſi ad corpus Chriſti pertines,
quod ſignificat Petrus, habes Chriſtum in præ-
ſenti, & in futuro. In præſenti per fidem, in præ-
ſenti per ſignum Chriſti, in præſenti per bapti-
ſmatis ſacramentum, in præſenti per altaris cibũ,
& potum. Habes Chriſtum in præſenti, ſed ha-
bebis ſemper: quia cum hinc exieris, ad illum ve-
Luca.23. nies, qui dixit latroni; Hodie mecum eris in pa-
radiſo. Si autem male verſaris, videris habere in
præſenti Chriſtum, quia intras Eccleſiam, ſignas
te ſigno Chriſti, baptizaris baptiſmo Chriſti, mi-
ſces te membris Chriſti, accedis ad altare Chri-
ſti, in præſenti habes Chriſtum, ſed male viuen-
do non ſemper habebis: poteſt & ſic intelligi,
*Pauperes ſemper habebitis vobiſcum, me autem non
ſemper habebitis.* Accipiant & hoc boni, ſed non
ſint ſolliciti: loquebatur enim de præſentia cor-
poris ſui: nam ſecundum maieſtatem ſuam, ſe-
cundum prouidentiam, ſecundum ineffabilem,
& inuiſibilem gratiam impletur quod ab eo di-
Matth.28. ctum eſt; Ecce ego vobiſcum ſum omnibus die-
bus vſque ad conſummationem ſeculi. Secundũ
carnem vero, quam verbum aſſumpſit, ſecũdum
id quòd de virgine natus eſt, ſecundum id quòd
à Iudæis comprehenſus eſt, quòd ligno confixus,
quòd de cruce depoſitus, quòd linteis inuolu-
tus, quòd in ſepulchro conditus, quòd in reſurre
ctione manifeſtatus, non ſemper habebitis me
Actor.1. vobiſcum. Quare? Quoniam conuerſatus eſt ſe-
cundum corporis præſentiam quadraginta die-
bus cum diſcipulis ſuis, & eis deducentibus vi-
dendo non ſequendo aſcendit in cœlum, & non
eſt hic: ibi enim ſedet ad dexteram patris, & hic
eſt: non enim receſſit præſentia maieſtatis. Aliter
ſecundum præſentiam maieſtatis ſemper habe-
mus Chriſtum: ſecundum præſentiam carnis, re-
ctè dictum eſt diſcipulis, *me autem non ſemper ha-
bebitis*, Habuit enim illum Eccleſia ſecundũ præ-
ſentiam carnis paucis diebus: modo fide tenet,
oculis non videt. Ergo ſi ita dictum eſt, *me autem
non ſemper habebitis*, quæſtio ſicut arbitror iam
nulla eſt quæ duobus modis ſoluta eſt. Cætera
quæ pauca remanent audiamus. *Cognouit ergo
multa turba ex Iudæis quia illic eſt, & venerunt, nõ pro-
pter Ieſum tantum, ſed vt Lazarum viderent, quem ſu-
ſcitauit Ieſus à mortuis.* Curioſitas eos adduxit, nõ
charitas, venerunt & viderunt. Audite mirabile
cõſilium vanitatis. Viſo Lazaro reſuſcitato, quia
tantum miraculum domini tanta erat euidentia
diffamatum, tanta manifeſtatione declaratum, vt
non poſſent vel occultare quod factum eſt, vel
negare quod inuenerunt, videte. Cogitauerunt
autem principes ſacerdotum vt & Lazarum, &c.

BEDAE VENERABILIS
presbyteri eiuſdem Euang. expoſitio.

SCiens ergo dominus conſpiraſſe de ſe occi- *Ex com.*
dendo Iudæos, non fugit inſidiantium ma- *in Ioa.*
nus, ſed certus de gloria reſurrectionis, primo ve-
nit Bethaniam proximam Hieroſolymis ciuita-
tem, vbi Lazarum ſuſcitauerat à mortuis: deinde
etiam Hieroſolymam, vbi ipſe pateretur, & re-
ſurgeret à mortuis. Hieroſolymam quidem, vt
ipſe ibi moreretur: Bethaniam vero, vt reſuſcita-
tio Lazari cunctorum memoriæ arctius impri-
meretur, & magis magíſque confunderentur, at-
que inexcuſabiles conuincerentur impij princi-
pes, qui occidere non timerent eum, qui ſuſcita-
re poſſet à mortuis: & nec beneficiis ſuſcitationis
prouocati, nec diuina ſuſcitantis virtute perter-
riti, animos ab iniuſta cæde retraherent. Nec
tranſitorie legendum eſt, quare ante ſex dies Paſ-
chæ veniſſet Ieſus Bethaniam, magna enim di-
gnitas ſenarij numeri eſt in ſanctis ſcripturis, &
multa opera domini noſtri in ſenario numero
perfecta eſſe demonſtrantur, quia ſenarius nu-
merus in ſeipſo per ſuas proprias partes diuiſus,
vel coniunctus, perfectiſſimus eſſe conſtat. habet
enim partes tres in ſeipſo denominatas, id eſt
vnum, duo, tria. nam ſexta eius pars vnum eſt. ter-
tia vero duo. dimidia itaque tria. vnum vero, &
duo, & tria, ſex eſſe dignoſcitur: nec aliud ex his
tribus partibus coniunctis confici poteſt, niſi ſex
tantum. nec in alias partes ſenarius numerus di-
uidi poteſt, niſi in has tres, id eſt, vnum duo &
tria. nam ipſum dominum creatorem omnium,
huius mundi creaturas ſex diebus perfeciſſe no- *Geneſi.*
tiſſimum eſt: & ſexta die hominem feciſſe cõſtat:
ad quem ſerpentina fraude perditum, ante ſex
dies Paſchæ venit ipſe filius Dei, per quem crea-
tus eſt, Bethaniam ad liberandum: vt qui ſexta
die creatus eſt, ſexta feria liberaretur. nam ſexta
feria Chriſtum eſſe paſſum, nemini ignotum eſſe
reor. Igitur & menſe ſexto, annunciante archan- *Luc.1.*
gelo, virgo ſacra inſpiratione ſpirituſſancti eun-
dem redemptorem noſtrum concepiſſe legitur:
qui etiã ſexta hora perfecta ætate ſuper puteum
ſedens, mulieri Samaritanæ diuini fontis fluenta
aperire dignatus eſt. Sexta quoq; ætate mũdi ipſe
creator ad redemptionẽ mundi iuxta fidem ſacræ
hiſtoriæ veniſſe iam legitur. Habent quoque hæ
tres partes, id eſt vnum, duo, & tria, ex quibus, vt
diximus, ſenarius conſtat, aliquid myſterij in di-
ſpenſatione ſalutis humanæ. Primo itaque tem-
pore ſub lege naturæ veluti in quadam vnitate
ſancti patres Deo ſeruiebant. Secundo vero tem- *Ioan.4.*
pore lex addita eſt ad naturam, vt quod mala cõ-
ſuetudo vitiauit in natura, lex reformaret in li-
tera: & fuerunt duo, natura, & lex. Tertio itaque
tempore

tempore venit gratia cæleſtis per Ieſum Chri-
ſtum, & ſunt tria, natura, lex, & gratia. ſicut nec
lex naturæ bonum deſtruxit, ita nec gratia legem
ſoluit, ſed adimpleuit, naturámque priſtinæ red-
didit nobilitati: natura tamen, & lex ſine gratia
impleri non potuit. Nec ſic homini liberum ar-
bitrium datum eſt, vel legis præceptum, vt gra-
tiæ non indigeret, ſicut Pelagiana hæreſis affir-
mat. Et ne dicerent machinatores calumniarum,
phantaſticè ſuſcitatum fuiſſe Lazarum, facta ibi
domino cœna, & ipſe vnus erat ex diſcumbenti-
bus cum eo: vt, dum viuentem, loquentem, epu-
lantem, cum ſuis familiariter conuerſantem vi-
derent ſiue audirent, vel ſic ſuſcitantis potẽtiam
agnoſcerent, & acciperent gratiam. Myſtice au-
tem cœna hæc dominica, vbi Martha miniſtra-
bat, & Lazarus inter alios diſcumbebat, fides eſt
eccleſiæ, quæ per dilectionem operatur. In qua
cœna Martha miniſtrat, cum anima quæque fi-
delis operam domino ſuæ deuotionis impendit.
Lazarus vero vnus fit ex diſcumbẽtibus cum do-
mino, cum etiam hi, qui poſt peccatorum mor-
tem reſuſcitati ad iuſtitiam ſunt, vnà cum eis, qui
in ſua permanſere iuſtitia, de præſentia veritatis
exultantes, pœnitentes ſimul cum innocentibus
cæleſtis gratiæ muneribus aluntur. Et bene ea-
dem cœna in Bethania celebratur, quæ eſt ciui-
tas in latere montis Oliueti, & interpretatur do-
Matth.5. mus obedientiæ. Domus nanque obedientiæ Ec-
cleſia eſt, quæ fideliter domini iuſſis obtemperat:
& ipſa eſt ciuitas, quæ ſuper montem miſericor-
diæ conſtituta, nunquam poteſt abſcondi: ipſaq;
de ſui latere conſtructa redemptoris, id eſt aqua
ablutionis, & ſanguine ſanctificationis, quæ de
ipſius latere pro ſe morientis exiere, imbuta eſt.
Vbi etiam altera ſoror Lazari Maria, in magnæ
indicium dilectionis, ſicut ſequentia monſtrant
Euangelij, *Accepit libram vnguenti nardi piſtici pre-
cioſi, & vnxit pedes Ieſu, & exterſit capillis ſuis pedes
eius.* quo non ſolum ſuccedit indicium deuotio-
nis, ſed & aliarum fidelium Deo animarum ſi-
gnatur pietatis obſequium. *Maria autem accepit li-
bram vnguenti nardi piſtici precioſi.* Quid nanq; per
libram vnguenti, niſi perfectio iuſtitiæ exprimi-
tur? quod vnguẽtum ex nardo piſtica dicitur eſſe
confectum. Quid enim per vnguentum, niſi bo-
nus odor opinionis inſinuatus? & hoc vnguen-
Hebr.11. tum ex nardo piſtica, id eſt, nardo fideli. nam πίςις
Græce, fides Latine dicitur. ſine fide enim Deo
placere impoſſibile eſt, nec bona fama ſine fide
catholica fieri poterit. O homo, vnde pedes Ieſu
bene viuendo, dominica ſectare veſtigia, & capil-
lis exterge. quæ tibi ſuperflua ſunt, pedibus do-
mini neceſſaria ſunt, id eſt, minimis quibuſque in
Matth.25. Eccleſia, de quibus in fine dicturus erit domi-
nus; Quandiu feciſtis vni ex minimis his, mihi
feciſtis. *Domus autem repleta eſt odore*, id eſt, Eccle-
ſia, vitæ religioſæ bona fama. nam odor bonus
2.Cor.2. eſt vita bona. audi Apoſtolum; Chriſti bonus
odor ſumus, inquit, in omni loco. Et in Canticis
canticorum; Vnguentum effuſum nomen tuum.
item, Dum eſſet rex in accubitu ſuo, nardus mea
dedit odorem ſuum. Vbi aperte quid Maria ſemel
fecerit, typice autem quid omnis Eccleſia, quid
anima quæque perfecta ſemper faciat, oſtenditur.
*Dicit ergo ex diſcipulis eius Iudas Iſcariothes, qui erat
eum traditurus, Quare hoc vnguentum, &c.* Væ im-
pio traditori, væ complicibus eius nequitiæ,
etiam nunc membra CHRISTI perſequenti-
bus, qui famam virtutis, quam ipſi habere non
merentur, proximis, qui habent, inuidere non
ceſſant. Et quidem putare poſſemus Iudam ob
curam pauperum hæc fuiſſe locutum: ſed prodit
mentem illius teſtis verax, qui ait; *Dixit autem,
non quia de egenis pertinebat ad eum, &c.* Non ergo
tunc Iudas periit, quando pecunia corruptus do-
minum prodidit, ſed iam perditus dominum ſe-
quebatur, qui loculos habens dominicos, ea, quæ
mittebantur, portabat in miniſterium pauperum,
quæ etiam infideli mente furari ſolebat. Videns
ergo dominus cor illius cupiditatis iam ſorde pol
lutum, præuidens peiori proditionis ſorde pol-
luendum, commiſit eius fidei, quicquid habebant
in ſacculis, eúmque de his, quæ is vellet facere
permiſit, vt vel collati honoris, vel habitæ memo-
ria pecuniæ mentem ab ipſius venditione reuo-
caret. Verum, quia ſemper auarus eget, neque vn-
quam beneficiorum perfidus meminit, impius à
furto pecuniæ, quam portabat, peruenit ad tra-
ditionem domini, qui pecuniam ſibi ſeruandam
cõmendabat. *Dixit ergo Ieſus, Sine illam, &c.* Quaſi
innocenter interroganti Iudæ dominus ſimplici-
ter, & manſuete, quo miniſterium Mariæ pertine-
ret expoſuit, quia ipſe videlicet moriturus, & ad
ſepeliẽdum aromatibus eſſet vngendus: ideóque
Mariæ, cui ad vnctionem mortui corporis eius,
quamuis multum deſideranti, peruenire non li-
ceret, donatum ſit viuenti adhuc impendere ob-
ſequium, quod poſt mortem celeri reſurrectione
præuenta nequiret. Vnde bene Marcus dominum
de illa dixiſſe teſtatur; Quod habuit hæc, fecit: *Marc.14.*
præuenit vngere corpus meum. Iam defuncti tan-
gere non potuit: ſolum quod potuit fecit. Præue-
nit viuum adhuc funerandi officio donare. *Pau-
peres enim ſemper habetis vobiſcum, me autem non ſem-
per habetis.* Et hic magnæ moderamine patientiæ
dominus non Iudam arguit, auaritiæ & non pau-
perum gratia de pecunia loqui, ſed ex ratione de-
monſtrat non eſſe culpandos eos, qui ei inter ho-
mines conuerſanti de facultatibus ſuis miniſtra-
rent, cum tam paruo tẽpore ipſe apud eccleſiam
corporaliter eſſet mãſurus, pauperes autem, qui-
bus eleemoſyna fieri poſſet, in ea ſemper eſſent
habendi. *Cognouit ergo turba multa ex Iudæis quia
illic eſt, &c.* Curioſitas hos, non charitas adduxit
ad Ieſum: ſed nos verſa vice, fratres chariſſimi, ſi
cognoſcimus, vbi Ieſus eſt, vbi manſionem facit,
vbi Bethaniam, id eſt domum animæ obedientis,
in qua habitet, inuenit, veniamus illuc contem-
platione, non propter hominem tantum, quem à
morte animæ ſuſcitatum, ſpiritualiter viuere do-
nauit, ſed vt bonam hominis vitam imitando, per
hoc ad viſionem Ieſu pertingere mereamur: quia
pro certo cognouimus, vbi Ieſus eſt. Reſurrexit
enim poſt mortem, & aſcendit in cælum, vbi ha-
bet manſionem perpetuam. Ipſa eſt vera Betha-
nia, ciuitas ſcilicet cæleſtis, quam nullus valet niſi
obediens intrare.

EIVSDEM IN IDEM
Homilia.

MOris eſſe prudentium ſolet, non ſolum ex *Tom.7.*
eis quæ recte apprehenderint, verumetiam *Quadrag.*
ex illis, quæ aliter geſta, ſeu dicta cognouerint, pru

dentiæ discere virtutem: hæc nimirum vt imitentur sequendo, illa ne incurrant deuitando. Quod nos, fratres dilectissimi, in hodierna sancti Euangelij lectione facere ratio cogit, nō tantum videlicet deuotionem amatorū Christi ad exemplum discere virtutis, sed perfidiam considerare, & consideratam declinare persequentium. Sequamur enim necesse est illarum prudētiam fœminarum, quas tanta fide, & dilectione domino adhæsisse cognouimus: Fugiamus insipiētiam pontificum, & pharisæorum, qui sapientiam Dei circumuenire insidiis, & interficere quærebant: Caueamus dementiam eorum, qui sanctificandi propter pascha Hierosolymam ascenderant, sed obliti sanctificationis, in ipsa domo orationis saluatoris necē tractabant. Imminebat pascha, quo sanctificatum quenque, ac mundum ad esum agni venire oporteret: & ipsi qui sanctificandi ad templum descenderāt, sordidiores iam de cōspiratione effundendi sanguinis descendebāt. Curemus solerter, quia paschæ nostri tempus appropiat. In illo iam veniente sanctificati ad altare dominicum accedamus, non agni carnes comesuri, sed nostri redemptoris mysteria sancta sumpturi: Mundemus nos ab omni inquinamēto carnis, & spiritus, perficiētes sanctificationē in timore Dei. Nemo domum orationis conuertat in speluncam latronum, nemo membris Christi mortis laqueos substernat, nemo manens adhuc in morte, ad accipienda vitæ mysteria præsumat accedere. Qui eum non diligit, manet in morte. Diligamus Christum in seipso, diligamus in membris eius: quæramus dominum, & viuet anima nostra: quæramus autē eum, nō sicut impij ad occidendum, sed vt fideles perpetuò fruendū. Quærebant, inquit, Iesum, & colloquebantur adinuicem in templo stantes. Quid putatis, quia non venit ad diem festum? Querebāt enim Iudæi Iesum sed male, quærebāt eum, vt veniētem ad diem festum interficerent. Quæramus autem nos illum stantes in templo Dei, & perseuerātes vnanimiter in oratione, & colloquamur adinuicem psalmis, hymnis, canticis spiritalibus, in gratia postulantes ipsum vt venire ad diem festum nostrum; & sua nos præsentia illustrare, sua ipse nobis dona sanctificare dignetur. Dederunt autem pontifices & pharisæi mandatū: Vt si quis cognouerit vbi sit, indicet, vt apprehendant eum. Demus & nos inuicem mandatum, fratres mei, vt, si quis cognouerit in cuius corde fratris vberiora sint viscera misericordię, maior humilitas, benignitas, modestia, potentia, cęterarúmq; abundantior copia virtutum, presentis videlicet indicia Christi, indicet confestim vbi sit talis, vt vestigia Christi, quæ apud eum sunt inuenta fideliter imitando teneamus. Sciens autem dominus conspirasse de se occidendo Iudęos, nō fuga insidiantium declinauit malos, sed certus de gloria resurrectionis primo venit Bethaniam, proximam Hierosolymis ciuitatem, vbi Lazarum suscitauerat à mortuis, deinde etiam Hierosolymā, vbi ipse pateretur, & resurgeret à mortuis. Hierosolymam quidem, vt ipse ibi moreretur: Bethaniam vero, vt suscitatio Lazari cūctorum memoriæ arctius imprimeretur, & magis magisque confunderentur, atque inexcusabiles conuincerentur impij principes, qui occidere non timerent eum, qui suscitare posset à mortuis, & nec beneficiis suscitationis prouocati, nec diuina suscitantis virtute perterriti, animos ab iniusta cæde retraherent. Et ne dicerent machinatores calumniarū, phantasticè suscitatū fuisse Lazarū, facta ibi domino cœna, & ipse vnus erat ex discūbentibus cū eo, vt, dū viuentē, loquētē, epulantē, cum suis familiariter cōuersantē viderent, siue audirēt, vel suscitantis potētiam agnoscerent, & acciperent gratiam, vel obdurato corde nolentes veritati acquiescere, incurrerent pœnam. Mystice autem cœna hæc dominica, vbi Martha ministrabat, & Lazarus inter alios discumbebat, fides est ecclesię quę per dilectionem operatur. Vnde alibi dominus de crebriis in se populis dicit ad discipulos: Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis. Et hoc exponens adiunxit: meus cibus est, vt faciam voluntatem eius qui misit me, vt perficiam opus eius. In qua cœna Martha ministrat, cum anima quæque fidelis operam domino suæ deuotionis impēdit: Lazarus vero vnus sit ex discumbentibus cum domino, cum etiam ij qui post peccatorum mortem resuscitati ad iustitiam sunt vnà cum eis, qui in sua permansere iusticia, de præsentia veritatis exultant, pœnitentes simul cum innocentibus cœlestis gratiæ muneribus aluntur. Et bene eadem cœna in Bethania celebratur, quæ est ciuitas in latere montis Oliueti & interpretatur domus obedientiæ. Domus nanque obedientiæ ecclesia est, quæ fideliter domini iussis obtemperat: & ipsa est ciuitas, quæ super montem misericordiæ constituta, nunquam potest abscondi, ipsaque de sui latere constructa redemptoris, id est, aqua ablutionis & sanctificationis, quæ de ipsius latere pro se morientis exierit imbuta est: vbi etiam altera soror Lazari Maria in magnæ indicium dilectionis accepit libram vnguenti nardi pistici precioſi, & vnxit pedes Iesu, & extersit capillis suis pedes eus. Quo facto non solum succedit indicium deuotionis, sed & aliarū fidelium Deo animarum signat pietatis obsequium. Sed prius notandum quod, sicut narrantibus Matthæo & Marco didicimus, non solum pedes domini Maria, sed & caput nardo perfudit. Nec dubitandū est, quia & ipsa sit mulier, quæ, sicut euangelista Lucas refert, quōdam peccatrix ad dominū cum alabastro venit vnguenti, & stans retro secus pedes eius, lachrymis cœpit rigare pedes eius, & capillis capitis sui tergebat, & osculabatur pedes eius, & vnguento, vngebat. Eadem ergo est mulier, sed ibi pedes solum domini prona vngebat, & hoc inter pœnitentiæ lachrymas, hic autem gaudia iustæ operationis, & pedes vngere, & ad caput quoque vngendum non dubitauit erigi. Ibi quippe rudimenta pœnitentium, hic iustitia perfectarum designat animarum. Vnde recte tūc mensura vnguenti non dicitur, nunc autem libra fuisse perhibetur. Quid nanque per libram vnguenti nisi perfectio iustitiæ exprimitur? Tunc quale fuerit vnguentum tacetur, nunc quia nardi pistici, id est, fidelis, neque extraneis speciebus adulterati, sed precioſi fuerit indicatur, vt perfectæ fidei, & actionis quæ sit castitas intimetur. Per caput autem domini, quod vnxit Maria, sublimitas diuinitatis eius, per pedes humilitas incarnationis exprimitur. Et pedes vngimus eius cum mysterium susceptæ incarnationis debita laude prædicamus: caput vngimus, cum excellentiam diuinitatis digna verbi opinione veneramur. Quid enim per vnguentum, nisi bonus odor

odor opinionis insinuatur? Paulo attestante, qui ait: Deo autem gratias qui semper triumphat nos in Christo Iesu, & odorem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco. Potest quoque per caput domini mediator Dei, & hominum, qui est caput ecclesiæ, recte significari, per pedes autem vltima quælibet membra eius non inconuenienter intelligi, de quibus in fine dicturus est, Quādiu fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis. Et caput vngimus domini, cū diuinitatis eius gloriā digna fidei, spei, charitatisque dulcedine cōplectimur, cū laudē nominis eius bene viuendo dilatamus: pedes vngimus domini, cum pauperes eius verbo consolationis ne desperare in pressuris debeant, refouemus: Eosdem capillis nostris extergimus, cum de rebus, quæ nobis superfluunt egentium necessitati communicamus: fitque de nobis, quod sequitur, *Et domus impleta est ex odore vnguenti*, quia pro modulo nostro mundus impletur ex opinione deuotionis, qua Deum & proximū simplici puróque corde venerari ac diligere probamur: fitque quod in amoris cantico sponsa gloriatur, dum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum. Vbi aperte quid Maria semel fecerit, typicè autē quid omnis ecclesia, quid anima quæque perfecta semper faciat ostenditur. *Dixit ergo vnus ex discipulis eius Iudas Iscariotes, qui erat eum traditurus: Quare hoc vnguētum non venijt trecentis denariis, & datū est egenis?* Væ impio traditori, væ cōplicibus nequiciæ eius etiam nunc membra Christi persequētibus, qui famam virtutis, quam ipsi non merentur, proximis, qui hanc habent, inuidere nō cessant. Et quidem putare possemus Iudam cura pauperum hæc fuisse locutum, sed prodit mētem illius testis verax qui ait: *Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia fur erat, & loculos habens, ea quæ mittebantur exportabat.* Non ergo tunc Iudas periit, quando pecunia corruptus dominum prodidit, sed iam perditus dominum sequebatur, qui loculos habens dominicos, & ea quæ mittebantur non solum in eius ministerio portare, sed etiā furto exportare solebat. Videns enim dominus cor Iudæ cupiditatis iam sorde pollutum, præuidens peiore proditionis sorde polluendum, commisit eius fidei, quicquid habebat in sacculis, eúmq; de his, quæ vellet facere permisit, vt vel collati honoris, vel habitæ memoria pecuniæ mentem ab ipsius venditione reuocaret. Verum quia semper auarus eget, neque vnquam beneficiorum perfidus meminit, impius à furto pecuniæ, quā portabat, peruenit ad traditionem domini, quam destinabat. *Dixit ergo Iesus: Sine illam, vt in diē sepulturæ meæ seruet illud.* Quasi innocenter interroganti Iudæ dominus simpliciter, & mansuetè, quo ministerium Marię pertineret, expositum, quia ipse videlicet moriturus, & ad sepeliēdum aromatibus esset vngendus. Ideóque Mariæ, cui ad vnctionē mortui corporis eius quamuis multum desideranti peruenire nō liceret, donatum sit viuenti adhuc impendere obsequium, quod post mortem celeri resurrectione præuenta nequiret. Vnde bene Marcus dominū de illa dixisse testatur, quod habuit, hæc fecit: præuenit vngere corpus meum in sepulturā. Quod est aperte dicere: Quia corpus meum iam defunctum tangere non poterit, solum quod nūc potuit fecit, præuenit viuum adhuc funerādi officio donare. *Pauperes enim semper habetis vobiscum, me autem non semper habebitis.* Et hic magnæ moderamine patientiæ dominus non Iudā argui auaritiæ, & non pauperum gratia de pecunia loqui, sed ex ratione demonstrat non esse culpādos eos, qui ei inter homines conuersanti de facultatibus suis ministrarēt, cū tam paruo tempore ipsi apud ecclesiam corporaliter māsurus, pauperes autem, quibus eleemosyna fieri possit in ea semper essent habendi. *Cognouit ergo turba multa ex Iudæis, quia illic esset, & venerunt non propter Iesum tantum, sed vt Lazarum viderent, quem suscitauit à mortuis.* Curiositas hos, non charitas adduxit ad Iesum. Sed nos versa vice, fratres charissimi, si cognoscimus vbi Iesus est, vbi māsionem facit, vbi Bethaniam, id est, domum animæ obedientis, in qua habitet, inuenit, veniamus illuc contemplatione, non propter hominem tantum, quem à morte animæ suscitatum spiritaliter viuere donauit, sed vt bonā hominis vitam imitando per hoc ad visionem Iesu pertingere mereamur, quia pro certo cognouimus vbi Iesus est. Resurrexit enim post mortem, & ascendit in cœlum, ibi habet mansionem perpetuā. Ipsa est vera Bethania, ciuitas scilicet cœlestis, quā nullus valet nisi obediens intrare. Studeamus igitur venire illuc internis cordis affectibus, suspiremus illuc ipsum domus illius cōditorem, petamus omnes, petamus singuli vt inhabitemus in domo eius omnibus diebus vitę nostrę, non vt Lazarum ibi videamus, quem suscitauit à mortuis, sed vt ipsi cum Lazaro, & cęteris sanctis resuscitati à mortuis, videamus voluntatem domini, & protegamur à templo sancto eius. *Cogitauerunt autem principes sacerdotum, vt Lazarum interficerent; quia multi propter illum abibant ex Iudæis, & credebant in Iesum.* O cæca cœcorum versutia, occidere velle suscitatum, quasi non possit suscitare occisum, qui poterat defunctū. Et quidē se vtrunque posse docuit, qui & Lazarum defunctum, & seipsum suscitauit occisum. Sed nos, fratres, relicta malitia perfidorum, sequamur deuotionē fidelium, abeamus ab impiorum contubernio, nō sedeamus in cōsilio vanitatis, & cum iniqua gerentibus nō intremus. Credamus in eum, qui nō tātum corpus, sed & animam saluat à morte, seruemúsque operando quod credimus, vt credentes vitam ęternam habeamus in nomine eius, qui cum patre, & spiritu sancto viuit, & regnat Deus per omnia secula seculorum, Amen.

THEOPHYL. EPISCOPI
Bulgar. superioris Euang. expositio.

Iesus ergo ante sex dies paschæ venit Bethaniā, &c. Decima quidem mensis accipiunt ouem immolandam in pascha, & ex eo tempore requirere incipiunt, quæ necessaria ad festum. Denique & cœna, quæ ante sex dies, quæ est nona mensis, lautius epulantur, & initia festiuitatis illo die faciunt. Ideo & Iesus simul cœnauit in Bethaniam veniens. Ostendere autem volens Euangelista veræ resurrectionis Lazari signum, dicit; *Lazarus autem vnus erat recumbentium.* Non enim, vt apparuit, statim mortuus est, sed mansit multo tempore, solita faciens, comedens, ac bibens, atque alia agens. Dicendo autem, quòd Martha ministrarit, significauit, quòd in domo eius cœna fuerit. Obserua autem fidem mulieris, quomodo

non permiserit ancillis ministerium, sed per seipsam ministret. Et Paulus de muliere vidua dicit, quæ sanctorum pedes lauerit. Igitur ipsa omnibus ministrat. Maria autem soli Christo honorem impendit, quoniam eum non accedebat vt hominem, sed vt Deum. Nam vnguentum propterea effudit, & capillis capitis tersit, quod non haberet opinionem de illo, qualem multi, tanquam de puro homine, sed vt domino, & Deo. Assumitur autem Maria in anagogica expositione ad deitatem patris, & domini omnium. Maria enim domina interpretatur. Igitur domina omnium deitas patris vnxit pedes Iesu, carnem dico verbi, quæ in nouissimis, vnguento spiritus, sicut & Dauid dicit; Propterea vnxit te Deus tuus oleo exultationis. Et magnus ille Petrus; Cognoscat omnis domus Israel, quia dominum, & Christum illum Deus fecit, hũc Iesum, quem vos crucifixistis. Nam caro à verbo assumpta, diuino spiritu, qui accessit ad vterum virginis, vncta est, & facta id, quod verbum, hoc est, Deus: impleuítque mundum sua fragrantia, sicut & vnguentum Mariæ domũ omnem bono odore repleuit. Qui autem capilli, quibus extersit pedes? Vel certe, qui ornant caput Dei, & principalem eius substantiam, sancti. Hi enim, quia sunt in gloria Dei, mundus, & ornatus eius vtiq; dicuntur: quia & participes facti sunt vnctionis carnis domini, quos & Dauid participes vocat, & Paulus quoque ad Corinthios dicit, Qui confirmat nos vobiscum in Christo, & vnxit nos Deus. Et alio loco, Christos scimus dici eos, qui secundum Christum vixerunt. Igitur per capillos Christiani intelliguntur, qui pedes extersferunt Iesu, & participes facti sunt diuinæ vnctionis. Mortuum quiddam capilli sunt, mortui sunt & ij, qui Christi. Carnem enim suam crucifixerunt, & mortificarunt membra, quæ super terram: mundóque mortui sunt. Ornãt caput capilli, & gloria sunt illius, Gloria Dei sunt & sancti, quorum lux coram hominibus fulget, & glorificatur propter eos pater. Illi & edunt, ac bibunt in gloriam Dei, & in membris glorificant eum. Et tu quoque, quia mẽtem tuam tanquam alterum Lazarum resuscitauit Iesus, & suscipis illum in domum animæ, & conuiuium habet cum eo mens, quæ resurrexit: vnge pedes domini ante sex dies paschæ, priusquam veniat pascha futuri seculi, quandiu in mundo hoc versaris, qui in sex diebus est conditus. Pedes Christi, apostolus, & Euangelium. Affer igitur vnguentum variarum virtutum, quarum optima est tanquam nardus, feruida fides, in vnum collectis affectionibus. Nisi enim feruidam, & studiosam, virtutibusque præditam habitudinem erga mandata ostenderis, mortuisque tuis membris quasi capillis extersferis, & nisi illum receperis, nõ poteris domum tuam benedictione replere. Nam pedes domini, minimi fratres, per quos vadit Christus ad vniuscuiusque ianuam quærens, quæ vtilia sint: quos vnge eleemosynæ vnguento. Atque multi quidem miserentur ad ostentationem: ideo nullam in se vtilitatem recipiunt. Receperunt enim mercedem in hac vita. At tu exterge capillis capitis, vtilitatem in anima tua accipe, in principali parte lucrum eleemosynæ congrega: &, si quid mortuum habes, & inanimatum, sicut sunt capilli, in hoc bonum vnguẽtum intingito. Peccata enim tua, inquit, eleemosynis dele. *Dicit ergo vnius ex discipulis eius, Iudas Simonis Iscariotes, &c.* Iudas quum esset auarus reprehendit honoris modum. Quare enim non obtulisti pecuniam, inquit, vt possem scilicet furari, sed vnguentum. Quomodo igitur alius Euangelista dicit quod omnes discipuli hoc dixerint? dicendum igitur, quòd omnes quidem dixerint, sed non tali mente alij, quali ille. Non reprehendit autem eũ dominus, quamuis sciret furaci animo hoc illum dixisse (nolebat enim illũ confundere, docens & nos lõganimes debere esse erga tales) sed occultè opprobrat ei proditionem, tametsi propter auaritiam traditurus esset eum in mortem. Ideo & sepulturæ meminit, perstringens insipientiã eius, si quo pacto corrigatur. Et quod subditur, talem quendam sensum habet, *Pauperes enim, inquit, semper habetis vobiscum, me autem non semper habebitis*, eò quòd breui abiturus sum, te mihi mortẽ machinante. Igitur, si onerosus tibi sum, & molestus ille in me honor, expecta paulisper, & eris liber à me: & tunc scies, num propter pauperes opus habeas vnguenti venditione. Quare autem, siquidem auarus erat, & fur pecuniarum dispensationem ei permisit dominus. Propter istud ipsum quòd fur erat, vt omnem ei occasionem auferret. Non enim poterat dicere, quòd propter pecuniarum amorem eum prodiderit. Nam satis consolationis ex marsupio habebat, & neque marsupium gerens, fidelis erat. *Portabat* enim, hoc est, furabatur, *quæ mittebantur*. Audiant sacrilegi, quarum partium sint. Et caput malitiæ est, quòd postea vendidit dominum. Vides, quo ferat auaritia? Ad proditionem. Bene igitur Paulus radicem omnium malorum hanc vocauit, vt pote quæ prodiderit dominum, & quotidie hoc faciat. Nõnulli aiunt ideo creditam Iudæ pecuniarum dispensationem, ceu minorem aliis. Nam pecuniis ministrare minus est quam doctrinæ: sicut & in Actis dicunt Apostoli, Non licet nobis relicto sermone, ministrare mensis. *Cognouit* ergo *turba multa ex Iudæis, &c.* Beneuoli fuerunt hi, qui ad Iesum venerunt, & non sicut alij maleuoli, & insani, *venerunt* inquit, *non propter Iesum, sed vt & Lazarũ viderent*: Nam, cũ re vera maximũ miraculum esset, multi cupiebant eius, qui surrexerat, spectatores fieri, fortassis expectãtes audire à Lazaro de iis, quæ in inferno.

I.Tim.5. Psal.44. Actor.2. Nõ, quòd trãsmutata sit in verbũ sed per vnitatem hypostaseos vnius nomen alteri communicetur. 2.Cor.1. Galat.5. Matth.5. Matth.6. Daniel.4. Matth. 1.Tim. Act.

INCERTI CVIVSDAM

sub nomine Eusebij Emisseni Episcopi superioris Euangelij expositio.

MIrum si euangelista omnia hæc sine aliqua significatione tam officiosè dicere voluit. Bethania enim domus obedientiæ interpretatur. Esto igitur Bethania, sis obediens Deo, quatenus ad te dominus veniens, in domo pectoris tui hospitari dignetur. Præpara ei cœnã, crede in eum, obserua mandata eius, tali enim cœna delectatur dominus. Vnde ipse ait, Egó sto ad ostium, & pulso: siquis aperuerit mihi, intrabo ad illum, & cœnabo cum ipso, & ipse mecum. Noli ista quærere extra te. Tu enim ipse & Bethania, & Martha, & Lazarus, & Maria esse potes: si bene ministraueris, si eleemosynas dederis, nudos vestieris, infirmos visitaueris, aliáque his similia feceris, eris Martha. Omnia enim hæc ad actiuam vitam pertinent, quæ per Maꝛtham significantur. Vis esse Lazarus? Fuge mortem, veni ad vitam, age pœnitentiam. & resuscitaberis. Ideò enim hic dicitur, quia Lazarus vnus erat ex discumbentibus cum eo. Peccator enim quacunque hora conuersus fuerit, & ingemuerit, vita viuet, & non morietur. Quòd si hoc tibi fortasse non sufficit, sed altius ascendere volens, vis esse Maria, vade, vende omnia, quæ habes, & da pauperibus: & spretis omnibus, quæ mundi sunt, soli lectioni, & orationi, & diuinæ contemplationi vacare studeas, Hanc enim optimam partem elegit Maria, quæ non auferetur ab ea. Sequitur, *Maria ergo accepit libram vnguenti nardi pisticæ pretiosi, & vnxit pedes Iesu, & extersit capillis suis pedes eius, & domus impleta est ex odore vnguenti.* Hoc enim vnguentum fidem significat. Vnde & meritò pisticum vocatur, quoniam pistis fides interpretatur. Nullo vnguento magis quàm hoc delectatur Iesus. Sine hoc vnguẽto ad eum accedere, eum tangere non licet. Impossibile est enim sine fide placere Deo. Hoc vnguento impletur domus, hoc tota ecclesia redolet. Fætent igitur domino infideles, quia hoc vnguentum non ferunt. Quòd autem pedes vngit, & capillis tergit, principiũ & finem, Deum & hominem eum esse intelligit. Caput enim pedibus quodammodo iungit, qui Deum & hominem eum esse credit. Vnde non solùm pedes, sed etiam caput, hæc mulier saluatori nostro vnxisse narratur. Dicit ergo vnus ex discipulis eius, Iudas Simonis Scariothis, qui erat eũ traditurus: Quare hoc vnguentum non venditur trecentis denariis, & datum est egenis? Hoc autem ne pietatis affectu & misericordiæ studio dixisse putaretur, euangelista subdit dicens: *Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia fur erat, & loculos habens, ea quæ mittebantur portabat.* Nemo igitur nos reprehendat, si iniquos homines toleramus, & citò ab ecclesiæ cõmunione non separamus, cùm ipse saluator noster Iudam pateretur, quem non solùm proditorem, sed furem quoque sacrilegum esse sciebat. *Dixit ergo Iesus, Sine illam vt in diem sepulturæ meæ seruet illud.* Hoc autem tale est, ac si diceret, Mysterium est, quod agitur, in quo mors & sepultura mea citò fieri significatur. Vnde & alius euangelista dicit, Præuenit vngere corpus meum in sepultura. Pauperes enim semper habetis vobiscum, me autem non semper habebitis. Quid est igitur quod alibi ait, Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, vsque ad consummationem seculi? Si enim omnibus diebus cum eis est, quomodo eum non semper habebunt? Facilis est

solutio, si duarum in Christo naturarum memores simus. Quòd enim ait, *Me autem non semper habebitis*, de præsentia carnis intelligere debemus, quia post resurrectionem die quadragesimo cœlos ascendit. *Cognouit ergo turba multa ex Iudæis, quia illic esset: & venerunt non propter Iesum tantùm, sed vt Lazarum viderent quem suscitauit à mortuis.* Isti non amore, sed admiratione ducebantur, & sicut se habebat cupiditas hominum, noua videre, & audire cupiebant.

EVTHYMII ZIGABONI

superioris Euang. expositio.

I*Esus ergo ante sex dies paschæ venit Bethaniam, &c.* Ipse quidem eo venit, paulatim Ierosolymam appropinquans, quum iam suæ passionis tempus instaret, simul autem vt discipuli Lazarum, qui à mortuis surrexerat, epulantem inspicerent. Sorores vero cœnam ei parauerunt tãquam magistro, & benefactori summo, ac plusquam humano. *Maria ergo, sumpta libra vnguenti nardi pisticæ preciosi. Pisticæ*, hoc est, puræ, & ad puritatem, ac munditiem ordinatæ: aut etiam appellatio quædam est hæc vnguenti. *Vnxit pedes eius.* Tanquam domini sui, tanquam Dei. *Et extersit capillis suis pedes eius.* Ostendens magnitudinem, qua eum prosequebatur, reuerentiæ, ac fidei. *Domus autem impleta est ex odore vnguenti.* Nã & mundus suaui Christi Iesu odore implendus erat. *Dixit autem hoc, non quod de egenis sollicitus esset: sed quia fur erat, &c.* Nõ autem arguit Christus Iudæ propositum, magna clementia nitens eum conuertere. Verum quomodo, sciens ipsum furem, permisit omnino seruare marsupium? Propter illius imbecillitatem, vt inde suam fouens auaritiam, ob eam non incideret in præceptoris proditionem. *Sine illam: in diem sepulturæ meæ seruauit istud.* In diem sepulturæ meæ seruauit vnguentum, siue in tempus sepulturæ meæ: tanquam vaticinata propinquam esse mortem meam. Hoc autem planius scripsit Marcus, quod & de alia muliere dictũ est. Ait enim: Præuenit vt vngeret corpus meum in sepulturam. Moris siquidem erat cum vnguentis sepelire corpora vt conseruarentur. *Pauperes enim semper habetis vobiscum: me autem non semper habebitis.* Apud Marcum vero dixit, Semper pauperes habetis vobiscum, &, cum volueritis, potestis illis benefacere. Dicendo autem, *Me non semper habebitis*: suggessit illis de cæde sua, quæ paulo post futura erat. Mar.14.

FERIA III. HEBD. MAIORIS.

MARCI 14.

PASSIO DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI *secundum Marcum.*

[a] Transitus, quod Heb. phase.

IN illo tempore, [a] pascha & azyma post biduum, & quærebant summi sacerdotes & scribæ, quomodo eum dolo tenerent, & occi-

[b] Non seditionem timebant, sed ne auxilio populi de manibus eorum tolleretur.

derent. Dicebant enim: Non in die festo, ne fortè [b] tumultus fieret

[c] Simon enim obediens dicitur. [d] Nomen pristinum manet, vt virtus curantis appareat. Leprosus enim fuerat, sed à domino curatus erat.

in populo. Et cum esset Bethaniæ in domo [c] Simonis [d] leprosi, & recumberet,

[e] Hieron. Ecclesia habens fidem quæ dicit: nar me de o. suum. [f] Carnale desiderium.

venit [e] mulier habens [f] alabastrum vnguenti nardi pisticæ pretiosi: & fracto

[g] Carnali desiderio. [h] Hieron. Per synecdochen dicitur vnus pro multis, & multi pro vno.

[g] alabastro, effudit super caput eius. [h] Erant autem quidam indignè ferentes intra semetipsos, & dicentes: Vt quid perditio ista vnguenti facta est? Poterat enim vnguentum istud venundari plus quàm trecentis denariis & dari pauperibus. Et

[i] Be. Hoc de solo Iuda, synecdochicos.

[i] fremebant in eam. Iesus autem dixit: Sinite eam. Quid illi molesti estis? Bonũ opus operata est in me, Semper enim pauperes habetis vobiscum & cùm volueritis, potestis illis benefacere, me autem non semper habebitis.

[k] Hiero. Non aliunde quæramus quod in nobis habemus. [l] Id est, Antequam veniret qui excluderet.

[k] Quod habuit hæc fecit, [l] præuenit vngere corpus meum in sepulturam. Amen dico vobis: vbicunque prædicatum fuerit euangelium istud in vniuer-

[m] Remi. Damnum effusi vnguenti vult compensare precio magistri.

so mundo, & quod fecit hæc, narrabitur in memoriam eius. Et [m] Iudas Scha-

[n] Non inuitatus, non coactus: precium quoque in voluntate mentium posuit, quasi vilis mancipij: Quid vultis mihi dare, &c.

riothis vnus de duodecim [n] abiit ad summos sacerdotes, vt proderet eum illis.

[o] Amiserunt vitam, quam pecuniam ipse recipit cum vitam amitit.

Qui audientes gauisi sunt, & [o] promiserunt ei pecuniam se daturos. Et quærebat quomodo illum [p] opportunè traderet. Et prima die azymorum quãdo pa-

[p] Opportunitas doli nunquam inuenitur: indicatur enim hic vel illic.

[q] Hieron. Vt cum voluntate Dei dirigamus gressus nostros. [r] Alias vt manduces.

scha immolabãt, dicunt ei discipuli: [q] Quo vis eamus, & paremus tibi [r] come-

[s] Charitas non est sola. [t] Ecclesiam.

dere pascha? Et mittit [s] duos ex discipulis suis, & dicit eis: Ite in [t] ciuitatem,

[v] Primitiuus populus. [x] Legem literæ.

& occurret vobis [v] homo [x] lagenam aquæ baiulans. Sequimini eum: & quo-

[y] Diuersorium meum.

cunque introierit, dicite domino domus quia magister dicit: Vbi est [y] refectio mea, vbi pascha cum discipulis meis manducem? Et ipse vobis demonstrabit cœnaculum grande stratum, & illic parate nobis. Et abierunt discipuli eius, & venerunt in ciuitatem, & inuenerunt sicut dixerat illis: & parauerunt pascha.

[z] Fine mundi.

[z] Vespere autem facto venit cum duodecim, & discumbentibus eis & manducantibus ait Iesus: Amen dico vobis, quia vnus ex vobis tradet me, qui manducat mecum. At illi cœperunt contristari & dicere sigillatim: Nunquid ego? Qui ait illis: Vnus ex duodecim qui intingit manum mecum in catino, Et filius

[a] Hieron. Multi bonum vt Iudas faciunt, sed nihil eis proficit.

filius quidem hominis vadit sicut scriptum est de eo. Væ autem [a] homini illi

[b] Simpliciter dictum. [c] Latens materno vtero, melius est non esse quam ad tormenta esse. [f] Alias fuisset.

per quem filius hominis tradetur. [b] Bonum erat ei, si natus non [c] esset homo ille. Et manducantibus illis, accepit Iesus panem, & benedicens fregit: &

[d] Hieron. Gratia non meritis saluati sumus à Deo.

dedit eis, & ait: Sumite: hoc est corpus meum. Et accepto calice, [d] gratias agens

[e] Non veteris, de quo: Hic sanguis testamenti est. [f] Quod mandauit ad vos Deus.

dedit eis: Et biberunt ex illo omnes. Et ait illis: Hic est [e] sanguis meus [f] noui

[g] Hieron. Pro multis effunditur sed non omnes emundat.

testamenti, qui pro multis [g] effundetur. Amen dico vobis, quòd iam non bibam de genimine vitis vsque in diem illum cùm illud bibam nouum in regno

[h] Hieron. Laudabunt Deum qui requirunt eum. Et adorauerunt eum &, manducauerunt omnes pingues terræ.

Dei. Et [h] hymno dicto exierunt in montem Oliuarum. Et ait eis Iesus: Omnes scandalizabimini in me in nocte ista, quia scriptum est: Percutiã pastorem,

[i] Apostoli. [k] Hieron. Promittitur resurrectio, ne desperent.

& dispergentur [i] oues. Sed postquàm [k] resurrexero, præcedam vos in Gali-

[l] Non est temeritas nec mendacium, sed fides & ardens affectus. [m] Petrus ex ardore fidei promittebat, sed Christus vt Deus futura prænouerat.

læam. Petrus autem ait illi: Et si [l] omnes scandalizati fuerint, [m] sed non ego: Et ait illi Iesus: Amen dico tibi, quia tu hodie in hac nocte, prius quàm bis gallus vocem dederit, ter me es negaturus. At ille amplius loquebatur: Et si oportuerit me simul commori tibi, non te negabo. Similiter autem & omnes dicebant. Et veniunt in prædium, cui nomen Gethsemani, & ait discipulis suis. Sedete hic, donec orem. Et assumit Petrum, & Iacobum, & Ioannem secum, & cœpit pauere & tædere: Et ait illis: Tristis est anima mea vsque ad mortem.

[n] Humilitatem mentis ostendit habitu corporis.

Sustinete hic & vigilate. Et cùm processisset paululum, [n] procidit super terram

[o] Hieron. Hebraice & Græce, quia non est distinctio Iudæi & Græci.

& orabat, vt si fieri posset, transiret ab eo hora, & dixit: [o] Abba pater, omnia possibilia sunt tibi: transfer calicem hunc à me: sed non quod ego, sed quod tu.

[¶] Hieron. Sicut dormiunt mente, ita dormiunt corpore.

Et venit, & inuenit eos dormientes. Et ait Petro: Simon dormis? Non potuisti vna hora vigilare? Vigilate & orate, vt non intretis in tẽtationem. Spiritus quidem promptus est, caro verò infirma. Et iterum abiens eundem sermonem

[p] Languescunt oculi apostolorum negatione vicina.

orauit, dicens. Et reuersus denuo inuenit eos dormientes. Erant enim [p] oculi eorum grauati, & ignorabant quid responderent ei. Et venit tertiò, & ait illis Dormite iam, & requiescite. Sufficit: Venit hora: ecce filius hominis tradetur in manus peccatorum. Surgite, eamus. Ecce qui me tradet propè est. Et adhuc

[q] Hieron. Confidit de virtute seculi, qui desperat de auxilio Dei.

eo loquẽte venit Iudas Scharioth vnus de duodecim, & cum eo [q] turba multa cum gladiis, & lignis missi à summis sacerdotibus, & scribis, & senioribus. Dederat autem traditor eis signum, dicens: Quemcunque osculatus fuero, ipse est, tenete eum, & ducite cautè. Et cùm veniisset, statim accedens ad eum, ait:

[r] Hieron. Adest Ioseph vinctus, venditus à fratribus, & ferrum pertransiuit animam eius.

Aue rabbi: Et osculatus est eum. At illi manus [r] iniecerunt in eum, & tenuerunt eum. Vnus autem quidam de circunstantibus educens gladium, percus-

[s] Hieron. Prædicatio Petri, auditum regni Dei abscidit à Iudæis.

sit seruum summi sacerdotis, & [s] amputauit illi auriculam. Et respondens Iesus, ait illis: Tanquam ad latronem existis cum gladiis, & lignis comprehendere me. Quotidie eram apud vos in templo docens, & non me tenuistis. Sed vt

[t] Hieron. Adimpletum est, Elongasti à me amicum & proximum & notos meos à me.

impleantur scripturæ. Tunc discipuli eius [t] relinquentes eum, omnes fugerunt. Adolescens autem quidam sequebatur eum [v] amictus syndone super nu-

[v] Nihil indumenti habeat nisi solam syndonem.

[x] Alias reiecta.

do: & tenuerunt eum. At ille [x] relicta syndone, nudus profugit ab eis. Et adduxerunt

y Hiero. Fit congregatio taurorum in vaccis populorum.

xerunt Iesum ad summum sacerdotem. y Et conuenerunt omnes sacerdotes
z Hieron. Vir duplex animo inconstans est in omnibus viis suis, timor retrahit, charitas trahit.
& scribæ & seniores. z Petrus autem à longè sequutus est eum, vsque intrò in
atrium summi sacerdotis, & sedebat cum ministris, & calefaciebat se ad ignem.
Summi verò sacerdotes, & omne concilium quærebant aduersus Iesum testi-
a Mentita est iniquitas, sibi, vt regina aduersus Ioseph, sacerdotes aduersus Susannam, sed ignis sine materia defecit.
monium, vt eum morti traderent, a nec inueniebant. Multi enim falsum testi-
b Quod variatur incertum est.
monium dicebant aduersus eum, & b conueniētia testimonia non erāt. Et qui-
dem surgentes falsum testimonium ferebāt aduersus eum, dicentes: Quoniam
c Dominus dixit soluite vos sed non ego, quia nullus debet sibi inferre mortem
nos audiuimus eum dicentem: c Ego dissoluam templum hoc manufactum,
d Hoc addunt, vt proprie de templo Iudaico videatur dixisse. ¶ Dominus dixit, suscitabo, viuum animal significans & spirans templum
& post triduum aliud d non manufactum ædificabo. Et non erat conueniens
testimonium illorum. Et exurgens summus sacerdos in medium interrogauit
Iesum dicens: Non respondes quidquam ad ea quæ tibi obiiciuntur ab his?
e Sicut ouis ad occisionem ducitur, & obmutuit & siluit à bonis. ¶ Taciturnitas Christi apologiam Adæ soluit.
Ille autem e tacebat, & nihil respondit. Rursum summus sacerdos interrogabat
eum, & dixit ei. Tu es Christus filius Dei benedicti. Iesus autem dixit illi:
f Hieron. vt inexcusabiles sint. ¶ Be. Marcus: Ego sum Matthæus: Tu dixisti: quod idem est. g Hieron. in vita regnantem sempiterna & virtute diuina.
f Ego sum: & videbitis filium g hominis sedentem à dextris virtutis Dei, &
venientem cum nubibus cæli. Summus autem sacerdos scindens vestimenta
sua, ait: Quid adhuc desideramus testes? Audistis blasphemiā: quid vobis vide-
h Ideo.
tur? Qui omnes condemnauerūt eum esse reū mortis. h Et cœperunt quidam
i Faciem meam non auerti à conspuentibus in me. k Vt nos lauaret. l Vt velamenta cordium auferret. m Vt caput nostrum quod Adam est sanaret. n Opprobriis exhonoratur.
i conspuere eum & k velare l faciem eius: & m colaphis eum cædere, & n dicere
o Vt applaudamus ei manibus. p Dedi maxillam meam alapis.
ei: prophetiza. Et ministri o alapis eum p cædebāt. Et cum esset Petrus in atrio
q Titubatio.
deorsum, venit vna ex q ancillis summi sacerdotis, & cùm vidisset Petrum ca-
lefacientem se, aspiciens illum, ait: Et tu cum Iesu Nazaræno eras. At ille nega-
uit dicens: Neque scio, neque noui quid dicas. Et exiit foras ante atrium, &
x Prædicator qui dicit: Vigilate iusti & nolite peccare. s Consensus. ¶ Non quæ prius. Vnde Matthæus: Vidit eum alia ancilla.
f gallus cantauit. Rursus autem cùm vidisset illum s ancilla, cœpit dicere cir-
cunstantibus: quia hic ex illis est. At ille iterum negauit. Et post pusillum rur-
t Actus.
sus t qui astabant, dicebant Petro: Verè ex illis es, nam Galilæus es. Ille autem
cœpit anathematizare, & iurare, quia nescio hominem istum, quem dicitis. Et
statim iterum gallus cantauit. Et recordatus est Petrus verbi, quod dixerat ei
v Compungi.
Iesus: priusquam gallus cantet bis, ter me negabis. Et cœpit v flere.

CAP. XV.

a Vide quam sint solliciti in malo tota nocte vigilauerunt vt facerent homicidium.

ET confestim a mane consilium facientes summi sacerdotes cum seniori-
bus, & scribis & vniuerso concilio vincientes Iesum duxerunt & tradide-
b Non solum ad Pilatum, sed etiam ad Herodem ductus est, vt illuderet ei vterque.
runt b Pilato. Et interrogauit eum Pilatus: Tu es rex Iudæorū? At ille respon-
dens ait illi: Tu dicis. Et accusabant eū summi sacerdotes in multis. Pilatus au-
tem rursum interrogauit eum, dicēs: Non respondes quidquam? Vide in quan-
c Ne crimen diluens à præside dimitteretur, & crucis vtilitas differretur.
tis te accusant. c Iesus autem amplius nihil respondit, ita vt miraretur Pilatus.
Per diem autem festum solebat dimittere illis vnum ex vinctis quemcunque
petissent. Erat autem, qui dicebatur Barrabas, qui cum seditiosis erat vinctus, qui

qui in seditione fecerat homicidium. Et cùm ascendisset turba, cœpit rogare
sicut semper faciebat illis. Pilatus autem respondit eis, & dixit: Vultis dimittam
vobis regem Iudæorum? Sciebat enim quòd per inuidiam tradidissent eum
d Hircum emissarium.
summi sacerdotes. Pontifices autem concitauerunt turbam, vt magis d Barra-
bam dimitteret eis. Pilatus autem iterum respondens, ait illis: Quid ergo vul-
tis faciam regi Iudæorum? At illi iterum clamauerunt: Crucifige eum. Pilatus
e Quod dicendo Iesum absoluit. f Insaniæ suæ satisfacientes, non interrogationi respondentes præsidis.
verò dicebat illis. e Quid enim mali fecit? At illi f magis clamabant: Crucifige
g Hircum emissarium.
eum. Pilatus autem volens satisfacere populo, dimisit illis g Barrabam, &
h Pro peccatis occidendum. i Vt nos à cruciatibus liberaret.
tradidit h Iesum flagellis cæsum, vt i crucifigeretur. Milites autem duxerunt
k Gentili ecclesia.
eum in atrium prætorij, & conuocant totam cohortem, & induunt eum k pur-
l Vt reges efficiamur.
pura, & imponunt ei plectentes spineam l coronam: & cœperunt salutare eum.
Aue rex Iudæorum. Et percutiebant caput eius arundine, & conspuebant
eum, & ponentes genua adorabant eum. Et postquàm illuserunt ei, exuerunt
m Gentili ecclesia. n Iudæis. o Tanquam frater Cain, Abel in agro.
illum m purpura, & induerunt eum n vestimentis suis: & o educunt illum, vt
crucifigerent eum. Et angariauerunt quempiam prætereuntem Simonem Cy-
renæum venientem de villa, patrem Alexandri & Rufi, vt tolleret crucem eius.
Et perducunt eum in Golgotha locum: quod est interpretatum Caluariæ lo-
p Amara vitis, amarum vinum fecit, & propinat Iesu vnde: Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto. q Noluit bibere secundum Matthæum. r Maledictus omnis qui pendet in ligno: factus est maledictus vt nostrum tolleret maledictum.
cus. Et dabant ei bibere p myrrhatū vinum, & q non accepit. Et r crucifigen-
s In quatuor ordines. ¶ In quatuor partes secundum Ioannem. t Mandata. ¶ Et alia præter tunicam. v Alias sua.
tes eum s diuiserunt t vestimenta v eius, mittentes sortem super eis quis quid
tolleret. Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum. Et erat titulus causæ eius
x Hebraice, Græce, & Latine. y Quos à dextris. ¶ Hic assumitur.
x inscriptus: Rex Iudęorū. Et cum eo crucifigunt duos latrones, vnum à y dex-
z Hædos à sinistris. ¶ Hic relinquitur. a Latronibus.
tris & alium à z finistris eius. Et impleta est scriptura quæ dicit: Et cum a ini-
quis reputatus est. Et prætereuntes blasphemabāt eum mouentes capita sua,
& dicentes: Vah qui destruis templum Dei, & in tribus diebus reædificas.
b Insultant nefarij salutem quam inchoauerat.
b Saluum fac temetipsum descendens de cruce. Similiter & summi sacerdotes
illudentes ad alterutrum cum scribis dicebant: Alios saluos fecit, seipsum non
potest saluum facere. Christus rex Israel descendat nunc de cruce, vt videamus
c Fraudulenta promissio. ¶ Plurale pro singulari.
c & credamus. Et qui cum eo crucifixi erant, conuiciabantur ei. Et facta hora
d Sol refugit quia non potest videre mortem Christi & collaborat laboranti: Vel ne impij blasphemantes sua luce frueretur.
sexta d tenebræ factæ sunt per totam terram vsque in horam nonam. Et hora
e Beda. vt homo loquitur, vt homo flet, vt homo crucifigitur, vt homo turbatur.
nona exclamauit voce magna Iesus e dicens: Eloi eloi lammazabathani; quod
f Hieron. principium est vicesimiprimi Psal. quod enim in medio ponitur respice in me. in Hebræo non habetur.
est interpretatum: f Deus meus, Deus meus, vt quid me dereliquisti. Et quidam
de circunstantibus audiētes, dicebant: Ecce Eliam vocat. Currens autem vnus,
g Ipsos cauos igni aptos. h Dolo, malicia. i Amaritudinem. ¶ Dulcedini.
& implens g spongiam aceto, h circūponénsque calamo i potum dabat ei, di-
k Qui de cælo.
cens: Sinite, videamus si veniat Elias ad deponendum eum: k Iesus autē emissa
l Nos cum nulla vel cum vna, quæ de terra. m Pater in manus tuas commendo spiritum meum. n Cælum aperitur.
l voce m magna, expirauit. Et velum templi n scissum est in duo, à summo vs-
o Nouissimi primi. Gentilis confitetur plebs, Iudaica cæcata negat, vt fiat eius error peior priore.
que deorsum. Videns autem o Centurio qui ex aduerso stabat, quia sic cla-
p Beda. hominem & Deum confitetur.
mans expirasset, ait: p Verè hic homo filius Dei erat. Erant autem & mulie-
res de longe aspicientes: inter quas erat Maria Magdalenæ, & Maria
Iacobi

q Ad differentiam Iacobi Zebedæi qui inter primos apostolos vocatus est & electus à domino.
q Iacobi minoris, & Ioseph mater & Salomæ. Et cùm esset in Galilæa seque-
r Beda. Mos erat vt mulieres præceptoribus de sua substantia ministrarent.
bantur eum, & r ministrabant ei, & aliæ multæ quæ simul ascenderant cum eo
s In fine.
Hierosolymam. Et cum iam s sero esset factū, quia erat parasceue, quod est an-
t Deponens. ¶ Allego. Iudaicus populus deponens desperationem. v Quæ & Ramatha ciuitas Helcanæ & Samuelis. x Fide.
te sabbatum, venit t Ioseph ab v Arimathia x nobilis decurio, qui & ipse erat
¶ Ad Christianos. y Malleator. z Viaticum.
expectās regnum Dei. Et audacter introuit ad y Pilatum, & petiit z corpus Ie-
su. Pilatus autem mirabatur si iam obiisset, & accersito Cēturione interrogauit
eum, si iam mortuus esset: & Cùm cognouisset à Centurione, donauit corpus
a Cor mundum & peccatis mortuum.
Ioseph. Ioseph autem mercatus a syndonem, & deponens eum, inuoluit syndo-
b In munimine fidei. c Quæ est Christus. d Per opera charitatis. ¶ Alias: in.
ne: & posuit eum in b monumento quod erat excisum de c petra, & d aduol-
e Operculum fidei.
uit e lapidem ad ostium monumenti.

GLOSSA ORDINARIA
in superius Euangelium.

ERat autem pa. Hiero. Pascha, trāsitus interpretatur: phase verò immolatio. In immolatione agni & transitu per mare vel per Ægyptum præfiguratur passio Christi, & redēptio populi de inferno, quando post biduū nox visitat, id est, plenissima luna, ætate Christi perfecta, vt parte nulla tenebrosa carnes agni immaculati qui tollit peccata mūdi, in vna domo quæ est vna ecclesia catholica, calciati charitate, & armati virtute comedamus dicētes: (1.Cor.5.) Etenim Pascha no. immo. est Christus. Bed. Pascha quod Hebraicè Phase, à transitu, nō à passione, eo quod exterminator videns sanguinem in foribus Israelitarum trāsierit, nec percusserit eos: (Exod.12. Ioan.13.) vel dominus auxilium dans eis desuper ambulauerit, cuius mysterium Ioannes aperuit. Ante diē festum Paschæ sciens Iesus quia venit hora eius, vt transeat de hoc mundo ad patrem. Vbi ostendit sic mysticè notatū, quod agnus Dei qui peccata mundi tollit, de hoc mundo esset transiturus. Vel nos salubri transitu, de Ægyptiaca seruitute redempturus est vel educturus. Bed. Pascha, solus dies quo agnus occidebatur ad vesperum quartadecima luna primi mēsis, Azyma quindecima luna, quādo filij Israel egressi sunt de Ægypto, quæ septem celebrabātur diebus, id est, vsque ad vicesimūprimum eiusdem mensis diem ad vesperum. Sed indifferenter alterum pro altero ponitur, quia & dies Paschę in azymis celebrabatur, & nos quasi perpetuum Pascha facientes, semper ex hoc mundo transire præcipimur. Vno quippe die agno immaculato immolato ad vesperum, septem ex ordine dies sequuntur azymorū: quia Christus pro nobis semel in fine seculorum vel temporum passus, per totum huius seculi tempus, quod septē diebus agitur in azymis sinceritatis & veritatis nobis præcepit esse viuendum: & omni nisu desideria terrena quasi Ægypti retinacula fugere, & velut à mundana conuersatione secretā solitudinē, iter, scilicet, admonet subire virtutum. *Et quærebant summi sa.* Hiero. A principibus egressa est iniquitas, qui templum parare, & vasa, & se purificare secūdum legem ad esum agni debuerāt. *Non in die festo.* Hiero. Vitant diem festum, quod conuenit illis: Non est festiuitas eis qui vitam & misericordiam perdiderūt. *Et cum esset Beth.* Hierony. Hinnulus ceruorum semper ad lectulum suū redit, id est, filius obediēs patri vsque ad mortem, obedientiam à nobis petit: Simon enim obediens dicitur. *Simon leprosi.* Hiero. Simō leprosus mundum infidelem primò, postea fidelem significat. *Et recumberet. ve. &c.* Hiero. Recumbente seipso id est humiliante se, vt eum tangeret fides peccatricis: quæ de pedibus ascendit ad caput à capite descendit per fidē, id est à Christo ad membra eius. *Mulier.* Bed. Maria Magdalena soror Lazari quem suscitauit dominus. Hoc Ioānes dicit esse (Io.11.) factum ante sex dies Paschæ pridie quam asino sedens venerit Hierusalem. Ipsa est enim nō alia, (Luc.7.) quæ quondam adhuc peccatrix (vt Lucas scribit) (Matth.) pedes domini rigauit & vnguēto vnxit: nunc iustificata & familiaris facta, non tantum pedes, vt Ioannes dicit, sed & caput, vt Matthæus & Marcus perhibent, oleo sancto perfudit. *Alaba.* Alabastrum marmor cādidum variis guttis distinctum vnguenta incorrupta seruat. *Nardi spicati.* Pistica nardus dicitur mixta, quia non solum de radice, sed de spicis & de foliis compositum erat: quod est preciosius. *Et fracto.* Hiero. Domus impleta odore, cælum & terra est. Fractū alabastrum, carnale est desiderium, quod frangitur ad caput: ex quo omne corpus compaginatum est. Beda. My- (Cant.1.) sticè. Deuotio Mariæ, fidem & pietatem designat ecclesiæ, quæ dicit: Dū esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum. Quod ad literā Mariæ manibus compleuit, & quotidie spiritualiter in membris suis implere non desinit; quæ in toto mundo gloriando dicit. Deo autem gratias ago qui semper triumphat nos in Christo Iesu. Et (1.Cor.2.) odorem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco: quoniam Christi bonus odor sumus Deo, (ibidem) cum potentiam diuinitatis eius quæ illi vna est cum patre digna reuerentia confitetur, laudat, & prædicat. Caput eius vnguento perfundit precioso, cum humanitatem digna reuerentia suscipit. In pedes vnguentū pisticū, id est, fidele, & verum perfundit, quia illam naturam eius qua terrā contingere, id est, inter homines conuersari dignatus est, pia prædicatione & deuotis veneratur obsequiis. *Erant autem quidam.* Beda. Per synecdochen plurale

plurale pro singulari posuit. Ioannes Iudam hoc dixisse dicit, quia fuerat fur: & loculos habens ea quæ mitte.por. Forsitan & alij discipuli aut senserunt hoc, aut dixerunt, aut Iuda dicente persuasi sunt, & omnium voluntatem Matthæus & Marcus verbis expresserunt. Sed Iudas quia fur, & alij propter curam pauperum. Ioannes autem illum solum commemorare voluit, cuius hac de causa furandi consuetudinem intimare curauit. *Vt quid perditio ista.* Hiero. Perditus de salute perditionem inuenit, vt in ficu fructifera mortis laqueum nancisceretur. *Poterat enim vnguen.* Hierony. Sub prætextu auaritiæ mysterium loquitur fidei. Etenim nostra fides trecentis emitur denariis, id est, decē (2.Cor.4.) sensibus per corpus & animā & spiritū triplica- (Iudic.7.) tis; vt & nos sicut Gedeon trecentorum virorum numerum assumentes, Allophylorum castra pau- (Gen.14.) peres spiritu fractis lagunculis nostris cum tubis, (Rom.4.) & lucernis destruamus. Et sicut Abrahā cum trecentis viris spolia diuidamus ad vesperam. *Bonum opus operata.* Hierony. Qui credit in Deum, reputatur ei in opus iustitię. Aliud enim est credere ei, aliud est credere in eū, id est, totū se iniicere in illum. *Me autem non semper.* Beda. Corporali præsentia, & familiaritate coniunctum sicut nunc. vnde (2.Cor.5.) Apostolus: Et si nouerimus Christum secundum carnem, sed nunc iam non nouimus. Spiritualiter autem semper est nobiscum. vnde: Ecce ego vobiscū sum vsque ad cōsummationē seculi omnes dies. Hiero. Ita intelligendū est: Me autē nō semper habebitis in corporali præsentia, vt prius in cōuictu & familiaritate. Vnde & per Apostolum: (2.Cor.5.) Si nouerimus Christum secundum carnem, sed nunc iam nō nouimus. *Quod habuit hæc fecit.* Quod putatis perditionem esse vnguenti, officiū sepulturæ est. Nec mirum si mihi dedit odorem fidei bonum, cum ego pro ea fusurus sum sanguinem meum. *Amen dico vobis.* Beda: Nota in Christo noticiam futurorū, passuros post paucos dies præscit euangelium suum toto orbe prædicandum. Bed. Notandum, quod sicut Maria toto orbe, quo est ecclesia diffusa, gloriam meruit de pio obsequio, quod domino deuotè exhibuit: sic & Iudas qui ei detraxit, perfidiæ nota longè lateque infamatur. Sed dominus bonum pia laude remunerat, futuras impij contumelias tacet. *Vnus de du.* Hiero. Vnus numero, non merito, nomine non numine, corpore nō animo. vnde spōsus ad sponsam: Vulnerasti cor meū, soror mea, in vno ocu- (Can.4.) lorum tuorum, & in vno crine colli tui. Oculus & crinis sapientia est & virtus, quoniā Iudæ cum (Mat.13.) cæteris dicitur: Vobis datum est nosse mysterium (Luca 10.) regni Dei. Et: Dedi vobis potestatem cal. &c. *Abijt ad.* Ille abiit ad principes: & postquam exiuit, intrauit in eū Sathanas. Hic nox nocti indicat sciē- (Psal.18.) tiam. Vnumquodque animal ad sibi simile iungi- (Eccle.13.) tur. Maria currit ad apostolos, vt dies diei eructet verbū Iudas ad Iudæos, vt nox nocti indicet sciētiā. *Et quærebat.* Hiero. Promittit se tradere, vt magister eius ante dicebat: Tibi dabo hanc potestatē vniuersam. Bed. Multi hodie scelus Iudę exhorrent, nec tamen cauent. Cum enim pro muneribus falsum cōtra quemlibet testimonium dicūt: quia veritatem pro pecunia negāt, Deum pro pecunia vendunt: Qui dicit: Ego sum via, veritas & (Ioan.14.) vita. Cum societatem fraternitatis aliqua discordia commaculant, Deum produnt, quia Deus charitas est. Et quod peius est, non infirmitate, non ignorantia, sed sicut Iudas quærūt opportunitatē, vt amotis arbitris, mēdacio veritatē, crimine mutēt virtutē. *Et prima die azymorū.* Bed. Quartadecima luna, qn̄ abiecto fermēto agnus occidebatur ad vesperū. Quod exponēs Apostolus ait: Ete- (1.Cor.5.) nim Pascha nostru immolatus est Christus. Quāuis enim sequenti die quindecima luna sit crucifixus, hac tamen nocte qua agnus immolabatur, & discipulis suis corpus, sanguinemque suum dedit & à Iudæis tentus, & ligatus ipsius immolationis, id est, suę passionis exordiū sacrauit. Isidor. Cum amaritudine comeditur azyma, quæ est redemptio nostra. Amaritudo enim est passio domini. *Ite in ciuita.* Beda. Indicium est præscientiæ diuinitatis, quod & cum discipulis suis loquens quod alibi fit nouit. Pulchrè autem paraturis Pas- (Luca 22.) cha homo lagenam vel amphoram (secundum alium euangelistam) aquæ baiulans occurrit, vt ostendatur huius Paschæ mysterium pro ablutione mundi esse celebrādum. Aqua enim lauacrum gratiæ, lagena fragilitatem eorum designat, per quos hæc gratia mundo erat ministranda. Vnde: Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus. Parant Pascha discipuli, vbi aquæ infertur legena, vt adesse tempus insinuent quo cultoribus veteris Paschæ typicus de limine ac postibus cruor auferatur: & ad tollenda mundi crimina viuifici fontis baptisma cōsecretur. Hier. Ciuitas est ecclesia, quæ muro fidei cingitur, homo occurrens primitiuus populus est, amphora aquæ lex literæ. *Homo lage. aquæ.* Bed. Cōsultè & aquæ baiuli, & domini domus tacita sunt vocabula: vt omnibus verū pascha celebrare volentibus, id est, sacramentis Christi imbui: eūq; suæ mentis hospitio suscipere quærentibus, facultas danda signetur. *Sequimini.* Hieron. Qui ducit in altum vbi refectio Christi. (Ios.2.) Vnde Raab exploratoribus mandat: vt non per ima, sed per excelsa irent. *Cœnaculum gran.* Hier. Ecclesia magna: quæ narrat nomen domini strata varietate virtutum & linguarum. vnde: Circum- (Psal.44.) amicta varietate virtutum, in qua paratur domino pascha. Dominus domus Petrus apostolus, cui dominus domum suam credidit, vt sit vna fides sub vno pastore. Bed. Cœnaculum lex spiritualis: (2.Cor.3.) quæ de angustiis literæ egrediens in sublimi loco recipit saluatorem. Nam qui adhuc occidentem literam seruauerit: qui in agno non aliud quam pecus intellexerit in imo pascha facit: quia maiestatem spiritus non comprehendit in verbis Dei; qui autē baiulum aquæ, id est, gratiæ præconē in domum ecclesiæ fuerit secutus, per spiritū scientiæ illustrantem superficiem literæ transcendendo in alto mentis solio parat refectionem Christo: quia cuncta paschæ sacramēta, & cætera legis decreta eius esse sacramenta cognoscit. *Vespere au.* Hier. Vespera diei vesperam indicat mūdi. Circa vndecimam namque horam veniunt nouissimi: qui primi denarium accipiunt vitæ æternæ: quia ante crucē Abraham erat in inferno: & post crucem latro in paradiso. *Amen di.* Sicut de passione prædixerat: ita de proditore prędicit, dans locum pœnitendi, vt cum intellexisset cogitationes suas præsciri à Deo pœniteret eum facti sui. Non tamen ex nomine designat, ne aperte redargutus impudentior fiat. Mittit crimen in numerum: vt conscius pœnitentiam agat. *Vnus ex vo.* Dum fal- (Psal.40.) sitas arguitur, veritas comprobatur & impletur. Qui edebat pa.me.ma.super me sup. Omnes tan-

guntur,vt fiat harmonia in cithara.Omnes nerui bene ſuſpenſi conſona voce reſpõdent:Nunquid ego ſum,domine:Vnus remiſſus & pecunię amore affectus dixit:Nunquid ego ſum rabbi. *Contriſtari.* Sciunt vndecim , quia nihil mali contra dominum cogitauerant : ſed plus credunt magiſtro quàm ſibi , & timentes fragilitatem ſuam triſtes de peccato ſuo interrogant:cuius non habebant cõſcientiam. *Vnus ex duodecim.*Hier.Separat ſeorſum ouem lupus,quam cupit. Ouis,quæ de ouili egreditur,lupi patet morſibus.*Qui intin.*Bed.Mira domini patientia. Prius dixit : vnus ex vobis tradet me:perſeuerat proditor in malo.Apertius arguit:& tamen non propriè deſignatur.Iudas aliis contriſtatis & manum retrahentibus à cibis temeritate & impudẽtia qua dominum tradit : etiã manum cũ magiſtro in catino mittit , vt audacia bonam conſcientiam mentiretur. *Væ au.* Bed. In ſempiternum væ homini illi , qui ad menſam domini indignè accedit.Ille enim in exemplum Iudæ filium hominis tradit non Iudæis quidẽ peccatoribus : ſed tamen peccatoribus membris,ſcilicet ſuis : qui accipere domini corporis ſacramẽtum temerarie præſumit. Ille dominum vendit qui eius timore , & amore neglecto , terrena pro illo & caduca,imo & criminoſa diligere, & curare non metuit. *Væ autem.*Bed. Nec primo nec ſecundo correctus pœnitet : ſed patientia domini nutrit impudentiã ſuam, & theſaurizat ſibi iram. Pœna prædicitur, vt qui pudore non vincitur,timore corrigatur.*Manducantibus.*Bed. Finito veteri paſcha,quod in cõmemoratione liberationis populi Dei ab Ægypto agebatur:tranſit ad nouum, quod in ſuæ redemptionis memoriam eccleſiam frequẽtare volebat : vt ſcilicet pro carne agni , ac ſanguine,ſui corporis,ac ſanguinis ſacramẽtũ ſub
Pſal.109. ſtitueret:& ſe eſſe mõſtraret:cui iurauit dominus: & nõ pœnitebit eum:tu es ſacerdos in æternum, &c.Frangit ipſe panem:quem diſcipulis porrigit:
Ioan.10. quia fractio ſui corporis ſpõte ſua, & procuratione venit:vnde,Poteſtatem habeo ponendi animã meam,&c.Prius quam frangeret benedixit : quia naturam humanã, quam paſſurus aſſumpſit : vna cum patre,& ſpiritu ſancto gratia diuinæ virtutis impleuit.Benedixit panem,& fregit : quia hominem aſſumptum ita morti ſubdidit : & ei diuinæ immortalitatis veraciter ineſſe potentiã demonſtraret:ideóque velocius à morte reſuſcitandum. *Accc. Ie.pa.* Hier. Figurans corpus ſuum in pane: quod eſt eccleſia præſens , quæ accipitur in fide: benedicitur in numero, frangitur in paſſionibus: datur exemplis:ſumitur doctrinis. Formans ſanguinem ſuum in calice vino,& aqua mixtum : vt
Exod.12. alio purgemur à culpis, alio redimamur à pœnis. Sãguine namque agni domus ſeruatur à percuſſionibus angeli. Et aqua maris rubri extinguuntur inimici , quæ ſunt myſteria eccleſiæ Chriſti. Beda. Myſticè. Panis, qui confirmat cor hominis refertur ad corpus,vinum quod ſanguinem operatur,ad ſanguinem. Sed quia nos in Chriſto : & Chriſtum in nobis manere oportet vinum aqua
Apoc.17. miſcetur:quia teſte Ioãne:Aquæ populi ſunt:neque aquam ſolam,neque vinum ſolum , ſicut nec ſolum granum ſine aquæ confectione in panem cuiquã licet offerre:ne videatur à membris caput ſecernere : vel Chriſtum ſine noſtræ redemptionis amore pati potuiſſe,vel nos ſine illius paſſione ſaluari.*Gratias ag.*Gratias egit & benedixit iam proximus paſſioni : qui pœnniam alienæiquitatis ſuſcipit:qui nihil dignũ paſſione egit:vt oſtendat quã æquanimiter vnuſquiſque propriæ culpę flagella ſuſtinere debeat.*Bibe.*Hie.Ebrietas fœlix,ſalutaris ſacietas,quę quantò copioſius ſumitur tantò ſobrietatem mentibus dignatur donare. Et Iudas bibit, ſed nõ ſaturatur, nec ſitim extinguit ignis æterni : quia qui indignè ſumit myſteria Chriſti, hic macula in luna oſtenditur quæ nũquam deletur.Luna eccleſiæ comparatur meritò, quæ à ſe non habet ſplendorẽ ſed à ſole certis modis ſuſcipit lumen,id eſt,à Chriſto qui permanet in æternum. Sũt enim quidam in eccleſia, quos ſacrificium nullum emundat, ſed inſipiens cogitatio perducit ad culpas : qui ſe crudelitatis cœno miſcuerunt.Sanguis enim noui Teſtamenti,qui pro multis effunditur, non omnes emun- *Matth.*
dat. *Iam non bi.* Hier. Hîc mutat ſacrificium , ſed non mutat tempus:vt nos nunquam cœnam Ieſu ante quartamdecimam lunam faciamus. Qui facit in quartadecima reſurrectionem,in vndecima cœnã dñi facit, quod nũquã inuẽtum eſt nec in nouo nec in veteri Teſtamẽto. *Vitis.* Bed.Vitis vel vinea dñi ſynagoga. vnde Iſa. Vinea domini *Iſa.5.*
Sabaoth domus Iſrael eſt.De hac dominus multo tempore bibit : quamuis pluribus ramis in amaritudinem conuerſis:piis tamen quorundam cogitationibus ſummiſque virtutibus delectabatur.Sed poſt paſſionem domini figuralia,in ſpiritualem ſenſum tranſlata ſunt.Iturus ergo ad paſſionem ait:Iam non bibam de genimine vitis vſque in diem cum il.bi.vo.in.re.Dei. Quod eſt,nõ vltra carnalibus cæremoniis ſynagogæ delectabor in quibus erat & paſchalis agni ſacramentũ, quod præcipuum eſt. Aderit tempus cum in regno Dei poſitus immortali gloria ſublimatus,de *Ioan.17.*
ſalute eiuſdem populi baptiſmo regenerati nouo vobiſcum gaudio perfundar.*Et hymno dicto.* Beda. Poteſt intelligi hymnus, quem ſecundum Io. patri gratias agens decantabat : in quo & pro ſe & pro ſuis diſcipulis:& pro his qui per verbum eorum crediturí erant , eleuatis ſurſum oculis precabatur:Et pulchrè diſcipulos ſacramẽto ſui corporis, & ſanguinis imbutos : & hymno dicto patri commendatos , educit in montem oliuarum: vt doceret nos per acceptionem ſacramẽtorum: & per opem interceſſionis ſuæ ad altiora virtutũ dona,& chariſmata ſancti ſpiritus,quibus in corde perungamur debere conſcendere. *In montem Oli.*Hier. In monte Oliueti tenetur Ieſus : & inde aſcendit ad cælos : vt ſciamus quia inde aſcendimus ad cælos:vnde vigilamus:& oramus:& ligamur nec repugnamus in terra. *Omnes ſcanda.* Bed. Prædicit quid paſſuri ſunt:vt cũ paſſi fuerint non
1.Theſſ.5. deſperẽt : ſed pœniteant.*In no.iſta.*Qui ebrij ſunt, nocte ebrij ſunt,& qui ſcandalizãtur, nocte ſcandalizãtur, id eſt,mẽte obſcurati.Hier.Omnes ca- *Pſal.40.*
dunt:ſed nõ omnes iacent. Nunquid quiuis dormit,non adiiciet vt reſurgat ? Carnale eſt cadere: diabolicum eſt iacere. *Percutiam paſtorem.* Hiero. Percute paſtorem. Propheta poſtulat paſſionem domini:pater reſpõdet.Percutiam paſtorem.Precibus ſanctorum filius à patre mittitur : id eſt incarnatur & percutitur & patitur : diſperguntur oues paſtore capto. Reſurrectio promittitur vt ſpes non extinguatur. *Petrus autem.* Hiero.Auis ſine pennis in altũ volare nititur:ſed corpus aggrauat animam,vt timore humanæ mortis,timor

dñi ſuperetur.*Bis gallus vocem.* Bed. Alij ſimpliciter:Prius quam gallus cãtet,ter me negabis.Mar- *Mat.26.*
cus:Prius quã gallus bis vocẽ dederit, ter me negabis,quod non eſt contrarium. Tota enim Petri negatio,trina negatio eſt : & in eo propoſito animi remanſit vſquequo amare fleuit. Hæc tota ſi poſt primum galli cantum inciperet : falſum tres dixiſſe viderentur qui dixerunt dominum dixiſſe:Prius quam gallus cantet,ter me negabis.Item ſi totam ante peregiſſet quam gallus cantare inciperet , ſuperfluè dixiſſet Marcus ex perſona domini : prius quam gallus bis vocẽ dederit:ter me negaturus.Sed quia ante primum galli cãtum incœpta eſt:attenderũt tres , non quãdo eam impleturus eſſet:ſed quando futura:quando cœpturа:quia trina, ſcilicet cœpit ante galli cãtũ.Poteſt etiã intelligi : quia ante primũ galli cantũ tota in animo eius fuerit:quamuis enim verbis ante primum galli cantum ſit cœpta : & ante ſecundum cõpleta.tamen in affectione & timorẽ animi Petri ante primum galli cãtum tota cœpta eſt:ſicut
Matth.5. & illud:Qui viderit mulierem ad concupiſcendũ eam,iam mæchatus eſt eam.Hiero.Gallus cantat: Petrus negat ter.Gallus nũcius lucis ſpiritusſanctus eſt:Cuius voce in prophetis & apoſtolis nos de trina negatione qua dominũ negauimus noſſe:voce ancillæ exterriti exhortamur ad amariſſimos fletus poſt lapſum:qui malè cogitauimus de Deo:malè locuti ſumus ad proximũ : & malè fecimus ad noſmetipſos. Hiero. Nota quòd Petrus negat,& tertiò negat : ſed poſtquam gallus cecinit,& diſcedentibus tenebris vicina lux nunciata eſt,conuerſus amarè fleuit : & trinę negationis
Pſal.21. ſordes lauit lachrymis. *Gethſemani.* Hiero.Id eſt vallis pinguiũ, vbi tauri pingues obſederũt eũ:& vituli multi circundederũt eum. *Sedete hic.* Iſidor. Separantur in oratione, qui ſeparantur in paſſione: quia ille orat, illi dormiunt pinguedine cordis oppreſſi. *Donec orem.*Bed. Cũ dominus in mõte orat:admonet & nos vt orãdo ſublimia ,id eſt, cęleſtia petamus.Sed cum in valle:& hoc in valle pinguium vel pinguedinis:monet nos humilitatẽ in orationibus habere,& pinguedine dilectionis internę.Et pulchrè appropians morti in valle pinguium orat : quia per vallẽ humilitatis & pinguedinem charitatis pro nobis ſubiit mortẽ.vnde:Humiliauit ſemetipſum factus obediẽs vſque
Phil.2. ad mortem. Et maiorem hac dilectionem nemo
Ioan.15. habet,vt ponat quis animã ſuam pro amicis ſuis. *Et cœpit pa.* Hier. Pauere & triſtari docemur ante iudicium mortis qui nõ poſſumus per nos dicere niſi per illum : Venit princeps huius mundi & in me non habet quidquam. *Triſtis eſt.*Bed. Non
Ioan.14. propter mortem triſtis eſt:quia eum cõditio corporalis affectus non formido mortis offendit.Nã qui corpus ſuſcepit omnia debuit ſubire quę ſunt corporis : vt eſuriret , & ſitiret , angeretur & triſtaretur : Diuinitas autem neſcit commutare per
Ioan.13. hos affectus.Bed.*Triſtis eſt anima,&c.* Timet Chri-
Matth.26. ſtus,Petrus non timet, immo dicit:Animam meã pro te ponam.Chriſtus dicit:Anima mea turbata eſt vſque ad mortẽ. Petrus quaſi homo vim mortis ignorat. Chriſtus : quia Deus in corpore cõſtitutus exponit fragilitatem carnis:vt homo verus appareat:triſtis eſt anima mea.Suſcepit triſtitiam hominis, & voluntatem hominis ſicut & dolorẽ hominis,qui pro ſe quod doleret, non habuit ſemota delectatione æternæ diuinitatis afficitur tędio humanæ infirmitatis.*Suſtinete.*Bed.Nõ à dormitione præcipit abſtinere:cuius non eſt tempus imminẽte diſcrimine ſed à ſomno infidelitatis,& torpore mentis.*Et orabat vt ſi.*Bed.Hęc vox eſt ſonus infirmitatis noſtræ. Multi triſtantur morte futura,ſed habent rectum cor vt vitẽt mortẽ,quantum poſſunt.Sed ſi non poſſunt dicant quod ipſe Chriſtus:Pater,ſi fieri po.tran.à me ca.iſte. Ecce *Mat.26.*
habes voluntatem humanam expreſſam. vide re- *Ioan.6.*
ctum cor, Sed nõ quod ego volo ſed quod tu vis. vnde,Non veni facere voluntatem meam, ſcilicet quã temporaliter ſumpſi ex virgine , ſed vol.eius, qui miſit me : quã ſcilicet habuit æternus cũ patre. Orat tranſire calicẽ : quia homo.ſed propter quod miſſurus eſt reminiſcẽs:perficit diſpẽſationẽ,& dicit:nõ quod ego volo, ſed quod tu.Quia ſi moritur mors me non moriente:ſecundũ carnẽ tranſeat calix : ſed quia aliter non fiet , non quod ego volo ſed quod tu.Hier. Hoc cõtra Eutychianos, qui dicunt vnam tantũ in Chriſto operationemęvnam voluntatem:hic autẽ oſtendit humanam,quæ per infirmitatem carnis recuſat paſſionem,& diuinam,quæ prõpta eſt perficere diſpenſationem. *Sed non quod.*Hier. Vſque in finem non *Matth.26.*
ceſſat docere nos patribus obedire:& volũtatem eorum voluntati noſtræ præponere. *Et ait Petrus, &c.*Qui dixerat : Et ſi oporteat me mori tecum, non te negabo & ſi omnes ſcãdalizati fuerint ſed non ẽgo , nunc triſtitiæ magnitudine ſomnũ vincere non poteſt.*Vt non in.*Non ait vt non tentemini,ſed vt non intretis in tẽtationem,id eſt,vt tentatio vos non ſuperet, non teneat intra ſuos caſſes.Hierony.In tentationem intrat, qui orare negligit.Ter diſcipuli dormiunt, ter dominus orans ſuſcitat. Trina dormitio tres mortuos, quos dominus ſuſcitauit,ſignificat.Primus in domo,ſecũdus ad ſepulchrũ,tertius de ſepulchro. Trina domini vigilia tres perſonas nos habere in orando docet, & de præteritis & de præſentibus & futuris veniã rogare.*Spiritus quidem.*Temerarios reprimit,qui quidquid crediderint,putant ſe poſſe cõſequi:ſed quantum ex mentis ardore confidimus, tãtum ex fragilitate carnis timeamus : ſed tamen ſecundum Apoſtolum ſpiritu facta carnis mortificemus.*Dormite.*Nota quòd hoc dicto , aliquãtulũ ſiluit & requieuerunt:vnde dicitur:*Suſſi.* quòd requieuiſtis. deinde intulit : Ecce venit hora,&c. *Surgi.eamus.*Poſtquam tertiò orauit,apoſtolorum timorem pœnitentia corrigendum docuit , ſecurus ad paſſionẽ pergit,dicẽs:Sur.ea.Quòd nos nõ inueniant timentes , ſed vltrò eamus obuiam,vt paſſuri gaudium & confidentiã videant. *Sig.*Hieron.Dat ſignum oſculi cum veneno diaboli:Sicut *Geneſ.4.*
Cain obtulit ſacrificium ſubdolum & reprobatũ. vnde vinum cum aceto in cruce ponunt. *Rabbi.* Bed. Impudens & ſcelerata confidentia magiſtrũ vocat,& oſculum ingerit ei,quem tradit.Aliquid tamen habet de verecundia diſcipuli:quia nõ palam eũ perſequutoribus tradit , ſed ſigno oſculi. Suſcipit oſculum dominus , nõ vt doceret nos ſimulare,ſed ne proditionem videatur fugere.Illud etiam complet:Cum his qui ode.pa.&c.*Vnus.*Be- *Pſal.119.*
da:Petrus ſecundum Io.eodem ardore mẽtis quo *Ioan.18.*
cætera. Sciebat enim quando Phinees puniendo *Num.25.*
ſacrilegos , mercedẽ iuſtitiæ & ſacerdotij perennis acceperat.Lucas ait : quia dominus tam auri- *Luce 22.*
cu.ſa.eam. Ipſe enim pietatis nunquam obliuiſcitur,hoſtes etiam ſuos vulnerari non patitur.My-

ſticè.Docens eos, qui in ſuæ mortis conſenſione vulnus animæ contraxerunt,ſi digne pœnituerũt ſalutem poſſe mereri. *Tanquam ad latro.* Bed. Stultum eſt cum gladijs, & ſuſtibus comprehendere, qui vltrò ſe vobis tradit: & in nocte quaſi latitãtem inueſtigare per proditorem,cum quotidie in templo doceat. Sed ideo aduerſum me congregamini in tenebris, quia poteſtas veſtra in tenebris eſt.*Tunc.*Bed.Impletur quod dixit, quòd omnes ſcandalizarentur in ipſo in illa nocte.Nam & ſi turba permittente ad petitionem domini fugerunt ſecundum Ioan.pauorẽ tamẽ mentis oſtendebant,& ad fugam promptiores erant quam ad patiẽdi fiduciam.Bed. *Tunc diſci.&c.* Sicut Petrus, qui negationem lachrymis abluit, & confeſſione dominici amoris trina,funditus extirpauit,recuperationem eorum oſtendit, qui in martyrio labuntur.Sic diſcipuli alij, qui articulum comprehenſionis fugiendo præuenerunt, cautelam fugiendi docent eos,qui ſe ad ſupplicia minus ſentiunt idoneos: quibus tutius eſt latere, quam ſe diſcrimini opponere.Ita etiam adoleſcẽs, qui relicta ſyndone,nudus profugit ab impijs, illorum corpus deſignat,& animã, qui vt ſecuriores ſint, omnia mundana abijciunt:& nudi potius domino famulari, quam mundo adhærendo materiã tentandi,& à Deo reuocandi,aduerſarijs dare didicerunt. *Adole.* Quis iſte fuerit euangeliſta non dicit.Quia verò plus cęteris dominum amauerit, res ipſa indicauit, alijs fugientibus ipſe donec ab hoſte comprehenderetur charitatis vinculo aſtrictus dominum ſequi non omiſit. Nondum tamen perfectam charitatem habuit qui vel tentus fugere potuit. Poſſumus tamẽ hunc Ioannem fuiſſe intelligere præ cæteris dilectũ à magiſtro, quem eo tempore fuiſſe adoleſcentem lõga poſt vita eius acta indicio eſt. Potuit autem hoc fieri, vt ad horam elapſus, mox ſumpto veſtimẽto redierit,& ſub dubia noctis luce ſe turbis ducentiũ Ieſum quaſi vnus ex ipſis immiſcuerit, quoad perueniret ad atrium pontificis,cui erat notus,ſicut ipſe dicit. *At il.* Sicut Ioſeph relicto pallio, nudus de manibus impudicæ dominæ effugit. Qui autem vult effugere manus iniquorum relinquens mente,quæ mundi ſunt, poſt Ieſum fugiat.*Ab e.*quorum & præſentiam deteſtabatur,& facta.Non à domino cuius amorem etiam abſens corpore fixum ſeruauit in mente. *Summum.*Caypham ſcilicet, qui ſecundum Ioan. erat pontifex anni illius:de quo conſentaneũ ſcribit Ioſephus, quòd pontificium ſibi abſque merito dignitatis emerat à principe Romano: quid ergo mirum,ſi iniquus põtifex iniquè iudicat:*A longe.*Bed.Quia negationi proximus, ſi Chriſto proximus fuiſſet non negaſſet.In hoc tamen admirãdus eſt, quod dominum non reliquit etiam ſi timeat. Quod timeat,naturæ eſt: quod ſequitur, deuotionis eſt: quod negat,obreptionis eſt: quòd pœnitet, fidei eſt. Alle. Quod ad paſſionẽ euntem Petrus à longè ſequitur,ſignificat eccleſiam quidem ſecuturã domini paſſionem ſed longè differenter:eccleſia enim pro ſepatitur:ille pro eccleſia. *Atrium.* Hieron.Atrium,ſecularis circuitus eſt.Miniſtri dęmonia ſunt.Ignis deſiderium carnale, cũ quibus qui manet,flere peccata non valet. *Et calefaciebat ſe.* Bed.Eſt ignis charitatis:de quo dicitur:ignem veni mittere in terram,& quid volo, niſi vt ardeat? Eſt etiã cupiditatis,de quo dicitur. Omnes adulterantes velut clibanus corda eorum. (Oſee 7.) Hic ſuper credentes deſcendẽs,variis linguis eos dominum laudare docebat. Ille in atrio Cayphæ inſtinctu maligni ſpiritus accenſus, ad negandum ac blaſphemandum dominum perfidorum linguas armabat. Quod enim intus in domo maligna ſynodus gerebat,hoc ignis in atrio inter frigora noctis accenſus figurabat.Qui huius ignis in prętorio flammam extinxit,dicat:Factus ſum ſicut vter in pruina, &c. (Pſal. 118.) in quibus autem flammam charitatis vitiorum flumina obruerunt, à dominó audiant. Quoniam abundat iniquitas, refrigeſcit charitas multorum. (Matth. 24.) Hoc frigore torpens ad horam Petrus, quaſi prunis miniſtrorum Cayphæ calefieri cupiebat: quia temporalis commodi ſolatium perfidorum ſocietate quęrebat.Sed reſpectus à domino tum ignem perfidorum corpore, tum infidelitatem reliquit mente. Et poſt reſurrectionem domini, ſancto igne recreatus, funditus exceſſum trinæ negationis trina dilectionis confeſſione purgauit. Tunc enim completa illa memorabili captura piſcium,cum veniret ad dominum, vidit cum diſcipulis ſuis prunas poſitas, & piſcem ſuperpoſitum & panem: móxque ſui cordis arcana prunis inflammauit amoris. *Falſum teſti.* Bed. Falſus eſt qui non in eodem ſenſu dicta intelligit quo dicuntur. Dominus enim dixerat de templo corporis ſui: ſed in ipſis verbis calumniantur paucis additis vel mutatis. Mos hæreticorum eſt, vmbram de veritate trahere. Ille non dixit quod illi dicunt, ſed ſimile verbum:Vt de templo corporis ſui, quod poſt triduum reſuſcitauit, dominus dixit:Soluite vos,ſed non ego; quia nullus debet ſibi mortem inferre. Hoc addunt, vt propriè de templo Iudaico videatur dixiſſe. *Et exur.* Iratus, quia non inuenit locum calumniæ,motu corporis inſaniam mentis demonſtrat.*Non reſpondes,&c.* Ad reſpõſum prouocat,vt ex qualibet occaſione ſermonis locum accuſandi inueniat. Ieſus autem non reſpondit:quia præuidit quidquid reſponderet in calumniam verti. *Tu es Chri.*Hier. Quem expectabat à longè non videbat prope? ſicut Iſaac caligantibus oculis, Iacob ſub manibus non agnoſcebat, ſed longè poſt de eo futura canit. (Geneſ. 27.) *Et vide.* Sacerdos interrogat filium Dei: Ieſus reſpondit filium hominis, vt intelligamus eundem filium Dei eſſe, & filium hominis, ne quaternitatem faciamus in trinitate:& homo in Deo,&Deus in homine ſit.*A dextris vir.* Quia humiliauit ſeipſum factus obediens vſque ad mortẽ:propter quod & Deus exaltauit illum, (Phil. 2.) & dedit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen. (Eſa. 19.) *Cum nubibus cæli.* Hier. Aſcẽdit in nube,cum nube veniet, id eſt cum corpore ſolo ſuo quod aſſumpſit à virgine aſcendit & cum multiformi eccleſia,quæ eſt corpus ipſius & plenitudo ad iudiciũ venturus eſt,ſicut dicit Matthæus:Cum autẽ venerit filius hominis,& omnes angeli cum eo, &c. (Matth. 25.) *Summus autem ſacerdos.* Beda. Eadem rabies quæ prius de ſede excuſſerat, ad ſciſſionem veſtium prouocat, vt oſtendat Iudæos ſacerdotalem gloriam perdidiſſe, & ſedẽ vacuam eſſe.Mos Iudæorum erat,cum aliquid blaſphemiæ, & quaſi contra Deum audiunt, ſcindere veſtimenta: Quod etiam Paulus,& Barnabas cum in Licaonia quaſi dij honorarentur, fecerunt. (Act. 14.) *Veſtimenta ſua,&c.* Hier. Hoc eſt Ephod, in quo Iudæi habebãt honorem,amiſerunt. Hic adeſt Samuel ſciſſo pallio, de manu

de manu Saul:id eſt regno. Milites gentiles non ſcindunt tunicam Chriſti, ſed ſacerdos ſcidit ſacerdotij ſui dignitatem. (1. Reg. 15. Ioan. 19.) Magno myſterio factum eſt,vt in paſſione domini pontifex ſua veſtimenta ſcinderet:cum domini tunica nec à crucifigentibus militibus ſcindi potuit. Figurabatur enim, quòd ſacerdotiũ Iudæorum pro ſceleribus pontificum eſſet ſcindendum.Soliditas verò eccleſiæ, quę veſtis eſt redemptoris ſui,nunquam valet dirumpi. Quamuis enim Iudæi, gentiles, hæretici, mali catholici, humilitatem domini contemnant: eius tamen inuiolata permanet caſtitas vſque ad conſummationem ſeculi in illis quos ſors electionis inuenerit. *Qui omnes.* Hiero. Quo reatu ſuo noſtrum reatum ſolueret, & velamen faciei ſuæ velamen cordium noſtrorũ auferret:& ſputis ſuſceptis faciem animæ noſtræ lauaret,& colaphis, quibus in caput percuſſus eſt, caput humani generis,quod eſt Adam ſanaret:& alapis quibus expalmatus eſt maxima laus eius à noſtris manibus & labiis plauderet. (Pſal. 46.) Vnde: Omnes gẽtes plaudite manibus.Et cruce ſua, cruciatum noſtrum ſolueret,& morte ſua, noſtram necaret, quia ſerpente de virga facto, alij abſorpti ſunt ſerpẽtes. (Oſee 13.) Vnde:Ero mors tua,ô mors,& morſus tuus ero,inferne, Opprobria eius noſtrũ obſtruxerunt opprobrium. Vincula eius nos liberos fecerunt.Corona ſpinea capitis eius,diadema regni adepti ſumus:Vulneribus eius ſanati ſumus. Sepultura eius reſurgimus.Deſcenſu eius ad inferos aſcẽdimus ad cælos. Hic inuenitur mel in ore leonis mortui. Hinc propheta: Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi. (Pſal. 115.) *Velare fa.&c.*Non vt ſcelera eorum nõ videat, ſed vt ipſi quondam Moyſi fecerunt, à ſe gratiam cognitionis eius abſcondant.Hoc velamentum vſque hodie manet ſuper cor eorum,quod in Chriſtũ credentibus eſt ablatum. Vnde eo moriente velum templi ſciſſum eſt,& ſancta ſanctorum arcana patefacta. *Prophetiza.* ſecundum alios. Quis te percuſſit. Hoc faciunt in contumeliam eius qui ſe prophetam volunt haberi. Sed diſpenſauit hoc, vt nos ad tolerãdam pro eius nomine irriſionem præpararet, qui pro nobis ſuſtinebat. *Alapis eum cæ.* Bed. Qui tunc cæſus eſt alapis, & nunc cæditur blaſphemiis falſorum Chriſtianorum. Qui conſputus ſalinis infidelium, nunc væſanis fidelium opprobriis exhonoratur. *Et cum eſſet.* Ancilla primum Petrum prodit, cum viri magis poſſent eum cognoſcere,vt & iſte ſexus in morte domini videatur peccaſſe, & per paſſionem domini redimeretur.Et ideo mulier, prima reſurrectionis accepit myſterium,& mandata cuſtodit, vt veterem præuaricationis aboleret errorem. *At ille.* Nota, quòd negat Chriſtũ qui ſe negat eius eſſe diſcipulum. Dominus enim non dixit: Negabis te diſcipulum meum, ſed, me negabis. Negauit ergo eum cum ſe negauit eius eſſe diſcipulum. *Et exijt fo.&c.* Hieron. Petrus ſine ſpiritu, voci ancillæ ceſſit,cum ſpiritu,nec regibus,nec principibus terræ cedit. Prima ancilla titubatio, ſecunda conſenſio, tertius vir actus. Hæc trina negatio, quam abluit per fletus verbi Chriſti recordatio: Tunc autem nobis gallus cantat, cum prædicator ad compunctionem corda noſtra reuocat: Tũc incipimus flere,cum ignimur intus per ſcintillam ſciẽtiæ,& foras eximus extra quod fuimus. *Gallus cantauit.* De hoc galli cantu alij tacent, non tamen negant,ſicut & alia multa quæ alij dicunt, alij prætereunt. *Nam & gali.* Bed. Eadem lingua Galilæis & Hieroſolymitis eſt, ſed tamen quæcunque prouincia, & regio habet proprium loquendi ſonum, quem mutare non poſſit. Vnde cum apoſtoli omnibus linguis loquerentur,inter alios etiam, qui habitabant Iudæam dixiſſe referuntur. Nonne ecce omnes iſti, qui loquuntur, Galilæi ſunt? & quo.n.a.v.l.n. in qua nati ſumus? (Act. 2.) Et Petrus loquens fratribus in Hieruſalem ait: Notum factum eſt omnibus habitãtibus in Hieruſalem, ita vt appellaretur ager ille lingua eorũ Acheldemach:quod ideo dicitur:quia nomen illud aliter Hieroſolymitæ,aliter Galilæi ſonabant. (Act. 1.) *Et recor.* Bed.Petrus nocte negat,ad galli cantum pœnitet. In die, quem tertio negauerat, ſe tertio amare profeſſus eſt. Quod enim in tenebris obliuionis errauit, ſperatæ iam lucis rememoratione correxit, & eius iam adepta præſentia plene totum quidquid mutauerat, erexit. *Et cœpit.* Bed. Quam noxia prauorum colloquia inter fideles: hominem ſe negauit noſſe quem inter condiſcipulos iam filium Dei fuerat cõfeſſus. Sed in atrio Cayphæ pœnitentiam agere non poteſt: egreditur foras (vt alij euangeliſtæ narrant) vt ab impiis ſecretus, negationis culpam liberius abluat fletibus.

CAPVT XV.

ET *confeſtim,&c.* Sequitur:*vin.Ieſum.* Mos erat Iudæis,vt quem morti adiudicaſſent,vinctum iudici traderent. Et notandum, quòd non tunc primum ligauerant, ſed mox comprehenſum nocte in horto,vt Ioannes dicit:& ſic adduxerunt eum ad Annam primum. (Ioan. 18.) Hieron. Adeſt Sanſon vinctus à Dalila. (Iudic. 16.) Sanſon interpretatur ſol eorum quibus occubuit ſol in meridie. Dalila, ſitula interpretatur, id eſt ſynagoga, quæ ſitulæ more limpidum liquorem non tenet,& quiſquilias immundas colligit. Sanſon noſter maxilla verbi ſui innumeras cateruas Iudæorum & dæmonum hic ſternit, & fonte perennis vitæ ſitientibus nobis, id eſt,corpori ſui aperit. *Tu es rex Iudæorum.* Cum Pilatus nihil criminis interrogat niſi an ſit rex Iudæorum:arguitur impietas eorum,qui nec falſo quidem quod obijciant inueniunt.*Tu dicis.* Sic temperat reſponſum:vt verum dicat: nec tamen calumniæ pateat. Et nota, quòd Pilato qui inuitus fert ſententiam, aliqua in parte reſponderit. Sacerdotibus autem & principibus reſpondere noluerit, indignóſque ſermone ſuo iudicauerit. *Vide in quan.* Ethnicus condemnat Ieſum,ſed cauſam refert in populum Iudæorum. *Vide in quantis, &c.* Vt magis Bar. Bed. Adhæret Iudæis vſque hodie petitio ſua: quam toto labore impetrauerunt. Data enim optione ſibi, pro Ieſu latronem, pro ſaluatore interfectorem elegerunt. Meritò ergo ſalutem & vitam perdiderunt & latrocinijs ac ſeditionibus in tantum ſe ſubdiderunt, vt regnum & patriam perderent & libertatem corporis & animæ nunquam reciperent. *Pilatus verò.* Multas occaſiones dedit Pilatus liberandi ſaluatorem: primò iuſto conferens latronem, deinde inferens. *Quid ergo vultis faciam regi Iud.* Cúmque reſpondiſſent,crucifigatur,non ſtatim acquieuit: ſed ſecundum ſuggeſtionem vxoris quæ mandauerat ei,(vt Mattheus dicit) Nihil tibi & iuſto illi: reſpondens ait: Quid enim mali fecit? quod dicendo Ieſum abſoluit. *At illi magis.* Dauid: Circundederunt me ca. &c. Eſa. Expectaui vt face-

ret iudiciũ:fecerunt autẽ iniqui, & iniusti. Hiero.
Facta est hæreditas mea mihi sicut leo in sylua:de-
Psal.21. derũt super me vocem suam. *Barrabam & tra.* Hier.
Esa.5. Hi sunt duo hirci: vnus apopompeius, id est emis-
Leuit.16. sarius cum peccato populi in desertum inferni
absolutus dimittitur. Alter pro peccatis absolu-
torum, vt agnus occiditur. Pars domini semper
mactatur: pars diaboli, qui est magister eorum ef-
frænata in tartara præcipitatur. *Iesum fla.* Vt nos
à flagellis liberaret: vnde, Flagellum non appro.
Psal.90. ta.tu. Cum prius diceretur: Multa flagella pecca-
Psal.31. toris. Bed. *Iesum fla.ca.* Cæsus est ab ipso Pilato:
Ioan.19. vnde Ioannes, Apprehendit Pilatus Iesum & fla-
gellauit. Et post subiunxit: Et milites plectentes
coronam de spinis, &c. & militibus illudendum
præbuit. Quod ideo fecit, vt eius pœnis & oppro-
briis saturati vltra mortem non sitirent. *Et indu.*
Matth.27. Bed. Matthæus ita: Et ex.eum chla.coc.cir.ei: quod
idem est. Pro regia enim purpura data est ei chla-
mys ab illudentibus: & est quædam rubra purpu-
ra cocco simillima. Potest etiã videri, quòd Mar-
cus purpuram commemorauit, quam chlamys
habebat, quamuis esset coccinea. *Et indu.* Vesti-
mentis suis nudatur, id est Iudæis: purpura indui-
tur, id est gentili ecclesia de amaris populis colle-
cta. Item ea scandalizante exutus, in fine Iudaica
rursum induitur plebe. Cum enim plenitudo gen
Rom.11. tium subintrauerit, tunc omnis Israel saluus erit.
Quia rex dicebatur, & hoc sacerdotes & scribæ
imponebãt, quia imperium in populo vsurparet,
illudendo induunt purpura, qua reges vtuntur:
pro diademate spineam coronam, pro sceptro re-
gali calamum donant: sicut Matthæus dicit. Et
adorant quasi regem, &c. Sicut Cayphas nesciens
Matth.27. dixit: Oportet enim vnum hominem mori pro
Ioan.11. populo: sic milites omnia mysticè nescientes fa-
ciunt. Purpura; caro eius rubra passionibus: vnde,
Quare rubrum est indumentum tuum, & ve.t.si.
Esa.63. cal.in tor. Spineam coronam portat, quia pro no-
bis factus mortalis nostra suscepit delicta. Vnde:
Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.
Quod autem spinæ peccata significent, dominus
Ioan.1. sic ostendit. Terra tua spinas & tri.ger.tibi, id est,
Gen.3. conscientia tua, punctiones tibi & aculeos vitio-
rum procreare non cessabit. Quod verò secun-
dum Lucam apud Herodem alba veste induitur,
Luc.23. & secundum alios à militibus Pilati coccineo, vel
purpureo habitu induitur: in vno innocentia, &
humanitatis castitas, in altero exprimitur veritas
passionis, per quam venit ad gloriam regni im-
mortalis. Purpura enim & passionem & regnum
significat. Sed quia vt ait Apostolus: Quotquot
Galat.3. baptizati estis, Christum indui. Et Esa. His velut
Esa.49. ornamento indueris. Potest in vtroque habitu
probrosa quidem inimicorum iudicio, sed domi-
ni electione gloriosissima multitudo electorum
designari, quæ in martyres cæterósque fideles di-
stinguitur. Alba veste induitur, cum munda con-
fessione iustorum circundatur. Purpura vel coc-
co vestitur, cum triumpho gloriosorum martyrũ
gloriatur. *Et percutiebant caput eius arundine, &c.*
1.Cor.11. Caput Christi Deus est. Caput ergo Christi per-
cutiunt, qui eum denegant esse Deum. Et qui scri-
pturæ autoritate errorem suum defendunt (quia
scriptura arundine solet fieri) quasi arundine ca-
put eius feriunt. In faciem eius spuunt qui præ-
sentiam gratiæ eius execrandis verbis ex interna
cæca mentis insania conceptis respuunt, & cum
in carne venisse negant. *Adora. eum.* Quasi falso
se dixisset Deum. Sed hodie (quod est grauioris
insaniæ) quidam eum certa fide vt Deum verum
adorant, sed peruersis actibus mox verba eius
quasi fabulosa despiciunt, ac promissa regni illius
temporalibus illecebris postponunt. *Et educunt il-* Gen.4.
lum, vt cruci. Hieron. Hic educitur Abel in agrum Ibid.22.
à fratre vt perimatur. Hic adest Isaac cum lignis, Ibid.37.
& Abraham cum ariete inter vepres hærente. Hic Num.21.
adest Ioseph cum talari tunica lita sanguine. Hic Ibid.13.
adest Moyses cum virga & serpente suspenso in Reg.6.
ligno. Hic botrus in ligno portatur. Hic adest Eli-
sæus cum ligno ad quærendam securim, quæ in
imo demersa est: & natauit ad lignum, id est genus
humanum: quod à ligno vetito in infernum ceci-
dit, per lignum crucis Christi & per baptismum
aquæ ad paradisum natauit. Hic adest Ionas de li-
gno nauis foris & in mare ventremq; cæti triduo
missus. *Vt cru.* Hiero. Ipsa crucis species quid est Iona.1.
nisi forma quadrati mundi? Oriens de virtute
fulget, Arcton dextera tenet, Auster læua cõsistit,
Occidens sub plantis firmatur. Vnde Apostolus: Ephes.3.
Vt sciamus quæ sit latitudo, longitudo, sublimi-
tas, & profundum. Aues in forma crucis ad æthe-
ra volant, homo adorat, & natat in forma crucis,
nauis per Maria antenna cruci assimilata suffla-
tur. Tau litera, signũ salutis, & crucis demonstrat.
Et an. Bed. Ipse dominus primò crucem suã por- Ioan.19.
tauit, sicut Ioannes dicit. Post iste Simon, de quo
& alij dicunt: & hoc satis congruo ordine myste-
rij. Christus enim passus pro nobis, nobis re.ex. 1.Pet.2.
vt se.ve.e. Et quia non Hierosolymita, sed Cyre-
næus à ciuitate Libye rectè per eum gentes si-
gnantur, qui quondam peregrini & hospites te-
stamentorum, nunc obediendo ciues sunt & do-
mestici Dei sicut alibi: Hæredes quidem Dei, co- Rom.8.
hæredes autem Christi. Vnde: Simon obediens,
Cyrenæus hæres interpretatur. Et nota, quòd de
villa venire dicitur. Villa enim, Græcè pagos, vn-
de paganos appellamus, quos à ciuitate Dei alie-
nos & quasi vrbanæ conuersationis videmus ex-
pertes, Sed de pago Simon egrediens crucem Iesu
portat, cum populus nationũ paganis ritibus re-
lictis, vestigia dominicæ passionis obedienter am-
plectitur. Hiero. Simon qui portat crucem in an-
garia: hic est qui laborat pro laude humana. Co-
gunt eum homines huic labori, quem non cogit
timor, vel dilectio Dei. *Patrem Alex.* Magnæ opi-
nionis Simon iste videtur esse, cum & filij eius
tanquam noti omnibus ex nomine designantur.
Hieron. Alij per merita patrum suorum comme-
morantur, alij per merita filiorum. Hic autem Si-
mon qui crucem in angaria portat, filiorum suo-
rum meritis qui erant discipuli commemoratur.
Per hoc monentur in præsenti vita patres adiu- Ierem.11.
uari per merita filiorum suorum, vt populus Iu-
daicus per patriarcharum, prophetarum, & apo-
stolorum merita sæpe commemoratur. De ama-
ritudine enim radicis surgit dulcedo oliuæ. Vn-
de Hiero. Oliuam vberem, pulchram, fructiferã,
speciosam vocauit dominus nomẽ tuum. *Calua. lo.* Gen.22.
Hieron. Tradunt Iudæi, quòd in hoc loco montis,
immolatus fuerit aries pro Isaac, vt ibi decalue-
tur Christus, id est carne sua scilicet Iudæa carnali
separetur. Bed. Extra portam truncabantur capi-
ta damnatorum, & caluariæ decollatorum loca
dicuntur. Ideò ibi crucifixus dominus, vt vbi erat
area damnatorum, ibi erigantur vexilla martyrũ
Et

Et quoniam pro nobis factum est maledictum
crucis & flagellatus & crucifixus pro salute om-
nium quasi noxius inter noxios voluit crucifigi.
Et dabant. Bed. Matthæus, cum felle mixtum, quod
Matth.27. idem est. Fel enim pro amaritudine posuit. Myr-
rhatum enim vinum est amarissimum: quanquam
fieri possit vt & felle & myrrha amarissimũ redde-
rent vinũ. Hier. Et dabãt, &c. hoc aceto sucus læ-
thalis pomi abstergitur. Et nõ accepit id pro quo
patitur; vnde de eo, Quod nõ rapui tũc exoluebã.
Psal.68. *Et non accepit.* Matthæus: Et cum gustasset, noluit
bibere. Indicat Matthæus, quòd pro nobis amari-
tudinem mortis gustauerit, sed die tertia resurre-
xerit, *Et crucifigen.* Hiero. Hic figitur salus in ligno.
Primò infixa est mors in ligno: lignum primum,
scientiæ boni & mali. Secundum boni tantum, &
vitæ nobis lignum est. Extensio primæ manus ad
lignum, mortẽ apprehendit, extensio secundæ vi-
tam, quæ perierat, inuenit. Ligno hoc vehimur
per mare vndosum ad terram viuẽtium. *Vestimen-
ta sua.* Bed. Quadripartita vestis Christi secundum
numerum militum, significat ecclesiam quatuor
partibus orbis æqualiter, id est, cõcorditer distri-
butam. Hier. Vestimenta domini, mandata sunt
quibus tegitur corpus eius quod est ecclesia: quia
diuiduntur inter milites gẽtium, vt sint quatuor
ordines, cum sit vna fides, id est coniugati, vidua-
ti, præpositi, separati. Sortiti sunt tunicam indiui-
sam quæ est pax & veritas in cunctis in modum
regalis amictus vel anuli. *Mittens sor.* Hier. Super
tunicam, scilicet quæ erat inconsutilis. Hæc sorti-
ta omnium partium significat vnitatem, quæ vno
vinculo charitatis continetur, quia quæ supere-
minet omni sciẽtiæ, & super omnia præcepta est,
quasi desuper contexta, est. In sorte, gratia Dei
commendatur: sic enim in vno ad omnes perue-
nit, cum sors omnibus placeat, quia Dei gratia in
vnitate ad omnes peruenit, & sors solius Dei iu-
dicio venit vel cedit. *Erat autem hora ter.* Hier. Hoc
propriè Marcus. nam sexta hora tenebræ suffude-
runt terram, vt non quis posset mouere caput. A
tricesimo namque fructu Marcus ascẽdit ad cen-
tesimum, id est à tertia hora crucis vsque ad ter-
tiam resurrectionis quæ post tres dies fuit. Trice-
simus fructus in cruce: sexagesimus in inferno:
centesimus in paradiso. Quasi dico, quòd milites
crucifixerunt eum, quod factum est hora quasi
sexta secundum Ioannem, sed prius Iudæi hora
tertia crucifixerunt eum qui magis dicendi sunt
eum crucifixisse, quamuis nitantur hoc dissimu-
lare, quam milites qui secundum officium suum
duci suo paruere. *Et erat ti.* Bed. Titulus ostendit,
quòd nec occidẽdo potuerunt efficere, quòd non
esset eis rex. vnde, Ego autem constitutus sum rex
ab eo, &c. Bene enim simul est rex & pontifex,
cum ximiam patri suæ carnis hostiam offerret
in altari crucis, & regis dignitatem titulo præten-
deret, vt cunctis insinuaret, quòd per crucis pati-
bulum non perdiderit, sed confirmauerit impe-
rium. Hier. Quod in titulis psalmorum præno-
tatur. In finem ne corrumpas, & cum tribus lin-
guis, Malcus Iudæorum, βασιλεὺς ἐξομολογιτῶμ, rex
confessorum: hæ tres linguæ in crucis patibulo
coniunctæ sunt, vt omnis lingua commemoraret
perfidiam Iudæorum. *Et cum eo cru.* Bed. Sicut dicit
Rom.6. apostolus: Vetus homo noster simul cũ illo cru-
cifixus est, vt destruatur corpus peccati, vt vltrà
non dominetur super nos peccatum. Quamdiu
ergo id agunt opera nostra vt euacuetur corpus
peccati, quandiu exterior homo corrumpitur, vt
interior renouetur, tempus est crucis. Hæc quidẽ
etiam sunt bona opera, tamen adhuc laboriosa,
quorum merces requies eius. Sed ideo dicitur spe
gaudentes, vt requiem futurã cum hilaritate ex-
pectemus in laboribus. Hanc hilaritatem signat
crucis latitudo in transuerso ligno, vbi figuntur
manus. Per manus enim, opera, per latitudinem,
hilaritatem operantis intelligimus, quia tristitia
facit angustias. Per altitudinem, cui caput adiun-
gitur, expectationem retributionis de sublimi iu-
stitia Dei. Per longitudinem, qua totum corpus
extenditur, tolerantiam: vnde longanimes dicun-
tur: Per profundum quod terræ est infixũ, ipsum
sacramenti secretum. Vnde apostolus: Vt in cha-
ritate radicati & fundati possitis comprehendere Ephes.3.
cum omnibus sanctis quæ sit latitudo, lõgitudo,
sublimitas & profundum. *Duos latrones.* Bed. La-
trones qui cum domino crucifixi sunt, signãt eos
qui fide & confessione Christi, vel agone sui mar-
tyrij, vel quamlibet arctam continentiam subeũt.
Et qui hoc pro æterna gloria gerũt, dextri latro-
nis merito & fide signantur. Qui autẽ pro huma-
næ gloriæ, vel qualibet minus digna intentione,
sinistri latronis mentem imitatur & actus. Hier.
Cum iniquis veritas deputata, vnum relinquit si-
nistrum, alterum assumit dextrum, sic faciet in die
iudicij, ex simili crimine dissimiles sortiũtur vias,
alter præcedit Petrum in paradisum, alter Iudam
in infernum. Cõfessio breuis vitam acquirit lon-
gam, & blasphemia finita pœna plectitur æterna.
Hic pullus Iudæ ligatur ad vitem: anabologium,
id est pallium tingitur in sanguine vuæ. hic lace-
rant hœdi vineam. *Mouentes ca.* Hiero. Emittitur
mors iniquorum quando excitantur vincula in-
ferni vsque ad ceruicem, quæ est ceruix humani
generis. *Alios sal.* Hier. Etiam nolentes cõfitentur,
quòd alios fecit saluos, & se propria damnãt sen-
tentia, quia alios saluos fecit, & se si vellet salua-
re poterat. *Descendat nũc.* Plus est de sepulchro sur-
gere, & tamen non crediderunt. Hi omnes decli-
nauerũt, similiter inutiles facti sunt. *Et qui cum eo.* Luc.23.
Beda. Secundum Lucã vnus latro blasphemabat
dicens: Si tu es Christus saluum fac te & nos. Al-
ter eum redarguit & dicit: Domine, memẽto mei,
dum veneris in regnum tuum. Sic hodie qui ficto
corde & ficta mẽte dominicæ passionis sacramẽ-
ta gestant, ad mũdi gaudia liberari à domino cu-
piunt: & ideo à domino contemnuntur, nec vlla
responsione digni iudicantur. Qui autem cum
Apostolo in cruce Christi gloriantur, ita potius Gal.6.
à præsentibus ærumnis optant exui, vt spiritum
sanctum suum in manus Dei commendent, vna- Luc.22.
que cum Christo regni cælestis participes esse
desiderent. Vnde dominus preces eius: qui salutẽ
quærebat, piè audiuit, quia qui in tribulationibus
positi à domino tantum temporalia solatia quæ-
runt, & à temporalibus separantur & æternis pri-
uantur. Qui cælestia petũt, ad ea sine dubio Chri-
sto mediante & miserante perueniunt. *Et facta* Rom.4.
hora. Bed. Notandum, quia hora sexta, id est, sole
recessuro à centro mundi crucifixus sit, & dilucu-
lo, oriente sole resurrexit, quia mortuus est pro-
pter peccata nostra, & re. propter iust. no. De Adã
enim peccante dictum est, quòd audierit vocem Genes.3.
domini in paradiso deambulantis ad auram post
meridiem inclinata iam luce fidei. Ad auram re-

frigeſcente feruore charitatis. Deambulans autem audiebatur, quia ab homine peccante receſſerat. Rationis ergo imo diuinæ pietatis ordo poſcebat, vt eodem temporis articulo quo Adæ præuaricanti obcluſerat, latroni pœnitenti ianuā reſeraret paradiſi. Et qua hora primus Adam peccando mundo mortem intulit, eadem hora ſecundus Adam mortem moriendo deſtrueret. *Tenebræ fa.* Hier. Hic adeſt Noe inebriatus, ac nudatus, cælo ac terra ebrioſo pallio tectus, & ab homine irriſus: hic ſtillauit de ligno ſanguis. *Deus meus.* Hieron. Inde inſcribitur Pſalmus iſte: Pro aſſumptione matutina, qua Chriſtus ad crucem ducitur. Verba filij hominis in propheta. *Luc.23.* Vnde etiam ſequitur iuxta Lucam, In manus tuas commēdo ſpiritum meum. Nona hora, inuenitur euerſa domo decima drachma quę perierat. *Et quidam.* Non omnes. Forſitan milites Romani non intelligentes proprietatem Hebræi ſermonis, ex eo quod dicitur Eloi, putauerunt Eliam ab eo vocari. Vel Iudæi ſolito ſibi ſermone verba domini deprauantes, imbecillitatis infamabant eum, quòd Eliæ vocaret auxilium. *Ioan.19.* *Currens autem.* Bed. Ioannes plenius dicit. Poſtea ſciēs Ieſus, quia iam omnia conſummata ſunt, vt conſummaretur ſcriptura dicit: Sitio. Vas ergo poſitum erat aceto plenū, &c. Quoniā hoc minus feciſtis, date quod eſtis. Erāt enim acetū degenerātes à vino prophetarum, & patriarcharū, tanquam de pleno vaſe de iniquitate huius mundi pleni, cor habentes ſicut ſpongiam cauernoſis & tortuoſis latibulis fraudulētum. Hyſſopo circumpoſuerunt ſpongiā aceto plenā. Hyſſopus herba humilis pectus purgās, Chriſti ſignificat humilitatem, quam circundederūt, & circūueniſſe putauerunt. *Pſal.50.* vnde: Aſperges me domine hyſſopo, & mundabor. Chriſti enim humilitate mundamur, quia niſi humiliaſſet ſemetipſum *Phil.2.* factus obediēs vſque ad mortem, mortem autem crucis, ſanguis eius in mundationem noſtram fuſus nō eſſet. Per arundinem cui impoſita eſt ſpongia, ſcriptura ſignificatur, quę hoc facto impletur, quia arundine ſcribitur, ſicut locutio (quæ per linguam formatur) lingua dicitur: Vnde linguam Gręcam & Latinam dicimus. Hie. *Currens autem;* Inuenit ſimilitudinem eorū: Spongiam concauam, ætatem aridam, ignibus aptam, implet aceto, hoc eſt malicia & odio vel dolo: de quo dominus plantauit vineam Soreth. *Eſaia 5.* Et quomodo conuerſa es in amaritudinem vitis alienæ, & expectaui vt faceres vuas, & feciſti ſpinas. *Luc.23.* *Ieſus au.* Beda. Quid dixerit Lucas aperit. Pater in manus tuas commendo ſpiritum meum. & hoc dicens expirauit. *Ioan.19.* Quod autem dicit Ioannes: Cum accepiſſet acetum dixit: Cōſummatum eſt: & inclinato capite tradidit ſpiritum. Inter hoc quod ait: Conſummatum eſt & illud: Inclinato capite *Luc.23.* emiſit ſpiritum: emiſſa eſt vox illa magna, quam Ioannes tacet, cæteri commemorant: In manus tuas, &c. Hier. *Ieſus autē.* Infirmata etenim carne, mox virtus diuina inualuit quæ dicit: Aperite mihi portas iuſtitiæ, &c. *Pſal.117.* Nos autem cum nulla, vel vna voce morimur, qui de terra ſumus. Ille enim cum exaltata voce expirauit, qui de cælo deſcendit. *Et velum tem.* Vt arca teſtamēti, & omnia legis ſacramenta, quę tegebantur appareant, & ad gentes trāſeant. *Pſal.75.* Ante dicebatur: Notus in Iudęa Deus *Ibid.56.* in Iſra. m. n. e. Nunc autē: Exaltare ſuper cæ. Deus, *Matt.10.* *Ibid.28.* & in omni, &c. Et in euangelio prius. In viā gentium ne abieritis. Et poſt paſſionem: Ite & docete omnes gentes, &c. *Videns autem.* Oſtenditur quare cēturio miratur, quia vidit eū ſic expiraſſe, id eſt, ſpiritum emiſiſſe. Nullus enim habet poteſtatem emittendi ſpiritum, niſi conditor animarum. *Verè, &c.* Hiero. Nota quòd centurio ante crucem in ipſo ſcandalo paſſionis verè filium Dei cōfitetur: & Arius in eccleſia prædicat creaturam. Vnde meritò per centurionem fides eccleſiæ ſignificatur, quę velo myſteriorum cæleſtium per mortem domini reſerato continuò Ieſum & verè iuſtum hominem, & verè filium Dei ſynagoga tacente confirmat. *Erant autem.* Hiero. Sicut non excluditur muliebris ſexus à ſalute per Mariā virginem: ita non repellitur à myſterio crucis ſciētiæ & reſurrectionis per viduam Mariam Magdalenam, & cæteras matres. *Iacobi minoris: & Ioſeph.* Beda. Minorem Iacobum dicit Iacobum Alphæi, qui & *Ioan.19.* frater domini, eo quòd eſſet filius Mariæ materteræ domini. De qua Ioannes: Stabant autem iuxta crucem Ieſu mater eius, & ſoror ma. eius Maria Cleophæ, & Maria Magdalene, Cleophæ videtur eam dicere à patre vel à cognatione. *Et cum iam ſero eſſet, &c.* Beda. Paraſceue Græcè, præparatio Latinè: Hoc nomine Iudæi inter Græcos morantes ſextam ſabbati appellabant, quia in eo quę ſabbato erant neceſſaria præparabant ſecundum quod de manna dictum eſt: Sexta die colligetis duplum, &c. *Exod.16.* Quia ergo ſexta die homo factus eſt, & tota mundi creatura perfecta eſt, *Geneſ.2.* ſeptima autem conditor ab omni opere ſuo requieuit. Vnde & hunc ſabbatum, id eſt, requiē dici voluit, rectè ſaluator eadē ſexta die crucifixus hominem reſtaurauit. Ideóq; cū accepiſſet acetū dixit, conſummatū eſt, id eſt diei ſextæ opus cōpletum eſt, quod pro mūdi reperatione ſuſcepi. Sabbato autē in ſepulchro requieſcēs, reſurrectionis, quæ octaua die futura erat, expectabat exitum, vbi noſtræ deuotionis & retributionis prælucet exemplum. quos in hac ſexta ętate pro domino pati, & mundo neceſſe eſt crucifigi. In ſeptima verò ætate, id eſt cū læthi quiſque debitū ſoluerit: corpora quidem in tumulis, animas autem in ſecreta pace cum domino gaudere, & poſt bona opera oportet quieſcere, donec octaua veniente ætate & ipſa corpora reſurrectione glorificata, cum animabus ſimul incorruptionem æternæ hæreditatis accipiant. *Venit Ioſeph.* Hierò. Ioſeph venit ſero paraſceue ab Arimathia, quę interpretatur deponens, ad deponendam corpus Chriſti in monumento. *Nobilis decurio expe. redem. Dei intrauit ad Pila. & petiit cor. Ieſu.* Ioſeph inuoluit ſyndone, in ſyndone inuolutum corpus poſuit in monumētum, quod exciſum erat de petra, & aduoluit lapidē ad oſtium monumenti. Mariæ aſpiciunt vbi poneretur. Hæc omnia congruunt ad populum Iudaicum in fine credentem, qui nobilitatur fide, vt Abrahæ ſit filius: Deponit deſperationem, expectat regnum Dei: intrat ad Chriſtianos vt baptizetur, quod ſignificat nomen Pilati, id eſt, os malleatoris, id eſt, qui domat gentes feras, vt regat eas in *1.Tim.* virga ferrea, & petit ſacrificiū, quod donatur pœnitentibus in fine, id eſt viaticum. Et mundo corde & peccatis mortuo, inuoluit in munimine fidei, ſtabilitum operculo ſpei per opera charitatis concludit. Finis enim præcepti eſt charitas. Aſpicientibus à longè electis, qui ſunt ſtellæ maris, quando ſi fieri poteſt, ſcandalizabuntur etiam electi.

electi. *Decurio.* Officium curiæ adminiſtrans magnæ dignitatis apud ſeculū, maioris apud Deum fuiſſe legitur. Talem enim fuiſſe decebat, qui corpus domini ſepeliret, qui & per iuſtitiam dignus eſſet, & per nobilitatem ſecularis potentiæ facultatem obtineret. Non enim ignotus aut mediocris ad præſidem accedere, & crucifixi corpus, poſſet impetrare. *Ioſeph autem.* Beda. Ex ſimplici ſepultura domini, ambitio diuitum condemnatur, qui nec in tumulis poſſunt carere diuitiis. Allego. Corpus Chriſti non auro, non gemmis, aut ſerico, ſed lineo puro obuoluendum eſt. Moraliter autem: Ille in ſyndone mūda Ieſum inuoluit, qui eum pura mente ſuſcipit. Hinc eccleſia ſacrificium altaris non ſerico, neque panno tincto, ſed lineo terreno celebrat, ſicut corpus domini in ſyndone munda ſepultum eſt: ſic à papa Silueſtro ſtatutū eſt. *Quod erat exci.* Beda. Dicitur, quòd monumentum domini domus rotunda fuit de ſubiacente rupe exciſa, tantæ altitudinis, vt homo rectus conſiſtens vix extenta manu culmen poſſit attingere. Et habet introitum ab oriente, cui lapis ille magnus aduolutus atque impoſitus eſt. In eius parte aquilonari ipſum ſepulchrum, id eſt, locus dominici corporis de eadem Petra factus eſt ſeptem habens pedes longitudinis, trium palmorum menſura à pauimento altius eminens. Qui ſcilicet locus non deſuper, ſed à latere meridiano per totum patet vnde corpus inferebatur, *Luc.23.* Color autem monumenti & loculi albo, & rubeo dicitur eſſe permixtus.

CATENA AVREA
in idem Euang.

ERat autem Paſcha & Azyma poſt biduum: & quærebant ſummi ſacerdotes, & Scribæ, quomodo eum dolo tenerent, & occiderent. Dicebant autem: Non in die feſto, ne fortè tumultus fieret in populo. Hieron. Nunc aſpergamus librum noſtrum de ſanguine, & limina domorum: & funem coccineum circundemus domui orationis noſtræ, & coccum in manu noſtra, vt & areæ ligemus, vt vaccam rufam in valle occiſam enarrare poſſimus. De Chriſti enim occiſione enarraturus euangeliſta, præmittit: *Erat autem Paſcha, &c.* Beda. Paſcha quidem Hebraicè dicitur phaſe, non à paſſione vt plerique arbitrantur, ſed à tranſitu nominatur: eo quòd exterminator videns ſanguinem in foribus Iſraelitarum pertranſierit, nec percuſſerit eos: vel ipſe dominus præbens auxilium populo ſuo, deſuper ambulauit. Hieron. Vel paſcha tranſitus interpretatur: phaſe verò immolatio. De immolatione agni & trāſitu populi per mare vel per Ægyptum. Præfiguratur autem paſſio Chriſti & redemptio populi de inferno, quando nos poſt biduum viſitat, id eſt, pleniſſima luna ætate Chriſti perfecta, vt nec cum aliqua parte tenebroſa carnes agni immaculati qui tollit peccata mundi in vna domo quæ eſt eccleſia catholica, calceati charitate, & armati virtute comedamus. Beda: Hoc autem iuxta veteris teſtamenti ſcripturam inter paſcha & azyma diſtat, quòd paſcha ipſe ſolus dies appellatur, in quo agnus occidebatur ad veſperam, hoc eſt xiiij. luna menſis primi. xv. autem luna, quando egreſſum eſt de Ægypto, ſuccedebat feſtiuitas azymorum, quæ ſeptem diebus vſque ad xxj. diem eiuſdem mēſis ad veſperā eſt ſtatuta ſolennitas. verùm euangeliſtæ indifferēter & diem azymorum pro paſcha, & pro diebus azymorum paſcha ponere ſolent: vnde & Marcus hic dicit, *Erat autem paſcha & azyma poſt biduum*, quia & paſchæ dies in azymis panibus eſt celebrari præceptus, & nos quaſi paſcha perpetuum facientes, ſemper ex hoc mundo tranſire præcipimur. Hier. A principibus autem egreſſa eſt iniquitas in Babylone, qui templum & vaſa & ſe purificare ſecundum legem ad eſum agni debuerant: vnde ſequitur: *Et quære. ſum. ſacer. & ſcri. quomodo eum dolo tenerent & occiderent.* Occiſo autem capite totum corpus inerme efficitur: vnde miſeri faciunt quòd caput moriatur. Vitant autem diem feſtum qui euenit illis: non enim eſt feſtiuitas his qui vitam & miſericordiam perdiderunt: vnde ſequitur: Dicebant autem, *Non in die feſto, ne fortè tumultus fieret in populo.* Non quidem metuentes ſeditionem vt ſimplex ſermo demonſtrat, ſed cauentes ne auxilio populi de ſuis manibus tolleretur. Theoph. Ipſe tamē Chriſtus ſibi tempus conſtituerat paſſionis: voluit enim in paſchate crucifigi, quia ipſe verum erat paſcha. *Et cùm eſſet Bethaniæ in domo Simonis leproſi, &c.* Bed. Paſſurus dominus pro toto mundo & vniuerſas nationes ſub ſanguine redempturus: moratur in Bethania, id eſt in domo obedientiæ: vnde dicitur, *Et cum eſſet Bethaniæ in domo Sim. lep. & recum. ve. mulier.* Hieron. Hinnulus enim ceruorum ſemper ad lectum ſuum redit, id eſt filius patri obediēs vſque ad mortem, à nobis obedientiam petit. Beda: Dicit autem, Simonis leproſi, non quòd leproſus illo tempore permaneret, ſed quòd antea leproſus, poſtea à ſaluatore mundatus eſt nomine priſtino permanente, vt virtus curantis appareat. Theoph. Quamuis autem quatuor euangeliſtæ vnguentum mulieris commemorarent, non eſt tamen vna, ſed duæ: vna quidem quæ deſcribitur à Ioanne, quæ ſoror eſt Lazari quæ ſcilicet ante ſex dies paſchæ vnxit pedes Ieſu: alia verò quæ à reliquis tribus euangeliſtis deſcribitur. Adhuc autem ſi attendas, inuenies has tres eſſe. A Ioanne enim vna deſcribitur, altera verò à Luca, à duobus vero reliquis altera. Quæ enim à Luca deſcribitur meretrix eſſe dicitur, in medio prædicationis tēpore ad Ieſum veniſſe. Hæc verò quæ à Matthæo & Marco deſcribitur, dicitur in tempore paſſionis veniſſe non confitentem ſe peccatricem. Aug. de con. euang. Ego autem nihil aliud intelligēdum arbitror: niſi quòd nō aliam quidem fuiſſe mulierem quæ peccatrix tūc acceſſit ad pedes Ieſu, ſed eandem Mariam bis hoc feciſſe: ſemel ſcilicet quod Lucas narrauit cùm primo accedens cum humilitate & lachrymis, meruit peccatorum remiſſionem: nam & hoc Ioannes commemorauit, cùm de Lazaro reſuſcitando cœpiſſet loqui, antequàm veniret in Bethaniam, dicēs: Maria autē erat, quæ vnxit dominū vnguēto, & exterſit pedes eius capillis ſuis, cuius frater Lazarus infirmabatur. Quod autē in Bethania rurſus fecit, aliud eſt, quod ad Lucę narrationē nō pertinet, ſed pariter narratur à reliquis tribus. Quòd ergo Matthæus & Marcus caput dn̄i vnguento illo perfuſum dicunt, Ioannes autem pedes, accipiamus non ſolum caput ſed etiam pedes domini perfudiſſe mulierem: niſi forte quoniam Marcus fracto alabaſtro perfuſum caput commemorat, tam quiſque calumnioſus eſt,

vt in

vt in vase fracto neget aliquid remanere potuisse, vnde etiam pedes domini perfunderet. Sed religiosius contendet aliquis non ita fractum esse, vt totum effunderet: vel prius accipiat perfusos pedes, antequam illud factum esset: vt in integro remaneret. vnde etiam caput perfunderetur. Bed. Est autem alabastrum genus marmoris candidi, variis coloribus intertincti, quod ad vasa vnguentaria cauare solent, eò quod optime seruare ea incorrupta dicatur. Nardus verò est frutex aromaticus grandi vt aiunt & crassa radice, sed breui ac nigra fragilique. Quamuis autē pinguis sit, tamen redolet vt cupressus aspero sapore, folio paruo densoque, cuius cacumina in aristas se spargunt, ideoque gemina dote pigmentarij nardi spicas ac folia celebrant. Et hoc est quod ait Marcus vnguenti nardi spicati precioſi, quia videlicet vnguētum illud quod attulit Maria domino non solum de radice confectum est nardi, verumetiam quo precioſius esset, spicarum quoque foliorum eius adiectione odor ac virtutis illius erat accumulata gratia. The. Vel sicut in Græco dicitur, *Nardi pistici*, id est fidelis: eo quod vnguentum nardi erat absque dolo cum fide cōfectum. Aug. de con. eu. Potest autem videri contrarium quod Matthæus & Marcus posteaquam dixerunt, pascha & biduum: deinde commemorauerunt quod erat Iesus in Bethania, vbi de illo precioso dicitur: Ioannes autem ante sex dies paschæ dicit Iesum venisse in Bethaniam, de eo vnguento narraturus. Sed quia ita mouentur, non intelligunt Matthæum & Marcum illud quod in Bethania de vnguento factum erat, non post illā prædicationem de biduo, sed adhuc cum sex dies essent ante pascha recapitulando posuisse. Hier. Mystice autem Simon leprosus mundum infidelem primò & postea fidelem significat, mulier autem cum alabastro ecclesiasticam fidem, quæ dicit: Nardus mea dedit odorem suum. Pistica nardus dicitur, id est, mystica & precioſa. Domus impleta odore, cælum & terra est. Fractum alabastrum, carnale desiderium est: quod frangitur ad caput ex quo omne corpus compaginatum est, recumbente ipso, id est, humiliante se vt eum tangeret fides peccatricis, quæ de pedibus ascendit ad caput: & à capite ad pedes descendit per fidem, id est, ad Christum & ad membra eius. Sequitur: *Erat autem quidam indi. feren. intra semetip. dic. vt quid perdi. ista?* Per synecdochem dicitur vnus pro multis, & multi pro vno. Perditus enim Iudas de salute perditionem inuenit, & in vite fructifera mortis laqueus nascitur. Sub prætextu autem auaritiæ mysterium fidei loquitur, Etenim nostra fides trecentis emitur denariis in decem sensibus, interioribus scilicet & exterioribus, scilicet per corpus & animam & spiritum triplicatis. Beda, Quòd autem dicit, *Et fremuerunt in eam*: nequaquam debemus de diligentibus Christum apostolis dictum credere, sed de Iuda potius sub numero plurali. The. Vel conuenienter videtur innui quod discipuli plures mulierem arguerunt, eo quòd sæpe Christum audierant de eleemosyna docentem. Iudas verò non eadem intentione indigne tulit, sed propter amorem pecuniæ & turpe lucrum; vnde & Ioannes ipsum solum commemorat tanquam fraudulenta intentione mulierem arguentem. Dicit autem: *Et fre. in eam*, id est molesti erant ei, exprobrantes & iniurias inferentes. Arguit autē dominus discipulos, eo quod desiderium impediunt mulieris. vnde sequitur: *Iesus autem dixit: Sinite eam, quid illi molesti estis?* Posteaquam enim munus obtulerat, illam per opprobria peruertebant. Orig. super Matthæum. Doluerunt enim de perditione vnguenti, quod poterat venundari multo pretio, & dari pauperibus, tamen non debebat fieri hoc, quia conueniens erat vt super caput Christi funderetur sancta & decenti infusione. vnde sequitur: *Bonum opus operata est in me.* vsqueadeo autem efficax est laus huius operis boni, vt exhortetur nos omnes odoriferis & pretioſis operibus implere domini caput, vt de nobis dicatur: quia bonum opus fecimus super caput Christi, quia semper quidem habemus, quandiu in hac vita sumus, pauperes nobiscum, & opus habentes cura eorum qui profecerunt in verbo, & diuites facti sunt in sapientia Dei. Non autem possunt sufficere vt semper diebus & noctibus habeant secum filium Dei, id est verbum & sapientiam Dei. Sequitur enim: *Semper enim pauperes habebitis vobiscum, & cum volueritis potestis illis benefacere: me autem non semper habebitis.* Bed. Mihi quidem videtur in hoc loco de præsentia corporali locutus, quòd nequaquam cum eis ita futurus sit post resurrectionem, quomodo tunc in omni cōuictu & familiaritate. Hie. Dicit etiam, *Bonum opus operata est in me*: quia qui credit in Deum, reputatur ei ad iustitiam. Aliud est enim credere ei, & aliud credere in eum, id est totum eiicere se in illum. Sequitur: *Quod habuit*, id est quod potuit, *hoc fecit: præuenit vngere corpus meum in sepulturam.* Bed. Quasi diceret, vos putatis perditionem esse vnguenti, officium sepulturæ est. Theoph. Præuenit enim quasi à Deo ducta vngere corpus meum in signum sepulturæ futuræ in quo proditorem cōfundit, acsi ei diceret: Qua conscientia mulierem confundis quæ in sepulturam corpus meum vngit: teipsum verò non confundis, qui me in mortem trades? Prophetizat autem dominus consequenter duas prophetias, scilicet quòd euangelium eius prædicabitur in vniuerso mundo: & quòd opus mulieris laudabitur. vnde sequitur: *Amen dico vobis, vbicunque prædicatum fu. &c.* Bed. Notandum autem quòd sicut Maria gloriam adepta est in toto orbe de obsequio quòd domino exhibuit: ita econuerso ille qui obsequio eius detrahere non timuit, longe lateque infamatus est, sed dominus bonum laude digna remunerans, futuras impij contumelias tacendo præteriit. *Et Iudas Iscariotes vnus de duodecim abiit ad summos sacerdotes, vt proderet eum illis, &c.* Beda, infœlix Iudas damnum quod ex effusione vnguenti feciſſe credebat, vult magistri pretio compensare. vnde dicitur: *Et Iudas Iscariotes vnus de duodecim abiit ad summos sacerdotes vt proderet eum illis.* Chr. in ser. de pas. Quid mihi eius patriam dicis? vtinam ipsum quoque nescire licuisset. Sed alter erat discipulus, qui Iudas Iacobi Zelotes vocabatur, & ne appellatione cognominis fiat confusio personarum, propterea hunc ab illo separauit. Non autem dixit, Iudas proditor, vt doceat detractiones nescire, & accusationes declinare. Quòd autem dicit, *Vnus de duodecim*, auget detestabilitatem proditoris. nam & alij discipuli erant qui fuerant numero 70. sed illi non intimi, non tanta confidētia sociati sunt: isti autem 12. fuerunt comprobati: hæc erat caterua

terua legalis, de qua proditor malignus exiuit. Hier. Vnus tamen erat de 12. numero, non vnus merito: vnus corpore, non vnus animo. Abiit autem ad principes postquàm exiit, & intrauit in eum Satanas, vnumquodque animal ad simile sibi iungitur. Bed. Quòd autem dixit: *Abiit*, ostendit eum non à principibus inuitatum, non vlla necessitate constrictum, sed sponte propria mentis iniſſe consilium. The. Dicit autem, *vt proderet eum illis*, id est, vt annunciaret illis quando solus existeret. Timebant autem in eum irruere quando docebat, propter turbam. Hier. Promittit autem se tradere vt magister eius diabolus antè dicebat. Tibi dabo potestatem hanc vniuersam. Sequitur, *Qui autem ga. sunt, & pro. ei. pec. se. da.* Promittunt quidem pecuniā, & amittunt vitam: quā ipse recipit, cum vitam amittit. Chry. in ser. de pas. O dementiam, imò cupiditatem proditoris! cuncta enim mala cupiditas procreauit. Nam cupiditas captas animas retinet & omnibus modis alligatas constringit, & rerum obliuionem imponit, & alienationem mentis ostendit. Ab hac Iudas captiuus cupiditatis insania, conuersationis, mensæ, discipulatus, admonitionis, suasionis oblitus est. Nam sequitur: *Et quære. quomodo eum oppor. trade.* Hiero. Sed opportunitas doli nunquam inuenitur, vt non vindicetur hic aut illic. Bed. Multi hodie scelus Iudæ quod dominum ac magistrum Deumque suum pecunia vendiderit, velut immane & nefarium exhorrent, nec tamen cauent. nam cùm pro muneribus charitatis & veritatis iura spernunt Deum qui est charitas & veritas produnt. *Et primo die azymorum, quando pascha immolabant, dicunt ei discipuli, &c.* Chryſ. in ser. de pas. Quando Iudas de traditione tractabat, alij discipuli sunt de præparatione paschæ solliciti. vnde dicitur, *Et primo die azym. &c.* Bed. Primum diem azymorum 14. diem primi mensis appellat, quando fermēto abiecto immolare, id est, agnum occidere solebant ad vesperam, quod exponens apostolus ait: Pascha nostrum immolatus est Christus qui licet die sequenti, id est 15. luna sit crucifixus: attamen nocte qua agnus immolabatur, & corporis sanguinisque sui tradens mysteria celebranda, & à Iudæis tentus ac ligatus ipsius immolationis, hoc est passionis suæ sacrauit exordium. Hier. Azyma verò quæ cum amaritudine, id est, lactucis agrestibus manducatur, redemptio nostra est, amaritudo verò passio domini. The. Ex hoc autē quod dicunt discipuli: *Quò vis eamus?* manifestè videtur quod Christus hospitium aliquod non habebat, sed neque discipuli proprias domos: si enim habuissent, duxissent eum ad illas. Hiero. Dicunt etiam: *Quò vis eamus?* vt cum voluntate Dei dirigamus gressus nostros, dominus autem indicat cum quo manducat pascha, & more suo mittit duos, quos supra exposuimus. vnde sequitur: *Et mit. du. ex di. suis, & di. eis: Ite in ciuita.* Theop. Mittit quidem ex discipulis suis Petrum scilicet & Ioannem, vt Lucas dicit, ad ignotum hominem, innuens ex hoc quod posset non pati. Nam qui mentem ignoti nouit vt ipsos reciperet, quid non operaretur in aliis? Dat etiam eis signum vt domum scilicet inuenirent, cùm subdit: *Et occurret vob. &c.* Aug. de con. eu. Marcus lagenam dicit, quam Lucas amphoram: Ille vasis genus, iste modum significauit: vterque veritatem sententiæ custodiuit. Beda, Indicium autem præsentiæ diuinitatis est, quòd cum discipulis loquens quid alibi futurum sit nouit. vnde sequitur. *Et abi. discipu. eius, &c.* Chryſ. in ser. de pas. Non illud quod nostrum, sed interim Iudæorum: illud autem quod nostrum est non solùm constituit, sed ipse factus est pascha. Sed & cur illud manducauit? quia factus est sub lege, vt eos qui sub lege erant redimeret, & ipse legi requiem daret: & vt nemo dicat, quòd ideo eam euacuauerit, quia eam implere vt molestā & arduam non valuit: ipse prius eam compleuit, & sic fecit eam requiescere. Hier. Mysticè autem ciuitas ecclesia est, quæ muro fidei cingitur: homo occurrēs, populus primitiuus est: amphora aquæ, lex literæ. Bed. Vel aqua lauacrum gratiæ: lagena fragilitatem designat eorum, per quos eadem erat gratia mundo monstranda. Theop. Lagenam aquæ portat, qui baptizatus est: qui autem baptisma baiulat, venit ad requiem secundum rationem viuens: & sicut in domo requie potitur. vnde subdit: *Sequimini eum.* Hier. Qui scilicet ducit in altum vbi est refectio Christi, Dominus domus Petrus apostolus est, cui dominus domum suam credidit, vt sit vna fides sub vt pastore. Cœnaculum grande, ecclesia magna est, in qua narratur nomen domini strata veritate virtutum & linguarum. Bed. Vel cœnaculum magnum spiritualiter lex est, quæ de angustiis literæ egrediens, & sublimi loco, id est in alto mentis solatio recipit saluatorem. Consultè autem siue aquæ baiuli, siue domini domus sunt prætermissa vocabula, vt omnibus verum pascha celebrare volentibus, hoc est Christi sacramentis imbuit, eumque suæ mentis hospitio susc ipere quærentibus, facultas danda signetur. Theo. Vel dominus domus intellectus est, qui ostendit cœnaculum grande, id est, altitudinem intelligentiarum: quod etsi altum sit, tamen nihil habet vanæ gloriæ & tumoris, sed sternitur & planum fit humilitate. Ibi autem, id est, in tali mente pascha Christo paratur à Petro scilicet & Ioanne, id est, ab actione & contemplatione. *Vespere autem facto, venit cum duodecim. Et discumbentibus eis, &c.* Beda: Dominus qui de sua passione prædixerat, etiam de proditore prædicit, dans locum pœnitentiæ: vt cum intellexisset sciri cogitationes suas, pœniteret eum facti sui. Vnde dicitur: *Vespere autem facto, venit, &c.* Chr. in ser. de pas. Vbi patet quòd non apertè eum omnibus publicabat, ne impudentiorem eum faceret: nec etiam penitus silentio præteribat, ne celari arbitratus, audacter ad proditionem properaret. The. Sed quomodo discumbentes cœnabant, cum lex præciperet quòd stantes erecti deberent pascha comedere? Probabile autem est prius eos adimpleſſe pascha legale: deinde discubuisse, incipiente eo proprium tradere pascha. Hiero. Vespera autem diei, vesperam indicat mundi. Circa vndecimam namque horam veniunt nouissimi: qui primi denarium æternæ vitæ accipiunt. Omnes igitur discipuli tanguntur à Domino, vt fiat harmonia cytharæ: omnes nerui bene suspensi consona voce respondent. Nam sequitur: *At illi cœperunt contristari, & dicere ei sigillatim: Nunquid ego?* Vnus autem remissus, populi amore madefactus, dixit: *Nunquid ego sum rabbi?* sicut in Matthæo legitur. Theo. Cœperunt autem alij discipuli contristari propter Domini verbum. Nam etsi extra

hanc

hanc existerent passionem, magis tamen credunt illi qui omnium nouit corda, quam ibi. sequitur: *Qui ait illis: vnus ex duodecim, qui intingit mecum manum in catino.* Beda: Iudas scilicet qui cæteris contristatis & retrahentibus manum cum magistro manum mittit in catinum. Et quia prius dixerat: *Vnus ex vobis me tradet*, & perseuerat proditor in malo, manifestius arguit, & tamen nomen proprium non designat. Hier. Dicit autem; *Vnus de duodecim*, quasi ab eis separatus. separat enim seorsum lupus ouem, quam capit. Ouis quæ de ouili egreditur, lupi morsibus patet. Iudas autem nec primo, nec secundo correptus à proditione retrahit pedem, vnde pœna prædicitur: vt quem pudor non vicerat, corrigant denunciata supplicia, & hoc est quod subditur: *Et filius quidem ho. va. sicut scriptum est de eo.* The. Per hoc quod dicitur, *Vadit*, ostenditur quod mors Christi fuit volũtaria, & nõ necessaria. Hier. Sed quia multi bonũ vt Iudas faciũt, sed omnino illis non proficit, rectè subditur, *Væ autem ho. il. per quem fi. ho. tradetur.* Bed. Sed & hodie quoque in sempiternum væ illi homini, qui ad mensam domini malignus accedit. Et enim ille in exemplum Iudæ filium hominis tradit, non quidem Iudæis peccatoribus, sed tamen peccatoribus membris suis. sequitur: *Bonum erat ei, si non esset natus homo ille.* Hier. Scilicet intimo latens vtero materno. melius enim est non esse quàm ad tormenta esse. Theo. Quantum enim ex fine, melius fuisset ei quòd esset si non proditor existeret: nam Deus fecit ipsum ad opera bona, sed postquam ad tantam deuenit malitiam, melius fuisset ei si natus non fuisset. *Et manducantibus illis, accepit Iesus panem, &c.* Beda, Finitis paschæ veteris solenniis transit ad nouum, vt scilicet pro carne agni ac sanguine, sui corporis sanguinisque sacramẽtum substitueret. vnde sequitur, *Et mandu. illis accepit Iesus panem:* vt scilicet ipsum se esse mõstraret, cui iurauit dominus; Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. sequitur, *Et benedicens fregit.* Theo. Id est, gratias agens fregit, quod & nos facimus orationes superaddentes. Bed. Frangit etiã ipse panem quem discipulis porrigit, vt ostendat corporis sui fractionem non absque sua sponte, vel procuratione futuram; quem etiã benedixit, quia naturam humanam, quam passurus assumpsit, ipse vnà cum patre & spiritu sancto gratia diuinæ virtutis impleuit. *Benedixit panem ac fregit:* quia hominem assumptum ita morti subdere dignatus est, vt ei diuinæ immortalitatis inesse potentiam demonstraret, ideoque velocius eum à morte resuscitandum esse doceret. sequitur, *Et dedit eis, & ait: Sumite: hoc est corpus meum.* Theo. Hoc scilicet quod nunc do, & quod nunc sumitis. Nõ autem panis figura tãtum corporis Christi est, sed in proprium Christi corpus transmutatur. nam dominus ait: Panis quem ego dabo, caro mea est. Sed tamen caro Christi non videtur propter nostram infirmitatem: panis enim & vinum de nostra consuetudine est. si verò carnem, & sanguinẽ cerneremus, sumere non sustineremus: propter hoc dominus nostræ infirmitati condescendens, species panis, & vini conseruat, sed panem & vinum in veritatem conuertit carnis & sanguinis. Chry. in ser. de pas. Et nunc etiam ille præsto est Christus: qui illam ornauit mẽsam, ipse istã quoque conficerat. Non enim homo est, qui proposi-

Panis in Eucharistia in Christi corpus trãsmutatur.

tum corpus Christi facit & sanguinem, sed ille qui pro nobis crucifixus est Christus. Sacerdotis ore verba proferuntur, & Dei virtute consecrantur & gratia, hoc verbo quod dicit: Hoc est corpus meum, proposita cõsecrantur: & sicut illa vox quæ dicit, Crescite & multiplicamini, & replete terram, semel quidem dicta est, sed omni tempore sentit effectum ad generationem operante natura: ita & vox ista semel quidem dicta est, sed per omnes mensas ecclesiæ vsque in hodiernũ diem, & vsque ad eius aduentum præstat sacrificio firmitatem. Hier. Mistice autem in pane transfigurat dominus corpus suum, quod est ecclesia præsens, quæ accipitur in fide, benedicitur in numero, frangitur in passionibus, datur in exemplis, sumitur in doctrinis, formatur in sanguinem suum in calice, vino & aqua commixtum, vt alio purgemur à culpis, alio redimamur à pœnis. Sanguine namque agni seruantur domus à percussione angeli, & aqua maris rubri, extinguuntur inimici, quæ sunt mysteria ecclesiæ Christi. vnde sequitur, *Et acci. cali. gra. ag. de. eis.* Gratia enim & nõ meritis saluati sumus à Deo. Greg. ij. Mor. Cum appropinquaret etiã passioni, accepto pane gratias egisse perhibetur: Gratias itaq; egit qui flagella alienæ iniquitatis suscepit: & qui nihil percussione dignũ exhibuit, humiliter in passione benedicit: vt hinc ostẽdat quid vnusquisq; in flagello culpæ facere debeat, si ipse æquanimiter flagella culpæ portat alienę: vt hinc etiã ostẽdat quid in correctione faciat subditus, si in flagello positus patri gratias egit æqualis. Bed. Quia & nos in Christo & in nobis Christum manere oportet, vinum dominici calicis aqua miscetur. Attestante enim Ioanne, aquæ populi sunt, & neque aquam solã, neque solum vinum cuiquam licet offerre: ne talis oblatio caput à membris secernendum esse significet, & vel Christum sine nostræ redemptionis amore pati potuisse, vel nos sine illius passione saluari ac pati posse offerri cõtingat: sequitur, *Et biberunt ex illo omnes.* Hieron. Ebrietas fœlix, satietas salutaris: quæ quantò copiosius sumitur, tantò sobrietatẽ mentis donare dignatur. Theop. Quidam autem dicunt Iudam mysteriorum non fuisse participem, sed quòd exiuerit antequã dominus mysteria largiretur. Alij etiã dicunt quòd illi tradidit de illo mysterio. Chrys. in ser. de pas. Christus enim sanguinem ei, qui eum vendidit offerebat, vt haberet remissionem peccatorum, si tamen impius existere noluisset. Hierony. Bibit ergo Iudas, sed non saturatus, nec sitim extinguit ignis æterni; quia in igne sumit mysteria Christi, cuius sacrificium non emundat, sed eos cogitatio insipiens perducit ad culpas, qui se cœnosis crudelitatis fœtoribus miscuerunt. Chrys. in serm. de pas. Nullus ergo sit Iudas in domini mensa: hoc sacrificium cibus spiritualis est: nam sicut corporalis cibus cùm ventrem inuenerit aduersis humoribus occupari, amplius lædit: ita est & iste spiritualis cibus, si aliquem reperit malignitate pollutum, magis eum perdit, non sua natura, sed accipientis vitio. Pura igitur sit mens in omnibus, pura cogitatio, quia & sacrificium purum est: sequitur, *Et ait illis: hic est san. meus noui testamẽti.* Bed. Hoc ad distinctionem respicit veteris testamenti, quod hircorum & vitulorum est sanguine dedicatum, dicente inter aspergendum legislatore, hic est sanguis testamenti quod mandauit ad nos

nos Deus: sequitur, *Qui pro multis effundetur.* Hier. Non enim omnes emundat: sequitur, *Amen dico vobis, quòd, &c.* The. Quasi diceret, Non bibam de vino vsque ad resurrectionem: regnum enim resurrectionem vocat, quasi tunc regnauerit contra mortem. Post resurrectionem verò bibit cum discipulis, & comedit, ostendens quòd idem ipse esset qui passus est. Nouum autem bibit illud, id est, nouo quodammodo & alieno, Nõ enim corpus habebat passibile indigens cibo, sed immortale & incorruptibile. Intelligendum est autem vt sic: Vitis est ipse dominus, genimen vitis mysteria & intellectus occultus quem ipse generat, qui docet hominem scientiam. In regno autem Dei, id est, in futuro seculo bibet cum suis discipulis mysteria & sapientiam, noua quædam nos docens, & reuelans quæ nunc occultat. Beda, Vel aliter, Vitem siue vineam domini appellatam esse synagogam Esaias testatur, dicens: Vinea domini sabaoth domus Israel est. Iturus ergo dominus ad passionem ait, Iam non bibam de genimine vitis, ac si apertè dicat, Non vltrà carnalibus synagogæ ceremoniis delectabor, in quibus etiã ista paschalis agni sacra locum tenuere præcipuum. Aderit enim tempus meæ resurrectionis, aderit dies illa cùm in regno Dei positus, id est gloria vitę immortalis sublimatus, de salute eiusdem populi fonte gratiæ spiritualis regenerati vobiscum gaudio perfundar. Hieron. Considerandum autem quòd hîc dominus mutat tantum sacrificium, sed non mutat tempus, vt nos nunquam cœnã domini ante quartamdecimam lunam faciamus: qui facit in decimamquartam resurrectionem, in vndecimã luna cœnam domini faciet: quod nunquam in veteri testamento nec in nouo factũ est. *Et hymno dicto, exierunt in montem Oliuarum, &c.* Hilar. Sicut gratias egerunt antequam biberent, ita etiam gratias agunt, postquam biberunt: vnde dicitur, Et hymno dicto exierunt in montem Oliuarum: vt scilicet addiscas & ante cibum, & post cibum gratiarum reddere actiones. Hieron. Hymnum enim dicit laudem domini, vt est in Psalmo, Edent pau. & sa. & lau. domi. qui requi. eum. Et adorauerũt & manducauerũt omnes pingues terræ. Theoph. Simul etiam & hic ostendit quòd amplectibile erat sibi pro nobis mori: quia cum tradendus erat, Deum laudare dignatus est. Docet etiam nos cum in angustias incidimus propter multorũ salutem non contristari, sed Deo gratias agere, qui in nostra operatione operatur multorum salutem. Beda, Potest etiam hymnus ille intelligi, quem dominus secundum Ioannem patri gratias agens decãtabat, in quo & pro seipso, & discipulis, & pro eis, qui per verbum ipsorum crediturí erant, elevatis sursum oculis precabatur. Theoph. Exiuit autem in montem: vt ad eum solitarium existentem exeuntes ipsum caperent absque tumultu. Si enim accessissent cum in ciuitate manebat, fortè fuisset multitudo populi conturbata, & tũc manifestè occasionem inimici captantes, viderentur ipsum iustè interficere tãquam populum concitantem. Beda, Pulchrè etiam dominus discipulos sacramẽtis imbutos in montem educit Oliuarum, vt typicè designet nos per acceptionem sacramentorum ad altiora virtutum dona, & charismata sancti spiritus, quibus in corde perungamur, ascendere debere. Hierony. In monte etiam Oliueti Iesus tenetur, vnde ad cælos ascendit: vt nos sciamus, quia inde ascendimus ad cælos, vnde vigilamus & oramus, ligamur, nec repugnamus in terra. Beda, Prædicit autem dominus discipulis quid passuri sunt, & cum passi fuerint, non desperent salutem sed agentes pœnitentiam liberentur: vnde sequitur, *Et ait illis Iesus, Omnes scandalizabimini in me in nocte ista.* Hierony. Omnes quidem cadunt, sed non omnes iacent. Nunquid enim qui dormit, non adijciet vt resurgat? Carnale est cadere, sed diabolicũ est iacere. Theoph. Permisit autem eos dominus cadere, vt non in seipsis confidãt: & ne videretur hoc quod prædixerat ex quodam argumẽto apparenti prædixisse, inducit testimonium Zachariæ prophetę: vnde sequitur, Percutiam pastorẽ, & dispergentur oues gregis. Beda, Hoc aliis verbis in Zacharia propheta scriptum est, & ex persona prophetæ ad dominum dicitur, Percute pastorem, & dispergentur oues. Propheta enim postulat passionem domini, pater respondet, Percutiam pastorem precibus inferiorum. Filius à patre mittitur, & percutitur, id est incarnatur & patitur. Theop. Dicit autem pater, Percutiam pastorem, quia ipsum percuti dimisit. Oues discipulos dicit, quasi innocentes & quasi absque malitia. Vltimò consolationem inducit, dicens: *Sed postquam resurrexero, præcedam vos in Galilæam.* Hieron. In quo vera promittitur resurrectio, vt spes non extinguatur. Sequitur: *Petrus autem ait ei, Et si omnes scandalizati fuerint, sed non ego.* Ecce auis sine pennis in altum volare nititur, sed corpus aggrauat animam, vt timore humanæ mortis timor domini superetur. Bed. Et Petrus ergo de ardore fidei promittebat, & saluator quasi Deus futura nouerat: vnde sequitur, *Et ait illi Ies. Amen dico tibi, &c.* Auguſt. de con. euang. Cum omnes euangelistæ dicant prædixisse dominum quòd eum Petrus esset negaturus, antequam gallus cantaret: Marcus hoc solùm narrauit expressius: vnde nonnullis videtur non congruere cæteris, quia parum attendunt. Tota enim Petri negatio trina est, quę si tota post primum galli cantum inciperet, falsum dixisse viderentur tres alij euangelistæ, quòd scilicet antequam gallus cantaret, ter eum esset negaturus. Rursus si totam trinam negationem ante peregisset quàm cantare gallus inciperet: superfluo dixisset Marcus ex persona domini; *Priusquam gallus bis vocem dederit, ter me negaturus es.* Sed quia ante primum galli cantum cœpta est illa trina negatio, attenderunt illi tres non quando eam completũrus esset Petrus, sed quanta futura esset, id est trina, & quando cœptura, id est ante galli cantum: quanquam in animo eius & ante primum galli cantum tota concepta est. Marcus autem de ipsarum vocum interuallo planius elocutus est. The. Quod sic intelligitur: Petrus semel negauit, deinde gallus cantauit: negante verò eo duabus aliis negationibus, tunc gallus secundò vocem emisit. Hieron. Gallus lucis nuntius quis est nisi spiritus sanctus? cuius voce in prophetis & in apostolis nos de trina negatione excitamur ad amarissimos post lapsum fletus, qui malè cogitauimus de Deo, & malè locuti sumus ad proximos, & malè fecimus ad nosmetipsos. Beda, Fides autem apostoli Petri ardens affectus ad dominum consequenter ostenditur. Sequitur enim, *At ille ampli. loque. Et si opor. me si. commori tibi, non te negabo.* Theop. Ter-

uorem etiam intrepidum & assi discipuli ostenderunt. Nam sequitur, *Similiter autem & omnes dicebant*, sed tamen resistebant veritati, quam Christus prædixerat. *Et veniunt in prædium cui nomen Gethsemani, &c.* Glos. Postquam dominus scandalum discipulorum prædixerat, nunc euangelista narrat de oratione ipsius, in qua pro discipulis creditur orasse: & primò describens locum orationis dicit: *Et veniunt in prædiũ cui nomen Gethsemani.* Bed. Monstratur vsque hodie locus Gethsemani, in quo dominus orauit ad radices montis Oliueti. Interpretatur autẽ Gethsemani, vallis pinguium siue pinguedinũ. Cùm autem dominus in monte orat, nos docet sublimia orando inquiri debere. At cùm in valle pinguedinis orat: insinuat nobis humilitatem semper in orationibus, & internæ pinguedinem dilectionis esse seruandam. Ipse etiam per vallem humilitatis & pinguedinem charitatis pro nobis mortem subiit. Hieron. In valle etiam pinguedinum tauri pingues obsederunt eum. Sequitur: *Et ait discipulis suis, Sedete hic, donec orem.* Separantur in oratione, qui separantur in passione: quia ille orat, illi dormiunt, pigredine cordis oppressi. Theoph. Singulariter etiam erat consuetudo illi semper orare, formam nobis tradens vt silentium & solitudinem in orationibus requiramus. Sequitur, *Et assumit Petrum & Iacobum & Ioannem secum.* Illos tres tantũ assumit, qui gloriæ eius in monte Thabor inspectores extiterant: vt qui gloriosa viderant, viderent etiam tristia, & addiscerent quòd verus erat homo in hoc quòd tristatur. vnde sequitur, *Et cœpa. & tæ.* quia enim totum assumpserat hominem, assumpsit & naturales proprietates hominis, pauere & tædere & contristari naturaliter. nam homines naturaliter inuiti tendunt ad mortem. vnde sequitur, *& ait il. Tristis est ani. mea vsque ad mortem.* Bed. Quasi Deus in corpore constitutus fragilitatem carnis exponit, vt eorum qui sacramentum incarnationis obiurgant, excluderetur impietas: nam qui corpus suscepit, omnia debet suscipere quæ corporis sunt, vt esuriret, sitiret, angeretur, contristaretur. Diuinitas enim per hos commutari nescit affectus. Theoph. Quidam autem hoc sic intellexerunt, quasi dicat. Tristor enim non quod mori debeo, sed quòd Israelitæ propinqui mei me crucifixuri sunt, ac per hoc à regno Dei debent excludi. Hier. In hoc etiam pauere & tristari docemur ante iudicium mortis, quòd nõ possumus per nos dicere, sed per illum, Venit princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. sequitur, *Sust. hic & vi.* Bed. Nõ à somno dormitionis prohibet, cuius tempus non erat imminente discrimine, sed à somno infidelitatis, & torpore mentis. Paululum autem procedens ruit in faciem suam: & humilitatem mentis habitu carnis ostendit. vnde sequitur, *Et cum pro. pau. &c.* Aug. de con. euan. Non dixit si facere posset, sed si fieri posset. fieri enim potest quod ille voluerit. Sic itaque dictũ est, Si fieri potest: ac si diceretur, si vellet. Et ne quis putaret eũ patris minuisse potestatẽ: manifestauit quo intellectu accipiendum sit quod dictum est. Nam sequitur, & dixit, Abba pater, om. ti. pos. sunt. In quo satis ostendit non ex impossibilitate, sed ex voluntate patris dictum esse si fieri potest. Quòd autẽ Marcus non solum pater, sed Abba pater eum dixisse commemorat: hoc est, Abba Hebraicè, quod Latinè pater. Et fortasse dominus propter aliquod sacramentum vtrunque dixit: volens ostendere se illam tristis personam iam sui corporis, id est, ecclesiæ suscepisse, cui factus est angularis lapis venienti ad eum partim ex Hebræis, ad quos pertinet quòd ait Abba: partim ex gentibus, ad quos pertinet quòd ait pater. Beda, Orat autem transire calicem: vt ostendat verè quòd homo erat. vnde subdit, *Transfer. ca. hunc à me.* Reminiscens autẽ & propter quid missus est, perficit dispẽsationem ad quam missus est: & clamat. *Sed non quod ego volo, sed quod tu*, quasi dicat. Si moritur mors, me non moriente secundum carnem, trãseat calix. verum quia non aliter hoc fiet, non quod ego volo, sed quod tu. Multi adhuc contristantur futura morte, sed habeant rectum cor, vitent mortem quam possunt, sed si non possunt, dicant id quod propter nos dominus dixit. Hier. Ex quo etiam vsque in finem non cessat nos docere patribus obedire, & voluntatem eorum, voluntati nostrę præponere. Sequitur, *Et ven. & inue. eos dor.* Sicut enim dormiunt mente, sic & corpore. Post orationem autem dominus veniens, & videns discipulos dormientes, Petrum solum increpat. vnde sequitur, *Et ait Petrus. Sic. non potuisti vna ho. vigil. me.* quasi dicat. Qui vna hora non potuisti mecum vigilare, quomodo mortem spernes tu qui spõdes mori mecum? Sequitur, *Vig. & ora. vt non int. in ten.* scilicet, negandi me. Bed. Non ait, Orate ne tentemini, quia impossibile est humanam animam nõ tentari, sed, *ne intretis in tentationem*, hoc est ne vos tentatio superet. Hier. In tentationem autem intrare dicitur, qui orare negligit. Sequitur, *Spiritus qui. pro. est, ca. au. infirma.* Theoph. quasi dicat. Spiritus quidem vester promptus est ad me non negandum, & propterea hoc promittitis: sed caro vestra intãtum infirma est, quòd nisi dominus per orationem, virtutem carni dederit, in tentationem intrabitis. Bed. Temerarios hic reprimit, qui quicquid crediderint, putant se cõsequi posse: sed quantũ ex mentis ardore confidimus, tantum ex fragilitate carnis timeamus. Facit etiam hic locus aduersus eos qui dicũt vnam in domino operationem, & vnam volũtatem fuisse. Duas enim voluntates ostendit: humanam, scilicet quæ propter infirmitatem carnis recusat passionem: & diuinam, quæ promptissima est. Sequitur, *Et ite. abi. ora. eum. ser. dicens.* Theoph. vt scilicet per secundariam orationem quòd verus homo esset, affirmaret. sequitur, *Et reuer. de. inuenæos dormient.* tamẽ non vehementer redarguit. *Erant enim oculi eorum grauati.* scilicet, somno. *Et igno. quid respõderẽt ei:* per hoc infirmitatem humanam addisces, ne scilicet, grauati somno promittamus ea quæ nobis impossibilia sunt. Ideo tertiò abiit ad orandum oratione prædicta. vnde sequitur, *Et ven. ter. & ait il. Dor. iam & re.* Non turbatur cõtra illos, cum post redargutionem peius fecerint, sed ironicè dicit illis, *Dor. iam & re.* quia iam sciebat quòd proditor appropinquabat. Et quòd ironicè dixerit apparet per hoc quod subditur, *Sufficit, ve. ho. ec. tra. fi. ho. in ma. pec.* Hoc dicebat deridens somnum eorum, quasi diceret, nunc tempus est vt dormiatis quando inimicus appropinquat. Deinde subiungit, *Sur. ea. ec. qui me tra. pro. est.* Non vt fugerent hoc dixit: sed inimicis obuiarent. Aug. de con. euan. Vel aliter, Per hoc quòd cum dixisset, *Dor. iam & re.* adiungit, *Sufficit.* & deinde infert, *Venit hora. ec. tra. fi. ho.* vtique intelligendum est post illud, *Dor. & requ.* siluisse dominum, aliquantum, vt hoc fieret quod præmiserat: & tunc intulisse, *Venit hora.* & ideo interponit, *Sufficit*, scilicet quòd requieuistis. Hier. Trina autẽ discipulorum dormitio tres mortuos, quos dominus suscitauit, signat: primus in domo, secundus ad sepulchrum, tertius de sepulchro. Trina autem domini vigilia docet nos orando, & de præteritis & de futuris & de præsentibus veniam rogare. *Et adhuc eo loquente, venit Iudas Iscariotes vnus de duodecim, &c.* Bed. Postquã tertiò dominus orauerat, & apostolorum timorẽ sequente pœnitentia impetrauerat corrigẽdum, securus de passione sua pergit ad persecutores, de quorum aduentu euangelista dicit, *Et ad. eo lo. ve. Iud. Isca. vnus de duod.* Theoph. Hoc non frustra ponitur, sed ad maiorem proditoris redargutionem: quòd cum de primo choro discipulorũ exisseret, contra dominũ in rabiem versus est. Sequitur, *Et cum eo tur. mul. cum gla. & lig. missi à sum. sacer. & scri. & senio.* Hier. Incumbit enim virtuti seculi, qui desperat de adiutorio Dei. Beda, Adhuc tamẽ habet aliquid Iudas de verecundia discipuli, cùm eum non palam tradidit persecutoribus, sed per signum osculi. vnde sequitur, *Ded. au. trad. eis sig. dic. Quemcunque oscu. fuero. &c.* Theoph. Vide eius insensibilitatem, quomodo credebat in osculo Christum decipere, vt quasi amicus æstimaretur. Si autem amicus eras ô Iuda, cuius gratia cũ inimicis accessisti? sed omnis prauitas sine prouidẽtia est. Sequitur, *Et cùm ve. statim, &c.* Hier. Dat Iudas signum osculi cum veneno doli, sic Cain obtulit sacrificium subdolum & reprobatum. Bed. Inuidens autem & scelerata confidentia magistrum vocat, & osculum infert ei quem tradit. Suscepit autem dominus osculum traditoris, nõ quo simulare nos doceat: sed ne proditionem fugere videatur, simul & illud Psal. complẽs, Cum his qui oderunt pacem eram pacificus. sequitur, *At il. m. in Ie. &c.* Hier. Hic adest Ioseph venditus à fratribus, & fertum pertransiuit animam eius. Sequitur, *Vnus au. de cir. &c.* Bed. Petrus hoc fecit, vt Ioannes declarat eodem mentis ardore quo cętera faciebat. Sciebat enim quomodo Phinees puniendo sacrilegos, mercedem iustitiæ & sacerdotij perennis acceperit. The. Tacet autem nomen eius Marcus, vt non videretur suum laudare magistrum quasi zelantem pro Christo. Innuit autem Petrus ex hoc quod inobedientes erant & increduli spernentes scripturas. nam si habuissent aures audientes scripturas, non crucifixissent dominum gloriæ. Amputauit autem auriculam serui summi sacerdotis. nam summi sacerdotes primò præteribant scripturas, quasi serui non audientes facti. Sequitur, *Et ref. Ie. ait il. Tanquã, &c.* Bed. Quasi dicat. Stultũ est cũ gladiis & fustibus quærere eum qui vltrò se vestris tradidit manibus, & in nocte quasi latitantẽ per proditorem inuestigare, qui quotidie in templo docebat. The. Istud autem diuinitatem eius ostendit: quando enim in templo docebat, non valuerunt ipsum accipere, quanuis in manibus eorum esset, quia nondum tempus aduenerat passionis. quando autem ipse voluit, tunc tradidit seipsum, vt adimplerentur scripturæ, quia tanquam agnus ad occisionem ductus est, non clamans neque vociferans, sed voluntariè patiens. Sequitur. *Tunc dis. eius re. eum, om. fug.* Bed. In hoc impletur sermo, quem dominus dixerat, quòd omnes discipuli scandalizarentur in ipso in illa nocte. Sequitur, *Ado. au. qui. seq. il. ami. syn. super nudo*, subditur corpore, quia non aliud indumenti quam solam habebat syndonem. Sequitur: *Et tenue. eum. At ille re. syn. nu. pro. ab eis*, quorum scilicet præsentiam detestabatur & facta: non à Domino, cuius amorem & absens corpore fixum seruauit in mente. Hier. Sicut etiam Ioseph relicto pallio nudus de manibus impudicæ fœminæ aufugit. Qui vult effugere manus iniquorum, relinquens mente quæ mundi sunt, fugiat post Iesum. The. Probabile autem videtur, quod hic adolescens erat de illa domo, in qua Pascha comederant. Quidam verò dicunt hunc adolescentem fuisse Iacobum fratrem domini, qui dicebatur iustus, qui ab apostolis post Christi ascensionem cathedram Hierosolymorum accepit. Greg. 4. mor. Vel hoc de Ioanne dicitur, qui etsi post vt verba redemptoris audiret, ad crucem rediit, prius tamen territus fugit. nam & illum eo tempore fuisse adolescentem longa post hoc in carne vita eius indicio est. Potuit enim fieri vt ad horam tenentium manibus elapsus, mox resumpto indumento redierit, & sub dubia lucis nocte se turbis ducentium Iesum, quasi vnus de ipsis immiscuerit, donec ad atrium pontificis cui erat notus peruenire, vt ipse in suo euangelio commemorat. Sicut autem Petrus, qui culpam negationis pœnitentiæ lachrymis abluit, recuperationem ostendit eorum qui in martyrio labuntur: ita cæteri discipuli qui articulum comprehensionis fugiendo præuenerunt, cautelam fugiendi docet eos, qui se minus idoneos ad toleranda supplicia sentiunt. *Et adduxerunt Iesum ad summum sacerdotem, &c.* Glo. Narrauerat euangelista superius quomodo dominus à ministris sacerdotum fuerat captus, nunc narrare incipit quomodo in domo principis sacerdotum morti adiudicatus fuit. vnde dicitur, *Et addu. Ie. ad sum. sa.* Bed. Summum sacerdotem significat Cayphã, qui (sicut Ioannes scribit) erat pontifex anni illius, de quo testatur Iosephus, quòd pontificatum sibi emerit à principe Romano. sequitur, *Et con. in vn. om. sa. & scri. & sen.* Hieron. Tunc facta est congregatio taurorum in vaccis populorum. sequitur, *Petrus au. à lon. &c.* Timor enim retrahit, sed charitas trahit. Bed. Meritò autem à longe sequebatur, qui iam erat proximè negaturus. Neque enim negare posset si Christo proximus adhæsisset. sequitur, *Et sed. cum ministris, &c.* Hiero. In atrio cum ministris calefacit se ad ignẽ. Atrium sacerdotis est secularis circuitus, ministri dæmonia sunt, cum quibus qui manet, flere peccata non potest: ignis desiderium carnale. Bed. Est enim ignis charitas, de quo dicitur, Ignem veni mittere in terram, qui super credentes descendens variis linguis eos laudare dominum docuit. Est & ignis cupiditatis, de quo dicitur, Omnes adulterãtes velut clybanus corda eorum. hic ignis in atrio Cayphæ instinctu maligni spiritus accensus, ad negandum, ad blasphemandum dominum perfidorum linguas armabat. Quod enim intus in domo maligna synodus gerebat, hoc ignis in atrio inter frigora noctis accensus figurabat. Quoniam enim abundat iniquitas, refrigescit charitas multorum. hoc frigore torpens ad horam Petrus, quasi prunis ministrorum Cay-

phæ calefieri cupiebat: quia temporalis commodi solatium perfidorum societate quærebat. Sequitur, *Summi verò sacerdotes & omnes, &c.* The. Lege præcipiente quòd vnus existeret summus sacerdos, tunc multi erant substituti, & destituti annis singulis per principem Romanorũ. Summos ergo sacerdotes dicit illos, qui determinatum eis tempus complentes iam compleuerant & à sacerdotio destituti erant. Figuram autem iudicij, quod in præiudicium agebant operantur, testimonia quærentes vt videantur Iesum iustè damnare, & perdere. Hier. Sed mentita est iniquitas sibi, vt regina aduersus Ioseph, & sacerdotes aduersus Susannam: sed ignis sine materia deficit. vnde sequitur, *Nec inueniebant. Mult. enim fal. te. di. aduersus eum, &c.* Quod enim variatur, incertum habetur. Sequitur, *Et quidem iur. fal. test. ferebant.* Moris est hæreticorum, vmbram de veritate trahere: non ille dixit quod illi dicunt, sed simile verbum de templo corporis sui, quod post biduum resuscitauit. Theo. Non enim Dominus dixerat, *Ego dissoluam illud*, sed soluite: neque manu factum dixit, sed simpliciter templum. Hier. Dixit etiam, Suscitabo, viuum animal significãs, & spirans templũ. Falsus testis est qui in eo sensu dicta intelligit, quo non dicuntur. *Exurgens autem summus sacerdos in mediũ, interrogauit Iesum, &c.* Bed. Quãtò Iesus tacebat ad indignos respõsione sua, falsos testes & sacerdotes impios, tantò magis pontifex furore superatus, eum ad respondendum prouocat: vt ex qualibet occasione sermonis, locum inueniat accusandi. vnde dicitur, *Et ex. sum. sac. &c.* Iratus quidem princeps & impatiens, non inueniens calumniæ locum, exurgit de solio, vt insaniam mentis, motu corporis demonstraret. Hier. Sed ipse Deus & saluator noster, qui mundo salutem contulit, & humano generi sua pietate subuenit, sicut ouis ad occisionem sine voce ducitur, & obmutuit & siluit à bonis. vnde sequitur, *Ille au. ta. & ni. resp.* Taciturnitas Christi apologiam, id est, excusationem Adæ absoluit. The. Tacebat autem sciens quod non attenderent verbis eius. vnde secundum Lucam respondit; Si dixero vobis, non creditis mihi. vnde sequitur, *Rur. sum. sac. in. eum & dixit ei, Tu es, &c.* Interrogat quidem hoc summus sacerdos, non vt addiscens crederet, sed vt ex hoc aliquam occasionem captaret. Quærit autem *Tu es Christus filius Dei benedicti?* Multi nanque erant Christi. Id est, vncti, sicut reges & summi sacerdotes, sed nullus eorum dicebatur filius Dei benedicti, quasi semper collaudati. Hier. Hunc autem expectabant de longe quem prope non vident: sicut Isaac caligantibus oculis Iacob submanibus non agnoscit, sed longe de eo futura canit. sequitur, *Iesus autem dicit illi, Ego sum.* vt scilicet inexcusabiles sint. Theo. Sciebat nanque quoniam non crederent, tamen respondit ne postea dicerent, si audissemus aliquid ab eo, credidissemus ei: hoc autem est in eorum præiudicium, quia audierunt & non crediderunt. Aug. de con. euang. Matthæus autem non dixit respondisse Iesum, Ego sum: sed, tu dixisti. Sed Marc. tantum valere ostendit quod ei dixit Iesus: tu dixisti, quantum si diceret, *Ego sum.* sequitur, *Et videb. fi. ho. sed. à dex. Dei, & ven. cum nub. cæli.* The. Ac si dicat. Videbitis me tãquam filium hominis à dextris patris sedentem. Virtutem nanque hic patrem dicit, non autem sine corpore veniet, sed qualis apparuit crucifigentibus, in iudicio eis apparebit. Bed. Si ergo tibi in Christo ô Iudæe, ô Pagane & hæretice contemptus, infirmitas, & crux contumelia est, vide quia per hoc filius hominis ad dexteram Dei patris sessurus, & in sua cum nubibus cæli est maiestate futurus. Hier. Et quidem sacerdos interrogat filium Dei, Iesus autem respondet filium hominis: vt hinc intelligamus, Dei filium idem esse & filium hominis, & ne quaternitatem faciamus in trinitate, sed homo in Deo, & Deus in homine sit. Dixit autem, *à dextris virtutis sedentem*, id est, in vita regnantem sempiterna, & virtute diuina. *Et ve. cum nub. cæ.* In nube ascendit, cum nube veniet, id est, in corpore suo solo, quod sumpsit à virgine ascendit: & cum multiformi ecclesia, quæ corpus ipsius & plenitudo eius, ad iudicium, venturus est. Leo pa. Cayphas autem ad exaggerandum auditi sermonis inuidiam, scidit vestimenta sua, & nesciens quid hæc significaret insania, sacerdotali se honore priuauit, oblitus præcepti illius quod legitur de principe sacerdotum, De capite suo cidarim non deponet, & vestimenta sua non disrumpet. Nam sequitur, *Sum. au. sa. scin. ve. sua, ait, Quid adhuc desi. testes? aud. blas. &c.* Theo. Adimplet quidem sacerdos consuetudinem Iudaicam. Cùm enim aliquid intolerabile & triste illis occurrebat, vestimenta scindebant. Vt ergo monstraret, quòd Christus magnam & intolerabilem blasphemiam dixerit, vestimenta scidit. Bed. Altiori autem mysterio factum est, vt in passione domini pontifex Iudæorum sua ipse vestimenta scinderet, hoc est ephot: cum tunica Domini nec ab ipsis, qui eum crucifixere, militibus scindi potuerit. Figurabatur enim quia sacerdotium Iudæorum pro sceleribus ipsorum pontificum esse scindendum. Soliditas verò ecclesiæ, quæ vestis fui redemptoris solet appellari, nunquam valet disrumpi. Theo. Ex eo autem sacerdotium Iudæorum scindendũ erat, quòd condemnauerunt Christum esse reum mortis. vnde sequitur, *Qui omnes con. eum esse reum mor.* Hier. Condemnant quidem eum esse reum mortis, vt reatu suo reatum nostrum solueret. sequitur, *Et cœ. qui. con. eum*, vt scilicet, sputaminibus susceptis faciem animæ nostræ lauaret, & velamine faciei suæ velamen cordium nostrorum auferret, & colaphis quibus in capite percussus est, caput humani generis (quod est Adam) sanaret, & alapis quibus expalmatus est, maxima laus eius nostris manibus labiisque plauderet vt dicitur, Omnes gentes plaudite manibus. Bed. Quòd verò dicunt ei, *Prophetiza, quis est qui te percussit?* quasi in contumeliam faciunt eius qui se à populis prophetam haberi voluit. Aug. de con. euang. Hoc autem intelligitur passus Dominus vsque ad mane in domo principis sacerdotum, quò prius adductus est. *Et cum esset Petrus in atrio seorsum, venit vna ex ancillis, &c.* Aug. de con. euang. De Petri tentatione, quæ inter prædictas Domini contumelias facta est, non eodem ordine omnes euangelistæ narrant. Nam Lucas explicat prius tentationem Petri, tum demum has Domini contumelias. Ioannes autem incipit Petri tentationem dicere, & interposuit quædã de contumeliis Domini, & adiunxit quod inde missus est ad Caypham pontificem, & inde recapitulta

pitulat vt explicet quam cœperat tentationem Petri. Matth. autem & Marc. primò commemorant Christi contumelias, deinde Petri tentationem, de quo dicitur, *Et cum es. Pet. in at. &c.* Beda, Quid autem sibi vult quod prima eum prodit ancilla, cum viri vtique eum magis potuerint recognoscere, nisi vt & iste sexus peccasse in necem Domini videretur, & iste sexus redimeretur per Domini passionem? Sequitur, *At il. nec. di. &c.* Hieron. Petrus sine spiritu voci ancillæ cessit, cum spiritu nec principibus nec regibus cedit. The. Hoc autem eum pati dispensatiuè permisit Dominus: ne scilicet extolleret se, simul vt peccantibus misericors ostendatur, tanquam ex seipso instructus humanæ infirmitatis euentum. sequitur, *Et exi. fo. an. &c.* Bed. De hoc galli cantu cæteri euangelistæ tacent, non tamen factum negant, sicut & multa alia alij silentio prætereunt quæ alij narrant. Sequitur, *Rursus autem cum vi. &c.* Aug. de con. euang. Hæc ancilla non eadem sed alia est, sicut dicit Mat. Sanè hoc quoque intelligitur, quia in secunda negatione à duobus compellatus est, ab ancilla scilicet quam commemorant Mat. & Mar. & ab alia quam commemorat Lucas. Sequitur, *At il. ite. ne.* Iam Petrus redierat vt quemadmodum dicit Ioannes, ad focum stans iterum negaret: vnde ancilla dicebat quod suprà dictum est, non illi scilicet Petro, sed his qui illo exeunte ibi remanserunt, sic tamen vt ille audiret: vnde rediens & rursus ad ignem stans resistebat negando verbis eorum. Liquidò enim colligitur collatis de hac re omnibus euangelistarum testimoniis, non ante ianuam secũdò Petrum negasse, sed intus in atrio ad ignem. Matthæum autem & Marcum qui commemorauerunt exisse eum foras, regressum eius breuitatis causa tacuisse. Bed. In hac autem negatione Petri discimus non solum abnegari Christum ab eo qui dicit eum non esse Christum, sed ab alio etiam qui cùm sit, negat se esse Christianum. Dominus enim non ait Petro, Discipulum meum te negabis, sed, *me negabis*. Negauit ergo Christũ, cum se negauit eius discipulum. Sequitur, *Et post pu. rur. qui, &c.* Non quod alia lingua Galilæi quã Hierosolymitæ loquerentur, qui vtique fuerunt Hebræi, sed quod vnaquæque prouincia & regio suas habet proprietates, ac vernaculum loquendi sonum vitare non possunt. The. Igitur timore Petrus perterritus & Domini sermonem oblitus dicentis, Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo, Dominum abnegauit. vnde sequitur. *Il. au. cæ. anath. &c.* Bed. Quàm noxia sunt prauorum concilia: inter infideles hominem negauit se nosse, quem inter discipulos Deum fuerat confessus. Solet autem scriptura sacra meritum causarum per statum designare temporum: vnde Petrus qui media nocte negauit, ad galli cantum pœnituit. vnde subditur, *Et sta. ite. gal. can. &c.* Theo. Lachrymæ enim Petrum Christo per pœnitentiam adduxerunt. Confundantur itaque Nouatiani, qui dicunt quod qui post susceptionem baptismatis peccauerit, non suscipitur vt sibi delictum remittatur. Ecce enim Petrus qui & Christi corpus sumpsit, & sanguinem, per pœnitentiam est susceptus. Etenim sanctorum defectus propter hoc descripti sunt, vt & nos si per cautelam decideremus, recursum haberemus per eorum exẽplum, & speraremus per pœnitentiam subleuari. Hier. Mystice autem, prima ancilla, titubatio est: secunda, consensio: tertius vir, actus est. Hæc trina negatio, quam abluit per fletus, verbi Christi recordatio. Tunc nobis gallus cantat, quando prædicator quisque per pœnitentiam corda nostra ad compunctionem excitat. Tunc incipimus flere, quando ignimur intus per scintillam scientiæ, & foras eximus, cùm extra eiicimus quod intus fuimus.

CAPVT XV.

Et confestim mane concilium facientes summi sacerdotes cum senioribus, &c. Bed. Habebant Iudæi hunc morem, vt, quem adiudicassent morti, ligatum iudici traderent. vnde post condemnationem Christi subiungit euangelista. *Et con. ma. con. facient. &c.* Attamen notandum quòd non tunc primum ligauerunt eum, sed mox deprehẽsum nocte in horto, vt Ioannes declarat, ligauerunt. The. Tradiderunt itaque Iesum Romanis, sed & ipsi à Deo traditi fuerunt in manibus Romanorum, vt adimplerentur scripturæ, dicentes: Secũdum opera manuum eorum tribue illis. Sequitur, *Et int. &c.* Pilato nihil aliud criminis interrogante nisi vtrum rex Iudæorum sit, arguuntur impietatis Iudæi, quod nec falsò quidem inuenire potuerunt quod obiicerent saluatori. Sequitur, *At il. ref. &c.* Sic respondet vt & verũ diceret, & sermo eius calumniæ non pateret. The. Dubiam enim responsionem emisit. nam, *Tu dicis*, potest sic intelligi, Tu dicis hoc, sed ego non dico. Et nota quòd Pilato qui inuitus fert sententiam aliqua in parte responderit, sacerdotibus autem & principibus respondere noluerit, indignosque sermone suo iudicauerit. Sequitur, *Et ac. eum, &c.* Aug. de con. euang. Luc. etiam ista crimina quæ falsò obiecerunt aperuit. sic enim narrat, Cœperunt accusare eum, dicentes, Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram, & prohibentem tributa dari Cæsari, & dicentem se Christum regem esse. Sequitur, *Pilatus autem rur. &c. Non respondes quicquam? vides in quantis te accusant?* Bed. Ethnicus quidem est qui condemnat Iesum, sed causam refert in populum Iudæorum. Sequitur, *Iesus aut. ni. am. re. ita, &c.* Nihil quidem respondere voluit, ne crimen diluens dimitteretur à præside, & crucis vtilitas differretur. Theo. Mirabatur autem Pilatus, quia cùm legis doctor esset, & eloquens, & potens responsione sua eorum accusationes infringere, non respondebat quicquam, sed magis accusationes viriliter substinebat. *Per diem autem festum solebat dimittere illis vnum ex vinctis, &c.* Bed. Multas liberandi saluatorem Pilatus occasiones dedit, primò latronem iusto conferens. Vnde dicitur, *Per diem autem fest. &c.* Glo. Quod quidem solitus erat facere, vt populi gratiam captaret: & præcipue in die festo, quando de tota prouincia Iudæorum populus Hierosolymam confluebat. Et vt maior Iudæorum improbitas appareat, describitur consequenter enormitas culpæ latronis, quem Iudæi Christo prætulerunt. vnde sequitur, *Erat au. qui di. Bar. &c.* In quo ostenditur, & ex grauitate culpæ notabilis quòd homicidium fecerat: & eo modo faciendi, quia cum perturbatione ciuitatis hoc fecerat, seditionem concitando: & etiam quia culpa eius manifesta erat, nam & cum seditiosis vinctus erat. Sequitur: *Et cum as. tur. &c.* Aug. de con. euang. Nulla quæstio est, quòd

Matthæus tacet ipſos petiiſſe vt aliquis eis dimitteretur, quod Marcus hic dicit. Nihil enim interest ſi aliis aliud tacet, quod alius commemorat. Sequitur, *Pila. au. reſp. eis & dixit, Vul. &c.* Quæri poteſt quæ verba Pilatus dixerit, vtrum quæ à Mat. an quæ à Marco referuntur? Aliud enim videtur eſſe, Quem vultis dimittam vobis, Barrabam, an Ieſum, qui dicitur Chriſtus? vt Matthæus refert: aut, *Vultis vobis dimittam regem Iudæorum*, vt hic dicitur. Sed quia Chriſtos reges dicebant, & qui dixit illum an illum, manifeſtum eſt eum dixiſſe an vellent dimitti regem Iudæorum, id eſt Chriſtum. Nihil autem intereſt ſententiæ, quod hic tacuit Marcus de Barraba, hoc ſolùm volens dicere, quod ad Dominum pertinebat, quandoquidem in eorum reſponſione ſatis & ipſe oſtendit quem ſibi dimitti voluerint. Nam ſequitur, *Pon. au. con. tur. vt ma. Bar. dimit. eis.* Bed. Hæret Iudæis vſque hodie ſua petitio, quam tanto labore impetrarunt; quia enim data ſibi optione pro Ieſu latronem, pro ſaluatore interfectorem elegerunt, meritò ſalutem perdiderunt & vitam: & latrociniis ac ſeditionibus ſe intantum ſubdiderunt, vt patriam regnumque ſuum, quod plus Chriſto amauerunt, perdiderint, & libertatem, corpus & animam nunquam recuperent. Deinde aliam occaſionem dat Pilatus liberandi ſaluatorem, cum ſequitur, *Pilatus au. it. &c.* Aug. de con. euang. Iam ſatis apparet quod id Marc. velit oſtendere, dicendo regem Iudæorum, quod Matthæus dicendo Chriſtum. Non enim dicebantur Chriſti reges, niſi Iudæorum. In hoc enim loco ſecundum Matth. dicitur, Quid igitur faciam de Ieſu qui dicitur Chriſtus? ſequitur, *At illi it. cla. Cru. eum.* Theo. Vide autem Iudæorum prauitatem, & Pilati commenſurationem, quamuis & ipſe dignus ſit cõdemnatione pro eo quòd populo non reſiſtebat. Illi nanque clamabant, Crucifige: hic tentat humiliter ab illo præiudicio eruere Ieſum, & ideo rurſus interrogat. vnde ſequitur, *Pilatus autem dixit eis, Quid enim mali fecit?* Occaſionem nanque ex hoc ſumere volebat vt Chriſtum ſolueret innocentem. Beda, Iudæi verò inſaniæ ſuæ ſatisfacientes, interrogationi præſidis non reſpondent: vnde ſequitur, *At il. ma. cla. Cru. eum*, vt impleretur illud Hieremiæ, Facta eſt mihi hæreditas mea, ſicut leo in ſylua, dederunt ſuper me vocem ſuam. Sequitur. *Pila. au. vo. ſatiſ. po. di. il. Bar. & tra. Ie. flagel. ca. & cru.* Theo. Volebat quidem ſatisfacere populo, id eſt, eorum facere voluntatem, & nõ quod erat placitum iuſtitiæ & Deo. Hieron. Hic duo hirci aſſunt, vnus apopompeius, id eſt, emiſſarius cum peccato populi in deſertum inferni abſolutus dimittitur: alter pro peccatis abſoluturum, vt agnus occiditur: pars domini ſemper mactatur, pars diaboli, qui eſt magiſter eorum, quod ſonat Barrabas, effrænata in Tartarum præcipitatur. Bed. Ieſus autem flagellatus non ab alio quam ab ipſo Pilato intelligendus eſt. Scribit namque Ioannes, Apprehendit Pilatus Ieſum & flagellauit: quod quidẽ ideo feciſſe credendus eſt, vt ſatiati pœnis ac opprobriis eius Iudæi mortem vltra ſitire deſiſterent. *Milites autem duxerunt eum in atrium prætorij, & conuocant totam cohortem, &c.* Theoph. Militaris vana gloria ſemper inordinatis gaudens & opprobriis ſibi propria oſtendebat. Vnde dicitur, *Milites au. du. &c.* Bed. Quia enim rex Iudæorum fuerat appellatus, & hoc ei ſcribæ & ſacerdotes crimen obiecerant, quòd ſibi in populo Iſraëlitico vſurparet imperium, illudentes hoc faciunt, vt nudatum priſtinis veſtibus, induant purpura qua reges veteres vtebantur. Aug. de con. euang. Intelligitur autem quod Matth. ait, Chlamydem coccineam circundederunt ei, hic Marcum dixiſſe indutum purpura. Pro regia enim purpura chlamys illa coccinea ab illudentibus adhibita erat: & eſt rubra quædam purpura cocco ſimillima. Poteſt enim fieri vt purpuram etiam Marcus commemorauerit, quam chlamys habebat, quamuis eſſet coccinea. Bed. Pro diademate autem ponunt ei coronam ſpineam. Vnde ſequitur, *Et impoſ. ei plec. &c.* Pro ſceptro autem regali dant calamum, vt Matthæus ſcribit, & adorant quaſi regem: vnde ſequitur, *Et cæp. ſal. &c.* Et quòd milites eum quaſi qui Deum ſeipſum falsò dixiſſet, adorabant illudentes, patet ex hoc quod ſubditur, *Et per. ca. eius, &c.* quaſi falsò ſe dixiſſet Deum. Hiero. Opprobria autem eius noſtrum abſtulere opprobrium. Vincula eius nos liberos fecerunt. Corona ſpinea capitis eius, diadema regni adepti ſumus. Vulneribus eius ſumus ſanati. Aug. de con. euang. Apparuit autem Matthæum & Marcum recapitulando iſta poſuiſſe, non quo tunc factum ſit, cum eum Pilatus iam crucifigendum tradidiſſet. Ioannes enim apud Pilatum dicit hæc geſta, hoc autem quod ſequitur, *Et po. il. ei, &c.* in fine factum intelligitur, cùm iam adduceretur ad crucifigendum. Hieron. Myſticè autem veſtimentis ſuis nudatur Ieſus, id eſt Iudæis, purpura induitur, id eſt gentili eccleſia, quæ de ſcopulis collecta eſt. Item ea exutus in fine ſcandalizante, Iudaica rurſum induitur plebe. Cùm enim intrauerit plenitudo gentium, tunc omnis Iſrael ſaluus erit. Beda, Vel in purpura, qua indutus eſt dominus, ipſa eius caro quam paſſionibus obiecit inſinuatur: in corona verò quam portabat ſpinea, noſtrorum ſuſceptio peccatorum. Theoph. Induamus & nos purpuram ſtolam regalem, quia vt reges ambulare debemus, calcantes ſuper ſerpẽtes & ſcorpiones, & ſuppeditantes peccatum. Chriſtiani namque dicimur, id eſt vncti, ſicut & tunc reges vncti dicebantur. Sumamus & coronam ſpineam, id eſt feſtinemus coronari vita aręta, & abſtinentiis & puritate. Bed. Caput autem Chriſti percutiunt, quoniam eum verum eſſe Deum negant. Et quia per arundinem ſcriptura ſolet confici, quaſi arundine caput Chriſti feriunt, qui diuinitati illius contradicentes errorem ſuum confirmare autoritate ſacræ ſcripturæ conantur. Spuunt in faciem eius, qui gratiæ præſentiam verbis execrandis reſpuũt. Sunt & hodie qui eum certa fide vt Deum verum adorant, ſed peruerſis actibus verba eius quaſi fabuloſa deſpiciunt, ac promiſſa verbi illius temporalibus illecebris poſtponunt. Sicut autem Cayphas neſcius dixit, Oportet vnum hominem mori pro populo, ſic & milites neſcientes faciũt. *Et educunt illum vt crucifigerent eum, & angariauerunt, &c.* Gloſ. Poſt condemnationem Chriſti & contumelias condemnato illatas, ad crucifixionem eius narrandam euangeliſta accedit, dicens: *Et edu. il. vt cru.* Hiero. Hic educitur Abel in agrum à fratre vt perimatur. Hic adeſt Iſaac cum lignis, & Abraham cum ariete vepribus hærente. Hic etiam Ioſeph cum faſce ſomniato, & tunica talari ſanguine lita. Hic adeſt Moyſes cum virga, & ſerpente

pente ſuſpenſo in ligno. Hic eſt botrus in ligno portatus. Hic adeſt Eliſeus cum ligno ad quærendam ſecurim, quæ in imo demerſa eſt, & natauit ad lignum, id eſt genus humanum, quod à ligno vertito in infernũ decidit, per lignum crucis Chriſti, & per baptiſmum aquæ ad paradiſum natauit. Hic adeſt Ionas de ligno forti in mare ventrémque ceti triduo miſſus: ſequitur, *Et an. præ. &c.* Theoph. Ioannes autem ait quòd ipſemet baiulabat ſibi crucem: vtrunque enim fuit, nam ipſe quidem primò baiulauit ſibi crucem, donec præteriit quidam, quem angariauerunt, & tunc ille portabat. Dixit autem quorum filiorum erat pater, ad maiorem fidem & affirmationem: nam homo ille adhuc viuebat, qui poterat omnia quæ circa crucem facta ſunt, enarrare. Hiero. Cùm autem alij per merita patrum ſuorum commemorentur, alij per merita filiorum ſuorũ: hic Simon qui crucem in angaria portat, meritis filiorũ ſuorum qui erant diſcipuli commemoratur. De hoc nos in præſenti vita admonemur parentes adiuuari per natorum ſuorum ſapientiam vel merita, vt populus Iudaicus propter patriarcharum, & prophetarum, & apoſtolorũ merita, ſemper commemoratur. Simon autem iſta qui portat crucem in angaria, ipſe eſt qui laborat pro laude humana. Cogunt enim homines hunc laborare, quem non cogit timor & dilectio Dei. Bed. Vel quia Simon iſte non Hieroſolymita, ſed Cyrenæus eſſe perhibetur. Cyrene enim Lybiæ ciuitas eſt, rectè per eum populi gentium deſignantur, qui quodam peregrini & hoſpites teſtamentorum, nunc obediendo hæredes ſunt Dei, cohæredes autem Chriſti. Vnde aptè Simon obediens, Cyrene hæres interpretatur. De villa autem veniſſe refertur: villa enim Græce pagus dicitur: vnde paganos appellamus eos quos à ciuitate Dei alienos videmus. De pago igitur egrediens Simon crucem portat poſt Ieſum, cum populus nationum paganis ritibus derelictis veſtigia dominicæ paſſionis obediẽter amplectitur: ſequitur, *Et per. eum in Gol. &c.* Extra vrbem & foris portam, loca ſunt in quibus truncantur capita damnatorum, & caluariæ, id eſt decollatorum ſumpſere nomen. Propterea autem ibi crucifixus eſt dominus, vt ibi prius erat area damnatorũ ibi erigerentur vexilla martyrij. Hier. Tradunt autem Iudæi quòd in hoc montis loco immolatus eſt aries pro Iſaac & ibi decaluatur Chriſtus, id eſt à carne ſua, carnali videlicet Iudea ſeparatur. Sequitur, *Et da. ei bi. myr. vi.* Aug. de con. euang. Hoc intelligendum eſt Matthæum dixiſſe cum felle mixtum, fel quippe pro amaritudine poſuit; & myrrhatum vinum amariſſimum eſt, quanquam fieri poſſit, vt & fel & myrrha vinum amariſſimum redderent. Theoph. Vel ordinatione quadam exiſtente, alij alia afferebant, quidam acetum & fel, quidam vinum myrrhatum. Hiero. Vel myrrhatum vinum hoc eſt acetum, per hoc ſuccus lethalis pomi abſtergitur. Beda, Amara vitis amarum vinum fecit, quo propinat dominum Ieſum, vt impleatur quod ſcriptum eſt, Dederunt in cibum meum fel, & in ſiti mea potauerunt me aceto. Aug. de con. euang. Quod autem ſubditur, *Et non accepit*, intelligitur non accepit vt biberet, guſtauit autem, vt Matthæus teſtis eſt. Et ſicut idem Matth. ait, Noluit bibere, hoc Marc. dixit, *Et non accepit*: tacuit autem quòd guſtauit. Hiero. Non accepit etiam id pro quo patitur: vnde de eo dicitur, Quæ non rapui, tunc exoluebam. Sequitur, *Et cru. eum di. ve. &c.* Hoc loco figuratur ſalus per lignum: primum lignum ſcientiæ boni & mali fuit, ſecundum lignum boni tantum nobis & vitæ lignum eſt. Extenſio manus primæ ad lignum, mortem apprehendit. Extenſio autem ſecundæ, vitam quæ perierat inuenit. Ligno hoc vehimur per mare vndoſum ad terram viuẽtium: cruce enim ſua Chriſtus cruciatum noſtrum abſoluit, & morte ſua mortem noſtrã necauit. Cum forma ſerpentis ſerpentem necat, quia à ſerpente de virga facto alij abſorbentur ſerpentes. Ipſa autem ſpecies crucis quod eſt niſi forma quadrata mundi? Oriens de vertice fulget, Arctos dextram tenet, Auſter læua conſiſtit, Occidens ſub plantis firmatur. Vnde Apoſtolus, vt ſciamus quæ ſit altitudo & latitudo, longitudo, & profundũ. Aues quando volant ad æthera, formam crucis ſumũt: homo natans per aquas, forma crucis vehitur. Nauis marina antenna crucis ſimilata ſufflatur. Tau litera ſignũ ſalutis & crucis deſcribitur. Bed. Vel in trãſuerſo ligno crucis vbi figuntur manus, gaudium ſpei ſignatur, per manus enim opera: per latitudinem hilaritatem operantis intelligimus, quia triſtitia facit anguſtias: per altitudinẽ, cui caput adiungitur, expectationem retributionis de ſublimi iuſtitia Dei: per longitudinem, qua totum corpus extenditur, tolerantiam, vnde longanimes dicũtur: per profundum, quod terræ eſt infixum, ipſum ſacramentum ſecretum. Quandiu ergo hic agunt corpora noſtra, vt deſtruatur corpus peccati, tempus nobis eſt crucis. Theo. Quòd autem ponebant ſortem ſuper veſtimenta eius, & hoc illudentes fecerunt quaſi regis veſtimenta diuidentes: etenim vilia erant, non valde pretioſa. Hoc autem Ioannes euangeliſta plenius exponit, quia ſcilicet milites cætera in quatuor partes iuxta ſuum numerum diuidentes, de tunica quæ inconſutilis erat deſuper cõtexta per totum, ſortem miſerunt. Hieron. Veſtimenta autem domini, eius mãdata ſunt, quibus tegitur corpus eius, id eſt eccleſia: quæ diuidunt inter ſe milites gentium, vt ſint quatuor ordines cum vna fide, id eſt coniugati & viduati, præpoſiti & priuati. Sortiti ſunt tunicam indiuiſam, quæ eſt pax & vnitas: ſequitur, *Erat au. ho. ter. &c.* Hoc verè & propriè Marcus tulit: nam ſexta hora tenebræ ſuffuderunt terram, vt non quiſquam potuiſſet mouere caput. Aug. de con. euang. Si hora quaſi ſexta Pilato ſedente pro tribunali, traditus eſt Ieſus crucifigendus Iudæis, vt Ioannes refert, quomodo hora tertia crucifixus eſt, ſicut verba Marci non intelligentes quidam putauerunt? Prius ergo qua hora crucifigi potuerit, videamus: deinde videbimus cur hora tertia crucifixum dixerit Marcus. Hora erat quaſi ſexta cum traditus eſt crucifigendus à Pilato ſedente pro tribunali, vt dictum eſt: non enim iam plena ſexta erat, ſed quaſi ſexta, id eſt peracta quinta, & aliquid etiã de ſexta eſſe cœperat, vt peracta quinta, & inchoata ſexta gererentur hæc, quæ narrata ſunt in crucifixione domini noſtri, donec completa ſexta, illo pendente fieret hæc quæ dicuntur tenebræ. Quæramus autem iam cur dixerit Marcus. *Erat au. ho. ter. &c.* Iam certè dixerat, *Et cru. eum, di. ve. eius*, ſicut etiam cæteri teſtantur, quòd eo crucifixo veſtimenta diuiſa ſunt. Si enim rei geſtæ tempus voluit commemorare Marcus, ſufficeret dicere, *Erat au. ho. ter.*

Defunctorũ merita etiam viuis proſunt.

vt quod adiunxit, *Et crucifixerunt eum?* nisi quia voluit aliquid recapitulando significare, quod quasi tum inueniretur, cùm scriptura ipsa illis temporibus legeretur, quibus vniuersæ ecclesiæ notum erat qua hora dominus ligno suspensus est, vnde posset huiusmodi vel error tolli, vel mendacium refutari. Sed quia sciebat à militibus suspensum dominum non à Iudæis, sicut Ioannes apertissimè dicit, occultè ostendere voluit eos magis crucifixisse, quia clamauerunt vt crucifigeretur, quàm illos qui ministerium principi suo secundum suum officium præbuerunt. Intelligitur ergo fuisse hora tertia cum clamauerũt Iudæi vt dominus crucifigeretur: & verissimè demonstratur tunc eos crucifixisse, quando clamauerũt. In conatibus autem Pilati ad eripiendum dominum, & in tumultu Iudæorum contradicentium, consumptum tempus duarum horarum intelligimus, & circa horam fuisse sextam, qua nondum terminata gesta sunt, quæ ab eo tempore quo Pilatus dominum tradidit vsque ad tenebras factas narrantur. Facilè autem videbit, qui sine impietatis duritie voluerit attendere quòd opportuno loco Marcus hoc de tertia hora posuerit, vbi scilicet factum ministrorum multum commemoratum est. Ergo ne quisquam cogitationem tanti criminis auersus à Iudæis in milites illos conuerteret: *Erat*, inquit, *ho.ter.& cru.eum.* vt illi potius crucifixisse inueniantur, quos hora tertia, vt crucifigeretur, clamare potuisse diligens inquisitor inueniet, cum aduerterit hoc quod à militibus factum est, hora sexta factum esse. Aug. de quæst. nou.& vet.testam. Iudæorum ergo sententiam de crucifixione Christi tertia hora datam vult intelligi. Omnis enim qui morti addicitur, ex eo iam mortuus computatur, quo sententiam excepit. Manifestauit ergo Marcus, quia non iudicis sententia saluator crucifixus est: difficile est enim innocentem probare eum, qui sententia iudicis punitur. Aug. de con.euang. Quanquam non desint qui parasceue quam Ioannes commemorat, dicens: Erat autem parasceue hora quasi sexta, horam diei tertiam velint intelligi: dicunt enim, die quidem illo quem dies sabbati sequebatur parasceuen fuisse paschæ Iudæorum, quòd ab eodem sabbato iam inciperet azyma: sed tamen verum pascha quod iam in passione domini celebratur, non Iudæorum, sed Christianorum cœpisse præparari, id est parasceuen habere ab ea hora noctis nona in eo quòd dominus à Iudæis occidendus præparabatur. Parasceue quippe interpretatur præparatio. Ab illa ergo hora noctis vsque ad eius crucifixionem occurrit hora parasceues sexta secundum Ioannem, & hora diei tertia secundum Marcum. Quis fidelis non huic faueat solutioni quæstionis? Si modo possit aliquis articulus conijci, vnde ab hora nona noctis cœpisse parasceuen paschæ nostræ, id est præparationẽ mortis Christi, congruenter intelligamus. Si enim dicamus eam cœpisse quando à Iudæis apprehensus est dominus, adhuc noctis partes primæ erãt: sed quando ad domum perductus est soceri Cayphæ, vbi & auditus est à principibus, adhuc gallus non cantauerat. Si autem quando Pilato traditus est, iam mane fuisse apertissimè scriptum est. Restat ergo vt intelligamus tũc cœpisse præparationem mortis domini, quando omnes principes sacerdotum dixerunt, reus est mortis. Non enim absurdè conijcitur eo tempore nonam horam noctis esse potuisse, vt recapitulando intelligatur de Petri negatione postea dictum esse quod antea factum erat. Sequitur, *Et erat ti. &c.* Theo. Scripserunt autem hunc titulum, scilicet causam propter quam crucifixus est, quasi vituperantes eius opinionem qui regẽ seipsum faciebat: vt sic prætereuntes misereri non valerent, sed magis ei improperarent tanquam tyranno. Hieron. Scripserunt autem hoc tribus linguis, Hebraicè Malchus Iudæorum: Græcè Basileus exomoloseon: Latinè rex confessorum. Hæ tres linguæ ad principatum in crucis titulo consecratæ sunt, vt omnis lingua commemoraret perfidiam Iudæorum. Bed. Titulus autem hîc positus supra crucem illud ostendit: quia nec occidẽdo potuerunt efficere, vt eum regem non haberent, qui eis secundum sua opera redditurus est. Sequitur, *Et cum eo cru.du.la.&c.* Theoph. Vt scilicet, homines prauam opinionem contra eum conciperent, quòd & ipse latro & maleficus esset. hoc autem dispensatiuè factum est, ad implendum scripturam. vnde sequitur, *Et im.est scri. &c.* Hier. Cum iniquis veritas deputata, vnum reliquit sinistrum alterum assumit dexterum: sicut in die iudicij faciet, & simili crimine tam dissimiles sortiuntur vias: alter antecedit Petrum in Paradisum alter Iudam in infernum. Confessio breuis, vitam acquisiuit longam: & blasphemia finita, pœna plectitur æterna. Bed. Mysticè autem latrones, qui cum domino crucifixi sunt, significãt eos, qui sub fide, & confessione Christi, vel agonem martyrij, vel quælibet arctioris disciplinæ instituta subeũt. Sed qui hoc pro æterna gloria gerunt, dextri latronis fide designantur: qui verò humanæ laudis intuitu, sinistri latronis mentem imitantur & actus. Theoph. Vel aliter, Indicium erant duo latrones duorum populorum, scilicet Iudaici & Gentilis: ambo nanque iniqui, Gentilis quidem tanquam legem naturalem prætergrediẽs, Iudaicus verò scriptam legem quam ei tradiderat dominus: sed Gentilis pœnitens, Iudaicus vsque in finem blasphemus: in quorum medio crucifigitur dominus, ipse enim est lapis angularis nos coniungens. *Et prætereuntes blasphemabant eum, mouentes capita sua, &c.* Hiero. Pullo Iudææ ligato ad vitem & eius pallio in sanguine vuæ intincto, lacerant hœdi vineam blasphemantes Christum & mouentes capita sua. vnde dicitur, *Et præ.blas.eum mouentes, &c.* Theo. Transeuntes enim Christũ blasphemabant exprobrantes ei tanquam seductori. Diabolus autem mouebat illos ad dicendum quòd de cruce descenderet: quia enim nouerat quòd salus fiebat per crucem, rursus ingerebat se ad tentandum Christum: vt si à cruce descẽderet, certus fieret quòd non est verè filius Dei, & sic salus, quæ per crucem est, destrueretur, sed ipse Dei verus existens filius nõ descendit. Si enim descendere debuisset, non illuc à principio ascendisset: sed quia debet quòd per hunc modum salutem fieri oportebat, sustinuit crucifigi & multa alia pati, & perficere opus suum. Sequitur, *Simi.& sum. sa.&c.* Hæc dicebant, eius miracula abolentes, quasi ab eo secundum apparentiam perpetrata fuissent, operans nanque miracula multos saluabat. Bed. Sic etiam nolentes cõfitentur quòd alios saluos fecit. Itaque vos vestra condemnat sententia: qui enim alios saluos fecit, seipsum saluare poterat. sequitur, *Christus rex Israël descendat nunc de cruce, vt videamus & cre.* Hier. Et viderunt postea resurgẽtem de sepulchro, quem de crucis descendere non credebant posse patibulo. Vbi est ô Iudæi infidelitas vestra? vosipsos consulo: vosipsos iudicium peto. Quantò mirabilius est mortuum posse resurgere, quam adhuc viuum de cruce velle descendere? Parua petistis, dum maiora prouenerint, sed infidelitas vestra non potuit sanari signis multò fortioribus quàm petistis. hi omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt. vnde sequitur, *Et qui cum eo cru. erant, &c.* Aug. de con. euang. Quomodo hoc verum est, quandoquidem vnus eorum conuitiatus est secundum Lucæ testimonium, alter & compescuit eum, & in Deum credidit, nisi intelligamus Matthæum & Marcum breuiter perstringentes hũc locum pluralem numerum pro singulari posuisse. Theoph. Vel duo à principio conuitiabantur ei, deinde vnus cognoscens ipsum innocentem, increpat alterum blasphemantẽ. *Et facta hora sexta, tenebræ factæ sunt per totam terram, &c.* Bed. Clarissimum lumẽ mundo retraxit radios suos, ne aut pendentem videret dominum, aut impij blasphemãtes sua luce fruerentur. vnde dicitur: *Et fa.ho.sex.te.fa.sunt per to.ter. vs.in ho.no.* Aug. de con. euan. Addidit autem Lucas, vnde *factæ sunt tenebræ*, id est, solẽ obscuratum. Theoph. Si autem tempus eclypsis fuisset, posset quis dicere quòd naturalis fuisset hæc passio, sed tunc xiiij. erat luna cùm naturalis eclypsis fieri non posset. Sequitur: *Et ho.excl. vo. ma. dicens: Eloi. Eloi.* Hier. Hora nona inuenitur euersa domo decima drachma quæ perierat. Bed. Nam & Adam peccante scriptum est, quòd audierit vocem domini Dei ambulantis in paradiso ad horam post meridiem, & qua hora primus Adam peccando mortem huic mundo inuexit, eadem hora secundus Adam mortem moriẽdo destruxit. Et notandum quòd recedente à centro mundi sole crucifixus est dominus: oriente autem sole resurrectionis suę mysteria celebrauit, quia mortuus est propter peccata nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. Nec mireris verborum humilitatem, querimonias derelicti, cum formam serui sciens scãdalum crucis videas. Sicut enim esurire, & sitire, & fatigari non erant propria deitatis, sed corporales passiones: ita quòd dicitur, Vt quid dereliquisti me? corporalis vocis erat proprium: quia solet secundum naturam corpus nullatenus velle à sibi coniuncta vita fraudari. Licet enim ipse saluator dicebat hoc, sed propriè ostendebat corporis fragilitatem, vt homo ergo loquitur in eos, circumferens motus, quòd in periculis positi à domino deseri nos putemus. Theoph. Vel hoc loquitur homo crucifixus Deo pro me: nos enim homines sumus derelicti, ipse nunquam à patre derelictus fuit. Audi enim qui dicit, Non sum solus, sed quia pater mecum est. Etsi etiã hoc pro Iudæis dixerit, quasi & ipse secũdum carnem Iudæus existens: ac si diceret, Vt quid Hebraicum populum dereliquisti, vt tuum crucifigerent filium? Sicut enim aliquando consueuimus dicere, Deus induit me, id est, meam naturam, scilicet humanam: sic & hic dereliquisti me, oportet intelligere humanam naturã vel Iudaicum populum. sequitur, *Et qui.de cir. au.di. Ecce Eli. vo.* Bed. Sed quos arbitror milites fuisse Romanos, non intelligentes sermonis Hebraici proprietatem, sed ex eo quòd dixit, Eloi, putantes ab eo Eliam vocatum. Si autem Iudæos qui hoc dixerunt intelligere volueris, hoc faciunt, vt eum imbecillitatis infament, quòd Eliæ auxilium deprecetur. sequitur, *Currens autem vnus & im. spon. ace.* Quam ob causam domino acetum sit potui datum, Ioannes plenius ostendit dicens, quòd Iesus vt consummarentur scripturæ dixit, Sitio. Illi autem spongiam plenam aceto obtulerunt ori eius. Hier. Innuit autem hic Iudæorum similitudinem, spongiam, scilicet cannam infirmam, aridam, ignibus aptam: implet aceto, hoc est malitia & dolo. Aug. de con. euang. De Elia verò non ipsum qui obtulit spongiam cũ aceto, sed cæteros dixisse Matthæus narrauit. vnde intelligimus & illum, & cæteros hoc dixisse. Hieron. infirmata autem carne vox inualuit diuina quæ dicit, Aperite mihi portas iustitiæ. vnde sequitur, *Iesus au.emi.vo.mag.expi.* Cũ ima voce siue sine voce nos morimur, qui de terra sumus. Ille vero cũ exaltata voce expirauit, qui de cælo descẽdit. The. Et qui morti dominatur & præcipit, sicut dominus potestatiuè expirat. Qualis autẽ hæc vox fuerit Lucas declarat: Pater (inquit) in manus tuas commendo spiritum meum. Etenim Christus extunc per hoc nobis voluit declarare, quòd sanctorum animæ in manus Dei ascendunt. Nam prius ab inferis omnium animæ tenebantur, donec venit qui prædicauit captiuis remissionem. *Et velum templi scissum est in duo, à summo vsque deorsum: vidẽs autem Centurio, &c.* Glos. Postquam narrauit euãgelista passionem & mortem Christi, nunc prosequitur de his quæ post mortem domini contigerunt. vnde dicitur. *Et ve. templi, &c.* Hie. Velum templi scinditur, id est, cælum aperitur. The. Scissum est etiam velum innuente Deo, quòd spiritus sancti gratia à templo recedit & scinditur vt sancta sanctorum ab omnibus videnda essent, & quòd templum lugebit in Iudæis cum calamitates deplorabunt & vestimenta scindent. Hoc etiam & templum animatum, scilicet, corpus Christi ostẽdit, in cuius passione vestimentum eius laceratum est, scilicet caro & aliud etiam significat. Caro nanque velum est nostri templi, scilicet mentis nostrę. Virtus autem carnis scissa est in Christi passionibus à summo vsque deorsum, scilicet ab Adam vsque ad vltimos homines. Nam & Adam effectus est sanus per passionem Christi, & eius caro nõ manet sub maledicto, neque digna est corruptione, sed omnes in corruptione honorati sumus. Videns autem Centurio. Centurio dicitur qui centum militibus præest. Videns autem quòd ita potestatiuè & dominabiliter expirasset, miratus est & cõfessus est. Beda, Manifesta autem causa miraculi Centurionis exponitur, quòd videns dominum sic expirasse, id est, spiritum emisisse dixerit, *Ve. ho. hic. fi. Dei erat.* Nullus enim habet potestatem mittendi spiritum nisi qui animarum conditor est. Aug. 4. de tri. Et hoc maximè miratus est & post illam vocem in qua figuram peccati nostri edidit continuò tradidit spiritum. Demonstrauit enim spiritus mediatoris quòd nulla pœna peccati vsque ad mortem carnis eius accesserit, quia non eum deseruit inuitus, sed quomodo voluit, quippe Dei verbo ad vnitatem personæ coniunctus. Hier. Nouissimi autem nunc primi efficiuntur, Gentilis confitetur populus, Iudæa cæcata negat, ne fiat eis error peior priore. Theop. Et sic ordo

ordo conuertitur dum Iudæi occidunt & gentilis confitetur,& discipuli fugiunt, & mulieres expectant.Sequitur enim, *Erant autem & mu.&c.* Salome dicta est mater filiorum Zebedæi. Ori. Opinatus autem sum hoc videns apud Mat. & Mar. hîc tres præcipuas mulieres nominatas, & duas quidem vterque euangelista exponit, Mariam Magd. & Mariam Ia. Tertia autem à Mat. dicitur mater filiorum Zebedæi,à Marco autem tertia illa Salome appellatur. Bed. Iacobum autem minorem dicit Iacobum Alphei, quia & frater domini dicebatur,eo quòd esset filius Mariæ materteræ domini cuius meminit Ioan.dicens: Stabant iuxta crucem Iesu mater eius,& soror matris eius Maria Cleo.& Maria Mag. Mariã autem Cleophe videtur eam dicere à patre siue à cognatione. Vocabatur autem minor Iacobus ad distinctionem maioris Iacobi, videlicet filij Zebedæi, qui inter primos apostolos vocatus est à domino. Consuetudinis autem Iudaicæ fuit, nec inducebatur in culpam more gentis antiquæ, vt mulieres de sua substantia victum atque vestitum præceptoribus ministrarent. vnde sequitur, *Et cum es. in Gal.&c.* Ministrabant domino quidem de substantia sua, vt meteret earum carnalia, cuius illæ metebant spiritualia:& vt typum ostenderet magistrorum, quòd victu atque vestitu ex discipulis deberent esse contenti. Sed videamus quales comites habuerint. Sequitur enim, *Et aliæ mul. quæ si. cum eo ascen. Ieroso.* Hierony. Sicut non excluditur muliebris sexus à salute per Mariam virginem, ita non repellitur à mysterij crucis scientia & resurrectionis per viduam Magdalenam Mariam, & cæteras matres. *Et cùm iam serò esset factum,(quia erat parasceue, quod est ante sabbatum) venit Ioseph ab Arimathia nobilis decurio qui, &c.* Glo. Post passionem & mortem Christi euangelista sepulturã eius enarrat dicens: *Et cum iam,&c.* Bed. Parasceue Græce, Latinè præparatio dicitur, quo nomine Iudæi qui inter Græcos morabantur sextam sabbati appellabant,eo quòd in illo ea quæ requiei sabbati necessaria essent, præparare solerent. Quia ergo sexta die homo factus est, septima autem die cõditor ab omni opere suo requieuit,rectè saluator sexta die crucifixus humanæ restaurationis impleuit arcanum. Sabbato autem in sepulchro quiescens,resurrectionis,quæ octaua die ventura erat,expectabat euentũ. Sic & nos in hac quidem seculi ætate mundo necesse est crucifigi:in septima vero die, id est, cùm morti quis debitum soluit, corpora quidem in tumulis, animus autem secreta in pace cũ domino post bona opera oportet quiescere, donec octaua ætate etiam corpora ipsa resurrectione glorificata cum animabus incorruptionem accipiant. Talem autem esse decebat qui corpus domini sepeliret, qui etiam per iustitiam meritorum tali ministerio dignus esset, & per nobilitatem potentiæ secularis facultatem posset obtinere ministrandi:& ideo dicitur nobilis decurio expectans regnum Dei. Decurio vocatur,quòd sit de ordine curiæ, & officium curiæ ministraret,qui etiam curialis à procurando munera ciuilia solet appellari. Arimathia autem ipsa est Ramatain ciuitas Helcanæ & Samuelis. Hier. Quæ interpretatur deponẽs, de qua fuit Ioseph, qui venit ad deponendum corpus Christi de cruce:sequitur, *Et au. in. ad Pi. & pe.cor. Ie.* The. Audet ausum laudabilem: non enim excogitauit,à diuitiis decidam, & expellar à Iudæis, si corpus petam eius qui est blasphemus condemnatus. sequitur, *Pi. au.mi.si iam obijsset.* Putabat enim quòd diu viueret in cruce,sicut & latrones in patibulo viuebant diu.sequitur, *Et ac. cen.inter.* eum si iam mortuus esset,scilicet ante horam qua cæteri mori consueuerunt. sequitur, *Et cum cog.à cen.* scilicet quòd mortuus esset,donauit corpus Ioseph. Bed. Nó autẽ quilibet ignotus,aut mediocris ad præsidem accedere & crucifixi corpus poterat impetrare.sequitur, *Ioseph au.mer.syn.&c.* The. Pretiosum corpus pretiosè sepeliens,cùm enim esset discipulus domini, sciebat qualiter corpus domini honorari deberet. Bed. Possumus autem secundum intelligẽtiam spiritualem hoc sentire, quòd corpus domini non auro, non gemmis & serico, sed linteamine puro obuoluendum sit. hinc ecclesiæ mos obtinuit, vt sacrificium altaris non in serico, neque in panno tincto, sed in lino terreo celebretur, sicut corpus est domini in syndone munda sepultum, iuxta quod in gestis pontificalibus à B.Sylueſtro legimus esse statutum:quãquam & hoc significet quòd ille in syndone munda inuoluit Iesum,qui pura eum mẽte susceperit. sequitur, *Et po.eum,&c.* Dicitur quòd monumentum domini domus rotunda fuit, de subiacente rupe excisa, tantæ altitudinis vt homo rectus existens vix extẽsa manu culmen posset attingere,& habet introitum ab oriente,cui lapis magnus inuolutus atque impositus est in eius parte aquilonari: ipsum sepulchrũ,id est,locus dominici corporis de eadem petra factum est septẽ habens pedes longitudinis trium palmarum mensura à pauimento altius eminens, qui scilicet, locus non desuper, sed à latere meridiano per totum patet, vnde corpus post inferebatur. Color autem monumenti & loculi albo & rubeo dicitur esse permixtus. Hieron. Sepultura autem Christi resurgimus,descensione eius ad inferos nos ascendimus ad cælos:hic inuenitur mel in ore leonis mortui. Theoph. Imitemur autem & nos Ioseph, recipiẽtes Christi corpus per vnitatẽ, & ponamus illud in monumento excisо de petra, id est, in anima memorante & non obliuiscente Deum:illa enim anima est ex petra excisa,id est, ex Christo qui est petra qui continet firmitatem. Inuoluere etiam debemus ipsum in syndone, id est, in corpore puro susципere. Syndon nanque est corpus quod est animæ indumentum. Decet enim non solùm pura anima corpus Christi susципere, sed in corpore puro. Inuoluere autem oportet, sed nõ operire, nam secretum clausum est & occultum. Sequitur, *Maria autem Mag. & Maria Ioseph,&c.* Bed. In Luca legimus quòd stabant noti eius à longè & mulieres quæ secutæ erant eum. His ergo notis Iesu post depositum eius corpus ad sua remeantibus, solæ mulieres quæ arctius amabant funus subsecutæ, quomodo poneretur respicere curabant, vt ei tempore congruo munus possent deuotionis offerre. Die autem parasceues sanctæ mulieres,id est,animæ humiles idem faciũt, cum amore saluatoris feruentes passionis eius vestigiis in hoc seculo, quo præparanda est requies futura, diligenter obsequũtur, & si fortè valeant imitari pia curiositate quo ordine sit eius passio completa perpendunt. Hieron. Hæc etiam congruunt ad populum Iudaicum in fine credentem, qui nobilitatur fide vt Abrahæ sit filius, deponit desperationem, expectat regnum Dei. Intrat ad Christianos vt baptizetur, quod significat nomẽ Pilati,id est,malleatoris, qui domat ferreas gẽtes, vt regat eas in virga ferrea, & petit sacrificium quod donatur pœnitentibus in fine viaticum, & corde mundo & peccatis mortuo inuoluit munimine fidei, stabilitum operculo spei per opera charitatis concludit. Finis enim præcepti est charitas aspicientibus à longè electis qui sunt stellæ maris, quoniam (si fieri potest) scandalizabuntur etiam electi.

INCERTI SVB NOMINE
S. Hieronymi presbyteri in idem Euang. expositio.

ERat autem pascha & azyma post biduum. Nunc aspergamus librum nostrum sanguine & limina domorum:& funem coccineum circundemus domui orationis nostræ: & coccum in manu nostra vt Sara ligemus: vt vaccam rufam in valle occisam enarrare possimus. Pascha, transitus interpretatur. Phase vero immolatio. In immolatione agni & transitu populi per mare vel per Ægyptum, præfiguratur passio Christi, & redemptio populi de inferno, quando nos post biduum visitat id est,plenissima luna ætate Christi perfecta: vt nec cum aliqua parte tenebrosa,carnes agni immaculati,qui tollit peccata mundi,in vna domo, quæ est vna electa matris suæ ecclesia catholica:calciati charitate, & armati virtute comedamus,dicentes: Etenim pascha nostrum immolatus est Christus. *Et quærebant summi sacerdotes & scribæ,&c.* A principibus egressa est iniquitas in Babylone. Occiso etenim capite totũ corpus enerue efficitur. Vnde miseri faciũt quod capita moliuntur. Vitãt diem festũ quod cõuenit illis. Nõ est enim festiuitas his qui vitam & misericordiam perdiderunt. Venit Iesus Bethaniã. Hinnulus ceruorũ semper ad lectũ suum redit, id est, filius obediẽs patri vsque ad mortẽ, obedientiam à nobis petit. Simon leprosus,mũdum infidelem primo,& postea fidelem significat. Mulier cũ alabastro, ecclesiasticam fidem: quæ dicit: Nardus mea dedit odorem suum. Pistica nardus dicitur, id est,mystica & preciosa. Domus impleta odore, cælum & terra est. Fractum alabastrum, carnale est desiderium: quod frangitur ad caput ex quo omne corpus compaginatum est. Recumbente ipso,id est,humiliante,vt eum tangeret fides peccatricis,quæ de pedibus ascendit ad caput: & ad pedes à capite descendit per fidẽ:id est, ad Christum & ad membra eius. *Quidam indigne ferentes.* Per synecdochẽ dicitur vnus pro multis,& multi pro vno: Dicentes intra se: Vt quid perditio hæc vnguenti? Perditus de salute perditionem inuenit,& in ficu fructifera mortis laqueum nancisci tur. Trecentis denariis poterat venundari vnguentum & dari pauperibus. Sub prætextu auaritiæ mysterium loquitur fidei. Etenim nostra fides trecentis emitur denariis, id est,decem sensibus per corpus & animam & spiritum triplicatis: vt & nos sicut Gedeon trecentorum virorum numerum assumentes,Allophylorum castra pauperes spiritu fractis lagunculis nostris cum tubis & lucernis destruamus: & vt Abraham cum trecentis viris, spolia ad vesperum diuidamus. Sequitur. *Bonum opus operata est in me.* Qui credit in Deũ,reputatur ei in opus iustitiæ. Aliud est enim credere ei:aliud credere in eum: id est,totum eiicere te in illum. Quod habuit, hæc fecit. Non aliunde speremus quod in nobis habemus: *Præuenit vngere corpus meum.* Id est, antequam veniret is qui excluderet Iudas Iscariotis vnus de duodecim. Vnus numero,non vnus merito: vnus nomine, non vnus numine, vnus corpore, non vnus animo. Vnde sponsus ad sponsam canit: Vulnerasti cor meum soror mea sponsa, in oculorum tuorum,& in vno crine colli tui. Oculus & crinis,sapientiæ est virtus:quoniam Iudæ cum cæteris dicitur: Vobis datum est nosse mysterium regni:& dedi vobis potestatem & reliqua. Abiit ad principes. Postquam exiit, satanas in eum intrauit. Hic nox nocti indicat scientiam. Vnumquodque animal ad simile sibi iungitur. Maria currit ad apostolos, vt dies diei eructet verbum: Et Iudas ad Iudæos, vt nox nocti indicet scientiam. Promittunt pecuniam, amittunt vitam, quam ipse recepit cum vitã amisit. Quærebat opportunitatẽ. Opportunitas doli nũquam inuenitur,vt non vindicetur hic aut illic. Promittit se tradere: vt magister eius diabolus ante dicebat: Tibi dabo potestatem hanc vniuersam. Et primo die aymorum: quæ cum amaritudine manducantur: azyma nobis est redemptio nostra. Amaritudo vero passio domini. Dicunt discipuli: Quò vis eamus? Vt cum voluntate Dei dirigamus gressus nostros. Dominus indicat cum quo manducat pascha: & more suo mittit duos: quod supra exposuimus. Et dicit: Ite in ciuitatem, & reliqua. Ciuitas est ecclesia quæ muro fidei cingitur: Homo occurrens,populus primitiuus est. Amphora aquæ, lex literæ est. Sequimini eum: qui ducit in altum vbi est refectio Christi? Vnde Raab exploratoribus mandat vt non irent per ima,sed per excelsa pergerent. Cœnaculum grande, ecclesia magna est: qua narratur nomen domini,strata varietate virtutum & linguarum, vt est illud: Circumamicta varietate: in qua paratur domino pascha. Dominus domus, Petrus apostolus est. Cui dominus domum suam credidit, vt sit vna fides sub vno pastore. *Vespere autem facto,&c.* Vespera diei, vesperam indicat mundi. Circa vndecimam nanque horam veniunt nouissimi qui primi denarium vitæ accipiunt æternæ: quia ante crucem Abraham erat in inferno, & post crucem latro in paradiso. Manducantibus autem eis ait: Vnus ex vobis me tradet qui manducat mecum panem. Quia dum falsitas arguitur,nihilominus veritas comprobatur: vt impleretur quod dicitur: Qui edebat panes meos, magnificabat super me supplantationem. Omnes tanguntur vt fiat harmonia in cithara, omnes nerui bene suspensi, cõsona voce respondent: Nunquid ego sum domine? Vnus remissus & pecuniæ amore effectus dixit: Nunquid ego sum rabbi? Et dicit illis: Vnus de duodecim. Separat lupus seorsum quem quam capit. Quis quę de ouili egreditur, hipi patet morsibus. Filius hominis vadit: sed væ homini per quem tradetur. Multi bonum vt Iudas faciunt, sed omnino illis non proficit. Bonum erat ei si non esset natus. Intimo latens vtero materno: melius est non esse quam ad tormenta esse. Accepit Iesus panem & benedicens fregit, transfigurans corpus suum in panem quòd est ecclesia præsens, quæ accipitur in fide

Cant.4.

Matth.13.

Psal.18.

1.Cor.5.

Can.1.

Psal.40.

Iudic.7.

Genes.14.

in fide:benedicitur in numero:frãgitur in passionibus:datur in exẽplis,sumitur in doctrinis: formans sanguinem suum in calicem, vino & aqua mixtum: vt alio purgemur à culpis, alio redimamur à pœnis. Sanguine nanque agni seruantur domus à percussione angeli: & aqua maris rubri extinguuntur inimici,quæ sunt mysteria ecclesię Christi. *Gratias agens dedit illis.* Gratia non meritis saluati sumus à Deo. *Et biberunt ex eo omnes.* Ebrietas fœlix, satietas salutaris:quæ quanto copiosius sumitur, tanto maiorem sobrietatem mentibus donare dignatur. Et Iudas bibit, sed non saturatur:nec sitim extinguit ignis æterni,quia indigne sumit mysteria Christi.Hic macula in luna ostenditur:quæ nunquam deletur.Luna ecclesię merito comparatur, quæ non habet splendorem:sed à sole certis modis suscipit lumen, id est, à Christo qui permanet in æternum. Sunt enim in ecclesia quos sacrificium nullum emundat: sed eos cogitatio insipiens perducit ad culpas:qui se cœnosæ crudelitatis fœtoribus miscuerunt.Sanguis enim noui testamenti, qui pro multis effundetur, non omnes emundat. *Non bibam de genimine vitis vsque in diem illum,&c.* Hic mutat tãtum sacrificium, sed non mutat tempus:vt nos nunquam cœnam domini ante quartam decimam lunam faciamus. Qui facit in quartadecima resurrectionem:in vndecima luna cœnam domini facit:quod nũquam inuentum est,nec in veteri testamento,nec in nouo. *Et hymno dicto,&c.* Id est,laude domini:vt est in Psalmo : Et laudabunt dominum qui requirunt eum : & manducauerunt eum & adorauerunt omnes pingues terræ. *Et exierunt,&c.* In mõte Olueti Iesus tenetur,& inde ad cœlos ascẽdit:vt nos sciamus quia inde ascendimus ad cœlos vnde vigilamus & oramus & ligamur:nec repugnamus in terra. Omnes vos scandalum patiemini. Omnes cadunt,sed non omnes iacent.Nunquid qui dormit non adiiciet vt resurgat ? Carnale est cadere, sed diabolicum iacere. Scriptum est: percute pastorem. Prophęta Zacharias postulat passionem domini. Pater respondet: percutiam pastorem, precibus sanctorum infernalium. Filius à patre mittitur & percutitur,id est, incarnatur & patitur. Dispergũtur oues pastore capto,resurrectio promittitur, vt spes non extinguatur. *Petrus ait: Et si omnes,&c.* Et auis sine pennis in altum volare nititur:Sed corpus aggrauat animam:vt timore humanæ mortis, timor domini superetur.vel vincatur.*Priusquã gallus,&c.* Gallus cantat,Petrus negat ter.Gallus lucis nũcius qui est,nisi spiritus sanctus?cuius voce in prophetis & apostolis nos de terna abnegatione qua Deũnegauimus nosse, voce ancillarum exterriti, excitamur ad amarissimos post lapsum fletus : qui male cogitauimus de Deo : & male locuti sumus ad proximos, & male fecimus ad nosmetipsos. Et venit in prædium Gethsemani : id est vallis pinguedinum: vbi tauri pingues obsederunt eum,& vituli multi circũdederunt eum. *Sedete hic donec orem.* Separatur in oratione qui separatur in passione: quia ille orat: illi dormiunt pinguedine cordis oppressi. *Cœpit pauere & ait : Tristis est anima, &c.* Pauere & tristificari docemur ante iudiciũ mortis : qui non possumus per nos dicere nisi per illum : Venit princeps mundi huius : & in me nõ habet quicquam. Et dixit, Abba pater. Hebraice & Græce loquitur, quia non est distinctio Iudæi & Græci. *Si possibile est transfer ca. &c.* Vsque in finem non cessat nos docere patribus obedire: & voluntatem eorum voluntati nostræ præponere. Inuenit eos dormientes. Sicut dormiunt mente, sic & corpore. *Vigilate & orate ne intretis in tentationem.* In tentationem intrat, qui orare negligit. Ter discipuli dormiunt:& ter Dominus orans suscitat. Terna dormitatio, tres mortuos quos Dominus suscitauit significat. Primum in domo : Secundum ad sepulchrum : Tertium de sepulchro. Terna vigilia Domini : tres personas habere nos in orando docet : & de præteritis & futuris & de præsentibus veniam rogare. Venit Iudas cum gladiis & lignis. Incumbit virtuti seculi qui desperat de adiutorio Dei. Dat signum osculi cum veneno doli : Sicut Cain obtulit sacrificium subdolum & reprobatum.Vnde vinum cum aceto in cruce ponunt. Et tenuerunt Iesum. Hic adest Ioseph vinctus, venditus à fratribus:& ferrum pertransiuit animam eius. Vnus educens gladium eius amputauit auriculam serui. Prædicatio Petri : auditum à Iudæis abscidit regni Dei. *Tunc discipuli eius omnes relinquentes eum fugierunt.* Tunc impletum est quod dicitur : Elongasti à me amicum & proximum, & notos meos à miseria. *Adolescens quidam sequebatur eum amictus sindone super nudo* (vtique corpore) *& tenuerunt eum. At ille, reiecta sindone, nudus profugit ab eis.Et adduxerunt Iesum ad summum, &c.* Hoc proprie Marcus. Sicut & Ioseph relicto pallio nudus de manibus impudicæ Dominæ effugit.Qui autem vult effugere manus iniquorum relinquens mente quæ mundi sunt, fugiat post Iesum. Et conuenerunt sacerdotes & scribæ. Tunc fit congregatio taurorum in vaccis populorum. Petrus à longe sequebatur. Vir duplex animo, inconstans est in omnibus viis suis. Timor retrahit, charitas trahit.In atrio cum ministris calefacit se ad ignem. Atrium sacerdotis, est secularis circuitus : ministri, dæmonia sunt : Ignis, desiderium carnale:cum quibus qui manet, flere peccata non potest. Summi sacerdotes quærebãt falsum testimonium aduersus Iesum. Mentita est iniquitas sibi : vt regina aduersus Ioseph : & sacerdotes aduersus Susannam : sed ignis sine materia deficit. Et conuenientia testimonia non erant. Quod variatur incertum habetur. *Quidam dicebant : Audiuimus hunc dicentem : Ego dissoluam templum hoc, &c.* Moris est hæreticorum vmbram de veritate trahere. Non ille dixit quod illi dicunt : sed simile verbum de templo corporis sui quod post triduum resuscitauit. Exurgens summus sacerdos interrogat Iesum : Ille autem tacebat. Ipse Deus & saluator noster qui mundo salutem contulit, & humano generi sua pietate subuenit : sicut ouis ad occisionem sine voce ducitur, & obmutuit & siluit à bonis. Taciturnitas Christi apologiam Adæ absoluit. *Et dixit ei : tu es Christus filius Dei benedicti?* Quem expectabant de longe, in prope non vident. Sicut Isaac caligantibus oculis, Iacob sub manibus non agnoscit, sed longe de eo futura canit. *Iesus autem dixit illi : Ego sum.* Vt inexcusabiles sint. *Et videbitis filium hominis.* Sacerdos interrogat filium Dei : Iesus autem respondit filiũ hominis:vt hic intelligamus Dei filium eundem esse & filium hominis : & ne quaternitatem faciamus in trinitate : sed homo in Deo, & Deus in homine necesse sit. *A dextris virtu. &c.* Id est, in

in vita regnantem sempiterna & virtute diuina. *Et venientem in nubibus cœli, &c.* In nube ascendit, cum nube veniet:id est in corpore suo solo,quod sumpsit à virgine ascendit: & cum multiformi ecclesia quæ est corpus ipsius & plenitudo eius ad iudicium venturus est, sicut dicit secundum Matthæum : Cum autem venerit filius hominis, & omnes angeli cum eo, & reliqua. *Summus sacerdos scidit vestiment. &c.* Hoc est ephod, in quo habebant honorem, Iudæi amiserunt. Hic adest Samuel scisso pallio de manibus Saul : id est regno. Milites gentiles non scindũt tunicam Christi. Sacerdotes vero scindunt dignitatem sacerdotij sui. Et condemnant eum reum esse mortis. Quo reatu suo, reatum nostrum solueret : & velamine faciei suæ, velamen cordium nostrorum auferret : & sputaminibus susceptis, faciem animæ nostræ lauaret : Et colaphis quibus in caput percussus est, caput humani generis, quod est Adam sanaret : Et alapis quibus expalmatus est maxima laus eius,nostris manibus & labiis plauderet, vnde : Omnes gentes plaudite manibus. Et cruce sua,cruciatum nostrum solueret:& morte sua, mortem nostram necaret : cum forma serpentis serpentem necat : quia serpente de virga facto alij absorbentur serpentes. Vnde per prophetam ipse dicit : Ero mors tua ô mors,& morsus tuus ô inferne. Opprobria eius, nostrum abstulere opprobrium. Vincula eius nos liberos fecerunt. Corona spinea capitis eius, diadema regni adepti sumus. Vulneribus eius sumus sanati. Sepultura eius resurgimus. Descensione eius ad inferos, nos ascendimus ad cœlos. Hic inuenitur mel in ore leonis mortui. Hæc omnia prænidens propheta ait:Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi ? *Et cum esset, &c.* Petrus sine spiritu, voci ancillæ cessit : cum spiritu, nec principibus, nec regibus cedit. Prima ancilla titubatio est. Secunda consensio. Tertius vir, actus est. Hæc est trina negatio, quam abluit per fletus verbi Christi recordatio. Tunc nobis gallus cantat, quando prædicator quisque per pœnitentiam corda nostra ad compunctionem excitat. Tunc incipimus flere, quando ignimur intus per scintillam scientiæ : & foras eximus extra quod fuimus.

CAPVT XV. Et *confestim mane concilium facientes summi sacerdotes cũ senioribus & scribis & vniuerso cõcilio:Vinctũ Iesum tradũt Pilato.* Hic adest Sãson vinctus à Dalila.Samson,id est sol eorũ quibus occubuit sol in meridie.Dalila situla interpretatur:quæ est synagoga:quæ situlæ more limpidũ liquorem non tenet:& quisquilia immunda collegit. Samson noster,maxilla verbi sui innumeras cateruas Iudæorum & dæmonum hic sternit : & fontem perennis vitæ sitientibus nobis,id est, corpori suo aperit. Pontifices concitauerunt turbas vt peterent Barrabam & crucifigerent Iesum. Hic duo hirci adsunt:vnus ἀποπομπαῖος,id est,admissarius,cum peccato populi in desertum inferni absolutus dimittitur : alter pro peccatis absolutorũ, vt agnus occiditur. Pars domini semper mactatur, pars diaboli qui est magister eorum effrenata in tartarum præcipitatur. Subditur. *Vultis dimittam vobis regem Iud.&c.* Multas occasiones dedit Pilatus liberandi saluatorem. Primo conferens latronem, deinde inferens.Quid ergo vultis faciam regi Iudæorum? Cúmque respondissent : crucifigatur: non statim acquieuit : sed secundum suggestionem vxoris quæ mandauerat ei,vt Matthæus dixit:Nihil tibi & iusto illi:respondens:Quid enim mali fecit:quod dicendo Iesum absoluit. Milites induunt eum purpura, &c. Vestimentis suis nudatur,id est Iudæis. Purpura induitur:id est gentili ecclesia quæ de scopulis maris est collecta. Item ea scãdalizante exutus in fine : Iudaica rursum induitur plebe. Cum enim intrauerit plenitudo gentium : tunc omnis Israel saluus erit. Et adducunt illum vt crucifigerent eum.Hic educitur Abel in agrum à fratre, vt perimatur,Hic adest Isaac cum lignis & Abraham cum ariete in Sabech hærente:Hic adest Ioseph cum fasce gremio somniato:& tunica talari sanguine lita. Hic adest Moyses cum virga:& serpente suspenso in ligno. Hic adest botrus in ligno portatus.Hic adest Heliseus cum ligno ad quærendam securim quæ in ima demersa est:& natauit ad lignũ, id est genus humanum:quod à ligno vetito in infernum cecidit, per lignum crucis Christi & per baptismum aquæ ad paradisum natauit. Hic adest Ionas de ligno sortis in mare in ventrémque ceti triduo missus. *Et angariauerunt prætereuntem quendam Simonem venientẽ de villa:patrẽ Alexandri & Rufi, &c.* Alij per merita patrum suorum commemorantur : alij per merita filiorum suorum. Hic autem Simon qui crucem in angaria portat : meritis filiorum suorum qui erant discipuli commemoratur. Per hoc nos in præsenti vita admonemur parentes adiuuari, per natorum suorum sapientiam : vt populus Iudaicus, propter patriarcharum & prophetarum & apostolorum merita, semper commemoratur. De amaritudine enim radicis surgit dulcedo oliuæ, vnde per Hieremiam ad Iudæam dicitur : Oliuam vberem, pulchram, fructiferam, speciosam vocauit dominus nomen tuum.Vt tolleret crucem eus.Dum legerent:maledictus omnis qui pendet in ligno, factus est maledictus, vt tolleret maledictum. Simon qui portat crucem in angaria : ipse est qui laborat pro laude humana. Cogunt eum homines huic labori : quem non cogit timor & dilectio Dei. Ipsa species crucis : quid est nisi forma quadrata mundi ? Oriens de vertice fulgens : Arcton dextra tenet : Auster in læua consistit, occidens sub plantis firmatur. Vnde Apostolus dicit: Vt sciamus quæ sit altitudo & latitudo & longitudo & profundũ. Aues quando volant ad æthera, formam crucis assumunt : homo natans per aquas vel orans,forma crucis vehitur. Nauis per maria, antenna cruci similata sufflatur. Tau littera, signum salutis & crucis describitur. Et perducũt eum in Golgotha quod interpretatur caluaria. Tradunt Iudæi quod in hoc montis loco immolatus est aries pro Isaac:vt ibi decolletur,id est, Christus à carne sua carnali videlicet Iudæa separetur.*Et dabant ei bibere myrrhatum vinum.* Hoc aceto, succus læthalis pomi abstergitur. Et non accepit, id pro quo patitur. Vnde de eo dicitur: Quæ non rapui:tunc exoluebam. Et crucifigunt eum.Hic figitur salus in ligno : ligno primo infixa est mors. Lignum primum, lignum scientiæ boni & mali est.Et secundum lignum, boni tantum, nobis & vitæ lignum est. Extensio manus primæ ad lignum, mortem apprehendit : extensio autem secundæ, vitam quæ perierat inuenit. Ligno hoc vehimur per mare vndosum ad ter-

ram viuentium. *Diuiſerunt veſtimenta, &c.* Veſtimenta domini, eius mandata ſunt, quibus tegitur corpus eius, quod eſt eccleſia:quæ diuiduntur inter milites gentium: vt ſint quatuor ordines cum vna fide,id eſt coniugati,& viduati,præpoſiti & ſeparati:ſortiti tunicam indiuiſam:quæ eſt pax & vnitas, inconſutilis in modum anuli regalis. *Erat autem hora tertia & crucifixerunt eum.* Hoc vere & proprie Marcus intulit: Nam ſexta hora tenebræ ſuffuderunt terram, vt non quis potuiſſet mouere caput. A triceſimo namque fructu Marcus aſcendit ad centeſimum, id eſt à tertia hora crucis vſque ad tertiam reſurrectionis poſt tres dies. Triceſimus fructus eſt in cruce: ſexageſimus in inferno: centeſimus in paradiſo. *Et erat titulus cauſæ eius inſcriptus:Rex Iudæorũ.* Quod in titulis prænotatur pſalmorũ, in finem ne corrumpas. Et hoc tribus linguis: מלך יהודים *βασιλεῦς ἐξομολογητῶν*: Rex confitentium. Hæ tres linguæ in crucis titulo coniunctæ ſunt: vt omnis lingua commemoret perfidiam Iudæorum. *Et cum eo duos latrones, &c.* Cum iniquis veritas deputata:vnum reliquit ſiniſtrum: alterum aſſumit dexterum:ſicut in die iudicij faciet: ex ſimili crimine, diſſimiles ſortiuntur fines. Alter antecedit Petrum in paradiſum: alter Iudam in infernum. Confeſſio breuis, vitam acquiſiuit longam: & blaſphemia finita, pœna plectitur æterna. Hic pullus Iudæ ligatur ad vitem: Hic *ἀναβόλαιον*, id eſt, pallium tingitur in ſanguine vuæ: hic lacerant hœdi vineam. Blaſphemantes eum, & mouentes capita ſua. Emittitur in capita iniquorum mors, quando excitantur vincula inferni vſque ad ceruicem, qui eſt ceruix generis humani. Deſcẽde de cruce;ne faceret ſalutem quam inchoarat. Et viderunt poſtea reſurgentem de ſepulchro quem de crucis deſcendere non credebant poſſe patibulo. Vbi eſt Iudæi infidelitas veſtra? Adhuc de vino dicebatis, ſi rex Iſrael eſt, deſcendat de cruce. Vos ipſos conſulo;vos ipſos iudicium peto: quanto mirabilius eſt mortuum poſſe reſurgere:quàm adhuc viuum de cruce velle deſcendere? Parua petiſtis, dum maiora prouenerint. Sed infidelitas veſtra non potuit ſanari ſignis multo fortioribus quàm petiſtis. Hic omnes declinauerunt ſimul inutiles facti ſunt. Facta hora ſexta:tenebræ factæ ſunt per totam terram. Hic adeſt Noë inebriatus ac nudatus: cælo & terra pallio tenebroſo tectus: & homine irriſus. Hic ſtillauit ſanguis de ligno. *Hora nona clamauit Ieſus voce magna:Eli,eli, lamazabathani:hoc eſt,Deus meus, Deus meus quare me dereliquiſti?* Inde ſcribitur pſalmus iſte pro aſſumptione matutina,qua Chriſtus ad crucem ducitur. Verba propria ſunt filij hominis: Vnde ſequitur iuxta Lucam: In manus tuas commendo ſpiritum meum. Nona hora inuenitur euerſa domo decima drachma quę perierat. Currens autem vnus ex eis:inuenit ſimilitudinem eorum ſpongiam cauam, infirmam, aridam, ignibus aptam: implet aceto,hoc eſt malitia & dolo, de quo dicitur: Plantaui te vineam *Hiere.2.* ſorech: & quomodo conuerſa es in amaritudinem vitis alienæ? Et expectaui vt faceret vuas: & fecit ſpinas. *Ieſus emiſſa voce expirauit.* Infirmata enim carne, vox inualuit diuina quæ *Pſal.117.* dicit: Aperite mihi portas iuſtitiæ & ingreſſus in eas confitebor domino: cum ima voce vel ſine voce morimur, qui de terra ſumus. Ille vero cum exaltata voce expirauit qui de cælo deſcendit. Velum templi ſcinditur: id eſt cœlum aperitur. Centurio ait:Vere Dei filius erat. Nouiſſimi primi nunc efficiuntur. Gentilis confitetur populus:Iudęa cęcata negat:vt fiat eis error peior priore. *Erant autem, & mulieres de longe aſpiciẽtes inter quas, &c.* Sicut non excluditur muliebris ſexus à ſalute per Mariam virginem:ita non repellitur à myſterio crucis ſcientiæ & reſurrectionis per viduam Mariam Magdalenam & cęteras matres. Ioſeph venit ſero paraſceue ab Arimathia quæ interpretatur deponens, ad deponendum corpus in monumentum:nobilis decurio, expectans & ipſe regnum Dei. Intrat ad Pilatum, petit corpus Ieſu. Ioſeph mercatur ſindonem:inuolutum corpus in ſindone ponit in monumentum quod erat exciſum de petra. Aduoluit lapidem ad oſtium monumenti. Marię aſpiciunt vbi poneretur. Hæc omnia congruunt ad populum Iudaicũ in fine credentem:qui nobilitatur fide, vt Abrahæ ſit filius. Deponit deſperationem, expectat regnum Dei. Intrat ad Chriſtianos vt baptizetur. Quod ſignificat nomen Pilati, id eſt malleatoris, id eſt qui domat ferreas gẽtes: vt regat eas in virga ferrea:& petit ſacrificium: quod donatur pœnitentibus in fine viaticum: & corde mundo & peccatis mortuo,inuoluit in munimine fidei:ſtabilitum operculo ſpei, per opera charitatis concludit. Finis enim præcepti eſt charitas. *1.Tim.1.* Aſpicientibus à longe electis,qui ſunt ſtellæ maris:quando ſi fieri poteſt,ſcandalizabuntur electi.

S. IO. CHRYSOSTOMI *Epiſcopi Conſtantin. in ſuperius Euang. Hom.*

Et quum eſſet Bethaniæ in domo Simonis leproſi, & recumberet,venit mulier habẽs alabaſtrum vnguenti piſtici precioſi. Mulier iſta ſpecialiter ad vos pertinet,qui baptiſma accepturi eſtis. Fregit alabaſtrum ſuum,vt vos Chriſtus faciat Chriſtos,id eſt, vnctos:hoc eſt,quod dicitur in Canticis Canticorum, Vnguentum effuſum eſt nomen tuum. Propterea adoleſcentulæ deſiderauerunt te. Poſt te in odorem vnguentorum tuorũ currimus. Quandiu clauſum erat vnguentum, quãdiu notus tantùm erat in Iudæa Deus:in Iſraël ſolùm magnum nomen eius. Adoleſcentulæ Ieſum nõ ſequebantur. Quando verò effuſum eſt vnguentum in omnem terram, adoleſcentulæ animæ credentium ſecutæ ſunt ſaluatorem. *Et quum eſſet Bethaniæ in domo Simonis leproſi.* Bethania interpretatur in lingua noſtra, domus obedientiæ. Et quomodo in Bethania,hoc eſt,in domo obedientiæ,domus Simonis leproſi eſt?aut certè dominus quid facit in domo leproſi? Sed propterea venit in domum leproſi,vt purgaret leproſum. Leproſus dicitur,non qui eſt,ſed fuerit leproſus. Fuit enim, antequam ſuſciperet dominum: poſtea verò quam ſuſcepit dominum,& vnguentũ factum eſt in domo ipſius lepra fugit:manet autem priſtinum, vt virtus appareat ſaluatoris. Quomodo enim in Apoſtolis reſident priſtina vocabula,vt appareat virtus vocãtis,de quibus quales fecerit:quomodo de Matthæo publicano fecit Apoſtolum,& pòſt Apoſtolorum dicitur publicanus. Non quòd publicanus ſit,ſed quia è publicano factus ſit Apoſtolus: nomen

men autem remanet priſtinũ, vt virtus appareat ſaluatoris. Sic & leproſus Simon iſte appellatur antiquo nomine, vt oſtẽdatur à domino fuiſſe curatus. *Venit mulier habens alabaſtrum vnguenti.* Phariſæi,& ſcribæ,& ſacerdotes in templo ſunt, & vnguentum non habent:mulier iſta extra templum eſt,& vnguentum defert,nardum habens,& nardum piſticam,& ex nardo ipſa piſtica confectum *Ioan.12.* vnguentum;Ideo vos vocati eſtis piſtici nardi,fideles. Eccleſia enim de gentibus congregata dona ſua offert ſaluatori, id eſt, fidem credentium. Fregit alabaſtrum,vt omnes vnguenta ſuſcipiant: fregit alabaſtrum,quod in Iudæa antè tenebatur incluſum:fregit alabaſtrum. Quomodo enim granum tritici,niſi mortuum fuerit in terra, non facit plures fructus:ſic & alabaſtrum, niſi fractum fuerit,nõ vngere nos poſſumus. *Et effudit ſuper caput eius.* Mulier iſta,quæ fregit alabaſtrũ, & ipſum vnguentum fudit ſuper caput,nõ eſt ipſa, de qua in alio Euangelio dicitur,quòd pedes domini lauerit. Illa enim quaſi meretrix,& peccatrix,adhuc pedes tenet:iſta quaſi ſancta caput tenet. Illa quaſi meretrix lachrymis ſuis pedes rigat ſaluatoris, & crinibus tergit:videtur quidem lauare lachrymis pedes ſaluatoris,ſed magis lauat peccata ſua. Sacerdotes, & Phariſæi non dant ſaluatori oſculum:iſta pedes oſculatur Sic & vos,qui accepturi eſtis baptiſma: quoniam omnes ſub peccatis ſumus,& nemo eſt abſque peccato, etiam ſi vnius quidem fuerit diei vita eius,& aduerſum angelos ſuos peruerſum quid excogitauit. Primùm tenete pedes ſaluatoris,lauate lachrymis, crine tergite:&, quum hoc feceritis, poſtea venietis ad caput. Quando deſcenditis in vitalem fontem cum ſaluatore,tũc habetis diſcere, quomodo vnguentum veniat in caput ſaluatoris. Si enim caput viri Chriſtus eſt,veſtrum autem caput vnguẽtum eſt: poſt baptiſma vngimini. *Erant autem quidam indignè ferentes.* Non dixit,omnes,ſed, *quidam.* Vſque hodie indignantur Iudæi,quando nos Ieſu vngimus *Matth.26.* caput. Denique in alio loco dicitur, quòd Iudas proditor indignatus ſit. In Iudæ nomine Iudæorum vocabulum demõſtratur, vſque hodie Iudas indignatur, quare eccleſia Ieſu vngat caput. Et quid dicit? *Quid prodeſt iſta perditio?* Illi videtur perire vnguentum, quia fractum eſt:ſed nobis prodeſt,quia in orbem peruenit vniuerſum. Quid indignaris,Iuda,quia alabaſtrum fractum eſt? Deus, qui te & vniuerſas gentes fecit, illo perfunditur *Luc.11.* precioſo vnguento. Volebas vnguentum habere clauſum,vt ad alios nõ perueniret. Verè illud eſt, quod & in alio loco dicitur de vobis, qui habent clauem ſcientię,& ipſi non intrant:ſed & eos,qui intrare volunt, non ſinunt. Vos habetis alabaſtrum, imò habebatis in templo, & tenebatis incluſum:venit mulier,& tulit de templo,& tulit in Bethaniam,in domo leproſi vngit caput Ieſu. Et quid dicunt illi,qui indignatur? *Potuit*(inquit) *venundari trecentis denarijs*:quia hic,qui hoc vnguento vnctus eſt, crucifixus eſt. Legimus in Geneſi, quia illa arca, quæ facta eſt à Noë, trecentorum *Geneſ.6.* cubitorum habuerit longitudinem, & quinquaginta latitudinis, & triginta in altum. Videte ſacramenta numerorum: in quinquagenario numero,pœnitentia demonſtratur. Siquidẽ in quinquageſimo Pſalmo Dauid regis,egit pœnitẽtiam: in trecentis verò numeris crucis myſterium demonſtratur. Litera T, index eſt trecentum. Vnde dicitur,& in Ezechiele:Et ſcribes,inquit,in frontibus gementium, thau. Et quicunque illud habuerit ſuperſcriptum,nõ interficietur. Nam,quicunque crucis vexillum habet in fronte ſua,hic à diabolo percuti non poteſt. *Nota crucis vexillũ in frõte ſignatum.* Hoc vexillum non poteſt delere, niſi ſolum peccatum. Diximus de arca, de quinquagenario, de trecentis numeris: dicamus de triginta, quoniam ipſa arca habebat altitudinis triginta cubitos, & in vnum conſummabatur. Videte quid dicitur. Primũ agimus pœnitentiam in quinquaginta,deinde per pœnitentiam venimus ad crucis myſterium:ad crucis myſterium venimus,per perfectum verbũ, qui Chriſtus eſt. Quando verò Ieſus accepit baptiſma ſecundum Lucam, erat annorum triginta. *Luc.3.* Et iſti ipſi triginta cubiti in vnum conſummabantur. Et quinquaginta, & trecenti, & triginta in vnum cubitum conſummabantur: hoc eſt, in vnam fidem Dei. Hoc totum quare diximus? quia nunc dicitur; *Potuit trecentis denarijs venundari.* Deinde & dominus Saluator triginta argenteis venditus eſt. Mirum non potuiſſe trecentis denariis vendi: nam venditus eſt triginta. Scriptum eſt in Leuitico,ſcriptum eſt in Exodo: quod ſacerdotes à triginta annis eſſe incipiãt, ante triginta annos non licet ſacerdotibus ingredi templum Dei,quomodo & in iumentis, & animalibus tertius annus *Numer.4.* perfecta ætas eſt. Denique dicitur in Geneſi, eo tempore, quo fecit Abraham dichotomemata: *Geneſ.15.* quoniam vitulum, & hœdum, & agnum habuerit trium annorum, vt perfecta ætas demonſtraretur in iumentis:ſic & hominibus perfecta ætas triginta anni ſunt. Nunquid dominus noſter non potuit venire ad baptiſma vigintiquinque annorum? Nunquid vigintiſex annis non potuit, aut vigintiocto? Sed perfectam hominis expectabat ætatem, vt nobis tribueret exemplum. Ideo & in Ezechiele ſcriptũ eſt in principio: Et factum eſt, inquit,in anno triceſimo,quum eſſem in captiuitate. *Sed tamẽ nulla ætas eſt ad baptiſmũ recipiẽdum immatura.* Hoc totum diximus,vt tricenarij numeri ſacramenta panderemus. Indignantur Iudæi, indignantur alieni à fide,quod vnguentum illud fractum eſt. Cæterum dominus noſter dicit: *Sinite eam:Quid ei moleſti eſtis? Bonum opus operata eſt in me.* Quoniam ergo illa mulier bonum opus operata eſt. Ideo hæc de Euangelio pauca diximus. Et opportunè quartuſdecimus Pſalmus lectus eſt:& oportet nos de Pſalmo dicere. Oremus Deũ omnipotentem,vt ea,quæ docturi ſumus, recto tramite proſequamur, per Chriſtum dominum noſtrum, Amen.

VICTORIS ANTIOCHENI *in idem Euangelium.*

Et erat paſcha,& azyma poſt biduũ. Duobus diebus ante paſſionẽ, Scribæ & Phariſæi & Magiſtratus populi,conſilium inter ſe de nece Chriſto inferenda iniêre. Qua de cauſa quarta hebdomadæ feria ieiunia agitamus; quaſi paſſio illius aliquod tum temporis exordium fecerit. *Quomodo eum dolo tenerent.* Propter populum, qui Ieſum ſectabatur, frequensque aſſiduò circa illum verſabatur,dolo eum capere machinantur. *Non in die feſto.* Sanè feſtum propter cædem,quam iam tum animo conceperant,haud inuitè tranſtuliſſent, at per legem non ſinebantur: Siquidem decretum,

quod in legalibus illorum voluminibus traditum extabat, impleri oportebat; erat autē illud eiusmodi: Pascha vestrum quartadecima die mensis primi immolabitis. In eo enim mense, illóque die verū illud pascha immolari necessum erat. Ostenditur hic autem, quo modo Christus dominus in mortem, quam nostri causa subiit, vltrò sese obtulerit. Quandoquidem cùm illum comprehendere volebant, vt sæpenumero iamdudum antè voluerant, eum comprehendere non potuerunt. Quando verò de illius comprehensione nihil deliberatum habebāt, tunc præter omnem illorum spem vltro se illis dedidit; factúmque est, vt id, in quod diu multúmq; magno studio incubuerant, tandem aliquando ad finem perducerent. *Et cùm esset Bethaniæ, in domo Simonis.* Quæ in Bethania in domo Simonis leprosi acciderunt, illa etiam Matthæus æquè atque Marcus cæteris adiungit. Et prima quidem facie vnam eandémque mulierem apud omnes Euangelistas decantari videri queat: & tamen res ita non habet. Nam apud tres vna eadémque celebratur, nempe admirabilis illa Lazari soror Maria: Atque hoc ipsum quoque Ioannes regiæ ciuitatis episcopus profitetur. Origenes verò aliam illam esse dicit, quæ apud Matthæum & Marcum in domo Simonis leprosi vnguentum super caput Iesu effudit; aliam rursus eam, quæ cùm in ciuitate peccatrix esset, in domum Pharisæi ingressa, pedes illius lachrymis abluit, & vnguento perfudit. Appollinarius tandem & Theodotus eandem apud omnes Euangelistas describi aiunt, Ioannem verò historiam illam cæteris accuratius persecutum. At longè verisimilius fit, quod paulò antè dicebatur, neque Origenes quoque disertè inficiatur, etsi de ea, cuius fit mentio apud Ioannem nihil dicat, videlicet, Matthæum, Marcum, & Ioannem de eadem omnino agere; omnes namque in Bethania (quæ est vicus quidam ab Hierusalem non procul distans) rem hanc accidisse tradunt. At illa verò, de qua Lucas agit, alia omnino erat. Scribit enim: *Et ecce mulier, quæ erat in ciuitate peccatrix, vt cognouit, quia Iesus accubuit in domo Pharisæi, &c.* Hæc itaque & peccatrix erat, & in ciuitate viuebat: Altera autem illa, neque peccatrix appellatur, neque in ciuitate versata describitur; sed in Bethaniæ vico. *Erant autem quidam indignè ferentes.* Cùm diuersi fuerint, qui vnguenti huius profusionem, veluti inutilem calumniati sint, Ioannes quidem solius Iudæ traditoris mentionem facit, Matthæus discipulorum omnium indiscriminatim, Marcus autem quorundam tantùm. Multis proinde & variis rem hanc insimulantibus, Dominus, qui omnium sensus & corda comperta habebat, tametsi generali oratione vtatur, solùm Iudam tanquam auarum perstringit veriùs, quàm reliquos discipulos. Nôrat enim ex quadam potiùs animi simplicitate, quàm ex malitia, aut inuidia mulieris factū improbasse. Venerat forsan illis in mentem, illud Christi: *Misericordiam volo, & non sacrificium. Poterat vnguentum istud venundari, plus quàm trecentis denariis.* Cùm discipuli vnguentum illud plus trecentis denariis diuendi potuisse asserunt, quantum mulier illa in vnguentum illud insumpserat, quantámque ex consequenti, animi alacritatem & pietatem erga Christum declararat, nobis diiudicandum relinquunt. *Sinite eam, quid illi molesti estis?* Christus seruator noster mulieris pro-

Exod.12.

Apparet, hūc authorē post Chrysostomi tēpora vixisse.

Luca 7.

Matth.26. Marc.14. Ioan.12.

Quæ Luca 7. vnxit pedes domini, secūdū Origenem, Victorē Antiochenū, Basilium Seleuciæ Episcopū, & alios præterea multos, nō fuit Maria soror Lazari: sed communiter nūc aliter putatur.

Matth.9.

ptitudinem, animíq; deuotionem ex animo complexus, causam illius publicè tuendam suscipit. Quæ enim dicit, huc tendunt: Quòd mulier hæc fecit, non frustra fecit; nam vbicunque locorum Euangelium hoc prædicatum fuerit, prædicabitur & decantabitur hoc illius factum quoque: nō tam propter impensas, quas in me fecit, quàm propter fidem, quam vnà cum vnguento obtulit. Hæc enim flagrantissimi odorameti instar Christo fuit. Quare etiam vnguentum hoc pisticæ pretiosæque nardi nomine designat Euangelistæ. *Sinite ergo illam: quod habuit, hoc fecit: Præuenit enim vngere corpus meum in sepulturam. Bonum opus operata est.* Dominus pium illud mulieris officiū, opus vocat: tanquam quiddam quouis dicto celebrius, quodq; grata animi memoria recolatur, dignius. Eodem illo facto se instantem Christi mortem & passionem non ignorasse, prodidit quoque. *Vbicunque prædicatum fuerit euangelium hoc in vniuerso mundo.* Per hoc rursum Apostolorum ad omnes gentes dispersionem denunciat: hac oratione de sua morte illos quodammodo consolans; Indicat enim tanta virtute se pollere, vt post crucem & mortem quoque euangelij doctores, populorúmque pastores & duces, quoquo versum amandare, & dispergere valeat. *Et quod fecit hæc, narrabitur in memoriam eius.* Tantum abest, ait Dominus, vt ego illam condemnem, quasi malefecerit; aut reprehendam, quasi minùs rectè fecerit; vt factū hoc nullo vnquam tempore latere permissurus sim. Etenim quod in domo & in occulto ab illa factum est, hoc vniuersus terrarum orbis cogniturus est: Siquidem quod illa fecit, hoc magno animi consilio, magnóque fidei ardore fecit. *Et primo die azymorum, quando pascha immolabant.* Primum azymorum diem eum vocat, qui primum azymorum proxime antecedebat. Consueuerant enim Iudæi à vespera diei festi exordium facere. De illo ergo die est hic sermo, in quo Hebræi pascha ad vesperam immolabant, azymísque panibus vescebantur: quem quidem diem nonnulli vnam, alij primam azymorum diem vocant, Lucas autem azymorum diem simpliciter appellat. Quòd autem ea dies absolutè hic designetur, in qua Iudæi circa noctem pascha immolabant, id non ex iis tātùm, quæ obiter modò exposita sunt, euinci potest, verùm ex eo etiam, quòd discipuli feria quinta ad Iesum accesserunt, dicentes: *Vbi vis paremus tibi comedere pascha?* Quamobrem vterque Euangelista, Matthæus, inquam, & Marcus, verum dicit, dum Christum prima azymorū die, pascha celebrasse asserit. Siquidem pascha, in quo azymo pane vescebantur, ad vesperam inchoabant. Ea propter Marcus, posteaquam dixerat *primo die azymorum*, statim subiungit: *quando pascha immolabant, dicunt illi, quò vis eamus, &c. Quò vis eamus, & paremus tibi, vt manduces pascha.* Hinc manifestum fit, Christum dominum nullum proprium domiciliū, aut diuersorium habuisse. Idem de illius discipulis citra temeritatem dici quoque potest; vt qui iamdudum antè ab omnibus sese abdicassent. Nam si quam illi domū habuissent, ad illam vtique seruatorem inuitassent. *Et mittit duos.* Christus adornat pascha, quò ad vltimum vsque vitæ diem, legi per omnia sese obsequentem fuisse ostendat, in nullo autem re legi contrarium. *Occurret vobis homo lagenam aquæ baiulans.* Mittit illos ad hominem ignotum, planum per hæc

hæc faciens, potuisse non pati: Nam qui solo verbo hospitis huius mentem potuit flectere & permouere, in aliis, si ita visum fuisset, quid non potuisset? Deinde verò, quia, vt Marcus & Lucas narrant, ad quem ituri erant, ignorabant, quasi certum itineris ducem, dedit illis signum. Neuter autem Euangelistarum Christum: tecum pascha manduco, dixisse, scribit; verùm *vbi est diuersorium, vel cœnatio, vbi pascha cum discipulis meis māducem? At illi cæperunt contristari, & dicere.* Non mirum Apostolos contristatos fuisse: nam cùm Christi oratio nullum certum designaret; sed generatim tantùm in medium proponeretur, vnusquilibet illorum, ne de se forsan talem suspicionem cepisset, metuebat. Dicebant ergo illi: *numquid ego sum Domine? Væ homini illi, per quem filius hominis tradetur.* Per hæc supplicium in proditorem constitutum manifestat; ne vllam ille de patrato scelere excusationem, in posterum adferre queat. *Et filius quidem hominis vadit, &c.* His verbis mortem suam transitioni, aut discessui cuipiam similiorem ostendit, quàm veræ morti. Dixerat idem antè ad Iudæos quoque: *Vado ad eum, qui misit me.* Significat per eandem vocem quoque, sponte se ad mortem abire. *Bonum erat ei, si non esset natus homo ille.* Hoc dicitur propter duros cruciatus, quos apud inferos expensurus erat: Siquidem satius est multò, omnino non esse, quàm tantis miseriis & calamitatibus perpetuò obstrictum esse. *Et manducantibus illis, &c.* Insinuat hic, Iudam tametsi diuinorum mysteriorum participem effectum, sui semper similem mansisse, hoc est, tremendæ illius mensæ cibo refectum, nihil prorsus mutatum, aut emendatum esse; verùm in sua nequitia & auaritia obstinatè vsque perstitisse, Ioannes post acceptam buccellam, satanam in illum introiisse scribit. At hoc ea de causa non contigit, quòd satanas acceptum Christi corpus pro nihilo duceret, aut contemneret; sed quòd Deus impudentem proditoris ausum impunem abire non vellet. Dominus autem, licet omnium consiliorum Iudæ gnarus esset, attamen à sacramenti sui accessu illum non prohibuit. Cur ita? nempe vt hinc discas, nihil eorum prætermisisse, quæ eū ad sanam mentem reducere quoquo modo poterant. Sunt tamen, qui Iudam ante porrectum Eucharistiæ sacramentum exiuisse existiment. Sanè Ioannes quiddam eiusmodi subindicare videtur. Dicunt hi, nequaquam decuisse, vt cædis Christi minister salutaris communionis symbolum acciperet: Addunt ijdem, Christum cætera omnia æquanimiter tolerasse, hoc verò tantum piaculum neutiquam permittere voluisse. *Sumite, hoc est corpus meum.* Quòd Dominus potestatem celebrandi & conficiendi noui Testamenti mysteria Apostolis per hæc contulerit, hoc nemo, opinor, in dubium vocat; Propter hoc enim benedixit, & distribuit, & sumere iussit. Fecit hoc autem, quò ex eiusmodi benedictione, & gratiarum actione discamus, verè magna, omniq; gratiarum actione digna esse, quæ per Christi passionem dispensantur. In cuius rei typum & commemorationem diuina illa mysteria, iuxta illius mandatum, peragimus & consecramus. Cùm autem ad Apostolos dicit: *Hoc est corpus meum.* Item: *hic est sanguis meus*; certò apud se statuant vult, posteaquam benedictio, & gratiarum actio, ad panem, vel calicem propositum accesserit; per pa-

Ioan.7.

Per panis & vini speciem carnis & sanguinis Christi, participes efficimur.

nis quidem Symbolum, corporis Christi; per calicem verò eiusdem sanguinis participes se fieri. Nam circa corpus & sanguinem, in communem mortalium omnium salutem, & peccatorum remissionem, passionis Christi Sacramentum præcipuè transactum est. Porrò autem fides hisce de rebus animo concepta, vt illorum, quæ expleta sunt, confessionem deposcit; ita credentibus indulgentiam & peccatorum veniam rependit. *Non bibam de hoc genimine vitis, vsque ad diem illum.* Dominus ex mortuis excitatus cibum, potumque cum discipulis sumpturus erat, quò maiorem hac ratione, certioremque de sua resurrectione fidem illorum animis imprimeret. *Cùm illud bibam nouum in regno Patris mei.* Patris regnum suam appellat resurrectionem: Per hanc enim & ipsi regnum obuenit, & cæteris hominibus eiusdem regni societas obtigit. Illud igitur: *Non bibam amodo de hoc genimine vitis, vsque ad diem illam, &c.* Vtrumque denotabat, nempe mortis & passionis Christi vicinitatem, & certam nihilominus eiusdem ex mortuis resurrectionem. Sed dicis: si in eiusmodi cibo & potu in posterum cum Apostolis communicaturus non erat, aut obiter tantum communicaturus erat; cur circa paschatis tempus mysteria perficiebat? Quò omni ex parte constaret veteris legis authorem extitisse, & illa, quæ istic obtinebant, ea adumbrasse, quæ pertinent ad nouam. *Donec bibam illud nouum vobiscum.* Vobiscum, inquam, meæ resurrectionis testibus: quando quidem vos me exsuscitatū videbitis. Quid autem sibi vult, quod dicit: *Donec bibam illud nouum?* hoc nimirum: donec quasi totus iam innouatus, corpus indutus fuero impatibile & immortale, nullique corruptioni obnoxium, neque vllius alimenti indigum. *Et hymno dicto.* Ante passionem laudes gratesque Deo depromit: per hoc ostendens, se vltro lubenterque pati. Tum nos quoque exemplo hoc admonens, vt aduersa, si qua nonnunquam sese offerant, grato patientique animo perferamus: ciboque sumpto & percepto munere, Deo largitori debitam gratiarum actionem persoluamus. *Exierunt in montem Oliueti.* Cur in montem exiit? quò spretis latibulis, iis commodo loco sese exponat, manifestúmque faciat, qui illum comprehensuri erant. Maturabat enim illum locum occupare, vbi antea orare solitus erat; & quem proditor optimè compertum habebat. *Scriptum est: percutiam pastorem.* Ne reprehensio durior videatur, adfert Prophetæ Zachariæ oraculum; partim quidem quò illorum animos ad accuratam Scripturæ huius considerationem excitet; partim etiam vt planum hinc fiat, se illum esse, qui antehac eos à lapsu conseruauerat. *Sed posteaquam resurrexero, præcedam vos in Galilæam.* Hæc subdit, ne nimia animi ægritudine absorbeantur; tum etiam vt Iudæorum metu posito, intrepide iis fidant, quæ certò hoc loco promittuntur. *Petrus autem ait illi: & si omnes scandalizati fuerint, &c.* Propheta Apostolorum dispersionem certò prædicente, & Christo eandem certò cōfirmante, Petrus nihilosecius grandia quædam forti pectore polliceri pergit. Monemur per hoc autem, vt omnibus Christi dictis promissisque, simpliciter citra vllam prorsus hæsitationem fidem habeamus, certissimè nobis persuadentes, illius assertionem multò certiorem,

Zach.13.

rem, multoque firmiorem & fideliorem esse, quibuslibet animi nostri propositis, cunctisque conscientiæ nostræ testimoniis. *Et si omnes scandalizati fuerint.* Cùm Petrum, cæterosque omnes precari, & dicere oportuisset: Adiuua nos, Domine, ne abs te auellamur; sibi suisque viribus nimiùm confisi, ea temerè promisere, quæ non præstiterè: Siquidem Dominus nimiam illam, quam præ se ferebant, audaciam animique fiduciam nonnihil comprimere & castigare volens, Petrum quidem in trinam negationem prolabi; cæteros verò omnes per fugam dispergi passus est. *At ille amplius loquebatur, & si oportuerit, &c.* Quantò Christus Petri casum magis affirmabat, tanto Petrus certæ prædictioni illius obnitens, fortiori pectore officium se deserturum negabat. At vnde quæso, hæc tanta vis animi illi proueniebat: non aliunde, quàm ab incensa charitate. Cum enim ab anxia illa cura & solicitudine, qua antea propter futuram proditionem premebatur, sese liberatum videret; (iam enim, qui proditionem moliebatur, patefactus erat) ingentem animo fiduciam concipiens, illa, quæ modò audiuimus, plus satis audacter depromebat. Interim res illa nonnullam quoque iactantiæ, inanisque gloriæ speciem præ se ferebat. Et tu hic modò perpende, quàm demissus, quamque modestus Apostolus Petrus post lapsum euaserit. Qui enim ante casum nihil non sibi arrogare audebat, is post lapsum contraria studia sectatus, nihil quicquam sibi, sed omnia Christo Domino tribuebat. *Viri Israelitæ*, aiebat, *vt qui nos intuemini; quasi nostra virtute, aut potestate, fecerimus hunc ambulare, &c.* Offertur autem hic nobis singulare quoddam documentum: nempe ad depellendas grauiores tentationes, nullam hominis promptitudinem sat esse, si cœleste subsidium desit; neque vllam rursum supernaturalem gratiam spiritale lucrum adferre, si animi promptitudo, studiosaque hominis synergia non adsit. *Sedete hic donec orem.* Mos erat Christo, seorsum à discipulis orare. Faciebat hoc autem, Apostolos, & nos per illos, admonens & erudiens, vt precaturi secessum, locumque à turbis secretum quæramus. *Et assumpsit Petrum, &c.* Cur hos tres tãtum, & non simul omnes assumpsit? Ne omnes simul animis conciderent. Præ cæteris autem illos præcipuè assumendos existimabat, qui gloriæ illius in monte spectatores fuerant. Quin his quoque à tergo relictis, paulum ab illis progressus, solus orationi incumbit. *Tristis est anima mea, vsque ad mortem.* Cur Domine Iesu mœres? cur tædio afficeris? Noui quanta bona toti mundo ex mea cruce, & perpessione obuentura sunt; interim maiorem in modũ affligit me, primogenitum meum Israelem non esse inter seruos meos. Obtuli pro illo preces & supplicationes, vt veniat & tandem aliquando ad Deum sese conuertat. Vbique illius superbiam & contumaciam frangere, ipsumque ad certamina & præmia cœlestia prouocare contendo; sed incassum omnia. *Et venit, & inuenit illos dormientes.* Graui somno oppressi cum mœsto mœrere non poterant. Ipse autem, ne res simulata, aut commentitia videatur, prolixè orat. Nam vt corpus, non vt alienum; sed vt proprium per mortem ponit; ita verè quoque & propriè orationi insistit. *Si possibile est, transeat à me calix iste.* Per hæc humanæ naturæ imbecillitatem exprimit: cùm verò addit: Sed non quod ego volo, sed quod tu: virtutum, quibus ornatus erat, excellentiam & magnitudinem ostendit. Docet per hæc eadem quoque, hominis verè studiosi partes esse, naturæ impulsu posthabito, Deo & spiritui obsequi, non etiam carnis sensui. Ad se porrò quod attinebat, necessarium erat, vt non verbis tantùm; sed factis quoque se verum hominem esse declararet, adeóque vt mortem se verè appetere palàm commonstraret. *Et ait Petro: Simon, dormis? non potuisti vnam horam vigilare mecum?* Omnes quidem dormiebãt, sed solum Petrum increpat: Oratione illa eum extimulans, suæque promissionis tacitè commonefaciens. *Vigilate, & orate.* Hæc eôdem tendunt: neque enim solus Petrus operam suam Christo ad mortem vsque sanctè spoponderat; sed reliqui præterea omnes. Vigilate ergo & orate, ait, vt non intretis in tentationem. Quando quidem, vt paulò antè vobis prædixi, in proximo est, vt omnes à me dispergamini. *Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.* Ne graniùs illos perstringere videatur, *Spiritus*, inquit, *promptus est, caro autem infirma.* Nam vt quis maximè ad bona & salutaria nitatur; attamen nisi Deus adiutricem manum porrexerit, nihil vnquam magnũ, aut singulari laude dignum præstare poterit; Caro namq; pondere suo ad ima semper trahit. *Et iterum abiit, orauit eundem sermonem.* Quòd Dominus noster secundò, & tertiò idem orationis opus repetit, illud indubitatæ veritatis argumentum existit. Nam eiusdem iteratio in Scripturis sacris, certum rei euentum ostendit. Quare etiam Ioseph ad Pharaonem aiebat; Quod autem vidisti secundò ad eandem rem pertinens, firmitatis indicium est, eò quòd fiat sermo Dei. Vt ergo idem somnium repetitum est, quò certò constaret, illud omnino futurum, quod per somnium ostensum fuerat; ita Dominus noster quoque, vt certò se verum hominem esse persuadeat, eandem orationem tertiò redintegrat. *Veruntamen non quod ego volo.* Docet hîc rursum Patris voluntati sese per omnia submittere, pérque omnia cum illa facere & conspirare. *Et reuersus, denuo inuenit eos dormientes.* At quorsum, inquis, ad discipulos, quò illos inuisat, officiiq; admoneat, denuo redit; neque tamẽ interpellat, aut admonet; sed rem totã tacitè dissimulat? Redit ad illos, quò ingentem eorum infirmitatem omnibus ob oculos ponat: Siquidem semel reprehensi & admoniti, adhuc in vigilia perstare, & à somno sese continere non potuerũt. *Surgite, eamus hinc: ecce, qui tradet me prope est.* Per hæc, sicut per cætera fermè omnia, nullius, quod fiebat, necessitatis fuisse ostendit; sed admirabilis cuiusdam dispẽsationis. Etenim proditorem certò venturum sciebat, & tamen ea de causa adeò fugam non inibat, vt obuiam quoque illi procederet. *Venit Iudas Iscariotes, vnus è duodecim.* Quod vnus è duodecim Apostolorũ numero, vnà cùm turba venisse scribitur, id insignem diaboli malitiam, infandámque proditoris nequitiam, & impudẽtiam arguit. Qui enim pari cũ cæteris Apostolis honore & dignitate potiebatur, is eorũ ducem & antesignanum se præbet, qui Christum ad supplicium, & mortem petitum venerant. *Dederat autem traditor eis signum dicens: Quemcunque osculatus fuero, ipse est.* Iudas Christi gloriæ & maiestatis prorsus oblitus, præque auaritia planè obcęcatus, existimabat latere se posse, si osculum in amicitiæ symbolum prætenderet. *Aue Rabbi.* Cui lætales insidias struebat, illi infelix proditor vnà cum osculo salutem offert. Dominus autem osculum offerentem non aduersatur; neque vltum ab eo vertit, ostendit autem illum non amicitiæ studio, sed impietatis explendæ desiderio accessisse. *At illi manus iniecerunt in Iesum.* Scelerata Iudæorum cohors, cruentas in Dominum Iesum manus iniicit, insontémque inuadit, idque eadem illa nocte, qua Pascha manducaturi erant: Tanto insani homines odio in Christum ardebant, tantáque furia insaniebant. Verùm nihil prorsus efficere potuissent; nisi ipse vltro in mortem se tradidisset; sesèq; illorum voluntati sponte permisisset. Interim hæc permissio Iudæorum cœtum à nefando scelere, intolerandæque pœnæ reatu non absoluit; sed maiori quodammodo condemnationi obnoxium reddit. Cùm enim tantam de illius virtute, moderatione, & mansuetudine experientiam haberet, adeò ob hæc eum veneratus non est, vt quauis quoque furente bellua crudeliùs in eum grassatus sit. *Vnus autem quidam de circunstantibus, educens gladium, &c.* Beati Apostoli amoris simul & pietatis stimulo acti, gladios obtendunt, irruentium hostium impetum hoc præsidio compesci, & à domino submoueri posse arbitrati. Verùm Christus Dominus non siuit isthuc fieri: Neque enim gladio aduersarios nos vult sternere, aut profligare, sed virtute, & prudẽtia, & beneuolẽtia, aliisque similibus. Hæc enim sunt arma, quibus aduersus hostes familiariter nos vti iubet. Illum porrò, qui plagam acceperat, vi quadam diuina, vt alius Euangelista exponit, in integrum statim restituit, illis, qui ad comprehendendum eum venerant, hoc quoque signo se Deum esse, palàm ostendens. *Quotidie apud vos eram in templo, docens.* Cùm dicit: *Quotidie apud vos eram in templo docens, & non tenuistis me,* planum facit, neminem prorsus illius vim frangere, aut voluntatem expugnare potuisse, nisi ipse se capi, & ad mortis supplicium adduci passus esset. Asseruabat autem crucem, quam nostri causa subire decreuerat, tempori magis congruo; cuiusmodi illud erat, quod tum instabat: quò nimirum Scripturæ implerentur. Per hoc clarè demonstrans, in illorũ potestate id situm non fuisse, sed in sua: At cur, inquis, in templo illum non comprehenderunt? Quia metuebãt turbam. Quò ergo à loci & temporis opportunitate, prædæ potundæ spem concipiant, noctu extra hominum consortium secedit. *Tunc discipuli eius, relinquentes eum, omnes fugerunt.* Neque enim fieri poterat, vt vel veritas mentiretur, aut à veritatis scopo Prophetæ aberrarent. *Adolescens autem sequebatur.* Hic forsan è domo, in qua pascha celebrarant, illos fuerat secutus. Solent enim illiusmodi affectationes nonnunquam cõtingere. *Petrus autem à longè secutus est eum.* Magnus erat discipuli huius feruor: neque enim cæteris fugientibus ipse quoque fugiebat; sed vel resistebat, vel statim certè pedem è fuga retrahebat: Siquidem vnà cum in pontificis atrium introibat. Aderat etiam Ioannes, sed hic pontifici notus erat. *Et adduxerunt eum ad summum sacerdotem.* Cur illum ad summum sacerdotem adducunt? quia ibi omnes Iudæorum proceres & magistratus congregati erant. Quò ergo omnia ex pontificum & sacerdotum sententia administrentur, vinctum Iesum ad Cayphæ domum adducunt: Siquidem is anno illo summo sacerdotio fungebatur. *Conuenerunt omnes sacerdotes, & scribæ & seniores, &c.* Conuenerunt sanè ad concilium omnes: verùm illorum consessus, nihil erat aliud prorsus, quàm pestilentum hominum cœtus. Porrò autem insidias suas tribunalis schemate palliantes, multa ex Christo non candidè, sed captiosè, & insidiosè interrogant. Neque enim testimonia, quæ à submissis testibus aduersus Iesum adferebãtur, conuenientia, hoc est, veritati consentanea erant, vt scribunt Euangelistæ. Nam vt illorum cõcilium erat prophanum; vtpote ex prophanis & sceleratis impostoribus conflatum; ita nihil non isthic prophanis turbis, & tumultibus erat plenum. *Et quidam surgentes falsum testimonium ferebant.* Falsi hi testes in medium progressi, *hunc dixisse audiuimus,* aiunt: *Ego dissoluam templum hoc manu factum, & post triduum, aliud non manu factum reædificabo.* Quò autem testimonium; quod adferunt, ponderosius, corámque senatu speciosius videatur, per apertam calumniam, *ab* manu factum, & non manu factum Christi verbis adijcerunt. Sed neque dominus quoque dixerat: Soluam templum hoc, sed dixerat: *soluite templum hoc.* Neque rursum de materiali templo verba fecerat, verùm de corporis sui tabernaculo. Et quid ergo pontifex? Aliquam ex illo responsionem elicere, eáque ratione incomprehensum capere nitens dicit: *Non respondes quicquam ad ea, quæ tibi obijciuntur ab his? Ille autem tacebat.* Nam cùm nullus adesset, qui auscultaret, superuacaneum prorsus videbatur, quicquã responsi dare. Erat enim iudicium illud quædam veriùs tribunalis larua, quàm legitimum concilium; id quod Euangelista Lucas hoc ipso quoque demonstrat, quòd Dominum ad illos, qui ex eo, Si tu es Christus, interrogabãt, ita respondisse narrat. Si vobis dixero, nõ credetis mihi: Si autem & interrogauero, non respondebitis mihi, neque dimittetis. *Rursus summus sacerdos interrogabat eum, & dixit: Tu es Christus filius Dei benedicti?* Quandoquidẽ multi Christi nomine appellabantur; nam & Sacerdotes, & Prophetæ, & Reges, Christi dicebantur, propterea pontifex interrogat: Sítne ipse Christus per excellentiam, hoc est, Christus Dei benedicti Filius? Quærit hoc autem non vt credat, verùm vt habeat, quo illum arguat, & condemnet, si se hoc esse fortè respondeat. Neque enim ita comparati erant pontifices, vt aliquando crederent. Quare dominus apud Lucam ita illos affatur: *Si vobis dixero, non credetis mihi.* Veruntamen ne hoc illis reliquum fiat, vt iure quandoque dicere queant, Seruatorem nostrum se Christum Dei filium esse nusquam disertè affirmasse, ob id Marcus planis verbis id illum pronunciasse commemorat. *Tu es Christus Filius Dei benedicti?* Per hæc plano sensu ostenditur, Caypham cæterósque Iudæorum proceres diuinitatis Christi prorsus ignaros non fuisse. Venerant autem in eius rei siue notitiam, siue suspicionem, per signa quæ ediderat. Nam quorsum hunc solùm: ipsémne Christus Dei benedicti Filius esset, interrogare attinebat, nisi eum id esse suspicati fuissent? neque enim ex aliis reis tale quippiam interrogare soliti erãt. *Ego sum, & videbitis Filiũ hominis, &c.* Dominus manifestæ diuinitatis suæ assertioni ea adiungit, quæ pertinent ad vniuersalis iudicij statũ. Interminatur enim hic illis futurum, vt se Chri-

Nota diuinã gratiam nostrã, cooperationẽ requirere.

Ioan. 18.

Gen. 41.

stum in cælesti gloria, & maiestate conspicuum coràm quandoque cernant. *A dextris virtutis Dei.* Per hęc non forma, aut species aliqua corporea designatur; (neque enim immensus ille Spiritus vllo omnino sensu comprehendi potest) sed spiritalis: alioqui enim dextera virtutis Dei, vel sessio ad huiusmodi dexteram, vi aliqua sensili spectari & capi posset, quod est impossibile. Interim Christus Dominus in aspectabili gloria & maiestate suo postea tempore sese ostensurus est: quippe cùm sensilis illa maiestas & gloria illi, quę sub aspectum non venit, indiuulsè sit adiuncta; neque secus ferè ex illa dimanet, quàm radius è Sole. Cùm ergo dicit: *Videbitis Filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei,* denunciat Iudęos gloriam & maiestatem, qua circundatus è Cælo ad terram sub sæculi finem descendet, certò conspecturos. Verùm illi his auditis, adeò non sunt moti aut emẽdati, vt sanissimæ verissimæque Christi Seruatoris respõsioni blasphemiæ quoque nomẽ imposuerint, aliosq; testes inquirere, vel adhibere planè superuacaneum duxerint. Ex quo planum fit, cælestium mysteriorum patefactionem obstinatè improbis, in nullã ferè vnquam vtilitatem, verùm in maiorem plerunque condemnationem cedere. *Quid vobis videtur?* posteaquam Dominus se Christum Dei Filium esse, dexteráque patri assidere, nec non, vt mundum vniuersum iudicet, olim è cælo se descensurum dixerat, per hæc enim summam se cum patre cõsensionem & æqualitatem obtinere apertè declarabat, summus Sacerdos quasi orationis indignitate cõmotus, vestem mox discidit; orationéque ad auditores conuersa, *Audistis blasphemiam,* dixit, *quid vobis videtur?* Non fert Cayphas condemnationis sententiam per se, aut ex se, sed exigit illã ab assessoribus & circunstantibus, tanquam de homine in manifestario, planéque cõfesso blasphemiæ crimine deprehenso. Pręoccupat autem auditorũ animos eiusmodi sermone: *Quid vobis videtur?* En apertam modò blasphemiam audiuistis. Hæc Pontifex non tam illos, qui aderant, vt mortis sententiã in Iesum ferant, sua oratione incendens, quàm vi quadam importuna huc prorsus compellens. Aut non ipsi; sed ipse veriùs odio, & inuidia instigatus eiusmodi sententiam promit. Et quid ergo illi? *Omnes condemnauerunt eum, reum esse mortis.* Illi sunt accusatores, illi Iudices, illi, vt paucis dicam, sunt omnia: siquidem Pontifex tuniculæ dissectione, omnes permouerat, & in sententiam suam pertraxerat. Iudæi enim si quid fortè, quod aliquam blasphemiæ speciem præ se ferre videbatur, audiuissent, more suo extimam statim vestem lacerabant. *Et cœperunt quidam conspuere eum, & velare faciem eius.* Cœli terræque Dominus, vniuersorumque conditor & architectus, tanquam vnus ex nobis sputis & colaphis fœde dehonestatur, indigneque cæsus durat & perstat; & ab impiis ludibrio habitus, patientiam constanter retinet: summæ per hæc omnia tolerantiæ & patientiæ formam seipsum nobis proponens. *Prophetiza.* Qui omnium corda & renes scrutatur, omnisque prophetiæ auctor & largitor habetur, quomodo is, quis nam ipsum cæcidisset, ignorare poterat? *At ille negauit dicens: neque scio, neque noui quid dicas.* Beatus Petrus (prout à Domino prædictum fuerat) infirmatus, vniuersorum Dominum & Seruatorem negat; idque non semel & iterum, sed tertia vice: Neque id simpliciter rursum, sed cum iuramento, vnius duntaxat ancillæ voce exterritus, & exanimatus. Vtique subita illa consternatione, animique perturbatione obcæcatus, Dominicæ illius comminationis: *Qui me negauerit coram hominibus, negabo & ego cum coram Patre meo, qui est in cœlis,* penitus oblitus fuerat: quandoquidem non semel tantum sed aliquoties coram omnibus illum negat. Matth.10. *Rursum autem, cùm vidisset illum ancilla.* Iterum hic negat, siue ancilla, quæ circumstantibus vnum illum ex discipulis Iesu esse indicium faciebat, eadem fuerit cum prima, vt Marcus insinuare videtur; siue alia, vt Matthæus scribit. Neque enim scribentium animus; vt istuc accuratè memoriæ proderetur, anxie laborabat: vt quod ad salutaris fidei rationem non ita multum conferret. Quamobrem Lucas, nulla ancillæ facta mentione, qui ante secundam negationem, Petrum vnum ex iis esse affirmabat, qui erant cum Iesu, virũ fuisse cõmemorat. Verum licet hæc non ita exacte inter se cõuenire videãtur, in eo tamen, quod hic recensere propositum illis erat, summè consentiunt omnes: videlicet Petrum secũdò negasse, nec non cum iuramento se hominem illum non cognoscere asseuerasse. *Post pusillum rursus, qui astabant dicebant.* En quò alij magis vrgent & affirmant; eò Petrus vehementiùs iurat, & obstinatiùs negat, vnde sequitur: *Ille autem cœpit anathematizare & iurare. Et statim gallus cantauit, & recordatus est Petrus, &c.* Posteaquam metus ex parte decessit, & animus illius à vehementi illa commotione, quæ memoriã eius obturbauerat, nonnihil reualuit & quasi respirauit, admirabili quodam modo statim in illud ipsum malum & probrum sese decidisse comperit, in quod Dominus illum prolapsurum paulò antè denũciauerat. Galli itaque cantu admonitus, & quasi à graui somno excitatus & clemẽti simul Domini, quem negauerat, oculo respectus & in quantam demum calamitatem præceps ruisset, liquidò edoctus, foras è vestigio egressus, casum suũ amarissimè deflere cœpit. Et quia ex animo ad se & ad Deum rediit, suumque lapsum vehementer doluit, factum est vt à gradu & ordine suo non deciderit, mansit enim, quod antè erat nempe germanus, verusque Iesu Christi discipulus. Quãdoquidem per pœnitentiam, internumque animi dolorem non modò certam veniæ spem, verũ plenam quoquè peccatorum omnium remissionem obtinuit. *Petrus per pœnitentiã peccatorum remissionẽ obtinuit.* Porrò autem per Sanctorum lapsus, quos diuinæ scripturæ ob oculos nobis ponunt, admonemur, vt simile quid fortè passi, seduli pœnitentię illorum imitatores simus. Siquidem clemens Deus vnicum salutis remedium post casum, pœnitentiam nobis reliquit, omnibusque peccatoribus clementer proposuit. Quam illi medicinam è medio tollere conantur, qui se ipsos Catharos, hoc est, mundos vocant, haud cogitantes rẽ esse omnibus sordibus & inquinamentis sordidiorem & inquinatiorem, eiusmodi de se ipso opinionem concipere. Nemo enim, vt sacris literis proditum est, à sordibus immunis est, ne vnius quidem diei infans. Sed neque illud quoque Cathari illi ignorent; nempe Apostolum Petrum ante Christum captum, tertióque ab illo negatum corporis, & pretiosi sanguinis Domini nostri Iesu Christi participem extitisse, & adhuc tamẽ prolapsum esse: verum

verùm per pœnitentiam resurrexisse, & peccatorum veniam impetrasse. Ne isti ergo Dei benignitatem eiusdémque clementiam & mansuetudinẽ incusent, memores illius, quod per prophetam disertè alicubi tradit, Iniquitas impij nõ nocebit, ei dicit Dominus, quacũque die, ab impietate sua cõuersus fuerit. Ezech.18. *Et statim gallus iterum cantauit.* Marcus Euãgelista gallũ, posteaquã Petrus primò negauerat, vocem dedisse scribit: Vbi autẽ tertiò Christum negauit, denuo cecinisse asserit. Accuratiùs hic enim Apostoli infirmitatẽ eiusdemque propter ingentem metum animi consternationem explanat, quàm Matthæus. Nam cùm hic Petri sectator esset, perfectiùs, quæ ipsi acciderãt, ab illo didicit, quã reliqui. Interim quæ hac de re à Matthæo & Marco narrantur, etsi prima fortassis facie pugnare inter se videantur, verè tamen non pugnant: Quandoquidem galli eodem gallicinio noctisve interuallo non semel aut bis tantùm canunt, sed vno eodémque tractu eandem vocem crebriùs repetunt. Marcus itaque vbi semel canere cœperat, vocem non continuisse significat, verùm eandem iterum iterumque ingeminasse, quò vel hac saltem ratione Petrum excitaret, eáque illi in memoriã redigeret, quæ Christus ipsi comminatus fuerat. Quare vtrumque verum est, & quòd Petrus ter negauerat Christum Dominum, antequã gallus caneret; & quòd post tertiam negationem denuo vocem dederit: Alterum enim refertur ad noctis vices, seu galliciniorum interualla, alterum verò ad vnius intercapedinis voces. Negauit itaque ter, priusquam gallus vnum gallicinium integrè absolueret. Sunt qui dicant, & in idẽ penè redit, quod Matthæus simpliciter & indefinitè retulerat, hoc Marcum explicatè cõmemorasse. Galli enim, vt nemo nescit, eandem vocem crebriùs intendere soliti sunt. Ea propter Euangelista Marcus illud: *antequam gallus cantet,* quod Matthæus habet, explicat in hunc modum: *Priusquam gallus vocem bis dederit,* hoc est, priusquam gallus secundam omnibusque manifestam vocem dederit, *ter me es negaturus:* Marcus proinde aliis non aduersatur, sed planiùs dicit quod cæteri contractiùs exposuerant. *Et cœpit flere.* Petrus obuerso Christi vultu obtutúque peccati sui admonitus, lachrymas statim profundit; at nõ palàm illud ausus est facere, quocirca egressus est foras, ibidémque amarè plorauit.

CAPVT XV.

ET *vincientes Iesum, duxerunt, & tradiderunt Pilato.* Iudæi Christum Iesum tanquam mortis reum tradunt Pilato Romanorum præsidi. At ipsi vicissim non ita longo pòst tẽpore Romanorum exercitibus traditi fuerũt. Esa.3. Impletum est enim in illis, quod per sanctos Prophetas iam dudum antè prædictũ fuerat, è quibus vnus ita ait: Væ impio in malũ, retributio enim manuũ eius fiet ei, alius verò: Sicut fecisti, ita fiet tibi, merces tua in caput tuum. *Tu es Rex Iudæorum?* Pilato interrogãte: *tu es Rex Iudæorum?* Iesus respondit, *tu dicis.* Luc.23. Quia enim, vt Lucas scribit, cœperunt illum accusare dicentes: Hũc inuenimus subuertentẽ gẽtem nostrã, & prohibẽtẽ tributa dare Cæsari, &c. ob id Iesus à Pilato interrogatus, respõdit: *tu dicis.* Vsus est autẽ hoc responsi genere, ne per absolutum silentium illorum calumniam confirmare videretur. Tum etiam ne per exquisitam criminum obiectorum inficiationem aut depulsionem, in timoris cuiuspiam suspicionem fortè veniret. *Per diem autem festum, &c.* Vnicus hic impiis Iudæis scopus propositus erat, inque vnum hoc studium incumbebãt omnes, nempe vt vitæ authorem in mortem præcipitem darent; Facto hoc propalam ostendentes, se homine idolorum culturæ addicto multis partibus nequiores esse, Siquidem Pilatus Christum Iesum non semel, sed sæpius ab omni prorsus crimine alienum pronũciarat, Illi autem manifestarum calumniarum causas hinc inde colligentes, vrgent & instant, ac: *tolle, tolle, Crucifige eum,* insanis vocibus clamitant. Præses autem nõ absque graui increpatione, *Quid enim mali fecit?* ab illis percunctatur. *At illi magis clamabant: crucifige eum.* Illo, penes quem iudiciaria potestas erat, absoluente & liberante, scelerati Iudæi nihilosecius vt mortis sententiam in eum ferat, quem vniuersæ pietatis & æquitatis doctorem, omnisque sanctimoniæ Magistrum esse publicè cõstabat, magna contentione efflagitant. Quorsum hoc autem, nisi vt maiorem damnationẽ, intolerabilioremque suppliciorum causam sibi accersant? *Pontifices concitarũt turbam, vt magis Barrabam dimitteret eis.* Certatim itaque turmatimque vociferantur omnes; & dicunt: *Tolle illum, & dimitte nobis Barrabam.* Igitur, vt S. Petrus meritò illis obiit, *Sanctum & iustum coram Pilato negauerunt; virum autem homicidam sibi donari petiuerunt:* quò nimirũ sortis illius olim socij euadant. *Pilatus ergo volens populo satisfacere.* Actor.3. Pilatus nihil se proficere animaduertens, quod petebant fieri iussit. Atque ita Iudæi victoriam obtinuere, sed certæ mortis genitricem. Saluator quoque, quòd tribunal prorsus corruptum & deprauatum videret, nullum omnino verbũ ad obiecta respõdit, sed simpliciter tacuit. *Tradidit Iesum flagellis cæsum.* Cur Pilatus Iesum, priusquam in crucẽ ageretur, flagellis cędi curauit? Aut hoc fecit, quò publicè constet, non citra grauẽ causam morti adiudicatum esse; adeóque iudicium suum ab omni iniustitia & iniquitate alienum esse, aut certè, quòd hoc facto Iudæorum voluntati, & Romanorum quoque consuetudini sese accommodare voluerit. *Milites autem duxerunt eum in atrium.* Tanquam ex condicto communique pacto diabolus in omnibus lætitia exultat, chorósque ductat. Nã ipsi quoque milites ex iniuriis & contumeliis, quas affatim Christo irrogant, voluptatem capiunt. Siue quòd ipsi itidem Iudæis hoc nomine gratificari studerent; siue quòd pro innata malitia, & improbitate isthæc designarent. Et quidem variis viis, diuersisque modis & artibus nefarij sceleratique viri in Dominum Iesum debacchabantur: Alij enim colaphos illi infringebant; alij spinea corona venerandum illius verticem contumeliosè induebant, alij tandem adorandum illud caput arundine percutiebant. Cùm hæc ergo ita habeant, quam, quæso, iustam commotionis, aut queritationis causam nos reliquam habemus, si qua nonnunquam iniuria vel contumelia afficimur? Quæ enim Christo per summam contumeliam illata sunt, ea ad summum contumeliarum omnium fastigium peruenerunt. Meritò profectò Christi discipuli ad miserandum & indignum illud spectaculum admissi non sunt: periculum enim haud quaquam leue erat, ne ex tantis illis iniuriis & contumeliis, grande aliquod scandalũ caperent. Quæ enim hic acciderunt, ea omnem modum & orationem multis partibus excedunt. *Et posteaquam illuserũt ei.* Vbi milites ad satietatem vsque,

vsque, Christum Redemptorem nostrum ludibrio habuerunt, abduxerunt eum, vt crucifigeretur. *Et angariauerũt prætereuntem quempiam Simonem Cyrenæum:* Marcus Simoni Cyrenæo Christi crucem impositam scribit. Ioānes autem Dominum ipsum crucis suæ lignum baiulasse scriptum reliquit. Sed vtrumque verum & certum est: Nam initio suam ipse crucem Seruator noster portabat: Verùm intereundum, circa mediam fortassis viam, casu occurrit Simō Cyrenæus, quem comprehensum, vt Iesu crucem post illum baiularet, coëgerũt. Huc enim spectãt illa Matthæi: Exeuntes autem inuenerunt hominem Cyrenæum nomine Simonem. Hunc angariauerunt, vt tolleret crucem eius. Quamobrem Dominus noster intra & extra ciuitatem tãtisper crucis suæ molem baiulauit, donec tandem obuiam venit Simon Cyrenæus, qui militum imperio adactus, dilassatum Iesum ab onere illo subleuauit. Quin Euangelista Marcus quoque, hoc ipsum confirmat, dum inter cætera ita narrat. *Et deducunt illum, vt crucifigerent eum. Et angariauerunt prætereuntem quempiam Simonem Cyrenæum venientem de villa, patrem Alexandri & Ruffi, vt tolleret crucem eius.* Ad maiorem autem lucem, exactioremque rei gestæ notitiam, adiungit, quorum parens Simon ille Cyrenæus extiterit. Forsam enim quidam de eo, qui crucem Iesu post illum portauerat, dubij erant; aut hic fortassis Simon per id tempus adhuc superstes erat: ita vt certò ea referre potuerit, quæ circa crucẽ Domini acciderant. Fieri nihilominus potest, ea de causa illud adiunxisse, quò ea corroboraret & illustraret, quæ cæteri Euangelistæ de cruce deportata scripserant. Vtcunque sit, certum est, Marcum aliorum dicta ea adiectione, euertere non voluisse. *Et dabant ei bibere myrrhatum vinum, & non accepit.* Aduerte hoc loco, Euangelistam, qui Domino Iesu vinum felle mixtum oblatum scribit, neque à veritatis scopo aberrare, neque illi rursum, qui vinum myrrhatum illi propinatum asserit, aduersari, neque ab illo tãdem dissentire, qui aceti tantùm oblati meminit. Siquidem non omnes de eadem propinatione agunt, sed de alia & alia. Vnus namque ex illis, quid antequam in crucem ageretur factum fuerit, exponit; alter verò, quid in ipsa cruce oblatum sit, describit. Sic quoque accipere, & gustatum reddere, & initio gustare noluisse nõ
Cap.27. pugnant. Matthæus igitur Christum Dominum, vbi vinum cum felle mixtum degustasset, bibere
Cap.15. noluisse scribit. Marcus verò vinum myrrhatum initio, hoc est, antequam in crucem subleuaretur,
Cap.19. oblatum recusasse exponit. Ioannes autẽ acetum, per spongiam & hyssopum ori illius admotum, accepisse tradit. Neque tamen, dum hæc scribit, cæteris, qui huius propinationis & sumptionis, (sicut nec hyssopi quoque) expresè nõ meminerunt, aduersatur, absit. Nam cùm milites multa nefaria summa cum licentia in Iesum designarẽt, (prout in magna insanientis multitudinis confusione fieri consueuit) vnus obtrudebat hoc, alius illud, alius item aliud. Multa quoque, quę istic facta fuerant, ab Euangelistis omnino prætermissa sunt. Addi his potest, qui scribit: Cùm accepisset Iesus acetum, dixit: consummatum est, non dicerè verè bibisse: siquidem simpliciter tãtùm degustare, & non bibere non contradicunt, sed prudentis menti vnũ idémque offerunt. Paucis, quæcunque ab Euangelistis exposita sunt, ea omnia veriſſimè exposita sunt: vtpotè ab illis, qui & sancti erãt, & rem optimè exploratam habebãt: Neq; enim temerè, aut vt fors ferebat, quæ acciderant, scriptis mãdabant, sed accuratè & bona fide. Neque quorumlibet rursum hominũ tempore scribebant, sed eorum ætate, ilsque adhuc vitę superstitibus, qui, si quid fortè literis comprehendere ausi fuissent, præter id quod verè acciderat, falsitatis eos reuincere poterant. *Et cum eo crucifixerunt duos latrones.* Christo in venerandam crucem acto, duos vtrinque latrones vnà cum illo suspendunt. Erat sanè res isthæc, quod quidem ad Iudæorum studium & scopum attinebat, aliud nihil, quàm mera indignáque quædam contumelia, re ipsa autem prophetiæ illius; Et cum iniquis reputatus Esaiæ 53. est, fida expletio & in mentem reductio erat. Et cur, inquis, vniuersorum dominus & opifex nostri causa homo effectus tantam ignominiam, tantáque supplicia pertulit? Nobis ille assimilatus est, nostrásque in se miserias & cruces susceptit, quò naturam nostram per peccatum collapsam erigeret, & in pristinum dignitatis gradũ denuo reuocaret. Commoda itaque, quæ per illius cruciatus in nos defluxerũt, sunt permulta: Ipse enim nostra pro nobis debita exoluit; ipse peccata nostra tulit, ipse nostri causa doluit & gemuit, &c. *Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum.* Quo modo Marcus hora tertia Iesum crucifixũ dicit, hora autem sexta obortas tenebras? Probabile fit, Christum ad tertiam, vel ad finem tertiæ in crucem sublatum, tenebras autem & reliqua prodigia circa sextam euenisse. *Noli scribere: Rex Iudæorum.* Iudæi Pilatum, vt causam, quam cruci affixerat, refigat, admonent: (ea autem erat eiusmodi Scriptura. *Iesus Nazarenus Rex Iudæorum.*) At nihil obtinuerunt. Præses namque in sententia perstitit: Nam vt alius Euangelista scribit, respondit illis: Quod scripsi, scripsi, Interim, templi magistratus populúsque Iudæorum per ea, quibus Christo insultabant & illudebant, eum Regem non esse, ostendere conati sunt, sed frustra. *Et prætereuntes blasphemabant eum, similiter & summi Sacerdotes.* Non tantùm Scribæ & Pharisæi Christo Iesu in crucem sublato insultãt, verùm cæteri quoque, qui obiter solùm illac pertransibant, virulentam linguam in illum exertare non dubitabant. Et quod omnium deterrimum erat, insontem Dominum ob imposturas & seductiones ea pati furiosè blasphemabant. Inter cætera autem dicunt. *Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere. Si Christus Rex Israel est, descendat nunc de cruce, vt videamus, & credamus ei.* Atqui meritò obiecerit hic quispiam illis: Si alios saluos fecit, vósque Iudæi verè & ex animo id accidisse cognoscitis, quomodo, si voluisset, ex vestris manibus se expedire non potuisset? Verùm per hæc dicta cætera quoque signa, quæ antè patrarat, calumniari, & in dubium vocare voluerunt, addunt rursum: *Confidit in Deo liberet nunc eum si vult.* At si hæc ratio vllam omnino ad sanctitatem illius labefactandam vim habet, neque prophetæ verè fuere prophetæ, neque iusti verè iusti: siquidem Deus non semper illos è periculis & sceleratorum manibus eripuit. *Et qui cum eo crucifixi erant, conuiciabantur ei.* Hanc de latronibus historiam Lucas accuratius prosequitur. Matthæus enim & Marcus rem hanc breuiter tantum attingunt; scribunt autem Latrones, qui cum illo crucifixi erant, æquè ac cæteros,

ros, conuitia in Christum detorsisse. Lucas verò alterum quidem ex illis Iesum conuitiatum narrat; alterum verò conuitiatoris insolentiam graui oratione compressisse & reprehendisse; cui proinde magna quoque merces magnúsque honos à Christo promissus sit. Fieri nihilominus potuit initio vtrumque, quòd causam, propter quam Dominus ad mortem condemnatus fuerat, ignoraret, blasphemasse; postea verò Christi innocentia comperta; alterum quidem conuitiis vale fecisse; alterum verò insanabili animi malitia detentum, post cognitam quoque Domini innocentiam conuitiari perrexisse. *Et facta hora sexta, tenebræ per totam terram factæ sunt.* En hac ipsa hora exhibetur, quòd Iudæi antè à Christo petiuerant nempe signum cœleste. Hoc autem paulò post aliud maius consequitur; & quodnam illud? illud vtique, quod Dominus sese daturum promiserat:
Matth.12. Generatio, aiebat, mala & adultera signũ quærit, & signũ nõ dabitur ei nisi signũ Ionę Propetę, & alio
Ioan.8. rursum loco: Cùm exaltaueritis Filiũ hominis, tũc cognoscetis, quia ego sum. Etenim multò admirabilius erat, cùm ex cruce adhuc pendebat, virtute illius hæc accidisse, quàm si cùm in terris adhuc ambulabat, euenissent. *Tenebræ per totam terram factæ sunt.* Editur hic eiusmodi prodigium, cuiusmodi antea nusquam, nisi in sola Aegypto, visum fuerat; idque circa tempus, quo pasca immolabatur. Etenim quæ ibi fiebant, horum typus & vmbra erãt. Ne autem aduersarij cauillari possent, tenebras illas propter Solis eclypsin obortas, propterea decima quarta Luna, hoc est, in ipso Plenilunio, quãdo Sol deliquium pati nullo modo potest, accidit hoc signũ. Accidit ad hæc medio die, quò omnes, qui terrarum orbem inhabitãt, illud conspicari & admirari valerẽt. Erat verò obscuratio illa tãta tamque stupenda, vt sola ob miraculi magnitudinem sat esse potuerit ad cõuertendum omnes, quotquot spectaculo huic præsentes aderant; maximè verò quòd eo tempore accidisset, quo Iudæorum principes contumeliarum & iniuriarum omnium telam iam absoluerant. Iam tum enim Deum meum missum fecerant. Iam dicteria & probra in illum iactare desierant. Iam cuncta, quæ volebant maledicta & conuitia in Iesum meum effuderant. *Et hora nona exclamauit Iesus voce magna.* Clamat & loquitur Dominus, quò Iudæi illum adhuc viuere, omniúmque admirabilium, quæ fiebant vnicum auctorem esse certò hinc cognoscant, cognoscendóque moderatiores & æquiores in eũ euadere incipiãt. Clamat autem: *Eloi, Eloi lamma Sabachtani.* Nimirum vt planum ex hoc fiat, ad vltimum vsque vitæ halitum Patrem honorasse, nullàque in re ipsi cõtrarium esse. Ea ipsa quoque de causa; nempe vt palàm constet, quanta sibi cum Patre consensio & concordia intercedat, propheticam vocem hoc loco vsurpat; ait enim: *Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me?* Ostendit per hæc inter cætera nullam mortis causam sibi cohæsisse. Ostendit per eadem æquè se omnes vnà cum natura nostras miserias & languores in se transtulisse. Nos enim ij eramus, qui à Deo proscripti abiectique, per illius crucem & mortem, qui secundùm se impatibilis est, ab eodem denuo in filios assumpti, & in vitam reuocati sumus. Ipse verò Christus secundum se, nunquam à Patre destitutus, nunquam ab illo abiectus fuerat; notum est enim illud Ioānis:
Ioan.8. Solus non sum: sed ego, & qui misit me Pater. *Et quidam ex circumstantibus dicebant: Ecce Eliam vocat.* Specta hinc quoque vasanum illorum iudicium: putant namque Elię opem implorare. Fieri tamen potest, Romanorum militũ inscitia hoc accidisse. *Currens autem vnus.* Et hoc quoque quòd spõgiam aceto plenam ori illius admouebant, insanæ absurdæque illusionis opus erat. Quamobrem Dominus Iesus non solùm à Iudæis, verùm etiam à Græcis & Gentibus variis modis ludibrio habitus est. *Iesus autem emissa voce magna expirauit.* Per hoc factum Dominus Iesus demonstrabat, se totam vitam mortemque suam in libera sua potestate positam habuisse. Quare Marcus Pilatum non citra admirationẽ iámne obiisset interrogasse narrat; addit item: Cẽturionẽ ea potissimùm de causa credidisse, quòd cũ valido clamore, magnæque potestatis significatione spiritũ reddidisse animaduertisset. Vox autem, qua vsus est, secundùm Lucam eiusmodi erat: Pater in manus tuas commendo spiritum meum. Et hæc quoque Christi commendatio in animarum nostrarum commodum cedebat: quippe quas ille à corpore, quod inhabitauerant, absolutas, quasi quoddam depositum, in Dei viuentis manus ea oratione tradebat.
1 Pet.4. Cuius quidem rei Apostolus Petrus nõ ignarus, in priori sua Canonica, ita scribit: Itaque & hi, qui patiuntur, secundùm voluntatem Dei, fideli creatori commendent animas suas. *Iesus autem emissa voce expirauit: & velum templi scissum est.* Vna hæc vox & velum templi discidit, & monumenta aperuit, & domum Dei desertam reddidit. Fecit hoc autem non in templi contumeliam, sed in sacerdotum notam. Illi enim, qui diutius in templo diuersarentur, indigni erant. Oportebat ad hęc vaticinium, quod de futura templi desolatione editum extabat, impleri. Oportebat æquè Matth.23. legis vmbras iam consummatas, iustificatísque per fidem in Christum sancta sanctorum iam tandem patefacta demonstrare. Oportebat denique iis omnibus, qui Christi vestigiis impigrè insistunt, ad interius tabernaculum, omni impedimento prorsus sublato, iam patere ostendere. *Et velum templi scissum est.* Quomodo is verus Dei Filius non erat, qui & petras rumpebat, & tenebris terrarum orbem inuoluebat, & monumenta aperiebat, & mortuos vitæ restituebat? non quidem corpore, vt Eliæus, illos contingens (quippe quod tunc temporis ex cruce adhuc pendebat) verùm solo nutu & voluntate, quos volebat, ex puluere exsuscitans. At verò quòd non tantum mortui resurgant, sed saxa quoque rumpantur, & terra concutiatur, illud planum facit Christum, qui vel mortuus admirabilia illa faciebat, multò facilius Iudæos conterere, & in nihilum redigere potuisse, si ita ipsi visum fuisset. Erãt autẽ & mulieres de longè aspicientes, Maria Magdalena, & mater domini, & mater Iosephi, & aliæ mulieres iuxta crucem Domini perseuerabant: Siquidem spectaculum illud mulieribus minùs formidabile erat, quam Apostolis. De hac autem mulierum
Ioan.19. constantia Ioannes ita scribit: Stabant autẽ iuxta crucem Iesu, mater eius, & soror matris eius Maria Cleophe, & Maria Magdalene. Cæterùm ministerium, quod fœminę, quę Iesum sequebantur, præstabant, aliud ferè nullum erat, quàm quod de pecuniis suis ipsi ipsiúsque discipulis sumptus faciebant. Erat porrò mulierum illarum præsentia, &

tia, & apud crucem perſeuerantia hactenus neceſſaria, quatenus ipſas, vbi dominus poneretur, non lateret: Nam cum ſepulchrum Ieſu inuiſere, eiuſdémque corpus inungere deliberatum haberent, conſentaneum erat, vt locum quoque, vbi reconderetur, diligenter notarẽt & obſeruarent. Et quia hoc illarum ſtudium pium Deóque gratum erat: factum eſt, vt primæ omnium in Ieſum iam exſuſcitatum inciderent, primæque ad Apoſtolos certum de reſurrectione nuncium deferrent. Placuit enim domino, vt genus illud, quod antè tanquam ruinę noſtræ cauſa malè audiebat, læto hoc reſurrectionis ſpectaculo ante cæteros omnes frueretur. *Erant autem mulieres, &c.* Matthæus & Marcus nullam matris domini mentionem faciunt. Sunt tamen, inter quos etiam eſt Ioannes, qui Matthæum & Marcum per matrem Iacobi minoris & Ioſeph Deiparam virginem deſignatam putant. Apollinarius autem Matthęum quidem & Marcum Ieſu matrem omnino prętermiſiſſe exiſtimat, Marcum verò per Salomẽ matrem filiorum Zebedæi inſinuaſſe. Addit idem Appollinarius Matthæum Salomes huius ſub matris filiorum Zebedęi nomine commeminiſſe. Euangeliſtę autem nominatim harum mulierum mentionem facere, quòd præ cæteris celebres, & ob virtutum ornamenta præſtantes haberentur. *Venit Ioſeph ab Arimathia.* Et ſi hic Ioſeph Ieſum Chriſtum publicè non ſequeretur, erat tamen germanus Chriſti diſcipulus. Et quidem antè occultus erat, nunc verò poſt domini mortem, præclarum propter Ieſum facinus auſus eſt: Neque is enim ignotus aut obſcurus quiſpiam erat, ſed tanquam vnus ex ordine Senatorio, apud Iudæos admodum illuſtris & celebris habebatur. Ex hoc autem Ioſephi facto, & ſummâ animi illius conſtantiam & fortitudinem ſpectare licet (parum enim aberat, quin vitam ipſam Chriſti cauſa impenderet: quippe qui Iudæorum omnium inimicitiam propter illum in ſe ſuſciperet) & ſummum rurſum eiuſdem erga Dominum noſtrũ ſtudium & beneuolentiam: Non ob id ſolùm, quòd corpus eius à Pilato impetratum honorificentiſſimè & ſumptuoſiſſimè ſepeliret, verũ ob id etiam, quòd in proprio eóque nouo monumento illud conderet. Interim quòd Chriſtus Dominus non in veteri, ſed in nouo monumento conditur, illud non citra peculiarem Dei prouidentiã & ſapientiam accidit: ſiquidem per hoc vnum præcautum eſt, ne vlla prorſus ſuſpicio oboriri poſſit, alium pro alio inde reſurrexiſſe.

BEDAE VENERABILIS *presbyteri eiuſdem Euang. expoſitio.*

Ex comment. in Marcum.

Erat autem Pascha & azyma poſt biduum. Paſcha, quod Hebraice dicitur phaſe, non à paſſione, vt plerique arbitrantur, ſed à tranſitu nominatur, eo quòd exterminator videns ſanguinem in foribus Iſraelitarum, pertrãſierit nec percuſſerit eos, vel ipſe dominus præbens auxilium populo ſuo deſuper ambulauerit. Cuius ſacramentum vocabuli ſublimius exponens euangeliſta Ioannes ait, Ante diem autem feſtum paſchæ ſciẽs Ieſus, quia venit hora eius, vt tranſeat ex hoc mundo ad patrem. Vbi manifeſte declarat, ideo ſolennitatis huius diem per legem myſtice tranſitum eſſe vocatum quod agnus Dei, qui peccata mundi tolleret, in eo de hoc mundo ſiue ipſe tranſiturus, ſiue nos ſalubri tranſitu quaſi de Ægyptia eſſet ſeruitute ducturus. Hoc ſane iuxta veteris teſtamenti ſcripturam inter paſcha, & azyma diſtat, quòd Paſcha ipſe ſolus dies appellatur, in quo Agnus occidebatur ad veſperam, hoc eſt, quartadecima luna primi menſis. Quintadecima autem luna, quãdo egreſſum eſt de Ægypto, ſuccedebat feſtiuitas azymorum, quæ ſeptem diebus, id eſt, vſque ad vigeſimumprimum diem eiuſdem menſis ad veſperam eſt, ſtatuta ſolennitas. Verum euangeliſtæ indifferenter & diem azymorum pro paſcha, & pro diebus azymorum paſcha ponere ſolent. Dicit enim Marcus; *Erat autem paſcha, & azyma poſt biduum.* Dicit Lucas; Dies feſtus azymorũ, qui dicitur paſcha. Item Ioãnes, cũ primo azymorum die, id eſt, quindecima luna res ageretur, ait, Et ipſi non introierunt in prætorium, vt non contaminarentur, ſed manducarent paſcha. Quod ideo fecere, quia & paſchæ dies in azymis panibus eſt celebrari præceptus, & nos quaſi paſcha perpetuum facientes, ſemper ex hoc mundo tranſire præcipimur. Vno quippe die, agno immolato ad veſperam, ſeptem ex ordine dies ſequuntur azymorum: quia Chriſtus Ieſus ſemel pro nobis in plenitudine temporum paſſus in carne per totum huius ſeculi tempus (quod ſeptem diebus agitur) in azymis ſynceritatis, & veritatis præcepit eſſe viuendum: omnique ſemper niſu nos deſideria terrena quaſi Ægypti retinacula fugere, & velut à mundana conuerſatione ſecretam ſolitudinem iter admonet ſubire virtutum. *Et quærebant ſummi ſacerdotes & ſcribæ, quomodo eum dolo tenerent, &c.* Qui debuerant, Paſcha vicino, parare victimas, leuigare templi parietes, pauimenta verrere, vaſa mundare, & ſecundum ritum legis purificari, vt eſu agni digni fierent, congregantur ineũtes conſilium quomodo occidãt dominum, non timentes ſeditionem, vt ſimplex ſermo demonſtrat, ſed cauentes, ne auxilio populi de ſuis manibus tolleretur. *Et cum eſſet Bethaniæ in domo Simonis leproſi, & recumberet.* Paſſurus pro omni mundo, & vniuerſas nationes ſuo ſanguine redempturus, moratur in Bethania in domo obedientiæ, quæ quondam fuit Simonis leproſi. non quòd leproſus illo tempore permaneret, ſed quia ante leproſus poſtea à Saluatore mundatus eſt nomine priſtino permanente, vt virtus curantis appareat. Nam & in catalogo apoſtolorum cum priſtino vitio, & officio Matthæus publicanus appellatur, qui certe publicanus eſſe deſierat. Quidam Simonem leproſum volunt intelligere partem populi, quæ crediderit domino, & ab eo curata ſit. Simon quoque obediẽs dicitur. *Venit mulier habens alabaſtrum vnguenti nardi ſpicati pretioſi, & fracto alabaſtro effudit ſuper caput eius.* Mulier iſta Maria erat Magdalene ſoror Lazari, quem ſuſcitauit Ieſus à mortuis, vt Ioannes aperte cõmemorat: qui hoc etiã factũ ante ſex dies Paſchæ teſtatur, pridie quam aſino ſedens cum palmis, & laude turbarum Hieroſolymam veniret. Ipſa eſt autem non alia quę quondam (vt Lucas ſcribit) peccatrix adhuc, veniens pedes domini lachrymis pœnitentiæ rigauit, & vnguento pię confeſſionis liniuit, & quia multum dilexit, multorũ veniam peccatorum à pio iudice promeruit. Nunc vero iuſtificata, & familiaris effecta domino, non tantum

tum pedes eius (vt idem Ioannes narrat) verum etiam caput (vt Matthæus, Marcúſque perhibent) oleo ſancto perfudit. Eſt autem alabaſtrum genus marmoris candidi, variiſque maculis intertincti, quod ad vaſa vnguentaria cauari ſolet, eo quod optime ſeruare ea incorrupta dicatur. Naſcitur circa Thebas Ægyptias, & Damaſcum Syriæ cæteris candidius, probatiſſimum verò in India. Nardus vero eſt frutex aromatica, graui (vt aiunt) & craſſa radice ſed breui, ac nigra, fragiliq; quamuis pingui, * ſitum redolente, aut Cypreſſum, aſpero ſapore, folio paruo, denſoque, cuius cacumina in ariſtas ſe ſpargunt. Ideoque gemina dote pigmentarij Nardi ſpicas, ac folia celebrant. Et hoc eſt, quod ait Marcus; *Vnguenti nardi ſpicati pretioſi.* Quia videlicet vnguentum illud, quod attulit Maria domino, non ſolum de radice confectum Nardi, verumetiam, quo precioſius eſſet, ſpicarum quoque, & foliorum eius adiectione odoris, ac virtutis illius erat accumulata gratia. Ferunt autem de Nardo phyſiologi, quòd principalis ſit in vnguentis. Vnde merito vnctioni capitis, & pedum domini oblata eſt. Sunt quidem multa eius genera, ſed omnia herbæ præter Indicum, quod precioſius eſt. Myſtice autem deuotio hæc Mariæ domino miniſtrãtis fidem, ac pietatem deſignat eccleſiæ ſanctæ, quæ loquitur in amoris cantico dicens; Dum eſſet rex in accubitu ſuo, Nardus mea dedit odorem ſuum. Quæ nimirum verba, & ſemel iuxta literam manibus Mariæ cõpleuit, & quotidie in omnibus ſuis membris ſpiritaliter implere non deſinit, quæ toto diffuſa orbe gloriantur, & dicunt; Deo autẽ gratias, qui ſemper triumphat nos in Chriſto Ieſu, & odorem notitiæ ſuæ manifeſtat per nos in omni loco, quia Chriſti bonus odor ſumus Deo. Quæ cum potentiam diuinæ virtutis eius, quæ illi vna cum patre eſt, digna reuerentia confitetur, laudat, & prædicat, caput profecto illius vnguento perfundit precioſo. Cum vero aſſumptæ myſteria humanitatis æquæ digna reuerentia * ſuſcipit, in pedes vtique domini vnguentum nardi piſticum, id eſt, fidele, ac verum perfundit, quia illam eius naturam, qua terram contingere, hoc eſt, inter homines conuerſari dignatus eſt, pia prædicatione commendat, ac deuotis veneratur obſequiis. *Erant autẽ quidã indigne ferentes intra ſemetipſos, &c.* Marcus quoque hæc, quomodo & Matthæus, ſynecdochicos loquitur, pluralem videlicet numerum pro ſingulari ponens. Nam Ioannes diſtinctius loquens, Iudam hæc locutum eſſe teſtatur. Et hoc gratia cupiditatis, eo quòd fur fuiſſet, & loculos habens ea, quæ mittebantur, portaret. Poteſt etiam intelligi quod & alij diſcipuli aut ſenſerint hoc, aut dixerint, aut eis Iuda dicente perſuaſum ſit, atque omnium voluntatem Matthæus, & Marcus etiam verbis expreſſerint, ſed Iudas propterea dixit, quia fur erat, cæteri vero propter pauperum curam. Ioannem autem de ſolo illo id commemorare voluiſſe, cuius ex hac occaſione furandi conſuetudinem credidit intimandam. Quod vero ſequitur; *Et fremebant in eam*, nequaquam de bonis, ac diligentibus Chriſtum Apoſtolis dictum crediderint: ſed de illo potius ſub numero plurali, qui nec domino, nec diſcipulis eius fideliter adhæſiſſe, neque pauperum curam habuiſſe probatus eſt. *Ieſus autem dixit; Sinite illam, &c.* Alia aboritur quæſtio, quare Ieſus poſt reſurrectionem dixerit ad diſcipulos; Ecce ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem mundi. & nunc loquitur, Me autem non ſemper habebitis. Sed mihi videtur in hoc loco de præſentia dicere corporali: quia nequaquam cum eis ita futurus ſit poſt reſurrectionem, quomodo nunc in omni conuictu, & familiaritate. Cuius rei memor Apoſtolus ait; Et ſi nouimus Ieſum Chriſtum ſecundum carnem; ſed nũc iam non nouimus eum. *Quod habuit hoc fecit. Prœuenit vngere corpus meum in ſepulturam.* Quod vos putatis perditionem eſſe vnguenti, officium ſepulturę eſt. Nec mirum, ſi mihi bonum odorem ſuæ fidei dederit, cum ego pro ea fuſurus ſim ſanguinem meum. *Amen dico vobis, vbicunque prædicatum fuerit euangelium iſtud, &c.* Attẽde notitiam futurorum, quod paſſurus poſt dies paucos ſciat Euangelium ſuum toto orbe celebrandum. Notandum autem, quòd, ſicut Maria gloriam adepta eſt toto orbe, quocunque Eccleſia ſancta diffuſa eſt, de obſequio, quod domino pię deuotionis exhibuit; ita econtrario ille, qui obſequio eius detrahere temeraria lingua non timuit, perfidiæ nota longe, latéque infamatus, & Deo ſimul, atque hominibus merito factus eſt exoſus. Sed dominus bonum laude digna remunerans, futuras impij contumelias tacẽdo præteriit. *Et Iudas Scariothis vnus de duodecim abiit ad ſummos ſacerdotes vt proderet eum illis.* Infelix Iudas, damnum, quod ex effuſione vnguenti ſe feciſſe credebat, vult magiſtri precio compenſare, nec certam iam poſtulat ſummam, vt ſaltem lucroſa videretur proditio, ſed quaſi vile tradens mancipium in poteſtate emẽtium poſuit, quantum vellent dare. Quod autem dixit; *Abiit ad ſummos ſacerdotes vt proderet eum illis*, oſtendit eum non à principibus inuitatum, non vlla neceſſitate conſtrictum, ſed ſponte propria ſceleratæ mentis iniſſe conſilium. *Qui audientes gauiſi ſunt, &c.* Multi hodie Iudæ ſcelus, quod dominum, ac magiſtrum, Deúmq; ſuum pecunia vendiderit, velut immane, & nefarium exhorrent, nec tamen cauent. Nam, cum pro muneribus falſum contra quemlibet teſtimonium dicunt, profecto, quia veritatem pro pecunia negant, Deum pecunia vendunt: Ipſe enim dixit; Ego ſum veritas. Cum ſocietatem fraternitatis aliqua diſcordiæ peſte commaculant, dominum prodũt, quia Deus charitas eſt. Qui ergo charitatis, & veritatis iuſſa ſpernunt, Deum vtique, qui eſt charitas, & veritas produnt, maxime cum non infirmitate, vel ignorantia peccant, ſed in ſimilitudinem Iudæ quærunt opportunitatem qualiter, arbitris abſentibus, mendacio veritatem, virtutem crimine mutent. *Et primo die azymorum quando Paſcha, &c.* Primum diem azymorum quartũ decimum primi menſis appellat, quando, fermento abiecto, paſcha immolare, id eſt, agnum occidere ſolebãt ad veſperam. Quod exponens Apoſtolus ait; Etenim Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus. Qui licet die ſequenti, hoc eſt, quintadecima ſit luna crucifixus. hac tamen nocte, qua agnus immolabatur, & carnis ſanguiniſque ſui, diſcipulis tradidit myſteria celebranda, & à Iudæis tentus, ac ligatus ipſius immolationis, hoc eſt, paſſionis ſuæ ſacrauit exordium. *Et mittit duos ex diſcipulis ſuis, &c.* Indicium quidem præſciæ diuinitatis eſt; quia cum diſcipulis loquens quid alibi futurum ſit, nouit. Pulchre autem paraturis paſcha diſci-

pulis, homo lagenam, siue iuxta alium euangelistam, amphoram aquæ baiulans occurrit, vt ostendatur huius paschæ mysterium pro ablutione perfecta mundi totius esse celebrãdum. Aqua quippe lauacrum gratiæ, lagena fragilitatem designat eorum, per quos eadem erat gratia mundo ministranda. Vnde aiunt; Habemus autem thesaurum istum in vasis fictilibus. Parant ergo paschа discipuli, vbi aquæ infertur lagena, vt adesse tempus insinuent quo cultoribus veri Paschæ typicus de limine ac postibus cruor auferatur, & ad tollenda mundi crimina viuifici fontis baptisma consecretur. *Sequimini eum, &c.* Cõsulte tam aquæ baiuli, quam domini domus, sunt prætermissa vocabula, vt omnibus verum pascha celebrare volentibus, hoc est, Christi sacramentis imbui, eúmque suæ mentis hospitio suscipere quærentibus, facultas danda signetur. *Et ipse vobis demonstrabit cœnaculũ grande stratum, & ibi parate nobis, &c.* Cœnaculum magnum lex spiritalis est, quæ de angustiis literæ egrediens, in sublimi loco recipit saluatorem. Nam qui adhuc occidentem literam seruauerit, qui non aliud in agno quàm pecus intellexerit, iste nimirum minus pascha facit: quia maiestatem spiritus in verbis Dei comprehendere necdum didicit. At qui aquæ baiulum, hoc est, gratiæ præconẽ in domum ecclesiæ fuerit secutus, hic per spiritum illustrantem superficiem literæ transcendendo in alto mentis solario Christo refectionem præparat, quia cuncta vel Paschæ sacramenta, vel cætera legis decreta, eius esse sacramenta cognoscit. *Vespere autem facto, venit cum duodecim, &c.* Qui de passione prædixerat, & de proditore prædicit, dans locum pœnitentiæ, vt, cum intellexisset sciri cogitationes suas & occulta conscientiæ, pœniteret eum facti sui. Et tamen non designat specialiter, ne manifeste coargutus impudentior fieret. Mittit crimen in numero, vt agat conscius pœnitentiam. *At illi cœperunt contristari, & dicere ei sigillatim. Nunquid ego?* Et certe nouerant vndecim Apostoli, quod nihil tale contra dominum cogitarent, sed plus credẽt magistro quam sibi: & timentes fragilitatẽ suam, tristes interrogabant de peccato, cuius conscientiam non habebant. *Qui ait illis, Vnus ex duodecim qui intingit mecum manum in catino.* O mira domini potentia! Primum dixerat, vnus ex vobis me tradet, perseuerat proditor in malo, manifestius arguit, & tamen nomen proprie non designat. Iudas, cæteris contristatis, & retrahentibus manum, & interdicentibus cibos ori suo, temeritate, & impudẽtia, qua magistrum proditurus erat, etiam manum cum magistro mittit in catinum, vt audacia bonam conscientiam mentiretur. *Et filius quidem hominis vadit, sicut scriptum est de eo, &c.* Nec primo, nec secundo correptus à proditione retrahit pedem, sed patientia domini nutrit impudentiam suam, & thesaurizat sibi iram in die iræ. Pœnam prædicit, vt, quem pudor non vicerat, corrigant denunciata supplicia. Sed & hodie quoque & in sempiternum væ illi homini, qui ad mensam domini malignus accedit, qui, insidiis mente cõditis, qui præcordiis aliquo scelere pollutis, mysteriorum Christi oblationibus sacrosanctis participare non metuit. Et ille enim in exemplum Iudæ filium hominis tradit non quidem Iudæis peccatoribus, sed tamen peccatoribus, membris videlicet suis, quibus illud inæstimabile, & inuiolabile dominici corporis, ac sanguinis sacramentũ temerare præsumit. Ille Deum vendit, qui, eius timore, atque amore neglecto, terrena pro illo, & caduca, immo etiam criminosa, diligere, & curare conuincitur. *Bonum esset ei, si non esset natus homo ille.* Non ideo putandus est ante fuisse quam nasceretur, quia nulli possit esse bene, nisi ei, cui fuerit. Sed simpliciter dictum est, multo melius esse non subsistere, quàm male subsistere. *Et manducantibus illis, accepit Iesus panem, & benedicens fregit, &c.* Finitis paschæ veteris solenniis, quæ in cõmemorationem antiquæ de Ægypto liberationis populi Dei agebantur, transit ad nouum, quod in suæ redemptionis memoriam ecclesiam frequentare volebat, vt videlicet pro carne agni, ac sanguine, sui corporis, sanguinisq; sacramentum substitueret, ipsumque se esse monstraret, cui iurauit dominus, & non pœnitebit eum, Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Frangit autem ipse panem, quem discipulis porrigit, vt ostendat corpris sui fractionem non absque sua sponte, ac procuratione venturam, sed, sicut alibi dicit, potestatem se habere ponendi animam suam, & potestatem se habere iterum sumendi eam. Quem videlicet panem certi quoque gratia sacramenti, priusquam frangeret, benedixit, quia naturam humanam, quam passurus assumpsit, ipse vna cum patre, & spiritu sancto gratia diuinæ virtutis impleuit. Benedixit panem, & fregit, quia hominem assumptum ita morti subdere dignatus est, vt ei diuinæ immortalitatis veraciter inesse potentiam demonstraret, ideoque velocius eum à morte resuscitandum esse doceret. *Et accepto calice, gratias agens dedit eis, & biberũt ex illo omnes.* Cũ appropinquare passioni dicitur, accepto pane gratias egisse perhibetur. Gratias itaque agit, qui flagella alienæ iniquitatis suscipit. Et qui nihil dignum percussione exhibuit, humiliter in percussione benedicit, vt hinc videlicet ostendat, quid vnusquisque in flagello culpæ propriæ facere debeat, si ipse æquanimiter flagella culpæ portat alienæ: vt hinc ostendat, quid in correptione faciat subditus, si in flagello positus patri gratias agit æqualis. *Et ait illis: Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effundetur.* Quia panis corpus confirmat, vinum vero sanguinem operatur in carne: hic ad corpus Christi mystice, illud refertur ad sanguinem. Verum quia & nos in Christo, & in nobis Christum manere oportet, vino dominici calicis aqua miscetur. Attestante enim Ioanne, aquæ populi sunt. Et neque aquam solam, neque solum vinum, sicut nec granum frumenti solum sine aquæ admixtione, & confectione in panem cuipiam licet offerre, ne talis videlicet oblatio quasi caput à membris secernendum esse significet, & vel Christum sine nostræ redemptionis amore pati potuisse, vel nos sine illius passione saluari, ac patri offerri posse confingat. Quod autem dicit; *Hic est sanguis meus noui testamenti,* ad distinctionem respicit veteris testamenti, quod hircorum, & vitulorum est sanguine dedicatum, dicente inter aspergendum legislatore, Hic est sanguis testamenti, quod mandauit ad vos Deus. Necesse est enim exemplaria quidem verorum his mundari: ipsa autem cælestia melioribus hostiis quam istis: iuxta quod Apostolus per totam ad Hebræos epistolam inter legem distinguens, & euange

euangelium, pulcherrima expositione, ac plenaria ratione declarat. *Amen dico vobis, quòd iam non bibam de genimine vitis, vsque in diem, &c.* Vitem, siue vineam domini appellatam esse Synagogam, & omnis sparsim scriptura, & apertius testatur Esaias in cantico de illa cantato; Vinea inquiens domini sabaoth, domus Israel est. De qua nimirum vinea dominus multo tempore bibebat, quamuis pluribus ramis in amaritudinem viris alienæ conuersis, quia tametsi multis in illa plebe exorbitantibus à recto fidei itinere, non defuere plurimi toto legis tempore, quorum piis cogitationibus, summisque virtutibus delectaretur Deus. Verum, passo in carne domino, ac resurgente à mortuis, tempus fuit, vt legalis illa, & figuralis obseruatio cessaret, atque ea, quæ secundum literam gerebantur, in spiritalem translata sensum, melius in nouo testamẽto, iuuante sancti spiritus gratia, tenerentur. Iturus ergo ad passionem dominus ait, *Iam non bibam de genimine vitis vsque in diem illum, cum illud bibã nouum in regno Dei.* Acsi aperte dicat; Non vltra carnalibus Synagogæ cæremoniis delectabor, in quibus etiam ista paschalis agni sacra locum tenuere præcipuum: Aderit enim tempus meæ resurrectionis, aderit dies ille, cum ipse in regno Dei positus, id est, gloria vitæ immortalis sublimatus, de salute eiusdem populi fonte gratiæ spiritalis regenerati, nouo vobiscum gaudio perfundar. *Et hymno dicto, exierunt in montem Oliuarum.* Hoc est, quod in Psalmo legimus; Edent pauperes & saturabuntur, & laudabunt dominum, qui requirunt eum. Potest autem hymnus etiam ille intelligi, quem dominus secundum Ioannem patri gratias agens decantabat, in quo & pro seipso, & pro discipulis, & pro eis, qui per verba eorum crediturí erant, eleuatis sursum oculis, precabatur. Et pulchre discipulos sacramentis sui corporis, ac sanguinis imbutos, & hymno piæ intercessionis patri commendatos, in montem educit Oliuarum, vt typice designet nos, per acceptionem sacramentorum suorum, perque opem suæ intercessionis ad alliora virtutum dona & charisinata sancti spiritus, quibus in corde perungamur, conscendere debere. *Et ait eis Iesus: Omnes scandalizabimini in nocte ista.* Prædicit quod passuri sunt, vt, cum passi fuerint non desperent salutem, sed agentes pœnitentiam liberentur. Et signanter addidit, *in nocte ista scandalizabimini.* Quia quomodo qui inebriantur, nocte inebriantur: sic & qui scandalum patiuntur, in nocte, & in tenebris sustinent. Nos vero dicamus; Nox præterit, dies autem appropinquauit. *Quia scriptum est: Percutiam pastorem, & dispergentur oues.* Hoc aliis verbis in Zacharia propheta scriptum est. Et nisi fallor, ex persona Prophetæ ad Deum dicitur; Percute pastorem, & dispergentur oues. Sexagesimo quoq; octauo Psalmo, qui totus à domino canitur, huic sensui congruente. Quoniam quem tu percussisti ipsi persecuti sunt. Percutitur autem pastor bonus, vt ponat animam suam pro ouibus suis, & de multis gregibus errorum fiat vnus grex, & vnus pastor. *Petrus autem ait ei. Et si omnes scandalizati fuerint, sed non ego.* Non est temeritas, nec mendacium, sed fides est Apostoli Petri, & ardens affectus erga dominum Saluatorem. *Et ait illi Iesus: Amen dico tibi, quia tu, &c.* Et Petrus de ardore fidei promittebat, & Saluator quasi Deus futura nouerat. Et nota, quòd Petrus in nocte neget, & neget tertio. Postquam autem Gallus cecinit, & decrescentibus tenebris, vicina lux nunciata est, conuersus fleuit amare, ternæ negationis sordes lachrymis lauãs. Non est sane arbitrandum esse cõtrarium, quod Marco dicente; *Priusquam gallus bis vocem dederit, ter me es negaturus:* cæteri Euangelistæ simpliciter dixerunt; Priusquam gallus cantet, ter me negabis. Tota enim Petri negatio trina negatio est. In eadem namque permansit negatione animi, propositóque mendacij, donec admonitus, quid ei prædictum sit, amaro fletu, & cordis dolore sanaretur. Hæc autem tota, id est, trina negatio si post primum galli cantum inciperet, falsum dixisse viderentur tres, qui dixerunt dixisse dominum, quia, antequam gallus cantaret, ter eum Petrus esset negaturus. Rursus si totam trinam negationem ante peregisset, quam cantare gallus inciperet, superfluo dixisse Marcus deprehenderetur ex persona domini. *Amen dico tibi, quia tu in nocte hac priusquam gallus bis vocem dederit, ter me negaturus es.* Sed, quia ante primum galli cantum cœpta est illa trina negatio, attenderunt illi tres non quando eam completurus esset Petrus, sed quanta futura esset quandóque cœptura, id est, quæ trina ante galli cantum, quamquam in animo eius, & ante primum galli cantum tota posset intelligi. Quamuis enim verbis negantis ante primum cœpta, ante secundum autem galli cantum peracta sit tota illa trina negatio, tamen affectione animi, & timore Petri ante primum tota concepta est. Nec interest, quantis morarum interuallis trina voce enũciata sit, cum cor eius etiam ante primum galli cantum totam possideret, tam magna scilicet formidine imbibita, vt posset dominum, non solum semel, sed iterum, & tertio interrogatus negare, vt rectius, diligentiúsque attendentibus quomodo iam mœchatus est mulierem in corde suo, qui eam viderit ad concupiscendum: sic Petrus quandocunque verbis ederet timorem, quem tam vehementem animo conceperat, vt perdurare posset vsque ad tertiam domini negationem, tota trina negatio ei tempori deputanda est, quando eum trinæ negationi sufficiens timor inuasit. *Et veniunt in prædium, cui nomen Gethsemani.* Monstratur vsque hodie locus Gethsemani, in quo dominus orauit, ad radices montis Oliueti, nunc Ecclesia desuper ædificata. Interpretatur autẽ Gethsemani vallis pinguium, siue pinguedinum. Quod vero non solum dicta, vel opera nostri Saluatoris, verumetiam loca, & tempora, in quibus operatur, & loquitur, mysticis (vt sæpe dictum est) sint plena figuris: cum in monte orat dominus, quasi tacite nos admonet sublimia tantum orando inquiri, & pro cælestibus bonis supplicati debere. At cum in valle orat, & hoc in valle pinguium, siue pinguedinis, ipsius æquè insinuat nobis humilitatem semper in orationibus, & internæ pinguedine dilectionis esse seruandam, ne quis videlicet orans Deum, iactare sua merita in exemplum Pharisæi superbientis audeat, quin potius humili voce, ac mente proclamet; Deus, propitius esto mihi peccatori. Ne aridum à dilectione proximi cor gestans, ad placandam sibi conditoris gratiam genu flectat, iuxta eum, qui centum denarios fratri, quos sibi debebat, dimittere nolens, decem millia talenta sibi à domino frustra precabatur

batur remitti. Ne ieiunum ab amore conditoris pectus habens, temporalia quælibet potius in oratione quam eius visionem requirat, adnumerandus in eis, de quibus ait ipse; Quia receperunt mercedem suam. In imo quippe cogitationem ponere, quid est aliud quã quædam ariditas mentis? Qui autem intellectu cælestium iam per sancta desideria de supernis intimæ delectationis cibo pascuntur, quasi largiori alimento pinguescunt. Hac enim pinguedine saginari Psalmista concupierat, cum dicebat; Sicut adipe, & pinguedine repleatur anima mea. Quantum vero ad ipsam dominicæ passionis dispensationem pertinet, apte appropians morti dominus in valle pinguedinis orauit, quia per vallem humilitatis, & pinguedinem charitatis pro nobis mortẽ subiit. Humiliauit enim semetipsum factus obediens patri vsque ad mortem. Et maiorem hac dilectionem nemo habet, vt animam suam ponat quis pro amicis suis. *Et assumit Petrum, & Iacobum, & Ioannem, &c.* Timet Christus, cum Petrus non timeat: Christus timet, Petrus dicit, animã meam pro te ponam. Christus dicit, anima mea turbatur. Vtrumque verum est, & plenum vtrumque ratione. Quia & ille, qui est inferior, non timet, & ille, qui est superior, gerit timentis affectum. Ille enim quasi homo vim mortis ignorat. Iste autem quasi Deus in corpore constitutus fragilitatem carnis exponit, vt eorum, qui sacramẽtum incarnationis abiurant excluderetur impietas. Denique & hoc dixit, & Manichæus non credidit, Valentinus negauit, Marcion Phantasma iudicauit. Eo autem vsque hominem, quem veritate corporis demonstrabat, æquabat affectu, vt diceret; Sed tamen nõ sicut ego volo, sed sicut tu vis. Suscepit ergo voluntatem meam, suscepit tristitiam meam. Confidenter tristitiam nomino, quia crucem prædico. Mea est voluntas, quam suam dixit. Quia vt homo suscepit tristitiam meam, vt homo locutus est. Et ideo ait; Non sicut ego volo, sed sicut tu vis. Mea est tristitia, quã meo suscepi affectu. Ergo pro me docuit, qui pro se nihil habuit, quod doleret. Et, sequestrata delectatione diuinitatis æternæ, tædio meæ infirmitatis afficitur, *Tristis est*, inquit, *anima mea vsque ad mortem.* Non propter mortem tristis est dominus, quia eum conditio corporalis affectus, non formido mortis offendit. Nam qui corpus suscepit, omnia debuit subire, quæ corporis sunt, vt esuriret, sitiret, angeretur, contristaretur. Diuinitas autem commutari per hos nescit affectus. *Sustinete hic, & vigilate, &c.* Quod præcipit, sustinete hic, & vigilate: non à somno prohibet, cuius tempus non erat, imminente discrimine, sed à somno infidelitatis, & torpore mentis. Dato autem eis præcepto, vt sustinerent, vigilarẽntque secum, paulum procedens ruit in faciem suam, & humiliratem mentis habitu carnis ostẽdit. *Et orabat, vt, si fieri posset, transiret ab eo hora, &c.* Quid erat illa vox nisi sonus infirmitatis nostræ? Multi adhuc infirmi contristantur futura morte: sed habeant rectum cor, vitent mortem, quantum possunt: sed, si non possunt, dicant, quod ipse dominus non propter se, sed propter nos dixit. Quid enim dixit? *Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste.* Ecce habes voluntatem humanam expressam. Vide iam recte cor; *Sed non quod ego volo, sed quod tu.* Non veni (inquit) facere voluntatem meam, sed voluntatem eius, qui misit me. Suam voluntatem dixit, quam temporaliter sumpsit ex virgine: voluntatem vero eius, qui eum misit, eam videlicet signans, quam intemporaliter æternus habuit cum patre communem. Orat transire calicem, vt ostendat vere, quòd & homo erat. Reminiscens autem & propter quod missus est, perficit dispensationem ad quam missus est, & clamat; *Sed nõ quod ego volo, sed quod tu.* Si moritur mors, me non moriente, secundum carnem videlicet, transeat, ait, calix iste. Verum, quia non aliter hoc fiet, ait, *non quod ego volo sed quod tu.* Quod autem patrem inuocans duplici nomine dicit; *Abba pater*, vtriusque populi illum & Iudæi scilicet, & gentilis Deum esse ac saluatorem ostendit. Item namque Abba quod & pater significat. Sed abba Hebræum, pater Græcum est, & Latinum. Vt ergo vtrunque populum in eum crediturum, ab vtroque eum inuocandum esse doceret, vtraque lingua eum primus ipse inuocat. Ipse est enim bonus pastor, qui animam dando pro ouibus suis, vnum de duobus gregibus ouile perficit. Ideoque vtriusque voce gregis auxilium patris flagitat, vt nos vtique exemplo illius informati, vbi aduersa imminere senserimus, nos patrem Deum, Hebrei abba inuocantes, vna fidei, & charitatis deuotione præsidium cæleste quæramus. Vnde doctor egregius formam docẽdi à domino sumens, ita suos alloquitur auditores. Accepistis spiritum adoptionis filiorũ, in quo clamamus Abba pater. Abba nimirum illi, qui de Israelitico populo, nos pater, qui de gẽtibus ad fidem Christi venimus. *Et veniens inuenit eos dormientes, & ait Petro.* Ille, qui supra dixerat, Etiam si omnes scandalizati fuerint, ego nunquam scãdalizabor, nunc tristitiæ magnitudine somnum vincere non potest. *Vigilate & orate, vt non intretis in tentationem.* Impossibile est humanam animam non tentari. Vnde & in oratione dominica dicimus; Et ne nos inducas in tẽtationem: quam ferre nõ possumus: non tentationem penitus refutantes sed vires sustinendi in tentationibus deprecantes. Ergo & in præsentiarum non ait; Vigilate, & orate ne tentemini, sed, *ne intretis in tentationem.* Hoc est ne tentatio vos superet vltima, & intra suos casses teneat. Verbi gratia, Martyr, qui pro cõfessione domini sanguinem fudit, tentatus quidem est: sed tentationis retibus nõ est ligatus. Qui autem negat, in plagas tentationis incurrit. *Spiritus quidem promptus est, caro vero infirma.* Hoc aduersum temerarios dictũ est, qui quicquid crediderint putãt se posse consequi. Itaque quantum de ardore mentis confidimus: tantum de carnis fragilitate timeamus. Sed tamen iuxta Apostolum spiritu carnis opera mortificemus. Facit hic locus & aduersus Eutychianos, qui dicunt vnam in mediatore Dei, & hominum domino ac Saluatore nostro operationem, vnam fuisse volũtatem. Cum enim dicit; *Spiritus quidem promptus est, caro vero infirma*, duas voluntates ostendit: humanam videlicet: quæ est carnis: & diuinam, quæ est deitatis. Vbi humana quidem propter infirmitatem carnis recusat passionem, Diuina autẽ eius est promptissima. Quoniam formidare quidẽ in passione, humanæ fragilitatis est: suscipere autem dispensationem passionis diuinæ voluntatis, atque virtutis est. *Et iterum abiens, orauit eundem sermonem dicens.* Solus orat pro omnibus, sicut & solus patitur pro vniuersis. Languescebat autem & opprimebantur Apostolorum

lorum oculi, negatione vicina. *Et venit tertio, & ait illis: Dormite iam, &c.* Cum dixisset; *Dormite iam, & requiescite*, & adiungeret, *Sufficit*, ac deinde inferret. *Venit hora, ecce tradetur filius hominis, &c.* Vtique intelligitur post illud, quod eis dictum est; *Dormite iam & requiescite*, siluisse dominum aliquantum, vt hoc fieret, quod præmiserat, & tunc intulisse. *Ecce appropinquat hora*, siue *venit hora.* Ideo post illa veba positum est, *sufficit*, id est, quod requieuistis, iam sufficit. Sed, quia commemorata ipsa non est interpositio silentij domini, propterea coarctat intellectum, vt in illis verbis alia pronuntiatio requiratur. *Surgite, eamus. Ecce qui me tradet prope est.* Postquam tertio orauerat, & Apostolorum timorem sequente pœnitẽtia impetrauerat corrigendum, securus de passione sua pergit ad persecutores, & vltro se interficiendum præbet, dixitque discipulis; *Surgite, eamus. Ecce qui me tradet, prope est.* Non nos inueniat quasi timentes, & retractantes, vltro pergamus ad mortem, vt confidentiam & gaudium passuri videãt. *Dederat autem traditor eius signum eis dicens, Quemcunque, &c.* Impudens quidem, & scelerata confidentia, magistrum vocare, & osculum ei ingerere, quem tradebat. Tamen adhuc aliquid habet de verecundia discipuli, cum non eum palam tradidit persecutoribus, sed per signum osculi. Suscepit autẽ dominus osculum traditoris, non quo simulare nos doceat, sed ne proditorem fugere videatur, simul & illud Dauidicum complens; Cum iis, qui oderunt pacem, eram pacificus. *Vnus autem quidam de circunstantibus educens gladium, &c.* Petrus hoc fecit, vt Ioannes euangelista declarat, eodem nimirum mentis ardore, quo cætera fecerat, Sciebat enim, quomodo Phinees puniendo sacrilegos, mercedẽ iustitiæ, & sacerdotij perẽnis acceperat. Lucas autem addit, quod dominus tangẽs auriculã serui sanauerit eũ. Nunquã ergo pietatis suæ dominus obliuiscitur, qui etiã hostes suos nõ patitur vulnerari. Illi iusto mortem inferũt, ipse persecutorum vulnera sanat. Mystice docens etiã eos, qui in suæ mortis consensione vulnus animæ contraxerant, si fructum pœnitentiæ facerent dignum, salutem posse mereri. *Et respondens Iesus ait illis. Tanquam ad latronem existis, &c.* Stultum est, inquit, eum cum gladiis, & fustibus quærere, qui vltro se vestris tradat manibus: & in nocte quasi latitantem, & vestros oculos declinantem, per proditorem inuestigare, qui quotidie in templo doceat. Sed ideo aduersum me in tenebris cõgrègamini, quia potestas vestra in tenebris est. *Tunc discipuli eius relinquentes eum, omnes fugerunt.* Impletur sermo domini, quẽ dixerat, quod omnes discipuli scandalizarentur in illo in ipsa nocte. Nam, etsi turba permittente, ad petitionem domini fugerunt, vt Ioannes scribit, pauorem tamen ac timiditatem suæ mentis ostendebãt, quod ad fugæ præsidium promptiores, quam ad fiduciam patiendi cum Christo extiterant. *Adolescens autem quidam sequebatur eum, amictus, &c.* Quod ait amictus syndone super nudo, subauditur corpore, id est, corpore super nudo, quia nõ aliud indumentũ quam solam habebat syndonem. Quis autem fuerit iste adolescens, Euangelista nõ dicit. Quisquis vero fuit, maiorem in se quam in cæteris amorem domini permansisse cõprobat, qui, illis iam fugientibus, ipse, donec ab hostibus comprehenderetur, vinculo charitatis astrictus eum prosequi nõ omisit. Quamuis necdum perfectam habuerit charitatẽ, qui à comitatu Saluatoris vel tentus profugere potuit. Quia, sicut perfecta charitas foras mittit timorem, ita timor mentem obsidens, imperfectã arguit charitatem. Sed notandum solertius: quod de hoc adolescente scribens Euangelista non ait, quia fugit à comitatu domini, vel fugit à sequendo dominum, sed, *reiecta*, inquit, *syndone, nudus profugit ab eis.* Fugit enim ab hostibus, quorum & præsentiam detestabatur, & facta: non fugit à domino Saluatore, ac magistro suo, cuius amorem etiam corpore absens fixum in corde seruauit. Neque aliquid vetat, intelligi Ioannem hunc fuisse adolescentem, dilectum præ cæteris magistro discipulum. Nam & illum eo tempore fuisse adolescentem, longa post hæc in carne vita eius indicio est. Potuit enim fieri, vt ad horam tenentium manibus elapsus, mox resumpto indumento redierit, & sub dubia noctis luce sese turbis ducentium Iesum quasi vnus de ipsis immiscuerit, donec ad atrium põtificis, cui erat notus, peruenirent: iuxta quod in suo ipse Euangelio commemorat. Sicut autem Petrus, qui culpam negationis pœnitentiæ lachrymis abluit, & confessione dominici amoris funditus extirpauit, recuperationem ostendit eorum, qui in martyrio labuntur: ita cæteri discipuli, qui articulum comprehensionis fugiendo præuenerant, cautelã fugiendi docent eos, qui se minus idoneos ad toleranda supplicia sentiunt. Quibus tutius est multo, præsidia latebrarum petere, quam se discrimini certaminum exponere. Ita etiam iste adolescens, qui reiecta syndone, nudus profugit ab impiis, illorum & opus designat, & animum, qui vt securiores ab incursibus hostium fiant, quicquid in hoc mundo possidere videntur, abijciunt, ac nudi potius domino famulari, quam adhærendo mundi rebus, materiam tentandi, atque à Deo reuocandi aduersariis dare didicerunt. Iuxta exemplum beati Ioseph, qui relicto in manibus adulterę pallio, foras exiliuit, mallẽs Deo nudus, quàm indutus cupiditatibus mundi meretrici seruire. *Et adduxerunt Iesum ad summum sacerdotem.* Summum sacerdotem Caypham significat, qui (sicut Euangelista Ioannes scribit) erat pontifex anni illius. De quo consentanea testatur Iosephus, quia pontificatum sibi absque merito dignitatis emerit à principe Romano. Non ergo mirũ est, si iniquus pontifex inique iudicat. *Petrus autem à longe secutus est eum vsque in atrium summi sacerdotis.* Merito à longe sequebatur, qui iam proxime erat negaturus. Neque enim negare posset, si Christo proximus adhæsisset. Verum in hoc maxima nobis est admiratione venerandus, quia dominum non reliquit etiam cum timeret. Quòd enim timet, naturæ est: quòd sequitur, deuotionis: quod negat, obreptionis: quod pœnitet, fidei. Aliter. Quòd ad passionem eundem dominum à longe sequitur Petrus, significabat Ecclesiam secuturã quidem, hoc est, imitaturam passionem domini, sed longe differenter. Ecclesia enim pro se patitur, at ille pro ecclesia. *Et sedebat cum ministris, & calefaciebat se ad ignem.* Est dilectionis ignis, est & cupiditatis. De hoc dicitur. Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi vt ardeat? De illo autem. Omnes adulterantes velut clibanus corda eorum. Iste super credẽtes in cœnaculo Sion descendens, variis linguis eos Deum laudare docuit.

cuit. Ille in atrio Cayphæ instinctu maligni spiritus accensus ad negandum, ac blasphemandum dominum noxias perfidorum linguas armabat. Quod enim intus in domo principis facer dotum synodus maligna gerebat: hoc ignis in atrio foris inter frigora noctis materialiter accensus, typice præmonstrabat. Quicunque ergo vitiosum, noxiúmque in se extinguit incendium, potest dicere cum Propheta domino; Quia factus sum sicut vter in pruina, iustificationes tuas non sum oblitus. In quibuscunque autem flammam charitatis turbida vitiorum flumina obruerunt, audiunt à domino, quoniam abūdauit iniquitas, refrigescit charitas multorum. Quo frigore torpens ad horam Apostolus Petrus, quasi prunis ministrorum Cayphæ calefieri cupiebat, quia temporalis commodi solatium perfidorum societate quærebat. Sed non mora, respectus à domino cum ignem prauorum corpore, tum infidelitatem in corde reliquit. Ac post resurrectionem Domini sancto igni recreatus, funditus excessum trinæ negationis, trina dilectionis confessione purgauit. Tunc etenim completa illa memorabili piscium captura cum venisset ad dominum cum condiscipulis suis, prunas positas, & piscem superpositum & panem mox videns, sui cordis arcana prunis inflammauit amoris. *Et quidam surgentes falsum testimonium ferebant, &c.* Quomodo falsi testes sunt, si ea dicunt, quæ dominū dixisse legimus? Sed falsus testis est, qui non eodem sensu dicta intelligit, quo dicuntur. Dominus enim dixerat de templo corporis sui. Sed & in ipsis verbis calumniantur, & paucis additis vel mutatis quasi iustam calumniam faciunt. Saluator dixerat: Soluite templum hoc, Isti commutant & aiunt; *Ego dissoluam templum hoc manu factum.* Vos, inquit, soluite, non, ego. Quia illicitum est, vt ipsi nobis inferamus mortem. Deinde illi vertunt, *& post triduum aliud non manu factum ædificabo*, vt proprie de templo Iudaico dixisse videatur. Dominus autem vt ostenderet animal viuum, & spirans templum dixerat, & ego in triduo suscitabo illud. Aliud est ædificare, aliud suscitare. *Et exurgens summus sacerdos in medium, interrogauit, &c.* Ira præceps, & impatiens non inuenjens calumniæ locum, excutit de solio pontificem, vt insaniam mentis, motu corporis demonstraret. Quanto plus Iesus tacebat ad indignos responsione sua falsos testes, & sacerdotes impios: tanto magis pontifex furore superatus eum ad respondendum prouocat, vt ex qualibet occasione sermonis locum inueniat accusandi. Nihilomin⁹ Iesus tacet. Sciebat enim quasi Deus, quicquid respondisset, torquendum ad calumniā. *Rursum summus sacerdos interrogabat eum, & dicit ei. Tu es Christus filius Dei, &c.* In Matthæo scriptum est, quod interroganti, & adiuranti se pontifici, si esset Christus, respondit. Tu dixisti. Pro quo Marcus posuit; *Ego sum*: vt videlicet ostenderet tantum valere quod ei dicit Iesus, Tu dixisti, quantum si diceret, *Ego sum. Et videbitis filium hominis à dextris sedentem virtutis, & venientem cum nubibus cæli.* Si ergo tibi in Christo, ô Iudæe, pagane, & hæretice, contemptus, infirmitas, & crux contumelia est, vide quia per hęc filius hominis ad dexteram Dei patris sessurus, & ex partu virginis homo natus, in sua cum cæli nubibus est maiestate venturus. Vnde & Apostolus cum crucis abiecta descripsisset, dicēs quod humiliauit semetipsum, factus obediēs vsque ad mortem, mortem autem crucis, adiunxit, atque ait. Propter quod & Deus illum exaltauit, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorū, & omnis lingua confiteatur, quia Iesus Christus in gloria est Dei patris. *Summus autem sacerdos scindens vestimenta sua ait. Quid adhuc desideramus testes? Audistis blasphemiam.* Quem de solio sacerdotali furor excusserat, eadem rabies ad scindendas vestes prouocat. Scindit vestimenta sua, vt ostendat Iudæos sacerdotalem gloriam perdidisse, & vacuam sedem habere pontificis. Sed & consuetudinis Iudaicæ est, cum aliquid blasphemiæ, & quasi contra Deum audierint, scindere vestimenta sua. Quod Paulum quoque, & Barnabā, quando in Lycaonia deorum cultu honorabantur, fecisse legimus. Herodes autem, quia non dedit honorem Deo, sed acquieuit immoderato fauori populi, statim ab angelo percussus est. Altiore autem mysterio factum est, vt in passione domini pontifex Iudæorum sua ipse vestimenta discinderit, cum tunica domini nec ab ipsis, qui eum crucifixere militibus, scindi potuerit. Figurabatur enim, quod sacerdotium Iudæorum pro sceleribus ipsorum pontificum esset scindendum, & à suæ statu integritatis omnimodis soluendum: solliditas vero sanctæ vniuersalis ecclesię, quæ vestis sui redemptoris solet appellari, nunquam valeat disrumpi. Quin potius & si Iudæi, si gentiles, si hæretici, si mali catholici humilitatem domini Saluatoris contemnāt, eius tamen vsque ad consummationem seculi in illis, quos sors electionis inuenerit, inuiolata sit permansura castitas. *Et cœperunt quidam cōspuere eum, & velare faciem eius, &c.* Impleta est hoc loco prophetia, quæ ait, Dedi maxillas meas alapis, & faciem meam non auerti à confusione sputorum. Sed, qui tunc cæsus est colaphis, siue alapis Iudæorum, cæditur etiā nunc blasphemiis falsorum Christianorum. Qui tunc consputus est saliuis infidelium, nunc vsque vesanis nomine tenus fidelium exhonoratur, atque irritatur opprobriis. Velauerunt autem faciem eius, non vt eorum ille scelera non videat, sed vt à se ipsi sicut quondam Moysi fecerunt gratiam cognitionis eius abscondant. Si enim crederent Moysi, crederent forsitan & domino. Quod velamentum vsque hodie manet super cor eorum non reuelatum. Nobis autem in Christum credentibus ablatum est. Neque enim frustra, eo moriente, velum templi scissum est medium, & ea, quæ toto legis tempore latuerant, & abscondita carnali Israel fuerant, noui testamenti cultoribus sunt patefacta sancta sanctorum arcana. Quod vero dicunt ei, *prophetiza*, & iuxta alios euangelistas; Prophetiza quis est, qui te percussit: quasi in contumeliam faciūt eius, qui se à populis prophetam voluerit haberi. Sed ipso dispēsante, quæ patitur omnia pro nobis fiūt: vt sicut Petrus hortatur, Christo in carne passo, nos eadem cogitatione armemur, atque ad toleranda pro nomine eius irrisionum opprobria præparemur. *Et cum esset Petrus in atrio deorsum, venit vna ex ancillis summi sacerdotis, &c.* Quid sibi vult, quòd prima eum prodit ancilla, cum viri vtique magis eum potuerint recognoscere? Nisi vt & iste sexus peccasse in necem domini videretur, & iste sexus redimeretur per domini passionem. Et ideo mulier resurrectionis accipit prima mysterium, & mandata custodit, vt veterem præuaricationis aboleret errorem. *Et exiuit foras ante atrium, & gallus cantauit.* De hoc galli cantu cæteri euangelistæ tacent, non tamen factum esse negant, sicut & multa alia alij silentio prætereūt, quæ alij narrant. *Rursus autem cum vidisset illū ancilla, &c.* Non hæc eadem, quę prius accusabat, illa esse credēda est. Dicit namq; Matthæus apertissime; Ex eunte illo ianuā vidit eum alia, & ait iis qui erant ibi, & cætera. In hac autem negatione Petri discimus, non solum abnegari Christum ab eo, qui dicit eum non esse Christum, sed ab illo etiam, qui cum sit, negat se esse christianum. Dominus autem non ait Petro; discipulum meum te negabis, sed me negabis. Negauit ergo ipsum, cum se negauit eius esse discipulum. *Et post pusillum, rursus qui astabant dicebant Petro. Vere tu ex illis es. Nam & Galilæus es.* Non quod alia lingua Galilæi quam Hierosolymitæ loquerentur, qui vtrique fuerint Hebræi, sed quod vna quæque prouincia, & regio suas habeat proprietates, ac vernaculum loquendi sonum vitare non possit. Vnde in actibus apostolorum, cum ij, quibus spiritus sanctus insederat, omnium gentium linguis loquerētur, inter alios, qui de diuersis mundi plagis aduenerant, etiam illi, qui habitabant Iudæam dixisse referuntur. Nónne ecce omnes isti, qui loquuntur, Galilæi sunt? Et quomodo nos audiuimus vnusquisque linguam nostram, in qua nati sumus? Et Petrus fratribus loquens in Hierusalem, Et notum inquit factum est omnibus habitantibus in Hierusalem, ita vt appellaretur ager ille lingua eorum Acheldemach. Quare, lingua eorū, nisi quia idem nomen aliter illi, hoc est, Hierosolymitę, aliter sonabunt Galilæi? *Ille autē cæpit anathematizare, &c.* Solet scriptura sacramentum causarum per statum designare temporum. Vnde Petrus, qui media nocte negauit, ad galli cantum pœnituit. Qui etiam post resurrectionē domini diurna sub luce illum, quē tertio negauerat, tertio æque se amare professus est. Quia nimirū, quod in tenebris obliuionis errauit, & sperate iam lucis rememoratione correxit, & eiusdem veræ lucis adepta præsentia plene totum quicquid nutauerat, erexit. Hunc opinor gallum aliquem doctorum intelligēdum, qui nos iacentes excitans, & somnolentos increpans dicat, Euigilate iusti, & nolite peccare. *Et recordatus est Petrus, verbi, quod dixerat ei Iesus. Priusquam gallus cantet bis, ter me negabis. Et cœpit flere.* Quamnociua prauorum colloquia? Petrus ipse inter infideles vel hominem se nosse negauit, quem inter condiscipulos iam Dei filiū fuerat confessus. Sed nec in atrio Cayphæ retentus poterat agere pœnitentiam. Egreditur foras, vt alij narrant Euangelistæ, quatenus ab impiorum concilio secretus, sordes pauidæ negationis liberis fletibus abluat.

CAPVT XV. *Et confestim concilium facientes mane summi sacerdotes cum senioribus, &c.* Non solum ad Pilatum, sed etiam ad Herodem ductus est, vt vterque Domino illuderet. Et cerne sollicitudinem sacerdotum in malo. Tota nocte vigilauerunt, vt homicidium facerent, & vinctum tradiderunt Pilato. Habebant enim hunc morem, vt, quem adiudicassent morti, ligatum iudici traderent. Attamen notandum quod non tunc primū ligauerunt eum, sed mox comprehensum nocte in horto, vt Ioannes declarat, ligauerunt, & sic adduxerunt eum ad Annam primum. *Et interrogauit eum Pilatus. Tu es rex Iudæorum?* Pilato nihil aliud criminis interrogante nisi vtrum rex Iudæorum sit, arguuntur impietatis Iudæi, quod ne falso quidem inuenire potuerint, quod obiicerēt saluatori. *At ille respondens ait illi: Tu dicis.* Sic respōdit vt & verum diceret, & sermo eius calumniæ non pateret. Et attende, quòd Pilato, qui inuitus ferebat sententiam, aliqua in parte responderit, sacerdotibus autem, & principibus respondere noluerit, indignosque suo sermone iudicarit. *Pilatus autem rursus interrogauit eum dicens: Non respondes, &c.* Ethnicus quidem est, qui condemnat Iesum, sed causam refert in populum Iudæorum. *Vide in quantis te accusant.* Iesus autem nihil respōdere voluit, ne crimē diluens dimitteretur à præside, & crucis vtilitas differretur. *Pontifices autem concitauerunt turbam vt magis Barrabam dimitteret eis.* Hæret Iudæis vsque hodie sua petitio, quam tanto labore impetrarunt. Quòd enim, data sibi optione, pro Iesu latronem, pro saluatore interfectorem, pro datore vitæ elegerant ademptorem, merito salutem perdiderunt, & vitam, & latrociniis sese, ac seditionibus in tantum subdiderunt, vt & patriam, regnumque suū, quod plus Christo amauere, perdiderint, & hactenus eam, quam vendidere siue animæ, siue corporis libertatem recipere non meruerint. *Pilatus autem iterum respondens ait illis. Quid ergo vultis, vt faciam, &c.* Multas liberandi saluatorem Pilatus occasiones dedit. Primum latronem iusto conferens, deinde inferens, *Quid ergo vultis vt faciam regi Iudæorum?* Cumque respōderent, crucifigatur, non statim acquieuit, sed iuxta suggestionem vxoris, quæ mandauerat ei, vt Matthæus scribit, Nihil tibi, & iusto illi, ipse quoque respondens, *Quid enim* (ait) *mali fecit?* hoc dicendo Pilatus absoluit Iesum. *At illi magis clamabant, crucifige eum.* Vt impleretur quòd in vigesimo primo psalmo dixerat. Circumdederunt me canes multi, cōgregatio malignantium obsedit me. Et illud Hieremiæ; Facta est mihi hæreditas mea sicut leo in sylua, dederunt super me vocem suam. Esaia quoque in hac sententia congruente, & expectauit vt facerēt iudicium, fecerunt autem iniquitatem, & nō iustitiam, sed clamorem. *Pilatus autem volens populo satisfacere dimisit illis Barrabam, &c.* Iesus autem flagellatus non ab alio quam ab ipso Pilato intelligēdus est, Scribit nanque aperte Ioannes. Clamauerūt rursum omnes dicentes; Non hunc, sed Barrabam, Erat autem Barrabas latro. Tunc ergo apprehendit Pilatus Iesum, & flagellauit. Ac deinde subiungit; Et milites plectentes coronam de spinis imposuerunt capiti eius, &c. Quod quidem ideo feciſſe, atque ideo credendus est militibus eum illudendum tradidisse, vt satiati pœnis, & opprobriis eius Iudæi mortem eius vltra sitire desisterent. Hoc autem factum est, vt quia scriptum erat, Multa flagella peccatorum, illo flagellato, nos à verberibus liberaremur, dicente scriptura; Flagellum nō appropinquabit tabernaculo tuo. *Milites autem duxerunt eum in atrium prætorij, &c.* Milites quidem, quòd rex Iudæorum fuerat appellatus, & hoc ei scribæ, & sacerdotes crimen obiecerant, quòd sibi in populo Israelitico vsurparet imperium, illudentes hoc faciunt, vt nudatum pristinis vestibus induāt purpura, qua re-

ges veteres vtebantur, & pro diademate imponant ei coronam spineam, pro sceptro regali, dét calamum, vt Matthæus scribit, & adorent quasi regem. Nos autem omnia hæc intelligamus mystice. Quomodo enim Cayphas dixit; Oportet vnum hominé mori pro omnibus, nesciens quid diceret: sic & isti quodcumque fecerunt, licet alia mente fecerint, tamen nobis, qui credimus, sacramenta tribuebant. Notandum autem quod pro eo quod Marcus ait; *Et induunt eum purpura*, Matthæus ita posuit; Et exuentes eum, chlamydem coccineam circundederunt ei. Vbi intelligitur quòd Matthæus ait, Chlamydem coccineam circundederunt ei, hoc Marcus dixisse, Indutū purpura. Pro regia enim purpura chlamys illa coccinea ab illudentibus adhibita erat, & est rubra quædam purpura cocco simillima. Potest etiam fieri, vt purpuram etiam Marcus commemorauerit, quam chlamys habebat, quamuis esset coccinea. Mystice ergo in purpura, qua indutus est dominus, ipsa eius caro, quam passionibus obiecit insinuatur. De qua præmissa dixerat prophetia. Quare ergo rubrum est indumentum tuum, & vestimenta tua quasi calcantium in torculari? In corona vero, quam portabat, spinea nostrorum susceptio peccatorum, pro qua mortalis fieri dignatus est, ostenditur. Iuxta quòd præcursor ipsius testimonium ei perhibens ait; Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Namque spinas in significatione peccatorum poni solere testatur ipse dominus, qui protoplasto in peccatum prolapso dicebat; Terra tua spinas, & tribulos germinabit tibi. Quod est aperte dicere, Conscientia tua punctiones tibi, & aculeos vitiorum procreare non desistet. Quod vero iuxta euangelium Lucæ dominus apud Herodem alba veste induitur, in cæteris vero euangelistis à militibus Pilati sub coccineo siue purpureo habitu illusus esse perhibetur, collata vtraque narratione in vno innocentia, & castitas assumptæ humanitatis, in altero autem veritas passionis, per quam ad gloriam regni immortalis esset peruenturus, exprimitur. Sicut enim purpuram colorem sanguinis, qui pro nobis effusus est, imitatur: ita & habitus regni, quod post passionem intrauit, nobisque intrandum patefecit, insinuat. Verum, quia dicit Apostolus, Quotquot enim in Christo baptizati estis, Christum induistis. & Esaias domino de electis omnibus, His, inquit, velut ornamento vestieris. potest in hoc vtroque domini habitu inimicorum quidem sententia probroso, sed ipsius domini electione glorioſissimo, omnis electorum eius multitudo, quæ in martyres venerandos, & cæteram fidelium plebem distinguitur, aptissime designari. Alba etenim veste induitur, cum munda iustorum confessione circundatur. Purpura, siue cocco vestitur, cum in triūpho victoriosorum martyrū gloriatur. *Et percutiebant caput eius arundine, &c.* Hæc tunc fecere milites Pilati, hæc vsque hodie faciunt hæretici, & pagani, milites vtique diaboli. Quia enim caput Christi Deus, caput eius percutiunt, qui eum Deum esse verum denegant. Et quia per arundinem scriptura solet confici, quasi arundine caput Christi feriunt, qui diuinitati illius contradicentes, errorem suum confirmare auctoritate sactæ scripturæ conantur. Spuunt in faciem eius, qui eius præsentiam gratiæ verbis execrandis ex internæ cæcæ mentis insania conceptis respuūt, & Iesum Christum in carne venisse denegant. Et quidem milites eum quasi, qui Deum se ipse falso dixisset illudentes adorabant, sed sunt hodie, quod est grauioris vesaniæ, qui eum certa fide vt Deum verum adorant, sed peruersis actibus mox verba eius quasi fabulosa despiciunt, ac promissa regni illius temporalibus illecebris longe postponunt. *Et educunt illum vt crucifigerent eum. Et angariauerunt prætereuntem quempiam Simonem, &c.* Magnæ tunc opinionis fuisse Simon iste videtur, cum filij quoque eius quasi iam noti omnibus designentur ex nomine. Sed cauendum, ne cui videatur cōtrarium, quod Ioannes scribit ipsum dominum sibi crucem portasse: cæteri vero euangelistæ hunc Simonem Cyrenæum eam baiulasse referunt. Primo namque à domino portata, ac deinde Simoni, quem exeuntes forte obuium habuerunt, portanda imposita est. Et hoc congruo satis ordine mysterij. Quia nimirum ipse passus est pro nobis relinquens nobis exemplum, vt sequamur vestigia eius. Et quia Simon iste non Hierosolymita sed Cyrenæus esse perhibetur (Cyrene enim Libyæ ciuitas est, vt in actibus apostolorum legimus) recte per eum populi gentiū designantur, qui quondam peregrini, & hospites testamentorum nunc obediendo ciues sunt, & domestici Dei, & sicut alibi dicitur, Hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. Vnde apte Simon obediens, Cyrenæ hæres interpretatur. Nec prætereundum, quod idem Simon de villa venisse refertur. Villa enim Græcè *ἀγρὸς* dicitur. Vnde paganos appellamus eos, quos à ciuitate Dei alienos, & quasi vtbanæ conuersationis videmus esse expertes. Sed de pago Simon egrediés crucem portat post Iesum, cum populus nationum paganis ritibus derelictis, vestigia dominicæ passionis obedienter amplectitur. *Et perducunt illum in Golgotha locum, quod est interpretatū Caluaria locus.* Extra vrbis portā loca sunt, in quibus truncantur capita damnatorum, & Caluariæ; id est, decollatorum sumpsere nomen. Propterea autem ibi crucifixus est dominus, vt vbi prius erat area damnatorū, erigerentur vexilla martyrij. Et quomodo pro nobis maledictum crucis factus est, & flagellatus, & crucifixus, sic pro omnium salute quasi noxius inter noxios crucifigitur. *Et dabant ei bibere myrrhatum vinum, & non accepit.* Deus loquitur ad Hierusalem; Ego te plantaui vineam meam veram, quomodo facta es in amaritudinem vitis alienæ? Amara vitis, amarum vinum fecit: quod propinat domino Iesu, vt impleatur, quod scriptū est; Dederunt in cibum meum fel, & in siti mea potauerunt me aceto. Quod autem dicitur; *Et non accepit.* vel secundum Matthæum, Cum gustasset, noluit bibere: hoc indicat, quod gustauerit quidem pro nobis mortis amaritudinem, sed tertia die resurrexit. Quod enim ait Marcus, *non accepit*, intelligitur non accepit vt biberet. Gustauit autē sicut Matthæus testis est, vt quod idem Matthæus ait, Noluit bibere, hoc Marcus dixerit; *Non accepit*, tacuerit autem, quod gustauerit. Sed & hoc quod ait Marcus; *Myrrhatum vinum*, intelligendum est Matthæum dixisse cum felle mixtum. Fel quippe pro amaritudine posuit. Et myrrhatum enim vinum amarissimum est; quāquam fieri possit, vt & felle, & myrrha vinum amarissimum redderetur: *Et crucifigentes eum diuiserunt vestimenta eius, mittentes*

tes sortem super eis, quis quid tolleret. Hæc Ioannes Euangelista plenius exponit: quod scilicet milites cætera in quatuor partes iuxta suū numerum diuidentes, de tunica, quæ inconsutilis erat desuper contexta per totum, sortem miserint. Quadripartita autem vestis domini, quadripartitam eius figurauit ecclesiā, toto scilicet orbe (qui quatuor partibus constat) terrarum diffusam, & omnibus eisdem partibus æqualiter, id est, concorditer distributam. Tunica vero illa sortita, omnium partium significat vnitatem, quæ charitatis vinculo continetur. Si enim charitas iuxta Apostolum, & supereminentiorem habet viam, & supereminet scientiæ, & super omnia præcepta est, merito vestis, qua significatur, desuper contexta perhibetur. In sorte autem quid nisi gratia Dei commendata est? Sic quippe in vno ad omnes peruenit, cum sors omnibus placuit: quia & Dei gratia in vnitate ad omnes peruenit. Et cum sors mittitur, non personæ cuiuscunque vel meritis, sed occulto Dei iudicio cæditur. Et quia, sicut dicit Apostolus, vetus homo noster simul affixus est cruci cum illo, vt euacuetur corpus peccati, vt vltra non seruiamus peccato, quamdiu id agunt opera nostra vt euacuetur corpus peccati, & quandiu exterior homo corrumpitur, vt interior renouetur de die in diem, tempus est crucis. Hæc sunt etiam bona opera quidem, tamen adhuc laboriosa, quorum merces requies est. Sed ideo dicitur, Spe gaudentes, vt requiem futuram cum hilaritate in laboribus operemur. Hanc hilaritatem significat crucis latitudo in transuerso ligno vbi figuntur manus. Per manus enim opera intelligimus, per latitudinem hilaritatem operantis: quia tristitia facit angustias. Per altitudiné autē, cui caput adiungitur, expectatio retributionis de sublimi iustitia Dei, qui reddet vnicuiq; secundū opera sua, his quidē secūdū tolerantiā boni operis, gloriā, & honorem, & incorruptionē quærentibus vitam æternā. Itaque etiam longitudo, qua totum corpus extenditur, ipsam tolerātiam significat: vnde longanimes dicuntur, qui tolerant. Profundum autem, quod terræ infixum est, secretum sacramenti præfigurat. Recordaris nisi fallor, quod verba Apostoli in ista designatione crucis expediantur vbi ait. In charitate radicati, & fundati, vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quę sit longitudo, latitudo, altitudo, & profundum. *Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum.* Sunt qui arbitrentur hora quidem tertia dominum crucifixum, à sexta autem hora tenebras factas vsque ad nonam, vt consumptæ intelligantur tres horæ, ex quo crucifixus est, vsque ad tenebras factas. Et posset quidem hoc rectissime intelligi, nisi Ioannes diceret hora quasi sexta Pilatum sedisse pro tribunali in loco, qui dicitur Lithostratos, Hebraice autem Gabbatha. Sequitur enim: Parasceue paschæ hora quasi sexta: & dicit Iudæis. Ecce rex vester, &c. Si ergo hora quasi sexta Pilato sedente pro tribunali traditus est crucifigendus Iudæis, quomodo hora tertia crucifixus est, sicut verba Marci non intelligentes quidam putauerunt? Iam certe dixerat Marcus; *Et crucifigentes eum, diuiserunt vestimenta eius.* Si ergo eius rei gestæ tempus voluit commemorare, sufficeret dicere. *Erat autem hora tertia*, vt quid adiunxit, *& crucifixerunt eum*? nisi quia voluit aliquid recapitulādo significare, quod quæsitū inueniretur, cum scriptura ipsa illis temporibus legeretur, quibus vniuersæ ecclesiæ notum erat, qua hora dominus ligno suspensus est, vnde posset huius vel error corrigi, vel mēdacium refutari. Sed, quia sciebat à militibus dominum crucifixum non à Iudęis, occulte ostendere voluit eos magis crucifixisse, qui clamauerunt vt crucifigeretur, quam illos qui ministeriū principi suo secundum suum officium præbuerunt. Intelligitur ergo fuisse hora tertia, cum clamauerunt Iudæi, vt dominus crucifigeretur. Et veracissime demonstratur tunc eos crucifixisse, quando clamauerunt, maxime quia nolebant videri se hoc fecisse, & propterea eum Pilato tradiderant, quod eorum verba satis indicant secundum Ioannem. Quod ergo maxime videri fecisse nolebant, hoc eos hora tertia fecisse Marcus ostendit, verissime indicās magis fuisse domini necatricem linguam Iudæorum, quam militum manus. *Et erat titulus causæ eius inscriptus Rex Iudæorum.* Titulus positus supra crucem eius, in quo scriptum erat Rex Iudæorum; illud ostendit, quod nec occidendo efficere potuerunt, vt eum regem non haberent, qui eis manifestissima, & eminentissima potestate secundum sua opera redditurus est. Vnde in Psalmo canitur; Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius. Qui apte etiam quoniam rex simul, & pōtifex est, cum eximiam patri suæ carnis hostiam in altari crucis offerret, regis quoque, qua præditus erat dignitatē titulo prætendit: vt cunctis legere, hoc est, audire, & credere volentibus insinuaret quod per crucis patibulum non perdiderit suum, sed confirmarit potius, & corroborarit imperium. *Et cum eo crucifigunt duos latrones, vnum à dextris, & alium à sinistris eius.* Latrones, qui cum Domino sunt hinc inde crucifixi, significant eos, qui sub fide, & confessione Christi vel agonem martyrij, vel quælibet continentiæ arctioris instituta subeunt. Sed quicunque hæc pro æterna solum, cęlestique gloria gerunt, hi profecto dextri latronis merito, ac fide designantur. Atqui siue humanæ laudis intuitu, seu qualibet minus digna intentione mundo abrenunciant, non immerito blasphematoris, ac sinistri latronis mentem imitātur, & actus. De qualibus dicit Apostolus. Si tradidero corpus meum vt ardeam, si dedero omnes facultates meas in cibos pauperum, si alia plura aut pietatis opera facere, aut dona gratiæ spiritalis accepisse videar, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Beati autem, qui sua propter Dominum, & propter euangelium relinquunt. Beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum. *Similiter & summi sacerdotes illudentes, &c.* Etiam nolentes confitentur scribæ, & pontifices, quod alios saluos fecerit. Itaque vos vestra condemnat sententia. Qui enim alios saluos fecit, vtique, si vellet, seipsum saluare poterat. *Christus rex Israel descendat nunc de cruce, vt videamus & credamus.* Fraudulenta promissio. Quid est plus? de cruce adhuc viuentem descendere, an de sepulchro mortuum resurgere? Surrexit, & non creditis: ergo etiam, si de cruce descenderit, similiter non credetis. *Et qui cum eo crucifixi erant, conuiciabantur ei.* Quomodo qui cum eo crucifixi erant, conuiciabantur ei, quando quidem vnus eorum conuiciatus est secundum Lucæ testimonium, alter & compescuit eum, & in Deum credidit? nisi intelligamus

ligamus Matthæum, & Marcum breuiter perstringentes hunc locum pluralem numerum pro singulari posuisse, sicut in epistola ad Hebræos legimus pluraliter dictum, Clauserunt ora leonum, cum solus Daniel significari intelligatur. Et pluraliter dictum, Secti, sunt, cum de solo Esaia tradatur. Quid autem vsitatius (verbi gratia) quam vt dicat aliquis, & rustici mihi insultant, etiam si vnus insultet? Tunc enim esset contrarium, quòd Lucas de vno manifestauit, si illi dixissent ambos latrones cõuiciatos domino, cum non posset sub numero plurali vnus intelligi. Cum vero dictum est latrones, vel qui cum eo crucifixi erant, nec additum est ambo, nõ solum si ambo fecissent, posset hoc dici, sed etiam quia vnus hoc fecit potuit vsitato locutionis modo per pluralem numerum significari. Quòd vero Luca testante, vnus latro Dominum blasphemat dicens, Si tu es Christus, saluum fac temetipsum, & nos: alter vero illum digna inuectione redarguit, & Dominum fideli supplicatione precatur dicens; Domine, memento mei, cum veneris in regnum tuum. vsque hodie geri in ecclesia videmus, cum mundanis tacti afflictionibus veri simul, & falsi Christiani, illi quidem, qui ficta mente Dominicæ passionis sacramenta gestant, ad præsentis vitæ gaudia cupiunt liberari à Domino. At qui simplici intentione cum Apostolo non gloriantur, nisi in cruce Domini nostri, ita potius à præsentibus ærumnis optant erui, vt spiritum suum in manus sui commendent auctoris, vnaque cum ipso regni cælestis desiderant esse participes. Vnde bene ille, qui fide dubia Dominum precabatur, funditus est contemptus à domino, neque vlla responsione dignus habitus. At vero preces illius, qui æternã à se salutem quærebat, pia mox Dominus exauditione suscipere dignatus est. Quia nimirum quicunque in tribulationibus positi temporalia tantum à Domino solatia requirunt, temporalibus se pariter, & æternis gaudiis priuant. Qui autem veraciter bona patriæ cælestis suspirant, ad hæc absque vlla dubietate, Christo miserante, perueniunt. *Et facta hora sexta tenebræ factæ sunt per totam terram vsque in horam nonam.* Clarissimum mundi lumen retraxit gladios suos, ne aut pendentem videret dominum, aut impij blasphemantes sua luce fruerentur. Et notandum, quod dominus sexta hora, hoc est, recessuro à centro mundi sole, crucifixus sit: diluculo autem, hoc est, oriente iam sole, resurrectionis suæ mysteria celebrarit. Statu enim temporis signauit, quod effectu operis exhibuit. Quia mortuus est propter peccata nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. Nam & Adam peccante, scriptum est, quòd audierit vocem domini Dei deambulantis in paradiso ad auram post meridiem. Post meridiem nempe, inclinata luce fidei: ad auram vero, refrigescente feruore charitatis. Deambulans autem audiebatur, quia ab homine peccante, recesserat. Rationis ergo immo diuinæ pietatis ordo poscebat, vt eodem temporis articulo, quo tunc Adæ præuaricanti occluserat, nunc latroni dominus pœnitenti ianuam paradisi reseraret; & qua hora primus Adam peccando mortem huic mundo inuexerat, eadem hora secundus Adam mortem moriendo destrueret. *Et hora nona exclamauit Iesus voce magna dicens; Heli Heli, &c.* Principio vigesimi primi Psalmi vsus est. Illud quod in medio versiculi legitur, Respice in me, superfluum est. legitur enim in Hebræo: Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti. Nec mireris verborum humilitatem, querimonias derelicti, cum formam serui sciens scandalum crucis videas. Sicut enim esurire, & sitire, & fatigari non erant propria diuinitatis, sed corporales passiones, ita & quod dicitur; *Vt quid me dereliquisti?* corporalis vocis erat proprium: quia solet secundum naturam corpus nullatenus velle à sibi coniuncta vita fraudari. Licet enim & ipse Saluator hoc dicebat, sed proprie ostendebat corporis fragilitatem, manens virtus, & sapientia Dei. Vt homo ergo loquitur, meos circũferens motus, quod in periculis positi à Deo nos deseri putamus. Vt homo turbatur, vt homo flet, vt homo crucifigitur. *Et quidam de circũstantibus audientes dicebant. Ecce Heliam vocat.* Non omnes, sed quidam. Quos arbitror milites fuisse Romanos, non intelligentes sermonis Hebraici proprietatem, sed ex eo quod dixit, *Heli Heli*, putãtes Heliam ab eo inuocatum. Sin autem Iudæos, qui hoc dixerint, intelligere volueris, & hoc more sibi solito faciunt, vt dominum imbecillitate infament, qui Heliæ auxilium deprecetur. *Currens autem vnus & implens spongiam, &c.* Quam ob causam domino acetum sit potui datum, Ioannes ostendit plenius dicens; Postea sciens Iesus, quia iam omnia consummata sunt, vt consummaretur scriptura dicit, Sitio. Vas autem positum erat aceto plenum. Illi ergo spongiam plenam aceto hyssopo circũponentes, obtulerunt ori eius. Vidit ergo quoniam consummata sunt omnia, quæ oportebat vt fierent, antequam acciperet acetum, & traderet spiritum: atq; vt hoc etiam consummaretur, quod ait, Et in siti mea potauerunt aceto, Sitio (inquit.) Tanquam hoc diceret, hoc minus fecistis, date, quod estis. Iudæi quippe ipsi erant acetum, degenerantes à vino patriarcharum, & prophetarum, tanquàm de pleno vase, de iniquitate mundi huius impleto, cor habentes velut spongiam cauernosis quodammodo, atque tortuosis latibulis fraudulentam. Hyssopum, cui circumposuerunt spongiam aceto plenam, quoniam herba est humilis, & pectus purgat, ipsius Christi humilitatẽ congruenter accipimus, quam circundederunt, & se circunuenisse putauerunt. Vnde illud in Psalmo; Asperges me hyssopo, & mundabor, Christi nanque humilitate mundamur, quia, nisi humiliasset semetipsum factus obediens patri vsque ad mortem crucis, non vtique sanguis eius in peccatorum remissionẽ, hoc est, in nostri mundationem fuisset effusus. Per arundinem vero, cui imposita est spongia, scriptura significatur; quæ implebatur hoc facto. Sicut enim lingua dicitur vel Græca, vel Latina, vel alia quælibet sonum significans, qui lingua promitur, sic arundo dici potest litera, quæ arundine scribitur. Sed significantius sonos vocis humanæ vsitatissime dicimus linguas: Scripturam vero arundinem dici quo minus vsitatum, eo magis est vsitatum, eo magis est mystice figuratum. *Iesus autem emissa voce magna, expirauit.* Quid hac voce magna dixerit dominus, Lucas aperte designat dicens, Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Et hæc (inquit) dicens expirauit. Quod vero scribit Ioannes, quia cum accepisset Iesus acetum dixit, Consummatũ est, & inclinato capite tradidit

tradidit spiritum, inter illud, quod ait, Consummatum est, & illud; Et inclinato capite tradidit spiritum, emissa est illa vox magna, quam tacuit Ioannes, cæteri autem tres commemorauerunt. *Et velum templi scissum est in duo à sursum vsque deorsum.* Scinditur velum templi, vt Arca testamenti, & omnia legis sacramenta, quæ tegebantur, appareant, atque ad populum transeant nationum. Ante etenim dictum fuerat: Notus in Iudæa Deus, in Israel magnum nomen est. Nunc autem; Exaltare super cælos, Deus, & super omnem terram (inquit) gloria tua. Et in euangelio prius dixit; In viam gentium ne abieritis. Post passionem vero suam, Euntes (inquit) docete omnes gentes. *Videns autem Centurio, qui ex aduerso stabat, &c.* Manifesta causa miraculi Cẽturionis exponitur, quòd vidẽs dominum sic expirasse, hoc est, spiritum emisisse, dixerit; *Vere homo hic filius Dei erat.* Nullus enim habet potestatem emittendi spiritum, nisi qui animarum conditor est. Et hoc considerandum est, quod Centurio ante crucem in ipso scandalo passionis vere Dei filiũ confiteatur, & Arrius in ecclesia prædicet creaturam. Vnde merito per Centurionem fides Ecclesiæ designatur, quæ, velo mysteriorum cælestium per mortem domini reserato, continuo Iesum & vere iustum hominem, & vere Dei filium, synagoga tacente, confirmat. *Erant autem & mulieres de longe aspicientes, &c.* Iacobum minorem dicit Iacobum Alphæi, qui & frater domini dicebatur, eo quod esset filius Mariæ materteræ domini, cuius in Euangelio suo meminit Ioannes dicens; Stabat autem iuxta crucem Iesu mater eius, & soror matris eius Maria Cleophæ. Maria autem Cleophæ videtur eam dicere à patre, siue à cognatione. Vocabatur vero minor Iacobus, ad distinctionem maioris Iacobi videlicet filij Zebedæi, qui inter primos Apostolos vocatus est, & electus à domino. Consuetudinis autem Iudaicæ fuit, nec ducebatur in culpam more gentis antiquo, vt mulieres de substantia sua victum, atque vestitum præceptoribus ministrarent: hoc quia scandalum facere poterat in nationibus, Paulus abiecisse se memorat. Nunquid non habemus potestatem sorores mulieres circunducendi, sicut & cæteri apostoli faciunt? Ministrabant autem domino de substantia sua, vt meteret earum carnalia, cuius illæ metebant spiritalia. Non quo indigeret cibis dominus creaturarum, sed vt typum ostenderet magistrorum, quod victu, atque vestitu ex discipulis deberent esse contenti. Sed videamus quales comites habuerit. Mariam scilicet Magdalenen, à qua septem dæmonia eiecerat, & Mariam Iacobi, & Ioseph matrem materteram suam, & alias, quas in cæteris euangeliis legimus. *Et cum iam sero esset factum, quia erat parasceue, &c.* Decurio vocatur, quod sit de ordine curiæ, & officium curiæ administret. Qui etiam curialis, à procurando munera ciuilia solet appellari. Arimathia autem ipsa est Ramathaim ciuitas Helchanæ, & Samuelis in regione Thamnitica iuxta Diospolim. παρασκευὴν verò Græcè, Latinè præparatio dicitur. Quo nomine Iudæi, qui inter Græcos morabantur, sextam sabbati appellabant, eo quòd in illo ea, quæ requiei sabbati necessaria essent, præparare solerent. Iuxta hoc quod de manna quõdam præceptum est. Sexta autẽ die colligetis duplum, &c. Quia ergo sexta die factus est homo, & tota est mundi creatura perfecta, septima autem conditor ab opere suo requieuit, vnde & hanc sabbatum, hoc est, requiem voluit appellari, recte Saluator eadem sexta die crucifixus, humanæ restaurationis impleuit arcanum. Ideoque cum accepisset acetum dixit; Consummatum est, hoc est, sextæ diei, quod pro mundi refectione suscepi, iam totum est opus expletum. Sabbato autem in sepulchro requiescens, resurrectionis, quæ octaua die ventura erat, expectabat euentum. Vbi nostræ simul deuotionis, ac beatę retributionis prælucet exemplum, quos in hac quidem sexta seculi ætate pro domino pati, & velut mundo necesse est crucifigi. In septima vero ætate, id est, cũ læthi quis debitum soluit, corpora quidem in tumulis, animas autem secreta in pace cum domino manere, & post bona oportet opera quiescere, donec octaua tandem veniente ætate etiam corpora ipsa resurrectione glorificata cum animabus simul incorruptionem æternæ hæreditatis accipiant. *Venit (inquit) Ioseph ab Arimathia nobilis decurio, &c.* Magnæ quidem Ioseph iste dignitatis ad seculum, sed maioris apud Deum meriti fuisse laudatur. Talem nanque existere decebat eum, qui corpus domini sepeliret, qui & per iustitiam meritorum tali ministerio dignus esset, & per nobilitatem potentiæ secularis facultatem posset obtinere ministrandi. Non enim quilibet ignotus, aut mediocris ad præsidem accedere, & crucifixi corpus poterat impetrare. *Ioseph autem mercatus est sindonem, & deponens eum inuoluit sindone.* Et ex simplici sepultura domini, ambitio diuitum condemnatur, qui in tumulis quidem possunt carere diuitiis. Possumus autem iuxta intelligentiam spiritalem hoc sentire, quod corpus domini non auro, non gemmis, & serico sed linteamine puro obuoluendum sit, quamquam & hoc significet, quòd ille in sindone munda inuoluat Iesum, qui pura eum mente susceperit. Hinc ecclesiæ mos obtinuit, vt sacrificium altaris non in serico, neque in panno tincto, sed in lino terreno celebretur, sicut corpus est domini in sindone munda sepultum, iuxta quod in gestis pontificalibus à beato papa Siluestro legimus esse statutũ. *Ecce morẽ ecclesiæ qui cũ de corporali exponit.* *Et posuit eum in monumento quod erat excisum de petra, &c.* De monumento domini ferunt, qui nostra ætate de Hierosolymis Britanniam venere, quòd domus fuerit rotunda de subiacente rupe excisa tantæ altitudinis, vt intro cõsistens homo vix manu extensa culmen possit attingere, quæ habet introitum ab oriente, cui lapis ille magnus aduolutus, atq; impositus est. In cuius monumenti parte aquilonari sepulcrum ipsum, hoc est, locus dominici corporis de eadem petra factus est septem habens pedes longitudinis, trium vero palmarum mensura cætero pauimento altius eminens. Qui videlicet locus non desuper, sed à latere meridiano per totum patulus est, vnde corpus inferebatur. Color autem eiusdem monumenti, ac loculi rubicundo, & albo dicitur esse permistus.

THEOPHYL. EPISCOPI
Bulgar. superioris Euang. expositio.

Cur quartis nos ferijs ieiunamus. ERat autem pascha, & azymorum dies futuri post biduum, &c. Feria quarta concilium conuenit, & propterea

propterea ieiunamus etiam nos quartis feriis. Illi quidem consultabant solennitatis tempus prætermittere, at non permissum est eis, sed ipse sibiipsi tempus passionis statuens, in pascha crucifigi voluit: ipse enim erat pascha verum. vnde virtutem eius admirari licet. Nam, quum illi vellent ipsum comprehendere, non potuerunt: quando autem illi noluerunt propter festum diem, tunc voluntarius ipse seipsum tradidit. At, quum ipse esset in Bethania in domo Simonis leprosi, venit mulier. Et quatuor mentionem faciunt vnguenti: & videtur quibusdam vna esse: non autem ita est, sed duæ sunt. Vna quidem, quæ apud Ioannem, quæ & Lazari soror est. Altera quæ à reliquis tribus memoratur. Veruntamen attende, & inuenies quòdt tres sint. Apud Ioannem quidem vna, apud Lucam alia, & apud duos illos adhuc vna alia. Nã illa, quæ apud Lucam, meretrix erat, & in medio prædicationis Christi ad Christum venit. quæ apud Matthæum, tempore passionis, & non dicitur meretrix. Probat autem Christus eius voluntatem, quòd tanta expenderit in nardum. De nardo pistica scias, quòd est species quædam nardi, quæ pistica dicatur, vel quòd syncera sit, & non adulterata, vel cum fide confecta. Erant autem quidam ægre ferentes. Ioannes autem dicit Iudam ægre tulisse. Verisimile igitur & alios quidem Apostolos mulierem obiurgasse, vtpote qui audierant Christum semper multa de eleemosyna docere. Iudas sanè non eodem scopo aduersus mulierem indignabatur, sed propter auaritiam, & turpe lucrum suum. Propterea & Ioãnes ipsius duntaxat meminit, tanquam dolosa mordacitate mulierem reprehẽderit. *Et infremuerunt in eam.* hoc est, indignabantur, conuitiabantur, perstringebant eam. *At Iesus dixit: Sinite illam, &c.* Reprehendit dominus discipulos, quòd intempestiuè mulieris alacritati obsistunt. Cur enim, inquit, illi negotium facitis, & estis molesti? Num quia donum attulit, auersamini eam cum ignominia? Interim autem perstringit: & proditorem dicendo, In sepulturam meam hoc fecit & planè conscientiæ expertem arguit, quasi ita diceret ei, Tu quidem in mortem me tradidisti, & nõ reprehendis temetipsum: ista autem in sepulturam meam vnguentum afferens, à Deo mota, dignáne est, quæ à te reprehendatur? Prophetam autem agit hoc loco dominus, duoque prædicit, & quòd euangelium prædicandum sit in toto mundo, & quòd opus mulieris simul prædicandum. Confundantur hoc loco qui pauperes Christo præferunt. Audiui enim ego aurifabros dicentes, quòd si ego dissectum sacrum vas dem pauperibus, & ego viuam, nec condemner. Audiant igitur quomodo Christus præferat sui curam pauperibus. Christi autem corpus proprie est, quod in disco aureo, & sanguis, qui in poculo. Qui igitur abstulerit discum preciosum, & cogit vt corpus Christi in viliori ponatur, prætexens scilicet pauperes, sciat cuius partis sit. *Et Iudas Iscariotes vnus è duodecim abijt ad summos sacerdotes, &c.* Quum mulier suã liberalitatẽ declararet, insaniebat discipulus vnus è duodecim. Non enim temere additum est, vnus è duodecim, sed vt ostẽderetur, quòd vnus è duodecim electioribus esset. Quid autem est hoc quod ait; *vt traderet illum?* hoc est, significaret illis, quando solus esset. timebant enim eum inuadere, quum doceret, propter turbam. Ipse itaque

Ioan.12. De tribus Magdalenis. Luca 7. Matth.26. Verũ S. Amb. aliter sentit suãque sententiã ex S. Laurentij facto probat. Corpus christi verè est in altari.

pollicebatur illis se dicturũ, quãdo ille solus esset. *At primo die azymorum, quum pascha immolarent, &c.* Primum diem azymorum, diem quintum dicit, qui erat ante azyma. Azyma enim, & infermentata die parasceues comedebant. Accedunt itaque discipuli, & interrogãt vbi comedant pascha. Ex hoc autem manifestum est, Christum non habuisse proprium diuersorium, & nec discipulos habuisse domum propriam. Nam, si habuissent, illic eum suscepissent. Mittit autem duos è discipulis suis, Petrum, & Ioannem, sicut & Lucas inquit, ad hominem ignotum, ostendens illis, quòd posset non pati. Qui enim mẽtem hominis ignoti conciliare sibi poterat, vt se exciperet, quid non fecisset in aliis? Præterea dat illis signum, quomodo inueniant domum: nempe vt sequantur hominem, figulinum vas aquæ gestãtem. Hæc etiam sublimius intelligi possunt. Hydriam baiulat baptizãs: vadit autem in domum, quæ rationali suo ordine digna est. Qui enim habet baptisma, ad requiem vadit, iuxta rationem viuẽs, & viuit in ordine quasi in domo quadã. Paterfamilias mẽs est, qui ostẽdit magnũ tricliniũ, sublimes scilicet sensus. Verum tricliniũ hoc stratũ est, hoc est tametsi sublime sit, nihil tamen habet vel asperum, vel superbum: sed stratum est, & humilitate complanatum. Illic ergo, in tali inquam mente, præparatur pascha Christo à duobus discipulis, Petro, & Ioanne, practica dico, & contemplatiua. Petrus enim propter feruorem practicus, Ioannes vero vt theologus, contemplatiuus. *Et exierunt discipuli eius, & venerũt in ciuitatem, &c.* Quomodo accumbebant, quum lex præciperet à stantibus comedendum pascha? Verisimile igitur primum perfecta ea, quæ sunt legis; deinde recubuisse propriũ pascha traditurum. Cœperunt autem discipuli tristes fieri propter sermonem domini, quem dixerat, quod vnus ex eis se traditurus esset. Quamuis autem nihil sibi conscij essent, attamen anxij erant, credentes magis ei qui corda cognoscit, quàm sibiipsis. Obserua autem & verbum, *vadit*, Mors Christi quasi peregrinatio quædã fuit, non mors. Quod autem dicitur; *bonum esset homini illi, si natus nunquam fuisset*, dictum est propter pœnam, qua cruciandus erat Iudas. Melius enim est omnino non nasci, quam ad talem pœnam nasci: Igitur quantũ ad fidem attinet, melius videtur omnino, si non fuisset Iudas. Deus quidem illum fecerat; & ad bona opera: at quia ipse in talẽ incidit malitiam, vt apparet, melius erat, si nũquam fuisset genitus. *Et edentibus illis, sumpto Iesus pane, quum gratias egisset, &c.* Quidam dicunt Iudam non fuisse participem sacramentorum, sed egressum esse priusquam dominus sacramẽta traderet. Alij autem dicunt, quòd etiam ingrato illi sacrosancta dederit. *Quum benedixisset*, hoc est, gratias egisset, fregit panem: id quod etiam nos facimus, preces adiungendo. Hoc est corpus meum, hoc inquam, quod sumitis. Non enim figura tantum, exemplar quoddã dominici corporis panis est, sed in illum conuertitur corpus Christi. Dominus enim dicit: Panis, quem ego dabo, caro mea est. non dixit, figura est carnis meæ; sed, caro mea est. Et iterum, Nisi ederitis carnem filij hominis. Et quomodo, inquis, caro non videtur? O homo, propter nostram infirmitatẽ istud fit. Quia enim panis quidem, & vinum ex his sunt, quibus assueuimus, ea non abhorremus: sanguinem vero propositum, & car

Neq; christus neque discipulos propriã ædes habuit. Etiam Iudas à Deo factus fuerat ad bona opera. 1.Cor.11. Panis non figura est corporis, sed conuertitur in illum corpus Christi. Ioan.6.

& carnem videntes, non ferremus, sed abhorreremus: idcirco misericors Deus nostræ infirmitati condescendẽs, speciem quidem panis, & vini seruat, in virtutem autẽ carnis, & sanguinis transelementat. Sanguinem vero noui testamenti dixit, opponendo veteri. Habebat enim & vetus testamentum sanguinem, quo aspergebantur & populus, & liber legis. Non autem bibam ex hoc vino, dicit, vsque ad resurrectionem. Regnum enim resurrectionem vocat, tanquam rex, qui aduersus mortem certarit, & regnat. Sane post resurrectionem bibit, & comedit cum discipulis, quoniam ipse ille est, qui patiebatur. Nouum autem illud bibit, hoc est, nouo quodam modo, & insolito, non enim vltra corpus habebat passibile, quod cibo indigeret, sed immortale, & incorruptibile. Intellige autem etiam sic. Vitis dominus ipse est, fructus autem vitis, mysteria sunt, & abscondita scientia, quam ipse profert, docens hominem scientiam. In regno itaque Dei, hoc est, in octauo seculo, bibit cum discipulis suis, mysteria & sapientiam nouam quandam docens nos, & reuelans, quæ abscõdita est. *Et quum hymnum dixissent, exierunt in montem oliuarum, &c.* Gratias egerunt, Et antequam, & postquam bibissent, gratias egerunt: vt & nos discamus, quòd oporteat gratias agere Christo, & ipsum laudare & ante cibum, & post cibum. Præterea etiam hoc indicat, quòd grata sit ei mors pro nobis, quoniam etiam exiẽs, vt traderetur, laudat dominum. Omnino autẽ & nos docet, si quando in aduersa pro multorum salute inciderimus, ne tristes simus, sed & gratias agamus Deo, qui nostram afflictionem in multorum salutem operatur. Egreditur vero in montem oliuarum, vt solitarium adorirentur, & detinerent: ne tantum tumultum faciant. Nam, si in ciuitate ipsum inuasissent, fortassis suborta fuisset turba, & inimici occasione quapiam, quæ iusta videri potuisset, apprehẽsa, visi fuissent ipsum iuste, vt seditiosum interficere. Prædicit autem illis, quòd & offendiculum passuri essent. Postea, ne videantur hæc in manifestam omnium accusationem, adducit etiam testimoniũ ex propheta Zacharia, quòd dispergendi essent. Denique & consolationem illis affert dicens; *Præcedam vos in Galilæam*, hoc est, præueniam. At Petrus vrget: ideo & audit, quòd antequam gallus bis canat, ter me abnegabis. Hoc autem in hunc modum se habet. Negauerat semel Petrus, deinde gallus cantauit: & quum alias duas abnegationes fecisset, & tunc quoque cantauit gallus. Et hoc est, quod hoc loco dicit; *Priusquam gallus bis cantet, ter me abnegabis.* Similiter autem & omnes frigidam alacritatem ostendentes, & ipsam veritatem mendacem facientes, pollicentur: ideo dominus permittit, vt humana natura suã prodat imbecillitatem. Omnino enim potuisset illos dominus seruare, & Petrum maximè: sed permisit, vt ne in nobisipsis confideremus. Cæterum, Percutiam pastorem, vox est patris. Oues autem apostolos vt innocentes nominat. *Et veniunt in locum, cuius nomen Gethsemani, & dicit discipulis suis, Sedete hic, donec digressus orauero. Et assumit Petrum & Iacobum & Ioannem secum, &c.* Seorsum semper orare consueuit, dans etiam nobis figuram, vt quietem in precibus inquiramus. Assumit autem solum tres illos, qui suæ in Tabor gloriæ spectatores fuerant, vt illi ipsi qui gloriosa viderant, videant & tristia: dicántque, quòd & ipse vere homo sit, & mœreat, & angatur sicut nos. Nam & qui totum hominem cum naturalibus cõditionibus suscepit, omnino & tristitiam, & angorem naturalem habuit. Omnes autem natura insuauiter erga mortem affecti sumus. Cæterum dicẽdo; *Transeat calix*, monstrauit humanitatem. Dicendo autem, *non sicut ego volo, sed sicut tu*, docet nos, quòd, si petamus Deum super naturam, quæ impugnat, sapimus. Postquam autem post preces venit, inuenit tres dormientes, & increpauit Petrum solum, quasi talia ad ipsum dicens; Túne ille es, qui pollicitus es te mihi commoriturum? Vnam horam non potuisti vigilare, quomodo mortem contemnes? Sed vigilate, & orate, vt ne veniatis in tentationem abnegandi me. Spiritus quidem promptus est, vt me non abneget, & propterea etiam vos pollicemini mihi hoc: sed caro infirma est, & ita si non per orationem virtutem dederit Deus carni; periclitabimini. Et iterum, quum abiuisset, orauit eundem sermonem, vt etiam secundo orando credere faciat eos, quòd sit vere & substantialiter homo, & vt doceat etiam nos sæpe orare, & non statim vt semel petiuerimus cessare. Et quum inuenisset eos iterum dormiẽtes, non valde increpauit eos, erant enim grauati somno: vnde disce humanam leuitatem, & infirmitatem, quandoquidem qui neque somno possumus obsistere, promittimus sæpe, quæ nobis impossibilia sunt. Igitur nunc tertio precatur, propter illas ipsas causas, quas supra diximus. Et venit iterum, ac dicit illis, non iam perstringens durius, quamuis meriti essent, quia post increpationem non erant facti meliores, sed somno indulserant. Et quid dicit: *Dormite nunc, & requiescite.* Per ironiam hæc illis loquitur, quia sciebat venire proditorem, dicit ad illos, Nunc tempus est dormiendi, dormite nunc, ecce inimicus venit. Hoc autem dixit irridens eorum somnolentiam. Et quod per ironiam dixerit, audi quoniam mox subdat; *Surgite, eamus*: non vt fugiant hoc dicens, sed magis vt obuiam eant inimicis. Quidam autem hoc quod dicit; *Tristis est anima mea vsque ad mortem*, sic intellexerunt: Tristis sum, non quia moriturus, sed quia Israelitæ domestici mei me crucifixuri sunt, & propterea regno eiicientur. *Et continuò, adhuc eo loquente, accedit Iudas, &c.* Non frustra adiectum est; *Vnus ex duodecim*, sed in proditoris detestationem, quòd quum ex primo ordine esset, ita contra magistrum insaniuerit. Vide autem stuporem illius, quomodo putarit posse dominum latere, quòd pro amico habendus esset propter osculum: nam, si amicus erat, quare cum inimicis veniebat? Reuera malitia semper stulta est. Vnus autem quispiam astantium, Petrus hic erat, obticet autem nomen eius Marcus, vt ne videatur laudare præceptorem suum Petrum maioris pro Christo zeli. Non autem alium quàm pontificis seruum percussit Petrus. Põtifices enim primi scripturas aspernabantur, facti inuidiæ, & sui ipsorum amoris mancipia. Dixit item turbis. *Tanquam ad latronem ad me exiuistis, quotidie docebam in templo.* Hoc autem diuinitatem eius monstrabat. Quando enim in templo docebat, non potuerũt illum comprehendere, quamuis in illorum manibus esset, quia nondum tempus erat patiendi, quando autem voluit, tunc seipsum obtulit, vt impleantur scripturę, quòd sicut ouis ad occisio-

Panis, & vinum trãselementãtur in carnẽ, & sanguinẽ Christi. Ioan.21. Ioan.15. Matt.7.

nem ductus sit, non contendens, neque clamans sed sua sponte sequens. *Et relicto illo omnes fugerunt, &c.* Fugerunt discipuli, neque enim mentiri poterat veritas ipsa, neque propheta. Adolescentulus autem quispiam sequebatur. Hic adolescentulus erat quidam è domo, in qua comederant pascha. Quidam autem dicunt illum fuisse Iacobum fratrem domini, qui cognominabatur iustus. Hic enim vna veste vsus est per omnem vitam suam, qui & sedem Hierosolymitanam ab apostolis accepit post assumptionem domini. Et hic igitur, relicta sindone, fugit. Nihil autem noui, si fugientibus præcipuis, etiam hic reliquerit dominum. Petrus vero sequutus est, ampliorem erga dominum declarans amorem. Quum autem lex præciperet vnum esse pontificem per totam vitam, multi tunc erat, ementes quotannis à Romanis principatus. Pontifices itaque dicit eos, qui tempus suum iam exegerant, & pontificatum deposuerant. *Pontifices vero, & totum concilium quærebant aduersus Iesum testimonium, &c.* Iudicij formam seruant illi, ipsi condemnatione digni, vt videantur illum cum iudicio occidere. Quomodo enim iudicium iustum, quum tales adsunt testes nihil sani, sed turbata, & inæqualia dicentes omnia? Et ipsi quoque, qui visi sunt dicere quiddam, mẽdaciter dixerunt. Non dixit enim; *Ego destruam templum hoc*: sed, soluite: & non dixit, *manufactum*: sed simpliciter, templum. Pontifex autem surgit, & interrogat Iesum, volens ipsum ad defensionem trahere, vt vel ex defensione, & respon so ipsum comprehenderet. At Iesus tacet, sciens illos non attenturos iis, quæ ab ipso dicerentur, id quod & Lucas dicit; quia, quum interrogaretur dominus, dixit, Si dixero vobis, non credetis: sin interrogauero vos, non respondebitis. *Rursum summus sacerdos interrogauit, &c.* Rogat denuo pontifex, non vt discat, & credat: sed vt captet contra eum occasionem. Adiicit autem dictum; *Tu es Christus*: etiam hoc *filius Dei benedicti*. Multi enim fuerunt Christi, reges inquam, & pontifices, sed nullus horum fuit filius Dei, qui benedicendus, & laudandus. Iesus dixit; *Ego sum*. Sciebat enim quòd non crediturí essent, attamẽ respondit coactus, vt ne habeant postea, quod dicant, Si manifeste ipsum audiuissemus hoc dixisse, credidissemus, & propterea condemnatio eorum maior fuit, quia & nunc, quum audiuerunt, non crediderunt. Et videbitis, inquit, me vt filium hominis à dextris sedentem patris. Virtutem enim, patrem hoc loco dicit. Non enim sine corpore veniet, sed qualis visus est ab iis, qui eum crucifixerunt. Itaque pontifex morem Iudeorum obseruat. Quando enim graue, & atrox quippiam eueniebat eis, dilacerabant tunicas. Ita & hoc loco quasi blasphemasset dominus, & malefactor magnus esset, discindit vestem pontifex. Rectè quis hoc Dauidis hic diceret, Diuisi sunt: & non sunt compuncti. Verum signum hoc erat, tametsi illi non intelligerent, rumpendum, & abolendum Iudæorum sacerdotum. Itaque quando communi pontificum suffragio condemnatus est, tunc ministri abolerunt illum, & ceciderunt, dixerúntque Prophetiza, quis est, qui te percussit? Quid igitur pati & nos dubemus, vt reddamus par domino? Horrore plena sunt hæc. *Et quia esset Petrus in atrio inferius, venit vna ancillarum, &c.* Infirmus erat Petrus, tametsi alacer esset, & præ timore turbatus dominum abnegat, idque ab ancilla interrogatus. Permisit autem Deus singulari dispensatione fieri, vt ne extolleretur, & ad hoc, vt compateretur labentibus, à seipso eruditus, quanta sit humana imbecillitas, & fragilitas. Non refert siue vna, siue duæ ancillæ fuerint, quæ arguerint Petrum. Mattheus sanè istam non eandem dicit, Marcus vero eandem. Nihil autem nobis in hoc obstaculi ad euangelij veritatem. Nunquid enim in magno aliquo, & salutem nostram complectente discordant? Nunquid ille dixit quod crucifixus sit, & alius non? absit. Igitur Petrus præmetu turbatus, & oblitus sermonis, quem dixerat dominus, quòd eum, qui me abnegauerit, abnegabo & ego coram patre meo, negauit: sed pœnitentia, & lachrymæ illum ad Christum reduxerunt. *Et quum iniecisset, fleuit*: hoc est, quum caput obuelasset, vel pro eo quòd cœpit magna vehementia. Iam quod Matthæus obscure dixit, quod priusquam gallus cantet, interpretatus est Marcus, quia priusquam bis cantet, consueuerút enim galli vno tempore sæpe sonare, & postea dormire, & post tempus quoddam iterum cantum incipere. Quod igitur Matthæus dixit, hoc est, prius quàm gallus cantet, hoc est, impleat clamorem primi cantus; negabis me ter. Erubescant Nouatiani, qui eos, qui post baptismum, & sacramentorum communionem peccarunt, non suscipiunt. Ecce & Petrus, suscepto immaculato corpore, & sanguine, quum negasset, propter pœnitentiã receptus est. Sanctorum enim delicta ideo scripta sunt, vt & nos, si quando lapsi fuerimus, non animaduertendo, possimus in exempla illorum respicere, & per pœnitentiam corrigi.

CAPVT XV.

ET *confestim diluculo, concilio inito, summi sacerdotes cum senioribus & scribis, &c.* Tradiderunt Iudæi Romanis dominum, traditi sunt & ipsi à domino vicissim Romanorum manibus. Et implẽtur scripturæ, quæ dicunt, Væ, lege; mala erunt ei secũdum opera manuum suarum. Et iterum, Secundum opera manuum suarum da illis. Sicut fecisti, ita erit & tibi retributio tua. Quum interrogasset Pilatus; *Tu es Rex Iudæorum?* Dominus dubium responsum dedit. Nam, *Tu dicis*: potest intelligi, quòd verè dixisti: vel, dixisti id, quod sum. Iterum autem quum interrogatus esset, & nihil responderet, mirari fecit Pilatum. Admirabatur, quòd quum legisperitus esset, ac eloquens, & qui posset per defensionem abstergere calumnias, nihil diceret, sed sustineret fortiter calumnias. Vide autem sanguinarias Iudæorum mentes, & Pilati modestiam, quamuis etiam ipse cõdemnationem mereatur, eo quòd non strenuè iustum defenderit. Nam illi quidem clamabant, vt crucifigeretur: ille autem, licet mollius, tentabat eripere à condemnatione Iesum, propterea iterum rogat; *Quid faciam Iesu?* Vndique occasiones offerens, vt dimitteretur Iesus innocens. Tandem succũbens voluntati illorum flagellauit dominum, hoc est, cæcidit eum loris, vt putarẽtur accepisse pro tribunali cõdemnatum: & tradidit illis eum vt crucifigeretur. Volebat enim satisfacere plebi, hoc est gratificari, quantum possibile, non autẽ quod gratum erat iusto, & Deo. *Milites autem abduxerunt eum intro in atrium, &c.* Militare genus semper conuiuiis gaudet, ac tumultibus, & sibi simile est. Nam, quum Iudæi, qui plurimas audierant doctrinas, & in quos multa collocata erant beneficia,

cia, taliter affecti erant, quid de gentilibus possumus dicere? *Conuocant* itaque *totam cohortem*, hoc est, totum exercitum, *& induunt eum purpura*, vt regi illudentes: & coronam pro diademate, & calamum pro sceptro assumunt hoc loco diabolorum socij. Angariant autem quẽdam, vt tollat crucem eius, quanuis alius euangelista dicat, quòd baiulans Iesus crucem exierit. Vtraque igitur facta sunt. Aliquandiu enim portauit ipse lignum: deinde autem, quum inuenissent aliquem, qui portaret, coegerunt illum, & postea gestata est ab illo crux. Quare autem dixit esse & quorundam puerorum patrem? Ad maiorem fidei confirmationem. Verisimile enim erat hominem adhuc viuere, & posse enarrare omnia, quæ in cruce facta. Porro feramus & nos purpuram, regalem vestem. vt exempli gratia quid dicam; Sicut reges ambulare debemus super serpẽtes, & scorpiones, & imperare peccato. Christiani enim dicimur, hoc est, vncti & ipsi, sicut tunc reges dicebantur Christi. Sit igitur vita nostra non seruilis, & illiberalis, sed regalis, ac libera. Feramus autem & coronam spinearn, hoc est, studeamus coronari asperitate, & continentia vitæ: non voluptuarie, neque delicate. Simus autem & Simon, quod est obedientia: & tollamus crucem Iesu, quæ mortificet membra nostra, quæ super terram sunt. *Et ducunt eum in Golgotha locum, quod est, si interpreteris, Calvariæ locus, &c.* Traditio est, quæ à priscis patribus vsque ad nos peruenit, quòd Adam illic sepultus sit. Dominus itaque, qui lapsum, & mortem Adę sanauit, illic crucifixus est, vt, vnde principium mortis, inde & mortis destructio. Dederunt autem illi bibere vinum myrrhatum. Myrrha autem amarissima est. Illudentes igitur, hæc dederunt domino. Alius autem Euangelista dicit acetum cum felle, & alius aliud quid oblatũ esse domino. & nihil in his contrarium. Quum enim nulla apud illos disciplina, alij alia offerebant, & alius quidem acetum, & fel, alius autem vinum myrrhatum. Fortasse & vinum acetosum erat, & amara myrrha: & hinc conueniunt quòd dicit ille myrrhatum vinum, alius verò acetum cum felle. Nam & vinum acetum dici potest, quia acetosum: & myrrha fel, quia amara. Neque in hoc dissonant, quòd vnus dicit, Dabat ei bibere, ipse autem nõ sumebat: & alter, Quumque gustasset, nolebat bibere. Omnino enim dicendo, non accepit, manifestauit, quòd non biberit. Miserunt quoque sortes super vestes eius, & hoc ad illusionem eius facientes, quasi regis vestes diuiderent, quanuis nõ ingentis pretij essent. Scripsit autem & titulum, hoc est, causam, propter quam crucifixus est, quasi rebellis, ac seditiosus esset, & seipsum regẽ appellasset: vnde omnes, qui prætergrederentur, non miserentur eius, sed magis infremerent in eum quasi tyrannum. Quomodo autem Marcus inquit hora tertia crucifixum esse, Matthæus autem hora sexta factas tenebras? Dicendum, quòd hora tertia crucifixus est: tenebræ autem incœperũt fieri ab hora sexta vsque ad horam nonam. Et cum latronibus crucifixus est, vt homines de eo male suspicarentur, quòd & ipse vt malefactor esset crucifixus. Factum est autem hoc singulari dispẽsatione. impleta enim est prophetia, Et cum iniquis reputatus est. Sunt & latrones duorum populorum, Iudæorum scilicet ac Gentium. Vtrique enim impij sunt, Gentiles tanquam naturalis legis præuaricatores: Iudæi verò vt contemptores & huius, & eius, quam dominus dedit, legis. Sed hic quidẽ gentilis gratus fit, & resipiscit: Iudaicus autẽ vsque ad finem blasphemat. Porrò dominus inter duos populos crucifigitur. Ipse enim lapis est coniungens nos. *Et qui præteribant, conuitiabantur illi, mouentes capita sua, &c. Et qui præteribant*, hoc est, qui transibant per viam, & ipsi blasphemabant dominum, improperantes ei vt impostori. Similiter autem & pontifices dicebant, Alios saluauit, seipsum non saluat. Hoc autem dicebant deridẽtes eius miracula, & vellicantes quasi phãtastica fuissent. Nam operando miracula, saluos fecit multos. Diabolus autem incitabat illos vt dicerent, *Descendat nũc de cruce*. Quia enim cognoscebat author mali, quòd salus per crucem fieret, iterum tentabat dominum, vt, si descenderet de cruce, certum foret ipsum non esse filium Dei, & sic periret salus, quę per crucem. sed ille & Dei filius erat vere, & propterea minus descendit. Nam, si voluisset descendere, neque principio ascendisset. sciens enim per hoc saluandos homines, sustinuit vt crucifigeretur, aliaque multa patereturr, perficereturque eius opus. Et qui simul crucifixi, exprobrabant, principio duo, postea vnus agnouit eum innoxium, sicut Lucas dicit, & increpauit alium blasphemantem. *Quum vero facta esset hora sexta, tenebræ ortæ sunt, &c.* Tenebræ factæ sunt non in vno loco, sed super totam terram: & si quidem fuisset tempus eclypsis, potuisset quis dicere naturale fuisse deliquium: nunc autem decimaquarta fuit luna, quando iuxta naturam deliquium fieri impossibile. Clamat verò Iesus Hebraica voce propheticum, ostendens se vsque ad mortem Hebraica in honore habuisse. Cæterum quod dicit, *Cur me deseruisti?* ex persona humanæ naturæ dicit: quasi diceret, Cur me hominem dereliquisti, ô Deus, vt precer Deum crucifixum pro me? Nos enim homines fuimus deserti, ille nunquàm à patre derelictus fuit. Audi enim eum quid dicat, Non sum solus, inquit, sed pater mecum est. Vel etiam pro Hebræis hoc dicit, erat enim Hebræus & ipse secundum carnem. Cur me, hoc est, cur Hebraicum populum deseruisti, vt crucifigerent filium tuum? Quemadmodum enim consueuimus dicere, Deus tulit me, hoc est, humanam naturam: sic & hoc loco, *dereliquisti me*, hoc est, vel meam humanam naturam, vel meum populum. Cucurrit verò vnus vt acetum ei potandum porrigeret, quò citius eum aceti conficeret amaritudo. Quum autem clamasset Iesus voce magna, expirauit, quasi irritans mortem vt dominus, & potestate sua moriens. Quæ autem vox illa fuerit, Lucas manifestauit. Pater, in manus tuas cõmendo spiritum meum. Etenim & hoc beneficium Christi est, quòd nũc sancti spiritus in manus patris ascendunt, qui olim ab inferno tenebantur, donec veniret, qui prædicauit captiuis remissionem. *Et velum templi scissum est in duas partes à summo vsque ad imum, &c.* Scissum est velum, per hoc manifestante Deo, quòd gratia spiritus è templo euolet, & quòd sancta sanctorum omnibus conspicua, & accessa fiant: quod & factum est Romanis ingressis. Et quòd lugeat etiam templum, idque quod in calamitatibus facere solent, quum vestes dilacerantur, hoc & templum quasi animatum esset, faciat, cõpatiens conditori suo patien-

Sanctorũ animæ in manus patris nũc ascendunt.

ti,& veſtes ſuas diſrumpens:& aliud quiddam in hoc manifeſtatur. Caro ipſa velamẽtum eſt noſtri templi,hoc eſt,mẽtis. Itaque virtus, quam habuit caro aduerſus ſpiritum,paſſionibus Chriſti diſſoluta eſt,à ſummo vſque deorſum,hoc eſt, ab Adã vſque ad nouiſſimos homines. Etenim Adam ſanctificato paſſionibus Chriſti,non vltra caro illius maledicta erit, neque corruptioni obnoxia, ſed incorruptibilitate honorati ſumus omnes. Porrò Centurio(hoc eſt,qui centũ præerat)videns quòd tam potenter,& ſicut dominus mortis expiraſſet, admiratus eſt, & confeſſus. Vide autem ordinem conuerſum. Iudæi maledicunt, Gentilis confitetur;diſcipuli fugiũt,mulieres manent. Erãt enim, inquit,ibi & mulieres,inter quas Maria Magdalene,& Maria Iacobi & Ioſe mater. Et hæc Dei genitrix erat,quæ quatenus Ioſepho deſpõſata fuit, mater erat & filiorũ Ioſeph,cuius filij fuere Iacobus, & Ioſes. Dicitur horũ mater, hoc eſt nouerca:ſicut & Ioſeph vxor dicebatur, hoc eſt ſponſa. Salome autẽ erat mater filiorũ Zebedæi. Et aliæ quoque multæ,nomina enim celebriorum tantũ commemorauit. *Et quum iam veniſſet veſpera,quoniã erat paraſceue,&c.* Beatus Ioſeph adhuc legi ſeruiens,Chriſtum,& Deum agnouit,ideo & laudatum auder facinus. Neque cogitabat,Dives ſum, & diuitias amittere poſſum: ſi poſtulauero corpus eius, qui propter tyrannidem affectatã condemnatus eſt, accuſabor à Iudæis. Nihil tale ſecum dicebat,ſed omnia ſecũs cogitans,petiuit vt ſepeliret condemnatum corpus. Pilatus verò mirabatur quòd iam mortuus eſſet. Putabat enim ipſum in agone luctaturum, ſicut & latrones. Interrogat autem & Centurionem, ſi dudum mortuus eſſet,hoc eſt,ante horam. Ioſeph itaque accepto corpore mercatus eſt ſindonem,in qua depoſitum inuoluit: & quod honore dignum,cum honore ſepeliuit. Erat enim & ipſe diſcipulus Ieſu,ſciens dignum honore dominum. *Et honeſtus*, hoc eſt pius,irreprehẽſibilis. Senator autem, quæ digniras quædam erat, qua prædiri cogebantur intendere iis, quæ foris erant, & multa ſæpe inde oriebantur pericula, propter fori malitiam. Audiant diuites, & publicis muneribus fungentes, quomodo Ioſepho nihil obſtitat ad virtutem ſenatoria dignitas. Ioſeph interpretari poſſumus augmentum:Arimatheus verò,tollens hoc.Concedat autem Deus, vt etiam nos ſicut Ioſeph ille ſiamus ſemper aucti, & adiicientes in curſu virtutis,ac tollentes hoc,id eſt,bonum: accipiamus verò corpus Ieſu per communionem, & colloce-

Mater Ieſu nouerca dicitur filiorũ Ioſeph. Sed huius opinionis communis ſententia contradicit.

mus in monumento exciſo ex petra, hoc eſt in anima memori, quæ Deum non obliuiſcatur. Sit autem anima illa ex petra exciſa, hoc eſt à Chriſto,qui eſt petra,in qua conſiſtere poterimus. Inuoluatur vero in ſindone,hoc eſt,in corpore mũdo ſuſcipiatur. Nam ſindon eſt animæ corpus quaſi veſtis. Oportet igitur non ſolum in anima pura ſuſcipere diuinum corpus domini, ſed in corpore puro. Cohibendum eſt autem & illud, non explanandum, Myſterium enim in contracto eſt,& occultum,& non cuiuis appetendum.

Anima corpore ſuſcipiat pura dominũ.

EVTHYMII ZIGABONI
ſuperioris Euang. expoſitio.

ERat autem Paſcha,& azyma,&c. Paſcha, & azyma vocat nunc Euangeliſta ipſum Paſchæ feſtum:quia in ipſo carnes agni, & azyma comedebant. *At illi, cum audiſſent gauiſi ſunt, & promiſerunt, &c.* Gauiſi ſunt autẽ,non ſolum, quia ipſum ſine tumultu comprehenſuri erant opportune à Iuda traditum, verumetiam, quòd à ſuis diſcipulis odio haberi inciperet. *Et calefiebat ad lumen,* Ad lumen, quod ab igne producebatur, ita vt in propatulo eſſet iis, qui vna cum eo ſedebant, ac omnibus,qui in atrio erãt. *Et recordatus eſt Petrus verbi,&c.* Non ſolum autem hoc dictum verbum præ timore,ac imbecillitate exciderat, verũ etiã illud, quòd dixerat, quicumque abnegauerit me coram hominibus,& ego abnegabo eum,&c. *Cæperũtque eum ſalutare.* Salutare ſignificat hoc loco, compellare. *Patrem Alexandri, & Ruſi.* Dixit,*Patrem Alexandri, & Ruſi:* Vt pote qui adhuc viuebant, notique erant, dum hæc ſcriberet. Aiunt autem, hos ſequutos eſſe Apoſtolos, quum in Chriſtum credidiſſent.

Erat autem hora tertia,& crucifixerunt eum. Atqui hora ſexta crucifixus eſt,ſicut dicit Ioannes. Quid ergo dicendum eſt? Quod id, quod dicitur; *erat autem hora tertia*, non trahitur ad id, quod additur,*Et crucifixerunt eum:* ſed refertur ad principium eorum,quæ paſſus eſt Saluator. *Erat autem,* inquit *hora tertia*, quando videlicet pati cœpit à militibus Pilati. Deinde, quod ſequitur, per ſe legendum eſt, *Et crucifixerunt eum,* ſexta videlicet hora. Mentio ergo tertiæ horæ,quæ fit à Marco,principium manifeſtat eorum, quæ paſſus eſt dominus.ſextæ vero, à Ioanne, finem oſtendit,qui fuit crucifixio.

FERIA

FERIA IIII. HEBD. MAIORIS.
LVCAE 22.

PASSIO DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI ſecundum Lucam.

IN illo tempore appropinquabat dies feſtus azymorum, qui dicitur
a Id eſt,prima dies azymorum poſt immolationem agni,ſcilicet xv. dies quæ erat ſolennis.
[a] Paſcha.Et quærebant principes ſacerdotum & ſcribæ, quomodo
b Non metuentes ſeditionem,ſed ne auxilio populi de ſuis manibus tolleretur.
Ieſum interficerent. [b] Timebant verò plebem. Intrauit autem Sa-
c Non à principibus inuitatur,nulla neceſſitate conſtringitur, ſed propria ſponte ſceleratæ mentis iniit conſilium.
tanas in Iudam qui cognominabatur Scarioth, vnum de duodecim: [c] & abiit, & loquutus eſt cum principibus ſacerdotum & magiſtratibus,quemadmodum illum traderet eis. Et gauiſi ſunt, & pacti ſunt pecuniam illi dare. Et ſpopondit.
d Sine turbis.
Et quærebat opportunitatem,vt traderet illum [d] ſine turbis. Venit auten dies
e XIIII.luna. f Agnus Paſchalis.
[e] azymorum,in qua neceſſe erat occidi [f] Paſcha. Et miſit Petrum & Ioannem dicens: Euntes parate nobis Paſcha, vt manducemus. At illi dixerunt: Vbi
g Qui non habemus tabernaculum.
[g] vis paremus?Et dixit ad eos:Ecce introeuntibus vobis in ciuitatem, occurret vobis homo amphoram aquæ portans. Sequimini eum in domum in quam intrat, & dicetis patrifamilias domus:Dicit tibi magiſter: Vbi eſt diuerſorium, vbi Paſcha cum diſcipulis meis manducem? Et ipſe oſtẽdet vobis cœnaculum magnum ſtratum:& ibi parate.Euntes autem inuenerunt ſicut dixit illis: & pa-
h Id eſt,quartadecima die primi menſis ad veſperam, cum xv. luna iam terris apparente iuxta legis edicta inſtabat Paſcha. i Vel diſcipuli.
rauerunt Paſcha. Et cum facta eſſet [h] hora diſcubuit, & duodecim [i] apoſtoli
k Agnum manducat,quia in agno ipſe figurabatur.
cum eo. Et ait illis: Deſiderio deſideraui hoc paſcha [k] manducare vobiſcum
l Tempore. m Vetus paſcha.
antequam patiar. Dico enim vobis:quia ex [l] hoc non manducabo [m] illud do-
n Eccleſia. o Dis dicitur accepiſſe calicem, prior vetus:ſecundus nouus.
nec impleatur in [n] regno Dei.Et [o] accepto calice gratias egit & dixit:Accipite & diuidite inter vos. Dico enim vobis, quòd non bibam de generatione vitis, donec regnum Dei veniat.Et accepto pane gratias egit & fregit, & dedit eis di-
p Quod ſub ſpecie panis apparet. q Quotieſcunque manducabitis panem hunc & cal. bib.mor.domini annun.do.veniat.
cens: Hoc eſt [p] corpus meum, quod pro vobis datur. Hoc [q] facite in meam
r Scilicet dedit eis.
commemorationem. Similiter & [r] calicem, poſtquàm cœnauit dicens:Hic eſt
s Ad diſtinctionem veteris,quod ſanguine hircorum & vitulorum dedicatum eſt. t Quia impoſſibile eſt ſanguine hircorum peccata tolli. v Sed tamen vni de vobis non proderit,per quem fundetur ipſe ſanguis.
calix [s] nouum teſtamentum in [t] ſanguine meo, qui pro vobis fundetur. [v] Ve-
x Homo pacis meæ in quo ſperabam,qui edebat panes meos,mag.ſuper me ſupplan.
runtamen ecce manus tradentis me, mecum eſt in menſa. Et quidem filius ho-
minis ſecundum quod [x] definitum eſt, vadit: Veruntamen væ homini illi per
y Nouerant vndecim,quòd nil tale cogitauerant,ſed plus credunt magiſtro quam ſibi, & timentes fragilitatem ſuam,anxij quærunt de peccato,cuius non habent conſcientiam.
quem tradetur. [y] Et ipſi cœperunt quærere inter ſe, quis eſſet ex eis qui hoc facturus eſſet. Facta eſt autem & contentio inter eos, quis eorum videretur eſſe

maior. Dixit autem eis: Reges Gentium [z] dominantur eorum, & qui [a] potestatem habent super eos, benefici vocantur. [b] Vos autem non sic: Sed qui [c] maior est in vobis, fiat sicut [d] minor, & qui [e] præcessor est, sicut ministrator. Nam quis [f] maior est, qui recumbit, an qui ministrat? Nónne qui recumbit? Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat. Vos autem estis qui permansistis mecum in tentationibus meis: Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi pater meus regnum, vt [g] edatis & bibatis super [h] mensam meam in regno meo, & sedeatis super thronos, iudicantes duodecim tribus Israel. Ait autem dominus Simoni: Simon, ecce Satanas expetiuit vos vt cribraret sicut triticum. Ego autem rogaui pro te, vt non deficiat fides tua. Et tu aliquando conuersus, [i] confirma fratres tuos: Qui dixit ei, Domine, tecum paratus sum & in carcerem & in mortem ire. At ille dixit: Dico tibi Petre non cantabit hodie gallus, donec ter abneges nosse me. Et dixit eis: Quando misi vos sine sacculo & pera & calciamentis, nunquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt: Nihil. Dixit ergo eis: Sed nunc qui habet sacculum tollat similiter & peram. Et qui non habet vendat tunicam suam, & emat gladium. Dico enim vobis: quoniam adhuc hoc quod scriptum est, oportet impleri in me. Et cùm iniquis deputatus est. Etenim ea [k] quę sunt de me, [l] finẽ habẽt. At illi dixerunt: Domine, ecce gladij duo hic. At ille dixit eis: Satis est. Et egressus ibat secundum consuetudinem in montem Oliuarum. Sequuti sunt autem illum & discipuli. Et cũ peruenisset ad [m] locum dixit illis: Orate ne intretis in tentationem: Et ipse auulsus est ab eis quantum iactus est lapidis: & positis [n] genibus orabat, dicens: Pater, si vis, transfer calicem istum à me: [o] Veruntamen non mea voluntas, sed tua fiat. Apparuit autem illi angelus de cælo [p] confortans eum. Et factus in agonia prolixiùs orabat. Et factus est sudor eius sicut guttę sanguinis decurrentis in terram. Et cùm surrexisset ab oratione, & venisset ad discipulos suos, inuenit eos dormientes præ [q] tristitia. Et ait illis: [r] Quid dormitis? Surgite, orate, ne [s] intretis in tẽtationem. Adhuc eo loquente, ecce turba, & qui vocabatur Iudas vnus de duodecim [t] antecedebat eos, & appropinquauit Iesu, vt [v] oscularetur eum. Iesus autem dixit ei: Iuda [x] osculo filium hominis tradis. Videntes autem hi qui circa ipsum erant, quod futurum erat, dixerunt ei: Domine, si percutimus in gladio? Et percussit [y] vnus ex illis seruum principis sacerdotum, & amputauit auriculam eius dexteram. Respondens autem Iesus ait: [z] Sinite vsque huc. Et [a] cum tetigisset auriculam eius, sanauit eum. Dixit autem Iesus ad eos qui venerant ad se principes sacerdotum & magistratus templi & seniores: Quasi ad latronẽ existis cum gladiis & fustibus. Cum quotidie vobiscum fuerim in teplo, non extendistis manus in me. Sed hæc est [a] hora vestra, & potestas tenebrarum. Comprehendentes

[z] Per potentiam eos humiliantes. [a] Largiendi.
[b] Quæ tam eorum quæ distribuitis, non autores, sed dispensatores estis. [c] In virtutibus.
[d] Humili reputatione. [e] Gradu dignitatis.
[f] Secundum iudicium seculi.
[g] Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur, fruendo, scilicet desiderato olim & amato gaudio veri boni. [h] Mensa quæ omnibus sanctis est ad fruendum proposita: est cælestis vitæ gloria.
[i] Sicut ergo orando te protexi ne deficeres, sic tu infirmiores fratres exemplo tuæ pœnitentiæ confortans: ne de venia desperent.
[k] Prædicta. [l] Impletionem.
[m] Secundum alios in villam quæ dicitur Gethsemani.
[n] Vt humilitatem mentis habitu corporis ostendat.
[o] In se reuertens quod ex hominis persona renuerat trepidanter ex Dei filij potestate confirmat.
[p] Homo factus eo modo est confortatus, quo & contristatus. Nam si nobis tristis est, id est, propter nos tristis est, necesse est, vt etiam propter nos confortatus sit & nobis.
[q] Præ tristitia somnum vincere non possunt. ¶ Vicina iam negatione.
[r] Apparet, quia pro illis orauerat, quos monet orationum suarum vigilando & orando particeps existere. [s] Id est, ne in vos calix meæ passionis incumbat.
[t] Factum congruit mutatæ menti: Iam enim cum fustibus, qui quamdiu cum pace fuit, tranquillius se egit.
[v] Vt hoc signo dignoscerent eum quem tenerent.
[x] Instrumento pacis, mortem irrogas seruus dominum, discipulus magistrum prodis.
[y] Petrus eodem ardore mentis, quo cætera cælatus fuit Phinees.
[z] Id est, non moueat vos quod futurum est. [a] Nunquam pietatis obliuiscitur qui nec hostes suos patitur vulnerari.
[a] Noctis nequitiæ vestræ congrua.

[b] In hoc diuersus à cæteris. [c] Diuisus ab aliis.
dentes autem eum, duxerunt ad domum principis [b] sacerdotum. [c] Petrus verò [d] sequebatur eum à [e] longe. Accenso autem igne in medio atrij, & circunsedentibus illis, erat Petrus in medio eorum. Quem cum vidisset ancilla quædam sedentem ad lumen, & eum fuisset intuita, dixit: Et hic cum illo erat. At ille [f] negauit eum dicens: Mulier, non noui illum. Et post pusillũ alius videns eum, dixit: Et tu de illis es. Petrus verò ait: O homo nõ sum. Et interuallo facto quasi horæ vnius, alius quidam affirmabat dicens: Verè & hic cum illo erat; nam & Galilæus est. Et ait Petrus: Homo, nescio quid dicis: Et continuo adhuc illo loquente, cantauit gallus. Et conuersus dominus [g] respexit Petrum. Et recordatus est Petrus verbi domini, sicut dixerat: quia priusquàm gallus cantet, ter me negabis. Et egressus foras Petrus fleuit amarè. Et viri qui tenebant illum, illudebant ei cædentes. Et velauerunt eum & percutiebant faciem eius: & interrogauerunt eum, dicentes: Prophetiza: Quis est qui te percusit? Et alia multa blasphemantes dicebant in eum. Et vt factus est dies [h] conuenerunt seniores plebis & principes sacerdotum & scribæ: & duxerunt illum in concilium suum dicentes: Si tu es Christus, dic nobis. Et ait illis: Si vobis dixero, non credetis mihi. Si autem & interrogauero, non respondebitis mihi, neque dimittetis. Ex hoc autem erit [i] filius hominis sedens à dextris [k] virtutis Dei. Dixerunt autem omnes: Tu ergo es filius Dei? Qui ait: Vos dicitis: quia ego sum. At illi dixerunt: Quid adhuc [l] desideramus testimonium? Ipsi enim audiuimus de ore eius.

[d] Hoc est deuotionis. [e] Hoc est timoris naturæ.
[f] Quod negat Petrus, obreptionis est: quod pœnitet fidei.
[g] Respexit dominus, vt recordaretur Petrus: quia misericordia ad pœnitentiam vocat.
[h] Vide quàm solliciti in malo, tota nocte vigilauerunt vt facerent homicidium.
[i] Ego, quem vt hominem despicitis, per supplicium crucis ero exaltatus, & habens nomen quod est super omne nomen. [k] Cum infirmus appaream.
[l] Quod se Christum & filium Dei dicat.

CAP. XXIII.

ET surgens omnis multitudo eorum duxerunt illum ad Pilatum. Cœperunt [a] autem illum [a] accusare dicentes: Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram, & [b] prohibentem tributa dari Cæsari, & dicẽtem se Christũ regem esse. Pilatus autẽ interrogauit eum, dicens: Tu es rex Iudæorum? At ille respondens ait: Tu dicis. Ait autem Pilatus ad principes sacerdotum & turbas: Nihil inuenio causæ in hoc homine. At illi inualescebant, dicentes: Commouit populum docens per vniuersam Iudæam, incipiens à Galilæa vsque huc: Pilatus autem audiens Galilæam, interrogauit, si homo Galilæus esset. Et vt cognouit quòd de Herodis potestate esset, remisit eum ad Herodem, qui & ipse Hierosolymis erat illis diebus. Herodes autem viso Iesu gauisus est valde. Erat enim cupiens ex multo tempore videre eũ: eò quòd audierat multa de eo: & sperabat signum aliquod videre ab eo fieri. Interrogabat autem eum multis sermonibus. At ipse [c] nihil illi respondebat. Stabant autem principes sacerdotum & Scribę cõstanter accusantes eum. [d] Spreuit autẽ illum Herodes cum exercitu suo & illusit indutum veste alba, & remisit ad Pilatũ. Et facti sunt amici Herodes & Pilatus in ipsa die. Nam anteà inimici erant adinuicem. Pilatus autem, conuocatis principibus sacerdotum, & magistratibus & plebe, dixit ad illos: Obtulistis mihi hunc hominem, quasi auertentem populum & ecce ego coram vobis interrogans, nullam causam inuenio in homine isto ex his in quibus eum accusatis.

[a] Impij nihil verisimile quod obiicere possent, inueniunt. Et ideo sicut Marcus ait: Non erant conuenientia eorum testimonia.
[b] Cum ipse dixerat: Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo.
[c] Melior est causa quæ non defenditur, & probatur. Susanna tacuit & vicit. Accusatur & tacet, qui defensione non indiget, ambiunt defendi qui timent vinci: nec accusationem confirmat tacendo, sed despicit non refellendo. ¶ Sed ne his aliquid dicit.
[d] Spreuit Herodes & exercitus vt omnes in eadem culpa pares monstrentur.

Sed neque Herodes. Nam remisi vos ad illum: & ecce nihil dignum morte
e Flagris & ludibriis quantum iubetis afficiam, dummodo ne sitiatis inoxium sanguinem. f Non imperiali legis sanctione, sed annua gentis cui per talia gaudebat placere deuictus consuetudine.
actum est ei. e Emendatum ergo illum dimittam. f Necesse autem habebat di-
g Data optione eligendi quem vellent: quia pontifices excitauerant turbam, vt magis peterent Barrabam.
mittere eis per diem festum g vnum. Exclamauit autem simul vniuersa turba, dicens: Tolle hunc, & dimitte nobis Barrabam. Qui erat propter seditionem quandam factam in ciuitate & homicidium missus in carcerem. Iterum autem Pilatus loquutus est ad illos, volens dimittere Iesum. At illi succlamabant dicentes. Crucifige, & crucifige eum. Ille autem tertiò dixit ad illos: Quid enim mali fecit iste? Nullam causam mortis inuenio in eo. Corripiam ergo, & illum dimittam. At illi instabant vocibus magnis, postulantes vt crucifigeretur: &
h Videns quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret. ¶ Iudex nec iniuidiæ cedere debuit, nec timori.
inualescebant voces eorum. Et h Pilatus adiudicauit fieri petitionem eorum. Dimisit autem illis eum qui propter homicidium & seditionem missus fuerat in carcerem, quem petebant: Iesum verò tradidit voluntati eorum. Et cum du-
i Cyrene quæ est ciuitas Helchiæ.
cerent eum, apprehenderunt Simonem quendam i Cyrenensem venientem de villa, & imposuerunt illi crucem portare post Iesum. Sequebatur autem illum multa turba populi & mulierum, quæ plangebãt & lamentabantur eum. Conuersus autem ad illas Iesus dixit: Filiæ Hierusalem, nolite flere super me, sed super vos ipsas flete, & super filios vestros. Quoniam ecce venient dies in quibus dicent: Beatæ steriles, & ventres qui non genuerunt, & vbera quæ non lactauerunt. Tunc incipient dicere montibus: cadite super nos: & collibus, operite nos. Quia si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? Ducebantur autem & alij duo nequam cum eo, vt interficerentur. Et postquam venerunt in locum qui vocatur Caluariæ, ibi crucifixerunt eum & latrones: vnũ à dextris, & alterum à sinistris: Iesus autẽ dicebat: Pater, dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt. Diuidentes verò vestimenta eius, miserunt sortes. Et stabat populus expectans, & deridebant illum principes cum eis, dicẽtes: Alios saluos fecit, se saluum faciat, si hic est Christus Dei, electus. Illudebant autem ei & milites accedentes, & acetum offerentes & dicentes: Si tu es rex Iudæorum saluum te fac. Erat autem
k Vt omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus Christus in gloria est Dei patris.
& superscriptio scripta super eum literis k Græcis, Hebraicis & Latinis: Hic est rex Iudæorum. Vnus autem de his qui pendebant latronibus blasphemabat eum, dicens: Si tu es Christus, saluum fac teipsum & nos. Respondens autem
l Forte & ille conuiciatus prius est, sed repente conuersus, Nec mirum sic conuerso cito ignoscit, qui etiam insultantibus veniam dabat.
m Saltem hic deberes quærere liberationem.
l alter increpabat eum, dicens: Neque tu times Deum, qui in m eadem damnatione es. Et nos quidem iustè, nam digna factis recipimus: hic verò nihil mali gesit. Et dicebat ad Iesum: Domine, memento mei cùm veneris in regnum
n Vita est esse cum Christo, quia vbi Christus, ibi regnum. ¶ Quando crucifixus est.
tuum. Et dixit illi Iesus: Amen dico tibi: n hodie mecum eris in paradiso. Erat
o Tenebræ effusæ sunt oculis perfidorum, vt fidei lumen resurgeret.
autem ferè hora sexta, & o tenebrę factę sunt in vniuersam terram vsque in horam nonam. Et obscuratus est sol, & velum templi scissum est medium. Et clamans voce magna Iesus, ait: Pater in manus tuas commendo spiritum meum. Et hęc dicens expirauit. Videns autem Centurio quod factum fuerat, glorificauit Deum, dicens: Verè hic homo iustus erat & omnis turba eorum qui simul aderant ad spectaculum istud, & videbant quæ fiebant, percutiẽtes pectora sua
p Blongasti à me amicum, & proxi. & n. m. ami.
reuertebantur. Stabant autem omnes noti eius à plongè, & mulieres quæ sequutæ erant eum à Galilæa hæc videntes. Et ecce vir nomine Ioseph, qui erat decurio,

q Decurio est qui de ordine curiæ est, & officium curiæ administrat. r Quia & ipse discipulus Iesu, sed occultus, vltans prius inimicitias Iudæorum: sed in hoc extremo officio minus curat de illis.
q decurio, & vir r bonus & iustus (hic non cõsenserat consilio & actibus eorũ) ab
s Ipse est Ramatha Helcanæ, & Samuelis ciuitas in regione Thamitica iuxta Decapolim. t Si ignotus esset, ad principem non accederet, nec corpus impetraret.
s Arimathia ciuitate Iudeæ, qui expectabat & ipse regnũ Dei: Hic t accessit ad Pilatum, & petiit corpus Iesu: & depositum inuoluit syndone, & posuit eum in monumento excisо, in quo nondum quisquam positus fuerat.

GLOSSA ORDINARIA
in superius Euang.

APROPINQVABAT, *&c. Qui dicitur pascha, &c.* Pascha non à passione, sed à transitu nominatur, quòd illa die transiuit exterminator per Ægyptum, vel dominus liberans populum suum, quo nomine significabatur agnum in hac die de mundo ad patrem transiturum. Inter Pascha verò & azyma hoc distat, quod Pascha vocatur solus dies, in quo agnus occidebatur ad vesperã, id est xiiij. luna primi mensis dies azymorum erant à xv. luna vsque ad xxj. diem eiusdem mensis. Sed euangelistæ indifferenter ponunt, & diem azymorum pro Pascha, & Pascha pro diebus azymorum: vnde hic Lucas: Dies festus azymorum, qui dicitur Pascha, quia & Paschæ dies in azymis panibus celebrari præcipiebatur. Et nos quasi perpetuum Pascha facientes, semper ex hoc mundo transire præcipimur: vno die immolato agno ad vesperam sequuntur septem dies azymorum, quia Christus in plenitudine temporũ semel pro nobis passus, toto tempore seculi (quod septem diebus agitur) in azymis synceritatis & veritatis præcepit esse viuendum. *Et quærebant, &c.* Hæc ante biduum Paschæ congregatis principibus sacerdotum & scribis in atrium Cayphæ, Matthæus gesta testatur. *Intrauit.* Dicit Ioannes, quòd post buccellam à domino traditam intrauit satanas in Iudam. Sed & ante buccellã inuaserat eum satanas: & quem prius intrauerat vt deciperet, postmodum intrauit, vt iam sibi traditum plenius possideret. *Venit autem dies.* Licet sequẽti die, id est quintadecima luna sit crucifixus, hac tamen nocte qua agnus immolabatur: & carnis sanguinisque suis discipulis sacramenta celebranda tradidit, & à Iudæis tentus & ligatus, ipsius immolationis, id est passionis suæ sacrauit exordium. *Ecce introeunti.* Sicut Deus sanctorum præscius, cum discipulis loquitur de his quæ alibi geruntur. Et bene parauris Pascha amphoram aquæ portans occurrit, vt ostendatur, quòd huius Paschæ mysteriũ pro ablutione mundi per aquam baptismi sit celebrãdum: vbi veri Paschæ cultoribꝰ typicus de limine cruor auferrur, & ad tollenda peccata vinifici fontis baptisma consecratur. Amphora, significat perfectã mensuram expleri temporis, quo dignum erat hoc geri. *Horeo amphoram.* Sine nomine designatur, vt pauper & ignobilis æstimetur, qui à domino eligitur. Cuius sanctitas in hoc apparet, quòd in tanto eius dominus cum discipulis, cum sublimiũ virtutum delectatione requieuit. *Sequimini.* Consulè prætermittuntur nomina, vel bauli aquæ, vel domini domus, vt omnibus volentibus imbui sacramentis Christi (quod est Pascha celebrare) Christum suæ mentis hospitio suscipere quæ-

Exod.12.

Matt.14. Matt.26. Ioan.13.

rentibus, facultas danda signetur. *Cœnaculum magnum.* Spiritualis est lex, quæ de angustiis literæ egrediens in sublimi loco recipit saluatorem. Qui in litera remanet, in imis Paschа facit: sed qui aquæ baiulum, id est gratiæ præconem in domum ecclesiæ sequitur, transcendẽs literæ superficiem: in mentis solio refectionem parat Christo, dum cuncta vel Paschæ sacramẽta, vel cætera legis decreta de eo intelligit scripta. *Desiderio desidera. &c.* Desiderat primò typicum Pascha manducare, & sic passionis suæ mysteria mundo declarare, vt & antiqui Paschæ probator existat, & hoc ad suæ dispensationis figuram pertinuisse demõstrans: iam aduenientе veritate vmbra cessare debeat. In cuius rei figura defecit manna, postquàm comederunt filij Israel de frugibus terræ, nec vsi sunt vltra cibo illo. *Non manducabo.* Non vltra Mosaycum pascha celebrabo, donec in ecclesia quod est regnũ Dei spiritualiter intellectum compleatur. In hoc regno vsque hodie manducat Christus, cum ea quæ Moyses rudi populo carnaliter obseruanda præcepit, in membris suis spiritualiter exercet. *Et accepto calice.* Hîc calix ad vetus Pascha cui finem imponebat pertinet: quo accepto gratias agit: ideo scilicet quia vetera transierunt & noua omnia erant ventura. *Gra. e.* Ostendit quid quisque facere debet in flagello culpæ propriè, cum ipse æquanimiter flagella tulit alienæ. *Di. enim vo.* Sicut typicum esum agni, sic & typicã paschæ potum negat se bibiturum, donec ostensa resurrectionis gloria, regnum Dei, id est fides mundi adueniat: vt per horum duorum immutationem sacramentorum, cætera legis sacramenta vel iussa ad spiritualem obseruantiam doceat transferenda. Potest tamen simpliciter accipi, quòd ab hora cœnæ vsque ad tempus resurrectionis quo in regno Dei erat venturus, vinum non erat bibiturus. Post resurrectionẽ enim cum discipulis manducauit & bibit. *Et as.* Finitis veteris paschæ solenniis transit ad nouũ, quod in suæ redemptionis memoria ecclesiam frequentare desiderat, vt pro carne, & sanguine agni suæ carnis, & sanguinis sacramentũ in panis, & vini figura substituat. Frangit & porrigit, vt ostendat sui corporis fractionem non sine sua sponte futuram. Agit gratias de veteribus terminatis, & nouis incipiendis. *Pa.* Quia panis corpus confirmat, vinum operatur sanguinem, Mysticè hoc ad corpus, illud ad sanguinem Christi refertur. Verum nec panis sine aqua conficitur, nec vinum sine aqua offertur. Per aquam populus signatur, qui nec Christi passione saluatur, nec sine cuius amore Christus patitur. Oportet ergo vt nos ei vniamur & ipse in nobis maneat, & nos in eo. *Ve. ea.* Sicut de passione prædixit, sic prædixit & de proditore, vt videns se latere non posse, pœniteat facti. Nec designat ex nomine, ne manifestè correctus impudentior fiat. Mittit ergo culpam in numero: vt conscius

2.Cor.5.

Iosue.5.

pœniten

pœnitentiam agat. Prædixit & pœnam, vt quem pudor non cõuicerat, denunciata supplicia coërceant. *Ma. traden.* Exemplo Iudæ filium hominis tradit, qui illud inuiolabile dominici corporis sacramentum violare præsumit. Vendit, qui eius timore & amore neglecto caduca amare conuincitur & criminosa. *Fa. est au. & con.* Bed. Causa contentionis nobis incognita, sed non est incredibile, quia iuxta quod alibi præcipitur: Contendite intrare per angustam portam: honore se inuicem
Supr. 13. præueniendo certarent. Sed qualibet ex causa
Rom. 12. contenderint, non quid adhuc carnales gesserint, sed quid spiritualis magister iusserit: videamus. Ambr. Caueamus ergo impendiò, id est sedulo, ne qua inter nos de prælatione possit esse contentio. Si enim contendebant apostoli, non excusationi obtenditur: sed cautioni proponitur. Omnibus vna datur forma sententiæ: vt non de prælatione iactantia sit, sed de humilitate contentio. *Di. au.* Pius magister non initæ contentionis arguit, sed formam humilitatis quam sequantur describit, quasi dicat. Vos more secularium per prælationem peruenire vultis ad regni possessionem: sed ad summam virtutum non potentia venitur, sed humilitate. Necesse est autem vt correctionem subditus, & matrem pietas, & patrem exhibeat disciplina: aut ne districtio rigida, aut pietas sit remissa. *Nam quis ma. est.* Ad verba exhortationis explendæ exemplum de se ponit. Hinc Ioannes scribit: Si ego laui pedes vestros
Ioan. 13. dominus & magister, & vos debetis alter alterius la. pe. Possunt & in verbo ministrãdi omnia quæ dominus in carne gessit, non tantum prædicando vel miraculis admonendo, sed etiam animam quam pro nobis accepit ponendo, vt & nos pro inuicem ponere animas discamus. *Ego au. in me.* Bed. Ego ministro, vos autem recumbitis. Et proponit causam: quia. *Perman. mecum.* Infirmitas mea non conturbauit vos, sed in bono cœpto perse-
Philip. 3. uerastis. Sicut ergo mihi perseueranti vsque ad mortem dedit pater nomen quod est super omne nomen, sic & ego perseuerantes vos mecum ducam ad æternum regnum. Intelligendum est Iudam iam recessisse, & multos alios iam retro abisse, auditis verbis incomprehensibilis sacramenti, quando hæc loquebatur dominus. *Et se. super thro.* Hæc mutatio dextræ excelsi: vt qui humiles nunc gaudent ministrare conseruis, tunc sublimes su-
Psal. 76. per mensam domini perpetuis dapibus alantur: & qui in tentationibus iniustè iudicati cum domino permanent, illic cum eo super tentatores suos iusti iudices veniant. Quantò enim hic despectiores, tantò illic maiori culmine potestatis excrescent. *Iudi. duo.* Per duodecim, non duodecim personæ, sed multitudo iudicantium significatur: propter duas partes septenarij, quo vniuersitas significatur, id est tria & quatuor, per quas xij. multiplicantur. *Ait au. do. si.* Ne glorientur xij. quòd soli de tot millibus cum domino in tentationibus permansisse dicerentur, admonet eos eadem procella potuisse conteri, nisi diuina gratia fuissent protecti. Cum verò satanas expetit tentare, & velut qui triticum purgat ventilando cõcutere, docetur nullus à diabolo, nisi Deo permittente tentari. *Ecce Sa.* Satanas bonos ad cribrandum petit, cum ad eorum afflictionem æstibus anhelat malitiæ. Quo enim inuidens eorum tentationem appetit, eo illorum quasi probationem deprecans petit. *Ego au. ro.* Non vt tenteris, sed ne deficiat fides tua: vt post lapsum negationis ad pristinum statum pœnitendo resurgas. Vtile est enim sanctis & tentationibus examinari, vt vel tentari quàm fortes fuerint appareat, vel cognita per tentationem sua infirmitate fortiores fieri discant: & sic cum probati fuerint, accipiant coronam vitæ. *Qui di. ei, do.* Quia dominus dixerat se pro Petro orasse, conscius ille præsentis affectus & feruentis fidei: sed nescius casus futuri, non credit se ab eo posse deficere. Sed ille qui nouit quid sit in homine, ne quis de suo statu incaute confidat, vel de casu incautius diffidat: sicut Deus modum, tempus, numerum negationis eius prædicit, & sicut misericors auxilium suæ defensionis promittit. *Quando misi vos si.* Non eadem regula viuendi persecutionis tempore qua pacis discipulos informat. Missis siquidem discipulis ad prædicandum, ne quid tollerent in via præcepit, ordinans, scilicet vt qui euangelium nunciat, de euangelio viuat. Instante verò mortis articulo, & tota illa gente pastorem simul & gregem persequente, congruam tẽpori regulam decernit, permittentes necessaria victui, donec sopita persecutorum insania tempus euangelizandi redeat. *Sed nunc qui.* In hoc nobis quoque datur exemplũ, vt nonnunquam causa instante, quædam de nostri propositi rigore sine culpa possimus intermittere. Verbi gratia: Si per inhospitales regiones iter agimus, plurima viatici causa licet portare quàm domi habeamus. *Et qui non ha.* Gladium vel habitum sumere, vel non habitũ iubet emere, vt sciant legentes nõ facultatem resistendi deesse discipulis, sed amorem magistro potius inesse patiendi, vbi etsi nulla alia causa esset euaginãdi gladium, sufficere potest illa, vt amputata serui auricula, tactu domini sanaretur. In quo admonemur, ne ità percussi sustineamus, sed fidem resurgentis suscipiamus. Quare verò sacculum & peram & gladiũ tollere iubeat subdit, scilicet quia ipse passurus, & cum iniquis erat deputandus, id est cum latronibus, in quorum medio est crucifixus. Vel cum inferis ad quos per mortem erat descensurus, vt educeret eos vinctos de lacu, vbi non est aqua. Mysticè. Est gladius spiritualis, vt vendas patrimonium, & emas verbum Dei quo nuda mentis penetralia vestiuntur. Est etiam gladius, passionis, vt exuas corpus, & immolatæ carnis exuuiis ematur tibi corona martyrij. Deniq; vt scias quia de passione locutus est, ne turbaret discipulorum animos, de se exemplũ supponit. Quomodo adhuc hoc quod scriptũ est, &c. *Ecce gladij duo.* Duo gladij promuntur, vnus noui, alter veteris Testamẽti, quibus aduersus diaboli munimur insidias. Et dicitur: *Satis est.* Quia nihil deest ei, quẽ vtriusque Testamenti doctrina munierit. *Satis est.* Duo gladij sufficiunt ad testimonium sponte passi saluatoris. Vnus qui & apostolis audaciam certandi pro domino & euulsa ictu ensis auricula domino etiam morituro pietatem, virtutémque medicandi inesse doceret. Alter qui nequaquã exemptus vagina, ostenderet eos non totum quod potuere, pro eius defensione facere permissos. *Et egressus ibat.* Tradendus à discipulo dominus consuetum locum adit, vbi facile posset inueniri, ne mortem putaretur timuisse. Et bene discipulos sanguinis & corporis sui mysteriis imbutos, in montem Oliueti educit, vt omnes in morte ipsius baptizatos de

tos designaret, altissimo sancti spiritus charismate confirmandos. *Orate ne intretis in tentationem.* Impossibile est hominem non tentari, nec ait: vt non tentemini, sed ne intretis in tentationem. *Orate,* id est, ne tentatio vos superet, & intra cassos suos teneat. *Et ipse auulsus est.* Dato apostolis præcepto orandi, & ipse auulsus est ab eis. Solus orat pro omnibus, qui solus pro omnibus passurus erat, innuens orationem suam tantum quantũ & passionem à nostra distare. *Iactus est lapidis.* In hoc mystícè innuit: vt in idipsum dirigant lapidem, id est vsque ad ipsum perducant intentionem legis, quæ scripta erat lapide: vsque ad illum enim potest peruenire ille lapis, quoniam finis legis est
Rom. 11. Christus omni credenti ad iustitiam. *Orabat.* Orat
Rom. 10. non tã timore patiendi, quàm misericordia prioris populi, ne ab illo bibat calicem propinatum. Vnde & signanter dicit: istum, id est populi Iudæorum qui non habent excusationem ignorantiæ in meam mortem quia quotidie annuncior illis in lege & prophetis. Si ergo fieri potest, vt sine interitu Iudæorum credat multitudo gẽtium, recuso passionem. Si verò illi excæcandi sunt, vt alij videant: non mea sed tua fiat voluntas. *Pa. si vis.* Ambro. Pro me doluit, cum pro se nihil habuit quod doleret, Suscepit enim tristitiã meam, vt mihi largiretur suam lætitiam. Confidenter ergo tristitiam nomino, qui crucem prædico. *Verumtamen non mea.* Appropinquans dominus passioni, infirmantium vocem & timorem vt abstraheret in se susceptit: & rursus per obedientiam fortitudinem mentis ostendit vt cum nobis imminet quod fieri nolumus, sic per infirmitatem petamus ne fiat, vt tamen per fortitudinem parati simus ad implendum conditoris voluntatem potius quàm nostrã. *Et factus est su.* Appropinquante morte certamen mentis nostræ in se expressit, qui merito quandam vim terroris patimur, cum post pusillum sumus inuenturi quod in æternum duret. *Sanguinis decurrentis in terram.* Per terram sanguine irrigatam declaratur, quòd effectum suę precis iam obtineret, vt fidem, scilicet discipulorum quam terrena adhuc fragilitas arguebat, suo sanguine purgaret: & quidquid illa scandali de morte eius pertulisset, hoc totum ipse moriendo deleret: sed & totum mũdum peccatis mortuum ad vitam resuscitaret. *Vt oscularetur.* Suscipit dominus osculum, non quod simulare nos doceat: sed vt nec proditorem refugere videretur, & plus
Psal. 119. afficeret proditorem, cui amoris officia non negaret. Vnde dicitur. Cum his qui oderunt pacem erã paci. *Domine si percutimus in gladio.* Ordo. Cum interrogassent dicentes: Domine, si percutimus in gladio. Tunc respondit: *Sinite vsque huc,* id est, non vos moueat quod futurum est. Permittendi sunt hucusque progredi, vt me apprehendant: & impleantur quæ de me scripta sunt. Sed inter moras verborum interrogantium & respondentis, Petrus auiditate defensionis maiore commotione pro domino percussit. Sed non potuerunt simul dici, quæ potuerunt simul fieri. Non ergo dicitur:
Matth. 26. Sinite vsq; huc: quasi domino placuerit factum Petri, cum apud Matthæum legatur dixisse: Conuerte gladium tuum in locum suum: quod post factum apparet dixisse Iesum. *Ser. prin. sacer.* Mystícè: Seruus est populus Iudæorum, principibus, scilicet indebitè mancipatus, qui in passione domini dexteram aurem, id est, spiritualem intelligentiam perdidit. Sinistra, id est, vilitate literæ contentus, non Petro tollente, sed diuino iudicio ablatam pandente. Quæ auris in his qui credere maluerunt, pietate domini restituitur. Vel auris amputata & sanata, signat auditum ablata vetustate innouatum, vt sit in nouitate spiritus, & nõ in vetustate literæ. Quòd seruus inuentus est, pertinet ad illam vetustatem quæ generat in seruitutem, quæ est agar. Sed cum accessit sanitas, figurata est libertas. Vnde & nomẽ serui Malchus, id est rex vel regnaturus: quia regnabit cũ Christo, cui auditus innouatur. *Pene. ad se prin.* Iuxta alios euangelistas non venerant ad Iesum principes sacerdotum & magistratus, sed in atrio Cayphæ expectauerant. Sed quia illi de nece domini ita agebant, vt quasi innoxij viderentur: cum per discipulum traditus, à tribuno & turbis comprehensus, à præside damnatus, à Romanis crucifixus, à populis etiam Barrabas est electus, volens euangelista eos maximè esse reos, quorum consilio cuncta gerebantur, dicit eos veniisse ad comprehendendum saluatorem qui suæ iussionis potestate venerunt. *Quæ. ad la.* Scutum est cum gladiis & fustibus quærere, qui vtrũ se eorum offert manibus: & in nocte quasi latitantem & vestros oculos declinantem inuestigare per proditorem, qui quotidie in templo docet. Sed ideo aduersum me in tenebris congregamini, quia potestas vestra qua contra lucem armamini, in tenebris est. *Prin. sacer.* Cayphæ, qui pontificatum vnius anni
Ioan. 8. pretio sibi emerat à Romano principe: prius tamen ad Annam vt Ioannes ait: *Seque. à lon.* Merito à longè qui in proximo fuerat negaturus. Significat ecclesiam imitaturam Christi passionem longè differenter: quia ecclesia patitur pro se, Christus pro ecclesia. *Igne in me.* Ignis cupiditatis instinctu maligni spiritus accensus, in atrio Cayphę ad negandum & blasphemandum Deum linguas perfidorum armabat. Quod enim intus in domo principis sacerdotum maligna synodus gerebat: hoc ignis inter frigora noctis foris accensus typicè demonstrabat. Hoc frigore ad horam tor-
Ioan. 21. pens Petrus, quasi prunis ministrorum calefieri cupiebat: quia temporalis commodi solatiũ perfidorum focietate quærebat. Sed hanc infidelitatem domino respiciente reliquit, & post resurrectionem in captura piscium, cum prunas positas: & piscem superpositum vidisset, cor suum prunis amoris inflammauit. *Ancil. quædam.* Cur prima ancilla prodit, cum viri magis putarent cognoscere? Nisi vt iste sexus ostendatur in nece domini peccasse, per passionem redempturus. Et ideo mulier prima resurrectionis mysterium accepit, & mandata custodit: vt veterem prævaricationis errorem aboleret. *At ille nega.* Non in monte, non in templo, non in domo sua Petrus negat: sed in prætorio Iudæorum, in domo principis sacerdotum, vbi non est veritas, vbi Christus captus & ligatus. Quid nisi erraret, quem intromisit ostiaria Iudæorum? Eua malè induxit Adã. Petrum malè introduxit fœmina. *Ho. ne. quid di.*
Gene. 3. Non solum negat Christum, qui dicit illum non esse Christum: sed etiam qui cum sit negat se esse Christianũ: & ita impletur quod dicit dominus: Tu me negabis. *Galilæus est.* Hierosolymitæ & Galilæi æque sunt Hebræi & vnius linguæ, sed vnaquæque prouincia habet suas proprietates, vernaculum loquendi sonum mutare non potest.

Et conti.

Et conti. Post tertiam negationem sequitur galli cantus. Sacramenta rerum per statum temporum designantur: Media nocte negat, galli cantu pœnitet: Post resurrectionem sub luce quem ter negauerat, ter se amare professus est: quia qui in tenebris obliuionis errauit, speratæ iam lucis rememoratione correxit & eiusdem veræ lucis præsentia plenè quidquid nutauerat exerit. Mysticè, Gallus aliquis doctorum est qui somnolentos increpans ait: Euigilate iusti & n. p. Quòd Petrus ante primum galli cãtum negat, eos significat, qui Christum ante resurrectionẽ Deum esse non putauerunt, morte eius turbati. Quòd bis ante secundum galli cantum negat, illos significat, qui nunc in illo secundum hominem vel secundum Deum in vtraque substantia errant: & ideo veritatem negant. Primus galli cantus est domini resurrectio in seipso. Secundus eiusdem in corpore ecclesiæ. *Et con.do.* Intuitu prouocauit ad lachrymas, quasi in mentem ei reducens quotiens negauerat, quod ei prædixerat, nec potuit in tenebris remanere quem lux mundi respexit. *Et egr.fo.* Ab impiorum cõcilio seclusus, culpam lauat, quæ non intus ob hoc permissus est hæsitare, vt in ecclesiæ principe conderetur remedium pœnitentiæ: & nemo auderet de sua virtute confidere. *Illud.ei cæ.* Impleta est prophetia: In virga percutietur maxilla iudicis Israel. Et item: Dedi maxillam meam alapis. Sed qui tunc cædebatur colaphis Iudæorum: nunc cæditur blasphemiis falsorum Christianorum. Velauerunt faciem, nõ vt eorum scelera non videret, sed vt à se (sicut quondam Moysi fecerunt) gratiam cognitionis eius absconderent. Si enim crederent Moysi, crederent & domino. Hoc velamen vsque hodie manet super corda eorum sed credentibus est ablatum, cum illo moriente velum templi scissum est. *Prophe.* Contumelia in eum qui se prophetam dicebat. Sed & hæretici, & Iudæi, qui vsque hodie Christum negant, & mali Christiani, qui reprobis actibus exacerbant, dum suas cogitationes & opera tenebrarum ab illo videri non putant, quasi illudentes aiunt: *Pro. quis est qui te percu. Si tu es Chri.* Non veritatem desiderant, sed calumniam parãt. Intelligebant Christum purum hominem de Dauid nasciturum: Secundum hoc ergo quærunt, vt si diceret: Ego sum Christus, calumniarẽtur quòd sibi arrogaret regiam potestatem. *Si vo.dixe.* Sæpe dixerat se esse Christum. Interrogauerat etiã eos, quomodo dicerent Christum filium Dauid, cum eum Dauid dominum vocet: vt per hoc ad credendum Deum prouocaret: sed illi nec dicẽti credere, nec interroganti respondere, nec eum qui innoxius erat dimittere volebant. *Ex hoc au.* Qui semen Dauid calumniari quærebant plus etiam audiunt: quòd per contemptum sit venturus ad gloriam. *Vos di.* Ita temperat responsionem, vt & verum dicat: & sermo calumniæ non pateat. Maluit se Christum filium Dei probare, quàm diceret vt condemnandi causa tolleretur his, qui fatentur quod obijciunt. *Ipse e.au.* Vbi dixit: Erit filius hominis sedens ad dexteram virtutis Dei: & v.d. quia e. s. Sua se sententia damnant qui eum morti tradunt quem oris & operis sui testimonio Deum esse cognoscunt.

1.Cor.15.
Mich.5.
Esa.50.
Exod.34.
Rom.5.
Psal.109.
Marc.14.

CAPVT XXIII.

DVXERVNT *illum.* Tradiderunt Romanæ potestati, vt eo modo Iudæi ab eius interfectione alienos se esse ostenderent: in quo non eorum innocẽtia, sed insania monstratur. *Pilatus autem.* Cum duo obiecta fuerint, scilicet quòd attributa reddi prohiberet, & se Christum diceret, Pilatus potuit audire quod de tributis dixerat: Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari: & inde hoc quasi apertum mendacium nihili pendens, solum quæ nesciebat quæsiuit. *Tu dicis.* Eodem verbo quo principibus sacerdotum, respondet & præsidi, vt propria sententia ambo condemnentur. *Nil inue.* Pridie quàm pateretur dominus, ait discipulis: Venit princeps mundi huius, & non habet in me quidquam. Sed quia princeps, id est, Pilatus eum absoluit, in quo nihil dãnationis inuenit, vide quid agant Iudæi, qui non æquitatis amore verum inuestigant: sed inuidię stimulo iustum damnare laborant. *Com.po.* Non illum, sed se accusant. Docuisse enim populum, & à pristina torporis ignauia docendo commouisse: talique actu à Galilæa vsque ad Iudæam, id est, totam promissionis terram, à fine vsque ad finem pertransisse, non criminis, sed indicium est virtutis. Denique Pilatus nec interrogandum saluatorem de hoc ratus, sed magis nacta occasione, liberum ab eo iudicando cupit reddere. Vnde sequitur: *Pilatus autem. Et vt cogno.* Ne contra insontem, & quem traditum per inuidiam nouerat, sentẽtiam dare cogeretur, Herodi mittit audiendum: vt à suo tetrarcha vel absolueretur vel dãnaretur: sed ne qua Iudæis excusatio remaneret, Herodes quoque, qui natione & religione Iudæus erat, quid de Christo senserit ostendere permissus est: vt vtraque regio, & Iudæa in qua Christus natus, & Galilæa, in qua nutritus erat, in eius necem conspirasse monstrentur. *At ipse ni.* Tacuit & nihil fecit, quia & Herodis incredulitas non merebatur videre diuina: & dominus iactantiam declinabat. Significantur autẽ in Herode omnes impij, qui non credunt legi, & prophetis, & in euangelio Christi opera videre non possunt. Principibus ergo sacerdotum accusantibus apud Pilatum pauca, apud Herodem nulla respondet, ne crimen diluens dimissus à principe crucis vtilitatem differret. Et ideo iustum erat, vt Pilato, qui inuitus sententiam ferebat, ex aliqua parte respõderet: Herodi verò & cæteris qui contra legem innoxium damnabant, sicut indignis nihil dicit. Vbi verò tacet, quasi pro grege agnus immolandus patientiam præstat: vbi respondet, quasi pastor pro ouibus contra lupos & latrones pugnat. *Et il. in. ve.* Quòd in alba veste spernitur & illuditur, significat quòd pro totius mũdi peccatis in carne casta immolatus agnus est passus & sepultus: Quòd hic alba, iuxta alios euangelistas purpurea, vel coccinea veste illuditur indutus, signat geminum martyrij genus: quo in passionibus ecclesia adornatur, vt sit candidus actione, rubicũdus sanguine. Ipse enim nemorum flosculus vernans, in pace lilia gignit, bello rosas. *Et re. ad pi.* Ad Herodem mittitur, ad Pilatum remittitur, & si vterque reum non pronunciat, alienæ tamen iniquitatis stimulis obsequitur. *Et fa. sunt a.* Nefandum fœdus, quòd Herodes & Pilatus in occidendo Christum pepigerunt, successores eorum hæreditario iure custodiunt: dum Iudæi & Gentiles, sicut genere & religione, ita mente quoque dissidentes, in Christianis tamen persequendis, & fide Christi perimenda consentiunt. In typo Herodis & Pilati qui per Iesum amici facti sunt, Iudæorum, gentiúmque figura seruatur, vt per

Supra 13.
Ioan.11.

per passionem Christi vtriusque populi concordia facta sit ventura: ita tamen vt Gentilis prius capiat regnum Dei, & ad Iudæum fidei suæ deuotionem transmittat, vt illi quoque gloria maiestatis suæ corpus vestiant Christi, quem ante despexerant. *Obtulistis.* Quantum studium dimittendi Iesum Pilatus habeat, attende. Primò illis accusantibus dicit se nihil causæ in eo inuenisse: deinde tamen in incæpto persistentibus mittit ad Herodem, vt exploret an ille aliquid sceleris in eo inuenire possit, an dimittendum decernat. Denique Herodis agnita voluntate, nec inuento in Iesu facinore, plebis sententiam quærit, cui vnum in pascha oportet dimitti. Iterum etiam tertiò volens dimittere, interrogat. Sed quantò curiosius dimittere quærit, tantò criminosiores ad mortem eius inuenit. *Sed neque Herodes.* Ad exprobrandam duritiam Iudæorum vel Gentilium fatetur Pilatus, nec se, nec Herodem aliquid in occidendo Christo & illudendo inuenisse, sed alienæ crudelitatis clamoribus obtemperasse. *Emendatum ergo, &c.* Pilatus absoluit Iesum quem probat insontem: sed vt implerẽtur scripturæ, absoluit quidem iudicio, quẽ tamen crucifigit mysterio. *Tolle hunc, & dimitte nobis Barrabam.* Quia pro Iesu latronem, pro saluatore interfectorem, pro datore vitæ ademptorem elegerunt, meritò salutem perdiderũt & vitam: & latrociniis & seditionibus intantum se subdiderunt, vt & patriam regnúmque quod Christo prætulerant, perderent: & hactenus, libertatem animę vel corporis quam vendiderant, non reciperent. *Barrabam, &c.* Barrabas qui filius magistri vel patris eorum interpretatur, ipse est antichristus, quem illi Christo præferent, quibus dicitur: Vos ex patre diabolo estis. Pilatus os malleatoris interpretatur, diabolum significabat, qui est malleus vniuersæ materiæ, per quem Deus vasa probare permittit, & tandem conterit, cum in extrema damnatione confringit. *Crucifige, crucifige eum.* Magna crudelitas, non solum occidere, sed crucifigere quærunt, vt manibus & pedibus ad lignum confixis, producta morte necaretur: ne dolor citius finiretur, & vt in cruce diu videretur. *Corripiam ergo & illum dimittam.* Hanc correptionem deridendo & flagellando nefandorum desideriis exhibuit, ne vsque ad crucifigendum sæuirent. Quod & verba Ioannis euangelistæ, & ipsa columna testatur, ad quam ligatus fuit dominus, quę vsque hodie dominici sanguinis cernentibus certa signa demõstrat. Sed licet Pilatus hoc agat, insatiabilis tamen sacrilegorum furor non cessat, sed magis instat: quia accusationem quam contra Dominum detulerant, solicita Pilati interrogatione viderant euacuatam. Tandem impudici ad solas preces se conuertunt, vt quod criminando vel quasi ratiocinando nequiuerant, iam postulando, & vociferando, & perficiendo perficiunt. *Dimisit autem illis eum qui propter homicidium & seditionem missus fuerat, &c.* Autor seditionis & homicidiorum Iudæis dimittitur, id est diabolus, qui ob culpam à lucis patria depulsus, & in tenebrarum carcerem fuerat missus: & ideo pacẽm habere non possunt, quia pacis autorem non elegerũt. *Apprehenderunt Simonem quendã Cyrenensem venientem.* Primò dominus crucem portauit: sed postea imposita est Simoni: quem exeuntes obuiam habuerunt: & hoc congruè: Christus enim passus est pro nobis, vt se.ve.e. Qui verò eum vult sequi, tollat crucem suam & sequatur. Quia verò Simon non Israëlita, sed Cyrenæus erat: per eum Gentiles designantur, prius peregrini, & hospites testamentorum: sed nunc in fide ciues, & domestici Dei, & cohęredes Christi: vnde & Simon obediẽs. Cyreneæ hæres interpretatur. Sed Simon venit de villa, id est de pago, à quo pagani, qui à ciuitate Dei alieni vrbanæ sunt conuersationis ignari. Sed Simon pago egrediens, crucem portat post Iesum, cum populi gentium paganis ritibus derelictis obedienter amplectuntur vestigia dominicæ passionis. *Seque. au. il. mul. tur.* Sed non eadem mente crucem sequitur: Mali sequuntur vt morientem læti aspiciant. Mulieres, vt quem viuere desiderabant, moriturum, morientem, & mortuum plorarent. Nec ideo inducitur solus mulierum planctus, quin & multi viri dolerent: sed quia fœmineus sexus quasi contemptibilior, liberius poterat præsentibus principibus sacerdotum, quid contra eos senserit ostentare. Quia verò nouit dominus qui sunt eius, prætermissa furentis populi turba, ad amantes & plangentes se fœminas oculos & ora conuertit. *Quæ plang. & la. &c.* Tristabantur de vita mortali, quæ morte erat finienda: non de cæcis qui medicum occidebant: vnde subditur, *Conuersus autem Fi. Ie.* Nota cum filios Hierusalem vocat, quòd non solæ quæ cum eo venerant à Galilæa, sed etiam eiusdem vrbis ciues ei multæ mulieres adhæserant. *Noli. fle.* Ne lamentemini me moriturum, cuius cito resurrectio mortem soluere potest, cuius mors mortem & ipsum mortis autorem destruet. Vos potius vestrámque progeniem dignis lachrymarum fontibus abluite, ne cum perfidis damnemini in vltionem meæ crucis. *Ecce ve. dies.* Dies Romanæ obsidionis & captiuitatis. Naturale est imminente captiuitate, hostilíq; per agros vrbésq; clade feruente, cunctos qui euadere queant, alta quæque vel abdita refugia quibus abscondantur, requirere. Refert Iosephus insistentibus sibi Romanis Iudæos cauernas montium, colliúmque certatim petisse speluncas, ita vt seipsum testetur munitione quadam destructæ vrbis Iotapetæ in speluncam cum xl. comitibus proditum inuentum, atque ab hostibus captum. *Cadi. su. nos.* Potest hoc ex superfluo intelligi de his qui in vtroliber sexu seipsos castrauerunt propter regnum cælorum, qui dicunt montibus. c.s.n. & c.o.n. cum suæ fragilitatis memores ingruente tentationum articulo sublimium virorũ, vel ipsa virginitate vel martyrio vel quacunque alia virtute quærunt exemplis, monitis precibúsque defendi. *Quia si in vi. li.* Viride lignum Christus & sui electi, aridum impij & peccatores: vnde ait, Si ergo ego qui peccatum non feci, qui lignum vitæ merito appellatus, duodenos fructus gratiæ per singulos menses affero, sine igne passionis de hoc mundo non exeo: quæ tormenta manent illos qui fructibus sunt vacui, insuper & lignum vitæ flammis dare non timent? Et si nunc est tempus, vt incipiat iudiciũ de domo Dei, & omnes qui volunt pie viuere in Christo persecutionẽ patiuntur, quis finis eorum qui non credunt euangelio? *Ducebant autem.* Impletur quod dictum est: Et cum iniquis deputatus est. In morte deputatur cum iniquis, vt in resurrectione viuificet iniquos: qui propter homines homo factus, hominibus dedit potestatem filios Dei fieri. *Calua. lo.* Extra portam Hierusalem

Ioseph. de bello Iudaico lib.3.cap.10.
Matth.19.
Ioan.8.
1.Pet.2.
Matth.16.
Ephes.2.
2.Timot.2.
2.Timot.3.
Esa.53.
Ioan.1.

erant loca in quibus truncabantur capita damnatorum,& dicebantur loca Caluariæ, id est, decollatorum. Ibi crucifigitur,vt vbi erat area damnatorum,erigantur vexilla martyrij. *Et la.&c.* Execrabilis in facto iniquitas Iudæorum, quæ quasi latronem crucifigit omnium redemptorem, bonus tamẽ in mysterio latro,qui insidiatus est diabolo,vt vasa eius auferret. Per illum qui à dextris significatur mortificatio carnis pro cælesti gloria: per illum qui à sinistris mortificatio carnis pro aliqua mundi causa. *Iesus autẽ.* Quia Lucas Christi sacerdotium scribere disposuit, rectè dominus apud Deum pro persecutoribus iure sacerdotis intercedit, & latroni confitenti paradisum pandit:nec frustra orat,sed pro eis qui post passionem eius crediderunt impetrat. Non pro eis orat, qui per inuidiam & superbiam filium Dei intellexerunt,negant & crucifigunt:sed pro eis qui zelum Dei habentes, sed non secundum scientiam nescierunt quid fecerunt. *Diui.* De his Ioannes la-
Ioan.19. tius. Quadripartita vestis significat ecclesiam toto orbe quæ quatuor partibus constat diffusam, omnibus partibus æqualiter, id est, concorditer distributam. Tunica sortita, omnium partium significat vnitatem, quæ charitatis vinculo continetur. *Sortes.* In sorte Dei gratia commendata est. Sic quippe in vno ad omnes peruenit, cum sors omnibus placuit:quia & Dei gratia in vnitate ad omnes peruenit:& cum sors mittitur,non personæ cuiusquam vel meritis, sed occulto Dei iudicio creditur. *Alios sal. fe.* Sua se sententia damnant, qui etiam nolentes quòd alios saluos fecerit,cõfitentur. Poterat quidem se saluare:sed quia ipse Christus Dei electus de cruce descẽdere noluit. Nam qui ideo venit,vt pro nobis crucifigeretur,ideo se de cruce saluare neglexit, quia cum cæteris peccatoribus etiam crucifixores moriendo curauit saluare. *Illu.* Nota quòd Iudæi vocabulum Christi & filij Dei autoritate scripturę sibi traditum irrident. Milites verò scripturarum inscij, non Christo Dei electo, sed regi Iudæorum insultant. *Et ace. off.* Acetum erant Iudæi, à vino patriarcharum degenerantes. Hoc aceto milites potant dominũ:quem illorum suggestioni morti tradunt. *Erat au.&c.* Hæ tres linguæ præ cæteris eminebant Hebræa, propter Iudæos in lege gloriantes. Græca, propter Gentilium sapientiam. Latina, propter Romanos imperantes. Ergo velint nolint Iudæi, omne regnum mundi, omnis mundana sapientia,omnia diuina legis sacramenta testantur,quòd Iesus est imperator credentium & confitentium. *Hic est rex Iudæorum.* Titulus qui Christum regem testatur,non infra,sed supra crucem ponitur:quia licet in cruce hominis infirmitate dolebat,super crucem tamen regis maiestate fulgebat:& ideo immolato titulus est suprapositus,vt cunctis legere, id est, credere volentibus pateat, quia per crucem non perdidit, sed corroborauit imperium. *Increpa.eum.* Ipsa increpatio futurum crucis scandalum etiam circa credentes reuelat,quorum alij à dextris,alij à sinistris. *Domine memento mei.* Magna gratia in hoc latrone eminet. Nullum membrum à supplicio liberum habet, præter cor & linguam: totum quod liberum ha-
Rom.10. bet offert:Corde credit,ore confitetur.Fidem habuit qui regnaturum credidit, quem secum morientem vidit. Spem habuit, qui aditum postulauit. Charitatem firmiter tenuit, qui latronem & de sua iniquitate arguit:& vitam quam cognouerat ei prædicauit. Magna virtus, confitetur quem videt humana infirmitate morientem, quem negabant apostoli, quem viderant miracula diuina virtute facientem. *Amen dico ti.* Pulcherrimum affectandæ conuersionis exemplum, quòd tam cito latroni venia relaxatur,& vberior gratia quã precatio. Semper enim dominus plus tribuit quã rogatur. Ille rogabat: *Memen. mei, &c.* Dominus ait: *Hodie mecum,&c.* Cito ignoscit dominus,quia ille cito conuertitur. *Et ten.* Sol retraxit radios ne aut pendentem videret dominum, aut ne impij blasphemantes sua luce fruerentur. Et nota quòd sexta hora, id est, sole recessuro à centro mundi crucifigitur, diluculo,id est, oriente sole resurgit, quia mortuus est propter peccata nostra,& resur. Rom.4.
prop.iu.n. Adam peccante post meridiem, id est, inclinata luce fidei vox domini auditur: eodem igitur temporis articulo, quo tunc peccanti Adæ obclusserat,nunc latroni pœnitenti dominus paradisum reserat. *Velum temp.scissum.* Hoc expirante domino gestum est,sed Lucas præoccupat, volens miraculum solis coniungere miraculo veli. Scinditur autem velum,vt arca testamenti & omnia sacramenta legis quæ tegebantur appareant, & ad gentes transeant. Iosephus ait:Virtutes angelicas præsides quondam templi tunc pariter conclamasse: Fugiamus ab his sedibus. *Pater in ma. &c.* Patrem inuocans, se filium Dei declarat. Spiritum commendans, non defectum virtutis, sed confidentiam eiusdem cum patre potestatis infirmat. Amat enim dare gloriam patri, in quo nos informat,vt gloriam demus creatori. Commendat autem:iuxta quod alibi legitur:Lætatum Psal.15.
est cor meum,& exultauit lingua mea,insuper & ca. m. re. in spe. Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. *Videns autem cen.* Videns, quòd ita haberet potestatem mittendi spiritum, quod non habet nisi conditor animarũ: ipse qui crucifixerat in ipso passionis scandalo, confitetur Dei filium,quem Iudæi post tot miracula credere renuerunt. Vnde per centurionem fides ecclesiæ designatur, quæ velo mysteriorum cælestium per mortem domini reserato, mox iustum & Dei filium tacente synagoga confirmat. *Percu.pe.* Quòd percutiunt pectora in signum pœnitentiæ, & luctus dupliciter potest intelligi. Siue enim cuius vitam dilexerant, iniustè occisum dolebant: Siue cuius mortem se impetrasse meminerant,hunc in morte amplius glorificatum tremebant.Sed quęcunque causa pectus tundere coëgerit,videamus distantiam gentis,& gentis. Gentiles, moriente domino Deum timentes,apertè confessionis voce glorificant. Iudæi percutientes solum pectora,silentes domum redeunt.*Nomine Ioseph.* Ioseph per nobilitatem potentiæ secularis corpus accipere, per iustitiam meritorum dignus est sepelire. *Hic accessit,&c.* Non apostoli,sed Ioseph iustus & constans,& Nicodemus, in quo non erat dolus, sepeliunt. Talis est etiam sepultura Christi, quæ fraudem iniquitatémque non habet. In quo obstruitur tergiuersatio Iudæorum. Nam si apostoli sepeliissent, dicerent non sepultum quem dixerũt raptum. *Syndone.* Ex simplici sepultura domini ambitio diuitum condemnatur, qui nec mortui carere possunt diuitiis. Mysticè.In syndone munda Iesum inuoluit, qui pura mente eum susceperit.

Hinc

Hinc etiam mos ecclesiæ habet,vt sacrificium altaris non serico,non panno tincto,sed puro lineo celebretur. *Et po. eum.* Bene ergo Christus in monumento iusti conditur,vt habeat filius hominis vbi reclinet caput, & iustitiæ habitatione quiescat.Bene nouo,vt in nouitate vitæ qui Christum suscipit ambulet: non sepelit Christum, nisi qui credit in Christum. *In monu. exci.* Solus dominus tumulo includitur, vt sepultura illius & resurrectio à nostræ fragilitate naturæ dissimilis monstretur. Sepultus est,sed quandiu voluit, resurrexit,sed quando voluit. *In quo nondum.* Si in monumẽto vbi alius positus fuisset, poneretur, alius resurrexisse fingeretur. In petra excisa, ne si ex multis lapidibus ædificatum esset, fossis tumuli fundamentis, furto ablatus diceretur.

CATENA AVREA
in idem Euang.

APpropinquauit autem dies festus azymorum, qui dicitur Pascha,&c. Chrys. Vmbra nostrorum fuerunt festa Iudaica,& ideo si quæsieris à Iudæo de pascha & azymis,nil magni proferet, commemorans liberationem ab Ægypto. Si quis autem à me quęsierit,non audiet Ægyptum nec Pharaonem, sed absolutionem erroris & tenebrarũ diaboli,non per Moysen sed per filium Dei.Glos. Ad cuius passionem enarrandam accedens euangelista præmittit de figura,dicens:*Appropinquabat autem dies festus azymorum qui dicitur Pascha.* Bed. Pascha quidem Hebraicè dicitur phase: non à passione, sed à transitu nominatur, eò quòd exterminator videns sanguinem in foribus Israëlitarum, pertransierit, nec percusserit primogenita eorum. Vel ipse dominus præbens auxilium populo suo desuper ambulauit.Hoc autem inter pascha & azyma distat, quòd pascha ipse solus dies appellatur, in quo agnus occidebatur ad vesperam, hoc est xiiij. luna primi mensis: xv. autem luna quando egressus est de Ægypto succedebat festiuitas azymorũ vij. diebus vsque ad xxj.diem eiusdem mensis,vnde euangelij scriptura indifferenter vnum pro alio ponere solet:vnde hîc dicitur dies azymorum qui dicitur Pascha. Significatur autem per mysterium quòd Christus semel pro nobis passus, per totum tempus huius seculi,quod vij.diebus agitur, in azymis synceritatis & veritatis præcepit esse viuendum.Chrys. Principes autem sacerdotum nefarias res tractant in festo:vnde sequitur,*Et quærebant principes sacerdotum,&c.* Moyses quidem vnũ præcepit esse principem sacerdotum,& illo defuncto creari alium. Tunc verò cum inciperent Iudaici ritus dissolui, multi erãt principes sacerdotum annuatim creati. Hi ergo volentes Iesum occidere non metuunt diuina, ne scilicet ex tempore sacro maius incurrant peccati contagium, sed vbique timent humana:vnde sequitur, *Timebant verò plebem.* Beda, Non quidem seditionem metuentes, sed cauentes ne auxilio populi de suis manibus tolleretur. Hæc autem ante biduum paschæ congregatis eis in atrio Cayphæ Matthæus acta attestatur. *Intrauit autẽ satanas in Iudam qui cognominabatur Scarioth, vnum de duodecim,&c.* Theoph. Quia dictum est quòd principes sacerdotum quærebant modum quo interficientes Iesum nullum incurrerent periculum, consequenter modus qui eis occurrit narratur, cum dicitur: Intrauit autem satanas in Iudam. Titus,In Iudam satanas intrauit,non impellens,sed patulum inueniens ostium:nam oblitus omnium quæ viderat,ad solam auaritiam dirigebat intuitum. Chrysost. Ponit autem eius cognomen,subdens:*Qui cognominabatur Scarioth.* Erat enim alius Iudas. Titus, Subdit autem: Vnus de duodecim. Nam numerum adimplebat,non autem verè fungebatur apostolica dignitate. Chrys. Vel hoc addit euangelista velut absonũ quidem, ac si diceret:erat de primo choro diligentius electorum. Beda, Non est autem huic contrarium quod Ioannes dicit:Post buccellam intrasse in eũ satanam: quia nunc intrauit,vt quasi alienũ tentaret,tunc autem quasi proprium ad quæcunque vellet agenda attraheret. Chrys. Attende autem magnam Iudæ nequitiam, tum quia per se proficiscitur, tum quia pro pretio hoc facit. Sequitur enim: *Et abijt,& locutus est cum principibus sacerdotum & magistratibus quemadmodum illum traderet eis. Et gauisi sunt.* Theoph. Magistratus hîc appellantur præpositi constructionum templi, vel etiam illi quos Romani populo præfecerant,ne prorueret in tumultus,erant enim seditiosi. Chrys. Propter auaritiam autem Iudas factus est talis. Sequitur enim: *Et pa. sunt pe.illi dare.* Tales enim auaritia generat passiones, reddit impios & Deũ ignorare compellit: & si millies benefactum sit eis, ad nocendum impellit: vnde & hîc sequitur, *Et spopondit.* Theoph. Id est pepigit & promisit. *Et quærebat oppor.vt eum tra.si.tur.* Id est quærebat eum tradere, quando videret eum seorsum existentem sine turbis. Bed. Multi autem Iudæ scelus exhorrent,nec tamen cauent:qui enim charitatis & veritatis iura spernit,Christum qui est veritas & charitas prodit: maximè cum non infirmitate vel ignorãtia peccet, sed ad similitudinem Iudæ quærat opportunitatem, vt arbitris absentibus,veritatem mendacio,virtutem crimine imminet. *Venit autem dies azymorum,in qua necesse erat occidi pascha,&c.* Titus, Vt nobis dominus cælestę Pascha dimitteret,typicum manducauit, figuram remouens,vt veritas locum obtineret:vnde dicitur,*Venit autem dies azymorum,&c.* Bed. Dies azymorum paschæ quartamdecimam primi mensis appellat, quando fermento abiecto pascha, id est agnus occidi ad vesperam consueuerat. Euseb. Si quis autem dicat: Si prima die azymorum discipuli saluatori parant pascha, ergo & eadem die oportet nos pascha celebrare. Dicemus hoc non fuisse monitionem, sed historiam facti, quod accidit tempore salutiferæ passionis. Aliud autem est narrare gesta vetera,& aliud sancire, ac posteris statuta relinquere. Quinetiam saluator non egit pascha cum Iudæis, quando agnum immolabant:nam illi quidem hoc egerũt in parasceue, quando passus est dominus,vnde non introierunt in atrium Palati vt manducarent pascha: ex quo enim veritati insidiati sunt,verbum veritatis à se expulerunt: non primo die azymorum quo die debebat immolari pascha manducantes solitum sibi pascha, erant enim erga aliud attenti,sed die sequenti post illam quæ erat azymorum secunda. Dominus verò prima die azymorũ, hoc est quinta feria sabbati, pascha cum discipulis peregit. Theoph. Eadem autem quinta feria, mittit duos ex discipulis suis ad parandum pascha, Petrum,

scilicet & Ioannem: alterum, scilicet vt diligentem, alterum vt dilectum: vnde sequitur, *Et misit Pet. &c.* Per omnia manifestans quòd vsque ad extremum vitæ non est aduersatus legi. Mittit autem eos ad alienam domum. Nam nulla domus erat ei, neque discipulis suis, alioquin apud aliquem eorum pascha celebrasset. Et ideo subditur: *At illi dixerunt, Vbi vis paremus?* Beda, quasi dicat. Non habemus domicilium, non habemus tabernaculum. Audiant quibus ædificandarum domorum cura est, cognoscant Christum omniū dominum locum vbi caput reclinaret, non habuisse. Chrys. Cum autem ignorarent ad quem mitterentur, signum dedit eis, sicut & Samuel Sauli: vnde subdit, *Et dixit ad eos: Ecce introeuntibus vobis in ciuitatem occurret vobis homo amphoram aquæ portans, sequimini eum in domum in quam intrat.* Amb. Primum maiestatem diuinitatis aduerte, cum discipulis loquitur, & iam nouit quid alibi sit futurum: deinde dignationem eius intuere, quia non persona diuitis, aut potentis eligitur, sed pauper ambitur: & angustū hospitium pauperis, amplius nobilium ædibus antefertur. Sciebat autem dominus nomen eius cuius sciebat mysterium & occursum, sed ideo sine nomine designatur, vt ignobilis æstimetur. Theoph. Vel ideo mittit eos ad hominem ignotum, vt ostendat quòd passionem voluntariè subiit. Qui enim mentem huius ignoti viri subegit vt eos susciperet, poterat quodcunque voluisset cum ludæis tractare: dicunt autem quidam quòd ideo non dixit nomen hominis, ne proditor cognito nomine domum panderet Pharisæis, qui venientes cepissent eum priusquam cœna fieret, & spiritualia mysteria discipulis traderet, sed quibusdam indiciis in quandam domum dirigit eos: vnde sequitur, *Et dicetis patrifamilias dominus dicit tibi, &c. Et ipse, &c.* Glos. Quibus signis inuentis discipuli solicitè quæ mandata eis fuerant, impleuerunt: vnde sequitur, *Euntes autem inuenerunt sicut prædixit illis Iesus, & parauerunt pascha.* Beda, Hoc pascha exponēs Apostolus ait: Pascha nostrum immolatus est Christus, quod quidem pascha tunc necesse erat occidi, quasi paterno consilio ac diffinitione sancitum, qui licet die sequenti, hoc est xv. luna sit crucifixus, hac tamē nocte qua agnus immolabatur à Iudæis tentus ac ligatus immolationis, hoc est passionis suæ sacrauit exordium. Theoph. Intelligamus autem diem quidem azymorum totam conuersationem quæ est in luce spirituali nullam redolentem vetustatem primæ præuaricationis Adæ, in qua viuentes non decet delectari in Christi mysteriis. Hæc autem mysteria Petrus & Ioannes parant, id est actio & contemplatio, feruor zeli & mansuetudo pacifica. His autem paratoribus occurrit homo, quia per prædicta reperimus statum hominis, qui creatus est ad imaginem Dei, qui portat amphorā aquæ, quæ significat gratiam spiritus sancti. Amphora autem est humilitas cordis: humilibus enim datur gratiam, qui se cognoscunt esse terram & pulueretem. Ambr. Vel amphora est mensura perfectior, aqua autem est quæ sacramentum Christi esse meruit, quæ lauare meruit, non lauari. Bed. Patant autem pascha vbi aquæ infertur amphora, quia tempus adest quo veri paschæ cultoribus typicus de limine auferatur cruor, & ad tollenda crimina viuifici fontis baptisma cōsecratur. Orig. super Matth. Ego autem puto quòd homo, qui ingredientibus discipulis in ciuitatem occurrit amphoram aquæ portans, erat quidem minister patris familias, portans mundatoriam aut potabilem aquam in vase fictili, quem puto esse Moysen spiritualem doctrinam portantem in corporalibus historiis. Qui autem non consequuntur spiritualiter eum, non celebrāt pascha cum Iesu. Attendamus ergo ipso domino constituto nobiscum ad superiorem locum, in quo est diuersorii, quod monstratur ab intellectu, qui est in vnoquoque homine patrefamilias, discipulis Christi. Hæc autem domus superior sit nobis magno vt capiat Iesum, verbum Dei: quod non capitur nisi à magnis sensu. Et sit domus hæc à patrefamilias, id est, intellectu præparata filio Dei, & sit mundata, nullo modo habens malitiæ sordes. Sit etiā domus illius princeps non qualibuscunque cognitum habens nomē. Vnde mysticè dicit secundum Matthæum. Ite ad quendam. Ambr. In superioribus autem magnum habet stratum, vt magnum meritum eius aduertas, in quo dominus cum discipulis sublimium virtutum eius delectatione requieseret. Orige. super Matth. Scire autem debemus, quoniam qui in epulationibus & solicitudinibus secularibus sunt, non ascendunt in domum illam superiorem, & propterea non celebrant cum Iesu pascha. Post sermones enim discipulorum quibus catechizauerunt patremfamilias, id est, intellectum venit & diuinitas coepulans discipulis in domo prædicta. *Et cùm facta esset hora discubuit, &c.* Chrys. Postquam discipuli parauerant pascha, agitur de paschæ comestione: vnde dicitur, *Et cùm facta esset hora, &c.* Beda, Hora manducandi paschæ designat xiiij. diem primi mensis perductā ad vesperam, xv. luna iam in terris apparente. Theop. Sed qualiter dominus discūbere dicitur, cum Iudei stantes pascha manducarent? Dicunt ergo quòd cum manducassent legale pascha accubuerunt secundū communem vsum māducantes quosdā alios cibos. Sequitur, *Et ait il. Desiderio desideraui hoc pascha manducare, &c.* Cyr. Quod ideo dicit, quia discipulus quarus proditionis tempus explorabat, sed ne traderet eum ante festum paschæ, non explicauerat dominus domum, vel virum penes quem pascha perageret, cuius causam per hæc verba ostendit. Theo. Vel dicit, *Desiderio desideraui, quasi dicat.* Hæc vltima mihi cœna vobiscum est, propter quod & amabilis est mihi, sicut & qui peregrè profecturi sunt vltima verba suis dulcius proferunt. Chrys. Vel hoc dicit, quia post illud pascha, crux imminebat. Inuenimus autem pluries eum prædicantem suam passionem, & eam cupientem euenire. Beda, Desiderat autem primò typicum pascha cum discipulis manducare, & sic passionis suæ mundo mysteria declarare. Euse. Vel aliter: Cùm dominus nouum pascha celebraret opportunè dixit: *Desiderio desideraui hoc pascha*, id est, nouum mysterium noui testamenti quod tradebat discipulis, quod plures ante eam prophetæ & iusti cupiuerant. Sed & ipse sitiens communem salutem, hoc tradebat mysterium quod toti mundo competeret. Pascha verò Moysi statutum erat in vno loco, scilicet in Hierusalem celebrari: vnde non congruebat omnibus gentibus, & ideo non erat desideratum. Euseb. Ex hoc Hebionitarum dementia de carnis esu redargui poterat, domino manducāte pascha Iudæorum: vnde signanter dixit,

Hoc pascha, ne quis ad aliud inuertere posset. Beda, Sic ergo domino legalis paschæ approbator extitit, & hoc ad suæ dispensationis figuram docendo pertinuisse vetat vltra carnaliter exhiberi. Vnde subdit: *Dico enim vobis, quia ex hoc non manducabo illud, donec implea. in reg. Dei*, id est, nequaquam vltro Mosaycum pascha celebrabo, donec in ecclesia spiritualiter intellectum cōpleatur: ipsa enim est regnum Dei secundum illud: Regnum Dei intra vos est. Ad vetus autem illud pascha cui finem desiderabat imponere, pertinet etiam illud quod subditur: *Et accepto calice gratias egit & dixit: Accipite, &c.* Ob hoc gratias egit, quia vetera transitura, & ventura fuerant omnia noua. Chrys. Memento ergo cum ad mensam sederis, quòd post mensam oportet orare: atque ideo ventrem impleas sobriè, ne grauatus nequeas genu flectere & supplicare Deo. Non igitur post escas ad lectum, sed ad orationem vertamur. Euidenter enim hoc Christus significauit, quòd post escas non somnus, non cubile, sed oratio & sacrarum lectio scripturarum succedere debeat. Sequitur. *Dico enim vo. quòd non bibam, &c.* Beda, Potest quidem hoc & simpliciter accipi quòd ab hac hora cœnæ vsque ad tempus resurrectionis, quo in regno Dei erat venturus, vinum bibiturus non esset: postea namque cibum potúmque sumpsisse eum testatur Petrus, dicens: Qui manducauimus & bibimus cum illo, postquàm resurrexit à mortuis. Theop. Dicitur autem resurrectio regnum Dei, quia mortem exterminauit: vnde & Dauid ait: Dominus regnauit, decorem indutus est, scilicet formosi amictus: secundum Esaiam, exuta corporis corruptela. Resurrectione autem adueniente iterum cum discipulis bibit, vt probaret quòd resurrectio non erat phantastica. Bed. Sed multò consequentius est, vt sicut supra typicum agni esum, sic & potum paschæ neget se gustaturum, donec ostensa gloria regni Dei fides mundi qui aduenit: vt per duo maxima legis edicta, escam scilicet & potum paschalem spiritualiter immutata, disceres omnia legis sacramenta ad spiritualem obseruantiam transferenda. *Et accepto pane gratias egit, & fregit, &c.* Beda, Finitis paschæ veteris solemniis, transit ad nouum, quod in suæ redemptionis memoriam ecclesiam frequentare desiderat, pro carne agni & sanguine suæ carnis sanguinisque sacramentum in panis ac vini figura substituens, sacerdos in æternum factus secundum ordinem Melchisedech, vnde dicitur: *Et accepto pane gra. egit*, sicut & de veteribus terminandis gratias egerat, nobis exemplum tribuens in omni boni operis inchoatione & perfectione Deum esse glorificandum. Sequitur: *Et fregit.* Frangit ipse panem quem porrigit, vt ostendat corporis sui fractionem, non sine sua sponte futuram. *Et dedit eis dicens: Hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur.* Greg. Nyss. panis enim ante consecrationem communis panis est, sed vbi consecratur, mysterio fit & dicitur corpus Christi. Cyril. Nec dubites an hoc verum sit eo manifestè dicente, Hoc est corpus meum: sed potius suscipe verba saluatoris in fide. Cùm enim sit veritas, non mentitur. Insaniunt igitur dicētes mysticam benedictionem à sanctificatione cessare, si quæ reliquiæ remanserint eius in diem subsequentem. Non enim mutabitur sacrosanctum corpus Christi, sed virtus benedictionis, & viuificatiua gratia iugis in eo est. Virtus enim viuificatiua Dei vnigenitum verbum est, quod caro factum est, non desinens esse verbum, sed efficiens carnem viuificatiuam. Si enim in aliquo liquore modicum panis immiseris, reperies hunc imbibitum qualitate illius. Igitur viuificatiuum Dei verbum vniens seipsum propriæ carni, fecit eam viuificatiuam. Nunquid ergo & quoniam in nobis vita Dei est, Dei verbo existente in nobis viuificatiuum erat nostrum corpus? Sed aliud est secundum participationis habitudinem nos habere in nobis Dei filium, aliud ipsum fuisse factum carnem, id est, corpus sumptum ex alma virgine proprium corpus effecisse. Decebat ergo eum nostris quodammodo vniri corporibus per sacram eius carnē & pretiosum sanguinem quæ accipimus in benedictione, viuificatiuam in pane & vino. Ne enim horreremus carnem & sanguinem appositā sacris altaribus, condescendens Deus nostris fragilitatibus infuit oblatis vim vitæ. Conuertens ea in veritatem propriæ carnis vt corpus vitæ, quasi quoddam semē viuificatiuum inueniatur in nobis: vnde subdit: *Hoc facite in meam commemorationem.* Chrys. super Ioan. Hoc fecit Christus ducens nos ad maius amicitiæ fœdus, suámq; charitatem declarans ergà nos, præstans se non solùm videri desiderantibus, sed & palpare, & comedere, & amplecti, & totum affectum explere. Igitur & leones flammam spirātes, sic ab illa mensa discedimus terribiles effecti diabolo. Basil. Discе autem quo pacto decet edere corpus Christi, in memoriam, scilicet obedientiæ Christi vsque ad mortem, vt qui viuunt, non amplius in se viuant, sed in eo qui pro eis mortuus est & resurrexit. Theo. Duos autem calices Lucas commemorat: de altero quidem suprà dixit: *Accipite & diuidite inter vos*, quem dicet aliquis esse typum veteris testa. alterum verò post panis fractionem & distributionem ipse partitur discipulis. vnde subditur: *Similiter & calicem postquam cœnauit.* Beda, Subauditur, dedit eis, vt sit plena constructio. August. de con. euan. Vel quòd Lucas bis de calice cōmemorauit, prius antequam panem daret, inde postquam panem dedit: illud quod superius dixit, præoccupauit, vt solet: illud verò quod ordine suo posuit, non commemorauerat superius. Vtrumque autem coniunctum eandem sententiam facit, quæ illorum est, scilicet Matthæi & Marci. Theop. Nominat autem dominus hunc calicem noui testa. vnde sequitur: dicens: *Hic est calix nouum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur:* significans nouum testamentum in suo sanguine exordium sumere: nam in veteri testa. sanguis animalium affuit, cùm data fuit lex: nunc verò sanguis verbi Dei significat nobis no. testa. Cum autem dicit, *Pro vobis:* non significat pro solis apostolis corpus Christi datum & sanguinem effusum fuisse, sed causa totius humanæ naturæ. Et vetus quidem pascha ad remouendam seruitutem Ægypti fiebat, sanguis autem agni ad primogenitorum custodiam: nouum verò pascha ad peccatorum remissionem, sanguis autē Christi ad cōseruationem eorum qui dedicati sunt Deo. Chrys. Hic enim sanguis operatur in nobis imaginem regiam, nobilitatem animæ non permittit marescere, protinus irrigans animam magnámq; inspirans virtutem. Hic sanguis fugat dæmones, aduocat angelos & dominum angelorum. Hic

Facilè hæc loca ad veritatem corporis & sanguinis Christi in Eucharistia asserendā. Gregorii Nyss. verba habentur in sermone catechetico, Cyrilli autē in epistola ad Calosyrium, & in concilio Ephesino.

sanguis effusus lauit orbem, & adibile fecit cælum. Huius participes sanguinis sunt supernis virtutibus amicti regio pallio, magis autem ipso rege induti. Et sicuti si mundus accesseris, salubriter accessisti: sic si imbutus conscientia praua, damnosè accedis in pœnam & supplicia. Nam si qui imperatoriam coinquinant purpuram, pari pœna plectuntur cum eis qui diuellunt: absurdum non est, si & qui obiccena mente corpus Christi recipiunt, pari pœna plectuntur cum his qui illud clauis transfoderunt. Bed. Quia verò panis confirmat, vinum verò sanguinem operatur in carne: hoc ad corpus Christi, illud infertur ad sanguinem. Verum quia & nos in Christo, & in nobis Christum manere oportet, vinum dominici calicis aqua miscetur: teste enim Ioanne, Aquæ multæ populi sunt. Theo. Primò autem datur panis, secundariò calix: prior enim est in spiritalibus laboriosus actus velut panis, non solùm quia in vultus sudore laboratur, sed etiam quia dum comeditur non est facilis ad glutiendum. Deinde post labores sequitur exultatio diuinæ gratiæ quę est calix. Beda. Ideo autem tunc cœnati communicarunt apostoli, quia necesse erat pascha typicum antè consummari, & sic ad veri paschæ sacramenta transiri, nunc autem in honorem tanti sacramenti placuit magistris ecclesiæ prius nos spiritalibus epulis reficiːac deinde terrenis. Græcus, Totum autem corpus & sanguinem domini suscipit, etiam si mysteriorum partem accipiat. Sicut enim vnum sigillum diuersis totam suam figuram impartitur, & integrum manet post distributionem: & sicut vna vox penetrat ad multorũ auditus, sic nulli dubium sit corpus & sanguinem domini totũ in omnibus reperiri. Fractio autem panis venerandi, passionem significat. *Veruntamen ecce manus tradentis mecum est in mensa, &c.* Aug. de con. euan. Cùm tradidisset dominus discipulis calicem, rursus de traditore suo locutus est, dicens: *Veruntamen ecce manus tra.me, &c.* Theo. Quod dixit non solum vt ostẽdat se scire futura, sed etiam vt ostendat nobis propriam bonitatem, secũdum quam non prętermisit quin prosequeretur ea quę spectabãt ad Deum. Dat enim nobis exemplum, vt vsque ad finem satagamus lucrari peccatores, & vt ostendat proditoris nequitiam, qui & conuiua fieri non erubuit. Chry. Et particeps existens mysteriorum conuersus non est, fit enim scelus eius vtique immanius: tũ quia tali proposito imbutus adiit mysteria, tum quia adiens melior factus non fuit, nec metu, nec beneficio, nec honore. Beda, Et tamẽ non designat specialiter, ne manifestius vt correptus impudentior fieret. Mittit autem crimen in numero, vt agat conscius pœnitentiam. Prædicit autem & pœnam, vt quem pudor non vicerat, corrigant denunciata supplicia. vnde sequitur: *Et quidẽ filius hominis, &c.* Theo. Nõ quasi non valẽs tueri seipsum, sed sicut definiens sibi mortẽ propter humanã salutẽ. Chry. Sed quia Iudas ea, quæ sunt scripta praua intentione agebat, ne quis putet eum innoxium tanquam dispensationis ministrum subdit: *Veruntamen væ homini illi per quem tradetur.* Beda, Sed & væ homini illi qui ad mensam domini indignus accedens in exemplum Iudæ filium hominis tradit, non quidem Iudæis, sed peccatoribus membris suis. Et quamuis scirent 11. Apostoli quòd nihil contra dominum cogitarent, quia tamen plus credunt magistro quam sibi, timentes fragilitatem suam, quærunt de peccato cuius conscientiam non habebant. Sequitur enim: *Et ipsi cœp.quæ. &c.* Basil. Sicut enim in corporalibus passionibus sunt multæ quas non sentiunt patientes, porrò magis adhibent fidem coniecturæ medicorum, quàm propriam insensibilitatem attendant: sic & animæ passionibus si quis in se peccatum non sentiat, credere tamen debet his qui plus possunt cognoscere sua peccata. *Facta est autem & contentio inter eos, quis eorum videretur esse maior, &c.* Theo. Cum inter se quærerent quis esset dominum traditurus, consequens erat adinuicẽ sibi dicere: Tu proditurus es: & ex hoc coacti sunt dicere, ego potior, ego maior, & similia. vnde dicitur. *Facta est autẽ, &c.* Græg. Vel hæc cõtentio videtur habuisse motiuum, quòd cum dominus ab hominibus transmigraret, oportebat aliquem eorũ fieri aliorum principem, quasi domini vicem gerentem. Beda, Sicut autem boni in scripturis exempla patrum, quibus proficiant & humilientur, requirũt: sic reprobi si quid fortè in electis reprehensibile repererint, quasi suas ex eo nequitias obtecturi libenter solent amplecti. Ideo multi ardentius legunt, quòd facta est contentio inter discipulos Christi. Amb. Si enim contendebant apostoli nõ excusationi obtenditur, sed cautioni proponitur. Caueamus ergo ne in proditione aliqua inter nos de prælatione possit esse contentio. Bed. Potius autem videamus, non quid carnales adhuc discipuli gesserant, sed quid iusserit spiritalis magister. Sequitur enim: *Dixit autem eis, &c.* Chrys. Gentilium meminit, vt ex hoc rem vituperãdam ostendat. Gentilium enim est ambire primatum. Cyril. Sed & blandi sermones eis offeruntur à subditis. vnde sequitur: *Et qui po. ha. &c.* Sed illi quidem quasi extorres à sacris legibus huiusmodi subiacent morbis, vestrum autem culmen est in humilitate. vnde sequitur: *Vos autem non sic. &c.* Basil. Non ergo extollat præsidentem dignitas, ne ab humilitatis beatitudine corruat. Illud autem nouerit quòd humilitas vera ministerium plurium est. Sicut enim qui pluribus ministrat vulneratis & abstergit cuiuslibet vulneris saniem non sumit ministerium in causam elationis: sic multò magis cui commissæ sunt curæ fraternorum languorum, vt omnium minister redditurus pro omnibus rationem, cogitare debet & esse solicitus: & sic qui maior est, fiat sicut minor. Decet autem & corporale obsequium ab his qui præsident offerri exemplo domini lauantis pedes discipulorum. vnde sequitur: *Et qui præ.est si. mi.* Non est autem timendum ne in subdito soluatur humilitatis propositum, dum ei à maiori seruitur: Sed imitatione pàditur humilitas. Amb. Contuendum est autem, quia non omnis honorificentiæ studio humilitas definitur. Pòtest enim deferre alicui propter seculi gratiam, potentiæ metum, vtilitatisque contuitum. tua ædificatio quæritur, non alterius honor: & ideo vna datur omnibus forma sententiæ, vt non de prælatione iactantia sit, sed de humilitate contentio. Beda. In hac tamen forma à domino tradita maiores non minima discretione opus habent, ne, scilicet ad instar regum gentium dominari subiectis, séque ab eis gaudeant laudibus attolli, & tamen contra delinquentium vitia per zelum iustitiæ sint erecti. Ad verba autem exhortationis suimet adiun

adiungit exẽplum. vnde sequitur: *Nam quis maior est, &c.* Chry. quasi dicat, Nõ putes discipulum tui egere, te verò non illius. Ego enim qui nullo egeo quo vniuersa egent cælestia & terrestria, ad ministerialem gradum condescendi. Theo. Ostendit autem se ministrantem eis, cum panẽ & calicem distribuit: cuius ministerij mentionem facit rememorans eos si de eodem pane comederunt, & de eodem calice biberunt, si ipse Christus omnibus ministrauit, vnum debent omnes sentire. Beda, Vel loquitur de ministerio quo secundum Ioannem eorum pedes lauit dominus & magister, quamuis etiam verbo ministrandi possint omnia quæ in carne gessit intelligi: sed & suum sanguinem se pro nobis effundere ministrando significat. *Vos autem estis qui permansistis mecum in tentationibus meis, &c.* Theo. Sicut dominus prædictori prænunciauerat væ, sic discipulis remanentibus, e contratio bona prænuntiat, dicens: *Vos autemestis, &c.* Beda, Non enim inchoatio patientis, sed perseuerantia cælestis regni gloria donatur: quia perseuerantiam, quæ constantia seu fortitudo mentis vocatur, dicimus esse cunctarum columnam virtutum. Filius ergo Dei secum permanentes in tentationibus æternum ducit ad regnum. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus. vnde sequitur: *Et ego dispono vobis, &c.* Ambr. Regnum Dei non est de hoc mundo. Non autem æqualitas ad dominum, sed similitudinis æmulatio est, solus enim Christus plena imago Dei est, propter expressam inse paternæ gratitudinis vnitatem. Iustus autem homo ad imaginem Dei est, si propter imitandam diuinæ conuersationis similitudinem mundum hunc Dei cognitione cõtemnat: vnde & corpus Christi edimus, vt vitæ æternæ possimus esse participes. propter quod sequitur: *Vt edatis & bibatis, &c.* Non enim victus & potus nobis præmij loco spondetur, sed communicatio gratiæ cælestis & vitæ. Beda, Vel mẽsa proposita omnibus sanctis ad fruendum, cælestis est gloria vitæ: qua qui esuriunt & sitiunt iustitiam, saturabuntur fruendo desiderato gaudio veri boni. Theo. Non autem hoc dixit quasi futuris illic corporalibus escis, & quasi regno suo sensibili futuro: erit enim illic angelica conuersatio sicut Sadducæis prædixit. Sed & Paulus dicit nõ esse regnum Dei escam & potum. Cyril. Sed ex his quæ sunt apud nos spiritalia designat: nam prærogatiua quadam sunguntur apud reges terrenos, qui eis quasi conuiuæ cõsident. Ex humano ergo iudicio ostẽdit, qui apud eum in primis honoribus statuentur. Bed. Hæc est enim immutatio dexteræ excelsi: vt qui nunc humiles gaudent ministrare conseruis, tunc super domini mensam sublimes vitæ perpetuæ dapibus alantur. Et qui hîc in tentationibus iniustè iudicari cum domino permanent, illic cum eo super tentatores suos iusti iudices veniant. vnde sequitur: Et sedeatis super, &c. Theo. Hoc est condemnantes ex duodecim tribubus infideles. Amb. Non autem 12. throni tanquam aliqua corporalis sunt receptacula sessionis: sed quia secũdum diuinam similitudinem iudicat Christus, cognitione cordium, non interrogatione factorum virtutem remunerans, impietatem condemnans: ita apostoli in iudicium spiritale formantur remuneratione fidei, execratione perfidiæ, virtute errorem redarguentes, sacrilegos odio persequentes. Chrys. Nunquid autem illic sedebit & Iudas? Sed considera quod lex est data à Deo per Hieremiam, Si quid boni promisero, si censearis indignus, multabo te. Et ideo loquens cũ discipulis non simpliciter promisit, sed addidit: *Qui permansistis mecum in tentationibus.* Beda, Ab eius ergo sublimitate promissi Iudas excipitur. Nam & antequam hæc dominus diceret, exiisse creditus est. Excipiuntur & illi quicunque auditis incomprehensibilis sacramenti verbis, abierunt: rerrò. *Ait autem dominus Simoni: Simon, ecce Satanas expetiuit vos, &c.* Bed. Ne gloriarentur 11. apostoli, & suis viribus tribuerent, quòd soli penè inter tot millia Iudæorum dicerentur in tentationibus permansisse cum domino, ostendit eos, si non inuantis se domini essent opitulatione protecti, eadẽ procella cum cæteris potuisse conteri. vnde sequitur: *Ait au.do: Simo. &c.* id est, expetiuit vos tentare, & velut qui triticum purgat ventilando concutere. in quo docet nullius fidem à diabolo nisi Deo permittente tentari. Theo. Hæc autem Petro dixit, eo quòd fortior aliis erat, & superbire poterat in his quæ permissa erant à Christo. Cyril. Vel vt ostendat quòd homines nihil existentes quãtum pertinet ad humanam naturã, & lubricum mentis nostræ non decet vt præesse cæteris velint, & ideo omissis cæteris venit ad Petrũ cæteris prælatum. vnde sequitur: *Ego au.ro. &c.* Chry. Non autẽ dixit: Ego permisi, sed, *oraui.* humiliter enim loquitur tendens ad passionem & humilitatem demonstrat. nam qui non deprecatione sed imperio dixerat, Super hanc petram ædificabo ecclesiam meã, & tibi dabo claues regni cælorum: quomodo opus habebat oratione vt concitatam vnius hominis animam coerceret? Non autem dixit, Rogaui, vt non neges: sed ne deseras fidem. Theo. Nam etsi paululum agitandus sis, habes tamen reconditum semen fidei: quamuis deiecerit folia spiritus tentatoris, viget tamen radix. petit ergo Satanas te lædere tanquam inuidens tibi de mea dilectione, sed quãuis ego met pro te sim deprecatus, tu tamen delinques. vnde sequitur: *Et tu aliquando, &c.* quasi dicat, Postquã me negato plorauerit ac pœnituerit, corrobora cæteros, cum te principem apostolorum deputauerim. Hoc enim decet te qui mecum robur es & petra ecclesiæ. Hoc autem intelligendum est non solum de apostolis, qui tũc erant, vt roborarentur à Petro, sed & de omnibus, qui vsque ad finem mundi futuri sunt fidelibus, ne, scilicet aliquis credentium diffidat, videns eum qui cùm esset apostolus denegauit, ac iterum per pœnitentiam obtinuit prærogatiuam, vt esset antistes mundi. Cyril. Admirare igitur exuberantiam diuinæ patientiæ, no diffidere discipulum faceret, nõdum patrato crimine largitus est veniam, ac itemũ ipsum in apostolico gradu restituit, dicẽs, *Confirma fra.tuos.* Bed. quasi dicat, Sicut ego tuã fidem ne deficiat orando protexi, ita tu infirmiores fratres ne de venia desperent confortare memento. Amb. Caue ergo iactantiam, caue seculum. Ille iubetur cõfirmare fratres suos qui dixit, Omnia reliquimus & secuti sumus te. Bed. Quia verò se dominus dixerat pro fide Petri rogasse, conscius ille præsentis affectus fideique ferentis, sed futuri casus nescius non credit se vllatenus ab eo posse deficere. vnde sequitur: *Qui dixit ei, Do.te.par sum, &c.* Theoph. Præ

nimia quidem dilectione flammescit & impossibilia sibi pollicetur. Dicebat autem, audito semel à veritate quòd tentandus esset, non amplius cõtendere. Sed Dominus videns eum præsumptuose loquentem, promit tentationis speciem, scilicet quòd negaturus esset. vnde sequitur: *Et il.di. di.ti. Petr. &c.* Amb. Petrus quidem etsi spiritu promptus, corporis tamen adhuc infirmus affectu denuntiatur dominum negaturus. Neque enim poterat diuinæ constantiam intentionis æquare. Passio domini æmulos habet, pares non habet. Theoph. Hinc autem magnam doctrinam haurimus, quòd non sufficit humanum propositum absque diuino subsidio. Petrus enim quanuis feruens esset, derelictus tamen à Deo, supplantatus fuit ab hoste. Basi. Sciendum autem quòd Deo permittente timorati lapsum patiuntur quandoque ad fastus præcedentis remedium. Sed quamuis idem videatur esse dilectum timorati & aliorum, refert non modicum: nam timoratus ex quibusdam insidiis & penè prout voluit, peccauit. Alij verò nullam gerendo curam neque sui neque Dei peccant, neq; distinguentes inter peccare & agere virtuosè, vnde reor & iussionis modum in eis debere fore diuersum: nam timoratus quodam iuuamine indigens, & circa eandem rem erga quam peccauit iussa debet proferre. Alij verò cum totum bonũ animæ destruxerunt affligi & moneri & præceptis subijci debent, quousque ratum sit illis Deũ iustum iudicem esse & contremiscant. Augustin. de con. euang. Hoc autem quod hîc dicitur, de Petri negatione prædicta, omnes quidem euangelistæ commemorant, sed nõ omnes ex vna eademque occasione sermones ad eam commemorandam veniunt: nam Matthæus & Marcus eam subnectunt posteaquam dominus egressus est ex illa domo vbi manducauerant pascha. Lucas verò & Ioannes antequam inde esset egressus. Sed facilè possemus intelligere aut illos duos ea recapitulando posuisse, aut istos præoccupando, nisi magis moueret quòd diuersa non tantum verba, sed etiam sententias domini præmittũt, quibus permotus Petrus illam præsumptionem præferret, vel pro domino vel cum domino moriendi, vt magis cogant intelligi ter eum expressisse præsumptionem suam diuersis locis sermonis Christi, & ter illi à domino responsum quòd eum ante galli cantum ter esset negaturus. *Et dixit eis: Quando misi vos sine sacculo & pera, &c.* Cyril. Prædixerat autem dominus Petro quòd cùm esset negaturus tempore, scilicet suæ captionis. Sed quia semel facta est mẽtio de captione eius, consequenter nuntiat superuenientem cõtra Iudæos conflictum: vnde dicitur, *Et di. eis: Quan. mi. vos, &c.* Miserat enim saluator sanctos Apostolos prædicare ciuitatibus & oppidis regnum cælorũ, præcipiens vt euntes nullius corporalium curam gererent, sed in eo totam spem viuendi reponerent. Chrys. Sicut autem qui docet natare, circa principium quidem manus suas supponens, attentius sustentat suos discipulos: postea verò plerunque manum abstrahẽs iubet vt sibi opitulentur, quinimò & paululum demergi permittit: ita Christus fecit discipulis. In exordiis quidẽ præsto in cunctis eis aderat, parans eis vberrimè affluentiam omnium: vnde sequitur, *At il. di. Nihil.* At vbi oportebat & proprias vires ostendere, subtraxit eis aliquantulum, gratiam iubens eis ex se nonnulla peragere: vnde sequitur, *Dixit er. eis: Sed. nunc qui ha. sac. quo* scilicet portat pecuniam. *Tol sm. & peram.* qua scilicet portantur cibaria. Et quidem quando nec calceamenta nec zonam habebant, nec baculum, nec æs, nullius passi sunt penuriam: vt autem marsupium concessit eis & peram, esurire videntur, sitire, & nuditatem pati, ac si eis diceret: Hactenus cuncta vobis vberrimè affluebant, nunc autem volo vos & inopiam experiri, ideóque non addico necessitati pristinæ legis, sed mando & loculum habere & peram. Poterat autem & Deus vsque in finem eos in tanta constituere copia, sed noluit ob multas causas. Primò quidem vt nihil sibi tribuerent, sed recognoscerent totum emanasse diuinitus. Secundò, vt moderati sibi sciant. Tertiò, ne maiora de se opinentur. Horum igitur causa permittens eis incurrere multa inopinatorum, relaxauit prioris legis rigorem, ne grauis & intolerabilis fieret eis vita. Beda, Non enim eadem viuendi regula persecutionis, qua pacis tempore discipulos informat. Missis quidem discipulis ad prædicandum, ne quid tollerent in via præcepit, ordinans, scilicet vt qui euangelium nuntiat, de euangelio viuat. Instante verò mortis articulo, & tota gente pastorem simul & gregem persequente, congruam tempori regulam decernit, permittens vt tollant victui necessaria, donec sopita insania persecutorum tempus euangelizandi redeat, vbi nobis quoque dat exemplum, iusta nonnunquam causa instante, quædam de nostri propositi rigore posse sine culpa intermitti. Augustin. contra Faustum: Nulla ergo instãtia præcipientis, sed ratione dispensantis temporum diuersitate præcepta vel consilia vel permissa mutantur. Ambro. Qui autem ferire prohibet, cur emere gladium iubet? nisi fortè vt sit parata defensio, non vltio necessaria: & videre potuisse vindicari, sed noluisse, vnde sequitur: *Et qui non habet*, scilicet sacculum, *vendat tunicam, &c.* Chry. Quid est hoc? qui dixerat, Si quis te percusserit in dextera gena, vertas ei & aliam: nunc armat discipulos, & solo gladio. Nam si penitus armare decebat, non solum oportebat gladium possidere, sed & scuta & galeas. Sed etsi mille huiusmodi possiderent arma, pro tot insultibus & insidiis populorum, tyrannorum, vrbium, nationum, qualiter xi. compararent, & ex solo aspectu agminum non contremiscerent, nutriti in stagnis & fluuiis? Non ergo putemus eum iussisse vt gladios possiderent, sed per gladios innuit imminentes insidias Iudæorum, vnde sequitur: *Dico enim vo. quoniam hoc, &c.* Theo. Cum enim ipse inter se supra de prærogatiuis contenderit: non est, inquit, tempus prærogatiuarum, imò periculorum excidium. Nam ego magister vester ducor ad mortem non honorabilem, cum impiis deputandus. Etenim ea quæ sunt de me, scilicet prædicta finem habent, id est, impletionem. Volens ergo violentum insultum innuere, meminit gladij: nec prorsus reuelauit, ne tangerentur acedia: nec prorsus obticuit, ne repentinis aggressibus fluctuarent, sed postea recolentes mirarentur, quomodo seipsum pretium exhibuit passioni pro salute humana. Basil. Vel dominus non iubet portare marsupium & peram, & emere gladium, sed prædicit futurum: quod scilicet apostoli obliti

temporis, passionis, donorum & legis domini auderent sumere gladios: sæpius enim scriptura vtitur imperatiua sermonis specie loco prophetiæ. In pluribus tamen libris non inuenitur accipiat, tollat, vel emat: sed accipiet, tollet, & emet. Theo. Vel per hoc prænunciat eis quod incurrerent famen & sitim, quod innuit per peram: & aduersitates nonnullas, quod innuit per gladium. Vel aliter: quod dominus dicit, *Qui habet sacculum, tollat similiter & peram*, videtur sermo ad discipulos fieri, sed reuera respicit quamlibet Iudæi personam, quasi dicat. Si quis Iudæorum abundat facultatibus congestis omnibus fugiat. Si autem quis vltima oppressus penuria colit religionem, hic etiam amictum vendat & gladium emat. Inuadet enim eos intolerabilis impetus pugnæ, vt nihil ad resistendum sufficiat. Deinde pandit horum malorum causam, quia scilicet passius est pœnam prophanis debitam cum latronibus crucifixus. Et cum ad hoc peruentum fuerit, sumet finem verbum dispensationis. Persecutoribus autem accident quæ à prophetis sunt prædicta. Hæc igitur dominus prædixit de futuris regioni Iudæorum: sed discipuli non intelligebant profunditatem dictorum, putantes ob futurum proditoris insultum gladiis opus esse, vnde sequitur: *At illi dixe. Domine, &c.* Chry. Et quidem si humano eos volebat vti auxilio, nec centum sufficerent gladij: quod si nolebat eos vti humano subsidio, etiam duo superuacui sunt. The. Noluit ergo dominus eos reprehendere quasi non intelligentes, sed dicens, *satis est*, eos dimisit. Sicut cum nos aliquem alloquentes cum videmus non intelligere quod dicitur, dicimus, bene, sine: nec ipsum molestemus. Quidam autem dicunt dominum ironicè dixisse, *Satis est*, quasi dicat, ex quo duo sunt gladij, sufficiant nobis ad tantam multitudinem quanta nos debet inuadere. Bed. Vel duo gladij sufficiunt ad testimonium sponte passi saluatoris: vnus qui & apostolis audaciam pro domino certandi, & domino virtutem medicandi doceret inesse: alter qui nequaquam vagina exemptus, ostenderet eos: nec totum quod potuere pro eius facere defensione permissos. Amb. Vel quia lex referre non vetat, fortasse Petro duos gladios offerenti satis esse dicit, quasi licuerit vsque ad euangelium: vt sit in lege æquitatis eruditio, in euangelio bonitatis perfectio. Est etiam gladius spiritualis, vt vendas patrimoniũ & emas verbum quo mentis penetralia vestiuntur. Est etiam gladius passionis, vt exuas corpus, & immolatæ carnis exuuiis ematur tibi sacra corona martyrij. Mouet adhuc quòd duos gladios discipuli protulerunt, ne forte vnum noui, vnum veteris testamenti sit, quibus aduersus diaboli armamur insidias. Deinde dicit dominus, *Satis est*: quasi nihil desit ei quem vtriusque testamenti doctrina munierit. *Et egressus ibat secundum consuetudinem in montem Oliuarum, &c.* Bed. Tradendus à discipulo dominus, consueti secessus locum quo facillimè reperiri possit, adit, vnde sequitur: *Et egressus ibat, &c.* Cyril. De die nanque conuersabatur Hierosolymis, obscura verò nocte succedente in montem Oliuarum, cum suis conuersabatur discipulis, vnde subditur: *Secuti sunt, &c.* Bed. Pulchrè autem sui corporis mysteriis imbutos in montem Oliuarum discipulos educit, vt omnes in morte sua baptizatos sancti spiritus chrismate confirmandos esse designet. Theo. Post cœnam autem nequaquam inertia & iocus & somnus occupant dominum, sed oratio & doctrina, vnde sequitur: *Et cum perue. ad lo. di. il. Orate, &c.* Bed. Impossibile quidem est humanam animam non tentari: vnde non ait, Orate ne tẽtemini, sed, *orate ne intretis in tentationem*: hoc est ne tentatio vos superet vltima. Cyril. Sed ne solis verbis eis prodesset, procedens paululum orabat, vnde sequitur: *Et ipse auul. est, &c.* Vbique inuenies eum semotum orantem, vt discas quod animo attento & corde quieto colloquendum est cũ Deo sublimi. Non autem quasi egens alienis suffragij precibus insistebat, qui est omnipotentissima virtus patris: sed vt discamus non esse in tentationibus dormitandum, sed magis orationibus insistendum. Bed. Solus etiam orat, pro omnibus, qui solus erat passurus pro omnibus: significans tantum orationem suam, quantum & passionem à nostra distare. Aug. de quæ. euan. *Aliquãtulum autem ab eis quãtum iactus est lapidis*, tanquam typice admonuerit, vt in eum dirigerẽt lapidem, id est, vsque ad ipsum perducerent intentionem legis quæ scripta erat in lapide. Greg. Nyss. Quid autem sibi vult flexus genuum? de quo dicitur: *Et posi. ge. ora.* humanus quidem vsus est pronos terræ supplicare maioribus, facto ostendentes fortiores esse qui rogantur. Palam est autem humanam naturam nihil habere Deo condignum. Et ideo honorifica signa quæ inuicem exhibemus, fatentes nos humiliores esse respectu excellentiæ proximi, transumpsimus ad obsequia incomparabilis naturæ, vnde ille qui nostros langores portauit, ac pro nobis intercessit per hominem quem sumpsit genu flectit orando: sanciens non esse superbiendum orationis tempore, sed per omnia humilitati, conformandum: quia Deus superbis resistit, dat autem humilibus gratiã. Chry. Quælibet autem ars verbis & operibus ostenditur ab eo qui docet: quia ergo dominus venerat docturus nos quamlibet virtutem, ob hoc eadem dicit & facit, vnde quia iusserat verbis orare, ne inrarent in tentationem, hoc etiam opere docet. Sequitur enim; *Dicens, Pater si vis transfer, &c.* Non dicit, *si vis*, quasi ignorans an patri placeret: Neque enim magis ardua cognitio est hac cognitione paternæ substantiæ, quam ipse solus perspicaciter nouit, secundum illud: Sicut nouit me pater, & ego noui patrem, neque hoc dicit quasi respuens passionem. Qui enim comminatus est discipulo volenti eius passionem impedire vt satanam eum vocaret post multa præconia, qualiter crucifigi nolebat? Cur igitur ita dictum est, consideres: quantum erat audire, quod Deus ineffabilis qui quemlibet intellectum transcendit, voluit vterum subire virgineum, lac sugere, & humana quæque pati. Quoniam ergo fere incredibile erat quod erat futurum: primò quidem misit prophetas hoc nuntiantes, postea ipse indutus carne veniens, vt non phantasma putaretur, permittit carnem ferre naturales defectus, esurire, sitire, & dormire, laborare, affici & anxiari: ob hoc & recusat mortem, veram humanitatem demonstrans. Amb. Dicit ergo. *Si vis transfer à me cal. istik*: quasi homo mortem recusans, quasi Deus sententiam suam seruans. Bed. Vel transferri à se calicem postulat, non quidem timore patiendi, sed misericordia prioris populi, ne ab illo bibat calicem

Moralis doctrina.

cem propinatum: vnde & signanter non dicit, Transfer à me calicem, sed calicem istum, hoc est populi Iudæorum, qui excusationem ignorantiæ habere non potest: qui me quotidie vaticinantur. Dionysius Alexan. Vel quòd dicit, *Transfer calicem istum à me*: non est, hoc non adueniat mihi: nisi enim aduenerit, transferri non poterit. Igitur vt sensit iam præsentem, cœpit affici & tristari, & quasi iam propinquante hoc dicit: *Transfer calicem hunc.* Sicut enim quod præterit, nec intactum est nec permanens: sic & saluator leuiter inuadentem tentationem flagitat pelli, & hoc est non intrare in tentationem: quod consulit esse orandum, perfectissimus autem modus tentationes euitãdi manifestatur cum dicitur: *Veruntamen non mea voluntas, sed tua fiat.* Deus enim inexpertus est malorum. Vult autem nobis bona largiri supra id quod petimus vel intelligimus: ergo perfectam voluntatem patris quam ipse nouerat, petit sortiri effectum: quæ eadem est & sua secundum deitatem. Renuit autem impleri humanam voluntatem quam dicit suam, paterna voluntate minorem. Atha. Geminum enim hic velle ostendit: alterum quidem humanum, quod est carnis: alterũ vero diuinum, humanitas enim ob carnis fragilitatem recusat passionem, sed diuinus eius affectus affectanter eam subiit, eo quòd non esset possibile eum detineri à morte. Greg. Nyss. Apollinaris autẽ asserit quòd Christus non habuit secundum terrenam naturam propriam voluntatem, sed solum in Christo est voluntas Dei, qui de cælo descendit. Dicat ergo quam voluntatem vult dominus nequ[illegible]quam euenire? Neque deitas aufert propriam voluntatem. Bed. Appropinquans etiam passioni saluator, infirmãtiũ in se vocem sumpsit, vt cum hoc imminet quod fieri nolumus, sic per infirmitatẽ petamus vt nõ fiat, quatenus per fortitudinem parati sumus vt voluntas conditoris nostri etiam contra nostram voluntatem fiat. *Apparuit autẽ illi angelus de cælo confortans eum, &c.* Theoph. Vt nobis innotesceret orationis virtus quatenus eam in aduersis præponamus, orans dominus ab angelo confortatur, vnde dicitur: *Appa. au. il. ange. &c.* Beda, Alibi legimus quia angeli accesserunt & ministrabant ei. In documento ergo vtriusque naturæ, angeli & ei ministrasse, & eum confortasse dicuntur. Creator enim creaturæ suæ non eguit præsidio, sed homo factus sicut propter nos tristis est, ita propter nos confortatur. Theo. Quidam autem dicunt: quoniam apparuit ei angelus glorificans eum, & dicens: Domine, tua est virtus: tu nanque potes contra mortem & infirmum genus humanum liberare. Chry. Et quia non phantasticè, sed verè nostram carnem suscepit, vt approbet dispensationis veritatem, & oppilet hæreticorum ora, quæque humana sustinet. Sequitur enim: *Et fa. in agon. &c.* Ambr. Horrent plerique hoc loco qui tristitiam saluatoris ad argumentum inolitæ potius à principio, quàm susceptæ ad tempus infirmitatis inclinant. Ego autem non solum excusandum non puto, sed nusquam magis pietatem eius, maiestatemque demiror. Minus enim contulerat mihi, nisi meum suscepisset affectum. Suscepit enim tristitiam meam, vt mihi suam lætitiam largiretur. Confidenter tristitiam nomino, quia crucem prædico, Debuit ergo dolorem suscipere vt vinceret. Neque enim habent fortitudinis laudem qui stuporem magis vulnerum tulerint quam dolorem. Nos ergo voluit erudire quemadmodum mortem, & quod est amplius, futuræ mortis mœstitiam vinceremus. Doles ergo domine non mea sed tua vulnera. Infirmatus est enim propter delicta nostra: & fortasse tristis est ideo, quia post Adæ lapsum tali transitu nobis erat ex hoc seculo recedendum, vt mori esset necesse. Nec illud distat à verò. Sed tristis erat pro persecutoribus suis quos sciebat in malis sacrilegij pœnas daturos. Greg. 24. mo. Appropinquante etiam morte nostræ mentis in se certamen expressit, qui vim quãdam terroris ac fortitudinis patimur, cum per solutionem carnis æterno iudicio propinquamus nec immeritò, quoniã anima post pusillum hoc inuenit quod in æternũ mutare non possit. Theo. Quòd autem humanæ naturæ foret præmissa oratio non autem diuinæ, vt dicunt Arriani, patet etiam ex eo quod subdit: Sequitur enim: *Et fa. est, &c.* Bed. Nemo sudorem hunc infirmitati deputet, quia contra naturam est sudare sanguinem: sed potius intelligat per hoc nobis declaratum quòd effectum iam suæ precis obtineret: vt scilicet fidem discipulorum quam terrena adhuc fragilitas arguebat, suo sanguine purgaret. August. de sen. Prospe. Orans etiam cũ sudore sanguineo dominus significat de corpore suo toto, quod est ecclesia manatura martyria. Theo. Vel hoc prouerbialiter dicitur de eo qui vehementer sudauit, quod sudauit sanguinẽ. Volens igitur euangelista innuere quòd grossis sudorũ guttis madebat, sumit guttas sanguinis ad exemplum. Post hoc autem inueniens discipulos dormientes præ tristitia improperat eis, simul admonens vt orarent. Sequitur enim: *Et cum surr. ab ora. &c.* Chry. Erat enim intempestũ noctis, & discipulorum oculi præ angustia premebantur, & erat somnus non torporis, sed mœroris. August. de con. euang. Non autem expressit hic Lucas quota oratione dominus ad discipulos venerit, nihil tamen hoc Matthæo & Marco repugnauit. Bed. Demonstrat autem dominus consequenter, quia pro discipulis orauerit, quos monet orationum suarum vigilando & orando existere participes. Sequitur enim: *Et ait illis: Quid dor. surgite, &c.* Theo. Hoc est ne à tentatione superentur. Hoc enim est non inducias in tentationẽ, nõ demergi ab ea. Vel simpliciter nos iubet orare, vt trãquilla sit nostra vita, nec immergamur in aliquod molestorũ. Diabolicũ enim est & superbũ quenquã se in tentationẽ præcipitare: vnde & Iacobus non dixit, Iniicite vos in tẽtationes: sed, cùm inciderit is, omne gaudiũ existimate, de inuito voluntarium facientes. *Adhuc eo loquente, ecce turba, &c.* Glos. Præmissa oratione Christi, subditur de eius proditione, qua à discipulo proditur. Dicitur enim: *Adhuc eo lo. ec. tur. &c.* Cyril, Dicit autem qui vocabatur Iudas, quasi nomen eius habens exosum: addit autem vnus de duodecim ad significantiam nequitiæ proditoris. Nam qui honoratus fuerat æquè apostolis, factus est occisionis causa in Christum. Chryso. Sicut enim insanabilia vulnerum nec austeris medicamentis obediunt nec demulcentibus: sic anima vbi semel est captiuata, & seipsam dederit cuicũque peccato, nullum emolumentum ex admonitionibus consequetur: quod & accidit Iudæ à proditione non cessanti, quamuis omnimodo doctrinæ esset à Christo prohibitus: vnde sequitur,

sequitur, *Et ap. Iesu, &c.* Cyril. Immemor enim gloriæ Christi, putauit forsitan posse latenter agere, ausus præcipuum dilectionis signum organum efficere doli. Chryso. Non autem discedendum est à fratrum admonitione, quanquam nihil propter nostra verba eueniat, nam & riuuli, etsi nullus hauriat, fluunt, etsi forsan non persuaseris hodie, poteris forsan cras. Piscator enim per totam diem vacua trahens retia, circa sero piscem capit: vnde dominus, etsi sciret Iudam non conuertendum, non destitit facere quæ sua intererat. Sequitur enim: *Ie. au. di. ei: Iuda os. &c.* Amb. Per interrogationẽ pronunciandũ puto, quasi amantis affectu corripiat proditorem. Chryso. Proprium autem nomen ponit, quod magis dolentis erat & reuocantis, quàm prouocati ad iram. Ambr. Dicit autẽ: *Osculo tradis?* hoc est amoris pignore vulnus infligis, & pacis instrumento mortẽ irrogas? Seruus dominum, discipulus prodit magistrum, electus auctorem. Chryso. Non autem dicit, Tradis magistrum tuum, dominũ tuum benefactorem: sed, *filium ho.* Hoc est mansuetum & mitem, qui si non esset magister & dominus, quia tamen tam suauiter erga te gessit, non esset à te prodendus. Ambr. Magna ô domine significatio potestatis, magna disciplina virtutis, & consilium proditionis aperitur, & adhuc patientia non negatur. Ostendit Deum quem proderet, dum occulta manifestat: ostẽdit quem traderet, dum dicit: Filium hominis: quia caro non diuinitas comprehenditur. Illud tamen plus confutat ingratum, quòd eum tradiderit, qui cum esset Dei filius, propter nos filius hominis esse voluisset, quasi dicat, propter te suscepi ingrate quod tradis hypocrita. August. Hoc ergo dominus cum traderetur primò dixit quod ait Luc. *Iuda, &c.* Deinde quod Matthæus amice ad quid venisti? Deinde id quod Ioannes commemorat: Quem quæritis? Ambros. Osculatus est autem eum dominus non quo simulare nos doceat, sed vt neque proditorem refugere videretur, & plus afficeret proditorem cui amoris officia non negaret. Theoph. Zelantur autem discipuli & gladios euaginant: vnde sequitur, *Videntes autem hi qui, &c.* Sed qualiter habent gladios? quia mactauerant agnum, & à mensa discesserant. Alij autem discipuli quærunt an percuterent, sed Petrus vbique feruens pro domino persuasionem non expectat, percutit seruũ pontificis: vnde sequitur, *Et percus. vnus, &c.* August. de con. euang. Qui percussit secundum Ioannem Petrus erat, quem autem percussit Malchus vocabatur. Ambr. Eruditus enim in lege Petrus promptus affectu, qui sciret Phinees reputatum ad iustitiam quòd sacrilegos peremisset, percussit principis seruũ. Aug. de con. euang. Deinde Lucas dicit. *Respon. au. Ie. ait, Sini. vsque huc.* Et hoc est quod Matthæus commemorat: Conuerte gladium tuum in locum suum. Nec moueat quasi contrarium sit quòd Lucas hîc dicit dominum respondisse: *Sinite vsque huc.* Quasi post istam percussionem ita dictum fuerit, vt placuerit ei vsque huc factum, sed amplius fieri noluerit: cum in verbis quæ Matthæus posuit intelligatur potius totum factum quo vsus est gladio Petrus domino displicuisse. Illud enim verum est, quòd cùm interrogassent, dicentes: *Domine si percu. in gladio?* tunc respondit: *Sinite huc*, id est, non vos moueat quod futurum est: permittendi sunt hucusque progredi, hoc est vt me apprehendant & impleantur quæ de me scripta sunt. Non enim diceret: *Respondens autem Iesus*: nisi ad interrogationem eorum respondisset, non facto Petri. Sed inter moras verborum interrogantium dominum, & illius respondentis, Petrus auiditate defensionis percussit. Sed non potuit simul dici quæ simul fieri potuerunt, tunc sicut dicit Lucas sanauit eum, qui percussus erat. Sequitur enim: *Et cum teti. &c.* Bed. Nunquam enim pietatis suæ dominus obliuiscitur. Illi iusto mortem inferunt: iste persequentium vulnera fanat. Amb. Sed cùm dominus vulnere cruentum deterserit, mysteria diuina subiecit, vt seruus principis mundi non naturæ conditione, sed culpæ auris vulnus exciperet, qui non audisset verba sapiẽtiæ. Aut si Petrus volens percussit aurem, docuit quòd autem in spem habere non deberet, quam in mysterio non haberet. Sed quare Petrus? quia ipse ligãdi & soluendi adeptus est potestatem, & ideo tollit gladio spiritali aurem interiorem malè intelligentis. Sed dominus ipse refundit auditum, demõstrans & ipsos si conuertantur, posse saluari, qui in passione domini vulnerati sunt, eo quòd omne peccatum fidei mysteriis abluatur. Beda, Vel seruus iste populus est Iudæorum, principibus sacerdotum indebito mancipatus officio, qui in passione domini dexteram auriculam, id est spiritualem legis intelligentiam perdidit, quæ auris, scilicet Petri gladio deciditur, non quòd ille sensum intelligendi audientibus tollat, sed diuino ablatum iudicio negligentibus pandat. Verùm eadẽ dextera auris in his qui in eodem populo crediderunt diuina dignatione pristino est restituta officio. Sequitur: *Dixit au. Ie. ad, &c.* Chryso. Accesserant enim nocte timentes multitudinis impetum, & ideo dicit: quid vobis opus erat his armis in eum qui vobiscum est semper? & hoc est quod sequitur: *Cum quotidie vobiscum fuerim, &c.* Cyril. Vbi nõ inculpat dominus præsides Iudæorum, quòd nõ sibi maturè parauerant insidias mortis, sed arguit eos qui temerè opinabantur eum se inuasisse ipso inuito: ac si dicat, tunc non cepistis me quia nolebam, sed nec nunc possetis nisi me sponte vestris subijcerem manibus: vnde sequitur, *Sed hæc est hora vestra*, id est, paruum tempus concessum est vobis exercendæ in me vestræ superbiæ patre votis meis fauente. Dicit etiam quòd hæc potestas est tenebris data, id est diabolo & Iudæis insurgendi in Christum. Et hoc est quod subditur, *Et potestas tenebrarum.* Beda, quasi dicat: Ideo aduersum me in tenebris congregamini, quia potestas vestra qua sic contra lucem mundi armamini, in tenebris est. Quæritur autem quomodo Iesus principes sacerdotum, magistratus templi, & seniores qui ad se venerunt alloqui dicatur, cùm apud alios euangelistas non ipsos venisse, verum in atrio Cayphæ expectantes ministros mississe perhibentur? Sed huic contrarietati respondetur: quòd illi non per seipsos, sed per eos quos miserunt ad apprehendendum Christum in suæ iussionis potestate venerunt. *Comprehendentes autem eum, duxerunt ad domũ principis sacerdotum, &c.* Ambr. Non intellexerunt infœlices mysterium, nec venerati sunt clementem pietatis affectum, quòd etiam hostes suos non passus est vulnerari. Dicitur enim: *Compre. autem eum, &c.* Cùm legimus teneri Iesum, caueamus ne putemus eum teneri

secundum

secundum diuinitatem, & inuitum quasi infirmum: tenetur enim & ligatur secundum corporis veritatem. Bed. Princeps autem sacerdotum Caypham significat, qui secundū Ioannem erat pontifex anni illius. Aug. de con. euang. Sed primò ad Annam ductus est socerum Cayphæ, sicut Ioannes dicit, quàm ad Caypham vt Matthæus dicit: Marcus autem & Lucas nomen non dicunt pontificis. Chryſ. Ideo autem ducitur ad domum pontificis, vt de consensu principis sacerdotum singula quæque facerent: illuc enim omnes conuenerant Christum præstolantes: magnus autem seruor Petri ostenditur qui nō aufugit, cùm alios fugientes vidisset. Sequitur enim: *Pet. ve. sequebatur, &c.* Ambros. Bene à longè sequebatur, iam proximus negatur, neque enim negare potuisset si Christo proximus adhæsisset. Sed in hoc fit reuerendus quòd dominum non reliquit, etiam cum timeret, metus naturæ est, cura pietatis. Bed. Quòd autem ad passionem euntem dominum à longe sequitur Petrus, significat ecclesiam secuturam, quòd est imitatura passionem domini, sed longè differenter: ecclesia enim pro se patitur, at ille pro ecclesia. Ambr. Iam autem in domo principis sacerdotum ignis ardebat: vnde sequitur, *Accenso au. igne, &c.* Accessit Petrus vt calefaceret se, quia clauso domino calor mentis iam in eo refrigerat. Chryſ. Traditæ enim erant Petro claues regni cælorum, credenda erat ei populorum innumera multitudo, quę esset inuoluta peccatis. Erat autem Petrus paulò durior, sicut truncata seruis principis sacerdotum declarat auricula. Hic igitur tam durus támque seuerus, si donum non peccandi fuisset adeptus, quæ venia commissis populis donaretur? quem diuina prouidentia permisit quòd primò ipse laberetur in peccatum, quò erga peccātes duriorem sententiam, proprij casus intuitu, temperaret: & cum se calefacere vellet ad prunas, accessit ad eum puella de qua sequitur: *Quem cum vid. ancil. &c.* Ambr. Quid sibi vult quòd primò eum prodit ancilla, cùm viri vtique magis potuerint eum recognoscere, nisi vt iste sexus peccare in nece domini videretur, vt & iste sexus redimeretur per domini passionem? Petrus autem proditus negat, mallo enim negasse Petrum quàm dominum fefelliſſe: vnde sequitur, *At il. ne. Mul. non, &c.* Chryſ. Quid ais ô Petre? Vox tua repente mutata est, os enim plenum fidei & amoris, in odium perfidiámque conuersum est: non tibi flagella, nondum sunt admota tormenta: qui te interrogat, nullus est eorum qui autoritate sui possit formidinem incutere confitenti: mulier te simplici voce interrogat, & fortè nec proditura confessum, nec tamē mulier, sed puella ostiaria, vile mancipium. Ambr. Sed ideo negauit Petrus, quia promisit incautè: non negat in monte, non in templo, non in sua domo, sed in prætorio. Ibi negat, vbi Iesus ligatus est, vbi veritas non est. Negans autem dicit, *Non noui illum:* temerarium quippe erat vt diceret, quia nouerat eum, quem mens humana nō potest comprehendere: nemo enim nouit filium, nisi pater. Rursum secunda vice negat Christum. Sequitur enim: *Et post pusil. alius videns, &c.* Aug. de con. euang. Intelligitur autem quòd in hac secunda negatione à duobus est cōpellatus, ab ancilla, scilicet quam commemorant Matthæus & Marcus: & ab alio, quem commemorat Lucas. Hoc ergo quod hîc Lucas dicit, & post pusillum, iam egressus erat ianuam Petrus & primum gallus cantauerat vt Marcus dicit. Iam redierat, vt, quem admodum dicit Ioannes, ad focum stans iterum negaret, De qua negatione sequitur: *Petrus ve. ait, &c.* Ambr. Maluit enim se negare, quàm Christum, aut quia videbatur negare Christi societatem, vtique se negauit. Bed. In hac autem negatione Petri, dicimus non solùm ab eo negari Christum, qui dicit eum non esse Christum, sed ab illo etiam qui cùm sit, negat se esse Christianum. Ambr. Tertiò quoq; interrogatur. Sequitur enim: *Et interua. fa. qua. ho. vnius alius qui affir. di. Verè & hic cum illo erat.* Aug. de con. euang. Quòd Matthæus & Marcus dicunt post pusillum, quantum esset hoc temporis manifestat hîc Lucas dicendo: *Et interuallo facto quasi horæ vnius:* de hoc autem interuallo tacet Ioannes. Item quòd Matthæus & Marcus nō singulari, sed plurali numero enuntiant eos qui cum Petro agebant, cùm Lucas & Ioannes vnum dicant, facilè est intelligere, aut pluralem numerum pro singulari vsitata locutione vsurpasse Matthæum & Marcum, aut quòd vnus maximè tanquam qui eum viderat affirmabat, cæteri autem secuti eius fidem Petrum simul vrgebant. Iam verò illud quòd Matthæus ipsi Petro dictū asseuerat, Nónne te vidi in horto? Marcus autem & Lucas inter se illos de Petro locutos, aut sententiam intelligimus tenuisse eos, qui compellatum dicunt Petrum: tantum enim valet quod de illo coram illo dicebatur, quantum si illi diceretur: aut vtroque modo dictum, & alios hunc, alios illum modum commemorasse. Bed. Subdit autē: *Nam & Gali. est.* non quòd alia lingua Galilæi, atque alia loquerentur Hierosolymitæ, qui vtrique fuerunt Hebræi, sed quòd vnaquæque prouincia & regio suas habendo proprietates, vsitatum loquendi sonum vitare non possit. Sequitur: *Et ait Pet. ô homo nescio quid dicis.* Ambr. Hoc est, sacrilegia vestra nescio, sed nos excusamus, ipse non excusauit. Non enim satis est inuoluta responsio confitentis Iesum, sed aperta confessio. Et ideo Petrus non de industria respondisse sic inducitur, quia postea recordatus est: & tamen fleuit. Bed. Solet autem sacra scriptura sæpe meritum causarum per meritum designare temporum: vnde Petrus qui media nocte peccauit, ad galli cantum pœnituit. Sequitur enim: *Et conti. il. adhuc lo. gal. cant.* quod in tenebris obliuionis errauit veræ lucis rememoratione correxit. Aug. de con. euang. Galli autem cātum post trinam negationem Petri intelligimus: sicut Marcus expressit. Bed. Hunc gallum mysticè opinor aliquem doctorum intelligendum, qui iacentes & somnolentos increpat dicens: Euigilate iusti, & nolite peccare. Chryſ. Admirare autem curam magistri, quia cùm vinctus esset, multa vtebatur prouisione erga discipulum, quem nutu erigens ad lachrymas prouocauit. Sequitur enim: *Et conuersus dominus respexit Petrum.* Augustinus de concordant. euangeliorum. Quomodo accipiendum sit diligentius considerandum est. Dicit enim Matthæus, Petrus enim sedebat foris in atrio: quod non diceret, nisi illa cum domino intus agerentur. Similiter & in eo quod dixit Mar. Et cum esset Petrus in atrio deorsum: ostendit nō solum in interioribus, sed etiā in superioribus gesta quæ dixerat. Quomodo ergo respicit dominus Petrū facie corporali?

Quapropter mihi videtur illa respectio diuinitus facta. Et sicut dictum est, Respice & exaudi me, & conuertere domine & libera animam meā: ita dictum arbitror, *Conuersus dominus respexit Petrum.* Bed. Respicere nanque eius misereri est, quia non solum cum agitur pœnitentia, verum etiam vt agatur Dei misericordia necessaria est. Amb. Denique quos Iesus respicit, plorant delictum. vnde sequitur: *Et rec. est Pet. ver. do. quasi dicat. Quia priusq; gal. canta. ter me ne. Et egres. &c.* Quare fleuit? quia errauit vt homo: lachrymas eius lego, satisfactionem non lego. Lauent lachrymæ delictum, quod voce pudor est confiteri. Negauit primò & secundò & non fleuit, quia adhuc non respexerat dominus. Negauit tertiò: respexit eum Iesus, & amarissimè fleuit, & tu si veniam vis mereri, dilue lachrymis culpam tuam. Chryſ. Nō autem audebat Petrus palàm flere, ne à lachrymis deprehenderetur, sed foras exiens lachrymabatur. Flebat autem nō propter pœnam, sed quia delictum negauerat, quod molestius erat ei quolibet supplicio. *Et viri, qui tenebant illum, illudebant ei cædentes, & velauerunt eum, &c.* Augustinus de concordātia euangelior. De Petri tentatione quæ inter domini contumelias facta est, non eodem ordine omnes narrāt. Nam illas primò commemorāt Mat. & Mar. deinde Petri tentationem: Lucas verò explicauit prius tentationem Petri, deinde contumelias domini, dicens: *Et vi. qui tenebant eum, &c.* Chry. Cæli & terræ dominus Iesus sustinet, & patitur impiorum ridicula, formam nobis patientiæ præbens. Theo. Nec non dominus prophetarū vt pseudopropheta deluditur. sequitur: *Et vel. eum, &c.* Bed. Hæc quasi in cōtumeliam faciebant eius qui se à populis prophetam voluit haberi. Sed tunc qui cæsus est colaphis Iudæorum, cæditur etiam nunc blasphemiis falsorum Christianorum. Velauerunt autem eum, non vt eorum illa scelera non videat: sed vt à seipsis faciem eius abscondant. Hæretici autem & Iudæi, & mali catholici eum reprobis actibus exacerbantes, quasi ei illudentes, dicunt: Quis est qui te percussit? Dum ab illo suas cogitationes & opera tenebrarum cognosci non æstimant. Aug. de con. euang. Hæc autem intelligitur passus dominus vsq; mane in domo principis sacerdotum, quo prius adductus est, vnde sequitur: *Et vt fa. est dies conue. se. ple. &c.* Beda, Non veritatem desiderabant, sed calumniam præparabant. Siquidem Christum hominem tantummodo de stirpe Dauid venturum sperantes, hoc ab eo quærebant, vt si diceret: Ego sum Christus, calumniarentur quòd sibi arroget regiam potestatem. Theoph. Ipse verò sciebat eorum præcordia quòd qui non crediderant operibus, multò minus sermonibus crederent. vnde sequitur: *Et ait il. Si vo. dixe. &c.* Bed. Sæpe enim dixerat se Christum esse: puta cùm dicebat, Ego & pater vnum sumus, & cætera talia. *Si autem inter. non respon. mi. neque dimittetis.* Interrogauerat enim eos quomodo dicerent Christum filium esse Dauid, cùm Dauid in spiritu dominum suum illum vocauerit: verum illi neque dicenti credere, neq; interroganti respondere voluerunt, quia autem semen Dauid calūniari quærebant, plus est quod audiunt: sequitur: *Ex hoc au. erit filius, &c.* Theoph. quasi dicat, Non est vobis de cætero tempus sermonum & doctrinæ, sed deinceps iudicij tempus erit, cum videbitis me filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei. Cyril. Cùm autem de Deo sessio dicitur atque thronus, regia & vniuersis principans dignitas designatur. Non enim putamus tribunal quoddam positum esse cui credamus inniti dominum omnium, sed nec omnino dextrum vel sinistrum esse penes diuinam naturam: proprium enim est corporum, figura & locus & sessio. Qualiter autem paris honoris, paris quoque concessus filius videbitur esse, si non est secundum naturam filius naturalem in se proprietatem habens patris? Theop. Hæc igitur audientes timere debebant, sed illi post hæc verba magis insaniūt. vnde sequitur: *Di. au. omnes, &c.* Be. Quòd se filium Dei dixerat, acceperunt in eo quod ait, *Eris fi. hom. &c.* Amb. Dominus autē maluit se regem probare quàm dicere, vt condemnandi causam habere non possint, qui quod obiiciunt, hoc fatētur. sequitur: *Qui ait, Vos dici.* quia ego sum. Cyril. Hoc autem dicente Christo, succensuit pharisæorum cohors, vsurpans ignominię vocem. vnde sequitur: *At il. di. Quid adhuc, &c.* Theoph. Ex quo patet, quòd inobedientes nulla commoda ferunt, reuelatis sibi secretioribus, sed maiorem pœnam acquirunt: propter quod talia oportet eis esse occulta.

CAPVT XXIII.

Et surgens omnis multitudo eorum, duxerunt illum ad Pilatum &c. Aug. de con. euan. Postquam compleuit Lucas narrando Petri negationem, recapitulauit, quæ cum domino gesta sunt circa mane, commemorans quædam quæ alij tacuerunt: atque ita cōtexuit narrationem, similia aliis narrās cùm dicit: *Et sur. omnis multi. eorum, &c.* Bed. Vt impleretur sermo Iesu quem de sua morte prædixit, Tradetur gentibus, scilicet Romanis. Nam Pilatus Romanus erat, eúmque Romani in Iudæam præsidē miserant. Aug. de con. euan. Deinde apud Pilatum gesta sic narrat. *Cœperūt autem eum accu. dicentes: Hunc inue. subuer. gen. nostram, &c.* Hoc Matthæus & Marcus non dixerunt, cùm tamen dicerent quòd eum accusabant: sed iste etiam ipsa crimina quæ falsò obiicerent, aperuit. Theop. Euidēter autem aduersantur veritati. Non enim dominus prohibuit dari censum, sed magis dari iussit. Qualiter autem populum subuertebat? an vt regnum aggrederetur? sed hoc incredibile cūctis, quia volente multitudine tota eum in regem eligere, sciēs fugit. Bed. Duobus autem domino obiectis, scilicet quòd tributa Cæsari dari prohibuerit, & se Christum regem diceret: potuit fieri vt illud quod dominus ait, Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, etiam Pilatum audisse cōtigerit. Ideóque causam hanc quasi apertum Iudæorum mendacium parui pendens, solùm quod nesciebat de regni verbo interrogandum putauit. Sequitur, *Pila. autem interrogauit, &c.* Theo. Mihi videtur quòd à Christo quæsierit contemptum obiecti criminis subsannando, quasi dicat, tu pauper, humilis, nudus, cui nullus adiutor, accusaris de regni ambitione, ad quod opus est multorum adiutorium & sumptuum. Beda, Eodem autem verbo præsidi, quo & principibus sacerdotum respondet, vt propria sententia condemnetur, Sequitur: *At il. respondens ait, &c.* Theo. Illi autem cùm nihil aliud faueret eorum calumniæ, recurrunt ad clamorum subsidia. Sequitur: *At illi. inua. di. Comm. popu. do. per vniuer. Iudæ. inci. à Gali. vsque huc.* quasi dicat, Peruertit populum nec in vna parte tantùm, sed à Galilæa incœpit, & hucusque peruenit transiens

per Iudæam : puto autem eos non absque causa meminisse Galilææ , sed volentes incutere timorem Pilato . Galilæi enim schismatici fuerunt , & noua tentantes,qualis fuit Iudas Galilæus , cuius in Actibus Apostolorum fit mentio.Bed. His autem verbis nō illū,sed se accusant. Docuisse enim populum , & à pristini temporis ignauia docendo commouisse , talique actu terram promissionis pertransisse, non criminis,sed indicium est virtutis. Ambrosius, Accusatur autem dominus & tacet,quia defensione non indiget.Ambiant defendi,qui timent vicini. Non ergo accusationem tacendo confirmat,sed despicit nō refellendo.Quid ergo timeret , qui non ambit salutem ? solus vim suam prodit , vt acquirat omnium. *Pilatus autem audiens Galilæū,interrogauit si homo Galilæus esset,&c.* Beda, Pilatus de præmissa accusatione non interrogandum dominum ratus , sed ipsum magis nacta occasione cupit ab eo iudicando liberum reddere.vnde dicitur:*Pilatus autem audiens Gali.inter. si homo Galilæus esset.*Et ne contra eum quem insontem , & propter inuidiam traditum cognouerat, sententiam dare cogeretur,Herodi eum misit audiendum : vt ipse potius eum qui eius patriæ tetrarcha existebat, vel absolueret, vel puniret. Sequitur:*Et vt cogno.&c.* Theop. In hoc sequitur legem Romanam,quæ iubebat quemlibet à principe suæ iurisdictionis condemnari. Greg. 10. mor. Christi autem famam Herodes explorare voluit, cùm eius miracula videre concupiuit. Sequitur: *Herodes au.vi.&c.* Theop. Non tāquam lucraturus quicquam vtilitatis ex eius aspectu , sed patiens nouorum cupidinem , credebat videre quendam extraneum hominem , de quo audierat quòd sapiens & mirificus esset.vnde sequitur: *Eo quòd audi.mul.&c.* Volebat etiam audire ab eo quid diceret:& ideo interrogat eum quasi irrisoriè se habēs ad ipsum & ipsum subsannans.Sequitur:*Inter.autem illum multis sermonibus.* Iesus qui cuncta ratione peregit , & qui teste Dauid , suos sermones in iudicio disponit : pium esse iudicauit in talibus habere silentium.Sermo enim prolatus,ei cui nihil proficit,condemnationis fit causa.vnde sequitur:*Et ipse nihil ei respondebat.*Ambr.Tacuit & nihil fecit , quia nec illius credulitas merebatur videre diuina.Et dominus iactantiam declinabat,& fortè typicè in Herode omnes impij significātur, qui si legi non crediderint & prophetis , mirabilia Christi opera in euangelio videre non possunt. Greg.22.moral.Hoc etiam audientes nos oportet addiscere , vt quoties auditores nostri nostra volunt quasi laudando cognoscere , non autem sua peruersa mutare,omnino taceamus:ne si ostentationis studio verbum Dei loquimur , & illorum quæ erat culpa,esse non desinat:& nostra quæ nō erat,fiat.Multa autem sunt quæ audiētis animum produnt , maximè si auditores nostri & semper laudant quod audiunt & nunquam quod laudāt sequūtur.Greg.10.moral.Inquisitus ergo redemptor tacuit , expectatus miracula adhibere contempsit, seséque apud se in occultis retinens, eos quos exteriora quærere comperit , ingratos foris reliquit : magis eligens apertè à superbientibus despici, quàm à non credentibus vacua voce laudari.vnde sequitur:*Sta. autem prin.&c.* Amb. Non otiosum quòd veste alba induitur ab Herode,immaculatæ tribuens indicia passionis, quòd agnus Dei sine macula cum gloria mundi peccata susciperet. Theop. Tu tamen considera quòd per ea quæ facit diabolus impeditur,congerit derisiones & opprobria in Christum : ex quibus declaratur quòd dominus seditiosus non sit , alioquin non derideretur plebe reddita suspecta,& nouitatibus gaudente.Missio autem Christi à Pilato ad Herodem fit amicitię communis exordium,quasi Pilato non vsurpante sibi subditos ditioni Herodis. vnde subditur : *Et facti sunt amici Herodes,&c.* Attende diabolum vbique coniungētem disiuncta, vt Christi peragat necem.Erubescamus ergo nos, si causa nostræ salutis nec amicos in proprio fœdere conseruemus.Ambrosius:In typo etiam Herodis atque Pilati , qui amici ex inimicis per Iesum Christum facti sunt , & plebis Israēlis & populi gētilis figura seruatur,quod per domini passionem vtriusque sit futura concordia : ita tamen vt prius populus nationum capiat Dei verbum, & ad populum Iudæorum fidei suæ deuotionem transmittat , vt illi quoque gloria maiestatis suæ, corpus vestiant Christi , quod antè despexerant. Beda,Vel hoc Herodis & Pilati fœdus , significat quòd gētiles & Iudei,genere & religione & mente dissidentes , in Christianis persequendis consentiunt. *Pilatus autem conuocatis principibus sacerdotum,&c.*Aug.de con.euan.Rediens Lucas ad ea quæ apud præsidem gerebantur , vnde digressus erat , vt narraret quod apud Herodem actum est, ita dicit:*Pila.au.con.&c.*Hic intelligimus eum prætermisisse , quemadmodum à domino quæsierit, quid accusatoribus responderet. Amb. Hic Pilatus Christum absoluit iudicio,crucifigit ministerio , ad Herodem mittitur , ad Pilatum remittitur. vnde sequitur : *Sed neque He.&c.* Etsi vterque eum non pronuntiat , ob metum tamen alienæ crudelitatis studiis Pilatus obsequitur. Theoph. Duorum ergo virorum testimonio Iesus insons ostenditur , Iudæi verò qui accusabant nullum testem obtulerunt: cui credere oporteret. Vide ergo quomodo superet veritas. Iesus tacet, & testantur inimici:proclamant Iudæi , & nullus eorum attestatur clamoribus.Bed. Pereāt ergo scripta quæ tanto post tempore contra Christum composita,non illum apud Pilatum magicæ artis accusatum , sed componentes apud dominum perfidiæ & falsitatis accusandos esse demonstrāt. Theo. Lentus ergo Pilatus, nec satis apud veritatem seuerus, quia timebat accusationes, subiungit : *Emendatum ergo illum dimittam.* Bed. quasi dicat,Flagris illum & ludibriis quantum iubetis afficiam , dummodo innoxium sanguinem non sitiatis.Sequitur : *Necesse autem ha.dimit.eis,&c.*Necesse habebat non imperialis legis sanctione, sed annua gentis consuetudine deuictus , cui per talia gaudebat placere.Theo. Romani enim Iudæis concesserant secundum leges & ritus proprios conuersari. Mos autem patrius erat Iudæis perere damnatos à principe,sicut à Saule Ionatam petiuerunt. vnde & de eorum petitione nunc subditur:*Excla.autem si,&c.* Amb. Non immeritò homicidiæ absolutionem petunt , qui flagitabāt innocentis exitium:tales leges habet iniquitas , vt quod oderit innocentia, scelus diligat.In quo tamen nominis interpretatio speciē dat figuræ.Barrabas enim patris filius Latinè dicitur. Illi ergo quibus dicitur. Vos ex patre diabolo estis : vero Dei filio patris sui filium,id est,antichristum prælaturi esse produntur. Bed. Hæret autem Iudæis vsque

vsq; hodie sua petitio:quia enim data sibi optione, pro Iesu latronem , pro saluatore interfectorem elegerunt , merito salutem vitámque perdiderunt,& latrociniis se ac seditionibus intātum sabiecerunt , vt & patriam & regnum suum perdiderint. Theo. Sic igitur gens olim sancta fuerit ad cædendum , Pilatus gentilis cædem prohibet. Sequitur enim : *Iterum autem Pilatus locutus est ad eos,&c.* Pessimo enim genere mortis occidere innocentem,hoc est crucifigere desiderāt. Pendentes enim in ligno crucifixi , clauis ad lignum pedibus manibusque confixis , producta morte necabantur , ne dolor citius finiretur. Verum à domino electa erat mors crucis , quam diabolo superato , tanquam trophæum in frontibus fideliū erat posituras. Theo.Tertiò autem Pilatus Christum absoluit. Sequitur enim : *Ille autem tertiò dixit ad illos : Quid enim,&c.* Bed. Hāc correptionem qua populo satisfaceret (ne vsque ad crucifigendum saluatorem fæuirent)Pilatus quærebat non solum obtulisse, sed etiam deridendo & flagellādo exhibuisse verba Ioannis testantur.Quia verò totam accusationem quam aduersus dominum detulerunt , solicita Pilati interrogatione videbant euacuatam,tandem ad solas se preces conuertunt.vnde sequitur : At illi instabant vocibus magnis postulantes vt crucifigeretur , &c. Theo. Tertiò clamant contra Christum , vt per trinam hanc vocem , suam esse occasionem Christi approbent , quam petendo extorserunt. Sequitur. enim : *Et Pilatus adiudicauit fieri petitionem eorum. Dimisit autem illis eum qui propter homicidium & seditionem missus fuerat in carcerem:Iesum verò tradidit voluntati eorum.*Chrys. Putabant enim hoc se posse astruere ꝙ Iesus deterior esset latrone, & adeò nequam vt neque pro pietate,neq; pro festi prærogatiua deberet liberari.*Et cùm ducerent eum , apprehenderunt Simonem quendam Cyrenensem veniētem de villa,&c.* Glos. Posita condemnatione Christi, conuenienter agitur de eius crucifixione , cum dicitur : *Et cum ducerent eum , apprehenderunt Simonem quendam Cyrenensem venientem de vlla , & imposuerunt ei crucem portare post Iesum.* Augustin.de con. euang. Ioannes autem narrat quòd Iesus baiulabat sibi crucem : vnde intelligitur quòd ipse sibi portabat crucem cùm exiret in eum qui dicitur Caluariæ locum. Simon autem in itinere angariatus est,cui data est portanda crux vsque ad locum , nullus enim aliorum acceptabat crucem baiulare, eo quòd lignum detestabile putabatur: & ideo Simoni Cyrenæo quasi in quandam iacturam imposuerunt crucem portare , quam alij recusabant. Hîc adimpletur illud Esaiæ : Cuius principatus super humerum eius. Principatus enim Christi,est crux eius, propter quam secundum apostolum,Deus eum exaltauit. Et sicut in signum dignitatis alij baltheum , alij mitrā portant , sic & Dominus crucem. Et si inquiras , inuenies non aliter in nobis regnare Iesum nisi per asperitates, quò fit vt delicioſi inimici sint Christi crucis. Amb. Christus ergo crucem baiulans, iam trophæum suum victor attulit : crux super humeros imponitur , quia siue Simon siue ipse portauerit , & Christus in homine,& homo portauit in Christo. Nec discordant euangelistarum sententiæ quoniam cōcordat mysterium. Et bonus ordo nostri profectus est , vt prius crucis suæ trophæa ipse erigeret , deinde martyribus tradendum. Non Iudæus est qui crucem portat, sed alienigena atque peregrinus , nec præcedit , sed sequitur : iuxta hoc quod scriptum est, Tollat crucem suam & sequatur me.Bed. Simon autem obediens,Cyrene hęres interpretatur:vnde per eum populi gentium designantur , qui quondam peregrini & hospites testamentorum, nunc obediendo facti sunt Dei hæredes. De villa autem Simon egrediens crucem portat post Iesum , cum paganis ritibus derelictis,vestigia dominicæ passionis obedienter amplectitur. Villa enim Græcè pagos vocatur,à qua pagani nomen trahunt.Theo. Vel ille tollit crucem Christi, qui venit à villa,id est, dimittit hunc mūdum & opera eius,in Hierusalem,id est,in supernam libertatem tendens. Ex hoc etiam non modicum sumitur documentum. Qui enim ad modum Christi magister est , debet ipse prius tollere crucem , & timore Dei propriam carnem configere : & sic subditis & obedientibus eam imponere. Sequitur autem Christum etiam multitudo plebis & mulierum : nam subditur : *Sequebatur autem , &c.* Bed. Multa quidem turba crucem domini , sed non vna eademque mente sequebatur. Nam populus qui eius mortem impetrauerat,vt morientem lætus aspiceret:mulieres verò, vt moriturum plorarent.Non autem ideo solus mulierum planctus sequebatur , quia non etiam innumerus virorum cœtus de eius erat passione mœstissimus, sed quia fœmineus quasi contemptibilior sexus liberius poterat quod sensérat ostentare. Cyril. Amans etiam lachrymarum est semper sexus fœmineus & mentem habens flexibilem ad pietatem. Theo. Per hoc etiam significabatur quòd multitudo magna Iudæorum esset post crucem itura credens in Iesum. Sed & mens infirma quæ significatur per fœminam , si sumpta cordis contritione per pœnitentiam fleat , sequitur Iesum propter nostram salutem afflictum. Flebant igitur mulieres per compassionem. Eum autem qui vltro patitur flere non oportet , sed magis ei applaudere , & ideo eas flere vetat. Sequitur enim: *Conuersus autem Ie.ad il.dixit : Filiæ Hieru.nol. fle.super me.*Bed. Cuius , scilicet cita resurrectio mortem soluere potest, cuius mors & omnem mortem & ipsum mortis destructura est authorem. Notandum autem cum filias Hierusalem appellat,quòd non solæ quæ cum eo venerant à Galilæa , sed & eiusdē vrbis ciues & mulieres adhæserunt. Theo. Mandat deplorantibus eum in futura mala prospectum intendere , & super illis flere. sequitur enim : *super vosipsas flete,&c.*Cyril.Significans in futuro mulieres liberis esse orbandas:nam irruēte bello in terra Iudæorum cuncti simul peribūt magni & parui.vnde sequitur:Quia ecce venient dies in quibus dicent, &c. Theo. Cum enim fœminæ crudeliter suos assabunt filios , & vēter qui produxerat flebiliter , iterato recipiet gemitum. Bed. In quo die venturæ à Romanis obsidionis & captiuitatis tempus significat, de quibus suprà dixerat : Væ prægnantibus & nutrientibus in illis diebus. Naturale est autem imminente captiuitate hostili , alta vel abdita quibus absconderentur homines refugia quærere. vnde sequitur: *Tunc incipient montibus dicere,Cadite super nos,& collibus,operite nos.* Refert enim Iosephus insistentibus sibi Romanis , certatim Iudæos cauernas montium , colliúmque petisse spelunças : potest

etiam quòd beatificandas dicit ſteriles de his intelligi, qui vtrolibet ſexu ſe caſtrauerunt propter regnum cælorum montibus collibuſque dici, *Cadite ſuper nos, & operite nos*: cum quilibet ſuæ fragilitatis memores ingruente tentationum articulo, ſublimium quocunque virorum quæſierint exemplis, monitis & precibus defendi. Sequitur *Quia ſi in vi. li. hæc fa. in ari. quid fiet?* Greg. 21. mora. Se lignum viride, & nos lignum aridum dixit, quia ipſe ſe vim diuinitatis habuit: nos verò qui puri homines ſumus, lignum aridũ appellamur. Theo. quaſi dicat, Iudæis: Si ergo in me lignum fructiferum iugiter virens taliter ſæuierunt Romani, quid non attentabunt erga vos? populum dico quaſi lignum aridum priuatum qualibet viuificante virtute, nec vllum fructum ferentem. Bed. Vel quaſi omnibus diceret: Si ego qui peccatum non feci, lignum vitæ appellatus ſine igne paſſionis à mundo non exeo, quid putas eis manere tormenti qui ſunt fructibus vacui? Theoph. Malam autem opinionẽ de domino innuere volens diabolus, etiam latrones faciebat crucifigi cum eo. vnde ſequitur: *Ducebantur autem alij duo nequam cum eo vt interficerentur. Et poſtquam venerũt in locum qui vocatur Caluariæ, &c.* Athan. Vbi corruptum eſt genus humanum, ibi Chriſtus proprium corpus expoſuit: vt vbi ſeminata eſt corruptio, ibidem incorruptio oriatur, propter quod in loco Caluariæ crucifigitur. Dicitur enim: *Et poſtquam venerunt in locum qui vocatur Caluariæ, ibi crucifixerunt eum.* Quem locum doctores Iudæorum aiunt eſſe ſepulchrum Adæ. Beda, Vel aliter: Foris portam loca erant in quibus truncabantur capita damnatorum, & Caluariæ, id eſt, decollatorum ſumpſerunt nomen. Et ſic pro omnium ſalute quaſi noxius inter noxios crucifigitur: vt vbi abundauit peccatum, ſuperabundet & gratia. Cyril. Non autem ipſe vnigenitus filius in propria natura qua Deus eſt, paſſus eſt quæ ſunt corporis, ſed magis in natura terrena. Decet enim vtrunque de vno & eodem filio dici, ſcilicet, & non pati diuinè, eſt paſſum eſſe humanitus. Euſ. Si autem aliter poſt conuerſationem cum hominibus euaneſcens ſubito euolaret fugiens mortem, ab hominibus compararetur phantaſmati: & quemadmodum ſi quis incombuſtibile quoddam nobis vas, & præualens ignis naturæ vellet oſtendere: flammæ illud traderet, & conſequenter à flamma illud illæſum extraheret. Sic Dei verbum volens oſtendere inſtrumentũ, quo vſus eſt ad humanam ſalutẽ, eſſe præualens morti, mortale morti expoſuit, ad demonſtrandam eius naturam, deinde poſt modicum à morte illud eripuit in ſignum diuinæ virtutis. Et prima quidem cauſa mortis Chriſti hæc eſt. Secunda verò diuinæ poteſtatis oſtenſio, corpus Chriſti inhabitantis. cum enim antiquitus deificarent homines communẽ exitum mortis ſortitos, quos Heroas & diuos nominabãt: docuit illum ſolum mortuum verum Deum eſſe fatendum, quem brauia victoriæ morte proſtrata decorant. Tertia ratio eſt victima pro toto genere hominum mactanda: quæ oblata tota poteſtas dæmonum periit, & error quilibet eſt ſedatus. Eſt & alia cauſa ſalutiferæ mortis, vt diſcipuli oculata fide cõſpicerent reſurrectionem poſt mortem, ad quã propriam ſpem erigere docebantur: vt mortem contemnentes, agonem contra errores inirent alacriter. Chry. Non autem ſui mortem, quam non habebat cùm ſit vita, ſed hominum venit cõſumpturus ſaluator: vnde non propria morte corpus depoſuit ſed ab hominibus illatam ſuſtinuit. Sed & ſi ægrotauiſſet corpus eius, & in conſpectu omnium ſolueretur, inconueniens erat eum qui ſanaret aliorum languores, habere propriũ corpus affectum languoribus. Sed & ſi abſque aliquo morbo ſeorſum alicubi corpus depoſuiſſet, ac deinde rurſus ſe offerret, non crederetur ei de reſurrectione differẽti: oportet enim mortem reſurrectionem præcedere. Cur ergo reſurrectionẽ palam quidem prædicaret, clanculo vero moreretur? nimirum ſi latenter hæc eueniſſent, quot excogitarent homines incredulitatis calumnias? quomodo pateret Chriſti in mortem victoria, niſi corã hominibus eam patiens per incorruptionem corporis probaſſet extinctam? Sed dices, decebat ſaltem glorioſam mortem ſibi excogitare, vt euitaret ignominiam crucis, ſed & ſi hoc feciſſet, ſuſpectum ſe reddidiſſet, quaſi non habens virtutem contra quamlibet mortem. Sicut ergo pugil proſternens illum quem hoſtis obtulerit, oſtenditur excellentior omnibus: ſic omnium vita ab hoſtibus illatam, quam putabant eſſe diram & infamem, deteſtabilem mortem in cruce ſuſcepit, vt hac interempta dominiũ mortis totaliter deſtruatur: propter quod non caput ei amputatur vt Ioanni, neque ſectus eſt vt Eſaias: vt corpus integrum & indiuiſibile morti ſeruet, & non fiat occaſio volentibus eccleſiam diuidere. Volebat etiam ſupportare quam incurreramus maledictionem, maledictam mortem ſcilicet, crucis ſuſcipiendo, ſecundũ illud: Maledictus homo, qui pendet in ligno. In cruce etiam expãſis manibus moritur, vt altera quidem manu veterem populum, altera eos, qui ſunt ex gentibus trahat, vtroſque ſibi coniungens. Moriens* etiam in cruce à dæmonibus expiat aërem & aſcenſum nobis parat in cælum. Theo. Quia etiam per lignum mors intrauerat, neceſſe erat vt per lignum exterminaretur: & vt dominus per ligni doctores inuictus tranſiens, confutaret delectationem prouenientem ex ligno. Greg. Nyſ. Sed & figura crucis à medio contactu in quatuor extrema partita, ſignificat virtutem & prouidentiam eius qui in ea pependit vbique diffuſam. Aug. de quæ. no. & vet. teſta. Non fruſtrà etiam tale genus mortis elegit, vt latitudinis, & altitudinis, & lõgitudinis, & profunditatis (de quibus Apoſtolus loquitur) magiſter exiſteret. Nam altitudo eſt in eo ligno quod tranſuerſum deſuper figitur, hoc ad bona opera pertinet, quia ibi extenduntur manus. Longitudo in eo, quòd ab ipſo ligno vſque ad terram cõſpicuum eſt: ibi enim quodammodo ſtatur, id eſt, perſiſtitur & perſeueratur, quod longanimitati tribuitur. Altitudo eſt in ea ligni parte quæ ab illo quod tranſuerſum figitur ſurſum verſus relinquitur, hoc eſt ad caput crucifixi, quia bene ſperantium ſuperna expectatio eſt, Iam verò illud ex ligno quod fixum occultatur, vnde totum illud exurget, profunditatem ſignat gratuitæ gratiæ. Chry. Duos etiam latrones vtrinque crucifixerunt, vt eorum ſuſpicionis fieret particeps. vnde ſequitur: *Et latrones vnum à dextris, alterum à ſiniſtris*: ſed non ita euenit: nam de illis nihil dicitur, huius autem crux vbique honoratur, reges diademata deponẽtes aſſumunt crucẽ: in purpuris, in diadema

diadematibus, in armis, in mẽſa ſacrata vbiq; terrarũ crux emicat? nõ talia ſunt humana. Viuẽtibus enim iſtis qui egerunt ſtrenuè, arridẽt propria geſta: his autẽ pereuntibus, pereunt: ſed in Chriſto totum cõtrarium. Nam ante crucẽ omnia mœſta, vt autem crucifixus eſt, omnia clariora facta ſunt, vt ſcias non purum hominem eſſe crucifixum. Beda, Duo autem latrones cum Chriſto crucifixi ſignificant eos, qui ſub fide Chriſti vel agone martyrij, vel continentiæ arctioris inſtituta ſubeunt, ſed qui hæc pro æterna gloria faciunt, dextri latronis: qui autem humanæ laudis intuitu, ſiniſtri latronis actus imitantur. *Ieſus autem dicebat: Pater, dimitte illis. Non enim ſciunt quid faciunt, &c.* Chryſ. Quia dominus dixerat, Orate pro perſequẽtibus vos, hoc etiam crucem aſcendens fecit. vnde ſequitur: *Ieſus au. di. Pater, dimitte illis.* Non quia non poſſet ipſe relaxare, ſed vt nos pro perſequentibus orare doceret, nõ ſolùm verbo, ſed opere. Dicit autẽ, *Dimitte eis*, ſi & pœnituerint. Fauet enim pœnitentibus, ſi vellent poſt tantam nequitiam reatus per fidem diluere. Bed. Neque putandum eſt hic eum fruſtra oraſſe, ſed in eis qui poſt eius paſſionem crediderunt, quod orabat impetraſſe. Notandum ſanè quòd non pro eis orauit qui filium Dei intellexerunt crucifigere, nec confiteri voluerunt: ſed pro eis qui neſciebant quid facerent, zelum Dei habentes, ſed non ſecundũ ſcientiam. vnde ſubdit: Non enim ſciunt quid faciunt. Græc. Permanentes verò poſt crucem in infidelitate nullus per ignorantiam iuuari putabit dignis miraculis ſonora voce eum prædicantibus eſſe Deum. Amb. Refert ergo conſiderare qualis crucem aſcendat, nondum enim video, talis ergo aſcendat, qui ſeculum vincere parat, vt ſeculi adiumenta non quærat. Victus eſt autem Adam qui veſtimenta quæſiuit, vicit ille qui tegumenta depoſuit, talis aſcendit, quales nos authore Deo natura formauit: talis in paradiſo primus homo habitauerat, talis in paradiſo homo ſecundus intrauit. Pulchrè autem aſcenſurus crucem regalia veſtimenta depoſuit, vt ſcias quaſi hominem paſſum eſſe, non quaſi Deum regem & ſi vtrunque Chriſtus. Athan. Qui etiam cunctas conditiones noſtras cauſa noſtri ſuſcepit, induit veſtimenta noſtra, ſigna mortificationis Adæ, vt exuat illa, & horum vicem induit nos vitam & incorruptionem. Sequitur: *Diuidentes verò veſtimenta eius miſerunt ſortem.* Theoph. Forſitan enim plures eorum agebant, vel fortè magis ad opprobrium hoc faciebant, & ex quadam laſciuia: quid enim precioſum inueniebant in veſtibus? Bed. In ſorte autem videtur Dei gratia commendata eſſe, quia cùm ſors mittitur, non perſonæ cuiuſquam vel meritis, ſed occulto Dei iudicio ceditur. Aug. de con. euang. Hoc quidem breuiter dictum eſt à tribus euãgeliſtis. Ioãnes diſtinctius hic explicat quemadmodum hoc geſtum ſit. Theoph. Deludentes igitur hoc agebant, Nam vbi principes ſubſannabãt, quid dicere oportet de vulgo? Sequitur enim: *Et ſtabat populus* qui ſcilicet petierat eum crucifigi, *Expectans*, ſcilicet finem, *& deridebant eum principes cum eis.* Aug. de con. euan. Quia principes dixit nec addidit Sacerdotum, omnes primates generali nomine complexus eſt, vt ibi poſſent intelligi ſcribæ & ſeniores. Bed. Qui etiam nolentes confitentur quòd alios ſaluos fecit. Sequitur enim: *Dicentes, Alios ſaluos fecit, ſemetipſum ſaluum faciat, ſi hic eſt Chriſtus Dei electus.* Athan. Dominus autem verè ſaluator non ſaluando ſeipſum, ſed creaturam liberãdo volebat cognoſci ſaluator. Neque enim medicus quia ſibi medetur medicus eſſe cognoſcitur, niſi erga languidos artem probet: ſic dominus ſaluator exiſtens, non habebat opus ſalute, neque deſcendendo de cruce volebat cognoſci ſaluator ſed morando: multo nanq; maiorẽ ſalutem mors ſaluatoris affert hominibus, quã deſcẽſus de cruce. Græcus, Videns autem diabolus nullum eſſe ſibi defenſaculũ titubabat, & quaſi aliud non valens tentauit vlterius propinari ſaluatori acetum ad bibendũ. Sequitur enim, *Illudebant autem ei & milites accedentes, & acetum offerentes illi*, quod contra ſeipſum facere diabolus ignorabat. Nam amaritudinem iræ ex præuaricatione legis factam, qua cunctos detinebat ſaluatori præbebat, quam ille ſumens conſumebat, vt vice aceti vinum det nobis in potum, quod ſapientia miſcuit. Theo. Obtulerunt autem milites Chriſto acetũ quaſi regi ſubminiſtrantes. Sequitur enim: *Dicentes: Si tu es rex Iudæorum ſaluum te fac.* Bed. Et notandum quod Iudæi vocabulum Chriſti ſcripturæ ſibi authoritate creditum blaſphemantes irrident. Milites verò vtpote ſcripturarum neſcij non Chriſto, ſed regi Iudæorum inſultant. *Erat autem & ſuperſcriptio ſcripta ſuper eum literis Græcis & Latinis, &c.* Theo. Aliam attende ſagacitatem dæmonis agitatam in Chriſtum: triplici enim literarum figura promulgabat accuſatorem Ieſu, ne ſcilicet, quenquam tranſeuntium lateat: quòd ob hoc ſuſpenſus fuerat, quia ſe regem faciebat. Dicitur enim: *Erat autem ſuperſcriptio ſcripta ſuper eum literis Græcis & Latinis & Hebr. Hic eſt rex Iudæorum*, per quod ſignificabat potentiſſimas gentium, quales erant Romani, prudentiſſimas, quales Græci: maximè Deum colentes, quale fuit Iudæorum genus, ſubiici debere imperio Chriſti. Amb. Merito autem ſupra crucem ponitur titulus, quia non humani corporis, ſed diuinæ poteſtatis eſt regnum quod habet Chriſtus. Lego titulum regis Iudæorum, cùm lego, Regnum meum non eſt de hoc mũdo. Lego cauſam Chriſti ſuper caput eius ſcriptam cùm lego, Et Deus erat verbum: caput enim Chriſti, Deus. Cyril. Alter autem latronum eadem cum Iudęis eructabat. Sequitur enim: *Vnus autem de his qui pendebant latronibus blaſphemabat eum dicens: Si tu es Chriſtus ſaluum fac temetipſum & nos.* Alter verò refrænebat voces ipſius. Sequitur enim: *Reſpondens alter increpabat eum, dicens: Neque tu times Deum, quia in eadem damn. es.* Sed & proprium reatum confeſſus eſt, ſubdens: *Et nos quidem iuſtè, nam digna factis recipimus.* Chry. Hic fungitur vice iudicis condemnatus, & incipit de veritate cenſere, qui coram Pilato poſt multa tormenta confeſſus eſt ſcelera. Quia aliud eſt homo cenſor, quem latent intima: & aliud Deus, qui mentes penetrat. Et ibi quidem poſt confeſſionem pœna ſubſequitur hic autem confeſſio fit ad ſalutem: ſed & Chriſtum pronuntiat innocẽtem cùm ſubdit, *Hic verò nihil mali fecit*, quaſi dicat. Nonam vide iniuriam, honeſtatem damnari cum ſcelere. Nos viuentes occidimus, hic mortuos ſuſcitauit: nos aliena ſumus furati, hic & ſua iubet tribuere. Beatus igitur latro aſtantes docebat talia differens, quibus alterum increpabat. Sed vt videt extinctos audictus aſtantium, redit conſequenter ad eum qui

nouit præcordia. Sequitur enim : *Et dicebat ad Iesum : Domine, memento mei cum veneris in regnum tuum.* Crucifixum aspicis,& dominum profiteris: condemnati vides figuram, & regis prædicas dignitatem. Mille malis imbutus, postulas iustitiæ fontem reminisci tuæ nequitiæ, sed intueor latès regnum: & tu auertis mea publica scelera,& aceptas fidem intentionis occultæ. Discipulum veritatis vsurpauit nequitia, discipulum nequitiæ non commutauit veritas. Gregor. 18. mor. In cruce claui manus eius pedésque ligauerant, nihilque à pœnis in eo liberum, nisi cor & lingua remanserunt. Inspirante Deo totum illud ei obtulit, quod in se liberum inuenit: vt iuxta hoc quod scriptum est, Corde crederet ad iustitiam, ore confiteretur ad salutem. Tres autem virtutes quas Apostolus memorat, subito repletus gratia, & accepit latro & seruauit in cruce. Fidem nanque habuit, qui regnaturum Deum credidit, quem secum pariter morientem vidit. Spem habuit, qui regni eius aditum postulauit. Charitatem quoque in morte sua viuaciter tenuit, qui fratrem & collatronem pro simili scelere moriẽtem de iniquitate sua redarguit. Amb. Pulcherrimum autem datur affectandæ conuersionis exemplum, quod tam citò latroni venia relaxetur. Citò ignouit dominus, quia citò ille conuertitur: & vberior est gratia, quam precatio: semper enim dominus plus tribuit, quam rogatur; ille rogabat vt memor sui esset, de domino autem sequitur : *Et dixit illi Iesus, Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso.* Vita est enim esse cum Christo : & vbi Christus ibi regnum. Theop. Et quemadmodum quisque rex victoriosus rediens ex triumpho optima prædarum fert secum, sic & dominus prædatus portionem diabolicarũ prædarum, scilicet latronem ducit secum in paradisum. Chrys. Erat ergo videre saluatorem in medio latronum; trutinam iustitiæ, trutinantem fidem & infidelitatem. Expulit diabolus de paradiso Adam, Christus latronem impulit ante totum orbem, & ante apostolos. Nudo verbo sola fide in paradisum introiuit, ne quis post errores introitum desperaret. Attende celeritatem à cruce in cælos, à condemnatione in paradisum : vt noueris non ad beneuolentiam illius, sed ad clẽmentiam dominum totum fecisse. Si autem iam facta est bonorum retributio, nunquid superuacua erit resurrectio? Si enim introduxit latronem in paradisum, corpus autem eius corruptum remansit foris, liquet non esse resurrectionem corporum : hæc dicunt illi. Sed caro quæ fuit laborum participes, nunquid priuabitur præmiis? Audi Paulum dicentem : Oportet corruptibile hoc incorruptionẽ induere. Sed si dominus pollicitus est regnum cælorum, introduxit autem latronem in paradisum : nondum ei retribuit præmia. Sed dicunt, nomine paradisi regnum cælorum nominauit, vsitato nomine vtens dum alloqueretur latronem, qui nihil audierat de arduis documentis. Quidam autem non sic legunt, *Hodie mecum eris in paradiso:* Sed sic, *Dico tibi hodie :* & cõsequenter, *Mecum eris in paradiso.* Sed adhuc euidentiorem solutionem subiungemus : nam medici cùm vident aliquem desperatum, dicunt: iam mortuus est. Sic & latro, quoniam non amplius timebatur eius regressus ad perditionẽ, dicitur paradisum introisse. Theo. Hoc tamen est verius omnibus, quod quamuis omnia promissa sortiti sunt & latro & alij sancti, ne sine nobis cõsummaretur, vt dicitur in epistola ad Hebræos, sunt tamen in regno cælorũ & in paradiso. Greg. Nyss. Hic iterum oportet discutere quomodo latro censeatur dignus paradiso, cum sanctis romphæa flammea prohibeat introitum? Sed attende quod sermo diuinus eam versatilem dicit, vt indignis quidem obuiet, dignis verò liberum ad vitam patefaciat aditum. Greg. 12. Mor. Vel illa romphæa flammea versatilis dicitur; pro eo quod scisset quandoque venire tempus, vt etiam remoueri debuisset, quando scilicet veniret qui suæ incarnationis mysterio paradisi nobis iter aperiret. Amb. Sed & illud soluendum est, quia alij, scilicet, Matthæus & Marcus duos conuitiantes inducunt latrones, iste vnum conuitiantem, vnũ repugnantem : fortasse & iste prius conuitiatus est, sed repentè cõuersus est. Potuit etiam de vno pluraliter dici, sicut est illud, In caprinis pellibus ambulabant : Secti sunt : cum solus Elias melotidem habuisse, Esaias sectus esse doceatur. Mysticè autem duo latrones populos peccatores significant per baptismum crucifigendos esse cum Christo, quorum dissensio diuersitatem pariter credentium significat. Bed. Quicunque enim baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus; per baptismum autem cùm peccatores essemus, abluimur : sed alij dum Deum in carne passum laudant, coronantur: alij dum aut fidem aut opera baptismi habere renuerunt, dono quod accepere priuantur. *Erat autem ferè hora sexta, &c.* Cyril. Postquam cruci tradiderunt dominum omnium, mundi machina lugebat proprium dominum, & tenebrata est lux in meridie secundum Amos. vnde dicitur: *Erat autem ferè hora sexta, &c.* Quod erat manifestum indicium quòd forent passuræ caliginem crucifigentium animæ. Aug. de con. euan. Hoc autem quod de tenebris dictum est, etiam alij duo Matthæus & Marcus contestantur. Addit autem Lucas vnde factæ sunt tenebræ, cum subdit: *Et obscuratus est sol.* Aug. ter. de ciuit. Quã solis obscurationem, nó canonico cursu syderum accidisse satis ostendit, quòd tunc erat pascha Iudæorum, quod plena luna solenniter agitur. Regularis autem solis defectio, non nisi fine lunæ contingit. Diony. ad Polycar. Apud Heliopolim enim tunc præsentes inopinabiliter soli lunam incidentem videbamus; non enim erat conueniens tempus, & rursus ipsam à nona hora vsque ad vesperam ad solis diametrum supernaturaliter restitutã. Eclypsim etiam illa ex oriẽte vidimus inchoatam, & vsque ad solarem terminum venientem postea regredientem rursus ex eodem non defectum & repurgationem, sed econtrario secundum diametrum factam: talia sunt eius temporis supernaturalia, & soli Christo qui est omnium causa, possibilia. Græcus. Hoc igitur prodigium factum est, vt pateret quòd qui mortem susceperat, gubernator esset totius creaturæ. Amb. Sol etiam occidit sacrilegiis, vt funesti spectaculum sceleris obumbraret: tenebræ effusæ sunt oculis perfidorum, vt fidei lumen resurgeret. Bed. Volens autem Lucas miraculum miraculo adiungere, subiungit: *Et velum templi scissum est medium.* Hoc expitãte domino factum est, sicut Matthæus & Marcus contestantur; sed Lucas præoccupando narrauit. Theo. Per hoc

hoc autem dominus ostendebat, quòd non erunt vlterius sancta sanctorum inaccessibilia, sed tradita in manus Romanorum inquinarẽtur, & eorum aditus pateret. Ambr. Velum etiam scinditur, quo duorum populorum diuisio, synagogæ prophanatio declaratur. Scinditur velum vetus, vt ecclesia noua fidei suæ vela suspendat. Synagogæ velamen suspenditur, vt religionis intetna mysteria reuelata, mẽtis cernamus intuitu. Theo. Per hoc etiam ostenditur, quòd velum quòd sequestrabat nos à sacris quæ sunt in cælo, disrumpitur, id est Dei inimicitia & peccatum. Ambr. Deinde etiam vbi assumptæ mortalitatis impletum est omne mysterium, & immortalitas sola remansit. vnde sequitur: *Et clamans voce magna ait Iesus: Pater, in manus tuas com. spi. meum.* Bed. Patrem inuocando, filium Dei se esse declarat: spiritum verò commendando, non defectum suæ virtutis, sed confidentiam eiusdem cum patre potestatis insinuat. Ambr. Caro moritur vt resurgat, spiritus patri commendatur, vt cælestia quoque ab iniquitatis vinculo soluerentur, & pax fieret in cælo, quam terrena sequerentur. Cyril. Hæc autem vos edocet quòd animæ sanctorum non deinceps in inferno claudũtur vt prius, sed apud Deum sunt, huius rei facto Christo principio. Atha. Commẽdat enim patri per se vniuersos mortales in se viuificatos, nam sumus membra eius, secundum illud Apostoli ad Galatas: Omnes vnũ estis in Christo. Greg. Nyss. Decet autẽ quærere qualiter in eodẽ tempore dns tripartitur seipsum: In viscera terræ, vt dixerat pharisæis : In paradisum Dei, vt dixit latroni, in manus paternas, vt nunc dicitur. Sed rectè considerantibus hoc nec quæstione dignum videtur : nam qui vbique est, per diuinam potentiam quolibet loco adest. Ambr. Commendatur ergo patri spiritus, sed cùm sit in superioribus, illuminat & inferna, vt vniuersa redimantur. Christus enim omnia & in Christo omnia. Greg. Nyss. Alia solutio est quòd tempore passionis neutram partem humanitatis semel vnita diuinitas dimisit, sed animam de corpore sponte subiũxit, se tamen in vtroque permanentem ostendit. Nam per corpus in quo mortem susceperat, confutauit mortis potentiam : per animam verò latroni patauit introitum paradisi. Dicit autem Esaias de supernà Hierusalem, quæ à paradiso non est alia. Super manus meas depinxi mœnia tua. vnde palàm est, quòd existens in paradiso manus patris inhabitabat. Dama. Vel expressius loquendo in sepulchro erat secundum corpus, in inferno secũdum animam, sed sicut Deus & in paradiso cum latrone, & in throno erat cum patre, & spiritu sancto. Theop. Clamans verò alta voce expirat, quia inerat ei potestas ponendi animam suam, & eam resumendi. vnde sequitur, *Et hoc dicens expirauit.* Ambros. quasi dicat, Tradidit spiritum, quia non inuitus amisit : quod enim emittitur, voluntarium est, quod amittitur, necessarium. *Videns autem Centurio quod factum fuerat, glorificauit Deum, &c.* Aug. 4. de trinit. Cùm post illam vocem continuò tradidit spiritum, hoc maximè qui aderant sunt mirati: longa enim morte cruciabatur ligno suspensi. vnde dicitur : *Videns autem Centurio quod factum fuerat, glorificauit Deum, dicens : Verè hic homo iustus erat.* Aug. de con. euang. Non est autem contrarium quòd Matthæus viso terræmotu dicit admiratum Centurionem, cùm Lucas dicat hoc eum admiratũ fuisse quòd emissa illa voce expirasset, ostendens quam potestatem habuit, quando moreretur. In eo autem quod Matthæus dixit, non solùm viso terræmotu, sed addidit & his quæ fiebant, integrum locum fuisse demonstrauit Lucæ, vt diceret ipsum domini mortem fuisse miratum. Quod autem Lucas etiam ipse dixit: *Videns autem Centurio quod factum erat:* in eo genere inclusit omnia quæ facta erant in illa hora mirabiliter, tanquam vnum mirabile factum commemorans, cuius quasi membra & partes erant omnia illa miracula. Quòd autem alius dixit Centurionem dixisse : Verè filius Dei erat iste. Lucas autem ait quòd iustus erat, putari potest diuersum : sed vel vtrunque dictum à Centurione debemus intelligere, & aliud illum, & aliud ipsum commemorasse : vel fortasse Lucam exprimere sententiam Centurionis quomodo dixerit Iesum filium Dei: fortè enim non eum vnigenitum æqualem patri Centurio intellexerat, sed ideo filium Dei dixerat, quia iustum crediderat, sicut multi iusti dicti sunt filij Dei. Iam verò quia Matthæus addidit eos, qui cum Centurione erant, Lucas verò hoc tacuit; non est contrarium, cum alius dicit quod alius tacet : & Matthæus dixit, timuerunt valde: Lucas autẽ non dixit, Timuit, *sed glorificauit Deum,* quis non intelligat Deum timendo glorificasse? Theoph. Nunc autem videtur effectum sortiri quod dominus dixerat, Cùm exaltatus fuero, omnia ad me traham. Exaltatus nanque in cruce attraxit latronem & Centurionẽ, sed & quosdam Iudæorum, de quibus sequitur, *Et omnis turba eorum qui simul aderant ad spectaculum istud, & videbant, &c.* Bed. Quod percutiebant pectora (quia pœnitentiæ luctus indicium est) potest dupliciter intelligi, siue eum cuius vitam dilexerunt iniustè occisum dolebant, siue cuius mortem se impetrasse meminerant, hunc in morte amplius glorificatum tremebant. Notandum autem quòd gentiles Deum timentes, apertæ confessionis voce glorificant : Iudæi percutientes solum pectora silentes domum redeunt. Amb. O duriora saxis pectora Iudæorum. Iudex arguit, credit minister, proditor scelus suum morte condemnat, elementa fugiunt, terra concutitur, monumẽta reseruantur, Iudæorum tamen immobilis duritia manet orbe concusso. Bed. Vnde meritò per Centurionem fides ecclesiæ designatur, quæ Dei filium tacente synagoga confirmat. Impletur autem quod dominus patri conquerebatur, dicens : Elongasti à me amicum & proximũ, & notos meos à miseria: vnde sequitur : *Stabant autem omnes noti eius à longe.* Theoph. Sed fœminarum genus olim maledictũ, manet & videt hæc omnia. Sequitur enim: *Et mulieres quæ secutæ erant, &c.* Et sic primæ refocillantur iustificationes, vt benedictione à passione profluente sicut & resurrectione. *Et ecce vir nomine Ioseph qui erat Decurio, vir bonus, &c.* Græcus. Fuerat quandoque Ioseph occultus Christi discipulus, denique vinculum timoris rumperis feruentior factus dominicum corpus turpiter pendens à ligno deposuit: comparãs pretiosam margaritam verborum modestia. vnde dicitur, *Et ecce vir nomine Ioseph qui erat Decurio.* Bed. Decurio vocatur quòd sit ordine curię; & officia curiæ administret, qui etiam curialis à procurãdo munera ciuilia solet appellari. Magnæ ergo Ioseph dignitatis apud seculum, sed maioris apud Deum meriti

fuisse laudatur. vnde sequitur : *Vir bonus & iustus, &c.* Arimathia ipsa est Ramatha ciuitas Helcanæ & Samuelis. Aug. de con. euang. Dicit autem Ioannes quòd erat discipulus Iesu, vnde & hic subditur: *Qui expectabat & ipse regnum Dei.* Meritò autem monet, cur ille qui propter timorem occultus erat discipulus, ausus sit petere corpus eius, quod nullus eorum qui eum palàm sequebantur, auderet. Sequitur enim: *Hic accessit ad Pilatum, & petijt corpus Iesu.* Sed intelligendũ est istum fiducia dignitatis hoc fecisse, qua præditus poterat familiariter intrare ad Pilatum. In extremo autem illo officio funeri exhibendo minus videtur curasse de Iudæis, quamuis soleret in domino audiendo eorum inimicitias deuitare. Beda, Sic igitur per iustitiam meritorum sepeliẽdo corpori dominico dignus fuit per nobilitatem potentiæ secularis illud impetrare. vnde sequitur: *Et depositum inuoluit in syndone.* Ex simplci sepultura domini, ambitio diuitum condemnatur, qui nec in tumulis quidem possint carere diuitiis. Athana. Enormiter etiam agunt, qui condiunt corpora mortuorum, & ea non sepeliunt, etiam si sancta sint : quid enim sanctius aut maius Domini corpore? quod tamen in monumẽto positum est, donec die tertia resurrexit. Sequitur enim : *Et posuit eum in monumento excisо.* Bed. Scilicet de petra, ne si ex multis lapidibus ædificatum esset post resurrectionem suffossis tumuli fundamẽtis ablatus furto diceretur. In nouo etiam ponitur monumento. Nam sequitur : *In quo nondum quisquam positus fuerat,* ne post resurrectionem cæteris corporibus remanentibus, surrexisse alius suspicaretur.

S. AMBROSII EPISCOpi Mediolan. eiusdem Euang. expositio.

APpropinquabat autem dies festus, &c. Bonum est considerare, vbi dominus pascha faciat. Secundum Matthæum habes; Ite in ciuitatem ad quendam. Primum maiestatem diuinitatis aduerte; cum discipulis loquitur; & iam nouit quid alibi sit futurum. Deinde dignationem eius intuere; quia non persona diuitis, aut potentis eligitur, sed pauper ambitur, & angustum hospitium pauperis amplis nobilium ædibus antefertur. Ite, inquit, ad quendam. Sciebas domine, nomen eius, cuius sciebas ministerium; cuius sciebas occursum. Sed ideo sine nomine designatur, vt ignobilis æstimetur. Nihil hic compositum; vbi non exprimitur persona, sed causa. Secundum Marcum autem, lagenam aquæ portãs. Hic ergo apostolis mandatur sequendus. Et quomodo *paterfamilias*? Vt agnoscas sanctitatis diffinitionẽ esse, nõ census. Quomodo, *In superioribus habens stratum magnum?* Vt meritũ eius aduertas: in quo dominus cũ discipulis sublimiũ virtutũ eius delectatione requiesceret. Vtinam ergo mihi contingat amphoram aquæ portare, contingat lagenam aquæ portare, quam portat paterfamilias, habens in superioribus stratum magnum. Quid est enim amphora, nisi mensura perfectior? Non mediocres, qui mensuram habent. Denique dominus mensuram, inquit, bonam cumulatam, superfluentem dabunt vobis. Nam de aqua quid loquar? Super aquam ante ipsos mundi natales sanctus, vt legis, spiritus ferebatur. O aqua, quæ humano aspersum sanguine, vt præsentium lauacrorum figura præcederet, orbem terrarum lauisti. O aqua, quæ sacramentum Christi esse meruisti: quæ lauas omnia, nec lauaris. Tu incipis prima, tu cõples perfecta mysteria. A te principium, in te finis, vel potius tu facis, vt finem nesciamus. Per te fœtor tabidæ carnis aboletur, & pereuntia situ viscera, aspersо sale, in multam seruantur etatem. Per te arentibus æstu corporibus dulcis ad gratiam, salutaris ad vitam, suauis ad voluptatem potus infunditur. Tu nomen prophetis, & apostolis, tu nomen saluatori dedisti. Illi nubes cæli, illi sal mundi, ille fons vitæ est. Quæ mõtibus pressa, non clauderis, quæ scopulis illisa, non frangeris; quæ terris infusa, non deficis, sed intimis scaturiens venis, aut spiritum inclusa vitalem inhalas, aut succum diffusa fertilem præstas, aut rigatum superfusa ad commodum submiistras, ne siccitatis exanimata vitalibus, solennes neget terra prouentus : Omnium elementorum substantia cælum, aër, mare, & terra te reddunt. Te prophetico percussa tactu, vt sitientium rigares corda populorum, vomuit petra: te, cum delatere saluatoris erumperes, percussores viderunt, & crediderunt : & ideo regenerationis nostræ de tribus vna es testibus. Tres enim testes sunt aqua, sanguis, & spiritus. A qua ad lauacrum, sanguis ad precium, spiritus ad resurrectionem. *Et ego quidem dispono, &c.* Regnum Dei nõ est de hoc mundo. Non ergo æqualitatis homini ad Deum, sed similitudinis æmulatio est. Solus enim Christus est plena imago Dei, propter expressam in se paternę claritudinis vnitatem. Iustus autem homo ad imaginem Dei est, si propter imitandam diuinę conuersationis similitudinem, mundum hunc Dei cognitione contemnat, voluptatesque terrenas verbi perceptione despiciat, quo alimur in vitam: vnde & corpus Christi edimus, vt vitę ęternæ possimus esse participes. Non enim victus, & potus nobis prẽmij loco spondetur, & honoris, sed communicatio gratię cęlestis, & vitę. Neque duodecim throni tãquam aliqua corporalis sunt receptacula sessionis: sed, quia secũdum diuinam similitudinem iudicat Christus cognitione cordium, non interrogatione factorum, virtutem remunerans, impietatemque condemnans : ita & apostoli in iudicium spiritale formãtur remuneratione fidei, & execratione perfidię, virtute errorem redarguentes, sacrilegos odio persequentes. Cõuertamur igitur, & caueamus, ne in perditionem aliqua inter nos de prælatione possit esse contentio. Si enim contendebant apostoli, non excusationi obtenditur, sed cautioni proponitur. Si Petrus aliquando conuertitur, quia primam Dei secutus est vocem, quis potest dicere, cito se esse conuersum? Caue ergo iactantiam, caue sęculum. Ille enim confirmare iubetur fratres suos, qui dixit; Omnia reliquimus, & secuti sumus te. Deinde contuendum est; quia non omni honorificentię studiũ humilitatis diffinitur. Potest enim deferre alicui propter sęculi gratiã potentię metu, vtilitatisque contuitu. Tua ædificatio quæritur, non alterius honor : & ideo vna datur omnibus forma sentẽtiæ, vt non de prælatione iactantia sit, sed de humilitate cõtentio: eo quòd se dominus proponit imitãdum. Egebamus omnium, ipse nullo, & tamen prębuit se humilitatis auctorem,

Luc. 6.

Matth.

rem, cum discipulis ministraret. Quod vtique faciebat non studio vtilitatis, sed exercitatione virtutis. Petrus autem etsi spiritu promptus, corporis tamen adhuc infirmus affectu, denunciatur dominum negaturus. Neque enim poterat constantiam diuinæ intentionis æquare. Passio domini æmulos habet: pares non habet. Ita non reprehẽdo, quòd negauit, laudo, quòd fleuit. Aliud commune conditionis est, aliud speciale virtutis. Et ideo instruitur ad cauendum, non cogitur ad negandum. *Qui non habet (inquit) sacculum, &c.* Cur emere iubes gladiũ, qui ferire me prohibes? Cur habere præcipis, quem vetas promi nisi forte, vt sit parata defensio, non vltio necessaria: & videat potuisse vindicari, sed noluisse. Lex tamen *Luc. 24.* retinere me nõ vetat : & ideo fortasse Petro duos gladios offerenti, sat est, dicit; quasi licuerit vsque ad euangelium, vt sit in lege æquitatis eruditio, in euangelio bonitatis perfectio. Multis hoc iniquum videtur; sed non iniquus dominus: quis, cum se posset vlcisci, maluit immolari. Est enim gladius spiritalis, vt vendas patrimonium, emas verbum, quo nuda mentis penetralia vestiũtur. Est etiam gladius passionis, vt exuas corpus, & immolatæ carnis exuuiis ematur tibi sacri corona martyrij : quod ex benedictionibus dominicis colligere potes, qui summam omniũ coronarum, si quis persecutionem patiatur pro iustitia, prædicauit. Denique, vt scias, quia de passione locutus est, ne turbaret discipulorum animos, de se exemplum protulit dicens, *Quoniã hoc, quod scriptum est, oportet implori de me, &c.* Mouet tamen adhuc, quod duos gladios discipuli protulerunt : ne forte vnum noui, alterum veteris testamenti, quibus aduersus diaboli armamur insidias. Denique dicit Dominus, *Satis est*, quasi nihil desit ei, quem vtriusque testamenti doctrina munierit. *Pater, si possibile est transfer, &c.* Hærent plerique hoc loco, qui tristitiam saluatoris ad argumentũ inolitæ potius à principio, quã susceptæ ad tempus infirmitatis inclinant, & naturalis sensum cupiunt retorquere sententiæ. Ego autem non solum excusandum non puto, sed etiam nusquam magis pietatem eius, maiestatemque demiror. Minus enim contulerat mihi, nisi meum suscepisset affectum. Ergo pro me doluit, qui pro se nihil habuit, quod doleret, &, sequestrata delectatione diuinitatis æternę tędio meæ infirmitatis afficitur. Suscepit enim tristitiam meam, vt mihi suam lætitiam largiretur; & vestigiis nostris defecit vsque ad mortis æruumnam, vt nos suis vestigiis reuocaret ad vitam. Cõfidenter ergo tristitiam nomino : quia crucem prædico. Neque enim speciem incarnationis suscepit, sed veritatem. Debuit ergo & dolorem suscipere, vt vinceret tristitiam, non excluderet. Neq; enim habẽt fortitudinis laudẽ, qui stuporẽ magis vulnerum tulerint quàm dolorem. Homo enim in plaga, & sciens, inquit, ferre infirmitates, nos voluit erudire : vt, quia in Ioseph didiceramus carcerem non timere, mortem vincere; discęremus in Christo, & quod est amplius, quemadmodum futurę mortis mœstitiam vinceremus. Quomodo enim te imitaremur, domine Iesu, nisi sequeremur vt hominem, nisi mortuum crederemus, nisi vulnera vidissemus? Quemadmodum discipuli crederent fuisse moriturum, nisi moriturі tristitiam cõperissent? Sic adhuc dormiunt, & nesciunt dolere, pro quibus Christus dolebat. Ita enim legimus; Qui peccata nostra portat, & pro nobis dolet. Doles enim, domine, non tua, sed mea vulnera; nõ tuam mortem, sed nostram infirmitatem: & nos æstimauimus te esse in doloribus, cum tu non pro te, sed pro me doleres. Infirmatus enim es, sed propter peccata nostra; non quia illa tibi infirmitas erat ex patre assumpta, sed pro me suscepta: quia mihi proderat, vt eruditio pacis nostræ esset in te, & liuore tuo vulnera nostra sanares. Sed quid mirum, si pro omnibus doluit, qui pro vno fleuit? Et quid mirum, si moriturus pro omnibus tædiat, qui Lazarum resuscitaturus illachrymat? Sed & ibi piæ fororis lachrymis commouetur, quia mentem humanam tangebant: & hic alto operatur affectu, vt, quia in carne sua peccata nostra perimebat, moereret quoque animæ nostræ suæ animæ mœrore doleret. Et fortasse ideo tristis est, quia post Adæ lapsum tali transitu nobis erat ex hoc sæculo recedendum, vt morti esset necesse. Deus enim mortem non fecit, nec lætatur in perditione viuorum: & ideo fastidit, quod ipse non fecit. Denique ait; *Transfer à me calicem istum.* Quasi homo, mortem recusans, quasi Deus, sententiam suam soluans. Oportet enim mori nos sæculo, vt resurgamus Deo : vt iuxta diuinam sententiam corpore resoluto in terræ limum, naturæ fine soluatur. Quod autem ait; *Non mea voluntas, sed tua fiat.* Suam ad hominem retulit, patris ad diuinitatem. Voluntas enim hominis temporalis, voluntas diuinitatis æterna. Non alia voluntas patris, alia filij: vna enim voluntas, vbi vna diuinitas. Dilige tamen Deo esse subiectus; vt non, quod ipse vis, eligas, sed quod Deo scias esse placiturum. Deinde verborum ipsorum proprietatem consideremus. *Tristis est*, inquit, *anima mea.* Et alibi; Nunc *Psal. 6.* anima mea turbata est valde. Non ergo suscipiẽs, sed susceptа turbatur. Anima enim obnoxia passionibus, diuinitas libera. Etenim spiritus promptus, caro autem infirma. Tristis autem est non *Cantil. in Ps. 2. Can. 13.* ipse, sed anima. Non est tristis sapientia, non diuina substãtia, sed anima. Suscepit enim animam meam, suscepit corpus meum. Non me fefellit, vt aliud esset, & aliud videretur. Tristis videbatur, & tristis erat, non pro sua passione, sed pro nostra dispersione. Denique ait, Percutiam pastorem, & *Matth. 26.* dispergentur oues gregis. Tristis erat; quia nos paruulos relinquebat. Cæterum quàm cõstanter se morti obtulerit, consequẽtia declarant. Quandoquidem quærentibus occurrit; turbatos confirmauit, trepidos prouocauit; Proditorem osculi dignatione suscepit. Nec illud distat à vero, si tristis erat pro persecutoribus suis, quos sciebat immanis sacrilegij pœnas daturos : Et ideo dixit; *Transfer hunc calicem à me.* Non quia Deus Dei filius mortem timebat: sed quia nec malos pro se perire volebat. Denique ait; Pater ne statuas illis hoc peccatum, ne exitialis esset populo passio sua, quę esset omnibus salutaris. *Iuda, osculo filium hominis tradis?* Magna diuinæ significatio potestatis, magna disciplina virtutis. Et consilium proditionis aperitur, & adhuc patientia nõ negatur. Ostẽdisti, domine, quem proderet, dum occulta manifestas. Ostẽdisti etiam, quem traderet, dum dicis, *filium hominis:* quia caro nõ diuinitas comprehenditur. Illud tamen plus confutat ingratum, quòd eum tradiderit, qui, cum esset Dei filius, propter

nos

nos tamen filius hominis esse voluisset. Quasi dicat, propter te suscepi, ingrate, quòd tradis in hypocrisi: ergo per interrogationem pronunciandum puto, quasi amantis affectu corripiat proditorem; *Iuda; osculo filium hominis tradis:* hoc est amoris pignore vulnus infligis, & charitatis officio sanguinem fundis, & pacis instrumento mortem Prou.27. irrogas: Seruus dominum, discipulus prodis magistrum, electus auctoré, hoc est illud; Vtilia vulnera amici quàm voluntaria oscula inimici. Proditori hoc. Pacifico vero quid dicitur? Osculetur Cant.1. me ab osculo oris sui. *Et osculatus est.* Non quo simulare nos doceat; sed vt ne proditionem refugere videretur: & plus afficeret proditorem, cui Psal.119. amoris officia non negaret: quia scriptũ est: Cum odientibus pacem eram pacificus. *Et signo dato* (inquit) *ab ijs, qui cum fustibus venerant, comprehenditur.* Sed dominum omnium mysteria, non arma te- Ioan.18. nuerunt. Denique locutus est; Et ceciderunt retrorsum. Quo mihi legiones angelorum? Quo cęlestem exercitum? Vox domini sola plus terret. Hanc ille ad demonstrandũ diuinæ maiestatis indicium, qui in pectore Christi recũbebat, elegit. Volenti ergo iniicit manus turba: nectuntur vincula. O amentes, ô perfidi, non sic comprehenditur sapientia; nec sic tenetur iustitia. Nec discipulorum studia defuerunt. Denique Petrus eru- Num.25. ditus in lege, promptus affectu, qui sciret Phinee reputatum ad iustitiam, quòd sacrilegos peremisset: percussit principis seruum. Sed dominus vulnera cruenta detorsit; mysteria diuina subiecit, vt seruus principis mundi, hoc est, non naturæ conditione, sed culpæ, secularium famulus potestatum, auris suæ vulnus exciperet; quia non audis- Ioan.8. set verba sapientię. Omnis denique, qui facit pec- Esa.50. catum, seruus est peccati. Peccatis, inquit, vestris venditi estis. Venditio propter peccata nostra; propter bonitatem autem Dei redemptio peccatorum. Aut, si Petrus volens percussit aurem, docuit quòd aurem habere in specie non deberent, Esa.35. quam in mysterio non haberent. Sed bonus dominus & ipsi refundit auditum secundum prophetica dicta, demonstrans & ipsos, si conuertantur, posse sanari, qui in passione domini vulnerati sunt; eo quòd omne peccatum fidei mysteriis abluatur. Tollit ergo Petrus auré. Quare Petrus? Quia ipse est, qui accepit claues regni cælorum. Ille enim condemnat, qui & absoluit; quoniam ligandi idem, & soluendi adeptus est potestatem. Tollit autem aurem male audientis; tollit autem gladio spiritali aurem interiorem male intelligẽtis. Caueamus, ne cui tollatur auricula. Legitur passio domini, si ad diuinitatem eius referimus infirmitatem corporeæ passionis, exciditur auricula, & exciditur à Petro: qui non passus est Christum prophetam æstimari, sed Dei filium docuit fideli cõfessione signari. Ergo, cum legimus, teneri Iesum, caueamus, ne ab aliquo audiamus, & putemus eum secundum diuinitatem teneri, teneri inuitum, teneri quasi infirmum. Tenetur quidem, &, vt dixit Ioannes, ligatur secũdum corporis veritatem. Sed væ illis, qui ligant verbum. Verbum enim ligant, qui tãtummodo Christum hominem putant; ligant, qui præscium non putant; qui omnipotentem non confitentur. Mala vincula Iudæorum, quibus non Christum ligant, sed seipsos alligant. Ligatur autem in domo non pij alicuius, & iusti, sed in domo Cayphæ, hoc est, in impia domo, vbi etiam moriturus pro omnibus prophetatur. Quia amentes igitur, qui beneficia diuina confitentur, & beneficiorum auctorem persequuntur. Ideo aurem perdũt: quia perdiderunt auditus profectum. Auditum multi non habent, qui habere se credunt. In ecclesia omnes habent, extra ecclesiam non habent. Aut fortasse ideo aurem tulit; ne amplius delinquerent audientes: qui audita seruare non possent. Sic & aliquando confudit Deus linguas extruentium turrem, ne se audirent, & opus suę impietatis augerent. Comprehẽde, si potes, quomodo ad dexteræ saluatoris attactum fugiat dolor, & vulnera non medicamento aspersa sed tactu obducta sanentur. Operatorem suũ limus agnoscit, & operatricem suam domini manum sequitur caro. Quomodo vult enim, opus suum creator instaurat. Sic & alibi cæco illi visus, luto supra oculos illito, quasi in naturam redierit, reformatur. Iubere potuit sed operari maluit; vt cognoscamus ipsum esse, qui è limo terrę corporis membra nostri variis apta formauit officiis, & infuso vigore mentis, animauit. Venerunt ergo, & comprehenderunt eum, grauius perituri studij sui fructu; nec intellexerunt infœlices mysteriũ, nec venerati sunt tam clementem pietatis affectum: quòd etiam hostes suos non passus est vulnerari. Illi iusto mortem inferebant: persecutorum vulnera iste sanabat. *Petrus vero sequebatur à longe.* Et bene à longe sequebatur, iam proximè negaturus Neque enim negare potuisset; si Christo proximè adhæsisset. Sed fortasse & in hoc nobis maxima sit admiratione reuerendus: quòd dominũ non reliquit, etiam cum timeret. Metus naturæ est, cura pietatis. Alienum, quod timet, suũ, quod non fugit. Quod sequitur, deuotionis: quod negat, obreptionis. Commune, quod labitur, fidei, quod pænitet. *Iã in domo principis sacerdotũ ignis ardebat. Accessit Petrus, vt calefaceret se.* Quia, clauso domino calor mẽtis etiã in ipso refrixerat. Quid sibi vult, quòd prima eum prodit ancilla: cum viri vtique magis eum potuerint recognoscere; nisi vt & iste sexus peccasse in necem domini videretur; vt & iste sexus redimeretur per domini passionem? Et ideo mulier resurrectionis accepit prima mysterium; & mandata custodit, vt & veterem præuaricationis aboleret errorem. Petrus ergo proditus negat. Ponamus enim negasse Petrũ: quia dixit dominus; Ter me negabis. Et malo negasse Petrum, quam dominum fefellisse. Quid negauit? Quod promisit incaute. Deuotionem considerauit, non respexit conditionem: multatus, quia dixit se animam ponere: quod non humanæ infirmitatis, sed diuinæ est potestatis. Cum tam grauem imprudentis sermonis multam luerit: quanta est pœna perfidiæ? Vbi tamen negat Petrus? Non in monte, non in templo, non in sua domo, sed in prætorio Iudæorum: in domo principis sacerdotum. Ibi negat, vbi veritas non est. Ibi negat, vbi Christus captus, vbi Christus ligatus est. Quomodo enim non erraret, quem intromisit ostiaria, & interrogauit ostiaria, & ostiaria Iudæorum? Male Eua induxit Adam: male Petrum introduxit fœmina. Sed ille in paradiso labitur, vbi non veniabilis culpa; hic in prætorio Iudæorum, vbi difficilis innocentia. Illi interdictus lapsus: huic prædictus error. Ille commissus huic præiudicauit: hic illum resoluit. Consideremus

mus etiam quo in statu neget. *Frigus* (inquit) *erat.* Si tempus consideremus: frigus esse non poterat. Sed frigus erat, vbi Iesus non agnoscebatur: vbi non erat, qui lucem videret, vbi negabatur ignis consummens. Frigus ergo erat mentis, non corporis. Denique ad carbones stabat Petrus: quia algebat affectu. Mala flamma Iudaica vrit, non calefacit. Malus focus, qui quondam etiam sanctorum mentibus fuliginem erroris aspergit: iuxta quem etiam Petri interiores oculi caligarunt. Illi oculi non carnis, & sanguinis, sed oculi mentis, quibus Christum videbat. Dicet aliquis; Tu Iudæorum etiam elementa condemnas? Non condemno elementa; quia non sunt Iudæorum elementa, sed Christi. Sed alia est, quam condemno, flamma perfidiæ. Hanc flammam condemno Hiere.6. Iudæorum, diuina secutus oracula. Dicit enim dominus, Argentum vestrum reprobum est. Si argentum reprobum est Iudæorum: & focus reprobus Iudæorum est. Denique foco, & auro Iudæorum caput vituli figuratum est, hoc est, sacrilegij principatus. Sed videamus negandi tenorem quem inter euãgelistas video esse diuersum. Ita nouum fuit Petrum potuisse peccare, vt peccatum eius nec ab euangelistis potuerit compre- Sane intelligendus locus: nam Euangelistæ spiritusancto afflati, Euangeliũ scripserunt. hendi. Itaque Petrum prodenti ancillæ quòd ex illis esset, qui cum Iesu Galilæo erant, prima voce Matthæus posuit respondisse, Nescio quid dicas. Hoc etiam Marcus, qui secutus est Petrum, & ex ipso potuit verius cognoscere, prima vox ne- Matth.26. gantis est Petri: quia tamen non negare dominũ, sed à proditione se separasse mulieris videtur. Quid tamen negauerit, considera. Ex illis vtique Marci.14. se esse, qui cum Iesu Galilæo erant. Vel, vt Marcus posuit: Cum Iesu Nazareno. Nunquid negauit, cum Dei fuisse se filio? Hoc est dicere: Nescio Hic communiter auctoris sententia non recipitur, cũ æquo indulgentius Petri peccatum excuset, immo & nolle videatur esse peccatum. Galilæum, nescio Nazarenum, quem Dei filium noui. Habeant homines locorum vocabula: Dei filium patria non potest nuncupare, cuius maiestatem locus nullus includit. Et vt scias, hoc verum esse, etiam exemplo probatur. Nam alibi, cum interrogaret dominus discipulos: Quem dicunt esse homines filium hominis: alij Heliam, alij Hieremiam dixerunt, aut vnum de prophetis: Petrus autem ait; Tu es Christus, filius Dei viui. Matth.16. Nunquid & ibi negauit, quia Christum non hominis filium, sed Dei maluit confiteri? Certe quid hic putamus ambiguum, quod etiam Christus probauit? Et aliud accipe. Interrogatus Petrus; Et tu ex illis es, qui cum Iesu Galilæo erãt, verbum æternitatis refugit, non enim erant, qui esse cæperunt, hoc est dicere; ille solus erat, qui in principio erat. Denique ait, Non sum ego. Illius est enim esse, qui semper est. Vnde & Moyses ait, Exo.3. Qui est, misit me. Rursus, cum vrgeretur, vt ex illis esset, secundum Marcũ negauit; vt scias euangelistám veritati quam gratiæ plus dedisse. Sed tamen negauit ex illis se esse: non Christum negauit. Negauerat hominum consortia, non Dei gratiam. Negauerat ex illis se esse, qui cum Galilæo erant, non negauit cum Dei filio. Denique secundum Matthæum proditus, quòd cum Iesu Nazareno fuisset ait; Nescio hominem. Hoc idem & in tertia voce vterque, de quibus proposuimus euangelistæ, cum iuramento eum respondisse, posuerunt: quia nesciret hominem. Et bene negauit hominem, quem sciebat Deum. Denique vbi iusiurandum est, cauta responsio est. Nam, & si negauit Petrus, non tamen periurauit; quia nec Dominus periuraturum esse memorauerat. Quia si in Petro dubium est, quam periculosum est iusiurandum? Ioannes autem sic posuit: quoniam interrogatus ab ancilla Petrus, vtrum ex discipulis esset illius hominis, prima voce responderit, Non sum. Non enim erat hominis apostolus, qui erat Christi. Denique & Paulus hominis apostolum se esse negauit dicens, Paulus apostolus non Gal.1. ab hominibus, neque per hominẽ, sed per Iesum Christum, & Deum patrem. Sed, ne videretur ambiguũ aliquid incarnationis afferre, subiecit: Qui suscitauit eum à mortuis: vt & hominẽ credas, cum Deum ante credideris. Quod alibi quoque eodem tenore custodit, vbi dicit, Vnus enim 1.Timoth.2. Deus, & vnus mediator Dei, & hominum, homo Christus Iesus. Prius vtique mediatorem Dei quam hominum nuncupauit. Non enim sat est, vtrunque credere, nisi fidei ordo seruetur. Concordat igitur vbique responsio. Nam, qui dixit, Nescio hominem: æquum erat, vt interrogatus, vtrum esset ex discipulis hominis, diceret, Non sum. Itaque non Christi discipulum se negauit, sed hominis negauit esse discipulum. Itaque & Petrus, & Paulus hominem negauerunt, quem Dei filium fatebãtur. Quod sensit Petrus & Paulus expressit: hinc & ille profecit. Error Petri doctrina iustorum est, & titubatio Petri omnium petra est. Denique super vndas titubat, sed dexteram porrigit Christo. In monte cadit, sed leuatur à Christo. Titubauit quidem Petrus in mari, sed ambulauit firmior. Titubatio Petri super aquam nostra est firmitudo. Ibi cadit, quò nullus ascendit, ibi nutat, vbi nemo ambulat. Et tamen inter vndas licet titubat, non labitur, nutat, non cadit, fluitat, non præcipitatur. Etsi cecidit, in monte tamen cecidit. Sed fœlicius ille cecidit, quam alij steterunt. Fœlicius cecidit, quem Christus leuauit. Iterum autem interrogatũ, quòd ex discipulis eius esset, Ioannes scripsit negasse. Et bene negauit: quia ex eius dicebatur esse discipulis: quem hominẽ in superioribus sunt locuti. Nam & tertio, quòd cum illo visus esset, negauit: hoc & de superioribus deriuatur. Cum illo, quem hominem nuncupatis, non fui: sed à Dei filio nõ recessi. Lucas quoque scripsit, Petrum interrogatum vtrum ex illis esset: respondisse prima voce: *Non noui illum.* Et bene dixit. Temerarium quippe erat, vt diceret: quia nouerat eum, quem mens humana non potest comprehendete. Nemo enim nouit filium, nisi pater. Rursus secunda voce secun- Matth.11. dum Lucam idem Petrus ait; *Non sum ego.* Maluit videlicet se negare, quam Christum. Aut quia videbatur negare Christi societatem, vtique se negauit. Certe, cum de homine negat, in filium peccauit hominis, vt remitteretur ei, non in spiritum sanctũ. Tertiò quoque interrogatus ait, *Nescio quid dicas.* Hoc est, sacrilegia vestra nescio. Sed nos excusamus: dominus ipse nõ excusauit. Non enim satis est inuoluta responsio confitentis Iesum, sed aperta confessio. Quid prodest verba inuoluere, si videri vis denegasse? Et ideo Petrus nõ de industria sic respondisse inducitur, quia postea recordatus est, & tamen fleuit. Maluit enim ipse suum accusare peccatum, vt iustificaretur fatendo, quam grauaretur negando. Iustus enim in principio accusator est sui: & ideo fleuit. Quare Prouerb.18. fleuit? Quia culpa obrepsit ei. Ego soleo flere, si culpa

culpa mihi desit, hoc est, si non me vindicem, si non obtineam, quod improbe cupio. Petrus doluit,& fleuit,quia errauit vt homo.Non inuenio, quid dixerit, inuenio quòd fleuerit. Lachrymas eius lego,satisfactionem non lego. Sed quod defendi non potest,ablui potest. Lauent lachrymæ delictum,quod voce pudor est confiteri. Et venię fletus consulunt, & verecundiæ: lachrymæ sine horrore culpam loquuntur. Lachrymæ crimen sine offensione verecundiæ confitentur. Lachrymę veniam non postulant, sed merentur. Inueni cur tacuit Petrus, ne tam cito veniæ petitio plus offenderet.Ante flendum est:sic precandum. Bonæ lachrymæ,quæ lauant culpam. Denique quos Iesus respicit: plorant delictum. Negauit primo Petrus,& non fleuit: quia non respexerat dominus. Negauit secundo,non fleuit: quia adhuc nō respexerat dominus. Negauit & tertio: respexit Iesus, & ille amarissime fleuit. Respice, domine Iesu,vt sciamus nostrum deflere peccatum, lauare delictum. Vnde etiam lapsus sanctorum vtilis. Nihil mihi nocuit,quòd negauit Petrus:profuit, quòd emendauit. Didici cauere alloquia perfidorum. Petrus inter Iudæos negauit, Salomon contubernio gentili deceptus errauit.Fleuit ergo amarissime Petrus;fleuit vt lachrymis suum possit lauare delictum. Et tu, si veniam vis mereri,dilue culpam lachrymis tuam:eodē momēto, eodem tempore respicit te Christus. Si in aliquo fortasse laberis:quia secretorū tuorū assistit testis, respicit,vt recorderis,& fatearis errorem.Imitare Petrū dicentē alibi tertio: Domine,Domine, tu scis,quia diligo te.Etenim,quia tertiò negauerat, tertio confitetur.Sed negauit in nocte;confitetur in die. Hæc autem ideo scripta sunt, vt sciamus neminem iactare se debere. Nam,si Petrus lapsus est, quia dixit; Etsi alij scandalizati fuerint, ego non scandalizabor: quis alius iure de se præsumat? Denique & Dauid, quia dixerat: Ego dixi in mea abundātia nō mouebor in æternū eam sibi iactantiā obfuisse profitetur dicens; Auertisti autē faciē tuam à me, & factus sum conturbatus. Vnde te euocē,Petre,vt doceas me,quid flens cogitaueris? Vnde, inquam,te euocē? De cælo,vbi iam choro insertus es angelorū, an etiā de tumulo?Quia non putas iniuriam & ibi esse, vnde dominus resurrexit. Doce nos, quid tibi profuerint lachrymæ tuæ. Sed docuisti illico: Nam, qui lapsus es, antequam fleres, postquam fleuisti, erectus es, vt alios regeres,qui teipsum ante non rexeras. Habebat ergo lachrymas Petrus,pio quas fundebat affectu: non habebat proditor fletus, quibus culpam ablueret:sed tormenta conscientię,quibus sacrilegium fateretur:vt dum suo reus iudicio damnatur, & spontaneo supplicio facinus expiatur,pietas domini, qui seipse nollet vlcisci, & diuinitas probaretur, qui conscientiam mentis inuisibili potestate interrogaret. vnde, peccaui, inquit, quòd tradiderim sanguinem iustum. Et si cassa est pœnitentia proditoris, quia peccauit in spiritum sanctum:est tamen; non vllus in scelere pudor,culpam agnoscere.Et,quamuis ille non absoluitur, Iudæorum tamen impudentia confutatur, quos cum professio redarguat venditoris, scelerati tamen sibi vendicant iura contractus, & exortes reatus esse se credūt,dum dicunt; Quid ad nos?tu videris. Amentes plane, qui putant solui se magis auctoris scelere quàm

Idest,licet aliquā excusatione erroris obtendere potuerit,tamen non est ausus: nam id sonat hic satisfactio.

S. Aug.lib. 1.de gra.Christi,lib.1. cap. 45.

3.Reg.11.

Ioan.21.

S. Aug.lib. 1.de gra.Christi,cap.45.

Psal.29.

Petri anima est in cælo choris Angelorū inserta.

Matth.27. Nō quòd peccatū in spiritū sanctū pœnitētia nō remittatur, sed quod vera pœnitentia ad eius remissionem requiratur, qualē Iudas non habuit cū de veniā desperauerit.

teneri.In pecuniariis causis,refuso pretio,ius soluitur.Hi pretium recipiunt,& sacrilegium persequuntur, ac pertinacibus studiis funestam sibi vendicant sanguinis auctionem, cum refunderet venditor sacrilegij mercedem. Euidenter itaque, dum pretium sanguinis à Iudæorum gazophilaciis separatur,& ager figuli ea, qua vēditur Christus, comparatur pecunia, dum is locus humandis peregrinorum reliquiis dicatur, & prophetiæ impletur oraculum, & surgentis ecclesiæ mysterium reuelatur. Ager enim secundum diuina præcepta,mundus hic omnis est. Figulus autem ille, qui nos formauit è limo, de quo habes in veteri testamento, Quia finxit Deus hominem de limo terræ,formandi per naturam,reformandi per gratiam, habens pro suo arbitrio potestatem. Nam, etsi propriis vitiis corruamus, per illius tamen misericordiam, resumpto mentis spiritu, secundum Hieremiæ oracula reformamur. Precium quoque sanguinis est precium dominicæ passionis. Ergo precio sanguinis emitur mūdus à Christo.Venit enim,vt saluetur mundus per ipsum,in quo iuxta vt opus auctoris,& ius est. Venit ergo, vt consepultos per baptismum, & commortuos Christo ad perpetuitatis gratiam reseruaret. Sed non passim omnibus ad sepeliendum est locus. Nam, etsi omnes mundus includat, non omnes reseruat. Etsi communis habitatio, tamen legitima sepultura est eorum,scilicet qui nunc sunt per fidem domestici Dei:sed fuerunt in lege peregrini. Qui sunt isti,nisi de quibus dicitur; Memores estote, quòd aliquando vos gentes, qui eratis in carne alienati à conuersatione Israel, & peregrini promissionis testamentorum? Sed hi nunc iam nō sunt aduenæ,atque peregrini: quoniam ciues sanctorum esse fidei iure meruerunt.Sequitur admirabilis locus: quo subeundæ æquanimiter iniuriæ moralis infunditur patientia pectoribus humanis. Accusatur dominus, & tacet. Et bene tacet, qui defensione nen indiget. Ambiant defendi, qui timent vinci. Non ergo accusationem tacendo confirmat, sed despicit, non refellendo. Quid enim timeret, qui non ambiret salutem? Salus omnium suam prodit, vt acquireret omnium. Sed quid de Deo loquor? Susanna tacuit, & vicit. Melior enim causa,quæ non defenditur, & probatur. Et hic Pilatus absoluit, sed absoluit iudicio,crucifixit mysterio. Verum hoc speciale Christi, illud humanum, vt apud iniquos iudices magis videatur noluisse quàm potuisse defendi. Cur autem dominus tacuerit, ipse præmisit dicens, *Si vobis dixero, non creditis mihi, si vos interrogauero,non respondebitis mihi.* Illud tamē præstantissimum, quòd maluit regem se probare quàm dicere:vt condemnandi causam habere non possent, qui, quod abiiciunt, hoc fatentur. Herode autem cupiente aliqua mirabilia eius videre, tacuit,& nihil fecit,quia nec illius crudelitas merebatur videre diuina, & dominus iactantiam declinabat. Et fortasse typice in Herode omnes impij significantur, qui, si legi non crediderint, & prophetis, mirabilia Christi opera in euangelio quoque videre nō possint. *Ad Herodem mittitur, ad Pilatum remittitur.* Etsi vterq; reum non pronunciant,alienæ tamē crudelitatis studiis obsequuntur. Lauit quidem manus Pilatus, sed facta non diluit.Iudex enim nec inuidiæ cedere debuit,nec timori, vt sanguinem innocentis addiceret. Monebat

Matth.13. *Genes.2.* *Hier.18.* *Ephes.2.* *Matth.27.*

nebat vxor. Lucebat in nocte gratia, diuinitas eminebat, nec sic à sacrilega sentētia temperauit. Similiter in hoc typum omnium iudicum arbitror esse præmissum: qui damnaturi essent eos, quos innoxios æstimarent. Tolerabiliores tamen gentiles esse, quàm Iudæos coniuncta Pilati persona demonstrat,& magis eos posse diuinis ad fidem operibus admoneri. Quales autem illi, qui dominum maiestatis crucifixerunt? Nec immerito homicidæ absolutionem petunt:qui flagitabāt innocentis exitium. Tales leges iniquitas habet, vt oderit innocentiam, scelus diligat. In quo tamen nominis interpretatio speciem dat figuræ. Barrabas enim patris filius Latinè dicitur. Illi ergo,quibus dicitur, Vos ex patre diabolo estis, vero Dei filio patris sui filium antichristum prælaturi esse produntur. *Et indutum illum veste alba remisit.* Non ociosum, quòd veste alba induitur ab Herode, immaculatæ tribuens indicia passionis, quòd agnus Dei sine macula cum gloria mundi peccata susciperet.In typo etiam Herodis, atque Pilati, qui amici ex inimicis per Iesum Christum facti sunt, plebis Israel, & populi gentilis figura seruatur: quòd per domini passionem vtriusque sit futura concordia: ita tamen vt prius populus nationū capiat Dei verbum,& ad populū Iudęorum fidei suæ deuotionem trāsmittat:vt illi quoque gloria maiestatis suæ corpus vestiant Christi, quem ante despexerant. Chlamydem autem coccineam induitur à militibus, & purpuream tunicam.In altera designans martyrum palmas, in altera regiæ potestatis insignia: quòd caro eius fusum toto orbe terrarum sanguinem esset susceptura pro nobis, & passio regnum paritura de nobis. Corona quoque de spinis capiti eius annexa,quid aliud quàm diuini operis munus ostendit, quod de peccatoribus mundi tanquam sæculi pœnis triumphalis Deo gloria quæreretur?Nec flagella vacant, quia flagellatus est ipse, ne nos flagellaremur. Homo enim in plaga constitutus, & sciens ferre infirmitates, pro nobis dolet:à nobis,qui Deum ante fugiebamus, flagella detorquens tam patiens dominus, vt fugitiuorum vinculis proprias manus fugitiuorum flagellis suum corpus offerret. Detestabili itaque mentis affectu honoratum tamen Iudæi exitum produnt. Nam & compungentes coronāt,& illudentes adorant. Etsi corde non credunt, quem perimunt, confitentur. Illis licet defuit boni operis affectus,Deo tamen suus nō defuit honor, qui salutatur vt rex, coronatur vt victor,quasi Deus,& dominus adoratur. Arundo quoque vel secundum Matthæum comprehenditur manu eius:vt humana fragilitas iam non sicut arundo moueatur à vento,sed operibus Christi corroborata fundetur,&,affixo cruci chirographo,quod erat contrarium nobis,sententiæ vetustas cessaret: Vel secundum Marcum, caput eius percutitur,vt solidata diuinitatis attactu nostra conditio nutare non possit. Sed iam trophæum suum victor attollat. Crux super humeros imponitur, vt trophæum, quod siue Simon,siue ipse portauerit, & Christus in homine, & homo portauit in Christo. Nec discordant euangelistarum sententiæ, quādo concordat mysterium.Et bonus ordo nostri profectus, vt prius crucis suæ trophæum ipse erigeret; deinde martyribus traderet erigendum.Non Iudæus est,qui crucem portat, sed alienigena, atque peregrinus,

Ioan.8. *Matth.27.*

nec præcedit, sed sequitur, iuxta quod scriptum est,Tolle crucem tuam,& sequere me. Non enim suam,sed nostram crucem Christus ascendit, nec mors illa diuinitatis, sed quasi hominis fuit.Vnde & ipse ait; Deus Deus meus, respice in me: quare me dereliquisti? Pulchre autem ascensurus crucem regalia vestimenta deposuit,vt scias quasi hominem passum esse,non quasi Deum regem. Etsi vtrumque Christus: quasi hominem tamen, non quasi Deum cruci esse suffixum. Sed milites non Iudęi sciunt,quo tempore qualia Christo vestimenta conueniant.Iudicio quasi victor assistit, ad passionem tamen quasi reus humilis venit. Nunc,quoniam trophæum iam vidimus,currum suum triumphator ascendat:non arborum truncis,aut quadriiugis plaustris manubias de mortali hoste quæsitas, sed patibulo triumphali captiua de sæculo spolia suspendat. Non hic reuinctis post tergum brachiis gentes, nec excisarum vrbium imagines, oppidorúmque captorū simulachra cernimus, aut submissa captorū regum colla miramur; qualis humanorum solet esse species triumphorum: nec victoriæ terminos regionis sine distinctos, sed ouantes populos nationum, quæsitos non ad supplicium, sed ad præmium: Reges liberis affectibus adorantes; voluntariis vrbes studiis deditas, & in melius rereformatas imagines oppidorum: quas nō fucus expresserit,sed deuotio colorauerit:fidei arma,victoriarumque iura toto orbe currentia,captiuum principem mundi,& spiritalia nequitiæ,quæ sunt in cælestibus,obedientia imperio vocis humanę, subditas dominationes,variarumque virtutū species, non sericis, sed moribus emicantes. Fulget castitas, fides splendet, & induta mortis exuuiis deuotio fortitudinis,iam resurgit vnus Dei triumphus:fecit omnes propè iam homines triumphatores crux domini.Refert igitur considerare qualis ascendat: Nudum video. Talis ergo ascendat, qui sęculum vincere parat, vt sęculi adiumenta non quęrat.Victus est Adam,qui vestimenta quęsiuit,vicit ille, qui tegimenta deposuit:& talis ascendit:quales nos auctore Deo natura formauit. Talis in paradiso homo primus habitauerat:talis ad paradisum homo secundus intrauit. Et vt non sibi soli, sed omnibus vinceret, manus extendit, quo omnia traheret ad se, vt nodo mortis exuta, iugo fidei suspensa,cælestibus ea, quæ prius erant terrena,sociaret.Scribitur etiā titulus. Solet præcedere pompa victores. At vero currum domini triumphalem pręibat bona pompa resurgentium defunctorum. Solet etiam titulus subiugatarum gentium numerum designare. Sit in illis triumphis ordine quodam digesta miserabili deuictarum præeuntium contumeliosa captiuitas nationum, hic redemptarum gentium vernat gratia. Digni tanto triumpho iugales, vt cælum, terra, maria,inferna à corruptela mutentur ad gratiam. Scribitur autem titulus & super crucem ponitur, non infra crucem, quia principium super humeros eius. Principium autem quid est, nisi sempiterna virtus eius,atque diuinitas?Vnde & ipse interrogatus;Tu qui es?respondit,principiū,qui & loquor vobis. Legamus hunc titulum; *Iesus* (inquit) *Nazarenus rex iudæorum.* Merito super crucē titulus:quia non humani corporis sed diuinę potestatis est regnum,quod habet Christus. Merito supra crucem titulus,quia licet in cruce erat do-

Concil. Hispal. 2.ca.16.

Sed tamē propter honestatem, eius verēda tegimēto obtecta effingantur, & ita etiam in ipsa cruce visum fuisse, credi piè potest.

Esa.9.

Ioan.8.

minus Ieſus, ſupra crucem tamen regis maieſtate radiabat. Vermis in cruce, ſcarabæus in cruce. Et bonus vermis, qui hæſit in ligno. Bonus ſcarabæus, qui clamauit è ligno. Quid clamauit? *Domine, ne ſtatuas illis hoc peccatum.* Clamauit latroni, *Hodie mecum eris in paradiſo.* Clamauit quaſi ſcarabæus: Deus, Deus meus, reſpice me, quare me dereliquiſti? Et bonus ſcarabæus, qui lutum corpo-

Phil.3.

ris noſtri ante informe, ac pigrum, virtutum verſabat veſtigiis. Bonus ſcarabæus, qui de ſtercore erigit pauperem. Erexit Paulum, qui æſtimatus eſt ſtercora. Erexit & Iob, qui ſedebat in ſtercore. Nō mediocris ergo titulus. Ipſe autem crucis locus, vel in medio, vt conſpicuus omnibus: vel ſupra Adæ, vt Hebrei diſputāt, ſepulturam. Congruebat quippe, vt ibi vitæ noſtræ primitiæ locarentur, vbi fuerāt mortis exordia. Diuidūtur veſtimenta alia: aliūd ſorte defertur. Dei enim ſpiritus non humana opinione comprehenditur, ſed quaſi quodam euentu inopinato illabitur. Et fortaſſe milites iſti quatuor euangeliſtarū habeant typum, qui ſcripſerunt titulum, quem omnes legamus. Lego titulum regis Iudæorum; cum lego: regnum meum non eſt de hoc mundo. Lego cauſam Chriſti ſupra caput Chriſti ſcriptā cum lego; Et Deus erat verbum. Caput enim Chriſti Deus. Iſti ergo ſeruabant Ieſum; & hodie ſeruant; ne cui forte labatur; ne cui de paſſione deſcendat; quod petebat populus Iudæorum. Mihi plane Chriſtus in paſſione moriatur, vt poſt paſſionem reſurgat. Noluit deſcendere, ne deſcenderet ſibi; ſed vt moreretur mihi. Nobis ergo iam Chriſtus ſeruatur, propter nos diuiduntur veſtimenta eius. Non poſſunt ſinguli habere omnia & ideo ſuper tunica ſors agitatur: quia non pro

1.Cor.12.

hominis voluntate diuiſio fit ſpiritusſancti. Diuiſiones enim gratiarum ſunt: ſed operatus eſt ſpiritus diuidens ſingulis prout vult. Intuere nunc Chriſti veſtimenta diuiſa. Vbi illa quæram? Quære in Matthæo: inuenies penes ipſum ſolum chlamydem coccineam; penes Ioannem veſtem purpuream; penes Marcum purpuram tantum; penes Lucam veſtem albam. Hac enim ſola pro ſua fuit portione contentus. Quantos itaque Chriſtus ſua veſte veſtiuit? Puto autem quòd non quatuor tantum, ſed omnes veſtiuit milites, & omnibus abundauit. Sed reuertamur ad euangeliſtas. Iſtæ itaque quatuor partes non partes veſtium, ſed qualitates mihi videntur eſſe virtutum. Alius enim de regno ſublimius ſcripſit; alius de hominis inſtitutione diffuſius. Lucas nitorem ſibi ſacerdotalis veſtis elegit. Marcus verborum textum non deſiderauit. Denique Ioannes quaſi quaſdam intexit ſententias; quibus veſtiat fidem noſtram. Nonne ti-

Ioan.1.

bi videtur intextum illud, In principio erat verbum: & verbum erat apud Deum: & Deus erat verbum: hoc erat in principio apud Deū: omnia per ipſum facta ſunt. At verò Marcus tanquam purpuræ fulgore contentus, ſine ylla intextione verborum, Initium, inquit, euangelij Ieſu Chriſti filij Dei. Ergo cætera veſtimenta diuiſa ſunt Chriſti, nēpe vel geſta, vel gratia: tunica nō potuit diuidi, fides ſcilicet: quoniam nō pro portione ſingulorum, ſed pro iure communis eſt omnium. Quod enim non diuiditur, ſingulis manet integrum. Et bene deſuper texta legitur. Sic enim texitur fides Chriſti, vt de diuinis ad humana deſcendat: eo quòd ante ſæcula ex Deo natus, poſteriore tempore ſuſceptionem carnis aſſumpſerit. Significatur igitur nobis eo, quòd non debeat fides ſcindi, ſed ſolida permanere. *Amen amen dico tibi; hodie, &c.* Pulcherrimum affectandæ conuerſionis exemplum: quòd tam cito latroni venia relaxatur: & vberior eſt gratia quam precatio. Semper enim plus dominus tribuit, quā rogatur. Ille enim rogabat vt memor ſui eſſet dominus cum veniſſet in regnum ſuum: dominus autem ait, *Amen amen dico tibi; hodie mecum eris in paradiſo.* Vita eſt enim eſſe cum Chriſto: quia, vbi Chriſtus, ibi regnum. Cito igitur ignoſcit dominus: quia cito ille conuertitur. Vnde & illud ſolui videtur; quia alij duos conuitiantes inducunt latrones: iſte vnum cōuitiantem, vnum rogantem. Fortaſſe & iſte prius conuitiatus eſt: ſed repente cōnuerſus eſt. Nec mirum, ſi conuerſo culpam ignoſcebat, qui inſultantibus veniam relaxabat. Potuit etiam de vno dicere pluraliter, ſicut illud eſt, Aſtiterunt reges terræ, & principes con- Pſal.1.
uenerunt in vnum. Solus enim rex Herodes, & princeps Pilatus in apoſtolorum actibus conſpiraſſe aduerſus Chriſtum Petri voce produntur. Sic & ad Hebreos habes; In caprinis pellibus am- Heb.11.
bulabant, ſecti ſunt, & leonum molas obſtruxerunt; cum ſolus Helias melotem habuiſſe, Eſaias ſectus eſſe, Daniel à leonibus intactus manſiſſe doceatur. Quia execrabilis in facto iniquitas Iudæorum: vt quaſi latronem crucifigerēt omnium redemptorem. Bonus tamen in myſterio latro quia inſidiatus eſt diabolo, vt vaſa eius auferret. Myſtice tamen latrones, duos populos peccatores ſignificant per baptiſmum crucifigendos eſſe cum Chriſto. Quorum diſſenſio diuerſitatem pariter credentium ſignat. Denique vnus à ſiniſtris, alter à dextris erat. Increpatio quoq; futurū crucis ſcandalum etiam circa credentes reuelat. *Et acetum offerebant Iudæi.* Bene ad conſummāda omnia & corruptio ſinceritatis hauritur: vt omnia cruci, quæ vitiata fuerant, figerentur. Acetum itaque bibitur, vinum cum felle non bibitur: non quia fel, ſed quia admixtæ vino amaritudines recuſantur. Nam vtique amaritudines vitæ noſtræ pro corporis conditione ſuſcepit. Denique ipſe Pſal.68.
ait; Dederunt in eſcam meam fel, & in ſiti mea potauerunt me aceto. Sed ſinceritati non debuit amaritudo miſceri, vt oſtenderetur ſine amaritudine futura immortalitas reſurgentiū. Quæ quoniam immortalitas in vaſe coacuerat humano, reparatur in Chriſto. Ergo acetum bibitur, hoc eſt, vitium corruptæ per Adam immortalitatis aboletur in calamo, vt de corpore abſolueretur humano. Nos quoque vitia noſtra per incuriam mentis, corporiſque concreta transfundamus in Chriſtum, transfundamus per baptiſmum, vt crucifigamur in Chriſto. Transfundamus per pœnitentiam, vt ab illo nobis vini, ſanguiniſque cæleſtis incorrupta ſinceritas refundatur. Denique, vbi acetum bibit, conſummata ſunt, inquit, omnia: eo quòd aſſumptæ mortalitatis impletum eſſet omne myſterium, & exhauſtis omnibus vitiis immortalitatis, ſola lætitia remanſiſſet. Et ideo ait, *Pater in manus tuas commendo ſpiritum meum.* Et bene commēdatur ſpiritus, qui reſeruatur. Quod enim cōmendatur, vtique non amittitur. Bonum ergo pignus eſt ſpiritus, bonum depoſitum. Vnde 2.Timoth.1.
& ille ait; O Timothee, bonum depoſitum cuſtodi.

Pſal.15. ſtodi. Commendatur ego patri ſpiritus: Et ideo ait, Quoniam non derelinques in inferno animam meam. Vide autem magnum myſterium. Nunc commendat in manibus patris ſpiritum ſuum, nunc in patris gremio ſedet: quia totum

Ioan.14. Concil. Hiſpal.2.cap.13.

alius non capit Chriſtum. Denique ergo, inquit, in patre, & pater in me. Commendatur ergo patri ſpiritus: ſanctus cum ſit in ſuperioribus, illuminat & inferna, vt vniuerſa redimantur. Etenim Chriſtus omnia, & in Chriſto omnia, licet in ſin-

Cautè ne in Origenicum dogma impingas, non enim Chriſtus pro Angelorū peccato eſt crucifixus.

gulis Chriſtus operetur. Caro moritur, vt reſurgat: ſpiritus patri commendatur, vt cæleſtia quoque ab iniquitatis vinculo ſoluerētur, & pax fieret in cęlo, quàm terrena ſequerentur. *Et hoc dicto, tradidit ſpiritum.* Et bene tradidit, quia non inuitus amiſit. Denique Matthæus ait; Emiſit ſpiritum. Quod enim emittitur, voluntariū eſt: quod amittitur, neceſſarium. Propterea addidit: *Voce magna.* In qua vel profeſſio glorioſa vſque ad mortem ſe pro noſtris deſcendiſſe peccatis annunciat. (Ergo nec ego erubeſcam fateri, quòd Chriſtus nō erubuit voce magna profiteri.) Vel euidens manifeſtatio conteſtantis Dei ſeceſſionem diuinitatis, &

Matth.27. Cautè, nam cō muni ſententia receptum eſt, quod verò ſemel aſſumpſit, id nū quam dimiſiſſe, ac proinde nunquam ab anima, vel corpore Chriſti fuiſſe ſeparatum.

corporis. Sic enim habes; Clamauit, inquit Ieſus, voce magna dicens; Deus Deus meus, reſpice me, quare me dereliquiſti? Clamauit homo diuinitatis ſeparatione moriturus. Nam, cum diuinitas mortis libera ſit, vtique mors eſſe non poterat, niſi vita diſcederet: quia vita diuinitas eſt. Iam quæ ſequuntur oſtendunt, quia propter impietatem hominum finis ſæculi ſit futurus. Itaque ſignificatur per domini paſſionem occaſura præſentia, vt oriantur futura. Tenebræ igitur offuſæ ſunt oculis perfidorum, vt fidei lumen refulgeret. Sol occidit ſacrilegis, vel refugit, vt funeſti ſpectaculum ſceleris obumbraret. Petræ ſciſſæ ſunt, vt per prærupta ſaxorum oſtenderetur futurum; quoniam verbi vis pectorum dura penetraret: quo facilius ex cauis petrarū illi venatores, quos

Ierem.16. Hieremias prædixit domino venarentur. Monumentorum autem reſeratio quid aliud, niſi, clauſtris mortis effractis, reſurrectionem ſignificat mortuorum: quorum in aſpectu fides, in proceſſu typus, quòd in ſanctam prodeundo ciuitatem, præſentium ſpecie declarabat, in illa Hieruſalem, quæ in cælo eſt, futurum perenne diuerſorium reſurgentium? Etiā velum ſcinditur, quo vel duorum populorum diuiſio, vel myſteriorum ſynagogæ profanatio declaratur. Scinditur ergo velū vetus, vt eccleſia noua fidei ſuæ vela ſuſpendat. Synagogæ velamen aufertur, vt religionis interna myſteria reuelata mentis cernamus obtuitu. Denique iam etiam centurio Dei filium, quem crucifixerat, confitetur. O duriora ſaxis pectora Iudæorum. Finduntur petræ, ſed horum corda durantur. Iudex arguit; credit miniſter, proditor ſcelus ſuum voluntaria morte condemnat, elementa fugiunt; terra concutitur: monumenta reſerantur, Iudæorum tamen immobilis duritia manet,

Ioan.19. orbe concuſſo. Stabant autem mulieres, hæc videntes. Stabat & mater cum ſtudio pietatis, quæ ſua pericula poſthaberet. Sed & dominus ſuſpēſus in cruce, qui ſua pericula contemnebat, pio matrem commendabat affectu. Quod non ocioſe Ioānes pluribus perſecutus eſt. Alij enim mundum deſcripſere concuſſum, cælum tenebris obductum, refugiſſe ſolem. Addiderūt Matthæus, & Marcus, qui humana, atque mortalia vberius perſecuti ſunt; Deus Deus meus, reſpice in me, quare me dereliquiſti? vt ad crucē Chriſti ſuſceptionem perueniſſe crederemus conditionis humanæ. Lucas autem competēter aſſeruit latroni veniam ſacerdotali interceſſione donatam, & Iudæis perſequentibus eodem munere indulgentiā poſtulatam. Ioannes ergo qui plenius diuina penetrauit myſteria, nō immerito laborauit: vt, quæ Deum generauerat, manſiſſe eam virginem declararet. Solus ergo me docet, quod alij non docuerunt, quemadmodum in cruce poſitus appellauerit matrem: pluris putans, quòd victor ſuppliciorum, atque pœnarum, victor diaboli pietatis officia diuidebat, quàm quòd regnum cæleſte donabat. Nam, ſi religioſum eſt, quòd latroni venia donatur à domino; multo religioſius, quòd mater honoratur à filio. Nec præpoſterum iudicetur, quòd prius latronis abſolutionem, quàm matris appellationem ſcripſi. Qui enim venerat ſaluos facere peccatores, non abſurdum, ſi prius meis ſcriptis ſuſceptum munus in redimenda ſa-
lute peccatoris impleuit. Denique ipſe ait; Quæ Matth.12.
eſt mater mea, & qui ſunt fratres mei? Quia non venerat vocare iuſtos, ſed peccatores. Sed ibi pro loco, hic & in cruce non immemor matris appel-
lat eam dicens; Ecce filius tuus. Et Ioanni; Ecce Ioan.19.
mater tua. Teſtabatur de cruce Chriſtus, & teſtamentum eius ſignabat Ioannes. Dignus tanto teſtatore teſtis: bonum teſtamentum, non pecuniæ,
ſed vitæ: quod non atramento ſcribitur, ſed ſpiri- Pſal.44.
tu Dei viui. Lingua mea calamus ſcribæ velociter ſcribentis. Sed nec Maria minor, quam vt matrem Chriſti decebat, fugientibus apoſtolis, ante crucem ſtabat, & piis ſpectabat oculis filij vulnera: quia expectabat non pignoris mortē, ſed mundi ſalutem. Aut fortaſſe, quia cognouerat per filij mortem mundi redemptionem, aula regalis putabat ſe & ſua morte publico muneri aliquid addituram. Sed Ieſus non egebat adiutore ad om-
nium redemptionem, quia dixit; Factus ſum ſicut Pſal.87.
homo ſine adiutorio inter mortuos liber. Suſcepit quidem matris affectum, ſed non quæſiuit hominis auxilium. Habemus igitur pietatis magiſtrum. Doceat lectio, quid maternus debeat affectus imitari, quid ſequi reuerentia filiorum: vt illæ ſe offerant in filiorum periculis; illis amplius ſollicitudo materna, quàm ſuæ mortis mæſtitia ſit dolori. Quo loco vberrimū teſtimonium Mariæ virginitatis adhibetur. Neque enim abroga-
retur vxor marito; cum ſcriptum ſit; Quod Deus Matth.19.
coniunxit, homo non ſeparet. Sed, quæ pro myſterio coniugium prætexuit, completis myſteriis, iam coniugio non egebat. Aut, ſi moralia ſequimur; in mærore caſtitas imperatur. Myſticum tamen eſt, quod commendatur Ioanni inter cæteros iuniori: quod non ocioſis auribus debemus accipere. Periculoſa eſt enim copula mulieribus adoleſcētis, & ſpecies iuuentutis: ne qua fortaſſe curioſa exempli, incurioſa myſterij, quæ luxuriari in Chriſto cupiens, Mariam ſpecie prætendat, nō imitetur affectu. Sic vulgus nunc male audit mulierem, relicto ſeniore marito, vt iuniorem ſequatur. Diſcat ergo eccleſiæ hoc eſſe myſterium: quæ populo ſeniori ſpecie ante copulata, non vſu, poſteaquam peperit verbum, & in corporibus, ac mentibus hominum per fidem crucis, & ſepulturam dominici corporis ſeminauit, ex præcepto Dei ſocietatē populi iunioris elegit. Quæro etiā,

cur ante mortem non inueniamus eſſe percuſſum, poſt mortem inueniamus, niſi forte vt volũtarius magis,quam neceſſarius exitus eius fuiſſe doceatur;& ordinem myſticum nouerimus:quia non ante altaris ſacramenta quam baptiſmum, ſed baptiſmum ante,ſic poculum. Deinde, vt aduertamus, quia, licet corporis eius fuerit natura mortalis, licet qualitas ſimilis, diſſimilis tamen gratia. Nam vtique poſt mortẽ ſanguis in noſtris corporibus congelaſcit. Ex illo autem incorrupto licet corpore,ſed defuncto,omnium vita manabat.Aqua enim,& ſanguis exiuit; illa quæ diluat,iſte qui redimat.Bibamus ergo precium noſtrum, vt bibendo redimamur. Quid ſibi etiam vult,quòd nõ apoſtoli,ſed Ioſeph, & Nicodemus Chriſtum ſepeliunt, vnus iuſtus, & conſtans,alter in quo dolus non erat? Talis enim Chriſti eſt ſepultura,quæ fraudem,iniquitatémque non habeat.Obſtruitur igitur tergiuerſandi locus,& domeſtico Iudæi teſtimonio reuincuntur. Nam, ſi apoſtoli ſepeliſſent, dicerent vtique non ſepultum, quem raptum eſſe dixerant. Iuſtus autem Chriſti corpus operit ſyndone, innocens vngit vnguento. Nanque hæc non ocioſe diſtincta reperimus;quia iuſtitia veſtit eccleſiam,innocentia gratiã ſubminiſtrat. Veſti ergo & tu domini corpus gloria ſua, vt & ipſe ſis iuſtus. Etſi mortuum credis, operi tamen diuinitatis propriæ plenitudine. Vnge illud Myrrha, & aloe, vt bonus odor Chriſti ſis. Bonum linteum miſit Ioſeph ille vir iuſtus, & fortaſſe illud, quod Petrus vidit è cælo ad ſe eſſe dimiſſum, in quo erant genera quadrupedum,& ferarum, & volucrũ, ad ſimilitudinem gentilium figurata. Myſtico igitur vnguento illo piſtico conſepelitur eccleſia, quæ diuerſitatem populorũ fidei ſuę communione ſatiauit. De hoc Ioſeph in Ioãne ſolo inuenio, quòd occultus venerit ad Pilatũ propter metum Iudæorum. Quomodo iuſtus latebram periculi timore quæſiuit? Ego autem puto, quòd ideo occulte petierit, vt corpus impetraret, non vt periculum caueret. Et tamen quid mirum,ſi occultabatur iuſtus, quando occultabantur & apoſtoli iuſtorum magiſtri? Veni & tu vel ſero,vel nocte, vel quacunque hora veneris,inuenies Ieſum ad ſuſcipiendum paratum,nec minorem ſerius venientibus mercedem ſoluentem.Nam & qui ſexta hora venit, non eſt mercede fraudatus, & qui vndecima, plenitudinem mercedis accepit. Sed etiã Nicodemus nocte venit. Nox erat, quia adhuc non erat reſurrectio:Denique ſurrexit Chriſtus,& iuſtus ait; Nox præceſſit, dies autem appropinquabit. Hunc Ioſeph iuſtum Lucas dixit, Matthæus diuitem. Et merito diues hoc loco dicitur, vbi corpus ſuſcepit Chriſti. Suſcipiendo enim diuitem,neſciuit fidei paupertatem.Diues eſt ergo,qui iuſtus eſt.Iuſtus igitur *ſyndone inuoluit*. Iſraelita vero & diuerſos miſcet virtutum odores, & aloes mittit quaſi libras centum,hoc eſt,perfectæ fidei quãtitatem. Et ligauerit corpus Ieſu iuxta cõſuetudinem ſpiritalium Iudæorum. Vtique non nodis perfidiæ, ſed fidei ligaturis. Et poſuerũt eum in horto; Cui frequenter eccleſiã comparatur, quæ diuerſorum habet poma meritorum,floréſque virtutum. Nec ocioſe alius monumentũ nouum dixit, alius monumentum Ioſeph.Non habebat igitur Chriſtus tumulum ſuum,Etenim tumulus iis paratur, qui ſubi lege ſunt mortis;victor mortis tumulum ſuũ non habet. Quæ enim communio tumulo,& Deo?Denique eccleſiaſtes ait de eo; Qui meditatur in bonis,& ſepultura non eſt illi. Specialis igitur præter communem omnium mortem mors Chriſti eſt:& ideo non cum aliis ſepelitur,ſed ſolus tumulo includitur. Quia enim in ſimilitudinem hominum habuit incarnatio domini, ſed ſimilitudo erat cum differentia. Natus eſt ex virgine ſimilitudine generationis, diſſimilitudine conceptionis.Curabat ægros, ſed imperat. Aqua Ioãnes baptizabat,hic ſpiritu. Et mors ergo Chriſti communis ſecundum naturam corporis, ſpecialis ſecũdum virtutem. Quis autem eſt Ioſeph, cuius in tumulo ponitur? Vtique ille iuſtus. Bene ergo Chriſtus in monumẽto ponitur iuſti;vt habeat filius hominis, vbi caput ſuũ reclinet, & iuſtitiæ habitatione requieſcat. Bene autem nouo, ſecundum litteram quidem, ne alius ſuſcitatus à perfidis crederetur. Myſtice vero quid poſſumus intelligere,niſi forte, quia legimus; Sepulchrum patens eſt guttur eorum? Ergo ſepulchrum patẽs eſt guttur hominis, in quo perfidia læthalis, & mortua verba condũtur: quod per vetuſtatem & in curſionẽ aliquam beſtiarum pateſcit, & ſoluitur.Eſt ergo è contrario monumentum in ſecretis hominum, quod ſibi in pectoribus duritiæ gentilis penetrabili verbo iuſtus excidit,fidei, atque doctrinæ opibus expolitum vt prætenderet in nationibus virtus Chriſti.Cui pulcherrime lapis admotus eſt,ne pateret. Quicunque enim in ſe bene humauerit Chriſtum,diligẽter cuſtodiat, ne eum perdat, néve perfidiæ ſit ingreſſus. Videns enim, quia Petrus & Ioannes priores intrare meruerunt. Denique Ioannes ipſe non antequã crederet, introiuit. Et bene in petra exciſum dicitur hoc eſt in fidei firmamento, de quo veri Iſraelitæ dulcedinem mellis, & oleum ſpirituale ſuxerunt: Sepelierunt autem Chriſtum iuſtus,& qui Deum vidit. Non enim ſepeliunt Chriſtum, niſi qui Deum credunt.

Intelligit de mercede vitæ æternæ, nam alia præmia pro ratione laborũ vult eſſe differentia.

Eccl.6.

Pſal.5.

S. IO. CHRYSOSTOMI
Epiſcopi Conſtantin. de Latrone ſermo. II.

LEctio Euangelij docet nos, quemadmodum multi peccata ſua domino confitentes, citò poſſint veniam promereri. Vnde exemplum accipiamus,fratres chariſſimi,latronis illius,qui cum domino fuerat crucifixus. Qui cum in pœnis eſſet pro ſuis facinoribus affixus,non ſui curam habebat;ſed domino propria peccata pandebat, dicente ſcriptura; Confeſſio,& pulchritudo in conſpectu eius. Fœdauerant illum propria facinora: ſed confeſſio ei paradiſum patefecit, dicente domino; *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiſo.* Paradiſum enim fratres mei quinque, vel eo amplius millia annorum fuiſſe præcluſum ſcriptura teſtatur. Et illa primi hominis trãſgreſſione procurante,exinde nõ proiectum, ſed dimiſſum ſcriptura teſtatur: & immortalitate carens factus eſt mortalis,morti ſubiectus: nunc autem dominus noſter, qui propria morte mortem occidit;latroni paradiſum patefecit. Vno enim tempore duo beneficia videmus eſſe conceſſa. Vnum, in quo paradiſum patefecit: alterum, quo latronem in eum introduxit. Hodierna nanque die, antequã nobis

Homil. in Lucam. Videtur continuata eſſe ſuperiori in argumento.

Pſal.95. Lucæ 23.

nobis patriam reddidit,paternam ciuitatẽ oſtendit,domum priſtinam redonauit. *Hodie*, nanque ait, *mecum eris in paradiſo*,Quid ais,ô Chriſte? Crucifixus es,clauis retineris,& paradiſum tam facilè polliceris? Volo,inquit, vt in cruce poſſint meam omnes inuenire virtutem: vt in ligno mea largitas demonſtretur. Et, quoniam crux dedecoris fuerat ſignum, & apud omnes ignominia putabatur:crucis infamiam mirandis beneficiis decorauit,& ex hoc magis magíſque virtutes eius oſtẽduntur. Non enim illo in tempore mortuum aliquẽ reddidit luci,nec mare à ſuo rumore compeſcuit,nec expulit dæmones:ſed cruci ſuſpenſus clauis affixus, omnibus ſubiugatus, dedecoris ſuccumbens infamiæ inſultantium deriſione,deluſus latronis auerſam mentem valuit commutare, vt ex omni parte eius diuinitas ſentiretur. Etenim vniuerſam terruit creaturã, & ad meliora conuertit, & honore ſummo decorauit. *Hodie*, inquit, *mecum eris in paradiſo*. Sed framea totius ignis ardore ſuccẽſa verſatur:ſed ipſe qui & ignis, & ipſius gehennæ, & vitæ, mortíſque imperium tenet, ingrediendi conceſſit poteſtatem. Si enim homines, quibus corporibus medendi cura eſt, amplius admiramur, cum ægrotos omni ſpe deſtitutos,arte propria curauerint, & ſummæ reddiderint ſanitati:quantò iuſtius eſt Chriſtum noſtrum admirari, donantem vulneribus ſanitatem publicano, & meretrici remedium pollicentem, & eis ſalutem perpetuam largientem,dignos eos cœlorum amœnitate donare? Sed dicet aliquis; Vnde tanta beatitudo latroni? Quid egit tale, vt poſt crucem paradiſum mereretur? Vis eius citius audire virtutem? Quando eum Petrus negabat in terra, latro cõfitebatur in cruce:primus diſcipulus puellę viliſſimę minas tolerare non potuit, & latro ſuſpenſus, vndique populum circunſtantem deſpiciens, oculis fidei cœlorum dominum pura mente cognouit dicens; Memento mei, domine, cùm veneris in regnum tuum. Nec tranſitoriè iſtum prætereamus latronem,neque erubeſcamus talem accipere magiſtrum:quem nõ erubuit dominus noſter primum introducere in paradiſum. Nec pudeat nos eius magiſterium: qui cæleſtem cõuerſationem ante omnes meruit primus. Non dixit ad eum,ſicut dixit ad Petrum; Veni, ſequere me, & faciam te piſcatorem hominum:nec dixit ad eum, ſicut ad duodecim diſcipulos: Sedebitis ſuper duodecim ſedes iudicantes duodecim tribus Iſrael. Nihil admirationis oſtendit,non mortuos reſuſcitauit,dæmones non fugauit,non * martyres prouocauit, nec vllum ei fecit dominus de cælorum regno ſermonem, nihil de gehenna locutus eſt: & ante omnes eius imperium confitetur. Nam Iudæi famam, gloriámque eius infamare cupientes,& ex omni parte tentantes vniuerſa peruertebant: ſed vndique veritas præfulgebat, & illis inſultantibus, inſultabat & latro. Vidiſti latronem,& latronem, vterque pendet in cruce,vtrique facti ſimiles. Vna in eis conuerſatio,ſed non vna mentis cõfeſſio. Nec eodem vtrique ſenſu perdurant: nec eis ſimilis donatur euentus. Sed bonus cæli beatitudinem iure hæreditario promeruit: alter inhæſit gehennæ tartaris deputatus. Duo etenim latrones cum domino erant crucifixi: vt impleretur ſcriptura; Et cum iniquis deputatus eſt. Vnde vnus inſultat alter adorat. Vnus blaſphemat,alter benedicit,& blaſphemantem prohibet dicens, *Nec Deum tu times*. Vidiſti credulitatem in cruce, Vidiſti perſeuerantiam in tormentis, & in pœnis pendentem vidiſti magiſtrum. De cruce ſubitò euolauit ad cœlum, & in pœna poſitus cœleſtis iudicis ſecreta narrabat. Quòd enim ſui memor fuit, quòd ſana mente vigilauit, quòd clauorum confixione conſtrictus alium increpabat dicens; *Nos quidem iuſtè, nam digna factis recipimus: hic autem nihil mali fecit*, nobis fidei magiſterium demonſtrauit. Ait ergo; *Domine, memento mei, cùm veneris in regnum tuum.* Niſi confeſſione peccati ſarcinam dimiſiſſet,indulgentiam non meruiſſet.Denique audire meruit; *Hodie mecum eris in paradiſo*.Ecce quantum præſtitit confeſſio, vt ſine dilatione introduci latro mereretur in paradiſum.

Matth.4.

** Videt locus mendoſus, niſi forte alludat ad Moyſen, & Eliam, quos teſtes ſuæ diuinitatis ſibi Chriſtus adſciuit. Sed melius ſi legatur ſicut in præcedenti mare pro ſtrauit.*

Pſal.53.

S. TITI BOSTRORVM
Epiſcopi eiuſdem euang. expoſitio.

E*T ait illis, deſiderio deſideraui, hoc paſca manducare vobiſcum, antequam patiar.* Per hæc diſertè ſignificat,ſe non inuitè ad crucem & mortem accedere; ſed magno cum deſiderio crucis ſupplicium pro mundi ſalute ſubire. Non manducat autem hoc paſcha cum Iudæis;ſed tantùm cum diſcipulis ſuis:Siquidem Iudæi, propter obſtinatam incredulitatem, hoc paſchate indigni erant. Cæterùm cùm Dominus palàm dicat: *Ego in medio veſtri ſum,ſicut qui miniſtrat*, quis adeò ſæuus, aut mentis inops eſt,vt omnem mox faſtum,& ambitionem non reſpuat? Cui vniuerſa ſancta,mentéque & ratione prædita creatura, cultum & miniſterium defert; quíque eadem prorſus cum Deo Patre maieſtate & poteſtate pollet, is miniſtri perſona ſumpta, diſcipulorum pedes lauat. Etſi interim hunc miniſterij ordinem, non abſolute, ſed tantùm ſecũdùm carnis œconomiam ſubeat. *Vt edatis, & bibatis ſuper menſam meam, in regno Patris mei.* Hoc ea de cauſa non aſſerit, quaſi vllus iſtic denuo menſæ, aut eſculentis locus futurus ſit;ſed quòd res ſpiritales, rebus apud nos vſitatis,exprimere voluerit. Tum rurſum,vt oſtendat; quemadmodum ij, qui primas apud terrenos reges obtinent, eadem cum illis domo & menſa vtuntur;ita ſanctos, celeberrimóſque Apoſtolos quoque:primis honoribus apud immortalem regem potituros; tanquam qui in tentationibus conſtanter cum illo perſeuerauerint. *Dixit autem Dominus Simoni; Simon ecce Satanas,&c.* Cur cæteris omnibus miſſis, ſoli Simoni Petro dictum eſt: *Simon, Simon, ecce Satanas expetiuit vos, vt cribraret, ſicut triticum.* Vt hinc moneatur,ne viribus ſuis nimium fidat;verùm ex ſolius Dei gratia, laudem quærat. Cribrare autem idem eſt hoc loco,quod turbare, vexare, exterrere, tentare, &c. mos eſt enim Satanæ ſanctis probatíſque viris inſultare; quemadmodum cognoſcere ex iis licet, quæ per diaboli inuidiam beato Iob acciderunt. *Ego autem rogaui pro te, ne deficiat fides tua.* Per hæc Dei verbum verè carnẽ ſe factum planum facit:ſiquidem precari tantùm in humanã naturã conuenit, in diuinam autem nequaquam.Oſtendit per hæc eadem quoque, ſi Simon Petrus Satanæ liberè, prout petiuerat traditus eſſet, fidei iacturã in totũ facturũ fuiſſe, quandoquidẽ in illius poteſtatẽ nõ traditus,aut certe nõ plenè traditus, adhuc fide

de infirmatus est : negauit enim. *Et tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos.* Hoc addit, ne animum prorsus despondeat; quin magnam potiùs de Dei auxilio fiduciam mente concipiat. Illud autem : *& tu aliquando cõuersus, confirma fratres tuos,* hunc habet sensum : Esto posthac Petre, eorum doctor, & firmamentum, qui mihi per fidem adiungentur. Nam etsi me negaturus es, non ob id tamen Apostolica gratia priuabere; id quod certissimum diuinæ erga illum serenitatis, infandæque benignitatis argumentum erat. *Quando misi vos sine sacculo & pera, & calceamentis, &c.* Non sancit opposita, aut inter se pugnantia Dominus; quando initio dicit: nolite possidere peram, nunc verò, qui habet sacculum, tollat similiter & peram : & qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gladium : Siquidem initio perfectam illam rerum abdicationem Apostolis indixit, vt exemplo, certáque experientiæ fide edocti, nihil vnquam necessariorũ per Christi virtutem & prouidentiam sibi defuisse, promptè postea intrepidéque terrarum orbem percurrant. At verò ad œconomiæ suæ terminum iam adductus; illa, quę modò audita sunt, præcepit; ne videlicet, si quando paupertate, aut inedia, aut nuditate, aut aliquo alio eiusmodi incommodo tentarentur, ab omni prorsus cura, & solicitudine semper vacui degerent; rati ea, quæ muneris sui erant, perinde per ipsos perfectum iri, ac per quædam inanima instrumenta. Fecit hoc rursum ea quoque de causa Dominus; ne qui post hac dicerent, Apostolos nihil de suo in medium contulisse verùm omnia diuino nutu & prouidentia, absque vlla prorsus illorum opera, perfecta esse. Fecit id denique ideo etiam, quòd debitam vbique mensuram seruare discerent; neq; aliquam opinionem homine maiorem, de se caperent. Propter hæc ergo, & alia his maiora, cùm decreuisset illos in multa inexspectata incõmoda labi permittere; noluit prioris illius sanctionis rigorem vrgere; sed primæui illius instituti seueritatem nonnihil remittere, ac temperare; ne grauis planéque intoleranda vita illis esset, si omni externo præsidio sæpe destituti, exactam illam abdicationis regulam perpetuò accuratè obseruare compellerentur. *Et emat gladium.* Per gladium, quem parare iubet, Iudæorum aduersum se insidias & apparatum designat seséque mox ab illis comprehensum iri, eodem illo symbolo indicat. Atque hoc quidem ille, ne nimiùm turbarentur, disertis verbis exprimere noluit: interim per gladij ænigma malum, quod impendebat, eáque à Iudæis sese perpessurum, quæ paulò pòst perpessus est, insinuat; quemadmodum ex iis id perfacilè colligi potest, quæ proximè subduntur: nam cùm dixisset, *emat gladium,* statim subiungit : *Quoniam adhuc hoc, quod scriptum est, oportet impleri in me. Et cum iniquis deputatus est. Etenim quæ de me sunt, finem habent.* Neque ergo rem omnino tacitam habuit, ne repentina Iudæorum insultatione plus æquo turbarentur; neq; manifestè rursum indicauit, ne nimia formidine exanimarentur. Cùm autem Apostoli, quò tenderet, non intelligerent; *Domine,* inquiunt, *ecce duo gladij hîc; at ille dixit eis, satis est.* Atqui si humano præsidio vti illos voluisset, neq; si centũ gladij in parato fuissent, satis erat. Quod si verò illo defensionis adminiculo eos vti non voluit, duo quoq; superuacanei erant. Attamen secretũ hoc illis non aperuit; sicut nec alia quoq; cõplura. Persæpe enim, dum Apostoli obscurum aliquod illius dictum non assequuntur, præterit illud, sinítque, vt dictorum notitiam, è rerum, quæ postea consecutæ sunt, euentu, hauriant : sicut quando dicebat: Soluite templũ hoc, & in triduo, &c. *Et factus est sudor eius, &c.* Vt verum se hominẽ esse, omnibus planum faciat, eámque luctam & agoniam ex diuina natura non prouenire ostendat, sudauit: *Factus est enim sudor eius sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram.* Sub qua re vtique magnum sacramentum tectum latebat. Nam licet ingenti terrore quispiam concutiatur, summéque meticulosus habeatur, non ideo tamen ob solum metum; vel ob solam illam animi luctam, sanguine sudare solitus est. Ea propter sanguineo sudore perfundi, res est planè præter naturam. At placuit nihilominus Christo, vt hoc quoque in se fieret, quò nimirum timiditatis fons, pauorísq; fluxus, qui naturæ nostræ cohærebat, hoc modo abstergeretur, penitúsque ex illa profligaretur. *Apparuit autem illi Angelus de cælo confortans illum.* Non ideo id factum est, quòd is, qui ab vniuersa cælestium virtute, nõ absque timore, & tremore adoratur, & glorificatur, Angeli confortatione egeret; verùm vt illud impleretur, quod in magno Moysi cantico ea de re proditum extabat, nempe illud : Et confortent illum omnes filij Dei. Enimuero propter summum rei miraculum, Angelus non citra illustrem laudem, pronámque adorationem, eiusmodi oratione eum affatus credi potest : Tua Domine est virtus, tua est potentia. Tũ enim aduersus mortem, aduersus infernũ & diabolum, dum genus humanum ab illis liberas, victoriam & regnum obtinuisti.

S. Petrus eorũ Doctor & firmamẽtum qui in Christum credunt. Matth.26.

Matth.10. Marc.6.

CAPVT XXIII.

COEPERVNT *autem illum accusare.* Accusabatur Christus à Iudæis variè; ast illorum accusatio fide carebat; quippe cùm res ipsa voces depromeret accusatoribus planè cõtrarias. Nunquã enim ille, ne Cæsari censum daret, prohibuerat; imò disertis verbis oppositum iniunxerat. *Reddite,* inquit, *quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo.* Sed neque vnquam quoque imperium affectauerat; imò verò cùm turbæ totæ in vno hoc essent, vt regem eum crearent, ipse, illis desertis, secessit in montem. Qualem, quæso, iniqui illi calumniatores, militarem apparatum viderant apud illum, vt de regni affectatione illum accusarent? Ecquid vnquam ille, quod vllum omnino fastum, aut superbiam, aut arrogantiam saperet, dicto, aut facto præ se tulerat? Nónne vicos, & ciuitates hominum curandorum causa, pedes obire palàm cernebatur? Quare ipsi etiam Pilatò eiusmodi accusatio vana, nulláque omnino probabili ratione nixa visa est. Vnde percunctatiò illa, túne es rex Iudæorũ? aliud nihil erat, quàm tacita quædam accusatorum derisio. Etsi interim per hæc Christum Dominum reuera regem esse, non negetur. *Et vt cognouit, quòd de Herodis potestate esset, remisit eum ad Herodem.* Christus Dominus à Pilato ad Herodem missus, ab eodémque de multis interrogatus; nihil quicquam respondit. Neque enim opus erat, vt hominem nihil prorsus responsione dignum in medium adferentem, vllo omnino responso dignaretur: maximè verò quòd doctrinæ tradendæ tempus iam tum nullum esset. Sed neque decebat quoque, vt cælestia signa coram illo ederet, qui præstigiis spectandis,

Matthæ.

ctandis, quàm diuinæ virtutis miraculis cognoscendis auidior erat. Dominus proinde tempus illud silẽtium postulare cernens, tacuit omnino. *Spreuit autem illum Herodes, cum exercitu suo.* Homo omni rationis sensu destitutus, numen illud venerandum, omníque cultu & adoratione dignũ ludibrio habet. Cæterùm per quæ ille Christum deridet, per ea ipsum ab omni prorsus noxa, & iniustitia alienum esse propalàm declarat. Neque enim candido vestitu conuenienter illum induisset, si quod facinus dicto vel facto designasset. Quare Iudæi quoque hîc confunduntur, falsæq; accusationis rei peraguntur. Quandoquidem eũ, quem de multis accusauerant, candida veste ornatum, ab Herodis tribunali decedere conspicantur. Nam etsi totum, quod Herodes hîc fecit, irrisionis tantùm causa fecerit; attamen idipsum, quod fecit, non fecisset; si quid iusta ira dignum in eo deprehendisset. Quin Pilatus quoque Christum Herodis sententiã, nihil mali, aut morte dignum admisisse publicè hoc ipso demonstrat, quòd pro tribunali sedens, principes sacerdotũ, & magistratus populi ita cõpellat : *Obtulistis mihi hunc hominem, quasi auertentem populum, & ecce ego coram vobis interrogans, nullam causam inuenio in homine isto, ex his, in quibus eum accusatis. Sed neque Herodes quoque. Necesse autem habebat, &c.* Cur oportebat, vt vnũ dimitteret eis per diem festum? probabile fit, posteaquam Iudæi in Romanorum ditionem & potestatem iam deuenerant, Romanorum duces id illis indulsisse, quod secundùm patriæ ritum, legitimum apud eos erat. Inter hæc autem continebatur quoque, vt vnus è flagitiosorum hominum numero, populo ad diem festum donaretur, hoc est, liber à morte dimitteretur. Sic Saul quoque Ionatham ad populi petitionem vita donauit. *Filiæ Hierusalem nolite flere.* Cur Christus Deus, & Dominus noster, quando triumphantis more ad crucem abibat, mulieres, quæ plangebant & lamentabantur eum, adeò ob eiusmodi planctum & luctum non commendauit, vt obliquè quoque reprehenderit? Quia ad crucis supplicium sponte contendebat. Iam licet illi, qui ad cruciatum inuitus rapitur, commiseratio nõnullum solamen adferre soleat; attamen crucem cupidè vltróque affectanti, eiusmodi sympathia molestiam parit veriùs, quàm leuamen. Quia ergo illæ mœstæ afflictæque eum lugebãt, quem æquius erat, plausu lætáque acclamatione excipere; quippe qui mortem iam tum extinctũ, diabolum debellatum, & infernum euersum, & conculcatum abibat; ob id tacitè illas increpat, quídque posthac futurum sit palàm denuntiat. Quæ etiam denũtiatio tum euentum sortita est, quando Romanorum gladius, Iudæorum prouinciam, & Hierosolymorum ciuitatem, miserandum in modum depopulata est. *Quia si in viridi ligno, &c.* Seipsum Dominus propter vitam diuinam, immortalem, & incorruptam, quæ in carne illius abdita latebat: Tum etiam propter operum virorem, fructuúmque vbertatem viride lignum vocat. Huius autem ligni fructus erant, viuifica doctrina, diuinæque admonitiones, & exhortationes, &c. Quod autem hoc loco Christus vult dicere, eiusmodi est: Si Pilatus Romanorum præses, eiusdémque milites, me talem, hoc est, tanta virtute & dignitate ornatum, tanta ignominia & dedecore affecerunt, totque malis omni ex parte circundederunt, quid acres bellicosique eorundem Romanorum exercitus populo vestro, hoc est, Iudæis facient, qui aliud nihil sunt, quàm quoddam aridum & infructuosum lignum? In quibus nihil deprehendent iustum, nihil admiratione dignum, nihil denique tale, propter quod consentaneum erat, vt venia vos donarent; aut aliquam saltem populi vestri rationem haberent. Quid aliud ergo restat, quàm vt vos tanquã aridum & inutile lignum comburant? hoc est, vndique obsideant, & in captiuitatem redigant, & propter impietatem, quam in Christum seruatorem exercuistis, morti & internecioni dedant? *Vnus autem de his, qui pendebant, latronibus.* Cur Matthæus & Marcus vtrunque latronem conuitia in Christum detorsisse asserunt, Lucas verò alterum tantùm? Initio vterque latro æquè ac cæteri Iudæi Christo insultabat: forsan quò hac ratione, gratiam illorum emeriti, venia potirentur, aut aliquod saltem pœnarum laxamentum consequerentur. Posteaquam verò beneficio, quod à Iudæis expectabant, sese frustratos viderunt, alter è latronibus, ille nimirum, cuius hîc fit mentio, resipuit, sociúmque, vt vnà resipisceret, grauiter admonuit. Ast vnde hic, cùm miracula, quæ circa crucem, paulò pòst acciderant, nulla adhuc vidisset, ad mentem rediit? Fortassis ex oratione, quam Iesus Christus magna cum fiducia ad Deũ, tanquam ad patrem transmittebat : *Pater,* aiebat, *ignosce illis, quia nesciunt, quid faciunt.* Nam & perinde cum eo loquitur, atque par cum pare, & patrem vocat, & cum magna libertate; *dimitte illis,* clamat. Non enim dixit: Domine, rogo te, vt hanc illis noxam condones; sed simpliciter, *dimitte illis,* inquiebat. Ostendit per hæc autem, quæ Iudæi per iniuriam & contumeliam in illum committebant, ea propter vtriusque naturæ, & diuinitatis identitatem, in ipsius quoque patris iniuriam & contumeliam redundasse. Matthæus itaque & Marcus ad alia festinantes, ea tantùm exposuerunt, quæ initio circa latrones acciderant; quod reliquum verò eius historiæ erat, id prætermiserunt. Lucas autem prioribus, tanquam ab aliis iam expositis missis, quæ Matthæus & Marcus omiserant, prosecutus est : nempe vnius latronis pœnitentiam, noxæque agnitionem; exordio ab oratione illa Domini facto: *Pater ignosce illis, quia nesciunt, quid faciunt.* Per hanc enim (vt paulò ante dicebatur) probabile fit, alterum latronem ad compunctionem, cordísque contritionem peruenisse. *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso.* Quomodo hæc Dei, & Domini nostri promissio latroni facta, nimirum : *hodie mecum eris in paradiso, expleta est?* Quòd Christus dominus noster sua diuinitate impleret omnia, & in cruce erat secundùm carnem, & in cælo secundùm diuinitatem. De cruce rursum depositus, & in inferno erat secundùm animam, & suæ nihilominus diuinitatis virtute latronem in paradisum inferebat. Forsan latronem, qui in ipsum crediderat, priùs transtulit in paradisum, quàm ipse ad inferos descendit. Ad illorum porrò cauillationem, qui ita argutantur : quomodo latro ingressus est in paradisum, cùm sancti, iuxta apostoli doctrinam, promissionem necdum acceperint? respondet D. Chrysostomus in hunc modum : Ecquid, quæso, incommodi est, etiamsi latro in paradisum illatus dicatur. Neque enim paradisi delitię sunt bo-

Hebr.11.

na illa, quę Deus nobis promisit: Non audis apo-
1.Cor.2. stolum, bona, quæ nobis promissa sunt, eiusmodi esse asserentẽ, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit? &c. Paradisum autem, & Adami oculus vidit, & auris audiuit, & cor illius comprehendit. Latro ergo nondum recepit bona illa, quæ expectamus; neque enim Deus se nos in paradisum illaturum promisit; sed in ipsum cælum; neque ille prædicabat regnum paradisi, sed regnum cælorum. *Videns autem centurio, &c.* Quod Christus
Ioan.12. Dominus antè prædixerat, videlicet; Ego si exaltatus fuero à terra, omnia trahã ad me ipsum, hoc opere iam nũc explere incipit. Cœpit enim multos statim cruci etiamnum affixus hærens, ad veritatis lucem trahere: Quare etiam Centurio, quæ fiebant, animo pertractãs, glorificabat Deũ: sed & nonnulli quoque ex Iudæis animo compuncti, rea pectora tundebant, audáxque, & nefarium illorum facinus, qui Dominum in crucem egerant, detestabantur: & si id fortassis ob principum, qui ad spectaculum aderant, metum & immanitatem, non apertè.

BEDAE VENERABILIS
presbyteri in superius Euang. expositio.

Ex comment. in Lucam.

Appropinquabat autem dies festus azymorum, qui dicitur Pascha. Pascha quod Hebraice dicitur phase, non à passione, vt plerique arbitrantur, sed à transitu nominatur, eo quòd exterminator videns sanguinem in foribus Israelitarum, pertransierit, nec percusserit eos, vel ipse dominus, præbens auxilium populo suo, desuper ambularit. Cuius sacramentum vocabuli, sublimius exquirens Euangelista Ioannes ait: Sciens Iesus, quia venit eius hora, vt transeat ex hoc mundo ad patrem. Vbi manifeste declarat, ideo festiuitatis huius diem per legẽ mystice transitum vocari, quod agnus Dei, qui peccata mundi tolleret, in eo de hoc mundo vel ipse esset transiturus, vel nos salubri transitu, quasi de Ægyptia seruitute ducturus. Hoc sane iuxta veteris testamenti literam inter pascha & azyma distat, quòd pascha, ipse solus dies appellatur, in quo agnus occidebatur ad vesperam, hoc est, quartadecima luna primi mensis. Quintadecima autem luna, quando egressum est de Ægypto, succedebat festiuitas azymorum. Cuius septem diebus, id est, vsque ad vicesimamprimam eiusdem mensis diem ad vesperam, est statuta solennitas. Verum Euangelij scriptura indifferenter, & diem azymorum pro pascha, & pro diebus azymorũ pascha ponere solet. Dicit enim Lucas; *Dies festus azymorum, qui dicitur pascha.* Item Ioannes, cum primo azymorum die, id est, quintadecima luna res ageretur, ait. Et ipsi non introierunt in prætorium, vt non contaminarentur, sed manducarent pascha. Quia videlicet & paschę dies in azymis panibus est celebrari præceptus, & nos quasi pascha perpetuum facientes, semper ex hoc mundo transire præcipimur. Vna quippe die agno immolato ad vesperã, septem ex ordine dies sequuntur azymorum. Quia Christus Iesus semel pro nobis in plenitudine temporũ passus in carne, per omne nobis huius sæculi tempus, quod septem diebus agitur, in azymis synceritatis, & veritatis præcipit esse viuendum: totóque semper nisu desideria sæculi quasi Ægypti retinacula fugere, & quasi à mundana conuersatione secretam solitudinẽ, iter nos admonet subire virtutum. *Et quærebant principes sacerdotum & scribæ, &c.* Hæc ante biduum paschæ, congregatis principibus sacerdotum, & senioribus populi, ac scribis in atrium Cayphæ, Matthæus acta testatur. Timebant vero plebem, non seditionem metuentes, sed cauentes ne auxilio populi de suis manibus tolleretur. *Intrauit autem Satanas in Iudam qui vocatur Scarioth, vnum de duodecim.* Scribit in euangelio suo Ioãnes, quia cum intinxisset dominus panem, dedit Iudæ Simonis Scariothis, & post buccellam, tunc introiuit in illum Satanas. Sed non est contrarium Lucæ, qui eum & ante buccellam à Satana inuasum iam esse commemorat, quia quem nunc intrauit vt deciperet, postmodũ intrauit vt sibi iam traditum plenius possideret. Nũc intrauit vt quasi adhuc alienum tentaret, tunc vt quasi proprium ad quæcunque vellet agenda noxia traheret. *Et abiit, & locutus est cum principibus, &c.* Quod dixit: *Abiit, & locutus est,* ostendit non à principibus inuitatum, non vlla necessitate constructũ, sed sponte propria sceleratæ mentis inisse consilium. *Et pacti sunt pecuniam illi dare, &c.* Multi hodie Iudæ scelus, quòd dominum, ac magistrum, Deúmque suum pecunia vendideris, velut immane, & nefarium exhorrent, nec tamen cauent. Nam cum pro muneribus falsum cõtra quemlibet testimonium dicunt, profectò quia veritatem pro pecunia negant, dominum pecunia vendunt. Ipse enim dixit, Ego sum veritas. Cum societatem fraternitatis aliqua discordiæ peste commaculant, dominum produnt, quia Deus charitas est. Qui etiam si nullus pecuniam det, dominum argenteis vendunt, quia principis sæculi imaginẽ, id est, exempla hostis antiqui, neglecta conditoris, ad quam creati sunt, imagine, sumunt. Nam sicut Ioannes Baptista, qui non pro Christi confessione, sed pro defensione veritatis occubuit, ideo tamen pro Christo quia pro veritate martyrium suscepit, ita econtrario, qui charitatis, & veritatis iura spernit, Christum vtique, qui est veritas, & charitas prodit. Maxime cum non infirmitate, vel ignorantia subripiente peccat, sed in similitudinẽ Iudæ quærit opportunitatẽ, vt, arbitris absentibus, veritatem mendacio, virtutem crimine mutet. *Venit autem dies azymorum, &c.* Diem azymorum paschæ, quartamdecimam primi mensis appellat, quando fermento abiecto, pascha, id est, agnus occidi cõsueuerat ad vesperam, vt supra iam dictum est. Quod exponens Apostolus ait. Etenim pascha nostrum, immolatus est Christus. Hoc etenim pascha tunc necesse erat occidi, hoc est, paterno consilio ac definitione sancitum. Qui licet die sequente, hoc est quintadecima sit luna crucifixus, hac tamen nocte qua agnus immolabatur, & carnis, sanguinísque sui discipulis tradidit mysteria celebranda, & à Iudæis tentus, ac ligatus, ipsius immolationis hoc est passionis suæ sacrauit exordium. *At illi dixerunt, Vbi vis paremus?* Non habemus domicilium, non habemus tabernaculum. Audiant quibus ædificandarum domorum cura est, & ambitiosarum porticuum cogitatur instructio, quos preciosorum marmorum pompa, & distincta auro laquearia delectant, cognoscant Christum omnium dominum, qui locum, vbi caput inclinaret, non habuit. Et idcirco eum discipuli interrogant; *Vbi vis paremus tibi manducare pascha?*

Et dixit ad eos. Ecce introe untibus vobis, &c. Indicium quidem præsciæ diuinitatis est, quòd cum discipulis loquens, quid alibi futurum sit, nonit. Pulchre autem paraturis pascha discipulis, homo amphoram aquæ portans, occurrit, vt ostendatur huius paschæ mysterium pro ablutione perfecta mundi totius esse celebrãdum. Aqua quippe lauacrum gratiæ, Amphora mẽsuram perfectam significat. Parant ergo pascha, vbi aquæ infertur amphora, quia tempus videlicet, adest, quo veri paschæ cultoribus typicus de limine cruor auferatur, & ad tollenda crimina viuifici fontis baptisma consecretur. *Et dicetis patrifamilias domus. Dicit tibi magister. Vbi est diuersorium.* Consultè vel aquæ baiuli, vel domini domus sunt prætermissa vocabula, vt omnibus pascha celebrare volentibus, hoc est Christi sacramentis imbui, Christum suæ mentis hospitio suscipere quærentibus, facultas danda signetur. *Et ipse vobis ostendet cœnaculum magnum, &c.* Cœnaculum magnum, lex spiritalis est, quæ de angustiis litteræ egrediens, in sublimi loco recipit saluatorem. Nam, qui adhuc occidentem litteram seruauerit, qui non aliud in agno quam pecus intellexerit, iste nimirum in imis pascha facit, quia spiritus maiestatem comprehendere necdum didicit. At qui aquæ baiulum hoc est gratiæ præconem in domum ecclesiæ fuerit secutus, hic per spiritum viuificantem tectum litteræ transcendendo, in alto mentis diuersorio Christo mansionem præparat, quia cuncta vel paschæ sacramenta, vel cætera legis decreta de eo scripta intelligit. *Et cum facta esset hora discubuit, &c.* Horam manducandi paschæ designat, quę, vt sępius inculcatum est, quartadecima die mensis primi perducta ad vesperam, & quintadecima luna iam terris apparente, iuxta edicta legis instabat. *Et ait illis. Desiderio desideraui, &c.* Desiderat primo typicum pascha cum discipulis manducare, & sic passionis suæ mundo mysteria declarare, quatenus & antiqui, legalísque paschæ probator existat, & hoc ad suæ dispensationis figuram pertinuisse docendo, carnaliter vltra vetet exhiberi, immo, vmbra transeunte, veri iam paschæ lumen aduenisse demonstret. Quod pulchre temporibus Iosue consummandi mannæ tempus, & ordo præfigurat, vbi scriptum est; Et fecerunt phase quartadecima die mensis ad vesperum in campestribus Hiericho, & comederunt de frugibus terræ die altero azymos panes, & polentã eiusdem anni. Defecítque manna, postquam comederunt de frugibus terræ, nec vsi sunt vltra cibo illo filij Israel. Siquidem Iosue susceptum defuncto Moyse populum, solitis aliquandiu trans Iordanem mannæ refecit alimentis, quibus & ipse quamuis agnito, olímque gustato terræ repromissionis fructu, reficitur. Exin Iordanem traiicit, cultris petrinis circuncidit, & tres semis mẽses vsque ad diẽ scilicet paschę cõpletam consuetum mãna nõ tollit. Moyse quippe mortuo, Iosue dux ordinatur, quia, lege traditionibus phariseorũ corrupta, Christus incarnatur, Iosue trans Iordanẽ manna pascit, & pascitur, quia dominus vsque ad tempus sui baptismatis cerimonias legis & ipse seruat, & à cunctis seruari desiderat. Traductam plebem Iordanem Iosue petra circuncidit, quia baptismi gratia celebrata, saluator etiam cogitationum quod lex nequiuerat illecebras fidei seueritate præcidit. Et tres semis annos quasi solito manna nutriri, sacramenta legis quamuis ad cælestia promissa paulatim prouocans, obseruare non cessat, donec tempore præfixo desideratum pascha cum discipulis manducans, ita demum mane illucescente mundissima sui corporis, & sanguinis mysteria in crucis altari consecrata, quasi azyma terræ repromissionis imbuendis fidelibus offerat. Denique quod sequitur; *Dico enim vobis, quia ex hoc non manducabo illud, &c.* Quantum Iosue verbis consonat, qui ait; Nec vsi sunt vltra cibo illo filij Israel, sed comederunt de frugibus terræ Chanaan? Ergo *non manducabo,* inquit, *illud, donec impleatur in regno Dei,* id est nequaquam vltra Mosayeum pascha celebrabo, donec in Ecclesia spiritaliter intellectum compleatur. Ipsa est enim regnum Dei. De quo alibi discipulis ait; Regnum Dei intra vos est. In quo regno dominus hodiéque vetus pascha impletum manducat, quando ea, quæ Moyses rudi populo carnaliter obseruanda præcepit, in membris suis, hoc est in ipsa Ecclesia spiritaliter exercet. *Et accepto calice, gratias egit, &c.* Et hic calix ad vetus illud pascha, cui finem desiderabat imponere, pertinet. Quo accepto, gratias egit, ob hoc nimirum, quia vetera transitura, & ventura fuerant omnia noua. *Dico enim vobis, quod non bibam de generatione vitis, &c.* Potest quidem hic versiculus & simpliciter accipi, quod ab hac ora cœnæ, vsque ad tempus resurrectionis, quo in regno Dei erat venturus, vinum bibiturus non esset. Postea namque illum, cibum, potúmque sumpsisse, testatur Apostolus Petrus qui ait; Qui manducauimus, & bibimus cum illo, postquam resurrexit à mortuis. Sed multo consequentius, vt, sicut supra typicum agni esum, sic etiam potum paschæ typicum neget se vltra gustaturum, donec ostensa, & manifestata resurrectionis suæ gloria, regni Dei fides mundo adueniat. Vt per duo maxima legis edicta, esum videlicet, potúmque paschalẽ spiritaliter immutata, disceres omnia legis sacramenta vel iussa, quæ carnaliter sonare videbantur, ad spiritalem iam nunc obseruantiam fuisse transferenda. *Et accepto pane, gratias egit, & fregit, &c.* Finitis paschæ veteris solennis, quæ in commemorationem antiquæ de Ægypto liberationis agebantur, transit ad nouum, quod in suæ redemptionis memoriam, ecclesia frequentare desiderat. Vt videlicet pro carne agni, vel sanguine, suæ carnis, sanguinísque sacramentum in panis, ac vini figura substituens, ipsum se esse monstraret, cui iurauit dominus, & non pœnitebit eum; tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech. Frangit autem ipse panem, quem porrigit, vt ostendat corporis sui fractionem nõ sine sua sponte futuram, sed sicut alibi dicit, potestatem se habere ponendi animam suam, & iterum sumendi eam. Et sicut de veteribus terminandis egerat, sic & de nouis incipiẽdis patris gratias agit, nobis pariter exemplum tribuẽs, in omni boni operis inchoatione, vel perfectione, patrem, qui est in cælis esse glorificandum. Quod autẽ dicit; *Hoc facite in meam commemorationem,* exponit apostolus Paulus. Qui cum verba ipsius poneret, dicentis; Hoc facite in meam commemorationem, hoc est corpus meũ, quod pro vobis confringitur, & iterum; Hic est calix nouum testamentum in meo sanguine, hoc facite, quotiescunque bibetis in meam commemoratio

morationem,ſubiunxit exponendo,& ait; Quotieſcunque enim manducatis panem hunc,& calicem bibitis, mortem domini adnunciatis, donec veniat. *Similiter & calicem poſtquam cœnauit,&c.* Quod dicit; *Similiter & calicem*, ſubauditur *ἀπὸ νοτῦ* dedit eis, vt ſit plena ſententia. Similiter & calicem, poſtquam cœnauit, dedit eis. Quia ergo panis carnem confirmat, vinum vero ſanguinem operatur in carne, hic ad corpus Chriſti myſtice, illud refertur ad ſanguinem. Verum quia & nos in Chriſto, & in nobis Chriſtum manere oportet, vinum dominici calicis aqua miſcetur. Atteſtante enim Ioanne, aquæ populi ſunt. Et neque aquam ſolam, neque ſolum vinum, ſicut nec granum frumenti ſolum ſine aquæ admixtione & confectione in panem, cuiquam licet offerre, ne talis videlicet oblatio, quaſi caput à membris ſecernendum eſſe ſignificet, & vel Chriſtum ſine noſtræ redemptionis amore pati potuiſſe, vel nos ſine Chriſti paſſione ſaluari, ac patri offerri poſſe confingat. Quod ſi quem mouet, cum cœnatis ſaluator apoſtolis ſuum corpus, ac ſanguinem tradiderit, quare nos vniuerſalis eccleſiæ conſuetudine ieiuni doceamur eadem ſacramenta percipere, breuiter audiat ideo tunc cœnatos communicaſſe apoſtolos, quia neceſſe erat paſcha illud typicum antea conſummari, & ſic ad veri paſchæ ſacramenta tranſiri. Nunc ip honorem tanti, támque terribilis ſacramenti placuiſſe magiſtris eccleſiæ, primo nos dominicæ paſſionis participatione muniri, primo ſpiritalib⁹ epulis interius exteriúſque* ſacrari, ac deinde terrenis dapibus corpus, & vilibus eſcis refici. Quod autem dicit; *Hic eſt calix nouum teſtamentum in ſanguine meo*, ad diſtinctionem veteris teſtamenti reſpicit, quod hircorũ, & vitulorũ ſanguine eſt dedicatum: dicente inter aſpergendum legiſlatore; Hic eſt ſanguis teſtamenti, quod mandauit ad vos Deus. Neceſſe eſt enim exemplaria quidem cæleſtium his mundari, ipſa autem cæleſtia melioribus hoſtiis quam iſtis, iuxta quod apoſtolus per totam ad Hebræos epiſtolam inter legem diſtinguens, & euangelium, pulcherrima expoſitione, & plenaria ratione declarat. *Verumtamen ecce manus tradentis me,&c.* Qui de paſſione prædixerat, & de proditore prædicit, dans locum pœnitentiæ, vt cum intellexiſſet ſciri cogitationes ſuas & occulta conſilia, pœniteret eum facti ſui. Et tamen non deſignat ſpecialiter, ne manifeſte correptus, impudentior fieret. Mittit crimen in numero, vt agat conſcius pœnitentiam. Prædicit & pœnam, vt quem pudor non vicerat, corrigant denunciata ſupplicia. Sed & hodie quoque & in ſempiternum, væ illi, homo, qui ad menſam domini malignus accedit, qui inſidiis mente conditis, qui præcordiis aliquo ſcelere pollutis, myſteriorum Chriſti ſecretis participare non metuit. Et ille enim in exemplum Iudæ filium hominis tradit, non quidem Iudæis peccatoribus, ſed tamen peccatoribus membris videlicet ſuis, quibus illud inæſtimabile, & inuiolabile domini corpus violare præſumit. Ille dominum vendit, qui eius amore, ac timore neglecto, terrena, & caduca, immo etiam criminoſa plus amare, & curare conuincitur. Væ inquam illi homini, de quo Ieſus, qui altaribus ſacroſanctis inter immolandum, vtpote propoſita conſecraturus, adeſſe non dubitatur adſtantibus ſibi miniſtris cæleſtibus queri cogitur, ecce inquiens manus tradentis me, mecum eſt in menſa. *Et ipſi cœperunt quærere inter ſe, quis eſſet, &c.* Et certe nouerant vndecim Apoſtoli, quod nihil tale contra dominum cogitarẽt, ſed plus credunt magiſtro quam ſibi, & timentes fragilitatem ſuam, triſtes quærunt de peccato, cuius conſcientiam non habebant. Quærit & Iudas impudens, ſicut Matthæus, Marcúſque commemorant, vt audacia bonam conſcientiam mentiretur. *Facta eſt autem & contentio inter eos,&c.* Sicut bonis eſſe moris ſolet in ſcripturis ſemper exempla patrum præcedentium, quibus ad meliora proficiant, quibus agnitis de ſuis actibus humilientur, inquirere, ſic econtrario reprobi ſi quid forte, in electis reprehenſibile reperiunt, quaſi ſuas ex eo nequitias obtecturi, aut pro iuſto defenſuri, libentiſſime ſolent amplecti. Ideóque multo ardentius legunt, quod facta eſt contentio inter diſcipulos Chriſti quis eorum videretur eſſe maior, quam quod multitudinis credentium erat cor, & anima vna. Multo recolunt tenacius, quòd facta eſt diſſentio inter Barnabam, & Paulum, ita vt diſcederent ab inuicem, quam quod idem Paulus ait; Cum enim ſit inter vos zelus, & contentio, nónne carnales eſtis? nónne homines eſtis? quaſi nobis infirmitas ſanctorum imitanda proponatur & non illud potius, quia conualuerunt de infirmitate, fortes facti ſunt in bello, hoc maxime in loco, vbi & ipſa contentionis eorum cauſa eſt nobis incognita. Neque enim incredibile eſt, quia iuxta hoc, quod alibi præcipitur, Contendite intrare per anguſtam portam, honore ſe inuicem præueniendo certarint. Verum qualibet ex cauſa contenderint, nos potius non carnales adhuc diſcipuli quid geſſerint, ſed ſpiritalis magiſter quid iuſſerit videamus. *Dixit autem eis. Reges gentium,&c.* Certantibus de prioratu diſcipulis, pius magiſter eos non initę contentionis arguit, ſed formam, quam ſequantur humilitatis modeſta ratione deſcribit. In qua tamen forma obtinenda, maiores & præceſſores, id eſt doctores eccleſiæ non minima diſcretione opus habent, ne videlicet regum gentium inſtar dominari ſubiectis, ſeque ab eis gaudeant ſuperuacuis laudibus attolli, ſed ad exemplum regis æterni, quaſi iuniores eis, quibus regendis præſunt, efficiantur, ac miniſtri. Quia nimirum neceſſe eſt, vt ſic bene agentibus per humilitatem ſint ſocij, quatenus contra delinquentium vitia per zelum iuſtitiæ ſint erecti, vt & bonis in nullo ſe præferant, & cum prauorum culpa exigit poteſtatẽ protinus ſui prioratus agnoſcant. Ne enim præſidentis animus ad elationem poteſtatis ſuæ delectatione rapiatur, recte per quendam ſapientem dicitur; Ducem te conſtituerunt, noli extolli, ſed eſto in illis quaſi vnus ex illis. Hinc etiam Petrus ait, Non dominantes in clero, ſed forma facti gregi. Et tamen nonnunquam grauius delinquitur, ſi inter peruerſos plus æqualitas quã diſciplina cuſtodiatur. Quia enim falſa pietate ſuperatus ferire Heli delinquentes filios noluit, apud diſtrictũ iudicem ſemetipſum cum filiis crudeli damnatione percuſſit. Vnde neceſſe eſt, vt rectorem ſubditis & matrem pietas, & patrem exhibeat diſciplina. Atque inter hæc ſollicita circumſpectione prouidendum ne aut diſtrictio rigida, aut pietas ſit remiſſa. *Nam quis maior eſt, qui recumbit an qui miniſtrat? &c.* Ad verba

Aqua admiſcenda eſt in calice.

Euchariſtia iuxta vniuerſalis eccleſiæ cõſuetudinem à ieiunis eſt percipienda.

* *ſatiari.*

exhortatio

hortationis, ſuimet adiungit exempla, quæ Ioannes Euangeliſta plenius commemorans inter cætera ſcribit; Si ego laui veſtros pedes dominus, & magiſter, & vos debetis alter alterius lauare pedes. Quamuis etiam verbo miniſtrandi, poſſint omnia, quæ Deus in carne geſſit, intelligi. Nam & ipſum ſui ſanguinis ſacramentum imminiſtrandum nobis ſe effundere ſignificat cum dicit: Sicut filius hominis non venit miniſtrari, ſed miniſtrare, & dare animam ſuam redemptionem pro multis, & hoc quoque maioribus Eccleſiæ præcipuum miniſtrandi genus imitandum oſtendens, vt non ſolum miſericordiis eleemoſynæ doctrinę ſalutaris, ſpiritalis exempli miniſteria fratribus impendamus, verum etiam, ſicut ille pro nobis animam ſuam poſuit, ita & nos proinuicem animas ponere diſcamus. *Vos autem eſtis, qui permanſiſtis mecum in tentationibus meis,&c.* Non inchoatio patientiæ; ſed perſeuerantia cæleſtis regni gloria donatur. Quia nimirum perſeuerantia, quæ alio nomine conſtantia vocatur, robur quoddam, & fortitudo mentis, cunctarúmque (vt ita dixerim) eſt columna virtutum. Quæ cum bene recta, & firma conſiſtit, nihil eſt certius, nihil tutius bonis moribus. Quòd ſi aliquo deiiciatur impulſa turbine, nó ſola labitur, omnia enim prorſus animi bona ſimul corruunt. Sicut ergo pater diſpoſuit filio regnum, quem factum obedientem vſq; ad mortem, mortem autem crucis exaltauit, & donauit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen, ſic & filius idem permanentes ſecum in tentationibus, æternum ducet ad regnum. Si enim complantati facti, ſumus ſimilitudini mortis eius, ſimul & reſurrectionis erimus. A cuius ſublimitate promiſſi, Iudas infœlix excipitur. Nam & antequam hæc dominus diceret, exiſſe credendus eſt. Qui non modo permanere cum illo in tentationibus ſpreuit, verum ipſos tentationum eius iuuit auctores. Excipiuntur & illi, qui auditis incomprehenſibilis ſacramenti verbis, abierunt retro, & iam non cum illo ambulabant. Non enim recedentes à domino, niſi quotquot pœnitendo redierunt, potuere ſaluari. *Vt edatis & bibatis ſuper menſam meam in regno.* Menſa hæc propoſita omnibus ſanctis ad fruendum, cæleſtis eſt gloria vitæ. Cibus potúſque ille, de quo alias dicitur, Beati qui eſuriunt, & ſitiunt iuſtitiam, quoniam ipſi ſaturabuntur. Fruendo ſcilicet olim deſiderato, & amato gaudio veri, & inconcuſſi boni. *Et ſedeatis ſuper thronos, iudicantes duodecim tribus Iſrael.* Hæc eſt illa, quam Pſalmus canit, immutatio dexteræ excelſi, vt qui nunc humiles gaudent miniſtrare conſeruis, tunc ſuper domini menſam ſublimes vitæ perpetuæ dapibus alantur: qui hic in tentationibus iniuſte iudicati cum domino permanẽt, illic cum eo ſuper tentatores ſuos iuſti iudices veniant, & quanto huic mundo magna humilitate deſpecti ſunt, tanto tũc acceptis ſedibus maiore culmine poteſtatis excreſcant. *Ait autem dominus Simon Simon, ecce Satanas,&c.* Ne gloriarentur vndecim Apoſtoli, ſuísve viribus tribuerent, quod ſoli pene inter tot millia Iudæorum dicerentur in tentationibus permanſiſſe cum domino, oſtendit & eos, ſi non iuuantis ſe domini eſſent opitulatione protecti, eadem procella cum cæteris potuiſſe conteri. Verum, cum Satanas expetit eos tentare, & velut, qui triticum purgat ventilando concutere, docet nullius fidem à diabolo niſi Deo permittente, tentari. Sataną quippe ad cribrandum bonos expetere eſt, ad afflictionem eorum, malitiæ æſtibus anhelare. Quo enim eorum tentationem inuidens appetit, eo illorum quaſi probationem deprecans petit. Cum vero pro Petro rogans ſaluator non vt non tentetur, ſed vt non deficiat fides eius, obſecrat, hoc eſt, vt poſt lapſum negationis ad ſtatum priſtinum pœnitendo reſurgat, inſinuat vtile ſanctis eſſe, tentationum flammis examinari, vt vel tentari, quia fortes fuerint, appareant, vel, cognita per tentationes ſua infirmitate, fortiores fieri diſcant, & ſic cum probati fuerint, accipiant & ipſi coronam vitæ, quam repromiſit Deus diligentibus ſe. *Et tu aliquando conuerſus, confirma fratres tuos.* Sicut ipſe tuam (inquit) fidem ne Satana tentante, deficiat orando protexi, ita & tu infirmiores quoſque fratres exemplo tuæ pœnitentiæ, ne de venia forte deſperent, erigere, & confortare memento. Quod idem & poſt reſurrectionem exhortatur, cum ei tertio ſeſe amare profitenti (decebat enim vt timorem ternæ negationis, ternæ cõfeſſionis amor elueret) tertio nihilominus paſcendas ſuas oues commendat. *Qui dixit ei: Domine tecum paratus ſum, &c.* Quia dixerat ſe dominus pro Petri fide rogaſſe, conſcius ille præſentis affectus fideique feruentis, ſed futuri caſus neſcius, non credit ſe vllatenus ab eo poſſe deficere. Verum qui ſolus nouit, quid ſit in homine, ne quis fideliũ ſuo vel de ſtatu incaute confidat, vel de caſu incautius diffidat, & quaſi Deus modum, tempus, ac numerum negationis eius prædicit, & quaſi miſericors auxilium ſuę defenſionis promittit. *Et dixit eis. Quando miſi vos ſine ſacculo, &c.* Quam iuſte diſcretionem matrem cunctarum, nutricémque virtutum, patrum ſententia definiat, & ex hoc domini ſermone probatur, qui non eadem viuendi regula perſecutionis, qua pacis tempore diſcipulos informat. Sunt nanque virtutes, quæ ſemper, obnixéque tenendæ ſunt, quæ pro tempore, locóque prouida ſunt diſcretione mutandæ. Quis etenim neſciat viſcera miſericordiæ, benignitatem, humilitatem, patientiam, modeſtiam, caſtitatem, fidem, ſpem, charitatem, & his ſimilia ſine vlla tem porum intercapedine fidelibus eſſe ſeruanda? At vero famem, ſitim, vigilias, nuditatem, lectionem, pſalmodiam, orationem, laborem operandi, doctrinam, ſilentium, & cętera huiuſmodi ſi quis ſemper exequenda putauerit, non modo ſe horum fructu priuabit, ſed & notam indiſcretæ obſtinationis, immo ſtultitiæ peruicacis incurret. Magiſter itaque, dominúſque virtutum vt modum diſcretionis inſinuet, miſſis ad prædicãdum diſcipulis, ne quid tollerent in via præcipit, videlicet ordinans, vt qui Euangelium adnunciant, de Euangelio viuant. Mortis vero inſtante periculo, & tota ſimul gente paſtorem pariter, gregémque perſequente, congruam tempori regulam decernit, pecuniam ſcilicet victui neceſſariam, donec ſopita perſecutorum inſania tempus euangelizandi redeat, tollere permittendo. Vbi nobis quoque dat exemplum, iuſta nónnunquam cauſa inſtante, quædam de noſtri propoſiti rigore poſſe ſine culpa intermitti. Verbi gratia, cum per inhoſpitales porro regiones iter agimus, plura viatici cauſa, quam domi habebamus, licere portare. Gladium quoque vel habitum ſumere, vel non habitum iubet emere, vt ſciant legentes

In vita S. Antonij exſtat hæc de diſcretione ſententia.

Ità etiã Ioannes Papa 22. definit cõtra Michaëlẽ de Ceſena generalem miniſtrum Minoritarum.

non

non facultatem resistendi deesse discipulis, sed magistro amorem potius inesse patiendi. Vbi & si nulla esset alia causa euaginandi gladij, sufficerat illa, vt amputata seruo auricula tactu domini sanaretur, & beneficia virtus saluatoris, etiam percussores suos ne iram percussi sustinere, sed fidem resurgentis suscipere mallent, admoneret. *Dico enim vobis, quoniam adhuc hoc quod scriptum est, oportet impleri in me, &c.* Ecce quare discipuli sacculum, peram, & gladiũ tollere monentur, videlicet quia dominus cum iniustis erat deputandus, quòd passionẽ eius describens inter cætera ponit Esaias, vel latrones vtique, in quorum medio crucifigendus, vel inferos ad quos per mortem erat descensurus, insinuans. Et tunc enim deputatus est cum iniustis, cum descendit ad inferos, & quos suos ibi reperit, reuocauit ad superos. Iuxta quod eidem alius propheta decantat, Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua. *At illi dixerunt, Domine, ecce gladij duo hic. At ille dixit eis, satis est.* Duo gladij sufficiunt ad testimonium sponte passi saluatoris. Vnus, qui & apostolis audaciã pro domino certandi, & euulsa ictu eius auricula domino etiam morituro pietatem virtutémq; doceret inesse medicandi. Alter qui nequaquam vagina exemptus, ostenderet eos nec totum, quod potuere pro eius defensione facere permissos. *Et egressus, ibat secundum consuetudinem in montem Oliuarum, &c.* Tradendus à discipulo dominus, consueti secessus, locum, quo facillime reperiri possit, adit. Vbi sunt ergo, qui eum mortem timuisse, inuitúmque contendunt esse crucifixum? Et pulchre sui corporis, & sanguinis mysteriis imbutos in montem Oliuarum discipulos educit, vt omnes in morte sua baptizatos altissimo sancti spiritus charismate cõfirmandos esse designet, qui dicere possint cum psalmista; Signatum est super nos lumen vultus tui, domine, dedisti lætitiam in corde meo. Et de quibus ante subiungitur; A tempore frumenti, vini, & olei sui, multiplicati sunt. *Et cum peruenisset ad locum, dixit illis, &c.* Impossibile est humanam animam non tentari. Vnde & in oratione dominica dicimus; Ne nos inducas in tentationẽ, non tentationem penitus refutantes, sed vires sustinendi in tentationibus deprecantes. Ergo & in præsentiarum non ait, orate ne tentemini, sed, *ne intretis in tentationem*, hoc est, ne tentatio vos superet vltima, & intra suos casses teneat, verbi gratia, martyr qui pro confessione domini sanguinem fundit, tentatus quidem est, sed tentationis retibus non ligatus, qui autem negat, in plagas tentationis incurrit. *Et ipse auulsus est ab eis, quantum iactus est, &c.* Dato apostolis præcepto orandi, & ipse auulsus ab eis solus orat pro omnibus, qui solus erat passurus pro omnibus, significans tantum orationem suam, quantum & passionem à nostra distare, & positis genibus orat, vt humilitatem mentis habitu carnis ostendat. Auulsus est autem ab eis, quantum iactus est lapidis, tanquam hoc eos typice admonuerit, vt in eum dirigerent lapidem, id est vsque ad ipsum perducerent intentionem legis, quæ scripta erat in lapide. Vsque ad illum enim potest peruenire ille lapis, quoniam finis legis est Christus ad iustitiam omni credenti. *Pater, si vis transfer calicem istum à me, &c.* Transferri à se calicem postulat, non quidem timore patiendi, sed misericordia prioris populi, ne ab illo bibat calicem propinatum. Vnde & signanter non dixit, transfer à me calicem, sed, *calicem istum*, hoc est, populi Iudæorum, qui excusationem ignorantiæ habere non potest, si me occiderit, habens legẽ, & prophetas, qui me quotidie vaticinantur. Et tamen reuertẽs in semetipsum, quod ex hominis persona trepidanter renuerat, ex Dei filij potestate confirmat. *Verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat.* Non (inquit) hoc fiat, quod humano affectu loquor, sed propter quod ad terras tua voluntate descendi. Si ergo (inquit) fieri potest, vt sine interitu Iudæorum credat gentium multitudo, passionem recuso. Sin autem illi excæcandi sunt, vt omnes gentes videant, non mea pater voluntas, sed tua fiat. Aliter. Adpropinquans passioni saluator, infirmantium in se vocem sumpsit dicẽs, *Pater, si vis, transfer calicem istum à me*, eorumque timorem vt abstraheret suscepit. Et rursus per obedientiam fortitudinem mentis ostendens ait; *Verumtamen non mea volũtas, sed tua fiat.* Vt cum hoc imminet quod fieri nolumus, sic per infirmitatem petamus vt non fiat, quatenus per fortitudinem parati simus, vt voluntas conditoris nostri etiam contra nostram voluntatem fiat. *Apparuit autem illi angelus de cælo, confortans eum.* Alibi legimus, quia angeli accesserunt, & ministrabant ei. In documento ergo vtriusque naturæ, & ei angeli ministrasse, & eum angelus confortasse describitur, quoniam, qui Deus ante sæcula extitit, homo factus est in fine sæculorum. Qui & priusquã per resurrectionis exaltaretur gloriam, diuinitate super angelos fuit, sed tamen ab angelis, vt scriptum est, humanitate minoratus, ex qua & morti subiacuit. At, postquam mortem resurgendo calcauit, humanitatem suam etiam maiestatibus archangelorum superposuit. Certe, si quid sibi hæresis ex hoc blãditur, vt infirmum adfirmet, cui opus fuerit angeli confortantis auxilio, meminerit creatorem angelorũ creaturę suę nõ eguisse præsidio. Quippe qui, si vellet, duodecim millia legionum de cælis angelorum deduceret. Tum deinde necessario eo modo eum confortatum, quo & tristem esse. Nam, si nobis tristis est, id est, propter nos tristis est, necesse est vt & propter nos sit confortatus & nobis. *Et factus in agonia, prolixius orabat.* Quid pro se ille cum agonia peteret, qui in terris positus cælestia cum potestate tribuebat? Sed, appropinquante morte, nostræ mentis in se certamen expressit, qui vim quandam terroris, ac formidinis patimur, cum per solutionem carnis æterno iudicio propinquamus. Neque enim tunc cuiusliber anima immerito terretur, quando post pusillum hoc inuenit, quod in æternum mutare non possit. *Et factus est sudor eius sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram.* Nemo sudorem hunc infirmitati deputet, quia & contra naturam est sudare sanguinem. Neque ad hæresim infirmitatis pertinere vllo modo poterit, quod aduersus hæresim phantasma mentientem proficit, per sudorem sanguinis ad corporis veritatem. Sed potius intelligat per irrigatam, sacratámque eius sanguine terram, non sibi, qui nouerat, sed nobis aperte declaratum, quod effectum iam suæ precis obtineret, vt fidem videlicet discipulorum, quam terrena adhuc fragilitas arguebat, suo sanguine purgaret, & quicquid illa scandali de eius morte pertulisset, hoc ipse totum moriendo deleret, immo vniuersum late terrarum orbem peccatis mortuum sua morte innoxia cælestem resuscitaret ad vitam. *Et cum surrexisset ab oratione, &c.* Id est, ne in vos calix meæ passionis incumbat. Vbi liquido demõstrat, quia & pro illis orauerit, quos & ipsos sedulo monet orationum suarum vigilando, & orando existere participes. *Adhuc eo loquente, ecce turba, &c.* Quare osculetur alij euangelistę manifestant, hoc est, vt hoc indicio dignoscere possint, ipsum esse quem traderet. Suscipit autem dominus osculum traditoris, non quo simulare nos doceat, sed ne proditionem fugere videatur, simul & illud Dauidicum complens; Cum iis, qui oderunt pacem, eram pacificus. *Iesus autem dixit ei. Iuda, osculo filium hominis tradis?* Filium, inquit, hominis tradis, quia caro non diuinitas comprehenditur. Illud tamen plus confutat ingratum, quod eum tradiderit, qui cum esset Dei filius, propter nos tamen filius hominis esse voluit. Et quasi dicat, propter te suscepi, ingrate, quod tradis. Interrogatiue sane pronunciandum puto, quasi amantis affectu corripiat proditorem; *Iuda osculo filium hominis tradis?* hoc est amoris pignore vulnus infligis, & charitatis officio sanguinem fundis, & pacis instrumento mortem irrogas, seruus dominum, discipulus prodis magistrum, electus auctorem? *Videntes autem ij, qui circa ipsum erant, &c.* Petrus hoc fecit, vt Ioannes euãgelista docet, eodem nimirum mentis ardore, quo cætera fecerat. Sciebat enim quomodo Phinees puniendo sacrilegos mercedem iustitiæ, & sacerdotij perennis acceperit. Quod vero sequitur; *Respondens autem Iesus ait. Sinite vsque huc.* Non ita sentiendum est, quasi placuerit ei quę huc factum, sed amplius fieri noluerit, cum in verbis, quæ Matthæus ponit, dixisse dominum; Conuerte gladium tuum in locum suum, omnes enim, qui acceperint gladium, gladio peribunt, intelligatur potius totum factum, quo vsus est gladio Petrus, domino displicuisse. Illud enim verius est, quod cum eum interrogassent dicentes; *Domine, si percutimus in gladio?* tunc respondit; *Sinite vsque huc*, id est, non vos moueat, quòd futurum est, permittendi sunt hucusque progredi, hoc est vt me apprehendãt, & impleantur, quæ de me scripta sunt. Sed inter moras verborum interrogantium dominum, & illius respondentis, Petrus defensionis auiditate maiore pro domino commotione percussit. Sed non potuerunt etiam simul dici, quæ simul fieri potuerunt. Non enim diceret; *Respondens autem Iesus*, nisi illorum interrogationi respõderet. Nam de facto Petri quid iudicauerit, Matthæus solus dicit. Vbi etiam non dixit Matthæus; respondit Iesus Petro, conuerte gladium tuum, sed dixit; Tunc ait illi Iesus, conuerte gladium tuum, quod post factum apparet dixisse dominum. *Et cum tetigisset auriculam eius, sanauit eum.* Nunquam pietatis suæ dominus obliuiscitur, qui etiam hostes suos non patitur vulnerari. Illi iusto mortem inferunt, ille persecutorum vulnera sanat. Mystice docens & ipsos, si conuertantur, posse sanari, qui in suæ sunt mortis consensione vulnerati. Iuxta allegoriam seruus iste populus est Iudæorum, principibus sacerdotum indebito mancipatus obsequio, adeo vt illorum suasu Barrabam dimitti, Iesum veto quem paulo ante Osanna concinẽtes filium Dauid regémque clamabant, peterent crucifigi. Qui in domini passione dexteram auriculam, id est spiritalem legis intelligentiam perdidit, sinistra tantum hoc est vilitate litterę contentus. Quę videlicet auris Petri gladio deciditur, non quod ille sensum intelligendi audientibus tollat, sed diuino ablatum iudicio negligentibus pandat. Verum eadem dextera aurisin iis, qui ex eodem populo credere maluerunt, diuinæ dignatione pietatis pristino est restituta officio. Aliter. Auris pro domino amputata & à domino sanata, significat auditum ablata vetustate renouatum, vt sit in nouitate spiritus, & non in vetustate litteræ. Quod cui præstitum fuerit à Christo, præstabitur & regnare cum Christo. Vnde bene & Malchus, quo nomine seruus ille vocabatur, rex siue regnaturus interpretatur. Quod autem seruus inuentus est, & hoc pertinet ad illam vetustatem quæ in seruitute generat, quod est Agar. Sed cum accessisset sanitas, figurata est & libertas. *Dixit autem Iesus ad eos qui venerant ad se, &c.* Quæritur quomodo Iesus principes sacerdotum, magistratus templi, & seniores, qui ad se venerint alloqui dicatur, qui apud alios euangelistas non ipsi venisse, verum in atrio Cayphę expectantes, ministros misisse perhibentur. Sed quia pontifices, Pharisęi, & seniores ita de domini nece agebant, vt velut ipsi à sanguine eius viderentur innoxij. Non tradatur per nos, sed per discipulum suum, non comprehendatur à nobis, sed à tribuno, turbísque, nõ à nobis pro illo Barrabas, sed eligatur à populis, ad extremum non à nobis, sed à præside damnetur, neque nostra, sed Romanę militię manu crucifigatur, volens euangelista eos maxime, quorum cuncta consilio gerebantur, sanguinis eius ostẽdere reos, dicit principes sacerdotum, & magistratus templi, & seniores ad comprehendendum venisse saluatorem, vt hinc coniici daretur, quia sicut illi non per seipsos, sed per eos, quos miserũt ad apprehendendũ Christum, quid aliud quam ipsi in suæ iussionis potestate venerunt? sic omnes, qui crucifigendum eum impiis vocibus clamauerunt, nõ quidem per seipsos eum, sed tamen per illum, qui eorum clamore ad hoc nefas impulsus est occiderunt. *Quasi ad latronem existis cum gladiis, &c.* Stultum est (inquit) eum cum gladiis, & fustibus quærere, qui vltro se vestris tradat manibus, & in nocte quasi latitantem, & vestros oculos declinantem per proditorem inuestigare, qui quotidie in templo doceat. Sed ideo aduersum me in tenebris congregamini, quia potestas vestra, qua contra lucem mundi armamini, in tenebris est. *Comprehendentes autem eum duxerunt ad domum, &c.* Principem sacerdotum Caypham significat, qui erat pontifex anni illius, sicut Ioannes euangelista testatur. *Petrus vero sequebatur à longe.* Merito à longe sequebatur, qui iam proximus erat negaturus. Neq; enim negare posset, si Christo proximus adhæsisset. Verum in hoc maxima nobis est admiratione venerãdus, quod dominum non reliquit etiam cum timeret. Quod enim timet, naturæ est, quòd sequitur deuotionis, quòd negat obreptionis, quòd pœnitet fidei. Aliter. Quod ad passionem euntem dominum à longe sequitur Petrus, significabat Ecclesiã secuturam quidem, hoc est imitaturam passiones domini, sed longe differenter. Ecclesia enim pro se patitur, at ille pro Ecclesia. *Accenso autem igni in medio atrio, &c.* Est dilectionis ignis, est & cupiditatis. De hoc dicitur; Ignem veni mittere in ter-

ram,& quid volo nisi vt ardeat?De illo; Ecce vos omnes accendentes ignem accincti flammis,ambulate in lumine ignis vestri,& flãmis, quas succendistis. Iste super credentes in cœnaculo Sion de cęlo descendens variis linguis Deũ laudare docuit. Ille terrena materię Cayphę focus in atrio, flammis negandi dominum turbas accendit. Hoc Moses aureum idoli caput, illo Sedechias Hieremiæ prophetantis scripta consumpsit. Quicunque vitiosum, noxiúmque in se extinguit incendium, potest domino cantare; Quia factus sum sicut vter in pruina, iustificationes tuas non sum oblitus. At qui flammam virtutum perdidit, audit à domino; Quoniam abundauit iniquitas, refrigescit charitas multorum. Quo frigore torpens ad horam Apostolus Petrus, persecutorum prunis calefieri cupiebat, quia temporalis commodi solatium perfidorum societate quęrebat. Sed non mora, respectus à domino, cum ignẽ eorum corpore, tum infidelitatem corde reliquit. *Quem cum vidisset ancilla quædam, &c.* Quid sibi vult, quòd prima eum prodit ancilla cum viri vtique magis eum potuerint recognoscere, nisi vt & iste sexus peccasse in necem domini videretur, & iste sexus redimeretur per domini passionem? Et ideo mulier resurrectionis accipit prima mysterium, & mandata custodit, vt veterem præuaricationis aboleret errorem. *At ille negauit eum dicens. Mulier, non noui illum.* Quidam pio erga Apostolum Petrum affectu locum hunc ita interpretantur, quasi bene dixerit, se illum non nosse, quem mens humana nescit comprehendere, quia nemo sciat filium nisi pater. Iterum quoque inquisitus dixerit; *O homo non sum,* malés se negare quam Christum. Sed & tertio interrogatus cum ait; Homo nescio, quid dicis, significauerit se sacrilegia illorũ nescire, hoc est reprobãdo, & execrãdo dãnare. Sed hęc quã friuola sit expositio, & dñs, qui se veridica cõtestatione ter negãdũ à Petro prædixerat, & ipse Petrus insinuat, qui se hęc nõ de industria, sed de subreptione locutũ, subsequẽtibus lachrymis manifestat. *Et post pusillum alius videns eum, &c.* In hac negatione beati Petri discimus non solum ab eo negari Christum, qui dicit eum non esse Christum, sed ab illo etiam, qui cum sit, negat se esse Christianum. Dominus autem non ait Petro; Discipulum meum te negabis, sed me negabis. Negauit ergo ipsum, cum se negauit eius esse discipulum. *Et interuallo facto quasi horæ vnius, &c.* Nõ quod alia lingua Galilæi atque alia loquerentur Hierosolymitæ, qui vtrique fuerunt Hebræi, sed quod vnaquæque prouincia, & regio suas habendo proprietates vernaculum loquendi sonum vitare non possit. Vnde in Actibus Apostolorum cum ii, quibus spiritus sanctus insederat, omniũ gentium linguis loquerentur, inter alios qui de diuerso mundi climate conuenerant, etiam qui habitabant Iudæam mirantes dixisse referuntur, Nónne ecce omnes isti, qui loquuntur Galilæi sunt? Et quomodo nos audiuimus vnusquisque linguam nostram in qua nati sumus? *Et ait Petrus, Homo, nescio quid dicis, &c.* Solet scriptura sacra sæpe meritum causarum per statum designare temporum. Vnde Petrus, qui media nocte negauit, ad galli cantum pœnituit. Qui etiam post resurrectionem diurna sub luce dominum quem ter negauerat, tertio se amare professus est, quia nimirum quod in tenebris obliuionis errauit, &

Innuit S. Ambrosiũ, cuius sententia in hoc nõ probatur multis.

speratæ iam lucis rememoratione correxit, & eiusdem veræ lucis adepta præsentia plene totum, quicquid nutauerat, erexit. Hunc opinor gallum aliquem doctorum intelligendum, qui nos iacentes excitans, & somnolentos increpans dicat, Euigilate iusti, & nolite peccare. *Et conuersus dominus respexit Petrum, &c.* Respiciente domino Petrus ad cor reuersus maculam negationis pœnitentiæ lachrymis tergit, quia non solum cum agitur pœnitentia, verumetiam vt agatur, Dei misericordia necessaria est. Respicere námq; eius misereri est. Vnde Psalmista, Vsquequo (inquit) exaltabitur inimicus meus super me? respice, & exaudi me, domine Deus meus, id est, miserere, & adiuua. Quam nociua sane alloquia perfidorum. Petrus inter Iudæos vel hominem se nosse negauit, quem inter condiscipulos Dei filium confessus erat. Sed nec in atrio Cayphæ retentus poterat agere pœnitentiam. Egreditur foras, vt ab impiorum consilio secretus, pauidæ negationis sordes liberis fletibus abluat. *Et viri qui tenebant illum illudebant ei, &c.* Impleta est hoc loco prophetia, quæ ait, in virga percutient maxillam iudicis Israel. Sed qui tunc cæsus est colaphis Iudæorum, cæditur etiam nunc blasphemiis falsorum Christianorum. Velauerunt autem eum non vt eorum ille scelera non videat, sed vt à se ipsi, sicut quondam Mosi fecerunt, faciem eius abscondant. Si enim crederent Mosi, crederẽt forsitam & domino. Quod velamentum vsque hodie manet super cor eorum non reuelatum, nobis autem in Christum credentibus ablatum est. Neque enim frustra eo moriente, velum templi scissum est medium. *Et interrogauerunt eum dicentes: Prophetiza, &c.* Hæc quasi in contumeliam faciebant eius, qui se à populis prophetam voluerit haberi: sed ipso dispensante, qui patitur, omnia pro nobis fiunt, vt sicut Petrus hortatur Christo in carne passo, nos eadem cogitatione armemur. Et hæretici autem vel Iudæi vsque hodie, qui Iesum Deum negant, & mali catholici, qui eum reprobis actibus exacerbantes, videri ab illo suas cogitationes, & opera tenebrarum non autumant, quasi ei illudentes aiunt, *Prophetiza, quis est qui te percussit. Et vt factus est dies, conuenerunt seniores plebis, &c.* Non veritatem desiderabant, sed calumniam præparabant. Siquidem Christũ hominem tantum modo de stirpe Dauid venturum sperantes, sicut ei interroganti alias ipsi responderunt, hoc pro magno ab eo quærebant, vt si diceret, ego sum Christus (secundum quòd illi solum sapiebant) de semine Dauid, calumniarentur quòd sibi arrogaret regiam potestatem. *Et ait illis. Si vobis dixero, non credetis, &c.* Sæpe illis dixerat Christum se esse, videlicet quando aiebat; Ego & pater vnum sumus. Et iterum; Opera, quæ ego facio in nomine patris mei, hæc testimonium perhibent de me, sed vos non creditis, & cætera talia. Interrogauerat quoque, quomodo dicerent Christum filium esse Dauid, cum ipse Dauid in spiritu dominum suum illum vocauerit, vt tali nimirum interrogatione prouocati discerẽt eum non solum verum hominem, quia filium Dauid, sed etiam verum Deum, quia dominum esse Dauid. Verum illi neque dicenti credere sequendo, neque interroganti respondere, quærendo, neque eum qui innoxius approbatus est, immunem dimittere volebant. Qui autem semen Dauid calumniari

lumniari quærebant, plus est quòd audiunt. *Ex hoc autem erit filius hominis sedens à dextris virtutis Dei.* Si ergo tibi in Christo, ô Iudæe, pagane, & hæretice, contemptus, infirmitas, & crux contumelia est, vide quia per hęc filius hominis ad dexteram Dei patris sessurus, & ex partu virginis homo natus in sua cum cæli nubibus est maiestate venturus. Vnde & apostolus cum crucis abiecta descripsisset, adiunxit dicens; Propter quod & Deus illum exaltauit, & donauit illi nomen, quòd est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Iesus Christus in gloria est Dei patris. *Dixerunt autem omnes. Tu ergo es filius Dei? &c.* Ita responsionem temperat suam, vt & verum dicat, & sermo eius calumniæ non pateat. Maluit enim se Christum filium Dei probare, quàm dicere, vt condemnandi causa tolleretur iis, qui quòd obijciũt hoc ipsi fatentur. *At illi dixerunt. Quid adhuc desideramus, &c.* Testimonium domini quòd ipse se Christum & filium dixerit Dei, in eo acceperunt quod ait; *Erit filius hominis sedens à dextris virtutis Dei.* Et interrogantibus, Tu ergo es filius Dei, respondit, Vos dicitis quia ego sum. Sua se ergo sententia condemnant, qui eum morti tradunt, quem & oris, & operis sui testimonio Deum esse cognoscunt. Condemnant & Arrianos, qui verba diuinę maiestatis nuncia clarificato iam post mortem domino, nolint intelligere, quæ eo vincto adhuc, flagellatóque, & irriso, ipsi, qui crucifixuri erant intellexere carnifices.

CAPVT XXIII.

ET *surgens omnis multitudo eorum duxerunt illum ad Pilatum.* Vt sermo Iesu compleretur, quem de sua morte prædixit; Tradetur enim gentibus, & illudetur, & flagellabitur, & conspuetur. Et postquam flagellauerint, occident eum. Gentibus quippe & Romanos significat. Nam Pilatus Romanus erat, eúmque in Iudæam Romani præsidem miserant: cui crucifigendum tradunt dominum Iudęi, qui se isto modo ab eius interfectione velut alienos facere cupiunt, non vt eorum innocentia, sed vt dementia monstretur. *Cœperunt autem accusare illum dicentes, &c.* Arguuntur impietatis Iudæi, quòd accusantes saluatorem ne falso quidẽ aliquid verisimile quod ei obijcere possint, inueniunt. Et ideo sicut Marcus dicit, conuenientia eorum testimonia non erant. Verum ipse vt nobis patientiæ præbeat exemplum, sicut ante verberatus, sic & modo accusatus silet, ac reticet. *Pilatus autem interrogauit eum dicens, Tu es, &c.* Eodem verbo præsidi quo & principibus sacerdotum respondet, vt propria sententia condemnentur. Et notandum, quòd duobus domino obiectis, videlicet quòd & tributa Cæsari dare prohiberet, & se Christum regem diceret, Pilatus de vno regni verbo interrogandum putauit. Potuit enim fieri, vt illud domini iudicium quòd ait; Reddite Cæsari, quæ Cæsari sunt, & quæ Dei, sunt, Deo, etiam Pilatum audisse contigerit, ideóque causam hanc quasi apertum inuidorum mẽdacium nihil pendens, solum hoc quòd nesciebat quæsitu dignum duxerit. *Ait autem Pilatus ad principes sacerdotum, &c.* Hoc est, quòd ipse pridie quàm pateretur inter alia discipulis ait; Venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. Sed quia princeps mundi, hoc est Pilatus, eum absoluit, in quo nihil causæ, quam damnaret, inuenit, vide quid agant

Iudæi, qui non æquitatis amore verum inuestigare, sed inuidiæ stimulo iustum damnare satagunt. *At illi inualescebant dicentes. Commouit populum docens, &c.* Hic accusantium sermo magis & eum, qui accusatur, innoxium, & eos, qui accusant, docet esse peruersos. Docuisse enim populum, & à pristini temporis ignauia docendo commouisse, talíque actu à Galilæa vsque ad Iudæam, hoc est, totam à fine vsque ad finem terram repromissionis pertransisse, non criminis, sed indicium constat esse virtutis. Potuit namque aliquis amator domini, sicut etiam fecit, eandem sententiam laudis loco ponere dicendo auditoribus bonis; Vos scitis quòd factum est verbum per vniuersam Iudæam. Incipiens enim à Galilæa post baptismũ, quo prædicauit Ioannes Iesum à Naza, &c. Denique Pilatus nec interrogandum de hoc ratus saluatorem, se magis ipsum nata occasione, cupit ab eo iudicando liberum reddere. Nam sequitur; *Pilatus autem audiens Galilæam, &c.* Pilatus quidem ne contra eum quem insontem & propter inuidiam traditum cognouerat, sententiam dare cogeretur, Herodi eum misit audiendum, vt ipse potius eum, qui eius patriæ tetrarches existebat, vel absolueret, vel puniret: verum diuina prouidentia, ne qua Iudæis excusatio remaneret, quasi non ipsi, sed Romani Christum crucifixerint, Herodes quoque, qui natu, & religione erat Iudæus, cum exercitu suo quid de illo senserit est ostentare permissus. Simul & impietas vtriusque prouinciæ, Iudææ scilicet, in qua natus, & Galilææ, in qua nutritus est, & conuersatus, in eius necem conspirantis ostenditur. *Herodes autem, viso Iesu, &c.* Tacuit, & nil fecit, quia nec illius crudelitas merebatur videre diuina, & dominus iactantiam declinabat. Et fortasse in Herode omnes impij significantur, qui si legi non crediderint, & prophetis, mirabilia Christi opera in euangelio quoque videre non possint. *Stabant etiam principes sacerdotum, &c.* Accusantibus se principibus sacerdotum, & scribis, dominus apud Pilatum pauca, apud Herodem nulla respondit, ne videlicet crimen diluẽs, dimitteretur à præside, & crucis vtilitas differretur. Nam & iustum profecto erat, vt Pilato, qui inuitus ferebat sententiam, aliqua in parte responderet: Herodem vero, cæterósque Iudæorum optimates, quia contra legis suæ decreta innoxium condemnabãt, indignos per omnia suo sermone duceret. Propter illa ergo, quibus respondere noluit, ad hoc data est de agno similitudo, vt in suo silentio non reus, sed innocens haberetur. Vbi enim tacebat, quasi agnus toto pro grege immolandus patientiam præstabat: vbi vero respondebat, quasi pastor bonus pro creditis sibi ouibus contra luporum, latronúmque insidias pugnabat. *Spreuit autem illum Herodes, &c.* Quod veste alba induitur, immaculatæ dat indicia passionis, quoniam agnus Dei immaculatus, totius mundi sit peccata ablaturus. Qui enim in veste alba spretus, & illusus, ipse in casta carne est passus, & sepultus. Aliter quod hic alba, iuxta vero alios euangelistas purpurea, vel coccinea veste indutus illuditur, geminum martyrij genus, quo per sanctæ ecclesiæ passiones adornatur, exprimit. Quæ & innocuam eiusdem domini, ac sponsi sui mortem mirata; Dilectus, inquit, meus candidus, & rubicundus. Candidus scilicet actione, rubicundus sanguine. Et ipse variis membrorum

ſuorum floſculis vernans, in pace lilia gignit, in bello roſas. *Et facti ſunt amici Herodes, & Pilatus in ipſa die, &c.* Hoc nefandiſſimum Herodis, & Pilati fœdus, quod in occidendo Chriſto pepigerunt, hactenus eorum velut hæreditario iure ſucceſſores cuſtodiunt, quando Gentiles, & Iudæi ſicut genere, & religione, ita etiam mente diſſidentes, in Chriſtianis tamen perſequendis, Chriſtique in eis fide perimenda conſentiunt. *Pilatus autem conuocatis principibus ſacerdotum, &c.* Quantum dimittendi Ieſu ſtudium gerat Pilatus, attende. Primo accuſantibus ſacerdotum principibus, nihil ſe in eo cauſæ dicit inueniſſe. Deinde illis in cœpto perſiſtentibus, mittit ad Herodem, vt, ſi vel ille quid in eo ſceleris inuenire poſſit, an forte dimittendum decernere velit, exploret. Poſtremo & eius agnita voluntate, nec inuento in Ieſu facinore, etiam plebis, cui vnum dimittere per paſcha conſueuerat, ſententiam quærit. Iterum quoque, ac tertio dimittere illum volens interrogat. Sed quo curioſius auxiliatorem dimittendi Ieſum, quem non reperit, quærit, eo crimínoſiores eos, quos vnanimiter eius mortem deſiderantes reperit, arguit. *Obtuliſtis mihi hunc hominem quaſi, &c.* Hęc dicẽdo Pilatus abſoluit quidem Ieſum, quẽ probauit inſontem, ſed vt implerentur ſcripturæ, quem abſoluit iudicio, crucifixit myſterio. *Sed neque Herodes, &c.* Audi, cæce Iudæe, audi, crudelis pagane. Pilatus ipſe fatetur neque ſe, neque Herodem dignum quid morte in Chriſto reperiiſſe, ſed tantum in occidendo, vel illudendo innoxio alienæ crudelitatis obtemperaſſe clamoribus. Pereant ergo ſcripta, quæ tanto poſt tempore cõtra Chriſtum compoſita, non illum apud Pilatum magicæ artis accuſatum, ſed vos apud dominũ perfidię, & falſitatis accuſandos eſſe demonſtrant. *Emendatum ergo illum dimittam.* Flagris illum, & ludibriis quantum ipſi iubetis, dummodo innoxium ſanguinem non ſitiatis, afficiã. *Neceſſe autem habebat dimittere eis per diem feſtum vnum.* Neceſſe habebat, non imperialis legis ſanctione ſed annua gentis, cui per talia placere gaudebat, conſuetudine deuinctus. *Exclamauit autem ſimul vniuerſa turba, dicens, &c.* Hæret Iudæis vſque hodie ſua petitio, quam tanto labore impetrarunt. Quia enim data ſibi optione, pro Ieſu latronem, pro ſaluatore interfectorem, pro datore vitæ, elegerunt ademptorem, merito ſalutem, vitámque perdiderũt, & latrociniis ſe, ac ſeditionibus in tantum ſubmerſerũt, vt & patriam, regnúmque ſuum, quòd plus Chriſto amauere, perdiderint, & hactenus eam, quam vendidere, vel animæ vel corporis libertatem recipere non meruerint. *Iterum autem Pilatus locutus eſt ad illos, volens dimittere Ieſum, &c.* Quãta perfidorum crudelitas, quæ non ſolum occidere innocentem, ſed & peſſimo genere mortis occidere, hoc eſt, crucifigere deſiderant. Pendentes enim in ligno crucifixi, clauis ad lignum pedibus, manibúſque cõfixi, producta morte necabantur, & diu viuebatur in cruce, non quia lõgior vita eligebatur, ſed quia mors ipſa protẽdebatur, ne dolor citius finiretur. Verum ipſe de morte peſſima occidit omnẽ mortem. Peſſima enim erat non intelligentibus Iudæis. Nam à domino electa erat. Ipſam enim crucem ſuam ſignum habiturus erat, ipſam crucem de diabolo ſuperato tanquam trophæum in frontibus fidelium poſiturus. vt diceret apoſtolus, mihi autẽ abſit gloriari niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo. *Ille autem tertio dixit ad illos, &c.*

Crucis ſignum tãquam trophæũ in frõtibus Chriſtianorum impreſſum.

Hanc corruptionem, qua populo ſatisfacere, ne vſque ad crucifigendum ſaluatorem ſæuirent, ſummopere quærebat, non modo eum obtuliſſe rogitando, ſed etiam deridendo, & flagellando nefandorum deſiderijs exhibuiſſe, & verba euangeliſtæ Ioannis, & ipſa teſtatur columna, cui alligatur. Ille qui ſoluere cõpeditos ſolet, plena Deo membra verberibus ſubdidit. Quæ videlicet columna in eccleſia montis Sion poſita dominici cruoris vſque hodie cernẽtibus veſtigia certa demonſtrat. Sed hæc licet agat Pilatus, quid inſatiabilis ſacrilegorũ furor concupiſcat attende. *At illi inſtabant vocibus magnis, &c.* Quia totam accuſationem, quam aduerſus dominum detulerant, crebra, ac ſollicita Pilati interrogatione videbant euacuatam, tandem impudici ad ſolas ſe preces conuertunt, vt quod criminando, & quaſi ratiocinando nequiuerant, iam poſtulando, & vociferando perficiant. Quem exinde ordinem ſæuiendi etiam beatorum martyrum perſecutores tenuiſſe, ſatis eccleſiaſtica demonſtrat hiſtoria. *Et Pilatus adiudicauit fieri petitionem eorum, &c.* Latro ſeditioſus, & homicidiorum auctor dimiſſus eſt populo Iudæorum, id eſt diabolus, qui iam olim patria lucis ob culpam ſuperbiæ depulſus, & in tenebrarum fuerat carcerem miſſus, atque ideo Iudæi pacem habere non poſſunt, quia ſeditionum principem, quam dominum eligere maluerunt. Quia vero Barrabas filius patris, vel filius magiſtri eorum interpretatur, poteſt antichriſti typum gerere, quem illi, quibus dicitur, Vos ex patre diabolo eſtis, vero Dei filio ſunt prælaturi. Filius autem diaboli Antichriſtus, non ab ipſa naſcendo, ſed ſicut cæteri peccatores illum imitando vocatur. *Et cum ducerent eum, apprehenderunt Simonem, &c.* Ioannes euangeliſta narrat, ipſum dominum ſibi baiulaſſe crucem. Vnde intelligitur primo à domino crucem portatam, ac deinde Simoni, quem forte exeuntes obuium habuerunt, impoſitam, congruo ſatis ordine myſterij. Quia ipſe paſſus eſt pro nobis, relinquens nobis exemplum, vt ſequamur veſtigia eius. Qui bene crucem poſt Ieſum portaſſe deſcribitur, iuxta quòd ipſe præcipit, Et tollat crucem ſuam, & ſequatur me. Et quia Simõ iſte non Hieroſolymita, ſed Cyrenęus eſſe perhibetur, Cyrene enim Lybiæ ciuitas eſt, ſicut in actibus apoſtolorum legimus, recte per eum populi gentium deſignantur. Qui quondam peregrini, & hoſpites teſtamentorum; nunc obediendo fidei, ciues ſunt & domeſtici Dei. Et ſicut alibi dicitur, Hæredes quidem Dei, cohęredes autem, Chriſti. Vnde pulchre Simon obediens, Cyrene hæres interpretatur. Nec prætereundum, quòd Simon de villa veniſſe refertur. Villa enim Græce πάγος vocatur, à qua pagani nomẽ trahũt, eò quòd à ciuitate Dei alieni, & quaſi vrbanæ ſint conuerſationis ignari. Sed de pago Simon egrediẽs crucem portat poſt Ieſum, cum populus nationum paganis ritibus derelictis, veſtigia dominicę paſſionis obedienter amplectitur. *Sequebatur autem illum multa turba, &c.* Multa ſimul turba crucem domini, ſed non vna, eadémque mente ſequebatur. Nam populus quidem, vt cuius mortem impetrauerat, morientem lætus aſpiceret, mulieres vero, vt quem viuere de-

Columna, cui Chriſtus alligatus fuit, extat.

ſiderabant, moriturum, morientem, & mortuum plorarent. Nõ autem ideo ſolus mulierum planctus eum ſequebatur, quia non innumerus etiam credentium virorum cœtus de eius erat paſſione mœſtiſſimus, ſed quia fœmineus quaſi contemptibilior ſexus, liberius poterat præſentibus ſacerdotũ principibus, & magiſtratibus, quid contra eos ſenſerit oſtentare. Verum quia nouit dominus, qui ſunt eius, prætermiſſa iam furẽtis populi turba, ad amantes, plangentéſque ſe fœminas oculos, & ora conuertit dicens, *Filiæ, Hieruſalem, nolite flere ſuper me, &c.* Ne me (inquit) moriturum lamentemini, cuius cita reſurrectio mortem ſoluere poteſt, cuius mors & omnẽ mortem, & ipſum mortis deſtructura eſt auctorem. Vos potius ipſas, veſtrámq; progeniẽ, ne in meæ crucis vltionem cũ perfidis æterna morte damnemini, dignis lachrymarum fontibus abluite. Notandúmque, cum filias Hieruſalem appellat, quòd non ſolæ, quæ cum eo venerant à Galilæa, ſed & eiuſdem vrbis ciues ei mulieres adhæſerint. Et nunc quoque quaſi immolandum Ieſum duplex turba proſequitur, cum eius paſſionis hiſtoriam alij tanquam riſu dignas fabulas, alij lachrymantibus, vt decet, oculis legunt, audiunt, recolunt: eius carnis, ſanguiníſque myſteria hi quaſi viles, communéſque eſcas, illi pectore tanta re digno percipiunt. Sed dominus, vbi cor contritum, & humiliatum reſpicit, mox addita ſalutiferæ compunctionis gratia, vnde gratius, dulcius, vberius flere debeat magiſter ſedulus, & blandus conſolator irrogat. *Quia ecce venient dies, &c.* Dies vẽturæ à Romanis obſidionis, & captiuitatis ſignificat. De quibus ſuperius inter alia diſcipulis ait; Tunc qui in Iudæa ſunt, fugiãt in mõtes. Et paulo poſt; Væ autem prægnantibus, & nutrientibus in illis diebus. Quia & naturale eſt, imminente captiuitate, hoſtilique per agros vrbéſque clade feruente, cunctos, qui euadere queant, alta quæque, vel abdita, quibus abſcondantur, refugia conquirere. Et ſpecialiter refert Ioſephus, inſiſtentibus ſibi Romanis Iudæos cauernas certatim montium, colliúmque petiſſe ſpeluncas. Ita vt ſemetipſum teſtetur munitiore quodam deſtructæ vrbis locupatæ in ſpelæo cum quadraginta comitibus proditum, inuentum, atque ab hoſtibus captum. Poteſt autem & ex ſuperfluo, quòd beatificandos dicit ſteriles, & non parientes, de his intelligi, qui ſeipſos in vtrolibet ſexu caſtrauerunt propter regnum cælorum: Montibus, & collibus dici; *Cadite ſuper nos & operite nos*, cum quilibet ſuæ fragilitatis memores ingruente tentationum articulo, ſublimium quorumque vel ipſa virginitate, vel martyrio, vel quacunque alia virtute virorum quæſierint exemplis, monitis, & precibus defendi. *Quia ſi viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet?* Viride lignum, ſeipſum, ſuóſque electos, aridum vero, impios, & peccatores ſignificat. Si ergo ipſe, inquit, qui peccatum non feci, qui lignum vitæ merito appellatus fructus gratiæ duodenos per ſingulos mẽſes adfero, ſine igne paſſionis à mundo non ex eo, quid putas eos manere tormenti, qui fructibus vacui, ipſum inſuper vitæ lignum flammis dare non timent? Si nunc eſt tempus vt incipiat iudiciũ de domo Dei, & omnes, qui volũt pie viuere in Chriſto, perſecutionem patiuntur, qui finis eorum, qui non credunt euangelio Dei? *Ducebantur autem & alij duo nequã cum eo, vt interficerentur, &c.* Sed ille cum iniquis deputatus eſt in morte, vt iniquos iuſtificaret in reſurrectione, qui cum in forma Dei eſſet, propter homines homo factus eſt, vt hominibus poteſtatem daret, filios Dei fieri. *Et poſtquam venerunt in locum, &c.* Extra vrbem Hieruſalem, & extra portam loca erant, in quibus truncabantur capita damnatorum, & caluariæ, id eſt, decollatorum ſumpſere nomen. Propterea autem ibi crucifixus eſt dominus, vt vbi prius erat area damnatorum, erigerentur vexilla martyrij. Et quomodo pro nobis maledictum crucis factus eſt, & flagellatus, & crucifixus, ſic pro omnium ſalute quaſi noxius inter noxios crucifigitur, vt, vbi abundauit peccatum, ſuperabundet gratia. Qualiter ſane dominus in cruce ſit poſitus, quídve eadẽ ſacratiſſimi corporis poſitio regalis in ſe typi cõtineat, Sedulius in paſchali carmine pulchre verſibus dixit;

Néve quis ignoret ſpeciem crucis eſſe colendam,
Quæ dominum portauit ouans ratione potenti,
Quatuor inde plagas quadrati colligit orbis.
Splendidus auctoris de vertice fulget Eous,
Occiduo ſacræ lambuntur ſidere plantæ.
Arcton dextra tenet, medium læua erigit axem,
Cunctáque de membris viuit natura creantis,
Et cruce complexum Chriſtus regit vndique mundum.

Moralem quoque ſacroſanctæ crucis figuram deſcribit Apoſtolus vbi ait; In charitate radicati, & fundati, vt poſſitis comprehendere cum omnibus ſanctis, quæ ſit latitudo, & longitudo, altitudo & profundum, cognoſcere etiam ſupereminentem ſcientiæ charitatem Chriſti. In latitudine quippe bona opera charitatis ſignificat. In longitudine, perſeuerantiam ſanctæ conuerſationis vſque in finem. In altitudine, ſpem cæleſtium præmiorum. In profundo, inſcrutabilia iudicia Dei, vnde iſta gratia in homines venit. Et hæc ita coaptantur ſacramento crucis, vt in latitudine accipiatur tranſuerſum lignũ quo extenduntur manus, propter operum ſignificationem. In longitudine, ab ipſo vſque in terram, vbi totum corpus crucifixum ſtare videtur, quod ſignificat perſiſtere hoc eſt longanimiter permanere. In altitudine, ab ipſo tranſuerſo ligno ſurſum verſus, quod ad caput eminet, propter expectationẽ ſupernorum, ne illa opera bona, atque in eis perſeuerãtia propter beneficia Dei terrena, ac temporalia facienda credantur, ſed potius propter illud, quod deſuper ſempiternum ſperat fides, quæ per dilectionem operatur. In profundo autem pars illa ligni, quæ in terræ abdita defixa latet, ſed inde conſurgit illud omne, quod eminet, ſicut ex occulta Dei volũtate vocatur homo ad participationem tantæ gratiæ alius ſic, alius autem ſic, ſupereminentem vero ſcientiæ charitatem Chriſti, eam profecto vbi pax illa eſt, quæ præcellit omnem intellectum. *Et latrones vnum à dextris, & alium à ſiniſtris.* Latrones, qui cum domino ſunt hinc inde crucifixi, ſignificant eos, qui ſub fide, & confeſſione Chriſti vel agonem martyrij, vel quæ continentiæ arctioris inſtituta ſubeunt. Sed quotquot hæc pro æterna ſolum cæleſtique gloria gerunt, hi profecto dextri latronis merito, & fide deſignantur. At qui vel humanæ laudis intuitu, vel qualibet minus digna intentione ſæculo abrenunciant, non immerito blaſphematoris, & ſiniſtri latronis mentem, & actus imitantur. De qualibus dicit Apoſtolus; Si tradidero corpus

meum vt ardeã, si dedero omnes facultates meas in cibo pauperum, si alia multa fecero, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest. At vero beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum. *Iesus autem dicebat: Pater dimitte illis, &c.* Quia Lucas per vituli typum sacerdotium Christi scribere disposuit, recte apud eum dominus & pro persecutoribus suis iure sacerdotis intercedit, & eodem munere latroni cõfitenti paradisi ianuam pandit. Neque enim putandum est eum hæc patrem frustra orasse, sed in eis nimirum, qui post eius passionem credidere, quod orabat impetrasse. Notandum sane, quòd non pro eis, qui luoris, ac superbiæ stimulis accensi, quem filium Dei intellexere crucifigere quàm confiteri maluerunt, sed pro eis vtique, qui zelum Dei habentes, sed non secundum scientiam nesciere, quod fecerũt, patri preces obtulerit. Sed & Ioannes Apostolus dicit; Est peccatum ad mortem, non pro illo dico, vt roget quis. Imitare ergo dominum tuum, pro inimicis intercede, & si necdum potes, saltem caue, ne contra illos orare præsumas. Sic etenim quotidianis profectibus auctus, & ad illud quandoque domino iuuante, peruenies, vt etiam pro illis intercedere possit. *Diuidentes vero vestimenta eius, &c.* Hæc euangelista Ioannes plenius exponit, quia scilicet milites cætera in quatuor partes iuxta suum numerum diuidentes, de tunica, quæ inconsutilis erat desuper contexta per totum, sortem miserunt. Quadripertita autem vestis domini, quadripertitam eius figurauit Ecclesiam, toto scilicet, qui quatuor partibus constat, terrarum orbe diffusam, & omnibus eisdem partibus æqualiter, id est, concorditer distributam. Tunica vero illa sortita, omnium partium significat vnitatem, quæ charitatis vinculo continetur. Si enim charitas iuxta Apostolum, & supereminentiorem habet viam, & supereminet scientiæ, & super omnia præcepta est, merito vestis, qua significatur desuper contexta perhibetur. In sorte autem quid nisi Dei gratia, commendata est? Sic quippe in vno ad omnes peruenit, cum sors omnibus placuit, quia & Dei gratia in vnitate ad omnes peruenit, & cum sors mittitur, non personæ cuiusque vel meritis, sed occulto Dei iudicio ceditur. *Et deridebãt illum principes, &c.* Etiam nolentes confitentur principes, & populi Iudæorum, quòd alios saluos fecerit. Itaque vestra vos condemnat sententia. Qui enim alios salũos fecit, vtique, si vellet, seipsum saluare poterat. *Se saluum faciat* (inquiunt) *si hic est Christus Dei electus.* Immo ideo se saluum facere de cruce descendendo noluit, quia ipse est Christus Dei electus. Nam qui ideo venit, vt pro nobis crucifigeretur, ideo seipsum saluare de cruce descendendo neglexit, quia cum cæteris peccatoribus etiam illos, qui crucifixere, saluare moriendo curauit. *Illudebant autem & milites accedentes, &c.* Acetum ipsi erant Iudæi, degenerantes à vino patriarcharum, & prophetarum. Quo videlicet aceto milites dominum potauerunt, quem eorum suggestione morti tradiderunt. Et notandum, quòd Iudæi vocabulum Christi, & filij Dei scripturæ sibi auctoritate creditũ blasphemantes irridentes: Milites vero vtpote scripturarum nescij, non Christo Dei electo, sed regi Iudæorum insultant. *Erat autem & superscriptio scripta, &c.* Pulchre titulus, qui Christum regem testetur, non infra, sed supra crucem ponitur, quia licet in cruce pro nobis hominis infirmitate dolebat, super crucem tamen regis maiestate fulgebat. Qui apte etiã quia Rex simul, & sacerdos est, cum eximiam patri suæ carnis hostiam in altari crucis offerret, regis quoque, qua præditus erat titulo dignitatem prætendit, vt cunctis legere, hoc est audire, & credere volentibus innotescat, quia suum per crucem non perdiderit, sed confirmarit potius, & corroborarit imperium. Vnde & apostolus cum ignominiam crucis describisset adiunxit; Propter quod & Deus illum exaltauit, & donauit illi nomen, quòd est super omne nomen, &c. Nam quod hoc nomen Hebraicè, Græcè, & Latinè scriptum erat, hoc est, quod idem Apostolus subsecutus adnectit; Et omnis lingua cõfiteatur, quia Iesus Christus in gloria est Dei patris. Quãtum vero ad literam, hę tres linguæ ibi præ cæteris eminebant. Hebræa propter Iudæos in lege gloriantes, Græca propter gentium sapiẽtes, Latina propter Romanos multis, ac pene omnibus iam tunc gentibus imperantes. Velint nolint ergo Iudæi, omne mundi regnum, omnis mundana sapientia, omnia diuinæ legis sacramenta testantur, quia Iesus Rex Iudæorum est, hoc est imperator credentium & confitentium Deum. *Vnus autem de ijs, qui pendebant latronibus, &c.* Mouet forte aliquos, quomodo alij euangelistæ dicant latrones, qui crucifixi erant cum eo, conuiciatos ei. Vnus quidem eorum, quando conuiciatus est, secundum Lucæ testimonium, alter & compescuit eum, & in Deum credidit. Sed intelligamus eos breuiter perstringentes hunc locum pluralem numerum pro singulari posuisse. Sicut in epistola ad Hebræos legimus pluraliter dictum; Clauserunt ora leonum, cum solus Daniel significari intelligatur. Et pluraliter dictum, Secti sunt, cum de solo Esaia tradatur. In psalmo etiam, quod dictum est; Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum, pluralem numerũ pro singulari positum, in actibus apostolorum inuenitur. Nã reges propter Herodem, principes propter Pilatum intellexerunt, qui testimonium eiusdem psalmi adhibuerũt. Quid autem vsitatius (verbi gratia) quam vt dicat aliquis, & rustici mihi insultant, etiam si vnus insultet? *Respondens autem alter increpabat illum, &c.* Quis huius latronis animum non miretur? immo iuuantis eum domini gratiam quis digne miretur? digna gratiarum actione veneretur? In cruce claui manus eius, pedésque ligauerant, nihílque in eo à pœnis liberum nisi cor, & lingua remanserat, inspirante Deo totum illi obtulit, quòd in se liberum inuenit, vt iuxta hoc, quòd scriptum est, corde crederet ad iustitiã, ore confiteretur ad salutem. In corde autem fidelium tres summopere manere virtutes testatur Apostolus dicens; Nunc autem manet fides, spes, charitas. Quas cunctas subita repletus gratia & accepit latro, & seruauit in cruce. Fidem namque habuit, qui regnaturum dominum credidit, quem secum pariter morientem vidit. Spem habuit, qui regni eius aditum postulauit. Charitatem quoque in morte sua viuaciter tenuit, qui fratrem, & collatronem pro simili scelere morientem & de iniquitate sua arguit, & ei vitam quam cognouerat prædicauit. Ille qui talis ad crucem venit ex culpa, ecce qualis à cruce recedit ex gratia. Confitebatur

fitebatur dominum, quem videbat secum humana infirmitate morientẽ, quando negabant Apostoli eum, quem miracula viderant diuina virtute facientem. *Et dixit illi Iesus. Amen dico tibi, &c.* Pulcherrimum affectãdæ conuersionis exemplũ, quòd tam cito latroni venia relaxatur, & vberior est gratia, quàm precatio. Semper enim plus dominus tribuit quàm rogatur. Ille enim rogabat, vt memor sui fuisset domin⁹, cum venisset in regnũ suum. Dominus autem ait; *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso.* Vita est enim esse cum Christo, quia vbi Christus, ibi regnum. Quidam duos latrones cum domino crucifixos duob⁹ baptizatorum generibus coaptant. Quicunque enim baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus. Ambo nanque similes crucifixi, sed vnus in cruce blasphemiis peior, alter est confessione martyr effectus. Quia per baptismum, quo cum peccatores essemus abluimur, alij dum Deum in carne passum, fide, spe, & charitate laudant, coronantur: alij, dum aut fidem aut opera baptismi habere renuunt, dono quod accepere priuantur. *Erat autem fere hora sexta, & tenebræ, &c.* Clarissimum mundi lumen retraxit radios suos, ne aut pendentem videret dominum, aut impij blasphemantes sua luce fruerentur. Et notandum, quòd dominus sexta hora, hoc est, recessuro à centro mundi sole, crucifixus sit: diluculo autem, hoc est oriente iam sole, resurrectionis suæ mysteria celebrarit. Statu enim temporis signauit, quòd effectu operis exhibuit. Quia mortuus est propter peccata nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. Nam & Adam peccante, scriptum est, quòd audierit vocem domini Dei deambulantis in paradiso ad auram post meridiem. Post meridiem namque, inclinata luce fidei. Ad auram vero, refrigescente feruore charitatis. Deambulãs autem audiebatur, quia ab homine peccante recesserat. Rationis igitur ordo poscebat, vt eodem temporis articulo, quo tunc Adę peccanti obcluserat, nunc latroni pœnitenti dominus paradisi ianuam pãderet. *Et velum templi scissum est medium.* Hoc expirante domino, factũ est, sicut Matthæus, Marcusque contestantur, sed Lucas prę occupando narrauit. Volens enim miraculum miraculo adiungere, cum dixisset; *Sol obscuratus est*, continuo subiungendum existimauit; *Et velum templi scissum est medium.* Scinditur autem velum templi, vt arcana testamenti, & omnia legis sacramenta, quæ prius tegebantur, appareant, atque ad populum transeant nationum. Ante etenim dictum fuerat; Notus in Iudæa Deus, in Israel manet nomen eius. Nunc autem, exaltare super cælos, Deus, & super omnem (inquit) terrã gloria tua. Et in euangelio prius dixit; In viam gentium ne abieritis. Post passionem vero; Euntes docete omnes gentes. *Et clamans voce magna Iesus ait, &c.* Patrem inuocando, filium Dei se esse declarat. Spiritum vero commendando, non defectum suæ virtutis, sed confidentiam eiusdem cum patre potestatis insinuat. Amat enim dare gloriam patri, vt nos ædificet gloriam dare creatori. Commendat itaque patri spiritum, iuxta hoc quòd delectato corde, & exultantibus spe resurgendi labiis, in alio Psalmo loquitur; Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. *Vidēs autem Centurio quòd factum fuerat, &c.* Non solus Centurio glorificauit Deum, sed & milites, qui cum eo erant custodientes Iesum (sicut Matthæus scribit) viso terræ motu & iis, quæ fiebãt, timuerũt valde dicẽtes; Vere Dei filius erat iste. Quãta ergo cæcitas Iudæorũ, qui, tot per dãm virtutibus factis, tãtis in morte eius apparẽtibus signis, credere respuerũt, & insensibiliores gentilibus Deũ glorificare, vel timere contẽpserunt. Vnde merito per Centurionẽ fides ecclesiæ designatur, quæ, velo mysteriorum cælestium per mortem domini reserato, cõtinuo Iesum, & vere iustum hominem, & vere Dei filium synagoga tacente, confirmat. Nam & ipsa summa centenaria, quæ in flexu digitorum, sicut & supra memoratũ est, de sinistra transit in dexteram, ecclesiæ sacramẽtis, & fidei aptissime congruit, cui pro lege euangelium creditum, pro terræ diuitiis regnum est cæleste promissum. *Et omnis turba eorum, qui simul aderant, &c.* Quòd percutiebant pectora, quia pœnitentiæ est, & luctus indicium, potest dupliciter intelligi. Siue enim eum, cuius vitam dilexerunt, iniustè occisum dolebant: seu cuius mortem se impetrasse meminerant, hunc in morte amplius glorificatum tremebant. Sed siue hæc, siue illa, siue vtraque causa diuersas in turba, dissidentésque personas pectus tundere coëgerit, notãda distantia gentis, & gentis. Gentiles quippe, moriente Christo, Deum timentes, apertè confessionis voce glorificant, Iudæi percutiendo solum pectora, silentes domum redeunt. *Stabant autem omnes noti eius à longe, &c.* Hoc est quòd ipse dominus in Psalmo explicita suæ passionis serie patri queritur dicens; Elongasti à me amicum, & proximum, & notos meos à miseria. *Et ecce vir nomine Ioseph, qui erat decurio, &c.* Decurio vocatur, quòd sit de ordine curiæ, & officium curiæ administret, qui etiam curialis à procurando munera ciuilia solet appellari. *Ab Arimathia ciuitate Iudææ, &c.* Ab Arimathia, ipsa est Ramathaim ciuitas Helcanæ, & Samuelis in regione Thannitica iuxta Diospolim. *Hic accessit ad Pilatum, &c.* Magnæ quidem Ioseph iste dignitatis ad sæculum, sed maioris apud Deum meriti fuisse laudatur, vt & per iustitiam meritorum sepeliendo corpori dominico dignus foret, & per nobilitatem potentiæ sæcularis idem corpus accipere posset. Non enim quilibet ignotus ad præsidem accedere, & crucifixi corpus poterat impetrare. *Et depositum inuoluit syndone, &c.* Et ex simplici sepultura domini ambitio diuitũ condemnatur, qui ne in tumulis quidem possunt carere diuitiis. Possumus autem iuxta intelligentiam spiritalem & hoc sentire, quòd ille in syndone munda inuoluat Iesum, qui pura eum mente susceperit. In nouo autem ponitur monumento, ne post resurrectionem cæteris corporibus remanentibus, surrexisse alius fingeretur. Quod bene monumentum de petra excisum fuisse memoratur, ne, si ex multis lapidibus ædificatum esset, suffossis tumuli fundamentis ablatus furto diceretur. Aliter. Solus tumulo dominus includitur, vt specialis illius sepultura, id est nostræ dissimilis, sicut & cætera dispensationis eius arcana à nostræ naturæ fragilitate discrepauere, specialis & resurrectio designetur. Nam & verus homo apparuit, sed ex virgine matre conceptus, & natus. Et tentatus est per omnia, sed pro similitudine absque peccato. Et mortuus est, sed quomodo ipse voluit. Et sepultus est, sed quandiu voluit. Et suscitatus est,

sed quando voluit. Hoc est ergo, quòd ait; Singulariter sum ego, donec transeam. Et alibi de singulari sepultura; In pace in idipsum obdormiã, & requiescam, quoniam tu, domine, singulariter in spe constituisti me, id est cæterorũ mortalium in fine, resurrectione seruata me singulari dono à mortuis die tertia resurgere promisisti.

INCERTI SVB NOMINE *Eusebij Episcopi Emisseni superioris Euang. expositio.*

VEnit autem dies azymorum, in qua necesse erat occidi Pascha, & misit Petrum, & Ioannem dicens, Euntes parate nobis Pascha, vt manducemus. Mittit dominus Petrum, & Ioannem parare Pascha. Quibus introëuntibus ciuitatem, occurrit homo amphoram aquæ portans: quem ipsi sequuntur in domum, in quam intrat. Et ostendit eis paterfamilias cœnaculum magnum stratũ. Isti enim duo Christi discipuli, duo testamenta sunt, quæ dum diuina inspiratione mittuntur ad ciuitatem pectoris nostri, Pascha ibi parant, quia quid agnus ille secundum legem immolatus significet, & qualiter Pascha nostrũ immolatus est Christus, nos docent & intelligere faciunt, quibus interior homo occurit, qui quoniam baptizatus est, amphoram aquæ non immeritò portare dicitur. Nemo enim non baptizatus, hanc amphoram portat. hunc igitur sequuntur vsque in domum, vsque in cordis secretarium interius, ibique inueniunt patremfamiliàs, id est, intellectum, à quo interior nostra familia regitur, & gubernatur. *Et ipse ostendit eis cœnaculum magnum stratum*, per quod fidem intelligimus, aliis virtutibus ornatam. Ibi enim hæc cœna paratur, quia per fidem reuelatur. Vnde rectè dicitur. Nisi credideritis, non intelligetis. Hoc enim cœnaculum infideles non habet. *Et cùm facta esset hora, discubuit, & duodecim Apostoli cũ eo, & ait illis, Desiderio desideraui hoc Pascha manducare vobiscum, antequam patiar.* Multum (inquit) hoc Pascha vobiscum manducare desideraui, vt vetera complerem, & ad noua transirem. *Dico enim vobis, quia ex hoc non manducabo illud, donec impleatur in regno Dei*, id est, donec in ecclesia spiritualiter intelligatur, & agatur. *Vos estis, qui permansistis mecum in tentationibus meis, & ego dispono, &c.* Sic (inquit) ego vobis ecclesiæ regnum trado, & dispono, sicut & pater meus mihi illud disposuit, vt mea vice illud regatis, & super mensam meam edatis panem verum, qui de cœlo descendit, & bibatis calicẽ noui testamenti. Hoc autem & de illa cælesti mensa intelligi potest, in qua sancti sola summi boni contemplatione reficiuntur. De qua Psalmista, Ego (inquit) cum iustitia apparebo conspectui tuo: satiabor, dum manifestabitur gloria tua. *Ait autem dominus Simoni: Simon, ecce Satanas expetiuit vt cribraret vos sicut triticum.* Sicut enim olim beatum Iob, ita & Apostolos ex Dei permissione cribrauit, siquid fortè zizaniæ & corruptionis in eis inueniret. *Et dixit eis, Quando misi vos sine sacculo & pera & calceamentis, nũquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt, Nihil.* Nihil enim eis deesse poterat, quos dominus ipse regebat. Vnde Psalmista, Dominus regit me, & nihil mihi deerit. Miserat enim eos dominus non prædicare, sed infirmos sanare, dicens eis: Ite sanate omnes languores, omnésque infirmitates. Ideóque neque sacculo indigebant, neque pera, neque calceamẽtis. Nondum enim calceati erant in præparatione euangelij pacis. Dixit ergo eis, *Sed nunc, qui habet sacculum, tollat similiter & peram.* Nunc (inquit) & sacculum & perã vos ferre concedo: non ad colligendum, sed ad tribuendum: non vt aliena in eis coaceruetis, sed vt inde trahatis quod aliis detis. Hæc enim duo præter hoc quòd misericordiam & largitatẽ inducãt, vtrumque etiam testamentum significant. Ex his enim, quasi ex sacculo, & pera, cunctis diuitiis plenis trahebant apostoli, vnde mentes famelicas, & sitientes reficerent. Securi sint igitur apostoli, & nihil timeant, quia nihil deerit eis portantibus sacculum & peram, quibus nec prius aliquid defuit sine sacculo & pera. *Et qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gladium.* Qui (inquit) non habet gladium spiritus, quod est verbum Dei, vendat tunicam suam, & emat eum: vt omnibus exutus, nudus nudam crucem sequatur. His igitur verbis apertè monstratur, quòd illi soli prędicare, & gladium spiritus ferre debent, qui simul cũ apostolo dicere possunt, Ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te. Qui enim nihil possidet, meritò nudus, & absque tunica dicitur. *Dico enim vobis, quoniam adhuc hoc quod scriptum est, oportet implere in me, Et cum iniquis deputatus est: etenim ea quæ sunt de me, finem habent.* Adhuc (inquit) parum quod restat, oportet impleri in me. Penè enim iam finita sunt, quæ de me secundum carnem scripta sunt: sed adhuc illud restat, vt cum iniquis me deputantes Iudæi crucifigant. Et tunc tandem ego à prædicatione cessabo: vos autem, omnibus vẽditis, emite gladium, accingimini, & ad prædicandum vos præparate. *At illi dixerunt: Domine, ecce gladij duo hic. At ille dixit eis, Satis est*, Sufficiunt enim duorum testamentorum gladij, ad totius prædicationis opus peragendum. Vide quam bene omnia conueniant: quamuis quid verba domini significarent, Apostoli non intelligebant. *Et apparuit illis angelus domini de cœlo confortans eum, &c.* Hæc enim pugna saluatoris nostri, martyrum agones, & certamina significabat. Ille sudor sanguineus, eorum sanguinem de toto eius corpore (quod est ecclesia) vbique fundendum manifestabat. Orabat autem prolixius, quatenus nobis ostenderet, quid in tali pugna agere debeamus, vt angelorum consolationem recipere mereamur. Cætera, quæ sequuntur, in Matthæo exposita sunt.

THEOPHYLACTI EPISCOPI *Bulg. superioris Euang. expositio.*

INstabat autem dies festus azymorum qui dicitur pascha, &c. Quærebant quidem illum interimere scribæ, at, quia tempus paschæ instabat, & videbant sibi inde periculum imminere à turba, quæ congregabatur maxime propter diẽ festum, quærebant insidias, quomodo interfecto illo, non periclitarentur. Intrauit autem Satanas in Iudam, qui erat vnus è numero duodecim, erátque ex maximè familiaribus discipulis: vt nullus confidat in seipso, sed semper attendat vitæ suæ, vtpote grauem habens aduersarium. Quidam autem sic intellexerunt; *Qui erat è numero duodecim*: numerum solum implebat vt apostata, non vt apostolus, nec vt verus discipulus. Quomodo enim verus discipulus, qui furatur, quæ in marsupium mittebantur: Hic igitur, quum ingressus esset in eum Satanas, decreuit secum, & conspirauit cum quærentibus Iesum tradere. Hoc enim significat spopondit, hoc est, perfectam promissionem, & pactum fecit. Et quærebat opportunitatem, quando inueniret illum sine turba, hoc est, seorsim, & solitarium, & ipsis traderet. Magistratus autem loco hoc vocat præfectos ædificiis templi, vel etiam censores, vt qui curarent ea, quæ ad bonum ordinem seruandum pertinebant. Præfecerant enim Romani quosdã populo, vt ne turbaretur, quandoquidem seditiosi erant. Illos igitur vocat στρατηγούς, magistratus. Fortassis autem & militaria munera credebantur eis, qui erant ex sacerdotali ordine, vnde magistratus, & duces dicti. Ambitione enim laborantes & illa officia inuadebant: vnde eos magistratus, & duces templi nominauit, manifestius forte taxans illos. *Venit autem dies azymorum, in qua necesse erat immolari pascha, &c.* Quod phase Hebraice pascha dicatur, & signet transitum ex Ægypto, sæpe dictum est: & in summa omnia, quæ in festo fiunt, ita dicta: nunc autem quem nobis dicat diem azymorum, dicendum. Diem igitur azymorum dicit quintum, ad cuius vesperam pascha immolandum erat. Igitur dominus forte quinto mane mittit discipulos, Petrum, & Ioannem, & illum, quidem vt diligentem, hunc verò vt dilectum. Mittit autem in alienam domum. Neque enim domum habebat vel ipse, vel discipuli eius, alioquin in vna discipulorum domo manducasset pascha. Vides paupertatem? Mittit verò eos ad hominem incognitum, vt ostendat, quod sponte susceperit passionem. Si enim voluisset, sicut mentem homini, qui se nesciebat, dedit, vt se susciperet: ita poterat & cum Iudæis, quæ libuisset, facere. Quidam autem dicunt, quòd propter hoc non dixit nomen hominis, nec manifestauit eum, sed signo quodam deduxit eos ad domum illius, propter proditorem, vt, ignorato nomine, non proderet domum pharisæis, qui venissent, & comprehendissent eum, priusquam cœnam perficeret, & spiritualia sua sacramenta traderet: idcirco infra Christus dicit; Desiderio desideraui hoc pascha manducare vobiscum, hoc est, omnem operam adhibui, vt lateat proditorẽ, ne ante tempus sustineamus passionem, priusquam traderemus sacramenta. Expositionem hanc accipiat, qui volet. Et cuius gratia pascha facit? Per omnia ostendit, quòd vsque ad extremum anhelitum non sit contrarius legi. Atqui comedamus & nos hoc pascha spiritualiter. Et intelligamus dies azymorum omnem, quæ in spirituali lumine est, conuersationem, quę nullam vetustatem primę in Adam inobedientię habeat: in qua cõuersatione si fuerimus, impinguandi sumus mysteriis Christi. Præparabunt itaque hæc sacramenta Petrus, & Ioannes, actiua, & contemplatiua, feruor zeli, & mansuetudo pacifica. Oportet enim fideles & feruidos esse, bonum operando, & zelotas aduersus malitiam, & mansuetos erga male operantes. Odio enim habenda malitia, non is, qui male agit, cuius habenda est cura: infirmus enim est. Et hoc est male agere, à maligno vexari, & facere malum. Quod si habuerimus Petrum, & Ioannem adornantes cœnam: vitam dico bonã, quæ est Petrus: & vera dogmata, quæ sunt Ioannes Theologus: occurret illis præparatoribus homo: tunc inueniemus humanam conditionem vere formatam secũdum imaginem conditoris: vas aquę figulinum gestantem. Aqua quidem spiritus gratia, vt Euãgelista Ioannes docet. Figulinum autem vas, cor, quod facile confringitur, nam qui spiritualem gratiam accipit, humilis est, & contritus corde. Humilibus enim dat dominus gratiam. Qui autẽ fecit seipsum esse terram, & cinerem, & dicit cum Iob, De terra me formasti, ille portat gratiam spiritus in vase cordis sui, quod facilè compungitur, & conteritur. Et quum assequuti fuerimus hanc conditionem, abeamus in domum mentis, cuius paterfamilias monstrabit nobis cœnaculum stratum magnum. Cœnaculum autem est sublimis eiusmodi mẽtis capacitas; diuinorum, inquam, & spiritualium, in quibus habitat, & in quibus amice excipitur. Strata autem sunt hæc: nihil enim in eis asperum, sed & aspera in plana conuertuntur tali menti: sicut & Solomon dixit, Omnia plana intelligentibus, & recta inuenientibus scientiam. Id autem peccatoribus non dixit: quia miẽs licet opus excellens faciat iuxta suam efficaciam agẽs, strata tamen eius scientia est, & adhuc humiliora habet. Sublimis autem, & quæ vera scientia, & super omnem sublimitatem, ignoratio est, quæ mentem transcendit, quando non iam mens operatur, sed operationem sentit, ac patitur. Oportet autem nos prius mente nostra operari, & deinde gratiæ dominicæ in nobis operationem sentiemus, quæ nos susciepiet sicut prophetas, & eos, qui excessum patiuntur, & omni naturali operatione destituuntur. Denique dicitur assumptio domini in propheta huiusmodi fieri. Sicut igitur & in hoc cœnaculum stratũ venit Iesus cum discipulis suis: & mysteria perficit: ita venit ad nos: etiã damnum nostrum, & suam ostendit efficaciam: sed non expectat vt nos veniamus ad eum. Discipuli autem verbi Dei sunt omnes sermones, quos fecimus. Tunc igitur, quum intellexerimus, quod operetur in nobis verbum, dico impletionem, immo assuefacti fuerimus iungere sermonibus opera, tunc videbimus cælos opera digitorum tuorum. *Et quum iam esset tempestiuum, accubuit, &c.* Pascha stantes comedebãt, quomodo igitur dñs recũbere dicitur? Dicunt itaque, q̃ postquã comedit legale pascha, recubuerunt more vulgari comedentes alios quosdã cibos. Dixit autẽ ad discipulos; *Desiderio desideraui hoc pascha mãducare vobiscũ, priusquã patiar*: quasi diceret, hãc extremã cœnã meã vobiscũ, idcirco & gratũ, ac desiderabile est: nam vltra vobiscum non sum commansurus: ficũt & peregre profecturi postrema colloquia cum maxime familiaribus suauiter miscent. Vel aliter, *Desideraui hoc pascha manducare vobiscum*, eo quòd magna mysteria in hac vobis cœna sim traditurus, nempe ea, quæ sunt noui testamenti. Significat autem per hæc, quod voluntarie patiatur. Poterat enim omnino secedere, sicut & aliis temporibus, quum sciret se passurum. Quod autẽ dicit, *Non bibam illum, donec regnum Dei veniat*, quidam sanctorum intellexerunt, donec resurgam. Post resurrectionem enim conuersatus est cum discipulis, & comedit, & bibit cum eis: sicut & Petrus ad Cornelium dicit, Qui comedimus, & bibimus cum eo post resurrectionẽ. Quòd autem regnum Dei sit resurrectio, manifestum est. Resurrectio enim

Ioan. 7. Iacob. 4.
Iob 33.
Prou. 8.
Non intelligit hoc de primagratiæ, sed de gratiæ augmento.
Psal. 8.
Ioan. 2.
Act. 10.

enim destruxit mortem:regnauit autem mors ab Adam vsque ad Christum. Tunc autem destructa, concessit domino victoriam,& regnum: quemadmodum dictum est, Vbi stimulus tuus, ô mors?& Dauid, Dominus regnauit. Deinde interpretans quomodo regnauerit: decoré,inquit, indutus est, incorruptionem accipiente corpore, & decorato deitate, vt Esaias inquit, Hic formosus in stola, violētia cum fortitudine. Dominus quoque postquam resurrexit,inquit; Data est mihi omnis potestas. Quum enim venisset resurrectio, quam regnum Dei nominauit, eo quòd mortē destruxit, iterum bibit cum discipulis, persuadens discipulis non iuxta apparentiam tantum resurrexisse. Quidam autem regnum putarunt futurum statum: bibere autem dominum nobiscum in futuro, pro reuelatione mysteriorum. Lætificans enim nos exhilaratur, & pascens pascitur misericors, & nostrum potum, ac alimoniam, hoc est doctrinam, proprium cibum existimat. Bibit igitur hoc loco nouam quandam potionem cum dignis, reuelans eis semper noua quædam, & insolita. Ideo & Lucas videtur meminisse poculorum. Et semel quidem dicit; *Accipite,& diuidite inter vos*: quod veteris testamenti figuram quis esse dixerit. Et iterum quòd illum, postquam fregit panem, & distribuit, ipse distribuit discipulis, quod & noui testamenti nominat, & suo sanguine dicit hoc innouari. In veteri enim, sanguis erat brutorum animalium, quum lex vigeret; nunc autem, quum verbum Dei homo factum est, sanguis nouum testamentum nobis obsignauit. Dicendo autem, *quod pro vobis datur,& effunditur*, non pro solis Apostolis signat corpus eius esse datum, & sanguinem eius esse effusum, sed pro humano genere. Quando igitur dicit; *quod pro vobis datur*, hoc est, pro nostro hominum genere. Vetus enim pascha perficiebatur ob liberationem ex Ægypto, & sanguis agni propter seruata primogenita: nouum autē pascha propter remissionem peccatorum, & cognitionum sanctificatarum, & consecratarum Deo. Primum autem panis, & deinde poculū. Primum enim laborosior actio, & difficilior. Sudores enim præcedunt virtutem. Quemadmodum igitur panis, non solum in sudore faciei excolitur, sed & comedēdo operosior est. Deinde post labores, lætitia diuinæ gratiæ, quæ signatur per poculum. Postquàm enim quis in virtutibus diu, grauitérque laborauerit, tādem dignus est donis,& inebriatur, laudata illa ebrietate, qua excedit ex hoc mundo, sicut Paulus, & Dauid, & vt audentius quiddam dicam: sicut & Deus apud Abacuc. *Veruntamem ecce manus tradentis me, mecum est in mensa,&c. At ego in medio vestrum sum, vt qui ministrat.* Nihil excæcatis miserius est. Vide enim, quid dominus dicat: *Ecce manus tradentis me, mecum est in mensa:* & stupidus non sensit. Etenim dominus hæc dicit, non solum vt ostendat se ignorare, quod euenit, sed & vt nobis suam bonitatem, & proditoris malitiam ostendat, qui non erubuerit secum conuiuari. Nam non omisit sua facere, vt nobis exemplum daret, vt vsque in finem lapsos lucrari studeamus. *Et filius quidem hominis* (inquit) *vadit:* non quasi non valeat se vindicare, sed quia olim decreuerat mori in salutem hominum. *Veruntamen væ homini illi, per quem traditur.* Nam prædefinitum quidem est, vt patiatur: sed tu quare inuentus es malus, & ita ad proditionem paratus? Propterea tibi væ adiudicatum est, quia inuētus es studēs proditioni. Quia etiam serpens maledictus est, eò quòd seruiuit diaboli cōsiliis. Turbati sunt autem discipuli, auditis his: & hoc latius disces in Euangelio Ioannis. Nunc autem non solum de suspicione proditionis tantum turbantur, sed ex turbatione illa ad contentiones veniunt, contendentes, quis ex ipsis esset maximus. Inciderunt autem in hanc litem, quia verisimile est, quòd inter se dixerint vnus alteri, tu proditurus es, & alius alteri, tu proditurus es. Et inde eò peruenerunt, vt dicerent, Ego sum melior,& ego sum maior,& similia. Quid igitur dominus? Cōprimit tumultum hunc duobus exemplis. Vno gentilium, quos abominabantur; ostendens, quòd illis assimilandi sint, si sapiant similia. Altero autem suo exemplo. Eos enim ad humilitatem exemplo suo ducit, ostendens quòd ipse ministret eis. Etenim tūc, sicut dictum est, panem suum,& potum distribuit. Quū igitur ego, quem omnis rationalis, & angelica creatura adorant, in medio vestri ministro: quomodo vos digni estis, qui magna de vobis sentiatis,& primas partes capiatis? Videtur autem mihi non obiter huius recubitus, & ministerij meminisse, sed reducere eis in memoriam, Quia de vno pane comedistis, & vno calice bibistis, amicos,& vnanimes vna mensa fecerit: quare ergo sapitis, quæ tales non decēt? Et neque ego vni quidem seruiui, alteri autem non seruiui, sed omnibus vobis. Omnes igitur vnum, & idem sentiatis. Tu autem in his omnibus intelligas, quòd discipuli adhuc imperfecti fuerint, sed vide quomodo & postea refulserint. Confundantur Manichæi, qui dicunt quosdam natura esse indociles, & impossibilem esse vitæ mutationem. *Vos autem estis, qui permāsistis mecum in tentationibus meis,&c.* Postquàm dixit traditori væ, & in medio docuit eos humiles esse: sicut traditori væ adiudicauit, ita è diuerso inquit, Vos estis, qui mansistis mecum in tentationibus. Ideo & mercedem vobis dispono, hoc est, paciscor vobiscum; vt, quum pater meus disposuerit mihi, hoc est, segregauerit mihi regnum, vt edatis, & bibatis super mensam meā. Comedere autē,& bibere dixit, non quasi edulia illic sint posita, quę quasi sensibile quoddam regnū sit. Ipse enim per ea, quæ Sadducæis locutus est, docet quòd conuersatio, quæ illic, angelica sit,& Paulus docet regnum Dei non esse cibum,& potum. Nequis igitur erret audiēs hic, edatis, & bibatis super mensam: sed cogitet, quod dictum sit, ex metaphora eorum, qui à regibus honorantur. Nam, qui cum regibus cœnant, videntur primos honores sortiri. Hoc igitur & de Apostolis dicit, quod apud se omnibus aliis præferantur. At, vbi thronos, & sedes audieris: non thronos intellige, sed gloriam, & honorem. Non enim creaturæ est sedere, sed sanctæ trinitatis: increati,& regis omnium Dei: creaturæ autem tāquam ancillæ, est stare, idque quum corporaliter dicimus sedere, & stare. Iudicantes vero, hoc est, condemnātes eos, qui ex duodecim tribubus sunt increduli futuri. Non parua autem condemnatio fuerit, quòd Apostoli, qui etiam ipsi ex Israëlitis erāt, crediderunt, & alij non crediderunt. Itaque, quia proditori væ adiudicatum est, illorum autem, qui permanserunt in amore erga illum, tantum prædixit fore honorem, vt ne extollantur quasi magnum quiddam fecissent, & permansissent in charitate, ac non prodidissent: *Satanas vos*, inquit, *petiuit cribrare*, hoc est, turbare, nocere, tentare. *Sed ego rogaui.* Ne existimetis (inquit) quòd vestrum sit totum hoc bonum opus. Diabolus enim valde vrget, si possit vos ab amore mei depellere, & ostendere proditores. Ad Petrum autem verba hæc dirigit, qui reliquis audacior erat, & probabile est superbisse in iis, quæ à Christo promissa erant: idcirco & reprimit eum, dicens: Satanæ quidem fuit multum studiū contra vos, *ego autem oraui pro te.* Et hoc humano more dicebat. Nam vt Deus, non opus habebat orare aliquem. *Rogaui* igitur, dicit, *vt non deficiat fides tua.* quamuis enim breui tempore concutiendus sis, habes tamen recondita semina fidei, vt etiam si folia abiecerit spiritus inuadentis, radix tamen viuet, & non deficiet fides tua. *Tu vero conuersus confirma fratres tuos.* Planus huius intellectus is est. Quia te habeo vt principem discipulorum, postquàm, negato me, fleueris, & ad pænitentiam veneris, confirma cæteros: Hoc enim te decet, qui post me Ecclesiæ petra es fundamentum. Intellexerit autem quis non solum de Apostolis dictum, quòd confirmati fuerint à Petro, sed de omnibus, qui vsq; ad consummationē seculi futuri sunt fideles, Tu enim, Petre, conuersus bonū exemplum pœnitentiæ eris omnibus, vt nullus credentium in te respiciens desperet: qui, quum Apostolus fueris,& negaueris. Iterum tamen receperis primatum omnium, & præfecturam orbis per pœnitentiam. Rogauit itaque satan cribrare, & nocere, sicut cribratur triticum purum, vtpote inuidens amori tuo in me, sicut ei mos est. Nam sic etiam Iob inuasit. Verum ego non omnino te derelinquam, vt deficiat in vniuersum fides tua. Quamuis autem ego rogauerim pro te, attamen tu ne recideris, sed conuersus, hoc est, pœnitentiam agens,& lachrymas profundens, & à negatione resiliens, esto etiam aliis pœnitentiæ exemplar, ne desperēt. Quid igitur Petrus? Multa charitas animosum eum reddidit, vt polliceatur, quæ sibi tunc impossibilia. Dominus autem, vbi vidit eum temeraria loqui (oportebat enim, semel audita veritate, quæ ei dicebat, quòd tentandus esset, non reluctari) manifestat ei tentationis speciem, nempe negationem. Hoc autem loco discimus magnam doctrinam, quòd non sufficiat propositum hominis absque subsidio Dei: quemadmodum & Petrus parum derelictus, tametsi charitatem, ac feruorem habere videretur, vbi reliquit eum Deus, supplantatus est ab inimico. Et iterum non sufficit Dei subsidium, si non affuerit & humanum propositum; quemadmodum & Iudæ nihil profuit, quāuis omnia faceret dominus, vt lucrifaceret eum, quum abesset ei bona voluntas. Horreamus autem considerantes, quantum contra remissos valeāt insidiæ diaboli. Ecce enim & hoc loco Petrus quamuis à Deo conseruaretur, quia paruo tempore per dispensationem derelictus est, eò peruenit vt negaret: & nisi à Deo parua quædam custodita fuissent, quæ in illo recondita erant semina, quid nō passus fuisset? Eò enim spectabat diabolus, vt & ipsum ad proditionem intruderet. Cibus enim diaboli (inquit Propheta) electi. Deo autem sit gratia, qui non derelinquit sanctos,& iustos,& bonos corde: qualis erat Petrus, valde amans, & alienus à malis erga magistrum suspicionibus. *Et dixit eis, Quando misi vos sine sacculo,& pera,&c.* In principio quidem prædicationis mittens discipulos dominus in castella,& ciuitates, absque necessariis dimisit, neque dedit, quibus habebant opus, neque curam gerere volebat,& in his oportebat discere eius virtutem. Illorum enim curam habens tanquàm infirmorum, faciebat eis omnia necessaria affluere abunde citra ipsorum curam. Nunc autem contraria præcipit, non contrarius sibipsi, sed ostendens eis, quòd vsque ad hoc tēpus tanquàm paruulos gestarit, & nō fecerit eos de quoquam sollicitos. Nunc autem opus est eis, vt curent ea, quę virorum sunt, & prouideant sibiipsis. Ego enim (inquit) pater vester, vestri curam gerens iam abeo. Ex hoc tempore parati estote,& ipsi rerum propriarum curam gerite, & nolite omnem curam in me reijcere. Opera enim vestra non erunt tam facilia, & à labore aliena: sed obnoxij eritis fami,& siti,& multis aduersis. Hęc enim insinuātur per sacculum,& peram, ac gladium. Proinde ne sitis ignaui: quia famem experturi estis,& opus habeatis eduliis, quæ per peram significat. Et viriles estote, quia in multa aduersa incidetis: quod per gladium indicat. Hæc autem dixit, non vt omnino gladiis sint accincti, sed (vt dixi) significans bella,& pericula,& docēs vt ad omnia præparati sint. Nam, ne existiment posteriores, quòd Apostoli à se nihil ad virtutem contulerint, sed totum Dei fuerit: non hoc erit, inquit, sic: Neque enim Apostolis meis vti volo vt instrumentis inanimatis. Denique inuenies Apostolos, & maxime Paulum, multa etiam ex humanis industriis recte facere (lege acta) quamuis & in his non affuerit diuinum subsidium. Interea autem & Apostolis accedit vtilitas, ne fastu inflentur ex hoc. Si enim ipsi nihil curassent, & à Deo omnia nacti fuissent, inflati fuissent, quasi maius quiddam super vires humanas sortiti. Et alioquin naturæ ignauia, & corruptione nihil à se excogitabant, sed omnia expectabant à verbo, propterea dicit eis, ex hoc tempore,& peras gestate, hoc est, sic affecti estote, & curam habete, vt esuriem habituri. Et gladium emite: quod est, sic prouidete vobisipsis, tāquàm ij, qui in bella,& prœlia multa incident. Et aliter exposuerunt quidam, *Emite gladium.* Significat enim breui tantas futuras insidias, quales nunquàm fuerunt, & quòd inuasuri sint illos viri sanguinarij. Nam, quia illi prius inter se de primatu contenderāt, Non est (inquit) tempus ambitionis, sed periculorum & cædium: nam & ego magister vester ad mortem abducor, neque ad gloriosam mortem. Verumtamen implebitur in me; *Cum iniquis deputatus est.* Insidias igitur latrocinatorias significaturus, meminit gladij: & neque omnino reuelauit, vt ne metu quodam terreantur: neque omnino siluit, vt ne repentinis insidiis confundantur: immò vt post hæc recordantes admirentur eum tanquàm præscientem, & stupescant quomodo seipsum pro salute hominum ad mortem tradiderit, & propterea etiam ipsi nihil molestum subterfugiant, vt saluentur aliqui. Hęc enim opinor ænigmatice propterea dicebat, vt postea recordantes, & intelligentes, vtilitatem caperent: quoniam tunc adeò insipientes erant, vt dicerent; *Domine, ecce hic gladij duo*: at ipse quia vidit eos non intellexisse, inquit; *Satis est.* Tametsi nequaquàm suffecissent: si humano auxilio contra homicidas illos vti oportuisset:

Marginalia: Psal.92. — Esai.63. — Matth.28. — Exod.12. — Abacuc.2. — Genes.3. — Supra.10. — Rom.14. — *Petrus post Christū ecclesiæ est fundamentum.* — *Petrus accepit primatum omnium, & orbis præfecturam.* — Cap.4. — *Vides auctorē pie sentire cōtra Pelagium, hominis bonū propositū non sufficere absque Dei subsidio:& cōtra nouatores; nō sufficere Dei subsidium, si non affuerit humanū propositum.* — *Nota peccatū Iudæ nō fuisse ex voluntate diuina.* — Matth.10. — Supra.10. — *Humana quoque prouidētia est adhibenda.* — *Ergo licita est ecclesiæ ministris facultatū possessio.* — *Apostoli à se nōnihil ad virtutem cōtulerunt, nec totū Dei fuit.*

tuisset: neque centum gladij sufficissent: si autem hoc noluisset, & diuiniore subsidio opus erat, superflui fuissent & duo: verumtamē dominus noluit eos arguere, vtpote nihil intelligentes: sed dixit, *satis est*, ac processit. Sic igitur etiā nos quando cum quodam conuersantes videmus eum non intellexisse, quod diximus, Dicimus, Bene, dimitte: quamuis non sit bonum, sed ne conturbemus, remittimus. Facit autem hoc dominus, quando videt discipulos non intelligere dictum: transit, & euentum rerum permittit explicare dictorum intelligentiā, sicut & quando dixit; Soluite tem-
Ioan.2. plum hoc. Nam postea cognouerunt hoc discipuli eius post resurrectionem. Quidam autem per ironiam dixerūt dictum à Christo; *Satis est*. Nam, quum dixissent discipuli; *Ecce duo gladij hic*, dominus ironice (aiunt) dixit: Quia duo sunt, omnino multi sunt, & sufficiunt nobis contra multitudinem quæ venit super nos. *Et egressus ibat* (vt erat solitus) *in montem Oliuarum, &c.* Post cœnam nō desidia, & ludi, & somnus dominum excipiebant, sed docebat, & orabat, propter nos hęc figurans, & demonstrans. Væ igitur iis, qui post cœnam fœdis scortationibus vacant. Secedit autem in montem Oliuarum, postquam talia docuisset discipulos, vt oraret: consueuerat enim seorsum hoc facere: idcirco & à discipulis auellitur. Non omnes discipulos, sed tres tantum assumit, qui & gloriæ suæ in montem spectatores fuerant. Quia enim & in agone oraturus erat: vt ne videatur formidinis esse indicium, propterea assumit eos, qui diuinæ gloriæ, & superni testimonij spectatores, & auditores fuerant, vt, quum viderint laborantem, hoc humanæ naturæ esse dicant. Vt enim crederetur verus homo esse, naturæ, quod suum erat, facere permisit, & vitam appetit etiā ipse, vt homo, precatúrque, vt transeat calix. Nam vitæ amans est homo. Quo confutantur hæreses, quæ dicunt phantasticum fuisse hominem. Etenim, quum hæc facta sint, & habuerunt vnde eiusmodi nugareptur: quid non facturi erant, si non fuissent hæc facta? Porrò velle, quòd transeat calix, humanum erat. Statim autem dicendo; *Verumtamen non mea voluntas fiat, sed tua:* ostendit, quòd etiā nos sic oporteat affectos esse, & philosophari, diuinæque voluntati cedere, & non parere naturæ, se opponenti. Non voluntas mea humana fiat, sed tua, eò quòd tua voluntas non est à mea diuina voluntate seperata. Duas enim naturas habens vnus Christus, habuit & naturales voluntates, vel volitiones, diuinam, ac humanam. Voluit itaque humana natura viuere; naturale enim est. Deinde sequens diuinam voluntatem, quæ volebat, vt omnes homines saluarentur, & erat communis patri, & filio, ac spiritui sancto, mortem suscepit: & sic vnum factum est volitum, hoc est, salutaris mors. Quod enim ab humana natura fuerit orare, quæ iuxta permissionem patiebatur communem affectionem, qua amamus vitam, & non à diuinitate, sicut dicunt maledicti Ariani, manifestum est ex hoc, quòd sudauit, idque cum tanta anxietate, vt planè hæc fuerit & paroemia, eò quòd sanguinei riui ex eo ceciderint. Paroemia enim est in iis, qui valde laborant, ita vt sanguinem sudent: sicut & in iis, qui amare flēt, dicimus quòd sanguinē fleant. Hoc igitur voluit manifestare Euangelista, quod non tenuibus quibusdam indiciis, & ostentationis gratia apparentibus, sed fluentē fortiter sudorem stillauerit, & collegerit secum riuos sanguinis. Hinc igitur manifestum, quòd natura illa, quæ sudabat, & in agone erat, humana enim ista fuit, non diuina: quia & humana natura permissa est hæc pati, & sic passa est. Sed simul interim ostendit, quòd non phantasticus fuerit homo. Interim & magis mysticum quiddam docet, quòd & communem humanæ naturæ formidinem sanet, quia in seipsum illam sumpsit, diuinæque voluntati fecit obedientem. Quippe quòd egrediebantur è corpore sudores, & decidebant, videtur significare, quòd exurat, & abstergat, & à nobis cadere faciat fontes formidinis, natura nostra in Christo. Dico igitur, quòd quia humanam nostram formidinē curare voluit: si valde timidus, & ignauus fuisset, non vtique sic sudasset. Visus est autem ei angelus confortans eum, idque ad nostram consolationem, vt orationis virtutem discamus, eò quòd confortet. Quumque didicerimus, eam in grauibus periculis præmittamus. Interea etiam implentur ea, quæ dicta à Mose in magno canti- Deut.32.
co; Et confortent eum omnes filij Dei. Nonnulli autem sic dictum explicarunt curiosius, quia apparuit ei angelus glorificans eum, & dicens; Tua est, domine, fortitudo, tu enim præualuisti contra mortem, & contra infernum, & liberasti genus humanum. Et hæc quidem sic se habent. Ipse autem, quum inueniret discipulos dormientes, exprobrat simul, & adhortatur, vt orent in tentationibus, ne forte ab illis vincantur. Hoc enim significat non intrare in tentationem, hoc est, non absorberi à tentatione, neque in illius potestate fieri. Vel etiam simpliciter iubet nos orare, vt nostra sint serena, & ne in difficultatem quandam incidamus. Dæmoniacum enim est, & arrogantiæ plenum, in pericula semetipsum iniicere. Quo- Luc.4.
modo igitur dicit Iacobus, Omne gaudium existimate, fratres, quum incideritis in tentationes. Et quid hoc? Non enim nos contraria dicimus: Ecce enim & Iacobus nō dixit, Iniicite vosiipsos, sed, quum incideritis, ne collabamini, & omne gaudium existimetis: & quod non erat volitum, facite volitum. Melius quidem fuerat, si non veniissent, verum, quum venerint, quæ vtilitas fuerit, inutili mœrore confici? Ostende igitur mihi, vbi expresse præcipiatur orandum, vt cadas in tentationem? Verum non poteris. Cæterum scio duplex genus esse tentationum, & quòd quidam intelligunt, ne ingrediamur in tentationem, hoc est, in eam, qua anima nostra vincitur, scilicet in tentationem libidinis, vel iræ, Omne autem gaudium existimandum, quum in corporalem afflictionem, & tētationem incidimus. Quanto enim externus homo corrumpitur, tanto & internus renouatur. Scio quidem hęc, sed veriora arbitror, quæ præsenti scopo viciniora sunt. *Adhuc autem eo loquente, ecce turba, &c.* Osculum Iudas dedit, quod iis, qui inuadebant, signum esset, at non à longe monstrauit, vt nō deciperentur nocte: quia & cum facibus, & lucernis aduenerant, ne latere possit Iesus. Quid igitur dominus? Accedit ad hostile illud osculum, fulmina autem tam dolosum, & ingratum subitò extinguere neglexerunt, docente nos saluatore per illa patientiam. Reprehendit autem solum Iudam; *Osculo prodis?* Non erubescis hoc proditionis signum? Misces amico amplexui inimici opus proditionē? Sed & quem prodis? *Filium hominis*, hoc est, mansuetum, lenem, morigerum, propter te factum hominem, quum Deus sit. Hæc dicebat, vsque sub extremam horam fouens illum: & idcirco non prosecutus est conuitiis, neque dixit, O inhumane, & ingratissime, sed, *Iuda*, proprio eum nomine compellans, neque grauius simul arguisset, nisi & hoc ei cessisset in melius, siquidem voluisset. Etenim, ne putaret esse occultum, sed notum domino, & vel tunc ante omnia scientem procumberet, & pœniteret, hoc fecit, & visus est eum confundere. Et sciebat quidem illum inemendabilem, faciebat tamen interim quod suum, quemadmodum & pater eius in veteri faciebat, sciēs enim Iudęos nō audituros, mittebat prophetas. Interea & nos idē docet, vt ne correcturi lapsos, multum affligamus. Porro discipuli zelo flagrantes, etiam gladios eximunt. Vnde autem illos habebāt? Agnum immolarant, & à mensa exierant. At arguitur Petrus, qui præter scopum domini zelo vrebatur. Alij etenim interrogant, num percutiemus? Ipse autem non expectat præceptum, ita semper feruebat pro magistro. Percutit autem seruum pontificis, & amputat aurem eius dextram. Neque hoc fortuitò contigit, sed signum hoc erat, pontifices, qui tunc erant, omnes futuros seruos, & perdituros auriculam dextram. Etenim, si Moysen audiuissent, dominum gloriæ nunquam crucifixissent. Verum Iesus auriculam restituit. Decet enim virtutem verbi sanare inobedientes, & apponere eis auriculam, vt audiant. Iesus itaque manifestum miraculum facit, & auriculam sanās, miraculo patientiam suam ostendens, & per miraculum inducens eos, vt ab insania absistant. Dicit autem ad principes sacerdotum, & ad magistratus templi, qui στρατηγοὶ, & ædiles dicebantur: qui constituti erāt ad exquirenda ea, quæ ad templi vsum exigebantur, vel qui præfecti erant ædificio, & constructioni templi. Ad hos igitur dicit; *Quotidie vobiscum docebam in templo, & noluistis me comprehendere*, & nunc quasi latrones inuaditis: sed re vera noctis attentatis opera, & potestas vestra tenebrarum est: atque idcirco hanc horam obseruatis, quæ conuenit vobis, & operi, quia me inuaditis. *Comprehensum autem eum duxerunt, & induxerunt in domum principis sacerdotum, &c.* Infirmus fuit Petrus iuxta prædictionem, & negauit dominum nōn semel, sed ter, & cum iuramento fe-
Cap.26. cit negationem. Dicit enim Matthæus, quòd cœperit detestari, & iurare, quòd nesciebat hominem. In tātum malum, metu correptus, & parum à domino derelictus propter temeritatem peruenit, vt doceatur, quòd ad dandam aliis veniam & ipse facilis sit. Pertinacior enim erat: & nisi sic fuisset correptus, aliis veniam non dediſſet, manens in sua morositate. Porro nunc vsque adeo metu confusus est, vt ruinam non sensisset, nisi dominus respexisset eum. O bonitatem! Etiam, quum negaretur, non neglexit discipuli salutem. Meritò enim & negatio ista propter salutem hominum nonnihil eum affligebat. Itaque negauit quidem primum discipulus: deinde gallus cecinit: & iterum negauit, vsque dum tertiò negasset,
Marc.14. & tunc secundò iterum cecinit. Sic enim Marcus scripsit manifestius, & euidentius, quasi à Petro edoctus, illius enim discipulus erat. Proinde dictum à Marco, Lucas per transcursum dixit, non exactiori sermone: nec est contrarium ei, quòd dicit Lucas, quod à Marco dictum. Nam gallus solet & bis, & ter canere singulis motibus. Quippe vsque adeo Petrus ab humana infirmitate grauatus est, vt neque galli cantum sentiret, sed postquàm gallus cecinit, iterum, atque iterum negauit, donec Iesus benignè suo vultu ipsum recordari faceret sui dicti. *Et egressus foras, fleuit amare.* Nam & egressus est, quum primum negasset, vt Marcus inquit. Deinde probabile illū iterum ingressum, ne daret suspicionem, quòd familiaris esset Iesu. Et iterum, quum recordatus esset, exit, & flet amarè, vt ne videretur ab iis, qui in atrio erant, exit occultans se ab illis. Quidam autem nescio quàm stultam pro Petro defensionem fingunt, dicentes audacter, quòd non negauerit Petrus, sed dixerit, Nescio hominem, hoc est, nescio purum hominem, sed Deum hominem factum. Horum autem insipiens argumentum aliis relinquamus. Mendacem enim faciunt dominum, & aduersantur contextui Euangelij, nullóque modo facere poterunt, vt cohæreat consequentia narrationis, sed & Petrus quare fleuit, si non negauit? *Et viri qui tenebant Iesum, illudebant ei, &c.* Conuitiatores quidam intemperantes fuere, qui hæc Iesu inferebant. Oportebat enim interim & diabolū nullā malitiæ speciē relinquere, sed omnia effundere, vt in omnibus natura nostra inuēta sancta, vinceret, ac turbaret eū. Etenim quia propter hoc naturam nostram suscepit dominus, vt roboraret eā contra omnes diaboli artes, & ostendat, quòd, si ab initio sobrius fuisset Adam, neutiquam esset victus: ideo omnes species diabolicæ malitiæ quæ in eum fundebantur, sustinebat, vt nos qui sequimur eum, cōfidamus, quòd in Christo natura nostra vicerit, & ne formidemus ad vllum opprobriū vel triste. Idcirco & percutitur, & illuditur: prophetarúmque ipse dominus, quasi pseudopropheta irridetur. Nam, *vaticinare nobis, quis est, qui te percussit*, eò tendit, vt illum subsannarent, & dicerēt impostorem, qui seipsum prophetam fecisset. Et, vt factus est dies (nocte enim ab ebriis ministris illusus, & blasphematus est) seniores, & dignitate præstantiores interrogant eum, num ipse sit Christus. At ipse cogitationes eorum sciens, & quòd operibus non credidissent ad persuadendum efficacioribus, & quomodo ergo verbis suis crederent? inquit; *Si dixero vobis, non credetis.* Si enim credideretis verbis meis, quid opus erat concilio? Sin interrogauero, nō me absoluetis. Sę- Marci.11.
pius enim antea interrogati siluerunt, vt de ba- Matt.21.
ptismate Ioannis, & de hoc dicto prophetæ; Dixit Luc.13.
dominus domino meo: & de muliere incuruata. Vbi igitur, me audito, credidistis? Quando autem interrogati nō siluistis? Propterea hoc dico, quòd ex hoc tempore non est tempus sermonum, & doctrinæ de hoc, quis sim. Si enim voluissetis, cognitus essem vobis ex signis, & miraculis. Iudicij autem tempus est ex hoc tempore. Videbitis igitur filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei. At illi, his auditis, maiori rabie cōcitati, perinde ac insani interrogant, *Tu igitur es filius Dei?* Verum ipse medio quodammodo, & ironice respondet, *vos hoc dicitis, quòd ego sim.* Etenim despiciebat insaniam eorum, & ambiguè eis loquebatur. Hinc autem manifestum, quòd inobedientes nullam vtilitatem percipiunt, quum eis reuelantur mysteria, sed maiorem condemnationem accipiunt. Ideo illis occultanda sunt: nam hoc ma-

Notat tempestionē S. Ambrosij.

ioris est misericordiæ. *Et surgens vniuersa multitudo eorum duxit illum ad Pilatum,&c.* Manifeste veritati aduersantur. Vbi enim prohibuit Iesus tributa
Matt.22. dari, qui vt debita potius reddi præcepit, sic di-
Supra 20. cens:Reddite Cæsari,quæ Cęsaris sunt?Quomo-
Ioan.6. do autem commouet turbam? nunquid vt regna inuadens? Sed incredibile hoc omnibus: nam, quum agnouisset, quòd populus vellet ipsum regem facere,secessit:vnde & Pilatus deprehendens illorum sycophantiam, fatetur; *Nullam inuenio noxam in homine hoc.* Videtur autem mihi ista interrogatione,quam facit erga Christum,ridere calumniam.Subsannat enim regem, dicens;*Tu es rex Iudæorum?* Quasi sic dicat, Tu, qui tam pauper,tam vilis,tam destitutus auxilio, tam nudus es, accusaris regnum ambire? Hoc autem deridentium est(vt diximus)ita accusare Iesum fingendo talem rem attentari ab homine tam nudo,atque vili,ad quam tot diuitiis,atque pręsidiis opus est. Verùm hi, quum nihil aliud haberent ad sycophantiam confirmandam,clamoris vtuntur auxilio, & clamauerunt contra Deum verbum. Commouet enim, inquiunt, hoc est, seditiosum facit populum:& non in vna parte,sed à Galilęa incœpit,& peruenit huc vsque, per mediam Galilæam transiens. Non simpliciter autem mihi videntur me-
Act.5. minisse Galilææ, sed in terrorem Pilati. Nam Galilæi semper seditiosi,rerúmque nouatores fuere, qualis erat & Iudas Galilæus, cuius recordari faciunt Pilatum, quasi ita dicentes, Cogita,præses, Iudam Galilæum, qui multum negocij fecit Romanis, facta non parua seditione populi, talis & hic est, quem oportet è medio tollere. *Pilatus autem audita mentione Galilææ, &c.* Romanorum legem sequens Pilatus, mittit dominum ad Herodem. Illa enim cauet, vt vnusquisque à principe suæ regionis iudicetur.ideo & tãquam Galilæum Iesum mittit principi Galilææ. Herodes autem gaudebat, non vt animæ suæ vtile quid lucraretur ex spectaculo Iesu: sed, quia audierat de eo,quòd sapiens esset, & mira operaretur, habuit stultum desiderium, laborans curiositatis morbo etiam ipse, vt videret alienum hominem, & audiret quid ille diceret. An non etiam hodie multi morbo illo laborant? Desiderabat enim & ipse signum quoddam videre à Iesu, non vt crederet,sed vt oculos oblectaret:sicut in spectaculis videmus præstigiatores apparere, qui deuorent serpentes,& gladios,ac similia. Talem enim ferme Iesum esse putabat.Et interrogabat eum sermonibus multis, & illudentis more tractabat, totúmque subsannabat. ideo & Iesus nihil respondit. Sciuit enim,quando respondendum,omniáque ratione fecit, & testimonium ac-
Psal.111. cepit à Dauid, quòd dispenset sermones suos in iudicio. Quid enim respondendum illi, qui non interrogat vt discat? Quid item margaritæ mittédæ ante porcos?Immò maioris, quemadmodum supra diximus,misericordiæ est tacere inter tales. Sermo enim dictus cui nihil prodest, adhuc maioris condemnationis causa est ei, si non attendat. Pilato sanè respondit, quoniam aliquanto prudentior erat Herode, etiamsi non admodum sapiens. Quum autem interrogasset ille, *Tu es rex Iudæorum?* quid dicit dominus?*Tu dicis.* Hoc autem medium quodammodo sensum habet. Potest enim intelligi: Vere ego sum, tu dixisti id, quod est,& intelligi potest, ego non sum, tu auté dicis.

Herodi autem prorsus nihil respondit, quandoquidé illusor erat. Et verè seminimalo, filiis iniquis,iis,qui tunc erant(inquã)Iudeis etiã exactores erant, opprimentes eos, & illusores dominabantur eis. Nam irrisoria mẽte,& ridicula intentione Iesum videre concupiscebat, & signum ab eo spectare. Et hoc animo interrogauit eum, atque hoc tandem indicauit,illum contemptum,& irrisum dimittens: & non ipse solum, sed etiam omnis exercitus eius: qui præter cætera conuitia induit eum veste candida,remisitque ad Pilatum. Tu autem vide, quomodo per omnia, quæ facit, diabolus est impedimento. Excitat enim opprobria,& conuitia contra Christum, & inde veritas magis declaratur.Nam hisce irrisionibus manifestius testantur,quòd dominus non fuerit seditiosus, vel rebellis. Si enim talis fuisset, neutiquam hisce ludibriis illusissent,excitato tanto periculo, & seditione totius gentis,præsertim tam suspicacis, & tantum nouitate rerum gaudentis. Facti sunt autem amici Pilatus, & Herodes. Herodi enim argumentum amicitię fuit,& initium,quòd à Pilato ad se missus esset, quasi Pilatus non vindicet sibi aliqua priuilegia Herodis.Veruntamen vide quam discrepantia cõgreget diabolus,solum vt Christo mortem præparet. In vnam enim conspirationem copulat, & conciliat inimicos. Non confundimur igitur nos,siquidẽ ille inimicos pacificat,vt Christum occidat, nos propter salutem nostram neque amicos seruamus in officio:Postquam auté missus est Pilato (vide quomodo iterum refulgeat veritas.) *Obtulistis mihi* (inquit Pilatus)*hominem hunc vt subuertentem populum, & nihil morte dignum in eo inuenio: sed neque Herodes.* Vides duorum hominum, quorum alter præses,alter rex,testimonium omnino verum. Neque ego, inquit,neque rex Herodes inuenimus vllam causam in eo. Quid dicent ad hæc Iudæi?Iudices ipsi testantur, quòd culpa careat homo, & vos accusantes nullum adducitis testimonium. Quibus credendum? Papæ,quomodo vincit veritas? Ta- 3.Esdr.4.
cet Iesus,& testificantur pro eo inimici.Clamant Iudæi, & nemo adstipulatur eorum clamoribus. Mollior autem erat Pilatus, & minimè pro veritate constans. Timebat enim calumniam, ne accusaretur, quòd rebellem absoluisset. Non enim didicit: Terrorem vestrum ne timeamus, sed dominus ipse erit timor.*Castigatum*,inquit,*dimittam*, Esa.8.
hoc est, emendatum per flagella. Necesse autem habebant Romani per diem festum vnum dimittere Iudæis. Tale enim fœdus cum Iudæis inierant, vt liberum permitterent eis iuxta legitima, & cõsueta sua viuere. Et mos patrius erat Iudæis, à principe iudicatos petere,sicut & à Saul petiuerunt Ionathan. Quòd si historiam ignoras, vade ad primum librum Regum, & eam inuenies. 1.Reg.14.
Clamauerunt auté,inquit,omnes dicentes,Tolle hunc. Quid hoc peius?Gens sancta rabie furit,& gentilis Pilatus cædem auersatur. Et quæ sursum, cum iis,quæ deorsum,miscentur.*Tolle hunc*,dicũt, *dimitte autem nobis Barrabam: qui quum seditiosus esset,& homicida,missus erat in carcerem.* En tertiò absoluit Pilatus, & tertiò illi contra Christum clamant, vt omnino tertia illa clamatione cædem suam perficiant, sanctúmque, ac iustum negent: sicut dicit beatus Petrus, Petiuerunt autem vi- Act.3.
rum homicidam dari sibi: diligebant enim similem: proinde partis illius erunt. Quum enim & ipsi

ipsi contra Romanos insurrexerint, innumerabilium cædium,suęque perditionis authores erunt.
Hier.12. Hæc autem per Hieremiam prædicit dominus; Dereliqui domum meam, reliqui hæreditatem meam.Dedisti hæreditatem meam in manus inimicorum: facta est hæreditas mea mihi sicut leo in sylua: dedit super me vocem suam: propterea
Osee.7. odi eam.Et iterum Oseas;Væ eis, quia resilierunt à me: perniciosi sunt, quia impiè egerunt in me. Ego autem redemi eos, ipsi verò loquuti sunt contra me mendacia:& cadent in ore gladij principes eorum, propter insipiẽtiam linguæ eorum. Ducitur enim Iesus,& primum quidem imposuerunt ei crucem, & baiulans exiuit. Nemo enim alius eam suscipere volebat, quia habebãt vt maledictum lignum. Deinde, inuento quodam Simone Cyrenęo,imposuerunt vi quadam ei illam, quam auersabantur alij. Insinuatur non parua admonitio hoc loco. Crux enim est mortificatio affectionum, ita vt moueri nequeant, & operari. Nam,qui crucifigitur, clauis affigitur, & operari nequit. Vnde doctor secundum Christum debet prior ipse crucem tollere,& clauis configere carnes suas,vt fulgeat timore Dei, & careat affectionibus: deinde eam etiam auditoribus imponere. Simon enim obedientia interpretatur. Impletur
Esa.9. autem & hoc loco Esaiæ dictum. Cuius principatus super humeros eius. Principatus enim domi-
Philip.2. mini,& regis,crux est.Dicit enim Paulus; Humiliauit semetipsum vsque ad mortem, mortem autem crucis: ideo & Deus exaltauit illum, &c. At igitur, quia crux fuit sublimitas, & gloria Iesu, merito principatus eius dicitur, quia principalis eius dignitas, & symbolum principatus est.Et,si bene animaduerteris, inuenies non aliter regnare in nobis Iesum nisi per afflictionem; atque ita, qui in deliciis viuunt, inimici sunt Christi. Ille autem potest fieri subditus Christi,& tollere crucem suam, qui virtutis operarius est, qui venit à villa relinquẽs mundum,& ea, quæ sunt in mundo,& ad Hierusalem illam supernam, & liberam tendit. Porrò quod Christum multitudo populi virorum, & mulierum sequitur, insinuat, quòd magna multitudo Iudæorum etiam post crucem credet in Christũ(hoc enim est sequi) & mulieres
Act.2.6.19. multæ, lege Acta apostolorum, & videbis innumera millia credentium. Quid autem si lugere, & plorare mulieres, moralem sensum secum afferat? Est enim mulier anima infirma, quæ, si contritionem cordis suscipiat, per pœnitentiam luget,& plorat,re vera sequens Iesum,qui crucifigitur,& affligitur propter nostram salutem. *Conuersus autem ad illas Iesus dixit, Filiæ Hierusalem, &c.* Mulieres quidem hominum genus est facile lachrymans,& plorans, quasi graue quiddam accidisset domino,plorant, compassionem præ se ferentes magnam, & iniustitiam lamentantes. At ille non approbat, sed magis increpat illas. Voluntariò enim patiebatur. Non decet autem lamentari eum, qui sponte, & pro salute omnium patitur,sed congruum est, vt ille magis laudibus efferatur,& celebretur, per crucem enim & mors destructa est, & infernus captiuus est. Lamenta enim iis, qui sponte patiuntur, nullam consolationem afferũt.Proinde dominus illas,quę ipsum lugebant,increpat. Admonet autem,vt ad futura mala respiciant,& propter illam plorent,quando mulieres docturæ sunt filios suos propter immise-

ricordiam:& venter, qui portauit,ille iterum miserabiliter fructum suum recipiet. Si enim in me talia fecerunt Romani,in me ligno humido,feraci,& semper virenti, & semper vitali propter deitatem,& per doctrinas fructuum meorum ferente omnes: in vobis populo inquam arido, ligno sterili ab omni viuifica iustitia, & nullũ fructum afferente,quid non facient? Si enim quandam vitalem operationem boni haberetis, fortassis digni essetis,quibus quodammodo parceretur:nũc autem quasi lignum aridum in combustionem, & corruptionem eritis.*Ducebantur autem & alij duo facinorosi cum eo,vt interficerentur,&c.* Diabolus volens dominum magna infamia aspergere, facit crucifigi cum eo & latrones: sed vide quomodo & vno priuatus sit, & hoc ad maiorem gloriam domini cesserit. Nam aliorum cruces nemo requirit, totus autem mundus à cruce ista pendet; & manifeste hic ostenditur dominum non esse iniquum sicut latrones, sed omnis iustitiæ principem. Ducunt autem eum ad locum Cranij,vbi dicunt primum parentem nostrum sepultum esse:vt,vbi per lignum casus,illic & per lignum resurrectio. Iesus vero eximiam mansuetudinem declarans,pro illis precatur:*Pater, remitte eis*, dicens,*nesciunt enim quid faciunt*, Et vtique dimissum fuisset eis peccatum,nisi deinceps in incredulitate mansissent. Diuiserunt vero vestimenta eius. Cuius gratia? Forsitan & multi ipsis indigebant, fortassis hæc ad maiorem contumeliam per lasciuiam fecerunt. Quid enim preciosum videbant in his vestibus?Videntes igitur,& contumelia afficientes,talia fecerunt.Vbi enim & principes subsannabant, quid non de reliquo vulgo cogitandum?*Alios seruauit,seruet seipsum, si hic est ille Christus, ille Dei electus.* Hoc dicebat per illos diabo- Matth.4.
lus. Sicut enim in pinna templi, ita & hoc loco dicit, inuidens saluti nostræ per crucem, quam volens interire, omnes mouebat machinas.Acetum vero offerebant milites, quasi regi quodammodo ministrantes vt biberet.Vide auté & aliam machinam diaboli, quæ in ipsum vertitur. Qui enim tribus literarum characteribus rebellionem Iesu inuulgarat quodammodo,vt neminem prætereuntium lateret, quasi propter hoc suspensus esset,quod regẽ se fecisset:hoc iam, etiamsi non è mente scribentis,symbolum factum est,quod potentissimi gentium, quales Romani & sapientissimi, quales Græci: & religiosissimi, quales Hebræi, Christi regno subiiciendi essent, & ipsum prædicare debeant. De hoc autem plura,& sublimiora in euangelio Ioannis dicemus. *Vnus autem* Cap.19.
de his, qui pendebant facinorosorum, conuitia dicebat in eum, &c. Quomodo igitur alij euangelistæ duos latrones dicunt conuitia in eum iecisse?Verisimile autem est,quòd primum quidem duo eum cõuitiati sint, deinde vnus eorun cordatior agnoscẽs bonitatem Iesu ex voce, quam fecit pro crucifigentibus,Pater,dicens,remitte eis. Non enim dixit, Domine,oro dimitte eis,sed simpliciter sic, & magna potestate, remitte eis,quæ vox non solum omni misericordia plena est,sed & magnã authoritatem prę se fert.Ex hac igitur voce vt agnouit prior blasphemus Iesum verum regem, confutat & alterum latronem,& ad Iesum dicit: *Memento mei in regno tuo.* Quid igitur dominus? *Hodie mecum eris in paradiso.* Sicut homo in cruce, vt Deus autem vbique, & illic, & in paradiso im-

Hebr.11. plens omnia, & nuſquam abſens. Quærun t au-
tem quidam, quomodo, dicente domino latroni,
Hodie mecum eris in paradiſo: Paulus dixit, quòd nul-
lus ſanctorum receperit promiſſionẽ. Et quidam
dicunt, quòd Apoſtolus non de omnibus ſanctis
aſſerat, quòd non receperint repromiſſionem, ſed
de iis, quos ipſe ſolum enumerauit. Enumerauit
autem alios quidem multos, latronis autem non
meminit. Audi enim quid dicat, hi omnes, demó-
ſtrando eos, quos ſermo enumerat, quibus latro
connumeratus non eſt. Alij autem dixerunt, quòd
latro nondum ſortitus ſit in paradiſo conuerſa-
tionem: ſed quia inuariabilis ſit, & mentiri ne-
queat domini promiſſio, ideo dictum eſſe, *Hodie
mecum eris in paradiſo*. Eſt enim & hæc ſpecies phra-
ſæos in verbis dominicis, vt de futuris loquatur
tanquam de iis, quæ iam fiant: vt quum dicit, Qui
Ioan.3. & 5. non credit, iam iudicatus eſt, &c. Qui ſermones
meos audit, & credit, in iudicium non venit: ſed
tranſiuit de morte in vitam. Alij autem non tor-
quent verbum, punctum facientes poſt, *hodie*, vt
vt ſit is ſenſus dicti, Amen dico tibi hodie: deinde,
mecum eris in regno, adiicientes. Quidam vero,
qui maxime ſenſum aſſequi viſi ſunt, ſic expo-
nunt: Repromiſſa nobis bona non ſunt ingreſſus
Matth.6. in paradiſum, vel aſcenſus, ſed regnum cœlorum:
Eſa.64. vnde & oramus, Veniat regnum tuum, non con-
1.Cor.1. uerſatio illa in paradiſo. neque enim mihi videtur
idem paradiſus, & regnum. Bona enim regni ne-
que auris audiuit, neque oculus vidit, neque in
cor hominis aſcendit. Paradiſum autem & oculus
Gen.2. Adæ vidit, & auris audiuit de eis. De omnibus
enim lignis, inquit, quæ ſunt in paradiſo, edens
comede. nam, licet vnum tantum lignum interdi-
ctum ſit eis, tamen & ipſum viderunt, & de ipſo
audierunt. Lætabatur enim in ſpiritu Adam, alio-
qui tantam operationem cum lætitia in agricul-
tura non obiuiſſet. Atque ideo non eſt cõtrarium,
quod Paulus dicit. Latro itaque paradiſum ſorti-
tus eſt, non autem aſſequutus eſt regnum: aſſe-
quetur autem, quando etiam omnes, quos Paulus
enumerauit: nunc autem hoc tempore paradiſum
habet, qui eſt pars ſpiritualis quietis. Deque his
multa loquuntur. Dicendum autem eſt idem eſſe
regnum cœlorum, & paradiſum. Nihil prohibet
ergo & dominum vera dicere, & Paulum. Nam la-
tro quidem eſt in paradiſo, hoc eſt regno, & non
ſolus ipſe, ſed etiam omnes, quos enumerat Pau-
lus. Alioqui non frueretur perfecta bonorum par-
Hoc dicit ex Græcorũ ſententia, quam poſtea in concilio Florentino repudiarunt.
ticipatione. Nam, ſicut condemnati in regnis non
ſunt, ſed in cuſtodiis clauſi tenentur in deputatis
pœnis: qui autem glorioſi, & in regna ingrediun-
tur, & nunc in eis verſantur, deinde, quum vene-
rit tempus diſtributionis regalium donorum, illa
aſſequuntur: ita & ſancti, tametſi nondum perfe-
cte bonis fruantur, iam tamen verſantur in locis
lucidis, & fragrantibus, & pulchris tebernaculis,
etiamſi nondum diſtributionem regiorum bono-
rum aſſequantur. Ita & latro in paradiſo fuit, etiãſi
nondum perfecte acceperit, vt ne abſque nobis
Sancti poſt mortem miracula operantur.
perfectus ſit. Et hoc opinor veriſſimum omnium,
vt ne dicam, quod ſanctorum gratiæ in quotidia-
nis miraculorum operationibus, paradiſus meri-
to dictus ſit: & omnes ſancti, quotquot participes
facti ſunt ſpiritualium donorum, & arrhabonem
habent, ſpiritus in paradiſo ſint, etiamſi nondum
perfecti fuerint, & regnum acceperint, ſicut dicit
Heb.11. Paulus in epiſtola ad Hebræos, etiamſi nondum
promiſſionem acceperint. Promiſſionem enim di-
cendo, integram felicitatem poſuit. At illam non-
dum integram acceperunt, & ſunt in regno, ac
paradiſo. Tu autem admireris, quomodo ſicut rex
quidam trophæa ex victoria referens, ſpolia opi-
ma ſecum abducit: ita & dominus, quoniam for-
tior, vas diaboli diripuit, ſecúmque abſtulit, & re-
duxit ad primam hominis patriam, paradiſum di-
co. Etenim Chriſtus non ſolum ſicut Deus in pa-
radiſo fuit, ſed & ſecundum quod animam ratio-
nalem, & mentalem habuit. Et in paradiſo cum
mente fuit, in infernum autem deſcendit cum
anima. Cæterum per hoc quod ſaluat latronem,
vas malitiæ, oſtendit, quod prius accepit, quia vi-
cto inimico, ſpolia eius diripuit. *Erat autem hora
fere ſexta, &c.* Signum quærebant aliquando Iudęi Matth.
videre de cælo. Ecce igitur ſignum rarum, tene- Sup.11.
bræ. Scinditur autem velũ templi, oſtendente do-
mino, quòd non vltra inacceſſa erunt ſancta ſan-
ctorũ, ſed Romanis tradita prophanabuntur. Vel
aliter. Oſtẽdit, quòd velum, quod diuiſit nos à ſan-
ctis in cęlo, ſcindatur, hoc eſt, inimicitię, & pecca-
tum. Hoc enim fuit magnũ interſtitiũ, quod nos
ab illis, qui ibi erant, diſtinguebat. Oſtendit au-
tem, quòd non propter impotentiã crucifixus ſit.
Nam, qui talia fecit, etiam illos potuiſſet perdere.
Quum vero voce magna clamaſſet, emiſit ſpiri-
tum: poteſtatem enim habebat animam ſuam po-
nere, & iterum accipere eam. Vox item illa Cen- Ioan.10.
turionis, & alia miracula, fidei fuerunt argumen-
ta. Nõ enim ſicut communis homo, ſed cum ma-
gna poteſtate mortuus eſt. Et depoſitũ, mortem
nominauit, tãquam iterum recepturus animam.
Hac autem voce primum libertatem aſſequutæ
ſunt animę noſtrę, diabolo poſthac nullam in eas
habente poteſtatem, vtpote patri commendatas.
Ante mortem enim Chriſti magnum ius fuit dia-
bolo in animas. A quo autem tempore filius non
inferno, ſed paternis manibus commendauit ſpi-
ritum, libertatem aſſequuti ſumus ab inferno. Et Ioan.12.
hoc quod dicit dominus, Quando exaltatus fue-
ro, traham ad me omnes; nunc videtur conſum-
matum. Exaltatus eſt in cruce, traxit latronem;
traxit Centurionem. Percuſſerunt autem & pe-
ctora Iudæorum quidam, & crucifixores argue-
bant, manifeſte Ieſum iuſtificantes. Et diſcipuli
quidem fugerunt: mulieres autem, condẽnatum,
& maledictum genus, permanent, ac ſpectant hęc
omnia, & iuſtificatione, ac benedictione illa
fruuntur primæ, ſicut & reſurrectione. Tu autem
admirare cæcitatem Iudæorum, quòd dicunt;
Deſcendat de cruce, & credemus in eum: quum, viſis
maioribus, non credant. Non enim idem eſt, de-
ſcendiſſe de cruce, & obtenebrari ſolem, petras
rumpi, terrę motum horribilem fieri, mortuos re-
ſurgere, velum ſcindi, & in ſumma creaturam al-
terari? Vnde nõ eſt, quòd quis dubitet, quare non
deſcenderit. ſatis enim habebat certum, quòd li-
cet etiam hoc feciſſet, neque tunc crediſſent, &
nihil aliud ſequutum fuiſſet, quàm abreuiatam
ſalutem per crucem. Crux enim inter omnia, ma-
xima gloria Chriſti eſt. Igitur, qui fecit maiora,
quum non crederent illi duo præcipua operatus
eſt: & magnum crucis trophæum vſque ad finem
ſuſtinuit, & illos declarauit ingratos eſſe per om-
nia, & nihil boni habere, ſed in crudelitate fer-
mentatos, & perditos. *Et ecce vir nomine Ioſeph de-
curio, &c.* Ioſeph tametſi primo latuerit, rem ta-
men

men laude dignam nunc facit, quamuis conſilia-
rius eſſet ac diues, & audet petere corpus homi-
nis crucifixi quaſi perduellis, & ſeditioſi, nullum-
que periculum ſuſpicatur, licet periculum eſſet
diuitiarum: ſed & petit, & honorifice ſepelit, & in
monumento exciſo vbi nullus alius iacuerat, vt
ne dicant ſycophantæ, quod aliud corpus ſur-
rexerit.

EVTHYMII ZIGABONI
ſuperioris Euang. expoſitio.

*APpropinquauit autem dies feſtus azymorum, qui
dicebatur paſcha.* Feſtum azymorum etiam di-
cebatur ipſum paſchæ feſtum, quia in paſcha car-
nibus agni, & azymis veſcebantur: quum itaque
tunc primum azyma guſtarent, ipſum paſcha no-
minabant etiam azyma. Aliud tamen proprie fe-
ſtum erat azymorum die ſequenti poſt paſchæ fe-
ſtum. *Et quærebant ſummi ſacerdotes, &c.* Quære-
bant quomodo occiderent eum occulte, aut na-
cta bona occaſione ſcilicet: timebant enim popu
lum, ſi palam, aut nulla data occaſione, illum oc-
Ioan.13. ciderent. *Intrauit autem ſatanas in Iudam, &c.* Ioan-
nes vero dicit, quòd poſt offulam tunc introiuit
in illum ſatanas. Non eſt autem in hoc contradi-
ctio. Primum ſiquidem experientia probabat ſa-
tanas, ac miſerum explorabat: poſtmodum verò,
agnito, quòd repudiatus eſſet, & incorrigibilis,
auſus eſt in eum ingredi, non tamen quòd inſa-
nire eum faceret, aut agitaret, ſed quòd illi domi-
naretur, & tanquam ſeruo vteretur. Iſcarioten
hunc dixit ad diſcrimen alterius Iudæ. Addidit
etiam, quòd è numero duodecim erat, vt oſten-
deret, quòd de primo erat diſcipulorum choro.
*Et abijt, ac locutus eſt cum principibus ſacerdotum, &
magiſtratibus, &c.* Magiſtratibus, qui templum
cuſtodiebant. Nam & hi pecuniis perſuaſi, cùm
homicidis coniurauerant. Traderet autem, hoc
eſt traditurus eſſet. *Et gauiſi ſunt, ac pacti ſunt ſe
argentum ei daturos.* Sicut petebat. *Et ille ſpopondit.*
Hoc in loco ἐξωμολόγησεν, idem eſt, quòd pactus
eſt, firmiter, & ex animo promiſit. *Ac opportuni-
tatem quærebat, vt traderet eum illis ſine turba.* Sine
tumultu. *Venit autem dies azymorum, in quo oporte-
bat occidi paſcha.* Verbum *Venit*, ſignificat hic in-
ſtabat. Dixit autem, Venit, propter magnã pro-
pinquitatem. Aliud enim eſt quod ſuperius dixit
ἤγγιζεν appropinquauit, & aliud ἐπλησίασε immi-
nebat, quod hic ſignificatur per verbum ἦλθε Ve-
nit. Siquidem propinquius eſt ἐπλησίασε quàm
ἤγγιζε. Ideo vbi poſuit ἤγγιζε, erat ante duos dies
paſchæ. Nam ante duos dies loquutus eſt Iudas
cum principibus ſacerdotum, & magiſtratibus:
vbi autem ſignificatur ἐπλησίασε, eſt ante vnum
diem. Nam ante vnum diem miſit Petrum, &
Ioannem ad parandum paſcha, ſicut apud Mat-
Marc.14. thæum, & Marcum didicimus. *Euntes parate nobis
paſcha, vt edamus.* Secundum legem. *At illi dixerunt
ei; Vbi vis paremus?* Neque enim ipſe proprium
habebat diuerſorium, neque illi: vtpote omnibus
iam derelictis. *Deſiderio deſideraui hoc paſcha come-
dere vobiſcum, antequam patiar.* Feſtinatione feſtina-
ui hoc anno paſcha comedere vobiſcum, ante-
quam crucifigar, ſiue ante tempus paſchæ: nam
in eo crucifigendus erat. *Et accepto poculo quum
gratias egiſſet, &c.* Hinc incœpta eſt myſtica cœna.
*Hoc ipſum poculum nouum teſtamentum eſt in meo ſan-
guine, quod pro vobis effunditur.* Quod dicitur; *Quod
pro vobis effunditur*, ad poculum referendum eſt:
porro poculum eſt ſanguis eius. *Et filius quidem
hominis ſecundum quod definitum eſt vadit.* Matthæus
ſic habet; Filius quidem hominis abit, ſicut ſcri-
ptum eſt de ipſo, &c. *Et ipſi cœperunt conquirere in-
ter ſe quis hoc facturus eſſet.* Matthæus quidem, &
Marcus ante panis, ac poculi diuiſionem aiunt
ipſos de hoc dubitaſſe: Lucas vero, & Ioannes Ioan.13.
poſt diuiſionem. Manifeſtum eſt ergo quod &
ante, & poſtea factum ſit. *Facta eſt autem & conten-
tio inter eos, quis eorum videretur eſſe maior.* Etiam
alibi de huiuſmodi re curioſe inquiſierant, ſicut
manifeſtius ſcripſit Matthæus: ſed tunc quidem Matth.20.
de hoc erat, quiſnam maior eſſet in regno cælo-
rum: hic autem alia de cauſa contentio, ſiue in-
quiſitio inter eos incidit: iam enim certiores fa-
cti de morte magiſtri, inquirebant quis eorum
videretur eſſe maior, vt cæterorum fieret magi-
ſter. *Reges gentium dominantur eis.* Docet ſanè, quòd
is, qui præponendus eſſet, non deberet dominari
tanquam dominus, nam id reges terræ faciunt in-
flati principatu, & elati propter eos, quibus do-
minantur. *Et qui poteſtatem habent ſuper eas, bene-
fici vocantur.* Tanquam iudicati maiores, aut etiam
tanquam gloriæ cupidi. *Vos autem non ita, ſed qui
maior eſt inter vos, fiat ſicut iunior, &c.* Fiant hæc
quantum ad animi modeſtiam. Iuniorem autem
dicit poſtremum. *At ego in medio veſtrûm ſum ſi-
cut qui miniſtrat.* Seipſum in exemplum ſermonis
præbet: quum enim ipſi accumberent, tanquam
maiores ab eo habiti: ille miniſtrabat, quaſi po-
ſtremum ſeipſum ducens, quum & pedes eorum
lauaret. *Et ego diſpono vobis, ſicut diſpoſuit mihi pater
meus, regnum. Diſpono vobis regnum*, hoc eſt, pro-
mitto. Regnum vero cæleſte intelligit, cuius ſpe
roborabat eos etiam ad magnitudinem ac tole-
rantiam. *Vt edatis, ac bibatis ſuper menſam meã.* Men-
ſam videlicet illam regiam, ac cæleſtem. Poſſunt
autem dici menſa, bona æterna, & ineffabilia, quę
diligentibus Deum præparata ſunt, cibus vero, ac
potus, eſt illorum fruitio. *Et ſedeatis ſuper thronos
iudicantes duodecim tribus Iſrael.* Hoc etiã illis pro-
miſit apud Matthæum, vbi ſcriptum eſt; Ieſus au- Matth.19.
tem dixit eis; Amen dico vobis, quòd vos, qui
ſecuti eſtis me, &c. *Simon, Simon, ecce ſatanas ex-
petiuit vos, vt cribraret ſicut triticum.* Illi enim mo-
ris eſt præſtantiores expetere ad palæſtram, ſicut
Iob. Cribrare vero, id eſt, turbare, mouere, conci-
tare. Cribrum ſiquidem quod frequẽtius κόσκινον
ſiue σινιάστριον vocatur, à quibuſdam etiam σινίον
dicitur à quo verbum σινιάζω cribro, vel concu-
tio. Nam in cribro triticum transfertur, & con-
cutitur, ac confunditur. Prædicit autem eis de fu-
tura tentatione, quando omnes, relicto eo, fuge-
runt. *Ego vero pro te rogaui, ne deficiat fides tua.* Ro-
gaui, inquit, patrem meum tanquam homo, ne
perdas tandem fidem tuam quam in me habes, in
tempore negationis. *Et tu aliquando conuerſus con-
firma fratres tuos.* Conuerſus, poſt negationem vi-
delicet per fletum amarum: hoc eſt, in priſtinum
locum denuo reſtitutus. Fratres autem eius dicit
reliquos Apoſtolos, aut illos, qui per eos erant
credituri. *Domine, tecum paratus ſum & in carcerem,
& in mortem ire.* Oportebat, quum hæc ab ipſa ve-
ritate audiſſet, fortitudinem, atque auxilium ab
eo petere: at ille præ feruore contradicit potius,

asserens, se nihil tale passurum. *Dico tibi, Petre, non canet hodie gallus, priusquam ter abneges te nosse me.* *Hodie*, inquit, eo quòd instabat nox diei illius.

Matth.26. Scribit autem Matthæus, quòd dixerit illi Iesus; Dico tibi, Petre, quòd in hac nocte priusquam gallus canat, ter me abnegabis. *Quando misi vos sine loculis, & pera, num aliquid defuit vobis? Aiunt illi: Nihil.* Atqui tunc de loculis nulla est facta

Matth.10. mentio. Verum per aurum, & argentum etiam hoc simul innuit. Quum enim illa possidere vetasset, manifestum quòd & hoc prohibuerit; vbi namque non est thesaurus, vtique superfluum est thesauri repositorium. In peram siquidem panem immittebāt: in marsupium vero coriaceum, quod *βαλλάντιον* vocant, æs, siue obolos reponebant: in loculos autem, aurum, & argentum. *Sed nunc, qui habet loculos* †, *tollat similiter & peram.* Tunc quidem necessario egestatem eis imposuit, vt ad illam accingerentur: postquam vero hoc actum est, aufert nunc necessitatem, & permittit eis, vt loculos habeant, & peram, quo virtus eorum appareat, qui, nulla cogente necessitate, sectantur inopiam: & primum quidem ipse tenebat illos, non sinens, vt aliquo egerent, propter eorum imbecillitatem: postmodum vero dimisit ipsos, vt sibi ipsis essent auxilio, quasi iam robustiores effectos: nam hoc per loculos, ac perā significatur. Quum ergo prohibuit eos habere loculos, & peram, ac similia, tunc nullo indiguerūt. vt eius potentiam, ac gratiam agnoscerent: quando vero permisit, vt illa haberent, tunc & esurierunt, & sitierunt, & nuditatem passi sunt, vt ipsorum fortitudo, ac tolerantia cognoscatur. Verum quomodo dixit; *Qui habet loculos*, quum nullus illorum haberet? Capitur itaque *Habet*, pro habere potest.

† † *Qui habet loculos, hoc est, scientiam, tollat & peram, thesaurum videlicet virtutum: nam habenti scientiam, necessariæ sunt & virtutum diuitiæ: qui ergo non habet vtrunque, vendat tunicam suam, id est, exponat corpus laboribus virtutum, & emat gladium, hoc est, dimicet aduersus affectiones, & dæmones.*

Et qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gladium. Qui non habet, nunc videlicet. Quod autem sequitur; *Vendat tunicam suam, & emat gladium*, per emphasim dixit, solum ostendens esse tempus vltionis; venientibus, quātum nunquam alias, persecutionibus: non quòd gladiis vim propelli veller; nam Petrum ita vlcisci volentem postmodum prohibuit. Intelligi autem & alio modo potest, vt dictum primum, sit de Iuda, siquidem solus ille loculos habebat; tanquam ab auaritia in seruitutem redactus: iubet itaque vt ipse, qui loculos habet, tollat similiter & peram, hoc est, de seipso curet, quum iam à diuina prouidentia sit abiectus: secundum vero dictum sit de cæteris Apostolis: nam ipsis, qui non habebant, iubet vt vendant tunicam, & emant gladium, id est, tradant corpus, & mortem recipiant. *Dico enim vobis, quòd adhuc hoc, quod scriptū est, oportet perfici in me, & cum iniquis reputatus est.* Quod scriptū est in propheta. Tanquam iniquum enim & facinorosum in medio iniquorum, & facinorosorum latronum crucifixerunt illum. *Etenim ea, quæ sunt de me, finem habent.* Quæ de me scripta sunt in lege, ac prophetis, iam perficiuntur. *Domine, ecce duo gladij hic.* Quum non intellexissent, quid sibi volebat hoc verbo; Qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gladium, ostendunt duos gladios, quibus vsi fuerant ad immolationem, ac diuisionem agni, cupientes eius discere intentionem. *Satis est.* Hinc adhuc magis patet, quòd nō gladiis vlcisci se voleus, iusserat emere gladios: nam, si id voluisset, quomodo nunc dixisset; *Satis est*: siquidem neque centum gladij sufficissent ad irruentium multitudinē. Itaque, quod dixit, *Satis est*, ostendit, quòd nulla erat gladiorum necessitas. *Præcedebat autem eos*, siue antecedebat, tanquam ductor. *Sed hæc est hora vestra.* In qua à Deo potestatem in me accepistis. *Et potestas tenebrārum.* Tenebras vocat hic diabolum: accepit enim & ipse tunc potestatem aduersus eum. Similiter autem & Pilatus, cui dixit; Non haberes vllam potestatem aduersum me, nisi esset tibi datum è superuis, veluti scripsit Ioannes; Tunc autem simul omnes vim, ac potestatem acceperunt, ipsum afflictionibus, ac morti subiiciendi, vt impleretur dispensatio salutaris incarnationis. *Intuita autem illum ancilla quædam sedentem ad lumen.* Quod ab igne resplendebat. *Interrogabat ergo eum multis sermonibus.* Videlicet cauillatoriis, & in modum tentantis. *Ipse vero nihil illi respondit.* Vtpote tentāti, & responsione indigno. Sciens etiam eum velle signum videre, non vtilitatis causa, sed oblectationis: nec tanquā diuinas virtutes, sed velut aperta prodigia: non fecit apud eum signum. *Stabant autem summi sacerdotes, & scribæ acriter accusantes eum.* Simul enim & ipsi ad Herodem remissi erant, sicut in progressu inueniemus. *Spreuit autem illum Herodes cum exercitibus suis, &c.* Hæc omnia forsan illi fecit tanquam regi Iudæorum. *Correptum ergo ipsum absoluam.* Correptionem hic vocat mediocrem flagellationem ad mitigandum, ac deprimendum furorem illorum: vt arbitrati eum superasse, cessarent ab vlteriori insania: at illi ita nihilominus efferebātur, hoc vnū solum præ oculis immobiliter habentes, vt quam citissime occideretur. *Necesse autem habebat absoluere eis in festo vnum.* Matthæus vero air; In festo autem consueuerat Præses absoluere turbæ vnum vinctum, quem voluissent, &c. *Rursus ergo Pilatus loquutus est ad illos volens absoluere Iesum, &c.* Matthæus & alia quædam scripsit dicto capite. *Iesum vero tradidit voluntati eorum.* Voluntas eorum erat vt crucifigeretur. *Filiæ Hierusalem, ne fleueritis super me, sed super vobismetipsis flete, & super filiis vestris.* Ne fleueritis propter me, sed propter vosipsas flete, & propter filios vestros. *Quoniam ecce venient dies in quibus dicēt, Beatæ steriles, &c.* Dies dicit obsidionis & expugnationis. Hierosolymorū: in quibus beatificabūtur ab eis, quæ genuerūt illæ, quæ nō peperērūt: vtpote quæ nō audirent, aut viderent varias filiorū suorū strages. *Tunc incipient dicere montibus, &c.* Incipient hæc dicere Iudæi, non ferentes pericula innumera, ac vehementissima. *Si enim in humido ligno hæc faciunt, in arido quid fiet?* Si in me, qui vitam habeo diuinam, hæc faciunt Romani à Iudæis instigati: in vobis, qui mortem vobis ex peccato parastis, quid ab illis fiet? *Ducebantur autem & alij duo scelerati, &c.* Matthæus alia quoque scripsit: illa lege, & aperte de his etiam inuenies. *Iesus autem dicebat; Pater remitte illis.* Pro crucifixoribus Iudæis orans tanquam homo, compassionis formam hominibus demonstrauit, quam erga illos habere oportet, qui ipsos iniuria afficerent. Dubitauerunt autem quidam, sumpta hinc occasione. Si enim remissum erat eis peccatum, quomodo postmodum Romanis ob illud ad internecionem

nem traditi sunt? Quibus nos dicimus, quòd non pro omnibus precatio facta est, sed pro iis duntaxat, qui nihil mali deinceps perpetraturi erant. Qui verò, quum sol obscuraretur, & velum scinderetur, terráque commoueretur, ac petræ finderentur, aliáque signa in resurrectione eius fierent, malitiam addiderūt, & fortuita hæc esse cogitantes, diuinæ resurrectioni calumniā maligne struxerunt: non pro his orauit, ideo etiam hi omnino traditi sunt inimicis. *Non enim sciunt quid faciunt.* Inuidia videlicet temulēti. Quidam vero dicunt, quòd non pro Iudæis, sed pro Romanis militibus, qui in crucifixione subministrabant, orationem fecerit: hi enim ignorabant, quæ de ipso lex, ac prophetæ prædixerant. Cōsidera autem, quòd dicendo in præcedentibus; Pater mi, si non potest

Matth.27. hoc poculum transire à me, fiat voluntas tua, videtur cædes filij secundum patris fieri voluntatem: nunc verò cum dicat; Pater, remitte illis, videtur contra illius fieri voluntatem: neque enim aliàs iram ipsius mitigaret, quam contra homicidas habebat. Quid ergo dicendum est? Quod in se quidem inuoluntaria erat, propter nostram tamen salutem erat voluntaria. Quemadmodum & strenui militis plagas, in se consideratas acerbas ducimus, propter strenuitatem tamen, quam aduersus inimicos ostendit, dicimus esse suaues. *Et deridebant eum principes cū eis dicentes, &c.* Matthæus vero dicit; Qui autem præteribant, conuitia iaciebāt in eum, &c. *Vnus autem maleficorum qui pendebant, conuitia iactabat in eum dicens, &c.* Rursus in illo ait Matthæus, idipsum autem & latrones, qui crucifixi erant cum eo, exprobrabant ei. Damnationem autem nunc vocat iudicium, & crucis condemnationem. *Memento mei, domine, dum veneris in regnum tuum.* Quod supra mūdanum est. Nam verisimile est eum quoque audiuisse de sermone, quem ad Pilatum dixerat; Regnum meum non est ex hoc mundo. *Amen dico tibi: Hodie mecum eris in paradiso.* Quomodo, petente latrone sui memoriam in regno saluatoris assequi, ipse aliud quiddam, quod supra id erat, promisit, cōuersationem videlicet in paradiso? Quia latro ignorāns, quòd esset eius regnum, non ad determinatum aliquid, & cognitum fecerat petitionem, sed solum per huiusmodi petitionem precabatur, vt bonum aliquod consequeretur. Christus vero sciens eius intentionem, promisit, quòd illi omnium optatissimum videbatur. Nouerat enim latro paradisum è doctrina Mosayca: & tunc quidem dedit ei conuersationem in paradiso tāquam arrhabonem regni sui, quod est fruitio ineffabilium, ac æternorum bonorum, quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt. Nō dum enim quisquam iustorum accepit promissionem, veluti magnus docuit Paulus. Postmodum vero & hoc tradet regnum tempore vniuersalis retributionis. Sed quomodo dixit; *Hodie mecum eris in paradiso?* quia tāquam Deus, qui replet vniuersa, vbique simul erat, & in sepulchro, & in inferno, & in paradiso, & in cælo. *Pater in manus tuas commendabo spiritum meum: & his dictis expirauit.* Et hoc nobis effecit dominus, ne deinceps iustorum animæ descenderent in infernum, sed magis ad Deum ascenderent. Nam per manus Dei intelligimus Deum ipsum. Ait autem & Apostolus; Qui patiuntur secundum Dei voluntatem fideli creatori commendent animas suas. Primum vero ad Deum ascēdit anima Iesu: deinde ad inferos descendit, vt animas, quæ ibi detinebantur, liberaret. Verum quo pacto dixit Mariæ post resurrectionem; Nondum ascendi ad patrem meum? Quia tunc corpore nondum ascenderat.

Diximus iā alibi quòd Græcorum dogma sequatur, nēpe Græcus.

1. Petr. 4.

Ioan. 20.

FERIA V. IN COENA DOMINI.

IOAN. 13.

a Figuralem. b Id est, ipse dies Paschæ quo transiret per crucem ecce veritas illius figuræ.

IN illo tempore, Ante [a] diem festum [b] Paschæ sciens Iesus quia venit hora eius vt [c] transeat ex hoc mundo ad patrem, cùm [d] dilexisset

c Quo transit populus de Ægypto. d Pro eis factus homo.

e Pro eis moriens. f Vt eius dilectione ipsi transirent de mundo. g Parata, nondum transacta, quia postea recubuit, & buccellam inde dedit.

suos qui erant in mundo, in [e] finem [f] dilexit eos. [g] Et cœna facta,

h Spirituali suggestione. i Iudæ. k Hoc consentientis iniquitas est. Non credens esse Deum.

cùm diabolus iam [h] misisset in [i] cor, vt [k] traderet eum Iudas Simonis Scario-

l In vsum mala, in effectum bona. Etiam traditorem quo vtitur vt vult, & de malo bonum facit. ¶ Sciens, non ut deserens.

this, ¶ sciens quia [l] omnia dedit ei pater in manus: & quia à Deo exiuit, & ad

m Non nos relinquens. n Significat quòd de cælestibus descendit, & quòd seipsum exinaniuit, & quòd formam serui induit, o Carnem mundam.

[m] Deum vadit, [n] surgit à cœna, & ponit vestimēta sua. Et cum accepisset [o] lin-

p Humilitate. q Vestigia euangelistarum sicmæ & purgat.

teum, [p] præcinxit se, deinde misit aquam in peluim: & cœpit lauare [q] pedes

r Quia tota eius passio nostra est purgatio. s Corporis. t Non post alios, sed prius ad principem apostolorum ideo exæuescit quòd Deus lauet pedes homini.

discipulorum, & [r] extergere [s] linteo quo erat præcinctus. [t] Venit ergo ad Si-

monem Petrum:& dicit ei Petrus: [v] Domine, tu [x] mihi lauas pedes?Respondit
[v] Deus. [x] Seruo.
Iesus,& dixit ei: [y] Quod ego facio tu nescis modo, scies autem postea.Dicit ei
[y] Mysterium huius rei.
Petrus:Non lauabis mihi pedes [z] in æternum. [a] Respondit ei Iesus: Si non la-
[z] Id est,nunquam. [a] Terrens de periculo salutis.
uero te,[b] non habetis partem mecum. Dicit ei Simon [c] Petrus: Domine non
[b] Te dicit pro solis pedibus. [c] Territus hac responsione, totum se offert abluendum turbatus amore & timore.
tantum [d] pedes meos,sed & [e] manus & [f] caput. Dicit ei Iesus:Qui locutus est,
[d] Affectionis. [e] Opera. [f] Cogitationes.
non indiget,nisi vt [g] pedes lauet, sed est mundus totus. Et vos mundi estis,sed
[g] Præter pedes quibus tangit terram.
non omnes. [h] Sciebat enim quisnam esset qui traderet eum. Propterea dixit:
[h] Quare hoc dixit,exponit euangelista.
non estis mundi omnes. Postquàm ergo [i] lauit pedes eorum, accepit vesti-
[i] Impleta purgatione per sanguinem. ¶ Surgens immortalis factus est.
menta sua. Et cum [k] recubuisset, iterum dixit eis. [l] Scitis quid fecerim vobis?
[k] Ad dexteram patris sedens. ¶ Per spiritum missum in linguis docet. [l] Inuitat ad sciendum, quod prius nesciebant.
Vos vocatis me magister,& domine,& [m] bene dicitis:sum etenim.Si ergo [n] ego
[m] Quia verum est. [n] Dimisi peccata'vestra.
laui pedes vestros, [o] dominus & [p] magister:& vos debetis [q] alter alterius laua-
[o] Quia Deus. [p] Quia veritas. [q] Alter alteri peccata dimittere & pro inuicem orare.
re pedes. Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodum [r] ego feci vobis, ita
[r] Sicut ego patior,& vos patiamini, sicut me humilio,ita vos humiliamini.
& vos [s] faciatis.
[s] Manu vel corde.

GLOSSA ORDINARIA
in superius Euangelium.

ANte diem fe.&c. Diem festũ dicit quintumdecimum diem,scilicet,diem passionis: quia post immolationem agni quæ tunc fiebat in die Iouis faciebant Iudæi magnum festum,quod hic Pascha vocatur. Pascha apud Græcos æquiuocũ est. dicitur enim à πάσχω,id est,à passione & à transitu:quod Hebræi phase dicunt. Dies ante xiiij. post æquinoctium vernale in quo immolabatur agnus ad vesperam, propriè pascha à transitu dicebatur,dies verò solennitatis sequentes, quorum primus & vltimus maiori cultu habebantur, dies azymorũ propriè vocabantur, Vocatur tamen & dies immolationis azyma, & quintadecima pascha. In hac significatione dicit Ioan. *Ante diem fe.* vocando diem solennem pascha. Græci verò diem qua immolatur agnus,dicunt solummodo vocari pascha:& illa die dicunt Christum crucifixum fuisse ad meridiem: Et dicunt eum anticipasse vnum diem ante, vt cum discipulis agnum comederet & ad hoc confirmandum hæc verba sequentia conducunt,id est, noluerũt intrare in prætorium, scilicet,Pilati domum, ne contaminarentur, vt comederent, pascha: intelligentes pascha esum agni tantum. Nec erubescunt dicere alios euangelistas mentitos, qui dicunt dominum communiter cum aliis carnes agni comedisse. Hũc Ioannem verò illos correxisse dicunt. Sed errant:quia cum omnes eodem spiritu loquutos fuisse constet,si in vno mentirentur, in aliis eis non crederetur. *Vt transeat.* Interpretatur nobis euangelista nomen paschæ,ideſt transitus,& significationem, quia sicut illi de Ægypto,sic Christus de mundo. Sic & nos sanguine agni insigniti, de vitiis ad virtutes,de mundo ad cælum. *In fi.di.* In finem,id est, in Christum, qui est finis consummans, id est, vt eius dilectione transeant quo ipse transit. Vel in finem, id est,in mortem, non quod morte terminetur eius dilectio, sed in tantum dilexit quòd vsque ad mortem dilectio eum perduxit, in quo exemplũ dedit vt omnes in Dei veritate permaneant vsque in finem. *Et cœna fa.* Cœna significat passionem. Sicut enim post cœnam non fit prandium, sic & Christus postquam semel passus est, non iterum patitur. Surgit à cœna:post passioné ponit vestimenta: secundum priorem infirmitatem linteo præcinxit se, eadem carne iam immortalia: quã in peluim,id est,gratiam baptismi lauat pedes & tergit à peccatis in baptismo, accepit vestimẽta,id est, Iudæos in fine seculi,quos prius excæcatos deposuit. *Surgit à cœna.* Ab illa cœlesti refectione, qua cum angelis reficiebatur. deponit vestimenta, gloriam æternæ beatitudinis. *Et ponit vesti.* Prætermisit altitudinem: supposituras eius humilitatem,vt perfectè commendetur humilitas hd mini cum tam altus sit se humiliauerit, vt & pedes traditoris lauaret. *Deinde mi.* Sanguinem in terrã fudit, vt vestigia credentium mundaret, quæ terrenis peccatis erant sordida. *Dicit ei Pe.* Pro altitudine promissi mysterij nondum permittit fieri, nondum potest sustinere Deum ad pedes humiliari, pauore perterritus. *Respon.* qui non lauatur per baptismum & & confessionem pœnitentiæ, non habet partem cum Iesu. *Di.ei Si.* Error Petri hîc nobis profuit. Errauit enim ne nos erraremus. Errauit, cum se totum lauandum Deo obtulit, quem Deus correxit, ostendens semel baptizatum non esse baptizandum. *Qui lo.* Ex his verbis intelligimus baptizatos apostolos, & si non legimus vbi vel quando. *Qui lo.* Baptismo lotus est mundus. Sed quia iterum puluere terrenæ habitationis inquinatur, iterum opus est pedes lauare, quos lauat dominus interpellans pro nobis, & nosipsi orando. Ille etiam qui in ocio studet veritati, dum in aliis pulsanti sponso aperire pergit, pedes inquinat, quia veritas humiliter auditur:sed sine periculo non potest prædicari, sed hos pedes dominus discipulis lauat. *Et cum recu.* Sicut prius exemplo, sic etiam nunc verbo instruit eos magister veritatis. Et quod dicit magna de se non est arrogantia,sed veritas quæ prodest auditoribus, sicut facit & Paulus. Greg. Incauti sunt humiles, qui se mendacio illaqueant, dum arrogantiã vitant: quia contra veritatem se erigũt quam relinquunt. Qui enim necessitate cogente vera de se & bona loquitur, tanto magis humilitati iungitur,quanto veritati sociatur.

CATENA AVREA
in idem Euang.

ANte diem festum Paschæ sciens Iesus quia venit hora eius,&c. Quia dominus transmigraturus erat de præsenti seculo: explicat qualem erga suos amicitiam gereret: vnde dicitur: *Ante diem festum Paschæ,&c.* Bed. Plurimas si quidem festiuitates Iudæi habebant, sed apud eos insignior atque celebrior erat Paschę festiuitas,propter quod significanter dicit: *Ante diem festum Paschæ.* Augu. Pascha non sicut quidam existimant, Græcum nomen est, sed Hebræũ: opportunissimè tamen occurrit in hoc nomine quædam congruentia vtrarumque linguarum: quia enim pati Græcè πάσχειν dicitur, ideo Pascha passio putata est, vel hoc nomen à passione sit appellatum, in sua verò lingua, hoc est in Hebræa, Pascha transitus dicitur,propterea quia tunc primum Pascha celebrauit populus Dei quando ex Ægypto fugientes, rubrum mare transierunt, nunc ergo figura illa prophetica in veritate cópleta est, cùm sicut ouis ad immolandum ducitur Christus, cuius sanguine illinitis postibus nostris,id est,cuius signo crucis signatis frontibus nostris à perditione huius seculi, tanquam à captiuitate Ægyptiaca liberamur:& agimus saluberrimum transitum, cum de diabolo transimus ad Christum, & ab isto instabili seculo, ad eius fundatissimum regnum. Hoc itaque nomen, id est, Pascha velut interpretans nobis euangelista dicit: *Sciens quia venit hora eius vt transeat ex hoc mundo ad patrem.* Ecce pascha,ecce transitus. Chry. Non solum autem tunc sciens, sed olim. Transitus autem eius mortem vocat. Relicturus autem discipulos maiorem eis demõstrauit amorẽ,& hoc est quod dicit: *Cum dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos,* Hoc est nihil dereliquit eorum quæ eum qui valde amat decens est facere,non autem à principio hoc fecit sed maiora postea adiecit, vt eorum augeat familiaritatem: & multam eis præparet consolationẽ ad ea quæ superuẽtura erant: suos autem eos vocat secundum familiaritatis rationẽ,quia & alios suos dicit secundum conditionis rationẽ:vt cùm dicitur:Sui eum non receperunt, addit autem *qui erant in mundo*, quia sui erant etiam defuncti vt Abraham,Isaac,& Iacob, sed in mundo non erãt. Hos ergo suos qui erant in mundo,mansit amans continuè, & tandem perfectam amicitiam circa eos ostendit, & hoc est in finem dilexit eos. Aug. Vel alit. *In finem dilexit eos*, vt & ipsi de hoc mundo ad suum caput dilectione transirent. quid est enim,*In finem*: nisi in Christum? Finis enim legis Christus ad iustitiam omni credenti, finis perfi-

ciens, non interficiens. Video autem posse ista verba quodam humano modo etiam sic accipi, tanquã vsque ad mortem Christus dilexerit suos. Sed absit vt dilectionem morte finierit qui non est morte finitus, nisi fortè sit ita intelligendum, vsque ad mortem dilexit eos,id est, vsque ad mortem,illum dilectio ipsa perduxit. Sequitur: *Et cœ. facta.* id est, iam peracta,& ad cõsuantium mensam vsúmque perducta. Non enim ita debemus intelligere cœnam factam,veluti iam consumptã atque transactam: adhuc enim cœnabatur cum surrexit & pedes lauit discipulis: nam postea recubuit & buccellam traditori dedit.quòd autem ait: *Cùm iam diabolus misisset, &c.* Missio ista spiritualis suggestio est, & non fit per aurem, sed per cogitationem: diabolicæ enim suggestiones immittuntur, & humanis cogitationibus immiscentur. Factum ergo iam fuerat in corde Iudæ per immissionem diabolicam, vt traderet discipulus magistrum. Chrys. Hoc autem quasi stupens interseruit euangelista,quoniam eum qui iam proditionem statuerat,dominus lauit,ostendit etiam proditoris multam nequitiam,quoniam neque salutis eum communicatio detinuit: quod maximè consueuit nequitiam detinere. Aug. Locuturus autem euangelista de tanta domini humilitate: prius eius celsitudinem voluit commendare, ad quod pertinet quod dicit: *Sciens quia omnia, &c.* Ergo & ipsum traditorem. Greg. 6.mor. Sciebat enim quòd in manu sua ipsos etiam persecutores acceperat vt ipse in se ad vsum pietatis intorqueret, quicquid eorum contra se malitia permissa sæuiret. Origen. Omnia enim tradidit ei pater in manus,hoc est in opere eius & potestate. Pater enim meus vsque huc (inquit) operatur & ego operor, vel omnia tradidit ei pater in manus,cũcta capientes vt quælibet ei famulentur. Chrys. Traditionem enim hîc salutem fidelium vocat. Cum autem audieris traditionem:nihil humanũ suspiceris: eum enim qui ad patrem ostendit honorem & concordiam. Sicut enim pater ei tradidit ita ipse patri.vnde Paulus: Cum tradiderit,inquit,regnum Deo & patri. Aug. Sciens etiã quia à Deo exiuit: & ad Deum vadit, nec Deum cùm inde exiret, nec nos deserens cum rediret. Theo. Quia ergo pater omnia ei commisit in manus, id est,salutem ei commisit fidelium, decens reputabat quæcunque spectant ad salutem illis ostendere. *Sciens* etiam *quòd à Deo exiuit & ad Deum vadit*,nullatenus eius gloria minui poterat,dum pedes discipulorum ablueret: neque enim gloriam vsurpauit. qui enim dignitatem vsurpant, minimè condescendunt,ne dissipent quod incongruè sibi diripuerunt. Aug. Cùm ergo illi pater omnia dedisset in manus, ille discipulorum non manus, sed pedes lauit: vt cùm se sciret à Deo exisse & peregrè ad Deum, non Dei domini, sed hominis seruì impleuit officium. Chry. Hoc autem dignũ erat,eo quòd à Deo exiuit, & ad Deum vadit: vt vniuersum conculcaret tumorem. vnde sequitur: *Surgit à cœna & ponit vestimenta sua, & cùm accepisset linteum præcinxit se, deinde misit aquã in pel. & cœ. ta.pe.dis. & exter. lin. quo erat præcin.* Vide qualiter humilitatem ostendit, non solum in lauando pedes, sed etiam aliter. Nõ enim antequam recumberet, sed postquam resederunt omnes,tunc surrexit, deinde non solùm lauit,sed vestimenta deponit:linteum præcinxit & peluim implet:& non

alij

alij impleri iussit:sed omnia operatur, ostendens quòd cum omni studio oportet talia facere. Origen. Mysticè autem prandium cibus esse dignoscitur:& ante terminum diei spiritualis qui in vita præsenti consideratur, & his qui introducuntur conueniens existit: cœna verò finalis & his qui iam vltrà progressi sunt, apponitur. Aliter quoque poterit quis asserere prandium fore intentionem scripturarum antiquarũ:cœnam verò recondita in nouo testamẽto mysteria. Puto autem quòd qui vnà cum Iesu cœnant, & in finali vitæ præsentis die secum conuiuantur, egent lauacro quodam,non vtique erga quod primorum (vt ita loquar)corporis & animæ, sed quo ad vltima & postrema quæ terræ necessariò hærent. Dicit autem quòd cœpit lauare pedes, nam postmodum lauit & finiuit loturam:quia pedes apostolorum fuerunt cõtaminati, iuxta illud:Omnes vos scandalizabimini ista nocte in me.Postea autem perfecit eos lauare, purgans eos vt vltra non fædentur. Aug. Posuit autem vestimenta sua,qui cùm in forma Dei esset, semetipsum exinaniuit, præcinxit se linteo, qui formam serui accepit, misit aquam in peluim, vnde lauaret pedes discipulorum, qui in terram sanguinem fudit, quò immunditiam dilueret peccatorum. Linteo autem quo erat præcinctus pedes quos lauerat tersit,qui carne qua erat indutus euangelistarũ vestigia confortauit, & linteo quidem vt se præcingeret, posuit vestimenta quæ habebat: vt autem formam serui acciperet, quando semetipsum exinaniuit, non quod habebat deposuit, sed quod non habebat,accepit: crucifigendus sanè suis expoliatus est vestimentis, & mortuus inuolutus est linteis,& tanta eius passio,nostra purgatio est. *Venit ergo ad Simonem Petrum. Et dicit ei Petrus:Domine,&c.* Orig. Sicut medicus plurium ægrotorũ intentus curæ:ab his qui magis indigent propriã curam incipit, sic & Christus qui fædos abluit pedes discipulorum exorditur ab his, qui magis erant fædi, & sic vltimò venit ad Petrum quasi minus aliis indigentem lotura pedum,vnde dicitur: *Venit er. ad Si. Pe.*cui quodammodo ad resistendum penè munda pedum conscientia persuadebat: vnde sequitur: *Et dixit ei Petrus, &c.* Aug. Quid est tu? quid est mihi? cogitanda sunt potius quàm dicẽda, ne fortè quod ex his verbis aliquatenus quidem dignè concepit anima: non explicet lingua. Chry. Vel si Petrus primus erat, sed credibile est proditorem stultum existentem ante eum recubuisse: quod euangelista significauit,cum dixit: *Cæpit lauare pedes*, deinde venit ad Petrum. Theo. Ex quo patet quòd non primitus lauit Petrum, ex cæteris verò discipulis nullus tentauisset ante Petrum lauari. Chrys. Quæreret autem vtique quis quare nullus eum aliorum prohibuit, sed solus Petrus quod nõ patui amoris & verecundię erat.Ex hoc igitur mihi videtur prius solũ proditorem lauasse, deinde ad Petrum venisse: & alios discipulos per eum de reliquo castigatos. Si enim quenquam ex cæteris lauare cœpisset prohibuisset dominum, & dixisset quæ Petrus dixit. Orige. Vel alit. Omnes porrigebãt pedes decernentes quòd tantus non irrationabiliter eorum lauaret pedes: solus autem Petrus nullam aliam considerationem conferens tanquã reuerens Iesum:non præbebat pedes suos ad lauandũ: sæpe enim scriptura designauit Petrum feruidum ad insinuandum quæ sibi visa sunt vtiliora & meliora.Aug.Vel aliter.Nõ debemus putare hoc Petrum inter cæteros formidasse atque recusasse, cum & id alij ante ipsum libenter vel æquanimiter fieri permisissent, non enim ita intelligendum est quasi aliquibus iam lauassẽt: & post eos venisset ad primum. Quis enim nesciat primum apostolorum esse beatissimum Petrum? sed quòd ab illo cæperit.Quando ergo pedes discipulorum lauare cæpit:venit ad eum à quo cæpit,id est ad Petrum:& tunc Petrus expauit,quod etiam quilibet eorum expauescẽret.Sequitur:*Respond.Iesus & di.ei:quod ego fa. tu ne. modo. Sci. autem postea.*Chry.id est humilitatem huius doctrinæ:& quomodo humilitas sufficit in Deum perducere. Orige. Vel insinuat dominus quòd hoc erat mysterium. Lauando enim & exsiccando pedes eorum,faciebat eos decores debentes euangelizare honesta, vt ostendere valeant iter factum ac pergere per eum qui dixit: Ego sum via. oportebat autem lauari pedes discipulorum à Iesu deponente vestimenta vt mundos pedes mundiores efficiat, vel vt immundiciam pedum discipulorum suscipiat in proprium corpus, per linteum quo solo precinctus manebat, ipse nanque languores nostros portauit. Attẽde etiam quòd cum debeat pedes discipulorum abluere, non aliud tempus elegit, quam cum diabolus iam intrauerat in cor Iudę vt eum proderet,& futura pro hominibus dispensatio imminebat. nam ante hoc non erat opportunum pedes discipulorum lauari à Iesu. Quis enim pedum eorum sordiciem intermedij temporis vsque ad passionem lauisset? Sed neque tempore passionis,alter enim Iesus nõ aderat qui pedes eorum lauaret, sed neque post dispensationem,illo nanque tempore spiritusancto superueniente eorum loti sunt pedes. Huius ergo mysterij dicit dominus Petro, tu non es capax, sed post hæc nosces cum illud perceperis illustratus.Aug.Nec tamen ille dominici facti altitudine exterritus permittit fieri, quod cur fieret ignorabat, sed vsque ad suos pedes humilẽ Christum videre non potest sustinere. Nam sequitur. *Dicit ei Petrus:non lauabis mihi pedes in æternum,*hoc est nunquam hoc patiar. Hoc quippe in æternum non fit, quod nunquam fit. Orig. Ex hoc autem accipimus exemplum, quoniam possibile est quemquam secundum purum propositum dicere propter ignorantiam quod sibi non prodest. Petrus enim ignorans hoc esse conueniens, primo quidem quasi dubitans suauiter dixit.*Domine tu mihi lauas pedes?*Secundo, *Non lauabis mihi pedes in æternum*, quod erat prohibitum operis perducentis eum ad habendum partem cum Iesu, in quo etiam non tantum Iesum arguit inconuenienter lauantem pedes discipulorum, sed etiam condiscipulos indecenter suos pedes porrigentes,cum ergo non esset expediẽs Petro proprium responsum,non permisit illud dominus verificari.nam subditur, *Respondit ei Iesus. Si non lauero te: non ha.partem mecum.* Augu.Ita dictum est.*Si non lauero te*, cum de solis pedibus ageretur quomodo dici solet,calcas me, quando sola planta calcatur. Orig. Qui autem recusant hæc, & similia tropologizare dicant,quomodo probabile est eum qui ob reuerentiam Iesu dixit. *Non la. mihi pe.in æter.* non habiturum partem cum Dei filio, propter non lauare pedes ab eo, sicut propter immane scelus:

scelus:& ideo præstandi sunt pedes, id est mentis affectus lauandi à Iesu vt sint pedes nostri decori, & præsertim cum æmulantes potiora dona volumus annumerari eis qui euãgelizant bona.Chry. Ideo autem non dixit cuius gratia hoc faciebat, sed minas imposuit,quia ille nequaquam persuasus esset:audiens enim. *Sciens autem postea.* non dixit:doce igitur me vt permittã, sed quando comminatus est id quod maxime timebat, scilicet seperari ab eo:tunc permisit. Orige. Hoc dicto vtemur contra eos, qui indiscretius se facere statuerunt,quod eis non prodest.nam ostẽdendo illis q̃ non sunt habituri partem cum Iesu: dum præsumptuosum decretum obseruãt, admonebimus illos ne immorentur male decretis, etiam si iureiurando ex multo impetu illud firmauerũt. Aug. At ille amore & timore perturbatus, plus expauit Christum sibi negare,quam vsque ad suos pedes humiliari.vnde sequitur, *Di.ei si.pe.do. non tantum pe.me.sed & manus & ca.* Orige. Manus autem lauare nolebat Iesus contemnens quæ dicebantur quoniam discipuli tui non lauant manus cum panem manducant;caput autem submergi nolebat,in quo imago & gloria patris extiterat. satis est autem ei vt pedes lauandos porrigeret. vnde sequitur,*Di.ei Iesus.qui lo.est:non indi.nisi vt pe. la.sed est mun.to.* Augu. Totus vtique præter pedes, vel nisi pedes quos habet opus lauare. homo enim in baptismo totus ablnitur,non præter pedes sed totus omnino, verumtamen cum rebus humanis postea viuitur, vtique terra calcatur. Ipsi igitur humani affectus, sine quibus in hac mortalitate non viuitur,quasi pedes sunt, vbi & humanis rebus afficimur,vt si dixerimus, quia peccarum nõ habemus:nosipsos decipiamus.Si autem confitemur peccata nostra, qui pedes discipulorum lauit, nobis peccata dimittit, vsque ad pedes quibus conuersamur in terra.Orige. Impossibile autem puto non contaminari extrema animę,& infima eius, quanquam quo ad homines perfectus quis esse putetur.plurimi autẽ & post baptismum implentur puluere scelerum vsque ad verticem. qui vero legitime discipuli Christi sunt, erga solos pedes indigent lauatione, Augu. ad Seleucia. Ex hoc autem quod hic dicitur intelligitur quòd iam Petrus baptizatus fuerat, intelligimus enim eius discipulos per quos baptizabat iã fuisse baptizatos: siue baptismo Ioannis sicut nõnulli arbitrantur,siue quod magis credibile est baptismo Christi. Neque enim renuit ministerium baptizandi,vt haberet baptizatos seruos per quos cæteros baptizaret: qui non defuit humilitatis ministerio quando eis pedes lauit.vnde sequitur. *Et vos mun.estis:sed non omnes.* Augus. Hoc quid sit ne quæramus, ipse euangelista patefecit adiungens. *Sci.enim quisnã esset qui tra.eũ:propte.di.Non estis mun. omnes.*Orige. Quia ergo dicit. *Vos mundi estis:*refertur ad.xj.quod vero subditur. *Sed non omnes*, dicitur propter Iudam existentem immundum. primo quidem quia pauperes non erant sibi curæ, sed fur erat: demum diabolo ingresso in cor eius, vt proderet Christum. Lauat autem pedes postquam mundi erant quoniam gratia transcendit necessitatem:& sicut dicit Ioannes. Mundus mundificetur adhuc. Aug. Vel quia ipsi discipuli cum loti essent, non opus habebant nisi pedes lauare, quia dum in isto seculo viuit homo, humanis affectibus terram velut pedibus calcans contrahit. Chry.Vel aliter.Non dicit eos mundos, vt à peccatis erutos æstimes victima nondum oblata, sed eam quæ cognitionis est mundationem dicit,iam enim ab errore Iudaico eruti erant.Postquam ergo lauit pedes eorum,accepit vestimenta sua,&c. August. Memor dominus se promisisse scientiam facti sui Petro dicens. *Scies autem postea*, quid sit quod fecit,docere nũc incipit. vnde dicitur,*Postquam ergo la.pe.eorum:acce. ve. sua & cum recu. ite.di. eis. Sci. quid fe. vo.* Orige. Quod vel interrogatiue proferatur vt ostendat facti magnitudinem, vel imperatiue vt eorum erigat intellectum. Alcui. Mystice autem impleta redemptionis nostrę purgatione per sanguinis sui effusionem accepit vestimenta sua,tertia die de sepulchro resurgens, & eodem corpore iam immortali vestitus,& cum recubuisset ascendens in cælum in dextera paterna diuinitatis recumbens, inde venturus est ad iudicandum. Chry. Non autem adhuc ad solum Petrum:sed ad omnes loquitur,dicens; *Vos vo.me ma.& do.*in quo eorum iudicium assumit, deinde vt non illorum gratiæ esse putentur hæc verba subiungit.*Et bene di.sum etenim.*Aug.Homini præceptum est. Non te laudet os tuum, sed laudet te os proximi tui,periculosum est enim sibi placere, cui cauendum est superbire. Ille autem qui super omnia est, quantumcunque se laudet: non se extollit excelsius, nec potest recte dici arrogans Deus,nobis nanque expedit Deum nosse non illi. Nec eum quisque cognoscit, si non se indicet ipse qui nouit. Si ergo non se laudando quasi arrogantiam vitare voluerit: nobis sapientiam denegabit. Quomodo autem arrogantiam veritas timet? Et quidem quòd magistrum se dicit nemo reprehenderet etiam qui eum nihil aliud quam hominem crederet, quoniam id profiteatur quod & ipsi homines in quibuslibet artibus vsq; adeo sine arrogantia profitentur vt professores vocentur. Quia vero dominum discipulorum se dicit, cum sint secundum seculum ingenui: quis ferat in homine?Sed cum Deus loquitur, nulla est elatio tantę celsitudinis,nullum mendacium veritatis,nobis subiacere vtile est illi celsitudini,seruire veritati. Ideo bene ergo dicitis vocando me magistrum & dominum: quia sum.nam si nõ essem: quod dicitis male diceretis. Orige. Et illi quidem non bene dicunt *Domine:*quibus dicetur Discedite à me qui operamini iniquitatem: sed apostoli bene dicunt *Magister & domine.* non enim eis nequitia dominabitur, sed verbum Dei. Sequitur *Si ergo la. pe. ve. dominus & ma. & vos de. al. alte. la.pe.* Chrysost. A maioribus rebus accipit exemplum,vt quod minus est operemur.nam ipse quidem dominus est, nos autem ad conseruos facimus si fecerimus. & ideo subdit, *Exemplum enim de.vo.vt quemad.ego fe.vo.ita & vos fa.* Bed.Primum dominus egit factis quod postmodũ docuit verbis secundum illud. Cœpit Iesus facere, & docere.Augusti. Hoc est, beate Petre, quod nesciebas hoc tibi postea sciendum promisit.Orige. Considerandum vero est si necessarium est quemlibet volentem disciplinam Iesu perficere, velut debitum opus prosequi lauacrum sensibilium pedũ.propter hoc dicit. *Debe.adin.la.pe.* Sed hic mos vel non fit; vel admodũ raro. Aug. Est enim apud plerosque consuetudo huius humilitatis cum se inuicem hospitio suscipiunt, & faciunt hoc sibi inuicem fratres: etiam opere ipso visibili. Multo enim

enim melius est & sine controuersia verius, vt etiã manibus fiat, ne dedignetur quod fecit Christus facere Christianus. Cum enim ad pedes fratrum inclinatur corpus, etiam in corde ipso excitatur, vel si iam inerat, confirmatur humilitatis affectus. Sed excepto hoc morali intellectu, nunquid etiam frater fratrem à delicti poterit contagione mundare? Sed confiteamur inuicem delicta nostra, inuicem nos delicta donemus: & pro nostris delictis inuicem oremus, atque ita quodammodo inuicem pedes nostros lauemus. Orige. Vel aliter. Hoc lauacrum spirituale pedum, de quo dictum est, principaliter quidem à nullo nisi à solo Iesu potest effici, secundario vero à discipulis eius quibus dixit. *Vos debe. adin. la. pe.* Iesus enim lauit pedes discipulorum inquantum magister, & seruorum in eo quòd dominus. Hic autem est finis magistri vt discipulum faciat sicut se, quod de saluatore apparet, qui præ cæteris magistris & dominis vult vt fiant eius discipuli quasi magister & dominus, non habentes spiritum seruitutis, sed spiritum filiationis, in quo clamant Abba pater. Prius ergo quam fiant & magister & dominus: egent lauacro pedum, velut insufficientes discipuli, & adhuc sapientes spiritum seruitutis. Cum autem aliquis eorum statum magistri attingit & domini, tunc imitari poterit eum qui lauit discipulorum pedes, ac lauare pedes per doctrinam quasi magister.

ORIGENIS PRESBYTERI *in superius Euang. expositio.*

ET cœna facta cùm diabolus iam misisset in cor, vt traderet eum Iudas Simonis Iscariotes, &c. In Homiliis in Lucæ Euangelium parabolas inter se comparauimus, exquisiuimúsque quid in sacris literis prandium significet, quid in eisdem cœna declaret. Nunc igitur etiam dicatur, prandium quidem esse primus cibus, & spiritalis qui ante diei huius vitæ finem iis qui instituuntur conuenit: Cœna autem extremus, qui * pro portione apponitur. Atq; alio modo prandium quidem esse veterum scripturarum intelligentiam: cœna autem, mysteria, quæ in nouo testamento abstrusa sunt. Hęc porrò proœmij loco à me dicta sunt, exquirente cur à cœna surgat Iesus infusáq; in vas aqua discipulorum pedes abluere cœperit. Eos enim, qui cum Iesu cœnant, in extremo etiã vitæ huius die cum eo cibum capientes, expiatione quadam egere arbitror, non tamen in aliquo eorum quæ prima inanimi, vt ita nominem, corpore fuerunt, sed vt aliquis dicat, eos ablui & expiari oportere ab vltimis & postremis, atque iis, quæ rem cum terra necessariò habent, & commercium. Atque hæc quidem expiatio prima non ab alio, nisi à Iesu solo adhiberi potest. Secunda autem etiam ab eius discipulis, quibus dixit, Et vos debetis alter alterius lauare pedes. Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci vobis; & vos faciatis. Ac euangelista quidem mihi mentem nostram excitare videtur ad spiritalem huius loci intelligentiam, id est, narrare, non seruasse quidem Iesum corpoream in abluendis pedibus consuetudinem & consequentiam, quandoquidem antè quàm cœnent, & mensæ accumbant, ij quibus abluendi sunt pedes, lauare eos solent: sed prætermissa illius temporis mentione, eum cùm iam accubuisset, ex mensa surrexisse, vt ipse qui magister esset ac Dominus, discipulorum, qui cœnati erant, pedes abluere incipere. Ante cœnam enim abluti erant, mundique omnes ex loco illo. Lauamini, mundi estote: auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis, & quæ sequuntur. Post illud autem lauachrum eis secunda aqua opus fuit ad solos pedes, id est, ad infima corporis. Fieri enim non posse arbitror, vt nihil in animo inquinatum sit, neque ea quæ in eo vltima & infima sunt, etiamsi quis quantum homini licet perfectus esse videatur. Multorum quidem etiam post expiationem, & lauachrum, puluere sordibúsque peccatorum caput contaminatur, aut ea membra, quæ inferiora sunt. Qui autem verè à Iesu instituuntur, & docentur, vt etiam ad cœnandum cum eo perueniant, solos pedes habent quos necesse sit à Verbo ablui. Qui verò & peccatorum dissimilitudines ac differentias spectat & peccata consyderat * accuratè atque ex eo quòd à Verbo amatur * ea quæ peccata esse existimantur: is quænam sint, quorum causa pedes à Iesu ablui debeant, videbit. Quòd si eiusmodi sunt pedum sordes & maculæ, quid faciemus, qui nunquam eo peruenimus, vt cum Iesu cœnaremus, neque in pedibus solis inquinati sumus? cùm Iesus Petro, qui tum nesciebat, sed post intellecturus erat mysterium, quo pedes à Iesu abluebantur, hæc dicat, Si non lauero te, non habebis partem mecum. Quod quidem quid significet quæres, vtrum, Non omnino habebis partem, nisi te bonum lauero, an, Non mecum quidem, qui sum magister & Dominus, sed cum iis, qui me inferiores sunt, in quibus sunt ij qui posteaquam abluti sunt, neque mecum cœnati sunt, neque à me abluros pedes habent, aut cœnati sunt; illi quidem, sed non sunt abluti? Attentè autem consydero propter verba hæc, Ego sto ad ostium & pulso: si quis mihi aperuerit, intrabo ad eum & cœnabo cum eo, & ipse mecum, nunquámne Iesus cum quoquam prandeat? Neque enim introductione eget primísque disciplinis & institutis, nec quisquam cum eo prandet, sed is qui cum eo comedit, tantummodo cœnat. Plus enim, inquit, quàm Salomon, hic, de quo scriptum est, Et erat prandium Salomonis hoc, quod recensetur in tertio Regnorum libro. Atque hoc non dubitabo dicere, vt consentaneum his verbis, *Si non lauero te, non habebis partem mecum*, eum non abluisse Iudæ pedes, cui iam diabolus persuasisset, vt magistrum & Dominum proderet, quòd inuenerit eum non indutum, instructúmque Dei armis, nec fidei scutum haberet, quo quisque potest omnia inimici, & improbi tela ignea restinguere. Illud enim quod scriptum est, *Cum iam diabolus misisset*, ita intelligo & accipio, vt etiam tela in septimo Psalmo scripturæ quæ de hoc docet, vt de sagittario qui etiam ex igne elaborauit & confecit iis, qui non omni custodia & ratione cor suum seruant. Psalmi autem verba ita habent, Nisi conuersi fueritis, gladium suum vibrabit, arcum suum tetendit, & parauit illum. Et in eo parauit vasa mortis, & sagittas suas ardentibus effecit. Ecce parturit iniustitiam, & cõcepit dolorem, & peperit iniquitatem. Omnes quidem illud, Ecce parturit iniustitiam, & concepit dolorem, & peperit iniquitatem ad diabolum

diabolum referri posse fatebuntur. Absurdum est autem non eodem modo quo hoc, illa etiam dici existimare, Nisi conuersi fueritis, gladium suum vibrabit, arcum suum tetendit, & parauit eum: & in eo parauit vasa mortis. Nemo alius in arcu suo, quem tetendit, parauit, nisi is cuius inuidia mors intrauit in mundum. Ab his ergo telis, quæ ardentibus effecit diabolus, in cor Iudæ Simonis filium Iscariotem, infudit, quo iam immisso in cœna Iesu placere & gratus esse nõ potuit: quandoquidem cœnę huius & cibus, & vinum in corde locũ habere non poterant, in quod à diabolo immissa erant tela de prodendo eo, qui cœnam dabat, quoniam non satis constat hoc loco quisnam esset, à quo cœna daretur: quemadmodum paulò antè scribit, Fecerunt ei cœnam illic, & Martha ministrabat, & Lazarus erat vnus ex recumbentibus cum eo. Ac de Iuda quidem illud scriptum est, *Cùm diabolus iam misisset in cor, vt traderet eum Iudas Simonis Iscariotes.* Huic autem congruenter illud dixeris de vnoquoque eorum, qui in corde à diabolo vulnus acceperunt. Cum diabolus iam misisset in cor, vt stuprum huic vel illi offerret, atque, vt quendam fraudaret, & vt gloriæ cupiditate furens idolorum cultum susciperet eorum, qui videntur esse in quadam dignitate: atque ita in aliis peccatis, quę diabolus in cor, quod fidei clypeo caret, iaculatur, quo quidem fidei clypeo vnusquisque potest non vnum aut duo tela diaboli ignea extinguere. Appropinquãte igitur passionis mysterio ad quam Iudas Simonis filius Iscariotes eum traditurus erat, cùm esset à diabolo sauciatus, cœna iam facta, *Sciens* inquit, *Iesus quia omnia dedit ei pater in manus, & quia à Deo venit, & ad Deum vadit, surgit à cœna.* Quę igitur antea non erant in Iesu manibus & potestate, eius manibus potestatique à Patre traduntur, nec aliqua traduntur, alia non item, sed omnia. Quod Spiritu videns Dauid scripsit his verbis, Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis, Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Etenim Iesu hostes, pars quædam erant omnium: quos vidit Iesus quod ad prænotionem attinet, sibi à patre dari. Sed quò planius perspiciamus quid sit illud, *Omnia dedit ei pater in manus*, attendamus hæc, Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes viuificabuntur. Quòd si etiam omnia dedit ei pater in manus, & in Christo omnes viuificabuntur: non confunditur Dei iustitia, & vnicuique tribuitur pro dignitate, quod perspicitur ex illo quod subiicitur huic loco, Ita in Christo omnes viuificabuntur, id est, ex hoc, Vnusquisque autem in suo ordine. Rursus diuersos intelligens ordines eorum, qui in Christo viuificabuntur, cùm illud complebitur, *Omnia dedit ei pater in manus*, attende illud primitiæ Christus, deinde qui sunt Christi, qui crediderunt in aduentu eius: deinde finis, qui finis cum Christo in eius aduentu instabit, cùm dabit regnum Deo & patri, prius deleto omni principatu, omníque potestate, atque virtute. Hæc autem sunt vt arbitror, cum quibus lucta est, vt iam non sit principatus, non potestas, non etiam virtus, cum quibus est lucta & colluctatio: ob eámque causam iam luctæ nullus erit relictus locus, omni principatu, potestate, & virtute deletis. Facit autem vt credam, omnem principatum potestatémque & virtutem esse ea quibus cum nobis lucta est, id quod tum apud Paulum subiicitur, Oportet enim illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus suis, deinde nouissimè inimica destruetur mors. Consonat etiã huic loco, *Dedit ei omnia pater in manus suas*, id quod apertius exponens Apostolus ait, Cùm autẽ dicat, omnia subiecta sunt ei, sine dubio prẽter eũ, qui subiecit ei omnia. Si autẽ subiecta sunt omnia, hoc etiã perspicuũ est, omnia subiecta esse prẽter eũ, qui ei omnia subiecit. Atq; hîc de quo scriptum est. In conspectu Domini omnipotẽtis nuda sunt & aperta omnia ea quę ei subijciuntur, permouebitur, ex eo quòd cedant Verbo & subijciantur Dei imagini, & supposita sint Christi pedibus. Cùm ergo videret dispensationem & mysterium ad præclarum finem cõtendere, quòd iam diabolus misisset in cor, vt ipsum Iudas Simonis Iscariotes traderet, intelligebat sibi patrẽ dedisse omnia, dedisseque in manus, quæ omnia caperent & complecterentur, vt ipsi subiecta sint omnia. Aut omnia dedit ei pater in manus, id est, in suas actiones, & præclara facinora. Pater enim meus, inquit, vsque nunc operatur, & ego operor. Eorum autem causa quæ à Deo profecta sunt, à Deo exiuit, cùm extra Deum factus esset, neque voluisset primùm à patre exire, peruenerunt ea quæ exierunt, in Iesu manus via & ordine, & * ad Deum vadit, eúmque sequuntur, quòd eum futurum apud patrem sequantur. Petro quidem aliquãdo dictum est, Quò ego vado, non potes me modò sequi, sequêris autem postea. Habebat enim tum etiam Petrus quod ipsum non patiebatur Verbum sequi. Simile autẽ quoquo modo intelligere debes, sed iusta & recta quadam proportione, dictum iri vnicuique omnium, Quod dedit filio pater in manus. Vnicuique enim omnium hominum illud dicetur, Sequêris autem me postea, sed nisi simul sequentur, non ad idem tempus referetur quod vnicuique eorum qui sequuti fuerint, conuenit illud postea, illo in loco, Sequêris autem postea. Idem etiam mihi intellige de omnibus quæ delentur, siue cùm principatum omnem, siue omnem potestatem, siue omnem virtutem destruet, atque vno nomine quoad supponat omnes inimicos suos & substernat pedibus suis: nouissima inimica destruetur mors. *Sciens* ergo *Iesus, quia omnia dedit ei pater in manus, & quia à Deo exiuit, & ad Deũ vadit.* Quod ad ea quæ nos impulerunt, attinet, explanauimus colligentes, quod nobis visum est in illum, *A Deo exiuit*, & in hunc locum, *Et ad Deum vadit. Surgit*, inquit, *à cœna*, quod ex hoc consideremus cum iis quæ sequuntur. Vide etiam, possísne in his dicere, eum non necessariò affectum esse lætitia ex eo quòd cum discipulis cœnauit, necessariò autem discipulorũ causa à mensa surgere, & aliquandiu cœnam intermittere, quoad discipulorum pedes abluerit & mundauerit, quòd partem cum ipso habere non possent, nisi eos ipse abluisset. Quid ergo dicatur post illud, *Surgit à cœna*, consideremus. *Ponit*, inquit, *vestimenta sua, & cùm accepisset linteum, præcinxit se.* In his quoque dicere possumus iis, qui nolunt à verbis ascendere, & spiritali mysticóque sensu intelligere cibos animi, qui in his apponũtur. Quid enim molestum & graue ei erat, amictum, & vestitum abluere discipulorum pedes? Sed si minus pro Iesu dignitate vestes vidim⁹, quibus amictus,

Caute; nam videtur dicere verbum à Deo factum esse.

cũ discipulis lætus cœnauit: certè animis nostris cernamus quo ornatu Verbum, quod caro factũ est, indutum erat. Hunc qui ex textura quadam verborum cum verbis, & vocum cum vocibus constabat, detrahit, nudiórque fit cum seruili habitu, quemadmodum ex illo perspicitur, *Cùm accepisset linteum, præcinxit se*, ne omni ex parte nudus, etiam cùm abluisset pedes discipulorum, eos aptiore textura detergeret. Vide etiam hoc loco, vt seipsum * magnum & clarũ Verbum quod caro factum est, vt discipulorum pedes abluat.

Genes. 18. *Mittit*, inquit, *aquam in peluim.* Abraham quidem, cùm eleuasset oculos apparuerũt ei tres viri, stantes prope eum: quos cùm vidisset, cucurrit in occursum eorum de ostio tabernaculi sui, & adorauit in terram, & dixit, Domine, si inueni gratiam in oculis tuis, ne transeas seruum tuum, sed afferam pauxillum aquæ, & lauentur pedes vestri: nõ ipse aquam sumit, nec se pedes discipulorum qui ad ipsum peregrinorum habitu, & specie venerant, abluturũ pollicetur, sed, Afferam pauxillum aquæ, & lauentur pedes vestri. Quin ne Ioseph quidem aquam abluendis fratrum pedibus attulit, sed is qui familiæ Ioseph præpositus erat, eduxit ad eos Simeonem, qui aquam detulit lauandis eorum pedibus. Qui autem dixit, Veni, non vt recũbens, sed sicut ministrans, & iure dicit, Discite à me, quia mitis sum & humilis corde: is aquam in peluim infundit. Sciebat enim neminem ita posse discipulorũ pedes abluere, vt quòd abluerentur, ipsi cum eo partem haberent, quemadmodum ipse posset. Aqua autem, mea quidem sententia, tale Verbum erat, abluens discipulorũ pedes, qui ad peluim, qui à Iesu eis paratus erat, venerant. Præterea quæro, cur non scriptum sit, Lauit pedes discipulorum, sed, *Cœpit lauare pedes discipulorum suorum.* Vtrum enim est hæc consuetudo scriptorum, ex qua non videtur rectè quod ad multorũ morem attinet, præponi illud, *Cœpit*: an cœpit ille quidem tum abluere discipulorum pedes, non tamen tum eorum pedes abluere destitit: postea enim abluit, & finem fecit abluendi: quandoquidem inquinati erant, vt ex loco illo intelligi potest, Omnes vos scandalizabimini in me in hac nocte, & ex hoc quod Petro dixit, Non cantabit gallus, donec ter me neges. His enim commissis peccatis, iterum discipulorum pedes ablui debuerunt: quos abluere cœpit tum, cùm à mensa surrexit: finem verò abluendi fecit, cùm eos mundauit, ita vt iam non essent inquinandi. Sic etiam tum detergere discipulorum pedes cœpit, finem autem detergẽdi fecit, cùm etiã abluere destitit. *Venit ergo ad Simonem Petrum. Dicit ei Petrus, Domine, tu mihi lauas, &c.* Iis quæ hoc loco à Petro dicuntur, cum opus erit, vtemur exempli causa, sicubi necesse sit docere, fieri posse, vt aliquis optima voluntate dicat imprudẽs quæ nullo modo ei prosint. Si enim vtile erat ad obtinendam cum Iesu partem, pedes ab eo ablui: Petrus autem ignarus quid hoc vtilitatis afferret, prius quidem dixit, quasi dubitans suadendo, *Domine, tu mihi lauas pedes*, posterius autem, *Non lauabis mihi pedes in æternum*: & quæ dicebat, impedientia erãt operis, quod ei ad obtinendum cum seruatore partem conduceret: Perspicuum est, eum etsi hoc recto sanóque proposito, ac reuerentia magistro dicebat, tamen damno suo dixisse. Huius autem generis peccatorum plena est eorum vita, qui in credendo, meliora illi quidem proponunt, sed ignoratione & imprudentia ea, quæ in cõtrarium ferunt, dicunt, aut etiam faciunt. Eiusmodi sunt ij qui dicunt, Ne tetigeris, ne gustaueris, ne contrectaueris de omnibus, quæ ad interitũ, & abusionem hominum pertinent, doctrina & disciplina quadam quæ multum de diuina deflexit, quasi homo è vita excesserit. Quid de iis dicam, qui in sectis & hæresibus fluctuant, & circunferuntur omni vento doctrinæ, in nequitiam hominum, vt dicant exitiosa ea, quæ sunt salutaria, & quasi colendi Iesu causa, falsa de eo sentiunt? Sæpe autem Petrum eiusmodi scriptura notauit, procliuiorem ad ea promittenda, quæ ei meliora videbantur: velut illo in loco, quem non consideratum protulimus, éstque Iesu improbantis de discipulis prophetia, Omnes vos scandalizabimini in me in hac nocte. Cuius causam protulit his verbis, Scriptum est enim, Percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis. Inconsideratè enim ad hoc, & quasi improbans Iesu enunciationem, dixit; Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego non scandalizabor. Atque hæc quidem temeritas, quæ etiam tum in eius animo inerat, causa etiam fuit, cur ipse modum, vt ita dicam, scãdali cæterorum peccãdo transierit, cùm Iesum ter ante galli cantum negauit. Itaque cùm attentè hanc priorem suam temeritatem considerasset, maximum ex ea fructum percepit, vt factus sit & fortissimus, & patientissimus. Id quod perspicuum est ex eo, quòd cùm Paulus ei dixit apud omnes, Si tu cùm Iudæus sis, gentiliter & non Iudaicè viuis: quomodo Gentes cogis Iudaizare? & quę sequuntur: ipse cùm inuestigatione tacuit, de qua re commodius in epistola ad Galatas quis disseret. In actis etiam Apostolorum, eiusdem qui in eandem speciem imaginémque mutatus esset, constantia, iis qui singula attentè diligentérque considerabit, videbitur. Quare hoc etiam loco Iesu qui à mensa surrexisset, detraxissetque vestes suas, & linteo quod sumpserat, cinctus esset, atque aquam in peluim infudisset, cœpissetque discipulorum pedes & abluere, & detergere linteo quo cinctus erat: omnes quidem pedes porrexerunt conuenienter Iesu occupationi, cùm intelligerent, nunquam tantum virum sine causa & ratione atque vt multi possint dicere, quòd discipulis molestus esse vellet, pedes ipsorum abluere, sed quòd vtile quiddam efficeret, quod se cognituros esse sperareret, posterius cogitantes num hæc vt alicuius rei significatio fierent: Petrus autem vnus qui id, quod magis in promptu erat, inspiceret, neque vllam aliam cogitationem illi apponeret & compararet, quasi Iesum venerans & colens, ei pedes abluendos non exhibuit, sed primum dissuadere ei conatus est his verbis, *Domine, tu mihi lauas pedes?* Deinceps cùm eundem oportuisset credere dicenti, *Quod ego facio, tu nescis modò, scies autem postea*, hoc respondit, *Non lauabis mihi pedes in æternum*, præsertim cùm cæteri se Iesu permisissent, nec quicquam contrà dicerent vlláve in re ei repugnarent. Ita iis quæ dicit & si rectè se ea proponere putauit, tamen nõ solùm Iesum accusat, quasi stultè abluere cœpisset discipulorũ pedes, sed etiam condiscipulos. Etenim si ipse, vt putauit, officium dum prohibere vult, fecit: illi autem ipsum non viderunt: illos profectò accusauit, qui contra officium, Iesu pedes suos abluendos porrexerint

rexerint. Quòd si sensisset ei quod cõsentaneum, & rectum est, non esse repugnandum: & rectum atque consentaneum existimasset esse id, quod in discipulorum abluendis à Iesu pedibus fiebat: nunquam ei, quod fiebat, repugnasset. Constat igitur eum inconsideratè existimasse non rectam esse Iesu de abluendis pedibus discipulorum voluntatem. Si verò etiam vsque ab iis, quæ minima ducuntur, scriptura indaganda, & inuestiganda est, quæret aliquis, cur tandem, cùm Petrus primus sit delectus in duodecim numerum, fortassis vt cæteris præstantior, quandoquidem Iudas etiam, qui verè postremus erat, propter vitiosam constitutionem in extremum locum proiectus est: Iesus cùm discipulorum pedes abluere, & linteo, quo cinctus erat, detergere cœpisset, nõ à Petro initium fecerit. Ad quod respondendum est, quemadmodum medicus, qui pluribus ægris in medicina ministrat, ab iis, qui vrgẽt, & grauius ægrotant, exordium curandi ducit, ita Iesum, qui inquinatos discipulorum pedes abluebat, ab eis qui magis contaminati erant, cœpisse, ac fortassis postremò ad Petrum venisse, vt cuius pedes minus lauationem desiderarent. Atque etiam fortassis vt contradicere videretur, aut propè, statum pedum suorum qui mundi erant cõferebat. Si verò illud, quod à Iesu dictum est consideretur, *Qui lotus est, non indiget, nisi vt pedes lauet, sed est mundus totus: Et vos mundi estis, sed non omnes*: forsitan eam intelligentiam suggerit, quasi iam à Iesu discipulorum pedes abluti essent, nec iam lauationem desiderarent: & præterea Petrus ipse iam mundus esset, etiam antè quàm Iesus ei pedes ablueret. Quòd si quis contra hæc quærat, cur ergo Iesus qui dixisset, *Qui lotus est, non indiget, nisi vt pedes lauet, sed est mundus*, cùm discipulis iam lauatione opus non esset, tamen eorum pedes abluat: ei illud respondendum est, Omni habenti dabitur, & addetur. Quoniam igitur discipuli puri, & mundi erant, ad eorum puritatem Iesus pedum etiam lauationem addit, non abluturus nec eos qui non essent abluti, nec qui non planè mundi essent, sed ita, vt illud de iis qui hoc modo mundi sunt, liceat dicere, Etsi enim aliquis perfectus sit in filiis hominũ, si tua, vt ita appellẽ, expiatio, & puritas absit, in iis qui mundi sunt, non habebitur. Hæc autẽ posterius expono quòd occurrerũt postea quàm superiora dictata essent, seruato à nobis ordine eorũ quæ nobis in mentem venerũt: quasi prius quidẽ viderem inquinatos discipulorum pedes, lauationis Iesu indigere, nunc autem propterea illum eorũ pedes abluisse, quòd essent apud homines mundi, non etiã apud Deum. Nemo enim * sine Iesu, apud Deum mundus est, & ante eum studio quodã seipsum mundum effecisse existimari potest. In iis autem, qui apud homines mundi iam effecti sunt, expiatíque & abluti Iesu baptismo, & quorum pedes ab eodem abluti sunt, habitare & insidere etiam Spiritus sanctus potest, virtúsque ex alto, quasi indumentum. Petrus ergo qui sententiæ, ac voluntatis Christi, qui pedes discipulorum abluere cœperat & detergere linteo, quo erat cinctus, rationem minimè spectaret, ei dicit, *Domine tu mihi lauas pedes*, dubitantérque & verecundè hoc ait. Iesus autem docens hoc fuisse mysterium, eis respondit his verbis, *Quod ego facio, tu nescis modò, scies autem postea.* Quid autem erat quod faciebat, cùm discipulos pedes Iesus abluebat? An lauandis eorum pedibus, detergendísque linteo quo cinctus erat, pulchros ipsos efficiebat, quòd bona euangelizaturi nunciaturíque essent? Cùm enim discipulorum pedes Iesus abluebat, tum vt opinor, completum est illud quod de eius Apostolis prophetico Spiritu dictũ est, Quàm specioſi pedes euangelizantium bona. Quòd si discipulorum pedes lauans, eos pulchros reddit: quid dicemus veræ pulchritudinis infusum esse in eos, qui Spiritu sancto, & igne Iesu toti baptizati sunt? Pulchri autem eorum qui bona euangelizant & nũciãt, pedes effecti sunt, vt abluti & mundati atque detersi Iesu Christi manibus, via sancta ingredi possint, & ad eum incedere qui ait, Ego sum via. Solus enim omnis cuius pedes à Iesu abluti sunt, via hac quæ viua & vitalis est férque ad patrem, incedit atque via hæc pedes inquinatos, neque dũ mundos recipit. Mosi quidem detrahẽdi fuerunt de pedibus calcei, quòd locus ad quem peruenerat, & in quo stabat, terra sancta esset: Itémque Iesu Nauæ filio. Iesu autem discipulis, vt viua & animata via incedant, non solùm satis est in via calceos non habere, cùm hoc Iesus discipulis suis in præceptis reliquerit, sed vt via hac ingrediãtur, ablui etiam à Iesu debuerant, qui vestes detraxerat, fortassis, vt ipsos quibus pedes iam mundi erant, mundiores efficeret, fortasse etiam vt sordes, quæ in discipulorum pedibus erant, in corpus suum reciperet linteo, quo solo cinctus erat. Ipse enim infirmitates nostras portat. Vide autem eum, qui discipulis pedes abluturus erat, non aliud tempus sumpsisse, nisi cùm diabolus iam immiserat in cor, vt eum traderet Iudas Iscariotes Simonis filius, & futurum erat hominum causa mysterium. Nanque ante illud non opportunè discipulorum pedes à Iesu abluti fuissent. Quis enim sordes eorum pedum, quas interiecto inter illud & passionem tempore cõtraxissent, eluisset? Quin nec in passionis tẽpore: alius enim Iesus nõ fuisset; qui eorum pedes ablueret, neque post eius mysterium: iam enim tempus fuisset illud, quo Spiritus sanctus venit ad discipulos, quorum mundi & abluti pedes erãt, paratíque & pulchri ad ea, quæ bona sunt, Spiritu nuncianda. Huius ergo loci, *Quod ego facio, tu nescis modò, scies autem postea*, talis sententia est, Hæc pedum vestrorum à me adhibita lauabo, incessus animorum vestrorum expiationem purgationémque significat, vt pulcher efficiatur, cùm & bona nunciaturi, & mundis pedibus in hominum animis ingressuri sitis. Hoc autem mysterium tu nunc quidem nescis, cùm eius cognitionem, & scientiam nondum capias, quæ commodius tum in te erit, cùm à me abluti erũt pedes tui. Post hoc verò scies, illustratus scientia non rei alicuius quæ contemni debeat, & breuis sit, intelliges. Cùm hæc Petro Iesus dixisset, discipulus non docta responsione vtitur, sed opinione, quæ index & interpres erat honoris eius & reuerentiæ, quam Iesu habebat, opinione inquam, quæ etiam tum falsa erat. Itaque Petrus, quoniam eum non adiuuabat sua illa responsio, eam veram esse non patitur, impeditque, id quod eius bonitate dignum erat, quominus illa vera sint malo eius qui ea pronũciat. Nam Petrus quidem ait, *Non lauabis mihi pedes in æternum*, atque censuit & dixit, cùm Iesus abluendos esse iudicasset, illos, non ablutum iri ab eo, ac non

* *aliter Iesum.*

ablutum iri in omne tẽpus. Ieſus autem qui præſtare videret in hoc falſum Petrum, quàm verum dicere, docet vtilitatem quæ ſequebatur, quòd verum pronunciare eum qui hoc dixiſſet, non oporteret, cùm ait, *Si non lauero te, non habebis partem mecum.* Si ergo cùm Petrus hoc pronunciauit, *Non lauabis mihi pedes in æternum*, verum illud futurum erat, eum partem cum Ieſu non eſſe habiturum, habiturus autem erat partem, non verum pronuncians in eo, quod præcurrendo temerè & inconſyderatè dixit: quid eum aliud facere oportuit, niſi non verum pronunciare, vt ex eo quòd verè hoc diceret, faceret, vt cum Ieſu partem non haberet, cùm eum mendacem ei abluendis pedibus, eſſe docuiſſet? Scriptum enim eſt, Omnis homo mendax. Commodè autem & aptè hoc loco vtemur in iis, qui temerè & inconſyderatè dixerint, Faciam, quaſi eis non expediat ſtare in eo quod malè decretum & iudicatum eſt. Cùm enim docuerimus, eos non eſſe cum Chriſto adituros hæreditatem, ſi temerarium, inconſyderatúmque verbum in promiſſo ſeruauerint; & eo quod antè dictum fuit, improbato, poſſe in ſpem bonam venire: ipſos ab eo abducemus, vt ſtent in iis quæ malè decreta & iudicata ſunt. Quòd ſi cum iure iurando magna temeritate tale aliquid interdum fiat, hoc etiam dicemus, Vt Petrus cùm dixit, *Non lauabis mihi pedes in æternum*, prohibetur manere in eius quod dicebatur profeſſione, vt ad ipſum cum Ieſu communis veniat hæreditas: ſic tu qui temeritate impulſus peccaſti & incõſideratè promiſiſti hoc te eſſe facturũ, melius tibi cõſulueris, ſi mutes ſententiam, téque ad illud faciendũ traducas, quod rectius eſt & magis conſentaneum, quàm ſi ſtes in eo quod decreuiſti. Ij qui diligenter hæc attendunt, *Quod ego facio, tu neſcis modò, ſcies autem poſtea*, & illa, *Si non lauero te, non habebis partem mecum*: neque ea volunt & iis ſimilia ad tropologiam reuocare, pudore adducti approbent tale euangelicarum tractationum genus: aut ſi nolunt, doceant conſentaneum eſſe, eum qui, vt illi dicunt, pro ſua in Ieſum reuerentia, magiſtro dixerit, *Non lauabis mihi pedes in æternum*, audiuiſſe & accepiſſe illud, Non habebis partem cum Dei filio, quaſi propter graue peccatum, pedes ab eo non ſint abluti. Illud enim, Si hoc peccatum admittes, nõ habebis partem mecum, locum habebat de apertis peccatis pronunciatum. Hoc autem, *Niſi lauero te, non habebis partem mecum*, nullo modo habet rationem contra eum qui in eo commoretur, Petrum corporis ſui pedes noluiſſe ablui, & lauet eius pedes comiter: quæ, id quod nefas eſt dictu, magiſter diſcipulo, qui ei honorem habet, reſpondiſſe videbitur: quo nihil eſt abſurdius. Quare pedes noſtros Ieſu porrigamus, qui etiam nunc & ſurgit à cœna, & detraxit veſtes ſuas, & linteum ſumit, & ſeipſum cingit, & fundit aquam in peluim, & pedes noſtros vt diſcipulorum lauare incipit, & linteo detergere, quo cauſa inter homines verſatus vt miniſter, cingitur. Si enim hoc non faciemus, eius hæreditatis pars nulla ad nos veniet, nec pulchri erunt pedes noſtri: præſertim cùm quotieſcunq; maxima munera petimus, iis qui bona nunciant, annumerari velimus. Veruntamẽ cùm Petrus eſt temerarius: illo audito, *Niſi lauero te, non habebis partem mecum*, cùm ab eo petit Chriſtus, vt pedes abluendos porrigat, eius quod ille petebat modũ trãſiit, porrexítque Ieſu abluendos non ſolùm pedes, verumetiam manus, quas nondum ablui Ieſus volebat, cùm panem comederent, contemnés hæc quæ obiiciebantur, Cur diſcipuli tui non lauant manus, cùm panem manducant? cum manibus etiam caput quod neque occultari iam tum Ieſus volebat, in quo imago Dei iam erat, & gloria. Satis enim nobis eſt, ſi eodem tempore quo Ieſu diſcipuli, veniamus porrectum pedes ſolos ei qui abluit atque detergit. *Qui enim lotus eſt, non indiget, niſi vt pedes lauet, ſed eſt mundus totus.* Quòd ſi erant Ieſu diſcipuli mundi, vt qui erant abluti, cur ipſe fundit aquam in pelluuium, & pedes diſcipulorum abluere cœpit? De hac re quidẽ paulo antè quaſi occupantes aliqua diximus, ſed nunc ad ea hæc quoque addemus. Egere quidem in neceſſariis rebus, ſine quibus aliquis non poteſt viuere, dicitur: vt ſi dicamus in iis quæ ad corpus pertinent, egere hominem non pluribus, ſed his ſolis de quibus Paulus ait, Habentes autem alimenta, & quibus tegamur, iis contenti ſimus. Quæ autem ad diuitias, & delitias referuntur, ac pertinent, ea ſuperant atque redundant iis, qui ſummi iuris viuendi rationem ſequuntur, vt non neceſſaria, & quibus non ſine aliis abundent. Sic igitur etiam in rebus diuinis nobis quidem opus eſt iis quæ ad vitam ducunt, faciúntque, vt ſimus in eo qui ait, Ego ſum vita. Ea autem quæ his ſuperiora ſunt, de quibus illud dicitur, Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui, & omnia, quę de paradiſo voluptatis intelliguntur, ac diuitiis & gloria quæ in ſapientiæ læua ſita ſunt, eius ſententia qui hæc ſcripſit, Longitudo enim vitæ, anniſque vitæ in dextera eius: in læua eius diuitiæ & gloria: dici poſſunt indigẽtia vincere: atque haud ſcio an hoc ipſum ſit, poſt lauationem à tãto magiſtro & Seruatore pedes ablui. Donum enim Dei indigentiam ſuperat. Vt, eſſe in ſolis lunæque ac ſtellarum gloria in ſacra mortuorum reſurrectione non opus eſt ei quidem qui mundus eſt, atque ablutus, lauatione, ſed lauatur ex eo quod paulo antè expoſitum eſt, Omni habenti dabitur, & vt Ioannes ait, Et qui mundus eſt, mundetur adhuc: & qui ſanctus eſt, ſanctificetur adhuc. illud autem, *Et vos mundi eſtis.* ad vndecim refertur, cui hoc ſubiicitur, *Sed non omnes*, propter Iſcariotem. Eum enim qui ipſum traditurus erat, iam mundum non eſſe intelligebat, primum quidẽ quòd ei pauperes curæ non erant, ſed quia fur erat, & loculos habebat, quæ dabantur portabat: deinde in cœna cùm iam diabolus miſiſſet in cor vt traderet eum Iudas Simonis Iſcariotes, non repulit id quod immiſſum erat. Itaque vndecim qui mundi erãt, cùm abluti ſunt, mundiores effecti ſunt, quòd Ieſus eorum pedes abluit. Iudas autem, qui iam mundus non erat, (Qui enim ſordeſcit, inquit, ſordeſcat adhuc) effectus eſt inquinatior, & immundiſſimus, cùm poſt buccellam panis in eum Satanas inuaſit. *Poſtquam ergo lauit pedes eorum, accepit veſtimenta ſua, &c.* Veriſimile eſt eos, qui magnam Ieſu vim intellexerint, & quid fecerit cùm diſcipulorum pedes abluit, cognouerint, vt ea etiam quæ illorũ extrema ſunt, & quælibet, munda ſint, ablutis etiam corporibus quæ in terra verſantur, quorum figuræ erant & notæ illa corpora, cùm opus & officium lauationis admirati fuerint, non auſuros fuiſſe idem facere, quòd ſe inferiores eſſe exiſti

exiſtiment, quàm qui interioris & occulti hominis pedes abluant, aut eorum qui eadem Dei dogmata amant & probant, niſi Ieſus eos iis quæ de hoc expoſita ſunt, cohortatus eſſet, figura & habitu cœnantis, cùm eos qui cœnati erant, docturus eſſet, his verbis repetitis. Accommodatiſſimè enim ad perſuadendum, & ad incitãdum ad eius rei quæ fiebat cognitionem illud dictum eſt, *Scitis quid fecerim vobis*, quod vel interrogãdi modo legendum eſt, vt eius quod geſtum erat, magnitudinem declaret, vel imperandi, vt eorũ mentem excitet rei geſtæ attentione eius cognitionem hauriant & arripiant. Cum ſuaſione autem coniunxit maximam doctrinam his in verbis, *Vos vocatis me, Magiſter, & Domine, & bene dicitis: ſum etenim. Si ergo laui pedes veſtros Dominus & Magiſter veſter, & vos debetis alter alterius lauare pedes.* Ieſus quidem diſcipulorum pedes abluit, quatenus eorum erat magiſter: & ſeruorum pedes, quatenus dominus erat. Doctrina enim puluis qui à terra rebuſque ad mundum pertinentibus contrahitur, non in vlla alia parte niſi in extremis & infimis diſcipulorũ mundatur: quinetiam dominatu eius qui præeſt, eis imperans, quique etiam ſeruitutis ſpiritum habeat, quanuis inquinationem maculámque recipiunt, ea quæ pedes contaminant, abiiciuntur. Nec quiſquam, qui mentis ſuæ ſit, dicat Ieſum aut quatenus eſt oſtium, aut quatenus paſtor, vel qua ex parte medicus, diſcipulorum ſeruorúmque pedes lauare. Ego verò ſic exiſtimo, diſcipulorum pedes magiſtri lauationem requiſiuiſſe, quandiu nondum quod ſatis eſt acceperant, ſed eis illud deerat, Sufficit diſcipulo, vt ſit ſicut magiſter eius: atque hic finis eſt magiſtro, hoc ipſo quòd magiſter eſt, in diſcipulo propoſitus, efficere ſibi ſimilem diſcipulum, vt iam magiſtro, quatenus magiſter eſt, non egeat, etiam ſi aliter eius operam deſyderet. Vt enim medico quaſi fine non egent quidem ægri, valentes autem medicum non deſyderant ad liberandos ægros à morbis, vt iã eo illi non egeant: ſic magiſter & doctor hunc ſibi finem habet propoſitum: illud Satis quod hoc in loco dicitur, Sufficit diſcipulo, vt ſit ſicut magiſter eius. De Seruatore autem, qui eſt Dominus, plura hoc loco videre licet quàm de cæteris dominis, qui eum vt magiſtrum, & vt dominum ipſius fieri nolunt. Eiuſmodi autem eſt paternæ bonitatis, eiuſdémque charitatis filius. Quoniam enim eſt dominus, perficit, vt ſerui, ipſorum dominorum ſimiles ſint, cùm iam non habebunt ſpiritum ſeruitutis iterum in timore, ſed accipient ſpiritum adoptionis filiorum, in quo clamant Abba pater. Quocirca antè quàm facti ſint vt magiſter & dominus, pedum lauatione egent, vt qui diſciplinam requirãt, & qui ſpiritu ſeruitutis in timore etiam præditi ſint. Cùm autẽ aliquis eorum ex illo verbo, Sufficit diſcipulo, vt fiat ſicut magiſter eius, & ſeruus vt dominus eius, factus eſt vt ipſius & magiſter & dominus: tum & imitari eum qui diſcipulis pedes abluit, poteſt, & lauare diſcipulorum pedes vt magiſter, quem Deus conſtitit in Eccleſia ſecundum Apoſtolos qui primum in ea locum adepti ſunt, & ſecundum prophetas. Quòd ſi illud, Fratri tuo ſeruies, venire & transferi poteſt ad inferiores, atque hoc, Eſto dominus fratrum tuorum, ad ſuperiores, qualis erat Iacob: perſpicuum eſt, cum qui ſeruus factus eſſet, vt dominum eis qui ſeruitute oppreſſi erant, pedes doctrina ſua abluiſſe. His in verbis, *Vos vocatis me, Magiſter, & Domine, & bene dicitis, ſum etenim*, non poſtulo quicquam profundioris altioríſque ſenſus, quàm quod à multis intellectum eſt. Neque enim omnibus qui dicunt, Domine, domine, illud ab Ieſu dicetur, *Vos vocatis me, Domine, & bene dicitis.* Non igitur rectè dicunt, Domine ij qui die illo dicturi ſunt, Domine, domine, nónne in nomine tuo manducauimus, & in nomine tuo bibimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & virtutes fecimus? Dicet enim eis Ieſus, Diſcedite à me, nunquam noui vos, quoniam operarij eſtis iniquitatis. Si rectè illud dixiſſent, Domine, domine, nunquam dicturus eſſet, Diſcedite à me, ſed hoc etiam, Non omnis, qui dicit mihi, Dñe, domine, intrabit in regnum cælorum: quod declarat non omnem qui dicat, Domine, domine, ab eo teſtimonium ſumere, quemadmodum nunc teſtimonium apoſtolis dicit his verbis, *Bene dicitis: ſum etenim.* Verè enim vitium quidem non iam in eis dominabatur, ſed verbum, atq; vno nomine domina erat omnis animata & viua virtus. Quinetiam, ſi nemo dicere poteſt, Dominus Ieſus, niſi in Spiritu ſancto, ex hoc etiam intelligimus, quid ſit dicere, Dominus Ieſus. Is qui in Spiritu ſancto, Dominus Ieſus, dicit, bene dicit. An verò etiam is qui bene præclaréque dicit, omni ex parte dicat in Spiritu ſancto quæres propter illud, Benè dicitis, quod etiam nunc ſimul cum hoc loco exquiritur, Nondum enim erat Spiritus datus, quia Ieſus nondum erat glorificatus. Verè igitur ſeruientis Verbo eſt, hæc duo verba, Dominus Ieſus, bene dicere: diſcipulíque huic ſimilis Seruatori bene dicere, Magiſter, cui ipſe illud dicat, Sũ etenim, quod à Verbo nunquam dicẽdum eſt ei, qui peccato ſeruiat, neque ei qui falſis decretis inſtitutus ſit. Quanquam etiam fieri poteſt, vt is qui ſanctus ſit pedum lauationem requirat: quandoquidem etiam vidua quæ ad honorem Eccleſiaſticum eligitur, conſideratur, vnà cum aliis præclaris rebus an pedes etiam ſanctorum abluerit, (Ridiculum enim in verbis cõmorari eſſe arbitror) atque eam me fac dicere, quæ habeat omnia, quæ ſanctam viduam deſignent & exprimant, atque hoc vno deſtituta ſit, nec in ordinem Eccleſiaſticum promotam eſſe, cùm ſæpe per ancillas & ſeruos benignè receperit eo tempore, cùm neceſſariis rebus abundaret, peregrinos, aut vno nomine eos qui ab ea aliquid humanitatis poſtulabant. Nec mireris, ſi te illud referre oporteat, Si pedes ſanctorum lauit, quandoquidem iubentur eodem modo quo preſbyteri, anus eſſe, & quæ bona ſunt docere. Vide autem, an non difficile ſit quemuis diſcipulum Chriſti qui huic præcepto parere velit, Et vos debetis alter alterius lauare pedes, vt debitum opus & officium, corporeos & ſub ſenſum cadentes fratrum pedes abluere: vt hoc faciant fideles, qui quod quoduis genus vitæ ſequantur ſiue Epiſcopi & preſbyteri, qui in Eccleſia excellere videntur, ſiue ij qui in mundo dignitates aliquas obtinent. Itaque ex hoc Dominus veniat ablutum fideles ſeruos parentéſque filij: quod quidem in more poſitum erat * quæ etiã apud paulo ſimpliciores agreſtioréſque ſeruantur. In his autem recordari debemus etiam eorum, quæ in hæc verba dicta ſunt, *Si non lauero te non habebis partem mecum*: atque etiam horum

1. Tim. 4.

Scitis quid fecerim vobis. Decebat enim Iesum nobis abluendorum pedum exemplum prodere, eodem modo quo in Canticis canticorum à sponsa his verbis dictum est, Laui pedes meos, quomodo inquinabo eos? Hoc verò attende, *Vt quemadmodum feci vobis, & vos faciatis*, conferens cum loco illo, *Si non lauero te, non habebis partem mecum.* Quòd si quis ad hæc dicat, etiamsi hoc ad allegoricum sensum transferatur, tamen nihilominus ex verbis factum esse, audiendum est etiam & intelligendum cum mystico sensu verbum hoc, *Si ergo laui pedes vestros ego dominus & magister, & vos debetis alter alterius lauare pedes. Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci vobis, & vos faciatis.* Quærendum est igitur ab illo qui eiusmodi est, num quoniam factum est, vt verba declarant, illud quod dictum est Petro, qui dixerat, *Non lauabis mihi pedes in æternum, Si nō lauero te, non habebis partem mecum*; nos etiam iis qui honore & reuerentia ducti nobis abluendos pedes nō porrexerint, dicturi simus, audeamúsque dicere talibus, *Si non lauero te, non habebis partem mecum.* Quòd si hic non persuadet quod dixi, vide quidnam respondendum sit cùm quæritur, sitne litera omni ex parte seruanda. Mihi quidem videtur interdum decere, hunc quidem certi Iesu discipuli pedes abluere, illum autem exhibere eidem eos lauandos, ita vt charitate & benignitate ductus ille faciat, hic porrigat.

S. IO. CHRYSOSTOMI
Episcopi Constantin, in superius Euang. *Homil. 1.*

Homil. 69. in Ioan. *1.Cor.11.* *Rom.8.*

ANte diem autem Paschæ sciens Iesus quia venit hora, vt transeat ex hoc mundo ad patrem, &c. Imitatores mei estote, inquit, Paulus, sicut ego Christi. Propterea enim carnem ex massa nostri corporis accepit, vt per eam nos virtutem erudiret. In similitudinem, inquit, carnis peccati: & de peccato peccatum in carne damnauit, & ipse in-
Matth. 11. Supr.8. quit, Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde, quod non verbis tantùm, sed & re ipsa ostendit. Siquidem & Samaritanum eum Iudæi, &
Matth. 7. Supr.8. dæmonium habentem, & deceptorem appellabant: & lapides in eum iecerunt, & nunc quidem ministros miserunt Pharisæi, vt eum perderent, nunc alios, qui ei insidias tenderent, & ipsi nonnunquam in contumelias prorumpebant, cùm non modo nihil haberent, quod accusarent, sed plurimis essent beneficiis affecti: neque adhuc cessat à beneficiis aut verbo, aut opere; & , cùm à seruo
Infr.18. cæderetur, inquit; Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem bene, quid me cædis? Et hæc aduersus inimicos, & insidiatores: videamus qualis in discipulos fuerit. Quid facit nunc vel aduersus proditorem? Qui enim maximè odio dignus erat, vtpote discipulus, & familiaris, & qui miracula viderat, & omnibus interesse dignus habitus est, & grauius peccauit, Lapides quidem in Iesum non iecerat; neque in contumelias prorupit: hunc quam humanè accipiat, operæpretium est intueri. Lauit eius pedes, quo officio cohibere eum à scelere illo voluit. Atqui, si voluisset, poterat eum arefacere, quemadmodum & ficum, & scindere, vt petras, & velum. Sed non necessitate, sed voluntate propria volebat eum à proditione abducere, ideo lauat eius pedes, neque hoc infœlix ille reueritus est. *Ante diem autem Paschæ*, inquit, *sciēs Iesus, quia venit hora.* Non tunc sciuit, sed cùm fecit, quod fecit. *Vt transeat.* Per quàm sapienter euangelista transitum eius mortem appellat. Cùm eos relicturus esset, vehementiorem dilectionem ostendit: hoc enim significat; *Cùm dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos*: Nihil omisit, quod vehementer amantem deceret. Sed cur à principio hoc non fecit? Maiora posterius reseruat, vt eorum in se charitatem augeret, animarétque, vt futura mala forti animo subirent. Suos autem, secundum familiaritatis rationem, alios secundum opificium appellat, vt, cùm dicit; Et sui eum nō receperunt. Quid autem signat illa particula; *In mundo?* Quo-
Ioan. niam etiam mortui sui erant: vt Abraham, Isaac, & Iacob, & alij plurimi, sed hi non erant in mundo, vides & veteris, & noui testamēti eum Deum esse? Quid sibi vult ea particula; *In finē dilexit eos?* hoc est, semper dilexit, cuius signum hoc dixit. At quam sæpe alias, inquit, ponere se pro amicis suis animam, sed hoc nondum fecerat. Qua autem gratia hoc fecit? Quia multò mirabilius erat, quando clarior apud omnes apparuit, & non parum in discessu suo consolatus est. Cùm enim essent maiorem in modum dolituri, æqualem illi dolori consolationem affert. *Et cœna facta, diabolus cùm misisset in cor, vt traderet eum Iudas*, Hoc perterritus addidit euangelista, quòd, qui se iam tradere proposuerat, lauerit: ostenditque maximam Iudæ malitiam, quòd ne mensæ quidem communicatio eum cohibuit, vt maximè solet, cùm ad vltimum vsque diem eum magistrum habuerit, sciérque omnia ei tradita à patre, & quòd à Deo veniisset, & ad Deum iret, nihil inquit. Quòd cùm talis, & tantus esset, & à Deo veniret, & ad Deum iret, cùm omnium dominaretur, id molitus est, neque reueritus est tantam rem aggredi. Traditionem autem hoc in loco fidelium salutem appellari mihi videtur. Nam & cùm dicit; Omnia *Matth. Infr.17. Supr.6.* mihi tradita sunt à patre meo: de hac dicit traditione, sicut cùm inquit; Tui erant, & mihi eos dedisti, & iterum; Nemo potest venire ad me nisi pater traxerit eum; &, nisi datum sit ei desuper. Aut hoc, inquit, aut quod nihilo minor ex hoc esset futurus, qui à Deo venit, & ad Deū vadit, & omnia comprehendit. Cùm verò traditionem audis, nihil humanū suspiceris: honorem enim erga patrem, & concordiam signat. Quemadmodū enim pater ei tradidit, ita & ipse patri: & hoc indicat Paulus inquiens; Cùm tradet regnum Deo, & pa- *1.Cor.15.* tri; hoc autem hoc in loco humanius locutus est, multam eorum curam & incredibilem dilectionem præ se ferens, tanquam familiares eos erudiens, bonorum matrem humilitatem, quam & principium, & finē, inquit, esse virtutis. Sed quid additur; *A Deo venit, & ad eum vadit?* hoc est, digna eo facit, qui inde profectus est, & eò reuertitur: & sic omnem pessundat superbiam. *Et cùm surrexisset à cœna, posuit vestimenta*, Considera quomodo nō lauando tantùm, sed & aliter humilitatem ostendit. Non enim, priusquam discumberet, sed post omnium discubitū, surgit à cœna, inde nō simpliciter lauat, sed ponit vestimenta, *ac etiam linteo se præcinxit.* Neque his contentus, ipse peluim implecuit, ipse nemine iusso, omnia fecit: exemplo docens nō remittè, & frigidè bona opera, sed quá diligentissi

ligentissimè facienda. Mihi videtur primùm eum proditoris lauasse pedes, *Cœpit* (inquit) *lauare, & inde venit ad Simonem Petrum, &c.* His, inquit, manibus, quibus oculos aperuisti, leprosos mundasti, mortuos suscitasti: Habet enim hæc particula magnam significationem, quare non oportuit aliud dicere, quàm *Tu*, quod per se verbum sufficiens fuit, quo omnia demōstrarētur. Iure autem quispiam quæreret, quomodo nullus aliorum lauari recusauit præter Petrum? Quòd non parui amoris fuit, & reuerentiæ argumentū. Quænam est causa? Arbitror ante omnes proditoris pedes lauasse, inde venisse ad Petrum à quo & cæteri admoniti sunt, quid esset faciendum. Quòd enim alium quempiam ante lauerit, constat, cùm dicit; *Venit ad Petrum.* Sed non est vehementius in accusando euangelista. Id enim verbum, *Cœpit*: alium ante lauasse significat: quod & si Petrus primus erat, credibile tamen est, proditorem impudenter ante Apostolorum principem discubuisse. Nam & aliunde impudentia eius ostenditur, cùm intingeret cum magistro, & quum reprehensus minimè compunctus est. Petrus autem semel antea increpatus, & nunc his dictis, ita cohibitus est, vt titubaret, & tremeret, vt non deinde auderet ipse Christum interrogare, sed alium submittere. Iudam autem frequenter reprehensum nihil pudebat. *Scies autem posteà.* Hoc est, quod hinc sequatur emolumentum, quod doctrinæ exemplum, & quomodo expediat in omnem nos adduci humilitatem. Petrus autem adhuc renuit; *Non lauabis mihi pedes in æternum:* Quid facis, Petre
Matth.16. oblitus es, quæ ante dixeras? Nam dixisti, Absit à te: & audisti, vade post me satana: & adhuc non admoneris, sed nimius es in refutando? Quid ni? inquit. Res magna est, & admiranda, nam ob nimiam dilectionem ita locutus est, cui etiam Christus vicem reddit, vt enim tunc valde eum increpitans inquit; Scādalum mihi es: ita & nūc. *Si non lauero te, non habebis partem mecum.* Quid tum Petrus feruore quodam incensus? *Domine* (inquit) *non tantùm pedes meos, sed & manus, & caput.* In recusando vehemens Petrus, & in permittendo vehementior, vtrunque ex amore. Sed cur non dixit Iesus, quamobrem id faceret, sed minatus est? Quoniam non acquieuisset. Nam, si dixisset, Sine te lauem, vt vos humilitatis admoneam profectò sine vllo exemplo se admonitum asseruisset: sed nunc repulsæ minis perterritus, continuò paret. Ipse enim erat, qui frequenter, quò iret, interrogabat, qui animam pro eo se positurum dicebat. Si enim, cùm audiret; *Nescis quod ego facio, scies autem posteà*: non tamen parebat, longè minus si intellexisset: ideo inquit; *Scies posteà*: haud inscius ita etiam oppugnaturum. Neque Petrus causam rogauit, sed vehementius accensus, ne passus est quidem doceri, sed renuit; *Tu mihi lauas pedes?* Post minas autem statim mollitus est. Quid autem significat; *Scies posteà?* Quādo? Cùm in nomine meo dæmonia eiicies, cùm in cælum me assumi suspicies, quum à spiritu intelliges me ad patris dexteram sedere, tunc cognosces, cur hoc faciam. Christus autem, quum dixisset Petrus; *Non tantùm pedes, sed & manus, & caput, Qui lotus est* (inquit) *non indiget, nisi vt pedes lauet, sed est totus mundus. Iam vos mundi estis propter verbum, quæ locutus sum vobis.* At si mundi sunt, qua gratia lauas pedes? Vt modestiā doceam, propterea vilius membrum elegit. *Lotus* autem, hoc est, mundus. Nunquid ergo mundi non erant? Nondum à peccatis erant liberi, neque spiritu sancto digni habiti fuerant, peccato, & maledicto adhuc regnante, & chirographo non abolito, neque oblata victimā. Quomodo ergo mundos dicit? Ne propterea arbitrareris ideo mundos dixisse, quòd nullis essent peccatis obnoxij, addidit; *Iam vos mundi estis propter verba, quæ locutus sum vobis*: hoc est, hac tantùm ratione estis mundi. Iam errore liberati estis Iudæorum, nā & propheta inquit; Lauamini, & mundi *Esai.1.* estote, abiicite malitiam ab animis vestris. Itaque talis lotus, & mundatus est, cùm omnem animæ malitiam abiecerit, & syncera mente Deo adhæserit. Ideo secundum propheticum sermonem inquit, qui lotus est, iam mundus est. Neque enim Iudaicam aquæ lotionem, sed opificij purgationem intelligit. Fiamus ergo & nos mundi, discamus benefacere. Et quomodo possumus? Iudicate pupillo, iustificate viduam, & venite disputemus. Frequenter in sacris scripturis mentio fit viduarum, & orphanorum, sed nobis nulla eorum ratio. Veruntamen audi quantum illic mercedis; Si fuerint peccata vestra vt coccinum, quasi nix *Esai.1.* dealbabūtur: &, si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt. Neque enim habet defen- *Ibidem.* sorem vidua, ideo multa de ea ratio habetur, quę, cùm secundis nuptiis coniungi sibi liceret, Dei timore in viduitate multa perpetitur: eis igitur manus porrigamus omnes viri, & mulieres, ne quando viduitatis molestias subeamus: &, si subierimus, benignitatum in nos materiam benignitate nostra comparemus. Non parua vis lachrymarum viduæ est, sed ipsum possunt cælum aperire. Nolimus eis insultare, ne angeamus, calamitatem, sed pro viribus opitulemur. Ita nos & in hoc, & in futuro seculo muniemus: neque enim in hac duntaxat vita, sed in illa quoque nobis aderunt, & ob nostra in se officia maximam peccatorum nostrorum partem præcident, atque delebunt, & fidenter facient nos ante iudicis tribunal comparere: quò vtinam omnes pertingere possimus, gratia, & benignitate domini nostri Iesu Christi, cui gloria in secula seculorum, Amne.

EIVSDEM IN IDEM
Homilia 2.

Ex Hom.70. in Ioan.

POstquam ergo lauit pedes eorum accepit vestimenta *sua, &c.* Grauissimum est, dilectissimi, grauissimum, inquam, in profundum vitiorum decidere: ferè enim anima incorrigibilis redditur, ideo omnia facienda sunt, ne à præcipitio capiamur. Facilius enim est non cadere, quàm post casum resurgere. Contemplare igitur, postquàm dilapsus est Iudas, quātum habuit auxilium, & nunquam *Supr.6.* resurrexit. Dixit ad eum Iesus; Vnus vestrum diabolus est: dixit; Non omnes creduntdixit; Non de omnibus dico: &; Scio quos elegi: & nihil horum sensit. *Postquàm ergo lauit pedes eorum, accepit vestimenta sua, & cùm recubuisset, dixit eis; Scitis quid fecerim vobis?* Non amplius Petrum, sed omnes alloquitur. *Vos vocatis me magister, & domine, & bene dicitis: sum etenim. Vos vocatis me*, eorum iudicium proponit: inde ne ad eorum gratiā locutum putares addidit; *Sum etenim*: cùm eorum sermonem proponat, etiam verum ostendit. Nam

quod illi dicebant, ipsius confirmatione non suspectum redditur. *Sum etenim*, inquit: Vides quomodo discipulos alloquendo, de se apertius loquitur? quemadmodum ergo dicit; Nolite vocare magistrum super terram, vnus enim præceptor vester est, ita inquit; Nolite vocare patrem super terram: vnum autem non de patre solùm, *Matth.23.* sed de seipso dicit. Aliter enim quomodo dixisset; Vt filij lucis sitis. Et iterum: Sum enim, &, *Ibidem.* vnus est vester præceptor Christus. *Exemplũ enim* *Supr.12.* *dedi vobis, vt, quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis.* Atqui non est idem: ipse enim erat dominus & magister, vos inuicem conserui. Quid ergo signat hæc particula, *Ita?* secundum possibilitatem: propterea enim à maioribus rebus accipit exempla, vt saltem minus faciamus. Etenim magistri pueris literas quàm pulcherrimas scribunt, vt vel in deterius imitentur. Vbi nunc, qui conseruos despiciunt? Vbi qui honores expetũt? Proditoris pedes dominus lauit, sacrilegi, furis, & ipso proditionis tempore, cùm nulla esset speranda emendatio: mensam communem posuit, & tu elatis superciliis intumescis? pedes inuicem lauemus inquit: nunquid & seruorum? Et quid mirum, si seruorum? Siquidem inter nos seruus, & liber verbotenus differunt, differunt illic reipsa. Ipse enim natura dominus erat, nos serui, neque id recusauit: nobis autem satis videtur, si liberis, vt seruis, & emptis mancipiis nõ vtimur. Et quid dicemus, cùm tanta patientiæ exempla proposita nobis sunt, quæ minimè imitamur: sed contrà, & è regione elati, ne debitum quidem reddimus? Debitores enim nos constituit Deus, cùm incepit: nos longè inferiores exemplum sequi debemus. Ipse enim dominus erat, nos hoc conseruis faciemus, si quid fecerimus: quod & ipse significauit, dicens; *Si ego magister, & dominus: ita & vos.* Consequens enim erat dicere, quantò magis vos serui: sed reliquit hoc auditorum reputationi, & quamobrem? Debebant enim alij aliis magis honorari. Ne igitur se inuicem iactarent, & dicerẽt, quis esset maior, néve inter se indignarentur, omnem tollit elationẽ: vt, etsi longè sis maior, apud fratrem minimè in superbiam efferaris, & non dixit, quod maius erat. Si ego pedes proditoris laui, quid mirum, si vos alter alterius? Sed rem fecit, inde eam discipulis iudicandam reliquit, ideo dicebat; Qui faciet, & docebit, hic magnus vocabitur. Hæc enim vera doctrina est, quod doces, id re efficere. Quemnam fastum hoc non tolleret? quam temeritatem quam non deprimeret elationem? Qui sedet super Cherubin proditoris pedes lauit: tu, homo, terra, & puluis, efferris, & intumescis. Et quo hoc dignum supplicio? Quòd si veram elationem concupiscis, hîc ego te viam docebo: non enim nosti, qui præsentibus rebus, & magnis inhiat, is vilis est, & abiecti animi. Itaque nunquam humilitas est sine magnitudine animi, neque superbia sine pusillanimitate. Quemadmodum pueri vilium rerum spectacula admirantur, & obstupescunt, pilis, trochis, & talis inhiant, magnas autem res ne cognitione quidem capere possunt: ita & hic. Sapiens non reputat præsentia, ergo neque ea optabit ab alio accipere: qui sapiens non est, contra afficietur, ad araneas, & vmbras, & somnia, & his viliora conuertetur.

S. AVGVST. EPISCOPI *Hipponensis in superius Euang. Homil.1.*

Tract.55. in Ioan.

COena domini secundum Ioannem adiuuante ipso debitis est explicanda tractatibus, & vt est nobis posse donauerit, explananda. *Ante diem festum paschæ, sciens Iesus quia venit hora eius, vt transeat ex hoc mundo ad patrem, cum dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos.* Pascha autem, fratres, nõ sicut quidam existimant, Græcum nomen est, sed Hebræum. Opportunissimè tamen occurrit in hoc nomine quædam congruentia vtrarumque linguarum, quia enim pati Græcè πάσχειν dicitur, ideo pascha passio putata est, velut hoc nomen à passione sit appellatum: in sua verò lingua, hoc est in Hebræa, pascha trãsitus dicitur, propterea quia tunc primum pascha celebrauit populus Dei, quando ex Ægypto fugientes, rubrum mare transierunt: nunc ergo figura illã prophetica in veritate completa est, cum sicut ouis ad immolandum ducitur Christus, cuius sanguine illitis postibus nostris, id est, cuius signo crucis signatis frontibus nostris, à perditione huius seculi tanquam à captiuitate, vel interemptione Ægyptia liberamur, & agimus saluberrimum transitum, cum à diabolo transimus ad Christum, & ab isto instabili seculo ad eius fundatissimum regnum: ideo quippe ad Deum permanentem transimus, ne cum mundo transeunte transeamus: de hac nobis collata gratia Deum laudans Apostolus dicit, Qui eruit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij dilectionis suæ. Hoc itaque nomẽ, id est, pascha, quod Latine, vt dixi, transitus nuncupatur, velut interpretans nobis beatus Euangelista: *Ante diem*, inquit, *festum Paschæ, sciens Iesus quia venit hora eius vt transeat ex hoc mundo ad patrem*: ecce Pascha: ecce transitus. Vnde, & quò? De hoc, scilicet mundo ad patrem. Spes membris in capite data est, quòd essent illo transeunte sine dubio secutura: quid ergo infideles, & ab hoc capite, atque ab eius corpore alieni? Nónne & ipsi transeunt, quia nõ permanent? Transeũt planè & ipsi: sed aliud est transire de mundo, aliud est trãsire cum mundo: aliud ad patrem, aliud ad hostem: nam & Ægyptij transierunt, non enim persequendo manserunt, non tamen transierunt per mare ad regnum, sed in mari ad interitum. *Sciens ergo Iesus quia venit hora eius, vt transiret ex hoc mundo ad patrem: cum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos.* Vtique vt & ipsi de hoc mundo vbi erant, ad suum caput, quod hinc transisset, eius dilectione transirent: quid est enim, *in finem*, nisi in Christũ? Finis enim legis Christus, ait Apostolus, ad iustitiam omni credenti: finis perficiens, non interficiens: finis quousque eamus, non vbi pereamus. Sic omnino intelligendum est, Pascha nostrum immolatus est Christus. Ipse est finis noster, in illum est trãsitus noster: nã video posse ista verba Euangelica quodam humano modo etiam sit accipi, tanquam vsque ad mortem Christus dilexerit suos, vt hoc videatur esse, in finem dilexit eos. Humana est hæc sententia, non diuina: neque enim nos hucusque ille dilexit, qui semper, & sine fine nos diligit, absit vt dilectionem morte finierit, qui non est in morte finitus. Etiam post mortem quinque fratres

Esaiæ 53. *Exod.14.*

Coloss.1.

Rom.10.

1.Cor.5.

Luce 16.

fratres suos dilexit diues ille superbus, atque impius, & vsque ad mortem nos dilexisse putandus est Christus? Absit, charissimi, nequaquã ille nos diligendo vsque ad mortem veniret, si dilectionem nostram morte finiret, nisi forte ita sit intelligendum, in finem dilexit eos, vsque ad mortem dilexit eos, quia tantum dilexit eos, vt moreretur pro eis. Hoc enim testatus est dicens: Maiorem hac charitatẽ nemo habet, quàm vt animam suam ponat quis pro amicis suis. Ita sanè non prohibemur intelligi, in finem dilexit, vsque ad mortem dilexit, id est, vsque ad mortem illum dilectio ipsa perduxit. *Et cœna*, inquit, *facta, cum diabolus iam misisset in cor vt traderet eum Iudas Simonis Iscariotes, &c.* Non ita debemus intelligere cœnam factam veluti iam consummatam, atque transactam: adhuc enim cœnabatur, cum dominus surrexit, & pedes lauit discipulis suis: nam postea recubuit, & buccellam suo traditori postea dedit, vtique cœna nondum finita, hoc est, dum adhuc panis esset in mensa. Cœna ergo facta, dictum est, iam parata, & ad conuiuantium mensam vsúmque perducta: quod autem ait: *Cum diabolus tam misisset in cor vt traderet eũ Iudas Simonis Iscariotes*: Si quæris quid missum sit in cor Iudæ, hoc vtique, vt traderet eũ. Missio ista spiritalis suggestio est, non fit per aurem, sed per cogitationem, ac per hoc non corporaliter, sed spiritaliter: neque enim spiritale quod dicitur, semper in laude accipiendum est: nouit Apostolus quædam spiritalia nequitiæ in cœlestibus, aduersus quę nobis colluctationem esse testatur: non autem essent malignæ etiam spiritalia, si non essent etiam maligni spiritus. A spiritu enim spiritalia nominantur: sed quomodo ista fiant vt diabolicæ suggestiones immittantur, & humanis cogitationibus misceãtur, vt eas tanquam suas deputet homo, vnde scit homo? Nec dubitandum est etiam bonas suggestiones à bono spiritu ita latẽter, ac spiritaliter fieri: sed interest, quibúsnam earum mens humana consentiat, diuino auxilio vel deserta per meritum, vel adiuta per gratiam. Factum ergo iam fuerat in corde Iudæ per immissionem diabolicã, vt traderet discipulus magistrum, sed quem non didicerat Deum: iam talis venerat ad conuiuium explorator pastoris, insidiator saluatoris, venditor redemptoris, iam talis venerat & videbatur, & tolerabatur, & se ignorari arbitrabatur: quia in eo quẽ volebat fallere fallebatur: at ille isto, in ipso corde intus inspecto, nesciente scienter vtebatur. *Sciens quia omnia dedit ei pater in manus.* Ergo & ipsum traditorem, nam si eum in manibus non haberet, nõ vtique illo vteretur vt vellet. Proinde iam traditor traditus erat ei, quem tradere cupiebat, atq; ita malum tradendo faciebat, vt de illo tradito bonum fieret quod nesciebat: sciebat enim dominus quid faceret pro amicis, qui patienter vtebatur inimicis: ac sic omnia dederat pater in manus eius, & in vsum mala, & in effectum bona. *Sciens etiam quia à Deo exiit & ad Deum vadit.* Nec Deum cum inde exiret, nec nos deserens cum rediret. Hæc ergo sciens: *Surgit à cœna, & ponit vestimenta sua, & cum accepisset linteum, præcinxit se: deinde misit aquam in peluim, & cœpit lauare pedes discipulorum, & extergere linteo quo erat præcinctus.* Debemus, charissimi, sensum Euangelistæ diligenter attendere, locuturus quippe de tanta domini humilitate, prius celsitudinem eius voluit commendare. Ad hoc pertinet quod ait. *sciens quia omnia dedit ei pater in manus, & quia à Deo exiit, & ad Deum vadit.* Cum illi ergo omnia pater dedisset in manus, ille discipulorum non manus, sed pedes lauit: & cũ se sciret à Deo exisse, & ad Deum pergere, nõ domini Dei, sed hominis serui impleuit officiũ. Ad hoc autem pertinet quod etiã de traditore ipsius, quia iam talis venerat, qui nec ab illo ignorabatur, proloqui voluit, vt hoc quoque ad maximũ cumulum humilitatis accederet, & etiam illi non dedignatus est pedes lauare, cuius manus iã præuidebat in scelere. Quid autem mirum, si surrexit à cœna, & posuit vestimenta sua, qui cum in forma Dei esset, semetipsum exinaniuit. Et quid mirum, si præcinxit se linteo, qui formam serui accipiens habitu inuẽtus est vt homo? Quid mirum, si misit aquam in peluim, vnde lauaret pedes discipulorum, qui in terram sanguinem fudit, quo immunditiã dilueret peccatorum? Quid mirum si linteo quo erat præcinctus, pedes quos lauerat terfit, qui carne qua erat indutus, Euãgelistarum vestigia confirmauit? Et linteo quidem vt se præcingeret, posuit vestimenta sua, quæ habebat. Vt autem formam serui acciperet quando semetipsum exinaniuit, non quod habebat deposuit, sed quod non habebat accepit. Crucifigendus sanè suis expoliatus est vestimentis, & mortuus inuolutus est linteis, & tota illa eius passio, nostra purgatio est. Passurus igitur exitia, præmisit obsequia non solum eis, pro quibus erat subiturus mortem, sed etiã illi, qui eũ fuerat traditurus ad mortem. Tanta est quippe humanæ humilitatis vtilitas, vt eam suo commendaret exemplo etiam diuina sublimitas, quia homo superbus in æternum periret, nisi illum Deus humilis inueniret: venit enim filius hominis quærere & saluum facere quod perierat. Perierat autẽ superbiam deceptoris secutus, ergo humilitatem redemptoris sequatur inuentus.

Ephes.6.

Philip.2.

EIVSDEM IN IDEM *Homilia 2.*

Tract. 56. in Ioan.

CVm lauaret pedes discipulorum dominus: *Venit ad Simonem Petrum, & dicit ei Petrus: domine, tu mihi lauas pedes?* Quis enim nõ expauesceret lauari sibi pedes à Dei filio? Quamuis itaque magnæ fuisset audaciæ contradicere seruum domino, hominem Deo, tamen hoc Petrus facere maluit, quàm perpeti vt sibi pedes lauarentur à domino & Deo. Nec putare debemus hoc Petrum inter cæteros formidasse, atque recusasse, cum id alij ante ipsum libenter vel æquanimiter sibi fieri permisissent: facilius quippe sic accipiuntur ista verba Euangelij: quia cum dictum esset, *Cœpit lauare pedes discipulorum, & extergere linteo, quo erat præcinctus*: deinde subiunctum est, *venit ergo ad Simonem Petrum*, quasi aliquibus iam lauisset, & post eos venisset ad primũ: quis enim nesciat primum Apostolorum esse beatissimum Petrum? Sed non ita intelligẽdum est, quòd post aliquos ad illũ venerit, sed quòd ab illo cœperit; quando ergo pedes discipulorũ lauare cœpit, venit ad eum, à quo cœpit, id est, ad Petrum. Et tũc Petrus, quod etiam quilibet eorũ expauisset, expauit atq; ait: *Domine, tu mihi lauas pedes?* Tu mihi: quid est, tu? Quid est, mihi? Cogitanda sunt potius quàm

quàm dicenda, ne forte quod ex his verbis aliquatenus dignum concipit anima, non explicet lingua. *Sed respondit Iesus & dixit ei: quod ego facio, tu nescis modo, scies autem postea.* Nec tamen ille dominici facti altitudine exterritus, permittit fieri, quod cur fieret ignorabat, sed vsque ad suos pedes humilem Christum adhuc non vult videre, non potest sustinere. *Non lauabis mihi*, inquit, *pedes in æternum.* Quid est, *in æternum*? Nunquam hoc feram, nunquam patiar, nunquam sinam: hoc quippe in æternum non fit, quod nunquam fit. Tum saluator ægrum reluctantem de ipsius salutis periculo exterrens, *Si non lauero te*, inquit, *non habebis partem mecum.* Ita dictum est, *si non lauero te*, cum de solis pedibus ageretur, quomodo dici assolet, calcas me, quando sola planta calcatur. At ille amore & timore perturbatus, & plus expauescẽs Christum sibi negari, quàm vsq; ad suos pedes humiliari, *Domine*, ait, *non tantum pedes meos, sed & manus & caput.* Quando quidem sic minaris, lauanda tibi membra mea, non solũ tibi ima non subtraho, verumetiam prima substerno. Ne mihi neges capiẽdam tecum partem, nullam tibi nego abluendam mei corporis partem. *Dicit ei Iesus: qui lotus est, non habet opus nisi pedes lauare, sed est mundus totus.* Hic moueatur fortassis quis & dicat: Immo si mundus est totus, quid ei opus est vel pedes lauare? Dominus autem nouerat quod dicebat, etiam si nostra infirmitas eius secreta non penetrat: verumtamen quantum nos erudire, & ex lege sua docere dignatur, pro captu meo, pro modulo meo, aliquid etiam ego de huius quæstionis profunditate, illo adiuuante, respõdeam, ac primum ipsam locutionem non sibi esse contrariam facillime ostendam: quis enim non ita rectissime loqui possit, mundus es totus præter pedes? Elegantius autem loquitur si dicit, mundus es totus, nisi pedes, quod tantundem valet: Hoc ergo ait dominus, *Non habet opus nisi pedes lauare, sed est mundus totus.* Totus vtique præter pedes, vel nisi pedes quos habet opus lauare: sed quid est hoc? Quid sibi vult, quid hic necessarium est, vt quæramus. Dominus dicit, veritas loquitur, quòd opus habeat pedes lauare etiam ille qui lotus est. Quid, fratres mei, quid putatis, nisi quia homo in sancto quidem baptismo totus abluitur, non præter pedes, sed totus omnino: veruntamen cum in rebus humanis postea viuitur, vtiq; terra calcatur, ipsi igitur humani affectus, sine quibus in hac mortalitate non viuitur quasi pedes sunt, vbi ex humanis rebus afficimur, & sic afficimur, vt si di- *1.Ioan.1.* xerimus, quia peccatum non habemus, nosipsos ** alias sit.* decipiamus, & veritas in nobis non est.* Quoti- *Rom.8.* die igitur pedes lauat nobis, qui interpellat pro nobis: & quotidie nos opus habere vt pedes lauemus, id est, vias spiritaliũ gressuum dirigamus, in ipsa oratione dominica confitemur, cum dici- *Matth.6.* mus: Dimitte nobis debita nostra: sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: si enim confiteamur, sicut scriptum est, peccata nostra, profecto ille, qui lauit pedes discipulorum suorum, fidelis est & iustus, qui dimittat nobis peccata nostra, & mundet nos ab omni iniquitate, id est, vsque ad pedes quibus conuersamur in terra. Proinde ec- *Ephe.5.* clesia quam mundat Christus lauachro aquæ in verbo, non solum in illis est sine macula & ruga, qui post lauachrum regenerationis continuo ex huius vitæ contagione tolluntur, nec calcant terra vt opus habeant pedes lauare: verumetiam in iis quibus istam misericordiam præbẽs dominus, fecit eos de seculo isto lotis etiam pedibus emigrare. In his autem qui hic demorantur, etiamsi munda sit, quoniam iuste viuunt, opus tamẽ habent pedes lauare, quoniã sine peccato vtiq; non sunt. Propter hoc dicit in cantico canticorũ: Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos? Dicitur *Cant.5.* enim hoc cum cogitur ad Christũ venire, & terram calcare conuenit. Alia quæstio rursus exoritur: nónne Christus sursum est? nónne ascendit in cælum, & sedet ad dexteram patris? nónne Apostolus ad nos clamat, & dicit: Si ergo resurrexistis *Col.3.* cum Christo, quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est in dextera Dei sedens, quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram? Quomodo ergo vt ad Christum eamus, terram calcare cõpellimur, cum potius nobis sursum cor habendum sit ad dominum, vt cum illo esse possimus? Videtis, fratres, hodierni tẽporis angustias istam coarctare quæstionem. Quod & si vos forte minus videtis, ego vtcunque video quantæ disputationis indigeat: vnde peto vt eam potius suspendi, quàm vel neglig ẽtius vel angustius pertractari, non fraudata, sed dilata expectatione patiamini. Aderit enim dominus, qui nos debitores facit, vt faciat etiam redditores.

EIVSDEM IN IDEM
Homil. 3.

NOn immemor mei debiti, & iam reddendi *Tracta. Ioan.* tempus agnosco. Donet vnde reddam, qui donauit vt debeam: donauit enim dilectionẽ, de qua dictum est: Nemini quicquam debeatis, nisi *Rom.13.* vt inuicem diligatis. Donet etiam sermonẽ, quem video me debere dilectis: expectationem vestram ad hoc nempe distulerã, vt explicarem sicut possem, quemadmodum etiam per terram veniatur ad Christum, cum potius iubeamur, quæ sursum sunt quærere, nõ quæ super terram. Sursum enim *Coloss.3.* Christus est sedens ad dexterã patris: sed profecto & hic est propter quod & Saulo in terra sæuienti dicit: Saule, Saule quid me persequeris? Vt autem *Act.9.* hoc quærendum susciperemus, id tractabatur, ꝙ pedes dominus discipulis lauit, cum iam ipsi discipuli loti essent, nec opus haberent nisi pedes lauare: vbi visum est intelligendum, quòd baptismo quidem homo totus abluitur, sed dum isto postea viuit in seculo, humanis affectibus terram velut pedibus calcans, ipsa scilicet conuersatione vitæ huius contrahit vnde dicat; Dimitte nobis *Matth.6.* debita nostra: ac sic etiam inde mundatur ab eo, *Rom.8.* qui pedes lauit discipulis suis, nec desinit interpellare pro nobis. Hinc occurrunt ex cantico canticorum Ecclesiæ verba dicẽtis: Laui pedes meos, *Cant.5.* quomodo inquinabo eos? Cũ vellet ire & aperire ei qui venerat ad eam, & pulsauerat, sibiq; aperiri poposcerat, ille speciosus forma præ filiis homi- *Psal.44.* num. Hinc quæstio nata est quam coarctare noluimus angustiis temporis, ideoque distulimus, quo nam modo Ecclesia timeat inquinare pedes, dum pergit ad Christum, quos baptismate lauerat Christi, sic enim ait: Ego dormio & cor meum *Cant.5.* vigilat, vox fratruelis mei pulsat ad ianuam: deinde dicit etiam ipse: Aperi mihi soror mea, proxima mea, columba mea, perfecta mea, quia caput meum

meum repletum est rore & crines mei guttis noctis: & respondit illa, Exui me tunica mea, quo modo induar ea? Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos? O admirabile sacramentum, ô grande mysterium! Ergóne timet inquinare pedes veniendo ad eum, qui lauit suorum discipulorum pedes? Timet certe, quia per terram venit ad eum, qui etiam in terra est, quia suos hîc constitutos non deserit: an non ipse ait: Ecce ego *Matth.28.* vobiscum sum vsque ad consummationem seculi? an non ipse ait: Videbitis cælos apertos, & an- *Ioan.1.* gelos Dei ascendentes & descendentes ad filium hominis? Si ascendunt ad eum, propterea quia sursum est, quomodo ad eum descendunt, si etiam non hic est? Dicit ergo Ecclesia: Laui pedes meos, quomodo inquinabo eos? [In eis hoc dicit qui possunt omni fæce mundati dicere, Cupio dissolui & esse cum Christo, permanere autem in carne magis necessarium propter vos.] In eis hoc dicit qui prædicant Christum, & aperiũt illi ostium, vt habitet per fidem in cordibus hominum. In his hoc dicit cum deliberãt, vtrum ministerium tale suscipiant, cui se minus idoneos *1.Cor.9.* existimant, vt sine culpa impleant, ne forte aliis prædicantes, ipsi reprobi fiant. Tutius enim veritas auditur, quàm prædicatur, quoniam cum auditur, humilitas custoditur: cum autem prædicatur, vix non surrepit cuiuis hominum quantulacunque iactantia, in qua vtique inquinentur *Iacob.1.* pedes. Ergo apostolus Iacobus dixit: Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad lo- *Psal.50.* quendum: dicit & alius homo Dei, Auditui meo dabis gaudium, & lætitiam, & exultabunt ossa *Ioan.3.* humiliata: hoc est, quod dixi: Cum veritas auditur, humilitas custoditur: dicit & alius: Amicus autem sponsi stat & audit eum, & gaudio gaudet propter vocem sponsi. Fruamur auditu, sine strepitu nobis loquente intrinsecus veritate: quanquam etiam cum forinsecus insonat per legẽtem, per annunciantem, per prædicantem, per disputantem, per præcipientem, per consolantem, per exhortantem, per ipsum etiam cantantem atque psallentem: ipsi qui hæc agunt, inquinare pedes suos timeant, cum placere hominibus surrepente amore humanæ laudis affectant. Cæterum qui eos audit libenter, & pie, non habet locũ iactandi se in laboribus alienis, & non inflatis ossibus, sed humiliatis, gaudio gaudet propter vocem dominicæ veritatis. Proinde in eis qui libenter, & humiliter audire nouerunt, & vitam quietam in studiis dulcibus, & salubribus agunt, catholica delicietur ecclesia & dicat: Ego dormio, & cor *Cantic.5.* meum vigilat: Quid est, Ego dormio, & cor meũ vigilat: nisi, ita quiesco vt audiam? Ocium meum non impenditur nutriendæ desidiæ, sed perci- *Psal.43.* piendæ sapientiæ: Ego dormio, & cor meum vi- *Eccles.38.* gilat, vaco, & video, quoniã tu es dominus, quia sapientiam scribo in tempore ocij, & qui minoratur actu, ipse percipiet eam. Ego dormio, & cor meum vigilat: ego requiesco à negotiosis actibus, & animus meus diuinis se intendit affectibus: sed in iis qui isto modo suauiter, & humiliter requiescunt, dum ociose oblectatur ecclesia, ecce pulsat *Matth.10.* ille, qui ait: Quæ dico vobis in tenebris, dicite in lumine: & quod in aure auditis, prædicate super tecta. Vox ergo eius pulsat ad ianuam, & dicit; *Cantic.5.* Aperi mihi soror mea, proxima mea, columba mea, perfecta mea, quia caput meum repletum est rore, & crines mei guttis noctis: velut si diceret, tu vacas, & contra me ostium clausum est, tu studes ocio paucorum, & abundante iniquitate refrigescit charitas multorum: nox quippe iniquitas est, ros vero eius & guttæ, hi sunt qui frigescunt, & cadunt, & faciunt refrigescere caput Christi, hoc est, vt non ametur Deus, caput enim *1.Cor.11.* Christi Deus: sed portantur in crinibus, id est, in sacramentis visibilibus tolerantur, sed nequaquã interiora sensus attingunt. Pulsat ergò vt excutiat quietẽ sanctis ociosis, & clamat: Aperi mihi de sanguine meo soror mea, de accessu meo, proxima mea, de spiritu meo columba mea, de sermone meo, quem plenius ex ocio didicisti perfecta mea, aperi mihi, prædica me: ad eos quippe qui clauserunt contra me, quomodo intrabo sine aperiente? Quomodo enim audient sine prædi- *Rom.10.* cante? Hinc fit vt etiam hi qui amant ocium studiorum bonorũ, & nolunt perpeti laboriosarum molestias actionum, eo quòd minus idoneos ad hæc ministranda, & sine reprehensione agenda se sentiunt, mallent, si fieri posset, sanctos Apostolos, & prædicatores veritatis antiquos excitari aduersus abundantiam iniquitatis, quia feruor friguit charitatis: sed in eis, qui iam de corpore exierunt, & carnis indumento expoliati sunt, neque enim ab ea separati sunt, respondeat ecclesia; Exui me tunica mea, quomodo induar ea? Reci- *Cantic.5.* pietur quidem illa tunica, & in eis qui iam exuti sunt, rursus vestietur carne ecclesia, non tamen nunc quando feruefaciendi sunt frigidi, sed tunc quando resurrecturi sunt mortui. Passa ergo difficultatem propter inopiam prædicatorum, & recolens illa sua membra sana sermonibus, sancta moribus, sed iam exuta corporibus, ingemit & dicit ecclesia: Exui me tunica mea, quomodo induar ea? Membra illa mea, quæ Christo aperire euangelizando excellentissime potuerunt, quomodo ad corpora, quibus exuta sunt, redire nunc possunt? Deinde respiciens ad eos qui prædicare, & populos acquirere, ac regere, ac sic Christo afferre vtcunque possunt, sed in his difficultatibus actionum peccare metuunt: Laui, inquit, pe- *Ioan.3.* des meos, quomodo inquinabo illos? Quisque enim in verbo non offendit, hic perfectus est vir. Et quis est perfectus? Quis est qui non offendit in tanta abundãtia iniquitatis, tanto frigore charitatis? Laui pedes meos, quomodo inquinabo eos? Quandoquidem lego & audio: nolite multi magistri fieri fratres, quoniam maius iudiciũ sumitis? In multis enim offendimus omnes. Laui *Matth.6.* pedes meos, quomodo inquinabo eos? Sed ecce surgo & aperio, Christe, laua nos: dimitte nobis debita nostra, quoniam non est extincta charitas nostra, quia & nos dimittimus debitoribus nostris. Quando te audimus, exultant tecum in cæ- *Psal.50.* lestibus ossa humiliata. Sed quando te prædicamus, terram calcamus, vt tibi aperiamus: & ideo si reprehendimur, perturbamur: si laudamur, inflamur. Laua pedes nostros antè mundatos, sed cum ad aperiendum tibi per terram pergimus inquinatos. Hæc vobis hodie satis sint, dilectissimi: si quid secus quàm oportuit dicentes fortassis offendimus, vel laudibus vestris immoderatius quã oportuit eleuati sumus, impetrate mundationem pedibus nostris, Deo placentibus orationibus vestris.

EIVS

EIVSDEM IN IDEM
Homilia 4.

Tract. 58. in Ioan.

IAm illa verba sancti Euãgelij, vbi dominus lauans pedes discipulis suis, ait; *Qui lotus est semel, non habet necessitatẽ nisi pedes lauare, sed est mundus totus*: dilectioni vestræ vt dominus donare dignatus est, exposuimos, nunc quod sequitur videamus: *Et vos*, inquit, *mundi estis, sed non omnes.* Hoc quid sit ne quæreremus, ipse euangelista patefecit, adiungẽs: *Sciebat enim quisnam esset qui traderet eum, propterea dixit, non estis mundi omnes.* Quid hoc apertius? Proinde ad sequentia transeamus. *Postquam ergo lauit pedes eorum, & accepit vestimenta sua, cum recubuisset iterum dixit eis: Scitis quid fecerim vobis?* Nunc est vt beato Petro reddatur illa promissio: dilatum enim fuerat, quando expauescenti, & dicenti: non lauabis mihi pedes in æternum: responsum est ei, quod ego facio, tu nescis modo, scies autem postea. Ecce est ipsum postea, iam tempus est vt dicatur, quod paulo ante dilatum est. Memor itaque dominus se promisisse iam dudum scientiam facti sui tam inopinati, tam mirabilis, tam expauescendi, & nisi ipse vehementer terruisset, nullo modo sinendi, vt magister non tantum ipsorum, sed angelorum, & dominus nõ tantum ipsorum, sed rerum omnium, lauaret pedes discipulorum & seruorum suorum. Huius ergo tanti facti quoniam promiserat scientiam, dicens; Scies autem postea, quid sit quod fecit docere nunc incipit: *Vos*, inquit, *vocatis me magister & domine, & bene dicitis: sum etenim.* Bene dicitis, quia verum dicitis: sum quippe quod dicitis. Homini præceptum est, Non te laudet os tuum, sed laudet te os proximi tui. Periculosum est enim sibi placere, cui cauendum est superbire. Ille autem qui super omnia est, quantumcunque se laudet, non se extollit excelsus, nec potest recte dici arrogans Deus. Nobis namque expedit eum nosse, non illi: nec eum quisque cognoscit, si non se indicet ipse qui nouit: si ergo non se laudando quasi arrogantiam vitare voluerit, nobis sapientiam denegabit. Et magistrum quidem quòd se esse dicit, nemo reprehenderet, etiam qui eum nihil esse aliud quam hominem crederet, quoniã id profitetur quod & ipsi homines in quibuslibet artibus vsqueadeo sine arrogantia profitentur, vt professores vocentur. Quod vero dominum & ipse se dicit discipulorum suorum, cum sint illi etiam secundum seculum ingenui, quis ferat in homine? Sed Deus loquitur: nulla est hic elatio tantæ celsitudinis, nullum mendacium veritatis, nobis subiacere illi vtile est celsitudini, nobis seruire vtile est veritati. Quod se dominum dicit non illi vitium est, sed nobis beneficium. Cuiusdam secularis autoris verba laudãtur, quia dixit: cum omnis arrogantia odiosa est, tum illa ingenij, & eloquentiæ multo molestissima: & tamen idem ipse, cum de sua eloquẽtia loqueretur, diceret, inquit, perfectam, si ita iudicarem, nec in veritate crimen arrogantię pertimescerẽ: si igitur ille homo eloquentissimus in veritate arrogantiam non timeret, quomodo arrogantiam ipsa veritas timet? Dicat se dominum, qui dominus est, dicat se verum qui veritas est, ne non discam ego quod vtile est, dum tacet ille quod est. Beatissimus Paulus, non vtique vnigenitus Dei filius, sed vnigeniti Dei filij seruus & Apostolus, non veritas, sed particeps veritatis, ait libere, & constanter: Et si voluero gloriari, non ero insipiens, veritatem enim dico. Neque enim in seipso, sed in ipsa veritate quæ superior est ipso, & humiliter & veraciter gloriaretur quoniam & ipse præcepit, vt qui gloriatur, in domino glorietur. Itáne non timeret insipientiam, si gloriari vellet amator sapientiæ, & in gloria sua timeret insipientiam ipsa sapientia? Non timuit arrogantiam qui dixit; In domino laudabitur anima mea: & in laude sua timeret arrogãtia potestas domini, in qua laudatur anima serui? *Vos*, inquit, *vocatis me, magister, & domine, & bene dicitis: sum etenim.* Ideo bene dicitis, quia sum: nam si non essem quod dicitis, male diceretis, etiam si me laudaretis. Quomodo ergo negaret veritas, quod dicunt discipuli veritatis? Quomodo quod dicunt qui didicerunt, negaret ipse vnde didicerunt? Quomodo fons negat, quod bibens prædicat? Quomodo lux occultat, quod videns indicat? *Si ergo*, inquit, *ego laui pedes vestros dominus, & magister, debetis & vos alter alterius lauare pedes. Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci vobis, & vos ita faciatis.* Hoc est, beate Petre, quod nesciebas, quando fieri nõ sinebas. Hoc tibi postea sciendũ promisit, quando vt sineres terruit te magister tuus, & dominus tuus, lauans pedes tuos. Didicimus, fratres, humilitatem ab excelso, faciamus inuicem humiles quod humiliter fecit excelsus. Magna est commendatio humilitatis, & faciunt sibi hoc inuicem fratres etiam opere ipso visibili, cum se inuicem hospitio recipiunt: est enim apud plerosque consuetudo huius humilitatis vsque ad factum, quo cernatur expressa: vnde & Apostolus cum viduã bene meritam commendaret, Si hospitio, inquit, recipit, si sanctorum pedes lauit. Et apud sanctos vbicunque hæc consuetudo non est, quod manu non faciunt, corde faciunt: si in illorum numero sunt, quibus dicitur in hymno beatorum trium puerorum, Benedicite sancti, & humiles corde domino: multo autem est melius & sine controuersia verius, vt etiam manibus fiat, nec dedignetur quod fecit Christus, facere Christianus: cum enim ad pedes, fratres, inclinatur corpus, etiam in corde ipso vel excitatur, vel si iam inerat, confirmatur ipsius humilitatis affectus: sed excepto isto morali intellectu, ita nos huius dominici facti altitudinem commendasse meminimus, quòd lauando pedes iam lotorum, atque mundorum discipulorũ, significauerit dominus propter humanos quibus in terra versamur affectus, vt quãtumlibet profecerimus in apprehensione iustitiæ, sciamus nos sine peccato non esse, quod subinde abluit interpellando pro nobis, cum oramus patrem qui in cælis est, vt debita nostra dimittat nobis, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Quomodo ergo ad hunc intellectum poterit pertinere hoc, quod ipse postea docuit, vbi sui facti exposuit rationem, dicens; *Si ego laui vestros pedes dominus & magister, debetis & vos alter alterius lauare pedes. Exemplum enim dedi vobis, & quemadmodum ego vobis feci, ita & vos faciatis.* Nunquid dicere possumus quòd etiam frater fratrem à delicti poterit contagione mundare? Immo vero id etiam nos esse admonitos in huius dominici operis altitudine nouerimus, vt confessi inuicem delicta nostra, oremus pro nobis, sicut & Christus inter

Prouerb. 27.

1. Cor. 13.

2. Cor. 10.

Psal. 33.

Matth.

interpellat pro nobis. Audiamus apostolum Iacobum, hoc ipsum euidentissime præcipientem, & dicentem; Confitemini inuicem delicta vestra, & orate pro vobis, quia & hoc dominus nobis dedit exemplum: si enim ille qui vllum peccatum nec habet, nec habuit, nec habebit, orat pro peccatis nostris; quanto magis nos inuicem pro peccatis nostris orare debemus? Et si dimittit nobis ille cui non habemus quod dimittamus, quanto magis dimittere nobis debemus inuicem, qui sine peccato hic viuere non valemus? quid enim videtur in hac altitudine sacramenti dominus significare cum dicit: *Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis*: nisi quod apertissime dicit Apostolus, Donantes vobismetipsis, si quis aduersus aliquem habet querelam, sicut & dominus donauit vobis, ita & vos inuicem. Itaque nobis delicta donemus, & pro nostris delictis inuicem oremus, atque ita quodammodo inuicem pedes nostros lauemus. Nostrum est donante ipso ministerium charitatis & humilitatis adhibere: illius est audire, ac nos ab omni peccatorum contaminatione mundare per Christum, & in Christo, vt quod aliis etiam dimittimus, hoc est, in terra soluimus, soluatur & in cælo.

Iacob. 5.

Coloss. 3.

EIVSDEM IN IDEM
Homilia 5.

Serm. 12. de temp. Ioan. 13.

HOdie, fratres charissimi, audiuimus Euangelistam dicentem; Quia, cum surrexisset à cœna dominus, posuit vestimenta sua, & præcinxit se linteo, & cœpit lauare pedes discipulorũ. Quid nos, dilectissimi, in hoc loco dicturi sumus? Quã excusationem prætendere poterimus, qui dedignamur impendere peregrinis, quod ille dignatus est impendere seruis suis? Sed sunt forte aliqui viri potentes, & nobiles, sunt aliquæ delicatæ matronæ, quæ dedignantur se inclinare vsque ad vestigia sanctorum in hoc mundo peregrinantium, hospitum pedes non solum ipsi non dedignantur abluere, sed nec suorum quidem cuiquã vt pro se faciãt imperare. Erubescũt forsitan nobiles delicatis manibus viri, vel mulieres Christianæ in hoc mundo sanctorum contrectare vestigia, quia hoc natalium prærogatiua non patitur. Mala nobilitas, quæ se per superbiam apud Deum reddit ignobilem. Erubescunt ergo nobiles, & potentes sanctis, & peregrinis abluere pedes in hoc seculo, sed si se non correxerint, plus habent erubescere & dolere, cum ab illorũ consortio separati fuerint in futuro. Tunc sine vllo pœnitentiæ remedio affligentur, cum illos, quos despexerant, propter humilitatem viderint accipere regnum, se propter superbiam meruisse supplicium. Timeamus ergo, fratres, illud, quod beatus Petrus Apostolus timuit, quando audiuit dominum dicentem: Si non lauero te, non habebis partem mecum. Et dum Petrus recusat, negat illi Christus regnum, nisi accepisset obsequium, ne forte & nos si sanctorũ pedes dedignamur abluere, partem cum illis non mereamur habere, inclinemus nos potius ad sanctorum vel peregrinorum vestigia: quia cum hoc sancta humilitate complemus, illorum quidem pedes manibus nostris tangimus, sed animarum nostrarum sordes & maculas per fidem & humilitatem abluimus, & non solum minuta sed etiam capitalia peccata purgamus. Gaudete ergo, dilectissimi, & exultate in domino, qui nobis in hac die salutiferæ consolationis mysteria consecrauit. Vnde autem commendauit dominus corpus, & sanguinem suum? Vnde nisi de humilitate sua? Nisi enim esset humilis, nec manducaretur, nec biberetur. Respice altitudinem ipsius, In principio erat verbũ, Ecce qualis est cibus sempiternus: Sed manducãt angeli, manducant supernæ virtutes, manducant cælestes spiritus: manducant, & saginantur, & integrum manet, quod eos satiat, & lætificat. Quis autem homo posset ad illum cibum ascendere? Quia ergo ad illum panem homo non poterat ascendere, dignatus est panis ipse descẽdere ad hominem: & hoc cum ineffabili pietate factum est, quia oportebat vt mensa illa angelorũ lactesceret, & ad paruulos perueniret. Sic ergo fecit sapientia Dei, sic nos per carnis assumptionem pauit pane cælesti. Quia verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Vide ergo humilitatẽ, quia panem angelorum manducauit homo: id est, verbum illud, vnde pascuntur angeli sempiternum, quod est æquale patri, mãducauit homo. Et ideo, fratres charissimi, quia nos dominus noster patiẽtia docuit, pœna liberauit, morte redemit, speremus semper in domino, & nihil sine eius voluntate & adiutorio præsumamus. Nostis enim, quid temere beatus Petrus promiserit Christo. Et si omnes, inquit, scãdalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor. Dominus, qui nouerat fragilitatem humanam, & sciebat non esse in promissione, sed in consummatione virtutem: Amen, inquit, dico tibi, quòd in hac nocte antequã gallus cantet, ter me negabis. Dicit ei beatus Petrus, Etiam si me mori oportuerit tecum, non te negabo. Videte, fratres, responsionem discipuli, & intelligite dilectionis esse quod dixit, Sed quia per solum sui amoris studium, non addito etiam adiutorio domini voluit esse promissum, stare non potuit per hominem quod sub diuinitate pendebat: fuit quidem in voluntate, sed non fuit in virtute, sicut ipse dominus dicit, Spiritus promptus est, caro autem infirma. Et iterum, Sine me nihil potestis facere. Vsque ad mortem promisit, & in timore negauit: Habuerat confessionem mirabilem, si habuisset in consummatione virtutem. Vnde, dilectissimi fratres, rogo, & admoneo vos, vt vnusquisque recurrat ad testem idoneum, id est, conscientiam suam, & si ibi aliqua vulnera inuenerit peccatorum, confugiat ad remedium lachrymarũ: pœniteat se fecisse, quod fecit, incipiat vigilantissimo corde præterita curare, præsentia vitare, futura prospicere, & Deo auxiliante omnia mala repellere, quia quandiu quis in hoc seculo viuere possit, ignorat, nec licet euadere, nisi pœnitentia præeunte. Illud ante omnia, dilectissimi fratres, quod specialiter pertinet ad fideles, pia fide, & tota animi deuotione cogitate. Accessuri ad altare domini Dei nostri inspicite vniuersa latibula cordis vestri, ne forte sint ibi aliqua peccata, quæ nondum curata sint eleemosynis, atque iciuniis, & timete illud Apostoli, Qui manducauerit corpus Domini, & biberit sanguinem eius indigne, reus erit corporis, & sanguinis Domini. Probet autem seipsum homo, & sic de corpore illo edat, & de calice bibat.

Matth. 26.

Vbi suprà Ioan. 15.

Peccata eleemosynis, & ieiuniis curantur.

1. Cor. 11.

Nullus ex vobis contra vllum hominem odium
reseruet in corde suo, vt securi possitis dicere, Di-
Matth. 6. mitte nobis debita nostra, sicut & nos dimitti-
mus debitoribus nostris. Castitatem autem ante
omnia custodite, gulam refrænate, ebrietatem
fugite, pauperibus, secundum quod vires suppe-
tunt, eleemosynas date. Et hoc ante omnia ro-
go, fratres charissimi, vt gaudium, quod nobis
hucusque de vestra deuotione fecistis, in die cra-
stina, in est, in passione domini compleatis. Non
Matth. 10. enim qui cœperit, sed qui perseuerauerit vsque in
finem, hic saluus erit. Et ideo sic agere debetis, ne
per vnius diei negligentiam perdatis, quod per
totam quadragesimam acquisistis. Sic est enim
tota quadragesima abstinere, orare, vel psallere,
& in passione domini, id est, in parasceue de ec-
clesia se subtrahere: quomodo si aliquis cũ gran-
di labore studeat terram colere, & messem non
mereatur accipere. Et ideo rogo vos, vt nullus se
de ecclesia subtrahat, nisi forte quem aut corpo-
ris infirmitas, aut grandis, & publica necessitas
tenuerit occupatum. Ipse enim in Paschali solen-
nitate legitimum gaudium poterit celebrare, qui
in passione Domini se noluit de ecclesię conuen-
tu subtrahere. Qui me in hac suggestione liben-
ter audierit, confido quòd illi Deus & in hoc se-
culo, & in futuro glorioſa præmia recompensa-
bit: qui cum patre & spiritu sancto viuit, & re-
gnat, &c.

S. CYRIL. EPISCOPI *Alexandr. superioris Euang. expositio.*

Ante diem autem festum Paschæ, &c. Subobscu-
rum est, quod dicitur, nec simplicem sensum
continet: cuius enim rei gratia signanter modo
dicere videtur; *Ante diem festum Paschæ sciens quia
venit hora, vt transeat ex hoc mundo ad patrem?* Quid
autem est, *cum dilexisset suos, qui erant in mundo, in
finem dilexit eos?* Illud igitur vt breuissime primo
perstringamus, dicere mihi videtur, ante salutа-
rem passionem cum sciret Iesus proxime iam tem
pus esse, vt ad cælos transiret, perfectá erga suos,
qui erant in hoc mundo, dilectionem ostendit.
Verum, vt latius totam rem amplectamur, non
grauabor repetere, quæ alias dicta sunt. Intelle-
ctuales, rationalésque substantiæ, virtutes, domi-
nationes, cæteræque huiusmodi, propriè saluа-
toris sunt, creationis ratione; sed rationales etiá,
terrestréque substantiæ eius propriæ sunt, ea ra-
tione, qua omnium dominus est; etiam si non-
nulli eum non adorant. Dilexit igitur suos, in hoc
Hebr. 2. Philip. 2. mundo, non enim angelos, nec naturam angelo-
rum apprehendit: sed, cum in Dei patris forma
esset, non rapinam arbitratus est, se esse æqualem
Deo. Immo vero propter nos, qui in hoc mundo
sumus, exinaniuit seipsum, & charitate sua erga
nos formam nostram accepit, cum sit omnium
dominus. Dilexit igitur suos, qui sunt in hoc mũ-
do, & dilexit in finem; quia non ignorans, quot,
quantáque passurus esset, libenter propter nos
cuncta susceptt. Cum igitur, inquit, temeritatem
Iudæorum, & crucis patibulum effugere potuis-
set, adeo dilexit suos, vt non recusauerit pro vita
omnium mori. Quia autem perfectissima hæc
dilectio sit, ipsum saluatorem testem mihi cita-
bo. Hoc est, ait, mandatum meum, vt diligatis
inuicem, sicut dilexi vos. Maiorem charitatem
nemo habet, quàm vt animam suam ponat quis
pro amicis suis. Præterea nõ ignoramus, nõ par- Ioann. 15.
uo fuisse studio euangelistis omnibus, sæpius o-
stendere passionis tempus à domino fuisse præ-
cognitum; ne quis hæreticorum insurgat dicens,
infirmitate sua traditum, & Iudæorum laqueis ir-
retitum, crucis patibulũ non sponte sustinuisse,
Et cœna facta, cum diabolus iam misisset, &c. Radicis-
tus à mentibus nostris vt omnium perturbatio-
num turpissimam saluator arrogantiam euellit:
non enim ignorat, nulla magis ægritudine animũ
hominis deprimi, cui etiá ipse Deus resistit. Opor- Iacob. 4.
tebat autem moderato, atque humili animo præ-
dicatores veritatis (discipulos dico eius) inueni-
ri; ne tanto facilius ad hunc detestabilem mor-
bum adiumento Christi nõ roborati laberentur,
quanto plures, maioréque ad huiusmodi scelus
causas erant habituri. Solet enim illustribus vi-
ris crudelis arrogantiæ bestia insilire. Quid au-
tem Apostolis illustrius, aut qui se Deo coniun-
ctiores dicere potuissent? hic certe morbus in
eos, qui nihil præclarum habent in vita, nũquam
ingreditur. Quomodo enim eum tentabit, qui
nihil habet, quod sibi arroget? quem vero cæ-
teri admirantur, is solet cæteris se facile antepo-
nere. Nam quasi moribus, atque virtute præci-
puus præstare aliis putat: quæ cum ita se habeat,
oportebat profecto vt humilitatis exemplum se-
ipsum Christus illis præberet; quo imitatione
domini ad voluntatem Dei mentes suas confor-
marent: nec funditus aliter depellere hunc mor-
bum docendo, persuadendóque quis posset; nisi
re, ac verbis ostenderet adeo humiliter de se quos-
que opinari oportere, vt serui locum libenter ex
animo sibi attribuant. Ministerium ergo serui su-
scepit, & pedes discipulorum linteo præcinctus
lauit. Considera, quæso, quàm seruile hoc mini-
sterium, quàm infimum; si quis mundi huius ho-
norem respiciat. Exemplum igitur Christus non
discipulis solum, sed omnibus, eximiæ humilita-
tis proponitur. Propterea Paulus ad imitationem
eius omnes hortatur dicens, hoc sentite in vobis, Philipp. 2.
fratres, quod & in Christo Iesu: & rursus, putate Rom. 12.
honore alios vobis præstare. Charitatis certe,
concordiæque fundamentum in humili animo
iaci solet. Verum, vt eius rei magnitudinẽ, quan-
tum verbis humanis fieri possit amplificet, ne
paruum quid factum esse à Christo quisquam
putet, mirabili quodam modo diuinus Euange-
lista gloriam, & potestatem eius breuiter ante
oculos posuit, cum dicat; *Sciens, quia omnia dedit
ei pater in manus.* Quamuis, inquit, non ignoraue-
rit omnium se rerum habere potestatem, *& quòd
à Deo exierit*, id est, à substantia Dei patris ema-
nauerit, *& ad Deum vadat*, id est, quòd & rursus in
cælum ascendens patri conglorificabitur: sic ta-
men seipsum humiliauit, vt linteo præcinctus, di-
scipulorum lauerit pedes. Hoc exemplum haben-
tes, charissimi, & huius Christi charitatis imagi-
nem intuentes, moderatè, oro, de nobis senti-
amus, maiora semper, præstantioráque bona in
fratribus esse existimantes. Hoc enim ipsum est,
ad quod exemplo sui Christus nos inducere vo-
luit. *Venit ergo ad Simonem Petrum, &c.* Vbique
Petri animus feruentior esse videtur: & nunc
more suo, salutare tantæ humilitatis exemplum,
ex reue

ex reuerentia magistri recusat: considerabat enim
quis ipse natura esset, & quis peluim abiectissimi
vsus, serui ministerio loturus pedes, offerebat.
Mirabilis quippe, horrorísq; plena res erat. Quis
enim non perhorruisset, cum dominum omniũ,
qui cum patre in cælis glorificatur, huiusmodi
ministerium discipulis exhibere videret? Iure igi-
tur tantę rei pondus fidelis discipulus pertimuit,
& solitæ sibi vsus reuerentiæ fructu recusauit,
præsertim cum rei causam ignorans, putaret ad
quandam solummodo corporis quietem (vt fieri
solet) à domino illud cœptum fuisse. Lotio enim
pedum laborem status, aut itineris mitigat: pro-
pterea feruenter prohibet, dicens; *Tu mihi lauas
pedes?* Oportebat, inquit, oportebat nos, qui na-
tura serui sumus, non te, qui dominus omnium
es, officium id suscipere. Sed Christus quidem
rei vtilitatem paulo post expositurum se pollice-
tur. Nos autem non parum hinc etiam proficere
possumus, videntes temporum cuncta oppor-
tunitati commodissime distribui. In aliud enim
sermonem transtulit tempus, quia opus instabat:
cúmque occasio dicendi datur, ab agendo desi-
stit. Verum Petrus detrimentum, quod ex recu-
satione illa sequebatur, *non lauabis mihi pedes in
æternum*, paucis didicit. *Respondit ei Iesus. Si non
lauero te, &c.* Perspicuum est, quod dicitur. Nam,
nisi hanc mirabilem humilitatis, inquit, disciplи-
nam suscipias, nihil tibi mecum commune erit.
Verum, quoniam sæpenumero Christus ea, quæ
de re vna dicit, generalius, copiosiúsque intelli-
git, illud quoque puto istis verbis significari. Nisi
quis, inquit, peccati sordes per gratiam meam
lauerit, atque absterserit, regni cælorum non erit
particeps: non enim intrabunt impuri in beatas
Apocal. 21. illas mansiones, sed qui propter charitatem Chri-
sti conscientiam suam mundarunt, sanctificatíq;
sancto spiritu per baptismum, vna cum Christo
viuent in æternum. *Dixit ei Simon Petrus, domine,
&c.* Qui modo lotionem acriter repulerat, nunc
manus etiam, & caput libenter offert. Nam, si
tanta mihi ærumna, inquit, non loto impendet,
non solum pedes, sed totum offeram corpus, vt
horribile detrimẽtum effugiam. Reuerentia igi-
tur, ac tantæ rei formidine, non quia inobediens
esset, primo negarat. Nam, qui dignitatem salua-
toris, & mortalitatem suam considerans, recusa-
bat, postea quàm huiusmodi detrimentum im-
minere prospexit, statim obsequitur. Tu autem
nonnihil fructus hinc tibi collige, exemplóque
tibi Petrum propone: qui, etsi dixerit, non laueris
mihi pedes in æternum, cedit tamen confestim
maiori, nec pertinaciter contendit, sed cito se pœ-
nituisse ostendit. Caueamus igitur, quantum fieri
potest, ne temerario casu verba efferamus: sed, si
quid (homines enim sumus) exciderit, etiam si
probe dictum videretur, cum tamen aliud melius
appareat, non contendamus, sed quamprimum,
quod melius est, amplectamur: præstat enim ver-
bis solummodo peccare, quàm magnarum etiam
rerum detrimentum habere. Sed procul omnino
à nostra lingua iuramentum sit: mutatur enim
facile voluntas: & ideo, qui se iuramento astrin-
xerit, is se detrimento subiecit. Vtilissima enim
quædam res est, aut nunquam, aut raro lingua er-
rare. Verum, quia nimium ardua est, atque diffi-
cilis (nemo enim linguam domare potest, vt di-
citur) saltem iuramento nequaquam astrictum
proferamus sermonem: vt, si conditio temporum
mutare propositum cogat, non adeo magna im-
probitate opprimamur, & facilius propter fragi-
litatem naturæ veniam diuinitus consequamur.
Quis enim delicta intelligit, vt scribitur? Aut Psal. 18.
quomodo terrestris homo lingua, quæ non facile
teneri potest, cum semper in verba prorumpat,
non peccabit? *Dicit ei Iesus, qui lotus est, &c.* A re-
bus corporeis quàm aptissime ad spiritales ser- 3
monem traducens, proditorem occulte arguit,
ad pœnitentiam, & meliores eum reuocans co-
gitationes. Nam, etsi aperte adhuc mala eius
consilia non denudet; acriter tamen, cum non
esse omnes mundos asseueret, acerbéque pungit.
Sed cæteris quidem discipulis, vel quoniã Chri-
sto inhærebant, vel quoniam labore sequendi nõ
fatigabantur, vel quoniam in fide firmi manebãt,
vel quoniam non parua charitate Christo affi-
ciebantur, mundities inerat. Proditori vero tam
auaritiæ crimen, tam affectionis erga Christũ in-
firmitas inabstergibiles peccatorũ ingessit sordes.
Cum igitur Christus dicit, *Vos mundi estis, sed non*
omnes: quamuis occultius id dici videatur, con-
scientiæ tamen stimulus verborum vim ad eum
apertissime reuocabat, qui prodendi consilium
cœperat. Tu autem vide, quàm clementissime ita
res, primo causa verborum ex lotione commode
capta profertur, vt nec cæteri turbentur, qui for-
san repentina re commoti, aduersus proditorem
insurrexissent, & proditoris conscientia magni-
tudine criminis vehementer exagiteretur. Sed hu-
ius clementiæ magnitudinem quis non admira-
bitur? videbat animum eius: cognouerat vene-
nosa eum agitare consilia, honorauit tamen vt
alios, & eius quoque pedes lauit, charitatem vs-
que in finem conseruans: & antequam crimina in
exitum erumpant, illum non derelinquens: hæc
mirabilis, perfectáque clementia diuinæ naturæ
propria est. Nõ enim, quia nouit occulta vt Deus,
propterea illico punit, sed clementer ferens, mul-
tis reuocat modis. Cum autem non modo non
proficere homines videat, immo vero contra suæ
improbitati hærere, tunc iam permittit, praui
consilij eorum non diuinæ voluntatis opus id es-
se ostendẽs. Ideo per Ezechielem dicit, viuo ego, Ezech. 18.
dicit dominus, quia nolo mortem peccatoris, sed
vt conuertatur, & viuat. Clementer igitur domi-
nus noster Iesus Christus, quamuis in cor Iudæ
diabolus iam immiserit, vt eum traderet, vna ta-
men cum aliis discipulis eum retinet, & pedes
eius lauat: ita, cum nulla causa incitatus esset, eius
solummodo prauitatis, tam nefandæ proditionis
consilium fuisse ostendit. *Postquam ergo lauit pedes
eorum, &c.* Apertissime nunc ad imitationem hu-
militatis exemplo se nobis proposuisse ostendit,
inexcusabilésque propter suam præstantiam red-
didit arrogantes. Inde namque humilitatis Chri-
sti magnitudinem facile perspicies, si considera-
bis, quod natura terrenum est, atque abiectũ, non
posse humiliari: quo enim descendet, quod iacet?
Sed, quisquis in alto positus est, eum (si sponte
humiliatus infima petit) iure admirari debemus;
quia vltro abiecta, atque tenuia, quæ naturaliter
non habebat, suscepit. Non igitur ab re dominus
noster Iesus Christus, cum discipulis suis, & per
eos vniuerso terrarum orbi humilitatis exemplũ
traderet, non simpliciter dixit, vt ego feci vobis,
sic & vos facere debetis. Sed dignitatem, & glo-

tiam suã prius exposuit, vt hac re gloriæ cupidos deprimeret: *Vos enim*, inquit, *vocatis me, dominus, & magister, & bene dicitis: sum etenim.* Ita breui hac ratione & fideliũ ędificationi prouidit, & linguas eorum repressit. Nam, quando ad discipulos cum adiectione articuli dixit; *Vos me vocatis, dominus, & magister*, ne quis putet non natura id ipsum habere, sed honoris loco sic à discipulis appellari, necessario addidit, *& bene dicitis: sum etenim.* Non enim nudo nomine gratia honoris, dominus appellatur, sicuti nos natura quidem serui, gratia vero etiam vltra naturam nostram honorati, sed natura dominus est, qui omnia vt Deus

Psal.118. creauit, ad quem canens Psalmista dicit; Quoniã

Eccles.1. omnia seruiunt tibi. Sed natura etiam magister est. Omnis enim sapientia est à domino, & omnis intellectus per eum: ipse vt sapientia, sapere facit intelligentias: ipse omni rationali creaturæ tam cælesti, quàm terrestri naturæ suæ idoneam intelligendi vim inserit. Et quemadmodum, cum ipse sit vita, omnia vitæ susceptibilia viuificat: sic, cum ipse sit sapientia patris, sapientiam cunctis

1.Cor.1. susceptibilibus immittit. Natura igitur dominus, & magister filius est. Quando igitur tantus in gloria ego, inquit, ad tantam deuenire humilitatem non sum dedignatus, vt etiam pedes lauerim vestros, quomodo vos recusabitis alter alterius pedes lauare? Hinc discimus non debere nos honori proximorum insilire, sed præponẽdos sem-

Philip.2. per putare proximos. Optima sanè disciplina: animo enim nihil arroganti quid exæquabitur? Præsertim cum videamus nihil magis fratres, atque amicos disseparare, quàm miseræ gloriæ nimia cupiditas. Semper enim maius eligimus, semper fulgentioribus inhiare, caducus, & instabilis huius vitę honor lubricam mentem nostrąm impellit. Quare, si volumus ab hoc detestabili morbo, & inani cupiditate liberari (nihil enim aliud hæc cupiditas quàm deceptio est) Christum saluatorem nostrum toto animo complectamur, qui discipulorum pedes lauit, vt & nos alter alterius pedes lauemus. Sic enim omnis arrogantiæ via concludetur, omnis gloriæ species procul abibit. Nam, si natura dominus, sicuti seruus inter discipulos fuit, quomodo nos natura serui atrocem fugiemus pœnam, si tanto moniti exemplo non proficiemus?

AVTHORIS DE OPE-
ribus Cardinalibus Christi, sub nomine Cypriani, in eodem die sermo de Cœna Domini, & prima institutione consummantis omnia sacramenta.

Habetur inter opera S. Cypriani.

SVscitati Lazari Hierosolymis increbuerat rumor, & tam solenne miraculum ad venerationem Christi excitauerat populum: vnde & ei ciuitatem ingredienti, cum ramis palmarum obuiam processerunt, sedentémque super asinum resonantibus laudibus gratulabundi introduxerunt in vrbem, regem Israel confitentes, & acclamantes, filium Dauid in nomine Domini aduenisse, cuius æternum imperium prophetarum vaticinia antiquitus conclamarant. Nec latebat Dominum, qui sciebat omnia, quòd in viæ illius confinio de torrente passionis erat bibiturus, & ex ea veneratione quæ impendebatur ei à plebe, inflammãdam amplius inuidiam magistratuum, & animos exacerbatos vehemẽtiori insania perturbandos, & conspirationis malignæ non vltrà posse occultari consilia, nec differri amplius quæ de eius interitu cogitarant. Sed volebat pius magister cum iam damnationis suæ dictaretur sententia & propè esset vt figeretur in cruce, suæ dare indicia potestatis: & qui animam Lazari reuocauerat ab inferis, & quatriduano mortuo reddiderat vitam, dignosceretur virtute diuina, non humana tantum opus patrasse: & impossibile esse suam animam ab inferno teneri, qui alienam potestatiuè extraxerat: nec se necessitate, sed obedientia vrgeri ad mortem: & vitam quam aliis reddebat, ad se quoque vbi iuberet illico redituram. Finem igitur legalibus ceremoniis impositurus, parari sibi voluit pascha, & ex consuetudine legis ea quæri, quæ solennitas exigebat, agnũ assum, panes azymos, & lactucas agrestes. Non oportet esse fermentarios noui testamenti ministros, puras syncerásque mentes sanctum quærit conuiuiũ, in veru crucis boni odoris assatio omnem excoquat carnalium sensuum cruditatem, & induret, solidétque mentis affectus, nec in ecclesiæ sanctæ sacrificio vlla sit macula, sed pura simplicitas, & innocentia vitæ in vna ecclesiæ catholicæ domo à fidelibus de Ægypto egredientibus trãsito mari rubro, lotis Christi sanguine affectibus, offeratur. Cœna itaque disposita, inter sacramentales epulas obuiarunt sibi instituta antiqua, & noua, & cõsumpto agno, quem antiqua traditio proponebat, inconsumptibilem cibum magister apponit discipulis: nec iam ad elaborata impensis, & arte conuiuia populi inuitantur, sed immortalitatis alimonia datur, à communibus cibis differens, corporalis substantię retinens speciem, sed virtutis diuinæ inuisibili efficentia probans adesse præsentiam. Significata olim à tempore Melchisedech prodeunt sacramenta, & filiis Abrahæ facientibus opera eius summus sacerdos panem profert, & vinum. Hoc est, inquit, corpus meum. Manducauerant & biberant de eodem pane secundum formam visibilem, sed ante verba illa cibus ille communis tantum nutriendo corpori commodus erat, & vitæ corporalis subsidium ministrabat. Sed ex quo à Domino dictum est: Hoc facite in meam commemorationem, hæc est caro mea, & hic est sanguis meus, quotiescunque his verbis & hac fide actum est, panis iste substantialis & calix benedictione solenni sacratus, ad totius hominis vitam, salutémque proficit, simul medicamentum & holocaustum ad sanandas infirmitates & purgandas iniquitates existens. Manifestata est etiam spiritualis & corporalis cibi distantia, aliud fuisse quod prius est appositum & consumptum, aliud quod à magistro datum est & distributum. Quandiu cibi illi, qui ad diem festum erant parati à conuescentibus apostolis sumebantur, veteris paschę agebatur memoria: necdum Iudas ad veterem vitam pertinens, diabolo inuadente & occupante animum eius egredi cogebatur: sed vbi sacrum cibum mens perfida tetigit, & sceleratum os panis sanctificatus intrauit, parricidalis animus vim tanti sacramenti nõ sustinens, quasi palea de area exufflatus est, & præceps cucurrit ad proditionem, & pretium, ad desperationem, & laqueum.

Eucharistia non communis cibus. *Melchisedech obtulit sacrificium panis & vini.* *Luc.22.* *Eucharistia sacrificium.* *Eucharistia virtus.*

Orta

Quod Christus in Ioannis euangelio promiserat, exhibet in vltima cœna.

Orta fuerat aliquando, sicut in euangelio Ioannis legitur, de nouitate verbi huius quæstio; & ad doctrinam mysterij huius obstupuerant auditores, cum diceret dominus: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinẽ, nõ habebitis vitam in vobis. Quod quidam quia non credebant, nec poterant intelligere, abierunt retro: quia horrendum eis, & nefarium videbatur vesci carne humana, existimantes hoc eo modo dici, vt carnem eius vel elixam, vel assam, sectámque mẽbratim edere docerentur, cum illius personę caro si in frusta partiretur, non omni humano generi posset sufficere: qua semel consumpta, videretur interisse religio, cui nequaquam vlterius victima superesset. Sed in cogitationibus huiusmodi caro, & sanguis non prodest quicquam: quia, sicut ipse magister exposuit, verba hæc spiritus & vita sunt: nec carnalis sensus ad intellectum tantæ profunditatis penetrat, nisi fides accedat. Panis est esca, sanguis vita, caro substantia, corpus ecclesia: corpus propter membrorum in vnum conuenientiã: panis propter nutrimenti congruentiam: sanguis propter viuificationis efficientiam: caro propter assumptæ humanitatis proprietatem. Hoc sacramentum aliquando corpus suum, aliquando carnem, & sanguinem, aliquando panem Christus appellat, portionem vitæ æternæ, cuius secundum hæc visibilia corpo-

Transsubstantiatio. rali communicauit naturæ. Panis iste communis in carnem, & sanguinem mutatus, procurat vitam, & incremẽtum corporibus, ideóque ex consueto rerum effectu fidei nostræ adiuta infirmitas, sensibili argumento edocta est visibilibus sacramentis inesse vitæ æternæ effectum, & non tam corporali quàm spirituali transitione Christo nos vniri. Ipse enim & panis, & caro, & sanguis idem cibus, & substantia, & vita factus est ecclesiæ suæ, quam corpus suum appellat, dans ei participationem. Et nos quidem cum caro essemus & sanguis, corrupta & infirma corporis, animæque natura reformari non poteramus, neque ad similitudinem Dei reuerti, nisi morbo inueterato imponeretur malagma conueniens, & in curatione desperatæ infirmitatis contraria remouerentur contrariis, & similia similibus conuenirẽt.

Transsubstantiatio asseritur. Panis iste, quem Dominus discipulis porrigebat non effigie, sed natura mutatus omnipotentia verbi factus est caro, & sicut in persona Christi humanitas videbatur, & latebat diuinitas: ita sacramento visibili ineffabiliter diuina se infudit essentia, vt esset religioni circa sacramenta deuotio, & ad veritatem cuius corpus sacramẽta sunt, syncerior pateret accessus vsque ad participationem spiritus, non quòd vsque ad consubstantialitatem Christi, sed vsque ad societatem germanissimam eius hæc vnitas peruenisset. Solus quippe filius patri consubstantialis est, nec diuisibilis est, nec partiabilis substantia trinitatis, nostra verò & ipsius coniunctio nec miscet personas, nec vnit substantias, sed affectus consociat, & confœderat voluntates. Ita ecclesia corpus Christi effecta obsequitur capiti suo, & superius lumen in inferiora diffusum claritatis suæ plenitudine à fine vsque ad finem attingens totum apud se manens, totum se omnibus commodat, & caloris illius identitas ita corpori assidet, vt à capite non recedat. Panis itaque hic azymus cibus verus, & syncerus per speciem, & sacramentum nos tactu sanctificat, fide illuminat, veritate Christo conformat. Et sicut panis communis,

Eucharistiæ virtus. quem quotidie edimus vita est corporis: ita panis iste supersubstantialis vita est animæ & sanitas mentis. Panem Angelorum sub sacramẽto manducamus in terris, eundem sine sacramento manifestius edemus in cælis, non ministerio corporali, sæpe repetitis actionibus ad eadem reuertentes, sed consummato sacerdotio nostro, erit & permanebit perpetua & stabilis implens, & reficiens nos sufficientia, quæ proferet se palàm absque vllis integumentis, omnibus conspicabilis summi præsentia sacerdotis. Sacramenta quidem quantum in se est, sine propria esse virtute non possunt, nec vllo modo diuina se absentat maiestas mysteriis, sed quamuis ab indignis se sumi vel contingi sacramenta permittant, non possunt tamen spiritus esse participes, quorum infidelitas vel indignitas tantæ sanctitudini contradicit. Ideóque aliis sunt hæc munera odor vitæ in vitam, aliis odor mortis in mortem: quia omnino iustum est, vt tanto priuentur beneficio gratiæ contemptores, nec indignis tantæ gratiæ puritas sibi faciat mansionem. Noua est huius sacramenti doctrina, & scholæ Euangelicæ hoc primum magisterium protulerunt, & doctore Christo primum hæc mundo innotuit disciplina, vt biberent sanguinem Christiani, cuius esum legis antiquæ authoritas districtissimè interdicit. Lex quippe esum sanguinis prohibet, Euangelium præcipit vt bibatur: in quibus mandatis hoc maxime discernere debet Christiana religio, quòd sanguis animalium à sanguine Christi per omnia differens, temporalis tantum habeat viuificationis effectum, & vita eorum finem habeat, & sine vlla reuocatione terminum constitutum. Ideóq; ad obtinendam æternitatem non potest perficere, quod semel obrutum non surgit vlterius, nec aliqua ei superest virtus, quod sine vlla spe præcisis radicibus mors penitus exiccauit. Vita verò hominis licet aliquam habeat affinitatem cum sanguine, non tamen solo sanguine regitur, sed anima sanguini dat caloris & nutrimenti effectum, sicut & cæteris, quæ in corpore sunt, propria distribuit officia, & diuidit motus, & quasi talenta partitur. Nec oportuit vt sanguini humano sanguis pecudum misceretur, quia vita rationalis hominis vitæ bestiali consociari non habet, sed omnino à fidelium animis quasi sanguis impurus detergenda est hæc carnalis opinio, ne putetur vita hominis eo modo transitoria, quo vita pecudum inanescit, vel quòd sanguis consubstantialis sit animæ, & necesse sit vtrunque superueniente suffocatione dissolui. Carne quidem animalibus similes sumus, sed vita dissimiles, ideóque quod commune cum eis habemus, nobis incorporare licenter possumus: quod verò dignitati nostræ non conuenit, & ab æternitate alienum videtur, à nobis subtilissimo legis indicio separamus. Bibimus autem de sanguine Christi, ipso iubente, vitæ æternæ cum ipso, & per ipsum participes, animalis vitæ peccata, quasi sanguinem impurum horrentes, & fatentes nos per peccati gustum à beatitudine priuatos, & damnatos, nisi nos Christi clementia ad societatem vitæ æternę suo sanguine reduxisset. Nobis itaque, pro quibus sanguis Christi oblatus est in cruce, & quos reconciliauit Deo, omnes excedens victimas hoc

sacrificium singulare, ipse Christus pincerna porrexit hoc poculum, & docuit, vt non tantum exterius hoc sanguine liniremur, sed & interius aspersione omnipotenti anima muniremur, & penetrans omnia tanti medicamenti virtus, quicquid esset intus ibi durum effugaret, & renouaret, sanarétque quicquid morbi carni vel spiritui veteris vitæ adlinierat corruptela. Dixerat sanè huius traditionis magister, quòd nisi manducaremus, & biberemus eius sanguinem, non haberemus vitam in nobis: spirituali nos instrues documento, & aperiens ad rem adeò abditam intellectum, vt sciremus quòd mansio nostra in ipso sit manducatio, & potus quasi quædam incorporatio, subiectis obsequiis, voluntatibus iunctis, affectibus vnitis. Esus igitur carnis huius quædam auiditas est, & quoddam desiderium manendi in ipso, per quod sic imprimimus & eliquamus in nobis dulcedinem charitatis, vt hæreat palato nostro & visceribus sapor dilectionis infusus, penetrans & imbuens omnes animæ corporisque recessus. Potus & esus ad eandem pertinent rationem, quibus sicut corporea nutritur substantia & viuit, & incolumis perseuerat, ita vita spiritus hoc proprio alimento nutritur: & quod est esca carni, hoc animæ est fides: quod cibus corpori, hoc verbum spiritui: excellentiori virtute peragens æternaliter: quod agunt alimenta carnalia temporaliter & finaliter. Celebrantes sacramenta cõmonemur, quasi vngulam findens & ruminans pecus reuocare ad fauces, & minutatim commolere dominicæ institutionis exemplum, vt semper passio sit in memoria, nec terreant crucifixi hæredes mortis supplicia, sed pascant, & reficiant maturatæ resurrectionis lætabunda solennia. Quàm præclarus est calix iste, quàm religiosa est huius potus ebrietas, per quã excedimus Deo, & quæ retro sunt obliti ad anteriora extendimur, non habentes sensum huius mundi, sed diuitis præparati delicias contemnentes, cruci hæremus, sanguinem fugimus, & intra ipsa redemptoris nostri vulnera figimus linguam, quo interius, exteriúsque rubricati, à sapientibus huius seculi iudicamur amentes, qui religionis huius abhorrentes mandatum vsque hodie retro abeunt, & à secretis diuinis omnium intra se mysteriorum continentibus summa diffugiunt, & recedunt. Qui manducat ex hoc pane, vltrà non esurit: qui bibit, vltrà non sitit, quoniam mysterij huius sic sufficit gratia, sic reficit intelligentia, vt cuicunque tantæ rei innotuerit plenitudo, omnis consummationis fine inuento Christi baiulus ipsum ferat in pectore, ipsum gerat in mente, & omni tempore habitatori suo dicta & facta iubilatione consona laudes resonent, & gratiarũ actiones decantent. Hæc ebrietas non accendit, sed extinguit peccatũ, in hoc vino nõ est luxuria, nec mouetur ad ludum post hunc potũ lasciuia. Cum sopiuit obliuio cuncta carnis ludibria, mira sunt, quæ sentit, magna, quæ videt, inaudita, quæ loquitur, quin agn⁹ iste paschalis inhabitat, cuius animam meri huius fortitudo hilaritate inexplicabili lætificat & delectat. Inter dominicę mensæ conuiuas animalis homo non admittitur, quicquid caro & sanguis dictat, ab hoc cœtu excluditur, nihil sapit, nihil prodest quicquid humani sensus molitur fabrilitas, omne quicquid à suis rationibus deuium videtur, sapientes huius seculi ad dementiam referunt, & à veritate reputant alienũ. Sed veritas ab erroneis hominibus comprehendi non potut, & cum in sole vellet figere oculos vim luminis non ferens, cæcata est non illuminata humana præsumptio, & aspectui eius lippitudo inhęsit. Vident hæc sacramenta pauperes spiritu, & hoc vno contenti ferculo, omnes mundi huius delicias aspernantur, & possidentes Christum, aliquam huius mundi possidere supellectilem dedignantur. Esurientes & sitientes iustitiam, cum saturati fuerint, vide quid agant, intellige quę loquãtur, quàm sancti odoris sit, quicquid illa eructuat plenitudo, verbum bonum, mores compositos, affectus pudicos, sensus pacificos, illa interior synceritas vbique diffundit, ita vt post odoramenta ista gratiæ huius compartícipes discurrant, & mutuis se ad inuicem affectibus cõplectantur, & quibus vnus est panis, vnum est corpus, & omnium vnum cor, & anima vna vni Christo adhærés, cætera omnia quasi fermentata respuens, in vnius azymi synceritate lætatur. Perpes est hoc sacrificium, & semper permanens holocaustum, nulla panem hunc multitudo consumit, nulla antiquitate veterascit. Vna est domus ecclesiæ, in qua agnus editur, nullus ei communicat, quem Israelitici nominis generositas non commendat. Huius panis figura fuit mãna, quod in deserto pluit, sic vbi ad verum panem in terra promissionis ventum est, cibus ille defecit. Per singula sabbata propositionis iam frigidi, & duri mutari consueuerant, & calidi panes eiusdem numeri in mensa proponi. Iam nulla sit panis mutatio, vnus est panis caloris continui, status integri, qui semel oblatus Deo in sapore dulcissimo, & candore purissimo perseuerat. Nec solos sacerdotes ad panes huius dignitatis Leuiticæ prærogatiua admittit, vniuersa ecclesia ad has epulas inuitatur, æqua omnibus portio datur, integer erogatur, distributus non demembratur, incorporatur non iniuriatur, recipitur non includitur, cum infirmis habitans non infirmatur, nec pauperum ministerio indignatur, fides pura, mens syncera hunc habitatorem delectat, neque immensi, & omnipotentis Dei magnitudinem pauperculæ domus nostræ angustia offendit, vel arctat. Panis istæ Angelorum omne delectamentum habens virtute mirifica, omnibus, qui digne, & deuote sumunt, secundum suum desiderium sapit, & amplius quàm manna illud eremi implet, & satiat edentium appetitus, & omnia carnalium saporum irritamenta, & omnium exuperat dulcedinem voluptates. Vide quomodo his, qui Christi commemorãt passionem intra sacra officia quasi per quosdam carnales de interioribus fontibus egrediantur torrentes, & super omnes delicias lachrymis nectareis anima delectetur, quantam suauitatem animæ inquirenti, vbi sit Deus suus, suspiria contemplationis eliciant. Non illos imbres procellosæ tempestates deponunt, ros matutinus est de cælestibus stillans, & quasi vnctio spiritus mentem deliniẽs. Gemitus illos pietas excitat, & inter diem, & noctem retro, & ante se affectio intuens, inter data & cõdonata se diuidens, gratias agit tã vberis beneficij largitori, & se sanatam & sanctificatã agnoscés, fletibus se abluit, & lachrymis se baptizat. Verum his, qui verbo tenus corde sicci, & mente aridi sacris interfunt, vel etiam participant donis, labunt quidem petram, sed

sed inde nec mel sugunt, nec oleum, qui nec aliqua charitatis dulcedine, nec spiritus sancti pinguedine vegetãtur, nec se iudicant, nec sacramenta diiudicant, sed sicut cibis communibus irreuerenter sacris vtuntur muneribus, & dominicæ mensæ in veste lutulenta se ingerunt impudenter, quibus melius erat mola asinaria collo alligata mergi in pelagus, quàm illota cõscientia de manu domini buccellam accipere, qui vsque hodie hoc veracissimum, & sanctissimum corpus suum creat, & sanctificat, & benedicit, & pie sumentibus diuidit. In huius præsentia non superuacue mendicant lachrymæ veniam, nec vnquam patitur contriti cordis holocaustum repulsam. Quoties te in conspectu domini video suspirantem, spiritum sanctum non dubito aspirantem, cum intueor flentem, sentio ignoscentem. Tu si templum spiritus sancti violas, si intra te sacrarium Dei deturbas, & fœdas, si cum calice Christi de calice dæmoniorum communicas, contumelia est, non religio: iniuria, non deuotio. Idolorum seruitus, & horrẽda abominatio, velle simul Baal famulari, & Christo. Abi retro cum saccellis tuis, qui lucris inhias, & mercedes sectaris, qui opulentus in Sion quotidie crapularis, qui in lectis eburneis recubas, & instratis segmẽtatis lasciuis, qui vestiris mollibus, & in terra suauiter viuentium conuersaris, cuius manus plenæ sunt sanguine, cuius lumbi discincti sunt, & sine baltei discutis ligamine. Non est tibi pars in sermone isto, quia, quod Dei est, aufers Deo, & imaginem Dei consecras idolo. Pauperes quidem spiritu ad hoc mysterium eligit, & diligit spiritus sanctus, & eorum qui pompatice, & glorioſe sacris se altaribus ingerunt, obsequia detestatur. Ozias licet rex 2. Paralip. 26. ob præsumptionem lepra percussus, à sanctuarij ingressu repellitur, & eius oblatio quasi sordida refutatur. Incensi odor de immundorum manibus reputatus est pro fœtore, & iram, nõ gratiam præsumptio meruit, quia contra fas rem vsurpans illicitam, temerariè in sancta conscendit. Sed & propter malignantium insolentiam altare suum Deus repellit, & sanctificationibus maledicit, odit oblata, abominatur solennia, odoramenta fœtent, displicent holocausta. In his omnibus laborare se dicit Deus, nec esse voluntatem suam in ministris impuris, indignatione districta restatur. Sed hierarcha pius, quem spiritus sanctus compungit, excitat, inhabitat, & sanctificat, eleuatione manuum crucis mysterium repręsentans, confidenter orat pro sua, & populi ignorantia, recolens pudibundi, & contriti animi confessione, quòd aliquando prœualente aduersum se peccato Psal. 29. fuerit derelictus, iuxta illud quod Dauid plorans Esai. 54. ait: Auertisti faciem tuam à me, & factus sum cõturbatus. Et dominus per Esaiam: Ad tempus in modico derelinquam te, verecundatur fateri, & tamen fatetur iuuentutis delicta. Sed accusatrici conscientiæ necesse est coram iudice respondere: nec potest ibi esse vllum diffugium, vbi ipsa testis est quæ accusat, & nihil ei potest esse occultum, qui iudicat. Sed vbi cum iudice agit qui iudicatur, & ipse in partem accusatoris transiens, etiam in sua proscriptione sententiam approbat condemnatis, experitur clementiam saluatoris, & lætabundus canit: domine, in voluntate tua præstisti decori meo virtutem. Et iterum per Esaiam Psal. 29. Esa. 54. audit: In miserationibus magnis congregabo te. Sed & in eodem articulo temporis cum iam anima festinet ad exitum, & egrediens ad labia exprantis emerserit, pœnitentiã clementissimi Dei benignitas non aspernatur, nec serum est quod verum, nec irremissibile quod voluntatium, & quęcunque necessitas cogat ad pœnitudinem: nec quantitas criminis, nec breuitas temporis, nec horæ extremitas, nec vitæ enormitas, si vera contritio, si pura fuerit voluptatum mutatio, excludit à venia, sed in amplitudine sinus sui mater charitas prodigos suscipit reuertẽtes, & velit nõlit. Nouatus hæreticus, omni tempore Dei gratia recipit pœnitentes. Ipse dominus noster derelictorum personam gerens in cruce, se queritur derelictũ, & ne desperarent etiam in vltimis constituti, festinans in adiutorium illico adest, & re in acto posita, non differt beneficium, sed repentè indulgentiæ celeris documentum eiusdem statuit & exemplum, latroni inquiens: Hodie mecum Luc. 23. eris in paradiso. Latrocinium damnationem meruerat & supplicium, sed cor contritum pœnam mutauit in martyrium, & sanguinem in baptismum. In momento impietas religionem, crudelitas induit pietatẽ, & statim consummatus ciuis sanctorum & domesticus Dei permissus est in regnum reconciliationis humanæ, priuilegium secum ferens ad superos, quod Deo patri tantæ legationis fungens honore, in seipso scripturæ huius experimentum continens, libero & securo aditu penetrans, præsentauit. Quid tu, domine amplius Stephano contulisti? quid amplius ille, obtinuit dilectus tuus, qui supra pectus tuum in cœna recubuit? quid amplius Pauli meruere sudores? quid labores sanctorũ? quid tot annorum tormenta? quid martyrum plagæ? Vna hora hunc collatum est præmium, ad quod illi per tot discrimina peruenerunt. Sic tu, domine, armentarios statim facis prophetas, opiliones reges, telonearios apostolos, piscatores doctores. Neque ab his, quos sanas, lẽte languor abscedit, sed illico quem restituis, ex integro conualescit, quia consummatum est, quod facis, & perfectum, quod largiris. Hanc Dei gratiam recolẽs, qui de sacro calice bibit, amplius sitit, & ad Deum viuum erigens desiderium, ita singulari fame illo vno appetitu tenetur, vt deinceps fellea peccatorum horreat pocula, & omnis sapor delectamentorum carnalium sit ei quasi rancidum radensque palatum acutæ mordacitatis acetum. Ad hæc inter sacra mysteria ad gratiarum actiones conuertitur, & inclinato capite, munditia cordis adepta, se intelligens consummatum, restitutus peccator sanctificatam Deo animam quasi depositum custoditum fideliter reddit, & deinceps cum Paulo gloriatur & lætatur, dicens: Viuo iam non ego, viuit verò in Galat. 2. me Christus. Hæc in Christi commemoratione retractãtur à fidelibus, & defœcatis animis carnis eius eduliũ non est horrori, sed honori, potúsque sancti, & sanctificantis sanguinis spiritus delectatur. Hæc quoties agimus, non dentes ad mordendum acuimus, sed fide syncera panem sanctum frangimus & partimur, dum quod diuinum, & quod humanum est distinguimus & separamus, itémque simul separata iungentes vnum Deum, & hominem fatemur. Sed & nosipsi corpus eius effecti, sacramento, & re sacramenti capiti nostro connectimur, & vnimur, singuli alter alterius membra, ministerium dilectionis pro inuicem

exhibentes,communicamus charitate,participamus solicitudine, eundem cibum manducantes, & eundem potum bibentes, qui de petra spirituali profluit, & emanat, qui cibus, & potus est dominus noster Iesus Christus.

EIVSDEM DE ABLVtione pedum, Sermo 2.

IAm sacramenta corporis sui Apostolis dominus distribuerat,iam exierat Iudas, cum repentè de mensa surgens,linteo se præcinxit,& ad genua Petri lauaturus pedes eius,ipse genibus flexis dominus seruo cōsummatę humilitatis obtulit famulatū.Et ne quid cōsummationi doctrinę deesset,inter fixa & immobilia pręcepta,& ea quę moueri possunt & repeti,distinctionem posuit,vt cęteris immutabiliter semel statutis, vltima lauacri species, quotidianis expiationibus commodata commendaretur fidelibus. Et sicut lex per singulas offensiones propria sacrificia requirebat,vnum figeretur fidei Christianæ remedium, ad quod curreret, quoties se cognosceret offendisse. Quod quidem Petro nondum fuerat reuelatum, quippe qui huius traditionis nondum audierat disciplinam. Docetur ergo quæ sit baptismi, & aliorum sacramētorum stabilitas,& quantum ad expiationem proficiat humilis pietas & pia humilitas,& quomodo omni tempore prosequenda & repetēda sit ablutio pedum, per quam recte cognitam, & intellectam,adhærētes animæ sordes quotidiana satisfactione lauantur. Nam baptismum repeti, ecclesiasticæ prohibent regulæ, & semel sanctificatis nulla deinceps manus iterum consecrans præsumit accedere. Nemo sacros ordines semel datos iterum renouat, nemo sacro oleo ita iterum linit, aut consecrat, nemo impositioni manuum vel ministeriis derogat sacerdotum, quia contumelia esset spiritus sancti, si euacuari posset quod ille sanctificat, vel aliena sanctificatio emendaret quod ille semel statuit & confirmat. Ipse summus sacerdos sui est sacramenti institutor & autor:in cæteris homines spiritum sanctum habuere doctorem,& sicut par est spirituisancto, & Christo diuinitas,ita in suis institutis æqua est autoritas & potestas, nec minus ratum est, quod dictante spiritu sancto Apostoli tradiderunt, quàm quod ipse tradidit, & in sui commemorationem fieri præcepit. Manet singulis propria dignitas, & vniformis in suo genere stat actio omnium, nihil addi, nihil subtrahi, nihil potest corrigi vel mutari.Ornata,& honorata erat ecclesia quasi paradisus, in amplitudinis suæ vmbilico fontem cōtinens gratiæ singularis,flumina creans in vitam æternam salientia, viuam habens originem, & decursum perennem. Hinc egredientia quatuor Euangelij flumina per vniuersum mundum secum regenerationis euehunt lauacrum, & de abdito, & secretissimo spiritus sancti munere huius gratiæ liquor emanat, sic lauās quod parētalis labes infecerat,vt nec actualis, nec originalis macula aliqua sui post ablutionem illam vestigia derelinquat. Præteritis lotis vita deinceps arbitrio est proprio deducenda, ita tamen vt actualibus aliquando recrudescentibus iam non imputentur originalia, nec propter illa damnationi obnoxius sit,cui semel illa sunt in baptismo indulta. In originalibus enim corruptio naturæ abiici, & exterminari meruerat,sed quia non erat voluntas in culpa, prouidit Deus generali damnationi remedium, & suæ sententiam iustitiæ temperauit, hæreditarium onus à sobole remouens, & misericorditer ablutione, & vnctione medicinali corruptionis primitiuæ fermentum expurgans. Sed in eos, qui post indulgentiæ huius gratiam voluntarij per peccata euagati sunt, qui proprio abutuntur arbitrio, & voluntate,non necessitate ducuntur, indignatio, & ira non immerito redit, nec in morte Christi aliquis eis superest quæstus,sed iustissime eos beneficia contempta condemnant. Nunc cōtemptum suum non statim vlciscitur Deus, nec per singulas offensas iudicantis ira discurrit, nec obstruxit fonti misericordiæ suæ ostia, meatúsque multiplices, sed obuiat fugientibus, & cogit regredi desperatos, ostendens eis pœnitentiæ viam, qua nulla latior inuenitur, & reuersis dat vt iterum eis possint sacramenta iniuriata prodesse, quorum si pœnitentia non subesset, nullo modo deinceps experirí possent effectum.Propter hoc,benignissime domine, pedes lauas discipulis, quia post baptismum, & eucharistiam quæ sui reuerentia non patitur iterarí, aliud lauacrum procurasti, quod nunquam debeat intermitti, tamen ipse, quòd doces, facis, vt quanti quæstus hoc opus sit ex tua bonitate discamus,& inclinata ad pedes nostros altitudine tua, stans aduersus proximos & erigens se contra Deum cōfundatur superbia hominum,& ad humilitatem Dei nouerit de se humilia sapere lutum. Pauent discipuli,nec audent obloqui, & quasi ecstasis teneat eos, vel mens aliàs rapta peregrinetur, nec magistro resistere, neque quid hoc sit, vel cur fiat inquirunt. Solus Petrus sciens quia perhibuerat ei testimonium,quòd filius Dei viui esset, & quia verba vitæ æternæ haberet,iudicans apud se indignum & inconueniens sanctum sanctorum flectere genua ad pedes peccatorum,Neutiquam, inquit,tu mihi pedes abluis:& huius humilitatis sustinere obsequium non est nostrum, qui adorare debemus in loco vbi stant pedes tui:& satis est nobis quòd sicut catuli de mensæ tuę reliquiis manducamus. hoc in muliere peccatrice aliquando passus es, nec dedignatus es in mensa solenni multis conuescētibus infamis personę suscipere famulatum, cuius deuotio vsa est ibi capillis pro linteo, oculis pro catino, lacrymis pro baptismo: tetigit,lauit,& vnxit vnguento.Mactata intrinsecus anima proprium in sancta sanguinem intulit, singula suum præbuere ministerium, cor contritum erupit in lacrymas, fides lauit,charitas vnxit. Hæc multa in conspectu tuo congerens holocausta, de fonte cordis fletus hausit, quos protulit, de pœnitentię pyxide vnguenta,quæ obtulit,capútque pro suppedaneo strauit, crinibus circunfusis pedes sacros inuoluit,& tersit. Nihil sibi de se retinens, totam se tibi deuouit, & tu affectum potius quàm factum attendens, vngebas vngētem, abluebas lauantem, tergebas intrinsecus pœnitentem.Superbo oculo Simon leprosus hanc clementiæ tuæ diligentiam non poterat intueri, sed moleste ferebat,quòd tangi se ab huiusmodi persona dominus sustinebat. Qui si lepræ suæ te attenderet mundatorem, non dedignaretur si de plenitudine gratiæ tuæ alij accipiunt,si lauas immundos,

Ioan.13.

Satisfactione peccata delētur.

Sacri ordines, & cōfirmatio sacramenta.

Traditionum ecclesiasticarū & sanctorum patrum statutorum authoritas.

In baptismo peccata omnia penitus delentur, cōtra Lutheranos, qui volunt ea remanere,sed nō imputari.

Non intelligo quomodo eucharistia non possit iterari instar baptismi.

Ioan.6.

mundos,si iustificas impios, si reuocas exules,& abiectos.Honor tuus iudicium diligit,& æquum est, vt omnis terra adoret te, & in nomine tuo omne genu flectatur, verum quòd tu ante figmētum tuū curuaris,quòd seruis pedes abluis, non competit maiestati. Habebat in excusatione sua zelum Dei Petrus, sed non secundū scientiam,& tolerabile aliquo modo videretur, quod humilitas suggerebat, si non obstinatio resistere præceptori niteretur. Non lauabis, inquit,mihi pedes in ęternum.Ego si oportuerit me mori tecum paratus sum.Hoc enim debeo, hoc amplector. Pro te libēter ceruicem porrigo percussori, sed Deum meum, & Dominum meum ad pedes meos prostratum non patior, non audeo sustinere. Simili modo & Ioannes veniēti Domino ad baptismum tentauit resistere, sed mansuetius increpatus illico obediuit, & quia super hoc etiam responsum acceperat,licet territus acquieuit. Sed differentiā causæ huius Petrus intelligens,lauare magistrum, & obsequi ei tolerabile iudicabat. Lauari autem ab eo & tantam humilitatis eius pati deiectionem,ita videbatur indignū, vt omnino cogi non posset, nisi interminatio periculosissima coarctaret. Ait ei Dominus: Nisi lauero te,non habebis partem mecum.Paulatim mysterij huius declaratur necessitas, quam conditio proposita ineuitabilem reddit, si cum Christo aliter partem habere nō possumus, nisi ipse pedes nostros abluat, quandoquidem si arctatur consensus, lauet, & tergat, & sacramenti huius nobis virtutem exponat. Suprà diximus semel lotos baptismate, eodem lauacro vlterius nō egere; sed hoc lauacrum quotidianis est excessibus institutum,& iugis retractatio vsque ad nouissima veniens, omnia debet opera,& cogitatus singulos perscrutari,& affectus per vitia discurrentes,vagam,instabilémq; animam per inania euehentes corrigere, & lauare, nec quicquam in vita prætermittere indiscussum, quod gemitibus & suspiriis non fuerit expiatum. Hoc cum Dominus suos vsque in finem discipulos dilexisset, in fine statuit,& dixit neminem posse habere perfectam ablutioné, nisi hac solicitudine muniatur. Mandatum igitur simul & exemplum complexus est, vt hoc exemplo instructi, non dedignarentur in alterutrum agere, quod actum est à magistro, & mandato posteris religionis autoritas firmaretur. Vnde & subiungit:Si ego Dominus, & magister laui vestros pedes, & vos debetis alter alterius lauare pedes. Non erubescat seruus, si facere iubetur, quod prius fecit Dominus: nec difficile nobis esse debet,si sicut ille nobis donauit,& nos inuicem cōdonamus, quia alter alterius onera comportantes, sic legem Christi implemus. Quoties igitur cohortamur pusillanimes,& his, qui Pharaoni in luto, & latere famulati sunt, persuademus, vt exeāt de Ægypto: quoties cum infirmis infirmamur, & cum his, qui scandalum ferunt, vrimur: quoties cum afflictis gemimus, totiens inhærens lutum peccatorum, qua possumus solicitudine lauamus, non quòd nostra ablutio ex nobis sufficiat, nisi ad lauandum omni tempore nos pius magister accedat. In hoc se periculo fluctuantem laborans anima in Canticis canticorum conqueritur,Laui,inquit,pedes meos, quomodo inquinabo illos? Quod ablutum est, timet iterum inquinare,sed in via lutulenta vix aliquid solidum, vbi pedem figat, inuenit, & in quibus sæpe prouoluta est,paludum inquinamenta formidat.Clementissime magister, quoties ego doctrinæ tuæ transgressus sum regulas, quoties dicta tua, Domine sancte, contempsi, & cum diceres mihi,reuertere,non sum reuersus:cum minareris,non timui:cùm bonus esses,& lenis,exasperans sui, vltra septuagies septies in cælum, & coram te peccaui,quis tot sordes abluet?quis abradet stercora conglobata? Quicquid dicat Petrus, necesse est, vt ipse nos abluas:neque enim lauare nos possumus, sed in omnibus, quæ agimus, indulgentiæ tuæ lauacro indigemus.Ad mensæ tuæ participationem Iudas proditor est admissus, sed ab hoc lauacro salutari exclusus, lauari in fine non potuit,quia apostolatus sui honorem detestabili cupiditate fædauit. Quia verò apud te fons vitæ est, & miserationem, quæ à seculo sunt,profunditas infinita,quos abluisti baptismo, quos lauasti sanguine tuo,quos semper lauas, quotidiana peccata donando transfer à paludibus seculi huius, & luto vitæ præsentis ad purgatissimum gloriæ tuæ regnum, vbi nec scabies vlla, nec lippitudo, vbi nemo fluxum sanguinis patiens, nemo immundus, vbi nullo amplius opus est lauacro,configurato corpori claritatis tuæ corpore nostro, secundum promissa tua, necesse est, vt impleas,& qui incœpisti in nobis opus bonum, perficias, solidésque per Christum dominum nostrum.

EIVSDEM DE VNCTIOne chrismatis & alijs sacramentis, Sermo 3.

DIes ista multiplicibus mysteriis honoratur. Hac die primum commendata est nobis fractio panis,& mensa ecclesiæ panem angelorū hominibus proposuit ad manducandū.Hodie Christus pedes lauit apostolis,& hoc solēni deuotione omni tempore agendum instituit.Hodie in ecclesia cum cæteris vnctionibus ad populum acquisitionis sanctificandum, in participationem dignitatis, & nominis, sacrum chrisma conficitur, in quo mistum oleo balsamum regiæ, & sacerdotalis glorię exprimit vnitatem,quibus dignitatibus initiandis,diuinitus est vnctio instituta.Hodie reconciliantur ecclesiæ peccatores, & eiecti foras ad matris vbera reducuntur,& exclusi à cętu sanctorum,ad communionem,qua caruerant,reuertuntur.Hodie patent carceres, & damnati libertate donantur. Seueritate deposita hodie iudices mansuescunt, & vndique coniugata pietatis negotia, quasi abortiuas traditiones antiquas sepeliunt,& Christianæ religionis parturiunt nouitatem.Mortuus quippe est Moyses, & veteris literæ putruerunt ænigmata, à facie noui olei desiccatæ sunt vnctiones antiquæ, tota veteris instrumenti incompacta est strues,tabernaculum demolitum, arca ab Allophylis capta, totus templi decor ad Assyrios est translatus. Neque enim decebat vt Christiana religio ornamentis visibilibus occupata in manu factis delectaretur,sed ipsa tabernaculi consumptio,& templi ruina, & sancta in rapinam exposita, excellentioris gloriæ intimarent stabilitaté, & manentia in perpetuum sacramenta,cultores suos ad intuitum inuisibilium informarét, & abstractum à corporalibus desyderium nostrum

Chrismatis sacri conficiendi antiquū institutum.

Alludit ad morem suorū temporum, in quibus Christiani iam imperatores regnabant.

nostrum,cælestis templi concupisceret, & ambiret decorem, cuius nec antiquatur, nec senescit religio, in quo lucerna inextinguibilis sine fine coruscat, vbi sanguis animalium non infertur in sancta,nec sunt hæreditariæ successiones pontificum,vel vni Leuiticæ tribui ministeria assignata, sed de omni trbu,& gẽte,& lingua, quos dignos, & idoneos diuina probat electio, secundum vitæ non generis meritum statuit sacerdotes, quibus calicem sanguinis sui inexhaustæ plenitudinis abundantia semper refertum,consecrandum tradidit & erogandum,cuius aspersione & communione intus,& extra corda, & corpora mũdarentur.Hodie,vt diximus, vnguentum ad sanctificationem paratur, cuius fragrantia adolescentulæ, & nouellæ animæ accedẽtes ad fidem illectæ delectantur, & exinanitionis eius suauitate delibutæ diligunt, & sequuntur aromatum largitorem, & vsque ad regis accubitum spiramine illo trahuntur, & post odorem illum vbique desiderio sancto perurgente sitibundæ discurrunt. Nihil hoc oleum commune habet cum liquoribus, qui ex quorundam fructuum pinguedine exprimuntur, nec vis eius est ex crassitudine penetratiua, quæ secũdum quasdam naturales rationes emollit,& temperat spissamenta humorum,quos solet intrinsecus astringere siccitas aliqua, vel corruptio conglobare.Non hæc medendis corporibus

Sacri Chrismatis virtus.

est vnctio instituta, quia sanctificatis elementis iam non propria natura præbet effectum, sed virtus diuina potentius operatur, sed adest veritas signo,& spiritus sacramẽto, vt & ipsis rerum efficientiis gratiæ dignitas pateat, & interiori homini quãta ex his detur autoritas deiformi conuersatione, & cælestibus moribus innotescat. Hoc oleo antiquitus sacerdotes sacrabantur, & reges, & ipsi altarium lapides delibuti, spiritualem intelligi volebant sacris mysteriis inesse pinguedinem.Et sicut oleum*fluentis,& humidis quibuslibet superfertur, ita excellentia sacerdotalis & regiæ dignitatis secundum formam Dei, & Christi sub se omnia continens,regimen, & munimen tam actiuæ,quàm contemplatiuę vitæ obtinet,& ex hoc humore constat descendere omnes gratiarum diuisiones, quas spiritus sanctus prout vult, singulis distribuit & largitur. Ex huius vnctionis beneficio & sapientia nobis & intellectus diuinitus datur,cõsilium,& fortitudo cælitus illabitur, scientia,& pietas,& timor inspirationibus supernis infunditur. Hoc oleo vncti cum spiritualibus nequitiis colluctamur, nec fœtoribus spuriis imbui possumus, qui balsami spiritualis odore fragramus. Hoc oleum è creditorum vsuris sub Helisæo propheta mulierem pauperculam liberauit.

*Fluitas,opinor.

4.Reg.4. Hoc Heliæ tempore Sarepthanam pauit, nec le-
3.Reg.17. cythus trina effusione defecit.Hoc oleo Iacob lapidem quem supposuerat capiti, vnxit, & fami-
Gen.31. liari mandato eruditus inter sacramenta ascensionum,& descensionum, & discursus angelicos innixum scalæ sublimi videns Deum,quid virtutis hęc haberet vnctio,intellexit.Moyses hoc oleo tabernaculum,& sacra vasa perunxit,& super caput Aaron tanta abundantia fudit, vt vsque in
Exod.29. barbam eius descẽderet,& super oram vestimenti manaret. Samuel quoque ad reges initiãdos si-
1.Reg.10. ne oleo non accedit, & vsque ad defectum & reprobationem carnalium ceremoniarum in populo illo huiusmodi perseuerauit traditio, sed vasis

Iudaicis deficiẽtibus defecit gratia, & stetit oleũ. Impletis vasis propheticis, & sanctis regibus ad patres appositis, in apostasiam, & dyscolatum versum instabile vulgus,in se non retinuit locum, quem posset spiritus sanctus inhabitare, & vasa amurca plena non suscepere liquorem,steterúntque in summo fæces,quæ longo situ induruere,& vbi domicilium religionis fuerat, sterquilinium peccati computruit. Nec tamen cessantibus his, quæ ritu antiquo inoleuerant, cum iam in populo Christiano circuncisio videretur damnabilis, & sacrificia idololatriæ imputarentur, vnctionis mysterium religio Christiana contempsit,sed cæteris generali sanctorum consensu damnatis non solum in regibus, & sacerdotibus vnctionis honor permansit, sed in omnem populum catholicum effusa est huius gratiæ plenitudo. Et sicut Christus à chrismate dictus est,eò quòd singularis excellentiæ oleo vnxerit eum Deus,ita & participes eius quotquot sunt, cõsortes sint tam vnctionis,quàm nominis,& dicãtur à Christo Christiani,vt sint sui Christo duce rectores & duces,& offerant Deo quotidianum sacrificium, ordinati à Deo sanctimonię sacerdotes.Nec immerito huic diei assignata est tanti operis causa, & ex hoc sacramenta hęc obtinuere initium,quo hodie in sacramento calicis Christi & ecclesiæ vnitas,in lauacro pedum concors societas,& donãs inuicem charitas,& subiecta humilitas, in vnctione Christiani nominis dignitas, & excellentiæ spiritualis propriè data est, & confirmata filiis adoptionis perpes autoritas, & dignitas perseuerans. Dedit itaque dominus noster in mensa,in qua vltimum cum apostolis participauit conuiuium, propriis manibus panem, & vinum, in cruce verò manibus militum corpus tradidit vulnerandum, vt in apostolis secretius impressa syncera veritas,& vera synceritas exponeret gentibus, quomodo vinum & panis caro esset,& sanguis, & quibus rationibus causæ effectibus conuenirent,& diuersa nomina vel species ad vnam reducerentur essentiam,& significantia & significata eisdem vocabulis censerentur.

Corporis, & sãguinis Christi veritas in Eucharistia.

His gratiæ supernę priuilegiis esu sanctificati panis,refecti, loti, & vncti, non eam quam amiserant,sed ampliorem,& digniorem recuperant libertatem: & eiecti de paradiso nudi, ad lignum vitæ hodie reuertuntur vestiti,reddita stola,& annulo prolato in medium,& recõciliantur matri ecclesiæ,quos inobedientiæ malum foras expulerat, & cherubim flammeum gladium ab introitu tranquilli status, & innocuæ conuersationis amouit.

Alludit ad morem antiquum, cum a die cœnæ domini pœnitentes reconciliabantur.

Hodie in terra maledicta relictis rastris,& graui vomerum pondere,& stimulis fatigatorum boum cruore perfusis, deterso sudore vultus exusti caloribus ad paternã domum exules reducuntur, & egressus obuiam reuertenti filio lætabundus pater clementiam improperio non corrumpit, nec indulgẽtiam fędat conuiciis, sed bonitatis suæ honorat magnificentiam,& hilaritate magnificat largitatem. Resonat in susceptione huius solennis musica instrumenta, & cõmunis iubilatio patri consonantia patri, misericordiarum gratias agit, cuius imperio antequam prædam euomunt inferi,ligantur dęmones,& diruptis ferreis noxibus diu quassati liberi reuertuntur. Hæc dies nocti illi contigua est, qua absolutionis nostræ negotium dominus inchoauit: qua à principibus sacerdotum ad Romanũ præ-
sidem

sidem ductus iudex omnium sustinuit iudicari, passus est rex illudi,& vita occidi,descendénsque ad inferos captiuam ab antiquo captiuitatem reduxit:hoc ecclesię suę hodierna traditione exemplum relinquens, vt fieret in ecclesia absolutio peccatorum, & hæreditati redderentur eiecti, & præcedentibus beneficiis,quæ supra enumerauimus,libertate donarentur pœnitentes,qui secundum merita,nisi gratia subueniret,fuerũt cõdemnati. Et omnin o conuenit vt eo tempore quo Christus captiuos eduxit ab inferis, reconciliati peccatores,ad ecclesiam reducantur:& quo confracta sunt infernalis repagula carceris, iudiciaria seueritas mansuescat: & quo ab infernalibus tormentis cessatum est, humana supplicia crudelitatis horrorem deponant.

BEDAE VENERABILIS
presbyteri in superius Euang.expositio.

Ex comment. in Ioan.

SCripturus euangelista Ioannes memorabile illud domini ministerium, quod discipulis in Pascha, priusquam ad passionem iret,pedes lauare dignatus est,primò ipsum nomen Paschæ quid mystice signaret, apetire curauit, ita incipiens; *Ante diem autem festum paschæ sciens Iesus, &c.* Pascha quippe transitus interpretatur,nomen ex eo vetus habens, quòd transierit in eo dominus per Ægyptum percutiens primogenita Ægypti, & fi-
Exod.11. lios Israel liberans,& quod ipsi filij Israel transierint illa nocte de Ægyptia seruitute, vt venirent ad terram promissæ olim hæreditatis, & pacis. Mystice autem significans quòd in eo dominus transiturus esset ex hoc mundo ad patrẽ, & quod eius exemplo fideles,abiectis temporalibus desideriis, abiecta vitiorum seruitute, continuis virtutum studiis transire debent ad promissionem patriæ cælestis. Quomodo autem transierit Iesus ex hoc mundo ad patrem, pulchro sermone designat Euangelista cum dicit; *Cum dilexisset suos, qui erant in mundo in finem dilexit eos.* Id est, in tantum dilexit, vt ipsa dilectione vitam ad tempus finiret corporalem, mox de morte ad vitã, de hoc mundo trãsiturus ad patrem.Maiorem enim hac dilectionem nemo habet, quàm vt animam suã quis
Ioan.15. ponat pro amicis suis. Vnde recte vterque transitus, legalis videlicet, & Euangelicus, sanguine consecratus est, ille agni paschalis, iste eius, de quo dicit Apostolus; Etenim pascha nostrum immolatus est Christus. Iste,sanguine fuso in cruce; ille in crucis modum medio limine,& superliminari mediis asperso in postibus. Pascha non sicut quidam existimant, Græcum nomen est, sed Hebræum. opportunissime tamen occurrit in hoc nomine quædam congruentia vtrarunque linguarum.Quia enim patitur,Græcè πάσχει dicitur, ideo pascha passio putata est:vel hoc nomẽ à passione sic appellatũ.In sua vero lingua,hoc est Hebræa,pascha trãsitus dicitur, propterea quod tũc primum pascha celebrauit populus Dei, quando ex Ægypto fugientes,Rubrum mare transierunt. Hoc itaq; nomẽ,id est pascha, quod Latine,vt dixi,transitus nuncupatur, velut interpretãs nobis beatus Euangelista; *Ante diem*, inquit, *festum paschæ sciens Iesus quia venit eius hora, vt transeat ex hoc mundo ad patrem.* Ecce pascha, ecce transitus. Vnde,& quo? *De hoc scilicet mundo ad patrem.* Spes membris in capite est data,quod essent,illo transeunte, sine dubio secutura. Quid ergo infideles, & ab hoc capite atque ab eius corpore alieni? nónne & ipsi transeunt, quia non permanent? Transeunt planè & ipsi. Sed aliud est transire de mundo,aliud transire cum mundo: aliud ad patrem, aliud ad hostem. Nam & Ægyptij transie- Exod.14.
runt,non enim persequendo manserunt:non tamen transierunt per mare ad regnum,sed in mari ad interitum. *Sciens ergo Iesus quia venit eius hora vt transiret ex hoc mundo ad patrem, &c.* Vtique,vt & ipsi de hoc mundo vbi erãt,ad suum caput,quod hinc transisset, eius dilectione transirent. Quid est enim in finem,nisi in Christum? Finis enim legis Christus, ait Apostolus ad iustitiam omni Rom.10.
credenti. Finis perficiens, non interficiens: finis quo vsque eamus,non vbi pereamus.Sic omnino intelligendum est, Pascha nostrum immolatus est Christus.Ipse est enim finis noster,in illum est transitus noster. Intelligendum, *in finem dilexit eos*, vsque ad mortem dilexit eos: quia tantum dilexit,vt moreretur propter eos. *Et cœna*, inquit, *facta,cum diabolus iam misisset in cor, vt traderet eum Iudas Simonis Iscariotes.* Cœna ergo facta dictum est,iam parata,& ad conuiuantiũ mensam vsumque perducta. Quod autem ait; *Cum diabolus iam misisset in cor, vt traderet eum Iudas Simonis Iscariotes*: si quæris quid missum sit in cor Iudæ? hoc vtique, vt traderet eum. Missio ista, spiritualis suggestio est: non fit per aurem, sed per cogitationem:ac per hoc nõ corporaliter, sed spiritualiter. Neque enim spirituale quod dicitur,semper in laudem accipiendũ est. Nouit Apostolus quædam spiritualia nequitiæ in cælestibus, aduersus quæ nobis colluctationem esse testatur. Non autem essent etiam maligna spiritualia,si non essent etiam maligni spiritus:ab spiritu enim spiritualia nominantur. *Sciens quia omnia dedit ei pater in manus, & quia à Deo exijt, & ad Deum vadit.* Cum ergo illi pater omnia dedisset in manus, cur ille discipulorum nõ manus,sed pedes lauit? Sciebat quia per humilitatem incarnationis à Deo exiuit,& per victoriam resurrectionis ad Deum erat rediturus,nec Deum cum inde exiret,nec nos deserens cum rediret. Sciebat quidem omnia hæc, & tamen in magnæ suæ indicium,in magnæ nostræ exemplum humilitatis, *surgit à cœna, ponit vestimenta sua*, lauat pedes discipulorum:nõ Dei domini, sed hominis serui implens officium: & eis quoque pedes humiliter abluens, cuius manus in sua traditione nouerat procaciter esse polluendas.Quod si altiori indagine mysterium hoc humillimum nostri Saluatoris pertractare delectet, cœna hæc sacrosancta,in qua cum discipulis recubuit dominus, tempus significat vniuersum, quo corporaliter in ecclesia demoratus, & dapibus verbi salutaris,ac miraculorum suorum dulcedine cunctos longè latéque pauit, & ipse audientiũ fide,ac dilectione pastus est:quia quotquot ad gratiam veritatis cõuertit, per ecclesiam quasi more vescentium fecit augmentum. *Surrexit autem à cœna, & posuit vestimenta sua*, quando temporaliter cum hominibus amplius conuersari desistens, membra corporis assumpti deposuit in cruce. *Accepto linteo præcinxit se*, quando accepto à patre mandato patiendi pro nobis, in ipso passionis exercitio sua membra circundedit. Solet namque per linteum,quod multifario tormen
torum

torum labore conficitur, afflictio paſſionum figurari. Et dominus ponens veſtimenta, linteo præcingitur, vt ſignificet ſe habitum corporis, quem induit, non ſine preſſura dolorum, ſed longa crucis tribulatione deponere. *Miſit aquam in peluim, & cœpit lauare pedes diſcipulorum, &c.* Quando defunctus in cruce, aquam vnà cum ſanguine de latere ſuo profudit in terram, quibus credentium opera mundaret: eadémque opera non ſolum paſſionis ſacramentis ſanctificare, ſed etiam eiſdem exemplis confirmare dignatus eſt. *Venit ergo ad Simonem Petrum,* quaſi aliquibus iam lauiſſet & poſt eos veniſſet ad primum. Quis enim neſciat primum apoſtolorum eſſe beatiſſimum Petrum? Sed non ita intelligendum eſt, quod poſt aliquos ad illum venerit, ſed quod ab illo cœperit. Quando ergo pedes diſcipulorum lauare cœpit, venit ad eum; à quo cœpit, id eſt, ad Petrum: & tunc Petrus, quod etiam quilibet eorum expauiſſet, expauit, atque ait; *Domine, tu mihi lauas pedes?* Tu mihi? Quid eſt, Tu? quid eſt, mihi? Cogitanda ſunt potius quàm dicenda: ne forte quòd ex his verbis aliquatenus dignum concipit anima, non explicet lingua. *Sed reſpondit Ieſus, & dixit ei, Quod ego facio, tu neſcis modo, ſcies autem poſtea.* Nec tamen ille dominici facti altitudine exterritus, permittit fieri quod cur fieret ignorabat: ſed vſque ad ſuos pedes humilem Chriſtum adhuc non vult videre, non poteſt ſuſtinere. *Non lauabis,* inquit, *mihi pedes in æternum.* Quid eſt, *in æternum?* Nunquam hoc feram, nunquam patiar, nunquam ſinam. Hoc quippe in æternum non fit, quod nunquam fit. Tum ſaluator ægrum reluctantem de ipſius ſalutis periculo exterrèns, *Si non lauero te*, inquit, *non habebis partem mecum.* Ita dictum eſt, ſi non lauero te, cum de ſolis pedibus ageretur, quomodo dici aſſolet, calcas me, quando ſola planta calcatur. At ille amore, & timore turbatus, & plus expaueſcẽs Chriſtum ſibi negari, quàm vſque ad pedes ſuos humiliari; *Domine,* ait, *non tantum pedes meos, ſed & manus, & caput.* Quandoquidem ſic minaris, lauanti tibi membra mea, non ſolum ima non ſubtraho, verum etiam prima ſubſterno. Ne mihi neges capiendam tecum partem, nullam tibi nego abluendam mei corporis partem. *Dicit ei Ieſus; Qui lotus eſt, non indiget niſi pedes lauare: ſed eſt mundus totus.* Totus vtique præter pedes, vel niſi pedes, quos habet opus lauare. Sed quid eſt hoc, quid ſibi vult, quid hic neceſſarium eſt vt quæramus? Dominus dicit, veritas loquitur, quod opus habeat pedes lauare etiam ille, qui lotus eſt. Quid, fratres mei, quid putatis? niſi quia homo in ſancto quidem baptiſmo totus abluitur, nõ præter pedes, ſed totus omnino: veruntamen cum in rebus humanis poſtea viuitur, vtique terra calcatur. Ipſi igitur humani affectus, ſine quibus in hac mortalitate non viuitur, quaſi pedes ſunt, vbi ex humanis rebus afficimur, & ſic afficimur, vt ſi dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipſos decipiamus, & veritas in nobis non ſit. Quotidie igitur pedes lauat nobis, qui interpellat pro nobis: & quotidie nos opus habere vt pedes lauemus, in ipſa oratione dñica profitemur, cum dicimus, Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos di-
Matth.6. mittimus debitoribus noſtris. Si enim confiteamur, ſicut ſcriptum eſt, peccata noſtra, profecto ille, qui lauit pedes diſcipulorum ſuorum, fidelis eſt, & iuſtus, qui dimittat nobis peccata noſtra, & mundet nos ab omni iniquitate, id eſt, vſque ad pedes quibus conuerſamur in terra. Lauatio pedum illa remiſſionem quidem peccatorum deſignat, non tamen eam, quæ ſemel in baptiſmate datur, ſed illam potius qua quotidiani fidelium reatus, ſine quibus in hac vita non viuitur, quotidiana eius gratia mũdantur. Pedes nanque, quibus incedentes terram tangimus, ideóque eos à contagio pulueris, ſicut reliquum corpus, immunes cuſtodire nequimus, ipſam terrenæ inhabitationis neceſſitatem deſignant. *Qui ergo lotus eſt, non indiget niſi vt pedes lauet, ſed eſt mũdus totus:* quia qui ablutus eſt fonte baptiſmatis in remiſſionem omnium peccatorum, non indiget rurſus, immo non poteſt eodem modo ablui: ſed quotidiana tantum mundanæ conuerſationis contagia neceſſe habet quotidiana ſui redẽptoris indulgentia tergantur. Eſt enim toto actionum ſuarum corpore mundus, exceptis dũtaxat iis, quæ menti neceſſitate curæ temporalis adhæſerunt: ob quorum quotidianam ſordidationem ſimul & mundationem quotidie dicimus orantes; Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Verum hæc de apoſtolis, eorúmque ſimilibus. At nos, qui diuini ſæpe timoris obliti, iter læuum incedimus, non illa leui, & quotidiana orationum ſolennitate poſſumus ab erratuum noſtrorum ſorde liberari, ſed maior neceſſe eſt inquinatio maiori orationũ, vigiliarum, vel ieiuniorum, lachrymarum atque eleemoſynarum exercitio purgetur. *Poſtquam vero lauit pedes diſcipulorum dominus, &c.* Aperuit verbo myſterium lauationis, quod eis paulò antè facto nec dum ſcientibus exhibuerat: quia poſtquam patiendo in cruce, lauacrum nobis remiſſionis conſecrauit, accepit membra iam immortalia, quæ mortalia poſuerat: & cum poſt reſurrectionem apparuiſſet diſcipulis, ac familiariter cum eis eſſet etiam in conueſcendo per dies quadraginta cõuerſatus, expoſuit eis vtilitatem ſuæ paſſionis, cuius eatenus quia virtutem myſticam neſciebant, euentum ſatis timebant. *Si ergo,* inquit, *ego laui veſtros pedes dominus & magiſter, &c.* Quæ videlicet ſententia & ad literam & ad myſticum ſenſum recte accipi, & deuote debet impleri. Ad literam quidem, vt per charitatem ſeruiamus inuicem, non ſolum in lauando pedes fratrum, ſed in quibuſlibet eorum neceſſitatibus adiuuandis. Ad myſticũ vero intellectum, vt, ſicut dominus nobis peccata pœnitentibus dimittere conſueuit, ita etiam nos peccãtibus in nos fratribus dimittere feſtinemus. Sicut ille lauit nos à peccatis noſtris interpellando patrem pro nobis, ita & nos ſi 1.Ioan.5.
ſcimus fratrem noſtrum peccare peccatum non ad mortem, petamus vt detur ei vita peccãti non ad mortem, & ſicut Apoſtolus Iacobus admonet, confiteamur alterutrum peccata noſtra, & oremus pro inuicem vt ſaluemur. Sicut ille pro nobis animam ſuam poſuit, ſic & nos, inſtante temporis articulo, pro fratribus animam ponamus. Sequitur: *Scitis quid fecerim vobis.* Nunc eſt vt beato Petro reddatur illa promiſſio, dilata enim fuerat, quando expaueſcenti & dicenti; *Non lauabis mihi pedes in æternum,* reſponſum eſt ei; *Quod ego facio, tu neſcis modo: ſcies autem poſtea.* Ecce eſt ipſum poſtea, iam tempus vt dicatur quod paulò antè dilatum eſt. Memor itaque dominus ſe promiſiſſe iam dudum ſcientiã facti ſui, tam inopinati,

Peccata orationibus, vigiliis, ieiuniis, lachrymis, & eleemoſynis purgãtur, nõ autẽ fide ſola.

tam

tam admirabilis, tam expaueſcendi, & niſi vehementer ipſe terruiſſet, nullo modo ſinendi, vt magiſter non tantum ipſorum, ſed & angelorum, & dominus non tantum ipſorum, ſed rerum omnium, lauaret pedes diſcipulorum, & ſeruorum ſuorum. Huius ergo tanti facti quoniam promiſerat ſcientiam, dicens; *Scies poſtea:* quid ſit quod fecit, docere nunc incipit. *Vos,* inquit, *vocatis me magiſter, & domine: & bene dicitis: ſum etenim. Bene dicitis,* quia verum dicitis: ſum quippe, quod dicitis. Homini præceptum eſt; Non te laudet os tuum,
Prou.27. ſed laudet te os proximi tui. periculoſum eſt enim ſibi placere, cui cauendum eſt ſuperbire. Ille autem, qui ſuper omnia eſt, quantumcunque ſe laudet, non ſe extollit excelſus. Nec poteſt recte dici arrogãs Deus, nobis namque expedit eum noſſe, non illi. Nec eum quiſquam cognoſcit, ſi non ſe indicet ipſe, qui nouit. Si ergo non ſe laudando, quaſi arrogantiam vitare voluerit, nobis ſapientiam denegabit. Et magiſtrum quidem quòd ſe eſſe dicit, nemo reprehenderet, etiam qui eum nihil eſſe aliud quàm hominem crederet, quoniam id profiteretur, quod & ipſi homines in quibuſlibet artibus vſque adeo ſine arrogantia profitentur, vt profeſſores vocentur. Quod vero dominũ & ipſe ſe dicit diſcipulorum ſuorum, cum ſint illi etiam ſecundum ſeculum ingenui, quis ferat in homine? Sed Deus loquitur, nulla eſt hic elatio tantæ celſitudinis, nullum mendacium veritatis. nobis ſubiacere illi vtile eſt celſitudini. Nobis ſeruire vtile eſt veritati. Quòd ſe dominum dicit, non illi eſt vitium, ſed nobis eſt beneficium. Dicat verum qui veritas eſt, ne nõ dicam ego, quod vtile eſt, dum tacet ille quod eſt. Beatiſſimus Paulus, non vtique vnigenitus Dei filius, ſed vnigeniti filij Dei ſeruus, & Apoſtolus, non veritas, ſed particeps veritatis, agit libere, atque conſtanter. Et, ſi voluero gloriari, non ero inſipiens, verita-
1.Cor.12. tem enim dico. Neque enim in ſeipſo, ſed in ipſa veritate, quæ ſuperior eſt ipſo, & humiliter & veraciter gloriaretur: quoniam & ipſe præcipit, vt,
1.Cor.1. qui gloriatur, in domino glorietur. Itáne non timeret inſipientiam, ſi gloriari vellet amator ſapientiæ, & in gloria ſua timeret inſipientiam ipſa
Pſal.33. ſapientia? Non timuit arrogantiam, qui dixit; In domino laudabitur anima mea: & in laude ſua timeret arrogantiam poteſtas domini, in quo laudabitur anima ſerui? *Vos,* inquit, *vocatis me magiſter & domine, & bene dicitis: ſum etenim.* Ideo bene dicitis, quia ſum. Nam ſi non eſſem quòd dicitis, male diceretis, etiã ſi me laudaretis. *Si ergo ego,* inquit, *laui pedes veſtros dominus & magiſter, debetis & vos alter alterius lauare pedes.* Hoc eſt, beate Petre, quod neſciebas, quando fieri non ſinebas. Hoc tibi poſtea ſciendum promiſit, quando vt ſineres, terruit magiſter tuus, & dominus Deus tuus lauans pedes tuos. Eſt enim apud pleróſque conſuetudo huius humilitatis vſque ad factum quod cerna-
1.Tim.5. tur expreſſa. Vnde & Apoſtolus, cum benemeritam viduam commẽdaret, Si hoſpitio, inquit, recepit, ſi ſanctorum pedes lauit, & apud ſanctos vbicunque hæc conſuetudo non eſt, quod manu non faciunt, corde faciunt, ſi in illorum numero ſunt, quibus dicitur in hymno beatorum trium
Dan.3. virorum; Benedicite ſancti, & humiles corde dominum. Multo autem melius, & ſine controuerſia verius, vt etiam manibus fiat: nec dedignetur, quod fecit Chriſtus, facere Chriſtianus. Cũ enim ad pedes fratris inclinatur corpus, etiam in corde ipſo vel excitatur, vel ſi iam inerat, confirmatur ipſius humilitatis affectus. Sed excepto iſto morali intellectu, ita nos huius dominici facti altitudinem commẽdaſſe meminimus, quòd lauando pedes iam lotorum, atque mundatorum diſcipulorum ſignificauerit dominus propter humanos, quibus in terra verſamur, affectus, quantumlibet profecerimus in apprehenſione iuſtitiæ, nos ſine peccato non eſſe: quos ſubinde abluit interpellando pro nobis, cum oramus patrem qui in cælis eſt, vt debita noſtra dimittat nobis, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Quomodo ergo ad hunc intellectum poterit pertinere hoc, quod ipſe poſtea docuit, vbi ſui facti expoſuit rationem, dicens, *Si ego laui pedes veſtros dominus, &c.* Nunquid dicere poſſumus, quòd etiam frater fratrem à delicti poterit contagione mundare? Immo vero id etiam nos eſſe admonitos in eius dominici operis altitudine nouerimus, vt cõfeſſi inuicẽ delicta noſtra, oremus pro nobis, ſicut Chriſtus interpellat pro nobis. Audiamus Apoſtolum Iacobum hoc ipſum euidentiſſime præcipiẽtem, ac dicentem; Confitemini inuicem delicta veſtra, & orate pro vobis: quia ad hoc dominus nobis dedit exemplum. Si enim ille, qui nullum peccatum nec habet, nec habuit, nec habebit, orat pro peccatis noſtris, quanto magis nos inuicem pro noſtris orare debemus? & ſi dimittit nobis ille, cui non habemus quod dimittamus, quanto magis dimittere debemus inuicem nobis, qui ſine peccato hic viuere non valemus? Quid enim videtur in hac altitudine ſacramenti dominus ſignificare cum dicit; *Exemplum enim dedi vobis, vt, &c.* Niſi quod apertiſſime dicit Apoſtolus; Donantes vo- Epheſ.4.
biſmet ipſis, ſi quis aduerſus aliquem habet querelam: ſicut & dominus donauit vobis, ita & vos. Inuicẽ itaque nobis delicta donemus, & pro noſtris delictis inuicem oremus, atque ita quodammodo inuicem pedes noſtros lauemus.

EIVSDEM IN IDEM
Euang. Homilia.

Sciens quia omnia dedit ei pater in manus, & quia à Deo exiuit, & ad Deum vadit, ſurgit à cœna, & ponit veſtimenea ſua. Locuturus de maxima humilitate aſſumptæ humanitatis prius cõmemorat æternitatem diuinæ poteſtatis, vt & ipſum verum Deum, hominémque demonſtraret, & vt nos illius præcepti admoneat, vt quãto magni ſumus, Eccleſ.3.
humiliemur in omnibus. Homo erat verus, qui hominum pedes tangere, ac lauare, per hominem tradi, atque ab hominibus poterat crucifigi: Deus erat verus, cui omnia dedit pater in manus, quia à Deo exiuit, & ad Deum rediit. Sciebat ergo dominus quia diabolus iam miſerat in corde Iudæ, vt traderet eum, ſciebat quia omnia dedit ei pater in manus: inter quæ omnia & ipſum traditorem, & eos quibus tradendus erat, & mortem quam erat paſſurus, vt de his omnibus quæ vellet faceret, malúmque eorum ſua potentia conuerteret in bonum. Sciebat quia per humilitatem incarnationis à Deo exiuit, & per victoriam reſurrectionis ad Deum erat rediturus, nec Deum, cum inde exiret, nec nos deſerens, cum rediret. Sciebat quidem omnia hæc, & tamen in magnæ ſuæ indi-

Habetur tomo 7. Homil. quadrageſ.

cium pietatis,in magnæ nostrę exemplum humilitatis surgit à cœna,& ponit vestimenta sua,lauit pedes discipulorum, non Dei domini, sed hominis serui implens officium, vt eius quoque pedes humiliter ablueret,cuius manus in sua traditione nouerat procaciter esse polluẽdas. Quod si altiori indagine mysterium hoc humillimum nostri saluatoris pertractare delectat,cęna hæc sacrosancta,in qua cũ discipulis recubuit dominus, tempus significat vniuersum, quo corporaliter in ecclesia demoratus, & dapibus verbi salutaris, ac miraculorum suorum dulcedine cunctos longe latéque pauit,& ipse audientium fide,ac dilectione pastus est; quia quotquot ad gratiam veritatis conuertit,per hos nimirum corporis sui,quod est ecclesia,quasi more vescentium fecit augmentum.Surrexit autem à Cœna,& posuit vestimenta sua,quando temporaliter cum hominibus amplius conuersari desistens, membra corporis assumpti deposuit in cruce. Accepto linteo præcinxit se, quando accepto à patre mandato patiendi, pro nobis in ipso passionis in exercitio sua membra circundedit. Solet nanque per linteum, quod multifario tormentorum labore conficitur, afflictio passionum figurari. Et dominus ponens vestimenta linteo præcingitur, vt significet se habitum corporis, quem induit, non sine pressura dolorum,sed longa crucis tribulatione deponere. Misit aquam in peluim, & cœpit lauare pedes discipulorum, & extergere linteo,quo erat præcinctus, quando defunctus in cruce aquam vnà cum sanguine de latere suo profudit in terram, quibus credentium opera mundaret, eadémque opera non solum passionis sacrametis sanctificare,sed etiam eiusdem exemplis confirmare dignatus est. Quod autem inchoata pedum lauatione dicitur,*venit ergo ad Simonem Petrum*,non ita intelligendum est,quasi post aliquos ad illum venerit, sed quia ab illo, qui primus Apostolorum erat, cœperit,& ille tale ministerium, quia mysterium nesciebat,non frustra horruerit.Quod etiam quilibet eorum acturus fuisse non dubitatur, si non illa terreretur sententia, qua Petro dictum est: *Si non lauero te, non habebis partem mecum.* Vbi aperte monstratur, quòd hæc pedum lauatio spiritalem carnis,& animæ purificationem,sine qua ad consortium Christi perueniri non potest, insinuat. Vnde Petrus hæc audiens,soluto mox amoris diuini feruore correptus, respondit:*Domine,non tantum pedes meos, sed & manus & caput.* Ac si aperte dicat:Quia iam te docente intelligo,quòd lauando pedes meos errata mea te mundare significas, non solum pedes, sed & manus, & caput tibi lauandum offero:quia nõ solum incessu, sed etiam actu,visu quoque,auditu,gustu, olfactu, & tactu, multa me committere, quæ à te debeant dimitti, non ambigo.Sed feruido amatori quid respõdeat dominus, quomodo hunc ad intelligentiam mysticę lauationis paulatim prouocet audiamus.*Qui lotus est*, inquit, *non indiget nisi vt pedes lauet,sed est mundus totus.* Manifeste denunciat, quòd lauatio pedum illa remissionem quidem peccatorum designaret, non tamen ea, quæ semel in baptismate datur, sed illa potius, qua quotidiani fideliũ reatus,sine quibus in hac vita non viuitur quotidiana eius gratia mundantur. Pedes nanque,quibus incedentes terram tangimus, ideóque eos à contagio pulueris, sicut reliquum corpus, immunes custodire nequimus, ipsam terrenæ inhabitationis necessitatem designant:qua inquantum quotidie desides nos,& negligentes afficimur,in tantum etiam vt magni quique, & summæ conuersationis viri à cælesti, quam maxime diligũt,contemplatione reuocãtur,vt si dixerimus,quia peccatum non habemus, nosipsos seducamus,& veritas non sit in nobis. Qui ergo lotus est,non indiget nisi vt pedes lauet, sed est mundus totus. I.Ioan.1. Quia qui ablutus est fonte baptismatis in remissionem omnium peccatorum, nõ indiget rursus, imò non potest eodem modo ablui,sed quotidiana tantum mundanæ conuersationis cõtagia necesse habet quotidiana sui redemptoris indulgentia tergãtur.Est enim toto actionum suarum corpore mundus, exceptis duntaxat iis, quæ menti necessitate curæ temporalis adhæserunt,ob quorum quotidianam sordidationem simul & emundationem quotidie dicimus orantes: Et dimitte Matth.6. nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus de- Luca 11. bitoribus nostris. Verùm hæc de Apostolis, eo- Psal.118. rúmque similibus dicta sunt, beati videlicet, & immaculati,qui timentes dominum ambulant in viis eius. At nos, qui diuini sæpe timoris obliti, iter læuum incedimus,non illa leui, & quotidiana orationum solẽnitate possumus ab erratuũm nostrorum sorde liberari,sed maior necesse est inquinatio maiori orationum, vigiliarum, vel ieiuniorum,lachrymarum,atque eleemosynarũ exercitio purgetur: ipso nimirum interius vestigia cordis nostri mundante, qui sedẽs in dextera Dei per assumptæ habitum humanitatis quotidie interpellat pro nobis. *Vides non sufficere fidem solam ad peccatorũ remissionẽ, sed & opera satisfactoria esse necessaria.* Postquam vero lauit pedes discipulorum dominus,accepit vestimenta sua,& cum recubuisset, iterum aperuit verbo ministeriũ lauationis, quod eis paulò ante facto necdum scientibus exhibuerat. Quia postquam patiendo in cruce lauacrum nobis remissionis cõsecrauit, accepit membra iam immortalia, quæ mortalia posuerat: & cum post resurrectionem apparuisset discipulis, ac familiariter cum eis esset etiam in conuescendo per dies quadraginta conuersatus, Act.1. exposuit eis vtilitatem suæ passionis, cuius eatenus, quia virtutem mysticam nesciebãt,euentum satis timebant:*Si ego*,inquit,*laui vestros pedes dominus & magister, & vos debetis alter alterius lauare pedes.* Quæ videlicet sententia,& ad literam & ad mysticum sensum recte accipi, & deuote debet impleri. Ad literam quidem, vt per charitatem seruiamus inuicem, non solum in lauando pedes fratrum, sed etiam in quibuslibet eorum necessitatibus adiuuandis. Ad mysticum vero intellectum, vt, sicut dominus nobis peccata pœniten- Matth.6. Marci 11. tibus dimittere consueuit, ita etiam nos peccantibus in nos fratribus dimittere festinemus. Si- 1.Ioan.5. cut ille lauit nos à peccatis nostris interpellando patrem pro nobis,ita & nos si scimus fratrem nostrum peccare peccatum non ad mortem, petamus vt detur ei vita peccanti non ad mortem. Et Iacob.5. sicut Iacobus apostolus admonet cõfiteamur alterutrum peccata nostra, & oremus pro inuicem vt saluemur: sicut ille pro nobis animã suam posuit, sic & nos instante temporis articulo pro fratribus animas ponamus. Sequitur: *Amen dico vo-* 1.Ioan.3. *bis, non est seruus maior domino suo, neque apostolus maior eo qui misit illum.* Hoc ideo dixit,quia lauerat pedes seruorũ suorum dominus,& ipse qui misit eorum quos misit. Apostolus Græcè,Latinè dicitur

missus,vt ostenderet ea,quę excelsus fecit humiliter, multo magis humilibus, & infirmis humiliter esse facienda. Sed vt hoc in loco spiritalis intellectus cõmoneret, quia si ipse qui peccatum 1.Petri 2. Esaiæ 53. non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius, interpellat pro nostris excessibus, multo magis ipsi debeamus orare pro inuicem. Sed etsi dimittit nobis ille, cui non habemus quod dimittamus, multo magis oportet nos alterutrum dimittere nobis debita nostra. Quod ipsum Apostolus quoque præcipiens ait: Estote autem inuicem beni- Ephes.4. gni, misericordes,donãtes inuicem,sicut & Deus in Christo donauit vobis. *Si hæc*,inquit,*scitis,beati eritis, si feceritis ea.* Salutaris hæc multum nostri saluatoris, & sedulo est cogitanda sententia:quia beati erimus sciendo cælestia præcepta, si tamen ea,quæ nouimus,operando sectemur. Qui enim cognita eius mandata seruare negligit, beatus esse non valet: qui hæc vel cognoscere contemnit, multo longius à beatorum sorte secluditur. Congruit his Psalmista,qui mortalium corda perpendens,æque omnes beatitudine amare,sed paucos vbi est quærere conspiciens, ipse quæ sit maxima in hac vita hominis beatitudo manifeste protesta- Psal.118. tus est,dicens:Beati immaculati in via,qui ambulant in lege domini. Et ne putaretur hæc via immaculatorum ac beatorum ab imperitis passim, & rudibus posse comprehendi,consequenter adiunxit & ait:Beati qui scrutantur testimonia eius, in toto corde exquirunt eum. Quapropter,charissimi, rogemus eius clementiam qui mandauit mandata sua custodiri nimis, vt dirigat ipse vias nostras ad custodiendas iustificationes suas, ipse post custodiam mandatorum suorum ad beatitudinem nos suæ perpetuæ visionis inducat Iesus Christus dominus noster,qui viuit,& regnat cum patre in vnitate spiritus sancti per omnia secula seculorum, Amen.

THEOPHYL. EPISCOPI
Bulgar. superioris Euang.expositio.

Ante festum autem paschæ sciens Iesus,&c. Sciebat quidem dominus & ante omnia secula horam mortis suæ:quum autem illa instaret, rem facit magnę misericordiæ,& condescensione plenam, mirámque erga discipulos præ se fert dilectionem. Relicturus enim illos vehementiorem charitatem ostendit.Nam,*quum dilexisset eos,vsque ad finem dilexit eos:* hoc vult, quòd nihil omiserit eorum quæ facere decet eum,qui multum diligit. Ideo & postremò pedes discipulorum omnium lauat,vt ingerat magnum desiderium,& magnam eius consolationem afferat in malis, quæ passuri erant, si cogitarent, quòd sic dilexerit eos, vt & pedes eorum lauerit,quare neque despecturus sit eos in multo grauioribus. Transitum autem nominat mortem Christi,propter assumptionem ex Ioan.1. resurrectione. Quia igitur transiturus erat ex hoc mundo, ostendit charitatem erga suos. Suos autem discipulos nominat secundum familiaritatis rationem.Quãtum enim ad rationem creationis, eius proprij sunt omnes homines. In propria venit, & sui eum non receperunt. Sui autem etiam sancti,eo quòd familiares ei sint,quemadmodum & hoc loco suos vocauit discipulos. Adiecit autem iis,*qui in mundo*:quia & alij erant sui, vt Abraham, & patriarchæ,sed non in mũdo:demigrauerant enim ab eo loco. Hos igitur suos,qui in hoc mundo,*vsque in finem dilexit*,hoc est,perfectam erga illos charitatem declarauit. Et *cœna facta,quum diabolus iam immisisset in cor Iudæ, &c.* Admirans Euangelista, quòd Christus lauerit eum, qui meditabatur proditionem, dicit; *Quum diabolus immisisset in cor Simonis.* Ita ergo vsque ad finem proditoris curam gerebat.Neque frustra apponit; *Cœna autem facta*, sed vt ostendatur inhumanitas Iudæ. quem neque mẽsæ communio placauerat.Proinde *Iesus sciens, quòd pater omnia tradidisset ei in manus*,hoc est,quòd cõcredidisset ei salutẽ fidelium, & debeat nunc omnia, quæ ad salutẽ eorum pertineant, monstrare eis, cœpit & lauare pedes discipulorum. Humilitatis enim lex hoc loco præcipitur. Et aliter; *Quum sciret,quòd omnia tradidisset ei pater, & quòd à Deo exisset, & ad Deum iret*, non timebat minui gloriam suam lauans pedes discipulorum. Non enim rapuerat gloriam,vt timeret ab illa excidere. Et propterea nõ dignãtur humile quiddam facere,qui generosi nõ sunt,quoniam gloriam rapiunt, nolentes vllo modo humiliari, vt ne perdant, quod rapuerant. At omnium rex erat,& Dei filius.hoc enim vult dum dicit,A Deo exiuit, hoc est, ex patris substantia. & iterum ad Deum vado. Et ita nõ minuebatur gloria eius qui talis est,ex eo quòd discipulos lauaret.Cõside ra igitur quòd humiliari opus est eius, qui à Deo egressus est, & ad Deum vadit. Superbire, & fastuosum esse, opus est eius, qui à dæmonibus exiuit,& ad dæmones vadit. Quum autem audieris, *dedisset ei pater*: ne existimes quandam filij impotentiam hic declarari, sed disce potius reuerentiam erga patrem, & voluntatis cõcordiam:quia, si impotens tibi videtur filius,eo quòd pater ei ea dedisse dicatur, impotentem intellige & patrem, eo quòd filius ei regnum tradit, vt Apostolus di- 1.Cor.15. cit,sed non ita est.Verum traditio concordiam,& cooperationem dicit, vt sic dicam, & beneplacitum patris.Vide autem & eminentiam humilitatis. Non enim ante cœnam lauat, sed,postquam omnes recubuissent,surgit solus ipse, illis recumbentibus, & deponit quidem vestimenta:docens nos vt expediti, & leues simus ad ministerium. Linteo autem præcingitur ipse omnia faciens,lauans,& extergens.Mittit item aquam, & hoc ipse faciens,non alij committens. Hæc autem omnia nobis indicia sunt, & præcepta, quomodo nos cum omni alacritate ministrare oporteat, & nosipsos omnia operari, non aliis vtentes ministris. *Venit ergo ad Simonem Petrum,&c.*Non primum lauat Petrum, quamuis primatum discipulorum gerebat: sed forte proditor, quum esset impudẽs, & inuerecundus,ante Petrum lotus est.Vnde hoc manifestum? *Petrus primatum discipulorum gerebat.* *Cœpit*,inquit,*pedes discipulorum lauare, & extergere*, deinde venit ad Simonem Petrum, atque ita declarat, quòd non primo lauerit Petrum. Non enim dixisset, quod venisset ad Simonem Petrum, sed alium quendam ante Petrum lauit. Ex aliis itaque discipulis nullus sustinuisset ante Petrum lauari. Proditorem autem hoc ausum fuisse possibile est. Nam,si ab aliis discipulis cœpisset lauare quempiã, prohibuisset dominum ille, quisquis fuisset, & dixisset, quæ & Petrus,*Domine,tu meos lauas pedes?*& non permisisset. Non igitur vllum alium lauit prius quàm proditorem, & deinde Petrum. A Petro autem erudi-

tos cæteros verisimile est, non contraueniſſe, ſed honorem hunc à domino ſuſcepiſſe. Vide autem & Petri verba quantam habeant emphaſim, *Tu lauas meos pedes* manibus illis, quibus oculos cæcorum aperuiſti, quibus leproſos mundaſti, quibus mortuos ſuſcitaſti? tu, qui hæc, & maiora feciſti, meos, ſerui imperiti: & non manus, neque aliam partem honeſtiorẽ, ſed pedes, qui extremæ omnium maxime ſordidæ partes, ac ignominioſæ habentur? Quid igitur aiti dominus: *Quod ego facio nunc, tu neſcis*, quòd ſummam humilitatem in ſe contineat, & eandem vos quoque doceat, Poſthac quando eiicies in meo nomine dæmonia, quando videbis me in cælum ſumi, quando à ſpiritu diſces, quòd ad dexteram ſedeam patris: tunc ſcies, quòd ille, qui ita ſic ſe humiliat, vt & pedes tuos lauet, tibi det tantam virtutem contra dæmones, & aſſumptus ſit, & glorificatus cum patre, in nullo imminutus propter ſuam humiliationẽ. Et ita nunc in pectore tuo conſeruet etiam ipſe humilitatem, quæ te magis exaltabit, quàm humiliabit. *Dicit ei Petrus, Non lauabis pedes meos,* *Matth.18.* *&c.* Magna reuerentia Petri erga magiſtrum: vn- *Marci 8.* de & religioſe hãc eius curam à ſe amandat. Quãuis autem & alio loco increpatus fuerit à Chriſto, & oportebat certè ob increpationem ſuperiorem, nunc permittere, vt lauaret ipſum dominus; tamen, quia non conſiderat, quàm magnum erat, quòd à Chriſto gerebatur, & non cogitat, quòd iterum increpaturus ſit ſe vehemẽtius tanquam inobedientem dominus, reſpondet; *Non lauabis, &c.* Quid igitur Chriſtus? Si dixiſſet, Humilitatem te doceo, ô Petre, & propterea lauo tuos pedes: dixiſſet vtique ei Petrus, & iuraſſet, quòd etiam abſq; pedum lotione humilitatem docuerit. Sed quid dicit ad illum? Quod maxime ſciebat cor eius vellicaturum, incutit ei tãquam terriculamentum, *Niſi lauero te* (dicens) *non habes partem mecum.* Nam, quum ipſe præ omnibus aliis diſcipulis magis deſideraret eſſe cum Chriſto, ideo ro- *Infra eod.* gabat; Quo vadis? &, Animam meam pro te ponam, promittebat ex charitate: huiuſmodi minis animum concutit. Nam, *ſi non lauero te*, inquit, *non habes partem mecum.* Vbi audiuit Petrus terribiles haſce minas, quàm vehemens erat detrectando, tam vehemens, immo vehementior erat admittendo, ita vt & caput ad lauandum daret. Vtrumque autem ex charitate fiebat: & detractatio, quia plurimum obſeruabat dominum: & admiſſio, quia à domino ſeparari nolebat. Tu autem, quum videris aliquem valde vrgentem præ temeritate, ac dicentem, & cum iuramento; Nunquam faciam hoc: & deinde reuerentia iuramenti in hoc, quod decreuerat pertinacem, & ex eo periclitantem vel in anima, vel in corpore, recte vtaris hoc Petri exemplo, qui, quum pertinax eſſet, vbi vidit pertinaciam vergere in ſeparationem à Chriſto, abſtitit ab illa. *Dicit ei Ieſus, Qui lotus eſt, &c.* Sumpta occaſione, dominus arguit proditorem, vt eum ab immunda ſententia abduceret, & indigentem lauari à malitia, & in aliam ſententiam transferret. Vos igitur, inquit, quum ſitis loti, non indigetis alio lauacro. Vnus autem eſt immundus, qui lotione opus habet. Quærunt autẽ multi, quomodo dixerit dominus apoſtolis; *Vos mundi eſtis.* Nondum enim erant liberati à peccatis, nondum ſpiritum aſſequuti erant. Adhuc enim peccatum prævalebat, adhuc maledictio operabatur. Nondum enim agnus, qui tollit peccata mundi, immolatus erat. Nondum ſuſpenſus in ligno, à maledicto nos redemerat. Quomodo igitur mundi fuerunt apoſtoli? Eſt igitur dicendum, quòd, quamuis non fuerint liberati à peccatis: attamen propter ſermonem, inquit, quem loquutus ſum vobis, mundi eſtis, hoc eſt, ſecundum hoc nunc eſtis mundi, nunc liberati eſtis ab errore Iudaico: quia & Eſaiam audiuiſtis, quomodo do- *Eſa.1.* ceat nos lauari; Lauamini, mundi eſtote, deponite malitias ab animabus veſtris. Et ita etiam illi, quia cum magna innocentia, & ſimplicitate verſabãtur cum Chriſto, merito loti, & mundi à domino dicuntur. Intellexerunt autem quidam per cœnam, agnitionem myſterij ſecundum Chriſtum in fine ſeculorum, quam Chriſtus docuit ſuos diſcipulos, non vt maculam habentes, ſed vt paratos eos faciens, iuxta hoc, quod dictum eſt ab *Eſa.53.* Eſaia; Quàm ſpecioſi pedes euangelizantium pacem. Nam *vos quidem*, inquit, *mundi eſtis*, ſed quantum ad vos attinet. Oportet autem & ad aliorum purificationes vos mitti: quod per lotionem pedum docetur. Lauacrum igitur non facit vt intelligamus purificationem peccatorum apoſtolorum, (mundi enim eſſe perhibentur) ſed ſymbolum eſt, quòd mittendi ſint in prædicationem, & tranſuehant etiam ad alios homines puritatem, quæ fit per verbum dominicum. Idcirco & Petrus inquit, *Non ſolum pedes meos lanes, ſed & caput*, hoc eſt, non ad prædicationem tantum mittas me, ſed & caput meum per martyrium purifica. Expone autem, quòd & nunc hæc purificantur. Etenim & nunc cœna fit in diuina ſacra operatione diuini corporis, & ſanguinis, quæ proponuntur. Quid igitur ab vno quoque, vt faciat, exigatur, audi. Habemus in nobis omnes, qui in Chriſtum credimus, verbum Dei, & euangelij prædicationem. Omnes enim ſuſcepimus Chriſtum in cordibus noſtris. Sed debemus in cœna illa excitare verbum, vt ſurgat, & deponere eius veſtes, quæ obtegunt illud. Veſtis eſt auaritia: veſtis, vana gloria: veſtis, inuidia, & quæuis aliarum affectionum, quæ aggrauant verbum diuinum in nobis, illa oportet deponere, vt excitetur verbum, & ſurgat, expeditúmque ſit, vt poſſit per pœnitentiam noſtram operari purgationem. Verbũ enim, quum ſurrexerit, & omnium ſarcinam, ſolicitudinémq; temporalem depoſuerit, lauabit cogitationes diſcipulorum eius, qui ipſum ſequuntur. Lauabit autem pedes, hoc eſt, operatiuas noſtras motiones, & greſſus noſtros. Si autem quis opus habuerit & alia purgatione, & deſiderat etiam doctrina, & cõtemplatione probari, dicat ad dominum; Domine non ſolum pedes meos, ſed & manus, & caput, hoc eſt, non ſolum greſſus meos purifices, ſed & manus, vt ego & alios manuducere, & ad bonum ſimul aſſumere valeã: & caput, vt in contemplatiua parte diuinæ cogitationis purgatam, & immaculatam de diuinis cognitionẽ habeam. *1.Cor.11.* Ita igitur per confeſſionem lauari poterimus, vt non indigni communicemus cœnæ, & iudicium nobis manducemus, & bibamus. *Poſtquam ergo lauiſſet pedes eorum, &c.* Non vltrà ad Petrum ſolum, ſed ad omnes loquitur, cauſamque tantæ erga illos humilitatis ponit, quæ eſt, vt illius fiamus imitatores. Et quid ſi hoc, quod antea dixerat Petro, ſciens, ad hoc tempus dicatur pertinere? Scies enim poſt hæc, dixit. Quando? Quando, receptis, veſtibus,

veſtibus, accubuero, & cœpero docere vos, ac dicere, *Scitis quid fecerim vobis?* Nam, ſi ego, quem vos teſtamini dominum, & magiſtrum, & bene teſtamini, pedes veſtros laui (& non dixit, ſeruorum, indoctorum, illiteratorum: ſed hoc illorum reliquit conſiderationi) vobis maxime neceſſarium eſt, *vt alter alterius lauet pedes*, hoc eſt, omni miniſterio vobis inuicem ſeruiatis. Id enim vult per lotionem, quæ eſt miniſteriorum infima, vt & alia longe honeſtiora non detrectemus. *Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis:* hoc eſt, cum alacritate, quamuis quod ego feci, maius ſit. Dominus ego ſum, vos autem conſeruorum pedes lauabitis. Attamen & doctores videmus pueris literas elegãtiores præſcribere, vt ad imitationem quamuis à longe veniant. Neceſſario autem apoſtolos admonet de his, quoniam in honore erant futuri, alij maiore, alij minore, vt ne inter ſe diſſiderent, & ſuperbirent, ſed vt omnium ipſorum mentes purgarẽtur.

INCERTI IN IDEM *Euang. Homil.*

NArrat ſuperius euangeliſta, quòd ante diem feſtum Paſchæ ſaluator noſter in Bethaniam venit, vbi Lazarum à mortuis ſuſcitauit. Fecerunt autem ei cœnam ibi, & Martha miniſtrabat. Lazarus autem vnus erat ex diſcumbentibus. Cogitauerunt autem Iudæi vt Lazarum interficerent, quoniam multi credebant propter eum. Quid autem ſignificet Bethania (quæ domus obedientiæ interpretatur) quid Maria & Martha, & quid Lazarus à mortuis ſuſcitatus, iam ſuperius expoſuimus. Inde autem cùm ſuper pullum aſinæ ſedẽs Ieroſolymã dominus appropinquaſſet, ramos palmarum accipiẽtes, omnes obuiam procedunt. Cum tanto igitur, talique triumpho ciuitatem ingreſſus, ad templum venit, omnéſq; in eo & emẽtes, & vendentes foras eiecit. Cùm autẽ frequenter illis diebus iret Bethaniam, & rediret Ieroſolymam, videns arborem fici, acceſſit ad eam: quæ quia fructum non habebat, maledixit eã, & aruit. Hæc autem in Matthæo expoſita ſunt. *Ante diem autem feſtum Paſchæ*, Præmiſſis diſcipulis, qui ei Paſcha pararent, venit ad locum paſſionis, & ad impiam ciuitatem, vt tandem ea compleret, quæ de eo per prophetas fuerant nunciata. *Sciens igitur quia venit eius hora vt tranſeat ex hoc mundo ad patrem, cùm dilexiſſet ſuos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos.* Sciens (inquit) Ieſus, quia venit eius hora: ſciebat enim quando veniret, qui ante mundi conſtitutionem, & tempus & annum & diem diſpoſuit, in quo veniret. Sed quæ hora? vt tranſeat ex hoc mundo ad patrem. Ab hoc enim tranſitu, Paſcha tranſitus interpretatur. Cùm ſemper dilexiſſet ſuos, qui erant in hoc mundo, in finem dilexit eos, & vſque ad mortem dilexit eos, & in fine oſtendit, quanto amore dilexerit eos. Maiorem enim hac dilectionem nemo habet, quàm vt animam ſuam pónat quis pro amicis ſuis. Hoc enim ipſe dixit, & hanc tantam dilectionem & dicendo ſignificauit, & patiendo monſtrauit. *Surgit à cœna: & ponit veſtimenta ſua.* Ponit veſtimenta ſua, accipit linteum, præcingit ſe, mittit aquam in peluim, & tam charitatiuè, tam honeſtè, tam officioſè præ paratus, venit lauare, & tergere pedes diſcipulorum. Et vt omnia ratione, & ordine faceret, & faciendo nos inſtrueret, venit ad Simonem Petrũ. Ipſe enim inter alios maior erat. *Et dicit ei Petrus, Domine, tu mihi lauas pedes?* Non decet, non conuenit: tu dominus, ego ſeruus: tu Deus, ego homo: tu creator, ego creatura: & tu mihi lauas pedes? *Reſpondit Ieſus, & dicit ei; Quod ego facio, tu neſcis modò: ſcies autem poſtea.* Hæc mea humiliatio, magni eſt ſacramenti ſignificatio: quam me docente, & exponente, poſteà ſcies. At ille de tanta filij Dei inclinatione perterritus, adhuc in eadem voluntate perſiſtens, reſpondit, *Non lauabis mihi pedes in æternum*, nunquam hoc patiar, nunquam hoc feram, nunquam de manibus Domini mei hoc tale ſeruitium recipiam. *Reſpondit ei Ieſus, Si non lauero te, non habebis partem mecum.* Illi igitur partem habebũt cum Chriſto in regno ſuo, quos ipſe dilexit, & lauit à peccatis in ſanguine ſuo. *Dicit ei Simon Petrus, Domine, non tantùm pedes meos, ſed & manus, & caput.* Iſti igitur ſunt illi pedes, quos etiam illos qui iam loti, & baptizati ſunt, frequenter lauare oportet. Sed quid de animæ affectionibus dicam, cùm ipſis quoq; bonis actionibus, ſuperbia, & vana gloria ſæpe ſe immiſceat? Et hæc igitur lauatio neceſſaria eſt. Sequitur: *Et vos mundi eſtis, ſed non omnes.* Hæc autẽ, quia euangeliſta expoſuit, nobis aliter exponere non licet. *Sciebat enim* (ait Euangeliſta) *quiſnam eſſet qui traderet eum: propterea dixit, Non eſtis mundi omnes. Vos vocatis me, magiſter, & domine, & bene dicitis: ſum etenim. Bene*, inquit, *dicitis*, quia me magiſtrum, & Dominum vocatis: ſicut enim dicitis, ita eſt. Sed quia magiſter ſum, meam doctrinam recipite: & quia dominus, meum mãdatum cuſtodite. Quod mandatum? Vultis audire quod? *Si ego laui pedes veſtros dominus, & magiſter, & vos debetis alter alterius lauare pedes. Exemplum enim dedi vobis, vt, quemadmodũ ego feci vobis, ita & vos faciatis.* Quamuis enim hoc ad literam cuſtodire, plenũ ſit charitate, & humilitate, maius tamen aliquid ſignificare videtur, ſicut & cuncta, quæ ſaluator noſter ſimiliter egit. Et hoc eſt fortaſſe quod Apoſtolus ait, hæc eſt forſitan illa lex, quam nos adimplere præcepit, quando dixit, Alter alterius onera portate, & ſic adimplebitis legem Chriſti, id eſt mandatum Chriſti. Vnde & Iacobus Apoſtolus ait, Confitemini alterutrum peccata veſtra, & orate pro inuicem, vt ſaluemini. Dum enim pro ſe inuicem ſancti orant, alter alterius pedes lauant.

PETRI DAMIANI SERmo in cœna Domini.

HOdie, fratres chariſſimi, dum cenę Dominicæ ſolennia celebramus, plurima virtutum cæleſtium ſacramenta recolimus. Hodie nanque Saluator noſter, qui caput eſt Angelorum, dum ſuis diſcipulis veſtigia terſit, veræ nobis humilitatis exemplum manifeſtè propoſuit, vt quod impendit Dominus famulis, ſerui non dedignentur exhibere conſeruis, & puluis non deneget puluerì quod ſibi congruere tantæ viſum eſt maieſtati. Vbi cùm Petrus obſequium ſuſcipere tanti Præceptoris abnueret, & ille minas repulſionis, niſi ſe lauari permitteret, intentaret, tremefactus tandem, & inſiſtentis imperio protinus acquieſcens,

ait,Domine,non tantùm pedes meos, sed & manus,& caput.In quibus vtiq; verbis beatus Apostolus opera nostra, simul & cogitationes, vt à Domino purificentur,atque mundentur, indigere signauit.Siquidem manibus operamur,cogitationes autem ex mente, quæ caput est interioris hominis,proferuntur. Vera ergo,ac perfecta purgatio est,cùm Deus omnipotens non solùm opera nostra mũda,& immaculata custodit,sed etiam prauas cogitationes à cordibus nostris sancti Spiritus infusione repellit.Hodie Saluator terreni panis,ac vini speciem in sui corporis & sanguinis sacramenta [a] conuertit,suísque Discipulis vitalis alimoniæ pabulum ministrauit.Cibus enim ille vetitus,quem primus homo, intumescẽte superbia, & gula pruriente, percepit, per vniuersa eius viscera vitiorum omnium,ac mortalis corruptionis venena diffudit. Cõtra hoc igitur lethale virus antidotum à Christiano populo sumitur, per quod spiritualis morbi pestilentia salubriter euomatur.Huius noui sacramẽti virtute fermentum illico condemnatæ vetustatis expellimus, vt de seruitute ad libertatem spiritus,& ad noua regenerationis azyma transeamus. Hodie sacrum chrisma conficitur, per quod in nobis omnium cælestium charismatum sanctificatio designatur. Hoc videlicet illud esse sacrosanctum [b] chrisma cognoscitur,quod non modò Sacerdotes,Reges, atque Prophetas vnxit in veteri testamento, sed etiam sanctos Apostolos,Martyres, & Confessores sanctificauit in nouo. Hodie etiam nos oleo diuinæ virtutis inungimur,vt in spiritualis palæstræ certamine colluctantes, de subactis, atque conuictis hostibus triumphemus. De quo nimirum oleo Propheta dicit;Computrescit iugum à facie olei.Nam cùm per hoc diuini chrismatis sacramentum libertatis nobis spiritus redditur,seruitutis antiquæ iugum in putredinem necesse est redigatur. Hoc mysterium chrismatis Propheta Dauid indubitanter agnouit, cùm vultus nostros in oleo exhilarandos esse cantauit. Enimuerò cùm mundi crimina Deus diluuio quõdam expiaret effuso, futuri muneris columba similitudinem prætulit, cùm oliuæ ramo pacem terris redditam nunciauit. Ait enim scriptura: Expectatis autem vltra septem diebus aliis,rursum dimisit Noë columbam ex arca. At illa venit ad eũ ad vesperam portans ramum oliuę virentibus foliis in ore suo. In remissione,ac reuersione columbæ septenarius numerus ponitur, quia septem esse proculdubio sancti Spiritus dona noscuntur. Vespertina verò hora ad arcam columba reuertitur,quia Spiritus sanctus,qui in mundi principio ferebatur super aquas, iam vesperascente sæculo, sanctam repleuit Ecclesiam, Ad hoc etiam diuini chrismatis pertinet sacramentum,quod omnipotens Deus Moysi famulo suo mandatum dedit,vt Aaron fratrem suum aqua priùs ablueret, deinde per infusionem huius vnguenti constitueret sacerdotem, Aaron,inquit, & filios eius vnges,sanctificabísque eos, vt sacerdotio fungantur mihi. Filiis quoque Israel dices: Hoc oleum vnctionis sanctum erit in generationes vestras. Porrò autẽ sicut iam abluto per diluuium mũdo, cum oliuæ ramo ad arcam colũba reuertitur, sic etiã Aaron aqua priùs ablutus est, deinde chrismate perunctus,vt ad sacerdotium promoueretur. Sic etiam nunc quilibet ad regenerationis gratiam veniens priùs sacri baptismatis vndis immergitur,vt post modum diuini chrismatis mysterio consignetur. Illud præterea oleum, quod & tabernaculũ fœderis,& cuncta eius vtensilia consecrauit,hoc diuini chrismatis sacramentũ perspicuè figurauit. Ait enim Dominus Moysi: Tolles oleum de oliuetis, mensura Hin, faciésque vnctionis oleum sanctum,vnguentum compositum opere vnguentarij,& vnges ex eo tabernaculum testimonij, & arcam testamenti, mensámque cum basibus suis, candelabrum,& vtensilia eius,altaria thymiamatis,& holocausti, & vniuersam supellectilẽ, quæ ad cultum eorum pertinet, sanctificabísque omnia, & erunt sancta sanctorum; qui tetigerit ea sanctificabitur. Mysticum [c] itaque chrisma,quod tunc consecrabat tabernaculum in deserto, nunc Ecclesiam in nouo sanctificat testamento. Quod etiam sacramentum tunc vberiùs, & copiosiùs videtur impletũ,cùm Redemptor noster de Iordani vndis baptizatus exiit, & apertis cælis protinus in eum Spiritus sanctus in columbæ specie manifesta visione descendit, móxque vox Patris intonans ait: Hic est Filius meus dilectus,in quo mihi complacui: hunc esse perspicuè cõprobans, cui Dauid olim eodẽ spiritu edoctus aiebat: Vnxit te dominus Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Ex illo sanè tunc spiritu,qui nostrũ quoque chrisma nunc consecrat, tantam virtutem aquarum omnium natura concepit, vt in quibuscunque fluentibus sub professione deificæ Trinitatis abluendus immergatur,plenum,atque perfectum nouæ regenerationis mysterium diuinitus impleatur. Hoc nostrum chrisma illud etiã oleum typicè designabat,quo Dominus in tabernaculo septem lucernas impleri, ac iugiter ardere præcepit. Præcipe, inquit, filiis Israel,vt afferant tibi oleum de oliuis purissimũ, ac lucidum, ad cõcinnandas lucernas iugiter extra velum testimonij in tabernaculo fœderis, ponétque eas Aaron à vespere vsque in mane coram Domino, cultu ritúque perpetuo in generationibus vestris super candelabrum purissimum ponetur semper in conspectu Domini. Quid autem per septem lucernas in tabernaculo,nisi septem significantur Ecclesiæ in vno populo Christiano? In quibus nimirum oleum iubetur indesinẽter ardere,quia in iis syncera charitas,quæ per spiritum sanctum datur, gemini debet amoris igne feruescere, & claris [d] atque conspicuis semper operibus coruscare. [e] Sed cùm vna sit proculdubio catholica, & vniuersalis Ecclesia, sicut per Salomonem dicitur: Vna est columba mea, vna genitricis suæ: quid est, quòd in sacris eloquiis septem esse referuntur Ecclesiæ,nisi quia vna est per vnitatem fidei,septiformis est per totidem dona spiritus sancti? Hæ sunt enim septem mulieres, quæ iuxta Prophetæ vaticinium, accepere virum vnum.Vir autem ecclesiæ Christus, Hoc planè sancti spiritus oleo cuncta sacrarum scripturarum pabula condiuntur, vt animarum nostrarum viscera saginentur.Hoc oleum vitalibus epulis eloquij cælestis infusum sapit in faucibus animæ; cuius & stomachum recreat, & gustum percipientis obdulcat. Nam scriptum est; Litera occidit; Spiritus autem viuificat. Vnde sciendum est, quia omnes sacrorum voluminum paginæ sancti spiritus oleo sunt conditæ. Quamobrem & in libro Numerorum legitur: Quia circuibat populus, & colligens

manna

a Est igitur reipsa & veraciter Christi corpus in hostia, & sanguis in calice, non typicè tãtum vt hæretici blasphemant.

b Chrisma sacrosancta.

c Mysticum chrisma Ecclesiam sanctificat.

d Nõ ergo sola sufficit fides, si Ecclesia cãdelabro cõparata cõspicuis semper debet coruscare operibus.

e Vnica est catholica, & vniuersalis Christi Ecclesia. Ergo hæreticorum non est Christi Ecclesia, sed synagoga satanæ.

manna, frangebat mola,siue terebat in mortario, coquens in olla, & faciens ex eo tortulas saporis quasi panis oleati. Porrò autem quasi per multa in cancellario Domini dolia trãsitum habuimus, vt ad solum oleatum, velut olei vasculum, peruenire possemus. Manna denique, quo plebs viuebat Israëlitica, sacrum designabat eloquium, quo nutritur, & vegetatur religio Christiana. Quod vtique veraciter oleatum est, quia mystica sancti spiritus est vnctione cõspersum. Notandum verò, quia idem manna,quod in libro Numerorum dicitur oleatum, in Exodo legitur non olei,sed mellis potiùs habuisse saporem. Gustus, inquit, eius erat quasi simile cum melle. Quidnam est, quòd angelicus ille cibus priùs dicitur mellis exhibuisse dulcedinem, & postmodũ non mellis, sed olei præbuisse suauitatem, nisi quòd redemptor noster sacrarum omnium author, & conditor scripturarũ,quem videlicet illud manna principaliter figurabat, & ante passionem velut mel dulcedinem exhibuit miraculorum, & post ascensionem suam, tanquam oleum, in discipulos suos effudit spiritũ sanctum? Nam quasi mellis videtur propinasse dulcedinẽ, dum signis, atque virtutibus coruscauit; olei verò tunc suauitatem dedisse,cùm in apostolos suos sancti spiritus paraclyti dona diffudit.Quem videlicet ordinem Moyses congruè tenuit, cùm in Deuteronomio de petra,quæ & nihilominus manna erat, typicè decantauit. Vt sugerit, inquit, mel de petra,& oleum de firma petra. De hoc mysticæ vnctionis oleo sponsa ad sponsum dicit in canticis: Vnguentum effusum nomen tuum. Vnguentum quidem effusum sponsi nomen asseritur, quia sicut à chrismate Christus,ita consequenter à Christo dicitur Christianus. Quia igitur, dilectissimi, per gratiam saluatoris nostri iam huius chrismatis percepimus sacramentum, quia iam regiæ dignitatis expressum præferimus in fronte signaculum,studeamus ita nobiliter viuere,vt conuersatio nostra tam diuinis, támque magnificis mysteriis valeat concordare. Nos enim sumus, quibus per primum Apostolorum dicitur: Vos genus electum,regale [f] sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, vt virtutem annuncietis eius, qui de tenebris vos vocauit in admirabile lumen suũ. Et certè satis ignobile est sub vitiorũ carnalium viuere seruitute, qui Deo nos adoptante, regij obtinemus generis dignitatem. Nimis turpe est, vt terrenæ simus concupiscentiæ dediti, qui & Dei vocamur Filij, & ad obtinendam cælestem hæreditatem per Christi gratiam meremur ascribi. Planè quia crucifixi præceptoris nos constat esse discipulos, dignum est vt etiam nosmetipsos huic nequã seculo præbeamus extinctos. A portanda igitur cruce post magistrum nostrum, & Dominum nulla nos negotij tẽporalis cura præpediat, nullus amor terrenæ substantiæ, vel illecebræ carnalis auertat. Dirigamus fidei, ac deuotionis nostræ oculos per stratam iam, nobísque propositam viam crucis, vt per eam inoffensis gressibus incedentes, ad eum mereamur attingere, qui auctor est, & prouocator ad gloriam resurrectionis,cum Deo patre,& spiritu sancto, viuens,& regnans in secula seculorum, Amen.

***

f Oẽs Christicolæ dicuntur sacerdotes, mysticè tamen, quia offerunt vitulos labiorum suorũ, & spiritales, ac metaphoricas hostias, sancti Spiritus liniti oleo. Ideo metaphoricè dicuntur sacerdotes. Propriè verò sacerdotes ex aliis assumũtur, auctore ad Hebræos Paulo.

EVTHYMII ZIGABONI

superioris Euang. expositio.

ANte diem festum paschæ sciens Iesus, quòd venisset hora ipsius, vt transiret ex hoc mundo ad patrem. Nam, postquam mortuus est, ac resurrexit, à terra in cælum migrauit. *Quum dilexisset suos, qui erant in mundo,in finem dilexit eos. Suos*, vocat discipulos, vtpote domesticos propter obedientiam. Sui autem appellati quoque sunt omnes Iudæi, tanquam cognati: imò etiam omnes simul homines,tanquam creaturæ ipsius. Addidit autem; *Qui erant in mundo.* Nam qui iam in virtute mortui erant, eius etiam proprij dicebantur, Abraham videlicet,Isaac,& Iacob,quique tempore illorum iusti erant. Quum dilexisset ergo discipulos ad id vsque temporis, tunc magis dilexit eos. Nam, *In finem*, idem significat, quod vehementer. Quia enim iam moriturus erat, eósque relicturus, dilectionem intendit ad ascensionem vehementioris memoriæ ipsius. Signum vero intentionis fuit lotio pedum illorum: nam qui aliquem feruenter amat, ne extremum quidem eius ministerium deuitat. *Et cœna facta.* In diuersorio, in instrato cœnaculo: quia facta vespera, sicut dixit Matthæus, accubuit cum duodecim. *Quum diabolus iam immisisset in cor Iudæ Simonis Iscariotæ vt traderet eum.* Iam tunc cogitationem immisisset, quando vnguentum effudit super caput Iesu mulier, de qua scripsit Matthæus. Hoc autem interposuit euangelista cum stupore admirans excellentem Christi clementiam, quia huius etiam pedes lauit, qui in proximo erat eum traditurus. *Sciens Iesus, quòd omnia dederit ipsi pater in manus.* Tanquam filio legitimo,& vnigenito. Humano autem more dixit; *Omnia dedit ipsi pater in manus*, Christũ ipsum imitans, qui frequenter huiusmodi de se dispensatorie solet dicere, sicut variis in locis diximus. Sicut autem pater tradit filio, sic & filius patri. Ait enim Paulus; Quum tradiderit regnum Deo, & patri. *Et quod ad Deum exisset, & ad Deum iret.* Tanquam filius Dei,ac Deus. Ait ergo; Sciens seipsum omnipotentem, ac Dei filium: licet tantæ esset potestatis, talísque dignitatis, ad extremam tamen descendit humilitatem, tum dilectionem erga discipulos ostendens, tum eos animi modestiam edocens. *Surgit à cœna, & ponit vestimenta.* Non omnia, sed exteriorem amictum, aut etiam indumẽtum, quod vesti illi exteriori adhærebat, quo succinctior esset ad id, quod facere parabat. *Quumque accepisset linteum, præcinxit se.* Linteo sese præcinxit ad extergendos lauandorum pedes. *Deinde misit aquam in peluim.* Ipse etiam aquam ferebat, & vniuersa cum omni promptitudine propriis manibus faciebat: vt & nos ministrantes, cuncta cum omni promptitudine per nosipsos faciamus, in illum respicientes: neque extollamur: quid enim sumus nos, si ad Deum conferamur. Linteum itaque, peluim, ac hydriam à patrefamilias proculdubio in eum tunc vsum accepit. *Venit ergo ad Simonem Petrum.* Quia lauare cœpit, ac postmodum venit ad Petrum: apparet, quòd primum lauerit pedes Iscariotæ: simul quidem beneficio afficiẽs, ac honorans proditorem suum vsque ad mortem, vt & nos similiter faciamus: simul etiam cõpungi volens illum, qui talia aduersus talem gubernatorem cogitaret. *Domine, tu mihi lauas pedes?* Tu,

Matth.26.

1.Cor.15.

qui filius Dei es? In ſtuporem verſus hoc dixit, ac vehementer cum reuerentia veritus. *Quod ego facio tu modo neſcis*, Quod ego hac re doceo. *Scies autem poſtea.* Quando hoc manifeſtauero. Nam paulo poſt de hoc dicturus eſt; Si ego laui veſtros pedes dominus, & magiſter; & vos debetis inuicem alij aliorum lauare pedes. Vel ſcies poſtea, quum me videris in cælum aſſumptum, quum venerit ſuper vos paracletus: tunc enim ſcies qualis quale fecerim opus, & quare. *Non lauabis pedes meos in æternum.* Hoc eſt, nunquam, aſſeuerabat enim honorans illum, ac venerans. *Simon lauero te, non habebis partem mecum, &c.* Non dixit, quam ob cauſam hoc faceret, ſciens illum non poſſe eo modo perſuaderi, ſed potius magis repugnaturum: ſed, quum præ nimio amore repugnaret, ex hoc illi perſuadet: comminatus nanque exciſionem, protinus eum inclinauit, facitque, vt ille amplius petat, quàm prius ab eo petebatur: & tantum ſe offerat ad id miniſterium perferendum, quantum prius ad repugnandum, imò etiam amplius. *Non tantum*, inquit, *pedes, ſed & manus, & caput*: ita nimia dilectione & primum obſiſtebat, & poſtmodum concedebat. *Qui lotus eſt, non indiget niſi vt pedes lauet, &c.* Ne opinarentur lotionem hanc, purificationem quandã eſſe, quale & baptiſma: huiuſmodi opinionem exemplariter ſoluit dicens, Qui lotus eſt, non indiget lauari niſi ſolos pedes quibus calcando lauacrum egreditur, ſed eſt mundus totus, vtpote iam lotus. *Et vos mundi eſtis*, nempe mundati iam per doctrinam, quam vos docui, & abiecta omni prauitate, ac malitia. Nam & Chryſoſtomus interpretans illud; *Et vos mundi eſtis*: ait etiam adiectum eſſe; *Propter ſermonem quem loquutus ſum vobis.* Itaque doctrina non opus eſt vobis, vt mundemini ab iis, quibus iam emundati eſtis, niſi vt ſolis pedibus lauemini, propter cauſam, quam nunc non ſcitis, ſcietis autem poſtea. *Sed non omnes.* Non omnes mundi eſtis. *Sciebat enim quiſnam eſſet qui traderet eum.* Nouerat eum, qui præcipitatus, & contaminatus erat. *Scitis quid fecerim vobis?* Ignorãtes interrogat, quo attẽtiores reddat: nam poſtquam factum eſt, vult nunc docere, quod ignorabant. *Vos vocatis me dominum, ac magiſtrum, & bene dicitis, ſum etenim.* Sum iſta, tanquam Deus. Nam cum diſcipulis loquens ſeſe detegit. Dicens itaque; *Vos dicitis*: vos me ita appellatis: ſermonem inuidia carere fecit. Addens autem, *Sum*, huiuſmodi confirmauit appellationes, nec ad gratiam, ſed propter veritatem dictas demonſtrauit. Iam ergo hinc ratiocinemini. *Si ergo ego laui veſtros pedes, dominus, &c.* Non dixit; Si ego, qui natura dominus ſum, laui veſtros pedes, qui natura ſerui eſtis; multo magis vos inuicem conſerui, debetis alij aliorũ lauare pedes. Neque dixit; Si ego proditoris laui pedes, multo magis vos inſidiatorum: ſed hæc per opera ſignificans, horum diſputationem reliquit auditorum conſcientiæ. *Exemplum enim præbui vobis.* Exemplum deiectionis in dilectione, hoc opere tradidi vobis. *Vt, quemadmodum ego feci vobis, & vos faciatis.* Ex dilectione deiectis, ac ſubditis miniſtrãtes. At vero ipſe quidem erat maior, quam intelligi, ac dici poſſet: nos autẽ ſumus terra, & cinis, puluis, & cœnum, aut ſi quid his vilius eſt. Quando vero non tantum ad minores non deijcimus nos, ſed neque ad maiores: nec ſolum pedes ſeruorum non lauamus, ſed neque amicorum, quum etiam inſidiatorum lauare debeamus: qua obſecro condemnatione digni non erimus? qui non ſolum Chriſti non imitamur exemplum, verum etiam econtrario erigimur, & ex diametro extollimur, nec, quod debitum eſt, exoluimus. Et vos, inquit, debetis inuicem alij aliorum lauare pedes.

FERIA VI. IN PARASCEVE.

IOAN. 18.

PASSIO DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI ſecundum Ioannem.

IN illo tẽpore, egreſſus eſt Ieſus cũ diſcipulis ſuis trans [a] Torrentem [b] Cedron obumbratio eorum. [c] Non ſtatim ſed quibuſdam interpoſitis, quæ alij narrant. [b] Cedron vbi erat hortus: in quem [c] introiuit ipſe & diſcipuli eius. [d] Vbi ipſe lupus inter oues locum prænotauerat. [d] Sciebat autem Iudas, qui tradebat eum locum: quia Ieſus frequenter conuenerat illuc cum diſcipulis ſuis. Iudas ergo cum accepiſſet cohor- [e] Iudæos. [f] Nox enim erat, in qua ideo cum lucernis & facibus vtſi latere vellet his quæreretur. ¶ Ipſi accenderunt ſibi lumen pœnale. tem, & à pontificibus & Phariſæis [e] miniſtros venit illuc cum [f] laternis & fa- [g] Vt his ſi qui eum defendere vellent, expugnarentur. cibus & [g] armis. Ieſus itaque ſciens omnia quæ ventura erant ſuper eum, proceſſit, [a] Quia bibit de torrente huius ſeculi.

[h] Non ignorans quid vellent, ſed vt ſcirent eum eſſe quem quærebant. ceſſit, & dixit eis. [h] Quem quæritis? Reſponderunt ei: Ieſum Nazarenum. Di- [i] Non abſcondit ſe: ſed oſtendit. [k] Quaſi neſcius facti eorum vel potius vt ſigno oſculi eum traderet. cit eis Ieſus. [i] Ego ſum. Stabat autem & [k] Iudas qui tradebat eum cum ipſis. Vt ergo dixit eis, ego ſum, abierunt retrorſum, & eciderunt in terram. Iterum [l] Vt bene eum cognoſcant, ne errent in captione. ergo interrogauit eos. [l] Quem quæritis? Illi autem dixerunt: Ieſum Nazarenum. Reſpondit Ieſus: Dixi vobis, quia ego ſum: Si ergo me quæritis, ſinite hos abire. Vt impleretur ſermo, quem dixit: quia quos dediſti mihi, non perdidi ex eis [m] Ardentior cæteris diſcipulis. [n] Cultellum, ſcilicet. quemquam. [m] Simon ergo Petrus habens [n] gladium eduxit eum, & percuſſit pontificis ſeruum, & abſcidit eius auriculam dextram. Erat autem ſeruo nomen [o] Paſſionis. Malchus. Dixit ergo Ieſus Petro: Mitte gladium tuum in vaginam. [o] Calicem [p] Vt Apoſtolus ait: Pro nobis omnibus tradidit eum. [q] Quaſi dicat, Cur reſiſtis? quem [p] dedit mihi pater non [q] vis vt bibam illum? Cohors autẽ & tribunus & miniſtri Iudæorum comprehenderunt Ieſum & ligauerunt eum, & adduxe- [r] Cur ad eum? Voluit ad illum primo duci, vt minoris culpæ videretur, ſi alterius quoque ſacerdotis damnaretur ſententia. runt eum ad Annam primum. [r] Erat enim ſocer Cayphæ, qui erat pontifex anillius. Erat autem Cayphas qui conſiliũ dederat Iudæis, quia expedit vnum ho- [s] Ex deuotione. minem mori pro populo. [s] Sequebatur autem Simon Petrus Ieſum, & alius diſcipulus. Diſcipulus autem ille erat notus pontifici, & introiuit cum Ieſu in [t] Foris ſtabat qui negaturus erat. atrium pontificis. Petrus autem ſtabat ad oſtium [t] foris. Exiuit ergo diſcipulus alius qui erat notus pontifici, & dixit oſtiariæ & introduxit Petrum. Dixit ergo Petro ancilla oſtiaria: Nunquid & tu ex diſcipulis es hominis iſtius? Dicit ille: [v] Infidelitatis. Non ſum: Stabant autem ſerui & miniſtri ad prunas, quia [v] frigus erat, & calefaciebant ſe. Erat autem cum eis & Petrus ſtans & calefaciens ſe. Pontifex ergo interrogauit Ieſum de diſcipulis ſuis, & de doctrina eius. Reſpondit ei Ieſus: Ego palam loquutus ſum mundo. Ego ſemper docui in ſynagoga & in templo quo omnes Iudæi conueniunt, & in occulto loquutus ſum nihil. Quid me interrogas? Interroga eos qui audierunt quid loquutus ſim ipſis: ecce hi ſciunt quid dixerim ego. Hæc autem cum dixiſſet vnus aſſiſtens miniſtrorum dedit alapam [x] Vt manſuetus & patiens, qui iuſſu quamlibet percutienti irrogare pœnam poterat. Ieſu, dicens: Sic reſpondes pontifici? Reſpondit ei [x] Ieſus: Si malè loquutus ſum, teſtimonium perhibe de malo: ſi autem bene, quid me cædis? Et miſit eum [y] Qui erat princeps ſacerdotum illo anno, & ad eum à principio ducebatur. [z] In domo Annæ. Hoc & ante dixerat, ſed quæ ſequutæ ſunt adiungit. Annas ligatum ad [y] Caypham pontificem: Erat autem Simon Petrus [z] ſtans & [a] Ecce ſecundò negat. calefaciens ſe. Dixerunt ergo ei: Nunquid & tu ex diſcipulis eius es? [a] Negauit [b] Vt tertia negatio compleretur. ille, & dixit. Non ſum. Dicit [b] vnus ex ſeruis pontificis cognatus eius cuius abſcidit Petrus auriculam: Nonne ego te vidi in horto cum illo? Iterum ergo [c] Ecce completa prædictio Chriſti & conuicta præſumptio Petri. [d] Ab Anna. [c] negauit Petrus, & ſtatim gallus cantauit. [d] Adducunt ergo Ieſum à Caypha [e] In illam partem domus quam Pilatus tenebat. [f] Iudæi qui adducebant Ieſum. in [e] prætorium. Erat autem mane, & [f] ipſi non introierunt in prætorium, vt non [g] Qui quærebant falſum teſtimonium aduerſus Ieſum; contaminarentur, ſed vt manducarent paſcha. Exiuit ergo Pilatus ad [g] eos fo- [h] Quem iudicatis reum mortis. ras, & dixit: Quam accuſationem affertis aduerſus [h] hominem hunc? reſponde- [i] Prohibet tributa dari Cæ. & dicit, quia poſſum deſtruere templum Dei & reædificare. ¶ Quod probatur falſum in tot beneficiis quæ fecerat, pro quibus rededebant mala. runt & dixerunt ei: Si non eſſet hic [i] malefactor, non tibi tradidiſſemus eum. Dicit ergo eis Pilatus: Accipite eum vos, & ſecundum legem veſtram iudicate eum.

eum. Dixerunt ergo ei Iudæi: Nobis non licet [k] interficere quemquam, vt [l] sermo Iesu impleretur, quem dixit: significans qua morte esset moriturus. Introiuit ergo iterum in prætorium Pilatus, & vocauit Iesum, & dixit ei: [m] Tu es rex Iudæorum? respondit Iesus: A temetipso hoc dicis, an alij tibi dixerunt de me? Respondit Pilatus: Nunquid [n] ego Iudæus sum? Gens tua & pontifices tui tradiderunt te mihi. Quid feci sti? Respondit Iesus: [o] Regnum meum non est [p] de hoc mundo. Si ex hoc mundo esset [q] regnum meum, ministri mei vtique decertarent, vt non traderer Iudæis. Nunc autē regnum meū non est [r] hinc. Dixit itaque ei Pilatus: Ergo rex es tu? Respondit Iesus: Tu dicis, [s] quia rex sum ego. Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundū, vt testimoniū perhibeam veritati. Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam. Dicit ei Pilatus: Quid est veritas? Et cum hoc dixisset, iterum exiuit ad eos & dicit eis: Ego nullam inuenio in eo causam. Est autem consuetudo vobis, vt vnum dimittam in Pascha: [t] Vultis ergo dimittam vobis regem Iudæorum? Clamauerunt rursum omnes dicentes: Non hunc, sed Barrabam. Erat autem Barrabas latro.

k Non licet interficere quemquam, scilicet in festiuis diebus, quia in alio tempore licebat secundum legem. l Tradent eum Gentibus ad crucifigendum, & illudendum.
m Hoc enim obiiciebant Iudæi quòd se dicebat regem.
n Quasi dicat, A me hoc non dixi, sed à Iudæis accepi, qui ideo te tradiderunt mihi.
o Id est, credentes in me.
p Etsi adhuc in mundo. q Apparet quia nullus defendit.
r Etsi adhuc inter malos.
s Ideo non nego me regem: quia in hoc natus sum, vt ostendam quod sum.
t Quasi dicat, Quem melius?

CAP. XIX.

TVNC ergo apprehendit Pilatus Iesum & [a] flagellauit. Et milites plectentes coronam de spinis [b] imposuerunt capiti eius, & veste purpurea circumdederunt eum: & veniebant ad eum, & dicebant: Aue rex Iudæorum: Et dabant ei alapas: Exiuit ergo iterum Pilatus foras & dicit eis: Ecce adduco vobis eum foras, vt cognoscatis, quia nullam inuenio in eo [c] causam. [d] Exiuit ergo Iesus portans spineam coronam, & purpureum vestimentum, & [e] dicit eis. [f] Ecce [g] homo. Cùm ergo vidissent eum pontifices & ministri clamabant, dicentes: Crucifige, crucifige eum. Dicit eis Pilatus: Accipite eum vos, & crucifigite. Ego enim non inuenio in eo [h] causam. Responderunt Iudæi: Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia filium Dei se fecit. Cùm ergo audisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit: Et ingressus est prætorium iterum, & dicit ad Iesum: Vnde es tu? [i] Iesus autem responsum non dedit ei. Dicit ergo ei Pilatus: Mihi non loqueris? Nescis quia potestatem habeo crucifigere te, & potestatem habeo dimittere te? Respondit Iesus: Non haberes [k] potestatem aduersum me vllam, nisi tibi datum fuisset desuper. Propterea qui me [l] tradidit tibi, maius peccatum habet. Et [m] exinde quærebat Pilatus dimittere eum. Iudæi autem clamabant, dicentes: Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. Omnis enim qui se regem facit, contradicit Cæsari. Pilatus autem cùm [n] audisset hos sermones, adduxit foras Iesum, & sedit pro [o] tribunali in loco, qui dicitur [p] Lithostratos, Hebraicè autem [q] Gabatha. Erat autem Parasceue Paschæ, hora quasi

a Ecce quam iniuriosa Pilatus & milites intulerunt Christo.
b Deriforie: quia se regem dicebat esse, purpura enim est signum regis.
c Mortis. d Non clarus imperio, sed plenus opprobrio.
e Pilatus. f Quasi dicat, Si regi inuidetis, iam parcite, quia deiectum videtis.
g Qui se regem dixit.
h Quare mori debeat.
i Vbi non respondebat, sicut ouis silebat, vbi respondet, sicut pastor docet.
k Id est, quantulamcumque habes, non enim tibi omnimode liberum est.
l Iudaicus populus.
m Id est, Ideo.
n Timet, sed non consentit.
o Pro iudice vel in sede. p Id est, iudicium vel iudiciale.
q Id est, collis vel sublimitas.

quasi sexta: Et dicit Iudæis: Ecce rex vester. Illi autem clamabant: Tolle, tolle, crucifige eum. Dicit eis Pilatus: Regem vestrum crucifigam? Respondit derunt pontifices: Non habemus regem nisi Cæsarem. Tunc ergo [s] tradidit eis illum, vt crucifigeretur. [t] Susceperunt autem Iesum, & eduxerunt eum. Et [v] baiulans sibi crucem exiuit in eum qui dicitur [x] Caluariæ locum, Hebraicè autem [y] Golgotha: vbi crucifixerunt eum, & cum eo [z] alios duos, hinc, & hinc, medium autem Iesum. [a] Scripsit autem titulum Pilatus, & posuit super crucem, Erat autem [b] scriptum Iesus Nazarenus rex Iudæorum. Hunc ergo titulum multi legerūt Iudæorum, quia prope ciuitatem erat locus, vbi crucifixus est Iesus. Et erat scriptum [c] Hebraicè, Græcè, & Latinè. Dicebant ergo Pilato [d] pontifices Iudæorum: [e] Noli scribere, rex Iudæorum, sed quia ipse dixit, rex sum Iudæorum. Respondit Pilatus: [f] Quod scripsi, [g] scripsi. Milites ergo cum crucifixissent eum, acceperunt [h] vestimenta eius, & fecerunt [i] quatuor partes, vnicuique militi partem, & [k] tunicam. [l] Erat autem tunica inconsutilis, desuper [m] contexta per totum. Dixerunt ergo adinuicem: Non scindamus eam, sed sortiamur de illa cuius sit, vt scriptura impleretur dicens: [n] Partiti sunt [o] vestimenta mea sibi, & in [p] vestem meam miserunt sortem. Et milites quidem hæc fecerunt. Stabat autem iuxta crucem Iesu mater eius, & [q] soror matris eius [r] Maria Cleophæ, & Maria Magdalenæ. Cum vidisset ergo Iesus matrem & discipulum stantem, quem [s] diligebat: dicit matri suæ: Mulier, ecce filius tuus. Deinde dicit discipulo: Ecce mater tua. Et ex illa hora [t] accepit eam discipulus in [v] suam. Postea [x] sciens Iesus quia omnia consummata sunt, vt consummaretur scriptura dicit: Sitio. Vas autem positum erat aceto plenum. Illi ergo spongiam plenam aceto, hyssopo circumponentes [y] obtulerunt ori eius. Cum ergo [z] accepisset Iesus acetum, dixit: Consummatum est. Et inclinato capite tradidit spiritum. Iudæi ergo, quoniam parasceue erat, vt non remanerent in cruce corpora sabbatho: (erat enim magnus dies ille sabbathi) rogauerunt Pilatum, vt [a] frangerentur eorum crura, & [b] tollerentur. Venerunt ergo milites, & primi quidem fregerunt crura, & alterius qui crucifixus est cum eo. Ad Iesum autem cùm venissent, vt viderunt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura. Sed vnus militum lancea latus eius aperuit: & continuò exiuit sanguis & aqua. Et qui vidit, testimonium perhibuit, & verum est eius testimoniū: & ille [c] scit, quia vera dicit, vt & vos credatis. Facta sunt enim hæc, vt scriptura impleretur: [d] Os non comminuetis ex [e] eo. Et iterum alia scriptura dicit: [f] Videbunt in quem transfixerunt. Post hæc autem rogauit Pilatum Ioseph ab Arimathia, eò quòd esset

s Id est, voluntati eorum.
t Milites facto Iudæorum voto qui totum fecerunt quod fieri extorserunt.
v Suo humero vt eam commendaret imitaturis.
x Id est, decollatorum.
y Locus decollationis.
z Latrones vt alij dicunt, vt sic cum impiis deputatus.
a Operatur diuina vis in corde nescientis.
b Corde, non carne.
c Tribus linguis scribitur, quasi tribus testibus: quia in ore duorum vel trium testium stat omne verbum.
d Qui prædixerant: Non habemus regem nisi Cæsarem. e Non potest mutari quod veritas dixit, nec quod Pilatus scripsit.
f Vt impleatur scriptura: Ne corrumpas tituli inscriptionem. g Quasi dicat, Non corrumpo veritatem, etsi vos diligitis falsitatem.
h De aliis vestimentis sine sorte. i Hinc apparet quatuor milites fuisse qui crucifixerunt.
k Acceperunt similiter, sed non similiter diuiserunt. l Hæc est causa quare non diuiserunt.
m Quia charitas supereminet præ omnibus.
n Non sortiti. o Alia quam tunicam.
p Tunicam.
q Hæc erat mater Iacobi.
r Filia Cleophæ.
s Præ cæteris familiaritas.
t Quia ad eius curam quicquid ei est necessarium pertinet.
v Matrem. x Qui omnia disposuit per nescientes agit.
y Arundinem: vt alius dicit.
z Quod prophetia prædixerat: Et quia nihil iam restat quod ante mortem fieri oportet: & tradidit spiritum, vt qui potestatem habebat ponendi animam suam, & iterum sumendi eam.
a Vt morerentur. b Mortui de ligno, ne pendentes magnum diem sui diuturni cruciatus horrore fœdarent.
c Non ait, sciatis: Scit ipse qui vidit, credat ei qui non vidit.
d Ob quod dixit: non fregerunt eius crura.
e Agno. ¶ Ad hoc quod dixit, lancea latus eius aperuit. f Quia in ea carne venturus est in qua est crucifixus.

esset discipulus Iesu, occultus autem propter metum Iudęorum, vt tolleret corpus Iesu, & permisit Pilatus. Venit ergo: & tulit corpus Iesu. Venit autem & Nicodemus, qui venerat ad Iesum [g] nocte primum, ferens mixturam myrrhæ & aloes quasi libras centum. Acceperunt ergo corpus Iesu, & ligauerunt eum linteis cum aromatibus, sicut mos est sepelire Iudæis. Erat autem in loco vbi crucifixus est Iesus, hortus: & in horto monumentum nouum, in [h] quo nondum quisquam positus fuerat. [i] Ibi ergo propter Parasceuen Iudæorum, quia iuxta erat monumentum, posuerunt Iesum.

g Quia non nocte solum, sed nocte primum.

h Sicut in vtero Mariæ nemo ante eum, nemo post eum, ita in hoc monumento.

i Accelerata sepultura ne vesperascente, quando nihil tale licebat facere.

GLOSSA ORDINARIA *in superius Euang.*

Matth. 4. Luc. 23. Æc *cum di.* Sequitur: *Egressus est cum di. su.* Iã apostoli in agro culto & fructuoso opere per assiduam prædicationem constitutis, tempore passionis in hortum paradisi introducit, vbi fructus est abundantior: & qui in deserto tentatus vicerat, in horto suos coronat. Vnde ait latroni. Amen dico tibi, ho.me. eris in paradiso. *Vbi erat.* In horto capitur vt deleret peccatum commissum in horto deliciarum, in quem huius sæculi torrentem transiens, discipulos introduxit. *Cohor.* Non Iudæorum, sed militum à præside seruato ordine legitimæ potestatis, vt illis tenentibus nullus auderet resistere: vel etiam si quis auderet, contra tot non posset. *Ve.il.* Nocte traditur, vt sine turbis quæ in die frequentes aderant inueniretur. *Stabat autem & Iudas qui tradebat eum eum ipsis.* De osculo hic tacet quod alij euangelistæ dicunt. *Ego sum.* Hac vna voce tot feroces & fortes moriturus prostrauit virtute latentis deitatis; quia volebat quidem comprehendi, sed non nisi quando voluit. *Abierunt re. & ceci. in ter.* Sic modo per euangelium vbique dicit Christus, ego sum, & Iudæi expectantes Antichristum retro abeunt, & in tertena quæ amant, cadunt. *Sinite hos abire.* August. faciunt quod iubet, sinunt eos abire quos non vult perire non quin post sint morituri, sed quia sic nondum credebant, quomodo credunt qui non pereunt. *Percussit*, Seruus significat populum legis seruum, auris pro domino amputata, & à domino sanata, auditum amputatum, à vetustate renouatũ vt seruiat liber in nouitate spiritus, nõ in vetustę literæ. Vnde dicitur Malchus, id est, regnaturus cum Christo. Quod significatum quia non cogitauit Petrus, sed magistrum defendere voluit, dominus improbat factum, & monet eum ad patientiam. Illud tamẽ mysticè & fieri debuit & scribi. *Mitte.* Ac si diceret: Quiescat vindicta. Aliter: Conuerte gladiũ in locum suum, id est verbum prædicationis conuerte ad gentes. vbi secundum Paulum ostium apertum & ingens inueniatur. Aliter Postquam plenitudo sub intrauerit, dicit Petro, per quem totus ordo prædicatorum designatur. Mitte verbum prædicationis *Matth. 26.* ad Israel. Omnis enim qui gla.ac. gla.pe. Quo gladio? Illo qui igneus vertitur ante paradisum: & gladio spiritus, qui in Dei scribitur armatura. *Cohors au.* Mos erat Iudæis, vt quem morte dignum *Genes. 3.* iudicarent, vinctum præsidi traderent. *Et adduxerunt eum.* Erant eo tempore duo sacerdotum principes (vt Lucas ait) Annas & Cayphas, qui vicissim annos suos agebant. Sed tunc erat annus Cayphæ, & voluntate eius primum ductus est Iesus ad Annam, non quia collega, sed quia socer eius erat. Vel domus sic erant positæ, vt non deberet Annas à transeuntibus præteriri. *Et alius di.* Quis sit iste, quia hic tacetur, non temerè diffiniatur. Solet tamen iste Ioannes sic se significare. *Dicit il. non sum.* August. Non solũ negat Christum, qui dicit eum non esse Christum sed qui etiam negat se esse Christianum: & ita hoc impletur *Matth. 26.* quod dominus dixit: Ter me negabis. *Palam.* id est, multis audientibus, non quod quæ dicit palam, essent cognita turbis. Cum & apostolis dixe- *Supr. 16.* rit: Hæc in prouerbiis loquutus sum. Sed venit hora, cum palam annunciabo vobis. Eis etiam secreta exponebat, quæ aliis per parabolas dicebat. Similiter quod dicit: Nihil in occulto sum lo- *Matth. 10.* quutus. non quòd non esset occulta intelligentia, sed quia coram tot hominibus dixerat: Ea etiam quæ paucis dixerat, non sunt in occulto, quia ad hoc dixerat, vt prædicarentur super tecta, non vt tacerentur. Ea autem quę audierant, & non intellexerant talia erant vt non possent iustè criminari: Et quoties interrogando tentauerunt vt accusarent, sic respondit, vt omnes calumniæ frustrarentur. ideo dicit: *Quid me inter. Quid me.* id est, à quo veritatem audire non desideras. Interroga magis eos de quorum dictis nõ habeas inuidiam, Ita temperat responsionem, vt nec veritatem taceret, nec defendere se videretur. *Hæc autem.* Obiicitur: cur nõ fecerit quod docuit. Debuit nõ sic respondere, sed alteram maxillam præbere. Sed veraciter & mansuetè & iustè respondit, & non modo maxillam, sed totum corpus ferienti parauit. Et hinc potius ostendit præcepta patientiæ, non ostentatione corporis, sed cordis præparatione facienda: potest enim quis maxillam visibiliter præbere iratus. Melius ergo respondet verè placatus, & ad ferenda grauiora tranquillo animo paratus. *Si ma. lo.* Malè loquitur qui contra veritatem loquitur. Et est: Si male loquutus sum, da testimonium quo probes mendacem. *Erat autem.* August. Dicto, quòd Annas misit Iesum ad Caypham, redit ad locum narrationis, vbi reliquerat Petrum vt explicet quid in domo Annæ detrina Petri negatione contigerat. *In præto.* id est, vbi præses Pilatus habitabat. Sed si ad Caypham, quomodo in prætorium? forsitan aliqua causa vrgente de domo Annæ ad audiẽdum Iesum ambo conuenerant. Cayphas perrexit ad prætorium præsidis, & socero suo Iesum reliquit ad audiendum.

dum: vel in domo Cayphæ Pilatus acceperat prętorium: & tanta erat domus, vt seorsum habitaret dominus, seorsum Pilatus. *Vt non con.* quia diebus azymorum contaminatio erat illis in alienigenæ habitaculum intrare. *No. non.* hoc dicunt propter diei festi sanctitatem. Lex enim præcipit, ne parcant malefactoribus, præsertim seducentibus à Deo suo, qualem istum dicebant esse: & contra seipsos dicunt, quia interficiebant quem interficiendum offerebãt. sicut & Pilatus interfecit, non tamen manibus suis. Cum Pilatus vellet Iesum tradere Iudæis, vt secundum legem suam iudicarent eum, noluerunt recipere, dicentes. *Nobis non licet interfice. quemquam*, & sic impletur sermo Iesu quem de sua morte prædixit vt eum à Iudęis traditum gentes interficerẽt, quasi sic essent alieni à scelere qui magis peccant, in quo non eorum innocentia, sed dementia monstratur. *A temetipso.* Scit Iesus quid ipse interrogat, & quid ille respõsurus est. sed tamen dici voluit: non vt sciret, sed vt scriberetur quod scire voluit. *Quid fe.* Quasi dicat. Si hoc culpa non est, quòd te regem dixeris, quid aliud fecisti. Quasi dicat, non est mirum si iudici traderis puniendus qui te regem dicis. Sed si hæc causa non esset tunc forte alia quærenda esset. Quasi dicat, confirma si hæc causa est quæ obiicitur, an alia. *Regnum.* Hoc est quod nos scire voluit, sed prius vicissim interrogando voluit ostendere quæ esset de regno suo hominum opinio Iudæorum vel gentilium, qua ostensa vtrisque aptius respondet: Regnum meum non est de hoc mundo. Quasi dicat, Decepti estis: Non enim impedio dominationem vestram in hoc mundo, ne vanè timeatis & seruiatis, sed ad regnum cæleste credendo venire. *Tu dicis.* Non se regem timet confiteri: sed ita libratum est, vt neque se regem neget, nec de mundo se fateatur esse, vt ille sentiebat qui dixit: Ergo rex es tu? Cui respondit: Tu dicis: quia rex sum ego. Quasi dicat, carnalis carnaliter dicis. *Ego in h. na. sum.* Non in hac re, sed ad hanc rem, quod in Græco non est ambiguum. Dicit ergo de tẽporali natiuitate, qua venit in mundum, secundum quam natus est ad hoc: & ad hoc venit in mundum, id est, propter hoc vt testimonium per. v. Sed quia non omnium est fides, addit. *Omnis qui est ex verita. audit.* id est, obedit & credit mihi. *Iterum.* Non expectat responsum, ne cum vellet dimittere, mora fieret. subitò enim venit in mentem cõsuetudo qua posset per Pascha dimitti. *Est autem.* Quia in Pascha à seruitute liberati sunt in Pascha hęc consuetudo dimittẽdi eis fuit. *Dimittam vo.* Non potuit auelli à corde eius, Iesum esse regem Iudæorum, sicut in scribendo titulo, tanquam ipsa veritas hoc ei fixerit, de qua quid esset interrogauit. *Latro*, id est, diabolus seditiosus & homicidiorũ autor dimissus est Iudæis qui de patria lucis ob superbiam pulsus, in tenebrarum carcerem missus erat, & ideo non possunt Iudæi videre pacem, quia seditiosorum principem plusquam Deum eligere voluerunt. vnde *Ioan. 8.* bene dicitur: Vos ex diabolo patre estis. *Erat autem Bar.* id est, filius magistri, id est, diaboli, qui latroni in suo scelere Iudæis in perfidia magister fuit. Vel Barrabas, id est, filius patris, id est, diaboli.

CAPVT XIX. TVNC *ergo.* Hoc fecit Pilatus, id est, milites facere permisit, vel etiam iussit, vt Iudæi satiati de pœnis à morte desisterent. *Coronam.* In spinea corona nostrorum notatur susceptio peccatorum, pro qua mortalis fieri voluit. Vnde præcursor: Ec- *Ioan. 1.* ce agnus Dei, Ecce qui tollit peccata mũdi. Spinę namque in peccatorum significatione ponuntur. *Genes. 3.* Vnde dominus: Terra tua spinas & tribu. ger. id est, conscientia tua punctiones, & aculeos vitiorum procreare non desistet. *Exiuit ergo.* Ecce implentur quæ de se prædixerat Iesus occulta potentia: commendatur patientia qua informantur martyres. *Et dicite.* Hic apparet non ignorante Pilato hæc à militibus esse facta, siue iusserit, siue permiserit, vt satiatis Iudæis hæc sufficerent. sed magis inardescunt & clamant, Crucifige crucifige. *Fili. De.* Ecce altera maior inuidia. quia parua videbatur illi cita affectatio regni, & tamẽ vtrunque verè erat Christus, & rex & filius Dei. *Ie. au.* Hic & in aliis locis legitur filuisse Christus vt prophetia impleatur: Sicut agnus coram tondente sine voce, sic non aperuit os suum. Quæ simili- *Esaiæ 53.* tudo de agno data est, vt in suo silentio non reus, sed innocens habeatur. Non enim vt conscius conuincitur, sed vt mansuetus pro aliis immolatur. *Nisi ti. d. f. desu.* Id est, à Deo, quia non est potestas nisi à Deo, sed tamen tibi talis data est, vt sis sub alterius potestate, & ideo maius peccatum est ei qui tradidit me tibi inuidendo, quam tibi qui exerces potestatem metuendo: Non tamẽ Pilatus est sine peccato: & ideo ait, maius. *Et exin.* Id est, ex hac causa, ne haberet peccatum occidendo innocentem (& si minus illis inuidis) quærebat dimittere nõ quòd tunc primum quæreret, sed si prius volebat modo quærebat. *Si hunc.* Supra legem proposuerunt secundum quam deberet mori, quia filium Dei se fecit: Sed quia ille legem gentis alienæ nõ timet, sed magis timet occidere filium Dei: terrẽt eum à Cæsare, quem non potest vt autorem potestatis suæ contemnere. *Erat au. pa.* August. Parasceue quod interpretatur præparatio, est sexta feria quam præparabant necessaria sabbato: qua die præcepit Moyses duplò colligere manna pro- *Exod. 16.* pter sabbatum. *Hora qua. se.* quia iam incæperat sexta hora diei, quando Pilatus sedit pro tribunali: & dum duceretur Iesus, & cætera gererentur, completa est sexta hora: ex qua tenebræ fuerant vsque ad nonam. Sed ne hoc facinus in Romanos, sed magis in Iudęos retorqueatur, dicit Marcus hora tertia crucifixum, quia Iudæi clamauerunt ea hora: Crucifige crucifige. Vel pascha est *Marc. 15.* immolatio Christi cuius parasceue, id est, præparatio à nona hora noctis cœpit: qua in domo pontificis pronunciata est mors Christi à dicen- *Matth. 26.* tibus; reus est mortis, ab illa hora noctis nona vsque ad diei tertiam, sex horæ sunt præparationis, tres noctis, tres diei: quarum sexta iam cœperat cum Pilatus tribunal ascendit: quod adhuc erat præparatio immolationis, quæ facta est secundum Marcum tertia non præparationis, sed diei, & eadem est sexta præparationis. *Re. ve.* Adhuc terror quem de Cęsare ingerunt superare conatur, dicens: *Regem ve. cru.* de ignominia eorum volens eos frangere, quos de ignominia Christi non potera mittigare. *Tunc.* quia profitentur Cæsarem aperte contra eum esse, si alium regem velit eis ingerere, dimittendo impunitum quẽ propter hos ausus tradiderant occidendum. Victus ergo timore. *Tradi. eis Iesum vt cruci.* Eis, non quod ipsi manibus eum acciperent, qui supra hoc excusauerant sed vt crimine impliciti videantur, à

quo alieni esse conantur: cum nō nisi pro eis hoc faceret Pilatus. vnde nec ait vt crucifigerent, sed vt crucifigeretur iudicio & potestate Pilati. *Baitlans.* portabat crucem suam Iesus. Grande ludibrium impiis: grande mysterium piis gloriātibus quasi in sceptro regni: & est crux cādelabrum lucernæ, quæ non erat sub modio ponenda. Primò dominus crucem portat, quia prior passus est. Po-
Matth. 5. stea imposita est Simoni Cyreneo, quia debemus sequi vestigia eius. *Et cum eo.* Latro qui permansit in perfidia, significat Iudæos: qui confitetur, Gentes significat. *Et erat scri.* Hæ tres linguæ cæteris eminebant. Hebræa propter Iudæos in lege Dei gloriantes. Græca propter gentium sapientes. Latina propter Romanos tunc penè omnibus Gentibus imperātes. *Milites.* Ecce quæ gesta sunt iuxta crucem, cum iam crucifixus esset. *Quat.* Quadripertita vestis signat ecclesiā toto orbe, qui quatuor partibus constat, diffusam, omnibus partibus, æqualiter, id est, cōcorditer distributam. Tunica sortita omnium partiū significat vnitatem, quę charitatis vinculo cōtinetur. *Incon.* ne aliquādo dissoluatur vnitas ecclesiæ. Et ad vnum peruenit, quia omnes in vnum collegit, sicut & in duo-
Matth. 16. decim vnus Petrus pro omnibus dicit: Tu es Christus filius Dei viui. & ei pro omnibus dicitur: Tibi dabo claues regni cæ. vnus pro omnibus quia vnitas est in omnibus. *Desu.* Quia charitas supereminet omnibus per totum: quia nemo est eius expers qui pertinere videatur ad totū, à quo toto sicut Græca indicat lingua, catholica vocatur ecclesia, quæ in sorte Dei gratia commendatur. *Cum vi.* Qui diuina facturus, quasi repulit ignotam matrem, iam ostendit venisse horam, quam tunc prædixit: in qua agnoscit de qua fuerat mortaliter natus. Et docet vt à piis filiis impendatur cura parentibus. vnde & apostolus: Si
1. Tim. 5. quis suorum curam non habet, fidem negat, &c. *Mu. ec.* Matri quam reliquit, alterum pro se filium quodammodo tribuit, Nam cur hæc fecerit, hæc sequentia indicant. *Et ex il. ho. ac. eam di. in suam.* Qui etsi iam non haberet propria, in illa societate centupliciter acceperat, vbi erant omnia communia, nihil habens & omnia possidens.
2. Cor. 6. *Omnia con.* Omnia quæ oportebat fieri antequam acciperet acetum, & traderet spiritum. *Vt* etiā, *se. hic, con.* In siti mea po. me. ace. *dic. Sitio.* Quoniam
Psal. 68. hoc minus feciſtis: date quod estis. Degenerauerant enim à vino patrum de iniquitate mundi: quasi de pleno vase impleti, habētes cor vt spongiam, cauernosis & tortuosis latibulis fraudulentū. Hyssopus humilis herba pectus purgat, significat humilitatem Christi, per quem fusus sanguis nos emundat. Hanc circundederunt Iudæi, & se circunuenisse putarunt. Arundo significat scripturam, quæ hoc facto implebatur. *Sed vnus.* Vigilanti verbo vsus est: Non dicit, percussit vel vulnerauit; sed aperuit, vt illi quodāmodo vitæ ostiū panderetur, vnde sacramenta ecclesiæ emanauerunt: sine quibus ad vitam non intratur. Ille sanguis fusus est in remissionem peccatorum. Aqua, & lauacrum præstat & potum. Ecce ostium in la-
Genes. 6. tere arcæ quo intrant animalia diluuio non peri-
Genes. 2. tura. Ecce mulier facta de latere dormientis. *Sicut mos.* Non frustra ait, sicut mos est Iudæis, sed admonet in huiusmodi officiis morem cuiusque gentis esse seruandum.

CATENA AVREA
in idem Euang.

HÆc cum dixisset Iesus: egressus est cum discipulis suis trans torrentem Cedron, &c. Augusti. Terminato sermone quem post cœnam dominus ad discipulos habuit, adiuncta oratione quam dixerat ad patrem, eius passionem Ioannes euangelista sic exorsus est. *Hæc cum dixisset Iesus, egressus est cum discipulis suis trans torrentem Cedron, vbi erat hortus, in quem introiuit ipse & discipuli eius.* Non autem continuo hoc factum est cum eius illa finita esset oratio sed alia quædam sunt interposita quę ab isto prætermissa apud alios euāgelistas leguntur. Augusti. de con. euange. Facta est enim cōtentio inter eos quis eorum videretur esse maior, sicut Lucas commemorat. Dixit etiam ipse Petro: sicut ipse Lucas subiungit. Ecce Satanas expetiuit vos vt cribraret sicut triticum: & cætera quæ ibi sequuntur. Et hymno dicto: sicut Matthæus & Marcus commemorant. Exierunt in montem oliueti. Contexit ergo narrationem Matthæus & dixit, Tunc venit Iesus cum illis in villam quæ dicitur Gethsemani. Iste locus est, quem commemorat hic Ioannes: *vbi erat hortus, in quem introiuit ipse & discipuli eius.* Augustinus super Ioannem. Ad hoc ergo valeat quod dictum est. *Hæc cum dixisset*: vt nō eum ante opinemur ingressum quam illa verba finiret. Chrysost. Sed propter quid non dixit, Cessans ab oratione venit illuc? quoniam oratio illa fuit loquela propter discipulos facta. De nocte autem vadit & flumen pertransit: & properat ad locum proditori cognitum, auferens his, qui insidiantur laborem, & ostendēs discipulis: quoniam volens ad mortem venit. Alcui. Dicit autem. *Trans torrentem cedron,* id est, cedrorum: genitiuus enim est Græcus. Transit torrentem: quia de torrēte passionis bibit, vbi erat hortus, vt peccatum quod in horto commissum fuerat in horto deleret. Paradisus enim hortus delitiarum interpretatur. Chrys. Ne autem audiens hortum, eum occultari estimes: subiungit. *Sciebat autem & Iudas qui tradebat eum, locum: quia frequenter Iesus conuenerat illuc cum discipulis suis.* Aug. Ibi ergo lupus ouina pelle contectus: & inter oues alto patrisfamilias consilio toleratus didicit, vbi ad tempus exiguum dispergeret gregem insidiis appetendo pastorem. Chry. Multotiens autem ibi cum discipulis Iesus singulariter cōuenerat de necessariis loquens, & quæ non erat fas alios audire. Facit autem hoc in montibus & in hortis maxime purum à tumultibus inquirens semper locum, ne mens impediatur ab auditione. Ideo autem Iudas illuc venit, quoniam multotiens Christus extra pernoctabat. Iuisset autem ad domū, si putasset eum ibi inuenire dormientem. Theop. Nouerat etiam Iudas dominum festo tempore consueuisse semper docere discipulos aliquod sublime. Erat autem solitus docere huiusmodi mystica in talibus locis, ac quoniam tunc dies erat solennis: arbitratus est illum esse illic & discipulos docere quæ ad celebritatem spectabant. *Iudas ergo cum accepisset cohortem: & à pontificibus, &c.* Glo. Ostenderat euangelista quomodo Iudas ad locū vbi Christus erat peruenire potuerit: nunc ostendit quomodo illuc peruenit dicens, *Iudas ergo cum accepisset cohortem & à pontificibus & Pharisæis ministros, venit illuc cum laternis & facibus & armis.* Augusti. Cohors non Iudæorum, sed militum fuit. A præside itaque intelligatur accepta, tanquam ad tenendum reum seruato ordine legitimæ potestatis, vt nullus tenentibus auderet obsistere, quamquam & manus tanta fuerat congregata: & sic armata veniebat, vt vel terreret, vel etiam repugnaret, si quisquam Christū defendere auderet. Chry. Sed qualiter cohorti suaserunt? quia milites erāt, pecuniarū gratia omnia facere meditantes. Theo. Faces autem afferunt, & laternas: ne Christus latens in tenebris fugeret. Chry. Multotiens autem alias miserunt comprehendere eum, sed non valuerunt. vnde manifestum est, quòd tunc sponte seipsum dedit. Propter quod subditur, *Iesus autem sciens omnia, quæ ventura erant super eum, processit & dixit ad eos: quem quæritis?* Theoph. Quærit autem non vt volens scire. Nam vtique nouerat omnia, quæ ventura erant super eum: sed ostendere volēs quoniam cum præsens esset, ab eis videri nō poterat vel discerni, nam sequitur. *Dicit eis Iesus. Ego sum.* Chrys. In medio enim eorum existēs excæcauit eorum oculos, quoniam enim non tenebræ causa erant, indicauit euangelista dicens. Quoniam habuerunt lampades, si vero lampades non essent, à voce saltem debebant eum agnoscere. Si vero & illi ignorabant, qualiter Iudas ignorauit qui cum eo fuerat continuè? Et ideo subdit, *Stabat autem & Iudas qui tradebat eum cum ipsis.* Fecit autem hoc Iesus ostendens quoniam non solum comprehendere eum non possent, sed nec videre in medio existentem, nisi ipse concederet. vnde subditur. *Vt ergo dixit eis, Ego sum, abierunt retrorsum: & ceciderunt in terram.* Augusti. Vbi nunc militum cohors? vbi terror & munimen armorum? vna vox turbam odiis ferocem armisque terribilem sine telo vllo percussit, repulit, straui. Deus enim latebat in carne: & sempiternus dies ita membris occultabatur humanis, vt cum laternis & facibus quæreretur occidendus à tenebris, quid iudicaturus faciet qui iudicandus hoc fecit? Et nūc vtique per euangelium. Ego sum dicit Christus: & à Iudæis expectatur antichristus, vt retro redeant & in terram cadant, quoniam deferentes cælestia terrena desiderant. Gregor. super Ezechielē. Quid autem hoc quòd electi in faciem: & reprobi retrorsum cadunt, nisi quòd omnis, qui post se cadit, ibi cadit, vbi non videt, qui vero ante se ceciderit, ibi cadit, vbi videt. Iniqui ergo quia in inuisibilibus cadunt, post se cadere dicuntur, quia ibi corruunt, vbi quod tunc eos sequitur modo videre non possunt. Isti vero quia in istis visibilibus semetipsos sponte deiiciunt vt in inuisibilibus erigantur quasi in faciem cadunt, quia timore compuncti videntes humiliantur. Chryso. Demum ne quis dicat, quoniam ipse Iudæos ad hoc induxit vt eum occiderent, seipsum in manibus eorum tradens, manifeste ostendit eis omnia quę sufficiebant eos reuocare. Sed quia permanebant in malitia & nullam habebant excusationem, tūc seipsum in manibus eorū tradidit: vnde sequitur. *Iterū ergo interrogauit eos. Quē quæritis? Illi ergo dixerunt: Iesum Nazarenū. Respondit Iesus, Dixi vobis quia ego sum.* Aug. Audierāt primo: *ego sum,* sed nō comprehēderāt, quia hoc noluit qui potuit quicquid voluit, verū si nunquā se ab eis permitteret apprehendi, non quidē illi facerēt propter quod venerant; sed nec ipse faceret propter quod venerat. Proinde quia tenere volentibus & nō valentibus ostēdit potestatē suā, iam tenebunt eum vt faciat de nescientibus voluntatem suam. vnde subditur. *Si ergo me quæritis sinite hos abire.* Chry. quasi dicat. Si me quæritis: nihil vobis ad hos commune est. Ecce meipsum trado vsque ad vltimam horam ad suos dilectionis conseruantiā demonstrans. Aug. Inimicos iubet: & hoc faciunt quod iubet, sinunt scilicet nunc eos abire quos nō vult perire? Chry. Vnde euangelista ostendens quòd hoc non fuit eorum propositi, sed virtus eius qui comprehensus fuerat, subiungit. *Vt impleretur sermo quem dixit quia quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quemquam.* Perditionem autem non hanc dixerat quæ est mortis, sed illam æternam, euāgelista vero & de præsenti morte id accipit. Augusti. Nunquid autem non erant postea morituri. Cur ergo si tunc morerentur perderet eos: nisi quia nondū in eum sic credebant quomodo credunt quicunque non pereunt. *Simon ergo Petrus habens gladiū eduxit, &c.* Chrys. Petrus confidens in prædicta voce domini & in his quæ iam facta erant, armatur aduersus eos qui superuenerant. vnde dicitur. *Simon ergo pe. ha. gla. edu. eum & per. ser. pon.* Sed qualiter qui iussus erat non peram habere, neque duo vestimenta gladium habet? Mihi videtur hunc formidans præparasse dudum. Theoph. Vel ad opus agni illo indigens ferebat hanc etiam post cœnam. Chrys. Sed qualiter qui iussus erat non alapam dare: homicida fit? quia maxime non se vlcisci iussus est, hic autem non se vlciscebatur, sed magistrum. Demum nondum perfecti adhuc erant, sed videbis postea Petrum verberatum & humiliter ferentem, non sine causa autem subdit. *Et abs. ei. au. dex.* Videtur mihi enim impetum apostoli significare: quoniam ad ipsum caput impetum fecit. Aug. Solus autem hic euāgelista etiam nomen serui huius expressit cum dicit. Erat autem no. ser. Mal. sicut Lucas solus quòd eius auriculā dominus tetigerit & sanauerit eum. Chrys. Tunc enim miraculum fecit: eruditos nos: quoniam eis qui male faciūt benefacere oportet: & virtutē reuelās suam. Nomē autem propterea posuit euangelista, vt his qui tunc legerent licet quærere si verè factum sit. Seruum autem eum summi pontificis dicit, quia magnum est quod factum est nō solum quia curauit, sed quia curauit eum: qui super eum venerat, & paulò post alapam daturus erat. Aug. Malchus autem interpretatur regnaturus: quid ergo auris pro domino amputata, & domino sanata significat, nisi auditum amputata vetustate renouatum, vt sit in nouitate spiritus & non in vetustate litteræ, quod cui præstitū fuerit à Christo quis dubitet regnaturum esse cū Christo? quòd autem seruus inuentus est: & hoc ad illam pertinet vetustatem, quæ in seruitutem generat, sed cùm accessit sanitas figurata est & libertas. The. Vel cæsio auris dextræ serui principis sacerdotum signum erat surditatis eorū: quæ præcipuè in principibus sacerdotum inoleuerat. Quod autem denuò restituta sit auris, significat vltimam reparationem intellectus in Israëliticis veniente Elia. Aug. Factum autem Petri dominus improbauit & progredi vltrà prohibuit. vnde sequitur. *Dicit er. Ie. Pe. Mitte gla. tuum in vaginā.* Etenim ille ad patientiam commonendus fuit: & hoc ad intelligentiam conscribendum. Chry. Nō solum autem minis eum cohibuit: vt Matthæus refert,

refert, ſed & aliter conſolabatur eum dicens: Calicem quem de.mi. pa. non vis vt bi. illum? oſtendens quoniam non illorum virtutis quæ fiebant, erant, ſed ſuæ conceſſionis: & quòd non eſt Deo contrarius, ſed obediens vſque ad mortem. Theo. In eo autem quòd ipſum calicem dicit, quã ſibi grata & acceptabilis pro ſalute mortalium mors videatur edifferit. Au. Quod autem à patre traditum ſibi dicit calicem paſſionis: illud eſt quod ait Apoſtolus: filio proprio non pepercit: ſed pro nobis omnibus tradidit eum: verum auctor calicis huius eſt etiã ipſe qui bibit: vnde idem Apoſtolus dicit, Chriſtus dilexit nos & tradidit ſeipsũ pro nobis. *Cohors autem & tribunus, &c.* Theop. Peractis cunctis, quæ ſufficienter ſe habebant ad prohibendum Iudæos: cùm illi hoc nequaquam diſcernerent, tunc duci ſe permiſit. vnde dicitur; Cohors ergo & tribunus, &c. Aug. Comprehenderunt ad quem non acceſſerunt nec audierunt. Accedite ad eum & illuminamini. Si enim ſic accederent, non eum manibus occidendum, ſed recipiendum corde comprehenderent. Nunc autem quando eum illo modo comprehenderunt ab eo longius receſſerunt. Sequitur: *Et ligauerunt eum* à quo ſolui potius velle debuerunt: & erant fortè in eis qui poſtea liberati ab eo dixerunt. Dirupiſti vincula mea. Poſtea verò quam perſecutores tradente Iuda dominum ligauerunt: vt intelligatur Iudas non laudabilis vtilitatem traditionis huius, ſed ſceleris voluntate damnabilis, ſubditur: *Et adduxerunt eum, &c.* Chry. Prę delectatione enim gloriabantur in his quæ fiebant quaſi trophæum ſtatuentes. Aug. Nec tacet cauſam cur ita factum ſit, ſubdens: *Erat enim ſocer, &c.* Meritò & Matthæus cum id breuius narrare voluiſſet, eũ ad Caypham ductum fuiſſe commemorat: quia & ad Annã prius ideo ductus eſt, quòd ſocer eius fuerit: vt intelligendum ſit hoc eundem Caiphã fieri voluiſſe. Beda, Quatenus dum à conſimili pontifice damnarentur, ipſe quoque minoris criminis reus haberetur, vel fortaſſis ſic domus eius ſita erat vt præterire eam non poſſent, ſiue diuinitus actum eſt: vt qui erant affines ſanguine, ſociarentur in ſcelere. Sed quod dicit quòd eſſet pontifex anni illius: ſonat contrarium legi, in qua præceptum erat, vt vnus eſſet pontifex ſummus: quo mortuo ſuccederet ei filius ſuus, ſed iam pontificatus ambitione erat infectus. Alcui. Refert enim Ioſephus iſtum Cayphã vnius anni ſacerdotium redemiſſe. Non ergo mirum, ſi iniquus pontifex iniquè iudicauerit: ſæpe qui per auaritiam ad ſacerdotium accedit, per iniuſtitiam in eo ſeruatur. Chryſo. Ne autem audiens vincula auditor tumultuetur recoluit prophetiæ, quoniã mors eius ſalus fuit orbis terrarum. vnde ſequitur: *Erat autem Cayphas qui conſilium dederat Iudæis, quia expedit vnum hominem mori pro populo.* tanta enim eſt veritatis ſuperabundantia: vt & inimici eam perſonent. *Sequebatur autem Ieſum Simon Petrus, &c.* Aug. de con. euang. De Petri tentatione quæ inter domini contumelias facta eſt, non eodem ordine omnes narrant. Nam ipſas primò commemorat Matthæus & Marcus: deinde Petri tentationem. Lucas verò explicat prius tentationes Petri, demum domini contumelias, Ioannes autem incipit Petri tentationem dicere cùm dicit, *Sequ. au. Ie. Si. Pe. & alius diſci.* Alcui. Ex deuotione ſequebatur magiſtrum: quamuis à longe propter timorem. Augu. Quis ſit autem ille alius diſcipulus, non temerè affirmandum eſt: quia tacetur. Solet autem ſe idem Ioannes ita ſignificare & addere: quem diligebat Ieſus, fortaſſis ergo & hic ipſe eſt. Chry. Si autem occultat humilitatis gratiam, etenim hìc magnam rectitudinem enarrat, quomodo omnibus fugientibus ipſe ſequitur: ſed præponit ſibi Petrum & ſui ipſius coactus eſt meminiſſe, vt diſcas quoniã certius aliis enarrat ea, quæ facta ſunt in atrio quaſi intus exiſtens. Succidit autem propriam laudem ſubdẽs: *Diſci. au. ille erat notus, &c.* Non enim hoc vt magnum quid de ſeipſo ponit, ſed quia dixit quòd intrauit cum Ieſu ſolus, vt nõ æſtimes hoc exceſſe mentis eſſe, addit cauſam: Igitur Petrum veniſſe illuc amoris fuit, non intraſſe autem intra timoris. vnde ſequitur: *Petrus au. ſta. ad hoſtium foris.* Alc. Foris ſtabat qui negaturus erat dominum, nec erat in Chriſto, qui Chriſtum confiteri non erat auſus. Chryſ. Sed quoniam & Petrus intraſſet vtiq; domum, ſi ei cõceſſum eſſet, indicauit ſubdens, *Exiuit er. diſcipulus, &c.* Ideo autem ipſe eum non introduxit, quia Chriſto adhærebat & ſequebatur eũ. Sequitur: *Dixit ergo an. oſtia. Nunquid, &c. Dicit ille: Non ſum.* Quid dicis, ô Petre, Nõne prius dixiſti: Et ſi oportuerit, animam meam pro te ponam? quid ergo factum eſt: quoniam nec oſtiariæ fers interrogationem? Non erat miles qui interrogabat: ſed oſtiaria vilis: neque dixit, Seductoris diſcipulus es: ſed hominis illius quod miſerentis erat. Dicit autem: *Nunquid & tu:* quia Ioannes intus erat. Augu. Sed quid mirum ſi Deus vera prædixit, homo autem falſa præſumpſit? Sanè in iſta quæ iam cœpta eſt negatione Petri debemus aduertere non ſolùm ab eo negari Chriſtum qui dicit eum non eſſe Chriſtum: ſed ab illo etiã qui negat ſe eſſe Chriſtianum. Dominus enim nõ ait Petro, Diſcipulum meum tu negabis, ſed me negabis. negauit ergo ipſum cum ſe negauit eſſe diſcipulum. Quid autem aliud iſto modo quam ſe negauit Chriſtianum, quam multi poſtea etiam pueri, & puellæ potuerunt mortem pro Chriſti confeſſione cõtemnere, & regnum cælorum fortiter introire, quod tunc iſte nõ potuit qui claues regni eius accepit: ecce vnde dictum eſt: Sinite hos abire, quia quos dediſti mihi, non perdidi ex eis quenquã, vtique enim Petrus ſi negato Chriſto hìc iret, quid aliud quam periret? Chry. In ſermone de Petro & Elia. Idcirco autẽ diuinæ prouidentiæ ſecretum permiſit vt primus ipſe labereturPetrus: quo erga peccantes duriorem ſententiam proprij caſus intuitu tẽperaret. Petrus enim orbis terrarũ doctor & magiſter peccauit & veniam impetrauit vt hæc indulgentiæ norma & regula iudicantibus præberetur. Idcirco enim non angelis arbitror commiſſam ſacerdotij poteſtatem, ne cum ipſi minimè peccarent: in peccatoribus ſine miſericordia vindicarent. Homo paſſibilis ſupra homines ordinatur, vt dum ipſe in aliis ſuas recolit paſſiones: mitem apud eos ſe præbeat & benignum. The. Quidam tamen inanem quandam gratiam appropriantes Petro, dicunt, quòd ideo negauit Petrus, quoniam volebat ſemper eſſe in Chriſto, & ſequi continuè. Nouit enim quòd ſi fateretur ſe eſſe de Chriſti diſcipulis, diuideretur ab eo & non haberet vltra ſpatium ſequendi videndique dilectum, vnde ſimulabat ſe officium gerere miniſtrorũ ne vultus mœſtitia

mœſtitia cognitus excluderetur. vnde ſequitur: *Stabant autem ſer. & mini. ad pru. quia fri. erat & cale. ſe. Erat autem & Petrus ſtans, &c.* Aug. Non hyems erat, & tamen frigus erat: quale ſolet etiam equinoctio verno accidere. Greg. 2. mo. Iam autem intus à charitatis calore Petrus torpuerat: & ad amorem præſentis vitę quaſi ad perſecutorum prunas infirmitate æſtuante recalebat. *Pontifex ergo interrogauit Ieſum de diſcipulis ſuis, &c.* Chryſ. Quia Chriſto nullum crimen inferre poterant de diſcipulis interrogabant, vnde dicitur. *Pontif. ergo in. Ie. de diſcipulis ſuis.* Fortaſſis vbi erant: vel cuius gratia eos collegit: hoc autem dicebat quaſi ſeditioſum & nouarum rerum factorem eum redarguere volens, quaſi nullo alio attendente ei, quam eius diſcipulis. Theo. Explorat inſuper de doctrina. vnde ſequitur: *Et de doctrina eius.* Cuiuſmodi, ſcilicet foret vtrum à lege diſcrepans & aduerſa Moyſi: vt exinde occaſione concepta Dei æmulum perdat. Alcui. Non enim cognoſcendo veritatis amore interrogat, ſed vt cauſam inueniret qua eum accuſare potuiſſet: & tradere Romano præſidi ad damnandum. Sed dominus ita temperauit reſponſionem: vt nec veritatem taceret, nec ſe defendere videretur. Sequitur enim: *Reſpõdit ei Ie. Ego palã locut ſum mun. ego ſemper, &c.* Aug. Non prætereunda naſcitur hìc quæſtio: Si enim ipſis diſcipulis nõ loquebatur palã: ſed horã promittebat quando palam fuerat locuturus, quomodo palã locutus eſt mũdo? Deinde ipſis diſcipulis ſuis multò manifeſtius loquebatur quando cũ eis erat remotus à turbis: tũc enim & parabolas aperiebat, quas clauſas proferebat ad alios. Sed intelligẽdũ eſt ita eũ dixiſſe: *Palàm locutus ſum mundo*, ac ſi dixiſſet, Multi me audierunt: & rurſus non erat palam, quia non intelligebant: & quòd ſeorſum diſcipulis loquebatur nõ in occulto vtique loquebatur. Quis namq; in occulto loquitur qui coram tot hominibus loquitur? præſertim ſi hoc loquitur paucis; quod per eos velit innoteſcere multis. Theo. Reminiſcitur autem hìc prophetiæ quæ dicit: Non in occulto locutus ſum: nec in occulto terræ tenebroſo. Chry. Vel locutus eſt quidem in occulto: ſed non vt hi æſtimabant trepidans, & ſeditionem faciens: ſed vbi multorum auditione ſuperiora erant quæ dicebantur, volens autem ex ſuperabundantia fide dignum conſtituere ſuum teſtimonium, ſubdit, *Quid me interro. Interro. eos qui aud. quid locu. ſim ipſis. Ecce hi, &c.* quaſi dicat, Tu me de meis interrogas: interroga inimicos meos qui inſidiantur mihi: ſicut autem hæc verba confidentis in eorum quæ dicta erant veritate. Hæc eſt enim veritatis inalterabilis demonſtratio: cùm inimicos quis inuocat teſtes. Augu. Ipſa enim quæ audierant & non intellexerant talia erant vt non poſſent iuſtè ac veraciter criminari: & quotieſcunque interrogando tentarunt vt inuenirent vnde accuſarent eum, ſic eis reſpondit vt omnes eorum retunderentur doli, & calumnię eorũ fruſtrarentur. *Hæc autem cùm dixiſſet, vnus aſſiſtens miniſtrorum dedit alapam Ieſu, &c.* Theo. Cùm Ieſus aſtantium interpellaſſet teſtimonium, volens ſe miniſter excuſare quòd non eſſet de his qui admirabantur Ieſum, percuſſit eum, vnde dicitur: *Hæc autem cùm dixiſſet, &c.* Aug. de con. euang. Hìc ſanè oſtenditur quòd Annas pontifex erat: nõdum enim erat miſſus ad Caypham cùm hoc diceretur. Et hos duos Annam & Caypham põtifices commemorat etiam Lucas in initio euangelij ſui. Alcui. Hìc impletur prophetia: Dedi maxillam meã percutientibus: ſed Ieſus iniuſtè percuſſus manſuetè reſpondit, vnde ſequitur: *Reſpondit ei Ieſus: Si malè locutus ſum, &c.* Theop. quaſi dicat, Si habes ex his quæ nunc à me relata ſunt reprehendere, oſtende quod malè dixerim: quòd ſi nequis, quid furis? vel etiam ſic: Si perperam docui cum in ſynagogis docebam certifica principem ſacerdotum, quòd ſi rectè docui: ita vt etiam vos miniſtri miraremini: quid me nunc cædis quem prius admirabaris? Augu. Quid iſta reſponſione verius, manſuetius, iuſtius? Qui enim accepit alapam nunquid veller eum qui percuſſit aut cæleſti igne conſumi, aut terra dehiſcente ſorberi, aut correptum dæmonio volutari, aut etiam alia huiuſmodi qualibet pœna, vel etiam grauiori puniri? quid horũ per potentiam iubere non potuiſſet per quem factus eſt mundus: niſi patientiam nos docere maluiſſet, qua vincitur mundus? Hìc dicet aliquis cur non fecit quod ipſe præcepit percutienti, ſcilicet non ſic reſpondere: ſed maxillam debuit alteram prębere. Quid quòd & manſuete reſpondit & non ſolùm maxillam alteram iterum percuſſuro, ſed totum corpus figendum præparauit in ligno: & hinc potius demonſtrauit ſua illa præcepta patientiæ non oſtentatione corporis, ſed cordis præparatione fienda. Fieri enim poteſt vt alteram maxillam viſibiliter homo prębeat iratus: quantò ergo melius & reſpondet vera placatus: & ad perferenda grauiora trãquillo animo ſit paratus? Chryſoſt. Quid igitur conſequens erat, niſi aut redarguere aut acceptare quod dictum eſt: ſed hoc non fit. Ea enim quæ fiebant non erant iudicium: ſed ſeditio & tyrannis. Non inuenientes autem quid plus facerent, mittunt eum ligatum ad Caypham, vnde ſequitur: *Et miſit eum Annas ligatum, ad Caypham pontificem.* Theop. Suſpicantes hunc cum aſtutior eſſet excogitare aliquid poſſe aduerſum Ieſum dignum morte. Augu. Ad illum autem ſicut Matthæus dicit, ab initio ducebatur, quoniam ipſe erat illius anni princeps ſacerdotum. Alternis quippe intelligendi ſunt ſolere annis agere pontificatum & credendum eſt ſecundũ voluntatem Cayphæ id eſſe factum, vt Ieſum primò ad Annam ducerent, vel etiam domos eorũ ita fuiſſe poſitas: vt nõ deberet Annas à tranſeuntibus præteriri. Beda, Quòd autem dicit, *ligatum*: non ſic intelligendum quòd tunc tantum fuerit ligatus, ſed tunc ligatus eſt, cùm eſt captus: itaque ligatum ad Caypham miſit ſicut ſibi fuerat præſentatus, ſiue fieri potuit, vt ad horam ſolueretur quatenus diſcuteretur, poſt hoc diſcuſſus iterum ligaretur & ſic ad Cayphã mitteretur. *Erat autem Simon Petrus ſtans & calefaciens ſe, &c.* Auguſt. Cùm dixiſſet euangeliſta quòd Ieſum ligatum miſerat Annas ad Caypham, reuerſus eſt ad locum narrationis vbi reliquerat Petrum, vt explicaret quod in domo Annæ de trina eius negatione contigerat: vnde dicitur, *Erat autem Simon Petrus, &c.* Hìc recapitulat quod antè iam dixerat. Chryſoſt. Vel multo ſtupore detinebatur qui feruidus erat, vt deducto Ieſu de cætero non moueretur. Sed hoc fit vt diſcas, quanta naturæ ſit imbecillitas: cum Deus hominem dereliquerit, & interrogatus rurſus etiam negat: vnde ſequitur, *Dixerunt ergo ei, Nunquid & tu ex diſcipulis, &c.* Aug.

de conc. euang. Hoc loco inuenimus non ante ianuam, sed ad focum stantem secundò negasse Petrum, quod fieri non posset, nisi iam rediisset posteaquam foras exierat: vt Matthæus dicit. Neque enim iam exierat, & foris vidit eum altera ancilla, sed cùm exiret eum vidit, id est, cùm surgeret & exiret animaduertit eum, & dixit his qui erant ibi, id est, qui simul erant ad ignem intus in atrio. Et hic cum Iesu Nazareno erat. Ille autem qui foras exierat, hoc audito rediens iurauit illis contranitentibus, quia non noui hominem. Deinde in eo quod Ioannes hîc ait, *dixerunt: Nunquid & tu ex discipulis eius es?* quod redeunti & stanti dictum intelligimus. Hoc quoque confirmat, nó illam tantum alteram ancillam quam commemorant in hac secunda negatione Matthæus & Marcus, sed & alium quendam cómemorat Lucas cum Petro illud egisset: vnde Ioannes dicit, Dixerunt ergo ei: Ioannes autem secutus, de tertia Petri negatione, ita explicat. Dicit ei vnus ex seruis pontificis, &c. Quòd Matthæus & Marcus non singulari sed plurali numero enuntiant eos qui cum Petro agebant, cum Lucas vnum dicat. Ioannes quoque vnum eundémque cognatum eius cuius abscidit Petrus auriculam, facilè est intelligere, aut pluralem numerum pro singulari vsitata locutione vsurpasse Matthæum & Marcum: aut quòd vnus maximè tanquam sciens, & qui eum viderat affirmabat, cæteri autem secuti eius fidem Petrum simul vrgebant. Chryſ. Sed neque hortus in memoriam eius reduxit eorum quæ ibi dicta sunt neque multa dilectio quam illic per verba multa ostendit: vnde sequitur, *Iterum ergo negauit Petrus, &c.* Aug. Ecce medici completa est prædictio, ægroti conuicta præsumptio: non enim factum est, quod ille dixerat: Animam meam pro te ponam: sed factum est, quod ille prædixerat: Ter me negabis. Chryſ. Euangelistæ verò concorditer negationem Petri scripserunt, non discipulum accusantes, sed nos erudire volentes quantum malum sit non Deo totum concedere: sed in semetipso confidere. Beda: Mysticè autem per primam Petri negationem illi designantur, qui ante passionem ipsius negauerunt eum esse Deum, per secundam verò illi qui post resurrectionẽ eius in diuinitatem pariter & humanitatem offenderunt. Item per primum galli cantum ipsius designatur capitis resurrectio, per secundũ illa quæ in fine celebrabitur totius corporis. Per primam autem ancillam quæ Petrum negare coëgit designatur cupiditas, per secũdam carnalis delectatio, per vnum seu plures seruos, dæmones qui suadent Christum negare. *Adducunt ergo Iesum à Caypha in prætorium, &c.* Aug. Redit euangelista ad locum narrationis suæ vbi eam reliquerat vt explicaret Petri negationem: vnde dicitur, *Adducunt ergo Iesum, &c.* Ad Caypham quippe ab Anna collega & socero eius dixerat missum: sed si ad Caypham, cur ad prætorium quod nihil aliud vult intelligi quàm vbi præses Pilatus habitauit? Beda: Prætorium enim dicitur sedes prætoris. Prætores verò dicuntur perfecti siue præceptores: eo quòd ciuibus præcepta donent. Aug. Aut igitur aliqua vrgente causa de domo Annæ, quod audiendum ambo conuenerant Cayphas perrexerat ad prætorium præsidis & socero suo Iesum reliquerat audiendum, aut in domo Cayphæ prætorium Pilatus acceperat, & tanta domus erat vt seorsum habitantem dominum suum seorsum iudicem ferret. Aug. de conc. euang. Tamen ad ipsum Caypham ab initio ducebatur ad quem in extremo perductus est, sed quia iam tanquam conuictum reum adducebãt, Cayphæ autem antea visum fuerat vt Iesus moreretur, nulla mora interposita est quin occidendus Pilato traderetur. Sequitur: *Erat autem mane.* Chryſ. Antequam gallus cantaret ad Caypham ducitur, manè verò ad Pilatum per quæ demonstrat euangelista, quoniam per totum intermedium noctis à Caypha interrogatus in nullo redarguitur, & idcirco misit eum Pilato, sed illa aliis dimittens enarranda, ipse quæsiuit quòd deinceps est. Sequitur enim: *Et ipsi non intro. &c.* Aug. Hoc est in eam partem domus quam Pilatus tenebat, si ipsa erat domus Cayphæ. Cur autem nó introierunt exponit subdens: *Vt non contaminarentur, &c.* Chryſ. Quoniam tunc Iudæi faciebant pascha, ipse verò ante vnam diem tradidit pascha, reseruans suam occasionem sextæ feriæ quando vetus pascha fiebat: vel pascha dicit totum festum. Auguſt. Dies enim agere cœperant animorum quibus diebus cõtaminatio illis erat in alienigenæ habitaculum intrare. Alcu. Pascha enim propriè dicebatur dies illa qua agnus ad vesperam decimaquarta luna occidebatur. Septem verò dies sequentes, dies azymorum dicebantur, in quibus nihil fermentatum in domibus eorum debuit inueniri: sed tamen dies paschalis inuenitur inter dies azymorũ: vt apud Matthæum. Prima autem die azymorum accesserunt discipuli ad Iesum dicentes: Vbi vis paremus tibi comedere pascha? Pascha etiam dies azymorum inueniuntur nominati sicut hîc: *Vt manducarent pascha.* Pascha enim non immolationem agni hîc notat, quæ fiebat decimaquarta luna ad vesperam, sed magnam solennitatem quæ decimaquinta celebrabatur post agni immolationem, decimaquarta enim luna dominus sicut & alij Iudæi pascha celebrauit, decimaquinta luna quãdo magna solennitas celebrabatur est crucifixus, decimaquarta verò luna cœpit esse immolatio, ex quo captus est in horto. Auguſt. O impia cæcitas alienigenæ iudicis prætorio contaminari timebant, & fratris innocentis sanguinem non timebant. Nam quod etiam dominus erat & vitæ dator qui occidebatur, non eorum conscientiæ, sed nescientiæ deputetur. Theoph. Sed Pilatus vtcunque procedens mitius ipse idem egreditur: vnde sequitur, *Exiuit er. Pilatus, &c.* Bed. Hæc autem erat consuetudo Iudæorum vt quem mortis reum iudicarent, vinctum præsidi traderent, vt dum præses vinctum cerneret, intelligeret morti addictum. Chrysoſt. Sed videns eum ligatum & à tot ductum non æstimauit hoc argumentum esse inaltercabile accusationis sed interrogat: vnde sequitur, *Et di. eis. Quam accusationem, &c.* Inconueniens enim dicit esse iudicium eos rapuisse, supplicium autem illi concedere. Sed illi renuentes ex directo accusationem coniecturis quibusdam vtuntur: vnde sequitur, *Responderunt & dixe. Si non esset hic, &c.* Auguſt. Interrogentur atque respondeant ab immundis spiritibus liberati, cæci videntes, mortui resurgentes, & quod omnia superat, stulti sapientes, vtrum sit malefactor Iesus; sed ista dicebant, de quibus per Prophetam iam ipse prædixerat: Retribuebant mihi mala pro bonis. Auguſt. de conc.

conc. euang. Sed videndum est ne contra sit quod Lucas dicit certa in eo dicta esse crimina. Cœperunt autẽ illum (inquit) accusare, dicentes: Hunc inuenimus subuertentem gentem nostrã: & prohibentem tributa dari Cæsari, & dicentẽ se Christum regem esse. Sed secundum Ioannem videntur Iudæi noluisse dicere crimina, vt eorum auctoritatem secutus Pilatus, quid ei obijcerent desineret quærere. Sed ob hoc tantum nocentem crederet, quòd sibi ab eis tradi meruisset, ergo intelligere debemus & hoc dictum esse, & illud quidem Lucas commemorauit. Multa enim dicta & multa responsa sunt: Vnde in narrationem suam quisque posuit, quod satis esse iudicauit: nam & ipse Ioannes dicit quædam quæ obiecta sunt quæ suis locis videbimus. Itaque sequitur: *Dicit er. eis Pi. Accipite, &c.* Theoph. Quasi dicat, Quoniam ad votum iudicium poscitis & superbitis, ac si nihil vnquam profanum egeritis, accipite vos & damnate, ego nequaquam talis iudex efficiar. Alcui. Vel hoc dicit, quasi dicat, vos qui legem habetis scitis quid lex de talibus iudicet, secundum quod iustum esse scitis: ita facite. Sequitur: *Dice. er. ei Iudæi, &c.* Auguſt. Sed nónne lex præcepit ne malefactoribus præsertim seductoribus adeò qualem istum putabant, parcant? Sed intelligendum est eos dixisse, non sibi licere interficere quenquam propter festi diei sanctitatem quam celebrare iam cœperant. Itáne omnem sensum nimia malitia perdidistis: vt ideò vos à sanguine innocentis impollutos esse credatis, quia eum fundendum alteri traditis? Chry. Vel ideo ipsi eum non interfecerunt, quia multum de potestate eorum abscissum erat eis Romanis regibus subiacentibus. Vel aliter, Quia dixerat eis: *secundum legem vestram interficite eum:* volentes ostendere quòd peccatum eius non est Iudaicum, dicunt: *Non licet nobis.* Non enim secundum legem nostram peccauit, sed crimen eius est publicum, quia se regem dixit, vel quia eum crucifigi cupiebant: vt etiam modo mortis eum diffament. Non autem licebat eis crucifigere. Sed quod alio modo interficiebant monstrat Stephanus ab eis lapidatus. Et ideò subditur: *Vt sermo Iesu, &c.* Quoniam, scilicet Iudæis crucifigere non licebat, aut dicit hoc euangelista, quoniam non ab eis solùm, sed & à gẽtibus debebat interfici. Auguſt. Sic enim legimus apud Marcum vbi ait: Ecce ascendimus Hierosolymam, & filius hominis tradetur principibus sacerdotum & scribis, & tradent eum gentibus. Pilatus autem Romanus erat, eúmque in Iudæam Romani præsidem miserant: Vt ergo iste sermo Iesu impleretur, id est, vt eum sibi traditum gentes interficerent, noluerunt eum accipere dicentes: *Nobis non licet interficere quenquam. Introiuit ergo iterum in prætorium Pilatus, &c.* Chryſ. Pilatus ab odio Iudæorum eripi volens iudicium non protraxit in longum: vnde dicitur, *Introiuit ergo iterum, &c.* Theo. Seorsum eo quòd magnam habebat de eo suspicionem. Proponebat autem omnia exquisitè rimari amoto strepitu Iudæorum: vnde sequitur, *Et dixit ei, Tu es rex Iudæorum?* Alcui. His verbis ostendit Pilatus Iudæos obiecisse hoc criminis vt diceret se esse regem Iudæorum. Chrysoſt. Vel hoc Pilatus à multis audierat: quia verò nihil illi habebant dicere vt non multa fieret inuestigatio, quod communiter dicebatur, hoc in mediũ ducere vult. Sequitur: *Respondit Iesus, A temetipso, &c.* Innuit ex hoc Pilatum esse vecordem ac indiscretè iudicantem, ac si diceret: Si hoc ex teipso loqueris, pandis signa meæ rebellionis, ac si ab aliis percepisti inquisitionem fac ordinariã. Aug. Sciebat vtique dominus & quod ipse interrogauit, & quod ille responsurus fuit, sed tamen dici voluit non vt ipse sciret, sed vt conscriberetur quod voluit vt sciretur. Chryſ. Non ergo ignorans interrogat: sed ab ipso accusari Iudæos volens: vnde sequitur, Respondit Pilatus: *Nunquid ego Iud. sum?* Auguſt. Abstulit à se suspicionem qua posset putari à semetipso dixisse id se à Iudæis audisse demonstrans: vnde subdit, *Gens tua, &c.* Deinde dicendo; *Quid fecisti?* Satis ostendit, illud ei pro crimine obiectum tanquam diceret: Si te regem negas, quid fecisti vt tradereris mihi? quasi mirum non esset, si puniendus iudici traderetur qui se diceret regem. Chryſ. Reducit autem Pilatus non valde malum existentem, & vult ostendere quòd non est homo nudus: sed Deus, & Dei filius, & quod formidauerat Pilatus dissoluit tyrannidis suspicionem: vnde sequitur, *Respondit Iesus: Regnum, &c.* Auguſt. Hoc est quod bonus magister scire nos voluit, sed prius nobis demonstranda fuerat vana hominum de regno eius opinio, siue gentium, siue Iudæorum, à quibus id Pilatus audierat, quasi propterea fuisset morte plectendus quòd illicitum affectauerit regnum, vel quoniam solent regnaturi inuidere regnanti, & videlicet cauendum erat ne huius regnum siue Romanis siue Iudæis esset aduersum. Quòd si interrogante Pilato continuè respondisset, non etiam Iudæis: sed solis gentibus hoc de se opinantibus respondisse videretur. Sed post responsionem Pilati, iam Iudæis & gentibus opportunius aptiúsque respondit, quasi dicat: Audite Iudæi & gentes, non impedio dominationem vestram in hoc mũdo. Quid vultis amplius? Venite credendo ad regnum quod non est de hoc mũdo. Quid est enim eius regnum nisi credentes in eum? quibus dicit: De hoc mundo non estis quamuis eos esse vellet in mundo: vnde & hîc non ait: Regnũ meum non est in hoc mundo, sed, *non est de hoc mundo.* De mundo enim est quicquid hominum à Deo quidem creatum, sed ex Adam vitiata stirpe generatum est. Factum est autem regnum non iam de mundo quicquid inde in Christo regeneratum est. Sic enim nos Deus eruit de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij charitatis suæ. Chryſ. Vel hoc dicit: quoniam non tenet regnum vt hîc reges terreni tenent, sed quoniam desuper habet principatũ, qui non est humanus, sed multò maior, & clarior: vnde subdit, *Si ex hoc mundo esset, &c.* Ostendit hîc regni eius quod apud nos est imbecillitatem, quoniam à ministris habet fortitudinem, superius verò regnum sufficiens est sibiipsi nullo indigens. Si igitur maius est illud regnum, volens captus est seipsum tradens. Augu. Cùm autem probasset regnum suum non esse de hoc mundo, subdit: *Nunc autem regnum meum non est hinc,* non dicit, Non est hic: hic enim est regnum eius vsque ad finem seculi habens intra se commixta zizania vsque ad messem: sed tamen non est hinc, quia peregrinatur in mundo. Theoph. Vel ideò non dicit: Non est hic, sed, *non est hinc:* nam regnat in mundo, & vtitur illius prouisione, & iuxta votum cuncta

disponit. Non est autem ab infimis constitutum regnum eius:sed cælitus,& ante secula.Chr.Hinc autem hæretici accipientes occasionem alienum eum esse à mundi conditione dicunt.Sed cũ dicit, *Regnum meum non est hinc*,non priuat mundũ à sua prouidẽtia & prælatione, sed ostendit regnũ suũ non esse humanũ,neq; corruptibile.Seq.*Di.itaque ei.Pil.Er.rex es tu? Respondit Ie.Tu dicis,&c.* Aug.Nõ quia regẽ se timuit cõfiteri,sed ita dictũ est,vt neque regem se neget:neque regem se talem esse fateatur,cuius regnum putetur esse de hoc mundo. Dictum est enim,*Tu dicis*, ac si diceretur:Carnalis carnaliter dicis. Deinde subiungit: *Ego in hoc natus sum,&c.* Non est producenda huius pronominis syllaba quod ait,*In hoc natus sum*: tanquam dixerit:In hac re natus sum:sed corripiẽda tanquam dixerit,Ad hoc natus sum:sicut & ait,Ad hoc veni in mũdum. Vnde manifestum est eum temporalem natiuitatem suam hic commemorasse,quia incarnatus venit in mundum: non illam sine initio qua Deus erat.Theo.Vel alit.Quæsito per Pilatum,si dominus esset rex.*Ego*,inquit,*in hoc natus sum*, id est ad hoc, quia rex sum: hoc enim ipso quòd à rege productus sum:me quoq; testor fore regem.Chry. Si igitur rex natus est, nihil nisi accipiens habet.Ad hoc(inquit) veni:vt testimoniũ perhibeam veritati,hoc est vt hoc ipsum suadeam omnibus. Et,notandum est quòd suam humilitatem ostendit,dum dicentibus, Quoniam malefactor est,ferebat silens, quando verò interrogatus est de regno,tunc locutus est ad Pilatum erudiẽs eum & reducens ad altiora & ostendit se nihil versutum operatum esse per hoc quod dicit, *Vt testimonium perhibeam veritati:* Augu. Cùm autem Christus testimonium perhibeat veritati, testimonium perhibet sibi:eius quippe est vox: Ego sum veritas. Sed quia non omnium est fides, adiungit atque ait, *Omnis qui est ex veri. au. vo. meam.* Audit vtique interioribus auribus, id est obedit meæ voci, ac si diceret, Credit mihi. Quod verò ait, *Omnis qui est ex veritate*, gratiam commendauit:qua secundum propositum vocat.Nam si naturam cogitemus,in qua creati sumus, cum omnes veritas creauerit,quis enim est ex veritate,sed non omnes sunt, quibus vt obediant veritati ex ipsa veritate præstatur. Sic enim dixisset: omnis qui audit vocẽ meam ex veritate est, ideo dictus ex veritate putaretur, quia obtemperat veritati. Non autem hoc dicit: sed ait, *Omnis qui est ex ver. au.vo.meam.* Audit vtique, ac per hoc non ideo est ex veritate,quia eius audit vocem:sed ideo audit, quia ex veritate est, quia hoc illi donum ex veritate collatum est. Chryso. Hæc autem dicens,attrahit & suadet fieri eorum quæ dicuntur auditorem, itaque denique & eum cæpit his breuibus verbis vt quæreret:*Quid est veritas?* sequitur enim, *Dixit ei Pilatus:Quid est veritas?* Theo.Nam ferè ab hominibus euanuerat,& à cunctis erat incognita dum essent increduli.*Et cùm hoc dixisset iterum exiuit ad Iudæos & dixit eis,&c.* Aug. Cùm dixisset Pilatus:*Quid est veritas*,credo in mentem illi venisse continuò consuetudinem Iudæorum, qua solet eis dimitti vnus in pascha, & ideo non expectauit,vt responderet ei Iesus,ne mora fieret cùm recoluisset morem quo posset eis in pascha dimitti, quod eum valde voluisse manifestum est.vnde dicit, *Et cum hoc dixisset, &c.* Chry. Sciebat enim quidem quoniam hæc indigebat tempore interrogatio,oportebat autem eum eripere ab impetu Iudæorum:idcirco & exiuit.Alcui.Vel non expectabat audire responsum:quia fortè indignus fuit audire.Sequitur, *Et dicit eis: Ego nul.in eo inue.causam.* Chrys. Non dixit:quia peccauit & dignus est morte,donate eũ festo:sed primùm eũ excusans, tunc rogat ex abundanti, vt si nollent eum vt innocentem dimittere,saltem obnoxium donarent tempori.Ideóque induxit, *Est autem consuetudo vobis,&c.* Bed. Hæc consuetudo non erat legis præceptum, sed ex antiqua patrũ traditione descendit,vt ob recordationem liberationis ex Ægypto: vnum etiam in die paschæ dimitterent vinctum. Deinde exhortatiuè dicit, *vultis ergo dimittam vobis regem Iudæorum?* Au.Auelli enim ex eius corde non potuit Iesum regem Iudæorum esse tãquam hoc ibi sicut in titulo ipsa veritas fixit: de qua quid esset interrogauit. Theo. pulchrè autem Pilatus respondet per hoc quòd in nullo Iesus erraverit,sed frustra inquietatur ab eis velut regnum desiderans. Nõ enim eum qui se regem assereret, ac æmulum Romanæ potestatis,Romanorum vicarius absoluisset. Quamobrem in hoc quod dixit:Regem Iudæorum absoluam, prorsus innoxium Iesum prodit,illuditque Iudæos, quasi dicat,quem vos criminamini vt regem se putãtem: hunc absolui iubeo, quasi talem non existentem. Aug.Sed hoc audito clamauerunt.vnde sequitur, *Clamauerunt omnes rur. di. Non hunc:sed Bar. Erat au. Bar. latro.* Non reprehendimus ô Iudæi quòd per pascha liberastis nocentem, sed occidistis innocentem:quod tamen nisi fieret verum pascha nõ fieret.Bed.Quia ergo reliquerunt Saluatorem & petiuerunt latronem, vsque hodie diabolus sua latrocinia exercet in ipsos.Alcui.Barrabas autem interpretatur,Iste filius magistri eorum,id est diaboli:quia huic latroni in suo scelere,Iudeis in sua perfidia magister fuit.

TVNC *ergo apprehendit Pilatus Iesum, &c.* CAPVT XIX. Aug. Cùm Iudæi clamassent non Iesum sibi dimitti à Pilato velle propter pascha,sed Barrabam latronem, subditur, *Tunc er.apprehendit, &c.* Hoc Pilatus non ob aliud fecisse credendus est, nisi vt eius iniuriis Iudæi satiati sufficere sibi æstimarẽt: & vsque ad eius mortem sæuire desisterent. Ad hoc pertinet quòd idem præses etiam cohortem suam permisit facere,quę sequuntur,aut fortassis & iussit: dixit enim quid deinde fecerint milites: Pilatũ tamen id iussisse non dixit.Sequitur enim, *Et mili.ple.coro.de spi.imp.ca.eius: & vest.pur.cir.eum. & ve.ad eum & di. Aue rex, &c.* Chry. Quia enim Pilatus dixit eum regem Iudæorum schema ei contumeliæ de reliquo apponunt.Beda:Nam pro diademate spineam illi imposuerunt coronam:& pro purpureo vestimento quo reges veteres vtebantur,vestem purpuream ei circundant,vbi non debet videri contrarium, quod Matthæus dicit circũdedisse chlamydem coccineam,quia vt Origenes refert:vnius sunt materiæ coccus & purpura.cocculæ enim inciduntur, & ex his guttæ sanguinis fluunt, ex quibus vtriusque generis tingitur vestimentum, & quamuis hoc milites illudendo facerent,nobis tamen operabantur mysteria. Nam per spineam coronam nostrorum designatur peccatorum susceptio, quæ sicut spinas terra nostri corporis germinat. In vestimẽto purpureo caro passionibus subiecta significatur:purpura etiam vestitur cùm de triumphis sanctorum martyrum gloriatur. Chry.Non autem iniunctio principis erat,quod faciebant, sed ad gratiam Iudaicum hoc faciebant, quia neque circa initium ab illo iussi iuerũt nocte,Sed Iudæis pecuniarum gratia gratificantes omnia audebant, tot autem & talibus factis ipse stabat silẽs.Tu verò audiens hæc in mente habe continuè:& regem orbis terrarum & angelorum dominum videns contumeliam patientem & omnia ferentem silentio imitare.Aug. Sic enim implebantur, quæ de se dixerat Christus:sic martyres informabantur ad omnia,quæ persecutores libuit facere perferenda,sic regnum quod de hoc mundo non erat,superbum mundum non atrocitate pugnandi, sed patiendi humilitate vincebat.Chrys. Vt autem conuitium quod à militibus factum erat in eum videntes respirent à passione: coronatum Iesum adduxit ad eos.vnde sequitur,*Exiuit iterum Pi.fo.& di.eis,Ecce add.vobis, &c.* Aug. Hinc apparet non ignorante Pilato hæc à militibus facta, siue iusserit ea, siue permiserit illa, scilicet causa quã suprà diximus: vt hæc eius ludibria inimici libẽtissimè viderent, & vlterius sanguinem non sitirent.vnde sequitur, *Exiuit er.Ie. por. spi.co.& pur.ve.* Non elatus imperio,sed plenus opprobrio.Sequitur, *Et di.eis, Ecce homo*,quasi dicat.Si regi inuidetis, iã parcite,quia abiectum videtis:feruet ignominia, frigescat inuidia.*Cùm ergo vidissent eum pontifices, &c.* Aug. Iudæorum inuidia pro Christi ignominia non frigescit, inardescit potius & increscit. vnde dicitur, *Cùm er.vi.eum po.& mi.cla.di.cru.cru.eum.* Chr.Vidit ergo Pilatus omnia inaniter fieri. vnde sequitur, *Dicit eis Pi.acc. eum vos & crucifigite.* Execrantis est hoc verbum & ad rem non cõcessam eos impellentis. Ipsi enim ducebant eum:vt cum præsidis iudicio hoc fieret. Contigit autem contrarium iudicio præsidis eũ magis absolui. vnde subditur, *Ego enim non inuenio, &c.* Continuè enim eum ab accusationibus eruit.Vnde manifestum est: quoniam & priora propter illorũ concessit insaniam, sed Iudæos canes nil horum in verecũdiam conuertit. nam sequitur, *Resp. Iu. Nos legem habemus, &c.* Aug. Ecce alia maior inuidia, parua quidem illa videbatur velut affectatæ illicito ausu regiæ potestatis:& tamen neutrum sibi Iesus mendacitet vsurpauit,sed vtrunque verum est, & vnigenitus est Dei filius, & rex à Deo constitutus super Sion montem sanctum eius: & vtrumque nunc demonstraret: nisi quantò erat potentior, tantò mallet esse patiẽtior.Chry. Adinuicem enim ipsis disputantibus silebat,implẽs propheticum illud: quòd nõ aperuit os suum, in humilitatem suam, iudicium eius sublatum est. Au. de con. euan. Hoc autem potest cõgruere ei quod Lucas commemorat in accusatione Iudęorum dictum,hunc inuenimus subuertentem gentem nostram:vt adiungatur, quia filium Dei se fecit. Chry. Deinde Pilatus quidem timet ab ipsis auditis: & formidauit ne fortè verum esset quod dicebatur, & videretur iniquè agere.vnde sequitur, *Cùm ergo audisset Pi.hunc ser.magis timuit.* Beda,Nõ timuit quia legem audiuit,quia alienigena erat: sed magis timuit ne filium Dei occideret.Chrys. Illi verò hoc dicentes non horruerunt, sed interficiunt eum pro quibus oportuerat adorare.*Et ingressus est prætorium iterum,&c.* Chry. Pilatus timore concussus, rursus inquisitionem facit. vnde dicitur, *Et ingressus est prætorium iterum: & dicit ad Ie.vnde es tu?* Non autem vltra interrogat,Quid fecisti? Sequitur,*Iesus autem responsum non dedit ei.* Qui enim audiuit quoniam in hoc natus sum, & ad hoc veni: & quoniam regnum meum non est hinc.cum debuisset resistere & eripere eum:hoc quidem non fecit,sed secutus est Iudaicum impetum. Propterea ergo nihil ei respõdit, quoniam inaniter omnia interrogabat. Sed & aliter operibus testantibus: ei volebat per sermones vincere & excusationes componere,ostẽdens quoniam ad hoc venit. Aug. Hoc autem silentium domini nostri Iesu Christi non semel factum collatis omnium euangeliſtarum narrationibus reperitur:& apud principem sacerdotum, apud Herodem, & apud ipsum Pilatum, vt non frustra de illo prophetia processerit,Sicut agnus coram tondente fuit sine voce, sic non aperuit os suum. tunc vtique quando interrogantibus non respondit:quamuis enim quibusdam interrogantibus sæpe responderit,tamen propter illa in quibus noluit respondere ad hoc data est de agno similitudo,vt in suo silentio non reus,sed innocens haberetur,id est non sicut malè sibi conscius qui de peccatis cõuincebatur suis:sed sicut mansuetus qui pro peccatis immolabatur alienis.Chry. Quia igitur siluit,sequitur *Di.er.ei Pi.Mi. non loc.nescis, &c.* vide qualiter seipsum condemnauit,si enim in te totum positum est,cuius gratia nullam causam inueniẽs non absoluis? Quia igitur aduersus seipsum protulit:respondit Iesus, *Non haberes pote. aduersum me vllam, nisi tibi datum esset desup.* ostendens quoniam non simpliciter & secundum aliorum consequentiam hoc fit, sed mysticè consummatum. Ne igitur hoc audiens æstimes eum ab omni erutum crimine subdit,*Propterea qui tra.me tibi, pec. maius habet.* Et nimirum si datum erat, neque hic neque illi obnoxij sunt criminibus: inaniter dicis, Hoc enim datum est,id est concessum, ac si diceret:permisit hoc fieri neque tamẽ propterea extra nequitiam sunt. Aug.Ecce respondit prouidè:vbi nõ respondebat, non sicut reus siue dolosus, sed sicut ouis silebat:vbi respondebat,sicut pastor docebat.Discamus ergo quod dixit, quòd & per apostolum docuit, quia non est potestas nisi à Deo. Et quia plus peccat qui potestati innocentem occidendum liuore tradit:quã potestas ipsa si eum timore alicuius maioris potestatis occidit. Talẽ quippe Deus dederat illi potestatem:vt esset etiam sub Cæsaris potestate:quapropter inquit,*Non haberes aduersum me potestatem vllam*, id est quãtulamcunque habes: nisi hoc ipsum quicquid est,tibi esset datum desuper, sed quia scio quantum sit: non enim tantum est vt tibi omnimodo liberum sit, propterea qui tradidit me tibi maius peccatum habet.Ille quippe me tuæ potestati tradidit inuidendo:tu verò eandem potestatem in me exercituras es metuendo,nec timendo quidem præsertim innocentem hominem homo debet occidere:sed id zelando facere multò maius malum est quam timendo:& ideo nõ ait,Qui me tibi tradidit,ipse habet peccatum:tanquam ille non haberet:sed ait,*maius peccatum habet*: vt etiam se habere intelligeret. Theo. Dicit autem, *qui tradidit me tibi*,id est Iudas vel etiam turba.Cum ergo patens responsum Iesus ediderit:quòd nisi memetipsum præberem & pater concederet, non haberes potestatem in me, ex hoc potius ipsum absoluere Pilatus satagebat.vnde sequitur,*Et exinde quærebat*

Pilatus dimittere eum. Augu. Lege ſuperiora & inuenies iam dudum eũ quærere dimittere Ieſum. Exinde,itaque intelligendum eſt, Propter hoc,id eſt ex hac cauſa,ne haberet peccatum occidendo innocentem ſibi traditum. *Iudæi autem clamabant dicentes, Si hunc dimittis, non es amicus Cæſaris, &c.* Augu.Maiorem timorem ſe ingerere putauerunt Iudæi Pilato terrendo de Cæſare vt occideret Chriſtum quàm ſuperius:vbi dixerunt, *Nos legem habemus & ſecundum legem debet mori,quia filium Dei ſe fecit.* vnde dicitur, *Iudæi autem cla. dicen. Si hunc, &c.* Chry. Sed vnde habetis hoc demonſtrare ? à purpura,à diademate,à curru,à militibus? Nónne ſolus ſemper cum 12. diſcipulis incedebat per omnia vilia tranſiens & cibum & ſtolam & habitationem? Aug. Pilatus autem eorum legem non timuit vt occideret, ſed magis filium Dei timuit ne occideret.Nunc verò nõ ſic potuit contemnere Cæſarem auctorẽ poteſtatis ſuæ, quemadmodum legem gentis alienæ. vnde ſubditur, *Pilatus autem cum audiſſet hos ſermones,adduxit foras Ieſum & ſe.pro tribuna.in lo.qui dicit.Lithoſtratos, Hebraicè autem Gabatha.* Chryſ. Exiit quidem vt ſcrutaturus rem:ſedere enim pro tribunali hoc oſtendebat. Gloſſ. Sicut enim tribunal eſt iudicum,ſic thronus vel ſolium regum : & cathedra doctorum. Beda, Lithoſtratos autem dicitur pauimentum,quaſi lapide ſtratum,erat locus ſublimis.Sequitur, *Erat autem paraſceue Paſchæ hora quaſi ſexta.* Alcui. Paraſceue, id eſt præparatio , hoc nomine dicebatur ſexta ſabbati in qua præparabant neceſſaria ſabbato vt de manna dictum eſt. Sexta die colligetis duplum, quia enim ſexta die homo eſt factus,& in ſeptima requieuit Deus,ideo ſexta die pro homine patitur,ſabbato quieſcit in ſepulchro,hora autem erat,quaſi ſexta.Augu.Quid eſt ergo quod Marcus dicit. Erat hora tertia,quando crucifixerunt eum,niſi quia hora tertia crucifixus eſt dominus linguis Iudæorum?hora ſexta manibus militum vt intelligamus horã quintam iam fuiſſe tranſactam , & aliquid de ſexta cœptum quando ſedit pro tribunali Pilatus , quæ dicta eſt à Ioanne hora quaſi ſexta : & cùm duceretur & crucifigeretur , & iuxta eius crucem gererentur quæ geſta narrantur hora ſexta integra compleretur. Ex qua hora vſque ad nonam ſole obſcurato:tenebras factas trium euangeliſtarum Matthæi,Marci,& Lucæ conteſtatur auctoritate. Sed quoniam Iudæi facinus interfecti Chriſti à ſe in Romanos,id eſt,Pilatum & eius milites transferre conati ſunt , propterea Marcus ea hora , qua Chriſtus à militibus crucifixus eſt prætermiſſa: tertiam potius horã recordatus expreſſit , vt non tantum milites repetiantur crucifixiſſe Ieſum,verumetiam Iudæi qui vt crucifigeretur hora tertia clamauerunt.Eſt & alia huius ſolutio quæſtionis, vt non hîc accipiatur hora ſexta diei, quia neque Ioannes ait , Erat hora diei , quaſi ſexta. Sed ait, *Erat paraſceue hora quaſi ſexta*,paraſceue autem Latinè præparatio eſt.Paſcha enim noſtrum:vt dicit Apoſtolus,immolatus eſt Chriſtus.Cuius paſchæ præparationem ſi ab hora noctis nona computemus , quãdo videntur principes ſacerdotum pronunciaſſe domini immolationem dicentes, Reus eſt mortis vſque ad horam diei tertiam? qua crucifixum eſſe Chriſtum Marcus euangeliſta teſtatur : ſed horæ ſunt tres nocturnæ, & tres diurnæ. Theoph. Soluunt autem quidam quod ex peccato ſcriptoris contigerit apud Græcos : nam quædam litera Græca nomine Gamma, cuius talis eſt figura Γ tertiam horam importat. Quædam autem figura quæ ab eis vocatur Epſilon quæ talis eſt,E ſextam horam importat. Ex negligentia ergo ſcriptorum præcedens figura cedere potuit in ſequentem. Chryſoſt. Pilatus ergo vt ſcrutaturus exiens , nullam tamen ſcrutationem faciens tradit eum æſtimans mouendos eſſe eos.vnde ſequitur, *Et dicit Iudæis : Ecce rex veſter.* Theoph.quaſi dicat,Ecce qualem hominem fatemini, quòd imperium veſtrum capeſſeret humilis , vt nihil tale poſſit tentare.Chryſ. Et nimirum quæ dicta ſunt, erant ſufficientia , vt facerent eos de cætero ab ira ceſſare , ſed trepidabant ne dimiſſus rurſus turbam ducat. Amor etenim principatus verſutum quid eſt & animam ſufficiens perdere : propterea magis inſiſtunt.vnde ſequitur,*Illi.au.cla.Tolle,tolle.* Interficere enim eum conantur exprobratiſſima morte. vnde ſubdunt , *Crucifige eum* , formidantes ne aliqua eius poſt ipſum fiat memoria. Auguſt. Adhuc autem Pilatus terrorem quem de Cæſare ingeſſerant,ſuperare conatur. vnde ſubditur, *Dixit eis Pilatus : Regem veſtrum crucifigam?* De ignominia eorum volens eos frangere quos de ignominia Chriſti mitigare non potuit. Sequitur, *Reſponderunt pontifices,Non habemus,&c.* Chry. Volentes ſeipſos ſubmiſerunt ſupplicio propterea & Deus tradidit eos. Quia enim concorditer negauerunt regnum Dei dimiſit eos in ſuum iudicium incidere,regnum enim Chriſti refutantes id quod Cæſaris eſt ſuper ſeipſos vocabant. Auguſt. Sed Pilatus timore mox vincitur. vnde ſequitur. *Tunc ergo tradidit, &c.* A pertiſſimè enim contra Cæſarem venire videretur, ſi regem ſe non habere niſi Cæſarem profitentibus alium regem vellet ingerere, dimittendo impunitum , quem propter hos auſus ei tradiderunt occidendum,non autem dictum eſt , Tradidit eis illum , vt crucifigerent illum:ſed, *vt crucifigeretur* , ſcilicet iudicio ac poteſtate præſidis. Sed ideo illis traditum dixit euangeliſta vt eos crimine implicatos à quo alieni eſſe conabantur,oſtenderet,non enim faceret hoc Pilatus, niſi vt id quod eos cupere cernabat impleret.*Suſceperunt autem Ieſum, & eduxerunt.Et baiulans ſibi crucem,&c.* Gloſ.Ad mandatum præſidis milites Chriſtum ſuſceperunt crucifigendum. vnde dicitur,*Suſceperunt autem Ie.& eduxe.* Augu. Poteſt enim hoc iam referri ad milites apparitores præſidis : nam poſtea euidentius dicitur.Milites ergo cùm crucifixiſſent eum,quãuis euangeliſta etiam ſi totum Iudæis tribuit,meritò facit,ipſi enim fecerunt quicquid vt fieret,extorſerunt. Chryſ.Sed quia lignum vt prophanũ putabant, & vitabant, & neque tangere ipſum ſuſtinebant crucem Ieſu vt condemnato imponunt. vnde ſequitur, *Et baiulans ſibi crucem,&c.*Ita & in typo factum eſt.Iſaac etenim ligna portauit , ſed tunc quidem vſque ad patris beneplacitum res proceſſit,nunc autem in rebus effectũ obtinuit,veritas enim erat.Theo. Sed quodammodo vt illic Iſaac dimiſſus eſt , & mactatus eſt aries,ſic & hîc diuina natura manet impaſſibilis, ſed humanitas ſecũdum quem aries dicitur tanquam errantis arietis Adæ filius hîc mactata eſt. Sed qualiter alius euangeliſta dicit, quòd angariauerunt Simonẽ vt crucem portaret. Aug.de con.euan.Vtrunq; factũ inuenimus, primò id quod Ioannes dicit , deinde quod cæteri tres:

tres:vnde intelligitur quòd ipſe ſibi portabat crucem,cùm exiret in locum memoratum. Augu.ſu. Io. Grande ſpectaculum , ſed ſi ſpectet impietas grande ludibrium : ſi pietas , grande myſterium. Videt impietas , regem pro virga regni lignum ſui portare ſupplicij.Videt pietas regem baiulantem lignum ad ſeipſum figendum , quod fixurus fuerat,etiam in frontibus regnum : ſpernendum oculis impiorum in qua erant glorificatura corda ſanctorum , ipſam crucem ſuam geſtans humero commendabat,& lucernæ arſuræ quæ ſub modio ponenda non erat,candelabrum ferebat.Chryſo. Et ſicut victores , ita & ipſe in humeris portabat victoriæ ſignum.Quidam autem dicunt quod in illo loco qui caluariæ dicebatur , Adam mortuus eſt & ſepultus, vt in loco vbi mors regnauit , illic & Ieſus trophæum ſtatuerit. Hierony.ſu.Mat.Fauorabilis interpretatio & mulcens aurem populi, nec tamen vera. Extra vrbem enim, & foris portam loca ſunt, in quibus truncantur capita damnatorum & Caluariæ quaſi decollatorum ſumpſere nomen. Adam verò ſepultum iuxta Ebron & Arbeæ in Ieſu filij Naue volumine legimus. Chryſo. Crucifigebant autem eum cum latronibus.vnde ſequitur, *Et cum eo alios duos hinc & inde, me.autem Ieſum.*In hoc prophetiã implentes, quoniam cum iniquis reputatus eſt. Quæ enim conuitiantes faciebant,hæc veritati conferebant,volebat enim dæmon quod fiebat obumbrare : ſed non valuit. Tribus enim in cruce affixis miracula quæ fiebant , nulli aſcripſit niſi ſoli Ieſu , ita inanes diaboli artes factæ ſunt : nec ſolùm non obfuit gloriæ eius , ſed contulit non parum:nam latronem in cruce conuertere : & in paradiſum inducere non minus fuit quàm concutere petras. Alcui.Tamen & ipſa crux ſi attẽdas tribunal fuit, in medio enim iudice conſtituto , vnus latro qui credidit liberatus , alter qui inſultauit damnatus eſt, iam ſignificabat quod facturus eſt de viuis & mortuis, alios poſiturus ad dexteram , alios verò ad ſiniſtram. *Scripſit autem & titulum Pilatus , &c.* Chryſo. Sicut in trophæo literæ ponuntur victoriam oſtendentes, ita Pilatus titulum cruci Chriſti inſcripſit.vnde dicitur,*Scripſit autem,&c.*Simul quidem pro Chriſto reſpondens , vt eum à communione latronum diſceerneret : ſimul autem & de Iudæis vlciſcens , oſtendens ſcilicet ipſorum malitiam,dum in ſuum regem inſurrexerunt. vnde ſequitur , *Erat autem ſcriptum,&c.*Beda,In quo monſtrabatur iam tunc regnum ipſius,non vt ipſi putabant deſtructum , ſed potius augmentatum. Auguſt. Sed Iudæorum tantùm rex Chriſtus eſt, an etiam gentium?immò & gentium. Cùm enim dixiſſet,Ego autem ſum conſtitutus rex ab eo ſuper Syon montem ſanctum eius:ſubiecit, Poſtula à me,& dabo tibi gentes hæreditatem tuam, magnum ergo volumus intelligi in hoc titulo ſacramentum,quia ſcilicet oleaſter factus eſt particeps pinguedinis oleæ:nõ olea particeps facta eſt amaritudinis oleaſtri. Rex ergo Iudæorum Chriſtus, ſecundum Iudæorum circunciſionem non carnis ſed cordis , non litera ſed ſpiritu. Sequitur , *Hunc ergo titulum multi legebant Iudæorum, &c.* Chryſoſt. Credibile autem eſt multos gentiles ſimul cum Iudæis propter feſtum conueniſſe,& ideo vt nullus ignoraret , nõ in vna lingua ſed in tribus ſcripſit.vnde ſubditur,*Et erat ſcriptum Hebraicè,Græcè, & Latinè.* Aug.Hæ quippe tres linguæ ibi præ cæteris eminebant. Hebræa propter Iudæos in lege Dei gloriantes. Græca propter gentium ſapientes.Latina propter Romanos multis & pene omnibus tunc gentibus imperantes. Theoph.Significat autem ſuperſcriptio triplici ſermone figurata dominum eſſe regem practicè,phyſicè,necnon theologicè. Nã per Latinas literas figuratur practica, eo quod Romanorum imperium potentiſſimum ſatiſq; officioſum in expeditionibus fuerit.Per Græcas verò literas phyſica figuratur:Græci nanque erga naturalium ſpeculationem inſudauerunt. Demum per Hebraicas theologia prætenditur , dum Iudæis eſt credita rerum diuinarum agnitio. Chryſoſt. Iudæi autem crucifixo inuidebant. vnde ſequitur , *Dicebant ergo Pilato,&c.* Nam hæc quidem enunciatio eſt & communis ſententia.Si verò adiiciatur , Quoniam ipſe dixit, ipſius petulantiæ & extollentiæ oſtenderetur crimen eſſe , ſed Pilatus in priori ſtetit mente. vnde ſequitur , *Reſpondit Pilatus , Quòd ſcripſi ſcripſi.* O ineffabilem vim diuinæ operationis etiam in cordibus ignorantium ! nónne occulta vox quædam Pilato intus quodam,ſi dici poteſt,clamoſo ſilentio perſonabat,quod tantò antè in pſalmorum literis prophetarum eſt? Ne corrumpas tituli inſcriptionẽ.Sed quod loquimini inſani pontifices? nũquid enim propterea nõ erit verum, quia Ieſus ait, Rex ſum Iudæorum ? Si corrumpi non poteſt quod Pilatus ſcripſit, corrumpi poteſt quod veritas dixit ? Ideo enim Pilatus quod ſcripſi , ſcripſi: quia dominus , quod dixit, dixit. *Milites ergo cùm crucifixiſſent eum , acceperunt veſtimenta , &c.* Auguſtin. Iudicante Pilato milites quĩ ei parebant, crucifixerunt Ieſum.vnde dicitur. *Milites ergo cùm cru.&c.*Et tamen ſi voluntates,ſi clamores eorum cogitemus , Iudæi magis crucifixerunt. ſed de partitione ſortitionéque veſtimẽtorum eius cæteri euangeliſtæ breuius & clauſè , iſte verò apertiſſimè locutus eſt. nam ſequitur, *Et fecerunt quatuor,&c.* Vnde apparet quatuor fuiſſe milites qui in eo crucifigendo præſidi paruerunt. Sequitur, *Et tunicam*,ſubaudiendum eſt.*Acceperunt*,vt iſte ſit ſenſus : Acceperunt autem & tunicam , & ſic locutus eſt, vt de cæteris veſtimẽtis nullã ſortẽ miſſam eſſe videamus,ſed de tunica quã ſimul cũ cæteris acceperunt,ſed non ſimiliter diuiſerunt. De hac enim ſequitur exponens. *Erat autem tu.in con. deſuper contexta per totum* . Chry. Ipſam ſpeciẽ tunicæ euangeliſta hiſtoricè deſignat, quia enim in Palæſtina duos pannos connectentes ſubtexunt indumenta, oſtendit Ioãnes quòd talis erat tunica Ieſu , occultè vtiliratem veſtimentorum inſinuans.Theo. Alij verò dicunt quòd apud Palæſtinam telas contexerunt , non velut apud nos texuntur , exiſtente ſuperius ſtamine,inferius verò texentibus, vt ſic nõ verſus partem ſupremam textura protendat, ſed econtra. Aug. Cur autem de illa ſortem miſerint , narrat dicens : Dixerunt ergo,&c. Apparet itaq; in aliis veſtimentis æquales ſe habuiſſe partes,vt ſortiri neceſſe non fuerit. In illa verò vna non eos habere potuiſſe ſingulas partes , niſi ſcinderetur vt pannos eius inutiliter tollerent:quod ne faceremt, ad vnum eam peruenire ſortitione maluerunt. Huius euangeliſtæ narrationi conſonat etiam propheticum teſtimonium.vnde ſubiungit , *Vt ſcriptura impleretur dicẽs: Partiti ſunt,&c.*Chryſ. Intuere prophetiæ certitudinem. non enim quæ partiti ſunt ſolùm , ſed &

quæ

quæ non partiti sunt. Dixit igitur propheta, vestimenta quidem diuiserunt, sed vestem sortiri cesserunt. Aug. Matthæus dicendo diuiserunt vestimenta eius sortem mittentes, totam diuisionē vestimentorum voluit intelligi, & ad illam tunicam pertinere de qua sortem miserunt. Tale est quod etiam ait Lucas, Diuidentes vestimenta eius miserunt sortes. Diuidentes enim venerunt ad tunicam de qua facta est sortitio. Dicendo autem sortes, pluralem numerum pro singulari posuit. Marcus autem solus videtur intulisse aliquā quæstionem: dicendo enim, Mittentes sortem super eis quis quid tolleret, tanquam super omnibus vestimentis, nō super sola tunica sors missa sit locutus videatur, sed hæc breuitas obscuritatem facit. Sic enim dictum est, mittentes sortem super eis, ac si diceret mittentes sortem cùm diuiderentur. Cùm autem dicit, Quis quid tolleret, id est, quis tunicam tolleret, tanquam si totū ita diceretur, mittentes sortem super eis, quis tunicā quæ partibus æqualibus superfuerat tolleret. Quadripartita autem vestis domini nostri Iesu Christi quadripartitā figurauit eius ecclesiā, quatuor, scilicet partibus in orbe diffusam, & in eisdem æqualiter, id est, concorditer distributam. Tunica verò illa sortita omnium partium significat vnitatem, quæ charitatis vinculo continetur. Si autem charitas & supereminentiorem habet viam & supereminet scientiæ & super omnia præcepta est, secūdum illud, Super omnia autem hæc charitatem habere, meritò vestis quæ significatur desuper contexta perhibetur. Et addidit *per totum*, quia nemo eius expers qui pertinere videtur ad totum, à quo toto catholica vocatur ecclesia. Inconsutilis autem ne aliquando diffuatur: & ad vnum peruenit, quia in vnum omnes colligit. In sorte autem Dei gratia commendata est, cùm enim sors mittitur, non personæ cuiusque vel meritis, sed occulto iudicio Dei creditur. Chrysosto. Vel sicut quidam dicunt tunica inconsutilis desuper contexta per totum secundum allegoriam ostendit, quoniam nō simpliciter homo erat qui crucifixus est, sed & desuper deitatem habebat. Theo. Vel aliter: Vestis inconsutilis denotat corpus Christi: quod à superiori parte contextum est. Spiritus enim sanctus superuenit: & virtus altissimi virgini obumbrauit. Hoc ergo sacrosanctum Christi corpus indiuisibile constat. nam & si diuidatur per singulos sanctificās, vniuscuiusque animā simul & corpus, integrè tamen & indiuisibiliter consistit in omnibus. At quoniam ex quatuor elemētis mundus consistit, intelligendum est pro Christi vestimentis visibilem creaturam, quam inter se diuidunt dæmones quoties morti tradunt verbum Dei, quod habitat in nobis: ac satagunt nos suæ partis efficere per mundanas illecebras. Augusti. Et ideo ista non aliquid boni significasse quis dixerit, quia per malos facta sunt: quid enim de ipsa cruce dicturi sumus quæ similiter ab impiis facta est, & tamen ea significari rectè intelligitur: quod ait apostolus: Quæ sit latitudo, longitudo, altitudo, & profundum. Lata est quippe in transuerso ligno quo extenduntur pendētes manus: & significat opera bona in latitudine charitatis. Longa est à transuerso ligno vsque ad terram, & significat perseuerantiam in longitudine temporis. Alta est in cacumine quo transuersum lignum sursum versus excedit, & significat supernum finem, quo cuncta opera referuntur. Profunda est in ea parte quæ in terra figitur, ibi quippe occulta est, sed cūcta eius apparētia inde cōsurgunt, sicut bona nostra de profunditate gratiæ Dei quæ comprehendi non potest, vniuersa procedunt. Sed & si crux Christi solùm significet quod ait apostolus, Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum passionibus & concupiscentiis: quam magnum bonum est. Postremò quid est signum Christi nisi crux Christi? quod signum nisi adhibeatur siue frontibus credentium, siue ipsi aquæ, ex qua regenerantur, siue oleo quo chrismate vnguntur, siue sacrificio quo aluntur, nihil eorum vitæ proficitur. *Et milites quidem hæc fecerunt. Stabant autem iuxta crucem Iesu mater eius, &c.* Theo. Cùm milites quæ ad propriam spectabant socordiam prosequebantur, ipse genitricis cura solicitus est. vnde dicitur, *Et mili. quidem hæc fe. Stabant autem, &c.* Ambros. in epist. Maria mater domini ante crucem stabat filij: nullus me hoc docuit nisi sanctus Ioānes euangelista. Mundum alij concussum in passione domini conscripserunt, cælum tenebris obductum refugisse solem: in paradisum latronem, sed post piam confessionem receptum Ioannes docuit, quod alij non docuerūt, quemadmodum in cruce positus matrem appellauerit. Pluris putauit quòd victor suppliciorum pietatis officia matri exhibebat, quam quòd regnum cæleste donabatur vitæ æternæ. Nam si religiosum est, quòd latroni donatur vita: multò vberioris pietatis est quòd à filio mater tanto affectu honoratur. *Ecce* (inquit) *filius tuus, ecce mater tua.* Testabatur de cruce Christus: & inter matrē atque discipulum diuidebat pietatis officia. Condebat dominus non solum publicum, sed etiam domesticum testamentum. Et hoc eius testamentum significabat Ioannes dignus tanto testatore testis. Bonū testamentum nō pecuniæ sed vitæ æternæ, quod non atramento scriptum est, sed spiritu Dei viui. Lingua mea calamus scribæ: velociter scribentis. Sed nec Maria minor quàm matrem Christi decebat fugientibus apostolis ante crucem stabat, & piis spectabat oculis filij vulnera, quia expectabat non in pignoris mortem: sed mundi salutem: aut fortasse quia cognouerat per filij mortem mundi redemptionem. Aula regalis etiam sua morte putabat se aliquid publico adiuturam muneri: sed Iesus nō egebat adiutore, ad redemptionem omnium, qui omnes sine adiutorio seruauit. vnde & dicit, factus sum homo sine adiutorio inter mortuos liber. Suscepit quidem affectum parentis, sed non quæsuit alterius auxilium. Hanc imitamini matres sanctę: quę in vnico filio dilectissimo tantùm materne virtutis exemplū dedit. neque enim vos dulciores liberos habetis, neque illud virgo quærebat solatium, vt alium posset generare filium. Hier. cōtra Elui. Maria ista quæ in Marco & Matthæo Iacobi & Ioseph mater dicitur, fuit vxor Alphei & soror Marię matris domini, quam Mariam Cleophæ nunc Ioannes cognominat à patre siue à gentilitate familiæ; aut quacunque alia causa ei nomen imponens. Si autem inde tibi alia atque alia videtur quòd alibi dicatur Maria Iacobi minoris mater, & hic Maria Cleophæ: disce scripturæ consuetudinem eundem hominem diuersis nominibus appellari. Chrysost. Et considera quòd imbecillius genus, scilicet mulierum

rum, virilius apparuit iuxta crucem stādo fugientibus discipulis. Aug. de con. euang. Nisi autem Matth. & Lucas Mariā Magdalenæ nominassent, potuissemus dicere alias à longe, alias iuxta crucem fuisse. Nullus enim eorum præter Ioannem matrem domini commemorauit. Nūc ergo quomodo intelligitur eadem Maria Magdalenæ & à longe stetisse cū aliis mulieribus, sicut Matthæus & Lucas dicūt, & iuxta crucem fuisse, sicut Ioannes dicit: nisi quia in tanto interuallo erant vt iuxta dici possent, quia in conspectu eius præstò aderant, & à longè in conspectu turbæ propinquius circūstantis cum Centurione & militibus? Possumus etiam intelligere quod illæ quæ simul aderant cum matre domini postquam eam discipulo commēdauit, abire iam cœperant, vt à densitate turbæ se eruerent, &c. quæ facta sunt longius intuerentur: vt cæteri euangelistæ, qui post mortem domini eas commemorauerūt iam longè stantes commemorarent. Quid autem interest ad veritatem quòd quasdam mulieres pariter, quasdam singuli nominauerunt? Chrys. Et cùm aliæ mulieres astarent, nullius alterius meminit nisi matris: docēs nos plus aliquid matribus præbere. Sicut enim parentes circa spiritualia aduersantes, neque nosse oportet: ita quando nihil impediunt, omnia decet eis præbere & aliis præferre. vnde subditur, *Cùm vidisset ergo Ie. ma. & dis. stantem quem di. dixit ma. suæ. Mu. ecce filius tuus.* Beda, Dilectionis indicio euangelista suam demonstrat personam, non quòd exceptis cæteris solus, sed præ cæteris familiarius propter priuilegium castitatis à domino amabatur, quoniam virgo ab eo vocatus, virgo permansit in æuum. Chrys. Papè quanto discipulum honorauit honore! sed ipse seipsum occultat moderatè sapiens, si enim vellet gloriari, & causam vtiq; adiecisset propter quam amabatur. Etenim cōueniens est magnam quandam & mirabilem esse causam. Ideo autem nihil aliud Ioanni loquitur, neque consolatur tristantem: quoniam tempus non erat verborum consolatione. Sed neque patum erat honorari eam tali honore. Quia verò conueniens erat matrem existentem dolore oppressam procurationē quærere, quia ipse aberat, discipulo qui diligebatur tradit diligētiam habituro, vnde sequitur. *Deinde di. dis. Ec. mater tua.* Augusti. Hæc nimirum est illa hora de qua Iesus aquam conuersurus in vinum dixerat matri, Quid mihi & tibi est mulier? nondum venit hora mea. Tunc enim diuina facturus non diuinitatis, sed humanitatis vel infirmitatis matrem velut incognitam repellebat: nunc autem humana iam patiens, ex qua factus fuerat homo, affectu commendabat humano. Moralis igitur insinuatur locus & exemplo suo instruit præceptor bonus vt à filiis piis impendatur cura parentibus, tanquam lignum illud vbi erant fixa membra morientis etiam cathedra fuerit magistri docentis. Chrys. Itaque etiam Marcionis obstruxit inuerecundiam. si enim nō genitus est secundum carnē, neque matrem habuit cuius gratia tantam circa eam solam facit prouidētiam? intuere autem qualiter cùm crucifigeretur vniuersa imperturbatè agebat, discipulo loquēs de matre, prophetias implens, latroni bonam spem tribuens: antequam autem crucifigeretur, trepidans videtur. Nam illic quidē naturæ imbecillitas demonstrata est. Hęc autem virtutis superabundantia ostendebatur. Sed & nos per hoc erudit si ante aduersa conturbamur: non propterea desistere, cum in agonem ingressi fuerimus omnia sustinere vt facilia & leuia. Augusti. Quia ergo matri quam relinquebat: altetū pro se filium quodammodo prouidebat, cur hoc fecerit, ostendit in hoc quod subditur, *Et ex illa hora accepit, &c.* Sed in quę sua Ioānes matrem domini accepit? Neque enim non ex eis erat qui dixerant ei: Ecce nos dimisimus omnia & secuti sumus. Suscepit ergo eam in sua, non prædia quæ nulla propria possidebat, sed officia quæ propria dispensatione exequenda curabat. Bed. Alia litera habet: *accepit eam discipulus in suam.* quidam volunt in suam matrem, sed congruentius subauditur, in suam curam. *Postea sciens Iesus, quia omnia consummata sunt, &c.* Aug. Patiebatur hęc omnia, qui apparebat homo, & ipse idem disponebat hæc omnia qui latebat Deus, vnde dicitur, *Postea sciens quoniam om. consum. sunt, vt consum. scriptura.* Id est, quod scriptura prædixerat, Et in siti mea potauerunt me aceto, dixit, Sitio, tanquam diceret: hoc minus feciſtis, date quod estis. Iudæi quippe ipsi erant acetum degenerantes à vino patriarcharum & prophetarum. *Vas ergo positum erat aceto plenum,* tanquam enim de pleno vase, de iniquitate mundi huius impletum cor habentes, velut spōgiam cauernosis quodammodo atque tortuosis latibulis fraudulentum. vnde sequitur, *Illi autem spongiam plenam, aceto hyssō. circumponen. obtule. ori eius.* Chrys. Neque enim ex his quæ videbant facti sunt mansueti, sed sæuiebant magis, & cum potabant, condemnatorum pocula offerentes, propterea enim hyssopus appositus erat. Augusti. Hyssopum autem cui circumposuerunt spongiam aceto plenam, quoniam herba est humilis & pectus purgat, Christi humilitatem congruenter accipimus, quam circundederunt, & se circunuenisse putauerunt: Christi nanque humilitate mūdamur. Nec moueat quomodo spongiam ori eius potuerunt admouere, qui cruce fuerat exaltatus à terra. Sicut enim apud alios euāgelistas legitur quòd hic prætermisit in arundine factum est; vt in spōgiam talis potus ad crucis sublimia leuaretur. Theo. Quidam verò hyssopum dicunt vocari arundinem, nam frondes habet arundini consimiles. sequit. *Cùm ergo accepis. Ie. ace. di. Consummatum est.* Aug. Quid? nisi quòd prophetia tantò antè prædixerat? Bed. Hic quæri potest, quomo dohic dicitur. Cū accepisset acetum, cùm alius euāgelista dicat: Noluit bibere. Sed hoc facilè soluitur: quoniā non accepit vt biberet, sed vt quod scriptum erat, impleret. Augusti. Deinde quia nihil remanserat quod antequam moreretur fieri adhuc oporteret. Sequitur, *Et inclinato capite tradidit spiritum.* Peractis omnibus quæ vt perageretur expectabat, tanquam ille qui potestatem habebat ponendi animam suam: & iterum sumendi eam. Greg. 11. mor. Spiritus autem hîc pro anima ponitur. Si enim aliud spiritum quam animam euangelista diceret, exeunte spiritu anima remansisset. Greg. Non autem quoniam expirauit, inclinauit caput, sed quia inclinauit caput, tunc expirauit: per quæ omnia indicauit euangelista, quoniam omnium dominus ipse erat. Aug. Quis enim ita dormit quando voluerit, sicut Iesus mortuus est quando voluit? Quanta speranda, vel timenda potestas est iudicantis: si apparuit tanta morientis? Theo. Tradidit autem dominus

ſpiritum Deo & patri, oſtendens quòd nequaquam ſanctorum animæ conuerſantur in tumulis,imò deueniunt ad manus patris omnium peccatoribus ad locum pœnarum delatis, videlicet ad infernum. *Iudæi ergo quoniam paraſceue erat vt non remanerent in cruce,&c.* Chryſ. Iudæi qui camelum tranſglutiebãt,calicem autem colabant,cùm tantam fuiſſent operati audaciam de die diligenter ratiocinantur.vnde dicitur, *Iu.er.quoniam para. erat:vt non re.in cru.cor.ſab.* Beda. Paraſceue, id eſt, præparatio dicta eſt ſexta feria,quia eo die duplices ſibi cibos filij Iſrael præparabant. *Erat enim mag.di.il.ſab.*ſcilicet propter ſolennitatem paſchalem. *Roga.Pilatum vt frangere.cru.eorum.* Aug. Non crura tollentur,ſed hi quibus ideo frangebantur, vt morerentur, auferrẽtur ex ligno:ne pendentes in crucibus magnum diem feſtum ſui diuini cruciatus horrore fœdarent. Theoph. Sic enim iubebantur in lege, non occidere ſolem in hominis ſupplicio,vel quia noluerunt in die feſto tortores aut homicidę cenſeri. Chryſ. Vide autem qualiter valida eſt veritas, per eorum enim ſtudia prophetia completur,vnde ſubditur, *Vene.er.mil.& primi. qui.frege. cru. & alte.qui cruci.eſt cum eo. Ad Ie. autem cùm veni. vt vide. eum iam mor. non frege. eius cru. ſed vnus militum lancea latus eius aperuit.* Theoph. Vt Iudæis complaceant lanceant Chriſtum circa corpus exanime contumelias inferentes, ſed contumelia in ſignum prodiit.ſanguinem enim de corpore extincto manare miraculoſum eſt. Aug. Vigilanti verbo euangeliſta vſus eſt:Vt non diceret: Latus eius percuſſit aut vulnerauit:ſed, *aperuit*,vt illic quodammodo vitæ oſtium panderetur.vnde ſacramenta eccleſiæ manauerunt, ſine quibus ad vitam,quæ verè vita eſt, non intratur.vnde ſequi. *Et continuò exiuit ſanguis & aqua.* Ille ſanguis in remiſſionem fuſus eſt peccatorum,aqua illa ſalutare temperat poculum:hoc & lauacrum præſtat & potum.Hoc prænuntiabat,quòd Noë in latere archæ oſtium facere iuſſus eſt,quo intrarent animalia quæ non erant diluuio peritura,quibus præfigurabatur eccleſia. propter hoc prima mulier facta eſt de viri latere dormientis, & hic ſecundus Adam inclinato capite in cruce dormiuit, vt inde formaretur ei coniunx,per id quod de latere dormientis effluxit.O mors vnde mortui reuiuiſcunt, quid iſto ſanguine mũdius?quid iſto vulnere ſalubrius? Chryſ. Et quia hinc ſuſcipiunt principium ſacra myſteria cùm acceſſeris ad tremendum calicẽ,vt ab ipſa bibiturus Chriſti coſta ita accedas, Theoph.Erubeſcant igitur qui vinũ in ſacris non limphant myſteriis. videntur enim non credere quòd aqua de latere fluxerit.Poteſt tamẽ quis calumniosè dicere quod aliqua virtus vitalis erat in corpore, & ideo ſanguis effluxit: aqua verò manans inexpugnabile ſignum fuit,& ideo euangeliſta ſubiungit, *Et qui vi.te.perhibuit.* Chryſoſt. Quaſi dicat, Non ab aliis audiuit, ſed ipſe præſens vidit. Et verum eſt teſtimonium eius. Quod conuenienter ſubiungit,conuitium Chriſti enarrans, non magnum aliquod & admirabile ſignũ, vt ſic ſuſpectus ſermo redderetur: ſed ipſe hoc dixit, hæreticorum ora præcludẽs, & futura perſonans myſteria,& eum qui iacebat in eis inſpiciens theſaurum. Sequitur, *Et ille ſcit quia, &c.* Auguſt. Scit enim qui vidit:cuius credat teſtimonio qui non vidit.Duo autem teſtimonia de ſcripturis reddidit ſingulis rebus, quas factas fuiſſe narrauit. Nam quia dixerat, *Non fregerunt crura Ieſu:* ſubdidit, *Facta ſunt enim hæc vt, &c.* Quod præceptum eſt eis,qui celebrare paſcha iuſſi ſunt ouis immolatione in veteri lege, quæ dominicæ paſſionis vmbra præceſſerat. Item quia ſubiunxerat, *Vnus mili. lancea latus eius aperuit*, ad hoc pertinet alterum teſtimonium quod ſubdit dicens:*Et iterum alia ſcriptura dicit, Vide.in quem tranſfixe.* Vbi promiſſus eſt Chriſtus in ea qua crucifixus eſt carne futurus. Theoph. Hoc autem teſtimonium ſumptum eſt de Zacharia. *Poſt hæc autem rogauit Pilatum Ioſeph ab Arimathia,&c.* Chryſ. Æſtimans Ioſeph extinctum eſſe Iudæorum furorem Chriſto crucifixo : cum fiducia acceſſit vt deponendum funus procuraret:vnde dicitur,*Poſt hæc autem rogauit,&c.* Beda, Arimathia ipſe eſt Ramatha ciuitas Helcanæ & Samuẽlis. Cœlitus autem prouiſum eſt vt eſſet dies, vt ad præſidem poſſet accedere:& vt eſſet iuſtus,vt corpus Domini accipere mereretur:vnde ſequitur, *Vt tolleret corpus Ieſu,&c.* Chryſ. Non ex duodecim, ſed ex ſeptuaginta,quoniam nullus ex duodecim acceſſerit. Et ſi timore Iudæorum quis pro cauſa aſſumpſerit,hoc eodem detinebatur timore : vnde dicitur, *Occultus autem propter metum Iudæorum.* Sed valde inſignis erat, & Pilato notus : vnde & gratiam accepit,& hoc eſt quod ſubditur, *Et permi. Pil.* Et ſepelit de reliquo, non vt condemnatum,ſed vt magnum quendam & mirabilem:vnde ſubditur, *Venit ergo & tul.cor.Ieſu.* Aug.de con. euang. In extremo enim illo officio funeri exhibendo minus curauit à Iudæis, quamuis ſoleret in domino audiendo eorum inimicitias deuitare. Beda, Sedata enim vtcunque eorum ſæuitia, eo quòd ſe aduerſus Chriſtum prævaluiſſe gaudebant,corpus Chriſti petiit,quoniam non videbatur cauſa diſcipulatus, ſed pietatis veniſſe: vt funeri officium impenderet:quod homines non ſolùm bonis, ſed etiam malis ſolent impendere. Adiungitur autem ei & Nicodemus:vnde ſequitur, *Venit autem & Nicodemus qui, &c.* Aug. Non ita diſtinguendum eſt:vt dicamus primùm ferés mixturam myrrhæ,ſed vt quod dictũ eſt primum ad ſuperiorem ſenſum pertineat. *Venerat enim ad Ieſum Nicodemus nocte primùm*, quòd idem Ioannes narrauit in prioribus euangelij ſui partibus: hìc ergo intelligendum eſt ad Ieſum non tunc ſolum,ſed tunc primum veniſſe Nicodemum : veniſſe autem poſtea vt fieret audiendo diſcipulus. Chryſ. Ferunt autẽ pigmenta quæ maximè corpus apta ſunt quàm plurimum conſeruare,& nó permittere citò ſubijci corruptioni : adhuc enim vt de nudo homine diſponebant:ſed tamen multam dilectionem demonſtrabant. Beda, Notandum eſt autem quòd ſimplex vnguentum fuerit: quia ex diuerſis aromatibus liceatiam conficiendi non haberent. Sequitur, *Acceperunt ergo corpus Ieſu,&c.* Augu. In quo euangeliſta admonuit in huiuſmodi officiis, quæ mortuis exhibentur morem cuiuſque gentis eſſe ſeruandum.Erat autem illius gentis conſuetudo, vt mortuorũ corpora variis aromatibus condirentur, vt diutius ſeruarentur illæſa. Auguſt.de conc.euang.Neque autem hic Ioannes aliis repugnat, neque enim illi qui Nicodemum tacuerunt, affirmauerunt à ſolo Ioſeph dominum ſepultum, quamuis ſolius commemorationẽ fecerint ; aut quia illi vna ſyndone à Ioſeph inuolutum dixerunt, propterea prohibue

prohibuerunt intelligi, & alia lintea potuiſſe afferri à Nicodemo & ſuperaddi vt verum narrat Ioannes, quod non vno linteo ſed linteis inuolutus ſit,quamuis & propter ſudarium quod capiti adhibebatur,& inſtitas quibus corpus totum alligatum eſt,quia omnia de ligno erant:etiam ſi vna ſyndo ibi fuit,veriſſimè dici potuit, Ligauerunt eum linteis. Lintea quippe generaliter dicuntur quæ lino texuntur. Beda,Hinc eccleſiæ conſuetudo deſcendit : vt corpus domini non in ſericis & auro textis conſecretur,ſed in ſyndone munda. Chryſ.Quia verò breuitate temporis vrgebantur,nona enim hora mortuo Chriſto,deinde accedentibus ad Pilatum, & deponentibus Chriſti corpus veſpera imminebat, ideo ponunt eum in proximum monumentum : vnde ſubditur, erat autem in loco,&c. Quod diſpenſatione factum eſt, ne alterius alicuius qui cum eo iaceret æſtimaretur reſurrectio facta eſſe. Aug. Sicut etiam in Mariæ virginis vtero nemo ante illum, nemo poſt illũm conceptus eſt:ita in hoc monumento nemo ante illum & nemo poſt illum ſepultus eſt. Theoph. Per hoc etiam quòd nouum fuit ſepulchrum, myſticè datur intelligi, quòd per Chriſti ſepulturam omnes innouamur morte corruptione deſtructa. Attende etiam abundantiam pro nobis ſuſceptæ paupertatis. Nam, qui domum in vita nõ habuit, poſt mortem quoque in alieno ſepulchro reconditur,& nudus exiſtens à Ioſeph operitur. Sequitur, *Ibi ergo propter paraſceuen Iudæorum quia, &c.* Aug. Acceleratam vult intelligi ſepulturam,ne aduẽſperaſceret,quando iam propter paraſceuen, quam cœnam puram Iudæi Latinè vſitatius apud nos vocant, facere tale aliquid non licebat. Chryſ. Propinquum autem fuit ſepulchrum,vt diſcipuli poſſent cum facilitate accedere:& conſideratores fieri eorũ quæ eueniebant prope exiſtente loco,& vt ſepulturæ teſtes eſſent etiam inimici cuſtodientes ſepulchrum, & vt falſus oſtenderetur is qui de furto ſermo. Beda,Myſticè autem Ioſeph interpretatur aptus per acceptionem boni operis:ad quod monemur vt corpus domini dignè percipere mereamur. Theoph. Nunc etiam quodammodo Chriſtus apud auaros mortificatur,in paupere famem patiente. Eſto ergo Ioſeph & tege Chriſti nuditatẽ,non ſemel, ſed in tuo tumulo ſpirituali conſiderando reconde,cooperi & immiſce myrrham, & aloen amaricantia conſiderando vocem illam, Ite maledicti in ignem æternum,quia nihil amarius æſtimo.

AVTHORIS DE OPERIBVS CARDINALIBVS CHRISTI SUB NOMINE CYPRIANI DE PASSIONE CHRISTI, SERMO.

Abacuc. DOmine,audiui auditum tuum,& timui.Terruit me cùm appropinquaret traditor Iudas, & immineret paſſionis hora, quod dixiſti ad patrem : Pater,ſi fieri poteſt, tranſeat à me calix iſte. *Matth.26.* Et triſtẽ te vſque ad mortem,præ nimia anxietate ſanguineo ſudore perfuſus corã apoſtolis es profeſſus. Audiens hæc ego expaui. Quis enim non timeat,ſi timet ille, quem omnia timent:ſi pauet ille,cui omne genu curuatur : ſi ille, qui mors eſt mortis, & morſus inferni morte propinquante pertimeſcit? Nónne ad hoc veneras, & ita futurum ipſe prædixeras? Nónne hoc & ſigna,& oracula, & vaticinia prophetarum à mundi initio cõclamarunt?Si voluntarie obediſti patri, & non te vt patereris coẽgit neceſſitas ; quid quereris; quid cauſaris ? Nónne tu docueras,& inſtruxeras fideles tuos, vt non timerent eos, qui corpus occidunt : quia vſque ad animam tyrannica violentia non attingit ? Sed metus ille infirmitatis humanæ communem exprimebat affectum, & generalitatem omnium in carne viuẽtium hoc dolore vrgeri,& diſſolutionem corporeę,ſpiritualiſque naturæ hac moleſtia non poſſe carere, & hãc pœnam vniuerſæ ſucceſſioni Adã ſine exceptione impoſitam, vt difficultas extremi tranſitus timeretur. Et hæc quidem moleſtia in eos,qui Dei iudicio rationem reddituri occurrunt, non immerito cadit : qui de eo, quod beneficio vitæ, & rationis, & reliquorum largitate munerum abuſi ſunt, accuſante conſcientia redarguti,examen illud, in quo nullum eſt ſubterfugium, timent : & ipſa anulſio ſpiritus carnis teneritudinẽ dirumpit,& lædit:hanc nemo anxietatem euaſit, & nemo egrediẽte anima ſine amaritudine expirauit. Sed tu, domine, qui iudex es omnium,qui poteſtatiue ponis animam tuam, & poteſtatiue reſumis : nec pœna te ex neceſſitate perſequitur, nec formidabilis patris tibi poteſt eſſe cõſpectus,quid anxiaris : quid tremebũdus ad orationem diſcurris ? Dormitãtibus apoſtolis peruigil proditorem expectas, nec tamen te abſcondis, ſed obuius in aduentum eorum procedis,qui te ligare veniunt, & trahere ad Pilati tribunal, quos Iudas ſignifer inſtructa malignitate præcedit. Audiui, Domine, auditum tuum, & expaui, dum quæris à quærentibus te quid quærant, cum noueris quòd te quærant. Et dixiſti eis,te eſſe Ieſum Nazarenum. Inuaſit illico timor tuus eos, quos tu timueras, & proſtrati ſolo iacuere exanimes, & armatam cohortem vox vnius hominis terruit, & latens in humanitate omnipotentia te diſcipulis pauidum coram perſecutoribus terribilem exhibebat. Sed vt fieret voluntas patris,& ſacrificium carnis à timore, & triſtitia inchoaret,ſuberant victimæ deſolatorij carbones, quos obedientiæ liquefactus adeps extinxit:& cum traheretur vinctus ad præſidem, non ſupplicauit apparitoribus, ſed Petri compeſcuit zelum : nec gladiorum paſſus eſt adhiberi ſuffragia,imò & Herodis, & Pilati cõtemptis faſtigia : nec potuit altitudo poteſtatum extorquere ad interrogata reſponſum. Iam poſtpoſito timore, quaſi vtens potentiori autoritate interſputamẽta, & colaphos,& reliqua ludibria patientia, & manſuetudine veſanas perſecutorum mentes conturbat, & in eo quòd inter iniurias, & conuicia ſe malitia Iudaica ſentit cõtemptam, vehementius exacerbatur : & de impietate, & malitia ſuauitas, pietásque Chriſti triumphat. Fruſtra funeſtas,iudex,manus in prætorio abluis, à ſanguine Domini te profitens innocentem. Tu ipſe cauſam mortis cum diligenter inquiſieris,te non inueniſſe in eo fateris, ipſa coniunx tua nihil tibi,& iuſto huic eſſe mandauerat, quòd vtiq; per os eius dæmonia imminere ſibi iudicium ſententia teſtabantur : non excuſas, ſed accuſas: cauſam tibi facis cum Iudæis communem. Illi ſe proditione, tu parricidio te condemnas. Illi lingua,tu ferro occidis, tam te, quàm illos inauditæ crudelitatis ſcelus inuoluit. Veniet anima tua in

manus iudicis,quem condemnas, fractisque tribunalibus tuis,iudicaberis,& demergeris in profundum inferni,eruntque tibi, & Iudæ scelerato in tenebris, & gehennalibus flammis pene irremediales, inconsumptibiles ignes, dolores perpetui, & tormenta æterna. Et quidem filius hominis,sicut scriptum est de illo, vadit: qui damnatus est,vt liberaret damnatos:doluit,vt sanaret infirmos: timuit, vt faceret securos: opprobria pertulit, vt improperia detrahentium non mouerent electos: deputatus inter impios, quorum alter assumptus, alter reprobatus est, vt daretur exemplum, & forma indissolubilis manens in posteros: quia nec in vltimis Dei clementia pœnitentes excludit:nec vlla hora sera est, cui cõpunctio districta occurrit:nec eos, qui vitæ suæ quocunque articulo temporis veri sunt iudices, iterũ iudicari; quia cum iudicis, & tortoris vices non parcens peccator assumit, semetipsum persequẽs dum confessionem confusione honorat: holocausti huius incensio in conspectu Dei veniam impetrat. Neq; enim bis in idipsum iudicat Deus, sed impœnitentes ipse iudicat; & damnat: pœnitentes verò, quia à seipsis suscipit iudicatos, absoluit:neq; iudicio, quod pœnitẽtiæ humanæ seueritas protulit, aliquid iustitia cælestis apponit. Iudicati sunt Ægyptij, cum in redeuntibus super se maris fluctibus inuoluerentur: iudicati Sodomitæ,cum subuersis eorum vrbibus flammis sulphureis cremarentur: sed si in eisdem subuersionibus gemerent pœnitentes, temporali pœnæ æternalis non succederet pœna, sed esset eis pro remedio supplicium, & pro absolutione tormẽtum:nec contritos corde æternum contereret, & aggrauaret iudicium. Sic in cruce latro confitens non tantum indulgentiam meruit,sed Christi familiaris effectus, præmissus est in paradisum, & factus est particeps regni, per cõfessionem factus collega martyrij. Illi verò blasphemo, quia de Domini desperauit potentia, nulla potuit subuenire clementia:nec potuit illi crucis prodesse cõsortium, cuius malitia non expiabat pœnitentiæ lauacrum. Ascendisti,domine,palmam,quia illud crucis tuæ lignum portendebat triumphum de diabolo,vel de principatibus, & potestatibus, & nequitiis spiritualibus victoriam:erãtque in manibus tuis duo cornua, in quibus erat fortitudo tua abscondita: & imperium tuum super humerum tuum, tu ipse patibuli tui baiulus hærebas ligno,quod tuleras euectionis,& passionis anxietates sustinens,& labores. Considerauit opera tua, & expaui. Clauis sacros pedes terebrantibus, fossisque manibus, de vulnerum anxietate non loqueris, de spinis sacrum caput pungentibus non quereris, sed saragis, vt innotescat posteris,quare derelictus à Deo videaris, expositus contumeliis & Iudæorum ludibriis. Causam mortis in te non esse Pilatus ipse prædixerat, & Cayphas mortem tuam pro inimico populo satisfacturam, cum esset anni illius põtifex,prophetauerat. Tu de morte non agis,de opprobriis non contendis:sed hoc vis intelligi,quæ sit causa mortis,quis quæstus:vt vtraque re cognita,peccatum appareat,& gratia, & quanti ponderis sit vtrunque, rerum probet effectus,cum originali morti nullũ nisi in Christi morte potuerit esse remedium: nec reconciliare Deo potuit exules, & damnatos quælibet oblatio, nisi sanguinis huius singulare sacrificium. Et sine hoc holocausto poterat Deus tantum condonasse peccatum, sed facilitas veniæ laxaret habenas peccatis effrænibus, quæ etiam Christi vix cohibent passiones, quæ vix sceleratos animos à voluptatum fæce auellunt. Vulneri sane tam putrido, & antiquarum cicatricum fœtori non inueniebatur medicamentum conueniens, nisi vnguento sanguinis huius plaga vetus liniretur, & malagmate carnis in cruce extensæ siccarentur venena,quę calcaneo primi hominis,& omni posteritati eius serpens ille seductor antiquus infuderat. Hæc vna medela corrosit illas, quæ in immensum excreuerant cicatrices: & vim suam cõcupiscentiarum perdidit corruptela, & deleta dãnationis conscriptione nouis literis assignata est, restituta libertas, priuilegio dato, charta indulgentiæ sigillo plagæ lateralis firmata. Considero opera tua, & admiror te cruci inter damnatos affixum,iam nec tristem, nec pauidum, sed suppliciorum victorem eleuatis manibus triumphantem de Amalech, & quasi sanctificantem de excelso plebem,& eleuatum in sublimi,& quasi cælo proximum superioribus inferentem consummati agonis vexillũ, & inferioribus erexisse scalam in patris occursum. Ibi dolorum, & conuiciorum immemor subtiliter inuestigas, & ipse exponis quare derelictus fueris, indicans anxietates illius querimoniæ verba esse delictorũ tuorum,quorum personam, & causam assumpseras, intantum vt per Moysen,& per Apostolum sustinerés vocari peccatum, & maledictum pro similitudine pœnæ,non culpæ: quod pro eis voluisti intelligi, qui deseri à Deo propter peccata meruerant:quorum reconciliationis agebas causam, in qua allegator subtilis pro seruis seruilem non dedignaris accipere personam:& intantum infirmis compateris, vt nec crucifigi, nec mori dum illi viuant, & te patrocinante, non pereant, nec erubescas,nec formides, altitudinem tuam derelinquens,ad tempus gloriæ tuæ maiestatem euacuans, vt redeant dispersi, & respirent derelicti. Hæc est causa, quare derelictus sis, vt colligeret & reuocaret inanitio tua eos, qui fuerant derelicti,& qui sine Deo fuerant dum dominaretur eis peccatum, reducti ad iustitiam conformes Christi,& Christi efficerentur & dij. Vnde scriptum est: Ego dixi, dij estis. Considero domine, te in illo patibulo, vbi videbaris sine adiutorio quomodo imperatoria potestate latronem præmittis ad regnum:& in cuius assumptione iam manifestè constat quantum apud derelictos profeceris, quorum primus iste gloria,& honore coronatus, ipsa die paradisi ciuis,& domesticus curiæ efficitur. Impossibile quippe erat illã sanctam animam tuam teneri ab inferis, de qua ipse ad patrem dicis:Quia nõ derelinques animam meam in inferno, nec corrumpi carnem meam in sepulchro: quia vbi in præsentia illius effractis inferis est captiuata captiuitas, præsentata victrice anima in conspectu patris, ad corpus suum sine dilatione reuersa est:& appropinquauerunt saluti, qui longè erãt à salute, & inter mortuos liber morti obnoxios perpetua libertate donauit. Considero te in cruce de matre sollicitum,cui volenti loqui tecum cum euãgelizares, negaueras retroactis diebus colloquium, & prætuleras matri auditores verbi,pauperes spiritu,dicẽs eos tibi esse pro matre, & fratribus, qui voluntati patris obtemperant.

Ephes.5.

Ioan.19.

rant. Nũc materno moueris affectu, & thalamum humanitatis tuæ cubiculario dilecto commendas, & prouides sedulò benedictæ inter mulieres apostolicam clientelam, & obsequium virginis, virgini discipulo tradis: vt iam non Ioseph,tanti mysterij oneretur præpositura, sed Ioannes:quia iam exigebat ratio,vt coniugij remoueretur opinio:nec vltrà pater Christi æstimaretur, qui eatenus vicem patris,& coniugis tenuerat. Habebat Ioseph in hac Christi dispositione rationabilem contradictionem, cum alteri commendaretur Maria, si se cognouisset carnalem maritum, sed quia in spiritu actum erat cõiunctionis illius mysterium, passus est Ioseph æquanimiter sibi eum in hoc seruitio præponi, quem digniorem se iudicabat: & ideo maximè quia magistri electio sic negotium ordinabat. Ad hæc sacerdotalis autoritas priuilegium in medio proferens, mediator inter nos, & patrem oras pro his, qui ad dolorem vulnerum tuorum opprobria addiderunt, & pro inimicis impetras veniam, supplicas, & obsecras, vt hęc eis iniquitas dimittatur, & à morte tua habeatur innoxij ipsi, qui sanguinem tuum super se, & super filios suos manere precantur: vsqueadeo excæcati, vt scelus suũ non intelligant, nec odium Christi ipsa mors crucifixi extinguat. Sed charitas tua interim suspendit iudicium, & reis, ingratisq; patientia tua pœnitentiæ prouidet locum, tempúsque reseruat, & differt punire dignos exitio, hæc orans, vt aperiantur oculi eorum, & agnoscant, quæ sit virtus crucis, quę efficientia sanguinis, quę magnitudo delicti, & doni, gratię, & peccati. Tanta erat spissitudo velaminis, & crassitudo doctrinæ, qua erant Moyseos scriptura imbuti: ita erant eorum sensus hebetes, & ingenia tenebrosa, vt in verbis legis nihil diuinum saperent, nihil aliud quàm exterioris vmbraculi integumenta viderent, neque ad sacramẽtorum secreta aliqua intellectus indagine penetrarent. Imò si quis eos vellet in sancta inducere, & introducere in arcana, profundáque mysteria, impium iudicabant, & stultum, mel è petra fugere, & de saxo durissimo oleum eliquare. Dimissum est ergo Christo oranti, peccatum, & ex parte maxima cæcitas illuminata est, & malignantium perfidia demum credidit & intellexit: & de torculari crucis mustũ expressit, accepit & bibit: & in calice; quod propinarat Moyses, vinum merum à fæcibus segregauit. Ecce plus potuit donum quàm delictum, & gratia quàm peccatum: quoniam ex debito damnationis obnoxios gratis sine vllo merito gratia beneficio pietatis absoluit, & iudicium imperante Christo misericordiæ dedit locũ, & districtionis suæ temperamentum iustitia Domino disponente modeste sustinuit. Iam videt Hebræus, & quicunque de seruitute Ægyptia ad repromissæ patriæ libertatem anhelat, quòd sanguis Christi efficacius quàm sanguis agni illius, quẽ in Ægypto Israël immolauit, contrarias abigat potestates, cuius hodie tanta est autoritas, & potestas, vt non solum Israëlitica limina muniat, sed etiam ab his, qui Israëliticè nõ viuunt, solum sacramenti signum repellat dæmonia: & vbicunque conspecta fuerit, terribilis sit eis sacri nominis virtus, & sanguinis nota. Denique quicunque sint sacramentorum ministri, qualescunque sint manus, quæ vel mergunt accedentes ad baptismum, vel vngunt, qualecunque pectus, de quo sacra exeunt verba, operationis autoritas in figura crucis omnibus sacramentis largitur effectum, & cuncta peragit nomen, quod omnibus nominibus emicuit, à sacramentorum vicariis inuocatum. Et licet indigni sint, qui accipiunt, sacramẽtorum tamen reuerentia, & propinquiorem ad Deum parat accessum: & vbi redierint ad cor, constat ablutionis donum, & redit effectus munerum: nec aliàs quæri, aut repeti necesse est salutiferũ sacramentum. Iam sanguis tuus, Domine, non queritvltionem, sanguis tuus lauat crimina, peccata condonat. Clamat sanguis Abel, clamant Sodomorum peccata, & parricidium, & libido digna sunt vltione: & tu olim vltionum Deus, modò miseris, & parcis his, qui offenderunt: sanas cõtritos corde, & alligas vulneratos: filio prodigo reuertenti non improperas luxum: mulieri adulteræ non opponis prostibulum, peccatricis publicæ non recusas seruitium, debẽti pecuniam dimittis depositum: Iudæis perfidis & dedisti gratiam, & dimisisti scelus sceleru, & peccatorum peccatum. De latere tuo fons egreditur in vitam æternam profiliens,& de eadem,consubstantialique origine diuisis limitibus aqua, & sanguis emanant ad complementum, perfectionémque totius iustitiæ,sacramenta in perpetuum duratura, & fortis illius vbertas perenni lapsu vniuersam ecclesiam irrigat, & fœcundat. Ex hoc fonte non tantum ablutionis primæ, qua initiantur accedentes ad Christum vndas haurimus, sed & compunctionum, & lacrymarum perennes effluunt riui, & misericordiarum suauitas, & totius pietatis affectus emanat. Tu, Domine, sacerdos sancte, qui in tempore iracundiæ factus es reconciliatio, sancti huius sanguinis permanentem plenitudinem reliquisti, & beneficiũ huius sancti liquoris in perpetuum tradidisti, & constituisti nobis consumptibiliter potum viuificum, crucis signũ, & mortificationis exemplum. Tu cõsummatis omnibus, vade ad patrem, & trahe nos post te: da nobis in vita præsenti, vt simus sine angaria baiuli crucis tuæ, & comprehendamus cum omnibus sanctis, quid latitudo, quid longitudo, quid sublimitas, quid profundum huius ligni significet, quo conspecto non noceat nobis, neque mordeat coluber solitudinis, sed incolumes per omnia sequamur te, tecum paruuli simus, tecum circuncidamur, tecum baptizemur, tecum ieiunemus, tecum lotis pedibus panem angelorum edamus, tecum crucifixi mundo viuamus, tecum spiritu sancto repleti, & corpore & spiritu in æternum maneamus. Qui viuis, & non vltrà morieris in secula seculorum.

Sed eo tempore Ioseph erat mortuus, & communis est sententia.

Matth.27.

ATHANASII EPISCOPI *Alexandriæ, in passionem & crucem Domini, Sermo.*

ET venientes in Golgotha, hoc est, Caluariæ locum, dederunt ei vinum bibendum felle mixtum, quod vbi gustasset, noluit bibere. Postmodum quum eum crucifixissent, diuiserunt eius vestimenta, missa sorte, vt impleretur dictũ Prophetæ, Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super amictu meo miserunt sortem, & sedẽtes illic seruabant eum, & reliqua quæ sunt eius passionis. Quod autem nunc recitatum est verbum, Euan-

Ioan.19.

Psal.21.

gelium quidem est, sed tamen euidentiæ, claritudinísque gratia defugiendū est ad sanctos, & ab iis intellectus huius rei excipiendus. Veri enim similius eos, rerum Euangelicarum magis, quàm nos conscios & peritos esse, sed ne circa omnes oberrantes moram iniiciamus nostro sermoni, sufficiet in præsentia vel vnus magister Apostolus ad vos plene de omni negocio instruendos. Scribit enim Hebræis beatus Paulus, quòd impossibile

Hebr.6. est, Deum mentiri, eúmque in dicendo quàm maximè veracem esse, & falsum non dicere. Siquidem rerum creatarum natura ad proprium sibi habet, vt mutationi subiecta sit, & diuersis vicibus agitetur: id inde illis nimirum euenit, quòd quum non essent, per imitationem acceperunt ex gratia humanitatéque sui conditoris, vt essent, quemadmodum Paulus testatur, qui, inquit, vo-

Rom.4. cat ea, quæ non sunt, tanquam quæ sint. Deus contra, per verbum suum, conditor existendo existens, immutabilem habet cum suo verbo naturam, & id per Prophetam commonstrat, dicens,

Malach.3. Et ecce, inquam, quoniam ego sum, & non im-

Psal.115. mutor. Atque ideo in Psalmis de hominibus ca-

Deut.32. nitur, Ego dixi in extasi mea, omnis homo mendax. De Deo contra Moses in lege hoc testimoniū affert Deus fidelis & verax. Vir igitur ille, vt sic dicā, Christigerulus ab ambobus eruditus, etiam ipse discrimen Dei cum rebus creatis exponens, ita scribit. Sit autem Deus verus, omnis contra homo mendax. Verus est porro Deus, non modo scilicet quòd non mentiatur: nihil enim contrarium in illo: neque vt homo homini, ita ille testimonium verum præbet, quum nemini sit obnoxius: sed quòd ipsam ex se veritatem gignat, Patérque sit Domini ita loquentis, Ego sum veritas,

Ioan.14. veritati porro nunquam mendaciū amicum fuerit. Inde est quòd secundum Psalmographum,

Psal.17. veritatem Dominus exquirat, & mendacium à se reiiciat, & alienum faciat, dicens: Filij alieni mentiti sunt mihi: mentiti enim sunt Iudæi cōtra Seruatorem, & quum legem se dicerent seruare, veri in dicendo non fuerunt, sed præuaricabantur aduersus eum, qui legem dederat, mortem domino pro vicissitudine gratiarum molientes. Merito igitur reiecti sunt, & mortem, quam aduersus Dominum mentiendo induxerunt, eam vero aduersus seipsos attraxerunt, vt Ananias & Saphira in Actis Apostolorū, qui quum Deo vota fecissent, ex votis subtraxerunt, & ceteros quidem alios la-

Act.5. tuerūt. Minister tamē veritatis Petrus eos à se extrudit, dicens, Non mentitus es hominibus, sed Deo. Qua in parte ingens miraculum editum est: quod enim solus nouerat Petrus, id morte Ananiæ & Saphiræ, omnibus innotuit, adeo vt omnes inde cautiores sint redditi, & exemplū Saphiræ perhorruerint. Scire enim debemus, & nequaquam ignorare, quòd quæcunque promittimus Deo, non ea deinde nostra esse, sed Dei: & si inde quid defraudamus, ea non nos sumere iam tanquam nostra, sed vt Dei, sacrilegio compilare. Neque ista promissio solum ad pecunias pertinet, sed etiam ad verba professionémque pertingit. Certe diuinum reuera & magnum mysteriū nostrum non in pecuniis habet promissionem

Nota votum virginitatis, et continentiæ. suam, sed in professione perfecta, & in fide erga Deum: omnes certe promittimus, & omnes sumus promissionis debitores, adeo vt necessum sit præstare, virginem quidem virginitatem qualem promisit, continentem continentiam, maritatos pudicitiam, & mutuam inter se dilectionem & reuerentiam: & in summa quemlibet fidem in Deum, & obseruantiam, & iustitiam, & fortitudinem, ne nos vt malignos frustratorésque exemplū Ananiæ & Saphiræ apprehendat: huius enim rei gratia, etiam Apostolicus confirmatur sermo, nimirum, dandum esse omnibus id quod debetur, cui vectigal, vectigal: cui metum, metum: cui *Rom.13.* honorem, honorem. Nemini quicquam debue- *Ibidem.* ritis, nisi vt vos mutuo ametis. Hoc ipse præstitit qui id præstandum denunciat. Atque ideo libere de se ipso pronunciat, Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui, in reliquum reposita est mihi corona iustitiæ, quā dabit mihi iustus iudex. Non enim mendax in promissis, sed seruans ea quæ Deo pollicitus erat, obtinuit vicissim à Deo vero incaducam repromissionem. Atque hinc est quòd nos admonet, Ne vobis inuicem, inquit, mētiamini: ac rursus, Omne quod *1.Ioan.1.* mendacium est, ex vestro ore non procedat. Vult enim ipsius nos imitatores esse, quum inquit: Veritatem dico, non mentior, maxime quum ea ipsa sit euangelica Domini sententia, Sit vestrum ita, *Matth.6.* ita: & non, non: hucusque nos, qui in Christo sumus, asseuerationibus nostra verba cōfirmemus, neque vlteriori progressu, vsque ad iuramenta defugiamus, vt corruptibilium pecuniarum gratia Deum in testem allegemus, præsertim quum Moses ita legem statuat, Non sumes nomen Domini Dei tui in re vana: nam si quis plane dignus *Exod.20.* est vt nominet Deum, dignus quoque est fide, vt ei citra iusiurandum credatur. Quisquis enim ad maiora idoneus est, multo magis ad minora idoneus fuerit. Ediuerso, si non est fide dignus, vt ei credatur citra iuramētum, non est certe dignus, qui Deum nominet, Si non est fidelis in sermone, quomodo vlla ratione ei iuramenti Deus testis esse voluerit, destituto fide, ad quam Dominus respicit? Sapientia istius rei testis est, sic inquiēs: Sanctus enim spiritus disciplinæ fugiet dolum, & resiliet à cogitationibus stultis, neque habitabit in corpore obnoxio peccatis. Atq; ideo est quòd Dominus ab inuocantibus se, fidem ante omnia reposcit, quemadmodū factum est in cæco, Credis, inquit, quòd hoc possum tibi facere? ad lunaticum ait: Quòd si credideris, fiet. Postulat autem id seruator, non quòd alicuius opera, aut ministerio indigeat: ipse enim fidei author est & suppeditator: sed ne videretur personis gratificari, & non annuere fidei, & ne si citra fidem reciperent ipsius beneficia, eadem perfidia & incredulitate amitterent. Vult enim gratiam, quam largitur, permanere: & quum medetur, irreciduam esse suā medelam, præmonuit certe paralyticum, Ecce, *Ioan.5.* inquiens, sanus factus es, ne amplius pecces. Ac veluti medicus quispiam ingrediens ad ægrotos, primum quærit an velint curari, ne & ipso satagente, & nolente illo, inutilis efficiatur curatio, aduersante ægroto contra medici artem. Ita quoque Dominus è sanādis percunctatus est, & credentibus gratificatus est, vt per fidem gratiam obtinere possent. Indicium enim voluntatis animæ fides est. Quid igitur Deum vocat in testem, qui fidem non habet secundum veritatem? probat hoc Spiritus sanctus in Psalmis, Prope est Do- *Psal.144.* minus omnibus inuocantibus eum in veritate, per quam solam Dominus inuocari potest. Quapropter, quid iurant Deum, quibus ne in paruis

Caute lege hæc de iuramento, quod nunquam licere Christiano affirmare videtur. quidem rebus fides habetur? alioqui iuramentum veritatis testimonium est, & non index negotiorum. Siquidem iurant homines non vt negotia significent, sed vt veritatem confirment, eáque quæ proferunt, mendacio carere ostendant. Si igitur iuranti fides est & veritas, quis vsus iurisiurandi? sin autem fides ei non est, cur tantum impietatis suscipimus, vt propter homunciones eósque mortales, Deum qui supra homines est, in testem vocemus? nam si regem terræ ad infima tribunalia in testem vocare nefarium est, vtpote maiorem & actoribus & iudicibus, cur increatum ad creata accersimus? & Deum ab hominibus negligi efficimus? Apage, id omnem superat iniquitatem & audaciam. Quid igitur faciendum? nihil amplius, nisi, vt sit nostrum ita, ita: & nostrum non, non: & in summa non mentiamur. Si enim verum dicere videbimur, & in ea re imitari verum Deum, forsitan aliquis ita contradicat, Si iusiurandum vetitum hominibus est, & non iurando quis imitatur Deum: qui fit, vt ipse Deus in sacris scripturis iurare referatur? nā

Psal.110. & Abrahæ iurauit, sicut Moses testatur, & in Psalmis scriptum est, Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum, tu es sacerdotes in æternum secūdum ordinem Melchisedech. Videntur enim ista aut cum superioribus pugnare, aut isthinc hominibus iurisiurandi facultatem concedi: verum hoc ita non est, nec quisquam hoc putet: Deus enim per neminem iurat: qui enim potest, quum sit Dominus & conditor omnium? sed si, quod res est, dicendum est, ipsius sermo iusiurandum est, certa fide induens auditores, quoniam quæ promittit & loquitur, prorsus fient. Siquidem non vt homo iurat Deus, sed nobis ipsius sermo pro iuramento est ad veritatem. Hominibus autem loquens iurare dicitur, & hoc ipsum humano more efferunt sancti, vt inde ipsi loquentes fidem sibi haberi velint, inde etiam Deo loquenti fidem habeant: vt enim hominum sermo confirmat iusiurandum, ita quoque ea quæ loquitur Deus, ob firmitudinem & immutabilitatē voluntatis eius, pro iuramentis reputanda sint. Adstipulatur meo sermoni, & idipsum quod inibi scriptum est, iusiurandum enim iurauit Dominus, & non pœnitebit eum, vt re per pœnitudinem non retractanda, sed prorsus futura secundum stipulationem

Gen.22. iuramenti. Hoc ipsum etiā Deus in Genesi ostendit, Per me, inquiens, iuraui, atqui illud iuramentum non est: non enim per alium iurauit, quod proprium est iurisiurandi, sed per se, quod æstimationem iuramenti non capit: verum id fit, vt firmitudo promissionis appareat, & quantopere id quod dicitur, credi debeat: pro teste mihi fit canorus ille hymnorum scriptor, memorem Deū

Psal.88. inter psallendum reddens, quum inquit, Vbi sunt misericordiæ tuæ, Domine, antiquæ, quæ iurasti Dauidi seruo tuo in virtute tua? Non enim per veritatē iurat Deus, sed quia quæ verax in sermone suo dicit, id hominibus ad fidem pro iuramēto est. Non igitur Deus hominū more iurat, neque nos ex ista re ad iuramenta facienda induci oportet, sed talia dicam⁹, & faciamus, & tales nos exhibeamus loquēdo agendoq;, vt apud auditorem iureiurando non indigeamus, & ex se habeāt verba nostra testimonium veritatis. Ea enim ratione plane imitabimur Deum. Hic mihi forsitan aliquis de Niniuiticis rebus ita percunctationem faciat. Si sermo Dei iusiurandum est, eo quòd quæ dicat, vera sint, & non mentiatur: quī quæso factum, vt quum dixisset, Adhuc tres dies, & Niniue subuertetur, non impleuerit sermonem? ista enim videntur cum superioribus pugnare. Veruntamen non mentitur Deus, absit, neque sermo eius incompletus mansit: humanitate enim iram suam retudit, magísque pœnitentiam Niniuitarum, quam præcedentia peccata respexit. Neque sermo Dei talis erat, quasi post triduum subuertenda esset Niniue, sed quòd ad triduū eos sustinere vellet, vt in dilatione triduana, aut pœnitendi haberent facultatem, aut postmodum eius sæuitiem exciperent. Quid enim, inquit Propheta, adhuc tres dies, & Niniue submergetur: non, inquit, post triduum subuertetur: nā omnino ita factum fuisset, sed adhuc tres dies, & subuertetur, vt in eo verbo, adhuc tolerantiam Dei intelligeremus, & in subuersione, iram post ipsius tolerantiam futuram, nisi resipiscerent. Alioqui nisi hoc ita se habuisset, & vt homines pœnitentiam agerent, ad triduum distulisset, quid quæso numini impedimento erat, quo minus illos citra illud spacium disperderet? An imbecillitas quæso? absit vt hoc vnquam in mētes nostras veniat: Dominus enim virtutum fortis est & potens Deus. An scilicet ignorantia earum rerum? ne hoc quidem dicendum est: nouit enim omnia antequam fiant. Quid igitur reliquum est, quod cogitemus, nisi longanimitatem & humanitatem domini? cuius quum Propheta conscius erat, primum in fugam se dedit, quum in eam legationem mitteretur, semet ipse his verbis excusans: O domine, nunquid hæc mea verba fuerunt, quum adhuc essem in terra mea? atque ideo est quòd præoccupauerim fugam in Tharsos, eò quòd nossem te misericordem, & miseratorem esse, māsuetum & multæ misericordiæ, & tuam ipsius sententiam mutantem in destinatis malis. Fugit igitur Ionas, non tanquam contradicens numini, mœrebātque, non quòd illi læta res fuisset perditio Niniuitarū, sed hoc ipsum ideo faciebat, quia Niniuitæ illi curæ essent. Timebat enim ne vanus apud eos haberetur, ac fide in posterum careret Propheticus sermo, ideo videlicet in mœrore fuit, ne refutaretur à domino, eáque res omnibus Niniuitis comperta foret, nō quidem quòd falsa essent in verbis Prophetæ, sed quòd Deus misericors esset, ideo iam ipsis veniam cōcessam esse, nouerat in verbo adhuc, Dei mansuetudinem latere: eámque consuetudinem esse scripturæ, Deum vbi longanimitatem suam ostendere concupiscit, eam per hoc verbum, Adhuc, solere significare, vt quum dicit per Esaiam, Quid adhuc facere debui vineę meæ, quod nō fe- *Esa.5.* cerim? per Hieremiam vero, Ob hoc, inquit, con- *Hier.2.* tēdam vobiscum in iudicio: verbo autem, adhuc, designat suam bonitatem & tolerantiam; dicit enim peragrate insulas Chetim, & in Cedar mittite legatos, & videte: nisi mansuete & longanimiter agere vellet, non admonuisset eos, non iussisset peragrare, & peragrando discere ex contrariis boni comparationem discriménque. Certe vbi iam non vlterius longanimitatem, sed iram præsentem hominum facta prouocant, ibi ad istum modum sua verba concipit. Non amplius feram, inquiens, peccata vestra atque ita per hoc verbum, adhuc, quod hic positum est, clare significat

ficat ſuam erga Niniuitas mãſuetudinem, & verborum veritatem. Quandoquidem impoſſibile fuiſſet, Deum vaniloquum eſſe, vbi quid dicit, atque adeo, vbi quid vult. Ideóque Abrahæ promittens falſus non fuit, ſed Filium ei dedit. Et populum eduxit ab Ægypto per fatidicum Moſen, & Iſaaco pollicita confirmauit, patrémque eũ reddidit duorum populorum. Iacobo itidem promiſſa faciens, Ioſephum ei exhibuit. Et fideliſſimo ſuo Moſi fidem verborum præſtitit, per ea quę Pharaoni eueniebant. Dauidi quoque quum polliceretur, in Salomone quod pollicitus erat, præſtitit, loquor autem de ædificatione templi. Et quid opus multis? nihil omnium eſt quod loquitur Deus, quin opere conſummatum fiat. Nam etſi in initio ſciſcitabũdus eius ſermonem pro re leui habeas, illius tamẽ pollicitatio ſucceſſu temporis reddit quod debet, & quod promiſſum eſt, omnino ad diem ſuã impletur. Ecce iam olim de domino pronũciata, & multis retro temporibus dicta, nũc in euãgeliis videmus adimpleta. Eſaias enim prophetauit, ex innuba muliere naſciturum Emanuel, qui quidem nunc ex Maria virgine natus, & Deum ſe probans, Prophetica verba adimpleuit. Micheas quoque locum, vbi naſciturus eſſet, iam antea præfiniuit, & ipſe dominus Bethleem in præſepe repoſitus, Prophetæ verbum verum eſſe declarauit. Zacharias quoque Hieroſolymis ingreſſum domini annunciauit & dominus pro aſino mittens, ingrediénſque ciuitatem, Prophetiam ſui conſummauit. In ſumma, ne ſingula ſcriptorum recitem, ipſemet plenitudo legis & Prophetarum factus eſt. Quæ enim per eos præ-
nunciabat, ea ipſa opere compleuit, ac proinde loquutus eſt, Ecce ego ipſe qui loquor, adſum. Ecce iam olim decantata in Pſalmis de Seruatore, ea nunc adimplentur per audaciam militum. Quæ enim eum Dauid prædixit paſſurum, ea nũc populi Iudæorum perficiunt, diſpartientes veſtimenta Domini. & potãtes eum aceto & felle. Hæc enim, inquit, facta ſunt, vt adimplerentur ſcripturæ, quarum vna quidem dicit, Diuiſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem. Altera vero, Dederunt in cibum meum fel, & in ſiti mea potauerunt me aceto: multi certe qui incidunt in Euangelia, audiúntque illam vocem, vt implerentur ſcripturæ, arbitrati ſunt, nulla alia de cauſa illa facta eſſe, quã vt ſcripturæ adimplerentur, atque iſthinc opinionem collegerunt, eos qui iſta egerũt, extra culpam eſſe, atque adeo laude dignos, quòd non vt delinquentes, ſed vt obſequentes ſcripturis iſta facerent: alioqui Prophetarum ſermones non veros fuiſſe futuros, niſi acta iſta ſubſequuta fuiſſent: præcipue autem iſta excerpſerunt ex verbis Ioannis, in enarratione incredulitatis Iudæorum, vbi inquit, ſecundum Prophetiam Eſaiæ, quum tot ſigna coram eis feciſſet, non crediderunt, vt ſermo Eſaię, quem dixit, impleretur, domine quis credidit auditioni noſtræ, & brachium domini cui reuelatum eſt? Si enim ideo vt ſermo Eſaiæ, qué dixit, adimpleretur, non crediderunt Iudæi, non ipſi ſibi eius incredulitatis authores ſunt, ſed is qui ea dixit futura, vnde euenit, vt & opere adimpleretur. Auſer enim, inquiũt, ſermonem Prophetæ, & omnino futurum eſt, vt illi credãt. Cæterum hæc atque huiuſmodi opinatio multũ à veritate deſtituitur. Non enim Prophęta iſtis author eſt, neque Iudæi extra culpam iſtius incredulitatis conſiſtũt, ſed Propheta ea, quæ ipſi facturi eſſent, proſpiciens, futura eſſe denunciauit, illíque poſtea id ipſum opere exequuti, verum eſſe ſermonem Prophetæ declarauerunt. Neque vt inſeruientes Propheticis verbis iſta contra Chriſtum auſi ſunt, ſed ſuo ipſimet ſtudio, ſponte, volentéſque illa perpetrauerunt, vt non Propheta iſtarũ rerum author ſit aut cauſa, ſed ipſorum volũtas, quin potius ipſi in cauſa fuerunt, vt talia de ipſis Prophetæ prædiuinarent. Siquidem Prophetæ proprium eſt futura proſpicere, & in eo non hallucinari: hominum autem proprium eſt agere quod velint. Et ſicuti oculis contuentes, in contuendo non fallimur, neq; aliter videmus, & aliter res agitur, ſed vt agitur videmus, & vt videmus agitur: ita quoque Prophetæ futura & præſentia cernebant, verum quæ cernebant, oportebat fieri: & ea quæ fiebant, non poterant non videre. Rurſum vt ea quæ nos noſtris oculis conſpicimus, neceſſe eſt omnino eſſe, quũm ea quæ quæ ſint, ſub conſpectum veniãt: neque fieri poteſt vt aliter ſint, quam à nobis videntur: ita quoque quæ à Prophetis proſpiciebantur, neceſſariũ erat ea eſſe: neque fieri poterat, vt aliter eſſent, quam ipſi præuiderant. Nam ſi ea quæ fiant, non proſpicerent, iam Prophetę non eſſent. In ſumma id pro certo haberi debet, Prophetas non ſolum legum eſſe magiſtros, vt quæ præcipiunt, fieri debeant: ſed rerum quoque futurarum indices eſſe. Siquidem non eò quòd dicunt, ideo quid fit: ſed quia id futurum eſt, ideo ab illis prædicitur: nec fieri poteſt vt Prophetæ mentiantur, quum verè videant. Si enim res ſub conditione & in dubio hæſiſſent, non pronunciaſſent Prophetæ. Iudæi ergo ſua voluntate inducti ſunt, vt ea facerent, neque ſancti per ſua verba neceſſitatem addunt negotiis, vt cogantur ita fieri: ſed quum præuideant ſtudia eorum, volũtatéſque, qui talia acturi ſunt, rem, vt eſt futura, denunciant. Neque, vt iſti aiunt, qui refragantur, tolle Prophetæ verba, & futurum eſt vt omnes Iudæi ei credant: ita quoq; & ego dixero, ſed in cõtrarium auſer acta Iudæorum, & prorſus nihil de iis prædicet Eſaias. Ne igitur, quum Ioannes dicit, Non crediderunt in eum Iudæi, vt adimpleretur ſermo Eſaiæ, ſermoni Prophetæ attribuas cauſam incredulitatis eorum, ſed actioni ipſorum: quæ enim ipſi poſtmodum patrarunt, ea diu retro præuidit Propheta, cui nefas erat quicquam mentiri. Quin potius hoc tenendum, quòd ea quæ nunc in eius paſſione fiunt, vere ille proſpexit: quo & eius ſermo verus apud poſteros appareret, ac deprehenderentur infideles, conuincerenturque infidelitatis, etiam ſi eam diſſimulent, quum ſint animo ac voluntate praui. Et quia occultabant ſuam infidelitatem, ideo ſermo iſte, qui eos argueret, habitus eſt: & iccirco certum eſt eos non credidiſſe, quum ſermo iſte ipſorum diſſimulationem redarguat. Quòd ſi rurſus dicant, impoſſibile erat Iudæos credere, quia hoc de illis ſcriptum erat, ne impoſſibilitatem iſtam voluntati, delectuíque agentium tribuas, qui ſe mutare poterant, ſed illam ſtatuas in verbis Prophetæ, quatenus ille mentiri non poterat. Nimirum, quem, quũ verè videret, impoſſibile erat hallucinari: alióqui vidiſſet, aut non verè, aut non ita vt res ſe habebat, falſúsque deprehenſus fuiſſet. Eadem ratione illud

lud de virgine miraculum adimpletum eſt, & illud quod Ioannes dixit, euẽtum ſuum hodie ſortitum eſt, & omnia quæ prius ſcripta erant, adimpleta ſunt. Non enim eò quòd ſcripta erant, ideo euenerunt, ſed quia erant futura omnino, ideo certo prædicta ſunt. Idem nunc contigit in diuiſione veſtium: ſiquidem vt nunc factum eſt, ita quoque antea præuiſum fuit: & vt præindicatum fuit, & prænunciatum, ita quoque impletum, & perpetratum eſt: ſcriptum autem eſt ita: Quum eum crucifixiſſent, diuiſerunt veſtimenta eius, iacientes ſortem, vt impleretur quod dictum eſt
Pſal.21. à Propheta, Diuiſerunt ſibi veſtimenta eius, & ſuper amictu miſerunt ſortem. Matthæus ergo cum reliquis Euangeliſtis, ſimplicius narrat hanc diuiſionem. Ioannes autem circumſtantias diuiſionis, cauſámque ſortitionis exponit, ita dicens, Milites igitur quum cruci affixiſſent Ieſum, ſumpſerunt veſtimenta eius, & fecerunt quatuor partes, vt vnicuique militum vna pars crederet. Tunicam vero, quia erat omnino à ſummo ad imũ inconſutilis, ita inter ſe colloquuti ſunt, Ne ſcindamus eam, ſed ſortiamur de ea cuius ſit, vt ſcriptura impleretur, Diuiſerunt ſibi veſtimenta
Ioan.19. mea, & ſuper veſtitu meo miſerunt ſortem. Forſitan aliquis iſta audiendo erubeſcit, forſitan conſpiciendo Dominum ludibrio haberi, duci, & cõuerberari, pudore afficitur, forſitan etiam aliquis intuens Dominum & Seruatorem, Regémque omnium, iudicari à Pilato, & crucifigi à Iudæis, vultum præ pudore ſubmittit, & oculos deijcit, quum neque ipſe ſol hoc ſpectaculum etiam, ſed totus obtenebratus ſit, vt eadem opera aliorum quoque oculos auerteret, negligens iam præcepti de hominibus illuminandis, & nunc demũ præuaricari audens, quum videret Dominum ſuum, qui hoc illi præceperat, ab hominibus excruciari. Sed ſi cauſam didicerimus, cur ita excruciatus ſit, deſinemus erubeſcere, admirantes, potius bonitatem & humanitatẽ Domini gloriabimur & ipſi, quemadmodum Paulus in cruce Domini: eò quòd Dominus non ſuo, ſed noſtro nomine patiebatur. Siquidem peccatis hominum plurimis, & iam per vniuerſum orbem propagatis, & quum iam antea hoc malum ingens, paulatim maius ac maius fieret, nec ſuſtineri amplius ab hominibus poſſet, quippe quum peccatum contra omnes & in omnibus regnaret: Dominus immortalis & incorruptibilis, & pro immortalitate ſua bonus & humanus, vtpote boni patris bonũ verbum, creaturam ſuam negligẽdam non putauit, neque permiſit alium quempiam ſuorũ operum Dominum eſſe. Sed quum videret malitiam intolerabilem, neque mortale genus idoneum eſſe, quod morti reſiſteret, neque pœnam ſuorum malorum perſoluere poſſe (Nam exceſſus malitiæ tranſcendebat omne ſupplicium) vidénsque ſimul patris bonitatem, & ſe quam idoneus eſſet & potens (Chriſtus enim Dei potentia ac ſapientia) commotus fuit ſua humanitate, & miſertus noſtræ imbecillitatis, illam ipſam imbecillitatem induit. Siquidem ipſe (vt propheta dicit) noſtras
Eſai.53. infirmitates ſuſtulit, & languores geſtauit, & miſerans noſtram mortalitatem, ea ipſa mortalitate circumamictus eſt: Paulus enim dicit, Humi-
Philip.2. liauit ſe ipſum vſque ad mortem, idque ad mortem crucis, vidénsque ſimul, quam non ad ſolutionem pœnæ ſufficeremus, illam ipſam pœnam in ſe trãſtulit. Siquidẽ Chriſtus factus eſt pro nobis maledictio, atq; ita humana carne amictus & circũindutus, per ſe quę noſtra erant, patri obtulit, vt ipſe patiẽs, hominẽ patientẽ illæſum redderet, & parua magnis pẽſaret. Deſcẽdit enim vt nobis adſenſum præpararet: & natiuitatem expertus eſt, vt nobis ingeniti amicitiam conciliaret. Infirmatus eſt propter nos, vt nos cum robore erigeremur, & diceremus cum Paulo, Omnia poſ- Philip.4.
ſum per fortificantem me, Ieſum Chriſtum: ſumpſitque corpus corruptibile, vt corruptibile induerẽt incorruptibilitatem: induit mortale, vt id quod mortale erat, indueret immortalitatem: in ſumma factus eſt homo, & mortuus eſt, vt nos, qui homines moriebamur, deificaremur, neque vlterius pateremur regnum mortis. Mors enim nobis non dominabitur. Quum & Apoſtolicus ſermo prędicat, ideo eum eſſe crucifixum, vt maledictionem redimeret, & nos benedictionem poſſideremus. Ipſe enim, quum pateretur, nihil detrimenti ſentiebat, ſed potius dona gratiáſque dilargiebatur: nec moriens mortuus remanſit, ſed potius mortuos viuificabat: nec immolatus periit, ſed vt ſuæ immolationis ſanguine omnes ſimpliciter liberaret, ipſéq; interim manſit impatibilis. Quomodo autem id factum ſit, ſi quis quærat, auſculteti: duarum in eo rerum coitus congreſſúſq; fuit: rerum autem dico, non æqualium, ſed quæ per omnia committi commiſceriq; nequirent. Mortale enim cum immortali copulatũ fuit, & mortale corpus cum immortali verbo cohæſit: neque tamen id quod mortale erat, læſit immortale, quippe quũ hoc ipſum impatibile eſſet, ſed ipſum quod mortale erat, impatibile redditum eſt, vi potentiáq; eius quod immortale erat. Siquidẽ vis ea quæ vincit, in victas res dominium habet. Atq; ideo ob coniunctũ immortale verbum, mors in Chriſto mirabili ratione, ſicuti ſtipula ab igni, cõſumebatur: verbumq; quum incorruptibile eſſet, id quod incorruptibile erat, ſua preſentia adiuuabat. Tenebræ enim à lumine illuſtrantur, & quod minus eſt, à maiore benedicitur. Atq; ideo etiam nũc à tortoribus, eas quas nos in Adam indueramus, pelliceas veſtes exuit, vt nos pro iis Chriſtũ viciſſim induceremus. Atq; eadẽ de cauſa veſtimẽta ſua diuidi ſinit, vt nos Patris haberemus indiuiſibile verbũ. Ego enim, inquit, & Pater vnũ ſu- Luc.10.
mus. Ideo quoque ſortiuntur de tunica, & id cum patientia negligit, ſicut Pſalmographus ait, Dominus pars hæreditatis meæ, & calix meus: vnde etiam eſt, quod non alibi patitur, neque in alio loco crucifigitur, quàm in Caluariæ loco, quem magiſter Hebræorum dicit ſedem eſſe ſepulchri Adæ. Ibi enim poſt maledictionem eum humatum eſſe aſſeuerat. Quòd ſi ita ſe res habet, miror eius loci genium & proprietatem. Congruum enim erat, Dominum, quum vellet reuocare primum Adam, in eo loco pati, vt illius abolito peccato, ab vniuerſo eius genere illud profligaret. Iam vero quia audierat Adam, Terra es, & in terrã reuerteris, Ideo illic denuo poſitus eſt vt Adamum inibi inuentum, à maledictione liberaret, & pro iſtis verbis, Terra es, & in terram reuerteris, eidem diceret, Excitare qui dormis, & ſurge ex Epheſ.4.
mortuis, & illuminabit te Chriſtus: & rurſus, Surge age & ſequere me: vt nó vlterius in terra conſiſtas, ſed ad cælos aſcendas. Neceſſum enim eſt, ſurgente ſeruatore conſurgere quoque cum eo, & ipſum

ipsum Adamum, & omnes ex Adamo oriundos. Et sicuti moriente Adamo, manebamus nos per eum mortui, ita quoque surgente Dominico corpore, necessum erat omnes cum eo consurgere. Hic enim Pauli intellectus est ad Corinthios scri
1.Cor.15. bentis: Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes viuificabuntur. Iam vt nobis constet, quomodo Iudæi eum in crucem sustulerint, necessum est videamus ea, quæ de istis rebus scripta sunt. Quandoquidem ne illa quidem sunt inutilia cognitu, neq; temere in Euangeliis ad eum modum descripta sunt. Postquam Dominus igitur iudicatus esset, crucem suam sustulit: siquidem iudicium subiit & stetit ante præsidem. Verum caue ne dum ista legis, rem eam pudendam existimes, quum eam indignitatem ille nostra causa sustinuerit, idque ideo, ne insidiæ, quas passus est, si per silentium omissæ essent, occultaretur Iudæorum dolus, sed vt hoc iudicio insidiantium calumnia manifesta redderetur. Si enim Dominus iudicium condemnationémque passus non esset, sub dubia incertáque suspicione latuisset Iudæorum aduersus eum inuidia, quæ eo condemnato nullas latebras habere potest. Siquidem & Pilatus ipse Christo innocentiam attestatus est, & manifestas Iudæorum insidias reddidit. Nouerat enim (inquit scriptura) quòd per inuidiam tradidissent eum: non cognouisset Pilatus Iudæorum inuidiam, nisi Seruator ad iudicium adstitisset. Magnum id certe & mirificum in Seruatore, qui tacendo & non respondendo, tam efficax erat in persuadendo, vt iudex vltro factiones conspirationésque aduersus eum initas & agnosceret, & confiteretur, séque magis turbis hominum, quàm iustitiæ gratificatum esse. Qui si respondisset Pilato, poterat ille suspicari, formidine eum mortis ad loquendum inductum fuisse: iam quũ taceat, quid admireris nisi illius robur, fortitudinémque in contemnenda morte? quúmque eum de innocentia ita excusset Pilatus, quid aliud in mentem venire potest, nisi illum ipsum, qui ibi iudicio subiectus stabat, Deum esse? qui interim, dũ à Pilato iudicabatur, eius vxori oracula edebat, quo simul Pilatus ex silentio eius fortitudinem stuperet, & ex oraculis cognosceret, eum, in quem sententiam daret, non hominem, sed Deum esse. Timuit igitur iudex reum suum, & magis quàm ipse reus videbatur condemnari, metúmque in se hominis condemnati sensit, atque ipsemet suam in Christum quasi in se latam sententiam cohorruit. Atque ideo etiam suas manus lauit, dicens, Innocens sum ego à sanguine huius. Etsi postea Iudæorum gratiæ impar, consensum accommodauerit eorum calumniis, vt etiam illum crucifigẽdum traderet. Traditur igitur Seruator, & traditus non exhorruit mortem, sed potius se aduersus mortem, ablatis vestibus expediuit, & persequutus est fugiẽtem colubrum: non enim ita se habuit Dominus, vt moriturus, sed vt is, qui mortem ad occidendum persequeretur. Cæterum hic infœlix diabolus conspecto hoc in Pilato miraculo iudicémque magis quàm iudicatum pauescere, animaduersáque Domini in exuendis vestibus fiducia, omnia sibi tentanda putauit, vt cognosceret quod prius cognoscere non potuit, quum illum in monte tentaret, esséne ipse Filius Dei, an non, tum enim cum pudore reiectus, obseruãdum sibi persuadebat tempus mortis, certus omnino posse se per mortem, qua omnes in seruitutem redegerat, etiam hunc tentationibus subigere: scriptum est enim apud Lucam, quòd quum consummasset diabolus omnem tentationẽ, abscesserit ab eo in tempus idoneum. Atqui hoc erat istud præsens tempus, in quo hostis ipse agnoscebat fore, vt ab omnibus supplantaretur, si ab ista victoria excideret. Nullum enim illi aliud omnibus destituto supererat certamen. Ideo omnia satagebat, vt certa omnia cognosceret, & à conserendis manibus abstineret, si certo cognoscere posset, quis esset nimirum non inexpertus, quàm sibi res futura esset cum homine inaccesso, & diuinis viribus prædito. Dominus igitur ridens illius vafriciem, sciénsque eum non sui reuerentia, sed vt homines in seruitute retineret, istas insidias captionésque facere, quo in omnes tyrannidem exerceret, in occulto habuit suam deitatem, ne ille per formidinem vitato congressu illęsus abiret, sed contrà despicatim quasi cum homine manus conserturus, ad pugnam veniret, & ab hominibus inciperet supplantari. Non aliter, quàm si quis animaduersa in compare atque æmulo suo formidine secum decertandi, imbecillem se fingat, quo illum pelliciat ad pugnam: & ille dum pro vera habet illam simulatam imbecillitatem, audacter in certamen prodeat, mox domãdus illius generosi Athletæ viribus. Ita quoque Dominus sub specie humanæ infirmitatis prouocãs aduersarium, hominem quem induerat, suis viribus aduersus inimicum corroborauit. Atque ideo sub tempus mortis anxius esse, & mœrere cœpit, & obsecrabat calicem transire, clamabat spiritum quidem promptum esse, carnẽ autem infirmam, vt aduersarius noster cum eo quasi cum homine congressurus, vireis eius diuinas experiretur. Atque ita inductus ludificatúsque adortus est Dominum: & nunc quidem quum animaduerteret eius fortitudinem, animo fiduciáque contractio re fuit: nunc autem quum videret imbecillitatem corporis, audaciam resumpsit. Ac iam deinde cernere erat diabolum quidem cum omni exercitu, principatibus, ac potestatibus in fugam se dare: Dominum contra, humanis armis diabolicas legiones persequi. Nec longum deinde in medio interuallum, quum inimicum omnibus rebus suis spoliauit, quo tempore ille ita confusus pudefactúsque, nihil non contra Dominum molitus est, dum & Iudæos concitat vt conspiratent, Pilatum vt condemnaret, milites vero vt illuderent, ignarus ea omnia sibi noxia esse. Cæca enim malitia est, & incircunspecta animi prauitas, vt quę nõ intelligat, ipsam suas contra manus acuere, veluti si quis serpentem manu apprehendat, vt alteri iniiciat, quod fieri nõ potest, quin ipse prius mordeatur: aut si quis ignem manu sumat, vt hostem lædat, interim non animaduertat seipsum comburi. Ita ipsa malitia contra sui vsurpatores militat, eósque qui ipsam tenent, magis quàm illos in quos noxam parant, consauciat: ita quoque Pharao volens capere, captus est: & exorsus persequi, persequutionem passus est: & necem moliens, submersus est: ita & Goliath, quibus armis Dauidem inuadebat, detruncatus est, & spoliare destinans spoliatus est: idem euenit infelici diabolo: siquidem inuadere tentans, inuasus est: & concitans milites, ipse potius per illos carnifices concitabatur. Omnia siquidem cõtra seipsum agebat, qui etiam tum spoliabatur, quum ea victoria nondum hominibus innotescebat, quam ille, licet inuitus, in lucem extulit, ac promulgauit. Quum enim exueretur Dominus, eo ipso inuisibiliter erigebatur de diabolo trophæum: & quo illud manifestum fieret, narratur à Ioanne indutus fuisse purpura: à Matthæo vero & Marco chlamyde coccinea, coronámque illi ex spinis super caput esse positam, & calamum in manus datum: & ita quum eum produxissent, genubus flexis adorasse. Miraculum nouum & incredibile, & magnæ sine dubio victoriæ insigne: quem enim vt hominem condemnauerant, eum mortuum deinde, vt Deum adorauerunt: & quem aspernabantur vt vilem & contemptibilem, eum confitebantur regem: cui tunicam & vestem detraxerant, eum purpura circumdederũt: & quem ignorantes contumeliis afficiebant, eum Prophetam etiam nolentes appellauerunt: & quem per ludibrium, subsannationémque pulsabant, ei triumphalia addiderunt ornamenta, coccineam chlamydem, & coronam spineam & calamum. Nam tametsi ea quasi per contumeliam agebant, efficiebatur tamen inde, vt ab eo latenter spoliarentur. Quum enim sanguine terra per diabolum funestata, & multis vndis cruoris esset imbuta, & ore aperto primũ receperat sanguiné iusti Abel, ac deinde hominibus sanguinem sanguini superfundentibus, infusáque in eandem maledictione, mendacio, furto, adulterio, execrabilis reddita esset, dicente domino, Et nunc maledicta terra, quę
Genes.4. os diduxit, vt reciperet sanguinem Abelis fratris tui, cuique etiam prius ob præuaricationem Adæ maledixerat dominus, dicens, Maledicta terra in operibus tuis, in ærumnis inde victitabis per omnes dies vitæ tuæ, omniáque sanguine redundarent & vbique spinæ ob execrationem nascerẽtur: & hoc chirographum nactus inimicus noster omnes inuaderet, & tyrannidem in omnes, vt in subiectos, sibi exerceret: ea de causa, quum eum omnibus spoliasset dominus, hoc genere vestimenti indutus ad mortem processit, vt ostenderet victoriam de morte non temere, sed pro nostra salute, partam esse. Gestabátque in coccinea chlamyde speciem sanguinis, spináque in corona, & chirographum in calamo, quo instrumento iam olim nos diabolus eri suo, rationibúsque inscriptos habebat, vt vnà cum morte etiam ista simul demoliretur, & rerum naturam ab istis malis purificaret, & pro spinis lignum vitæ largiretur vtendum, & pro sanguine peccatorum, suo sanguine, & terram, & omnes emundaret, & pro maledictione iam in reliquum incolas terræ benediceret, idque his verbis, Beati mites, quoniam ipsi terram possidebunt. Ideo enim nostrum sanguinem gestans, suum omnino sanguinem in terram exhausit: vnde factum est, vt in ea, pro spinis bona, & vita repullulascerent, ad quam
Psal.26. oculos suos dirigens sanctus ille loquutus est, Credo videre bona domini in terra viuentium. Alia quoque ratione spineam coronam gestare videri potest, nimirum vt solicitudines nostræ vitæ extirparet. Iniecit enim scelestus ille, quãquam nolẽs, solicitudines nostras super Dominum, non animaduertens futurum esse, vt earum gestatione Dominus omnes in securitatem assereret, quo & sementem verbi à spinis depurgatam haberent,

& in precibus mentem inconuulsam possiderent. Ipse enim in doloribus & curis erat, vt nos doloribus careremus. Atque hinc rursum est quòd arundinem accepit, quum illi à diabolo porrigeretur, ignaro, quòd contra seipsum gladium acueret. Dicitur enim arundo serpentibus lethalis esse, atque inde potissimum interfici. Quum igitur ipse Dominus Sabaoth (vt Esaias dicit) fugientem draconem & magnum illum serpentem diabolũ persequi statuisset, tũ eius rei causa id, quod illi exitiale erat, ab eis accepit, vt suis proprijsq; rebus debilitatiore reddito diabolo, iis quę Christi erant, homines fortiores redderentur. Quale quid Dauid in Goliath designauit, qui sumpto aduersarij gladio, eo ipso illius caput præcidit. Idem quoque seruator fecit, sumens arundinem ab illis, vt nos non solum liberaret à versutia serpentis, sed & illum serpentem tolleret, & mortuum exhiberet. Ad eum igitur modum circunscriptus sceleratus ille, videnséque se ab illis spoliari, & excidere, quibus aduersum nos efferebatur, & se è terra proturbari, & terram à sanguine & spinis emundari, séque amisisse chirographum & calamum, quo nos in sua cautione descripserat, rursum non audenda audet: sed eo ipse se magis verberat. Quum enim audisset è Domino loquentem malitiosus ille, spiritũ quidem promptum esse, sed carnem infirmam, credensque verbum vnà cum carne languere & infirmari, nec carnem verbi virtute corroborari, rursus nefaria moliri cœpit, carnificésque irritauit contra seruatorem, circáque spinas quas retinebat, voluebatur, prorsus contrario, quàm sperabat, euentu: eas enim tenendo amisit, quas putabat vbi vellet, se resumere posse. Cæterum illas non prius resumere potuit, nisi vbi iam eas maledictione inibi sita liberasset seruator noster, quas quum ille gestasset, tum demum recepit serpens suas spinas & chlamydem, sed iam innoxias nobis, & ipsius tantummodo sceleris indices. Nunc enim diabolus in spinis veluti in stimulis contra nos calcitrat, déque illo & coccinea chlamyde dicitur. Quemadmodum vestimentũ sanguine mixtum non est purum, ita neque tu purus eris, quoniam terram meam perdidisti, & populũ meum trucidasti. Ideo etiam nunc irritans carnifices contra seruatorem, in spinas quasi in stimulos calcitrauit, magísque pungebatur quàm pungebat: resumpta enim à Domino arundine, quum milites arundine Christum se pulsare existimarent, hallucinabatur, quippe qui diabolũ ipsos irritantem verberabant. Et vt gentes illæ, quæ adscenderant contra Hierusalem, sese mutuo in valle Iosaphat contrucidabant, & persequentes Israëlem, quum ad riparum margines processerant, in sese manus vertebant, séque inuicem capiebant: Ita nunc quoque illi qui persequebãtur Dominum, semetipsos non sentientes, verberabant, nõ Domino interim, sed sibi noxij: vt enim, si quis lapidem manu secare velit, lapidem quidem non scindit, sed manum vulnerat, eadem ratione contra Dominum agentes, vtpote contra incorruptibilem, perniciem suam moliebantur, & immortali mortem intentantes, ipsi in mortem rapiebantur: & quod pessimum erat, à suis ipsius membris hoc mali illi infligebatur, quod versutissimo illi ad summum vituperium cessit. Omnino enim, si à Domino vapulasset gloriari

pote

poterat:nunc ab illis percuti, quos in seruitutem redegerat, id omne dedecus probrúmque transcendit. Sed tamen non illorum verbera serpentem conficiebant:nihil enim tale poterant,ijdem illi & homines & carnifices,sed vt dolori illi erat contumelia à Iudæis illata, ita verberibus arundinis vi Christo impulsis consauciabatur,ea specie simulationéque vsus serpentem in spinis comprehendit,quem, dum vt homo vapulat,à tortoribus verberari concessit,vt quum vellet ille gloriari se Deum esse, aut iactare quòd Dominum tentando adortus esset, diuerberatus à carnificibus, summum dedecus vituperiúmque referret. Euenerunt autem ea illi præter omnem expectationem. Nam quum vim suam exerceret, per eos qui contra Dominum occlamabãt, non animaduertebat se loco illarum vociferationum,taciturnitatem è regione subinducere, exacerbansque Pilatum, non intelligebat se pro timiditate, locum, vicémque fortitudini præparare, & incitãs vt Dominus verberaretur, prorsus non sentiebat se frustrari,emergente, per eam occasionem,malorum tolerantia. In summa, debacchans, insaniensque contra seruatorem, non videbat se virtutem contra malitiam obarmare. Omni enim malitia & nequitia gaudet inimicus,& quicquid prauum, id diabolo pro armis est: siquidem formido mortis,dum periculum arcere intendit,peccatum suadet. Ideóque Christus sustinuit omnia, vt formidini fortitudinem, contumeliæ patientiam,furori mansuetudinem, & in summa, omnem virtuté omni malitiæ opponi posse demonstraret. Ac primum quidem docuit, verberanti maxillam etiam alteram esse obuertẽdam,neque metuendos eos qui corpus occiderẽt:& tunicam auferenti,non esse eam reposcendam,& persecutoribus benedicendum. Ac ne impossibile istud præceptum apud nonnullos videretur, omnia in se consummata declarauit, & ex eis quæ passus est, docuit omnes contumeliosè habitos,non retorquere contumelias, & verberatos non reuerberare,& illusos non irasci,& ab eo qui auferret nostra,non reposcere, & in summa non expauescere mortem, sed eam contemnere spe futurorum. Sic enim facilius de diabolo, omníque malitia victoria obtinetur, quàm si nos ipsi vindicemus. Vindicantes enim, & iniuriam vicissim iniuria retaliantes,& contumelias cõtumeliis pensantes, augemus contra nosipsos malitiam, nec tam inimicos quàm nosipsos lædimus, quum pro condemnatione & iudicio olim ob eam iniuriam habendo, ipsi nostra hac pœna vtamur. Cæterum vbi iniuriam,sicuti Dominus fecit,toleramus,& conuiciatoribus patientiam opponimus,& minantibus impauidum pectus, & morti spem immortalitatis, prorsus istiusmodi rebus discrutiamus inimicum, sub istiusmodi panoplia succumbentem, quo genere armorũ Paulus nos communiens,inquit, Induite armaturam Dei, vt
Ephes.9. possitis resistere diaboli insidiis. Atque ita ad to-
Luc.10. lerantiam Domini euenit illud, quod dicit; Videbam satanam cadentem de cælo,vt fulgur. Statim igitur postquam ita fortiter se gessisset Dominus,& cecidisset inimicus,imposuerunt ei crucem,insigne reuera victoriæ, monumentúmque inuiti contra seipsos inducentes. Quandiu enim stabat inimicus,tenebant ipsi carnifices lignum, qui vbi lapsus & direptus esset, tum trophæum suscepit Dominus,& sibi baiulauit. Siquidem decebat victorem iam triumphantem de diabolo, non alteri concedere, sed sibi suum trophæum gestare. Resumpsit autem simul cum trophæo vestimenta sua ab illis, abiturus ad mortem, vt ea simul cum morte exueret, fecitque eos accelerare qui ipsum ducebant. Quum autem duceretur, secundum Ioannem, sibi crucem baiulabat, secundum alios Euangelistas, Simon homo Cyrenæus crucem ferebat. Est autem illud non contrarium Ioanni:non enim Ioannes contraria scribit reliquis Euangelistis, sed vtrumque in eo factum est. Nam & sibi Dominus crucem portauit, eandémque & ipse homo Simon tulit:quum igitur contra diabolum trophæum baiularet, principio quidem suam sibi crucẽ ferebat. Vltro enim ad mortem tenedebat, ac rursus eandem gestauit Simon homo, vt omnibus innotesceret Dominum non suam mortem, sed hominum obire. Rebus ad istum modũ constitutis, cum festinatione ad locũ vadit, vbi eũ in crucem adscendere oportebat, vt chirographũ nostrũ quod inimicus abstulerat,affigeret cruci, & spolians vestibus principes & potestates, cum fiducia eas traduceret & ostentui haberet,in ligno triũphans de illis,exhiberétque euulsum ex dracone hominẽ, & deinde proprio sanguine adspergeret, & emundificaret terram. Id quum facturus esset, exuebat vestimenta sua. Decebat enim quum hominem introduceret in paradisum, exuere tunicas, quas Adam accepit,quum è paradiso eiiceretur. Quum enim ille peccasset ac deinde moriturus esset, accepit pelliceas tunicas ex morticinis animalium factas,insigne notámque mortalitatis ob peccatum sibi inflictæ. Cæterum Dominus omnia nostra, propter nos recipiens, induit ea, vt rursus exueret, & pro istis nos vestiret vita & immortalitate. Induit etiam cum illis tunicam inconsutilem,desuper in totum contextam, vt vel inde Iudæi crederent,quis nam esset ille,qui eam induisset,eum non scilicet è terra,sed Verbum esse, quod aduenerat superne, ipsúmque non diuisibile,sed indiuisibile esse Patris Verbum, & hominem factum corpus accepisse,non ex viro & muliere,sed ex sola duntaxat virgine, idque contextum artificio Spiritus. Vnde carnifices alia vestimẽta diuidunt, quum essent diuisibilia, & in quatuor partes distinguerentur,idque ea de causa,quòd pro peccatis quadripertiti orbis in Orientem scilicet, Occidentem, Boream, & Meridiem ea gestabat, quæ spectans Ioannes, indutum eum narrat, Ecce,inquiens, Agnus Dei, qui tollit peccata mun- *Ioan.1.* di. Hanc tunicam solam scindere non potuerunt, metu eius signi, quod per eam denotabatur: neque tamen hoc illorum, sed suspensi Saluatoris opus erat. Nam quum pẽderet vt homo, principatus persequebatur, diabolum comprehendebat, carnifices deterrebat, ne tunicam scinderent, vt ea manente maneret & Iudæorum probrum, quod non multo post accidit, nimirum quum velo scisso, tunica Christi ne à carnificibus quidem diuisa est;sed integra mansit. Manet enim semper Euangelium integrum,quum vmbræ diuidantur. Cæterum, quum exutus vestibus properaret ad mortem, diabolus rursus videns alacritatem Seruatoris,& se è cælis delapsum ad terram, & nunc è terra submoueri,non habebat quod ageret:omnia enim illi plena tumultu & cõsilij inopia erãt, qui

qui nec manere potuit, & rursum fugere exhorrescebat,memor tamen quod morientes in terra oporteat mori,secũdum quod scriptum est, Ter- *Gen.3.* ra es,& in terram reuerteris,non ausus est in terra manere,& ne ibi comprehenderetur:quod igitur reliquum erat, in aërem subuolauit, vt saltem ita Dominico corpore humi posito, liberũ sibi aërẽ retineret: verum Dominus etiam ibi humaniter agens hominibúsque studens,humi non est mortuus,sed in aërem adscendit per crucem, ibi quoque serpentem persequens, vt etiam inde principem potestatis aëris deturbaret, & spiritualia nequitiæ deiiceret, ac ne sic quidem terrã immedicatam relinquens. Nam quum ita penderet in cruce,& aërem purgauit manuum expansione, & terram redemit sanguine, & lateris sui cruore abluit. Quid igitur supererat quòd ita patiendo ageret contra inimicum, quum ille & è cœlo iam delapsus esset, & à terra summotus,& ex aëre depulsus, ac iam in magno probro versaretur? quòd quum magnifica de se iactasset, nihil omnium efficeret:vndequaque igitur victus,vbique & auxilij & consilij inops, statuebat apud se saltem infernum defendere. Is enim solus illi locus reliquus erat. Veritus igitur,ne & illuc quoque penetraret,séque inde expelleret,& omnes sibi hactenus subiectos in libertaté vindicaret, omnia miscebat,omnia agitabat,omnes in auxilium accersebat,rursúmque irritauit Iudæos, vt in Dominum conuicia iacerent, risúque & contumelia infestarent. Et si quid omnino ex telis armísque illi supererat,id in Dominum immittebat,si quo modo illum hac ratione peccato obnoxium deprehenderet:Iudæi igitur subsannabant Dominum, di- *Ioan.19.* centes,Si Filius Dei es,descẽde de cruce, sed Seruator noster reuera Dei Filius,nõ fugiendo mortem,sed eam expectando,conculcandóque innotescere voluit, quòd ipse esset Filius Dei, & ipsa vita. Poterat enim de cruce descendere, qui alios excitauerat è morte, sed descensus ille specimen prætulisset fugientis mortem:contra, permanere in cruce,nihil aliud quam documentum erat,eum qui in cruce permanebat, vitam esse. Quapropter magnæ curæ fuit diabolo,vt dominus istiusmodi vituperiis pulsaretur, optabátque eum de cruce descendere,ne inter mortuos versaretur,vt ille sic illæsus abiret, & ipse mortuorum dominium retineret. Metuebat siquidem, ne secundum illam scripturam adscendens in altum crucis, captiuam duceret captiuitatem, & acciperet dona in hominibus. Suspicatus est enim, num ipse is esset de quo hoc scriptum erat. Vnde rursus concitat Pharisæos veterator ille, eósque frustra inducit, vt se credituros polliceantur, si de cruce descenderet. Omnia autem mouebat, & quiduis præter animi sententiam promittebat, modo efficere posset,ne moreretur, & ad infernum descenderet. Denuo igitur Iudæis author fuit, vt dicerẽt, Alios saluos fecit, seipsum saluare non potest. Si rex Israel est, descendat de cruce, & credemus ei. Minime autem credere volebat Iudæos ille incredulitatis magister draco, sed Dominum mortem euitare cupiebat,non quòd disc[illegible] satageret,an posset ille seipsum saluare sed ne aliis salus efficeretur. Nã quum omnino cognouerat eũ seruasse alios, ambiguũ ei esse nõ poterat, quin ille qui aliis dedisset salutem,is ipse esset Seruator & vita. Ea igitur de causa conuiciabantur,ne aliis salus conciliaretur. Nouerat enim ille versutus non moriturum quidem esse dominum,sed illius mortem salutem & vitam futuram esse vniuersis: idcirco eum de cruce descẽdere cupiebat, faciebátque Pharisæos se promittere credituros esse,si saltem vel eo modo consequeretur, quæ volebat. Dominus autem reuera Seruator,qui non sua,sed nostra quęreret, non in se saluando, sed in creatura redimẽda Saluatorem se esse innotescere volebat. Non enim medicus,eò quòd seipsum seruat,declaratur medicus, nisi simul & ægrotis suã artẽ exhibeat. Neque itẽ sol suũ iubar in se contrahens, pro lumine agnoscetur, nisi etiam orbi terrarum suos radios exporrigat, & tenebras illuminet. Ita quoque & dominus non seipsum saluauit,siquidem nulla salute indigebat, quum esset Saluator,sed ex suis in alios beneficiis voluit Saluator declarari. Neque descendendo de cruce voluit Filius Dei agnosci, sed ex eo quòd in cruce permaneret. Multo enim magis mors Saluatoris, & fidem & salutem hominibus attulit, quàm descensus è cruce attulisset. Certe pendente in cruce domino, monumenta aperiebantur, & qui ibi sepulti iacebant, viuificabantur, & suspensus latro credebat, vt ostenderetur & reuera Saluator esse, & dum moritur, fidem sui fœcundare. Ad ista iam deinde vere obstupuit diabolus, & magna in anxietate hæsitationéque detinebatur. Videbat enim se latronem in cruce amisisse: eúmque, cui olim persuaserat latrocinium, nunc fidem recepisse: & quem concitauerat blasphemias dicere illum ipsum videbat iam Dominum adorare, alterúmque latronem increpare. Illud de latrone illum pessime habebat: quòd quem vt latronem occiderat,eum transferri ad paradisum conspiceret:videns autem omnia sua arma deiecta,nec vllum sibi esse præsidium reliquum, quod non à Domino esset contusum, secũdum illam Scripturam:Inimici defecerunt frameæ in totum, & ciuitates detraxisti: Hinc ergo turbatus & anxius animi, tentauit deinde Saluatori bibendum dare acetum cum felle,non sentiens hoc ipsum se contra seipsum instruere. Amaritiem enim iræ ex præuaricatione legis obortam, in qua omnes detinebat, Domino porrexit:quam ille accipiẽs absumpsit, & euacuauit, vt pro aceto vinum quod miscuit sapientia,nobis potandum daret, & pro felle dulciora melle & fauo eloquia nobis elargiretur:& pro eo quòd nostra gustasset, diceret vicissim,Gustate & videte quoniam suauis est Dominus. Postquam autem etiam isthic exciderat, & spoliatus esset, iam in reliquum deinde tempus eum suspicio tenebat, quum tanta conspiceret se non contra hominem,sed cõtra Deum arma moliri,nimirũ quia videbat rebus quibus omnes capiebat, nunc se misere frustrari & confundi, & potius se ipsum concidere, quàm alios deiicere: Cedere igitur iam inde parabat, & tergum dare fugæ. Cernens enim eundem & in cruce pendentem & mortem persequentem,in metu fuit, ne is ipsus esset,de quo scriptum erat, Exaltabitur Do- *Esa.51.* minus vt misereatur nostri:ac proinde omnia statuerat relinquere, ac fugere, inuidens interim iis quos ille misericordia prosequuturus esset. Cæterum Dominus reuera Saluator, noluit illum ita illęsum discedere,neque opus suum imperfectum deserere,neque deditos, addictósque inferno, relinquere inimico. Magno igitur stratagemate & mira

mirabili opere vsus est. Nam quum cerneret illum alioqui audacem metu iam contractum, trementem & expauescentem, rursum sese lapsabundum simulat, vt hostem in congressum venientem plane edomaret. Siquidem draco ille nolebat mori Dominum, neque in ligno pendere: Optabat enim eum de cruce descédere, & non mori: sin autem non descenderet, saltem eum in ligno manere, & non mori. Metuebat enim ne fieret quod scriptum erat, Spiritus Domini super me, eo quòd vnxerit me, vt euangelizarem pauperibus misit me, & prædicarem captiuis remissionem, & cæcis recuperationem visus. Idcirco metuebat, ne is esset ille vnctus, & in legationem mittendus ad omnium liberationem. Omnibus igitur nudatus optabat saltem imperiũ inferni sibi retinere. Noua siquidem ei formido fuit, num is esset qui tenebras illustraret, de quo ita scriptura loquitur, Esa.9. Galilæa gentium, populus ille, qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam. Nam & ipsum audierat Christum ita loquentem, Ego sum Lux: quam Ioan.3. ob rem metuebat, ne & ille moreretur, & ipse ex omnibus eiiceretur. Dominus porro quum eum ita fugam adornantem conspiceret, metuens ne fuga elaberetur, voces humanas emisit, & voces imbecillitatis simulauit, dicens, Heloi, Heloi, lamasabachthani, hoc est, Deus meus, Deus meus, Psal.21. cur me dereliquisti? Et hoc fecit, ne diabolus ab eo quem vt hominem antea contempserat, nunc autem vt Deum exhorrescebat, fuga se subduceret. Certe istis verbis inductus ille vndecunque sceleratissimus sub manus venit, dominúmque adoriens confractus est. Persuasit enim Iudæis vt eum ad cædem mactationémque deposcerent, cæterum id euenit, quod minime expectauit: mactatus enim est, nõ alibi, quàm in latere ad costas, ex quo effluxit sanguis & aqua: vt quoniam prius per mulierem è costa formatam profluxerat deceptio, ita nunc per costam secundi Adæ, redemptio & emundatio prioris Adæ dimanaret, & per sanguinem redemptio, per aquam vero emundatio obtingeret. Ea res igitur diabolo non ex sententia successit, quum morte ea quam metuebat, mortuus sit dominus, ac ipse spoliatus sit, qui dũ sperat se posse Christum morte superare, ipse potius mortuus esse deprehenditur: & quum se iactasset, quòd homini insidias posuisset, fecit vt homo pro Deo agnosceretur. Simul enim, vt ille moriebatur, rerum natura suo sole destituta fuit, velúmque templi scissum est, terra quassata, petræ disruptæ, milites cum ianitoribus inferni metu exhorruerunt. Ex quibus videre erat eum nõ hominem, sed Deũ reuera in corpore humano esse, quemadmodũ spectatores dicebant: Vere hic est Filius Dei. Nam & multa monumenta adaperta sunt, & eorum mortui resurrexerunt. Plane cæca res est malitia, quæ quum crederet se vnum occidere, omnibus simul spoliata est: & dum sperauit se vnum ad inferos deportare, ab inferis expulsa est: ac proinde omnibus rebus deprehẽsum est, Dominum nõ imbecillitate naturæ mortuum esse, sed quòd mortem ad cædem necémque persequutus sit, vt ea abolita, omnes liberaret, quotquot metu mortis per omnem vitã obnoxij erant seruituti. Nõ magnũ, in medio interuallum, & dolores inferni soluit, & alios excitauit dicens, Surgite, abeamus hinc. Ipse autem resurrexit, ac descendit, ac pro ludibrio habuit illius audaciam, vt in hymnis præcantatum fuit, loquente spiritu, Qui habitat in cælis, irridebit eos, & dominus Psal.2. subsannabit eos: ludibrio certe plane habetur, ita illusus rebúsque illi præter animi sententiam cadentibus, instar miseri animalculi vespę inuadentis petram, nec suo adortu quicquam lædentis, quum potius aculeum suum elidat: ita quoque diabolus frustratus est, confligens cum vita, hoc est, cum Christo. Non enim eum morte superare potuit, sed potius aculeum suum amisit, vt quos antea terrebat ille stimulus, nunc ab illis conui- 1.Cor.15. tio inceſſatur, quum dicit, Vbi mors tuus stimulus? vbi inferne tua victoria? ac rursum, In deglutione mors fuit, postquam inualuerat, & rursum, Abstulit Deus omnem lachrymam ab omni vultu. Postmodum eiectus ille miser ex inferno, se- Apoc.7. dénsque ad limina, conspicatus est omnes suos vinctos virtute Christi educi, & mortuos reuiuiscere, & captiuos dimitti, & omnes sanctos qui cum Adamo erant, obuiam tendere, omnésque plausibus strepere, quemadmodum scriptum est: Præuenerunt principes coniuncti psallentibus, Psal.67. in medio iuuencularum tympanistriarum, cóscque qui liberabantur; gaudio exultare his verbis loquentes, in conuertendo domino captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati, tunc Psal.125. impletum est gaudio os nostrum & lingua nostra exultatione. Nam & Angeli, & omnis exercitus Angelorum, hymnos canentium, ac di- Luca. centium, Gloria in excelsis Deo, & in terra pax, & in hominibus bona volũtas, obuiam iuuenculis animabus, quæ in libertatem asserebantur, procedere, animaéque cum Angelis cõcursare Patriarchis prodeuntibus, omnia vndecunque lætitia & Psalmis triumphalibus de victoria mortis resonare, sicuti olim sub Dauide, quum iam prostratus iaceret Goliath, chori puellarum cum tympanis accurrentes dicebant, Percussit Dauid per myriades. idem quoq; factitatum est in morte Saluatoris, cui à morte resurgenti omnes occurrebant cum choris, carminibus & tympanis sese mutuo incitantes, Agite quæso, exultemus Domino, iubilemus Deo Salutari nostro. Alij inter tripudia dicebant, Ascendit in altum, captiEphes.4. uam duxit captiuitatem, dedit dona in hominibus. Alij rursus omnes ad spectaculum deuocabant dicentes, Iubilate Deo omnis terra, Psallite Psal.97. Psal.65. nomini eius: ac rursum, Venite & videte opera Domini, terribilis in consiliis super filios hominum, auferens bella vsque ad extremum terræ. Non enim iam amplius inimicitia & bellum, sed omnia pacata sunt, hoste profligato & extincto & tyranni pedibus manibúsque colligatis. Alij rursus memores violentię diaboli, ingentiúmque illius insidiarum, eúmque nunc iacere extinctum conspicantes, cum admiratione dicunt, Quomodo cecidit è cœlo lucifer, qui mane oriebatur? & quomodo contritus, & confractus est malleus vniuersæ terræ? Siquidem cum admiratione omnes stupebant. Mirabantur enim magnum illum tyrannum ita derepẽte mortuum prostratúmque iacere, nec inueniebãt causam prostrationis, maximè quia persuaserat sibi, morte mortem aboleri non posse: neque in crucem tantum serpentem tolli posse, vnde rursum præ admiratione dicebant, Quomodo capta est Babylon? videbant enim infernum spoliatum. Hæc quum infelix ille simul audire & cernere cogeretur, furebat præ

insania

insania, & luctu atterebatur, seque ita spoliatum cernens, eósque qui olim sub eo in luctu & ploratu agitauerant, nunc in Domino psallere, præ indignitate rerum distumpebat seipsum, maxime quod tantum sui cõtemptum insultationémque animaduerteret, non potuit non seipsum lacerare, nesciósq; quid ageret, solũ dentibus stridebat, Psal.36. vt Psalmographus qui illũ viderat, testatur. Obseruabit peccatori ustum, & dentibus super eum frendet, Dominus autem irridebit eum, & rursus, Peccator videbit & irascetur, dentibus suis frendet & contabescet. Stridebat autem ideo dentibus, quia dolebat se vnquam cum Christo congressum esse. Sciebat se quidem antea temerarie audacem fuisse contra iustos, sed vt nihil vnquã tale experiretur. Nam quanquam & Abeli insidiatus esset, & Patriarchas afflixisset, & Esaiæ insidias posuisset, & Hieremiam contumelioſe habuisset, & Iob tentasset, mors tamẽ æque iterum inualescebat, regnabatque ab Adamo vsque ad Mosem: nunc autem quum simili audacia aduersus Dominum vsus esset, se plane Hirum factum esse, & vndecunque depulsum, ab hominibus supplantari animaduertebat, ac tale opus non nisi Saluatoris esse, vt qui non modo solus ipse morti illuderet, sed & nos quoque morti superimponens, eam conculcandam daret, vt non solum nos à seruitute vindicaret, sed authorem seruitutis conficeret, ne rursum inualescens nos supplantaret, victoriámque suam irritam faceret. Quapropter ipse quum illusisset morti, nobis eam conculcandam tradidit, quod his verbis in- Luc.10. dicat, Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes & scorpiones, & super omnem potePsal.90. statem inimici, & rursum conculcabis leonem & draconem. Olim enim serpens deceperat Euam, & eius inuidia mors in orbem venit: nunc autem conculcatur, & volens decipere, audit, Vade retro satana. Olim aduersarius noster diabolus, vt leo circuibat, sitiens nostram animam. Nunc autem cum dracone conculcatur, ac deinceps breui Dominus conteret satanam sub pedibus nostris, ac iam tantopere despicatui ac ludibrio est, vt qui in cauernam aspidum manum inferat, non reformidet. Hæc enim Esaias prophetauit, & verum est quod dixit. Pueri certè voluptatem olim grãdæuos decipientem iam impræsentiarum deridենt: & qui nondum sunt legitimæ ætatis, ea castitate, quæ supra legem est, lumbos suos accingunt: & virgines permanentes, ratione calcant serpentinæ voluptatis astutias, nihil veriti illius lethales morsus. Quin & aliqui ipsum stimulum diaboli pedibus prementes, mortem minime exhorruerunt, & vitam suam cum morte commutauerunt, martyres Verbi effecti, ea enim de causa Dominus mortuus est. Multi quoque rebus terrenis humi relictis, libero subuolatu in aërem penettant, & in cœlo cõuersantur, nihil iam metuentes principem aëris, sed si prohibere velit, potius increpantes sub his verbis, Apage te in tergum satana, quoniam Dominũ Deum meum festino adorare. Ideo enim in aërem cruce sublatus est Saluator vt via paradisi, quæ olim clausa erat ob peccatum, nunc volentibus pateret, quẽadmodum Paulus testatur, qui eo loci raptus est, & in cœlos ascendit. Ideo Dominus illusit serpenti, & infernus deuastatus est, profligatóque mortis imperio omnes resurgunt, neque iam deinde diabolus aduersus nos insurgit. Cecidit enim, & plane iam super pectore & ventre prouoluitur: resurrexit enim Dominus, & homines didicerunt aspernari diuitias corporales, quippe qui verbo & scientia ditescant. Ille autem draco, qui se diuitem gloriabatur, denudatus est, & iam Hirus & pauper omnia sua spolia amisit. Qui quũ olim medius inter cherubinos versabatur, omnique lapide precioso redimitus, Sardio, Iaspide, Achate fulgebat, nunc in papyro & arundine, & Esai.53. ruderibus dormit, vt in Iob de eo refertur. Ideo enim Deus pauper fuit, vt nos illius paupertate ditesceremus, & diabolus nudaretur. Et quod mirabile est & magnum in rerum natura, homines ad mortem properant optantes aduentum Domini, quum miser interea diabolus, qui olim imperia mortis tenebat, Saluatoris aduentum reformidet, & iudicium exhorreat. Nouit enim sibi præparatum ignem & Angelis suis. Eáque de causa iudicium subiit Dominus, vt nos à iudicio liberaret, illúmque condemnaret. Cæterum de diuina cognitione in omnes & omnibus in locis quid opus est loqui, quum ex iis quæ fiant, quisque sibi fidem hauriat? Non enim vlla dies præterlabitur, in qua non aliqui idola relinquant, suásque & patriæ leges inficienter, & ad Deum confugiant, & Christi leges recipere concupiscãt, incredibili admiratione in eum credentes. Qui enim hactenus idololatræ, & Christum vt hominem vilipendebant, eundem postea Deum esse agnoscentes, destituunt idola: & quos dæmones in idolis metuebant, eos ad Dei cognitioné peruenientes, derelictui habent, & ab aliis expellũt: & voluptatem, cui in idololatria sua metuebant, in Christo nunc aspernantur. Et peccatum quod illos tum superabat, iam signo crucis vincentes despicatui habent, & ludibrium putant. Et prorsus nullam fidem virginitati habentes, & impossibile esse dictitantes eam virtutem in hominibus reperiri, iidem vbi iam credidere Saluatori ex virgine nato, non solum eam in aliis esse agnoscunt, sed ipsi eam pudicitia & sanctitate corporis præstant, & vicissim ab Ethnicis ipsos iam tales esse factos credi non potest. Hinc iam ociosa obliteratáque est omnis magia, & vniuersa Græcorum infatuata est sapientia. Nam in rebus diuinis, non verbis, sed factis opus est: nec pronũciatio linguæ, sed animi affectus prodest. Ethnici igitur verbis non capiunt illa, quæ fide Christiani repræsentãt. Et quæ verbis agunt magi, hæc martyres Christi non verbis, sed rebus exhibent, & de qua virginitate ambigunt magi & Græcorum Philosophi, hanc in Christo mulieres demonstrant: & dæmones, quibus, vt diis, ethnici supplicant, eos pueruli in Christo persequuntur. In summa ille Christigerulus vir, vt Deus in terris, mala ab hominibus depellit, & vndique quasi cum sole circumambulans & collustrans, iubar suum diffundit, cœleſtémque vitam præ se fert. En tibi vnum ex fortibus crucis factis: en quæ mors tibi Saluatoris efficit: non enim opus est hominis, sed Dei. Atque ideo vti homo passus est; vt hominibus ea quæ sunt, super hominem & diuina largiretur. Illius enim sunt istę in hominibus efficaciæ, in agendo præstantiæ. Nam si Paulus loquatur, nõ est alius qui in eo loquitur nisi Christus: siue magnalia & mirifica faciat, non est alia quàm Christi gratia, qua ille operatur. Nam ta-

Virginitatis propositum.

Cõtra Lutheranos, qui à cõtinentia tã quam impossibili abhorrẽt.

metsi in omnes venerit cognitio Dei, non tamen ea hominũ doctrina est, sed Verbi, quod descendit, vt esset intercessor mediatórque Dei & hominum: ita enim scriptum est, iam quod Iudæi olim reticuerunt, id nunc completum vident: ita enim in scripturis habetur, Erunt omnes dociles Dei, *Hiere.31.* quemadmodum & Hieremias scripsit, Ecce dies veniunt, dicit Dominus, ac deinde ista verba subinfert, *Ibidem.* Et non docebit quisque fratrem suum, dicens, Cognosce Dominum, quin omnes me cognoscent, à minimo vsque ad maximum, quod misericors sim in causis eorum. Alioqui quis est, *Ibidem.* qui eos in idololatria, ita pœnitentia stimulat nisi Dominus? aut quis est, qui eos inde abducit, etiãnum seruientes idolis, nisi ipse Christus, qui dicit, Quum exaltatus fuero, omnes traham ad me *Ioan.12.* ipsum? Nam id certe pro ingẽti miraculo habendum, quod etiamnum idololatriæ seruientibus mens aperiatur, vt intẽlligant eos, quos hactenus prõ diis habuere, ligna prorsus & lapides esse: & quem irridebant vt crucifixum, hunc non pro homine, sed pro Deo agnoscant. Non igitur istius doctrinæ homo magister censendus est, sed is, qui solus mentem intuetur Deus. Beata nimirum & viuifica crux Saluatoris, quæ de morte triumphasti: & eum, qui mortem in sua potestate habebat, diabolum sustulisti. O diuine sermo & reuera sapientia Patris, tu versuti illius faciem aperuisti, & sinus plicásque pectoris illius denudasti, vt & nos dicamus; Non enim illius cogitationes ignoramus, mortalium amator & bone Domine: Tu nos captiuos redemisti, & seruiẽtes peccato tua propria morte liberasti. Scimus quòd à peccato liberati sumus, ô pacificator fili Dei. Tu nobis filiorum adoptionem reddidisti, & vbi nos tuo Patri reconciliaras, inimicitiam in carne aboleuisti. O opulente Saluator & reuera rex. Tu pauper fuisti, vt nos tua paupertate diteſceremus: Tu nobis regnum cælorum largitus es. O creator & conditor omnium, Verbum Patris: Tu nos denuo reformasti, tuæque creaturæ sumus conditi ad bona opera, lumen reuera & iubar Patris. Tu enim nos in tenebris illuminasti, & non videtes in lucem produxisti, ô forma & imago reuera Patris. Tu enim nos perditos formasti, & imaginem Dei nobis retribuisti, Deus, Verbum, & prorsus vita. Tu nos mortuos viuificasti, & corruptos renouasti, induens nos immortalitate. Virtus, reuera & brachium, & dextera Patris. Tu enim dolores mortis soluisti, ianuas æreas, & vectes ferreos confregisti, vt scriptura dicit. Tu & serpentem diabolum, hamo escáque humanæ carnis circumegisti per crucis trophæum, tuo ductu diuinóque auspicio omnes eum conculcant, omnes ei illudunt. Te enim primum in illum insultante, initium creaturæ incepit esse, cõditæ ad hoc, vt illi insultaret. Te illum prosternente, omnibus oborta admiratio est vt in hæc verba prorumperent: Quomodo cecidisti è cælo Lucifer, qui mane oriebaris? Téq; capiente ab illo chirographum, affigentéque illud cruci, omnes in illum conuitia iactant, dicentes, Quomodo nũc requiescit? quomodo inquam requiescit exactor, & in ocium datus est accelerator? contriuit Deus iugum peccatorum. Iam enim posthac ei substernitur putredo, & vermis efficitur eius operimentum, nec est vt quisquam vlterius draconẽ metuat, sed te. Et per te Patrem adoramus. Ad istum modũ igitur Deus, vbi primum resurrexerat, insultauit morti, & nos ab ea liberauit. Iudæi, ne ista quidem videntes, ad pudorem redigi potuerunt, ignari contra seipsos ea se moliri, quæ in Dominum audebant: & in tradendo Christo, Hierosolymorum se traditionem prouocare, dicente Propheta Hieremia, Tradita tradetur Hierusalem in manus Nabuchodonosor regis Babyloniæ. Neque conspiciebant, quòd quum non vellent seruire Domino, se in seruos diabolo subiicerent, eíque ancillarentur ad insidias Christi. Ignorabant enim in expetendo Barrabam, & in occidendo Dominum, quòd ipsi vitam Barrabæ acturi essent, futurúmque esse, vt cædes & seditiones apud ipsos magis ac magis increbrescerent. Abiicientes vero Christum, lucem à se & veritatem, & quicquid est Christus abiecerunt, vt *Esa.3.* Esaias dicit, Ecce enim dominator Dominus Sabaoth, auferet à Iudæa & Hierusalem, validum & validam, vires panis & vires aquæ, gigantem & robustum, Principem & bellatorem, & Iudicem & Prophetam, & coniectorem, & presbyterum, & præfectum quinquaginta militum, & mirificum consiliarium, & sapientem architectum, & prudentem auscultatorem, & præstituam illis principes adolescentes: & illusores iis dominabuntur. Illudebant enim infelices illi Domino, & non animaduertebant illud Propheticum cõtra ipsos adimpleri, quod ita dicit, illusores dominabũtur eorum. Hoc enim est illud mirabile Saluatoris, quod dum crucifixus pateretur pro humanitate, interim illuserit mortem, vt contra Iudæos implerentur ea quæ scripta erant. Quòd autem lux ab illis ablata sit, ita restatũ inuenies in Hieremia. Verbum quod factum est super Hieremiã *Hier.16.* in omnem populum Iudæ, vbi deinde istam vocem subinfert: Auferam ab illis vocem lætitiæ, & vocem gaudij, vocem sponsi, vocem sponsæ, odorem vnguenti, & lumen candelæ. Nihil tamen ob id segniores fuere ad tradendum gentibus. Saluatorem neque viderunt, etiam tum cæcutientes, quòd ipsi non ita diu postea dispergendi essent inter gentes, & quòd in eorum hæreditatem contra ipsos ingressuri essent ethnici, quemadmodũ scriptum est: Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum, redegerunt Hierusalem in speciem tugurioli, vbi excubant custodes pomorum. Neque senserunt, quum inficiarentur Dominum regem suum esse, se spoliari Dauidico honore: siquidem illi repositum erat Dauidis regnum, & vsque ad aduentum Saluatoris id propagatum fuit, teste Patriarcha *Genes.49.* Iacob, ita dicente, Non deficiet princeps ex Iuda, neque dux de femoribus eius, donec venerit ille cui repositum est, & ipse est expectatio gentium. Et renudantes Dominum, ac verberibus multantes, non animaduertebant se ab eo renudari, & quòd planctum aduersus se proritabant: dicit enim Dominus, Auferam vestimenta mea, & lintea mea, vt non tegam turpitudiné illius. Et rursus ideo in planctu erit & luctu, incedet discalciata, & nuda, faciétque planctum veluti draconum, & luctũ veluti filiarum Sirenum. Et quum iniiceret chlamydem coccineam, non prosperciebant quòd aduersus se implerent criminationem illã Spiritus sancti, Quoniam manus vestræ plenæ sunt sanguinis, Læti porro quòd Christum spinis circundarent, ea cæcucientia fuere, vt non perceperint ipsos sibi has spinas circumponere.

Scriptum

Scriptum est enim, Obstupescite, legite qui in fiducia fuistis, exuamini, nudæ sitis, circumcingite lumbos, & super vbera vestra planctum facite, ab agro desiderij, & à vite germinationis. Terra populi mei spina, & fœnum adscendet, & ex omni domo tolletur lætitia. Irridebant Dominum quasi qui se faceret filium Dei, nec videbãt se eo modo abiicere adoptionem filiorum, vt ipse protestatur, dicens, Filios genui & exaltaui, ipsi autem me contempserunt, Ecce relinquitur vobis domus vestra. Dederunt illi in potum acetum & fel, & in hoc ipso quoque mira eorum cæcitas. Deus enim vineam ex Ægypto transtulit, & plantauit eam, & expectauit vt ex ea perciperet fructum, vuam & vinum. Illi cótra vecordes pro vino acetum, pro vua reddiderunt fel, insignia scelerum Sodomitarum in hoc ipso ostendentes. Nam & illorũ vua, vua fellis est, vt in Deuteronomio scriptum est. Ideo enim Dominus & Saluator noster, cum sciret istiusmodi fructum ab illis prouenturum, prædixit illis parabolam de vite, & quòd ab illis auferendum esset regnum cælorum, & dandum esset genti facienti fructum eius. Ad hæc diuisere carnificibus vestimẽta Christi, prorsus immemores se inter gentes diuidendos esse, quum *Zach.14.* Propheta ita dicat, Ecce dies veniunt, & diuidentur spolia tua in te, & simul inducam omnes gentes in Hierusalem, & capietur ciuitas, & diripientur domus, & polluentur fœminæ. Et rursum, Et *Ibidem.* rubigo deuorabit eorũ prædia. Quemadmodum *Mich.2.* & Michæas dicit, In illa die assumetur in vos parabola, & plorabitur ploratus modulatus, sub his *Ibidem.* verbis, Ærumna ærumnosa facta est portio populi mei, metata est, in funiculo (siue decempeda) nõ erat qui impediret, vt auerteret, agri vestri centuriati sunt: &, vt compendio dicam, quum ita audaces temerariíque essent aduersus Dominum, diem illam aduersum se prouocauerunt, quam *Esai.34.* prædixit Propheta. Dies enim iudicij Domini, & talionis iudicij Sion, & vertentur valles in picem, & terra eorum in sulfur, & erit terra eorum vt pix quæ ardet nocte & die, & nõ extinguetur in æternum, & ascendet fumus eius sursum in generationem, desolabitur, & habitabũt in ea volucres, & herinacei, & ibides, & corui, & inducetur in eam funiculus geometriæ eremi, & onocentauri habitabunt in ea, principes eorum non erunt, & magnates eorum erunt in perniciem, & pullulabunt in ciuitatibus eius ligna spinea, & in propugnaculis eius, & erunt stabulum Sirenum, & gurgustium strutionum, & inuicem occurrent dæmonia in onocentauros: & clamabit alter ad alterum, ibi requiescent onocentauri, & ibi herinacius suum nidum fecit, & seruauit terra campos suos cum securitate. In has calamitates inciderũt Iudæi, quum putarent se Christum occidere. Hæc contra seipsos prouocauerũt, dum inclamãt contra Saluatorem: ob ista cõdemnati sunt, dum volunt condemnare Christum. Quisquis volet accedat, faciátque se arbitrum inspectorémque, & non ex rebus in obscuro latentibus, sed ex claris euentis veritatem colligat, & videat quísnam sit Dominicæ mortis fructus, & quódnam Iudaicarum insidiarum emolumentum. Siquidem Saluatoris mors orbem terrarum in libertatem asseruit, causámque dedit, vt gentes Deum glorificẽt. Iudæorum furor Iudæos cum ipsa ciuitate deleuit, & in Dei cognitione occæcauit, Mors Christi mortuos viuificauit, Iudæósque suæmet insidiæ vita spoliarunt. Crux Saluatoris Ecclesiam gentium quum deserta esset, colonis habitatoribusq; frequentauit. Iudæi contra malitia orbem terrarum sibi intercluserunt, inhabitabilémque reddiderũt, vt qui ne iam quidem ciuitatem vllam habeant. Et rursus, Mors Saluatoris regnum cælorum ostendit. Iudæi contra suo furore suos reges perdiderunt, & magnates amiserunt. His accedit, quòd crux Domini Angelos hominibus consociauit, & interpres conciliatríxque eorum amicitiæ fuit: Iudæi contra insidiando contubernium, societatémque domicilij cum dæmonibus lucrãti sunt. Mórsque item Christi diminuit hominibus peccandi brutalitatem: Iudæi vicissim furore suo obbrutuerunt, & nunc cum Sirenibus, & herinaceis, & strutionibus, ex similitudine morũm consuetudinem habent, ita absurdi iam moribus vt ipsi onocentauri. Quũ pro iure apud ipsos iniustitia recepta sit, pro mansuetudine rabies, eaq; instar serpentis. In summa, nihil est apud illos, quod ipsis mortem non conciliet. Nunquid igitur operępretium mortem Christi suppliciter venerari, & dimittere cõsilium Pharisæorum? Nunquid igitur dignius est crucem potius adorare, quàm Iudæorum & mundi gratiam lucrifacere? Id enim est quod beatus Paulus scribit, Omnia existimo detrimentum, vt Christum lucrifaciam, ideóque & gloriam sibi crucem arbitratur, dicẽs, Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, *Luc.9.* & ego mundo. Atque hinc est quod ipse Dominus dicit, Quicunque non tulerit crucem suam, & sequatur me, non est me dignus, non potest meus discipulus esse. Sed hic opus est multa cautione, ne secundum Iudæos tollamus crucem, & non secundũ Paulum. Paulus enim, vt trophæum peccati, gestabat crucem: Iudæi vero crucem ferebant, vt Christũ tollerẽt. Qua propter caute & sobrie agendũ est, ne dũ accusamus Iudæos, paria cũ illis contra Dominum faciamus. Multi siquidem adorantes Dominum, neque ita vt dignum est eo, viuentes, nõ sentiunt se reos fieri Dominicę mortis. Qui enim comederit panẽ, & biberit calicem *1.Cor.11.* Domini indigne, reus est corporis & sanguinis Domini. Nam hoc Paulus ita esse testatur. Ad eãdem rationem, Qui odit fratrem suum, non diligit *1.Ioan.2.* Dominum. Sed eodem modo quo Iudæi & ipse Deum odio prosequitur. Quilautem pauperem vilipendit, contumelia afficit conditorem pauperis. Qui negligit pauperem esurientem, & sitientem, & nudum, similis est Iudæis, qui Christum exuerunt, & eum aceto & felle potauerunt. Et qui munera acceperit super innocente, non est diuersus à venditore Domini Iuda. Nam & ipse iustitiam, quę est Christus, venalem habet, vt ille Christum. Et qui non iudicat pupillo, neque viduæ ius reddit, hic vnus est ex insidiatorib. & calũniatoribus Christi. In summa, quæ quis in proximum operatur, ea omnia Christo imputantur, qui nostri causa descendit, & mortuus est. Ita enim Dominus in Euangeliis loquitur, Quatenus fecistis vni ex pusillis istis, mihi fecistis. Iam & id rursum quoque sciendum & obseruandum est, quòd scortator & propriam animam perdit, & ipse quoque, vt Iudæi contumelia templũ & corpus Dei afficit. Qui enim templum Dei corrumpit, corrũpetur à Deo vt Paulus scribit: & qui sub regno peccati agit, ni-

hil differt à Iudæis inficiatoribus & dicentibus ſe non habere Dominum regem, ſed Cæſarem. Ne ignoret qui detinetur à voluptatibus, maiorémque in illis delectationem ſentit, quòd & ipſe, ſicuti Iudæi, Barrabam depoſcit, & Dominum interficit. Ita enim Iudæi reprobos mores Barrabæ ſcilicet diligentes, virtutem perſequuti ſunt: ſciat quoque is qui in fide firmus non eſt, ſe talem eſſe, *Ioan. 19.* quales illi qui increduli erant, ac dicebãt, Si Filius Dei eſt, deſcendat de cruce, & credemus ei. Nam & illi iſta per incredulitatem loquuti ſunt. Quid igitur hic faciendum eſt? Nihil aliud quàm vt credamus Chriſto, & ſecũdum eũ viuamus, ſicuti Pau-*Philip. 3.* lus dictitat, Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Ieſu Chriſti: & Iudæorũ amicitiam, incredulitatem, ſubſannationes & fabulas, & proſapiarum deſcriptas in infinitum ſeries, auerſemur, quæ potius quæſtionẽ ſuppeditant, quàm ædificationem Dei in fide, ſed adhæreamus cruci, & digne illa viuamus, & dicamus eaſdem cum Paulo voces: *Gal. 6.* Mihi abſit gloriari niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti. Ita enim quũ vixerimus, & crediderimus in Dominum, cognoſcemus eius in cęlum aſſumptionem, eiúſque ad dexteram maieſtatis ſeſſionem, & Angelorum illi ſubiectionem conſpiciemus, eiúſque cum gloria reditum, quem Angeli preiudicant, ſancti decãtant, omnes autem videntes exultant, & gaudent in Chriſto Ieſu, per quem Patri gloria & imperium in ſecula ſeculorum, Amen.

SERMO S. EPHRAEM

viri ſanctiſsimi, & illuminatiſsimi, Eccleſiæ Ediſſenæ Diaconi, de paſsione domini Saluatoris, Ambroſio Camaldulenſi interprete.

LOqui timeo, & narrationem plenam horroris linguæ officio aggredi. Eſt enim reuera metus ingens de paſſione Domini Saluatoris verba facere, & tentare tantæ rei indignitatem explicare. Hodie nanque Dominus noſter traditus eſt in manus peccatorum. Sed cuius rei gratia eſt traditus ſanctus, innocens, cæleſtis Dominus, ac ſine peccato? Qui nihil peccauerat, hodie traditus eſt. Venite, fratres, diſcamus quare traditus ſit Chriſtus Saluator noſter. Propter nos impios Dominus traditur. Quis non admiretur? quis non obſtupeſcat? Peccantibus ſeruis Dominus traditur, vt liberet à morte proprios ſeruos, qui ante peccauerant. Perditionis, ac tenebrarum filij in tenebris exierunt eum comprehendere, qui in ictu oculi poterat omnes exurere. Vidit illorum audaciam Dominus, & veſanam iracundiam, ſéque ipſum cum omni manſuetudine ſponte ſua impiorum tradidit manibus. Vinxerunt perditi immaculatum Dominum, illuſerúntque ei, qui alligauerat fortem inſolubilibus nexibus, nóſque à peccatorum noſtrorum vinculis ſoluerat. Texuerunt & coronam ſpinarum, quas pro fructu tulerat vinea Iudæorum. Illuſerunt ei, Regem appellantes, & conſpuerunt in faciem eius, cuius aſpectum omnes cælorum virtutes contremiſcunt. En rurſus anguſtia, dolor, & lachrymæ cor meum occupant, dum conſidero Dominum contumelias, probra, verbera, ſputa tanta lenitate tolerantem. Venite, diſcamus miſerationum ipſius magnitudinem. Dulcis Dominus ſeruum inutilem, & incontinentem habuit in paradiſo voluptatis, qui vbi peccauit, tortoribus traditus eſt. Vidit pius Dominus deficientem inter flagella, & miſericordia motus, vt ſeruum eximeret à pœna, ſemetipſum pro illo flagris expoſuit. Volebam hîc finem facere ob nimij ſtuporis magnitudinem, ſed rurſum veritus ſum, ne per meum ſilentium, irritarem Spiritus gratiam. Paueo tamen, fratres, non leuiter, dum iſta pronuncio, tremúntq; omnia oſſa mea, cùm ea diligenti admota conſideratione diſcutio. Ipſe omnium conditor Deus noſter, & Dominus ante Caypham hodie ſiſtitur, quaſi vnus ex reis, vnúſque miniſtrorum ei alapam dedit. Tremit cor meum, hæc omnia cogitans. Sedet ſeruus, Dominus ſtat, & qui plenus erat ſceleribus, contra inſontem, atque ab omni peccati labe alienum ſententiam dictat. Contremuerunt cæli: fundamenta orbis terræ concuſſa ſunt, expauerunt Angeli omnes, atque Archangeli, Gabriel, & Michael facies ſuas alis contexerunt, Cherubin trementia ſub rotis ſe abdiderũt, Seraphin illa hora alas adinuicem colliſiſſe viſa ſunt, cùm daret miniſter iniquitatis alapam Domino maieſtatis. Quomodo igitur non protulerunt fundamenta terræmotum, atque tremorem, cùm hora illa contumeliis affici creatorem ſuum cernerent? Cogito, ac tremore concutior, rurſúſq; compungor, intuens leniſſimam tolerantiam benigniſſimi Domini. Tremunt ecce renes mei, dum loquor. Creator, qui de puluere terræ hominem per gratiam finxerat, à manibus, quas ipſe formauerat, alapam accipit. Caueamus ſolicitè, fratres, ne iſta omnia ſimpliciter audiamus, quæ pro nobis Dominus pertulit, ſed ea ſolicitè ruminemus, & iugi meditatione voluamus. Dic, miniſter infœlix, dic ſerue nequam: Cuius rei gratia Dominum alapis cædis? Serui quidem omnes cùm liberi efficiuntur, accipiunt alapam, vt mortali libertate potiantur. At ipſe, ô infœlix, cùm ſit omnium liberator, iniuſtè alapa cæditur. Quid putas mercedis accipere à Caypha pro huiuſmodi alapa? Ergóne non audiſti? Ergóne nõ didiciſti, quoniam filius eſt omnium Domini? Alapam quidem dediſti omnium Domino, ſed ſeruus ſeruorum factus es in æternum, opprobrium, & abominatio omnium, æterno damnatus incendio. Grande miraculum, fratres, ſtuporis pleniſſimum eſt, cernere Chriſti Regis, ac Domini noſtri manſuetudinem. Palma cæſus à ſeruo, rationabiliter, prudentérque reſpondit cum omni manſuetudine, ac reuerentia. Seruus furit, Dominus patitur. Iraſcitur ſeruus, Dominus in ſua benignitate perſiſtit. Indignationis aculeos, rixámque tumultuantis animi, iræ maximè tempore, quis continet? Dominus noſter hæc omnia pertulit benignitate ſua. Quis tuam, ô mitiſſime Domine, patientiam, aut ferre, aut explicare poſſit. Huc accedite, chariſſimi, dilecti Chriſti, compunctione ſimul & affectu ſummo Redemptoris illecti. Venite conſideremus pariter, quid hodie contigit in Sion ciuitate Dauid. Semen Abrahæ charum, atque electum, quid hodie geſſit. Immaculatum nempe Dominum, tradidit morti. Hac die Chriſtus Saluator noſter per iniquorum manus iniuſtiſſimè ligno Crucis affixus eſt. Venite omnes, & corpus noſtrum abluamus lachrymis, atque gemitibus,

quia

quia Dominus noſter, & Rex gloriæ pro nobis impiis morti eſt traditus. Si quis fortè noſtrum dilectiſſimi cuiuſpiam, atque chariſſimi audiat ſubitò mortem, vel ipſum dilectum mortuũ ante oculos ſuos iacere repente conſpiciat, immutatur facie, eiúſque ſerenitas aſpectus obnubilatur. Ita & lucidus ſol ex alto cæli axe contumeliam Domini pendentis in Cruce conſpiciens, immutatus eſt facie, contraxit lucis ſuæ igneos radios, iniuriámque Domini videre non ſuſtinens, mœrore ſe veſtiuit, & tenebris. Ita & Spiritus ſanctus ex templo conſiderans dilectum Ieſum appẽſum in ligno Crucis, rupto honeſto illo templi velo à ſummo vſque deorſum, continuò exiuit de templo. Creatura omnis in metu, ac tremore fuit, quãdo mortuus eſt Saluator noſter, cæleſtis Rex, Dominus maieſtatis. Nos autẽ peccatores etiam contemnimus ſemper, propter quos ille traditus eſt, qui ſolus ſine peccato fuit. Ridemus quotidie audientes paſſiones, & contumelias Domini, & Saluatoris noſtri, diebúſq; ſingulis delicias quærimus, ac omni ſtudio veſtis curamus ornatum. Sol ecce propter contumeliam Domini, ſplendorem lucis ſuæ cõuertit in tenebras, vt nos videntes ipſum imitemur. Dominus tuus, ô infœlix, pro te in cruce contumeliis afficitur, & tu veſtis mollitiem, & ornamenta ſectaris? Non tremit cor tuum, non mens tua exhorreſcit hæc audiens? Qui ſolus ſine peccato eſt, propter te impiæ traditur morti, iniurias, opprobria, verbera patitur; ipſe verò ſuperbia tumidus audis hæc omnia? At verò congruum, ac decens eſt, vt grex rationalis vniuerſus paſtorem ſuum iugiter ambiat, eúmq; ſemper videre deſideret. Ita obſecro, reueremini illum. *Vid. hic impij delectũ, ciborum, & à lautioribus abſtinentiam.* Nolite cibis lautioribus, & delicitiis ſeculi contra propoſitum religionis aſſueſcere, ſed in omni exercitatione veſtra in paſtorem veſtrum ſemper intendite, vt ab eius veſtigiis nuſquam aberretis. Ne quæſo, imitatores Iudæorum ſimus, vt populus durus, perfidus, inobediens, & bona Dei, Saluatoríſque beneficia irritans iugiter. Altiſſimus propter Abraham fidelem famulũ ſuum, pronúmque ipſius deuotionis affectum, tulit ab initio duritiam, ac perfidiam populi, manna de cælo ad manducandum dedit eis; verùm ipſi cæleſti cibo indigni, alia concupierunt, cibos planè malè olentes. Aquam rurſus ex petra in deſerto eis produxit, ſed ipſi horum vice ſibi acetum dederunt, ſuſpendentes in ligno. Curemus, fratres, ne Iudæorum participes inueniamur, crucifigentes Dominum creatorem noſtrum. Metuamus ſemper, habentes ante oculos paſſionem Redemptoris noſtri. Meditemur aſſiduè pœnas ipſius, atque ſupplicia. Propter nos enim paſſus eſt impaſſibilis Dominus, pro nobis crucifixus eſt, qui ſolus ſine peccato fuit. Quid nos, fratres, ei reddere, quid tãtis eius beneficiis retribuere vnquam poterimus? Attendamus ergo nobis ipſis, ne paſſiones eius irritemus. Huc omnes, Eccleſiæ filij, accedite, qui ſancto, & pretioſo ſanguine immaculati agni redempti eſtis. Venite, meditemur paſſiones Chriſti cum gemitu, & lachrymis, atque inter meditandũ contremiſcamus, dicentes adinuicem: Chriſtus Saluator noſter pro nobis peccatoribus morti traditus eſt. Perpende, frater, quidnam ſit quod audiſti? Deus ſine peccato, Altiſſimi filius, pro te traditus eſt. Aperi cor tuum, conſidera ipſius paſſiones diligenter, & ita tecum tacitus volue. Deus, in quem peccatum cadere non poteſt, hodie traditus eſt, hodie illuſus, hodie cõſputus, hodie flagris cæſus, hodie percuſſus alapis eſt, hodie coronam ſpineam tulit, hodie crucifixus eſt cæleſtis agnus. Contremiſcat cor tuum, horreat anima tua, in hac iugi meditatione paſſionum Domini tui quotidie lachrymas funde. Dulces quippe nimium ſunt eiuſmodi lachrymę, illuſtratúrq; anima paſſiones Chriſti iugiter verſans. Huiuſmodi ſit ſemper meditatio tua. Lachrymare quotidie, gratias referens Domino pro his, quæ pro te paſſus eſt, vt in die aduentus eius ſint tibi lachrymæ tuæ gloria, & exultatio ante tribunal illud terribile iudicis. Affligere tu quoque, dum intẽtè cogitas, quæ pro te pertulit pius, ac mitiſſimus Dominus. Tolera tentationes, gratias ex animo referẽs. Beatus ſanè, qui ſemper ante oculos habet cęleſtẽ dominũ, & paſſiones eius, quíque ſeipſum crucifixit mundo, qui omnibus vitiis, terreníſque negotiis mortuus eſt, qui imitator factus eſt Domini ſui. Hæc ſapientia, hæc prudentia, hic affectus eſt fidelium omnino famulorum, cùm ſemper imitatores fiunt Domini ſui in operibus bonis. Aſpicis, ô homo, immaculatum Dominum in cruce pendentem, & audes infœlix in deliciis, & riſu peragere curſum, quo viuis in terra? An ignoras, miſer, quod is, qui crucifixus eſt, Dominus, de his omnibus abs te exiget rationem? Tu quidem nunc negligis, & contemnens rides, & paſſim deliciis ſolueris, ſed veniet profectò dies illa terribilis, dies vltionis, cùm ſine fine lugebis, ac præ doloribus tuis in igne perpetuo cum eiulatu proclamabis, neque erit omnino qui reſpondeat, & miſereatur animę tuę. Adoro te, Domine, benedico te, pie, precor te, ſancte, tibi procido, amator hominum Domine, te, immaculate, glorifico, quoniam tu vnigenitus Dominus omnium, qui ſolus ſine peccato es, pro me indigno, & peccatore morti traditus es, & morti crucis, vt peccatoris animam liberares, & à peccati nexibus ſolueres. Quid tibi pro his omnibus retribuam, Domine? Gloria tibi, piiſſime, gloria tibi, miſericordiſſime, gloria tibi longanimis, gloria tibi, qui omnia peccata remittis, gloria tibi, qui deſcendiſti ſaluare animas noſtras. Gloria tibi, qui te in vtero Virginis noſtra carne veſtiſti, gloria tibi, qui pro nobis es natus. Gloria tibi, qui propter nos tentus es, gloria tibi, qui vinctus es, gloria tibi, qui flagris cæſus es. Gloria tibi, qui conſputus es, gloria tibi, qui crucifixus es, gloria tibi, qui ſepultus es, gloria tibi, qui reſurrexiſti die tertia. Gloria tibi, qui prædicatus es, gloria tibi, qui creditus es, gloria tibi, qui aſſumptus es in cęlum, gloria tibi, qui cum gloria ingenti ſedes ad dexteram patris. Gloria tibi, qui iterum venturus es in gloria Patris, & ſanctorum Angelorum, ad iudicandum omnem animam, quæ irritas facit ſanctas paſſiones tuas, in hora illa horrenda, atq; terribili, quando virtutes cælorum mouebuntur, cùm ſimul venient Angeli, Archangeli, Cherubin, & Seraphin cum tremore magno in conſpectum gloriæ tuæ, cùm tremefacta quatientur fundamenta terræ, & ſpiritus omnis exhorrebit præ inæſtimabili gloria immenſæ maieſtatis tuæ. In illa hora, quæſo, operiat me manus tua ſub alis ſuis, & liberet animam meam à ſempiterno igne, & ſtridore dentium, & exterioribus tenebris, & perpetuo gemitu, vt ego te ſanctũ Dominum, &

Redemptorem nostrū benedicens, dicam: Gloria tibi, Domine, qui me peccatorem per immensas miserationes benignissimæ pietatis tuæ saluare dignatus es. Qui cum Patre, & spiritu sancto viuis, & regnas, per omnia secula seculorum, Amen.

EIVSDEM LAMENTAtio *sanctißimæ Dei genitricis prope crucem stantis.*

STans apud crucem purissima virgo, saluatorémque in ligno suspensum suspiciens, plagas reputans, intuens & clauos, querelas, colaphos, ac flagellationem, cum grauibus suspiriis, cum fletu ingenti, cum lamentis dolorosissimis exclamauit, dicens: Mi fili dulcissime, dilectissime fili, quomodo crucem sustines? Mi fili, & mi Deus, quomodo sputa, clauos, & lanceam, quomodo pateris alapas, risus, iniurias, spineam coronam, purpuream vestem, spongiam, arundinem, fel, & acetum? Quomodo pendes in cruce denudatus, mi fili, qui cælum nubibus contegis? Quomodo sitim fers, qui es opifex, quíque mare, & aquas omnes creasti? Quomodo moreris insons in medio scelestorum? Quídnam commisisti? Qua in re, fili mi, Hebræos offendisti? Et cur ergo te isti simul iniqui, simul ingrati cruci suffigunt? Quorum claudos, & permultos valetudinarios sanasti, mortuos viuificasti, paralyticum, id est membris omnibus laxatum consolidasti, mi fili pientissime; qui ab vtero cæcum illuminasti, mi saluator, viduæ filium suscitasti, ô omnium vita; qui filiam Chananææ seruasti, Centurionis filium à morte liberasti. Arena, quantumuis numerosa, mensuram habere potest, at tua miracula, fili, omnem prorsus modum excedunt. Lazarum à monumento suscitasti? Mi Lazare, inquiens, exi de sepulchro; & vox tua eum traxit ab inferis, & ad vitales auras reuocauit. Tu verò quomodo interis, mi fili dulcissime, magnanime Deus? Deficio te suspiciens in ligno suspensum, conclauatum, plagísque plenū, mi fili. O Iudæi illeges, & Christi interfectores, iniqui in Deum, & in creatorem vestrum ingrati, nónne manna vos aluit in eremo? Nónne mare per Moysen diremit? Nónne traduxit in terram promissionis? At tu, popule nequam, & Christi abnegator, pro commodis, & bonis contraria reponis, pro manna fel, pro aqua acetum. Amarissima te potione potarunt impij, mi fili. Quinque panibus aluisti quinque hominum millia; Iudæam tuis concionibus implesti, mi fili. Vbi nunc pulchritudo tua, fili? Vbi tuus modò decor? Quomodo in cruce extinctus es, mi fili, & Deus meus? Sol lumen suum obscurauit, & alius factus est; splendida luna in tenebras euanuit, petræ sunt perfractæ, & monumenta aperta, templiq; velum in duo est discissum. Creaturæ conditorem suū, & opificem cognouerunt; & hi peruersi, & miseri Hebræi aures obstruxerunt, oculos clauserunt, ne solem nunquam occidentem suspectarent, fili mi. O Gabriel Archangele, & minister Domini, ô Gabriel Archangele, age causam tuere. Vbi nunc illud Aue? Vbi benedictum Aue, quod mihi dixisti, Angele? Vbi nunc lætitia, ac benedictio, qua dixisti ad me, Benedicta tu in mulieribus? Ad quid verò mœrorem, & victimam filij mei, quam eram acceptura, nō denunciasti? Semper tribulationes, gemitus, Iudæorum immensam inuidiam, ingratitudinem peruersorum, & transgressorum. O Simeon admirande, en nunc gladius, quo mihi prædixisti cor meum traijciendum. Ecce gladium, ecce vulnus, fili, & Deus mi. Tua mors meum cor subiit, viscera mea sunt disrupta, meum lumen obtenebratum est, & pectus meum grauis pertransiit gladius. Horrendam cerno passionem tuam, mi fili, & Deus mi. Video immeritam cædem tuam, nec ferre opem possum. Vbi tua nunc forma, mi fili? Miserere deiectæ, & orbatæ, mi fili. Miserere, ô suauissime, abiectæ Mariæ. Miserere, clementissime, & me solare. Prospice, fili mi, lachrymas, attende meos gemitus, & aperi os tuum. Da mihi solatium. Noc habeo prorsus, mi fili, quo caput reclinem. Non alium cognatum, patrem, aut matrem, vel fratrem, vel sororem, qui mihi animum reddat. Tu mihi pater, tu mater, tu frater, tu filius. Tu mihi vita, & spiritus, spes mea, & protectio. Tu mea consolatio, tu & creatio, tu Deus meus, tu creator meus, tu opifex meus. Lugete mecum omnes discipulæ Domini, dolorem meū, & vulnus profundum cordis mei contuentes. Decumbe, crux sanctissima, lignum benedictum, vt plagas filij mei, & Dei mei exosculer, ad consolandum proprium filium meum, vt amplectar filij mei corpus, vt os suauissimum deosculer, oculos, faciem, manus, & cædem iniquā. Decumbe, crux mea, decumbe. Magna, ô crux, gloria tua, magna tua gratia, magna potestas tua. O lignum benedictum, quoniam innocens Deus, & creator tuus, tanquam latro, & nocens super te expansus est. Fili mi charissime, veneror tuas afflictiones, colo, & adoro tuam misericordiam, & magnanimitatem. Honoro [a] lanceam, vulnus, arundinem, clauos, spongiam, alapas, opprobria, & acetum, colaphos, & sputa, & verbera, fili mi, quandoquidem tuæ creaturæ causa ista ferre sustinuisti. Dedecus tuum, fili mi, decus cunctis factum est. Mors tua facta est mundi totius vita. Cæterùm resurgito quamprimum, fili mi, & Deus, quemadmodum prædixisti mihi, vt saluus fiat mundus. Mortem conculcasti, & interitum, vt gaudeam ego humilis mater tua, & mecum lætentur dilecti tui. In verecundiam autem, & confusionem tui inimici omnes deueniant. At verò nos te, ô immaculata, & benedicta, filij tui, Deíque omnium mater inculpata, pura, integra, sacrosanctissima, desperatorum spes, & damnatorum, collaudamus, benedicimus tibi, vt gratia plenæ, quæ Christum genuisti, omnes [b] tibi aduoluimur, omnes te imploramus. Erue nos, ô intemerata, ab omni necessitate, à cunctis diaboli tentationibus. Esto nostra conciliatrix, & aduocata in hora iudicij. Libera nos à futuro igne, & tenebris. Et tui filij gloria, Virgo, nos dignare. Tu namque es spes apud Deum Christianorum sanctissima, cui honor in secula seculorum, Amen.

a Sanctissima Virgo non negligit, nō spernit lanceā domini, arundinem, clauos, spongiam, & cætera dominicæ passionis instrumenta, sed honorat.

b Ecce quomodo sanctissimam Dei genitricem inuocat, nec propter id iniuria infertur Domino nostro Iesu Christo.

EIVSDEM S. EPHRAEM *sermo de sancta, & viuifica Cruce.*

NOs Christiani à Gentilibus, ac Iudæis declinemus, postésque nostros pretiosa, ac viuifica cruce coronemus, dicētes cum Apostolo Paulo: Mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri

Iesu Christi. Pingamus [a] in ianuis, atque in frontibus nostris, & in ore, & in pectore, atque in mēbris omnibus, viuificum signum. Armemur insuperabili hac Christianorum armatura. Ea enim victrix est mortis, fidelium spes, lux orbis terræ, paradisi reseratrix, profligatrix hæresum, monachorum adminiculum, firmamentum fidei, magna, salutarísque custodia, & gloria perpetua orthodoxorum in æternū. Hanc, ô Christiane, armaturam diebus singulis, & noctibus, horis, atque momentis in omni loco circunferre non desinas, nihílque sine ipsa perficias; sed [b] siue dormias, siue iter agas, siue euigiles, siue operi insistas, siue manduces, siue bibas, siue maria nauiges, siue transmittas flumina, hac te lorica circuntege, membráque tua omnia salutari signo exorna, atque circunsepi, & non accedent ad te mala. Hoc enim signo conspecto, aduersariæ potestates conterritæ, trementésque recedunt. [c] Crux ipsa Christi veraciter sanctificauit orbem, fugauit tenebras, lucémque reuexit. Hæc eliminauit errores, viámque monstrauit. Hæc ab ortu solis, & occasu, à septentrione, & meridie, collegit gentes, atque in vnam Ecclesiam, in vna fide, sub vno capite in charitate connexuit. Hæc orthodoxorum inexpugnabilis murus est. Quod os, quæ labia, quæ lingua, dignè pro merito laudare poterit victricia arma æterni Imperatoris nostri Christi? Crux Caluariæ in loco defixa, mox vitæ nostræ felicissimū botrum sine opere humano pullulauit. Hoc denique pretiosissimo ligno, Christus Deus noster inferni voracissimum dirupit ventrem, nimísque patulum diaboli obstruxit os. Eo conspecto, contremuit mors, omnésque, quos à primo homine vsque ad id temporis, sub ditione sua tenuerat vinctos, dimisit. Crucis armis accincti sancti Apostoli, omnem inimici calcauere virtutem. Hac se thoracis vice munientes milites Christi, beatissimi martyres, omnes artes, & inuentiones, atrocitatésque tyrannorum superarunt. Hanc baiulantes sancti monachi, seculo vale facientes, summo cum gaudio, & alacritate in solitudinibus, & montibus, & speluncis, cauernísque terræ sibi sedes elegerunt. O ineffabilem, immensámque bonitatem benignissimi Dei, qui tam magna, támque præclara munera, humano generi crucis indulsit vexillum. Hæc autem sancta crux rursus in consummatione seculi, cùm secundus illuxerit Domini saluatoris aduentus, prima, cum gloria ingenti, & angelicorum exercituum infinita multitudine apparebit in cælo, inimicos quidem terrens, ac vexans, fideles autem illuminans, atque lætificans, aduentúmque cælestis Imperatoris annuncians. De pretiosissima, & viuifica, diuináque cruce hactenus diximus, etsi plura his dici poterant, ac fortasse debuerant.

a Ecce quomodo olim etiam signum viuificæ crucis vbique pingebatur, eo quod insuperabilis Christianorū sit armatura.

b Semper signare se debet omnis signo crucis Christianus, vt & mala ad illū non accedant, & contraria potestates conterritæ, & trementes recedant.

c Vide, & obstupesce sanctæ crucis virtutem.

S. AMBROSII MEDIO*lanensis Episcopi de sancto latrone Sermo.*

Iß Serm. 45.

QVoniam hesterno die de latrone fecimus mentionem: videamus quis ipse latro sit, qui in cruce domino constituto, non solum peccatorum suorum veniam consequitur: sed etiam paradisi amœnitate donatur: vt, qui propter scelera damnatus fuerat ad pœnam, propter fidem transferretur ad gloriam: fuerítque illi crux, quā pertulit, non tam supplicij damnatio quam salutis occasio. In cruce enim positus Christum dominum nostrū credidit crucifixum: Et ideo, qui consortio passionis vtitur, consortio paradisi cōdonatur. Beatus enim latro dum supplicium patitur, regnum cæleste consequitur. Ecce reus dicitur: sicut cui damnari ad tempus expediuit. Nō enim perueniret ad gloriam: si non contraditus esset ad pœnam. Videamus, inquam cur tantorum criminum reus tam cito à saluatore paradisum promeretur: cum alij multorum temporum lachrymis frequentibusque ieiuniis vix delictorum suorum veniam consequātur. Magna, fratres & multiplex causa est. Primum quòd iste latro deuotione fidei tam repente mutatus est: vt præsentem pœnam despiceret: ac de futura veniam precaretur: & magis crederet vtile sibi esse, de æterno iudicio petere, quam de temporali supplicio postulare. Reminiscens enim scelerum suorum, & pœnitudinem gerens, plus incipit dolere quod sperat, quam sentire quod patitur: potuit enim nisi de futuris amplius cogitasset qui in Christum semel crediderat: de præsenti magis supplicio deprecari. Deinde illud ad gratiam eius maioris est meriti: quòd Christum in cruce positum credidit: & passio, quæ aliis scandalum fecit, illi ad fidem profecit. Crucis enim passio multis scandalum fuit. Sicut dicit apostolus; Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudæis *1. Cor. 1.* quidem scandalum, gentibus autem stultitiam. Recte ego meretur paradisum, qui crucem Christi non putauit esse scandalum, sed virtutem. Dicit enim idē apostolus; Ipsis vocatis Iudæis Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam. *Ibidem.* Recte plane & dominus huic donat paradisum: quia quem Iudas Scarioth in hortulo paradisi distraxerat, hic in crucis patibulo confitetur. Mira res confitetur latro, quem discipulus abnegauit. Mira inquam res: latro honorificat patientem: quem Iudas prodidit osculantem. Ab hoc pacis blandimenta venduntur: ab illo crucis vulnera prędicantur. Ait enim; *Memento mei domine: cum veneris in regno tuo.* Hæc est fidei plena deuotio: vt cum de vulneribus domini profluens sanguis cernitur: tunc de potestate eius venia postuletur: cum videtur eius humilitas: tunc magis timeatur eius diuinitas: cum morti addictus putatur: tunc regis illi honorificentia deferatur. Iste enim fidelis latro non credidit moriturum, quem annunciat regnaturum: non putat subdendum inferis, quem dominaturum confitetur in cælo: non arbitratur eum apud tartarum detineri: à quo se etiam postulat liberari. Cernat licet eius hiantia vulnera, spectet ipsius sanguinem profluentem: Deum tamen credit, quem reum nescit: iustum fatetur, quem non meminit peccatorem. Ait enim illi alteri exprobranti latroni; *Nos quidem rectè digna factis recipimus: hic autem nihil mali gessit.* Intellexit enim quòd pro alienis peccatis has plagas susciperet: pro alienis sceleribus hæc vulnera sustineret: & sciuit quòd illa in corpore Christi vulnera non essent Christi vulnera, sed latronis: atq; ideo plus amare cœpit, postquam in corpore eius sua vulnera recognouit. Ait enim propheta; Quoniam ipse infirmitates nostras portat: & pro nobis dolet. *Esa. 53.* Nos autem existimabamus eum esse in dolore: liuore eius nos sanati sumus. Plus ergo in

cruce

cruce positus liuorem eius cernens: latro diligit Deum. Mira res, plus in cruce latro Christum diligit quã Iudas dilexit in cœna. Ille per cibum supplãtat magistrum: hic credidit dominum per dolorem; sicut ait propheta; Qui edebat panes
Psal.40. meos, adampliauit aduersum me supplantationem. Cognouit igitur hoc latro omnem Dei passionem ex ipsius fieri voluntate: & in potestate eius esse, vel morti animam tradere: vel ad vitam iterum remeare: sicut ipse ait; Potestatem habeo
Ioan.10. ponendi animam meam: & potestatem habeo iterum sumendi eam. Vsque adeo autem illum liberum ab inferni legibus iudicauit: vt etiam se ab his posceret liberari.

EIVSDEM DE EODEM *sancto latrone, Sermo.*

Est Serm.45. MEminit, fratres, vestra dilectio, me dedisse rationem: cur tantorum criminũ inueteratus latro, & scelerum suorum confessione damnatus paradisum in ipso supplicij patibulo potuerit promereri: & tanta fuerit celeritate saluatus: vt peccata eius gratia præuenerit, antequam pœna: & prius in malis suis gloriari cœperit, quã puniri. Non enim patitur supplicium, dum paradisum promeretur. Petro dicitur à Christo; Nõ
Ioan.13. potes me modo sequi: sequeris postea. Et huic dicitur: *Hodie mecum eris in paradiso.* Tanquã discipulus ille differtur: & hic tanquam socius inuitatur. Ille adhuc reseruatur ad præmium: etiam ad consortium iste diligitur: Non potes inquit me modo sequi. Impossibile est Petro sequi dominum: etiam facile latroni est esse cum domino. *Hodie mecum eris in paradiso:* Non in aliud differtur tempus: non in diem alteram reseruatur: ipsa hora, qua paradisus Deũ suscepit, suscepit & latronem: vnus passus est pro salute cunctorũ: & duobus pariter immortalitatis ianua reseratur. Sed hanc tantam gloriam latroni fides præstitit. Fides enim est, quæ peccata cooperit: quæ vincit crimina: quæ facit de latronibus innocentes. Quamuis enim delinquentium grandis culpa sit: fidei tamen maior est gratia. Plus enim credidisse Christo quàm sæculo deliquisse: & plenioris est meriti, veniam sperasse de domino: quam culpam cõtraxisse de mundo. Sicut enim perfidia criminosum fecit: ita fides perfecit innocentem. Denique Iudas posteaquàm fidem perdidit, innocentiam apostolatus amisit: omnium enim criminũ reus factus est, posteaquam virtutum omnium dominum denegauit. Sicut ergo sufficit isti ad scelera deseruisse Christum: ita illi sufficit ad innocentiam domino credidisse. Facit igitur & fides innocentes latrones, & perfidia apostolos criminosos. Magna igitur, & perfecta fides in illo latrone fuit. Magna plane est, & admirabilis fides, quę Christum crucifixum glorificari magis credidit, quam puniri. In hoc enim totius forma salutis est. Saluatorem tunc maiestatis dominum recognoscit: cum videtur humilitatis patientia cruciari. Vnde ait apostolus; Si cognouissent, nun-
1.Cor.2. quam dominum maiestatis crucifixissent. Hæc inquam perfecta fides est, Christum in cruce Deũ non reum credere. Vnde ille latro iustificatus est: quia saluatore in patibulo constituto Iudæis in-
Matth.27. sultantibus & vel criminosa dicentibus; Libera teipsum si potes: ille certus de diuinitate eius, & securus de voluntate se magis postulat liberari. Magna inquam fides in illo latrone fuit, & sanctis apostolis comparanda, nisi quòd & forte præcesserit: præcessit etenim deuotione qui præcessit & præmio. Prior enim latro ad paradisum quam apostoli peruenerũt. Denique Petrus dominum sequitur: & iste comitatur. Dominus autem secundum fidem, & meritum tribuit, & remunerationis obsequium. Omnes enim, sicut legimus in passione saluatoris, discipuli trepidarunt: omnes eum pene cum traderetur, reliquerunt: factũ est sicut scriptum est, Percutiam pastorem: & di- Zacha.13.
spergentur oues gregis. Denique fidem Petrus Matth.26.
nec admonitus potuit custodire: totiens lapsus est, quotiens, ne laberetur, admonitus. Et nisi mo dum quendam tertio denegandi ei dominus statuisset: forsitan sæpius interrogatus, sæpius abnegasset. Tantam enim trepidationem discipulis intulit passio saluatoris: vt quod apostolo Christus ante prædixerat, ancilla destrueret: & magis præualeret ostiaria ad perfidiam, quam apostolus ad cautelam. Non bona ostiaria, quæ Petrum ideo in domum sacerdotis includit, vt à fide saluatoris excludat. Male Adam induxit Eua: male Petrum introduxit ancilla. Illa exclusit à paradiso: hæc exclusit à Christo. Illa persuasione sua virum decepit: hæc interrogatione sua apostolum circunscripsit. Illa ad præuaricandum Adam impulit: hæc Petrum compulit ad negandum. Et idem sexus in vtraque ostiariæ officium gerens aut excludit à vita, aut includit ad mortem.

EIVSDEM DE POENItentia Petri Apostoli, Sermo.

DIximus, fratres, quòd ad similitudinem Euæ Est Serm.46.
Petrum ostiaria mulier quoque decepit: & sicut Adam fœmina circumscripsit: ita & apostolum fœmina circunuenerit. Vsitatus enim ad decipiendum sexus est, fraudis suæ vasculum in ostiaria diabolus recognouit. Fides vero non nisi per mulierem oppugnari cõsueuit. Ibi Adam per Euam superat: hic Petrum vincit per ostiariam. Fuit enim sicut legimus in paradiso delitiarum diabolus: nec defuit, sicut intelligimus, in prætorio Iudęorum. Ibi imminebat satanas serpens: hic Iudas coluber perurgebat. Est ergo eadem similitudo deceptionis in Petro, quæ in Adam fuit: quo niã eadẽ est & similitudo mãdati. Accepit enim à domino vterq; mandatũ, Adam ne tangeret, apostolus ne negaret. Ille ne lignum sciẽtiæ pręsumeret: hic ne crucẽ sapiẽtiæ præteriret. Sed transgrediens vterque præceptum, pari modo delinquũt. Gustat ille, quod nõ licet: loquitur iste, quod non decet: & tamen facilior negatio Petri, quam Adæ præuaricatio. Citius enim apostolo quam protoplasto subuenitur: hũc etenim Deus ad vesperum requirit errantem: illum dominus pullorũ cantu denegantem. Adam reus facti nudus erubuit; Petrus conscius dicti correctus ingemuit. Ille tanquam deprehensus festinat ad latebras; hic tanquam emendatus prorumpit ad lachrymas. Velut Genes.3.
latenti enim, & celanti à diuinitate Adæ dicitur; Adam vbi es? Non quòd Adam conspectum domini latere potuerit; sed quòd peccatrici cõscientiæ nullus locus tutus vel certus sit, dum metuit deprehendi.

Respexit dominus & apertis oculis eius emendauit errorem. Recte oculis emendat:
Psal.33. quia scriptum est; Oculi domini super iustos: & aures eius in preces eorũ. Ergo Petrus prorupit ad lachrymas, nihil voce precatus. Inuenio enim quòd fleuerit; non inuenio quid dixerit. Lachrymas eius lego; satisfactionem non lego. Recte plane Petrus fleuit & tacuit: quia quod defleri solet, non solet excusari: & quod defendi non potest, ablui potest. Lauat enim lachryma delictũ: quod voce pudor est cõfiteri. Lachrymæ ergo verecundiæ consulunt pariter & saluti: nec erubescunt in petendo: & impetrant in rogando. Lachrymæ inquam tacitæ quodammodo preces sunt: veniam non postulant & merentur: causam non dicunt, & misericordiam consequuntur: nisi quòd vtiliores lachrymarum preces sunt quam sermonum: quia sermo in precãdo forte fallit: lachryma omnino nõ fallit. Sermo enim interdum non totum profert negotium: lachryma semper totum prodit affectum. Et ideo Petrus iam non vtitur sermone, quo fefellerat, quo peccauerat: quo fidem amiserat: ne per id ei non credatur ad confitendũ, quo vsus fuerat ad negandum: ac per hoc mauult causam suam flere quam dicere: & quod voce negauerat, lachrymis confiteri. Inuenio autem & aliud, cur tacuerit Petrus: ne tam cito veniæ postulatio per impudentiam plus offenderet quam impetraret. Solet enim citius mereri indulgentiã, qui verecundius deprecatur. In omni igitur culpa ante flendum est: sic precandum. Scimus iam hoc exemplo quemadmodum nostra peccata curemus. Ecce nihil nobis apostolus nocuit, quòd negauit: & plurimum profuit, quòd emendauit.
Ioan.21. Denique imitemur eum dicentem alibi. Cũ enim tertio interrogaretur à domino; Simon amas me? Respondit tertio; Domine tu scis, quia diligo te. Ait dominus; Pasce oues meas. Et hoc tertio: quod quidem dictum ad compensationem prioris profecit erroris. Qui enim dominum tertio negauerat: tertio cõfitetur: & quotiens culpã delinquendo contraxerat: totiens gratiam diligendo conquirit. Videte ergo quantum fletus profuerit Petro: antequam fleret, lapsus est: posteaquam fleuit electus est: & qui ante lachrymas pręuaricator extitit: post lachrymas pastor assumptus est: & alios regendos accepit: qui prius se ipse non rexit.

His satisfactio nõ sumitur pro pœnitentiæ parte, sed pro excusatione.

EIVSDEM DE FIDE *Petri Apostoli, Sermo.*

Est serm.47. AStruximus superiore dominica sanctum Petrum in saluatoris passione sine erroribus profecisse & posteaquam negauit dominũ Deum, fuisse: meliorẽ, fidelior enim factus est, postquam fidem se perdidisse defleuit: atque ideo maiorem gratiam reperit quam amisit. Tanquã bonus enim pastor tuendum gregem accepit: vt qui sibi ante infirmus fuerat, fieret omnibus firmamentum: & qui ipse interrogationis tẽtatione nutauerat, cæteros fidei stabilitate fundaret. Denique pro soliditate deuotionis ecclesiarum petra dicitur: sicut
Matth.16. ait dominus; Tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo ecclesiam meam. Petra enim dicitur, eo quòd primus in nationibus fidei fundamenta posuerit: & tanquam saxum immobile totius operis Christiani compagem, molemque contineat. Petra ergo pro deuotione Petrus dicitur: & petra pro virtute dominus nũcupatur: sicut ait apostolus; Bibebant autem de spirituali consequenti eos 1.Cor.10.
petra: Petra autẽ erat Christus. Recte consortium meretur nominis, qui consortium meretur & operis. In eadem enim domo Petrus fundamentum posuit: Petrus plantat: dominus incrementum dat: dominus irriguum subministrat. Petrus enim tentationibus suis proficit, fletibus suis gaudet, periculis suis crescit. Sic namque in mari dũ super vndas temerarius victor ingreditur, nutat incessu, sed cõualescit affectu: periclitatur corpore, sed deuotione non labitur: mergitur pedibus, sed Christi dextera sustentatur; sustentat fides, quem vnda mergebat: & quem fluctuum procella turbabat, saluatoris dilectio confirmabat. Ambulauit enim in mari Petrus magis dilectione quam pedibus. Non enim videbat, vbi pedum vestigium poneret: videbat autem, vbi figeret vestigium charitatis. In naui enim positus considerat dominum: & amore eius ductus descendit in mare: nõ cogitat labentes aquas, non fluenta currentia: & dum Christum respicit, non respicit elementum. Credit fide etiam inter vndas solidum inuenire vestigium: iactetur licet fluctibus mare, ventis pelagus conturbetur: non tamen turbatur Petri semita quæ ducit ad dominũ. Ambulat igitur super aquas Petrus & sub pedibus eius mollis vnda non cedit. Legimus in veteri testamento fi- Exod.14.
lius Israel per mare rubrum siccis itineribus ambulasse: & ad securitatem gradientium ne laberetur vnda in soliditatem quandam eam fuisse mutatam: Quanto hic melius vbi ambulante Petro, nec mutatur vnda, nec labitur, nec solidatur aqua, nec refugit. Melius inquam est: vbi eadem vnda, quæ fluctuat, & sustentat: vbi idem gurges, qui mergitur, & famulatur. Illic vt portaretur per mare populus Israel, meatum suum natura perdiderat: hic vbi portatur in aquis Petrus, cursum suum fluenta nõ perdunt. Temerarius ergo viator apostolus noui itineris viam carpit: modo curuati gurgitis molem ascendit, modo subsidentis sinus vndam descendit: & inter marinos fluctus ascensus illi itineris descẽsusque non deest: sed vbi turbatus ventis, exagitatus procellis incipit timere, quod credidit: statim ei gurges subtrahitur, vnda subducitur. Mox defatiscente fide fatiscit semita: tunc exclamans dominum Iesum saluum se fieri deprecatur: quem apprehensum manu saluator liberat & obiurgat dicens: Modicæ fidei, quare du- Matth.14.
bitasti? Hoc est; cur tam paruæ fidei es, vt, qui credendo mare ambulare cœperas non id perseuerando transires? Scriptum est enim; Qui perseue- Ibidem.10. & 24.
rauerit vsque in finem, hic saluus erit. Sed dum cunctaris & dubitas inter quod ingressus fueras, perdidisti. Cur inquam, tam modicæ fidei es: vt non ea fide, qua venire cęperas, peruenires. Intellige ergo quia in mari credulitas te portabat, perfidia submergebat. Igitur, fratres, sanctus Petrus, dum fluctuat, dũ mergitur, dũ periclitatur, sic peruenit ad dominum ostendens nobis, quòd nõ nisi per pericula properatur ad Christũ. Multi enim diabolici fluctus sunt in hoc mũdo, tentationum multa naufragia à quibus ita liberati possumus; si clamantibus manum suam saluator extenderit. Nos ergo clamare ad dominum non cessemus, ille auxilium solitum non negabit.

EIVS

EIVSDEM DE SEPVLtura domini, Sermo.

Est serm.48. HEsterna die satis accepisse vos credo, fratres dilecti, tractatibus domini, & fratris nostri præsentis episcopi: qui tanta facundia res diuinas disseruit, vt prædicatio eius plena fuerit sacerdotij gratia, oratoris eloquentia, institutione doctoris. Nec mirum, si is, qui in pontificio primatus honorem obtinet, obtineat etiam in prædicando primatus eloquium: & virtutes Dei, quas sancti pectoris arcano depromit, fœcundi fermonis oratione commendet: atque ideo paruitatem meam scio auribus vestris minus solito placituram. Quis enim contentus sit potare de riuulo, cum possit haurire de fonte? Terra enim aquarum tenuē rorem omnino non suscipit posteaquam eam largus pluuiarum imber infuderit. Sic igitur vestra dilectio inundata sancti sacerdotis eloquio, fermonis mei patietur vile fastidium. Quāuis enim doctus vir, quamuis disertus orator elinguis videbitur, si cœperit loqui præsente meliore: sed tamen habet solatium suum ista confusio. Nihil enim ruboris est comparatione summi sacerdotis displicere minimum sacerdotem: præsertim cum iuuare me possit beatorum insigne consortium. Si enim Dauid vnius societate sancti alterū sanctum fieri posse promat dicens; Cum sancto sanctus eris: cur ergo me quāuis imperitum, quamuis peccatorem non putem fieri posse prædicatorem virtutum domini tantorum consortio magistrorum? Igitur quoniam beatissimus frater noster sanctorum apostolorum laudes magno est prosecutus eloquio, debemus & nos ipsius sepulturam domini prædicare: Vt quia vnius corporis membra videmus similibus obsequiis procurata: similibus quoque integrum corpus prędicationibus exornetur. Videamus ergo de domini corpore posteaquam de cruce deponitur, quid geratur.

Psal.17.

Luc.23. Accepit illud Ioseph ab Arimathia vir iustus, sicut ait euangelista: & in nouo suo sepeliuit monumento: in quo nondum quisquam positus erat. Beatum ergo corpus domini Christi, quod cum nascitur, vtero virginis gignitur: cum recedit, iusti tumulo cōmendatur. Beatum plane corpus, quod virginitas peperit, & iustitia custodiuit. Custodiuit illud Ioseph tumulus incorruptum: sicut seruauit illud Mariæ vterus illibatum. Hic enim viri pollutione non tangitur: ibi mortis corruptione non læditur. Vbique beato corpori defertur sanctitas, vbique virginitas: purus illud venter concipit: nouus tumulus includit. Dominica ergo & virgo vulua, & virgo est sepultura. Quin potius ipsam sepulturā vuluā dixerim: est enim similitudo nō parua. Sicut enim dominus de matris vulua viuus exiuit: & de Ioseph viuus sepultura surrexit: & sicut tunc de vtero ad prædicandum natus est: ita & nunc ad euangelizandum renatus est de sepulchro: nisi quòd gloriosior ista est quam illa natiuitas. Illa enim corpus mortale genuit: hæc edidit immortale. Post illam natiuitatem ad inferos descenditur: Post hanc remeatur in cælos. Religiosior, plane ista est quam illa natiuitas. Illa enim totius mundi dominum nouem mēsibus in vtero clausum tenuit; hæc autem tridui tātum tumuli gremio custodiuit. Illa cunctorum spē tardius protulit: hæc omniū salutē citius suscitauit.

EIVSDEM DE ACCVsato Domino apud Pilatum & de Susanna, Sermo.

MIrum forsitan videatur vobis, fratres: cur dominus apud præsidem Pilatum à principibus sacerdotum accusetur, & taceat: nec nequitiam eorum sua responsione conuincat: cum vtique ingestam accusationem non nisi refellere soleat subsecuta defensio. Mirum, inquam, sit, fratres, quòd arguatur saluator, & taceat. Taciturnitas enim interdum pro consensu habetur. Videtur enim confirmare, quod obijcitur: cum non vult respondere, quod quæritur. Accusationem ergo suam dominus tacendo cōfirmat. Non plane accusationem suam tacendo confirmat: sed despicit non refellendo. Bene enim tacet, qui defensione non indiget. Ambiat defendi, qui metuit superari: festinet loqui, qui timet vinci. Christus autem, cum condemnatur, & superat: cum iudicatur, & vincit: sicut ait Propheta; Vt iustificeris in sermonibus tuis: & vincas, cum iudicaris. Quid ergo opus erat ei loqui ante iudicium: cui ipsum iudicium erat plena victoria? Vincit enim cum iudicatur Christus: quia sic innocens approbatur. Vnde ait Pilatus; Innocens ego sum à sanguine huius iusti. Melior est igitur causa, quę non defenditur, & probatur: plenior iustitia est, quæ nō verbis astruitur, sed veritate fulcitur. Taceat lingua necesse: vbi ipsa æquitas sibi adest. Taceat lingua in bono negotio: quia & malas causas obtinere consueuit. Nolo sic defendi iustitiā: sicut solet iniquitas excusari. Quia vincit Christus, non orationis est, sed virtutis. Scit enim saluator, qui est sapientia: quomodo tacendo vinceret, quomodo non respondendo superaret: atque ideo causam suam mauult comprobare quàm dicere. Quæ enim res illum compelleret ad loquendum, cum silentium satis sufficeret ad vincēdum? Sed fortasse metus eum cogeret: ne salutem perderet: nisi quòd ipsa erat tota causa victoriæ. Suā enim salutem perdidit, vt salutem omnium lucraretur. In se vinci maluit, vt victor esset in cunctis. Sed quid de Christo loquar? Susanna mulier inimicos suos tacuit, & vicit. Non enim apud Danielem iudicem verborum se ratione defendit, non patrocinij sermone tutata est: sed in sancta fœmina tacente lingua pro ea castitas loquebatur. Castitas enim Susannæ affuit in iudicio, quæ eam defendit & in paradiso. Ibi enim pudori eius consuluit, hic saluti. Ibi ne macularetur pudicitia, hic ne innocentia damnaretur. Castitas ergo Susannæ & presbyteros impudicos conuicit in paradiso, & in iudicio falsos accusatores obtinuit. Bisque victrix reos facit testimonij, quos reos fecerat adulterij: atque tandem iudicem meretur castitas Danielem puerum iuniorem necdum pubescentis ætatis. Multum igitur de Deo pudicitia consequitur: cum iudicem virginem promeretur. Secura enim est de victoria castitas, cui est iudicatura virginitas. Pudicitiæ autem causam nisi vir pudicus audire nō debuit: talem enim arbitrum meretur castimonia, apud quem non periclitetur verecūdia. Cognito igitur Daniel Susannæ negotio, cum eam falsis accusationibus vellet plebs imperita damnare, ait idem; Mundus ego sum à sanguine huius. Quo dicto peccantis

Est serm.49.

Dan.13.

peccantis populi reuocauit errorem. Hac ergo voce circa Susannam Daniel vtitur: qua circa dominū vsus est & Pilatus. Ait enim Pilatus; Mundus ego sum à sanguine huius iusti. Eadem igitur sententia soluitur pudicitia, qua est absoluta iustitia: sed Daniel melius quàm Pilatus. Ille enim pudicum sanguinem non condemnat, sed liberat, hic autem iustum sanguinem & confitetur, & tradit. Quid enim profuit testimonium perhibuisse innocentiæ, & velut reum addixisse nequitiæ, nisi quod grauius peccatum est, vnum eundémque & pronunciare iustum, & tradere criminosum? Ipse enim iniquitatis suæ testis est, qui ore absoluit, & corde condemnat. Lauerit licet manus suas Pilatus: tamen sua facta non diluit. Et quamuis abstergere se putauerit iusti sanguinem de suis membris: eo tamen sanguine mens eius tenetur infecta. Ipse enim occidit Christum, qui eum tradidit occidendum. Iudex enim constans, & bonus ne sanguinem innocentis addiceret, nec inuidiæ cedere debuit, nec timori. Daniel ergo melius quàm Pilatus. Ille peccantis populi reuocauit errorem: hic aut furentis synagogæ sacrilegium confirmauit.

Matth.27.

EIVSDEM DE EODEM Sermo.

Est serm.50. ANte dies prosecuti sumus sanctæ Susannæ iudicium simile admodum fuisse iudicio saluatoris: & iisdem criminationibus laborasse memoratæ castitatem fœminæ, quibus Christi laborauit integritas. Similiter enim persecutores in Susanna passa est pudicitia: sicut & in Christo passa est iustitia. Illa enim dum in adulterio conuincit presbyteros: ipsa tanquam adultera retinetur: hic dum in sacrilegio arguit Pharisæos: ipse tanquam sacrilegus accusatur. Quod quidem sacrilegium in Pharisæis maius adulterium vocari potest. Grauius est enim religionis adulterium esse quàm corporis: & plus est integritatem diuinitatis lædere, quàm integritatem hominis violare. Condemnatur ergo Susanna: condemnatur & dominus. Illa quia castitatem corporis tuebatur: hic quia religionis castimoniam defendebat. Similis igitur erat in vtroque causa iudicij: nisi quòd meliore vsa est iudice. Susanna quàm dominus. Hunc enim præses iudicat, hanc Propheta. Hunc audit vir, qui Pharisæorum seditionibus terrebatur: hanc audit puer, qui sancto spiritu replebatur. Iste quod sentit, constanter pronūciat, non defendit. Susannæ enim iudex, quam absoluit, & liberat: domini cognitor, quem absoluit damnat, & tradit. Simile ergo fuit pene per omnia Susannæ, dominique iudicium. Siquidem nec accusatio in iis fuerit ipsa dissimilis. Susannam enim seniores deferunt: dominum Iudas accusat. Illam doctores sui, hunc discipulus proprius criminatur. Susannam inquam pseudopresbyteri arguunt, prodit pseudoepiscopus saluatorem. Epi-

Psal.108. scopus enim & Iudas fuit, sicut ait Propheta de eodem dicens; Fiant dies eius pauci: & episcopatum eius accipiat alter. Sed nec locus, fratres, in vtraque causa videtur esse dissimilis. Susanna enim in paradiso ab accusatoribus circumuenitur: dominus in horti paradiso à traditoribus circumdatur. Illa ibi insidiatores patitur: iste hic sustinet proditorem. Videamus autem exitum vtriusque iudicij. Susannæ accusatores tanquam falsi testes prophetica sententia feriuntur: & eiusdem criminis puniuntur rei, cuius damnare innocentis sanguinem gestiebant: Domini autem traditorem non inuenio à iudice esse damnatum. Non enim damnat eum Pilatus; non damnat populus: sed quod est grauius, se ipse condemnat, & cessante iustitia iudicatur. Quem enim alter iudicat, potest vtcunque esse excusabilis: reus autem sine excusatione est, qui conscientiæ suæ iudicio condemnatur. Quem alter iudicat, potest quandoque à suo iudice sperare indulgentiam: qui se ipse iudicat, à quo indulgentiam postulabit? Referens enim Iudas dominici sanguinis pretium, ait Iudæis, Peccaui, quòd tradiderim sanguinem innocentem. Magnum igitur dominicę innocentiæ testimonium est: dum accusator eius & confitetur de scelere, & reus est de mercede. Dū enim miser refudit venditionis pretium, putat se facinoris sui soluere posse contractum. Sed nec iste absoluitur. Dum enim auctor venditionis suæ reus est, constat istos sceleratum cum sacrilegio inisse contractum. Sua ergo sententia Iudas proditor condemnatur. Mirum forte sit vobis, quòd non eum populus iudicauerit, non præses addixerit. Hoc sacrilegi solet esse iudicium: vt impietatem suam ipse dum recordatur, & puniat: sceleris suum dum recognoscit, & vindicet. Omniū enim supergreditur sententias, qui à sua conscientia sua sententia condemnatur. Hoc inquam sacrilegi solet esse iudiciū, vt conscius facti ipse se damnet, sicut ait apostolus Paulus de hæretico dicēs; Hæreticum hominem post vnam, & secundam correptionem deuita: sciens quia subuersus est, qui eiusmodi est, & delinquit proprio iudicio condemnatus. Ipse enim se damnat hæreticus, cum de ecclesia ipse se proijcit, & de cœtu sanctorum, nullo cōpellente, procedit. Ipse enim ostendit, quid mereatur à cunctis, qui suo iudicio seiparat à cunctis. Ipse inquam se damnat hæreticus: quia, cum omnes criminosi episcopi sententia proijciantur de consortio Christiano, hæreticus cuncta præueniens sententia suæ voluntatis abijcitur. Tali ergo hæreticus quali & Iudas pœna damnatur: vt idem sui & reus sit sceleris, & iudex sit vltionis. Tali inquam hæreticus, quali & Iudas pœna damnatur, nec immerito: quia dominum, quem ille vendidit, iste blasphemat: quem ille persecutoribus tradidit, quotidie iste persequitur. Persequitur enim hæreticus dominum, cum diuinitatem ei derogat, & asserit creaturam

Matth.27.

Tit.3.

EIVSDEM DE IVDA Scariath, Sermo.

Est serm.51. REtinet dilectio vestra nos hoc proxima dominica prædicasse, quòd Iudas Scarioth propria sententia condemnatus, ad Pharisæos dominici mercedem sanguinis reportarit: & actus pœnitentia refuderit venditionis pretium, sed conscientiæ suæ non resoluerit sceleus. Denique post redditum pretium laqueo se suspendit: vt, qui se mulctauerat pecunia, mulctaret & vita. Intelliges enim quantum scelus admiserit, non sufficere ei sacrilegij carere mercede: nisi careret & salute. Dignum enim se morte iudicauit, quòd Christi

vitam omnium tradidisset. Seuerissimus igitur iudex sui Iudas vel in vlciscendo cõfitetur, quem negauerat in tradendo. Restituit ergo pecuniam Pharisæis, sed nec Pharisæi eam libenter accipiũt. Dicunt enim inhibitum sibi esse, in suis eam habere thesauris. Videte igitur quanta vis dominicæ sit pecuniæ: quam inde Iudas reijcit, hinc Pharisæi in loculos non recludunt. Iusti enim sanguinis pretium pertimescit iniquitas possidere: consilium tamen ineunt Pharisæi, vt ex ea ager figuli comparetur, in quo peregrinorum corpora collocentur. Quod quidem prouidentia factum puto, vt pretium saluatoris non peccatoribus sumptum præbeat, sed peregrinis requiem submini-stret: non sacrilegis sit ad lusum, sed defunctis sit ad sepulchrum: vt iam exinde Christus & viuos sanguinis sui passione redimat, & mortuos pretiosa passione suscipiat. Pretio ergo dominici sanguinis ager figuli comparatur. Legimus in scripturis quòd totius generis humani salus redempta sit sanguine saluatoris, sicut ait apostolus Petrus: non enim redempti estis corruptibilibus auro, vel argento: sed pretioso sanguine agni incontaminati & immaculati Iesu Christi. Igitur si pretium vitæ nostræ sanguinis est Domini. Vide ergo, quia illa non tam redempta sit agri terrena fragilitas: quàm totius mundi incolumitas sempiterna: ait enim Euangelista; Non enim venit Christus, vt iudicet mũdum, sed vt saluetur mundus per ipsum. Vide inquam, ne pecunia illa, non tam comparatio sit agri parua portio, quam totius mundi copiosa possessio; sicut autem Dauid propheta; Postula à me: & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Ager ergo iste, mũdus hic totus est: in quo nos dispersi & disseminati domino fructum boni operis germinamus: sed fortasse perquiras à me, si ager mundus est, quisnam sit figulus, qui mundi possit habere dominatum? Nisi fallor, ipse est figulus, qui vascula corporis nostri fecit è limo de quo dicit scriptura, & fecit Deus hominem de limo terræ. Ipse est figulus, qui carnium nostrarum cœnosum lutum vaporésve spiritus animauit; & materiem fluidam, atque terrenam ignito calore decoxit. Ipse inquam est figulus, qui nos per manus suas formauit ad vitam: per Christum suum reformauit ad gloriam sicut ait Apostolus; Ad eandem imaginem reformamur de gloria in gloriam, scilicet, vt qui à priore factura propriis vitiis corruimus: in secunda natiuitate figuli huius misericordia reparemur: hoc est, qui per Adæ transgressionem morte concidimus, per saluatoris gratiam denuo resurgamus. Ipse planè est figulus, de quo dicit beatus Apostolus; Nunquid dicit figmentum ei, qui se finxit, cur me fecisti sic? Et iterum; Nunquid non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliam? Ex eodem enim luto corporis nostri Deus pro meritis singulorũ alios reseruat ad pœnam, alios ad gloriam. Istius itaque figuli ager Christi sanguine emptus est peregrinis. Peregrinis inquã qui erant sine domo, sine patria, & toto orbe exules iactabantur; requies Christi sanguine prouidetur, vt quibus non est in mundo possessio, iis in Christo sit sepultura. Istos autem peregrinos, quos esse dicimus, nisi deuotissimos Christianos: qui renunciantes sæculo, & nihil possidentes in mundo, in Christi sanguine requiescunt? Christianus enim, qui mundum non possidet, hic totum possidet saluatorem; Ideo autem peregrinis Christi sepultura promittitur, vt qui se à carnalibus vitiis tanquam peregrinum & alienum custodierit, is Christi requiem mereatur. Sepultura enim Christi quid est aliud: nisi requies Christiani? Nos ergo peregrini in hoc mundo sumus, & tanquam hospites in hac luce versamur, sicut ait Apostolus dicens; Etenim dum sumus in hoc corpore, peregrinamur à domino. Peregrini inquam sumus, & nobis saluatoris sanguinis pretio empta est sepultura: consepulti enim sumus, sicut ait Apostolus, cum illo per baptismum in mortem. Baptismum igitur Christi nobis est sepultura: in quo peccatis morimur, criminibus sepelimur: & veteris hominis conscientia resoluta, in alteram natiuitatem rediuiua infantia reparamur. Baptismum inquam saluatoris nobis est sepultura: quia & ibi perdimus ante quod viximus: & ibi denuo accipimus, vt viuamus. Magna igitur sepulturę huius est gratia, in qua nobis & vtilis mors infertur: & vita vtilior condonatur. Magna inquam huius gratia sepulturæ: quæ & purificat peccatorem, & viuificat morientem.

EIVSDEM DE CRVCE *Christi, Sermo.*

Eſt Serm. 56.

DIximus hesterna die quòd crux domini salutem generi cõtulerit humano: & verum est. Passio enim illius nostra redemptio est: mors eius vita nostra est. Ideo autem mala hæc cuncta sustinuit, vt nos bona omnia sentiremus: ideo crudelitatem in se exerceri maluit, vt nobis misericordiam largiretur: bonus ideo in nos ita esse voluit, vt ante in se esset immitis. Auferẽs enim per crucem humani generis iniurias: omnes eas in sua passione consumpsit: vt vlterius nõ esset homini, quod noceret. Grãde ergo crucis est sacramẽtum, & si intelligamus, per hoc signum etiam mundus ipse saluatur. Nam cum à nautis scinditur mare, prius ab ipsis arbor erigitur, velum distenditur, vt cruce domini facta, aquarum fluenta rumpantur, & hoc dominico securi signo portum salutis petunt, periculum mortis euadunt. Figura enim sacramenti quadam est velum suspensum in arbore: quasi Christus sit exaltatus in cruce: atq; ideo confidentia de mysterio veniente homines ventorum procellas negligunt, peregrinationis vota suscipiunt. Sicut autem ecclesia sine cruce stare non potest, ita & sine arbore nauis infirma est. Statim enim diabolus inquietat, & illam ventus allidit: at vbi signũ crucis erigitur, statim & diaboli iniquitas repellitur, & vẽtorum procella sopitur. Sed & bonus agricola cum parat terræ solum vertere, & vitæ alimenta perquirere: non nisi per signum crucis id facere conatur. Dum enim aratro dentale subiicit, affigit aures, stiuam inserit, figuram crucis imitatur. Compactio enim ipsa similitudo quædam est dominicæ passionis. Cælum quoque ipsum huius signi figura dispositum est. Nam cum quatuor partibus, hoc est, oriente, & occidẽte, ac meridiano, & septentrione distinguitur, quatuor quasi crucis angulis continetur. Ipsius etiam incessus hominis cum manus leuauerit, crucem pingit: atque ideo eleuatis manibus orare

orare præcipimur: vt ipso quoque membrorum gestu passionem domini fateamur. Tũc enim citius nostra exauditur oratio: cum Christum, quem mens loquitur, etiam corpus imitatur. Hoc etiam exemplo Moyses sanctus cum contra Amalech bellum gereret, non armis, non ferro, sed eleuatis ad Deum manibus eum superauit. Sic enim habes scriptum; Cum eleuasset manus suas Moyses, vincebat Israel: cum autem deposuisset manus suas, conualescebat Amalech. Hoc igitur dominico signo scinditur mare, terra colitur, cælum regitur, homines conseruantur. Hoc inquam dominico signo etiam referantur inferna. Nam ex quo homo dominus Iesus, qui ipsam crucem gestabat, sepultus in terra est, veluti dirupta ab eo exarata terra omnes, quos retinebat mortuos, germinauit. Sed videamus de hoc ipso domini corpore posteaquam de cruce deponitur quid geratur.

Exod. 17.

Luc. 23.

Accepit illud Ioseph ab Arimathia vir iustus, sicut ait euangelista, & in nouo suo sepeliuit monumẽto: in quo nondum quisquam positus erat. Beatum ergo corpus domini Christi: quod cum nascitur, vtero virginis gignitur, cum recedit, iusti tumulo commendatur. Beatum plane corpus, quod virginitas peperit, & iustitia custodiuit. Custodiuit illud Ioseph tumulus incorruptum, sicut seruauit illud Mariæ virginis vterus illibatũ. Hic enim viri pollutione nõ tangitur, ibi mortis corruptione non læditur. Vbique beato corpori defertur sanctitas, vbique virginitas nouus illud venter concipit, nouus tumulus includit. Dominica ergo & virgo vulua, & virgo est sepultura. Quin potius ipsam sepulturam vuluam dixerim: est enim similitudo non parua. Sic enim dominus de matris vulua viuus exiuit: ita & de Ioseph sepultura viuus surrexit: & sicut tunc de vtero ad prædicandum natus est: ita & nunc ad euangelizandum renatus est de sepulchro: nisi quòd gloriosior ista est quam illa natiuitas. Illa enim corpus mortale genuit: hæc edidit immortale. Post illam natiuitatem ad inferos descenditur: post hanc remeatur ad cælos. Religiosior plane est ista quam illa natiuitas. Illa enim totius mundi dominum nouem mẽsibus in vtero clausum tenuit: hæc autem tridui tantum tumuli gremio custodiuit. Illa cunctorum spem tardius protulit: hæc omnium salutem citius suscitauit.

EIVSDEM DE SEPVLchro domini nostri Iesu Christi, *Sermo.*

Eſt Serm. 57.

FOrtasse quis dicat de prioris dominicæ prædicatione, in qua prædicauimus non minorem esse gloriam quòd tumulus Ioseph susciterit dominum: quam quòd eum sanctæ Mariæ vterus procreauit: quæ comparatio vẽtris & tumuli: cum illa ex intimis visceribus edidit filium, hic autem sólummodo locum præstiterit sepulturæ? At ego dico non minorem Ioseph affectum fuisse quam Mariæ. Siquidem illa vtero dominum, hic corde conceperit. Illa saluatori membrorum suorum secretum præstitit: hic secretum sui corporis non negauit. Illa dominum pannis inuoluit cum natus est, hic linteis cum recessit. Illa perunxit beatũ corpus oleo, hic aromatibus honorauit. Conueniunt ergo sibi obsequia, conuenit & affectus: Vnde necesse est & meritum cõuenire: nisi quòd angelus Mariam ad obsequium admonuit: Ioseph autem sola iustitia persuasit. Ioseph in suo sepulchro posuit dominum. Legimus in propheta; Sepulchrum patẽs est guttur eorum. Si ergo sepulchrum patens est guttur hominum: videne forte secundum hanc similitudinem dominum Ioseph non tam in sepultura terrena posuerit, quam in monumento sui pectoris collocarit: & custodiendum illum susceperit non tam memoria fragili elementorum, quam memoria sancta virtutum. Hæc enim virtutum fidelis est memoria: quæ intra se continens Christum lædi eum hæreticorum corruptione non patitur. De qua memoria in sacramentis dicit dominus; Quotiẽscunque hoc facietis, in memoriam mei facietis, donec veniam. Quotienscunque enim Christum loquimur, totiens eum sacri oris memoria commẽdamus. Sepulchrũ ergo patens est guttur eorum: Recte plane dicit propheta. Sepulchrum enim Christi patens est euangelistarum beatum guttur: per quod illud æterno literarum thesauro condiderunt. Patens autem sepulchrũ ideo dicitur: quia quicunque ad Christi peruenire mysterium, non ingreditur ad illud, nisi per euangelicæ scripturæ secretum. In literarum enim sacrarum quasi quodam nouo vasculo commendandus est dominus. Quisquis igitur illum videre desiderat ibi & passionis eius sacramentum inuenit, & resurrectionis gloriam recognoscit. Patẽs ergo guttur sanctorum est. Vnde apostolus ad Corinthios ait; Os nostrum patet ad vos, ô Corinthij: inuitans eos, vt per prædicationis suæ semper apertam ianuam ingrediamur Christi secreta mysteria. In hac igitur pectoris memoria collocatur dominus à Ioseph: vt in iustitię sede requiescat: & habeat filius hominis, vbi caput reclinet. Videamus igitur, quare saluator in aliena sepultura ponatur, ac suam non habeat sepulturam. Ideo in aliena sepultura ponitur: quia pro aliorum moriebatur salute. Mors enim ista non illi illata est, sed nobis delata. Mors ista non illi accidit, sed nobis proficit. Vt quid ergo ei propria sepultura, qui in se mortem propriam nõ habebat? Vt quid illi tumulus in terris, cuius sedes manebat in cælis? Vt quid illi sepultura, qui tridui tantum temporis spacio: nõ tam in sepulchro mortuus iacuit, quam velut in lectulo dormiens conquieuit? Ipsa enim temporis breuitas declarat somnum potius fuisse quam mortẽ. Sepulchrum autem mortis est habitaculum necessarium. Necessarium ego nõ erat mortis habitaculum Christo, qui vita est: nec opus habebat semper viuens domicilio defunctorum. Recte autem hanc vitam nos in nostro sepulchro condidimus, vt cum ipso viuificante mortem nostram à mortuis surgeremus. Vnde & illa Maria Magdalenæ, quæ dominum inter cæteros defunctos in sepulchro quærebat, arguitur: & dicitur illi; quid quæris viuentem cum mortuis? Hoc est, quid quæris apud inferos, quem rediisse iam cõstat ad superos? Quem illa adhuc nõ intelligens, nec cognoscẽs, respondit illi; Domine, si tu tulisti eum, dicito mihi, vbi posuisti eum: & ego illum tollam. Existimabat enim illum, sicut dicit scriptura, hortulanum esse. Sancta ergo & simplex fœmina Christum requirebat à Christo: ac deuotione mentis prophetat & nescit. Ait enim domino de semetipso; Si tu tulisti eum, dicito mihi. Recte interrogat; si tu tulisti

Pſal. 5. & 13.

Ioan. 20.

2. Cor. 6.

sti eum. Ipse enim tulit corpus suum, qui suscitauit: ipse tulit corpus, qui illud iacens, & dormiens sua aspiratione collegit: ipse tulit corpus, qui diuinitatis illud virtute gestans portat ad cælos. Atque ideo mulier sapienter interrogat, & requirit; Si tu tulisti eum, dicito mihi, vbi posuisti eum? Hoc est, si illud auferens de sepulchro ad paradisum transtulisti. Audierat enim illum dicentem latroni; Hodie mecum eris in paradiso. Aut certe de infernis in patris dextera collocasti: sicut ait Apostolus; Quę sursum sunt, quærite: vbi Christus est ad dexteram Dei. Beatus ergo, qui ita quærit Christum dominum: vt credat eum & in paradiso constitutum, & in cælestibus collocatum. Nam qui eum autin infernis requirit, aut tumulis, dicitur ei; quid quæris viuentem cum mortuis?

Luc.23.

Col.3.

S. IO. CHRYSOSTOMI
Episcopi Constantin. in superius Euang. Homil.1.

Hom.82.in Ioan.

Hæc cùm dixisset Iesus, egressus est cum discipulis suis ouans torrentem Cedron, &c. Horrendum quid mors est, & formidolosum, sed non iis, qui supernam sapientiam contemplantur. Qui futura non intelligit, & ipsam tantùm vitæ finem reputat, non ab re & horret, & formidat, ac si nihil futurus sit. Nobis autem, qui gratia Dei incerta, & occulta sapientiæ eius didicimus, & migrationem mortem arbitramur, minimè formidandum est: sed lætandum, atque desiderandum, vt à caduca hac, & mortali vita ad meliorem, & longè claiorem, nullo fine comprehensam transferamur: quod Christus operibus nos erudiens, non vi, & necessitate, sed sponte ad passionem venit. *Hæc, inquit, cùm dixisset Iesus, egressus est trans torrentem Cedron, &c.* Media nocte iter facit, torrentem transit, & ad locum proditori notum properat, vt laborem eis demeret: & ostendit discipulis se ad mortem sponte proficisci, quod maximè ad eorum consolationem faciebat. Etenim in horto tanquàm in carcere commoratur. *Hæc cùm dixisset.* Quid dicis? Patrem orauerat. Quare nō dicis post orationem in hortum venisse? Quia non oratio, sed sermo fuerat ad discipulos. Introierunt autem discipuli in hortum, ita metu eos liberauit, ne ingredi recusarent. Vnde autem Iudas eò contenderit. Vnde didicerit, eo constat, quòd multum extra pernoctabat Iesus. Neq; enim si domi ageret, Iudas ad hortum properasset, sed domum, vt dormientem comprehenderet. Ne ergo hortum secretum recessum opinareris, addidit, quòd sciebat Iudas locum: neque hoc tantùm, sed quòd frequenter Iesus conueniebat illuc cum discipulis suis. Sæpenumero enim cum his priuatim de necessariis loquebatur, quæ alios audire non licebat. Facit autem hoc in montibus, & in hortis, locum procul à tumultu maximè sibi deligens, ne doctrina impediretur. *Iudas autem, cùm accepisset cohortem, & à pontificibus & Pharisæis ministros, venit illuc.* Et hi sæpe aliàs miserūt ad Christum comprehendendum, sed non potuerunt. Vnde constat sponte sua se tradidisse. Et quomodo Iudas cohorti persuasit? Militares erant viri, & mercede omnia audebant. *Iesus autem sciens omnia quæ venturæ erant super eum, processit, & dixit illeos: Quem quæritis?* hoc est, non eorum aduenta obstitit interrogare, sed intrepidè tanquam omnia sciens & dicit, & facit. Quare autem cùm armis veniunt? Timebant sequentes Iesum, & propterea etiam intempesta nocte aggressi sunt. *Dicit eis, quē quæritis? Responderunt ei, Iesum Nazarenum.* Vides vim insuperabilem, quomodo in medio existens eos ecaecauit? Quòd enim non tenebris id noctis contingeret, ostendit Euangelista, cùm dicit faces habuisse, quas nisi habuissent, saltem voce cognitus esset. Quòd si illi Iesum ignorabant, non tamen Iudas ob continuam cum eo consuetudinem. Aderat enim, neque magis agnoscebat, sed cum aliis retrorsum cecidit. Fecit autem hoc Iesus, demonstrans non solùm non posse eo se capere; sed ne medium quidem videre, nisi seipsum traderet. *Iterum dicit, Quem quæritis?* O dementiam! verbo eos prostrauit: nec conuersi sunt, tantam virtutem intelligentes, sed iterum aggrediuntur Cùm autem quod suum erat, impleuisset, tam se tradit, inquiens, *Dixi vobis, quia ego sum. Stabat autem & Iudas, qui tradebat eum.* Animaduerte Euangelistæ tolerantiam. Non maledicit proditori, sed factum narrat. Vnum duntaxat curat demonstrare, quòd se capi permiserit. Inde ne quis diceret, ꝙ ipse Christus eos ad se capiendum adduxerit, & se manifestans in manus eorū dederit, cùm ostenderit primùm, quibus facilè amoueri debebant, & tamē in proposito perstitissent: & minimè iam possent excusari, tunc se tradidit, inquiens; *Si ergo me quæritis, sinite hos abire*, ad vltimam vsque horam suam in eos benignitatem præ se ferens. Si me vultis, inquit, dimittite hos. Ecce meipsum trado. *Vt impleretur sermo, quem dixit; Quia, quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quemquam.* Perditionem autem dicit non mortis, sed illam æternam. Euangelista autem & in præsenti hoc accepit. Admirari autem quis posset, cur non comprehenderint etiam cum Iesu, vt verberarent discipulos, & Petrum maximè, qui eos serui aurem abscindendo irritarat. Quid ergo eos continuit? Nemo alius quā quæ eos retrorsum proiecerat potentia: quod Euangelista non eorum mentis, sed supernæ virtutis eos coërcentis fuisse significat inquiens, *vt sermo impleretur quem dixit; Non perdidi ex eis quemquam.* Petrus ergo hac voce, & his, quæ iam facta viderat ferens, contra irruentes armatur. Et quomodo, inquies, qui iussus est, neque peram habere, neque duas tunicas, gladium habet? Vt puto hoc metuens iam se præmunierat. Quòd si dixeris, quomodo, cui præcipit, ne alapam inferat, homicidam agit, & maximè cùm non vlcisci præcipiatur? Verùm non se, sed magistrum vltus est. Præterea nondum perfectæ, & consummatæ virtutis erant. Quòd si vis Petri sapientiam intelligere, videbis postmodum æquum, & æquo animo omnia perferentem, & nullis malis, nullis calamitatibus perturbatum. Iesus autem etiam hoc in loco miraculum facit, simul erudiēs nos, quòd in persequentes nostros, beneficos nos esse oportet. Et cum suam obtegeret potestatem, seruo illi aurem restituit. Petro autem dixit, quòd, qui gladium accipiunt, in gladio peribunt: & ei vt in lauando minatus est, vt eius conatum retunderet. Et serui nomen meminit Euangelista, quoniam magna res erat, non tantùm quòd eum curauerit: sed cùm paulò pòst esset ab eo alapam acceptarus, hinc ad persecutiones tolerandas volens discipulos erudire. Atqui etiam propterea nomen

Pſal.101.

Matth.10.

Matth.16.

nomen posuit Euangelista, vt legentes tunc possent diligentius inquirere, an ita se res habuisset: nec simpliciter dexteram auriculam dicit, sed mihi videtur Apostoli impetū velle ostendere, quod ferè in ipsum caput irruit. Iesus autem non minis tantùm Petrum cohibet, sed & alios sedat, inquiens; *Calicem, quem dedit mihi pater, non vis vt bibam illum?* Ostendens non illorum potētiæ id adscribendum, sed permissioni suæ: ac etiam quòd non esset Deo contrarius, sed obediret patri vsq; ad mortem. *Tunc comprehenderunt Iesum, & ligauerunt, & adduxerunt eum ad Annam primum.* Quare ad Annam? Vt rem ostentarent, & tanquàm triumphum ducerent. *Erat autem Cayphas, qui consilium dederat Iudæis, quòd expedit vnum hominem mori pro populo.* Cur iterum huius nos prophetiæ admonet? Vt pro salute hoc factum demonstraret, & tantam esse veritatis excellentiam, vt & inimici eam prædixerint. Ne ergo vinculorum mentione auditor perturbaretur, id meminit, quoniam salus orbis terrarum eius mors esset. *Sequebatur autem Petrus, & alius discipulus.* Quis alius? Ipse, qui hæc scripsit. Et cur se non nominat? Cùm enim supra pectus Iesu recumberet, meritò se silentio præteriit, Sed qua gratia in hoc loco? Eadem ipsa, num & hic quoque se laudat, quòd, aliis diffugientibus, ipse sequeretur, ideo & suum nomen silet, & Petrum sibi præponit, & sui meminisse tamen coactus est, vt intelligas eum cæteris diligentius, quæ in aula principis facta sunt, enarrare, vt pote qui aderat. Et animaduerte quomodo propriæ laudi demit. Ne quis enim diceret, quomodo, omnibus aufugientibus, ipse ingressus est? causam affert, quòd esset notus pontifici, ne quis se secutum admiraretur, néve id ei fortitudini adscriberet. Illud mirandum, quòd Petrus tam timidus, vsq; ad aulam solus venerit. Quòd enim eousq; venerit amoris: ꝙ non ingrederetur, timoris erat indicium: Ideo hæc scripsit Euangelista, præoccupās negationis excusationē. Neq; enim tāquàm rē magnā ait se notū pōtifici, sed cùm solum se cum Iesu venisse dixisset, ne putares animi magnitudine factum, causam affert. Quòd autem & Petrus ex illius fauore ingressus esset, ex sequentibus ostendit. Cùm enim exiit, & cum ostiaria egit, vt introduceretur, statim intrauit Petrus. Cur autem ipse non introduxit? Christum spectabat, & sequebatur, ideo iussit mulieri, vt eum introduceret, Quid mulier? *Nunquid & tu ex discipulis es hominis huius? Dicit ille: Non sum.* Quid dicis, Petre? Nónne dudū dixeras, si oportuisset animā pro eo ponere, te positurū? Quid ergo? Ne ostiariam quidem rogantem perferre potes? Num miles, num aliquis eorum, qui Iesum ceperant, te rogabat? Vilis erat ostiaria, & abiecta neque asperè percontata. Non dixitt, deceptoris, & perditi illius discipulus es, sed *hominis huius*, tāquàm eius misereretur. Sed nihil horum pertulit. Dixit autem; *Nunquid & tu?* quia Ioannes aderat, adeò benignè locuta est mulier. Sed nihil horum intelligebat Petrus, nèque rem aduertit, quòd primò, quòd secūdo, quòd tertiò negaret, nisi quum gallus cantauit: neq; hoc aduertisset, nisi se Christus conspexisset. Et ipse quidem calefaciebat se cum seruis principis. Iesus intus ligatus tenebatur. Hæc autem dicimus, non in Petri accusationem, sed ad ostendendum Christum vera prædixisse. *Princeps autem interrogauit Iesum de discipulis suis, & de doctrina.* O malitiam! cùm frequenter in templo loquentem, & palàm docentem audisset, hoc percontatur. Quum nullum haberent crimen, quod obiicerent, de discipulis rogabat, fortasse vbi essent, & qua gratia eos elegisset, & quid vellet, & in quibus his vti: hoc dicebat quasi seditionis, & nouitatis eum arguens, & quòd nemo alius ipsi erederet præter illos, & tanquam quoddam esset malitiæ instrumentum: quod arguens Christus, inquit: *Ego palàm locutus sum mundo*, nihil priuatim discipulis. *Ego semper docui in templo.* Quid ergo? nihilne secreto discipulis dixit? Dixit sanè, sed non quod illi arbitrabantur, quod timeret, & seditiones struere: sed quum aliquando altiora, quàm quæ multitudo capere posset, loquebatur. *Quid me interrogas? interroga qui audierunt.* Non arroganter respondet, sed fretus veritate, quod in principio dicebat, Si ego testimoniū perhibeo de meipso, testimonium meum est verum: idem & hoc in loco, ex abundantia suum vult testimonium confirmare. Nam cùm de discipulis princeps percontaretur, ait; Me de meis rogas? Roga inimicos, insidiatores, qui me ligarunt, vt testificentur. Id enim veritatis maximum est argumentum, cum quis inimicos in testimonium adducit. Princeps autem, quum ita quærendum esset, non quæsiuit; *Sed vnus ex astantibus ministris, dedit ei alapam.* Quid hoc impudentius? Exhorrescat cœlum, contremiscat terra de Christi patientia, & seruorū impudentia. Et quidnam dixerat? Neque vt se excusando ait; Quid me interrogas? sed vt omnem impudētiæ materiam tolleret: & quum percussus esset, & omnia sterneret, & delere, in sua haberet potestate, loquitur, quæ omnem feritatem placare facilè potuissent. *Si male locutus sum* (inquit) *testimoniū perhibe de malo.* hoc est, Si me verbo reprehendere potes ostende: *Sin minus, cur me cædis?* Vides iudicium tumultus, & perturbationis, & cōfusionis plenum? Rogauit princeps subdolè, & dolosè, respondit Iesus vt oportuit. Quid dicendum erat, vel confutare, vel acquiescere? sed neutrum facit. Verum seruus eum cædit, hoc non iudicium est, sed violentia. Inde neque sic quicquam habentes, quod accusarent, mittunt eum ligatum ad Cayphan. *Erat autem Petrus stans, & calefaciens se.* Pape quo sopore calor ille vehemens Petri contabuerat, capto Iesu? Neque post tot mouetur, sed adhuc se calefacit, vt intelligas quàm imbecilla sit humana natura, quum nos Deus deserit. Et rogatus iterum negat. *Tunc cognatus serui illius, cuius Petrus auriculam abscideral, ea re motus ait; Nonne ego te vidi in horto?* Neque hortus, neque immensus amor, quem Iesus illic ostenderat, verborum eius Petrum admonuit, sed omnia formidine exciderunt. Sed cur euangelistæ omnes in hoc concordarunt? Non vt discipulum accusarent, sed erudirent quantùm mali sit non omnia Deo committere, sed sibiipsi confidere. Tu autem admirare magistri curam, & diligentiam, quòd & captus, & ligatus discipulo consulit, intuitu suo iacentem excitans, & ad lachrymas mouens. *Ducunt ergo Iesum à Caypha ad Pilatum.* Factum autem, hoc est, vt iudicum multitudo, vel inuitis veritatem extorqueret. *Erat autem mane*, antequam gallus cantaret, ad Caypham ducitur, inde ad Pilatum. Quibus verbis ostendit euangelista à media nocte ad mane à Caypha

Sup.8.

Vides liberū arbitriū hominis per se imbecille absque diuina gratia.

interrogatum, nihil respondisse. Ideo misit eum ad Pilatum, sed illa aliis dimittens, ipse, quæ secuta sunt, enarrat. Tu autem Iudæorũ stultitiam considera, qui innocentem armati comprehenderunt. *Non tamen ingrediuntur prætorium, ne contaminarentur.* Et quænam quæso contaminatio ingredi prætorium, vbi iniusti pœnas dant? Decimantes mentam, & anethum: at, quum iniustè interficiũt, contaminari se non existimãt, sed quum ad prætorium veniunt. Sed cur ipsi non interemerunt? Multùm de eorum imperio iam ademptum erat à Romanis: præterea timebant, ne à Pilato accusati, pœnas postmodum darent. Sed quid significat, *vt manducarent Pascha?* Atqui Iesus iam id fecerat vna die azymorum: Siue ergo totum Pascha appellat solẽnitatem, siue quod tunc faciebant. Christus autem pridiè cædem suam in parasceue reseruans, quando antiquitus celebratum erat: ipsi autem armati quod nõ licebat, fundentes sanguinem, locum cauent, Pilatum aduocant: *Qui egressus ait; Quam accusationem affertis aduersus hominem hunc?* Vides mutationem principatus eorum, & inuidiæ? Quum enim & ligatum, & tanta caterua ad se adductum videret, non tamen manifestæ purauit accusationis indicium, sed interrogat, absurdum ratus, iudicium eos præsumere, supplicium sibi permitti. Illi autem, *Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum.* O dementiam, quid non adducitis in medium quid fecerit, sed obtegitis? Quid non arguitis eum? Ecce quòd vbique iustam prædicantes accusationem, nihil tandem afferunt. Annas de doctrina percontatus est, quo audito, misit ad Caypham, & ipse deinde ad Pilatum. *Pilatus ait; Quam accusationem affertis contra hunc?* Neque habent quid respondeant, sed coniectura quadam vtuntur. *Tum Pilatus, Accipite eum vos, & secundum legem vestram iudicate eum. Dixerunt Iudæi: Nobis non licet interficere quemquam.* (Hoc dixerunt,) *vt sermo Iesu impleretur, quem dixit, significãs qua morte esset moriturus.* Et quomodo hoc significabant? *Non licet nobis interficere quemquam:* aut dicit Euangelista, quoniam non pro Iudæis tantùm, sed & pro gentibus erat moriturus: vel quòd crucifigere eis non licebat. Quòd si dicunt non licere interimere, eo tempore intelligẽdum: nam quòd interemerunt & alia morte, argumento est. Stephanus lapidatus, sed crucifigere eum desiderabant, vt mortis genus iactarent. Pilatus autem ad euitandum molestiam, breuibus Iesum interrogat; *Tu es rex Iudæorum? Respondit Iesus, A temetipso hoc dicis, an alij tibi dixerunt de me?* Cur hoc interrogat Christus? vt prauum Iudæorum animum detegeret. Audierat enim hoc à multis Pilatus: nã, cum illi nihil accusare possent, ne longa fieret discussio, quòd semper in primis accusabatur, id nunc Pilatus percontatur. Nam, quum dixisset Iudæis; Secundum legem vestram iudicate eum: vt ostenderent non esse in Iudæos tantum peccatum, non licere sibi dicunt. Non enim legi nostræ, sed communi crimini obnoxius est, quod intelligens Pilatus, vt experiretur, rogat; *Tu es rex Iudæorum?* Non ergo quòd nesciret Christus interrogat, sed vt ipse Pilatus Iudæos accusaret, alij dixerunt tibi? Quod Pilatus indicãs ait; *Nunquid ergo Iudæus sum? Gens tua, & pontifices tui tradiderunt te mihi, quid fecisti?* Hic se excusare voluit: inde quum dixisset; *Tu ex rex?* Arguens eum Iesus, hoc, inquit, audisti à Iudæis? Qua gratia non diligenter rem ipsam inquiris? Dixerunt me malorum auctorem: percontare quid mali fecerim, sed hoc non facis, simpliciter causas struis. *A teipso hoc dicis, an aliũde?* Quo audito Pilatus, quid statim respondeat ignarus. *Tradiderunt te mihi,* inquit, oportet vt te quid feceris interrogem. Tum Iesus; *Regnum meum non est de hoc mundo.* Erigit Pilatum, vt non multum ad eorum comparationem malum, & vult ostendere se non purum hominem, sed Deum, & Dei filium esse inquiens; *Si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei vtique decertarent, vt non traderer Iudæis.* Quod vt Pilatus intuebatur, tollit tyrannidis, videlicet, suspicionẽ. An non est mundi huius Christi regnum? Quid ni? Quomodo, inquit, non esse? Non quod hoc etiam non possideat, sed quòd in cœlo habeat imperium, non humanum, sed longè maius, atque præstantius: quòd si ita est, quomodo captus est, sponte se tradens? Quod non tacet; sed, *si ex hoc mundo essem,* inquit, *ministri mei decertarent, vt non traderer.* Ostendit in hoc loco regni nostri imbecillitatem, quòd in seruis habeat potestatem, supernum autem regnum sibiipsi sufficiens est, & nullius indiget. Hinc hæretici ansam inueniunt, alienum eum ab opifice esse. Quid ergo quũ dicit, In propria venit, quid cùm, Non sunt de mundo, sicut ego nõ sum de hoc mundo? Sic & regnum suum dicit hinc non esse, nõ quòd mundum prouidẽtia, ac protectione sua priuet, sed, vt dixi, neque humanũ, neque caducũ esse demõstret. Quid ergo Pilatus, *Ergo rex es tu? Respõdit Iesus: Tu dicis, quia rex sum. Ego in hoc natus sum.* Si ergo rex natus est: & alia omnia nata sunt, & nihil habet, quod acceperit, itaque quũ audis; Sicut pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio vitam habere, nihil aliud quàm generationem arbitreris, & in aliis similiter. *Et ad hoc veni, vt testimonium perhibeam veritati.* Hoc est, vt hoc ipsum dicam, faciam, & persuadeam omnibus. Tu autem, homo, hæc audiens, & videns dominum tuum ligatum & circumtractum, noli præsentia quicquam reputare, Nónne perabsurdum, & indignũ est, si Christus propter te ea sustinuit, tu ne verba quidem sæpenumero perpeti possis? Ille insputus est, tu te vestibus ornas, & anulis: & si non apud homines laudaris, miseram te vitam viuere arbitraris. Christus opprobriis, & maledictis afficitur, ad derisum alapis cæditur: tu ab omnibus laudẽ captas, & non fers opprobria Christi. Nónne audis Paulum dicentem; Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Si quis te maledictis prosequitur, recordare domini tui, quem ad derisum adorabant, & verbis & re distrahebant, & irridebant: ipse verò non modo non vltus est, sed beneficiis, & summa humanitate, & clementia affecit. Hunc nos imitemur, ita poterimus omni ignominia liberari. Non enim, qui iniuriatur, sed qui paruo animo iniurijs dolet, is iniurias confirmat, & irritat iniuriantem. Si non ægrè eas ferres, non afficereris iniuria. Non enim ab inferentibus, sed ab accipientibus fit, vt graues sint. Quid tandem doles, si iniuria te offendit? tantò minus tibi dolendum est, imò illi magis misereri oporteret: sin iure, tanto æquiori animo tolerandum. Quemadmodum enim si quis te pauperem, vt diuitem appellaret, laudaretque, nihil ad te illæ laudes, sed potius in risum verterentur: ita si quis falso calũniaretur, nihil id ad te. Quòd si te conscientia reprehendit, nulla verba perturbent, sed vitam emenda,

Matth. 23. & Luce 11.

Matth. 5.

Luc 18.

Supr. 1. Ibid. 17.

Supr. 5.

emenda, hoc in veris reprehẽsionibus dico. Quũ autem paupertatem quispiam, aut ignobilitatem arguet, eum ridendum ducas. Non enim dedecori est audienti, sed dicenti, vt pote sapientiam ignoranti, sed quum huiusmodi in multitudine ignorantium veritatem dicunt, intolerabile vulnus efficitur, imò hoc maximè ferendum, quum tibi testis sit spectaculum laudantium te atque accipientium, illis lædentibus, & exprobrãtibus. Non enim qui vlciscitur, sed qui nihil respondet, admirationi est apud sapientes. Quòd si præsentes stulti sunt, propterea maximè eos rideas, & theatro cœlesti congratulare: illic enim omnes te laudabunt, tibi plaudent, te accipient. Siquidem vnus angelus toti mundo conferri potest. Et quid angelos dico, quando ipse te dominus laudabit? His cogitationibus nos exerceamus: neque enim crimini dandum est, si quis lædatur silet: sed contrà, si vlciscitur. Nam, si crimen esset, non vtique dixisset Christus; Si quis percusserit te in dexteram maxillam, præbe illi & alteram. At si falsa quis dixerit, ei misereamur, quòd sibi accusatiuũ supplicium adstruit, neque scripturas legere dignus est. Peccatori enim, inquit, Deus, vt quid tu enarras iustificationes meas? Sedens contra fratrem tuum calumniaris. Sin vera dixerit, etiam sic miserabilis est. Nam & Pharisæus vera locutus, nihil tamen offendit malè audientem, sed ei profuit: se bonis priuauit, sibi his maledictis naufragium intulit. Itaque vtrinque ille est, qui offendit: tu autem, si æquo animo perferes, duplici ratione lucaberis, & quia tibi silentio, & modestia Deum propitium reddis, & materiam accipis vt ex verbis facta emendentur, & gloriã humanam contemnas. Etenim his verbis dolor exoritur, quòd multi hominum inhiant opinioni. Sic si voluerimus philosophari, probè intelligemus nihil res humanas esse. Discamus igitur & vitia nostra recensentes, ea tempore corrigamus, & hoc mense vnum, alio aliud, & ita subsequenter, meliores efficiamur: & sic tãquam per gradus quosdam ascendentes per scalã Iacob ad cælum perueniemus. Etenim scalæ illæ mihi per illam visionem paulatim per virtutes ascensum significare videntur, per quam à terra in cœlum ascendere nobis licet, non gradibus sensibilibus, sed morum incremento, & correctione. Hoc ergo iter, hunc ascensum aggrediamur, vt & cœlum, & cœli bona consequamur, gratiâ, & benignitate Iesu Christi, &c.

Genes. 28.

EIVSDEM IN IDEM
Homilia 2.

Hom. 83. in Ioan.

EGO *in hoc natus sum: & ad hoc veni in mundũ, &c.* Mirabilis res est patientia, quæ tanquam in tranquillo portu animum constituit, eúmque, & ab aduersis vẽtis, & fluctibus tempestatum liberum reddit: hanc nos Christus cùm semper, tum maximè docuit cùm iudicatus est: ductus huc, illuc distractus. etenim apud Annã perquàm mansuetè respondit, & cædenti seruo ea dixit, quæ omnem fastum tollere potuissent, & inde ad Caypham, demum ad Pilatum ductus, tota nocte in his consumpta, in omnibus miram prætulit mansuetudinem, & dicentibus maleficum esse, neque quo eũ arguerent habentibus, tacuit tamen; cùm de regno interrogatus est, tunc locutus est ad Pilatum, erudiens eum & ad altiora erigens. Quid autem Pilatus illis præsentibus Iesum non interrogat, sed prætorium ingreditur? Magnam quandam de eo habebat opinionem, & sine alicuius tumultu omnia ab eo intelligere volebat. Roganti autem, *Quid fecisti.* nihil ad hoc respondit Iesus, sed ad id quod valde cupiebat Pilatus, hoc est de regno suo, inquiẽs, *Regnum meum non est de hoc mundo,* quasi dicat; Rex sum: non tamen qualem arbitraris, sed longè præstantior. Hinc ostendit, nihil mali fecisse: vt etiam cùm prosequitur; *In hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati:* inde cùm inquit, *Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam:* allicit eum, vt aures his adhibeat. Si quis enim verus est, inquit, & amat veritatem, sanè me audiet, Hoc pacto eum paucis verbis allicit, vt petat, *Quid est veritas?* Sed primùm rei ipsi instat. Rogauit autem, quoniam tempus id postulabat, tunc eum è Iudæorum manibus eripere cogitabat: ideo exiuit, aitque; *Ego nullam in eo inuenio causam.* Et considera quàm prudenter; non dixit, si errauit, & dignus est morte, solennitati eum condonate, sed primùm omnino excusat, inde ex abundantia rogat, si nolint aliter innocentem dimittere, saltem vt nocentem tempori condonent: ideo subdidit, *Est autem consuetudo vobis, vt vnum dimittam in Pascha.* Inde verecundè; *Vultis ergo,* inquit, *dimittam vobis regem Iudæorum? Clamabant omnes, dicentes;* Non hunc, *sed Barrabam.* O mentem sceleſtam similes sui petunt. Sceleſtum dimitti, insontem puniri iubent. Hic etiam eis antiquitus mos fuerat. Tu autem in omnibus considera domini benignitatem. *Tunc flagellauit eum Pilatus.* Fortasse vt ita sedato Iudæorum furore, inde eum dimitteret. Cùm enim prius eum liberare voluisset, in hoc eis satisfacere arbitratus est, si verberaret, & quæ tunc facta sunt in eum, fieri permitteret: vt purpurea veste circundaretur, & corona spinea eius capiti imponeretur: ideo ita coronatũ ad Iudæos eduxit, vt ea ignominia eorum irã, & furorem aliquantulum sedaret. Et quomodo milites hæc faciebant, siquidem non præceperat Pilatus? Ad Iudæorum gratiam. Neque enim noctu à Pilato iussi cum Iuda profecti sunt, sed pecunia à Iudæis allecti omnia audebant. At Iesus in his omnibus tacebat. Tu autẽ non solùm hæc verba audias, sed in animo perpetuò serues velim, & cùm orbis terrarum, & angelorum regem à militibus irrisum, & verbis, & re ignominia affectũ, & omnia æquo animo tolerantem videris, eum reipsa imitare. Cùm enim dixisset Pilatus; *Regem Iudæorum:* ad deridendum vt regem induerunt. *Hoc pacto eduxit eum Pilatus, inquiens; Nullam in eo causam inuenio.* Exiuit Iesus spinis coronatus, non tamen Iudæorum ira sedata est, sed clamabant; *Crucifige, crucifige eum.* Videns Pilatus omnia frustrà tentari. *Accipite,* inquit, *eum vos, & crucifigite.* Quibus verbis constat, ad eorum cohibendum furorem illa fieri permisisse. *Ego,* inquit, *nullam in eo causam inuenio.* Animaduerte quot modis iudex Iesum excusat, sed nihil canes illos mouebat. Illud enim verbum, *Accipite, & crucifigite,* indignantis est, & monentis, vt ipsi rem non permissam patrarent. Ipsi duxerant eum, vt præsidiis iudicio damnaretur contrà autem contigit, vt potius sententia eius absolueretur: quòd veriti, *Nos legem habemus,* inquiunt, *& secundum legem nostram debet mori: quia*

filium Dei se fecit: Quomodo ergo, dicēte præside; *Accipite eum, & secundum legem vestram iudicate eum:* dixerunt sibi non licere quemquam interficere, nunc legem afferunt, quòd mori debeat? Et considera accusationem, *filium Dei se fecit:* hoc crimini dandum est? Dic quæso, quid mirum, vt qui Dei opera facit, si se Dei filium nuncupet? Quid Christus; *Nihil respondet*, Implens propheticum illud, quòd non aperuit os suum. In humilitate sua iu- *Esai.35.* dicium eius ablatum est. Tum Pilatus, cùm audiret, quòd se Dei filium faceret: ne id verum esset, & contra legem facere putaretur, formidauit. Iudæi cùm id re, & verbis intelligerent, non sunt perterriti, sed interimūt, quem adorare debuissent. Ideo Pilatus trepidus, aliis omissis, an esset Christus interrogat, cui Iesus non respondit. Nam cùm audisset, *in hoc natus sum, & ad hoc veni*: & regnum meum non est de hoc mundo: & propterea eum absoluere debuisset, obtemperauit tamen furori Iudæorum, qui cùm nihil amplius, quòd criminarentur haberent, ad publicum crimen confugiunt, dicentes; *Omnis, qui se regem facit, contradicit Cæsari.* Inquirendum igitur diligenter, an tyrannidem affectaret, & regno Cæsarem depellere tentaret: sed non inuestigat diligenter, ideo nihil ei respondet, cùm sciret frustrà omnia. Præterea rebus testimonium perhibentibus, noluit verbis conuincere, neque excusationem adducere, ostendens spontè ad hoc venisse. Cùm taceret, inquit Pilatus, *Nescis, quia potestatem habeo crucifigere te?* Vides quomodo seipsum condemnauit? Si in tua potestate est, quare insontem non dimittis? Cùm ergo contra se sententiam tulisset, inquit Iesus, *Qui tradidit me tibi, maius peccatum habet.* Indicans ipsum quoque reum esse criminis. Et vt tumorem eius deprimeret; *Non haberes potestatem, nisi tibi datum esset desuper.* Ex quo significat, non simpliciter, & vt res plurimùm solent, sed mysticè euenisse. Sed ne ea particula; *Nisi esset tibi datum desuper:* nullo ipsi crimini adscribendum duceres, ideo inquit, *Maius peccatum habet, qui tradidit me tibi.* Atqui, si datum erat, neque hic, neque illi rei erant criminis: frustrà hæc dicis. Hoc verbum, *Datum*: in hoc loco permissum est: quasi diceret, permisit hæc fieri, non tamen propterea vos non accusandi. Perterruit eum verbis, & manifestam attulit excusationem. *Et exinde quærebat Pilatus dimittere eum, Iudæi autem clamabant; Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris.* Cùm enim à sua lege crimina non proficiscerentur, malignè externum adducunt dicentes; *Omnis enim qui se regem facit, contradicit Cæsari.* Et quòd tyrannidis argumentum? Vnde hoc potest ostendi? A purpura, à diademate, ab ornatu, à satellitibus? Nónne solus semper cū duodecim discipulis ambulabat, & vilibus vtebatur cibis, vestibus, domo? Sed ô impudentiam! ô intempestiuam formidinem! Pilatus enim iam periclitari arbitratus, si id negligeret, egreditur vt rem inquirat. Hoc enim significat, cùm sedisset dicit, & nulla habita quæstione tradidit eum: se eis persuadere existimans, quod apparet, cùm inquit, *Ecce rex vester, &c. Non habemus regem, nisi Cæsarem.* Spontè se reos professi sunt, ideo & Deus tradidit, quando ipsi primi prouidentia, & protectione ipsius se subtraxerunt: & cùm vno ore regnum abnegassent, permisit suis ipsorum sententiis eos decidere. Atqui ea verba omnem iram sedare iam debuissent, sed timuerūt, ne dimissus iterum plebem alliceret: quod ne eueniret, omnia conabantur. Graue enim quiddam est ambitio, graue, inquam, & quæ animam perdere valeat, cuius gratia nunquam audiebant. Pilatus quidem solo verbo voluit eum dimittere, hi perstant dicentes, *Crucifige.* Et cur tantopere hanc eius mortem affectabant? Quia ignominiosa erat: veriti ergo ne eius postmodum memoria seruaretur, hanc mortem elegerunt nescij, quòd cùm impeditur, magis apparet veritas. Nam quod hoc formidarent, audi quid dicant; Nos audiuimus, quia seductor ille dixit, post tres dies resurgam. Idcirco omnibus modis adnitebantur: vt posteris esset abominabilis. Et identidem clamabant crucifige. Erat turba incomposita, & à principibus corrupta, Nos autem non modò hæc legamus, seu animo recondamus: hoc est, coronam spineam, vestimentum, arundinem, alapas, sputa, irrisiones, quæ frequenter mente repetita satis omnem iram sedare poterunt: &, si ludibrio erimus, si quid iniustè patiemur, frequenter dicamus; Non est seruus maior *Supra 13.* domino suo: & allatrantium Iudæorum verba *Ibidem 8.* nobis subeant, cùm dixerunt; Dæmonium habes, *Matth.11.& Luce 11.* & Samaritanus es: &, in Beelzebub principe dæmoniorum eiicis dæmonia, Et ideo hæc omnia pertulit, vt eius vestigia imitemur, maledicta perferamus, quæ ipse grauissima non solùm pertulit, sed omnia fecit, vt ipsos illatores saluos faceret, & ad eorum salutem Apostolos misit. Audis eos di- *Act.3.* centes; Scimus ignoranter feciſtis: vt ad pœnitentiam adducerent: hæc nos imitemur, nihil enim adeò Deum placat, vt inimicorum dilectio, & cura eis benefaciendi. Cùm quis te persequitur, non ipsum, sed dæmonem instigantem considera, & aduersus illum iram seda, & miserere, quòd ita à diabolo irritetur, à quo sibi mendacium oritur, multò magis & iniusta ira. Non sunt Christianorum maledicta, nam qui flere iubetur, & qui audit, Væ vobis, qui ridetis: inde maledicit, infectatur, furit: non ipse contrà maledictis, sed lachrymis prosequendus est. Nam & Christus Iudæ misertus est, qui nobis re ipsa in omnibus imitandus est, quod nisi fecerimus, fruſtra nati sumus, vel ad malum potius. Neque enim fides sufficiés *Fides sine bonis operibus non iustificat, sed condemnat. Ibid.12.* est ad regnum consequendum, sed magis perperam viuentes condemnabit. Qui enim nouit voluntatem domini sui: & non facit, multum vapulabit. Et iterum, Si non venissem, inquit, & locutus eis non fuissem, peccatū non haberent. Quam ergo habebimus excusationem, cùm penetralia ingredi dignati, & communicantes mysteria, gentilibus eorum ignaris peiores inueniamur? Si illi ob inanem gloriam, tantam præ se tulerunt sapiētiam: longè magis nos decet, vt Deo placeamus, virtutibus inuigilare. Illi nonnunquam suam cōtempserunt animam, & filios dæmonum insania bellis deuouerunt: nos neque pecuniam propter Christum contemnimus, non iram ponimus, sed inflamur, & febricitantium more incendimur. Et quemadmodum illi morbo vexati, ita & nos affectu distracti, iram, auaritiam, reliquas cupiditates sistere nunquam possumus. Ideo erubesco simul, atque obstupesco, cùm multos gentilium pecuniarum contēptores nos insanientes videā. Quòd si qui etiam nostrorum eas contemnunt, aliis affectibus, furore videlicet, & inuidia consumūtur. Difficilè sanè est veram sapiētiam inuenire. Quanam gratia? Remedia scripturarum negligimus, neque

neque contritione, fletu, & planctu eis attendimus: sed simpliciter, & inconsideratè, si quando, ad legendum adducimur: propterea cùm graue secularium rerum onus incumbit, omnia inūdat, &, si quid profecimus, aufert. Neque enim si quis cum vulnus acceperit, & medicinam imposuerit, non diligenter alligabit, sed decidere permittet: neque aquam, puluerem, & alia vulneri contraria non cauebit, ne grauius malum sequatur: nō medicinæ, sed propriæ desidiæ culpa hoc nobis accidere solet, cùm diuinis sermonibus parum, secularibus semper attendimus: ita semen omne suffocatur, fructus nullus prouenit. Quod ne accidat, in cælum paululum suspiciamus, mortuorum monumenta & tumulos consideremus, & nos eundem exitum manere, eandem migrandi necessitatem, nonnunquàm ante vesperum imminere, in mentem veniat. Præparemur ergo huic profectioni. Multo nobis viatico opus est, nam & tumulus, labor, multus æstus, magna solitudo *Matth.25.* peragrandæ est. Nullum est diuersorium, neque forum vbi nobis necessaria comparare possimus, nisi hinc omnia nobiscum auferamus. Audi quid dicant virgines; Ite ad vendentes: & euntes, non inuenerunt. Audi Abraham, Chaos est inter nos *Luc.16.* & vos. Audi Ezechielem de die illo: Noë, Daniel, *Ezech.14.* & Iob filios suos nō liberabunt. Sed hæc vtinam nos non audiamus verba: sed accipientes hinc, quæ ad æternam vitam nobis sufficiant viatica, cum fiducia videamus dominum nostrum Iesum Christum, cum quo patri simul & spiritui sancto gloria, in secula seculorum, Amen.

EIVSDEM IN IDEM *Homilia 3.*

Ex Hom.84. in Ioan. TVnc ergo tradidit eis illum, vt crucifigeretur, &c. Fœlicitates facilè improuidos deiicere, & prosternere assolent: ita & Iudæi à principio, diuino freti auxilio legem regni gentium quærebant, & in eremo post manna cœparum recordabantur: itidem & hîc, Christi regnum recusantes, *Num.11.* Cæsaris implorabant, ideo in regem secundum sententiam suam inciderunt. Quòd cùm audisset Pilatus, tradidit eum vt crucifigeretur, & quàm iniustissimè. Erat enim inuestigandum, an regnum affectasset, sed solo metu tulit sententiam: quod ne committeret, Christus eum admonue- *Sup.18.* rat, inquiens, Regnum meum nō est de hoc mundo, sed præsentibus omnibus addictus, nihil magnum sapere voluit, quamuis vxoris somniū eum perterrere debuisset: sed nullo horum factus est *Matth.27.* melior. Neque cælum suspexit, sed tradidit eum. Et ei crucem tanquàm reo imposuerunt (siquidem lignum illud abominabantur, ac ne attingere quidem volebant) sic & in ipsius figura factum est. Et enim Isaac ligna portauit, sed tunc in *Genes.22.* patris voluntate tantū constitit. Figura enim erat, nūc res secuta est, quia veritas. *Et exiuit in eum, qui dicitur Calvariæ locus.* Vbi quidem dicunt Adam & mortuum, & sepultum esse: & Iesum vbi mors dominata est, ibidem trophæum erexisse, hoc est crucem, quam tulit contra mortis tyrannidem. Et quemadmodum victores, Ita Iesus victoriæ signa humeris tulit. Quid enim, si id alio animo fecerunt Iudæi? Crucifigunt autem eum cum latronibus. Inuiti etiam in hoc prophetiam implentes. Quæ enim illi ad ignominiam faciebant, his veritas implebatur, vt intelligas quanta eorum vis. Hoc nanque antiquitus propheta prædixerat; Quòd cum iniquis reputatus est. *Esa.52.* Voluit dæmon rem ipsam obtegere, non tamen valuit. Crucifixi sunt tres, clarùit vnus Iesus: vt intelligas eius virtute omnia prouenisse, atque tribus crucifixis miracula patuerūt: nemo tamen vllum alteri latronum attribuit, sed soli Iesu: ita diaboli insidiæ irritæ factæ sunt, & in eius caput omnimodo irruerūt, nam ex duobus vnus saluus factus est. Non solùm igitur crucifixi gloriam non offendit, sed non parum auxit: neque enim minus fuit in cruce latronem conuerti, & paradisum intrare, quàm petras collidi. *Scripsit autem & titulum Pilatus.* cùm & Iudæos vlciscereturtum vt Christum excusaret. Nam cùm tanquàm prauum tradidissent, & sententiam hanc latronum societate confirmare vellent, ne quis iam turpem mortis notam inurere, & tanquàm malum, & perditum eum accusare posset, vt calumniantiū os obstrueret, in regem suum insurrexisse denunciat, & tanquàm trophæo cuipiam literas insculpsit, clara voce & victoriam, & regnum profitentes, quamuis non perfectè. Neque hoc vna lingua, sed tribus demonstrauit: Cùm credibile esset multas ad festum nationes cōuenisse, ne quis excusationem ignoraret, linguis omnibus Iudæorum immanitas notata est. Hoc autem ægrè ferebant Iudei. At qui quid hoc vobis nocebat? Nihil. Nam, si mortalis erat, & imbecillis, & moriturus, quid scripturam timuistis, quòd esset rex Iudæorum? Et quid dicunt, vt scriberet, quia ipse dixit: eius fuisset temeritati, & iactantiæ adscribendū. Non tamen Pilatus mutatus est, sed perstitit in sententia. Non parua in hoc dispensatio, sed hinc pendet. Cùm enim postmodum defossum esset lignum crucis, nulla de eo cura suscepta, cùm & fideles merentur, & aliis vacarent, contigit vt diu pòst perquireretur: & cùm tres cruces inuentæ essent, par est, & quia media erat, & propter titulum domini crucem agnitam: nam latronum cruces tituluṁ non habebat. *Milites autem diuiserunt. Iesu vestimenta, sed non tunicam.* Ecce quomodo semper malefaciendo prophetias implent. Nam & hoc prædictum fuerat. Atqui tres erāt crucifixi, sed prophetiæ in Iesu implebantur. Quare enim non idem in aliis fecerant? Tu autem prophetiæ certitudinem considera, non enim quod partiti sint tantum, sed quod non sint partiti prædixit. Nam vestimenta partiti sunt, non autem tunicam, sed sortem super ea iecerunt. Quòd autem dicit; *Desuper contextam*, non simpliciter ponitur, sed alij allegoriam id significare dicunt, quòd non simpliciter homo esset crucifixus, sed desuper habuerit diuinitatē. Alij dicunt per illud genus vestis, Euangelistam historiam narrare, nam in Palæstina ex duobus pannis vestes contexunt, quod significans Ioannes, inquit; *Desuper contextum.* Quod mihi dicere videtur, vt vestimentorum ostenderet vilitatem, nam quemadmodum in aliis omnibus, ita in habitu vilem speciem præferebat, & similiter hæc faciebant. Ipse autem crucifixus matrem suam discipulo commendat: erudiens nos ad vltimam vsque spiritum parētum curam habendam. Cùm intempestiuè ab ea appellatus est, inquit; Quid *Suprà 2. Matth.12.* mihi, & tibi, mulier? Et alibi, Quæ est mater mea? Hîc immensam charitatem ostendit, & commendat

Alludit ad historiam inuentionis crucis dominicæ, factæ per Helenam vt Rufinus in historia ecclesiastica refert.

Pſal.21.

dat eam discipulo, quem diligebat. Iterũ nomen suum modestè subticet Ioannes:nam,si se iactare voluisset, quamobrem diligeretur, exposuisset. Credibile enim est magnam esse,& admirandam. Qua autem gratia nihil aliud dicit Ioanni,neque eum consolatur? Quòd intempestiuum erat, præterea nõ paruo eum honore his virbis afficiebat, neque paruum præsentiæ suæ præmium capiebat. Tu autẽ considera, quomodo crucifixus omnia sine aliqua perturbatione transegit, discipulo matrem commendauit, prophetias impleuit, latroni spem bonam dedit. Atqui antequàm crucifigeretur, sudauit, perturbatus est, timuit. Quid hoc sibi vult? Nihil dubij, nihil non manifestum, illic enim naturæ imbecillitas, hic potestas demonstrata est. Præterea his nos duobus admonet, vt licèt antè malis perturbemur, nõ tamen abstinendum sit, quin ea subeamus, & cùm in certamen descendimus omnia facilia,& leuia putanda sunt, nolimus ergo mortem formidare. Insitus est animæ naturaliter viuendi amor, sed in nobis est, vel hoc vinculũ soluere,& eam minuere cupiditatem, vel ligare, & vehementiorem efficere: quemadmodum enim nobis desiderium inest coitus: cùm autẽ philosophamur, illius vim cohibemus: ita & in vita accidit. Nam, sicut ad seruãdam prolis successionem, Deus procreandi cupiditatem hominibus indidit, non tamen prohibens altiorem continentiæ viam: ita & vitæ nobis inseuit desiderium, prohibens, ne quis se interimat, non impediens tamen vt præsentem vitam cõtemnat. Hæc considerantibus, modus seruandus est, ne spontè quis sibi mortem cõsciscat, etiam si innumeris vexetur calamitatibus, neque cum Deo placuerit, eam fugiat,& reformidet, sed pręsenti animò subeat, & futuram vitam huic præferat. *Stabant autem mulieres iuxta crucem.* Et imbecillior sexus tunc fortior apparuit, ita omnia reformauit. Ipse matrem commẽdans inquit; *Ecce filius tuus.* O honorem, quem discipulo tribuit. Cùm enim iam abiret, matris curam discipulo reliquit: nam, cùm par esset, vtpote matrem dolere,& protectionem quærere, meritò dilecto commendat, cui etiam inquit; *Ecce mater tua.* Hoc dixit, vt dilectione deuincerentur: quo cognito, discipulus eam secum adduxit. Sed cur non alius cuiuspiam mulieris meminit, cum adessent? admonẽs quiddam amplius matribus tribuendũ. Vt enim cùm spiritualia impediunt, parentes ne cognoscendi quidem sunt: ita, cum nihil impedit, meritò omnia his sunt tribuenda, & omnibus præferendi: quia genuerunt, quòd educarunt, quòd innumeras pro ipsis molestias subierunt: ita Marcionis reprimitur impudentia. Nam, si non esset secundum carnem natus, neque matrem habuisset, quam tantopere curaret. *Postea sciens Iesus, quia omnia iam consummata sunt,* hoc est, quæ dispensata erant, vbi demonstrare adnititur, nouam hanc mortem fuisse: siquidem in potestate morientis erat, ne, priusquam ipse vellet,& omnia impleta
Suprà 10. essent, moreretur, ideo dicebat; Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. *Sciens ergo omnia consummata ait; Sitio.* Etiam hoc verbo prophetiam implens. Tu autem adstantium prauitatem intellige: nam, licet innumeros habeamus inimicos, qui nos grauissimè persecuti sint, cum tamẽ interimi eos videmus, flectimur misericordia: hi verò nil moti, magis efferantur,& irrident, acetúmque in spongia porrigunt, vt bibat tanquam reus: nam propter hoc hyssopum additur: quo gustato, mortuus est. Vides quàm non perturbatè, & quam potenter omnia transigentem? quod & prosequens, ostendit: *Cùm omnia consummata essent, inclinato capite,* quod affixum non erat, *tradidit spiritum,* Hoc est expirauit. Atqui non post inclinatum caput expiratur, sed post expirationem caput inclinatur: hîc autem contrà accidit, per quod ostendit Euangelista, eum esse omnium dominum. Iudæi autem camelum deuorantes, & culicem excolantes tantum nephas ausi, de die consultant. *Quoniam parasceue erat, vt non remanerẽt in cruce corpora sabbato, rogauerunt Pilatum, vt frangerentur eorum crura.* Vides quanti sit veritas? Per ea, quæ illi faciũt, prophetia impletur, alia enim ex hoc manifestata est. *Venerunt ergo milites, & aliorum fregerunt crura.* Non Christi, sed ad Iudæorum gratiam conciliandam, latus eius lancea aperuerunt, & mortuo adhuc insultant. O pessimam voluntatem, ac sceleſtissimam! noli tamen perturbari, dilectissime, quę enim malo illi animo patrati sunt, veritati consentiebant, prophetia hinc impleta est, inquiens; *Videbunt in quem transfixerunt.* Zach.12. Neque hoc tantùm, sed non credituris fuit fidei argumentum: vt Thomæ,& qui cum eo erant. Ad hæc & arcanum mysterium consummatum est. *Exiuit enim sanguis, & aqua.* Non casu,& simpliciter hi fontes scaturierunt, sed quoniam ex ambobus ecclesia constituta est. Sciunt hoc initiari, per aquam enim regenerati, sanguine,& carne nutriti, hinc mysteria ortum habent, vt quoties ad admirandum calicem accedis, tanquam ab ipso latere hauriens, accedas. *Et qui vidit testimonium perhibuit, & verum est testimonium eius,* Hoc est, non aliunde audiui, sed ipse affui: *& verum est testimonium,* & meritò sanè. Contumelias narrat, non magnum aliquid, & admirabile, vt possis quicquam suspicari. Hîc hæreticorum os cauet,& futura prædicit mysteria, & repositum thesaurum considerans, super his, quæ euentura erant, consultat, impletur etiam & illa prophetia; *Os eius non comminuent.* Exod.12. & Num.9. Licet enim de Iudæorum agno hoc dictum sit, transiuit tamen figura illa ad veritatem, & multò magis propterea & prophetæ meminit. Cùm enim suum attulisset testimoniũ, & non videretur fide dignum, adducit Moysen, quod non temere id factum est, sed antiquitus prædictum, quod os eius non comminuetur: & per se quoque prophetæ fidem facit. Hæc dixi, inquit, vt intelligatis conuenientiam inter figuram, & veritatem, Vides quantam adhibet diligentiam, vt credatur quod turpe, & ignominiosum videbatur? Illudere enim mortuo, quàm ipsum crucis supplicium, longè peius est. Verumtamen hæc dixi, inquit, & magna quidem diligentia, vt credatis. Nemo igitur his fidem non adhibeat, neque pudore nostra offendat: quæ enim maximè ignominiosa videntur, hæc sunt nostrorum bonorum honestissima. *Posthæc autem rogauit Pilatum Ioseph ab Arimathia, eo quòd esset discipulus Iesu.* Non ex duodecim, sed fortasse ex septuaginta. Iam enim putantes sedatam iram Iudæorum, ad crucem liberè accesserunt,& funus curabant. Accedens ergo ad Pilatum, corpus Iesu rogat,& concessum est: nam cur non debuisset? Iuuit autem ipsum & Nicodemus, & magnificè sepeliunt.

peliunt. Adhuc enim de eo tanquã de puro homine opinabãtur,& ea ferunt aromata, quæ maximè corpora seruare solent: quod nihil magnũ de Iesu ipsos existimare arguebat, multum tamen amorem præ se ferunt. Sed quare nullus ex duodecim eò accessit? Non Ioannes, non Petrus, non alius ex primis? Neque hoc silet discipulus: si Iudæorum metu quis diceret,& hi eodem metu tenebantur: inquit enim discipulum occultum fuisse propter metum Iudæorũ: neque dici posset, quòd contemneret, sed timens accedebat. Ioannes autem, qui affuerat,& viderat expirantem, hic non affuit? Quid ad hoc dicendum? Mihi videtur nobilissimum fuisse Ioseph, quod ex sepulchro constat,& Pilato erat notus, quare impetrauit,& sepeliuit Iesum: non vt reum, sed magnificè secundum Iudæorum consuetudinem, tanquam magnum aliquem,& admirabilem. Cùm enim tempore vrgerentur, nona enim hora mortuus erat, & dum peterent eum à Pilato, & dum lauarent, iam vesper aduẽtarat, quo tempore nihil licebat operari, in proximum monumentum posuerunt. Dispensatum est enim, vt in nouo monumento sepeliretur, in quo nemo positus fuerat, ne quis alium resurrexisse arbitraretur, & vt discipuli eo facilè se conferre possent, & quæ fierent in propinquo intuerentur, & vt sepulturæ testes, non ipsi tantùm, sed inimici essent. Signaculum enim, & custodes sepulchro impositi sepulturæ erant testimonio. Resurrectionem autem non minus manifestari Christus voluit, quare discipuli multum adnituntur ostendere, quod mortuus sit. Resurrectionem enim omne futurum tempus erat confirmaturum. Mors si tunc dubia fuisset, resurrectionis ratio non constaret, neque horum tantùm gratia propè voluit sepeliri, sed ne falsò potuisset quispiam furtum insimulare.

S. AVGVST. EPISCOPI Hippon. in superius Euang. Homil. I.

Tract. 112. in Ioan. TErminato magno, prolixóque sermone, quẽ post cœnam Dominus fundendo pro nobis proximus sanguini ad discipulos habuit, qui cum illo tunc erant, adiuncta oratione, quam dixit ad patrem, deinceps eius passionem Ioannes Euangelista sic exorsus est; *Hæc cum dixisset Iesus egressus est cum discipulis suis trans torrentem Cedron, vbi erat hortus in quem introiuit ipse, & discipuli eius. Sciebat autem & Iudas, qui tradebat eum locum, quia frequenter Iesus conuenerat illuc cum discipulis suis.* Hoc quod narrat ingressum domini cùm discipulis suis in hortum, non continuo factum est, cum eius illa finita esset oratio, de cuius verbis ait, *Hæc cum dixisset Iesus,* sed alia quædam sunt interposita, quæ ab isto prætermissa apud alios Euangelistas legũtur, sicut apud hunc inueniuntur multa, quæ illi similiter in sua narratione tacuerunt. Quomodo autem inter se omnes conueniant, ne veritati, quæ per alium promittitur, ab alio repugnetur, quisquis nosse desiderat, non in his sermonibus, sed in aliis laboriosis literis quærat, nec stando & audiendo, sed potius sedendo & legendo, vel legenti aurem, mentémque intentissimam præbendo illa condiscat. Credat tamen antequam sciat, siue id etiam scire in hac vita possit siue per aliqua impedimenta non possit, nihil ab aliquo Euangelista esse conscriptum, quantum ad hos attinet, quos in authoritatem canonicam recepit Ecclesia, quod vel ipsius vel alterius non minus veraci narrationi possit esse contrarium. Nunc itaque huius beati Ioannis narrationem, quam suscepimus tractandam, sine aliorum comparatione videamus in eis quæ manifesta sunt nõ immorantes, vt hoc vbi opus est, causa poscente faciamus. Non ergo sic accipiamus quod ait, *Hæc cum dixisset Iesus, egressus est cum discipulis suis trans torrentem Cedron, vbi erat hortus, in quem introiuit ipse & discipuli eius:* tanquam continuo post illa verba in illorum hortum fuerit ingressus, sed ad hoc valeat, quod dictum est, hæc cum dixisset Iesus, vt non eum ante opinemur ingressum, quam illa verba finiret. *Sciebat autem,* inquit, *& Iudas qui tradebat eum locum.* Ordo verborum est, sciebat locũ qui tradebat eum, *Quia frequenter,* inquit, *Iesus cõuenerat illuc cum discipulis suis.* Ibi ergo lupus ouina pelle contectus, & inter oues alto patrisfamiliâs cõsilio toleratus didicit, vbi ad tempus exiguum dispergeret gregem, insidiis appetendo pastorem. *Iudas ergo,* inquit, *cum accepisset cohortem, & à principibus, & Pharisæis ministros, venit illuc cũ laternis, & facibus, & armis.* Cohors non Iudæorũ, sed militum fuit, à præside itaque intelligatur accepta, tãquam ad tenendum reum seruato ordine legitimę potestatis, vt nullus tenẽtibus auderet obsistere, quanquam & manus tanta fuerit congregata,& sic armata veniebat, vt vel terreret vel etiam repugnaret, si quisquam Christum defendere auderet. Ita quippe eius abscondebatur potestas,& ostendebatur * infirmitas, vt hæc inimicis necessaria viderentur aduersus eum, in quem nihil valuisset, nisi quod ipse voluisset, bene vtens bonus malis,& faciens bona de malis, ad faciendos bonos ex malis,& discernendos bonos à malis. *Iesus itaque,* sicut euangelista secutus adiungit, *sciens omnia quæ ventura erant super eum; processit & dicit eis, Quid quæritis? Responderunt ei, Iesum Nazarenum. Dicit eis Iesus, Ego sum. Stabat autem & Iudas qui tradidit eum cum ipsis. Vt ergo dicit eis ego sum, abierunt retrorsum & ceciderunt in terram.* Vbi nunc militum cohors, & ministri principum & Pharisæorum? vbi terror,& munimẽ armorum? Nempe vna vox dicentis, *ego sum,* tantam turbam odiis ferocem, armisque terribilem sine telo vllo percussit, repulit, strauit. Deus enim latebat in carne & sempiternus dies ita membris occultabatur humanis, vt laternis, & facibus quæreretur occidendus à tenebris. *Ego sum* dicit,& impios deiecit. Quid iudicaturus faciet qui iudicandus hoc fecit? Quid regnaturus poterit, qui moriturus hoc potuit? Et nunc vtique per euãgelium ego sum dicit Christus,& à Iudæis expectatur Antichristus, vt retro redeant,& in terram cadant; quoniam deserentes cœlestia, terrena desiderant. Certe ad comprehendendum Iesum persecutores cum traditore venerunt, quem quęrebant inuenerunt. Audierunt, ego sum, quare non comprehenderunt, sed abierunt retro & ceciderunt, nisi quia hoc voluit, qui potuit quicquid voluit? Verum si nunquam se ab eis permitteret apprehendi, non quidem illi facerent, propter quod venerant: sed nec ipse faceret propter quod venerat. Ergo quippe illi occidendum quærebant sæuiendo; sed quærebat nos & ipse moriendo. Proinde quia tenere volentibus, nec

* al. obtendebatur.

nec valentibus, ostendit potestatem suam, iam teneant eum, vt faciat de nescientibus voluntatem suã, *Iterum ergo eos interrogauit. Quid quæritis? Illi autem dixerunt, Iesum Nazarenum, Respondit Iesus, Dixi vobis, quia ego sum, si ergo me quæritis, sinite hos abire, vt adimpleretur sermo quem dixit, Quia quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quenquam. Si me*, inquit, *quæritis, sinite hos abire.* Inimicos videt, & hoc faciunt quod iubet, sinunt eos abire, quos non vult perire. Nunquid autem non erant postea morituri? Cur ergo si tunc morerentur perderet eos, nisi quia nondum sic in eum credebant, quomodo credunt quicunque nõ pereunt. *Simon ergo Petrus habens gladium, eduxit eum, & percussit seruum principis sacerdotum, & abscidit eius auriculam dextrã. Erat autem nomen seruo Malchus.* Solus hic Euangelista etiam nomen huius serui expressit, sicut Lucas solus, quod eius auriculam dominus tetigerit, & sanauerit eam, Malchus autem interpretatur regnaturus. Quid ergo auris pro domino amputata, & à domino sanata significat, nisi auditum amputata vetustate renouatum vt sit in nouitate spiritus, & non in vetustate literæ? Quod cui præstitum fuerit à Christo, quis dubitet regnaturum esse cum Christo? Quod autem seruus dictus est, & hoc ad illam pertinet vetustatem, quę in seruitutem generat, quod est Agar. Sed cum accessit sanitas, figurata est & libertas. Factum tamen Petri dominus improbauit, & progredi vltra prohibuit dicens: *Mitte gladium tuum in vaginam, Calicem quem dedit mihi pater, non vis vt bibam illum?* In suo quippe facto ille discipulus magistrum defendere voluit, non quod significatum * est cogitauit. Et ille igitur ad patientiam commonendus fuit, & hoc ad intelligentiam conscribendum. Quod autem à patre sibi dicit datum calicem passionis, profecto illud est quod ait Apostolus, Si Deus pro nobis, quis contra nos? qui filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum? Verùm author calicis huius est etiam ipse qui bibit: vnde idem Apostolus iterum dicit, Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis, oblationem & hostiam Deo in odorem suauitatis. *Cohors autem & tribunus & ministri Iudæorum, comprehenderunt Iesum, & ligauerunt eum.* Comprehenderunt ad quem non accesserunt, quoniam dies ille, illi vero tenebræ permanserunt, nec audierunt. Accedite ad eum, & illuminabimini. Si enim sic accederent, non eum manibus occidendum, sed recipiendum corde comprehenderent. Nunc autem quando eum illo modo comprehenderunt, tunc ab illo longius recesserunt, & ligauerunt eum, à quo solui potius velle debuerunt, & erant fortassis in eis qui tunc imposuerunt Christo vincula sua, atque ab eo postea liberati dixerunt, Dirupisti vincula mea. Hæc hodie satis sint, tractabuntur Deo volente sermone alio quæ sequuntur.

Luce 22.
Rom. 7.
Gala. 4.
*al. faciendũ.
Roma. 8.
Ephes. 5.
Psal. 33.
Psal. 115.

EIVSDEM IN IDEM
Homilia 2.

Tract. 113. in Ioan. Ephe. 5.

POsteaquam persecutores tradente Iuda comprehensum dominum ligauerunt, qui dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis, & cui pater non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum, vt intelligatur Iudas non laudabilis vt utilitate traditionis huius, sed sceleris volũtate damnabilis. *Adduxerunt eum*, sicut Ioannes euangelista narrat, *Ad Annam primum*, nec tacet causam, cur ita factũ sit. *Erat enim*, inquit, *socer Cayphæ qui erat pontifex anni illius. Erat autem*, inquit, *Cayphas qui consilium dedit Iudæis, quia expedit vnum hominem mori pro populo.* Merito & Matthæus cum id breuius narrare voluisset, eum ad Caypham ductũ fuisse commemorat: quia & ad Annam prius ideo ductus est quòd socer eius fuerit vbi intelligendum est hoc eundem Caypham fieri voluisse. *Sequebatur autem*, inquit, *Iesum Simon Petrus, & alius discipulus.* Quisnam iste sit discipulus, non temere affirmandum est, quia tacetur: solet autem se idem Ioannes significare ita & addere, quem diligebat Iesus: fortassis ergo & hic ipse est, quisquis tamen sit, sequentia videamus. *Dicit ergo Petro ancilla ostiaria, Nunquid & tu ex discipulis es hominis istius? Dicit iste, Non sum.* Ecce columna firmissima ad vnius auræ impulsum tota contremuit: vbi est illa promittentis audacia, & de se plurimum præsumentis, vbi sunt verba illa, quando ait, Quare non possum te sequi modo? animam meam pro te ponam. Hoccine est sequi magistrum, se negare discipulum? Siccine pro domino anima ponitur, vt hoc ne fiat, vox ancillulæ formidetur? Sed quid mirum, si Deus vera prædixit, homo autem falsa præsumpsit? Sanè in ista quæ iam cœpta est negatione Apostoli Petri, debemus aduertere, nõ solum ab eo negari Christum, qui dicit eum non esse Christum, sed ab illo etiam, qui cum sit, negat se esse Christianum. Dominus enim non ait Petro, discipulum meum te negabis, sed me negabis: negauit ergo ipsum, cum se negauit eius esse discipulum. Quid autem aliud isto modo quàm se negauit esse Christianum? Quãuis enim discipuli Christi nondum appellarentur hoc nomine, post ascensionem quippe eius in Antiochia primum cœperunt appellari discipuli Christiani, iam tamen erat res ipsa illo postea vocabulo nũcupanda, iam erant discipuli, qui postea appellati sunt Christiani, & hoc commune nomen sicut communem etiam fidem ad posteros transmiserunt. Qui ergo se Christi negauit esse discipulum ipsam rem negauit, cuius nomen est vocari Christianum. Quàm multi postea, non dico senes, & anus, in quibus huius vitæ societas facilius potuit mortem pro Christi confessione contemnere, nec solum iuuentus vtriusq; sexus, de qua ætate cõuenienter videtur exigi fortitudo, sed etiam pueri puellæque potuerunt, & innumerabilis societas sanctorum martyrum in regnum cœlorum fortiter & violenter intrauit, quod tunc iste non potuit, qui claues regni eius accepit: ecce vnde dictum est, Sinite hos abire, quando se pro nobis tradidit, qui suo sanguine nos redemit, vt impleretur sermo quem dixit, Quia quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quenquam. Vtique enim Petrus si negato Christo hinc iret, quid aliud quã periret; *Stabant autem serui & ministri ad prunas, quia frigus erat, & calefaciebant se.* Non hyems erat, & tamen frigus erat, quale solet etiam æquinoctio verno aliquando contingere. *Pontifex ergo interrogauit Iesum de discipulis eius & de doctrina eius: Respondit ei Iesus, Ego palam locutus sum mundo, ego semper docui in synagoga & in templo quo omnes Iudæi conueniunt, & in occulto locutus sum nihil: Quid me interrogas? Interroga eos, qui audierunt quid locutus sum ipsis,*

Ioan. 11.
Matth. 26.
Ioan. 19.
Ioan. 13.
Supra tract. 111.

ipsis, ecce hi sciunt quæ dixerim ego. Nõ prætereunda nascitur quæstio, quomodo dixerit dominus Iesus, *ego palàm locutus sum mundo*: & maximè illud quod ait, *In occulto locutus sum nihil.* Nónne in hoc ipso recentiore sermone, quem post cœnam discipulis est locutus, ait illis, Hęc in prouerbiis locutus sum vobis: venit hora cum iam non in prouerbiis loquar vobis, sed palàm de patre meo annunciabo vobis? Si ergo ipsis coniunctioribus discipulis suis non loquebatur palàm, sed horam promittebat, quando palàm erat locuturus, quomodo palàm locutus est mũdo? Deinde illis ipsis sicut aliorum quoque Euangelistarum testatur authoritas, in eorum comparatione quid discipuli eius non erant, multo vtique manifestius loquebatur, quando cum solis erat remotus à turbis, tunc enim eis & parabolas aperiebat, quas clausas proferebat ad alios. Quid est ergo, *in occulto locutus sum nihil?* Sed intelligẽdum est ita eum dixisse, palàm locutus sum mundo: ac si dixisset, multi me audierunt. Ipsum autem palàm mundo quodam erat palàm, modo autem quodam non erat palàm: Palàm quippe erat, quia multi audiebant: & rursum non erat palam, quia non intelligebant: & quod seorsum discipulis loquebatur, non in occulto vtique loquebatur. Quis nanque in occulto loquitur qui coram tot hominibus loquitur, cum scriptum sit, In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum: præsertim si hoc loquitur paucis, quod per eos vult innotescere & multis: sicut ipse dominus ait illis quos adhuc paucos habebat, Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine: & quod in aure auditis, prædicatæ super tecta. Ergo & hoc ipsum quod ab ipso dici videbatur occulte: quodammodo non dicebatur in occulto, quia nõ ita dicebatur, vt ab eis quibus dictũ fuerat taceretur, sed ita potius, vt vsquequaque prędicaretur. Sic ergo dici potest aliquid & palàm simul & non palàm, vel in occulto simul & non in occulto, quomodo dictũ est, vt videntes videãt, & non videãt. Quomodo enim videãt, nisi quia palàm, nõ in occulto? Et quomodo idem ipsi rursus non videant, nisi quia non palàm, sed in occulto? Ea tamen ipsa quæ audierant & non intellexerant, talia erant vt non possent iustè ac veraciter criminari: & quotienscumque interrogando tentarunt, vt inuenirent vnde & accusarent eum, sic eis respondit, vt omnes eorum retunderentur doli, & calumniæ frustrarentur: ideo dicebat, quid me interrogas? Interroga eos, qui audierũt, quid locutus sim ipsis, ecce hi sciunt quæ dixerim ego. *Hæc autem cum dixisset, vnus assistens ministrorum, dedit alapam Iesu dicens, Sic respondes pontifici? Respondit ei Iesus, Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem bene, quid me cædis?* Quid ista responsione verius, mansuetius, iustius? Eius est enim de quo prophetica vox præcesserat, Intende prospere, procede & regna, propter veritatem & mansuetudinem & iustitiam. Si cogitemus quis acceperit alapam, nónne vellemus eum qui percussit, aut cælesti igne consumi, aut terra dehiscente sorberi, aut correptum dæmonio volutari, aut aliqua huiusmodi qualibet pœna, vel etiam grauiore puniri? Quid enim horum per potentiam iubere nõ potuisset, per quem factus est mundus, nisi patientiam nos docere maluisset qua vincitur mundus? Forte hic dicit aliquis, cur non fecit quod ipse præcepit? Percutienti enim non sic respõdere, sed maxillam debuit alteram præbere. Quid quod & veraciter, mansuete, iustéque respondit, & non solum alteram maxillam iterum percussuro, sed totum corpus figendum præparauit in ligno: & hinc potius demonstrauit, quod demonstrandum fuit, sua scilicet magna illa præcepta patientiæ non ostentatione corporis, sed cordis præparatione facienda: fieri enim potest vt alteram maxillam visibiliter præbeat homo & iratus. Quanto ergo melius & respõdet vera placatus, & ad vera perferenda grauiora tranquillo animo fuit paratus? Beatus est enim, qui in omnibus, quæ iniuste pro iustitia patitur, potest veraciter dicere, Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum. Hinc fit quippe quod sequitur, cantabo, & psalmum dicam domino. Quod Paulus, & Barnabas etiam in vinculis durissimis facere potuerũt. Sed ad narrationis Euangelicæ sequentia redeamus: *Et misit eum Annas ligatum ad Caypham pontificem.* Ad illum enim sicut Matthęus dicit ab initio ducebatur, quoniam ipse erat illius anni princeps sacerdotũ: alternos quippe intelligẽdi sunt agere solere annos ambo pontifices, id est, principes sacerdotum, qui erant illo tempore Annas, & Cayphas, quos & Lucas Euangelista commemorat, narrans quo tempore cœperit domini præcursor Ioannes prędicare regnum cælorum, & cõgregare discipulos, sic enim dicit, Sub principibus sacerdotum Anna, & Caypha, factum est verbum domini super Ioannem Zachariæ filium in deserto, & cætera. Proinde isti ambo pontifices vicissim suos annos agebant. Et erat tũc annus Cayphæ, quãndo passus est Christus, Ideo secũdum Matthæum cum comprehensus esset, ad eum ductus est, sed prius ad Annam secundum Ioannem venerunt cum illo, non quia collega, sed quia socer eius erat. Et credendum est secundum voluntatem Cayphæ id esse factum, vel etiam domus eorum ita fuisse positas, vt non deberet Annas à trãseuntibus præteriri. Sed cum dixisset Euangelista quòd eum ligatum miserit Annas ad Caypham, reuersus est ad locum narrationis vbi reliquerat Petrum, vt explicaret quod in domo Annæ de trina eius negatione contigerat. *Erat autem*, inquit, *Simon Petrus stans & calefaciens se.* Hoc recapitulat quod antè iam dixerat: deinde quæ secuta sunt iungit. *Dixerunt ergo ei, Nunquid & tu ex discipulis eius es? Negauit ille & dixit, Non sum.* Iã semel negauerat ad ancillæ vocem, & ecce iterum eodem timore perterritus negauit. Deinde vt tertia negatio perficeretur, & verbum domini prædicentis impleretur: *Dicit ei vnus ex seruis pontificis, cognatus eius cuius abscidit Petrus auriculam, Nónne ego te vidi in horto cum illo? Iterum ergo negauit Petrus, & statim gallus cantauit.* Ecce medici completa est prædictio, ægroti conuicta præsumptio: non enim factum est quod iste dixerat. Animam meã pro te ponam: sed factum est quod ille prędixerat, Ter me negabis. Sed trina Petri negatione completa, iam & iste sermo complectatur, vt deinceps quæ de domino apud Pontium Pilatum præsidem gesta sunt, ab alio consideremus exordio.

Matth. 5.
Psal. 56.
Matth. 26.
Luce 2.
Matth. 16.
Ioan. 13.
Psal. 44.

EIVSDEM IN IDEM
Homilia 3.

Tract. 114. in Ioan.

QVæ cum domino vel de domino noſtro Ieſu Chriſto apud Pontium Pilatum præſidem geſta ſunt, quantum Ioannes Euãgeliſta indicat, deinde videamus. Redit enim ad locum narrationis ſuæ vbi eam reliquerat, vt explicaret Petri negationem. Iam quippe dixerat, Et miſit eum Annas ligatum ad Caypham pontificem, atque inde regreſſus Euangeliſta vbi dimiſerat Petrum calefaciente ſe ad ignem in atrio, poſteaquam totam eius negationem, quæ ter facta eſt terminauit, itetum percurrit ad ordinem hiſtoriæ. *Adducunt ergo Ieſum*, inquit, *à Caypha in prætorium*. Ad Caypham quippe ab Anna collega & ſocero eius dixerat miſſum: ſed ſi ad Cayphã, cur in prætorium? Quod nihil aliud vult intelligi, quàm vbi præſes Pilatus habitabat. Aut igitur aliqua vrgente cauſa de domo Annæ, quò ad audiendum Ieſum ambo conuenerant Cayphas perrexerat ad prætorium præſidis, & ſocero ſuo Ieſum reliquerat audiendum; aut in domo Cayphæ prætorium Pilatus acceperat, & tanta domus erat, vt ſeorſum habitantem dominum ſuum, ſeorſum iudicem ferret: *Erat autem mane, & ipſi*, id eſt qui ducebant Ieſum, *non introierunt in prætorium*, hoc eſt in eam partem domus, quam Pilatus tenebat, ſi ipſa erat domus Cayphæ. Cur autẽ non introierunt in prætorium, exponens cauſam, *Vt non contaminarentur*, inquit, *ſed vt manducarent paſcha*. Dies enim agi cœperant azymorum, quibus diebus cõtaminatio illis erat in alienigenæ habitaculum intrare. O impia, & ſtulta cæcitas, habitaculo videlicet cõtaminarentur alieno, & non contaminarentur ſcelere proprio? Alienigenæ iudicis prætorio contaminari timebant, & fratris innocentis ſanguinem fundere non timebant, vt hoc ſolum interim dicam, vbi rea malorum conſcientia tenebantur. Nam quod etiam dominus erat, qui eorum impietate ducebatur ad mortem, & vitę dator occidebatur, non eorum conſcientiæ, ſed ignorantiæ deputetur. *Exiuit ergo Pilatus ad eos foras & dixit, Quam accuſationem affertis aduerſus hominem hunc? Reſponderunt & dixerunt ei, Si non eſſet malefactor, non tibi tradidiſſemus eum.* Interrogentur, atque reſpondeant ab immundis ſpiritibus liberati, ſanati languidi, leproſi mundati, ſurdi audientes, muti loquentes, cæci videntes, mortui reſurgentes, & quod omnia ſuperat, ſtulti ſapientes, vtrum ſit malefactor Ieſus. Sed iſta dicebant, de quibus per Prophetam

Pſal. 34. iam ipſe prædixerat, Retribuebant mihi mala pro bonis. *Dixit ergo eis Pilatus, Accipite eum vos, & ſecundum legem veſtram iudicate eum. Dixerunt ei Iudæi, Nobis non licet interficere quenquam.* Quid eſt quod

De pæn. diſtim. 1. cap. Periculoſe. loquitur inſana crudelitas? An non interficiebant quem interficiendum offerebant, an forte crux non interficit? Sic deſipiunt qui non ſectantur, ſed inſectantur ſapientiam. Quid eſt autem, *nobis non licet interficere quenquam*? Si malefactor eſt, cur non licet? nonne lex eis præcepit, ne malefactoribus, præſertim qualem iſtum putabant, à ſuo Deo ſeductoribus parcant? Sed intelligendum eſt eos dixiſſe, non ſibi licere interficere quenquam: propter diei feſti ſanctitatem, quem celebrare iam cœperant, propter quem de ingreſſu etiam prætorij contaminari metuebant. Itáne obduruiſtis, falſi Iſraëlitæ itáne omnem ſenſum nimia malitia perdidiſtis, vt ideo vos à ſanguine innocentis impollutos eſſe credatis; quia eum fundendum alteri tradidiſtis? Nunquid & Pilatus illum, qui poteſtati eius à vobis ingeritur occidendus, ſuis eſt manibus occiſurus? Si non eum voluiſtis occidi, ſi non inſidiati eſtis ei, ſi non vobis tradendum pecunia comparaſtis, ſi non comprehendiſtis, vinxiſtis, adduxiſtis, odiſtis: ſi non occidendum manibus obtuliſtis, vocibus poſciſtis, non eum à vobis interfectum eſſe iactate. Si autem illis omnibus veſtris præcedentibus factis, etiam crucifige, crucifige clamaſtis, audite quid cõtra vos Prophetà clamat, Filij hominum dentes eorum arma, Ioan. 19. Pſal. 56. & ſagittæ, & lingua eorum machæra acuta. Ecce quibus armis, quibus ſagittis, qua machæra iuſtũ interfeciſtis, quando vobis interficere quenquam non licere dixiſtis. Hinc eſt quod ad comprehendendum Ieſum, cum ſacerdotum non veniſſent principes, ſed miſiſſent: Lucas tamen Euangeliſta in eodem narrationis ſuæ loco ait, Dixit, autem, Luc. 22. inquit, Ieſus ad eos, qui venerant ad ſe principes ſacerdotum, & magiſtratus templi, & ſeniores, Quaſi ad latronem exiſtis: & cætera. Sicut ergo principes ſacerdotum nõ per ſeipſos, ſed per eos, quos miſerant ad comprehendẽdum Ieſum, quid aliud quàm ipſi in ſuæ iuſſionis poteſtate venerunt: ſic omnes qui crucifigendum Ieſum impiis vocibus clamauerunt, non quidem per ſeipſos eum, ſed tamen ipſi per illum, qui eorum clamore ad hoc nefas impulſus eſt, occiderunt: quod vero Ioannes Euãgeliſta ſubiungit, *Vt ſermo Ieſu impleretur, quem dixit, ſignificans qua morte eſſet moriturus*. Si mortem crucis hic velimus accipere, tanquam ideo dixerint Iudæi, Nobis non licet interficere quenquam: quia interfici aliud eſt, aliud crucifigi, non video quomodo id poſſit conſequẽter intelligi, cum hoc ad Pilati verba reſponderint, quibus eis dixerat, *Accipite eum vos, & ſecundum legem veſtram iudicate eum*: nunquid ergo eum non poterant accipere, & ipſi eum crucifigere, ſi per tale genus ſupplicij interfectionem cuiuſquam vitare cupiebant? Quis autem non videat quàm ſit abſurdum eis licere quenquam crucifigere, quibus non licet quenquam interficere? Quid quod ipſe dominus eandem mortem ſuam, id eſt, mortem crucis, etiam interfectionem vocat: ſicut legimus apud Marcum vbi Marc. 10. ait, Ecce aſcendimus Hieroſolymam, & filius hominis tradetur principibus ſacerdotum & ſcribis, & damnabunt eum morte, & tradent eum gentibus, & illudent ei, & conſpuent eum, & flagellabunt eum, & interficient eum, & tertia die reſurget? Nimirum ergo iſta dicendo ſignificauit dominus, qua eſſet morte moriturus, non quòd hic mortem crucis vellet intelligi; ſed quòd cum Iudæi fuiſſent gentibus tradituri, hoc eſt, Romanis: nam Pilatus Romanus erat eúmque in Iudæam Romani eſſe præſidẽ miſerant. Vt ergo iſte ſermo Ieſu impleretur, id eſt, vt eum ſibi traditum gentes interficerent, quod Ieſus futurum prædixerat: ideo Pilatus, qui iudex Romanus erat, cum vellet eum reddere Iudæis, vt ſecundum legem ſuam iudicarent eum, noluerunt eum accipere dicentes: Nobis non licet interficere quenquam. Ac ſic impletus eſt ſermo Ieſu, quem de ſua morte prædixit, vt eum à Iudęis traditum interficerent gentes, minore ſcelere quàm Iudæi, qui de iſto modo ab eius interfectione velut alienos facere voluerunt, non vt eorum innocentia, ſed vt dementia monſtraretur.

EIVSDEM IN IDEM
Homilia 4.

Tract. 115. in Ioan.

QVid Pilatus dixerit Chriſto, quídve Pilato ille reſponderit, iſto ſermone conſiderandum, atque tractandum eſt: cum enim dictum eſſet Iudæis, *Accipite eum vos, & ſecundum legem veſtram iudicate eum*: atque illi reſpondiſſent, *nobis non licet occidere quenquam. Introiuit ergo iterum in prætorium Pilatus, & vocauit Ieſum & dixit ei, Tu es rex Iudæorũ? Et reſpõdit Ieſus, A temetipſo hoc dicis: an alij tibi dixerunt de me?* Sciebat vtiq; dominus, & quod ipſe interrogauit, & quid ille reſponſurus fuit: ſed tamen dici voluit, non vt ipſe ſciret, ſed vt ſcriberetur, quòd nos voluit vt ſciremus. *Reſpondit ei Pilatus, Nunquid ego Iudæus ſum? Gens tua & pontifices tradiderunt te mihi, quid feciſti? Reſpondit Ieſus, Regnum meum non eſt de hoc mundo: ſi ex hoc mundo eſſet regnum meum, miniſtri mei vtique decertarent, vt non traderer Iudæis, nunc autem regnum meum non eſt hinc.* Hoc eſt quod bonus magiſter ſcire nos voluit: ſed prius nobis demonſtranda fuerat vana hominum de regno eius opinio ſiue gentium, ſiue Iudæorum, à quibus id Pilatus audierat, quaſi propterea morte fuiſſet plectendus, quod illicitum affectauerit regnum, vel quoniam ſolent regnaturis inuidere regnantes, & videlicet cauendum erat, ne eius regnum ſiue Romanis, ſiue Iudæis eſſet aduerſum. Poterat autẽ dominus quod ait, *Regnum meum non eſt de hoc mundo*, &c. ad primam interrogationem præſidis reſpondere, vbi ei dixit, *Tu es rex Iudæorum?* ſed eum viciſſim interrogans vtrũ hoc à ſemetipſo diceret, an audiſſet ab aliis, illo reſpondente oſtendere voluit hoc ſibi apud illum fuiſſe à Iudæis velut crimen obiectum, patefaciens nobis cogitationes hominum, quas ipſe nouerat, quoniam vanæ ſunt, eíſque poſt reſponſionem Pilati, etiam Iudæis & gentibus opportunius, aptiúſque reſpondens, *Regnum meum non eſt de hoc mundo*. Quod ſi interroganti Pilato continuo reſpondiſſet, non etiam Iudęis, ſed ſolis gentibus hoc de ſe opinantibus reſpondiſſe videretur. Nunc vero quoniam reſpondit Pilatus, *nũquid ego Iudæus ſum? Gens tua & pontifices tradiderunt te mihi, quid feciſti?* abſtulit à ſe ſuſpicionẽ, qua poſſit putari à ſemetipſo dixiſſe, quod Ieſum regem dixerat eſſe Iudæorum, id ſe à Iudæis audiſſe demonſtrans. Deinde dicendo, *quid feciſti?* ſatis oſtendit illud ei pro crimine obiectum: tanquam diceret, ſi regẽ te negas, quid feciſti vt tradereris mihi? Quaſi mirum non eſſet, ſi puniendus iudici traderetur, qui ſe diceret regem. Si autem hoc nõ diceret, quærendum ab illo eſſet, quid aliud forte feciſſet, vnde tradi iudici dignus eſſet. Audite ergo, Iudæi, & gentes, audi, circunciſio, audi, præputium, audite, omnia regna terrena, non impedio dominationem veſtram in hoc mundo, regnum

Matth. 2. meum non eſt de hoc mundo. Nolite metuere metu vaniſſimo, quo Herodes ille maior cũ Chriſtus natus nunciaretur, expauit, & tot infantes, vt ad eum mors perueniret, occidit, timendo magis quam iraſcendo crudelior, *Regnum*, inquit, *meum non eſt de hoc mundo*. Quid vultis amplius? Venite ad regnum quod non eſt de hoc mundo: venite credendo, & nolite ſæuire metuendo. Dicit quidem prophetia de Deo Patre, Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo, ſuper Sion montem ſanctum eius: ſed Sion, illa & mons ille, non eſt de hoc mundo: quod eſt enim eius regnum niſi credentes in eum, quibus Dicit, De mundo non eſtis, ſicut & ego non ſum de mundo? quamuis eos eſſe vellet in mundo, propter quod de illis dixit ad patrem, Non rogo vt tollas eos de mundo, ſed vt ſerues eos à malo. Vnde & hic non ait, *regnũ meum non eſt in hoc mundo*, ſed, *non eſt de hoc mundo*: & cum hoc probaret dicens, *ſi ex hoc mundo eſſet regnum meum, miniſtri mei vtique decertarent, vt non traderer Iudæis*: non ait, nunc autem regnum meum non eſt hic: ſed, *non eſt hinc*. Hic eſt enim regnum eius vſque in finem ſeculi, habens inter ſe commixta zizania vſque ad meſſem, meſſis enim finis eſt ſeculi, quando meſſores venient, id eſt angeli; & colligent de regno eius omnia ſcandala, quod vtique non fierent, ſi regnum eius non eſſet hic: ſed tamen nõ eſt hinc, quia peregrinatur in mundo. Regno ſuo quippe dicit, De mundo non eſtis, ſed ego vos elegi de mundo. Erant ergo de mundo, quando regnum eius non erant, ſed ad mundi principem pertinebant. De mundo eſt ergo quicquid hominum à vero quidem Deo creatum, ſed ex Adam vitiata atque damnata ſtirpe generatum eſt. Factum eſt autem regnum non iam de mundo, quicquid inde in Chriſto regeneratum eſt. Sic enim nos Deus eruit de poteſtate tenebrarum, & & tranſtulit in regnum filij claritatis ſuæ: de quo regno dicit, *Regnum meum non eſt de hoc mundo*: vel, regnum meum non eſt hinc. *Dixit itaque ei Pilatus, Ergo rex es tu? Reſpondit Ieſus, Tu dicis, quia rex ſum ego*. Non quia regem ſe timuit confiteri, ſed *tu dicis*, ita libratum eſt, vt neque ſe regẽm neget: rex eſt enim cuius regnum non eſt de hoc mundo: neque regem talem ſe eſſe fateatur, cuius regnum putetur eſſe de hoc mundo: talem quippe ille ſentiebat qui dixerat, Ergo rex es tu? Cui reſponſum eſt, *tu dicis, quia rex ſum ego*: dictum eſt enim, *tu dicis*, ac ſi dictum eſſet, carnalis carnaliter dicis. *Deinde ait, Ego in hoc natus ſum, & ad hoc veni in mundum, vt teſtimonium perhibeam veritati*. Non eſt producenda huius pronominis ſyllaba quod ait, *in hoc natus ſum*, tanquam dixerit, in hac re natus ſum: ſed corripienda, tãquam dixerit, ad hanc rem natus ſum, vel ad hoc natus ſum, ſicut ait, ad hoc veni in mundum. In Græco nanque Euangelio nihil eſt huius locutionis ambiguum, vnde manifeſtum eſt eum temporalem natiuitatem ſuam hic commemoraſſe, qua incarnatus venit in mũdum, non illam fine initio qua Deus erat, per quem pater condidit mundum. In hoc ergo ſe dixit natum, id eſt, propter hoc natum, & ad hoc veniſſe in mundum, vtique naſcendo de virgine, vt teſtimonium perhibeat veritati. Sed quia non omnium eſt fides, adiunxit atque ait, *Omnis qui eſt ex veritate, audit meam vocem*. Audit vtiq; interioribus auribus, id eſt, obaudit meæ voci, quod tantundem valeret ſi diceret, credit mihi. Cum itaque Chriſtus teſtimonium perhibet veritati, profecto teſtimonium perhibet ſibi: eius quippe vox eſt, Ego ſum veritas: & dixit alio quoque loco, Ego teſtimonium perhibeo de me: quod vero ait, *Omnis qui eſt ex veritate, audit vocem meam*, gratiã commendauit, quæ ſecundum propoſitum vocat: de

Rom.8. quo proposito dicit Apostolus, Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, his qui secundum propositum Dei vocati sunt, propositum scilicet vocantis, nó vocatorum:
2.Timoth.1. quod alibi apertius ita positum est, Conlabora Euangelio secundum virtutem Dei saluos nos facientis & vocantis vocatione sua sancta, non secundum opera nostra, sed secundum suum propositum & gratiam: nam si naturam cogitemus, in qua creati sumus, cum omnes veritas creauerit, quis non est ex veritate? Sed non omnes sunt, quibus vt audiant veritatem, hoc est, vt obediant veritati & credant in veritatem, ex ipsa veritate præstatur, nullis proculdubio precedentibus meritis, ne gratia nó sit gratia. Si enim dixisset, Omnis qui audit meam vocem, ex veritate est, ideo dictus ex veritate putaretur, quia obtemperat veritati: non autem hoc ait, sed ait, *Omnis qui est ex veritate, audit meam vocem*: ac per hoc non ideo est ex veritate, quia eius audit vocem: sed ideo audit, quia ex veritate est, id est, quia hoc illi donum ex veritate collatum est. Quod quid est aliud quàm donante Christo credit in Christum? *Dixit ei Pilatus, Quid est veritas?* Nec expectauit audire responsum. *Sed cum hoc dixisset, iterum exiuit ad Iudæos, & dixit eis, Ego nullam inuenio in eo causam. Est autem consuetudo vobis, vt vnum dimittam vobis in pascha, vultis ergo dimittam vobis regem Iudæorum?* Credo cum dixisset Pilatus, *quid est veritas?* in mẽtem illi venisse continuo cõsuetudinem Iudæorũ qua solebat eis dimitti vnus in pascha, & ideo non expectauit vt respõderet ei Iesus quid esset veritas, nè mora fieret cũ recoluisset morẽ, quo posset eis per pascha dimitti, quod eum valde voluisse manifestum est, Auelli tamen ex eius corde non potuit Iesum regem esse Iudæorũ, tanquã hoc sibi sicut in titulo ipsa veritas fixerit, de qua quid esset interrogauit. Sed hoc audito, *Clamauerunt rursum omnes dicentes, Non hunc, sed Barrabam: Erat autem Barrabas latro.* Nó reprehẽdimus, ô Iudæi, quod per pascha liberastis nocẽtem: sed quòd occidistis innocentem: quod tamen nisi fieret, verum pascha non fieret: sed vmbra veritatis à Iudæis errantibus tenebatur, & mirabili dispensatione diuinæ sapientiæ per homines fallaces eiusdem vmbræ veritas implebatur, quia vt verum pascha fieret, Christus velut ouis immolabatur. Hinc ea sequuntur quæ iniuriosa Christo Pilatus & cohors eius ingessit, sed alia disputatione tractanda sunt.

EIVSDEM IN IDEM
Homil. 5.

Tract. 116. in Ioan. CVm Iudæi clamassent, non Iesum sibi à Pilato dimitti velle per pascha, sed Barrabam latronem, non saluatorem, sed interfectorem: non datorem vitæ, sed adempt orem. *Tunc apprehendit Pilatus Iesum, & flagellauit.* Hoc Pilatus non ob aliud fecisse credendus est, nisi vt eius iniuriis Iudæi satiati sufficere sibi existimarent, & vsque ad eius mortem Iudæi sæuire desisterẽt. Ad hoc pertinet quod idem præses cohortem suam etiã permisit facere quæ sequuntur, aut fortassis & iussit, quamuis hoc Euãgelista tacuerit: dixit enim quid deinde fecerint milites, Pilatum tamen id iussisse non dixit, *Et milites, inquit, plectentes coronam de spinis, imposuerunt capiti eius, & veste purpurea circundederunt eum, & veniebant ad eum, & dicebant, Aue rex Iudæorum: Et dabant ei alapas.* Sic implebantur quæ de se prædixerat Christus: sic martyres informabantur ad omnia, quæ persecutores libuisset facere perferendo: sic paulisper occultata tremenda potentia, commendabatur prius imitanda patientia: sic regnum quod de hoc mundo non erat, superbum mundum non atrocitate pugnandi, sed patiendi humilitate vincebat: sic illud granum multiplicandum seminabatur horribili contumelia, vt mirabili pullularet in gloria, *Exijt iterum Pilatus foras & dicit eis, Ecce adduco eum foras, vt cognoscatis, quia in eo nullam causam inuenio. Exijt ergo Iesus portans spineam coronam, & purpureum vestimentum, & dicit eis, Ecce homo.* Hic apparet non ignorante Pilato hæc à militibus facta, siue iusserit ea siue permiserit, illa scilicet causa quam supra diximus, vt hæc eius ludibria inimici libentissime biberent, & vlterius sanguinem non sitirent. Egreditur ad eos Iesus portans spineam coronam & purpureum vestimentum, non clarus imperio, sed plenus opprobrio: & dicitur eis, *Ecce homo*: Si regi inuideris, iam parcite quia deiectum videtis. Flagellatus est, spinis coronatus est, ludibriosa veste amictus est, amaris conuitiis illusus est, alapis cæsus est, ferueat ignominia, frigescat inuidia, sed non frigescit, inardescit potius, & increscit. *Cum ergo vidissent eum pontifices & ministri clamabant dicentes, Crucifige crucifige eum, &c.* Ecce altera maior inuidia. Parua quippe illa videbatur, velut affectatę illicito ausu regię potestatis, & ramen neutrum sibi Iesus mendaciter vsurpauit, sed vtrunque verum est, & vnigenitus Dei filius est, & rex ab eo constitutus super Sion montem sanctum eius vtrunque nunc demonstrater, nisi quanto erat potentior, tanto mallet esse patientior. *Cum ergo audisset Pilatus hoc verbum, magis timuit, & ingressus est prætorium iterum, & dicit ad Iesum, Vnde es tu? Iesus autem responsum non dedit ei.* Hoc silentium domini nostri Iesu non semel factum, collatis omnium euangelistarum narrationibus reperitur, & apud principes sacerdotum, & apud Herodem, quo eum, sicut Lucas indicat, misserat Pilatus audiendum, & apud ipsum Pilatum vt non frustra de illo prophetia præcesserit: Sicut agnus coram tondente se sine voce, sic non aperuit os suum, tunc vtique quando interrogantibus non respondit. Quamuis enim quibusdam interrogationibus sæpe responderit, tamen propter illa, in quibus noluit respondere, ad hoc data est de agno similitudo, vt in suo silentio non reus sed innocens haberetur. Cum ergo iudicaretur vbicunque non aperuit os suum sicut agnus non aperuit, id est, non sicut male sibi conscius, qui de peccatis cõuincebatur suis, sed sicut mansuetus, qui pro peccatis immolabatur alienis. *Respondit Iesus, Non haberes aduersum me potestatem vllã, nisi tibi datum esset desuper: propterea qui me tradidit tibi, maius peccatum habet.* Ecce respondit, & tamen vbicunque non respondit non sicut reus siue dolosus, sed sicut agnus, hoc est sicut simplex atque innocens nõ aperuit os suum. Proinde vbi nó respondebat, sicut ouis silebat: vbi respõdebat, sicut pastor docebat. Discamus ergo quod dixit, quod & per Apostolum docuit, quia nó est potestas nisi à Deo, Et quia plus peccat, qui potestati innocentẽ occidẽdum liuore tradit, quam potestas ipsa, si eũ timore alterius maioris potestatis occidit. Talẽ quippe

Luc.23. Esa.53. Rom.13.

quippe Pilato Deus dederat potestatẽ, vt etiã esset sub Cæsaris potestate. Quapropter *non haberes*, inquit, *aduersum me potestatem vllam*, id est, quãtulamcũque habes, *nisi* hoc ipsum quicquid est *tibi esset datum desuper*. Sed quoniam scio quantum sit, non enim tantum est, vt tibi omnimodo liberum sit: *propterea qui tradidit me tibi, maius peccatum habet.* Ille quippe me tuæ potestati tradidit inuidendo, tu vero eãdem potestatem in me exerciturus es metuendo. Nec timẽdo quidem, præsertim innocentem homo hominem debet occidere, inuidus homicida malus est, sed tamen id zelãdo facere multo magis malum est quàm timendo. Et ideo non ait verax magister, quod me tradidit tibi, ipse habet peccatum, tãquam ille non haberet: sed ait, maius habet peccatum, vt etiam se habere intelligeret: neque enim propterea illud nullum est, quia hoc maius est. *Exinde quærebat Pilatus dimittere eum.* Quid est hoc quod dictum est, *exinde*? Quasi antea non quærebat? Lege superiora, & inuenies iamdudum eum quærere dimittere Iesum. *Exinde* itaque intelligendum est propter hoc, id est, ex hac causa, ne haberet peccatum occidendo innocentem sibi traditum, quamuis minus peccans quam Iudæi qui eum illi tradiderant occidendum. *Exinde* ergo, id est, ideo ne hoc peccatum faceret, non nunc primum, sed ab initio quærebat eum dimittere. *Iudæi autem clamabant dicentes, Si hunc dimittis, nones amicus Cæsaris: Omnis enim qui se regem facit contradicit Cæsari.* Maiorem timorem se ingerere putauerunt Pilato terrendo de Cæsare vt occideret Christum, quam superius vbi dixerũt, Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia filium Dei se fecit: Eorum legem quippe ille non timuit vt occideret: sed magis filium Dei timuit ne occideret. Nunc vero non sic potuit contemnere Cæsarem auctorem potestatis suæ, quemadmodum legem gentis alienæ. Adhuc tamen Euãgelista sequitur & dicit, *Pilatus autem cum audisset hos sermones, adduxit foras Iesum, & sedit pro tribunali, in loco qui dicitur Lithostratos, Hebraice autem Gabatha. Erat autem parasceue pascha hora quasi sexta.* Qua hora fit dominus crucifixus, propter Euangelistæ alterius testimonium, qui dixit, Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum, quoniam magna disceptatio solet oboriri: cum ad ipsum locum vbi crucifixus narratur vẽtum fuerit, vt potuerimus, si dominus voluerit, disseremus, Cum ergo pro tribunali sedisset Pilatus, *Dicit Iudæis, Ecce rex vester: illi autem clamabant, Tolle, tolle, crucifige eum, Dixit eis Pilatus, Regem vestrum crucifigam?* Adhuc terrorem quem de Cæsare ingesserant superare conatur, de ignominia eorum volens eos frangere dicendo, *Regem vestrum crucifigam*, quos de ignominia Christi mitigare non potuit, sed timore mox vincitur. *Responderunt enim pontifices, Non habemus regem nisi Cæsarem. Tunc ergo tradidit eis illum vt crucifigeretur.* Apertissime quippe cõtra Cæsarem venire videretur, si regem se non habere nisi Cæsarem profitẽtibus alium regem vellet ingerere dimittendo impunitum, quem propter hos ausus ei tradiderant occidendum. *Tradidit* ergo *eis illum vt crucifigeretur*: sed nunquid aliud & ante cupiebat quando dicebat, Accipite eum vos, & crucifigite: vel etiam superius, Accipite eum vos, & secũdum legem vestram iudicate eum? Cur autem illi tantopere noluerunt, dicentes, Nobis non licet interficere quenquam: & omni modo instantes, vt non ab eis, sed à præside occideretur, & ideo eum occidendum accipere recusantes, si nunc eum accipiunt occidendum? Aut si hoc non fit, cur dictum est, *tunc ergo tradidit eis illum vt crucifigeretur?* An aliquid interest? planè interest, non est enim dictum, *Tunc ergo tradidit eis illum vt crucifigerent eum*, sed *vt crucifigeretur*, id est, vt iudicio ac potestate præsidis crucifigeretur: sed ideo illis traditum dixit Euangelista, vt eos crimine implicatos à quo alieni esse conabantur, ostenderet. Non enim faceret hoc Pilatus, nisi vt id quod eos cupere cernebat, impleret quod autẽ sequitur, *Susceperunt autem Iesum & eduxerunt.* Potest ad milites iam referri apparitores præsidis: nam postea euidentius dicitur, Milites ergo cum crucifixissent eum quamuis Euangelista etiam si totum Iudæis tribuit, merito facit, Ipsi enim susceperunt quod auidissimè flagitauerunt, & ipsi fecerunt quicquid vt fieret extorserũt. Sed hæc sequentia alio sermone tractanda sunt.

Matth.15. Infra tract. 117.

EIVSDEM IN IDEM
Homilia 6.

Tract. 117. in Ioan. IVdicante, atque damnante Pilato pro tribunali dominum Iesum Christum hora quasi sexta. *Susceperunt, & eduxerunt. Et baiulans sibi crucem exiit in eũ qui dicitur Caluariæ locum, Hebraice autem Golgotha, vbi crucifixerunt eũ.* Quid est ergo quod Marcus euangelista dicit, Erat aũt hora tertia, & crucifixerunt eum, nisi quia hora tertia crucifixus est dominus linguis Iudæorũ, hora sexta manibus militum? vt intelligamus horã quintam iam fuisse transactam, & aliquid de sexta cœptum, quando sedit pro tribunali Pilatus, quæ dicta est à Ioanne hora quasi sexta. Et cum duceretur vt in ligno cum duobus latronibus cõfigeretur, & iuxta eius crucem gererentur, quæ gesta narrãtur, hora sexta integra compleretur, ex qua hora vsque ad nonam sole obscurato, tenebras factas trium Euangelistarum, Matthæi, Marci, & Lucæ contestatur autoritas. Sed quoniam Iudæi facinus interfecti Christi à se in Romanos, id est, in Pilatum & eius milites transferre conati sunt, propterea Marcus suppressa ea hora qua Christus à militibus crucifixus est, quæ agi sexta iam cœperat, tertiam potius horam esse recordatus expressit, qua hora intelliguntur apud Pilatum clamare potuisse, Crucifige, crucifige, vt non illi tantum reperiantur crucifixisse Iesum, id est, milites qui eum ligno sexta hora suspenderunt, verumetiam Iudæi, qui vt crucifigeretur hora tertia clamauerunt. Est & alia huius solutio quæstionis, vt non hic accipiatur hora sexta diei, quia nec Ioannes ait, Erat autem hora diei quasi sexta: [aut, hora quasi sexta:] sed ait, Erat autem parasceue paschæ hora quasi sexta. Parasceue autem Latinè præparatio est: sed isto verbo Græco libentius vtuntur Iudæi in huiusmodi obseruationibus, etiam qui magis Latine quam Græce loquuntur. Erat autem præparatio paschæ. Pascha vero nostrum sicut dicit Apostolus, immolatus est Christus. Cuius paschæ præparationem si ab hora noctis nona computemus, tunc enim videntur principes sacerdotum pronunciasse immolationem domini dicentes, Reus est mortis, cum adhuc in domo pontificis audiretur, vnde congruenter accipitur inde cœpisse præparationẽ veri paschæ, cuius vmbra erat pa-

Matth.27. Marc.15. Luc.23. 1.Cor.5. Matth.26.

scha Iudæorum, id est, immolationis Christi, ex quo à sacerdotibus pronunciatus est immolandus, profecto ab ea noctis hora, quæ tunc nona fuisse conjicitur, vsque ad horam diei tertiã, qua crucifixum esse Christum, Marcus euangelista testatur, sex horæ sunt, tres nocturnæ, & tres diurnæ. Vnde in hac parasceue paschæ, id est, præparatione immolationis Christi, quæ ab hora noctis nona cœperat, quasi sexta agebatur hora, id est, peracta quinta iam sexta currere cœperat, quando Pilatus tribunal ascendit: adhuc enim erat ipsa præparatio, quæ ab hora noctis nona cœperat, donec fieret, quæ præparabatur Christi immolatio: quæ facta est hora tertia secundum Marcum, non præparationis, sed diei: eadémque sexta non diei, sed præparationis, sex vtique horis à noctis nona vsque ad diei tertiam computatis. Harum duarum solutionum istius difficilis quæstionis eligat quisque quam volet. Melius autem quid eligat iudicabit, qui de consensu Euangelistarum, quæ operosissimè disputata sunt, legerit. Quod & si aliæ solutiones eius potuerint inueniri, cumulatius euangelicæ veritatis constantia defendetur aduersus calumnias infidelis atque impiæ vanitatis. Nunc ad narrationẽ Ioannis euangelistæ post ista breuiter tractata redeamus. Susceperunt autem, inquit, Iesum & eduxerunt, & baiulans sibi crucem exiit in eum, qui dicitur Caluariæ locum, Hebraice Golgotha, vbi crucifixerunt eum. Ibat ergo ad locum vbi fuerat crucifigendus, portans crucem suam Iesus. Grande spectaculum, sed si spectat impietas, grande ludibrium: si pietas, grande mysterium. Si spectet impietas, grãde ignominiæ documentum: si pietas, grande fidei munimentum. Si spectet impietas, ridet regem pro virga regni lignum sui portare supplicij: si pietas, videt regem baiulantem lignum ad semetipsum figendum, quod fixurus fuerat etiam in frõtibus regum in eo spernendus oculis impiorum, in quo erant gloriatura corda sanctorum: dicturo enim Paulo, Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi: ipsam crucem suam suo gestãs humero commendabat, & lucernæ arsuræ, quæ sub modio ponenda non erat candelabrum ferebat. *Baiulans ergo sibi crucem, exijt in eum, qui dicitur Caluariæ locum*, Hebraice Golgotha, vbi eum crucifixerunt. *Et cum eo alios duos hinc & hinc, medium autem Iesum.* Isti duo latrones erant, sicut aliorum Euangelistarũ narratione didicimus, cum quibus crucifixus & inter quos crucifixus est Christus: de quo præmissa dixerat prophetia, Et inter iniquos deputatus est, *Scripsit autem & titulum Pilatus, & posuit super crucem: erat autem scriptum, Iesus Nazarenus rex Iudæorum. Hunc ergo titulum multi legerunt Iudæorum, quia prope ciuitatem erat locus vbi crucifixus est Iesus. Et erat scriptum Hebraice, Græce, & Latine. Rex Iudæorum.* Hæ quippe tres linguæ ibi præ cæteris eminebant. Hebræa propter Iudæos in Dei lege gloriantes. Græca propter gentium sapientes. Latina propter Romanos, multis ac penè omnibus iam tunc gentibus imperantes. *Dicebant ergo Pilato pontifices Iudæorum, Noli scribere rex Iudæorum, sed quia ipse dixit, rex sum Iudæorum. Respondit Pilatus, Quod scripsi scripsi.* O ineffabilem vim diuinæ operationis, etiam in cordibus ignorantium. Nónne occulta vox quædam Pilato intus quodam, si dici potest, clamoso silẽtio personabat, quod tanto ante in Psalmorum literis prophetatum est? Ne corrumpas tituli inscriptionem? ecce tituli inscriptionem non corrumpit, quod scripsit scripsit. Sed etiam pontifices qui hoc corrumpi videbant, quid dicebant? *Noli scribere*, inquiunt, *rex Iudæorum, sed quia ipse dixit rex sum Iudæorum.* Quid loquimini, insani? quid fieri contradicitis, quod mutare nulla pacto potestis? Nũquid enim propterea non erit verum, quia Iesus ait, rex sum Iudæorum? Si corrumpi non potest, quod Pilatus scripsit, corrumpi potest quod veritas dixit? sed Iudæorũ tantum rex est Christus, an & gentium? imò & gentium: cum enim dixisset in prophetia, Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, prædicans præceptũ eius: ne propter mõtem Sion solis Iudæis eum regem quisquam diceret constitutum: continuo subiunxit, Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te: Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Vnde & ipse iam per os proprium loquens apud Iudæos; habeo, inquit, alias oues, quę non sunt de hoc ouili, oportet me & ipsas adducere, & vocem meam audient, & fiet vnus grex & vnus pastor. Cur ergo magnum volumus intelligi in hoc titulo sacramentum, in quo scriptum erat, rex Iudæorũ, si rex est Christus & gentium? Quia scilicet oleaster factus est particeps pinguedinis oleæ, non olea particeps facta est amaritudinis oleastri: nam in eo quod de Christo veraciter scriptum est in titulo rex Iudæorum, qui sunt intelligendi Iudæi nisi semen Abrahæ filij promissionis qui sunt etiam filij Dei? quoniam non qui filij carnis, ait Apostolus, hi filij Dei, sed qui filij promissionis deputantur in semine. Et gentes erant quibus dicebat, Si autem vos Christi, ergo Abrahæ semen estis secũdum promissionem hæredes. Rex ergo Iudæorum Christus, sed Iudæorum circumcisione cordis, spiritu, nó litera. Quorum laus non ex hominibus, sed ex Deo est, pertinentium ad Hierusalem liberam matrem nostram æternam in cælis, Saram spiritalem, ancillam & filium eius de domo libertatis eijcientem. Ideo enim Pilatus quod scripsit scripsit, quia dominus quod dixit dixit.

Lib. 3. de consens. euangel. cap. 23.
Galat. 6.
Matth. 5.
Matth. 17. Marc. 15. Luc. 23. Esa. 53.
Psal. 59.
Psal. 2.
Ioan. 10.
Rom. 11.
Rom. 9.
Galat. 3.
Galat. 4.

EIVSDEM IN IDEM
Homilia 7.

Tract. 118. in Ioan.

EA quæ gesta sunt iuxta crucem domini, cum iam crucifixus esset isto quãtum dominus adiuuat sermone tractemus. *Milites ergo cum crucifixissent eum, acceperunt vestimenta eius, &c.* Factum est quod voluerunt Iudæi, non ipsi sed milites qui parebant Pilato, iudicante ipso crucifixerunt Iesum: & tamen si voluntates, si insidias, si operam, si traditionem, postremo si extorquentes clamores eorum cogitemus, magis vtique Iudæi crucifixerũt Iesum. Sed de partitione, & sortitione vestimentorum eius non est præterunter loquendum. Quamuis enim omnes Euangelistæ quatuor huius rei meminerint, cæteri tamẽ breuius quàm Ioannes: sed clause illi, iste vero apertissimè: nam Matthæus ait, Postquam autem crucifixerũt eum, diuiserunt vestimenta eius sortem mittentes. Marcus, Et crucifigentes eum diuiserunt vestimenta eius, mittentes sortem super eis quis quid tolleret.

Matth. 27.
Marc. 15.

ret. Lucas, Diuidentes vero vestimenta eius, miserunt sortes. Ioannes autem & quot partes de vestimentis eius fecerint dixit, id est quatuor, vt singulas tollerent. Vnde apparet quatuor fuisse milites, qui in eo crucifigendo præsidi paruerunt: manifeste quippe ait, *Milites ergo cum crucifixissent eum, acceperunt vestimenta eius, & fecerunt quatuor partes, vnicuique militi partem, & tunicam*, subaudiendum est, acceperunt, vt iste sit sensus, acceperunt vestimenta eius & fecerunt quatuor partes, vnicuique militi partem, acceperunt & tunicam. Et sic locutus est, vt de cæteris vestimentis nullam sortem missam esse videamus, sed de tunica quam simul cum cæteris acceperunt, sed non similiter diuiserunt: de hac enim sequitur exponens. *Erat autem tunica inconsutilis, desuper contexta per totum.* Cur autem de illa sorte miserũt narrans. *Dixerunt*, inquit, *ergo adinuicem, Non scindamus eam, sed sortiamur de illa cuius sit.* Apparet itaque in aliis vestibus æquales eos habuisse partes, vt sortiri necesse non fuerit: in illa vera vna nó eos habere potuisse singulas partes nisi scinderetur, vt pannos eius inutiliter tollerent, quod ne facerent ad vnum eam peruenire sortitione maluerunt. Huius Euãgelistæ narrationi consonat etiam propheticum testimonium, quod & ipse continuo subiungens, *Vt scriptura*, inquit, *impleretur dicens, Partiti sunt vestimenta mea sibi, & in vestem meam miserunt sortem.* Nó enim ait, sortiti, sed *partiti sunt*: nec ait, sortiẽtes partiti sunt, sed in cæteris vestimentis sortem omnino nó nominans, postea dixit, *& in vestem meam miserunt sortem*, propter illam reliquã tunicam. De qua re dicam, quod ipse donauerit, cũ prius eam quę oboriri potest tanquam Euangelistæ inter se discrepent, calumniam propulsauero, demõstrans nullius cæterorum verba narrationi Ioannis esse cõtraria: Matthæus enim dicendo, Diuiserunt vestimenta eius sortem mittentes, ad totam diuisionem vestimentorum voluit intelligi etiam illam tunicam pertinere, de qua sortem miserunt, quia vtique omnes vestes diuidendo in quibus & illa fuit, de ipsa sortiti sunt. Tale est etiã quod ait Lucas: Diuidentes vestimenta eius miserunt sortes, diuidentes enim venerunt ad tunicam, de qua facta est sortitio, vt inter eos vniuersa vestimentorum eius diuisio compleretur. Quid autem interest vtrum dicatur, diuidentes miserunt sortes, quod ait Lucas: an diuiserunt sortem mittentes, quod ait Matthæus, nisi quod Lucas dicendo sortes, pluralem pro singulari numero posuit, quę locutio in scripturis sanctis insolita non est, quamuis nonnulli codices sortem reperiantur habere, non sortes? Marcus itaque solus videtur aliquam intulisse quæstionem, dicendo enim, Mittentes sortem super eis quis quid tolleret, tanquam super omnibus vestimentis, non super sola tunica sors missa sit, locutus videtur: sed hic etiam breuitas obscuritatem facit: sic enim dictum est, mittentes sortem super eis: ac si, mittentes sortem cum diuiderent: quod & factum est. Omnium quippe vestimentorum eius diuisio completa non esset, nisi forte claruisset, quis etiam illam tunicam tolleret, vt sic contentio diuidentium finiretur, vel nulla potius oriretur. Quod ergo ait: quis quid tolleret, quando quidem hoc sorti deputatur, non ad omnia quæ diuisa sunt vestimenta referendum est: sors enim missa est quis illam tunicam tolleret, de qua quoniã narrare prętermisit qualis fuerit, & quemadmodum æqualibus factis partibus sola remanserit, quæ ne conscinderetur, veniret in sortem, pro eo positum est, quod ait, quis quid tolleret, id est, quis eam tolleret, tanquam si totum ita diceretur, diuiserunt vestimenta eius mittentes sortem super eis, quis tunicam quæ partibus æqualibus superfuerat tolleret. Quæret forte aliquis, quid significet in tot partes vestimentorum facta diuisio, & de tunica illa sortitio. Quadripertita vestis domini Iesu Christi, quadripartitam figurauit eius ecclesiam, toto scilicet, qui quatuor partibus constat, terrarum orbe diffusam, & omnibus eiusdem partibus æqualiter, id est, concorditer distributam. Propter quod alibi dicit missurum se angelos suos, vt colligãt electos eius à quatuor ventis: quod quid est, nisi à quatuor partibus mũdi, Oriente, Occidente, Aquilone & Meridie? Tunica vero illa sortita, omnium partium significat vnitatem, quæ charitatis vinculo continetur. De charitate autem locuturus Apostolus, Supereminentiorem, inquit, viam vobis demonstrabo: & alio loco ait: Cognoscere etiam super eminentem scientiæ charitatem Christi. Itémque alibi, Super omnia autem hæc habete charitatem quæ est vinculum perfectionis. Si ergo charitas & supereminentiorem habet viam, & supereminet scientię, & super omnia præcepta est, merito vestis qua significatur, desuper contexta perhibetur. Inconsutilis autem ne aliquando dissuatur, & ad vnum peruenit, quia in vnum omnes colligit, sicut in Apostolis cum esset etiã ipse numerus duodenarius, id est, quadripartitus in ternos & omnes essent interrogati: solus Petrus respõdit, Tu es Christus filius Dei viui: & ei dicitur, Tibi dabo claues regni cœlorum, tãquam ligandi & soluendi solus acceperit potestatem, cum & illud vnus pro omnibus dixerit, & hoc cum omnibus tanquam personam gerens ipsius vnitatis acceperit. Ideo vnus pro omnibus, quia vnitas est in omnibus. Vnde & hic cum dixisset, *desuper contexta*, addidit, *per totum*: quod si referamus ad id quod significat, nemo eius est expers, qui pertinere ad totum inueniatur, à quo toto, sicut Græca indicat lingua, catholica vocatur ecclesia. In sorte autem quid nisi Dei gratia commendata est. Sic quippe in vno ad omnes peruenit, cum sors quoque omnibus placuit, quia & Dei gratia in vnitate ad omnes peruenit, & cum sors mittitur, non personæ vel cuiuscunque meritis, sed occulto iudicio Dei creditur. Nec ideo ista non aliquid boni significasse quis dixerit, quia per malos facta sunt, nõ scilicet per eos qui Christum secuti, sed qui sunt persecuti. Quid enim de ipsa cruce dicturi sumus, quę certe similiter ab inimicis atque impiis Christo facta & impacta, est? Et tamen ea significari rectè intelligitur quod ait Apostolus, Quę sit latitudo, lõgitudo, & altitudo, & profundum. Lata est quippe in transuerso ligno, quo extendũtur pendẽtis manus, & significat opera bona in latitudine claritatis: lõga est à trãsuerso ligno vsque ad terrã, vbi dorsum pedésque figuntur, & significat perseuerantiã in lõgitudine temporis vsque in finem. Alta est in cacumine, quòd per transuersum lignum sursum versum excedit, & significat supernum finem quò cuncta opera referuntur, quoniam cuncta quæ latitudine ac longitudine bene ac perseueranter fiunt, propter altitudinem diuinorum faciẽda sunt præmiorum.

Matth. 16.
1. Cor. 13.
Ephes. 3.
Coloss. 3.
Matth. 24.
Ephes. 3.

Profunda est in ea parte, qua in terram figitur: ibi quippe & occulta est, nec videri potest, sed cuncta eius apparentia & eminentia inde consurgunt, sicut bona nostra de profunditate gratiæ Dei, quæ comprehendi ac diiudicari non potest, vniuersa procedunt. Sed etsi crux Christi hoc solum significet quod ait Apostolus. Qui autem Iesu Christi sunt, carnem suam crucifixerũt cum passionibus, & cõcupiscentiis quam magnum bonum est? Nec tamen facit hoc nisi concupiscens aduersus carnem spiritus bonus, cum illam crucem Christi fecerit inimicus, id est, spiritus malus: Postremo quid est quod omnes nouerunt signum Christi, nisi crux Christi? Quod signum nisi adhibeatur, siue frontibus credentium, siue ipsi aquæ qua regenerantur, siue oleo quo chrismate vnguntur, siue sacrificio quo aluntur, nihil eorum rite perficitur. Quomodo ergo per id quod mali faciunt, nihil boni significatur, quando per crucem Christi, quam fecerunt mali, in celebratione sacramentorum eius bonum nobis omne signatur? Sed hæc hactenus: quæ autem sequuntur, alias, vt Deus opitulabitur, differenda videbimus.

Galat.5.

Nota frequẽtẽ vsum olim signi crucis, tã quã sanctificãdi vim habentis.

Olei Chrismatis vsus in veteri ecclesia.

EIVSDEM IN IDEM
Homilia 8.

Tract.119. in Ioan.

CRucifixo domino, posteaquam diuisio vestimẽtorum eius etiã sorte missa completa est, quæ deinde narrat Ioannes Euãgelista videamus: *Et milites quidem*, inquit, *hæc fecerunt. Stabant autem iuxta crucem Iesu mater eius, & soror matris eius, &c.* Hæc nimirum est illa hora, de qua Iesus aquam conuersurus in vinum, dixerat matri. Quid mihi, & tibi est, mulier? nondum venit hora mea. Hanc itaque horam prædixerat, quæ tunc nondum venerat, in qua deberet agnoscere matrem morituras de qua fuerat mortaliter natus. Tunc ergo diuina facturus, nõ diuinitatis, sed infirmitatis matrem velut incognitam repellebat: nunc autẽ humana iam patiens ex qua fuerat factus homo, affectu commendabat humano: tũc enim qui Mariam creauerat, innotescebat in virtute: nunc vero quem Maria pepererat, pendebat in cruce. Moralis igitur insinuatur locus, facit quod faciendum admonet, & exemplo suo suos ministros instruxit præceptor bonus, vt à filiis piis impendatur cura parentibus, tanquam lignum illud vbi erant fixa membra morietis, etiam cathedra fuerit magistri docentis. Ex hac sana doctrina didicerat Paulus Apostolus quod docebat quando dicebat: Si quis autem suis, & maximè domesticis non prouidet, fidem negauit, & est infideli deterior. Quid autem, tam cuique domesticum quàm parentes filiis, aut parentibus filij? Huius itaque saluberrimi præcepti ipse magister sanctorum de seipso constituebat exemplum, quando non vt famulæ Deus quam creauerat & regebat, sed vt matri homo de qua creatus fuerat, & quam relinquebat, alterum pro se quodãmodo filium prouidebat: nã cur hoc fecerit, quod sequitur indicat: ait enim Euangelista, *Ex illa hora accepit eam discipulus in sua.* De seipso dicens. Sic quippe commemorare solet, quòd eum diligebat Iesus qui vtique omnes, sed ipsum præ cæteris & familiarius diligebat, ita vt in conuiuio super pectus suum discumbere faceret, credo vt istius Euãgelij quod per eum fuerat prædicaturus, diuinam excellentiam hoc modo altius commendaret. Sed in quæ sua Ioãnes matrem domini accepit? Neque enim non ex eis erat, qui dixerunt ei, Ecce nos dimisimus omnia, & secuti sumus te? sed ibi quoq; audierat, Quicunque ista dimiserit propter me, accipiet in hoc seculo centies tantum. Habebat ergo discipulus centupliciter plura quàm dimiserat, in quæ susciperet eius matrem, qui hęc illi donauerat? Sed in ea societate beatus Ioannes receperat cẽtuplum, vbi nemo dicebat aliquid suum, sed erant illis omnia communia, sicut in apostolorum Actibus scriptum est. Sic enim Apostoli erant quasi nihil habentes & omnia possidentes. Quomodo ergo matrem magistri, & domini sui discipulus & famulus accepit in sua, vbi aliquid suũ nemo dicebat? An quia paulò post in eodem libro legitur: Quotquot enim possessores prediorum, vel domorum erant, vendentes afferebant precia eorũ, & ponebant ad pedes Apostolorũ, distribuebatur autem vnicuique prout cuique opus erat, intelligẽdum est sic distributum fuisse huic discipulo, quod opus erat, vt illic etiam beatæ Mariæ tanquam matris eius portio poneretur? Magisque sic debemus accipere quod dictum est: *Ex illa hora susceptit eam discipulus in sua.* vt ad eius curã quicquid ei esset necessarium pertineret. Susceptit ergo eam in sua, nõ prædia, quæ nulla propria possidebat, sed officia, quæ propria dispensatione exequenda curabat: deinde subiungit, *Postea sciens Iesus quia omnia consummata sunt, vt consummaretur scriptura, dicit; Sitio, &c.* Quis poterit quę facit ita disponere, quomodo disposuit homo iste quæ passus est? Sed homo mediator Dei & hominum, homo de quo prædictum legitur. Et homo est, & quis cognoscet eum? Quomodo homines per quos hęc fiebant, videbant hominem, sed non agnoscebant Deum. Homo nanque apparebat, qui Deus latebat, patiebatur hæc omnia, qui apparebat, & idem ipse disponebat, hæc omnia qui latebat. Vidit ergo quia consummata sunt omnia quæ oportebat, vt fierent, antequam acciperet acetum, & traderet spiritum, atque vt hoc etiam consummaretur quòd scriptura prædixerat, Et in siti mea potauerunt me aceto: *Sitio*, inquit, tanquam diceret, hoc minus feciſtis, date quod estis. Iudæi quippe ipsi erant acetum degenerantes à vino patriarcharum, & prophetarum, & tãquam de pleno vase, de iniquitate mundi huius impleti, cor habentes velut spongiam, cauernosis quodammodo, atque tortuosis latibulis fraudulentũ. Hyssopum autem, cui circumposuerũt spongiam aceto plenam, quoniam herba est humilis, & pectus purgat, ipsius Christi humilitatem cõgruenter accipimus, quam circundedecunt, & se circunuenisse putauerunt. Vnde est illud in Psalmo: Asperges me hyssopo, & mundabor. Christi nanque humilitate mundamur, quia nisi humiliasset semetipsum, factus obediẽs vsque ad mortẽ crucis, non vtique sanguis eius in peccatorum remissionem, hoc est, in nostram mundationem fuisset effusus. Nec moueat quomodo spongia ori eius potuit admoueri, qui in cruce fuerat exaltatus à terra: sicut enim apud alios Euangelistas legitur, quod hic prætermisit, in arundine est factum, vt in spongia talis potus ad crucis sublimia leuaretur. Per arundinem vero scriptura significabatur, quæ implebatur hoc facto: sicut enim lingua dicitur vel Græca, vel Latina, vel alia quælibet sonum significans, qui lingua promitur: sic arundo dici potest litera quæ arundine scribitur, sed sonos significantis vocis humanæ vsitatissime dicimus linguas: scripturas vero arũdinem dici, quo minus est vsitatum, eo magis est mystice figuratũ. Faciebat ista populus impius, patiebatur ista mi sericors Christus. Qui faciebat, quid faceret nesciebat: qui patiebatur autem nõ solum quid fieret, sed & cur fieret sciebat, verumetiam de malefacientibus bene ipse faciebat. *Cum ergo accepisset Iesus acetum dixit. Consummatum est.* Quid nisi quod prophetia tanto ante tempore prædixerat? Deinde quia nihil remanserat quod antequam moreretur fieri adhuc oporteret, tanquam ille, qui potestatem habebat ponendi animam suam & iterum sumendi eam, peractis omnibus, quæ vt perageretur expectabat, inclinato capite tradidit spiritum. Quis ita dormit quando voluerit, sicut Iesus mortuus est quando voluit? Quis ita vestem deponit quando voluerit, sicut se carne exuit, quando voluit? Quis ita cum voluerit abit, quomodo cum voluerit obiit? Quanta speranda vel timenda potestas est iudicantis si apparuit tanta morientis.

Matth.19.

1.Cor.6.

Act.4.

Act.4.

Psal.68.

Psal.16. Philip.2.

Matth.27. Marc.15. Ioan.19.

EIVSDEM IN IDEM
Homilia 9.

Ex tractato in Ioan.

POsteaquam dominus Iesus peractis omnibus quæ ante suam mortem peragi oportere præsciebat, quando voluit tradidit spiritum, quæ deinde secuta sunt, Euangelista narrante videamus. *Iudæi ergo*, inquit, *quoniam parasceue erat, vt non remanerent in cruce corpora sabbato: erat enim magnus dies ille sabbati rogauerunt Pilatum, vt frangerentur eorum crura, & tollerentur.* Non crura tollerentur, sed hi quibus ideo frangebantur vt morerentur, & auferrẽtur de ligno, ne pendẽtes in crucibus magnum diem festum sui diurni cruciatus horrore fœdarent. *Ad Iesum autem cum venissent, vt viderunt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura, sed vnus militũ lancea latus eius aperuit, & continuo exiuit sanguis & aqua.* Vigilanti verbo Euangelista vsus est, vt nõ diceret, latus eius percussit, aut vulnerauit, aut quid aliud, sed *aperuit*, vt illic quodãmodo vitæ ostium panderetur, vnde sacramenta Ecclesiæ manauerunt, sine quibus ad vitam quæ vera vita est, non intratur. Ille sanguis in remissionem fusus est peccatorũ aqua illa salutare temperat poculum, hæc & lauacrum præstat, & potum. Hoc prænunciabat quòd Noë in latere arcę ostium facere iussus est, qua intrarent animalia quæ non erant diluuio peritura, quibus præfigurabatur Ecclesia. Propter hoc prima mulier facta est de latere viri dormientis, & appellata est vita matérque viuorum. Magnũ quippe significauit bonum ante magnum præuaricationis malum. In habitu iacentis, & dormientis hic secundus Adam inclinato capite in cruce dormiuit, & vnde ei formaretur coniunx, quod de latere dormientis effluxit. O mors vnde mortui reuiuiscunt? quid isto sanguine mundius? Quid vulnere isto salubrius? *Et qui vidit*, inquit, *testimonium perhibuit, & verum est testimonium eius, & ille scit quia vera dicit, vt & vos credatis.* Non dixit, vt & vos sciatis: sed, *vt credatis*: scit enim qui vidit, cuius credat testimonio qui

Ioan.19.

Genes.6.

Genes.2.

non vidit: magis autem ad fidem credere pertinet, quàm videre, nam quid est aliud credere, quàm fidem accommodare? *Facta sunt enim hæc*, inquit, *vt scriptura impleretur, Os non comminuetis ex eo: & iterum alia scriptura dicit. Videbunt in quem confixerunt.* Duo testimonia de scripturis reddidit singulis rebus, quas factas fuisse narrauit: nam quia dixerat, Ad Iesum autem cum venissent, vt viderunt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura: ad hoc pertinet testimonium. Os non cõminuetis ex eo, quod præceptum est eis qui celebrare pascha iussi sunt ouis immolatione in veteri lege, quæ dominicæ passionis vmbra præcesserat, vnde pascha nostrum immolatus est Christus de quo & Esaias propheta prędixerat: Sicut ouis ad immolandum ductus est. Item quia subiunxerat dicẽs: Sed vnus militum lancea latus eius aperuit: ad hoc pertinet alterum testimonium, Videbũt in quem confixerunt: vbi promissus est Christus, in ea qua crucifixus est carne vẽturus. *Post hæc autem rogauit Pilatum Ioseph ab Arimathia, eo quòd esset discipulus Iesu, occultus autem propter metum Iudæorum, vt tolleret corpus Iesu. Et permisit Pilatus. Venit ergo & tulit corpus Iesu. Venit autem & Nicodemus qui venerat ad Iesum nocte primum ferens mixturam myrrhæ & aloes quasi libras centum.* Non ita distinguendum est vt dicamus primum ferens mixturam myrrhæ, sed vt quod dictum est *primum* ad superiorem sensum pertineat: *Venerat* enim *Nicodemus ad Iesum nocte primum*, quod idem Ioannes in prioribus Euangelij sui partibus manifestat. Hic ergo intelligẽdum est ad Iesum, non tunc solum, sed tunc primum venisse Nicodemum, venisse autem postea vt hęc audiendo discipulus, quod certe modo in reuelatione corporis beatissimi Stephani fere omnibus gentibus declaratur. *Acceperunt ergo corpus Iesu, & ligauerunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Iudæis sepelire.* Non mihi videtur Euangelista frustra dicere voluisse, *sicut mos est Iudæis sepelire*: ita quippe, nisi fallor admonuit in huiusmodi officiis, quæ mortuis exhibentur, morẽ cuiusque gentis esse seruandum. *Erat autem in loco, vbi crucifixus est, hortus, & in horto monumentum nouum, in quo nondum quisquam positus erat*: Sicut in Mariæ virginis vtero nemo ante illum, nemo post illum conceptus est: ita in hoc monumento nemo ante illum, nemo post illum sepultus est. *Ibi ergo propter parasceuem Iudæorum, quia iuxta erat monumentum, posuerunt Iesum.* Acceleratam vult intelligi sepulturam, ne aduesperasceret, quando iam propter parasceuen, quam cœnam puram Iudæi Latine vsitatius apud nos vocant, facere tale aliquid non licebat.

Ioan.3.

1.Cor.5. Esa.53.

Zach.12. Apoc.1.

S. AVGVST. EPISCOPI
Hippon. de passione Domini, Homil. 1.

Serm.114. de temp.

ADmonet nos, fratres charissimi, ad solennitatem dominicæ passionis ipse, in quo eam nec muta elementa tacuerunt. Celebret eam lux, fidei linguis hominum, quam conclamauerunt etiam silentia tenebrarum. Hodie dominus noster in statera crucis pretiũ nostræ salutis appendit, & vna morte vniuersum mundum sicut omnium conditor, ita omnium reparator absoluit. Indubitanter enim credamus quòd totum mundum

dum redemit, qui plus dedit, quàm totus mundus valeret, Meritum enim redemptæ mercedis dignitas insignis pretij supergressa est. Inter redemptum, & redimentem dispensatio fuit, compensatio non fuit. Qui ergo non habebat peccata propria, digne deleuit aliena. Solus hic pia victima pro omnibus cecidit, vt omnes leuaret. Et quia debitum solus non habuit, rectè fœnus misericordiæ pro debitoribus erogauit. Perpende inter hæc qui talem pro nobis dedit pecuniam, qualem à nobis sit exacturus vsuram. In hac itaque die fides propheticæ annunciationis impleta
Esa.50. est, ita dicentis; Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus, faciem meam nó auerti à fœditate sputorũ, Suscepit mala nostra, vt tribueret bona sua. Hinc intelligamus, quantum hominem diligere dignatus sit ante culpam, quem sic diligit post ruinã. Agnosce, homo, quantum valeas, & quantum debeas, & dum tantam redemptionis tuæ perspicis dignitatem, ipse tibi
Matth.27. indicito peccandi pudorem. Ecce pro impio pietas flagellatur, pro stulto sapientia illuditur, pro mendace veritas necatur, damnatur iustitia pro iniquo, misericordia afflicitur pro crudeli, pro mi sero repletur synceritas aceto, inebriatur felle dulcedo, addicitur innocentia pro reo, moritur vita pro mortuo. Expauit scelus hominum natura rerum, & quem creatura rebellis non agnoscit, eum mundi dominum tremens terra testatur, & cæli regem sol fugiens confitetur. Chlamyde coccinea induitur, quia sanguine martyrum suorum Ecclesiæ corpus ornatur, Corona spinea capiti eius imponitur, quia punctio peccatorũ nostrorum, quorũ remissione redemptoris gloria struitur, aridis tribulis comparatur. Studeamus nunc è diuerso, vt membrorum vita capitis sit corona. Quòd verò sitire se in cruce positus dicit, fidem incredulæ gentis concupiscit. Sed econtra acetum malitiæ porrigunt, quia vinum sapientiæ, quod à Deo acceperant, peccando corruperant. Velum templi scinditur, quia synagoga honore nudatur. Obseruatio antiqua dissoluitur, Ecclesiæ vnitas præmonstratur. Monumenta aperiuntur, quia mortis iura iure superantur. Laxata sede tartarea à domino rerum profundæ noctis claustra reserantur, & quem homines non recipiunt, inferi Deum esse cognoscũt. Quòd autem triginta argenteos Iudas venditor profanus refudit, indicabat nihil sibi Christi pretium profuturum, sed salutis beneficium scelere suo aliis conferendum. Videamus quid hoc refuso pretio emptum esse eloquia diuina testantur. Emerunt, inquit, ex
Matth.27. eo agrum figuli in sepulturam peregrinorum. Figulus Christus est, ager Christi Ecclesia, acquisitio peregrinorum populus gentium. Supereſt, charissimi, vt agri huius, quotidiani atque perpetui studeamus esse cultores, seminemus in eo frugem bonæ conscientiæ, vt cum tempus messis, id est, consummationis, & dies reddendæ rationis aduenerit, cum securitate, & exultatione bonorum operũ manipulos reportemus, & post contritionem ieiuniorum præsentis quadragesimæ laudabilium actuum candore vestiti, & indumento castitatis ornati, ad festa futura procedamus, & Pascha illud æternũ piorum inserti conciliis celebremus, præstante domino nostro Iesu Christo, qui cum patre, & spiritu sancto viuit, & regnat, &c.

EIVSDEM DE PASsione Domini, & Iuda traditore, Homilia 2.

SVscepit dominus tristitiam nostram, vt nobis largiretur lætitiam suam. Et vestigiis nostris descendit vsque ad mortis ærumnam, vt nos suis vestigiis reuocaret ad vitam, Percutiam, inquit, pastorem, & dispergentur oues gregis. Tristis erat quia nos paruulos relinquebat. Anima tristis erat non pro sua passione, sed pro nostra dispersione. Proditorem osculo libenter suscepit, non quia *Zach.13. Matth.26.* Deus Dei filius mortem timebat, sed quia nec malos pro se perire volebat. Iuda, osculo filium hominis tradis? Fungebaris disciplina virtutis, & discipulus factus es consilij iniquitatis. Officio sanguinem fundis, pro pignore amoris vulnus infligis, pacis argumento mortem immittis, seruus dominum tradis, discipulus magistrum prodis. Vtiliora sunt vulnera amici, quàm voluntaria oscula inimici. Signo dato ab his qui cum fustibus venerant, detinetur. Inijcit manus turba, nectuntur vincula, detinetur iustitia, & traditur *Prouerb.27. Matth.26.* ab iniustitia. Percussit ergo Petrus aurem pueri principis. Quare Petrus? Quia ipse accepit regni cælorum claues, & soluendi, ligandique ipse adeptus est potestatem. Abscissa est pueri auricula male audientis, aure interiore Christum male intelligentis, qui passus non est se prophetam æstimari, sed Dei filium docuit fideli confessione signari. Limus suum agnoscit cooperatorem, & caro suam sequitur operatricem. Iubere potuit, operari maluit, qui è limo terræ corporis membra formauit, qui hostes suos non passus est vulnerari. Illi iusto mortem inferebant, persecutorum vulnera iste sanabat. Petrus sequebatur à longe. Neque enim negare potuisset, si Christo domino adhæsisset. Ter me, inquit, negabis. In domo principis sacerdotum ignis ardebat, vbi Petrus occultus sedebat. Frigus erat vbi Christus non erat. Petrus ab ancilla proditus negat. Mallem Petrum dominum negasse, quàm Iudam dominum vendidisse. Interrogatus Petrus, Et tu, inquit, ex illis es, qui cum Galilæo erant. Non enim erat, quia in principio erat, hominem negauit, hominum consortium refutauit. Non enim hominis erat Apostolus, qui fuerat Christi discipulus. Ergo fleuit amare, maluit ipse suum accusare peccatum, vt iustificaretur fatendo, quàm grauaretur negando. Lachrymas lego,* satisfactionem non lego. Petrus negauit in nocte, sed confitetur in die. Habebat lachrymas Petrus, quas pio fundebat affectu: non habebat proditor fletus, quibus culpam ablueret, vt, dum reus suo iudicio damnatur, spontaneum facinus expietur. Peccaui, inquit, quod tradiderim sanguinem iustum. Et Iudæi. Quid ad nos? tu videris. Pertinacibus studiis funestam sibi vendicant sanguinis auctionẽ, cum refunderet venditor sacrilegij quantitatem. Pretium sanguinis à Iudæorum gazophylacio separatur, & ager figuli Christi pecunia comparatur, locus humandis peregrinorũ reliquiis: prophetiæ testimonium adimpletur, & surgentis ecclesiæ mysterium reuelatur. Ergo pretio sanguinis emitur mundus: Venit enim vt saluetur mundus. Non enim cognouit mundus eum, qui fuerat in mundo mundus. Accusatur, & tacet, bene

tacet qui defensione non eget. Ambiant defendi, qui timent vinci. Non vt reus excusat se tacendo, sed despicit falsidicos refellendo. Manus quidem
Matth.27. Pilatus lauit, sed facta probauit. Vxor verberatur in nocte admonet virum in die. Veritas fatigatur, & à seruo dominus iudicatur. Coronam de spinis annexam compungentes, caput eius coronant, & illudentes adorant. Vt rex salutatur, vt victor coronatur, & quasi Deus & dominus adoratur. Pulchre crucem ascendit, iudicio victor assistit. Talis ergo ascendit, qui seculum vincere parat. Posuerunt titulum scriptum, Hic est Iesus rex Iudæorum. Vermis in cruce, scarabæus in cruce. Bonus vermis, qui hæsit ligno, bonus scarabæus, qui clamauit è ligno. Quid clamauit? Ne statuas illis hoc peccatum. Illis vtique petebat veniam, à quibus accipiebat iniuriam. Hodie, inquit, mecum eris in paradiso. Nec mirum, si conuerso culpam ignoscebat, qui insultantibus venia
Luc.23. niam relaxabat. Potauerunt eum aceto. Bene ad consummãda omnia corruptio synceritatis haurit. Itaque acetum bibitur, vinum cum felle non bibitur. Synceritati non debuit amaritudo misceri, quia pro nobis dominum sine peccato decuit crucifigi. Pater, inquit, in manus tuas commendo spiritum meum. Bene tradidit qui non amisit. Spiritus patri commendatur, vt peccatorum vincula resoluantur. Sol occidit sacrilegis vt spectaculum obumbraret funestis. Finduntur petræ, & Iudæorum corda durantur. Elementa fugiunt, terra concutitur. Iudæus arguit, miles custodit, monumenta reserantur, & Iudæorum perfidia denudatur. Discipuli vigilant, & fletibus oculos mœstos somnus inuidus captat. Iudæi quid curiosi estis, vbi caro crucifixa remansit? In flammis cum tribus pueris apparuit, qui postea
Luc. 2. paruulus dignatus est nasci. Stabant tamen mulieres hæc videntes, stabat & mater Domini, suo filio testimonium perhibente. Ioseph & Nicodemus Christum sepeliunt, vnus iustus, alter in quo dolus non erat. Nam si Apostoli sepelirent, dicerent non sepultum, quem Iudæi nuntiauerant ra-
Ioan.19. ptum. Nicodemus nocte venit propter metum Iudæorum. Simplicitas enim quæritur, non ambitio desideratur. Quomodo iustus latebras periculi timeret, qui corpus non timuit sepelire? Ideo occulte postulauit vt corpus celaret, non vt
Matth.27. periculum præcaueret. Mulieres de longe stabant quæ diligenter locum seruabant. Sexus innutat, deuotio calet. Et cum discipuli fatigarentur, solæ
Ioan.20. tamen ab angelo ne timeant admonentur. Noli me, inquit, tangere, nondum enim ascendi ad patrem meum. Nondum tibi ascendi, quæ viuentem cum mortuis quæris. Quare primum mulieri? Per mulierem mors antea est nuntiata, per mulierem vita hominibus reparatur. Mulier quid ploras? Mulier Christum videbat, sed hortulanum putabat. Deus est qui adoratur, homo est qui tenebatur. Non renuit tangi à fœmina, quia non omnes possunt Christum tangere resurgentem, quem tetigerant in corpore commorantem.

***

sione Domini, & Susanna, Homilia 3.

FOrsitan mirum videtur vobis, fratres, cur Dominus apud præsidem Pilatum à principibus sacerdotum accusetur, nec aliquem iam eorum responsione conuincat, cum vtique ingratam accusationem nonnisi repellere soleat subsecuta defensio. Mirum, inquam sit, fratres, quod arguatur Saluator & taceat. Taciturnitas enim negat quod obijcitur, cum non vult respondere, quod quæritur. Accusationem suam dominus tacendo non firmat, sed despicit non repellendo. Bene enim tacet, qui defensionem non desperat. Ambiat defendi qui metuit superari. Festinet loqui, qui timet vinci. Christus autem cum condemnatur, exuperat, cum iudicatur vincit, sicut ait Propheta, Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cũ iudicaris. Quid ergo opus erat ei loqui ante iudicium, cui ipsum iudicium erat plena victoria? Vicit ergo cum iudicatur Christus, quia sic innocens approbatur. Vnde ait Pilatus, Innocens ego sum à sanguine huius iusti. Melior est igitur causa, quæ non defenditur & probatur, plenior iustitia quæ non verbis astruitur, sed veritate fulcitur. Taceat lingua necesse est, vbi ipsa veritas sibi adest. Taceat lingua in bono negotio, quæ & in malis causis obticere consuenit. Nolo sic defendi iustitiam, sicut solet iniquitas excusari. Quod vincit Christus, non rationis est, sed virtutis. Sciuit enim saluator, qui est sapientia, quo modo tacendo vinceret, quo modo nõ respondendo superaret, atque ideo causam suam maluit comprobare quàm dicere. Ad vincendum forsitan metus cum cogeret ne salutem proderet, nisi quod ipsa erat tota causa victoriæ. Suam enim salutem prodidit, vt salutem omnium lucraretur. In se vinci *Daniel.13.* maluit, vt victor esset in cunctis. Sed quid de Deo Christo loquar? Susanna mulier inimicos suos tacuit, & vicit. Non enim apud Danielem in fœminæ tuitio est, sed in sancta fœmina tacente lingua, pro ea castitas loquitur. Castitas enim Susannæ affuit in iudicio, quæ Euæ defuit in paradiso. Ibi enim pudori eius consuluit, hîc saluti. *Genes.3.* Ibi ne macularetur pudicitia, hîc ne innocentia damnaretur. Castitas enim Susannæ & presbyteros impudicos conuicit in paradiso, & in iudicio falsos accusatores obtinuit, bisque victrix reos facit testimonij, quos reos facit adulterij: atque tandem iudicem meretur castitas Danielem puerum iuniorem, nec dum pubescentis ætatis. Multum igitur de Deo pudicitia consequitur, cum dicem virginem promeretur. Secura enim est de victoria castitas, cui est iudicatura virginitas. Pudicitiæ autem causas, nisi vir pudicus audire non debuit. Talem enim arbitrum meretur castimonia, apud quem non periclitetur verecundia. Cognito igitur Daniel Susannæ negotio, cum eam falsis accusationibus vellet plebs imperita damnare, ait idem, Mundus ego sum à sanguine huius. Quo dicto, peccantis populi reuocauit errorem. Hac ergo voce circa Susannam Daniel vtitur, qua circa dominum vsus est Pilatus. Ait enim Pilatus, Mundus ego sum à sanguine huius iusti. *Matth.27.* Eadem igitur sententia absoluitur pudicitia, qua est & absoluta iustitia. Sed Daniel melius quàm Pilatus.

Serm. 118. de temp. Matth.27.

Psal.50.

Matth.27.

Daniel.13.

Pilatus. Ille enim pudicum sanguinem, nec condemnat,& liberat,hic autem iusti sanguinem confitetur & tradit. Quid enim profuit testimonium perhibuisse innocentiæ, & velut reum addixisse nequitiæ,nisi quod grauius peccatum est vnum, eundémque & pronũciare iustum,& tradere criminosis? Ipse enim iniquitatis suæ testis est, qui ore absoluit, & corde condemnat. Lauerit licet manus Pilatus, tamen sua facta nõ diluit. Quamuis abstergere se putauerit iusti sanguiné de suis membris, eodem tamen sanguine mens eius tenetur infecta. Ipse enim occidit Christum, qui eum tradidit occidendum. Iudex enim bonus,& constans,ne sanguinem innocẽtis addiceret,nec inuidiæ cedere debuit, nec timere. Daniel ergo melius quàm Pilatus. Ille peccantis populi reuocauit errorem, hic autem furentis synagogæ sacrilegium confirmauit.

EIVSDEM DE REPARATIONE GENERIS HUMANI, *Homil. 4.*

2.Cor.5. Serm.120. de temp. FRequẽter audiuimus,fratres dilectissimi, beatum Paulum Apostolum dicentem, Deus erat in Christo,mundum reconcilians sibi,id est,diuinitas operabatur in corpore. Apparebat in fragilitate humanitas, & in virtute maiestas. Ad hoc itaq; nobiscum vixit in carne vt præferret exem-
2.Cor.5. pla iustitiæ. Ad hoc pro nobis mortem subiit, vt conferret munera salutis æternæ. Hominem ad hoc induit,vt erudiret,ad hoc tradidit,vt redimeret,ad hoc resumpsit,vt in Deum sumeret. Vitam ad hoc deposuit, vt donaret, mortem ad hoc suscepit,vt vinceret, cui tamẽ mortis præsumptum dominium redditur, & quasi seruus quidem succubuit, sed quasi dominus imperauit. Siquidem nec animam inferni porta,nec corpus tenere potuit sepultura,quę per illud triduum nequaquam carnem mortali corruptione violabat,quia in inferno sub eadem mora regnum mortis anima destruebat.Quid retribuemus domino pro muneribus tantæ dignitatis? De plenitudine cælesti pro nobis in facturam se suam factor exinaniuit,figulus in figmentum suum transiit,& rex cæli hominis militauit. Militauit dixi, Crux enim pugnan-
Psal.18. tem indicat,resurrectio triumphãtem. Quis tantam possit narrare pietatem? A summo cælo egressio eius, & vsque ad inferni profunda descensio. In vna, eadémque persona quam bene manifestãtur humana pariter & diuina. Nam sedem tartari penetraturus hominem se confessus est, dum
Esa.53. descenderet, Deum se prodidit, dum rediret. Vt
Luc.22.&23. redimeret impios, sicut ait sermo diuinus, vt redimeret iniquos inter iniquos reputatus est, inter duos, quos dextera, leuáque legimus pependisse. Scipsum cõfusioni & opprobrio crucis tradidit,vt latronem glorificaret. Sed si bene respicimus, non illi soli hoc præstitum esse deprehendimus.Nam dum tantum reum benigne relaxat, dum tanto debitori refundit immanis debiti cautionem, humano generi conscripsit securitatem: vt consolatio ac spes fieret totius populi, absolutio vnius desperati,& priuatum donum in publicum cresceret beneficium. Quare indubitanter credendum est, vt quod latroni illi ad commendationem fidei suæ euenerat,etiam causa spei nostræ & vtilitatis accesserit. Immẽsa enim Dei nostri bonitas libenter tribuit, quæ etiam generaliter profutura prænoscit. Et ideo iuxta fiduciam tantæ clemẽtiæ,si quis nostrum crimina sua probabili conuersatione damnauerit, & Christum toto corde crediderit, etiam cum latrone in semetipso ingressum paradisi aperuisse se nouerit. Quantum autem sit in spe salutis humanæ magnitudo fidei,& altitudo diuitiarum misericordię Dei,& patientiæ magnitudo ostenditur,cum hominem in sceleribus inuolũtũ pœna misit ad innocẽtiam,& offensa perduxit ad gloriam. Quem saluti culpa perdiderat, perditio inuenit, cruciatus absoluit,damnatio consecrauit. Sed non sine causa tantum meruit. Videamus quo tempore fidelis apparuit.Ecce inter signa atque virtutes attestantibus miraculis,& acclamantibus, aliquotiens in discipulis mens iam robusta titubauit,& nunc Christi suppliciis quodammodo contradicentibus,in latrone fides nouella conualuit. Sub ipso passionis tempore ab ancilla interrogatus vnus ex discipulis beatus Petrus,peculiarius Chri
Matth.26. sto cognitus,ita respondit, Non noui hominem istum.Et iste,qui ante nõ nouerat,exclamat, Me-
Luc.23. mento mei,domine,cum veneris in regnũ tuum. Quàm singularis,& quam stupenda deuotio.Sub illo tempore credidit reus, quo negauit electus. Laudabilius hoc itaque in latrone,ac magnificentius fuit, quòd hominem addictum, & inter extrema deficiẽtem supplicia,Deum credidit,quàm si inter virtutum opera credidisset. Non itaque sine causa tantum meruit. Aduertamus plenius quo tempore dominum confitetur. Feruebat impietas persequentium, exultabat impietas blasphemantium,contritio, liuores & vulnera solum Christum hominem demonstrabant. Sacrarum manuum in ligno crucis extensio & reuerenda confixio,quæ condemnabat Adæ,& Euæ manus, ad interdictum ligni cibum ingemiscenda seculi transgressione porrectas: Hæc, inquam, confixio per omnia infirmitatem hominis asserebat. Illisæ per latus lanceæ tremenda percussio quantum ostendebat hominem,tantũ absondebat Deum. Apostolis post diuina miracula desperantibus,solus hic non acquiescit scandalo crucis, & mortis. Solus hic testis est maiestatis,qui socius probatur doloris. Et ideo adhuc in latrociniis positus, inuisibilem Deum angelicis iam oculis videt. Illuminarat credo nascentem fidem, lateri iam credentis in Christum propius corpore admota diuinitas,quę se largius sub momento illo pro peragenda redemptione infuderat. Videamus autem
Luc.23. qualis fuerit ipsa deprecatio confitentis,Memento,inquit,mei, domine, cum veneris in regnum tuum.Non dixit,si Deus es, de præsenti supplicio eripe me:sed magis, quia vere Deus es,de futuro iudicio libera me. Quàm cito eum repleuit spiritus sancti eruditio, per quã futuri examinis diem cogitans, & si intolerabile probat esse quod sentit,grauius tamẽ intelligit esse quod metuit.Prædicat seculis iudicem,regémque seculorum,nondum vocatus & iam electus, nondum famulus & iam amicus, nondum discipulus, & iam magister atque ex latrone confessor: quia & si pœna cœperat in latrone, nouo genere consummatur in martyre.Memento,inquit,mei domine. De ligno
Luc.23. crucis clamat, sed iam tempora retributionis cogitat, Videamus quid inter ista respondeat dies, & larga Dei bonitas, quæ sicut excedit vota, ita gratiam

gratiam adiungit ad merita. Hodie, inquit,tanquam si diceret,Quid me,inquit,ó fidelissime comes,& vnicus tanti testis triumphi, quid me tantopere exorandum putas, vt die iudicij mei memineris tui? Quid me ad præsentem retributionem paratum, in tempora tam longa dissimulas? Quid in futura secula fidem in te perfectam fatigas?Hodie mecum eris in paradiso. Ergo tãquam
Luc.23. Gauf.3. hæreditaria,& paterna sedes,quæ expulso Adam, quæ expulsis duobus clausa est, innumeris populis te introeunte,referabitur. Ingredere illuc primus,sed ingressu feliciore quàm primus. Intra paradisum, nequaquã vltra cum Adã visurus infernum. Nullum illic cibũ lethalem, nullam iam legem, nullam arborem pertimescas: Ego tibi illic ero victus,& vita:& ne fortè verearis, ne tibi aliquis hostis in illo beato nemore, ne antiquus ille latro insidietur,possessio tibi illic,me introducẽte,firmabitur. Recedat ergo infidelitas quæ Deũ & hominem non recognoscit. Nam sicut diabolus est qui de paradiso expulit, ita Deus est, qui reducit.Hæc,charissimi,per omnem gestorum ordinem, Deum sub homine agnoscamus operantem. Positus in patibulo verus arbiter in medio damnatorum, negantem repulit, suscepit confitentem. Hunc deputat regno,illum relinquit inferno. Per hæc ergo credamus in maiestate iudicaturum,quem iam in cruce & misericordiam videmus exercere & iudicium. Credamus,inquam Deum, vel ex sola virtute patientiæ, qui dum ab homine crucis neci traditur, sic quoque homini gloriam pollicetur:qui alias ipsas iniurias,& plagas in corpus suum,cõuertit in pretium nostrum. Sed & ipsa totius mundi irrationabilis creatura, moribus suis Deum loquitur. Nam in media passione domini Saluatoris, cælestia & terrena turbantur, lux cum nocte miscetur, elementa quatiuntur, & ab antiquis ministeriis effugantur. Apertè rerum natura perspicitur commoueri,velut in vindictã auctori sui velit armari. Terra ipsa concussa à fundamentis suis, quasi quæ crucem domini vix sustineat, tanquam ad scelus proprium contremiscit.Dies refugo lumine quomodo potest sumit lamẽtum, & fusco tristium tenebrarum habitu more lugentis induitur:& vt tota cæli facies dominicę natiuitatis gloriam noua luce testatur,ita crucis iniuriam nouis tenebris detestatur. Et quæ duritia cordis humani? Væ eis, qui inter ista non credunt, quandoquidem creatura irrationabilis,quæ recipere nõ potest credulitatis affectum, dat tamẽ Deo confessionis obsequium: & cum pro solo homine Christus mortuus sit, perhibet ei tamen etiam pars illa mundi testimonium diuinitatis, ad quam non peruenerunt beneficia passionis. Quæ cum ita sint, charissimi,agnoscat homo,quantum valeat,& quantum illum Deo obnoxium faciat natura vel gratia. Agnoscat homo quantum ab illo expectet Deus & quem tanta dignatione habuit charum, quàm velit esse in cõuersatione pretiosum.Agnoscat homo quantum valeat, & quantum debeat, & dum pretium suum cogitat, vilis sibi esse desinat, & potius vicem muneris saluatori ex ipso bono suo,id est,de conseruata salute restituat. Custodiamus ergo solicite quod tanti sui cruoris commercio Christus redemit. Reus itaque erit non parui pretij, sed sanguinis Christi, qui violat, &commaculat animam Christi sanguine, & passione mundatam, blasphemus, homicida,castitatis proditor. Hæc tria capitaliter occidunt. Contestamur charitati vestræ causas æternorum malorum. Blasphemus, homicida,proditor castitatis suæ,expugnator alienæ,id est,qui legitimi cubilis iura transgreditur, qui extra coniugem suam per mortiferos errat amplexus,reus erit æternæ mortis,quia vilem in se habuit sanguinem redemptoris.Et quia clamat Apostolus. Neque rapaces,ne- 1.Cor.6.
que adulteri regnum Dei possidebunt: abstineamus manus ab alienis, oculos ab aliena fœmina caueamus, ne corpori illi, quod de nostro Christus assumpsit, iniuriam faciamus in nostro corpore.Caueamus ita peccatis,& criminibus vitam prodere, vt ad nos non respiciat prophetia illa terribilis,Non est,inquit,Deus in conspectu eius; Psal.9.
polluuntur viæ eius in omni tempore, auferũtur iudicia tua à facie eius. Irremediabile periculum est,sic aliquem vitiis,& cupiditatibus fræna laxare, vt se rationem Deo non meminerit reddituꝝ rum. Puto quia magna sit iam peccati pœna,metum,ac memoriam futuri perdidisse iudicij. Non nobis ita dulcia sint pauperũ spolia, postmodum nimis amaricatura. Nihilominus sicut dictum est refugiamus carnis alienæ abominanda contagia, vitemus obscœna inimicæ voluptatis incendia. Hæc qui agit, charissimi, de stipula, ac lignis iniquitatum perpetuos sibi succendit ignes, & nunquam extinguendos concinnat vapores.Nõ tanti est vita, si ad hoc viuat homo, vt in paucis huius vitæ annis,consummandę sub breui fine,congreget sibi pœnas æternas,& sine fine mansuras. Sed ne fortè, charissimi, aliquem nimis securum faciat, aut remissum tam noua felicitas credulitatis, ne fortè dicat aliquis in corde suo,Non me vsque adeo conturbet & cruciet rea conscientia, nõ me vsque adeo contristet culpabilis vita, video sub momento, video sub exiguo spatio latroni crimina sua donata,& mihi resoluta mente concipiuntur:Primum considerandum in latrone illo, non Luc.23.
solum credulitatis compendium, sed deuotio,sed temporis illius sub quo hæc agebantur occasio, quo iustorum legitur titubasse perfectio. Deinde antè mihi fidem latronis ostende, & tunc tibi latronis beatitudinem pollicere.Immittit diabolus securitatem vt inferat perditionem, neque dinumerari possint,quantos hæc inanis spei vmbra deceperit. Deterreãt quæso nos ab hac persuasione, innumerabiles populi sub tali securitate nudi, & vacui bonis, & malis pleni ex hac luce prærepti. Quotidie expaueſcendo transitus nostri & commigrationis incerta, quæ & modo vel insperata vel subita sunt, & in æternum remediis caritura sunt.Præueniẽdus est dies,qui prẽuenire consueuit. Ipse se ducit, & de morte sua ludit, qui hoc cogitat, potest mihi extremi temporis indulgentia subuenire. Non est hoc, Primum,quia periculosissima est in vltimum diem promissa securitas: Deinde stultissimum est vt causa quæ de necessitatibus agitur æternis, inutilitatibus vitæ deficientis committatur extremis. Odibile est apud Deum, quando homo sub fiducia pœnitentiæ in senectutẽ reseruatæ liberius peccat. Credite,charissimi, difficile est vt callida dissimulatio ordinandæ consummationis obtineré digna sit facultatem.Apud illum cordis interpretem,ars non admitteretur ad salutem. Ille autem de quo locuti sumus,beatus latro,beatus inquam,nõ iam iuxta

viam insidias tendens, sed viam ipsam in Christo tenens, ac vitæ prædam subito rapiens, immutato genere, & noua spolia de morte propria reportans, ille nec salutis tempora sciens distulit, nec remedia status sui in momenta vltima infelici fraude posuit, nec redemptionis suæ spem in desperationis nouissimum referuauit, nec religionem ante, nec Christum sciuit. Quod si scisset, fuisset forsitan inter Apostolos non postremus in numero, qui prior factus est in regno. Ergo etiam ex hoc in extremo placuit Deo, quia ad consequendam fidem non fuit extrema hora illa sed prima. Opus est ergo vt sibi homo quotidiano actu prouideat, & procuret consummationem, opus est vt tota vita nostra talis sit in conuersatione, vt liberi mereamur esse in fine. Incessabiliter diem transitus nostri & tempus iudicij cogitantes, nos quoque cum latrone iugiter proclamemus, Memento mei domine, cum veneris in regnum tuum. *Luca 23.*

EIVSDEM DE PASSIONE Domini, *Homil. 5.*

Serm. 123. de temp.

OMnes, inquit dominus Iesus, scandalum patiemini in hac nocte. Discipuli terrentur tali auditu, & Iudam non terret tanti sceleris cogitatus. Consulite Apostoli dominum, interrogate discipuli magistrum. Qui mecum, inquit, mittit manum in paropside, ipse traditurus est me. O indouratam frontem talia de se audire, & adhuc delectatur accumbere, Videt publicari suam conscientiam, & adhuc manum porrigit ad buccellam. Nunquid ego sum Rabi? O Iuda, cui dicis, nunquid ego sum Rabi: iam dic ego sum. Nó est oblitio nescientis, sed pietas miserantis. Tu, Iuda, quę possedit cupiditas, omnia in te nouit diuinitas, sed væ tibi in quo semel periit humanitas. Omnes, inquit, scandalum patiemini in hac nocte. Et Petrus, Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego tamen non scandalizabor. Cœperũt altercari medicus, & ægrotus, Ille sine ægritudine se esse putabat, ille futuram accessionem videbat. Cui dominus ait, Paululum sequestremur, donec rei exitum compsobemus. Et Iudas, Quem osculatus fuero, ipse est, tenete eum. O signum sacrilegum, ô placitum fugiendum, vbi ab osculo incipitur bellum, & per pacis indicium pacis rumpitur sacramentum. Venerunt ad hortum, qui iam antea perdiderãt paradisum, quærentes dominum Iesum Christum. Egrediuntur quærentes qui ante præuenerant venientes. Stat Iesus & dicunt, Iesum quærimus. Aspicit eos ipse saluator, quos præcedebat Iudas tenebrosus ducator, Ducatum præbebat & magistrum non videbat, non quia Iesus mutabilis erat. Erat quod erat. Lucem in tenebris quærebãt, sed lucem tenebræ non comprehenderunt. Sed audiamus vocem lucis, qui dicit tenebris venientibus cum laternis, Quem quæritis? Illi dixerunt, Iesum. Respõdit Iesus, Ego sum. Audita voce, abierunt prostrati in faciem cæcitatis. Sed quia lucet lux in tenebris, excitat elisos à mortuis. Iterum dicit eis, Quem quæritis? Iesum, inquiunt. Et ait illis, Ego sum. O insensati Iudæi, interrogastis, & cecidistis, leuati estis, & ingrati estis. Qua vos cõcutiemini cõminatione vel terrore, qui ad solam cecidistis simplicem vocem? Dic Israel, Veniſti tenere me, quia ego defendi te à persequentibus te? Vtinam teneres me, & non perderes te, In aquis patietes cõstruxi, faculam columnæ micantis erexi, Aegyptios cæcitate percussi, tota nocte pro te pugnaui. Factum est mane, & transisti incolumis mare. Malè me quæritis, ideo cecidistis. Ecce qualiter cadunt, qui male dominum quærunt. Tenetur interea dominus, ad sacerdotum principem perducendus, & cum discipuli laberentur, Petrus promissor egregius cœpit ambulare longinquius, peruenit ad principis domum, & quia Petrum frigus vrgebat, calefaciendus solicitus assistebat. Ecce ille qui nihil infirmitatis se putabat habere, paulatim cœpit ad verba medici peruenire. Negat territus Christum, qui se promiserat animam pro eo positurum. Prostrauit eum anicula decrepita, quasi grauis febricula. Pressit eum lethargicus somnus, & cepit eum præco impiger matutinus. Audit gallum cantantem, & vidit se discipulus dominum offendisse. Sub ancilla cœpit pondere vergi, atque demergi. Non erat qui adiuuaret, nisi de interioribus prætorij Petrum dominus respexisset. Cum nox media declinatũ subito teneret incursum, gallus cantauit, & nocte naufragus respirauit. Contum inuenit fidei liberalem, quousque impelleret nauem, vt in medio scopulorum portum quæreret lachrymarum. Vidit nauim cordis sui sine mercibus nudam, flere cœpit amarè, quia dominum suum cœpit amare. Iesus pelago nauigatorem terrebat, & Petrus de gubernatore securitatem sperabat. Domine, inquit Petrus, vbi me dimisisti? Lumen tuum video, te adhuc non video. Lauasti pedes meos, terssisti linteo tuo, lumine tuo aperi oculos meos. Quando possum videre te, nisi respexeris me? Ita permansit in amaritudine lachrymarum, quousque dominus de portis erumperet inferorum. Petrus lachrymas fudit confessionis, & Iudas osculum porrigit falsitatis. Orate, inquit discipulis, ne intretis in tentationem. Inquieta nox in fugam compulit piscatores. Pastor tenetur, & Petrus turbatur. Ipse pastor tristis erat, anima eius turbatur, diuinitas inconcussa lætatur. Orat semel, orat & iterum tertióque precatur. Tanquam aquila tegebat nidum suum velamento pennarum, & solicitus cum orat ad pullos reuertebatur, propter quos tristitiam patiebatur. Obtulerunt Iudæi triginta argenteos. Ille tali pretio debet comparari, cui non potest aliquid æstimari. Bene, synagoga, triginta stateres argenti pensasti, dum Dei filium suspẽdisti. Abiit ergo Iudas, & laqueo se suspendit. Vide, Iuda, sententiam diuinæ maiestatis, quæ te puniri noluit manibus alienis. Pendes in laqueo, & argentum iacet in templo. Nullus gratulatur de tali commercio, quia sacrilegum pronũtiat pretium. Non licet mitti in corbonam, quoniam pretium sanguinis est. Ecce Iudæorum improbitas condemnat admissum, & non condemnat sacrilegium. Si tollere non licet pretium, cur implere festinas homicidium? Aut pretium innocentis sanguinis in corbonam nõ licebat mittere, ipsum innocentem licebat occidere? Emerunt, inquit, agrum in sepulturam peregrinorum. Inuenit tandem mens cæca remedium. Ad requiem peregrinorum, saluatoris deputant pretium. Licet non agnoscant, impletur tamen mysterij sacramentum. Interrogauit Pilatus Iesum, Tu es rex Iudæorum? Et Iesus, Tu dixisti. Qui ait vulgo, Quem vultis dimittam vobis, Barra

Matth. 26. *Ioan. 18.* *Ioan. 1.* *Exod. 14.* *Ioan. 18.* *Matth. 26.*

Barrabam an Iesum? Vulgus clamat, crucifigatur. O inordinata nequitia iudicantis. Pronuntiat innocentem, & eligendi tribuit facultatem. Multa enim sum passa pro iusto isto hac nocte, eius mulier mandat. In natiuitate mundi, vxor ducit virum ad mortem, in passione Christi vxor prouocat ad salutem. Illic serpẽtis subtilitas præcipitat, hic terror angelicus reuocat, vt inde inciperet venia, vnde videntur prorupisse peccata. Aqua manus lauat, dicens, Innocens sum à sanguine huius iusti. Illuminatur per aquæ mysterium iudicis sensus, & Christum pronuntiat iustum, vt populum faceret reum. Magnum tibi delicti vendicas principatum. Ecce iudex saluatoris se amore excusat, & traditor se cum Iudæis propria voce condemnat. Omnia sunt elementa permota, cælum non est quietum, cũ caput dominicũ colaphis verberatur. Non curia cælestis cælo contenta permansit, quia in commotione fuerunt. Cæli luminaria conturbantur, & de stationibus suis stellę sulphureæ cadunt in lapsum. Ligni cuspide rumpitur Golgotha, resonant mallei, securéque cædentes, scinduntur montis sacrati petræ, ille solus Petrus, qui fuerat super petram tanquam in mollem tenuémq; arenã soluebatur ex petra. Latro veniam petiit, deitate largiẽte percepit. Ille sui meminisse rogauit, saluator in paradiso secũ venisse promisit.

EIVSDEM DE PASSIONE Domini, *Homil. 6.*

Serm. 122. de temp.

DIlectissimi fratres, dominus noster Iesus Christus nobis salutem exhibuit, diuinæ vero naturæ nihil minuit. Gratias ergo agamus pietati eius, qui infirmitati nostræ de homine suo vitale composuit medicamentum. Magnificemus eum, quia nullum diuinæ virtuti dum nobis subuenit, fecerat detrimentum. Vere pius, vere Saluator, qui intantum dilexerit opus suum, qui intantum reputauerit seruum suum, id est, humanum genus vniuersum, vt culpam eius suo verbere expiaret, vulnera eius suo liuore sanaret, Denique ille peccat, hic vapulat. Ille præuaricatur, iste crucifigitur. Quis hoc existimet, & quis cogitet? Quis compẽset dominum pro seruis moti dignatum? Et hoc pro quibus? Pro sceleratis, pro impiis. Quid tibi domine, retribuet opus tuum bonum à te factum, propria volũtate peruersum, sed tua misseratione reparatum? Quid ab eo pro tantis beneficiis expetis? Nunquid aliquid eius eges, aut ab eo quod ei non dedisti requires? An forte imò hoc queris vt aptum facias cui misereatis, vt dignum constituatur de tali commercio, quia sacrilegum pronũtiat pretium. Non licet mitti in corbonam, quoniam pretium sanguinis est. Ecce Iudæorum improbitas condemnat admissum, & non condemnat sacrilegium. Si tollere non licet pretium, cur implere festinas homicidium? Aut pretium innocentis sanguinis in corbonam nõ licebat mittere, ipsum innocentem licebat occidere? Emerunt, inquit, agrum in sepulturam peregrinorum. Inuenit tandem mens cæca remedium. Ad requiem peregrinorum, saluatoris deputant pretium. Licet non agnoscant, impletur tamen mysterij sacramentum. Interrogauit Pilatus Iesum, Tu es rex Iudæorum? Et Iesus, Tu dixisti. Qui ait vulgo, Quem vultis dimittam vobis, Barrabam an Iesum? Vulgus clamat, crucifigatur. O inordinata nequitia iudicantis. Pronuntiat innocentem, & eligendi tribuit facultatem. Multa enim sum passa pro iusto isto hac nocte, eius mulier mandat. In natiuitate mundi, vxor ducit virum ad mortem, in passione Christi vxor prouocat ad salutem. Illic serpẽtis subtilitas præcipitat, hic terror angelicus reuocat, vt inde inciperet venia, vnde videntur prorupisse peccata. Aqua manus lauat, dicens, Innocens sum à sanguine huius iusti. Illuminatur per aquæ mysterium iudicis sensus, & Christum pronuntiat iustum, vt populum faceret reum. Magnum tibi delicti vendicas principatum. Ecce iudex saluatoris se amore excusat, & traditor se cum Iudæis propria voce condemnat. Omnia sunt elementa permota, cælum non est quietum, cũ caput dominicũ colaphis verberatur. Non curia cælestis cælo contenta permansit, quia in commotione fuerunt. Cæli luminaria conturbantur, & de stationibus suis stellę sulphureæ cadunt in lapsum. Ligni cuspide rumpitur Golgotha, resonant mallei, securéque cædentes, scinduntur montis sacrati petræ, ille solus Petrus, qui fuerat super petram tanquam in mollem tenuémq; arenã soluebatur ex petra. Latro veniam petiit, deitate largiẽte percepit. Ille sui meminisse rogauit, saluator in paradiso secũ venisse promisit.

tium redemptionis. O pretiosum pretium perditorum! Dicant nunc qui redempti sunt à domino, quos liberauit de manu hostis: Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius, dicat ei terra redempta, terra irrigata, redempta sanguine, irrigata baptismate: Magna iniquitas mea, sed maior est redemptio tua. Audiat ergo vocem domini mei humani generis aduersarius, & nihil iam sibi applaudat elatus, quia pro totius mundi facinore in cruce pependit dominus noster Iesus Christus. Nunc, inquit, iudicium est mundi, nunc princeps huius mundi mittetur foras, Et ego cum exaltatus fuero à terra, omnia trahã ad meipsum. O quam bene te tuo impetu, diabole, percussisti: Crudelitas tua tibi exitium, nobis attulit commodum. Dum nulli parcis, teipsum tandem interimis. Per vnius delictum omnes captiuasti, per vnius iustitiam omnes nihilominus amisisti. Si illum, qui tibi consenserat, inuasisti, istum, in quo nihil inueneras, cur indebite occidisti? Effudisti innoxium sanguinem, redde damnatam progeniem. Tu certe ille es qui tibi diuinitatis similitudinem arrogabas elatus, nunc ab homine diuino prosterneris superatus. Et quid mirum, si te vtpote creaturam suam virtus diuina vicisset? Sed hoc est magnum, atque mirificum: vt de puluere assumeret, vnde tuam nequitiam prosterneret, atque contereret, vt qui supra sydera superbus erigebaris, nũc à carne supereris. Ille igitur sanguis, quem effudisti, te vicit, me redemit. Denique illum bibo, & veneni tui perniciem saluatus vltra non timeo. Præualuisti in paradiso, sed victus es de patibulo. Quid mihi circuniectam paradiso igneam romphęam opponis? Ecce exaltati crucifixi profluẽs vnda restinxit versatilem flammam. Iam iam patet humano generi paradisus, in quo latronem confitentem reduxit dominus Iesus Christus. O quàm grãde mysterium! Paradisus qui clausus fuerat pręuaricatori, iã reseratur latroni. An forte & in hoc latrone totum hominem, vel illum etiam primum generis humani parentem aduertere conuenit? Si enim is, qui aliis interficiendo intulerat mortem, latronis accepit nomen, quanto magis qui ipsam mortem, quę non erat, peccando inuenit, latronis non immerito crimen incurrit? Christus autem ait latroni, Hodie mecum eris in paradiso. Cui aliquãdo, charissimi, tarda videatur esse conuersio, cum latronis iam pendentis, iam morientis non fuerit repudiata confessio? O ampla domini miseratio, obliuiscentis iniusti crimen, suscipiẽtis pœnitentis fidem, pro scelere damnatum faciẽtis electum, mortis debitorem reddentis æternitatis vitę participem! Sed planè huius latronis extrema quidem sed non minima fides, qui dominum tunc non suscitantem mortuos, sed morientem pro peccatoribus propemodum agnoscere, & confiteri promeruit. Solus denique Petrus passionis timore perterritus, quasi hominem denegat, latro crucifixum adorat. Sed Petrus dominus correxit respiciendo, latronem vero beatificauit in gloria assumendo. O latronem laudabilem, mirabilem, imitabilem, sæuientem gladio, violentum cælo, rapinis inhiantem, fide feruentem. Sed hęc mutatio dexteræ excelsi est, vt versam vicem redderet diabolo Christus, videlicet, vt quemadmodum diabolus primum deprauando hominem abstulerat de paradiso, sic Christus latronem confiten-

Psal. 106. *Matth. 27.* *Ioan. 12.* *Psal. 76.* *Luca 23.*

tem erueret de inferno, Ille præsumentem de interdicto ligno decepit, iste pendentem de pœnali ligno redemit. Etenim, fratres, assimamus & nos vocem latronis huius, si non volumus esse latrones. Dicamus & nos, Memento nostri, Domine, cùm veneris in regnum tuum. Hanc ergo confessionem illius sancti latronis, fratres charissimi, quã decantando protulimus, & respondendo propria voce fecimus, deuotione certissima proferamus, & sic dicamus vt audiamur, sic cõfiteamur vt saluemur. Fide ergo dicamus, corde clamemus. Ipse autẽ Dominus noster Iesus Christus audiet profecto vocem nostri clamoris, si integrã deuotionem apprehenderit mentis. Ipse perducat nos ad arborem vitæ, qui eruit nos de lacu miseriæ. Ipse aperiat nobis ianuas paradisi, qui confregit portas inferni. Ipse populum suum eruat à flagello, qui se confiteri permisit ante præsidem Pontium Pilatum. Ipse in regnum suum perducat confitẽtes, qui pati dignatus est pro impiis innocens, vt sit nomen domini benedictum in secula seculorum, Amen.

Luc. 23.

EIVSDEM DE PASSIONE domini, Homil. 7.

IN lectione Euangelica, quæ nobis hesterno die recitata est, fratres charissimi, audiuimus dominum dixisse discipulis suis, Omnes vos scãdalum patiemini in hac nocte propter me. Cui beatus Petrus ait, Etiam si omnes scandalizati fuerint, ego nunquam scãdalizabor. Sed dominus inspector cordis respondit & dixit, Amen dico tibi, antequàm gallus cantet, ter me negabis. Ille autem dixit, Etiam si me mori oportuerit pro te, nõ te negabo. Videte, fratres charissimi, verus, & cælestis medicus venam cordis inspexerat, & qua hora tentationis pondus, vel infidelitatis frigus venturum esset, prædixerat. Medicus prædicebat, & ægrotus negabat. Sed vbi ad horam vẽtum est, falsum fuit quod promiserat homo, & verum apparuit quod prædixerat Deus. Quid enim homo sine Dei gratia possit, timor beati Petri Apostoli euidenter ostendit. Per solum enim liberum arbitrium, non addito etiam Dei adiutorio, promiserat se pro domino moriturum. Sed quid est homo sine gratia Dei, nisi quod fuit Petrus, cum negaret Christum, & nisi quod ait Propheta, Omnis caro fœnum? Et ideo beatum Petrum paululum dominus subdeseruit, vt in illo totum humanum genus posset agnoscere, nihil se sine Dei gratia prævalere, & vt ecclesiæ rectori futuro ignoscendi peccantibus quædam regula ponderetur. Credendæ enim erant Petro Apostolo claues ecclesiæ, imò creditæ sunt ei claues regni cælorũ. Credenda quoque ei erat populorum innumera multitudo, quæ esset pro suæ naturæ vitiis, passionibus, culpis inuoluta atque peocatis. Denique sic ad eum Saluator dicit: Tibi, inquit, dedi claues regni cælorum. Deinde sequitur, dicens, Quęcunque ligaueris super terram, erunt ligata & in cælo; videlicet vt in clauibus fidelis ianitor, in sententiis esset clementissimus dispensator. Erat enim reuera hic Petrus paulò durior & seuerus, sicut eius austeritatem truncata ob Christi iniuriam serui principis sacerdotum declarat auricula. Hic igitur tam durus, tamque seuerus si donum non peccandi à domino fuisset indeptus, quæ venia commissis populis donaretur? Sed idcirco diuinæ prouidentiæ secretum ita temperauit, atque permisit, vt primus ipse laberetur, ac rueret in peccatum, quo erga peccantes duriorem sententiã proprij casus intuitu temperaret. Quantum igitur diuini muneris erga salutem hominum, quantum curæ, quantúmque solicitudinis impendatur aduertite. Totius corporis morbum in ipso capite curat ecclesiæ, & in ipso vertice componit membrorum omnium sanitatem, in ipsa confessionis Christi crepidine, in ipso immobilis fidei fundamento, in Petro scilicet illo, qui dixerat, Etiam si me oporteat mori tecum, non te negabo. Hic est Petrus, qui diuina reuelatione prior omnium veritatem meruit confiteri, dicens, Tu es Christus filius Dei. Hic tantus, & talis venit ad illam noctem, in qua dominus tradebatur, & cùm se calefacere vellet ad prunas, accessit ad eum puella, & dicit ei: Et tu hesterno die cum homine hoc eras. At ille mox respondit, Nescio hominem istum. Quid agis, ô Petre, futuræ rector ecclesiæ, quid loqueris? Intuere quid sis interrogatus, vel quid interroganti responderis? Vox tua repente mutata est, hoc est, omne illud quod cito, sed non cauto sermone promiseras. Hoc est totum, quod etiam omnibus negantibus, te vsque ad mortem perseuerare iuraueras? Nondum fidem tuam aliquis tentauit atque discussit, nondum te ob Christi negationẽ aduersarius traxit ad publicum, nondũ es apud reges, & præsides propter nomen eius exhibitus, non tibi flagella, nondum sunt admota tormenta. Quis porrò est, qui te interrogat, quòd tam citò negasti? Non est seruus, non liber, non Pharisæus, non scriba, non sacerdos, non miles, non centurio, nõ spiculator, nullus postremò eorum, qui autoritate sua posset formidinem incutere confitenti: mulier te simplici voce interrogat, & fortasse nec proditura confessum: nec verò tãtum mulier, sed puella: & non solum puella, sed ostiaria, vile proculdubiò, abiectúmque mancipium. O res stupenda! Puella accedens fidem Petri discussit, & mirum si soliditatem Petri nõ turbo, non imber, sed roris leuissima gutta transfixit. Petrus labia puellæ non sustulit, sed vbi locuta est, ille turbatur. Processit sermo puellæ, & immobilis columna concussa est. Verumtamen instabat illa interrogans, & dicebat: Et tu hesterno die cum homine hoc eras? Petrus autem eo magis oppressus formidine, hominem se scire negauit. Quem respiciens Christus suorum fecit recordari sermonum. At ille intelligens factum, conuersus ad pœnitentiam amarissimè fleuit. Agnouit enim sibi vt homini peccati irrepsisse perniciem, quod totum hactenus vt membri diuinitus procuratũ est. Videte ergo, fratres charissimi, quem admodum exiguæ culpæ permittitur subiacere tantus Apostolus, vt emendatus elationis vitio, atque correctus, integro vestiatur moderationis, & clementiæ indumento. Iam enim eruditus es, & edoctus in Petro, quẽmadmodum eum dominus tui causa patitur circunscribi delicto, quem admodum illum fidei, pietatisque signiferum, & generis humani columnam permiserit metu dominante quassari, vt populorũ doctoribus & magistris esset exemplum, à Deo sibi non peccandi gratiam minimè condonatam, sicut dicit Apostolus Paulus, Cõsidefans te, ne & tu tenteris. Cum fortè

Matth. 26.

Esaiæ 40.

B. Petrus ecclesiæ rector.

Matth. 16.

Ecclesiasticis præpositus est suis sententias pronunciandi.

Galat. 6.

fortè quis fuerit in ecclesia delicto præuentus, non statim abiiciat, non condemnet, sed compatiatur, ac lugeat, cõsoletur, & reuocet, commodet iacenti affectum, porrigat manum, erigat lapsum, spem ei diuinæ clementiæ repromittens, sub qua etiam seruire exemplo tantorum comprobat magistrorum. Hæc autem nos, vt suprà memoraui mus, nõ iustos culpando, sed peccatores ad spem erigendo protulimus, & primò quidem virtutes eius extulimus, vt & iustis formam cautelæ, & peccatoribus salutis monstraremus exemplum.

EIVSDEM DE IVDA Iscarioth, Homil. 8.

Serm. 128. de temp. Matth. 27.

RETinet sanctitas vestra, fratres, nos vobis hoc proxima dominica prædicasse, quod Iudas Iscarioth propria sententia cõdemnatus, ad Pharisæos dominici sanguinis mercedem reportauit, & actus pœnitentia refuderit vẽditionis pretium, sed conscientiæ suæ non resoluerit scelus. Denique post redditum pretium, laqueo se suspendit, vt, qui se multauerat pecunia, multaret & vita. Intelligens enim quãtum scelus admiserit, non sufficit ei sacrilegij carere mercede, nisi careret & salute. Dignũ enim se morte iudicat, quòd Christum vitam omnium tradidisset. Seuerissimus igitur Iudas sui iudex, vel in vlciscendo confitetur, quem negauerat in tradendo, Restituit ergo pecuniam Pharisæis, sed nec Pharisæi eam libenter accipiunt. Dicunt enim illicitum sibi esse in suis eam habere thesauris, Vide igitur quanta vis dominicæ sit pecuniæ, quam inde Iudas reiicit, hinc Pharisæi in loculos non recludũt. Iusti enim sanguinis pretium pertimescit iniquitas possidere, consilium tamen ineunt Pharisæi, vt ex ea ager figuli comparetur, in quo peregrinorum corpora collocentur. Quod quidem prouidentia Dei factum puto, vt pretium saluatoris non peccatoribus sumptum præbeat, sed peregrinis requiem subministret: non sacrilegiis sit ad luxum, sed defunctis sit ad sepulchrũ, vti iam exinde Christus & viuos sanguinis passione redimat, & mortuos pretiosa possessione suscipiat. Pretio ergo dominici sanguinis ager figuli comparatur. Legimus in scripturis quòd totius generis humani salus redempta sit sanguine saluatoris, sicut ait Apostolus Petrus, Hoc scientes, quia nõ corruptibilibus auro, vel argento redẽpti estis de vana vestra conuersatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine quasi agni immaculati & incontaminati Iesu Christi. Igitur, si pretium vitæ nostræ sanguis est domini, vide ergo quia illo non tam redempta sit agri terrena fragilitas, quam totius mundi incolumitas sempiterna. Ait nãque Euangelista, Non enim venit Christus vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum. Vide, inquam, nec pecunia illa nõ tam comparati sit agri parua portio, quam totius mundi copiosa possessio, sicut ait Dauid Propheta, Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatẽ tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Ager ergo iste mundus hic totus est, in quo nos dispersi, & disseminati domino fructum boni operis germinamus. Sed si fortasse perquiras à me, si ager mundus est, quisnam sit figulus, qui mundi possit habere dominatum? Nisi fallor, ipse est figulus, qui vascula corporis nostri fecit ex limo, de quo dicit scriptura, Et fecit Deus hominem de limo terræ. Ipse est figulus, qui carnium nostrarum cœnosum lutum vapore sui spiritus animauit, & materiam fluidã, atque terrenam igneo calore decoxit: ipse, inquam, est figulus, qui nos per manus suas formauit ad vitam, per Christum suum reformauit ad gloriam, sicut ait Apostolus, Ad eãdem imaginem reformamur de gloria ad gloriã, scilicet, vt qui à pristine factura propriis vitiis corruimus, in secunda natiuitate figuli huius materia reparemur, hoc est, qui per Adæ transgressionem in mortem cecidimus, per saluatoris gratiam denuo resurgamus. Ipse planè est figulus, de quo dicit beatus Apostolus, Nunquid dicit figmentum ei, qui se finxit, quare me fecisti sic? Et iterum, Nunquid non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud verò in cõtumeliam? Ex eodem enim luto corporis nostri Deus, tamen pro meritis singulorũ, alios custodit ad regnum, alios reseruat ad pœnam. Iuste itaque figuli ager Christi sanguine emptus est, peregrinis, inquam, qui erant sine domo, & patria, & his, qui toto orbe exules iactabantur, requies Christi sanguine prouidetur: & quibus nõ est in mundo possessio, his in Christo sit sepultura. Istos autem peregrinos, quos esse dicimus, nisi deuotissimos Christianos, qui renuntiantes sæculo, & nihil possidentes in mundo, in Christi sanguine requiescunt? Christianus enim, qui mundum nõ possidet hic, totum possidet saluatorem. Ideò autem peregrinis Christi sepultura promittitur, vt qui se à carnalibus vitiis tanquam peregrinum & alienum custodierit, is Christi requiem mereatur. Sepultura enim Christi quid est aliud, nisi requies Christiani? Nos ergo peregrini in hoc mundo sumus, & tanquam hospites in hac luce versamur, sicut ait Apostolus dicens, Etenim, dum sumus in corpore, peregrinamur à domino. Peregrini, inquam, sumus, & nobis saluatoris empta est sepultura. Consepulti enim sumus, sicut ait Apostolus, cum illo per baptismum in mortem. Baptismus igitur Christi nobis est sepultura, in quo peccatis morimur, criminibus sepelimur, & veteris hominis conscientia resoluta in alteram natiuitatem rediuiua infantia reparamur. Baptismus, inquam, saluatoris nobis est sepultura, quia ibi perdidimus, quod antè viximus, & ibi denuo accipimus vt viuamus. Magna igitur sepulturę huius est gratia, in qua nobis & vtilis mors infertur, & vtilior condonatur. Magna, inquam, sepulturæ huius gratia, quæ & purificat peccatorem, & viuificat morientem.

Genes. 2.

2. Cor. 3.

Rom. 9.

2. Cor. 5.

Rom. 6.

1. Petr. 1.

Ioan. 3.

Psal. 2.

EIVSDEM DE CRVce, & latrone, Hom. 9.

Serm. 130. de temp. Matth. 27.

HOdierna die dominus noster, fratres, pependit in cruce, & nos epulamur, vt discatis, quoniam crux Christi feriæ sunt, & nundinæ spiritales. Antèa nanque crux homen condemnationis erat, nunc verò facta est res honoris: prius in damnatione maledicti stabat, nunc in occasione salutis erecta est. Hæc enim crux innumerabilium nobis bonorum extitit causa: hæc nos de erroribus liberauit, hæc nos sedentes in tenebris illuminauit, hæc nos ex diabolo expugnatore re-

conciliauit Deo,& ex alienatis restituit,in domesticos, de longinquis proximos fecit, de peregrinis reddidit ciues. Hæc est inimicitiarum interemptio, pacis firmamentum; & omnium nobis bonorum thesaurus: propter hanc iam non erramus in solitudinibus, viam enim veritatis agnouimus,nec iam extra regnum sumus, ianuā enim regis intrauimus, iam ignitas diaboli sagittas nō timemus. Fontem enim vitæ, quo extinguerentur,inuenimus. Propter hanc iam in viduitate non sumus, sponsum enim recepimus. Non expauescimus lupum, quia bonum pastorem inue-
Ioan.10. nimus, Ego enim sum, ait, pastor bonus. Propter hanc non formidamus tyrannum, regi enim adhæremus: propter hāc diem festum agimus,crucis memoriam celebrantes. Ita & magister gentium docet propter crucem annua festa cōstitui.
1.Cor.19. Epulemur,inquit,non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ, & nequitiæ, sed in azymis synceritatis, & veritatis. Deinde causam agendæ solennitatis adiiciens ait: Quoniam Pascha nostrum pro nobis immolatus est Christus. Vbi autem sacrificium, ibi & interemptio peccato-
Psal.117. rum, ibi reconciliatio Dei fiet. Vox lætitiæ, & salutis in tabernaculis iustorū. Sed & omnis terra lætetur,Pascha nostrum pro nobis immolatus est Christus. Et vbi immolatus est? Dicito, in altitudine crucis.Nouum est altare sacrificij huius, quoniam & immolatio noua & admirabilis. Ipse enim & hostia erat, & sacerdos. Hostia quidem secundum carnem, sacerdos vero secundum spiritum. Idem ipse & offerebat quidem se secundū spiritum,offerebatur vero secūdum carnem. Audi igitur nunc quo modo vtraque hæc manifesta-
Hebr.5. uerit Paulus. Omnis,inquit, sacerdos,qui ex hominibus excipitur, pro hominibus constituitur. Vnde necessarium est,vt & ipse habeat, quod offerat. Ecce ipse offerebat seipsum. Alibi dictum
Hebr.9. est, Quoniam dominus semel oblatus est pro oblatione sui, deinceps vt multorū auferat peccata.Secunda vero sine peccato videbitur his,qui expectant eum in salutem. Ecce istic oblatus est, ibi seipsum obtulit. Vidisti quo modo simul, & hostia & sacerdos factus est,& altare erat crux. Et cuius rei causa non in templo offertur hæc hostia sed extra ciuitatem, & extra muros, vt illud ad-
Esaie 53. impleretur, quod scriptum est. Quoniam inter
Luc.22. iniquos deputatus est. Cuius igitur rei causa in
Hebr.13. altitudine crucis immolatur, & non sub tegmine ædificij? Ob hoc,scilicet, vt aëris naturam mundaret,propterea non in altari, nec tecto superposito,sed sub cælo. Aër enim purgabatur, cum in altitudine immolaretur ouis: terra etiam purgabatur, quia stillabat sanguis domini super eam. Ideo non sub tegmine, neque in templo Iudæorum, vt non subtraherent sacrificium salutare Iudæi. Neque existimes pro illa tantummodo gente hanc hostiam offerri. Propterea enim extra ciuitatem,& extra muros, vt intelligas quoniam communis est hostia pro genere humano oblata, & ideo communis est purificatio, non ex aliqua
Deut.12. parte,quemadmodum fuerat in Iudæis.Nam Iudæis ideo præcepit Deus relinquere vniuersam terram, & in vno loco offerre sacrificia, & vota reddere, quoniam immunda erat tunc vniuersa terra fumo ararum, & nidore bustorum, cæterorumque coinquinatorum,eorū quę de prophanis gentilium sacrilegiis inferebātur super eam. Nobis vero iam quo modo Christus aduenies vniuersam terram expiauit, omnis locus oratorium factum est. Et idcirco beatus Paulus hortatur,& præcipit sine intermissione orare vbique,dicens,
1.Tim.2. Volo orare viros in omni loco, leuantes manus sanctas.Vides, quo modo mūdatus est orbis terrarum.Et ideo vbique sanctas manus leuare possumus,quoniam vniuersa terra sanctificata est, vt sanctior sit quàm illa, quæ in interioribus templi veteris erant sancta sanctorum. Ibi nanque irrationabile animal ouis offerebatur,hîc autem spiritalis oblata est. Et quantò maior est oblatio, tanto & eminentior sanctificatio, idcirco festiuitas epulationis est crux Christi. Vis discere & aliud crucis beneficium? Paradisum ante quinque millia,vel amplius ferè annos clausum,hodie nobis aperuit. In hac enim die & in hac hora latronem introducens Christus duplex beneficiū operatus est, vnum quidem quia paradisum aperuit, aliud verò quia latronem introducit. Hodie reddidit nobis patriam principalem, hodie reduxit nos in ciuitatem paternam,& æternam domū redonauit communi hominum naturæ. *Hodie*
Luc.23. *mecum eris in paradiso.* Quid dicis? Crucifixus es, & clauis confixus, & paradisum promittis? Ita, inquit, vt in ipsa cruce virtutem meam agnoscas, quoniam res hæc tristitię videbatur, vt nō in crucis lignum attendas,sed virtutem eius, qui crucifixus est,dicas. In cruce hoc miraculum operatus est,vnde maximè potentiam suam declarat omnipotens,non mortuum resuscitans,non mari, & ventis imperans, non dæmones eiiciens,sed crucifixus,& conspputatus in facie,clauisque cōfixus, cum iniurias,& maledicta susciperet, derisus, atque contemptus malignam illam, atque longo scelerum vsu obduratam latronis mētem immutare præualuit,vt ex vtroque virtutem eius inspicias.In eodem enim tempore passionis crucifixus vniuersam creaturam turbauit, & saxa dirupit, duriorem vero lapidibus animā attraxit pariter & honorauit, dicens, *Hodie mecum eris in paradiso.* Luc.23.
Et certe cherubin custodiuit paradisum, sed hîc Genes.3. etiam cherubin dominus est.Flamma rhomphæa obuoluitur,sed ipse & flammæ,& gehennę,& vitæ,& mortis potestatem habet.Et quidem nemo regum aliquando passus est latronem hominem, aut quenquam alium eiusdem naturæ conseruū secum assumens ita in ciuitatem introducere,sed Christus hoc fecit, qui mortis, & diaboli victor, & sacratissimam ingrediēs patriam secum latronem introducit,non conculcans paradisum istius pietatis opere,sed honorans, neq; confundēs latronis introitu,sed illustrans. Honor nanque paradisi est, talem dominum habere, qui etiam latronem dignū facere posset paradisi deliciarum. Etenim cum publicanos, & meretrices introduceret in regnum cęlorum,non confudit,sed extulit regnum cælorum, neque deiecit, sed potius honorauit paradisum. Honor enim, vt dixi, est paradisi,talem habere dominum,qui & latronem dignum facere possit deliciis & possessione paradisi. Talis est enim domini regnum cælorum, vt & meretrices, & publicanos ita probabiles reddat,vt digni appareant gratia, & gloria, quæ illic est. Quemadmodum enim medicum tunc maximè admiramur, cùm viderimus eum difficiles hominum valetudines curantem, mortisque pericula medendi arte vincentem, ita & Christum admirari

admirari iustum est, quando insanabilia vulnera in corporibus,& mentibus curat, quando publicanum, & meretricem ad tantam sanitatem perducit,vt etiam cælo dignos ostendat. Et quid tali dignum quiete egerat latro,vt post crucem, quā meruerat repente paradiso dignus iudicaretur? Vis breuiter dicam virtutem fidei eius? Quando Petrus negauit deorsum, tunc ille confessus est sursum.Et hæc non vt accusans beatissimum Petrum locutus sum, quod abśit sed latronis magnanimitatem ostendere volens. Nam ille discipulus minas abiectæ puellæ non sustinuit, latro vero multitudinem totius populi videns circunstantem, & clamantem,insanas blasphemias, & opprobria, atque maledicta iaculantem, non attendit illis, non cogitauit visibilem abiectionem eius,qui crucifigebatur,sed oculis fidei hæc cuncta transcurrens, & vt abiecta, & leuia veritatis impedimenta præteriens,& relinquens cognouit dominum cæli, & ait dicens. *Memento mei, domine, in regno tuo.* Ne ergo breui commemoratione dimittamus latronem istum, neque confundamur doctorem accipere, quem dominus noster non erubuit primùm in paradisum introducere.
Luc 23. Ne,inquam,erubescamus magistrum habere hominem, qui ante omnem generis humani naturam meruit dignus haberi regno cælorum: sed singula intentius disquiramus, vt virtutem crucis agnoscamus. Non dixit ad eum dominus quem-
Matth.4. admodum ad Petrum: Veni post me,faciam te piscatorem hominum. Nec dixit ad eum, quemad-
Matth.19. modum ad duodecim discipulos, Quoniam sedebitis super duodecim thronos, iudicantes duodecim tribus Israël, sed ne qualecunque verbum dignatus ei dicere, nullum miraculum ostendit, non mortuum resuscitatum, non dæmonem expulsum, non mare obediens, nō denique aliquid aut de regno cælorum ei locutus,aut de gehenna comminatus est,& prior omnium latro confessus est eum,& hoc alio exprobrante fecit. Improperatei & ille alius latro. Audisti latronem & latronem,ambos in cruce, ambos cōuersatione latronum, ambos ex eadem malignitate veniētes, sed iam non ambo in eisdem mentibus, & meritis sunt constituti. Nam alius quidem regnū adipiscebatur, alius verò in gehennam mittebatur. Ita & pridie in discipulis simile discrimen fuit. Nam & Iudas quidem discipulus fuit vt illi vndecim, sed illi quidem dicebant domino, Vbi vis paremus tibi Pascha māducare: iste verò se ad tradendum dominum præparabat & dicebat,Quid vultis mihi dare,& ego vobis eum tradā? Et illi quidem ad ministerium diuinum se præparabāt, hic autem ad tradendum festinabat. Ita & in hoc loco latro,& latro,sed vnus quidem improperabat, alius adorabat: alius blasphemabat, alius laudabat, & blasphemantem corripiebat, dicens, *Nec times dominum tuum?* Vidisti fiduciam latronis, vidisti liberam voluntatem in cruce. Audisti philosophiam in tribulatione, & reuerentiam diuini timoris in supplicio. Quoniam quidem in semetipso erat & clauis confixus, non saucium intellectum, neque confixū sensum habebat. Quis non admiretur, & compungatur? Non solum enim quod in ipso erat,sed & ea,quæ circa seipsū erant,relinquens,de altero curam gerebat in cruce,doctor effectus,& corripiens,& dicens, *Nec times dominum tuum?* Noli, inquit, attendere iudicio huic quod deorsum est, alius iudex inuisibilis est.Ne ergo consideres, quia deorsum à iudice mortali condemnatus est, non enim talia sunt superna iudicia. Hic autem in terreno iudicio,& iusti condemnantur,& iniusti effugiunt,& rei dimittuntur,& innocentes puniuntur. Volentes nanque & nolentes multum errant, qui iudicant. Ignorantes enim iustitiam seducuntur, vel certè scientes per auaritiam corrumpuntur, vt fariseum innocentem vendant. In supernis verò nihil tale. Iudex enim iustus est, & iudicium eius tanquam lumen prodiit, non habens tenebras neque ignorantiam. Vt ergo non diceret, quoniam damnatus deorsum in terris, & adiudicatus est pœnæ,perduxit eum ad iudicium supernū, commemoranit tribunal illud horribile, tantum non dicens sibi; Respice te, & non portabis sententiam damnationis æternæ, nec stabis in sorte iudicum corruptorum, respiciens ad salutem futurum in supernis iudicium. Vidisti philosophiam latronis,vidisti intellectum,& doctrinam, subitò in ictu oculi de cruce in cælum transiliuit:ita iam ex abundantia receptæ iustitiæ proximum illum vel socium quondam suum arguens,vt diceret ei, *Non times*, inquit, *quoniam, in ipso iudicio sumus*, id est,in eadem cōdemnatione? Nónne,inquit,& tu in ipsa cruce es? Quamobrem in quo sociū increpas pœnæ, teipsum pro illo reum statues? Quemadmodum enim is, qui in peccatis est,si alios audeat accusare,seipsum ante illos accusat: ita & is, qui in ærumna positus est, si aliis eam sui oblitus exprobrat, sibi ante illos dicit opprobrium, *quoniam*, inquit, *in ipso iudicio sumus*. Quid agis,ô latro satisfacere incipiens, socium tibi dominum fecisti? Non,inquit, emendo hanc de me opinionem in subsequētibus. Nam ne æstimes, quòd propter damnationis consortium, criminis quoque consortem fecerit dominū, subtexit emendationem dicens: *Et nos quidem iustè, digna enim patimur his quæ commisimus.* Vidisti confessionem perfectam, vidisti quomodo in cruce se exuit à peccatis. Dic, in- Esaie 43.
quit,tu iniquitates tuas prior, vt iustificeris. Nemo compulit, nemo vim fecit,sed ipse se diuulgauit, ipse condemnauit, dicens: *Et nos quidem iustè digna factis recipimus, hic autem nihil mali gessit: Memento mei, domine, in regno tuo.* Non est ausus antè dicere, memento mei, Deus,quàm per confessionem iniquitatis præteritæ sarcinam peccatorum deponeret. Vides quanta res sit confessio. Confessus est, & paradisum aperuit: confessus est,& tantæ fiduciæ robur accepit, vt de latrocinio regnum deposceret, considerans quantorum bonorum nobis causa sit crux. Dicito mihi, latro,regnum petens; quid in eo tale vides,ex quo petis? Dic mihi, nam quod in conspicuo est, clauos, & crucem cernis. Sed hæc,inquit,crux,ipsa regni insigne est,& propter eam Iesum regem appello, quia video crucifixum. Opus enim regis est, vitam suam pro his, quibus regnat,opponere. Vnde & ait: Quia pastor
Ioan.10. bonus animam suam ponit pro ouibus. Igitur & rex bonus animam suam ponit pro his, quorum princeps est. Quoniam igitur animam suam posuit, ideo eum regem cognosco, & dominum appello. *Memento mei*, inquit, *domine, in regno tuo.* Con- Luc.23.
sideraſti quomodo & regni insigne sit crux,quod si aliunde vis dicere, hoc ipsum non reliquit eum solū super terram, sed attraxit in cælo. Vnde hoc ipsum scire potes,quia pariter cum ipso veniep in

secundo, & glorioso eius aduentu, vt discas quomodo vera, & magnifica est crux. Vnde & gloriosam eam dixit, in ea gloriante Apostolo. Sed videamus quomodo cum cruce veniet. *Matth. 24.* Necessarium est enim & hoc ipsum ostendere. Si dixerint, inquit, ecce in proptuariis est Christus, ecce in solitudine est, nolite credere: de secunda præsentia suæ gloriæ dicens, proter Pseudochristos, & propter falsos Prophetas, propter Antichristum, ne aliquis errore præuentus in falsos incidat Christos, quoniam Christi saluatoris aduentum præueniet Antichristus. Ideo solicitè præcauendum est, ne quis pastorem quærẽs, lupum inueniat. Ob hoc prædico tibi, vnde dignoscas veri pastoris aduentum. Nam quia primus aduentus eius latẽter factus est, ne æstimes quoniam secundus aduẽtus eius talis erit, hoc dedit signum. Hæc enim fuit voluntas eius, vt primus aduentus latenter fieret, & quæreret quod perierat, secundus verò aduentus non ita simpliciter ait: *Ibidem.* Quemadmodũ, inquit, fulgur exiens ab Oriente apparet in Occidente, ita erit aduentus filij hominis. Subitò omnibus apparebit, nec erit indigẽs quisquam interrogare, siue hic, siue illic est Christus. Quemadmodum enim cum fulgur emicuerit, non egemus inquirere, si facta sit coruscatio, ita cùm reuelatio præsentiæ eius effulserit, non indigebimus interrogare, an venerit Christus. Sed quod quæritur, si cum cruce veniet, nec enim promissæ expositionis oblitus sum, audi igitur subsequentia: *Vbi suprà.* Tunc, inquit, quando venturus est, sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum. Tãta enim erit eminentia splendoris in Christo, vt etiam clarissima cœli luminaria præ fulgore luminis diuini abscõdantur, Tunc stellæ cadent, quando apparuerit signum filij hominis in cælo. *Signi crucis excellentia.* Considerasti quanta virtus sit signi, hoc est, crucis, sol obscurabitur, luna non dabit lumen suum: crux verò fulgebit, & obscurabit luminaria cæli, delapsisque syderibus sola radiabit, vt discas quoniam crux & luna lucidior, & sole erit præclarior, quorum splendorem diuini luminis illustrata fulgore superabit. Quemadmodum enim ingrediente rege in ciuitatem, exercitus antecedit, præferens humeris signa, atque vexilla regalia, & ambitu preparationis armisonæ annuntiat regis introitum: ita domino descendente è cælis, præcedet exercitus angelorum, qui signum illud, id est, triumphale vexillum sublimibus humeris præferentes diuinum regis cælestis ingressum, terrestrium mentibus nuntiabũt. *Matth. 24.* Tunc, inquit, commouebuntur virtutes cęlorum. De angelis dicit: Tremor enim illos apprehendet & timor magnus. Cuius igitur rei causa dic mihi? Quia tunc tam terribile erit iudiciũ illud, vt etiam ab angelis timeatur. Omnis enim natura generis humani incipiet iudicari, & astare terribili iudici. Quamobrem ergo tunc angeli contremiscent, & vnde tremor apprehẽdet eos? Nõ enim illi habẽt iudicari. Sed quemadmodum, principe iudicante, non solũ rei, sed & officia, quæ nihil sibi conscia sunt, timore, & tremore cõprehendũtur propter iudicis terrorẽ ita & tũc cũ genus humanũ iudicabitur, etiam cælestes ministri pauebunt, & terribili apparatu de iudicis intuentis horrenda formidine contremiscent. Sed quare crux apparebit tunc, & quam ob causam in eius prælatu dominus adueniet, ratio perspicua est, vt agnoscant cõsilium iniquitatis suæ, qui dominum maiestatis crucifixerunt. Per hoc enim signum impudens Iudæorum redarguitur impietas: & quomodo propter hoc ipsum habens crucem veniet, audi ipsum in Euangelio protestãtem; Quia tunc plangent omnes tribus terræ, *Vbi suprà.* videntes accusatorem suum, id est, ipsam crucem, & in ipso arguente cognoscent peccatum suum sero, & frustra fatebũtur impiam cæcitatem. Quid autem miraris, si crucem afferẽs veniet, vbi & ipsa vulnera ostendet: Tunc videbunt, inquit, in quem compunxerunt. *Zach. 12. Ioan. 19.* Quemadmodum enim in Thoma fecit, volens incredulitatem discipuli coarguere, errorémque corrigere pro multorum fide, & ingerens ostendit illi signa clauorum, & ipsa de clauis vulnera, & dixit: Mitte manum tuam, & vide, *Ioan. 20. Lucæ 24.* Quoniam spiritus ossa, & carnem non habet, quemadmodum me videtis habere: tunc ostendet vulnera, & crucem manifestabit, quoniam ipse est, qui crucifixus est. Non solùm autem de cruce, sed de verbis ipsis, quæ in cruce habuit, immensam pietatem eius possumus considerare. Nam, cum adhuc in cruce confixus esset, dicebat: Pater, dimitte illis peccatum, non enim sciunt quid faciunt. *Lucæ 23.* Et crucifixus pro illis, qui crucifixerant, orabat, & quidem illi è diuerso dicebant: Si filius Dei es, descende de cruce. Sed propter hoc non descendit de cruce, quoniam filius Dei est. Propter hoc enim venit, vt crucifigeretur pro nobis. Descende, inquiunt, de cruce, & credimus in te. Hæc verba sunt & occasionis, & incredulitatis. Nam plus fecit quàm si de cruce descẽdisset. Multò enim maius fuit lapide ad monumentum apposito resurgere, quàm de cruce descendere. Lazarum etiam quatriduanum iam funere fœtidum de sepulchro resuscitasse maius, *Ioan. 11.* quàm de cruce descendere. Et illi quidem dicebãt: Si filius Dei es, salua temetipsum. Hæc autem omnia faciebant, & improperabant ei pariter. Dimitte, inquit, illis peccatum: Vtique dimisit, si vellet pœnitere. Si enim non dimisisset illis peccatum, non vtiq; statim post assumptionem eius tria millia, & quinque millia credidissent. Quoniam, inquit, multa millia Iudæorum crediderũt. Audi quid dicũt Paulo Apostolo, Vides, inquiũt, frater, quot millia sunt Iudæorum, qui crediderunt? Imitatores ergo domini esse debemus, & pro inimicis orare exemplo ipsius, *Act. 2. & 4. Act. 21. Lucæ 23.* qui, cum esset crucifixus, pro crucifigentibus se patrem postulabat, vt dimitteret illis peccatum, Et quomodo, inquis, possum dominum imitari? Si volueritis, poteritis. Si enim impossibile erat imitari eum, quo modo dicebat: Discite à me, quoniam mitis sum, & humilis corde? *Matth. 11.* Nam, si impossibile esset imitari eum, nunquam Paulus dixisset; Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. *1. Cor. 4.* Quòd si dominum imitari non vis, imitare seruum eius Stephanum, quem & Apostolum dico, nam ille dominum imitatus est. Et quemadmodum Christus inter crucifigentes se relinquens crucem, relinquens propriam persecutionem, pro crucifigentibus se deprecabatur patrem, ita & seruus eius inter lapidantes se, suscipiens iacula saxorum, & delores, qui ex ipsis fiebant, dicebat: Domine, ne statuas illis peccatum hoc. *Act. 7. Lucæ 23.* Audisti quo modo secundum dominum locutus est seruus. Ille ait: Pater, dimitte illis peccatum, nesciunt enim quid faciunt. At iste dicit: Domine, ne statuas illis hoc peccatum. Et, vt discas, quoniam cum omni solicitudine orauit: Positis, inquit, genibus orabat dicens: Domine, ne statuas illis hoc peccatum, qui viuis, & regnas in secula seculorum, Amen. *Act. 7.*

EIVSDEM DE IOSEPH *qui corpus Domini petijt à Pilato, & cætera, Homilia 10.*

Sermo 132. de temp. PEracta passione Domini nostri Iesu Christi, & resurrectione, in qua fidei nostræ omnis summa consistit, emergit quidam Ioseph, olim quidem amator, & discipulus domini, & qui pro ratione temporis defuncto exequias occultas impendebat, quia & noxi misericordiam furor persequentium prohibebat. Quod factum, ita Ioannes Euangelista narrauit. *Ioan. 19.* *Rogauit, inquit, Pilatum Ioseph occulte, propter metum Iudæorum, & petiuit corpus Iesu & permisit Pilatus.* Cum in animo religioso metus cum deuotione certaret, excogitat statim quod & fidei satisfaceret, & timori, & occulte postulans vt & humo mandaret occisum, & declinaret insaniam Iudæorum. Iudex vero eundem seruans animum mortuo, quem impendit audito: nam quem coactus dederat pœnæ, libens tradit sepulturæ. Postquam vero corpus Iesu humatum est, statim potentiam suam repetit, quà venerat reditura maiestas. *Ioan. 20.* Nam cuius natiuitas hominis ostenderat filium, mors prodidit Deum. Cum enim Maria Magdalenæ venisset ad monumentum, quam memorem saluatoris amissa fide deuotio in lachrymas compellebat, videns reuolutum à foribus lapidem, cum non inuenisset in sepulchro dominum, cœpit acrius dolere quòd perdiderit & defunctum. Mox autem ad Petrum eius discipulum peruolat, quem pro meriti qualitate vel fidei, maior de eius obitu cura tangebat, nunciat inane sepulchrum, quæritur corpus ablatum. Petrus vero resurrectionis filij Dei & ante crucem conscius, quam prædixerat ipse passurus, sub tali nuncio non fleuit, aut doluit, sed morem suum in diuinis virtutibus seruans, properat experiri quod credidit. Ad sepulchrum itaque domini celeri cursu festinat, lætior rediturus, si non inueniret quem quærebat. Beatus autem Euangelista & ex consequentibus probat potentiam resurgentis. *Ibidem.* Venit, inquit, Simon Petrus & introiuit in monumentum: & cum non inuenisset dominum, vidit linteamina posita & sudarium, quod fuerat super caput eius. Nam manifestius Deus perlaturus quem viuificauerat in cælum, & mortem vacuat & sepulchrum. Nam linteamine quo funus tegebatur exposito, reliquit terræ exuuias, vitali iam corpore induta maiestas. Petrus igitur videns resurrectionem, quam Dei filius pronunciauerat impletam, qui solicitus venerat, securus abscessit. Maria tamen resurrectionis ignara non cessat lachrymas fundere, nesciens hanc esse dominici corporis gloriam quam putabat iniuriam. Cuius inanes mœrores Angelus magis prohibet quàm consolatur, vt Euangelista testatur: Maria, inquit, quid ploras? Si spiritali prudentia intentionem diuini sermonis intelligas, lachrymarum causam non tanquam ignarus interrogat, sed importunos fletus dolentis obiurgat. Maria, inquit, quid ploras, cum vacuato monumento non damno funeris, sed merito resurgentis Iesu Christi corpus virtus sibi non facinus vendicasset? Culpat eodem tempore à Maria lachrymas fundi, quo debuit gloriari. Quid ploras, aut quem quæris? Angelus instruit nescientem sano consilio, ne viuentem quæreret in sepulchro. Quæ mulier quia reuixisse quem flebat, nec correcta cognouit, à superfluis postmodum lachrymis reuocatur vocibus resurgentis similibus. Et enim Iesus Mariam verbis alloquitur: Mulier, inquit, quid ploras, aut quem quæris? Hoc est dicere, me iam viuente pro quo mortuo lachrymas fundis? Aut me præsente quem quæris? At illa Iesum secundo appellata cognoscens diuinæ maiestatis operante potentia viuum inuenit, quẽ quærebat occisum Iesum Christum dominum nostrum, cui semper in patre gloria in secula seculorum, Amen.

EIVSDEM DE SEPVLchro Domini, *Homilia 11.*

Sermo 133. de temp. Ioan. 19. VIdeamus, fratres, de Domini corpore posteaquam de cruce deponitur quid geratur. *Accepit illud Ioseph ab Arimathia, vir iustus*, sicut ait Euangelista, *& in nouo suo sepeliuit monumento, in quo nondum quisquam positus fuerat.* Beatum ergò corpus domini nostri Iesu Christi, quod cum nascitur ex vtero virginis gignitur, cum recedit, iusti tumulo commendatur, Beatum planè corpus, quod virginitas peperit, & iustitia custodiuit. Custodiuit enim illud Ioseph tumulo incorruptum, sicut seruauit illud Mariæ vterus illibatum. Sicut enim pollutione ibi non tangitur, sic mortis corruptione non læditur. Vbique beato corpori defertur sanctitas, vbique virginitas. Nouus illud venter concepit, nouus tumulus conclusit. Dominica ergo est virgo vulua, & virgo est sepultura. Quin potius ipsam sepulturam vuluam dixerim, est enim similitudo non parua. Sicut enim dominus de matris vulua viuus exiuit, ita & de Ioseph sepultura viuus surrexit. Et sicut de vtero tunc ad prædicandum natus est, ita & nunc ad euangelizandum renatus est de sepulchro, nisi quod gloriosior est ista quàm illa natiuitas. Illa enim corpus mortale genuit, hæc edidit immortale. Post illam natiuitatem ad inferos descenditur, post hanc remeatur ad cælos. Religiosior est planè ista, quàm illa natiuitas. Illa enim corpus mortale genuit, totius mundi dominum nouem mẽsibus in vtero clausum tenuit, hæc autem triduo tantum tumuli gremio custodiuit. Illa cunctorum spem tardius protulit, hæc omnium salutem citius suscitauit. Fortasse quis dicat de priori dominicæ natiuitatis prædicatione, in qua prædicauimus, non minorem esse gloriam, quòd tumulus Ioseph suscitauerit dominum, quàm quòd eum sanctæ Mariæ vterus procrearit. Quæ comparatio ventris, & tumuli, cum ex intimis visceribus illa ediderit filium, hic autem solummodo locum præstiterit sepulturæ? At ego dico, non minorem Ioseph affectum fuisse quàm Mariæ. Siquidem illa vtero dominum, hic corde concepit. Illa saluatori membrorum similium secretum præstitit, hic secretum sui cordis non negauit. Illa dominum pannis inuoluit, cum natus est, hic linteis, cum recessit. Illa perunxit beatum corpus oleo, hic aromatibus honorauit. Conueniunt ergo sibi obsequia, conuenit & affectus. Inde necesse est etiam meritum conuenire, nisi

nisi quòd Mariam ad obsequium angelus admonuit, Ioseph autem iustitia sola persuasit. Igitur
Psal.5. & 13. Ioseph in suo sepulchro posuit dominum. Legimus in propheta: Sepulchrum patens est guttur eorum: Si ergo sepulchrũ patens est guttur hominum, vide ne forte secũdum hanc similitudinem dominum Ioseph non tam in terrena posuerit sepultura, quàm in monumento sui cordis collocauerit, & custodiendum illum susceperit, non tam memoria fragili morituroru quàm memoria sancta virtutum. Hæc enim virtutum fidelis est memoria, quæ intra se cõtinens Christum, lædi eum hæreticorum cotruptione non patitur. De qua
1.Cor.11. memoria in sacramentis dominus dicit: Quotiescunque feceritis hæc, in memoriam mei facietis, donec veniam. Quotiescunque enim Christum loquimur, totiens eum sanctiori memoriæ commendamus. Sepulchrum ergo patens, guttur hominum recte planè dicit propheta. Sepulchrum enim Christi patens est Euangelistarum beatum guttur, per quod illud æterno literarum thesauro condiderunt. Patens autem sepulchrum ideo dicitur, quia qui vult ad Christi peruenire mysterium, non ingreditur ad illud nisi per Euangelicæ scripturæ secretum. In literarũ enim secreto quasi quodam nouo vasculo commẽdatus est dominus. Quisque igitur illum videre desiderat, ibi & passionis eius sacramentum inueniet, &
2.Cor.6. resurrectionis gloriam recognoscet. Patens ergo guttur sanctorum est. Vnde Apostolus ad Corinthios ait: Os nostrum patet ad vos ô Corinthij: inuitans eos vt per prædicationis suæ apertam ianuam ingrediãtur Christi secreta mysteria. In hac igitur pectoris memoria collocatur dominus à Ioseph, vt in iustitiæ sede requiescat, & habeat filius hominis vbi caput reclinet. Videamus igitur quare saluator in aliena sepultura ponatur, ac suam non habeat sepulturam: Ideo in aliena sepultura ponitur, quia pro aliorum moriebatur salute: Mors enim ista non illi accidit, sed nobis proficit: mors ista non illi illata est, sed nobis delata. Vt quid ergo ei propria sepultura, qui in se mortem propriam non habebat? Et quid illi tumulus in terris, cuius sedes manebat in cælis? Vt quid illi sepultura qui tridui tantum temporis spatio non tam in sepulchro mortuus iacuit, quàm veluti in lecto conquieuit? Ipsa enim temporis breuitas declarat potius somnum fuisse quàm mortẽ. Sepulchrum autem mortis est habitaculum. Necessarium ergo nõ erat mortis habitaculum Christo, qui vita est, nec opus habebat semper viuens habitaculo defunctorum. Recte autem hanc vitam nos in nostro sepulchro condimus, vt viuificet mortem nostram, vt cum ipso à mortuis resurgamus. Vnde &
Luc.24. illa Maria Magdalenæ, quæ dominum inter cęteros defunctos in sepulchro requirebat, arguitur, & dicitur illi: Quid quæris viuentem cum mortuis? Hoc est, quid quæris in tumulo, quem adorare debes in cælo? Quid quæris apud inferos, quem rediisse iam constat ad superos: Quem illa adhuc non intelligens nec cognoscens, respondit illi: domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi, vbi posuisti eum, & ego eum tollam. Æstimabat enim eum, sicut dicit scriptura hortulanum esse.
Ioan.20. Sancta ergo & simplex fœmina Christum requirit à Christo, ac deuotione mentis prophetat, & nescit. Ait enim domino de semetipso: Si tu sustulisti eum, dicito mihi. Recte interrogat, si tu sustulisti eum. Ipse enim tulit corpus suum, qui illud protulit de sepulchro: ipse tulit corpus, qui illud iacens & dormiens sua aspiratione collegit: ipse tulit corpus suum, qui illud diuinitatis virtute gestans portauit ad cælos. Atque ideo mulier sapienter interrogat, & requirit: Si tu sustulisti eum, dicito mihi, vbi posuisti eum: hoc est, si illud auLuc.23. ferens de sepulchro ad paradisum transtulisti. Audierat enim illum dicentem latroni: Hodie mecum eris in paradiso. Aut certe si de inferno in patris dexteram collocasti, sicut ait Apostolus:
Coloss.3. Quæ sursum sum quærite, vbi Christus est in dextera Dei sedens. Beatus ego, qui ita quærit Christum dominum, vt credat eum & in paradiso constitutum, & in cælestibus collocatum. Nam qui eum in inferno requirit, aut in tumulo, dicitur ei: Quid quæris viuentem cum mortuis?

S. MAXIMI EPISCOPI
Taurinensis de accusato & iudicato domino apud Pilatum, Homilia 1.

MIrum forsitan videatur vobis, fratres, cur dominus apud præsidem Pilatum à principibus sacerdotum accusetur, & taceat, nec nequitiam eorum sua responsione conuincat, cum vtique ingestam accusationem non nisi refellere soleat subsecuta defensio. Mirum, inquam, sit fratres, quod arguatur saluator, & taceat. Taciturnitas enim interdum pro consensu habetur. Videtur namque cõfirmare, quod obiicitur, cum non vult respondere, quod quæritur. Accusationem ergo suam dominus tacendo confirmat: Non plane accusationem suam tacendo confirmat, sed despicit, non refellendo. Bene enim tacet, qui defensione non indiget. Ambiat defendi, qui metuit superari. Festinet loqui, qui timet vinci. Christus autem cum condemnatur, & superat: cum
Psal.50. iudicatur, & vincit, sicut ait Propheta, vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris. Quid ergo opus erat ei loqui ante iudicium, cui ipsum iudicium erat plena victoria? Vincit enim cum iudicatur Christus, quia sic innocens approMatth27. batur. Vnde ait Pilatus. Innocens ego sum à sanguine huius iusti. Melior est igitur causa, quæ non defenditur, & probatur, plenior iustitia est, quæ non verbis astruitur, sed veritate fulcitur. Taceat lingua necesse, vbi ipsa æquitas sibi adest. Taceat lingua in bono negocio, quia & malas causas obtinere consueuit. Nolo sic defendi iustitiam, sicut solet iniquitas excusari. Quod vincit Christus, non orationis est, sed virtutis. Scit enim saluator, qui est sapientia, quomodo tacendo vinceret, quomodo non respondendo superaret, atque ideo causam suam mauult comprobare quàm dicere. Quæ enim res illum cõpelleret ad loquendum, cum silentium satis sufficeret ad vincẽdum? Sed fortasse metus eum cogeret, ne salutem perderet, nisi quod ipsa erat tota causa victoriæ. Suã enim salutem perdidit, vt salutem omnium lucraretur. In se vinci maluit, vt victor esset in cunctis. Sed quid de Christo loquar? Susanna mulier inimicos suos tacuit, & vicit. Non enim apud
Daniel.13. Danielem iudicem verborum se ratione defendit, non patrocinij sermone tutata est, sed in sancta fœmina, tacente lingua, pro ea castitas loquebatur. Castitas enim Susannæ adfuit in iudicio, quæ eam defendit & in paradiso. Ibi enim pudoris eius consuluit, hic saluti. Ibi ne macularetur pudicitia, hic ne innocentia damnaretur. Castitas ergo Susannæ & presbyteros, & impudicos conuicit in paradiso, & in iudicio falsos accusatores obtinuit, bisque victrix reos facit testimonij, quos reos fecerat adulterij, atque tandẽ iudicem meretur castitas Danielem puerum iuniorẽ, necdum pubescentis ætatis. Multum igitur de Deo pudicitia consequitur, cum iudicem virginem promeretur. Secura enim est de victoria castitas, cui est iudicatura virginitas. Pudicitiæ autem causam nisi vir pudicus audire non debuit, talem enim arbitrum meretur castimonia, apud quem non periclitetur verecundia. Cognito igitur Daniel Susannæ negotio, cum eam falsis accusationibus vellet plebs imperita damnare, ait idem.
Ibidem. Mundus ego sum à sanguine huius. Quo dicto, peccantis populi reuocauit errorem. Hac ergo voce circa Susannam Daniel vtitur, qua circa do-
Matth.27. minum vsus est & Pilatus. Ait enim Pilatus. Mundus ego sum à sanguine huius iusti. Eadem igitur sententia soluitur pudicitia, qua est absoluta iustitia, sed Daniel melius quam Pilatus. Ille enim pudicum sanguinem nõ condemnat, sed liberat: hic autem iustum sanguinem & cõfitetur, & tradit. Quid enim profuit testimonium perhibuisse innocentiæ, & velut reum addixisse nequitiæ, nisi quod grauius peccatum est vnum, eundémque & pronunciare iustum, & tradere criminosum? Ipse enim iniquitatis suæ testis est, qui ore absoluit, & corde condemnat. Lauerit licet manus suas Pilatus, tamen sua facta non diluit, & quamuis abstergere se putauerit iusti sanguinem de suis membris, eo tamen sanguine mens eius tenetur infecta. Ipse enim occidit Christum, qui eum tradidit occidendum. Iudex enim constans, & bonus, ne sanguinem innocentis addiceret, nec iniuidiæ cedere debuit, nec timori. Daniel ergo melius quàm Pilatus. Ille peccantis populi reuocauit errorem, hic autem furentis synagogæ sacrilegium confirmauit.

EIVSDEM HOMILIA
secunda, vnde suprà.

Dan.13. ANte dies prosecuti sumus sanctæ Susannæ iudicium simile admodum fuisse iudicio saluatoris, & iisdem criminationibus laborasse memoratæ castitatem fœminæ, quibus Christi laborauit integritas. Similiter enim persecutores in Susanna passa est pudicitia, sicut & in Christo passa est iustitia. Illa enim dum in adulterio conuincit presbyteros, ipsa tanquam adultera retinetur, hic dum in sacrilegio arguit Pharisæos, ipse tanquam sacrilegus accusatur. Quod quidem sacrilegium in Pharisæis maius adulterium vocari potest. Grauius est enim religionis adulterum esse quàm corporis, & plus est integritatem diuinitatis lædere quàm integritatem hominis violare. Condemnatur ergo Susanna, condemnatur & dominus. Illa quia castitatẽ corporis tuebatur, hic quia religionis castimoniam defendebat. Similis igitur erat in vtroq; causa iudicij, nisi quod meliore vsa est iudice Susanna quàm dominus. Hunc enim præses iudicat, hanc propheta. Hunc audit vir, qui Pharisæorum seditionibus terre-

batur, hanc audit puer, qui sancto spiritu replebatur. Iste quod sentit, constanter pronuntiat, non defendit. Susannæ enim iudex quam absoluit, & liberat, domini cognitor, quem absoluit, damnat, & tradit. Simile ergo fuit penè per omnia Susannæ, dominique iudicium. Siquidem nec accusatio in iis fuerit ipsa dissimilis. Susannam enim seniores deferunt, dominum Iudas accusat. Illam doctores sui, hunc discipulus proprius criminatur. Susannam inquam pseudopresbyteri arguunt, prodit pseudoepiscopus. Saluatorem: Episcopus enim & Iudas fuit, sicut ait propheta de eodem dicens. Fiant dies eius pauci, & epi-
Psal.108. scopatum eius accipiat alter. Sed nec locus, fratres, in vtraque causa videtur esse dissimilis, Susanna enim in paradiso ab accusatoribus circumuenitur, dominus in hortuli paradiso à traditoribus circundatur. Illa ibi insidiatores patitur, iste hic sustinet proditorem. Videamus autem exitũ vtriusque iudicij, Susannæ accusatores tanquàm falsi testes prophetica sententia feriũtur, & eiusdem criminis puniuntur rei, cuius damnare innocentis sanguinem gestiebant. Domini autem traditorem nõ inuenio à iudice esse damnatum. Non enim eum damnat Pilatus, non damnat populus, sed quod est grauius, se ipse condemnat, & cessante iustitia, iudicatur. Quem enim alter iudicat, potest vtcunque esse excusabilis, reus autem sine excusatione est, qui conscientiæ suæ iudicio condemnatur. Quem alter iudicat, potest quandoque à suo iudice sperare indulgentiam, qui se ipse iudicat, à quo indulgentiam postulabit? Referens enim Iudas dominici sanguinis Matth.27. precium ait Iudæis. Peccaui, quòd tradiderim sanguinem innocentem. Magnum igitur dominicæ innocentiæ testimonium est, dum accusator eius & confitetur de scelere, & reus est de mercede, dum enim miser refudit venditionis precium, putat se facinoris sui soluere posse contractum. Sed nec iste absoluitur. Dum enim autor venditionis suæ reus est, constat istos sceleratum cum sacrilego iniisse contractum. Sua ergo sententia Iudas proditor cõdemnatur. Mirum fortè fit vobis, quòd non eum populus iudicauerit, non præses addixerit, hoc sacrilegi solet esse iudicium, vt impietatem suam ipse dum recordatur, & puniat scelus suum dum recognoscit, & vindicet. Omnium enim supergreditur sententias, qui à sua conscientia sua sententia condemnatur. Hoc, inquam, sacrilegi solet esse iudicium, vt conscius facti ipse se damnet, sicut ait Apostolus Paulus de
Tit.3. hæretico dicens: Hæreticum hominem post vnã & secundam correptionem deuita, sciens quia subuersus est, qui eiusmodi est, & delinquit proprio iudicio condemnatus. Ipse enim se damnat hæreticum, cum de ecclesia ipse se proiicit, & de cœtu sanctorum, nullo compellẽte, procedit. Ipse enim ostendit, quid mereatur à cunctis, qui suo iudicio separatur à cunctis. Ipse inquam se damnat hæreticus, quia, cum omnes criminosi, episcopi sententia proiiciantur de cõsortio Christiano, hæreticus cuncta præueniens, sententia suæ voluntatis abiicitur. Tali ergo hæretico, quali & Iudas pœna damnatur, vt idẽ sui & reus sit scelenis, & iudex sit vltionis. Tali inquam hæretico, quali & Iudas pœna damnatur, nec immerito, quia dominum, quem ille vẽdidit, iste blasphemat, quem ille persecutoribus tradidit, quotidie iste persequitur.

quitur. Persequitur enim hæreticus dominum, cum diuinitatem ei derogat, & asserit creaturam.

EIVSDEM IN EODEM *de Iuda traditore, Homil. 3.*

Retinet dilectio vestra nos hac proxima dominica prędicasse,quod Iudas Scarioth propria sententia condemnatus, ad pharisæos dominici mercedem sanguinis reportarit, & actus pœnitentia refuderit venditionis precium, sed con- *Matth.27.* scientiæ suæ non resoluerit scelus. Denique post redditum precium laqueo se suspendit, vt, qui se mulctauerat pecunia,mulctaret & vita.Intelligẽs enim quantum scelus admiserit,non suffecit ei sacrilegij carere mercede, nisi careret & salute. Dignum enim se morte iudicauit, quod Christum vitam omnium tradidisset. Seuerissimus igitur iudex sui Iudas,vel in vlciscẽdo confitetur, quem negauerat in tradendo. Restituit ergo pecuniam pharisæis,sed nec pharisæi eam libẽter accipiunt. Dicunt enim inhibitum sibi esse,in suis eã habere thesauris.Videte igitur quãta vis dominicę sit pecuniæ,quam inde Iudas reiicit, hinc pharisæi in loculos non recludunt. Iusti enim sanguinis precium pertimescit iniquitas possidere, consilium tamen ineunt pharisæi, vt ex ea ager figuli comparetur,in quo peregrinorum corpora collocentur. Quod quidem prouidentia factum puto, vt precium saluatoris non peccatoribus sumptum præbeat,sed peregrinis requiem subministret, nõ sacrilegis sit ad lusum, sed defunctis sit ad sepulchrum,vt iam exinde Christus & viuos sanguinis sui passione redimat, & mortuos preciosa passione suscipiat.Precio ergo dominici sanguinis ager figuli comparatur. Legimus in scripturis, quòd totius generis humani salus redempta sit sangui- *1.Petr.1.* ne saluatoris,sicut ait Apostolus Petrus.Nõ enim redempti estis corruptibilibus auro ,vel argento, sed precioso sanguine agni incontaminati, & immaculati Iesu Christi. Igitur si precium vitæ nostræ,sanguis est domini, vide ergo, quia illa non tam redempta sit agri terrena fragilitas,quàm totius mundi incolumitas sempiterna. Ait enim *Ioan.3.* Euangelista.Non enim venit Christus, vt iudicet mundum,sed vt saluetur mundus per ipsum. Vide inquam, ne pecunia illa non tam comparatio sit agri parua portio, quam totius mundi copio- *Psal.2.* sa possessio, sicut ait Dauid propheta. Postula à me,& dabo tibi gentes hæreditatẽ tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Ager ergo iste mundus hic totus est,in quo nos dispersi & disseminati domino fructũ boni operis germinamus. Sed fortasse perquiras à me, si ager mundus est, quisnam sit figulus, qui mundi possit habere dominatum? Nisi fallor,ipse est figulus, qui vascula corporis nostri fecit è limo, de quo dicit scriptu- *Genes.2.* ra.Et fecit Deus hominem de limo terræ. Ipse est figulus,qui carnium nostrarum cœnosum lutum vapore sui spiritus animauit, & materiẽ fluidam, atque terrenam ignito calore decoxit. Ipse,inquam,est figulus, qui nos per manus suas formauit ad vitam, per Christum suum reformauit ad *1.Cor.3.* gloriam, sicut ait Apostolus: Ad eandem imaginem reformamur de gloria in gloriam, scilicet vt qui à priore factura propriis vitiis corruimus, in secunda natiuitatę figuli huius misericordią reparemur, hoc est, qui per Adæ transgressionem morte concidimus,per saluatoris gratiam denuo resurgamus. Ipse plane est figulus, de quo dicit beatus Apostolus: Nunquid dicit figmentum ei, *Rom.9.* qui se finxit,cur me fecisti sic? Et iterum? Nũquid *Ibidem.* nõ habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam? Ex eodem enim luto corporis nostri Deus pro meritis singulorum alios reseruat ad pœnam, alios ad gloriam. *Vides in pœna, & gloria decernẽda, spectari à Deo nostra merita.* Istius itaque figuli ager,Christi sanguine emptus est peregrinis. Peregrinis,inquam,qui erant sine domo, sine patria,& toto orbe exules iactabãtur,requies Christi sanguine prouidetur,vt quibus nõ est in mundo possessio,iis in Christo sit sepultura. Istos autem peregrinos quos esse dicimus, nisi deuotissimos Christianos, qui renunciantes sæculo,& nihil possidentes in mundo, in Christi sanguinem requiescunt? Christianus enim,qui mundum non possidet,hic totum possidet saluatorem. Ideo autem peregrinis Christi sepultura promittitur,vt, qui se à carnalibus vitiis tanquàm peregrinum,& alienum custodierit,is Christi requiem mereatur. Sepultura enim Christi quid est aliud,nisi requies Christiani? Nos ergo peregrini in hoc mundo sumus, & tanquàm hospites in hac luce versamur, sic ait Apostolus dicens: Etenim dum sumus in *1.Cor.5.* hoc corpore,peregrinamur à domino. Peregrini, inquam,sumus,& nobis saluatoris sanguinis precio empta est sepultura. Consepulti enim sumus *Col.2.* (sicut ait Apostolus) cum illo per baptismum in mortem. Baptismum igitur Christi nobis est sepultura,in quo peccatis morimur, criminibus sepelimur,& veteris hominis conscientia resoluta, in alteram natiuitatem rediuiua infantia reparamur. Baptismum inquam saluatoris nobis est sepultura,quia & ibi perdimus antè quod viximus, & ibi denuo accipimus vt viuamus. Magna igitur sepulturę huius est gratia,in qua nobis & vtilis mors infertur,& vita vtilior condonatur. Magna,inquam,huius gratia sepulturæ,quæ & purificat peccatorem,& viuificat morientem.

EIVSDEM DE PASsione, & cruce domini, *Homilia 4.*

Sæculi ferunt fabulæ Vlyssem illum, qui decennio marinis iactatus erroribus ad patriam peruenire non poterat, cum in locum quendam cursus illum nauigij detulisset,in quo Sirenarum dulci cantus crudelis varietate resonabat, & aduenientes sic blanda modulatione mulcebat, vt non tam spectaculum voluptatis caperent quàm naufragium salutis incurrerent, Talis enim erat illis oblectatio cantilenę,vt quisquis audisset vocis sonitum, quasi quadam captus illecebra non iam tenderet ad eum, quem volebat portum,sed pergeret ad exitium, quod nolebat. *Legatur Homer. lib. 10. Odyssea. Vergil. Aene. 7. Ouid. 14. metamor. Diodorus Sicu. li. 5. Boëtius de cõso. lib. 4. metro. 3. Augu. de ciuitate Dei, libr. 18. cap. 17.* Igitur cum Vlysses incidisset hoc dulce naufragium,& suauitatis illius vellet declinare periculum, dicitur inserta cera auribus sociorum,seipsum ad arborem nauigij religasse, quo & illi carerent perniciosa auditus illecebra, & se de periculo nauigij cursus auferret.Si ergo de Vlysse illo refert fabula, quod eum arboris religatio de periculo liberarit, quãto magis prædicandum est, quod vere factum est,

hoc est, quod hodie omne genus hominum de mortis periculo crucis arbor eripuit. Ex quo enim Christus dominus religatus in cruce est, ex eo nos mundi illecebrosa discrimina velut clausa aure transimus, nec pernicioso enim sæculi detinemur auditu,nec cursum melioris vitæ deflectimus in scopulos voluptatis. Crucis enim arbor non solum religatum sibi hominem patriæ repræsentat, sed etiam socios circa se positos virtutis suæ vmbra custodit. Quod autem crux ad patriam post multos errores redire nos faciat, dominus declarat dicẽs latroni in cruce posito:Ho- *Luc.23.* die mecum eris in paradiso. Qui vtique latro diu oberrans,ac naufragus aliter ad patriam paradisi, de qua primus homo exierat, redire non poterat, nisi fuisset arbori religatus. Arbor enim quædam in naui est crux in ecclesia,quæ inter totius sæculi blanda, & perniciosa naufragia incolumis sola seruatur. In hac ergo naui quisquis aut arbori crucis se religauerit,aut aures suas scripturis diuinis clauserit,dulcem procellam luxurię non timebit. Sirenarum enim quædam suauis figura est, mollis concupiscentia voluptatum,quæ noxiis blandimentis constantiam captæ mentis effœminat. Ergo dominus Christus pepẽdit in cruce,vt omne genus hominum de mundi naufragio liberaret.Sed,vt omittamus Vlyssis fabulam,quæ ficta, non facta est, videamus si quod in scripturis diuinis exemplũ simile possumus inuenire, quod dominus per semetipsum postea completurus, per *Nume.21.* prophetas suos ante promiserit.Legimus in veteri testamẽto, cum Moyses sanctus filios Israel de captiuitate Ægypti produxisset, atque idem populus in deserto graui à serpentibus incursione laboraret,nec aliqua illis armorum defensio posset obsistere, tunc sanctus Moyses diuino repletus spiritu, serpentem æreum affixum ligno inter medias morientium erexisse turbas, & mandasse populo, vt de illo signo spem gererent sanitatis, atque hac re tantam medicinam contra morsum aspidum prouenisse, vt quisquis vulneratus in illam serpentis crucem aut respiceret,aut speraret, statim remedium salutis acciperet.Cuius facti etiã dominus in euãgelio meminit dicens:Sicut Moy- *Ioan.3.* ses exaltauit serpentẽ in deserto,ita exaltari oportet filium hominis. Vnde si affixus serpens ligno filiis Israel contulit sanitatem, quanto magis salutem præstat populis dominus in patibulo crucifixus.Et si figura tantum profuit, quãtum prodesse credimus veritatem? Serpens igitur primus crucifigitur. Recte plane, vt, quia primus apud Deum peccauerat diabolus, primus crucis sententia feriretur.In ligno enim crucifigitur, rationabiliter factum, vt quia homo in paradiso per arborem concupiscentiæ deceptus fuerat, nunc idem per ligni arborem saluaretur: atque eadem materia,quæ causa mortis fuerat, esset remedium sanitatis.Deinde post serpentem in saluatore homo ipse crucifigitur, scilicet vt post autorem puniatur & facinus. Per primam enim crucem vindicatum est in serpentem,per secundam in venena serpentis, hoc est, primum autor ipse punitur, deinde eius malignitas cõdemnatur. Virus enim, quod persuasione sua in hominem transfuderat, nunc reiicitur, nunc curatur. Nam, cum homo passioni addicitur,non morti traditur, sed mortis in eo facinus emẽdatur. Hoc enim egit dominus per hominem,quem suscepit, vt, dum innocens patitur,pręuaricationis illius diabolicę in eo inobedientia corrigatur,& deinceps liber à culpa fieret,ac liber esset à morte. Habentes igitur dominũ Iesum,qui nos passione sua liberauit,in ipsum aspiciamus semper, & ipsius signo speremus nostris vulneribus medicinam, hoc est; Si forte nobis venenum auaritiæ se diffundit, ipsum cõsideremus, & sanat:Si scorpionis nos libido cõpungit,ipsum rogemus, & curat:Si terrenarum cogitationum nos morsus lacerant, eundem precemur,& viuimus.Hi enim sunt spirituales serpentes animarum nostrarum, propter quos conculcandos dominus crucifixus est,de quibus ipse ait: *Luc.10.* Super serpentes, & scorpiones ambulabitis, & nihil vobis nocebunt.

EIVSDEM DE CRVCE, *& sepultura domini, Hom.5.*

Diximus hesterna die, quòd crux domini salutem generi contulerit humano, & verum est. Passio enim illius nostra redemptio est: mors eius vita nostra est. Ideo autem mala hæc cuncta sustinuit, vt nos bona omnia sentiremus, ideo crudelitatem in se exerceri maluit, vt nobis misericordiam largiretur.Bonus ideo in nos ita esse voluit, vt ante in se esset immitis.Auferens enim per crucem humani generis iniurias, omnes eas in sua passione consumpsit, vt vlterius non esset homini,quod noceret.Grande ergo crucis est sacramentum,&,si intelligamus,per hoc signum etiam mundus ipse saluatur. Nam, cum à nautis scinditur mare, prius ab ipsis arbor erigitur,velum distẽditur,vt cruce domini facta,aquarum fluenta rumpantur, & hoc dominico securi signo portum salutis petunt, periculum mortis euadunt. Figura enim sacramenti quædam est velum suspensum in arbore, quasi Christus sit exaltatus in cruce,atque ideo confidentia de mysterio veniente homines ventorum procellas negligũt, peregrinationis vota suscipiunt. Sicut autem ecclesia sine cruce stare non potest,ita & sine arbore nauis infirma est.Statim enim diabolus inquietat, & illam ventus allidit,at, vbi signum crucis erigitur, statim & diaboli iniquitas repellitur, & vẽtorum procella sopitur. Sed & bonus agricola comparat terræ solum vertere, & vitæ alimenta perquirere, non nisi per signum crucis id facere conatur. Dum enim aratro dentale subiicit, afficit aures, stiuam inserit, figuram crucis imitatur. Compactio enim ipsa similitudo quædam est dominicæ passionis. Cœlum quoque ipsum huius signi figura dispositũ est. Nam cum quatuor partibus,hoc est,oriente,& occidente,ac meridiano, & septentrione distinguitur, quatuor quasi crucis angulis cõtinetur. Ipsius enim incessus hominis cum manus leuauerit, crucem pingit: atque ideo eleuatis manibus orare præcipimur, vt ipso quoque membrorum gestu passionem domini fateamur. Tunc enim citius nostra exauditur oratio, cum Christum quem mens loquitur, etiam corpus imitatur.Hoc etiam exemplo Moyses sanctus cum contra Amalech bellum gereret, non armis,non ferro,sed eleuatis eum ad Deum manibus,superauit.Sic enim habes scriptum.Cum eleuasset manus suas Moyses, vincebat Israel, cum autem deposuisset manus suas, conualescebat

Amalech, Hoc igitur dominico signo scinditur mare, terra colitur, cœlum regitur, homines conseruantur. Hoc inquam dominico signo etiam reserantur inferna. Nam ex quo homo dominus Iesus, qui ipsam crucem gestabat, sepultus in terra est, veluti dirupta ab eo exarata terra, omnes, quos retinebat, mortuos germinauit. Sed videamus de hoc ipso domini corpore, posteaquam de cruce deponitur quid geratur. Accepit illud Ioseph ab Arimathia vir iustus, sicut ait euangelista, & in
Lucæ 23. nouo suo sepeliuit monumento, in quo nondum quisquam positus erat. Beatum ergo corpus domini Christi, quod cum nascitur, vtero virginis gignitur, cum recedit, iusti tumulo commendatur. Beatum plane corpus, quod virginitas peperit, & iustitia custodiuit. Custodiuit illud Ioseph tumulus incorruptum, sicut seruauit illud Mariæ virginis vterus illibatum. Hic enim viri pollutione non tangitur, ibi mortis corruptione non læditur. Vbique beato corpori defertur sanctitas, vbique virginitas: nouus illud venter concipit, nouus tumulus includit. Dominica ergo & virgo vulua, & virgo est sepultura. Quin potius ipsam sepulturam vuluam dixerim, est enim similitudo non parua. Sicut enim dominus de matris vulua viuus exiuit, ita de Ioseph sepultura viuus surrexit, & sicut tunc de vtero ad prædicandum natus est, ita & nunc ad euangelizandum renatus est de sepulchro, nisi quod gloriosior ista est quàm illa natiuitas. Illa enim corpus mortale genuit, hæc edidit immortale. Post illam natiuitatem ad inferos descenditur, post hanc remeatur ad cœlos. Religiosior plane est ista quàm illa natiuitas. Illa enim totius mundi dominum nouem mensibus in vtero clausum tenuit. Hæc autem tridui tantum tumuli gremio custodiuit. Illa cunctorum spem tardius protulit, hæc omnium salutem citius suscitauit.

EIVSDEM DE PASSIONE, *& sepultura domini, Homilia 6.*

FOrtasse quis dicat de prioris dominicæ prędicatione, in qua prædicauimus non minorem esse gloriã, quòd tumulus Ioseph suscitauerit dominũ, quã quòd eũ sanctę Marię vterus procrearit, quæ comparatio ventris, & tumuli, cũ illa ex intimis visceribus edidit filium, hic autem solũmodo locum præstiterit sepulturæ? At ego dico non minorem Ioseph affectum fuisse quàm Mariæ. Siquidem illa vtero dominum, hic corde cõceperit. Illa saluatori mem brorum suorum secretum pręstitit, hic secretum sui corporis non negauit. Illa dominum pãnis inuoluit, cum natus est; hic linteis, cum recessit. Illa perunxit beatum corpus oleo, hic aromatibus honorauit. Conueniunt ergo sibi obsequia, conuenit & affectus. Vnde necesse est, & meritum cõuenire, nisi quod angelus Mariam ad obsequium admonuit: Ioseph autem sola iustitia persuasit, Ioseph in suo sepulchro posuit do-
Psal. 5. minum. Legimus in Propheta: Sepulchrum patens est guttur eorum. Si ergo sepulchrum patens est guttur hominum, vide ne forte secundũ hanc similitudinem dominum Ioseph non tam in sepultura terrena posuerit, quàm in monumento sui pectoris collocarit, & custodiendum illum susceperit, non tam memoria fragili elementorum, quàm memoria sancta virtutum. Hæc virtutum fidelis est memoria, quæ intra se continens Christum lædi eum hęreticorum corruptione non patitur. De qua memoria in sacris dicit dominus, Quotienscunque hoc facietis, in memoriam mei facietis, donec veniam. Quotienscunque enim Lucæ 22.
Christum loquimur, totiens eum sacri oris memoria commendamus. Sepulchrum ergo patens est guttur eorum. Recte plane dicit propheta. Sepulchrum enim Christi patẽs est euangelistarum beatũ guttur, per quod illud æterno literarũ thesauro condiderunt. Patens autẽ sepulchrũ ideo dicitur, quia qui vult ad Christi peruenire mysteriũ, nõ ingreditur ad illud, nisi per euãgelicæ scripturę secretum. In literarum enim sacrarum quasi quodam nouo vasculo commendandus est dominus. Quisquis igitur illum videre desiderat, ibi & passionis eius sacramentum inuenit, & resurrectionis gloriam recognoscit. Patens ergo guttur sanctorum est. Vnde Apostolus ad Corinthios ait. Os nostrum patet ad vos, ô Corinthij, inuitans 2. Cor. 6.
eos, vt per prædicationis suæ semper apertam ianuam ingrediantur Christi secreta mysteria. In hac igitur pectoris memoria collocatur dominus à Ioseph, vt in iustitiæ sede requiescat, & habeat filius hominis vbi caput reclinet. Videamus igitur quare saluator in aliena sepultura ponatur, ac suam non habeat sepulturam. Ideo in aliena sepultura ponitur, quia pro aliorum moriebatur salute. Mors enim ista non illi illata est, sed nobis delata. Mors ista non illi accidit, sed nobis proficit. Vt quid ergo ei propria sepultura, qui in se mortem propriam non habebat? Vt quid illi tumulus in terris, cuius sedes manebat in cœlis? Vt quid illi sepultura, qui tridui tantum temporis spacio, non tam in sepulchro mortuus iacuit, quàm velut in lectulo dormiens conquieuit? Ipsa enim temporis breuitas declarat potius somnum fuisse quàm mortẽ. Sepulchrum autem mortis est habitaculum necessarium. Necessarium ergo non erat mortis habitaculum Christo, qui vita est, nec opus habebat semper viuẽs domicilio defunctorum. Recte autem hanc vitam nos in nostro sepulchro condidimus, vt cum ipso viuificante mortem nostram, à mortuis surgeremus. Vnde & illa Maria Magdalene, quæ dominum inter cæteros defunctos in sepulchro quærebat, arguitur, & dicitur illi: quid quæris viuentem cum mortuis? Hoc est, quid quæris apud inferos, quem rediisse Lucæ 24.
iam constat ad superos? Quem illa adhuc non intelligens nec cognoscens, respondit illi: Domine, Ioan. 20.
si tulisti eum, dicito mihi, vbi posuisti eum, & ego illum tollam? Existimabat enim illum, sicut dicit scriptura, hortulanum esse. Sancta ergo, & simplex fœmina Christum requirebat à Christo, ac deuotione mentis prophetat, & nescit. Ait enim domino de semetipso. Si tu tulisti illũ, dicito mihi. Recte interrogat, si tu tulisti eum. Ipse enim tulit corpus suum, qui suscitauit, ipse tulit corpus, qui illud iacens, & dormiẽs sua aspiratione collegit, ipse tulit corpus, qui diuinitatis illud virtute gestans portat ad cœlos. Atque ideo mulier sapiẽter interrogat, & requirit: Si tu tulisti eum, dicito mihi, vbi posuisti eum? Hoc est, si illud auferens de sepulchro, ad paradisum transtulisti. Audierat Lucæ 23.
enim illum dicentem latroni, hodie mecum eris in paradiso. Aut certe de infernis in patris dextera collocasti, sicut ait Apostolus: Quæ sursum Coloss. 3.
sunt, quærite, vbi Christus est ad dexteram Dei. Beatus ergo, qui ita quærit Christum dominum, vt credat eum & in paradiso constitutum, & in cœlestibus collocatum. Nam qui eum aut in infernis requirit, aut tumulis, dicitur ei, quid quæris viuentem cum mortuis?

EIVSDEM IN EODEM *de sancto latrone, Homil. 7.*

QVoniam hesterno die de latrone fecimus mentionem, videamus quis ipse latro sit, qui in cruce Domino constituto, non solum peccatorum suorum veniam consequitur, sed etiã paradisi amœnitate donatur, vt qui propter scelera damnatus fuerat ad pœnam, propter fidem transferretur ad gloriam, fuerítque illi crux quam pertulit, non tam supplicij damnatio quam salutis occasio. In cruce enim positus Christum Dominum nostrum credidit crucifixum, & ideo qui consortio passionis vtitur, consortio paradisi condonatur. Beatus enim latro dum supplicium patitur, regnum cæleste consequitur. Ecce reus dicitur sicut cui damnari ad tempus expediuit. Non enim perueniret ad gloriam si non contraditus esset ad pœnam. Videamus inquam, cur tantorum criminũ reus tam cito à saluatore paradisum promeretur cum alij multorum temporum lachrymis frequentibúsque ieiuniis vix delictorum suorum veniam consequantur. Magna *Lachrymis, et ieiunijs peccata remittuntur.* fratres & multiplex causa est. Primum quod iste latro deuotione fidei tam repente mutatus est, vt præsentem pœnam despiceret, ac de futura veniã precaretur, & magis crederet vtile sibi esse de æterno iudicio petere, quàm de temporali supplicio postulare. Reminiscens enim scelerũ suorum, & pœnitudinem gerens, plus incipit dolere, quod sperat, quam sentire, quod patitur, potuit enim, nisi de futuris amplius cogitasset, qui in Christum semel crediderat, de præsenti magis supplicio deprecari. Deinde illud ad gratiã eius maioris est meriti, quod Christum in cruce positum credidit, & passio quæ aliis scandalum fecit, illi ad fidem profecit. Crucis enim passio multis scandalum fuit, sicut dicit Apostolus: Nos autem
1. Cor. 1. prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam. Recte ergo meretur paradisum, qui crucem Christi non putauit esse scandalum, sed virtutem. Dicit enim idem Apostolus: Ipsis vocatis Iudæis Chri-
Ibidem. stum Dei virtutem, & Dei sapientiam. Recte plane & dominus huic donat paradisum, quia quem Iudas Scarioth in hortulo paradisi distraxerat, hic in crucis patibulo confitetur. Mira res, confitetur latro, quem discipulus abnegauit. Mira, inquam, res, latro honorificat patientem, quem Iudas prodidit osculantem. Ab hoc pacis blandimenta venduntur, ab illo crucis vulnera prædi-
Luc. 23. cantur. Ait enim: *Memento mei, domine, cum veneris in regno tuo.* Hæc est fidei plena deuotio, vt cum de vulneribus domini proflués sanguis cernitur, tunc de potestate eius venia postuletur: cum videtur eius humilitas, tunc magis timeatur eius diuinitas, cum morti addictus putatur, tunc regis illi honorificentia deferatur. Iste enim fidelis latro non credidit moriturum, quem annunciat regnaturum, non putat subdendum inferis, quem dominaturum confitetur in cælo: non arbitratur eum apud tartarum detineri, à quo etiã se postulat liberari. Cernat licet eius hiantia vulnera: spectet ipsius sanguinem profluentem, Deũ tamen credit, quem reum nescit, iustum fatetur, quem non meminit peccatorem. Ait enim illi alteri exprobranti latroni: *Nos quidem recte digna factis recipimus, hic autem nihil mali gessit.* Intellexit enim quod pro alienis peccatis has plagas susciperet: pro alienis sceleribus hæc vulnera sustineret, & sciuit quod illa in corpore Christi vulnera nõ essent Christi vulnera, sed latronis, atque ideo plus amare cœpit, postquam in corpore eius sua
vulnera recognouit. Ait enim Propheta: Quo- Esa. 53.
niam ipse infirmitates nostras portat, & pro nobis dolet. Nos autem existimabamus eum esse in dolore, liuore eius nos sanati sumus. Plus ergo in cruce positus liuorem eius cernens latro diligit Deum. Mira res, plus in cruce latro Christum diligit quàm Iudas dilexit in cœna. Ille per cibum supplantat magistrum, hic credidit dominũ per dolorem, sicut ait Propheta: Qui edebat panes Psal. 40.
meos, adampliauit aduersum me supplantationẽ. Cognouit igitur hic latro omnem Dei passionem ex ipsius fieri voluntate, & in potestate eius esse, vel morti animam tradere, vel ad vitam iterum remeare, sicut ipse ait: Potestatem habeo ponendi Ioan. 10.
animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Vsque adeo autem illum liberum ab inferni legibus iudicauit, vt etiam se ab iis posceret liberari.

EIVSDEM DE EODEM *latrone, & Petro Apostolo, & ancilla ostiaria, Homil. 8.*

MEminit, fratres, vestra dilectio, me dedisse rationem, cur tantorum criminum inueteratus latro, & scelerum suorum confessione damnatus paradisum in ipso supplicij patibulo potuerit promereri, & tanta fuerit celeritate saluatus, vt peccata eius gratia præuenerit, antequam pœna, & prius in malis suis gloriari cœperit quam puniri. Non enim patitur supplicium, dum paradisum promeretur. Petro dicitur à Christo: Non potes me modo sequi, sequeris postea. Ioan. 13.
Et huic dicitur: *Hodie mecum eris in paradiso.* Tanquam discipulus ille differtur, & hic tanquam so- Luc. 23.
cius inuitatur. Ille adhuc reseruatur ad præmiũ, etiam ad consortium iste diligitur. Non potes, inquit, me modo sequi. Impossibile est Petro sequi dominum etiam, facile latroni est esse cum domino. *Hodie mecum eris in paradiso.* Non in aliud differtur tempus, non in diem alteram reseruatur. Ipsa hora, qua paradisus Deum suscepit, suscepit & latronem, vnus passus est pro salute cunctorum, & duobus pariter immortalitatis ianua reseratur. Sed hanc totam gloriam latroni fides præstitit. Fides enim est, quæ peccata cooperit, quæ vincit crimina, quæ facit de latronibus innocentes. Quamuis enim delinquentium grandis culpa sit, fidei tamen maior est gratia. Plus enim credidisse Christo quàm sæculo deliquisse, & plenioris est meriti, veniam sperasse de domino, quàm culpam contraxisse de mundo. Sicut enim perfidia criminosum fecit, ita fides perfecit innocentem. Denique Iudas, posteaquam fidem

perdidit,innocentiam apostolatus amisit,omniũ enim criminum reus factus est, posteaquam virtutum omnium dominum denegauit.Sicut ergo sufficit isti ad scelera deseruisse Christum, ita illi sufficit ad innocentiam domino credidisse. Facit igitur & fides innocentes latrones, & perfidia apostolos criminosos. Magna igitur, & perfecta fides in illo latrone fuit. Magna plane est,& admirabilis fides, quæ Christum crucifixum glorificari magis credidit quàm puniri. In hoc enim totius forma salutis est:saluatorem tunc maiestatis Dominum recognoscit, cum videtur humili-
1.Cor.11. tatis patientia cruciari. Vnde ait Apostolus: Si cognouissent, nunquam dominũ maiestatis crucifixissent. Hæc,inquam, perfecta fides est Christum in cruce Deum,non reum credere. Vnde ille latro iustificatus est,quia saluatore in patibulo
Matth.27. constituto,Iudæis insultantibus,& vel criminosa dicentibus: libera teipsum, si potes, ille certus de diuinitate eius,& securus de voluntate se magis postulat liberari. Magna,inquam,fides in illo latrone fuit,& sanctis Apostolis comparanda,nisi quod & forte præcesserit, præcessit etenim deuotione, qui præcessit & præmio. Prior enim latro ad paradisum quàm Apostoli peruenerunt. Denique Petrus dominum sequitur, & iste comitatur. Dominus autem secundum fidem, & meritum tribuit & remunerationis obsequium.
Matth.26. Omnes enim, sicut legimus,in passione saluatoris discipuli trepidarunt,omnes eum penè cum traderetur reliquerunt, factum est,sicut scriptum
Zach.13. est:Percutiam pastorem, & dispergẽtur oues gregis. Denique fidem Petrus nec admonitus potuit custodire, totiens lapsus est, quotiens, ne laberetur, admonitus. Et nisi modum quendam tertio denegandi ei dominus statuisset, forsitan sæpius interrogatus, sæpius abnegasset. Tantam enim trepidationem discipulis intulit passio saluatoris,
Matth.26. vt, quod Apostolo Christus ante prædixerat, ancilla destrueret, & magis præualeret ostiaria ad perfidiam, quam Apostolus ad cautelam. Non bona ostiaria, quæ Petrum ideo in domum sacerdotis includit, vt à fide saluatoris excludat. Male Adam induxit Eua, male Petrum introdu-
Genes.3. xit ancilla. Illa exclusit à paradiso, hæc exclusit à Christo. Illa persuasione sua virum decepit,hæc interrogatione sua Apostolum circumscripsit.Illa ad præuaricandum Adam impulit,hæc Petrum compulit ad negandum. Et idem sexus in vtraq; ostiariæ officium gerens aut excludit à vita, aut includit ad mortem.

EIVSDEM DE POENItentia Petri, & ostiaria ancilla, Hom. 9.

DIximus fratres quod ad similitudinem Euæ, Petrum ostiaria mulier quoque deceperit, & sicut Adam fœmina circũscripserit,ita & Apostolũ fœmina circũuenerit. Vsitatus enim ad decipiendũ sexus est, fraudis suæ vasculũ in ostiaria diabolus recognouit, quia fideles viros non nisi per mulierem oppugnare consueuit. Ibi Adam per Euam superat, hic Petrum vincit per ostia-
Genes.3. riam.Fuit enim,sicut legimus,in paradiso delitiarum diabolus, nec defuit, sicut intelligimus, in prætorio Iudæorum. Ibi imminebat Satanas serpens,hic Iudas coluber perurgebat. Est ergo eadem similitudo deceptionis in Petro,quæ in Adã fuit, quoniam eadem est & similitudo mandati. Accepit enim à domino vterq; mandatum. Adam ne tangeret, & Apostolus ne negaret. Ille ne lignum scientiæ presumeret,hic ne crucem sapientiæ præteriret. Sed transgrediens vterque præceptum, pari modo delinquunt. Gustat ille, quod non licet,loquitur iste,quod non decet,& tamen facilior negatio Petri quàm Adæ præuaricatio. Citius enim Apostolo quàm protoplasto subuenitur. Hunc etenim Deus ad vesperum requirit errantem, illum dominus pullorum cantu denegantem. Adam reus facti nudus erubuit, Petrus conscius dicti correctus ingemuit. Ille tanquàm deprehensus festinat ad latebras, hic tanquam emendatus prorumpit ad lachrymas. Velut la- Ibid.
tenti enim & cælanti se à diuinitate Adæ dicitur: Adam vbi es? Non quod Adam conspectum domini latere potuerit,sed quod peccatrici cõscientiæ nullus locus tutus vel certus sit dum metuit Luc.22.
deprehendi.Respexit dominus Petrum & apertis oculis eius emẽdauit errorẽ. Recte oculis emẽdat quia scriptũ est. Oculi domini super iustos,& au- Psal.33.
res eius in preces eorũ.Ergo Petrus prorupit ad lachrymas,nihil voce precatus.Inuenio enim quod fleuerit, nõ inuenio quid dixerit.Lachrymas eius lego, * satisfactionem non lego. Recte plane Petrus fleuit, & tacuit, quia quod defleri solet, non solet excusari, & quod defendi non potest, ablui potest.Lauat enim lachryma delictum, quod voce pudor est confiteri. Lachrymæ ergo verecundiæ consulunt pariter & saluti, nec erubescunt in petendo,& impetrant in rogando.Lachrymæ,inquam, tacitæ quodammodo preces sunt,veniam non postulant, & merentur, causam non dicunt, & misericordiam consequuntur,nisi quod vtiliores lachrymarum preces sunt quàm sermonum, quia sermo in precando forte fallit,lachryma omnino non fallit. Sermo enim interdum non totum profert negotium, lachryma semper totum prodit affectum. Et ideo Petrus iam non vtitur sermone, quo fefellerat, quo peccauerat,quo fidem amiserat, ne per id ei non credatur ad confitendum, quo vsus fuerat ad negandum, ac per hoc mauult & causam suam flere quàm dicere,& quod voce negauerat, lachrymis confiteri. Inuenio autem & aliud, cur tacuerit Petrus, ne tam cito veniæ postulatio per impudentiam plus offenderet quàm impetraret. Solet enim citius mereri indulgentiam, qui vere[illegible]ndius deprecatur. In omni igitur culpa ante flendum est,sic precandum. Scimus iam hoc exemplo quemadmodum nostra peccata curemus. Ecce nihil nobis Apostolus nocuit, quod negauit, & plurimum profuit,quod emendauit.Deniq; imitemur eum alibi dicentem. Cum enim tertio interrogaretur à domino:Simon,amas me?respondit tertiò, domine, Ioan.21.
tu scis, quia diligo te. Ait dominus, pasce oues meas. Et hoc tertio,quod quidem dictũ ad compensationem prioris profecit erroris. Qui enim dominum tertio negauerat, tertio confitetur: & quotiens culpam delinquendo contraxerat, totiens gratiam diligendo conquirit. Videte ergo, quantum fletus profuerit Petro,antequam fleret, lapsus est; posteaquàm fleuit, electus est; & qui ante lachrymas præuaricator extitit, post lachrymas pastor assumptus est:& alios regendos accepit,qui prius se ipse non rexit.

*Id est, excusationẽ sui delicti non attulit.

EIVSDEM DE EODEM Petro Apostolo, Homil. 10.

ADstruximus superiore dominica sanctũ Petrum in saluatoris passione sine erroribus profecisse, & posteaquã negauit dominũ Deum, fuisse meliorem. Fidelior enim factus est, postquàm fidem se perdidisse defleuit,atque ideo maiorem gratiam reperit, quam amisit. Tanquam bonus enim pastor tuendum gregem accepit, vt, qui sibi ante infirmus fuerat, fieret omnibus firmamentum:& qui ipse interrogationis tentatione nutauerat, cæteros fidei stabilitate fundaret. Denique pro soliditate deuotionis ecclesiarum
Matth.16. petra dicitur, sicut ait dominus: Tu es petrus,& super hanc petram ædificabo ecclesiam meam. Petra enim dicitur, eo quòd primus in nationibus fidei fundamẽta posuerit, & tanquam saxum immobile totius operis Christiani compagem, molémque contineat. Petra ergo pro deuotione Petrus dicitur,& petra pro virtute dominus nuncupatur, sicut ait Apostolus: Biberant autem de spirituali consequenti eos petra;petra autem erat Christus. Recte cõsortium meretur nominis, qui consortium meretur & operis. In eadem enim domo Petrus fundamentum posuit. Petrus plantat, dominus incrementum dat, dominus irri-
Matth.4. guum subministrat. Petrus enim tentationibus suis proficit, fletibus suis gaudet, periculis suis crescit. Sic nanque in mari dum super vndas temerarius viator ingreditur,nutat incessu,sed conualescit affectu:periclitatur corpore,sed deuotione non labitur:mergitur pedibus,sed Christi dextera sustentatur:sustentat fides, quem vnda mergebat, & quem fluctuum procella turbabat, saluatoris dilectio confirmabat.Ambulauit enim in mari Petrus magis dilectione quã pedibus. Non enim videbat, vbi pedum vestigium poneret, videbat autem vbi figeret vestigium charitatis. In naui enim positus considerat dominum,& amore eius ductus descendit in mare, non cogitat labentes aquas,nõ fluenta currentia, & dum Christum respicit, non respicit elementum. Credit fide etiam inter vndas solidum inuenire vestigium, iactetur licet fluctibus mare, ventis pelagus con-
Ibidem. turbetur, non tamen turbatur Petri semita, quæ ducit ad dominum. Ambulat igitur super aquas Petrus, & sub pedibus eius mollis vnda non ce-
Exod.14. dit. Legimus in veteri testamento filios Israel per mare rubrum, siccis itineribus ambulasse, & ad securitatem gradiẽtium ne laberetur vnda, in soliditatem quandam eam fuisse mutatam. Quanto hoc melius vbi ambulante Petro, nec mutatur vnda,nec labitur, nec solidatur aqua,nec refugit. Melius, inquam,est vbi eadẽ vnda,quæ fluctuat, & sustentat,vbi idem gurges, qui mergitur & famulatur. Illic vt portaretur per mare populus Israel,meatum suum natura perdiderat, hic portatur in aquis Petrus, cursum suũ fluẽta nõ perdũt. Temerarius ergo viator Apostolus, noui itineris viam carpit,modo curuati gurgitis molem ascendit, modo subsidentis sinus vndam descendit, & inter marinos fluctus ascensus illi itineris, descensusque non deest, sed vbi turbatus ventis, exagitatus procellis incipit timere, quod credidit, statim ei gurges subtrahitur, vnda subducitur. Mox defatiscente fide, fatiscit semita, tunc exclamans dominũ Iesum, saluum se fieri deprecatur, quem apprehensum manu saluator liberat, & obiurgat dicens:Modicæ fidei,quare dubitasti?Hoc est,cur Mat.14.
tam paruæ fidei es,vt, qui credendo mare ambulare cœperas,non id perseuerando transires?Scriptũ est enim. Qui perseuerauerit vsque in finem, Mat.10.
hic saluus erit.Sed dum cunctaris,& dubitas,iter, quod ingressus fueras, perdidisti. Cur, inquam, tam modicæ fidei es, vt non ea fide, qua venire cœperas,peruenires. Intellige ergo, quia in mari credulitas te portabat,perfidia submergebat. Igitur,fratres, sanctus Petrus dum fluctuat, dũ mergitur,dum periclitatur,sic peruenit ad dominum, ostendens nobis,quòd non nisi per pericula properatur ad Christũ. Multi enim diabolici fluctus sunt in hoc mundo, tẽtationem multa naufragia, à quibus ita liberari possumus, si clamãtibus manum suam saluator extenderit. Nos ergo clamare ad dominum non cessemus; ille auxilium solitum non negabit.

S. LEONIS APAE de passione Domini, Sermo 1.

SAcratissimum, dilectissimi, dominicę passionis diem,quam dominus Iesus Dei filius pro humani generis salute suscepit, & sicut promisit, omnia ad se exaltatus attraxit, tam planè, ac lucidè euangelicus sermo reserauit,vt religiosis, & Ioan.12.
piis cordibus nõ aliud sit audisse, quæ lecta sunt, quàm vidisse,quæ gesta sunt. Vnde,cum indubitabilem obtineat auditorem sacra narratio, annitendum est nobis, auxiliante domino, vt perspicuum habeat intelligentia, quod notum fecit historia. Post illam namque humanæ præuaricationis primam, & vniuersalem ruinam, ex qua per Rom.5.
vnum hominem introiuit peccatũ in hunc mundum,& per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccauerunt, nemo dominationem diaboli, nemo vincula diræ captiuitatis euaderet, nec cuiquam aut reconciliatio ad veniam,aut reditus pateret ad vitam, nisi coæternus,& coæqualis patri Deo filius Dei, & hominis filius esse dignaretur: veniens quærere, Luc.19.
& saluare, quod perierat, vt, sicut per Adã mors, ita per dominum nostrum Iesum Christum esset resurrectio mortuorum. Non enim, quia secun- 1.Cor.15.
dum inscrutabile propositum sapientiæ Dei, no- Ioan.1.
uissimis diebus verbum caro factum est, ideo sa- Hebr.1.
lutiferæ virginis partus, extremi tantum temporis generationibus profuit,& nõ se etiam in præteritas refudit ætates. Omnis prorsus antiquitas colentium Deum verum, omnis numerus apud secula priora sanctorum, sacra fide vixit, & placuit, & neque patriarchis, neque prophetis, neque cuiquam omnino sanctorum,nisi in redemptione Domini nostri Iesu Christi salus, & iustificatio fuit: quæ sicut expectabatur multis prophetarum oraculis,signísque promissa,ita est etiã ipso munere,atque opere præsentata. Vnde nũc, dilectissimi, in toto ordine dominicæ passionis, non ita infirmitatem consideremus humanam, vt arbitremur illic potentiam defuisse diuinam, neque illam ita coæternã, & æqualem patri formam vnigeniti cogitemus,vt putemus non fuisse vera,quæ Deo videntur indigna. Prorsus vtraque natura vnus Christus,nec verbum ibi ab homine disiun

disiunctum, nec homo est dissociatus à verbo. Non est fastidita humilitas, quia nec imminuta maiestas, nihil nocuit naturæ inuiolabili, quod passibili oportebat inferri. Totum illud sacramentum, quod simul & humanitas consummauit, & deitas, dispensatio fuit misericordiæ, & actio pietatis. Talibus enim vinculis tenebamur constricti, vt nisi per hanc opem, non possemus absolui. Humilitas igitur diuinitatis nostra prouectio est. Nos tanto redimimur pretio, nos tanto curamur impendio. Quis enim ab impietate ad iustitiam, à miseria ad beatitudinem esset recursus, nisi & iustus ad impios, & beatus inclinaretur ad miseros? Non est ergo, dilectissimi, erubescenda crux Christi, quæ de virtute est diuini consilij, non de conditione peccati. Quamuis enim ex infirmitate nostra verè passus dominus Iesus, veréque sit mortuus, non tamen se ita abstinuit à gloria sua, vt inter contumelias passionis, nihil diuinæ operationis exerceret. Nam, cum impius Iudas non iam ouina pelle velatus, sed lupino furore manifestus vim sceleris per speciem pacis incipiens, signum traditionis sæuiore omnibus telis osculo præbuisset, & multitudo furibunda, quę ad comprehendendum dominum cum armata militum cohorte confluxerat, inter faces, & laternas lumen verum, tenebris obcæcata suis, non cerneret, dominus, qui expectare potius turbas, quàm declinare delegerat, sicut Ioannes Euangelista testatur, quem quærant, necdum inuentus, interrogat, illisque dicentibus, quod Iesum quærerent; Ego sum, inquit. Quod verbum illam manum ita ex ferocissimis congregatam, quasi quodam fulmineo ictu strauit, atque perculit, vt omnes illi atroces, minaces, atque terribiles, retroacti corruerent. Vbi fuit * sæuitiæ conspiratio? vbi ardor irarum? vbi instructus armorum? Dominus dicit; Ego sum, & ad vocem eius turba prosternitur impiorum. Quid iam poterit maiestas eius iudicatura, cuius hoc potuit humilitas iudicanda? Veruntamen dominus sciens, quid magis mysterio suscepto conueniret, in hac potestate non perstitit, sed persecutores suos in facultatem dispositi sceleris redire permisit. Nam, si teneri nollet, nó vtique teneretur. Sed quis hominum posset saluari, si ille non se fineret comprehendi? Nam & beatus Petrus, qui animosiore constantia domino cohærebat, & contra violētorum impetus, feruore sanctæ charitatis exarserat: in seruum principis sacerdotum vsus est gladio, & aurem viri ferocius instantis abscidit. Sed hūc zelantis Apostoli pium motum progredi dominus vltra non patitur, recondi gladium iubet, nec finit se aduersus impios manu, ferróque defendi. Contra sacramentum enim erat redemptionis nostræ, vt, qui mori pro omnibus venerat, capi nollet, ne dilato gloriosæ crucis triumpho, & dominatio diabolica fieret longior, & captiuitas humana diuturnior. Dat ergo in se furentibus licentiam sęuiendi, nec tamen etiā se talibus dedignatur indicare diuinitas. Aurem serui iam ipsa sectione demortuā, & à compage viuentis corporis alienam in sedem dehonestati capitis reuocat manus Christi, reformat, quod ipse formauerat: nec tardè caro sequitur eius imperium, cuius erat ipsa figmētum. Habent ergo diuinam hæc opera virtutem. Sed quod dominus maiestatis suæ potentiam comprimit, & vim in se persecutoris admittit, ex illa est voluntate, qua dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis, cooperante in hoc ipso patre, qui filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Vna est enim patris, & filij voluntas, vt est vna diuinitas, de cuius dispositionis effectu nihil vobis gratiæ, Iudæi, nihil tibi, Iuda, debemus. Saluationi quidem nostræ non hoc vobis volentibus impietas vestra seruiuit, & per vos factum est, quicquid manus Dei, & consilium decreuerunt fieri. Mors igitur Christi nos liberat; vos accusat: Merito soli non habetis, quod omnibus perire voluistis. Et tamen tanta est bonitas nostri redemptoris, vt etiam possitis consequi veniam, si Christum Dei filium confitendo, illam parricidalem malitiam relinquatis. Non enim dominus in cruce frustra orauit, dicens; Pater, dimitte illis, quia nesciunt, quid faciunt. Quod remedium nec te, Iuda, transiret, si ad eam pœnitentiam confugisses, quæ te reuocaret ad Christum, non quæ instigaret ad laqueum. Dicendo enim, peccaui, tradens sanguinem iustum, in impietatis tuæ perfidia perstitisti: quia Iesum non Deum Dei filium, sed nostræ tantummodo conditionis hominē inter extremum mortis tuæ periculum credidisti. Cuius flexisses misericordiam, si eius non negasses omnipotentiam. Hæc hodie, dilectissimi, piis auribus insinuata sufficiant, nec fastidium de prolixitate subrepat. Quæ autem desunt plenitudini, quarta feria, auxiliante domino, reddenda promittimus: quoniam qui dedit, quod locuti sumus, dabit, sicut credimus, quod loquemur, per Christum dominum nostrum, Amen.

Ioan. 18. — * sententiæ. — Matth. 26. Marc. 14. Lucæ 22. Ioan. 18. — Apoc. 1. Ephes. 5. Rom. 8. — Act. 4. — Lucæ 23. — Matth. 27.

EIVSDEM DE PASSIONE domini, Serm. 2.

EXigit fides, dilectissimi, vt partem sermonis, quā de domini passione promisimus, eodem auxiliante, reddamus, in quo nos orationibus vestris non ambigimus adiuuari. Ad commune pertinet enim lucrum, si potueritis me habere deuotum, quia vestræ impenditur ædificationi, quicquid nostræ tribuitur facultati. Post illud ergo impium Iudæ, detestandúmque commercium, quo ab eo, Iudæis persequentibus, mundi redemptor est traditus, post illas sacrilegas illusiones inter quas vsque ad locum pœnę, eius mansuetudo producta est, crucifixi sunt cum eo, statutis vtrinque patibulis, latrones duo, quorum vnus vsque ad id temporis, par, similisque consorti, insidiator viarum, & saluti hominum semper infestus, vsque ad crucem reus, fit Christi repente confessor, & inter illos acerrimos corporis, animíque cruciatus, quos simul & instantia, & difficultas mortis augebat, mira conuersione mutatus; Memento, inquit, mei domine, dum veneris in regnum tuum. Quæ istam fidem exhortatio persuasit? quæ doctrina imbuit? quis prædicator accendit? Non viderat prius acta miracula, cessauerat tunc languentium curatio, cæcorum illuminatio, viuificatio mortuorum, ea ipsa, quæ mox erant gerenda, non aderant, & tamen dominum confitetur, & regem, quem videt supplicij sui esse consortem. Inde ergo oriebatur hoc donum, vnde accepit fides ipsa responsum. Ait enim ei Iesus; Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. Excedit humanam

Lucæ 23. — Lucæ 23.

manam conditionem ista promissio, nec tam de ligno crucis, quam de throno editur potestatis. Ab illa altitudine præmium fidei datur, in qua chirographum humanæ transgressionis aboletur, quia se à forma serui, Dei forma non dirimit: dum etiam inter ipsa supplicia proprietatē, vnitatémque suam seruauit, & deitas inuiolabilis, & natura passibilis. Adiicitur ad confirmationem spei nostræ, totius attestatio naturæ. Emittente spiritum Christo, omnia elementa tremuerunt. Densis tenebris splendor solis obductus, extraordinariè nocti subdidit diem, stabilitatem suam terra profundis concussionibus labefactata nō tenuit, & petrarum firmitas, confracta soliditate dissiluit. Velum templi, quo priorum mysteria vlterius nō erant obumbranda, discissum est, & multorum sanctorum corporibus excitatis, ad præmuniendam resurrectionis fidem, monumēta patuerunt. In vos ergo, Iudæi, cœlum, & terra sententiam tulit, vobis sol seruitutem suam, diémque subtraxit, vobis famulatum suum elemētorum ordines denegauerunt, & recedente à legibus suis ministerio creaturæ, vestra obcæcatio, vestra est significata confusio. Vobis enim dicentibus, Sanguis eius super nos, & super filios nostros, merito hoc retributum est, vt, quod vestri generis impia perdidit portio, assequatur hoc fidelis gentium plenitudo. Nos ergo, dilectissimi, quibus dominus noster Iesus Christus crucifixus, non scandalum, neque stultitia, sed Dei virtus. Deique sapientia est, nos inquam spiritale semen Abrahæ, non in prole seruitutis geniti, sed in familia libertatis renati, pro quibus in manu forti, & brachio excelso de oppressione Ægyptiæ dominationis eductis, verus, & immaculatus agnus immolatus est Christus: amplectamur salutaris paschæ mirabile sacramētum, & ad eius imaginem, qui deformitati nostræ conformis factus est, reformemur. Erigamur ad eum, qui puluerem abiectionis nostræ, corpus fecit gloriæ suæ, & vt resurrectionis eius mereamur esse consortes, humilitati, & patientiæ ipsius per omnia congruamus. Magni nominis militiam, magnæ professionis suscepimus disciplinam. Sectatores Christi discedere à regia non licet via, sed dignum est temporalibus non occupari, ad æterna tendētes. Et quia precioso sanguine Christi redempti sumus, glorificemus, & portemus Deum in corpore nostro, vt ad ea, quæ fidelibus præparata sunt, peruenire mereamur per Christum dominum nostrum, Amen.

Matth. 27. — 1. Cor. 1. — 1. Cor. 5. — 1. Cor. 6.

EIVSDEM De PASSIONE domini, Serm. 3.

INter omnia, dilectissimi, opera misericordiæ Dei, quæ ab initio saluti sunt impensa mortalium, nihil est mirabilius, nihílque sublimius, quàm quod pro mundo crucifixus est Christus. Huic enim sacramento vniuersa præcedentium seculorum mysteria seruierunt, & quicquid hostiarum differentiis in propheticis signis, & legalibus institutis, sacra dispensatione variatum est, hoc prænunciauit dispositum, hoc promisit implendum vt nunc, imaginibus, figurisque cessantibus, hoc prosit credere iam effectum, quod antea profuit credidisse faciendum. In omnibus igitur, dilectissimi, quæ ad domini nostri Iesu Christi pertinent passionem, hoc catholica fides tradit, hoc exigit, vt in redemptorem nostrum duas nouerimus conuenisse naturas, & manentibus proprietatibus suis, tantam factam vnitatem vtriusque substantiæ, vt ab illo tempore, quo sicut humani generis causa poscebat, in beatæ virginis vtero verbum caro factum est, nec Deum illum sine hoc, quod homo est, nec hominem sine hoc liceat cogitare, quod Deus est. Exprimit quidem sub distinctis actionibus veritatem suam vtraque natura, sed neutra se ab alterius cōnexione disiungit. Nihil ibi ab inuicem vacat, tota est in maiestate humilitas, tota in humilitate maiestas. Nec infert vnitas confusionem, nec dirimit proprietas vnitatem. Aliud est passibile, aliud inuiolabile, & tamen eiusdem est contumelia, cuius & gloria. Ipse est in infirmitate, qui & in virtute, idem mortis capax, & idem victor est mortis. Suscepit ergo totum hominem Deus, & ita se illi, atque illum sibi misericordiæ, & potestatis ratione conseruit, vt vtraque alteri natura inesset, & neutra in alteram à sua proprietate transiret. Sed quia dispensatio sacramenti, ad reparationem nostram ante secula æterna dispositi, nec sine humana infirmitate, nec sine diuina erat consummanda virtute: agit vtraque forma cum alterius communione, quod proprium est, verbo scilicet operante, quod verbi est, & carne exequente, quod carnis est. Vnū horum coruscat miraculis, aliud succumbit iniuriis. Aliud ab æqualitate paternæ gloriæ non recedit, hoc naturam nostri generis non relinquit. Veruntamen etiam ipsa receptio passionum, non ita est nostræ affectioni humilitatis exposita, vt à potentia sit diuinitatis abiuncta. Quicquid domino illusionis, & contumeliæ, quicquid vexationis, & pœnæ intulit furor impiorum, non de necessitate toleratum est, sed de voluntate susceptum. Venit enim filius hominis quærere, & saluare, quod perierat. Et sic ad omnium redemptionem vtebatur malitia persequētium, vt in mortis eius, resurrectionisque sacramento etiam interfectores sui possent salui esse, si crederent. Vnde scelestior omnibus, Iuda, & infelicior extitisti, quem non pœnitentia reuocauit ad dominum, sed desperatio traxit ad laqueum. Expectasses consummationem criminis tui, & donec sanguis Christi pro omnibus funderetur peccatoribus, informis lethi suspēdium distulisses. Cúmque conscientiam tuam tot domini miracula, tot dona torquerent, illa saltem te à præcipitio tuo sacramenta reuocassent, quæ in paschali cœna iam de perfidia tua signo diuinæ scientiæ detectus acceperas. Cur de eius bonitate diffidis, qui te à corporis, & sanguinis sui communione non repulit? qui tibi ad comprehendendum se cum turbis, & armatorum cohorte venienti, pacis osculum non negauit? Sed homo inconuertibilis, spiritus vadens, & non reuertens, cordis tui secutus es rabiem, & stante diabolo à dexteris tuis, iniquitatem, quam in sanctorum omnium armaueras caput, in tuum verticem retorsisti, vt, quia facinus tuum omnem mensuram vltionis excesserat, te haberet impietas tua iudicem, te pateretur tua pœna carnificem. Cum igitur esset Deus in Christo mundum reconcilians sibi, & creaturam ad creatoris sui imaginem reformādam, creator ipse gestaret, peractis miraculis operum diuinorum, quæ propheticus olim spiritus gerenda prædixerat:

Ioan. 1. — Idem habetur in epistola dicta columna, quam Calcedon. Concil. sequutum est tanquam regulam. — Luca 19. — Ioan. 18. Matth. 26. — Psal. 77. Psal. 108. — 2. Cor. 5.

Esaiæ 35. rat: tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum audient, tunc saliet claudus vt ceruus, & plana erit lingua mutorum: sciens Iesus tempus
Luc. 22. adesse gloriosæ passionis implendę: Tristis est, inquit, anima mea vsque ad mortem. Et iterum; Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste. Quibus verbis quandam formidinem professentibus, nostræ infirmitatis affectus participando, curabat, & pœnalis experientiæ metum subeundo, pellebat. In nobis ergo dominus nostro pauore trepidabat; vt susceptionem nostræ infirmitatis indueret, & nostram inconstantiam, suæ virtutis soliditate vestiret. Venerat enim in hunc mundum diues, atque misericors negociator cœli, & commutatione mirabili inierat commercium salutare, nostra accipiens, & sua tribuens, pro contumeliis honorem, pro doloribus salutem, pro morte dãs vitam,
Matth. 26. & cui ad exterminationem persequentium poterãt plusquam duodecim millia angelicarum seruire legionum, malebat nostram recipere formidinem, quàm suam exercere potestatem. Quãtum autem vniuersis fidelibus hac humilitate collatum sit, primus beatissimus Apostolus Petrus expertus est, qui cum illum instantis sæuitiæ vehe-
Ibidem. mentior procella turbasset, ad præparationem vigoris, celeri mutatione conuersus est, sumens de exemplo remedium, vt tremefactũ repente membrum rediret ad sui capitis firmitatem. Non enim
Matth. 10. Ioan. 15. posset domino seruus, & magistro maior esse discipulus, qui humanæ fragilitatis trepidationem non vinceret, nisi victor mortis ante timuisset.
Matth. 26. Respexit ergo dominus Petrum, & inter calumnias sacerdotum, inter falsitates testium, inter cædentium, & conspuentium iniurias constitutus, illis turbarum discipulum conuenit oculis, quibus eum præuiderat esse turbandum, & in illum conuersa est veritatis inspectio, vbi erat cordis facienda correctio, quasi quædam illi vox domini insonaret, ac diceret; Quid habes, Petre? quid in tuam conscientiam recedis? ad me conuertere, in me confide, me sequere, meę passionis hoc tempus est, nondum tui venit hora supplicij. Quid metuis, quod etiam ipse superabis? Non te confundat infirmitas, quam recepi. Ego de tuo fui trepidus, tu de meo esto securus.
Matth. 27. Mane autem facto consiliũ inierunt omnes principes sacerdotum, & seniores populi aduersum Iesum, vt eum morti traderent. Hoc mane Iudæi, non ortus vobis lucis contigit, sed occasus; nec vestris oculis solitus dies prodiit, sed impiis mentibus nox retræ cæcitatis incubuit. Hoc mane vobis templum, & altaria diruit, legem, & prophetas ademit, regnum, & sacerdotium sustulit, in luctum æternum omnia festa conuertit. In istis enim insanum, cruentúmque consilium, tauri pingues, vituli multi, fremẽtes bestiæ, canes rabidi, vt morti autorem vitæ, & dominum gloriæ traderetis, & tanquam extenuanda esset furoris vestri immanitas, si eius sententia, qui prouinciæ vestræ præsidebat, vteremini, vinctum Iesum ad Pilati iudicium deduxistis, vt clamoribus improbis, trepido cognitore superato, interfectorem hominem eligeretis ad veniam, & saluatorem mundi peteretis
Matth. 27. ad pœnam. Post hanc damnationem Christi, qua excusata est Pilati præsidis ignauia magis quam potestas, qui lotis manibus, & ore polluto iisdem labiis Iesum misit ad crucem, quibus eum pronũtiauerat innocentem. Multas illusiones domino, sacerdotalibus seruiens oculis, licentia popularis ingessit, & in mansuetudinem eius, qui hoc sponte tolerabat, furens turba sæuiuit. Sed quia multum est, dilectissimi, vt omnia hodiernus sermo percurrat, in quartam feriam, qua lectio dominicæ passionis iterabitur, residua differantur. Præstabit enim orantibus nobis, vt ipsius dono, quod promisimus, impleamus, per dominum nostrum Iesum Christum, qui viuit, & regnat in secula seculorum, Amen.

EIVSDEM DE PASSIONE DOMINI, SERMO 4.

EXpectationi vestræ, dilectissimi, quod debetur, domino largiente, reddẽdum est, promerentibus orationibus vestris, vt nos ad soluendum faciat idoneos, qui vos ad exigendum fecit intentos. Loquentes enim proximè de passione domini, vsque ad Euangelicæ historiæ venimus locum, in quo Pilatus impijs Iudæorum clamoribus, vt Iesus crucifigeretur, cessisse narratur. Peractis itaque omnibus, quæ diuinitas fieri carnis velamine temperata permisit, Iesus Christus filius Dei cruci, quam etiam ipse gestarat, affixus est, duobus latronibus, vno ad dexteram ipsius, alio ad sinistram, similiter crucifixis, vt etiam in ipsa patibuli specie, monstraretur illa, quæ in iudicio ipsius omnium hominum est faciẽda diserestio, cum & saluandorum figuram fides credentis latronis exprimeret, & damnãdorum formam blasphemantis impietas prænotaret. Passio igitur Christi, salutis nostræ continet sacramentum, & de instrumento, quod iniquitas Iudæorum parauit ad pœnam, potentia redemptoris, gradum nobis fecit ad gloriam. Quam dominus Iesus ita ad omnium hominum suscepit salutem, vt inter clauos, quibus ligno tenebatur affixus, pro interfectoribus suis paternæ clementiæ supplicaret, & diceret, Pater ignosce illis, quia ne-
Luc. 23. sciunt quid faciunt. Principes autem sacerdotum quibus indulgentiam saluator petebat, supplicium crucis, irrisionum aculeis asperãbant, & in quem manibus amplius sæuire non poterant, lingnarum tela iaciebant, dicentes; Alios saluos
Matth. 27. fecit, seipsum non potest saluũ facere; Si rex Israël est, descendat nunc de cruce, & credimus ei. De quo erroris fonte Iudæi, de quo inuidiæ lacu talium blasphemiarum venena potastis? Quis vobis magister tradidit, quæ doctrina persuasit, quod illum regem Israël, illum Dei filium, credere deberetis, qui se crucifigi non fineret, aut à confixione clauorum liberum excuteret? Non hoc vobis legis mysteria, non paschalis observantiæ sacramenta, nec vnquam vlla prophetarũ ora cecinerunt. Sed illud verè, abundeque legistis, quod ad detestabilem vestri sceleris impietatem, & ad voluntariam domini pertinet passionem. Ipse enim per Esaiam loquitur; Dorsum
Esaiæ 50. meum ad flagella dedi, maxillas meas ad palmas, faciem autem meam non auerti à confusione spuPsal. 68. torum. Ipse per Dauid, Dederũt, inquit, in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto. Et
Psal. 21. iterum: Circundederunt me canes multi, consilium malignantium obsedit me. Foderunt manus meas, & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea. Ipsi verò consideraueruntme,

me, diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem. Et ne sceleris tantum vestri videatur ordo prædictus, nulla autem potentia prænunciata crucifixi, non quidem legistis, dominus descendit de cruce, sed legistis;
Psal. 95. Dominus regnauit à ligno. Crux ergo Christi, sacramentum veri, & prænunciati habet altaris, vbi per hostiam salutarem, naturæ humanæ celebraretur oblatio. Ibi sanguis immaculati agni, antiquæ præuaricationis pacta delebat: ibi tota diabolicæ dominationis cõterebatur aduersitas, & de elatione superbiæ, victrix humilitas triumphabat: cum tam velox esset fidei effectus, vt de crucifixis cum Christo latronibus, qui in Christum filium Dei credidit, paradisum iustificatus intrauerit. Quis tanti muneris explicet sacramẽtum? Quis potentiam tam miræ commutationis enarret? Exiguo temporis puncto, longorum scelerum reatus aboletur, inter luctantis animæ dura torměta hærens patibulo transit ad Christum, & cui propria impietas intulit pœnam, Christi
Amos 6. gratia dat coronam. Hinc iam degustato aceto,
Matth. 21. dominus, quod illa dabat vinea, quæ ab autoris sui plantatione degenerans, conuersa fuerat in
Ioan. 19. amaritudinem vitis alienæ; Consummatum est, ait, hoc est, completæ sunt scripturæ. Non est amplius, quod insaniam populi furentis expectẽ, nihil minus pertuli, quam me passurum esse prædixi. Peracta sunt mysteria infirmitatis, promantur documenta virtutis. Inclinato itaque capite emisit spiritum, & in corpus die tertio suscitandum, quietem placidi soporis admisit. Cui sacramento cum se vitæ autor impenderet, & ad tantam diuinæ maiestatis inclinationem, totius mũdi compago quateretur, cum facinus impium, omnis sui confusione creatura damnaret, & manifestam in reos sententiam ipsa elementa proferrent: quis vobis animus, Iudæi, quæ conscientia fuit, quando & vos iudicium vniuersitatis vrgebat, & reuocari ad se, consummato scelere, impietas vestra non poterat? Qualis confusio vos operuit? quæ cor vestrum pœna suscepit? Cum igitur, dilectissimi, tanta sit misericordia Dei, vt etiam de tali populo multos per fidem iustificare dignatus sit, & nos sub veteris quondam igno rantiæ profunda nocte pereuntes, in patriarcharum societatem, & in sortem electi generis adoptarit: ad altitudinem spei nostræ non segniter,
*tepore. neque cum * torpore curramus, sed prudenter, atque fideliter cogitantes, de quali captiuitate, & quàm misera seruitute, quo pretio redempti, & quo brachio sumus educti, glorificemus Deum in corpore nostro, vt habitare eum in nobis, ex ipsa conuersationis nostræ probitate monstremus. Et quia nihil est in omnium virtutum dignitate præstantius, quam pietas misericordię, & puritas castitatis: his nos præsidiis specialius instruamus, vt charitatis opere, & nitore pudicitiæ, tanquam duabus eleuati alis, de terrenis mereamur esse cælestes. Quo desiderio quisquis gratia Dei adiutus impletur, & de profectu suo non in se, sed in domino gloriatur, hic legitimè honorat
1. Cor. 5. paschale sacramentum, huius limina vastator angelus sanguine agni, & signo crucis prænotata, non intrat. Is plagas Ægyptias non pauescit, & iisdem aquis hostes relinquit extinctos, quibus est ipse saluatus. Amplectamur itaque, dilectissimi, purificatis mentibus, atque corporibus, salutis nostræ mirabile sacramentum, & ab omni fermento malitiæ veteris emundati, pascha domini cum digna obseruatione celebremus, vt, regente nos spiritu sancto, à charitate Christi nullis tentationibus separemur, qui in sanguine suo pacificans omnia, & in altitudinem paternæ gloriæ se recepit, & humilitatem sibi seruientium non reliquit, cui est honor, & gloria in secula seculorum, Amen.

EIVSDEM DE PASSIONE DOMINI, SERM. 5.

CReator, & dominus omnium rerũ Christus post inusitatum sacræ virginis partum, post adorata Magorum confessione cunabula, & post multiplicem doctrinam cælestis eloquij, & variarum curationum medelas, imperio verbi potentis effectas, dispensationem omnium sacramẽtorum, omniúmque virtutum, salutifera passione consummat. Christianæ igitur spei, dilectissimi, vera ratio & principalis causa crux Christi est, 1. Cor. 1.
quæ licet Iudæis sit scandalum, gentibus autem stultitia: nobis tamen Dei virtus est, Deíque sapientia. Vnde summum hoc, & potentissimum diuinæ misericordiæ sacramentum, semper quidem in cordibus nostris cum tota sui dignitate retinendum est, sed nunc viuaciorem animi sensum, & puriorem exigit mentis intuitum, quando nobis non solum recursu temporis, sed etiam textu Euangelicæ lectionis, omne opus nostrę salutis ingeritur. Nihil ergo apud nos loci cogitationes habeant impiorum, nec integritatem sanę intelligentiæ aut Iudaica offensio, aut gentilis corrumpat irrisio: vt, quod non solum pro nobis humiliter, sed etiam sublimiter gestum est, aut secũdum hominem impossibile, aut secundum Deum videatur indignum. Vtrunque autem recipi, vtrunque conuenit credi, quia nemo hominum potest, nisi in vtroque saluari: iustus enim, & misericors Deus, non sic iniuria suæ voluntatis est vsus, vt ad reparationem nostram, solam potẽtiam benignitatis exerceret; sed, quia consequens fuerat, vt homo faciẽs peccatum, seruus esset peccati: Sic me- 1. Ioan. 3.
dicina ægris, sic reconciliatio reis, sic redemptio est impensa captiuis, vt condemnationis iustæ sentẽtia, iusto liberatoris opere solueretur. Nam, si pro peccatoribus sola se opponeret deitas, non tam ratio diabolum vinceret, quàm potestas. Et rursum, si causam lapsorum sola ageret natura mortalium, non erueretur à conditione, quæ libera non esset à genere. Vnde oportuit in vnum dominum nostrum Iesum Christum & diuinam & humanam conuenire substantiam, vt mortalitati nostræ per verbum carnem factum, & origo noui hominis subueniret & passio. Cum igitur in Christo Iesu Iudæorum duritia, quæ sunt diuina, gentilium cæcitas, quæ sunt humana, contemnat, illis aduersus gloriam domini calumniantibus, istis contra humilitatem superbientibus, nos Dei filium, & in suis virtutibus, & in nostris infirmitatibus adoramus. Nec erubescimus crucẽ Christi, & inter contradicentium linguas, nec de morte ipsius, nec de resurrectione dubitamus. Quoniam quod superbos ad infidelitatem trahit, hoc nos ad vitam dirigit, & quod apud illos est materia confusionis, hoc apud nos est causa pietatis.

Admo

Admonitis igitur discipulis dominus, vt contra vim tentationis instantis vigilanti oratione certarent, ipse patri supplicans ait; Pater, si possibile est, *Matth.26.* transeat à me calix iste. Veruntamẽ non sicut ego volo, sed sicut tu. Prima petitio infirmitatis est, secunda virtutis. Illud optauit ex nostro, hoc elegit in proprio. Nec enim æqualis patri filius, omnia esse possibilia Deo nesciebat, aut ad suscipiendum crucem sine sua in hunc mundum descenderat voluntate, vt hanc diuersarum affectionum compugnantiam perturbata quodammodo ratione pateretur. Sed vt suscipientis, susceptæque naturæ esset manifesta distinctio, quod erat hominis, diuinam desiderauit potentiam, quod erat Dei, ad causam respexit humanam. Superiori igitur volũtati voluntas cessit inferior, & cito demonstratum est, quid possit à trepidãte orari, & quid non *Rom.8.* debeat à medente concedi. Quia enim nos quid oremus, sicut oportet, nescimus, & vtile nobis est, ne fiat plerunque, quod volumus, Deus iustus, & bonus, quando ea, quæ nocitura sunt, petuntur, negando miseretur. Voluntatis ergo nostræ correctionem, dominus cũ trina oratione firmasset, *Luce 22.* grauatis adhuc mœrore discipulis; Dormite iam, inquit, & requiescite. Ecce appropinquauit hora & filius hominis tradetur in manus peccatorum. Surgite, eamus hinc. Ecce appropinquauit, qui me tradet. Inter ipsa autem verba domini, qui prædicti fuerant, irruerunt, & cum gladiis, & fustibus comprehensura Christum turba confluxit, ducem sequens Iudam Iscariot: qui priuilegio perfidiæ obtinuerat in facinore principatum. Huic ne criminis causam aliqua præberet offensio, nulla est negata dignatio. Sed illius spiritu inflammatus exarsit, cui ministerium spontè præbuit, & qualem habuit mentem, talem inuenit & præsidem. Meritò sicut & propheta prædixerat; Oratio eius fa- *Psal.108.* cta est in peccatum, quoniam, consummato scelere, tam peruersa impij conuersio fuit, vt etiam pœnitendo peccãret. Admittit ergo in se filius Dei impias manus, & quod sæuientium furore agitur, patienti potestate compleuit. Hoc enim erat illud magnæ pietatis sacramẽtum, quòd Christus consectabatur iniuriis, quas si aperta potentia, & manifesta virtute propelleret, diuina tantum exerceret, non humana curaret. In omnibus autem, quæ illa popularis, & sacerdotalis insania contumelioſè, & procaciter inferebat, nostræ diluebantur maculæ, nostrę expiabantur offensæ, quia natura, quæ in nobis victa semper fuerat, atque captiua, in illo innocens patiebatur, & libera, vt ad auferendum peccatum mundi, ille agnus se hostiam offerret, quem & omnibus corporalibus substantia iungeret, & ab omnibus spiritalibus origo discerneret. Hæc hodie, dilectissimi, auribus vestris insinuata sufficiãt. Cætera in quartam feriam differantur, auxiliante domino orationibus vestris, qui præstare dignabitur, vt quod promittimus, impleamus, Amen.

EIVSDEM DE PASSIONE domini, *Serm. 6.*

SPonsionis nostræ memores, dilectissimi, sanctitati vestræ reddimus, quod debemus, ad futuram spectantes gratiam Dei, vt inde nobis proueniat deuotio, vnde est incitata promissio. Comprehensus Christus dominus à turbis, quas principes sacerdotum, & doctores legis armauerant, vt impleret dispensationem, cohibet potestatem, & beatum Apostolum Petrum humana aduersum irruentes animositate commotum, gladio abstinere præcepit. Superfluum enim erat, vt qui nolebat præsidio angelicarum legionum iuuari, *Matth.26.* vellet se vnius discipuli oppositione defendi. Perpetrauerit licet turba ferox, quod voluit, & de sceleris sui exultarit affectu, maior tamen comprehensi virtus, quam comprehendentium fuit. Iudæorum enim cæcitas nihil obtinuit, nisi vt sua impietate se perderet. Christi verò patientia hoc egit, vt omnes sua passione saluaret. Perducto autem Iesu ad Caypham principẽ sacerdotum, quo *Ibidem.* scribæ & omnis sacerdotalis ordo conuenerat, falsa aduersus dominum testimonia quærebãtur. Sed inter inconditas, & dissonas voces hoc Iesus mirabiliter elegerat, vt taceret. Cayphæ autem dicenti; adiuro te per Deum viuum vt dicas nobis, si tu es Christus filius Dei: ita veraci, & prouida autoritate respõdit, vt iisdem verbis & infidelium conscientias cæderet, & credentium corda firmaret, ad omnem interrogationem eius referens; tu dixisti. Addénsque quod sequitur; Veruntamen dico vobis, amodo videbitis filium hominis sedentem à dextris Dei, & venientem in nubibus cœli. Cayphas autem ad exaggerãdum auditi sermonis inuidiam, scidit vestimenta sua, & nesciens quid hac significaret insania, sacerdotali se honore priuauit. Vbi est, Caypha, rationale pectoris tui? vbi est cõtinentię cingulum? vbi super humerale virtutũ? Mystico illo sacratóque amictu ipse te spolias, & propriis manibus pontificalia indumenta discerpis, oblitus præcepti illius, quod legeras de principe sacerdotum; De capite suo ci- *Leuit.21.* darin non deponet, & vestimenta sua nõ dissumpet. Tu verò, à quo iam alienabatur hæc dignitas, ipse tibi es executor opprobrij, & ad manifestandum finem veteris instituti, pertinet eadem diruptio sacerdotij. Hinc iam, dilectissimi, inter multiplicatas illusiones nocte transacta, vinctum Iesum Pilato præsidi tradiderunt. Principes enim sacerdotum, & seniores populi, hoc consilio rem gerebãt; vt ab actione sceleris sui viderentur immunes, subtrahentes opera manuum, & * exer- ** exercentes.* centes tela linguarum, volentes interficere, & clamantes, crucifige, crucifige. Quid hac specie religionis iniustius? quid hac clementiæ simulatione crudelius? Qua lege, Iudæi, quod vobis non licet facere, licet velle? qua ratione, quod corpora polluit, corda non lædit? Contaminari occisione eius metuitis, cuius super vos, & super filios ve- *Matth.28.* stros fundi sanguinem postulastis. Si non totum facinus vestra impietas peragit, permittite præsidem iudicare, quod sentit. Sed vos etiam in ipsum graues, atque violẽti in id eum declinare nõ sinitis, à quo ipsi mendaciter abstinetis. Peccauerit Pilatus faciendo, quod noluit, in vestram tamen conscientiam confluit, quicquid furor vester extorsit. Talis etiam illic vester obseruantia fuit, vbi *Matth.27.* pretium, quod vobis Christi venditor reportauit, mitti in gazophylacium noluistis, cauentes scilicet, ne sacros loculos pecunia cruenta pollueret. Cuius cordis est ista simulatio? Sacerdotum conscientia capit, quod templi arca non recipit. Refutatur illius sanguinis taxatio, cuius non timetur effusio. Quantiſlibet ita vos fallaciæ circunte-

cuntegatis vmbraculis, initum est cum traditore commercium, quo iustum sanguinem, sicut nõ licuit comparari, ita debuit non effundi. Seditiosis *Ibidem.* igitur clamoribus Iudæorum, sedente Pilato in loco, cui nomẽ est Golgata, crucifigitur Christus. Per lignum erigitur lapsus in ligno, & gustu fellis, *Ioan.12.* & aceti diluitur esca peccati. Merito, priusquam traderetur, dixerat dominus; Cum exaltatus fuero, omnia ad me traham, id est, totam causam humani generis agam, & olim perditã in integrum reuocabo naturam. In me omnis infirmitas abolebitur, in me omnis plaga sanabitur. Exaltatum autem Iesum ad se traxisse omnia, non solum nostræ substantiæ passione, sed etiam totius mundi commutatione monstratum est. Pendente enim in patibulo creatore, vniuersa creatura congemuit, & crucis clauos omnia simul elementa senserunt. Nihil ab illo supplicio liberum fuit. Hoc in communionem sui & terram traxit, & cælum, hoc petras rupit, monumenta aperuit inferna reserauit, & densarum horrore tenebrarum, radios solis abscondit. Debebat hoc testimonium suo mundus autori, vt in occasu conditoris sui, vellẽt vniuersa finiri. Sed patientia Dei seruat rebus, atque temporibus ordinem suum, nósque in illum potius vocat affectum, vt eorum salutem petamus, quorum crimen horremus. Tãto igitur precio, tanto sacramento eruti de potestate tenebrarum, & ab antiquæ captiuitatis vinculis absoluti, date operam, dilectissimi, vt integritatem mẽtium vestrarum, nulla diabolus arte corrumpat. Quicquid nobis contra Christianam fidem ingeritur, quicquid contra mandata Dei suadetur, de illius deceptionibus venit: qui nos innumeris dolis ab æterna vita conatur auertere, captando quasdam occasiones infirmitatis humanæ, per quas incautas, negligentéſque animas, in laqueos iterum suę mortis inducat. Omnes ergo per aquam, & spiritum sanctum renati, recolant, cui renunciauerint, & qua professione iugum à se tyrannicę dominationis excusserint, nec in secundis quisquam, nec in aduersis ad mortiferũ diaboli currat auxilium. *Ioan.8.* Ille enim mendax est ab initio, & in sola viget arte fallendi, vt humanam ignorantiam, falsæ scientiæ ostentatione decipiat, sitque eorum nunc malignus impulsor, quorum post futurus est improbus accusator. Anni vitæ nostræ, & actionũ temporalium qualitates, nec in natura elementorum, nec in stellarum effectibus, sed in summi, & veri Dei potestate consistunt, cuius auxilium, & misericordiam in omnibus, quæ obtinere cupimus, implorare debemus. Sicut enim, illo, quod absit, offenso, nihil est, quod nobis valeat suffragari; ita, eodem propitio, nulla nobis nocebit aduersitas. *Rom.8.* Quoniam si pro nobis Deus, quis contra nos? qui filio suo proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit? qui viuit, & regnat in secula seculorum, Amen.

EIVSDEM DE PASSIONE Domini, *Sermo 7.*

SCio quidem, dilectissimi, paschale festum tam sublimis esse mysterij, vt non solum humilitatis meæ tenuissimum sensum, sed etiam magnorum ingeniorum superet facultatem. Sed non ita mihi diuini operis consideranda est magnitudo, vt vel diffidam, vel erubescam de seruitute, quam debeo, cum sacramentum salutis humanæ non liceat tacere, etiam si nequeat explicari. Auxilian tibus etiam orationibus vestris, adfuturam credimus gratiam Dei, quæ inspirationis suæ rore sterilitatem nostri cordis abstergat, vt linguæ pastoralis officio, quæ sancti gregis auribus sint vtilia, proferãtur. Dicente enim domino bonorum omnium largitore; Aperi os tuum, & ego adim- *Psal.80.* plebo illud, audemus eidem verbis propheticis *Psal.50.* dicere; Domine, labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam. Incipientes igitur, dilectissimi, Euangelicam de passione domini historiam retractare, diuino intelligimus dispositum fuisse consilio, vt sacrilegi Iudæorum principes, & impij sacerdotes, qui sæuiẽdi in Christum occasiones sæpe quæsiuerant, non nisi in solennitate paschali, exercendi furoris sui acciperent potestatem. Oportebat enim, vt manifesto implerentur effectu, quæ diu fuerant figurato promissa mysterio, vt ouem significatiuam, ouis vera remoueret, & vt vno expleretur sacrificio, variarũ differentia victimarũ. Nam omnia illa, quæ de immolatione agni diuinitus per Mosen fuerant præstituta, Christum prophetarant, & Christi occisionem proprie nunciarant. Vt ergo vmbræ cederent corpori, & cessarent imagines sub præsentia veritatis, antiqua obseruantia nouo tollitur sacramento, hostia in hostiam transit, sanguinem sanguis excludit, & legalis festiuitas dum mutatur, impletur. Vnde cum scribas, & seniores populi ad impietatis concilium Pontifices congregarent, omniúmque animos sacerdotum cura admittendi in Iesum sceleris occupasset, ipsi se doctores legis lege priuarunt, & spontaneo defectu ritus sibi patrios abstulerunt. Incipiente enim festiuitate paschali, qui ornare templum, mundare vasa, victimas prouidere, & legitimis purificationibus sacratiorem diligentiam adhibere debuerãt, parricidalis odij furore concepto, ad vnũ opus vacant, & in vnum facinus simili crudelitate coniurant. Quid assecuturi supplicio innocentiæ, condemnatione iustitiæ, nisi vt & noua mysteria non apprehenderent, & antiqua violarent? Prouidentibus ergo principibus, ne in die festo tumultus oriretur, non deuotioni, sed facinori studebatur, nec religioni seruiebat hæc cura, sed crimini. Diligentes enim Pontifices, & soliciti sacerdotes, seditiones turbarum fieri in præcipua solennitate metuebant, non vt populus non peccaret, sed ne Christus euaderet. At Iesus consilij sui certus, & in opere paternæ dispositionis intrepidus, vetus testamentum consummabat, & nouum pascha condebat. Discumbentibus enim secum discipulis ad edendam mysticam cœnam, cum in Cayphæ atrio tractaretur, quomodo Christus posset occidi: ille corporis, & sanguinis sui ordinans sacramentum, docebat, qualis Deo ho- *Eucharistia est à Christo instituta hostia, quæ Deo offerratur.* stia deberet offerri, nec ab hoc quidem mysterio traditore submoto, vt ostenderetur nulla iniuria exasperatus, qui in volũtaria erat impietate perstiturus. Ipse enim sibi fuit materia ruinæ, & causa perfidiæ, sequens diabolum ducem, & nolens Christum habere rectorem. Dicens itaque dominus; Amen dico vobis, quod vnus vestrum me *Matth.26.* traditurus est, notam sibi traditoris, ac proditoris conscientiam demonstrauit: non aspera nec aperta

aperta impium increpatione confundens, sed leni ac tacita admonitione conueniens, vt facilius corrigeret pœnitudo, quem nulla deformasset abiectio. Cur, infelix Iuda, tanta benignitate non vteris? Ecce parcit ausibus tuis dominus, & nulli te, nisi tibi, indicat Christus, nec nomen tuum, nec persona detegitur, sed veritatis, & misericordiæ verbo, cordis tantum tui arcana tanguntur. Non apostolici ordinis honor, non sacramentorum tibi communio denegatur. Redi in integrũ, & deposito furore, resipisce. Clementia inuitat, salus pulsat, ad vitam vita te reuocat. Ecce immaculati, & innocentes condiscipuli tui ad significationem facinoris expauescunt, & omnes sibi, non edito impietatis autore, formidant: Contristati enim sunt, non de conscientiæ reatu, sed de humanæ mutabilitatis incerto, timentes, ne minus verum esset, quod in se quisque nouerat, quã quod ipsa veritas præuidebat. Tu autem in hac trepidatione sanctorum abuteris domini patientia, & abscondi te tua credis audacia. Addis impudentiam sceleri, nec signo euidentiore terreris. *Ibidem.* Cúmque se à cibo alij, in quo indicium dominus posuerat, continerent, tu manum non detrahis à paropside, quia animam non auertis à crimine. *Ioan.13.* Secutum est itaque, dilectissimi, sicut Ioannes Euangelista narrauit, vt cum traditori suo dominus manifestius designando, panem porrexit intinctum, totum Iudam diabolus occuparet, & quem malignis cogitationibus obligarat, iam ipso impietatis opere possideret. Corpore enim tantum cum cœnantibus recumbebat, mente autem sacerdotum inuidiam, tristium falsitatem, & furorem imperitæ plebis armabat. *Ibidem.* Denique videns dominus, cui flagitio Iudas esset intentus, quod facis, inquit, fac citius. Vox hæc, non iubentis est, sed sinentis, nec trepidi, sed parati, qui habens omnium temporum potestatem, ostendit se moram non facere traditori, & sic ad redemptionem mundi paternam exequi voluntatem, vt facinus, quod à persequentibus parabatur, nec impelleret, nec timeret. Postquam igitur Iudas persuasus à diabolo, discessit à Christo, seq́; à corpore Apostolicæ vnitatis abscidit, nullo dominus pauore turbatus, sed de sola redimendorum salute solicitus, omne temporis spatium, quod à persequentium vacabat incursu, mysticis sermonibus, sacratæque doctrinæ, *Ioan.17.* sicut Ioannis Euangelio declaratur, impendit, eleuans ad cælum oculos, & pro vniuersa Ecclesia supplicãs patri, vt omnes, quos dedisset, daturúsque esset filio pater, vnum fierẽt, & in gloria redemptoris indiuidui permanerent, *Matth.26.* adijciens postremo illam orationem, qua ait; Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste. Vbi non existimandum est, quod dominus Iesus passionẽ, & mortem, cuius iam discipulis sacramenta tradiderat, voluerit declinare, cum ipse beatum Apostolum Petrum, deuota fide, & charitate feruentem, vti aduersum persecutores gladio vetet, di- *Ibidem.* cens; Calicem, quem dedit mihi pater, non vis vt bibam illum? Certúmque sit, & quod dominus *Ioan.3.* testatus est ipse dicens; Sic enim Deus dilexit mundum, vt filium suum daret vnigenitum, vt omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat *Colos.1.* vitam æternam. Et quod de ipso ait Apostolus Paulus; Christus nos dilexit, & tradidit semetipsum pro nobis hostiam Deo in odorem suauitatis. In saluandis enim hominibus per crucem Christi, communis voluntas erat patris, & filij, communéque consilium, nec vlla poterat ratione turbari, quod ante æterna secula, & misericorditer erat dispositum, & incommutabiliter erat præfinitum. Qui ergo verum, totúmque hominem assumpsit, veros & corporis sensus, & animi suscepit affectus. Nec, quia omnia in illo plena erant sacramentis, plena miraculis, ideo aut falsis lachrymis fleuit, aut mendacij esurie sumpsit cibum, aut simulato sopore dormiuit. In nostra humilitate contemptus, in nostra mœstitudine contristatus, in nostro est dolore crucifixus. Passionem enim mortalitatis nostræ ob hoc misericordia subiit, vt sanaret, ob hoc virtus recepit, vt vinceret, quod Esaias apertissimè prophetauit dicens; Hic peccata nostra portat, & pro nobis do- *Esa.53.* let, & nos putauimus illum esse in dolore, & plaga, & vexatione. Ipse autẽ vulneratus est propter peccata nostra, & infirmatus est propter facinora nostra, & liuore eius sanati sumus. Cum itaque, dilectissimi, Dei filius dicit, pater, si fieri potest, transeat à me calix iste, nostrę vtitur voce naturæ, & causam fragilitatis, & trepidationis agit humanæ: vt in iis, quæ toleranda sunt, & patientia roboretur, & formido pellatur. Denique cessans hoc ipsum petere, excusato quodammodo nostræ infirmitatis metu, in quo nobis remanere non expedit, in alium affectum transit, & dicit; Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu. Et iterum; Si non potest, inquit, calix iste transire à me, nisi bibam illum, fiat voluntas tua. Hæc vox capitis, salus est totius corporis, hæc vox omnes fideles instruxit, omnes cõfessores accendit, omnes martyres coronauit. Nam quis mundi odia, quis tentationum turbines, quis posset persecutorum superare terrores, nisi Christus in omnibus, & pro omnibus patiens, patri diceret, fiat voluntas tua? Discant igitur hanc vocem omnes Ecclesiæ filij, magno pretio redempti, gratis iustificati: & cum aduersitas violentæ alicuius tentationis incubuerit, præsidio potentissimæ rationis vtantur, vt superato tremore formidinis, accipiant tolerantiam passionis. Hinc iam, dilectissimi, ad perstringendum ordinem dominicæ passionis sermo est dirigendus, quem ne vos cumulo prolixitatis oneremus, in quartam sabbati, diuiso communi labore, differamus. Aderit precantibus nobis gratia Dei, quæ mihi soluendi debiti tribuat facultatem, per dominum nostrũ Iesum Christum, qui viuit, & regnat in secula seculorum, Amen.

EIVSDEM DE PASsione domini, Sermo 8.

DEcursis, dilectissimi, sermone proximo iis, quæ comprehensionẽ domini pręcesserunt, superest nunc, vt auxiliante Dei gratia, de ipso iam passionis ordine, sicut promisimus, disseramus. Nam, cum verbis sacræ orationis suæ dominus declarasset, verissimè sibi atque plenissimè & humanam, & diuinam inesse naturã, ostendens vnde esset, quod pati nollet, & vnde quod vellet, depulsa trepidatione infirmitatis, & confirmata magnanimitate virtutis, rediit in sententiam suæ dispositionis ęternæ, & sæuienti diabolo per ministeria Iudæorum, formam serui nihil peccati

peccati habentis obiecit, vt per eum ageretur omnium causa, in quo solo erat omnium natura sine culpa. Irruerunt ergo in lumen verum, filij tenebrarum, & vtentes faculis, atque laternis, non euaserunt infidelitatis suæ noctem, quia non intellexerunt lucis authorem. Occupant paratũ teneri, & trahunt volẽtem trahi, qui si vellet obniti, nihil quidem in iniuriam eius, impiæ manus possent: sed mundi redemptio differretur, & nullum saluaret illæsus, qui pro omnium salute erat moriturus. Sinens igitur inferri sibi, quicquid sacerdotum instinctu furor popularis audebat, ad Annam Cayphæ socerũ, ac deinde ad Caypham ex Annæ transmissione perducitur, & post insanas calumniantium voces, post cõmentitias subornatorum testium falsitates, ad examen Pilati Pontificum delegatione transfertur. Qui, diuino *Matth.17.* iure neglecto, clamantes se regem non habere nisi Cæsarem, tanquam Romanis deuoti legibus, ** Cæsaris.* omne iudicium potestati * præsidis reseruassent, expetierunt executorem magis sæuitiæ quàm arbitrũ causæ. Offerebant enim Iesum duris nexibus vinctum, colaphis, & alapis frequentibus cæsum, sputis oblitum, clamoribus prædamnatum: vt inter tot præiudicia, quem omnes vellent perire, non auderet Pilatus absoluere, denique nec in accusato eum peperisse culpam, nec in sententia sua tenuisse constantiam, docet ipsa cognitio: in qua iudex, quem innocentem pronunciat, damnat, addicens iniquo populo sanguinem iusti, à quo abstinendum sibi, & intellectu proprio senserat, & somnio vxoris nouerat. Nec purgant contaminatum animum manus lotæ, nec, aspersis aqua digitis, expiatur, quod famulante impia mente committitur. Excessit quidem Pilati culpam facinus Iudæorum, qui illum nomine Cæsaris territum, & inuidiosis vocibus increpatum ad effectum sui sceleris impulerunt. Sed nec ipse euasit reatum, qui cooperatus seditiosis, reliquit iudicium proprium, & in crimen transiuit alienum. Quod ergo Pilatus, dilectissimi, implacabilis populi victus insania, multis Iesum dehonestari ludibriis, & immodicis vexari permisit iniuriis, quodque eum flagellis cæsum, spinis coronatum, & amictu irrisoriæ vestis indutum, persequentium ostẽrauit aspectui, mitigandos proculdubio inimicorum animos existimauit, vt exsaturatis inuidiæ odiis, non vltra iam crederent persequendum, quem tot modis intuebantur afflictum. Sed, cùm inardesceret ira clamantium, vt Barrabam indulgentia relaxaret, & Iesum crucis pœna susciperet, cum consono *Matth.27.* fremitu diceretur à turbis; Sanguis eius super nos, & super filios nostros, obtinuerunt iniqui, in damnationem suam, quod pertinaciter exigebãt, *Psal.59.* quorum dentes, sicut Propheta attestatus est, arma erant, & sagittę, & lingua eorum gladius acutus. Frustra enim à crucifigendo maiestatis domino manus proprias continebant, in quem lethalia vocum spicula, & venenata verborum tela iaciebant. Vobis vobis falsi Iudæi, & sacrilegi principes populi, totum facinoris istius pondus incumbit, & licet immanitas sceleris & præsidem obligarit, & milites, omnis tamen facti summa vos arguit. Et quicquid in supplicio Christi, vel Pilati peccauit iudicium, vel cohortis obsequium hoc vos facit humani generis odio digniores, quia vestri furoris impulsu, nec illis innocentes esse licuit, quibus iniquitas vestra non placuit. Traditus itaque dominus sæuientium voluntati, ad irrisionem regiæ dignitatis, supplicij sui iussus est esse gestator, vt impleretur, quod Esaias propheta præuiderat dicens: Ecce natus est puer, & *Esaiæ 9.* datus est nobis filius, cuius imperium super humeros eius. Cum ergo dominus lignum portaret crucis, quod in sceptrum sibi cõuerteret potestatis, erat quidem hoc apud impiorũ oculos grande ludibrium, sed manifestabatur fidelibus grande mysterium, quia gloriosissimus diaboli victor, & inimicarum virtutum potentissimus debellator, pulchra specie, triumphi sui portabat trophæum, & inuictæ patientiæ humeris signum salutis, adorandum regnis omnibus inferebat; tanquam & tunc ipsa operis sui imagine omnes *Matth.10.* imitatores suos confirmaret, & diceret; Qui non *Matth.27.* accipit crucem suam, & sequitur me, non est me dignus. Euntibus autem cum Iesu, turbis ad locum pœnæ. Simon quidam Cyrenæus inuentus est, in quem lignum crucis transferretur à domino, vt etiam tali facto præsignaretur gentium fides, quibus crux Christi non confusio erat futura, sed gloria. Non ergo fortuitum, sed figuratum, & mysticum fuit, vt, Iudæis in Christum sæuientibus, ad compatiendum ei peregrinus occurreret, dicente Apostolo; Si compatimur, & con- *Rom.8.* regnabimus, vt sacratissimo saluatoris opprobrio non Hebræus quisquam, nec Israëlitica, sed alienigena subderetur. Per hanc enim translationem à circuncisione ad præputium, à filiis carnalibus ad filios spiritales, immaculati agni propitiatio, & omnium sacramentorum plenitudo transibat. Siquidem pascha nostrum, vt ait Apostolus, immolatus est Christus, qui se nouum, & verum re- *1.Cor.5.* conciliationis sacrificium offerens patri, non in templo, cuius iam erat finita reuerentia, nec in- *Hebr.13.* tra septa ciuitatis, ob meritum sui sceleris diruendæ, sed foris, & extra castra crucifixus est, vt veterum victimarum cessante mysterio, noua hostia nouo imponeretur altari, & crux Christi, non templi esset ara, sed mundi. Exaltato igitur, dilectissimi, per crucem Christo, non illa tantum species aspectui mẽtis occurrat, quæ fuit in oculis impiorum, quibus per Mosen dictum est; Et *Deut.28.* erit pendens vita tua ante oculos tuos, & timebis die, ac nocte, & non credes vitæ tuæ. Isti enim nihil in crucifixo domino præter facinus suum cogitare potuerunt, habentes timorem, non quo fides vera iustificatur, sed quo conscientia iniqua torquetur. Noster verò intellectus, quem spiritus veritatis illuminat, gloriam crucis cœlo, terraque radiantem puro, ac libero corde suscipiat, & interiore acie videat, quale sit, quod dominus cum de passionis suæ loquetur instantia, dixit; Venit hora, vt clarificetur filius hominis. Et infra; Nũc, *Ioan.17.* inquit, turbata est anima mea, & quid dicam? Pa- *Ioan.12.* ter, salua me ex hac hora. Sed propterea veni in hanc horam: Pater, clarifica filium tuum. Et cum vox patris venisset è cœlo dicens; Et clarificaui, & iterum clarificabo: Respondens Iesus circumstantibus dixit: Non propter me vox hæc facta est, sed propter vos. Nunc iudicium mundi est, nunc princeps huius mundi eiicietur foras. Et ego, si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. O admirabilis potentia crucis? O ineffabilis gloria passionis, in qua & tribunal domini, & iudicium mundi, & potestas est crucifixi!

EIVSDEM DE PASSIONE DOMINI, SERMO 9.

Esaie 65. Rom.10 Traxisti enim, domine, omnia ad te, & cum expãdisses tota die manus tuas ad populum non credentem & contradicentem tibi, confitendæ maiestatis tuæ sensum totus mundus accepit. Traxisti, domine, omnia ad te, cum in execrationem Iudaici sceleris, vnam protulerũt omnia elementa sententiam, cum obscuratis luminaribus cœli, & conuerso in noctem die, terra quoque motibus quateretur insolitis, vniuersaque creatura impiorum se vsui negaret. Traxisti, domine, omnia ad te, quoniam scisso templi velo, sancta sanctorum ab indignis Pontificibus recesserunt, vt figura in veritatem, prophetia in manifestationem, & lex in Euangelium verteretur. Traxisti, domine, omnia ad te, vt quod in vno Iudææ tẽplo obumbratis significationibus tegebatur, pleno apertóque sacramento, vniuersarum vbique nationum deuotio celebraret. Nunc enim & ordo clarior Leuitarum, & dignitas amplior seniorum, & sacratior est vnctio sacerdotũ: quia crux tua omnium fons benedictionum, omnium est causa gratiarum, per quam credentibus datur virtus de infirmitate, gloria de opprobrio, vita de morte. Nunc etiam carnalium sacrificiorum varietate cessante, omnes differentias hostiarum, vna corporis, & sanguinis tui implet oblatio, quoniam tu es verus agnus Dei, qui tollis peccata mundi, & ita in te vniuersa perficis mysteria, vt sicut vnum est pro omni victima sacrificium, ita vnum de omni gente sit regnum. Confiteamur igitur, dilectissimi, quod beatus magister gẽtium Paulus Apostolus gloriosa voce confessus est dicens; Fidelis sermo, & omni acceptione dignus, quia Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere. Hinc enim mirabilior est erga nos misericordia Dei, quod non pro iustis, neque pro sanctis, sed pro iniquis, & impiis Christus mortuus est, & cum mortis aculeum recipere non posset natura deitatis, suscepit tamen nascendo ex nobis, quod posset offerre pro nobis. Olim enim morti nostræ mortis suæ potentiam minabatur dicens per Oseæ prophetam; O mors, ero mors tua, & ero morsus tuus, inferne. Leges enim inferni moriendo subiit, sed resurgendo dissoluit, & ita perpetuitatem mortis incidit, vt eam de æterna faceret temporalẽ. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur. Fiat itaque, dilectissimi, quod Apostolus Paulus ait: vt, qui viuunt, iam non sibi viuant, sed ei, qui pro omnibus mortuus est, & resurrexit. Et quia vetera transierunt, & facta sunt omnia noua, nemo in carnalis vitæ vetustate remaneat, sed omnes de die in diem proficiendo, per pietatis augmenta renouentur. Quantumlibet enim quisque iustificatus sit, habet tamen, dum in hac vita est, quo probatior esse possit, & melior. Qui autem non proficit, deficit, & qui nihil acquirit, nonnihil perdit. Currendum enim nobis est fidei gressibus, misericordiæ operibus, amore iustitiæ, vt diem redemptionis nostræ spiritaliter celebrantes, nõ in fermento veteris malitiæ, & nequitiæ, sed in azymis synceritatis, & veritatis, resurrectionis Christi mereamur esse participes, qui viuit, & regnat in secula seculorum, Amen.

***

Sacerdotiũ est quoque in nouo testamẽto, idq; longe præstantius quã fuerit in Iudaismo.

Eucharistia est sacrificium repræsentatiũ per omnes hostias Iudæorum.

Tim.2. Tim.1.

Rom.5.

Oseæ 13.

1.Cor.15.

2.Cor.5.

1.Cor. 5.

SAcramentum, dilectissimi, dominicę passionis in salutẽ generis humani, ante tempora æterna dispositum, & per multas significationes omnibus tetro seculis nunciatum, non adhuc expectamus manifestandum, sed iam adoramus impletum, concurrentibus ad eruditionem nostram & nouis testimoniis, & antiquis, dum quod prophetica cecinit tuba, Euangelica pandit historia, & sicut scriptum est; Abyssus abyssum inuocat in voce cataractarum tuarum. Quoniã ad enarrandum gloriam gratiæ Dei, paribus sibi vocibus, vtriusque testamenti altitudo respondet. Et quod erat sub velamine figurarum profundum, sit reuelata luce perspicuum. Si enim inter illa miracula saluatoris, quæ sub populorum gerebantur aspectu, pauci veritatis præsentiam sentiebant, ipsíque discipuli voluntaria domini passione turbati, non euaserunt scandalum crucis sine tentatione formidinis, vnde fides nostra intelligẽtiam sumeret, vnde cõstantia robur acciperet, nisi quæ facta cognoscimus, prædicta legeremus? Peracto igitur, dilectissimi, saluatoris triumpho, & cõsummatis dispensationibus, quas omnia veteris testamenti eloquia nunciarũt, lugeat carnalis Iudæus, sed spiritalis gaudeat Christianus, & festiuitas, quæ illis conuersa est in noctem, nobis coruscet in lucem, quoniam crux Christi eadem est & credentium gloria, & nõ credentium pœna. Quamuis enim persequentium furor nihil aliud in dominum maiestatis operatus est, quam atrocem crudelitatem, & immite supplicium: redemptis tamen hac domini passione, verior, iustiórque lætandi est ratio, quam dolẽdi. Fuerit tunc discipulorum excusabilis pauor, nec diffidentiæ culpam Apostolicus mœror inciderit, quando cõcurrentibus ad vnum scelus Iudeis, Iudæorúmque principibus, superbus taurorum pinguium tumor, & proterua vitulorum petulantia sæuiebat, quando sub oculis ouium, pastoris iusti sanguinem frementium bestiarum rabies expetebat, quando denique etiam ipse, qui pari venerat, de nostræ naturæ communione dicebat; Tristis est anima mea vsque ad mortem. Nunc autem, postquam susceptione infirmitatis potentia est clarificata virtutis, nulla fidelium mœstitudine paschalis est obscuranda solẽnitas, nec cum tristitia nobis gestorum ordo recolendus est, cum ita dominus vsus sit malitia Iudæorum, vt de intentione facinoris, voluntas sit impleta miserentis. Si autem in exitu Israel de Ægypto, agni sanguis fuit restitutio libertatis, & sacratissima est facta festiuitas, quæ per hostiam pecudis, iram auerteret vastatoris: quanta populis Christianis concipienda sunt gaudia, pro quibus omnipotens pater filio suo vnigenito non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, vt in occisione Christi, pascha esset verum, & singulare sacrificium, quo non ex dominatione Pharaonis vnus populus, sed ex diaboli captiuitate, totus mũdus eruitur? Hoc igitur illud est, dilectissimi, sacramentum, cui ab initio omnia sunt famulata mysteria. Nunc sanguis iusti Abel, mortem summi pastoris eloquitur, & in parricidio Iudæorum, Cain interfector fratris agnoscitur. Nunc diluuium & Noe arca manifestat, quid sit renouationis in baptismo, & quid sit salutis

Matth.16.

Rom.8.

Genes.4. Gene.6.7.

Genes.22.

salutis in ligno. Nunc Abraham gentium pater promissos acquirit hæredes, & in semine eius, nõ germen carnis, sed fidei propago benedicitur. Nunc ad prænuntiatum festis omnibus festum, sacer nouorum mensis * enituit, vt, in quo accepit mundus exordium, in eodem haberet Christiana creatura principium. Quamuis igitur furentes Iudæi fecerint in dominum Iesum, quæcunque voluerint, & suscepti hominis veritatem nullis eorum ausibus potestas diuina subtraxerit: patientia tamen domini, consilij sui munus impleuit, & pertinacia sacrilegæ crudelitatis profecit operi saluatoris, quod non scribæ, non Pharisæi, nec summi intellexere pontifices. Si enim cognouissent, nunquam gloriæ dominum crucifixissent. Nec ipse itaque diabolus intellexit, quod sæuiendo in Christum, suum destrueret principatum: qui antiquæ fraudis iura non perderet, si se à domini Iesu sanguine contineret. Sed malitia nocendi auidus, dum irruit, ruit, dum capit, captus est, dum persequitur mortalem, incidit in saluatorem. Inuenit sanè in illo molimine, imprudentis audaciæ dignum cooperatorem, dignúmque consortem: cum impius Iudas maluit minister esse diaboli, quàm Apostolus Christi, quem non timoris perturbatione deseruit, sed pecuniæ cupiditate distraxit. Videte, dilectissimi, & prudenter inspicite, quæ germina, & quales fructus de auaritiæ stirpe nascantur, quam merito Apostolus radicem omnium malorum esse definiuit: quia nullum peccatum sine cupiditate committitur, & omnis appetitus illicitus, istius auiditatis est morbus. Amore pecuniæ, vilis est omnis affectio, & anima lucri cupida, etiam pro exiguo perire non metuit, nullúmque est in illo corde iustitiæ vestigium, in quo sibi auaritia fecit habitaculum. Hoc perfidus Iudas inebriatus veneno, dum sitit lucrum, peruenit ad laqueum, & tam stulte impius fuit, vt triginta argenteis & dominum venderet, & magistrum. Cum autem se ad excipiendum iniquitatis iudicium, Dei filius præbuisset. B. Apostolus Petrus, cuius fides ea deuotione feruebat, vt & domino compati paratus esset, & commori, ancilla sacerdotis calumniante, perterritur, ex infirmitate periculum negationis incurrit. Ob hoc, sicut apparet, hæsitare permissus, vt in Ecclesiæ principe remedium pœnitentiæ conderetur, & nemo auderet de sua virtute confidere, quando mutabilitatis periculum nec B. Petrus potuisset euadere. Dominus autem Iesus, qui intra pontificale concilium solo corpore tenebatur, trepidationem discipuli foris positi, diuino vidit intuitu, & pauentis animum, mox vt respexit, erexit, & in fletus pœnitudinis incitauit. Felices, sancte Apostole, lachrymæ tuæ, quæ ad diluendam culpam negationis, virtutem sacri habuere baptismatis. Adfuit enim dextera domini Iesu Christi, quæ labentem te, priusquã deiiceret, exciperet, & firmitatem stãdi, in ipso cadendi periculo recepisti. Vidit in te dominus non fidem fictam, non dilectionem auersam, sed constantiam fuisse turbatam. Abundauit fletus, vbi non deficit affectus, & fons charitatis lauit verba formidinis, nec tardatum est remedium abolitionis, vbi non fuit iudicium voluntatis. Cito igitur in soliditatem suam rediit petra, tãtam recipiens fortitudinẽ, vt quod in Christi expauerat passione, in suo post supplicio non timeret, Amen.

Rom.8.

** enituit.*

1.Cor.2.

Psal.42.

1.Tim.6.

EIVSDEM DE PASSIONE DOMINI, SERM.10.

CVm multis modis, dilectissimi, Iudaica impietas laboraret, vt occasionẽ aliquam perpetrandi in dominum Iesum sceleris inueniret, & mendacia, quæ falsi testes iniustis sacerdotibus famulãdo protulerant, nihil, quod morte dignum esset, adferrent, hoc quasi insuperabile repererũt, vt dominum mundi affectati regni inuidia perurgerẽt. Cumque Pilatus Iesum, quem frustra videbat argui, vellet absolui, calumnioso, & minaciter conclamarunt; Si hunc dimittis, nõ es amicus Cæsaris. Omnis enim, qui se regem facit, contradicit Cæsari. Stultam insimulationem imprudenter, Pilate, timuisti, si formidabile fuit nomen regium, vt pro imperio Cæsaris opprimi debuerit nouæ molitio potestatis, si dominandi consilium tyrannicus tibi prodidit apparatus, si prouisio armorum, si congregatio diuitiarum, si præsidia detecta sunt militum. Quid eum grauari sinis de affectata potentia, cuius specialis fuit de humilitate doctrina? Romanis legibus non contradixit, censum subiit, didrachma soluit, vectigalia non inhibuit, quæ Dei sunt, Deo, & quæ sunt Cæsaris, Cæsari reddenda constituit. Paupertatem elegit, obedientiam suasit, mansuetudinem prædicauit, hoc est verè non impugnare Cæsarem, sed iuuare. Veruntamen ne in totum inanis videatur Iudæorum obiectio, discute diligentius, præses, quid de domini Iesu operibus notum sit, quid de potestate compertum. Cæcis visum, surdis auditum, claudis gressum, mutis donauit eloquium. Febres abegit, dolores resoluit, dæmonia eiecit, mortuos viuificauit, mari, & vẽtis, vt quiescerent, imperauit. Magnum prorsus regem ista demonstrant, qui non humana excollit potentia, sed virtute diuina. Hanc ergo Iudæi obiiciant potestatem, commutent * accusationem suam, & hoc proferant ore, quod tenent corde. Quare de terrenis calumniãtur, qui cælestia persequuntur? Quamuis ergo Pilatus onerosum sibi, inuidiosumque sentiret, quod eum Iudæi de neglectu amicitiæ Cæsaris impetebant, aliquandiu tamen furorem ipsorũ mitigare conatus est, & ideo dominum Iesum diuersis contumeliis affici aut permisit, aut iussit, vt satiata iniquitas de innocentis iniuriis, vlterius non sæuiret. Sed pertinax malitia propriis crescebat augmentis, & in quem obtinuerat ius illusionis, exigebat & mortis. Vnde cum & summi sacerdotes, & principes sacerdotum, omnisque multitudo crebris vocibus acclamarent, crucifige, crucifige, tradidit Iesum persequentium volũtati, Barraba illis latrone dimisso, vt qui in die festo autorem interficiebant vitæ, impunitas eis præstaretur homicidæ. Eunte itaque, dilectissimi, ad locum clarificationis domino, & misericordia ab impiorum tabernaculis exeũte, vt adimpleretur, quod scriptum est: Longè est à peccatoribus salus, sequebatur eum multitudo populi, & mulierum plangentium, & lamentantium eum. Solet enim sexus infirmior etiam pro ijs, qui morte sunt digni, in lachrymas commoueri, & damnatorum exitiis, pro naturæ communis consideratione misereri. Sed istum sibi planctum dominus Iesus dedignatur impendi, quia non decebat luctus triumphum, nec la-

Ioan.19.

Luca 1. Matth.17.

Matth.22.

Matth.8.

** actionem.*

Psal.118. Luca 23.

menta victoriam. Denique conuersus ad eas; Filiæ, inquit, Hierusalem nolite flere super me, sed super vosmetipsas, & super filios vestros flete. Quia venient dies, in quibus dicent; Beatæ steriles, & ventres, qui non genuerunt, & vbera, quæ non lactauerunt. Vbi est tristitia crucifigendi? Vbi formido morituri? Non terret passuri animum hora supplicij, & docens nullam pro se flendi esse rationem, indicit pœnitentiam, denunciãdo vindictam. Non est, inquit, quod dolere in me, Hierusalem filiæ, debeatis, pro vobis plangite, & pro vestris filiis eiulate. Super illos fundãtur isti ploratus, quod tales viscera vestra pepererunt. Lugendum vobis planè est, non de saluatore credentium, sed de impietate, & temeritate pereuntium. Ego crucem volens patior, & mortem in me, quam sum perempturus, admitto. Nolite flere pro mundi redemptione morientem, quem in maiestate patris videbitis iudicantem. Exaltatus autem Christus Iesus in ligno, retorsit mortem in mortis autorem, & omnes principatus aduersasque virtutes, per obiectionem passibilis carnis elisit, admittens in se antiqui hostis audaciam, qui in obnoxiam sibi sæuiendo naturam, etiam ibi exactor ausus est esse debiti, vbi nullum potuit vestigium inuenire peccati. Euacuatum est igitur illud generale venditionis nostræ & lethale chirographum, & pactũ captiuitatis in ius transiit redemptoris. Claui illi, qui manus domini, pedésque transfoderant, perpetuis diabolum fixere vulneribus, & sanctorum pœna membrorum inimicarum fuit interfectio potestatum, sic suam Christo cõsummante victoriam, vt in ipso, & cum ipso, omnes, qui in eum crederent, triumpharent. Cum ergo dominus crucifixi corporis eleuatione sublimis, reconciliationem mundi exequeretur in quadam arce supplicij, latronémque conuersum ad paradisi vocaret habitaculum, vos, principes Iudæorum, legísque doctores, nec conscientiæ impietate compuncti, nec affectu sceleris mitigati, fixuris clauorum adde-
Matth.27. batis tela linguarum, dicentes; Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere. Si rex Israel est, descendat de cruce, & credimus ei. Sed his vocibus vestris stultis, atque blasphemis reddunt omnia elementa responsum, & vnam in vos sententiam ferunt, cælum, terra, sol, syderáque, indignos vos suo ministerio protestãtes terribili motu, insolitóque defectu, tenebras mundo vestræ cæcitatis ostendunt. Quod si ad arguendum vos, nec cælestia, nec inferna sufficiunt, & crucem Christi magis potuerunt petræ, atque monumenta quàm corda vestra sentire, saltem quod
Matth.27. in templo actum est, scienter aduertite. Velum, cuius obiectu includebantur sancta sanctorum, à summo vsque ad ima diruptum est, & sacrum illud, mysticúmque secretum, quod solus summus pontifex iussus fuerat intrare, reseratum est; vt nihil iam esset discretionis, vbi nihil resederat sanctitatis. Repudiatos itaque vos debuistis agnoscere, & omne ius sacerdotij perdidisse, quia verum erat, quod veritas vobis
Ioan.5. dixerat; Si crederetis Mosi, crederetis & mihi. Meritò ergo vos testamentum vtrumque condemnat, & gratia vacuatos, & lege priuatos, qui ideo resistitis nouis, quia non credidistis antiquis. Nos autem, dilectissimi, qui ab ignorantiæ tenebris liberati, fidei lumen accepimus, & in noui testamenti hæreditatem per electionem adoptionis intrauimus: in festiuitate, quam carnalis Israel perdidit, gaudeamus, quoniam pascha nostrum immolatus est Christus, per cuius ineffabilem 1.Cor.5. gratiam, omnium charismatum benedictione ditamur, & ita in nouitatem à vetustate transferimur, vt non solum paradisi restituamur habitaculo, sed etiam regni cælestis gloriæ præparemur, adiuuante domino nostro Iesu Christo, qui cum patre, & sancto spiritu viuit, & regnat in secula seculorum, Amen.

EIVSDEM DE PASSIONE domini, *Serm.* II.

Desiderata nobis, dilectissimi, & vniuerso optabilis mundo adest festiuitas dominicæ passionis, quæ nos inter exaltationes spiritalium gaudiorum silere non patitur. Quia, etsi difficile est, de eadem solennitate sæpius dignè, aptéque disserere, non est tamen liberũ sacerdoti, in tanto diuinæ misericordiæ sacramento, fidelibus populis subtrahere sermonis officium: cum ipsa materia, ex eo quod est ineffabilis, fandi tribuat facultatem: nec possit deficere quòd dicatur, dum non potest satis esse, quod dicitur. Succumbat ergo humana infirmitas gloriæ Dei, & in explicandis operibus misericordiæ eius, imparem se semper inueniat. Laboremus sensu, hæreamus ingenio, deficiamus eloquio, bonum est, vt nobis parum sit, quod etiam rectè de domini maiestate sentimus. Dicente enim Propheta; Quęrite dominum, Psal.104. & confirmamini, quærite faciem eius semper: nemini præsumendum est, quod totum quod quærit, inuenerit, ne desinat propinquare, qui cessarit accedere. Quid autem inter omnia opera Dei, in quibus humanæ admirationis fatigatur intentio, ita contemplatione mentis nostræ & oblectat, & superat sicut passio saluatoris? De cuius omnipotentia, quæ ei cum patre vnius, & æqualis essentiæ est, quoties, vt possumus, cogitamus: mirabilior nobis fit in Deo humilitas, quàm potestas, & difficilius capitur diuinæ maiestatis exinanitio, quàm seruilis formæ in summa prouectio. Sed multum nos ad intellectũ iuuat, quòd, licet aliud sit creator, aliud creatura, aliud deitas inuiolabilis, aliud caro passibilis: in vnam tamen personam concurrat proprietas vtriusque substantiæ, vt siue in infirmitatibus, siue in virtutibus, eiusdem sit contumelia, cuius & gloria. Hac fidei regula, dilectissimi, quam in ipso exordio symboli per authoritatem Apostolicæ institutionis accepimus, dominum nostrum Iesum Christum, quem filium Dei patris omnipotentis vnicum dicimus, eundem quoque de spiritu sancto natum ex Maria virgine confitemur. Nec ab eiusdem maiestate discedimus, cum ipsum crucifixum, & mortuum, & tertia die credimus suscitatum. Omnia enim, quæ Dei sunt, & quæ hominis, simul & humanitas, & deitas expleuit, vt, dũ passibili impassibilis inest, nec virtus infirmitate affici, nec infirmitas possit virtute superari. Meritò beatus Apostolus Petrus in huius vnitatis confessione laudatus est, qui, cum dominus quid de ipso intelligerent discipuli, scrutaretur, omnium celerrime ora pręueniens; Tu es, inquit, Christus filius Dei viui. Quod vti- Matth.16. que non reuelante vidit carne, vel sanguine, quorum

rum obiectu interiores oculi poterant impediri, sed ipso spiritu patris in corde operante credentis, vt ad regimen totius Ecclesiæ præparatus, primum disceret, quod doceret, & pro soliditate fidei, quam erat prædicaturus, audiret; Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam. Christianæ igitur fidei fortitudo, quæ portas mortis, super inexpugnabilem petrã ædificata, non metuit, vnum dominum Iesum Christum, vt verum Deum, & verum hominem confitetur, eundem credens filium virginis, qui autor est matris: eundem natum in fine seculorum, qui creator est temporum, omnium dominum virtutum, & vnum de stirpe mortalium, eundem peccati nescium, & in similitudinem carnis peccati, pro peccatoribus immolatum. Qui vt humanum genus vinculis mortiferæ præuaricationis absolueret, & sæuienti diabolo potentiam suæ maiestatis occultauit, & infirmitatem nostræ humilitatis obiecit. Si enim crudelis, & superbus inimicus, consilium misericordiæ Dei nosse potuisset, Iudæorum animos mansuetudine potius temperare, quàm iniustis odiis studuisset accendere, ne omnium captiuorum amitteret seruitutem, dum nihil sibi debentis persequitur libertatem. Fefellit ergo illum malignitas sua, intulit supplicium filio Dei, quod cunctis filiis hominum in remedium verteretur. Fudit sanguinem iustum, qui reconciliando mundo, & precium esset, & poculum. Suscepit dominus, quod secundum propositum suæ voluntatis elegit. Admisit in se impias manus furentium, quæ dum proprio incumbunt sceleri, famulatæ sunt redemptori. Cuius etiam circa interfectores suos tanta erat pietatis affectio, vt de cruce supplicans patri, non se vindicari, sed illis postularet ignosci, dicens; Pater, igno-
Luc.23. sce illis, quia nesciunt quid faciunt. De cuius vtique orationis potentia fuit, vt prædicatio Petri
Matth.27. Apostoli, ex iis, qui dixerunt; Sanguis illius super
Act.2. nos, & super filios nostros, multorum ad pœnitentiam corda conuerteret, & vno die baptizarentur tria ferè millia Iudæorum: fierétque om-
Act.4. nium cor vnum, & anima vna, paratorum iã pro eo mori, quem popóscerant crucifigi. Ad hanc indulgentiam traditor Iudas peruenire non potuit,
Psal.108. quoniam perditionis filius, cui diabolus stabat à dextris, prius in desperationem transiit, quàm sacramentum Christus generalis redemptionis impleret. Nam pro omnibus mortuo impiis domino, potuisset etiam hic cõsequi remedium, si non festinasset ad laqueum. Sed maligno cordi, nunc furtis fraudium dedito, nunc parricidalibus commerciis occupato, nihil vnquam documentorum misericordiæ saluatoris insederat, nec piis acce-
Matth.9. perat auribus domini verba dicentis; Non veni
Luc.19. vocare iustos, sed peccatores. Et, Filius hominis venit quærere, & saluare, quod perierat. Nec intellexerat clementiam Christi, qui nõ solum corporeis infirmitatibus medebatur, sed etiam vulnera debilium curabat animarum, dicens paraly-
Ioan.8. tico sanato; Confide, fili, remittuntur tibi peccata
Matth.9. tua. Dicens & oblatæ sibi adulteræ; Nec ego te condemnabo, vade, & amplius noli peccare, vt per omnia opera sua ostenderet, in illo aduentu suo, saluatorem mundi se venisse, non iudicem. A quo intellectu alienatus impius traditor, insurrexit in semetipsum, non iudicio pœnitentis, sed furore pereuntis, vt qui vitæ autorem interfectoribus vendidisset: in augmentũ damnationis suæ, etiam moriendo peccaret. Quod ergo falsi testes, quod cruenti principes, quod impij sacerdotes, in domini Iesu Christi mysterio, ignauia præsidis, & famulatu imperitæ cohortis egerunt, & detestandum vniuersis seculis, & amplectẽdum fuit. Crux enim domini, sicut in Iudæorum erat mente crudelis, ita est in crucifixi virtute mirabilis. Furit in vnum populus, & miseretur omnium Christus. Quod sæuitia infertur, potestate suscipitur, vt li- centia facinoris, æternæ opus impleat voluntatis. Vnde omnis ordo rerum gestarum, quem plenissimè Euangelica narratio percurrit, ita fidelium est accipiẽdus auditu, vt salua fide actionum, quæ tempore dominicæ passionis impletæ sunt, intelligamus non solum remissionem peccatorum in Christo completam, sed etiam formam iustitiæ esse propositam. Verum vt hoc diligentius, iuuante domino, disseratur, hæc sermonis portio in quartam sabbati reseruetur. Aderit, vt speramus, gratia Dei, quæ nos, orantibus vobis, faciat promissa complere, per Christum dominum nostrum, Amen.

EIVSDEM DE PASSIONE Domini, *Sermo* 12.

Omnia quidem tempora, dilectissimi, Christianorum animos sacramento dominicæ passionis, & resurrectionis exercent, neque vllum nostræ religionis officium est, quo non tam mundi reconciliatio, quàm humanæ in Christo naturæ assumptio celebretur. Sed nunc vniuersam Ecclesiam maiore intelligentia instrui, & spe feruentiore oportet accendi, quando ipsa rerum dignitas, ita sacratorum dierum recursu, & paginis euangelicę veritatis exprimitur, vt pascha Domini non tam præteritum recoli, quàm præsens debeat honorari. In nullo igitur ab iis, quæ ad crucem Iesu Christi pertinent, fidei nostræ peregrinetur intuitus, & nihil eorum, quæ narratione euangelij retexuntur, otioso capiamus auditu. Vt, quia non defuerunt, nec adhuc desunt, qui veritatem dominicæ incarnationis impugnent, & quod in vtero virginis matris Mariæ verbum caro factum est; quod infans editus, per incrementa corporea ad perfectæ virilitatis profecit ætatem, quódque crucifixus, mortuus, ac sepultus, die tertia resurrexit, in nostræ quidem imaginis forma, sed non in nostræ carnis adserant gestum esse natura, nos ab euangelicis, & apostolicis testimoniis nullatenus recedentes, eorum intelligentia roboremur, quorum nos certissima experimenta docuerunt: vt pie, atque constanter possimus dicere, quoniam in illis & nos eruditi sumus, & quod viderunt, vidimus, & quod didicerũt, didicimus, & quod contrectauerunt, palpauimus. Et ideò in 1.Ioan.1. passione Domini non conturbamur, quia in generatione non fallimur. Scimus etenim, dilectissimi, & toto corde profitemur, patris, & filij, & spiritus sancti, vnam esse deitatem, & consubstantialem sempiternæ trinitatis essentiam, in nullo à se diuisam, in nullo esse diuersam; quia simul Ioan.1. est intemporalis, simul est incommutabilis, simul quod est, esse non desinens. In hac autem ineffabili vnitate trinitatis, cuius in omnibus commu-

in mortem, vt, quomodo surrexit Christus à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus. Hoc scientes, quia vetus homo noster simul crucifixus est, vt destruatur corpus peccati, vt vltra non seruiamus peccato. Qui enim mortuus est, iustificatus est à peccato. Si autem mortui sumus in Christo, credimus quia etiam simul viuemus cum illo, qui viuit, & regnat cum patre, & spiritu sancto in secula seculorum, Amen.

EIVSDEM DE PASSIONE DOMINI, *Sermo 14.*

Gloria, dilectissimi, dominicæ passionis, de qua nos etiam hodie locuturos esse promisimus, humilitatis maximè est miranda mysterio, quæ omnes nos & redemit, & docuit, vt, vnde datum est precium, inde & iustitia sumeretur. Omnipotentia enim filij Dei, quæ per eandem essentiam æqualis est patri, potuisset humanum genus à dominatu diaboli, solo imperio suæ voluntatis eruere, nisi diuinis operibus maximè cógruisset, vt nequitiæ hostilis aduersitas, de eo, quod vicerat, vinceretur, & per ipsam materiam naturalis repararetur libertas, per quam generalis fuerat [Ioan.1.] illata captiuitas. Dicente autem Euágelista, quòd verbum caro factum, & habitauit in nobis, & [2.Cor.5.] dicente Apostolo, quod Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi, ostensum est, quia vnigenitus summi patris tale iniit cum humana humilitate consortium, vt, suscepta nostræ carnis animæque substantia, vnus, atque idem Dei filius permaneret; nostra augendo, non propria, quia infirmitas erat prouehenda, non virtus, vt cum suo creatore, creatura esset vnita, nihil assumpto diuinum, nihil assumenti deesset humanum. Hoc consilium misericordiæ, & iustitiæ Dei, licet in præteritis seculis, quibusdam velaminibus fuerit obumbratum, non tamen ita obtectum est, vt sanctorum, qui ab initio vsque ad aduentum domini laudabiles extiterunt, intellectui negaretur, cum & propheticis verbis, & rerum gestarum significationibus, salus, quæ in Christo erat ventura, promissa sit, quam non solum qui prædicabant, adepti sunt, sed omnes etiam, qui prædicantibus crediderunt. Vna enim fides iustificat vniuersorum temporum sanctos, & ad eandem spem fidelium pertinet, quicquid per mediato- [1.Tim.2.] rem Dei, & hominum Iesum Christum, vel nos confitemur factum, vel patres nostri adorauere faciendum. Nec inter Iudæos, atque gentiles vlla est distinctio. Siquidem, sicut ait Apostolus; [Rom.2. 1.Cor.7.] Circuncisio nihil est, ac præputium nihil est, sed obseruatio mandatorum Dei; quę si cum integritate fidei seruentur, veros Abrahæ filios, id est, perfectos faciunt Christianos, dicente Apostolo [Galat.3.] eodem: Quicúque enim in Christo Iesu baptizati estis, Christum induistis. Non est Iudæus, neque Græcus, non est seruus, neque liber, non est masculus, neque fœmina. Omnes enim vnum estis in Christo. Si autem vos Christi, ergo Abrahæ semen estis, secundum promissionem hæredes. Non ergo est dubium, dilectissimi, naturam humanam in tantam connexionem à filio Dei esse susceptam, vt non solum in illo homine, qui est primogenitus totius creaturæ, sed etiam in omnibus sanctis suis vnus, idemque sit Christus, [Colos.1.] & sicut à membris caput, ita à capite membra diuidi non possunt. Quamuis enim non istius vitę [1.Cor.15.] sit, sed æternæ, vt sit Deus omnia in omnibus, tamen modo etiam templi sui, quod est Ecclesia, indiuisus habitator est, secundum quod ipse promisit dicens, Ecce ego vobiscum sum omnibus [Matth.28.] diebus vsque ad consummationem seculi. Quibus Apostolus consonans ait; Ipse est caput cor- [Colos.1.] poris Ecclesiæ, qui est principium, primogenitus ex mortuis, vt sit in omnibus ipse primatum tenens, quia in ipso complacuit omnem plenitudinem diuinitatis habitare, & per eum reconciliare omnia in ipso. Iis autem, & aliis pluribus exemplis, & testimoniis quid insinuatur cordibus nostris, nisi vt per omnia ad imaginem eius renouemur, qui permanens in forma Dei, carnis [Philip.2.] peccati forma fieri dignatus est? Omnes enim infirmitates nostras, quæ veniunt de peccato, absque peccati communione suscepit, vt & famis, & sitis, & somni, & lassitudinis, mœroris, ac fletus affectionibus non careret, doloresque sæuissimos, vsque ad mortis extrema pateretur, quia nemo posset laqueis mortalitatis absolui, nisi ille, in quo solo innocens erat natura omniũ, sineret se interfici manibus impiorum. Vnde saluator noster filius Dei, vniuersis in se credentibus, & sacramentum condidit, & exemplum, vt vnum apprehenderet renascendo, alterum sequerentur imitando. Hoc enim docet beatus Petrus Apo- [1.Petr.2.] stolus dicens, Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius. Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Qui cum malediceretur, non maledicebat, cum pateretur, non comminabatur. Tradebat autem iudicanti se iniustè. Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignũ, vt peccatis mortui, iustitiæ viuamus. Sicut ergo nemo est credentium, dilectissimi, cui dona neganda sint gratiæ; ita nemo est, qui non sit Christianæ debitor disciplinæ, quia etsi remota est [* mystica.] * iustitiæ legis asperitas, voluntariè tamen obseruantiæ creuit vtilitas, dicente Euangelista Ioanne; [Ioan.1.] Quia lex per Mosen data est, gratia autem, & veritas per Iesum Christũ facta est. Omnia enim, quæ secundum legem, siue in circuncisione carnis, siue in diuersitatibus hostiarum, siue in sabbati obseruantia præcesserunt, Christum testificata, Christi sunt gratiam prælocuta. Et ipse est [Rom.10.] finis legis, non euacuando significationes ipsius, sed implendo. Qui licet idem sit autor veterum, qui nouorum, figuratarum tamen promissionum sacramenta mutauit, quia promissa perfecit, & denunciationibus cessationem imposuit, quoniam denunciatus aduenit. In præceptis autem moralibus nulla prioris testamenti decreta reprobata, sed Euangelico magisterio multa sunt aucta, vt perfectiora, & lucidiora essent dantia salutem, quam promittentia saluatorem. [*Præcepta moralia veteris legis per Christum abrogata non sunt.*] Omnia igitur, quæ Dei filius ad reconciliationem mundi & fecit, & docuit, non in historia tantum præteritarum actionum nouimus, sed etiam in præsentium operum virtute sentimus. Ipse est, qui de spiritu sancto ex matre editus virgine, incontaminatam Ecclesiam suam eadem inspiratione fœcundat, vt per baptismatis partum, innumerabilis filiorum Dei multitudo gignatur, de quibus dicitur;

[Ioan.1.] tur; Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati [Gene.22.] sunt. Ipse est, in quo semen Abrahæ, totius mundi adoptione benedicitur, & fit patriarcha gentium pater, dum promissionis filij, fide non carne nascuntur. Ipse est, qui nullius gẽtis exceptionem faciens, de omni natione, quæ sub cælo est, vnum sanctarum ouium efficit gregem, & quotidie im- [Ioan.10.] plet, quod promiserat, dicens; Habeo alias oues, quæ nõ sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet vnum ouile, & vnus pastor. Quamuis enim beato Pe- [Ioan.22.] tro principaliter dicat; Pasce oues meas, ab vno tamen domino, ipsa omnium regitur cura pastorum, & venientes ad petram tam lætis, tamque irriguis pascuis alit, vt innumeræ oues dilectio- [Ioan.10. 1.Ioan.2.] nis pinguedine roboratæ, sicut bonus pastor dignatus est pro ouibus suis animam ponere, ita & ipsæ non dubitent pro nomine pastoris occumbere. Ipse est enim, cui non solum gloriosa martyrum fortitudo, sed etiam omnium renascentium fides in ipsa regeneratione cõpatitur. Dum enim renunciatur diabolo, & creditur Deo, dum in nouitatem à vetustate transitur, dum terreni hominis imago deponitur, & cœlestis forma suscipitur, quædam species mortis, & quædam similitudo resurrectionis interuenit, vt susceptus à Christo, Christúmque suscipiens, non idem sit post lauacrum, qui ante baptismum fuit, sed cor- [Psal.76. 1.Cor.12.] pus regenerati, fiat caro crucifixi. Hæc commutatio, dilectissimi, dextræ excelsi est, qui operatur omnia in omnibus, vt in singulis fidelibus, per bonæ conuersationis qualitatem, ipsum piorum operum intelligamus autorem, gratias agentes misericordiæ Dei, qui innumeris charismatum donis ita vniuersum Ecclesiæ corpus exornat, vt per multos vnius luminis radios idem vbique splendor appareat, nec possit nisi gloria esse Chri- [Colos.1.] sti, cuiuslibet meritum Christiani. Hoc est illud verum lumen, quod omnem hominem iustificat, & illustrat. Hoc est illud, quod eruit de potestate tenebrarum, & transfert in regnum filij Dei. [1.Cor.5.] Hoc est, quod per nouitatem vitę desideria animi prouehit, & concupiscentias carnis extinguit. Hoc est, quo pascha domini, in azymis synceritatis, & veritatis legitimè celebratur, dum, fermento veteris malitiæ abiecto, noua creatura de ipso domino inebriatur, & pascitur. Non enim aliud agit participatio corporis, & sanguinis Christi, quam vt in id, quod sumimus, transeamus, & in quo mortui, & sepulti, & conresuscitati sumus, ipsum per omnia & spiritu, & carne gestemus, [Colos.3.] dicente Apostolo; Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cũ enim Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos cum Christo apparebitis in gloria, qui cum patre, & sancto spiritu viuit, & regnat in secula seculorum, Amen.

EIVSDEM DE PASSIONE domini, *Serm. 15.*

Sermonem, dilectissimi, de gloriosa domini nostri Iesu Christi passione promissum, ita expectationi vestræ intelligo esse reddendum, vt officium disserendi & festo paschali conueniat, & ausibus impij erroris occurrat. Qui enim Dei filium veram nostræ carnis negant suscepisse naturam, inimici sunt fidei Christianæ, & Euangelicam prædicationem nimis impudenter impugnant, vt secundum ipsos crux Christi, aut simulatio fuerit phantasmatis, aut supplicium Deitatis. Quod à cordibus piorum longè est repellendum, quia catholica integritas, nec maculã perfidiæ, nec rugam posset habere mendacij, quæ vnum Christum, sicut Deum, sic hominem confitetur, vt nec falsum hominem, nec Deum dicat fuisse passibilem. Quamuis ergo ab illo initio, quo in vtero virginis verbum caro factum est, ni- [Ioan.1.] hil vnquã inter diuinam, humanámque substantiam diuisionis extiterit, & per omnia incrementa corporea vnius personæ fuerint totius temporis actiones, ea ipsa tamen, quæ inseparabiliter facta sunt nulla permixtione confundimus. Sed quid cuius naturæ sit, ex operum qualitate sentimus: nec enim diuina humanis pręiudicant, nec humana diuinis, cum ita in idipsum vtraque concurrant, vt in eis nec proprietas assumatur, nec persona geminetur. Transcursis igitur iis, quæ passionem domini præcesserunt, quid documentorum habeat sacramentum paschale tractemus. [2.Cor.5.] Nam exardescente ad effectum sui sceleris sæuitia Iudæorum, cum Deus esset in Christo mundum reconcilians sibi, nulla vis templo corporis [Ioan.18.] eius, nisi ipse permitteret, potuisset inferri. Siquidem terribilis militum cohors illa, & à principibus, & Pharisæis cum gladiis, & fustibus missa multitudo, ita vna domini voce percussa est, vt, cum turbæ dixissent, Iesum se quærere Nazarenum, & ipse respondisset, ego sum, nemo eorum subsisteret, sed omnes, simul amisso membrorum officio, retrorsum acti, elisique corruerent. In quo vtique diuinæ potestatis erat iudicium, quæ impiorum conatus, non armis contrariis, neque vllius creaturæ potentis auxilio, sed sola verbi virtute prosterneret. Quia verò saluando humano generi alterius operis ratio cõgruebat, nec posset sanguis Christi, precium credentium fieri, si redemptor se non sineret comprehendi, admisit in se impias manus, & cohibita est potẽtia deitatis, vt perueniret ad gloriam passionis. Cuius vtique inanis fuisset species, & nulli profutura imago tolerantiæ, nisi vera diuinitas veris se humanæ carnis sensibus induisset: vt vnus Dei, atque hominis filius, aliunde intemerabilis, aliunde passibilis, mortale nostrum per suum immortale renouaret. Et ideo mœstitudine, ideo formidine non carebat, vt ad euincendas huius mundi perturbationes, non solum nos sacramento susceptionis, sed etiam exemplo fortitudinis roboraret. Nam iniusta videretur eius ad patientiam cohortatio, cui nulla esset in nostra infirmitate communio. Veras autem domini passiones Esaias propheta ipsius voce pronunciat, dicẽs; Dor- [Esa.50.] sum meum dedi in flagella, & maxillas meas in palmas, vultum autem non auerti à confusione sputorum. Quod itaque verbi caro patiebatur, non verbi pœna erat, sed carnis, cuius iniuriæ, atque supplicia, etiam ad impassibilem redundabant, vt merito ei dicantur illata, quæ in ipsius sunt corpus admissa, dicente Apostolo; Si enim [1.Cor.2.] cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent. Obcæcati enim Iudæi malitia sua, in quod prorupissent facinus, nesciebant. Vnde misericors dominus Iesus, qui etiam interfectores suos

suos vellet sua morte saluare, pro ignorantia sæuientium, de crucis altitudine supplicabat, dicẽs; *Luc.22.* Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciũt. Nec intellectu enim cordis, nec auditu auris, nec oculorum intuitu sentiebãt, quem falsis testimoniis appetissent, quem affigi patibulo coëgissent, dum in corpore hominis non agnoscunt substantiam deitatis. Viderunt humilem, & non adorauerunt vniuersitatis autorem, nec intellexerunt potestatem iudicaturi, despicientes mansuetudinem iudicati: vt persequutores veri Dei, & negatores veri hominis, vna impietas sociaret, dum serui formam in Christo, & Iudæi æstimant solam, & hæretici asserunt falsam. Dicant ergo isti phantastici Christiani, quæ substantia saluatoris affixa sit ligno, quæ iacuerit in sepulchro, & reuoluto monumenti lapide, quæ tertia die caro resurrexerit, vel quale corpus Iesus discipulorum visui, clausis ad eos ostiis ingressus, intulerit, cum ad abigendum cernẽtium diffidentiam, inspici ocu- *Ioan.20.* lis, digitisque tractari, patentes adhuc fixuras cla- *Luc.24.* uorum, & recens compuncti lateris vulnus exegerit. At si tanta in luce veritatis, tenebras suas hæretica obduratio non relinquit, ostendant, vnde sibi spem vitæ polliceãtur æternæ, vnde resur- *1.Cor.15.* rectionis Christi se credant esse consortes. Non enim possunt cum Apostolo dicere; Christus resurrexit à mortuis, primitiæ dormientium, quia non sunt primitiæ hominum, si non sunt de humanæ stirpe naturæ. Qui enim primus hominum resurrexit, eius plenitudinis est portio, quæ pręcessit: & piè creditur hoc, quod est in capite *Ibidem.* inchoatum, in membris quoque esse complen- *1.Cor.15.* dum. Quia sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur. Amplectentes igitur, dilectissimi, Christianæ spei vnicum pignus, nó diuellamur à compage corporis Chri- *Coloss.2.* sti, in quo habitat, sicut Apostolus ait, omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, & estis repleti in illo. Nam, cum incorporea sit substãtia Dei, quomodo corporaliter in Christo habitat, nisi quia caro nostri generis, facta est caro deitatis, & in illo sumus Deo repleti, in quo crucifixi, in quo sepulti, in quo sumus etiam suscitati, vt possimus *Philip.3.* cum Apostolo dicere; Nostra autem conuersatio in cælis est? Vnde etiam expectamus saluatorem dominum nostrum Iesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ conforme fieri corpori gloriæ suæ, viuens, & regnans cum patre, & spiritu sancto in secula seculorum, Amen.

EIVSDEM DE PASSIOne domini, Serm. 16.

SEmper quidem, dilectissimi, fidelium mentes in diuinorum operum decet admiratione versari, & rationales animos iis maximè cogitationibus inhærere, per quas incrementum fidei consequantur. Cum enim pia cordis intentio, vel ad generalia beneficia, vel ad specialia ipsius gratiæ dona dirigitur, multas à se vanitates abigit, & à corporalibus curis in quoddam secretum spiritale secedit. Sed hoc in tempore dominicæ passionis, multo auidius, excellentiúsque faciendum est, vt ea, quæ sunt sacris lectionibus recensita, sanæ intelligentiæ suscipiantur auditu, & quæ magna sunt verbis, appareant maiora mysteriis. Prima nanque erigẽdi sursum nostri cordis est ratio, quod ea etiam, quæ Euangelica veritas enarrauit, voces propheticæ non tanquam gerenda, sed tanquam gesta cecinerunt. Et quod humanæ aures nondum cognouerant faciendum, iam spiritus sanctus prædicabat impletum. Nam rex Dauid, *Rom.1.* cuius secundum hominem semen est Christus, *Matth.1.* diem crucis domini mille & plus quàm centum annorum ætate præcessit: & nihil eorum suppliciorũ, quæ sibi memorat illata, perpessus est. Sed, quia per os eius ille loquebatur, qui carnem passibilem ex ipsius stirpe erat sumpturus, merito sub ipsius persona pręmittitur historia crucis, qui in se gerebat corpoream originem saluatoris. Verè enim Dauid in Christo est passus, quia vere Iesus in Dauid carne est crucifixus. Cum ergo omnia, quæ in Christum Iudaica admisit impietas, tanto ante prædicta sint, vt non tam de futuris quam de præsentibus propheticus sit sermo contextus, quid aliud nobis, quàm sempiternarum dispositionum Dei commutabilis ordo reseratur, apud quem & discernenda iam diiudicata, & futura iam facta sunt? Cũ enim & qualitates actionum nostrarum, & affectus omnium volũtatum, scientia diuina pręueniat, quanto magis Deo nota sunt opera sua? Et rectè placuit, quasi facta recoli, quæ non poterant omnino non fieri. Vnde & Apostoli spiritu Dei pleni, cum inimicorũ Christi minas, sæuitiámque paterentur, cõcordi ad Deum voce dixerunt; Conuenerunt enim verè in ciuita- *Act.4.* te ista aduersus puerum tuum Iesum, quem vnxisti, Herodes, & Pontius Pilatus cum gentibus, & populis Israel facere, quæ manus tua, & cõsilium tuum decreuerunt fieri. Nunquid iniquitas persequentium Christum ex Dei est orta consilio? & illud facinus, quod omni maius est crimine, manus diuinæ præparationis armauit? Non hoc planè de summa iustitia sentiendum est, quia multum diuersum, multúmque contrarium est, id quod in malignitate Iudæorum est pręcognitum, & quod in Christi est passione dispositum. Non inde processit voluntas interficiendi, vnde moriendi, nec de vno extitit spiritu atrocitas sceleris, & tolerantia redemptoris. Non enim impias furentium manus immisit in se dominus, sed admisit, nec præsciendo, quod faciẽdum esset, coëgit vt fieret, cum *Vides Deũ nõ esse peccati autorem.* tamen ad hoc carnem suscepisset, vt fieret. Denique inter crucifixum, & crucifigentes tam dispares causæ sunt, vt, quod à Christo susceptum est, non possit resolui, quod ab illis commissum, possit aboleri. *Matth.9.* Qui enim venit peccatores saluos facere, nec ipsis quidem interfectoribus suis misericordiam denegauit, sed impiorum malum, in bonum credentium commutauit: vt mirabilior fieret gratia Dei, non secũdum merita hominum, sed secundum multitudinem diuitiarum sapientiæ, & sciẽtię Dei misericorditer pręparata, quando & ipsos, qui fuderant sanguinem saluatoris reciperet vnda baptismatis. Nam sicut scriptura, quæ Apostolorum actus continet, loquitur, Cum *Act.2.* prædicatio beati Petri Apostoli, Iudæorum corda compungeret, & agnita impietate sui sceleris dicerent, quid faciemus, viri fratres? idem Apostolus ait: Pœnitẽtiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum vestrorum, & accipietis donum spiritus sancti. Vobis est enim facta repromissio, & filiis vestris, & omnibus, qui longe sunt, quoscun-

cunque adorauerit dominus Deus noster. Moxq; addidit scriptura, & dixit; Qui ergo receperunt *Ibidem.* sermonem eius, baptizati sunt, & appositę sunt in illo die animæ circiter tria millia. Quod itaq; dominus Iesus Christus furorem frementium pati voluit in nullo autor eorum criminum fuit. Nec egit, vt hæc vellent, sed cessit, vt possent, & hic vsus est obcęcatę plebis insania, quomodo & perfidia traditoris, quem ab immanitate cõcepti sceleris, & beneficiis est reuocare dignatus, & verbis, assumendo in discipulum, prouehendo in Apostolum, monendo signis, consecrando mysteriis, vt cui nihil beneuolẽtiæ deesset ad correctionem, nihil occasionis superesset ad crimen. Sed tu im- *Daniel.13.* piissime homo, semẽ Chanaan, & non Iuda, nec iã vas electionis, sed filius perditionis, & mortis, vtiliora tibi diaboli incitamenta credebas: vt facibus inflammatus auaritiæ, ad triginta argenteorum lucrum inardesceres, & quid diuitiarum amitteres, non videres. Nam etsi putabas credendum esse promissis, quæ fuit ratio, vt tantillus pecuniæ modus præponeretur acceptis? Imperabas dæmoniis, & medebaris infirmis, honorabaris cum Apostolis, & vt finem tuæ cupiditatis exple- res, patebãt tibi furta de loculis. Sed animum interdictorum admonitum, quod minus licuit, amplius incitauit, nec tam placuit quantitas precij, quàm magnitudo peccati. Vnde facinus commercij tui non ideo detestandum est, quia dominum viliter æstimasti, sed quia redẽptorem etiam tuum, ne tibi parceres, vendidisti. Et meritò tibi tua pœna est commissa, quia in supplicium tuum nemo te sæuior potuit inueniri. Quod igitur in tempore præstituto, secundum propositum volũtatis suæ Iesus Christus crucifixus, & mortuus, & sepultus est, non propriæ conditionis necessitas, sed nostræ captiuitatis redemptio fuit. Ideo enim verbum caro factum est, vt de vtero virginis sumeretur natura passibilis, & quod in filium Dei perpetrari non potuit, in filium hominis posset admitti. Nam licet in ipso ortu coruscarent in eo signa deitatis, & omnia incrementa corporalium prouectuum diuinis essent plena miraculis: infirmitatum tamen nostrarum susceperat veritatem, & excepta communione peccati, nihil à se humanæ infirmitatis excluserat, vt & sua nobis insereret, & in se nostra curaret. Ab omnipotenti enim medico duplex nobis miseris remedium pręparatum est, cuius aliud est in sacramento, aliud in exemplo, vt per vnum conferantur diuina, per aliud erigantur humana. Quia sicut Deus iustificationis est autor, ita homo deuotionis est debitor. Per hanc ergo, dilectissimi, salutis nostræ ineffabilem reparationem, nec superbiæ nobis, nec desidię locus relinquitur, quia nihil habemus, nisi quod accepimus, & iugiter admonemur, vt do- *1.Cor.4.* na gratiæ Dei, non negligenter habeamus. Iustè enim nobis instat pręcepto, qui pręcurrit auxilio, & benignè incitat ad obedientiam, qui ducit ad *Ioan.14.* gloriam. Vnde meritò dominus ipse nobis factus est via, quia nisi per Christũ nõ itur ad Christum. Per ipsum autem ad ipsum tendit, qui per semitam patientiæ, & humilitatis eius incedit, in quo planè itinere, nec æstus deest laboris, nec nubes tristitiæ, nec procella formidinis. Ibi sunt insidiæ iniquorum, persecutiones infideliũ, minæ poten- *Psal.23.* tium, contumelię superborum, quę dominus vir- *Rom.8.* tutum, & rex gloriæ ideo omnia infirmitatis nostræ forma, & in carnis peccati similitudine percurrit, vt inter præsentis vitæ pericula, non tam optandũ sit nobis declinando ista effugere, quam tolerando superare. Inde est, quod caput nostrum dominus Iesus Christus, omnia in se corporis membra transformans, quod olim in psalmo eructauerat, id in supplicio crucis sub redemptorum suorum voce clamabat; Deus, Deus meus, respice in *Psal.21.* me, quare me dereliquisti? Vox ista, dilectissimi, doctrina est, non quærela. Nam cum in Christo Dei, & hominis vna persona sit, nec ab eo potuerit relinqui, à quo non poterat separari, pro nobis trepidis, & infirmis interrogat, cur caro pati metuens exaudita non fuerit. Instante enim passione, ad sanandum, & corrigendum nostræ fragilitatis metum dixerat; Pater, si *Matth.26.* possibile est, transeat calix iste à me. Veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu. Et iterum; Pater, si non potest hic calix transire, nisi bibam illum, fiat voluntas tua. Qui ergo trepidatione carnis euicta, iam ad paternam transierat voluntatem, & toto mortis terrore calcato, opus suæ constitutionis implebat, cur in ipso tantæ victoriæ exaltatus triumpho, causam, & rationem, qua sit relictus, id est, non exauditus, inquirit, nisi vt ostendat alium esse illum affectum, quem ad humanæ formidinis excusationem recepit, alium illum, quem ex æterno placito patris pro mundi reconciliatione prælegit? Vnde ipsa vox non exauditi, magni est expositio sacramenti, quod nihil humano generi conferret redemptoris potestas, si quod petebat, nostra obtineret infirmitas. Hæc hodie, dilectissimi, ne vos prolixitate sermonis oneremus, dicta sufficiant. Cætera in quartam sabbati differamus. Aderit dominus orantibus nobis, vt, qui soluenda promittimus, ipso largiente reddamus, qui viuit, & regnat in secula seculorum, Amen.

EIVSDEM DE PASsione domini, Sermo 17.

SErmo proximus, dilectissimi, cuius vobis promissam restituere cupimus portionem, in id disserendi ratione processerat, vt de illa clamantis ad patrem crucifixi domini voce loqueremur, ne simplex, & incuriosus auditor ita acciperet verba dicentis; Deus meus, Deus meus, quare me de- *Psal.21.* reliquisti? tanquam fixo Iesu in crucis ligno, paternę ab eo deitatis omnipotentia recessisset, cum in tantam vnitatem Dei, & hominis natura conuenerit, vt nec supplicio potuerit dirimi, nec morte disiungi. Manente enim in sua proprietate vtraque substãtia, nec Deus reliquit sui corporis passionem, nec Deum fecit caro passibilem, quia diuinitas, quæ erat in dolente, non erat in dolore. Vnde secundum verbi, hominísque personam, idẽ est, qui factus est inter omnia, & per quem facta sunt omnia. Idem est, qui impiorum manibus cõprehenditur, & qui nullo fine concluditur. Idem est, qui clauis configitur, & qui nullo dolore sauciatur. Idem postremo est, qui mortem subiit, & sempiternus esse non desiit, vt vtrumque signis non dubiis manifestetur, quod vera sit in Christo humilitas, & vera maiestas, quia ideo se humanæ infirmitati virtus diuina conseruit, vt, dum Deus sua facit esse, quæ nostra sunt, nostra faceret esse, quæ sua sunt. Non ergo aberat à patre filius, nec à filio

filio pater,& illa deitas incommutabilis, & inseparabilis Trinitas,nihil sui poterat à se habere discretum. Quamuis enim susceptæ incarnationis dispensatio, ad vnigenitum Dei filium propriè pertineret, sic tamen pater non abiungebatur à filio,quemadmodum caro non diuidebatur à verbo.Ideo ergo Iesus voce magna clamabat dicens; *Matth.27.* quare me dereliquisti?vt notum omnibus faceret, quare oportuerit eum non erui, non defendi, sed sæuientium manibus derelinqui,hoc est,saluatorem mũdi fieri,& omnium hominum redemptorem,non per miseriam,sed per misericordiam,nec amissione auxilij, sed definitione moriendi.Quæ vero illic vitæ intercessio sentienda est,vbi anima & potestate est emissa, & potestate reuocata?Dicit enim beatus Apostolus, quod pater filio non *Rom.8.* pepercit,sed pro nobis omnibus tradidit eum.Et *Ephes.5.* iterum dicit; Quoniam Christus dilexit Ecclesiam,& semetipsum tradidit pro ea,vt eam sanctificaret. Vnde tradi dominum passioni, tam fuit paternæ quàm ipsius voluntatis,Vt enim non solum pater relinqueret, sed etiam ipse se quadam ratione desereret,non trepida discessione,sed voluntaria cessione. Continuit enim se ab impiis crucifixi potestas, & vt dispositione vteretur occulta,vti noluit virtute manifesta. Nam qui mortem,& mortis authorem sua venerat passione destruere, quomodo peccatores saluos faceret, si persecutoribus repugnaret?Iudæorum igitur hoc fuerat,dilectissimi, vt Iesum crederent à Deo relictum,in quem tanto scelere sæuire potuissent,qui sacramentum mirabilis patientiæ nescientes, sa- *Matth.27.* crilega elusione dicebant; Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere. Si rex Israel est, descendat nunc de cruce, & credimus ei.Non vestræ cæcitatis arbitrio,stulti scribæ,& impij sacerdotes,ostendenda erat potentia saluatoris,nec secundum preces blasphemantium linguarum humani generis redemptio debebat omitti, cum, si deitatem filij voluissetis agnoscere,innumera opera eius videretis,quæ vos ad eam,quam fallaciter promittitis fidem, confirmare debuerint. Si autem,vt ipsi profitemini, verũ est,quod alios saluos fecit, cur illa tot,& tanta miracula, quæ sub publico facta sunt cõspectu, in nullo cordis vestri duritiam mollierunt,nisi quia ita semper sancto spiritui restitistis, vt omnia vobis beneficia Dei in pernicem verteretis? Nam etiam si descenderet Christus de cruce, vos tamen hæreretis in crimine. Spreta ergo sunt vanæ insultationis opprobria, & misericordiam domini perdita,& collapsa reparantem, nullæ contumeliæ, nulla conuitia à sui via propositi remouerunt. Offerebatur enim Deo pro salute mundi,hostia singularis, & occisio Christi veri agni per tot secula prædicata, promissionis filios in libertatem fidei transferebat. Confirmabatur quoque testamentũ nouum, *Hebr.9.* & Christi sanguine æterni regni scribebantur hęredes.Ingrediebatur summus pontifex sancta sanctorum, & ad exorandum Deum immaculatus sacerdos per velum suæ carnis intrabat. Denique adeò tunc à lege ad Euangelium, à synagoga ad Ecclesiam, à multis sacrificiis ad vnam hostiam, quæ Deus est,euidens est facta translatio:vt,emittente spiritum domino, velum illud mysticum, *Matth.27.* quod templi penetralia, sanctũque secretum suo intercludebat obiectu,à summo vsque ad imũ vi subita scinderetur. Quoniam figuras veritas auferebat,& superflui erant nuncij sub præsentia nuntiati.Adiiciebatur iis elementorum omnium tremenda commotio,& autoribus crucis Christi, ipsa se naturæ officia subtrahebant. Cumque custos supplicij Centurio territus iis, quæ viderat, diceret;Vere filius Dei erat homo iste,impietatem tamen Iudaicam,monumentis,& petris omnibus duriorem, nulla proditur mitigasse compunctio, vt appareat paratiores ad intelligendum filium Dei tunc fuisse Romanos milites,quam Israeliticos sacerdotes. Quia ergo Iudæi omnium sacramentorum sanctificatione priuati, lucem sibi in tenebras, & in luctum festa verterunt, nos, dilectissimi,effusam super omnes gentes gratiam Dei, procliuibus corporibus,atque animis adoremus, obsecrantes misericordem patrem,& diuitem redemptorem,vt de die in diem,auxilio eius adiuti, omnia huius vitæ pericula possimus effugere. Adest enim callidus vbique tentator, & nihil vacuum à suis relinquit infidiis. Cui auxiliante misericordia, quæ nobis inter omnia aduersa prætenditur,fideli semper est constantia resistendum, vt quamuis impugnare non desinat,neminem tamen,quem expugnet,inueniat.Prosint omnibus, dilectissimi,religiosè celebrata ieiunia, & continentiæ vtilitas, quam & animis, & corporibus probauimus congruentem, nullis corrumpatur excessibus.Quę enim ad sobrietatem,& parsimoniam pertinent, ideo diligentius in iis sunt celebrata diebus, vt de breui studio in longam consuetudinem mitterentur,& siue in operibus misericordiæ,siue in studio parsimonię,nullum à fidelibus vacuum tempus habeatur, quoniam vtique in accessu dierum, & cursu temporum, lucra debemus facere operum, non damna meritorum. Piis autem studiis, & religiosis animis aderit misericordia Dei,vt quod fecit concupiscí,faciat obtineri: qui viuit, & regnat in secula seculorum, Amen.

EIVSDEM DE PASSIONE domini, *Serm. 18.*

MAgnitudo quidem, dilectissimi, ineffabilis sacramenti, ita humanæ intelligentiæ altitudinem,& totius vincit eloquij facultatem,vt & excellentissimis ingeniis,& facundissimis linguis, sublimior sit triumphus dominicæ passionis. Sed gaudendum nobis potius quàm erubescendum est, quod tantæ superamur materiæ dignitate,de qua nemo humilius sensit,quam qui putauit non suffecisse,quæ dixit. Non ergo superfluo prædicamus,nec de rebus diuinis loquenti, carnalium aurium sunt timenda fastidia,tanquam despectui sint futura, quiá crebro cognoscũtur iterata,cum hoc maximè ad Christianæ fidei pertineat soliditatem, vt secundum Apostolicam doctrinam id- *1.Cor.1.* ipsum prædicemus omnes, & simus perfecti in eodem sensu,& in eadem scięntia.Infidelitas quippe, quæ omnium est mater errorum, in multas opiniones, quas arte dicendi necesse habeat colorare, distrahitur. Veritatis autem testificatio, nunquam à sua luce discedit,& quod aliis minus, aliis amplius micat, non varietas facit luminis, sed infirmitas contemplationis. Cui secundum supernæ illuminationis auxilium, etiam meo sermone famulandum est,vt, quoniam Dei agricul- *1.Conj.* tura,

tura,Dei ædificatio estis,ipse & dispensanti,& accipienti tribuat sufficientiam, qui largitionum suarum iustam exigere nouit vsuram.Decurso igitur,dilectissimi,textu Euangelicę lectionis, quam de gloria crucis Christi intento accepistis auditu, omnia vobis diuinorum eloquiorum mysteria patefacta sentite, & quicquid sub propheticis testificationibus vmbra veteris testamenti velabat, in sacramento passionis dominicæ manifestum esse gaudete. Ideo enim sacrificiorum varietates, & purificationum differentię destiterunt,ideo mandatum circuncisionis, ciborum discretio, ocium sabbati, & paschalis agni cessauit occisio, quia *Ioan.1.* lex per Mosen data est,gratia autem,& veritas per Iesum Christum facta est. Præcesserunt figuræ,vt sequeretur effectus,& in aduentu rerum nunciatarum,finita sunt officia nunciorum, sic reconciliatione humani generis temperata, vt salus,quæ in Christo est, nullis seculis sub eadem iustificatione defuerit, & ad hoc dilationum profecerit ratio,vt,quæ diu credita sunt, antequam fierent, incunctanter honorarentur. Nam,cum virtus fi- *Hebr.11.* dei in iis, quæ visui non subiacent,constituta sit, indulgentius nobiscũ egit doctrina cælestis, quos in hæc mundi tempora distulit ad intelligentiæ facultatem, vt multo pluribus quàm priores & vatibus vteremur, & testibus. Quod ergo nobis de passione domini Iesu Christi sacra, & digito Dei scripta Euangelia protestantur, sine nubilo hæsitationis accipite,& rerum gestarum ordinem tam habetote manifestum,quàm si omnia corporeo & visu attingeretis, & tactu. Vera in Christo deitas, & vera credatur humanitas. Ipse est caro, qui verbum, & sicut vnius cum patre substantiæ, ita vnius cum matre naturę.Non geminatus persona,non confusus essentia, potestate impassibilis, humilitate mortalis, sed vtraque sic vtens,vt & virtus glorificare posset infirmitatem, & infirmitas non valeret obscurare virtutem. Comprehendi se à persequutoribus patitur, qui continet mundum, & eorum manibus nectitur, quorum corde non capitur.Iustitia non resistit iniustis, & cedit veritas testimoniis falsitatis, vt manens in forma Dei, formam impleret serui, & veritatem corporeæ natiuitatis confirmaret sæuitia corpo- *Rom.8.* reæ passionis. Sed hanc vnigenito Dei subire, & perpeti, non conditio necessitatis,sed misericordiæ ratio fuit, vt de peccato damnaret peccatum, & diaboli opus de opere diaboli solueretur. Inimicus enim humani generis mortificatæ in ipsa origine vniuersitati lethale vulnus intulerat, nec poterat declinare ius ferreum deditiij seminis, captiua progenies. Vnde cum in tot generationibus mortali sibi lege subiectis, vnum videret inter hominum filios, cuius virtutem super omnes totius temporis sanctos miraretur, excellere, securum se fore credidit de perpetuitate sui iuris, si nulla iustitiæ merita sæuæ potuissent superare vim mortis. Famulis itaque suis,& stipendiariis vehementius incitatis, in præiudicium suum sæuit, & dum putat aliquid sibi debere, quem potuisset occidere, non vidit libertatem singularis innocentiæ, similitudinem persequendo naturæ. Non autem errabat in genere, sed fallebatur in crimine. Adam enim primus & Adam secundus, *1.Cor.15.* vnum erant carne, non opere, & in illo omnes moriuntur,in isto omnes viuificabuntur. Ille per superbiæ cupiditatem iter fecit ad miseriam, hic per humilitatis fortitudinem viá parauit ad gloriam. Vnde ipse dicit: Ego sum via, veritas & *Ioan.14.* vita. Via scilicet in forma conuersationis iustæ, *Sacramẽtum redemptionis humanæ latuit diabolũ & Iudæos.* veritas in expectatione rei certæ, vita in perceptione felicitatis æternæ.Hoc magnæ pietatis sacramentum dilectissimi, sicut Iudaica impietas, *1.Cor.2.* ita diabolica superbia nescíebat. Si enim cognouissent,nunquam dominum gloriæ crucifixissent. *2.Cor.5.* *Ioan.14.* Sed quia hostem humani generis latebat consilium misericordiæ Dei: & oppositio carnis velamine,Deus in Christo mundum reconcilians, tegebatur, perstitit in cũ furere, in quo nihil suum poterat inuenire. Nam & malignitati eius hoc magis potuisset prodesse,si parceret,& se ab effusione eius sanguinis abstineret, per quem omnium soluenda erat captiuitas,& reparanda libertas. Sed lucem tenebræ non comprehenderunt, *Ioan.1.* nec mendax cæcitas sapientiam veritatis potuit inspicere. Tenuit itaque dispositа mansuetudo patientiam, & cohibita famulantium sibi angelicarum virtute legionum, hausit calicem doloris & mortis,totúmque suppliciũ transtulit in triumphum.Victi sunt errores,subactæ sunt potestates, accipit nouum mundus exordium, vt damnata generatio non obesset, quibus saluandis regeneratio subueniret.Transierunt vetera, & ecce facta *2.Cor.5.* sunt omnia noua,vt vniuersorum in Christo credentium,& in sancto spiritu renatorũ, per ipsum & cum ipso vna esset passionis societas, & resurrectionis æternitas, dicente Apostolo: Mortui *Coloss.3.* enim estis, & vita vestra absconditа est cũ Christo in Deo. Cum autem Christus apparuerit vita vestra,tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria. In hac igitur spe,dilectissimi,cõstituti,omnes diaboli cauete versutias, qui non solum per carnis concupiscentias, & per corporeas tantum insidiatur illecebras:sed inter ipsa quoque semina fidei, spargens zizania falsitatum, veritatis studet violare culturam, vt quos non potuerit corrumpere malis actibus, impiis subuertat erroribus. Fugite ergo mundanæ argumenta doctrinę,& viperea hæreticorum vitate colloquia. Nihil vobis commune sit cum eis, qui catholicæ aduersantes fidei,solo sunt nomine Christiani. Nõ enim templum spiritus Dei, nec membra sunt Christi, sed falsis opinionibus implicati, tot species habent diaboli, quot simulachra mendacij:A quibus malis per dominum Iesum Christum, qui & via & *Ioan.14.* veritas & vita est,liberati, omnes vitæ istius tentationes & prælia cum fidei exultatione toleremus. Si enim compatimur, & conregnabimus. *Rom.8.* Quod præmium non eis tantum paratum est qui pro nomine domini impiorum sæuitia sunt perempti,quoniá vniuersitas Deo seruientium,Deóque viuentium, sicut in Christo est crucifixa, ita est in Christo coronanda: illis quidem in omni gloria præcellentibus, qui terribiles mortes, & sæua tormenta, vsque ad exhalationem spiritus tolerando superauerunt,sed etiam iis subsequentibus,qui auaritiæ cupiditatem, superbiæ elationem,desideriáque luxuriæ, carnis suæ mortificatione vicerunt.Vnde merito Apostolus ait, quod *2.Tim.3.* omnes, qui piè volunt viuere in Christo, persequutionem patientur. Cuius vtique non est extraneus, qui non est pietatis alienus. Paschalem *1.Cor.5.* enim festiuitatem solenniter agit, qui non in fermento veteris malitię,sed in azymis synceritatis, *Philip.2.* & veritatis operatur. Nec in Adam primo,sed in *1.Tim.2.*

Adam viuit secundo, membrum scilicet factum corporis Christi, qui cũ esset in forma Dei, forma serui dignatus est fieri, vt in vno mediatore Dei, & hominum homine Iesu Christo, & plenitudo maiestatis diuinæ, & veritas naturæ esset humanæ. Quam nisi verbi diuinitas in suæ personæ * reciperet vnitatem, nec regeneratio esset in aqua baptismatis, nec redemptio in sanguine passionis. Sed quia in sacramento incarnationis Christi, nihil falsum, nihil accepimus figuratum, non frustra nos & cum moriente mortuos, & cum resurgente credimus suscitatos, manente ipso in nobis, qui operatur omnia in omnibus, viuens cum patre, & sancto spiritu, regnánsque in secula seculorum, Amen.

* *adsumpsisset.*

1.Cor.15.

EIVSDEM DE PASSIONE domini, *Serm. 19.*

SAcram, dilectissimi, dominicæ passionis historiam, Euangelica, vt moris est, narratione decursam, ita omnium vestrum arbitror inhæsisse pectoribus, vt vnicuique audientium, ipsa lectio, quædam facta sit visio. Habet enim hanc potentiam fides vera, vt ab iis mente non desit, quibus corporalis præsentia interesse non potuit, & siue in præteritum redeat, siue in futurum se credentis extendat, nullas sentiat moras temporis cognitio veritatis. Adest ergo sensibus nostris imago rerum pro nostra salure gestarum, & quicquid tunc discipulorum perstrinxit animos, nostros quoque tangit affectus, non quòd aut tristitia deprimamur, aut sæuitia furẽtium Iudæorum terreamur, cum etiam eos, quos illius tempestatis magnitudo concussit, ad inuictam constantiam resurrectio domini, ascensióque prouexerit. Sed quia cum in cogitationem venit, quales tunc Hierusalem populi, & quales fuerint sacerdotes, magno accipiamus cum tremore mentium tantum facinus impiorum. Quamuis enim ad salutem humani generis pertineret passio saluatoris, & æternæ mortis vincula temporali sint domini dirupta morte, aliud tamen crucifixi patientia, aliud crucifigentium egit insania, nec ad eosdem rerum exitus misericordia, & ira tendebat, cum per eiusdem sanguinis effusionem Christus solueret mundi captiuitatem, Iudæi interficerẽt omnium redemptorem. Obdurauit enim carnalem Israel malignitas sua, & nihil ei legis testificatio, nihil mysteriorum imagines, nihil prophetarum oracula profuerunt: cum pascha domini tot seculis celebratum, in eo Ioannes doceret impletum, de quo publica protestatione dicebat; Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Repugnat iniquitas iustitiæ, cæcitas luci, mendacium veritati, sed de sæuitia oblucantium, de scelere crudelium obtinuit Iesus æternæ dispositionis effectum, & ita humano generi sua morte consuluit, vt sacramentum salutis, etiam ipsis persecutoribus non negaret. Qui venerat vniuersis credentibus omnia peccata dimittere, à generali indulgentia nec Iudaicum voluit crimen excludere. Quorum itaque perfidiam detestamur, eorundẽ fidem, si conuertantur, amplectimur, & imitantes misericordiam domini, qui pro eis, à quibus erat crucifixus, orabat; nos quoque cum beato Paulo Apostolo nostras iungimus preces, & vt ille populus misericordiam consequatur, optamus, ob cuius offensionem, gratiam recóciliationis accepimus. Quoniam, sicut ait magister gentium: Conclusit Deus omnia in credulitate, vt omnium misereatur. Quid autem illud fuit, quod & Iudæis intellectum abstulit, & sapientium mundi corda turbauit, nisi crux filij Dei, quæ & philosophiã euanescere prudentium, & Israëliticam fecit caligare doctrinam? Omnem namque sensum humanæ mentis excessit diuini altitudo consilij, complacuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes, vt mirabilior fieret constantia fidei ex difficultate credendi. Inconsequens enim, & irrationabile videbatur, recipere animo, quod creatorem omnium naturarum, in substantia veri hominis, virgo intemerata peperisset, quod æqualis patri filius Dei, qui impleret omnia, & contineret vniuersa, furentium manibus cõprehendi, iniquorum iudicio condemnari, & post * dedecus illusionum, cruci se permisisset affigi. Sed in iis omnibus simul sunt, & humilitas hominis, & celsitudo deitatis, nec misericordiæ ratio maiestatem miserentis obscurat: quia de ineffabili potentia factum est, vt, cum homo verus est in Deo inuiolabili, & Deus verus est in carne passibili, conferretur homini gloria per cõtumeliam, incorruptio per supplicium, vita per mortem. Nisi enim verbum caro fieret, & tam solida consisteret vnitas in vtraque natura, vt à suscipiente susceptam, nec ipsum breue mortis tempus abiungeret, nũquam valeret ad æternitatem redire mortalitas. Sed adfuit nobis in Christo singulare præsidium, vt in natura passibili, mortis conditio non maneret quam impassibilis essentia recepisset, & per id quod non poterat mori, posset id, quod mortuum erat, suscitari. Huic sacramento, dilectissimi, vt inseparabiliter congruamus, magna nobis & animi, & corporis intentione nitendum est, vt, cum grauissimi sit periculi festum paschale negligere, periculosius sit Ecclesiasticis quidem conuentibus iungi, sed in dominicæ passionis consortio non haberi. Nam dicente domino, Qui non accipit crucem suam, & sequitur me, non est me dignus: Et dicente Apostolo, Si compatimur, & conregnabimus: quis vere Christum passum, mortuum, & resuscitatum colit, nisi qui cum ipso patitur, moritur, & resurgit? Et hæc quidem in omnibus Ecclesiæ filiis ipso iam regenerationis sunt inchoata mysterio, vbi peccati interitus, vita est renascentis, & triduanam domini mortem imitatur trina demersio, vt, dimoto quodam aggere sepulturæ, quos veteres suscipit sinus fontis, eosdem nouos edat vnda baptismatis. Sed implendum est nihilominus opere, quod celebratum est sacramento, & natis de spiritu sancto, quantumcunque superest mundani temporis, non sine crucis susceptione ducendum est. Quamuis enim forti, & crudeli tyranno per potentiam crucis Christi vasa antiquæ deprædationis erepta sint, & dominatio principis mundi à redemptorum sit eiecta corporibus: insidiari tamen etiam iustificatis eadem malignitas perseuerat, & multis modis eos, in quibus non regnat, impugnat, vt, si quas animas negligentes, imprudentésque repererit, sæuioribus eas laqueis rursum innectat, & à paradiso Ecclesiæ raptas, in consortium suæ damnationis inducat. Vnde cum quispiam obseruantię Christianæ se limitem sentit excedere, & in id cupiditates suas tendere, quod eum à recto itinere faciat declinare: recurrat ad crucem Domini, & ligno vitæ, motus noxiæ voluntatis adfigat, ac voce prophetica ad dominum clamet, & dicat; Confige clauis timoris tui carnes meas, à iudiciis enim tuis timui. Quid autem est clauis timoris Dei carnes habere confixas, nisi corporeos sensus ab illecebra illiciti deflectere, & concupiscentias suas, ne quid morte dignum operetur, interficit, audeat cum Apostolo dicere; Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quẽ mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Ibi ergo se constituat Christianus, quo eum secum sustulit Christus, & ad id dirigat omnem viam suam, vbi scit humanam saluatam esse naturã. Passio enim Domini vsque ad finem producitur mundi, & sicut in sanctis suis ipse honoratur, ipse diligitur, & in pauperibus ipse pascitur, ipse vestitur: ita in omnibus, qui pro iustitia, aduersa tolerant, ipse compatitur, nisi fortè æstimandum est, multiplicata per orbem fide, rarescente impiorum numero, omnes persecutiones, & omnia, quæ aduersus beatos martyres sæuierunt, finita esse certamina, tanquam suscipiendæ crucis illis tantum necessitas incubuerit, quibus ad expugnandam Christi dilectionem atrocissima sunt illata supplicia. Sed aliud seruiẽtium Deo pietas experitur, aliud etiã Apostoli prædicatio protestatur, qui dicit; Omnes, qui piè volunt viuere in Christo Iesu, persecutionem patiuntur. Qua sententia nimis trepidus, & segnis ostenditur, qui nulla persecutione pulsatur. Pacem enim cum hoc mundo nisi amatores mundi habere non possunt, & nulla vnquã iniquitati cum æquitate communio, nulla mendacio cum veritate concordia, nullus est tenebris cum luce consensus. Quia etiam si pietas bonorum cupiat malos corrigi, conuersionemq; multorum per gratiam Dei miserentis obtineat, malignorum tamen spirituum aduersus sanctos insidiæ non quiescunt, & siue occulto dolo, siue aperto prœlio, in omnibus fidelibus propositum bonæ voluntatis infestant. Inimicum autem illis est, omne quod rectum, omne quod castum est. Et cum eis nihil in quenquam amplius liceat, quàm iustitia diuina promiserit, quæ dignatur suos aut corrigere disciplina, aut exercere patientia, agunt tamen versutissima arte fallaciæ, vt ex arbitrio propriæ potestatis, aut lædere videantur, aut parcere: & multis, quod dolendum est, ita per nequitiam simulationis illudunt, vt quidem illos & timeant pati infensos, & velint habere placatos, cum beneficia dæmonum omnibus sint nocentiora vulneribus, quia tutius est homini, inimicitiam diaboli meruisse quàm pacem. Sapientes itaque animi, qui vnum timere, vnum diligere, & in vnum sperare didicerunt, mortificatis cupiditatibus, & crucifixis corporis sensibus, ad nullum hostium metum, ad nullum inclinantur obsequium. Voluntatem enim Dei etiam sibi præferunt: & tanto amplius se amant, quãto amplius pro Dei amore se non amant. Cúmque audiunt sibi diuinitus dici, post concupiscentias tuas non eas, & à voluntate tua auertere, diuidũt affectus suos, & legem mentis à corporis lege discindunt, vt ex quadam se parte sibi denegent, perdentes se in iis, quæ carnaliter cupiunt, & inuenientes se in iis, quæ spiritaliter cõcupiscunt. Sanctum igitur pascha, dilectissimi, in talibus membris corporis Christi legitimè celebratur, & nihil illis deest triumphis, quos passio saluatoris obtinuit. Quoniam in iis, qui apostolico exemplo castigãt corpus suum, & seruituti subijciunt, ijdem hostes eadem fortitudine conteruntur. Etenim nunc à Christo vincitur mũdus, & cum à seruis suis quomcunque vitiorum incentiua superantur, ipsius virtus est, ipsiúsque victoria. Hæc, dilectissimi, quæ ad participationem crucis pertinẽt, sufficienter, vt arbitror, vestris sunt hodie auribus intimata, vt paschale sacramentũ etiam in membris corporis Christi legitimè celebretur. Superest, vt de obtinendo resurrectionis consortio disseramus. Quod ne continuato sermone, & mihi & vobis fiat onerosum, in diem sabbati promissa differemus. Aderit, vt credimus, gratia Dei, vt debitum nostrum ipsius auxilio compleatur, qui vnit, & regnat cum patre, & spiritu sancto in secula seculorum, Amen.

* *dedecora.*

Festũ paschale sine anima: periculo negligi non potest. Matth.10. Rom.8.

Luc.11. Vides necessario post sum susceptam, vera requiri mortificationem carnis: et assiduum timorem.

1.Cor.1.

Galat.6.

Psal.118.

1.Cor.9.

Ioan.1.

1.Timot.3.

1.Cor.6.

Ioan.8.

Eccles.18.

S CYRIL. EPISCOPI *Alexandr. superioris Euang. expositio.*

HÆc cum dixit Iesus, egressus est, &c. Cum discipulos doctrina sua illuminauerit, & ad virtutem, rectámque viuendi disciplinam instituerit, ac denique spiritalem eis gratiam pollicitus fuerit, & benedictionem patris affuturam illis affirmauerit; libenter egressus est, passionis tempus non fugiens, nec mortem pro omnibus reformidans. Cur enim timeret, qui passione sua impassibilitatem omnibus redimebat? qui propter hoc venit, vt orbem terrarũ suo sanguine patri acquireret? Sed alias quidem sæpius irruentibus in eum Iudæis, vt Deus facile se ab insania illorum liberabat, cum opportunum passionis tempus nondũ aderat. Nunc vero, quoniam iam opportunitas aderat, è domo, vbi cum discipulis prædicta mysteria explicauit, egressus, illò vadit, vbi cum discipulis conuersari solebat: quod facit, vt facilius à proditore possit inueniri. Hortus autem erat, paralisi locum designans, ad pristinum enim omnia reuertere oportebat. Et, vt in paradiso malorum initium factum est, sic in horto Christi passio incipit, per quam à malis liberati, in pristinum habium restituti sumus. *Sciebat autem & Iudas, qui tradebat eum, &c.* Necessario nulla multitudine, nulla turba, quæ defendere posset, sed discipulis tatum sequentibus, in hortum fuisse ingressum scripsit, vt ignauia, & formido proditoris latere non posset. Magna quædam res, conscientiæ certe stimulus est, qui, quando perperam aliquid agimus, etiam nullo præsente, ingenti nos metu exagitat. Tale quid passus proditor, vt arbitror, & cohortem armis munitam, & Iudæorum ministros secum adduxit, vt quasi latrocinio proditum capere. Non enim ignorabat, non posse illum capi nocentem, sed magnitudine, ac impietate facinoris excogitati, quasi temulentus, atque insanus, quo rueret, non sentiebat. Itaque putauit ex insania diuinam virtutem illius posse magna fortassis manu superari. Nec mireris, si tam ridiculosè miser mouebatur. Nam, cum animi sui gubernacula, & liberam voluntatis suæ potestatem diabolo

penitus tradiderit, ab illo iam regebatur. Casum autem suum recte quispiam mirabitur: & perpetuo lachrymarum fonte dignum putabit. Nam, qui modo in eadem mensa cum Christo cœmbat, qui sanctum eius panem cum aliis comedebat, qui ad pietatem exhortantem Christum audiebat, qui denique illud percepit, vnus vestrum me tradet: ab ipsa mensa exiliens cursu, ad mercedem abiit Iudæorum, non pietatis verborum recordatus, totius spei futuræ oblitus, nullam datæ apostolis à Christo dignitatis curam gerens, ac (vt vno verbo dicam) omnibus bonis tã paruum, & vile præponens argentum, rete, ac laqueus diabolicus Christo, & Iudeorum impietatis eximius princeps factus est. Verum derideri digni, qui æternis, & facibus aduersus Christum proficiscebantur: timebant forsan, ne vt in tenebris fieri solet, aut in foueas caderent, aut pedes lapidibus offenderent; nec videbant se in lapidem illidere, de quo à Deo patre dicitur, ecce ponam in Sion lapidem offensionis, & petram scandali. Et paruam foueam formidantes, in profundum abyssi delapsi sunt; & illius noctis tenebras facibus depellentes, de noctis perpetuæ tenebris minime curant. Non enim possunt, qui naturali luminis id est, Christo insidiati sunt, nisi æternas tenebras habitare, vbi suæ impietatis amaris nimium suppliciis torquebuntur. *Iesus itaque sciens omnia, quæ ventura erant, &c.* Nocte proditor ministris Iudeorum, & cohorte munitus, accedit. Putabat enim multitudine fretus (vt diximus) vel inuitum posse illum capere. Inuenit autem in loco illum solio, quo quasi ad diuersorium nox illum deduxit. Sed Christus, vt eum temere cogitasse argueret, sponte præuenit, & obuiam factus, nec se ignorasse, quæ fiebant, ostendit, & potuisse facile præscius effugere demonstrat, nisi vltro ad passionem pogrederetur. Non enim inuitus in periculum iniit, ne sapientes gentiũ rideant, leuitati suæ scandalum crucem facientes, ne Iudæi elato superbio vires se Christi credant superasse. Interrogat vero, quẽ quærunt; non quia ignoraret, sed vt eos argueret, qui nec cognoscere quidem poterant ipsum, & nos doceret non potuisse capi, nisi ipse vltro se quærentibus offerret. Cõsiderandum etiam est, quia, cum Christus dixisset; *quem quæritis*: non insiluerunt in illum, sed quasi nõ videntes, *Iesm*, inquiunt, *Nazarenum*, Sed non cognouisse milies Christum nec ministros Iudæorum, quispiam licet, quomodo autem poterant ministri sacerdotum Christum (qui quotidie in templo docebat) non cognoscere? Verum, ne quis ista cogitaret, necessario euangelista proditorem quoque cum militibus, & ministris stetisse narrat. Quomodo igitur ille Christum non nouit? an quia nox erat? sed hoc quoque mirabilis euangelij scriptor præuidit, cum facibus enim, & laternis fuisse illos exposuit. Potestas ergo diuina Christi innitur, qui, quamuis se quærentibus offerret, minime tamen cognoscebatur; verum, vt aperte non posse ab illis cognosci nolentem, ostenderet; *ego sum*, ait. Vnde, vt etiam nihil posse aduersus virtutem suam magnas militum cateruas monstraret, hoc nuti sermone in terram illos prostrauit. Hinc re ipsa discimus, nihil vel ad vnum verbum Dei, & illud iocundissime dictum, creaturam efficere posse. Quomodo igitur minas ferret vt in psalmis dicitur; Tu terribilis es: & quis resistet tibi ab iratus?

Iudas interfuit mysteriis, quod aliqui negant.

Ioan.13.

Esai.28.

Psal.75.

Signum autem futuri gentis Iudaicæ casus, is ministrorum casus est. Vnde Hieremias quoque Iudæos deflens dicit; Cecidit domus Israel: non est, qui excitabit eam. Imago autem casus ille fuit omnium, qui Christo aduersantur, quibus omnino terribilis casus imminet. *Iterum ergo eos interrogauit, &c.* Iterum dispensans interrogauit; vt magnitudinem cæcitatis eorum in medium proferret: impietatis nanque crimine mente capti, non cognoscebant, quem alloquerentur. Ita rerum ipsarũ periculo vera esse Christi verba videmus; quibus ait; Ego sum pastor bonus: pastor bonus animam suam ponit pro ouibus. Salutem enim apostolorum protegit, vltro se offerẽs. Nam quasi ignauiæ crimine accusans; *dixi vobis*, inquit, *quia ego sum*: ita, seipso tradito, iussit vt illos abire sinerent. Vnum enim mori oportuit, sufficientem pro vita omnium redemptionem, vt & mortuorum, & viuorum imperium acciperet: ne quis illud ridiculum, verum esse putaret; apostolorum mortem ad destructionem interitus aliquid contulisse. Cum liberatis enim ab interitu etiam apostoli iure connumerantur: vnius enim nobiscum illos fuisse naturæ constat, in quos imperiũ mors suum exercuit. Solus ergo, qui ex viuo patre est, pro vita omnium carnem tradidit suam: quæ post mortem coniuncti secum verbi vitã secuta, viam nobis dedit, qua mortis laqueos possimus superare. Primitiæ nanque dormientium dominus, & primogenitus ex mortuis est, facilem ad immortalitatem cursum hominibus, per resurrectionem suam efficiẽs. Semouit igitur à periculo illo discipulos, non ignorans ad se solum, certamen illud, & opus salutis nostræ pertinere; regnantis enim, & non seruientis naturæ opus est. Iussit autem sinere discipulos abire; *vt impleretur*, inquit, *fermo, quem dixit, quia, quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quemquam*: quod etiam de posterioribus intelligitur. Nam, quod in paucis factum est, quomodo in pluribus negligetur? & qui tam paucorum in tali tempore curam habuit, quomodo innumerabiles, fideles non proteget? Putãdum igitur est imaginem omnium illos tenuisse: quod si diligentes se à periculo liberat, quanta, qualisque in illos ira futura sit, qui eum occiderunt, perspicere licet; quomodo enim non oderit, quod malum est? quomodo porro, qui operantur, quæ ille oderit, æterna poterunt euitare supplicia? *Simon ergo Petrus habens gladium, &c.* Quid coëgit quispiam dixerit, euangelistam harum rerum facere mentionem, & gladio Petrum feruentius, ne crudelius dicam, insurrexisse in hostem, reprehensumque à Christo fuisse, diligenter conscribere? superuacanea hæc esse forte putas: sed non ita est. Magnam enim hæc res nobis affert vtilitatem: vnde discimus, quonam vsque pietatis æmulatio progredi queat. Docemur igitur, si nolumus in simili certamine Deum offendere, quod nõ ferrum accipiendum, non lapides proiiciendi, non fustes in aduersarios Christi erigendi sint. Non enim carnalia sunt arma nostra, vt ait Paulus, Sed, cum effugere pericula non possumus, mansuete vel cruciantes alloquemur. Multo enim melius est iusto iudici rationem iniuriarum reddẽdam relinquere, quam pietatis causa, sanguinis nostri petere vltionem. Licet etiam alioquin absurdissimum sit, persequentium morte honorare illum velle, qui, vt mortem solueret, mortem libenter subiit:

Thren.1.

Ioan.10.

1.Cor.15.

2.Cor.10.

propte

propterea Christus in hoc sequendus erat necessario, Nam, si vi multitudinis inuitus ad necem traheretur, omni modo fortassis debuissent illum discipuli defendere. Verum, cũ potuisset vt Deus vetus, omnes vna sola perdere voluntate, qui vel vnico, & miti verbo illos prostrauit (ceciderunt enim in terram, inquit) non oportuit certe ferro illos aggredi, quos ipse, cum facile posset, nõ perdebat. Tale quid etiam alio loco ab euangelistis narratur. In castellum quoddam Samaritanorum, in finibus situm Iudææ, Christus diuertit. Cumq; ab hominibus illis repelleretur, molestè ferentes discipuli dixerunt; domine, vis dicamus, vt ignis de cælo descendat, & perdat eos? ad quos saluator; sinite ipsos. Non enim venit filius hominis vt potestate sua in impios vtatur, sed vt clementiæ, atque misericordiæ supremæ nobis exempla daret: propterea dicebat; discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Sed intentio Petri, qui gladium aduersus hostes accepit, à mandato legali non fuit aliena, pedem enim pro pede, & manum pro manu, & vulnus pro vulnere absque culpa referre iubebat. Quid autẽ aliud facere volebant, qui cum armis in Christum irruebant, quam illa, ad quæ depellenda vel vitæ pericula erant subeunda? Quod autem fustibus, atque gladiis armati erant, ipse saluator manifestauit dicens; vt ad latronem capiẽdum cum gladiis, & fustibus exitis, quotidie sedebam in templo docens: & non tenuistis me, non fuit ergo contra legem Petrus commotus. Christus autem, qui venit, vt supra legem nos duceret, motum huiusmodi, quamuis secundum legem fuerit, repressit, quasi longe à perfecta virtute constitutum. Sed vndénam, dices, Petrus gladium habuit? quia secundum legẽ gladio se defendere licebat; idcirco gladium quoque ferre licebat. Quomodo enim ferro Iesus, ferro te vlcisci possis, nisi ferrum tecum habeas? Præterea cum ad hortos, & loca condensa nocte concubia diuerterent, credendum est illos prouidisse, ne à feris bestiis læderentur, quæ variæ in Iudæa reperiuntur. Sed nónne ad pellendas feras Christi virtus sufficiebat? ita prorsus: inueniemus tamen, quamuis ad omnia Christus sufficeret, hominum discipulos more vixisse. Poterat sane vel ex lapidibus panes facere Christus: poterat ex nihilo argentum creare, & tamẽ & panes quærebant, & loculos ad deponendum oblatum argentum habebant: nauem quoque cum discipulis Christus conscendit, cũ absque nauigio traiicere discipulos potuisset, Frustra igitur hæc opponunt, cum hominum more vixisse discipulos non ignoremus. Dextera vero auris amputatur, vt dextero, probóque auditu carere Iudæos significaretur, noluerunt enim Christum audire: sic auditu sinistro comprobato, cogitationes suas secuti sunt, errantes, & in errorem alios trahentes, vt scribitur. *Dixit Iesus Petro, &c.* Euangelicæ disciplinæ hic locus mandati, præcepti non à Mose, sed à Christo hominibus dati virtutem parturit. Tantum enim abest, ne gladio vti consulat Christi doctrina, vt, si quis semel maxillam cæsus alteram petatur, altera quoque vertenda sit, si humani prauitatem animi superare desideret. Multum igitur, inquit, à mansuetudine tuus, Petre, animus abest. Nam, cum bibere hũc mihi calicem propositum sit, quem pater constituit, id est, sponte subire mortem decreuerim: quomodo hæc aliena

Luc.9.

Matth.11.

Exod.21.

Matth.26.

Ioan.6.

Ioan.12.

2.Tim.3.

non sunt? Simile huic illud est, dicẽti enim Christo, ecce ascendimus in Hierosolymam, & filius hominis tradetur in manus peccatorum, & crucifigent, occidẽtque ipsum, & tertia die resurget: hæc, inquam, vt in fide discipulos stabiliret Christo dicenti, Petrus vtilitatem passionis ignorans, & dedecori futurum putans, propitius, inquit, tibi esto, domine, ne fiat tibi hoc. Quid igitur tunc Christus? vade retro satana: scandalum mihi es, quia non sapis ea, quæ Dei sunt, sed ea, quæ hominum, is enim, quæ Deo placent, sapit, qui mundanam gloriam penitus contemnit: nec, si prodesse proximo potest, existimationis multi facit iacturam. Charitas enim non quærit quæ sua sunt. Qui vero humana solummodo respicit, is magnum quid huius mundi gloriam putat; is sua rãtummodo curat, & proximum negligit. Quemadmodum igitur tunc scandalum Christi, qui scandalum pati non potest dictus est, feruentique amore commotus, euertere conabatur, quantum in ipso fuit prædestinatam pro vita omnium passionem: sic modo ex ardore vtilitatem passionis ignorans, gladio vtitur. Reprehenditur igitur, nec solũ, *mitte gladium in vaginam suam*; audit, verum etiam, vt alibi dicitur, quia, quicunque gladium capiũt, in gladio peribunt. Sed, quod diximus, breuiter reperamus: cum non inuitus, nec Iudaica vi superãte: sed vltro se Christus quærentibus offerret, quam ob rem Iudæorum erant insidiæ repellendæ; A patre autem hunc sibi calicem datum esse inquit, cum ab impietate Iudæorũ excogitatus sit, quia nihil facere potuissent, nisi propter nos pater permisisset. Vnde vel ad Pilatũ magnifice dicente respondit; nullã in me haberes potestatem, nisi desuper tibi datum esset. Potestatem enim datam Pilato dicit; quia consilio patris nullo modo in passione reluctatus est. *Cohors ergo, & tribunus, &c.* Omni nunc impediméto depulso, Petro quiescente, nemine defendente, Christoque ipso, cum posset effugere, vltro se offerente, inflati nimium milites, vincula rerum omnium domino immittunt, qui ad nostram naturam descendit, vt à peccatorum, & diaboli vinculis nos eriperet. Ducunt autem primo ad Annam, & Cayphæ socerum. Vnde subintelligere datur artificem insidiarum ipsum fuisse, pactáque proditori mercedem promisisse. Ipsi ergo vinctus primo Christus traditur. Tunc re ipsa verum esse demonstrabatur, quod per prophetam Iudæi dicebant, circumueniamus iustum, inutilis est nobis; non quia talis ipse fuerit; sed quia peccatoribus, & voluptuosis, supra legalem iustitiam docens, ac liquido, quæ Deo placebant, aperiens, inutilis, atque molestus illis erat: quam docendi viam lex certe non tenuit. Quippe non aperte, sed per vmbras, & ænigmata, quæ parum intellecta parum vtilitatis tunc afferebant, disciplina legalis nos docet. Quemadmodum igitur nullam vtilitatem cecis splendor solaris affert, & suaues cibi amari febricitantibus videntur: sic Iudeis dominus, quamuis salutis author esset, molestus tamen videbatur; quia ægritudine impediti, saluatorem ferre non poterant. *Miserunt autem eum ligatum ad Cayphã, &c.* Authoritate, atque consilio impietatis in Christũ præsuit Cayphas, & paulo post quasi fructum sui consilij vinctum Iesum suscipiet. Verum, cæteris iam discipulis ingenti perculsis formidine ac dissipatis, Petrus, qui feruentior erat, sequitur, &

Ioan.19.

Sapien.2.

alius cum eo discipulus. Ioannes autem hic erat, qui hoc nobis diuinitus conscripsit euangelium: qui longe ab animo ostentationem omnem exterminans, nomen suum occuluit. Et certe, quæ fortiter, ac magno animo gesta sunt, non lingua nostra, sed aliorum prædicari debent. Turpissimum enim est, non aliorum voce, sed ore nostro laudari. Vnde in prouerbiis dicitur; Laudet te proximus tuus: & non os tuum, alienus, & non labia tua. *Prou.27.*

Discipulus autem ille erat notus pontifici, &c. Nõ absque causa, minutissa etiam nobis hæc conscripsit: nam quoniam gesta in atrio pontificis narraturus est, necessario ea præmisit, quibus non ab alio doctus, sed ipse vidisse; quæ scribit, comprobatur, introiuit enim cum Iesu in atrium; quoniam pontifici notus erat. *Petrus autem stabat, &c.* Non remansisset extra Petrus, nisi ostiariæ obseruatio non tutum ignotis faceret introitum: nec depulit muliercula tam, licet facile potuisset; quia importunitatis crimini subiici nolebat. Extra igitur stabat mœstus, quousque Ioãnes dolere ipsum etiam propter hoc non ignorans, intromittendi eius gratiam ab ostiaria impetrauit. *Dixit ergo Petro ancilla ostiaria, &c.* Prædixit iam dominus Petro ter, antequam gallus cantet, negaturum, infirmiore quodammodo factum in fide. Nunc vero euangelista vbi, & quomodo id accidit, narrat. Muliercula certe ianitrix, cum de discipulis iniuria capti hominis illius esset, interrogauit. Depulit hoc Petrus tanquam crimen non paruum, non timore magis, ne captus esset, nec, quia nullam veritatis curam haberet, quam fortassis, quia pati omnia volebat, dummodo Christum videret. Ex amore igitur decidit, & pietatis causa negasse videtur, non recte quidem, nec exquisita ratione probatæ, sed quæ tamen adesse cum Christo, & videre illum faciebat; quod maxime Petrus optabat. *Stabant autem serui, & ministri ad prunas, &c.* Cũ introisset Petrus, ne mœsto vultu condolere capto videretur, ac ita expulsus videre non posset, quæ vellet; cum ministris se miscuit, & quæ illi faciebant: alto corde premens dolorem, facere simulat, Non enim est verisimile in tanta mœstitia Petrum frigoris remedium quæsiuisse; qui multo maiores ita Christo vincto voluptates reiiceret. Quasi vero nihil ad mœrorem ipsum impelleret, nocumenta frigoris igni cum ministris repellit: vt cum vnus de domesticis pontificis esse videretur à nemine interrogaretur, quis esset, atque ita negandi rursus crimen euitaret; sed mentiri saluator non potest. Quod enim vt Deus præuidit, id futurum discipulo nunciauit. *Pontifex ergo interrogauit Iesum de discipulis suis, &c.* Iurisperitus, & doctor; cui diuinitus mandatur iustum iudicium iudicare, quasi latrone per vim (quantum in ipso erat) Christo vincto, quoniam crimina inferre non poterat, de discipulis, & de doctrina interrogat. Interrogat autem, vtrum legi Mosayeæ conueniat, an aliena sit à lege doctrina ipsius, & quisnam animus discipulorum eius sit, vtrum maiorum mores sequi, an nouam cultus, & cerimoniarum ingredi viam. Id autem summa cum malicia faciebat. Putabat enim quicquam aduersus legem Mosis Christum dicturum: quod nihil aliud apud illos erat, quam Deo ipsi repugnare. Quasi enim homini nudo, Christo attendebant, & legis dominum, prænarratione legis damnare studebant, obliti dicti illius; impius est, qui regi dicit, præter legem facis. *Respondit ei Iesus; ego palam locutus sum, &c.* Frustra, inquit, laborat, qui rem omnibus notam quasi abditam scrutatur. Quomodo enim celabitur, quod omnibus palam est? Puto autem hæc ita à Christo dicta fuisse, vt compositas malitiose falsas reiiceret causas. Sed illud quoque occultius his verbis subostendi arbitror. *Ego*, inquit, *palam locutus sum mundo*, id est, quæ per Mosem vobis scripta sunt, non aperte, quęcunque placent Deo, sed vmbris, atque figuris, & per ænigmata significant: & ruditate contecta literæ, quæ necessaria cognitu sunt, aperte non exponunt: ego vero palam locutus sum mundo. Pietatis enim viã non ænigmatice, sed dilucide mundo prædicaui. Mũdo autem, inquit; quoniam, etsi nondum, tempore tamen opportuno in orbem euangelij sonus exiuit; *ego*, inquit, *semper in synagoga docui*; operæprecium est videre, quid molitur, ad memoriam nolentibus reducere studet: quod Esaias ex persona Christi prædixit; non in occulto locutus sum, nec in loco terræ tenebroso: & rursus; tota die, inquit, expandi manus meas ad populum incredulum, & contradicentem. Non enim est aliud; non in obscuto loco nec in occulto ipsum locutum fuisse, quam quod palam, & in synagoga, & vbi multi affuerunt, loquebatur. Cõmode autem in memoriam prophetiæ reducit, vt diserent impie se facere, quem venturum sperabant, postquam venit; tanquam scelestum vincire: Iudæis enim promissus fuit secũdum Paulum. *Quid me interrogas? interroga eos, &c.* Increpat iurisperitis, quasi legem, qua plurimum gloriabãtur, ignorantibus. Frustra enim quærebant crimina, postquam ligarunt: cur ergo, inquit, interrogas? cur ad defensionem prouocas captũ, priusquam accusatũ? & aliter; qui iam dedecorastis me, quantum in vobis est, inquit; si vere dicam, mentiri me clamabitis. Alios ergo de me interrogate; nec est difficile testes inuenire: isti enim me audierunt. Nec, vt quispiam forsan putabit, quia corda hominũ vt Deus nouit, aliquos forte præsentes, qui eum audiuerunt, subostendit, sed aperte aliquos de ministris monstrauit, qui vt audiuerunt, & admirati fuerunt, quomodo, aut quãdo, dicam breuiter. vt liquidius hic locus pateat. Prædicante domino, vt alibi euangelista iste narrauit, Iudæorum principes disrumpebantur, miseruntque ministros, vt eum caperent, qui doctrinam Christi admirati, attentè audiebant, & post prædicationem Christi redierunt ad pontifices, & Pharisæos: & dixerũt illis; quare non adduxistis eum? Responderunt ministri, nunquam sic homo locutus est: & tunc Pharisæi; etiamne vos decepti estis? Hoc sciens saluator, *interroga*, inquit, *eos qui audierunt: ecce isti sciunt, quæ ego dixerim*: ipsos enim tũc astantes monstrauit, qui & pulchritudinem doctrinæ suæ fuerant admirati, & Iudæorum impietatis erant ministri. *Hæc autem cum dixisset vnus ministrorum, &c.* Prædictum etiam hoc prophetica voce de Christo est; corpus dedi percutientibus, & genas meas vellentibus. Quod modo in Iudaicæ condemnationem superbiæ, & dedecoris nostri euersionem exitum habuit. Dedecorati enim peccato fuimus: quam notam iniustum Christi deterfit dedecus: ipse enim peccata nostra tollit, & pro nobis laborat. Nam, quemadmodum mors eius mortem nostram destruxit; similiter arbitror præuaricationis nostræ dedecus alapa Christo inflicta

Alij non tam tũ Petri peccatũ extenuant.

Prou.16.

Esaiæ 45.
Esaiæ 65.

Rom.15.

Ioan.7.

Ioan.7.

Esaiæ 50.

cta deletum fuisse: vnus enim pro omnibus laborabat, & vnus pro omnibus inhonorabatur. Sed vniuersam ipse creaturam perhorruisse puto, si sensum huius rei habuerit: dominus enim gloriæ impia manu hominis cædebatur. Non autem est ab re quærere, cuius rei gratia tam impudenter ille impius minister Iesum cædit: cum neque ipse asperum quiddam responderit, nec pontifex tale quid imperauerit. Ministrorum esse consuetudinem fortassis quispiam dixerit, cogere quos adduxerunt principibus modestius loqui, & si quid rudius dixerint, & verbis, & verberibus deprimere. Sed nullo modo mitissimæ responsioni Iesu hæc conuenire possunt. Causam igitur impudentiæ superioribus congruentem putamus fuisse. Offenderunt ministrorum aliqui Iudæorum principes (vt iam diximus) qui capere Christũ iussi, sic eum admirati sunt, vt laudantes dicerent; nũquam locutus homo sic est: quo responso quasi rabie cõcita ti, etiamne vos decepti estis? Pharisæi dixerũt. Nũquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex Pharisæis? sed turba hæc, quę non nouit legem, maledicti sunt. Quoniam igitur responsio saluatoris ad memoriam huius rei principes reducebat (testes enim ministros citauit, dicens; ecce isti sciunt, quæ dixerim ego) idcirco ne de animo suo, beneuolẽtiaque principes suspicarẽtur; qui alias, quia Christum admirabatur, fuit reprehensus, alapa Christum cædit. Solent enim ministri non ferre quicquam aduersus se principibus referri. *Respondit ei Iesus; si male locutus sum, &c.* Magno iniuriæ crimine arguit ministrum: nam, si etiam ignobilissimus quidam iudicium subiret, cædere tamen eum non oportebat, qui neque verbo, neque re aliqua ad hoc incitarit. Nam, si male locutus sum, inquit: ostende in quo erraui: sin vero id facere non potes, cur ita furiose moueris? Sed tritus huius loci sensus hic est. Ego autem arbitror aliud quiddã hæc verba respicere. Arguitur enim forsan minister maxime iniutiari, non solummodo, quia inflixit alapam, verum etiam, quia, cuius doctrinam admiratus est, eum modò nulla de causa cædit. Nam, si alias nõ probasses doctrinam meam, inquit, si mirabilis scripturæ interpres tibi visus non essem, si non exclamasses; nunquam locutus homo sic est; forsan ignorantiæ tuæ venia dari posset. Verum, quoniam audisti, quoniam verba mea laudasti, quæ nunc etiam admirareris, si tibi constares; quam satisfactionem alapa cædens inuenies? Sed animaduerte, quæso, summam saluatoris clementiam, tanquam in tabula modo ab euangelista conscriptam. Cæditur enim vt seruus, qui nutu solummodo perdere Iudæos omnes potuisset, nec vltione facit nullam. Non enim ira, nec mœstitia, nec dolore vincitur; placare autem, melioremque facere principem studet; cum cædi oportere negat eum, qui nihil male locutus est. Ita mansuetudinis suæ nec quidem in rebus, quæ cæteris terrorem afferunt, obliuiscitur: sed ratione optima, Iudæorum superbię ministrum à tali temeritate cauere inducit: & qui mala pro nobis habuit, vt scribitur; bona pro malis reddidit. Sed ille quidem dominus omnium, & Deus vetus clementer tulit. Nos autem miseri terra, & limus, qui herbarum viriditati à scriptura collati sumus (homo enim sicut fœnum; dies eius tãquam flos agri, sic efflorebit) si quis de proximis lapsus linguę minimum quicquam dõtra nos dixerit, morte draconũ in eũ insurgimus, & mille verbis pro vno vituperãtes, satiari nõ possumus: non quia vt homo lapsus est, nec propter communem infirmitatem hominum iram deprimimus, sed ad vltionem irruentes, principem, & consummatorem fidei nostræ Iesum non respicimus. Nec recordamur, scriptum esse, modo, quia eorum viæ ad mortẽ, qui memores iniuriæ sunt, modo, relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecanti tibi peccata soluẽtur. Exemplum igitur clementiæ, atque mansuetudinis Christum teneamus, qui hac de causa nobis dicit, non est discipulus supra magistrum, nec seruus supra dominum suum. *Misit igitur eum Annas ligatum ad Caypham, &c.* Quasi currente equũ narrandi progressum euangelista vtiliter reuocat, & ad priora rursus orationem reducit. Quare sic? Quia negationem Petri tertio factam exponere voluit. Repetit ergo breuiter, & missum ab Anna Iesum ad Caypham iterum dicit, Petrúmque interrogatũ exponit, tum à ministris, qui calefaciebãt se, tum à quodam generis ministri illius, cuius autem ipse amputauit. Ita tertio negasse Petrum, & gallum cantasse meminit, nullum saluatoris verbum cecidisse ostendens, qui ad vnguem infirmitatem discipuli & cognouit, & prædixit. Quæ omnia diligenter explicauit, ne quis aduersariorum Christi nobis insultaret, quomodo, & vbi negasse Petrum inquirens. Re autem sic studiose ab euangelista narrata, nemo hæc fortassis dicet, sed aduersus Petrũ insurget, formidinis crimine ipsum accusans. Nondum enim, inquiet, periculum vidit: & ter ex leuitate negauit. Quibus vt friuolis longe proiectis, studiosis dicendum esse arbitror, illa etiam de causa minutim hæc esse conscripta, vt legentes intelligant, quales ante Christi resurrectionem, & aduentum spiritus Apostoli fuerãt, & quales, posteaquam virtutem ex alto acceperunt, effecti sunt inuictos enim animo, & vere diuinos homines illos fuisse constat. Antea vero quam imperium mortis à saluatore destructum esset, terribilis erat illis morieñdi formido. Nam, cum spiritum adhuc non haberent, nec superna gratia essent roborati, humana pusillanimitate detenti, metu patiendi vt homines frangebantur. Et, quemadmodum ferrum, quamuis per se durum sit, lapidibus tamen facile teruntur, nisi liquore quodam firmetur, sic animus hominis, etiam si virtutis amore cuncta pericula spretum se iacket, asperitate tamen certaminum vincitur, nisi sancti spiritus gratia sit corroboratus. Imbecilliores igitur antea vt homines Apostoli fuerant, sed spiritus gratia infirmitatem posteà humanam superarunt, ad inuictum animum robore spiritus conformati. Infirmitas ergo discipulorum ad gloriam Dei conscripta est, qui paruitatem nostræ naturæ ad inexpugnabile tutitis erigit robur. Erit autem, quod vni sanctorũ accidit, maximè nobis consolationi: hinc enim discimus, nulla nos desperatione affici debere, fragilitatem humanam considerantes, sed confidere potius oportere, credentes robur ab illo nos habituros, qui diligentibus se seruos ad virtutem, & vires largitur. *Adducit ergo Iesum à Caypha, &c.* Cum iustum iudicare iudicium, & innocentem, ac iustum non interimere lex iubeat; iniuti quia nullam culpam inueniant, miseri erubescũt. Nullam igitur causam inuenientes, quia pascha iam

Ecclesi.10.
Ecclesi.28.
Matth.18.

Psal.37.
Psal.107.

Exod.23.

celebraturi erant, ne cæde hominis ipsi macularentur, ad alium adducunt, non putantes per dementiam cordis scelus, si per alium interficerent, ad ipsos redundare. Ridiculosissimum etiam illud est, innocentem quasi sceleſtum accusantes, & in capita sua tantæ impietatis crimen effundentes, prætorij ianuam tanquam maculam fugiunt, & hominibus impuris misceri non patiuntur: lapidibus puto, & hominum corporibus inquinari animam crediderunt, iniuria vero interficere hominem, nihil mali putarunt. Sed illud multo ridiculosius est, quod, vt agnum comederent (qui nihil aliud quam Christi mysterium figurabat) cauent, ne inquinentur, in ipsam autē veritatem insaniunt. Iure igitur modo dealbata sepulchra, & exterius vili quodam artificio decorata, intus autem sordibus plena Christus appellabat, modo excolantes culicem, camelum autem glutientes. Nam, cum exacte minima quærerent, peccatorum maxima non videbant, & calicem, atque paropsidem exterius lauabant, de interioribus nihil omnino curantes. Ideo Hieremias liquido dicebat, laua cor tuum à malignitate, Hierusalem, vt saluetis: ipsi vero mentis impietatem nihil esse arbitrantur, & Christo ad Pilatum adducto, loca, & incircunciſorū corpora quasi sceleſus effugiunt: & dummodo manibus non interficiant, nullam se contracturos culpam, si Pilati ad hoc ministerio vtantur, ex dementia putant. Quā eorum fatuitatem Prophetæ non ignorarunt: Vę, inquit Esaias, iniquo, mala ei accidēt: & Ezechiel, sicuti feciſti, erit tibi retributio tua, retribuetur tibi in caput tuum, & psalmista: Redde retributionem eorum eis. Nam, quemadmodum ipsi saluatorem omnium Romanis tradiderunt, sic paulo post Romanis traditi perierunt. Graue namque adeo bellum aduersus ipsos exarsit, vt in calamitates inauditas impulsi, mortuos se optarent antea fuisse, quā in pericula illa incidissent: quod saluator futurum prædixit: Quando, inquit, ab exercitibus obsessam Hierusalem videbitis, tunc dicetis montibus, cooperite nos, & collibus, cadite in nos. *Eximit ergo Pilatus ad eos foras, &c.* Extra prætorium remanserunt, ne lapidum, & parietum tactu inquinarentur. Pilatus autem exit foras, traditi sibi hominis crimina scrutaturus. Sic vir alienigena Mosaicæ legi non subiectus, & incircunciſus, causas quærit diligenter, iniustum putans, hominem vexare innocentem. Illi autem parum de mandatis Dei curantes, cum nihil dicere possent, vt larronem tamen adduxerunt. Non iniuria igitur ad synagogam eorum dicitur, iustificata est Sodoma ex te. Et ipse Christus hanc insaniam eorum incusans, nec iuxta iustificationes, ait, gentium fecerunt mihi. Nam gentes quidem lapidibus, & lignis (quæ vt Deos per errorem adorant) maculatis, & illotis manibus non sacrificāt, sed nec hominē nisi in scelere deprehensum occidi patiuntur. Illi autem quamuis Deo vero agnum sacrificaturi essent, innocentis tamen sanguine animas suas inquinare per nequitiam student. *Responderunt, & dixerunt ei, &c.* Causam quidem nullam habent, impietatis autem turpitudinem cēlant, dicentes nullo modo se Iesum, nisi malefactor esset, tradituros fuisse. Ita cauillationibus iustitiam, & mandata legis seruare simulant: & credi volunt secundum legem viuere, qui falso legis autorem accusant, malefactorémque appellant eum, qui ad destructionem malorum in mundū venit. Vere igitur per Oseam, de ipsis saluator prædixit, Væ ipsis, quia resilierunt à me: miseri sunt, quia impie fecerunt in me: ego redemi eos: ipsi vero aduersus me falsa locuti sunt. *Dicit ergo eis Pilatus, accipite eum vos, &c.* Non est fas mihi, Pilatus ait, nullo accusatum crimine hominem secundum leges punire: ipsi ergo eum secundum legem vestram iudicate, si etiam innocentes lex vestra condemnat. Ridiculosa hæc res, imo vero largis digna lachrymis fuit, gentilium legibus, quoniam nihil culpæ dabatur, dominus iustificabatur: Iudæi autem, qui diuinam legem iactabant mori oportere illum clamant. *Dixerūt ergo ei Iudæi, nobis non licet, &c.* Vetari aiunt ab impia cæde, pascha celebraturi, nam aliter ministerium Pilati non quæsissent. Velox enim semper animus Iudæorum ad omne malum est. Petunt ergo à Pilato, vt Iudaicam crudelitatē imitatus, suæ in præsentia insaniæ seruiat. Hoc autem etiam prædixisse Christum, euangelista asserit: discipulis enim modum mortis suæ prænunciauit dicens: ecce ascendimus in Hierosolymam, & filius hominis tradetur in manus peccatorum, & crucifigent eum, & occident eum, & tertia die resurget. Huius prædictionis necessario meminit euangelista: ne quis putet inuitum vi ad mortem tractum illum fuisse, cui omnia nuda, atque aperta sunt. *Introuit ergo iterum in prætoriū Pilatus, &c.* Cum nihil crimini dare possent Iudæi, & Pilatus vrgeret, causam petens, cur eum adduxerunt, aduersus Cæsarem Iesum feciſse aiunt, principatū Iudææ ab illo in se rapere studētem, & regni gloriam in se transferentem. Malitioſe nimium id calumniati sunt, non ignorantes Pilatum etiam inuitum citius facturum, quod vellent, vt ipse tutius viueret, ac præsideret. Facile namque semper Iudæi tumultuantes, & rebellionibus gaudentes, acriores quodam modo missos à Cæsare ad præfecturam Iudææ iudices in se faciebant, qui, vt tutius prouinciam tenerent, facile ad puniendos eos mouebantur, qui nouandarum rerum suspicione accusabantur. Hoc igitur inferunt crimen Christo, quod regnare Iudæis tentaret. Quare nō iniuria ex regno eius repulsi, & gentes ad hoc ipsum vocatæ sunt: pete namque, inquit, à me: & dabo tibi gentes. Vniuersus enim orbis terrarum pro gente Iudæorum Christo traditus est. Nam, vt Paulus ait, delictum illorum diuitiæ mundi, & diminutio eorum diuitiæ gentium. Quod igitur Pilatus à Iudæis audiuit, id aperte Christo dicit, & respondere breuiter iubet, si vere rex ipse Iudæorum sit. Mouetur enim non iniuria, studetq; veritatem addiscere, vt possit traditum à Romanis sibi principatum conseruare. *Respondit ei Iesus; à temetipso, &c.* Cum nemo, Christus inquit, hoc me crimine vnquam in iudicium adduxerit, vnde hic sermo ad te peruenit? Sed non est dubium, quin malitia Iudæorum hæc finxerit: nō es enim tu & iudex simul, & accusator. Hæc autem dixit, subostendens Pilato, nihil ei occultum esse: vt diuina eius natura intellecta, minister Iudæorum esse non pateretur: quamuis simul etiam doceret, iniurioſe pœnas à se perituū propter falsos Iudæorum clamores, tanquam tali crimine condemnari iure non possit. *Respondit Pilatus; nunquid ego Iudæus sum, &c.* Rem totam Pilatus nunc aperit, & Iudæos in medium adduxit. Nescio enim, tua ego dixi:

dixi: cum Iudæus non sim, Iudæi autem, inter quos natus, & enutritus es, moriturum te adduxerunt, teipsum ergo accusa. Hoc enim occultius significat dicens, *quid feciſti?* Magno hæc studio quamuis minutiora videantur, euangelista conscripsit, & quod Pilatus interrogans diceret, *quid feciſti?* Hinc enim maxime discimus, nihil non dico verum, sed ne fictum quidem verisimiliter excogitari in Christum potuisse, sed impie, atque iniquissime mortis sentētiam aduersus eum prolatam fuisse. *Respondit Iesus; regnum meum, &c.* Liberauit à formidine Pilatum, qui dignitatem Cæsaris in Iudæa seruare debebat. Credidit enim forsan more hominū, rebellionem à Christo cogitatam fuisse secundum Iudæorum nugas: hoc enim ipsum etiam significabant, cum dicerent, non tradidissemus eum tibi, nisi esset malefactor: rebellionem enim, malum appellabant: ita se beneuolos esse Romanis fingentes, vt rebellionis nomen audire non paterentur. Quas ob res diligenter datam esse à se operam, vt, qui rebellare meditatus est, pœnas merito luat. Christus autē Pilato respondens, regem se esse non negat: mentiri enim nō poterat: sed regno Cæsaris non esse hostem ostendit, quia principatus suus mundanus non est, sed cæli, terræ, cæterarúmque rerum omnium. Vnde autem suspicionis falsitas ostenditur: quia milites non conscripserit, satellitibus vsus non sit, arma nec ad defensionem quidem suam præparauerit: nulli enim pro salute sua decertarunt. Ita clamoribus Iudæorum depulsis, temere in Christum inferri Pilatus manifestatur: nulla enim re suspicionem regni confirmante, Iudæorum voluntati, animæ suæ tradit habenas: & tantæ impietatis culpam vna cum Iudæis subire voluit. Verum, cum non esse de hoc mundo regnum suum, saluator dixerit, non solum à falsa illa suspicione Pilatum remouet, sed præcipuum etiam quid de seipso intelligere cogit. *Dixit itaque ei Pilatus; ergo rex es tu?* Veritatē ipsam quasi crimen aduersus Christum Pilatus intulit. Nam, cum audisset regnum eius non esse hinc, rebellionis quidem formidine liberatur, confessionem autem regni quamuis non mundani, culpæ ac crimini tribuit. Quasi ergo cogens, confiteris inquit ergo, ꝙ rex es tu. *Respondit Iesus; tu dicis, &c.* Non negat regni sui gloriā, qui rex verus est, etiā si esse negetur. Sed veritatis vim rursum ostendit, quæ coēgit Pilatum regem ipsum dixisse. *Tu enim dixiſti, ait, quia rex sum ego?* Natum autem se, & venisse in hunc mundum, id est, hominē factum, asserit, vt testimonium veritati perhiberet, id est, vt falsitatem à mundo expelleret, & diaboli tyrannide destructa, veritatem, id est, Deum regnare faceret, qui rerum omnium natura rex est, nō deforis, sed substantialiter hoc ipsum possidens. Verum, vt ostenderet duritie sua factum esse, ne recte veritatem intelligat, illud subiecit; *omnis, qui est ex veritate, vocem meam audit*, facile namque, qui veritatem amant, atque iucunde ipsam audiunt, qui vere tales non sunt, nec audire quidem patiuntur. Vnde Esaias dicebat, nisi crederitis, non intelligetis. Quod Pilatus verum esse ostendens, quid est veritas, interrogauit. Nam, quemadmodum, qui visu penitus carent, nec si aurum quidem, aut fulgentissimum lapidem offeres, splendore rerum mouebis, quippe, qui nec solari luce mouentur; sic animo cæci pulchritudinem veritatis cernere nequeunt: quæ tamen diuini splendoris radios in mentem sapientum immittit. *Et cum hoc dixisset, iterum exiuit, &c.* In condemnationem impietatis, crudelitatisque Iudæorum, Pilatus, qui non diuinam legem, sed hominum mandata sequebatur, iusti, & æqui defensionem suscepit. Contendit enim, eum nullam in eo causam inueniat, condemnandum non esse, & quamuis boni, & æqui ratione facile persuadere putaret, tamen, ne repugnare quisquā eorum posset, viam optimam, & colorem pulcherrimum excogitauit. *Consuetudo*, inquit, *est vobis, vt vnus de vinctis, paschæ tempore dimittatur: vultis ergo vobis regem Iudæorum dimittam?* Regem autem nominans Iesum, rabiem Iudæorum risu mitigare conatur, & simul prudenter ostendit, falso ipsum hoc crimine accusari. Nunquam enim Romanus præfectus, cupiditate tyrannidis aduersus Romanos accusatum, si quicquam signi daretur, dimitteret. Sed hæc de loci huius expositione sufficiant. Consideranti autem mihi, vnde consuetudo hæc originem habuit, vt latronem, aut homicidā à morte synagoga eriperet, primum à seipsis (vt & alia pleraque diuina mandata) id quoque inuentum videbatur: deinde diligentius quærenti iuxta finem libri Numerorum de cede inuoluntaria, quod modo dicam, occurrit. Quod si fortuito, & absq; odio, & inimicitiis iacto lapide, aut aliquo alio nō ex insidiis, nec volens occidere, hominem quis percusserit, & mortuus fuerit, & hæc audiente populo, fuerint comprobata, iudicabit inter percussorem, & propinquum sanguinis synagoga, & liberabit innocentem de manu vltoris, & reducet ad vrbem, ad quam confugerat. Cum igitur hoc mandatum ita conscriptum sit, ne videretur omnino diuina præcepta negligere, cōmoniens multitudo Iudæorum vnum de vinctis petebant. Tertius certe synagogæ opus id esse lex mandabat: quod modo nisi à præfecto peterent, facere iure non poterant, qui Romanis subiecti ab illis regebantur. Vnde Iesum quoque ad Pilatum duxerūt dicentes, nobis non licet interficere quenquam, ita quod diuina lege licebat, Romanorum legibus non licebat. *Clamauerunt rursus omnes, &c.* Iniqui rursus Iudæi redarguuntur, voluntatem enim suam sequentes, diuina mandata contemnunt. Nam, cum lex de homicida, qui non sponte eādem fecerit, fieri hoc iusserit, famosum ipsi latronem postulant. Quod autē truculentus, & homicida Barrabas fuerit, Petrus declarat dicens, *vos* autem sanctum, & iustum negastis, & petistis virum homicidam donari vobis. Ita eum, qui ab æqualitate patris ad paupertatē nostram descendit, vt nos à vero homicida, id est, diabolo liberaret, Iudæorum sacerdotes, & scribæ postposuerūt, & infamē latronē postularunt. Et quasi nunquam illud audissent, iustum iudicium iudicate, homicidam iustificātes absoluunt, & ipsum simul omnes condemnant dicentes, non hunc, *sed Barrabam*. Sed Iudæi huius impietatis iusto cruciabuntur supplicio. Ego vero diuinam admirari satis scripturam nequeo, quæ vel huius insani clamoris ex persona Christi, sic per Hieremiam meminit; reliqui domum meam, dimisi hereditatem meam, dedi dilectam animam meam in manus inimicorum eius: facta est mihi hereditas mea quasi leo in silua: dedit contra me vocem suam. Sed prius quid in siluis leo faciat, explicandum est.

Matth. 23.
Hierem. 4.
Esa. 3.
Ezech. 9.
Psal. 93.
Luc. 23.
Exech. 16.
Osea 7.
Matth. 20.
Hebr. 4.
Luc. 23.
Psal. 2.
Rom. 11.
Esa. 7.
Num 35.
Act. 3.
Ioan. 7.
Hier. 12.

est. Fertur igitur leo, cum animal aliquod capere velit, mirabilem solere rugitum edere, eóque quæ propinqua sunt animalia, perterrita cadunt, ita solo leonis clamore superantur, ac capiuntur. Vnde propheta, leo, inquit, eructauit, & quis non timebit? *Oseæ 11.* Quasi ergo leo in silua, aduersus saluatorem synagoga facta est. Nam, quamuis nullo ille terrore perculsus sit (expers enim formidinis Deus est) clamoribus tamen suis Christum synagoga interfecit. Pilatus enim dimittere volebat, & modum ipse cogitauit. Sed, qui secundum diuinam legem se doctos iactabant, crudeliores profanis inueniuntur. *Tunc ergo apprehendit Pilatus Iesum, &c.* Flagellauit iniuste, & derisioni militum Pilatus Iesum tradidit: qui corona de spinis, & veste purpurea, & alapis illum dedecorauit. Putauit enim placari hoc modo posse populos Iudæorum: si, qui nullam habebat causam, hæc non merito pati oculis cerneretur. Flagellatus autem iniuria fuit, vt à vulneribus, quæ iure peccatis nostris perpessi sumus, nos liberaret: alapis cæsus, & illusus est, vt illusori satanæ nos illudere possimus, & preuaricationis peccatum fugiamus. Omnia enim propter nos, & pro nobis Christus susceperit: quæ repulsuas vires habuerũt, quibus ea repulsa sunt: quæ nobis merito præuaricationis crimine acciderũt. Et, quemadmodum mors Christi, qui morti non subiiciebatur, ad destruendam omnium mortem suffecit, sic intelligere, ac credere oportet flagella, ac dedecora dominum pertulisse, vt à talibus nos eriperet, ipsius *Esa. 53.* enim liuore nos sanati sumus, vt scribitur. Omnes enim errauimus, vnusquisque in viam suam declinauit: & dominus posuit in eo iniquitatẽ omnium nostrum: attritus est propter scelera nostra, *Esa. 50.* vt Esaias dicit, dorsum autẽ suum dedit in flagella, & maxillas suas in alapas. Sed milites sicut pseudotyranno cuidã, more suo Christo illudunt: ideo corona de spinis imponitur, quoniã mũdani corona signum regni est, vestis quoq; purpurea: similiter huius delusionis causa liquido exprimitur, accedẽtes enim dicebant, aue, rex Iudæorum. Audiui autẽ aliquos, quibus valde placebat, per coronam de spinis, multitudinem sculptilia colentium significari, quæ per fidem in diadema Christi susceptа est. Spinę namque dicunt steriles, quoniam nullum pietatis fructum producebant: gentes fuerunt, igni solummodo nutrimentum, quemadmodum & agrorum steriles spinę. Per purpuream autem vestem, regnum totius mundi, quod per fidem Christus accepturus erat, significatum fuisse volunt. Suscipienda vero cuncta sunt, quę cum à recta via non excedant, nonnihil vtilitatis afferunt. Non est ergo eiiciendum hoc theorema, cum rebus aptissime accommodatum sit. *Et exiuit iterum Pilatus foras, &c.* Non veretur Pilatus peccatum suum fateri (iniuria enim flagellatum à se Iesum prędicat) & foras eum ducere: vt ita esse ipsi quoque cognoscant, Explere miserabili hoc visu, animos illorum putauit, & quasi accusare illos videtur, quod cupide cędẽ hominis ita manifeste petant, & clamoribus suis nolentem ad hoc pellere nitantur. Verum *Ioan. 14.* igitur in Christo inuenirur, quod dixerat, quia venit princeps mundi huius, & in me non inueniet quicquam. Animaduerte namque quomodo huc, atque illuc omnibus reuolutis, nihil diabolus delicti potest inuenire, quo inuento, iure Christum quoque posset detinere. Quare, quemadmodum totam naturã hominis in Adam vno superatam, peccato subiecit, sic modo ab ipsa per vnum superatus est. Natura enim homo, & Deus erat, qui peccatum non nouit. Sicut igitur condemnatio per primum Adam in omnes penetrauit, sic iustificati Christi benedictio, per vnum ad omnes extensa est. Testatur id Paulus dicens; Sicut enim per vnius delictum in omnes homines in condemnationem, sic & per vnius iustitiam in omnes homines in iustificationem vitæ. Ægrotauimus ergo per primum Adam, inobedientiæ, maledictionisque morbo, locupletati autem sumus per secundum, per obedientiam, & benedictionem. Autor enim legis vt Deus mandata legis seruauit vt homo. Vnde ad nos dicit; qui me *Ioan. 15.* diligit mandata mea seruat, sicut ego mandata patris mei seruaui, & maneo in dilectione eius: hic enim vt Deus, & author legis mandata sua seruare iubet, vt autem homo, mandata sui patris seruasse confirmat. *Exiuit ergo Iesus portans spineam coronam, &c.* Monstrauit inique flagellatum, & à militibus indigne illusum rerum omnium dominum, miserabiliq; hac re iram eorum sedari posse putauit. Illi vero adeo ab omni humanitate fuerunt alieni, vt immanitatem ferarum excederent, feruentiusque clamarent crudelissimo ipsum genere mortis occidendum. Quid enim amarius, aut crudelius cruce? Hoc summæ impietatis dedecus à principibus Iudæorum solis euangelista traxisse originem ostendit. Quando enim viderunt ipsum pontifices, & ministri, clamarunt; *Crucifige crucifige eum.* Nam, cum multitudo aliquo modo his factis suberubesceret, recordati forsan miraculorum illius, ipsi primũ exclamant, & vulgus incendunt. Vere igitur de ipsis propheta prædixit; quia pastores stulte egerunt, dominum enim non quæsierunt, propterea non intellexit vniuersus grex, & dissipati sunt. Nam, quoniam grex, id est, multitudo non modo *Hiere. 10.* ad cognoscendum Christum à principibus non fuit deducta, imo etiam ad cædem eius inflammata: propterea lapsa in baratrum periit. Sed, si cætera etiam diligentius consideres, originem impietatis capitibus principum impones. Ipsi hoc primi cogitauerunt, ipsi pecunia sacra proditorem conduxerunt, ipsi cohortem, atque ministros ad capiendum, ligandúmque Christum miserunt; ipsi ad Pilatum adduxerunt; ipsi denique flagellatum modo videntes, inflammantur magis inuidia, & exclamant; *Crucifige, crucifige eum.* Volebant enim dominum vineæ occidere, putantes hæreditatem eius tuto se detenturos, & honoribus summis gauisuros: sed, qui habitat in cœlis, ait Psalmista, irridebit eos, & dominus subsannabit eos; nihil enim ex sententia ipsorum secutum est, sed contrarium quam ipsi optabant, natura rerum exitum habuit. *Dixit eis Pilatus, accipite eum vos, &c.* Stupet Pilatus quomodo Iudæorum populus, & maximè principes ita truculenti sunt, vt, cum nulla in Christum causa inueniatur, tam turpi morte occidere ipsum studeãt. Hac de causa quasi contemptus indignatur, ac dicit, ministrum me impiæ cædis solum inueniſtis? ego præter Romanorum leges innocentem occidam? ego clamoribus vestris territus ad hoc me facinus detrudam? Nam, si hoc scelus vos non putatis, si malum esse non arbitramini: vos ipsi, qui

Peccatum originale manifeste asserit.

Rom. 5.

legis

legis diuinæ scientiam habere iactatis, crucifigite, cædem hanc patrate, impietatis huius crimen in capita vestra vertite: sit Iudaica solum ista temeritas. Si lex est apud vos, quę summo insontes supplicio cruciet: vos soli hoc facite, ego id non consentiam. Hæc, taliaque, breuis sermo ipsius *Malach. 2.* parturire videtur. Sed mirabitur quispiam rursus Iudæorum maximam impudẽtiam, qui nec alienigenæ quidem viri iustitia erubescunt, nec recordantur legis dicentis, quia sacerdotis labia iudicium seruabunt, & legem quærent ex ore eius. *Responderunt Iudæi, nos legem habemus, &c.* Quoniam de innouatione rerum accusatio hæc nullum, vel fictum quidem verisimiliter argumẽtum habuit, faciléque paucis demũ verbis refutata euanuit. Non enim ex hoc mundo est regnum meum dicebat, nam, si ex hoc mundo esset, ministri mei vtique certarent, ne Iudæis traderer. Quod Pilatus ita probauit, vt aperte prædicaret, nullam se in illo causam inuenire: aliud quid veteratores, & callidi homines coacti excogitarunt: legem enim se habere aiunt, quæ morte saluatorem condem- *Leui. 24.* nat. Quæ igitur lex est? Scribitur in Leuitico, quia Iudæorum aliqui rixam mouerũt in castris, quorum alter diuini nominis recordatus benedixit, id est, maledixit, & blasphemauit, qui hoc linguæ crimine mori iussus est. Homo enim, Deus ait, qui Deo maledicet, peccatum habebit; nomen autem domini nominans moriatur, lapidibusq; ab vniuersa synagoga obruatur, siue aduena, siue indigena sit. Sed ambiget aliquis forsan, quid lex velit. Nam morte quidem dignum, qui blasphemauerit in dominum, nemo negauerit: sed cúrnam, etiam si falsos quis deos ignominiosè appellauerit, peccatum habebit? non enim de vero Deo, neque cum articulo, sed simpliciter scribitur, si quis Deo maledixerit peccatum habebit. Nos autem ad hoc dicimus, tuto legislatorem locutum fuisse. Nam, si quis Deo quamuis falso maledicat, gradum feciſse videtur, vnde ad verũ *Exod. 22.* Deum blasphemandum facilius ascendat, ideo alibi etiam dicitur; deos nõ maledices; Dei enim nomen, etiam si falso quibusdam imponatur, honorandum tamen putauit: nec creaturas colere idcirco iussit; sed deitatis nomen venerari. Cum igitur lex sit, blasphemantem mori, huius criminis reum esse dominum aiunt, quia seipsum filium Dei fecit. Vbi autem id à domino dictum est? In piscina, quæ ouilis dicebatur, die sabbati à diutino morbo mirabiliter hominem liberauit. Cúmque Iudæi turbarentur magis, quoniam in sabbato, quam Christi potestatem mirarentur; pater meus vsq; modo (ait) operatur, & ego operor. Persequebantur igitur, inquit, euangelista, *Ioan. 1.* Iudæi Christum, quia non solum sabbatum soluebat, sed Deum etiam patrem esse suum dicebat Deo seipsum æqualem faciens. Christus autem ad hæc dicebat, scriptum est in lege vestra, ego dixi dij estis, & filij excelsi omnes. Si vero illos deos *Psal. 81.* dixit, ad quos sermo Dei factus est, & solui scriptura non potest; quem pater sanctificauit, & misit in mundum, vos dicitis, quia blasphemas, quia dixi filius Dei sum? Veritati ergo dictæ veritatis *Ioan. 10.* crimen inferũt. Ego vero aduersus eos voce prophetica vtar: quomodo dicitis, quia sapientes nos sumus, & lex domini nobiscum est? Nonne oportebat diligenter antea scrutari, quis, & vnde Christus sit? & siquidem mentitus fuit, pœnas ab eo

Hiere. 8.

Hæc interpretatio videtur exactior, non enim iuxta aliorum sententiam de falsis Diis, sed de principibus intelligit: Sed & eo admodum videtur veri simile, verum Deum falsorum execrationem prohibere.

non iniuria petere: sin autem verè dixit, adorare ipsum? Cur igitur, inquisitione omni contempta & sacrarum litterarũ testimoniis spretis, solummodo contradicitis, & veritatem crimini datis? Oportebat sane, quando Pilato dixistis, quia filiũ Dei seipsum fecit, tunc opera quoque ipsius in medium afferre. Oportebat quadriduo iam mor- *Ioan. 11.* tuum voce sola in vitam restitutũ narrare. Oportebat vnigenitum viduæ filium non relinquere. Oportebat synagogæ principis puellam nequa- *Luc. 7.* quam omittere. Oportebat modum miraculorum etiam non præterire: in altero quidem, adolescens, tibi dico, surge, in altera vero, puella, surge. Oportebat præterea docere, quia cæcis visum, *Matth. 9.* leprosis mundiciem solo nutu donabat. Hæc, cæteráque huiusmodi, quibus verè Deus monstrari poterat, malicioſe prætereuntes, cauillationibus solummodo vtuntur. Viro gentili, qui diuinam scripturam ignorabat, qui Iesum hominem esse videbat, clamantes dicunt, *Filium Dei seipsum fecit.* Nam certe scriptura Dei verbum in natura hominis aliquando venturum aperte prædixit; *Esa. 7.* Ecce, inquit, virgo in vtero habebit, & pariet filium; & vocabunt nomen eius Emanuel, quod interpretatur, nobiscum Deus: qui porro ex muliere natus est, quid aliud erit quam homo natura? Sed, cum homo natura sit, Deus etiam vere est. *Cum ergo audisset Pilatus hunc sermonem, &c.* In contrarium præter spem Iudæorum malicia vertitur, illi enim crimen amplificabant, in Deũ, ac dominum omnium peccasse Christum asserentes. Pilatus autem magnitudine rei ad formidinem impellitur, & diligentius quærit quam prius, vnde, & quis sit. Credidit enim, vt mihi videtur, posse Deum esse Christum, licet homo videretur, non tamen id, vt decet, neque à scriptura, sed errore gentili inductus credidit. Semideos enim, & deorum filios gentilium fabulæ multos confingunt. Romani vero imperatoribus etiam suis Dei nomen donabant, & aras eis constituebant. Curiosiùs ergo quærit Pilatus quam antea, vnde, & quis Christus esset, ipse autem nihil ei respondit, suorum non oblitus verborum; dixit enim ad eum: omnis, qui est ex veritate, audit vocem meam, Pilatus vero sculptilium, ac falsitatis *Ioan. 18.* cultor, quomodo saluatoris vocem, qui se veritatem, & filium veritatis dicebat, intelligere potuisset? aut quomodo veritatis saltem nomen susciperet, ac honoraret, qui, cum illud audisset, statim respuit dicens, quid est veritas? nec mirum, erroris enim tenebris penitus obrutus, veritatis radios aspicere nequibat. *Dicit ergo ei Pilatus, mihi non loqueris, &c.* Ex superbia tacere ipsum Pilatus putauit, propterea principatus sui potestatem quasi virgam intentat; cuius formidine impelli posse illum ad responsionem opinatus est. Posse igitur se siue punire velit, siue absoluere, & potestatem hanc in se solo sitam esse asserit. Quasi ergo taciturnitate Christi vituperatus, indignatur, atque insanit, silentij rationem nequa- *Esa. 53.* quam intelligens. Merito hic, quod Esaias prædixit, memorabor. Sicut ouis, inquit, ad occisionem adductus est: & sicut agnus coram tondente se, obmutuit; sic non aperuit os suum; in humilitate eius iudicium eius sublatum est. Psalmista *Psal. 30.* etiam in persona Christi; Ori meo, inquit, custodiam posui; obsurdui, & humiliatus sum, & silui à bonis. Quod autem à bonis dicit, pro à malis intelligendum

telligendū est. Solet enim diuina scriptura quando de Deo aliquid dicitur, melioribus vti verbis. *Respondit Iesus, non haberes potestatem, &c.* Quis, aut vnde sit, id est, ex quo patre natus sit, aperte non
Matth.7. dicit. Non enim oportet canibus (vt ipse ait) sancta committere, nec margaritas porcis proponere. Quoniam vero principatus sui Pilatus potestatem ostendebat, ac in se solo & punire, & absoluere situm esse iactabat; commodissime huic orationi vires, & potestatem suam opponit, flatúmque Pilati vel aduersus Dei gloriam tumentem deprimit, & futuris fidelibus consulit, non enim paruum detrimentum fidei est, si quis putet, inuitum Christum vi tractum ad passionem
Apoc.19. fuisse. Quomodo enim, qui natura Deus, & rex omnium à scriptura prædicatur, cogi ab aliquo potest? Hunc igitur errorem radicitus euellit dicens; *nisi tibi esset datum desuper*. Desuper autem dicit; quia ipse vnigenitus seipsum obtulit consensu patris, vt incarnationis impleretur mysterium, datum ergo, inquit, est desuper, id est, concessit, consensitque pater vna cum filio. Non enim ratione solum, quia Deus cogi non potest, verum etiam periculo patuit sæpius voluisse Iudæos
Ioan.8. Christum aggredi, & non potuisse, voluerunt, in-
Luc.4. quit alibi euangelista hic, ipsum capere, ipse vero transiens per medium eorum, ibat. Sic autem dixit; id est, non formidolosus, nec vt fugientes solent occulte, sed libero gradu ambulans, vt solebat, sic oculos eorū virtute sua tunc effugit: quoniam passionis nondum aderat tempus. Suo igitur nutu, & voluntate patris datam esse potestatem Pilato ait: vt quicquam aduersus eum agere posset. Maius autem peccatum illi, qui tradidit quam Pilato inerat: ille enim origo, & via impietatis fuit; Pilatus autem ex formidine ministrum Iudæorum se præbuit. Quis igitur tradidit, aut quem maius premit delictum? proditorem credo discipulum, deinde pontifices, & sacerdotes, & postremo ipsum Iudæorum populum, cui cum maius peccatum attestatus sit; ostendit extra impietatis peccatum, Pilatū minime fuisse. *Et exinde quærebat Pilatus dimittere eum, &c.* Pertimuit Pilatus, cum filium Dei Christum se facere audisset; ac ideo ab omni calumnia liberare ipsum studebat. Id calliditas Iudæorum cum intellexisset: ad primam vertuntur calumniam, quod regnum in se appetat, & Romanorum iugum longe à Iudæis eiicere conetur, Sed perspice, quæso quam versute huc, & illuc malicia eorum vertitur. Nam, cum hoc ipsum prius crimini darent; quia repulsi fuerant, statim secundum legem mori debere dixerūt, quia filium Dei se fecit, vt pietate in Deum, aduersus saluatorem Pilatum cogerent. Sed, quia nihil hoc sibi profuit, ad primum rursus refugiūt, & regnum Iudææ ipsum optare aduersus Cæsarem conclamant. Quare, nisi punire velit, non esse amicum Cæsaris contendunt; quoniam viuere patiatur eum, qui Cæsari contradicit, id est, qui regium nomen aduersus Cæsarem vsurpat. Et certe non cælestem, cuius maxime Christus dominus est, sed terrestrem principatum Cæsar tenebat, qui etiam à Christo dependet; per ipsum enim reges regnant, & tyranni dominantur, vt scribitur. Nugantur igitur, & frustra saluatoris gloriæ detrahunt, quibus Esaias iure increpat dicens; vos
Prouerb.8. autem accedite huc, filij iniqui, semen adulteri, & fornicariæ: super quem dilatastis os, & eiecistis linguam? Nunquid non estis vos filij perditionis, semen iniquum? Non enim in aliquem simpliciter hominem, sed ipsum, qui rerum omnium principatum cum patre tenet, falsa calumnia impudēter vtebātur. Vnde perditionis filij, & iniquum semē effecti sunt. *Pilatus ergo cum audisset hunc sermonem, &c.* Totam hanc impietatem Iudęis maxime tribui modo videmus; victus enim etiam inuitus clamoribus illorum, cessit Pilatus: adeo vt nec ius veritus sit, nec valde curauerit, quia inconstāter nimium faceret. Nam, qui sępius publice dixerit, nihil in eo inuenire: ad voluntatem modo illorum defertur, impietatis suæ ipse testis effectus. Solitum igitur ascendit tribunal, vt truculentam in Iesum sententiam proferat. Dies verò, ac hora necessario scribitur & propter resurrectionem, & tridui temporis sub terra spacium; vt sermo domini Iudæis dictus exitum habuisse intelligatur. Si- Matth.12.
cut enim, inquit, Ionas in ventre ceti tres dies fuit, & tres noctes; sic & filius hominis in corde terræ tres dies erit, & tres noctes. Ab ipso autem tribunali monstrat Iesum dicens; *ecce rex vester*. Quid igitur hoc est? Aut alludit populo, cui insontem sanguinem sitienti gratificatur; aut forsan opprobrio petit: quia tot, tantisque malis eum afficere studēt, quem ipsi Iudæorum regem appellant. *Illi autem clamabant; tolle tolle, &c.* Clamant non minus quam antea, nullo modo à crudelitate ad mansuetudinē declinati nec propter illusiones, nec propter flagella. Imo vero truculentiores facti, crucifigi iterum, atque iterum illum hortātur, qui mortuos excitauit, qui tantæ fuit æstimationis, vt rex, & filius Dei iam putaretur. Vnde ipse quoque iudex tam impium eorum clamorem redarguens, atque opprobrio tribuens, *regem*, inquit, *vestrum*, id est, hominem tantæ apud vos opinionis, *crucifigam?* Quid enim ei, exæquari potest; imo vero quid in eo minus filio Dei, atque rege inuenitur? *Respondérunt pontifices: non habemus regem nisi Cæsarem.* Resiliit aperte ab amicitia Dei populus Iu- Deut.32.
dæorum, & reliquit (vt Moses dicit) Deum, qui Hier.3.
ipsum genuit, & domini auxiliatoris eius recordatus non est. Animaduerte nanque, quomodo facies fornicariæ facta est ipsi, vt scribitur, impudenter enim omnia egit, dominum suum negauit: quo crimine Hieremiæ voce Deus ipsum accusat dicens; ite in insulas Chetim, & mittite in Cedar: Hier.3.
& discite, si gentes mutabunt deos eorum, qui nec Hier.2.
dij quidem sunt; populus autem meus mutauit gloriam eius. Et rursus, obstupuit, & exhorruit Hier.2.
cælū in hoc valde, dicit dominus, quia duo praua fecit populus meus; dereliquerunt me fontem aquæ viuæ: & effoderunt sibi cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas. Omnes enim vbique gentes errorem suum vehementer amplexæ, quos deos putarunt, ita colunt, vt non facile cultum aliorum deorum suscipiant; Israel vero calce regnum Dei percussit, & ad principatum Cæsaris transfugit. Quare non iniuria manibus Cæsaris traditus, intolerabiles belli calamitates incidit. Sed animaduerte rursus, quæso, exquisitam euangelistæ diligentiam. Non enim populus, sed principes populi respónderunt, inquit, vndique ostendens ad præcipitia subditos à pontificibus, quos sequebantur, depulsos. Non ergo solum suas, verum etiam aliorum animas, tantæ impietatis duces, ac principes perdiderunt. Ita enim & Osee.5.
propheta ipsos accusat clamans; quia laqueus fa-
Esaiæ 57.

cti estis speculationi, & sicut rete expansum super Thabor. Speculationem namque in his appellat subditam multitudinem, cuius curam principes habere debent: speculatores enim ideo apud sacras literas, præsidentes populis dicūtur. Laqueus igitur, & rete speculationi, id est, populo pontifices facti sunt; cum ipsi primi clamauerint, & aliis re ipsa dicere persuaserint, *non habemus regem nisi Cæsarem*. Et audent hoc ærumnosi, & miseri homines dicere; cum Deus pater prophetica voce, saluatoris aduentum prædixerit; gaude, clamans, fi-
Zachar.9. lia Sion, valde iubila, filia Hierusalem; ecce rex tuus veniet tibi iustus, & saluator, ipse mitis, ascendens super asinam, & super pullum filium asinæ. Ipsi autem quanquam asinæ pullo insidēMatth.21. tem Iesum publice in Hierosolyma cum infantibus diuinis honorarunt laudibus, benedictus, clamantes, qui venit in nomine domini; resiliunt tamen nunc, principatum Romanorum amplexi, & iugū regni Dei reiicientes: hoc enim plane significant dicentes; *non habemus regem nisi Cæsarem*. Sed tunc à populo, & à simplicioribus vt Deus, Christus laudabatur, nunc vero consilio, & clamore pontificum regnum Dei excutiunt. *Tunc ergo tradidit eis illum, vt crucifigeretur*. Iudæorum clamoribus victus, sententiam eorum Pilatus turpiter sequitur, iubetque illum crucifigi, in quo nihil causæ potuit inuenire. Sed Iudæis tota hæc temeritas ascribenda est. Ipsi enim origo, & caput impietatis huius fuerunt: à qua tamen Pilatum non absoluimus: causa enim vna cum illis & ipse fuit, Nā cum posset furorem Iudæorum reprimere, non modo id non fecit; sed Christum etiam eis tradidit; nec id simpliciter, sed vt crucifigatur. *Susceperunt autem Iesum, &c.* Ducūt iam, vt moriatur, fontem, & largitorem vitæ: quod diuina virtute, mirabilíque artificio pro nobis fiebat, cum ad insperatum exitum passio proruperit: laqueus enim facta est imperio mortis, & renouationis ad incorruptibilitatem, & ad nouam vitam origo. Lignum
Galat.3. igitur, vbi crucifixus est, in humeris portans, exit, condemnatus iam capitali sententia, nulla penitus de causa, & id propter nos. Tulit enim in se, quæ peccatoribus iure secundum legem imminent, factus pro nobis maledictio, vt scribi-
Deut.21. tur. Maledictus enim, ait, omnis, qui de ligno pen-
Deut.27. det. Maledicti autem omnes nos sumus; qui peccato subiecti, legem diuinam contemnimus. Multa sane omnes delinquimus, faciléque natura labitur. Et cū rursus in lege scribatur; Maledictus, qui non permanet in omnibus scriptis in libro legis huius, vt faciat ea, nostra certe, non aliorum hæc est maledictio. Nam, si prævaricatio à lege, delictum est, & nos facile labimur, legem negligentes: hac maledictione iure premimur. Maledictus igitur ille propter nos, qui peccatum nō nouit, sed, vt à maledictione omni nos liberet, crucifigitur: idque passus suffecit vt Deus, pro omnibus, mortéque carnis suę vniuersos redemit. Cru-
Psal.87. cē igitur portat Christus, non sibi, sed nobis trāsgressoribus per legem debitam. Nam, quemadmodum non propter seipsum, sed propter nos in mortuis reputatus est, vt, destructa morte ad eter-
Psal.106. niam nos vitam reduceret, sic & debitam nobis crucem in seipso suscepit, vt condemnatio legis in seipso condemnata euanescat, vt omnis iniquitas os suum obstruat: cum, qui peccatum non fe-
2.Cor.5. cit, pro peccatis omnium condemnatus sit. Hoc singulari, præclarissimóque Christi facinore ad fortitudinem, robúrque animi, quo pati omnia pro pietate velimus, mirum in modum exhortamur. Nullo enim alio pacto, vt arbitror, Deo penitus coniuncti summa bona consequemur, nisi amorem Dei terrestri huic vitæ præponentes, parati simus pro veritate mori, si opportunitas aderit. Omnis enim, inquit, qui non accipit crucem suam, & sequitur me, non est me dignus. Quod Matth.10.
nihil aliud significat (vt ego arbitror) quàm mundo propter Deum renunciare, & huic corporali vitæ bona, quæ per fidem speramus, anteponere. Sed dominus quidem noster Iesus Christus debitam nobis baiulans crucem, & hoc propter nos, nō erubescit; nos autem calamitosi, quorum mater hæc terra est, qui ex nihilo ad esse producti sumus, non audemus labores vel paruos pro pietate suscipere: sed, si forte pro Christo quicquam nobis acciderit, erubescimus. Ita inanem huius mundi gloriam sequentes, in superbiam (quæ vi-
ciorum omnium mater est) incidimus. O temeri- Eccles.10.
tatem maximam! dominum enim serui, & magistrum indigni discipuli superare studemus. Sic & Petrus quondam intolerabilem crucis putās passionem, nec mysterij vires adhuc intelligens, ex amore dicebat, propitius esto tibi, domine, ne fiat tibi hoc: ad quem Christus; Vade retro satana; Matth.16.
scandalum mihi es, quia non sapis ea, quæ Dei, sed ea, quæ hominum. Vnde non paruam vtilitatem nos colligere possumus. Discimus enim, quādo tempus ad certamina vocat, ne, si etiam, qui charissimi nobis sunt prohibeant, turpe forsan putantes, mente vllo modo illis adhibeamus. Non enim à satana differt, qui scandala ponit, & quibuscunque modis potest, à recta sententia homines seducit: quod etiā Christus illis verbis ostendere videtur, Si oculus, inquit, dexter tuus scā- Matth.5.
dalizat te, erue eum, & proiice abs te. Quod enim à fœlicitate nostra nos semouet, etiam si amicitiæ lege nobis cōiungitur, etiam si natura ipsa, & sanguinis propinquitate copulatur, nō nostrum, sed alienum, & hostile putandum est. Inter duos autem latrones crucifixus est ex malitia Iudæorum, qui, vt turpissimam mortem eius ostenderent, iustum cum iniquis condemnarunt, qui quidē duo latrones duos populos, qui postea Christo coniuncti sunt, Iudaicum dico, atque gentilem, significasse mihi videntur. Condemnati autem iure vt latrones fuerunt, quia & Iudæi legem transgredientes, pręuaricationis crimine rei erant, & gentes non creatorem, sed creaturas colebant, quamuis & alioquin, qui adhærent Christo, vna cum eo crucifiguntur. Ad nouam enim, & euangelicam vitam reformati, primæ conuersationis suæ mortem sustinent. Vnde Paulus de Christo qui- Galat.5.
dem dicit, qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum viciis, & concupiscentiis. De omnibus vero in persona sua, ego enim per legem legi mortuus sum, vt Deo viuam; Christo confi- Galat.2.
xus sum cruci. Viuo autem iam, non ego, viuit vero in me Christus. Et rursus; Si ergo mortui estis Coloss.2.
cum Christo ab elementis huius mundi, quid adhuc tanquam viuentes mundo decernitis? Mundanæ namque conuersationis mors, euangelicæ vitæ origo, ac fundamentum est. Duorum igitur crux latronum, vt ab euentu didicimus, duorum populorum coniunctionem cum Christo significabat, qui vna cum Christo quodam modo mor-

tui erant carnali voluptate spreta,& mundana vita sepulta,vt cum domino suo spiritaliter viuerēt.
Coloss.2. *Scripsit autem & titulum Pilatus, &c.* Hoc certe illud aduersus nos chirographum,quod cruci affixum à domino Paulus ait, in quo de principatibus,potestatibúsq; vt deuictis triumphauit.Nam, etsi titulum hunc non saluator, sed Iudæorum furoris minister affixerit; sed tamen ipse affixisse scribitur,qui affigi permisit.De principatibus autem in ipso triumphauit: quia appositus significabat legentibus Christum illum fuisse, qui animam suam in redemptionem omniū dabat, omnes enim homines peccati iugo depressi. Omnes enim,inquit,declinauerunt, & simul inutiles facti sunt,& diabolo seruientes turpissime degeba-
Psal.13. mus.Habebat autem diabolus aduersus naturam nostram chirographum, maledictionem legis diuinæ transgressoribus debitam, & priscam Dei sententiam, quæ aduersus primum hominem iustissime fuit prolata, in quo genus vniuersaliter nostrum(quia nemo absque peccato est)condem-
Et hic peccatum originale asseritur. natū fuit. Nam vt Adā peccauit,sic & cæteri post ipsum,mandatum Dei neglexerūt. Quare de vno aduersus omnes sententia fuit prolata. Hoc igitur aduersus genus nostrum chirographum,titulo in cruce cōfixo, saluator deleuit.Liquido namque hic titulus mortem in ligno suam significauit,quam pro condemnatorum vita passus est, & pro delictis pœnam dedit sufficientem. Nam,etsi vnus patiebatur, sed vt Deus supra omnem creaturam est dignus,& vita omnium multo prestantior; idcirco iniquitas omnis obstruxit os suum,
Psal.106. vt Psalmista canit,& peccati lingua obticuit,cum
Esa.53. delinquentes accusare non possit.Iustificati enim sumus, cū debita nostra pro nobis Christus reddiderit, liuore namque eius sanati omnes sumus, vt scribitur. Sed, quemadmodum per lignum casus noster fuerat excogitatus,sic per lignum à casu renouati cælestia bona accepimus: cum ipsius quasi ægritudinis initium propter nos in seipsum Christus lustrauerit. *Hunc ergo titulum multi legerunt,&c.*Diuinitus,vt ego puto,factū est, vt trium linguarum, quæ præcipuæ sunt, litteris scriptus titulus fuerit,Omniū enim gentium regnū Christo attributum esse significauit: ipsi enim, inquit
Dan.7. Daniel,honor, & regnum datū est, & omnes tri-
Phil.2. bus,& linguæ ipsi seruient,& vt Paulus ait,omne genu flectetur cælestiū,terrestriū, & infernorū,& omnis lingua confitebitur, quia dominus noster Iesus Christus in gloria est Dei patris.Titulus igitur iste per præcipuas linguas omniū linguarū Iesum futurum principem predicabat,& impietatis crimine Iudæos arguebat, magna eorum voce, qui legebant, conclamans, quòd dominum, regémque suum crucifixerint. *Dicebant ergo Pilato pontifices Iudæorum, &c.* Non possunt ferre huiusmodi titulum principes Iudæorum, sed acri turbati inuidia,regnum pernegant Christi. Nunquā enim inquiunt rex iste fuit, quem nos in regem nunquam suscepimus:sed ipse huiusmodi verbis vsus est.Ita ex imperitia non videbant, veritatis naturam mentiri non posse: veritas autem Christus est. Rex igitur Iudæorum est; si sic ipse dixit, & vos,ô Iudæi,affirmatis.Non vult autem Pilatus mutare titulum; quia nō fuit in omnibus sibi diuinitus permissum, aduersus saluatoris gloriam furere.Stabile nāque, ac supra calumniam Christi regnum est;etiam si Iudæi nolint,etiam si glo-

riam eius confiteri non patiantur. *Milites ergo,cum crucifixissent eum, &c.* Partiti sunt vestimenta saluatoris inter se milites. Solent enim ex truculentia publicarum rerum vindices non modo non condolere damnatis, verum etiam atrocius iussa peragere, & in calamitatibus aliorū robur quoddam animi ostentare. Vestes autem damnatorum quasi hæreditatis lege ad se pertinentes vendicāt. In quatuor igitur partes cæteris diuisis,vnam tunicam dilacerare visum non est: sortis ergo illam faciunt munus. Non enim poterat mentiri Christus,de se ipso apud psalmistam dicens; Partiti sunt vestimenta mea sibi, & in vestem meam
Psal.21. miserunt sortem.Hæc enim omnia predicta sunt: vt rerum euentibus,ipsum esse,qui venturus erat, crederemus. Non enim magna solum, sed parua quoque prædicta sunt, vt ab omnibus recte ad veritatem deducti non erraremus.Sed non nocebit, imo vero etiam proderit, nonnihil de partitione vestimentorum sublimius dicere. In quatuor partes vestimenta diuisa sunt:tunica solum indiuisa remansit. Quod mystice cuiusdam rei signum fuisse dixerim. Nam quatuor orbis partes ad salutem reductæ, indumentum verbi, id est, carnem eius impartibiliter inter se partitæ sunt. In singulos enim partibiliter transiens vnigenitus,& animam, atque corpus eorum per carnem suam sanctificans impartibiliter, atque integre in omnibus est, cum vnus vbique sit, nullo modo diuisus,sicut Paulus ait.Huius mysterij vim:legis quoque figura obumbrat; Agnum enim tempore congruo accipere iubebat,non per singula capita vnum,sed per singulas domos, atque familias:sic diuidi quodammodo agnus videbatur. Sed, vt rursus quasi integer, atque indiuisus remaneret, vna in domo comedatur,inquit,non exportabitis de carnibus eius.Sic partibiliter quantum ad singula vnius familiæ capita,& impartibiliter, quoniam in vna domo,atque familia, vnus in omnibus agnus inueniebatur. Simile quid & de vestimentis intellige, alia enim in quatuor partes diuisa sunt;sola tunica integra permansit. Quæ inconsutilis, & desuper erat cōtexta:vt significaret absque conuentu sexuum, virtute sancti spiritus desuper corpus domini contextum, atque confectum de sanguine virginis fuisse. Hæc cum nihil veritati obsint,& cōducere possint, studiosis non reiicienda sunt. *Stabant autem iuxta crucem Iesu,&c.* Non inutiliter huius quoque rei euangelista meminit; stantésque iuxta crucem matrem, & cæteras dixit, largis scilicet lachrymis flentes: facile nanque ad lachrymarum flumina genus est mulierum, præsertim si magna causa mouetur. Cur autem hæc tenuia memorat, & mulierum mentionem facit?docere vt ego arbitror voluit, tantam passionis Christi fuisse indignitatem, ac magnitudinem, vt matrem etiam eius, mors crucis, & Iudæorum illusiones commouerint, & ad hæc milites cum risu, atque triumpho coram matre ad derisionem Christi vestimenta partientes. Hic
Luc.2. certe dolor à Simeone prænunciatus fuit; Ecce, inquit, hic positus est in ruinam, & resurrectionem multorum in Israel,& in signum,cui contradicetur, & tuam ipsius animam pertransibit gladius, vt reuelentur ex multis cordibus cogitationes.Gladium enim acutū doloris magnitudinem appellauit: ex multis autem cordibus reuelatæ cogitationes sunt:cum etiam discipuli eius scandalum

Vide quam disertis verbis eadogmata de Eucharistia asserat, quæ nunc à Nouatoribus reuocantur in dubium. Exod.12.

Vides quā pie interpretatur de gladio, cum multi de stando nimium de re exponant.

dalum propter passionem passi fuisse videantur. *Cum vidisset ergo Iesus matrem,&c.* Prouidit matri, quasi parū de magnitudine doloris curaret.Nam, etsi acriter patiebatur,erat tamen etiam impassibilis. Commendauit autem eam discipulo Ioanni huic,qui euangelium hoc conscripsit, vt officium filij in eam seruaret: matrem similiter admonuit, vt parentis in discipulum authoritatem haberet,amore videlicet,atque charitate non minus illos coniungi voluit, quam si naturæ maxima propinquitate coniuncti essent. Sunt autem, qui dicunt,carnis coniunctione Christum commotum fuisse, ac ita locum in ipso affectus habuisse contendunt: ad quam quidem opinionem non nisi mente capti delabuntur. Non enim hac ratione id factum à Christo est, sed re ipsa honorandos esse parentes docere nos voluit. Æquali enim vere supplicio in Deum blasphemantes, & parentes paruipendentes puniri lex statuit. Mor-
Exod.21. te moriatur,qui nomen domini nominauit,id est, in dominum blasphemauit,& similiter qui patri, aut matri maledicit,morte, inquit, moriatur. Cū igitur ita per legem ipse præceperit,cumque omnis virtutis ipse fons sit,quomodo non oportebat ab ipso, & per ipsum primum nos discere, nec quando intolerabiles imminent ærumnæ, negligendos esse parentes?Optimus enim ille certe est: non qui magna in tranquillitate, ac copia rerum, sed qui in tempestate & egestate, mandatorum non obliuiscitur. *Postea sciens Iesus, quia iam omnia consummata sunt,&c.* Cum truculenter omnia impietate Iudæorum essent peracta, nec quicquam ad summam crudelitatem deesset; tandem sanctissima Christi caro naturale quid patitur: multis enim, ac variis doloribus exsiccata, siti torquetur; Multum enim possunt dolores, ad commouendam sitim. Innatum enim calorem exagitantes, vel quod in profunditate humidum est,consumunt, & igneis ardoribus dolētis viscera vrunt. Sicut igitur cæteras passiones, sic hanc etiam sponte Christus perpessus est: bibere igitur petit. Illi autem adeo longe ab omni humanitate aberant, vt pro iuuante potu,atque iocundo nocentem, & acerbum attulerint, & humanitatem, qua moueri videbantur, in impietatem conuerterint.Nam,cum petenti dabant,charitatis habitum suscipere videbantur. Sed non est possibile mentiri scripturam, in qua ex persona
Psal.68. Christi dicitur,& dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto. Sed hic quidem euangelista spongiam aceto plenam hyssopo illos
Luca.23. circumposuisse, ac attulisse scribit; Lucas vero
Matth.27. aceti solummodo meminit: Matthæus autem, &
Marc.15. Marcus calamo spongiam circumpositam scribit fuisse.Nec discrepantiam in euangelistis vllam esse dicemus. Nam, cum necessarium ad pietatem non esset, modum quoque rerum omnium minutius conscribere, alius aliter scripsisse videtur; quia,cum omnia facta sint,non omnia omnes,sed alius aliud cōscripsit. Beatus igitur Lucas nullam de allationis modo curam habuit. Ioannes vero à cæteris non discrepat,quamuis ita imperitis videatur. Perspicuum enim est multos impietatis fuisse ministros;milites simul,atque Iudæos. Alij ergo calamo, alij ligno hyssopi potum Iesu affe-
Ezech.9. rebant. Dictum est enim per Ezechielem à Deo ad Hierusalem, sicut fecisti;sic fiet tibi:retributio
Esai.3. tua retribuetur tibi in caput tuum. Per Esaiam

vero ad Israel dicitur; Væ,iniquo;praua secūdum opera manuum suarum accident ei. Inter cætera igitur,quæ crudeliter in Christum facta sunt:hoc quoque iudicamus, ex quo non parum vtilitatis consequi possumus. Discimus enim hinc,nō posse satiari aduersariorum animos in persequendis amicis Christi. Sed vsque ad vltimum spiritum magnum vndique tētationum cōmouent æstum. Sed hi magni labores, atque perpetui perpetuam etiam afferunt gloriā.Nam,sicut tribulatio in hac vita nō cessauit,sic in futura, quæ æterna est,gloria nunquam terminabitur. *Cum ergo accepisset Iesus acetum,&c.* Consummatum iam esse,saluator dicit: quia sæuiendi Iudæorum potestas in ipsum per mortem suam terminum habuit: quid enim non excogitarunt, aut quid supremæ inhumanitatis relictum eis est?quis cædēdi, quis contumeliandi modus non adhibitus? Merito igitur consummatum esse ait.Cumque tempus iam esset, vt etiam spiritibus apud inferos prædicaret (venit enim,vt tam viuorum, quam mortuorum dominaretur) mortem pro nobis suscepit: & hanc naturæ nostræ propriam passionem sponte subiit secundum carnem,quamuis vt Deus vita natura- 1.Cor.15.
liter sit,vt,spoliatis inferis,primitiæ dormiētium, & primogenitus(vt scripturæ dicunt)mortuorum factus, recursum ad vitam naturæ nostræ largire-
tur.Inclinauit igitur caput.Accidit enim morien- Coloss.1.
tibus vigore carnis iam cōsumpto, & anima,quæ corpus retinet,abeunte,inclinatio capitis.Quamobrem verbis hoc modo abusus euangelista est. Sic & tradidisse spiritum à consuetudine nostra dictum est;multi enim sic extingui,& mori dicūt: quamuis mihi videatur ideo nō simpliciter mortuum esse, sed tradidisse spiritum euangelista dixisse; quia in manus Dei patris animam suam commendauit, vt ipse dixit; Pater, in manus tuas Luc.23.
commendo spiritum meum; quod nobis magnæ spei fundamentum,atque originem præbet. Credere namque debemus,cum à corporibus sanctorum animæ abierint, tanquam in manus charissimi patris, bonitati diuinæ commendari; nec, vt quidam infidelium crediderunt, in terris conuersari, quousque sepulturæ honoribus affectæ sint. Nec vt peccatorum animæ ad immensi cruciatus locum, id est, ad inferos deferri,itinere hoc nobis à Christo primum preparato:sed in manus potius patris euolare. Tradidit enim animam suam manibus genitoris,vt ab illa,& per illam facto initio, certam huius rei spem habeamus, firmiter credentes in manibus Dei nos post mortem futuros, vitamque multo meliorem,ac perpetuè cū Christo victuros.Ideo enim Paulus desiderauit resolui, Phil.1.
& esse cum Christo. *Postquam autem expirauit,&c.* Velum templi,linteamen quoddam erat de latere
ad latus, à superioribus tēpli in medio depēdens, Hebr.9.
vt ad interius tabernaculū solus pontifex ingredi posset ad quod illotis pedibus introire nefas erat. Non enim licebat impreparato sancta sanctorum
aspicere. Hanc per velamenta disseperationem Hebr.9.
necessariam fuisse,Paulus ostendit dicens; Tabernaculum enim factum est primum, quod dicitur sancta; post velamētum autem secundum tabernaculum,quod dicitur sancta sanctorum, aureum habens thuribulum,& arcam testamenti circumtectam ex omni parte auro, in qua vrna aurea habens manna,& tabulæ testamēti, & virga Aaron, quæ frondueret. Sed in primum,inquit,taberna-

Vides peccatorū animas statim atq; è corpore migrarint, ad æternos cruciatus deportari.

 culum

culum sacerdotes ingrediuntur, sacrificiorum officia consummantes, in secũdum vero solus pontifex singulis annis semel, nec absque sanguine, quem offert pro sua, & populi ignorantia. In primis enim ianuis templi velũ erat extensum, intra
Hebr.9. quod primum taberculum erat. Quibus figuris (vt Paulus ait) conuenientem sanctis viam, primo
* tabernaculo stante, non fuisse manifestatam, spiritus sanctus significabat. Nullo enim modo licebat populis, vltra primum tabernaculum progredi. Nondum enim euangelicæ vitæ modus effulsit: qui per Christum vocatis à spiritu ad sanctificationem datus est. Nondum mysterium Christi enituit, sed mandata literæ adhuc pollebant: ideo in primo tabernaculo Iudæi à lege statuebantur. Exordium enim est (vt ita dicam) atque introitus disciplina legalis ad perfectionem euangelicam.
Rom.7. Illa in figuris erat; hæc ipsam veritatem amplectitur: illa sancta, & exterior; lex enim sancta est, & mandata eius iusta, & bona; hæc interior, & sancta sanctorum; Nam, cum sancti essent, qui lege iustificabantur, sanctiores per fidem Christi sancto peruncti spiritu effecti sunt. Iustitia ergo fidei multo quam legalis præstantior est, & sanctificatio copiosior. Quas ob res libenti animo
Phil.1. Paulus legalis iustitiæ detrimentum passus fuit, vt Christũ acquireret, nec inueniretur iustitiam in se habens legalem, sed eam, quæ per fidem est Iesu Christi: quamuis nonnulli retro ceciderint, & post iustitiam fidei ad mandata legis delapsi sint, secundum figuras legis viuentes. Galathę autem isti erant, quibus Paulus scripsit; quia nihil à Christo iuuarentur, si circunsionem legis amplecterentur: pertransierunt iam vetera; euacuati
Galat.5. estis, inquit, à Christo, qui in lege sanctificamini; à gratia excidistis. Sed ad propositum reuertamur. Velum templi à summo vsque deorsum scinditur; quia sancta sanctorum iam aperiuntur, & via credentibus in Christum ad interius tabernaculum præparatur. Diuinorum enim mysteriorum cognitio non amplius velo legalis literæ tegitur, nec historiæ figuris, ac vmbris, mentis nostræ acies retardatur, in simplicitate namque fidei, paucis certe verbis egemus:
Rom.10. prope te, inquit, verbum est in ore tuo, & in corde tuo, id est, verbum fidei, quod prædicamus: quia, si dixeris in ore tuo, dominus Iesus, & credideris in corde tuo, quia Deus suscitauit eum ex mortuis, saluaberis. Corde enim creditur ad iustitiam: ore autem confessio fit ad salutem. Totum enim pietatis mysterium his verbis exprimitur. Antea igitur quàm mortem pro vita nostra Christus subiisset, velum extensum omnia tegebat, cum ius mandati legalis dominaretur. Sed, postquam omnia consummata sunt, quæ in Christum Iudæi crudeliter commiserunt, postquam spiritum saluator tradidit, vetus illud, & latum velum confestim scissum omnino, atque per totum est: hoc enim significat à summo vsque deorsum. Quare sic? Quia pulcherrimis fidei nucleus, ariditate literalis testæ perfracta, denudatus est, non enim trunca, & manca, sed perfecta fidei illuminatio est. Ideo Psalmista ex persona
Psal.50. noui populi canebat dicens; Incerta, & occulta
1.Cor.1. sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Et Paulus; Gratias ago, inquit, Deo meo semper pro vobis, quia in omnibus diuites facti estis in illo, in omni verbo, & in omni scientia, & in omni cognitione.

Quia igitur omni cognitione, ac sapientia locupletandi iam erant fideles, sine aliqua veli obumbratione totum intelligentes mysterium, idcirco templi velum non in parte aliqua, sed totaliter scinditur. Opportunitas tunc maxime pulcherrima fuerat, vt velum scinderetur, & lex aperiretur, quando animam pro nobis saluator tradidit: tunc enim à gratia Dei pœnitus Israel decidit, resiliitque longe ab ea, cum tanto furore saluatorem suum impie occiderit. Quod etiam euangelista diligenter notauit dicens; *Postquam autem expirauit velum templi scissum est*: his enim verbis tempus ipsum ante oculos posuit. Sed ad hæc illud etiam dicere possumus. Solebant Iudæi, & maxime principes, ac Pharisæi, quando aliquid fieri videbant, aut audiebant, quod aduersus Deũ autorem legis ageretur, vel diceretur, vestem illico scindere, ac lugentiũ habitum suscipere. Quod faciebant, vt moleste se omnia huiusmodi ferre ostenderent, ac à simili crimine animas suas liberarent. Vnde Christi quoque discipuli, Barnabas
Act.14. dico, & Paulus, cum nonnulli ex infidelibus, opera eorum admirati, alterum Iouem, alterum Mercurium putassent, sacrificiáque illis vt diis parare: quoniam hæc res ipsi Deo iniuriam afferebat, sciderunt vestes suas, vt scribitur. Cum etiam saluator de doctrina sua à principibus Iudæorũ interrogatus dixisset, amodo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus cæli, exiliens à pontificali Cay-
Matth.vl. phas scissa, scidit vestes suas dicens, blasphemauit. Hac Iudæorum consuetudine templũ Dei quodammodo vsum, cum Christus expirasset, velum quasi vestem suam, ad contemnendam Iudæorũ impietatem illico scidit. Quod diuinitus ideo dixerim esse factum, vt sanctum Dei templum, populi causam lugere intelligeretur. *Iudæi ergo quoniam parasceue erat, &c.* Non religione id à Iudæis
Matth.27. factum est, sed quia, vt consueuerant, excolabant culicem, & camelum glutiebant. Maxima enim delicta temerariè suscipiebant, & de minimis erãt curiosi, quod in eodem patuit die. Nam Christũ occidere non dubitarunt, & sabbati honorẽ illius in re minima conseruare studebant. Autorem legis interemerunt, & legem seruare fingebant, honorant magnum illius sabbati diem, qui magnæ diei dominum crucifixerunt. Itaque gratiam à Pilato impetrarunt, sibi solis conuenientẽ. Crura enim eorum fregerunt, vt magnitudine doloris, qui iam in extremis erant, citius morereretur. *Venerunt ergo milites, &c.* Iudæorum obsequẽtes vo-
Exod.12. luntati milites, duorum latronum, qui cum Chri-
Zach.12. sto crucifixi fuerunt, vt morti citius traderẽt, crura fregerunt. Iesum autem inclinatione capitis expirasse putantes, crura eius non frangunt. Eorum tamen vnus subdubitans fortassis, an mortuus esset, lancea latus eius compungit: qui illico sanguinem simul, atque aquam emisit, benedictionis mysticè, ac sancti baptismatis originem quandã, atque primitias: Christi enim, & à Christo baptismus, & benedictionis quoque mysticè virtus à sancta eius profluit carne. Ab euentis autem, quæ tunc acciderunt, Christum illum fuisse, qui vẽturus à scriptura dicebatur, breuiter euangelista ostendit; aliqua cõmemorans, quæ à scripturis prædicta tunc exitum habuerũt. Nam nec os eius fuit comminutũ & militum lancea transfixus est: quas quidem res oculis se vidisse testatur. Seipsum enim non aliũ veritatis testem modo adduxit: atque ideo inanis glorię tumorem vt rem turpissimam fugiens, nomen suum occuluit. *Post hæc autem rogauit Pilatum Ioseph, &c.* Accusatur breui hac oratione Iudæorum rursus impietas, cum non fuisse absque periculo monstretur,
Ioan.9. doctrinam Christi amplecti. Probus enim hic inuenis quamuis Christum amaret, & disciplinam eius legi anteponeret, latebat tamen, Iudæorum formidans minas, qui mortem in Christum credentibus minitabantur. Sed vide hinc quoque quanta crudelitas in Iudæorum animis fuerit. Quippe qui nec mortuo quidem Christo, parentare voluerunt: quem Christum esse non ignorabant, cuius signa, miraculáque multa viderunt: quamuis liuoris stimulo agitati, nihil inde vtilitatis fuerint consecuti. Ad condemnationem ergo illorum, & maxime Hierosolymitarũ Ioseph Arimathiensis, Iesu corpus sepultura honorat. *Venit autem & Nicodemus, &c.* Non vnum solummodo magno animo ad sepeliendum sanctissimũ
Ioan.3. Christi corpus, sed alterum etiam exponit con-
Deuter.19. uenisse, autoritate quasi legis rem muniens: in ore namque duorũ, aut trium testium omne verbum stare lex iubet. Duo igitur polynctores Ioseph, & Nicodemus fuerunt, animo quidem credentes, sed formidine pressi, terrestrem adhuc gloriam cælesti anteferebant: & idcirco non libere, neque manifeste, sed occultius, ac timidius Christum honorabant. *Acceperunt ergo corpus Iesu, &c.* Reputatus quidem in mortuis secundum carnem propter nos est: qui vita naturaliter, ac vere per seipsum est, vt omnem impleret iustitiam: quæ generi nostro conuenit, corpúque suum morti, & sepulturæ sponte concessit. Monumentum autem in horto erat, inquit, & ipsum nouum: quæ res significat recursum nobis ad paradisum morte Christi esse præparatum. Præcursor enim ipse
Hebr.6. pro nobis ingressus est. Monumenti autem nouitas nouum, atque inauditum de morte ad vitam reditum significat. Nam & ipsa mors in morte Christi innouata, ad somni conditionem mutata est: viuimus enim Deo: & ipsa corpora nostra
Esa.26. reuictura sunt secundum scripturas. Vnde mor-
1.Thes.4. tui dormientes iam ab omnibus, & maxime à Paulo appellantur. Nam olim quidem etiam in eos, qui non peccarunt in similitudine præuaricationis Adæ (cuius imaginem induti, omnes maledictioni subijciebantur) mors apertissime regnabat. Sed, postquam secundus Adam effu-
Rom.5. sit, & morte carnis suæ humani generis vitam redemit, & imperio interitus destructo, surrexit, reformati sumus, nouæ cuidam morti non sempiternæ, sed somno simillimæ subiecti, ad similitudinem scilicet Christi, qui hanc nobis viam præparauerit. Si quis autem ideo nouum dici monumentum credit, quia nemo ante Christũ ibi positus fuerat, id non modo non renuimus, verum etiam valde approbamus: nouum enim fuit monumentum, nemóque ante Christum positus, ne alius è mortuis surrexisse crederetur. *Ibi ergo propter parasceuen Iudæorum, &c.* Non solum nouum fuisse monumentum, & in horto significauit, sed positum etiam in monumento Christi corpus exposuit, nec id quidem minimum prætermittens. Necesse est enim pro cognitione mysterij, vere Christum fuisse mortuum confiteri, propterea
Rom.10. etiam Paulus fidei regulam tradens, dicit; Quia, si dixeris in ore tuo, dominus Iesus, & credideris in corde tuo, quia Deus suscitauit eum ex mortuis, saluaberis. Corde enim creditur ad iustitiã, ore autem confessio fit ad salutem. Et alibi, tradidi vobis in primis, quod accepi, quia Christus *1.Cor.15.* mortuus est pro peccatis nostris secundum scripturas, & quia sepultus est, & quia surrexit tertia die secundum scripturas. Necessario igitur hæc etiam minuta nobis euangelista explicat: quia necesse est credere mortuum, & sepultum fuisse, vt postea vere possimus credere, vinculis interitus ruptis, ad suam vitam rediisse. Non enim erat possibile naturaliter vitam à morte detineri, nec *Act.17.* poterat is, in quo viuimus, & mouemur, & sumus, nostræ naturæ legibus perpetuo seruire, sed vt Deus naturam nostram vita indigentem viuificat.

BEDAE VENERABILIS
presbyteri in superius Euang. expositio.

Ex commen. in Ioan.

HÆc cum dixisset Iesus, egressus est cum discipulis *suis, &c.* Hoc, quod narrat ingressum dominum cum discipulis suis in ortum, non continuo factum est, cum eius illa finita esset oratio, de cuius verbis ait; *Hæc cũ dixisset Iesus*: sed alia quædam interposita, quæ ab isto prætermissa, apud alios Euãgelistas leguntur: sicut apud hunc inueniuntur multa, quæ illi similiter in sua narratione tacuerunt. Quomodo autem inter se omnes conueniant, nec veritati, quæ per alium promitur, ab alio repugnetur, quisquis nosse desiderat, non in his sermonibus, sed in aliis laboriosis literis quærat. Non ergo sic accipiamus quod ait; *Hæc cum dixisset Iesus, egressus est cum discipulis suis trans torrentem Cedron, &c.* Tanquam continuo post illa verba in illum hortum fuerit ingressus: sed ad hoc valeat, quod dictum est; *Hæc cum dixisset Iesus*: vt non eum ante opinemur ingressum, quam illa verba finiret. *Sciebat autem*, inquit, *& Iudas, qui tradebat eum, locum.* Ordo verborum est; *Sciebat locum, qui tradebat eum, quia frequenter*, inquit, *Iesus conueniebat illuc cum discipulis suis.* Ibi ergo lupus ouina pelle contectus, & inter oues alto patrisfamilias consilio toleratus, didicit vbi ad tempus exiguum dispergeret gregem, insidiis appetendo pastorem, *Zach.13.* *Iudas ergo*, inquit, *cum accepisset cohortem, &c.* Cohors, non Iudæorum, sed militum fuit. A præside itaque intelligatur accepta tãquam ad tenendum reum, seruato ordine legitimæ potestatis, vt nullus tenentibus auderet obsistere. Quanquam, & manus tanta fuerit congregata, & sic armata veniebat, vt vel terreret, vel etiam repugnaret, si quisquam Christum defendere auderet. Ita quippe eius abscondebatur potestas, & obtendebatur infirmitas, vt hæc inimicis necessaria viderentur aduersus eum, in quem nihil valuissent, nisi quod ipse voluisset, bene vtens bonus malis, & faciens bona de malis, ad faciendos bonos ex malis, & discernendos à malis. *Vt ergo dixit eis, ego sum, abierunt retrorsum, & ceciderunt in terram.* Vbi nunc militum cohors, & ministri principum, ac Pharisæorum? vbi terror & munimen armorum? Nempe vna vox dicentis? *Ego sum*, tantam turbam odiis ferocem, armísque terribilẽ, sine telo vllo perculit, repulit, strauit. Deus enim latebat in carne, & sempiter

Iunxit librum S. Aug. de cõcordia Euang.

habitaculum intrare. O impia cæcitas! Timebant ne habitaculo videlicet contaminarentur alieno, & non cõtaminarentur scelere proprio. Alienigenæ iudicis prætorio contaminari timebant, & fratris innocentis sanguine non timebant: vt hoc solum interim dicam, vbi rea malorum conscientia tenebatur, nam quòd etiã dominus erat, qui eorum impietate ducebatur ad mortem, & vitæ dator occidebatur, non eorum conscientiæ, sed ignorantiæ deputetur. *Exijt ergo Pilatus ad eos foras, & dixit, Quam accusationem, &c.* Interrogentur atque respondeant ab immundis spiritibus liberati, languidi sanati, leprosi mundati, surdi audientes, muti loquentes, cæci videntes, mortui resurgentes, &, quod omnia superat, stulti sapientes, vtrum sit malefactor Iesus: sed ista dicebant de quibus propheta iam ipse dixerat; Retribue-
Psal.34. bant mihi mala pro bonis. *Dixit ergo eis Pilatus, Accipite eum vos, &c.* Quid est quod loquitur insana crudelitas? An non interficiebant, quem interficiendum offerebant? An forte crux non interficit? Sic desipiunt, qui nõ sectantur sed infectantur sapientiam. Quid est autem; *Nobis non licet interficere quenquam*? si malefactor est, cur non licet?
Exod.22. Nõnne lex eis præcipit, ne malefactoribus, præsertim qualem istum putabant, à suo Deo seductoribus, parcant? Sed intelligendum est eos dixisse non sibi licere interficere quenquam ea paschæ festiuitate, quam celebrare iam cœperant, propter quam de ingressu etiam prætorij contaminari metuebant. Itáne obduruistis, falsi Israelitæ? Itáne omnem sensum nimia malitia perdidistis, vt ideo vos à sanguine innocentis impollutos esse credatis, quia eum fundendum alteri traditis? Nunquid & Pilatus illum, qui potestati eius à vobis ingeritur occidendus, suis est manibus occisurus? Si non eum voluistis occidi, si non insidiati estis, si non vobis tradendum pecunia comparastis, si non comprehendistis, vinxistis, adduxistis, odistis, si non occidendum gentilium manibus obtulistis, vocibus poposcistis, non eum à vobis interfectum iactate. Si autem illis omnibus vestris præcedentibus factis, etiam crucifige crucifige clamastis, audite quòd contra vos etiã pro-
Psal.56. pheta clamat; Filij hominum, dentes eorum arma, & sagittæ, & lingua eorum machæra acuta. Ecce quibus armis, quibus sagittis, qua machæra iustũ interfecistis, quando vobis interficere quenquam non licere dixistis. Hinc est, quod ad comprehendendum Iesum, cum facerdotum non ve-
Luc.22. nissent principes, sed misissent, Lucas tamẽ Euangelista in eodem suæ narrationis loco; Dixit autem, inquit, Iesus ad eos, qui venerant ad se principes sacerdotum, & magistratus templi, & seniores, Quasi ad latronem existis, &c. Sicut ergo principes sacerdotum nõ per seipsos, sed per eos, quos miserunt ad comprehendendum Christum, quid aliud quàm ipsi in suæ iussionis potestate venerunt? sic omnes, qui crucifigẽdum Christum impiis vocibus clamauerunt, non quidem per seipsos, sed eum tamen ipsi per illum qui eorum clamore ad hoc nefas impulsus est, occiderunt. Quod vero Ioannes Euangelista subiungit; *Vt sermo Iesu impleretur quem dixit significans qua morte esset moriturus*: non hic mortem crucis vult intelligi, sed quod eum Iudæi forent gentibus tradituri, hoc est, Romanis. Nã Pilatus Romanus erat, eúmque in Iudæam Romani præsidem miserant. *Vt* ergo iste *sermo Iesu impleretur*, id est vt eum sibi traditum gentes interficerent, quod Iesus futurum esse prædixerat, ideo Pilatus, qui Romanus iudex erat, cum vellet eum reddere Iudæis, vt secundum suam legem iudicarent eum, noluerunt eum accipere, dicentes; *Nobis non licet interficere quenquam*, ac sic impletus est sermo Iesu, quem de sua morte prædixit, vt eum à Iudæis traditum interficerent gentes, minore scelere quàm Iudæi, qui se isto modo ab eius interfectione velut alienos facere voluerunt, non vt eorum innocentia, sed dementia monstraretur. *Introijt ergo iterum in prætorium Pilatus, & vocauit Iesum, & dixit ei; Tu es Rex Iudæorum? & respondit Iesus, A temetipso hoc dicis, an alij tibi dixerunt de me?* Sciebat vtique dominus & quod ipse interrogauit, & quod ille respõsurus fuit: sed tamen dici voluit, non, vt ipse sciret, sed vt conscriberetur quod nos voluit vt sciremus, *Regnum meum non est de hoc mundo, si ex hoc mundo esset regnum meum, &c.* Hoc est, quod bonus magister scire nos voluit. Sed prius nobis demõstranda fuerat hominum de regno eius opinio, siue gentium, siue Iudæorum, à quibus id Pilatus audierat: quasi propterea fuisset morte plectendus, quod illicitum affectauerit regnum: vel quoniam solent regnaturis inuidere regnantes, & videlicet cauendum erat, ne huius regnum siue Romanis, siue Iudæis esset aduersum. Poterat autem dominus quod ait; *Regnum meum non est de mundo hoc, &c.* ad primam interrogationem præsidis respõdere, vbi ei dixit, *Tu es Rex Iudæorum?* Sed eum vicissim interrogans vtrum hoc à semetipso diceret, an audisset ab aliis, illo respondente ostendere voluit hoc sibi apud illum fuisse à Iudæis velut crimen obiectum, patefaciens nobis cogitationes hominũ, quas ipse nouerat, quoniam vanæ sunt. Eísque post responsionem Pilati, iam Iudæis, & Psal.93.
gentibus opportunius, aptiúsque respondens; *Regnum*, inquit, *meum non est de mundo hoc.* Quod si interrogante Pilato continuo respondisset, non etiã Iudæis, sed solis gentibus hoc de se opinantibus respondisse videretur. Nunc vero quoniã respondit Pilatus; *Nunquid ego Iudæus sum? Gens tua, &c.* Abstulit à se suspicionem qua posset putari à semetipso dixisse, quòd Iesum regem dixerat esse Iudæorum, id se à Iudæis audisse demonstrans. Deinde dicendo; *quid fecisti?* satis ostendit illud ei pro crimine obiectum, tanquam diceret; Si regem te negas, quid fecisti, vt tradereris mihi? quasi mirum non esset, si puniendus iudici traderetur, qui se diceret regem. Si autem hoc non diceret, quærendum ab illo esset, quid aliud forte fecisset, vnde tradi iudici dignus esset. Audite ergo, Iudæi, & gentes. Audi, circuncisio, audi, præputium. Audite, omnia regna terræ. Non impedio dominationem vestram in hoc mundo. *Regnum meum non* Matth.2.
est de hoc mundo. Nolite metuere metu vanissimo, quo Herodes ille maior cum Christus natus nunciaretur, expauit, & tot infantes, vt ad eum mors perueniret, occidit, timendo quàm irascendo crudelior. *Regnum*, inquit, *meum non est de hoc mundo.* Quid vultis amplius? Venite ad regnum, quod non est de hoc mundo. Venite credendo, & nolite fæuire metuendo. Dicit quidem in prophetia de Deo patre; Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius: sed Sion il- Psal.2.
la, & mons ille non est de hoc mũdo. Quod enim eius regnum, nisi credentes in eum? de quibus dicit;

De hoc mundo non sunt, sicut & ego non sum de mundo, quamuis eos esse vellet in mũdo, propter quod de illis dixit ad patrem; Non rogo, vt tollas eos de mundo, sed vt serues eos à malo. Vnde & hic non ait; Regnum meum non est in hoc mundo, sed, *non est de hoc mundo*, & cum probaret dicens; *Si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei decertarent, vt non traderer Iudæis*: non ait; Nunc autem meum regnum non est hic, sed, *non est hinc.* Hic est enim regnum eius vsque in finem seculi, habens inter se commista zizania vsque ad mes-
Matth.13. sem. Messis enim est finis seculi, quando messores venient, id est angeli, & colligent de regno eius omnia scandala, quod vtique nõ fieret, si regnum
2.Cor.5. eius non esset hic. Sed tamen non est hinc, quia peregrinatur in mundo. Regno quippe suo dicit; De mundo non estis, sed ego vos de mundo elegi. Erant ergo de mundo, quando regnum eius non erant, sed ad mundi principem pertinebant. De mundo est ergo quicquid humanum à vero quidem Deo creatum, sed ex Adam vitiata, atque damnata stirpe generatum est. Factum est autem regnũ non iam de mundo, quicquid inde in Chri-
Coloss.1. sto regeneratum est. Sic enim Deus nos eruit de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij charitatis suę: de quo regno dicit; *Regnum meum non est de hoc mundo: vel regnum meum non est hinc. Dixit itaque ei Pilatus, Ergo rex es tu? Respondit Iesus, Tu dicis, quia Rex sum ego.* Non quia se regem timuit confiteri, sed, *tu dicis*, ita libratum est, vt neque se regem neget (rex est enim, cuius regnum non est de hoc mundo) neque regem talem se esse fateatur, cuius regnum putetur esse de hoc mundo. Talem quippe sentiebat qui dixerat; *Ergo Rex es tu:* cui responsum est; *Tu dicis quia rex sum ego.* Dictum est enim, *tu dicis*, ac si dictum esset, Carnalis carnaliter dicis, Deinde subiungit, *Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati.* Non producenda huius pronominis syllaba quod ait, *in hoc natus sum*, tanquam dixerit, in hac re natus sum: sed corripienda, tanquam dixerit, In hanc rẽ natus sum, vel ad hoc natus sum; sicut ait; *Ad hoc veni in mundum.* In Græco namque euãgelio nihil est huius locutionis ambiguũ. Vnde manifestũ est, eum temporalẽ natiuitatẽ suam hic cõmemorasse, qua incarnatus venit in mũdũ: nõ illã sine initio, qua Deus erat, per quem pater condidit mundum. In hoc ergo se dixit natum, id est propter hoc natũ, & ad hoc venisse in mundum, vtique nascendo de virgine, vt testimonium perhibeat veritati. Sed quia nõ omnium est fides, adiunxit atque ait; *Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam.* Audit vtique interioribus auribus, id est, obaudit voci meæ, quod tantundem valeret si diceret, credit mihi. Cum itaque Christus testimoniũ perhibeat veritati, profecto testimonium
Ioan.14. perhibet sibi. Eius quippe vox est; Ego sum veri-
Ioan.8. tas, & dixit alio quoq; loco; Ego testimoniũ perhibeo de me. Quod vero ait, *Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam*: gratiam eam commendauit,
Rom.8. qua nos secũdum propositum vocat: de quo proposito dicit Apostolus; Scimus quia diligentibus Deum, omnia cooperãtur in bonũ, iis, qui secundum propositum vocati sunt. Propositum, scilicet vocantis, non vocatorum: quod alibi apertius ita
2.Tit.1. positum est; Collabora Euangelio secundum virtutem Dei saluos nos facientis, & vocantis vocatione sua secunda, non secundum opera nostra, sed secundum suum propositum, & gratiam. Nam si naturam cogitemus in qua creati sumus, cum omnes veritas creauerit, quis non est ex veritate? Sed non omnes sunt, quibus datum est, vt audiant veritatem, hoc est obediant veritati, & credant in veritatem, quia id ex ipsa veritate præstatur, nullis proculdubio præcedentibus meritis, ne gratia non sit gratia. Si enim dixisset, Omnis qui audit vocem meam, ex veritate est: ideo dictum ex veritate putaretur, quia obtemperat veritati non autem hoc ait, sed ait, *Omnis qui est ex veritate, audit meam vocem.* Ac per hoc non ideo est ex veritate, quia eius audit vocem: sed ideo audit, quia ex veritate est, id est, quia hoc illi donum ex veritate collatũ est. Quod quid est aliud, quam donante Christo credi in Christum? *Dixit ei Pilatus, Quid est veritas?* (Nec expectauit audire responsum:) *Sed cum hoc dixisset, iterum exiit ad Iudæos, &c.* Credo, cum dixisset Pilatus. *Quid est veritas?* In mentem illi venisse continuo consuetudinem Iudæorum, qua solet eis dimitti vnus in Pascha: & ideo non expectauit vt responderet ei Iesus, *Quid est veritas*: ne mora fieret, cum recoluisset morẽ quo posset eis per Pascha dimitti: quod eum valde cupiuisse manifestum est: uelli tamen ex eius corde non potuit Iesum esse regem Iudæorum, tanquam hoc sibi, sicut in titulo, ipsa veritas fixerit, de qua quid esset interrogauit. Sed hoc audito, clamauerunt rursum omnes dicentes; *Non hunc, sed Barrabam: erat autem Barrabas latro.* Non reprehendimus, ô Iudæi, quod per Pascha liberatis nocentem, sed quod occiditis innocentem quod tamen nisi fieret, verum Pascha non fieret. Sed vmbra veritatis à Iudæis errantibus tenebatur, & mirabili dispensatione diuinæ sapientiæ, per homines fallaces eiusdem vmbræ veritas implebatur: quia vt verum Pascha fieret, Christus velut ouis immolabatur. Cùm Iudæi clamassent non Iesum sibi à Pilato velle dimitti per pascha, sed Barrabam latronem, non saluatorem, sed interfectorem, non datorem vitæ, sed ademptorem; *Tunc apprehendit Pilatus Iesum & flagellauit.* Hoc autem Pilatus non ob aliud feciſſe credendus est, nisi vt eius iniuriis Iudæi satiati, sufficere sibi existimarent, & vsque ad eius mortem sæuire desisterent. Ad hoc pertinet, quod idem prẽses etiam cohortem suam permisit facere, quæ sequuntur: aut fortassis & iussit: quanuis hoc Euangelista tacuerit. Dixit enim quid deinde fecerint milites: Pilatum tamen id iussisse non dixit. *Et milites*, inquit, *plectentes coronam de spinis imposuerunt capiti eius, &c.* Sic implebantur quæ de se prædixerat Christus. Sic martyres informabantur ad omnia, quæ persecutores libuisset facere perferenda. sic paulisper occultata tremẽda potentia: sic regnum quod de hoc mundo non erat, superbum mundum, non atrocitate pugnandi, sed patiendi humilitate vincebat: sic illud granum multiplicandum seminabatur horribili contumelia, vt mirabili pullularet in gloria. *Exiit iterum Pilatus foras, &c.* Hinc apparet non ignorante Pilato, hæc à militibus facta, siue iusserit ea, siue permiserit: illa scilicet causſa quam supra diximus, vt hæc eius ludibria inimici libentissimè biberent, & vlterius sanguinem non sitirent. Egreditur ad eos Iesus portans spineam coronam, & purpureum vestimentum: non clarus imperio, sed plenus opprobrio. & dicitur eis, *Ecce homo.* Si regi inuideritis,

iam

iam parcite, quia deiectum videtis. Flagellatus est, spinis coronatus est, ludibriosa veste amictus est, amarissimis conuitiis illusus est, alapis cęsus est. Feruet ignominia, frigescat inuidia. Sed non frigescit: inardescit potius & increscit. *Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia filium Dei se fecit.* Ecce altera maior inuidia. parua illa quippe videbatur velut affectatæ illicito ausu regiæ potestatis: & tamen neutrum sibi Iesus mendaciter vsurpauit: sed vtrunque verum est, & vnigenitus est Dei filius, & rex à Deo constitutus super Sion montem sanctum eius. & vtrunque nũc demonstraret, nisi quanto erat potentior, tanto mallet esse parientior. *Iesus autem responsum non dedit ei, &c.* Hoc silentium domini Iesu Christi non semel factum, collatis omnium Euangelistarum narrationibus, reperitur, & apud principes sacerdotum, & apud Herodem, quo eum, sicut Lucas
Luc.23. indicat, miserat Pilatus audiẽdum, & apud ipsum Pilatum: vt non frustra de illo Prophetia præ-
Esa.53. cesserit; Sicut agnus coram tondente se sine voce, sic non aperuit os suum. Tunc vtique, quando interrogantibus non respondit. Quãuis enim quibusdã interrogationibus sæpe responderit, tamen propter illa, in quibus noluit respondere, ad hoc data est de agno similitudo, vt in suo silentio non reus sed innocens haberetur. Cum ergo iudicaretur, vbicunque non aperuit os suum, sicut agnus non aperuit, id est, non sicut male sibi conscius, qui de peccatis conuincebatur suis, sed sicut mansuetus, qui pro peccatis immolabatur alienis. *Respondit Iesus, Non haberes aduersus me potestatem vllam, nisi tibi esset datum desuper, &c.* Ecce respondit, & tamen vbicunque non respondit, non sicut reus siue dolosus, sed sicut agnus, hoc est, sicut simplex atque innocens non aperuit os suum. Proinde vbi non respondebat, sicut ouis silebat: vbi respondebat, sicut pastor docebat. Discamus ergo quod dixit, quod & per Apostolum docuit, quia non est potestas nisi à Deo: & quia
Rom.13. plus peccat, qui potestati innocentem occidendum liuore tradit, quam potestas ipsa, si eum timore alterius maioris potestatis occidit. Talem quippe Deus Pilato dederat potestatem, vt esset etiam sub Cæsaris potestate. quapropter, *Non haberes*, inquit, *aduersus me potestatem vllam*, id est, quantulamcunque habes, nisi hoc ipsum, quicquid est, *tibi esset datum desuper*. Sed quoniam scio quantum sit, non enim tantum est, vt tibi omnimodo liberum sit: propterea, qui me tradidit tibi maius peccatum habet. Ille me quippe tuæ potestati tradidit inuidendo, tu vero eandem potestatem in me exerturus es metuendo. Nec timendo quidem præsertim innocẽtem homo hominem debet occidere: sed tamen id zelando facere, multo maius malum est, quam timendo: & ideo non ait verax magister, Qui me tibi tradidit, ipse peccatum habet, tanquam ille non haberet, sed ait; *Maius habet peccatum*: vt etiam se habere intelligeret. Neque enim propterea illud nullum est, quia maius est. *Inde quærebat Pilatus dimittere eum.* Quid est hoc quod dictum est, *inde*, quasi antea iam non quærebat? Lege superiora, & inuenies iam dudũ eum quærere dimittere Iesum. *Inde*, itaque intelligendum est, propter hoc, id est, ex hac causa, ne haberet peccatum occidendo innocentem sibi traditum, quanuis minus peccans quàm Iudæi, qui eum illi tradiderunt occidendum. *Inde* ergo, id est, ideo, ne hoc peccatum faceret, non nunc primum, sed ab initio quærebat eum dimittere. *Iudæi autem clamabant dicentes; Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris, &c.* Maiorem timorem se ingerere putauerunt Pilato terrendo de Cęsare, vt occideret Christum, quàm superius vbi dixerunt; *Nos legem habemus & secundum legem debet mori, quia filium Dei se fecit.* Eorum legẽ quippe ille non timuit vt occideret, sed magis filium Dei timuit, ne occideret. Nunc vero non sic potuit contemnere Cæsarem, authorem potestatis suæ, quemadmodum legem gentiis alienæ. Adhuc tamen Euangelista sequitur, & dicit; *Pilatus ergo cum audisset hos sermones, adduxit foras Iesum, &c.* Qua hora sit dominus crucifixus, Marc.15.
propter Euangelistæ alterius testimonium, qui dixit, Erat autẽ hora tertia, & crucifixerunt eum: quoniam magna disceptatio solet oboriri, cum ad ipsum locum vbi crucifixus narratur, ventum fuerit, vt potuerimus, si dominus voluerit, disserere mus. Cum ergo pro tribunali sedisset Pilatus, *Dicit Iudæis, Ecce rex vester, &c.* Adhuc terrorẽ, quem de Cæsare iniecerant, superare conatur, de ignominia eorum volens eos frangere, dicendo, *Regem vestrum crucifigam?* Quos de ignominia Christi mitigare non poterat. sed timore mox vincitur. *Responderunt enim pontifices: Non habemus regem nisi Cæsarem. tunc ergo tradidit eis illum, vt crucifigeretur.* Apertissime quippe contra Cæsarem venire videretur, si regem se non habere nisi Cæsarem profitentibus, alium regem velit ingerere, dimittendo impunitum, quem propter hos ausus ei tradiderunt occidendũ. Tradidit ergo eis illum, vt crucifigeretur. Sed nunquid aliud ante cupiebant, quando dicebat, *Accipite eum vos, & crucifigite?* Vel etiam superius; *Accipite eum vos, & secundum legem vestram iudicate eum?* Cur autem hoc illi tantopere noluerunt dicentes, *Nobis non licet interficere quenquam?* & omni modo instantes vt non ab eis, sed à præside occideretur, & ideo eum occidendum accipere recusantes, si tunc eum accipiunt occidendum? Aut si hoc nõ sit, cur dictum est; *Tunc ergo tradidit eis illum vt crucifigeretur?* An aliquid interest? plane interest. Non est enim dictum, Tunc ergo tradidit eis illum vt crucifigerẽt eum, sed, *Vt crucifigeretur*: id est, vt iudicio, ac potestate præsidis crucifigeretur. Sed ideo illis traditum dicit Euangelista, vt eos crimine implicatos, à quo alieni esse conabantur, ostenderet. Non enim faceret hoc Pilatus, nisi vtid quod eos cupere cernebat, impleret. Quod ergo sequitur, *Susceperunt autem Iesum, & eduxerunt.* Potest ad milites iam referri apparitores præsidis. nam postea euidentius dicitur, Milites ergo, cum crucifixissent eum, quamuis Euangelista eriam si totum Iudæis tribuit, merito facit. Ipsi enim susceperunt, quod auidissimè flagitauerunt: & ipsi fecerunt, quicquid vt fieret extorserunt. Iudicante, atque damnante Pilato pro tribunali dominum nostrum Iesum Christum hora quasi sexta susceperunt, & eduxerunt. *Et baiulans sibi crucem, exiit in eum qui dicitur Caluariæ locum, Hebraicè Golgotha: vbi eum crucifixerunt.* Quid est ergo, quod Marcus euangelista dicit; Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum? nisi quia hora tertia crucifixus est dominus linguis Iudæorum, hora sexta manibus militum: vt intelligamus horam quintam iam fuisse transactam, & aliquid de sexta cœptum, quando

quando sedit pro tribunali Pilatus, quæ dicta est à Ioanne hora quasi sexta: & cum duceretur, vt ligno cum duobus latronibus configeretur, & iuxta eius crucem gererentur, quæ gesta narrantur, hora sexta integra compleretur: ex qua hora vsque ad nonam Sole obscurato tenebras factas, trium euangelistarum, Matthæi, Marci, Lucæ contestatur authoritas. Est & alia huius solutio quæstionis, vt non hic accipiatur hora sexta diei, quia nec Ioannes ait, Erat autem hora diei quasi sexta: sed ait; *Erat autem parasceue paschæ hora quasi sexta.* parasceue autem Latine præparatio est. Sed isto verbo Græco libentius vtuntur Iudæi in huiusmodi obseruationibus, etiam qui magis Latine quam Græce loquũtur. Erat autem præparatio paschæ: pascha vero nostrũ, sicut
1.Cor.5. dicit Apostolus, immolatus est Christus. Cuius paschæ præparationem si ab hora noctis nona computemus: (tunc enim videntur principes sacerdotum prænunciasse domini immolationem, dicentes, Reus est mortis, cum adhuc in domo pontificis audiretur: vnde congruenter accipitur inde cœpisse præparationem veri paschæ, cuius vmbra erat pascha Iudæorum, id est, immolationis Christi, ex quo à sacerdotibus prænunciatus est immolandus) profecto ab ea noctis hora, quæ nona fuisse conuincitur, vsque ad horam diei tertiam, qua crucifixum esse Christum Marcus Euãgelista testatur, sex horæ sunt, tres nocturnæ, tres diurnæ. Vnde in hac parasceue paschæ, id est, præparatione immolationis Christi, quæ ab hora noctis nona cœpta erat, quasi sexta agebatur hora: id est, peracta quinta, iam sexta currere cœperat, quando Pilatus tribunal ascendit. Adhuc enim erat ipsa præparatio, quæ ab hora noctis nona cœperat, donec fieret quæ præparabatur Christi immolatio, quæ facta est hora secundum Marcum tertia, non præparationis, sed diei: eadémque sexta non diei, sed præparationis, sex vtique horis à noctis nona vsque ad diei tertiam computatis. Harum duarum solutionum istius difficilis quæstionis eligat quisque quam volet. Melius autem quid eligat iudicabit, qui de consensu euangelistarum quæ operosissime disputata sunt, legerit. *Susceperunt autem Iesum, & eduxerunt eum: & baiulans sibi crucem, exiit in eum qui dicitur Caluariæ locum, Hebraice autem Golgotha, vbi eum crucifixerunt.* Ibat ergo ad locum vbi erat crucifigendus, portans crucem suam Iesus. Grande spectaculum: sed si spectet impietas, grande ludibrium: si pietas, grande mysterium: si spectet impietas, grande ignominiæ documentum: si pietas, grande fidei monumentum. Si spectet impietas, ridet regem pro virga regni lignum sui portare supplicij. Si pietas, videt regem baiulantem lignum ad semetipsum figendum, quod fixurus fuerat etiam in frontibus regum: in eo spernendus oculis impiorum, in quo erant gloriatura
Galat.6. corda sanctorum. Dicturo enim Paulo, Mihi enim absit gloriari nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, ipsam crucem suo gestans humero commendabat: & lucernæ arsuræ, quæ sub modio ponendæ non erat, candelabrum, ferebat. *Baiulans ergo sibi crucem, Et cum eo alios duos, hinc & hinc, medium autem Iesum.* Isti duo latrones erant, sicut aliorum Euangelistarum narratione didicimus,
Marc.15. cum quibus crucifixus, & inter quos fixus est
Luca 23. Christus: de quo præmissa dixerat prophetia, Et inter iniquos deputatus est. *Erat scriptum Hebraice, Græce, & Latine, Rex Iudæorum.* Hæ quippe tres linguæ ibi præ cæteris eminebant: Hebræa propter Iudæos in lege Dei gloriantes: Græca propter gentium sapientes: Latina propter Romanos multis, ac pene omnibus iam tunc gentibus imperantes. *Dicebant ergo Pilato Pontifices Iudæorum, Noli scribere, Rex Iudæorum, &c.* O ineffabilem vim diuinæ operationis, etiam in cordibus ignorantium. Nonne occulta vox quædam Pilato intus quodam, si dici potest, clamoso silentio personabat, quod tanto ante in psalmorum literis prophetatum est, Ne corrũpas tituli inscriptionem? Ecce tituli inscriptionem non corrumpit: Quod scripsit, scripsit. Sed etiam pontifices qui hoc corrumpi volebant, quid dicebant? *Noli scribere*, inquiunt, *Rex Iudæorum, sed quia ipse dixit, Rex sum Iudæorum.* Quid loquimini, insani? Quid fieri contradicitis, quod mutare nullo pacto potestis? Nũquid enim propterea non erit verũ, quia Iesus ait, *Rex sum Iudæorum?* Si corrumpi non potest quod Pilatus scripsit, corrumpi potest quod veritas dixit? Sed Iudæorum tantum rex Christus est, an & gentium? Immo & gentium. Cum enim dixisset
Psal 2. in prophetia; Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum eius, prædicans præceptum domini: ne propter montem Sion solis Iudæis eum regem quisquam diceret constitutum, continuo subiecit, Dominus dixit ad me, filius meus es tu: ego hodie genui te. Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Vnde & ipse
Ioan.10. iam per os proprium loquens apud Iudæos; Habeo, inquit, alias oues, quæ non sunt ex hoc ouili: oportet me & ipsas adducere: & vocem meam audient: & erit vnus grex, & vnus pastor. Cur ergo magnum volumus intelligi in hoc titulo sacramentum, in quo scriptum erat; *Rex Iudæorum*, si
Rom.11. Rex est Christus & gentium? quia scilicet oleaster factus est particeps pinguedinis oleæ. Nam olea particeps facta est amaritudinis oleastri. Nam in eo quod de Christo veraciter scriptus est titulus; *Rex Iudæorum*, qui sunt intelligendi Iudæi? nisi
Rom.9. Abrahæ semen, filij promissionis, qui sunt etiam filij Dei, quoniam non qui filij promissionis deputantur in semine: & gentes erant, quibus dicebat; Si autem vos Christi, ergo semen Abrahæ
Galat.3. estis, secundum promissionem hæredes. Rex ergo Iudæorum Christus, sed Iudæorum circũcisione cordis: spiritu, non litera: quorum laus non ex hominibus, sed ex Deo est, pertinentium ad Hieru-
Rom 2. salem liberam matrem nostram, æternam in cælis, Saram spiritualem ancillam, & filios eius de domo libertatis eiicientem. Ideo enim Pilatus quod scripsit scripsit, quia dominus quod dixit dixit. *Milites ergo cum crucifixissent eum acceperunt vestimenta eius, &c.* Factum est quod voluerunt Iudæi. Non ipsi, sed milites qui parebant Pilato, iudicante ipso crucifixerunt Iesum: & tamen si voluntates, si insidias, si opera, si traditionem, postremò si extorquentes clamores eorum cogitemus, magis vtique Iudæi crucifixerunt Iesum: sed de partitione & sortitione vestimentorũ eius non est prætereunter loquẽdum. Quamuis enim omnes euangelistæ quatuor huius rei meminerint, cæteri tamen breuius quam Ioannes, & clausè illi, iste verò apertissime, & quot partes de vestimẽtis eius fecerint, dixit, id est quatuor, vt singulas

tollerent

Remittit ad librũ S. Aug. de consensu Euangelistarũ.

tollerent. Vnde apparet quatuor milites fuisse, qui eo crucifigendo præsidi paruerunt. Manifeste quippe ait, *Milites ergo cum crucifixissent eum, acceperunt vestimenta eius, & fecerunt quatuor partes, vnicuique militi partem: & tunicam.* Subaudiendum est, acceperũt: vt iste sit sensus; Acceperũt vestimenta eius, & fecerunt quatuor partes, vnicuique militi partem: acceperũt & tunicam. & sic locutus est, vt de cæteris vestimentis nullam sortem missam esse videamus, sed de tunica, quam simul cum cæteris acceperunt, sed non similiter diuiserunt. De hac enim sequitur exponẽs; *Erat autẽ tunica inconsutilis, desuper cõtexta per totum.* Cur autẽ de illa sortẽ miserint, narrans; *Dixerunt ergo*, inquit, *adinuicem; Non scindamus eam, sed sortiamur de illa cuius sit.* Apparet itaque in aliis vestibus æquales eos habuisse partes, vt sortiri necesse nõ fuerit: in illa vero vna non eos habere potuisse singulas partes nisi scinderetur, vt pannos eius inutiliter tollerent: quod ne facerent, ad vnum eam peruenire sortitione maluerunt. Huius euangelistæ narrationi consonat etiam propheticum testimonium, quod & ipse continuo sobiungens: *Vt scriptura*, inquit, *impleretur, dicens; Partiti sunt vestimenta mea sibi, & in vestem meam miserunt sortem.* Non enim ait sortiti, sed, *partiti.* nec ait, sortientes partiti sunt: sed in cæteris vestimentis sortem omnino non nominans, postea dixit, *& in vestem meam miserunt sortem,* propter illam reliquam tunicam. De qua re dicam quod ipse donauerit, cum prius eam, quę oboriri potest, tanquam euangelistæ inter se discrepent, calumniam propulsauero, demonstrant nullius cæterorum verba narrationi Ioannis esse contraria. *Matth.27.* Matthæus enim dicendo; Diuiserunt vestimenta eius sortem mittentes, ad totam diuisionem vestimentorum voluit intelligi etiam illam tunicam pertinere, de qua sortem miserunt: quia vtique omnes vestes diuidendo, in quibus & illa fuit, de ipsa sortiti sunt. *Luc.23.* Tale est, quod ait etiam Lucas; Diuidentes vestimenta eius, miserunt sortes. Diuidentes enim venerunt ad tunicam, de qua facta est sortitio, vt inter eos vniuersa vestimentorum eius diuisio compleretur. Quid autem interest vtrum dicatur, diuidentes miserunt sortes, quod ait Lucas: an, diuiserunt, sortem mittẽtes, quod ait Matthæus? nisi quod Lucas dicendo sortes, pluralem pro singulari numerum posuit: quæ locutio scripturis sanctis insolita non est, quamuis nonnulli codices sortem reperiantur habere, non sortes. *Marc.15.* Marcus itaque solus videtur aliquam intulisse quæstionem. Dicendo enim; Mittentes sortem super eis quis quid tolleret: tanquam super omnibus vestimentis, non super sola tunica sors sit missa, locutus videtur. Sed etiam hic breuitas obscuritatem facit. Sic enim dictum est, mittentes sortem super eis, ac si diceretur, mittentes sortem cum diuiderentur. quod & factum est. Omnium quippe vestimentorum eius diuisio completa non esset, nisi sorte claruisset quis etiam illam tunicam tolleret: vt sic contentio diuidentium finiretur, vel nulla potius oriretur. Quod ergo ait; quis quid tolleret, quando quidem hoc sorti deputatur, non ad omnia quæ diuisa sunt vestimenta referendum est: sors enim missa est, quis illam tunicam tolleret: de qua quoniam narrare prętermisit qualis fuerit, & quemadmodum ęqualibus factis partibus sola remanserit; quæ ne conscinderetur, venit in sortem, pro ea positum est quod ait, quis quid tolleret, id est, quis eam tolleret: tanquam si totum ita diceretur; Diuiserunt vestimenta eius sortem mittentes super eis, quis tunicam quę partibus ęqualibus superfuerat, tolleret. Quæret forte aliquis, quid significet in tot partes vestimentorum facta diuisio, & de tunica illa sortitio. Quadripertita vestis domini nostri Iesu Christi, quadripertitam figurauit eius Ecclesiam, toto scilicet, qui quatuor partibus constat, terrarum orbe diffusam, omnibus eisdem partibus æqualiter, id est concorditer distributam: propter quod alibi dicit missurum se angelos suos vt colligant electos eius à quatuor ventis: quod quid est, nisi à quatuor partibus mundi, oriente, occidẽte, aquilone, & meridie? *Marc.13.* Tunica vero illa sortita, omnium partium significat vnitatem, quæ charitatis vinculo continetur. De charitate autem locuturus Apostolus, *Ephes.4.* Supereminentiorem, inquit, viam vobis demonstro. & alio loco ait; *Ephes.3.* Cognoscere etiam supereminẽtem scientię charitatem Christi. *Coloss.3.* Itémque alibi; Super omnia autem hæc, charitatem, quæ est vinculum perfectionis. Si ergo charitas & supereminentiorem habet viam, & supereminet scientiæ, & super omnia præcepta est, meritò vestis quę significatur, desuper contexta perhibetur: inconsutilis autem, ne aliquando dissuatur: & ad vnum peruenit, quia in vnum omnes colligit, sicut in apostolis cum esset etiam ipse numerus duodenarius, id est, quadripartitus inter omnes, & omnes essent interrogati, solus Petrus respondit; Tu es Christus filius Dei viui. & ei dicitur. *Matth.6.* Tibi dabo claues regni cælorum. tanquam ligandi, & soluendi solus acceperit potestatem, cum & illud vnus pro omnibus dixerit, & hoc cum omnibus tanquam personam gerens ipsius vnitatis acceperit. Ideo vnus pro omnibus, quia vnitas est in omnibus. Vnde & hic cum dixisset, *desuper contexta,* addidit, *per totum.* quod si referamus ad id quod significat, nemo eius est expers, qui pertinere inuenitur ad totum: à quo toto, sicut Gręca indicat lingua, catholica vocatur ecclesia. In sorte autem quid nisi Dei gratia commendata est? Sic quippe in vno ad omnes peruenit, cum sors omnibus placuit, quia & Dei gratia in vnitate ad omnes peruenit: & cum sors mittitur, non personæ cuiusquam vel meritis, sed occulto Dei iudicio ceditur. Nec ideo ista nõ aliquid boni significasse quis dixerit, quia per malos facta sunt, non scilicet per eos, qui Christum secuti, sed qui sunt persecuti. Quid enim de ipsa cruce dicturi sumus, quæ certe similiter ab inimicis, atque impiis Christo facta, & impacta est? & tamen ea significari recte intelligitur quod ait Apostolus, quæ sit latitudo, & *Ephes.3.* longitudo, & altitudo, & profundum. Postremò quid est, quod omnes nouerunt signum Christi, nisi crux Christi? quod signum nisi adhibeatur siue frontibus credentium, siue ipsi aquæ, ex qua regenerantur, siue oleo, quo chrismate vnguntur, siue sacrificio, quo aluntur, nihil eorum rite perficitur. *Crucis signi virtus. Nota chrismatis oleum, quo vngimur.* Quomodo ergo per id quod mali faciunt, nihil boni significatur, quando per crucem Christi quam fecerũt mali, in celebratione sacramentorum eius, bonum nobis omne signatur? *Et milites quidem*, inquit, *hæc fecerunt. Stabant autẽ iuxta crucem Iesu, mater eius, &c.* Hæc nimirum est illa hora, *Ioan.2.* de qua Iesus aquam conuersurus in vinum dixerat matri; Quid mihi & tibi est, mulier? Nondum venit hora mea. Hanc itaque horam prædixerat, quæ

quæ tunc nondum venerat, in qua deberet agnoscere moriturus, de qua fuerat mortalis natus. Tunc ergo diuina facturus, non diuinitatis, sed infirmitatis matrem velut incognitam repellebat: nunc autem humana iam patiens, ex qua fuerat factus homo, affectu commendabat humano. Tunc enim qui Mariam creauerat, innotescebat virtute: nunc vero quod Maria pepererat, pendebat in cruce. Moralis igitur insinuatur locus. Facit quod faciendum admonet. Exemplo suo instruit præceptor bonus, vt à filiis piis impendatur cura parentibus: tanquam lignum illud vbi erant fixa membra moriẽtis, etiam cathedra fuerit magistri docentis. Ex hac doctrina sua didicerat Paulus Apostolus *1.Tim.5.* quod docebat quando dicebat; Si quis autem suis, & maxime domesticis non prouidet, fidem negat, & est infideli deterior. Quid autem cuique tam domesticum, quàm parentes filiis aut parentibus filij? Huius itaque saluberrimi præcepti, ipse magister sanctorum, de seipso constituebat exemplum, quando non vt famulæ Deus, quam creauerat, & regebat, sed vt matri homo, de qua creatus fuerat, & quam relinquebat, alterum pro se quodammodo filium prouidebat. Nam cur hoc fecerit, quod sequitur indicat. Ait enim Euangelista; *Ex illa hora accepit eam discipulus in sua.* de seipso dicens: sic quippe de se commemorare solet, quod eum diligebat Iesus: qui vtique omnes, sed ipsum præ cæteris & familiarius diligebat, ita vt in conuiuio super pectus suum discumbere faceret: credo vt istius Euangelij, quod per eum fuerat prædicaturus, diuinam excellentiam hoc modo altius commendaret. Sed in quæ sua Ioannes matrem domini accepit? Neque enim *Matth.19.* non ex eis erat, qui dixerant ei; Ecce nos dimisimus omnia, & secuti sumus te: sed ibi quoque audierat; Quicunque ista dimiserit propter me, accipiet in hoc seculo centies tantum. Habebat ergo ille discipulus centupliciter plura quàm dimiserat, in quæ susciperet eius matrem, qui illa donauerat. Sed in ea societate beatus Ioannes perceperat centuplum, vbi nemo dicebat aliquid suum, sed erant illis omnia communia, sicut in *Act.2.* Actibus Apostolorum scriptum est. Sic enim apostoli erant quasi nihil habentes, & omnia possidentes: & distribuebatur vnicuique prout cuique opus erat: vnde intelligendum est sic distributum fuisse huic discipulo quod opus erat, vt illic etiam beatæ Mariæ tanquam matris eius portio poneretur. Magísque sic debemus accipere quod dictum est; *Ex illa hora suscepit eam discipulus in sua,* vt ad eius curam quicquid ei esset necessarium, pertineret. *Suscepit ergo eam in sua:* non prędia, quę nulla proprie possidebat, sed officia, quæ propria dispensatione exequenda curabat. Deinde subiungit. *Postea sciẽs Iesus quia omnia cõsummata sunt, &c.* Quis potest quæ facit, ita disponere, quomodo disposuit homo iste, qui passus est? Sed homo mediator Dei, & hominum, homo de quo prædictum legitur; Et homo est, & quis agnoscit eum? quoniam omnes, per quos hæc fiebant, non agnoscebant hominem Deum. Homo namque apparebat, qui Deus latebat. Patiebatur hæc omnia, qui apparebat, & idem ipse disponebat hæc omnia, qui latebat. Vidit ergo quia consummata sunt omnia, quę oportebat vt fierent, antequam acciperet acetum, *Psal.68.* & traderet spiritum. Atque vt hoc etiam consummaretur, quod scriptura prædixerat; Et in siti mea potauerunt me aceto; *Sitio*, inquit, tanquam diceret, Hoc minus fecistis, date quod estis. Iudæi quippe ipsi erant degenerantes à vino patriarcharum, & prophetarum, & tanquam de pleno vase iniquitate mundi huius impleti, cor habentes velut spongiam cauernosis quodammodo, atque tortuosis latibulis fraudulentum. Hyssopo autem circumposuerunt spongiam aceto plenam: quam, quoniã herba est humilis, & pectus purgat, ipsius Christi humilitatẽ congruenter accipimus, quam circundederunt, & se circunuenisse putauerunt. vnde est illud in psalmo quinquagesimo; Asperges me, domine, hyssopo, & mundabor. *Psal.50.* Christi nanque humilitate mundamur, quia nisi humiliasset *Phil.2.* semetipsum, factus obediens vsque ad mortem crucis, non vtique sanguis eius in peccatorum remissionem, hoc est, in nostram mundationem fuisset effusus. Nec moueat quomodo spongiam ori eius potuerint admouere, qui in cruce fuerat exaltatus à terra. Sicut enim apud alios euãgelistas legitur (quod hic prætermisit) in arundine est factum, *Matth.27. Marc.15.* vt in spongia talis potus ad crucis sublimia leuaretur. Per arundinem vero scriptura significabatur, quæ implebatur hoc facto. Sicut enim lingua dicitur vel Græca, vel Latina, vel alia quælibet, sonus significans, qui lingua promitur: sic arundo dici potest litera, quæ arundine scribitur. Sed sonos significantis vocis humanæ vsitatissime dicimus linguas: scripturarum vero arundinem dici, quo minus est vsitatum, eo magis est mystice figuratum. Faciebat ista populus impius, patiebatur ista misericors Christus. Qui faciebat, quid faceret nesciebat. Qui patiebatur autem, nõ solum quid fieret, & cur fieret sciebat, verũ etiam de male facientibus bene ipse faciebat. *Cum ergo accepisset Iesus acetum, dixit, Consummatum est.* Quid, nisi quod prophetia tanto ante prædixerat? Deinde quia nihil remanserat, quod antequam moreretur, fieri adhuc oporteret, tanquam ille, qui potestatem haberet *Ioan.10.* ponendi animam suam, & iterum sumendi eam, peractis omnibus, quæ vt peragerentur, expectabat, inclinato capite tradidit spiritum. Quis ita dormit, quando voluerit, sicut Christus mortuus est, quando voluit? Quis ita cum voluerit abit, quomodo cum voluit abiit? Quanta speranda, vel timenda potestas est iudicantis, si apparuit tanta morientis? Tacet autem Ioannes verba, quæ dixit tradendo spiritum; Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Et dicit spiritum, quia spiritus nomen est rei ita incorporeæ, quòd etiam independens est à corpore, iuxta id quod superius dictũ est; Spiritus est Deus. *Rogauerunt Pilatum, vt frangerentur eorum crura, & tollerentur.* Non crura tollerentur, sed ij, quibus ideo frangebãtur, vt morerentur, & auferrentur ex ligno, ne pendentes in crucibus, magnum diem festum sui diuturni cruciatus: horrore fœdarent. *Sed vnus militum lancea latus eius aperuit, & continuò exiuit sanguis & aqua.* Vigilanti verbo euangelista vsus est, vt non diceret, latus eius percussit, aut vulnerauit, aut quid aliud, sed, *aperuit*, vt illic quodammodo vitæ ostium panderetur, vnde sacramenta ecclesiæ manauerunt, sine quibus ad vitam, quæ vera vita est, non intratur. Ille sanguis in remissionem fusus est peccatorum. Aqua illa salutare temperat poculum: hæc & lauacrum præstat, & potum. Hoc prænunciabat quod Noë in latere arcæ ostium facere

facere iussus est, qua intrarent animalia, quæ non erant diluuio peritura, quibus præfigurabatur
Gene.3. ecclesia. Propter hoc prima mulier facta est de viri latere dormientis, & appellata est vita, materque viuorum. Magnum quippe significauit bonum ante magnum præuaricationis malum. Et hic secundus Adam inclinato capite in cruce dormiuit, vt inde formaretur ei coniunx, quæ de latere dormientis effluxit. O mors, vnde mortui reuiuiscunt! Quid isto sanguine mundius? Quid vulnere isto salubrius? *Et qui vidit*, inquit, *testimonium perhibuit: & verum est eius testimonium: & ille scit quia vera dicit, vt & vos credatis.* Non dixit, vt & vos sciatis, sed, *vt credatis*. Scit enim qui vidit, cuius credat testimonio, qui non vidit. Magis autem ad fidem credere pertinet quàm videre. Nam quid est aliud credere, quàm fidem accommodare? *Facta sunt enim hæc*, inquit, *vt scriptura impleretur, &c.* Duo testimonia de scripturis reddidit singulis rebus, quas factas fuisse narrauit. Nam quia dixerat; *Ad Iesum autem cum venissent, vt viderunt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura*, ad hoc pertinet testimonium; *Os non comminuetis ex eo:*
Exod.12. quod præceptū est eis, qui celebrare pascha iussi sunt ouis immolatione in veteri lege, quæ dominicæ passionis vmbra præcesserat: vnde pascha
1.Cor.5. nostrum immolatus est Christus: de quo & Esaias
Esa.53. propheta prædixerat; Sicut ouis ad immolandum ductus est. Item quia subiunxerat; *Vnus militum lancea latus eius aperuit*, ad hoc pertinet alterum testimonium; *Videbunt in quem confixerunt:* vbi promissus est Christus in ea, qua crucifixus est carne venturus. *Venit autē & Nicodemus, qui venerat ad Iesum nocte primum, ferens mixturā myrrhæ, & aloës quasi libras centum.* Non ita distinguendū est, vt dicamus, primū ferens mixturam myrrhæ, sed vt quod dictū est *primum*, ad superiorem sensum pertineat. Venerat enim ad Iesum Nicode-
Ioan.3. mus nocte primum: quod idem Ioannes narrauit ipse in prioribus euangelij sui partibus. Hic ergo intelligendum est, ad Iesum non tunc solum, sed tunc primum venisse Nicodemum: ventitasse autem postea, vt fieret audiendo discipulus. Quod certe modo in reuelatione corporis beatissimi Stephani fere omnibus gentibus declaratur. *Acceperunt ergo corpus Iesu, & ligauerūt illud linteis cum aromatibus, sicut mos Iudæis est sepelire.* Non mihi videtur euangelista frustra dicere voluisse, *sicut mos Iudæis est sepelire.* Ita quippe, nisi fallor, admonuit in huiusmodi officiis, quæ mortuis exhibentur, morem cuiusque gentis esse seruandum. *Erat autem in loco vbi crucifixus est, hortus, &c.* Sicut in Mariæ virginis vtero nemo ante illum, nemo post illum conceptus est, ita in hoc monumento nemo ante illum, nemo post illum sepultus est. *Ibi ergo propter parasceuen Iudæorum, quia iuxta erat monumentum, posuerunt Iesum.* Acceleratam vult intelligi sepulturam, ne aduesperascaret, quando iam propter parasceuen, quam cœnam puram Iudæi Latine vsitatius apud nos vocant, facere tale aliquid non licebat.

Ex historia ecclesiastica tempore Honorij Imperatoris habetur, has reliquias per reuelationem inuentas, & maximā cum religione collocatas.

EVSEBII EPISCOPI *Emisseni de latrone beato, Homil. I.*

DEus erat in Christo mundum reconcilians sibi, id est diuinitas operabatur in corpore, apparebat in fragilitate humanitas, & in virtute maiestas. Ad hoc itaque nobiscum vixit in carne, vt præferret nobis exempla iustitiæ: ad hoc pro nobis mortem subiit, vt conferret munera salutis æternæ. Hominem ad hoc induit, vt erudiret: ad hoc tradidit, vt redimeret: ad hoc resumpsit, vt in Deo sumeret vitam: ad hoc deposuit, vt domaret mortem: ad hoc suscepit, vt vinceret, cui tamen morti præsumptum dominiū redditur: quasi seruus quidem succubuit, sed quasi dominus imperauit. Siquidem nec animam inferni porta, nec corpus tenere potuit sepultura: quæ per illud triduum nequaquam carnem mortali corruptione violabat, quia in inferno sub eadem mora regnū mortis anima omnia destruebat. Quid retribuimus domino pro muneribus tantæ dignationis? De plenitudine cælesti in facturam se suam factor exinaniuit, figulus in figmentum suum transit, & rex cæli homini militauit: Militauit dixi, crux enim pugnantem indicat, resurrectio triumphantem. A summo cælo egressio eius, & vsque ad inferni profunda descensio. In vna, eademque persona, quàm bene manifestantur humana pariter, & diuina? Sedem tartari penetraturus, hominem se confessus, dum descenderet, dominum se prodidit dum rediret, vt redimeret impios. Sicut ait sermo diuinus: Vt redimeret iniquos, inter iniquos reputatus, inter duos, quos dextra, læuáque legimus pependisse, iustum confusioni, & opprobrio crucis tradidit, vt latronem glorificaret. Sed, si bene respicimus, non illi soli hoc præstitum deprehendimus. Nam, dum tam insignem reum relaxat, dum tanto debitori refundit immanis debiti cautionem, humano generi conscripsit securitatem: vt cōsolatio, & spes fieret totius populi, absolutio vnius desperati: & priuatum donum, in publicum cresceret beneficium. Quare indubitanter credendum est, quòd latroni illi ad commendationem fidei suæ, etiam causa spei nostræ, & vtilitatis accesserit. Immensa enim Dei nostri bonitas libenter tribuit, quæ etiam generaliter profutura prænoscit. Et ideo iuxta fiduciam tantæ clementiæ si quis nostrum crimina sua probabili conuersatione damnauerit, & Christum toto corde crediderit, etiam nunc latroni in semetipso ingressum paradisi aperuisse se nouerit. Quantum agit in spe salutis humanæ magnitudo fidei, & altitudo diuitiarū misericordiæ Dei! Ecce hominem sceleribus inuolutum pœna misit ad innocentiam, & offensa ad gloriam. Quem salutis culpa perdiderat, perditio inuenit, cruciatus absoluit, damnatio consecrauit. Sed nō sine causa tantum meruit, videamus quo tempore fidelis apparuit. Ecce inter signa, atq; virtutes attestantibus miraculis, & acclamātibus, aliquoties in discipulis mens iam robusta titubauit: & nunc Christi suppliciis quodammodo contradicentibus, in latrone fides nouella conualuit, sub ipso passionis tempore ab ancilla interrogatus vnus ex discipulis beatus Petrus, peculiarius Christo cognitus ita respondit: Non noui hominem istum; & iste qui ante non nouerat, exclamat: *memento mei domine, cum veneris in regnum tuū.* Quàm singularis, & quàm stupenda deuotio! Sub illo tempore credidit reus, quo negauit electus. Laudabilius hoc itaque in latrone, ac magnificentius fuit, quòd hominem addictum & inter extrema deficientem supplicia dominū credidit, quàm

si inter virtutum opera credidisset: nō itaque sine causa tantum meruit. Aduertamus plenius quo tempore dominum confitetur: feruebat impietas persequētium, exultabat impietas blasphemantium, contritio liuoris, & vulnera. Christum solum hominem demonstrabant sacrarum manuum in lignum crucis extensio, & reuerenda confixio, quæ condemnabat Adæ & Euæ manus ad interdictum ligni cibum ingemiscenda seculis transgressione porrectas: hæc inquam confixio per omnia infirmitatem hominis asserebat. Illisæ per latus lanceæ tremenda perfusio quantum ostendebat hominem, tantum absondebat dominum. Apostolis post diuina miracula desperantibus, solus hic non adquieuit scandalo crucis, & mortis hic testis est maiestatis, qui socius probatur doloris, & ideo adhuc in latrone positus inuisibilem dominum angelicis iam oculis videt. Illuminauerat credo nascentem fidem latronis iam credentis in Christum propius corporea diuinitas, quæ se largius sub momento illo peragendæ redemptionis infuderat. Videamus autem qualis fuerit ipsa deprecatio confitentis: *memento, inquit, mei domine, cum veneris in regnum tuum.* Non dixit, si Deus es, de præsenti supplicio eripe me: sed magis quia Deus es, de futuro iudicio libera me. Quàm cito eum repleuit sancti spiritus eruditio? per quam futuri examinis diem cogitans, intolerabile probat esse quod metuit: prædicat seculis iudicem, regémque seculorum. Nondum discipulus, & iam magister, atque ex latrone confessor. *Memento*, inquit, *mei*, gloriosa voce præsentes temperat cruciatus. Temperat diximus, quia & si pœna cæperit in latrone, nouo genere consummatur in martyre: de ligno crucis clamat, sed iam tempora retributionis absentat. Videamus quid inter ista respōdeat dies, & larga Dei bonitas: quæ sicut excedit vota, ita gratiam adiungit
Gratia non excludit meritum. ad merita. *Hodie*, inquit, tanquam si diceret, quid me, ô fidelis meus comes, & vnicus tanti testis triumphi, quid me tātopere exorandū putas, vt in diē iudicij mei meminerim tui? Quid me ad præsentem retributionē paratū lōge dissimulas? quid in futura secula fidem in te perfectā fatigas? *Hodie mecum eris in paradiso*, tanquam hæreditaria, & paterna fede: quæ expulso Adam, quæ expulsis duobus, clausa innumeris populis, te introeunte reserabitur. Ingredere illuc primus, sed ingressu fœliciori quam primus. Intra paradisum; nequaquā vltra cum Adam visurus infernum. Nullum illic cibum lethalem, nullam iam legem, nullam arborem pertimescas. Ego tibi illic ero victus, & vita, & ne fortè verearis ne tibi aliquis hostis in illo beato nemore, ne antiquus ille latro insidietur, possessio tibi illic me introducēte firmabitur. Recedat ergo infidelitas, quæ Deum, & hominem non recognoscit. Nam sicut diabolus est, qui de paradiso expulit, ita Deus est, qui reducit. Secundum hæc, charissimi, per omnem gestorum ordinem Deum sub homine agnoscamus operantem. Positus in patibulo velut arbiter in medio damnatorum, negantem repulit, suscipit confitentem: hunc deputat regno, illum, relinquit inferno. Post hæc ergo credamus in maiestate iudicaturum, quem iam in cruce videmus exercere iudicium. Credamus inquam Deum vel ex sola virtute patientiæ, qui dum ab homine cruci, & neci traditur, sic quoque homini gloriam pollicetur: qui illas ipsas iniurias & plagas, conuertit in precium nostrum. Sed & ipsa totius mundi irrationabilis creatura motibus suis Deū loquitur. Nam in media passione domini saluatoris celestia, & terrena turbantur, lux cum nocte miscetur, elemēta quatiūtur, & ab antiquis ministeriis effugantur. Apertè rerum natura perspicitur commoueri, velut in vindictam auctoris sui velit armari. Terra ipsa concessa à fundamentis quasi quæ super crucem Deum vix sustineat, tanquam ad scelus proprium contremiscit. Dies refugo lumine, quomodo potest, sumit lamētum, & fusco tristium tenebrarum habitu more lugentis induitur: & sicut tota cœli facies dominicæ natiuitatis gloriam noua luce testabatur, ita crucis iniuriam nouis tenebris detestatur. Et quæ durities cordis humani? Væ eis, qui inter ista non credunt. Quando quidem creatura insensibilis, quæ recipere non potest credulitatis affectum, dat tunc Deo confessionis obsequium. Et cum pro solo homine Christus mortuus sit, perhibet ei tamen etiam pars illa mundi testimonium diuinitatis, ad quam non peruenerunt beneficia passionis. Quę cū ita sint, charissimi, agnoscat homo quantum valeat, & quantum illū Deus obnoxium faciat vel natura, vel gratia. Agnoscat homo quantum ab illo expectet Deus, & quem tanta dignatione habuit charum, quem velit esse in cōuersatione preciosum. Agnoscat homo quātum valeat, & quantum debeat: & dum precium suū cogitat, vilis esse sibi desinat: & potius vicem muneris saluatoris ex ipso bono suo, id est de cōseruata restituat salute. Custodiamus ergo sollicitè quod tanti sudoris commercio Christus redemit. Reus itaque erit non parui precij sed sanguinis Christi, qui violat, & commaculat animam Christi sanguine, & passione mundatam. Blasphemus, homicida, castitatis proditor, Hæc tria capitaliter occidūt. Contestamur charitati vestræ causas æternorum malorum. blasphemus, homicida, proditor castitatis suæ, expugnatoralienæ, id est, qui legitimum cubile transgreditur, qui extra cōiugem suam per mortiferos errat amplexus, reus erit æternæ mortis, quia vilem in se habuit sanguinem redēptoris, & quia clamat apostolus, neque adulteri, neque rapaces regnum Dei possidebunt, abstineamus manus ab alienis, oculos ab aliena. Caueamus ne corpori illius quod de nostro Christus adsumpsit, iniuriam faciamus in nostro corpore, caueamus ita peccatis, & criminibus vitam ponderare, vt ad nos non respiciat prophetia illa terribilis: non enim est (inquit) Deus in conspectu eius, polluuntur viæ eius in omni tempore, auferuntur iudicia tua à facie eius. Irremediabile periculum est sic aliquem vitiis, & cupiditatibus frena relaxare, vt se rationem Deo non meminerit redditurum: quia putę magna sit iam pœna peccati, metum, ac memoriam futuri perdidisse iudicij: non nobis ita dulcia sint pauperum spolia, postmodum nimis amaricatura. Nihilominus, sicut dictū est, refugiamus alienæ carnis abominanda contagia, vitemus obscœna inimicę voluptatis incendia. Hæc qui agit, charissimi, de stipula, ac lignis iniquitatum perpetuos succendit ignes, & nunquam finiendos concinnat vapores. Non tanti est vita, si ad hoc viuat homo, vt in paucis vitæ huius annis cōsumat æternos, & sub breui fine congreget sibi pœnas sine fine mansuras. Sed ne fortè, charissimi, aliquem nimis securum

faciat, aut remissum tam noua fe licitas credulitatis, ne forte dicat aliquis in corde suo, non me vsque adeo conturbet, & cruciet mea conscientia, non me vsque adeo contristet culpabilis vita, video sub momento, video sub exiguo spacio latroni crimina sua fuisse donata. Primum considerandum est in latrone illo non solum credulitatis compendiosa deuotio, sed temporis illius, sub quo hæc agebantur occasio, quo iustorum legitur ticuisse perfectio. Deinde autem mihi finem vitæ latronis beatitudinem pollicere. Immittit diabolus securitatem, vt inferat perditionem, nec dinumerari possunt quantos hæc inanis spei vmbra deceperit. deterreant quæso vos ab hac persuasione innumerabiles populi, sub tãta securitate nudi & vacui bonis, & malis pleni ex hac luce præcepti. Quotidie expauescenda transitus nostri, & commigrationis incerta hora, quæ & modo vel insperata, vel subita sunt, & in æternum remediis caritura sunt, præueniendus est dies, qui præuenire consuevit, ipse se inducet, & de morte sua illudet. Qui hæc cogitat, potest ei extremi temporis indulgentia subuenire. Non est hoc primũ, quia periculosissima est in vltimũ diem promissa securitas. Deinde stultissimum est, vt causa, quæ de necessitatibus agitur æternis, mutabilitatibus vitæ deficientis committatur extremis. Odibile est apud Deum, quando homo sub fiducia pœnitentiæ in senectutem reseruatæ liberius peccat. Credite, charissimi, difficile est, vt callida simulatio ordinandæ consummationis obtinere digna sit facultatem, apud illum cordis interpretem, ars non admittitur ad salutem. Ille autem, de quo locuti sumus beatus latro, beatus, inquam, non iam iuxta viam insidias tendens, sed viam ipsam in Christo tenens, ac vitæ prædam subito rapiens immutato genere, & noua spolia de morte propria reportans, ille nec salutis tempora sciens dilusit, nec remedia status sui in momenta vltima infœlici fraude posuit, nec redemptionis suæ spem in desperationis nouissimum reseruauit, nec religionem ante, nec Christum sciuit. Quod si scisset, fuisset forsitan inter apostolos non postremus in numero, qui prior est factus in regno. Ergo etiam ex hoc in extremo placuit Deo, quia ad consequendam fidem non fuit extrema hora illa, sed prima. Opus est ergo vt homo quotidiano actu prouideat & procuret bonam consummationem. Opus est vt tota vita nostra talis sit in conuersatione, vt liberari mereamur in fine, vt incessabiliter diem transitus nostri & tempus iudicij cogitantes, nos quoque cum latrone iugiter proclamemus: *Memento mei, domine, cum veneris in regnum tuum.*

Vides non ita facilè, sicut nonnatores dicitãt, peccatorũ remissionẽ impetrari post baptismum.

THEOPHYL. EPISCOPI
Bulgar. Superioris Euang. expositio.

HÆc quum dixisset Iesus egressus est cum discipulis trans torrentem Cedron, &c. Nõ, inquit, quum precatus esset Iesus: *sed, hæc quum dixisset*, nõ enim oratio erat; sed colloquium ad solatium discipulorum factum. Media autem nocte iter facit, & flumen transit, festinatq; vt veniat in locum proditori notum, seipsum permittens homicidis: vt ostendat, quòd sponte ad passionem veniat, & laborem minueret Iudæis se quærentibus. Nam, ne fatigarentur huc, & illuc obambulantes, quærentes cum: abiit ipse ad eos, & se manibus inimicorum infert. Inuenitur enim in horto, quasi in carcere quodam. Et ne existimes, quòd delitescendi gratia illuc se contulerit, subdit Euãgelista, quòd & Iudas nouerit locum, atque ita magis manifestari quàm occultari voluit, in locum illum veniens. Sciebat autem & Iudas, quia sæpe illuc conuenerat Iesus cum discipulis suis. Solitaria enim loca, & silentij officinas quærere solebat dominus, & maxime si quando mysticum aliquid tradebat. Vnde autem Iudas cognoscebat, quod in horto hac hora esset Iesus, & non in domo dormiens: Sciebat dominum frequenter extra ciuitatem pernoctare, & ea propter etiam tunc exisse foras. Et aliter, Ipso festo maxime hunc morem seruasse creditus est, docens discipulos suos sublimius quiddam. Docebat autem (vt diximus) in talibus locis mystica. Igitur, quia tunc dies festus erat, coniectabat illic eum esse, discrepantem discipulis iuxta morem suum in festo. *Iudas ergo quum accepisset cohortem, &c.* Pecuniis impetrauit, vt cohors se iuuaret. Militaris enim ordo, auri mancipium est. Multi autem venerant timentes eos, qui Iesum sequebantur, & ab eo pendebant propter doctrinam, & miracula. Lanternas, & faces gestant, vt ne occultans se in tenebris aufugeret. At ille intantum fugam non quærebat, vt obuiam exiret seipsum tradens. Et rogat quidem, nõ quòd ignoret, & discere opus habeat. *Sciebat enim omnia, inquit, quæ uentura super eum erant.* Et ita quia sciebat, quòd ad se venirent, rogat non indigens, vt doceatur, sed ostendere volens, quòd & præsens non visus, vel cognitus esset, si voluisset. Sed & rogat vt alienus, & neque à voce agnoscunt eum Iudas, vel alij. Quod autem non propter tenebras ignorauerint eum, prædixit Euangelista eos cum facibus aduenisse. Pone autem, quòd propter tenebras non agnouerint eum, oportebat certè à voce ipsum agnouisse. Interrogat igitur, vt ostendat (vt diximus) se neque à specie, neque à voce cognitum fuisse. Ita ineffabilis erat eius virtus. Et ita neque crucifigere potuissent, nisi voluntarius se obtulisset. Quòd autem non solum excæcarit oculos eorum, sed & supini ceciderint vna interrogationis voce prostrati, signũ fuit casuros eos, qui cõtra Iesum venerant, vniuersalis gentis istius ruina, quæ post Christi mortem super eos venit, sicut & Hieremias prædixit, Domus Israel cecidit: non est, qui resuscitet. Cadant igitur omnes, qui sermoni diuino sunt aduersarij. Hortus autem, à quo solus nostra sumpsit originem, paradisum referebat. Nam, qui cecidimus in horto paradisi, vidimus in hotto salutarem passionem sumpsisse initium, & omnia, quæ prius corrupta, reparata esse. *Iterum ergo eos interrogauit, Quem quæritis? &c.* Prostratis quidem eos vt retrorsum caderent, declarans potentiam suam, & quòd ad passionem veniret. Ad hæc enim hoc prouidens, vt ne quis dicat Iudæos non peccasse, eo quòd illis se crediderat, & manifestarat, propter hoc ostẽdit eis hoc miraculum, quod sufficiebat ad repellendos eos. Vbi autem in malitia sua permanserunt etiam post miraculum, tunc se manibus eorum permisit. Et vide quomodo vsque ad vltimam horam dilectionem erga proximos non reliquit. Nam, *si me quæritis*, inquit, *sinite illos ubire, vt impleretur sermo, quem dixerat, Quos dedisti mihi, ex eis non perdidi quemquam.*

Perdi

Perditionem autem dominus animę dicebat, quia nullus periit, qui ab eo doctus fuit. Euangelista autem & ad corporalem trahit. Miraculum autem quomodo non comprehenderint illos Apostoli, & dissecuerint eos, in primis autem Petrus incitarit eos. Vnde manifestum, quòd comprehensi virtus hoc fecerit, & sententia, quam prædixerat, nullum esse ex illis perdendum: id quod & Euangelista docens nos, quòd hoc fuerit propter sententiam domini, ne interficerentur discipuli, inquit, vt impleretur sermo quem dixit, ne vllum ex iis, quos dedit ei pater, amitteret. nam propter infirmitatem fecuros eos fecit à tentationibus. Ita & nos nũc regit, etiam si ignoremus. Vnde quando incidis in tentationibus, crede, quòd nisi cognouisset te posse illas euadere, non permisisset te in eas incidere, sicut neque tunc discipulos. *Simõ ergo Petrus quum haberet gladium, eduxit eum, &c.* Quum Petrus vidisset dominum prostrauisse illos, & impletus esset fiducia propter vocem domini dicentis: Sinite illos abire: existimauit quòd tunc esset tempus vindictæ, extractóque gladio, percussit seruum. Quòd si quæras, quomodo is, qui iussus est non portare peram, neque duas tunicas, gladium haberet? Disce, quòd portauerit illum in vsum agni paschalis etiam post cœnam: vel quòd timens insidias, olim in hoc præparauerit. Quòd si dubitas, quomodo, quum iussus fuerit non percutere, illis vt homicidis restiterit? Audi quomodo non semetipsum, sed magistrum maxime vltus fuerit. Deinde, quòd nondum perfecti tunc erant. Nam vide quomodo postea extrema ferre gaudet, nunc autem pro magistro indignatur, & caput illud inuadit, & cum aberraret, auriculam solam abscindit. Iesus vero restituit, & per hoc miraculum iterum insipientes Iudæorum refrenat ab impetu ad homicidium. Nam, quia magnum erat miraculum in auricula, propterea & nomen serui apponit Euangelista, vt, si legentes discredant, ab illo quærant, num ita factum sit. Porrò dominus Petrum quidem reprimit, & interminatur dicens? *Mitte gladium tuum in vaginam. Consolatur autem dicendo; Poculum, quod dedit mihi pater, an non vis vt bibam illud?* Ostẽdit enim quod patiatur non propter illorum virtutem, sed suam permissionem, & quòd non sit aduersarius Deo, sed vsque ad mortem faciat volũtatem patris. Dicendo autem, *poculum*, insinuat mortem dulcem, & desiderabilem in salutem hominum. Cæterum tu hic attendas desecari auriculam serui pontificis, signum fuisse inobedientiæ illorum. Cæcitas enim in Israel facta est, vt audientes non audiant, propter impietatem erga saluatorem, quæ maxime fuit pontificum. ideo & auriculæ abscissio in seruo pontificis facta est. Quod autem restituta est auricula, significat Israelitis olim restituendam auriculam, quæ nunc est ablata. Etenim Helias, cum venerit, reuocabit eos ad Christum, & con-
Malach. 4. iunget patres nobis filiis, sicut & Malachias dixit. *Cohors igitur & tribunus, &c.* Postquam omnia fecit, quæ ad reprimendum illorum furorem pertinere videbantur, illi autem non intellexerunt, tunc tãdem permisit se abduci. Porro illi alligant, & abducunt ad Annam, gloriantes facto, & quasi celebrari cupientes, perinde ac magnum trophęum
Ioan. 11. excitassent. Cæterum prophetiæ Cayphæ meminit, ostendere volens, quòd pro salute mundi hæc facta sint, & quòd tam excellens sit veritas, vt & inimici eam prædixerint. Vt enim non turbemur audientes vincula, meminit prophetiæ, quòd salutaria fuerint & mors, & vincula, qua de causa & hęc pertulerit. *Sequebatur autẽ Simõ Petrus, &c.* Quis erat alius discipulus? Ille ipse, qui hæc scripsit. Occultat autẽ se propter humilitatẽ, quia honestum opus narraturus erat, sequutũ se esse fugientibus aliis, propter hoc occultat seipsum, & præponit sibi Petrum. *Sequebatur enim*, inquit, *Iesum Simon Petrus*: deinde subdit, *Et alius discipulus*. Propter humilitatẽ igitur se occultat, & propter istud ipsum eius rei meminit, vt discamus, quòd certius narret ea, quæ in atrio sint facta, eò quòd intus fuerit. Vide autem quomodo & propriam laudem resecuerit. Nam, vt ne, quum audieris, quòd ingressus sit, existimes eũ fortiorẽ aliis, dicit, *notus autem erat pontifici*. Petrum vero prædicat, eo quòd propter amorem secutus fuerit: & quia non erat notus, foras steterit. Nã quòd & Petrus ingressus fuisset, nisi timuisset, manifestũ. Quia enim Ioãnes exiuit, & ostiariã iussit, vt illũ introduceret, statim ingressus est Petrus. Quare autẽ Ioãnes nõ introduxit eum, sed mulieri hoc commisit? Quia valde adhærebat Christo, & sequebatur, nolens ab eo separari. *Dixit ergo Petro ancilla ostiaria, Nũ, &c.* Interrogat ancilla Petrũ, non cõtumeliose, nõ præfracte, sed valde mansuete. Non enim dixit; Num & tu ex discipulis es impostoris? sed *hominis illius*: id quod magis est miserantis. Dixit autem, *nunquid & tu?* quia Ioannes intus erat. Et mulier quidem ita mansuete alloquebatur. Ille autem nihil horum sentiebat, neque in animum recipiebat Christi prædictionem. Ita infirma res humana natura est, quando à Deo derelinquitur. Quidam autem stulte Petro gratificari volentes, dicunt quòd non timuerit, nec negauerit Petrus, sed voluerit quidem semper cum Christo esse, & eum sequi: desciuit autem: quia, si confessus fuisset, se discipulum Iesu, separandus fuisset ab eo, & non vltra habiturus erat locum, quo sequeretur, & videret desiderabilem, & propterea negauit dicens; *Non sum.* Nam & ex eadem sententia feruor fuit. Putauit enim se facere ea, quæ ministri, & vt vnus illorum, vt ne ex tristitia faciei deprehensus excludatur à videndo Christo, reiectus è medio vt discipulus eius. *Erat autem cum eis Petrus stans, & calefaciens se, &c.* Interrogat pontifex Iesum de discipulis, fortasse in hunc modum, Vbi sunt? aut qua mente eos collegerit, & quid volens? Quasi enim nouatorem, & seditiosum voluit eum arguere. Et de doctrina quoque interrogat qualis sit, num à lege recedens, & pugnans cum Mose: vt, inde inuenta occasione, tanquam aduersarium Dei occidat. Quid igitur dominus? Respondet illi iuxta suspicionem eius; *Ego quidem*, inquit, *in occulto nihil locutus sum.* Nam tu quidem suspicaris me seditiosum quendam, & in occulto cõsilia struentem. Ego autem tibi, inquit, dico, quòd *nihil in occulto locutus sum*, hoc est, nihil seditiosum. Et sicut tu opinaris, nihil innouo, neque dolosa, & occulta mente proprium quiddam locutus sum. Quia nisi sic intellexerimus, q. ad suspicionẽ pontificis hæc dixerit, videbitur mentiri. Nã multa dixit in occulto, vtpote ea, quæ supra captum multitudinis erant. Quod autem dicit; *Quid me interrogas? Interroga eos, qui audierunt*: non pertinacis est, sed fidentis in dictorum veritate. Interroga enim, inquit, inimicos insidiatores ministros illos, qui li-

gauerunt me. Ista enim est veritatis indubitata demonstratio, quando quis habet inimicos testes
Ioan.7. eorum, quæ dicit. Nam ministri quidem, inquit, qui antea dixerunt; Nunquam locutus est homo, sicut ille. Et quum ita respondisset, non est eis admirationi, sed alapa cæditur: quo quid fieret impudentius? Et quum posset omnia concutere, & abolere, nihil quidem horum facit, sed verba loquitur, quæ omnium bestiarum sæuitiam demulcere possent: dicit enim, Si quidem habes vt reprehendas ea, quæ nunc à me dicta sunt, ostendere quòd male dixerim, si autem non habes, quid ferocis? Vel & sic, Si male locutus sum, hoc est, si male docui, quando docui in synagogis, ecce nũc testimoniũ perhibe de mala doctrina, & plene instrue pontificẽ, qui nunc interrogat de doctrina mea. Si autem bene docui, & me admirati estis etiam vos ministri, quid me nunc cædis, quẽ prius admirabaris? Percussit igitur minister dominum, magno crimine se liberans. Nam, vbi Iesus in testes vocaret assistentes, dicens; *Ecce hi sciunt, quæ dixerim ego*: volens minister se liberare à suspicione, quod non esset ex admiratoribus Iesũ, percussit eum. Iesus autem dicendo; *Ego in occulto locutus sum nihil*, reducit in memoriam prophetiam dicentem, Non in occulto locutus sum, neque in loco terræ tenebroso. *Et misit eum Annas vinctum ad Caypham pontificem, &c.* Abducunt eum ad Caypham, eo quòd ipsi nullum crimen inueniebant in eo, fortassis suspicati illum sapientiorem inuenturum aliquid dignum morte contra Iesum, supplantantem vel in responso, vel deprehensurum in aliquo facinore. At Petrus feruidus amator tanta grauitate detinebatur, vt etiam, quum magister adduceretur, non commotus sit, sed adhuc ferueat, & iterum interrogatus neget, & non solum primo, sed & tertio. Quare autem Euangelistę omnes simul de Petro scripserunt? Non accusantes discipulum, sed nos erudientes, quantum malum sit non totum tribuere Deo, & in seipso confidere. Admirari autem decet domini misericordiam, qui, quum ligatus esset, & abduceretur, non neglexit discipulum, sed conuersus vidit Petrum, sicut alius Euangelista dicit, & aspectu opprobrat ei infirmitatem, & ad pœnitentiam, ac lachrymas excitat. Quod autem tunc accidit Petro, etiam nunc videre licet euenire multis. Nam ligatur quidem sermo Dei, qui in nobis est, & quasi captiuus ducitur, siue à voluptate siue à tristitia in seruitutem reductus. Vtroque enim modo vincimur, & abducimur, vel præ prosperis, vel præ aduersis mundi Deum obliuiscentes. Et condemnatur quidẽ sermo, vincit autẽ absurditas. Et seruus alapa cædit dominũ. Ita enim habet affectionum tumultus, quando mens nostra quasi Petrus aliquis sæpe pertinax fit, quasi non negatura verbum, ideo & stat, & calescit. Stat quidem, eo quòd non inclinetur, neque humilietur, sed in sua pertinacia constanter maneat. Calefacere autem se dicitur, eo quòd præ feruore, & fastu pertinacia laboret. Arguit autem eum ancilla, parua quædam voluptas, & effœminans, statimque negat sermonem. Sed & quadam aduersa tentatione arguitur, sicut tunc Petrus à seruo, & ita infirmitas eius deprehenditur. Sed præcemur, vt aspiciat nos Iesus verbum Dei, & ad pœnitentiam, & lachrymas prouocet; quod fiet, quando exiuerimus ex atrio pontificis, qui dominum crucifigit, & rector est mundi. Quando enim extra mundum quis est, atrium rectoris mundi egreditur. Tunc enim ad pœnitentiam synceram exurgemus: sicut & Paulus dicit; Egrediamur ad eum extra portam, hoc est, mundum, opprobrium eius ferentes. *Ducunt ergo Iesum à Caypha in prætorium. Erat autem mane, &c.* Ad multos iudices ducunt dominum, opinantes se illum contumelia affecturos. Sed reuera per multa tribunalia clarum reddũt. Dominus enim per omnia illa exiuit non conuictus de crimine, robur habens, cui cõtradici non potuit. Ducunt ergo eũ ad prętoriũ. Non enim habebant ipsi potestatem occidendi, vt pote rerum potientibus Romanis. Vel quia timebant, ne posttea pœnas luerent, acusati quòd indemnatum interfecissent. *Erat autem mane*, inquit, vt discas, quòd per dimidium noctis à Caypha interrogatus sit. Prius enim quàm gallus cantaret, abductus est ad Caypham. Quid autem ab eo interrogarit, silentio prætereiit Euangelista. Alij autem dixerũt: Quum noctem in illis perfecissent, mane ad Pilatum duxerunt. Ipsi autem non sunt ingressi in prętorium, vt ne pollũerentur. O dementiam! Iniuste quidem occidebant, & non putabant se pollui: & pollui se credebant si ingrederentur in prętorium. Quid autem est; *Vt comederent pascha*? Sane dominus illud fecit prima azymorum. Vel igitur intelligamus per pascha, festum septem dierum, vel quod ipsi quidem manducaturi erant in parasceue vespere. Ipse autem dominus vno die præuenit, reseruans sui occisionem parasceuæ, quando & olim fuit pascha. Porro Pilatus aliquanto humanior ipse egreditur, & quia dominum vidit vinctum, non existimauit hoc loco causam habere contra Christum, sed interrogat de causa vinculorum. At hi, quum nihil possent dicere; *Nisi hic esset malefactor* (aiunt) *non tradidissemus eum.* Vides eos omni loco declinare accusationes. Annas interrogauit, & nihil inuenit. Ad Caypham misit, qui iterum quum examinasset eum, ad Pilatum misit. Deinde Pilatus interrogat; *Quam accusationem habetis contra hunc?* Et neque hoc loco dicere aliquid possunt. Vnde quia nihil dicunt; *Accipite*, inquit, *vos illum.* quia enim vobis ipsis iudicium iudicastis, & arrogãter loquimini, quasi nihil vnquam mali feceritis; *Nisi enim* (dicentes) *fuisset malefactor, non tibi tradidissemus eum*: ipsi accipite & iudicate. Si autem ad me detulissetis causam, & formam iuris seruassetis, necessarium fuisset proferre causas hominis. Iudicate igitur eũ vos. Ego enim neutiquam talis iudex fuerim. Igitur, si lex vestra absque causa sæuit. Iudicate ipsi. At illi dixerunt; *Nobis non licet occidere quemquam.* Hoc autem dixerunt scientes, quòd Romani ad crucem condemnarent rebelles. Vt igitur crucifigeretur dominus, & mors eius inuulgaretur, eius gratia prætexunt, quòd non liceat sibi occidere: alioqui quomodo Stephanum lapidarunt? Sed, vt dixi, crucifigi dominum volentes, hoc dicũt, quasi sic dixissent, Nobis non licet occidere in cruce quẽquam: desideratissimum autem esset nobis, quòd crucifigeretur. Vt sermo Iesu impleatur, quẽ dixerat de morte sua, nempe quòd crucifigendus esset, vel quòd non à Iudæis, sed à Gentibus occidendus. Quum ergo dixissent Iudæi; *Nobis non licet occidere*: tunc accipiunt eum Gentiles, & pro sua consuetudine crucifigunt. Et ita impletur sermo Iesu, & quòd traditus, & quòd crucifixus. *Introiuit ergo iterum*

Hebr.13.

Act.7.

Ioan.3.12.

rum in prætorium Pilatus, &c. Vocauit Iesum Pilatus seorsim. Et quia magna quædam de eo erat opinio, volebat omnia euidenter cognoscere liberaturus eum à tumultu Iudæorum. Interrogat igitur, num rex sit, quod apud omnes de eo ferebatur, in medium afferens. Christus autem quærit num à semetipso hoc dicat, vel ab aliis: non ignorans, sed detegere malam Iudæorum mentem volens, vt ita à Pilato condemnentur ipsi. Ideo & Pilatus mox à Iudæis sibi traditum dicit, sese à crimine liberans. Et aliter, Interrogat Pilatum dominus, num à seipso dicat, vel ab aliis persuasus. Arguit autem per hoc eum insipientem esse, & absque iudicio condemnantem, & quasi in hunc modum dicit Pilato; Siquidem à teipso hoc dicis, monstra signa meæ rebellionis: si autem ab aliis edoctus es, igitur diligentem inquisitionem facito. At ille quid audierit ab aliis, non dicit: simpliciter autem sequitur sententiã populi, &, *tradiderunt te*, inquit, *mihi.* Quum autem dicit; *Quid feciſti?* verbum quasi ad amaritudinem adducti, & exasperati videtur. Dicit enim; *Quid feciſti?* At dominus respondendo; *Regnum meum non est de hoc mundo*, duo hæc corrigit. Docet enim Pilatum, vt sciat se non esse purum hominem, neque ex his terrenis, sed Deum, & Dei filium, & soluit suspicionem tyrannidis. Non est enim regnum meum de hoc mundo, & ita ne timeas me vt tyrannum, & seditiosum. *Nam, si esset ex hoc mundo regnum meum, ministri mei certassent vtique, vt non traderer Iudæis.* Hoc autem loco præsentis regni infirmitatem significat, eo quòd à ministris habeat robur. Supernum autem sufficiens est, nullo indigens. Manichæi, hinc sumpta ansa, dicunt; Mundus hic non est à bono Deo. nam filius Dei (aiunt) dicit; *Non est regnum meum hinc.* Non enim dixit, quòd non sit in mundo, neque quòd non sit hic. Nam regnum quidem in hoc mundo & ab eo regitur, & sicut ipse vult, transit. Non est autem de mundo regnum eius, sed supernum, & ante secula, & nõ hinc, hoc est, ex terrenis constitum, sed hic quidem imperat, & regit. non autem est hinc, neque constitutum ex illis inferio-
Ioan.1. ribus: alioqui quomodo intelligeretur hoc, In propria venit, si mundus hic non esset eius proprius? *Dixit itaque ei Pilatus, Ergo rex es tu? Respondit Iesus, Tu dicis, &c.* Quum Pilatus interrogasset dominum, num rex esset, *Ego* (inquit) *in hoc natus sum*, hoc est, vt rex sim. Natura enim hoc habeo, & ex eo quòd natus sum de patre. nam istudipsum de rege natum esse, regem me esse testatur. Et ita, quum audis, quòd vitam dederit filio, & iudicium, & alia omnia, ita intellige, quòd hæc omnia filius
Ioan.5. à patre habeat. Et propterea veni in mundum, vt istudipsum dicam, & doceam, persuadeámque hominibus omnibus, quòd rex sim, ac dominus. Cõciliare autem per hoc volens Pilatum, & persuadere vt dicta suscipiat, inquit; *Omnis, qui est ex veritate, audit vocem meam.* Et ita & tu, ô Pilate, siquidem veritatis es filius, eamque desideras, audies vocem meam, credesque me regem esse, non talem quales sunt mundani, nec acquisitum habentem regnum, sed naturale, & à natiuitate ipsa à Deo, & rege illud suscipientem. Perstringuntur autem hoc loco, quòd non sint ex veritate, quia vocem eius audire nolunt. Et, quum non sint ex veritate, mendacia vtique contra ipsum finxerunt, & non vere mortis reus est. Sic igitur paucis illis verbis Pilatum rapuit, atque ita, vt de veritate interrogarit quid sit. Ferme enim inter homines abolita erat, & ignorabatur ab omnibus, in infidelitate adhuc permanentibus. Quia autem tempore quidem indigebat proprio quæstio hæc, & vrgebat vt eriperet Iesum à Iudæorum furore, idcirco egreditur ad eos, & dicit; *Ego nullam causam inuenio in eo.* Et id quoque sapienter. Non enim dixit, Quamuis peccauerit, & dignus sit morte, attamen festi priuilegio eum gaudere facite. Primum autem eũ liberauit ab omni crimine: & tunc orat eos, vt absoluant, vt si quidem absolutus fuerit Iesus, nulla eis gratia debeatur. dimisissent enim innoxium. si autem condemnarint, ostendatur eorum malitia, quod innoxium cõdemnarint. Vide autem, quem sensum habeat, quod dicit, *illum regem Iudæorum.* Manifeste enim per hoc excusat Pilatus Iesum à peccato alienum: sed frustra arguitur ab eis vt regnum desiderans. Non enim, si regem se faceret, & contra Romanorum potentiam extolleret, dimitteret eum Romanorum præses: & ita dicendo; *Num regem illum Iudæorum dimittam?* Per omnia Iesum innoxium declarat, & deridet Iudæos, quasi talia dicens, Quem vos accusatis falso vt regnum inuadentem, & rebellantem ac seditiosum dicitis, illum oro vt absoluatis. & manifestum quòd non ita sit. Quidam autem, in hoc natum esse non intellexerunt de æterna illa à patre natiuitate, sed posteriore è virgine. Propterea enim factus sum homo, & natus ex Maria, vt mẽdacium & diabolum expellam: diuinam naturam ostendẽs regnare super omnia. Veritas igitur, hoc est, mea scientia, & salus, quæ per hanc: propter hoc scilicet veni, vt veritatem, scientiam Dei, & salutem largiar. Dignum autem est, vt quæratur, vnde moti Iudæi consuetudinem habeant dimittendi vnum vinctum. Primo enim dicere possumus, quòd docentes doctrinas, mandata hominum, plurima iuxta sua capita protulerunt, nec diuinis vsi fuerunt legibus: vnde & hoc ita se habet, inque consuetudinem abiit etiam absque ratione, qualia multa absque legis præcepto. Deinde talis inuenta est lex in scriptura, à qua verisimile est profectas esse absolutiones illas condemnatorum. Scriptum est enim de eo, qui præter voluntatem suam occiderit, si non propter inimicitias, vel dedita opera, affligere voluit vicinum, iaciens vas, vel lapidem, & casu percutiens prætereuntem, moriatúrque homo, inuoluntarius sit homicida talis: iudicabit autem omnis synagoga, & absoluent quidem illum à morte: non enim maligna mente occidit. Constituent autem eum in ciuitate refugij, hoc est, fuga mulctabunt. Ex hoc forte erant impulsi, vt coniectare possumus. ita enim morem firmarunt, vt absoluantur, qui de homicidio fuerint condemnati. Nam lex quidem iubebat hoc esse officium synagogę Iudęorum. Et quia Romanis cesserat regnum, Romanos fecerunt dominos absoluendi, sicut & nunc Pilatum. *Clamauerunt rursum omnes, dicentes, Non hunc, sed Barrabam, &c.* Vide per quàm multa monstratur Iudæorum malitia. Barrabam enim manifestarium latronem petunt, dominum verò tradunt. Flagellat igitur eum Pilatus, vt consoletur, & mitiget eorum furorem. Nam quia verbis non potuit eum eripere, flagellat, studens & ipse vel per hoc insaniam eorum placare. Et permittit vt chlamys, & corona ei circumponantur,

quò eorum ira exhauriatur. Milites vero omnia ad gratiam Iudæorum faciũt. Nam, quia audiuerunt Pilatum dicentem; Regem illum Iudæorum dimittam: irrident nũc eum vt regem. Neque enim à Pilato instigati hoc faciebant, qui etiam & nocte inuaserant Iesum præter sententiam præsidis, pecuniarum gratia Iudæis gratificantes. Placidus enim erat Pilatus, & non efferis moribus, sicut Iudæi. Porro educit Iesum, iram illorum extinguere volens: sed illi neque sic mansuefacti sunt. Clamant autem; *Crucifige eum.* Quum vidisset autem Pilatus omnia hæc frustra fieri, dicit; *Accipite eum vos, & crucifigite, ego enim nõ inuenio in eo causam.* Facit autem hoc, impellens eos in rem eis non concessam, si forte sic absoluatur Iesus. Nam ego quidem, inquit, habeo potestatem crucifigendi, nullámque inuenio causam: vos autem non habentes potestatem crucifigẽdi, dicitis eum reum: accipite igitur eum, & crucifigite, sed non habetis potestatem. Itaque talis quidem erat mens Pilati, mitior videlicet quàm par erat, neque seueriter pro veritate instans. At illi etiam in hoc confusi, dicunt, quòd secundum nostram legem debeat mori, quia filium Dei se fecit. Vide quomodo malitia sibi non constet. Supra dicebat eis Pilatus; Accipite eum, & secundum vestram legem iudicate, & illud non approbarunt: nunc iterum dicunt; *Secundum legem debet mori.* Supra accusabant quòd fecisset se regem, nunc de mendacio redarguti, accusant quòd filium Dei se fecerit. Tametsi quid hoc criminis fuerit? Si opera Dei facit, filium Dei esse quid prohibet? Vide autem diuinam dispensationem, quomodo illi quidem ad multos iudices duxerint dominum, vt infamarẽt & contaminarent eius gloriam, sed contumelia in caput ipsorum reciderit. Hinc enim magis insons demonstratur, rem tam diligenter disquirentibus. Quoties vel Pilatus confessus est se nihil inuenire morte dignum? *Quum ergo audisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit, &c.* Pilatus quidem, audito breui sermone, quòd sit filius Dei, pauescit. Illi, etiam operibus diuinis visis, eum occidunt, propter quæ adorare oportebat. Interrogat autem eum nõ vt prius, Quid fecisti? sed, *Quis es tu?* Nam, quia tunc quidem vt regni inuasorem arguebant, merito rogabat; *Quid fecisti?* Nunc autem, quia accusant quòd filium Dei se fecerit, rogat; *Vnde es tu?* Iesus autem tacet. Didicerat enim ab eo Pilatus, quòd in hoc natus sit. &, Regnum meum non est hinc: attamen nihil ex his percepit vtilitatis, neque restitit aliis pro veritate, sed cessit turbæ tumultuãti. Idcirco dominus interrogationes eius, vtpote factas temere respuens, nihil respondet. Omnino autem videtur Pilatus non esse feruidus, & constans, sed is, quem vel pauca quædam terriculamenta concutiunt. Nam & Iudęos timebat, & Iesum vt filium Dei horrebat. Videamus autem quomodo seipsum condemnet per ea, quę dicit; *Potestatem habeo crucifigendi te, & potestatem habeo dimittendi te.* Si enim hoc totum habes, & in te situm erat, quare nõ dimisisti, quem innoxium inuenisti? At dominus fastum eius deprimens inquit; *Non habuisses potestatem vllam, nisi fuisset tibi superne datum.* Non enim ita simpliciter morior, sed mysticum aliquid perficio, & prædefinitum est hoc superne in salutem hominum. Ne autem, cum audieris, quòd superne sit datum, existimes Pilatum apud Deum à culpa liberatum, statim subinfert; *Qui tradidit me tibi, maius peccatum habet.* Ostendit enim hinc & Pilatum peccato, quamuis minori, obnoxium. Non enim, quia superne datum est, hoc est, concessum est, vt moriatur Christus, statim extra noxam sunt Pilatus, & Iudæi: sed vestra quidem voluntas malum voluit, Deus autem permisit, & concessit, vt in opus hoc progrediatur. Igitur mali non sunt citra culpã, quia Deus permittit ipsorum malitiam prodire in opus: sed eo quod & volunt, & faciunt, omni condemnatione sunt digni. *Et ex eo quærebat Pilatus absoluere eum, &c.* Postquam dominus perstrinxit Pilatum per verba, & accusationem manifeste adhibuit, quòd nisi voluntarius ego meipsum darem, & pater concederet, non habuisses potestatem contra me, & quòd peccatum habeas & tu, & Iudas, tamen maius, qui me tradidit: vel etiam populus, eò quòd super dolorem vulnerum meorum addidit, & non est recordatus, vt faciat misericordiam; sed, quum inuenisset me cõsilio, & adiutorio destitutum, cruci tradidit, & neque talia iudicia, in quibus innoxius declaratus sum, eum placarunt, sed clamarunt, crucifige, crucifige: quum iis inquam dictis dominus perstrinxisset Pilatũ, quærebat ex hoc ille magis dimittere eum: Iudæi autem accusauerunt, quòd se fecerat Deum, & sua lege arguerunt. vnde Pilatus ex hoc magis timuit, & voluit dimittere eum, ne forte Deum offenderet. Iterum igitur confugiunt ad eos, qui extra legem ambitiosum terrent Pilatum. Nam, quia viderant eum pietate moueri, ne filium Dei occidendo Iesum, peccet, metum Cæsaris incutiunt, & accusantes dominum de tyrannide, Pilatum magis terrent quasi offensurum Cæsarem, si rebellem illum dimittat. Et vbi ille in tyrannide deprehensus? Vnde autem hoc ostendetis? num à purpura? num à diademate? num à militaribus signis, nónne omnia, quæ habebat, vilia? & stola, & cibus, & domus? Immo ei nec domus erat. Sed ô Pilatum parum virilem! Periclitari sibi visus est, si quidem hãc causam indiscussam negligeret. Nam vadit quidẽ quasi examinaturus negocium, hoc enim sessio significat. Nulla autem examinatione facta, tradit illum, existimans se sic illos placaturum. Quomodo autem, Marco dicente, tertiam horam, quando Christus crucifigebatur, Ioannes sextam dicit? Igitur hoc soluunt quidam, quòd scripturæ schema sit; Nam litera quædam tertiam horam significat, & est character eius talis, γ. litera autem quæ sextam signat, habet characterem talem, ς. Verisimile igitur literam gamma à scriptoribus non attentis transisse quibusdam mutilatis in characterem episemi quo sextus numerus signatur, & sic errorem hunc ortum. Quod autem hoc verisimile sit factum esse, & tertiam horam scriptam esse etiam apud Ioannem, & non sextam, sicut nunc, manifestum hinc est. Nam, quum tres Euãgelistæ, Matthæus, Marcus, & Lucas consonanter dicant, quòd à sexta hora tenebræ factæ sunt super vniuersam terram vsque ad horam nonam, manifestum, quòd dominus noster ante sextam horam, priusquam fierent tenebræ, crucifixus sit, scilicet circiter horam tertiam, sicut Marcus prodit, & Ioannes similiter, quamuis scribentium error mutauerit gamma in episemi characterem. Et nonnulli quidem sic dicũt. Alij autem aiunt, quòd Marcus quidem horam, qua lata est sententia de crucifigendo domino, manifeste, & absque

Vide quomodo Deus nulla ratione sit causa aut cooperator in peccatis.

Matth.15.

absque dubitatione ponat: vtique quia crucifigere, & punire ab eo tempore iudices dicũtur, quo sententiam proferunt, eo quòd vis pœnę, & mortis in linguis quoque sit. Eius gratia Marcus tertia hora crucifigi eum dicit, à qua Pilatus sententiam exposuit. Ioannes autem, quum Marcus dixisset tempus sententiæ, horam, in qua dominum crucifixerunt, dicit. Cæterum considera quanta acta sint inter sententiam à Pilato de cruce, & horam ipsam, in qua in crucem dominus ascendit. Quum dimisisset Barrabam, flagellauit Iesum, & tradidit eis vt crucifigeretur. Nam Barrabæ dimissio, condemnatio erat domini. Illudunt milites, & vide quanto tempore verberetur ad maiorem illusionem. Eduxit eum Pilatus, & loquutus est cum eo. Iterum ingressus diiudicat Iesum, iterum egressus loquitur cum Iudæis. Hæc omnia sufficiebant ad insumendum tempus ab hora tertia vsque ad sextam: quæ Ioannes exponens diligenter, vtpote is, qui alios fuit sequutus, horę sextæ meminit, quando & tradidit eum perfecte, vt crucifigatur, non vltra loquens cum Iudæis, vel diiudicans Iesum, sed extremam proferẽs sententiam. Si autem quis dicat, Quare circiter horam tertiam quum dicatur crucifigi, vult iterum absolui illum? Discat primum quidem, quòd à multitudine coactus dedit sententiam: deinde à somnio mulieris impulsus fuerit. Nunciabat autem illa ei; Nihil tibi & iusto. Insuper cõsidera & Ioannem dixisse, quòd fuerit hora ferme sexta, quasi non definiens, & in ambiguo relinquens dixit, ferme sextã. Et ita nihil diuersum, quòd de hora non videntur conuenire Euangelistæ, siquidem concederemus esse differentiam. Vide enim hoc, num omnes dixerint, quòd crucifixus sit. At hoc quidem ab omnibus est confessum: de hora autem alius dicit esse tertiam, alius quasi sextam, & quid hoc obest veritati? Veruntamen hæc dæmonstrata sint ex abundantia, quòd nulla sit diuersitas. *Et dicit Iudæis, Ecce rex vester. Illi autem clamabant, Tolle, tolle, &c.* Sæpe diximus, quòd Pilatus magis fuerit mollis, & ambitiosus, quam asperis moribus. Vide enim & nũc, quòd forma quidem examinis, & iudicij vtitur, sed omnino molliter rem agit. *Ecce* enim, inquit, *rex vester.* Neque enim Iesum condemnat, neque Iudæos manifeste confutat, sed quasi occulte exprobrat eis vt sycophãtis: quasi dicat; Ecce qualem hominem dicitis attentasse inuadere regnum, vilem scilicet, & nihil tale attentare audentem: & ita accusatio vestra falsa est. Quid enim habet ille, quod tyrãni? num milites, diuitias, nobilitatem? Ecce rex vester: quæ vtilitas, si hunc occideritis, qui hominem ne in minimo quidem nocere poterit? Et hæc quidem Pilatus nõ instanter, & firme, & pro veritate certans. At illi; *Tolle, tolle, crucifige,* inquiunt. Vrgent, & quærunt crucem propter malam opinionem, vt velit adiudicari Christo. Ignominiosissima enim erat mors crucis, & maledicta: sicut dictum est, Maledictus omnis qui pendet in ligno. Nesciuerunt autem, quòd, sicut per lignum ruina, ita per lignũ correctio. Insuper vide quomodo alium regem præter Cæsarem non agnoscunt, voluntarie se Romanorum imperio subiicientes, & Dei regnum repellentes. Ideo & Deus eos Romanis tradidit, quos sibi reges salutarant, destitutos diuino præsidio, & cura. Tunc igitur tradidit illum eis, insipiens. Oportebat autem inquirere, num vere habuisset potentiam ad inuadendam tyrannidem. At ille cedit improuidus, effœminatéque sententiam dat. Portãs autem crucem suam egreditur. Abominabile enim putabant omnino vel lignum attingere, & propterea condemnato, & maledicto, maledictum lignum imponunt. Vide autem & in veteri typo quodã hoc factum. Isaac enim & illic ligna portans, vadit vt immoletur. Ita & hoc loco dominus crucem habens vadit, quasi miles arma gerit, quibus aduersarium prosternat. Quòd autem Isaac figura sit domini, manifestum. Isaac enim interpretatur risus, vel gaudium. Quis autem alius gaudium nostrũ factum est, quàm is, qui in conceptione humanæ naturæ per angelum χαῖρε, hoc est gaude, communicauit? Quæ enim virgo audiuit euangelia, omnis natura suscepit. Huius Isaac pater est Abraham, pater multarum gentium, qui est Deus super omnia, & qui Iudæorum est pater, & Gẽtium, cuius voluntate, & consilio crucem filius eius portat. Veruntamen in veteri, in sola voluntate patris res stabat, figura enim erat: hoc autem loco opere completur. veritas enim erat. Fortassis sicut illic Isaac dimissus est, & agnus immolatus est: ita & hoc loco diuina natura impassibilis mansit: humana autem natura, quæ & agnus dicitur, quia Adæ erraticæ ouis filius, immolatur. Quomodo autẽ alius Euangelista dicit quòd Simonem compulerint vt ferret crucem? Vtraque contigerunt, & in principio quidem dominus ipse crucem gerens exiuit, quia lignum maxime abominabile erat: & nemo alius attingere volebat. Postquàm autem exiuerunt, obuiam venerunt Simoni, & ita imposuerunt ei lignum. Porro Caluariæ locum dicebant, sicut narratio prodit, quòd illic sepultus sit Adã: vt vbi principium mortis, illic & casus eius fieret. Traditio enim ecclesiastica est, quia prior Iudaica, Postquàm eiectus fuit homo ex paradiso, domicilium ibi habuit in solatiũ bonorum, quæ in paradiso, data ei terra illa, quæ omnium aliarum optima esset, & pinguissima. Homines igitur, qui tunc habuerunt pro miraculo mortui caluariam depilatam, in loco illo habitantes, inde eum nominauerunt, & post diluuium fama hæc à Noe in omnes diuulgata est. Vnde & dominus, vbi fons mortis, illic moritur, vt illum siccet. Crucifigunt & duos alios cum eo. Ipsi quidem per hoc infamare magis eum volentes, quasi & ipse latro esset. Veruntamen & ipsi prophetiam in hoc inuoluntarij repleurunt: nempe quòd cum impijs reputatus est. Vide autem & domini sapientiam, quomodo & hoc, quod faciebat in iniuriã ipsius domini, in gloriam eius euenit. Nam & in ipsa cruce latronem saluauit, quod nullo miraculo minus est, & ex hoc magis apparet Deus, & ipse solus glorificatur, quamuis & alij glorificati sint. id, quod non fuisset factum, nisi innoxius fuisset, & non (vt sic dicam) legis præuaricator, sed & supra omnem legem, & præuaricatorum iudex. *Scripsit autem & titulum Pilatus, &c.* Scribit & titulum Pilatus super crucem, hoc est, causam, & manifestationem, & inscriptionem. Ita enim interpretatur titulum. Significabatur autem per titulum, cuius esset crux. Cæterum scribit titulum, partim vlciscens se de Iudæis, vt sibi inobedientibus, & ostendens malitiam eorum, quòd insurrexerint cõtra propriũ regẽ: partim & gloriã Christi defendẽs, quia enim illum cũ latronibus cruci

Sed alij Patres mordicus tenẽt, nullam esse dissonantiam in canonicis scripturis.

Deut.21.

Genes.22.

Esa.15.

crucifixerunt coinquinare nomẽ volẽtes. Pilatus ostẽdit ꝙ non fuerit latro, sed rex eorũ, & hoc nõ vna, sed tribꝰ linguis manifestat. Verisimile enim erat multos gentiles propter festum commiscuisse se Iudæis, sicut & euangelista superius docuit de quibusdam gentilibus, qui videre volebant Iesum. Vt igitur omnes agnoscerent, omnium vocibus Iudæorum insaniam infamauit. At illi etiam crucifixo inuidebant. Et quid dicunt? *Scribe, quod ille dixerit.* Nam nunc quidem communis sententia Iudæorum apparet. Si autem oppositum fuisset, quòd ipse dixerit se regem, visum fuisset crimen temeritatis, & arrogantiæ illius. Sed Pilatus non obtemperauit, & in priori stetit sententia ideo dicit; *Quod scripsi, scripsi.* Cæterum & aliud magnum quiddam dispensatur, quia defossis tribus crucibus, in ista mansit, vt ne ignoraretur, quæ esset crux domini. propter hoc dispensatum est, vt sola titulum haberet, & inscriptionem, vt per signum tale cognosceretur. Latronum enim cruces titulum non habebant. Insinuat autem & sublimius quiddam inscriptio triplicibus literis inscripta. Manifestat enim dominum regem esse philosophiæ practicæ, & naturalis, & theologicæ. Practica enim per Romanos scripturas figuratur. Nam Romanorum principatus maxime virilis erat, & strenuus in rebus bellicis: per Græcas vero, naturalis, cui vacabant Græci: per Hebraicas denique theologica. Nam Hebræis diuinorum cognitio concredita fuit. Gloria igitur ei, qui per crucem apparuit tale habere regnum, & qui mundum vicit, practicam nostram virtutem roborauit, sciẽtiámque naturæ largitus est, & ab illa nos duxit in interiora velamenti, in suam dico scientiam, & contemplationem, theologiam videlicet. *Milites ergo quum crucifixissent Iesum acceperunt vestimenta eius, &c.* Per illa potissimum implentur prophetiæ, per quæ diabolus insidiatur. Et vide veritatem. Tres fuerunt crucifixi, attamen in hoc solo implentur prophetica dicta. Et considera prophetæ diligentiã. Non enim solum, quòd diuiserint, sed & quòd partiti fuerint, dixit propheta. Igitur alia quidem distribuerunt, tunicam autem non, sed sortiti sunt. Quod autem à summo fuerit contexta, non frustra fuit appositum. Et alij quidem dicunt allegoriam per hoc signari, quòd non simpliciter homo fuerit crucifixus, sed & deitatẽ superne habuerit. Quidam vero genus dicunt tuniculæ Euangelistam narrare. Quia enim Palæstini duos pannos committendo contexunt vestes, pro sutura vtentes contextu: manifestans Ioannes, quòd talis fuerit tunicula, dixit quòd à summo per totum fuerit contexta, hoc est, ab initio, & superne vsque ad infima. Manifestat autem hinc vilitatem vestimentorum Christi. Alij autem dicunt, quòd in Palæstina contexantur licia non sicut apud nos. Nam supra quidem est filium, infra autem contexitur panno, & ita regressio fit, sed contrario modo. infra enim sunt fila, in summo autem contexitur contextus. & talis quoque fuit tunica domini. Sacramentum quoque & per hoc nobis insinuatur. Nam corpus domini superne quidem contextum est. Spiritus enim sanctus venit super virginem, & virtus altissimi obumbrauit eam. licet enim hominis naturam susceperit, quæ infra est, & ceciderit: tamen superne spiritus sancti gratia constitit, & compacta est diuina caro. Igitur

Hanc historiã narrat Rufinus in sua Ecclesiastica historia.

Luc. 1.

sanctum corpus Christi indiuisibile est, & diuiditur, & communicatur in quatuor partes orbis, vsum præbẽs singulis, & vniuscuiusque animam sanctificans, cum corpore per suam carnem vnigenitus & integer in omnibus est existẽs vbique. Nunquam enim diuisus est, sicut & Paulus clamat. Quia autem ex quatuor elementis vniuersum constitutum est, intelligere licet per vestimenta Iesu, visibilem, & propositam hanc creaturam, quam dæmones partiuntur, quando in nobis sermonem Dei occidunt. Dant enim operam, vt suam faciant, & nostram partem per affectiones ad mundana: sed tunicam non possunt diuidere in iis, quæ sunt sermonis: per quem omnia constituta sunt. Nam, licet infinities decipiar à fluxis, & transitoriis, iterum tamen agnosco ea esse transitoria, & rationem, ac substantiam prætereuntium, & fallacium non ignoro. *Et milites quidem hæc fecerunt. Stabant autem iuxta crucem Iesu mater eius, &c.* Milites quidem fabant pro sua insipientia. Ipse autem matris curam habet: docens nos vsque ad extremum spiritum omnem habere debere curam eorum, qui nos genuerunt. Et vide, quomodo, quum essent & aliæ mulieres, solius matris curam agat. Nam oportet quidem parentibus ad pietatem obsistentibus non parere; non obsistentibus autem omni cura seruire: sicut & ipse, quum migraret è vita, quòd verisimile erat matrem dolere, & præsidium requirere, concredidit discipulo præfecturam eius. Occultat autem proprium nomen Euangelista, modestiæ gratia. Nam si voluisset arrogans esse, causam etiam apposuisset, propter quam fuisset dilectus. Etenim verisimile erat magnam quandam istam esse, & mirabilem. Iam papè, quomodo obseruat discipulum, fratrem suum illum faciens? Vsque adeo bonum est manere apud patientem Christum. nam in fraternitatem illius ducit. Admirare autem quomodo in cruce omnia absq; turbatione facit, matris curã agens, prophetias implens, latroni paradisum aperiens, ante crucem autem laborans, sudans, anxius: atque hæc quidem humanæ naturæ, illa autem diuinæ virtutis. Confundatur Marcion, & omnes alij, qui Christum nugantur in mundo apparuisse iuxta apparentiam tantum. Nam natus non fuisset, neque matrem habuisset. Quomodo autem soror matris eius diceretur Maria Cleophæ, quũ non habuerit alium puerum? Cleophas frater fuit Ioseph, & quum absque liberis esset mortuus Cleophas (vt quidam dicunt) Ioseph eius vxorem duxit, & filios fratri peperit, quorum vna & nunc commemoratur Maria, quæ soror dicitur Deiparæ, hoc est, cognata. Solet enim scriptura cognatos dicere fratres, sicut & Isaac de Rebecca dicebat, Soror mea est, quanuis vxor esset. Ita & hoc loco soror Deiparæ dicitur, quæ Cleophæ vxor habita est, propter cognationem. Itaque quatuor Mariæ celebrantur in Euangeliis. Prima Deipara, quam & Iacob, & Iose matrem nominat. Illi enim pueri fuerunt Ioseph, ex priori vxore ei nati, fortasse vxore Cleophę. Dicitur autem Deipara mater eorum, quia nouerca: vxor enim habebatur Ioseph.: Secunda Maria Magdalenæ, è qua eiecit septem dæmonia Iesus. Tertia Cleophæ, & quarta Lazari soror. Assumpsit igitur discipulus Mariam in sua. Vide autẽ quomodo muliebris sexus permanet in aduersitatibus, & viri omnes dere-

liquerunt

Nota, quòd eadem sentit de Eucharistia, quæ nos: neque tamen fauet vbiquitarijs dictis, cum intelligat Christi corpus esse non vbique, sed vbicunque species contineantur.

Gene. 26.

Quatuor Mariæ.

Luc. 8.

Ioan. 11.

liquerunt dominum. Ita ergo venit corroborans quod infirmum erat, & assumens, quod nihili habitum. *Postea sciens Iesus quòd omnia consummata iam essent, &c. Quum vidisset*, inquit, *Iesus quòd omnia consummata essent.* Hoc est, nihil intermisisset, quòd suæ dispensationis erat: ita enim mors eius libera erat. Non enim prius mors corpus eius inuasit, quàm ipse voluit. Voluit autẽ, quum complesset omnia: propterea & dicebat, potestatem habeo ponendi animam meam. Dicit itaque *sitio*: prophetiam hoc loco implens. At illi impietatem, ac malitiam suorum morum declarantes, aceto eum potant, id quod condemnatis faciebant: quia hyssopum propter hoc aderat, vt lethale. Quidam autem hyssopum dicunt calamum: talis est enim summitas calami. Circumponunt igitur calamo spongiam, eo quòd in sublimi erat os Iesu, & ita prophetiam impleuit, Et in siti mea potauerunt me aceto, dicentem. Potatus itaque dixit, *Consummatum est.* Hęc scilicet prophetia cum aliis, omnia consummata sunt. Absque turbatione autẽ operatur, & cum potestate omnia, quod declarant sequẽtia, & sic cõsummata sunt omnia. *Inclinato capite* (neque enim ipsum affixum erat) *emisit spiritum*, Hoc est, expirauit, quãuis in nobis contrarium fiat. Primum enim expiramus, & deinde inclinamus caput. Ille autem prius inclinauit, deinde expirauit. Ex quibus omnibus manifestatur, quod ipse fuerit dominus mortis, & omnia secundum potestatẽ fecerit. *Iudæi ergo, quoniam parasceue erat, &c.* Tradidit quidem spiritum dominus Deo, & patri, ostendens quòd posthac animæ iustorum in monumentis non versantur, current autem in manus patris omnium: sed peccatorum animæ in locum supplicij detractæ, hoc est, in infernum depellentur. At illi camelum deglutientes, & culicem liquantes, tali patrato facinore de die obseruando diligenter cogitant. Dicit enim, Vt ne maneant in cruce corpora, rogauerunt Pilatum, hoc est, obsecrauerũt, vt tollantur. Quare autem confringi crura eorum petunt? vt, si etiam superuiuerent, inutiles essent. Latrones enim fuerant. Nolebant igitur in die festo videri punitores, & homicidæ. Et aliter; Etiam lex ita præcipiebat, ne sol occumberet in supplicio hominis. Vide autem quomodo per ea, quæ struunt Iudæi prophetiæ impleantur. Sic ergo & in hoc loco duæ prophetiæ implentur, vt postea Euangelista dicit. Etenim ossa Iesu non confringunt quidem, pungunt tamen eum, gratificantes Iudæis, & sanguis, & aqua egreditur. Nam illi quidem etiam mortuum corpus contumelia afficere conantur. At contumelia illis in miraculum vertitur, & sanguinem quidem ex mortuo corpore prodisse admirabile est. Veruntamen posset quis syncophantarum dicere, quòd verisimile sit vitalem quandam virtutem adhuc fuisse in corpore. Aqua autem egressa, omnẽ controuersiam miraculo tollit. Non simpliciter autem hæc fiunt, sed, quia ecclesia per duo ista & fit, & consistit. Nam per aquam quidem generamur, per sanguinem autem, & corpus pascimur. Quum igitur accedis ad calicem communionis sanguinis Christi, ita affectus sis quasi ex ipso latere bibas. Considera autem, quomodo per sauciũ latus, vulnus lateris, hoc est Euæ sanatur: & sicut in paradiso, vbi Adam obdormiuit, ablata est ab eo costa, ita hoc loco quum dominus obdormiuisset, costam

Ioan. 10.

Genes. 3.

militi dedit. Rhomphæa autem militis, figura est rhomphææ versatilis, quæ prohibet nos à paradiso: & quia omne, quod versatur, nisi quid obsistat, non absistit à suo cursu, dominus ostendens, quòd rhomphæam illam sistat, supponit in figura latus frameæ militis, ostendens nobis, quòd sicut framea militis appulsa lateri stetit, ita, & flammea stabit, & non vltra interminetur, & versione sua exterreat, prohibendo ingressum in paradisum. Confundantur Armenij, qui non admiscent in mysteriis aquam vino. Non enim credũt (vt videtur) quòd aqua ex latere egressa sit, quòd admirabilius, sed sanguis tantum. Et hoc loco destruũt magis miraculum. Itaque sanguis symbolum hominis crucifixi: aqua vero, quòd is sit super hominem, hoc est, Deus. *Et qui vidit, testimonium perhibuit, &c.* Non ab aliis (inquit) audiui, sed ipse præsens vidi, & verum est testimonium: Merito. Iniuriam enim enarrat factam, & non magnum, vel honorificum aliquid, vt suspectus sit sermo: sed propter hoc (inquit) hæc diligenter enarro, & ea, quæ ignominiosa videntur, in medium affero, vt & vos credatis, tanquam omnino veris, & non fictis. Nam, qui ad gratiam loquitur, gloriosa magis ponit. Quia autem & Moses dignior fide se videbatur, adducit & hunc testem. Quod enim ille dixit de agno, qui immolabatur in pascha, quod os non confringetur, hoc inquit Euangelista in Christo impletum esse. Et multa est cognatio figuræ ad veritatem. Impletur autem & alia prophetia, quæ dicit; *Videbunt in quem pupugerunt.* Quando enim venturus est iudicare, tunc videbunt eum in corpore meliore, & diuiniore, & cognoscent ij, qui pupugerunt, ac lugebunt. Insuper & iis, qui non credituri erant, fidei ianua, & iudicium fuit, quod ab inimicis est attẽtatum, vt Thomæ. Nam per latus fidem resurrectionis accepit. Os quidem Iesu non conteritur, latus autem eius scaturit nobis fontes, essentiã, & vitam nobis dantes. Aqua quidem essentiam dedit, quia per eam peruenimus ad hoc, vt Christiani simus: sanguis autem vitam: per ipsum enim pascimur. Nam agnus quidem verbum est Dei, qui à capite vsque ad pedes comedendus est. Caput quidem symbolum est deitatis (ipsa enim est caput) pedes autem carnis: ipsa enim extrema est. Insuper & intestina eius mysteria, & occulta reuerenter in cibum habentes ossa non confringimus, hoc est, difficiliores, & grauiores sensus. Quæ enim non possumus intelligere, ea non conteremus: hoc est, non dabimus operam, vt male, & periculose intelligamus. Etenim, quando sane sentimus, tunc nõ conterimus: sana enim seruamus diuina. Quãdo autem torserimus, & hæreticum sensum acceperimus, conterimus, & confringimus solidum, & difficilem sensum. Igitur hæc difficilia intellectu, igni tradenda sunt, hoc est, spiritui sancto, per quem efficiuntur & terminantur, eo quòd omnia scrutatur etiam profunda Deus. *Post hæc autem rogauit Pilatum Ioseph Arimathiensis, qui erat discipulus Iesu, &c.* Quare non vnus ex duodecim accessit ad Pilatum, & ex septuaginta erat Ioseph & audet hoc? Nam, si propter metum Iudæorum dixerit quis delituisse discipulos, & hic eodẽ correptus fuerat timore. Dicendum igitur, quòd hic valde nobis fuerit, & Pilato notus, quia nobilis erat. Vnde, quũ existimasset extinctam esse Iudæorũ iram, eò quòd aduersarius illis crucifixus

nunc

Aqua est admiscenda in calice.

Exod. 20.

Num. 9.

Zach. 12.

Ioan. 20.

nũc esset absq; pauore accedit,& sumptuosã facit sepulturam cum Nicodemo. Nihil diuinũ de illo vterq; sentiebant,sed affecti erant vt erga purum hominem, quia talia afferebãt aromata, quæ potissimum possent corpora diuturna conseruare,& cohibere ne statim corrũperentur:quod ostendit eos adhuc nihil magnum de eo cogitasse,verumtamen amorem suum declarant.Non enim sepeliunt vt condemnatum, sed sumptuose, vt mos est Iudæis:quoniã tempore impediebantur.Nam nona quidem hora facta erat mors:deinde,quum in medio tempore accessissent ad Pilatum,verisimile erat vesperam ingruisse, quum non licebat operari. Ponunt ergo eum in monumentũ. Erat enim in loco,vbi crucifixus est,hortus,& in horto monumentum nouum. Singulari autem dispensatione factum est,vt in propinquo esset monumentum,vt & discipuli possent adesse,& spectatores ac testes factorum fieri, & milites mitti possent ad custodiam, & vt cessaret etiã propter locum,furti suspicio:quæ omnia non cõtigissent, si procul fuisset sepultus. Nouum autem erat sepulchrum, in quo nullus adhuc erat positus: vt non calumnietur quis resurrectionẽ, quòd alius resurrexerit,& non Iesus. Et aliter quoq; nouum monumentum symbolo quodam manifestat futuram nouitatem per sepulturam Domini contra mortem,& corruptionem,& quòd innouandi simus omnes in illo. Vide autem & diuitias paupertatis domini propter nos. Qui enim non habuit dominum in vita,neque post mortem sepulchrum habet,sed in alieno deponitur: & quum nudus esset, à Ioseph vestitur. Est & nunc Iesus mortuus, quum occiditur ab auaris,& violentis, vel à fame hoc patitur:sed & nudus est.Quæcunque enim pauper patitur, Christus patitur. Imitare & tu Ioseph,adde aliquid bono.Ioseph enim interpretatur additio:& nuditatem tege Christi, hoc est, pauperis. Hoc autem fac non semel,& in monumento pone animã,& semper memor esto talium operum, cogitáque,& cura. Admisce autem & myrrham, & aloen. Amara, & mordacia seculi illius iudicia animo reponere oportet, & vocem illam,quæ maledictos auocat,& in ignem mittit immisericordes,quo nihil amarius puto.

EVTHYMII ZIGABONI
superioris Euang. expositio.

SCiebat autem & Iudas, &c. Deinde etiam dicit, vnde hoc sciebat; *Quòd frequenter cõueniret,&c.* Frequenter versaretur ibi.*Cum laternis,& facibus, & armis.* Arma adduxerunt timentes eos,qui sequebantur Iesum: nam & propterea intempestiuo noctis tempore aduenerunt. Sed quæ in medio sunt, prætermisit Ioannes, tanquam ab aliis enarrata, quod frequenter, ac multis facit in locis.*Iesus itaque sciens vniuersa quæ ventura erant,&c.* Sciens tanquã Deus vniuersa, quæ ventura erant super se, egressus intrepide interrogauit eos tanquam homo. Stabat autẽ & proditor cum ipsis: & neque hic potuit eum indicare præ conscientia, aut propter eius vocem. Ostendit quòd nolentem non solum non possent eum apprehendere,sed neque omnino videre.*Dixi vobis quod ego sum.* Ipse seipsum manifestat, docens discipulos, neque in periculis mentiendum,& certiores reddens, quòd spontaneè seipsum trad at inimicis.*Vt compleretur sermo quem dixerat, &c. Vt compleretur sermo:* hoc à seipso dicit Euangelista. Nam superius ad patrẽ loquens dixerat; Quos dedisti mihi, custodiui, & nemo ex ipsis periit, nisi filius perditionis. Itaque neminem ex eis perdidi,tantundem significat sicut; Nemo ex ipsis periit.Nemo enim,inquit, periit mea causa,hoc est,non perdidi quenquam ex eis mea causa. *Erat autem nomen seruo Malchus.* Addidit Ioannes & nomen vulnerati, partémque vulneratam, ob rei manifestationem: non solum quòd repente curauerit illum Iesus, sicut à Luca didicimus,verum etiam quòd paulo post esset eum alapa percussurus, sicut significauit Chrysostomus. *An non bibam poculum, quod dedit mihi pater?* Poculum,mortem videlicet. Dicit ergo,An nõ suscipiam mortem, quam permisit pater inferri mihi? nam hoc significat; *Dedit mihi:* ac si dicat, Imo maxime, tanquam eadem volens, quæ pater. *Duxerunt eum ad Annam primum.* Præ voluptate de hac re gloriabantur, tanquam de trophæo constituto: & abduxerunt eum primum ad Annam, vt qui à Caypha eius anni pontifice quasi pater honorabatur propter affinitatem. *Erat enim Cayphas is qui consilium dederat Iudæis,&c.* Ne auditor vincula audiens turbetur, eius memoriam ad Cayphæ vaticinium reuocat, significans quòd moriebatur pro eo,quod populo expediebat,siue pro salute hominum,veluti Cayphas prophetauerat. *Sequebatur autem Iesum Simon Petrus, & alius discipulus.* Ipse est alius ille discipulus. *Discipulus autem ille erat notus pontifici,&c.* Vide modestiam,ac fraternum amorem. Ne quis enim aut ipsum laudet, quòd simul introierit,aut Petrum vituperet,quòd foris manserit:dicit,quòd sibi quidem tanquã familiari pontificis permissus sit introitus:Petrus vero tanquã incognitus excluſus est:& tamẽ adhuc ad ostium permanebat:quod Petro potius datur laudi. *Erat autem cum eis Petrus stans, & calefaciens se.* Ostendit quòd ipse in interiori atrio cum præceptore versans, omnia videbat,& audiebat:Petrus vero, cùm esset in exteriori,nihil horum sciebat. *Pontifex itaque interrogauit Iesum de discipulis ipsius, &c.* De discipulis quidem,vbinam essent,& quam ob causam congregasset eos:De doctrina vero, quid doceret,& quare.Hæc autem interrogauit volens eum arguere, tanquam nouæ rei inuentorem,ac seditiosum, quasi conciliabula quædam facientem, nouáque dogmata inferentem. Atqui frequenter eum docentem audierat. *Ego palam locutus sum mundo.* Manifeste omnem docui populũ, non solum discipulos. *Ego semper docui in synagoga,&c.* Nihil, quale tu suspicaris, seditiosum, & quod Deo non sit gratum.Quid ergo,an non frequenter occulte loquebatur discipulis? Vtique, sed nihil tale, quale pontifex putabat. *Quid me interrogas? Interroga eos,&c.* Non contumacis verba sunt, sed de dogmatum veritate confidentis. *Quid me interrogas? interroga eos,qui audierunt:* non discipulos,sed alios etiam, qui non crediderunt. *Quum autem hæc dixisset,vnus minist rorum,&c.* Horrero cælum,stupesce terra:tum ob seruorum perfidiam,tum ob domini clementiam.O audacissime, quídnam respondit contumacius? an non potius honorem detulit pontificatui, qui pontificem maligne de iis, quæ nouerat, interrogantem nõ arguerit? Quum ergo posset omnes concutere,

cutere,& obruere,aut alio acerbo modo perdere, patienter fert, verbáque proloquitur, quæ omnẽ possint dissoluere feritatem, quanquam nõ eam, quæ illorum erat. *Si male locutus sum, profer testimonium,&c. Profer testimonium*, hoc est, ostende, quid sit male prolatum, argue eum, qui sit male locutus.Quærunt autem quidam,quomodo non obuerterit Christus & alteram maxillam impingenti alapam, sicut Apostolis faciendum præceperat,sed potius indignatus est? Nos autem dicimus, quòd illud præceptum de non vlciscendo, fuit indictum propter seditiones, quæ inde oriebantur: nunc tamen neque Christus eum vltus est,qui alapã impegerat,quin potius,quum eum non repulerit,neque ipse resilierit, ad alias quoque plagas paratus erat,sed partes suas defendit, ne quo modo,si tacuisset,contumax videretur,de quo etiam accusabatur.*Nisi esset hic malefactor,non tibi tradidissemus eum.* Sed quomodo,quum dicãt, eum esse malefactorem, tacet? Quia de hoc non interrogabatur: itaque patienter sustinet. *Nobis non licet interficere quenquam.* Cruce videlicet. Hoc autem dixerunt, non tantum quasi subiecti dominio Romanorum, & propria priuati potestate: quantum volentes Christum cruce occidi,misertima scilicet, ac ignominiosissima morte, quod lex eis non permittebat. Nam quòd alio modo perimerent,ostendit Stephanus lapidatus.*Vt sermo Iesu compleretur, &c.* Hoc dixerunt, vt sermo Iesu compleretur.Complẽdus enim erat, inquit, sermo eius,quem locutus fuerat dicens; Si exaltatus fuero à terra, omnes traham ad meipsum, sicut etiam ibi significauit euangelista, addens, quòd hoc dicebat; Significans qua morte esset moriturus,hoc est,ænigmatice mortem designãs. *Ego ad hoc natus sum,&c.* Quum à principio interrogasset Pilatus; Tu es rex Iudæorum:ac respondisset dominus; Regnum meum non est ex hoc mundo,& seipsum regem ostendisset,quanquam non terrenum:rursum interrogauit Pilatus;Num itaque rex es tu? ac deinceps se iterum esse respondit. Deinde confirmans se vera loqui ait; Propterea natus sum, propterea incarnatus sum, & veni in hunc mundum, vt doceam veritatem. Sicut ergo in cæteris vera loquor, ita sane & in hoc. Vel, *ad hoc natus sum*, hoc est,quum rex sim, ad regnandum incarnatus sum, & propterea veni in mũdum,vt doceam veritatem, quòd,quum sim rex sempiternus, incarnatus sum, vt super eos regnem, qui credunt in me. *Omnis, qui est ex veritate,audit vocem meam. Omnis,qui est ex veritate*, qui amat veritatem,obedit verbo meo,credit doctrinæ meæ. *Quid est veritas?* Discere cupiens interrogat, Quid est veritas,cui tu testimoniũ perhibes, quam doces? Sciens autem, quòd mora opus esset ad quæstionem, ad quam hortabatur, subsistit ab interrogatione:& confestim egressus nititur hunc ab impetu Iudæorum liberare.Vide enim: *Tunc ergo apprehendit Pilatus Iesum,&c.* Ista Ioannes sub breuitate narrat, tanquam ab aliis iam scripta:studens & hic recitare, quæ præterita erant. Et cur omnino eorum meminit, quæ ab aliis memorata sunt? Quia aliter nequaquã apte scribere poterat, quæ scripta non erant. *Ecce adduco vobis eum foras.* Hoc est extra prætorium. *Vt cognoscatis,quòd nullum in eo crimen inuenio.* Hoc dicit tentans mentem eorum. *Exiuit ergo Iesus foras, gestans spineam coronam,&c.* Eduxit eum ludibrij stola vestitum:vt hunc in tanto videntes opprobrio,satiarẽtur,ac placarentur. *Ecce homo.* Homo dixit præ cõpassione, vt & ipsi compassione mouerentur. *Quum ergo vidissent pontifices ac ministri,&c.* Tanquam feri canes, eo solum viso, furibunde oblatrabant, quasi feræ bestiæ, quæ venatores sentientes statim incurrunt:nam inquida ebrij, in cædem aduersus eum debacchabantur. *Accipite eum vos, &c.* Vos,inquit, qui iniusti estis. Permittit autem eorum potestati, indignatus de violentia, ac impudentia illorum. *Quia filium Dei se fecit.* Naturalem videlicet. Hoc autem dixerunt, iniustitiam repellentes. Itaque rursum ad aliam transierunt accusationem.Quid ergo Christus? Quum de talibus eum accusarent tacebat, dictum complens propheticum, non aperuit os suum.*Quum ergo audisset Pilatus hunc sermonem,magis timuit.* Ne quo modo in veritate Deus esset,& eum disperderet,ita ab ipso affectus contumelia. *Vnde es tu?* Iam non interrogat, Quid fecisti,sed, *Vnde es tu?* è cælo,an è terra? *Iesus autem responsum non dedit ei.* Nam,quòd discere quærit, iam didicerat,quando audierat; Regnum meum non est ex hoc mundo. Et sicut tunc molliter affectus nihil eum iuuerat:ita & nunc futurum erat,vt nihil iuuaret,quum ignauus esset,ac meticulosus.*Aitque ei Pilatus,Mihi non loqueris? nescis, &c.* Et terretur, & terret:irritatus enim quòd sibi, ne ipsum quidem fouenti,respondeat, deinceps vibrat potestatem. Sed, ô insensate: si potestatem habes ipsum absoluendi,quomodo non absoluis,quum scias eum carere crimine, & frequenter hoc testimonium de eo perhibueris.*Non haberes potestatem vllam,&c.* Respondit fastum obiurgans,qui illi ob potestatem accrescebat, & ait;*Non haberes potestatem vllam aduersum me, nisi esset tibi datum è supernis:* significans diuina quadam dispensatione se pati. Ne autem, hoc audito, arbitraretur sese absolui crimine subiunxit, *Propterea qui tradidit me tibi, maius peccatum habet.* Quia potestatem habes, nec absoluis me,non es immunis à peccato,quãquam minus sit peccato eorum, qui me tibi tradiderũt: siquidẽ illi homicidæ sunt scelerati, tu vero mollis,faciléque credulus.*Ex eo quærebat Pilatus absoluere eum.* Sermonibus eius perterritus: Iudæi vero,qui diuina eius signa frequenter conspexerãt, amplius insaniebant. *Si hunc absolueris, non es amicus Cæsaris,&c.* Intuiti obiectam legem fuisse inutilem, & intelligentes quòd eum vellet absoluere,ad accusationem iterum tyrannidis diuertunt, quam timore Cæsaris non posset parui pendere Pilatus. Non es amicus, siue beneuolus.*Contradicit* vero,hoc est,aduersatur. Verum quomodo hic tyrannidem meditatur? vnde hoc potestis ostendere?an à veste purpurea? à diademate?ab habitu? alióve apparatu, aut insignibus? an non omnia abiectionis erant,siue alimentum,siue indumenta, siue domum, ac conuersationem, aut cætera spectetis? cum duodecim tantum circumiens discipulis,iisque admodum humilibus, & abiectis; imo & plerúmque solus. *Sedítque pro tribunali; in loco,qui dicitur Lithostrotos,Hebraicè autem Gabatha.* † Arbitratus sese offensurum Cæsarem, ac periculi tatúrum,si huiusmodi accusationem indiscussam prætereundo cõtemneret,duxit Iesum extra prætorium,ac publice sedit pro tribunali, vt vniuersos haberet suæ inquisitionis testes.

† גבתא *Gabotha Latinis sonat eminẽs, siue excelsum.*

Verisimile est enim fuisse stratum lapidem eminens, iudicio accommodum. Est & dictio Chaldaica.

51. *Erat autem parasceue paschæ, hora vero ferme sexta.* Diem, ac horam significauit ostendens, quod non solum ipso die paschæ, verum etiam die iam declinante, festíque vespera appropinquante, quando pascha immolabant, funestum tribunal conuocabant, pro paruo ducentes piaculo, huiusmodi tribunal accedere. *Ecce rex vester.* Relicta discussione, iterum ad placandum eos conuertitur: *Ecce*, inquit, *rex vester*: ecce stat accusatus, non est absolutus, ne formidetis. Et quanquam litera habeat *idè* vide: frequenter tamen scriptura ponit *idè* pro *idòu* ecce: sicut etiam superius quum dixit; Ecce adduco vobis eum foras. *Tolle, tolle, crucifige eum.* O incredibilem feritatem, ac insaniam! *Regem vestrum crucifigam?* Hoc dixit, quasi subsannãs Christum, vt Iudæorum curaret feritatem. *Non habemus regem nisi Cæsarem.* Quia Christi regnum repellentes, Cæsaris potestatem elegerunt: postmodum diuina visitatione, ac protectione nudati, traditi sunt ad internecionem, idque rursum ipso paschæ die, quo clamauerunt. Non habemus regem nisi Cæsarem. *Tunc ergo tradidit eis illum vt crucifigeretur.* Victus eorum instanti contentione. At quibus eum tradidit? Vtique cõtaminatis ac perfidis, seditiosis, & homicidis. *Atque is baiulans crucem suam, &c.* Ferebat crucem in humeris tãquam strenuus miles lanceã, qua deiecturus erat aduersariũ. *Et cum eo alios duos hinc, & hinc, medium autem Iesum.* Iudæi hunc simul cum maleficis crucifigere studuerunt, vt communicatione supplicij bonam huius famam, mala illorum fama denigraret. Huius autem gloria intantum splenduit, vt, quum tres penderent, quum stupenda illa signa facta sunt, soli huic omnes illa adscripserunt: tantùmque abfuit, vt illorum participaret suspitionem, vt potius vnum eorum ad suam fidem attraxerit, & omne machinamentum in caput Iudæorum conuersum sit, patrémque eorum diabolum. *Stabant autem iuxta crucem Iesu mater eius, & soror matris eius, &c.* Atqui vnigenita erat Dei mater: verum Ioseph, & Cleopas fratres erant. Moris autem erat apud Hebræos, fratrum quoque vxores appellare sorores propter virorum fraternitatem. Itaque eam, quæ pariter cum ea vxor erat, sororem nominauit. Sed Ioseph quidem, & Cleopas viri earum, natura fratres erant: ipsæ autem eorum vxores, affinitate sorores. Stabant vero iuxta crucem, tunc nactæ securitatem: primum enim omnes discipulæ eminus conspiciebant, veluti cæteri docuerunt euangelistæ. *Quum vidisset ergo Iesus matrem, &c.* Tunc enim & ipse simul adstabat, quum iam hostes Iudæi discederẽt. *Mulier, ecce filius tuus. Deinde dicit discipulo, Ecce mater tua.* Iam moriens matrem commendat discipulo: summe dilectam, maxime dilecto: virginem virgini: instruens nos, vt curam habeamus parentum ad extremum vsque spiritum, quando non solum non sunt ad virtutem impedimento, imo potius nobiscum ad salutaria exercentur. Nam, quando intempestiue molesta erat, dicebat; Quid mihi, & tibi est, mulier? &, Quæ est mater mea? Nunc vero magnum demonstrat amorem. *Ecce filius tuus*, hoc est, hic meo loco tibi erit. *Ecce mater tua*, siue, tu eris ei pro me: oportet te huius sicut matris habere curam. Matris itaque curam habuit, discipulum vero honore maximo honorauit, ac interim hanc longanimitatis dedit mercedem. Quare autem alterius quoq; mulieris curam non habuit? Quia illa procuratorem habebat, mater vero neminem: & vt sciamus, quod oporteat huiusmodi parentes præ cæteris honorare, quia pepererunt, quia aluerunt, quia mille pericula passi sunt. Considera autem, quòd ante passionem quidem vehementer angebatur, nunc vero sine turbatione alloquitur, siquidem ibi naturæ infirmitas, hic autem patientiæ vehementia apparet. Quemadmodum enim concupiscentiam commixtionis corporum, licet vehementer nobis ad successionem generis insitam, philosophiæ dediti extinguimus: ita quoque vitæ cupiditatem, quanquam plurimum, ne nosipsos interimamus, nobis inditam, philosophiam sequentes Christianam frangimus: & tunc turbatio, quæ ex nimio vitæ amore procedebat, à philosophia Christiana supprimitur: ac ita fit, vt vincantur pericula. Nihil autem amplius testamento cauit: partim quidem propter temporis angustiam: partim autem, quia temporale quidem nihil habuit, de spiritualibus vero prius communiter omnibus præceperat. *Et ex illa hora accepit eam discipulus in sua.* Iuxta magistri præceptum. *Postea intuitus Iesus, quòd omnia iam consummata essent.* Reliqua omnia, quæ suæ erãt dispensationis. *Vt compleretur scriptura, dicit, Sitio, &c.* Nam solum hoc reliquum erat. Scripturam autem dicit Dauidicam, quæ ait; Et dederunt in escam meam fel, & ad sitim meam potauerunt me aceto. Hyssopo vero appositam, siue hyssopi arundini, quam ad manum repererunt: idque propter crucis altitudinem. Illudebant autem ei offerentes acetum. *Consummatum est.* Omnibus numeris completa sunt omnia, sic vt iam nihil deficiat. *Et, inclinato capite, tradidit spiritum.* Non postquam expirauit, caput inclinauit, quod in nobis accidit: sed postquam inclinauit caput, expirauit, vt discamus, quòd, quando voluit, mortuus est, quum omnia consummata essent, tunc spiritum in manus patris tradidit, veluti significauit Lucas. *Ne remanerent in cruce corpora sabbato: erat enim magnus dies ille sabbati.* In cuiusque cruce. Nam, quia parasceue erat, si tunc non tollebantur, futurum erat, vt & sabbato in cruce remanerent, illáque pendendo peruenirent ad illud sabbatum: & inde videretur haberi contemptui. Magnum autem dicit diem illum sabbati, quod non solum honoraretur vt sabbatum, verum etiam propter festum azymorũ, quod casu in eo contigerat, & ita duplex festum erat. Huiusmodi autem sabbata, dicebantur sabbata sabbatorum, tanquam veneranda venerãdorum, festa festorum: ob festi duplicitatem, vt dictum est. *Rogauerunt Pilatum, vt frangerentur, &c.* Hic rursum *ἀνάπαυσιν*, significat Precati sunt, petiuerunt vt confringerentur eorum crura, quo citius morerentur. *Venerunt ergo milites.* Quibus id à Pilato iussum erat. *Et primi quidem fregerunt crura.* Qui in dextera Christi crucifixus erat. *Et alterius, qui crucifixus erat cum eo.* Christo videlicet. *Ad Iesum autem quum venissent, &c.* Postremo ad eum venerunt, maiori contumelia, in gratiam Iudæorum, ipsum volentes afficere. *Sed vnus militum lancea latus eius fodit, &c.* Res supra naturam, ac manifeste docens, quòd maior quàm homo esset, qui fuerat vulneratus: siquidem à mortuo homine, etiamsi millies quis eum purpurgerit, non exibit sanguis. Foditur itaque lancea inlatere saluator, quia peccato vulneratum

Ioseph. li. 7. de bel. Iud. c. 18. dicit. Octauo die Septembris.

Supra 2. Matth. 12.

neratum est latus Adæ: siue vt Euam, lateris sui vulnere, à plaga lateris sanaret. Sanguinem autem, & aquam scaturire facit, duo designans baptismata: vnum quidé per sanguinis martyrium, alterum vero per aquæ regenerationem: atq; horum fluxu peccati fluxum demergit: Præterea & aliter. Nam duos scaturire facit fontes: aqua quidem purificãs ecclesiam, sanguine vero eam enutriens. Siquidem per aquam renascimur, per sanguinem autem, & carnem pascimur, quæ diuina sunt, ac mystica. Itaque, quum ad tremendum accesseris poculum, persuadeto tibi, quòd ex dominico bibis latere: & eo modo sis affectus. Deinde volens huiusmodi confirmare miraculum ait; *Et qui vidit, testimonium perhibuit.* Qui vidit hæc, scripsit ista, non quòd ab aliquo audierit. *Et verum est testimonium eius.* Vt, qui ea vidit, de quibus testatur, & præsertim, qui de magistri scribit contumelia. Nam contumelia erat, lateris apertio, quanquam ad hanc sequutum sit miraculum. *Et ille scit, quòd vera dicat.* Exacte rem nouit, vt qui tũc præsens fuerit, & viderit, etiã si Iudæi eum mentiri obiiciant. *Sed vt vos credatis.* Sed hæc scripsit, vt vos, qui fideles estis, etiam de hoc credatis. *Facta sunt autem hæc, vt scriptura compleretur.* Quæ in Mosaica lege scripta est, & ait; *Os non comminuetis ex eo.* Nam licet de figuratiuo agno scriptum esse videatur; de vero tamen scriptum erat, præsignãs † id, quod nunc factum est. *Rursumque alia scriptura † dicit.* Prophetica.

Exod. 12. Num. 9.

Psal. 68.

† *Verisimile est dictum hoc à Iudæis. ejectum esse post prædicatum euangelium: siquidem nunc nusquam inuenitur. (Dicit hic nusquam inueniri, quia Græcè solum nonerat: porrò in Græca translatione septuaginta interpretum non habetur. Leginus tamen illud in Latina ex Hebræo translatione Zachariæ duodecimo:) aut aliam dicit scripturam librorum, qui apocryphi censentur.* Zach. 12.

Videbunt, in quem pupugerunt. Videbunt ipsum de cælo descendentem in die iudicij. Videbunt, inquit, filium hominis venientem in nubibus cæli cum potestate, & gloria multa. *Venit ergo & tulit corpus Iesu* †. *Venit autem & Nicodemus, &c.* †

† *Imitemur nobilem hunc senatorem seu consiliarium, nobilia consulentes, ac decernentes de dominici corporis participatione: & preciosè vngentes suaui virtutum odore, mundáq; conscientiæ sindone illud inuoluentes, ac cordis monumento nouo, omnique immunditia purificato, sepelientes.*

Matth. 24. Marc. 13. Luc. 21.

Ibi ergo propter parasceuen Iudæorum, quia prope erat monumentum, posuerunt Iesum. Volebant hunc in alio digniore monumento, quod longius à ciuitate distabat, collocare: sed propter parasceuen Iudæorum, quæ videlicet à Iudæis ad vesperam obseruabatur, quo tempore fas non erat, aut longius ambulare, aut amplius operari, magis autem quia & pascha aduenerat, in propinquo posuerũt eum, diuina gratia ita dispensante, vt & discipulæ conspicerent vbi poneretur, & discipuli possent propter propinquitatem proficisci, ac viderent, quæ postmodum facta sunt miracula.

IN DIE SANCTO PASCHÆ.

MARC. 16.

¶ Electi qui sunt stellæ maris.

IN illo tempore, Maria Magdalenæ & Maria Iacobi & Salome emerunt aromata, vt venientes vngerent Iesum. Et valde mane

a Id est, prima à sabbato. Eadem, prima sabbati dicitur, quæ nunc dominica appellatur. quæ in sabbatis custodiebantur. b Id est, requietionum c Post occasum corporis. d Christo.

[a] vna [b] sabbatorum veniunt ad monumentum [c] orto iam [d] sole: &

e Legem mortis.

dicebant adinuicem: Quis reuoluet nobis [e] lapidem ab ostio monumenti? Et

f Originale peccatum. g Legem mortis. ¶ Id est, etiam infantes tangit in vtero gemitus omnium & omnibus grauis.

respicientes [f] viderunt reuolutum [g] lapidem. Erat quippe magnus valde. Et in-

h Bed. in domum, scilicet rotundam quæ erat excisa in petra. i Regnantem in prosperis: Hic iuuenis formam resurrectionis timentibus mortem ostendit.

troeuntes in [h] monumentum, viderunt iuuenem [i] sedentem in dextris cooper-

k Quæ vera lætita est, hoste depulso, regno adepto. charitas est, timor non est in charitate. l Hier. Quod oculus non vidit, nec auris audiuit quæ præparauit deus diligentibus se. m Deus

tum [k] stola candida, & [l] obstupuerunt. Qui dicit illis: [m] Nolite expauescere: Ie-

n A loco. o A causa. p Radix amara crucis euanuit, flos vitæ cum fructibus erupit, qui iacuit in morte surrexit in gloria.

sum quæritis [n] Nazarenum [o] crucifixum: [p] surrexit, non est hic. Ecce locus, vbi

q Mulieribus dicitur, vt nuncient apostolis: quia per mulierem, mors nunciata est: per mulieres, vita resurgens.

posuerunt eum. Sed ite, [q] dicite discipulis eius, & Petro, quia præcedet vos in

r Non sicut vidistis.

Galilæam: Ibi eum [r] videbitis, sicut dixit vobis.

GLOSSA ORDINARIA
in superius Euang.

ET cum transſ. Bed. Lucas dicit: quia reuertentes à monumento parauerunt aromata & vnguenta, & ſabbato ſiluerunt: quia mandatum erat, vt ſabbatti ſilentium à veſpera vſque in veſperam ſeruaretur. Ideoque religioſæ mulieres ſepulto domino dum licuit operari, id eſt, vſque ad ſolis occaſum vnguenta parauerunt, vt Lucas dicit: Et quia præ anguſtia temporis explere non potuerunt, mox tranſacto ſabbato, id eſt, occidente ſole, vbi operandi licentia rediit, feſtinauerunt emere aromata ſicut Marcus dicit, vt, venientes mane vngerent Ieſum, Neque veſpere ſabbati præoccupante iam noctis articulo monumentum adire valuerunt. *Vt venientes vngerent.* Moraliter ſanctæ mulieres, quæ dominum fuerant ſecutæ cum aromatibus ad monumentum venerunt, & ei quem viuentem dilexerunt, etiam mortuo ſtudio humanitatis obſequuntur. Et nos ergo in eum qui mortuus eſt credentes: ſi odore virtutum refecti cum opinione bonorum operum quærimus dominum, ad monumentum eius cum aromatibus venimus. Quod autem valde mane veniunt ad monumentum orto iam ſole, id eſt, cum iam cœlum ab oriẽtis parte albeſceret: quod fit ſolis orientis vicinitate, ad literam magnus quærendi & inueniendi dominum feruor charitatis oſtenditur. Myſticè autem nobis exemplum datur illuminata facie decuſſis vitiorum tenebris odorẽ bonorum operum domino & orationum ſuauitatem offerre. Hieron. Nunc cum aromatibus redolentibus cum ſponſa & adoleſcentulis quæ currunt, poſt eam conſpergimus librum, id eſt, cubile mentis noſtræ.

Can.1. Nunc introducit nos rex in cellaria ſua. Nũc ſurgit amica Maria, hyems abiit, pluuia receſſit, flo.
Ibidem. ap. vox turturis audita eſt in terra noſtra: vt flo. odo. de. rediit ſponſus de vmbra, ſub qua dormiunt in meridie. Poſt triſtia ſabbata felix irradiat dies, quæ primatũ in diebus tenet: luce prima in ea luceſcente, & domino in eo cum triumpho
Pſal.117. reſurgente & dicẽte: Hæc eſt dies quam fecit dominus, &c. *Et valde ma.* Hier. Quod alius dicit diluculo. Diluculum eſt inter tenebras noctis & diei claritatem in qua ſalus venit in eccleſia declaranda more ſolis, qui conſurgens roſeam præmittit auroram, vt tantus ſplendor præparatis oculis poſſit videri: cum tempus dominicę reſurrectionis illuxit, vt tunc laudes Chriſti tota cantaret eccleſia ſanctarum fœminarum, quando vi-
Matth.24. tam præſtitit & lumen credulitatis infudit. *Et di.* Hiero. Aquilæ congregantur ad corpus, martyres & apoſtoli vident lapidem reuolutum, qui eſt lex mortis. quaſi dicat, Vbi eſt mors aculeus tuus? *Reuolutum la.* Be. Quomodo lapis per angelum ſit reuolutus Matthæus dicit. Alleg. autem lapidis re-
Matth.28. uolutio reſurrectionem ſacramentorum Chriſti quæ velamine literæ legis tecta erant inſinuat.
Exod.24. & 31. & 34. Lex etenim in lapide ſcripta eſt cuius ablato tegmine, gloria reſurrectionis oſtenſa eſt, & abolitio mortis antiquæ, & vita nobis ſperanda perpetua toto orbe cœpit prædicari. *Iuuenem.* Hieron. Non ſenem, non infantem, ſed iocundum ætate
Eccleſ.11. vt dicitur. Lætare iuuenis in adoleſcentia tua, quę non eſt hic vera, dum ſenio mixta. Beda. Mulieres angelos vident quæ cum aromatibus venerunt, quia illæ mentes ſuper nos ciues aſpiciunt quæ cum virtutibus ad Deum per ſancta deſideria veniunt. *Sedentem in dex.* Be. Ad meridianam partem loci illius, vbi poſitum fuerat corpus Ieſu. Corpus enim quod ſupinum iacens caput habet ad occaſum, dextram neceſſe erat habere ad auſtrũ. Scribit autem Matthæus, quòd angelum, qui reuoluit *Matth.28.* lapidem ab oſtio monumenti, primò viderunt ſuper ipſum lapidem ſedentem, qui eas intrare in locum vbi poſitus erat dominus iuſſerat, & videre quòd iam reſurrexit à mortuis. Lucas autem, quòd intrantes in monumentum duos angelos *Luc.24.* ſtantes ibi inuenerũt. Greg. Per ſiniſtram vita præſens, per dexteram vita æterna ſignatur. iuxta illud: *Cant.2.* Læua eius ſub capite meo, & dextera eius amplexabitur me. Quia Chriſtus iam præſentis vitæ corruptionem tranſierat, rectè qui eius vitam perennem nunciabat in dextera ſedebat. Qui in ſtola cãdida apparuit, quia & ſuæ & noſtræ feſtiuitatis gaudia nũciauit. Illa enim domini reſurrectio, & nos ad immortalitatem reduxit, & ad angelorum numerum reſtituens cæleſtis patriæ damna reparauit. *Nolite expaue.* Greg. Quaſi dicat, Paueant illi qui non amant aduẽtum domini vel ſupernorum ciuium, qui vitiis preſſi de eorum ſocietate deſperant. Vos autem quid timetis quæ veſtros conciues videtis? Vnde Matthæus angelum appa- *Matth.28.* ruiſſe deſcribens ait: Erat aſpectus eius ſicut fulgur, & veſtimẽta eius ſicut nix. *Ieſum.* Salutare. Sed quia multi non ſubſtantialiter ſed nuncupatiuè hoc nomine dicebantur, determinat per locum Nazarenum, & cauſam ſubdit: *Cruci.* Atque addit: *Sur. non eſt hic.* per præſentiam carnis, qui tamen nuſquam deeſt per præſentiam maieſtatis. *Ecce lo.* Oſtenditur mortalitas mortalibus ad actionem gratiarum debita, vt intelligamus quid ſimus & fuerimus, & ſciamus quid erimus. *Et Petro.* Beda. Petrus vocatur ex nomine, ne deſperet ex negatione. Niſi enim eũ angelus nominatim exprimeret, qui magiſtrum ter negauerat, inter diſcipulos venire non auderet. Et notandum cur eum, quem eccleſiæ ſuæ omnipotens præferre propoſuit, ad ancillæ vocem negare permiſit. Hoc enim actum ex magna pietatis diſpenſatione, vt qui futurus erat paſtor eccleſiæ in ſua culpa diſceret, quomodo aliis miſereri deberet. Hiere. *Et Petro.* Qui ſe indignũ diſcipulatu indicat, cũ ter magiſtrũ negat. Sed peccata præterita nõ nocent, quando nõ placent. *Præce. vos.* Breuis ſententia in ſyllogiſmis, licet ingens in quantitate promiſſio. Ibi eſt gaudij noſtri fons, æternitatis noſtræ origo præparata eſt. Ibi congregantur diſperſiones Iſrael: & ſanantur contriti corde. Ibi eum vi. ſicut dix. vo. Non ſicut vidiſtis. *Præcedet.* Bene de redemptore noſtro dicitur. Galilęa namque tranſmigratio facta interpretatur. Iam enim à paſſione ad reſurrectionem, à morte ad vitam, à pœna ad gloriam tranſmigrauerat. Et bene poſt reſurrectionem in Galilæa à diſcipulis videtur, quia reſurrectionis eius gloriam poſt læti videbimus, ſi modo à vitiis ad virtutum celſitudinem tranſmigremus. Qui ergo in ſepulchro nunciatur, in tranſmigratione oſtenditur. Et qui in mortificatione carnis agnoſcitur, in tranſmigratione mentis videtur. Beda. Nota quòd Marcus dicit: *Præcedet vos in Ga. ibi eũ vi. ſicut dixit vobis.* Nec tamen ibi viſum retulit. Matthæus au- *Matth.28.* tem dicit, diſcipulos in Galilæam abiiſſe in montem,

tem, ibique dominum vidiſſe, & adoraſſe, & præceptum ab eo accepiſſe eundi, docendi, baptizandi omnes gentes in nomine patris, & filij, & ſpiritusſancti. Alij autem euangeliſtæ docent eum antea ſæpius diſcipulis viſum fuiſſe, maximè die reſurrectionis in Ieruſalem, & ipſo die in caſtello Emaus. Quare ergo in Galilæa ſpecialiter præceſſurum, & ibi videndum prædixit, cum neque ibi ſolum nec primum viſus ſit? Quia verò ſpiritualiter hæc vox non euangeliſtæ narrantis, ſed angeli ex mandato domini, & ipſius domini eſt, prophetice dictum intelligendum eſt. Galilæa nanque tranſmigratio, vel reuelato dicitur: Prius ſecundum tranſmigrationis ſignificationẽ. quod dicitur. Præcedet vos in Galilæam ibi eum videbitis, ſignificat, quòd gratia Chriſti de populo Iſrael erat tranſmigratura ad gentes, à quibus apoſtoli nullo modo prædicantes ſuſciperentur, niſi eis dominus viam præparaſſet in eorum cordibus. & hoc eſt. *Præcedet vos in Galilæam.* Quod autem gaudentes mirantur, victis omnibus difficultatibus aperiri ſibi oſtium in domino per illuminationem fideliũ: hoc eſt: *Ibi eum videbitis.* id eſt, ibi membra eius inuenietis: ibi corpus eius viuum in eis qui vos ſuſceperint cognoſcetis. Secundum autem hoc quòd Galilæa reuelatio dicitur: non intelligendum eſt in forma ſerui, ſed in qua eſt æqualis patri qui dicit: Ego diligam eum, & oſtendam ei meipſum. non ſecũdum hoc quòd videbant eum: non etiam ſecundum hoc quòd cum cicatricibus videndum & tangendũ poſt reſurrectionẽ oſtendit, ſed ſecundum ineffabilem lucem quæ illuminat omnem ho. ve. in hunc mundum, ſecundum quòd lux lucet in tenebris, & tenebræ eum non
Ioan.1. compre. Illuc nos præceſſit, vnde ad nos veniens non receſſit, & quo præcedens nos non deſeruit. Illa enim reuelatio vera eſt Galilæa cum ſimiles ei erimus, & vi. e. ſi. eſt. Ipſa etiam erit beatior tranſmigratio ex iſto ſeculo in illam æternitatem, ſi eius præcepta ſic amplectamur, vt ad eius dexteram aggregari mereamur. Tunc enim ibunt in ignem æternum ſiniſtri, iuſti autem in vitam ęternam. Hinc illuc tranſmigrabunt, & ibi eum vide-
Matth.25. *Eſa.26.* bunt, quo modo non vident impij. Tolletur enim impius vt non videat claritatem Dei, & impij lu-
Ioan.7. men non videbunt. Hæc eſt autem vita æterna, vt cog.te. ve. De. & quem mi. Ieſum Chriſtum, ſicut in illa æternitate cognoſcetur, quo & nos perducet propter formam ſerui, vt liberi contemplemur formam domini.

CATENA AVREA
in idem Euang.

ET cùm trãſiſſet ſabbatum, Maria Magdalenæ, & Maria Iacobi & Salome emerunt aromata, &c. Hier. Poſt ſabbati triſtitiam felix irradiat dies, quæ primatũ in diebus tenet, luce prima in eo luceſcente, & domino in eo cum triumpho reſurgẽte. vnde dicitur, Et cum tran. ſab. Maria Mag. &c. Glo. Religioſæ enim mulieres ſepulto domino cum licuit operari, id eſt vſque ad ſolis occaſum vnguenta parauerũt, vt Lucas dicit. Et quia præ anguſtia temporis non poterant explere, mox tranſacto ſabbato, id eſt occidente ſole, vt operandi licentia rediit, feſtinauerunt emere aromata, ſicut Marcus dicit, vt venientes mane vngerent corpus Ieſu, neque veſpere ſabbati præoccupante iam noctis articulo, monumentum adire valuerunt. vnde ſequitur: *Et valde mane vna ſabbatorum, &c.* Seue. Mulieres hoc loco fœminea deuotione diſcurrunt, quæ non vt viuenti fidem, ſed vt mortuo vnguenta deferunt ad ſepulchrum: vt ſepulto darent mœroris obſequia, non vt reſurgenti præparent diuinorum gaudia triumphorum. Theop. Non enim magnitudinem atque dignitatem diuinitatis Chriſti ſapiunt. Venerunt autem iuxta conſuetudinem Iudæorum, vngere corpus Ieſu, vt ſcilicet maneret odoriferum, & ne humiditate ſcaturiret: nam aromata virtutem habent deſiccatiuam, humiditatem corporis abſorbentia, vnde incorruptum corpus conſeruant. Greg. in ho. Nos autem in eum qui eſt mortuus credentes, ſi odore virtutum refecti cum opinione bonorum operum dominum quærimus, ad monumentum illius cum aromatibus venimus. Sequitur: Et val. ma. vna ſab. ve. ad, &c. Aug. de con. euan. Quòd Lucas dicit diluculo, & Ioannes mane, cum adhuc tenebræ eſſent, hoc intelligitur Marcus dicere, valde mane oriente iam ſole, id eſt cum cælum ab orientis parte albeſceret, quod fit vtique ſolis orientis vicinitate. Eius enim eſt ille fulgor qui nomine auroræ appellari ſolet, ideo non repugnat ei qui ait, Cum adhuc tenebræ eſſent. Die quippe ſurgente, aliquæ reliquiæ tenebrarum tantò minus ſunt, quantò magis oritur lux: nec accipiendum eſt quod ait, Valde mane orto iam ſole: tanquam ſol ipſe iam videretur ſuper terram, ſed de proximo adueniente in has partes ſole, id eſt, ortu ſuo iam cælum illuminare incipiente. Hier. Valde ergo mane dicit, quod alius euangeliſta dicit diluculo. Diluculum autem eſt inter tenebras noctis, & diei claritatem, in qua ſalus humani generis prouenit, fœlici vicinitate in eccleſiam declaranda more ſolis, qui proxima luce conſurgens, roſeam præmittit auroram, vt gratiam præclari ſplendoris præparatis oculis poſſit intueri, quando tempus dominicæ reſurrectionis illuxit, vt tunc laudes Chriſti tota caneret ſecundum exemplum fœminarum eccleſia, quãdo genus humanum exemplo ſuæ reſurrectionis animauit, quando vitam præſtitit, & lumen credulitatis infudit. Bed. Sicut autem quòd valde mane mulieres venerunt ad monumẽtum, iuxta hiſtoriam magnus feruor charitatis oſtenditur: ita iuxta intellectum myſticum nobis datur exemplum, vt illuminata facie, diſcuſſiſque vitiorum tenebris, odorem bonorum operum domino & orationum ſuauitatem ſtudeamus offerre. Theop. Dicit autem, *vna ſab.* id eſt, prima dierum hebdomadæ. Sabbata nanque dies hebdomadæ nuncupantur: vna vero dicitur prima. Beda, Vel prima ſabbatorum, prima dies eſt à die ſabbatorum, id eſt requietionum quæ in ſabbatis cuſtodiebantur. ſequitur, *Et di. adin. Quis reuoluet, &c.* Seue. Obſcuratum erat veſtrum pectus, oculi clauſi, & ideo patefacti ſepulchri gloriam prius non videbatis. ſequitur enim, *Et ref. vi. reuol. lap.* Bed. Quomodo lapis per angelum reuolutus ſit, Matthæus ſufficienter exponit. Hæc reuolutio lapidis myſticè referationem ſacramentorum Chriſti, quæ velamine literæ legalis tenebantur, inſinuat: lex enim in lapide ſcripta eſt. ſequitur, *Erat quippe magnus valde.* Seuer. Et plus iam magnus merito quàm forma, quo creatoris mũdi corpus & clau-

dere & operire sufficit. Greg. Mulieres autem angelos vidēt, quæ cum aromatibus venerunt, quia illæ mentes supernos ciues aspiciunt, quæ cum virtutibus ad sancta desideria veniunt. vnde sequitur, *Et intro in monumentum, &c.* Theop. Si Matthæus dicit angelum sedere super lapidem, Marcus verò quòd mulieres introeuntes monumentum viderunt sedentem iuuenem, non mireris: nam quem viderunt prius sedentem, ipsum etiam intus in monumento postmodum viderunt. Aug. de con. euan. Aut intelligamus Matthæū tacuisse de illo angelo quem intrantes viderunt, Marcum verò de illo quem foris super lapidem sedentem viderunt, vt duos viderint, & à duobus sigillatim audierint quę dixerunt angeli de Iesu, aut certè intrantes in monumentum in aliqua septa macerię debemus accipere, qua communitū locum tunc fuisse credibile est in aliquo spatio ante petram qua excisa locus factus fuerat sepulturæ: vt ipsum viderint in eodem spatio sedentē à dextris, quem dicit Matthæus sedentem super lapidem. Theop. Quidam autem dicunt quòd aliæ fuerunt mulieres, quæ dicuntur à Matthæo, aliæ quæ à Marco: sed Maria Mag. sequebatur omnes feruidam festinationem habens & ardentem affectum. Seue. Introierūt ergo mulieres ad sepulchrum, vt consepultæ Christo, Christo consurgerent de sepulchro: vident iuuenem, vt cernerent nostræ resurrectionis ætatem, quia nescit resurrectio senectutem: & vbi nasci moríque nescit, ibi ætas nec admittit detrimenta, nec indiget incrementis. vnde iuuenem, non senem, non infantem, sed iucundam ætatem viderunt. Beda, Viderunt autem iuuenem sedentem in dextris, id est, ad meridianam partem loci illius vbi positum erat. Corpus enim quod supinum iacēs, caput habebat ad occasum, dextram necesse erat habere ad austrum. Greg. in ho. Quid autem per sinistram nisi vita præsens? Quid verò per dextram, nisi vita perpetua designatur? Quia igitur redemptor noster iam præsentis vitæ corruptionem transierat, rectè angelus, qui nuntiare perennem eius vitam venerat, in dextera sedebat. Seue. Vident etiam iuuenem sedentē à dextris, quia resurrectio nihil recipit sinistrum. Vident etiam coopertum stola candida. Stola ista non est ex mortali vellere, sed ex virtute vitali, splendens cælesti lumine, nō colore terreno, dicente propheta: Amictus lumine sicut vestimento: & de iustis, Tunc iusti fulgebunt sicut sol. Greg. in ho. Vel stola candida coopertus apparuit, quia festiuitatis nostræ gaudia nuntiauit. candor etenim vestis, splendorem nostræ denuntiat solennitatis. Hiero. Vestis etiam candida, vera lætitia est, hoste depulso, regnóque adepto, rege pacis quæsito, & inuento & nunquam dimisso. Hoc igitur innuens, formā resurrectionis timentibus mortem ostendit. Quòd autem obstupuerunt, id est, quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit; quæ præparauit Deus diligentibus se. Sequitur, Qui dicit illis, &c. Greg. in ho. Ac si dicat: Paueant illi qui non amant aduentum supernorum ciuium, pertimescant qui carnalibus desideriis pressi, ad eorum societatem pertingere se posse desperant: vos autem cur pertimescitis, qui vestros conciues videtis? Hier. Non enim est timor in charitate. Quid expauescerent, quæ inuenerunt quem quæsierunt? Greg. in ho. Sed iam quid angelus subiungit, audiamus: *Iesum quæritis Nazarenum.* Iesus Latino eloquio salutaris, id est, saluator interpretatur, at verò tunc multi Iesus dici poterant, nec tamen substantialiter, sed nuncupatiuè, ideo & locus subiungitur, vt de quo Iesu dictum sit manifestetur, *Nazarenum.* Et causam protinus subdit, *Crucifixum.* Theop. Non enim erubescit crucem: in hac nanque salus hominum est, & beatorum principium. Hiero. Radix autem amara crucis euanuit. Flos vitæ cum fructibus erupit, id est, qui iacuit morte, surrexit in gloria, vnde addit: surrexit; non est hic. Greg. in ho. Non est hic dicitur per præsentiam carnis, qui tamen nusquam deerat per præsentiam maiestatis. Theo. Et quasi dicat: Vultis certificari de eius resurrectione? subdit: *Ecce locus, vbi posuerunt eum.* Propter hoc enim & reuoluerat lapidem, vt locum ostenderet. Hier. Ostenditur autem immortalitas mortalibus ad gratiarum actionem debitam, vt intelligamus quid fuerimus, & sciamus quid futuri erimus. Sequitur: *Sed ite, dicite, &c.* Mulieribus dicitur vt nuntient apostolis, quia per mulierem mors annuntiata est: per mulierem vita resurgens. Dicit autem specialiter, *Et Petro*, quia se indignum iudicauit discipulatu, cum ter negauit magistrum, sed peccata præterita non nocent, quando non placent. Greg. in ho. Si autem hunc angelus non nominatim exprimeret qui magistrū negauerat, venire inter discipulos non auderet: vocatur ergo ex nomine, ne desperaret ex negatione. Au. de con. euan. Quòd autem dicit, *Præcedet vos, &c.* Videtur hoc sonare quòd Iesus non fuit demonstraturus se discipulis post resurrectionē nisi in Galilæa: quam demonstrationem nunc ipse Mar. commemorauit. Quòd enim dixit, mane prima sabbati apparuit Mariæ Mag. post hæc duobus euntibus in villam, factum est in Hierusalem ipso die resurrectionis: deinde venit ad vltimam manifestationem, quam factam scimus in mōte Oliueti non longè à Hierusalem. Nunquam igitur commemorat Mar. impletum quod ab angelo prænuntiatum esse testatur. Mat. verò nullum alium locum omnino commemorat, vbi discipuli postquam surrexit, viderint dominum, nisi in Galilæa, secundum angeli prædicationem. Sed cum non sit expressum quando id futurum esset vtrum primum, antequam alibi ab eis visus esset: idque ipsum quòd discipulos Mat. dicit isse in Galilæam in montem, non exprimit diem nec narrandi ordinem, non aduersatur quidem Matthæus narrationibus cæterorum, sed dat eis intelligendi, atque accipiendi locum. Verumtamen quòd dominus nō ibi primum se demonstraturus erat, sed in Galilæa, vbi postea visus est, se videndum mandauit, quemuis fidelem facit intentum ad quærēdum in quo mysterio dictum intelligatur. Greg. in ho. Galilæa nanque transmigratio interpretatur: iam quippe redemptor noster à passione ad resurrectionem, à morte ad vitam transmigrauerat: & nos resurrectionis eius gloriam post læti videbimus, si modo à vitiis ad virtutum celsitudinem transmigramus. Qui ergo in sepulchro nuntiatur, in transmigratione ostenditur: quia is qui in mortificatione carnis agnoscitur, in transmigratione mentis videtur. Hier. Breuis ergo sententia in syllabis, sed ingens in quantitate promissio. Ibi est gaudij nostri fons, & salutis æternæ origo præparata. Ibi congregantur dispersiones, & sanantur cōtriti corde. *Ibi*, inquit, *eum videbitis*, sed non sicut vidistis. Aug. de con. euan. Significatur etiam quòd gratia Christi de populo Israel erat trāsmigratura ad gentes, à quibus apostoli nullo modo prædicantes suscipientur, nisi eis viam dominus in eorū cordibus præueniens præparasset: & hoc est, Præcedam vos in Gal. ibi eū vid. id est, ibi membra eius inuenietis.

AVTHORIS DE OPE-*ribus Cardinalibus Christi sub nomine S. Cypriani episcopi Carthag. de resurrectione Domini, Sermo.*

QVæsitis aromatibus ad vngendum Dominum Iesum, in monumento positum, sacræ mulieres communicato consilio, conuenerunt, & repertis ibi sine corpore sudariis, quem non inuenere, putauere sublatum. Nam & lapis reuolutus, & vacuum monumentum simplicibus animis coniecturas huiusmodi opponebant, quòd corpus strictum linteis nisi translatum esset, moueri loco non posset, nec lapis magni ponderis nisi vi humana nullatenus reuolui potuisset: vnde & manè venientes quomodo posset ab ostio monumenti lapis gyrari anxiè cauabantur. Sed Dominus, qui inspirauerat vt venirent, præuenerat venientes, & egressus de sepulchro vacuum locum reliquerat, apertóque ostio ingredi nolētibus liberum dederat aditum: & quasi monebat se aliàs quæri, qui illis angustiis non poterat occultari. Flebant igitur sacræ fœminæ, quę eum, cui obsequi volebāt, se perdidisse putabant, & obriguerant mœstitudine, eo quòd deuotio sua desiderato frustraretur effectu. Habuerant siquidem eum sicut Prophetam non inferiores fidelis illis discipulis, qui dicebant, quòd Iesus Nazarenus vir Propheta fuerat potens in opere, & sermone. Et licet de resurrectione sua ipse tam Apostolos quàm reliquos discipulos, in quorum societate istæ esse meruerant, magister prouidus instruxisset, incusserat tamen omnibus dubietatem, & terrorem suppliciū crucis, & mortis atrocitas: nec tamen ab eorum cordibus auelli poterat dilectio, qua ei adhæserant, & recordatio signorum, quæ viderant, & admiratio doctrinæ, quam audierant, & conuersationis piæ admirabilis sanctitudo, qua fuerant informati. Necdum firmo gressu ibant, sed lababat pes dubitantium, sed quærebant, quem amabant, nec malignè desperabant: vnde factum est, vt quæstum inuentionis, dilectionis perseuerantia mereretur. Illæ itaque primæ viderunt, & cognouerunt, quę ardentius dilexerunt, quæ deuotius quæsierunt, illæ sermocinatæ cum Christo, certificatæ quòd ipse esset, qui à mortuis resurrexisset: nuntiant Petro, & cęteris, quòd Christus resurgens à mortuis iam non moritur. Euangelizarunt viuētem, qui mortuus putabatur: nec iam sepulturæ eius odoramentis corporalibus deseruiunt, sed aromatibus firmæ fidei, & certæ spei, & charitatis syncerę regnanti Domino famulantur, & virtutum fragrantiam non iudicato præsentant, sed iudici. Lætantur Apostoli, quos mundus quasi dehiscens terruerat, & quasi dissolutione elementorum quassaretur, omnia præcipiti ruina sterneret, minas horribiles intentarat, solidatisque, & compactis cælestibus, & terrenis æterna redemptione inuenta, gratulabundi adorant, quem reliquerant: credunt, nec in aliquo hæsitant: assistunt, quantum possunt, ei, à quo diffugerant. Quem non fragor ille mundi terreret, quando terra tremuit, Sol expalluit, & radios lucis suæ sol contenebratus abscondit? Ipsa monumenta lapides sibi superpositos proiecerunt, & indignata superior, & inferior plaga tenebris, & motibus, & scissuris, compassionis suæ, & vehementis angustiæ indicauerunt affectum: nec sustinuit intueri mundus perfidiæ Iudaicæ scelus, & visa sunt insensata elementa sensu vti abundantiore, quàm homines, quibus secundum naturam ratio inerat: & crudeliores extitere feris abutentes intellectu, intantum Christi sanguinem sitientes, vt seipsos maledictione æterna damnarent, & in paruulos suos anathematis illius reliquias immobili stabilimento firmarent. Sed ne in eorum scelere diutius immoremur, qui repulsi sunt & destructi in finem, quorum parricidialia vota seruitium & exterminium meruerunt, quos cum Dathan, & Abiron, *Num. 16.* quos ob dissensionis flagitium terra dehiscēs viuos absorbuit, cōstat in tenebris inferi sigillatos, ne tantarum abominationum recordatio paschalem serenitatem interpolet, circa solennitatis inclytæ gaudia deuotis & alacribus animis insistamus. Neque enim fas est, vt à nobis aliqua his diebus tristia recitentur: sed sicut filiis Chore datum est vt semper læta canerent, & prophetarent, & omnes Psalmi eorum attitulati nominibus gaudia prædicant, nec aliqua minantur aduersa: ita nos ad Christum pertinentes, cuius sanguine consperſa creditur Adam caluaria, qui sub loco, quo crux Domini fixa est, humatus traditur ab antiquis, eiusdem sanguinis sanctificati elapsu, lætemur, & delectemur in Domino, nec iam amatoribus crucis mors magistri sit horrori, neque pœna sit dolori, nec passio sit pudori, cum hæc omnia vitæ nostræ sint instrumenta: quia mors eius pro peccatis nostris sacrificium fuit, & pœna crucis excessibus pœna dignis occurrit, labor eius onera nostra deposuit, dolor eius nos sanauit, & damnatio indebita nos à damnatione æterna absoluit. Et si quid confusionis visa est in tempore illo pati sancta eius humilitas, rerum hodie manifestatur effectu, quod Apostolus ait, stultum huiusce modi sapientius esse hominibus, & infirmum fortius omni fortitudine, per quod reprobata sapientia huius mundi & de sapientibus, & potentibus in nomine crucifixi pauperes spiritu potentissime triumpharunt. Cantemus igitur Domino, gloriosè enim honorificatus est. Liber populus egreditur de Ægypto, Moyse duce, mare fit peruium, columna flammea nocte coruscans, Israëliticum antecedit exercitum: stat à dextra, & læua mare suspensum, deficcato luto profundi, inoffensum abyssus dat transitum: & egresso populo Dei, Pharaonem cum populo suo repentina mole illapsum pelagus intercludit. Iam præcesserat agnus, quem Israel in Ægypto immolarat, cuius sanguine limina rubricata percussor angelus non est ausus attingere: nec exterminatoris gladium populus formidabat, cui & de spiritualibus nequitiis parabat victoriam, illud sine macula sacrificiū, & mare diuisum, & totum Ægypti robur extinctū, Primum illud antiquum pascha his miraculis coruscauit, & excluso fermento,

mento, præceptum est vt horum dierum celebritas ageretur in azymis: nec solennitatis huius gaudia seruilibus operibus fuscarentur, nec omnino aliqua tantæ synceritatis gloriam malignitas inquinaret. Certa data est ex lege distinctio, quæ esset paschalis oblatio, & tempus, & locus, & modus, quando, vel vbi, vel quomodo sacra deberet hostia immolari. Victima, agnus, locus, vna per singulas familias domus: caro non elixa, sed assa, hora vespertina. Hæc cum eo tempore fierent in figura, quod nos in veritate agimus, typicè loquebantur: & dirupto in Christi morte templi velamine, verus agnus solus inter filios hominum sine macula Christus ætate vltima, in qua mundi vesperascit conditio, ab vna populi Christiani familia in vnitate ecclesiæ assus in cruce, proiectis foras hæreticorum fermentis, synceræ fidei solidata compagine, inconsumptibiliter editur, creditur, & tenetur. Noua & vetera sub hoc nomine conuenerunt: egreditur Israel de seruitute Ægypti, exit populus Dei de regno diaboli: baptizantur in nube, & mari Hebræi, & iam spiritu sancto, & sanguine Christi mundatur à peccatis populus Dei: ex diuersis familiis vna fit domus, vna fit tribus, vnus est cibus, significantia, & significata, res, & signa, virtus inuisibilis, & inuisibilia sacramenta sic faciunt vnum corpus, sicut caro, & spiritus: & quod videtur, & nomine, & virtute Christi corpus censetur. In hac rerum conuenientia honorificatus est Christus, & gloriosæ laudis triumphos lætabunda hodie canit ecclesia, in lapide angulari consocians disiunctos olim parietes, quos in vnum mirabilis artifex fuso sanguine glutinauit: & reprobato diu à malignis fidei fundamento, charitatis suæ nexibus diuisas copulauit macerias, & redegit partes in totum, & multa in vnum: & facti sunt vna domus confœderati parietes, & stabile fundamentum. Honorificatus est Christus resurgens à mortuis, victor mortis, spolians inferos, & captiuos præmittens ad superos. Hucusque per humilitatis gradus ascendens, modò gloria, & honore coronatus nil mortale, nil passibile retinens, impassibilitatis, & immortalitatis donauit nos gloria, & resurgẽtes in beatitudine constituit sempiterna. Resurrexerunt quidem ante Christum, sed in nomine, & fide eius sub Helia viuente in corpore, vnus, & Helisæo viuo, & mortuo, duo, qui obierant, sed ad mortem, quam gustauerant, iterum redierunt: resurrexit & Lazarus, & alij nonnulli ad imperium Christi, & aliquo tempore beneficio vitę vsi, iterum ad funera rediere. Res quidem honorabilis & dominatio potestatiua fuit ad corpus exanime spiritum reuocare: sed resurrectionis huius, cuius sunt in Christo primitiæ, incomparabilis est dignitas, quam nec sequitur corruptela, nec dissoluit antiquitas, nec aliqua mutabilitas labefactat. Mirati sumus in transfiguratione, quæ facta est in monte præsentibus Apostolis Petro, & Iacobo, & Ioanne, quando sicut sol resplenduit facies saluatoris, & vestimẽta eius candorem omnem exuperantia Apostolorum hebetauere conspectum: sed momentaneus ille decor imaginem, non speciem: similitudinem, non substantiam: partem, non plenitudinem transformationis mirificè explicauit. Sed neque eandem gloriam, quam antè ostendit Apostolis, resurgens illico ostendit: sed quod videre consueuerant, hoc viderunt: & dilata est claritatis illius, quam nobis pollicitus est, plenitudo, quæ in se erat perfecta, & à nobis in nobis expectatur perficienda lucidior, & syncerior, quàm æstimari possit ab aliquo: vel quàm illa etiam claritas intimauerit, cuius primitias in Christo transformato accepimus. Agunt in cælestibus hæc paschalia gaudia ipsi angelici spiritus, & resurgentis Domini gloriam admirantur, lætantur, & delectantur in eo quòd forma serui reuersa sit in formam Dei, & exinanitio humilitatis ad depositæ altitudinis redierit maiestatem. Sed & in hoc multiplicata sunt gaudia, quòd ab his, pro quibus se humiliauerat, tantæ excellentię beneficium dignatus esse commune, & partiri nobis suæ abundantiam voluit claritatis: vt post resurrectionem corpus non aggrauet animam, sed sit caro sine mole, & pondere, agilis, & mobilis, nullis clausa obstaculis, visu, & auditu penetrans omnia, & attingens, quocunq; voluerit sine impedimento discurrens. Inerit resuscitatis corporibus nulli vanitati subiecta libertas: & quæ cogi non possit ad aliquid, in nullo laborans, iam à spe educta, re ipsa perfruens, nulla expectatione suspensa, & in pace quietissima confirmata, omnisque expers formidinis in spiritualibus delitiis iugis illa permansio reflorebit. Quàm mirabilis est scientia tua, Deus! confirmata est super nos, nec possumus ad eam attingere. Hæc sapientiæ tuæ altitudo, qui mundum non ex præcedente materia, sed solo verbi tui condidisti imperio, creaturis verò corporalibus ex mũdi essentia dedisti initium, suis incolis singula elementa adornans, hominem, quem de mundo fecisti, cunctis in terra, & aëre, & aquis viuentibus perficiens, ita vt suo præposito singula in suo genere ministrarent: tu aliis vitam temporalem, aliis procurasti perpetuã, admirabili ordine quædam mutans, & renouans, & præfinito tempore metam irrationabilibus omnibus præfixisti, & terminum, quem transire non possit, dissolutioni conditio destinata. Homo, quia ex cælesti, & terrena materia compactus est, vestitus extrinsecus pelle, & carnibus, tempus accepit, quo te iubente, redderet terræ quod de terra assumpserat, & ad immaterialem originem reuerteretur spiritus: cuius natura dissolutionis non admittit iniuriam. Corpus putredine, & caro vermibus consumenda, secundum naturæ suæ rationem æternitatis non poterant priuilegio perfrui: & quod sibi iure non competebat, à conditore nequibat exigere: neque vlla eorum interrogatio super hoc merebatur responsum. Sed tu, optime domine, vltro gratiam volens dare spiritui, decreuisti clementius, vt ex societate, & clientela, quam reddiderat animæ caro, aliquid ei commodi proueniret: & quæ ei vehiculum fuerat, & particeps studiorum in recompensatione ministerij iterum dilecto accolæ consociata pudica, & pacifica rediret, nullas secum reuehens contumelias, quibus deinceps quietis internæ cõcuteret puritatem. Sed & hoc, domine, ad cumulum beneficij addidisti, vt inter legem carnis, & spiritus nulla postmodum esset diuersitas: nec post initum fœdus vlla iterum inter eos recrudesceret rebellio, sed per manũ tuam reconciliatio ordinata stabilis in perpetuum perseueret. Te igitur iubente, terra fit caro, & expulsa de domo iterum coniugatur viro, non iam ancilla, sed libera: & habitant vnius moris in domo murmu

Sane hæc intelligẽda sunt de occultatione diuinitatis, non autem de abolitione.

murmurationibus consopitis, quas olim compugnantes inter se concupiscẽtiæ concitabãt. Quis, domine Deus, considerare hæc opera tua sufficit? & quis lutum coagulare potest in carnem? quis formare potest in hominem? quis infundere animam? quis reddere vitam? quis dare æternitatem? quis addere felicitatem? Ad hunc prouentũ humana laborat creatio: hæc semper fidelium expectatio fuit. Hoc optabat rex ille humilis, qui se nouerat imperfectum, vt adderes conditioni tuæ quod deerat, & perficeres, & solidares opus tuũ, quod corruptibilitas, & mortalitas assidue conuitiis multis solebant affligere, & variis opprobriis consueuerant infestare. Tu morti imperas, & absorpta eliditur: inanescit corruptio, vbi eger, te medente, sanatur. Gustasti mortem pro filiis hominum, vt, qui tecum mortui erant, tecum viuerent, & participes tribulationum etiam consolatione gauderent. Resurrectio quidem communis est, & ante tribunal Christi necesse est in corpore iustos stare, & impios, Dei hoc dictante iustitia, vt pietas, & impietas in operatoribus debitis stipendiis donarentur: & qui finem habere contempserunt in malis, infinita clauderentur vltione in pœnis: & qui gloriati sunt in cruce, cum crucifixo regnantes, beatæ fierent perennitatis participes. Non sunt participes huius gaudij, quos damnat ambitio: non potest furtiuos habens loculos, paschalibus solenniis interesse. Nihil proditor, & venditor magistri, fermentator prophanus commune habet cum azymis: omnis immundus in anima ad esum huius agni prohibetur accedere. Nulla ad hanc lætitiam perfidia recipitur, omnis malignitas excluditur: calciatus pedibus ad euangelizandum peractus, accinctus renibus & sanctimoniæ destinatus, habens baculum in manibus, & festinans vt Ægypti deserat idola, sequens Moysen, nec formidans viæ discrimina, quisque purus, & syncerus sine fraude homo verus accedat, & edat: & securus quòd resurgat, mortem optet, vt attingat ad æterna gaudia, in quibus est vita nostra sursum manens, & nos trahens ad bona cælestia. Qui viuit.

EPISTOLA B. DIONYSII

Episcopi Alexandrini, in qua de tempore, quo Dominus noster Iesus Christus ex mortuis surrexit: dèque hora, qua Paschale Ieiunium soluere fas sit, breuiter disputatur.

DIONYSIVS SANCTISSIMO FILIO, religiosissimóque fratri, & sacrorum commilitro Basilidæ, in domino, salutem.

SPectatissime, eruditissiméque fili, sciscitaris ex me, quánam hora paschalis solennitatis ieiunium soluere liceat? Sunt enim, vt scribis, fratres quidam, qui circa gallicinium rectè id fieri existiment: Alij verò, qui hora vespertina id licitum doceant. Addis Romanos fratres gallicãtum operiri solitos; illos autem, qui hic nobiscum versantur, matutius ieiunium illud more suo soluere. Petis proinde, vt exactam, certóque definitã horam exponam. Ast non modò difficile est, quod quæris; sed admodum quoque lubricũ & obscurum: Siquidem paschalis festi celebritatem, festámque eiusdem diei lætitiam, ante dominicę resurrectionis tempus inchoare non licet. (Nam vt vnanimi sensu atque consensu profitentur omnes, vsque ad illud animos ieiunio humiliare oportet.) De illo autem, vt non ignoras, certò non constat. Et enim vt per ea, quę eruditè diuinísque Euangeliis consentaneè ad me scribis, ostendis, de hora, circa quam Christus dominus resurrexit, nihil in illis certò & definitè proditum extat. Quandoquidem Euangelistæ illos, qui ad monumentum sese contulerant, non eodem sed alio & alio tempore ad illud venisse narrant. Omnes autem cùm illò ventum erat, dominum iam tum resurrexisse affirmant. Et quidem Matthæus quasdam ex mulieribus, quæ Christum secutæ fuerant, vespere Sabbati ad monumentum venisse scribit; Ioannes verò manè cùm adhuc tenebræ essent; Lucas autem valdè diluculo. Marcus tandem valdè manè orto iam Sole. Interim quãdo Dominus Iesus præcisè surrexerit, id nullus eorum definit. Quòd autem omnes illi, qui exordio à Sabbati vespera, quæ lucescit in primam Sabbati facto, vsque ad Solis ortum vnius Sabbati, quæ lucescit in primam Sabbati, ad monumentum venerunt, illum amplius in eo iacentem nõ inuenerunt, illud apud omnes in confesso est: Nam quod ad hanc rem attinet, nouimus Euangelistas, neque à se mutuo, neque à se ipsis quoque hîc quicquam dissentire. Verum enimuerò licet momenti non admodum magni videri queat, quod hîc quæritur, posteaquam ad vnum omnes mundi lucem Dominum nostrum Iesum Christũ sacra illa nocte illuxisse, hoc est, ex mortuis resurrexisse summa consensione tradunt; etiamsi de hora nonnulla controuersia appareat; attamen nos, quæ ab Euangelistis ea de re prodita extant, rectè inter se conuenire, grato animo statuamus, fideliterque contra quoscunque aliter sentiẽtes defendamus. Quæ igitur Matthæus hoc loco scribit, ita sonãt: *Vespere autem Sabbati quæ lucescit in prima Sabbati, venit Maria Magdalene, & altera Maria videre sepulchrum. Et ecce terræmotus factus est magnus; Angelus enim Domini descendit de cœlo, & accedens reuoluit lapidem, & sedebat super eum. Erat autem aspectus eius sicut fulgur, & vestimentum eius album, sicut nix. Præ timore autem eius, exterriti sunt custodes, & facti sunt veluti mortui. Respondens autem Angelus dixit mulieribus: Nolite timere vos, scio enim, quòd Iesum, qui crucifixus est, quæritis: non est hic, surrexit enim, sicut dixit.* Illud autem, quod de Sabbati vespera hoc loco dicitur, nonnulli fortassis in communem vocis huius notionem mentis oculum coniicientes, serotinum Sabbati tempus denotare existimabunt. At illi verò, qui rem hanc aliquantò accuratiùs & subtilius expendent, non illud, verùm noctem profundam, hoc est, noctis tempus iam penè decursum per vesperam significatum statuent. Quòd autem noctem & non vesperam præsè acceptam, Matthæi vltimo designet, id valdè confirmat, quod mox subiungitur. Scribitur enim: *Vespere autem Sabbati, quæ lucescit in prima Sabbati, venerunt*, non quidem, vt reliqui dicunt, aromata portantes: sed videre sepulchrum Domini; compereruntque terræmotum iam tum factum, & Angelum sedentem super lapidem, audieruntque ab illo: *Surrexit, non est hic.* Facit huc illud Ioannis quoque: *Vna autem Sabbati, Maria Magdalena*

Cap. 28.

Cap. 20.

Magdalena venit manè, cùm adhuc tenebræ essent, ad monumentum: Et vidit lapidem sublatum à monumento. En apud hunc quoque Euangelistã tenebræ terram
Cap.23. adhuc obtinent. Lucas autem dicit: *Et reuertentes*
Cap.24. *parauerunt aromata, & vnguenta; & sabbato quidem siluerunt, secundum mandatum: Vna autem sabbati, valdè diluculo venerunt ad monumentum, portantes quæ parauerant aromata. Et inuenerunt lapidem reuolutum à monumento.* Cæterum per τὸ valde diluculo matutinum splendorem in primam sabbati promicantem, hoc est, primæ sabbati auroram vix dum satis apparentem, vt probabile fit, adumbrat. sabbato igitur toto vnà cum nocte absolutè iam trãsacto, & altero die iam inchoato, venerunt, aromata & vnguenta, quæ præparauerant deferentes: quando nimirum Dominus multo iam antè à monumento surrexerat. Confirmat & illustrat hæc omnia etiam Marcus, dum inter cætera ita
Cap.16. scribit: *Maria Magdalena, & Maria Iacobi, & Salome emerunt aromata, vt venientes vngerent Iesum. Et valdè manè vna sabbatorum, veniunt ad monumentum, orto iam sole.* Valdè enim mane & hic quoque Euangelista ponit; Est autem idem valde mane, quod valde diluculo. Neminem autem turbet, quod addit, orto iam sole: nam etsi valdè manè, hoc est summo diluculo iter ingressæ essent, & fortè ad monumentum quoque venissent; attamen dum in via morantur, & circa sepulchrum versantur & occupantur; Sol exoriri, primósque radios spargere cœpit. Subiungit his porrò: adolescẽtem cãdida stola indutum visum, qui dixerit, *Surrexit, non est hic.* Cùm hæc igitur ita habeant, illis, qui anxiè nimis, qua tandem hora, aut semihora, aut horæ quadrante Dominicæ resurrectionis gaudium auspicari liceat, inquirunt, paucis respondemus: alios quidem plus satis hîc maturare, cuiusmodi inter cæteros sunt, qui ante vel circa mediam noctem ieiunia soluunt. Quos proinde veluti supinos & intemperantes non iniuria vituperamus: Esto fortassis ieiuniorum curriculum non ita multùm ante legitimum tempus absoluat. Nam, vt sapiens quidem admonet, minimè parum est, quod parum abest. Illos verò, qui tempus hoc prorogant, & vsque ad quartam noctis vigiliam, secundum quam Dominus supra mare gradiens discipulis apparuit, in ieiunio perstant, tanquam generosos laborúmque patientes meritò probamus. Illos tandem, qui intermedio tempore, veluti in fluctu laborantes, vel imbecilles cessant, non prorsus auersamur. Obseruandum est hîc quoque, non omnes ieiunantes sex postremos ieiuniorum dies æqualiter obseruare; neque vno omnes modo in ieiunio illos traducere: Sunt enim qui omnes, citra vllũ omnino cibum transmittant: Sunt rursum, qui duos, aut tres, aut quatuor prorsus ieiuni tranſigant: Sunt denique qui ne vnum quidem absolutè obseruent. Iam qui propter diuturnam inediam planè defatigati, præque virium imbecillitate tantum non prostrati sunt, illi sanè venia digni sunt, si tempestiuius cibum sumunt. Qui verò quatuor primos in luxu verius, quàm in ieiunio exigũt, duos autem postremos tantùm sabbatum videlicet, & prosabbatum omnis cibi expertes traducunt, illos, tametsi magnum quiddam atque præclarum sese præstare arbitrentur, si vsque ad auroram in ieiunio perdurent, non par cum iis certamen inire, aut laborem subire existimo, qui pluribus diebus puro illo, absolutóque ieiunio sese macerarunt. Hæc igitur sunt, quæ mihi de proposita quæstione scribenda & admonenda videbantur, vale.

Vide quã seuerè olim ieiunium hebdomadæ sanctæ seruaretur.

S. AMBROSII MEDIOLANENSIS *Episcopi superioris Euang. expositio.*

ET *cum transisset sabbatum, Maria Magdalenæ, &c.* Magna oritur hoc loco à plerisque dubitatio. Nã, etsi nõ videntur euangelistæ dixisse contraria, tamẽ diuersa dixerũt. Siquidem Lucas; Mane valde tempore. Marcus; Valde mane: Matthæus; Vespere sabbati: Ioannes; Prima sabbati, cum adhuc tenebræ essent: mulieres ad monumentum venisse dixerunt. Deinde Lucas duos viros; Marcus vnum iuuenem in albis sedentẽ; Matthæus vnum angelum: Ioannes duos angelos in albis sedentes visos esse memorarunt. Postremo, quod vix enodabile videatur, Ioannes scripsit dictum Mariæ Magdalenæ; Noli me tangere: nondum enim ascendi ad patrem meum. Matthæus occurrisse dominũ Mariæ scripsit Magdalenæ, & alteri Mariæ: & illas accessisse, & tenuisse pedes eius, & adorasse euidẽtissima descriptione digessit. Quomodo ergo soluendum, nisi quatuor euangelistas de diuersis quatuor putas dixisse temporibus: vt & personas alias mulierum: & alias coniicias visiones? Denique aliæ cum vnguento prima sabbati veniunt; aliæ sine vnguento vespere sabbati. Istarum nomen exprimitur; illæ de Galilæa secutę dominum designantur. Quo loco ne quem spinosæ interpretationis in fine offendat asperitas, vbi suauia forte præsumpta sunt, æstimate iã nos complendi sermonis vela submittere; quoniam ad portum venimus; & nauis, quæ cursu concito Maria transmeauerit, vbi littori cœperit appropinquare, latentia cautium cursu præstringit infracto. Ergo, ne tanquam inerti gubernatori in arenis litoris sermo mihi hæreat, tanquam vada cæca legam; tentandum prius iter quam præcipitandum arbitror, quo minus rimosa nobis patescat oratio. Primum igitur illud spectãdum est, quid est, quod scriptum est; Vespere autem sabbati, quæ lucescit in prima sabbati, resurrexisse dominum. Sic enim habes; Quia vespere sabbati venit Maria Magdalenę, & altera Maria videre sepulchrum. Et ecce terræmotus factus est magnus. Non enim die sabbati; nam siluerunt die sabbato secundum mãdatum; sed post sabbati diem, nocte vtique resurrexit. Denique, quę mane venerunt licet valde tempore; tamen iam dominum resurrexisse cognouerunt. Sic igitur temperandum est, vt neque mane dominica, quæ est prima post sabbatum; neque sabbato resurrectio facta credatur. Nam quomodo triduum completur? Non ergo vesperascente die, sed noctis vespere resurrexit. Denique Græcus sero dixit, hoc est, ὀψὲ. Sero autem & horam signat in occasum diei, & cuiusque rei significat tarditatem. Quomodo si dicas; sero mihi suggestum est, id est, tarde. Sero venit, id est, qui post præstitutum tempus aduenit; licet mane sequenti die venerit. Sero est tamen, vbi agendi tempus emensum est. Est & sero tempus noctis profundum: vt, si dicas; sero ad lucubrandum surrexi, id est, non vespertino tempore, sed profunda nocte

Marc.16; Matth.28, Ioan.20.

Ibidem.

Matth.28.

nocte surrexi. Vnde & mulieres ad monumẽtum accedendi habent facultatem, iam vtique custodibus quiescentibus, & ipsi custodes terrentur amplius: quod vsu venit somno excitis. Postremo etiam principes sacerdotum cogregati cum senioribus, nocte id factum esse confirmant dicen-
Matth.28. tes custodibus; Dicite, quia discipuli eius nocte venerunt, & furati sunt eum, nobis dormiẽtibus. Ex tempore enim quod à custodibus comperierunt, argumentum fraudis arripiũt. Nam & Ioannes mane, cum adhuc tenebræ essent, Mariã Magdalenam ad se, & ad Petrum venisse significat; & tamen ignaram factæ resurrectionis inducit. Nam vtique, si aduesperascente die, facta esset, statim potuit innotescere. Mane est, & adhuc Petrus nescit; nescit Ioannes. Nunquid patiebatur dominus diutius torqueri discipulos, suæ mortis incertos; ad quos angelus statim domini gestæ rei nuncians mulieres destinauit? Et vt scias nocte factũ, aliæ mulieres nesciũt, aliæ sciũt. Sciũt quę obseruabãt noctibus, & diebus; nesciũt, quæ recesserũt. Nescit vna Maria Magdalenæ secũdum Ioannem; scit altera Maria Magdalenę secundum Matthæum. Nam eadem & ante scire, & postea nescire non potuit. Ergo, si plures Mariæ, plures fortasse etiam Magdalenæ; cum illud personæ nomen sit, hoc locorum. Denique alteram esse cognoscе. Illa admittitur pedes domini tenere; tangere dominum ista prohibetur. Illa angelum videre meruit; hæc primo, quum venit, neminem vidit. Illa discipulis dominum resurrexisse nunciauit; ista raptum esse significat. Illa gaudet; hæc plorat. Illi in gloria sua iam Christus occurrit; hęc adhuc mortuum quærit. Illa dominum vidit, & credidit; hæc non potuit agnoscere, cum videret. Illa fideli adorabat spiritu; hæc dubio mœstificabatur affectu. Merito nimirum prohibetur tãgere dominum. Nõ enim corporali tactu Christum, sed fide tangimus. Nondum enim, inquit, ascendi ad patrem, hoc est nondum tibi ascendi, quæ viuentem cum mortuis quęris: & ideo ad fortiores mittitur quorum credere discat exemplo, vt illi resurrectionem prædicent. Sicut enim in principio mulier auctrix viro culpæ fuit, vir executor erroris; ita nũc, quæ mortem prior gustauerat, resurrectionem prior vidit, culpę ordine & remedio prior. Et, ne perpetui reatus apud viros opprobrium sustineret quæ culpam viro transfuderat, transfudit & gratiam, veterisque lapsus compensat ærumnam resurrectionis indicio. Per os mulieris mors ante præcesserat: per os mulieris vita reparatur. Sed quia constantia ad prædicandum inferior, sexus ad exequendum infirmior: viris euangelizandi mandatur officium. Nam, sicut mulierum per Iesum non solum culpa soluitur, sed etiam multiplicatur gratia, vt pluribus suadeat; quæ vnum ante deceperat: Ita & vir, qui temere ante crediderat, fœneratum munus recuperare debuit, vt, qui ipse sibi fuerat ad credendum lubricus, fieret aliis ad prędicandum idoneus. Sed
Ioan.20. aduertamus ipsa verba mandati; Vade ad fratres meos, & dic eis; Ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum, & ad Deum meum, & Deum vestrum.

EIVSDEM DE DIE *Sancto paschæ, Sermo.*

Est serm.52.

NOn immerito, fratres, hodierna die Psalmus hic legitur, in quo propheta exultãdum præcipit & lætandum. Omnes enim creaturas ad huius diei festiuitatem Dauid sanctus inuitat. Nam in hac die per resurrectionẽ Christi aperitur tartarus: per Neophytos ecclesiæ innouatur terra: cælum per spiritum sanctum reseratur. Apertus enim tartarus reddit mortuos: innouata terra germinat resurgentes: cælum reseratũ suscipit ascendentes. Denique ascendit latro in paradisum: sanctorum corpora ingrediuntur in sanctam ciuitatem: ad viuos mortui reuertuntur: & profectu quodam in resurrectione Christi ad altiora cuncta elementa se tollunt. Tartarus, quos habet, reddit ad superos, terra, quos sepelit, mittit ad cælum: cælum, quos suscipit, repræsentat ad dominum. Et vna, eadémq; operatione saluatoris passio cleuat de imis, suscitat de terrenis, collocat in excelsis. Resurrectio enim Christi defunctis est vita, peccatoribus venia, sanctis est gloria. Omnem ergo creaturam ad festiuitatem resurrectionis Christi Dauid sanctus inuitat. Ait enim exultandum in hac die, quam fecit dominus, & lætandum. Sed dicit aliquis; si in die gratulandum est, iis vtique gratulãdum est quos dies ipsa complectitur. Cælum autem, & tartarus extra huius mundi diem sunt constituta: Quomodo igitur possunt ea elementa ad festiuitatem huius diei vocari, cuius diei ambitu non tenentur? Sed hic dies, quem fecit dominus, penetrat omnia, vniuersa continet, cælũ & terrã, tartarumq; complectitur. Lux enim Christus nõ parietibus obstruitur: nõ elementis diuiditur: nõ tenebris obscuratur. Lux inquã Christi dies est sine nocte, dies sine fine, vbiq; splendet, vbiq; radiat, vbiq; non de-
Rom.13. ficit. Quia autem iste dies Christus sit, Apostolus dicit; Nox præcessit, dies autem appropinquauit. Præcessit, inquit, nox: non sequitur, vt intelligas, superueniente Christi lumine, & diaboli tenebras effugari, & peccatorum obscura non subsequi, & iugi splendore præteritas caligines depelli, subrepentia delicta prohiberi. Nã quia hic dies Christus cælum, terram, tartarúmque collustret, scri-
Ioan.1. ptura testatur. Quia enim super terrã fulgeat, dicit Ioannes; Erat lux vera, quæ illuminat omnem
Esa.9. hominem venientem in hunc mundum. Quia in inferno luceat, ait propheta; Qui sedebant in regione vmbrę mortis, lux orta est illis. Quia in cælis iste permaneat, refert Dauid dicens; Ponam in
Psal.88. sæculum sæculi semen eius, & sedẽ eius sicut dies cæli. Quis autem est dies cęli nisi Christus dominus, de quo dicitur per prophetam; Dies diei eruc-
Psal.18. tat verbũ. Ipse est enim dies filius, cui pater dies diuinitatis suæ eructat arcanum. Ipse inquam est
Eccles.24. dies qui ait per Salomonem; Ego feci vt oriretur in cælo lumen indeficiens. Sicut ergo diem cæli nox omnino non sequitur, ita & Christi iustitiam peccatorũ tenebræ non sequuntur. Semper enim dies cæli splendet, lucet, & fulget: neque aliqua potest obscuritate concludi: ita & lumen Christi semper micat, radiat, coruscat, nec aliqua potest delictorum caligine comprehendi. Vnde ait euan-
Ioan.1. gelista Ioannes; Et lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. In resurrectione ergo

ergo Christi elementa omnia gloriantur. Nam & sole ipsum arbitror esse in hac die solito clariore. Necesse est enim, vt sol in eius resurrectione gaudeat, in cuius passione condoluit: & cuius mortem lugubri quadã caligine prosecutus est, eiusdem vitam nitidioris lucis splendore suscipiat, & tanquam bonus minister, sicut tunc obscuratus est ad exequias sepulturæ, modo coruscet in resurrectionis obsequium. In passione enim Christi caliginum se nocte circundedit, & Iudæorum facinus mundo teste congemuit. Indicium enim quoddam doloris in sole est, tanto sceleri officium luminis denegasse: & vltione quadam Iudæorum oculis tenebras infudisse: vt quorũ mentem cæcitas inuaserat, eorum oculos cæcitas occuparet: nec luceret eis mundi lumen, à quibus fuerat lumen salutis extinctum. Damnatio igitur quædam ingeritur Pharisæis, vt tenebras in die iudicij peccatoribus repromissas iam apud superos patiantur. Apud superos ergo crucifixo immorantur tenebræ: Quid mirum si apud superos sunt tenebræ: cum lux descendit ad inferos? Igitur, fratres, omnes in hac die sancta exultare debemus: nullus se à communi lætitia peccatorum conscientia subtrahat, nullus à publicis votis delictorum sarcina reuocetur. Quamuis enim peccator in hac die de indulgentia non debet desperare: est enim prærogatiua non parua. Si enim latro paradisum meruit, cur non mereatur veniam Christianus? Et si illi dominus, cum crucifigitur, misereatur: multo magis huic miserebitur, cum resurgit. Et si passionis humilitas tantum præstitit confitenti, resurrectionis gloria quantum tribuit deprecanti? Largior enim ad præstandum solet esse, sicut ipsi scitis, læta victoria quàm addicta captiuitas.

EIVSDEM DE INNOuatione fidelium, *Sermo.*

Est serm.53. MAgnum, fratres, & mirabile donum concessit nobis Deus hunc paschæ salutaré diem: in quo resurgens dominus resurrectionem præstitit vniuersis: & de imis ad altiora conscendens, nos quoque ad superiora de inferioribus in suo
1.Cor.12. corpore subleuauit: Sumus enim secundum Apostolum omnes Christiani corpus Christi & membra. Resurgente igitur Christo, omnia necessario cum eo sua viscera surrexerunt. Dum enim ille ab inferis transit ad superos, nos de morte transire fecit ad vitam. Pascha enim Hebraicè, transitus dicitur, vel profectus, scilicet quia per hoc mysterium de peioribus ad meliora transitur. Bonus transitus est, transire de peccatis ad iustitiam, de vitiis ad virtutes, ad infantiam è senectute. Infantiam autem dixerim, non ætatis sed simplicitatis, habent enim & merita ætates suas. In occiduis enim prius constituti eramus senio peccatorum, resurgente Christo renouati sumus innocentia paruulorum. Habet & Christiana simplicitas infantiam suam. Sicut enim infans nescit irasci, fraudare non nouit, referre non audet: ita & Christianitatis infantia lædentibus non irascitur, spoliantibus non resistit, cædentibus non repugnat. De-
Matth. 5. nique sicut iussit dominus, etiam orat pro inimicis, auferenti tunicam relinquit & pallium, verberanti maxillam præbet & alteram: nisi quòd in hoc melior est Christi infantia quàm naturæ: illa enim peccare nescit, ista contemnit: illa per infirmitatem innoxia est: ista est innocens per virtutem. Atque ideo laudi magis ascribẽdum est non tam malefacere non posse quàm nolle. Ergo, sicut diximus ætates quædam sunt meritorum: nam & senectus morum inuenitur in pueris, & innocentia infantum reperitur in senibus. Denique quòd in iunioribus senectus quædam sit honestatis, dicit propheta; Senectus enim venerabilis non diu- *Sap.4.*
turna, nec numero annorum computata: cani sunt enim sensus hominis. Ad apostolos autem iam seniores & maiores natu dicit dominus; Ni- *Matth.18.*
si conuersi fueritis, & efficiamini sicut puer iste: non introibitis in regnum cælorum. Reuocat igitur eos ad originis suæ fontem, & retrorsum ad infantiam redire compellit: scilicet, vt qui corpore fragili senuerant, innocentiæ moribus renascantur, sicut ait saluator; Nisi quis renatus fuerit *Ioh.3.*
ex aqua, & spiritu sancto, non intrabit in regnum Dei. Dicitur ergo apostolis; Nisi conuersi fueri- *Matt.18.*
tis, & efficiamini sicut puer iste: non dicit, sicut pueri isti, sed, sicut puer iste: vnum elegit, vnum proponit. Videamus igitur quis ille tantus sit, qui discipulis proponitur imitandus. Non hunc arbitror esse de plebe, non de publico, non de multitudine cæterorum præcipue, qui per apostolos vniuerso mundo tribuit sanctitatis exemplum. Non, inquam, hunc de publico esse arbitror, sed de cælo, ipse est enim de cælo puer: de quo dicit Esaias propheta; Puer natus est nobis, filius *Esa.9.*
datus est nobis. Ipse plane puer est, qui sicut in- *1.Pet.2.*
nocens, cum malediceretur, non remaledixit, cũ
percuteretur, non repercussit: quin potius in ipsa passione pro suis orauit inimicis dicens, Pater, *Luc.23.*
dimitte eis, nesciunt enim quid faciunt. Ita simplicitatem, quam infantibus natura tribuit, domi nus misericordiæ bonitate cumulabat. Iste ergo puer est, qui imitandus paruulus proponitur, & sequendus. Nam ipse dicit; Tolle crucem tuam, *Matth.16.*
& sequere me.

EIVSDEM ITEM DE innouatione fidelium, *Sermo.*

Est ser.54. REtinet sanctitas vestra, fratres, me hoc nuperrime prædicasse, quòd homo in iuniorem ætatem per iustitiam reformetur: & quamuis fessus senio rursus in puerum innocentiæ moribus renascatur, ita vt interueniente mysterio ex vetulis iterum videamus infantes. Innouatio enim quædam est, desinere quod eras, assumere, quod ante non fueras. Innouatio inquam est, vnde & neophyti nuncupantur: quòd nouitate quadam maculas vetustatis abiecerint, gratiã simplicitatis
Col.3. assumpserint, dicente apostolo; Deponentes veterem hominem cum actibus eius, induite nouũ, *Psal.102.*
qui secundum Deum creatus est. Vnde & Dauid sanctus ait; Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua: Intelligens per gratiam baptismi occidua vitæ nostræ posse reuiuiscere, & iuuentute quadam renouari posse, id quod in nobis fuerat delictorum vetustate collapsum. Vt autẽ intelligas, quia de gratia baptismatis propheta loquitur, innouationem ipsam aquilæ comparauit: quæ auis assidua commutatione habitus sui longam ducere fertur ætatem, & vetustis iam fatiscentibus plumis,

plumis, noua pennarum successione iuuenescere: ita vt depositis antiquitatis exuuiis, rediuiua indumentorum natiuitate se vestiat. Vnde intelligimus quòd senectutem aquilæ non sentiunt mẽbra sed plumæ. De nouo ergo se vestit, & pullulantibus pennis, vetusta mater iterum renouatur in pullum. Pullis enim tunc comparanda est, quando radiantibus plumis necesse est illi rursum meditari rudem volatum, & alarum olim exercitata remigia tanquam nouella volucris intra nidum pigra compescere: quamuis illi sit volandi notitia de consuetudine: deest tamen illi de pennarum raritate fiducia. De baptismatis igitur gratia hoc spiritus Psalmographus prophetauit: nam vtique neophyti nostri nuper baptizati, tãquam aquilæ, depositis vetustatis exuuiis, noua sanctitatis indumenta sumpserunt: & fatiscentibus antiquis maculis, sicut plumis leuibus rediuiua gratia immortalitatis ornantur: ita vt in his senectutis occidua peccata senuerint, vita nõ senuerit. Tanquam aquila in pullum, sic illi in infantiam reuocati. Est eis sæculi de conuersatione notitia, sed adest illis iustitiæ de reparatione securitas. Quid igitur sanctus Dauid dicat, adhuc diligentius videamus. Non enim ait; Renouabitur sicut aquilarum, sed sicut aquilæ iuuentus tua. Vnius ergo aquilæ renouandam in nobis asserit iuuentutem: quam vnam, & solam aquilam recte Christum dominum dixerim: cuius iuuentus renouata est, tunc cum à mortuis resurrexit. Depositis enim corruptelæ corporalis exuuiis, rediuiua carnis assumptione refloruit: sicut ipse ait per
Psal.27. prophetam: Et refloruit caro mea, & ex voluntate mea cõfitebor illi. Refloruit, inquit, caro mea: Videte, quo verbo vsus est, non ait, floruit, sed refloruit. Non enim refloresci, nisi quod ante floruerit. Floruit autem caro domini: cum primum de Mariæ virginis illibata vulua processit. Sicut
Esa.11. ait Esaias dicens; Exibit virga de radice Iesse: & flos de radice eius ascendet. Refloruit autẽ, cum succisso per Iudæos corporis flore, rediuiua de sepulchro resurrectionis gloria germinauit, & in floris modum odorem pariter, & nitorem cũctis hominibus immortalitatis afflauit odorem; bonorum operum suauitatẽ, circumferens nitorem, incorruptelam perpetuæ diuinitatis ostendens.

S. HIERONYMI PRESbiteri *in idem Euang. expositio.*

ET cum transisset sabbatum, &c. Nunc aromatibus redolentibus cum sponsa: & adolescentibus quæ currunt post eam conspergimus librũ & cubiculũ mentis nostræ. Nunc introducit nos
Can.1. rex in cellaria sua. Nunc surgit amica Maria; hyems abiit: pluuia recessit: flores visi sunt in terra: Vox turturis audita est in terra nostra. Vineæ florentes dederunt odorem. Redit sponsus de vmbra sub qua dormit in meridie. Post sabbata tristia felix irradiat dies: quæ primatum in diebus tenet: luce prima in eo lucescente & domino meo cum triumpho resurgente & dicente: Hęc
Psal.117. est dies quam fecit dominus: exultemus & lætemur in ea. *Et valde mane vna sabbatorum veniunt ad monumentum orto iam sole.* Valde mane, quod alius euangelista diluculo dicit. Diluculum est in-
Luc.24. ter tenebras noctis & diei claritatem. In qua salus humano generi prouenit, felici vicinitate declaranda: more solis: qui proxima luce cõsurgens, roseam premittit auroram: vt gratia preclari splendoris, preparatis oculis possit intueri, quando tempus dominicę resurrectionis eluxit: Vt tunc laudes Christi tota caneret secũdum exemplum harum fœminarum ecclesia: quando genus humanum exemplo suæ resurrectionis animauit: quando vitam prestitit & lumen credulitatis infudit. Sol vero post occasum corporis oritur. Hic aquilę ad corpus congregantur: matres & Apostoli vident reuolutum lapidem, qui est lex mortis, ac si diceret: Vbi mors aculeus tuus, & re- *1.Cor.15.*
liqua. *Erat quippe magnus valde.* Qui etiam infantes in vtero tangit gemitus omnium & omnibus grauis. Et introeuntes in monumentum viderunt iuuenem: non senem, non infantem, sed iocundum ętate: vt dicitur: Lętare iuuenis in *Eccles.11.*
adolescentia tua: quę non est hic vera dum cum senio est commixta. Sedentem in dextris virtutis, id est, regnantem in prosperis. Hic iuuenis formã resurrectionis, timentibus mortem ostendit. Coopertum stola candida: quæ vera lætitia est hoste depulso, regnóque adepto, rege pacis quęsito, inuento & nunquam dimisso. Et obstupuerunt: id est, quod oculus non vidit: nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit quæ preparauit Deus diligentibus se. Qui dicit illis: *Nolite expauescere.* Deus Charitas est. Non est ergo timor in chari- *1.Ioan.4.*
tate. Quid expauescerent, quæ inuenerunt quem quæsierunt? Iesum quæritis Nazarenum. Radix amara crucis euanuit: flos enim vitæ cum fructibus erupit: id est, qui iacuit in morte, surrexit in gloria. Ecce locus. Ostenditur mortalitas immortalibus ad gratiarum actionem debita: vt intelligamus quid fuerimus, & sciamus quid futuri erimus. Sed ite, dicite. Mulieribus dicitur vt annuncient Apostolis: quia per mulierem mors annunciata est: per mulieres vita resurgens. Et Petro, qui se indignum iudicat discipulatu dum ter negauit magistrum, peccata pręterita non nocent quando non placent. *Præcedit in Galilæam.* Breuis sententia in syllabis: sed ingens in quantitate promissio. Ibi est gaudij nostri fons, & salutis æternæ origo præparata. Ibi congregantur dispersiones, & sanantur contriti corde. Ibi eum videbitis, non sicut vidistis. At illæ exeuntes fugierunt. Dicitur de futura vita: Et fugiet dolor ac gemitus.

S. GREGORII EPISCOpi Nazianzeni *in Pascha oratio prima.*

Iacobo Billio interprete.

RESurrectionis dies, lætúmque principium: ob hanc proinde festi celebritatem splendescamus, ac nos mutuò complectamur. Dicamus, fratres, his etiam qui nos oderunt, nedum his, qui propter charitatem & beneuolentiam aliquid fecerunt, vel passi sunt. Concedamus omnia resurrectioni: veniam alij aliis demus, tum ego qui recta vi & laudanda (iam enim id adiicio) coactus sum, tum vos, qui rectè & cum laude vim attulistis, si quid est, quòd mihi tarditatis causa succenseatis. Quanquam hæc fortasse apud Deum melior est atque præstantior, quàm nonnullorum

aliorum celeritas. Bonum enim est, & Dei imperium aliquantisper detrectare, vt Moses ille olim, ac postea Hieremias, & rursus ad vocantē prompte atque impigrè accurrere, quemadmodum Aaron & Esaias: modò vtrunque pio animo fiat, alterum ob propriam infirmitatem, alterum ob vocantis potentiam. Mysterium vnxit me: mysterio paulisper cessi, atque in hoc duntaxat, vt me ipsum inspicerem & explorarem, cum mysterio etiam simul introeo, præclarum timiditatis imbecillitatisque meæ adiutorem diem hunc mihi ascisens, vt qui hodierno die à mortuis surrexit, me quoque spiritu innouet, nouóque homine induat, nouæque creaturę, hoc est, iis qui secundum Deum nascuntur, fictorem bonum & magistrum donet, cum Christo alacri animo, & morientem & resurgentem. Heri agnus mactabatur, & postes vngebantur, luxitque primogenita Ægyptus, ac nos exterminator præteriit: ac signaculum formidabile & venerādum, preciosóque sanguine proiecti sumus. Hodie Ægyptum omnino fugimus, & Pharaonem amarulentum illum dominum, & acerbos præfectos: ac luto & lateritio opere liberati sumus: nec quisquam est, qui nos Domino Deo nostro exitus festum celebrare prohibeat, & quidem celebrare, non in fermento veteri malitię & nequitiæ, sed in azymis sinceritatis & veritatis, nihil Ægyptiaci atque impij fermenti nobiscum ferentes. Heri cum Christo in crucem agebar, suffigebar: hodie simul glorificor. Heri commoriebar: hodie simul viuificor. Heri consepeliebar, hodie simul resurgo. At verò pro nobis passo, atque ad vitam reuocato muneris loco afferamus: aurum fortasse me dicere putatis, aut argentum, aut texturas, aut perspicuas eximiąque precij gemmas, fluxam fragilémque terræ materiam, humique manentem, cuiusque semper maiorem partem improbi possident, & serui rerum terrenarum ac mundi principis. Immò verò nosmetipsos offeramus, possessionem Deo preciosissimam, maximéque conuenientem. Imagini imaginis decus reddamus, dignitatem nostram intelligamus, exēplar nostrum honoremus, mysterij vim intelligamus, & pro cuius salute Christus morte functus est. Simus vt Christus, quoniam Christus quoque sicut nos: efficiamur dij propter ipsum, quoniam ipse quoque propter nos homo factus est. Assumpsit quod deterius erat, vt det, quod præstantius est: pauper factus est, vt nos illius paupertate ditescamus: serui formam accepit, vt nos libertatem recipiamus. Descendit, vt euehamur: tentatus est, vt vincamus: contemptus est, vt nos gloria afficiat: mortuus est, vt seruet: ascendit, vt ad seipsum trahat humi prouolutos in peccati lapsu. Omnia quiuis donet, omnia ei offerat, qui seipsum dedit precium redemptionis pro nobis, ac culpæ nostræ succidaneum. Nihil autem daturus est tantum, quantum si seipsum obtulerit huius mynistri rationem probè intelligentem, ac propter illum omnia factus fuerit, quæcunque ipse propter nos factus est. Ac vobis quidem, vt cernitis, pastor hic bonus, qui animam suam pro vobis ponit, pastorem offert, (hoc enim sperat, & in votis habet, & à vobis qui subestis, postulat) duplicémque pro simplici dat vobis seipsum, senectutisque subsidium spiritus subsidium facit. Atque inanimi templo animatum adiungit, huic, inquam, peregregio & celesti alterum, qualecunque illud tandem & quantulumcunque, cæterùm ipsi charissimum, multisque etiam sudoribus laboribúsque confectum, & absolutum, atque vtinam laboribus dignum addere liceat. Suáque omnia vobis proponit (ô miram animi magnitudinem, vel, vt verius loquar, paternum amorem) caniciem, iuuentutem, templum, Pontificem, testatorem, hęredem, sermones quorum desiderio flagrabatis, ac sermones quidem non temerè & in aërem fluentes, nec vltra audientium aures fese porrigentes, sed quos spiritus describit, tabulisque lapideis siue carneis imprimit, non leuiter ac superficie tenus insculptos faciléque delebiles, sed altissimè consignatos, non atramento, sed spiritu. Atque hæc vobis offert augustus hic Abraham, patriarcha ille, illud charum & venerandum caput, illud virtutum omnium domicilium, probitatis norma, sacerdotij perfectio: qui voluntarium hodierno die Domino sacrificium offert, vnigenitum nimirum suum, atque ex pollicitatione acceptum. Vos autem & Deo & nobis id muneris loco offerte, vt rectè pascamini: quod quidem futurum est si in loco pascuæ habitetis, & in aqua refectionis educemini, rectéque pastorem cognoscatis, atque ab ipso cognoscamini, & per ostium pastoraliter & liberè vocantem sequamini, alieni autem vestigiis minimè insistatis, caulam latronum & insidiatorum more trascendentis. Nec externam vocem audiatis, suffurantem, atque à veritate in montes & solitudines, & barathra, & loca quę non visitat Dominus, dispergentem, à sana quidem fide abducētem (quæ est in Patrem & Filium & Spiritum sanctum, vnam diuinitatem, & potentiam, quam vocem semper audiui, quámque vtinam audiāt oues meæ) adulterinis autem sermonibus & corruptis deprædantem, atque à vero & primo pastore distrahentem: à quibus opto, vt nos omnes tam pastores quàm oues velut à noxia & pestilenti herba procul pascamur atque pascamus, vnúmque omnes simus in Christo Iesu, nunc & in alterius vitæ requie, cui gloria & imperium in secula seculorum, Amen.

EIVSDEM IN EODEM
festo oratio, 2. eodem interprete.

SVper custodiam meam stabo, inquit egregius Habacub, atque ego hodierno die cum ipso, hoc est, super potestatem & speculationem Spiritus sancti beneficio mihi cōcessam, & contemplabor atque cognoscam, quidnam oculis offeretur ac dicetur mihi. Et steti, ac speculatus sum: & ecce vir conscendens nubes, atq; hic perquàm sublimis, & aspectus eius vt aspectus angeli, & amictus eius vt splendor fulguris pertranseuntis, & extulit manū suam versus orientē, & clamauit voce magna. Vox porrò eius vt vox buccinę, & in circuitu eius quasi multitudo cælestis exercitus & dixit: Hodie salus mūdo tā visibili quā inuisibili. Christus ex mortuis, simul surgite. Christus ad sese, redite. Christus ex sepulchro, à peccati vinculis soluimini. Portæ inferi aperiuntur, & mors opprimitur, & vetus Adam deponitur, & nouus perficitur, si qua noua in Christo creatura, renouemini. Atque hæc quidē hic dicebat, illi autem idem ipsum cantabant, quòd antea, cùm Christus nobis

Luc. 2. nobis per terrenam natiuitatem apparuit, Gloria in altissimis Deo, & in terra pax, in hominibus bona voluntas. Cum quibus ipse quoque inter vos hæc loquor: atque vtinam vocem angelicæ parem accipiam, omnésque orbis terræ fines circunsonantem. Pascha domini, Pascha, iterúmque *Paschæ festius festiuitas.* Pascha dicam in honorem Trinitatis. Hæc nobis festiuitatum festiuitas, & celebritatum celebritas, tantò cæteris omnibus non solùm humanis & humi defixis, sed iis etiam, quæ ipsius Christi sunt, ac propter ipsum celebrantur, antecellens, quantò sol stellis antecellit. Præclara quidem nobis quoque fuit hesterna splendoris luminúmque solennitas (quam priuatim iuxtà publicéque peregimus, omne genus hominum ferme, atque omnes magistratu & dignitate insignes, copioso *Pernigilia.* igne noctem collustrantes) magnóque illi lumini figura respondens, quod vel cælum, vniuersum orbem siderum suorum pulchritudine illustrans, supernè nobis traiicit, vel supercæleste est, tum in angelis, prima post primā lucida natura, (nam illinc splendorem trahunt) tum in ipsa Trinitate, à qua lumen omne productum est, ab indiuisibili lumine diuisum atque honorandum. At hodierna celebritas præclarior & excellentior. Nam hesternum lumen magni illius luminis exurgentis prænuncium erat, ac veluti profesta quædam animorum delectatio. Hodie autem ipsam Resurrectionem celebramus, non iam in spe positam, sed expletam, mundúmque totum sibi conciliantem. Enimuerò alius aliud quiddam huic tempori fructificet, ac donum festiuum offerat, vel paruum vel magnum, modò spirituale, Deóque gratum, vnusquisque pro virium suarum ratione. Nam dignum munus offerre vix ipsi quoque angeli possint, illi inquam primi intellectuales & puri, supernæque gloriæ spectatores, ac testes: si tamen his quoque omnibus numeris absoluta Dei laudatio concedenda est, nos autem sermonem, quo nec præclarius quicquam habemus nec præstantius, conferemus, præsertim Verbum laudantes ob beneficium, quod ab eo ad naturam sermone *Dies omnium maximus.* & ratione vtentem profectum est. Hinc autem exordiar. Facere enim nequeo, quin de magno sacrificio, & die omnium dierum maximo sermones sacrificans ad Deum excurram, atque illinc exordium ducam. Ac vos & mentem & aures & intellectum perpurgate, qui in huiusmodi rebus delicias collocatis, quandoquidem diuina quoque est, quæ de Deo habetur oratio. Sic fiet vt veris deliciis, non autem euanescentibus expleti discedatis. Curabimus autem, vt oratio nostra simul absolutissima sit, & maximè compendiosa, vt nec ob defectum molesta sit, nec ob nimiam prolixitatem tædium afferat. Deus & erat semper, & est, & erit, vel, vt rectius loquar, semper est. Nam Erat & Erit huius nostri tēporis fluxæque & caducæ naturæ segmenta sunt. Ille autem semper est, atque hoc modo seipsum nominat, cùm in monte Mosi oraculum edit. Vniuersum enim id quod est complectitur, nec principium habens, nec finem habiturus quasi pelagus quoddam essentiæ immensum & interminatum, omnem tum temporis tum naturæ cogitationem superans, mente sola adumbrabilis, & quidem perexiguè ac perobscurè, non ex his quæ in ipso sunt, sed quæ circa ipsum (alia nimirum atque alia imaginatione ad vnum aliquod veritatis simulachrum exprimendum collecta) priusquam teneatur, effugiens, & priusquā intellectu percipiatur, seipsum fuga proripiēs, tantùm principem nostri partem, eámque purgatam collustrans, quantùm oculorum aciē perstringit fulguris celeritas haud quaquam permanentis: meo quidem iudicio, vt quatenus comprehendi potest, nos ad se trahat (quod enim nullo modo percipi potest, id nec sperat quisquam, nec adnititur) quatenus autem capi nequit, admirationem sui excitet, atque ex ipsa admiratione vehementiùs desideretur, desideratus purget, purgans autem deiformes efficiat, cúmque id cōsecuti fuerimus, iam velut cum familiaribus colloquatur, (metuo ne hoc audacius à me dictum videri possit) Deus diis vnitus & innotescens, ac tantùm fortasse, quantùm iam eos, qui cognoscuntur, cognitos habet. Immensus itaque est Deus, contemplatúque difficilis, idque solùm in eo planè comprehendi potest, quòd immēsus sit: quamlibet aliquis existimet, eum, quia simplicis naturæ sit, rationem hanc habere, vt vel nullo omnino modo comprehēdi possit, vel plenè perfectéque comprehendi queat. Quid enim sit ille, natura simplex, exquiramus. Neque enim simplicitas illi natura est, quandoquidē nec compositis, sola compositio. Iam verò cùm immensitas bifariam consideretur tum secundùm principium, tum secundum finem (nam quod supra hæc positum est, nec his continetur immensum est) cùm in supernum profundum mens aspexit, non habens vbi consistat, atque imaginationibus illis, quas de Deo concipit, innitatur, immensum hoc atque inaccessibile, anarchum, hoc est principio carens appellauit: cùm autem ad inferiora hæc, & posteriora aspectum detorserit, immortale atque interitus expers: cùm autem vtrunque contraxerit, & collegerit, æternū. Æternitas enim nec tempus est, nec temporis pars vlla: nec enim in mensuram cadit: sed quod nobis tempus est, solis motu definitum, hoc æternis æuum est, nimirum ille quasi temporalis quidam motus & interuallum, quod simul cum æternis extenditur. Atque hæc nobis in præsentia de Deo dicta sint. Neque enim plura differre huius est temporis: quandoquidem nobis hoc loco non de Dei natura, sed de eius consilio ac dispensatione instituta est oratio. Deum porrò cùm dico, Patrem & Filium & Spiritum sanctum dico, nec vltra hæc fusa diuinitate, ne deorum turbam inducamus, nec rursus intra hæc finita atque restricta, ne diuinitatis inopia premi iudicemur, vel propter vnius principatum in Iudaismum incidentes, vel propter effusam deorum multitudinem in Gentilismum incurrentes. Nam vtrobique malum æquale est, tametsi in contrariis reperiatur. Sic nimirum Sancta sanctorum, quæ etiam ab illis Seraphim obteguntur, ac tribus sanctificationibus in vnam dominationem diuinitatémque cōcuntibus celebrantur: quemadmodum & alius quidam antè nos pulcherrimè & sublimissimè philosophatus est. Quoniam autem summo illi bono nequaquam satis erat sua ipsius solùm contemplatione moueri, sed bonū illud diffundi ac propagari oportebat, vt plura essent, quæ beneficio afficerentur (id enim summæ bonitatis erat) primùm angelos, & cælestes spiritus cogitauit atque illa cogitatio opus erat, quod Verbo conficiebatur ac Spiritu explebatur, atque ita secūdi splen-

dores procreati sunt primi splendoris administri (siue spiritus intelligibiles, siue ignem quasi immateriatum atque incorporeum, siue aliâ quandam naturam proximè ad eas, quas diximus accedentem eos existimare oportet) gestit quidem animus dicere ad malum immobiles, ac solummodo ad bonum inclinationem & motum habentes, vtpote Deum circunstantes, ac primario Dei fulgore collucentes (hæc enim inferiora secundariæ collustrationis sunt) verùm vt non omnino immobiles, sed ægrè mobiles existimem ac dicam, mihi persuadet ille ob splendorem Lucifer, qui propter superbiam caligo effectus est, ac nominatur, & defectores angeli ei subiecti, vitij per boni fugã architecti, eiusdéq; nobis authores. Sic igitur atque ob has causas intellectilis mundus ab eo creatus est, quantum quidem ipse de his rebus philosophari queo, exigua oratione res magnas perpendens. Posteaquam autem primas creationis partes præclarè constitutas vidit, alterum mundum cogitauit, materia constantem & aspectabilem, nimirum hanc ex cælo & terra & his rebus, quæ eorum complexu continentur coagmentationem & concretionem, laudandã illam quidem ob singularem elegãtiam, sed magis laudandã ob miram omniũ partium concinnitatem atq; concentũ, alia re videlicet ad aliud quiddam pulchrè quadrante, atque omnibus ad omnia scitè conuenientibus, ad vnius mũdi ornatum omnibus numeris absoluendum: vt perspicuum faceret, se non modò sibiipsi cognatam & propinquam naturam, sed etiam omnino alienam posse procreare. Diuinitatis enim propinquæ sunt intellectiles naturæ, ac mente sola perceptibiles: alienæ autem penitus, quæcunque sub sensus cadunt, atque his adhuc remotiores, quæ vita omni & motu carent. Enimuerò mens iam & sensus sic inter se discreta finibus suis se continebant, effectoríque Verbi maiestatem in seipsis ferebant, taciti laudatores insignis opificij & canori præcones. Nondum autem vtriusque temperatura vlla erat, aut contrariorum mixtura, quæ sublimioris sapiẽtiæ ac circa naturarũ creationem varietatis excellentiæ specimen exhiberet: nec omnes bonitatis diuitiæ notæ atque spectatæ erant. Hoc igitur cũ artifici Verbo visum fuisset ostendere, animal vnum ex vtroque, hoc est, ex inuisibili ac visibili natura fabricatur, nempe hominem, atque à materia, quæ prius iam creata erat, accepto corpore, à se autem spiraculum inserens, quod quidem intellectualem animam, & imaginem Dei scriptura vocat, velut secundum quendam & alterum mundum, in paruo magnum super terram constituit; angelum alium, mixtum adoratorem, visibilis naturæ spectatorem, intellectilis mysten, eorum quidem quæ in terra sunt, regem, è cælo autem imperium accipientem, terrenum & cælestem, caducum & immortalem, visibilem & intelligibilem, medium inter magnitudinem & deiectionem, eundem spiritum & carnem, spiritum propter gratiam, carnem ob superbiam; illud vt maneat ac benefactorem suum cõcelebret: hoc vt vexetur, ac vexatus commonefiat, & de magnitudine sibi placens eruditur ac coërceatur, animal hîc variè gubernatum, atque alió demigrans, &, quod mysterij extremum est, animi ad Deum nutu & subuectione diuinitatem assequens. Eò enim mihi tendit exiguus in hac vita splẽdor veritatis, vt Dei claritatem & videam & patiar, dignam eo qui & constrinxit, & dissoluet, ac rursus excellentius sublimiúsque constringet. Hunc arbitrij libertate donatum, vt bonum nó minus illius esset, qui elegisset, quàm eius qui semina præbuisset, in paradiso, (quicunque tandem erat paradisus ille) collocat, plantarum immortalium cultorem, hoc est, fortasse diuinarum cogitationum, tam leuiorũ quàm perfectiorum, nudum quantùm ad simplicitatem & vitam arte & fuco carentem, atque omnis integumenti & munimenti expertem. Talem enim esse conueniebat eum, qui primum esset creatus. Ac legem quasi materiam libero arbitrio porrigit. Lex autem illa præceptum erat, quo præscribebatur, tum quibus arboribus ei vtendum esset, tum à qua manus abstinendæ. Ea autem erat scientiæ arbor, non illa quidem aut malè à principio consita, aut per inuidiam interdicta (ne illuc linguas suas Dei hostes iniiciant, nec serpentem imitentur) sed bona quidem tempestiuè percepta: contemplationis enim (vt ipse contemplando assequor) hæc arbor erat, ad quam iis solis tutus est ascensus, qui animi habitu perfectiori sunt: nequaquam autem bona simplicioribus adhuc animis, atque appetitu auidiori præditis, quemadmodũ nec pefectus ac solidus cibus iis conducit, qui tenera adhuc sunt ętate, lactéq; opus habent. Postquam autem diaboli inuidia & mulieris insultu, quem & vt mollior passa est, vt ad persuadendum accommodatior admouit, (ô infirmitatem meam: meam enim duco primi parentis infirmitatem) accepti mandati oblitus ab acerba illa esca victus est, simul & à ligno vitæ, & à paradiso, & ab ipso Deo propter peccatum extruditur, & pelliceas tunicas indnit, hoc est, fortasse crassiorem carnem, & mortalem, ac refractariam: primúmque turpitudinẽ suam infamiámque cognouit, & à Deo se absondit. Atque hic quoque tamen mortem ac peccati præeisionem elucratur, ne malum immortale sit: ita pœna ipsa in misericordiam recidit. Sic enim Deum supplicia inferre existimo. Multis autem prius modis propter multa peccata, quæ ex vitij radice pullularunt, secundum diuersas causas & tempora castigatus sermone, lege, prophetis, beneficiis, comminationibus, plagis, aquis, incendiis; bellis, victoriis, cladibus, signis è cælo, ex aëre, ex terra, ex mari, hominum, vrbium gentium insperatis mutationibus (quæ omnia eò tendebãt, vt malitia protereretur) validiori tandem medicamẽto propter grauiores morbos indigere cœpit, nimirum ob mutuas cædes, adulteria, periuria, masculæ libidinis insaniam, &, quod omniu m malorum extremum ac primum est, idolorum cultum, adorationíque à Creatore ad creaturas trãslationem. Quæ quoniam maius auxilium requirebant, maius etiam acceperunt. Hoc autem erat ipse Dei filius, ille sæculis prior, ille inuisibilis, ille incomprehensibilis, ille incorporeus, illud ex principio principium, illud ex lumine lumen, ille fons vitæ & immortalitatis, illa archetypi expressio, illud immotum sigillum, illa per omnia similis imago, ille Patris terminus & ratio, ille, inquam, ad imaginem suam se confert, carnémque carnis causa gerit, & cum intellectuali anima propter animam meam iũgitur, vt simile simili opera & adiumento repurget, atque humana omnia excepto peccato

1. Cor. 7.

Lib. arbitrij hominis.

B. Virgo animo & carne à spiritu purgata.

to susceperit, conceptus quidem ex virgine animo & carne à spiritu purgata (nam & procreationem honorari, & virginitatem præferri oportebat) progressus autem Deus cum humanitate, vnum ex duobus inter se contrariis, carne nimirum & spiritu, quorum alterum diuinitatem dedit, alterum accepit: ô nouam & inauditam mixturam, ô admirandã temperationem! Qui est, fit: qui creationis expers est, creatur: qui nullo loco contineri potest, interuentu animę intellectualis, inter diuinitatem carnísque crassitiem interiectæ continetur. Qui locupletes alios facit, eget: carnis enim meæ paupertatem subit, vt ipse illius diuinitate ditescam. Qui plenus est, vacuatur, & exhauritur: sua enim gloria ad breue tempus exinanitur, vt plenitudinis ipsius ego particeps efficiar. Quænam hæ bonitatis diuitiæ? quodnã me circunstat mysterium? Diuinam imaginẽ accepi, nec seruam tectámque habui: ille meam carnem accipit, vt & imagini salutem, & carni immortalitatem afferat: secundum consortium nobiscum init, & quidem priori lõge admirabilius. Tum enim id quod præstantius erat, nobis impertiit: at nunc eius, quod deterius est, particeps ipse fit. Hoc priori illo diuinius, hoc apud cordatos & prudẽtes viros multò sublimius. Sed quid hæc ad rem? (dicturus est fortasse quispiam ex his, qui erga huius festi solennitatem acriori amoris affectu feruntur) stimula equum ad carceres, ac de his, quę huius festi sunt, & ob quæ hic confidemus, orationem ad nos habe. Ita verò faciam, etsi paulò altius exorsus sum, sic nimirum & ratione & amore perpellentibus. Nec verò abs re, vt opinor, fuerit studiosis & honestate præditis hominibus de nomine ipso Paschæ quædam præfari. Id enim non contemnendum additamentum auditoribus fuerit. Hoc Pascha, hoc, inquam, magnum & venerandum Pascha ab Hebræis iuxta eorum linguam nominatur: quæ vox trãsitum sonat, historica quidem ratione propter Israëlitarum ex Ægypto in Chananæam regionem fugam & migrationem: sin autem spiritualem sensum spectemus, propter nostram ex his inferioribus ad superiora, atque ad promissionis terram progressionem & ascensum. Quod verò in permultis Scripturæ locis accidisse comperimus, vt nomina quædam ab obscuriori sensu ad apertiorem, atque à duriori sono ad elegantiorem honestiorémque immutata sint, idem hic quoque contigisse animaduertimus. Quidam enim salutiferæ passionis nomen hoc esse arbitrati, ac deinde per literæ φ in ϖ, & κ in χ, mutationem hanc vocem ad linguam Græcam accommodantes, hunc diem Pascha nominarũt. Atque hæc vox postea consuetudine atque vsu confirmata est, multitudine videlicet hoc verbum, vt magis pium, calculo suo comprobante. Enimuero legem totam futurorum, atque eorum quæ animo & ratione intelliguntur vmbram fuisse diuinus Apostolus ante nos pronunciauit. Ac Deus etiam qui Mosi ante eum oracula edidit, cùm de his rebus leges illi præscriberet, Vide, inquit, vt omnia facias secundum exemplar, quod tibi in monte ostensum est, ea nimirum quę aspectu sentiuntur, quasi adumbrationem quandam, & præsculpturam earum rerum, quæ oculorum sensum fugiunt, esse ostendens. Atque illud persuasum habeo nihil temere, nec inconsideratè, nihil humiliter atque abiectè, nihil denique Deo legislatore ac ministro Mose parum dignum indictum atque constitutum esse: tametsi difficile factu sit, vt suam cuique vmbræ ac figuræ allegoriam excogitemus, subtiliter ad ea omnia descendentes, quæ tũ de arca ipsa, & modo, & materia, & Leuitis ac ministris eam gestantibus, tum etiam de sacrificiis & lustrationibus atque oblationibus lege sancita sunt: quæ quidem iis solis conspicua sunt, qui virtutibus Mosem referunt, vel ad eius eruditionem proximè accedunt. Nã in ipso quoque monte Deus hominibus imaginariè conspiciendum se præbet, partim de specula sua ipse descendens, partim nos ex terrena hac depressione in altum euehens, vt à creata quoque natura leniter saltem, & quatenus tutum est, incomprehensibilis ille concipiatur. Neque enim aliter terreni corporis mentísque vinculis adstrictæ crassities Deum concipere potest, nisi diuinitus adiuuetur. Tunc igitur non eodem statu atque ordine omnes dignos habitos fuisse constat, verùm hunc alio, illum alio, vnumquéque, vt opinor, pro purgationis suæ modo ac ratione. Quidam etiam prorsus arcebantur, ipsíque solius vocis audiendæ potestas fiebat, nimirum iis, qui belluinis erant moribus, diuinísque mysteriis indigni. Nos tamen media quadam via incedentes inter eos, qui crassiore sunt ingenio, & eos, qui allegorica speculatione, abstrusioribúsque & sublimioribus sensibus impensè delectantur, vt nec prorsus inertes ac torpidi maneamus, nec rursus curiosiores simus, quam par sit, atque à proposito argumento excidamus & euagemur (alterũ enim Iudaicum atque abiectum est, alterum ineptum ac somniorum interprete dignum, parique vtrunque reprehensione dignum) ad hunc modum de his rebus, pro virium nostrarum facultate, non nimis absurdè nec ridiculè disseremus. Quandoquidẽ enim nos ab initio per peccatum lapsos, furímque à voluptate ad idololatriã vsque nefariúmque sanguinem pertractos, propter viscera misericordiæ Dei Patris nostri, tanti manus siæ opificij, hoc est hominis iacturam facere non sustinentis, reuocari, atque in veterem statum restitui oportebat, hanc in eo instaurando rationem initam esse existimamus, vt acriore atque asperiore medicina reiecta (vt quæ non modò fidem factura non esset, sed propter contractum temporis diuturnitate tumorem fortasse etiam morbum exulceratura) leni ac benigno medicamenti genere ipsius resipiscentia procuraretur (neque enim plantam incuruã subitam inflexionem ferre, manúsque erigentis violentiam: sic enim potius fore, vt lædatur atque infringatur, quàm vt erigatur, nec equum præferocem ac iam ætate aliquanto prouectiorem freni tyrannidem perferre, nisi blãda quadam & adulabunda contrectatione mulceatur.) Propterea nobis adiumenti loco lex datur, velut maceria quædam inter Deũ atque idola interiecta, ab his quidem nos abducens, ad illum autem reuocans. Ac paulum quiddam primò indulget, vt maius accipiat. Sacrificia ad tempus concedit, vt Deum in nobis inserat: ac postea, cùm commodum fuerit, ipsa quoque sacrificia abroget, mira sapientia, per tacitas subtractiones animos nostros insim immutans, atque ad Euangelium traducens iam ad obediendum exercitatos & assuefactos. Sic igitur atque his de causis lex scripta introducta est ad Christum nos colligens:

Pascha quid significet.

Originale peccatum.

atque hæc sacrificiorum est ratio, vt quidem mea fert ratio. Atque vt sapientiæ Dei profunditatem, imperuestigabiliúmque ipsius iudiciorum diuitias intelligas, ne ea quidem mysterij prorsus expertia atque inutilia, & in nudo & simplici sanguine defixa reliquit. Verùm magna illa, & quantum ad primam naturam immactabilis, vt ita loquar, victima legalibus sacrificiis immixta est, illa inquam non exiguæ cuiusdam partis orbis terrarum, nec ad exiguum tempus, sed totius mundi, nec vnquam intermoritura expiatio. Quocirca agnus quidem accipitur propter innocentiam veterisque nuditatis indumentum: talis enim est victima illa pro nobis cæsa, quæ incorruptionis indumentum, vt reuera est, appellatur. Perfectus autem, nó modò propter diuinitatem, qua nihil perfectius, sed etiam propter humanitatem diuinitate delibutam, idémque effectam, quòd id, à quo peruncta est, atque, vt audacter loquar, diuinitatis sociam. Masculus rursus, vtpote qui pro Adamo potissimum offeratur, ac firmum illum quidem & robustum, sed tamen primum in peccatum lapsum, firmitate ac robore superet, nihilque omnino muliebre, nihil molle & effœminatũ circunferat, verùm & virgineis & maternis vinculis, pro potestate ac violenter eruperit, & masculus, vt faustè nunciat Esaias, ex prophetissa natus sit. Anniculus item, vt sol iustitiæ, vel è cælo progrediens, vel quantum ad partem eam quæ oculis cernitur, circunscriptus & definitus, atque ad seipsum rediès, atque item vt benignitatis corona benedicta, omnique ex parte sibi similis & æqualis, ac præterea vt virtutum, quæ amiciniæ ordinisque lege leniter placidéque inter se coniunguntur ac commiscentur, orbem progignens. Immaculatus insuper & incorruptus, vt macularum exterior, ac vitiorum & sordium à peccato emanantium. Quamuis enim peccata nostra susceperit, & morbos portauerit, ipse tamen nihil eorum admisit, quæ curationis indigent. Tentatus est enim per omnia pro similitudine nostra, cæterùm absq; peccato. Ille enim, qui lucem in tenebris lucentem persecutus est, eam nequaquam est assecutus. Quid præterea? Mensis primus inducitur, vel potius principium, siue quispiam ab initio apud Hebræos id fuerit, siue ex ea re postea factus sit, atque ab hoc mysterio principatum acceperit. Decima autẽ mensis: quia hic numerus omnium absolutissimus, nimirum ex vnitatibus vnitas prima perfecta, & perfectionis generatrix. Asseruatur porrò in quintum diem, fortasse quia victima mea sensuum expurgatrix est, à quibus peccatum proficiscitur, & circa quos bellum committitur, vtpote peccati aculeum admittentes. Deligitur autem non solùm ex agnis, sed etiam ex deteriori genere, ac finistra hœdorum manu: quia non pro iustis duntaxat, sed etiá pro peccatoribus mactatur, ac fortasse ipsorum potius causa, quandoquidem maiore misericordia opus habent. Illud verò mirandum non est, quod maximè quidem per singulas domos agnus requiritur, sin minus, at certè per domos familiarum ob paupertatem erogatus, quandoquidem optimum est, potissimum quidem sibi vnumquemque ad perfectionem sufficere, seque hostiam sanctam, viuámque vocanti Deo offerre, atque eiusmodi quæ semper, & per omnia consecretur: sin id nó datur, eorum saltem opera atque adiumento ad eam rem vti, qui virtute nobis consanguinei sunt, moribúsque persimiles. Hoc enim mihi significare videtur, quòd sacrificij participes fieri propinquos Deus præcipit, si ita opus fuerit. Hinc sacra nox, & præsentis vitæ, hoc est suffusæ huius noctis inimica, in qua primigenæ tenebræ depelluntur, atque omnia in lucem & ordinem formámque prodeunt, atque ornatum inornatus antea rerum status accipit. Hinc Ægyptum, hoc est triste acerbéque persequens peccatum, & Pharaonem inuisibilem tyrannum, & amarulentos operum præfectos fugimus, ad supernum mundum migrantes, atque à luto & lateritio opere liberamur, hoc est ab incerta & lubrica ac periculosa carnis huiusce compactione, atque in plerisque ita imbecilli, vt ne palearibus quidem cogitationibus rationibúsq; contineatur. Hinc agnus mactatur, atque actio & contemplatio, seu habitus & actus pretioso sanguine signantur: nam hi ostiorum nostrorum postes sunt, hoc est mentis agitationum & dogmatum, quę ex contemplatione rectè aperiuntur atque clauduntur, quandoquidem comprehensionum quoque nodus quidam est. Hinc postrema & persecutoribus grauissima noctéque profectò digna plaga, ac cogitationum suarũ actionúmque primogenita luget Ægyptus, (quod & semen Chaldaicum sublatum atque oppressum scriptura vocat, & puerulos Babylonios ad petrã allisos & solutos) atque clamore & vociferatione apud Ægyptios omnia personant, ac tum à nobis illorum exterminator secedet, vnctionis metu ac reuerentia. Hinc fermenti vsus, hoc est veteris & acidæ malitiæ (non enim de eo loquor, quod panis efficiendi, vitaéque fouendæ vim habet) ad septem dies interdicitur (hic enim numerus omnium maximè mysticus, atque huic mundo consociatus:) vt ne quod Ægyptiacæ conspersionis viaticum, nec vllas Pharisaicæ & impiæ doctrinæ reliquias nobis paremus. Atque illi quidem lugeant, nos autem agnum comedamus, ad vesperam quidem, quoniam in sæculorum fine Christi passio contigit, quandoquidem vespere quoque, peccati videlicet caliginem discutiens, discipulis sacramentum impertiit. Non elixum autẽ, sed tostum, vt ne quid speculationis expers atque aquosum nobis fidei doctrina habeat, nec eiusmodi vt facilè dissolui queat, sed tota nobis densa ac solida sit, atque igne purgante explorata, & ab omni crassiore & superflua materia pura & libera, vtque bonis illis carbonibus intellectum nostrum accendentibus & purgantibus ab eo adiuuemur, qui idcirco in terram venit, vt ignem mitteret, improbas scilicet animi habitudines absumentem, eúmque quamprimùm excitari satagit. Quicquid porro carneum atque esculentum habet doctrina, cum intestinis abditisque mentis comedatur & absumatur, & ad spiritualem concoctionem digeratur, ac ne caput quidem ipsum & pedes relinquantur, hoc est nec primæ de diuinitate cõtemplationes nec postremæ incarnationis meditationes. Nec verò quicquam efferemus, nec vsque ad mane relinquemus: quandoquidem ne exteris quidem & prophanis magna nostrorum mysteriorum pars efferenda est, nec vltra hãc noctem purgatio vlla supereſt, nec in iis, qui verbi participes fiunt, laudem habet procrastinatio. Quemadmodũ enim

Nox sacra.

præclarum

Ephes.4. præclarum ac Deo gratum est, iram toto diei curriculo minimè durare, sed ante solem occidere, siue id temporali modo, siue anagogico intelligas, (nec enim nobis irascentibus iustitiæ solem occumbere tutum est:) ita nec huiusmodi escam pernoctare, nec in posterum diem recondi expedit. Quidquid autem osseum est atque eiusmodi, vt nec edi, nec à nobis mentis oculis peruideri queat, id ne confringetur quidem, hoc est, malè diuidetur atque intelligetur: (mitto enim dicere, quòd nec quantùm ad rei gestæ veritatem os Iesu confractum est, idque cùm mortem ipsius carnifices ob sabbatum adurgerent) nec proijcietur ac raptabitur, ne sancta canibus dentur, *Matth.7.* sceleratísque verbi discerptoribus, quemadmodũ nec porcis eximius ac margariticus rectæ doctrinæ splendor, verùm igne absumetur, quo & holocausta, à Spiritu omnia scrutante & sciente attenuata atque seruata, non autem in aquis peruentia, nec dispersa: quemadmodum vituli illius ab Israële tumultuariè confecti caput à Mose in duritiei illius probrum sparsum est. Ne modus quidem manducationis prætereundus est, cùm nec lex ipsa eum prætermiserit, sed contemplationem in verbis & litera eò vsque elaborauerit. Victimam enim festinanter absumemus, & azymos panes cum lactucis siluestribus comedentes, & lumbis accincti & calceamentis instructi, ac denique senum more baculum gestantes. Festinanter quidem, ne in eam culpam incidamus, à qua diuino interdicto Loth auocabatur, ne circunspiciamus, ne stemus in omni circuniacente regione, in montem salutis causa confugiamus, ne Sodomitico illo & inusitato igne simul inuoluamur, nec propter nostram in deterius conuersionem, quæ ex cunctatione nasci solet, in salis statuam cõcrescamus. Cum lactucis autem agrestibus, quoniam vita ea quæ ad Dei normam exigitur, auspicantibus præsertim acerba atque ac- *Matth.11.* cliuis est, voluptatibúsque sublimior. Nam quod nouum iugum benignum & suaue est, vt Scriptura loquitur, atque onus leue: id propter spem fit ac mercedem huius vitæ molestiis afflictionibúsque longè vberiorem. Alioqui enim quis non legalibus præceptis Euangelium multò laboriosius atque ærumnosius esse dixerit? Nam cùm Lex fines tantummodo peccatorum prohibeat, nobis ipsæ etiam causæ propemodum vt actiones crimini verturtur. Non adulterium committes, inquit Lex: at tu nec concupisces quidem, ex curioso atque anxio cõtuitu animi affectum incendẽs. Non occides, ait illa: at tu, ne si feriaris quidem, referies, quin potius percutienti teipsum totum præbebis. Quantò tandem hæc illis altiora ac difficiliora. Nó peierabis, inquit illa: at tu nec à principio vllo modo iurabis: quòd scilicet ex iura- *Matth.19.* mento periurium nascatur. Non iunges domum cum domo, ait illa, nec agrum cum agro, tyrannide pauperem opprimens: at tu libenti animo iustis etiam rationibus quæsitas opes excuties, atq; in pauperũ subsidium spoliaberis, vt leuiter crucem tollas, diuitiásque ab aspectu remotas assequaris. Iam lumbi brutis quidem animantibus remissi ac soluti sint: neque enim illis inest ratio, quæ voluptatibus frenum iniiciat (quanquam ea quoque motus naturalis libidinisq; modum norunt) tibi autem per zonam ac temperantiam restringatur pars illa quæ libidine æstuat atq; hinnit (nam hoc verbo Scriptura ad exagitandam huius affectus turpitudinẽ vtitur) ita fiet, vt mortificatis membris, quæ sunt super terram, Paschà purè comedas, solitarij illius Ioannis & præcursoris, magniq; veritatis præconis præcinctionem imitans. Sed & aliam zonam noui, nimirum militarem & strenuam, iuxta quam Euzoni Syriæ & Monozoni quidam nominantur, ac Deus ipse Iobum prophetam alloquens, Ne, inquit, verùm accinge vt vir lumbos tuos, & da responsum strenuum: quibus etiam viribus beneficio diuino accinctum se esse Dauid gloriatur, ac Deum quoque ipsum potentia indutum atque accinctum inducit, nempe aduersus impios, nisi tamen malit quispiam potentiæ exuberantiam ac veluti restrictionem his verbis significari: quo etiam sensu lumine sicut vestimento amictus dicitur. Intolerabilem enim potẽtiæ ipsius ac luminis vim quis sustinebit? Quæro quid lumbis cũ veritate commune sit, & quæ Pauli mens fuerit, cùm diceret, State igitur succincti lumbos vestro in veritate? Num forte quòd speculatio concupiscentiã coërceat, nec aliorsum ferri sinat? Nec enim fieri potest, vt qui rei cuiuspiam amore flagrat, parem ad alias voluptates vim habeat. Iam qui terram sanctam ac diuinis vestigiis impressam contacturus est, calceamenta soluat, quemadmodum & Moses ille in monte, vt nihil mortuum ferat, nec inter Deum atque homines intermedium. Consimiliter etiam siquis discipulus ad prædicandum Euangelium mittitur, frugalitati ac simplicitati studeat: quippe quem præter id quod nec æs, nec baculum, nec duplicem tunicam habeat, etiam nudis pedibus iter facere necesse est, vt pulchri pedes euangelizantium pacem atque omne bonum appareant. At verò qui Ægyptũ ac res Ægypti fugit, calceos sumat, vt tutus sit cùm ab aliis rebus, tum à scorpiis & serpentibus, quos permultos nutrit Ægyptus. Sic fiet vt ab iis, qui calcaneũ obseruant, & quos calcare iussi sumus, minimè vulneretur. Iam de baculo atque eius significatione ita sentio. Nam cùm alter fulciendi vim habeat, alter pastoris & doctoris proprius sit, atque oues ratione præditas castiget, in viámque reducat, hîc lex fulcientem baculum tibi præscribit, necubi animo titubes, dum sanguinem Dei & Passionem ac mortem audis, ac dum Dei patronus atq; defensor vis videri, impiè corruas. Quin *Corpus & sanguis Christi.* potius submoto omni pudore ac dubitatione corpus ede, sanguinem bibe, si modò vitæ desiderio teneris, nec doctrinæ carnis fidem abrogans, nec Passionis sermonibus offensus. Innixus sta, firmus & stabilis atque ita comparatus, vt in nullo concutiaris ab aduersariis, nec verborum lepore atque illecebris abripiaris. In fastigio tuo sta, in atriis Hierusalem pedes tuos firma, in petra suffulci, vt non moueantur tui Deo accepti gressus. Quid ais? Itáne fixum est atque decretũ, vt Ægypto, hoc est fornace ferrea excedas, impiúmque deorum multorum cultum illic vigentem relinquas, atque à Mose, eiúsq; legibus ac militari imperio ducaris? Consilium quoddam tibi porrigam, nequaquam meum, immò admodum quoque meum, si rem spiritualiter expenderis. Vasa aurea atque argentea ab Ægyptiis commodatò pete: cum his te itineri committe: ex alienis facultatibus viaticum tibi para, immò ex tuis potius: seruitutis enim ac lateritij operis merces

neficiũ accepimus, postquã creati sumus. Paradisus fidei nostræ commissus est, vt deliciis frueremur. Mandatũ accepimus, vt eo seruato gloriam assequeremur: non quòd Deus id, quod futurum erat, ignoraret, sed quod arbitrij libertatem lege sanciret. Decepti sumus, quoniam felicitati nostræ inuisum est. Excidimus, quoniam mandatum infregimus. Ieiunauimus, quoniã nõ ieiunauimus, ligni nimirum scientiæ suauitate deliniti ac superati. Vetus enim hoc mandatum erat, generisque nostri originem tempore æquans, ac disciplina quędam animę, deliciarúmque frenatio: quod non abs re nobis indictum est, vt quod eo nõ seruato perdidimus, seruato recuperemus. Opus habuimus Deo, qui carnẽ acciperet ac moreretur, vt viuamus. Cõmortui sumus, vt purgemur. simul resurreximus, quoniã simul mortui sumus: simul glorificati sumus, quoniã simul resurreximus. Quanquam antẽ permulta eo tẽpore miracula designata sunt, Deus in cruce pendens, sol obscuratus ac rursus inflammatus (nam creaturas quoque creatori condolescere oportebat) velum scissum, sanguis & aqua ex latere profluentes, alterum vt hominis, alterũ vt humana conditione maioris, terra tremore concussa, petræ perruptæ, mortui ad fidem postremæ & communi resurrectioni afferendam resurgentes, signa partim ad sepulchrum, partim post sepulchrum edita, quæ quis est, qui pro dignitate laudare queat? Quanquam inquam plurima miracula tum extiterunt, nullum tamen cum salutis meæ miraculo conferendum est: in quo exiguę cruoris guttæ orbem vniuersum instaurarunt, atque idem, quod lacti coagulum, hominibus pręstiterunt, in vnum nos coniungentes & constringentes. At ô Pascha, magnum inquam & sacrosanctum Pascha, totiúsque mundi piaculum: te enim quasi vita prædictum alloquor, ô Verbum Dei, & lux, & vita, & sapientia, & potentia (omnibus enim nominibus tuis oblector:) O magnæ illius mentis soboles & progressio ac signaculum! O verbũ intellectile, & homo aspectabilis, qui omnia potẽtiæ tuæ, verbo portas, hanc quæso orationem non vt primitias, sed vt extremam fortasse oblationem nostram accipe, quam tibi duplici nomine offero, tum pro acceptis beneficiis tibi gratias agam, tum vt te supplex regem ne ad sacras & necessarias curas, in quibus ætatem contriuimus quicquam afflictionis adiicias, ac corporis in nos tyrannidem (quæ quanta sit vides, Domine, quámque me contrahat) vel sententiam tuam, siquidem à te purgemur, sistas atque comprimas. Quòd si qualem expetimus, vitæ finem habuerimus, atque in cælestia tabernacula recepti fuerimus, illic quoque tibi fortasse super altari tuo sancto grata sacrificia offeremus ô Pater, & Verbum, & Spiritus sancte: quia tibi debetur omnis gloria honor & imperium in sæcula sæculorum, Amen.

S. ZENONIS EPISCOPI
Veronen. in eodem festo, Sermo 1.

NEc otioso cursu reciprocis ambagibus operis mundani pensa perpetuatis genitalis sem per nouellus occasu à se in semet sua vestigia reuolutus dies salutaris aduenit, officiis sacramenti dominici omnibus omni genere munerum largus. Namque piis mercedem sacerdotibus præstat, consequentibus ministris promotionis augmentum, immortalitatis fidelibus fructum, pœnitẽtibus curam, catechumenis lucis viam, competentibus remissam omnium peccatorum, sicque cunctos in vnam Christi corporis gratiam congregatos ad cælestia regna perducit per Dominum, & saluatorem nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in secula seculorum.

EIVSDEM IN EODEM
festo, Sermo 2.

PErpetis anni pernicem cursum in bissenæ mutationis augmentum vna eadémque nec ipsa, sed orbita circunducens dies magnus aduenit, suo sibi semper nouellus occasu: quod præterit sequitur, quod futurum est antecedit. In omnibus nouus est: & tamen in omnibus vetus est: punctis omnibus commutatur non natura, sed numero fit filius horarũ, qui pater est omnium seculorum. Hic est dies, fratres, quo à Domino nostro cunctus redemptus est orbis: quo æthereo semine nouellus, id est, noster viuificatus est populus. Hic inquam, qui nobis resurrectionis monstrat exemplum. Cuius sane conditione nos beatiores sumus: quia ille occidit, semper vt viuat. Fidelis autem post secundæ natiuitatis occasum resurgens, horrore nunquam intercipitur tenebrarum.

EIVSDEM IN EODEM
festo, Sermo 3.

SPecioso circulo sacer inflexus dies in mundani operis pensa quadriga temporum fertur: duodenis mensium perpeti curru mutationibus diues, nulla statione contentus: quia immortalitas eius est cursus. Verum currat an recurrat, ambiguum est: cuius præteritum restat, vt redeat. Mira prorsus ratio innumerabilium seculorum: diuersa mensura conterendo innouat spatia, & tamẽ eius semper orbita est vna. Qui nos admonet, fratres, passionis resurrectionisque dominicæ vnanimes, atque concordes salutaria celebrare mysteria. Per Dominum, & conseruatorem nostrum Iesum Christum, Amen.

EIVSDEM IN EODEM
festo, Sermo 4.

STabilis cursor multiformis gratia redimitus per temporũ ambages, pernicibus plantis sua recalcans officio solenni vestigia dies salutaris aduenit. Idem sibi successor, idémque decessor longæua semper ætate nouellus, anni parens, annique progenies antecedit, quæ sequitur tempora, & secula infinita disseminat: parit sibi de fine principium: hoc nostris quoque hodie competentibus præstaturus: quos iam nunc fœlix inuitat occasus: vt sacri Oceani lacteo profundo demersi: surgentes inde nouello nouelli cum die sua luce radiantes nobiscum possint immortalitatis per aëreum tramitem cursu seruato ad repromissionis tempus, vbi in perpetuum quis oritur, peruenire.

EIVSDEM IN EODEM
festo, Sermo 5.

MAgnificus, fratres dilectissimi, seculorum pater adest dies: omni genere fructuum fœtibus possens: diuite sinu momentis, quibus velis quatuor temporum munera expungens. Denique competentibus in numeris finitur hiems, hodie peccatorum oleo confecto lætabuntur. Hodie eos etiam ver arridens diuersos in flores diuerso charismate rediturus salubri vnda perfusi: limpide ætatis messe gaudentes: panem nouum cœperunt manducare. Quos autumnale quoque non morabitur mustum: quo repleti, inebriatique fœliciter spiritus sancti calore feruebunt. Qui vt nunquã refrigescant, in omnibus nobis præstabit Deus pater omnipotens, Amen.

EIVSDEM IN EODEM
festo, Sermo 6.

INtestabili cursu multiformi gratia redimitus temporum solenni vestigio dies salutaris aduenit: idem sui successor, idémque decessor longæua semper ætate nouellus anni parens, annique progenies antecedit: sequitúrque tempora, & secula infinita, parit sibi de fine principium: & tamen à cunis genitalibus non recedit. Profecto sacramenti dominici imaginem portat. Nam occasu passionem, resurrectionemq; ortu rediuiuo concelebrat: per quem nobis munus futuræ beatitudinis pollicetur: hoc quoque nostris competentibus præstaturus, quos nunc inuitat fœlix occasus, vt sacri Oceani lacteo profundo demersi: vnde nouello, nouelliq; cum die resurgẽtes nobiscum possint ad immortalitatis gloriam peruenire.

EIVSDEM IN EODEM
festo, Sermo 7.

MOrte sua viuens sepulchri nido vegetatus innumerabiles temporum metas perennis cursu vna, eademq; orbita lustrant. Dies magnus aduenit: menses in tempora, tempora in annos, annos in secula pandens: sine pausa crescit in senium: & tamen à cunis genitalibus non recedit: profecto sacramẽti dominici imaginem portat. Nam occasu passionem resurrectionemque ortu rediuiuo concelebrat: per quẽ nobis quoq; resurrectionem futuræ beatitudinis pollicetur.

EIVSDEM IN EODEM
festo, Sermo 8.

SEmpiterni currus auriga teretis metæ sua replicans, complicando gyro solenni vestigia, dies salutaris aduenit: idem sibi successor, idémque decessor longæua semper ætate nouellus, anni parens, annique progenies antecedit, quæ sequitur, tempora: & vt secula, colligenda, disseminet, parit sibi de fine principium. Hic est, quo similiter verumtamen semel, amore hominis sui eius artifex Deus, & Dominus noster occidit: & exortus est rursum: nunquam sane repetiturus occasum. Hic inquam quo ferales diruptæ sunt tenebræ: quo mors subacta est: quo homines, quos susceperant mortuos, refundere inferi coacti sunt viuos. Quem vt semper, vt vbique aucti fide, numero, charitate nostris cum fratribus celebremus, præstabit Deus pater omnipotens.

EIVSDEM IN EODEM
festo, Sermo 9.

SEculorum heres, & paterno cursu procurrens, atque recurrens solenni meta rotatus in se sese proferens sibi de fine principium, natalitia infinita de occasu dies sempiternus eluxit: quo discussa conuolutæ hiemis tristitudine, nouo vento Fauonio blandiente, diuersis floribus genere, colore pariter, & odore vna natiuitate diffusis germinantia vndique dulcè prata respirant. Exultat ætas noua: sed diues in frumenti varias moles, spicam fœliciter contundens palma. Quam prosequitur congruè mustulentus autumnus, vt necessario gratiæ panis, vini quoq; iocunditas iungeretur. Quis non hæc cælestibus mysteriis coaptata cognoscat? hiems namque pigra, sordida & tristis ad eos pertinet, qui idololatriæ deseruientes mundanis voluptatibus compediti, libidini vacantes, & gutturi longè inoliti, id est æternæ morti sunt à Deo, quòd opus tenebrarum dilexerunt, destinati. Ver sacrum fontem debemus accipere: cuius diuite exalueo Fauonio non vento, sed spiritu sancto generante, odorem diuinum beatæ spirantes fide, diuerso charismate sed vna natiuitate Ecclesiæ flores clarissimi, ac dulces nostri funduntur infantes. Æstas autem fidelis est populus, angelus & mundus, qui sponsionis suæ palmam fortiter retinens, peccatorũ paleis limpidatus, semet pretiosum frumentum diuinus horreis inferre desiderans: licet suo vberet fonte, tamen æstuat semper iustæ operationis ardore. Autumnus quoque martyrij locus est: in quo non vitis, sed fossoris sanguis effunditur: vt vita beata pretiosæ mortis vindemia comparetur. Dies vero ad sacramẽtum pertineret resurrectionis Domini nostri Iesu Christi: qui in omnibus omnia est: qui verè æternus est, ac sine nocte dies: cui duodecim horæ in Apostolis: duodecim menses seruiunt in prophetis: quem euangeliorum salutaria quatuor prædicant tempora. Cui non anniuersarij, sed quotidiani fructus respondent: hymnum canentes Deo credentibus populis, qui omni immortalitatis semine propagantur in secula. In huius diei luce gradientes exultemus fide, iocundemur bona conuersatione, vt perpetuam vitam adipisci mereamur per Dominum nostrum.

S. GREGORII EPISCOPI
Nisseni in sanctum, & salutiferum Pascha oratio.

Theodoro Peltano interprete.

VEra illa Sabbati quies, quæ Dei benedictionem suscepit, in qua Deus ab omni opere cessauit,

cessauit, mortis quiete, quam pro mundi salute dominus Iesus subiit, nunc finem accepit; suamque per ea omnia, quæ dum hunc festum diem obimus, oculis vidimus, auribus audiuimus, & alacri corde hausimus, gratiam palàm ostendit. Et quidem quod oculis vsurpauimus, illud, lux ea est, quæ tota hac nocte per lampades, quasi per igneam quandam nubem vndique nos perfudit. Psalmi autem, & hymni, & spiritales odæ, quę per vniuersam noctem, quasi flumen quoddam lætitiæ auribus insonuerũt, perque aures in animam influxerunt, egregia nos spe fulserunt, & erexerunt. Cor verò per ea, quæ dicebantur, & cernebantur, maiorem in modum recreatum, quãdam beatitatis illius, quæ verbis exprimi nequit, ideã, & quasi imaginem intra sese efformabat: vtpote per illa, quæ sub sensum cadũt, ad illum erectum, & veluti manu deductum, qui sub aspectum non venit. Quamobrem quietis huius bona certa, indubitatáque futurorum illorum bonorum spe nixa, firmatáque, quandam eorum bonorum vmbram præ se ferre dici possunt, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt. Cùm ergo illustris nox hæc, lampadum radios cum matutinis Solis radiis commiscens, vnum continuum, hoc est, per tenebrarum interiectum, non interruptum diem effecerit, mente pertractemus, fratres, prophetiam illam, quæ dicit; Hæc est dies, quam fecit dominus. Hæc dies, gaudium, & lætitiam, & exultationem; opus vtique neque graue, neque factu difficile, exigit. Atque huc inuitat oraculum illud; exultemus, & lætemur in ea. O rem præclaram, ô legem suauem. Quis hic, ne prompte eiusmodi præcepto pareat, dilationem quærat? Imò verò quis vel modicam moram hîc nectere, in detrimento non ponat? Opus enim, quod iniungitur, aliud nullum est, quàm lætitia, & exultatio; per quæ peccati condemnatio dissoluitur, tristiáque omnia in gaudium conuertuntur. Ad hunc locum facit illud Sapientis dictum; In die bonorum, nulla adsit recordatio malorum. Hæc est dies illa, quæ sententiæ olim contra nos latæ obliuionem; imò verò interitum, & abolitionem veriùs, quàm obliuionem fecit. Obliterata est enim omnis omnino condemnationis nostræ memoria. Tunc partus non absque dolore, corporisque cruciatu edebatur; nunc ortus citra ærumnam, laboriosámque ægritudinem cõtingit. Tunc ex carne caro nascebamur; at quod nunc ex vtero funditur, spiritus ex spiritu est. Tunc filij hominum generabantur, nunc filij Dei in lucem edimur. Tunc è cælo in terram dilabebamur; nunc cælestis magister in cælos nos euehit. Tunc per peccatum mors regnabat; nunc è diuerso, iustitia per vitam imperium obtinet. Vnus tunc ostium ad mortem patefecit; per vnum nũc rursus vita inducitur. Tunc per mortem è vita excidimus, nunc mors per vitam occumbit. Tunc præ rubore sub ficu latebamus; nunc per gloriam ad vitæ lignum liberum accessum habemus. Tunc propter excussum obedientię iugum è Paradiso proscripti fuimus; nunc denuo per fidem in Paradisum inserimur. Nunc rursum vitæ fructus, quò liberè, & cum voluptate eo fruamur, nobis proponitur. Nunc iterum quadripartitus ille Paradisi fons, per Euangeliorum fluenta diductus, vniuersam Ecclesiæ faciem irrigat, animarúmque nostrarum sulcos inebriat.

Nox resurrectionis Christi solẽniter tran sacta olim.

1.Cor.2.
Esai.64.

Psal.117.

Psal.94.

Quos verbi seminator doctrinæ aratro proscindit, multiplicésque virtutum fœtus, fructúsque hinc colligit. Ecquid igitur propter hæc nos facere par est? Quid aliud, quàm lætitia, & exultatione æmulari montes illos, vallésque, de quibus Propheta; Mõtes, inquit, exultauerunt vt arietes, & colles sicuti agni ouium. *Venite ergo, exultemus domino*; qui inimici vim fregit, magnúmque, ob aduersarij interitum, crucis trophęum nostri causa erexit. Iubilemus Deo: Iubilus est læta, faustaque acclamatio, à victoribus contra deiectos, belloque prostratos deprompta. Cùm igitur inimici acies ceciderit, & ille ipse, qui in nequissimum dæmonum exercitum imperium tenebat, excesserit, euanuerit, & in nihilum redactus sit, dicamus: Quia Deus magnus dominus, & Rex magnus super omnem terram; qui benedixit coronæ anni benignitatis suæ, & congregauit nos ad spiritalem hanc chori stationem, in Christo Iesu Domino nostro; cui sit gloria in secula seculorum, Amen.

Psal.11,
Psal.94.

Psal.64.

S. EPIPHANII ARCHI-*episcopi Constantiæ Cypri, de Dei, & Domini, & Saluatoris nostri Iesu Christi sepultura, deque Ioseph ab Arimathia, & Christi descensu ad inferos, qui post salutarem illius perpessionem accidit, Oratio.*

Theodoro Peltano interprete.

QVid hoc rei est? Plurimum hoc die silentium in terris obtinet. Ecquid sibi vult tantum hoc silentium? tantáque vbique quies? Ne altũ hodierno die passim siletur. Cur ita? Rex regum dormit. Cur terra, quasi stupefacta, conticet, & conquiescit? quia Deus nostri causa homo factus, somnum cœpit, hoc est, mortem secundum carnem obiit. Quin ipse quoque infernus contremiscit? Quãdoquidem Deus, qui paulum obdormierat, eos, qui à seculo dormierant, ex inferis exuscitatum descendit. Quo nunc abiere turbæ illę, insanæque voces, & impij tumultus, qui contra Christum sæuiebant? vbi nunc sunt populi seditione æstuantes? vbi militares acies, & ordines? vbi arma, & hastæ? vbi Reges, & Pontifices? vbi iudicio obnoxij iudices? vbi lampades, & enses, inconditíque promiscuæ turbæ clamores? vbi nunc plebis fremitus, tutáque custodia? Verè, verè, iterúmque, atque iterum verè populi meditati sunt inania, planéque stolida. Cõflictari cum angulari lapide voluerunt, & contriti sunt. Allisere se feri fluctus ad solidam petram, durúmque saxum, & in spumam euanuerunt. Conflictati sunt cum inuicta incude; verùm ipsi colliśi, diffractique sunt. Sustulerunt petram in lignum; at ipsa præceps acta, illos oppressit, mortéque mulctauit. Laqueis magnum illum Samsonem, Solémque Christum cõstrinxerunt; ast, vinculis æternis solutis, iniquos Philistæos pessum dedit. Christus Deus Sol sub terram subiit, & tenebras tetra nocte obscuriores Iudiæ effudit. Hodie iis, qui in terris, & iis rursum, qui à seculo sub terris degebãt, salus affulsit; hodie vniuerso aspectabili, & inaspectabili

Alludit ad locos duos epistolæ Petri prima de prædicatione Christi apud inferos.

Psal.2.

Deus paschatis, duo sacrificia.

Iud.14.15.16.

ctabili mũdo, sanitas, & incolumitas obtigit. Hodie geminus Christi domini nostri aduentus, gemina æconomia, gemina clementia, duplex descensio & condescensio, & duplex tandem eiusdem visitatio ob oculos nobis ponitur: Deus namque è cælo sese demisit in terrã, hinc rursum sub terram descendit. Patent nũc inferorum portę, vos proinde, qui à seculo somno oppressi tenebamini, surgite, & exultate. Qui in tenebris, & in vmbra mortis quondam desidebatis, magnum illud lumen excipite. Hodie cum seruis versatur dominus; cum mortuis Deus; cùm mortalibus vita; cum reis, mortíque obnoxiis, ab omni noxa, & pœna immunis; Cum iis, qui degebant in tenebris, lux noctem ignorans; cum captiuis, libertatis assertor, & vindex; cum iis, qui in imo positi erant, is, qui cælis omnibus celsior existit. Christus in terris est, fidé ipsi prestemus; Christus apud mortuos peregrinatur, vnà huc cum illo descendamus; discamus illius quoque loci mysteria; obseruemus occulta occulti Dei admirabilia sub terra. Quid iis etiã, qui apud inferos detinebantur, prædicatum sit, condiscamus. Sed nunquid, ais, Deus apud inferos degens, omnes, qui istic versabantur, seruauit? minimè, sed eos tantùm, qui inter cæteros, fide ornati erant. Heri ea præcipuè se prodiderunt, quæ erant æconomiæ; hodie ea palàm facta sunt, quæ sunt potestatis. Heri obtinebant, quæ erant infirmitatis; hodie, quæ auctoritatis. Heri, quæ humanæ naturæ; hodie, quæ diuinæ. Heri Seruator flagris, & colaphis cædebatur; hodie diuinitatis splendore inferorum domicilium verberat. Heri vinculis constringebatur; hodie vinculis, quæ solui nequeunt, Tyrannum innectit. Heri ad mortem cõdemnabatur; hodie iudicio obnoxios libertate donat. Heri improbi Pilati ministri insonti illudebant; hodie inferorum ianitores iniustè illusum conspicati, terrore exanimãtur. Ast perpessionis Christi rationem, altiùs aliquanto repetitã audito. Audito, & laudato; audito, & gloria extollito; audito, & magna Dei miracula prędicato. Audi, inquam, & cognosce, quomodo lex cedat, & gratia se prodat. Quomodo figuræ; & typi præterlabantur, & veritas annuntietur. Quomodo vmbræ facessant, & sol terrarum orbem sua luce perfundat. Quomodo vetus instrumẽtum antiquetur, & nouum firmetur. Quomodo tandem vetera omnia abscedant, & noua in veterum locum succedant. Duo tempore illo, quo Christus patiebatur, populi in Siõ coierunt, Iudæorum vnus; Gentium alter. Duo itidem Reges, Pilatus, & Herodes. Duo summi sacerdotes, Annas, & Cayphas. Duo paschata, alterum finem; alterum exordium faciens; hoc Christi, illud Iudæorum. Duo secundum eandem noctem sacrificia; prout duplex quoque salus conciliabatur: vna viuentium, altera mortuorum. Iudæorum cœtus non absque cæde ligabat, & immolabat agnum, gentium autem populus Deum incarnatum: Iudæi intenti erant ad vmbras; qui verò ex paganismo erant, oculum ad solem, hoc est, ad Deum defixum habebant. Hebræi Christum ligatum, abs se amandabant; qui autem ex gentibus ortum ducebant, amandatum prompto, alacrique animo excipiebant. Iudęi pecude litabant, Gentes autem Dei corpus offerebant. Iudæi demum Israelis transitum ex Ægypto recolebant: ex gentibus autem ad Christum adiuncti, suam ex errore liberationem palàm prædicabant; & hoc ipsum in Sion magna illa Regis ciuitate, in qua dominus quasi in terræ meditullio operatus est salutem. In medio Iesus Dei filius, duarum vitarum agnitus est: vita, inquam, quæ & vitæ causa, & è vita procedens, est in medio duarum vitarum, patris nimirum, & Spiritus sancti, patefactus est. In stabulo medius inter homines, & Angelos natus est, Tãquam angularis lapis in medio duorum populorũ positus est; in medio legis, & Prophetarum annuntiatus est; In medio Moysi & Eliæ in monte visus est; In medio duorum latronum suspensus, ab æquo, bonóque Deus agnitus est, In medio præsentis futuræque vitæ æternus Iudex cõstitutus est; In medio denique viuorum, & mortuorum hodierno die versans, geminam vitam largitur, generationem videlicet, & regenerationem; prout ipse quoque geminum quodammodo ortum fortitus est. Qui autẽ geminus exortus in Christum cõueniat, audi, & ob rei miraculũ plaude. Qui Christi Matri Mariæ generationẽ denuntiabat, Angelus erat, Angelus rursum erat, qui Mariæ Magdalenæ eiusdem Christi ex sepulchro regenerationẽ indicabat. Noctu Christus in Bethlehem nascitur; noctu itidem in Sion ex mortuis renascitur. Spelæum saxeum erat, vbi Christus nascebatur: Specus æquè saxea erat, vbi ex mortuis renatus est. Fasciæ illius exortum exceperunt, & hic quoque fasciæ, quibus inuoluerętur, non defuêre. Myrrham suscepit natus; myrrham rursum, & aloẽ suscepit in sepulchrum illatus. Ibi adfuit Ioseph Mariæ maritus; etsi maritalem consuetudinem cum ea nõ habuit; hic etiam Ioseph ab Arimathia desideratus non fuit. Partus in Bethlehem editus in præsepi depositus est; in sepulchro itidem perinde ac in quodam prędepio collocatus est Christus. Primi, qui Christi Domini natiuitatem enuntiârunt, fuêre pastores; primi rursum, qui Christi ex mortuis resurrectionem publicè vulgarunt, extitêre communes omnium pastores, nempe Christi discipuli. Ibi Angelus: Aue, virgini Matri intonuit; hic magni concilij Angelus Christus, mulieribus clara voce; Auete, dixit. In primo ortu Christus Dominus, post quadraginta dies in terrestris Hierusalem templum ingressus, primogenitorum more, par turturum Deo obtulit, in secundo quoque, hoc est, in sua ex mortuis resurrectione, idem ille Christus Dominus post quadraginta dies, ad supernã illam Hierusalem, à qua nunquam alioqui secesserat, ascendit; ingressúsque in vera illa Sãcta sanctorum, tãquam incorruptus ex mortuis primogenitus, corpus, & animam, quasi duos impollutos turtures, Deo Patri obtulit: quę etiam antiquus ille dierum Deus, veluti Simeon quispiam, haud secus intra incircumscriptum sinum suum, atque inter vlnas excepit. Quòd si iis, quæ de Christi resurrectione obiter hic nunc expósita sunt, veluti fabulosis, fidem accommodare obstinatè detractaueris; ipsa Dominici monumenti signacula, quæ post mysticam Christi regenerationem, integra adhuc, & illabefacta comperta sunt, duritiæ & vanitatis te redarguunt. Quemadmodum enim Christus Iesus, naturalibus virgineæ naturæ claustris omnino integris, vteróque materno vndiquaque clauso, ex virgine in lucem prodiit; ita idem ille, sepulchri signaculis nequaquam reseratis, ex mortuis resurrexit. Cæterùm quomodo Christus, qui est

Vna ad numerũ in diuinis est vita, sicut vna quoq; natura, quia singulæ hypostases ex æquo & integrè illam sortiuntur: Filius inter Patrẽ & Spiritũ sanctum medius tãquã inter duas vitas à D. Epiphanio constitutus asserit.

vita, & quando, & à quibus in tumulum illatus ſit, hoc iam nunc ex ſacris eloquiis audiamus: *Cùm ſerò factũ eſſet, venit homo quidam diues ab Arimathia nomine Ioſeph; hic audacter introiuit ad Pilatum, & petiit ab eo corpus Ieſu:* Introiuit mortalis ad morti obnoxium, quò mortalium omnium Deum, & Dominum vel precariò obtineat. Lutum implorat lutum, quò eum ab illo auferre liceat, qui omnes è luto effinxit, efformauítque. Fœnum à fœno cæleſtem ignem petit. Miſeranda, anguſtáque ſtilla, immenſam à ſtilla abyſſum accipit. Quis vnquam audiuit, aut vidit talia? homo hominum Conditorem impertit homini. Homo item iniquus, & exlex, eum ſe largiri profitetur, qui omni iniquitati legem, modúmque ponit. Iudex iudicij ignarus, iudicum omnium Iudicem, veluti iudicij, & cõdemnationis reum, in ſepulchrum importari permittit. *Cùm autem ſero factum eſſet, venit homo diues, nomine Ioſeph.* Verè diues, vt qui Domini hypoſtaſin in duabus naturis concretè ſubſiſtentem, integrè tulerit. Verè diues; vtramque enim Chriſti ſubſtantiam à Pilato dono acceperat. Verè diues; ſiquidem Margaritam illam, quæ omnem pretij æſtimationem excedit, ſecum aſportare promeruerat. Verè diues; Sacculum namque plenum geſtabat; nempe ipſummet diuinitatis theſaurum. Quomodo enim is diues non dicatur, qui mundi vitam, & ſalutem adeptus fuerat? Quomodo Ioſeph verè diues non erat, qui illum dono acceperat, qui omnes nutrit, omniúmque abſoluto imperio dominatur? *Veſpere autem facto*; iam enim iuſtitiæ ſol ad inferos deſcenderat; *Venit homo diues nomine Ioſeph ab Arimathia, qui erat diſcipulus Ieſu, occultus autem propter metum Iudæorum. Venit etiam Nicodemus qui venerat ad Ieſum nocte.* Papè abſconditum inter omnia myſteria myſterium, duo occulti diſcipuli veniunt, vt eum in ſepulchro occulant, qui occultè apud inferos degebat; ſua illa occultatione docentes, id, quod ſub carnis integumento occultabatur, Deum eſſe. Ambo vnà veniunt, animíque affectione in Chriſtum ſeſe mutuò excedunt: Nicodemus in myrrhæ, & aloes coëmptione, & quantitate, ardentem in Chriſtum affectum, egregiámque animi magnificentiam declarat; Ioſeph autem audaci, intrepidáque cum Pilato congreſſione, illuſtri laude ſe dignum probat. Hic enim audacter, omníque timore prorſus abiecto, ingreſſus eſt ad Pilatum, petens corpus Ieſu. Cęterùm, ne ſuo deſiderio, ſcopóque propoſito fruſtraretur, ſumma, in ea congreſſione, vſus eſt prudentia: Nam, ne Pilatum, quo cum illi res erat, ira accenderet, adeóque petitionis ſuæ fructum amitteret, haud quaquam magnifica, aut faſtum aliquem ſpirantia verba de Chriſto deprompſit. Non enim dixit; da mihi, Pilate, corpus illius Ieſu, qui paulò antè ſolem obſcurauit, qui petras, & ſaxa diſrupit, qui terram quaſſauit, qui monumenta aperuit, qui velum templi diſcidit; nihil ille horum omnium ad Pręſidem attulit. Dixit autem; ô Iudex, ſupplex huc accedo, rem quãdam commiſeratione dignam, omniúmque iudicio paruam abs te petiturus. Da mihi exanimum corpus, vt tumulo condam. Cedo, quæſo, demortuum illius Nazareni corpus, in quem paulò antè mortis ſententiam tuliſti. Pauperis illius Ieſu, extorris illius Ieſu, Ieſu illius, qui ex cruce pendet; Ieſu illius nudi, planéque abiecti; Ieſu illius vincti, fabríque filij; Ieſu illius placidi, quietíque; Ieſu illius peregrini, vulgóque ignoti, & propter crucis ſupplicium apud omnes prorſus deſpecti. Da mihi, obſecro, peregrinum illum; quem enim vſum adferre tibi poterit mortuum exteri huius corpus? Da mihi aduenam illum: quandoquidem aduenarum ſalutis cauſa, ex longinqua admodum regione huc venit. Da mihi hoſpitem illum, qui ea de cauſa in hæc obſcura, caliginoſáque loca deſcẽdit, quò hoſpites ex caligine, & tenebris, in quibus iacebãt, eximeret. Da mihi peregrinum illum, ipſe enim vel ſolus peregrinus eſt. Da mihi aduenam illum, cuius nos aduenæ patrem ignoramus. Da mihi alienigenam illum, cuius nos verè alienigenæ patriam, vitæque inſtitutum neſcimus. Da mihi hoſpitem illũ, qui nouam antéque inuſitatam vitam, viuẽdíque rationem in terra aliena tenuit. Da mihi peregrinum illum Nazaræum, cuius nos peregrini ortum exploratum nõ habemus. Da mihi ſpontaneum illum hoſpitem, qui non habet, vbi vel caput ſuum inclinare queat. Da mihi peregrinum illum, qui tanquam hoſpes, & aduena, propria domo in terra aliena deſtitutus, natus eſt in ſtabulo. Da mihi hoſpitem illum, qui tanquam hoſpes è ſtabulo Herodem fugit. Da mihi peregrinum illum, qui in ipſis adhuc infantilibus faſciis inuolutus, ſeceſſitam in Ægyptum. Da mihi hoſpitẽ illum, qui licet in extranea regione vnà cum matre ætatem agens, nullam haberet ciuitatem, nullum vicum, nullam domum, nullam manſionem, omnia tamen ſua virtute conſeruabat, & continebat. Da mihi, ô pręſes, nudum illum è ligno pendentem, quò illum tegam, qui naturæ meæ nuditatem tegit. Da mihi mortuum illum, quò eius corpus operiã, qui, vt Deus, meas operit iniquitates. Permitte, vt mortuum illum ſepeliam, qui in Iordanis flumine, meam ſepeliuit, & obruit iniuſtitiam. Pro mortuo illo rogo, Pilate, qui ab omnibus iniuria affectus eſt, qui ab amico, vitæ diſcrimini obiectus eſt, qui à diſcipulo proditus eſt, qui à fratribus perſecutionem perpeſſus eſt, qui à ſeruis domeſticis colaphis cæſus eſt. Pro mortuo illo interpello, qui ab iis ad mortem condemnatus eſt, quos ille è morte, & ſeruitute liberârat; qui aceto ab iis potatus eſt, quos ille liberaliter nutriebat; qui ab iis vulneratus eſt, quos ille paternè ſanauerat; qui à diſcipulis deſertus eſt, & ipſa etiã Matre quodãmodo orbatus eſt. Pro mortuo illo, ô præſes, preces fundo, qui pendet ex ligno. Nullus enim in terris pater illi præſto eſt. Nullus nunc amicus, nullus diſcipulus, nullus cognatus, nullus, qui ſepeliat, ſed ipſe ſolus, ſoliúſque vnigenitus in mundo Deus eſt, & alius nemo. Cùm hęc Ioſeph apud Pilatum peroraſſet, Pilatus ſacroſanctum Ieſu corpus donari iuſſit. Vbi ergo ad Golgatha locum veniſſet, Deum carne indutum depoſuit è ligno; depoſitúmque nudum in terra collocauit. Iacet proinde humi, qui omnes ſurſum trahit; Cernitur vita, & ſpiritu ad tempus deſtitutus, qui omnium vita, & ſpiritus exiſtit; Conſpicitur lumine caſſus, qui perſpicaces ſpiritus condidit; Iacet ſupinus, qui omnes erigit; Iacet exanimis, qui, vt Deus, mortuos à morte excitat; Diuini verbi tonitruum, ſecundùm carnem veluti elingue altum ſilet; Manibus geſtatur, qui terram palmo ſuſtẽtat. Sed nunquid, ô Ioſeph, nũquid petens, quodq́ue petebas, obtinens, quid obtinuiſſes intelligebas? Num, quæſo, ad crucem accedens, & Ieſum inde deponens,

Matth.27. Marc.15. Luc.23. Ioan.19.

Ioan.19. Matth.27.

ponens, qualem baiulares, perſpectum habebas? Si verè Deum eſſe nôras, quem tenebas, & contrectabas, verè diues eras; neque poſſum tuum ſtudium, piúmque animi inſtitutum, hoc nomine non vehementer laudare, & commendare. Interim quo ſenſu, qua mente, quibus obſecro, geſtibus venerandam illam, tremendámque, Diuini corporis Ieſu ſepulturam adminiſtrabas? An non eum brachiis deportare verebare, & horrebas, quem tremunt, & venerabundè adorant Cherubim? Quo timore diuinam carnem linteo inuoluebas? Qua reuerentia diuinos oculos componebas? Nónne defixis luminibus illud contueri plurimum formidabas, quod omnem creatam naturam infinitis partibus ſuperat? Númne, dic mihi, ô Ioſeph mortuum Ieſum, qui orientium omnium oriens eſt, orientem verſùs ſepelis? Nunquid digitis tuis Ieſu oculos, vt mortuorum de more ſolent, claudis? Nunquid manus illius componis, qui manus aridas extendit? Nunquid funereis vinculis pedes illius conſtringis, qui pedibus, qui promouere ſe nequeunt, greſſum impertit? Nunquid in feretrum eum ſubleuas, qui paralytico, vt, ſublato grabato abeat, demandat? Nunquid vnguenta illi depromis, & effundis, qui ſe totum exinaniuit, Sanctíque Spiritus vnctione vniuerſum mundum ſanctificauit? An non diuini corporis latus, quod cruore adhuc ſtillabat, Ieſu, & Dei illius, qui Hæmorrhoiſſam ſanauit, extergere non eſt veritus? An ne aqua Dei illius corpus abluis, qui omnes à peccatis abluit, & expiauit, omnibúſque puritatem tribuit? Cuiuſmodi lampades, quæſo, vero illi lumini, quod illuminat omnem hominem, accendiſti? Quales funebres odas illi decãtaſti, qui ab vniuerſo cælorum exercitu citra vllam intermiſſionem decantatur, laudibúſque euehitur? Dic, quæſo, lachrymíſne illum tanquam mortuum proſequebare, qui mortuum Lazarum defleuit, defletúmque ex mortuis exuſcitauit? Nunquid threnos, carménque lugubre illi deprompſiſti, qui omnes gaudio perfundit, Euæque dolores diſſoluit? Meritò, Ioſeph, manus tuas beatas prædico; vt quæ Dominici corporis manus, pedéſque cruore etiamnũ manantes contrectauerint; promptúmque obſequium, & miniſterium eiſdem impenderint. Fœlices iudico manus tuas, Ioſeph, quæ ſe Chriſti lateri ante incredulum Thomam, de ſua nihilominus diligentia laudatum, applicuerunt. Fortunatum cenſeo os tuum, quod ad venerandum illud Ieſu os admotum, vberem inde Spiritus ſancti gratiam hauſit. Beatos prædico oculos tuos, qui ad Ieſu lumina adiuncti, verum ex illis lumen mutuati ſunt. Fœlicem vultum tuum cenſeo, qui ad Dei vultum ſeſe adiungere, & accommodare meruit. Fortunatos humeros tuos aſſero, qui eum portauerunt, qui deportat omnia. Beatum caput tuum aio, ad quod omnium caput ſeſe inclinauit. Fœlices æſtimo Ioſeph, & Nicodemum; antelati ſunt namq; ipſis etiam Cherubim, vt qui Deum in proprios humeros ſublatum in monumentum intulerint. Prælati ſunt æquè hi Dei miniſtri ſex alis inſtructis Seraphin, quippe qui Chriſtum non alis, aut pennis, ſed ſindonibus, & linteis operuerint, & honorauerint. Quẽ Cherubim tremũt, hunc Ioſeph, & Nicodemus ſubmiſſis humeris geſtarũt, etſi non ſoli: vnà enim cum illis vniuerſi quoque incorporeorum ſpirituũ ordines oneri ſubierunt.

Sepeliendi ritus hoc tẽpore vſitatus antiquiſſimus. Vt enim in hoc tẽpore mortuorũ oculi paſſim clauduntur, manus in crucis modum cõponũtur, pedes conſtringuntur, cadauera abluuntur, & inunguntur & oriẽtem verſus ſepeliũtur, &c. ita & olim, vt planum eſt ex hac oratione, & multorum aliorũ veterũ monumentis.

Luminaria, & lãpades ad demortuorum cadauera accẽdere, mos vetuſtiſſimus.

Ioan 1.

Ad demortuorũ corpora odæ, & Pſalmi olim adhibiti.

Ioan.11.

Venit igitur Ioſeph, & Nicodemus, quibus vniuerſus Angelorũ cœtus ſociũ agmen adiũxit. Pręuolant Cherubim, accurrũt Seraphin, vnà portãt Throni: alata Seraphin tegũt: oculata Cherubim tremunt, vtraq; Chriſtũ Ieſum ſecundùm carnem extinctũ demirantur, & ſtupent. Vnà cùm cæteris operiunt virtutes, laudant Principatus, Ordines omnes ſtupent, & horrent, obſtupefactæque & inter ſe coëuntes, & vltrò, citróque commeantes, quid hoc rei eſt, quis hîc metus, quis tremor, quod hoc magnum, & admirabile, & incomprehenſum ſpectaculum eſt, dicunt? Qui à nobis, corporis expertibus ſupernè, vt Deus, clarè videri nequaquam poteſt, is infernè non à mortalibus tantùm, ſed ab ipſis quoque mortuis, nudè, & clarè, & inoffenſè cernitur. Cui cum reuerentia, & timore Cherubim aſſiſtunt, hunc Ioſeph, & Nicodemus omnis formidinis vacui, ſepulturæ committunt. Quomodo deſcendit, qui ſuperna nunquam deſerit? Quomodo egreſſus eſt, qui intus ſemper manet? Quomodo, qui nobis in mortalis, veréque perfecti hominis ſchemate nunquam apparuit, hominibus non modò vt homo, verùmetiam vt humanus, & clemens ſeſe oſtendit? Quomodo, qui ſub aſpectum non cadit, palàm conſpicitur? Quomodo materiæ expers, in carne induitur? Quomodo impatibilis patitur? Quomodo iudex tribunali ſiſtitur? Quomodo vita morti obiicitur? Quomodo, qui nulla re capitur, ſepulchro continetur? Quomodo monumentum inhabitat, qui paternum ſinum nunquam dereliquerat? Quomodo per ſpeluncæ portam ingreſſus eſt, qui per cæli portas nunquam egreſſus eſt? Quomodo paradiſi portas reſerauit, qui virginis clauſtra nunquam ſoluit? Quomodo hominibus cæleſtis Regni oſtia patefecit, qui, clauſis ianuis, ad Thomam introiit? Quomodo inferorum portas confregit, qui monumenti ſignacula inuiolata conſeruauit? Quomodo inter mortuos cenſetur, qui morte detineri nequit? Quorſum ad inferos deſcendit, qui diaboli vim in cruce debellauit? At cuiuſmodi, quæſo, deſcenſus huius ad inferos, ratio extitit? quis modus? quis ſcopus? Forſan ea de cauſa huc deſcendit, quò conſeruum noſtrum Adamum iudicio obnoxium inde educeret? vtique, vt protoplaſtum, nempe perditam illam ouem quæreret, deſcẽdit. Quin & eos quoque, qui in tenebris, & in vmbra mortis ſedebãt, inuiſere placuit. Interim quod præcipuè, & quaſi ex inſtituto Euæ filius Deus ſpectabat, erat, vt captiuum Adamum, eiuſdémq; captiuitatis ſociam Euam, à dolorum vinculis abſolutos, in libertatem vindicaret. Cùm itaque Deum Opt. Maxim. hominibus iam reconciliatum; condemnationíque obſtrictorum liberationem, clementis illius Domini beneficio, & interceſſione perfectam videamus; Agedum vna cùm illo eò deſcendamus; Age vnà cum cæteris exultemus; vnà choros ducamus, vnà properemus, vnà honorificè deducamus, vnà hymnos, & laudes decãtemus, vnà tandem feſtinemus, & maturemus. Quandoquidem, qui hinc ad inferos proficiſcitur, quò eos non abſque magna fortitudine, & poteſtate educat, & in libertatem reſtituat, qui ab æuo vincti fuerant; cæteróſq;, qui in ſepulchris degebant, quos acerbus ille, immitíſque Tyrannus, Deo per fraudem ereptos in imo detinebat, tyrannicáque ſeruitute apud inferos premebat: tum vt eos etiam con-

Cernitur ſanè Deus ab Angelis clarè, ſed non ea claritate, qua alioqui poſſet; quia à nullo plenè comprehenditur, niſi à ſeipſo.

Primaria Chriſti ad inferos deſcẽſus cauſa, liberatio Adami, & Euæ.

Iuſtorũ etiam animæ ante Chriſti mortẽ apud inferos carcere coërcebantur.

greget, qui supernè ætatem agebant, is suapte natura clemens, & benignus est. Ibi vinctus distinebatur, mortalium omnium absolutè primus Adamus, qui vnus etiam inter omnes reos infimum locum tenebat. Ibi Abel primò immolatus, primúsque inter pastores, iustus; qui cæde, quam iniustè pertulit, Christum pastorem designabat. Ibi Noë, magnæ Christi, & Dei Ecclesiæ typus, arcæque architectus, quæ effrænatas, belluinásque gentes, ex impietatis diluuio, per columbam, hoc est, per Spiritum sanctum seruauit, tetrúmque coruum diabolum inde expulit. Ibi Abraham Christi parens, & victimarius, qui victimam ter fœlicem, hoc est, mortalem immortalem, ense non ense Deo obtulit. Ibi vinctus agebat Isaac, qui ab Abrahamo quondam in vincula petitus, Christum adumbrabat. Ibi apud inferos Iacob subtristis infernè, qui ante propter Ioseph, mœstus fuerat supernè. Ibi Ioseph captiuus asseruabatur, qui carceri in Ægypto mancipatus, & paulò post inde exemptus, Ægyptíque Dominus declaratus, Christi figuram præ se ferebat. Ibi apud inferos in densis tenebris versabatur Moyses, qui apud superos in caligine vixerat Thebis. Ibi nempe in inferno Daniel, iterum, vt antè in lacu infimo. Ibi infernè in corru-
Hiere.37. ptionis, mortísque lacu Hieremias, qui aliquãdo degerat in lacu cænoso supernè. Ibi in capacissimo illo inferorum receptaculo iacebat Ionas, in typum, & figuram Christi, qui est Ionas æternus, omne excedens æuum, vt pote viuens in sæcula, & in sæculorum sæcula, & ampliùs in æternum.
Rom.1. Ibi Dauid Dei parens, ex quo secundum carnem, natus est Christus. Et quid dico de Dauide, Iona, Salomone, cum magnus ille, imò verò Prophetis omnibus maior Ioannes Baptista, ibi quoque vitam ageret, Christúmque quasi in obscuro vtero adhuc inclusus, iis omnibus, qui in inferno detinebantur, palàm annuntiaret. Vnus hic enim duplex præcursor extitit, duplicísque præconis munus obiit: alterũ apud superos, & viuos; alterum apud inferos, & mortuos: nam ex Herodiano carcere, ad publicam illam, communémque inferorum custodiam, vbi tam iusti, quàm iniusti, qui à sæculo dormierant, asseruabantur, ablegatus est. Cæterùm vniuersi Prophetæ, & iusti omnes, indefessas preces secretò inde ad Deum transmittebant (nec non à tristi illa hostilique nocte, & pœnis plena obscuritate, liberari ardenter, obnixéq; expetebant. Et hic quidem Deum ita alloquebatur; De ventre inferi, audisti vocem clamoris mei.
Ionæ 2. Alius; De profundis clamaui ad te, Domine, Do-
Psal.130. mine, exaudi vocem meam. Alius; Ostende nobis
Psal.79. faciem tuam, & salui erimus. Alius; Qui sedes su-
Ibidem. per Cherubim, manifestare; excita potentiam tuam, & veni, vt saluos nos facias. Alius; Citò an-
Psal.78. ticipent nos misericordiæ tuæ, Domine. Alius;
Psal 85. Eruisti ex inferno inferiori animam meam. Alius;
Psal.141. Educ, Domine, de custodia animã meam. Alius;
Psal.15. Non derelinques in inferno animã meam. Alius;
Ionæ 2. Subleuabis de corruptione vitam meam, Domine, Deus meus. Horum autem omnium voces, ter misericors Christus audiens, haud æquum iudicauit; iis tantùm clementiæ suæ viscera pandere, qui illius ætate, vel vnà cum ipso in viuis agebant; verùm iis etiam benignè faciendum existimauit, qui ante aduentum eius ad infetos ablegati, in tenebris, & in vmbra mortis desidebant.

Communis hic inferorũ carcer secernitur in diuersa loca, quæ omnia si non spatio, qualitate certè inter se differunt.

Ea propter vt Deus Verbum, homines in carne adhuc degentes visitauit per carnem, intelligente anima informatam; ita animas è corporum ergastulis iam exemptas, per diuinam, impollutámque animam, corpore quidem exutam, diuinitate autem nequaquam destitutam, apud inferos inuisit. Age nunc festinemus, & vel mente ad loca illa inferna descendamus, vt videamus, quomodo ibi Christus ingẽti vi, & robore victoriam contra tyrannorum dominatum, & vim obtineat. Quomodo idem rursum, immortales illos cohortium ordines, nulla suorum exercituum manu, aut opera prorsus adhibita, fulmine suo sternat, totíque populo suo subiugat. Quomodo tandem vt ostium existit, imperuia illa ostiarũ medio submoueat, portásque ligno nullo compactas, per crucem confringat, & vectes æternos per diuinos clauos cõterat, & vinculis, quę Dei manus astrinxerant, indissolubiles illas catenas veluti liquatam ceram dissoluat; & lancea, quæ Dei latus pupugerat, cor carnis expers Tyranni perforet; & cœlestium denique manuum neruis, qui cruce perinde, ac arcu quopiam tensi fuerant, hostiliũ arcuum vim, robúrque frangat, penitúsque comminuat. Sanè, si tacitè, quietéque pone consecutus fueris, è vestigio conspicabere, vbi, & quomodo Tyrannum liget; vbi caput illius suspendat; quomodo carcerem suffodiat; quî vinctos educat; quomodo serpẽtem proterat; vbi caput eiusdem suffigat; quomodo Adamum liberet; quomodo Euam erigat; quomodo medium maceriæ parietem soluat; vbi, & quomodo tetrum, acerbúmque Draconem condemnet, quomodo inuicta trophæa statuat; quomodo mortem perimat; quomodo interitum, & corruptionem corrũpat; quomodo tandem hominem in pristinum dominatum, & dignitatem restituat. Igitur qui heri non absque diuina dispensatione Angelorum legiones recusabat, & ad Petrum; Possum modò plus, quàm duodecim Angelorum legiones, hic sistere, inquiebat, hodiè, vt Deum, & Dominum, & inuictum belli ducem decebat, contra infernum, & mortem, & mortis Tyrannum per mortem descendit. Non iam duodecim tantũ corporis expertium, immortaliúmque exercituum, & inaspectabilium ordinum legiones ponè sequentes habens; verùm millia millium, hoc est, innumeram Angelorum, Archangelorũ, Potestatum, Thronorum, Thronorum ordini non adscriptorum, Alatorum, alis carentium, vndíque oculatorum, oculorum sensu nullo vtentium, cœlestium spirituum, & ordinum multitudinem secum ducens: Qui Regem, & Dominum suum honorifico comitatu deducant, frequentíque, & ornato satellitio cingant; non qui illum contra iniuriam propugnent, aut muniant, absit. Quali enim Omnipotens præsidio egeret? Aderant igitur illi Christo, sicuti nunquam quoque eidem adesse, desinunt) tanquam instructum quoddam, ornatúmque satellitium, tanquam illustres, & expediti milites; tãquam diuini, dominicíque Regni sceptriferi, & administri; qui debitam consuetámque domino suo operam, ministeriúmque præstent; atque, vbi aliquid vel solo nutu ab eo imperatum fuerit, illud miro se inuicem studio præuenientes, summa celeritate in opus deducant; nec non vt contra communes hostes, & Tyrannos, acies suas victoriæ assuetas dirigãt. Quamobrem, cùm Deus,

Christus Dominus vnus per carnem, & animam, animas antè in limbo detas per animã visitauit, cõtra Caluini nouum cõmentum.

Christus sua resurrectione hominẽ in pristinam dignitatẽ restituit, contra Nouatores.

Deus, & Dominus noster, ad inferna illa, terręque centro finitima à sæculo dormientium domicilia, rectà iam descenderet; quò & compeditos solueret, & ab æuo dormientes inde educeret, illi veluti quidam prompti, expeditíque cursores, honoratique comites, vnà cum illo ad subterraneas illas cauernas, cæcásque spelúncas descenderunt. At verò posteaquam illustris ille, cœlestísque cœtus, vnà cum Domino ad carceres vndique aditũ præbentes, soléque, & luce carentes sedes, infernique tecta, ac profundas illas, obscurásque specus deuenit, dux exercitus Gabriel, quasi iam læta nuntia hominibus deferre assuetus, cæteros anteuertens, vocem modis omnibus Euangelicam, planéque militarem, & grauem, & quiddam leoninum sonantem, contra aduersarias virtutes
Psal.23. edidit, ait autem, *Tollite, principes, portas vestras.* Post hunc succlamat Michaël, *Et eleuamini, portæ æternales.* Hinc virtutes intonant; facessite hinc improbi portarum custodes. Mox potestates non absque potestatis significatione; confractæ dissilite indissolutæ catenæ: Alius rursum; Erubescite, & confundamini nefarij hostes. Alius item. Expauescite iniqui tyranni. Quemadmodum autem horrenda, inuictáque, & præpotente Regis cuiusque acie ingruente, horror, & tremor, tumultúsque, & metus dolore plenus, in diuersæ factionis Domini hostes, qui tanto robori se opponere non audent, repente cadit; ita nunc quoque propter admirabilẽ illum, inopinatúmque Christi, ad inferos descensum, ingens quidam stupor, & mentis hebetudo, in inferni mancipia extemplo quasi fulmine icta inuasit: maximè verò, dum supernarum illarum virtutum vultus viderunt, cœlestiúmque exercituum voces, veluti tonitrua quædam clamantes, & imperantes audiuerunt,
Psal.23. *Tollite portas, principes, vestras.* Tollite ex ipsis fundamentis, eradicate, transferte, neque vnquam posthac amplius claudite. *Tollite portas, principes, vestras.* Non quasi Dominus, qui hîc præsto est, clausis ianuis, si velit, ingredi non queat; verùm quia vobis fugitiuis seruis æternarum portarum sublationem, translationem, & comminutionem imperare mauult, quàm vel per seipsum eas aperire, vel per occlusas prodigiosè transmittere. Quare etiam non vestri ordinis plebeis, verùm iis, qui principes apud vos esse videntur, mandat dicens; *Tollite portas, principes, vestras*, vestras, inquam, quia in posterum non aliorum, sed vestri tantùm principes eritis. Etsi enim hucusque in eos, qui à sæculo dormierant, dominatum fœde exercueritis, posthac tamen, neque illorum, nec aliorum quoque principes eritis; sed vestrum tantum, imò ne vestrum quidem ipsorum principes deinceps eritis. *Tollite portas*; adest enim Christus cœlestis illa ianua. Et, qui inferni vincula protriuit, viam pandite. Dominus nomen illi: Domini sunt exitus portarum
Psal.67. mortis: Introitũ ad mortem vos feciſtis; Dominus autem, quò exitum hinc faciat, è cælo aduenit. Ideóque tollite portas, principes, vestras: Tollite, & nolite cunctari: Tollite, & maturate: Tollite, & nolite differre. Quòd si quid hîc prorogandum existimabitis, ipsíssmet portis, vt sponte sua, nullam vim manuum expertæ, sese submoueant, imperabimus. Dum hæc autem non absque comminatione edicuntur, Virtutes; tollite vos, portæ æternæ inclamant. Et ecce è vestigio portæ cernuntur sublatæ, catenæ, vectésque confracti, seræ excussę, carceris fundamenta emota, aduersæ virtutes in fugam actæ. Et alius quidem alium impellebat; alius alium impediebat; alius alium ad fugam capessendam incitabat. Cohorruerunt, commoti sunt, consternati sunt, turbati sunt, immutati sunt, conturbati sunt, steterunt, & obstupuerunt, tremuerunt, & anxiè hæserunt. Et hîc quidem ore diducto hians stabat; alius vultum genibus tegebat; alius pronus terram spectabat; alius quasi emortuus obrigescebat; alius stupore detinebatur; alius quasi fulmine ictus, totúsque immutatus, humi prostratus iacebat; alius per fugam intrò se recipiebat. Cæterùm, vbi Christus dynastarum capita conterere, eorundémque vim contundere, & frangere cœpit, rei insolentia grauiter commoti insurrexerunt, frænóque ori permisso, non sine fastu, & ira ita intonuerũt. Ecquis est ille tantus, qui cum tot rantísque, tot, tantaq; mirabilia hîc inceptat? Ecquis est iste Rex gloriæ, qui nunc eiusmodi in inferno designat, cuiusmodi nulla vnquam in illo designata sunt? Ecquis est ille, qui hinc eos nũc educit, qui à sęculo hic compediti fuerant? Ecquis est ille, qui nunc inuictum robur nostrum soluere, infractámque audaciam nostram comprimere tentat? Ad quas domini virtutes clara, sonoráque voce: Vultis, inquiunt, discere quis sit ille Rex Gloriæ? *Dominus fortis, & potens est: Dominus potens, & fortis, & in prælio inuictus est.* Hic ille est, qui vos, ô miseri, improbique tyranni, è cælorum conuexo abiecit, æternóque exilio mulctauit. Hic ille est, qui in Iordanis flumine vestra, hoc est, draconum capita contriuit. Hic ille est, qui per crucem vos despoliauit, eneruauit, & in triumphum egit. Hic ille est, qui vos ligauit, tetrísque tenebris inuoluit, & in abyssum ablegauit. Hic ille est, qui vos è cælo in ignem æternum, gehennæque incendium præcipites egit, extremæque internecioni dedit. Cùm itaque res ita habeat, posthac ne cunctemini, neque hæreatis; verũ festinate, & vinctos, quos malè hucusque affligitis, educite. Vestrum robur, vestrúmque imperium posthac viribus carebit. Vestra tyrannis iam finem fecit. Vestra superbia, & arrogantia iam dissoluta concidit. Dirus vester fremitus labefactatus subsedit. Vestra tandem vis prorsus calcata, & protrita iacet. Eiusmodi dictis domini Virtutes, virtutibus aduersis insultant, simúlque omnes operi sese accingunt. Et alij quidem carcerem ex ipsis fundamentis suffodiunt: Alij aduersantes virtutes, quæ ex superioribus receptaculis, ad inferiora sese receperãt, insequuntur: Alij subterraneos cuniculos, locáque munita, & latentes specus perscrutantur, percurruntque: Alius alium hinc inde erutum, vinctum Domino sistit; Alij tyrannum ligant; Alij eos, qui ab initio in vincula petiti fuerant, soluunt; Alij leges, & præcepta promulgant; Alij iussa expeditissimè capessunt; Alij, domino ad interiora carceris se conferente, quasi viam prœmonstraturi præcurrunt: Alij eundem tanquam Deum, & Regem suum, non sine victoriæ symbolis ponè insequuntur. Alij aliud in domini gratiam munus obeunt. Istis porrò vniuersis, & aliis præterea multis ad eum modum apud inferos perfectis, proclamatis, diuulgatis, & agitatis; & propè iam esset, vt dominus ipsa infimorum infima prehenderet; Adam ille, qui ante omnes homines conditus, formatúsque fuerat,

mortiſque debito, primò omnium ſeſe obſtrinxerat, atque ob id magna quoque cura, & diligẽtia in ergaſtulo omnium infimo vinculis oppreſſus iacebat, domini ad captiuos ingredientis pedes animaduertit; vocéque in carcere ambulantis agnita, ad eos, qui vnà cum ipſo iam inde ab initio vincti iſtic detinebantur, conuerſus ait; Sonitum pedum cuiuſdam, viam ad nos affectantis haurio. Si is huc accedere, nóſque inuiſere dignaretur, omnes haud dubiè à vinculis, quibus diſtinemur, liberi mox euaderemus. Si illum cernere, corámque conuenire liceret, omnes ſtatim ex hoc inferni carcere eximeremur. Cùm hæc autem, aliáque ſimilia ad omnes, qui eadem, qua ipſe, condemnatione obſtricti tenebantur, Adamus diceret, ecce dominus victorioſum crucis ſignum præ ſe ferens, ad illos ingreditur; quem vbi protoplaſtus Adam vidit, pectus præ ſtupore, reíque miraculo tundens, ad omnes, qui à ſeculo dormierãt, ſublata voce, clamat: dominus meus cum omnibus eſt. Chriſtus porrò ſermonem excipiẽs, tecúmne ſum, Adame, inquit; manúque humi iacentis apprehẽſa, ſtatim illum erexit, dicens; Surge, qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Chriſtus; hoc eſt, ego Deus tuus; tui enim cauſa, factus ſum filius tuus.

Ephes.5

Hinc ad eos, qui in vinculis erant, conuerſus, cum poteſtate, & imperio dixit; liberi ſolutíque exite. Ad illos verò, qui in tenebris ſedebãt; illuminamini: Ad eos autem, qui dormiebant; exurgite. Ad Adamum autem denuo reuerſus, ita ait: Tibi, Adame, qui altum hactenus ſtertis, vt ſurgas, iubeo. Neque enim ea de cauſa te condidi, vt inferni vinculis perpetuò detinerere. Exurge ex mortuis, ego ſum vita mortalium, ſurge, plaſma meum; ſurge, figmentum meum; ſurge, forma, & imago mea: nam ad meam imaginem, & ſimilitudinem quondam es efformatus: Surge, ſurge, eamus hinc: tu nanque in me es, & ego viciſſim in te. Vna indiuulſa perſona ſumus ambo. Propter te filius tuus factus ſum; Propter te, qui dominus eram, tua, qui naturali ſeruitute premebaris, forma me veſtiui; Propter te, qui cælis omnibus celſior ſum, in terram deſcendi, & hinc rurſum ſub terrã me demiſi; Propter te hominem, factus ſum homo, quaſi ſine adiutorio inter mortuos liber: tui cauſa, qui è Paradiſi horto excideras, in horto à Iudæis traditus ſum; & in horto rurſum cruci affixus ſum.

Hæc referenda ſunt ad naturã ex Adamo à Verbo aſſumptã, ſicut multa alia, quæ hinc conſequuntur. Pſal.87.

Vide ſputa ori, vultuíque meo cohærentia, quæ propter te excepi; nempe quò in priſtinum decus, & gloriam te reſtituerem. Vide colaphos maxillis meis impactos; quos ea de cauſa patienter ſuſtinui, quò formam tuam humi proſtratam, ad primam imaginem & ſimilitudinem inſtaurarem. Vide dorſum meum flagris conciſum, quæ æquo animo ob id pertuli, quò pondus peccatorum dorſo tuo impoſitum diſſiparẽ. Vide manus meas clauis confixas, quas propter tuas, quæ nequiter ad lignum interdictum ſe extenderant, in ligno crucis clementer extendi. Vide pedes meos confoſſos, lignóque, propter pedes tuos, qui malè ad lignum cucurrerant, affixos. Sexto die mortis ſententia in te pronuntiata eſt; ſexto rurſum die te reformaui, tibíque ad Paradiſum, oſtium aperui.

Sexto die Adam paradiſo expulſum, neſcio ex qua traditione ſic deſumptum.

Propter te fel deguſtaui, quò amaram voluptatem, quam è dulci eſca hauſeras, ſanarem; deguſtaui etiam acetum, nempe quò acerbum illud, naturæque aduerſum mortis, quam debebas, poculum euacuarem. Accepi ſpongiam, quò peccati tui chirographum delerem. Accepi & calamum, quò generi humano libertatis chirographum ſcriberem. In cruce obdormiui, latúſque aperiẽdum rhomphææ obieci, quò nimirùm latere meo, lateris tui vulnus, qui in Paradiſo dormieras, Euámque è latere tuo emiſeras, ſanarem; meóque ſomno te ex inferni ſopore educerem; & rhomphæa illa tandem, qua punctus ſum, verſatilem illam, ancipitémque rhomphæam, contra te erectam, ſæuientémque ſedarem. Quod reliquum eſt ergo, ſurge, eamus hinc. Exegi te de terreſtri Paradiſo; en reſtituto te iam non ampliùs in Paradiſum, ſed in cæleſtem thronum. Interdixeram tibi, ne typicum vitæ lignum attingeres; & ecce nunc ego ipſe, qui mortem ſubij, totus in vitã, vitalémque eſcam tibi cedo, ordinâram Cherubim, quò ſeruorum more te cuſtodirent, & obſeruarent; nunc eadem ordino, & conſtituo, quò te vt Deum venerentur, & adorent.

Chriſtus ſanctorũ animas in cælũ trãſtulit, quod Græcorũ recẽtiorũ dogma deſtruit.

Abſcondiſti te à Deo, quia nudus eras; at nunc verum in te Deum abdidiſti. Indueras pelliceam confuſionis tuæ tunicam; nunc autem Deus ſanguinea carnis tuæ tunica ſe induit.

Hæc ad Chriſtũ apertè ſpectãt, ad Adami perſonam nequaquam.

Quamobrẽ ſurgite, eamus hinc, à morte advitã: ſurgite, eamus hinc, à mortalitate ad immortalitatem: Surgite, eamus hinc, è tenebris ad æternam lucem: Surgite, eamus hinc, à dolore, & triſtitia ad gaudium, & lætitiam: Surgite, eamus hinc, à ſeruitute ad libertatem; è carcere ad ſupernam Hieruſalem; è vinculis ad Deum; à violenta illa, acerbáque captiuitate, ad Paradiſi delicias, à terra in cælum. Ob id enim mortem oppetij, & reſurrexi, quò viuorum dominarer ſimul, & mortuorum. Surgite proinde, & eamus hinc; cæleſtis enim Pater iam olim ouem expectat perditam. Quin & nonaginta quoque nouem oues, hoc eſt, Angeli conſerui ſui, Adami aduentum auidè præſtolantes, inter ſe dicunt: Aliquandóne ſurget? aliquandóne aſcendet? aliquandóne ad Deum reuertetur? Cherubici throni præparati ſunt; Qui ſiſtant, prompti, & expediti adſunt; Pręparatus eſt thalamus; præparatæ epulæ; præparata æterna tabernacula; præparatæ ſempiternæ manſiones, bonorum omnium theſauri aperti ſunt; Præparatum ante ſecula cæleſte Regnum. In ſumma, quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, eiuſmodi bona hominem iſtic expectãt.

Ergo beati etiã nunc cæleſti beatitudine fruuntur. 1.Cor.2.

Cùm hæc, aliáque eiuſmodi Dominus diceret, ſurrexit cum illo Adamus, qui hactenus in inferno detentus fuerat; ſurrexit vnà etiam Eua; ſurrexerunt tandem multa quoque Sanctorum, qui iam inde ab initio dormierant, corpora, quò nimirum Domini reſurrectionem, quæ poſt triduum accidit, illuſtrem, teſtatámque facerent. Quam nos quoque fideles alacri pectore excipiamus, & expendamus, obuiiſque vlnis, & animis complectamur. Cum Angelis choros ducamus, cum Archangelis feſtum celebremus, cũ cæteris omnibus Chriſtũ Ieſum, qui nos è morte, & corruptione exuſcitauit, laudemus, & celebremus. Ipſi ſit gloria, & imperium, cum immortali Patre, & ter ſancto, & viuifico, & conſubſtantiali ſpiritu, in omnia ſecula ſeculorum, Amen.

S. IO. CHRYSOSTOMI

Epiſcopi Conſtantinop. in eodem feſto, Oratio.

Theodoro Peltano interprete.

COmmode conuenientérque hoc die, omnes cum B. Dauid perſonamus: quis loquetur potentias domini, auditas faciet omnes laudes eius? Ecce enim aduenit deſideratum illud ſalutaréque feſtum: dies nimirum reſurrectionis domini noſtri Ieſu Chriſti. *Pſal.105.* Quæ vna, & pacis eſt argumentum, & reconciliationis cauſa, & hoſtium internecio, & mortis diſſolutio, & diaboli calamitas. Hodie homines ſocietatem ineunt cum Angelis. Hodie corpus induti, cum virtutibus corporeæ concretionis expertibus iuncti, hymnos, laudeſque Deo perſoluunt; Hodie diaboli tyrannis euerſa eſt; Hodie mortis vincula ſoluta ſunt; Hodie inferni victoria abſorpta eſt. Aptè proinde conuenientérque hodie propheticam illam vocem depromimus: Vbi eſt mors ſtimulus tuus? Vbi eſt victoria tua inferne? *Oſeæ 13. 1.Cor.15.* Hodie dominus noſter Ieſus Chriſtus æneas portas confregit, ipſamque mortis perſonam aboleuit. Ecquid dico mortis perſonam ſuſtuliſſe; cum ipſum quoque mortis vocabulum labefactarit? Neque enim animi à corpore diſceſſus, mors amplius appellatur, ſed dormitio, vel ſomnus. Sanè ante Chriſti aduentum, crucíſque œconomiã, vel ipſum ſolum mortis nomen terrorem incutiebat. Quare etiam primus homo, magni ſupplicij loco eiuſmodi ſentẽtiam audiuit; Quacunque die comederis ex illo, morte morieris. *Geneſ.2. Iob.3.* Quin & Beatus Iob quoq; quietis nomine mortem deſignat. Mors, inquit, viro requies. *Pſal.33.* Propheta autẽ Dauid peccatorum mortem peſſimam pronuntiat. Imò verò non modò diuulſio illa animæ à corpore, mortis vocabulo deſignatur, verùm etiam inferni. Audi Patriarchã Iacob; Deducetis canos meos cũ mœrore ad inferos. *Gene.42.44. Eſa.5.* Audi alium ea de re vatem; Infernus dilatabit animam ſuam. Facis huc etiam illud Prophetæ Dauidis: Liberaſti ex inferno inferiori animam meam. *Pſal.85.* Mitto alia: nam vetus teſtamentum tranſitum ex hac vita, hoc eſt, mortem, crebrò admodum infernum appellat. At quia Chriſtus dominus noſter ſemetipſum noſtri cauſa in ſacrificium obtulit, & ex mortuis denuo reſurrexit, ſuáque reſurrectione viam nobis ad reſurrectionem muniuit pro ſua clementia, ipſa etiam inferni, & mortis nomina ſuſtulit; nouámque & quodammodo extraneam politiam in vitam induxit. Emigrationem namque ex mortali hac vita, dormitionem, vel ſomnum potiùs, quam mortem appellãdam exiſtimauit. Et vnde hoc habes? inquis; ex ipſiuſmet Chriſti oratione, ait enim; Lazarus amicus noſter dormit, ſed vado, vt à ſomno exuſcitem eum. *Ioan.11.* Vt enim nobis perfacile eſt dormientem expergefacere; ita communi omniũ Domino, mortuos exuſcitare. At, quia nouũ, & peregrinum quadantenus erat, quod à Chriſto dicebatur, ne ipſi quidem diſcipuli priùs, quod dictum fuerat, aſſequebantur, quàm is ad illorum infirmitatem ſe ſe demittens, planiùs illud exponeret. Quin & communis orbis doctor beatus Paulus, vbi ad Theſſalonicenſes ſcribit, eodem illo locutionis genere vtitur, ait namque: *1.Theſſ.4.* Nolumus vos ignorare, fratres, de dormientibus, vt non contriſtemini, ſicut & cæteri, qui ſpem non habent. Et alio rurſum loco; Ergo & qui dormierunt in Chriſto, perierunt? *1.Cor.4.* Item: Nos autem, qui viuimus, & reſidui ſumus, non præueniemus eos, qui dormierunt. *1.Theſſ.4.* Et paulò ante hunc locum; Si enim credimus, quòd Ieſus mortuus eſt, & reſurrexit; ita & Deus eos, qui dormierunt per Ieſum, adducet cum eo. Diſcis hinc, mortem, dormitionis vocabulo paſſim exprimi, illámque, quæ ante crucem, formidabilem vultum præ ſe ferebat, nunc poſt reſurrectionem facilè contemni. Diſcis hinc ęquè pręclarum reſurrectionis tropheum; per hanc enim innumera nobis bona obtigerunt. Propter hanc, mortem deſpicatui habemus, & tantum non deridemus. Propter hanc, præſentem hanc vitam flocci facimus. Propter hanc, mentis deſiderio in futura bona ferimur. Propter hãc, corpus induti, (ſiquidem ſtudium adhibere voluerimus) tantum conſequimur, quantum incorporei ſpiritus. *Exaggerationem quãdam ſapit.* Hodie nobile illud communis victoriæ noſtræ feſtum obimus. Hodie namque dominus noſter Ieſus Chriſtus, illuſtri trophæo aduerſus mortem erecto, tyrannidéque diaboli per reſurrectionem calcata, planéque euerſa, ad ſalutẽ viam nobis aperuit. Omnes proinde gaudeamus, & exultemus, choróſque & feſtum diem agitemus. Nam, etſi dominus noſter ſolus vicerit, trophæumq; erexerit, lætitia nihilominus, & gaudium ſunt nobis cum illo communia. Siquidẽ omnia propter nos, noſtrámque ſalutem operatus eſt. Cæterùm, per quæ diabolus primò nos ſtrauit, per eadem etiã Chriſtus illum deuicit. Eadem, inquam, panoplia illa, qua diabolus genus noſtrũ inuaſerat, & debellauerat, Chriſtus, certamine contra illum inito, Diabolum viciſſim peſſum dedit. Quomodo autem, audi: Noſtræ calamitatis, & cladis ſymbola fuêre; Virgo, lignum, & mors. Nam & Eua virgo erat; quandò enim ſeducta eſt, necdum cum viro commercium habuerat. Lignum erat diſcretionis arbor: mors ſupplicium, in Adamum conſtitutum. Ecce quomodo virgo, & lignum, & mors calamitatis noſtrę organa extiterint. Cerne nihilo ſecius, quomodò eadem illa victorię noſtrę inſtrumenta extiterint. Pro Eua fuit Maria: pro ligno autem ſcientiæ boni & mali, lignum crucis; pro morte verò Adami, mors Domini. *B.Virgo Maria noſtræ reparationis inſtrumentum extitit.* Intelligis hinc Diabolum iiſdem omnino armis ab homine expugnatum, quibus ipſe hominem expugnauerat. Per lignũ diabolus debellauerat Adamũ; per crucẽ viciſſim Chriſtus proſtrauit diabolũ. Et illud quidẽ lignũ ad inferos ablegabat; at crucis verò lignum, ex inferis illos reuocat, qui eò ablegati quandoque fuerant. Illud Adamum veluti captiuum, & nudum abſcondebat; hoc autem victorem nudũ, clauíſque in ſublimi ſuffixum, omnibus palàm oſtendit: Adam tãdem eos etiam in mortis condemnationem coniecit, qui longo pòſt tempore ipſum cõſecuti ſunt: Chriſtus autem illos quoque à morte exuſcitauit, qui multa ante illum ſecula mortem obierant. Quis loquetur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes eius? *Pſal.105.* Per mortem facti ſumus immortales. Hæc crucis ſunt ſtratagemata; hæc euidentiſſima reſurrectionis indicia. Hodie Angeli, vniuerſæque cœleſtes Virtutes choros ducunt, déque communi humani generis ſalute, magno citra controuerſiam gaudio exultant: Nam ſi Angeli in cælo gaudent ſuper vno peccatore, pœni- *Lucæ 15.*

communia videntur, ſtudium, & diligentiam præ te geras. Tota enim præſens hæc vita aliud nihil eſt, quàm perpetuum quoddam certamen, iugiſque lucta, adeóque æquum eſt, vt omnes illi, qui in hoc virtutis ſtadium ſemel ingreſſi ſunt, ab iis omnibus ſeſe contineant, quæ hunc curſum re-
1.Cor.9. morari poterant: Omnis enim, qui in agone contendit, ab omnibus ſe abſtinet. Non vides, quantam in gymnicis certaminibus ſui curam habeat, qui cum hominibus certamen ſuſceperũt? quantáque abſtinentia corpus exerceant, exercitúmque demonſtrent? Ad eum itaque modum, & hic quoque fieri conſentaneum eſt, quia non eſt nobis colluctatio cùm hominibus, ſed cùm ſpiritibus nequitiæ. Noſtra autem exercitatio, & con-
Epheſ.6. tinentia ſit ſpiritalis: nam & arma, quibus Dominus noſter nos induit, ſunt ſpiritalia. Habeat proinde oculus ſuos canones, & fines, ne temerè ſtatim in quoduis obuium feratur. Habeat lingua ſuum itidem ſeptum, ne mẽtem anteuertat. Nam ob id dentes, & labra linguæ præſtructa ſunt, ne ipſa vnquam inconſultè per oſtium erumpat, verùm tãtiſper impetum ſiſtat, dum ea, quæ ad munus illius ritè obeundum pertinent, rectè conſtituantur. Iis portò conſtitutis, tum demum cum omni ornatu, & decoro procedat, eáque in medium adferat, & proloquatur, quæ audientium gratiam, & beneuolentiam conciliare ipſóſque ædificare valeant. Quin incompoſitus quoque riſus, inceſſúſque plùs nimio incitatus, ſummopere caueri & vitari debent. Paucis, qui in virtutum paleſtram deſcendit, eum in omnibus, & per omnia compoſitum, & quaſi ad certos numeros redactum eſſe decet: Siquidẽ externa membrorum compoſitio honeſta, imago, & quaſi certus quidam index eſt interioris conſtitutionis animi. Quòd ſi ab initio ad eiuſmodi vitæ conſuetudinem, noſmetipſos compoſuerimus, ſenſim progredientes, citra difficultatem, omnem virtutis viam percurremus, paruóq; labore magnum nobis de cælo momentum adſciſcemus. Hac enim ratione præſentis vitæ fluctus, & tempeſtates, tutò licebit tranſmittere, laqueiſque diaboli ſuperatis, ſempiternis illis bonis tandem aliquando potiri, gratia, & clemẽtia Domini noſtri Ieſu Chriſti, cum quo Patri ſimul, & Spiritui ſancto ſit gloria, imperium, & honor, nunc, & ſemper, & in ſæcula ſæculorum, Amen.

EIVSDEM IOANNIS *Chryſoſtomi Epiſcopi Conſtantinopolitani, oratio catechetica in ſanctum Paſcha.*

Eodem interprete.

SI quis religioſus, ſi quis pius, ſi quis Dei amans eſt, præclara hac ſolennitate fruatur. Si quis ſeruus æquus, & gratus eſt, in Domini ſui gaudium lætus ingrediatur. Si quis ieiunio defatigatus eſt, denario nunc potiatur. Si quis à prima diei hora operi inſudauit, iuſtam hac luce laboris mercedem capiat. Si quis poſt tertiam venit, cum gratiarum actione feſtum hunc diem celebret. Si quis poſt ſextam acceſſit, animo ne pendeat: nullum hinc enim detrimentum capiet. Si quis ad nonam vſque otioſè cunctatus eſt, accedat, de iuſto ſtipendio nihil hæſitans. Si quis ad ſolam vndecimam attigit, ob tarditatem ne conſternetur. Cùm enim Dominus ſummę liberalitatis exiſtat, ſuſcipit perinde vltimum, ac primum; hoc eſt, æquè illum ſolatur & recreat, qui ad vndecimam laborare cœperat, atque eum, qui à prima diei hora operi intentus fuerat. Poſtremi miſeretur, primum demeretur: Huic præſtat, illi liberaliter donat: opus honore, animi propoſitum laude proſequitur. Omnes proinde in gaudium Domini veſtri introite; primi, & vltimi pactam laboris mercedem capeſſite. Pauperes, & diuites vnà inter vos choros ducite. Studioſi, & ignaui feſtam hanc lucem honorate. Qui ieiunaſtis, & qui manducaſtis, hodiernum hunc diem lætum ducite. Menſa plena eſt, genialiter viuite omnes. Vitulus pinguis, & magnus eſt, nemo famelicus hinc abſcedat. Omnes benignitatis illius opibus fruamini. Nemo ob inopiam lamentetur: offert ſe enim commune regnum. Nemo ob delicta, quæ patrauit, deſperet; venia namque ex ſepulchro exorta eſt. Nemo poſthac mortem paueat, ſiquidem Saluatoris mors ab hoc metu nos liberauit. Nam, dum iniuſtè à morte detinetur, mortem extinxit. Qui ad inferos deſcendit, infernum malè mulctauit: eundémque, dum carnes illius deguſtat, exacerbauit, maiorémque in modum conturbauit. Atque hoc dudum antè proclamarat Eſaias. Eſa.14.
Infernus, ait, ſubter conturbatus eſt in occurſum aduentus tui. Exacerbatus eſt, qui deluſus eſt. Arripuit corpus, & incautus incidit in Deum. Comprehendit terram, & offendit in cælum. Corripuit, quod videbat, & decidit, vnde non videbat. Vbi nunc, mors, ſtimulus tuus? vbi nunc victoria 1.Cor.15.
tua, inferne? Surrexit Chriſtus, & te deiecit: Surre- Oſe.13.
xit Chriſtus, & ceciderunt dæmones: Surrexit Chriſtus, & lætantur Angeli: Surrexit Chriſtus, & nullus mortuorum in monumentis reliquus eſt. Chriſtus enim ſurrexit à mortuis, primitiæ dor- 1.Cor.15.
mientium. Ipſi ſit gloria, & imperium in ſæcula ſæculorum, Amen.

VICTOR ANTIOCHE- *nus in idem Euangelium.*

Non quòd ea primus gratis non ſeruetur, ſed quòd ea labores proprios adiunxit.

ET *cùm tranſiſſet Sabbatum, Maria Magdalene.* Poſteaquam Dominus reſurrexerat, venit Angelus Domini, & ſubmouit monumenti lapidem. Submouit autem à ſepulchri oſtio grande illud ſaxum propter mulieres, quòd nimirum ſepulchrum à corpore vacuum cernentes, Angelum verò in illo ſedere coràm conſpicantes, eum, quem quærebant, ex mortuis reſurrexiſſe certò crederent. Ad tempus verò, quo mulieres ad monumentum venẽre, quod attinet, Matthæus Mariam Magdalenam cum altera, Maria veſpere Sabbati ad ſepulchrum veniſſe ſcribit. Lucas verò vna Sabbati valdè diluculo. Ioan. autem vna Sabbati manè, cùm tenebræ adhuc eſſent, hoc eſt, illo tempore, quo nox iam decedens ad diem inclinare videbatur, Mariam Magdalenam ad monumentum veniſſe aſſerit. Poteſt autem hæc temporis conſtitutio & veſpera Sabbati vocari, & vna rurſum Sabbatorum valdè diluculo. Quin Marcus quoque, vna ſabbatorum valdè manè dicens, nocturnas horas etiam tum adhuc obtinuiſſe ſubindicat. Certum eſt autem, omnes omnino, qui vnam ſabbati dixêre reſurrectionis diem ſignificare voluiſſe. Matthæus itaque veſpere autem ſabbati, dicens, reſurrectionis exordium exprimit: ſiquidem Iudęorum Sabbatiſmus, omniſque illorum ſolennitas & feſtum à veſpera initium facit. At quia in quibuſdam Euangelij Marci exemplaribus habetur: *Surgens autem Ieſus manè prima Sabbati, apparuit primò Mariæ Magdalenæ, &c.* hoc autem illi aduerſari videtur, quod legitur apud Matthæum: (hic enim veſpere Sabbati Dominum reſurrexiſſe ſcribit) propterea comperti ſunt, qui hunc Marci locum à falſariis vitiatum exiſtiment. Verùm ne ad id hic confugere videamur, ad quod cuiuis confugere procliue eſt, Marci contextum vno duntaxat cõmate ab ea, quã offert, difficultate vindicare poſſumus. Itaque locum hunc Euangeliſtæ ita legamus, vt proximè poſt τὸ Ieſus, virgulam ſubiiciamus, ad hunc modum: *Surgens autem Ieſus*; mox verò ſubdamus: *Manè prima Sabbati apparuit primò Magdalenæ*, ita vt illud: *Surgens autem Ieſus*, reiiciamus ad id, quod apud Matthæum de veſpere Sabbati legitur; (tunc enim ipſum reſurrexiſſe credimus.) Quod hinc autem conſequitur, nempe illud: *Manè prima Sabbati, &c.* (quòd alteram ſentẽtiam auſpicetur) ad ſequentia tranſmittamus. Marcus ergo Mariam Magdalenam Ieſum, quem Matthęus veſpere ſabbati exuſcitatum cõmemorat, manè vidiſſe narrat. Hoc ipſum eo ipſo quoque Ioannes cõfirmat, quòd Magdalenam manè, cùm tenebræ adhuc eſſent, illum conſpexiſſe affirmat. Euangeliſtæ proinde duo tempora inſinuant: vnum, in quo Dominus ſurrexit, quod eſt veſpera ſabbati: Alterum, in quo apparuit, quod eſt manè prima ſabbati. *Et reſpicientes viderunt lapidem reuolutum.* Neque hoc quoque, quòd mulieres, quæ ſummo mane ad Ieſu ſepulchrum ſeſe contulerant, interea dum reſpectant, lapidem à monumento reuolutum vidiſſe hoc loco narrantur, illis aduerſantur, quę apud Matthęum ea de re leguntur; ſcribit is autem in hunc modũ: Veſpere autẽ ſabbati, quæ luceſcit in prima ſabbati, venit Maria Magdalena, & altera Maria videre ſupulchrum. Et ecce terræmotus factus eſt magnus: Angelus enim Domini deſcendit de cælo, & accedens reuoluit lapidem; & ſedebat ſuper eum: Erat autem aſpectus eius ſicut fulgur, & veſtimentũ eius ſicut nix. Nam dum mulieres anxie, vt eſt apud Marcũ, inter ſe diſquirunt & diſſerunt, &, *Quis reuoluet nobis lapidem ab oſtio monumenti?* dicunt, illo tum temporis necdum deuoluto, Angelus è cœlo deſcendit, ſaxúmque à monumento ſubmouit; atque ita reſpicientes, lapidem ex inſperato reuolutum viderunt. Quòd autem ab Angelo reuolutus fuerit, hoc Marcus reticuit: quia Matthæus iam ante illud expoſuerat. Denique licet Matthæus Angelum ſuper lapidem ſediſſe ſcribat, Marcus verò mulieres, poſteaquam in monumentum ingreſſæ fuerant, iuuenem ſtola candida coõpertũ à dextris ſedentem vidiſſe narret, adhuc nullo vero diſſidio hi Euangeliſtæ inter ſe pugnant: ſiquidem contingere potuit, vt illum ipſum Angelum, quem ſecũdum Matthæum fulguris more ſplendentem candidóque veſtitu inſtar niuis micantem lapidi inſidentem viderãt, poſteaquam iam in monumentũ intrauerãt, quaſi vię ducem præeuntem, nec non à dextris ſe collocantem conſpexerint. Quem quoque Angelum Marcus in iuuenis ſchemate viſum aſſerit. Nam Matthęus, qua forma à mulieribus cõſpectus fuerit, non exponit. Quod ergo à Matthæo prætermiſſum fuerat, hoc Marcus expleuit. Non neſcimus autem eſſe, qui varias viſiones contigiſſe dicant & doceant, eáque ratione omnem, quę ſe inter Euangeliſtas offerre videtur, diaphoniã è medio tollant. Aiunt itaque, alias eſſe mulieres, quarum fit mentio apud Matthæũ: alias rurſum, quarum apud Marcum. Addũt Mariam Magdalenam, propter incenſum erga Chriſtum ſtudium, omniſque ſe adiunxiſſe, eaque de cauſa vni illi diuerſas viſiones obtigiſſe. Scribunt tandem tempora, quibus à mulieribus ad monumẽtum ventum eſt, ab Euangeliſtis diuerſa aſſignari. Secundùm illos igitur, alij alias mulieres, alia tempora, alia referunt viſa. Atque ita vnus Euangeliſta, quod ab aliis dictum, vel ſcriptum fuerat, non euertit. *Nolite expaueſcere, Ieſum quæritis, &c.* Primum omnium omnem animi metum mulieribus eximi oportuit, ac tum demum de Chriſti reſurrectione verba ad eas facere. Angelus itaque ante omnia omnem pauorem illis adimit: Nam & forma, in qua apparebat, læta erat, adeóque aliquod non omnino obſcurũ reſurrectionis ſymbolum præ ſe ferebat, & verbis præterea blandis illas compellebat, aiebat enim: *Ieſum quæritis Nazarenum crucifixum.* Nõ erubeſcit crucifixi nomen: hoc vno enim nomine & re omnium bonorum noſtrorum ſumma continetur. *Surrexit.* Vnde hoc notum? quia *non eſt hic. Ecce locus, vbi poſuerunt eum.* Propter hoc enim, nimirum quò locum, vbi poſitus fuerat, vacuũ demonſtrare poſſet, lapidem ſuſtulerat. *Sed ite, dicite diſcipulis eius, & Petro, quia præcedet vos in Galilæam.* En aliis quoque reſurrectionis myſterium denũtiare iubet: Hoc autem id, quod Angelus mulieribus denuntiabat, maximè credibile efficiebat.
Et Petro. Per hoc quòd rei huius indicium Petro vult fieri, admonet illas, eum, qui propter negationem antè reiectus videri poterat: nunc per & propter pœnitentiam denuo aſſumptum, & inter cęteros Apoſtolos ęquè atque antè rurſus numeratum. *Præcedet vos in Galilæam.* Rectè in Galilæam, non etiam in Hieruſalem: per hoc enim ab omni difficultatis & diſcriminis formidine illas abſoluit, idque cùm ob alia, tum verò præcipuè, ne metus fidem illarum plùs iuſto conturbet. *At illæ exeuntes fugerunt de monumento.* Etſi Maria Magdalena & Maria Iocobi, & Salome aromata præparauerant, attamen, ſi Euſebio Cæſarienſi fides eſt, non ſunt tres illę eæ, quę orto iam ſole ad monumentum venerunt, ſed aliæ innominatæ. Multæ enim erant, quæ vnà cum Chriſto Hieroſolymam aſcenderant. Illæ verò, quæ ſecundum Marcum, exorto iam ſole, ad ſepulchrum venerunt, erant admodum ſimplices & imperfectæ. Quare etiam non noctu; ſed manè ad monumentum veniunt. Ad hæc cùm ab Angelo audiuiſſent; *ite, & annunciate diſcipulis eius, & Petro*, ſtatim fugerunt, neque quicquam omnino ex iis, quæ in mandatis acceperant, cæteris patefecerũt: metuebant enim, neque fidem quoque, quam oportebat, viſioni habebant. Et quia tales erant, neque quæ Saluatorem viderent, neque quæ Angelum inſtar fulguris fulgentem, aut duos Angelos in monumento ſedentes, aut duos viros iuxta, vt Lucas narrat, Cap.24.
aſtantes conſpicerent, dignæ viſæ ſunt. Viderunt autem quendam tantùm iuuenem alba ſtola amictum, hoc eſt, viſionem animi illorum exilitati & ſimpli

Petrus per pœnitentiam recuperauit ordinem et magiſtri ſui gratiam.

Hæc opinio non eſt improbabilis.

simplicitati planè conformem. Secundùm Eusebium igitur Marcus non de Magdalena; sed de aliis incerti nominis mulieribus hæc narrat. Neque enim fieri potest, addit idem, vt Magdalena post tantas res visas, orto demum sole, ad monumentum veniret, aut, quis lapidem reuolueret, an xiè inquireret. Nō desunt tandem, qui Euangelistas iis, quæ in Christi resurrectione acciderunt, non interfuisse dicant, adeóque vnumquemlibet ex illis simplicissima narratione ea tantùm complexum, quæ ex tantis illis, quæ præter omnem spem euenerant, audiuerat: Diuino interim spiritu rem omnem ita ordinante & administrante, vt omnibus palam constaret de resurrectionis miraculo, cæterisque omnibus fidei mysteriis simpliciter, omni prorsus curiositate anxiáque disputatione secluſa, scripsisse & docuisse. Illud ipsum tamen ea sapientia & cautione, vt nunquam verè pugnantia prædicauerint, aut literis mandauerint.

S. AVGVST. EPISCOPI
Hippon. in die sancto Paschæ, Homil. 1.

Serm. 136. de temp.

NOn queo, fratres chariſſimi, quod mēte concipio ore proferre, & cordis mei lętitiam lingua non explicat. Hoc autem non solum ego patior, qui cupio narrare, quæ sentio, sed etiam vos mecum patimini, plus exultantes in conscientia, quā in eloquio proferētes. Videtur mihi hæc dies cæteris diebus esse lucidior, sol mundo clarior illuxisse, astra quoque omnia, vel elementa lætari, & quæ patiente domino, proprium lumen retraxerant, & noluerunt creatorem suum aspicere crucifixum, ecce nunc victorem illum, & ab inferis resurgentem nouo claritatis suæ venerantur obsequio. Credit cælū, credit terra, & sagena, quæ totum mundum piscata est, Iudæos tenere non potuit. Hæc est dies, quam fecit dominus, exultemus, & lętemur in ea. Quomodo Maria virgo mater domini inter omnes mulieres principatū tenet, ita & inter cæteros dies hęc omnium dierum mater est. Rem nouam dico, sed quę scripturarum vocibus comprobatur. Hęc dies vna de septem, & extra septem est. Hæc dies, quæ appellatur octaua. Vnde & in quibusdam Psalmorum titulis superscribitur pro octaua. Hæc est, in qua synagoga finitur, & ecclesia nascitur. Hæc est in cuius numero octo animæ seruatæ sunt in arca Noe. Et quid mihi necesse est infinita replicare? dies me deficiet, si voluero omne diei istius exponere sacramentum, hoc tantùm dico, quòd vniuersa sabbati gratia, & antiqua illa festiuitas populi Iudæorum diei istius solennitate mutata est. Illi in sabbato non faciebant opus seruile, nos in die dominica, hoc est, in die resurrectionis opus seruile non facimus, quia peccatis, & vitiis nō seruimus. Qui enim facit peccatum, seruus est peccati. Illi de domibus suis non egrediebantur, & nos de domo Christi non egredimur. Sumus enim in ecclesia. Illi non accendebant ignem in die sabbati, nos econtrario accendamus in nobis ignem spiritus sancti, & omne vitium excoquamus peccatorum. De quo igne dominus ait: Ignē veni mittere in terrā, & quid volo nisi vt ardeat? Desiderat dominus istum ignem ardere in nobis, secundum Apostolum: Spiritum sanctum feruere, vt non refrigescat charitas Dei. Illi per diem sabbati non ambulant in itinere, perdiderunt enim eum, qui dixit: Ego sum via: Nos autem dicimus: Beati immaculati in via, qui ambulant in lege domini. Et iterum: viam veritatis elegi, & viā iustificationum tuarum doce me. Illi de spinis dominum coronauerunt: nos autem si fuerimus lapides pretiosi, nostrum dominum coronabimus. Caput Imperatorum seculi istius ornant diademata, nos ideo in capite nostri regis imponimur, vt ornemur à capite. Illi non receperunt Christum, & suscepturi sunt Antichristum: nos recepimus humilem filium Dei vt habeamus posteà triumphantem. Et ad extremum, noster hircus ante dominum immolatur in altari, illorum hircus Antichristus cōsputus, & maledictus proiicitur in solitudinem. Noster latro cū domino ingressus est paradisum, illorum latro homicida, atque blasphemus moritur in suo peccato. Illis Barrabas latro dimittitur, nobis Christus occiditur. Pro quibus vniuersis, fratres chariſſimi, consona pariter voce cātemus: Hæc est dies, quam fecit dominus, exultemus, & lætemur in ea. Igneam illam rhomphæam, & paradisi ianuam, quam nullus potuit effringere, hodie Christus cum latrone reserauit. Hodie dixit Christus ad angelos; Aperite mihi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino. Quæ cùm semel aperta est, nunquam credentibus clauditur. Ex eo tempore, quo passus est dominus vsque ad præsentem diem, hæc porta clausa est, & reserata: clausa est peccatoribus, & incredulis, reserata est iustis, & credentibus. Per hanc ingressus est Petrus, per hanc ingressus est & Paulus, per hanc omnes sancti martyres intrauerunt, per hāc quotidie de toto mundo iustorum animæ ingrediuntur. Duæ enim sunt portæ, porta Paradisi, & porta Ecclesiæ. Per portā Ecclesiæ intramus in portam Paradisi. Ita ergo debemus viuere, ne eiiciamur de domo illa, & eiecti foras à bestiis deuoremur, quas in alio loco Propheta formidans commemorans ait: Ne tradas bestiis animam confitentem tibi. Ecce nunc dominus stans in Paradisi ianua loquitur ad nos, qui sumus in domo ipsius congregati, & dicit: Hęc est porta domini, iusti intrabunt per eam.

Psal. 117. *Psal. 6. & 11.* *Genes. 7.* *Exod. 20.* *Ioan. 8.* *Luc. 12.* *Rom. 12.* *Ioan. 14.* *Psal. 118.* *Matth. 27.* *Leuit. 16.* *Luc. 23.* *Matth. 27.* *Psal. 117.* *Genes. 3.* *Psal. 117.* *Psal. 73.* *Psal. 117.*

EIVSDEM IN EODEM
festo de descensu Christi ad inferos, Homil. 2.

Sermo 137. de temp.

PAssionem vel resurrectionem domini, & saluatoris nostri, fratres dilectissimi, licet omnia veteris testamenti volumina multò ante prędixerint, tamen etiam per os Dauid Prophetæ spiritus sanctus euidenter ostendit dicens: Deus vltionum dominus, Deus vltionū liberè egit. Solus etenim ipse liberè egit, qui nobis hodie ostendit quid egerit. Liberè enim egit, de quo multò anteà fuerat prophetatum, quia factus est sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber. Vultis tamen audire quid egerit? Audite quid fecerit? nulla necessitate, sed propria voluntate in ligno se suspendi permisit, clauis corpus suum perforari non renuit, animam ponendo mortem sustinuit, carnem in sepulchro posuit, & comitante secum anima ad inferna descendit. Per hanc electi, qui quamuis in tranquil

Psal. 93. *Psal. 87.* *Marc. 27.*

tranquillitatis sinu, tamen apud inferni claustra tenebātur, ad Paradisi amœna reducti sunt. Quod ante passionem dixit, in resurrectione sua dominus impleuit: Si exaltatus fuero, inquit, à terra, omnia traham ad me. Omnia etenim traxit, qui de electis suis apud inferos nullum reliquit. Omnia abstulit, vtique electa. Neque enim infideles quoſque, & pro suis criminibus æternis suppliciis deditos, ad veniam dominus resurgendo reparauit, sed illos ex inferni claustris rapuit, quos suos in fide, & actibus recognouit. Vnde rectè etiam per Oseam dicitur: Ero mors tua, ô mors, ero morsus tuus, inferne. Id nanque quod occidimus, agamus, vt penitus nō sit. Ex eo autem quod mordemus, partem abstrahimus, partémque relinquimus. Quia ergo in electis suis funditus occidit mortem, mors mortis extitit. Quia verò ex inferno partem abstulit, & partem reliquit, non occidit funditus, sed momordit infernum. Ait ergo: Ero mors tua, ô mors. Ac si apertè dicat: Quia in electis meis te funditus perimo. Ero morsus tuus, inferne, quia sublatis meis te in parte transfigo. Tunc enim dominus noster Iesus Christus illum tenebrarum, & mortis principem colligauit, legiones illius perturbauit, portarum inferni vectes ferreos confregit, omnes iustos, qui originali peccato astricti tenebantur, absoluit, captiuos in libertatem pristinam reuocauit, peccatorum tenebris obcæcatos splendida luce perfudit. Ecce audistis, quòd defensor noster vltionis dominus liberè egisse describitur. Postquam enim exaltatus, id est, à Iudæis in cruce suspensus est, vt hæc breuiter cuncta perstringam, mox vt spiritum reddidit, vnita suæ diuinitati anima ad inferorum profunda descendit. Cúmq; tenebrarum terminum quasi quidam deprædator splendidus, ac terribilis attigisset, aspicientes eum impiæ, ac tartaricæ legiones, territæ, ac trementes inquirere cœperunt, dicentes; Quisnam est iste terribilis, & niueo splendore corulcus? Nunquam noster talē excepit tartarus, nunquam in nostram cauernam talem euomuit mundus. Inuasor iste, non debitor, exactor est, non peccator. Iudicem videmus, non supplicem: venit iubere, non succumbere: eripere, nō manere. Vbi iam ianitores nostri dormierunt, cum iste bellator claustra vexabat? Hic, si reus esset, tam potēs non esset. Si eum aliqua peccata fuscarent, nunquam nostra tartara suo dissiparet fulgore. Si Deus, vt quid venit? Si homo, quid præsumpsit? Si Deus, quid in sepulchro facit? Si homo, quare peccatores soluit? Nunquid cum actore nostro fœdus composuit, aut fortè congressus & ipsum vicit, & sic ad nostra regna ascendit? Certè mortuus erat, certè illusus erat. Præliator noster nescIuit, quam hic stragem procuraret inferno crux illa, fallens gaudia nostra, parturiens damna nostra. Per lignū ditati sumus, per lignum euertimur. Perit potestas illa semper populis formidata. Nullus hîc viuus intrauit, nemo carnifices terruit, nunquam huic cœnolento loco, & nigra semper caligine cæcato iucundum lumen apparuit. Aut fortè sol de mundo migrauit? Sed nec cælum, nubes, astráque apparent, & tamen infernus lucet. Defendere contra ipsum custodiam carceris nostri non valemus. Malè intrauimus, lumen obtenebrare nequiuimus, insuper & de nostro interitu formidamus. Vnde est iste tam splendidus, tam fortis, tam præclarus, támque terribilis. Mundus ille, qui nobis subditus fuit, semper nostris vsibus mortis tributa persoluit, nunquam nobis talem misit, nunquam talia inferis munera destinauit. Quis ergo iste est, qui sic intrepidus nostros fines ingreditur, & non solum nostra supplicia non veretur, insuper & alios de vinculis nostris absoluit? An fortè ipse est ille, de quo princeps noster paulò ante dicebat, quòd per eius mortem, totius mundi acciperet potestatem? Sed si iste est, in contrarium est nostri prælatoris versa sententia, & dum sibi vincere visus est, ipse potius victus atq; prostratus est. O princeps noster, hícne est ille, de cuius tibi semper futura morte plaudebas? Ipsémne est, in cuius cruce omnem mūdum tibi subiugandum esse credebas? Ipsémne est, in cuius exitu nobis tanta spolia promittebas? Quid est quod egisti? Quid est quod facere voluisti? Ecce iam totas tibi tenebras suo splendore fugauit, & omnes tuos carceres fregit, captiuos eiecit, ligatos soluit luctus eorum in gaudium commutauit. Ecce ipsi qui sub nostris solebant suspirare tormentis, insultant nobis de perceptione salutis, & nō solum iam nihil verentur, insuper & minantur. Nunquid hic ita superbi erant mortui, nec aliquādo sic potuerunt lęti esse captiui. Vt quid huc istum adducere voluisti, quo veniente, omnes sunt lætitiæ restituti, qui antè fuerant desperati? Nullus hic iz solitus eorum mugitus auditur, nullus resonat gemitus. Factum est autem captiuis redemptionis commercium. O princeps noster, illas tuas diuitias, quas primum acquisieras per paradisi amissionem, nunc perdidisti per crucem: perit omnis lætitia tua, in luctum conuersa sunt gaudia tua. Dum tu Christū suspendis in ligno, ignoras quanta damna sustineas in inferno. Præuidere non poteras, quia euersorem regni tui in mortem sine reatu aliquo perducebas? Attenderes causam, requireres culpam. In quo nihil mali cognoueras, quare eum ad nostram patriam perducebas? Liberum huc adduxisti, & tot obnoxios perdidisti? Post istas crudelium ministrorum infernalium voces, sine aliqua mora ad imperium domini, & saluatoris nostri omnes ferrei confracti sunt vectes: & ecce subito innumerabiles sanctorum populi, qui tenebantur in morte captiui, saluatoris sui genibus aduoluti, lacrymabili eum voce cum obsecratione deposcunt, dicentes; Aduenisti redemptor mundi, aduenisti quem desiderantes quotidie sperabamus. Aduenisti quē nobis futurum lex nuntiauerat, & Prophetæ. Aduenisti donans in carne viuis indulgētiam peccatoribus mundi, solue defunctos inferni. Venisti post longas lachrymas, eripe solus, qui passus es pro nobis. Cæli conditor, ad inferos intrare dignatus es. Te enim nostra vocabant suspiria, te larga requirebant lamenta. Vnde spes desperatis, vnde consolatio in tormentis? In aduentu tuo catena nostra cecidit, nox effugit. Vita veniente, mors moritur, nec tortor instat, nec percussor. Damnati vota capiunt, creator imperat non inuasor. In tyranno catena innectitur, & tortor noster pœna torquetur. Solue, redemptor mundi, defunctos captiuos inferni. Descendisti pro nobis ad inferos, noli nobis deesse, cum fueris reuersurus ad superos. Posuisti titulum gloriæ in seculo, pone signum victoriæ in inferno. Nec mora, postquam audita est postulatio, atque allegatio innu-

merabilium captiuorum statim à domini iussu omnes antiqui iusti iura potestatis accipiunt atque in suos tortores ipsi protinus tormenta conuertunt, humili supplicatione cum ineffabili gaudio clamantes domino, atque dicentes. Ascende, domine Iesu, spoliato inferno, & autore mortis tuis vinculis irretito, redde iam lætitiam mundo. Incundentur in ascensu tuo fideles tui, aspicientes cicatrices corporis tui. Fecit hoc Christus, sicut iam superius dictum est: Facta præda in inferno, viuus exiit de sepulchro. Ipse se sua potentia suscitauit, & iterum se immaculata carne vestiuit. Discipulis suis apparuit, vt dubitationem auferret incredulis. Clauorum vulnera demonstrauit, vt nullam suspicionem relinqueret Manichæis. Manifestè manducauit & bibit, postea vero in conspectu multorum apparuit. Per nubem cælos ascēdit, in sede suam carnem ad patris dexteram, vnde nunquam verbum Dei discesserat, collocauit. Exultent ergo populi Christiani, pro quibus sanguis effusus est Christi. Iucundemur in domino, qui resurrectionem carnis solenniter celebramus in Christo. Omnis per totum mundum catholica gratuletur Ecclesia, quia Christus dominus & de sua diuinitate nihil minuit, & hominem quem creauerat, liberauit. Vnde exultantes voce humili supplicemus, vt pro quibus ista pertulit cum venit in mundum, liberatos nos de manu inferi attollere secum dignetur in cælum, cui est gloria in sæcula sæculorum, Amen.

Ioan.20.

Act.1.

EIVSDEM IN EODEM
festo de resurrectione, Homil. 3.

Sermo 138. de temp.

GAudete, fratres charissimi, quia redemptionis nostræ precium persolutum est. Non modica quantitate constamus, pro quibus ipse factus est precium, qui redemit. Christus enim dominus, & saluator ideo natus est, vt doceret, ideo mortuus est, vt sanaret. Crux fuit mortifera Christo, sed salutifera Christiano. Surrexit saluator, charissimi, cunctis diuinitatis suæ manifestus iudiciis. Nam secutæ sunt eum stellæ post vterum, gloria post sepulchrum. Regressum custodit angelus, qui nunciauerat nasciturum. Reddunt inferna victorem, & superna suscipiunt triumphantem. Sustulit errorem natus, mortem calcauit occisus. Reuocauit ab inferis, quem creauit, in illius cruce precium nostrum pependit regnum. Redit in lucem creatura cum domino. Lumen enim ex lumine suscipere meruisti, quod cum Christus oculos clauderet, perdidisti. Proiiciant superi tenebras, quas saluator inferis denegauit. Congaudeant hic elementa, quæ planxerant, quia Christus de sua maiestate nihil perdidit, & hominem,

Matth.27.

quē fecerat, liberauit. Iudæi tamen perfidi, monumenti lapidē signauerunt, vt nō haberet Christus egressum: sed sicut eum mundus non capit, nec sepultura custodit. Tenetur ibi, sed vbique regnat. Difficilè surgeret, si non antequam resurgeret, regnaret. Nam quomodo de sepulchro exire non posset, qui ex incorruptis matris visceribus salua virginitate processit? Fefellit custodes, exiliit de sepulchro, apparuit discipulis ianuis non apertis. Inde clausus exiit, huc exclusus intrauit. Immensæ maiestatis arcanum, fecit etiam in morte ministerium. Crucifixus redit ab inferis, & triumphat.

Luc.2.

Infer manū tuam, Thoma, lateri Saluatoris, tange vulnera, quæ nostra peccata fecerunt, scrutare vnde sanguis effluxit, vt nobis sanitatis poculum propinaret. Intuere, Thoma, pretium nostrum, signa clauorum diligenter attende, & in ipsis vulneribus medicamentum, vel thesaurum humani generis recognosce. Nisi hoc ligno figeretur, ligni illius præuaricatio minime tolleretur. Sed ideo se ille percuti voluit, ne nos diutius peccata percuterent, Innocentem tradidit, vt reum absolueret. Quis tantam digne possit eloqui pietatem? Innocēs affligitur, vt noxius liberaretur. Vt redimatur seruus, occiditur filius. Vtitur pij, & fortissimi regis officio, dum cicatrices, quas pro salute populi sui excepit, ostendit. Aspicite, Pharisæi, vacuum monumentum, & impietatis vestrę cognoscite sacrilegium. Clauos, quos fixeratis, agnoscimus, & quem occidistis, adoramus. Videte, quem compunxistis. Poterat fixuras clauorum dominus resurrectione sua componere, sed ideo reseruauit, vt, qui hoc sacrilegium commiserant, videāt, & confundantur. O crudelissimi Pharisæi, impios vos videtis, & perfidos. Vni mors data est, vt omnibus tolleretur. Sed Christus dominus, quando mortem suscepit, ita corruptionem non sensit, quomodo quando natus est integritatem Mariæ virginitas non amisit. Properate, discipuli, & accepta potestate, per omnes gentes excurrite. Renascantur in spiritu, qui nascuntur in carne. Salutare lauacrum diluat, quicquid præuaricatio fordidauit. Baptizentur omnes gentes in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, vt impleatur illud, quod scriptū est: Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu sancto, non potest intrare in regnū Dei. Nos vero, charissimi, qui nullis præcedentibus meritis de inferni carcere, & de tenebris æternæ noctis meruimus liberari, ita sobrie, caste, ac pie viuere studeamus, vt stolam baptismi sine aliqua luxuriæ macula integram, illibatámque seruantes, ad æterni sponsi thalamum, & ad illud cæleste, ac nuptiale conuiuium charitate splēdidi, bonorum margaritis operum ornati fœliciter veniamus, ipso adiuuante, qui cum patre, & spiritu sancto viuit, & gloriatur Deus, per omnia sæcula sæculorum, Amen.

Ioan.20.

Matth.28.

Ioan.3.

EIVSDEM IN EODEM
festo de resurrectione corporum contra Gentiles, Homil. 4.

Sermo 139. temp.

PEr hos dies sicut recolit charitas vestra, fratres, solenniter leguntur Euangelistæ lectiones ad resurrectionem domini pertinentes. Omnes enim Euangelistæ quatuor, neque de passione domini, neque de resurrectione tacere potuerunt. Nam quia multa fecit dominus Iesus, non omnes omnia conscripserunt, sed alius ista, alius illa, summa cum concordia veritatis. Multa etiam commemorat Ioannes euangelista facta esse à domino Iesu Christo, quæ à nullo aliorum conscripta sunt. Tanta facta sunt, quanta tunc fieri debuerunt: tanta scripta sunt, quanta nunc legi debuerunt. Vt autem ostendatur Euangelistæ omnes quatuor in eo quod simul omnes dicunt, & non prætermittunt, id est, de passione, vel de resurrectione Christi non inter se dixisse contraria, valde operosus est labor. Nonnulli enim putauerunt

eos inter se esse contrarios, cum essent contrarij animæ suæ. Et ideo data est opera ab eis, qui potuerunt adiuuante domino, vt ostenderentur inter se non esse contrarij. Sed sicut dixi, si hoc vobis ostendam, & in populo velim ista tractare, multitudo audientiū prius obruitur tædio, quam reueletur sciētia veritatis. Sed scio fidem vestram, id est, fidem huius totius multitudinis, & eorum, qui hodie hic non sunt, & tamen fideles sunt: noui fidem eorum sic esse certam de veritate Euangelistarum, vt expositione mea non indigeant. Qui nouit quomodo ista defendat, doctior est, non fidelior. Habet fidem, habet facultatem defendendi fidem. Alius non habet facultatem & copiam, & doctrinam defendendi fidem, sed habet ipsam fidem. Ille autem, qui nouit defendere fidem, titubantibus est necessarius, non credentibus. In defensionem enim fidei curantur vulnera dubitationis, vel infidelitatis. Qui ergo defendit fidem, bonus est medicus. Sed in te non est infidelitatis morbus. Quando ille nouit curare, quod

Matth.9.

non habes, nouit ille ponere medicamentum, sed in te non est vicium. Non est sanis opus medicus; sed male habentibus. Tamen quæ possunt expeditius dici pro tempore, & commodius audiri, subticere vobis non est consilij. De ipsa resurrectione domini, cuius in seipso dominus præmisit exemplum, vt sciremus quod etiam in corporibus nostris in fine sæculi sperare debeamus, multi multa disputant, aliqui fideliter, aliqui infideliter. Qui fideliter disputant, scire volunt diligentius quid respondeant infidelibus: qui autem infideliter disputant, argumētantur contra animas suas, disputantes contra potentiam omnipotentis, dicentes: vnde fieri potest, vt mortuus resurgat? Dico ego: Deus est, qui facit, & tu dicis fieri non potest. Non dico: Da mihi Christianum, da mihi Iudæum: sed, da mihi paganum multorum idolorum cultorem, dæmonum seruum, qui non dicat Deum esse omnipotentem Deum non potest. Quem tu ergo credis? quasi pagano loquor. Quem tu credis Deum omnipotētem, ipsum ego dico mortuorum suscitatorem: Si dixeris, Non potest fieri: derogas omnipotenti. Si autem credis illum omnipotentem, me quare respuis ista dicentem? Si diceremus carnem resurrecturam vt esuriat, & sitiat, vt ægrotet, vt laboret, vt corruptionibus subiiciatur, merito credere non deberes. Habet enim modo caro ista has necessitates, vel calamitates. Et hoc vnde? Causa peccatum est, in quo peccauimus, & omnes ad corruptionem nati sumus. Malorum omnium nostrorum causa peccatum est. Non enim sine causa homines mala ista patiuntur. Iustus est Deus, omnipotens est Deus, nullo modo ista pateremur, si non mereremur. Sed cum essemus in pœnis, ad aquas venimus de peccatis, dominus noster Iesus Christus voluit esse in pœnis nostris sine peccatis suis, sustinendo sine culpa pœnam & culpam soluit & pœnam. Culpam soluit peccata donando, pœnam soluit à mortuis resurgendo. Hoc promisit, & nos in spe ambulare voluit: perseueremus, & ad rem perueniemus. Caro resurget incorruptibilis, caro resurget sine vicio, sine deformitate, sine onere ac pondere, quàm nunc tibi facit tormentum, postea tibi erit ornamētum. Ergo si bonum est habere corpus incorruptibile, quare hoc facturum Deum volumus desperare? Philosophi seculi huius, qui magni fuerunt, & docti, & cæteris meliores, animam humanam immortalem esse senserunt, nec solum senserunt, sed quantis potuerunt argumentationibus defenderunt, & ipsas defensiones conscriptas posteris reliquerūt. Sunt libri, leguntur. Ideo istos philosophos dixi aliis fuisse meliores in comparatione peiorum, quia fuerunt philosophi, qui dicerent, homini, cum mortuus fuerit, nullam vitam postea remanere, Talibus ille vtique præponendi sunt. Et in quo illi meliores erant, quamuis in multis à veritate deuiantes, tamen in quo erant isti superiores, veritati fuerant propinquantes. Hi ergo, qui sensē-

Platonicos inuit.

runt, atque dixerunt animas humanas immortales, de malis hominum, de ærumnis, erroribúsque mortalium quæsierunt causas, quantum homines potuerunt, & dixerunt sicut potuerunt, præcessisse nescio quæ in alia vita peccata, quorum peccatorum merito ista corpora velut carcerem animæ mererentur. Deinde quæsitum est ab eis, quòd postea, cū fuerit homo mortuus, quid erit. In hoc cōtriuerunt ingenia sua, & laboraueruēt quantum ingenia potuerunt reddere hominibus rationem vel sibi, vel aliis: & dixerunt, animas hominum male viuentiū immundas pessimis moribus, cum exierint de corporibus, rursus continuo reuolui ad alia corpora, & pœnas hic luere, quas videmus: eas vero animas, quæ bene vixerunt, cum exirent de corporibus, ire ad superna cælorum, requiescere ibi in stellis, & luminibus istis conspicuis, vel quibuscunque cæleſtibus, abditísque secretis, obliuiſci omnium præteritorum malorum, & rursus delectari redire ad corpora, & venire iterum ad ista patiēda. Hoc ergo interesse voluerunt inter animas peccatorum, & animas iustorum, quia peccatorum animas de proximo statim cum exierint de corporibus, dicunt reuolui ad alterā corpora, iustorum autem animas diu esse in requie, non tamen semper, sed rursus delectari corporibus, & de summis cęlis post tantam iustitiam ad ista mala facere ruinam. Hoc dixerunt valde magni philosophi mundi huius, de quibus dicit scriptura nostra: Stultam fecit Deus sapientiam huius mundi. Si sapientiam, quanto magis stultitiam? Si sapientia mundi stultitia est apud Deum,

1.Cor.1.

stultitia mundi quàm longe est à Deo? Est tamen

1.Cor.3.

quædam stultitia mundi huius, quæ peruenit ad

1.Cor.1.

Deum, de qua dicit Apostolus: Quoniam in sapientia Dei non cognouit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes. Et dicit: Iudæi signa petunt, & Græci sapientiam quęrunt: nos autem prædicamus Christum crucifixū, Iudæis quidem scandalum, gentibus stultitiam, ipsis autem vocatis Iudæis, & Grȩcis Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam. Venit dominus Christus sapientia Dei, cælum tonat, ranæ taceant. Quod dixit veritas, verum est. Quòd dixit in malo quidem esse genus humanum causa peccati, manifestum est. Sed qui crediderint in mediatorem, qui constitutus est medius inter Deum, & homines, inter Deum iustum, & homines iniustos, medius homo iustus, humanitatem habens de imo, iustitiam de summo, & ideo medius, hinc vnum, & vnum inde, quia si vtrunque inde ibi esset, si vtrūque hinc nobiscum iaceret, medius non esset. Qui ergo crediderit in mediatorem, & fideliter, ac bene vixerit, exit quidem de corpore, & erit in re-

sed cognoscétes. Vnde cognoscétes? Ex his quę fecit. Interroga pulchritudiné terræ, interroga pulchritudiné maris, interroga pulchritudiné dilatati, & diffusi aëris, interroga pulchritudiné cæli, interroga ordiné syderũ, interroga solé fulgore suo diem clarificantem, interroga lunam fulgore suo sequẽtis noctis tenebras temperantem, interroga animalia, quæ mouentur in aquis, in terris, quæ volant in aëre, latentes animas, perspicua corpora visibilia regenda, inuisibiles regentes: interroga ista. Respondent tibi omnia, Ecce vide pulchra sumus: pulchritudo eorum, confessio eorum est. Ista pulchra mutabilia quis fecit, nisi incommutabilis pulcher in seipso? Deniq; homines vt possent intelligere, & cognoscere Deũ vniuersi mundi creatorem, in ipso homine interrogauerunt hęc duo corpus & animam, hoc interrogabant quod & ipsi gestabant, videbant corpus, animam non videbant. Sed corpus nisi de anima non videbãt. Videbant enim per oculum, sed intus erat, qui per fenestras aspiciebat. Denique discedente habitatore, iacet domus. Discedente qui regebat, cadit quod regebatur. Et quoniam cadit, cadauer vocatur. Nónne ibi oculi integri? Etsi pateant, nihil vident. Aures adsunt, sed migrauit auditor. Linguæ organum manet, sed abcessit musicus, qui mouebat. Interrogauerunt ergo ista duo, corpus, quod videtur, & animam, quæ non videtur, & inuenerunt melius esse illud, quod non videtur, quàm illud, quod videtur, maiorem esse animam latentem, deteriorem carnem apparentem. Viderunt ista, intuiti sunt, discusserunt vtrunque, & inuenerunt vtrunque mutabile in ipso homine. Mutabile corpus per ætates, per corruptiones, per alimenta, per refectiones, per defectiones, per vitam, per mortem. Trãsierunt ad animam, quam vtique comprehenderant meliorem, & inuisibilem, mirabantur, & inuenerunt & ipsam mutabilem, modò velle, modò nolle, modò scire, modò nescire, modò meminisse, modò obliuisci, modò timere, modò audere, modò ire in sapientiam, modò in stultitiam deficere. Viderunt & ipsam mutabilem, transierunt & ipsam. Quæ fierunt enim aliquod immutabile. Sic ergo peruenerunt ad cognoscendum Deum, qui fecit, per ista, quæ fecit: sed non sicut Deum honorauerunt, aut gratias egerunt: vt ipse
Rom.1. dicit Apostolus, Sed euanuerũt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum, dicẽtes se esse sapientes, stulti facti sunt. Et quò peruenerunt? Et immutauerunt, inquit, gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis. Idola dicit. Et parum erat facere idolum ad speciem hominis, & ad sui operis similitudinem addicere artificem, parum fuit hoc. Sed insuper quid? Et voluerum, & quadrupedum, & serpentium. Omnia quippe ista quasi muta animalia, & irrationabilia illi quasi magni sapientes deos sibi fecerunt. Reprehendebam quando adorabas imaginem hominis, quid tibi faciam, quando adoras imaginem canis, imaginé colubri, imaginem crocodili? Peruenerunt vsque ad ista. Quãtum quærentes in superna euicti sunt, tantum cadentes in ima demersi sunt. Altius enim mergitur quod de alto cadit. Hi ergo, sicut hodie vos commonui, quæ fierunt quod posteà, id est, quod post hanc vitam sit futurum. Quę fierunt sicut homines, sed quando inuenirent, cum homines essent, doctrinam Dei non habuerunt, Prophetas non audierunt, non potuerunt inuenire, suspicati sunt. Retuli heri vobis suspiciones illorum. Exeũt animæ malæ, inquiunt, & quia immundæ sunt, continuo in alia corpora reuoluuntur. Exeũt animæ sapientium atque iustorum: & quia bene vixerunt, volant ad cælum. Age bene, bene inuenisti illis locum, volantes ad cęlum peruenerunt. Et quid ibi? Ibi erunt, inquiunt, & requiescent cum diis. Sedes eorum erunt stellæ. Non malum habitaculum illis inuenistis, vel ibi illas dimittite, nolite illas deiicere. Sed, inquiunt, Post tempora lõga, facta penitus obliuione veterum miseriarum, incipiunt velle reuerti ad corpora, & delectabit eas venire: & rursus veniunt ad ista patienda, ad ista toleranda, ad obliuiscendum Deum, ad blasphemandum Deum, ad sequendas corporis voluptates, ad pugnas contra libidines. Veniunt ad istas miserias, vnde & quo? Dic mihi quare? Quia obliuiscuntur, Obliuiscuntur & delectationem carnis, hoc solùm mali sui meminerunt, vnde rueerunt. Veniunt. Quare? Quia delectat eos rursus in corporibus habitare. Vnde delectat eos, nisi per memoriam, quia ibi aliquando habitauerũt? Dele totam memoriam, & fortè residuam facies sapientiam. Nihil remaneat quod reuocet. Et horruit quidam autor ipsorum, cui demonstrabatur, vel qui inducebat apud inferos demonstrantem patrem filio suo. Nostis enim propè omnes hæc, atque vtinam pauci nosceretis: Sed pauci nostris in libris, multi in theatris, quia Æneas descendit ad inferos, & ostendit illi pater suus animas Romanorum magnorum venturas in corpora: expauit ipse Æneas, & ait, O pater, an ne aliquas ad *Virg. lib. 6. Æneid.* cælum hinc ire putandum est, Sublimes animas, iterúmque ad tarda reuerti corpora? Sentiendum ne est, inquit, quòd eant ad cælum, & iterum redeant? Quæ lucis miseris tam dira cupido? Melius filius intelligebat, quàm pater exponebat. Reprehendit cupiditatem animarum rursus in corpora redire volentium. Dixit diram cupiditatem, dixit eas miseras, nec erubuit eas. Ad hoc, Philosophi, perduxistis, vt purgentur animæ, peruenianț ad summam munditiam, & per ipsam munditiam obliuiscantur omnia, & per obliuiones miseriarũ redeant ad miserias corporum. Dicite obsecro, Nónne etiam hac fi vera essent, inquam, quæ sine dubio falsa, quia fœda sunt, nónne melius nescirentur? An fortè dicturus es mihi, non eris sapiẽs, si ista nescieris. Vt quid illa sciam, possúmne esse modò melior, quàm tunc ero in cælo? Si in cælo, quando ero melior, & perfectior, obliuiscar omnia, quæ hic didici, & hæc ibi melior nesciturus sum, sine modò illa nescire. In cælo habitantem dicis omnia obliuiscentem, sine in terra esse horum omnium nescientem. Deinde rogo te, an sciãt se istæ animæ in cælo, passuras esse rursus huius vitæ miserias, an nesciunt? Elige quod volueris. Si sciunt se passuras esse tantas miserias, quomodo sunt beatę, miserias suas futuras cogitantes? Quomodo sunt beatæ, vbi sunt sine securitate? Sed video quid eligas, dicturus es nesciunt. Laudas ergo ibi hanc ignorantiam, quam me nunc habere non finis, docendo me in terra, quod me nesciturum dicis in cælo. Nesciunt, inquis. Si nesciunt, & se non putant passuras, errando sunt beatæ. Quod enim passurę putant se non passuras, quod fallum putare, quid est aliud quàm errare? Erunt ergo errore

rore felices, erunt beatæ non à ternitate, sed falsitate, Liberet nos veritas, vt beati verè esse possimus, quoniam non vacat sermo redemptoris nostri, Si vos filius liberauerit, tunc verè liberi eritis.
Ioan.8. Ipse enim dixit, Si manseritis in verbo meo, verè discipuli mei eritis, & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos. Deinde audite aliud peius, aliud dolendum, vel potius irridẽdum hic sapiẽs, hic philosophus, hoc est interrogatus: Verbi gratia, Pythagoras, Plato, Porphyrius, & nescio quis alius ipsorum, Quare philosopharis? Propter, inquit, beatam vitã. Quando habebis istam beatam vitam? Cum hoc corpus, inquit, reliquero in terra. Modo ergo misera vita geritur, sed spes est beatæ vitæ: ibi beata vita geritur, sed spes est miseræ vitę. Ergo, si spes nostræ infelicitatis est felix, & felicitas infelix abiiciamus hęc, & vel redeamus quia falsa sunt, vel doleamus quia magna existimantur. Sũt enim ista, fratres mei, magna, magnorum deliramenta doctorum. Quanto melius tenemus magnorum sacramenta doctorum? Amore corporum dicunt redire animas purgatas, mundatas, sapientes, purgatas animas amore corporum redire ad corpora. Ergo anima purgata si sic amat, nónne amor iste magnæ sunt sordes? Sed corpus
1. Petr. 4. est omne fugiendum, magnus eorum Porphyrius philosophus, fidei Christianæ acerrimus inimicus, quia iam Christianis temporibus fuit, sed tamen ab ipsis deliramentis erubescendo, à Chri-
22. de Ciuita. Dei Cap. 26. stianis ex aliqua parte correptus, dixit, Corpus est omne fugiendum. Omne dixit, quasi omne corpus vinculum ærumnosum sit animæ. Et prorsus si corpus qualecunque est fugiendũ: non est vt laudes eius corpus: & dicas, quomodo Deo do-
Sapien. 9. cente fides nostra laudat corpus: quia & corpus quod modo habemus, quamuis habeamus hinc de peccato pœnam, & corpus, quod corrumpitur, aggrauat animam: tamen habet corpus istud speciem suam, dispositionem membrorum, distinctionem sensuum, erectam staturam, &c. quæ bene considerantes stupent. Veruntamen illud omnino incorruptibile, omnino immortale, omnino ad mouendum agile & facile erit. Sed ait Porphyrius, Sine causa mihi laudas corpus. Qualecũque corpus, si vult esse beata anima, corpus est omne fugiendum. Hoc dicunt philosophi, sed errant, sed delirãt. Cito probo, nec dio diutius disputare, libros vestros lego, quia illa, quæ prædicata sunt, debent habere subditum. Duo enim sunt inuicẽ sibi connexa, prædicata, & subdita. Superat omnia Deus, huic cuncta sunt subdita. Et anima si habet aliquem honorem apud Deum, debet habere aliquid subditum. Sed nolo hinc diutius disputare, libros vestros lego, mundum istum animal dicitis, id est, cælum, & terram, maria, omnia, quæ sunt ingentia corpora, & immensa vsquequaque elementa. Totum hoc vniuersum corpus, quod ex his elementis omnibus constat, dicitis esse animal magnum: id est, habere animam suam, sed sensus corporis non habere, quia extrinsecus nihil est est quod sentiri possit: habere tamen intellectum, hærere Deo: & ipsam animam mundi vocari Iouem, vel vocari Hecatẽ, id est, quasi animam vniuersalem mundum regentem, & vnum quoddam animal facientem: eundémque mundum æternum esse dicitis, superfuturum, finem non habiturum. Si ergo æternus mundus, & sine fine manet mundus, & animal est mundus, anima ista semper tenetur in mundo, certè corpus est omne fugiendum. Quid est quod dicebas, Corpus est omne fugiendum? Ego dico beatas animas incorruptibilia corpora semper habituras. Tu qui dicis, corpus omne fugiendum, occide mundum. Tu dicis, vt fugiam de carne mea, fugiat Iupiter tuus de cælo, & terra. Quódque inuenimus eundem Platonem magistrum istorum omnium, in libro quodam suo, quem scripsit de constitutione mundi, inducere Deum factorem deorum, facien- *In Timæo.* tem scilicet deos cælestes, stellas omnes, solem & lunam. Dicit ergo Deum opificem deorum cælestium, dicit ipsas stellas habere animas intellectuales, quæ intelligunt Deum, & corpora visibilia, quæ cernuntur. Dico vt intelligatis, sol iste, qui videtur, non videretur, nisi corpus esset. Hoc verum est: stella vlla, vel luna non videretur, nisi corpus esset, verum dicit. Ideo dicit & Apostolus, *1. Cor. 15.* Et corpora cælestia, & corpora terrestria. Et sequitur, Alia gloria cælestium, alia & terrestrium. Et rursus dicens de gloria cælestium corporum Apostolus adiunxit, & ait, Alia gloria solis, alia gloria lunæ, alia gloria stellarũ. Stella enim à stella differt in gloria, sic & resurrectio mortuorum. Videtis, quia promissa est sanctorum corporibus claritas, & diuersa species claritatis, quia diuersa sunt merita charitatis. Sed illi qui dicunt, stellæ istæ, quas videtis, corpora sunt quidem, sed habẽt suas animas intellectuales, & sunt dij iterum de corporibus, quia corpora verũ dicunt. Sed vtrum habeant animas suas, vt quod discutio modo veniamus ad rem: Inducitur Deus à Platone ipso alloqui deos, quos fecit de corporali, & incorporali substantia, atque inter cętera dicere illius. Quoniam estis orti, immortales esse, & indissolubiles non potestis. Iam ad istam vocem illi intremiscere poterant. Quare? Quia immortales esse cupiebant, & mori nolebant. Ergo vt eis auferret timorem, secutus adiunxit atque ait, Non tamẽ dissoluemini, neque vos vlla mortis fata periment, nec erunt valentiora quàm consilium meum, quod maius est vinculum ad perpetuitatem vestram, quàm illa, quibus colligati estis. Ecce Deus securitatem dat diis à se factis: securitatem illis dat immortalitatis: securitatem illis dat quòd non relinquant globos corporum suorum. Certè corpus est omne fugiendum. Quãtum existimo responsum est illis, sicut intelligere potestis, sicut & nos loqui possumus, quantum hora sermonis permittit, quantum capacitas nostra sinit, responsum est eis. Iam vero quod & ipsi dicant de resurrectione corporum quasi acute, & non eis, sicut arbitrantur, etiam nos respondere possumus, multum est vt hodie vobis dicam. Sed quia semel promisi vobis, per istos dies istam de resurrectione carnis quæstionem esse versandam, ad ea, quæ restant, adiuuante domino, & aures, & corda in crastinum præparate.

EIVSDEM IN EODEM
die de resurrectione corporum contra Gentiles, Homil. 8.

Diebus his sanctis resurrectioni domini dedi- *Serm. 147. de temp.* catis, quantum donante ipso possumus de carnis resurrectione tractemus. Hæc enim fides est nostra, hoc donũ in domini nostri Iesu Christi

nobis carne promissum est, & in ipso præcessit exemplum. Voluit enim nobis, quod promisit in fine, non solum pronuntiare, sed etiam demõstrare. Illi quidem, qui tunc fuerunt, cum illum viderent, & cum expauescerent, & spiritum se videre crederent, soliditatem corporis tenuerunt. Locutus est enim non solum verbis ad aures eorum, sed etiam specie ad oculos eorum, parúmq; erat se præbere cernendum, nisi etiam offerret pertractandum, atque palpãdum. Ait enim, Quid turbati estis, & cogitationes ascẽdunt in cor vestrum? *Luc. 24.* Putauerunt enim se spiritum videre. Quid turbati estis, inquit, & cogitationes ascendunt in cor vestrum? Videte manus meas, & pedes meos: Palpate, & videte: quia spiritus ossa, & carnem nõ habet, sicut me videtis habere. Contra istam euidentiam disputabant homines. Quid enim aliud facerent homines, qui ea, quæ sunt hominum sapiunt, quàm sic disputare de Deo contra Deum. Ille enim Deus est, isti homines sunt. Sed Deus nouit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. In homine carnali tota regula intelligendi est consuetudo cernendi. Quod solent videre, credunt, quod non solent, non credunt. Præter consuetudinem facit Deus miracula, quia Deus est: Maiora quidem miracula sunt tot quotidie homines nasci, qui non erant, quam paucos resurrexisse qui erant: & tamen ista miracula nõ consideratione comprehensa sunt, sed assiduitate viluerunt. *Matth. 27.* Resurrexit Christus, absoluta est res. Corpus erat, caro erat, pependit in cruce, emisit animam, posita est caro in sepulchro. Exhibuit illam viuam, qui viuebat in illa. Quare miramur? Quare non credimus? Deus est, qui fecit. Considera autorem, & tolle dubitationem. Quærunt ergo homines, vtrum corruptio ista corporis, quam sentiunt in carne sua, futura sit in resurrectione mortuorum? Dicimus non futuram. Respondent nobis; Si corruptio nõ erit, quare manducabitur? Aut si non manducabitur, quare post resurrectionem dominus manducauit? Modo Euangelium cum legeretur audiuimus, quia cum exhiberet se viuũ oculis, manibúsque discipulorum suorum, parum illi visum est ad demõstrandam euidentiam corporalem: sed addidit, Habetis hic aliquid, quod manducetur? *Luc. 24.* Et obtulerũt ei partem piscis assi, & fauum mellis, mãducauit, & reliquias dedit eis. Dicitur enim nobis. Si corruptio corporis non resurget, quare manducauit dominus Christus? Legistis quia manducauit, nunquid legistis quia esuriuit? Quòd manducauit Iesus, potestatis fuit, non egestatis. Si desideraret manducare, egeret. Rursus si manducare nõ *Genes. 18.* posset, minus valeret. Nunquid & angeli quando susceptí sunt hospitio à patribus nostris nõ manducauerunt, & tamen corruptibiles non fuerunt? *Thob. 12.* Rursus dicunt, Resurgent vitia, quæ erant in corpore humano cum quibus moritur homo? Respondemus, Non resurgent vitia. Et dicitur nobis: Quare ergo dominus cum suorum vulnerum cicatricibus resurrexit? Quid adhuc dicimus, nisi quia & hoc potestatis fuit, non necessitatis. Sic resurgere voluit, sic voluit quibusdam dubitantibus exhibere in illa carne cicatrices vulneris, vt sanaret vulnus incredulitatis. Adhuc disputant, & quærunt à nobis: Paruuli, qui moriuntur, paruuli resurrecturi sunt, an ætas erit plena teuiuiscentium, quorum erat parua morientium? Hoc quidem in scripturis definitum non inuenimus. Incorruptibilia corpora, & immortalia resurrectura promissa sunt. Sed si parua ætas redditur, si statura pusilla reuocatur, nunquid & propterea infirmitas reuocatur? Si parui erunt, nunquid iacebunt, & ambulare non poterunt? Credibilius tamen accipitur, & probabilius & rationabilius plenas ætates resurrecturas, vt reddatur munere, quod accesserum erat tempore. Nec enim crediturí sumus senectam resurrecturam anhelam, & curuam. Postremo corruptionem tolle, & quod vis adde. Sed, inquis? Quo modo erit terrenum corpus in cœlo? Philosophi enim gentium illi valde magni, quorum vobis iàm vel insanas certè vel humanas sententias intimaui, quæ fierunt quippe ista non spiritu Dei, sed coniectura cordis humani: hinc maximè faciunt quęstionẽ, tractant subtiliter de momentis ponderum, & ordine elementorum: & dicunt, quòd etiam videmus mundum sic esse dispositum, vt ima sit terra tanquam in fundo eius, secunda aqua superfundatur terræ, tertius aër veniat, quartus æther cũcta cooperiat. Illud elementum supernum, quod æthera appellant, ignem dicunt esse liquidum, & purum, inde sydera esse formata, ibi nihil esse posse terrenum, quoniam ordo ponderum non admittit. Si dicamus eis, nostra corpora in terra esse noua victura, & in cælo non futura, audaciter, & temerè, imò infideliter dicimus. Credere enim debemus talia corpora nos habituros, vt vbi velimus, quando voluerimus, ibi simus. Nam si respondemus ad absoluendam de ordine ponderum quæstionem, in terra nos esse victuros, de ipso corpore domini nobis est quæstio, cum quo ascendit in cœlum. *Mar. 16.* Audistis quod de Euangelio modo recens sonuit in auribus nostris, quia eleuatis manibus suis, benedixit eis, & factum est, vt beneditceret eis, recessit ab eis, & ferebatur in cælum Christus dominus. Qui ferebatur in cælum? Dominus Christus. Qui Dominus Christus? Quid enim, separaturus es hominẽ à Deo, & facturus es aliam personam Dei, aliam hominis, vt iam non sit trinitas, sed quaternitas? Quomodo tu homo anima es, & corpus, & sicut anima, & corpus vnus est homo, ita Deus, & homo vnus est Christus, Sed verbum non recessit à patre, & ad nos venit, & patrẽ non deseruit, & in vtero carnem accepit, & mundum rexit. Quid ergo leuatum est in cælum, nisi quod sumptum est de terra? Id est caro illa, corpus illud: de quo loquens ad discipulos ait, Palpate, & videte, quia spiritus ossa, & carnem non habet, sicut me videtis habere. Credamus, hoc fratres, & si argumenta philosophorum difficilè soluimus, illud quod demonstratum est in domino, sine difficultate fidei teneamus. Illi garriant, nos credamus. Sed non potest, inquiunt, esse terrenum corpus in cælo. Quid si hoc velit Deus, Respondo contra Deum, & dic non potest Deus. Nónne & tu quicũque Paganus dicis omnipotentẽ Deum? Nónne in libro Platonis, quod hesterno die declarauí, legitur dixisse Deus non factus, diis à se factis. Quoniam estis orti, immortales quidẽ esse & indissolubiles non potestis, non tamen dissoluemini, neque vlla vos mortis fata periment, nec erunt valentiora, quàm consilium meum, quod maius est vinculum ad perpetuitatem vestram, quam illa quibus estis colligati? Totum ad voluntatem suam redegit Deus, qui potest & quod impossibile

De ciuitat. Dei libro 12. cap. 26.

impossibile est. Nam quid est aliud, non potestis esse immortales, sed vt non moriamini, ego facio, nisi & quod fieri non potest, ego facio? Volo tamẽ aliquid etiam de diuersitate disputare. Rogo dic mihi, Terra terra est, Aqua aqua est, Aër aër est, Æther est cælum; Et ignis ille liquidus cęlum est. Quatuor nempe ista grauida quasi construxerũt, & ædificauerunt mũdum: hoc est, ex his quatuor ædificatus est mundus. Quod in imo sit, terra est, Quod desuper, aqua. Quod super aquam, aër est, Quod super aërem, cælum est, æther est. Corpora solida quæ tenentur, atque tractantur, non humida dico, quę labuntur, & fluunt, corpora dico, tractabilia, vnde sunt? Terræ deputanda sunt an aquæ, an aëri, an ætheri, Respondebis es, Terræ. Terrenum ergo corpus est lignum? Planè terrenum. In terra nascitur, in terra alitur, in terra crescit. Tractabile est, non fluxibile. Redi mecum ad illum ordinem ponderum. Terra est in fundamento. Ordinem sequere. Quid super terram? Aquæ. Quare lignum natat super aquam? Terrenum est corpus. Si reuoces ad illum ordinem ponderum, sub aqua esse debuit, non supra. Inuenimus inter terram & lignum aquam mediam, super terram aquam, & super aquam iterum terram quãdoquidem lignum terra est. Perdidisti illum ordinem, tene fidem. Ergo terrena corpora inuenta sunt super elementum, quod secundum est in ordine elementorum, quando natant ligna, neque merguntur. Attende aliud, quod plus mireris. Corpora ipsa grauissima, & tamen terrena mox vt dimissa fuerint super aquam, continuo demerguntur, & ad ima profunda perueniunt, sicut est ferrum, postremo sicut est plumbum. Quid enim plumbo grauius? accedit tamen manus artificis ad plumbum, facit inde aliquod vas concauum, & natat plumbum super aquam. Ergóne non Deus dabit corpori meo, quod dat artifex plumbo? Deinde aquam ipsam vbi ponitis? Redite ad ordinem elementorum. Certe respondebitis, quòd aqua sit super terram. Quare ergo, antequam in terra currant, pendent in nubibus flumina? Reuoca nunc considerationem tuam, & cogitationem ad ea, quæ dicturus sum, si domino adiuuante, explicare potuero. Quid facilius mouetur, quid velocius agitatur, grauius corpus, an leuius? Quis non respõdeat, leuius? Leuiora enim corpora facilius mouentur, velocius aguntur, grauiora difficilius, atque tardius. Certe regulam fixisti, certe considerasti, & circumspectis omnibus respondisti, quia facilius mouentur, & aguntur velocius corpora leuiora quàm grauiora. Ita est, dicis. Respondeo ergo mihi. Quare leuissima aranea tarde se mouet, & grauis equus velociter currit? De ipsis hominibus loquar, maius corpus hominis grauius est, breuius corpus, quod minus habet ponderis, leuius est. Ita vero est, si alius portet. Si autem ipse homo corpus suum portat, validus currit, macer languore vix ambulat. Appende macrum, & robustum hominem, illum languore vix paucas libellas appendentem, illum salubritate corporis multa pondera in carne sua gerentem. Tenta tu ambos tollere, grauis est validus, leuis est macilentus. Recedat portator, appareat ambulator, ipsos dimitte sibi, ferãt corpora sua, video validum, robustúmque currẽtem. Si hoc valet sanitas, immortalitas quid valebit? Dabit ergo Deus miram facilitatem, miram leuitatem. Non sine causa illa corpora spiritalia nuncupata sunt, non ideo dicta sunt spiritalia, quia erunt spiritus non corpora. Nam ista quæ modo habemus dicuntur animalia corpora, & tamen animæ non sunt, sed corpora: sic illa spiritalia dicuntur, sed non sunt spiritus, nisi quia ad nutum spiritus seruient. Nihil tibi contradicit ex te, nihil in te rebellat aduersus te: non ibi erit quod *Galat. 5.* Apostolus gemit, Caro concupiscit aduersus spi- *Rom. 7.* ritum, spiritus aduersus carnem: non ibi erit, Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. Hæc bella ibi non erunt, pax ibi erit, pax perfecta ibi erit. Vbi volueris, eris: sed à Deo non recedes. Vbi volueris, eris: sed quocunque ieris, Deum tuum habebis. De quo beatus eris, semper cum illo eris. Nemo ergo fallat, nemo argumentetur, nemo sua suspicione deliret. Quid nobis promisit Deus? Venturum esse certissimè teneamus. Quando videbatur Christus, fratres mei, quando spiritus putabatur, vt se corpus esse persuaderet, non solum præbebat oculis videndũ, sed etiam manibus contrectandum. Quibus ad exhibendam fidei veritatem in corpore dignatus est etiam non necessitate sed potestate cibum sumere. Tamen adhuc illis præ gaudio trepidantibus, firmamentum cordis adhibuit de sanctis scri- *Luc. 24.* pturis: & ait illis, Hæc sunt verba, quæ locutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum, quoniam necesse est impleri omnia, quæ scripta sunt, in lege Moysi, & prophetis, & psalmis de me. Tũc aperuit illis sensum: sicut Euangelium loquitur, quod modo lectum est, vt intelligerent scripturas: & dixit eis, Quia sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam in remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Hierosolymis. Illud non vidimus, sed hoc videmus. Quando ista promittebantur, nondum videbantur. Apostoli Christum præsentem videbant, sed toto orbe terrarum diffusam Ecclesiam non videbant. Videbant caput, & de corpore credebant: habemus vices nostras, habemus gratiam dispensationis, & distributionis nostræ ad credendum certissimis documentis, tempora nobis in vna fide sunt distributa. Illi videbant caput, & credebant de corpore, nos videmus corpus, credamus de capite.

EIVSDEM IN EODEM *die, Homilia 9.*

AGnus ille legalis, cuius immolatione anti- *Sermo 150. de temp.* quus Hebræorum populus Ægyptiæ seruitutis iugum abiecit, quomodo multimodis sa- *Exod. 12.* cramentis veriorem sanctæ Ecclesiæ hostiam in figura sui contineat, tunc potissimum ipsa rerum veritate probatum est, quando Pascha nostrum *1. Cor. 5.* immolatus est Christus, qui sicut ouis ad occisio- *Esa. 53.* nem ductus est, & sicut agnus coram tondente se sine voce, sic non aperuit os suum. Iste est agnus, qui in altari crucis hostia viua Deo patri pro nobis in odorem suauitatis oblatus transtum nobis de regione vmbræ mortis ad terram repromissionis patefecit. Iste est, inquam, qui simul victima, & sacerdos, omnem veteris sacerdotij, & sacrificij vmbram clara luce reuelando figuris, & *Matth. 9.* ænigmatibus finem imposuit: nouo autem Ecclesiæ

Christus ecclesiæ nouum sacrificium, et sacerdotium initiauit.

clesiæ populo nouum sacerdotium, & nouum sacrificium initiauit, vt videlicet nouum vinum in vtres nouos mitteretur. Quòd si granũ frumenti cadens in terram, & mortuum tam mirabiliter omnia innouauit, multo magis in seipso rediuiuum cum fructu multiplicato resurgens cuncta fœcundauit, & non solum spiritalibus rationabilis terræ incrementis, sed & ipsis quoque terrenis seminibus hoc tempore ampliorem prouentum dedit. Vnde modo in germina erumpentis terræ tota hilarior facies, vario suorum fructuum ornatu omnem hactenus quasi mortuam rerũ naturam resurgenti suo domino conresuscitat: vbi arborum, & herbarum grata venustas, diuerso, quidem germinum munere, pari tamen gestu lætitiæ, singulari huic solennitate festiua occurrit. De cæli autem nunc vsque quodammodo tristi, tandem vero læta facie quid dicam, quæ aliquandiu iam densa caligine nubium adoperta aëris
Psal.84. huius sparium omne turbauit? Et ecce repente quasi iustitia de cælo in terram prospiciente, mira serenitas mundo arridet, & in vnam lætitiam cæli, & terræ vota concurrunt, vt Deum, & hominem Christum communi exultatione excipiant, qui communem vtrisque pacem afferre venerat, & medium parietem maceriæ soluens, fecit vtraque vnum. Hinc astrorum omnium fomes, splendor ille solaris suam frõtem admodum rugatam, iam iámque expurgat: & quasi rex conspicuus in diademate capitis sui, in die desponsationis suæ, & in die lætitiæ cordis sui cæteris stellis velut comitibus suis largiora luminis sui dona impendit. Luna enim ab ipso ortus sui die semper in quodam sui dispẽdio posita, ad paschalia gaudia pleno se lumine parat. Et vt cuncta breuiter perstringam, sicut omne, quod in rebus subsistit diuina dispensatione hominis imperio seruit, sic de salute humana omnibus vna exaltatio incũbit. Cùm igitur pro homine omnis creatura tantis indiciis sua gaudia monstret, consequens est, vt ab hominibus ipsis testimonia tali lætitiæ nõ desint. Præ-
Gene.2. figurata est in protoplasto Adam Christi resurrectio, quia sicut ille post soporem surgens, Euam de latere suo fabricatam agnouit, ita Christus à morte resurgens ex vulnere lateris sui ædificauit Ecclesiam. Noë quoque vir agricola, cum plantasset vineam, & inebriatus vino obdormisset, & discoopertus iaceret in tabernaculo suo, expergefactus à somno filio suo verecundiam suam non celanti maledictum perpetuæ seruitutis imponens, Christum significauit: qui vineam suam
Gene.9. fecit Ecclesiam, cuius amore poculo passionis inebriatus, & assumpæ carnis tegmine nudatus à
Cantic.5. mortuis resurrexit, sicut ipse ait in Canticis, Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa? Ionas vero qualiter, & ipse in se domini mortem, & resurrectionem expresserit, Euangelicus sermo aperte declarat. Quia igitur, fratres, omnis creatura quodam charitatis officio nostræ saluti congaudet, nostrum est ex hoc nobis in vsum viuendi aliquid trahere: ne communis omnium lætitia ius suũ in nobis amittat, quos causæ totius summa in capite spectat. Et primum quidem velut
Rom.12. oues pascuæ domini, in ara cordis igne charitatis assati, nosmetipsos offeramus hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem: & azymis continentiæ, mortificata iam habentes membra nostra, quæ sunt super terram, id est, fornicationem,
Colos.3. immunditiam, & cætera vitiorum ergastula declinemus, & in statione virtutum sedem nobis aptemus: mortuis quoque operibus abrenũtiantes, fructum optimum vt terra bona afferamus, exemplóque bonæ arboris in omni bonitate, & iustitia fructificemus. Ne vero & claritas solis nostræ desit conuersationi. Luceat lux nostra coram *Matth.5.* hominibus, vt videant opera nostra bona, & glorificent patrem nostrum, qui in cælis est. Si igitur ita agentes vltimus nos dies inuenerit, erit nobis quandoque in præmio ipsa quoque corporũ resurrectio, vbi, cum Christus apparuerit vita nostra, tunc & nos apparebimus cum ipso in gloria, *Colos.3.* qui viuit, & regnat Deus per omnia secula seculorum, Amen.

EIVSDEM IN EODEM *die, Homilia 10.*

SIc se habet, fratres charissimi: Sic se habet miseria nostræ conditionis, & Dei miseratio, vt *Sermo 151. de temp.* tempus mœstitiæ, tempus lætitiæ præcedat, id est, vt prius sit tempus mœstitiæ, posterius tempus lætitiæ. Prius sit tempus laboris, posterius quietis, prius sit tempus calamitatis, posterius fœlicitatis. Sic se habet miseria nostræ conditionis, vt diximus, & diuina miseratio. Tempus enim mœstitiæ, laboris, miseriæ, peccata nostra nobis repererunt. Tempus vero lætitiæ, quietis, fœlicitatis, nõ venit de meritis nostris, sed de gratia saluatoris. Aliud meremur, aliud speramus. Meremur mala, speramus bona. Hoc facit misericordia eius, qui creauit nos. Sed tempore miseriæ nostræ, & sicut scriptura loquitur, diebus natiuitatis nostræ nosse debemus, vnde debeat esse ipsa tristitia. Tristitia enim sic est, quomodo stercus. Stercus non loco suo positum immunditia est. Stercus non loco suo positum, immundam facit domum: loco suo positum, fertilem facit agrum. Videte stercoris locum ab agricola prouisum. Ait Apostolus, Et quis est qui me lætificet, nisi qui *2.Cor.2.* contristatur ex me? Et alio loco, Tristitia, inquit, *2.Cor.7.* secundum Deum pœnitẽtiam in salutem impœnitendam operatur. Qui secundum Deum tristis est, in pœnitentiam tristis est de peccatis suis. Tristitia de iniquitate propriam iustitiam parturit. Prius tibi displiceat quod es, vt possis esse quod non es. Quæ secundum Deum est, inquit, tristitia, pœnitentiam in salutem impœnitendam operatur. Pœnitentiam, inquit, in salutem. Qualem salutem? Impœnitendam. Quid est impœnitendam? Cuius te omnino pœnitere non possit. Habuimus enim vitam, cuius nos debuimus pœnitere, habuimus vitam pœnitendam, sed non possumus peruenire ad vitam impœnitendam, nisi per malæ vitæ pœnitentiam. Nunquid, fratres, vt dicere cœperam, in massa tritici purgata inuenies stercus? Tamen ad illum nitorem, ad illam speciem, & pulchritudinem per stercus peruenitur, rei pulchræ fœditas via fuit. Merito etiam dominus dicit in Euangelio de quadam arbore infruc- *Luc.13.* tuosa. Iam ecce triennium est, quòd venio ad eam, & fructum in ea non inuenio, præcidam illam, ne mihi agrum impediat. Intercedit colonus: Intercedit iam securis, imminente infructuosis radicibus, & penè feriente, intercedit colonus, quomodo intercessit Deo Moyses. Intercedit colonus,

lonus, & dicit, Domine, dimitte illam & hoc anno: Circunfodio ei, & adhibeo cophinum stercoris: si fecerit fructũ, bene: si quo minus, præcides eam. Arbor ista genus est humanũ. Visitauit istam arborem dominus tempore Patriarcharum, quasi primo anno. Visitauit eam tempore legis, & Prophetarum, quasi secundo anno. Ecce in Euangelio tertius annus illuxit. Iam quasi præcidi debuit sed interpellat misericors misericordẽ. Qui enim se volebat exhibere misericordem, ipse sibi opposuit intercessorem. Dimittatur, inquit, hoc anno, circunfodiatur ei fossa: lignum est humilitatis, adhibeatur cophinus stercoris, si fortè det fructum: imò quia dat fructum, ex parte non dat fructum, veniet dominus eius, & diuidet eam. Quid est, diuidet? Quia sunt boni, & sunt mali. Modo autem in vno cœtu tanquam in vno corpore sunt constituti. Ergo, fratres mei, vt dixi; Stercoris locus opportunus dat fructum, importunus autem locum facit immundum. Nescio quis tristis est, Inueni nescio quem tristem: Stercus video, locum quæro, dic, amice, vnde tristis es? Perdidi, inquit, pecuniam. Locus immundus, fructus nullus, audi-
2.Cor.7. diat Apostolum, Tristitia mundi mortem operatur. Non solum fructus nullus, sed magna pernicies. Sic & de cæteris rebus ad gaudia secularia pertinẽtibus, quas res longum est enumerare. Video alium tristantem, gementem, flentem. Multum stercoris video, & ibi locum quæro. Et cùm viderem tristem, flentem, inspexi & orantẽ. Orans nescio quid mihi bonæ significationis ingessit. Sed adhuc locum quæro. Quid enim sit iste orãs, gemens, magno fletu mortem reget inimicis suis? Etiam sic iam plorat, iam rogat, iam orat, locus immundus, fructus nullus. Plus est quod inuenimus in scripturis: Rogat vt moriatur inimicus ip-
Psal.108. sius, incidit in maledictionem Iudæ. Oratio eius fiat in peccatum. Inspexi alium rursus gementem, flentem, orantem, stercus agnosco, locum quæro. Intendi autem orationi eius, & audio dicentem,
Psal.40. Ego dixi, domine, miserere mei, sana animã meã, quia peccaui tibi: Gemit peccatum: Agnosco agrum, expecto fructum: Deo gratias. Bono loco est stercus, non ibi vacat, fructum parturit. Hoc est vere tempus fructuosæ mœstitiæ. vt conditionem mortalitatis nostræ, abundantiam tentationum, surreptiones peccatorum, aduersitates cupiditatũ, rixas concupiscentiarũ contra bonas cogitationes semper tumultuantium doleamus, hinc tristes sumus. Hoc tempus miseriæ nostræ, & gemitus nostri, quadraginta dies illi significãt ante pascha. Lætitia vero, quę posterior erit, quietis, fœlicitatis, vitæ æternæ, regni sine fine, quod nondũ est, his diebus quinquaginta, quibus diebus Deo laudes dicuntur, significatur. Significantur enim nobis tempora, vnum ante resurrectionem domini, alterum post resurrectionem domini. Vnum in quo sumus, alterum in quo nos futuros esse speramus. Tempus mœroris, quod significant dies quadragesimæ, & significamus & habemus. Tempus autem lætitiæ, & quietis, & regni, quod significant dies isti, significamus per Halleluia, sed nõdum habemus laudes. Sed nunc suspiramus ad halleluia. Quid est halleluia? Laudate Deum. Sed nondum habemus laudes, in Ecclesia frequentantur laudes Dei post resurrectionem, quia nobis erit perpetua laus post resurrectionem nostrã. Domini passio tempus nostrum significat, in quo nunc flemus. Flagella, vincula, cõtumeliæ, sputa, spinea corona, vinum fellitum, *Matth.25.* in spongia acetum, insultationes, opprobria, postremò ipsa crux, in ligno membra sacra pendentia, quid nobis significant, nisi tempus, quod agimus, tempus mœroris, tempus mortalitatis, tempus tentationis? Ideò fœdum tempus, sed fœditas ista stercoris sit in agro, non in domo. Mœror sit de peccatis, non de cupiditatibus fraudatis. Fœdum tempus, sed si bene vtatur, fidele tempus. Quid fœtidius agro stercorato? Pulchrior fuit ager, antequam cophinum stercoris haberet: perductus est ager ad fœditatem, vt veniret ad vbertatem fidei. Ergo fœditas huius temporis signum est, sed nobis sit ista fœditas tempus fertilitatis. Videamus ergo cum Propheta quid dicat: Vidimus eum. Qualem? Non habentem speciem, ne- *Esai.53.* que decorem. Quare? Alium Prophetam interro- *Psal.21.* ga: Dinumerauerunt omnia ossa mea. Dinumerata sunt ossa pendẽtis. Fœda species, crucifixi species, sed ista fœditas pulchritudinẽ parturit. Quã pulchritudinem? Resurrectionis: Quia, speciosus *Psal.44.* forma præ filiis hominum. Laudemus ergo, fratres, dominum, quia eius fidelia promissa retinemus, nondum accepimus. Patum putatis, quia promissorem tenemus, vt iam debitorem exigamus? Promissor Deus debitor factus est bonitate sua, non prærogantia nostra. Quid ei debemus, vt eum debitorem teneamus? An fortè quod audistis in psalmo: Quid retribuam domino? Primo *Psal.115.* quando dicit, Quid retribuã domino? verba sunt debitoris, non debitum exigentis. Prærogatum est illi, quid retribuã domino. Quid est, quid retribuam? Rependam. Pro qua re? Pro omnibus, quæ retribuit mihi. Quid retribuit mihi? Primò nihil eram & fecit me, perierã, quæfuit me, quærens inuenit me, captiuum redemit me, emptum liberauit me, de seruo fratrem fecit me. Quid retribuam domino? Non habes quid retribuas. Quando ab illo totum expectas, quid habes retribuere? Sed expecta. Nescio quid vult dicere. Cur quærit? Quid retribuam domino pro omnibus, quæ retribuit mihi? Circunspiciens vndique quid retribuat, quasi inuenit. Quid inuenit? Calicem salutaris accipiam. Retribuere cogitabas, adhuc accipere quærebas. Vnde rogo? Si adhuc accipere quæris, adhuc debitor eris, quando retributor. Si ergo semper debitor eris, quando retribues? Non inuenis quod retribuas, nisi quod dederis non habebis. Vide quando dicebas: Quid retribuam, ad illud pertinet quod dixisti: Omnis homo mendax. Qui enim voluerit dicere, quia retribuet aliquid Deo, mendax est: (Omnia ab illo speranda sunt, à nobis ipsis præter illum nihil nisi fortè peccatum) & mendacium de suo loquitur. Verè plenè de suo abundat homo, mẽdacium omnino hic habet & thesaurum mendaciorum; cor suum mentiatur quantum potest non deficit, fingat quicquid potest, mentiatur quicquid potest. Quare? Quia quod gratis habet, de se habet; *Matth.16.* non illud emit. Quando venitur ad veritatem, si *Psal.115.* verax vult esse, non erit de suo. Mendax Petrus de suo. Vbi mendax? Præmisit nobis dominus passionem, & dicit, Absit à te, non fiat illud. Omnis homo mendax. Vnde mendax? ipsum dominum audi: Non sapis, quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominis. Verax autem Petrus. Quando? Tu es Christus filius Dei viui. Vnde ista veritas homini mendaci

daci? Ecce homo dicit, Tu es Christus filius Dei viui: Quis dicit? Petrus. Quid erat Petrus? Homo qui dixit verum. Certè omnis homo mendax. Ecce, ecce lingua eius, ecce lingua de lingua eius. Quomodo omnis homo mẽdax? Audi, quia omnis homo mendax, quia de suo. Ergo vnde Petrus verax? Audi ipsam veritatem, Beatus es Simon bar-iona. Vnde beatus? De suo? Absit, quia tibi nõ reuelauit caro & sanguis, sed pater meus qui in cælis est. Laudemus ergo dominum, fratres charissimi, laudemus Deũ, dicamus halleluia. Significemus istis diebus diem sine fine. Significemus locum immortalitatis, tempus immortalitatis. Festinemus ad domum æternam. Beati, qui habitant in domo tua, in secula seculorum laudabunt te. Lex dicit, scriptura dicit, veritas dicit: Venturi sumus ad domum Dei, quæ est in cælis. Ibi non quinquaginta diebus Deum laudabimus, sed, quemadmodũ scriptum est: In secula seculorum. Videbimus, amabimus, laudabimus. Nec quod videbimus deficiet, nec quod amabimus peribit, nec quod laudabimus tacebit. Sempiternum totum erit, sine fine erit. Laudemus, laudemus, sed non solis vocibus, laudemus & moribus, laudet lingua, laudet vita, sed habeat charitatem infinitam cum vita: per dominum nostrum, qui viuit & regnat Deus per omnia secula seculorũ, Amen.

Psal.83.

EIVSDEM IN EODEM
die, Homil.11.

Serm. 153. de temp.

SAcramentum, dilectissimi, dominicæ resurrectionis diuina voluit prouidentia variis figuris rerum, & prophetarum oraculis aliquotiens præsignari, quatenus per omnes seculi labentis ætates omnis sanctorum spes ad illum tenderet solùm, qui est expectatio omnium gentium. Vnde illud quod in ipso mundi nascentis exordio

Genes 2. mater omnium viuentium Eua de costa viri dormientis est producta, matrem credentium Ecclesiam ex latere Christi in cruce morientis mõstrat

2.Cor.15. exortam, sicut in actu euigilantis Adæ figura est domini resurgentis à morte. Vnde dicit Apostolus, Factus est primus homo in animam viuẽtem:

Genes.9. secundus homo in spiritum viuificantem. Noë verò, qui in opere artæ & ipso suo nomine requiem Dei in sanctis significat, in eo vel maximè redemptoris nostri figuram repræsentat, quòd cum esset agricola vineam plantauit, & vini poculo ebriatus, in suo tabernaculo est denudatus. Quæ res ad illũ propriè spectat, qui calice passionis adeo factus est ebrius, vt ipso regmine corporis nudaretur ad tempus, & statim in resurrectione euigilans, illis daret benedictionẽ, qui in mysterio venerantur eius passionem, irrisoribus autem suis dignam maledictionem. De quo calice

Psal.22. Ioan.18. Exod.7. dicit Psalmista, Calix meus inebrians, quàm præclarus est. Et in Euangelio dominus, Calicem, quem dedit mihi pater, non bibam illum? Virga quoque Moysi in terram proiecta & in draconem conuersa, cum teneretur per caudam, rediit iterum in virgam: quia illa potestas diuinæ maiestatis de cælo descendens ad terram pro nobis voluit esse mortalis, sed post peractam carnis assumptæ dispensationem, recepit se ad paternæ dexteræ sedem. De Iona, quem absorptum piscis euomuit illæsum in aridam, euidentẽ habemus ipsius

Iona 2.

domini sententiam, quòd sicut ille fuerit in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus, ita foret *Matth.12.* hominis filius in corde terræ. Extãt & alia quàm plurima de hac solennitate solennitatum sancta præconia, quibus omnibus astipulatur & ipsa temporum ratio, quæ paschalem terminum vernali dedicauit æquinoctio, expectato duntaxat sequente primi mensis plenilunio: vt, sicut ab inferioribus sol in altum proficiens, primo nunc adæquat longitudine noctes, luna etiam per diuina suæ lucis incrementa videtur esse plenissima: ita resurgens ab inferis sol iustitia, Ecclesiam eatenus in tenebris constitutam suo illustraret lumine. Hæc sunt sacrosancta huius diei paschalia gaudia, hæc seculis omnibus desiderata, & prædicata solennia, quæ nos semper animo venerari, semper opere pro modulo nostro iustum est imitari, sicut dicit Apostolus Ioannes, Qui dicit se in *1.Ioan.1.* Christo manere, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare. Et ille quidem pro nobis ad tempus crucifixus, nos quotidie crucem tollere, & ipsum sequi oportet. Mortem ille ad horam gustauit, nos semper debemus mortificare membra nostra quæ sunt super terram, fornicationem, im- *Ephes.5.* mundiciam, &c. Resurrexit ille à mortuis, resurgere nos iubemur à viciis, dicente Apostolo, Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Quod si modo carnem nostram pro Christo cum vitiis & concupiscentiis crucifixe- *Rom.6. Colos.3.* rimus, complãtari etiam similitudini mortis eius, mortificatione vitiorum fuerimus, cum Christus apparuerit vita nostra, tunc & nos apparebimus cum ipso in gloria, qui cũ patre & spiritu sancto viuit, & regnat in secula seculorum, Amen.

EIVSDEM IN EODEM
die, Homil.12.

Serm.154.de temp.

DEus misericordiæ, & iustitiæ hodie resurrexit à mortuis per potentiam patris, vt Paulus ait, Qui suscitauit eum à mortuis. Et prophe- *Galat.1.* ta, Inter mortuos liber est. In quo & nos omnes pòst resurgemus, & viuemus. Quia enim præstitit *Psal.87.* nobis ducatum ad regnum suum, iubemur & nos præparare viam domino, hoc est, humilitatem, dilectionem Dei, & proximi, iustitiam, bonitatem, integritatem, patientiam, charitatem, prudentiam, pietatem, & innocentiam. Hæc omnia præcepit nobis dominus per semetipsum exemplis, qui per agnum significatur. Quæritur ergo, quare agnus iste non die, sed ad vesperam immoletur? Hęc causa manifesta est. Dominus enim noster, ac saluator in consummatione seculorum passus est, vt Ioãnes ait, Filioli mei, nouissima hora est. Hodie fides Ecclesiæ cõfirmata est in Chri- *1.Ioan.2.* sto, & in semine Abrahæ omnes gentes benedicuntur, ac saluator mundi innotuit, & plenam supernis ciuibus, & hominibus lætitiam contulit, cum viuum se post passionem suam præbuit iuxta promissum suum. Bene quoq; dominicus ser- *Genes.22.* mo, ac resurrectio domini coniunguntur. Venerabilis est hæc dies, qui dominicus dies, & dies *Genes.1. Exod.14.* primus atque perfectus est, & dies clatus, in quo *Exod.16.* visa est prima lux. In quo trãsgressi sunt filij Israël *Matth.3.* mare rubrum siccis pedibus, & in quo pluit man- *Ioan.2.* na filiis Israël in deserto, & quo dominus bapti- *Matth.14. Ioan.20.* zatus est in Iordane. Quo vinũ de aqua in Chana *Act.1.*

Gali

Galilææ factũ est. Quo benedixit dominus quinque panes, quibus satiauit quinque millia hominum. In quo resurrexit dominus à morte. Quo intrauit dominus in domos clausas, vbi erant discipuli congregati propter metum Iudæorum. In quo spiritus sanctus descendit in Apostolos. Et in quo speramus dominum nostrũ Iesum Christum ad iudicium venturum. In quo die omnis creatura reformabitur in melius, vt sol & luna septuplum lumen accipiant, & sancti homines vitam æternam propter merita bonæ obedientiæ recipiant à Deo.

EIVSDEM IN EODEM
die de resurrectione, Homil. 13.

Serm. 162. de temp.

CErtissima est fiducia Christianorum diuinitus promissa, resurrectio mortuorum. Hanc enim veritas ipsa promisit. Veritas enim mentiri non potest. Alioquin veritas non est, si mẽtiri potest. Vera est igitur de resurrectione corporum promissa veritas, quia veritas, quæ mentiri nõ nouit, totum necesse est vt impleat, quod promisit. Hanc enim resurrectionem corporum, vt futuram certissimè nouerimus, ipse dominus nobis in suo corpore dignatus est demõstrare. Resurrexit Christus, vt resurrecturum se non dubitet Christianus. Quod enim præcessit in capite, sequetur in corpore. Nosse enim debemus, dilectissimi fratres, duas esse mortes, & duas esse resurrectiones. Dicitur enim mors prima, dicitur & secunda. Porrò primę mortis duæ sunt partes. Vna qua peccatrix anima per culpam discessit à creatore suo. Altera, qua iudicante Deo, exclusa est per pœnam de corpore suo. Mors autem secunda, ipsa est corporis, & animæ punitio sempiterna. Per mortem verò secundam anima solius mali hominis in æternum cum corpore suo cruciatur. Vtraq; ergo mors omnem hominem tenebat obstrictum, quia naturæ transgressio vnumquemque peccatis propagat obnoxiũ. Venit autẽ Dei filius immortalis, & iustus, vt moreretur pro nobis, in qua carne quia nullum potuit habere peccatum, sine reatu pertulit peccati supplicium. Secundam itaque primæ mortis partem, id est, solius corporis mortem, Dei filius pro nobis accepit, per quam à nobis & dominationem peccati, & pœnam æternæ punitionis exclusit. Hoc ergo Christus in suis fidelibus misericorditer operatur, vt hic eos primo in anima resuscitet, donans fidem vt rectè credant, tribuens charitatem, vt bonis operibus libenter insistant. In nouissimo vero die ad hoc eis corpora resuscitare dignabitur, vt eis æternam beatitudinem largiatur. Resuscitati ergo in anima per fidem, dilectissimi fratres, cum iustitia viuamus, vt etiam corpore ad æternam lætitiam resurgamus. Discedamus ab operibus malis, quæ mortificant animam, etiam dum viuit corpus, vt in æternis bonis & anima nostra mereatur esse, & corpus. Seruemus primæ resurrectionis munus, quod nobis per fidem largitus est Christus, vt cum resurrexerimus corpore, mereamur cum Christo saluatore

1.Cor.15. sine fine regnare. Tunc absorbebitur mors in victoria. Tunc dabitur fidelibus vera vita, veráque lætitia. Tunc Deus pro meritis fidei atque bonorum operum dabit suis fidelibus regnum cælorum, Qui viuit & regnat cum patre & spiritu sancto in virtute Deus, &c.

EIVSDEM IN EODEM
die, Homilia 14.

Sermo 165. de temp.

PAscha Christi, dilectissimi, regnum est cæli, salus mundi, vita credentium, occasus inferni, gloria supernorum, resurrectio mortuorum, testimonium resurrectionis diuinæ, pretium redemptionis humanæ, cognitio mortis abolitæ. Quæ festiuitas. Dei sacrata mysterio, & cognita sacramẽto, virtutem dominicæ resurrectionis per an- *Psal.117.* gelos indicat, per Apostolos manifestat, per corda credentium bona multiplicat. Hic igitur est dies, dilectissimi, quem fecit dominus, vt audistis, celsior cunctis, lucidior vniuersis, in quo dominus resurrexit, in quo sibi nouam plebem, vt ipsi videtis, regenerationis spiritu conquisiuit, in quo singulorum mentes gaudio, & exultatione perfudit. Hic ergo dies resurrectionis Christi, defunctis vita, peccatoribus venia, sanctis est gloria. Siquidem operatione virtutis eleuat de imis, suscitat de terrenis, collocat in excelsis, consummat iustos, firmat dubios, damnat incredulos. Ad hoc enim dominus hodie resurrexit, vt imaginẽ nobis futuræ resurrectionis ostenderet: & ideo hodie vt vitali lauacro resurgens Dei populus ad instar resurrectionis Ecclesiam nostram splendore niuei candoris illuminet, gratias agere Deo nostro debemus, quòd dum sancti Paschæ solennitatem colimus, futuræ resurrectionis speciẽ videmus: resurrecturum est humanum genus in seculi consummatione post mortem, nunc resurgit in baptismo: suscitandus est tunc Dei populus post soporem, nunc suscitatur post infidelitatem: liberandus est tunc à mortali conditione, nunc liberatur ab ignorantiæ cæcitate: renascitur a est ad æternitatem, nunc nascitur ad salutem. Omnes enim, qui olim in Christo baptizati, assumere non possunt candidam vestem, conuersationem saltem candidam non relinquant. Solet sub nigro habitu anima satis pura latitare, nec multum interest, si quis non habet candidam vestem. Talis latro fuit ille, qui in Euangelio crucifixus cum saluatore clamasse dicitur, Memento *Luc.23.* mei, domine, cum veneris in regnum tuum. Attendite ergo, charissimi, & videte, quid fidelis obtinet, quid meretur? Regnum saluatoris latro poscit in cruce, & dum pœnæ multitudinem patitur, ad præmia æterna perducitur. Imitamini ergo eius deuotionem, imitamini amare regnum Christi: quod poscit latro moriendo, vos desiderate bene viuendo. Illius credulitati paradisus aperitur, & nostræ spei æternorum monstratur firmitas præmiorum. Lætemur ergo, & exultemus in hac die, in qua Dominus resurgens intulit pacem, intulit salutem. Hoc itaque admoneo, fra- *De conf. dist. 4. Vos autem.* tres dilectissimi, vt quotiens paschalis solennitas venit, quicunque viri, quæcunque mulieres de sacro fonte filios spiritaliter exceperunt, cognoscant se pro ipsis fideiussores apud Deum extitisse, & ideo semper illis solicitudinem veræ charitatis impendant, & admoneant vt castitatem custodiant, virginitatem vsque ad nuptias seruent, à maledicto, vel periurio linguam refrenent, cantica turpia, vel luxuriosa ex ore non proferant, non superbiant, non inuideant, iracundiam, vel odium in corde non teneant, auguria non obseruent, phylacteria, & characteres diabolicos nec

sibi,nec suis aliquando suspendant, incantatores velut ministros diaboli fugiāt, fidem catholicam teneant, ad Ecclesiam frequentius currant, contempta verbositate lectiones diuinas attentis auribus audiant, peregrinos accipiant, & secūdum quod ipsis in baptismo dictum est, hospitum pedes lauent, pacem & ipsi teneant, discordes ad concordiam reuocare cōtendant,sacerdotibus,& parentibus honorem amore veræ charitatis impendant. Hæc ergo omnia,& his similia si filios, & filias vestras admonere contenditis, cum ipsis ad æternam beatitudinem fœliciter peruenietis. Nemo se circumueniat, fratres charissimi,nullus homo sibi solummodo viuat: & sicut frequenter suggessi,quantoscunque aliquis exemplo sanctæ vitæ ædificauerit, cum tantis, & pro tantis mercedem beatæ vitæ retributionis accipiet:& quantiscunque exemplum malæ cōuersationis etiamsi non eum illi sequantur præbuerit, pro tantis se malis rationem nouerit redditurum. Et ideo, sicut iam supra suggessi, neophytis nostris auxiliante domino exemplum bonæ conuersationis, quantum possumus, debemus ostendere, vt non pro illorum destructione pœnam recipere, sed potius pro ædificatione ad indulgentiam peccatorum mereamur peruenire, præstante Domino nostro Iesu Christo.

S. AVGVST. EPISCOPI
Hippon. in idem festum, Homil.

Ser.15.lib.50. Homil. RESurrectio, & glorificatio domini nostri Iesu Christi,fratres charissimi, ostendit nobis vitam, quam accepturi sumus, cum venerit retribuere digna dignis, mala malis, bona bonis. Et modo quidem mali homines cantare nobiscum possunt halleluia. Si autem in malitia sua perseuerauerint, canticum vitæ nostræ futuræ labiis dicere possunt, ipsam vero vitam, quæ tunc erit in ea veritate,quæ nunc significatur obtinere nō possunt,quia noluerunt meditari, antequam veniret, & tenere quod futurum erat. Nunc ergo, fratres charissimi, exhortamur vos, vt laudetis Deum,& hoc est,quod nos omnes dicimus,quando dicimus halleluia,laudate Deum. Dicis tu alteri, dicit ipse tibi. Cum se omnes exhortantur, omnes faciunt quod hortantur. Sed laudate de totis votis, id est,vt non sola lingua vestra,& vox laudet Deum,sed & cōscientia vestra, vita vestra, facta vestra. Etenim laudamus modo in ecclesia: quando congregamur. Cum quisque discedit ad propria, quasi cessat laudare Deum: Non cesset bene viuere,& semper laudat Deum. Tunc desinis laudare Deū,quando à iustitia, & ab eo,quod illi placet declinas. Nam si à vita bona nunquam declines,lingua tua tacet,vita tua clamat, & aures Dei ad cor tuum. Quo modo enim aures nostræ ad voces nostras,sic aures Dei ad cogitationes nostras. Non potest autē fieri vt habeat mala facta, qui habet cogitationes bonas. Facta enim de cogitatione procedunt. Nec quisquam potest aliquid facere, aut ad aliquid faciendum membra mouere, nisi primo processerit iussio cogitationis. Quo modo de interiori palatio quicquid iusserit Imperator, per imperium Romanū emanat,quicquid videtis agi per prouincias, quantus motus fit ad vnam iussionem imperatoris intus sedentis,mouet ille solum labia,cum loquitur, & mouetur omnis prouincia, cum fit, quod loquitur:Sic & in vnoquoque nostrum intus est Imperator,in corde sedet:si bonus bona iubet, & bona fiunt,si malus mala iubet,& mala fiunt. Cum ibi sedet Christus, quid potest iubere nisi bona? Cum possidet diabolus, quid potest iubere nisi mala? In tuo autem arbitrio Deus posuit,cui pares locum,Deo,an diabolo. Cum paraueris, qui possidebit ipse imperabit. Ergo,fratres, non tantum ad sonum attendite cum laudatis,Deum toti laudate. Cantet vox,cantet vita, cantent facta. Et si est adhuc gemitus,tentatio,tribulatio,spera transitoria omnia,& illum veturum diem in quo sine defectu laudabimus. Interim, donec veniat ille dies,in quo coniuncti angelis Deum sine vlla fatigatione,& sine vllo fine laudare mereamur,vt ad illud ineffabile gaudiū venire possimus:quantum possumus, bonis operibus studeamus insistere:& quotidie conscientias nostras intus aspicientes, si aliquid in stola animæ nostræ aut per negligentiam dissutum, aut per luxuriam sordidatum,aut per iracundiam combustum, aut per inuidiam concisum, aut per auaritiam tenebrosum esse cognoscimus, dum adhuc in potestate nostra est, cum Dei adiutorio festinemus vulnerata curare, reparare perdita, & ad candorem iustitiæ ea, quæ obscurata fuerant, reuocare. Ne forte si bonis operibus nudi, & vitiorum pannis sordentibus inuoluti, ante tribunal æterni iudicis venerimus, illa ad nos terribilis sententia dirigatur: Discedite à me maledicti in ignem æternum,qui paratus est diabolo, & angelis eius. *Matth.25.* Et ideo,quantum possumus,fructus iustitiæ studeamus afferre,timentes illud,quod dominus dixit; Omnis arbor,quæ non facit fructum bonum,excidetur,& in ignem mittetur. *Matth.3.* Hæc sententia euidenter ostendit, quia non solum malum fecisse, sed etiam bonum non egisse, damnabile erit. Et ideo ista, quæ diximus, attentis cordibus iugiter cogitemus,ne nos tarde pœniteat sub conspectu ignis æterni, qui interrogabit medullas, ossa, & cogitationes nostras. Quoniam tunc vnusquisque puniendus optabit ne vnquam mulierem alienam concupisset,ne vnquam corporis sui vestem,ne vnquam baptismi holosericam maculasset,ne vnquam præterisset consilia,& monita sacerdotum. Nam, si sacerdotibus grande periculum est,aliena peccata non arguere,quanto periculosius erit propria noluisse corrigere: Atque ea non solum non emendasse, verumetiam defendisse, & defendendo cumulasse. Et ideo expiatura erit illic inextinguibilis cōcrematio, quicquid hic medicabilis satisfactio, quicquid hic salutifera dissimulauerat sanare conuersio. Ardens enim inferni puteus aperietur, descensus erit, reditus nō erit. Illic fidei veste nudati,& capitaliter mortui,in perpetuum demergentur, eijciendi in tenebras exteriores, vbi non visitabit æternus: *Matth.22.* In tenebras ex tenebris infœliciter exclusi, infœlicius includendi. De hoc puteo Propheta orat,atque commemorat. Neque absorbeat me profundum,neq; vrgeat super me puteus os suum. *Psal.68.* Ideo autem dixit, Neque vrgeat super me puteus os suum, quia cum sine pœnitentiæ remedio infœlices peccatores exceperit,claudetur sursum,aperietur deorsum,ac dilatabitur in profundum. Nullum spiramen,nullus liber anhelitus claustris de-

super angentibus relinquetur. Detrudentur illuc valedicentes rerum naturæ, vltra nescientur à Deo, qui Deum scire noluerunt,morituri vitæ,& morti sine fine victuri. Fœlices qui nunc bene viuentes, facultatibus, vel corpori suo necessariis contenti, & de suo largi,in se casti, in alios non cruenti ab huius putei profundi flammea nocte se redimunt. Hæc pœna illos manebit, qui amisso,& non reparato per pœnitentiam baptismo,in æternum peribunt. *Matth.3.* Ad quos dicitur, Paleas autem comburet igni inextinguibili. Hi vero, qui temporalibus pœnis digna gesserunt, de quibus Apostolus dicit, *1.Cor.3.* Si cuius opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem: *Nota temporales,vel purgatorias pœnas.* per fluuiū igneum,de quo propheticus sermo commemorat,Et fluuius igneus currebat ante eum: *Daniel 7.* per fluuium igneum, & vada feruentibus globis horrenda transibunt. Quanta fuerit peccati materia,tāta & pertranseundi mora. Quantum exegerit culpa,tantum sibi ex homine vendicabit quædam flammæ rationabilis disciplina. Et quantum stulta iniquitas suggesserit,tantum sapiens pœna desæuiet. Et quia sermo diuinus quodam loco æneæ ollæ animam peccatricem comparat, dicens; *Ezech.24.* Pone illam super prunas vacuam, donec concalescat æs eius & omne stagnum eius defluat:illic sermones ociosi,& cogitationes iniquæ,vel sordidæ,illic multitudo leuium peccatorum,quæ puritatem nobilis naturæ infecerant exundabunt:illic stagnum, vel plumbum diuersorum subrepentium delictorum,quæ diuinam imaginem obscurauerāt, consumentur: quæ omnia hic ab anima separari per eleemosynas & lachrymas compendiosa transactione potuissent. Ecce sic exigere habet ab homine rationem,qui seipsum pro homine dedit, & confixus clauis, legi mortis se iunxit. Quæ cum ita sint,dilectissimi,intelligamus quia effugere intoleranda supplicia,& incendia æterna non poterunt, nisi qui prius in se ignem carnalis concupiscentiæ,ac multimodæ cupiditatis extinxerint. Et ideo, fratres charissimi, conuertamus nos ad meliora, dum in nostra sunt potestate remedia. Curramus, dum lucem habemus, ne prætereuntia salutis tēpora negligamus. Hic extinguamus mortem moriendo peccatis, hic vitam vitæ meritis comparemus.

S. MAXIMI EPISCOPI
Taurinensis in eodem festo, Homil. 1.

BEneficia Dei nostri, cum magna atque mirifica sint, tamen nec noua probantur esse, nec subita,sed ab initio seculi & prædicta sunt oraculis,& præfigurata mysteriis. Sacram enim Domini passionem ab ipsis mundi coalescentis exordiis veteris testamenti responsa cecinerunt: & ideo Christum dominum prædicatum, atque adnuntiatum suis aperte ex ipsorum libris ac voluminibus asserimus. Validis absque dubio nititur priuilegiis, qui causam de aduersariis asserit instrumentis. Speciosa victoria est contrariam partem chartulis suis,velut propriis laqueis irretire,& testimonium suorum vocibus confutare, & æmulum telis suis euincere, vt pugnatoris tui argumenta tuis probētur vtilitatibus militare. Itaque in domini nostri persona dum ex Adæ primi hominis costa mater cunctorū viuentium Eua producitur, *Genes.2.* ex huius sacro latere, ac salutari vulnere ecclesia omnium fidelium parens reparāda monstratur. In eius typo Abel iustus occiditur, & innocens fraterna tanquàm Iudaica impietate mactatur. *Genes.4.* Hic idem dominus in nouissima mundi senescentis ætate per figuram beati Abrahæ longæui patris offertur, quo tempore dum nouo sacrificio in vnici sui iugulum pius parricida consurgit,ex improuiso aries oculis eius apparuit, sicut loquitur sermo diuinus. Et vidit Abrahā arietem inter vepres hærētem cornibus. *Genes.22.* Inter vepres, inquit: Requiramus,quæ ista sit nouitas. Inter vepres, id est, in multitudine circumstantium peccatorum: hærentem cornibus,id est,ad crucis cornua clauorum confixione pendentem, sicut in alio loco legimus, cornua in manibus eius sunt, *Abac.3.* Hoc ideo, quia venerandas manus patibuli brachia susceperunt. Inter spinas autem deputatus est,quando spineo serto innocētiæ,& iustitiæ autor illusus est. Sed altius introspicere debemus quidnam sit, quòd Isaac à patre altaribus admouetur,ac subito aries pro eo nō mutata,sed duplicata oblatione supponitur. Gemina hic adoranda substantia redemptoris ostenditur. Dei enim vnigenitus offertur, & virginis primogenitus immolatur. Hoc quoque dominicæ passionis præfigurabant insignia, quod legimus beatum Helizæum *4.Reg.13.* sepulchro conditum ingesto à latrunculis cadauere intra tumulum suum corpus extincti tactu sacri? corporis suscitasse. Quis hic alius præfiguratur, nisi noster Iesus Christus, qui resurrectionem de morte largitur, & vitam sepulcus operatur? In latrone reum mundum, in prophetę virtutibus Christum dominum recognosce. Adhuc celeberrime per scripturas sanctas etiam in Ionæ prophetæ laboribus,& ærumnis Christi passio, & resurrectio præsignatur. Hic Ionas,quod fidei vestræ non arbitramur incognitum, typum domini gessisse perscribitur. Ipse enim dominus dicit. Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus: Ita erat filius hominis in corde terrę tribus diebus,& tribus noctibus. *Matth.12. Ioan.2.* Hic, inquam, Ionas ad prædicandam Niniuitis iræ cælestis offensam, domino iubente, dirigitur, sed præscius tristem propheriam populi conuersione vacuādam, nauem profugus, quæ Tharsim petebat, ingreditur. Sed nautis turbatis exorta tempestate *Ibidem.* sorte fluctibus datur, & faucibus ceti piscis demersus excipitur, sed pisce illæsum eructante depositum, tertia die terris refunditur. Ionas iram domini prædicaturus ad magnam Niniuitarum destinatur vrbem. Dicturus, quadraginta dies & Niniue subuertetur, & Christus ad mundi mittitur ciuitatem, vt diem salutis, & præfinitum iudicij tempus annuntiet. Ionas nauim expetit, Christus ecclesiam: Ionas fluctibus agitatur, Christus mundi turbinibus exercetur. Nisi Ionas pessundetur, naufragæ nauis periculum non sedatur, sic & non liberatur ecclesia, nisi Christi morte saluetur. Nautæ dimissuri Ionam, tamen verentur, & dicunt. *Ionæ 1.* Domine, ne des super nos sanguinem innocentem. Nonne nobis videtur nautarum imprecatio Pilati esse confessio, qui tradit Christum, & tamen lauat manus suas, & dicit. Mundus ego sum à sanguine iusti huius. *Matth.27.* Quàm congruè personam gentilem fides gētium prædicat. Dicit itaque Ionas in oratione sua. Tolle igitur, domine,

Ioan.4. animam meam, quia melior est mihi mors quàm vita. Dicat hoc rebus dominus noster Iesus Christus, quia melior est mihi mors quàm vita, id est, viuens vnam Iudæorum gentem saluare non potui, moriar, & vniuersus mundus vna morte saluetur. Ionam cetus piscis excepit immersum, sed non contigit deuoratum, & quem malitia hominum perdidit, bestia esuriens custodiuit. Plenis visceribus famem patitur, & in prædam, quam absorbuit, nihil sibi licere miratur. Quis est iste, qui intra auidos rictus assumi potest, cósumi nó potest? Cibus est, corruptio non est. Traditur perditionis profundo, & seruatur ipsius mortis obsequio. Quis est iste, qui vastissimos sinus periculorum tutus ingreditur, & sub altitudine immensa conclusus, atque mortifera vitali aëre pascitur, & demissus in alienam rerum naturam in vitæ exilium cum vita peregrinatur, & mortis superstes adnunciat venturam mundi salutem? Puto, quòd hic dominus noster Iesus Christus, quem sæua mors inexplebilis bellua in escam suam rapuit, & prædam suam captiua contremuit. Contremuit, inquam. Nam, si nouerat crucifixum, tamé quem non meminerat reum, non poterat tenere damnatum: quia culpam non facit pœna, sed causa. Quasi solitum cibum perditum in mundi origine hominem deuorauit, sed magnam esse cibi ipsius
Ioan.2. dignitatem præfocata cognouit. Atque ideo diuinus sermo commemorat. Et præcepit dominus pisci, & euomuit Ionam in aridam. Præcepit ergo bestiæ, præcepit morti semper esurienti, præcepit abyssis, & inferno, vt mundo restituat saluatorem. Euomuit autem, hoc debemus accipere, quod eximis visceribus mortis victrix vita remeauerit, atque eam ex imis præcordiis inferni perditio exulcerata reddiderit. Videmus itaque in prophetæ afflictionibus apertissime præfiguratam & mortem pariter, & resurrectionem. Quaptopter quod impletum cernis in seruo, credere non cunctéris in domino. Quę cum ita sint, perspice, ô homo, quantum valeas, & perpende quantum debeas. Perspice quantum valeas, vt eandem vilis esse tibi desinas, vt vel pro hoc erubescédis subiacere vitiis dedigneris: dum generositatem tuã de creatoris, ac reparatoris dignitate metiris. Habet causas, quibus se ipse confundat, cur indignis dominis victo corde subdatur, cui gloria ęterna promittitur? Ac sic gemino priuilegio qui dudum diuinæ imaginis participatione videbaris honoratus, efficeris etiam commercij nobilitate pretiosus. Vnde quàm fortis esse possis, contra hostem tuum, interroga statum tuum, quod tibi dominus ab bellãdum in membris tuis mundi principem, ac spiritales nequitias superandas, liberam contulit facultatem, ac sic impossibile non putes, vt trãsferti obtineas in angelicas beatitudines, cũ in hoc sæculo angelicas deuiceris potestates. Non ergo te degenerem, ac despectum faciat vita, quem vel factura probatur illustrem protulisse, vel gratia, sed cùrsum fideles Christi ad superna fiducialiter extollant: Nam qui se cælesti precio vident redemptos, ad cælestia non dubitent præparatos.

EIVSDEM DE EADEM
Solennitate, Homil. 2.

NOn immerito, fratres, hodierna die psalmus hic legitur, in quo propheta exultãdum precipit, & lætandum. Omnes enim creaturas ad huius diei festiuitatem Dauid sanctus inuitat. Nam in hac die per resurrectionem Christi aperitur tartarus, per Neophytos ecclesię innouatur terra, cælum per spiritũ sanctum reseratur. Apertus enim tartarus reddit mortuos, innouata terra germinat resurgentes, cælum reseratum suscipit ascendentes. Denique ascendit latro in paradisum, sanctorum corpora ingrediuntur in sanctam ciuitatem, ad viuos mortui reuertuntur, & profectu quodam in resurrectione Christi ad altiora cuncta elemẽta se tollũt. Tartarus, quos habet, reddit ad superos, terra, quos sepelit, mittit ad cælũ, cælum, quos suscipit repræsentat ad dominũ. Et vna eadẽmque operatione saluatoris passio eleuat de imis, suscitat de terrenis, collocat in excelsis. Resurrectio enim Christi defunctis est vita, peccatoribus venia, sanctis est gloria. Omnem ergo creaturam ad festiuitatem resurrectionis Christi, Dauid sanctus inuitat. Ait enim exultandum in hac die, quam fecit dominus, & lætandum. Sed dicit aliquis. Si in die gratulandum est, iis vtique gratulandum est, quos dies ipsa complectitur. Cælum autem, & tartarus extra huius mundi diem sunt constituta. Quomodo igitur possunt ea elementa ad festinitatem huius diei vocari, cuius diei ambitu non tenentur? Sed hic dies, quem fecit dominus, penetrat omnia, vniuersa continet, cælum, & terram, tartarúmque cõplectitur. Lux enim Christus non parietibus obstruitur, non elementis diuiditur, non tenebris obscutatur. Lux, inquam, Christi, dies est sine nocte, dies sine fine, vbique splendet, vbique radiat, vbique non deficit. Quod autẽ iste dies Christus sit, Apostolus dicit. Nox præcessit, Rom.13. diesautem appropinquauit. Præcessit, inquit, nox, non sequitur, vt intelligas, superueniente Christi lumine, & diaboli tenebras effugari, & peccatorum obscura non subsequi, & iugi splendore præteritas caligines depelli, furrepentia delicta prohiberi. Nam quia hic dies Christus cælum, terram, tartarúmque collustret, scriptura testatur. Quod enim super terram fulgeat dicit Ioannes. Erat lux Ioan.1. vera, quę illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Quod in inferno luceat, ait propheta. Qui sedebant in regione vmbræ mortis, lux orta est illis. Esa.9. Quod in cælis iste permaneat, refert Dauid dicens. Ponam in sæculum sæculi semen eius, & sedem eius sicut dies cæli. Quis autem est dies cæli nisi Christus dominus, de quo dicitur per propheram. Dies diei eructat verbum. Psal.18. Ipse est enim dies filius, cui pater dies diuinitatis suæ eructat arcanum. Ipse, inquam, est dies, qui ait per Salomonem. Ego feci vt oriretur in cælo lumen indeficiens. Sicut ergo diem cæli nox omnino non sequitur, ita & Christi iustitiam peccatorum tenebræ non sequuntur. Semper enim dies cæli splendet, lucet, & fulget, neque aliqua potest obscuritate concludi: ita & lumen Christi semper micat, radiat, coruscat, nec aliqua potest delictorum caligine comprehendi. Vnde ait euangelista Ioannes. Et lux in tenebris lucet, & tenebræ eam Ioan.1. non cõprehenderunt. In resurrectione ergo Christi

sti elementa omnia gloriantur. Nam & solé ipsum arbitror esse in hac die solito clariorem. Necesse est enim vt sol in eius resurrectione gaudeat, in cuius passione condoluit: & cuius mortem lugubri quadam caligine prosecutus est, eiusdem vitã nitidioris lucis splendore susciptat: & tanquam bonus minister, sicut tunc obscuratus est ad exequias sepulturæ, modo coruscet in resurrectionis obsequium. In passione enim Christi caliginum se nocte circundedit, & Iudæorum facinus mundo teste congemuit. Indicium enim quoddam doloris in sole est, tanto scéleri officium luminis denegasse, & vltione quadam Iudæorum oculis tenebras infudisse: vt, quorum mentem cæcitas inuaserat, eorum oculos cæcitas occuparet, nec luceret eis mundi lumen, à quibus fuerat lumen salutis extinctum. Damnatio igitur quędam ingeritur Pharisæis, vt tenebras in die iudicij peccatoribus repromissas iam apud superos patiantur. Apud superos ergo crucifixo immorantur tenebræ. Quid mirum, si apud superos sunt tenebræ, cum lux descendit ad inferos? Igitur, fratres, omnes in hac die sancta exultare debemus, nullus se à communi lætitia peccatorum conscientia subtrahat, nullus à publicis votis delictorum sarcina reuocetur. Quãuis enim peccator in hac die de indulgentia non debet desperare, est enim prę-
Luc.23. rogatiua non parua. Si enim latro paradisum meruit, cur non mereatur veniam Christianus? Et, si illi dominus, cum crucifigitur, miseretur, multo magis huic miserebitur, cum resurgit. Et, si passionis humilitas tantum præstitit confitenti, resurrectionis gloria quantum tribuit deprecanti? Largior enim ad præstandum solet esse, (sicut ipsi scitis) læta victoria, quàm addicta captiuitas.

EIVSDEM DE EADEM
Solennitate Homil. 3.

EXultãdum nobis est, fratres, in hac die, quam fecit dominus continuata lætitia, & in eius festiuitate iugi gloria gratulandum. Nec quia nox solennitati interuenit, gaudia nostra præscidit, nec quia obscuritas distinxit tempora vespertina: resurrectionis lux vota æterna deseruit. Nobis enim heri, & hodie dies vnus, dies ipse est, quia si-
Hebr.13. cut de saluatore beatus Apostolus Iesus Christus heri, & hodie ipse est. Ergo si Iesus Christus heri, & hodie ipse est: ipse atque idem nobis semper est dies: quia in ipso viuimus, in ipso mouemur: in
Act.17. ipso non morimur. Non morimur, inquam: quia sicut lucem Christi nulla peccati incessit obscuritas: ita & viuentes nulla temporis absumit vetustas. Lætemur ergo in Christi resurrectionis die. Communis enim omnium, communis est nostra lætitia. Communis plane: quia omnes, illo resurgente, surreximus. Omnium enim reuixit saluti, qui pro omnium peccatis addictus est passioni. Resurrexit igitur saluator à mortuis. Noua res, & mira: sed habet hęc assertio veritatem. Nam, vt taceam prophetarum oracula, angelorum ministeria, aperta sepulchri penetralia, ipsum dominum post resurrectionem cum discipulis loquentem, conuersantem, edentem: Thomam quoque cla-
Ioan.20. uorum vulnera etiam digito contrectantem: vt hæc omnia prætermittam, tamen fidem nostram confirmat impietas Iudæorum. Nam sufficit ad credulitatem nobis eorum nimium cauta crudelitas. Quo enim diligentius custodierunt tumulum, eo constat illum manifestius surrexisse. Quo plures apposuere custodes, eo plures testium reliquere. Nam hoc procurauit diuina prouidentia, vt resurrectioni dominicæ non solum angeli, non solum discipuli, sed & testimonium perhiberent (quod est amplius) inimici. Libentius ergo accipimus, quod eum diligentius obseruarunt. Credimus enim sub tot custodibus potuisse illum prodire citius quàm perire, & de tumulo iure domini progredi, quàm discipulorum fraude subduci. Tanta enim solicitudine sepulchrum obstruxit impietas, vt id non prævaleret manus humana destruere: nisi sola virtus resurrectionis aperiret. Denique dicit sanctus euangelista descendente Matth.28. angelo, magno terram tremore fuisse commotam, vt fundamenta tumuli mouerentur, & percussos pauore custodes, qui venerãt custodite mortuum, esse factos vt mortuos. Vt mortuos inquam. Dignum plane iudicium, si cum iustus resurgit, peccator emoritur: cum reuiuiscit innocens, eius interficitur inimicus. Nam ideo nec progredientem dominum cernere potuerunt, quia criminis nosas mentis terror oppresserat, dum sustinere fulgorem resurrectionis rutilæ non valebant. Maiore ergo solicitudine Pharisæi dominum custodierunt mortuum quàm viuum sunt persecuti. Siquidem causa illos maior vrgebat. Intelligebant enim facil us fuisse eum apud superos despici, quàm redeuntem ab inferis posse contemni: & quod tunc prædicans facile potuerit occidi, nunc autem resurgens iam non possit occidi: di-
Rom.6. cente Apostolo. Resurgens autem iam non moritur: mors illi vltra non dominabitur. Custodiebãt ergo eum solicite in sepulchro: præsertim quia se die tertia dixerat furrecturum. Custodiebant autem solicite in sepulchro, quia necesse illis erat eum iam non doctorem timere: sed iudicem. Iudicem, inquam, non sui tantum, sed & crudelis
Matth.27. sententiæ suæ, qua filios, posterósque suos sceleribus addixerunt, dicentes: Sanguis eius super nos, & super filios nostros. Crudelis sub tali sententia impietas Iudæorum, quæ facinore suo non solum præsentes liberos damnat, sed etiam non natos occidit. Quantos enim hac voce ad conscientiam facinoris vocãt, quos scientia criminis non tenebat. Crudelis, inquam, impietas, quod posteros antè in reatum vocat, quàm producit in lucem, vt prius futuris contingeret peccare quàm viuere. Cruenti planè genitores, qui antè patricidæ facti sunt quàm parentes: & ante eos socios suis sceleribus assumpserunt, quos vtrum sanguinis participes possent habere, nescirent. Non igitur mirandum est, si in saluatorem tam crudeles fuerunt: qui extiterunt in suos posteros tam cru-
Psal.117. deles. Non immerito in hac die sanctus Dauid sine exceptione exultandum præcepit, & lætandum, in qua die totius mundi gaudia celebrãtur. Omnibus enim lętandum est, quia omnibus prodest. Cunctis exultandum est, quia cunctis est salutare, & ideo non adulatoria est adhibenda, nec fucata lætitia. Quisque enim in Christi resurrectione lætatur, lætetur potius, quia in Christo ipse surrexit. In illo enim nostra portio, nostra cõditio, & mortem pertulit, & reuixit. Et licet nobis adhuc resolutio corpusculi maneat, cœpimus tũc in Christo æterna vita iam viuere. Vnde, quamuis

fragilitatem noſtram acceleret immaturæ mortis occaſio, in ſaluatore tunc didicimus prius reſurgere quàm perire. Ante enim futurus homo reſurrexit in Chriſto, quàm vitam ſortiretur in ſæculo. Non enim tantum illi dominus generationi reſurrectionis præſtitit gratiam, in cuius generationi tempore reſurrexit, ſed etiam ſecuturis poſtea populis hoc prouidit, vt prius eſſemus de reſurrectione ſecuri, quàm de morte ſoliciti, & antè cum Deo viueremus in cælis: quàm cum hominibus conuerſaremur in terris. In ſaluatore enim omnes reſurreximus: omnes reuiximus: omnes ad cæleſtia tranſmigrauimus. Eſt enim in illo Chriſti homine vniuſcuiuſque noſtrum carnis, & ſanguinis portio. Vbi ergo portio mea regnat, regnare me credo: vbi dominatur ſanguis meus, me ſenſio dominari: vbi glorificatur caro mea, me glorioſum eſſe cognoſco. Quamuis enim peccator, de hac tamen communione gratiæ non diffidat, quia etſi peccata nos prohibent, ſubſtantia nos requirit: & ſi delicta propria nos excludunt, naturæ communio non repellit. Nam propter bonitatem diuinitatis, peculiarem nobis ſaluator debet affectum, ſcilicet, quia ſicut Deus noſter in ipſo eſt, ita & ſanguis noſter in illo eſt. Miſericordiam igitur mihi debet præſtare diuinitas: neceſſitudinem exhibere debet affinitas. Neque enim tam immixtis eſt dominus, vt obliuiſcatur hominis, & non meminerit illius, quem ipſe geſtat, vt quem cauſa mei ſuſceperit, non eius cauſa, quem ſuſceperit, me requirat. Non, inquam, tam immitis eſt dominus, vt non diligat carnem ſuam, membra ſua, viſcera ſua. Ait ſanctus Apoſtolus. Nemo vnquam carnem ſuam odio habuit, ſed nutrit, & fouet eam ſicut Chriſtus eccleſiam. Nihil ergo de venia deſperemus, fratres, nihil de odio timeamus. Habemus prærogatiuam ſanguinis noſtri. In Chriſto enim caro noſtra nos diligit. Sumus enim membra eius, & caro, ſicut dicit idem beatus Apoſtolus: Hoc nunc os ex oſſibus meis; & caro de carne mea. Sacramentum hoc magnum eſt: ego autẽ dico in Chriſto, & in eccleſia. Exultemus ergo, fratres, ſicut ait ſcriptura in hac die domini exultemus plane, quia cum votis domini gratulamur magis noſtra vota curamus. Quid tãtum dicit Propheta? Hæc eſt dies, quam fecit dominus. Bonus plane dies, qui lucem intulit vniuerſis: verum non huius ſæculi lucem, ſed reſurrectionis æternæ. Lux enim iſta non caliginem noctis detulit, ſed mortis tenebras amputauit. Bonus inquam dies: & melior hic quàm ille, in quo primum mundus enituit. Ille enim hominibus ad laborem creatus eſt: hic factus eſt ad quietem. Ille mortem meruit: hic formidinem mortis euaſit. Ille bonis, maliſq; communis eſt; hic proprius eſt iuſtorum. Illius diei lux tenebris ſepelitur; huius diei ſplendor etiam ſepulturas illuminat. Ad poſtremum illius diei lucem mortui non vident: huius diei lumen etiam defunctis emicuit, ſicut ait Propheta: Qui ſedebant in regione vmbræ mortis, lux orta eſt eis. Lætemur ergo in hac die, quæ & viuos circumfulget, & mortuos viuificat: & venturos illuminat, ſicut ait beatus euangeliſta: Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.

***

Sane intelligas, propter Neſtorium duas perſonas in Chriſto ſtatuentem.

Ephes.5.

Geneſ.2.

Epheſ.5.

Pſal.117.

Eſa.9.

Ioan.1.

EIVSDEM IN EADEM *Solennitate, Homilia 4.*

MAgnum, fratres, & mirabile donum conceſſit nobis Deus, hũc paſchæ ſalutarem diem, in quo reſurgens dominus, reſurrectionem præſtitit vniuerſis, & de imis ad altiora conſcendens, nos quoque ad ſuperiora de inferioribus in ſuo corpore ſubleuauit. Sumus enim ſecundũ Apoſtolum omnes Chriſtiani, corpus Chriſti, & membra. Reſurgente igitur Chriſto, omnia neceſſario cum eo ſua viſcera ſurrexerunt. Dum enim ille ab inferis tranſit ad ſuperos, nos de morte tranſire fecit ad vitam. Paſcha enim Hebraicè tranſitus dicitur, vel profectus, ſcilicet, quia per hoc myſterium de peioribus ad meliora tranſitur. Bonus tranſitus eſt, tranſire de peccatis ad iuſtitiam; de vitiis ad virtutes, ad infantiam de ſenectute. Infantiam autem dixerim, non ætatis, ſed ſimplicitatis. Habent enim & merita ætates ſuas. In occiduis enim prius conſtituti eramus ſenio peccatorum, reſurgente Chriſto renouati ſumus innocentia paruulorum. Habet & Chriſtiana ſimplicitas infantiam ſuam. Sicut enim infans neſcit iraſci, fraudare non nouit, referre non audet, ita & Chriſtianitatis infantia lædentibus non iraſcitur, ſpoliantibus non reſiſtit, cædentibus non repugnat. Denique ſicut iuſſit dominus, etiam orat pro inimicis, auferentibus tunicam relinquit, & pallium, verberantibus maxillam, præbet & alteram, niſi quod in hoc melior eſt Chriſti infantia quàm naturæ. Illa enim peccare neſcit, iſta contemnit. Illa per infirmitatem innoxia eſt, iſta eſt innocens per virtutem. Atque ideo laudi magis adſcribendum eſt, non tam male facere non poſſe, quàm nolle. Ergo, ſicut diximus, ætates quædam ſunt meritorum. Nam & ſenectus morum inuenitur in pueris, & innocentia infantum reperitur in ſenibus. Denique quòd in iunioribus ſenectus quædam ſit honeſtatis, dicit Propheta: Senectus enim venerabilis non diuturna, nec numero annorum computata. Cani ſunt enim ſenſus hominis. Ad Apoſtolos autem iam ſeniores, & maiores natu dicit dominus: Niſi conuerſi fueritis, & efficiamini ſicut puer iſte, non intrabitis in regnum cælorum. Reuocat igitur eos ad originis ſuæ fontem, & retrorſum ad infantiam redire compellit, ſcilicet vt qui corpore fragili ſenuerãt, innocentiæ moribus renaſcantur, ſicut ait ſaluator: Niſi quis renatus fuerit ex aqua, & ſpiritu ſancto, non intrabit in regnũ Dei. Dicitur ergo Apoſtolis: Niſi conuerſi fueritis, & efficiamini ſicut puer iſte. Non dicit, ſicut pueri iſti, ſed ſicut puer iſte. Vnum eligit, vnum proponit. Videamus igitur quis ille tantus ſit, qui diſcipulis proponitur imitandus. Non hunc arbitror eſſe de plebe, non de publico, non de multitudine cæterorum, præcipue qui per Apoſtolos vniuerſo mundo tribuit ſanctitatis exemplum. Non, inquam, hunc de publico eſſe arbitror, ſed de cælo. Ipſe eſt enim de cælo puer, de quo dicit Eſaias Propheta: Puer natus eſt nobis, filius datus eſt nobis. Ipſe plane puer eſt, qui ſicut innocens cum malediceretur, non remaledixit, cum percuteretur, non repercuſſit: quin potius in ipſa paſſione pro ſuis orauit inimicis dicens: Pater, dimitte eis, neſciunt enim quid faciunt. Ita ſimplicitatem, quam infantibus

1.Cor.12.

Matth.5.

Matth.18.

Ioan.3.

Eſa.9.

1.Petr.2.

Luc.24.

fantibus natura tribuit, dominus miſericordiæ bonitate cumulabat. Iſte ergo puer eſt, qui imitandus paruulis proponitur, & ſequendus. Nam ipſe dicit. Tolle crucem tuam, & ſequere me.

Matth.16.

EIVSDEM DE EADEM *ſolennitate, Homil. 5.*

RAtiner ſanctitas veſtra, fratres, me hoc nuperrime prædicaſſe, quòd homo in iuuenem ætatem per iuſtitiam reformẽtur, & quamuis ſeſſus ſenio rurſus in puerum innocentiæ moribus renaſcatur, ita vt interueniente myſterio ex veteris iterũ videamus infantes. Innouatio enim quædam eſt, deſinere, quod eras, aſſumere, quod antè non fueras. Innouatio inquam eſt, vnde & Neophyti nuncupantur, quod nouitate quædam maculas vetuſtatis abiecerint, gratiam ſimplicitatis aſſumpſerint, dicente Apoſtolo: Deponentes veterem hominem cum actibus ſuis, induite nouum, qui ſecundum Deum creatus eſt. Vnde & Dauid ſanctus ait: Renouabitur ſicut aquilæ iuuentus tua. Intelligens per gratiam baptiſmi occidua vitæ noſtræ poſſe reuiuiſcere, & iuuentute quadam renouari poſſe id, quod in nobis fuerat delictorum vetuſtate collapſum. Vt autem intelligas, quia de gratia baptiſmatis propheta loquitur, innouationẽ ipſam aquilæ comparauit, quæ auis aſſidua commutatione habitus ſui longam ducere ſertur ætatem, & vetuſtis iam fatiſcentibus plumis, noua pennarum ſucceſſione iuueneſcere, ita vt depoſitis antiquitatis exuuiis, rediuiua indumentorum natiuitate ſe veſtiat. Vnde intelligimus, quòd ſenectutem aquilæ non ſentiunt membra, ſed plumæ. De nouo ergo ſe veſtit, & pullulantibus pennis vetuſta mater iterum renouatur in pullum. Pullis enim tunc comparanda eſt, quando radiantibus plumis neceſſe eſt illi rurſum meditari rudem volatum, & alarum olim exercitata remigia, tanquam nouella volucris, intra nidum pigra compeſcere, quamuis illi ſit volandi notitia de conſuetudine, deeſt tamen illi de pennarum raritate fiducia. De baptiſmatis igitur gratia hoc ſpiritus pſalmographi prophetauit, nam vtique Neophyti noſtri nuper baptizati, tanquam aquilæ depoſitis vetuſtatis exuuiis, noua ſanctitatis indumenta ſumpſerunt, & fatiſcentibus antiquis maculis, ſicut plumis leuibus, rediuiua gratia immortalitatis ornantur, ita vt in his ſenectutis occidua peccata ſenuerint, vita nõ ſenuerit. Tanquam aquila in pullum, ſic illi in infantiam reuocati. Eſt eis ſæculi de conuerſatione notitia, ſed adeſt illis iuſtitiæ de reparatione ſecuritas. Quid igitur ſanctus Dauid dicat, adhuc diligentius videamus. Non enim ait: Renouabitur ſicut aquilarum, ſed, ſicut aquilæ iuuẽtus tua. Vnius ergo aquilæ renouandam in nobis aſſerit iuuentutem, quam vnam, & ſolam aquilam recte Chriſtum dominum dixerim, cuius iuuentus renouata eſt tunc, cum à mortuis reſurrexit. Depoſitis enim corruptelæ corporalis exuuiis, rediuiua carnis aſſumptione refloruit, ſicut ipſe ait per prophetam: Et refloruit caro mea, & ex voluntate mea confitebor illi. Refloruit, inquit, caro mea. Videte quo verbo vſus eſt, non ait, floruit, ſed, refloruit. Non enim refloreſcit, niſi quod ante floruerit. Floruit autem caro domini, cum primum de Mariæ virginis illibata vulua proceſſit. Sicut ait Eſaias dicens: Exibit virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcẽdet. Refloruit autem, cum ſucciſo per Iudæos corporis flore, rediuiua de ſepulchro reſurrectionis gloria germinauit, & in floris modum odorem patiter, & nitorem cũctis hominibus immortalitatis afflauit odoré, bonorum operum ſuauitatem, circumferens nitorem incorruptelam perpetuæ diuinitatis oſtendens.

Pſal.102.

Col.3.

Pſal.27.

Eſa.11.

Matth.6.

Luc.16.

1.Cor.15.

S. LEONIS PAPAE *de Reſurrectione Domini, Sermo 1.*

SErmone proximo, dilectiſſimi, non incongrue vobis, quantum arbitror, participationem crucis Chriſti inſinuauimus, vt paſchale ſacramentum ipſa in ſe habeat vita credentium, & quod feſto honoratur moribus celebretur. Quam autem hoc vtile ſit, ipſi probaſtis & ex veſtra deuotione didiciſtis, quantum proſint animis atque corporibus prolixiora ieiunia, frequentiores preces, & eleemoſynæ largiores. Nemo enim ferè eſt, qui nõ hac exercitatione profecerit, & in abdito conſcientiæ ſuæ aliquid, quo recte gaudere poſſit, condiderit. Sed hæc lurca perſeuerantiã ſunt ſeruanda cuſtodia, ne in deſidiam reſoluto labore, quod donauit Dei gratia, diaboli furetur inuidia. Cum igitur quadraginta dierum obſeruantia hoc voluerimus operari, vt aliquid ſentiremus crucis in tempore dominicæ paſſionis adnitendum eſt nobis, vt etiam reſurrectionis Chriſti inueniamur conſortes, & de morte ad vitam dum in iſto corpore ſumus, tranſeamus. Vnicuique enim homini, qui ex alio in aliud aliqua* conuerſione mutatur, finis eſt: non eſſe quod fuit; & ortus, eſſe quod non fuit. Sed intereſt, cui quis: aut moriatur, aut viuat, quia eſt mors, quæ cauſa eſt viuendi, & eſt vita, quæ cauſa eſt moriẽdi. Nec alibi quam in hoc tranſitorio ſeculo, vtrumque conquiritur, vt ex qualitate temporalium actionum, differentiæ retributionum pendeant æternarum. Moriendum ergo eſt diabolo, & viuendum Deo, deficiendum iniquitati, vt iuſtitiæ reſurgatur. Occumbant vetera, vt oriantur noua. Et quoniam, ſicut ait veritas, nemo poteſt duobus dominis ſeruire, dominus ſit, non ille, qui ſtans impulit in ruinam, ſed ille, qui deiectos erexit in gloriam. Dicente ergo Apoſtolo; Primus homo de terra terrenus, ſecundus homo de cœlo cœleſtis: qualis terrenus, tales & terreni; & qualis cæleſtis, tales & cæleſtes, ſicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem eius, qui eſt de cœlo. Multum nobis de hac commutatione gaudendum eſt, qua de ignobilitate terrena ad cæleſtem transferimur dignitatem, per illius ineffabilem miſericordiam, qui vt nos in ſua proueheret, in noſtra deſcendit, vt non ſolum ſubſtantiam, ſed etiam conditionem naturæ peccatricis aſſumeret, & ea ſibi pateretur inferri diuina impaſſibilitas, quæ miſerrimè experitur humana mortalitas. Vnde ne turbatos diſcipulorum animos longa mœſtitudo cruciaret, denuntiatam tridui moram tam mira celeritate breuiauit, vt, dum ad integrum ſecũdum diem, pars primi nouiſſima, & pars tertij prima cõcurrit, & aliquantum temporis ſpacio * decederet, & nihil dierum

Conuerſatione.

decideret.

numero deperiret. Resurrectio igitur saluatoris nec animam in inferno, nec carnem diu * morata est in sepulchro, & tam velox incorruptæ carnis viuificatio fuit, vt maior ibi esset soporis similitudo, quã mortis. Quoniam deitas, quæ ab vtraq; suscepti hominis substantia non recessit, quod potestate diuisit, potestate coniunxit. Subsequuta sunt itaque multa documenta, quibus prædicandæ per vniuersum mundum, fidei autoritas conderetur. Et licet reuolutio lapidis, euacuatio monumenti, depositio linteorum, & totius facti angeli narratores copiosè veritatem dominicæ resurrectionis adstruerent, & mulierum tamen visui, & Apostolorum frequenter oculis manifestus apparuit: non solum loquens cum eis, sed habitans, atque conuescens, & pertractari se diligenti, curiosóque cõtractu ab eis, quos dubitatio perstringebat, admittens. Ideo enim & clausis ad discipulos ostiis introibat, & flatu suo dabat spiritum sanctum, & dato intelligentię lumine, sanctarum scripturarum occulta pandebat, & rursus idem vulnus lateris, fixuras clauorum, & omnia recentissimæ passionis signa mõstrabat: vt agnosceretur in eo proprietas diuinæ, humanæque naturæ indiuidua permanere, & ita sciremus verbum non hoc esse, quod carnem, vt vnum Dei filium & verbum confiteremur, & carnem. Non dissonat, dilectissimi, ab hac fide magister gẽtium Apostolus Paulus, cum dicit; Etsi cognouimus secundum carnem Christum, sed nunc iam non nouimus. Resurrectio enim domini, non finis carnis, sed cõmutatio fuit, nec virtutis augmento consumpta substantia est. Qualitas transiit, non natura defecit, & factum est corpus impassibile, quod potuit crucifigi, factum est immortale, quod potuit occidi, factum est incorruptibile, quod potuit vulnerari, & merito dicitur, caroChristi in eo statu, quo fuerit nota, nesciri: quia nihil in ea passibile, nihil remansit in ea infirmum, vt & ipsa sit per essentiam, & non sit ipsa per gloriam. Quid autem mirum, si hoc de corpore Christi profitetur, qui de omnibus Christianis spiritalibus dicit: Itaque nos ex hoc neminem nouimus secundum carnem. Ex hoc, inquit, initium nobis factum est resurrectionis in Christo, ex quo in eo, qui pro omnibus mortuus est, totius spei nostræ forma præcessit. Non hæsitamus diffidentia, nec incerta expectatione suspendimur, sed accepto promissionis exordio, fidei oculis, quæ sunt futura, iam cernimus, & naturæ prouectione gaudentes, quod credimus, iam tenemus. Non ergo nos rerum temporalium occupent species, nec ad se contemplationem nostram à cœlestibus terrena deflectant. Pro transactis habeantur, quæ ex maxima parte iam non sunt, & mens intenta mansuris, ibi desiderium suum figat, vbi, quod offertur, æternũ est. Quamuis enim spe salui facti sumus, & corruptibilem adhuc carnem, mortalemque gestamus: rectè tamen dicimur in carne non esse, si carnales nobis non dominentur affectus, & merito eius rei deponimus nuncupationem, cuius non sequimur voluntatem. Cum itaque Apostolus dicat, carnis curam ne feceritis in desideriis, non ea nobis interdicta intelligimus, quæ saluti congruunt, & quæ humana poscit infirmitas. Sed, quia non omnibus desideriis seruiendum, nec quicquid caro concupiscit, implendum est, de adhibendo temperãtiæ modo admonitos nos esse cognoscimus: vt carni, quę sub animi est constituta iudicio, nec superflua cõcedamus, nec necessaria denegemus. Vnde idem Apostolus alibi ait; Nemo enim vnquam carnem suam odio habuit, sed nutrit, & fouet eam, cum vtique nõn ad vitia, non ad luxuriam, sed ad debitum sit alenda, & fouẽda famulatum: vt teneat ordinem suum renouata natura, nec peruersè, ac turpiter superioribus inferiora præualeant, aut inferioribus superiora succumbant, & vitiis animum superantibus, ibi fiat seruitus, vbi debet esse dominatus. Agnoscat igitur populus Dei, nouam se esse in Christo creaturam & à quo suscepta sit, quámve susceperit, vigilãter intelligat. Quæ noua facta sunt, non redeant ad instabilem vetustatẽ, & non omittat opus suum, qui manum misit ad aratrum, sed ad hoc attendat, quod serit, non ad id respiciat, quod reliquit. Nemo in id recidat, vnde surrexit, sed etiam si pro infirmitate corporea in aliquibus adhuc languoribus iacet, sanari instãter desideret, ac leuari. Hęc est enim salutis via, & cœptæ in Christo resurrectionis imitatio, vt quia in lubrico istius vitæ diuersi casus, lapsúsque non desunt, vestigia gradientium à fluidis ad solida transferantur. Quoniam, sicut scriptum est, à domino diriguntur gressus hominis, & viam eius volet. Quum ceciderit iustus, non collidetur, quia dominus supponet manum suam. Hæc meditatio, dilectissimi, non pro sola solennitate paschali, sed pro totius vitæ sanctificatione retinenda est, & ad hoc præsens exercitatio debet intendi: vt quæ animum fidelium experimento breuis obseruantiæ delectarunt, in consuetudinem transeant, intemerata permaneant, ac si aliquid delicti irrepserit, celeri pœnitudine deleatur. Et quia antiquorum morborum difficilis, & tarda curatio est, tanto velocius adhibeantur remedia, quanto recentiora sunt vulnera, vt semper ab omnibus offensionibus in integrum resurgẽtes, ad illam incorruptibilem glorificandæ carnis resurrectionem peruenire mereamur, in Christo Iesu domino nostro, qui viuit, & regnat cum patre, & spiritu sancto in secula seculorum, Amen.

Margin notes: *Morari passa est. — Acto.1. — Ioan.20. — Luc.24. — Ioan.20. — 2.Cor.5. — Ibidem. — Rom.13. — Ephes.5. — Luc.9. — Psal.36.

EIVSDEM DE RE-
surrectione domini, Sermo 2.

NOtum quidem, dilectissimi paschale sacramentum Euangelica nobis narratio præsentauit, & ita per aurem carnis penetratus est mentis auditus, vt nemini nostrum rerum gestarum imago defuerit: cum diuinitus inspiratæ textus historiæ euidenter ostenderit, qua dominus Iesus Christus impietate traditus, quo iudicio addictus, qua sæuitia crucifixus, & qua sit gloria suscitatus. Sed adiiciendum est etiam nostri sermonis officium, vt, sicut pia expectatione deposcere vos consuetudinis debitum sentio: ita solennitati sacratissimæ lectionis subiungatur exhortatio sacerdotis. Quia igitur apud fideles aures ignorantiæ locus non est, semen verbi, quod est in prædicatione Euangelij, debet in terra vestri cordis augeri, vt, remotis suffocationibus spinarum, ac tribulorum, libera in fructus suos exeant plantaria piorum sensuum, & rectarum germina voluntatum. Crux enim Christi, quę saluandis est impen-

sa

Margin notes: *Totum — Luc.8.

sa mortalibus, & sacramentum est, & exemplum. Sacramentum, quo virtus impletur diuina, exemplum quo deuotio incitatur humana: quoniam captiuitatis iugo erutis, etiam hoc præstat redemptio, vt eam sequi possit imitatio. Nam, si mundana sapientia ita in suis gloriatur erroribus, vt quẽ sibi quisque ducem elegerit, eius opiniones, & mores atque omnia instituta sectetur, quæ nobis erit communio nominis Christi, nisi vt ei inseparabiliter vniamur, qui est, vt ipse insinuauit, via, veritas & vita: Via scilicet conuersationis sanctæ, veritas doctrinę diuinæ, & vita beatitudinis sempiternæ. Collapsa enim parentibus primis humani generis plenitudine, ita misericors Deus creaturæ ad imaginem suam factæ, per vnigenitum suum Iesum Christum voluit subuenire, vt nec extra naturã esset reparatio naturæ, & vltra propriæ originis dignitatem proficeret secunda conditio. Fœlix, si ab eo non decideret, quod Deus fecit, fœlicior si in eo maneret, quod refecit. Multum fuit à Christo recepisse formam, sed plus est, in Christo habere substãtiam, Suscepit enim nos in suam * proprietatẽ illa natura, quæ nec nostris sua, nec suis nostra consumeret, quæ ita vnam in se fecit deitatis, humanitatísque personam, vt sub dispensatione infirmitatum, atque virtutum, nec caro per diuinitatem inuiolabilis, nec diuinitas per carnem posset esse passibilis. Suscepit nos illa natura, quæ & propaginem nostri generis à communi tramite non abrumperet, & cõtagium peccati in omnes homines transeuntis excluderet. Infirmitas sanè, atque mortalitas, quæ non peccatũ erant, sed pœna peccati, à redemptore mundi recepta sunt ad supplicium, vt impenderentur ad precium. Quod ergo in omnibus hominibus transfusio fuit damnationis, hoc in Christo sacramentum est pietatis. Præbuit enim se crudelissimo exactori liber à debito, & ministras diaboli Iudaicas manus in cruciatum immaculatæ carnis admisit. Quam ideo vsque ad celerrimam resurrectionem voluit esse mortalem, vt credentibus in eũ, nec persequutio insuperabilis, nec mors posset esse terribilis, cum ita dubitandum non esset de consortio gloriæ, sicut dubitandum non erat de communione naturæ. Si incunctanter itaque, dilectissimi, corde credimus, quod ore profitemur, nos in Christo crucifixi, nos sumus mortui, nos sepulti, nos etiam die tertia suscitati. Vnde Apostolus dicit; Si consurrexistis cum Christo, quę sursum sunt, quærite, vbi Christus est in dextera Dei sedens: quæ sursum sunt, sapite, non quæ super terram. Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Quum enim Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum Christo in gloria. Vt autem nouerint corda filiorum habere se, vnde ad supernam sapientiam, spretis mundi cupiditatibus, valeant eleuari, spondet nobis dominus præsentiã suam dicens; Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad cõsummationem sæculi. Non enim frustra per Esaiam dixerat spiritus sanctus; Ecce virgo in vtero concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel, quod est interpretatum, nobiscum Deus. Implet ergo Iesus proprietatem nominis sui, & qui ascendit in cælos, non deserit adoptatos, qui sedet ad dexteram patris, idem totius habitator est corporis, & ipse deorsum confortat ad patientiam, qui sursum inuitat ad gloriam. Nec inter vana igitur nobis desipiendum est, nec inter aduersa trepidandum. Ibi quidem blandiuntur deceptiones, & hic grauescunt labores. Sed quia misericordia domini plena est terra, adest nobis vtique Christi victoria, vt impleatur, quod ait; Nolite timere, quia ego vici mundum. Siue ergo contra ambitionem sæculi, siue contra concupiscentias carnis, siue contra hereticorum iacula dimicemus, dominica cruce semper armemur. Nec enim vnquam à paschali festo recedimus, si à fermento malitiæ veteris abstinemus. Inter omnes nanque vitæ huius varietates, quæ diuersarum plenæ sunt passionum, Apostolicæ exhortationis meminisse debemus, qua nos instruit, dicens; Hoc sentite in vobis, quod & in Christo Iesu. Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus est, & habitu inuentus vt homo. Humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestiũ, terrestrium, & infernorum: & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus Christus in gloria est Dei patris. Si magnæ, inquit, pietatis sacramẽtum intelligitis, & quod pro salute humani generis vnigenitus Dei filius gessit, aduertitis: hoc sentite in vobis, quod & in Christo Iesu, cuius humilitas nulli aspernanda diuitum, nulli est erubescenda nobilium. Nec enim in tantum prouehi potest quælibet fœlicitas humana fastigium, vt æstimet sibi pudendum, quod manens Deus in forma Dei Deus non est arbitratus indignũ. Imitamini quod operatus est, diligite, quod dilexit, & inuenietis in vobis Dei gratiam. Vestram in illo redamate naturam, quoniam sicut ille paupertate diuitias non amisit, gloriam humilitate non minuit, æternitatem morte non perdidit: ita & vos eisdem gradibus, eisdem vestigiis, vt cælestia apprehendatis, terrena despicite. Susceptio enim crucis, est interfectio cupiditatum, occisio vitiorum, declinatio vanitatis, & abdicatio omnis erroris. Nam, cum pascha domini non impudicus, non luxuriosus, non superbus celebret, non auarus: nulli tamen ab hac festiuitate longius quàm hæretici separantur, maximéque illi, qui de verbi incarnatione malè sentiunt, aut minuendo, quod est deitatis, aut euacuando, quod est carnis. Verus enim Deus est filius Dei, totum habens ex patre, quod pater est nullo exordio temporalis, nulla varietate mutabilis, nec ab vno diuisus, nec ab omnipotente diuersus. Sempiterni genitoris vnigenitus sempiternus, vt mens fidelis credens in patrem & filium, & spiritum sanctum, in eandem vnius deitatis essentiam, nec vnitatem gradibus diuidat, nec Trinitatem singularitate confundat. Non autẽ sufficit Dei filium in sola patris nosse natura, nisi eum non recedentem à propriis, agnoscamus in nostris. Exinanitio enim illa, quam reparationi impendit humanæ, dispensatio fuit miserationis, non priuatio potestatis. Nam cum & ex æterno consilio Dei, non esset aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo oporteat saluos fieri, inuisibilis visibilem, intemporalis temporalem, impassibilis passibilem substantiam suam fecit: non vt virtus deficeret in infirmitate, sed vt infirmi

Margin notes: Ioan.14. — *potestatem. — Coloss.3. — Matth.28. — Esa.7. — Ioan.14. — Philip.2. — Act.4.

firmitas in incorruptibilem posset transire virtutem. Propter quod ipsa festiuitas, quæ à nobis pascha nominatur, apud Hebræos phase, ideſt, transitus dicitur, attestante Euangelista, atque dicente; Ante diem festum paschæ sciens Iesus, quia venit hora eius, vt transeat ex hoc mũdo ad patrem. Cuius autem naturæ futurus erat transitus iste, nisi nostræ, cum inseparabiliter, & pater in filio, & filius esset in patre? Sed, quia verbum, & caro, vna persona est, non diuiditur à suscipiente susceptus, & honor prouehendi, prouehentis nominatur augmentum, dicente Apostolo, quod iam commemorauimus; Propter quod & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen, quod est super omne nomen. In quo vtique assumpti hominis exaltatio commendatur, vt in cuius passionibus manet deitas indiuisibilis, idem cœternus sit in gloria deitatis. Ad hanc participationem ineffabilis muneris, beatum transitum fidelibus suis ipse dominus præparabat, cum instanti iam proximus passioni, non solum pro Apostolis suis atque discipulis, sed etiam pro vniuersa Ecclesia supplicaret, & diceret; Non pro his autem rogo tantum, sed pro iis etiam, qui credituri sunt per verbum ipsorum in me, vt omnes vnum sint, sicut & tu pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint. Cuius vnitatis nullum poterunt habere consortium, qui in Dei filio Deo vero humanam negant manere naturam, impugnatores salutiferi sacramenti, & paschalis exules festi. Quod quia ab Euangelio dissentiunt, & symbolo contradicunt, nobiscum celebrare non possunt, quia etsi audent sibi Christianum nomẽ assumere, ab omni tamen creatura, cui Christus caput est, repelluntur, vobis in hac solennitate meritò exultantibus, piéque gaudentibus, qui nullum recipientes in veritate mendacium, nec de natiuitate Christi secundum carnem, nec de passione, ac morte, nec de corporali resurrectione eius ambigitis: quoniam sine vlla separatione deitatis, verum Christum ab vtero virginis, verum in ligno crucis, verum in sepulchro carnis, verum in gloria resurrectionis, verum in dextera paternæ maiestatis agnoscitis. Vnde etiam, sicut Apostolus ait, expectamus saluatorem dominum nostrum Iesum Christum, qui reformabit corpus nostræ humilitatis, conforme fieri corpori gloriæ suæ, qui viuit, & regnat cum patre, & spiritu sancto in secula seculorum, Amen.

Ioan. 13.

Philip. 2.

Ioan. 17.

Philip. 3.

HILARII ARELATENSIS *Episcopi in eodem festo, Hom. 1.*

EXulta cælum, & lætare terra. Dies ista amplius ex sepulchro radiauit, quàm de sole refulsit. Ouet infernus, quia resolutus est: gaudeat, quia visitatus est: exsultet, quia ignaram lucem post secula longa vidit, & in profundę noctis caligine respirauit. O pulchra lux, quæ de candido cæli fastigio promicasti, & inter fluenta purpurea sedentes in tenebris, & vmbra mortis, subita claritate visitasti vel vestisti. Confestim igitur æterna nox inferorum Christo descendente, resplenduit: siluit stridor ille lugentium, soluit confestim stridorem lugentium, & catenarum disrupta decidunt vincula damnatorum: attonitæ mentis obstupuere tortores, omnis simul impia officina cõtremuit, cum Christum repente in suis sedibus vidit. Mox igitur ferruginei ianitores descendente Christo, talia inter vmbrosa silentia cæci metu incumbẽte submurmurant, Quisnam, inquiunt, est iste terribilis, & niueo splẽdore coruscus? nunquam noster talem excepit tartarus: nunquam in nostra cauerna talem euomuit mundus, inuasor est iste, non debitor: effractor est, vel distractor, nõ peccator, vel præuaricator: iudicem videmus, non supplicem. Venit iubere, non succumbere: eripere, non manere. Vbinam putatis ianitores nostri dormierunt, cum iste bellator claustra vexabat? hic si reus esset, superbus vel audax non esset. Si eum aliqua delicta fuscarent, nunquam nostros tartaros suo dissiparet fulgore, vel nunquam fulgore suo nostras tenebras dissiparet; sed si Deus est, quid in sepulchro facit? si homo, quid præsumpsit? si Deus, vt quid venit? si homo, quare captiuos soluit? Nunquid nam iste cum auctore nostro cõposuit, aut forte & ipsum aggressus vicit, sic ad nostra regna transiuit? Certe mortuus erat, certe victus erat. Illusus est prædator noster in mundo, nesciuit quam hic stragem procuraret inferno. Crux illa fallens gaudia nostra, parturiens damna nostra. Per lignum ditati sumus, per lignum euertimur. Petit potestas illa, semper populis formidata: nullus hic viuus intrauit, nemo carnificis terruit. Nunquam in hoc loco fuligine & nigra semper caligine cęcato iocundum lumen apparuit. An forte sol de mundo migrauit? sed nec cælum nobis astraque parent; & tamen inferus lucet. Quid agimus? quo conuertimur? defendere contra istum cruentas domus? & obtinere nostri auerni custodiam non valemus: male nigrati sumus, lumẽ obtenebrare nequiuimus: insuper & de nostro interitu formidamus.

EIVSDEM IN EODEM *festo, Homilia 2.*

BEneficia Dei nostri cum magna, atque mirifica sint, tamen nec noua probantur esse, nec subita, sed ab initio seculi prædicta sunt oraculis, & præfigurata mysteriis. Sacram domini passionem ab ipsis mundi coalescentis exordiis veteris testamenti responsa cecinerunt: & ideo Christum dominum prædicatum atque annuntiatum suis apertè ipsorum libris ac voluminibus asserimus. Validis absque dubio nititur priuilegiis, qui causam de aduersarij asserit instrumentis. Speciosa victoria est, contrariam partem cartulis suis velut propriis laqueis irretire, & testimoniorum suorum vocibus confutare, & æmulũ telis suis euincere, vt pugnatoris tui argumenta tuis probentur vtilitatibus militare. Itaque in domini nostri persona, dum ex Adæ primi hominis costa mater cunctorum viuentium Eua producitur, ex huius sacro latere ac salutari vulnere, ecclesia omnium parens reparanda monstratur. In eius typo Abel iustus occiditur, & innocens fraterna tanquam Iudaica pietate mactatur. Hic idem dominus in nouissima mundi senescentis ætate per figuram beati Abrahæ longæui patris offertur: quo tempore dum nouo sacrificio in vnici sui iugulum pius parricida consurgit, ex improuiso aries oculis eius apparuit: sicut loquitur sermo diuinus: Et vidit Abraham arietem inter vepres hærentem cornibus. Inter vepres, inquit, Requiramus quæ ista

ista sit nouitas, id est, inter multitudinem circunstantium peccatorum: Hærentem cornibus, id est, ad crucis cornua clauorum confixione pendentem, sicut in alio loco legimus: Cornua in manibus eius sunt. Hoc ideo, quia venerandas manus eius patibuli brachia susceperunt. Inter spinas autem deputatus est: quando spineo serto innocentiæ, & iustitiæ auctor illusus est. Sed altius introspicere debemus, quídnam sit quod Isaac à patre altaribus admouetur, ac subito aries pro eo, non mutata sed duplicata oblatione subponitur: Gemina hic adoranda substantia redemptoris ostenditur. Dei enim vnigenitus offertur, & virginis primogenitus immolatur. Hoc quoque dominicæ passionis præfigurabat insignia, quòd legimus beatum Helisæum sepulchro conditum, ingesto à latrunculis cadauere intra tumulum suum corpus extincti tactu sacri corporis suscitasse. Quis hic alius præfigurabatur, nisi dominus noster Iesus Christus, qui resurrectionem de morte largitur, & vitam sepultus operatur. In latrone reum mundum, in prophetæ virtutibus Christum dominum recognosce. Adhuc celeberrimè per scripturas sanctas, etiam in Ionæ prophetæ laboribus & ærumnis Christi & passio & resurrectio præfiguratur. Hic Ionas, quod fidei vestræ non arbitramur incognitum, typum domini gessisse præscribitur. Ipse enim dominus dicit: Sicut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus, ita erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. Hic inquam Ionas ad prædicandam Niniuitis iræ cælestis offensam domino iubente dirigitur: sed præscius tristem prophetiam populi conuersione vacuandam, nauim profugus quæ Tharsum petebat ingreditur: sed nautis exorta tempestate turbatis, forte fluctibus datur, & faucibus ceti piscis demersus excipitur: sed pisce illæsum eructante depositum, tertia die terris refunditur. Videte dominum etiam in veteri testamento in serui persona mirabiliter apparuisse. Videte quomodo se anteactis seculis indicauit, sub seruilis formæ humilitate venturum. Ionas iram domini prædicaturus, ad magnam Niniuitarũ destinatur vrbem, dicturus: Post quadraginta dies & Niniue subuertetur. Et Christus ad mundi mittitur ciuitatem, vt diem salutis, & præfinitum iudicij tempus adnuncier. Ionas nauem expetit, Christus ecclesiam: Ionas fluctibus agitatur, & Christus mundi turbinibus exercetur. Nisi Ionas perditum detur, naufragæ nauis periculum nõ sedatur: sic & non liberatur ecclesia, nisi Christi morte saluetur. Nautæ dimissuri Ionam tamen verentur, & dicunt, Domine ne des super nos sanguinem innocentem, nónne nobis videtur nautarum imprecatio Pilati esse confessio qui tradit Christum, & tamen lauat manus suas, & dicit; Mundus ego sum à sanguine iusti huius? Quàm congruè per personam gentilem, fides gentium prædicatur? Dicit itaque Ionas in oratione sua, Tolle igitur domine animã meam, quia melior est mihi mors quàm vita. Dicat hoc rebus dominus noster Iesus Christus, quia melior est mihi mors quàm vita: id est, viuens vnam Iudæorum gentem, vtpote incredulam, saluare non potui: moriar vt vniuersus mundus vna morte saluetur. Ionam cetus piscis excepit immersum, sed non contigit deuoratum: & quem malitia hominum perdidit, bestia esuriens custodiuit: plenis visceribus famem patitur, & in prædam quam absorbuit nil sibi licere miratur. Quis est iste, qui intra auidos rictus assumi potest, consumi non potest? Cibus est, corruptio non est: traditur perditionis profundo, & seruatur ipsius mortis obsequio. Quis est iste, qui vastissimos sinus periculorum tutus ingreditur, & sub altitudine concluſus immensa atque mortifera, vitali aëre pascitur, & demissus in alienam rerum naturam, in vitæ exilio cum vita peregrinatur, in absolutione & conseruatione gentis vnius, & in Deum reconciliatione reparandi seculi gloriam naufragus præfert, & mortis suæ superstes, adnunciat venturam mundi salutem? Puto quòd hic est dominus noster Iesus Christus, quem sęua mors inexplebilis bellua in escã suam rapuit, & prædam suam captiua cõtremuit. Contremuit inquam: nam etsi nouerat crucifixum, tamen quem non meminerat reum, non poterat tenere damnatum: quia culpam non facit pœna, sed causa. Quasi solitum cibum perditum in mundi origine hominem deuorauit: sed magnam esse cibi ipsius dignitatem præfocata cognouit. Atque ideo diuinus sermo commemorat. Et præcepit dominus pisci, & euomuit Ionã in aridam. Præcepit ergo bestiæ, præcepit morti semper esurienti, præcepit abyssis, & inferno, vt mundo restituant saluatorem. Euomuit autem, hoc debemus accipere, quòd ex imis visceribus mortis victrix vita remeauerit, atque eam ex imis præcordiis inferni perditio exulcerata reddiderit. Videmus itaque in prophetæ afflictionibus apertissimè præfiguratam & mortem Christi pariter, & resurrectionem. Quapropter quod impletum cernis in seruo, credere non cunctaris in domino. Quæ cum ita sint perspice, ô homo, quantum valeas, & perpende quid debeas. Perspice quantum valeas, vt tandem vilis esse tibi desinas: vt vel per hoc erubescendo subiacere vitiis dedigneris, dum genero sitatem tuam de creatoris, ac reparatoris dignitate metiris. Habet causas, quibus se ipse homo confundat, cur indignis dominis victo corde subdatur, cui gloria æterna promittitur. Ac sic gemino priuilegio qui dudum diuinæ imaginis participatione videbaris honoratus, efficeris etiam commercij nobilitate preciosus. Vide quàm fortis esse possis contra hostem tuũ: interroga statum tuum, quod tibi dominus ad bellandum in membris tuis mundi principem, ac spiritales nequitias superandas, liberam contulit facultatem. Ac sic impossibile non putes vt transferri obtineas in angelicas beatitudines, cum in hoc seculo angelicas deuiceris potestates. Nihil ergo te degenerẽ ac despectum faciat vita, quem vel factura probatur illustrem protulisse vel gratia, sed cor fuum fideles Christi ad superna fiducialiter extollant. Nam qui se cælesti precio vident redemptos, ad cælestia non dubitent præparatos.

EIVSDEM IN EODEM *festo, Homilia 3.*

MAgnum & admirabile paschæ baptismi sacramentum iam dudum etiam in veteri lege nouimus consecratum. Celebre à seculis est, cum beatus Moyses populum domini de terra Ægypti,

Ægypti, & de iugo indignæ seruitutis educeret. Celebre est ad plebis transitum rubri maris profundum, natura rerum obstupescente, patuisse. Hic primo loco diligentius inspiciamus, quid talis seruitus, vel quid talis transitus ædificationis possit adferre. Quia & beatus apostolus dicens: hæc omnia in figura facta sunt nostri, cælesti auctoritate confirmat illius temporis signa atque miracula, ad futurę redemptionis pertinuisse mysteria. Sic enim ait: Patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes in Moysem baptizati sunt in nube & in mari. Nostris ergo iam tunc sub illius populi ducatu, nostris commodis militabat diuina virtus, prędiues in beneficiis, sed semper ditior in promissis. Dux quidem eis erat beatus Moyses, sed eos in columna lucis & nubis, filius & spiritus sanctus præcedebat. Hoc loco agnoscamus in primis, quòd plebs quæ præpositos suos studet audire, Deum sequitur: & per Dei hominem, peruenit ad salutem. Ergo filij Israël ad libertatis & quietis & regni sedem per difficiles ituri vias, dum Moysi ducis & sacerdotis sui non reluctantur imperio, Dei meruere comitatum. Nec immeritò eos hostis non attigit, lux præcessit, fluctus expauit. Sic enim propheta testatur. Et increpauit, inquit, rubro mari & recessit, & iterum. Mare vidit, & fugit. Quid vidit? Hoc vtiq;, quod in baptismo credi debet. Sine dubio illud terribile profundum, atque secretum adsistentis inhorruit majestatem, & ad præsentiam sui cessit auctoris. Et ideo filij Israël securi vel inter vndas trāseunt, vel sub vndas; cum super eos præruptæ vastorum gurgitum moles pendentibus dextra lætáque fluctibus imminerent, cùm creatura insensibilis elementi factoré suum sentiés transmeantibus circunfusa pręberet vitam, & in persequentes pararet refusa vindictam. Secundum hæc, si & nos vitia & crimina quasi Ægyptum relinquamus, & currat vnusquisque nostrum intento corde post Christum, auctorem peccati diabolum Christianus, id est, Hebræus, Ægyptum nō timebit. Talis est enim natura & infirmitas inimici: te recedente, cedit, & post dorsum tuum, si legem domini tanquam Moysen sequaris, incedit. Ecce hostem, quem fugisse vicisse est: iam primum durissima illa Ægypti tyrannica seruitus, quid aliud præferebat quàm diabolum supra humanum genus peccatorum exercere dominatum? Quid inquam aliud erant illa vilia, & horrenda in luto, & paleis Pharaonis imperia, nisi fœda, atque terrena diabolicæ voluptatis officia & vitiorum detestanda contagia? siquidem infructuosa, & inania vitæ huius opera, paleę sunt. Paleæ inquam nimiū flāmis amica materia. Sed hoc ipsum quòd Pharao in paruulis Hebræorum pueros iubebat interfici, & fœminas reseruari, diaboli vtique speciem præferens, inimicus spiritui, & amicus carni: inuidens virtuti, consentiens voluptati: fortitudinem præfocabat, concupiscentias nutriebat. Hæc itaque seruitus, quod peius est, non illius tantum temporis fuit, sed etiam nunc animas negligentium & infidelium, multo periculo suis nexibus blandæ captiuitatis inuoluit. A quo enim quis vincitur, sicut & apostolus testatur, eius & seruus est: iste obtemperat iniustitiæ, ille iræ; iste superbiæ, ille sæuitiæ: iste malitiæ, ille iracundiæ: iste auaritiæ, ille luxuriæ. Nescio quomodo se inter hæc ingenium dicere audeat, quem tot domini in partes suas distrahunt. Quid prodest quòd liber est in natura, qui seruus est in cōscientia? Videmus nos extrinsecus generis claritate sublimes, intrinsecus mentis infirmitate degeneres: innocentum dominos, & criminum seruos. Iam melior est vernaculorum ratio, quos originis videtur inclinasse conditio. Habetis boni famuli vestram consolationē, pro libertate complectimini honestam seruitutem. Intolerabile iugum, & fœda dominatio, & erubescenda subiectio. Aut quid spei relinquitur seruienti, vbi æterna mors iuncta est seruituti? sine causa est à foris vel genere vel honore conspicuus, qui non est intus ingenuus. Graui damnationi iterantur crimina, postquam Christi sanguine sunt redempta. Inexcusabile malum est, post mortem redemptoris domini, seruum peccatis hominem se subdere, si fortè charissimi hominis cuiuscūque seruus duris domini sui vrgeatur imperiis, quocunque fugiendo aut latitando euadere & declinare iniquum dominum potest. Seruus peccati quo fugiet, qui secum trahit, quocunque fugerit? nō fugit seipsum, non est quo eat: mala conscientia sequitur se, imò non recedit à se. Vix aliquod de foris potest esse remedium, quando intus est vulnus inclusum. Quid prodest, quòd homo sonantem fugit arcum, qui iaculum secum portat infixum? Serpens ille etsi reuocauit morsum, reliquit venenum: fecit quisque peccatum, vt aliquam corporalem caperet voluptatem. Remanet quod damnat, præterit quod delectat: consummata iniquitas permanet, voluptas fugitiua pertransit. De hac ergo seruitute, & de his hostibus, vsque ad baptismi litora Dei populum persequentibus, innumerata captiuorum millia per sacri fontis irriguum liberat Christus, & confringit super aquas caput draconis magni: ac sic ille sæuissimus draco proprium venenum in necem sui refusum sentit exitu: ac dum nocere se credit, dum cōtra Deum suum cæcus impetum facit: dúmque pondus tormenti sui illidit in solidamentum ictu suo repercussus, fortem fuisse se doluit, & omnem nocendi potentiam se amisisse cognouit, quia noxios virulentorum dentium morsus sacro in corpore dereliquit: & ideo nunc infœlices quosque, quos sibi ad sensum facilem accommodare præuiderit, ad fauces suas solis sollicitationū carminibus trahit: & voluntariam prædam inermis expectat: ac proinde prostratus à domino humanum genus non quasi fortior impugnat, sed iniqua consilia quasi debilitatus sibilat. Cuius vos carmina vt possitis euadere, de eloquiis Dei vocem sacræ incantationis libenter audite: hunc Christus non in sua dignitate, sed in nostra carne superauit: id est, vt etiam à nobis eum superari posse monstraret, hunc inquam per sanctos suos Christus interfecit. Et fortè hic est ille in lege serpens quem beati Moysi virga in serpentem versa consumpsit. Quo genere iam tunc euidenter ostendi per virgam, id est, per Christi domini regiam potestatem, conterendum esse mortis auctorem. Moyse itaque contra maleficos decertante, modo conuertebatur virga in serpentem, modo serpens in virgam reuertebatur. Quid hoc est? In serpente, personam maledicti hominis; qui crucifigendus maledicebatur, agnosce: in virga, sceptrum regiæ dignitatis intellige. Quid est virga in serpentem? id est, Deus in hominem commutatus. Quid est serpens in

Sane intelligē, nā in Christo nihil fuit mutatum, aut exinanitū verè, sed cum Deus esset ide permanēsatq; vnus, factus est etiā homo.

virgam: id est, homo in Deum receptus. Acsic in homine est exinanita diuinitas, vt in Deo glorificaretur humanitas. Habemus adhuc in extatico sub simplici & pari signo sacræ redemptionis insignia. Cum in deserto filij Israel absque vlla misericordia venenatis serpētum morsibus sternerentur, legitur beatus Moyses diuino commonitus instinctu, serpentem ęreum prefixum ligno, inter medias morientium erexisse turbas: & mandasse pereuntibus vt post exceptos virulentos ictus, ad præsentiam serpentis illius pro recipienda salute concurrerent: quo fugientibus tā prompta aderat salubritas medicandi, quam velox inerat facilitas intuēdi. Sequebatur certum sub momentanea contemplatione remedium, quia latebat in serpente mysterium. Si dixerimus hoc loco quòd domini typum species refugienda prætulerit, quis non ad ipsum contremiscat auditum? Sed quis vel cogitare illud auderet, nisi ipse mysterij expositisset figuram, qui figuræ ipsius cepit iniuriam? qui proprio per euangelium testatur oraculo: Sicut (inquit) Moyses exaltauit serpētem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis. Videamus autē quid sibi velit contra serpentum virus serpentis aspectus. Serpens ab initio maledictus erat: & qui suspendendus fuisset in ligno, sicut & saluator, maledictionibus replebatur. Videamus quid est serpens contra serpentem, id est, damnatus contra damnatum, maledictus contra maledictum, sapientia contra calliditatem, bonitas contra malitiam, acetum & fel contra venenum, mors contra mortem, consumens deuorantem, & interficiens occidentem. Sic & ipse dominus loquitur per prophetam: O mors ero mors tua, ero morsus tuus, inferne. Sed etiā modo medela, si volumus, contra morsum serpentis, viso serpente confertur: quod tunc euidenter impletur quando peccatum ipsius peccati cognitione curatur, & criminis confessione aboletur. Ac sic homo, quando dixerit cum propheta: Quoniam iniquitates meas ego cognosco, & delictū meum contra me est semper. Quando enim bene respicit peccatum suum, sanat serpentis morsum, per serpentis aspectum. Serpens itaque contra serpentem, hoc est, Christus persequens peccatum sub habitu peccatoris. Et ideo dixit apostolus: Et de peccato damnauit peccatum per carnem similem peccatrici: & de peccato peccatū, id est mortem de morte contriuit. Recte peccati nomine appellauit mortem, quia eandem de peccato constat esse generatam. Secundum hæc nihil est aliud procedens de serpente sanitas, quàm latens quasi sub peccati carne diuinitas. Quæ cum ita sint, charissimi, introspicientes nosmetipsos si aliquid vulneris senserimus, statim refugiētes peccatum, confugiamus ad Christum: ad illum spei nostræ eleuemus obtutum, ad illum mentis oculos conferamus. Cuiusmodi autem sit iste morsus, debemus agnoscere. Qui alienum malum respicit: qui in alienam rem anxia cupiditate suspirat: qui alienam mulierem importunis oculis & mortem ad se trahentibus conspicit: qui in alieno corpore sacrificat diabolo animam suam, hic toxicato spiculo in corde percussus est: hic quàm debili morsu, tam exitiabili sauciatus. Qui malitiam vel inuidiam tanquam vulnus inclusum in visceribus retinet, amarissimo atque mortifero dente laniatus est. Qui fide vacuus est, & odio plenus, totus draconis illius deuoratus est morsibus. Sed & si ita sit, nullum conuenit desperare. Legimus in Iona propheta, quomodo bestia etiam deuoratum cogatur euomere. Ergo inter diuersos morsus respiciamus ad Christum, vt ad nos ille respiciat. Hic respiciamus ad sanatorem nostrum: iam illic à peccatoribus, nisi forsitan in iudicio, nō videndum. Aut quomodo videre quis poterit auctorem gloriæ, dicturus vale vltimum rerum naturę? & ideo qui illum hic agnoscere noluerit adquisitus, iam eum illic non poterit videre damnatus. Nunc ergo eum fide, & operibus ante cōspectum nostrum constituamus: & ad cælum oculos spe ducente iaculemur. Demonstrauit in veteri testamēto Moyses remedium, postquam serpens momordisset: Christus etiam istud ostendit quomodo si resistas, mordere non possit. Videte nomen Dei nostri quantū prodesse possit in gratia, quod tantum profuit in figura. Referuntur ad serpentem cum remedio aspexisse redimendi: quanto salubrius erit, si ad Christum aspiciant iam redempti.

EIVSDEM IN EODEM
Homilia 4.

BEne nouimus primum esse ab origine mundi hunc resurrectionis dominicum diem. Sicut enim in eodem noua tunc gaudia, ita dudum in hoc ipso tenera rerū fulsere principia, Fœlix quidem dum ex se primam pareret lucem, sed nunc felicior dum ipsum exinferis reddidit lucis auctorem, tūc est inchoatus ad rudem materiam, nunc est electus ad gloriam. Et ideo cū propheta exultemus & lætemur in eo: quia iocundiores sunt illi dies quibus renascimur vel reparamur, quàm illi dies quibus nascimur. Hodie ergo nobis inæstimabili munere apparuit sol cœlestis ex abysso, exortus est oriens sub occasu. Hodie nobis non splendor emicuit cæcæ noctis, sed fons luminis. Per conditionem quidem mortis traditus putabatur inferno, sed de inferis rediit cum sui triumpho, vt sic dixerim gladio percussoris armatus. Descendente ergo domino, trepidauerunt tenebrę ad subitum ignotæ lucis aspectum, & prącelsum, ac præfulgidum sydus cælorum tartareæ caliginis profunda viderunt. Populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam, habitantibus in regione vmbræ mortis, lux orta est eis. Mira & ineffabilis Dei nostri pietas. Irruperat quidem mors paradisum, sed vita expugnauit infernum: legémque mortalem susceptа mortalitatis conditione calcauit: implens illud quod propheta testatur. O mors ero mors tua, ac sic mortis iniquitas quæ se tanquam hominem vicisse gaudebat, expauit subito prędam suam, & in suo regno à suo vt putabat debitore constricta est: à suo condemnata reo: à suo subiugata est captiuo, ideo suis laqueis illigata & irretita perditio, dum deciperet supplātata est: dum interficeret, extincta est: dum deuoraret, absumpta est. Descenderat ergo lux ad tenebras, sed tenebræ eam non comprehenderūt, depositо quidem corpore imas atque abditas tartari sedes filius hominis penetrauit: sed vbi retētus esse inter mortuos putabatur, ibi vincula mortuorum ligata morte laxauit: & vnde difficile vnquam vllus vel solus rediерat, inde ille cum spo-

liis ad superna remeauit. Hodie ergo, domino resurgente, visa sunt multa sanctorum corpora resurrexisse, & apparuerunt in sanctam ciuitatem. Regrediens ergo dominus post diem tertiam, fructus secum triduanæ peregrinationis viuentibus reportauit: & vt omnes eũ de inferis regredi crederent, testes secum ad superos, & præcones subactæ mortis exhibuit. Ecce quantum agit illa immensa pietas pro salute ac reparatione nostra? Propter nos sicut ouis ad occisionem ductus est, & sicut dicit, Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus, faciem meam ab increpatione non auerti, & confusione sputorũ. De summa itaque throni sui arce descendens terrena visitat, infera non despicit: suscepit mala nostra, vt tribueret bona sua. Æstimemus in quãtum suum seruum diligere potuit ante culpam, quem sic glorificat post ruinam. Quæ cùm ita sint, lugeat, & ingemiscat confusa supplantatoris inuidia: cernat diabolus hominem, quem mortifero vulnere in primo parente prostrauerat, penè fœlicius, ac nobilius resurgentem. Ecce gratia penè maiora restituit, quàm factura contulerat. Maximum quidem circa hominem diuini amoris insigne est, quòd inter ipsa mundi principia, imaginem, ac similitudinem Dei sui seruus accepit: sed penè amplius est, quòd nunc personam, & formam serui Deus auctor assumpsit. Grandi quidem dignatione primo homini spiraculum vitæ de suo pius formator infudit: sed nunc penè maiori charitate pro eodem homine non iam sua dedit, sed seipsum impendit ac tradidit. Magnum quidem mihi est de Deo, quòd esse me sentio opus suum: sed multo plus est, quòd transisse ipsum video in pretium meum: quandoquidem tam copioso munere ipsa redemptio agitur, vt homo Deũ valere videatur. Inter hæc multum quidem est, quod abstulit diaboli nequitia, sed multo plus est quod Dei reddidit misericordia. Postremo magna quidem fuit indulgentia conditoris, assumptum de limo hominem, inter paradisi amœna componere: sed penè maior est gratia, de profundo inferi ad cælorum regna sustollere. Suscepit ergo virtus excelsa humanitatem nostram, vt tribueret diuinitatẽ suam; suscepit & animam & corpus, & quia peccato obnoxius totus homo redimendus erat, totus homo adsumitur immolandus. Ac sic immensa illa maiestas de nostro obtulit sacrificium, de suo contulit præmium. Sed fortè hic aliquis in corde suo dicat: Quid hoc est quòd semetipsum diuinitas humiliauit: non poterat per virtutem, & potentiam brachij sui liberare à potestate diaboli hominem suum, vt necesse non haberet humanum corpus adsumere, vt necesse non haberet vniuersæ miseriæ, atque damnatæ conditionis iniurias experiri: sputis, ac flagellis, contumeliis, ac doloribus affici, patibulo crucis affigi? Hic nobis, fratres, ex multis causis aliquę interim dicendę sunt, & breuiter explicandæ, quibus necesse habuerit dominus hominem adsumere, & incarnationis sacramenta susęipere. Prima iustitiæ causa est, sicut ipse dominus dicit, Sine modò, sic enim decet nos implere omnẽ iustitiã. Peccauerat enim primus homo suo vitio, & inobedientiæ lapsu, & propriæ voluntatis impulsu: seductus à diabolo, non coactus: sicut ipse homo in Genesi dicit, Serpens, inquit, seduxit me, & ideo per misericordiam poterat quasi redimi reus, non debebat per potentiam quasi innocens liberari, & conditio humana, quæ per totam originem hęreditarium malum sparserat, vt in omnes se ramos vitium radicis effuderat. Conditio ergo humana, quæ per peccatum primi hominis tenebatur obnoxia, non imperio erat eruenda, sed precio. Potuit autem filius Dei hostem humani generis & in cælis positus, nutu ipso suæ diuinitatis elidere: sed ne quid tale, vt superius diximus, diabolus conqueri posset, placuit Deo secundum iustitiam suam, pro humano genere offerre hominem purum & immaculatum, segregatum à peccatoribus, sed talem nostra regio non habet, quia non subuenire peccato poterat, simili peccato obnoxius: nec interuenire pro seruis, adstrictus legibus seruitutis. Ex alia ergo regione venturus erat, vt posset offerri pro debitoribus absolutus, pro iniquis iustus, pro peccatoribus innocens, pro hœdis agnus, qui esset exterius eiusdem generis, non eiusdem conditionis, ac longe alterius libertatis. Similis mihi æqualitate substantiæ, vel naturæ, sed innocentiæ, ac iustitiæ puritate dissimilis: vt de meo haberet, vnde pro me solueret, & de suo vnde penitus in nullo debitor appareret. De meo ergo habuit, vnde crucifigeretur, de suo, vnde glorificaretur: de meo, vnde caderet, de suo, vnde resurgeret, de nostro itaque dedit peccati hostiam, de suo indulgentiæ tribuit gratiam: de nostro est, quicquid in passione damnatur, de suo est, quicquid beatitudinis ex resurrectione confertur. Nullum ergo habuit saluator noster originale peccatum, quia nullum est virilis generationis passus exordium, & ideo repulit mortem omnibus debitam, dum solus soluit indebitã: ac sic per indignissimam passionem, quia non habebat peccata propria, redemit aliena. Hac itaque iustitia victus est, & hoc vinculo vinctus est humani generis tantus inimicus. Nam cum se illi homo vendidisset, sicut ait, peccatis vestris venditi estis, & per peccati commercium solus illi homo deberetur, ille Deũ consuetudinaria præsumptione deceptus appetiit, & dum occidit liberum, amisit obnoxium: perdidit ius suum, dum inuadit hominem non suum. Totum ergo cum eo perdidit, quia nihil in eo, quod tenere posset, inuenit, sicut ipse dominus ait proximus passioni: Ecce venit princeps mundi huius, & in me nihil inuenit. Ac sic diabolus dum quærit, quem occidere possit, inuenit, quẽ damnare non possit.

EIVSDEM IN EODEM
Homilia 5.

Dies hæc, fratres, si bene perspicimus, duplici nobis sanctificatione veneranda est. Ipsa enim iam in principio nascentis mundi prima facta est, quæ nunc quoque in gloria beatæ resurrectionis electa est. Ipsa ab initio rudis seculi profundæ caliginis, & vastæ noctis discussit horrorem. Ipsa prima iocundæ lucis nouum munus stupentibus intulit terris. Ipsa prima densissimas mundi tenebras infuso splendore dispersit. Ipsa nunc quoque iustitię solem tartarea de sede restituit. Ipsa ortus sui initio cæcam confusarum rerum faciem prima illuminauerat. Ipsa nunc quoque nobis sedentibus in tenebris & vmbra mortis, spe resurrectionis illuxit. Protulerat quõdam ex se

ex se lucem quæ irradiaret profunda tenebrarum, nunc quoque edidit iustitiæ solem qui referet excelsa cælorum. Prima viderat surgentem mundum, nunc quoque prima suscepit, ac protulit mundi dominum resurgentem, & ad cælos mortis spolia triumphatis inferis reportantem. Dupli ci ergo solennitate veneremur hanc diem, veneremur vt primam, veneremur vt tertiam. De hac enim scripturæ omnes clamant: tertia die resurrexit. Hic est ille, fratres, de quo propheta cecinit, Homo inter mortuos liber. Descenderat quidem lux ad tenebras, sed tenebræ eam non comprehenderunt. Sed quid dico, non comprehenderunt? imò splendidiorem potius reddiderũt: nam quod corruptibile terra susceperat, incorruptibile reformauit, quod terrenum, & mortale in sinu suo tenuerat, immortale, & cœleste restituit. Obstupescit natura rerum, ecce contra leges suas hodie de inferis vita processit, & per vias, quæ reditum nõ habebant, inuita morte remeauit. Quinimò mors ipsa in sua regione captiua expauit subito talem mortuum: & quæ debitorem suum putabat, creditorem, atque exactorem esse cognoscit. Quid mirum si beata, & illustris anima tartaro non potuit cohiberi, quando nec monumento potuit corpus includi? Legimus beatum Ioseph carcerem, in quem ipse missus fuerat, in potestate habuisse, ex eo etiam alios liberasse. Ecce Ioseph noster, non solum illo inferni carcere quo conclusus fuerat, non tenetur, sed etiam aliis per eum mortis claustra laxantur. Legimus beatum Heliam curru igneo cum corpore ad superna præreptum: Hæc omnia implentur in Christo. Ecce iterum Helias noster igneo diuinitatis vehiculo corporeus ascendit ad cælum. Legimus beatum Helisæum, postquam sepultus fuerat, tactu sui corporis suscitasse defunctum. Ecce iterum Helisæus noster mortuis salutem sua morte largitur, & vitam sepultus operatur. Libet hoc loco piissimi redemptoris, & sacri ipsius baptismatis vel miracula vel innumera beneficia fœlici corde perspicere. Libet sollicita mente perpędere, quanta redemptor & saluator noster in hac die innocentiæ munera per totum erogauerit mundum: quantum malorum numerum de conscientiæ libro, gratia superueniente, deleuerit: quantã multitudinem populi sui de inferni carcere eripuerit: quantam in hac die pœnarum materiam incendia æterna perdiderint. Ecce quicquid iniquitatum sempiternus gehennæ ignis excoquere, & expirare vix possit, subito sacro fonte summersum est: & de æternis debitis breuissimo lauacri compendio, cum indulgentissimo creditore transactum est. Veniant qui futurę resurrectionis gloriam sitiunt, iam tunc de hac remissione peccatorum digno miraculo reficiant fidem suam. Homo fonte tinguitur, & momentaneo lauacro, ab inueterato malo primi parentis abluitur: sub aquis relinquitur, quicquid flammis debebatur: & sanctificatione secreta sub fœlici vnda pristini hominis vetustas exuitur, & quodammodo homo inter se alter efficitur: renascitur inuisibiliter, innouatur in melius: quantum oculis cernitur, non mutatur: & tamen, senectute deposita, iuuenis anima renouatur: tanquam trino partu fontis in adoptionem trinitatis effunditur: de cœlo medicina dimittitur, sanantur vulnera, quæ non sentiuntur: & mala, quæ se ipsi conscientiæ inseparabiliter immiscuerant, quodam diuinæ misericordiæ artificio separantur. Itaque, charissimi, quod suum equidem est, Deus noster operatur in nobis, Abstergit cordium nostrorum maculas, lauat culpas, & his, quæ malè facta sunt, ad infectum redactis, amissam (quia potest) reuocat innocentiam. Sed opus est vt ita elaboremus, ne quod ille elaborauit, nos iterum polluamus: ne scindamus vulnera, quæ ille sanauit: ne quod semel in nobis diluit vnda baptismi, rursum excoquere necesse habeat ignis inferni. Si ergo, charissimi, per gratiam baptismi, & indulgentiam peccatorum agnouimus iam in præsenti quandam animarum resurrectionem, in futurum credamus etiam corporum. Mors quidem præteriri nõ potest, veniet, & in cognatam terram, de cuius limo processimus, reuertemur, & hanc carnem spiritu viduatam corruptio deuoratura suscipiet. Rursum cum libuerit auctori reparare opus suũ, rursum exinanita in vnum colligentur membra: reformabitur puluis in corpore: à tegmine, & amicti cutis arentia vestientur ossa, congregabuntur dispersa: humectabuntur arida, viuificabuntur exanima: & quasi post longum exilium redibunt animæ ad tabernacula sua. In momento, in ictu oculi, vniuersæ gentes de sepulchris suis ad nutum domini iubentis exilient: & populos quos diuersis temporibus latissimo sinu terra susceperat, vno (vt sic dixerim) partu refundet in lucem: ac sic noua de veteribus corpora vniuersa subito tanquam vnus homo ante conspectum piissimi redemptoris astabunt. Recipient ergo absque dubio pristinam societatẽ spiritus & caro: vt qui fuerunt in vitæ ratione consortes, sint in retributione participes. Manebit absque dubio hominem vita, aut in beatitudinis, aut in miseriæ conditione perpetua. Nunc, charissimi, in potestate vitæ præsentis est, vt beatum sit, quicquid perpetuum erit. Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur: & qui hos dies male gubernauerint, velint nolint, erunt corpora recepturi, sed in pabulum ignis æterni. Sero tunc dolore clamabunt collibus, operite nos: & montibus, cadite super nos: desiderabunt mortem, sed non inuenient, qui vitam, dum inueniendi tempus fuit, desiderare noluerunt: optabunt mori, nec licebit: quia vitam cum liceret optare noluerunt. Iusti verò & gloriosæ incorruptionis veste præcincti, ita vt possint dicere illud: concidisti saccum meum, & præcinxisti me lætitia, fulgebũt sicut sol in conspectu patris eorum electi ad perpetua gaudia. Nulla illis vita exolescet: nullam sentiet fœlicitas mutationem: nullam sentit ætas longissima retroacti seculi vetustatem: iactata retro morte, quicquid posthac fuerit, vita erit, & participata cũ illo, qui nos ex nihilo fecit beatitudine, sicut illius vita initium non habet, ita nostra terminum non habebit.

In baptismo vere homo renouatur contra Lutheranos.

EIVSDEM IN EODEM
Homil. 6.

Festiuitates istæ, charissimi, celebritates Dei domini, quas annua deuotione veneramur, sicut nobis in futurum vitam, & gloriam pollicentur, ita etiam in præteritum de salutis nostræ causa, & occasione nascuntur. Ac sic qui ideo co-

hitur vt misereatur, iam misertus est, vt coleretur. Ab eo ergo facti, atque reparati nunc impensius exultemus in beneficiis suis, quia meliores sunt dies illi, quibus liberamur, quàm illi, quibus in vitæ huius pericula nascédo producimur. Et ideo legimus, quia melior est misericordia tua super vitas. Meliores enim sunt dies, quibus ad æternam vitam renascimur, quàm illi quibus in hæc tempora iam procreamur. Siquidem maiora sunt dona gratiæ, quàm naturæ. In gemino Dei nostri opere, ibi res virtutis, hic muneris est: ibi potentia, hic misericordia continetur, prima natiuitate, terrenis ingredimur, secunda cælestibus præparamur. Sicut autem præsentis temporis festa nos admonent, hic est ille, qui pro mundi salute congressus (sicut de fortissimo illo Samsone legimus) plures inimicorum mortuus interficit, quàm vnius occiderat. Refert autem & traditio secularium literarum, habuisse quendam in exercitio, vsúque certaminis hoc genus virtutis ac roboris: vt, quoties in luctamine succumbens virium suarum amicam, & nutricem terram impulsu aduersarij cótigisset, toties de solo surgens magis, ac magis in aduersarium præualeret: ac sic deiectio prostrati, occasio fiebat triumphi. Dabat enim quodammodo infirmitas fortitudinem, lapsus palmam, ruina victoriam. Puto hęc illi cælesti athletæ, qui contra Iacob legitur fuisse luctatus, iustius aptari posse; æstimo hæc illius personæ verius cóuenire, qui hoc in tempore in arena mundi cum publico hoste conflixit? Qui ad hoc cessit, vt gloriosus surgeret: ad hoc cecidit, vt omnes eleuaret: quia aduersarium effusus obruit, prostratus elisit, iacétéq; hominé deiectus erexit, mortémque eius dum succumberet perculit, ac mortuum dum resurgeret suscitauit. Hic est ille angelus, qui cũ Iacob nocte luctatus est, sicut hamus in Genesi: Et ecce vir luctabatur cũ eo vsque mane: & cum præualuisset Iacob, dixit ei angelus, dimitte me, iam enim ascédit aurora respõdit Iacob: Non dimittã te, nisi benedixeris mihi, & benedixit ei angelus, & dixit: Si contra Deum fortis fuisti, quanto magis cõtra hominem præualebis? & tetigit angelus latitudinem femoris eius, ipse verò claudicabat pede. Quid est hoc? qui vincitur benedicit, & claudicat qui se vicisse credebat. In Iacob ergo Iudæorum populus, in angelo Christus agnoscitur. Et vt sciamus in eodem angelo Deũ fuisse, ita dicit ipse beatus Iacob: Vidi Deum facie ad faciem, & salua facta est anima mea. Iacob ergo angelo succumbente præualuit. Præualuerunt ad tempus & in Christi passione Iudæi: in illa refugientes die & nocte tota in eo impietate sæuientes præualuerunt, quando crucifixerunt; præualuerunt quando occiderunt. Ergo cum vicisset Iacob, benedici tamen se à victo posse cognouit, dicens: Non dimittam te, nisi benedixeris me. Quale mysterium: in certamine inferior æstimatur, & ad cõferendam benedictionem idoneus inuenitur. Aperte ergo Christus aduersarios benedixit, quando & pro interficientibus supplicauit, dicens: Dimitte illis domine, quia nesciunt quid faciunt: benedixit victus, qui liberat passus: interuenit reus, absoluítque damnatus: quia & vt aduersarij resipiscãt, redemptionem tribuit interemptus. Quid etiam illud est, quòd post illã colluctationé Iacob benedictionem accipit, & claudus incedit? sic enim ait: Et tetigit angelus latitudinem femoris eius, & claudicabat pede. Latitudo femoris, Iudaici generis est multitudo. Quid est inquã quòd vno pede claudicat? Hoc est quia de Iacob, id est, de Iudæorum genere Christo resurgente pars credidit, pars in infidelitate remansit, & à iustitiæ ac vitæ semitis claudicauit. Quod autem dicit ipse angelus: dimitte me, iam enim ascendit aurora, hoc indicabat posse eum à morte vinci, non posse à se retineri: sed post illam fugata luce passionis noctẽ, promittit illicò esse resurrectionis auroram. Itaque, charissimi, dominicæ passionis & resurrectionis celebrantes triũphum, fidem conuersatione decoremus: misericordiam in pauperes faciamus: imitemur Deum, cui nulla corporalium rerum forma consimilis est. Habeamus in cũctis imaginem bonitatis eius, & patientiæ: emendemus errores, oremus pro inimicis, pro detractatoribus obsecremus, imitantes Moysem, qui fororis contra se loquentis culpam oratione deleuit: oleo eleemosynæ peccatorum sordes lauemus: captiuorum vincula nos videantur astringere, & propitium illis imprecemur Deum: clausos carcere humanitas diurna sustentet, his quorum corpora morbus regius occupauit, & iugi labe membra soluuntur, propter repositam in cœlis mercedẽ sollicito ministerio seruiamus: quãdo nobis iudicij potestas data fuerit, & ad nos causa delata est: non personarũ consideratio, sed rerum, sed iustitiæ stabilitatem incunuasse præualeat. Lex normam teneat veritatis: charitas prona sit ad misericordiam, non insultans peccantibus, sed condolens, facilis enim est lapsus ad vitia: & fragilitas conditionis humanæ quicquid cernit in alio, hoc in se debet pertimescere: cúmque alius fuerit pro errore correptus, illius emendatio nostra sit cautio, & super omnia quasi culmen, & corona virtutum, pietas in Deum toto cordis timore seruetur.

De Antæo id fabulantur.

EIVSDEM IN EODEM
Homilia 7.

DIgnè, charissimi, piis studiis exultemus in Christo sub præsenti solennitate, in qua nobis inferorum diues spoliis tertia dies reddita est, excelsitudo de profundis, lux de tenebris, vita de mortuis: Ecce quantum pro salute ouium perditarum benigna pij pastoris sollicitudo discurrit. Sub vno eodémque tempore & hominem vsque ad paradisum reuocare dignatur, & mortem vsque ad inferna persequitur, gloriosius captiuandam in regno suo, & magnificentius in suis sedibus triumphandam. Ad descensum itaque cælestis domini profundum inferi panditur, peregrinum sibi lumẽ inferri nox æterna miratur. Expauit ergo nox subito non suum mortuum, imò expauit mortem suam. Aderat enim ille, qui dudum per prophetam suum dixerat, O mors, ero mors tua, ero morsus tuus, inferne, & ideo nõ solum in eo inuenire non potuit quid teneret, sed etiam, quos antea retinebat, reuocari ad superos, se nolente, conspexit, & quem debitorem suum putabat, exactorem potius experta est, & quem quasi captiuum inferni vinculis adstringendum esse credebat, quasi liberatorem cum recepta captiuitate redire mirata est, ac sic quem descensione hominem iudicauerat, & Deum regressione cognouit.

cognouit. Potuerat quidem dominus noster, charissimi, hostẽ humani generis sola maiestate prosternere sine incarnationis humilitate, sine certamine passionis. Sed homo, qui proprio transgressionis crimine tenebatur obnoxius, qui per culpam suam incurrerat seruitutem, non violentia liberandus fuit, sed misericordia, & quia Deus æquitas, & iustitia est, ipse sibi lex est, & quia homo iudicij, & iuris sui, ac liberi arbitrij prædi-

Homo iudicij, & iuris sui, ac liberi arbitrij præditus voluntate est.

tus voluntate erat, qui voluntarius ceciderat, iustum erat vt erigeretur inuitus. Æquius & salubrius fuit, vt qui per superbiam à diabolo persuasus fuerat ad mortem, à Deo per humilitatem suscitaretur ad vitam. Iusto ergo ordine qui per calliditatem maleuoli serpentis nó impulsus, sed seductus fuerat ad perditionem, rursum per sapientiam beniuoli redemptoris non compellatur, sed ducatur ad salutem, & qui cum sua volũtate corruisse videbatur, cum sua rursus voluntate repararetur; vt esset virtuti, ac remunerationi locus. Non ergo eum præripit per violentiã, sed potius per iustam beneuolentiam sollicitat, & etudit in vitam; quia benignitas prouocantis, etiam meritum desiderat ad quiescentis, & dignatissimi medici studium, infirmi sui requirit adsensum. Cuius ineffabilem ad erudiendos nos dignitatem, etiam præsens euangelij lectio declarauit. Ait enim, sicut audistis: *Cum esset sero die illo vna sabbatorum, venit Iesus ianuis clausis, & stetit in medio discipulorum.* Quid mirum, si dominus ad discipulos glorificatum corpus claustris stupentibus intromisit, qui illęso materni pudoris signaculo, ianuã mundi huius intrauit, cuius ortum natura nescíuit? Nõ dubites si potentiam exercere videas triumphantem, quem tam stupenda perspicis egisse nascentem. Quid hic respondebunt Iudæi, sepulto domino discedentes, & signantes lapidem eum custodimus? Quæ cum ita sint, quomodo eum repellere potuit obiectus repaguli, quem non coercuerat pondus sepulchri? Imò quomodo eum obserata domus excludere potuit, quem includere mortis porta non potuit? Quid mirum, si substantiam corporis nostri per clausa ostia transmisit, cui etiam penetralia supernorum, & solis angelis familiare secretum patẽre cõsueuit? Cum ergo dixissent alij discipuli, *vidimus dominum*: respondit Thomas, & dixit eis; *Nisi videro*, inquit; *in manibus eius fixuram clauorum, & mittam digitum meum in locum clauorum, & mittam manus meas in latus eius, non credam.* Quàm bona infidelitas, quæ sæculorum fidei militauit: *Nisi ego*, inquit, *videro in manibus fixuram clauorum*, vox ista inquirentis est, non negantis, dum hoc dicit, docere voluit, confirmari desiderauit. Et ideo ad eum dominus ita ait: *infer digitum tuum huc, & vide manus meas, & affer manum tuam, & mitte in latus meum.* Dum benignũ præbet veritas moderata responsum, in Apostolo suo non dubitationis vitium, sed sollicitudinis instruxit affectum. Quia ergo illo tempore tanti mysterij nouitas versabatur, merito curiosæ perscrutationis non est exclusa sedulitas. Accedit quòd in his Apostoli verbis mundi vtilitas agitur. Ostendit ergo manus, & latus. Necessarium enim erat vt manifestarum præsens expressio cicatricum crucifixi corporis faceret fidem, quia splendor nouæ lucis pristinam obduxerat veritatem, & agnitionem quodammodo claritas obscurauerat: vtis ergo cicatricibus, respondit Thomas, dicens: *Dominus meus, & Deus meus.* Nouo genere vestigia vulnerum, diuinitati præbent testimonium, quia templum Dei, indumentum corporis vulnerati: duas hoc loco in Christo mirare substantias, fixuram perspicit corporis, & Deum prædicat maiestatis. Vbi sunt, qui dicunt animas nouis, in quibus antè non vixerint, corporibus induendas? Ecce in resurrectionis auctorem hoc ipsum video resurrexisse, quod cecidit, & ideo mortuus non adiicier, vt resurgat. Quare mortem somno adsimulauit? quia in vno, eodémque homine nunquid alter est, qui in somno resoluitur, alter verò qui eiusdem somni stupore ad vigilandi officia suscitatur: nõ vtique, sed ipsa absq; dubio membra euigilasse credenda sunt, quę dormitionis stupore laxata sunt: ita mors corpus, quod in puluere confectum susceperit, idé ipsum discussa restituit, nec rude, sed rediuiuum ius cognitus spiritus recognoscit, & propterea mysterium resurrectionis etiam de minimis exponens ita Apostolus loquitur, resurrectionem grano tritici comparans: Etenim quod tu seminas, non viuificatur, nisi prius moriatur. Si quando, vt moris est, fruges putribus sulcis agricola fœnerantes creduntur, nunquid aliud est, quod sepelitur in semina, aliud quod virescit in germina? sed singula quæque corpora nõ de nihilo, sed de sui origine producuntur, & recentia de veteribus innouantur. Cùm autem de resurrectione loqueretur Apostolus, dicens: Quod seminas non viuificatur, nisi prius moriatur, & vnicuique, inquit, seminum proprium corpus, non vtique genere suo alienum, sed natura sua proprium, & de materiæ suæ quahtate reparatum. Reuocabitur ergo in contubernium pristinum animæ, & corporis vnitas, sed nullis vnquam sæculis discutienda germanitas. Nostrum est gratia auctoris & redemptoris inniti, vt ad illorum numerum pertinere videamur, de quibus Apostolus dicit: Simul rapiemur obuiam Christo in aëra, & in nubibus, & sic semper cum domino erimus. Dignum enim esse iudicauit, vt germani corporis, animæq; substantia, cum Christo simul regnent in cælis, qui Christo seruierunt in terris.

Præmia iustis redditur non tantũ ex gratia, sed ex merito.

EIVSDEM IN EODEM
Homilia 8.

RESurrectio domini nostri, charissimi, cum qua vniuersa generis humani conditio resurrexit, sicut ingentia beneficia, ita magna in se cõtinet sacramenta, quæ quidem aperta miraculis, & operta mysteriis, credulitatem nostram sicut adimpleuit in præteritum, ita corroborat in futurum, vt ea, quæ similiter sunt prædicta, id est, sicut specialem, ita generalem omnium resurrectionem, ita iudicium credamus, & regnum. Qui ergo euidenter quæ diu sunt expectata suscepimus, fiducialiter necesse est quæ sunt expectanda credamus. Si fortis fuit fides, quæ experimenta præcessit, fortior debet esse, quæ iam manifesta subsequitur. Audiuimus euangelicæ lectionis oraculum: *Cum esset sero*, inquit, *die vna sabbatorum, & fores essent clausæ vbi erant discipuli congregati, venit Iesus & stetit in medio.* Per obserata itaque ostia sacrum dominici hominis corpus in lapsum, & exposita terrena consuetudinis fragilitate, clausis

ianuis,influxit defœcata,& glorificata ſubſtantia. Nihil nouum eſt in virtutibus Chriſti. Hic eſt ille, qui inter ipſa adorandæ natiuitatis ſacra primordia,ad nos inuiolato maternæ integritatis ſignaculo,natura ſtupente, proceſſit:nec mirum ſi innuptæ ſinus matris non reſoluerat natus, quos magis probatur ſanctificaſſe conceptus. Hic eſt ille,qui ex inferis remeans,carcerem noctis æternæ,nullo aperiente,tranſgreſſus,conſequenter de monumento,hoc eſt de corruptionis loco, incorruptum corpus eduxit, & ad ſuperna remeauit. Ait itaque ſermo diuinus:*venit Ieſus ianuis clauſis, & dixit, pax vobis.* Quid miramur,ſi pacis annunciat gratiam, poſt recentem de mundi hoſte victoriam? Tale primitus regi deferre decuit præmium,poſt triumphum.Et cum hoc dixiſſet,*oſtendit eis manus & latus.* Præfert piiſſimus liberator per vulnerum ſigna,celebranda redemptionis inſignia. Præfert clauorum confixione corpus inſertum,& lanceæ illiſione confoſſum. Quid hoc eſt? Expoliata eſt fragilitas, exinanita mortalitas, ſola in cicatricibus permanent reuerendæ teſtimonia paſſionis. Nimirum illud ſolum reſurrectio vnde erat credenda non abſtulit. *Oſtendit* ergo *manus & latus*,ne ſubito non eadem caro crederetur reſurrexiſſe, quæ paſſa eſt, ne cauſam ipſam gloriæ, obſcuraret fortaſſe lux gloriæ, ne ſplendor reſurrectionis, fidem obduceret veritatis.*Oſtendit eis manus & latus*,vt,qui paulo ante in tuo Deum corpore inſpexeras,nunc in Dei lumine tuum corpus agnoſceres, vt tantum de ſpe caperes gaudium, quantum de nouitate miraculum.Tangi itaque ſe, agnoſcíque voluit, vt ſacra illa caro & vera appareret, & propria. Vbi ſunt, qui per infidelitatis mortiferum errorem delapſi dicere audent, animas defunctorum in noua, & in aliena corpora reuerſuras? qui dicere audent, animas in vaſa extranea refundendas,& in tabernacula peregrina redituras? Exciret hoc loco fidem noſtram ſanctus Apoſtolus Thomas. Nobis enim ille & interrogauit, & credidit: nos illius erat eruditura dubitatio, nos illius roboratura confeſſio. Exploremus cum eo domini cicatrices cordis noſtri manu,inſpiciamus ſenſu, tangamus affectu, vtrum in ipſo corpore, quod mortuum eſt, ſit reſurgendum. Interrogemus vitæ noſtræ corpus notis euictæ mortis inſcriptum. Interrogemus ipſum domini tumulum, triduano honore vacuatum.O quicunq; ille es,quid collatum ſubſtantiæ meæ beneficium,in corpus tranſcribis extraneum? Ecce illud ipſum video inferri cælo, quod iacuit in ſepulchro.Quid tibi inter hæc iniquitas dolenda mentiris? Si te nõ de tuo puluere, non de tuis oſſibus æſtimas reparandũ,ſine cauſa dicis in ſymbolo: Credo carnis reſurrectionem: quomodo potes de carne dicere,quòd reſurgat,ſi non eſt ipſa, quæ cecidit? nam ſermo in ſe diuinus dum abſolute pronunciat,quòd reſurgat, ipſam oſtendit fuiſſe quæ iacuit. Si corporis, quæ ante non vixit, innouandam putas eſſe naturam, inſtitutam dicere poteris,non poteris reſtitutam. Si noua neſcias quia homines ſunt carne formãdi,tollitur & ratio,& appellatio reſurgendi.Cum hæc ita ſint, nihil erit pretioſus ille martyrũ ſanguis, ſi non ipſa caro honoratur præmiis, quæ eſt probata ſuppliciis,ſi non ipſa in muneribus gaudebit, quæ in doloribus triumphauit, quæ ideo tolerabiliter doluit ſe afflictam,qua fideliter credidit reformandam. Secundum hæc,ſi non in ea, qua vixiſti carne iudicandus es, non eſt quòd timeas quicunque ille es vas criminum:aperi campum flagitiis, dimitte frena peccatis, irrue ſecurus ad culpam miles quiſque vitiorum, non eſt quòd timeas,alius pro te ſupponetur ad pœnam, non expaueſcas vetuſta malitia,noua neſcio quæ pro te natura damnatur. Si ita eſt quantum video nocentibus morte ſuccurritur, cruciatus innocentibus præparatur. Patietur hoc illa cæleſtis ſapientiæ plenitudo,vt exhibeatur ad ordinatum iuſtiſſimi cognitoris examen irrationabili, & inordinato modo vnus duorum corporum ſpiritus, & antiquo interiori, nouus iungatur exterior? Expectabunt vnam ſententiam in ipſo, eodemque homine,vnus reus,alter innoxius? Caro proprio in puluere ſuo dormiens, vltra non ſentiet delictum propriũ,& quæ ante non fuerat, ſubito naſcetur ad crimen alienum?Sed non ita eſt,nam de noſtris loquitur apoſtolica doctrina corporibus. Audi quomodo magiſter gentium Paulus digito ſubſtantiam corporis noſtri,beati Thomæ more contingit, & dicit:Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptelam: hoc eſt dicere, mortale noſtrum in quo nati ſumus, ipſum de fauillis ita reparandum eſt, ne vltra poſſit morte diſſolui. Ipſa itaque ſumus exterioris noſtri veſte ſpecialiter induendi, qua fueramus exuti:vt anima ad priſtinum reuerſura collegium, aut de recognitione indigni commilitonis erubeſcat, aut de conſortij honorabilis ſocietate congaudeat. Quæ cum ita ſint, audiamus per prophetam reſurrectionis præſentiam ante tot ſecula velut ſub oculis depingentem: hæc dicit dominus Deus: Oſſa arida audite verbum Domini,ecce ego mitto in vos ſpiritum, & viuetis, & acceſſerunt, inquit, oſſa ad oſſa, vnumquodque ad iunctu ram ſuam.Hoc propheta ante annorum millia faciendum loquitur, quod ſarrectione Chriſti factum euãgeliſta teſtatur,dicens; Et multa, inquit, ſanctorum corpora reſurrexerunt,& viſa ſunt ſancta in ciuitate. Cum hæc ita ſint, quæ iubebamur quondam ſecuturis temporibus implenda fiducialiter expectare, nefas eſt, ea cum iam ſint impleta, non credere. Ait ergo: Oſſa arida audite verbum Domini, immittam in vos ſpiritum, & viuetis. Vitam promittit,non ergo ſolum conditor, ſed reparator eius materiæ eſſe cognoſcitur, qui cineribus pollicetur,& in conſequenti: Ecce ego aperiam tumulos veſtros, & educam vos de ſepulchris veſtris. Aduerte quod non aliquid recens ex nihilo facit, qui vitam aridis oſſibus repromittit, aduerte quòd viuificationem ſuam nõ nouis tribuit,ſed vetuſtis,cui vita ſeruit in tumulis. Reparandum itaque me in corpore meo, & circundandum me pelle mea, credo quidem ſermonibus annunciantis, ſed plus credo cicatricibus reſurgẽtis,quas quidem in reſurrectione Domini ad confirmandam vniuerſitatis fidem ſpeciales fuiſſe manifeſtum eſt,vt per teſtes crucifixi corporis plagas definitiſſimè nouerimus, omnes ſub reparationis die animas ad corpus proprium reuerſuras,in noſtra verò reſurrectione nulla alicuius remanebunt indicia læſuræ, nulla penitus apparebunt veſtigia vlceris,aut debilitatis in carne,vtinam non inueniantur in corde. Elaborandum itaque eſt, ne ſub illo tremendæ recognitionis examine multæ aliæ cicatrices manifeſtentur,

tur,ac reuelentur in medium vulnera flagitiorũ, ne plagæ conſcientiarum, ne horrendæ homicidiorum maculæ, ne obſcœnæ fœda ſigna luxuriæ, in illa die deficientibus præ dolore oculis ingerantur:& ideo cuſtodiamus totis viribus regenerationis dona, redemptionis munera, ſacræ imaginis ornamenta,vt quandoque in conſpectu iudicis noſtri,non diaboli vlcera,ſed Chriſti ſtigmata reparato in corpore præferamus,neque hoſtis noſter aliquid ſuum in membris noſtris, ſed ſua in nobis redemptor noſter mẽbra agnoſcat. Quòd autem dixit, *Quia vidiſti me, & credidiſti, beati, qui non viderunt, & crediderunt*, ſi beatitudo eſt credere quod annunciatur, quanto maioris beatitudinis erit videre quod creditur? Ideo autem dixit: *Beati qui non viderunt,& crediderunt*: vt promiſſa cæleſtia non intelligendo,ſed diſcutiendo adquirenda tibi noueris,ſed credendo ac promerendo.Itaque ea quæ nec oculus vidit,nec auris audiuit,nec in cor hominis aſcenderũt,quantum erit illic in rei præſentia iocunditatis, tantum nunc eſt in fidei credulitate mercedis.Nulla autem virtus animi eſt ea credere, quæ videntur: & ideo dicit beatus Apoſtolus:Nam quod videt quis, quid ſperat? ſi autem quod non videmus ſperamus, per patientiam expectamus. Magnus itaque ante Deum fructus eſt repromiſſa ſua,quæ nondum poſſis vultu cernere, iam nunc ſpe proſpicere atque animo poſſidere. Deſideria præ oculis habere,& quæ inſinuata ſunt ſenſibus, tanquam aſpectibus ſubiecta diligere, & quaſi iam reuelata munerum facie,ita Deo fideiuſſore gaudere,& per fidem minime dubitare honore teſtimonium promittẽtis. Ac ſic pro inquirentis ſtudio, pro credentis affectu creſcit futuræ dulcedinis magnitudo:& pro eo quòd interim præmium ſperantis abſconditur, deſiderium nutritur, & meritum dilatatur,& ideo dixit:quã magna multitudo dulcedinis tuæ,Deus,quam abſcondiſti timentibus te,& perfeciſti ſperantibus in te? quia beatitudo cæleſtium promiſſorum, ſicut illic in rei poſſeſſione donatur, ita iam nunc in ſpei ſpectatione perficitur:tantóque ditior erit beneuolentia in remunerante vel gratia,quanto amplius fuerit in ſupplicante fiducia, illuminante, & accendente ſenſus noſtros Deo noſtro in ſecula ſeculorum, Amen.

EIVSDEM IN EODEM
Homilia 9.

QVodam loco ſermo Hieremiæ prophetę myſteria noſtræ ſalutis annuncians, ita dicit: Perdix fouit,quæ non peperit: fecit diuitias non in iudicio; in nouiſſimo dierum ſuorum derelinquetur.Perdix diabolus, pro nequitia vel multarum rerum comparatione perhibetur. Hæc auis quocunque caſu vel feræ alicuius incurſu priuata fuerit ouis propriis, inſidiatur alienis, & nidi habitore depulſo, partus inuadit extraneos:quos cum vſque ad ſpem fœtuum genitali tepore confouerit, parentem eum præda efficit non natura: interea verus pater vocanti, ac lamẽtanti ſimilis, ſyluas queſtibus replet: tunc adulta iam ſoboles voce proprij genitoris audita, curam queruli clamoris intelligit, atque ita ad originariam ſedem læta peruolant nutrimẽta,generis ſui conſcia, & adulteri nutritoris oblita.Quid ad hæc dicis, homo, precioſum vas ſapientiæ, imago diuinitatis, & poſſeſſor generoſæ rationis? Quid te creatori tuo ſubtrahis?ecce etiam bruta cognoſcunt quid proprio debeatur auctori:& quæ non habent intellectum,habere probantur affectum. Callidum peruaſorem captiua generatio derelinquit,remanet præda deceptus & raptor orbatus. Igitur & diabolus humanum genus quod non creauerat, occupauerat:quod non genuerat, mentito patris nomine poſſidebat, ſed vbi vocem per prophetas vel per ſemetipſum pius auctor emiſit,vbi perditis ſalutifera charitas inclamauit, dicens, Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis. Aduerte quòd ſub nomine oneris pondus indicat ſeruitutis. Ad paternos ſinus confeſtim auidum cucurrit examen:tunc princeps mundi huius ſub aduentu domini ſaluatoris in dimidio dierũ ſuorum perdidit, quos ſe vſque in finẽ ſeculi poſſeſſurum eſſe credebat, & in gremium redemptionis captiuitatem perditio inuita tranſfudit. Sed dicis hoc loco:Doce me quomodo captiuus fuerit mundus:expone mihi captiuitatem,vt intelligere poſſim redemptionem. Iã primum ſi paſſiones noſtras & prauas conſuetudines interrogemus,quid ſit animæ captiuitas euidẽter agnoſcemus:verbi gratia:Qui vinolẽtia delectatur,ebrietatis (quæ mater eſt vitiorum) captiuus efficitur: qui obſcœnis,& fœtidæ carnis illecebris occupatur, luxuriæ turpis dominæ iugo premitur; qui habitu alienæ rei auidis, & eſurientibus ſemper faucibus inflammantur,in ſeruitium arſuræ cupiditatis abducitur:qui crudelitate paſcitur beſtialis iracundiæ, cruenti furoris dominio ſubiugatur,inde eſt quod dicit apoſtolus. A quo enim quis vincitur,eius & ſeruus eſt. Hoc ergo genere diabolus vniuerſum addixerat mundum,cupiditatis deprauatio, mandati inimica tranſgreſſio, cibi interdicta præſumptio, ſuperſtitionis dominatio, erroris impreſſio, veritatis obliuio, ignorantiæ confuſio,ſtultitiæ longa perſuaſio, mortifera idololatriæ conſuetudo, in tantum homines occæcauerat,vt ſolis,lunæ,Martis, atque Mercurij,Iouis,Veneris,vel Saturni,& diuerſis elementorum, ac dæmonum appellationibus dies vociarent, & luci tenebrarum nomen imponerent, vt ſub aſſidua diei commemoratione honor falſorum deorum nunquam ab eorum ore diſcederet. Quis noſtrum tantum habeat ſollicitudinis circa memoriam redemptoris?ſecũdum hæc quis grauiſſimam neget captiuitatem, tantum mentis errorem? & quod peius eſt, iſta captiuitas magis animas occupauerat, conſilium tulerat, ſenſumque laqueauerat: & ideo quia deſeruerant rationis auctorem, merito primi intellectus perdiderant libertatem. Ac ſi diabolus vniuerſam poſteritatem in primo parente poſſeſſam,blanda ſeductione captiuam ad ſtudia cultus ſui traxerat:ceperat quos deceperat,& ſtirpem, quam in radice vitiauerat, in fructibus poſſidebat: & propterea dominus de cælo in terram proſpexit ſuper filios hominum, & tanquam ſi redemptor ipſe ſecum loqueretur & diceret, Videamus quibus debitis egenus homo à diabolo teneatur adſtrictus:ſi aurum,vel argentum deberet, ſi ære eſſet oppreſſus alieno,pro ratione debiti, neceſſario ſumma pecuniæ penderetur.Sed quid agimus, quòd hæreditario & antiquo primę natiuitatis malo premi-

tur. Secunda natiuitate statum illius innouemus, vt qui per originis debitum diabolo nascebatur, per baptismatis institutum Deo renascatur: dúmque regeneratur spiritu operante per gratiam, nihil inimico debeat per naturam: improbam dexteram vetitæ arbori importunus ingessit, extendamus pro illo innocentes in cruce manus: per lignum pœna est contracta, per lignum culpa redimatur: sed prohibiti gustus male blanda suauitate deceptus est: expietur delectationis esca, aceti, & fellis iniuria. Sed superbiæ culpa, qua præceptum soluit, qua in ambitum diuinitatis exarsit, obnoxius est in homine; sed diuinitas nostra humiliet se pro superbo, tradat seipsa maiestas pro crimine maiestatis. Sed mortis reus est, hoc reddi conuenit, quod debetur: mortalis est assumenda conditio, & mors est offerenda pro mortuo: & ne sit quod diabolus captiuo suo per arborem decepto vltra possit obiicere, ipse nunc sacras dánandus extendat manus in arborem vitæ: vt duplici beneficio hominem nostrum sanguis crucifixi, & scelus crucifigentis absoluat: passio nostra dum illum damnat, hunc redimat. Hic si interrogas, & requiris, quare Deus sub habitu humanæ carnis absconditus descendendum sibi ad terrena iudicauerit: ob hoc vtique, vt splendor ille diuinus, vt diuina illa potentia, & ab homine facilius sustineri, & à diabolo difficilius posset agnosci: & vt homo, cui parum legis, ac prophetarum præcepta profuerant, promptius salutem suam quæreret, cum ad eum salus ipsa venisset: vt quia misso toties de cælis non corrigebatur imperio, præsentiæ saltem instrueretur exemplo. Quare inquam per se terrena Dei filius visitauit? vt fortius destrueretur tyranni dominium per imperatoris aductum: sub abiectione formæ seruilis latuit Deus, vt dolosum supplantatorem suis vicissim fraudibus irretiret, vt ille, qui pro crimine ambitionis illicitæ obnoxium tenebat hominem, dum dominum crucifigit, maioris reus criminis appareret: ac sic auctoritatem dominantis amitteret, dum vincit culpam decepti hominis immanitas deceptoris: nec posset vlterius obiicere homini appetitæ diuinitatis iniuriam, postquam parricidalē in Deum Cæcus extendisset audaciam: ac sic captiua esse cœpit impunita feri prædonis impietas. Sicut ergo mendacem quempiam non potest reum tenere falsarius, sicut nec adulterum accusare audet incestus, nec homicidā paterno sanguine cruentus: sic diabolum dominari in hominem sacrilegæ cupiditatis excessu sequentis sacrilegij prohibuit magnitudo: sic inquam in homine diabolus cælestis regis offensam vltra exaggerare non potuit, postquam ipse cruci regem cæli per societatem carnis affixit. Et quid mirum si eum, quem non agnouerat in maiestate, agnoscere non meretur in corpore? Ita magnis præiudiciis irretitus amisit ius suum, dum appetit hominē non suum. Nam sicut in negotiis gerendis quatuor modis homo causa cadere dicitur, id est quatuor modis plus petendo, subire periculum pro iuris ratione perhibetur, quibus quatuor? id est, loco, tempore, genere, quātitate: Loco, si alibi forte sibi debitum solui improbus fœnerator extorserit, quā vbi cautio designabat. Tempore, si citius, Quantitate, si amplius petierit: genere, si alterius rei, ac melioris materiæ mercem, quam scriptura cōtinebat, exegerit. Videamus quo hic modo diabolus causa cadit, Genere sine dubio: homo enim illi debebatur per inobedientiam, ille Deum appetiit per superbiam. Sic ergo plus petendi periculum, humana specie seductus, & Deum in homine persecutus, incurrit: & dum impiè appetit innocentem, perdidit debitorem. Sed iterum dicis: quare Deus hominem de potestate diaboli per infirmitatem carnis, & non magis per virtutem diuinitatis eripuit? quia humana conditio, quæ per transgressionis culpam obnoxia tenebatur inimico, nec imperio erat eruenda, sed precio, necesse erat vt pietati iustitia misereretur. Poterat miser per misericordiam redimi, non poterat reus per potentiam liberari. Innocētibus enim auctoritate, crimino is intercessione & humilitate succurritur, proptrea homo si inobedientiæ lapsu, & liberæ mentis assensu, à diabolo seductus fuerat, non coactus, à totius rationis æquitatisque auctore inuitandus erat, nō attrahendus. Iniquissimum videtur siquidem, vt, qui ceciderat voluntarius, erigeretur inuitus. Vides quia dignantissimi medici studium, infirmi sui requirit adsensum? Per liberum arbitrium est excepta captiuitas, per liberum rursus arbitrium erat restituēda libertas. Dominus enim qui ianuam reserat, etiam sollicitudinem pulsantis expectat: pulsantis inquam, nam vbi labore studuerit reparare quod perdidit, nec damnum rei perditæ, nec fructum sentiet restitutæ. Beneficium non potest custodire, qui nesciit desiderare: periclitatur munerantis donum, si non inueniat suscipientis affectum, quòd si homo Dei tantum nutu, & non etiam suo studio liberaretur, nunquid offerenda erat gratia ingrato? non suffecerat quòd offerebatur indigno? & ideo circa rationabile animal vt posset iustitia adhibere remedium, prius obedientia erat receptura consilium. Hoc enim elaborat diuina prouidentia, vt, quia consensus crimen intulit perdito, voluntas meritum conferat acquisito, & deuotio reparati iustitiam reparatoris ostendat. Quæ cum ita sint, si homo de potestate diaboli per Dei potentiam, & (vt sic dictum sit) per violentiam tolleretur, poterat diabolus (qui hominem proprio vitio dedititium possidebat) aliquid rationis adferre, ac Deo dicere: Iuste rerum arbiter, tuus quidem est homo per creaturam, sed meus cæpit esse per culpam: tuus per naturam, meus per inobedientiam: qui maluit audire seductionem meam, quàm legem tuam: tibi debetur iure, mihi crimine? tuus est opere, meus est voluntate: quia potuit præceptum tuum seruare, sed noluit. Ne ergo per potētiam Dei se iniquè opprimi posset diabolus calumniari, astutum callido Deus consilio implicat, & contra superbum humilitate confligit: non ei captiuum præripit, sed precium, quod sanè captiuo præponderaret, & quod prædonem magis damnaret, appendit: incentorem peccati in formam peccatoris illaqueat, humanæ auidam perditionis inexplebilem bestiam per escam carnis illudit, homo in se prouocat furientem, & Deus præfocat deuorantem. Sic Daniel maximus prophetarum horrendum draconem, id est, qui spiritum diaboli præferebat, solidiori sibi virtute conficit, faciēs de pice, & adipe, id est de duabus substantiis, vnam offam: qua assumpta, quod putabatur cibus, interitus fuit. In pice, homo intelligitur. Deus adipe demonstratur, qui totius puritatis cādor, & pinguedo est bonitatis. Sed dicis, Quid tanto

Homo etiam post peccatum præditus est libero arbitrio.

Ad Dei gratiā necessaria est nostra cooperatio.

tantopere necesse fuit, vt splendida illa & sincera diuinitas humanæ carnis experiretur iniurias? quæ non magis aliquod speciosum lucis corpus assumpsit? Non ita est, non hoc recipiebat ratio redemptionis nostræ. Nunquid lux ista peccauerat, vt materiam lucis expiaturus indueret? Per hanc itaque materiam creaturæ, nec mortis conferre precium, nec resurrectionis præferre potuisset exemplum: nihil mihi contra hostem meum fiduciæ contulisset, si non in meo corpore triumphasset, cur lucem susciperet, hominem redempturus? Inordinatum medici appareret ingenium, si humeris suis imponeret illæsum, & negligeret vulneratum; illa necesse est sanitatis arbiter mēbra contrectet, quæ grauibus morbis æstuare perspexerit: in quo corpore timetur ægritudinis causa, in ipso est exercenda medicina. Nunquid aliquid sollicitudo proficiet, si cum alium dolor teneat, alium cura confoueat: si cum iste crebris anhelæ sitis pulsibus vrgeatur, alius pro eo desideratis aquarum refrigeriis irrigetur? Itaque sicut ad infirmum corpus vel inopia confectum nihil omnino beneficij vel fomenti peruenire posse dignoscitur, si pro eo alteri robusto alicui corpori refectio vel curatio ministretur, ita dispensatio redemptoris nullam nobis contulerit vtilitatem, si non in nostra peregerit carne virtutem: & ideo dū in corpore meo vincit, me contra hostem meum, pius propugnator erexit. Sed dicis: Potuisset Deus per aliquem commodius angelorum redemptionis nostræ administrare militiam, non ita est. Nā inordinatum & indecens erat, vt, quod factor cōsiderat, factura repararet: simul persona vnius angeli valere non poterat totius mūdi salutem. Præterea, vt diximus inimicus generis humani dum in necē domini agitur, captiui sui amissione proscribitur. Si ergo pro homine mortem angelus pertulisset, nec diabolus tantum incurrerat crimis, nec Deus tantum prætulerat charitatis. Cur, inquis, non per angelum? quia absoluere creaturam creatura non poterat: quia impossibile erat vt conseruus seruis tribueret libertatem, impossibile erat vt peccati capax peccata donaret, & Dei famulus Dei munus impleret: prodesse enim præteritis seculis, præsentibus, post futuris, soli vniuersorum seculorum domino competebat. Dei inquam solius erat, vt mortem persequeretur in tartarum, & ereptum morti hominem portaret in cœlum.

CAESARII EPISCOPI

Arelatensis in eodem festo, Homil. 1.

Habetur in Bibl. 55. Patrum.

HOdierni diei sacrosancta solennitas, Hebraicè phase, Græcè Pascha, Latinè transitus interpretatur. Hoc celebrauerunt Iudæi post longum captiuitatis iugum ex Ægypto recedentes. Ecce etiam nunc populum Dei liberatū: ecce iterum phase agitur, iterum transitus celebratur? Quomodo iterum transitus celebratur? Idem de seruitute ad libertatem, de iniquitate ad iustitiam, de culpa ad gratiam, de morte ad vitam, per salutifera fluenta transitur. Potes iterum excelsi brachij antiqua rubri maris exercere miracula. Ingreditur anima vitales vndas, velut rubras Christi sanguine consecratas. Ingreditur mortiferis plena debitis, paulo post felicibus peccatorum diranda naufragiis. In vno eodémque vndæ salutaris elemento, tāquam Ægyptius peccator perit, tanquam Hebræus iustitia tota permansit. Reus diluitur, reatus aboletur. Mira Domini clementia, quæ irreuocabile scelus, & infectas criminum maculas, ad infectum reuocat, & peccatorem, peccato moriente, viuificat. Ecce homo fonte demergitur, & sola secreto munere hominis culpa damnatur. Crimino sus tingitur, & solum crimen extinguitur. Quo genere Propheticum illud impletur oraculū: Et operuit, inquit, aqua tribulantes eos, & vnus ex eis nō remansit. Vnus ex illis id vnicum ac primum illud originale debitum sacri fontis vnda vacuauit. Illud singulare delictum primi parentis interemit. Ostendit hoc in loco magnificentia tanti muneris beata præsentiam Trinitatis. Ecce mala innumera antiquis ac recētibus impressa vulneribus, perpetuis gehennæ vix expianda suppliciis, terna submersione purgantur. Vno momento operante velociter Deo, inter aquarum sinus, flammarum pabula consumuntur. Et ideo beatus Apostolus dicit: Consepulti sumus cum Christo per baptismum in mortem. Demergūtur animæ sacro gurgite, veniunt confinia mortis, & vitæ. Et quæ perditioni obnoxiæ fuerant, illo primæ natiuitatis exortu, salutifero renascuntur occasu. Exuuntur fœditate inuisibilis senectutis, & peccatorum deformitate contractæ induuntur pulchritudine cœlestis infantiæ. Stupemus interdum ad magnitudinem nouitatis. Si quando audimus aut legimus dominum Iesum Christū ex sola fœmina cessante virilis consortij societate progenitum. Ecce nunc peregrinantibus naturæ legibus, innumeræ per omnem terram multitudines, de solo sinu fontis tanquam partu virginis procreantur. Gaudeat Christi Ecclesia, quæ ad similitudinem beatæ Mariæ sancto Spiritu operante ditatur, & mater diuinæ prolis efficitur. Cesset ergo infidelium cæcus error asserere, quod fœmina, quæ sine viro filium potuit parere, virgo non potuit permanere. Ecce quantos & quantorum fratres sub vna nocte nobis edidit fœcunda de sinu integritatis Ecclesia mater & sponsa. Mirabatis paulo antè de incorruptione nascentem hominem: mirare nunc quod non minus nouum est, etiam renascentem. Conferamus si placet has duas matres, & vtrinsque generatio fidem nostram in alterutra corroborabit. Mariam secreto impleuit à lapsu sancti Spiritus obumbratio; & Ecclesiam in fonte benedictos sancti Spiritus maritauit infusio. Maria filium sine peccato genuit, & Ecclesia in his quos generauit peccata consumpsit. Per Mariam natum est quod in principio erat, per Ecclesiam renatum quod in principio perierat. Illa plurimis generauit, hæc populos. Illa vt nouimus virgo permanens semel peperit filium, hæc semper parit per virginem sponsum. Quod ergo putabas à seculis singulare miraculum, iam munus annuum recognosce. Si resurrecturum esse te dubitas, mirare in te prolem, quem paulo ante noueras mortis hæredem. Vbi sunt, qui dicunt esse genesim, vel fatum, per quod in peccatum transire pars hominum violenta necessitate cogatur? Vbi sunt qui dicunt esse animas, quæ cum damnatione natæ ad mortem cogente malæ naturæ præfinitione

Psal. 105.

rapian

rapiantur? Iam primum si ita est, quare malos & humana lex,& diuina condemnat, nisi quia vitiũ voluntatis in culpa est? Iustitia enim non punit, quod natura compellit. Sed esto, Aliquis deputatus fuerit perditioni, præiudicata sorte nascendi. Ecce descéditur in fontem tanquam in sepulchrum. Etiam si maculata fuisset natura, vtique euanuisset in nihilum. Accepisset deterior origo terminum,quia sumebat melior vita principium. Hic iam videmus quomodo nos Deus noster de manu redimit inimici. Totus homo diluitur,absoluitur, innouatur. Cùm venerit diabolus iam non agnoscit suum, quem exinanita, & exposita natura in adoptionem Christi emancipauit,& in gremium Patris de mali persuasoris iure transfudit. Abstulit sine dubio renascentis gratia libertatis. Nec iam obnoxij esse possunt primæ originis,secunda natiuitate nati. Quid mihi nunc quicunque es ille ingeris naturale Adæ vinculum, cùm me in Christo agnoscas renatum? Quid mihi inquam peccatum opponis alienum, vbi mihi remitti profiteris & proprium? Quid opponis mihi veteris chirographi debitum, cum illud videas noua cautione vacuatum? Cautionem enim & pactum cum Christo in baptismo fecimus, vt homo illi seruaret innocentiam, & ille homini redderet gloriam: famulus seruitium offerret, & Dominus regnum pararet. Quid agat inter hæc familiæ peruasor alienæ? Videt seruos quondam suos iniquè à se occupatos per agnitionem Christi ingenuitati traditos, & se causæ præiudicio cecidisse, & se plus petendi incurrisse discrimen. Quomodo plus petendi? Siquidem cum ei homo per peccati obedientiam deberetur, ille Deũ specie hominis deceptus appetiit,& in ipsum cœli dominatorem parricidales manus inferre præsumpsit.Et subito per tantum nefas etiam crimen maiestatis incurrit: ac sic hominem,quem violétus tenebat, proscriptus amisit. Proscriptus inquam.Nam statim in ipso homine, quem redemptio in eius originẽ reuocauit, titulos suos Christus affixit. *Exod.12.* Hæc est illa crux, quam in postibus regiis signatam in fronte gestamus,quam iustissimè in possessione receptam dominus † Cardinalis & Imperator legitimus impressit, vt nos verè dici domus Diuina possimus.Ad hominem enim per Apostolum suum Deus loquitur. Vos estis templum Dei,& spiritus Dei habitat in vobis:his de causis præpotẽs & superbus proscribi meruit: quia iam in seculo reus, vt dictum est, maiestatis apparuit. Nam in excelsis factori suo carus, tunc diuinitatis consortium factoris immemor concupiuit, nunc iam in auctorem rerum cruentas manus consuetudine impietatis extendit. Ac sic prædonis iusta damnatio, gratuita captiui facta est manumissio. Et ideo nunc genuit, inuidet, circuit,si fortè vel furto à nobis possit auferre instrumentum ipsius manumissionis, & adquisitæ tabulæ libertatis. Totis itaque viribus studet, si quomodo valeat hominem indulto nudare priuilegio,& operante peccato velut ingrato præiudicare liberto.Tabulæ autem nostræ, charissimi, fides nostra est, in paginis cordis inscripta libertas nostra,Dei gratia & conuersatio nostra est.Libertas inquã, nostra est,cultus religionis, iustitia operis,puritas castitatis. Hanc omni mentis vigilantia contra diabolum vindicemus: quia tanto infestior est ad expugnandum animæ thesaurum, quanto magis eum nouit esse pretiosum. Et ideo quia meminit exul cœli quid agatur in cælo,quãta homini trementi sermones Dei præparetur remuneratio,zeli indicat magnitudo.Prodit gloriã, dum exercet inuidiam. Et inimicus est beneficiis illius, qui de terra assumptum hominem secum regnaturum esse promittit in cœlo, vt fidelium beatitudo mortalium in confusionem rebellium transeat angelorum.

Crucis signũ in fronte gestamus.

** Cardinalis significat pro primus,& quasi incardinatus.*

EIVSDEM DE EODEM
Homil. 2.

Habetur ibidem.

OPportune & congruè sub die insignis solennitatis hodiernæ in vocem exultationis assurgimus, & cum Apostolo dicimus: Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Hodie, interfectis Ægyptiis de luto, ac paleis Dei populus: id est de vilissimis & inanissimis operibus liberatur.Hodie agnus ille,qui tollit peccata mundi in redemptionem humanæ salutis offertur, quando postes domorum sanguine illius iubentur inscribi: id est, crucis titulo fons nostra depingi, ne locum Angelus exterminator inueniat. Sub hoc tempore excutitur Pharao cũ exercitu eius in mari rubro.Pereuntibus sacro in fonte peccatis, tanquam in rubras Ægyptij demerguntur vndas. Rubras, id est, Christi sanguine consecratas. Sub hoc tempore pro reditu filij iunioris qui perierat, & inuentus est pro salute gentilium, saginatus ille vitulus, immolatus est. Iunior autem filius nos sumus,qui seniore fratre, id est, Iudæis tardantibus, & intrare nolentibus, ad creatorem nostrum reuertimur sub pœnitudine peccatorum. Euerteramus enim & prodideramus à Deo Patre substantiam. Videamus quam substantiã:id est vniuersæ naturę bona.Dei enim est substãtia,omne quod viuimus, sapimus, cogitamus,intellectus & ratio ad discretionẽ boni & mali. Dei substantia est, etiam libertas arbitrij quam acceperamus, vel ad declinãda blandimenta peccati, vel ad incitandum liberæ voluntatis affectum in auctoris obsequium, vel ad custodiendam imaginem & similitudinem Dei.Has ergo datas nobis & intus insertas à creatore diuitias,in priuatos transtulimus vsus, & consumpseramus in exercitia vitiorum derelicto fonte virtutum, peregrè & nimis longè à patre profecti, non locis ab eo & regionibus, sed cordibus & operibus discedentes. Qui enim sequitur proprias voluptates, & per passiones suas rapitur exul à Deo efficitur. Ad quem susceptа peccatorũ agnitione redeuntibus nobis, & quidem redeuntibus non gressu corporis, sed mentis affectu cum immensa misericordia, cum ineffabili lætitia & consolatione obuiam venit inter festa conuiuij, ordinat choros atque symphonias:id est exultationes cælestium gaudiorum, quibus Angeli lætãtur in cælis vno peccatore pœnitentiam agente.Redeuntibus itaque nobis ad emendationem, hoc conuiuium quotidie celebratur. Quotidie pater filium recipit. Semper Christus credentibus immolatur. Hic est ergo ille vitulus saginatus, quem in veteri Testamento docemur offerre. Vitulus ex bubus, id est,ex Patriarcharum, ex Prophetarũ, ex Abrahæ generatione descendens, masculus immaculatus.Masculus,id est contra omne peccatum robustus

Exod.12.

Crucis signo frons nostra depingitur.

Luc.15.

Lenit.9. Num.29.

bustus ac validus. Masculini enim & virilis est animi illecebram repudiasse peccati. Sicut fœmineæ fragilitatis ignauia est initij suscepisse lasciuiam. Vnde & ille typum gerens diaboli Pharao, premens populum Dei, inimicus spiritui, amicus carni, fortitudines præfocabat, concupiscentias inuertebat. Mortuus est ergo Christus propter iniquitates nostras,& sic ouis ad occisionẽ ductus est,& sicut agnus coram tondente se sine voce,sic non aperuit os suum. Hic est ille agnus quem in vna domo comedere ex lege præcipimur, succinctis lumbis nostris. Comedere autem caput cum pedibus? Quid est in vna domo? id est,in vnitate Ecclesiæ iubemur carnes eius assumere. Arriani ergo & diuersæ hereticorum peruersitates,non in vna illum comedunt domo. Quod ideo sicut in diluuio non saluatus est,nisi qui inter arcam Noe fuit inuentus: ita diuersæ fidei homines extra ecclesiæ domum nõ habentes agnum qui Christus, salui esse non possunt. Quod vero huius agni caput cum pedibus comedere nos debere scriptura commemorat,hoc est vt Deum,& hominem pari confessione veneremur. Caput accipiamus de eo, quod dicit beatus Ioannes, In principio erat verbum. Pedes verò de eo quod Apostolus scribit: Semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, in similitudinem hominis factus, & habitu inuẽtus vt homo.Et factus ex muliere,factus sub lege, oportet ergo vt huius nostri agni carnibus succinctis lumbis,id est, mortificatis carnalibus passionibus, cum summa cordis & corporis puritate vescamur. Caput cum pedibus, id est, & ex Deo genitum credamus, & ex homine procreatum. Quod autem dixi & ex Deo genitum, fortè sint aliqui de minus eruditis qui dicant in corde suo: Quomodo Deus filium genuit? Nihil hic corporeum cogitemus. Quid est enim Deum genuit, nisi de igne ignis apparuit, lux de luce processit? Ergo propter aliquos qui tardi sunt ad intelligendum, aliquam iam speciem vel comparationem de terrenis ac visibilibus assumamus. Verbi gratia, Si lampas accendatur ex lampade, si vna illuminatur ex alia, non tibi videtur flamma quodammodo flammam parturiens, splendorem de splendore genuisse? Non tibi videtur inestimabili ratione natum fuisse lumen ex lumine? Quod cum de lampade ad lampadẽ transferatur,licet duæ lãpades adeant,tamen ille ignis ipse est vtique in secunda, qui splẽdebat in prima. Nunquid de nihilo,aut de aliquo nouo initio factus est ille ignis? Sed magis de natura sui splendoris effusus est,Ergo illa illuminatio quæ de prima lampade videtur accensa non quasi ex nihilo in secunda esse cœpit, sed de cognato splendore processit, qui in primi luminis origine iam manebat: & licet in vtraque lampade genuina & duplex micare videatur flamma, vtraque tamen vna substantia est.Ita & vnigenito Dei filio,Si species personæ propria est, generis tamen natura communis est, non de Patre incipiens,sed ex Patre cũ Patre sub sistens.Omnia de nihilo creata sunt,ille solus de Deo Deus: hic ergo cum in forma Dei esset, formam serui pro salute seruorum suscepit, & in ligno crucis cùm vitæ esset lignum, appensus est, quasi seipsum pensaret in pretium perditorũ. Alapis cæsus est, spinis coronatus est. Quod verò coccinea indutus est chlamyde, indumenta Christi merita sanctorum sunt. Iam tunc itaque

Exod.1.

Exod.12.

Ioan.1.

Philip.2. Galat.4.

Indumenta Christi merita sanctorum sunt.

martyrum sanguine in illo cocci colore perfunditur.Quod autem Iudęi purpurea chlamyde indutum flexo adorant genu, vellent,nollent, Regem illum & dominum confitentur. Quod autem in cruce dixit sitio, fidem in suis requirebat. Sed quia in propria venit, & sui eum recipere noluerunt,pro suauitate fidei ei perfidiæ propinauerũt. Porrigitur acetum malitia quia vinum sapientiæ quod à Christo acceperãt, peccandi perdiderant. Poratur acerbitate malorum nostrorum, darnuus dulcedinem bonorum suorum. Sed & nunc quotidie quando peccatis contristatur, exacerbatur, aceti quodammodo illi potus, & cibus fellis ingeritur. Velum templi scinditur. Velum ornamentum tabernaculi est. Coruscãte igitur gratia, ecclesia ædificatur,synagoga destruitur. Veli templum honore nudatur, remoto per aduentum Christi velamine litteræ, vt cum Paulo reuelata facie legis interiora pandantur. Resurgunt laxata sede tartarea cum Christo sancti, & quem superi non recipiunt, inferi Deum esse cognoscunt. Vnde nos agnoscentes erga nos diuinorum beneficiorum alta mysteria, respondeamus in quo possumus misericordiæ redẽptoris. Domus illi compunctionem Dei peccatorum emendatione pro spinis suis. Offeramus illi cor suo timore confixum pro clauis suis. Reddamus illi palmam perseuerantiæ pro alapis suis.

Ioan.19. Ioan 1.

Marc.27. Marc.15. 1.Cor.3.

PETRI CHRYSOL.
Episcopi Rauen. de Paschali solennitate, Sermo 1.

Serm.73.

HOdierna festiuitas, fratres charissimi, nobis veterа non connectit,nec carnes agni seruat in crastinum: sed,dum præterita præsentibus solenni deuotione participat, & Pascha nostrum, Pascha redeunte,coniungit,nouæ regenerationis ablactat infantiam:quia iuxta Apostolum, Vetera transierunt:& ecce facta sunt omnia noua. Annus domini perficitur temporibus, non senescit, qui tandiu suo recurrit in circulo, quandiu nos ad diem retributionis adducat. Paschalis hodiernа solennitas à lacte, quos antè genuit, nunc repellit,vt solidioris cibi pastu, perfectum Christi roborentur in virum.Feciſſe Abraham epulum magnum, totiúsque domus suæ lætitiam suscitasse, ablactato Isaac,historia diuina referente, cognouimus. Et,si senectutis soboles, si sterilis vnious, choris tripudiantibus,cithara,& tympano,& toto psalterij resonante concentu,vniuersæ familiæ corda traxit, & commouit in gaudium, quanto magis nos in hymnis spiritualibus cõuenit exultare,vel canticis, quando virginei germinis ablactatur vniuersa fœcunditas? Anna quoque Sarа consterilis, quæ lachrymis orationum suarum tandiu madefecit ariditatem sui corporis, & naturæ, quandiu fuerat longo vitæ tempore negata posteritas. Samuẽlem diuino munere susceptum, ablactatum mox diuinum refundit in munus, & lætitiam suam sacrificiorum victimis ad plenitudinem liberationis accumulat: multò magis nos oportet laudis immolare sacrificium, vota soluere,suauitatis incensum adolere, & tota holocaustorum pinguedine Deo patri victimas immolare,quando virgo mater enutrita, & ablactata tot numero pignora,quot stellas cæli,patri toto orbe

2.Cor.5.

Gen.21.

1.Reg.1.

repræ

repræsentat,vt impleatur illud Propheticum;Be-
Psal.40. nedices coronam anni benignitatis tuæ,&campi tui replebuntur vbertate. Nemo ergo otiosum credat istud festiuitatis nostræ salutare mysteriũ, nec existimet pannum nouum veteri nos assuere vestimento, vbi nihil Iudaicæ vetustatis nouitati coniungimus Christianæ:scientes, Apostolo di-
2.Cor.5. cente, nouam totam in Christo nobis emersisse creaturam:sed agnitionem diuinam supernæ virtutis euehimus ad profectum, vt, dum simul nuper nati quid facere debeant,imbuuntur, & antè geniti quantam Deo gratiam de perfectione sua debeant, instruuntur, appendantur collo ij, qui modo nati sunt: & pietate tota sub Ecclesiæ matris vberibus occupentur, trahant teneris faucibus innocentiæ pastum, in opere sancto brachia meditentur extendere,nitantur in cursu fidei tremula firmare vestigia. Nunquid sic relinquendi sunt iam nutriti, vt non patris cura,patris manu, patris regantur arbitrio? & ita matris cõsilio,matris fide muniantur, vt non humana solùm, sed
Gene 27. etiam diuina prudentia percipiant, & præripiant salutaria?Sic Iacob suo nimis timidus, matris cõsilio satis ausus, patris vt præriperet benedictionem,plus mysticus, quàm dolosus incessit: nam primogenitum se mentitus non est,quia ille primus est,quem cælestis gratia generat,non natura mortalis: ille nos sub hircorum pellibus figurabat,qui,vt moriamur peccato hortatu matris Ecclesiæ mortificati corporis induimur vestimento, & odore agri continuis confessionum fructibus, & vbertate redolemus, donec cæcitati Israëliticæ salutariter illudentes, paternam benedictionem
Rom.1. toto fidei præripiamus arcano:dicente Apostolo; Cæcitas in parte in Israel facta est, donec plenitudo gentium introiret.

EIVSDEM IN SVPERius Euang. de Christi resurrectione, Sermo 2.

Ex ser.82. QVoniam Matthæus sanctus iam nobis, quæ de resurrectione domini cognouerat, salutariter indicauit:hodie quid etiam beatus referat Marcus, audiamus. *Et cùm transisset,* inquit, *sabbatum, Maria Magdalene, & Maria Iacobi & Salome, emerunt aromata, vt venientes vngerent Iesum.* Mulieres hoc loco fœminea deuotione discurrunt, quæ non vt viuenti fidem, sed vt mortuo vnguenta deferunt ad sepulchrum,& sepulto parant mœroris obsequia, non resurgenti diuinorum gaudia triumphorum. Mortem Christus,vt mors moreretur, accepit: Christus dum occiditur, illud, quod omnes occidebat, occidit: sepulchrum Christus infernum patefacturus intrauit. Soluta ergo lege tartari,& inferni carcere destructo,& ipso mortis imperio peremptο, iam Christus non est vngendus vt mortuus, sed adorandus vt victor. Mulieres pernoctant, vigilant, insomnes agunt,obscura penetrant erumpentis auroræ: vnde etiam lucem dubiam non minus cordis videntur sustinere,quàm corporis.*Et valde manè,* inquit, *vna sabbatorum, veniunt ad monumentum,orto iam sole.* Si valde manè, quomodo, orto iam sole? Sic nescit Euangelista quid dicat?Euangelista quid dicat scit, sed quid audiat, qui non didicerit,nescit,non est erroris ista relatio: Veritatis est:nec lapsum patitur sermonis humani,sed rei gestæ cælitus aperit veritatem, dixerat: Ab *Matth.25.* hora sexta,vsque ad horam nonam tenebræ factę sunt:ergo sol,qui præter horam vt domino compateretur, abscesserat, claritate cùm resurgeret Dominus ante tẽpus occurrit:& qui,vt suo commoreretur auctori,ipsam meridianam suam mortificauerat claritatem, vt cõsurgeret auctori suo, euictis tenebris, antelucanus erupit. *Valde manè.* Quia tunc sol vt manè faceret,manicauit: & qui ante noctem fugerat, nunc ipse noctem præuenit fugaturus,vt reddat luci nox horas,quas terror dominicæ passionis inuaserat. *Dicebant,* inquit, *adinuicem, Quis reuoluet nobis lapidem ab ostio monumenti?* Ab ostio monumenti,an cordis? à sepulchro, an ab oculis? Mulieres, obseratum est pectus,oculi sunt clausi: & ideo patefacti sepulchri gloriam non videtis, oleum non corpori dominico, sed lucernæ cordis vestri, si videre desideratis,infundite,vt luce fidei pateat,quod claditur incredulitatis obscuro.*Et respicientes,* inquit, *viderunt lapidem reuolutum:erat quippe magnus valde.* Planè magnus,& magnus valde,& plus iam magnus merito, quàm forma, qui creatoris mundi corpus & claudere,& operire suffecit.*Et introeuntes monumentum, viderunt, &c.* Introierunt sepulchrum, vt consepultæ Christo, Christo consurgerent de sepulchro:& impleretur illud Apos-*Coloſ.2.* toli:Consepulti estis ei in baptismo, in quo & resurrexistis. Vident iuuenem,vt cernerent nostræ resurrectionis ætatem:vident iuuenem, quia nescit resurrectio senectutem, neque ætates recipit æterna perfectio.Homo vbi nescit nasci,mori nescit:& vbi nasci, morique nescit, ibi ætatum nec admittit detrimentum, nec indiget incrementis. Vident iuuenem sedentem à dextris, quia resurrectio recipit nil sinistrum. Vias, inquit, quæ à *Prouerb.2.* dextris sunt, nouit Dominus. Et, Tunc statuet *Iuxta 70.* iustos ad dexteram suam. Orate,fratres,vt & nos moriamur vitiis, sepeliamur temporalibus pompis,vt æternitati resurgamus in Christo,& à dex-*Matth.25.* tris positi mereamur audire;Venite benedicti patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi. *Coopertum stola candida.* Stola ista non ex mortali vellere, sed ex virtute vitali: splendens cælesti lumine,non colore terreno: & clara creatoris munere, non arte fullonis, dicente Propheta; Amictus lumen sicut vestimen-*Psal.103.* tum: & de iustis. Tunc iusti fulgebunt sicut sol. *Matth.13.* Terreni terrenis velati sunt vestimentis: & ideo sicut nouitate splendent,ita vetustate sordescunt: cęlestes verò amictu cęlestis luminis ambiuntur: & à terreno squalore suspensi, nec fœdantur vetustate vnquam, nec vllis sordibus obscurantur, sed vestes, quas semel dederit resurrectio, perpetuo lumine vestiuntur. *At illæ exeuntes de monumento,fugerunt,&c.* Angelus sedet in monumento, de monumento fugiunt mulieres:quia ille de cælesti substantia confidit,turbantur istę de conditione terrena. Sepulchrum, qui mori non potest,timere nescit:mulieres autem & de facto tremunt,& sepulchrum sicut mortales adhuc mortaliter expauescunt: hinc est,quòd nemini quicquam dicunt. *Et nemini quicquam dixerunt.* Quia mulieribus audire, non loqui datum est; discere datum est,non docere; dicente Apostolo:Mulie-*1.Cor.4.* res in Ecclesia taceant. Denique eadem Maria postea & vadit, & nunciat; sed iam non fœminam,

nam, sed Ecclesiam gestans: vt ibi sicut fœmina taceat:hic vt Ecclesia enunciet & loquatur.

S. GREGORII PAPAE in idem Euang.Homil.

Hoc num ita se habeat,videtur dubitari posse.

Est Hom. 21. in Euangel. MVltis vobis lectionibus, fratres charissimi, per dictatum loqui cõsueui: sed quia lassescente stomacho ea, quæ dictaueram, legere ipse non possum, quosdam vestrum minus libenter audientes intueor. Vnde nunc à memetipso exigere contra morem volo,vt inter sacra Missarum solennia,lectionem sancti Euangelij non dictando,sed colloquendo edisseram. Sicque excipiatur vt loquimur: quia collocutionis vox corda torpentia plus quam sermo lectionis excitat,& quasi quadam manu solicitudinis vt euigilent, pulsat. Et quidẽ ad hoc opus me sufficere posse non video: sed tamen vires, quas imperitia denegat, charitas ministrat. Scio nanque qui dixit; Aperi
Psal.80. os tuum,& ego implebo illud. Bonum ergo opus nobis in voluntate sit: nam ex diuino adiutorio erit in perfectione.Dat loquendi ausum etiam resurrectionis dominicæ tanta solennitas: quia & indignum valdè est, vt hodie laudes debitas taceat lingua carnis,quo videlicet die caro resurrexit authoris.Audistis,fratres charissimi,quòd sanctæ mulieres,quæ Dominum fuerãt secutæ, cum aromatibus ad monumentum venerunt: & ei quem viuentem dilexerant,etiam mortuo studio humanitatis obsequuntur. Sed res gesta, aliquid in sancta Ecclesia signat gerendum. Sic quippe necesse est,vt audiamus,quæ facta sunt,quarenus cogitemus etiam, quæ nobis sint ex eorum imitatione facienda.Et nos igitur in eũ, qui est mortuus, credentes, si odore virtutum referti, cum opinione bonorum operum Dominum quærimus, ad monumentum profectò illius cum aromatibus venimus. Illæ autem mulieres angelos vident,quæ cum aromatibus venerunt: quia videlicet illæ mentes supernos ciues aspiciunt,quæ cum virtutum odoribus ad Deum per sancta desideria proficiscuntur.Notandum verò nobis est, quidnam sit, quòd in dextris sedere angelus cernitur. Quid nanque per sinistram, nisi vita præ-
Can.2. sens: quid verò per dexteram, nisi perpetua vita designatur?Vnde scriptum est; Læua eius sub capite meo,& dextera illius amplexabitur me.Quia igitur redemptor noster iam præsentis vitæ corruptionem transierat,rectè angelus, qui nunciare perennem eius vitam venerat, in dextera sedebat.Qui stola candida coopertus apparuit: quia festiuitatis nostræ gaudia nũciauit. Candor enim vestis, splendorem nostræ denunciat solennitatis. Nostræ dicamus,an suæ? Sed vt fateamur veriùs,& suę dicamus,& nostrę.Illa quippe redemptoris nostri resurrectio, & nostra festiuitas fuit, quia nos ad immortalitatem reduxit: & angelorum festiuitas extitit, quia nos reuocando ad cælestia, eorum numerum impleuit. In sua ergo,ac nostra festiuitate angelus albis vestitus apparuit, quia dum nos per resurrectionem dominicam ad superna reducimur, cælestis patriæ damna reparantur. Sed quid aduenientes fœminas affatur, audiamus;*Nolite expauescere.* Ac si apertè dicat;Paueant illi,qui non amant aduentum supernorum ciuium: pertimescant, qui carnalibus desideriis
Ephes.5. pressi, ad eorum se societatem posse pertingere desperant.Vos autem cur pertimescitis, quæ ve-
Matth.28. stros conciues videtis? Vnde & Matthæus angelum apparuisse describens,ait; Erat aspectus eius sicut fulgur,& vestimenta eius sicut nix.In fulgure enim terror timoris est, in niue autem blandimentum candoris. Quia verò omnipotens Deus & terribilis est peccatoribus,&blandus iustis,rectè testis resurrectionis eius angelus, & in fulgure vultus, & in candore habitus demonstratur:vt
Exod 13. de ipsa sua specie & terreret reprobos, & mulceret pios. Vnde rectè quoque populum per desertа gradientem, columna ignis in nocte, & columna nubis præibat in die. In igne enim terror est, in nube autem visionis lene blandimentum. Dies verò vita iusti, & nox accipitur vita peccatoris. Vnde & conuersis peccatoribus Paulus di-
Ephes.5. cit;Fuistis aliquando tenebræ,nunc autem lux in Domino. In die ergo per nubem columna monstrata est,& in nocte per ignem:quia omnipotens Deus & blandus iustis, & terribilis apparebit iniustis.Istos in iudicio veniens, per lenitatis mansuetudinem demulcet: illos verò per iustitiæ districtionem terret. Sed iam quid angelus subiungat,audiamus;*Iesum quæritis Nazarenum.* Iesus Latino eloquio salutaris, id est,saluator interpretatur. At verò multi tunc Iesus dici poterant, non tamen substantialiter, sed nuncupatiuè. Ideò & locus subiungitur,vt de quo Iesu dictum sit, manifestetur;*Nazarenum.* Et causam protinus subdidit;*Crucifixum.* Atque addidit; *Surrexit, non est hic.* Non est hic dicitur,per præsentiam carnis,qui tamen nusquam deerat per præsentiam maiestatis. *Sed ite,dicite discipulis eius,& Petro,quia præcedet vos in Galilæam.* Quærendum nobis est,cur, nominatis discipulis,Petrus designatur ex nomine.Sed si hunc angelus nominatim non exprimeret, qui magistrum negauerat,venire inter discipulos non auderet. Vocatur ergo ex nomine, ne desperaret ex negatione. Qua in re considerandum nobis est,cur omnipotens Deus eum,quem cunctæ Ecclesiæ præferre disposuerat, ancillæ vocem pertimescere,& seipsum negare permisit. Quod nimirum magnæ actum esse pietatis dispẽsatione cognoscimus,vt is,qui futurus erat pastor Ecclesię, in sua culpa disceret, qualiter aliis misereri debuisset. Prius itaque eum ostendit sibi, & tunc præposuit cæteris,vt ex sua infirmitate cognosceret,quàm misericorditer aliena infirma toleraret. Benè autem de redemptore nostro dicitur;*Præcedet vos in Galilæam:ibi eum videbitis, sicut dixit vobis.* Galilæa nanque, transmigratio facta interpretatur. Iam quippe redemptor noster à passione ad resurrectionem,à morte ad vitam,à pœna ad gloriam, à corruptione ad incorruptionẽ trãsmigrauerat.Et priùs post resurrectionẽ in Galilæa benè à discipulis videtur:quia resurrectionis eius gloriã pòst læti videbimus, si modò à vitiis ad virtutum celsitudinẽ trãsmigramus. Qui ergo in sepulchro nũtiatur,in trãsmigratione ostẽditur: quia is, qui in mortificatione carnis agnoscitur, in transmigratione mentis videtur.Hæc, fratres charissimi, pro tanta diei solennitate, de lectionis Euangelicæ expositione transcurrimus: sed libet,vt de hac eadem solennitate aliquid subtilius loquamur. Duæ etenim vitæ erant, quarum vnam nouimus, alteram nesciebamus.Vna quippe mortalis est,altera immortalis: vna corruptionis, alia incorru-

ptionis: vna mortis, alia resurrectionis. Sed venit mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus: suscepit vnam, & ostendit alteram. Vnam pertulit moriendo, & ostendit alteram resurgendo. Si igitur nobis mortalem vitam scientibus, resurrectionem promitteret carnis, & tamen hanc visibiliter non exhiberet, quis eius promissionibus crederet? Factus itaque homo, apparuit in carne, mori dignatus est ex voluntate, resurrexit ex potestate, & ostendit exemplo, quod nobis promisit in præmio. Sed forsasse aliquis dicat; Iure ille surrexit, qui, cùm Deus esset, teneri à morte non potuit. Ad instruendam ergo ignorantiam nostram, ad roborandam infirmitatem nostram, suæ tantum resurrectionis exemplum nobis sufficere noluit. Solus illo in tempore mortuus est, & tamen so-
Matth.17. lus minimè surrexit, nam scriptum est; Multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt. Ablata ergo sunt omnia argumenta perfidiæ. Ne quis enim dicat? Sperare de se non debet homo, quod in carne sua exhibuit homo Deus: ecce cum Deo homines resurrexisse cognoscimus, & quos puros fuisse homines non dubitamus. Si igitur membra nostri redemptoris sumus, præsumamus in nobis, quod gestum constat in capite. Si multùm nos abiicimus, sperare in nobis debemus nos
Ibidem. membra vltima, quod de membris eius superioribus audiuimus. Ecce verò ad memoriam redit, quod crucifixo Dei filio, Iudæi insultantes dicebant; Si rex Israel est, descendat de cruce, & credimus ei. Qui si tunc de cruce descenderet, nimirum insultantibus cedens, virtutem nobis patientiæ non demonstraret. Sed expectauit paululum, tolerauit probra, irrisiones sustinuit, seruauit patientiam, distulit admirationem, & qui de cruce descendere noluit, de sepulchro surrexit. Plus igitur fuit de sepulchro surgere, quam de cruce descendere: plus fuit mortem resurgendo destruere, quam vitam descendendo seruare. Sed cùm Iudæi hunc ad insultationes suas de cruce descendere minimè cernerent, cùm morientem viderent, eum se vicisse crediderunt, nomẽ illius se quasi extinxisse gauisi sunt. Sed ecce, clarificatum de morte nomen eius per mundum creuit, ex qua hoc infidelis turba extinxisse se credidit: & quem gaudebat occisum, dolet mortuum: quia hunc ad suam glo-
Iud.16. riam cognoscit peruenisse per pœnam. Quod benè in libro Iudicum Samsonis illius facta significant: qui cùm Gazam ciuitatem Philistinorum fuisset ingressus, Philistæi ingressum eius protinùs cognoscentes, ciuitatem repetè obsidionibus circundederunt, custodes deputauerunt, & Samsonem fortissimum se iam comprehendisse gauisi sunt. Sed quid Samson fecit agnouimus. Media nocte portas ciuitatis abstulit, & montis verticem ascendit. Quem, fratres charissimi, hoc in facto, quem nisi redemptorem nostrum Samson ille significat? Quid Gaza ciuitas, nisi infernum designat? Quid per Philistæos, nisi Iudeorum perfidia demonstratur? Qui cùm mortuum Dominum vi-
Matth.27. derent, eiúsque corpus in sepulchro iam positum, custodes illicò deputauerunt, & eum, qui auctor vitæ claruerat, inferni claustris retentum, quasi Samsonem in Gaza se deprehendisse sunt lætati. Samson verò media nocte non solùm exiit, sed etiam portas tulit: quia videlicet redemptor noster ante lucem resurgens, non solùm liber de inferno exiit, sed ipsa etiam inferni claustra destruxit: portas tulit, & montis verticem subiit: quia resurgendo claustra inferni abstulit, & ascendendo cælorum regna penetrauit. Hanc ergo resurrectionis eius gloriam, fratres charissimi, quæ & priùs demonstrabatur ex signo, & pòst patuit ex facto, tota mente diligamus, pro eius amore moriamur. Ecce enim in resurrectione auctoris nostri, ministros eius angelos conciues nostros agnouimus. Ad horum ergo ciuium illam frequentem solennitatem festinemus: his, cùm necdum visione possumus, desiderio, ac mente iũgamur. Transmigremus ad virtutes de vitiis, vt in Galilæa redemptorem nostrum videre mereamur. Adiuuat omnipotens Deus ad vitam desiderium nostrum, qui pro nobis in mortem dedit vnicum filium suum, eundem Dominum nostrum Iesum Christum, qui cum eo viuit, & regnat in vnitate spiritussancti Deus, per omnia secula seculorum, Amẽ.

BEDAE VENERABILIS
presbyteri in superius Euang.
expositio.

Ex comment. in Marcum.

ET cum transisset sabbatum, Maria Magdalenę, & Maria Iacobi, &c. In euangelio Lucæ scriptum est, quòd reuertentes à monumento parauerunt aromata, & vnguenta, & sabbato quidem siluerunt propter mandatum. Mandatum ergo legis erat vt sabbati silentium à vespera vsque ad vesperam seruaretur: ideoque religiosę mulieres, sepulto domino, quamdiu licebat operari, id est, vsque ad solis occasum, in vnguentis præparandis erant occupatæ, vt Lucas scribit. Et quia tũc præ angustia temporis opus explere nequibãt, festinauerũt mox transacto sabbato, id est, occidente sole, vbi operandi licentia remeauerat, emere aromata, sicut Marcus refert, vt venientes mane vngerent corpus eius. Neque enim vespere sabbati, præoccupante iam noctis articulo, monumentum adire valuerunt. *Et valde mane vna sabbatorum veniunt ad monumentum, orto iam sole.* Prima sabbatorum prima dies est à die sabbatorum, id est, requietionum, quam nunc diem dominicam propter resurrectionem domini saluatoris mos ecclesiasticus appellat. Idipsum autem est cum vna sabbati, siue vna sabbatorum legimus, id est, vna dies à sabbatorum die, hoc est, requietionum, quæ in sabbatis custodiebantur. Sanctæ autem mulieres, quæ dominum fuerant secutæ, cum aromatibus ad monumentum venerunt, & ei quem viuentem dilexerant, etiam mortuo studio humanitatis obsequuntur. Et nos ergo in eum, qui est mortuus, credentes, si odore virtutum referti cum opinione bonorum operum dominũ quærimus, ad monumẽtum profecto illius cum aromatibus venimus. Quod autem valde mane mulieres venerunt ad monumentum, orto iam sole, id est, cum iam cælum ab orientis parte albesceret, quod non fit vtique nisi solis orientis vicinitate, iuxta historiam quidem magnus quærendi, & inueniendi dominum feruor charitatis ostenditur. Iuxta intellectum vero mysticum nobis datur exemplum illuminata facie, decussisque vitiorum tenebris, odorem bonorum operum domino, & orationum suauitatẽ offerre. *Et dicebant adinuicem; Quis reuoluet, &c.* Quomodo lapis per angelum reuolutus sit, Matthæus sufficienter exponit.

Sed

Sed reuolutio lapidis mystice, reserationẽ sacramentorum Christi, quæ velamine literæ legalis tegebantur, insinuat. Lex enim in lapide scripta est, cuius ablato tegmine, gloria resurrectionis ostensa, & abolitio mortis antiquæ, ac vita nobis speranda perpetua toto cœpit orbe prædicari. *Et introeuntes in monumentum, viderunt iuuenem, &c.* Introeuntes ab oriente in domum illam rotundam, quæ in petra est excisa, viderunt angelum sedentem ad meridianam partem loci illius, vbi positum fuerat corpus Iesu, hoc enim erat in dextris. Quia nimirum corpus, quod sup. num iacens caput habebat ad occasum, dexteram necesse est haberet ad austrum. Scribit autem Matthæus, quòd angelum, qui reuoluit lapidem ab ostio monumenti, primo viderunt super ipsum lapidem sedentem, qui eas intrare in locum, vbi dominus erat positus, iusserit, & videre quòd iam resurrexisset à mortuis. Scribit Lucas, quòd intrantes in monumentum, duos angelos inibi stantes inuenerint. Illæ ergo mulieres angelos vident, quæ cum aromatibus venerunt, quia videlicet illæ mentes supernos ciues aspiciunt, quæ cum virtutibus ad Deum per sancta desideria proficiscuntur. Notandum vero nobis est, quidnam sit, quòd in dextris sedere angelus cernitur. Quid nanque per sinistrã nisi vita præsens? Quid vero per dexteram nisi perpetua vita signatur? Vnde scriptum est. Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. Sinistram nanque Dei ecclesia prosperitatem videlicet vitæ præsentis: quasi sub capite posuit, quam intentione summi amoris premit. Dextera vero Dei eam amplectitur, quia sub æterna eius beatitudine tota deuotione continetur. Quia ergo redemptor noster iam præsentis vitæ corruptionem transierat, recte angelus, qui nunciare perennem eius vitam venerat, in dextera sedebat. Qui stola candida coopertus apparuit, quia festiuitatis nostræ gaudia nunciauit. Candor etenim vestis splendorem nostrę denunciat festiuitatis. Nostræ dicamus, an suæ? Sed vt fateamur verius, & suæ dicamus, & nostræ. Illa quippe redemptoris nostri resurrectio, & nostra festiuitas fuit, quia nos ad immortalitatem reduxit, & angelorum festiuitas extitit, quia nos reuocando ad cælestia eorum numerum impleuit. In sua ergo, ac nostra festiuitate angelus in albis vestibus apparuit, quia, dum nos per resurrectionem dominicam ad superna reducimur, cælestis patriæ damna reparantur. Sed iam qui venientes fœminas affatur, audiamus. *Nolite expauescere. Iesum quæritis Nazarenum, &c.* Ac si aperte dicat. Paueant illi, qui non amant aduentum supernorum ciuium. Pertimescant, qui carnalibus desideriis pressi, ad eorum se societatem pertingere posse desperant. Vos autem cur pertimescitis, quæ vestros conciues videtis? Vnde & Matthæus angelum apparuisse describens ait. Erat autem aspectus eius sicut fulgur, & vestimẽta eius sicut nix. In fulgure etenim terror timoris est, in niue autem blandimentum candoris. Quia vero omnipotẽs Deus & terribilis est peccatoribus, & blandus iustis, recte testis resurrectionis eius angelus, & in fulgore vultus, & in candore habitus demõstratur, vt de ipsa sua specie & terreret reprobos, & mulceret pios. *Iesum quæritis Nazarenũ.* Iesus Latino eloquio saluatoris, id est, saluator interpretatur. At vero multi hoc nomine dici poterant tunc, non tamen substantialiter, sed nũcupatiue. Ideóque locus subiungitur, vt de quo Iesu dictum sit, manifestetur. *Nazarenum:* & causam protinus subdit, *crucifixum*, atque addidit, *resurrexit, non est hic.* Non est hic, dicitur per præsentiam carnis, qui tamẽ nusquam deerat per præsentiam maiestatis. *Sed ite & dicite discipulis eius, & Petro, quia præcedet vos in Galilæam.* Quærendum nobis est, cur nominatis discipulis, Petrus designatur ex nomine. Sed, si hunc angelus nominatim non exprimeret, qui magistrum negauerat, venire inter discipulos non auderet. Vocatur ergo ex nomine, ne desperaret ex negatione. Qua in re cõsiderandum nobis est, cur omnipotens Deus eum, quem cunctæ ecclesiæ præferre disposuerat, ancillæ vocem pertimescere, & seipsum negare permisit. Quod nimirum magnæ actum pietatis dispensatione cognoscimus, vt is, qui futurus erat pastor ecclesiæ, in sua culpa disceret, qualiter aliis misereri debuisset. Prius itaque eum ostendit sibi, & tunc præposuit cæteris, vt ex sua infirmitate cognosceret, quam misericorditer aliena infirma toleraret. Bene autem de redemptore nostro dicitur; *Præcedet vos in Galilæam, ibi eum videbitis, sicut dixi vobis.* Galilæa nanque transmigratio facta interpretatur. Iam quippe redemptor noster à passione ad resurrectionem, à morte ad vitam, à pœna ad gloriam, à corruptione ad incorruptionem, transmigrauerat. Et primum pòst resurrectionem in Galilæa à discipulis videtur, quia resurrectionis eius gloriam pòst læti videbimus, si modo à vitiis ad virtutum celsitudinem transmigramus. Qui ergo in sepulchro nunciatur, in transmigratione ostenditur, quia is, qui in mortificatione carnis agnoscitur, in transmigratione mentis videtur.

Petrus cæteræ ecclesiæ præfertur à Christo.

HAYMONIS EPISCOPI
Halberst. superioris Euang.
expositio.

MAria Magdalenæ, & Maria Iacobi & Salome, emerunt aromata, &c. Quatuor Marias legimus in euangelio fuisse, ex quibus tres fuerunt sorores, Mariam matrem Domini saluatoris, & Mariam matrem Iacobi minoris quæ fuit matertera domini, & Mariam matrem filiorum Zebedæi, quæ appellatur Salome, sororem matris Domini, & Mariã Magdalenæ, quæ dicta est à Magdalon castello vel vico vbi fuit orta & nutrita, de qua eiecit Dominus septem dæmonia, id est, vniuersa vitia. Fuit consuetudo vetus apud Iudæos, *Luc. 8. Matth.15.* vt mulieres nobiles & diuites prædicatoribus suis victum & vestitum præberent ex facultatibus suis. Secundum hanc cõsuetudinem istæ sanctæ mulieres, quæ dominum secutæ fuerãt à Galilæa in Iudæam, victum & vestimentum ei ministrabant. Et reuera dignum erat, vt à quo accipiebant dona cęlestia, ei tribuerent terrena commoda. *Emerunt aromata.* Aromata Græcè, Latinè dicuntur odoramenta pigmentorum. Fuit etiam consuetudo antiquorum Iudæorum, vt corpora nobilium Iudæorum, mortuorum pòst mortem variis odoramentis condirentur, vt multo tempore potuissent seruari illæsa & incorrupta: incorrupta à putredine, illæsa à vermibus. Secundum hanc consuetudinem hæ mulieres religiosæ emerunt aromata, & parauerũt ea, volentes cor-

pus Domini vngere,vt multo tempore potuisset seruari illæsum & incorruptum, incorruptum à putredine, & illæsum à vermibus. *Et valde manè vna sabbatorum veniunt ad monumentum,orto iam sole.* Siue dicas primam sabbati,siue vnam sabbati,siue vnam sabbatorum, diem dominicum significas, in quo factus est mundus, & in quo Dominus resurrexit à mortuis.Secundum literam feruor animi illarum mulierũ demonstratur in hoc quòd valde manè ad sepulchrum Domini venerunt,vt vngerent corpus eius.Nisi enim eum valde dilexissent, nequaquam tam manè ad monumentum venissent. Quem namque dilexerant in vita, etiam mortuum diligebant. Quantùm attinet ad spiritualem intellectum, istæ mulieres innuunt nobis: vt, discussis tenebris vitiorum, & orto iam sole iustitiæ, id est, domino nostro Iesu Christo in cordibus nostris (de quo dicit Pro-
Malach. 4. pheta, Vobis timentibus nomen meum orietur sol iustitiæ) cum aromatibus, id est, cum bonis operibus, & mundis orationibus quæramus dominum virtutum: quem resurrexisse credimus à mortuis. Veniamus itaque ad sepulchrum eius, id est,imitemur passionem eius:vt,sicut ille mortuus est propter delicta nostra, ita & nos moriamur peccato:vt inter illos annumeremur,de quibus dicit Apostolus.Qui autem sunt Christi,carnem suam crucifixerunt cum vitiis, & concupiscentiis.Aromata bonum odorem de se reddunt, sic & nos debemus bonũ odorem, id est, bonam famam de nobis reddere. Quod per bonum odo-
1.Cor.2. rem designetur fama bona, manifestat Paulus apostolus qui dicit: Christi bonus odor sumus Deo, id est, bonam famam de nobis reddimus Deo in his,qui pereunt, & in his, qui salui fiunt, *& dicebant ad inuicem,* id est, inter se, *quis reuoluet nobis lapidem ab ostio monumenti?* Sexus fœmineus fragilis est, ideo hæ mulieres considerantes fragilitatem suam,non videntes se concomitari virum aliquem, qui eis reuoluisset lapidem, dicebant mutuò, *quis reuoluet nobis lapidem ab ostio monumenti? Et respicientes viderunt reuolutum lapidem.* Qualiter ille lapis reuolutus sit,Matthæus Euan-
Matth.28. gelista euidenter exponit dicens: Angelus autem Domini descendit de cælo, & accedens reuoluit lapidem, & sedebat super eũ. Non debemus credere, quòd ideo angelus reuoluisset lapidem ab ostio monumenti, vt domino egressuro de monumento viam faceret, qui iam resurrexerat. Sed vt veram resurrectionem eius ostenderet mulieribus celebratam. Quid mirum est, si dominus Iesus Christus iam immortalis, & incorruptibilis,& in æternũ iam victurus, clauso monumento iam exiuit, cum antea mortalis passibilis, & corruptibilis, clauso ostio,seu vtero virginis, exiuit,salua eius virginitate? Non est mirũ,*erat quippe magnus valde*, ille lapis, qui appositus est ostio monumenti, *& introeuntes in monumentum*, illud monumentum domuncula erat rotunda,in petra excisa,tam alta,vt homo consistens in medio,vix culmen eius potuisset attingere erecto brachio. Et ille locus,vbi dominus iacuerat,tribus palmis eminebat à pauimento. Palmus est à minimo digito vsque ad pollicem. Habebat autem corpus dominicum caput ad occidẽtem,pedes ad orientem, dexteram verò ad meridiem, sinistram ad aquilonem.Intrabatur autem in illud monumentum ab orientali parte, & habebat duos colores, candidum,& rubicundum, Iesúmque dominum nostrum signabat,qui est candidus castitate mentis,& corporis, & rubeus effusione sanguinis, de quo Ecclesiastes in cãtico amoris. Dilectus meus *Cantic.5.* candidus,& rubicundus candidus castitate,rubicundus passione, *viderunt iuuenem*, id est, angelũ, qui in habitu iuuenis apparuit, *sedentem in dextris.* Per dexteram designatur vita perpetua, seu vita immortalis, per sinistram vita præsens. Vnde di- *Cantic.2.* cit Ecclesiastes in Canticis cãticorum. Leua eius *Rom.6.* sub capite meo,& dextera eius amplexabitur me. Quia dominꝰ Iesus Christus iam immortalis erat, iuxta quod Paulus dicit: Christus resurgens ex mortuis,iam non moritur,mors illi vltra non dominabitur. Rectè angelus,qui perennem eius vitam nunciare venerat, in dextris sedebat, *coopertum stola candida.* Per stolam designatur totum vestimentum. In candore vestis designatur lætitia solennitatis,quoniam solent homines diebus festis pretiosis, & candidis vestimentis indui. Domini nostri Iesu Christi resurrectio festiuitas hominum fuit,& angelorum festiuitas. Hominum fuit,quia resurgendo à mortuis,ad immortalitatem nos perduxit iam in spe. Festiuitas angelorũ fuit, quia dum nos per fidem resurrectio eius ad superos reuocamur,numerus illorum,qui quondam fuit minoratus peccantibus angelis, restauratur quotidie,dum ad patriã cælestem ducimur, *& obstupuerunt*, id est, timuerunt. Stupor dicitur admiratio,sed non ponitur pro admiratione, sed pro timore. *Obstupuerunt*, id est,timuerunt, *& dixit illis angelus:Nolite timere*, quasi diceret, Isti reprobi milites pertimescant,qui aduentum supernorum ciuium non diligunt. Vos autem, ô sanctæ mulieres,cur pertimescitis,qui vestros conciues angelos videtis? *Nolite timere*, dixit: *Scio quòd Iesum,qui crucifixus est,quæritis.*Iesus Hebraicè,Latinè saluator dicitur, eo quòd saluum faciet populum suum à peccatis eorum,*Nazarenum.*Nazarenus dictus est dominus à Nazareth ciuitate,vbi fuit conceptus, & nutritus,vnde dicit Propheta: Quoniam Nazaræus vocabitur, *crucifixum.* Multi tunc temporis poterant in populo Iudæorum Iesu nomine nuncupari, ideo subiunxit angelus *crucifixum*, vt de quo Iesu dixerit, manifestetur: quoniam nullum Iesum legimus crucifixum pro salute humani generis,nisi dominum Iesum Christum, *surrexit*, à mortuis, *non est hic.* Non est hîc per præsentiam carnis, qui vbique est per plenitudinem deitatis. *Ecce locus, vbi posuerunt eum*, ac si diceret; Si verbis meis non creditis,saltem vacuo monumento credite. *Sed ite, dicite discipulis eius, & Petro.* Quærendum est, quare, generaliter discipulis nominatis, Petrus specialiter designatur ex nomine? Quoniam qui dominum negauerat,inter discipulos coram eo venire non auderet, nisi nominatim ab angelo exprimeretur. Licet enim cæteri apostoli culpabiles fuissent in passione Domini, tamen minoris culpæ erant quàm ille, qui dominum negauerat. Vocatur ergo ex nomine, ne desperaret ex negatione. Merito etiam quæritur, quare dominus eum, quem cunctæ suæ ecclesiæ præpositurus erat, ad vnius ancillæ vocem pertimescere, & seipsum negare permisit? Causa pietatis, & misericordiæ concessum est hoc,vt ille,qui futurus erat pastor ecclesiæ,in culpa sua disceret, qualiter aliorum infirma toleraret. Priùs ergo ostendit eum sibi quàm fragilis,

fragilis,deinde præposuit cæteris. Vt si verbi gratia,veniens ad eum aliquis peccator, aut idololatra, aut periurus,aut homicida,aut cæteris vitiis capitalibus maculatus, & diceret:se ob vitiorum suorum magnitudinem non posse pertingere ad patriam cœlestem, non desperaret eum de salute, sed potiùs salubriter reuocaret eum ad pœnitentiam dicens: Certè,si Deus omnipotens mihi maiora peccanti pepercit,non solùm veniam concedendo, verùm etiam dignitatem apostolatus habere permittendo, multò magis tibi minora indulgebit, si fructum dignæ pœnitentiæ egeris, sicut ego feci,*ecce præcedet vos in Galilæam.* Quærendũ est etiam nobis, quare dominus & per semetipsum ante passionem suam se videndum esse in Galilæa, & post passionem per angelum promisit, cum ibi nec primum visus fuit à discipulis. Sciendum quòd Galilæa interpretatur transmigratio facta.Quia ergo iã transmigrauerat à morte ad vitam, de passione ad resurrectionem, de pœna ad gloriam, dignum erat, vt ille locus, in quo videndus erat à discip.Galilæa vocaretur.Vel aliter,Galilæa interpretatur rota, vel volutatio,& significat multitudinẽ gentium. Præcessit dominus discipulos in Galilæam,hoc est, in volutabrũ gentium & secuti sunt eum discipuli sui. Quia, nisi dominus illuminasset corda gentilium, nequaquam prædicationem apostolorum percepissent, *ibi eum videbitis*, id est, ibi eum reperietis in membris suis,hoc est in electis,quia ipse est caput electorum, & omnes electi sunt membra eius. Potest & aliter intelligi. Galilæa, quæ interpretatur reuelatio, signat beatitudinem regni cælestis, vbi se reuelat dominus cum patre, & spiritu sancto discipulis suis. Præcessit dominus discipulos suos in Galilæã, id est,in æternam beatitudinẽ:& sequuti sunt eũ sancti apostoli, & sequũtur quotidie electi:ibi est vera reuelatio, id est,manifestatio quia ibi reuelat se electis suis, sicut dixit: De-
Matt.5. hac reuelatione dixit ipse dominus alibi: Beati
1.Ioan.3. mundo corde,quoniam ipsi Deum videbunt. Et Ioan. Charissimi nunc filij Dei sumus, sed nondum apparuit quid erimus. Cùm autem appa-
Matt.2. ruerit,similes ei erimus, quoniã videbimus eum, sicuti est.Vel etiam in die iudicij erit vera reuelatio: quando reprobi separabuntur ab electis, dicente domino:Discedite à me maledicti in ignem æternum.Electis autem: Venite benedicti patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi, id est, gloriam æternam. Ad quam nos Deus introducere dignetur,cui est honor, & gloria in secula seculorum,Amen.

INCERTI SVB NOMINE
Eusebij Episcopi Emisseni superioris Euangelij expositio.

SAbbato enim neque vendere, neque emere aliquid licebat, quoniam tale aliquid in Sabbato fieri lex interdicebat. Veniunt autem hæ sanctæ mulieres vngere Iesum.Sed quomodo veniunt?cum aromatibus. Aliter enim ad Iesum venire non licet. Sunt autem hæc aromata: fides, spes, charitas, pax, patientia, humilitas, mansuetudo, concordia, misericordia, & similia. Hæc enim ideo suauiter redolent, sicut & è contrario vitia fœtent. Vnde Psalmista, Putruerunt & corruptæ sunt(inquit)cicatrices meę à facie insipientiæ meæ. Beatæ igitur illæ mulieres, beatæ illæ animæ,quæ sicut Maria Magdalene, semper cum vnguentis,semper cum aromatibus ad dominum veniunt. Hæc enim est, quæ alibi ait, Cùm esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum. Hæc autem significabat ecclesiam gentiũ, de qua dominus septem dæmonia eiecit: quæ quidem, quoniam dilexit multum, dimissa sunt ei peccata multa.Maria verò Iacobi, quæ Christi matertera fuit, plebem Iudaicam figurabat, de qua secundum humanitatem saluator noster originem duxit. At verò Salome, quæ interpretatur pacifica,tota ex vtroque populo sanctorum collecta multitudo intelligitur. In hac igitur tota ecclesia,in illis verò ecclesiæ partes figurantur.Possunt tamen hæ tres mulieres tres mundi partes significare. Asiam videlicet, Africam, & Europam,in quibus ecclesia tota consistit.Et istæ quidem vngunt Iesum,istæ eum delectant, istæ eius passionem prædicant, & odorem notitiæ illius cunctis gentibus manifestant. Ecce autem mulieres,quæ vsque ad hunc diem erubescebãt,& se mortis ianuam, totius humani generis ruinam esse dolebant, hodie lætantur, hodie prædicant, hodie originale peccatum deletum affirmant, & ipsis quoque Apostolis resurrectionis gloriam annuntiant. *Et valdè manè vna sabbatorum veniunt ad monumentum, orto iam sole.* Non est autem sibi contrarium hoc quod ait. *Et valde manè*, & *orto iam sole*, Vnde & alius euangelista dicit,Cum adhuc tenebræ essent. Solis itaque ortum intelligere oportet, ex quo eius splendore cælum illustratur, quanuis nondum terris appareat, raris adhuc tenebris existentibus. Quid est igitur, *valde manè*,nisi iam rubescente aurora? Neque enim sine causa euangelista non manè simpliciter, sed *valde manè* dixit. *Et dicebant adinuicem, Quis reuoluet nobis lapidem ab ostio monumenti? Et respicientes viderunt reuolutum lapidem. Erat quippe magnus valde.* Narrat enim Matthæus euangelista, quòd Christo resurgente, angelus domini descendit de cœlo,& accedens reuoluit lapidem,& sedebat super eum.Præ timore autem eius exterriti sunt custodes, & facti sunt velut mortui. Et euntes in ciuitatẽ, nuntiauerunt principibus sacerdotum omnia,quæ facta fuerant. At illi dederunt eis copiosam pecuniam, dicentes,Dicite, quòd vobis dormientibus, nocte venerunt discipuli eius,& furati sunt eum.Sequitur:*Et introeuntes in monumentum viderunt iuuenem sedentem in dextris, coopertum stola candida,& obstupuerunt.* Sedet angelus in dextris, stola candida coopertus, quoniam,& lætitiam,& prosperitatem prædicat, gloriam resurrectionis, & carnis innouationem annuntiat. Considera modò quo dilectionis igne interius ardebãt, quæ fœminei timoris, & fragilitatis oblitæ non solum in nocte veniunt, verùm etiam confidenter in monumentum ingrediuntur. Vnde & consolationis verba audire meruerunt dicente angelo, *Nolite expauescere:Iesum quæritis Nazarenum crucifixum.surrexit,non est hic;ecce locus, vbi posuerunt eum.* Locum(inquit)videre potestis,ipsum autem modò videre nõ potestis.Surrexit enim, non est hic, sed expectate paulisper,& videbitis eum. Non enim ibi erat præsentia corporis, qui vbique est potentia diuinitatis. Sed vbi tunc eum fuisse putamus? Ego quidem dicere timeo, quod euan-

Nota Christũ primæ omniũ matri visum fuisse post resurrectionem.

gelistæ non dicunt. Et fortasse ad matrem iuerat, quæ eius amoris desiderio plus omnibus afficiebatur. Quod autem ipsa inter omnes mulieres beatissima virgo simul cum aliis ad monumentum non venit, hæc (vt opinor) causa fuit: quia ex quo vnigenitum filium suum teneri, flagellari, & crucifigi vidit, delicatis manibus delicata pectora tundens, & se dolore nimio, vigiliis, ieiuniisq; affligens, iam viribus pariter & spiritu attenuata, alicubi sola in secreto sedebat, & de his, quæ sibi acciderãt, calamitatibus lamentabatur, & flebat. Sed nos hæc verba, pietate plena & cogitatione digna interim relinquamus, & quid angelus dixerit audiamus. *Ite* (inquit) *dicite discipulis eius, & Petro, quia præcedet vos in Galilæam; ibi eum videbitis, sicut dixit vobis.* Nisi enim beatum Petrum ex nomine vocasset, fortasse cum cæteris venire timuisset, eo quod ter dominũ, & magistrum negasset. Quòd enim in Galilæa, quæ Apostolorum patria fuit, à discipulis dominus videtur, quid aliud significat nisi quia eum quem nunc videmus per speculum & in ænigmate, cùm nos ad antiquam patriam nostram reduxerit, tunc facie ad faciem videbimus? Vnde & Galilæa transmigratio perpetrata interpretatur. Nulla enim post illã transmigrationẽ alia vlterius transmigratio fiet. Scien dum est autem, quòd illa hora, qua saluator noster inclinato capite emisit spiritum, corpore in cruce derelicto, anima simul cum diuinitate ad inferna spolianda descendit. Et tunc quidem illud Psalmistæ adimpletum est, Tollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Quibus interrogantibus, Quis est iste rex gloriæ? Respõsum est eis, Dominus fortis, & potens, dominus potens in prælio. Ingressus igitur dominus loca tenebrarum, omnia circunquaque suo splendore illuminauit. Fit clamor permixtus bonis præ lætitia exultãtibus, malis verò præ timore fugere cupientibus. Tunc primi parentes occurrerunt, & videntes creatorem suum, lætis vocibus clamant, Tandem, Christe, venis magnis nos soluere pœnis. Tunc patriarchæ, & prophetæ obuiam ruunt: tunc omnis sanctorum exercitus eius pedibus se prosternit. O (inquiunt) diu desiderate, ô tanto tempore expectate, quæ te tantæ tenuere moræ? Tunc citharista Dauid: Hoc est (inquit) quod dicere solebam, Auditui nostro dabis gaudium & lætitiam, & exaltabunt ossa humiliata. Ecce nunc vident, ecce nunc audiunt, quod eos & videre & audire desiderasse dominus ipse dicebat. Ait enim, Multi prophetæ, & reges voluerunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt. Tunc & Ioannes Baptista, Ecce (inquit) de quo dicebam vobis: videtis illum, cuius aduentum nũtiabam vobis. Sed quis per singula dicere valeat, quanta ibi lætitia fuerit, cùm Christus sol iustitiæ eis apparuit? Tunc alligato diabolo, magno sanctorum exercitu comitante, cum gloria, & triumpho lætus dominus ad superos rediit, dicens, Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Notas mihi fecisti vias vitæ, adimplebis me lætitia cum vultu tuo, delectationes mihi pater in dextera tua, vbi tecum sedeo, & viuo, & regno in secula seculorum, Amen.

THEOPHYL. EPISCOPI
Bulgar. superioris Euang. expositio.

Et quum præterisset sabbatũ, Maria Magdalenæ, &c. Nihil magnum, neque dignum deitate Iesu sapientes mulieres illę faciunt: assident sepulchro, & vnguenta emunt, vt secundum consuetudinem vngant corpus, vt fragrãs maneat, & ne quid fœtidum ex corruptione oriatur, & vt vnguenta, & alia, quæ virtutem siccandi habent, humorémque corporis absorbent, incorruptum illud seruent. Et talia quidem sentiebant mulieres. *Et valde mane,* id Matthæus vesperam sabbatorum, & Lucas profundum diluculum dicit. Vnius autem sabbatorum, hoc est primæ ex diebus hebdomadis. Sabbata enim dies hebdomadæ nominabant, vnam autem primam. Surrexerunt & veniunt ad monumentum, & disceptabant, quis reuoluet nobis lapidem? Quumque illæ cogitarent, angelus reuoluit lapidem, non sentientibus mulieribus. Id quod & Matthæus dicit, quòd quum irent mulieres, angelus reuoluit lapidem. Hoc autem Marcus siluit, quòd Matthæus dixisset à quo reuolutus esset lapis. Quod autem Matthæus dicit, angelum sedere super lapidem, Marcus verò postquam ingressæ sunt in monumentũ, vidisse ipsum mulieres intro sedere, non est mirandum. Potest enim fieri, quòd quem viderunt foris sedere, sicut Matthæus dicit, super lapidem, illum iterum viderint intus in monumento, qui præuenerit mulieres, & ingressus sit. Quidam autem dicunt, quòd aliæ quidem fuerint mulieres, quæ apud Matthæum, aliæ autem, quæ apud Marcum. Magdalena vero omniũ comes fuerit, nimirum quòd alacris esset, flagransque, ac officiosa. Dixit igitur mulieribus ille, qui apparuerat, *Ne expauescatis.* Principio à metu liberat, deinde bonum illud de resurrectione nuntium affert. Crucifixum autem ipsum nominat. Non enim pudet crucis, quæ salus est hominum, & bonorum caput. *Surrexit.* Vnde manifestum? *Non est enim hic.* Et vultis fide confirmari? *Ecce locus, vbi posuerant illum.* Ad hoc enim & lapidem reuoluerat, vt ostenderet locum. *Sed ite, dicite discipulis, & Petro.* Petrum ab aliis discipulis vt præcipuum segregat, ac ob excellentiam nominat illum præ aliis: vel quia negauerat Petrus: si venissent mulieres & dixissent quòd præceptum esset eis, vt annunciarent discipulis, dixisset Petrus: Ego negaui eum, iam non sum illius discipulus, abiecit igitur me, abominatus est me. Illius igitur gratia apponit, *& Petro,* vt ne offendatur Petrus, quòd ipse non meruerit verbum, vt pote qui negarit, & propterea indignus sit qui aliis discipulis connumeretur, Porrò in Galilæam illos mittit, eripiẽs à tumultu, & metu Iudęorum.

Matth. 28. Luc. 24.

EVTHYMII ZIGABONI
in superioris Euang. expositio, desumpta ex Matth. cap. 28.

Maria Magdalenæ & altera Maria vt viderent sepulchrum. Hebræi sabbatum honorantes, septimum videlicet hebdomadæ diem, etiam sex dies ipsum præcedentes in honorem eius sabbata appellabant, nominantes diem dominicũ, vnum siue primum sabbatorum: secundum autem sabbatorum,

batorum, & tertium sabbatorum, secundum ac tertium septimanæ diẽ & similiter alios sequentes. Dicés ergo Matthæus vesperam sabbatorum, finem significauit omnium sabbatorum, siue septem hebdomadæ dierum. Nam & nos vesperam aut serum diei dicentes siue serum noctis, vltima ipsorum significamus. Finis autem septem dierum hebdomadæ non solum ipsum proprie dicitur sabbatum, sed & ipsius sabbati finis. Ne autem putes, quod in fine ipsius sabbati venerint prædictæ mulieres ad monumentum, sed in principio diluculi, addit: Quæ lucescit, hoc est, appetente iam die, prospectante & oriente. Et sermonem magis adhuc explicãs, adiecit, In vnum sabbatorum. Vnus autẽ sabbatorum, siue primus septem dierum, dominicus est, sicut prædiximus. Quum autem ita scripsit Matthæus, principium dominici diei manifestauit. Omne vero diluculum post sextam noctis horam incipitur, quando primum galli canunt. Idem quoque tempus scripsit & Marcus dicens, Et valde mane vno sabbatorum veniunt ad monumentum orto sole. Valde mane enim principium est diluculi. Verum si valde mane erat, quomodo dixit orto sole? Quia tunc proprie sol oritur etsi nobis nondum appareat, demoratus adhuc circa profundissimas extremásque orientis partes, & paulatim exurgens, cuius testimonium est gallicinium. Nam galli primi inter omnia animantia sentientes illius calorem, repente clamant, eiúsque præsentiam hominibus prænunciant. Idem quoque tempus significauit & Lucas dicens: Sabbato quidem quieuerunt secundum præceptum. Vno autem sabbatorum profundo diluculo venerunt ad monumentum ferentes quæ parauerunt aromata. De Maria autem Magdalenæ, cuius meminit Ioannes insequentibus suo loco dicemus. *Et ecce terræmotus factus est magnus: angelus enim domini qui descenderat de cælo, quum accessisset, reuoluit lapidem ab ostio, & sedebat super eum. Erat autem aspectus eius sicut fulgur, & indumentum eius candidum tanquam nix.* Christus quidem surrexerat priusquam angelus descenderet. Quemadmodum enim natus est seruatis integris claustris virginis, ita quoque resurrexit seruatis integris monumẽti signaculis. Terræmotus autem factus est propter assidentes sepulchro custodes, vt timore terræmotus erecti, & horrore aspectus eius qui lapidem reuoluerat consternati, fugerent & hæc Iudæis nunciarent, ac testes ipsi fierẽt veritatis: hæc enim maxime fulgere solet, quando ab inimicis suis prædicata fuerit. Lapidem vero reuoluit angelus propter mulieres, vt sepulchrum viderent vacuum, ac surrexisse crederent. Marcus autem de his mulieribus ait, quod dicebant inter sese. Quis reuoluet nobis lapidẽ ab ostio monumenti? quúmque respexissent, vident quod reuolutus esset lapis: erat enim grandis valde. Dum itaque venirent, ita dicebant inter sese: interim vero dum hæc colloquerẽtur, factus est terræmotus: quúmque accessisset angelus reuoluit lapidem: & iam ad monumentum respicientes, vident quod reuolutus esset lapis. Marcus sane breuitati studens, neque terræmotum scripsit, neque quis lapidem reuoluerit docuit. Similiter & Lucas narrationem de his abbreuiauit, dicens, Inuenerunt lapidem à monumento reuolutum. Itaque quando ad monumentum venerint mulieres significauerunt euangelistæ, quando vero resurrexerit Christus, nullus eorum indicauit: solus enim hoc nouit, qui solus surrexit vt nouit. Omnes autem vnanimiter sancti patres & doctores tempus resurrectionis eius fuisse dicunt circa primum gallicinium, qui iam dominici diei lucem præferebat. Ideo quoque post sextam noctis horam virtutis sectatores, soluto ieiunio lætitiam auspicantur. Surrexit autem tertio die prout dixerat. Ex quo enim hora nona parasceues mortuus est, numeratur primus dies parasceue: secundus sabbatum: tertius dies dominicus, in quo incipiente diluculo, surrexit, paulo antequam mulieres accederent: & connumerantur ipsius finis parasceues, & dominici principium. Quod autem in exemplo de Iona dixit, Ita erit & filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus: de diebus quidem non est quod hæsitemus: iam enim enumerati sunt: de noctibus vero dicemus, quod Iudæi ad tertium vsque diem sepulchrum munierant, videlicet ab ipsa parasceue vsque ad diem dominicum occidente sole: ita enim decreuerant. Tertiam vero noctem absque munitione relinquebant: nam si etiam hanc expectasset, suspecta habita fuisset resurrectio: respondissent enim, quod ex quo intra tempus munitionis non resurrexerat: hac soluta, fide carebat resurrectio: furto enim sublatus erat, nullo custodiente. Itaque quum adhuc custodirent resurrexit, omnem tollens contradictionem: & neque totum tertium expectauit diem, sed statim quum inciperet, surrexit. Quod enim intra tempus munitionis resurgeret, argui non poterat: quod si id postmodum faceret, suspectum erat. Nam quod citius quàm sit constitutum efficitur, potentiæ est: quod autem tardius, imbecillitatis. Etenim rex quoque qui ad certum diem beneficium quibusdam conferre promisit, si ante statutum diem beneficium eis conferat: non solum promissum compleuit, sed & aliam gratiam velocitatis addidit. Nihil autem aliud Iudæi appositis signaculis ac custodibus apparabant, quàm vt resurrectio publicaretur, fumerétque ab ipsis custodibus testimonium. Sed rursum ad dictorum enarrationis ordinem reuertendum est. *Præ timore autem eius concussi sunt custodes, & facti sunt velut mortui.* Præ timore terræmotus, fuit enim magnus: aut angeli, fuit enim aspectu terribilis. Concussi sunt autem, hoc est tremuerunt, deinde ad se reuersi fugerũt, & ita mulieribus data est securitas. *Respondens autem angelus dixit mulieribus: Ne timueritis vos.* Ne, inquit, timueritis vos, sed hi puta custodes, omnésque inimici domini. Primum itaque timore illas liberauit & sermone & habitu, deinde de resurrectione differit. *Scio enim quod Iesum crucifixum quæritis.* Non confunditur dicere dominum suum crucifixum: quia his quidem qui ante ipsum crucifixi sunt, crux ignominia erat, quum argumentum esset maleficij eorũ: huic vero potiùs gloria, quum fuerit demonstratio beneficij in homines collati, propter quod ad crucem condẽnatus est. *Non est hic, surrexit enim sicut dixit: accedite, videte locum vbi positus erat dominus.* Dicens, accedite, videte locum vbi positus erat dominus, significauit quod propter eas vt viderent, lapidem reuoluerat. *Et cito euntes dicite discipulis eius, quod surrexit à mortuis, & ecce præcedet vos in Galilæam: ibi eum videbitis.* Præcedet: hoc est, præueniet vos. Iubet au-

Marc. 10.

Luc. 24.

tem abire eos in Galilæam,in qua ſine Iudęorum timore ad eum acceſſuri erant, & cum eo colloquuturi.*Ecce dixi vobis.*De omnibus videlicet. Vel aliter,Ecce admonui vos de diſcipulis.Nolite itaque admonitionem negligere. Hic ergo angelus extra ſepulchrum ſuper lapidem ſedens, prædicta dixit mulieribus. Quia vero non auſis appropinquare præcepit, vt ſepulchrum ingrederentur. (Nam hoc ſignificat,Accedite, videte locum vbi poſitus erat dominus) ingreſſæ ſunt. Sed Matthæus quidem vſque ad ingreſſum ſepulchri narrauit,reliqua præteriens: cæteri vero relictis his, quæ vſque ad ſepulchri ingreſſum acciderãt,quæ in eo facta ſunt conſcripſerunt. Et hoc eſt quod maximam præbet non aduertentibus hæſitationem.Ait enim Marcus. Et ingreſſæ in monumentum viderunt adoleſcentulum ſedentem in dextris amictum ſtola candida, & obſtupuerunt. Ille autem dicit eis, Ne obſtupeſcatis Ieſum quæritis Nazarenum crucifixum:ſurrexit, non eſt hic. Ecce locus vbi poſuerunt eũ. Sed abite:dicite diſcipulis eius & Petro, quod præcedet vos in Galilæam: ibi eum videbitis, ſicut dixit vobis. Quia enim is qui foris ſedebat angelus præceperat eis ingredi,ingreſſæ in monumentum viderunt alterum angelum ſedentem à dextra ipſius parte: & vt veriſimile eſt, viſo repente eo obſtupuerunt. At ille dixit eis,Ne obſtupeſcatis,&c. Et ſicut exterior angelus, ita & interior, primum quidem ſtupore eas liberat:deinde ea quæ de reſurrectione erant,diſſerit.Et certe exterior timendus erat, propter cuſtodes:interior vero talis nõ erat, propter mulieres.Ideo illo quidem viſo, iſtæ timuerunt:Hoc autem viſo,obſtupuerunt. Nominatim autem Petrum addidit:vt ſciret remiſſum ſibi eſſe trinæ negationis lapſum, propter feruentem pœnitentiam,& reſpiraret: abſorptus ſiquidem erat immenſo mœrore.Addens autem,Sicut dixit vobis, reduxit eis ad memoriam id quod in monte Oliuarum dixerat.Poſtquam autem reſurrexero, præcedam vos in Galilæam, ſicut dixit Matth.64.cap. *Supr.26.*

FERIA II. POST PASCHA.

LVC. 24.

IN illo tempore, duo ex diſcipulis Ieſu ibant ipſa die in caſtellum quod erat in ſpacio ſtadiorum ſexaginta ab Hieruſalem,nomine Emaus. Et ipſi loquebantur adinuicem de his omnibus quæ acciderant.Et factum eſt dum fabularentur,& ſecum quærerẽt,& ipſe Ieſus appropinquans ibat cum illis. Oculi autem illorum tenebantur, ne eum agnoſcerent. Et ait ad illos: Qui ſunt hi ſermones, quos confertis adinuicem ambulantes, & eſtis triſtes? Et reſpondens vnus cui nomen Cleophas, dixit ei: Tu ſolus peregrinus eſt in Hieruſalem, & non cognouiſti quæ facta ſunt in illa his diebus? Quibus ipſe dixit:Quæ? Et dixerunt:De Ieſu Nazareno qui fuit vir propheta,potẽs in opere & ſermone coram Deo & omni populo.Et quomodo tradiderunt eum ſummi ſacerdotes,& principes noſtri in damnationem mortis, & crucifixerunt eum: Nos autem ſperabamus quia ipſe eſſet redempturus

[a] Promiſſam reſurrectionem tacent,timentes eum cui loquebantur.

Iſrael.Et nunc ſuper hæc omnia tertia dies [a] eſt hodie,quòd hæc facta ſunt.Sed & mulieres quædam ex noſtris terruerunt nos,quæ ante lucem fuerunt ad monumentum,& non inuento corpore eius, venerunt dicentes ſe etiam viſionem angelorum vidiſſe,qui dicunt eum viuere. Et abierunt quidã ex noſtris ad monumentum,& ita inuenerunt ſicut mulieres dixerunt: ipſum verò non inuenerunt.Et ipſe dixit ad eos:O ſtulti & tardi corde ad credendum in omnibus quę loquuti ſunt prophetæ. Nõne hæc oportuit pati Chriſtum, & ita intrare in gloriam ſuam? Et incipiens à Moyſe & omnibus prophetis,interpretabatur illis in omnibus ſcripturis quæ de ipſo erant. Et appropinquauerunt caſtello, quo ibant & ipſe ſe finxit longius ire. Et coëgerunt illum dicentes:Mane nobiſcum domine quoniam adueſperaſcit, & inclinata eſt iam dies.Et intrauit cũ illis. Et factum

factum eſt, dum recumberet cum eis, accepit panem & benedixit ac fregit, & porrigebat illis. Et aperti ſunt oculi eorum, & cognouerũt eum,& ipſe euanuit

[b] Iam certi de reſurrectione.

ex oculis eorum. Et [b] dixerunt adinuicem: Nónne cor noſtrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, & aperiret nobis ſcripturas? Et ſurgentes eadem hora regreſſi ſunt in Hieruſalem. Et inuenerunt congregatos vndecim, & eos

[c] Primo omnium virorum apparuit Petro, quod & ſi non dicit euangeliſta, quando, vel vbi factum, tamen quia factum ſit, non tacet.

qui cum ipſis erant,dicentes, quòd ſurrexit dominus verè, & apparuit [c] Simoni. Et ipſi narrabant quæ geſta erant in via, & quomodo cognouerunt eum in fractione panis.

GLOSSA ORDINARIA
in ſuperius Euang.

Stadio ſexagin. Stadium eſt octaua pars milliarij, & ideo ſexaginta ſtadiis ſeptima millia paſſuum & quadringentos ſignificat. Quòd ſpacium eis congruit qui de morte & ſepultura domini certi gradiebantur, de reſurrectione dubij:Nam reſurrectionem, quæ poſt ſeptimam ſabbati facta eſt, octauo numero continere nullus ambigit. Diſcipuli ergo qui de Deo loquentes incedunt, ſextum milliarium cœpti itineris compleuerũt, quia illum ſine querela viuentem vſque ad mortem, quam ſexta ſabbati ſubiit, peruenisſe dolebant. Compleuerant & ſeptimam, quia hunc in ſepulchro quieuiſſe non dubitabant.Sed de octauo dimidium tãtum peregerunt, quia gloriam iam celebratæ reſurrectionis perfectè non credebant. *Nomine Em.* Emaus ipſa eſt metropolis ciuitas inſignis Palæſtinæ, quæ poſt expugnationem Iudææ ſub Marco Aurelio Antonino principe reſtaurata, cum ſtatu mutauit & nomen. *Dum fabu.* Loquentes de ſe dominus appropinquans comitatur,vt & fidem reſurrectionis eorum mentibus incendat, & quod ſe promiſerat facturum, impleat.Vbi ſunt duo, vel tres congregati in nomine meo,ibi ſum in medio eorum. *Matth.18.* *Appropin.* Apparuit quidem in ſpecie propria, ſed ſpeciem quam recognoſcerent, non oſtendit. Sicut & ipſi intus amabant: & tamen dubitabant: ſic ipſe foris & præſens adeſt,& quis ſit, non oſtendit. De ſe ergo loquentibus præſentiam exhibet, ſed de ſe dubitantibus ſpeciem cognitionis aufert. *Peregrinus es.* Peregrinum putant, quem non agnoſcunt. Et verè peregrinus erat eis, à quorum fragilitate per gloriam reſurrectionis iam longè ſtabat, à quorum fide reſurrectionis neſcia extraneus manebat.*Vir Propheta.* Prophetam & magnum fatẽtur, filium Dei taceant, vel quia nondum perfectè credunt, vel ſi credunt timent tradi in manus Iudæorum,neſcientes cum quo loquuntur. *Nos autem ſpera.&c.* Quodammodo redarguunt ſeipſos, quòd in illum redemptionem ſperauerint,quem mortuum viderant, nec reſurrecturum credebãt, & maximè dolent eum ſine culpa occiſum,quem innocentem nouerant: & ex hoc triſtes incedebant.*Terruerunt nos.* Meritò dicuntur terruiſſe eos quibus de non inuento corpore plus mœſtitiam addiderunt,quàm de nunciata reſurrectione gaudium quo recrearentur, afferunt. *Abierunt quidam,&c.* Cum ſupra dixerit Petrum cucurriſſe ad monumentum,& modo dicat Cleophas: *Quidam ex noſtris abierunt ad mo.&c.* Intelligendũ eſt,quòd duo ſimul ierunt. Sed Petrum ſolum primò commemorauit, quia primitus illi nunciauit Maria. *O ſtul.& tard. cor.* Hic gemina humiliãdi neceſſitas incumbit, qui nec in ſcripturis quantum oportet edocti, nec adimplenda quæ nouimus quantum decet,ſumus intenti. Nam ſi Moyſes & prophetæ de Chriſto locuti ſunt, & eum per paſſionem & gloriam intraturum prædixerant, quomodo gloriatur ſe eſſe Chriſtianum,qui neque in ſcripturis qualiter ad Chriſtum pertinent inueſtigat,neque ad gloriam quam cum Chriſto habere cupit, per paſſiones attingere deſiderat. *Et ipſe ſe finxit lon.* Talem ſe exhibuit in corpore, qualis apud illos erat in mente. Probandi erant, ſi hunc quẽ nondum vt Deum diligebant, ſaltem vt peregrinum diligerent. Sed quia extranei à charitate eſſe non poſſunt, cum quibus veritas gradiebatur ad hoſpitium vocant:immo cogunt. Quo exemplo colligitur: quia peregrini non ſolum ad hoſpitium ſunt vocandi,ſed etiam trahendi. *Fregit,& porrigebat.* Quem in expoſitione ſcripturæ non cognouerunt,in fractione panis nouerunt:quia non auditores legis, ſed factores iuſtificabuntur, & veritas melius operando quàm audiendo intelligitur. *Aperti ſunt oculi.* Subtrahitur carnalibus *Rom.2.* oculis ſpecies infirmitatis,vt mẽtibus incipiat apparere gloria reſurrectionis: vnde ſubditur. *Et dixerunt adinuicem: Nónne cor noſtrum ardens erat in nobis,&c.* Myſticè. Ideo in Chriſto illis oſtenſa eſt alia effigies,ne eum niſi in fractione panis cognoſcerent, vt omnes intelligant ſe Chriſtum non agnoſcere, niſi fiant participes corporis eius, id eſt,eccleſiæ,cuius vnitatem commendat Apoſtolus in ſacramẽto panis, dicens:Vnus panis,vnum *1.Cor.10.* corpus multi ſumus. Cum ergo panem benedictum porrigit, aperiuntur oculi vt eum cognoſcant,& remouetur impedimentum quòd à ſatana in oculis erat: ne agnoſceretur Ieſus. Et hoc impedimentum permittit ineſſe dominus, donec ad ſacramentum panis veniatur. Sed participata vnitate corporis aufertur,impedimentum inimici,vt poſſit Chriſtus agnoſci. *Ardens erat,* Exaudito ſermone,cor prius torpore incredulitatis & timoris frigidum igne ſancti ſpiritus eſt accenſum: vt iam ſuperno deſiderio ardeat: & ad credẽdam veritatem ſe extendat. Quot præceptis inſtruitur homo:quaſi totfacibus inflammatur. *Surrexit.do.ve.* Iam fama erat quòd reſurrexerat Ieſus ab illis mulieribus facta:& à Simone Petro cui apparuerat:hæc loquentes inuenerant iſti duo: ſed & ipſi prius audierant quòd reſurrexerat:ſed timuerunt dicere in via:quando tantummodo angelos dixerunt viſos mulieribus.Ignorantes enim eum

quo

quo loquebantur: poterant timere ne inciderent in manus Iudæorum: sed quid passim dicerent de Christi resurrectione.

CATENA AVREA
in idem Euang.

Et ecce duo ex illis. Glo. Post manifestationem resurrectionis Christi per angelos mulieribus factam, manifestatur vlterius eadem resurrectio per ipsius Christi apparitionem discipulis. vnde dicitur: *Et ecce duo ex illis ibāt, &c.* Theo. Quidam alterum horum duorum Lucam inquiunt esse, & ob hoc suum nomen occultasse. Amb. Vel duobus discipulis seorsum dominus iam se vespere demonstrat, scilicet Ammaoni, & Cleophæ. Aug. de con. euan. Castellum autem illud non absurdè accipimus, etiam villam secūdum Marcum potuisse appellari. Deinde castellum describit, dicens: *Quod erat in spatio stadiorum sexaginta ab Hierusalem, nomine Emaus.* Bed. Ipsa est Nicopolis ciuitas insignis Palæstinæ, quæ post expugnationem Iudeę sub Marco Aurelio Antonino principe restaurata, cum statu mutauit & nomen. Stadium autem, quod authore, vt Græci dicunt, Hercule, viarum spatia mensurat, octaua est pars milliarij. Et ideo sexaginta stadia septem millia passuum & quinquaginta significat, quod spatium itineris eis qui de morte & sepultura domini certi gradiebantur de resurrectione domini dubij. Nam resurrectionem quæ post septimam sabbati facta est octauo numero contineri nullus ambigit. Discipuli ergo qui de domino loquentes incedunt, sextum milliarium cœpti itineris compleuerant, quia illum sine querela viuentem vsque ad mortem quam in sexta sabbati subiit peruenisse dolebant. Compleuerant & septimum quia hunc in sepulchro non dubitabant quieuisse. Sed de octauo dimidium tantum peregerant, quia gloriam iam celebratæ resurrectionis non credebant perfectè. Theo. Prędicti autem discipuli loquebantur de his adinuicem quæ acciderant, non quasi credentes, sed sicut stupentes in rebus extraneis. vnde sequitur: *Et ipsi loquebantur adinuicem de his omnibus quæ acciderant.* Bed. Loquentes autem de se dominus appropinquans comitatur, vt & fidem resurrectionis mentibus eorum incēdat, & quod se facturū promiserat impleat, scilicet vt vbi sunt duo vel tres in nomine meo congregati, ibi sum in medio eorum. vnde sequitur: *Et factum est dum fabularentur, &c.* Theo. Obtento enim iam spirituali corpore non obstat loci distantia quin adesset quibus volebat, nec vlterius naturalibus legibus corpus suum regebat, sed spiritaliter & supra naturam: vnde vt Marcus dicit, sub alia forma eis videbatur, in qua non concedebatur eis eius cognitio. Sequitur enim: *Oculi autem eorum tenebantur ne illum agnoscerent,* vt scilicet totam suam dubiam intentionem reuelent, & vulnus detegentes recipiant medicinam, vt cognoscerent quòd quanuis corpus ipsum quod passum fuerat resurrexerit, non tamen amplius tale erat vt esset omnibus visibile, sed tantum ab his à quibus vellet videri, & vt non dubitent quare de cætero non conuersatur inter plebem, quia scilicet post resurrectionem conuersatio eius non esset digna omnibus, sed diuina magis, quod etiam est forma resurrectionis futuræ, in qua sicut angeli conuersabimur & filij Dei. Greg. in ho. Conuenienter etiam eis speciem quā recognoscerēt, non ostendit, hoc agens foris in oculis corporis, quod apud ipsos agebatur intus in oculis cordis, ipsi nanque apud seipsos intus, & amabant, & dubitabant. De se ergo loquentibus præsentiam exhibuit, sed de se dubitantibus cognitionis suæ speciem abscondit, verba quidem eis contulit. Nam sequitur, *Et ait illis: Qui sunt hi sermones, &c.* Græcus, Conferebant quidē inter se quasi non amplius expectantes Christum viuētem, sed doloroſi quasi perempto saluatore. vnde sequitur: *Et respondens vnus, &c.* Theoph. quasi dicat, Tu solus peregrinus, & extra confinia Hierusalem habitans, & expers es eorum quæ in medio eius contigerunt, & hæc ignoras? Beda, Vel hoc dicit, quia peregrinum putabant eum, cuius vultum non agnoscebant: sed reuera peregrinus erat eis, à quorum naturæ fragilitate percepta iam resurrectionis gloria longè distabat, & à quorum fide vtpote resurrectionis eius nescia manebat extraneus. Sed adhuc dominus interrogat. Nam sequitur: *Quibus ille dixit, Quæ?* Et ponitur eorum responsio, cùm subditur: *Et dixerunt ei, De Iesu Nazareno qui dicitur propheta.* Prophetam fatentur, filium Dei tacent. Vel nondum perfectè credentes, vel soliciti ne inciderent in manus Iudæorum persequentium, quia nesciebant quis esset quod verum credebant celantes. Ad cuius commendationem subditur: *Potens in opere & sermone.* Theoph. Primò quidem est opus, secundò sermo: nullus enim doctrinæ sermo approbatur, nisi prius is qui docet, se ostendat authorem: præcedit enim opus aspectum: nam nisi mundaueris intellectus speculum per opera, non emicat decor optatus. Adhuc autem subditur: *Coram Deo & omni populo.* Nam primò complacendum est Deo, deinde curandum quantum possibile est de innocentia apud homines, vt præcedente diuino cultu viuamus sine scandalo plurimorum. Græcus, Deinde assignatur causa tristitię, traditio & passio Christi, cùm sequitur: *Et quomodo tradiderunt, &c.* Subditur autem desperantium vox, cùm dicitur, *Nos autem sperabamus quòd ipse esset redempturus Israel.* Sperabamus, inquit, non speramus, ac si mors domini similis esset mortibus aliorum. Theo. Expectabant enim Christum saluaturum & redempturum populum Israel ab insurgentibus malis & à seruitute Romanorum, ipsum quoque credebant terrenum regem fieri, quem putabant promulgatam in se mortis sententiam cauere potuisse. Bed. Meritò ergo tristes incedebant, quia & seipsos quodammodo arguebant, quòd in illo redemptionem sperauerint, quem iam mortuum viderant, nec resurrecturum credebant: & maximè dolebant eum sine causa occisum, quem nouerant innocentem. Theo. Videntur tamen hi viri non omnino increduli esse per hoc quod subditur: *Et nunc super hæc omnia, tertia dies est hodie, quòd hæc facta sunt.* In quo videntur habere memoriam eius, quòd eis dominus dixerat se tertia die resurrecturum. Græcus, Portò relatam à mulieribus resurrectionis famam commemorat, cùm subditur: *Sed & mulieres quædam ex nostris terruerunt nos, &c.* Dicunt quidem hoc, quasi non credentes, propter quod referunt se territos, id est stupefactos. Non enim quod erat eis relatum, firmum æstimabant, aut angelicam illuminationem

nationem fuisse, sed stuporis & turbidinis causam inde sumebant. Testimonium quoque Petri non certum æstimabant, dum diceret se non vidisse dominum, sed resurrectionem eius coniicere ex eo quòd corpus ipsius in sepulchro non iacebat. vnde sequitur: *Et abierunt quidam, &c.* Aug. de con. euang. Cùm autem Lucas dixerit Petrum accurrisse ad monumentum, & Cleopham dixisse ipse retulerit, quòd quidam eorum ierant ad monumentum, intelligitur attestari Ioanni quòd duo ierint ad monumentū, sed Petrū primò solùm cōmemorauit, quia illi primitus Maria nuntiauerat. *Et ipse dixit ad eos, O stulti & tardi corde ad credēdū, &c.* Theo. Quia prædicti discipuli nimia dubietate laborabant, dominus eos redarguit. vnde dicitur: *Et ip. di. ad eos, O stulti,* Ferè enim eadem dixerant, quæ & astantes cruci: Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere. *Et tardi corde ad credendum in omnibus quæ locuti sunt prophetæ,* particulariter quædam, & non vniuersaliter omnia: puta si aliquis credat quæ de cruce Christi dicuntur, à prophetis, sicut est illud: Foderunt manus meas, & pedes meos: quæ verò spectant ad resurrectionem non credant, sicut est illud: Non dabis sanctum tuum videre corruptionem. Decet autem in omnibus fidem adhibere prophetis, tam in glorioſis quæ de Christo prædixerunt, quam in gloriis, quia ex passione malorum est ingressus in gloriam. vnde sequitur: *Nonne hæc oportuit pati Christum, &c.* Scilicet, secundum humanitatem Isi. Sed & si oportebat Christum pati, tamen qui crucifixerunt, rei sunt pœnæ, non enim satagebat perficere quod Deus disponebat: vnde & eorum executio fuit impia: Dei verò dispēsatio prudentissima, qui nequitiam eorum in beneficia generis humani conuertit, quasi vtens viperies carnibus ad antidoti salutiferi confectionem. Chry. Et ideo dominus ostendit consequenter hæc omnia non euenisse simpliciter, sed ex Dei proposito antè prædestinato. vnde sequitur. *Et incipiēs à Moyse, &c.* Quasi dicat, Postquam estis tardi ergo promptos vos reddam, mysteria scripturarum vobis exponendo. Nam sacrificium Abrahæ, cum Isaac dimisso immolatus est aries, hoc præfiguraūit. Sed & in aliis scripturis propheticis sparsim iacent mysteria crucis & resurrectionis Christi. Beda. Si autem Moyses & prophetæ in Christo locuti sunt, & eum per passionem in gloriam intraturum prædixerunt, quomodo gloriatur se esse Christianum, qui neque qualiter scripturæ ad Christum pertineāt, inuestigat, neque ad gloriam quam cum Christo habere cupit, per passionem attingere desiderat? Græc. Quia verò prædixit euangelista. *Tenebantur oculi eorū ne eum agnoscerent,* donec sermo domini mentem eorum moueret ad fidem, conuenienter opportunum aspectum sui auditui subiungit. vnde sequitur. *Et appropiauit, &c.* Aug. de quæ. euan. Quod nō ad mendacium pertinet: non enim omne quod fingimus mendacium est, sed quando id fingimus quod nihil est, significat, tūc mendacium est: cum autem fictio nostra refertur ad aliquam significationem, non est mendacium, sed aliqua figura veritatis: alioquin omnia quæ à sapientibus & sanctis viris, vel etiam ab ipso domino figuratè dicta sunt, mendacia deputabuntur, quia secundū vsitatum intellectum nō consistit veritas in talibus dictis. Sicut autem dicta, ita etiam finguntur facta sine mendacio ad aliquam rem significandam. Greg. in ho. Quia ergo adhuc in eorum cordibus peregrinus erat à fide, ire se longius finxit. Fingere namque componere dicimus, vnde & compositores luti, figulos vocamus. Nihil ergo simplex veritas per duplicitatem fecit, sed talem se exhibuit in corpore, qualis apud illos erat in mente. Sed quia esse extranei à charitate nō poterant, hi cum quibus charitas gradiebatur, eum ad hospitium quasi peregrinum vocāt. vnde sequitur. *Et coëgerunt illum.* Ex quo exemplo colligitur, quia peregrini ad hospitium non solum inuitandi sunt, sed etiam trahendi. Glo. Nec solum factis eum cogūt, sed etiam verbis inducunt. Sequitur enim: *Dicentes, mane nobiscum, &c.* Greg. in ho. Ecce autem cum per membra sua Christus suscipitur, susceptores suos etiam per semetipsum requirit. Sequitur enim: *Et intra. cum illis.* Mensam ponunt, cibos afferunt, & Deum quem in scripturæ sacræ expositione non cognouerant, in panis fractione cognoscunt. Sequitur enim: *Et fa. est dum recumberet, &c.* Chry. Quod non de sensibilibus oculis dictum est, sed de sensu mentali. Aug. de con. Euā. Neque enim clausis oculis ambulabant, sed inerat aliquid quo non sinerentur agnoscere quod videbant, quod, scilicet, caligo & aliquis humor efficere solet: non quia dominus nō poterat trāsformare carnem suam, & alia reuera esset effigies, quam solebant intueri: quandoquidem & ante passionem transformatus est in monte, vt facies eius clarescceret sicut sol. Sed non ita nunc factum est: non enim incongruenter accipimus hoc impedimentum in oculis eorum à satana fuisse ne agnosceretur Iesus, sed tantùm à Christo facta est permissio vsque ad sacramentum panis, vt veritate corporis eius participata, remoueri intelligatur impedimentum inimici: vt Christus possit agnosci. Theoph. Sed & aliud innuit: quòd scilicet, sumentibus sacrum panem aperiuntur oculi, vt eum agnoscant: magnam enim & ineffabilem vim habebat domini caro. Aug. de quæ. euang. Vel quòd dominus se ire longius finxit, cùm comitaretur discipulos exponens sacras scripturas, vtrum ipse esset ignorantibus, significat: quia hospitalitatis officio ad suam cognitionem peruenire posse homines intimauit, vt cùm longius ipse ab hominibus abscesserit, super omnes cœlos cū eis transit, qui hæc exhibēt seruis eius. Tenet ergo Christum ne longius ab eo eat, quisquis catechizatur verbo in omnibus bonis ei qui se catechizat, communicat. Et enim isti catechizati erāt verbo, cùm exponeret eis scripturas. Et quia hospitalitatem sectati sunt, eum quem in ipsa expositione scripturarum non cognouerunt, in panis fractione cognoscunt: non enim auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur. Greg. in ho. Quisquis ergo audita vult intelligere, festinet ea quæ iam intelligere potuit opere implere. Ecce dominus non est cognitus dum loqueretur, & dignatus est cognosci dum pascitur. Sequitur enim: *Et ipse eva. ex oculis eo.* Theo. Non enim tale corpus habebat, vt diutius cum eis commorari deberet: & hoc pariter augeret affectum eorum. vnde sequitur, *Et dixerunt adinuicem, Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, & aperiret nobis scripturas?* Orig. Per quod innuit quòd prolati sermones à saluatore accendebant audientium cor ad amorem diuinum.

uinum.Greg. in ho. Penteco. Exaudito enim ſer-
mone inardeſcit animus, torporis frigus recedit,
mens in ſuperno deſiderio fit anxia. Audire libet
præcepta cæleſtia, & quot mandatis inſtruitur,
quaſi tot facibus inflammatur. Theop. Ardebat
ergo cor eorum, vel igne verborum domini qui-
bus intendebant tanquam veris. Vel quia eo
diſſerente ſcripturas, percellebatur intrinſecus
cor eorũ, quòd ille qui diſſerebat dominus eſſet.
Adeò ergo lætati ſunt, vt nullam moram paſſi,
mox reuerſi ſunt in Hieruſalem, & hoc eſt quod
ſequitur. *Et ſurgentes ea.ho.re.ſunt in Hieru.* Surre-
xerunt quidem eadem hora: peruenerunt autem
per plures horas, ſicut oportebat 60. ſtadia tran-
ſeuntes. Auguſt.de con.euã. Iam autem fama erat
quòd ſurrexerat Ieſus à mulieribus facta, & à Si-
mone Petro, cui iam apparuerat. Etenim iſti duo
hæc inuenerunt loquentes illos ad quos in Hie-
ruſalem venerunt. Sequitur enim: *Et inuenerunt*
congregatos vndecim, & eos qui cum ipſis erãt dicentes,
quod ſurrexit dominus verè, & apparuit Simoni. Beda,
Omnium enim virorum primo dominus appa-
ruiſſe videtur Petro, ex his quos euangeliſtæ
quatuor & Paulus apoſtolus commemorauerũt.
Chryſ. Non enim ſimul omnibus ſe manifeſta-
bat, vt ſereret fidei ſemina: nam qui primò vide-
rat & certus erat, aliis referebat. Deinde ſermo
prodiens, præparabat animum auditoris viſioni,
& ideo primò digniori & fideliori omnibus ap-
paruit. Erat enim opus animæ fideliſſimæ, quæ
prius acciperet hunc aſpectum, vt minimè turba-
retur inopinata viſione. Et ideo primò videtur à
Petro: vt qui primò confeſſus eſt eum Chriſtum,
primò reſurrectionem videre mereatur: & etiam
quia eum negauerat, prius ei voluit apparere, cõ-
ſolans eum ne deſperaret. Poſt Petrum verò aliis
apparuit, quandoque paucioribus, quandoque
pluribus, quod duo diſcipuli confitentur. Sequi-
tur enim: *Et ipſi narra. &c.* Auguſt. de con. euan.
Quòd autem ait Marcus annuntiauerunt cęteris,
nec illis crediderunt: cùm Lucas dicat, quòd iam
inde loquebantur verè reſurrexiſſe dominum,
quid intelligendum eſt, niſi aliquos ibi fuiſſe qui
hoc credere nollent?

S. AMBROSII MEDIO-
lanenſis Epiſcopi ſuperioris Euang. expoſitio.

ET *ecce duo ex illis ibant ipſa die in caſtellum, quod*
erat in ſpatio ſtadiorum ſexaginta ab Hieruſalem,
nomine Emmaus. Sed & mulieres quædam ex noſtris,
Gene.3. *&c.* Sicut in principio mulier auctor culpæ viro
fuit, vir executor erroris: ita nunc quæ mortem
prior guſtauerat, reſurrectionem prior vidit, cul-
pæ ordine, & remedio prior. Et ne perpetui rea-
tus apud viros opprobrium ſuſtineret: quæ cul-
pam viro transfuderat, transfudit & gratiam; ve-
teríſque lapſus cõpenſat ærumnam reſurrectio-
Eccleſ.25. nis indicio. Per os mulieris mors antè proceſſe-
rat, per os mulieris vita reparatur. Sed quia con-
ſtantia ad prædicandum inferior ſexus, ad exe-
quendum infirmior, viris euangelizandi manda-
tur officium. Nam ſicut mulierum per Ieſum non
ſolùm culpa ſoluitur, ſed etiã multiplicatur gra-
tia, vt pluribus ſuadeat quæ vnum antè decepe-
Gene.3. rat: ita & vir, qui temerè antè crediderat, fœnera-
tum munus recuperare debuit: vt qui ſibi ipſe
fuerat ad credendum lubricus, fieret aliis ad præ-
dicandum idoneus. Sed ad Ioannem reuertamur,
& aduertamus ipſa verba mandati. Noli me tan-
gere: nondum enim aſcendi ad patrem meum.
Vade autem ad fratres meos, & dic eis, Aſcendo Ioan.20.
ad patrem meũ, & patrem veſtrum; Deum meũ,
& Deum veſtrum. Quomodo non aſcenderas Luc.23.
Domine Ieſu? Quemadmodum aberas, qui in Ioan.14.
manus patris cõmendaueras ſpiritum? Aut quan-
do abeſſe potes, qui ſemper in patre es, cum pa-
tre ſemper? Denique ipſe dixiſti, Si deſcendero Pſal.138.
in infernum, ades. Si ſumpſero pennas meas an-
te lucem, & habitem in extremo maris: etenim
illuc manus tua deducet me. Aut quomodo aſ-
cendis, qui vbique ſemper es? Deſcendiſti qui-
dem filius hominis, nec patri cùm deſcenderes,
abfuiſti: ſed deſcẽdiſti nobis, vt te oculis ac men-
tibus videremus, vt in te crederemus. Ergo &
aſcendiſti nobis, vt te ſequamur mentibus, quem
oculis videre non poſſumus. Aſcendiſti Apoſto-
lis, quibus dixiſti, Qui me videt, videt & patrem. Ioan.14.
Denique Ioannes vbi te quæreret, ſciuit. Apud
patrem quæſiuit & reperit: & ideo ait, Et verbum Ioan.1.
erat apud Deum. Aſcendiſti & Paulo, qui non
contentus ſolus te ſequi, nos quoque docuit,
qumadmodum te ſequamur, & vbi te reperire
poſſimus, dicens; Si ergo conſurrexiſtis cũ Chri- Coloſ.3.
ſto, quæ ſurſum ſunt quærite, vbi Chriſtus eſt ad
dexteram Dei ſedens. Et ne oculorum magis hoc
quàm animorum putaremus officium, addidit,
Quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram. Ibidem.
Ergo non ſupra terram, nec in terra, nec ſecun-
dum carnem te quærere debemus, ſi volumus in-
uenire. Nunc enim ſecundum carnem iam non 2.Cor.5.
nouimus Chriſtum. Denique Stephanus non ſu- Act.7.
pra terram quæſiuit, qui ſtantem te ad dexteram Ioan.20.
Dei vidit: Maria autem quæ quærebat in terra,
tangere nõ potuit; Stephanus tetigit, quia quæ-
ſiuit in cælo. Stephanus inter Iudæos vidit ab-
ſentem, Maria inter angelos nõ vidit præſentem.
Sed quare non potuerit illa tangere, Euangeliſta
ipſe nos docuit; quia cùm te videret, neſciebat
quia tu eſſes. Sic enim habes, Conuerſa eſt re- Ibidem.
trorſum, & vidit Ieſum ſtantem, & neſciebat quia
Ieſus eſt. Meritò tangere non potuit, quæ videre
non poterat: nam qui videt, tangit. Itaque quid
interſit inter illam & hanc Mariam, ſcriptura di-
ſtinguit. Illa occurrit, vt Ieſum videat, hæc retror- Matth.27.
ſum conuertitur: illa ſalutatur, hæc redarguitur. Ioan.20.
Denique ſic habes, Dicit ei Ieſus, Mulier. Quæ
non credit, mulier eſt, & adhuc corporei ſexus
appellatione ſignatur. Nam quæ credit, occurrit
in virum perfectum, in menſuram ætatis pleni- Epheſ.4.
tudinis Chriſti, carens iam nomine ſæculi, cor-
poris ſexu, lubrico iuuentutis, multiloquio ſene-
ctutis. Dicit ergo Ieſus, Mulier, quid ploras? Quaſi
dicat, Non lachrymas nudas Deus, ſed fidem exi- Ioan.20.
git. Bonæ lachrymæ, ſi Chriſtum agnoſcas. Quem
quæris? inquit. Molimina enim ſera Dominus
damnat. Sed benè addidit, Quem quæris? non Ibidem.
quòd iſte dubitet quem requirat, ſed quia illa
quem quærat, ignoret. Non enim Chriſtũ quæ-
rit, quem putat raptum. Adeſt Chriſtus quemad-
modum quæritur. Neſcitur ergo qui quæritur,
quando non agnoſcitur cùm videtur. Denique Ibidem.
Chriſtum videbat, & hortulanum putabat. Sic
enim habes, Illa exiſtimans quia hortulanus eſ-
ſet, dixit ei; Domine, ſi tu ſuſtuliſti eum, dicito
mihi

mihi vbi poſuiſti eum, & ego eum tollam. Et ſi
fide incerta, tamẽ ſermone non lubrica: & ſi hor-
tulanum putauit, tamen Dei filium deſignauit: &
ſi adhuc nõ credat, tamen affectat vt credat. Ipſe
enim corpus tulit, qui ſuſcitauit. Ergo veniabilis
error mulieris, quæ licet dubitare non debuit
Chriſti corpus per gloriam reſurrectionis aſſum-
ptum, doceri tamen geſtit à Chriſto, & fidem ſuã
iam deuota promittit, vt & ipſa illud iam tollat
è terris, & ad dexteram Dei quærat. Denique poſt
hæc verba non mulier, ſed iam Maria vocatur.
Aliud eſt enim commune vulgi nomẽ, aliud ſpe-
ciale perſonæ Chriſtum ſequentis. Et ad diſcipu-
los, licet nondum arbitra, plenæ tamẽ fidei nun-
Coloſ.2. tia deſtinatur. Prohibetur autem tangere, quia
nondum inhabitare in Chriſto corporaliter ple-
nitudinem diuinitatis, ſicut Paulus acceperat:
nondum euacuauerat lubricũ ſæculi, carnis am-
biguum: nondum vitam vixerat Chriſti. Denique
iſta nec adorat Dominum, nec pedes tenet, ſicut
Matth.28. illa Maria: in qua vtique non tam obſequiũ cor-
porale, quàm plenæ fidei deſignatur affectus,
quòd Chriſtum & hominem & Deum credat.
Deus eſt enim qui adoratur, homo autem qui te-
Luc.7. netur. Non igitur tangi Dominus faſtidit à fœ-
mina, cuius & Maria pedes vnxit vnguento: nec
tactum dedignatur, ſed profectum docet: quia
non omnes Chriſtum poſſunt tangere reſurgen-
tem, quem tetigerũt in hac vita & corpore com-
morantem. Qui vult Chriſtum tangere, ſua mem
bra mortificet, & reſurrecturo ſimilis induat vi-
Coloſ.3. ſcera miſericordiæ, non ambigat renunciare ter-
Ioan.20. renis. Quid eſt igitur, Noli me tangere? Noli ma-
nũ adhibere maioribus: ſed vade ad fratres meos,
Matth.12. hoc eſt, ad perfectiores. Quicunque enim fecerit
voluntatem patris mei qui in cælis eſt, ipſe meus
& frater, & ſoror, & mater eſt. Quia reſurrectio
non facilè niſi à perfectioribus capi poteſt, fun-
1.Cor.14. datioribus huius fidei prærogatiua ſeruatur. Mu-
1.Timot.2. lieribus autem docere in Eccleſia non permitto;
domi viros ſuos interrogent. Ad eos ergo mitti-
tur, qui domeſtici ſunt: & accepit præſcripta man
data. Nec fugit hoc loco ſenſiſſe quoſdam ideo
Chriſtum noluiſſe tangi, quia nondum receperat
typum quem commendauerat patri, quaſi adhuc
eum tangere non deberet. Aſcendo ad patrem
Ioan.20. meum, & patrem veſtrum; Deum meum, & Deũ
veſtrum. Benè diſtinxit, quia mulieri loquebatur.
Non enim communis nobis natura cum Chriſto,
niſi conditionis humanæ. Illi pater generatione
propria, nobis adoptione voluntaria: illi per na-
turam, nobis per gratiam: illi Deus vnitate my-
ſterij, nobis poteſtate cæleſti. Dicit aliquis, Quo-
Ibidem. modo ergo Thomas cùm adhuc non crederet, te-
tigit tamen Chriſtum? Sed ille non de reſurre-
ctione Domini, ſed de reſurrectionis videtur qua-
litate dubitaſſe: & tactu ſuo debuit me docere, ſi-
1.Cor.15. cut docuit & Paulus. Oportet enim hoc corru-
ptibile induere incorruptelam, & hoc mortale
induere immortalitatem, vt incredulus credat, &
cunctator dubitare non poſſit. Facilius enim cre-
dimus quod videmus. Habuit autem admirandi
cauſam Thomas, cùm videret clauſis omnibus
per inuia ſepta corporibus inoffenſa compage
corpus inſertum. Et ideo mirum quomodo ſe
natura corporea per impenetrabile corpus in-
fuderit, inuiſibili aditu, viſibili conſpectu; tan-
gi facilis, difficilis æſtimari.

S. TITI BOSTRORVM
Epiſcopi eiuſdem euang. expoſitio.

ET *ecce duo ex illis ibant.* Quandoquidem diſci-
puli illi, qui caſtellum Emaus versùm iter fa-
ciebant, mœſti de Chriſto tanquam de eo, qui-
ampliùs in viuis non ageret, inter ſe diſſerebant,
(huc enim tendit hæc illorum oratio: *Et nos ſpera-*
bamus, &c.) Propterea Dominus illis ſe adiũgens,
ipſos ſtupidos, cordéque & mente tardos appel-
lat; hac ratione animos illorum ad reſurrectionis
fidem paulatim excitans. Nam etſi reſurrectionis
famam, cùm per mulieres, tũ per Petrum & Ioan-
nem quoque ad ſe perueniſſe non diſſimulant;
attamen quæ ea de re referunt, tanquã fide adhuc
deſtituti referunt, aiunt enim: *Sed & mulieres quæ-*
dam ex noſtris, terruerunt nos; neque enim fœminas
illas aliquã omnino veritatis lucem in medium
attuliſſe putabant: Quod autem de reſurrectione
coràm expoſuerant, hoc totum ex quadam animi
perturbatione, ſenſuúmque illuſione ortum cre-
debant. Sed neque illud quoque, quod Petrus &
Ioannes de ſolis linteaminibus in monumento
repertis teſtati fuerant, certum ſatis veræ reſurre-
ctionis argumentum cenſebant; idque cùm ob
alia, tum ob id maximè, quòd ſe illum nõ vidiſſe
affirmarent; ſubdunt enim: *& abierunt quidam ex*
noſtris ad monumentum, & ita inuenerunt, ſicut mulie-
res dixerunt; ipſum verò non inuenerunt. Et ipſe dixit
ad eos, ô ſtulti. Chriſtus Dominus, à tanta illa cæ-
citate, diſcipulos modis omnibus liberos eſſe vo-
lens, veterum oracula, & vaticinia in memoriam
reuocat, Moyſéque & aliis ſacris vatibus in teſti-
monium adſcitis, ea ediſſerit & explanat, quæ in
illorum dictis obſtruſa iacebãt, hoc eſt, dignis ea
reddit clara & liquida, quæ apud indignos ſunt,
manéntque ſemper obſcura. *Et appropinquauerunt*
caſtello. Quia verò, vt Euangeliſta exponit, eorum
oculi tantiſper tenebantur, ne eum agnoſcerent,
dum Seruatoris noſtri doctrina in illorum corda
recepta, viam ad fidem ipſis aperuiſſet; ob id, vbi
primum eò adductos animaduertit, vt verbis il-
lius acquieſcerent, abſolutéque crederent, ſtatim
natiuum vultum illis patefecit; attamẽ apud eos
non manſit: *Et ipſe,* ſcribit Lucas, *euanuit ex oculis*
eorum; neque enim Domino poſt reſurrectionem
eiuſmodi cum diſcipulis cõuerſatio, & vſus erat,
cuiuſmodi antè. Nam quò maius ſui deſiderium,
maiorémque amorem in illorum pectore excita-
ret, raró admodum cum illis agebat. *Et ſurgentes*
eadem hora, reuerſi ſunt in Hieruſalem. Hoc eſt, eodem
illo tempore, quo Dominus è conſpectu illorum
ſeſe ſubduxit, nihil cunctati, ſtatim Hieroſolymã
rediêre. Veruntamen, neque eadem illa hora, vn-
decim ſimul congregatos compererunt; neque
eodem illo temporis momento, quæ de Domino
Ieſu comperta habebant, retulerunt: ſed poſt ali-
quot horas, intra quas nimirum, ſexaginta ſta-
diorum interuallum, quod inter Emaus & Hie-
ruſalem interiacebat, eos conficere potuiſſe, pro-
babile erat. Inter quod etiam temporis ſpacium
Dominus Simoni viſus eſt. Vndecim igitur duo-
bus indicârunt, Dominum verè reſurrexiſſe, &
apparuiſſe Simoni; duo viciſſim ea vndecim di-
ſcipulis expoſuerunt, quæ acciderant in via; tum
quomodo eum in fractione panis cognouiſſent.

S. AVGVST. EPISCOPI
Hippon. in superius Euang. Hom. 1.

Serm. 140. de temp. Matth. 28.

HEsterno die, id est, nocte, lecta est ex Euangelio resurrectio saluatoris. Lecta est autem ex Euangelio secundum Matthæum. Hodie vero, sicut audistis pronuntiare lectorem, recitata est nobis domini resurrectio, sicut Lucas Euangelista conscribit. Quod sępe admonendi estis, & memoriter tenere debetis. Non vos debet mouere, quod alius Euangelista dicit, si quid alius prætermittit, quia & ille, qui prætermittit quod alius dicit, dicit aliquid quod ille prætermiserit. Aliqua vero singuli dicunt, alij tres non dicunt: aliqua duo dicunt, alij non dicunt, aliqua tres dicunt, & vnus non dicit. Autoritas autem tanta est Euăgelij sancti, vt, quia in eis loquebatur spiritus vnus, verum sit etiam, quod dixerit vnus. Hoc ergo quomodo audistis, quia dominus Iesus, posteaquam resurrexit à mortuis, inuenit duos in via ex discipulis suis colloquentes inuicem de his, quæ contigerant, & dixit illis, *Qui sunt sermones isti quos loquimini vobiscum, &c.* solus dicit Lucas Euangelista: Breuiter hoc attigit Marcus, quia apparuit duobus in via: sed quid illi dixerint domino, vel quid eis dixerit dominus prætermisit. Quid ergo ista lectio contulit nobis? Magnum aliquid, si intelligamus. Apparuit Iesus, videbatur oculis, & non agnoscebatur. Magister ambulabat cum illis in via, & nõdũ illi ambulabant in via. Inuenit enim eos exorbitasse de via. Quando enim cum illis fuerat ante passionem, omnia prædixerat passurum se fuisse: *Matth. 20.* moriturum, tertia die resurrecturum. Omnia prędixerat, sed sermo illius illorum obliuio fuit, sicut perturbati sunt, quando eum viderunt in ligno pendentem: *Nos*, inquiunt, *sperabamus quia ipse erat redempturus Israel.* O discipuli, sperabatis ergo, iam non speratis? Ecce Christus viuit, spes mortua est in vobis. Prorsus viuit Christus. Mortua discipulorum corda inuenit, quorum oculis apparuit & non apparuit, & videbatur, & abscondebatur. Nã, si non videbatur, quomodo illum interrogantem audiebant, interroganti respondebant? In via cum illis tanquam comes ambulabat, & ipse dux erat. Vtique videbant, sed non agnoscebant. *Tenebantur oculi eorum*, sicut audiuimus, *ne eum agnoscerent.* Eia, fratres, vbi voluit dominus agnosci? In fractione panis. Secuti sumus, panem frangimus, & dominum agnoscimus. Noluit agnosci, nisi ibi propter nos, qui non eum visuri eramus in carne, & tamẽ manducaturi eius carnem. Quisquis ergo fidelis es, quisquis non inaniter Christianus vocaris, quisquis ecclesiam nõ sine causa ingrederis, quisquis verbum Dei cum timore & spe audis, consolatur te fractio panis, absentia domini non est absens. Habeto fidem, & tecum est quem non vides. Illi, quando cum eis dominus loquebatur, nec fidem habebant, quia eum resurrexisse non credebant, nec resurgere posse sperabant. Perdiderant fidem, perdiderãt spem, ambulabant mortui cum viuente, ambulabant cum ipsa vita. Cum illis ambulabat vita, sed in eorum cordibus nondum erat vita. Tu vero si vis habere vitam, fac quod fecerunt vt agnoscas dominum, hospitio susceperunt. Similis enim erat dominus tanquam in longinqua pergenti, illi vero tenuerũt eum. Posteaquam venerunt ad locum, quò tendebant, dixerunt, *Iam hic nobiscum mane, declinauit in vesperam dies.* Tene hospitem, si vis agnoscere saluatorem. Quod tulerat infidelitas, reddidit hospitalitas. Dominus ergo præsentabit seipsum in fractione panis. Discite vbi dominum quæratis, discite vbi habeatis, discite vbi agnoscatis, quando manducatis. Norunt enim fideles aliquid quod melius intelligũt in ista lectione quàm illi non nouerunt. Dominus his cognitus est, & postea quàm cognitus est, nusquam comparuit ab eis. Affuit corpore, dum tenebatur fide. Ideo enim dominus noster absentauit se corpore ab omni ecclesia, & ascendit in cælum, vt fides ædificetur. Si enim non nosti nisi quod vides, vbi est fides; Si autem credis & quod non vides, cum videris gaudebis. Ædificatur fides, quia redditur species, veniet quod videmus. Veniet, fratres, veniet, vide quomodo te inueniat. Nam veniet quod dicunt homines, vbi est, quando est, quomodo est, quando erit, quando venturum est. Certus esto, veniet, non solum veniet: sed & si nolis veniet. Væ qui non crediderunt, & magnum gaudium eis qui crediderunt. Gaudebunt fideles, confundentur infideles. Fideles dicturi sunt, Gratias tibi, domine, vera audiuimus, vera credidimus, vera sperauimus, vera cernimus. Infideles autem dicturi sunt. Vbi est, quod non credebamus, vbi est quod illa quæ legebantur mendacia putabamus? Ita fiet, vt confusioni reddatur supplicium. Ibunt enim illi in combustionem *Matth. 25.* æternam, iusti autem in vitam æternam.

EIVSDEM IN EODEM
die, Homilia 2.

RESurrectio domini nostri Iesu Christi, & hodie recitata est: sed de altero libro Euangelij, *Serm. 144. de temp.* qui est secundum Lucam. Primo enim lecta est secundum Matthæum, hesterna autem die secundum Marcum, hodie, secundum Lucam. Sic habet ordo Euăgelistarum. Sicut enim passio ipsius ex omnibus Euangelistis conscripta est, sic dies isti septem, vel octo durãt spacium, vt secundum omnes Euangelistas resurrectio recitetur. Passio autem, quia vno die legitur, non solet legi nisi secundum Matthæum. Volueram aliquando, vt per singulos annos secundum omnes Euangelistas etiam passio legeretur, factum est, non audierunt homines, quod consueuerunt, & perturbati sunt. Qui autem amat literas, & non vult semper esse idiota, omnia nouit, & omnia diligenter inquirit. Sed sicut cuique à Deo parata est mensura fidei, *Rom. 12.* sic quisque proficit. Nunc attendamus, quod hodie cum legeretur, audiuimus. Nam quod heri commendaui charitati vestræ expressimus, hodie audierimus infidelitatem discipulorum, vt intelligamus quãtum eius beneficio nobis præstitum est. Si credamus quod nos audiuimus, vocauit eos, instruxit eos, vixit cum eis in terra, fecit ante oculos eorum tanta mirabilia vsque ad mortuos suscitandos. Mortuos resuscitauit, carnem suam non credebatur resuscitare: Venerũt mulieres ad monumentũ, corpus in monumento nõn inuenerunt, resurrexisse dominum ab angelis audierunt, fœminæ viris nunciauerũt. Et quid scriptum est, quid audistis? Visa sunt ista ante oculos eorũ quasi deliramenta. Magna infidelitas conditionis humanæ. Quando locuta est Eua quod dixerat serpens

pẽs, audita est, citò mulieri creditum est, fœminis vera dicentibus vt viueret Christus, minus creditũ est. Nã hoc est, quod egit dominus Iesus Christus, vt prius illud sexus fœmineus nũtiaret. Quia ergo per sexum fœmineum cecidit homo, per sexum fœmineum reparatus est homo: quia virgo Christum peperit, fœmina resurrexisse nuntiabat: per fœminam mors, per fœminã vita. Sed non crediderunt discipuli, quod dixerant fœminæ, delirare putauerunt, quando veritatem nuntiabant. Ecce alibi, *Duo ambulabant in via, & loquebantur secum de his quæ acciderant in Hierusalem*, de iniquitate Iudæorum, de morte Christi, ambulabant fabulantes, & quasi mortuum dolentes, resurrexisse nescientes. Apparuit & ipsis, factus est tertius viator, miscuit cum eis amica colloquia, oculi eorum tenebantur, ne agnoscerent eum. Oportebat enim vt amplius cor instrueretur. Cognitio differtur, quærit ab eis quid inter se loquerentur, vt quod ipse sciebat illi faterentur. Et quod audistis, mirari cœperunt, quia de re clara, & tam manifesta velut à nesciente interrogabantur, *Tu solus*, inquiunt, *peregrinus es in Hierusalem, & nescis quæ ibi gesta sunt? At ille dixit. Quæ? De Iesu Nazareno qui fuit propheta potens factis & dictis.* O discipuli, Propheta erat Christus dominus prophetarum, iudici nomen præconis imponunt, ad alienigenarum verba deuenerant. Quid est quod dixi? Recolite quòd quando ipse Iesus ait discipulis suis: *Matth. 16.* Quem dicunt homines esse filium hominis? Responderunt opiniones alienas. Alij dixerunt quòd Helias es, alij quia Ioannes Baptista, alij quia Hieremias, aut vnus ex Prophetis. Verba ista alienorum erant, non discipulorum. Ecce ad ista verba discipuli venerunt. Nunc ergo vos quem me esse dicitis? Respondistis mihi opiniones alienas, fidem vestram volo audire. Tunc Petrus vnus pro omnibus, Tu es Christus filius Dei viui, Non quicunque vnus ex prophetis, sed filius Dei viui, adimpletor prophetarum, creator angelorum. Tu es Christus filius Dei viui. Audiuit quod decuit eum audire ex hac voce & tali voce, Beatus es Simõ bar-jona, quia non tibi reuelauit caro, & sanguis, sed pater meus, qui in cælis est. Et ego dico tibi, Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portę inferi non prævalebunt aduersus eam. Tibi dabo claues regni cælorum, & quæcunque solueris super terram, soluta erunt & in cælo: & quæcunque ligaueris super terram, ligata erunt & in cælo. Fides hoc meruit audire, non homo. Nam ipse homo quid erat, nisi quod ait Psalmista, Omnis ho- *Psal. 115.* mo mendax. Denique continuo post hæc verba denuntiauit eis passionem suam & mortem. Expauit Petrus & ait, Absit à te, domine, non fiet istud. Tũc dominus. Redi post me satanas. Petrus *Matth. 16.* satanas, vbi sunt illa verba, Beatus es, Simon barjona? Nunquid beatus satanas? Beatus de Deo, satanas de homine. Denique ipse dominus exposuit quare illum dixerit satanam. Non enim sapis, quę Dei sunt, sed quæ sunt hominis. Vnde tunc beatus? Quia non tibi reuelauit caro, & sanguis, sed pater meus qui est in cælis. Vnde postea satanas? Non sapis quæ Dei sunt, quæ quando sapueras beatus eras, sed sapis quæ hominis sunt. Ecce quomodo alternabat anima discipulorum quasi ex ortu & occasu, modo stabat, modo iacebat, modo illuminabatur, modo tenebrabatur, quia de Deo illuminabatur, de suo tenebrabatur. Vnde illuminabatur? Accedite ad eum, & illuminami- *Psal. 33.* ni. Vnde tenebrabatur? Qui loquitur mendacium *Ioan. 8.* de suo loquitur: Filium Dei eum dixerat, & timebat ne morereturcum filius Dei esset. Nisi ille veniſſet vt moreretur, nos vnde viueremus? Vnde nos habemus vitam, inde ille habuit mortem. Ipsum Euangelium attẽde. In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat *Ioan 1.* verbum. Quære ibi mortem? Vbi? Vnde? Quomodo? Erat verbum, verbum apud Deum, Deus verbum. Si inuenis ibi carnem, & sanguinem, inuenis mortem: ergo ille verbum. Vnde illi mors? A nobis hominibus in terra positis, mortalibus, corruptibilibus, peccatoribus. Vnde vita? Non erat illi vnde haberet mortem, non eramus nos vnde haberemus vitam. Accepit ille mortem de nostro, vt daret nobis vitam de suo. Quomodo ille mortem de nostro? Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Accepit hinc à nobis, quod offerret pro nobis. Vita autem vnde nobis? Et vita erat lux hominũ. Ipse nobis vita, nos illi mors. Sed qualis mors? Dignatione, non conditione, quia dignatus est, quia voluit, quia misertus est. Potestatem habeo ponendi animam meam, & *Ioan. 10.* iterum sumẽdi eam. Hæc Petrus nescìebat, quando audita morte domini expauit. Sed ecce iam dixerat dominus moriturum se, & resurrecturum tertia die. Factum est quod prædicabat, & nõ credebant quod audierant. *Ecce iam triduum est ex eo quo ista facta sunt, & nos putabamus quòd ipse erat redempturus Israel.* Sperabatis, iam desperatis, de spe cecidistis, leuat vos, qui vobiscum ambulat. Discipuli erant, ipsum audierant magistrum, nouerant ipsum, ab illo instructi erant, & non potuerunt imitari, & habere fidem latronis pendentis in cruce. Sed fortè aliqui vestrum nesciunt, quid dixi de latrone, non audiendo passionem secundum omnes Euangelistas. Iste enim euangelista Lucas narrauit quod dico, quia duo latrones cru- *Luc. 23.* cifixi sunt cum Christo: dixit & hoc Matthæus, Sed vnus eorum latronum, qui insultauit domino, & alter eorum, qui credidit Christum: Matthæus non dixit, Lucas dixit. Recolamus fidem *Matth. 27.* latronis quam non inuenit Christus post resurrectionem in discipulis suis. Pẽdebat in cruce Christus, pẽdebat & latro. In medio ille, illi à lateribus. Insultat vnus, credit alter: iudicat melius ille. Ille enim, qui insultabat hoc dixit, Si filius Dei es libera te. Et alius ad illum, Tu non times Deum? Si nos propter facta nostra merito patimur, ipse quid fecit? Et conuersus ad eum, Memẽto, inquit, *Luc. 23.* mei, domine, dum veneris in regnum tuum. Magna fides, huic fidei quid addi possit, ignoro. Titubauerunt qui viderunt Christum mortuos suscitantem, credidit ille, quem videbat secum in ligno pendentem. Quando illi titubauerunt, tunc ille credidit. Qualem fructum Christus de arido ligno percepit? Quid enim dominus dixerat, Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso, Tu differs te, ego agnosco te. Quando hoc speraret latro, adductus de latrocinio ad iudicem, à iudice ad crucem, de cruce ad paradisum. Deinde ipse attendens merita sua non dixit, Memento mei, vt liberes me hodie, sed cum veneris in regnum tum, tunc memor mei esto: si mihi tormenta debentur, vel quousque veneris in regnum tuum. Et ille, non sic inuasisti regnum cælorum,

vim feciſti, credidiſti, rapuiſti, hodie mecum eris in paradiſo. Non te differo. Tantæ fidei hodie reddo quod debeo. Latro dicit, Memento mei, domine, cum veneris in regnum tuum. Non ſolum credebat reſurrecturum, ſed etiam regnaturum. Pendenti crucifixo, cruento ligno horrenti, cum veneris, inquit, in regnum tuum: & illi, nos ſperabamus. Vbi latro inuenit, diſcipulus perdidit. Deinde iam, chariſſimi, magnum ſacramentum quod cognouimus, audite, Ambulabat cum illis, ſuſcipitur hoſpitio, panem frangit, & cognoſcitur. Et nos non dicamus, quia Chriſtum non cognouimus, nouimus ſi credimus. Verum eſt, Nouimus ſi credimus, habemus ſi credimus. Habebant illi Chriſtum conuiuio, nos intus in animo. Plus eſt Chriſtum habere in corde, quàm in domo. Cor enim noſtrũ interius nobis eſt, quàm ſit domus noſtra. Iam vero vbi debet eum fidelis agnoſcere? Agnoſcit qui fidelis eſt, qui autem catechumenus eſt, ignorat. Sed iamnam contra eum nemo claudat, vt nouerit, Heſterna die admonui charitatem veſtram, quia reſurrectio Chriſti eſt in nobis, ſi bene viuamus. Si vita noſtra mala moriatur, & quotidie noua proficiat. Abundant hic pœnitentes. Quando illis imponitur manus, fit ordo longiſſimus. Orate, pœnitentes, & eunt orare pœnitentes. Quomodo pœnitet quod fit, ſi pœnitet non fiat: Si autem fit, [non] nomen erat, crimen manet. Aliqui ipſi ſibi pœnitentię locum petierunt, aliqui excommunicati à nobis in pœnitentiæ locum redacti ſunt, nolunt inde ſurgere, quaſi electus ſit locus pœnitentium. Qui debet eſſe locus humilitatis, ſit locus humilitatis. Vobis dico, qui vocamini pœnitentes, & non eſtis: Vobis dico, Quid vobis dicam? Laudo vos, in hoc non laudo, ſed gemo, & plango: Et quid faciam, fratres, immutate vitam in melius. Mutate, quia finis incertus eſt. Omnis homo cum caſu ſuo ambulat. Quid differtis bene viuere, cũ putatis quia longa erit vita? Lõgam vitam putatis, & mortem ſubitaneam non timetis. Sed ecce longa ſit; & quæro vnum pœnitentem, & non inuenio. Quanto melius bona longa quàm mala vita erit? Longam cœnam malam ferre nemo, longam vitam malam omnes habere volunt. Vtique ſi grande quod viuimus, bonum ſit ipſum grande. Quid enim vis mali, dic mihi in omnibus actibus tuis, cogitationibus, cupiditatibus? In terram non vis ſegetem malam, non vis vtique malam, ſed bonam arborem, equum, ſeruum, bonum amicum, bonum filium, vxorem bonam. Et quid hæc magna commemorem, quando non vis veſtem malam habere, ſed bonam, caligam poſtremo ipſam non vis niſi bonam? Aut da mihi aliquid te velle, quod malum eſt, nec te velle aliquid bonum; puto villam malam non vis, ſed bonam, ſolam animam malam vis? Quid te offendiſti? Quid de te tuipſe male meruiſti? Inter bona tua non vis eſſe malum niſi te ſolum. Puto, quia dico quod ſoleo, & facitis quod ſoletis. Ego coram Deo excutio veſtimenta mea. Timeo, ne mihi imputetur, quia non dico, officium meum impleo, fructum veſtrum quæro, de bonis operibus veſtris gaudium habere volo, non pecuniam. Non enim qui benè viuit, diuitem me facit: & tamen diuitiæ meæ non niſi ſpes veſtra eſt, in Chriſto gaudium meum, ſolatium meum, & reſpiramentum periculorum in his tentationibus nullum eſt niſi bona vita veſtra. Obſecro vos, fratres, ſi obliti eſtis veſtri, miſeremini tamen mei.

Luc. 24.

Manus impoſitio erga pœnitentes olim adhibita.

De verbis domini ſerm. 16.

B. GREGORII PAPAE
in idem Euang. Homil.

IN quotidiana vobis ſolennitate laborantibus pauca loquẽda ſunt, & fortaſſe hæc vtilius proderunt: quia ſæpè & alimenta, quæ minùs ſufficiunt, auidiùs ſumuntur. Lectionis ergo Euangelicæ ſummatim ſenſum ſtatui, non per ſingula verba diſcutere, ne dilectionem veſtram valeat ſermo prolixior expoſitionis onerare. Ecce audiſtis, fratres chariſſimi, quia duobus diſcipulis Ieſu ambulantibus in via, non quidem credentibus, ſed tamen de ſe loquentibus Dominus apparuit, ſed iis ſpeciem, quam recognoſcerent, non oſtendit. Hoc ergo egit foris Dominus in oculis corporis, quod apud ipſos agebatur intus in oculis cordis. Ipſi nanque apud ſemetipſos intus & amabãt, & dubitabant. Eis autem Dominus & foris præſens aderat, & quis eſſet non oſtendebat. De ſe ergo loquentibus præſentiam exhibuit: ſed de ſe dubitantibus cognitionis ſuę ſpeciem abſcondit. Verba quidem contulit, ſed duritiam intellectus increpauit, ſcripturæ ſacrę myſteria, quę de ſeipſo erant, aperuit: & tamen quia adhuc in eorum cordibus peregrinus erat à fide, ite ſe longiùs finxit. Fingere nanque componere dicimus, vnde & cõpoſitores luti, figulos vocamus. Nihil ergo ſimplex veritas per duplicitatem fecit, ſed talem ſe eis exhibuit in corpore, qualis apud ipſos erat in mente. Probandi autem erant, ſi ij, qui eum, & ſi necdum vt Deum diligerent, ſaltem vt peregrinum amare potuiſſent. Sed quia extranei eſſe à charitate nõ poterant ij, cum quibus veritas gradiebatur, eum ad hoſpitium quaſi peregrinũ vocant. Cur autem dicimus, vocant, cùm illic ſcriptũ ſit; *Et coegerunt illum?* Ex quo nimirùm exemplo colligitur, quia peregrini ad hoſpitium non ſolum inuitandi ſunt, ſed etiam trahendi. Menſam ponunt, panes, cibóſque offerunt, & eum, quem in ſacræ ſcripturæ expoſitione non cognouerant, in panis fractione cognoſcunt. Audiendo ergo præcepta Dei, illuminati non ſunt, faciendo illuminati ſunt, quia ſcriptum eſt; Non auditores legis iuſti ſunt apud Deum, ſed factores legis iuſtificabuntur. Quiſquis ergo vult audita intelligere, feſtinet ea, quæ iam intelligere potuit, opere implere. Ecce Dominus non eſt cognitus, dum loqueretur: & dignatus eſt cognoſci, dum paſcitur. Hoſpitalitatem ergo, fratres chariſſimi, diligite, charitatis opera amate. Hinc enim per Paulum dicitur; Charitas fraternitatis maneat in vobis, & hoſpitalitatem nolite obliniſci: per hanc enim quidam placuerunt angelis hoſpitio receptis. Hinc Petrus ait: Hoſpitales inuicem ſine murmuratione. Hinc ipſa veritas dicit: Hoſpes fui, & ſuſcepiſtis me. Opinata res eſt valdè, & ſeniorum noſtrorum nobis relatione tradita. Quidam paterfamilias cum tota domo ſua, magno hoſpitalitatis ſtudio ſeruiebat. Cúmque quotidiè ad menſam ſuam peregrinos ſuſciperet, quodam die peregrinus quidam inter alios aduenit, ad menſam ductus eſt. Dúmque paterfamilias ex humilitatis conſuetudine aquam vellet in eius manibus fundere, conuerſus vrceum accepit, ſed repentè

Rom. 2.

Heb. 13.

1. Pet. 4.

Matth. 25.

repentè eum, in cuius manibus aquam fundere volebat, non inuenit. Cúmque hoc factum ſeeum ipſe miraretur, eadem nocte ei Dominus per viſionem dixit; Cęteris diebus me in membris meis, heſterno autem die me in memetipſo ſuſcepiſti. Ecce in iudicium veniens, dicet, Quod vni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis. Ecce ante iudicium dum per membra ſua ſuſcipitur, ſuſceptores ſuos etiam per ſemetipſum requirit, & tamen nos ad hoſpitalitatis gratiam pigri ſumus. Penſate, fratres, quanta hoſpitalitatis virtus ſit. Ad męſas veſtras Chriſtum ſuſcipite, vt vos ab eo ſuſcipi ad conuiuia æterna valeatis. Præbete modò peregrino Chriſto hoſpitium, vt vos in iudicio non quaſi peregrinos neſciat, ſed vt proprios recipiat ad regnum, ipſo adiuuante, qui viuit, & regnat Deus in ſecula.

Ibidem.

BEDAE VENERABILIS
presbyteri in ſuperius Euang. expoſitio.

Ex comment. in Luc.

ET *ecce duo ex illis ibant ipſa die in caſtellum, &c.* Stadium, quo Græci auctore (vt dicunt) Hercule viarum ſpatia menſurãt, octaua eſt pars milliarij, & ideo ſexaginta ſtadia, ſeptem millia paſſuum, & quingentos ſignificant. Quod bene ſpatium itineris congruit eis, qui de morte, ac ſepultura ſaluatoris certi, dubij de reſurrectione gradiebantur. Nam reſurrectionem, quæ poſt ſeptimam ſabbati facta eſt, octauo numero concinere quis ambiget? Diſcipuli ergo, qui de domino loquentes incedebant, & ſextum cœpti itineris milliarium compleuerunt, quia illum ſine querela viuentem vſque ad mortem, quam ſexta ſabbati ſubiit, peruenìſſe dolebant, compleuerunt & ſeptimum, quia hunc in ſepulchro quieuiſſe non dubitabant. Verum de octauo dimidium tantum peregerunt, quia gloriam celebratæ iam reſurrectionis nondum perfectè credebant. Emmaus autem ipſa eſt Nicopolis ciuitas inſignis Palæſtinæ, quæ poſt expugnationem Iudææ ſub Marco Aurelio Antonino Principe reſtaurata, cum ſtatu mutauit & nomen. *Et factũ eſt dum fabularentur, &c.* Loquentes de ſe dominus appropinquans comitatur, vt & fidem ſuæ reſurrectionis eorum mentibus incendat, & occultæ præſentia maieſtatis ſemper ſe quòd promiſit impleturum deſignet. Vbi enim ſunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi (ait) ſum in medio eorum. *Oculi autem illorum tenebantur ne eum agnoſcerent, &c.* Apparuit quidem diſcipulis dominus, ſed eis ſpeciẽ, quam recognoſcerent, non oſtendit. Hoc ergo egit foris dominus in oculis corporis, quod apud ipſos agebatur intus in oculis cordis. Ipſi nanque apud ſemetipſos intus & amabãt, & dubitabãt: eis autem dominus foris & præſens aderat, & quis eſſet, nõ oſtendebat. De ſe ergo loquentibus præſentiam exhibuit, ſed de ſe dubitantibus cognitionis ſuæ ſpeciem abſcondit. *Et reſpondens vnus, cui nomen Cleophas, &c.* Peregrinum putabant eum, cuius vultum non agnoſcebant. Sed & reuera peregrinus erat eis, à quorum naturæ fragilitate percepta iam reſurrectionis gloria, longè diſtabat. Peregrinus erat eis, à quorum adhuc fide, vtpote reſurrectionis eius neſcia manebat extraneus. *Quibus ille dixit. Quæ? &c.* Prophetam, & magnum fatentur, filium Dei tacent; vt ſcilicet nondum perfectè credentes, vel ſolliciti ne inciderent in manus Iudæorum perſequentium, quia neſciebant quis eſſet, cum quo loquebantur, quod verum credidere celantes. *Et quomodo tradiderunt eum ſummi ſacerdotes, &c.* Merito triſtes incedebãt, quia & ſeipſos quodammodo arguebant, quod in illo redemptionem ſperauerint, quem iam mortuum viderant, nec reſurrecturum credebant. Et maximè dolebant eum ſine culpa occiſum, quia nouerant innocentẽ. *Et nunc ſuper hæc omnia tertia dies eſt, &c.* Terruiſſe dicuntur merito eos, quorum mentibus plus de non inuento corpore dominico mœſtitiam, qua dolebant addere, quam de nunciata per angelos eius reſurrectione gaudium, quo recrearentur, videre potuerunt. *Et abierunt quidam ex noſtris, &c.* Cum ipſe Lucas ſupra Petrum dixerit cucurriſſe ad monumentum, & nunc Cleophan dixiſſe ipſe retulerit quod quidam eorum ierant ad monumentum, intelligitur adteſtari, quòd duo ierint ad monumentum. Sed Petrum ſolum primo cõmemorauit, quia illi primitus Maria nunciauerit. *Et ipſe dixit ad eos. O ſtulti, &c.* Hoc nobis in loco non vlla ſcripturam interpretandi, ſed gemina noſipſos humiliandi neceſſitas incumbit, qui neque in ſcripturis, quantum oportet, edocti, neque ad implenda, quæ diſcere forte potuimus, quantum decet, ſumus intenti. Nam, ſi Moſes, & omnes prophetæ Chriſtum locuti ſunt, & hunc per anguſtiam paſſionis in gloriam ſuam intratũrum, qua ratione ſe gloriantur eſſe Chriſtianos, qui iuxta vitium ſuarum modulum neque ſcripturas qualiter ad Chriſtum pertineant inueſtigare, neque ad gloriam quam cum Chriſto habere cupiunt, per paſſiones tribulationum deſiderant attingere? *Et appropinquauerunt caſtello quo ibant, &c.* Nihil ſimplex veritas per duplicitatem fecit, ſed quòd dicitur; *Finxit ſe longius ire*, talem ſe exhibuit diſcipulis in corpore, qualis apud illos in mente erat. Probandi autem erant ſi ij, qui eum & ſi necdum vt Deum diligerent, ſaltem vt peregrinum amare potuiſſent. Sed quia eſſe extranei à charitate non poterant ij, cum quibus veritas gradiebatur, eum ad hoſpitium quaſi peregrinum vocant. Cur autem dicimus vocãt, cum illic ſcriptum ſit; *Et coegerunt illum?* Ex quo nimirũ exemplo colligitur, quia peregrini non ſolum ad hoſpitium inuitandi ſunt, ſed etiam trahendi. *Et factum eſt dum recumberet cum illis, &c.* Quem in ſcripturæ ſacræ expoſitione non cognouerunt, in panis fractione cognoſcunt. Audiẽdo præcepta Dei illuminati non ſunt, faciendo illuminati ſunt. Quia ſcriptum eſt; Non auditores legis iuſti ſunt apud Deum, ſed factores legis iuſtificabuntur. Quiſquis ergo vult audita intelligere, feſtinet ea, quæ iam intelligere potuit, opere implere. *Et ipſe euanuit ex oculis eorum, &c.* Ignem (inquit) veni mittere in terram, & quid volo niſi vt ardeat? Ignem quippe dominus in terram miſit, cum afflatu ſpiritus ſancti cor carnalium incẽdit. Et terra ardet, cum cor carnalium in ſuis prius voluptatibus frigidum relinquit concupiſcentias præſentis ſæculi, & incenditur ad amorem Dei. *Nonne cor noſtrum* (inquiunt) *ardens erat in nobis, dum loqueretur nobis in via, & aperiret nobis ſcripturas?* Ex audito quippe ſermone inardeſcit animus, torporis frigus recedit, fit mens in ſuperno deſiderio anxia, à concupiſcentiis terrenis aliena. Amor

verus,qui hanc repleuerit,in fletibus cruciat.Sed dum tali ardore cruciatur, ipsis suis cruciatibus pascitur,audire ei libet præcepta cælestia,& quot mandatis instruitur, quasi tot facibus inflammatur. *Et surgentes eadem hora, regressi sunt in Hierusalem,&c.* Iam erat fama,quòd resurrexerat Iesus,ab illis mulieribus facta,& à Simone Petro, cui iam apparuerat.Hoc enim isti duo inuenerũt loquentes,ad quos in Hierusalem venerunt. Fieri itaque potest, vt timore prius in via noluerint dicere, quod eum audierant resurrexisse, quando tantummodo angelos dixerũt visos esse mulieribus. Ignorantes enim, cum quo loquerentur, merito possent esse solliciti,ne quid passim de Christi resurrectione iactantes, in manus inciderent Iudæorum.Omnium ergo virorum primo dominus apparuisse intelligitur Petro,ex his duntaxat omnibus,quos euangelistæ quatuor, & Paulus Apostolus commemorauerũt.Loquitur enim ad Corinthios de domino Paulus, quia sepultus est, & quia resurrexerit tertia die secundum scripturas, & quia apparuit Cephæ, & postea vndecim. *Et ipsi narrabant quæ gesta erant in via,&c.* Præter hoc, quod pro merito mentis eorum adhuc ignorantis,quòd oportebat Christum mori, & resurgere, simile aliquid eorum oculi passi sunt non veritate fallente, sed ipsis veritatem percipere non valentibus,& aliud quam res est opinantibus, certi etiam mysterij causa factum est, vt eis in illo alia ostenderetur effigies, & sic eum non nisi in fractione panis agnoscerent, ne quisquam se Christum agnouisse arbitretur, si eius corporis particeps non est,id est, ecclesiæ,cuius vnitatem in sacramento panis commendat Apostolus, dicens; Vnus panis, vnum corpus multi sumus, vt, cum eis benedictum panem porrigeret, aperirentur oculi eorum, & agnoscerent eum. Aperirentur vtique,ad eius cognitionem, remoto scilicet impedimento,quo tenebantur, ne agnoscerẽt. Non autem incongruenter accipiamus, hoc impedimentum in oculis eorum à satana fuisse,ne agnosceretur Iesus, sed tamen à Christo facta est permissio vsque ad sacramentum panis, vt vnitate corporis eius participata, remoueri intelligatur impedimentũ inimici,vt Christus possit agnosci.

HAYMONIS EPISCOPI *Halberst. superioris Euang. expositio.*

Duo ex discipulis Iesu ibant ipsa die in castellum, quod erat in spatio stadiorum sexaginta ab Hierusalem, &c. In exordio huius lectionis solet mouere nonnullos ad quærendum, quinam isti duo discipuli fuerint, qui ipsa die resurrectionis ab Hierusalem recedentes, ad castellum Emmaus properauerint. Quod enim ex duodecim Apostolis non fuerint, in fine huius lectionis Euangelista comprobat, cùm dicit eos reuersos in Hierusalem & inuenisse congregatos vndecim. Vnde apparet eos ex septuaginta fuisse discipulis, non ex duodecim Apostolis. Et vnius nomen quidem infra declaratur,cui nomen Cleophas fuisse dicitur, alterum vero nonnulli putãt vocatum fuisse Emmaus,sicut & castellum quo ibant,& ideo superfluum visum fuisse Euangelistæ, vt vno breui versiculo vnum nomen geminaret. Alij etiam arbitrantur hunc fuisse Lucam Euangelistam, qui hoc scripsit euangelium,& humilitatis causa suũ nomen siluisse. Consuetudo enim est sanctorum, vt cum de se mira & magna loquuntur, propter custodiam humilitatis, sic de sua persona quasi de aliena loquantur; sicut Moyses fecisse inuenitur, qui sic de se, quasi de alio loquebatur, dicens; Et erat Moyses vir mitissimus super omnes homines, qui morabantur in terra. Similiter & beatus Iob de se,quasi de alio ait:Vir erat in terra Hus, nomine Iob. *Iob 1.* Qui enim Lucam vnum ex his duobus discipulis fuisse putant, secundũ hoc exemplum suum nomen siluisse dicunt. Sed quilibet horum fuerit,sciendum est,quia de Domini resurrectione dubij ab Hierusalem recedebant, quod non solum verbis, sed etiam factis ipsi demonstrant. Qui enim vsque in tertiam diem in Hierusalem expectauerant, æstimantes eum tertia die resurrecturum,sicut ipse promiserat, quia sponsionem non viderant, dubitantes ab Hierusalem recedebant. Sed ignoscendum est eorum fragilitati, quoniam sicut dicit Euangelista,nondum erat spiritus datus, quia Iesus nondum fuerat glorificatus. Vnde bene spacium itineris, quo tendebant, eorum mentibus congruere videtur. Sexaginta enim stadia ab Hierusalem vsque Emmaus numerantur. Stadium enim à stando dictũ est,vel statuendo,eò quòd munus aliquod in certo loco statueretur ad exercitationem currentiũ. Et cum apud veteres stadiorum mensura diuersa habeatur, legitimi tamen stadij autorem Herculem tradunt,qui sub vno anhelitu centum viginti quinque passus cucurrisse dicitur, ac per hoc (si recte computetur) sexaginta stadia septimũ milliarium & dimidium complẽt. Et sex quidem ad bona opera pertinent, quia sex dies sunt in quibus licet operari, septem autem ad requiem animarum, quia septimo die requieuit Deus ab omnibus operibus suis,octo ad resurrectionem, quia octauo die Dominus resurrexit.Et per Salomonẽ dicitur:Da partes septem, necnon & octo. Quasi enim discipuli isti sextum milliarium cum Domino cucurrerant, quando eum in præsenti vita in bonis operibus conuersantem viderant. Quasi vero ad septimum milliariũ peruenerant, quando illum in sepulchro collocatũ didicerant. Verum octauum dimidiũ perfecerant, quia eum priùs resurrecturum crediderant, sed de eius resurrectione dubij ab Hierusalem recedebant.Sed quamuis de Domini resurrectione dubij ab Hierusalem recederent,ab eius tamen amore funditus non recesserant. Vnde & benè subditur. *Et ipsi loquebantur adinuicem, de his omnibus quæ acciderant.* Notandum autem, quia non de superfluis, non de vacuis, neque ea quæ ad detractionem pertinent, neque risum mouentia loquebantur, sed adinuicem de his omnibus quæ acciderant, scilicet qualiter conuersatus esset innocens & sine querela in mundo, qualiter signa & miracula operatus sit, quomodo odiis Iudæorũ & calumniis traditus sit ad crucifigendum, qualiter se resurrecturum prædixerat, quod nondum videbãt. Quia ergo hæc & huiusmodi de illo loquebantur, cõtingit vt etiam illum, quem absentem putabant, corporaliter viderent, & in his etiam ad literam suam promissionem Dominus adimpleret, in qua dicit: Vbi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum, &c. *Matth.18.* Vnde & subditur.

subditur. *Et factum est, dum fabularentur & secum quærerent, & ipse Iesus appropinquans ibat cum illis.* Vbi notandum quia iuxta mentis illorum qualitatem, Dominus suam formauit apparitionem. Illi enim in corde dominum amabãt, sed de eius resurrectione dubitabant. Dominus autem eis in corpore apparebat,sed quis esset non demonstrabat. Quia ergo amabant, videbant:quia vero de eius resurrectione dubitabant, eum quem videbant,non agnoscebant. Sed quia ipsa dubitatio in illorum mentibus ex antiqui hostis insidiis nata fuerat,recte subiungitur. *Oculi autem illorum tenebantur, ne eum agnoscerent.* Tenebantur enim eorum oculi,siue ab ipsa dubitatione,siue ab antiqui hostis tentatione, ne eum quem videbant cognoscere possent. Qui enim propria virtute à mortuis resurrexit,in qua specie voluit,discipulis apparuit. *Marc. 16.* Vnde benè alius Euangelista dicit, Post hæc apparuit duobus ex illis in alia effigie. *Erant ad illos. Qui sunt hi sermones, quos confertis adinuicem ambulantes,& estis tristes?* Non ignorãs Dominus interrogauit quid discipuli loquerentur, sed ex eorum locutione cordis requisiuit confessionem, vt impleretur in illis quod alibi dicit: Aut ex ore tuo iustificaberis, aut ex ore tuo condemnaberis. Meritò autem tristes ambulabant, quos fides resurrectionis nondum lætificauerat. Nondum enim erat impletum in illis, quos Dominus repromiserat, dicens: Tristitia vestra vertetur in gaudium,sed adhuc in illa sententia tenebantur, quæ ait:Mundus autem gaudebit, vos vero contristabimini. *Ioan.16.* Nam cuius rei gratia tristes inciderent vnus eorum cui nomen Cleophas ostendit, cum ait;*Tu solus peregrinus es in Hierusalem, & non cognouisti quæ facta sunt in illa his diebus?* Ac si diceret, Quomodo ex omnibus, tu solus remanere potuisti,vt ignorares ea quę facta sunt his diebus in Hierusalem,maximè autem, cum propter magnitudinem suã nulli esse incognita possint? Sed illud prætermittendum non est,quod in peregrini specie Dominus post suam resurrectionem discipulis apparere voluit. *1.Phil.2.* Peregrinus enim erat illis,à quorum mortalitate lõgè distabat. Siue certè in peregrini specie apparuit, vt eorum mentes ad misericordiam prouocaret, & eum quẽ Deum nondum cognoscebant saltem vt peregrinum amarent.In peregrini specie quoque apparuit, vt nos qui membra eius sumus, in hac vita peregrinos & aduenas nos esse sentiamus. *1.Petr.2.* Peregrinus enim dictus est quasi pergens longius siue peragrans aliena. Quo nomine illi censentur, qui à proprio solo expulsi, reditum cum gemitu suspirant. Et nos quoque qui paradisi gaudia amisimus, quandiu in hac vita sumus in aliena patria cõsistimus.Vnde necesse est, vt quotidie cum gemitu ad propriam patriam redire festinemus, dicentes cum Apostolo: Dum sumus in corpore, peregrinamur à domino:quoniam non habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus. *Heb.13.* In hac peregrinatione se esse sentiebat Dauid,cùm dicebat, Quoniam aduenæ & peregrini sumus apud te sicut omnes patres nostri.Et iterum.Heu mihi,quia incolatus meus prolongatus est, habitaui cum habitantibus Cedar, multum peregrinata est anima mea.Sed adhuc causas meroris dominus diligentius inquirit, dicens, *Quæ?* *Psal.119.* At illi vnde tristes essent aperuerunt,dicentes, *De Iesu Nazareno,qui fuit vir propheta,potens in opere & sermonere,coram Deo & omni populo.* Virum & Prophetam testantur, & filium Dei tacent, vel,quia dubij de eius resurrectione ab Hierusalem recedebant, vel quia insidias Iudæorum metuebant. Iam enim conspirauerant Iudæi, vt si quis eum confiteretur,palam extra synagogam fieret.Quia ergo Iesus Hebræo sermone, Latine saluator dicitur, rectè hoc nomine censetur, cuius resurrectio salutem credentibus contulit, sicut ait Apostolus Petrus:Nõ enim est in alio aliquo salus, neque aliud nomen sub cælo datum est hominibus, *Act.4.* in quo oporteat nos saluari. Quia vero Nazareus interpretatur sanctus, hoc nomen illi congruit, qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius.De quo scriptum est:Scitote quoniam *Psal.4.* mirificauit dominus sanctum suum.Et item:Non *Psal.15.* dabis sanctum tuum videre corruptionem. Benè autem à discipulis, licet quem videbant ignorantibus, saluator vir appellatur. Vir nanque à viribus dictus est, & illi specialiter hoc nomen aptatur, qui solus diaboli vires resurgendo à mortuis potuit confringere,de quo scriptum est:Ecce vir oriens nomen eius. Discamus ergo & nos ab illo confortari viri esse, vt diaboli tentationibus fortiter resistamus,& cuncta aduersa viriliter toleremus, sicut fecit ille cui dictum est: Accinge sicut vir lumbos tuos, & sicut fortis restringe luxuriã: Hinc & in laude Ioseph dictum est: Misit ante eos virum. Hinc etiam Psalmista nos admonet, *Psal.104.* dicẽs:Viriliter agite, & confortetur cor vestrum, omnes qui speratis in Domino. Sed licet de eius resurrectione dubij non ex toto discipuli erant cum Dominum prophetarum prophetam vocabant. Nam & ipse de se ipso ait:Non est propheta sine honore, nisi in patria sua.Et iterũ,Non oportet prophetam occidi extra Hierusalem.Et in eius persona per Moysen dicitur, Prophetam vobis suscitabit Deus de fratribus vestris, tãquam me ipsum audietis. Potens primum in opere,deinde in sermone dicitur,quia quod docuit verbis,ostẽdit exemplis, sicut scriptum est:Quia cœpit Iesus *Act.1.* facere & docere. Ordinata enim prædicatio est, vt primum opere impleas,quod postea verbis docceas,iuxta exemplũ Domini,qui ait, Discite à me *Matth.11.* quia mitis sum& humilis corde,& inuenietis,&c. Benè quidẽ primum coràm Deo, deinde coràm omni populo potens esse dicitur vt in omni opere ante omnia Deo placere studeamus. Non enim primum placendum est hominibus, sed primum placere debemus Deo, deinde hominibus, non ob nostram gloriam, sed vt ipsi homines placeãt Deo, cui nos placere viderint, iuxta quod dominus nos admonet,dicens: Luceat lux vestra coràm *Matth.4.* hominibus vt videant vestra bona opera, & glorificent patrem vestrum, qui in cælis est. Et Aposto. Prouidentes bona, non tantum coram Deo sed etiam coram omnibus hominibus.Et iterum Placete omnibus, sicut & ego per omnia omnibus placeo,non quærens quod mihi est vtile, sed quod multis,vt salui fiant. *Et quomodo tradiderunt eum summi sacerdotes, & principes nostri in damnationem mortis, & crucifixerunt eum.* Hic illud discipuli commemorãt,quod superius textus euãgelij declarat, qualiter scilicet, à summis sacerdotibus propter inuidiam traditus sit ad crucifigendum. Sed illud quærendum est, quare dicant eum à principibus sacerdotum traditum, cum legamus quod eum Iudas tradiderit, dicens: Quid vultis mihi

mihi dare, & ego vobis eum tradam? Sed ex hac quæstione iterum alia oritur quæstio, quomodo Iudas vel Iudæi eum tradidisse dicantur, cum legamus quod Pater eum tradiderit, dicente Apostolo: Proprio filio suo non pepercit Deus, sed
Rom.8. pro nobis omnibus tradidit illum. Nam & ipse filius semetipsum tradidit, sicut idem Apostolus alibi ait, Qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me. Et iterum: Ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis. Si ergo pater tradidit filium, & filius semetipsum, nunquid Iudæi & Iudas inculpabiles sunt, si hoc fecerūt quod Pater & Filius? Non. Sed vno traditionis verbo, diuersæ voluntates expressæ sunt. Tradidit eum Iudas propter auaritiam: tradiderunt eum Iudæi, sed propter inuidiam, tradidisse eum dicitur Pilatus, cùm eum crucifigi permisit. Tradidit eum Pater, sed propter nostram liberationem. Tradidit semetipsum Filius, sed propter nostram dilectionem. Ergo Pater & Filius non solum sunt amandi, sed etiam glorificandi, Iudas autem & Iudæi non solùm detestandi, sed etiam condemnandi: quia quod Pater & Filius fecerunt charitate, illi cupiditate fecerūt. Quòd autem dubitantes, ab Hierusalem isti discipuli recederent, suis verbis aperuerunt, cum dixerunt. *Nos autem sperabamus, quod ipse esset redempturus Israel.* Sperabamus quippe præteriti imperfecti temporis verbum est. Et qui non speramus, sed sperabamus dixerunt, de eius resurrectione dubitare se ostenderunt. Minus enim Spiritus sancti gratia instructi sperauere, quod resurgēs à mortuis, Saluator redempturus esset Israël, id est, regnum Israël corporaliter, multò nobilius quam quondam Dauid regeret reparaturus. Hac suspicione permoti fuerant illi duo, qui suaserunt
Matth.20. matri, vt peteret ab eo, dicens: Domine, dic vt sedeant hi duo filij mei, vnus ad dexteram tuam, & alter ad sinistram tuā, in regno tuo. Hac etiam dubitatione tenebantur illi, qui post resurrectionem interrogabant eum, dicentes: Domine si in tempore hoc restitues regnum Israël? (*Et nunc super hæc omnia, tertia dies est hodie, quod hæc facta sunt.*
Act.2. *Sed & mulieres quædā ex nostris terruerunt nos.* Quòd discipuli commemorant breuiter superior textus euangelij narrat sufficienter, scilicet, quomodo mulieres quæ secutæ Dominum fuerant à Galilæa, cum præparatis aromatibus ad monumentum venerunt & responso ab angelo accepto de eius resurrectione, discipulis nunciauerunt. Tunc quoque duo ex illis, Petrus & Ioannes scilicet, cucurrerunt ad monumentum, & ita inuenerunt sicut mulieres dixerunt, ipsum vero non inuenerunt. *Et ait ad illos: O stulti & tardi corde ad credendum, in omnibus quæ locuti sunt prophetæ.* Meritò non solum discipulorum stultitia redarguitur, sed etiam tarditas increpatur: quia cum omnia in domini doctrina, in miraculis, in passione, sicut de illo prophetæ prædixerant, completa cernerent, de eius resurrectione dubitare non debuerant: & maximè, cum omnia quæ in eo ventura erant, antequam pateretur, ab ipso domino priùs prædicta recolerent. Et non solum illorum, verumetiam & nostra ignauia atque tepiditas redarguitur, qui nec præclara discere volentes, nec ea quæ discimus opere implere satagimus: & ideo ad discendum tardi, & ad opus pigri inuenimur. Quibus recte dicitur. *Nonne hæc oportuit pati*

Christum & ita intrare in gloriam suam? Quod interrogatiuè legendum est vt subaudiatur, oportuit. Oportuit enim Christum pati, non pro se, sed pro nobis. Dicitur autem intrare in gloriam suam, à qua nunquam discessit, eo quòd nos intrare fecerit, qui longè per peccatum ab illa expulsi fueramus. Sicut enim videre & confiteri dicitur, eo quod nos aliquid videre & confiteri faciat: ita quoque in gloriam suā dicitur intrare per passionem. Igitur Dominus in gloriam suam intrauit ostendens nos per multas tribulationes intrare debere in regnum Dei. Tantum enim caput nostrum, qui est Christus membra sua diligit, vt frequenter ipse agere dicatur, ad quod faciendum nos idoneos efficit. Sed quia ad intelligendū scripturas stulti & tardi erāt, post increpationē piam dominus adiungit expositionem. Vnde & subditur. *Incipiens à Moyse & omnibus prophetis, interpretabatur illis in omnibus scripturis, quæ de ipso erant.* Interpretabatur in omnibus scripturis, maximè ea quę ad passionem pertinebant & resurrectionem, vt omnem dubitationem ab eorum mētibus auferret, & ad credendum resurrectionem animos eorum confirmaret, quale est istud. Foderunt ma- *Psal.21.*
nus meas, & pedes meos. Et diuiserunt sibi vesti- *Psal.26.*
menta mea, & super vestem meam miserunt sortem. Et, Insurrexerūt in me testes iniqui & mentita est iniquitas sibi. Sed fortè mouet aliquem, quare dominus cum interpretabatur scripturas discipulis, à Moyse cœpisse dicatur, cum plures patres ante Moysen fuisse legamus, qui & verbis & exemplis eius passionem resurrectionem prophetauerint. Quid enim mors Abel, nisi passionem Christi significauit? Sicut enim ipse à fratre, iniustè occisus est. Ita quoque & dominus innocenter à Iudæis occisus est. Quid enim per translationem Enoch, nisi ascensio domini significatur? Quid per Noe, qui arcam in diluuio rexit, nisi dominus intelligitur qui caput est Ecclesiæ? Et quid per Abraham, qui filium immolauit, nisi Deus pater accipitur, qui proprio filio suo non pepercit? Sic quoque immolatio Isaac, passionis Christi typum tenuit. Nam & Iacob pastor omnium dominum nostrum Iesum Christum significat, qui ait in euangelio: Ego sum pastor bo- *Ioan.10.*
nus. Similiter venditio Ioseph, venditionem præfiguravit Christi. Sed fortè mouet aliquem (vt diximus) quare dominus cum interpretabatur scripturas discipulis, à Moyse cœpisse dicatur, cum plures patres ante Moysen fuisse legamus, qui & verbis & exemplis eius passionem ac resurrectionem prophetauerint? Sed ad hoc dicendum est, quia licet ante Moysen plures patres fuerint, tamen eorum actionem Moyse scribente cognouimus, quem veracis historiæ scriptorem primum fuisse non dubitamus. A quo libro ergo illorum Dominus scripturas interpretari cœpit? A Moyse cœpit, quia illorum actiones (vt diximus) primus Moyses scripsit. Inde enim scripsit homo, quando non erat homo. *Et appropinquauerunt castello quo ibant, & ipse se finxit longius ire.* Cum fingere soleat esse hypocritarum, quid est quod dominus se finxisse dicitur. Ad quod rationabilis patet responsio quia non semper fingere simulare dicimus, sed aliquando etiam componere. Vnde & compositores luti figulos vocamus, & eos qui carmina dictant, fictores, id est, compositores carminum. Quibus exemplis discimus, quia simplex

veritas

veritas nihil per duplicitatem egit, sed talem se coram discipulorum oculis composuit vel exhibuit, vt manifestum fieret, si discipuli eum, quem Deum non cognoscebant, saltem vt peregrinum diligerent. Sed absit vt eos à charitatis visceribus alienos esse credamus, qui eū authore misericordię gradiebātur. Nā subditur. *Et coegerūt illū dicētes: Mane nobiscū, quoniā aduesperascit, & inclinata est iā dies.* Quorū exēplo discimus, quia peregrini & hospites non solum cum adsunt recipiendi sunt: sed etiam cum desunt vocandi atq; cogendi. Nam quantum hospitalitatis virtus valeat, & ipse comprobat, qui se in iudicio fidelibus dicturum repromisit: Hospes fui, & collegistis me. Et quam
Matth.25. diu fecistis vni de minoribus meis, mihi fecistis. Quod etiam in opere Abrahæ & Lot discimus, qui frequenter hospites suscipiendo, aliquando angelos susceperunt. Vnde nos Apostolus admonet, dicens. Charitas fraternitatis maneat in vobis, & hospitalitatem nolite obliuisci. Per hanc
Heb.13. Gen.16. enim placuerunt quidam angelis hospitio susceptis. Hinc & Petrus Apostolus nos hortatur, dicens. Hospitales inuicem, sine murmuratione. Hinc etiam beatus Iob de seipso testatur, inquiēs. Foris non mansit peregrinus, ostium meum viatori patuit. *Et intrauit cum illis, Et factum est dum recumberet cum eis, accepit panem, benedixit, ac fregit, & porrigebat illis. Et aperti sunt oculi eorum, & cognouerunt illum*: quia fides sine operibus mortua est. Hinc agnoscere possumus, quia Deum, quem discipuli nec ex visione, nec scripturarum interpretatione cognouerant, mox vt opere, quod scripturæ præcipiunt, perfecerunt, *cognouerunt eum in*
Rom.2. *fractione panis.* Quoniam sicut Apostolus ait. Non auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur. Et sicut dominus dicit.
Luc.11. Beati qui audiunt ver. Dei, &c. Nos quoque pro modulo nostro in fractione panis dominum cognoscimus, si mundo corde, & casto corpore mysterium corporis & sanguinis eius cum digna reuerentia sumimus. *Et ipse euanuit ab oculis eorum. Et dixerunt adinuicem. Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, & aperiret nobis scripturas?* Quia sicut ait Apostolus, Deus noster ignis consumens est. Posteaquam dominus ab oculis discipulorum euanuit quo ardore in via eius locutione accensi sint declarant, dicentes. Nonne cor nostrum ardens erat in nobis de Iesu, dum loqueretur in via? &c. Illo enim igne succensi fuerant de quo Dominus ait, Ignem enim veni mittere in terram & quid volo, nisi vt ardeat? Hoc igne accensum se nouerat, qui dicebat. Concaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exardescet ignis. Sed quia omnis qui Deo docēte bonum dicit per charitatis mysterium, aliis annunciare debet. Probant hoc isti discipuli, de quibus subditur. *Et resurgentes eadem hora, regressi sunt in Hierusalem.* Nō enim fatigatione itineris prohibiti sunt, non vespertinæ horæ impedimentū timuerunt, sed eadem hora surgentes regressi sunt in Hierusalem nunciare Apostolis quod de domini resurrectione in via contigerant. Vnde bene subiungitur. *Et inuenerunt congregatos vndecim, & eos qui cum ipsis erant dicentes: quod surrexit dominus verè, & apparuit Simoni. Et ipsi narrabant quæ gesta erant in via, & quomodo cognouerunt eum in fractione panis.* Quod si vbi vel quando factū sit euangelista nō declarat, tamen quia factum sit nō tacet, dicēs, *quia surrexit dominus vere, & appa. Simoni*, id est, Petro teste Apostolo, qui ait, Quia visus est Cephæ, 1.Cor.15.
& post hæc vndecim. Primum enim omnium virorum Petro apparuisse Dominus post resurrectionem creditur, non solum vt Apostolatus eius ordinem consolidaret, sed etiam vt mentem eius quæ in possessione titubauerat, reformaret.

INCERTI SVB NOMINE *Eusebij episcopi Emissæni superioris euang. expositio.*

VNus autem istorum, qui hæc scribit, beatus Lucas fuisse putatur. Mos enim fuit antiquorum, vt in suis scriptis sic de se quasi de aliis loquerentur. Vnde & Moyses frequenter dicit, Loquutus est dominus ad Moysen, dicens. Et Matthæus. Præteriens Iesus (inquit) vidit hominem sedentem in telonео, Matthæum nomine: & multa alia. *Et factum est, dum fabularentur, & secum quærerent, & ipse Iesus appropinquans ibat cum illis.* Bonum est igitur loqui de Iesu, bonum est eum semper in mente habere: quia nec ipse eorum obliuiscitur, qui eius memores sunt. Sicut & hic, quia isti quo de eo loquebantur, ipse appropinquans ibat cum eis. Beati cum quibus ambulat Iesus, beati cum quibus ambulat salus, & vita: qui quoniam cum luce vadunt, diu errare non possunt. Sequitur. *Oculi autem eorum tenebantur, ne eum agnoscerent.* Quia enim dubitabant, quia nondum perfectè credebant, ideo eum videntes non agnoscebant: *Tu solus peregrinus es in Hierusalem, & non cognouisti quæ facta sunt in illa his diebus?* Acsi dicat, Tantum scelus nouiter in Hierusalem perpetratum est, vt præ sua magnitudine omnino celari non possit: & quomodo tu solus ea quæ his diebus ibi facta sunt non cognouisti? Quibus ille dixit, *Quæ? Et dixerunt de Iesu Nazareno, &c. Nos autem sperabamus quòd ipse esset redempturus Israel.* Multum ægrotabant isti, multúmque eis necesse fuerat, vt eis medicus, & saluator apparuisset. Quòd enim dicunt. *Nos sperabamus.* Se iam à spe quodammodo decidisse ostendunt. *Et nunc super hæc omnia, tertia dies est hodie, quo hæc facta sunt.* Hodie igitur secundum promissionem suam resurrexisse debuerat. Qui tamen vtrum resurrexerit ignoramus. *Sed & mulieres quædam ex nostris terruerunt nos, &c.* His auditis, secretorum omnium cognitor, & videns eos amare, & dubitare, eorum infidelitati respondens ait, *Et incipiens à Moyse & omnibus prophetis, interpretabatur illis in omnibus scripturis quæ de ipso erant.* Et meritò quidem à Moyse dominus incipit, quoniam & inter alios prophetas maior est, & pluribus in locis Christi passionē & resurrectionem plenissimè significat. Quale est illud de vacca rufa, quæ in libro Numeri immolari iubetur. Quale est & illud de agno & hœdo Paschali, quorum alter per domos comedebatur, alter verò ab omni populo circa vesperam immolabatur. De quibus ad Moysen & Aaron dominus in Ægypto loquutus est, dicens. Loquimini ad vniuersum cœtum filiorum Israël, & dicite eis, vt sumat vnusquisque agnum per familias & domos suas, secundum numerum animarū, quæ sufficere possint ad vescendum agnū. Sin autem minor est numerus ad esum agni, assumat vicinū, qui coniunctus est domui eius. Erit autem agnus

absque

absque macula, masculus, anniculus. Iuxta quem ritum tolletis hœdum, immolabitque eum vniuersa multitudo filiorum Israel ad vesperũ. Christus enim & agnus est, propter innocentiam: & hœdus dicitur, propter similitudinẽ carnis peccati. De hoc enim dicitur, Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi. De hoc similiter dicitur, Ne coquas hœdum in lacte matris suæ. Ad hunc autem vescendum vicinos, & propinquos inuitare debemus, vt qua charitate omnium salutem desideramus, innotescat. Vicinus etenim omnis Christianus est noster, & quicunque ab ecclesia longè non est. Est autem agnus iste absque macula, quoniam (sicut scriptum est) peccatum non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius. Est autem & masculus, anniculus, quia nihil habet fœmineum, nihil corruptioni obnoxium, nihil carnalis sentiens titillationis. Et agnus quidem per domos comeditur, hœdus verò ab omni multitudine immolatur. Per quod apertissimè designatur & hoc sacrificium, quod modo in ecclesia sumitur, & illud quod à Iudæis insanientibus in ara crucis est immolatum. Quamuis enim & hoc & illud vnum idémque sit, tamen aliter & aliter fit. Vnde illi hœdum occidũt, inter iniquos & peccatores mundi saluatorem deputantes. Sicut scriptum est, Et inter iniquos deputatus est. Itémque, Nisi esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum. Nos autem, quia innocentem, sanctum, & iustum, & sine omni contagione peccati, Dei filium esse credimus, agnum absque macula & immolamus & sumimus. Idcóque quamuis agnus, & hœdus immolatur, solus tamen agnus à populo manducatur. Illud enim sacrificium in isto sumitur, quia hoc in illud verissimè conuertitur. Nunquam eum illud comederetur, nisi hoc in illud conuerteretur. Est autem hæc mutatio dexteræ excelsi. Omnis autem multitudo filiorum Israel hœdum immolauit. Sed quando? ad vesperam: quoniam proditor Iudas circa hanc horam cum Iudæis locutus, Christum vendidit, nummos accepit, atque altera die circa horam vespertinam, id est post nonam, saluator noster spiritum emisit. Vnde Psalmista ait, Eleuatio manuum mearum, sacrificium vespertinum. Sequitur: Et sument de sanguine agni, & ponent super vtrunque postem, & in superliminaribus domorum, in quibus comedent illum. Super vtrunque etenim postem agni sanguinem ponunt, qui & ore, & corde illum suscipiunt. Qui verò vel indignè suscipiũt, vel etiam suscipientes, Christi sanguinem esse non credunt, isti in vnum tantummodò postem sanguinẽ ponunt. De quibus Apostolus ait, Qui enim manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit. Nos igitur & ore sumentes, & corde Christi sanguinem esse credentes, in vtrunque postem eum ponamus, & corpore, & mente suscipiamus. Cùm autem crucis signũ, quę Christi sanguine cruenta est, in nostris frontibus facimus, tunc in superliminaribus domorũ Christi sanguinem ponimus. Sequitur: Et edent carnes nocte illa assas agni, & azymos panes cum lactucis agrestibus. Idem enim hoc in loco & per carnes, & per panes azymos intelligimus. Et bene vtrunque posuit, quoniam de panibus hæ carnes fiunt. Has autem cum lactucis agrestibus comedunt, qui corde compuncto, & humiliato eas suscipiũt, & crucis amaritudinem, Christo compatientes, in cordis palato quodammodo sentiunt. Non comedetis ex eo crudum quid, nec coctum aqua, sed assum tantùm igni. Non sunt enim hæ carnes crudæ, quia passus est Christus: neque in aqua coctæ, quia non occultè, sed palàm, & cunctis videntibus est crucifixus. Latent enim carnes, quæ in aqua coquuntur, apparent autem quę assantur. Talis igitur fuit passio Christi, quia cunctis vidẽtibus, est crucifixus. Redolet caro cùm assatur, redolet & passio Christi. Caput cũ pedibus, & intestinis vorabitis, nec remanebit ex eo quicquã vsque mane. Caput enim Christi (sicut Apostolus ait) Deus est. Pedes verò, qui terram tangunt, eius carnem significant, quæ de terra assũpta est. Quid verò eius intestina, nisi occulta omnia, & profunda mysteria? Caput igitur illius cum pedibus, & intestinis vorant, qui & Deum, & hominem esse credunt eum, & quęcunque de eo scripta sunt, dignè fideliterq; suscipiũt. Non enim sufficit, si & Deum & hominem eum esse credamus, nisi intestina quoque eius suscipientes, & de virgine natum, & circumcisum, & veraciter passum, & die tertia resurrexisse, & cætera quæ de eo scripta sunt, indubitanter crediderimus. Vnde & subditur, Nec remanebit ex eo quicquam vsque mane. Omnia sumantur, omnia credantur: nihil de hoc agno remaneat, quod in fidei pectore non claudatur. Manè autem, vitæ huius finis intelligitur, quando Christus sol iustitiæ apparebit: & fugatis tenebris, nox vlterius nõ erit. Tunc autem non erit tempus conuertendi, vel agni carnes comedendi: quia tunc credere incipient, quando cum fatuis virginibus audient, Amen dico vobis, nescio vos. Si quid residuum fuerit, igne comburetis. Residua enim sunt quæ comedi nequeũt, vt est pellis, & ossa. Pellis etenim agni, caro Christi est, quæ quidem qualiter Deo vnita, qualiter verbum caro factum est, neque dici, neque intelligi potest. Sed quis illa ossa comedere, vel (vt ita dixerim) corrodere valeat, vt qualiter ante omnia tempora sit à patre genitus, diutissimè si licuerit, sempérque inuestigando intelligat? Sunt autem & alia multa, quæ quoniam comedi, & intelligi non possunt, charitatis igne, fideíque ardore comburantur. Sufficit enim credere, si non datur intelligere. Plures enim credendo, quàm intelligendo has carnes comedunt. Comedant igitur qui possunt: qui verò non possunt, credant, & charitatis igne comburant. Sequitur: Sic autem comedetis illum, renes vestros accingetis, & calceamenta habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus, & comedetis festinantes. Renes quidem accingere, est castitatis, & continentiæ cingulo luxuriam refrænare. Vnde & ipse dominus ait, Sint lumbi vestri præcincti. Calceamenta verò in pedibus habẽt, qui quasi aliàs pergere parati, peregrinos se in hoc mundo esse cognoscunt. Et isti quidem viam mandatorum Dei currentes, securè & sine timore (vt pote bene calceati) super serpentes calcant & scorpiones. Baculos autem in manibus teneant, vt se ab incurrentibus aduersariis defendere valeant. Habes humilitatem, baculus est tibi. Hoc enim superbiam vincis. Habes castitatem, & hic baculus est quo luxuria superatur. Sed quid multa? quot virtutes, tot baculos habes. Sic igitur præparetur, sic muniatur, sic armetur, qui has carnes comedere venit. Citò autem & festinantes comedetis eas, vt, cùm

Ecclesiæ sacrificium vnum est, & idem cum eo, quod Christus in cruce obtulit.

Nota transubstantiationem in Eucharistia.

cùm dominus venerit, iam pleni & saturi sitis, nec tunc credere incipiatis, quando per fidem liberari debetis. In fide nanque suscipienda nulla mora debet esse. Vigilate itaque, quia nescitis diem, neque horam. Christi præterea passionem, & resurrectionem alibi quoque significat Moyses. Scribit qualiter Iacob Iudam filium suum benedixerit, de cuius progenie dominus natus est, dicens ei, Iuda, te laudabunt fratres tui, manus tua in ceruicibus inimicorum tuorum, catulus Leonis Iuda, ad prædam, fili mi, ascendisti, accubuisti vt leo, & quasi leæna: quis suscitabit eum? Ad prædam enim Christus in crucem ascendit, quia de diaboli potestate morte sua mundum eripuit. Sed quasi leo accubuit, quia nec ipsa morte fortitudinem amisit. Quis autem suscitauit eum, nisi Deus pater, & diuinitas ipsa, quæ in eo erat? Similiter autem & Dauid, Christi passionẽ & resurrectionem significans, ait, Ego dormiui, & somnum cepi, & resurrexi, quoniam dominus suscepit me. Foderunt manus meas, & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea: & diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem. Et in Esaia, Corpus (inquit) meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus. Faciem meam non auerti ab increpãtibus, & conspuentibus in me. Et alibi: Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Oblatus est, quia ipse voluit, & peccata nostra ipse portauit. Propter scelus populi mei percussi eum, & dabit impium pro sepultura, & diuitem pro morte sua. Quæris fortasse quis sit iste diues, & impius, quem pro morte & sepultura sua dominus dedit. Diues iste & impius, populus Iudaicus intelligitur: diues quidẽ, quia legis & prophetarum diuitiis spiritualibus abundabat, & terram lacte & melle manantem possidebat. Impius autem, quia dominum & creatorem suum damnare non timuit. Hunc autem dedit dominus pro morte sua, quia eum occidit: & pro sepultura, quia etiam sepultum ne resurgeret custodiuit. Sed quibus dedit? Romanis vtique: vt adimpleretur quod scriptum est, Quod timet impius, veniet super eum. His enim in perpetuam seruitutem, & in vltimam infelicitatem, propter Christi mortem Iudæi traditi sunt. Dum hæc, & his similia dominus loqueretur, & prophetarũ illis testimonia interpretaretur, appropinquabant castello, quò ibant. Et tunc quidẽ nõ solùm corporis habitudine, sed & ipsa facie, quamuis longius ire noluerit, lõgius se tamen ire ostẽdit. Sic enim & superius dicitur, quòd Samaritani noluerunt recipere eum, quia facies eius erat euntis in Hierusalem. Hoc agitur modo probabat eos dominus, quo affectu & qua charitate peregrinos suscipiebant, quatenus & nos ab eis discamus qualiter eos suscipiamus. Si enim aliter eos tenere non possumus, piam eis violentiam inferre debemus. Vnde & hîc dicitur, *Et coegerunt illum, dicentes, Mane nobiscum, quoniam aduesperascit, & inclinata est iam dies, Et intrauit cum illis. Et factum est, dum recumberet cum illis, accepit panem, & benedixit, ac fregit, & porrigebat illis.* Sic enim facere solebat, quando adhuc inter eos cõuersabatur. Et aperti oculi eorum, assuetam eius cõsuetudinem videntes, cognouerũt illum: & ipse euanuit ex oculis eorũ. At illi gaudio pariter, & mœrore commoti, dixerunt adinuicem, *Nonne cor nostrum ardẽs erat in nobis, dum loqueretur in via, & aperiret nobis scripturas?* Quare eum non tenebamus? quare vel ad pedes eius nõ corruimus? quare nobis ipsis, & cordibus nostris non credidimus? Vbi enim quæremus? vbi eum inueniemus? *Et ipsi narrabant quæ gesta erant in via, & quomodo cognouerunt eum in fractione panis.* Considera modò, quanta ibi lætitia fuerit, dum illi & illi vicissim sibi sua gaudia nuntiarent. Nunquam autem tam bene cognoscitur Iesus, sicut in fractione panis. Panis iste spiritualis est, nõ carnalis: panis iste, cibus animæ est. Hoc pane nutritur anima, & pinguescit intelligentia. De hoc pane scriptum est, Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. De hoc pane per prophetam dicitur, Paruuli petierunt panẽ, & non erat, qui frangeret eis. Miseri Iudæi, qui panem quidem habẽt, sed qui panem eis frangat non habent. Nobis autem panem fregit, nobis scripturas exposuit, & sensum aperuit Iesus Christus dominus noster, qui cum patre & spiritu sancto viuit, & regnat in secula seculorum, Amen.

THEOPHYLACTI EPIscopi Bulg. superioris Euang. expositio.

ET ecce duo ex illis ibant eadem die in Castellum, &c. Nõnulli vnum ex duobus illis Lucam ipsum fuisse dicunt: idcirco & absconditi nomen suum Euangelista. Loquebantur autem inter se isti de omnibus, quæ acciderant, nõ vt credentes, sed vt dubitantes, & de rebus mirabilibus stupescentes, nec statim rei tam admirandæ sententia sua accedentes. Iesus autem, quum appropinquasset, simul iuit cum eis, spirituale, & diuinum corpus nunc habens, non impediebatur locorum interuallis, quo minus adesset iis, quibus volebat. Idcirco ex lineamentis corporis, in quibus tunc apparebat, non permittebantur agnoscere illum. Nam, sicut Marcus inquit, in alia forma apparuit, *Cap. 16.* & in aliis lineamentis, non vltra enim naturalibus legibus regebat corpus, sed spiritualiter, & super naturam: vnde oculi illorum tenebantur, nè agnoscerent eum. Quare autem in altera forma apparuit, & tenebantur oculi eorum? Nempe, vt ambiguam suam sententiam reuelarent, vt vlcus detegerent, ac pharmacum susciperẽt, vt dulcior eis post multam conuersationem esset: vt doceret ex Mose, & prophetis, ac tũc agnoscerentur, & magis credant, quòd corpus suum vltra non sit tale, quale solet ab omnibus videri. quamuis illud ipsum, quod passum est, surrexerit: attamen quibus vult, apparet. Magnũ autem quiddam ex hoc lucrifaciunt, quod non vltra dubitant, quare non iterum in mediis populis versetur, considerantes, quod conuersatio post resurrectionem suam longè alia sit, & non cõmunis: non qualis hominum, sed diuinior, in typum futuræ resurrectionis, in qua sicut angeli, & filij Dei versabimur, propter hoc igitur tenebantur oculi eorum ne agnoscerent eũ, à quibus enim volebat, videbatur. Cleophas vero comiti itineris, vt apparebat, obiicit: *Tu solus*, inquiens, *peregrinus es in Hierusalem*, hoc est, tu solus ex iis, qui habitant in Hierusalem, ignoras, quæ facta sunt? Alij autem, *peregrinus es*, sic intelligunt: Tu, inquit, solus peregrinus, & extra fines Hierusalem domicilium habens, non es particeps eorum, quæ in media Hierusalem

lem contigerunt, vt hæc ignores? Vide autem quomodo paruam omnino de domino opinionẽ habebant. Verum enim prophetam eum existimabant, qualis Helias fuerat, vel Iesus Naue, vel Moses. Potentem in opere, & sermone. Primum opus, & deinde sermo. Nullus enim sermo doctoris firmus est, nisi prius docens se factorem declaret. Potens igitur esto primum in opere, deinde & verbi solicitudinem habeto. sic & Deus cooperabitur tibi. Prius enim opus, & deinde contemplatio, ac illustratio. Nisi speculum purificaueris in labore, & sudore, neutiquam cõcupitam pulchritudinem in speculo suspicies. *Matth. 5.* Beati enim mundo corde (hoc fit per opera) quia ipsi Deum videbunt. hic cõtemplationis est finis. Oportet autem esse potentem in opere, & sermone coram Deo, & tunc coram omni populo. Prius enim placere debemus Deo, deinde danda opera, vt etiam inter nos sine macula viuamus, quantum fieri potest: & neque quomodo hominibus placeas, sed quomodo seruias Deo, studendum: neque viuendum, vt multis sis scandalo, sed & hoc post illud prouidẽdum, quod & Sapiens dicit, Prouide bona coram Deo, deinde & corã hominibus. Et Paulus istud ipsum dicit. *Prou. 20. 2. Cor. 8.* *Nos autem sperabamus*, inquit, *quòd ipse esset redempturus Israel.* Quasi frustrati spe dicunt, nos sperabamus, quòd ipse & alios saluaturus esset: & ecce neque seipsum seruauit. ita parum nostræ expectationi respondit, ita imbellis fuit. Et prope eadem dicebant, quæ latro in cruce: Alios seruauit, seipsum non potest seruare. Ideo & insipientes eos vocat, & tardos ad credendum. Quid autem est redimi Israel? Diximus, quòd Christum expectabant vulgares, & minus exercitati saluatorem, & redemptorem à malis, quæ eis imminebant, & à iugo seruitutis Romanorum, sperabãtque eum regnaturum vt regem terrenum: ideo & dicunt; *Nos sperabamus quod ipse redempturus esset Israel*, videlicet à gentilibus Romanis, & ipse neque iniustam sententiam contra se latam effugit. *Et hodie tertius dies est, & mulieres terruerunt nos, &c.* Hæc quasi dubitantes dicunt: & videntur mihi viri in valde ambigua esse sententia, & neque valde discredere, neque recte credere. Etenim dicendo, *sperauimus, quod redempturus sit Israel*, incredulitatem indicant: quod autem dicunt esse diem tertium, hominum est, qui prope recordentur, quod dixerit eis, die tertia resurgam. Et quod dicit, *exterruerunt nos*, hoc signat, quòd incredulitas eorum concutiatur. Et omnino si considerentur sermones, humani sunt, & magnam dubitationem habent, & hominũ perplexorum, & ignorantium quid agant propter resurrectionis miraculum. *Abierunt autem*, inquit, *quidam ex iis, qui sunt nobiscum*, vel Petrum solum dicit: vel Petrum, & Ioannem. Et hinc manifestum, quòd quę alij late dicunt, alij compendio tradunt, & transeursu transeunt. Abitionem enim Petri, & Ioannis ad sepulchrum, Ioannes pluribus complexus est, hic autem paucis mentionem faciens, etiam nomina *Ioan. 20.* præteriit. *Et ipse dixit ad eos, O stulti & tardi corde, &c.* Quoniam mente humano more affecti erant, multaque dubitatione laborabant, stultos vocat, & tardos ad credendum in omnibus, quæ loquuti fuerant prophetæ. Credere enim possumus & ex parte, & in totum: vt, si quis speret in salutem populi venturum, non in salutem animarum, sed restitutionem, & liberationem populi Iudaici: is non quantum oportet credere, credit. & rursus, si quis credat Dauidi dicenti, Foderunt manus meas, & pedes meos, & c. quæ de cruce, & aliis, quæ in cruce facta sunt, tanquam ex persona domini prædicta: & recipit ea, quę de passione dicuntur, ea autem, quæ de resurrectione, non curat, vti est hoc, Quia non dabis sanctũ tuũ videre *Psal. 21.* corruptionem: & illud, Non derelinques animam *Psal. 15.* meam in inferno: & iterũ, Inter mortuos liber: & *Ibidem.* illud; Educens vinctos, & habitãtes in sepulchris, *Psal. 67.* & similia non habet perfectam fidem, sed ex *Psal. 87.* parte. Oportet autem in omnibus, tam iis, quæ gloriæ sunt, quàm quæ ignominiæ, credere prophetis. Oportebat enim & Christum pati, quod est ignominiæ: & intrare in gloriam suam, quod est gloriæ. Vos autem sic stulti estis, vt quum Esaiam vtraque dicentem audiati, & quòd ad *Esa 53.* occisionem ductus sit, & quòd dominus velit ei ostendere lumen: illud quidem recipitis, hoc autem respuitis. Et quod vulneratus quidem sit, creditis: quòd autem dominus velit eum purificare à plaga, animo non perpenditis. Sed quòd dicit, Vos stulti estis, signat tardi estis. nam, si stulti fuissent, neque ipse eis fuisset locutus: at quia tardi estis vos, ego mẽtem vestram acutiùs videre faciam. Vnde & à Mose, & ab omnibus prophetis interpretatur eis, nempe mysterium sacrificij Abrahæ, quando, dimisso Isaac, aries immolatus est. Hæc enim res dominicas præfigurabant. Sicut etiam ipse dominus dicit vidisse Abraham *Gene. 22.* diem suum, & exultasse: & visam esse vitam nostram pendentem: in quo & crucifixionem significat, suspendium dicendo, & resurrectionem vitam nostram nominando. In reliquis autem prophetis sparsim sita sunt, quæ de cruce, & resurrectione dicuntur, præsertim in clarioribus. Et possent ex illis ea recenseri. At tu quæso attendas quomodo per afflictionem eatur in gloriam Dei. Simulat autem se longius iturum, iuxta humanã naturam. Et quando permittit, tunc aperiuntur oculi eorum, & agnoscũt eum. Insinuatur autem & aliud quiddam, nempe, quòd oculi eorum, qui benedictum panem assumunt, aperiuntur, vt agnoscant illum. Magnam enim, & indicibilem vim habet caro domini. Euanuit autem ab eis: neque enim adhuc habebat corpus, quod multũ corporali modo cum eis conuersaretur, vt ex hoc illorum cresceret desiderium. Nam ita exhilarati fuerunt, vt illa ipsa hora surgerent, & reuerterentur in Hierusalem: non eadem quidem hora, sed surrexerunt quidem hora illa: reuersi autem sunt post multos dies, secundum quod verisimile est iter feciisse euntes spatium sexaginta stadiorum, in quibus omnino & dominus visus est Simoni, dum illi interim reuertuntur Hierusalem. Ardens autem erat cor eorum, vel dum igni eloquiorum domini, illo interpretante, intrinsecus succenderentur, & illis, quæ dicebantur, assentirentur vt veris: vel dum illo interpretante scripturas, tangeretur cor eorum intrinsecus. Talis enim interpres nobis est Christus.

Magnam, & indicibilẽ vim habet Eucharistia.

Immo breuissimo temporis spatio iter cõfecerunt: erat enim minus octo millibus passuum.

EVTHYMII ZIGABONI

superioris Euang. expositio.

ET ecce duo ex illis ibant eodem die in castellum, &c. Dixit autem, *Ex illis*, hoc est, simpliciter ex omnibus illis. *Et ipsi loquebantur inter se de omnibus quæ*

quæ contigerat. De cruce, signisque horrendis, quæ tunc facta erant, de sepulchro, & iis, quæ à mulieribus renunciata fuerant, ac de resurrectione domini. *Et accidit dum confabularentur, ac conquirerent, &c.* Conquisitionem vocat indaginem: puta, Quomodo, quum talis esset, huiusmodi passus est? & quomodo, quum mortuus, ac sepultus esset resurrexit? *Oculi vero illorum tenebantur, ne eum agnoscerent.* In hoc solum tenebãtur, ne eum agnoscerent. *Dixit autem ad eos. Qui sunt hi sermones, quos confertis inter vos ambulantes, & estis tristes?* Confertis, siue obiicitis, & inquiritis. *Tu solus diuersaris in Hierusalem, &c.* Cognito ex voce, & habitu, quòd & ipse Iudæus esset, improperant non quòd solus ipse diuersaretur Ierosolymis, sed quòd solus ignoraret, quæ omnibus ibi diuersantibus nota erant: & increpando dicunt, Tu solus ex omnibus, qui Ierosolymis habitant, diuersaris in Hierusalem ignorans, quæ in ea facta sunt his diebus? *Et ait illis, Quæ?* Ignorantiã fingit, vt etiam ex ore illorum audiat, quę à corde eorum cognoscebat, & ita obiurget, ac increpet illos. *At illi dixerunt ei, de Iesu Nazareno qui fuit vir propheta, potẽs opere ac sermone, coram Deo & omni populo.* Virum prophetam illum fuisse opinabantur imperfecta adhuc fide. Per opus itaque signa intelligе: per sermonem vero, doctrinas. *Quomodo tradiderunt eum summi sacerdotes & principes nostri in damnationem mortis, &c.* Hoc in loco κρίμα iudicium, capitur pro condemnatione. *Nos autem sperabamus, ipsum esse, qui redempturus erat Israel.* Sperabamus, quòd ipse esset redemptor noster, qui à scripturis annunciabatur. *Atqui cum his omnibus tertius dies est hodie, &c.* Cum his omnibus, hoc est, factis his omnibus. *Sed & mulieres quædam ex nobis attonitos nos reddiderunt, &c.* Mulieres quædam ex nobis siue nostræ, aut fideles sicut & nos. Dicit autem illas, quæ cum Maria Magdalene erant, & ipsam Magdalenen. *Attonitos*, inquit, *nos reddiderunt*, vt pote incredibilia asseuerantes. *Et abierunt quidam ex his qui nobiscum erant ad monumentum.* Petrus videlicet, & Ioannes, vt prædiximus. *Et ita inuenerũt quemadmodum, &c. Ita inuenerunt*, hoc est, non inuenerunt corpus eius. *O insensati, & tardi corde ad credendum in omnibus, quæ loquuti sunt prophetæ!* Insensatos illos dixit, tacite ad sui cognitionem excitans. Tardos vero corde, vt pote tardos ad credendum ea, quæ prophetæ loquuti fuerant de morte, & resurrectione ipsius. *Nónne hæc oportuit pati Christum, & intrare in gloriam suam?* Hæc, quæ videlicet loquuti fuerant prophetæ. *Gloriam suam*; quæ videlicet suæ erat diuinitatis. Est autem interrogatorius sermo. *Qũque incepisset à Mose, &c.* A Mose, siue à Mosaicis libris. *Ipse præ se ferebat se longius ire.* Simulabat se longius ire, tanquam vulgaris comes fuisset itineris. *Quoniam aduesperascit, & inclinatus est dies.* Inclinatus est ad occasum. *Quum fregisset, porrigebat illis, & aperti sunt oculi eorũ, agnouerũntque eum.* Quum vidissent assuetam, ac cognitam panis benedictionem: nam tunc permissi sunt, vt eum agnoscerent. *Et ipse euanuit à cõspectu illorum.* Ne amplius tardarent, sed citius ad discipulos reuerterẽtur: volebat namque eodem die omnibus simul apparere. *Nonne cor nostrum ardebat in nobis, &c.* Incendebatur, saliebat, mouebatur ac vibrabat. *Quumque surrexissent eadem hora, reuersi sunt in Hierusalem.* Surrexerunt eadem hora, non tamen reuersi sunt eadem hora: nam erat via sexaginta stadiorum. Verisimile est autem, quòd, declinante sole, cucurrerint præ nimio gaudio totum interuallum ad noctem vsque, septem videlicet millia, & dimidium, quæ in prædictis erant stadiis. *Et inuenerunt cõgregatos vndecim, eosque qui cum illis erant. Qui cum illis erant*, Puta, septuaginta, aut simpliciter omnes. Sed quomodo dixit quòd inuenerunt congregatos vndecim; siquidẽ Iudas Iscariotes iam abiectus erat, & Thomas tunc præsens non erat? ait enim Ioãnes, Thomas *Ioan. 20.* autem vnus ex duodecim, qui cognominabatur Didymus, non erat cum illis, quando venit Iesus. Dicẽdum est ergo; quòd, ex quo Mathias aderat, qui loco Iscariotis sorte electus est, etiam ipsum iam connumerauit, tanquam cum vndecim Apostolis cooptatum.

FERIA III. POST PASCHA.

LVC. 24.

IN illo tempore, stetit Iesus in medio discipulorum suorum, & dixit eis: Pax vobis. Ego sum, nolite timere. Conturbati verò & conterriti, existimabãt se [a] spiritũ videre. Et dixit eis: Quid turbati estis, & cogitationes ascendunt in corda vestra? Videte manus meas & pedes quia ego ipse sum. Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Et cùm hoc dixisset, ostendit eis manus & pedes. Adhuc autem illis non credentibus & mirantibus præ gaudio, dixit: Habetis hic aliquid quod manducetur. At illi obtulerunt ei partem piscis assi & fauum

[a] Non carnem.

mellis. Et cum manducasset coram eis, sumens reliquias dedit eis. Et dixit ad eos: Hæc sunt verba quæ loquutus sum ad vos, cùm adhuc essem [b] vobiscum, quoniam necesse est impleri [c] omnia quæ scripta sunt in lege Moysi & prophetis & Psalmis de me. Tunc aperuit illis sensum, vt intelligerẽt scripturas. Et dixit eis: Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis die tertia: & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum in [d] omnes gentes.

[b] In eadem mortali carne.

[c] Scilicet hæc verba.

[d] Non in vna tantum gente Iudæorum, vel in aliqua parte terrarum.

GLOSSA ORDINARIA
in superius Euang.

Ioan.20.

STE. *Ie. in me.* Hæc ostẽsio est illa, de qua Ioannes ait: Cum sero esset die illa vna sab. &c. venit Iesus & stetit in medio eorũ & dixit eis Pax vobis: Quod verò dicit Ioannes Thomam non fuisse cum illis: cum Lucas dicat istos duos inuenisse vndecim cõgregatos: & eos qui cum eis erant: intelligendum est quòd Thomas inde exisset antequam dominus eis hoc loquẽtibus appareret. *Spir. vi.* Nouerãt discipuli fuisse verum hominem: sed postquã mortuus est: non credunt tertio die potuisse veram carnem de sepulchro resurgere: Putant ergo se videre spiritum quem emisit in passione: sed hunc errorem aufert dominus: *Quid tur. e.* Credebant apostoli: sed tamen turbantur. Primo quia paucorum opinionem sentẽtia maioris partis excludit. Denique quia Petrus etsi crederet resuscitatum: turbari potuit quòd clausis ianuis dominus cum corpore suo se improuisus infuderit. *Cogi. ascen.* Falsæ: non desuper descendentes: seu sicut mala herba in corde ascendentes: fidem quam in vobis plantaui exigo: quod ex vobis ortum est condemno: si non est veritas resurrectionis: perditus est fructus passionis. *Pal. & vi.* Multis documentis persuadet resurrectionem præbendo se: & oculis videndum: & manibus contrectandum: qui dum palpando ossa carnémque monstrat: statum suæ vel nostræ resurrectionis signat in qua corpus nostrum, & subtile erit per effectum spiritualis potentiæ: & palpabile per veritatem naturæ. Post resurrectionẽ dominus in corpore suo duo contraria ostendit: & palpabile eiusdem naturæ vt informet ad fidem: & incorruptibile alterius gloriæ: vt inuitet ad præmium. *Ostẽ. eis ma.* Vt ostẽsa vulnerum cicatrice infidelitatis vulnus sanaret, quas cicatrices & tunc seruauit: & in iudicio seruaturus est. Primo ad fidem resurrectionis instruendam. Deinde vt patri pro nobis supplicans, quale genus mortis pro homine pertulerit semper ostendat. Tertio: vt sua morte redemptis quàm misericorditer sint adiuti: propositis eiusdem mortis insinuet indiciis. Sed postremo: vt in iudicio quàm iustè damnẽtur impij denunciet: ostensa quam ab illis accepit cicatrice. Non ergo ex impotentia curandi cicatrices seruauit: sed vt perpetuũ victoriæ suæ circumferat triumphum. *Habe. hic ali.* Ad insinuandam veritatẽ resurrectionis: non solum tangi, sed conuersi voluit: non quòd vel ipse vel nos post resurrectionem cibo debeamus indigere: sed vt corpus, non spiritum esse manifestaret: manducauit potestate: non necessitate. Aliter absorbet aquam terra sitiens: aliter solis radius calens: Illa indigentia: iste potentia. *Pi. assi.* Piscis assus, ipse mediator passus: in aquis humani generis captus laqueo mortis: assatus tempore passionis: Ipse & fauus mellis nobis est in resurrectione. Fauus mellis in cera, id est, diuinitas in humanitate. In huius mellis comestione signatur: quia illos in corpore suo ad æternam quietem suscipit: qui cum tribulationes pro Deo sentiunt: ab amore internæ dulcedinis non recedunt. Qui hic assantur illic vera dulcedine satiabuntur. *Et cum man.* Omnes ambages aufert: Visus est: tactus est: manducauit: & ne in aliquo sensus humanos ludificasse videretur: mittit manus ad scripturas: vt etsi magicis artibus videatur potuisse quod voluit: sicut dicunt pagani: saltem videant prophetare non potuisse antequam natus fuit. *Tunc aperuit.* Post visum, post cõtactum, post commemoratam legem aperuit sensum: vt quod vident & legunt, intelligant: deinde post sui corporis commendatam veritatem commendat ecclesiæ vnitatem. *Et præ. in no. eius. Opor. Chri. pa. & c. inc. ab Ie.* Oportebat vt ministri qui pœnitentiam & remissionem erant prædicaturi in omnes gẽtes, inciperent ab Hierosolymis. Non solum quia illis credita sunt eloquia Dei, & quia eorum est adoptio filiorum, & gloria, testamenta, & legislatio: sed ideo etiam vt gentes variis erroribus & facinoribus implicitæ, hoc maximè indicio diuinæ pietatis ad spem veniæ prouocẽtur: quòd eis qui filium Dei crucifixerunt, venia relaxatur. *Vos au. se.* Postquam discipulos de virtute prædicationis perfectè instruxit, cum repente si vellet posset eos roborare, distulit, dicés: *Vos autem sed. in ciuitate.* vt exemplum sequentibus daret, ne imperfecti prædicare ante tempus præsumant. In ciuitate sedet, qui intra mentis claustra se constringit, ne loquendo exterius euagetur, vt cum diuina virtute perfectè fuerit indutus, tũc quasi à seipso foras exeat, alios instruẽdo.

CATENA AVREA
in idem Euang.

DVm autem hæc loquuntur, stetit Iesus in medio eorum, &c. Cyril. Vndique resurrectionis fama per apostolos diuulgata, & affectu discipulorum erecto ad Christi visionem venit desideratus, & quærentibus, & expectantibus reuelatur, nec disceptat vt de alio, sed euidenter se offert. vnde dicitur: *Dum au. lo. & c.* Aug. de con. euan. Hanc ostensionem domini post resurrectionẽ & Ioan. commemorat. Sed quòd dicit Ioan. nõ cum illis fuisse Apostolum Thomam: cùm secũdum Lucam duo illi

illi regressi in Hierusalem, inuenerunt congregatos vndecim, proculdubio intelligẽdum est quòd inde Thomas exierit, antequam dominus hæc loquentibus appareret. Dat enim Lucas locũ in sua narratione quomodo possit intelligi, dum hæc loquerentur, prius inde exisse Thomam, & postea dominum intrasse: nisi quis dicat non illos vndecim qui iam tunc apostoli vocabantur, sed discipulos suos vndecim fuisse ex multo numero discipulorum. Sed cum adiunxit Lucas: Et eos qui cum ipsis erant. Satis vtique declarauit euidentius illos vndecim apostolos qui vocabãtur apostoli, cum quibus cæteri erant. Sed videamus cuius mysterij gratia secundum Matthæum & Marcum resurgens ita mandauerit: Præcedam vos in Galilæam, ibi me videbitis. Quod etsi completum est, tamen post multa completum est, cùm sic mandatum sit, vt aut hoc solum, aut hoc primum expectaretur fieri debuisse. Amb. Vnde hoc conuenientius arbitror quòd dominus quidem mandauerit discipulis, vt in Galilæa eum viderent: sed illis ob metum intra conclaue residentibus primum se obtulisse. Græc. Nec hoc est promissi transgressio, sed potius festinata ex benignitate impletio propter pusillanimitatem discipulorum. Ambros. Postea verò confirmatis animis, vndecim illos Galilæam petisse. Vel nihil obstat, si dicantur pauciores intra conclaue, & in monte quamplures fuisse. Euseb. Duo enim euangelistæ, scilicet Lucas & Ioannes, solis vndecim hunc scribunt apparuisse in Hierusalem, cæteri verò duo in Galilæam properare, non solùm vndecim, sed etiam vniuersis discipulis & fratribus dixerunt angelum & saluatorem vidisse: de quibus & Paulus meminit, dicens: Deinde apparuit plusquam quingentis fratribus simul. Est autem verior solutio quòd priusquam in Hierusalem latitantibus semel aut bis visus est ad eorum consolationem, in Galilæa verò non in conclaui, aut semel aut bis, sed cum multa potestate ostensionem sui fecit, præbens se eis viuentem post passionem in signis multis, vt Lucas testatur in Acti. Aug. de con. euan. Vel quod ab angelo, hoc est à domino dictum est, propheticè accipiendum est. In Galilæa enim secũdum transmigrationis significationem intelligendum occurrit, quia de populo Israel transmigraturi erant ad gentes, quibus apostoli prædicantes non crederent, nisi ipse dominus viam in cordibus hominum præpararet: & hoc intelligitur, Præcedet vos in Galilæam. Secundum autem illud quòd Galilæa interpretatur reuelatio, non iam in forma serui intelligendum est, sed in qua æqualis patri, quam promisit electis suis, illa erit reuelatio tanquam vera Galilęa, cùm videbimus eum sicuti est. Ipsa etiam erat beatior transmigratio ex isto seculo in illam ęternitatem: vnde ad nos veniens non recessit, & quo nos præcedens non deseruit. Theoph. Primò igitur dominus in medio discipulorum stans solito pacis affatu eorum turbinem sedat, ostendens quòd ipse idem est magister eorũ qui hoc verbo gaudebat, quo etiam eos muniuit, cùm ad prædicandum misit. vnde sequitur: *Et dixit eis: Pax vobis: ego sum, nolite timere.* Cyril. Pudeat ergo nos pacis munus deserere, quam nobis hinc discedens Christus reliquit. Pax & res & nomen dulce, quam & Dei esse accepimus: iuxta illud, Pax Dei: & eius esse Deum: iuxta illud, Ipse est pax nostra. Pax bonum commendatum ab omnibus, obseruatum autem à paucis. Quæ autem est causa? Fortassis ambitio dominij, aut facultatum, aut liuor, aut odium, aut contemptus, aut aliquid huiusmodi ex his quæ Dei ignaros videmus incurrere. Dei quippe præcipuè pax est, quæ confœderat omnia: cuius nihil est adeò proprium sicut vnitas naturæ, & pacificus status. Transumitur verò ab angelis & diuinis potestatibus, quæ ad Deum & adinuicem pacificè se habent. Diffunditur verò per totam creaturam, cuius est decor tranquillitas: in nobis autem manat, secundum animam quidem per inuestigationem virtutum & communicationem, secundum corpus verò in membrorum & elementorum commensuratione: quorum alterum pulchritudo, alterum sanitas appellatur. Bed. Discipuli autem nouerant Christum verum hominem, cum quo tanto tempore fuerant conuersati, sed postquam mortuus est, non credunt tertia die potuisse veram carnem de sepulchro resurgere. Putant ergo se videre spiritum, quem emisit in passione: vnde sequitur: *Conturbati verò conterriti existimabant se spiritum videre.* Error ille apostolorum, secta est Manichæorum. Ambros. Adducti autem virtutum exemplis, Petrum & Ioannem non credimus potuisse dubitare. Cur ergo Lucas inducit fuisse turbatos? Primò omnium, quia paucorum opinionem, sentẽtia maioris partis includit. Deinde quia etsi Petrus de resurrectione crediderat, turbari tamen potuit, quòd se dominus cum corpore vectibus obseratis improuisus infunderet. Theoph. Verum quia per verbum pacis non est sedatus turbo in animabus discipulorum, aliundè indicat eis se filium Dei esse, qui mentis cognoscebat arcana: vnde sequitur: *Et dixit eis, Quid turbati estis, &c.* Beda, Quales vtique cogitationes nisi falsæ & pernicioſæ? Perdidit enim Christus fructum passionis, si non esset veritas resurrectionis: tanquam bonus agricola diceret, quod ibi plantaui, inueniam, id est, fidem quæ in cor descendit, quia desuper est. Cogitationes autem istæ non desuper descenderunt, sed de imo in cor sicut herba mala ascenderunt. Cyrill. Hoc autem fuit euidentissimum signum, quod non alius est qui videtur, sed ille idem quẽ viderant in ligno mortuum, & positum in sepulchro: quem non latebat aliquid eorũ quę erant in homine. Ambros. Consideremus autẽ qua gratia secundũ Ioannem apostoli crediderunt, & gauisi sunt: secundũ Luc. qui increduli redarguũtur? Et videtur mihi Ioannes quasi apostolus maiora & altiora tetigisse, hęc sequẽtia & humanis proxima: hic historicos vsus circuitu, ille compendio: quia & de illo dubitari non potest, quia testimoniũ perhibet de his quibus ipse interfuit: & ideo vtrunque verum putamus. Nam etsi in primo Lucas eos non credidisse dicat, postea tamen credidisse demonstrat. Cyril. Comprobans autem dominus deuictam esse mortem, & humanam naturam iam in Christo corruptionem exuisse, primò ostendit eius manus & pedes & clauorum foramina: vnde sequitur, *Videte ma. meas, &c.* Theop. Sed & aliud subiungit, palpationem scilicet manuum atque pedum, cum dicit: *Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere*, quasi dicat: Vos putatis me esse spiritum, id est phantasma, sicut plures defunctorum circa sepulchra videri sunt soliti. Sed scitote quòd spiritus neq;

carnem habet,neque ossa: ego autem carnem & ossa habeo. Ambr. Hoc autem dominus ideo dixit, vt speciem nobis suæ resurrectionis ostenderet: nam quod palpatur, corpus est. In corpore autem resurgemus,sed illud subtilius, hoc crassius, vtpote adhuc terrenæ labis qualitate concretum. Non ergo per incorpoream naturam,sed per resurrectionis corporeæ qualitatem Christus clausa penetrauit. Greg.13.mo. Non enim in illa resurrectionis gloria corpus nostrum erit impalpabile, & ventis aëreque subtilius, vt Eutychius dixit:sed subtile quidem per affectum spiritualis potentiæ, palpabile autem per veritatem naturę. Sequitur: *Et cùm hæc dixisset, &c.* Beda, Quibus scilicet indicata clauorum vestigia claruere: sed secundum Ioannem etiam latus eis ostédit, cùm fuerit lancea perforatum, vt scilicet ostensa vulnerum cicatrice dubietatis eorum vulnus sanaret. Solent autem in hoc loco gētiles calumniam struere,quasi non valuerit dominus vulnera sibi inflicta curare. Quibus respondendum est, quia non est consequens,vt qui maiora fecisse probatur, minora facere nequiuerit:sed certè dispensationis gratia qui mortem destruxit, signa mortis delere noluit. Primò quidem, vt per hoc discipulis fidem suæ resurrectionis astrueret: deinde, vt patri pro nobis supplicans, quale genus mortis pro homine pertulerit,semper ostendat:tertiò,vt sua morte redemptis quàm misericorditer sunt adiuti, propositis eiusdem mortis indiciis insinuet:postremò vt in iudicio quàm iustè damnentur impij, denuntiet. *Adhuc autem illis non credentibus, &c.* Cyril. Ostenderat dominus discipulis manus & pedes, vt certificaret discipulos quòd corpus; quod passum fuerat resurrexit. Vt adhuc autem magis certificaret, aliquid manducabile petiit:vnde dicitur, *Adhuc autem il. &c.* Greg.Nis. Et iussu quidem legis pascha cum amaricātibus edebatur, quia adhuc amaritudo manebat: post resurrectionem verò cibus fauo mellis dulcoratur:vnde sequitur, *At il. obtu.ei, &c.* Beda, Ad insinuandum ergo resurrectionis suæ veritatem,nō solùm tangi à discipulis,sed etiam conuesci cum illis dignatur:ne arbitrentur eum non solidè, sed imaginabiliter sibi apparere: vnde sequitur, *Et cùm manducasset, &c.* Manducauit quidem potestate,non ex necessitate. Aliter enim absorbet aquā terra sitiens,aliter sol calens: illa indigentia, iste potentia. Greg. Si damus dominum verè comedisse, demus & omnes homines post resurrectionem vti ciborum fomentis. Sed quæ ex quadam dispensatione fiunt à saluatore, non sunt regula & norma naturæ,quoniam in quibusdam alij dispensauit. Resuscitabit nostra corpora incorrupta, qui tamen dereliquit proprij corporis foramina,quæ claui forauerant,& lateris cicatricem, vt ostēdat quòd mansit post resurrectionem natura corporis, nec est in aliam mutatus substantiam. Beda, Manducauit ergo post resurrectionē, non quasi cibo indigens, nec quasi resurrectionē quam expectamus cibis egere significans, sed vt eo modo naturam corporis resurgentis astrueret. Mysticè autem piscis assus quem Christus comedit,significat Christum passum: ipse enim latēre dignatur in aquis generis humani. Capi voluit laqueo mortis nostræ,& quasi tribulatione assatus est tēpore passionis suæ: sed fauus mellis nobis extitit in resurrectione.In fauo quidem mellis vtranque naturam exprimere voluit personæ suæ. Fauus quippe mellis in cera est: mel verò in cera,est diuinitas in humanitate.Theoph. Videntur autem & comesta aliud habere mysterium, quòd enim manducauit partem piscis assi,significauit quòd naturam nostram in huius vitæ mari natantem assans cam igne propriè deitatis, & exiccans eius humanitatem quam à profundis vndis contraxerat, escam fecit diuinam: & eam quæ prius erat abominabilis, prēparauit Deo cibum suauem, quod significat fauus mellis, vel per piscem assum significat vitam actiuam, consumentem nostram humiditatem laborum prunis: contemplationem verò significat per fauum mellis, propter dulcedinem eloquiorū Dei. Bed. Postquam autem visus est,& tactus manducauit, ne in aliquos sensus humanos ludificasse videretur,misit manus ad scripturas:vnde sequitur, *Et dixit ad illos, Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos, cùm adhuc essem vobiscum*, id est, cùm adhuc essem in carne mortali,in qua estis & vos:tunc quidem in eadem carne suscitatus erat, sed cum illis in eadem mortalitate non erat: & subdit, *Quoniam necesse est impleri omnia, &c.* Augu. de conc.euang. Illud attendant qui magicis artibus Christum tanta potuisse, & nomen suum ad apostolos in se conuertendos arte ipsa consecrasse delirant: vtrum potuit magicis artibus prophetas diuino spiritu antequam in terra nasceretur implere? Neque enim si magicis artibus fecit,vt coleretur & mortuus, magnus erat antequam natus, cui prophetando venturo gens vna deputata est. *Tunc aperuit illis sensum vt intelligerent scripturas, &c.* Bed. Postquam præbuit se videndum oculis,manibus contrectandum,legis commemorauit scripturas: consequēter aperuit sensum,vt intelligatur quod legitur:vnde dicitur, *Tunc aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas.* Theoph. Alioquin quomodo eorum anima turbata, & vacillans circa Christi mysterium studuisset? sed & verbis eos docuit. Sequitur enim: *Et dixit eis; quoniam sic scriptum est: & sic oportebat Christum pati.* Scilicet per lignum crucis. Bed. Perdidit autem Christus fructum passionis,si non esset veritas resurrectionis: vnde subdit, *Et resurgere à mortuis, &c.* Deinde post commendatam sui corporis veritatem,commendat ecclesiæ vnitatem,cùm subdit: *Et prædicare in nomine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum in omnes gentes.* Euseb. Dictum enim erat, Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Oportebat autem conuersos ex gentibus expiari à quolibet contagio & macula ipsius virtute, quasi contaminatos ab errore dæmonum, idololatriæ,& quasi nuper conuersos à vita execrabili & impudica: & ideo dicit, quòd oportet prædicari prius quidem pœnitentiā, consequenter remissionem peccatorum in omnes gentes. Eis enim qui prius quàm veram ostenderūt malorum pœnitentiam, salubri gratia veniam commissorum donauit, pro quibus & mortem subiit. Theoph. In hoc verò quòd dicit: *Pœnitentiam & remissionem peccatorum*, etiam de baptismate meminit, in quo per depositionem priorum scelerum subsequitur venia peccatorum.Sed quo pacto intelligetur in solo Christi nomine baptisma fieri, cùm alibi mandet hoc fieri in nomine patris & filij & spiritus sancti? Et primò quidem dicimus quòd nō intelligitur:quòd in solo Christi nomine fiat baptisma,sed quòd Christi baptismate aliquis baptizetur, id est, spiritualiter non Iudaicè, nec tali quali Ioannes baptizabat ad solam pœnitentiam, sed ad spiritus almi participationem: sicut & Christus in Iordane baptizatus ostendit spiritum sanctum in specie columbina. Porrò baptisma in Christi nomine, id est, morte Christi intelligas: sicut enim ipse post mortem triduo resurrexit, sic & nos ter in aquam mergimur,& conuenienter emergimur incorruptibilitatis spiritus arram recipientes. Hoc etiam Christus nomen continet in se, & patrem quasi vnctorem,& spiritum quasi vnctionem,& filiū quasi vnctum,scilicet secundum humanam naturam.

S. AMBROSII MEDIOLANENSIS *Episcopi superioris Euang. expositio.*

Stetit Iesus in medio eorum, &c. Conturbati discipuli, æstimabāt se spiritum videre. Et ideo dominus, vt speciem nobis resurrectionis ostēderet, *Palpate* (inquit) *& videte; quia spiritus carnem, & ossa non habet, sicut me videtis habere.* Non ergo per incorporeā naturā, sed per resurrectionis corporeæ qualitatem, imperuia, vsu clausa penetrauit. Nā quod tangitur corpus est: quod palpatur corpus est: in corpore autem resurgemus. Seminatur enim corpus animale, surgit corpus spiritale. Sed illud subtilius, hoc crassius, vt putà adhuc terrenæ labis qualitate concretum. Nam quomodo nō corpus, in quo manebant insignia vulnerum, vestigia cicatricum, quæ dominus palpanda obtulit: In quo non solum fidem firmitat, sed etiam deuotionem acuit: quòd vulnera suscepta pro nobis cælo inferre maluit, abolere noluit, vt Deo patri nostræ precia libertatis ostenderet. Talem sibi pater ad dexteram locat, trophæum nostræ salutis amplectens: tales illic martyres nobis cicatricis suæ corona monstrauit. Et quoniam sermo huc noster vsque euasit: consideremus, qua gratia secundum Ioānem crediderint apostoli, quia gauisi sunt, secundum Lucam quasi increduli redarguantur; ibi spiritum sanctum acceperint; hic sedere in ciuitate iubeantur, quoad vsque induantur virtute ex alto. Et videtur mihi ille quasi apostolus maiora, & altiora tetigisse; hic sequentia, & humanis proxima; hic historico vsus circintu; ille compendio: quia & de illo dubitari non potest, qui testimonium perhibet de iis, quibus ipse interfuit; & verum est testimonium eius. Et ab hoc quoque, qui euangelista esse meruit, vel negligentiæ, vel mendacij suspicionem æquum est propulsari. Et ideo putamus verum vtrumque, non sententiarum varietate nec personarum diuersitate distinctum. Nam, etsi in primo Lucas eos nō credidisse dicat; postea tamen credidisse demonstrat; &, si prima consideremus, contraria sunt; si sequentia, certum est conuenire. Ipsa igitur scripturæ verba consideremus. Sic ait Ioannes; Et gauisi sunt discipuli, viso domino. Dicit ergo his iterū; Pax vobis cum. Sicut misit me pater; & ego mitto vos. Et, cum hoc dixisset, insufflauit his, & dixit: Accipite spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur his; & quorum retinueritis, retēta sunt. Lucas autem dicit; *Et quomodo cognouerunt eum in fractione panis. Cum hæc autem loquuntur, ipse stetit in medio eorum, &c.* Possent videri hic plures fuisse; sed, quia & resurrectionis die & sero (nam adesperascente iam die, qui fuerant ingressi manere cum domino, vbi ille se repente subtraxit, eadem hora ad discipulos hi duo remeasse produntur quando palpandum se obtulit.) Et secundum Ioannem sero die illa vna sabbatorum inducitur apparuisse discipulis, & vulnera obtulisse palpanda. Ne quid ambiguitatis afferret, putauimus diligentius requirendum. Videtur enim separatim se istis vndecim demonstrasse, sicut se Ammaoni, & Cleophæ seorsum iam vespere demonstrauerat: & quemadmodum isti duo, ita etiam & illi vident vndecim ad confirmandos reliquos conuenire potuisse. Denique, *Conturbati sunt*, vt habes secundum Lucam: & ideo *Aperuit eis sensum vt intelligerent ea quæ scripta sunt.* Hunc autem latius, illum succinctius scripsisse, non dubium est. Quomodo enim soli Cephæ visum dicerent, si ab omnibus erat visus? Sed, sicut ex mulieribus Mariæ; & alij Mariæ Magdalenæ, ita & viris Petro visus est primo mane. Et Paulus sic ait; Tradidi enim vobis in primis, quia Christus mortuus est secundum scripturas, & quoniam sepultus est, & quia resurrexit tertia die secundum scripturam, & visus est Cephe. Et ideo Marcus specialiter induxit iuuenem mandantem vt Petro & discipulis dicerent mulieres, quia surrexit dominus. Petrus ergo vidit solus dominum. Deuotio enim parata semper & prōpta credebat, & ideo studebat frequētiora fidei signa colligere. Alibi, cū Ioanne, alibi solus, vbique tamē impiger currit, vbique primus. aut solus, non contentus vidisse, quę viderat, repetit intuenda: & quærendi domini amore succensus, non satiatur videndo. Vidit eum solus: vidit cum vndecim: vidit cum sepuaginta, vidit & quādo Thomas credidit, vidit cum piscaretur: sed non vidisse contentus, impatiens desiderij, negligens captionis, immemor periculi, nō tamen immemor reuerentiæ, vbi dominum vidit in litore, veste se texit: serum æstimans, si cum cæteris nauigio peruenisset. Sic cum in mare dominus ambularet, super vndas maris naturæ suæ oblitus occurrit: Sic cū à Iudæis dominus teneretur, aduersum turbas gladium solus exeruit: Sic & nunc, cum dominus stetisset in littore, periculoso compendio religiosum maturauit obsequium. Non est igitur dubium credidisse Petrum, & credidisse, quoniam dilexit, dilexisse, quoniam credidit. Ioannem quoque credidisse, manifestum est, dum saluatorem videret, qui iam tunc credidit, posteaquam vacuum corporis vidit sepulchrum. Cum ergo Lucas inducit fuisse turbatos, primo omniū, quia paucorum opinione sentētiam maioris partis includit: Deinde quia etsi Petrus de resurrectione crediderat; turbari tamen potuit, cum videret, quòd se dominus cum corpore in ea, quæ vestibulis obseratis, & obstructis erant septa parietibus, improuisus infunderet. Lucas vero historice singula prosecutus est. Ille finem spectauit, hic seriem. Nam vtique dicendo; *Tunc aperuit illis sensum, vt intelligerent ea, quæ scripta sunt*: etiam ipse discipulos credidisse profitetur. Spiritum autem sanctum vel illis vndecim quasi perfectioribus insufflauit, & reliquis postea tribuēdum esse promittit; vel iisdem ibi insufflauit; hic spondet. Nec videtur esse cōtrarium, cum diuisiones gratiarum sint. Alij enim datur sermo sapientiæ; alij autem

Nomen alterius discipuli ex aliqua tra ditione didicerat.

Ibid.

Ioan.20.

1. Cor.15.

1. Cor.12.

tũt per illos Hierosolymitani multi. Credidit Iudæa,credidit Samaria: Accedant membra,accedat ædificium fundamenti. Fundamentum enim nemo potest ponere,ait Apostolus,nisi quod est positum, quod est Christus Iesus. Insaniant Iudæi,
1.Cor.3. impleantur zelo.Lapidetur Stephanus,Seruet la-
Actor.7. pidantium vestimẽta Paulus,Saulus futurus Paulus Apostolus.Occidatur Stephanus,perturbetur Ecclesia Hierosolymitana, discedãt inde ligna ardentia, accedant & incendant. Ligna enim quodam modo in Ecclesia Hierosolymitana ardebant spiritu sancto quando erat illis in Deum anima
Actor.4. vna & cor vnum.Lapidato Stephano passa est illa
Actor.8. congeries persecutionem, sparsa sunt ligna,& accensus est mundus. Denique hæc secutus furens Saulus ille accepit epistolas à principibus sacerdotum,& cœpit ire sæuiens,anhelãs cędem,sitiés sanguinem vndecunque posset quos posset vinctos trahere,ad supplicium rapere, se diffuso sanguine satiare. Sed vbi Deus, Vbi Christus, Vbi Stephani coronator? Vbi nisi in cœlo? Videat & Saulum,irrideat sæuientem,clamet de cœlo:Sau-
Actuum 9. le Saule, quid me persequeris ? Ego in cœlo sum, tu in terra, & tamen persequeris me. Caput non tangis, sed membra mea calcas. Sed quid facis, quid proficis ? Durum tibi est contra stimulum calcitrare. Quantuncunque calces mittas, te vexas. Pone ergo furorem, cape sanitatem. Pone malum consilium, appete bonum auxilium.Voce illa prostratus est. Quid est prostratus ? Persecutor. Ecce victus est vna voce. Quid ibas quid sæuiebas ? quos quærebas, modo sequeris:quos persequebaris, modo pro illis persecutionem pateris. Surgit prædicator qui prostratus est persecutor. Audiuit domini vocem, Excæcatus est, sed in corpore,vt illuminaretur in corde. PerduGalat.6. ctus ad Anania de pluribus cathechizatus baptizatus processit Apostolus. Dic,prædica, Prædica Christũ, dissemina,ô bone aries,iam dudũ lupus. Vide illũ,attende illum,qui sæuiebat.Mihi autem absit gloriari nisi in cruce domini nostri Iesu Christi,per quẽ mihi mũdus crucifixus est,& ego mũdo:funde Euangeliũ, Quod corde concepisti,ore dissemina.Audiant gentes,credant gentes.Pullulent gentes, nascatur de sanguine martyrum spõsa domino purpurata.Et ex illa quàm multi accesserunt, quàm multa membra capiti cohæserũt & cohærent nunc, & credunt. Et baptizati sunt isti, & baptizabuntur alij. Et post nos venient alteri,Tunc inquam, in fine seculi accedent lapides fundamenti,lapides viui,lapides sancti, vt in fine ædificetur totum ædificium ab illa ecclesia, immò ab ipsa ecclesia, quæ modo cantat canticum
Psal.95. nouum, dum domus ædificatur. Sic enim habet ipse Psalmus, Quando domus ædificabatur post captiuitatem.Et quid?Cantate domino canticum nouum,cantate domino omnis terra. Quàm magna domus,Sed quando cantat canticum nouum? quum ædificatur.Quando dedicatur?in fine seculi. Fundamentum ipsius iam dedicatum est, quia ascendit in cælum,& non moritur: quando & nos surrexerimus, vt nunquam moriamur, tunc dedicabimur.

EIVSDEM IN IDEM
Homilia, 2.

DE resurrectione domini quod sequebatur in Euangelio secundum Lucam, hodie terminatum est,vbi audiuimus apparuisse dominum in medio discipulorum suorum discrepantium, & nõ credentium. Tam vero inopinatum fuit,& incredibile,vt nec videntes viderẽt.Videbant enim viuum, quem planxerant mortuum, videbant in medio sui stantem, quem doluerant in cruce pendentem. Videbant ergo & quia suis oculis non credebant, vt verum viderent, falsum putabant. Æstimabant,sicut audistis,se spiritũ videre,Quod Luc.24. postea crediderunt de Christo pessimi hæretici, prius hoc crediderunt titubantes Apostoli. Sunt enim hodie, qui non credunt carnem habuisse Christum, quia & partum virginis destruunt, & Ioan.1. nolunt eum natum ex fœmina credere. Verbum caro factum est: prorsus à sua fide,vel potius à sua infidelitate, totam istam dispensationem salutis nostræ,quòd factus est homo pro inueniendo homine qui Deus fecerat hominem: totũ hoc quod Coloss.2. Christus in remissionem peccatorum nostrorum verum nõ falsum sanguinem fudit, & de vero suo sanguine chirographum peccatorum nostrorum deleuit : hoc totum hæretici damnabiles euacuare conantur, totum hoc Manichæi non credunt. Ecce loquitur & Euangeliũ, Stabat dominus inter discipulos suos, nondum credentes quòd resurrexerat.Videbant eum & putabant se spiritum videre. Si nihil mali est credere Christum fuisse, non carnem : si nihil mali est, dimittantur in ista opinione discipuli,Attendite vt intelligatis quod volo dicere, Deus autẽ donec vt dicam, vt sic dicã, quomodo vos audire expedit.Ecce hoc ipsum repeto. Aliquando ipsi detestabiles carnem detestantes,& secundum carnem viuentes:aliquando hoc dicunt, & sic decipiunt. Qui melius credunt de Christo,illi,qui dicunt, quia carnem habuit, ánnos qui dicimus, Deus erat spiritus, & oculis hominum non corpus, sed Deus apparebat? Quid est melius, caro, an spiritus ? Quid responsuri sumus, nisi spiritũ carne esse meliorem? Si ergo dicis, Confiteris quia spiritus melior est quàm caro.Melius ergo de spiritu sentio,qui eum spiritum fuisse dico,non carnem. O infelix error. Quare ergo spiritum,& carnem dico fuisse Christum?Tu dicis spiritum,ego spiritum, & carnem. Non tu melius dicis, sed minus dicis, Audi ergo totum quod dico ego, id est, catholica fides, & quod dicit fundatissima fides, & serenissima veritas. Tu quid dicis spiritum tantum fuisse Christum quod est,& spiritus noster,id est, anima nostra,hoc dicis tantum fuisse Christum. Audi quid dicas,Dico quod dicas.Erat ipse spiritus ex ea natura & substantia vnde & noster est spiritus.Quãto minus dicas,attende.Erat ibi verbum, tu dicis humanus spiritus solus. Ego dico verbum, spiritus,corpus,Deus & homo.Si duo nolo dicere,isto vtor compendio,Deus, & homo, & verus Deus, & verus homo. Sed de ipso hominem si quæris à me,duo iterum dico,Anima humana,caro humana.Tu homo es propter animam, & carnem, ille Christus propter Deum, & hominem. Ecce quod dico.Sed tu melius te dicere putas,quia dicis,spiritus erat, spiritus apparebat, spiritus videbatur, spiri

Sermo 145. de temp.

spiritus in homine conuersabatur.Hoc dicis, hoc dixi,hoc putabant & discipuli.Si nihil malum dicis,si bonum est,quod dicis,bonum erat,quod discipuli putabant. Si dominus eos dimittit vt sic putent,dimittendus es & tu.Hoc enim credebant quod & tu: si bonum est quod tu credis, bonum erat quod illi credebant.Sed non erat bonum.Ait illis dominus,*Quid turbati estis,& cogitationes ascendunt in cor vestrum?* Cogitationes istę terrenę sunt. Si enim cælestes essent, descenderent in cor, non ascenderent. Quare enim dicitur nobis. Sursum cor vestrum, nisi vt terrenæ cogitationes non ante se inueniant cor nostrum, quod sursum posueramus?*Ergo quid turbati estis, & cogitationes ascendũt in cor vestrum? Videte manus meas & pedes meos, palpate, & videte.* Parum est vobis attendere. Manus mittite,si parum est, attendite.Nec sufficiat attẽdere,palpate.Nec tangere solum dixit, sed palpate,& contrectate. Probent sibi manus vestræ, si mentiũtur oculi vestri, palpate,& videte, oculos, & manus habete. Quid palpate, & quid videte, quia spiritus carnem, & ossa non habet, sicut me videtis habere.Errabas cum discipulis, corrigere cum discipulis. Humanum est, concedo. Putatis spiritum Christum hoc & Petrus, hoc & cæteri, qui spiritum putauerunt se videre, sed in isto errore non remanserunt, vt scias prorsus hoc fuisse in cordibus eorum:medicus non dimisit,accessit, medicamentum adhibuit, vulnera in cordibus videbat, & vnde vulnera cordium curaret in corpore cicatrices ferebat. Sic ergo credamus, scio quia creditis sic:sed ne forte in agro isto domini sit herba mala,etiã eos alloquor,quos nõ video.Nemo credat de Christo,nisi quod de se credi voluit Christus. Antequam nobis expedit vt credamus quod credi de se voluit,qui nos redemit, qui salutẽ nostrã quæsiuit,qui pro nobis sanguinẽ suũ fudit,qui pro nobis quod nobis nõ debebatur,attulit:hoc credamus quod Christus est filius Dei, verbũ Dei.Quid est verbũ Dei?Quod dicere nõ potest verbũ hominis,hoc est verbum Dei?Quæris à me, quid sit verbum Dei ? Si tibi vellem dicere quid sit verbũ hominis,nõ explico,fatigor,hæsito,succumbo, non possum explicare vim verbi humani.Ecce antequam dicam vobis, quod volo dicere iam verbum est in corde meo, nondum à me dictum est, & apud me est:dicitur à me & peruenit ad te,& non recedit à me.Intenditis vt audiatis verbum à me, mentes vestras pasco, cum loquor.Diuideretis inter vos cibum,si afferrem vẽtribus,nec totus perueniret ad singulos.Sed quãto plures estis, tanto in plura frustra quod ponerem diuideretis, & tanto minus quisque acciperet, quanto maior esset multitudo accipientium. Modo autem cibum attuli mentibus. Dico accipite,sumite,&comedite.Accepistis,comedistis,& non diuisistis. Quicquid loquor, & omnibus totum est,& singulis totum est.Ecce quomodo non potest satis explicari quantam vim habet hominis verbum,& dicitis mihi, quid est verbum Dei? Verbum Dei pascit angelorum tot millia. Mente enim pascuntur, mente replentur. Implet angelos,implet mundum,implet virginis vterum, nec ibi spatiatur,nec hic angustatur. Quid est verbum Dei?Ipse breuiter de se dicit, sed magnũ est quod
Ioan.10. dicit, Ego, & pater vnum sumus. Nolo murmures,verba appende.Quid ergo?Plura verba de vno
Ioan.1. verbo non sufficiunt explicando verbum. Ergo quod non potest explicari, verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Suscepit totum quasi plenum hominem,animam,&corpus hominis.Et si aliquid scrupulosius vis,animam,& carnem habet,& pecus.Cũ dico animam humanam, & carnem humanam, totam animam humanam accepit.Fuerunt enim, qui hinc hæresim facerent, & dicerent,quia anima Christi non habuit mentem, non habuit intellectum, non habuit rationem, sed verbum Dei illi fuit pro mente, & pro intellectu,& pro ratione. Nolo sic credas. Totum redemit,qui totum creauit, totum suscepit, totum liberauit Verbum.Vbi mens hominis, & intellectus, ibi anima viuificans carnem. Caro vera, & integra erat ibi,peccatum solum non erat ibi.

EIVSDEM IN IDEM
Homilia 3.

QVantum domino donante possumus,de carnis resurrectione tractemus. Hæc est enim fides nostra,hoc donum domini nostri Iesu Christi nobis in carne promissum est, & in ipso præcessit exemplum. Voluit enim nobis quod promisit in fine non solùm pronunciare, sed etiam demonstrare.Illi quidem, qui tunc fuerunt,cum illum viderent,& cùm expauescerent,& spiritum se videre crederent soliditatem corporis tenuerunt.Locutus est enim non solùm verbis ad aures eorum,sed etiam specie ad oculos eorum.Parúmque erat se præbere cernendum, nisi etiam offerret pertractandum, atque palpandum. Ait enim, *Quid turbati estis, & cogitationes ascendunt in corda vestra ? putauerunt enim se spiritum videre. Quid turbati estis*, inquit, *& cogitationes ascendunt in cor vestrum ?Videte manus meas & pedes meos, palpate, & videte,quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere.* Contra istam euidentiam disputabant homines.Quid enim aliud facerẽt homines, qui ea, quæ sunt hominum sapiunt, quàm sic disputare de Deo contra Deum? Ille enim Deus est, isti homines sunt. Sed dominus nouit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. In homine Psal.93. carnali tota regula est intelligendi, consuetudo cernendi.Quod solent videre credunt, quod non solent non credunt. Præter consuetudinem facit Deus mirabilia, quia Deus est. Maiora quidem mirabilia sunt, tot quotidie homines nasci, qui non erant,quàm paucos resurrexisse qui erant.Et tamen ista mirabilia non cõsideratione comprehensa sunt, sed assiduitate viluerunt. Resurrexit Christus,absoluta res est. Corpus erat, caro erat, pependit in cruce, emisit animam, positus est in sepulchro, exhibuit illam viuam, qui viuebat in illa.Quare miramur ? Quare non credimus?Deus est, qui fecit. Considera authorem,& tolle dubitationem.Quærunt ergo homines,vtrũ corruptio ista corporis,quã sentiũt in carne sua, futura sit in resurrectione mortuorum. Dicimus nõ futuram. Respondent nobis, Si corruptio non erit, quare manducabitur ? Aut, si non manducabitur,quare post resurrectionem dominus manducauit ? Modo cum Euangelium legeretur audiuimus, quia cum exhiberet se viuum oculis, manibúsque discipulorum suorum, parum illi visum est ad demonstrandam euidentiam corporalem, sed addidit, *Habetis hic aliquid quod manducetur ? Et obtulerunt*

Ser. 158. de temp.

runt ei partem piſcis aſſi, & fauum mellis. Manducauit & reliquias dedit eis. Dicitur enim nobis, Si corruptio corporis nō reſurgit, quare manducauit dominus Chriſtus? Legitis quia manducauit, nunquid legitis, quia eſuriuit? Quod manducauit Ieſus poteſtatis fuit, non egeſtatis. Si deſideraret manducare, egeret: rurſus ſi manducare non poſſet, minus valeret. Nunquid & angeli quando ſuſcepti ſunt hoſpitio à patribus noſtris non manducauerunt? Et tamen corruptibiles non fuerūt.

Geneſ. 18. & 19. Rurſus dicunt, reſurgunt vitia? Et reſpondetur à nobis. Non. Quare ergo, inquiunt, dominus cum ſuorum vulnerum cicatricibus reſurrexerit? Quid adhuc dicimus, niſi quia & hoc poteſtatis fuit non neceſſitatis? Sic reſurgere voluit, vt quibuſdam dubitantibus exhiberet in illa carne cicatrices vulneris, & ſanaret vulnus incredulitatis.

PETRI CHRYSOL.

Epiſcopi Rauen. in ſuperius Euang. De quinta Chriſti manifeſtatione facta diſcipulis, cùm Thomas abeſſet, Sermo.

Ser. 81. DVm rebellis Iudæa creatorem ſuum debellare contendit, & in authoris ſui necem leuat impias manus, terris abſtulit pacem, concordiam rerum ſoluit, elementorum ſic fœdus rupit, vt mūdum totum ad chaos reuocaret antiquum: denique diem fugat, noctem inuadit, lucem tenebris, cælum rebus aufert, facit tremere terrā, miſcet mortuos viuis, inferos, ſuperóſque confundit, &, diſſipato ordine, in creatoris iniuriam pacificum nil penitus, amicum penitus nil reliquit. Hinc eſt, quòd reuerſus ab inferis Chriſtus, vt rebus pacem reddat, exclamat; *Pax vobis. Dum hæc loquuntur*, inquit, *diſcipuli, Ieſus ſtetit in medio eorum, & dicit eis, Pax vobis.* Bene addidit *vobis*, quia iam terra ſteterat, dies redierat, Sol recurrerat, & ordinem ſuum compago mundi redditum iam tenebat. Diſcipulis autem manebat adhuc bellum: & collidebat eos acriter fidei, perfidiæque conflictus: non ſic terram, ſicut diſcipulorum corda turbo concuſſerat paſſionis: & ideo animos eorum credulitatis, & incredulitatis acies pertinaci dimicatione vaſtabat: inſiſtebant mentibus eorum cogitationum cateruæ: & excurſibus deſperationis, ac ſpei, robuſta licèt pectora, rumpebantur. Inter miracula innumeroſa ſignorum Chriſti, & multimoda paſſionis eius genera inter deitatis inſignia, & imbecilla carnis, inter mortis damna, & dona vitæ, diſcipulorum ſenſus, mentéſque ferebantur: nunc ſpiritus eorum tollebatur ad cælum, nunc eorum animæ collidebantur in terram, & in intimis eorum tali procella ſæuiente, portum quietis nullum, nullam ſtationem pacis poterant inuenire. Hoc videns ſcrutator pectorum Chriſtus, qui iubet ventis, procellis imperat, & ſolo nutu tempeſtates tranquillitate cōmutat, mox eos ſua pace confirmat, dicēs, *Pax vobis, ego ſum nolite timere.* Ego ſum crucifixus ille, mortuus, ſepultus. *Ego ſum.* Per me Deus, per vos homo. *Ego ſum.* Non ſpiritus in figura carnis, ſed ipſa veritas in carne. *Ego ſum.* Ego ex mortuis ſum viuus: ex inferis ſum ſupernus. *Ego ſum.* Quem mors fugit, inferna tremuerunt: tartarus Deum confeſſus eſt cùm paueſcit. *Nolite timere.* Petre, quòd negaueris, quòd fugeris tu, Ioannes, quòd deſeruiſtis omnes, quòd infidelibus de me totis cogitationibus iudicaſtis, quòd adhuc non creditis, me videntes. *Nolite timere ego ſum.* Qui vos per gratiam vocaui, elegi per veniam pietate ſuſtinui, charitate portaui, & modo vos ſola bonitate ſuſcipio: quia culpas videre neſcit pater, cùm filium recipit, ſuos affectio cum reſumit, *Conturbati*, inquit, *& conterriti exiſtimabant ſe ſpiritum videre.* Quare? quia, clauſis oſtiis, intrauerat Dominus. Diſcipuli ergo conſternati mœroris ſomno, dabant Chriſto non quòd poteſt diuina virtus, ſed quod natura recipit humana, *Putabant ſe ſpiritum videre.* Namque ſpiritus hominis in vtero ſepta tranſit, penetrat muros, vt clauſo corpore, intret corpus incluſum: ſic anima, quando dat vitæ finem, à corporis dulci cōtubernio cùm recedit, domorum clauſtris, mundanis obſtaculis non tenetur: ſubſtātia cæleſtis terrenis ergaſtulis neſcit includi, iuxta illud, Spiritus neſcis vnde veniat, aut quò vadat. Diſcipuli ergo poſt reſurrectionē, clauſis oſtiis, Domino ingreſſo, reportaſſe eum ſoliditatem corporis non credebant: in imaginem carnis ſolam rediiſſe animam ſuſpicantes, vt dormientibus ſolent corporeæ imagines apparere. *Exiſtimabant ſe*, inquit, *ſpiritum videre.* Ergo ſicut diximus, in diſcipulis non ſedabantur cogitationum bella, non ſedabantur, ſed magis magiſque cogitationum bella creſcebant, & tumultus mentium ipſis etiam viſionibus augebatur: & vnde reſurrectionis aſſerebatur fides, inde totius cunctationis ſcrupulus naſcebatur. Quòd venerat, erat res: quòd, clauſis oſtiis, intrauerat, fides nō erat, nō erat fides, ſed virtus erat: humanū non erat, ſed homo erat: vt eſſet verum corpus in deitatis potētia, nō inanis carnis ſpecies in reſurrectionis iniuriā. Ergo ad cōprimēdos ex hoc naſcentes conflictus cogitationū, reſpondit Chriſtus, *Quid turbati eſtis? & cogitationes aſcendunt in corda veſtra?* Bene aſcendunt, non deſcendunt: quia depreſſæ carnis pondere cogitationes humanæ ad altum Dei myſterium conantur aſcendere, & conatibus in ipſis franguntur, ruunt, deponuntur ad terram, niſi ille iuuerit, qui donat homini cogitare diuina. *Videte manus meas, & pedes.* Videte, hoc eſt, dicere, vigilate: quare? quia nō eſt ſomnium, quod videtis. *Videte manus meas, & pedes.* Quia grauatis oculis caput adhuc reſpicere non poteſtis, videte carnis vulnera, quia Dei opera non videtis: conſiderate inimicorū titulos, quia Dei adhuc non conſideraſtis inſignia: palpate, vt vel manus fidem faciat, quia videns oculus ſic cæcatur: oculus non videt, videat tactus: digiti veſtri intrent veſtigia clauorum; manus veſtræ alta vulneris exquirant, aperite manuū foramina, ſulcate latus, tenouate vulnera, quia negare nō poſſum diſcipulis ad fidem, quod inimicis in pœnam ſæuientibus non negaui: palpate, palpate, & vſq; ad oſſa inquiſitores ardui peruenite: vt vel oſſa carnis aſtruant veritatem, & me eſſe ipſum vel vulnera ſeruata teſtentur. Rogo quare me reſurrexiſſe non creditis, qui innumeros mortuos ſub veſtris oculis ſuſcitaui? Niſi fortè virtus, quæ aliis affuit, mihi defuit: iuxta illam vocem, quæ mihi pendenti inſultauit in cruce, dicens; Alios ſaluos fecit, ſeipſum ſaluum facere nō poteſt: ſi rex Iſraël eſt, deſcendat de cruce, & credemus ei. Et quid eſt maius,

Matt. 26. Mar. 14.

Ioan. 28.

Sed tamē anima non extra creatur ut vel momētum per ſe ſubſiſtit antequā corpori commūgatur.

Matth. 16.

maius, excuſſis clauis deſcendere de cruce, aut ab inferis, calcata morte, conſcendere? Ecce & meipſum ſaluum feci, & ruptis inferni vinculis, ad ſuperna conſcendi: & tamen neque apud vos fidem meæ deitatis inueni. Aut fortè triduana mors abnegat fidem credendi. Nónne quatriduanum Lazarum iam fœtentem vobis coram vocauit ab inferis vox mea? mea iuſſio reuocauit ad vitam? Et, ſi ſeruus quatriduanus ſurgit, cur triduanus dominus non reſurgit? *Adhuc autem illis non credentibus præ gaudio, & mirantibus.* Votiua gaudia, & cum data fuerint, vix creduntur; optata cùm peruenerint, dant ſtuporem: hinc eſt, quòd Apoſtoli reſurrectionem Chriſti celeriorē quàm ſperauerant, admirantur, & quòd credūt tardius, non eſt perfidiæ, ſed amoris, ſcrutantes enim taliter fidem non abnegant, ſed requirūt: & dum intendunt altius verum eſſe, quod intuentur, exoptāt. Fratres, diſcipulos ad iſta tardos, ſtupidos ad tanta, non perfidiæ timor, ſed cauſæ præſtitit magnitudo, viſa non videre, neſcire, ſcita, credita non credere, non incredulitas facit, ſed miraculum ſingulare. Fratres, ad virtutes natura eſt nimis infans, quæ niſi per Deum creuerit, capere matura non poteſt, non valet perfecta ſentire. Deus ergo quod per nos non poſſumus, ipſe nos capere per ſe, & ſentire concedat.

Ioan. 11.

BEDAE VENERABILIS

presbyteri in ſuperius Euang. expoſitio.

DVm hæc autem loquuntur, Ieſus ſtetit in medio eorum, &c. Hanc oſtenſionem Domini poſt reſurrectionem, intelligitur & Ioannes commemorare ſic loquens; Cum eſſet ergo ſero die illo vna ſabbatorum, & fores eſſent clauſæ, vbi erant diſcipuli propter metum Iudæorū, venit Ieſus, & ſtetit in medio, & dixit eis; Pax vobis, &c. Quod autem dicit Ioannes, non cum illis fuiſſe tunc Apoſtolum Thomam, cum ſecūdum Lucam duo illi, quorū erat vnus Cleophas, regreſſi Hieruſalem inuenerunt congregatos vndecim, & eos, qui cum ipſis erant, proculdubio intelligendum eſt, quod inde Thomas exierit, antequam eis dominus hæc loquentibus appareret. *Conturbati vero & conterriti exiſtimabant ſe ſpiritum videre.* Quod hæretici Manichęi de Chriſto ſuſpicantur, & credunt, quòd non erat vera caro, ſed ſpiritus erat, hæc prima cogitatio ſurrexit in cordibus Apoſtolorum. Et illi quidem Manichæi, nunquam credunt Ieſum fuiſſe hominem, Diſcipuli autem nouerant hominem, cum quo tanto tempore fuerant conuerſati. Sed, poſteaquam mortuus eſt, quod nouerant, quando crederent hoc potuiſſe reſuſcitari, quod potuit mori? Apparuit ergo oculis ipſorum talis, qualem illum nouerant. Et non credentes tertio die potuiſſe veram carnem de ſepulchro reſurgere, putauerunt ſe ſpiritum videre. Error iſte Apoſtolorum ſecta eſt Manichæorum. Solent autem quando illis hæc objiciuntur, ita reſpondere; Quid mali credimus? quia Chriſtum Deum credimus, ſpiritum fuiſſe credimus, carnem non credimus. Melior eſt ſpiritus quam caro. Quod melius eſt credimus, quod deterius eſt credere nolumus. Si nihil mali eſt in iſto ſermone, dimittat Ieſus diſcipulos ſuos in iſto errore. Quid mali crediderunt & diſcipuli? Chriſtum ſpiritum crediderunt. Non enim eſſe putauerunt nullum, ſed ſpiritum. Paruo morbo te putas periclitari, audi ſententiam medici; *Et dixit eis. Quid turbati eſtis, &c.* Quales vtique cogitationes, niſi falſæ, morbidæ, perniciоſæ? Perdidiſſet enim Chriſtus fructum paſſionis, ſi non eſſet veritas reſurrectionis. *Quid turbati eſtis, & cogitationes aſcendūt in corda veſtra?* Tanquam bonus agricola diceret; Quod ibi plantaui, ibi inueniam, non ſpinas, quas non plantaui. In cor veſtrum deſcendat, quia deſuper eſt. Cogitationes autem iſtæ non deſuper deſcenderunt, ſed in ipſo corde ſicut herba mala aſcenderunt. *Videte manus meas & pedes, &c.* Reſurrectionem ſuam certam, & veram multis, & variis documentis perſuadere dignatus eſt, propter ædificandam fidem, & fugandam de corde perfidiam, omnémque dubitationem de ſua reſurrectione tollēdam. Parum fuit oculis ſe videndum præbere, ſi non præberet etiam manibus contrectādum. Qui dum palpanda diſcipulis oſſa, carnémque præmoſtrat, aperte ſtatum verę reſurrectionis, quæ in ſe facta, & in nobis eſt futura, ſignificat. Quia non ſicut Eutychius Conſtantinopolitanæ vrbis epiſcopus ſcripſit, corpus noſtrum in illa reſurrectionis gloria erit impalpabile, ventis, aëréque ſubtilius. In illa enim reſurrectionis gloria erit corpus noſtrū ſubtile quidem per effectum ſpiritalis potentiæ, ſed palpabile per veritatem naturæ. Neque huic aſſertioni putetur Apoſtoli ſermo repugnare, Quia caro, & ſanguis regnum Dei non poſſidebunt. Hoc enim loco Apoſtolus carnis, & ſanguinis nomine, non ſubſtantiam veri corporis, ſed corruptionem mortalitatis ſignificat. Sicut ipſe conſequenter expoſuit dicens; Neque corruptio incorruptelam poſſidebit. Aliter namque caro in ſcriptura ſacra iuxta naturā, aliter iuxta culpam, aliter iuxta corruptelam mortalitatis, quæ ex culpa contigit, appellatur. Iuxta naturam quidem cum dictum eſt; hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea. Et verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis. Iuxta culpam vero cum dicitur, Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem. Iuxta corruptibilitatem autem, cum ſcriptum eſt; Et memoratus eſt, quia caro ſunt, id eſt fragiles, & moribundi. hoc enim ſe carnis nomine deſignaſſe manifeſtat ipſe Pſalmiſta, qui protinus addit; Spiritus vadens, & non rediens. Regnum itaque Dei caro non poſſidebit, id eſt, caro iuxta culpam, vel mortalitatem. Et tamen caro poſſidebit regnum Dei, id eſt, caro iuxta naturam. Quam & dominus poſt reſurrectionem videndam, palpandamque diſcipulis exhibuit. Et de qua beatus Iob, cum gloriam reſurrectionis deſcriberet, ait; Et rurſum circundabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum. Lege epiſtolam ſancti Auguſtini ad Cōſentium de corpore domini poſt reſurrectionem. *Et cum hoc dixiſſet, oſtendit eis manus, & pedes.* Non ſolum manus, & pedes quibus indita clauorum claruere veſtigia, ſed atteſtante Ioanne, etiam latus, quod lancea foratum fuerat, oſtendit. Vt videlicet oſtenſa vulnerum ſuorum cicatrice, dubietatis, atque infidelitatis eorum vulnus ſanaret. Verum quomodo poſt reſurrectionem clauorum, vel lanceæ loca pandendo diſcipulorum dignatus eſt fidem, ſpémque roborare, ita in die iudicij & eadem ſuæ paſſionis

passionis indicia, & ipsam pariter crucem monstrando venturus est impietatem superborum, infidelitatémque confundere. Scilicet vt ipsum se esse, qui ab impiis, & pro impiis mortuus est, cunctis palã angelis, & hominibus ostendat, videantque (vt scriptum est) in quem * pupugerunt, & plangant se super eum omnes tribus terræ. Sane notandum, quod solent in hoc loco gentiles calumniam struere, & fidem speratæ à nobis resurrectionis stulta garrulitate deridere. Si enim ipse Deus vester (inquiunt) nec sibi inflicta à Iudæis vulnera curare prævaluit, sed cicatricum vestigia cælo secum (vt dicitis) inuexit, qua temeritate putatis eum vestra de puluere membra ad integrum esse restauraturum? Quibus respondendum, quia Deus noster, qui suam perpetua iam immortalitate glorificatam de sepulchro carnem resuscitare quãdo voluit, & quomodo voluit, potuit, etiam qualem voluit, suscitauit. Neque enim cósequens est, vt, qui maiora fecisse probatur, minora facere nequiuerit. Sed certe dispensationis gratia, qui maius fecit, minus facere supersedit, hoc est, qui mortis regna destruxit, signa mortis obliterare noluit. Primo videlicet, vt per hæc discipulis fidem suæ resurrectionis adstrueret. Deinde vt patri pro nobis supplicans, quale genus mortis pro mortalium vita pertulerit semper ostendat. Tertio vt sua morte redemptis quam misericorditer sint adiuti propositis semper eiusdem mortis innouet indiciis, ideoque misericordias domini in æternum cantare non cessent, sed dicant, qui redempti sunt à domino, quoniã bonus, quoniam in æternum misericordia eius. Postremo vt etiam perfidis in iudicio quam iuste damnentur, ostensa inter alia flagitia etiam vulnerum, quæ ab eis susceptit, cicatrice denũciet. Veluti si miles aliquis fortissimus iubente suo rege, pro totius gentis salute singulari certamine desudãs, multis quidem vulneribus exceptis, hostẽ tamen interficiat, spolia eius diripiat, victoriam suæ genti reportet, & interrogatus à medico, cui curandus committitur, itáne velit curari vt nec vestigia vulnerum vlla resideant, an magis ita vt cicatrices quidem remaneãt, deformitas vero prorsus omnis, & fœditas absit, respondeat se potius ita velle sanari, vt toto salutis, decorisque pristini statu recuperato, perpetua secum tanti circunferat signa triumphi: Sic profecto dominus perpetis ob signum victoriæ non excepta pro nobis vulnera passionis, sed ipsorum cicatrices cælo inferre, quam abolere maluit. Nec tamen ex his quippiam fidei nostræ resurrectionis præiudicat, de qua veraci promissione prædicitur; Et capillus de capite vestro non peribit. *Adhuc autem illis non credentibus, &c.* Ad insinuandam resurrectionis suæ veritatem, non solum tangi à discipulis, sed etiam conuesci cum illis dignatur. Non quidem quasi post resurrectionem cibo indigens; nec quasi nos in resurrectione, quam expectamus, cibis egere significans, sed vt eo modo naturam corporis resurgentis adstrueret, ne illud non corpus, sed spiritum esse arbitrarentur, & sibi non solide, sed imaginaliter apparere. Manducauit potestate, non necessitate. Aliter enim absorbet aquam terra sitiens, aliter solis radius candens. Illa indigentia, iste potentia. *At illi obtulerunt ei partem piscis assi, &c.* Quid signare credimus piscem assum, nisi ipsum mediatorem Dei, & hominum, hominem passum? Ipse enim latere dignatus in aquis generis humani, capi voluit laqueo mortis nostræ, & quasi tribulatione assatus est tempore passionis suæ. Sed qui piscis assus fieri dignatus est in passione, fauus mellis nobis extitit in resurrectione. An qui in pisce asso figurari voluit tribulationem passionis suæ, in fauo mellis vtranque naturam exprimere voluit personæ suæ? Faus quippe, mel in cera est. Mel vero in cera est diuinitas in humanitate. Sic autem sua redẽptor indicat, vt imitationis viam nobis sequentibus sternat. Ecce enim in cibo suo pisci asso coniungere fauum voluit, quia videlicet illos in suo corpore ad æternam quietem suscipit, qui cum hic tribulationes pro Deo sentiũt, ab amore internæ dulcedinis non recedunt. Cum asso pisce fauus sumitur, quia qui hic adflictionẽ pro veritate suscipiũt, illic dulcedine vera satiantur. *Et dixit ad illos. Hæc sunt verba quæ locutus, &c.* Id est; cum adhuc essem in carne mortali, in qua estis & vos. Tunc enim in eadem carne resuscitatus erat, sed cum illis in eadem mortalitate non erat. Et cum illis quidem posteaquam resurrexit fuit quadraginta diebus (vt legitur) exhibitione corporalis præsentiæ, sed non cum illis fuit consortio infirmitatis humanæ. *Quoniam necesse est impleri omnia, &c.* Vide quomodo tulit omnes ambages. Visus est, tactus est, manducauit, ipse certe erat. Tamen ne aliquo sensus humanos ludificasse videretur, misit manus ad scripturas. Dicant pagani, quicquid volunt, magus fuit, potuit se sic ostendere. Nunquid magus, antequam natus, potuit se prophetare? Da scripturas, quia quòd videtis, ante prouisum est: quòd cernitis, ante prædictum est. Audi filia, & vide, audi prædicta, vide completa. *Tunc aperuit illis sensum, &c.* Præbet se videndum oculis, præbet manibus contrectandum. Parum est, lege, commemorat scripturas. Et hoc parum est, aperit sensum, vt quod legis intelligas. Deinde post commendatam sui corporis veritatem, commendat Ecclesię vnitatem. *Et prædicari in nomine eius pœnitentiam, &c.* Non latret rabies hæreticorum de angulo, toto terrarum orbe ecclesia diffusa est, omnes gentes habent Ecclesiam, nemo nos fallat, ipsa est vera, ipsa est catholica, cœpit ab Hierusalem, peruenit ad nos, & ibi est & hic. Non enim vt huc veniret, inde discessit. Creuit, non migrauit. Et merito sic scriptum est inter cætera dominicæ pietatis sacramenta, & sic oportebat, vt ministri sermonis, qui in nomine Christi crucifixi, & resuscitati à mortuis pœnitentiam erant, & remissionem peccatorum in omnes gentes prædicaturi, ab Hierosolymis inciperent, non solum quia credita sunt illis eloquia Dei, quia eorum adoptio est filiorum, & gloria, & testamẽta, & legislatio, & obsequium, & promissa, quia eorum patres, & ex his Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula, verum etiam vt gentes, quæ variis erant erroribus, & facinoribus implicatæ, hoc maximè diuinæ pietatis indicium ad spem impetrandæ veniæ prouocaret, quod eis quoque, qui filium Dei crucifixerunt, non tantum veniam reatus à patre, sed & vitæ æternæ gaudium viderent esse donatum.

* pupũxerũt,

Modus certus deprehendẽdi, quæ sit vera ecclesia.

EIVS

EIVSDEM IN IDEM
Homilia.

GLoriam suæ resurrectionis dominus & redemptor noster paulatim discipulis & per incremẽtum temporis ostẽdit, quia nimirũ tanta erat virtus miraculi, vt hanc repente totam capere fragilia mortalium pectora non possent. Consulens igitur ipse imbecillitati quærẽtium, primo venientibus ad monumentum & fœminis suo amore feruentibus, & viris reuolutum lapidem, & ablato suo corpore linteamina, quibus inuolutum erat, sola posita monstrauit: deinde curiosius inquirentibus fœminis, & de eo quod inuenerant mente consternatis angelorum visionem ostendit, qui illum resurrexisse certa manifestatione patefacerent, ac sic præcurrente fama patratæ resurrectionis tandem ipse dominus virtutum & rex gloriæ apparens, quãta potentia mortem quam ad horã gustauerat deuicisset aperuit. Et quidem quantum ex euangelicæ serie lectionis inuenimus, quinquies ipsa qua resurrexit die
Ioan.20. visus est hominibus. Primo Mariæ Magdalenæ ad monumentum, quando ei desideranti pedes eius amplecti dictum est: Noli me tangere, nondum enim ascẽdi ad patrem meum. Deinde duabus à monumento currentibus nũciare discipulis quæ ab angelis de perfecta eius resurrectione didicerant, de quibus scriptum est: quia accesserunt, & tenuerunt pedes eius, & adorauerunt eũ.
Matth.28. Apparuit, ipso die aduesperascente, duobus euntibus in castellum Emaus, qui eum ad hospitium vocantes in panis fractione cognouerunt: apparuit & Petro. Quod si Euangelista quando vel vbi
Luc.24. factum sit minime designauerit, tamen quia factum sit non tacet, scribens quia cum prefati duo discipuli cognito domino, in Emaus statim redissent Hierusalem, inuenerunt congregatos vndecim, & eos qui cum ipsis erant, dicẽtes: quia surrexit dominus verè, & apparuit Simoni. Ac deinde subiungit: Et ipsi narrabant, quæ gesta erant in via, & quomodo cognouerunt eum in fractione panis. Statimque annectit quintam eius apparitionem, de qua modo cũ legeretur audiuimus, ita incipiens. *Dum hæc autem loquuntur, Iesus stetit in medio eorum, & dicit eis: Pax vobis, ego sum, nolite timere.* Vbi primo notandum, & diligenter memoriæ commendandum est, quod de se loquentibus discipulis dominus astare in medio & præ-
Matth.18. sentiam suę visionis reuelare dignatus est. Hoc est enim quod fidelibus cũctis alibi promisit, dicẽs: Vbi sunt duo, vel tres cõgregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Ad confirmandã namque fidei nostræ constantiam, quod semper agit præsentia diuinæ pietatis, aliquando etiam præsentia voluit corporalis ostendere visionis. Nam & de nobis quamuis porro infra apostolorũ pedes iacentibus hoc ipsum eius misericordia fieri confidere debemus, ipsum videlicet esse in medio nostri, quotiescũque cõuenientes in nomine illius congregamur. Nomen quippe illius Iesus, id est, saluator est. Et cum de acquisitione perpetuæ salutis locuturi conuenimus, constat nimirum, quia in nomine Iesu congregamur. Nec dubitare fas est de his, quæ ipse amat conferentibus nobis eum esse præsentem; & tanto vtique verius quanto ea, quæ ore proferimus, perfectiori corde retinemus. Deinde videndum, quòd apparens saluator discipulis pacis statim eis gaudia mãdat, id ipsum celebrata immortalitatis gloria iterans, quod ad passionem iturus mortis quasi pignus eis speciale salutis accurate commendauerat, dicens: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis.* Cui-
Ioan.14. us gratiam muneris eo quoque nato visi mox pastoribus angeli prædicabant laudantes Deum,
Luc.2. & dicentes: Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis: quia nimirum tota redemptoris nostri in carne dispensatio, mundi est reconciliatio. Ad hoc quippe incarnatus, ad hoc passus, ad hoc est resuscitatus à mortuis, vt nos qui peccando iram Dei incidimus, ipse recon
Esa.9. ciliando ad Dei pacem reduceret. Vnde recte & à propheta pater futuri seculi, princeps pacis nominatur. Et Apostolus de eo scribens his qui ex
Ephes.2. gentibus crediderant, ait: Et veniens euangelizauit pacem vobis qui longè fuistis, & pacem his qui prope; quoniã per ipsum habemus accessum ambo in vno spiritu ad patrem. Apparente autem sibi domino. *Conturbati & conterriti discipuli, existimabant se spiritum videre.* Agnoscentes quidem dominum esse qui apparuit, sed putantes quia non in corporis eum sed in spiritus sui substantia viderunt, id est, quia non corpus ipsius quod defunctum & sepultum nouerant, iam resuscitatum à morte conspicerent, sed spiritum potius quem relicto corpore in manus patris commendauerat, præ oculis haberent. Sed hunc eorum errorem simul & pauorem, quo ad nouam incognitámque visionem fuerant perculsi, benigna magister piissimus gratia consolationis & admonitionis abstergere curauit. *Quid*, inquiens, *turbati estis, & cogitationes ascendunt in corda vestra? Videte manus meas & pedes, quia ego ipse sum.* Non autem sine causa manus suas potius ac pedes, quàm vultum quem æque nouerãt eos videre ac recognoscere iubet, sed vt visis clauorum signis quibus cruci erat affixus, non solum corpus esse quod videbant, sed vt ipsum domini sui corpus quod
Ioan.20. crucifixum nouerant, intelligere possent. Vnde bene Ioannes dominicæ apparitionis memoriam faciens, latus quoque suum, quod à milite fuerat vulneratum discipulis eum ostendisse perhibet: vt quo plura notissimæ passionis ac susceptę mortis indicia cognoscerent, eo certiori patratæ iam resurrectionis ac dirutæ mortis fide gauderent. Qui vt illos per omnia de fide resurrectionis certos redderet, non tantum oculis intuendum, sed attrectandum quoque manibus corpus quod immortale illis ostendebat, exhibuit, dicens: *Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere.* Quatenus gloriam resurrectionis prædicaturi, modum quoque nobis resuscitati corporis qualis esset sperandus absque
1.Ioan.1. omni valerent ambiguitate mõstrare. Vnde cum magna fiducia beatus Ioannes apostolus auditores suos ad sequenda fidei, & veritatis, quam didicit, arcana prouocat dicẽs: Quod fuit ab initio, quod audiuimus & vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ tentauerunt de verbo vitæ. Solent autem gentiles hoc in loco simplicitati fidei nostræ deceptionum laqueos tendere dicendo: qua temeritate confiditis, quia Christus quem colitis, vestra de puluere corpora possit incorrupta reducere, qui nec suorum vulnerum, quæ in cruce susceptit, potuit cicatrices

obducere, sed resuscitato vt dicitis suo corpore à mortuis signa adhuc mortis inesse non celauit? Quibus respondemus, quia Christus cum omnipotens sit Deus, & nostra vt promisit corpora de corruptione ad incorruptionem, de morte ad vitam, de terræ puluere cælestem suscitauit ad gloriam, & suum quod moriendo exuerat corpus quale voluit reuocauit ad vitam. Quod cum abolitis passionis indiciis, ostendere discipulis posset, certe vtique dispensationis gratia passionis in eo maluit indicia reseruare. Primo videlicet vt discipuli, qui hæc videbant, manifeste possent dignoscere nõ spiritum sine corpore, sed corpus esse spiritale quod videbãt, certámque fidem peractæ resurrectionis eius, certam spem futuræ omnium hominum resurrectionis mundo prædicarent. Deinde vt ipse dominus & Deus noster Iesus Christus qui in humilitate patrem interpellat pro nobis, ostensis vulnerum suorum cicatricibus, quantum pro humana salute laborauerit, ei perpetuo demonstret, miróque & ineffabili nobis ordine eum, qui nihil vnquã potest obliuisci, qui semper misereri paratus est, absque intermissione admoneat quàm congrue hominibus misereatur, quorum particeps naturæ, doloris, & passionis ipse Dei filius effectus sit, pro quibus ipse cõfligens, mortis imperium moriendo prostrauit. Tertio vt omnes electi perpetua beatitudine suscepti, videntes in Deo ac domino suo signa passionis, nunquam illi gratias agere desistãt, per cuius mortem se viuere cognoscunt, sicque fieri valeat quod voce totius ecclesiæ cantat pro-
Psal.88. pheta in psalmis: Misericordias domini in æternum cantabo. Ad extremum vt etiam reprobi in iudicio signa eiusdem passionis aspiciant, sicut scriptum est: Videbunt in quem transfixerunt, ac se iustissimè damnandos intelligant, non solum hi qui ei impias intulere manus, sed & illi qui vel suscepta eius mysteria pro nihilo contemnunt, vel sibi oblata nunquam suscipere curarunt, vel etiam maiore impietate in eos qui susceperant odiis ac persecutionibus extinguere aut corrumpere laborant. Non ergo fallit fides resurrectionis Christi, non decipit nos spes resurrectionis nostræ, quia Deus pater & dominum suscitauit & nos suscitabit per virtutem suam. Et sicut alibi idem Apostolus ait: Quod si spiritus eius, inquit, qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in vobis, qui suscitauit Iesum Christum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra per
1.Cor.15. inhabitantem spiritum eius in vobis. Quod de electis specialiter dictum constat, quoniam quidem omnes resurgemus, non autem omnes immutabimur: sed soli qui nunc spiritussancti inhabitatione reguntur, tũc in æternæ vitę beatitudine maiori eiusdẽ spiritus gratia subleuantur. Igitur dominus ad cõfirmandã resurrectionis fidem seipsum viuũ discipulis præbuit, verba exhortationis attulit, vestigia passionis non solũ intuenda, sed & palpãda demõstrauit. Sed infirma adhuc eorũ præcordia nouitatẽ tantæ potentiæ capere nequeunt, magísque mirari præ gaudio quod videbant, quàm credere quod docebãtur incipiunt. Verum dominus ne quid in eorum mente resideret ambigui, sumptis etiam epulis, comedit coram eis, vt si visibus oculorum, si suorum tactibus non crederent digitorum, vel alimentorum carnalium perceptione carnem esse quę apparuit cognoscerent. Qua in re, fratres, cauenda est hæresis stulta Cherintianorum, ne quis videlicet pueriliter desipiens æstimet vel mediatoris Dei & domini nostri corpus excitatum à mortuis, sustentaculo eguisse ciborum, vel nostra post resurrectionem corpora in vita & cõuersatione spiritali escis reficienda carnalibus, vbi diuinæ contemplatio claritatis esurire & sitire, sicut & bonorum cæterorum penuriam pati nullatenus sinit. Vnde ardentissimus vitæ illius amator de sua certus deuotione, Deo spe lætabundus loquitur: Ego au- *Psal.16.*
tem cum iustitia apparebo in conspectu tuo, satiabor dum manifestabitur gloria tua. Et Philippus eodem feruens amore: domine, inquit, osten- *Ioan.14.*
de nobis patrem, & sufficit nobis. Simpliciter itaque & pie sentiendum est resuscitatum à morte, & immortale iam factum corpus dominicum, nullam quidem necessitatem, attamẽ facultatem habuisse vescẽdi: ideóque vbi opportunitas probandæ substantiæ naturalis exigebat cibis esse refectum, qui nimirum cibi nullum saginæ adiumentum vt mortaliũ corporibus solãt illi præbuerint, sed quomodo in ignẽ missa aqua, ita mox comesti spiritali eius sint virtute absumpti. Sed & nostra post resurrectionem corpora cælesti gloria prædita, credendum est ad quicquid voluerint agẽdum esse potentia, ad perueniendum vbicunque libuerit esse promptissima: sed quia tũc nulla manducandi necessitas vel vtilitas aliunde potest incurrere, nullatenus immortale seculũ cibis mortalibus esse fruiturum, vbi filiis resurrectionis non aliud esca & potus, quam vita & salus, gaudium, pax, & omnia bona quàm illud nimirũ sit, quod in Psalmo canitur: Beati qui habitant in do- *Psal.83.*
mo tua domine, in secula seculorum laudabunt *Ibidem.*
te. Et iterum: Videbitur Deus deorum in Sion. Vnde & Apostolus illius seculi arcana scribens, *1.Cor.15.*
ait: Quando erit Deus omnia in omnibus. Expleta autem refectione dominus adhuc exhortationis monita subiunxit, dicens: *Hæc sunt verba, quæ locutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum.* Id est, cum mortali adhuc & passibili carne vestri essem similis. *Quoniam necesse est impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Moysi, & prophetis, & Psalmis de me.* Omnem magister veritatis tollit scrupulum simulationis, vndique veritatis iura confirmat. Videtur, palpatur, reficitur, sermo exhortationis per singula præbetur, & ne solum eius testimonium minus sufficere putaretur, etiam Moysi & prophetarum authoritas, qui eius incarnationem, passionem, & resurrectionem suis præsignauerunt scriptis, ad medium producitur. Ne vero ad intelligenda horum mystica dicta, tardi forte remanerent, sensum quoque illis quo hæc intelligere possent, aperuit: Quo facto nihil vltra priscæ dubietatis in eorum mente residere permisit, nec tamen illis adhuc rationem passionis, ac resurrectionis suæ reddere desistit. Nam sequitur: *Et dixit illis: Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis die tertia: & prædicari in nomine eius pænitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes.* Ideo autem Christũ pati & resurgere oportebat à mortuis, quia impossibile erat mundum saluari nisi Deus homo veniret qui in hominis habitu apparens, & homines quæ essent diuina instrueret, & mortem vt homo suscipiens diuina virtute reuinceret, sicque in se credentes, & ad contemptum subeundæ mortis accẽderet, & cer-

titudine sperandæ resurrectionis ac vitæ perpetis animaret. Quo enim aptius exemplo poterãt homines ad fidem participandę glorię & promerendæ vitæ immortalis erigi, quam cum ipsum Deum cognoscerent humanitatis ac mortalitatis suę factum participem? Quo efficacius ordine ad tolerãda pro sua salute aduersa quæque prouocarentur, quam cum autorem suum didicissent pro eorum salute innumera ab impiis genera probrorum, & ipsam mortis subisse sententiã? Qua ratione congruentius spem resurrectionis acciperent, quam cum eius se sacramentis ablutos, & sanctificatos, eius corpori adunatos esse meminissent, qui pro ipsis morte gustata, citius exemplum resurgendi à morte præberet: *Oportebat* itaque *pati Christum & resurgere à mortuis die tertia & prædicari,* inquit, *in nomine eius pænitentiam, & remissionem in omnes gentes.* Qui nimirum ordo erat necessarius, vt prius pro salute mundi sanguis funderetur Christi, póstque per eius resurrectionem & ascensionem pateficeret hominibus cælestis ianua regni, & sic demum mitterentur, qui cunctis per orbem nationibus verbum vitæ prædicarent ac sacramenta fidei, quibus saluari, atque ad gaudia supernæ patriæ possent attingere ministrarent, cooperante ipso mediatore Dei & hominum homine Iesu Christo, qui viuit & regnat cum patre, in vnitate spiritus sancti Deus, per omnia secula seculorum, Amen.

HAYMONIS EPISCOPI
Halberst. superioris Euang. expositio.

STetit Iesus in medio discipulorum suorum, & dixit: Pax vobis. Superiùs textus euangelicus narrat, quòd reuertentes duo discipuli in Hierusalem de castello Emaus inuenerunt cõgregatos vndecim, & eos qui cum ipsis erant dicentes: quia surrexit dominus verè, id est, veraciter, & apparuit Simoni. Et nisi narrabant quæ gesta erant in via, & quomodo cognouerunt eum in fractione panis. Dum
Ioan.20. hæc loquuntur, stetit Iesus in medio discipulorum suorum. Hanc manifestationem & Ioannes commemorat dicens: Cum esset sero die illa, & fores essent clausæ: vbi erant discipuli congregati propter metum Iudæorũ, venit Iesus ianuis clausis, & dixit eis: Pax vobis. Quid est, quod domini natiuitate angeli pacem mundo offerunt, dicentes: Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Et ipse dominus pergens ad passionem, pacem commendauit discipulis suis, dicens: Pacem relinquo vobis, pacem meam do
Luca 2. vobis. Post resurrectionem etiam per semetipsum pacem obtulit discipulis, sicut præsens lectio narrat. Pax reconciliatis conuenit. Peccante primo
Ioan.4. homine Adam in paradiso offendimus Deum, sed dominus Iesus Christus nolens genus humanum æternaliter perire: venit in mundum per incarnationis suæ mysterium, Natus est, passus est, resurrexit à mortuis, vt per suam natiuitatem, passionem, resurrectionem à mortuis, nos reconciliaret Deo patri, à cuius pace, & familiaritate recesseramus peccando. *Conturbati, & conterriti.* id est, simul territi de domini visione, *Aestimabãt se spiritum videre.* Putabant se non corpus, quod positum fuerat in sepulchro, videre, sed animam, quam deposuerat in ligno, & in manus patris commendauerat, dicens: Pater, in manus tuas commendo spi- *Luca 23.*
ritum meum. Spiritus ponitur pro anima, vt hic: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum, id est, animam meam. Error discipulorum secta est Manichæorum. Manes perfidus hæreticus fuit, & diabolus, & à Manes, vel à Manum appellati sunt Manichæi, qui dixerunt dominum Iesum Christum non verum corpus habuisse, sed diuinitatem pro anima assumpsisse. Iste error Manichæorum surrexit in cordibus discipulorum, quia putauerunt dominum non corpus sed spiritum esse. *Et dixit eis: Quid turbati estis modicæ fidei, & cogitationes variæ,* id est, falsę, *ascendunt in corda vestra?* Quia spiritum putatis esse, & non corpus. Tanquam bonus agricola diceret: Quod ibi plantaui ibi inueniam, id est, fidem non spinas, quas non plantaui in cor vestrum. Descendat quæ de super est, cogitationes autem istæ non de super descenderunt, sed in ipso corde, velut herba mala ascenderunt. *Videte manus, & pedes meos.* Quare ostendit eis manus & pedes: Require in euangelio. Quum sero esset. Ac si diceret: Certè ego sum ipse, qui ante passionem, commoratus sum vobiscum in vera carne. *Palpate,* id est, tangite *& videte,* id est, intelligite, *quia spiritus carnem, & ossa non habet, sicut me videtis habere.* Et quare non creditis. *Adhuc illis non credentibus*: quod dominus verò corpore illis appareret, *& mirantibus præ gaudio*: quia dominum videbant: quem mortuum nouerant, *dixit: Habetis aliquid, quod manducetur?* Non ideo manducauit dominus post resurrectionem, quasi cibo corporali indigeret, aut quasi nos post generalem resurrectionem cibis indigere signaret: sed vt demonstraret veritatem sui corporis. Manducauit non necessitate, sed propria voluntate. Aliter enim absorbet terra aquam, aliter sol: Sol potestate, terra necessitate, quia arida est. Forsitan quærit aliquis, quid factum sit de cibo & potu, quem dominus sumpsit post resurrectionem, qui non iuit postmodum ad secessum emitendi causa, sicut ante passionem solebat agere: dabo tibi exemplum. Sicut verbi gratia. Si immiseris igni ardenti paululum aquæ, aqua statim consumitur ab igne, vt nihil sit: sic ille cibus, & potus, quem dominus post resurrectionem sumpsit: consumptus est à virtute diuinitatis illius, vt nihil esset. *At illi obtulerunt ei partem piscis assi, & fauum mellis.* Per piscem assum intelligitur dominus passus. Piscis in aquis latitat, & dominus Iesus Christus latere dignatus est in aquis generis humani. Multò tempore conuersatus est cum hominibus corporali præsentia; capi voluit laqueo mortis nostrę, per osculum traditus est, assatus est tempore passionis suæ. Sed qui piscis assus factus est nobis in passione, fauus mellis extitit nobis in resurrectione, quia lætificauit nos de sua præsentia & resurrectione gloriosa. Aliter, qui in pisce asso voluit signare suam passionẽ, in fauo mellis voluit demõstrare vtramque suam naturam, diuinam scilicet, & humanam. Fauus quippe mel in cera est. Mel in cera est diuinitas in humanitate. Vel certè per piscem assum designantur electi, qui in præsenti seculo passiones sustinent pro amore omnipotentis Dei. In cõmestione sua filius Dei pisci asso coniungere voluit mellis fauum, vt demonstraret: quia, qui hic pro vita æterna dolores, & tormenta tribulationum, ac passionum sustinent, illic, id est, in cœle-

sti beatitudine, vera dulcedine satiantur, de qua satietate dicit Psalmista 6. Satiabor, dum manifestabitur gloria tua. *Et cùm comedisset, sumens reliquias dedit illis.* Ideo dedit illis reliquias cibi, quę manducauit, vt reseruarent eas, & demonstrarent aliis, ac dicerent. Hæ sunt reliquiæ cibi, quem manducauit dominus post resurrectionem. *Hæc sunt verba, quæ loquutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum.* Nunquid non tunc cum illis erat, quando ista loquebatur? Erat vtique corpore, sed non erat cum illis mortalitate: quia illi erant adhuc mortales, ille immortalis, iuxta quod Paulus dicit: Christus resurgens ex mortuis iam non moritur. Hæc sunt verba quæ loquutus sum ad vos, quoniam moriturus eram, & resurrecturus, & vobiscum manducaturus *quum adhuc essem vobiscum*, id est, similis vobis mortalis. *Quoniam necesse est impleri omnia, quæ scripta sunt in lege, & prophetis, & Psalmis de me.* Non fuit satis domino Iesu Christo ostendere discipulis suis cicatrices corporis sui, & manducare cum illis: sed dat testimonium de scripturis, vt, cum viderent in illo esse completa, quæ prophetæ prædixerant, veracius crederent in eum. Hic conuenit illud Psalmistæ Psalmo quadragesimoquarto. Audi filia, & vide, audi prędicta, vide completa. Quasi diceret illis: Certè quicquid ego egi in carne, quod passus sum, quod sepultus, quod tertia die resurrexi à mortuis, totum prædictum est à prophetis: ideo nolite dubitare de me. Fuerunt pagani qui dixerunt dominum Iesum Christum magum fuisse, sed mentiti sunt, quoniam magus non potest se antè prophetare, quàm nascatur. Dominus ergo Iesus Christus, antè quàm nasceretur secundum carnem, antè quàm pateretur, antè quàm resurgeret à mortuis antè prophetatus est. *Tunc aperuit illis sensum.* Parum fuit oculis se videndum præbere, parum fuit se manibus tangi: sed aperuit illis sensum. *Vt intelligerēt:* spiritualiter: *Omnia quæ de eo scripta sunt in lege, & prophetis, & Psalmis. Et dixit eis: quoniam sic scriptum est*, sicut à me impletum cernitis. Passus sum, resurrexi, totum est scriptum. *Et sic oportet Christum pati & resurgere à mortuis, & prædicari in nomine eius pœnitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes incipientibus ab Hierosolymis.* Quare præcepit dominus apostolis incipere ab Hierosolymis prædicare verbum Dei? Vt darer gētibus variis erroribus implicatis spem adipiscendæ veniæ. Quasi diceret: Si Iudæis perfidis, qui me morti tradiderunt, nō solùm veniam reatus his, qui in me credere voluerunt concessi, verumetiam & gaudiū vitæ æternæ contuli: multò magis vobis parcam si in me credideritis, & fidem vestram bonis operibus adornaueritis.

INCERTI AVTHORIS
sub nomine Eusebij Episcopi Emisseni superioris Euangelij expositio.

LOquebantur discipuli de Iesu, & ea quæ viderant, in commune referebant, cùm statim ipse adfuit, & sua eos præsentia reddidit certiores. Semper enim in medio illorum est Iesus, qui piè loquūtur de eo: & qui congregantur in nomine eius. Vnde ipse ait, Vbi duo, vel tres congregati sunt, in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Pacem autem eis commendat, pacem eos habere persuadet, quia sine pace impossibile est placere Deo. In eis enim habitat dominus, qui pacem, & concordiam diligunt. Vnde Psalmista, Et factus est (inquit) in pace locus eius, Sequitur *Ego sum, nolite timere.* Ego (inquit) sum, cognoscite vocem meam: non in spiritu, vt putatis, sed corporaliter me videtis. Conturbati enim & conterriti, non ipsum dominum quem videbant, sed spiritum se videre putabant. *Et dixit eis: Quid turbati estis, & cogitationes ascendunt in corda vestra.* Nihil est quod cogitetis: quia non phantasticum aliquid, sed veritatem videtis. Et protinus eis manus, & pedes ostendens, ait, *Videte manus meas, & pedes, quia ipse ego sum.* Cognoscite vel vulnerum cicatrices, si me nec in persona, nec in voce cognoscitis. *Palpate, & videte, quia spiritus carnem, & ossa non habet, sicut me videtis habere.* Ideo enim suorum vulnerum cicatrices dominus reseruauit, vt in eis discipulorum suorum corda sanaret, & in seipso ostendendo vulnera carnis, sanaret in eis vulnera mentis. Sciebat enim quòd Apostolus Thomas aliquando dicturus esset, Nisi videro in manibus eius fixuram clauorum, & mittam digitum meum in locum clauorum, & mittam manum meam in latus eius, nō credam. Propter hoc igitur cicatrices delere noluit, quas si voluisset, omnimodo delere potuisset. Nemo autem hinc argumentando, nos cum omnibus nostri corporis cicatricibus resurgere arbitretur: quoniam nihil in sanctorum resurget corporibus, quod inconueniens, vel indecens videatur. *Adhuc autem illis non credentibus, & mirantibus præ gaudio, dixit, Habetis hic aliquid, quod manducetur? Ait illi obtulerunt ei partem piscis assi, & fauum mellis.* Hoc igitur offeramus & nos, semper hæc oblatio inueniatur in nobis. Hoc enim cibo ipse delectatur, quia in hoc cibo nostra fides continetur. In quo Christi passio & resurrectio, in quo & vitæ nostræ perfecta forma significantur. Quia enim & de ipsius passione dolemus, & iterum de eiusdem resurrectione gaudemus, vtique offeramus ei & piscem assum pro passione, & fauum mellis pro resurrectione. Nam & beatus Paulus piscem assum ei offerebat, cùm diceret, Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne fortè, cùm aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar. Itémque, Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non vror? Multum enim ille piscis assatur, qui pro omnibus vrītur. Omnes enim pisces sumus, quicunque in baptismo natauimus. Offerimus autem & domino fauum mellis, quādo eius amōris dulcedine pleni, simul cum Psalmista dicimus, Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel & fauum ori meo. Hoc enim cibo nobiscum reficitur Iesus, quo & ipse delectatur, & mentes nostrę pinguescunt. Vnde & subditur. *Et cùm manducasset coram eis, sumens reliquias, dedit eis.* Christi nanque reliquias sumimus, si eum imitamur, & eius sermonem. Eius nanque reliquiæ sunt hæc euangelia, quæ ad comedendum, & agendum ipse nobis reliquit. His enim mens nutritur, reficitur anima, pinguescit intellectus. Vnde & subditur. *Hæc sunt verba, quæ loquutus sum ad vos, &c.* Dedit igitur eis reliquias, dedit & dentes quibus eas comedere possunt. Has enim comedere nequeunt, quibus sensus diuinitus non aperitur. *Et dixit eis, Quoniam sic scriptum est.* Quod vos quidem, quia vsque nunc scripturas non intelligebatis, sicut scriptum est, esse nesciebatis. *Vos autem estis testes*

testes horum. Vobis prædicantibus testantibus, vbi hæc omnia firmabuntur. *Et ego mittam promissum patris mei in vos.* De quo propheta, Erit (inquit) in diebus illis, effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt. *Vos autem sedete in ciuitate, quoadusque induamini virtute ex alto.* Nemo igitur ab ecclesia recedat, quicunque hac virtute indui desiderat. Hæc enim virtus nulli datur, qui extra hanc ciuitatem inuenitur. Vnde & sacri canones negant hæreticos dare posse spiritum sanctum. Ideoque à catholicis consignari præcipiūt, qui ab eis baptizati sunt.

THEOPHYL. EPISCOPI
Bulgar. superioris Euang. expositio.

DVm hæc loquuntur, stetit Iesus ipse in medio eorum, &c. Dominus propter salutem nostram omnia faciens, stat in medio discipulorum, volens illis resurrectionem credibiliorem fieri, & primum solita interpretatione perturbationem illorum sedat. Et iterum ostendit, quòd ipse sit ille ipsorum magister, qui ita alloqui gaudeat, & eos ad prædicationem mittens, animet. Verum, quia animarum illorum perturbatio verbis non sedatur, monstrat eis etiam aliunde filium Dei se esse, corda agnoscētem. *Quare* (inquit) *cogitationes ascendunt in corda vestra?* Etenim in confesso est, solius Dei esse, cognoscere corda. Subiicit autē & aliud argumentum, palpationem manuum, & pedum eius. Vos enim, inquit, spiritum putatis me esse: vel phantasma qualia multa circa mortuorum sepulchra apparere solent: sed scitis, quòd spiritus quidem neque carnem, neque ossa habet: ego autem ossa, & carnem habeo, tamersi spiritualem, & diuiniorem. Domini enim corpus, spiritus quidem non erat, sed spirituale, hoc est, absque omni crassitudine à spiritu gubernatum. Etenim corpus, quod nunc habemus animale est, hoc est, ab anima regitur, & à naturalibus & animalibus qualitatibus, ac viribus viuificatur. Quod autem post resurrectionē habebimus, spirituale nominauit Paulus, hoc est, quod à diuino spiritu viuificetur, & gubernetur, modóq; indicibili, & spirituali ad incorruptionem alteratum sit per resurrectionem, spirituale, & subtile, & alienum ab omni ineptitudine, neque sibi, neque alterius cuiusque indigens, quamuis ad confirmationem illorum comederit comedēs. Quod enim comedit, non secundum naturam comedit, sed secundū dispensationē ad docendum, q illud ipsum corpus, quod passum est, surrexerit. Naturale autem huic corpori erat clausis ianuis ingredi, & absq; labore è loco in locum transire. Itaque, quum discipuli adhuc non crederēt, neque per palpationem persuaderentur, addit & aliud indicium, comedens, diuina quadam virtute consumendo, quod edebat. Omnis enim cibus natura per os sumptus, ad secessum vadit: verùm hæc non naturaliter, sed (vt diximus) secūdum dispensationem comedit. Habet autem ænigma quoddam, quòd partem piscis comederit: significat enim, quòd naturam nostram, quæ in salsuginoso hoc mari natat, igni suæ deitatis assarit, & exiccarit omnē humorem, quē ex profundis fluctibus habebat, vt fieret diuinus cibus, & quæ prius erat abominabilis, fieret nunc dulcis Deo. Vel (vt opinor) significat per piscem assatum, actiuam vitam, quę tollit nostram humiditatē, & ineptitudinem auxilio carbonum solitatiorum, & quietem amplexantium: per fauum autem apiarium, scientiam, vel contemplationem: siquidem dulcia eloquia Dei. Est & alius fauus agrestior, nempe gentilium sapientia: hic autem est apiarius fauus, diuina inquam sapientia: siquidem Christus parua apis est magnitudine. Abbreuiatum enim est verbum, & infirmum robore. Non enim in virtute sermonis Paulus prædicat, vt ne crucem euacuet: verumtamen regibus, & idiotis est amabilis, afferens labores suos in sanitatem animarum. *Tunc aperuit mentem illorum, vt intelligerent scripturas, &c.* Postquam corda illorum pacificauit, & dubitationē, loquendo, palpabilémque se exhibendo, ac comedendo sedauit, cōfirmata veritate resurrectionis corporis sui, tunc aperuit illorum mentem ad intelligendum scripturas. Nisi enim quieta fuisset illorum anima, quomodo, intenta turbatione, & inquietudine cognouissent? Vacate, enim, inquit, & cognoscite idcirco, & docet eos, quòd necessarium fuerit Christum sic pati. Quomodo sic? per lignum crucis: quia enim per lignum interitus, ideo necessarium fuit per lignum corruptionem tolli: & aboleri voluptates, quæ in ligno, per dolores quos in ligno pertulit inuictus dominus. *Et deinde resurgere*, inquit, *tertio die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam, & remissionem peccatorum.* De baptismo autem hoc loco dicit. Nam & in eo pœnitentia fit per confessionem, & depositionem pristinorum malorum, & impietatum, & simul comitatur remissio peccatorum. Quomodo autem baptisma in nomine solius Christi fieri intelligemus, præsertim cum aliàs doceamur baptizari in nomine patris, & filij, & spiritus sancti? Igitur primum quidem dicimus, quòd quando dicimus baptisma fieri in nomine Christi, non dicimus, quòd oporteat in solius Christi nomine fieri, sed quòd Christi baptisma, quo Christus baptizatus est, spirituale sit, non Iudaicum: neque quale Ioannis, quod pœnitentiam solum, sed & cōmunionem spiritus sancti, & remissionem peccatorum conferat: vt ipse nobis ostendit, quum baptizaretur in Iordane, monstrato in columbæ specie spiritu sancto. Insuper baptisma in nomine Christi, intellige in morte Christi. Nam, sicut ille mortuus triduanus resurrexit, ita & nos figuraliter in aqua sepulti, incorruptibilitatem animæ induimus, & arrhabonem incorruptibilitatis corporis accipimus. Et aliter: Christi nomen in seipso cōtinet, & patrem inungentem, & vnctionem spiritum, & vnctum filium. In nomine Domini, remissio peccatorum. Vbi igitur fœtulentæ linguæ baptizantium in Montanum, & Priscillam, & Maximillam? Verè nulla iis, qui sic baptizantur, remissio, sed peccatorum augmentatio est: & hi quidem male peribunt. In omnes autem gentes sermo exiuit, à Hierusalem sumpto initio. Oportebat enim humanam naturam, quæ tota in Christo vnita est, & assumpta, non vltrà in duas dirimi sectiones, Iudæorum, & Gentilium, sed incipere sermonem à Hierusalem, & in gentibus requiescere: vnitis generibus.

Psal. 18. *1. Cor. 1.* *Psal. 45.* *Matth. 3.* *Ioan. 1.* *Sancti Ambrosij ratio.*

EVTHYMII ZIGABONI
superioris Euang. expositio.

PAx vobis, &c. Considera autem quòd & discedens pacem illis reliquerit, sicut scripsit Ioannes: rursúmque rediens pacem tribuit: pacem inquam, quæ & rem, & nomen dulce habet. *Expauefacti verò & conterriti existimabant spiritum se videre, &c. Expauefacti*, id est turbati. Cogitationes autem de hoc ascendebant, vtrum videlicet spiritus esset id, quòd videbatur, siue spectrũ. Ostendit ergo, quòd cordium esset cognitor. Deinde aliud quoq; dat signum; *Videte manus meas, & pedes meos, quia ego ipse sum.* Et quomodo ab his eum cognoscere poterant? Quia clauorum adhuc ferebant foramina. *Contrectate me, & videte, &c.* Contrectate per tactum. *Et hoc dicto demonstrauit eis manus, & pedes.* Ioannes verò ait: Ostendit eis manus, & latus suum. Primum siquidem ostendit eis manus, & latus, deinde etiam pedes. Nam vterque Euangelistarum ex iis, quæ dixit, ostendit etiam id, quod tacuit, veluti iam cognitum. *Adhuc autem illis non credentibus præ gaudio, & admirantibus.* Id enim sæpenumero fieri solet. *Et accepit, ac in conspectu eorum comedit.* Non quòd deinceps indigeret, sed ad maiorem fidem, maioremque confirmationem, ne spectrum videretur. Sicut autem supernaturaliter comedit, ita supernaturaliter, quæ comederat, digessit. Scire verò oportet, quòd quædam à saluatore dispensatorie facta, non sunt regula, ac præscriptio naturæ: nullus siquidem alius post corporis immortalitatem cicatrices habebit, aut cibum sumet. Suggerit quoque illis ea, quæ prædixerat de seipso, vt etiã hinc agnoscant, quòd ipse sit. *Hi sunt*, inquit, *sermones, quos locutus sum ad vos, quum adhuc essem vobiscum. Hi*, quales? *Quòd oportet impleri cuncta quæ scripta sunt in lege Mosis, &c.*

Ioan.14.

Ioan.20.

Aliqui tamẽ affirmare videtur, in martyribus ad gloriam cicatrices permansuras.

FERIA IIII. POST PASCHA.
IOAN. 21.

IN illo tempore manifestauit se iterum Iesus discipulis suis ad [a] mare Tyberiadis. Manifestauit autem sic. Erant autem simul Simon Petrus & Thomas, qui dicitur Didymus, & Nathanael qui erat à Chana Galilææ, & filij [b] Zebedæi, & alij ex discipulis eius duo. Dicit eis Simon Petrus: Vado piscari. Dicunt ei: venimus & nos tecum. Et exierunt & ascenderunt in nauem, & illa nocte nihil prendiderunt. Mane autem iam facto, stetit Iesus in littore: non tamen cognouerunt discipuli, quia Iesus est. Dicit ergo eis Iesus: Pueri, nunquid pulmentarium habetis? Responderunt ei: Non. [c] Dicit eis: Mittite in dexteram nauigij rete, & inuenietis. [d] Miserunt ergo: & iam non valebant illud trahere præ multitudine piscium. Dicit ergo discipulus ille, quem diligebat Iesus, Petro: Dominus est. Simon Petrus cùm audisset quia dominus est, [e] tunica succinxit se, (erat enim nudus) & misit se in [f] mare. Alij autem discipuli [g] nauigio venerunt: Non enim longè erat à terra, sed quasi cubitis ducentis, trahentes rete piscium. Vt ergo descenderunt in terram, viderunt [h] prunas positas, & piscem [i] super positum, & [k] panem. Dicit eis Iesus: Afferte de piscibus, quos prendidistis nunc. Ascendit Simon Petrus, & [l] traxit rete in [m] terram plenum magnis piscibus centũ quinquaginta tribus. Et cum [n] tanti essent, non est scissum rete. Dicit eis Iesus: Venite,

a Idem est quod mare Galilææ & stagnum Genesareth.
b Ioannes & Iacobus maior.
¶ Quorum nomina tacentur.
c Et ideo licet nobis prouidere.
d Id est prædicationem ad colligendos solos dexteros.
e Fide ecclesiæ.
f Ex dilectione, in fluctus seculi.
g Id est in ecclesia fluctus mundi calcantes.
h Quibus significatur calor charitatis.
¶ Fidem.
i Prunas.
k Verbum Dei.
¶ Scilicet viderunt, non super prunas.
l Dum his qui in fluctibus sæculi sunt stabilitatem æternitatis ostendit.
m Id est littus, quod est finis mundi.
n Numero & quantitate.

o Tanta erat euidentia veritatis, quòd Iesus erat, vt nullus eorum auderet non solum negare, sed nec dubitare, & ideo non interrogare

Venite, prandete. Et [o] nemo audebat discumbentium interrogare: Tu quis es? scientes, quia dominus est. Et venit Iesus, & accepit panem, & dabat eis, & piscem similiter. [p] Hoc iam tertiò manifestatus est Iesus discipulis suis, cum surrexisset à mortuis.

p Quantum ad dies: non ad apparitionum numerum.

GLOSSA ORDINARIA
in superius Euang.

POSTEA *ma.* Relictis omnibus sequuti fuerunt Iesum. Quòd si post mortem Iesu antequam redderetur eis viuus, repetissent priorem artem, possent videri ex desperatione hoc fecisse, sed post redditum viuum, post acceptum eius insufflationis spiritum, post verba eius. Sicut misit me pater, & ergo mit. vos: subitò fiunt quod fuerunt: piscatores non hominum, sed piscium. Sed sciendum est non prohibitos fuisse sua arte licita victũ quærere apostolatus integritate seruata, cum vnde viuerent non haberent: & sic illis laborantibus adiecit Deus necessaria quæ promisit: hic autem penuria eorum dispositа est, vt in piscatione tanta exhiberentur sacramenta. *Et illa no.* Nox ante aduentum Christi, in qua nullus ad perfectionem per legem venit. Mane aduentus stetit iam post resurrectionem extra fluctus in solido, nec primò agnoscitur. In hac narratione magnũ est sacramentum, & vt vehementius commendaretur vltimo loco est scriptum. Quòd septem fuerunt in piscatione discipuli, significat finem temporis, quod septem diebus voluitur. Littus etiam quia est finis maris, significat finem seculi in quo Petrus rectè extraxit in initio prædicationis Christi. Est alia piscatio hîc alia post resurrectionem. Ibi & boni & mali capti sunt, sicut nũc habet ecclesia: hîc tantum boni, qui erunt in æternum, impleta in fine resurrectione mortuorum. Ibi Iesus non stat in littore, sed hîc, sed ascendit in nauem Simonis. Ibi pisces in nauiculis, hîc rete in terra. Ibi ergo ecclesia in hoc seculo, hîc in fine seculi. Ibi vocati, hîc resuscitati. Ibi retia non solum in dextera vel in sinistra, ne soli boni vel soli mali, sed indifferẽter, vt permixti habeantur boni & mali: hîc in dextera vt soli boni. Ibi rumpitur rete per schismata, hîc in summa pace sanctorum non est scissum. Ibi tanta multitudo quæ naues mergit, id est, in submersione premit: non enim sunt mersæ. hic non valent trahere à multitudine piscium, vt in nauem captos refunderẽt sicut ibi: quia hi qui pertinent ad resurrectionẽ vitæ, sunt post finẽ huius vitæ in somno pacis velut in profundo latentes: nec apparebunt, nisi cum in littore, id est, in fine seculi resurrexerint, quod ibi figuratur duabus nauiculis propter circũcisionem, & præputium. hoc isto loco ducentis cubitis propter electos vtriusque generis, quasi centum & centum: quia hic numerus ad dexteram trãsit. Ibi non exprimitur numerus, quia multiplicati super numerum, hic est certus numerus 153. Decem legem significat, quæ occidit: septem spiritum qui viuificat. Accedat ergo spiritus ad legem, vt impleatur: id est septenarius ad denarium, & fiunt decem & septem, qui numerus ab vno ad seipsum computatis omnibus crescens ad 153. peruenit, quo signantur omnes ad gratiam spiritus pertinentes, quæ gratia cum lege Dei tanquam cum aduersario concordantur, vt viuificante spiritu litera non occidat, sed compleatur: & si quid minus sit, remittatur. Hic numerus habet 150. & insuper tres, propter mysteriũ trinitatis. Quinquaginta autem fiunt 7. multiplicatis per septem, & ex adiectione vnius. Vno significantur esse vnum qui demonstrantur per septem propter operationem septenariam: & eo die missus est apostolis spiritus. In prima captura quæ est præsentis ecclesiæ magni & parui: in illo regno nulli nisi magni. *Venite.* Hic dicitur manducasse Iesus cum pisce panem. In alio euangelio cum pisce fauum mellis. Piscis assus, Christus passus. Piscis, quia latuit in aquis humani generis, captus laqueo mortis. In fauo mellis notatur dulcedo diuinitatis, vel vtraque natura Christi. quia fauus est mel in cera, id est, diuinitas in humanitate. Idem significat panis. vnde: Ego sum panis, qui de cælo descendi. Christus ergo piscis assus in passione: Fauus vel panis in resurrectione. Comedit autem piscem assum vel panem, vt suo cibo nobis ostenderet, quia & passionem ex nostra humilitate pertulit, & resurrectionem nostram ex sua diuinitate procurauit. Hîc vltimum conuiuium cum septem discipulis habuit, innuens illos solos secum futuros in æterna refectione qui septiformi spiritu sancto pleni in amorem eius anhelant. Prandium fecit illis septem de pisce, quem viderunt super prunas, & de pane addens, & de piscibus quos eo iubente attulerunt. Piscis assus, Christus est passus. Ipse etiam panis qui de cælo descẽdit. Huic comparatur ecclesia ad participandam beatitudinem, quæ per pisces designatur. Eadem etiam per septem discipulos signatur, quæ cum eo in æternũ epulatur. *Hoc iam.* Non quòd ter tantum manifestatus sit, sed ad dies refert. primo die quo resurrexit, post octo dies, hoc die quando hoc fecit de piscibus. Secundum dies ergo manifestationes numerantur. Prima, quotiescunque sit facta, vno die resurrectionis. Secunda, post octo dies: & hæc est tertia. In hac tertia manifestatione hoc euangelium terminatur.

Luc.24.

Supr.6.

Luc.5.

2.Cor.3.

CATENA AVREA
in idem Euang.

AVgust. Quod immediate euangelista præmiserat, veluti huius libri indicat finẽ: sed narratur hic deinde quemadmodum se manifestauerit dominus ad mare Tyberiadis. vnde dicitur: *Postea manifestauit, &c.* Chrysost. Dicit autem postea, quia non continuè cum eis ambulabat, vt antea. Dicit etiam: *Manifestauit se*: quia non videretur, nisi condescenderet, quia incorruptibile erat corpus. Loci autem meminit, ostendens quoniam

plurimum timoris eis dominus abstulerat, vt de reliquo ipsi longè à domo procedant non vltrà in domo cõclusi, sed in Galilæam ierant, periculum declinantes Iudaicum. Bed. More autem solito euangelista prius retulit causam: deinde quemadmodum res gesta sit, enarrat: vnde sequitur: *Manifestauit autem sic.* Chrys. Quia verò neque dominus cum eis continuè erat: neque spiritus datus erat: neque aliquid tunc erat ei commissum, nequealiquid habebant agere, artem piscatoriam tractabant: vnde sequitur: *Manifestauit autem sic. Erant si. Si.Pe.& Tho.qui di.Did.& Na. qui erat à Cha.Ga.* qui, scilicet vocatus est à Philippo: *& filij Zebedæi*, scilicet Iacobus & Ioannes, *& alij ex discipulis eius duo. Dicit eis Si.Pe. Vado piscari.* Greg. in hom. Quæri potest cur Petrus qui piscator ante conuersionem fuit, post cõuersionem ad piscationem rediit, cum veritas dicat: Nemo mittens manum ad aratrum, & respiciés retrò aptus est regno Dei. Aug. Quod si fecissent discipuli defuncto Iesu priusquam resurrexisset à mortuis putaremus eos illa quæ animos eorum occuparat desperatione fecisse. Nunc verò post eum sibi de sepulchro reditum viuum: post inspecta vulnerum loca, post acceptum eius insufflatione spiritum sanctum subitò fiunt sicut fuerant non hominum, sed piscium piscatores. Respondendum est ergo non eos fuisse prohibitos ex arte sua licita victum necessarium quærere, sui apostolatus integritate seruata, si quando vnde viuerent aliud non haberent. Sic enim beatus Paulus ea potestate quam profectò cum cæteris euangelij prædicatoribus habebat, non cum cæteris vteretur sed stipendio suo militaret, ne gentes à nomine Christi positas alienas, doctrina eius quasi venalis ostenderet, aliter educatus artem quam non nouerat, didicit, vt dum suis manibus transigitur doctor, nullus grauaretur auditor. Quantò magis beatus Petrus qui iam piscator fuerat quod nouerat, fecit, si ad præsens illud tempus aliud vnde viueret non inuenit. Sed respondebit quispiam. Et cur non inuenit cum dominus promiserit dicẽs: Quærite primum regnum Dei & iustitiam eius, & hæc omnia apponentur vobis. Prorsus etiam dominus quod promisit, impleuit: nam quis alius pisces qui caperẽtur, apposuit, qui non ob aliud credẽdus est eis ingessisse penuriam qua cogerentur ire in piscatum nisi dispositũ volens exhibere miraculũ? Greg. in hom. Negotiũ ergo quod ante conuersionem sine peccato extitit, hoc etiam post conuersionem repetere culpa non fuit, vnde post cõuersionem suam ad piscationem Petrus redit: Matthæus verò ad telonij negotium nõ resedit. Sunt enim pleraque negotia quæ sine peccatis exhiberi, aut vix, aut nullatenus possunt. Quæ ergo ad peccatum implicant ad hęc necesse est, vt post conuersionem animus non reuertat. Chrys. Alij autem discipuli sequebãtur Petrum. vnde dicitur: *Dicunt ei: venimus & nos tecum.* Colligati enim de reliquo sibiinuicem erant. Simul volebant piscationem videre. Sequitur: *Et exie.& ascend.in nauim.* In nocte autem piscabãtur, quia adhuc formidolosi erant. Greg. Facta est autem discipulis piscationis magna difficultas, vt veniente magistro fieret admirationis magna sublimitas. vnde sequitur: *Et illa no. ni. prendiderunt.* Chrys. Laborantibus autem & afflictis discipulis assistit Iesus. vnde sequitur: *Mane autem facto, &c.* Non enim seipsum mox eis ostendit: sed voluit & allocutionem cum eis inire. Et primò loquitur eis humanius: nam sequitur: *Dic.eis Ie.Pue.mun.pul. ha.* Hoc autem dicit, quasi ab eis aliquid emere vellet: vt autem timuerunt, eis signum ostendit per quod cognoscerent. Sequitur enim, *Dixit eis: Mitt. in de. na.re. & inuenietis.* Multa autem consequenter facta sunt: quorum primum est multos pisces esse comprehensos. vnde sequitur. *Misc.ẽr. re. & iam non vale.illud tra. præ mul. piscium.* Sed in Christi cognitione Petrus & Ioannes suos proprios modos ostenderunt. Ioannes enim perspicacior erat: & ideo primò cognouit Christum. vnde sequitur: *Dicit ergo discipulus, &c.* Bed. Hoc indicio sicut sæpe: ita & hìc suam demõstrat personam. Cognouit autem primus dominum siue miraculo istius piscationis, siue sono præcognitæ vocis, siue primæ reminiscens piscationis. Chry. Petrus autem feruentior erat: & ideo promptius venit ad Christum. Sequitur: *Simon Petrus cum audisset, &c.* Bed. Dicitur autem Petrus nudus fuisse ad comparationem cęterorum vestimentorum quibus vti solebat, sicut solemus dicere cum aliquem simplici vestimẽto videmus indutum: quare nudus incedis? Siue potest intelligi quòd more piscatorum studio piscandi nudus incesserit. Theo. Quod verò se præcinxit Petrus pudoris est signum. præcinxit autem se lineo amictu quem Phœnices & Tirij piscatores circunuoluunt sibi, cum nudi sint etiam cæteris indumentis apponunt. Bed. Eodem autem ardore quo & multa alia fecerat: venit ad Iesum. vnde sequitur: *Et mi.se in mare.alij autem disci.na. venerunt.* Non tamen intelligendum est Petrum super fluctus venisse, sed aut natando aut pedibus propriis, quia erant prope terram. sequitur enim: *Non longe enim, &c.* Glos. Interpositio est. sequitur enim: Trahentes rete piscium, vt sit ordo literæ. *Alij discipuli nauigio venerunt trahentes rete piscium. Nõ longè enim, &c.* Chr. Deinde aliud signum ponitur, cum subditur: *Vt ergo descenderunt, &c.* Non enim adhuc ex materia superposita operatur, sed ad id quod est mirabilius ducit signa ostendens, quoniã & ex subiecta materia ante crucẽ miracula faciebat propter quandam dispensationem. Aug. Non est autem hic intelligẽdum & panem fuisse prunis superpositum, sed quasi diceret: Viderunt prunas positas & piscem superpositum prunis, & viderunt panem. Chry. Vt autem ostenderet non esse phantasma quod factum est, iubet ex piscibus ab eis captis afferri. sequitur enim: *Dicit ei Ie. Affer.ex pis. quos prendi. nunc.* Deinde & aliud signum fuit quòd ex multitudine piscium rete non est scissum. vnde sequitur: *Ascen.Si. Pe.& traxit re. ad ter.ple.ma.pis. centum quinquaginta tribus. Et cum tanti, &c.* Aug. Misticè autem in captura piscium commendauit ecclesiæ sacramentum, qualis futura est in vltima resurrectione mortuorum. Et ad hoc commẽdandum valet quòd tanquam finis est interpositus libri, quòd esset etiam secuturæ narrationis quasi proœmium. Quod autem septem discipuli fuerunt in illa piscatione, suo septenario numero finem significat temporis, vniuersum quippe septem diebus voluitur tempus. Theop. Cum autem nox erat, ante solis Christi præsentiam prophetæ nihil cœperunt, quia etsi vnam nationem Israël corrigere conarentur, illa tamen frequenter in idololatriam habebatur. Greg. in ho. Quęri autem potest, cur discipulis in mare laborantibus,

post

post resurrectionem suam coram discipulis in fluctibus maris ambulauit. Sed mare præsens seculum significat quòd se causarum tumultibus, & vndis vitæ corruptibilis illidit: per soliditatem autem littoris perpetuitas quietis æternæ figuratur. Quia igitur discipuli adhuc fluctibus mortalis vitæ inerant, in mari laborabant, quia autem redemptor noster iam corruptionem carnis excesserat, post resurrectionem suam in littore stabat. Aug. Littus etiam finis est maris: & ideo finem significat seculi. Sicut enim in hoc loco qualiter in fine seculi futura sit, ita dominus alia piscatione significauit ecclesiam qualiter nunc sit. vnde ibi Iesus non stabat in littore, sed ascendens in vnam nauim quæ erat Simonis, rogauit eum à terra reducere pusillum. In alia piscatione non mittuntur retia in dexteram, ne solos significent bonos, nec in sinistrã ne solos malos: sed indifferenter. Laxate (inquit) retia vestra in capturam, vt permixtos intelligamus bonos & malos. Hìc autem (inquit) mittite in dexteram nauigij rete, vt significaret eos qui stabant ad dexteram solos bonos. Illud fecit in initio prædicationis suæ: hoc post resurrectionem suam, hinc ostendens illam capturam piscium bonos & malos significare quos nunc habet ecclesia, ista verò tantummodo bonos, quos habebit in æternum, completa in fine huius seculi resurrectione mortuorum. Illi autem qui pertinent ad resurrectionem vitæ, id est ad dexteram: & inter Christiani nominis retia defiguntur, non nisi in littore, id est in fine seculi cum resurrexerint, apparebunt. Ideo non valuerunt sic trahere retia, vt in nauem refunderent quos cœperãt pisces sicut de aliis dictum est. Habet autem istos dexteros ecclesia post finem huius vitæ in somno pacis, velut in profundo latentes donec ad littus rete perueniat, quod in prima piscatione duabus nauiculis hoc isto loco ducentis cubitis tantum: centum & centum existimo figuratũ propter vtriusque generis electos & circuncisionis & præputij. Bed. Vel per ducentos cubitos gemina charitatis virtus exprimitur, per dilectionem enim Dei & proximi Christo appropinquamus. Piscis autẽ assus est Christus passus. Ipse latere dignatus est in aquis generis humani. Capi voluit laqueo nostrę noctis & qui nobis factus est piscis humanitate, extitit nobis panis nos reficiens sua diuinitate. Greg. Petro autem sancta ecclesia est commissa, ipsi specialiter dicitur: Pasce oues meas. quod ergo postmodũ aperitur in voce, nunc significatur in opere. Ipse enim pisces ad soliditatem littoris perrahit, quia stabilitatem æternæ patriæ fidelibus ostendit, hoc egit verbis, hoc apostolis, hoc agit quotidie miraculorum signis, sed cum rete magnis piscibus plenum dicitur, additur & quantis: & hoc est quod subditur: Plenum magnis, &c. Aug. In alia piscatione numerus piscium non exprimitur tanquam illud ibi fiat quod prædictum est per prophetam. Annuntiaui & locutus sum, multiplicati sunt super numerũ. Hìc verò certus est numerus cuius reddenda est ratio. Numerus enim qui legem significat, decem est propter decalogum. Cum autem accedit ad legem gratia, id est ad literam spiritus, quodammodo denario numero additur septenarius: septenario quippe numero significatur spiritus sanctus, ad quem significatio propriè pertinet. Primum enim in lege sonuit sanctificatio in die septimo. Esaias etiã propheta cum commendat opere vel munere septenario. Cum itaque legis denario spiritus sanctus per septenarium numerum accedit fiunt 10.& 7. qui numerus ab vno vsque ad seipsum computatis omnibus crescens ad centum quinquaginta tres peruenit. Gregor. Ducamus etiam per trigonum. 10. & 7. veniunt quinquaginta vnũ. In quinquagesimo autẽ anno cũctus populus ab omni operatione quiescebat, sed vera requies in vnitate est: vbi enim scissura diuisionis est, vera requies non est. Aug. Non ergo tãtummodo centum quinquaginta tres sancti ad vitam resurrecturi significantur æternam, sed omnes ad gratiam spiritus pertinentes hoc numero figurantur, qui etiam numerus ter habet quinquagenarium numerum: & insuper ipsa tria propter mysterium trinitatis. Quinquagenarius autem multiplicatis septem per septem & vnius adiectione completur: vnus autem additur, vt eos significet esse vnum. Non autem frustra dictum est quòd erant magni. Cum enim dixisset dominus, Non veni soluere legem sed implere, daturus spiritum vtique per quem lex posset impleri paucis verbis interpositis, ait: Qui fecerit & docuerit, magnus vocabitur in regno cælorum. In prima autem piscatione rete propter significanda schismata rumpebatur: hæc verò quoniam in illa summa pace sanctorum nulla erunt schismata, pertinuit ad euangelistam consequenter dicere: *Et cum tanti essent*, id est, tam magni: *non est scissum rete*, tanquam illud respiceret vbi scissum est: & in illius mali comparatione commendaret hoc bonum, *Dicit eis Iesus, Venite, prandete. Et nemo audebat discumbentiũ, &c.* Aug. Peracta piscatione dominus eos ad prandium vocat. vnde dicitur: *Di.eis Ie.ve. pran.* Chry. Hic quidem non dicit quòd comedit cum eis, sed Lucas hoc dicit. Hoc autem fiebat, non vt natura indigente cibis de reliquo sed condescensione ad demonstrationem resurrectionis facta. Aug. 13. de ciui. Dei, Corpora autem istorum quæ in resurrectione futura sunt, nequeligno vitæ indigebunt, quo fiat vt nullo morbo vel senectute inueterata moriantur, neque vllis aliis corporalibus nutrimentis: quibus esuriendi atque sitiendi qualiscunque molestia deuitetur: quoniã certo & inuiolabili munere immortalitatis induentur: vt non nisi velint possibilitate non necessitate vescantur, non enim potestas sed egestas edendi & bibendi talibus corporibus auferetur, sicut & saluator noster post resurrectionem iam quidem in spirituali carne sed tamen vera, cibum ac potum cum discipulis sumpsit, non alimentorum indulgentia, sed ea qua hoc poterat potestate. Sequitur: *Et nemo audebat, &c.* Ac si dice. Aug. super Ioan. Nemo audebat dubitare quòd ipse esset. Tanta enim erat euidentia veritatis, vt eorum non solum negare sed nec dubitare quidem vllus auderet, quoniam si quisquam dubitaret vtique interrogaret. Chrys. Vel hoc dicit: quia de reliquo non similiter confidebant ei loqui vt prius, sed cum silentio & reuerentia multa sedebant attendentes in eum & formam quidem alteratam videntes & multa admiratione plenam valde stupefacti volebant interrogare. Sed formido in hoc quòd sciebant quòd dominus est detinebat interrogationem: & solùm comedebant quæ eis dabat cum priori potestate: hic autem non respicit in cęlum, neque humana illa facit ostendens quoniam

conde

condescensionis gratia fiebant. vnde subditur: *Et venit Iesus, &c.* Aug. Mysticè autem piscis assus Christus est passus. Ipse est & panis qui de cælo descendit: hic incorporatur ecclesia ad participádum beatitudinem sempiternam, propter hoc dictum est, *Afferte de piscibus quos apprehendistis nunc*, vt omnes qui hanc spem gerimus per illum septenarium numerum discipulorum per quem potest in hoc loco nostra vniuersitas intelligi figurata tanto sacramento nos communicare nossemus & eidem beatitudini sociari. Grego. Per hoc etiam quod septem discipulis vltimum conuiuium celebrat, eos tantummodo qui septiformi gratia sancti spiritus pleni sunt futuros secum in æterna refectione denuntiat: septem quoque diebus omne hoc tempus euoluitur: & sæpe septenario numero perfectio designatur. Illi ergo vltimo conuiuio de præsentia veritatis epulátur: qui nunc perfectionis studio terrena transcendunt. Chry. Quia verò non continuò cum eis conuersabatur neque similiter vt prius, subdit euangelista, dicens: *Hoc iam tertiò* manifestatus est Iesus discipulis suis cùm resurrexisset à mortuis. Aug. Quod non ad ipsas demonstrationes, sed ad dies referre debemus, id est, primo die cùm resurrexisset: & post dies octo quando Thomas vidit & credidit & hoc die quãdo hoc de piscibus fecit: & deinde & quoties voluit vsque ad diem quadragesimum quo ascendit in cælum. Aug. de con. euan. Inuenimus autem apud quatuor euangelistas decies commemoratum dominum visum esse post resurrectionem, semel ad monumẽtum à mulieribus, iterum eisdem regredientibus à monumento in itinere, tertiò Petro, quartò duobus cũtibus in castellum, quintò pluribus in Hierusalem vbi erat Thomas, sextò vbi vidit eum Thomas, septimò ad mare Tyberiadis, octauò omnibus vndecim in monte Galiææ secundum Matthæum. Nonò vt dicit Marcus nouissimè recumbentibus, quia iam non erant in terra cum illo conuiuaturi, decimò ipso die ascensionis non iam in terra sed eleuatum in nube.

S. IO. CHRYSOSTOMI
Episcopi Constantin. in superius Euang. *Homil.*

In Hom. 86. in Ioan.

Postea manifestauit se iterum discipulis ad mare Tyberiadis. Vides non semper cum eis esse, vt ante passionem? Apparuit vesperi, & abiit, & post octo dies iterum, inde ad mare, & iterum cum multo timore. Quid autem significat, *manifestauit?* vt ostendat, quòd non nisi ex permissione videbatur propterea quòd incorruptibile corpus erat, & immortale: Sed cur meminit loci? Vt iam metum eos deposuisse ostenderet, quòd iam conuersarentur. Non enim amplius domi se continebant, sed in Galilæam ierant, ad declinandum Iudæorum periculum. *Venit ergo Simon piscatum.* Cùm enim non frequenter Iesus cum eis versaretur, neque adhuc spiritus datus esset: neque haberent quid facerent, ad artem suam redierant. Et erant simul Petrus, & Thomas, & Nathanaël, qui à Philippo vocatus erat, & filij Zebedæi, & alij duo. Cùm ergo nihil haberent quid facerent, piscatum se contulerunt, & noctu, quoniam formidabant. Lucas non hoc, sed aliud meminit. Alij autem discipuli vnà sequebantur: volebant enim simul & esse, & videre veritatem, & ocium suum bene disponere. Laborant ergo, & laborantibus adstitit Iesus, neque continuò cognitus est, vt in sermonem prorumperent. *Dicit ergo eis; Nunquid pulmentarium habetis?* Adhuc more hominis loquitur, ac si empturus esset aliquid ab eis. *Cùm illi abnuerent, iussit vt in dexteram rete iacerent, iecerunt, & cæperunt.* Cùm autem eum cognouissent, proprios mores referunt Petrus, & Ioannes: ille feruentior, hic altior erat: ille vehementior, hic perspicacior: ideo Ioannes prior agnouit Iesum. Petrus prior ad eum properauit, neq; enim parua erant signa. Quænam? Primum, quòd multos cepissent pisces, inde quòd non scinderetur rete: præterea quòd, priusquàm descenderent, prunas viderint, & piscem impositum, & panem, quæ nox ex subiecta materia fecerat, vt propter quandam dispensationem fecit ante crucem. *Vt ergo cognouit eum, omnibus reiectis, & piscibus, & reti, succinxit se Petrus.* Vides & reuerentiam, & desiderium? Atqui ducentis quasi cubitis aberant, non tamen naui appellere expectauit, sed natando ad Iesum venit. Quid ergo Iesus? *Venite, & prandete* (inquit.) *Et nemo audebat eum interrogare.* Iam enim solitam fiduciam habebant, neque ad eum loqui audebant, sed silentio, metúque, & reuerentia in eum intenti, discubuerunt: norant enim dominum esse, ideo non interrogarunt quisnam esset. Et cùm formam mutatam, & horroris plenam viderent, admodum erant perterriti, volebántque de ea interrogare: sed & metus, & quòd norant non alium esse, eos ab interrogando cohibuerunt, & tantùm comederunt, quæ ipse immensa potentia sua parauerat. Hic non amplius in cælum suspicit, neq; hominem agit, ostendens illa permissionis gratia fecisse: & quòd non frequenter cum discipulis esset, neque similiter dicit. *Hoc iam tertiò manifestatus est Iesus cum discipulis, cùm resurrexisset à mortuis.* Et iubet vt reliquias accipiant, vt id imaginationem non esse demonstraret: sed hoc in loco dicit Christum cum discipulis manducasse, Lucas autem simul manducasse dicit. Quomodo autem nostrũ est dicere. Modo quodam per quàm mirabili hæc facta sunt, non quòd natura cibis amplius indigeret, sed ad resurrectionis veritatem demonstrandam, ita permisit fortasse. His verbis conflagratis, & qui cum Iesu tunc fuerunt, & qui futuri sunt, in communi resurrectione beatos ducitis, Admitamur ergo pro viribus, vt faciem eius admirabilem intueamur: nam, si nunc hæc audiendo ita flagramus, & illis temporibus quibus in terra versatus est fuisse, vocem audisse, faciem vidisse, allocutum esse, tetigisse, ei ministrasse desideramus: considera qualis visu futurus sit, non in corpore amplius mortali, neque humana disponens, sed angelis constipatus, cùm nos quoq; immortali corpore eum videbimus, & summa fruemur fœlicitate, quæ omnem sermonem exuperat. Quare admitamur, ne tanta excidamus gloria: neque enim difficilè est, modò velimus, neque onerosum, si attenderimus. Nam, si sustinebimus, & conregnabimus, hoc est, si tribulationes feremus, si persecutiones, si arcta via ambulabimus, arcta enim natura, & laboriosa est, nostra autem electione leuis, spe futurorum. Id enim, quod in præsenti momentaneum est, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitatem æternam gloriæ pondus operatur in nobis, non contemplantibus

Luc. 24.

2. Tit. 2.

plantibus nobis, quæ videntur, sed ea, quæ non videntur. Dirigamus ergo oculos in cælum, & illa semper imaginemur bona, atque inspiciamus: in quibus si semper versabimur, neque bona huius mundi nos allicient, neque mala molestè feremus, sed & hæc, & similia omnia deridebimus, & nihil nos aut seruos, aut superbia elatos facere poterit, modò hoc semper desiderium propagemus, si illam dilectionem intuebimur. Et quid dico præsentibus malis nos dolituros? Imò ne visuros quidem ea putamus. Tantus enim est amor, vt non præsentes tantùm, sed absentes, quos diligimus, quotidiè cernere videamur: magna nanque dilectionis vis. Omnia negligit, vt dilecto animum colliget: si ita Christum diligeremus, humana omnia vmbra, omnia imago, omnia nobis

Rom. 8. somnium viderentur: dicemus & nos; Quis nos separabit à charitate Christi, tribulatio, an angustia? Non dixit pecunias, aut diuitias, aut formam: hæc enim vilissima sunt, & ridicula: sed, quæ grauia videntur, posuit. Fames, persecutiones, mortes, quæ ille vt nullius momenti contempsit. Nos autem propter pecunias vitam contemnimus, & lucem recusamus. Et Paulus quidem, non mortem, non vitam, non præsentia, non futura, non aliam creaturã, diuinæ præponit dilectioni: nos, si vel parum auri videmus, eius cupiditatibus incendimur, & diuinas leges pessundamus. Quod si hæc dictu non ferenda sunt, longè minus factu: & quod graue est auditu horrescimus, re ipsa minimè: sed facilè iuramus, peieramus, rapimus, vsuras exigimus, continẽtiam negligimus, à vera oratione desistimus, plurima præceptorum transgredimur, & pecuniarum gratia membra nostra omnino contemnimus. Nam, qui pecunias amat, innumeris malis proximum, & seipsum cum illo afficit, etenim irascetur facilè, maledicet, stultum appellabit, peierabit, neque veteris legis modum

Matth. 5. seruabit. Non enim diligit proximum, qui aurum diligit. Atqui nos & inimicos propter cælorum regnum amare iubemur. Quomodo ergo id consequi poterimus? Nam, si vetera præcepta implentes, nõ erit nobis ad regnum aditus, nisi abũdauerit iustitia nostra plusquàm illorum: si illa transgrediemur, quis nobis erit excusationi locus? Amator pecuniarum non modò inimicos non diligit, sed amicos inimicorũ loco habebit. Et quid amicos dico? Ipsam sæpenumero naturam ignorat amator pecuniarum, neque cognationem nouit, neque consuetudinis recordatur, non reueretur ætatem, nullum habet amicum, sed omnes odit, & in primis seipsum: non tantùm, quoniam perdit animam suam, sed quoniam innumeris solicitudinibus, laboribúsque, atque miseriis distrahitur. Etenim peregrinationes, odia, pericula, insidias, & alias huiusmodi subit calamitates, hac duntaxat gratia, vt malorum radicem secum habeat, & multas numeret pecunias. Quid hoc morbo grauius? omnibus priuatur deliciis, omni voluptate: multum gloriæ, multum honoris amittit. amator pecuniarum multos formidat, multos habet accusatores, inuidos, calumniatores, insidiatores: qui ab eo iniuriam acceperant, oderunt, vt pote offensi, qui minus, timore ne offendantur, & offensorum misericordia illum vt hostem obseruant, & cauent. Maiores, potentioréque indignantes, & pauperum misericordia, & liuore similiter, vt inimicos odio habent. Et quid homines dico? Quum Deum inimicum habeat, quid spei reliquum ei fuerit? quid consolationis? Amator pecuniarum his vti minimè potest, sed seruus, & custos est, nõ dominus: augere eas semper contendit, nunquam erogare vellet. Eum contemplare, & omnium pauperum pauperiorem iudicas, nulla cupiditate cõtentus est. Atqui pecuniæ non vt custodiamus, sed vt vtamur, inuentæ sunt. Quòd si eas aliis defossuri sumus, quid nobis est miserius, qui vndique congregare inhiamus, vt clausas teneamus, & communem vsum auferamus? Est & alter morbus, neque hoc minor: hi certè defodiunt: illi in ventrem, voluptatem, atq; ebrietatem inimicè omnia conferunt, & sibiipsis luxuriæ supplicium parant: alij, parasitis, & adulatoribus largiuntur: hi in ludis, & meretricibus, hi aliis huiusmodi dispendiis profundunt: hoc pacto innumeras sibi ad gehennam vias sternunt: recta ad cælum derelicta, quæ non lucrum tantùm, sed & voluptatem prædictis longè maiorem affert. Qui meretricibus dat, ridiculus, & infamis est, & multos sibi inimicos parat, & breuẽ voluptatem, vel nullam potius. Quæcunque det alienis mulieribus, ex his nulla gratia habebitur. *Prouerb. 30.* Vas enim contritum est domus aliena. Præterea mulieribe genus temerarium est, & inferno eius similatur cupiditas: illi enim mulieris amorem Salomon cõparauit: tunc cessat, quum omnibus rebus amantem spoliauit: imò nec tunc quidem, sed magis cõuiciatur, & insultat iacenti, cúmque maiorem in modum ridet, & tot eum malis circunuenit: quæ nullo pacto narrari possent. At sanorum voluptas minimè talis est: nullum inualem habet, sed omnes congratulantur, & plaudunt: & qui beneficia acceperunt, & qui collata viderũt, nulla ira, nulla tristitia, nullus pudor, aut ignominia eius animũ expugnat: sed multa conscientiæ lætitia, multa futurorum spes, clara gloria & splendor, & quod maximum est, Dei beneuolentia, & securitas: nullum præcipitium, nulla suspicio, sed trãquillissimus portus. Quibus omnibus cognitis, voluptatem voluptati comparãtes, meliora eligamus, vt futura consequamur, gratiâ, & benignitate Domini nostri Iesu Christi, cum quo patri gloria simul, & spiritui sancto, in secula seculorum, Amen.

S. AVGVST. EPISCOPI
Hippon. in superius Euang. *Homil. 1.*

Extract. 122. in Ioan.

Postea manifestauit se iterum Iesus ad mare Tyberiadis, manifestauit autem sic. Erant simul Simon Petrus & Thomas, qui dicitur Didymus, & Nathanael, qui erat à Chana Galilææ, & filij Zebedæi, & alij ex discipulis eius duo. Dicit Simon Petrus: Vado piscari: dicunt ei, Venimus & nos tecum. Quæri solet de hac piscatione discipulorum, cur redierint Petrus, & filij Zebedæi ad id, quod fuerunt priusquam à domino vocarentur, erant enim piscatores quando eis dixit, Venite post me, & faciam vos fieri pi- *Matth. 4.* scatores hominum. Tunc eum quippe illi secuti sunt, vt magisterio eius relictis omnibus adhærerent, intantum vt cum ab eo dives ille tristis abscederet, cui ipse dixerat, Vade, vende quæ habes, *Matth. 19.* & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo, & veni sequere me: diceret ei Petrus, Ecce nos dimisimus omnia, & secuti sumus te. Quid est ergo, quòd

go,quòd nũc quasi apostolatu relicto,fiunt quod
fuerunt, & quod dimiserant, repetunt, tanquam
Luc.9. obliti quod audierant: Nemo mittens manum
super aratrum,& respiciens retro,aptus est regno
cælorum? Quod si fecissent defuncto Iesu, prius-
quam resurrexisset à mortuis, quod quidem non
poterant,quoniam dies quo crucifixus est, totos
eos tenebat attonitos,vsque ad eius sepulturam,
quæ ante vesperam facta est. Sequens autem dies
erat sabbati, quando eis morem patrium seruan-
tibus operari vtique non licebat. Tertio verò die
dominus resurrexit, eósque reuocauit ad spem,
quam de illo non habere iam cœperant:tamen si
tunc fecissent, putaremus eos illa, quæ animos
eorum occupauerat desperatione fecisse: nunc
vero post eum sibi de sepulchro redditũ viuum,
post oblatam suis oculis & manibus, non solum
videndam, verumetiam tangendam, atque pal-
pandam rediuiuæ carnis euidentissimam verita-
tem, post inspecta vulnerum loca,vsque ad Apo-
stoli Thomæ confessionem,qui se aliter creditu-
rum non esse prædixerat, post acceptum eius in-
sufflatione spiritum sanctum, post verba in suas
aures eius ore prolata. Sicut misit me pater, &
ego mitto vos,quorum remiseritis peccata,remit
tuntur eis:& quorum retinueritis, retenta sunt?
subito fiunt sicut fuerant, non hominum,sed pi-
scium piscatores. His ergo quos hoc mouet re-
spondendum est, non eos fuisse prohibitos arte
sua,licita scilicet atque concessa victum necessa-
rium quęrere,sui apostolatus integritate seruata,
si quando vnde viuerent aliud non haberent:nisi
forte quispiam putare audebit, aut dicere, Apo-
Matth.19. stolum Paulum non pertinuisse ad eorum perfe-
2.Thes.4. ctionem qui relictis omnibus, Christum secuti
sunt, quoniam ne quenquam eorũ grauaret qui-
bus Euangelium prædicabat, suum victum suis
manibus transigebat,vbi magis impletũ est,quod
1.Cor.15. ait; Plus omnibus illis laboraui:& adiunxit:Non
autem ego, sed gratia Dei mecum: vt hoc quoq;
appareat Dei gratiæ deputãdum, quod & animo
& corpore poterat vsque adeo plus illis omnibus
laborare, vt neque cessaret ab Euangelio prædi-
cando,neque tamẽ ex Euangelio sicut illi susten-
taret hanc vitam, cum id per tot gentes, in qui-
bus Christi nomen non fuerat prophetatũ, mul-
to latius atque fertilius seminaret. Vbi ostendit
ex Euangelio viuendi, hoc est, victum habendi,
non necessitatem Apostolis impositam, sed po-
1.Cor.9. testatem datam. Quam potestatem commemo-
rat idem Apostolus dicens:Si nos vobis spiritalia
seminauimus, magnum est, si vestra carnalia me-
tamus? Si alij potestatis vestræ participes sunt,
non magis nos? Sed non sumus, inquit, vsi hac
potestate.Et paulò post: Qui altario seruiunt,in-
quit,altario compartiuntur:sic & dominus ordi-
nauit his, qui Euangelium annunciant de Euan-
gelio viuere: ego autem nullo horum vsus sum.
Satis igitur apertum est, non imperatum, sed in
potestate Apostolis positum, vt aliunde non vi-
uerent,nisi ex Euangelio, & ab eis quibus Euan-
gelium prædicando spiritalia seminabant,carna-
lia meterent, hoc est carnis huius sustentaculum
sumerent,& tanquam milites Christi,stipendium
debitum acciperent, sicut à prouincialibus Chri
sti:vnde idem ipse miles egregius paulo superius
de hac re dixerat:Quis militat suis stipendiis vn-
Ibidem. quam? Quod tamen ipse faciebat,quia plus illis
omnibus laborauit. Si ergo beatus Paulus vt ea 1.Cor.15.
potestate, quam profecto cum cæteris Euangelij
prædicatoribus habebat,non cum cæteris vtere-
tur,sed suo stipendio militaret,ne gentes à nomi-
ne Christi penitus alienas doctrina eius quasi ve-
nalis offenderet, aliter educatus,artem,quam nõ
nouerat,didicit,vt dum suis manibus transigitur
doctor, nullus grauaretur auditor:quanto magis
beatus Petrus, qui iam piscator fuerat, quod no-
uerat fecit,si ad præsens illud tempus aliud vnde
viueret,non inuenit? Sed respondebit quispiam: Matth.6.
Et cur non inuenit, cum dominus promiserit di-
cens: Quærite primum regnum Dei,& iustitiam
eius, & hæc omnia apponentur vobis. Prorsus
etiam sic dominus quod promisit impleuit: nam
quis alius pisces,qui caperentur,apposuit,qui nõ
ob aliud credendus est eis ingessisse penuriam,
qua compellerentur ire piscatum,nisi dispositum
volens exhibere miraculum,vt simul & prædica-
tores Euangelij sui pasceret,& ipsum Euãgelium
tanto sacramento,quod erat de numero piscium,
commendaturus augeret? De qua re etiam nos
quod ipse apposuerit, dicere iam debemus, Dicit
ergo Simon Petrus: Vado piscari. Dicunt ei, qui
cum illo erant, venimus & nos tecum. *Et exierũt*
& ascenderunt in nauim, & illa nocte nihil prendide-
runt. Mane autem iam facto stetit Iesus in littore,&c.
Hoc est magnum sacramentum in magno Ioan-
nis Euangelio,& vt vehementius commendare-
tur,loco vltimo scriptum. Quòd ergo septem di-
scipuli fuerunt in ista piscatione, Petrus & Tho-
mas,& Nathanael,& duo filij Zebedæi,& alij di-
scipuli eius duo,quorũ nomina tacentur, isti suo
septenario numero finem significant temporis:
vniuersum quippe septem diebus voluitur tem-
pus. Ad hoc pertinet quòd mane facto Iesus ste-
tit in littore, quia etiam littus finis est maris, &
ideo finem significat seculi. Eundem finem seculi
ostendit,& quod Petrus rete traxit in terram,hoc
est in littus. Quod ipse dominus aperuit,vbi alio
quodam loco de sagena in mare missa similitudi-
nem dedit,& eam trahunt,inquit,ad littus.Quod Matth.13.
littus quid esset,exponens ait:Sic erit in consum-
matione seculi. Sed illa verbi est, non rei gestæ
parabola. Re autem gesta sicut hoc loco qualiter
in seculi fine futura sit,ita dominus alia piscatio-
ne significauit Ecclesiam qualiter nunc sit.Quòd
autem illud fecit in initio prædicationis suæ,hoc
vero post resurrectionem suam, hic ostẽdit illam
capturam piscium, bonos & malos significare,
quos nunc habet Ecclesia: istam vero tantum-
modo bonos,quos habebit in æternum,comple-
ta in fine huius seculi resurrectione mortuorum:
denique ibi Iesus non sicut hic in littore stabat,
quando iussit pisces capi:sed ascendens in vnam
nauim,quæ erat Simonis, rogauit eum vt à terra
reduceret pusillum, & in ea sedens docebat tur-
bas. Vt cessauit autem loqui, dixit ad Simonem: Luc.5.
Duc in altum, & laxate retia vestra in capturam.
Et illic quod captum est pisciũ in nauiculis fuit,
non sicut hic rete extraxerunt in terram. His si-
gnis & si qua alia poterunt reperiri, ibi Ecclesia
in hoc seculo, hic vero in fine seculi figurata est:
ideo illud ante, hoc autem post resurrectionem
Domini factum est, quia ibi nos Christus signifi-
cauit vocatos, hic resuscitatos. Ibi retia non mit-
tuntur in dexteram, ne solos significent bonos,
nec in sinistram,ne solos malos,sed indifferenter,
laxate,

laxate,inquit,retia vestra in capturam,vt permix-
tos intelligamus bonos & malos: hic autem, in-
quit, mittite in dexteram nauigij rete,vt signifi-
caret eos qui stabant ad dexteram solos bonos.
Ibi rete propter significanda schismata rumpe-
batur:hic vero quoniam tunc in illa summa pace
sanctorum nulla erunt schismata, pertinuit ad
Euangelistam dicere, *& cum tanti essent*, id est,
tam magni, *non est scissum rete*, tanquam illud re-
spiceret,vbi scissum est,& in illius mali compara-
tione commendaret hoc bonum. Ibi capta est
multitudo piscium tãta, vt impleta duo nauigia
mergerentur, id est, in submersionem premerẽ-
tur:non enim mersa sunt, sed tantum periclitata.
Vnde enim existunt in Ecclesia tanta, quæ gemi-
mus, nisi cum tantæ multitudini obsisti non po-
test, quæ ad submergendam propemodum di-
sciplinam intrat, cum moribus suis à sanctorum
itinere penitus alienis? Hic autem miserunt rete
in dexteram partem, & iam non valebant illud
trahere præ multitudine piscium. Quid est, iam
non valebant illud trahere,nisi quia illi qui per-
tinent ad resurrectionem vitæ, id est, ad dexterã,
& intra Christiani nominis retia defunguntur,
non nisi in littore, id est,in fine seculi cum resur-
rexerint,apparebunt? Ideo non valuerũt sic tra-
here retia,vt in nauem refunderent quos ceperãt
pisces, sicut de illis omnibus factum est, quibus
rete diruptum, & nauiculæ pressæ sunt. Habet
autem istos dextros ecclesia post finem vitæ hu-
ius in somno pacis, velut in profundo latentes,
donec ad littus rete perueniat quò trahebatur,
quasi à cubitis ducentis. Quod autem illic dua-
bus nauiculis propter circuncisionem & præpu-
tium, hoc isto loco ducentis cubitis existimo fi-
guratum, propter vtriusque generis electos, &
Alludit ad veterem numerandi morem per digitos. circuncisionis & præputij, tanquam centum ad
centum, quia in summa centenarij numerus ad
dexteram transit. Postremo in illa piscatione nu-
merus piscium non exprimitur, tanquam illud
Psal.39. ibi fiat quod prædictum est per Prophetam: An-
nunciaui,& locutus sum,multiplicati sunt super
numerum.Hic vero non sunt aliqui super nume-
rum,sed certus est numerus cẽtum quinquagin-
tatres:cuius numeri ratio domino adiuuante red-
denda est, si enim numerum constituamus, qui
Deuteron.9. legem significet, quid erunt nisi decem? Decalo-
gum quippe legis,id est,decem notissima illa præ
cepta digito Dei duabus lapideis tabulis primum
fuisse conscripta, certissimum nobis est. Sed lex
quando non adiuuat, gratia præuaricatores facit,
2.Cor.3. & tantummodo in litera est. Propter hoc enim
maxime ait Apostolus:Litera occidit,spiritus au-
tem viuificat.Accedat ergo ad literam spiritus,ne
occidat litera,quem non viuificat spiritus,sed vt
operemur præcepta legis,non viribus nostris,sed
munere saluatoris. Cum autem accedit ad legem
gratia, id est, ad literam spiritus, quodammodo
denario numero additur septenarius.Isto quippe
numero,id est,septenario, significari spiritum san
ctum, aduertenda literarum sacrarum documen-
ta testantur. Nempe enim sanctitas vel sanctifi-
Ioan.4. catio ad sanctum propriè pertinet spiritum:vnde
cum & pater spiritus sit,& filius spiritus sit,quo-
niam Deus spiritus est,& pater sanctus, & filius
sanctus sit, proprio tamen nomine amborũ spi-
ritus vocatur spiritus sanctus. Vbi ergo primum
in lege sonuit sanctificatio, nisi in die septimo?
Non enim sanctificauit Deus diem primum in
quo fecit lucem,aut secundum in quo firmamen-
tum,aut tertium in quo discreuit mare à terra, &
terra herbam,lignúmque produxit,aut quartum
in quo sydera sunt creata, aut quintum in quo
animalia, quæ in aquis viuũt,& in aëre volitant,
aut sextum, in quo terrestris anima viua & ipse
homo: sed sanctificauit diem septimum, in quo
requieuit ab operibus suis. Conuenienter igitur Gene.2.
septenario numero significatur spiritus sanctus.
Esaias etiam Propheta: Requiescet,inquit, in eo Esa.11.
spiritus Dei, cúmque deinceps commendans o-
pere,vel numero septenario: Spiritus,inquit, sa-
pientiæ,& intellectus,spiritus consilij,& fortitu-
dinis,spiritus scientiæ, & pietatis, impleuit illum
spiritu timoris Dei. Quid in Apocalypsi? Nónne Apocal.3.
septem spiritus Dei dicuntur,cum sit vnus,atque 1.Cor.11.
idem spiritus,diuidens propria vnicuique prout
vult? Sed operatio septenaria vnius spiritus sic
appellata est ab eodem spiritu, qui scribenti af-
fuit, vt septem spiritus dicerentur. Cum itaque
legis denario spiritus sanctus per septenariũ nu-
merum accedit fiunt decem, & septem, qui nu-
merus ab vno vsque ad seipsum computatis om-
nibus crescens,ad centum quinquagintatres per-
uenit. Ad vnum enim si adijcias duo, fiunt vtiq;
tres, his si adijcias tres & quatuor, fiunt decem:
deinde si adijcias omnes numeros qui sequuntur
vsque ad decem & septem, ad supradictum nu-
merum summa perducitur,id est,si ad decem,quò
ab vno vsque ad quatuor perueneras,addas quin-
que,fiunt quindecim His addas sex,& fiũt viginti
vnum:his addas septem,& fiunt vigintiocto: his
addas octo, & nouem, decem, & fiunt quinqua-
gintaquinque: his addas vndecim & duodecim
& tredecim,& fiunt nonaginta vnum:his rursum
quatuordecim & quindecim & sedecim, & fiunt
centum trigintasex: huic numero adde illum qui
restat de quo agitur,id est,decem & septem,& pi-
scium numerus ille complebitur. Non ergo tan-
tummodo centum quinquagintatres sancti ad vi-
tam resurrecturi significantur æternam, sed millia
sanctorum ad gratiam spiritus pertinentium, quæ
gratia cum lege Dei tanquã cum aduersario con-
cordatur,vt viuificante spiritu litera non occidat:
sed quod per literam iubetur, spiritu adiuuante
compleatur,& si quid minus fit,remittatur. Om-
nes ergo ad istam gratiam pertinentes, hoc nu-
mero figurantur, hoc est, figurati significantur.
Qui numerus ter habet etiam quinquagenarium
numerum, & insuper ipsa tria propter mysteriũ
trinitatis. Quinquagenarius autem multiplicatis
septem per septem,& vnius adiectione comple-
tur: nam septies septẽ fiunt quadragintanouem.
Vnus autem additur, vt eo significetur vnũ esse, Act.2.
qui per septem propter operationem septenariã
demonstratur:& nouimus spiritum sanctum post
ascẽsionem Domini quinquagesimo die missum,
quem discipuli iussi sunt expectare promissum.
Non igitur frustra dicti sunt hi pisces, & tot &
tanti, id est,& centum quinquagintatres, & ma-
gni:sic enim scriptum est: *Et traxit rete in terram*
plenum magnis piscibus centũ quinquagintatribus. Cum Matth.5.
enim dixisset dominus: Non veni soluere legem,
sed implere, daturus vtique spiritum, per quem
lex posset impleri, tanquam septem additurus ad
decem, paucissimis verbis interpositis ait: Qui
ergo soluerit vnum de mandatis istis minimis,&

docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cælorum: qui autem fecerit & docuerit, magnus vocabitur in regno cælorum: iste ergo poterit pertinere ad numerum piscium magnorum. Minimus autem ille qui soluit factis quod docet verbis, in tali Ecclesia potest esse, qualem significat piscium prima illa captura, habentem bonos, & malos, quia & ipsa dicitur regnum cælorum, propter quod ait: Simile est regnum cælorum sagenæ missæ in mare, & ex omni genere piscium congreganti. Vbi vult intelligi etiam bonos & malos, quos dicit in littore, id est, fine seculi separandos: denique vt ostenderet istos minimos reprobos esse qui docēt bona loquendo, quæ soluūt male viuendo, nec quasi minimos in vita æterna futuros, sed omnino ibi non futuros, cum dixisset minimus vocabitur in regno cælorum, continuo subiecit: Dico enim vobis, quia nisi abundauerit iustitia vestra plus quam scribarum, & pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum. Isti sunt certe scribæ, & pharisæi, qui super cathedrā Moysi sedent, & de quibus ait: Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt, facere nolite: dicunt enim, & non faciunt, docent sermonibus quod soluunt moribus. Consequens est ergo, vt qui minimus est in regno cælorum, qualis nunc est ecclesia, non intret in regnum cælorum, qualis tunc erit ecclesia: quoniam docendo quod soluit, ad eorum societatem qui faciunt quod docent non pertinebit. Et ideo non erit in numero piscium magnorum, quoniam qui fecerit, & docuerit, magnus vocabitur in regno cælorum. Et quia hic magnus erit, ideo ibi erit vbi minimus ille nō erit, vsque adeo quippe ibi magni erunt, vt qui minor ibi est, maior sit eo quo hic nemo maior est: sed tamen qui hic magni sunt, id est, qui in regno cælorum vbi sagena congregat bonos & malos, faciunt bona quæ docent, ipsi erunt in illa regni cælorum æternitate maiores, quos isti ad dexteram & ad resurrectionem vitæ pertinentes indicant pisces. Sequitur de prandio domini cum istis septem discipulis, & de his quæ post prandium locutus est, ac de ipsius euangelij termino, vt Deus quod donauerit differamus: sed hoc non est isto sermone coarctandum.

Matth. 13.

Matth. 23.

EIVSDEM IN IDEM
Homilia 2.

Ex tract. 123. in Ioan.

IN eo quod tertio dominus post resurrectionem manifestauit se discipulis suis, beati Ioannis Apostoli Euangelium terminatur, in quo iam pertractauimus vt valuimus partem priorem, vsque ad eum locum vbi narratum est captos fuisse pisces centum quinquaginta tres à discipulis, quibus se demonstrauit, & cum magni essent, retia non esse rupta: deinde quæ sequuntur, consideranda sunt, & quantum adiuuat dominus, sicut res postulare videbitur, differenda. Peracta quippe illa piscatione, *Dicit eis Iesus; Venite prandete. Et nemo audebat discumbentium interrogare eum, tu quis es, scientes quia dominus est.* Si ergo sciebant, quid opus erat vt interrogarent? Si autem non opus erat, quare dictum est, *non audebant*, quasi opus esset, sed timore aliquo non auderent? Sensus ergo hic est, tanta erat euidentia veritatis, qua Iesus illis discipulis apparebat, vt eorum non solum negare, sed ne dubitare quidem vllus auderet: quoniam si quisquam dubitaret, vtique interrogare deberet: sic ergo dictum est, *nemo audebat eum interrogare, tu quis es.* Ac si diceretur, nemo audebat dubitare quod ipse esset. *Et venit Iesus & accepit panem, & dat eis, & piscem similiter.* Ecce dictum est etiam quid prandirent, de quo prandio aliquid suaue ac salubre dicemus & nos, si pascat & nos. Superius narratum est quòd isti discipuli quando descenderunt in terram, viderunt prunas positas, & piscem superpositū, & panem. Vbi non est intelligendum etiam superpositum panem fuisse prunis, sed tantum subaudiendum viderunt. Quòd verbum si repetamus eo loco, vbi subaudiēdum est, ita totum dici potest: viderunt prunas positas, & piscem superpositum, & viderunt panem. Vel ita potius, viderunt prunas positas, & piscem superpositum, viderunt & panem. Iubente etiam domino, attulerunt & de piscibus, quos ipsi ceperant, quod eos fecisse, quamuis à narrante Ioanne non esset expressum, tamen dominum fuisse non tacitum est: ait enim, *Afferte de piscibus, quos prendidistis nunc.* Et vtique iubente illo, eos non fecisse quis credat? Hinc ergo fecit prandium dominus illis septem discipulis suis, de pisce scilicet, quem prunis superpositū viderant, huic adiungens ex illis quos ceperant, & de pane quem nihilominus eos vidisse narratum est. Piscis assus, Christus est passus. Ipse est & panis viuus, qui de cœlo descendit: huic incorporatur Ecclesia ad participandam beatitudinem sempiternam, propter quod dictum est: *Afferte de piscibus quos prendidistis nunc*, Vt omnes, qui hanc spem gerimus, per illum septenarium numerum discipulorum, per quem potest hoc loco nostra vniuersitas intelligi figurata, tanto sacramento nos communicare nossemus, & eidem beatitudini sociari. Hoc domini prandium est cum discipulis suis, ad quod Ioannes Euangelium suum cum haberet de Christo alia multa, quæ diceret magna, vt existimo, ex rerum magnarum contemplatione concludit. Hic enim Ecclesia qualis in solis bonis futura est, significatur per capturā centum quinquagintatrium piscium, & eis, qui hæc credunt, sperant, diligunt, participatio tantæ beatitudinis per hoc prandium demonstratur. *Hoc iam tertio*, inquit, *manifestatus est Iesus discipulis suis, cum surrexisset à mortuis.* Quod non ad ipsas demonstrationes, sed ad dies referre debemus, id est, primo die cum resurrexerit, & post dies octo quando discipulus Thomas vidit & credidit, & hodie quando hoc de piscibus fecit. Post quot autem dies id fecerit, dictum non est: nam ipso primo die non est visus semel, sicut Euangelistarum omnium testimonia collata demonstrant: sed sicut dictum est: secundum dies numerandæ sunt manifestationes eius vt ista sit tertia. Prima quippe habēda est, eadémque vna propter vnum diem, quotiescunque se & quibuscunque die illo quo resurrexerit ostendit: secunda post dies octo, & hæc tertia, & deinde quoties voluit vsque ad diem quadragesimum, quo ascendit in cœlum, quamuis non scripta sunt omnia.

Supra tract. 122.

Ioan. 6.

EIVS

EIVSDEM IN IDEM
euang. Homil. 3.

Serm. 148. de tmp.

ET hodie lectio recitata est de his quæ facta sunt post resurrectionem domini, secundum Euangelistam Ioannem. Audiuit nobiscum charitas vestra dominum Iesum Christum ad mare Tyberiadis ostendisse se discipulis suis: & qui eos iam fecerat piscatores hominum, inuenit eos adhuc piscatores piscium. Per totam noctem nihil ceperunt, viso autem domino, & eo iubente, retia mittentes ceperunt quantum numerum audistis. Nunquam hoc dominus iuberet, nisi aliquid significare vellet, quod nobis nosse expediret. Quid ergo pro magno potuit ad Iesum Christum pertinere, si pisces caperentur, aut si non caperentur? Sed illa piscatio, significatio nostra erat. Recolamus ergo vobiscum duas istas piscationes discipulorum factas esse iubente domino Iesu Christo, vnam ante passionem, alteram post resurrectionem, in his ergo duabus piscationibus tota figuratur Ecclesia, & qualis modo, & qualis erit in resurrectione mortuorum. Modo habet enim sine numero multos bonos, & malos, post resurrectionem autem habebit certo numero solos bonos. Recordamini ergo primam piscationē, *Luc. 5.* vbi videamus Ecclesiam qualis est, isto tēpore. Dominus Iesus inuenit discipulos suos piscantes quando primum eos vocauit vt sequerētur eum. Tunc tota nocte nihil ceperunt: Eo autem viso, audierunt ab illo, mittite retia. Domine, inquiūt, per totam noctem nihil cepimus, sed ecce in verbo tuo mittimus. Miserunt, iubente omnipotente. Quid potuit aliud fieri, nisi quod ille voluisset? Sed tamen eodem ipso facto, aliquid nobis vt dixi quod nosse expediat significare dignatus est. Missa sunt retia. Adhuc dominus nondum erat passus, nondum resurrexerat, missa sunt retia, ceperunt tātum piscium, vt duo nauigia implerentur, & ipsa retia eadem piscium multitudine scinderentur. *Mar. 1. Luc. 5.* Tunc illis dixit, Venite, & faciam vos piscatores hominum. Acceperunt ab illo retia verbi Dei, miserunt in mundum tanquam in mare profundum, ceperunt quantam multitudinem Christianorum cernimus, & miramur. Duo autē illa nauigia, duos populos significabant, Iudæorum, & gentium, synagogæ, & Ecclesiæ, circumcisionis, & præputij. Illorum enim duorum nauigiorum tanquam duorum parietum de diuerso veniētium, lapis angularis est Christus. Sed quid audiuimus? Ibi premebantur nauigia præ multitudine, sic fit modo, multi Christiani, qui male viuunt, Ecclesiam premunt. Parum est quia premunt, & retia dirumpunt. Nam, si non essent retia scissa, schismata non essent commissa. Transeamus ergo ab ista piscatione quam toleramus, & ad illam veniamus. Ardenter optamus, & fideliter exoptamus. Ecce dominus mortuus est, sed resurrexit, apparuit ad mare discipulis suis, iubet eos retia mittere. Non quomodocunque intendite. Nam in prima piscatione nō illis dixit, Mittite retia in dexteram aut sinistram. Ne soli mali vel soli boni significarentur si diceret, in dexterā ideo non dixit, vel in sinistrā, quia permixti erant capiendi boni cum malis. Iam modo post resurrectionem qualis erit Ecclesia audite, discernite, gaudete, sperate, comprehendite. *Mittite*, inquit, *retia in dexteram partem.* Iam dexteri capiūtur, nulli mali timeātur. Scitis enim qui dixit se separaturum esse oues à dexteris, dicturum: Accipite regnum: Ecce vnde mittit retia? In dexterā partem miserunt, ceperunt, certus est numerus, nemo est ibi super numerum. Modo autem quanti super numerum accedunt ad altare, qui in populo Dei videntur, & in libro vitę non scribuntur. Ibi ergo certus numerus est. De quibus piscibus & vos esse affectate, non audiendo tantum, & laudando: sed intelligendo, & bene viuendo. Mittuntur ergo retia, capiuntur pisces magni. Quis est enim ibi tunc paruus, quando erunt æquales angelis Dei? Capiuntur ergo pisces magni, centum quinquaginta & tres. Dicet mihi aliquis. Et tot erunt sancti? Absit à nobis, vt tantam paucitatem esse sanctorum, & in illo regno futurorum etiam de sola ista Ecclesia suspicemur. Certus numerus erit: sed millia millium erūt de populo Israëlitico. Ioannes sanctus in Apocalypsi de solo populo Israël duodecies duodena millia dicit futuros, qui se cum mulieribus nō coinquinauerūt, virgines enim permanserunt. At vero de cæteris gentibus vēire dicit cum stolis albis tanta millia hominum, quæ numerare nemo potest. Aliquod ergo signum vult iste numerus, & anniuersaria solennitate sermonis huius commemorare vobis debeo, quod omni anno soletis audire. Centum quinquaginta & tres pisces, numerus est significans millia millium sanctorum, atque fidelium. Quare ergo isto numero tot millia, quæ futura sunt in regno cœlorum, dominus significare dignatus est? Audite quare. Scitis legem datam esse per Moysem populo Dei, & in ipsa lege præcipuū commemorari decalogum, id est, decem præcepta legis. Quorum est vnum præceptum de colendo vno Deo, secundum præceptum de obseruatione sabbati, quod Christiani spiritaliter obseruant, Iudæi carnaliter violant. Ista tria præcepta ad Deum pertinent, reliqua septem ad homines, propter illa duo principalia, Diliges dominum Deum tuum in toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & diliges proximum tuum tanquam teipsum. In his duobus mādatis, tota lex pendet, & prophetæ. Quia ergo duo sunt ista præcepta in illo decalogo, tria pertinent ad dilectionem Dei, & septem ad dilectionem proximi. Quæ sunt septem pertinentia ad hominem? Honora patrem tuum, & matrem, non mœchaberis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dixeris, non cōcupisces vxorem proximi tui, non concupisces rem proximi tui. Hæc decem præcepta nemo implet viribus suis, nisi adiuuetur gratia Dei. Si ergo legem nemo implet viribus suis, nisi Deus adiuuet spiritu suo, iam recolite quemadmodum spiritus sanctus septenario numero commendatur sicuti sanctus Propheta dicit, implendum hominem spiritu Dei sapientiæ, & intellectus, consilij, & fortitudinis, scientiæ, & pietatis, spiritu timoris Dei. Istæ septē operationes commēdant septenario numero spiritum sanctum, qui quasi descendens ad nos incipit à sapientia, finit ad timorem. Nos autē ascendentes incipimus à timore, perficimur in sapientia: Initium enim sapientiæ timor domini. Si ergo spiritu opus est, vt lex possit impleri, accedant septem ad decem, fit numerus decem & septem. Si computes ab vno vsque ad decem, & septem,

Matth. 22. Ioan. 21.

Apoc. 14.

Exod. 20.

Matth. 22.

Esa. 11.

Eccles. 1.

fiunt centum quinquaginta & tres. Non opus est omnia annumerare, apud vos numerate, sic cõputate, vnum & duo & tria & quatuor sunt decem. Quomodo decem sunt vnum & duo & tria & quatuor, sic adde cæteros numeros vsque ad decem & septem, & inuenis numerum sacratum fidelium, atque sanctorum in cælestibus cum domino futurorum.

S. CYRILLI EPISCOPI *Alexand. superioris Euang. expositio.*

Postea manifestauit Iesus se, &c. Tertio iam dominus libere discipulis apparet, vt fidem eorum inuicta firmitate roboret. Nam, qui sæpius viderunt, quomodo ab omni ambiguitate remoti, veri etiam aliis pietatis doctores non efficientur?

Matth.4. Exiit ergo Petrus piscatum, concurrunt autem etiam cæteri, Christo forsan ita dispensante, qui, quando ad apostolatum eos vocauit, venite, inquit, post me, & faciamvos piscatores hominum: quod modo ex hac re quasi à signo quodam cito futurum significauit. Nam discipuli quidam tota nocte laborantes nihil comprehendunt: sole autem iam oriente, stetit Iesus in littore, interrogánsque nunquid ceperint, quibus nihil omnino cepisse respondentibus, iussit in dexteram nauis partem retia mittere. Illi vero, quamuis tota nocte frustra laborassent, quamuis ignorarẽt dominum ipsum esse, in tuo tamen nomine, responderunt, id faciemus. Quo facto, mirabilis quædam piscium multitudo capta est. Hæc euãgelista. Verum, quoniam modo dicebamus hac re significatum à domino fuisse, cito iam futurum, quod illis prædixit, quia piscatores hominum erunt, age, inuestigatis singulis, nonnullas spiritalis speculationis causas legentibus præbeamus: da enim, in-

Prouer.9. quit, sapienti causam, & sapientior erit. Ea igitur ex re, quod tota nocte frustra laborassent, significari putamus, quia prædicatione priscorum nemo persuasus omnino Deo adhęsit, aut adeò pauci vt neminem id fecisse non iniuria dicere possimus: nulli enim pauciſſimi ad vniuersum orbem collati videntur. Quid igitur prohibuit, aut quid faciebat, vt prædicatio illorum fructũ non afferret? nox erat, mentalésque (vt ita dicam) tenebræ animi oculos obfuscabant, & error dæmoniacus

Psal.13. à veritatis cognitione abducebat, nemo enim erat, qui faceret bonum, nemo vsque ad vnum: sed omnes declinauerũt, simul inutiles facti sunt. Nam ipse quoque Israel, quem Moses fuit piscatus, vmbris, & figuris institutus, ad perfectionem venire non poterat. Cultus enim Dei, qui per figuras erat, non fuit Deo acceptus: quod facile intelligitur, quia sacrificia, & sanguinem, & omne oblationis genus terrestre, ac corporeum repulit

Hiere.6. dicens. Ad quid mihi cinnamomum, & incensum à longinqua terra offertis? holocausta vestra non sunt mihi grata, & sacrificia vestra non delectant me. Hæc dicimus, nõ legem accusantes, sed significantes, quia cum creator omnium Deus ad solam euangelicæ pulchritudinem disciplinę respiceret, etiam qui per legem vmbris, atque figuris Deum colebant, longe à veritate aberant. Chri-

1.Ioan.5. stus enim est veritas. Præterea, qui ad legalem cultum per legem Mosis vocati fuerũt, spreta lege, ad hominum mandata cõuersi, adeo induruerunt, vt prophetarum apud eos doctrina nihil potuerit. Vnde alius clamabat, domine, quis credidit auditui nostro? alius; væ mihi, mater; cur me peperisti virum rixæ, atque discordiæ in vniuersa terra? nec mihi quisquam, nec ego alicui vnquam profui. Cur igitur non similes Iudæos putabimus eis, qui legem non habebant, cum legem datam contemnerent? Nam de gentibus quidem nullus vnquam dubitabit, quin erroribus inuolutæ, à disciplina Dei procul abessent. Nox ergo, profundæque tenebræ faciebant, ne veræ pietatis homines lucem inspicerẽt, quas ob res, qui ante Christi aduentum piscari homines conati sunt, per totam noctem laborarunt, & nihil ceperunt. Mane autem facto, & depulsis diaboli tenebris à vera luce, Iesu Christo oriente, quærentéque à laborantibus, nunquid habeant, quod saluatori Deo salutem hominũ esurienti, cibus fieri possit: quia nihil se cepisse respondent, ad dexterã nauis partem, retia mittere iubentur: demisit enim beatus Moses retia, per mandata scilicet legis, sed in sinistra quodammodo parte, facta piscatio est. Dextera enim pars saluatoris doctrinæ attribuitur, quæ vltra omnem comparationem maior, atque gloriosior Mosaica est. Figuris enim veritas multo sublimior, & seruo dominus superior, & damnante littera iustificans spiritus gratia. Dextera igitur pars excellentiam, præstantiámque significat. Sed retibus in dexteram partem iactis, magna multitudo piscium capta est. Iussu autem domini hoc factum est; quia non rapuerunt gratiam, sed imperio Christi paruerunt dicentis, euntes docete omnes gentes. Vnde ab ipsis etiam dicitur; quia *Matth.28.* in nomine tuo rete mittemus. Non enim aliter quam in nomine saluatoris, & verbis, atque doctrina eius apostoli piscantur. Magna vero multitudo piscium capta est; adeo vt discipuli trahere non possent. Innumeri enim fideles sunt, & vires apostolorum tanta res omnino excedit. Christi ergo hæc operatio est: qui multitudinem hominum sua virtute ad terrestrem hanc ecclesiam, quasi ad retia colligit. *Dicit ergo discipulus ille, quem diligebat Iesus, &c.* Seipsum rursus dilectum appellat discipulum, qui hoc nobis euangelium conscripsit. Diligebatur autem maxime, quia propter mentis puritatem, & cordis oculorum acumen, ad intelligendum erat aptissimus. Vnde solus signum statim intellexit, & Christũ adesse cognouit, ac aliis nihil dubitans significauit: firmo enim animo exclamauit; *dominus est.* Et Petrus quidem feruens amore Christi, vt solebat, exiliit, tardius terræ applicaturam nauim intelligens; cæteri vero nauigio veniunt, rete trahentes: prunas autem vident positas, & piscem superpositum: quem miraculose Christus fuit piscatus. Nõ enim ab apostolis spiritalis incepit piscatio, sed saluator noster primus manum imposuit. Locóque primitiarum vnum piscatus est; nec vnum simpliciter intelligimus, sed paucitatem ita significari arbitramur. Postea vero ingentẽ discipuli multitudinem nutu ipsius roborati piscati sunt. Trahit autem Petrus rete; per quem labor apostolorum non esse inanis intelligitur: attulerunt enim, piscationis authori, id est, illi, qui mittere iussit rete, pisces numero centum quinquaginta tres. Significat autem cẽtenarius (vt mihi videtur) numerus gentium plenitudinem, plenissimus enim numerus est,

est, qui decem decadibus constat. Quare dominus noster quoque Iesus Christus modo centum se

Matth.18. habere oues dicebat, plenitudinem rationalium

Matth.12. creaturarum hoc numero significans, modo fertilissimum agrum centum productum affirmabat, plenitudinem fertilitatis probatę animę subostendens. Quinquagenario autem numero eos significari putamus, qui è Iudæis crediderunt, creditúrique sunt. Subduplus enim hic numerus ad centenarium est, & longè abest à plenitudine: ternarius vero, qui relinquitur, sanctissimæ trinitatis significationem habere mihi videtur: ad gloriam cuius fidelium vita describitur. Coniunctim autem scriptus numerus est; quia coniunctim intelligitur: Deus enim sanctificationis modo in omnibus esse fidelibus intelligitur. Verum, postquam rete iam tractum est, venite, ad discipulos, & prandete, dominus ait. Vnde significatur, quia post multos labores, quibus vocati vehementer sudabunt, tandem cum domino recumbent; spiritali cibo sibi proposito, qui mentem ac rationem excedit humanæ naturæ: ita enim etiam in psalmo dicitur, fructus labiorum tuorum comedes, Nec ipsi capiunt, quod manducent, sed Chri-

Psal.127. stus eis distribuit, vt hinc quoque figura intelligamus, Christum etiam in futuro seculo gratiarum nobis largitorem futurum.

PETRI CHRYSOL. *Episcopi Rauen. in superius Euang. De septima Christi manifestatione facta discipulis ad mare Tyberiadis, Sermo.*

Ser.78. Post illam terris inexpertem, tremẽdam cælis, inauditam sæculis, inferis non ferendam tempestatem dominicæ passionis, venit ad mare dominus, & discipulos suos nocturnis in tenebris reperit fluctuantes: fugiente enim Sole, quid de splendore lunari? quid de stellis ad noctis potuit solatium remanare? Erat enim vna terra, & confusa caligo, quę nõ solùm visum corporis, sed ipsum mentis cæcabat obtutum; nec sinebat littus fidei, portum salutis petere, vel repetere nauigantes. *Manè*, inquit Euangelista, *iam facto, stetit Iesus in littore, non tamen cognouerunt discipuli, quia Iesus est.* Creatoris iniuriam tota fugerat creatura: necem domini sui mundus euitare contendit: sciens ad totam domum vindictam pertendere, in qua fuerit seruorum scelere dominator occisus. Hinc est, quòd, suis se deserentibus fundamentis, terra tremuit: Sol, ne videret, aufugit: dies, ne interesset, abscessit: petræ, quia non valebant discedere per naturam, nouum scinduntur per vulnus: facinus tantum sono, quia voce non poterant, accusantes: infernus, vbi ad se penetrare ipsum iudicem vidit, victus, & eiulans, quos tenebat, amisit: hinc est, quòd redditæ corporibus suis animæ resurrecturos mortuos, quos mundus putauerat deperiisse, viuentibus nunciarunt. Ergo taliter cùm mundi compago tota confuso ordine fluctuaret, & ad primordiales tenebras, atque antiquum chaos crederet se authoris sui morte deuolutam, subitò resurrectionis suæ lumine dominus diem reducit, & orbem totum pristinum reformat in corpus, vt, quem sibi taliter viderat esse compassum, suam secum suscitaret ad gloriam, dicente Euangelista. *Manè iam facto.* Id est, transacta nocte dominicæ passionis. *Stetit Iesus in littore.* Vt in antiquum terminum reuocaret vniuersa, firmaret dubia, iactata compesceret, turbata componeret, & statione sua ipsa fundamenta orbis, quæ sic commota fuerant, stabiliret, quo mox mundus ad sui recurreret authoris obsequium, qui ad sui diffugerat authoris iniuriam. *Manè autem facto, stetit Iesus in littore.* Vt ecclesiam præcipuè, in qua discipuli à maris tunc fluctibus iactabantur, ad fidam fidei suæ reduceret stationem: denique, quia eos fidei virtute repererat destitutos, & à virili robore inuenerat prædeiectos, arguit tales, pueros nuncupando, cùm dicit; *Pueri, nunquid pulmentarium habetis?* Ibi enim erat Petrus, qui negauerat; Thomas, qui dubitauerat; Ioannes, qui fugerat: non ergo vt fortissimos milites, sed pueros compellat vt timidos: & quos idoneos necdum deprehendit ad prælium, vt teneros inuitat ad mensam, dicendo; *Pueri, nunquid habetis pulmentarium?* Vt humanitas ad gratiam, panis ad fiduciam, pulmentũ reuocaret ad fidem: corpus enim resurrexisse non crederent, nisi eum toto hominis ordine cernerent manducantẽ. Hinc est, quòd petit escas saturitas tota rerum: panis ipse manducat: quia non ille cibum, sed suorum semper esurit charitatem. *Pueri, nunquid habetis pulmentarium? responderunt ei, non.* Et quid habebant, qui Christum iam secum positum non habebant, qui coram stantem dominum suis adhuc oculis non videbant? *Non enim cognouerunt discipuli, quòd Iesus est. Dicit eis, mittite in dexteram partem nauis rete, & inuenietis.* Reuocat ad dexteram, quos turbo passionis egerat, & tedegerat ad siniſtram. *Miserunt,* inquit, *& non poterant illud trahere à multitudine piscium.* Miserant in dexteram, miserant in virilem partem, sed vt pueri adhuc trahere non valebant, senserunt tamen ex ipso pondere, senserunt pisces veniſſe ad iubentis imperium, non humanæ artis incurrisse capturam. *Discipulus autem ille, qui diligebatur ab Iesu, ait, Dominus est.* Primus, qui diligitur, videt, quia semper amoris oculus acutius intuetur, & semper viuacius, qui diligitur, sentit. *Petrus vt audiuit.* Quæ res illam Petri sic tardauerat mentem, vt ab alio audiret dominum, qui cæteris consueuerat nunciare? Vbi est illud ipsius singulare? Tu es Christus filius Dei viui: vbi est? In domum *Matth.16. & 26.* aufugerat Cayphæ Principis Iudæorum, tardius suum dominum videbat, qui vocem facilè ancillæ susurrantis audiuit. *Vt audiuit,* inquit, *quia dominus est, tunica se præcinxit; erat enim nudus.* Mirum, *Mar.14.* fratres, cùm comprehenderetur dominus, Ioannes abiecit sindonem, & Petrus inuentus est nudus; quia Ioannem texit fuga: Petrum negatio sic nudauit. Mirum, fratres, & verè mirum, quia, qui in naui nudatus est, in mare se demergit indutus: quia innocentia nunquam nuda est, & reatus semper refugit ad velamen, denique, sicut Adam, *Genes.3.* ita & nunc Petrus post culpam suam gestit tegere nuditatem, qui fuerant ambo vtique ante culpam sancta nuditate vestiti. *Tunica se præcinxit, & misit se in mare.* Vt mare dilueret, quod negatio taliter sordidauerat. *Misit se in mare.* Vt esset primus in reditu, qui acceperat in ordine principatum. *Et tunica se præcinxit.* Qui præcingendus erat martyrij passione, dicente domino: Alius te præcin- *Ioan.21.* get, & ducet, quò tu non vis. *Alij autem discipuli na-*

uigio venerunt: Alij nauigio peruenerunt,& capturam piſcium trahunt, vt Eccleſiam ſæculi iactatam procellis, & eos,quos euangelico reti ad ſupernam lucem rapiunt, & eleuant de profundo, ad dominum ſecum fideli labore perducant. *Non,* inquit,*longè erant à terra.* Non erant longè à terra viuentium, quos præſentium finis proximos eſſe fecerat iam futuris.*Sed quaſi cubitis ducentis.* Ex Iudeis,& gentibus cẽtenarium numerum duplicat, qui duorum vitam, ſalutémque iungit populorum. Reliquam partem lectionis ſequenti ſermone,Domino iuuante,tractabimus.

B. GREGORII PAPAE
in idem Euang. Homil.

Eſt Hom.24. in Euang.

LEctio ſancti euangelij, quæ modò in auribus veſtris lecta eſt, fratres mei, quæſtione animum pulſat, ſed pulſatione ſua vim diſcretionis indicat.Quæri etenim poteſt,cur Petrus,qui piſcator ante conuerſionem fuit, poſt conuerſionem
Luc.9. ad piſcationem rediit:& cùm veritas dicat;Nemo mittẽs manum ſuam ad aratrũ, & aſpiciens retrò, aptus eſt regno Dei:cur repetiit, quod dereliquit? Sed ſi virtus diſcretionis inſpicitur, citò videtur, quia nimirum negocium, quod ante conuerſionem ſine peccato extitit, hoc etiam poſt conuerſionem repetere culpa non fuit. Nam piſcatorem Petrum, Matthæum verò telonarium ſcimus. Et poſt conuerſionem ſuam ad piſcationem Petrus rediit: Matthæus verò ad telonei negocium non reſedit: quia aliud eſt victũ per piſcationẽ quærere aliud telonei lucris pecunias augere. Sũt enim pleraque negocia,quæ ſine peccatis exhiberi aut vix, aut nullatenus poſſunt. Quæ ergo ad peccatum implicant,ad hæc neceſſe eſt vt poſt conuerſionem animus nõ recurrat. Quæri etiam poteſt, cur diſcipulis in mari laborantibus, poſt reſurrectionẽ ſuã dominus in littore ſterit, qui ante reſurrectionem ſuã corã diſcipulis in fluctibus maris ambulauit.Cuius rei ratio feſtinè cognoſcitur, ſi ipſa quæ tũc inerat,cauſa penſetur. Quid enim
** cauſarum.* mare,niſi præſens ſeculũ deſignat,quod ſe* caſuũ tumultibus, & vndis vitæ corruptibilis illidit? Quid per ſoliditatem littoris, niſi illa perpetuitas quietis æternę figuratur?Quia igitur diſcipuli adhuc fluctibus mortalis vitę inerant,in mari laborabant.Quia autem redemptor noſter iam corruptionem carnis exceſſerat, poſt reſurrectionem ſuam in littore ſtabat: ac ſi ipſum reſurrectionis ſuæ myſterium rebus diſcipulis loqueretur,dicẽs: Iam vobis im mari non appareo, quia vobiſcum in perturbationis fluctibus non ſum. Hinc eſt, quòd in alio loco poſt reſurrectionẽ ſuam eiſdem
Luc.24. diſcipulis dicit; Hæc ſunt verba, quæ locutus ſum ad vos, cùm adhuc eſſem vobiſcum. Neque enim cum ipſis non erat, quibus præſens corporaliter apparebat: Sed tamen iam ſecum ipſis eſſe denegat, à quorũ mortali corpore carnis immortalitate diſtabat. Quòd illic cùm ipſis poſitus fatetur, non ſe eſſe cum ipſis, hoc quoque hic ſitu corporis indicat,cùm adhuc eis nauigantibus eſſe ſe iam in littore demõſtrat. Facta eſt autem diſcipulis piſcationis magna difficultas, vt magiſtro veniente fieret admirationis magna ſublimitas. Qui protinùs dixit:*Mittite in dexterã nauigij rete, & inuenietis.*Bis in ſancto euangelio legitur,quia dominus iuſſit vt ad piſcandum retia mitterentur, ante paſſionem videlicet, & poſt reſurrectionem. Sed,priuſquàm redemptor noſter pateretur & re- *Luc.5.*
ſurgeret, mitti quidem rete ad piſcandum iubet, ſed vtrùm in dexteram, an in ſiniſtram mitti debuiſſet,non iubet.Poſt reſurrectionem verò diſcipulis apparens,mitti rete in dexteram iubet.In illa piſcatione tanti capti ſunt, vt retia rumperentur:in iſta autem & multi capti ſunt, & retia tamen rupta non ſunt. Quis verò neſciat bonos in dextera,ac malos in ſiniſtra figurari?Illa igitur piſcatio, in qua ſpecialiter in quã partem mitti rete debeat non iubetur, præſentem Eccleſiam deſignat, quæ bonos ſimul, & malos colligit,nec eligit quos trahat, quia quos eligere poſſit, ignorat. Hæc autem piſcatio poſt domini reſurrectionem facta,in ſolam dexteram miſſa eſt: quia ad videndum claritatis ipſius gloriam ſola electorum Eccleſia pertingit,quæ de ſiniſtro opere nihil habebit.In illa piſcatione præ multitudine piſcium rete rumpitur: quia nunc ad fidei confeſſionem, etiam cum electis reprobi tanti intrant,qui ipſam quoque Eccleſiam hæreſibus ſcindant.In iſta verò piſcatione,& multi piſces & magni capiuntur, & rete non rumpitur: quia ſancta electorum Eccleſia in continua authoris ſui paſce requieſcens, nullis iam diſſenſionibus dilaniatur. *Captis autem tam magnis piſcibus, aſcendit Simon Petrus, & traxit rete in terram.* Iam credo, quòd veſtra charitas ad- *Petro Eccleſia commiſſa. Ioan.21.*
uertat,quid eſt,quòd Petrus rete ad terram trahit. Ipſi quippe ſancta Eccleſia eſt commiſſa:ipſi ſpecialiter dicitur: Simon Ioannis, amas me? paſce oues meas. Quod ergo poſtmodum aperitur in voce, hoc modo ſignatur in opere. Quia igitur prædicator Eccleſiæ nos à mundi huius fluctibus ſeparat, nimirum neceſſe eſt, vt rete plenum piſcibus Petrus ad terram ducat. Ipſe enim piſces ad ſoliditatem littoris pertrahit, quia ſanctæ prædicationis voce ſtabilitatem æternæ patriæ fidelibus oſtendit. Hoc egit verbis, hoc epiſtolis, hoc agit quotidiè miraculorum ſignis. Quoties enim per eum ad amorem quietis æternę conuertimur, quoties à terrenarũ rerũ tumultibus ſeparamur, quid aliud quàm miſſi intra rete fidei,vt piſces,ad litus trahimur? Sed,cùm rete magnis piſcibus plenũ dicitur,additur & quantis,ſcilicet centũ quinquaginta tribus.A magno myſterio numerus non vacat,ſed intentos vos tanti myſterij profunditas expectat.Neque etenim quantitatis ſummam ſolerter euangeliſta exprimeret, niſi hãc ſacramento plenam eſſe iudicaſſet. Scitis nanque, quòd in teſtamento veteri omnis operatio per decalogi mandata præcipitur.In nouo autem eiuſdem operationis virtus per ſeptiformem gratiam ſpiritus-ſancti multiplicatis fidelibus datur: quem prophęta denuncians, dicit; Spiritus ſapientiæ, & *Eſai.11.*
intellectus, ſpiritus conſilij, & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ, & pietatis, & replebit eum ſpiritus timoris Domini. Sed ille in hoc ſpiritu operationem percipit, qui fidem Trinitatis agnoſcit, vt & patrem, & filium, & eundem ſpiritum ſanctum vnius virtutis credat, vnius ſubſtantiæ eſſe fateatur. Quia igitur ſeptem, quæ ſuperius diximus,per nouum teſtamentum latius data ſunt, decem verò per vetus præcepta, omnis noſtra virtus, & operatio per decem, & ſeptem poteſt plenè comprehendi. Ducamus ergo per trigonum decem & ſeptem,& veniunt quinquaginta &

ta & vnum. Qui profectò numerus à magno myſterio non vacat, quia in teſtamento veteri legi-
Leuit.25. mus, quòd annus quinquageſimus Iubileus vocari iuſſus eſt, in quo videlicet cunctus populus ab omni operatione quieſceret. Sed vera requies in vnitate eſt,diuidi quippe vnum nõ poteſt. Vbi enim ſciſſura diuiſionis eſt, vera requies non eſt. Ducamus igitur per trigonum quinquaginta & vnum, & fiunt centum quinquagintatres. Quia igitur omnis noſtra operatio in fide Trinitatis, exhibita, ad requiem tẽdit, decem & ſeptem ter ducimus,vt ad quinquaginta & vnum venire debeamus. Et quia vera noſtra requies tunc eſt, cùm ipſam iam claritatẽ Trinitatis agnoſcimus, quam in vnitate diuinitatis eſſe certum tenemus quinquaginta & vnum ter ducimus, & electorum ſummam in ſuperna patria, quaſi centum quinquagintatrium piſcium,numerum tenemus. Poſt reſurrectionem ergo domini miſſum rete dignum fuit, vt tot piſces caperet, quot ſolummodò electos ciues ſupernæ patriæ deſignarent. Inter hæc verò,& heſterna ſancti euangelij lectio,& hodierna nos admonet,vt vigilanter debeamus inſpicere,cur dominus, & redemptor noſter poſt reſurrectionem ſuam piſcem aſſum legitur comediſſe. Non enim vacat à myſterio, quod iteratur in facto. In hac etenim lectione panem, & aſſum piſcem:in illa verò, quæ heſterna die lecta eſt, cum aſſo piſce etiam fauum mellis comedit. Quid autem ſignare piſcem aſſum credimus, niſi ipſum mediatorem Dei,& hominum paſſum? Ipſe enim latere dignatus eſt in aquis generis humani, capi voluit laqueo mortis noſtræ, & quaſi tribulatione aſſatus eſt tempore paſſionis ſuæ. Sed qui piſcis aſſus fieri dignatus eſt in paſſione, fauus mellis nobis extitit in reſurrectione: & qui in piſce aſſo figurari voluit tribulationem paſſionis ſuæ, in fauo mellis vtrãque naturã exprimere voluit perſonę ſuę.Fauus quippe,mel in cera eſt:mel verò in cera, eſt diuinitas in humanitate. Quod ab hac quoque lectione nõ diſcrepat:nam piſcem comedit & panem. Qui enim aſſari vt piſcis potuit ex humanitate,pane nos reficit ex diuinitate,
Ioan.6. qui ait:Ego ſum panis viuus,qui de cœlo deſcendi. Aſſum ergo piſcem comedit & panem, vt ipſo ſuo cibo nobis oſtenderet, quia & paſſionem ex noſtra humanitate pertulit,& refectionẽ noſtram ex ſua diuinitate procurauit. Quod ſi vigilanter inſpicimus,nobis quoque qualiter ad imitandum congruit videmus. Sic enim ſua facta redemptor indicat, vt imitationis viam nobis ſequentibus ſternat.Ecce in cibo ſuo Dominus noſter piſci aſſo coniungere fauum voluit: quia videlicet illos in ſuo corpore ad æternam quietem ſuſcipit, qui cùm hic tribulationes pro Deo ſentiunt, ab amore internæ dulcedinis non recedunt. Cum aſſo piſce fauus ſumitur,quia qui hic afflictionem pro veritate ſuſcipiunt, illic dulcedine vera ſatiantur. Notandum quoque, quòd vltimum conuiuium Dominus cum ſeptem diſcipulis habuiſſe deſcribitur.Petrus nanque & Thomas, Nathanaël, filij Zebedæi,& alij ex diſcipulis eius duo,in eo fuiſſe memorantur. Cur autem cum ſeptem diſcipulis vltimum conuiuium celebrat, niſi quòd eos tantũmodo, qui ſeptiformi gratia ſpiritus-ſancti pleni ſunt,futuros ſecum in æterna refectione denũtiat? Septem quoque diebus omne hoc tempus euoluitur, & ſæpè ſeptenario numero perfectio deſignatur, Illi ergo vltimo conuiuio de præſentia veritatis epulãtur, qui nunc perfectionis ſtudio terrena tranſcendũt,quos mundi huius amor non ligat, quibus & ſi vtcunque per tentamenta obſtrepit, cœpta tamen eorum deſideria non retundit. De hoc extremo conuiuio aliàs per Ioannem dicitur; Beati qui ad cœnam nuptiarum *Apoc.19.*
agni vocati ſunt. Idcircò enim non ad prandium, ſed ad cœnam vocatos narrat,quia nimirum in fine diei conuiuium,cœna eſt.Qui ergo finito præſentis vitæ tempore, ad refectionem æternæ contemplationis veniunt, non ad agni prandium,ſed ad cœnam vocantur. Quæ videlicet cœna hoc vltimo conuiuio exprimitur, cui ſeptem diſcipuli adeſſe memorantur: quia illos, vt diximus, tunc interna refectio reparat, qui pleni nunc ſeptiformi gratia, in amore ſpiritus anhelant. Hæc ergo vobiſcum,fratres,agite,huius ſpiritus repleri preſentia deſiderate: quid vos ſequi in futurum poſſit, ex præſenti perpendite. Penſate ſi hoc ſpiritu pleni eſtis, & noſtis,ſi ad illud conuiuium peruenire valeatis. Quiſquis namque ille eſt,quem nũc ſpiritus iſte non reparat, profectò ab illa æterni conuiuij refectione ieiunat. Mementote quid de *Rom.8.*
eodem ſpiritu Paulus dicat:Si quis ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius. Quaſi quidam titulus diuinæ poſſeſſionis, eſt iſte ſpiritus amoris. Nunquídnam ſpiritum Chriſti habet is, cuius mentem odia diſſipant, elatio inflat, ira vſque ad diuiſionem mentis exaſperat, auaritia cruciat,luxuria eneruat?Pẽſate quis ſit ſpiritus Chriſti.Profectò ille, qui facit amicos & inimicos diligi, terrena deſpici, pro cœleſtibus æſtuari, carnem propter vitia conteri, mentem à concupiſcentiis refrenari. Si ergo vultis ius cognoſcere poſſeſſionis Dei, perſonam perpendite poſſeſſoris veſtri. Ecce enim quod diximus,voce veridica Paulus clamat:
Si quis ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt *Rom.8.*
eius.Ac ſi apertè dicat: Qui nunc Deo inhabitante non regitur,de diuinę claritatis ſpecie poſtmodùm non lætatur. Sed nos tamen, ſi ad hæc quæ dicta ſunt infirmamur, necdum culmẽ perfectionis attingimus, in via Dei quotidiè ſancti deſiderij greſſus ponamus.Conſolatur nos veritas, quæ per Pſalmiſtam dicit: Imperfectum meum vide- *Pſal.138.*
runt oculi tui, & in libro tuo omnes ſcribentur. Non omnino erit nobis noxia noſtra imperfectio, ſi in Dei itinere conſtituti, & ad tranſacta non reſpicimus, & ea quæ reſtant, tranſire feſtinamus. Nam qui imperfectorum deſideria dignanter inflammat, hæc quandoque ad perfectionem roborat,per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, qui cum eo viuit, & regnat Deus in vnitate ſpiritus ſancti,per omnia ſecula ſeculorum,Amen.

BEDAE VENERABILIS
presbyteri ſuperioris Euang. expoſitio.

QVæri ſolet de hac piſcatione diſcipulorum, vtrum redierint Petrus, & filij Zebedæi ad id, quod prius fuerant quàm à domino vocarentur. Erant enim piſcatores, quando eis *Matt.14.*
dixit, Venite poſt me, & faciam vos fieri piſcatores hominum.tunc eum quippe illi ſecuti ſunt, vt magiſterio eius,relictis omnibus, adhærerent,intantum,vt cum ab eo diues ille triſtis abſcederet,

Matth.9. cui dixerat; Vade,vende omnia, quæ habes, & da pauperibus,& habebis thesaurum in cœlo, & veni sequere me:diceret ei Petrus; Ecce nos dimisimus omnia, & sequuti sumus te. Quid est ergo, quod nunc quasi apostolatu relicto,fiũt quod fuerant,& quod dimiserant repetunt,tanquam obli-
Luc.9. ti,quod audierant, Nemo ponens manum super aratrum,respiciens retro, aptus est regno cælorũ. Quod si fecissent, defuncto Iesu, prius quàm resurrexisset à mortuis, (quod quidem non poterãt, quoniam dies,quo crucifixus est, totos eos tenebat attentos vsque ad eius sepulturam, quæ ante vesperam facta est:sequens autem dies erat sabbati, quando eis patrium morem seruãtibus operari vtique licebat:tertio vero die dominus resurrexit, eósque reuocauit ad spem, quam de illo nõ habere iam cœperant) tamen si tunc fecissent,putaremus eos illa, quæ animos eorum occupauerat desperatione fecisse: tunc vero post eum sibi de sepulchro redditum viuum, post oblatam suis oculis & manibus non solum videndam verumetiam tangendam, atque palpandam rediuiuæ carnis euidentissimam veritatem, post inspecta vulnerum loca, vsque ad Apostoli Thomæ confessionem: qui se aliter crediturum non esse prædixerat, post acceptum eius insufflactione spiritum sanctũ, post verba in suas aures eius ore prolata; Sicut misit me pater, & ego mitto vos: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis:& quorum retinueritis,retenta sunt:subito fiunt,sicut fuerant,non hominum, sed piscium piscatores.His ergo quos hoc mouet, respõdendum est, non fuisse eos prohibitos arte sua, licita scilicet, atque concessa, victum necessarium quærere,sui apostolatus integritate seruata, si quando vnde viuerent,aliud non haberent,Nisi forte quispiam putare audebit, aut dicere Apostolum Paulum non pertinuisse ad eorum perfectionem, qui, relictis omnibus,Christum secuti sunt:quoniam ne quenquam eorum grauaret, quibus Euangelium
1.The.2. prædicabat, suum victum suis manibus transigebat:vbi magis impletum est,quod ait,plus omni-
1.Cor.15. bus illis laboraui, & adiunxit; Non ego autem, sed gratia Dei mecum. vt hoc quoque appareat Dei gratiæ deputandum,quod & animo, & corpore poterat vsque adeo plus omnibus illis laborare,vt neque cessaret ab euangelio prædicando, neque tamen ex Euangelio, sicut illi, sustentaret hanc vitam, cum id per tot gentes, in quibus Christi nomen non fuerunt prophetatum,multo latius, atque fertilius seminaret. Vbi ostendit,ex euangelio viuendi,hoc est,victum habendi, non necessitatem Apostolis impositã, sed potestatem datam:quam potestatem cõmemorat idem Apostolus dicens, Si nos vobis spiritualia seminaui-
1.Cor.9. mus,magnum est,si vestra carnalia metamus. Si alij potestatis vestræ participant, non magis nos? Sed non sumus vsi,inquit,hac potestate,& paulo post; Qui altari seruiunt, inquit, altari compartiuntur. Sic & dominus ordinauit iis, qui Euangelium annunciant, de Euangelio viuere. Ego autem nullius horum vsus sum.Satis igitur apertum est,non imperatum, sed in potestate apostolis positum,vt aliunde nõ viuerent, nisi ex euangelio,& ab eis,quibus Euangelium prædicando, spiritalia seminabant,carnalia meterent, hoc est, carnis huius sustentaculum sumerẽt, & tanquam milites Christi stipendium debitum acciperent, sicut à prouincialibus Christi. Vnde idem ipse miles egregius paulo superius de hac re dixerat; Quis militat suis stipendiis vnquam?quod tamen 1.Cor.9. ipse faciebat, quia plus illis omnibus laborabat. Si ergo beatus Paulus vt ea potestate, quam profecto cum cæteris Euangelij prædicatoribus habebat,non cum cæteris vteretur, sed suo stipẽdio militaret,ne gẽtes à nomine Christi penitus alienas,doctrina eius quasi venalis offenderet, aliter educatus,artem,quam nõ nouerat didicit,vt dum suis manibus transigitur doctor, nullus grauaretur auditor:quanto magis beatus Petrus,qui iam piscator fuerat, quòd nouerat fecit, si ad præsens illud tempus aliud,vnde viueret,non inuenit?Sed respondebit quispiam. Et cur non inuenit, cum dominus promiserat dicens;Quærite primum re- Matth.6.
gnum Dei,& iustitiam eius, & hæc omnia apponentur vobis?prorsus etiam sicut dominus quod promisit impleuit.Nam quis alius pisces, qui caperentur, appositi ? qui non ob aliud credendus est eis ingessisse penuriam, qua compellerentur ire piscatum, nisi dispositum volens exhibere miraculum, vt simul & prædicatores Euangelij sui pasceret, & ipsum euangelium tanto sacramento quod erat de numero piscium commendaturus, augeret. *Cum tanti essent, non est scissum rete.*Hoc est magnum sacramentum in magno Ioannis Euangelio, & vt vehementius commendaretur, loco vltimo scriptum. Quod ergo septem discipuli fuerint in ista piscatione,Petrus, & Thomas,& Nathanael, & duo filij Zebedæi,& alij duo, quorum nomina tacentur, isto suo septenario numero fidem significãt temporis. Vniuersum quippe septem diebus voluitur tempus. Ad hoc pertinet, quod mane facto Iesus stetit in littore:quia etiam littus finis est maris, & ideo finem significat seculi.Eundem finem seculi ostendit & quod Petrus rete extraxit in terrã, hoc est, in littus:quod ipse dominus aperuit vbi alio loco de sagena in mare missa similitudinem dedit, & eam trahunt, inquit, ad littus. Quod littus quid Matth.13.
esset exponens ait;Sic erit in consummatione seculi. Sed illa verbi est non rei gesta parabola. Re autem gesta,sicut hoc loco, qualiter in seculi fine futura sit,ita dominus alia piscatione significauit Ecclesiam qualiter nunc sit. Quod autem illud fecit initio prædicationis suæ, hoc vero post resurrectionem suam,hinc ostendit illam capturam piscium bonos, & malos significare quos nunc habet ecclesia, istam vero tantummodo bonos, quos habebit in æternum completa in fine huius seculi resurrectionem mortuorum. Denique ibi dominus non sicut hic,in littore stabat,quando iussit pisces capi, sed ascendens in vnam nauem quæ erat Simonis, rogauit eum à terra reducere pusillum: & in ea sedens docebat turbas. Vt cessauit autem loqui, dixit ad Simonem; Duc Luc.5.
in altum, & laxate retia vestra in capturam. & illic quod captum est piscium, in nauiculis fuit,nõ sicut hic, rete traxerunt in terram. His signis, & siqua aliqua potuerũt reperiri, ibi ecclesia in hoc seculo, hic vero in fine seculi figurata est. ideo illud ante, hoc autem post resurrectionem domini factum est: quia ibi nos Christus significauit vocatos,hic resuscitatos. Ibi retia non mittuntur in dexteram,ne solos significent bonos:nec in sinistram, ne solos malos,sed indifferenter,laxate,inquit,retia vestra in capturam, vt permistos intelliga

ligamus bonos,& malos. Hic autẽ, *Mittite*,inquit, *in dexteram nauigij rete.* vt significaret eos, qui stabant ad dexteram, solos bonos. Ibi rete propter significanda schismata rumpebatur:hic vero quoniam tunc iam in illa summa pace sanctorum nulla erunt schismata, pertinuit ad Euangelistam dicere; *Et cum tanti essent*, id est tam magni, *non est scissum rete.* tanquam illud respiceret vbi scissum est, & in illius mali comparatione commendaret hoc bonum. Ibi capta est multitudo piscium tanta,vt impleta duo nauigia mergerentur, id est in submersionem premerentur. Non enim mersa sunt,sed tamen periclitata.Vnde enim existunt in ecclesia tanta, quæ gemimus, nisi cum tantæ multitudini obsisti non potest,quæ ad submergẽdam propemodum disciplinã intrat cum moribus suis à sanctorum itinere penitus alienis ? Hic autem miserunt rete in dexteram partem,& iam nõ valebeant illud trahere præ multitudine piscium. Quid est, & iam non valebant illud trahere? nisi quia illi,qui pertinent ad resurrectionem vitæ, id est,ad dexteram,& intra Christiani nominis retia defunguntur, non nisi in littore, id est,in fine se-
Luc.5. culi cum resurrexerint,apparebunt? Ideo non valuerunt sic trahere retia,vt in nauem refunderent quos ceperant pisces,sicut de illis factum est,quibus rete diruptum,& nauiculæ pressæ sunt.Habet istos dextros ecclesia post finem vitæ huius in somno pacis, velut in profundo latentes, donec ad littus rete perueniat, quod trahebatur quasi à cubitis ducentis. Quod autem illis duabus nauiculis,propter circumcisionem,& præputium, hoc isto loco ducẽtis cubitis existimo figuratum propter vtriusque generis electos, & circumcisionis, & præputij,tanquam centum,& centum: quia in summa centenaria numerus ad dexteram transiit.
Intelligitur ex numerandi more apud antiquos. Psal.89. Postremo in illa piscatione numerus non exprimitur,tanquam illud ibi fiat,quod prædictum est per prophetam,Annuntiaui,& locutus sum:multiplicati sunt super numerum. Hic vero non sunt aliqui super numerum,sed certus est numerus cẽtum quinquaginta tres. Cuius numeri ratio, domino adiuuante,reddenda est. Si enim numerum constituamus,qui legem significet,quid erunt nisi decem?Decalogum quippe legis,id est decem notissima illa præcepta digito Dei in duabus lapideis tabulis primum fuisse conscripta certissimum est
Exod.31. nobis.Sed lex,quando non adiuuat gratia,præuaricatores facit, & tantummodo in litera est. Propter hoc enim maxime ait Apostolus; Litera occi-
2.Cor.3. dit,spiritus autem viuificat. Accedat ergo ad literam spiritus,ne occidat litera,quàm non viuificat spiritus:sed vt operemur præcepta legis non viribus nostris,sed gratia saluatoris. Cum autem accedit ad legem gratia, id est ad literam spiritus, quodammodo denario numero additur septenarius.Isto quippe numero,id est septenario,significari spiritum sanctum, aduertenda literarum sacrarum documenta testantur. Nempe enim sanctitas, vel sanctificatio ad sanctum proprie pertinet spiritum. Vnde cum & pater spiritus sit, & filius spiritus sit,quoniam Deus spiritus est:& pater sanctus,& filius sanctus sit: proprio tamen nomine amborum spiritus vocatur spiritus sanctus. Vbi ergo primum in lege sonuit sanctificatio, nisi in
Ioan.4. die septimo ? Non enim sanctificauit Deus diem primum in quo fecit lucem:aut secundum,in quo fecit firmamentum:aut tertium, in quo discreuit mare à terra,& terra herbam, lignúmque produxit:aut quartũ,in quo sidera sunt creata:aut quintum, in quo animalia, quæ in aquis viuunt, & in aëre volitant: aut sextum, in quo terrestris anima viua,& ipse homo:sed sanctificauit diem septimũ, in quo requieuit ab operibus suis. Conuenienter igitur septenario numero significatur spiritus sanctus.Esaias autẽ ppheta;Requiescet in eo,inquit, Gen.2. Esa.11.
spiritus domini,eúmq; deinceps cõmendans ab opere,vel munere septenario; Spiritus, inquit,sapiẽtiæ,& intellectus spiritus consilij,& fortitudinis,spiritus sciẽtię,& pietatis:& implebit illũ spiritus timoris domini.Quid? in Apocalypsi nónne Apoc.1.
septem spiritus Dei dicuntur, cùm sit vnus atque 1.Cor.12.
idem spiritus diuidens propria vnicuique, prout vult ? Sed operatio septenaria vnius spiritus sic appellata est ab eodem spiritu qui scribenti adfuit, vt septem spiritus dicerentur. Cum itaque legis denario spiritus sanctus per septenarium numerum accedit, fiunt decẽ & septem:qui numerus ab vno vsque ad seipsum computatis omnibus crescens,vsque ad centum quinquaginta tres peruenit.Ad vnum enim si adiicias duo,fiunt vtique tres:his si adiicias tres,& quatuor, fiunt omnes decem. Deinde si addas omnes numeros qui sequuntur,vsque ad decem & septem,ad supradictum numerum summa perducitur, id est, si ad decem, quo ab vno vsque quatuor perueneras, addas quinque, & fiant quindecim: his si addas sex, & fiant viginti vnus: his si addas septem, & fiant viginti octo:his si addas octo, & nouem & decem, & fiant quinquaginta quinque:his si addas vndecim, & duodecim, & tredecim,& fiant nonaginta vnum: his rursum quatuordecim, & quindecim: & sedecim, & fiant centum triginta sex: huic numero adde illum, qui restat, de quo agitur,id est decem, & septem,& piscium numerus ille complebitur. Non ergo tãtummodo centum quinquaginta tres sancti ad vitam resurrecturi significantur æternam:qui numerus ter habet etiam quinquagenarium numerum: & insuper ipsa tria propter mysterium Trinitatis.Quinquagenarius autem multiplicatis septem per septem, & vnius adiectione, completur. Nam septies septem fiunt quadraginta nouem.Vnus autem additur,vt eo significetur vnum esse, qui per septem propter operationẽ septenariam demonstratur,& nouimus spiritum sanctum post ascen- Act.2.
sionẽ domini quinquagesimo die missum, quem Luc.24.
discipuli iussi sunt expectare promissum.Non igi- Act.1.
tur frustra dicti sunt hi pisces & tot, & tanti, id est, & centum quinquaginta tres, & magni. Sic enim scriptum est, *Et traxerunt rete in terram plenum magnis piscibus centum quinquaginta tribus.* Cum Matth.5.
enim dixisset dominus; Non veni legem soluere, sed adimplere:daturus vtique spiritum,per quem lex posset impleri: tanquam septem additurus ad decem,paucissimis verbis interpositis ait,Qui ergo soluerit vnum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cælorum. Iste ergo poterit pertinere ad numerum piscium magnorum:minimus autem ille, qui soluit factis,quod docet verbis, in tali Ecclesia potest esse, qualem significat piscium prima illa captura, habentem bonos, & malos:quia & Matth.5.
ipsa dicitur regnum cælorum, propter quod ait; Simile est regnum cælorum sagenæ missæ in mare, & ex omni genere piscium congreganti: vbi vult

vult intelligi etiam bonos, & malos, quos dicit in littore, vel in fine ſeculi ſeparandos. Denique vt oſtenderet illos minimos reprobos eſſe, qui docent bona loquendo, quæ ſoluunt male viuendo, nec quaſi minimos in vita æterna futuros, ſed omnino ibi non futuros: cum dixiſſet, minimus vocabitur in regno cælorum, continuo ſubiecit; Dico autem vobis, quia niſi abundauerit iuſtitia veſtra plus quam Scribarum, & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cælorum. Conſequens eſt ergo, vt qui minimus eſt in regno cælorum, qualis nunc eſt Eccleſia, non intret in regnum cælorum, qualis tunc erit Eccleſia: quoniam docendo, quod ſoluit, ad eorum ſocietatem, qui faciunt, quod docent, non pertinebit: & ideo non erit in numero piſcium magnorum: quoniam qui fecerit, & docuerit, magnus vocabitur in regno cælorum: & quia hic magnus erit, ideo ibi erit, vbi minimus ille non erit. Vſque adeo quippe ibi magni erunt, vt qui ibi minor eſt, maior ſit eo, quo hic nemo maior eſt. Sed tamen hi, qui magni ſunt, id eſt, qui in hoc regno cælorum vbi ſagena congregat bonos, & malos, faciunt bona, quæ docent, ipſi erũt in illa regni cælorum æternitate maiores: quos iſti ad dexteram, & ad reſurrectionem vitæ pertinentes indicant piſces. Poteſt etiam ſi numerus iſte conſideretur, occurrere ad Eccleſiæ ſanctitatem, quæ per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum facta eſt: vt quoniam ſeptenario numero creatura conſtat, cum ternarius animæ, & quaternarius corpori tribuitur, ſuſceptio ipſa hominis ſignificetur, ducantúrque tria ſepties, quia pater miſit filium, & pater in filio eſt, & dono ſpirituſſancti de virgine natus eſt: hęc ſunt tria: pater, & filius, & ſpirituſſanctus. Septies autem ipſe homo temporali diſpenſatione ſuſceptus, vt fieret ſempiternus. ſit ergo ſumma numeri viginti vnum, vel tria ſepties. Hæc autem hominis ſuſceptio, ad liberationem valuit Eccleſiæ, cui ille caput eſt. At ipſa Eccleſia propter animam, & corpus in eodem ſeptenario numero reperitur. Ducantur itaque xxj. item ſepties propter eos, qui per hominem dominicum liberantur: & fiunt ſimul cxlvij. cui additur ſenarius numerus ſignum perfectionis, quia partibus ſuis, quæ illum metiuntur, conſtat ita vt nihil minus nihil amplius inueniatur. Metitur quippe illum, vnum, quod habes ſexies, & duo quæ habet ter, & tria quæ habet bis: quæ ſimul ducta, vnum & duo & tria, ſex fiũt. Quod fortaſſis ad illud etiam ſacramentum pertineat, quod Deus ſexta die perfecit omnia opera ſua. Ad centum igitur, & 47. cum 6. addideris, quod ſignum perfectionis eſt, fiunt 153. qui numerus piſcium inuenitur poſteaquam iuſſu domini in dexterã partem miſſa ſunt retia, vbi peccatores, qui ad ſiniſtram pertinent, non inueniuntur. Peractis ergo dominus quadraginta diebus poſt reſurrectionem cum diſcipulis ſuis, id eſt commendans eis, quod pro nobis temporaliter geſtum eſt, aſcendit in cælum, & poſt alios quadraginta dies miſit ſpiritum ſanctum, quo perficerentur ſpiritualiter ad inuiſibilia capienda, qui viſibilibus temporalibúſque credidérant, ipſis videlicet decem diebus poſt quos miſit ſpiritum ſanctum, eandem perfectionem, quæ per ſpiritum ſanctum confertur, denario indicans. Ergo quoniam perfectio quæ fit per ſpiritum ſanctum, quãdiu adhuc in carne ambulamus, quamuis non viuamus carnaliter, cum ipſa temporali diſpenſatione copuletur, recte videtur quinquagenarius numerus ad Eccleſiã pertinere, ſed iam purgatam, atque perfectam, quæ temporalis diſpenſationis fidem, atque æternitatis futurę ſpem charitate amplectitur, id eſt, quaſi quadragenarium numero denario copulat. Hæc autem eccleſia, ad quam pertinet quinquagenarius numerus, quia ex tribus generibus hominum eligitur, Iudæis, gẽtibus, & carnalibus Chriſtianis, ſiue quia ſacramento Trinitatis imbuitur: numero quo ſignificatur, ad centenarium & quinquagenarium peruenit, quinquaginta enim ter ducta fiunt centum quinquaginta: quò cum addideris ipſa tria, quia inſigne, & eminens debet eſſe quod in nomine patris, & filij, & ſpirituſſancti lauacro regenerationis abluitur, fiunt centum quinquaginta tria: qui numerus piſcium inuenitur, quia in dexteram partem miſſa ſunt retia, & ideo magnos, id eſt perfectos, & regno cælorum aptos habet: vbi iam conquieſcente diſpenſatione, quæ quadragenario numero ſignificatur, denarius remanet: quam mercedem ſancti, qui operantur in vinea, percepturi ſunt. Peracta quippe illa piſcatione, dixit eis Ieſus; *Venite prandete, & nemo audebat diſcumbentium interrogare eum: Tu quis es? ſcientes quia dominus eſt.* Si ergo ſciebant, quid opus erat vt interrogarent? Si autem non opus erat, quare dictum eſt, *non audebant*, quaſi opus eſſet, ſed timore aliquo non auderent? Senſus ergo hic eſt; Tanta erat euidentia veritatis, qua Ieſus illis diſcipulis apparebat, vt eorum non ſolum negare, ſed ne dubitare quidem nullus auderet: quoniã ſi quiſquam dubitaret, vtique interrogare deberet: ſic ergo dictum eſt; *Nemo audebat interrogare, tu quis es?* ac ſi diceretur, Nemo audebat dubitare, quin ipſe eſſet. *Et venit Ieſus, & accepit panem, & dedit eis, & piſcem ſimiliter.* Ecce dictum eſt etiam quid prandiderint: de quo prandio aliquid ſuaue, ac ſalubre dicemus & nos, ſi paſcat & nos: Superius narratum eſt, quod iſti diſcipuli quando deſcenderunt in terram, viderunt prunas poſitas & piſcem ſuperpoſitum, & panem. Vbi non eſt intelligendum etiam panem fuiſſe ſuperpoſitum prunis, ſed tantum ſubaudiendum, viderunt: quod verbum ſi repetamus eo loco, vbi ſubaudiendum eſt, ita totum dici poteſt, *viderunt prunas poſitas, & piſcem ſuperpoſitum, & panem viderunt.* Vel ita potius, *viderunt prunas poſitas, & piſcem ſuperpoſitum, viderunt & panem.* Iubente etiam domino attulerunt & de piſcibus, quos ipſi ceperant. Quod eos feciſſe, quamuis à narrante non eſt expreſſum, tamen dominum iuſſiſſe non tacitum eſt, ait enim; *Afferte de piſcibus quos nunc prendidiſtis*: & vtique iubẽte illo eos non feciſſe quis credat? Hinc ergo fecit prandium dominus illis ſeptem diſcipulis ſuis, de piſce ſcilicet, quem prunis ſuperpoſitum viderant: huic adiungens ex illis, quos ceperant. De pane quidem nihilominus eos vidiſſe narratum eſt. Piſcis aſſus, Chriſtus eſt paſſus: ipſe & panis, qui de cælo deſcendit. Huic concorporatur eccleſia ad participandum beatitudinem ſempiternam. Propter quod dictum eſt; *Afferte de piſcibus quos prendidiſtis nunc*: vt omnes, qui hanc ſpem gerimus, per illum ſeptenarium numerum diſcipulorum, per quem poteſt hoc loco noſtra vniuerſitas intelligi figurata, tanto ſacramento nos communicare noſſemus, & eidem beatitudini ſociari.

Genes. 2.

ciari. Hoc domini prandium eſt cum diſcipulis ſuis, quo Ioannes Euangelium ſuum, cum haberet de Chriſto alia multa, quæ diceret, magna, vt exiſtimo, & rerum magnarum contemplatione concludit. Hic enim eccleſia qualis in ſolis bonis futura eſt, ſignificatur per capturam cẽtum quinquagintatrium piſcium: & eis, qui hæc credunt, ſperant, diligunt, participatio tantæ beatitudinis per hoc prandium. *Hoc iam tertiò*, inquit, *manifeſtatus eſt Ieſus diſcipulis ſuis cum reſurrexiſſet à mortuis.* Quod non ad ipſas demonſtrationes, ſed ad dies referre debemus: id eſt, primo die cum reſurrexit: & poſt dies octo, quando diſcipulus Thomas vidit, & credidit: & hodie quando hoc de piſcibus fecit. Poſt quot autem dies id fecerit, dictum non eſt. Nam ipſo primo die non ſemel viſus eſt, ſicut euangeliſtarum omnium teſtimonia collata demonſtrant: ſed, ſicut dictum eſt, numerandæ ſunt manifeſtationes eius, vt iſta ſit tertia. Prima quippe habenda eſt, eadémque vna, propter vnum diem, quotieſcunque ſe, & quibuſcunque & die illo, quo reſurrexit, oſtendit. Secunda poſt dies octo: & hæc tertia: & deinde quoties voluit, vſq; ad diem quadrageſimum, quo aſcendit in cælum: quamuis non ſcripta ſint omnia.

HAYMONIS EPISCOPI *Halberſt. ſuperioris Euang. expoſitio.*

Manifeſtauit ſe Ieſus ad mare Tyberiadis, &c. Cùm memoriam dominicæ reſurrectionis ſemper animo retinere, & ore recitare debeamus, maximè tamen iſtis diebus de illa loquendũ eſt, in quibus facta creditur & veneratur. Et non debet oneroſum videri ad audiendum, quod ſanctis euangeliſtis vtile viſum fuit ad ſcribendum. Non ſolum enim glorioſum eſt, quod diſcipulis poſt reſurrectionem apparuit, ſed etiam numerus eorum quibus apparuit, vel loca in quibus viſus eſt myſteriis plena ſunt. Quod in huius lectionis ſerie euãgeliſta manifeſtare curauit, cum tam ſolicite modum apparitionis eius expreſſit, dicẽs, *Manifeſtauit ſe Ieſus ad mare Tyberiadis. Manifeſtauit autem ſic, &c.* Et pulchrè ſeptima apparitione ſeptem diſcipulis apparuit, quia illi ad eius viſionem peruenturi ſunt, qui ſeptiformi Spiritus ſancti gratia illuminati, fluctus præſentis ſeculi diuino amore calcant, & lucrandis animabus inuigilant. Septenarius enim numerus, qui conſtat ex ternario & quaternario, id eſt, ex primo impari, & primo pari, dona Spiritus ſancti ſignificat, per cuius gratiam & fides Trinitatis cognoſcitur, & quatuor Euangeliorum doctrina cuſtoditur. Sed quærit aliquis quare Petrus poſt conuerſionem ad piſcationem rediit, cum veritas dicat: Nemo mittens manum in aratrum, & aſpiciens retro, aptus eſt regno Dei? Ad quod breuis quidem, ſed facilis patet reſponſio: quia illud opus poſt conuerſionem ſine culpa repetitur, quod ante conuerſionem abſque culpa exercebatur. Quod facilius cognoſcimus, ſi cum officio Petri & Matthęi euangeliſtę & coapoſtoli opera conferamus. Nam piſcatorem fuiſſe Petrum, Matthæum vero telonarium nouimus. Et Petrum. *quidem* poſt cõuerſionem ad piſcationem rediiſſe, Matthęum ad telonei lucra *reſediſſe* non legimus, quia aliud eſt victum cum iuſtitia quærere in piſcando, & aliud iurgando telonei lucris inſiſtere. *Et exierunt & aſcenderunt in nauem, & illa nocte nihil prendiderunt.* Sicut nauis ſæculum ſignificat, ſic nox illâ pro ignorãtia ponitur, vt eſt illud: Nox præceſſit, dies autem appropinquauit. Omnes enim ante aduẽtum domini quotquot laborauerunt quaſi in nocte laborauerunt, quia ſpem reſurgendi, vel vitam æternam poſſidendi perfectè habere non poterant, ſicut modo habent. Tota ergo nocte nihil prendiderunt, quia niſi dominus ſua gratia cor illuſtrauerit auditoris, quaſi in nocte laborat ſermo doctoris, teſte Pſal. qui ait: Niſi dominus ædificauerit domum, in vanum laborant qui ędificant eam. Vt autem & doctores rectè docere & auditores dignè valeant audire, illius flagitanda eſt miſericordia, de quo ſubditur. *Mane autem iam facto, ſtetit Ieſus in littore, non tamen cognouerunt diſcipuli, quia Ieſus eſt.* Vbi forte mouet aliquem, quare Dominus poſt reſurrectionem in littore ſtetit, cum ante paſſionem non ſolum coram diſcipulis ſuper fluctus maris ambulauerit, ſed etiã Petro, ſupra mare vt ambulare poſſet, dederit manum. Ad quod dicendum eſt, quia non hoc Dominus propter impoſſibilitatem, ſed propter myſterium fecit. Per mare ergo (vt diximus) ſeculum ſignificatur. Diſcipuli ergo in mari erant, quia inter fluctus ſeculi huius adhuc laborabant. Dominus autem in littore ſtetit, quia ab eorum corruptione & mortalitate alienus erat. Ac ſi verbis diceret, Iam vobis in mari non appareo, quia inter fluctus ſeculi vobiſcum communiter non viuo. Et hoc eſt quod alibi ait. Hæc ſunt verba quæ locutus ſum ad vos, cum adhuc eſſem vobiſcum. *Dicit ergo eis Ieſus, Pueri, nunquid pulmentarium habetis? Reſponderunt ei, Non.* Non ignorans dominus interrogauit diſcipulos, ſed vt ex communi locutione ſuam demõſtraret cognitionem. Et pulchrè ſuos diſcipulos pueros vocauit. Puer enim à puritate dictus eſt. Rectè & hoc nomen diſcipulis conuenit, quia abſque dolo & ſimulatione puriſſimo cordis amore Domino adhærebant. In quorũ olim perſona per Iſaiam dictum fuerat, Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi dominus. Tales enim paruulos omnes credentes eſſe volebat, cum alibi dicebat; Niſi conuerſi fueritis, & efficiamini ſicut paruuli non intrabitis in regnum cœlorum. Et iterum, Sinite paruulos venire ad me, talium eſt enim regnum cœlorum. *Dicit eis Ieſus, Mittite in dexteram nauigij rete, & inuenietis.* Bis in ſancto euangelio legimus, quod ad Domini iuſſionẽ retia laxata ſint in piſcationem. Primum ante paſſionem, & nunc ſecundo poſt reſurrectionem. Hoc tamen inter vtranque piſcationem diſtat, quia in illa priori piſcatione retia laxari iubentur, in qua tamen parte mitterentur non demonſtratur, in hac autem ſpecialiter in dexteram mitti iubentur. In illa præ multitudine piſcium rete rumpitur, in hac autem multi piſces capti ſunt, & retia rupta non ſunt. Vnde apparet, quia per illam priorem piſcationẽ ſignificatur Eccleſia, qualis eſt in præſenti vita: per hanc autem, poſt reſurrectionem factam, qualis erit in futuro. Boni enim ſoli nuſquã ſunt niſi in cælo, mali ſoli nuſquam ſunt niſi in inferno. In præſenti enim Eccleſia vtriuſq; partis ciues inueniuntur, quia multi per fidem in eccleſiã intrant, qui per bona opera ad regnum cœlorum peruẽturi

Matth. 14.

Matth. 18.

Rom. 13.

Pſal. 126.

turi non sunt de quibus per Psalmistam dicitur:
Psal.39. Annuntiaui & loquutus sum, multiplicati sunt super numerum. In hac ergo piscatione, quæ post resurrectionem facta est, decebat, vt soli boni pisces caperentur, per quos electorum numerus significaretur. *Miserunt ergo rete, etiam non valebant illud trahere præ multitudine piscium.* Quod exteriora miracula interiorē fidem frequenter instruant, in præsenti loco demonstratur, quando dominū, quem ex visione & collocutione non cognouerant, ex captura piscium cognouerunt. Cum ergo tota nocte laborātes nihil cepissent, mox ad eius iussionem tantam multitudinem piscium ceperunt, vt rete trahere non valerent. *Dicit ille discipulus quem diligebat Iesus, Petro: Dominus est.* Et quia inter omnes virtutes virginales integritas quodam priuilegio præcellit, rectè incorruptibile Domini corpus incorruptus virgo prior recognouit, Ioānes scilicet, cuius est hoc euangelium. Sed cùm omnes audissent, quia Dominus est, qui eum præ cæteris amauit, prior venite festinauit. Vnde & subditur. *Simon Petrus cùm audisset, quia Dominus est, tunica succinxit se (erat enim nudus) & misit se in mare, & peruenit ad Iesum.* In multis locis euangelij demonstratur: quod præ cæteris discipulis Petrus dominum dilexit: Nam cum se pas-
Luc.18. surum Hierosolymis prædiceret: dicens, Ecce ascendimus Hierosolymam, & filius hominis tradetur in manus peccatorum, & condemnabunt eum morti, Petrus assumpsit eum secretò, & ait illi: Absit à te domine non fiat istud. Non enim decet, vt Filius Dei gustet mortem. Et cum eiusdem passionis *articulo* imminente dominus diceret: omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte, ille præ multitudine amoris confisus dice-
Matth.26. bat: Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor. Cumq; Dominus quod futurum erat prosequeretur, dicens; Amen dico tibi, antequam gallus cantet, ter me negabis, ille contra dicebat: Et si oportuerit me mori tecum, non te negabo. Et vt in hac lectione refertur, cū dominum stantem in littore vidisset, tunica succinxit se, & misit se in mare. Spiritualiter verò hoc dicere possumus quia postquam eum resurrexisse cognouit, tunica fidei vel amoris, qua in negādo se nudauerat, reinduit, & misit se in mare, id est, inter tumentes mundi potestates, eius
Act.5. nomen prædicare cœpit, quem ad vnius mulieris vocē ter prius negauit. Ait enim: Obedire oportet Deo magis, quam hominibus. *Alij autem discipuli nauigio venerunt*, id est, eadē fide vel amore flagrantes, qua Petrus Apostolus accensus erat, secuti sunt. Vnde & bene dicitur. *Non enim longe erāt à terra, sed quasi cubitis ducentis, trahentes rete piscium.* Quia in ducentis cubitis centenarius numerus duplicatur, perfectam numerus iste charitatem insinuat, quæ ex dilectione Dei & proximi constat. Qui enim perfectè Deum & proximum diligit, non longè est à terra viuentium. *Vt autem ascenderunt in terram, viderunt prunas positas, & piscem superpositum, & panem.* Vbi ad literam quasi sonare videtur quod piscis & panis prunis superpositus esset. Sed sciendum est, quia ille qui necessarius erat, id est piscis prunis erat superpositus, panis verò seorsum positus erat. Notandum etiā, quod ipsa qualitas ciborum à mysterio non va-
Luc.24. cat. Nam sicut in alia euangelij lectione legimus cum pisce asso fauum mellis discipuli Domino obtulerunt: hic autem, panis & piscis memoratur fuisse. Ipse enim quasi piscis assatus est tempore passionis, sed dulcedinem panis exhibuit tempore resurrectionis, qui de seipso ait: Ego sum panis Ioan.6. viuus, qui de cælo descendi. Et iterū: Panis quem ego dedero caro mea est, pro seculi vita. *Dicit eis Iesus: Afferte de piscibus quos prendidistis nunc.* Manifestum est, nec expositione indiget, quid sit quod Petrus prior omnibus rete cum piscibus traxit in terram. Ipsi enim specialiter Ecclesia commendata est, illi ligandi & soluendi data est potestas, quando ei à Domino dictum est. Tu es Petrus, & Matth.16. super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt aduersus eam. Et tibi dabo claues regni cælorum. Et quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cælis: & quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cælis. Nam & post resurrectionem ei à Domino dictum est. Simon Ioannis diligis me Ioan.21. plus his? Pasce oues meas. Sed illud solicitè considerandum est, quia nūquam euāgelista ipsorum piscium numerum tam solicite expressisset, si in ipso numero mysterium defuisse crederet. Ait enim. Ascendit Simon Petrus, & traxit rete in terram, plenum magnis piscibus, centum quinquaginta tribus. Numerus iste ab vno incipit, sed vsque ad decem & septem crescēdo multiplicatur, si enim decem & septem ter duxeris, quinquaginta vnum inuenies. Iterum, si quinquaginta vnum ter multiplicaberis, centum quinquaginta tria inuenies. Decem vero ad decalogū legis numerum pertinent, quia decem præceptæ Moysi data sunt. Septem vero ad spiritualem gratiam noui testamenti, propter septem dona Spiritus sancti, vel propter fidem sanctæ Trinitatis, & doctrinam quatuor Euangeliorum. Quinquagesimus autem numerus ad requiem pertinet, quia quinquagesimus annus iubileus, id est, annus remissionis est dictus. Quia ergo illi ad veram requiem peruenturi sunt, qui decalogum legis per gratiā Spiritus sancti spiritualiter implent, quasi decem & septem ter ducimus, vt ad quinquagesimum numerum perueniamus. Et quia vera requies in vnitate est, recte ad quinquagesimum additur vnum. Quoniam sicut de primitiua Ecclesia dictum est, Multitudinis autem credētium erat cor vnum, & anima vna. Et quoniam custodia legis & gratia spiritualis in fide sanctæ Trinitatis constat, quasi quinquaginta vnum ter ducimus, vt ad centum quinquaginta tria peruenia-mus. Quia enim (sicut supra dictum est) per hanc piscationem Ecclesia, qualis in futuro erit significatur, dignum fuit, vt tot pisces caperentur, per quos electorum summa quę cum domino regnatura est, significaretur. Vt autem dominus de sua resurrectione omnem dubitationem à discipulorum mentibus auferret, non solum eis dignatus est apparere, sed etiam coram eis comedere. Vnde & subditur. *Dicit eis Iesus, Venite prandete.* Et pulchrè vltimum conuiuium cum septem discipulis voluit celebrare, quia illi post vniuersale iudiciū cum Domino æternum conuiuium celebraturi sunt, qui in præsenti seculo septiformi gratia Spiritus sancti repleti fuerint. Quod vero subditur. *Et nemo audebat discumbentium eum interrogare, tu quis es: scientes quia dominus est*, tale est ac si diceret, Nemo præsumebat quis esset interrogare, quia quod ipse Christus esset nemo poterat dubitare,

Tam

Tam enim manifesta & præclara erat eius cognitio, vt omnibus se videntibus, manifestum esset, quis esset, & ideo superfluum erat, quis esset, interrogare, de cuius cognitione nemo discumbentium poterat dubitare. *Et venit Iesus & accepit panem & dat eis, & piscem similiter.* Dedit ergo Dominus discipulis piscem, quia suam passionem imitandam esse ostendit. Dedit & cum pisce panem, quia post tolerantiam passionis gaudia repromisit æternæ satietatis. Quod vero dicitur, *Hoc iam tertio manifestatus est Iesus discipulis suis cum resurrexisset à mortuis.* Nō ad numerum apparitionum, sed potius ad dierum pertinet. Nam primo die quo resurrexit à mortuis, quinquies ab hominibus visus est. Iterum autem alia die, quando post dies octo apparuit discipulis in conclaui, vbi erat Thomas. Tertio vero, quando piscantibus ad mare Tyberiadis, septima vice apparuit discipulis.

INCERTI AVTHORIS
Sub nomine Eusebij Episcopi Emisseni Superioris Euangelij expositio.

QVid est enim quòd Apostolus Petrus de piscatione à domino vocatus, ad piscationem iterum redit? similiter autem & filij Zebedæi? Ipsi enim sunt, quibus dominus dixerat, Venite post me, faciam vos fieri piscatores hominum. In hoc igitur ostenditur, in his & similibus victum quærere quotidianum, non esse peccatum. Vnde & Apostolus propriis manibus laborans, vnde viuat, cęteros quoque ad laborandum inuitet, dicens; Laboret vnusquisque operando manibus suis, quod bonum est, vt habeat vnde tribuat necessitatem patientibus. *Exierunt, & ascenderunt nauem, & illa nocte nihil prendiderunt.* Quia in nocte nihil laborabant, & nondum ad eos venerat Iesus. Insuper quia per se ad piscandum venerant, & ab alio missi non fuerant. Eos enim adhuc significabant, qui non ex præcepto canonum, sed proprio arbitrio ecclesiam prædicare, & regere veniunt. Tales enim pisces Dei fugiunt, & eorum retia intrare, eorúmque prædicationes audire, dedignantur. *Mane autem iam facto, stetit Iesus in littore, non tamen cognouerunt discipuli, quia Iesus est.* Ecce iam aliud significare incipiunt: quia iam non in nocte laborant, ad diem veniūt, & dominum vident. *Dicit ergo eis Iesus, Pueri, nunquid pulmentarium habetis? Respondérunt ei, Non. Dicit eis, Mittite in dexteram nauigij rete, & inuenietis.* Ac si diceret, ego hac vice non misi vos, in nocte venistis, sinistrorsum laborastis, nihil prendidistis: nūc ergo mittite in dexterā nauigij rete, ex meo præcepto laborate, meam doctrinam prædicate, nesciat sinistra vestra quid faciat dextera vestra, & inuenietis. In dextra igitur piscari, est veram, & catholicam doctrinam sincero affectu, & mundo corde prædicare. Piscatores enim Apostoli sunt, prædicatores, & doctores: retia verò hæc, euangelista, omnísque sermo diuinus. Pisces autem omnes fideles intelliguntur. Tales enim pisces in baptismatis flumine natant, tales retibus Euangelij & amore fidei rapiuntur. *Miserunt ergo, & iam non valebant illud trahere præ multitudine piscium.* Magnum miraculum: per totam noctem laborantes nihil ceperūt, & tam subitò ad Domini iussionem tanta piscium conuenit multitudo. Possumus autem per hanc primam, & nocturnam piscationē, intelligere eam, quam tunc apud Iudæos apostoli habuerunt, quādo eis nolentibus credere apostolus ait, Vobis primùm oportuit prædicari verbum Dei: sed quia repulistis illud, & indignos vos fecistis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes. Quid est enim, Ecce conuertimur ad gentes, nisi quod hic dicitur, *Mittite in dextram nauigij rete?* Quia enim pisces Iudaici fluminis, apostolorum retia intrare noluerunt, ad flumina gentium apostoli missi sunt. Et tunc quidem doctores piscantur in nocte, quando auditores interius excæcati veritatem non intelligunt. Miserunt ergo in dextram nauigij rete, & iam non valebant illud trahere præ multitudine piscių. Hoc est enim quod Psalmista ait, Annunciaui, & locutus sum, inultiplicati sunt super numerum. Quo viso miraculo, *Discipulus ille quem diligebat Iesus dixit Petro, dominus est. Simon ergo Petrus, cùm audisset quia dominus est, tunica succinxit se, (erat enim nudus) & misit se in mare.* Vbique Petrus feruentioris fidei, & maioris dilectionis inuenitur. *Alij autem discipuli nauigio venerunt, non enim longè erant à terra.* Quid enim per hanc terram, nisi terram viuentium intelligimus? à qua isti non longè erant, quia corporeis vinculis resoluti, citò illuc ituri erāt. *Quasi cubitis ducentis trahentes rete piscium.* Centenarius numerus perfectus est, qui tunc quidem duplicatur, quando sermone & opere adimpletur. Trahunt igitur doctores rete piscium cubitis ducentis, quando & sermone, & opere post se ad æternam vitam ducunt audientes. *Vt ergo descenderunt in terram, viderunt prunas positas, & pisces superpositos, & panes.* Hoc enim cibo Christi piscatores, & prædicatores semper recreantur, & vires suscipiunt, quotiescunque fatigati ab hoc opere redeunt. Quoties enim prunas, & piscem super prunis positū, & panem vident, quoties Christi passionis recordantur, toties laboris, & fatigationis, & omnium suarum angustiarum obliuiscuntur. Quid est enim piscis prunis assus, nisi Christus in cruce passus? quid est panis, nisi Euangelica prædicatio, qua eos dominus reficere solebat, dicens: Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere? His enim apostoli recreantur, his animantur, & satiantur, & ad laborem iterum incitantur. *Dicit eis Iesus, Afferte de piscibus, quos prendidistis nunc.* Semper enim apostoli & doctores pisces domino offerunt, semper exemplo & doctrina fidelium animas ad eum ducunt. Vnde & subditur: *Ascendit ergo Simon Petrus, & traxit rete in terram, plenum magnis piscibus centum quinquagintatribus. Et cùm tanti essent, non est scissum rete.* Boni pisces erant isti, à quibus rete scissum non est. Mali pisces, hæretici, & schismatici, qui euangeliorum retia quotidie scindūt. Sed quid per centum quinquaginta & tres pisces, nisi omnes baptizatos, & fideles intelligimus? Hoc enim significant tres, quod centum quinquaginta. Si enim in æquas partes centum quinquaginta diuidamus, tres & non amplius quinquagenæ fiunt. Tres enim sunt mundi partes, quæ per tres pisces, & tres quinquagenas significantur. Asia videlicet, Africa, & Europa. Inde est, quòd mulier abscondit fermentum in tribus satis farinæ, donec fermentaretur. Inde est, quòd in cruce titulus Hebraicè, Græcè, & Latinè scribitur. Capiunt

igitur Apostoli tres pisces, & centum quinquaginta, quoniam eorum exemplo, & sermone ducentur, quicunque ex his tribus mundi partibus ad ecclesiam veniunt, Meritò denique centum quinquaginta & tres pisces capti referuntur, quoniam in huius numeri sacramento, id est in fide Trinitatis, omnes Christiani in baptismate fidei retibus rapiuntur. *Dicit eis Iesus, Venite prandete. Et nemo audebat discumbentium interrogare eum, Tu quis es? scientes quia dominus est. Et venit Iesus, & accepit panem, & dabat eis. Et piscem similiter.* Quotidie nos dominus ad prandium inuitat, quotidie nobis & panem, & piscem apponit, quotidie cibum euangelicum & sui corporis, & sanguinis administrat. Dum hæc enim euangelia legimus, sui panis cibo nos interius reficit. Hic & piscem assum nobis tribuit, quia qualiter pro nobis passus est, hic inuenimus. Nec bene Christi retia trahere possunt, qui his cibis assiduè non reficiuntur. *Hoc iam tertio manifestatus est Iesus discipulis suis, cum resurrexisset à mortuis.* De illis hoc manifestationibus loquitur, quæ vel omnibus vel pluribus in vnum collectis factæ sunt.

THEOPHYL. EPISCOPI
Bulgar. superioris Euang. expositio.

Postea manifestauit se iterum Iesus ad mare Tyberiadis, &c. Quum dicit, *manifestauit semetipsum* dominus, significat Euangelista, quòd, nisi voluisset ipse per seipsum illis condescendens, manifeste non fuisset visus in corpore incorruptibili. Quare & loci meminit maris Tyberiadis? Ostendit, quòd non iam vltra timebant Iudæos, vt antea, sed magnam partem timoris abiecissent. Ideo & non inclusi erant, sed & prospectabant è domo, quod prius non audebant, & vbique ambulabant, ibántque vsque ad Tyberiadem, quæ distat à Hierosolymis, & est mare Galilææ. Piscabantur autem discipuli, quia nihil aliud habebãt, quod facerent: neque enim ipse semper cum eis conuersabatur, neque spiritus datus erat, neque doctrina perfecte concessa, ideo suam artem sectabantur. Petrus enim, quum actuosissimus esset, non ferebat ocium, sed in opere feruebat, & sequebantur cæteri, eo quòd coniuncti erant. Et, quum adesset eis laborantibus, & miseris, nõ statim se ostendit, vult enim prius loqui cum eis: vnde & dicit; *Pueri, num quid obsonij habetis?* quasi empturus ab eis quiddam. Vt autem negarunt, & quum iussisset eos mittere in dextram, cõsequuti sunt quiddam: *dicit discipulus, quem diligebat Iesus, Petro, Dominus est.* Iterum hoc loco discipulorum proprietates ostendit. Nam perspicacissimus quidem Ioannes, Petrus autem feruẽtior: ea propter Ioannes quidem agnoscit dominum: Petrus verò prior venit ad eum. Succingendo enim se, reuerentiam ostendit. Mittendo autem se in mare, declarauit desiderij magnitudinem: non enim expectat vt alij, sed natans aduenit, quamuis ducentis cubitis abessent à terra. Est igitur ἐπενδύτης linteum quoddam quo Phœnices, & Syri piscatores se amiciebant, siue nudi essent, siue vestiti, hoc superimponentes, simpliciter autem dicendum, quòd sicut pictores pingunt Apostolos super vestibus tectos: igitur quia nudus erat Petrus, & piscando laborabat, in reuerentiam se induit ependyten (hoc est enim succingit) & prior vadit ad dominum. Non enim parua quædam erant, quæ fiebant sed magna. Nam primum quòd multi pisces capti sunt, deinde quòd rete non est scissum. *Vt ergo descenderunt in terram, viderunt prunas positas, &c.* Et hoc est miraculum, quod nunc vident, prunam dico, & piscem, atque panem. Non enim fiebat ex materia proposita, sicut, quum satiaret de duobus piscibus, ac panibus quinque, tot millia, sed simpliciter ex nihilo. Quum dixisset autem dominus; *Venite prandete*, nullus exquirit, neque audet interrogare. Non enim vltra tantam habebant fiduciam, sed cum silentio, ac timore admirabantur: sciebant enim, quòd dominus esset. Ideo neque interrogabãt vti figuram alienam videntes, sed multo pleni stupore valde stupescebant. Et voluissent quidem de eo interrogare aliquid, sed metus, & manifesta aspectio, quòd non esset alius, sed ille ipse, non permittebant interrogare, sed solum comedebant ea, quæ eis creauerat. Quomodo autem creauit? sua potestate. Non enim iam in cœlum suspicit, & patrem inuocat, illa enim fiebant, vt se nobis attemperaret. Iubet autem de piscibus afferre, vt ostenderet non esse phantasma, quod videbatur. Sed hoc loco quidem non dicit, quòd comederit cum eis. Lucas autem dicit, quòd comederit. Quomodo autem comederit, non est nostrum dicere. More enim admirabili facta sunt hæc, non quod natura eius cibo habeat opus, sed nostri causa ad confirmationem resurrectionis fiebant. Ostendens quoq; non illum continuo apud eos fuisse, neque similiter vt prius, dicit. *Hoc iam tertio manifestatus est.* Intellige insuper hæc & per allegoriam. Nox enim erat, quando tenebræ idololatriæ inualuerunt, ante solis Christi aduentum, quando prophetæ laborauerunt, & nihil ceperunt. Nam, quamuis vnam gentem Israeliticam conclusisse in sagena videbantur, tamen quia & hæc subinde ad idololatriam redibat, nihil forte apprehenderunt. Vbi autem diluculum solis iustitiæ insulsit, & apostolicum rete eiectum est.

Pauca quædam desiderantur.

EVTHYMII ZIGABONI
superioris Euang. expositio.

Postea manifestauit se iterum, &c. Neque enim cõtinuè cũ eis versabatur, vt prius, sed per temporum interualla accedebat. Quod autem dicitur, *manifestauit, & apparuit, & visus est*, ac similia, ostendunt, quòd iuxta naturam incorruptibilitatis corporis, inuisibilis erat corruptibilibus oculis: verum dimittendo se, & dispensatorie manifestabatur. Hoc autem mare in Galilæa erat: animo siquidem resumpto, eo profecti sunt. *Manifestauit autem sic.* Vt nunc dicturus est. *Erant simul Simõ Petrus, & Thomas qui dicitur Dydimus, &c.* Nã, cũ neq; semper cũ eis esset Saluator, vt dictũ est, neq; alius aduenisset paracletus, neq; perfectè eis esset commissa prædicatio, quũ nihil esset, quod agerẽt, reliquo tẽpore piscabãtur, priorẽ exercentes artem: quanquam non amore lucri, vt prius. *Exierunt ergo, statimque ingressi sunt nauim.* Quæ Petri erat, aut filiorum Zebedæi, aut alicuius eorum, quos nouerant. *Et nocte illa nihil ceperunt.* Dispensatorie hoc factum

factum est, veluti in sequentibus dicemus. Verisimile est autem alios quoque discipulos terrestri itinere fuisse sequutos, sicut ait Chrysostomus, amoris gratia, vtque spectatores essent, ac probe ocium collocarent, & simul cum eis pernoctarent. *Mane autem iam facto stetit Iesus in littore: nõ tamen cognouerunt discipuli, quòd Iesus esset.* Fortassis, quòd splendidiori appareret specie, propter immortalitatem, aut dispensatorie ab eis cognitus non est. *Pueri, numquid opsonij habetis?* παιδία, id est, pueros illos vocauit iuxta consuetudinem. Moris siquidem erat ita operarios appellare: propter illorum robur, ac strenuitatem ad labores. Loquitur autẽ cum eis, quasi volens aliquid ab eis emere. *Iacite in dexteram partem nauigij rete, & inuenietis.* Nec adhuc cognouerunt eum esse, quod tamen eos intelligere oportuit. Nam quomodo vulgaris homo, aut socius id nosse potuisset, quòd iacientes in dexteram nauigij partem, inuenturi essent? Expresse autem ad dexteram iacere præcepit, ne fortuita videretur captura. *Iecerunt itaque.* Simpliciter obtemperantes: aut arbitrati signo quopiam illum nosse pisces aliquos ibi natare. *Et iam illud trahere non poterant præ multitudine piscium.* Absente quidem Saluatore, nihil ceperunt: præsente vero, multitudinem cõcluserunt, vt cognoscamus, quòd sine illo nihil, quod vtile sit, perficimus: cũ eo autem, plurima. Oportet ergo, vt præceptis eius obedientes laboremus, & ad dexteram iaciamus: nam hæc pars laudi datur. *Dominus est.* A prospero id euentu intelligens, & quod tanquã ex illius iussu concluſi essent pisces. *Simon itaque Petrus, quum audisset, quòd dominus esset, &c.* Perspicacior quidem erat Ioannes magnitudine puritatis: Petrus vero feruentior vehementia amoris: ideo agnoscit quidem eum Ioannes ante Petrum, sed egreditur ad eum Petrus ante Ioannem. Vbi enim solum audisset esse dominum confestim, quæ in manibus erant, proiicit, nec sustinens vt nauigio ad eum peruenire t, sese in mare iacit, quo citius accederet. ἐπενδύτην autem (pro quo Tunicam vertimus) vocant tuniculam quandam manicis carentem, quæ corpus ad genua vsque contegat: & hac vtebantur, qui in mari degebant: Nam simul & agilitatem eis tribuebat, & inter aquas ornatum. Erat quippe nudus, alia carens veste: nam hac sola ad corpus discincta indutus erat: neque enim conueniebat, vt omnino nudus esset propter turpitudinem: succinxit autẽ illam, pudore domini. *Cæteri vero discipuli nauigio venerunt, &c.* Venerunt attrahendo funes, quibus rete trahebatur. *Vt ergo descenderunt in terram, vidẽt prunas positas, &c.* Piscem quidem prunis superpositum, panem verò seorsim positum: vtique producta ex iis, quæ non erant: vt hinc quoque suam ostendat potentiam, ac beneuole eos per cibum à labore refocillet. *Adferte de piscibus, quos nunc comprehendistis.* Vtpote sciens, quòd cõprehendissent. Nam & prius tanquam sciens, quòd comprehensuri essent, dixerat; Iacite in dexteram partem nauigij, & inuenietis. Et, ne phantasticum videretur negotium: vtque vidẽtes piscium multitudinem, ac magnitudinem, & quomodo non esset scissum rete, magis etiam admirarentur. *Ascendit Simon Petrus.* Ascẽdit in nauim, tanquam artis peritior, sequentibus videlicet eum etiam cæteris. *Numero centum quinquaginta tribus.* Dicunt aliqui per centum quidem eos designari, qui ex Gentibus saginandi erant: per quinquaginta autem, eos qui de Iudæis: plures siquidem ex Gentibus crediturí erant, quàm ex Iudæis: per tres vero, sanctam Trinitatem, in quam crederent. *Et, quum tot, ac tanti essent, non est scissum rete.* Non quòd esset forte, sed quod dominus etiam illud fortificaret. *Venite, prandete.* Hora prandij iam appetẽte: nam illorum laboribus successura erat requies. Verisimile est autem quosdam ex comprehẽsis piscibus assatos fuisse ad omnium refectionem discipulorum: reliquos vero pauperibus fuisse distributos. *Et nemo discipulorum audebat interrogare eum, &c.* Facilẽ quidem videntes immutatam, & quæ in maximum eos inducerent stuporem, volebant eum interrogare, verum non audebant, quum à signis, quæ dicta sunt, scirent quòd Dominus esset. *Venit itaque Iesus, sumitque panem, &c.* Iam in cælum nõ suspicit, neque humana illa facit: ostendens, quòd etiam ipsa dispensatorie faciebat. *Hac iam tertia vice manifestatus est Iesus, &c.* Prima quidem, quum esset vespera diei illius, quo resurrexit, secunda autem post dies octo, tertia vero hoc die. Apparet itaque, quòd post hoc tempus ascenderint in montem, in quo constituerat eis, quando videlicet rursum admoniti sunt à domino. Manifestatus est autem & mulieribus, quæ discipulæ erant: & duobus illis, de quibus apud Marcum, & Petro, ac Cleophæ cũ socio ipsius. Verum discipulis simul, hac iam tertia vice manifestatus est. Neque enim continue cum eis versabatur. Hic autem nõ dixit, quod & ipse comederit: ideo sane, vt opinor, quod hoc etiam significauerit Lucas libro Actorum, vbi ait Petrus; Comedimus, & bibimus cum eo, postquam surrexit à mortuis.

Matth.28. Marc.16. Luc.24.

Act.1.

FERIA V. POST PASCHA.

IOAN. 20.

a Quam fortior fixerat affectus. b Cum aliis duabus.

IN illo tempore: [a] Maria ſtabat ad monumentum foris [b] plorans. Dum ergo fleret, inclinauit ſe & proſpexit in monumentum. Et vidit duos angelos in albis ſedentes, vnum ad caput, & vnum ad pedes, vbi poſitum erat corpus Ieſu. Dicunt ei illi: Mulier quid ploras?

c Hæc eſt maior cauſa doloris.

Dicit eis: Quia tulerunt dominum meum, & neſcio vbi [c] poſuerunt eum. Hæc cùm dixiſſet, conuerſa eſt retrorſum, & vidit Ieſum ſtantem, & non ſciebat

d Redarguens eam. e Quæ non credit adhuc eſt mulier, adhuc corporei ſexus appellatione ſignatur. f Quaſi non lachrymas nudas, ſed fidem exigo: bonæ lachrymæ ſi Ieſum agnoſcas. g Interrogatur cauſa doloris: vt augeatur deſiderium. h Non penitus falſo, quia in eius mente ſeminabat.

quia Ieſus eſt. [d] Dicit ei Ieſus. [e] Mulier, quid [f] ploras? Quẽ [g] quæris? Illa [h] exiſtimans quia hortulanus eſſet, dicit ei: Domine, ſi tu ſuſtuliſti eum dicito mihi,

i Prius corpore conuerſa putauit quod non erat, nunc conuerſa corde quod erat agnouit.

vbi poſuiſti eum: & ego eum tollam? Dicit ei Ieſus: Maria. [i] Conuerſa illa dicit ei: Rabboni, quod dicitur magiſter. Dicit ei Ieſus: Noli me tangere. Nondum enim aſcendi ad patrem meum. Vade autem ad fratres meos, & dic eis: Aſcendo

k Naturæ. l Non ait communiter noſtrum, ſed meum & veſtrum, quia differunt. m Gratia. n Quia ego homo. o Quia vos ab errore liberauit. ¶ Sub quo & homo ſum.

ad [k] patrem [l] meum & patrem [m] veſtrum: [n] Deum meum & Deum [o] veſtrum. Venit Maria Magdalenæ annuncians diſcipulis, quia vidit dominum, & dixit mihi hæc.

GLOSSA ORDINARIA
in ſuperius Euang.

PLORANS. Iam plus de ſublato quam de occiſo plorat, quia tanti magiſtri cuius vita ſubtracta fuerat, nec memoria remanebat, & iſte dolor ibi eam tenebat. *Dum ergo, &c. pro. in mo.* Cum eum ſciret ibi non eſſe, ſed quia nimis dolet, nec ſuis oculis, nec oculis illorum duorum credentium putauit. Vel potius diuino inſtinctu hoc factum eſt, *Vidit duos an.* Angeli, id eſt, nuntij ſignificant euãgelium Chriſti, à capite vſque ad pedes, id eſt, ab initio vſque ad finem eſſe nuntiandum. Et ille ex paſſione ſua erat nuntiandus: quia Deus eſt ante ſecula, & homo in fine ſeculi. Sedet ergo angelus ad caput, cum dicit: In principio erat verbum. Ad pedes, cũ dicit: Verbum caro factum eſt. Vel duo angeli duo teſtamenta, vnum prius, aliud ſequens. Coniuncta, dum pari ſenſu incarnatum, mortuum, reſuſcitatum nuntiant. *Quid plo.* Quaſi dicat, Noli peccare. Prohibent lachrymas quodammodo nuntiantes gaudium. At illa putans eos interrogare neſcientes, prodit cauſam lachrymarum: quia tule.do, meum, id eſt, corpus domini mei. *Et non ſcie.* quia tergum ad eum habebat, quem non reſurrexiſſe credebat; quia amabat, & dubitabat: videbat & non cognoſcebat. *Quem quæ.* non quòd dubitet quem requireret, ſed quia illa quem quærit ignoret: non enim quærit Chriſtum, ſed quem putat raptum. *Domine.* Quem putat hortulanum dicit dominum, vt honorificaret hominem à quo rogabat beneficium. Nec ſic dicit eum dominum, ſicut illum quem quærit ſublatum: Ieſum verò agnoſcens vocat magiſtrum: quia recolit eum à quo diſcernere humana & diuina diſcebat. *Si tu ſuſtuli.* Nõ dicit quem, quia hoc in animo agit vis amoris, vt quem ſemper cogitat nullum alium ignorare credat. *Maria.* Poſtquam communi nomine vocauit, & non eſt agnitus. vocat ex nomine, ac ſi dicat recognoſce eum à quo recognoſceris. *Noli me tan.* Hic innuit, quòd pedes eius amplecti voluit. Meritò non tangit, quæ non videt: nam qui videt, tangit. *Dicit ei. Ie. No.* Fidem docẽs, & in corde eius, vt hortulanus ſeminat dicit: *Noli me tan.* non quòd nollet tangi niſi cum aſcẽdiſſet, cum & mulieres & alij in terra eum tetigiſſe legantur, & non ſendentem in cælo. Vult ergo ſic ſe ſpiritualiter tangi, id eſt, ſic ſe credi, vt ſit æqualis patri. Et quia iſta adhuc carnaliter in eũ credebat, quem ſicut hominem flebat, audit: *Noli me tangere.* Id eſt, ſic credere, quia in corde tuo nondum credis me æqualem: *aſcendi ad patrem.* id eſt, nondum credis me æqualem patri, tunc tanges, cum non imparem credes. In hac figuratur eccleſia de gentibus, quæ in Chriſtum non credit, niſi cum ad patrem aſcendit. Myſticè, noli me tangere: Noli manum maioribus adhibere, ſed vade ad perfectiores, qui facilè reſurrectionem credant. Mulieribus

Supr. 1. ibidem.

ribus enim in eccleſia docere non permittitur. *Venit Mar.* Ibi culpa abſcinditur, vnde proceſſit. Mulier mortem viro propinauit: modo mulier vitam nunciat viris: & quæ tunc verba ſerpentis, modo narrat verba viuificatoris: acſi ipſis rebus dicat Deus, de qua manu illatus eſt potus mortis, de ipſa ſuſcipite potum vitæ.

CATENA AVREA
in idem Euang.

Maria autem ſtabat, &c. Aug. de con. euan. Id eſt ante illum ſaxei ſepulchri locum, ſed tamen intra illud ſpacium quo iam ingreſſæ fuerãt, hortus quippe illic erat. Chry. Ne mireris autem quòd Maria amarè flebat ad ſepulchrum. Petrus verò nihil tale paſſus eſt. compaſſibile enim eſt muliebre genus & natura flebile. Auguſt. Oculi igitur qui dominum quæſierant, & non inuenerant lachrymis vacabant, amplius dolentes quòd fuerit ablatus de monumento, quàm quòd fuerat occiſus in ligno: quoniam magiſtri tanti cuius vita ſubtracta fuerat, nec memoria remanebat. Auguſt. de con. euan. Viderat autem cum aliis mulieribus angelum ſedentem à dextris ſuper lapidem reuolutum à monumẽto, ad cuius verba cum fleret proſpexit in monumentum. Chry. Magnum enim ad mitigationem eſt ad monumentum apparens, vide denique eam vt plus requieſceret, & inclinantem ſe & volentem locum videre vbi iacuit corpus. vnde ſequitur: *Dum ergo fleret, &c.* Greg. Amanti enim ſemel aſpexiſſe non ſufficit: quia vis amoris intentionem multiplicat inquiſitionis. Auguſt. Nimium enim dolebat nec ſuis nec diſcipulorũ oculis facile putabat eſſe credendum, an potius diuino inſtinctu in animo eius effectum eſt vt proſpiceret. Gre. Quæſiuit enim corpus & minimè inuenit: perſeuerauit vt quæreret. vnde & contingit vt inueniret, actúmque eſt vt deſideria dilatata creſcerent, & creſcentia cauſarent quod inueniſſent. Sancta enim deſideria dilatione creſcunt. Si autem dilatione deficiunt, deſideria non fuerũt. Iſta itaque quæ ſic amat: quæ ſe ad monumentum quod proſpexerat iterũ inclinat, videamus quo fructu vis amoris in ea ingeminat opus inquiſitionis. Sequitur enim: *Et vidit duos angelos, &c.* Chry. Quia enim non erat excelſa mulieris mens vt ex ſudariis perciperet reſurrectionem, angelos videt in læto habitu, vt & ipſa à paſſione mitigetur. Augu. Quid eſt autem quòd vnus ad caput & alter ad pedes ſedebat, an quoniam qui Græcè angeli dicuntur, Latinè ſunt nuntij. Iſto modo Chriſti euãgelium velut à capite vſque pedes, ab initio vſque in finem ſignabant eſſe nuntiandum. Greg. Vel ad caput ſedet angelus cùm per apoſtolos prædicatur: quia in principio erat verbum, & quaſi ad pedes ſedet cùm dicitur: Verbum caro factum eſt. Poſſumus etiam per duos angelos duo teſtamenta agnoſcere, quæ dum pari ſenſu incarnatum, & mortuum, ac reſurrexiſſe dominum nuntiant, quaſi teſtamentum prius ad caput, & teſtamentum poſterius ad pedes ſedet. Chry. Angeli autem apparentes nihil de reſurrectione dicunt: ſed paulatim in eum qui de reſurrectione eſt, intrant ſermonem. Quia enim mulier vltra conſuetudinem præclarum habitum viderat. ne turbetur audiuit compaſſionis vocem. vnde ſequitur: *Dicunt illi: mu. quid ploras?* Angeli lachrymas prohibebant, & futurum quodammodo gaudium nuntiabant. Ita enim dixerunt: *Quid ploras?* ac ſi dicerent, plorare noli. Greg. Ipſa enim ſacra eloquia quæ nos in lachrymas amoris excitant, eaſdem lachrymas conſolantur dum nobis redemptoris noſtri ſpem repromittunt. Augu. At illa eos putant interrogaſſe neſciẽtes cauſas prodit lachrymarum. vnde ſequitur, *Dicit eis, quia tulerunt dominum meum.* Dominum ſuum vocat domini ſui corpus exanime, à toto partem ſignificans: ſicut omnes confitemur Ieſum Chriſtum filium Dei ſepultum, cum ſola eius ſepulta ſit caro. Sequitur. *Et neſcio vbi poſuerunt eum.* Hæc erat cauſa maioris doloris quia neſciebat quò iret ad conſolandum dolorem. Chry. Nondum autem de reſurrectione aliquid nouerat, ſed adhuc trãſlationem imaginabatur. Aug. de con. euan. Hîc intelligendi ſunt ſurrexiſſe angeli, vt etiam ſtantes viderentur, ſicut Lucas eos viſos eſſe commemorat. Aug. ſuper Io. Sed hora iam venerat, qua id quod nuntiatum quodammodo fuerat ab angelis flere prohibentibus, gaudium ſuccederet flentibus. vnde ſequitur: *Hæc cum dixiſſet, conuerſa eſt retrorſum.* Chr. Sed quare ad angelos loquens & nondum ab eis aliquid audiens conuertatur retrorſum? Mihi videtur quòd hæc ea dicente: Chriſtus poſt eam apparuit, & angeli conſiderantes dominatorem: & figura & inſpectione, & motu confeſtim oſtenderunt, quoniam dominum viderũt, & hoc eſt quod mulierem conuerti retrorſum fecit. Gre. notandum etiam quòd Maria quæ adhuc de domini reſurrectione dubitabat conuerſa retrorſum eſt vt videret Ieſum, quia videlicet per eandem dubitationem ſuam quaſi tergum in domini faciem miſerat, quẽ reſurrexiſſe minimè credebat. Sed quia amabat & dubitabat, videbat & non cognoſcebat eum. vnde ſequitur: *Et vidit Ie. ſtantem, &c.* Chry. Angelis enim vt dominator apparuit, mulieri verò non ita, ne eam ex prima viſione ſtupefaceret: non enim oportebat eam repente ad excelſa reducere: ſed paulatim. Sequitur: *Di. ei Ie. Mul. quid, &c.* Greg. Interrogatur doloris cauſa, vt augeatur deſiderium quatenus cum nominaret quem quæreret, in amorem eius ardentius æſtuaret. Chry. Et quia in communi figura apparuit: æſtimauit eum hortulanum eſſe. vnde ſequitur: *Illa æſti. quia hortula. eſ. di. ei: Domine ſi tu ſuſt. eum di. mi. vbi poſ. eum: & ego eum tol.* hoc eſt, ſi propter timorem Iudæorum leuaſti eum, dicito mihi, & ego eum accipiam. The. Timebat enim ne Iudęi etiam corpori inſæuirẽt exanimi, & ideo volebat in alio loco incognito illud tranſponere. Greg. Forſitam autem nec errando hæc mulier errauit quę Ieſum hortulanum credidit: ánnon ei ſpiritualiter hortulanus erat qui in eius pectore per amoris ſui vim ſumma virtutum virẽtia plantabat? Sed quid eſt quòd viſo eo quem hortulanum credidit, cui necdum dixerat quem quærebat, ait: *Domine ſi tu ſu. eum?* Sed vis amoris hoc agere ſolet in animo, vt quem ipſe ſemper cogitat, nullum aliũ credat ignorare. Poſtquam autem eam dominus cõmuni vocabulo appellauit ex ſexu & agnitus non eſt: vocat ex nomine. vnde ſequitur: *Dicit ei Ieſus: Maria*, ac ſi diceret. Recognoſce eũ à quo recognoſceris. Maria ergo quia vocatur ex nomine recognoſcit auctorẽ, quia & ipſe erat qui quærebatur exterius, & ipſe qui eam interius vt quæreret docebat.

vnde sequitur : *Conuersa illa di. Rabboni, quod dicitur magister.* Chry. Sicut enim Iudæis quandoque immanifestus erat : & præsens, ita & loquens cùm volebat seipsum notum faciebat. Qualiter autem conuersa dicit cum Christus ad eam loquereturr? Mihi videtur quòd dicente ea: *Vbi posuisti eum*: cõuersa est ad angelos vt interrogaret cur stupefacti essent: deinde Christus vocãs eam, conuertit eam ad seipsum : & per vocem manifestum seipsum fecit. Aug. Vel quia prius conuersa corpore quod non erat, putauit, nũc corde conuersa, quod erat, agnouit. Nemo autem calumnietur mulierẽ quòd hortulanum dixerit dominum, & Iesum magistrum, ibi enim honorabat hominem à quo beneficium postulabat, hîc recolebat doctorem à quo discernere humana & diuina discebat. Aliter ergo dum dixit: *Sustulerunt dominum meum*: aliter autem, *Domine, si tu sustulisti eum.* Greg. Iam verò ab euangelista non subditur quid mulier fecit, sed ex eo innuitur quod audiuit. Sequitur : *Di. ei Ie. No. me tan.* In his namque verbis oſtẽditur quod Maria amplecti voluit eius vestigia quẽ recognouit. Sed cur tangi non debeat, ratio quoque additur cùm subiungitur : *Nondum enim ascen. ad pa. meum.* Aug. Sed si stans in terra non tangitur, sedens in cœlo, quomodo ab homine tangetur? qui certè antequam ascenderet discipulis suis se obtulit tangendum, dicens : Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, vt Lucas testatur. Quis autem tam sit absurdus vt dicat eum à discipulis quidem antequam ascendisset ad patrem se voluisse tangi, à mulieribus autem noluisse, nisi cum ascendisset ad patrem? Sed leguntur etiam fœminæ post resurrectionem antequam ad patrem ascenderet tetigisse Iesum, in quibus erat etiam ipsa Maria Magdalena, narrante Matth. Aut ergo hoc sic dictum est, vt in illa fœmina figuraretur ecclesia de gentibus, quæ in Christum non credidit: nisi cum ascendisset ad patrem, aut sic in se credi voluit Iesus, hoc est sic spiritualiter tangi quòd ipse & pater vnum sunt. Eius quippe intimis sensibus quodammodo ascendit ad patrem, qui sic in eo profecerit vt patri agnoscat æqualem. Quomodo hæc non carnaliter adhuc in eum credebat, quem sicut hominem flebat? Augustꝰ. 1. de Tri. Tactus autem tanquam finẽ facit notionis. Ideóque nolebat in eo esse finem intenti cordis in se, vt hoc quod videbatur tantummodo putaretur. Chry. Vel aliter: Volebat hæc mulier adhuc cum Christo esse, sicut & ante passionem, & præ gaudio nihil magnum excogitabat, quanuis caro Christi multò melior facta fuerit resurgendo. Ab hac ergo intelligentia eam abducens dixit : *Noli me tangere*, vt cum multa reuerentia ei loquatur. vnde nec discipulis apparet de reliquo cum eis conuersans : vt reuerentius ei attendant, dicens; *Nondum enim ascendi* : ostendit quoniam illuc properat & festinat. Eum autem qui illuc debet abire, & non vltra cum hominibus conuersari non oportebat cum eadem videre mente qua & antè: & hoc manifestat consequenter dicens. *Vade au. ad fra..meos & dic eis. Ascen. ad pa. meum & pa. ve. Deũ meum & Deum vestrum.* Hila. 11. de Tri. Inter cæteras impietates suas etiam hoc dicto domini vti solent hæretici, vt per id quod pater eius pater eorum est, & Deus eius, Deus eorum est in natura Dei non sit, sed in forma Dei manens formam serui assumpsit. Et cum hoc ad homines in serui forma Christus Iesus loquatur, non ambigitur quin pater sibi vt cæteris sit ex ea parte qua homo est, & Deus sibi vt cunctis sit ex ea natura qua seruus est. Denique hunc eundem sermonem cœpit dicens, *Vade ad fratres meos.* Fratres autem ex carne sunt Deo. Cæterum vnigenitus Deus sine fratribus est. Aug. Vel aliter : Non ait patrem nostrum, sed, *patrem meum & patrem vestrũ* : aliter ergo meũ, aliter vestrum: natura meum, gratia vestrum. Neque dixit Deum nostrum, sed, *Deum meum* sub quo ego homo : *& Deum vestrum*, inter quos & ipsum mediator sum. Aug. de con. euan. Tũc ergo egressa est à monumento, hoc est ab illo loco vbi erat horti spatium ante lapidem effossum : & cùm illa aliæ quas secundum Marcum inuaserat tremor & pauor, & nemini, scilicet aliorum quicquam dicebant. vnde & hîc dicitur : *Venit Maria Magdalena, &c.* Greg. Ecce humani generis culpa ibi absconditur vnde processit : quia enim in paradiso mulier viro propinauit mortem, à sepulchro mulier viris annuntiauit vitam, & dicta sui viuificatoris narrat, quæ mortiferi serpentis verba narrauerat. Aug. de cõ. euan. Dum autem cum aliis veniret, tunc secundum Matth. occurrit illis Iesus dicens. Auete. Sic ergo colligimus angelorum collocutionem bis numero eas habuisse venientes ad monumentum & etiam ipsius domini, semel, scilicet, quando Maria hortulanum putauit, & iterum cum eis occurrit in via vt eas repetitione firmaret, & sic venit Maria Magdalenæ annũtians discipulis, non solùm ipsa, sed & aliæ quas Lucas commemorat. Beda, Mysticè autem Maria quæ interpretatur domina illuminata, illuminatrix, seu stella maris : significat ecclesiã quæ Magdalena, id est, turrensis dicitur, Nam magdalon Græcè, Latinè turris dicitur, propter illud quod dicitur in Psal. Factus est mihi turris fortitudinis. In eo autẽ quòd hæc mulier discipulis Christum resurrexisse nuntiauit, omnes monentur, maximè quibus est commissum prædicandi officium, vt si quid eis cœlitus reuelatum fuerit, studiosè proximis propinent.

ORIGENIS PRESBYTERI *in idem* Euang. *Homilia.*

Multi dubitant de authore. Est vltima inuentos.

IN præsenti solennitate locuturi auribus vestræ charitatis, dilectissimi: adducimur ad memoriã, quomodo beata Maria Magdalenæ Dominũ nostrum super omnia diligendo, discipulis fugientibus, eum ad mortem euntem sequebatur : ac veri amoris igni succensa nimio ardens desiderio indesinenter plorans à monumento non recedebat. *Maria enim* (vt ait Euangelista) *stabat ad monumentum foris plorans.* Audiuimus, fratres, Mariã ad monumentum foris stantem, audiuimus & plorantem : videamus si possumus cur staret, videamus & cur ploraret. Prosit nobis & illius stare, prosit & illius plorare. Amor faciebat eam stare, & dolor cogebat eam plorare. Stabat, & circunspiciebat, si forte videret quẽ diligebat. Plorabat vero, quia sublatũ existimabat quem quærebat. Dolor renouatus erat, quia prius doluerat defunctum, & nunc dolebat sublatum. Et iste dolor maior erat, quia nullam consolationem habebat. Prima fuit causa doloris, quia viuum perdiderat: sed de hoc dolore aliquantulam consolationem

tionem habebat, quia mortuum se retinere credebat : Nunc autem de isto dolore consolari non poterat, quia corpus defuncti non inueniebat. Metuebat ne amor magistri sui in pectore suo frigesceret, si corpus eius non inueniret, quo viso recalesceret. Venerat autem Maria ad monumentum, deferens secum aromata & vnguenta quæ parauerat: vt sicut antea pedes viuentis vnguento pretioso vnxerat, sic & nunc totum corpus defuncti, & vnguento vngeret, & aromatibus condiret : & sicut prius ad pedes eius lachrymas fuderat, fleuerat prius, & lachrymis suis pedes eius rigauerat pro morte animę suæ, veniebat nunc ad monumentum lachrymis rigare pro morte magistri sui. Cum autem non inuenisset corpus in monumento, labor vngendi petiit, sed dolor lugendi creuit, defuit obsequio, qui non defuit dolori: defuit quem condiret, sed non defuit quem ploraret : eóque magis plorabat, quo magis ille deerat. Plorabat enim vehementer Maria, quoniam additus erat dolor super doloreẽ eius, duósque dolores eximios vno gestabat in corde: quos mitigare lachrymis volebat, sed non valebat. Et ideo tota posita in dolore, mente & corpore deficiebat, & quid ageret ignorabat. Quid enim mulier ista poterat agere nisi plorare, quæ & intolerabilem habebat dolorem, & nullum inueniebat consolatorem? Petrus quidem & Ioannes venerant cum ea ad monumentum, sed non inuento corpore, abierunt ad semetipsos : *Maria autem stabat ad monumentum foris plorans*, & quasi desperando sperans, & sperando perseuerans. Petrus & Ioannes timuerunt, & ideo non steterunt : Maria autem non timebat, quia nihil suspicabatur sibi superesse, quod timere deberet. Perdiderat enim magistrum suum, quem ita singulariter diligebat, vt præter ipsum nihil posset diligere, nihil posset sperare. Perdiderat vitam animæ suæ, & iam sibi melius arbitrabatur fore mori quàm viuere: quia forsitan inueniret moriens, quem inuenire non poterat viuens, sine quo tamen viuere non valebat. Fortis est vt mors dilectio. Quid enim aliud faceret mors in Maria? Facta erat exanimis, facta insensibilis : sentiens non sentiebat, videns non videbat, audiens non audiebat: sed neque ibi erat vbi erat : quia tota ibi erat vbi magister erat, de quo tamen vbi esset nesciebat. Quærebat eum, & non inueniebat: & ideo stabat ad monumentum, & plorabat, tota lachrymabilis, tota miserabilis. O Maria quid spei, quid consilij, aut quid cordis erat tibi, vt sola stares ad monumentum, discipulis abeuntibus? Tu ante illos venisti, & cum illis redijsti, & post illos remansisti. Cur hoc fecisti? Sapiebas plus illis, aut diligebas plus quam illi, quia non timebas vt illi? Certe nihil modo sapiebat Maria nisi diligere, & pro dilecto dolere. Oblita erat timere, oblita erat gaudere, oblita erat seipsam, oblita erat denique omnia, præter illum quem diligebat super omnia : & quod mirabile est, sic erat oblita vt etiam ipsum non cognosceret. Credite mihi, si ipsum cognosceret, in monumento eum non quæreret; & si verba illius corde retineret, non de mortuo doleret, sed de viuente gauderet : nec de sublato ploraret, sed de resurgente exultaret. Dixerat enim Iesus quòd sic moreretur & quòd ille die tertia resurgeret, sed proh dolor nimius dolor cor illius repleuerat, & memoriam horum verborũ deleuerat : sensus nullus in ea remanserat, omne consilium in ea perierat, spes omnis defecerat: solummodo flere supererat. Flebat ergo quia flere poterat : *& dum fleret inclinauit se, & prospexit in monumentum, & vidit duos angelos in albis sedentes, vnum ad pedes, & vnum ad caput: qui dicunt ei, Mulier quid ploras?* O Maria, ecce magnam consolationem inuenisti, & forsitan melius tibi contigit quàm speraſti. Nam tu quærebas vnum, & duos inuenisti. Quærebas mortuum, & viuentes reperisti. Reperisti eos qui de te curam videntur habere, & qui volunt dolorem tuum lenire : ille vero quem quæris dolorem tuũ videtur negligere, lachrymas tuas non videtur respicere, Vocas eum, & nõ audit: oras, & non exaudit : quæris illum, & non inuenis : pulsas, & non aperit : tu sequeris illum, & fugit. Heu quid est hoc? Heu quàm magna mutatio? Heu quomodo mutatum est in contrarium? Iste enim est Iesus, qui modo recessit à te. Et quomodo? Forte nescis an diligat te. Olim te diligebat, olim à Pharisæo te defendebat, & à sorore tua diligenter excusabat: Olim laudabat te, quando vnguento pedes ipsius vngebas, lachrymis rigabas, & capillis tergebas, dolorem tuum mulcebat, peccata dimittebat: Olim quærebat te cum non adesses, vocabat te cum abesses, mandabat tibi per sororem tuam vt ad se venires. Magister adest & vocat te. O quam cito surrexit Maria vt audiuit? quàm solicite venit, & solito more cecidit ad pedes tuos: O bone Iesu. Tu quoque cum vidisti eam lachrymantem, lachrymatus es. O quàm pie consolando eam, dixisti; Vbi posuistis eum? Denique pro dilectione eius quæ multum dilexit te: fratrem eius Lazarum suscitasti, & planctum huius dilectricis tui in gaudium conuertisti. Et ô dulcissime magister, quid post hæc peccauit in te hæc discipula tua, aut in quo postea offendit dulcedinẽ cordis tui hæc amatrix tui, quia sic recedis ab ea? Nos post hæc nullum aliud peccatum de ea audiuimus: nisi quia quando sepultus fuisti, ante omnes valde mane venit ad monumentum tuum ferens vnguenta, quibus vngeret corpus tuum : & cum non inuenisset te in monumento, cucurrit, & nunciauit hæc discipulis tuis. Illi venerunt, viderunt, & abierunt: hæc autẽ stat & plorat. Si hoc peccatum est, negare nõ possumus quin ipsa hoc faciat: si autem peccatum nõ est, sed est amor tui, & desiderium quod habet de te: quare sic recedis ab ea, & abscondis te, tu qui diligis omnes diligentes te, & qui inueniris ab omnibus quærentibus te? Tu enim dicis, Ego diligentes me diligo, & qui mane vigilauerit ad me, inueniet me. Ergo mulier ista quæ valde mane vigilat ad te, cur non inuenit te? Quare nõ consolaris lachrymas, quas fundit pro te domino suo, sicut consolatus es lachrymas, quas fudit pro fratre suo? Si enim solito more eam diligis, cur desiderium eius tandiu protrahis? O verax magister, & fidelis, recordare testimonij, quod olim reddidisti Marthæ sorori eius. Dixisti enim, Maria optimam partem elegit, quæ nõ auferetur ab ea. Vere optimam partem elegit Maria, quia elegit stare ad pedes tuos, & audire sermones tuos. Vere optimã partem elegit, quia te elegit. Sed quomodo verum est, Quæ non auferetur ab ea, si tu es ablatus ab ea? Quod si ab ea non est ablata optima pars quam elegit : vt quid plorat? aut quid quærit? Certe Maria nihil aliud quærit nisi quod elegit:

At Origenes facit hãc Mariam diſtinctam ab hac.

& propter hoc solum plorare non desinit, quia quod elegit nunc perdidit. Ergo, ô custos hominum, aut tu partem, quã elegit, custodi in ea: aut ego nescio quomodo verum est, Quæ non auferetur ab ea. Nisi & hoc ita intelligatur, quòd licet tu sis ablatus ab oculis eius, tamen non es ablatus à corde eius. Sed, ô Maria quid iam amplius moraris? Quid turbaris? quid ploras? Ecce habes angelos, sufficiat tibi angelorum visio: quia forsitan ille quem quæris, quem ploras, sentit aliquid in te propter quod non vult videri à te. Pone iam finem dolori tuo, sit modus lachrymis tuis. Recordare quid ipse dixerit tibi & aliis mulieribus, Nolite flere super me. Ergo quid est hoc quod facis? Ipse prohibuit flere, & tamen tu non desinis flere. Timeo ne plorãdo ipsum offendas, pro quo sic incessanter ploras. Nam si ipse amaret lachrymas tuas: non posset forsitan, vt olim, tenere lachrymas suas. Nunc audi consilium meum. Suffieiat tibi angelorum cõsolatio, mane cum illis, interroga illos, & forte scient quid factum sit de eo quem quæris, & quem ploras. Ego certe credo quòd ipsi ad hoc venerũt, vt testimonium de ipso perhiberent: & credo quòd ille quem ploras, misit eos pro se, & pro te, vt annũcient resurrectionem suam, & consolentur deplorationem tuam. Dicũt enim ei, *Mulier quid ploras?* quæ est causa tanti doloris tui? Non abscondas à nobis lachrymas tuas: aperi nobis animum tuum, & nos indicabimus tibi desiderium tuum. Maria nimio dolore confecta tota in excessu mentis posita nullam recipit consolationem, & ad nullum tendit consolatorem: sed intra se cogitat dicens, Proh dolor qualis est ista consolatio? qualis est ista visitatio? Onerosi sunt mihi omnes consolatores, grauant me, & non consolantur, Ego autem quæro creatorem: & ideo mihi grauis est ad videndum omnis creatura. Nolo angelos videre: nolo cum angelis manere: quia possunt dolorem augere, & non possunt penitus delere. Si cœperint mihi multa narrare, & si voluero illis ad omnia respondere: timeo ne amorem meum magis impediant quam expediant. Denique ego non quæro angelos, sed eum qui fecit me & angelos. Non quæro angelos, sed meum & angelorum dominum. Tulerunt dominum meum, ipsum solum quæram: ipse solus me potest consolari. Sed nescio vbi posuerunt eum. Circunspicio si viderem illum, & nõ video: vellem inuenire locum in quo positus est, & non inuenio. Heu me miseram quid agam? quo ibo? quo enim abiit dilectus meus? Quæsiui eum in monumento, & non inueni: vocaui eum, & nõ respondit mihi. Heu me vbi eum quæram? vbi eum inueniam? Surgam certe, & circuibo omnia loca, quæ potero: nõ dabo somnum oculis meis, non dabo requiem pedibus meis, donec inueniam illum, quem diligit anima mea. Effundite lachrymas oculi mei, plorate & nolite deficere. Ambulate pedes mei, discurrite, & nolite quiescere. Heu heu quo abiit gaudiũ meum? vbi latet amor meus? vbi est dulcedo mea? Cur dereliquisti me salus mea? O dolores, ô angustię intole rabiles! Angustiæ sunt mihi vndique: & quid eligam ignoro. Si iuxta monumentum maneo, ego illum non inuenio: si à monumento recessero, nescio infœlix quo vadam, nescio vbi eum quęram. Discedere à monumento, mors mihi est: stare ad monumẽtum, irremediabilis dolor est. Melius est autem mihi sepulchrum domini mei custodire, quam ab eo longius ire. Si enim longius abiero, forte cum rediero ipsum sublatum inueniam, & sepulchrum destructum. Stabo igitur, & hic moriar, vt saltem iuxta sepulchrum domini mei sepeliar. O quam beatum corpus meum, si fuerit sepultum prope magistrum meum! O quam fœlix anima mea, quæ egrediens de vase fragili corporis mei, mox poterit ingredi in gloriosum sepulchrum domini mei? Corpus meum semper fuit animæ meæ labor, & dolor, sepulchrum domini mei erit mihi requies & honor. Hoc ergo sepulchrum non deseram, quia ita mori erit consolatio mea, & in morte mea erit requies mea. Viuens iuxta illud manebo, moriens illi adhærebo: nec viua, nec mortua ab illo separabor. Heu me infœlicem. Quare hæc tunc ego non prospexi, quando dominum meum sepeliri conspexi? quare cum eo non steti? quare monumentum tunc perseueranter non custodiui? Nunc certe non plorarem sublatum, quoniam aut prohibuissem, aut sublatores subsecuta fuissem. Sed proh dolor ego volui obseruare legem, & dimisi dominum legis. Legi obediui, & eum, cui lex obedit, non custodiui, quamuis cum Christo manere non fuisset legem transgredi, sed adimplere. Pascha enim ab isto defuncto non contaminatur, sed renouatur. Mortuus iste non polluit mundos, sed mundat immundos. Sanat omnes tãgentes se, & illuminat ad se accedẽtes, Sed quid recolo dolorem meum? Abij, redij, monumentum apertum inueni: ipsum autem quem quærebam non inueni. Stabo itaque & expectabo, si forte alicubi appareat. Sed quomodo stabo sola? Abierunt discipuli, & me solam plorantem reliquerunt. Nusquam apparet qui mecum doleat, nusquam appareat qui mecum magistrum requirat. Apparuerunt angeli, sed nescio pro qua causa apparuerunt. Si me consolari deberẽt, causam pro qua ploro non ignorarent: si enim causam non ignorant pro qua ploro, cur dicunt mihi, quid ploras? An ideo interrogant vt me plorare prohibeant? Quæso non hoc mihi suadeant, non hoc moneant, alioquin interficiant. Quid plura? Ego illis non obediam, & dum viuo plorare non desinam, donec dominum meum inueniam. Sed quid faciam vt illum inueniam? Quo me vertam? ad quem ibo? à quo consilium petam? Quem percunctabor? Quis mei miserebitur? Quis me consolabitur? Quis indicabit mihi quem diligit anima mea, vbi positus sit, vbi cubet in meridie, vbi quiescat? Quæso nunciate illi quia amore langueo, & dolore deficio, nec est dolor sicut dolor meus. Reuertere dilecte mi, reuertere dilecte votorum meorum. O amabilis, ô desiderabilis, redde mihi lætitiam salutaris præsentiæ tuæ. Ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis: Vox enim tua dulcis, & facies tua decora. O spes mea, ne confundas me ab expectatione mea. Demonstra mihi faciem tuam, & sufficit animæ meæ. Dum Maria sic doleret, & sic fleret, cum hæc dixisset, *Conuersa est retrorsum, & vidit Iesum stantem, & nesciebat quia Iesus est. Dixit ei Iesus, Mulier quid ploras? & quem quæris?* O desiderium animæ eius, cur interrogas eam, *quid ploras, & quem quæris?* Ipsa paulo ante coram oculis suis cum magno dolore cordis sui viderat spem suam suspendi in ligno: & tu nunc dicis, *Quid ploras?* Ipsa die tertia viderat manus tuas, quibus

quibus sæpe benedicta fuerat, pedes tuos, quos deosculata fuerat, & quos lachrymis rigauerat, cruce clauis affigi: & tu dolor eius nunc dicis, *Quid ploras?* Viderat te expirãtem spiritum suum, videlicet spiritum tuum: & tu dicis, *Quid ploras?* Nunc insuper corpus tuum sublatum existimat, ad quod vngendum, vt sese quoquo modo consolaretur, veniebat: & tu dicis, *Quid ploras?* quem quæris? Tu scis quia te solum quærit, te solum diligit, pro te omnia contemnit: & tu dicis, *quid quæris?* Dulcis magister, ad quid quæso prouocas spiritum huius mulieris? ad quid commoues animam eius? Tota pendet in te, tota manet in te, tota sperat de te, & tota desperat de se. Ita quęrit te, vt quærens nihil quærat, nihil cogitet præter te. Ideoque forsitan non cognoscit te, quia non est in sese, sed propter te est extra se. Cur ergo dicis, *quid ploras? quem quæris?* An putas quod ipsa dicat, te ploro, te quæro, nisi tu prius inspiraueris, & dixeris in corde eius, Ego sum quẽ ploras, & quem quæris? An putas quòd ipsa cognoscat te quandiu volueris cælare te? *At illa existimans quia hortulanus esset, dixit ad eum, Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi, vbi posuisti eum, & ego eum tollam.* O dolor miserabilis, amor inenarrabilis. Mulier ista, quia densa nube doloris obtecta non videbat solem, qui mane surgens radiabat per fenestras eius, & per aures corporis eius, iam intrabat domum cordis eius: sed quoniam amore languebat, isto languore sic oculi cordis eius caligabant, vt non videret quem videbat. Videbat enim Iesum, sed nesciebat an esset Iesus. O Maria, si quæris Iesum, cur non cognoscis Iesum? Et si cognoscis Iesum, quid quæris Iesum? Ecce Iesus venit ad te, & quẽ quæris, quæritat te, *Mulier quid ploras?* Et tu eum hortulanum existimas, vt ipsum non cognoscas. Etenim Iesus est & hortulanus: quia ipse seminat omne semen bonum in horto animæ tuæ, & in cordibus fidelium suorum: ipse omne olus plantat bonum, & rigat in animabus sanctorum: & ipse est Iesus qui tecum loquitur. Sed forsitan eum ideo non cognoscis, quia tecum loquitur: mortuum tu quæris, & ideo viuentem non agnoscis. Nónne in veritate comperi hanc esse causam pro qua à te recedebat, & pro qua tibi non apparebat? Cur enim tibi appareret quem non quærebas? Tu certe quærebas quod nõ erat, & non quærebas quod erat. Tu quærebas Iesum, & non quærebas Iesum. Ideoque videndo Iesum, nesciebas Iesum. O pie, & dulcis magister, non possum omnino excusare hanc discipulam tuam, non possum libere defendere hunc errorem eius: & tamen errabat: quia talem te requirebat, qualem te viderat, & qualem in monumẽto positum reliquerat. Viderat quippe defunctum corpus tuum de cruce deponi, & in monumento reponi: tantúsque dolor inuaserat eam de morte tua, vt non posset sperare de vita tua: & tantus dolor inuaserat eam de sepultura tua, vt nihil posset cogitare de resurrectione tua. Denique Ioseph posuit in monumento corpus tuum, Maria sepeliuit ibi pariter spiritum suum, & ita indissolubiliter iunxit, & quodam modo vniuit eum cum corpore tuo: vt facilius posset separare animam se viuificantem à viuificato corpore suo, quàm spiritum suum te diligentem à defuncto corpore tuo. Spiritus enim Mariæ magis erat in corpore tuo quàm in corpore suo: cúmque requirebat corpus tuum, requirebat pariter spiritum suum & vbi perdidit corpus tuum, perdidit cum eo spiritum suum. Quid igitur mirum si sensum non habebat, quæ spiritum amiserat? Quid mirum, si te nescibat, quæ non habebat spiritum quo scire debebat? Redde ei itaque spiritum suum, quem habet in se corpus tuum, & mox recuperabit sensum suum, & relinquet errorem suum. Sed quomodo errabat, quæ sic pro te dolebat, & sic te amabat? Certe si errabat, indubitanter dico quòd ipsa errare se ignorabat: & sic error non procedebat ab errore, sed ab amore & dolore. Igitur misericors, & iuste iudex, amor, quem habebat in te, & dolor, quem habebat pro te, excuset eam apud te, si forte erret de te: nec attendas ad mulieris errorem, sed ad discipulæ amorem: quæ non pro errore, sed pro dolore, & amore plorabat: & dixit tibi, *Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi, vbi posuisti eum: & ego eum tollam.* O quam scienter nescit, & quam docte errat! Angelis dixit tulerunt, & posuerunt: & non dixit, tulistis, & posuistis, quoniam angeli nec de monumento te tulerunt, neque te in aliquo loco posuerũt. Tibi vero dixit, *Si sustulisti eum, & vbi posuisti,* quia tu re vera teipsum de monumento sustulisti, & in loco vbi es, posuisti. Angelis non dixit, dicite mihi: quoniam angeli non poterant ex toto dicere quod de te factum fuerat, & vt factum fuerat. Tibi vero dicit, *dicito mihi:* quia non est impossibile tibi dicere, quod possibile tibi fuit facere. Tu enim virtute tua surrexeras, & quod de te factum fuerat tu ipse feceras. Quid est autem hoc domine, quod Maria tam crebro dicit & repetit verbum istud, *vbi posuisti eum?* Dixerat autem Apostolis primo vbi posuerunt eum; hoc idem postmodum dixit angelis, vbi posuerunt eum: & nunc tibi dixit de te, vbi posuisti eum. Multum dulcescit verbum hoc in corde eius quod si abundat in ore eius. Certe dulce magis hoc facit dulcedo tua, facit & hoc ipsa pro amore tuo, quoniam meminit te dixisse de fratre suo, Vbi posuistis eum? Ex quo enim audiuit verbum hoc ab ore tuo, conseruauit illud diligenter in corde suo, & delectata est vti eo in sermone suo. O quantum diligit personam tuam, quæ sic diligit vocem tuam. O quantum desiderat videre vultum tuum, quæ tam desideranter pronunciat verbum tuum: & quàm libenter oscularetur pedes tuos, quę tam libenter loquitur sermones tuos? Quid est hoc etiã, ô bone Iesu quod dicit ad te de te, *Et ego eum tollam?* Ioseph timuit, & non fuit ausus tollere corpus tuum de cruce, nisi de nocte, & nisi hoc peteret à Pilato: Maria vero noctem non præstolatur, nec Pilatum reueretur, sed audacter promittit dicens, *Et ego eum tollam*: O Maria, si corpus Iesu forte positum est in atrio principis sacerdotum, in quo princeps Apostolorum calefaciebat se ad ignem: quid factura est? *Ego eum tollam.* O mirabilis mulieris audacia! O mulier non mulier! Etsi ancilla hostiaria interrogauerit te, quid factura es? *Ego eũ tollam.* O ineffabilis huius mulieris amor! ô mirabilis mulieris audacia! ô mulier nõ mulier! nullũ locũ excipit, nullum anteponit, sine timore dicit, absolute promittit, *dicito mihi vbi posuisti eum, & ego eum tollam.* O mulier, magna est fides tua, magna est constantia tua. Tu ergo bone domine, cur oblitus es dicere? Fiat tibi sicut vis, & confide, quia fides tua te saluam fecit? Nunquid oblitus est misereri?

Cur

Cur igitur non dicis ei vbi posuisti te, vt ipsa tollat te super cor suum, & portet in corpore suo, & annunciet te discipulis tuis? Noli quæso dulcis magister illius vltra protrahere desiderium quia ecce iam triduo sustinet te, nec habet quid manducet, neque habet vnde satiet animam suam esurientem, nisi te manifestando, porrigas illi panem corporis tui & de fragmentis tui repleas cophinum cordis sui. Si ergo non vis vt deficiat in via: refrigera & conforta viscera animæ eius dulcedine saporis tui. Tu es enim panis viuus, qui habes in te delectamentum, & omnem saporem suauitatis. Non enim diu poterit retineri vita corporis eius, nisi tu cito manifestes te vitam animæ eius. Dicit ei Iesus, *Maria. Conuersa dixit ei, Rabboni: quod dicitur magister. Dicit ei Iesus, Noli me tangere.* O mutatio dexteræ excelsi! Conuersus est dolor magnus in gaudium magnum: mutatæ sunt lachrymæ doloris in lachrymas amoris. Vbi Maria audiuit, *Maria:* (Sic etenim consueuerat eam vocare magister suus) præsensit in nomine quandam singularem vocationis dulcedinem, & per eam cognouit ipsum aquo vocabatur esse magistrum suum. Tunc reuixit spiritus eius, & reuersus est sensus eius. Cúmque Iesus veller adhuc adiungere, non potuit hæc Maria patienter expectare: sed præ nimio gaudio interrupit ea dicens, *Rabboni.* Non enim arbitrabatur se indigere verbo quæ inuenerat verbum, & longe vtilius arbitrabatur tangere verbum, quàm audire quælibet verba. O amor fortis, & impatiens! Non sufficiebat illi videre Iesum, & loqui cum Iesu, nisi etiam tangeret Iesum. Sciebat enim quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes. O piissime domine, & dulcissime magister, quàm bonus es his qui recto sunt corde, quàm suauis es qui recto sunt corde, & humiles sunt spiritu! O quàm beati qui in simplicitate cordis quærũt te, & quàm fœlices qui sperant in te! Verum certe est, & indubitanter verum, quòd tu diligis omnes diligentes te, & nunquàm derelinquis sperantes in te. Ecce enim dilectrix tui simpliciter quærebat te, & veraciter inuenit te: sperabat in te, & non est derelicta à te: sed plus est consecuta per te, quàm expectauerat à te. Sequamur igitur, fratres, huius mulieris affectum, vt perueniamus ad effectum. Ploret vnusquisque ad Iesum, & quærat fideliter Iesum, quia non celauit se quærenti peccatrici. Disce peccator homo, à peccatrice muliere, cui tamẽ dimissa sunt peccata sua: disce plorare Dei absentiam, & desiderare eius præsentiam. Disce à Maria Iesum amare, & in Iesum sperare: & quærendo Iesum inuestigare, nulla aduersa formidare, nullam consolationem extra Iesum accipere, omnia propter Iesum contemnere. Disce à Maria quærere Iesum in monumẽto cordis tui. Reuolue lapidem ab ostio monumenti Dei, amoue omnem duritiam, & repelle omne obstaculum à fide tua. Tolle omnem concupiscentiam mundi à corde tuo, & diligenter perscrutare si sit Iesus in eo. Si autem non inueneris in eo Iesum, sta foris & plora, permane in fide, & respice foris ad alios si forte in aliquo videris eum, & plorando ora Iesum vt dignetur intrare ad te, & inhabitet in te. Et ne forte erecta ceruice repellas eum à te, humiliando inclina te. Et iterum respice in monumentum Dei quod est in te: quòd si videris ibi angelos, vnum ad caput, & vnum ad pedes, id est, si cognoueris in corde tuo quasi cælestia desideria, tam ad actiuam, quam ad contemplatiuam pertinentia, per quæ tamen adhuc non possis videre & habere Iesum, noli his contentus esse, noli adhuc deficiendo quiescere, sed plora, & quære Iesum in te donec inuenias. Et si forte aliquando tibi apparuerit, & desiderio tuo se præsentauerit, noli te præsumere tanquam tu eum cognoscas, sed interroga illum, & ora vt indicet tibi seipsum. Audeo tibi confidenter promittere, si in fide ad monumentum cordis tui steteris, si plorando Iesum quæsieris, & quærendo perseueraueris, si te cum humilitate inclinaueris, si exemplo Mariæ nullam consolationem de Iesu nisi Iesum recipere volueris: ipso reuelante ipsum iuuenies, & ipsum cognosces: ita vt non sit necesse ab aliis quærere vbi est Iesus, sed tu magis iudicabis eum, nuncians aliis. Quia vidi dominum, & hæc dixit mihi: Cui est honor, & gloria cum patre, & spiritu sancto in secula seculorum, Amen.

S. AMBROSII MEDIOLANENSIS *Episcopi superioris Euang. expositio.*

MAria autem stabat ad monumentum, &c. Ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum, & ad Deum meum, & Deum vestrum. Quomodo nõ ascenderas, domine Iesu? Quemadmodum aberas qui in manibus patris commendaueras spiritum? Aut quando abesse potes, qui semper cum patre es, cum patre semper? Denique ipse dixisti; Si descendero in infernum, tu ades. Si sumpsero pennas meas ante lucem, & habitem in extremo maris. Etenim illuc manus tua deducet me. Aut quomodo ascendens abesse potes, qui vbique semper es? Descendisti quidem filius hominis, nec patri, eum descenderas, abfuisti: sed descendisti nobis, vt te oculis, ac mentibus videremus, vt in te crederemus. Ergo & ascende nobis, vt te sequamur mentibus, quem oculis videre non possumus. Ascendisti apostolis, quibus dixisti; Qui me videt, videt & patrem. Denique Ioannes, vbi te quæreret, sciuit. Apud patrem quęsiuit, & reperit. Et ideo ait; Et verbum erat apud Deum. Ascendisti & Paulo, qui non contentus solus te sequi, nos quoq; docuit, quemadmodũ te sequamur, & vbi te reperire possimus dicens; Si ergo consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt, quærite, vbi Christus est ad dexteram Dei sedens. Et, ne oculorum magis hoc quam animorũ putaremus officium, addidit; Quæ sursum sunt, sapite, & non quæ super terram. Ergo non supra terram, nec in terra, nec secundum carnem te quęrere debemus, si volumus inuenire. Nunc enim secundũ carnem iam non nouimus Christum. Denique Stephanus nõ supra terram quæsiuit, qui stantem te ad dexteram Dei vidit. Maria autem, quæ quærebat in terra, tangere non potuit: Stephanus tetigit: quia quæsiuit in cælo: Stephanus inter Iudæos vidit absentem; Maria inter Angelos non vidit præsentem. Sed, quare non potuerat illa tangere, Euangelista ipse nos docuit, dicens; quia, cum te videret, nesciebat, quia tu es. Sic enim habes; *Conuersa est retrorsum, & vidit, &c.* Merito tangere non potuit, quæ videre non poterat. Nam, qui videt, tangit. Itaque quid interfit inter illam, & hanc Mariam, scriptura distinguit. Illa occurrit, vt Iesum videat, hæc retrorsum conuertitur: Illa saluratur, hæc redarguitur. Denique sic habes; *Dicit ei Iesus, mulier.* Mulier, quæ nõ credit, Mulier est, & adhuc corporei sexus appellatione signatur. Nam, quæ credit, occurrit in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, carens iam nomine sæculi, corporis sexu, lubrico iuuentutis, multiloquio senectutis. *Dicit ergo Iesus, Mulier, quid ploras?* Quasi dicat; nõ lachrymas nudas Deus, sed fidem exigit. Bonæ lachrymæ, si Christum agnoscas. *Quem quæris:* inquit. Molimina enim dominus sera condemnat. Sed bene addidit; *Quem:* non quo iste dubitet, quem requirat: sed quia illa, quem quærebat, ignoret. Non enim Christum quærit, quem putat raptum. Adest Christus, quemadmodum quæritur: nescitur ergo, qui quæritur, quando non agnoscitur, cum videtur. Denique Christum videbat; & hortulanum putabat. Sic enim habes; *Illa existimans, quia hortulanus esset, &c.* Etsi fide incerta, tamen sermone nõ lubrica. Etsi hortulanum putauit, tamen Dei filium designauit. Etsi adhuc non credat; tamen affectat, vt credat. Ipse enim corpus tulit, qui suscitauit. Ergo veniabilis error mulieris; quæ licet dubitare non debuit Christi corpus per gloriam resurrectionis assumptum, doceri tamen gestit à Christo; & fidem suam iam deuota promittit: vt & ipsa illud iam tollat è terris, & ad dexterã Dei quærat. Denique post hæc verba non mulier, sed Maria vocatur. Aliud est enim commune vulgi nomen, aliud speciale personæ Christum sequentis: Et ad discipulos licet nondum arbitra, plenæ fidei tamen nuncia destinatur. Prohibetur autem tangere, quia nondum inhabitare in Christo corporaliter plenitudinem diuinitatis sicut Paulus acceperat: nondum euacuauerat lubricum sæculi, carnis ambiguum, nondum vitam vixerat Christi. Denique ista nec adorat dominum, nec pedes tenet; sicut illa Maria. In quibus vtique non tam obsequium corporale, quam plenæ fidei designatur affectus: quòd Christũ & hominem, & Deum credat. Deus est enim, qui adoratur; homo autem, qui tenetur. Non igitur tangi dominus fastidit à fœmina, cuius & Maria pedes vnxit vnguẽto, nec tactum dedignatur, sed profectum docet: quia nõ omnes Christum possunt tangere resurgentem, quem tetigerunt in hac vita & corpore commorantem. Qui vult Christum tangere, sua membra mortificet, & resurrecturo similis, induat viscera misericordiæ, non ambigat renunciare terrenis. Quid est igitur; *Noli me tangere?* Noli manũ adhibere maioribus; sed vade ad fratres meos, hoc est ad perfectiores. Quicunque enim fecerit voluntatem patris mei, qui in cælis est, ipse meus & frater, & soror, & mater est. Quia resurrectio non facile nisi à perfectioribus capi potest: fundatioribus huius fidei prærogatiua seruatur. Mulieribus autem docere in ecclesia non permittor: domi viros suos interrogent. Ad eos ergo mittitur, qui domestici sunt, & accipit præscripta mandata. Nec fugit, hoc loco sensisse quosdam Ioannem Christum noluisse tangi; quia nondum receperat typum, quem commẽdauerat patri; quasi adhuc eum tangere non deberet. *Ascẽdo ad patrem meum, & vestrum, Deum meum, & Deum vestrum.* Bene distinxit; quia mulieri loquebatur. Non enim communis nobis natura cum Christo, nisi conditionis humanæ. Illi pater generatione propria, nobis adoptione voluntaria; Illi per naturam, nobis per gratiam, illi Deus vnitate mysterij, nobis pietate cælesti. Dicit aliquis. Quomodo ergo Thomas, cum adhuc non crederet, tetigit tamẽ Christum? Sed ille non de resurrectione domini, sed de resurrectionis videtur qualitate dubitasse: & tactu suo debuit me docere, sicut docuit & Paulus. Oportet enim hoc corruptibile induere incorruptionem, & hoc mortale induere immortalitatem vt incredulus credat, & cunctator dubitare non possit: facilius enim credimus, quod videmus: habuit autem admirandi causam Thomas, cum videret clausis omnibus per inuia septa corporibus inoffensa compage corpus insertum. Et ideo mirum, quomodo se natura corporea per impenetrabile corpus infuderit, inuisibili aditu, visibili conspectu, tangi facilis, difficilis æstimari.

Matth.12.

1.Cor.14.
1.Tim.2.

Nimis clemẽs excusatio.

EIVSDEM DE MARIA *Magdalenæ, Sermo.*

Est serm. 59.

HÆret adhuc sensibus vestris, fratres, hoc nos ante dies paucissimos prædicasse: quòd Maria Magdalenæ, non leuiter fuerit obiurgata, cur post resurrectionem Dominum quæreret in sepulchro: & non reminiscens verborum eius, quibus se ab inferis tertia die rediturum esse dixerat, putaret eum inferni legibus detineri. Arguitur enim non leuiter, cur non memoraretur resurrectionis promissum: ac mortis scrutaretur indicia. Fides enim humilius & ignara quærit, quod nescit, obliuiscitur quod docetur: festina quidem est ad obsequium, sed nõ perfecta est ad credendum: anxia enim est de dominicæ carnis iniuria, sed incerta est de resurrectionis gloria: plorat quidem amore Christi, sed mœret desperatione corporis non reperti: periisse putat, quem iam regnare constabat: scrutatur enim in tumulo, quem vocare potius deberet è cælo. Increpatur igitur sancta Maria tanquam pigrior ad credendum, & cum sera licet Dominum cognouisset: dicitur ei à saluatore; Noli me tangere, quia nondum ascendi ad patrem. Noli me tangere, increpationis verbum est: hoc est, noli me tangere manibus, quoniam resurrectionẽ meam mentis oblivione non retines. Non potes me corporeis tenere complexibus, quoniam fidei perfectione non tangis. Prohibetur tactu, quæ amisit auditum. Noli me, inquit, tangere: quia nondum ascendi ad patrem. Videamus quomodo nondum ad patrem ascenderit Christus: cum ipse dicat, quia pater in me, & ego in patre: A quo per indiscretam diuinitatis substantiam nunquã est separatus. Dum enim vnus in vno manet, semper patrem, filiúmque similes esse significat. Aut nunquid illuc ascendere se dicit filius: vbi ante habitat quàm ascendat? Dixit enim idem dominus; Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælis, filius hominis, qui est in cælo. Si ergo cum descendit saluator, in cælo est, multo magis etiam priusquam ascendat, in cælo est. Sed vide me forte ad obiurgationem Mariæ vox ista pertineat: cui paulo ante inter sepulchra quærenti dominum dicitur; Quid quæris viuentem cum mortuis? Nunc adderatur, noli me tangere, quia nondum ascendi ad patrem: hoc est, quid me contingere cupis, quæ me dum inter tumulos quæris; adhuc ad patrem ascen-

Ioan.14.
Ioan.1.
Col.3.
2.Cor.5.
Act.7.

Ioan.3.

Ibidem 14.

Ioan.20.

Ibidem 20.

ascendisse non credis: quæ dum me inter inferna scrutaris, ad cælestia rediisse diffidis: dum inter mortuos quæris, viuere cum Deo patre meo non speras. Nondum, inquit, ascendi ad patrem, hoc est, tibi nondum ascendi ad patrem: quia apud fidem tuam adhuc detineor in sepulchro. Quantum in te est enim, adhuc humilibus immoror, adhuc inhæreo terrenis: quia nondum me fides tua eleuauit ad cælum. Quid ergo me festinas contingere vt Dei filium, quem redeuntem ad patrem mentis deuotione non sequeris? Quisquis igitur vult contingere Dominũ saluatorem, prius illum debet fide sua ad dexteram diuinitatis imponere, & credulitate cordis collocare in cælestibus potius quàm inter defunctos inquirere. Illi autem ascẽdit dominus in patrem, qui eum semper esse credit in patre. Ascendit beatis Apostolis ad patrem, quibus ait; Qui me videt, videt & *Ioan.14.* patrem. Ascendit Ioanni Euangelistæ, qui apud patrem eum quæsiuit, & reperit: atque ideo ait, *Ioan.1.* Et verbum erat apud Deum, & Deus erat verbũ. Ascendit etiam beato Paulo, qui non contentus solum se scire, quod nouerat: nos quoque docuit quemadmodum saluatorem in cælestibus quæ- *Colos.3.* reremus, dicens; Quæ sursum sunt, quærite: vbi Christus est, in dextera Dei sedens. Et vt nos ab hac humili, vel terrena inquisitione Mariæ peni- *Ibidem.* tus submoueret, addidit dicẽs; Quæ sursum sunt, sapite: non quæ super terram. Ergo iam non super terram, nec in terra, nec secundum carnẽ debemus quærere saluatorem, si volumus eum inuenire, atque contingere: sed secundum diuinæ maiestatis gloriã, vt dicamus cum apostolo Pau- *2.Cor.5.* lo; Nunc autem secundum carnem nõ nouimus Christum. Igitur & Stephanus beatus fide sua nõ super terram quæsiuit Christum, sed stantem illum ad Dei dexteram recognouit: ibi illum reperit, vbi mentis deuotione quæsiuit. Non solum autem Stephanus in cælo videt Christum, sed eum & martyrio suo tangit. Tangit enim Dominum, cum pro inimicis suis orans velut fide *Act.7.* sua tenens illum dicit; Domine, ne statuas illis hoc peccatum. Intelligite ergo quanta deuotionis est gloria: Maria iuxta Dominum constituta eum tangere non meretur: Stephanus in terris positus Christum tangit in cælo. Illa inter angelos præsentem non videt saluatorem: Stephanus intra cælos Dominum cernit absentem.

S. IO. CHRYSOSTOMI
Episcopi Constantin. in superius Euang. *Homil.*

Ex Hom. 85. in Ioan.

Abierunt ergo iterum discipuli ad semetipsos. Maria autem stabat ad monumentum foris plorans. Procliue est, & ad misericordiam facile muliebre genus: quòd dico ne admireris: cur Maria tam amarè fleret ad sepulchrum, non autem Petrus. *Discipuli,* inquit, *abierunt ad semetipsos: Maria autem stabat ad monumentum.* Imbecillis enim naturæ erat, & de resurrectione nondum norat: quemadmodum illi, visis linteaminibus, credentes resurrexisse, spe abierunt bona. Et qua gratia non statim abiit in Galilæam, vt cùm his cõstituerat ante passionem? Reliquos fortasse expectauit, præterea maximè perturbati erant, hi ergo abierunt, illa autem adhuc perstabat. Multùm enim, vt dixi, eam cõsolabatur monumentum. Videsne vt ad dolorem leniendum se inclinat, & vult locum videre, vbi sepultus fuerat Iesus? propterea non paruam inde mercedẽ accepit: quod enim nõ viderãt discipuli, ipsa prior vidit, sedentes angelos: vnũ ad caput & vnũ ad pedes in albis, plenos splẽdoris, & lætitiæ. Nã, cum mulieris mens humilis esset, & rudis, nec ex sudario resurrectionem cõiectatur, videt angelos sedentes speciosos, vt iam mœrorem deponeret, & consolaretur: sed nihil primum de resurrectione dicunt, sed paulatim ad id docendum veniunt. Vidit eorum splendorem, & supra consuetudinem vidit speciem, audiuit commiserantium vocem. Dixerunt enim; *Mulier, quid ploras?* Quibus omnibus tanquam apertis ianuis paulatim ad resurrectionem ostendendam venitur, & sessio ipsa ad interrogandum eam adduxit: præferebãt enim se rem omnẽ scire, ideo non simul sedebant. Cùm enim non par esset, eam per se ausuram interrogare, ipsi ad rogandum trahunt, Tum illa & feruore quodã, & amore percita; *Tulerunt,* inquit, *dominum meum, & nescio vbi posuerunt eum.* Quid inquis? Nondum resurrectionem concipis? Vides nondum animum in altum erexisse? *Hæc cùm dixisset, conuersa est retrorsum.* Et quænam hæc consequentia, cùm illos alloqueretur, & nihil adhuc respondissent, respicere? Vt sentio, loquente Maria cùm Christus repente appareret, obstupuerunt angeli: & vultu, & motu, & gestu se dominũ vidisse significarũt, ideo mulier respexit: illis ergo Deus apparuit: Mariæ autem ne primo eam aspectu perterreret, vili, & communi specie, hoc vel ex eo constat, quòd hortulanus ei visus est. Nam, cùm adeò humi iaceret, non erat repentè ad alta erigenda sed paulatim: rogat ergo eam Iesus; *Mulier, quid ploras? Quem quæris?* Ostendit se intelligere, quòd vellet interrogare, & vt respõderet, adduxit, quòd mulier intelligens, non amplius Iesum nominat, sed tanquàm ille sciret, de quo interrogaret, ait; Si tu sustulisti eum, dicito mihi, vbi posuisti eum, & ego eum tollam. Iterum & positum, & sublatum, ac si mortuus esset, dicit, quasi dicat, si propter Iudæorum metum tulisti eum, dicito mihi, & ego accipiam. Magnus amor, & beneuolẽtia mulieris, sed nihil altum cogitat, propterea iam non vultu, sed voce se notum facit: quemadmodum enim Iudæis nunc notus, nũc ignotus, etiam præsens erat: ita loquẽdo, cùm volebat, cognoscebatur. Et cùm Iudæis inquit; Quem quæritis, neque vultu, neque voce notus est, quo ad voluit: quod & nunc contigit. Et nomine eam tãtùm appellauit, exprobrans quòd de viuo id imaginaretur. Quomodo autem conuersa respondet, si ad ipsum loquebatur? Mihi videtur cùm dixisset, *Vbi posuisti eum?* rursum ad angelos respexisse tãquàm rogatura, quòd obstupuerint, & ab his ad Christum se vocãtem, & voce quis esset, ostendentem, conuertisse. Cùm enim dixit, *Maria,* tunc cognouit: ita non visus, sed vocis fuit cognitio. Quòd si quis diceret, Vnde constat angelos obstupuisse, & propterea Mariam respexisse? etiam dicet, vnde constat tetigisse eum, & procidisse? sed quemadmodum hoc constat, quòd dixit, *Noli me tangere:* ita illud quòd conuersa sit. Sed cur inquit, *Noli me tangere?* Quidam dicunt spiritalem gratiam petere, cùm eum discipulis dicentem audisset, Si vadam ad patrem, *Supr.14.* rogabo eum, & dabit vobis alium paracletum. Sed quomodo absens hæc audiuit, Præterea longè est à sententia hæc imaginatio. Quomodo petit,

tit, cùm nondum ad patrem ierit? Quid ergo est? Mihi videtur velle eam adhuc cum eo versari, vt solebat: & ex lætitia nihil de eo magnum cogitasse. Siquidem longe melior factus erat secundum carnem, quare hac eam sententia abducens, & vt reuerenter se alloquatur admonens: neque enim cum discipulis similiter versari deinceps apparuit: sic & eius mentem erigit, vt reuerẽtius adeat. Nam, si dixisset; Noli vt prius ad me accedere, non enim eadem sum conditione, neque simul vobiscum conuersaturus sum amplius, elatius, & superbius dictum videri potuisset: sed dicendo; *Nondum ascendi ad patrem*: Etsi lenius, idem tamen significauit. Ostendit enim illuc maturare, & cùm illuc abiturus, nec amplius cùm hominibus conuersaturus esset, non erat eodem quo prius animo aspiciendus. Et quòd hic sensus sit, ex sequentibus significatur: addidit enim: *Vade ad fratres meos, & dic eis, Ascendo ad patrem meum, &c.* Atqui non continuò ascensurus erat, sed post quadraginta dies. Quomodo ergo hoc dicit? Vt eius mentem excitaret, & se in cælum abire persuaderet. Illa autem particula; *Patrem meum, & patrem vestrum: & Deum meum, & Deum vestrum,* dispensationem spectat. Ascendere enim carnis est, hæc enim ad eam, quæ nihil magnum imaginabatur, loquitur. An aliter noster pater est? Sanè quidem. Nam, si aliter iustorum, aliter aliorum hominum Deus est, longè magis & filij secundum carnem Deus est, & noster. Et cùm dixisset; *Dic fratribus meis,* ne ex hoc æqualem arbitrareris, ostendit differentiam. Ipse enim sessurus erat in throno patris, illi autem afuturi. Itaque licet secundum carnis substantiam frater noster factus sit, honore tamẽ multùm differt, quantum autem ne dici quidem potest. *Abijt ergo Maria Magdalenæ, hæc nunciatura discipulis.* Tanti est sedulitas, & tolerantia. Illi autem quare non doluerunt magistri absentiam, neque vt anteà locuti sunt? Tunc vt morituri desiderio afficiebantur, nunc cùm resurrexerit, cur erat dolẽdum? Nunciauit itaque Maria se vidisse Iesum, & allocutam, quæ satis eos cosolari poterant.

S. AVGVST. EPISCOPI
Hippon. in superius Euang. *Homil.*

Ex Tract. 121. in Ioan.

Maria autem stabat ad monumentum foris plorans. Viris enim recedentibus, infirmiorem sexũ in eodem loco fortior figebat affectus, & oculi, qui dominum quæsierant, & non inuenerant, lachrymis iam vacabant, amplius dolentes quòd fuerat de monumento sublatus, quàm quòd fuerat in ligno occisus, quoniam magistri tanti, cuius eis vita subtracta fuerat nec memoria remanebat. Tenebat itaque ad monumentum iam dolor iste mulierem. *Cum ergo fleret, inclinauit se, & prospexit in monumentum.* Cur hoc fecerit nescio, non enim nesciebat non ibi esse, iam quem quærebat, quando quidem inde sublatum discipulis ipsa nuntiauerat, & illi ad monumentum venerant, & nõ solum intuẽdo, sed etiam intrando, corpus domini quæsierant, nec inuenerant. Quid sibi ergo vult quòd ista cum fleret, rursum in monumentum inclinata prospexit? Vtrum quòd nimium dolebat, nec suis nec illorum oculis facile putabat esse credendum? an potius diuino instinctu in animo eius effectum est vt prospiceret? Prospexit enim, *Et vidit duos angelos in albis sedentes, vnum ad caput, & vnum ad pedes, vbi positum fuerat corpus Iesu.* quid est quòd vnus ad caput, & ad pedes alter sedebat? An quoniam qui Græce angeli dicuntur, Latine sunt nũtij isto modo Christi Euangelium velut à capite vsque ad pedes, ab initio vsque in finem significabant esse nuntiandum? *Dicunt ei illi, Mulier, quid ploras? Dicit eis: quia tulerunt dominum meum, & nescio vbi posuerunt eum.* Angeli lachrymas prohibebant, vbi quid aliud quàm futurũ quodammodo gaudium nuntiabant? Ita enim dixerunt, quid ploras? Ac si dicerent, noli plorare. At illa eos putans interrogasse nescientes, causas prodidit lachrymarũ. *Quia tulerunt,* inquit, *dominum meum.* Dominum suum vocans corpus exanime domini sui, à toto partem significans, sicut omnes cõfitemur Iesum Christum filium Dei vnicum dominum nostrum, quod vtique simul est & verbum, & anima, & caro: crucifixum tamen, & sepultum, cum sola eius sepulta sit caro. *Et nescio,* inquit, *vbi posuerunt eum.* Hæc erat causa maior doloris, quia nesciebat quò iret ad consolandum dolorem. Sed hora iam venerat, vt id quod nuntiatum quodammodo fuerat ab angelis flere prohibentibus, gaudium succederet fletibus. *Denique cum hæc dixisset, conuersa est retrorsum, & vidit Iesum stantem, & non sciebat quia Iesus est: Dicit ei Iesus: Mulier quid ploras? Quem quæris? Illa existimans quia hortulanus esset, dicit ei: Domine si tu sustulisti eum, dicito mihi vbi posuisti eum, & ego eum tollam: Dicit ei Iesus, Maria. Conuersa illa dicit ei: Rabboni, quod dicitur magister.* Nemo calumnietur mulieri quòd hortulanum dixerit dominum, & Iesum magistrum. Ibi enim rogabat, hic agnoscebat. Ibi honorabat hominem, à quo beneficium postulabat, hic recolebat doctorem, à quo discernere humana & diuina discebat, Appellabat dominum, cuius ancilla non erat, vt per eum perueniret ad dominum, cuius ancilla erat. Aliter ergo dominum dixit, *sustulerunt dominum meum:* aliter autem, *domine, si tu sustulisti eum:* nam & Prophetæ appellauerunt dominos eos, qui homines erant, sed aliter illum de quo scriptum est, Dominus no- *Psal.83.* men ei. Sed ista mulier, quæ iam fuerat conuersa retrorsum, vt videret Iesum, quando eum putauit esse hortulanum, & cum illo vtique loquebatur, quomodo rursus conuersa dicitur, vt ei diceret, *rabboni,* nisi quia tunc conuersa corpore, quod non erat putauit: nunc corde conuersa, quod erat agnouit? *Dicit ei Iesus: Noli me tangere, nondum enim ascendi ad patrem meum: vade autem ad fratres meos & dic eis, Ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum, Deum meum, & Deum vestrũ.* Est in his verbis quod breuiter quidem sed tamen attentius pertractare debemus. Iesus quippe mulierem, quæ illum magistrum agnouit & appellauit, cum hęc ei responderet, fidem docebat, & hortulanus ille in eius corde, tanquam in horto suo granum sinapis seminabat. Quid est ergo, *noli me tangere?* Et tãquam huius prohibitionis causa quæreretur, adiunxit: *nondum enim ascendi ad patrem meum.* Quid est hoc? si stans in terra non tangitur, sedens in cœlo quomodo ab hominibus tangetur? Qui certe antequam ascenderet, discipulis se tangendum obtulit dicens, sicut Lucas Euangelista testatur: Palpa- *Luc.24.* te, & videte, quia spiritus carnem, & ossa non habet, sicut me videtis habere. vel quando dixit discipulo Thomæ, Infer digitum tuum huc, & vide manus meas, & affer manum tuam, & mitte in la-

tus meum. Quis autem tam sit absurdus, vt dicat eum à discipulis quidem antequam ad patrẽ ascendisset, voluisse se tangi: à mulieribus autem no luisse, nisi cum ascendisset ad patrem? Sed nec sic qui vellet, desipere sineretur. Leguntur enim etiã fœminæ post resurrectionem antequã ad patrem ascenderet, tetigisse Iesum, in quibus erat etiam
Matth.28. ipsa Maria Magdalenæ narrante Matthæo, quod occurrerit illis Iesus dicens: Auete. Illæ autem accesserunt, inquit, & tenuerunt pedes eius, & adorauerunt eum. Hoc à Ioãne prætermissum est, sed à Matthæo verum dictum est; Restat ergo vt aliquod in his verbis lateat sacramentum, quod siue inueniamus, siue inuenire minime valeamus, inesse tamẽ nullo modo dubitare debemus. Aut ergo sic dictũ est, *noli me tangere, nondũ enim ascendi ad patrem meum*, vt in illa fœmina figuraretur ecclesia de gẽtibus, quæ in Christũ non credidit nisi cum ascendit ad patrem: aut sic in se credi voluit Iesus, hoc est, sic se spiritaliter tangi, quòd ipse & pater vnum sint. Eius quippe intimis sensibus quodã-
Ioan.10. modo ascendit ad patrem, qui sic in eo profecerit, vt patri agnoscat æqualem: aliter non recte tangitur, id est, aliter non recte in eum creditur. Poterat autem sic credere Maria, vt eum putaret imparem patri, quod vtique prohiberet cum ei dicitur, *Noli me tangere*: id est, noli in me sic credere, quemadmodum adhuc sapis. Noli tuum sensum hucusque protẽdere, quod pro te factus sum, nec
* *al. factus sum, ne pertingere ad illum non possis per quem facta es.* transire illud per quod facta es.* Quomodo enim non carnaliter adhuc in eum credebat, quem sicut hominem flebat? Nondum enim ascendi, inquit, ad patrem meum. Ibi me tanges, quando me credideris patri non imparem Deum. *Vade autem ad fratres meos, & dic eis: ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum*: non ait patrem nostrum: aliter ergo meum, aliter vestrum: natura meum, gratia vestrum. *Et Deum meum. & Deum vestrum*: neque hic dixit, Deum nostrum, ergo & hic aliter meum, aliter vestrum: Deum meum sub quo & ego homo sum: Deum vestrum, inter quos & ipse mediator sum,

EIVSDEM IN IDEM
Homilia.

Sermo 152. de temp. NArratione resurrectionis domini nostri Iesu Christi secundum Euangelistam Ioannem hodie lectam scitis, & commendaueram vobis secundum omnes quatuor Euangelistas istis diebus resurrectionem domini recitari. De his ergo quæ audistis illud tantùm solet moueri, quare dixerit dominus Iesus mulieri quærẽti corpus eius, & eum iam viuum agnoscenti, *Noli me tangere, nondum enim ascendi ad patrem meum.* Dixi autem vobis, & meminisse debetis, non omnia omnes dicere, sed dici ab aliis, quæ ab aliis prætermissa sunt: non tamen ita vt inter se repugnare credendi essent, sed absit contentio, & adsit pietas intel-
Matth.28. ligentis. Nam sicut legitur apud Euangelistam Matthæum, posteaquam resurrexit, occurrit duabus mulieribus, in quibus & ista erat: & dixit eis, Auete. Illæ autem accesserunt, & tenuerunt pedes eius, & adorauerunt eum. Et vtique ad patrem nondum ascenderat. Quomodo huic dicitur: *Noli me tangere, Nondum enim ascendi ad patrem meum?* Sic enim verba ista videntur sonare quasi tunc eum posset tangere Maria, quando ascendisset in cælum. Si in terra positum non tangit, in cælo sedentem quis mortalium potest tangere? Sed ille tactus fidem significat. Tangit Christum, qui credidit in Christum. Nam & illa mulier, quæ fluxũ sanguinis patiebatur, apud seipsam ait: Si tetige- *Luc.8.* ro fimbriam vestimenti eius salua ero. Fide tetigit, & sanitas subsecuta est, quam præsumpsit. Denique vt nos sciamus, quid sit verè tangere, dominus continuo dixit discipulis suis: Quis me tetigit? Et dixerunt discipuli: Turbæ te comprimunt, & dicis quis me tetigit? Et ille: Tetigit me aliquis. Quasi diceret: Turba premit, fides me tãgit. Videtur ergo ista Maria cui dixit dominus. *Noli me tangere, nondum enim ascendi ad patrem meum*: Ecclesiæ gestare personam, quæ tũc in Christum credidit, cum ascendisset ad patrem. Ecce vos interrogo, quando credidistis, interrogo Ecclesiam toto orbe terrarum diffusam, cuius persona erat in vna fœmina: & vna voce mihi respondet, Tunc credidi, cum Iesus ascendisset ad patrem. Quid est, tunc credidi, nisi tunc tetigi? Multi carnales Christum tantummodo hominem putauerunt, diuinitatem in illo latentem non intellexerunt, & ideo bene non tetigerunt, quia non bene crediderunt. Vis bene tangere? Intellige Christum, vbi est patri coæternus, & tetigisti. Si autem hominem putas, & nihil amplius putas, tibi nódum ascendit ad patrem. Adhibuit ergo dominus Iesus speciem corporis hominis sensibus, ad cõfirmandam carnis resurrectionem. Nihil nos docere vo- *1.Cor.4.*
luit ostendendo se viuum in corpore post resurrectionem suam, nisi vt credatur à nobis resurrectio mortuorum, donec veniat dominus, & illuminet abscondita tenebrarum. Quid est hoc? Audi quod sequitur: Et manifestabit cogitationes cordis. Cor videre Dei est, hominum autem non est, nisi de his quæ manifesta sunt iudicare. Modo ergo cogitationes nostræ nobisipsis singulis quibusque in luce sunt, quia nouimus eas, sed proximis nostris in tenebris sunt, quia non vident eas. Ibi quod nosti te cogitare, & alter sciturus est. Quid times? Modo vis abscondere, modo times publicare cogitationes tuas. Fortè enim aliquid mali aliquando cogitas, fortè aliquid turpe, fortè aliquid vanum. Nihil ibi nisi bonum, nihil ibi nisi honestum, nihil ibi nisi verum, nihil ibi nisi purum, nihil ibi nisi syncerum. Quando ibi fueris quid cogitabis? Quo modo vis videri modo faciẽ tuam si tunc voles videri conscientiam tuam. Nam & ipsa agnitio, chariſſimi, nónne omnium nostrum erit. Ibi erit inuicem agnitio. Sic videbunt omnes, & multò excellentius, quo modo hîc solent videre Prophetæ. Diuinè videbunt, quando de Deo pleni erunt, nec quod offendat erit, nec quod lateat cognitorem. Erunt ergo ibi membra integra, etiam, quæ hic pudenda, ibi tamen pudenda non erunt. Non ibi erit solicitum integritatis decus, vbi nõ erit libidinis dedecus. Ecce etiam hic vbi omnium nostrorum operum necessitas mater est, quæ necessitas tunc non erit: tamen inuenimus aliqua, quæ Deus posuit in corporibus ad nullos vsus; sed ad solum decus. Nulla ibi erit corruptio, nulla deformis prauitas, nulla ærumnosa necessitas, sed interminatæ æternitatis pulchra veritas summa fœlicitas. Sed dicis mihi: Quid acturus sum? Nulla actio tibi videt stare, videre, amare, laudare? Ecce dies sunt sancti

qui

qui post resurrectionem domini celebrantur, significant futuram vitam post resurrectionem nostram. Sicut enim quadragesimæ dies ante pascha significauerũt laboriosam vitam in hæc ærumna mortali, sic isti dies læti significant futuram vitam vbi erimus sine fine cum domino regnaturi. Vita quæ significatur quadragesima ante pascha, modo habetur: vita quæ significatur quinquaginta diebus post resurrectionem, non habetur, sed speratur, & sperando amatur. Et in isto amore Deus qui promisit ista laudatur, & ipsæ laudes hallelu-ja sunt. Quid est enim hallelu-ja? Verbũ est Hebræum. Hallelu-ja, laudate dominum: Hallelu-ja: laudate Deum. Canamus & inuicem nos excitemus ad laudandum Deum, necnon cordibus melius quam cithara cordis dicimus laudes. Deo canamus hallelu-ja, & cum cantauerimus, propter infirmitatem recedimus, vt corpora reficiamus. Quare reficimus nisi quia deficimus? Deinde tanta est infirmitas carnis, tanta huius vitæ molestia, vt quælibet magnares veniat in fastidio. Quo modo desideramus istos dies ad annũ venturos, cum modo abierũt, & quanta auiditate ad illos venimus per temporis interuallum? Si diceretur nobis sine cessatione dicite hallelu-ja, excusaremus. Quare excusaremus? Quia lassi non possumus, quia & ad ipsum bonum fastidio fatigaremur, vbi nullus est defectus, nulla fastidia. State, laudate, qui statis in domo domini, in atriis domus Dei nostri. Quid quæris, quid ibi facturus *Psal.133.* sis? Beati ait, qui habitant in domo tua, in secula *Psal.85.* seculorum laudabunt te.

EIVSDEM IN IDEM
Homilia.

Serm. 155. de temp. ET hodie resurrectio Domini recitata est de sancto Euangelio, Lectum est enim Euangelium secundum Ioannem, audiuimus, quę in aliis libris Euangelij nõ audiueramus. Omnibus quidem cõmunis est prædicatio veritatis, & de fonte vno omnes biberũt. Sed in prædicatione Euangelij, sicut sæpe commonui charitatem vestram, alia omnes, alia tres, alia duo, alia singuli posuerunt. Modo ergo quod audiuimus secundũ Ioannem Euangelium, quia Maria vidit dominum, & dixit ad eam dominus, *Noli me tangere, nondum enim ascendi ad patrem*, solus Euangelista Ioannes commemorat. Hinc ergo loquendum est sanctitati vestræ. Visis enim linteaminib⁹ in sepulchro, *Ioan.20.* dominum non resurrexisse crediderant, sed ablatum esse. Ipse Ioannes, seipsum enim dicit, quem diligebat Iesus, cum audisset denũciantibus mulieribus, & dicentibus; Tulerunt dominũ meum de monumento, cucurrit cum Petro, & attendit in monumentum, vidit sola linteamina, & credidit non quia resurrexerat, hoc sequẽtia verba testantur. Sic enim scriptum est, quod modo audiuimus. Attendit, vidit & credidit, nondum enim sciebat scripturas, quia oportebat eum à mortuis resurgere. Ergo qui credidit, quod fidei non erat hoc credidit: credidit, sed falsum credidit. Apparuit ei postea dominus, fugauit falsum, inseruit verum. Tamẽ illud quod solet mouere lectorem, & auditorem non incuriosum, neque negligentem, quomodo sit dictum, *Noli me tangere, nondum enim ascendi ad patrem*: hic videamus, domino ipso adiuuante, quid dictum sit. Mouet enim hoc quidem, *Noli tangere, nondum enim ascendi ad patrem.* Quando enim ascendit ad patrem? Sicut indicat actus Apostolorum, quadragesimo die post resur- *Act.1.* rectionem suam, quem diem in nomine ipsius celebraturi sumus: tunc ascendit ad patrem, tunc eum discipuli qui manibus tetigerunt, oculis deduxerunt. Tunc sonuit angelica vox, Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cælum? hic Iesus, qui assumptus est à vobis, sic veniet, quomodo eum vidistis euntem in cælum. Si ergo tunc ascendit ad patrem, quid dicimus, fratres mei? Maria non poterat eum tangere in terra stantem: & poterat tangere in cælo sedentem? Si hic non poterat, quanto minus poterat ibi? Quid est ergo, *Noli me tangere, non enim ascendi ad patrem?* Sic enim sonant verba, tanquam diceret, tunc me tange, cum ascendero, antequam ascendam, noli me tangere. O domine, hic es, & non tango, cum ascenderis, tangam? Deinde, si, antequam ad patrem ascenderet, tactum horrebat humanum, quòmodo se discipulis non solum videndum, sed etiam contrectandum præbuit, quando dixit, Quid cogita- *Luc.24.* tis in cordibus vestris? Videte manus meas, & pedes meos, palpate, & videte, quia spiritus carnem non habet, sicut me videtis habere. Incredulus etiam ille discipulus Thomas tetigit latus perforatum, & exclamauit. Dominus meus, & Deus meus. An fortè aliquis insipiens dixerit, antequã ad patrem ascenderet, viri eum poterant tangere, mulieres autem non poterãt, nisi cum ad patrem ascenderet. Absurda est ista cogitatio, & peruersa sententia. Prorsus quod audiuit Maria, audiat ecclesia. Hoc omnes audiant, Deum intelligãt, omnes faciant. Quid ergo est, *Noli me tangere, nondum enim ascendi ad patrem?* Quod me vides, hominem solum putas, patri æqualem esse adhuc nescis: noli me tangere talem, noli in hominem solum credere, sed verbum æquale genitori intellige. Quid ergo est, Noli me tangere? Noli credere. Quid noli credere? Quia hoc solum sum quod vides. Ascendam ad patrem, & tunc tange. Tibi ascendo, quando intellexeris æqualem. Quando me putas minorem, nondum ascendo tibi. Tangere autem, credere esse puto: quia facilè possumus intelligere de illa muliere quæ tetigit fimbriam vestimenti Christi, & salua facta est. Recordamini Euangelium, Dominus Iesus Christus ibat ad vi- *Luc.8.* sitandam archisynagogi filiam, quæ primò nunciata fuit infirma, postea mortua. Illo pergente, ecce mulier de transuerso venit, quæ fluxum sanguinis patiebatur per duodecim annos; & in medicis frustra curantibus, & non sanantibus, omnia sua consumpserat, dixitque in corde suo, Si tetigero fimbriam vestimenti eius, salua ero. Hoc ipsum dicere, iam tangere fuit. Denique audi sententiam, cum salua facta esset secũdum fidẽ suam, ait dominus Iesus Christus, Tetigit me aliquis. Et discipuli, Turbæ te comprimunt, & dicis, quis me tetigit? Et ille, Tetigit me aliquis, nam ego scio virtutem exiisse de me. Gratia præcessit, vt illa sanaretur, non vt ille minueretur, Dicunt ergo discipuli, Premunt te turbæ, & tu vnum aut vnam sensisti. Et ille, Tetigit me aliquis, illæ premunt, ista tetigit. Quid est, illæ premunt, ista tetigit? Iudæi affligunt, Ecclesia credidit. Secundum hunc ergo intellectum: quoniam videmus mulierem tetigisse, quod est, credidisse, secundum hoc ergo

dictum est ad Mariam, *Noli me tangere*, ascendam & tange. Tunc enim tange, quando cognoueris.
Ioan.1. In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Verbum quidem caro factum est, verbum incontaminatum, immaculatum, immutabile manet, integrum. Sed quia tu hominem solum vides, verbum nō vides, nolo credas in carne, & relinquas verbum, totus Christus tibi appareat, quia æqualis est patri in verbo. Noli ergo, inquit, modo tangere, scio quia nondum vides quid sim. Ecclesia ergo, cuius figuram Maria gerebat, audiat quod audiuit Maria. Tangamus omnes, si credamus, iam ascendit ad patrem, sedet ad dexteram patris. Confitetur hoc hodie vniuersa Ecclesia. Ascendit in cælum, sedet ad dexteram patris. Hoc audiunt, qui baptizantur, hoc credunt, antequam baptizentur. Quando ergo credunt, Maria tangit Christum. Intellectus obscurus, & sanus, incredulis clausus, fide pulsanti est apertus. Ipse ergo dominus Iesus Christus, & ibi est, & nobiscum est, & cum patre est, & in nobis est, & ab illo non recedit, & nos non deserit, & orare docet vt magister, & cum patre exaudit vt filius.

S. CYRILLI EPISCOPI *Alexand. superioris Euang. expositio.*

Abierunt ergo iterum discipuli ad semetipsos, &c. Firma iam fide resurrectionis Ioānes, & Petrus roborati, domum rursus regrediuntur, prædicaturi discipulis, deliberaturíque, quid sibi sit faciundum. Citius autem arbitror reuersos fuisse, quoniam Iudæorum iram aduersus discipulos Christi non ignorabant. Vnde nec sibi tutum putabant, ad diem vsque circa monumentum immorari nec formidine pressos fuisse dicemus; sed periculum ante tempus subire noluerunt, Christo animos eorum ita monente, qui ad patrem de ipsis dicebat; pater sancte, serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus, quando eram cum ipsis, ego seruabam eos in nomine, quod dedisti mihi & nemo
Ioan.17. de ipsis periit nisi perditionis filius. Citius ergo inde recedentes ad seipsos reuersi, præcepta saluatoris seruabant, qui iussit eis, ne à Hierosolymis
Act.1. abirent, sed expectarent promissionē patris, quam ab eo audierunt, quia Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem non post multos hos dies baptizabimini in spiritu sancto, quæ res in die Pentecostes exitum habuit, cum apparuissent ipsis dispartitæ linguæ tanquam ignis, sedissétque supra singulos eorum. Tunc enim ex infirmitate humana ad maius quoddam robur reformati Iudæo-
Act.2. rum paruipendebant insidias. Sed discipuli quidem, vt diximus, ad secretiora loca se receperunt, Maria vero ab omni metu libera quia nihil de Iudæorum ira suspicabatur, circa monumētum versatur, &, vt fœminarum genus solet, fletum fletui addidit: nec quia mortuus esset solum plorabat, verum etiam, quoniam alio à monumento translatus videbatur. *Dum ergo fleret, inclinauit se, &c.* Vide rursus non frustra illam ploraſſe, nec amoris erga Christum mercede caruisse. Nam, cum circa monumentum perseueraret plorans, voce angelorum ad cognoscēdum Christum iuuatur: quos in albis vestibus vidit, vt vestimētorum candore, pulchritudo puritatis eorū significaretur. Qui repellentes illam à fletu, dicunt; *Mulier quid ploras?* non enim lachrymarum causam quærunt, quam certe non ignorabant, sed vt re ipsa patet, ne lachrymetur, admonent. Nam morte iam, & interitu destructo, lachrymarum tempus inquiunt non est. Cumque dominus resurrectione sua humanū genus ad vitam reuocauerit, cur tibi plorandum est, ô mulier? nam rerum exitus, ad contrarium potius inuitat. Quid igitur ploras, quæ lætari, gauderéque modo debes? Apparuerunt autem sedentes alter ad caput, alter ad pedes, vbi positum erat corpus Iesu; vt mulieri corpus domini translatum putanti significarent, neminem potuisse vim sanctissimo illi corpori afferre, quod ab angelis defendebatur. Ambigere autem aliquis non iniuria poterit; quam ob rem discipulis (Petro dico, atque Ioanni) angeli non apparuerunt; mulieri autem & apparent, & loquuntur? Dicimus igitur mysterium domini, sic ipso disponente, atque volente, multis, diuersisque modis in animis hominum certius insedisse, cum vnicuique conueniens manifestationis modus sit accommodatus. Discipulos enim rerum exitus, scripturæ, Christique prædicationibus cōueniens, ad firmissimam fidem induxit. Superuacaneum igitur erat firmiter credētes voce angelorum doceri: mulieri autem penitus necessarium, quæ nec litteras sciret, nec alio modo sublime resurrectionis mysterium percipere posset. *Dicit eis: quia tulerunt dominum meum, &c.* Tarda hæc est ad intelligēdum mulier; imo vero vniuersum genus fœminarum; nōdum enim intellexit, quid visio illa significaret, fletus autem causam explicat. Verum, quoniam Christum semper dominum appellaret, & feruentem erga ipsum amorem hoc modo ostenderet, propterea etiam ipsum videre digna iudicata est. Videt igitur Iesum, sed non cognoscit, aut quia diuina se potestate diuinus cognosci non permitteret, aut quia, cum tenebræ adhuc essent, certius discernere non poterat. *Dicit ei Iesus; mulier, quid ploras, &c.* Cum propter noctis tenebras non cognouisset dominum Magdalena, suspicata est aliquem eorum esse, ad quos horti cura pertineret. Audiuit autem ab eo; *mulier, quid ploras?* non, quia plorandi causam dominus quæreret, sed, quia reuocare ipsam à fletu volebat: quod & per angelos in superioribus fecit. Ipse namque in illis etiam loquebatur. Quid igitur ploras, ô mulier? quem quæris? id est, absterge lachrymas: habes iā, quem quærebas; ego tibi causa sum lachrymarum, quasi mortuus, & à monumento sublatus. Verum, quoniam viuo, & adsum, omisso fletu, atque mæstitia, gaude iam, atque triumpha. Interrogatio igitur hæc ploratum, mærorémque aufert. Oportebat certe, vt mulieres etiam à mœstitia per dominum liberarentur, Nam, cum propter præuaricationem Adę, ad vniuersum genus in eo primo dictum sit, terra es, & in terram reuerteris; tunc *Genes.3.* ad mulierem etiam, in doloribus paries filios dictum est, qui dolores punitionis loco fœminis impendebant. Sed dominus noster Iesus Christus in Maria prima fœminarum lachrymas abstersit. Prima enim hæc à dolore fletus voce domini reuocata est: quæ per ipsam ad vniuersum mulierū genus perranſit, si Christi fide munitę illud psalmistæ canunt; Nónne, qui oderunt te, domine, *Psal.138.* oderam,

oderam, & super inimicos tuos tabescebam? perfecto odio oderam illos, & inimici facti sunt mihi. Sed dominus quidē à ploratu, & dolore illam reuocabat, illa vero quasi hortulanus esset, rogat, vt, si ab eo sublatum forte corpus domini esset, ostendat vbi posuerit, vt inde ipsa tollere possit. Nondum enim resurrectionis intellecto mysterio, variis suspicionibus agitatur: tardior vt mulier ad intelligenda ea, quæ rationem omnem excedunt. *Dicit ei Iesus, Maria, &c.* Ad certiorem iam cognitionem mentem mulieris conuertit, nominéque appellans, tarditatis quasi accusat. Illa vero statim adapertis oculis suis, cognouit eum, & ab omni suspicione remota, magistri vocabulo, vt consueuit, ipsum honorat; gaudiíque plena ad tactum eius festinat, vt benedictionem ab eo consequatur. *Dicit ei Iesus; noli me tangere, &c.* Reconditus huius sermonis sensus est, latétque in eo nō paruum mysterium, sed ope domini freti in medium proferre, quæ dicuntur, incipiamus. Accurrebat mulier domino, & pedes eius tangere festinabat: prohibetur autem ab illo ea de causa, quia *nondum*, inquit, *ascendi ad patrem meum*, Quam autem satisfactionem affert hæc ratio, ne à diligentibus eum tangeretur? An, quia maculari tactu hominum nolebat, vt ad patrem mundus ascenderet? Sed quis mentis compos hoc vnquam cogitabit? Nulla enim re inquinari deitas potest. Nam, quema dmodum radij solares à sordibus terrarum nullo modo maculantur, nec putredinis fætor vllus officere illis potest; sic sanctissima illa natura, nullam maculam suscipit. Quid igitur sibi voluit dominus dicens; *nondum enim ascendi ad*
Matth.9. *patrem meum?* Inter multas, variásque saluatoris aduentus causas, illa præcipua fuit, quam ipse voce sua declarauit. Non enim, inquit, veni vocare iustos, sed peccatores in pœnitentiam. Propterea ante passionem, resurrectionémque suam cum probis simul, atque improbis conuersabatur, ita vt libere vnusquisque publicanus etiam, & peccator ad eum accedere posset, quod faciebat, vt omnes sanctificaret, reuocarétque à peccati morbo ad veritatis cognitionem, nō enim indigēt sani medico, sed qui male valent. Idcirco, cum in
Luc.7. domum Pharisæi diuertisset, peccatricem fœminam lachrymis pedes eius lauantem, & crinibus abstergentem suis aspernatus non est: nec mulie-
Matth.9. rem fluxu sanguinis laborantē repulit: imo etiam clementer allocutus est; filia, dicens, fides tua saluam te fecit. Sic igitur ante crucem, ac resurrectionem suam omnibus vel peccatoribus tāgendum ad benedictionem seipsum permittebat. Dispensatione autem incarnationis iam cōsummata, post resurrectionem suam non facile id vnicuique concedit, vt eam nobis regulam traderet, quā lex quoque Mosaica immolatione agni significauit, de quo in figura Christi scribitur; Omnis
Exod.12. incircuncisus non comedet de eo. Incircuncisum porro appellat omnem impurum: impura vero secundum naturam, si ad naturam Dei confertur, natura hominum est. Quare oportet non incircuncisos; sed mundos homines, spiritalitérq; circuncisos sanctissimum domini corpus tangere? Circuncisio enim cordis in spiritu sit secundum
Rom.2. Paulum, quam nullus vnquam habet, nisi spiritus in eo sanctus fide, atque baptismo habitauerit. Nam, quamuis Christus à mortuis resurrexerit, nondum tamen per ipsum ex patre spiritus ad homines missus fuit: quem misit, postquam ad patrem ascendit: propterea dicit; Conducit vobis, vt abeam; nam, nisi abiero, paracletus nō veniet ad vos: sinautem abiero, mittam eum ad vos. Quia ergo nondum spiritum miserat, ideo à tactu *Ioan.16.* suo Mariam prohibebat dicens; *nondum enim ascendi ad patrem meum*, id est, nondū pater per me spiritum sanctum ad vos misit. Hinc ecclesia regulam accepit; prohibemus enim à sacra mensa catechuminos, quamuis veritatem iam cognouerint, & fidem magna voce confiteantur; quia nondum *Nota antiquissimos vitus in perceptione Eucharistiæ de quibus & Clemēs in doctrina Apostolorū.* locupletati spiritu sancto sunt, qui non habitat nisi in iis, qui baptismate consummati sunt. Vnde, cum baptismum receperint, quia spiritus sanctus habitare in illis creditur, à tactu, & communione salutaris Christi corporis non prohibentur. Idcirco & accedentibus ad benedictionem mysticam, ministri mysterij magna voce clamāt, sancta sanctis, solis sanctificatis spiritu, tactum, & sanctificationem corporis Christi congruere significantes. *Vade autem ad fratres meos, &c.* Non concessit corporis sui tactum mulieri, quamuis cupienti, mercedem autem perseuerantię, lachrymarúmq; suarum duplicem illico reddidit. Nam *Genes.3.* in ea prima, vniuersum mulierum genus (vt in superioribus etiā diximus) à mœrore, ac lachrymis ad lætitiam reuocatur. Et, quemadmodum in paradiso, quoniam diabolo mulier ministrauit, in doloribus pariturum se filios audiuit, ita nunc in horto à maledictione liberata plorare prohibetur. Hæc igitur vna merces est. Altera, quia mittitur ad discipulos nuncia, vt eis hoc euangelium afferat, quod Christus iam surrexerit, & ascendat ad patrem: vt veluti prima mulier, quia diabolo ministrauit, & se, & mulierum genus vna perdidit: sic & hæc mulier, quia Christo ministrauerit, muliebre genus à maledictione in se prima liberet. Largitur ergo illi dominus primum, ne ploret, néve dolori animum subiiciat, deinde mirabilem quādam pedum pulchritudinem: pulcherrimi enim sunt (vt Propheta dicit) pedes euange-
Esa.52. lizantium bonum. Sed, quàm mirabilis hæc fœmina fuerit, inde quoque intelliges, quod prophetæ mētionem de ipsa fecerint. Scribitur enim de ipsa, & de aliis, quæ vna cum ea surrexisse Chri *Hiere.9.* stum discipulis nunciarunt; Accedite mulieres, quæ à visione venitis; populus enim intellectum non habet. Nam his verbis & mulieres sermo propheticus hortatur, vt nuncient, quæ viderunt, & Iudæorum imperitiam accusat, quia resurrectionem etiam saluatoris derideant. Non discrepat autem Ioannes ab aliis, quod solius Magdalenæ mentionem fecerit, cum illi alias cum ista fuisse asseuerent. Multo enim feruentior hæc cæteris fuerat, præcedebátque alias, erátque quasi dux, atque princeps illarum. Non ignoramus autem, euentus rerum principalioribus plerúmque attribui. Ad honorem igitur, & gloriam Magdalenæ à saluatore concessum est, vt hæc posset ad discipulos euangelium deferre, quia Christus surrexerit, & ad patrem, ac Deum suum, & discipulorum ascendat. Tu autem profundum id quoq; mysterium suscipe, nec à recta diuinorum dogmatum regula resilias. Crede igitur, quod vnigenitus Dei filius factus homo est, vt nos quoque, quantum fieri potest, per gratiam renouati, ad diuinitatem conscendamus. Humiliauit seipsum, vt natura humiles ad suam sublimitatem assumeret.

Serui formam indutus est, cum sit natura dominus, vt nos naturaliter seruos ad adoptionem filiorum Dei, & ad seipsum reduceret. Quoniam ergo vere homo est, vt nos deos, & filios Dei per gratiam faceret, idcirco nostra ipse susçipit, & rursus sua nobis concedit. Quomodo, inquies, hoc fecit? Dicam vt potero; primum enim nos, qui serui natura sumus (omnis enim creatura naturaliter creatori suo seruire creditur) & suos appellauit fratres, patrem vero & suum, & nostrum communiter Deum vocat; deinde nostram sibi propter humanitatem, quam assumpsit, attribuens, Deum nostrum, quamuis Dei secundum naturam sit filius, Deum tamen suum nuncupauit, vt, quemadmodum nos ad supernaturalem dignitatem per ipsum ascendimus (clamat enim in nobis per spiritum suum, abba pater) sic & ipse, quoniam homo factus est, Deum nostrum in Deum suum habeat, licet vere, ac secundum naturam filius sit. Non ergo conturberis, cum patrem Deum nominet suum, sed diligenter considera, patrem quidem suum esse natura, Deum autem nostrum vt creatorem, & dominum, Sed, quod sibi natura ineſt, nobis largitur, vt (quemadmodum diximus) cõmuniter patrem appellemus, & quod nostrum est; quoniam naturam nostram assumpsit, sibi rursus accommodat, cum Deum nominet suum. Si quis ergo ex imperitia has voces, vt diximus, non susçipit, is dispensationem propter nos factam accusat. Cúmque gratias agere deberet, ex imprudentia benefactorem calumniabitur. Si enim humiliauit se propter nos, crimen quidem nostrum est, qui ab erroribus sumus reuocandi: illi autem, qui hoc voluit propter nos facere, magnæ profecto agendæ gratiæ sunt. Vehementer autem miror, quomodo nonnulli exinanitionem, atque humilitatem audientes, plenitudinem, sublimitatémque eius non recordantur. Si enim Deum non esse intelligunt, si sublime deitatis eius non cogitant, quomodo dicent, quia exinaniuit se, quia plenissimus sit, & humiliauit, ab altissima deitatis gloria ad naturam nostram descendens? Ita cum Deus simul, & homo sit, propter alterum sublimis, propter alterum humilis natura est. Nõ conturberis igitur, cum dicentem audias, *ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum, Deum meum, & Deum vestrum.* Nam vt natura filius, patrem, vt autem vere homo, Deum suum appellat. *Venit Maria Magdalenæ, &c.* Curatur mulierum infirmitas misericordia domini, qui Magdalenam resurrectionis nunciam fecit, & verba vitæ, ac primitias euangelij discipulis prædicare misit.

Galat.4.

S. MAXIMI EPISCOPI
Taurinensis in idem Euang. *Homil.*

HÆret adhuc sensibus vestris, fratres, hoc nos ante dies pauciſſimos prædicasse, quod Maria Magdalenæ, nõ leuiter fuit obiurgata, cur post resurrectionem dominum quæreret in sepulchro, & non reminiscens verborum, eius, quibus se ab inferis tertia die rediturum esse dixerat, putaret eum inferni legibus detineri. Arguitur enim non leuiter cur memoraretur resurrectionis promissum, ac mortis scrutaretur indicium. Fides enim humilis, & ignara quærit, quod nescit, obliuiscitur quod docetur, Festina quidem est ad obsequium, sed non perfecta est ad credendum: Anxia est de dominicæ carnis iniuria, sed incerta de resurrectionis gloria; Plorat quidem amore Christi, sed mœret desperatione corporis non reperti, periisse putat, quem iam regnare constabat, scrutatur eum in tumulo, quem vocare potius deberet è cælo. Increpatur igitur sancta Maria tãquàm pigrior ad credẽdum, & cum sera licet dominum cognouisset, dicitur ei à saluatore: *Noli me tangere, quia nondum ascendi ad patrem. Noli me tangere*, increpationis verbum est. Hoc est. Noli me tãgere manibus quoniam resurrectionem meã mentis obliuione non retines. Non potes me corporis tenere complexibus, quoniam fidei perfectione nõ tangis. Prohibetur tactu, quæ amisit auditum. Noli me, inquit, tangere, quia nondum ascendi ad patrem. Videamus quomodo nondum ad patrem ascenderit Christus, quum ipse dicat, quia pater in me, & ego in patre, à quo per indiscretam diuinitatis substantiam nunquam est separatus. Dum enim vnus in vno manet, semper patrem filiúmque simul esse significat. Aut nunquid illuc ascendere se dicit filius, vbi ante habitat quàm ascendat? Dixit enim idem dominus: Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo filius hominis, qui est in cælo. Si ergo cũ descẽdit saluator, in cælo est, multo magis etiam priusquàm ascendat, in cælo est. Sed vide, ne forte ad obiurgationem Mariæ vox ista pertineat, cui paulo ante inter sepulchra quærenti dominum, dicitur. Quid quæris viuentem cum mortuis? Nunc addatur: *noli me tangere, quia nondũ ascendi ad patrem.* Hoc est, quid me contingere cupis, quæ me dum inter tumulos queris, adhuc ad patrem ascendisse non credis, quæ dum me inter inferna scrutaris, ad cælestia rediisse diffidis, dum inter mortuos quæris, viuere cum Deo patre meo non speras. *Nondum*, inquit, *ascendi ad patrem*, hoc est, tibi nondum ascendi ad patrem, quia apud fidem tuam adhuc detineor in sepulchro. Quantum in te est enim adhuc humilibus immoror, adhuc inhæreo terrenis, quia nondum me fides tua eleuauit ad cælum. Quid ergo me festinas contingere vt Dei filium, quem redeuntem ad patrem mentis deuotione non sequeris? Quisquis igitur vult cõtingere dominum saluatorem, prius illud debet fide sua ad dexteram diuinitatis imponere, & credulitate cordis collocare in cælestibus potius quàm inter defunctos inquirere. Illi autem ascendit dominus ad patrem, qui eum semper esse credit in patre. Ascendit beatis Apostolis ad patrem, quibus ait. Qui me videt, videt & patrem. Ascendit Ioanni Euangelistę, qui apud patrem eum quæsiuit & reperit, atque ideo ait. Et verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Ascendit etiam beato Paulo qui non contentus solum se scire quod nouerat, nos quoque docuit quemadmodum saluatorem in cælestibus quæreremus, dicens. Quæ sursum sunt, quærite, vbi Christus est in dextera Dei sedẽs. Et vt nos ab hac humili, vel terrena inquisitione Mariæ penitus submoueret, addidit dicens: Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Ergo iam non super terram, nec in terra, nec secundum carnem debemus quærere saluatorem si volumus eum inuenire atque contingere, sed secundum diuinæ maiestatis gloriam, vt dicamus cum apostolo Paulo. Nunc autem secundum carnem non nouimus Christum. Igitur & Stephanus beatus fide sua non

Ioan.14.

Luce 24.

Ioan.14.

Ioan.1.

Coloss.3.

Ibidem.

2.Cor.5.

non super terram quæ suiuit Christum, sed stantem illum ad Dei dexterã recognouit, ibi illũ reperit vbi mentis deuotione quæsiuit. Nõ solum autem Stephanus in cęlo videt Christũ, sed eum & martyrio suo tangit. Tangit enim dominum, cum pro inimicis suis orans velut fide sua tenens illum dicit: domine, ne statuas illis hoc peccatum. Intelligite ergo, quanta deuotionis est gloria. Maria iuxta dominum constituta eum tangere nõ meretur. Stephanus in terris positus Christum tangit in cælo. Illa inter angelos præsentem non videt saluatorem. Stephanus intra cælos dominum cernit absentem.

Act.7.

B. GREGORII PAPAE
in idem Euang. Homil.

Est Hom. 25. in Euang.

MAria Magdalene, quæ fuerat in ciuitate peccatrix, amando veritatem lauit lachrymis maculas criminis, & vox veritatis impletur, qua dicitur; Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multùm. Quæ enim priùs frigida peccando remanserat, postmodum amando fortiter ardebat. Nam, postquam venit ad monumentum, ibíque corpus Dominicum nõ inuenit, sublatum credidit, atque discipulis nunciauit. Qui veniẽtes viderũt atq; ita esse vt mulier dixerat, crediderũt. Et de eis protinus scriptum est: Abierunt ergo discipuli ad semetipsos. Ac deinde subiungitur; *Maria autem stabat ad monumentum foris plorans.* Qua in re pensandum est, huius mulieris mentem quanta vis amoris accenderat, quæ à monumento domini etiam discipulis recedentibus non recedebat. Exquirebat quem non inuenerat, flebat inquirendo, & amoris sui igne succensa, eius, quem sublatum credidit, ardebat desiderio. Vnde contigit vt eum sola tunc videret, quæ remanserat, vt quæreret: quia nimirum virtus boni operis, perseuerãtia est. Et voce veritatis dicitur; Qui autem perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Et præcepto legis, cauda hostiæ in sacrificio iubetur offerri. In cauda quippe finis est corporis. Et ille benè immolat, qui sacrificium boni operis vsque ad finem debitæ perducit actionis. Hinc Ioseph inter reliquos fratres talarem tunicam habuisse describitur. Tunica quippe vsque ad talum, est opus bonum vsque ad consummationem. *Sed Maria dum fleret, inclinauit se, & prospexit in monumentum.* Certè monumentum iam vacuum viderat, iam sublatum Dominum nunciauerat. Quid est, quòd se iterum inclinat, iterum videre desiderat? Sed amanti semel aspexisse non sufficit, quia vis amoris intẽtionem multiplicat inquisitionis. Quæsiuit ergo prius, & minimè inuenit: perseuerauit vt quæreret, vnde & contigit, vt inueniret. Actúmque est, vt desideria dilata crescerẽt, & crescentia caperent quod inuenissent. Hinc est enim, quòd de eodẽ sponso Ecclesia in Cãticis canticorũ dicit; In lectulo meo per noctẽ quæsiui, quẽ diligit anima mea. Quęsiui illũ, & nõ inueni. Surgã, & circuibo ciuitatẽ: per vicos, & plateas quæram, quem diligit anima mea. Quę defectũ quoque inuẽtionis ingeminat, dicens; Quæsiui illũ, & nõ inueni. Sed quia diu inuentio se non elongat, si inquisitio non desistat, adiungit; Inuenerunt me vigiles, qui custodiunt ciuitatem. Num quem diligit anima mea, vidistis? Paululum dum pertransissem eos, inueni quem diligit anima mea. Dilectum nanque in lecto quærimus, quando in præsentis vitæ aliquantula requie redemptoris nostri desiderio susçiramus. Per noctem quærimus, quia etsi iam in illo mens vigilat, tamen adhuc oculus caligat. Sed qui dilectum suum non inuenit, restat vt surgat, ciuitatem circumeat, id est, sanctam electorum ecclesiam mente & inquisitione percurrat: per vicos eum & plateas quærat, id est, per angusta & lata gradientes aspiciat, vt si qua inuenire in eis valeat, eius vestigia exquirat: quia sunt nonnulli etiam vitæ secularis, qui imitandum aliquid habeant de actione virtutis. Quærentes autem nos vigiles inueniunt, qui custodiunt ciuitatem, quia sancti patres, qui ecclesiæ statum custodiunt, bonis nostris studiis occurrunt, vt suo vel verbo, vel scripto nos doceant. Quos cùm paululũ pertrãsimus, inuenimus, quem diligimus: quia redemptor noster etsi humilitate homo inter homines, diuinitate tamen super homines fuit. Cum ergo transeunt vigiles, dilectus inuenitur: quia cũ prophetas, & apostolos infra ipsum esse conspicimus, illum, qui naturã Deus est, esse supra homines consideramus. Priùs ergo non inuentus quæritur, vt pòst inuentus strictiùs teneatur. Sancta enim desideria, vt prędiximus, dilatione crescunt: si autem dilatione deficiunt, desideria non fuerũt. Hoc amore arsit, quisquis ad veritatem pertingere potuit. Hinc nanque Dauid ait; Sitiuit anima mea ad Deum viuum, quando veniam, & apparebo ante faciẽ Dei? Hinc nos admonet, dicẽs, Quærite faciem eius semper. Hinc propheta ait; Anima mea desiderauit te in nocte, sed & spiritu meo in præcordiis meis de mane vigilabo ad te. Hinc iterum ecclesia in Canticis cãticorum dicit, Vulnerata charitate ego sum. Iustum quippe est, vt ex visione medici pertingat ad salutem, quæ per æstum eius desiderij vulnus amoris portat in pectore. Hinc rursus ait: Anima mea liquefacta est, vt dilectus locutus est. Mens nanque hominis, cõditoris sui speciem non quærentis, malè dura est, quia in semetipsa remanet frigida: at si iam ardere ex desiderio cœperit, ad sequẽdum, quem diligit, liquefacta per ignem amoris currit. Fit desiderio anxia, vilescunt in seculo cuncta, quæ placebant, nihil est, quod extra conditorem libeat: & quæ priùs delectabant animum, fiunt postmodùm vehementer onerosa: Nihil eius mœstitiã cõsolatur, quousque adhuc qui desideratur, non aspicitur. Mœret mens, lux ipsa fastidio est talíque igne in mente decoquitur rubigo culpæ, & succensus animus quasi auri more, quia per vsum speciem perdidit, per incendium clarescit. Ista itaque, quæ sic amat, quę se ad monumentum, quod perspexerat, iterum inclinat, videamus quo fructu vis amoris in ea ingeminat opus inquisitionis. Sequitur: *Vidit duos angelos in albis sedentes vnum ad caput, & vnum ad pedes, vbi positũ fuerat corpus Iesu.* Quid est, quòd in loco Dominici corporis duo angeli videntur, vnus ad caput, atque alius ad pedes sedens, nisi quòd Latina lingua angelus vocatur nũtius, & ille ex passione sua nuntiandus erat, qui & Deus ante secula est, & homo in fine seculorum? Quasi ad caput sedet angelus, cùm per Apostolum Ioãnem prædicatur, quia in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Et quasi ad pedes sedet angelus, cùm dicit: Verbũ caro factum est, & habitauit in nobis. Possumus

Matth.10. & 24. Leuit.3.

Genes.37.

Cant.3.

Ibidem.

Pſal.41.

Pſal.104.

Eſai.26.

Cant.5.

Ioan.1.

etiam per duos angelos, duo testamenta cognoscere, vnum prius, & aliud sequens. Qui videlicet angeli per locum Dominici corporis sibimet sunt cõiuncti: quia nimirum vtraque testamenta dum pari sensu incarnatum, & mortuum, ac resurrexisse Dominum denuntiant, quasi testamẽtum prius ad caput, & testamentum posterius ad pedes se- Exod.25. det. Vnde & duo Cherubin, quæ propiciatorium tegunt, sese inuicem aspiciunt, versis vultibus in propiciatoriũ. Cherubin quippe, plenitudo scientiæ dicitur. Et quid per duo Cherubin, nisi vtraq; testamenta signantur? Quid verò per propiciatorium, nisi incarnatus Dominus figuratur? de quo 1.Ioan.2. Ioannes ait: Ipse est enim propiciatio pro peccatis nostris. Et dum testamentum vetus hoc faciẽdum denuntiat, quod testamentum nouum de Domino factum clamat, quasi vtraque Cherubin se inuicem aspiciunt, dum vultus in propiciatorium vertunt: quia dum inter se positum incarnatum Dominum vident, à suo aspectu non discrepant, quæ dispensationis eius mysterium concorditer narrant. Requirũt angeli Mariam, dicentes: *Mulier, quid ploras? Et dicit eis? Quia tulerunt Dominum meum, & nescio vbi posuerunt eum.* Ipsa nanque sacra eloquia, quæ in nobis lachrymas amoris excitãt, eadem lachrymas cosolantur, dum nobis redemptoris nostri speciem promittunt. Sed notandum iuxta historiam est, quòd mulier non ait; Tulerũt corpus Domini mei, sed, *Tulerunt Dominum meum.* Vsus nanque sacri eloquij est, vt aliquãdo ex parte totum, aliquando verò ex toto partem significet. Ex parte enim totum significat, sicut de Iacob filijs scriptum est, Quia descẽdit Iacob in Ægyptũ Genes.46. in animabus septuaginta. Neque enim in Ægyptum animæ sine corporibus descenderunt, sed per solam animam totus homo signatur, quia ex parte totum exprimitur. Et solum Dominicum corpus in monumento iacuerat, & Maria nõ corpus Domini, sed sublatum Dominum quærebat, videlicet ex toto designãs partem. *Hæc cùm dixisset, conuersa retrorsum, vidit Iesum stantem, & nesciebat quia Iesus esset.* Notandum, quòd Maria, quę adhuc de Domini resurrectione dubitabat, retrorsum conuersa est, vt videret Iesum: quia videlicet per eãdem dubitationem suam quasi tergum in Domini faciem miserat, quem resurrexisse minimè credebat. Sed quia amabat, & dubitabat, videbat, & non agnoscebat, cùmque illi & amor ostenderat, & dubietas abscondebat. Cuius adhuc ignorãtia exprimitur, cùm infertur. *Et nesciebat, quia Iesus esset, Qui dicit ei: Mulier, quid ploras? Quem quæris?* Interrogatur doloris causa vt augeatur desideriũ: quatenùs cũ nominaret quem quærebat, in amore eius ardentius ęstuaret. *Illa existimans quia hortulanus esset, dicit ei: Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi vbi posuisti eum, & ego eum tollam.* Forsitan nec errando hæc mulier errauit, quæ Iesum hortulanum credidit. An non ei spiritaliter hortulanus erat, qui in eius pectore per amoris sui semina, virtutum virentia plantabat? Sed quid est, quòd viso eo, quem hortulanum credidit, cui necdum dixerat, quem quærebat, ait: *Domine, si tu sustulisti eum?* Quasi enim iam dixisset, ex cuius desiderio plangeret, eum dicit, quem non dixerat. Sed vis amoris hoc agere solet in animo, vt quem ipse semper cogitat, nullum alium ignorare crẽdat. Rectè, & hæc mulier quem quærit, non dicit, & tamen dicit; *Si tu sustulisti eum*: quia alteri non putat incognitum, quem sic ipsa continuo plangit desiderio: *Dicit ei Iesus: Maria.* Postquàm eam communi vocabulo appellauit ex sexu, & agnitus non est, vocat eã ex nomine, ac si apertè dicat, Recognosce eum, à quo recognosceris. Perfecto quoque viro dicitur: Noui te ex nomine: quia homo commune omnium nostrum vocabulum est, Moyses verò proprium: cui rectè dicitur, quia ex nomine scitur, acsi ei Dominus apertè dicat: Non te generaliter vt cæteros, sed specialiter scio. Maria ergo quia vocatur ex nomine, recognoscit authorem: atque eum protinus rabboni, id est, magistrum vocat: quià & ipse erat, qui quærebatur exterius, & ipse, qui eam interiùs vt quæreret docebat. Iam verò ab Euangelista non subditur quid mulier fecit, sed ex eo innuitur, quod audiuit: cui dicitur. *Noli me tangere: nondum enim ascendi ad patrem meum.* In his nanque verbis ostenditur, quòd Maria amplecti voluit eius vestigia, quem recognouit: sed ei magister dicit, Noli me tangere: non quia post resurrectionem Dominus tactum renuit fœminarum, cùm de duabus ad sepulchrum eius venientibus scriptum sit: Accesserũt, & tenuerũt Matth.28. pedes eius: sed cur tangi non debeat, ratio quoq; additur, cũ subinfertur: *Nondum enim ascendi ad patrem meum.*. In corde etenim nostro tunc Iesus ascendit ad patrem, cùm æqualis creditur patri. Nã quisquis eũ ęqualem patri nõ credit, adhuc in eius pectore ad patrẽ Iesus nõ ascendit. Ille ergo Iesum veraciter tangit, qui patri filiũ cœternũ credit. In corde etenim Pauli iã ad patrẽ Iesus ascenderat, cùm idẽ Paulus dicebat: Qui cùm in forma Dei esset, nõ rapinã arbitratus est esse se ęqualẽ Deo. vnde Ioãnes quoq; redemptorem nostrũ manu fidei tetigit, qui ait: In principio erat verbũ, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum: hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt. Tangit ergo Dominum, qui eum patri æternitate substantiæ æqualem credit. Sed fortasse aliquis tacita quæstione pulsatur, quomodò filius patri esse æqualis possit. Quia in re humana natura quod admirando comprehendere non valet, restat vt hoc sibi esse credibile ex admiratione alia sciat. Habet nanque quid ad hæc sibi sub breuitate respondeat. Constat enim, quia ipse creauit matrem, in cuius virgineo vtero ex humanitate crearetur. Quid ergo mirum, si æqualis est patri, qui prior est matre? Paulo quoq; attestante didicimus Christum Dei virtutem, & 1.Cor.1. Dei sapientiam. Qui ergo filium minorem putat, patri specialiter derogat, cuius sapientiam esse ei inæqualem fatetur. Quis etenim homo potens æquanimiter ferret, si quis ei diceret: Magnus quidem es, sed tamen sapientia tua te minor est? Ipse quoque Dominus dicit; Ego, & Pater vnum Ioan.10. sumus. Sed rursus ait; Pater maior me est. De Ioan.14. quo etiam scriptum est, quia subditus erat parentibus suis. Luc.2. Quid ergo mirum, si ex humanitate sua minorem se patre asserit in cœlo, ex qua subiectus erat etiam parentibus in terra? Ex qua humanitate nunc Mariæ dicitur, *Vade ad fratres meos, & dic eis: ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum: Deum meum, & Deum vestrũ.* Cum meum dicat, & vestrum, cur non communiter dicit, nostrum? Sed distinctè loquens indicat, quia eundem patrem, & Deum dissimiliter habeat ipse, quàm nos. *Ascendo ad patrem meum*, videlicet per naturam: *& patrem vestrum*, per gratiam: *ad Deum meum*,

meum, quia descendi: *ad Deum vestrum*, quia ascendetis. Quia enim & ego homo, Deus mihi est: quia vos ab errore liberati, Deus est vobis. Distinctè ergo mihi pater, & Deus est: quia quem ante secula Deum genuit, hominem in fine seculorum me mecum creauit. *Venit Maria Magdalene annuncians discipulis, quia vidi Dominũ, & hæc dixit mihi.* Ecce humani generis culpa ibi abscinditur, vnde processit. Quia enim in paradiso mu- Gen.3. lier viro propinauit mortem, à sepulchro mulier viris annunciauit vitam, & dicta sui viuificatoris narrat, quæ mortiferi serpentis verba narrauerat: ac si humano generi non verbis Dominus, sed tebus dicat; De qua manu vobis illatus est potus mortis, de ipsa suscipite poculum vitæ. Hæc de expositione lectionis Euangelicę succinctè transcurrimus, nunc opitulante eodem, de quo loquimur, Domino, & resurrectionis eius gloriam, & pietatis eius viscera cõsideremus. Citiùs enim à morte voluit resurgere, ne nostra diu anima in Psal.109. infidelitatis morte remaneret. Vnde bene quoque per Psalmistam dicitur; De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput. In humano quippe genere, ab ipso mundi initio torrens mortis effluerat. Sed de hoc torrente Dominus in via bibit, quia mortem in transitu gustauit: atq; ideo exaltauit caput: quia hoc quod moriendo in sepulchro posuit, resurgendo super angelos eleuauit: & inde antiquum hostem in æternũ perculit, vnde sæuire contra se manus persequẽtium temIob.40. poraliter permisit. Quod apertè Dominus beato Iob indicat, dicens: Nunquid capies Leuiathan hamo? Per Leuiathan quippe, quod additamentũ eorũ dicitur, vetus ille deuorator humani generis designatur: qui dum se diuinitatẽ homini addere spopõdit, immortalitatem sustulit. Qui præuaricationis quoque culpam, quam primo homini propinauit, dum se sequentibus pessima persuasione multiplicat, pœnas eis sine cessatione coaceruat. In hamo autem esca ostenditur, aculeus occultatur. Hunc ergo pater omnipotẽs hamo cepit, quia ad mortem illius vnigenitũ filium incarnatum misit, in quo & caro passibilis videri posset, & diuinitas impassibilis videri non posset. Cúmque in eo serpens iste per manus persequentium escam corporis momordit, diuinitatis illum aculeus perforauit. Prius verò eum in miraculis Deum cognouerat: sed de cognitione sua ad dubitationem cecidit, quando hunc passibilem vidit. Quasi hamus ergo fauces glutientis tenuit, dum in illo esca carnis patuit, quam deuorator appeteret: & diuinitas passionis tempore latuit, quæ necaret. In hamo eius incarnationis captus est: quia, dum in illo appetiit escam corporis, transfixus est aculeo diuinitatis. Ibi quippe inerat humanitas, quæ ad se deuoratorem duceret: ibi diuinitas, quæ perforaret: ibi aperta infirmitas, quæ prouocaret: ibi occulta virtus, quæ raptoris faucem transfigeret. In hamo igitur captus est, quia inde interiit, vnde momordit: & quos tenebat mortales, iure perdidit: quia eum, in quo ius non habuit, morte appetere immortalem præsumpsit. Hinc est etiam, quod hæc ipsa, de qua loquimur, Maria viuit: quia ille pro humano genere, qui morti nil debebat, occubuit. Hinc est, quòd nos quotidiè ad vitam post culpas reuertimur, quia ad pœnam nostram conditor sine culpa descendit. Ecce iam antiquus hostis ea, quæ de humano genere ceperat, spolia amisit, supplantationis suæ victoriam perdidit: quotidiè peccatores ad vitam redeunt, quotidiè de eius faucibus redemptoris manu rapiuntur. Vnde benè quoque ad beatum Iob voce dominica iterum dicitur; Aut armilla perforabis maxil- Iob.40. lam eius? Armilla vbi ponitur, ambiẽdo constringit. Quid igitur per armillam, nisi circumplectens nos diuina misericordia designatur? Quæ Leuiathan istius maxillam perforat, dum nobis post perpetrata vitia, quæ prohibuit, adhuc pœnitentiæ remedium ostendit. Armilla Dominus Leuiathan maxillam perforat, quando ipse ineffabili misericordiæ suæ potentia sic malitiæ antiqui hostis obuiat, vt aliquando etiam eos, quos iam cepit, amittat. Et quasi ab ore illius cadunt, qui post perpetratas culpas ad innocentiam redeunt. Quis enim ore illius semel raptus, maxillam eius euaderet, si perforata non esset? An non 2.Reg.11. in ore Dauid tenuit, cùm in tãtam se luxuriæ voraginem immisit? An nõ in ore Petrũ tenuit, cùm Matth.26. negauit? Sed dum ad vitam vterque per pœnitentiam rediit, Leuiathan iste eos aliquo modo quasi per maxillæ suæ foramen amisit. Per foramen ergo maxillę ab eius ore subtracti sunt, qui post per pœtrationem tantæ nequitiæ pœnitẽdo redierũt. Quis autem hominũ Leuiathan istius os euadat, vt illicita nulla cõmittat? Sed hinc cognoscimus quantum redemptori humani generis debitores simus, qui non solum nos in ore Leuiathan ire prohibuit, sed ab ore eius etiam redire concessit: qui spem peccatori non abstulit, quia maxillam eius, vt euadẽdi viam tribueret, perforauit: vt saltem post morsum fugiat, qui incautus prius cauere noluit, ne morderetur. Vbiq; ergo nobis occurrit superna medicina: quia & dedit homini præcepta ne peccet, & tamen peccanti dedit remedia, ne desperet. Vnde cauendũ summoperè est ne quis delectatione peccati Leuiathan istius ore rapiatur: & tamen si raptus fuerit, non desperet: quia si peccatum perfectè lugeat, adhuc foramen in maxilla eius inuenit, per quod euadat. Adest testis diuinæ misericordiæ hęc ipsa, de qua loquimur, Maria: de qua Pharisæus, dum pietatis fontem vellet obstruere, dicebat; Hic si esset prophe- Luc.7. ta sciret vtique quæ & qualis est mulier, quę tangit eum, quia peccatrix est. Sed lauit lachrymis maculas cordis, & corporis, & redemptoris sui ve stigia *tersit, quæ sua itinera praua dereliquit. Se- *letigit. debat ad pedes Iesu, verbúmque de ore illius audiebat: viuenti adhæserat, mortuum quærebat: viuentem reperit, quem mortuum quæsiuit: tantumque apud eum locum gratię inuenit, vt hunc ipsis quoque Apostolis, eius videlicet nunciis, ipsa nunciaret. Quid igitur fratres, quid in hac re debemus aspicere, nisi immensam misericordiam conditoris nostri, qui nobis velut in signo ad exemplum pœnitentiæ posuit eos, quos per pœnitentiam viuere post lapsum fecit? Perpẽdo etenim Petrum, considero latronem, aspicio Zachæum, intueor Mariam: & nihil in his aliud video, nisi antè oculos nostros posita spei & pœnitentiæ exempla. Fortasse enim in fide lapsus est Matth.26. aliquis: aspiciat Petrum, qui amarè fleuit, quod timidè negauerat. Alius contra proximum suum in Luc.23. malitia crudelitatis exarsit: aspiciat latronem, qui, & in ipso mortis articulo ad vitæ præmia pœnitendo peruenit. Alius auaritiæ æstibus anhelans, Luc.19.

aliena

aliena diripuit: aſpiciat Zachæum, qui ſi quid alicui abſtulit, quadruplum reddidit. Alius libidinis igne ſuccenſus, carnis munditiam perdidit; aſpiciat Mariam, quæ in ſe amorem carnis, igne diuini amoris excoxit. Ecce omnipotens Deus vbique oculis noſtris, quos imitari debeamus, obiicit, vbique exempla ſuæ miſericordiæ opponit. Mala ergo iam diſpliceant vel experta. Libenter obliuiſcitur omnipotens Deus, quòd nocentes ſuimus: paratus eſt pœnitentiam noſtram nobis ad innocentiã deputare. Inquinati poſt aquas
1.Pet.2. ſalutis, renaſcamur ex lachrymis. Itaque iuxta primi paſtoris vocem, ſicut modò geniti infantes lac concupiſcite. Redite ergo, paruuli filij, ad ſinum matris veſtræ æternæ ſapientiæ, fugite larga vbera pietatis Dei: tranſacta plangite, imminentia vitate. Redemptor noſter momentaneos fletus veſtros æterno conſolabitur gaudio, qui viuit, & regnat cum Deo patre in vnitate ſpiritus ſancti Deus, per omnia ſecula ſeculorum, Amen.

BEDAE VENERABILIS
presbyteri in ſuperius Euang. expoſitio.

Ex commentario Ioan.

Abierunt ergo iterum ad ſemetipſos diſcipuli, id eſt, vbi habitabant, & vnde ad monumentum cucurrerant. *Maria autem ſtabat ad monumentum foris plorans.* Viris enim redeuntibus, infirmiorem ſexum in eodem loco fortior figebat affectus: & oculi, qui dominum quæſierant, & non inuenerant, lachrymis iam vacabãt, amplius dolentes quod fuerat ſublatus de monumento, quã quòd fuerat occiſus in ligno, quoniam magiſtri tanti, cuius eis vita ſubtracta fuerat, nec memoria remanebat. Tenebat itaque ad monumentum iam dolor iſte mulierem. *Dum ergo fleret, incliuauit ſe, & proſpexit in monumentum.* Cur hoc fecerit, neſcio: non enim neſciebat non ibi eſſe iam quem quærebat, quandoquidem inde ſublatum & diſcipulis ipſa nunciauerat, & illi ad monumentum venerant, & non ſolum intuendo, ſed etiam intrando corpus Domini quæſierant, nec inuenerant. Quid ergo ſibi vult quòd iſta cum fleret, rurſus in monumentũ inclinata proſpexit? Vtrum quod nimium dolebat, nec ſuis nec illorum oculis facile putabat eſſe credendum? An potius diuino inſtinctu in animo eius effectum eſt, vt proſpiceret? Proſpexit enim, *Et vidit duos angelos in albis ſedentes, vnum ad caput, & vnum ad pedes, vbi poſitum fuerat corpus Ieſu.* Quid eſt quod vnus ad caput, ad pedes alter ſedebat? An quoniam qui Græcè angeli dicuntur, Latinè ſunt nuncij: iſto modo Chriſti Euangelium velut à capite vſque ad pedes, ab initio vſque ad finem ſignificabant eſſe nunciãdum? *Dicunt ei illi, Mulier, quid ploras? &c.* Angeli lachrymas prohibebant: vbi quid aliud quam futurum quodammodo gaudiũ nunciabant? Ita enim dixerunt, quid ploras? ac ſi dicerent, plorare noli. At illa eos putans interrogaſſe neſcientes, cauſas prodidit lachrymarum: quia tulerunt, inquit, dominum meum: dominum ſuum vocans domini ſui corpus exanime, à toto partem ſignificans: ſicut omnes confitentur Ieſum Chriſtum filium Dei vnicum dominum noſtrum, quod vtique eſt ſimul & verbum, & anima, & caro, crucifixum tamen, & ſepultum, cum ſola eius ſepulta ſit caro. *Et neſcio*, inquit, *vbi poſuerunt eum.* Hæc erat cauſa maior doloris, quia neſciebat, quo iret ad cõſolandum dolorem. Sed hora iam venerat, qua id, quod nunciatum quodammodo fuerat ab Angelis flere prohibẽtibus, gaudium ſuccederet fletibus. *Illa exiſtimans quia hortulanus eſſet, dicit ei; Domine, ſi tu ſuſtuliſti, &c.* Nemo calumnietur mulieri, quod hortulanum dixerit dominum, & Ieſum magiſtrum. Ibi enim rogabat, hic agnoſcebat. Ibi honorabat hominẽ, à quo beneficium poſtulabat: appellabat dominum, cuius ancilla non erat, vt per eum perueniret ad dominũ cuius erat. Aliter ergo dominum dixit; *Suſtulerunt dominum meum*: aliter autem; *Domine, ſi tu ſuſtuliſti eum*: nam & prophetæ appellauerunt dominos eos, qui homines erant, ſed alter illum, de quo ſcriptum eſt; Dominus nomen ei. *Amos 9.* Sed iſta mulier, quæ iam fuerat conuerſa retrorſum, vt videret Ieſum, quando eum putauit eſſe hortulanum, & cum illo vtique loquebatur, quomodo rurſus conuerſa dicitur, vt ei diceret; *Rabboni?* niſi quia tunc conuerſa corpore, quod non erat putauit: nũc corde cõuerſa, quod erat agnouit. *Dicit ei Ieſus; Noli me tangere, &c.* Eſt in his verbis quod breuiter quidem, ſed tamen attentius pertractare debeamus. Ieſus quippe mulierem quæ illum magiſtrum agnouit, & appellauit, cum hæc ei reſponderet, fidem docebat: & hortulanus ille in eius corde tanquam in horto ſuo granum ſinapis ſeminabat. Quid eſt ergo; *Noli me tangere?* & tanquam huius prohibitionis cauſa quæreretur, adiunxit; *Nondum enim aſcendi ad patrem meum.* Quid eſt hoc? Si ſtans in terra non tangitur, ſedens in cælo quomodo ab homine tangeretur? qui certe antequam aſcenderet, diſcipulis ſe tangendum obtulit, dicens, ſicut Lucas Euan- *Luc.24.*
geliſta teſtatur; Palpate, & videte, quia ſpiritus oſſa, & carnem non habet, ſicut me videtis habere. Vel quando dixit diſcipulo Thomæ; Infer digitum tuum huc, & vide manus meas, & affer manum tuam, & mitte in latus meum. Quis autem ſit tam abſurdus, vt dicat eum à diſcipulis quidem antequam ad patrem aſcendiſſet, voluiſſe ſe tangi, à mulieribus autem noluiſſe, niſi cum aſcendiſſet ad patrem? Sed ne qui ſic vellet deſipere ſineretur, leguntur etiam fœminæ poſt reſurrectionem, antequam ad patrem aſcenderet, tetigiſſe Chriſtum, in quibus erat etiam ipſa Maria Magdalenę, narrante Matthæo, quod occurrit illis Ieſus dicens; Auete. Illæ autem acceſſerũt, *Matth.28.*
inquit, & tenuerunt pedes eius, & adorauerunt eum: hoc à Ioanne prætermiſſum eſt, ſed à Matthæo verum dictum. Reſtat ergo, vt aliquod in his verbis lateat ſacramentum: quod ſiue inueniamus, ſiue inuenire minime valeamus, ineſſe tamen nullo modo dubitare debemus. Aut ergo ſic dictum eſt; *Noli me tangere, nondum enim aſcendi ad patrem meum*: vt in illa fœmina figuraretur eccleſia de gentibus, quæ in Chriſtum non credidit, niſi cum aſcendiſſet ad patrem: aut ſic in ſe credi voluiſſe Ieſus, hoc eſt ſic ſe ſpiritualiter tãgi, quod ipſe & pater vnum ſint. Eius quippe intimis ſenſibus quodammodo aſcendit ad patrẽ, qui ſic in eo profecerit, vt patri ąnoſcat æqualem. Aliter non recte tangitur, id eſt, aliter in eum non recte creditur. Poterat autem ſic credere Maria, vt eum putaret imparem patri, quod vtique

pro

prohibetur cum dicitur ei; *Noli me tangere*, id eſt, noli in me ſic credere, quemadmodum adhuc ſapis. Noli tuũ ſenſum hucuſque pertendere, quod pro te factus ſum, nec tranſire ad illud per quod facta es. Quomodo enim non carnaliter adhuc in eum credebat, quem ſicut hominem flebat: *Nondum enim*, inquit, *aſcendi ad patrem meum.* Ibi me tanges, quando me credideris patri non imparem Deum. *Vade autem ad fratres meos, & dic eis; Aſcendo ad patrem meum, & ad patrem veſtrum.* Non ait, patrem noſtrum. Aliter ergo meum, aliter veſtrum. Natura meum, gratia veſtrum. *Et Deum meum, & Deum veſtrum.* Neque hic dixit Deum noſtrum. Ergo & hic aliter meum, aliter veſtrum. *Deum meum*, ſub quo & homo ſum. *Deum veſtrum*, inter quos & ipſum mediator ſum.

HAYMONIS EPISCOPI
Halberſt. ſuperioris Euang. expoſitio.

Maria ſtabat ad monumentum foris plorans, &c. In multis locis ſcripturę virtus perſeuerantiæ laudabilis oſtenditur, nõ minus tamen in huius exordio lectionis, quam præcipua virtus ſit cognoſcimus ſi huius euãgelij ſuperiora parumper attendamus. Supra enim retulit Euangeliſta, quia cum adhuc tenebræ eſſent, Maria Magdalene venit ad monumentum, & vidit lapidem ſublatum à monumento. Cucurrit ergo, & venit ad Simonem Petrum, & ad alium diſcipulum, quem amabat Ieſus, & dicit eis; Tulerunt Dominum de monumento, & neſcimus vbi poſuerunt eum. At illi currentes introierunt in monumentum, & ita inuenerunt, ſicut mulieres dixerunt. Et de illis protinus ſcriptum eſt; Abierunt ergo iterum diſcipuli apud ſemetipſos. De illa autem ſubditur: *Maria ſtabat ad monumentum foris plorans.* Vbi conſiderandum eſt, mulieris huius mentem quantus amor Domini accenderat, quæ etiam diſcipulis à monumento diſcedentibus, non *diſcedebat.* Et quia ab inquiſitione non ceſſauit, prima eum videre meruit. Vnde cognouimus, quia in omni bono opere perſeuerantia neceſſaria eſt, Domino dicente. Qui perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit. Hinc eſt quod per legem *Matth.24.*
cauda hoſtiæ in ſacrificio offerri præcipitur. In cauda quippe finis eſt corporis, & ille Deo ſacrificium acceptum immolat, qui opus bonum vſq; *Gene.37.*
in finem conſummat. Hinc eſt etiam quod Ioſeph inter reliquos fratres tunica talari indutus eſſe memoratur. In talo quippe finis, id eſt, corporis: & ille talari tunica ſpiritaliter induitur qui bonũ *Pſal.117.*
opus vſque in finem perducit. Hinc nos Pſalmiſta admonet, dicens: Conſtituite diem ſolennem in condenſis vſque ad cornu altaris. In cornu namque altaris finis eſt. Et ille diem ſolennem mente celebrat, qui in bono opere vſq; in finem perſeuerat. Quanto autem mœrore de domino mulier hæc affligeretur, manifeſtatur cum dicitur. *Maria ſtabat ad monumentum foris plorans.* Plorabat enim, quia eum quem multum deſiderabat non videbat. Plorabat quia de monumento corpus furatum putabat. *Dum ergo fleret, inclinauit ſe & proſpexit in monumentum.* Iam enim monumentum vacuum viderat, quia & Dominum de monumento furatum diſcipulis nuntiauerat. Quid, id eſt, quod iterum ſe inclinauit niſi quia iterum videre deſiderat? Valde enim amanti ſemel aſpexiſſe non ſufficit. Sicut enim nos, cum aliquam rem perdimus, quamuis huc illúcque quærendo diſcurramus, tamen ad eum locum ſæpius reſpicimus, vbi eam habuiſſe memini mus, ita & hæc mulier, quamuis huc illucque Domini corpus quæreret, anxia tamen de eius abſentia frequentius monumẽtum aſpiciebat, vbi eum poſitũ nouerat. Vnde & ſi dominum ſtatim videre nõ meruit, tamen angelorum viſione priuata non eſt. Vnde & ſubditur. *Et vidit duos angelos in albis ſedentes, &c.* Vbi forte mouet aliquem, quãre Ioan- *Luc.24.*
nes in Domini reſurrectione ſedentes deſcribat; cum Lucas eiuſdẽ reſurrectionis modum deſcribens, cõmemoraret quod iuxta mulierẽ ſteterint? Ad quod reſpondendum, quia ſicut ſedere regiæ dignitatis eſt, ſic ſtare adiuuantis vel pugnantis. Et quia idem mediator Dei & hominũ Rex nobis pariter & ſacerdos effectus eſt, alios ſedentes, & alios ſtantes deſcribit, Et quia hîc cuius reſurrectionem teſtificari venerãt, Deus & homo credendus eſt, rectè vnus ad caput, & vnus ad pedes ſediſſe memorantur. Per caput enim altitudo diuinitatis deſignatur, ſicut dicit Apoſtolus, Caput Chriſti Deus per pedes humanitas exprimitur, ſicut per Moyſen dicitur, Et quia appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina illius. Quaſi ergo ad caput ſedet Angelus, cùm euangeliſta prædicat. In principio erat verbum & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, & *Ioan.10.*
cætera. Quaſi ad pedes ſedet angelus cum idem Euangeliſta ſubiũgit: Et verbum caro factum eſt & habitauit in nobis. Et quia conſuetudo eſt Paſchatinis, vt dies feſtos celebrãtes albis veſtibus induantur, cũ in veſtibus albis angeli apparuerunt, feſtiuitatẽ ſe celebrare oſtẽderũt. Vbi ſi quis quærat vtrum ſuam an noſtram, reſpõdendũ eſt; quia & ſuam, & noſtram. Illa enim Domini reſurrectio angelorum feſtiuitas fuit, quia eorũ numerũ per apoſtatam angelum imminutum ex hominibus recuperauit. Noſtra quoque feſtiuitas fuit, quia nos de tenebris & vmbra mortis liberatos, ad angelorum dignitatem reuocauit. *Dicunt ei illi, Mulier quid ploras?* Interrogabant angeli non ſolum cauſas, ſed etiam inquiſitiones non vt quærendi deſiderium minuerent, ſed vt augerẽt. Sicut enim nos, cum propter charorum amiſſionem flemus ſi quis nos fletus cauſas inquirat, fletum magis accumulat ita & illi cauſas doloris interrogabant, vt fletus deſiderium augerent ſciẽtes beatos eſſe lugentes, quoniam ipſi conſolabũtur, ſed mulier cuius rei gratia fleret, manifeſtat cum adiungit. *Quia tulerunt dominum meum, & neſcio vbi poſuerunt eum.* Vbi notandum, quia non dixit tulerunt corpus Domini mei, ſed tulerunt Dominum meum, cùm ſolùm corpus Domini in monumẽtum poſitum nouerat. Scriptura enim ſacra aliquando totum pro parte conſueuit, & ideo cùm ſolum Domini corpus quæreret, Dominum ſublatum de monumento commemorauit. *Hæc cùm dixiſſet, conuerſa retrorſum vidit Ieſum ſtantem & non ſciebat quia Ieſus eſt.* Pulchrè vt Deum *mererẽtur*, videre Maria, conuerſa retrorſum dicitur, qui enim retrorſum conuertitur, illuc oculos dirigit, vbi priùs terga habebat. Quaſi ergo retrorſum conuerſa eſt, quando dubitationes nebulas poſtponens, Chriſti reſurrectionem ex parte credere cœpit.

pit. Cui tamen dominus ita suam visionem temperauit,vt,quia amabat,sed eum resurrexisse non credebat,illum & videret,& nó cognosceret.Vnde & subditur,*Illa æstimans quia hortulanus esset,dicit ei,Domine,&c.* In quibus verbis etiam considerandum, quantus amoris ardor mentem mulieris imbuerat, quæ antequam personam eius significasset quem quærebat, quasi scienti loquebatur dicens,*Si tu sustulisti eum dicito mihi vbi posuisti eum,& ego eum tollam.* Habet enim *ius amoris hoc proprium, vt quem quisque multum amat, omnes amare putet.Sed non in toto mulier errauit,eum Dominum hortulanum æstimauit.Sicut enim ad hortulani officium pertinet noxias herbas eradicare, vt bonæ quoque possint proficere: ita Dominus Iesus Christus de horto suo,id est, de ecclesia sua,quotidie vitia eradicat,vt virtutes proficere valeant. Cùm vero sexus fœmineus fragilis sit ad onera deferenda, & pauidus ad mortuorum cadauera baiulanda, quicquid aliis impossibile est, hæc propter magnitudinem amoris leue & possibile arbitrabatur,dicens;*Si tu sustulisti eum,dicito mihi vbi posuisti eum & ego eum tollam.Dicit ei Iesus,Maria.* Quia dominus superiùs mulierem communi sexu appellauerat,& cognitus non est, vocauit etiam proprio nomine vt saltem cognoscentem se recognosceret. Ait enim *Maria.* Cum enim apud Deum certus sit numerus electorum, magna gratia aliquibus datur, quando propriis nominibus Deo noti esse memorantur, qualis erat Moyses,cui dictum est,Noui te ex nomine.Et inuenisti gratiã coram me. Vnde mulier postquã proprio nomine à dño vocata est, statim cognoscentẽ se recognouit,dicẽs:*Rabboni, quod dicitur magister.*Iã vero post hæc quid mulier fecerit, euangelista nó declarat,tamẽ ex eo quod dominũ dixisse adiũgit,*Noli me tangere.*declarat, quia mox vt mulier dominũ recognouit, vestigia eius adorando tenere voluit. Cui à domino dicitur. *Noli me tangere.*Vbi non est putandum, quod post resurrectionem tantum tenuerit tactum fœminarum,cum de duabus à monumẽto illius recedentibus dictum sit, quia accesserunt & tenuerunt pedes eius: sed illam à suo contactu prohibuit, cuius mentem rectam in fide nó sensit. Sed quare à muliere se tangi noluerit, manifestatur cùm subditur.*Nondum enim ascẽdi ad patrem meum.* Nunquid enim post ascensionem eum corporaliter tangere valebat? Non. In eius quippe mentem nondũ ad Patrem ascenderat,quæ cùm mortuum inter mortuos requirebat, æqualem Patri eum non credebat.*Vade autem ad fratres meos, & dic eis. Ascendo ad patrem meum & patrem vestrum, Deum meum & Deum vestrũ.* Magna dignatio redemptoris erga Apostolos declaratur. Qui enim serui nõ fuerant digni, fratres vocantur, iuxta illud quod in eius persona per Psal. dicitur:Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiæ laudabo te.Nec ab hac dignitate nos alieni erimus, si morum sanctitate participes fuerimus, domino ipso dicente ; Quicunque fecerit voluntatem Patris mei qui in cælis est, ipse meus frater & soror & mater. Quam ergo maiorem remunerationem potest habere adoptatus seruus, quam vt appelletur frater illius,qui est vnicus filius?Et ideo qui digni non fuimus serui vocari,fratres appellamur. Sed cùm diceret,ascendo ad patrẽ meum , & reliqua: quare communiter non dixit nostrum:Nimirum, quia aliter illi pater est,& aliter nobis. Quoniam quod ille habet per naturam,nos accepimus per adoptionis gratiam. Deus illius , quia descendit ad nos, & minoratus est paulo minus ab angelis humanitatem nostram assumens, Deus vero illorum, quia per illum ad Patrem ascendere meruerunt. *Venit Maria Magdalena nuntians discipulis , quia vidit dominum , & hæc dixit mihi.* Misericordissima Dei pietas in hoc loco erga sexum fœmineum declaratur. Quia enim per fœminam mors mundo illata fuerat , ne semper in opprobrium sexus fœmineus haberetur , per sexum fœmineum voluit nunciare viris gaudia resurrectionis , per quem nuntiata fuerat tristitia mortis. Ac si diceret hominibus,De cuius manu sumpsistis poculũ mortis,ab eius ore audite gaudia resurrectionis.Postquam autem mulier audiuit , vade , dic fratribus meis , &c. rectè subiunctum est , *Venit Maria nuntians discipulis.* Quia omnis qui recte intelligit, aliis nuntiare debet , iuxta illud quod in Apocalypsi legitur,Qui audit,dicat veni.

al.vis.

Matth.12.

AVTHORIS INCERTI
sub nomine Eusebij episcopi Emisseni superioris euang. expositio.

RECedũt discipuli:stat mulier,& plorat. Adest Iesus mœrentium consolator, & pias mulieris lachrymas intuetur. Expectat quid mulier agat, neque in loco se manifestat. Inclinat se illa, nec semel vidisse sufficit. Nihil est satis amanti, prospicit in monumentum , & videt duos angelos,qui nihil melius quàm duo testamenta significabant. Quibus nunciantibus Christi natiuitatem,passionem, & resurrectionem , & quæcunq; de eo sunt , plenissimè instruimur & docemur. Qui quoniam gaudium , & resurrectionem modò specialiter nunciare venerant, non immeritò, sed dignè satis in albis apparent. Stat vnum duorum testamentorum,quæ per angelos figurantur, ad caput dominici monumenti , & vnum ad pedes,quia nunc de diuinitate , nunc de humanitate nobis loquuntur.Per Christi enim caput,diuinitatem: & per pedes, eius humanitatem intelligimus.Hoc enim significauit Moyses:qui cum de agno illo Paschali & significatiuo loqueretur,ait, Et comedetis carnes agni nocte illa,cum azymis, & lactucis agrestibus , caput & pedes cum intestinis vorabitis.Sed audiamus quid flenti mulieri angeli dicant:*Mulier* (inquiunt) *quid ploras ?* Non est plorandum, sed plaudendum:hic dies lætitiæ, non mœroris : læta venimus nunciare tibi. Sed potius ad illum respice , quẽ tanto amore videre desideras. *Dicit eis, Quia tulerunt dominum meum,& nescio vbi posuerunt eum.* Magnus(inquit)dolor me flere compellit , magna tristitia coarctat viscera mea,quia tulerunt mihi dominum meum, & nescio vbi posuerunt eum. *Hoc cùm dixisset , conuersa est retrorsum,vidit Iesum stantem: & nesciebat quia Iesus est.Dicit ei Iesus , Mulier quid ploras?quem quæris?* Sciebat enim dominus , quid illa quærebat , nec ignorando,sed consolando, eam interrogabat, & ideo interrogationem duplicauit, vt audita voce eũ agnosceret.*Illa æstimans , quia hortulanus esset dicit ei, Domine si tu sustulisti eum, dicito mihi vbi posuisti eum,& ego eum tollam.* Quasi de cognito loquitur: & quem ipsa diligebat,omnes scire cogitabat.*Dicit ei Iesus , Maria.* At illa vt se suo nomine vocari audiuit,

audiuit,mox eum cognouit , & à monumento (à quo præ nimio amore oculos auertere non poterat)ad illum conuersa,ait,*Rabboni.*Quid autem significet *Rabboni* , euangelista exposuit:quod dicitur magister.Statim autem vt eum cognouit,corruit ad pedes eius. Cui dominus , *Noli me tangere: nondum enim ascendi ad patrem meum.*Ac si dicat,noli me manibus tangere , quem nondum fide tetigisti:crede quia surrexi,& quia inferno expoliato iam secundum animã cælos ascendi:nec me quæras in monumento,qui vbique sum,& loco arctari non possum. Nondum me credis ascendisse ad patrem,nondum me credis æqualem patri. Quid est enim ad patrem ascendere, nisi patri æqualem esse?non altius extenditur pater quàm filius : vbicunque est pater, ibi est & filius. Non igitur eum tangat , neque ad eum accedere præsumat , quicunque talem & tantum eum esse non credit.Tenuit tamen illa pedes eius, sicut & aliæ mulieres, de quibus alij euangelistæ scribunt,*Vade ad fratres meos , & dic eis , Ascendo ad patrem meum & patrem vestrum,ad Deum meum & Deum vestrum.* Notissima verba, & quæ per seipsum sæpe eis prædixerat,illis mandat:quatenus ea audientes, facilius crederent verum esse quod mulier nunciabat.*Venit Maria Magdalena,annuncians discipulis,quia vidi dominum, & hæc dixit mihi.*

THEOPHYLACTI EPI-
scopi Bulg.superioris Euang.expositio.

*MAria autem stabat ad monumentum,&c.*At Maria(muliebre enim genus affectionibus magis obnoxium,& ad lachrymas propensum) ante sepulchrum stat,& plorat. Quia enim non habebat Iesum , vel locum videns in quo fuerat positum desiderabile corpus, ex hoc solo consolationem inuenit : vnde & maiorem meretur visionem quàm discipuli.Quæ enim illi non viderunt, ea hæc conspicata est,duos angelos,inquam. Maximæ consolationi ei erant angelorum conspectus , & fulgidus illorum habitus. Sedere autem vnum ad caput & alterum ad pedes, manifestant, quòd sciant,quid amplius etsi rogentur posse docere. Porro dicendo , *Cur ploras ?* magna compassione plenum est. Nam,vt ne turbetur mulier interrogatione hac,perturbationem mulieris reprimunt,mansuete,ac placide dicendo ; *Quid ploras?* Illa autem magna affectione , & amore dicit , *Sustulerunt dominum,*propterea{q}; ploro,nescio enim, quo transtulerint eum , vt eo vadens inungam corpus , vel mediocrem ex eo consolationem inueniam. Tu verò disce hic , Petrum practicum,& feruidum , Ioannem autem contemplatiuum , & ad diuinorum cognitionem idoneum.Sepius igitur contemplatiuus cognitione , & ingenio præuenit,practicus autem detrimentum habet, attamen feruore,ac studio illius vincit alacritatem.Et videt prior diuinum quoddam mysterium practicus. An non tale quidem contigit in disciplinis? Etenim , cum duo pueri sunt , vnus ingenio acutior,alter tardior,præoccupat hic suo studio velocitatẽ naturæ alterius.Etenim in spiritualibus sæpe practicus & sermone idiota , sensu quiddam sublimius percipit contemplatiuo. Sed & omnis anima,quæ dominatur affectionibus, Maria dicitur. Purgata igitur per affectionũ depositionem, videt Iesum simul Deum,& hominem. Nam angelorum vnus,qui ad caput sedet,deitatis symbolum est:alter autem ad pedes , incarnationis verbi,quæ est extrema. *Hæc quum dixisset , conuersa est retrorsum, &c.* Quare conuersa est retrorsum Maria , quum loqueretur cum angelis ? quid accidit ei , quòd conuersa est retrorsum ? Videtur igitur, dum illa colloqueretur cum angelis,Iesus stetisse post eam, & illos territos , quia spectauerant dominum,& habitu,& forma, & aspectu,statim dixisse,quòd viderint dominum:quúmque hoc audiuisset,mulierem cõuersam esse retrorsum.Nam angelis quidem in habitu,quo terrebat,apparuit: Mariæ autem non item , sed in simplici , & communi. Ideo & illum putauit esse hortulanũ,horti videlicet illius , in quo sepulchrum erat: vnde & dicit;*Domine,si asportasti eum* : hoc est,si tu furatus es:& non dicit Iesum , sed eum,quasi ad eum,qui sciret,faciens sermonem. Si igitur tu portasti, & abstulisti, ac furatus es eum ex hoc loco , *dic mihi,* quò posuisti eum:*& ego illum tollam,*& transferam in locum suum,vbi magnifice sepelietur.Fortassis enim metuebat , ne forte Iudæi & in mortuum corpus desæuirent:& propterea volebat in alium incognitum locum eum transferre. Plena enim affectionum erat mens mulieris , non valens sublime quiddam cogitare:ideo & dominus, quia à seipsa sublime quiddam intelligere nequibat, sua voce se illi notum reddit.Quum enim solo nomine vocasset eam , dicens , *Maria :* sui notitiam illi concessit. Nam , sicut Iudæis aliquando innorescebat,aliquando etiam præsens incognitus erat: ita etiam loquens quando voluit seipsum illis notum faciebat , sicut & nunc , quando voluit , cognoscibilem se fecit Mariæ per vocem : qui etiam si loquutus dixisset,Mulier,cur ploras?non agnouisset eum mulier : non enim volebat Iesus. At quando voluit,tunc per vocem agnitus fuit. *Conuersa mulier, dicit ei.* Cur hoc illi loquuta est,ac dicit,*Dic mihi,*quò posuisti eum.? & nunc Euangelista dicit , quòd conuersa. Videtur itaque, quòd, postquam ipsa dixit,quo posuisti eum?conuersam esse ad angelos , interrogaturam forsitan , quare expauefacta fuissent , deinde vocatam à Christo, perculsam per vocem , & conuersam ad illum ab istis,& ita agnouisse, ac dixisse , *Rabboni:*& voluisse quidem accedere ad eum , & esse cum eo sicut prius,& fortassis vt desiderabilem vnguento perfundere. At ille euexit eius mentem , vt melius quiddam de se sentiret , maiorique reuerentia se obseruaret,dicens ; *Ne tetigeris me:*hoc est,non vltra res se habent vt olim , neque similiter vobiscum conuersari volo. Nam,quamuis nec verbis hoc dixerit,sic tamen intelligitur. Ascendo enim ad patrem meum , & illuc festino. Illuc enim festinanti , & non iam tale habenti corpus , quale, dum conuersaretur cum hominibus , maiori iam reuerentia operæprecium fuerit attendere , & vt præstantiori quàm communis tactus , & colloquium , & conuersatio fuerat.Vide autem,quantam sententiam breuiter loquutus fuerit Euangelista. Dixit enim,*ne tangas.* Deinde quasi interrogasset quispiam , Quare , inquit , eo quòd non iam tale mihi corpus est , quale , quum in terra versarer , sed quale in cælo,& sursum. Et deinde quasi iterum subinferret: Quare igitur nunc in terra ambulas,si tale habes corpus? Nondũ enim, inquit, ascendi ad patrem meum , ascensurus au-

tem sum. Hoc enim per sequentia manifestat, dicens; *Vade autem ad fratres meos, & dic eis; Ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum*: quamuis non statim ascenderit, sed post quadraginta dies. Quomodo igitur hoc dicit? Mentem eius erigere volebat, & persuadere, quòd in cælos iret, & per hoc solatium caperet. Quia autem dixerat *fratres*: subdit, *Et patrem vestrum*. Pater enim, & noster Deus, sed gratia, domini autem pater natura. Sic Deus quoque modo diuerso, noster enim natura, Christi autem iuxta humanitatem: Deus enim eius fuit secundum quòd humanam assumpsit naturam. Abit igitur Maria, quum ei dominus ita loqui dignatus esset, & annũciat ea discipulis. Tantum bonum est perseuerantia, & assiduitas. Assiduus igitur & tu sis, & disces forsan quiddam, & discipulorum verbi futurus es doctor.

EVTHYMII ZIGABONI
superioris Euang. expositio.

Maria autem stabat, &c. Venerátne post Petrum & Ioannem, quum non potuisset simul cum eis currere, & nec reuerrentibus occurrit, vt quippiam firmiùs etiam ipsa disceret. *Et videt duos angelos amictos albis.* Palliis videlicet: hi autem erant, qui etiam prius ei apparuerant, & iis, quæ cum ea erant. Quomodo ergo hi non apparuerunt Petro & Ioanni? Quia futurũ erat, vt illis tanquam prudentioribus ad fidem sufficerent ea, quæ viderant. *Sedentes* † *vnum ad caput, &c.* Sedebant quidem propter eam; splendidi vero alacriter propter gaudium.

† Christi sepulchro adsistunt angeli ad credulitatem permanentes, vtque surrexisse docerent, & non furto sublatum esse.

Mulier, quid ploras? Cum ipsa non auderet eos interrogare, illi ei loquuntur. *Et nescio vbi posuerunt, &c.* Putabat enim ab iis, qui sepelierant, eum fuisse transpositum. *Quúmque hæc dixisset, conuersa est retrorsum, &c.* Et quomodo, priusquam vllum accepisset responsum ab iis, qui eam interrogauerant, repente conuersa est retrorsum? Quia, subito apparente Christo post eam, angeli, viso domino suo, statim surrexerunt, cũ tremore more seruorum in eum intuentes. Conuersa est ergo, vt videret quis illis apparuisset. *Et non sciebat; quòd Iesus esset.* Apparuit enim ei alia specie, & viliori, ac communiori habitu, ne repente consternaretur. *Illa existimans quod hortulanus esset* †, *ait ei, &c.* A communi habitu, & quia in horto erat, arbitrata est hortulanum esse. Neque enim vocem eius agnouit, more insueto prolatam. Putabat autem, vt dictum est, transpositum eum esse in tutiorem alium locum, & ab hortulano asportatum. Dic mihi, inquit, vbi posueris eum, & ego eum tollam, in alium repositura locum, ab insidiis tutiorem.

† *Qui generabilium tantum, & corruptibilium creatorem, at prouisorem putat dominum, hic pro hortulano eum cognoscit. Idcirco etiam huius contactum fugit do-*

minus, quòd apud illum nondum ascenderit ad dignitatem, ac æqualitatem patris: siquidem eo indigni sunt, qui cum huiusmodi opinione ad eum accedunt.

Maria. Conuersa illa ait ei, &c. Nunc, composita voce, specie, & habitu, vt facilius cognosceretur, dedit ei horum notitiam, statímque illum agnouit, clamans præ lætitia, *Magister.* Sed quomodo conuersa dicit, si iam cum eo loquebatur? Quia, quum id dixisset, quod loquebatur, conuersa est ad angelos, vt videret, an adessent: vel vt interrogaret, quid illos in stuporem adduxisset: statímque, Christo eam vocante, rursus ad ipsum conuersa est. *Noli me tangere.* Nam se ad tangendum pedes eius aptabat, sicut solebat. Prohibet autẽ, ne deinceps accedat ad eum modo, quo prius, quum iam diuinior facta sit caro eius. *Nondum enim ascendi ad patrem meum.* Hoc ad nullum alium dixit finem, vt ait Chrysostomus, nisi vt solũ intelligeret, quòd sublimior sit, magísque venerandus. Nam, qui nititur cum corpore ad Deum, ac patrem ascendere, manifestum est, quòd corporis fragilitatem abiecerat. Atqui paulo ante ipsa, & altera Maria tenuerant pedes eius, sicut scripsit Matthæus: sed tunc quidem non prohibuit, permittens, vt fierent tactu certiores, non esse phantasma. Nunc autem non permittit, quia & visionis, & tactus oblita erat, nec crediderat. *Ascendo ad patrem meum, patrémque vestrum, &c.* Atqui non statim ascensurus erat, sed post quadraginta dies, quomodo ergo dicit, *Ascendo?* Vtique vt amplius mentem eius in sublime erigeret: & adhuc confirmans se sublimiorem, ac diuiniorem esse, ac studens vt deinceps maiori cum veneratione animum ei intenderet & auscultaret. Præterea verbum *Ascendo*, significat Ascendere volo, quòd tamen ad longius tempus extendi potest. Discipulis autem ad memoriam reuocat id, quod frequenter, priusquam traditus esset, illis dixerat. Fratres verò suos nominauit, tanquam & ipse homo, & cognatus eorum iuxta humanitatem. Alio tamen modo patrem dixit patrem suum, & alio discipulorum: suum quidem natura tanquã eiusdem substantiæ: discipulorum verò, ratione creationis, ac prouidentiæ tanquam creaturarum, ac prouidentia dignorum. Deum autem & suum, & discipulorum, vtpote hominum. Et quare non simpliciter dixit; Et Deum nostrũ, sed etiam hic distinxit? Quia licet homo factus est, & frater eorum natura humanitatis: honore tamen plurimũ ab eis differebat, & diuinitatis vnione, ac impeccabilitate. *Venit Maria Magdalenæ renuncians discipulis, &c. Et quòd ea sibi dixisset*, quæ videlicet ei locutus fuerat. Et quia verisimile erat discipulos, quum hæc audissent, aut non credere mulieri, sicut nec priustant credentes (nempe, quum narraret conformia iis, quæ viderãt Petrus & Ioannes) dolere quòd ipsi huiusmodi aspectu digni habiti nõ fuissent: eodem die etiam illis apparet. Primo namque desiderium eorum exacuit: deinde eis desiderabilius sese præbuit iam videre concupiscentibus.

FERIA VI. POST PASCHA.
MATTH. 28.

IN illo tempore: Vndecim discipuli abierunt in Galilæam in montem, vbi constituerat illis Iesus. Et [a] videntes eum adorauerunt, quidam autem [b] dubitauerunt. Et accedens Iesus loquutus est eis, dicens: [c] Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. [d] Euntes ergo docete omnes gentes, [e] baptizantes eos in [f] nomine patris & filij & spiritussancti: docentes eos [g] seruare omnia quæcũque mandaui vobis. Et ecce ego [h] vobiscum sum omnibus diebus vsque ad [i] consummationem seculi.

a Credentes, se ante eum humiliauerunt.
b Dubitatio eorum nostram auget fidem.
c Vt qui an regnabat in cælo, per fidem regnet in terris.
d Id est, primum catechizare: quia sine fide impossibile est placere Deo.
e Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest intrare in regnum cælorum.
f In inuocatione nominis: In processione trinitatis.
g Quia fides sine operibus mortua est.
h Diuinitate.
i Cum finitis laboribus mecum regnabitis.

GLOSSA ORDINARIA
in superius Euang.

ABIERVNT, A Hierusalẽ, *in Ga. in montem*; quia corpus de communi terra susceptum iam super omnia terrena erat eleuatum. Et monet nos, vt si eum videre volumus, ad superna de infimis eleuamur. Præcessit Christus primitiæ dormientiũ, sequuntur alij in suo ordine, & videntes eum adorant, id est, sine fine laudant. *Quidam au.* Dubitauerunt vt Lucas ait: existimantes se spiritum videre, quem moriendo tradidit. *Et acce.* Et ideo pius magister & illos ad fidem confortat, & dubios ad fidem vocat, intimans ad quantam peruenerit gloriam. *Data est.* Hoc nõ de cœterna patris diuinitate, sed de assumpta dicit humanitate, in qua minor angelis, in qua etiã gloria, & honore coronatus est, & omnibus superpositus. *Euntes*; quia iam in lucem venit, quod hactenus quibusdam de causis dubium hominibus fuerat. *Docete.* Congruus ordo. Primò enim docendus est auditor. Deinde fidei sacramentis imbuendus, tunc ad seruanda mandata instruẽdus. Quia nisi prius anima fidem recipiat, non est dãdus baptismus, nec valet mundari, si post non insistat bonis operibus. *Et ecce ego vobiscum sum.* Quæ autem merces piæ conuersationis, quódve pignus futuræ beatitudinis etiã in præsẽti sit fidelibus, subdit: *Ecce ego vobiscũ sum, &c.* Quod apostolis, per successiones vniuersali ecclesiæ promittit. Nota quòd vsque in finem seculi non sunt desituri, qui diuina mãsione sunt digni.

Luca 24.

Hebr. 2.

CATENA AVREA
in idem Euang.

VNdecim autem discipuli abierunt in Galilæam, in montem vbi constituerat illis Iesus, &c. Beda in ho. Postquam dominicam resurrectionem ab angelo nuntiatam beatus Matthæus asseruit, visionem domini etiam à discipulis impletam refert, dicens: *Vndecim autem discipuli abierunt in Galilæam, in montem vbi constituerat illis Iesus*: nam pergens dominus ad passionem ait discipulis, postquam resurrexero, præcedam vos in Galilæam. Angelus quoque mulieribus ait, Dicite discipulis eius, quia præcedet vos in Galilæam. Quapropter iussioni magistri, obedientia discipulorum obsequitur. Rectè autem vndecim discipuli ad adorandum perguntiam enim vnus perierat, qui dominum, ac magistrum suum tradiderat. Hier. Post resurrectionem ergo Iesus in Galilææ monte conspicitur, ibíque adoratur: licet quidam dubitent, & dubitatio eorum nostram augeat fidem. Sequitur. *Et videntes eum adorauerunt, quidam autem dubitauerunt.* Remi. Hoc autem Lucas euangelista plenius manifestat. Refert enim quia cùm dominus resurgens à mortuis ipse apparuisset discipulis, ipsi cõturbati & exterriti, existimabãt se spiritum videre. Raba. In monte quidem apparuit eis dominus, significaret quoniam corpus, quod de communi generis humani terra nascendo susceperat, resurgendo iam super terrena omnia subleuarat: & vt admoneret fideles sic illic celsitudinem resurrectionis eius cupiunt videre, hîc ab infimis voluptatibus ad superna studeant desideria transire. Iesus autem discipulos in Galilęam præcedit, quia Christus resurrexit à mortuis primitiæ dormientium. Sequuntur autem hi qui sunt Christi, & suo ordine ad vitam de morte transmigrãt in sua specie diuinitatem contemplantes, & huic congruit quod Galilæa reuelatio interpretatur. Aug. de cõ. euan. Sed considerandum est quomodo corporaliter in Galilæa dominus videri potuerit: quia enim non ipso die quo resurrexit visus est, manifestum est. Nam in Hierusalem visus est eo die in initio noctis, vt Lucas & Ioannes apertissimè cõsonant, neque etiam in sequentibus octo diebus,

post quos dicit Ioannes discipulis apparuisse dominum: vbi primo die vidit eum Thomas, qui nó viderat die resurrectionis eius, nisi quis dicat non illos vndecim qui iam tunc Apostoli vocabantur, sed discipulorum vndecim illic fuisse ex multo numero discipulorum. Sed occurrit aliud quod obsistit: Ioánes enim quando commemorauit nó in monte ab vndecim, sed ad mare Tyberiadis à septem piscátibus visum esse dominum: Hoc iam tertiò (inquit) manifestauit se Iesus discipulis suis: quod intelligendum est ad numerum dierum retulisse: non ad numerum manifestationum. Si autem acceperimus intra illos octo dies antequam Thomas eum vidisset ab vndecim discipulis quibusque dominum visum, non erit ad mare Tyberiadis tertiò manifestum esse, sed quartò. Ac per hoc cogimur intelligere post omnia factum esse, quòd eum in monte Galilææ discipuli vndecim viderunt. Inuenimus itaque apud quatuor euangelistas decies commemoratum dominum visum ab hominibus esse post resurrectionem. Semel ad monumentum à mulieribus. Iterum eisdem egredientibus à monumento in itinere. Tertiò Petro. Quartò duobus euntibus in castellum. Quintò pluribus in Hierusalem, vbi non erat Thomas. Sextò vbi vidit eum Thomas. Septimò ad amare Tyberiadis. Octauò in monte Galilææ secundum Matthæum. Nonò quod dicit Marcus, nouissimè recumbentibus, quia iam non erant in terra cum illo conuiuaturi. Decimò in ipso die non iam in terra sed eleuatum in nube, cùm in cælum ascenderat, quod Marcus & Lucas commemorant: sed non omnia scripta sunt, sicut Ioannes fatetur: crebra enim erat eius cũ illis cóuersatio per dies 40. priusquam ascendisset in cælum. Rem. Videntes ergo discipuli dominum cognouerunt, & idcirco demissis in terram vultibus adorabant: & ideo pius & clemens magister vt omnem dubietatem auferret à cordibus eorum accedens ad eos corroborauit in fide, vnde sequitur: *Et accedens Iesus locutus est eis dicens: Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra.* Hier. Illi autẽ potestas data est qui paulò antè crucifixus, qui sepultus in tumulo, qui postea resurrexit. Rab. Non enim hoc de coeterna patri diuinitate, sed de assumpta loquor humanitate secundum quam minoratus est paulo minus ab angelis. Seue. Filius quippe Dei virginis filio, Deus homini, diuinitas carni contulit, quod semper ipse cum patre possedit. Hier. In cælo autem & in terra potestas data est: vt qui antè regnabat in cælo, per fidem credentium regnet in terris. Remi. Quod ergo Psalmista de resurgente domino dicit: Constituisti eum super opera manuum tuarum, hoc nunc dominus dicit, *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra.* Et hic sciendum quia antequam dominus surrexisset à mortuis, nouerant angeli se subiectos homini Christo. Volens ergo Christus etiã hominibus notum fieri quòd data esset sibi omnis potestas in cælo & terra, prædicatores misit, qui verbum vitæ cunctis nationibus prædicarent. Vnde sequitur, *Euntes ergo docete omnes gentes.* Beda in hom. Qui enim ante passionem suam dixerat, In viam gẽtium ne abieritis: surgens à mortuis dicit, *Ite docete omnes gentes.* Quapropter confundantur Iudæi qui dicunt Christum tantummodo ad suam salutem esse vẽturũ. Erubescant & Donatistæ, qui localiter Christum concludere cupientes dixerunt tantummodò in Aphrica esse, non in aliis regionibus. Hie. Primum ergo docent omnes gentes, deinde doctas intingunt in aqua. non enim potest fieri vt corpus baptismi recipiat sacramentum, nisi antè anima fidei susceperit veritatem. *baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti:* vt quorum est vna diuinitas, sit vna largitio, nomẽque trinitatis vnus Deus. Seue. Omnes ergo gentes potestas vna eadémque recreat ad salutem, quas creauit ad vitam. Didy. in lib. de spiritu sancto. Licet autem quis possit existere mentis alienæ qui ita baptizare conetur, vt vnum de prædictis nominibus prętermittat, videlicet contrarius Christo legislatori, tamen sine perfectione baptizabit: imò penitus à peccatis liberare non poterit, quos à se existimauerit baptizatos. Ex his autem colligitur quam indiuisa sit substantia trinitatis, & patrem verè filij esse patrem, & filium verè patris filium, & spiritum sanctum verè patris & Dei filij esse spiritum, & insuper sapientiæ & veritatis, id est, filij Dei. Hæc est salus credentium, & dispensatio ecclesiasticæ disciplinæ in hac trinitate perficitur. Hila. Quid enim in hoc sacramẽto salutis humanæ non continetur? plena sunt omnia, vt à pleno & perfecto prolata. Habet enim naturæ suæ nomen in patre, sed pater tantum est. Non enim humano modo habet aliunde quod pater est. Ipse ingenitus, æternus, habens in se semper, vt semper sit soli filio notus. Filius autem est progenies ingeniti, vnus ex vno, verus à vero, viuus à viuo, perfectus à perfecto: virtutis virtus, sapientiæ sapientia, gloriæ gloria: imago inuisibilis Dei: forma patris ingeniti. Spiritus autem sanctus non potest à confessione patris & filij separari: & quidem vbique non deest hoc expectationis nostræ solatium. Hic in bonorum operationibus futuræ spei pignus est, hic mentium lumen, hic splendor animorum est. Hæc igitur licet mutare non possint hæretici, afferunt tamen humana commenta: vt Sabellius patrem ex quo tendat in filium, idque nominibus potius confitendum putat esse quàm rebus, cum ipsis filiũ proponat & patrem: vt Ebion omne initium ex Maria concedens, nó ex Deo hominem, sed ex homine Deum proferat: vt Arriani, qui ex nihilo atque ex tẽpore formam & sapientiam & virtutem Dei procedunt. Quid autem mirum est, vt de spiritu sancto diuersa sentiant, qui in filio largitore eius tam temerarij sunt authores? Hier. Considerat autem hîc ordo præcipuus: Iussit apostolos vt primùm docerent vniuersas gentes, deinde fidei tingerent sacramento, & post fidem ac baptisma quæ essent obseruanda præciperent. vnde sequitur, *Docentes eos seruare omnia quæcunque mandaui vobis.* Rab. Quia sicut corpus sine spiritu mortuum est: ita & fides sine operibus mortua est. Chr. in ho. Quia verò eis magna iniunxerat, erigens eorum sensus dicit: *Et ecce ego vo. sum omnibus di. vsque ad conf. sec.* quasi dicat, ne dicatis difficile esse iniunctum negotium ego sum vobiscum qui omnia facio leuia. Non autem cum illis solum dixit se futurum esse, sed & cum omnibus qui post illos credũt: nó enim vsq; ad cõsummationẽ seculi apostoli mãsuri erant, sed sicut vni corpori fidelibus loquitur. Rab. Ex hoc au tem intelligitur quòd vsque ad finem seculi nó sunt defuturi in mundo, qui diuina mansione & inhabitatione sunt digni. Chry. Rememorat autem eis & consummationem, vt eos magis attrahat: & ne præsentia

præsentia solũ inspiciãt, sed & futura bona & sine fine manentia. quasi dicat, Tristitia quam sustinebitis simul cum præsenti vita cõsumetur & totum seculum in consummationem deueniet: bona autem quibus potiemini, sunt in æternum permansura. Beda. in ho. Quæritur autem quare hîc dicat: *Ecce ego vo. sum*, cum alibi dixisse legatur: Vado ad eum qui me misit? sed alia sunt quæ humanitati ascribuntur, & alia quæ diuinitati. Ibit ad patrem per humanitatem, manet autem cum discipulis in forma, qua est patri æqualis. Quod autem dicit, *Vsque ad conf. sec.* finitum pro infinito ponitur: nam qui in præsenti seculo manet cum electis eos protegendo: ipse post finem cum eis manebit, eos remunerando. Hie. Qui ergo vsque ad consummationem seculi cũ discipulis se esse promittit, & illos ostendit semper esse victuros, & se nunquam à credentibus recessurum. Leo. pa. in ser. de pas. Qui enim ascendit in cælos, non deserit adoptatos: & ipse deorsum confortat ad patientiam, qui sursum inuitat ad gloriam. Cuius gloriæ participes nos faciat ipse Christus rex gloriæ, qui est Deus benedictus in secula, Amen.

S. HIERONYMI PRESbyteri in idem Euang. expositio.

VNdecim autem discipuli abierunt in Galilæam, in montem vbi constituerat illis Iesus. Post resurrectionem Iesus in monte Galilææ conspicitur, ibíque adoratur: licet quidam dubitẽt, & dubitatio eorum nostram augeat fidem. Tunc manifestius ostenditur Thomæ, & latus lancea vulneratum, & manus fixas demonstrat clauis. *Accedens Iesus, loquutus est eis, dicens: Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra.* Illi potestas data est, qui paulo ante crucifixus: qui sepultus in tumulo: qui mortuus iacuerat: qui postea resurrexit: in cælo autem & in terra potestas data est: vt qui ante regnabat in cælo, per fidem credentium regnet in terris. *Euntes autem docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti.* Primum docent omnes gẽtes, deinde doctas intingunt aqua. Non enim potest fieri vt corpus baptismi recipiat sacramentum, nisi ante anima fidei susceperit veritatem. Baptizãtur autem in nomine patris & filij & spiritus sancti: vt quorum vna est diuinitas, vna sit largitio noménque trinitatis, vnus Deus est. *Docentes eos seruare omnia quæcunque mandaui vobis.* Ordo præcipuus: Iussit apostolis vt primum docerent vniuersas gentes: deinde fidei intingerent sacramento: & post fidem ac baptisma quæ essent obseruanda præciperent. Ac ne putemus leuia esse quæ iussa sunt & pauca, addidit: Omnia quæcunque mandaui vobis. Vt quicunque crediderint, qui in trinitate fuerint baptizati, omnia faciant quæ præcepta sunt. *Et ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi.* Qui vsque ad consummationem seculi cum discipulis se futurum esse promittit, & illos ostendit semper esse victuros, & se nunquam à credentibus recessurum.

Qui autem vsque ad consummationem mundi sui præsentiam pollicetur, non ignorat eam diem in qua se scit futurum cum apostolis

BEDAE VENERABILIS presbyteri in idem Euang. Homil.

EVangelica lectio, fratres charissimi, quam modo audiuimus, & iuxta literam gaudio plena refulget, quia triumphum redemptoris nostri, simul & redemptionis nostræ dona plano sermone describit. Et si hanc enucleatius pertractare velimus, gratiorem in littera fructum spiritalis sensus inditum esse cõperimus. Sermo etenim Dei aromatum more, quo subtilius quasi terendo & cernendo discutitur, eo maiorem internæ suæ virtutis fragrãtiam reddit. Planũ nanque est, dulce audiendum piis, quod *discipuli abierunt in Galilæam in montem vbi constituerat illis Iesus: Et videntes eum adorauerunt.* Sed non vocat à mysterio quòd dominus in Galilæa post resurrectionem, vel quòd in monte discipulis apparuit. In monte etenim apparuit, vt significaret quia corpus quod de communi humani generis terra nascendo susceperat, resurgendo iam super terrena omnia subleuatum cælesti virtute induerit. In monte apparuit, vt admoneret fideles, si illic celsitudinem resurrectionis eius cupiunt videre, hic ab infimis cupiditatibus ad superna studeant desideria trãsire. Nomen vero Galilææ quid mysterij salutaris contineat, crebra patrum expositione notissimum est. Sed non ab re est sæpius verbo repetere, quod semper necesse est animo retinere. Galilæa quippe transmigratio facta, reuelatio dicitur. Vtraque autem interpretatio nominis ad vnum finem respicit. Siquidem suprà legimus, dixisse angelum mulieribus: Ite, dicite discipulis eius quia surrexit, & ecce præcedet vos in Galilæam, ibi eum videbitis. Et nunc euangelista narrante cognouimus, quia *abierunt discipuli in Galilæam, & videntes eum adorauerunt.* Quid est ergo quòd dominus Iesus præcedit discipulos in Galilæam, vt videatur ab eis, sequuntur illi & videntes eum adorant, nisi quia surrexit Christus à mortuis, primitiæ dormientium? Sequuntur autem hi qui sunt Christi, & ipsi in suo ordine ad vitam de morte transmigrant: ibíque eum videntes adorant, quia in specie suæ diuinitatis contemplantes sine fine collaudant. Cui visioni congruit illud, quòd Galilæa etiam reuelatio interpretatur. Tunc etenim reuelata facie, sicut Apostolus testatur, gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur, quicunque modo reuelamus ad eum viam nostram, ciúsque vestigia fide sequimur nó ficta. *Et videntes*, inquit, *eum adorauerunt, quidam autem dubitauerunt.* Si quærimus vnde dubitauerint qui videntes dominum adoraueruntnt, nulla magis causa occurrit, quàm ea cuius Lucas meminit, cum ipso resurrectionis suæ die discipulis eum apparuisse narraret, conturbati vero & conterriti, existimabant se spiritum videre. Videntes ergo dominum cognoscunt, & quia hunc Deum esse didicerant, dimissis in terram vultibus adorant. Sed inerat mentibus eorum non contemnenda dubietas, quia se non corpus in quo passus est, resuscitatum, sed spiritum, quem finita passione tradidit, solum videre putabant. Vnde confestim magister pius & eos qui iam crediderunt, in fide confortat, & illos qui adhuc dubitauerunt, ad fidei gratiam conuocat: omnibus scilicet intimans, ad quantam glorię magnificentiam assum-

Galilæa.

Matth. 28.

1. Cor. 13.

1. Cor. 3.

Luc. 24.

pta pro hominibus & morti data humanitas resurgendo peruenerit. *Data est mihi*, inquit, *omnis potestas in cælo & in terra.* Non enim hoc de coæterna patri diuinitate, sed de assumpta loquitur humanitate, quam suscipiēdo minoratus est paulo minus ab angelis, & in qua resurgendo à mortuis, gloria & honore coronatus est, & constitutus super opera manuum patris, omniáque subiecta sub pedibus eius. Intérque omnia etiam mors ipsa quæ ei ad tempus prævalere visa est, *Psal. 8.* eius pedibus substrata est. Quod ergo Psalmista de domino resurgente à mortuis ait patri, omnia subiecisti sub pedibus eius, hoc est vtique quod resurgens ipse dominus, ait discipulis: *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra.* Et quidem etiam priusquam à morte resurgeret, nouerant angelicæ in cælo virtutes iure subditas homini, quem à suo conditore specialiter assumptum esse videbāt. Sed cæci in terra homines dedignabantur ei subijci, quem communi secum mortalitate cognouerant indutum. Contemnebant eius virtutem in miraculis intelligere diuinam, cui infirmitatem in passionibus inesse cernebant humanam. Propter quod benignus mediator ipse Dei & hominum, etiam hominibus in terra notum fieri volens, quia data sit ei omnis potestas in cælo & in terra, quatenus & ipsis cum angelis in cælo vitam possent habere perennem, misit do- *Matth. vlt.* ctores, qui cunctis per orbem nationibus verbū *Marc. 16.* vitæ prædicarent. *Euntes*, inquit, *docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, docentes eos seruare omnia quæcunque mandaui vobis.* Rectissimus autem ordo prædicandi & modernis quoque prædicatoribus ecclesiæ diligentissime sectandus, vt primo quidem doceatur auditor, deinde fidei sacramentis imbuatur, deinde seruandis Domini mandatis ex tempore liberius instruatur. Quia neque indoctus quisque & ignarus Christianæ fidei, potest eiusdem fidei sacramentis ablui, neque lauacro baptismi à peccatis emundari sufficit, si non post baptisma studeat quisque bonis operibus insistere. Prius ergo do- *Fides sine operibus bonis nō saluat. Hebr. 11. Ioan. 3.* cere gentes, id est, scientia veritatis instruere, ac sic baptizare præcipit, quia & sine fide impossibile est placere Deo, & nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Ad extremum vero subiungit: *Docentes eos seruare omnia quæcunque mandaui vobis.* Quia sicut corpus sine spiritu mortuum est, ita & fides sine operibus mortua est. Quanta autē merces piæ conuersationis, quale pignus futuræ beatitudinis etiam in præsenti fidelibus maneat, subsequenter insinuat, dicens: *Et ecce ego vobiscum sum* *Marc. 16.* *omnibus diebus vsque ad consummationem seculi.* Libet autem conferre huic testimonio, quod Marcus ait: Et dominus quidem postquam locutus est eis, assumptus est in cælum, & sedet à dextris Dei. Quia enim ipse Deus & homo est, assumptus est in cælum humanitate quam de terra susceperat: manet cum sanctis in terra diuinitate, qua terram pariter implet & cælum, manet autem omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. Ex quo intelligitur, quod vsque ad finem seculi non sunt defuturi in mundo, qui diuina mansione & inhabitatione sint digni. Nec dubitandum eos post huius seculi certamina manere cum Christo in regno, qui in seculo certantes Christum in sui cordis hospitio meruerūt habere mansorem. Notandum interea, quod præsens vbique diuina maiestas aliter electis suis, aliter adest reprobis. Adest enim reprobis potētia naturæ incomprehensibilis, qua omnia cognoscit nouissima & antiqua, intelligit cogitationes à longe, & omnes vias singulorum præuidet. Adest electis gratia piæ protectionis, qua illos specialiter per præsentia dona vel flagella quasi filios pater erudit, atque ad possessionem futurę hæreditatis erudiendo prouehit. Adest electis, vt scriptum est: Iuxta est dominus his, qui tribulato sunt corde, & humiles spiritu *Psal. 33.* saluabit. Adest reprobis vt præmissum est: Vultus autem domini super facientes mala, vt perdat de *Ibidem.* terra memoriam eorum. Vnde necesse est, vt semper in operibus nequam paueant mali, quorum etiam cogitationes singulæ conspectui districti iudicis patent, semper in operatione iustitiæ & in his quę propter iusticiam patiuntur gaudeant boni, quibus Deum diligentibus omnia cooperan- *Rom. 8.* tur in bonum, & in quacunque tribulatione positis nunquam eius pietas abest, cui canitur in psalmo: Tibi enim derelictus est pauper, pupillo tu *Psal. 9.* eris adiutor. Contere brachium peccatoris & maligni. Quam pietatis suæ præsentiam non tantum nobis verbo promisit, sed & euidentibus designauit indiciis, cum post resurrectionem suam discipulis sæpius vsque ad diem quo cælos petiit, apparuit, eorúmque animos admonendo, increpando, spiritus sancti donum tribuendo roborauit. E quibus quidem apparitionibus decem solummodo in euangelistarum scriptis inuenimus, sed plures fuisse docet Adostolus, dicens: Et resurre- *1. Cor. 1.* xit tertia die secundum scripturas, & visus est Cephæ, & post hæc vndecim. Deinde visus est plus quàm quingentis fratribus simul, deinde visus est Iacobo, deinde Apostolis omnibus: nouissime autem omnium tāquam abortiuo, visus est & mihi. Quibus enim locis vel temporibus factæ sint visiones, quas commemorat, ignoramus, tātum scimus quia quòd sibi nouissime visum esse dominum confirmat post ascensionem eius factum est, vel quando illum de cælo alloquēs de persecutore *Act. 9.* doctorem ecclesiæ fecit, vel quando in paradisum & tertium cœlum raptus audiuit arcana verba, quæ non licebat homini loqui. Et sicut alibi dicit: Mysterium euangelij, quod ab homine non *2. Cor. 12.* accepit, per reuelationem Iesu Christi didicit. Decies vero visum vt diximus post resurrectionem dominum, euangeliorum nobis & actuum *Galat. 1.* apostolorum prodit historia, vbi ipso resurrectionis suæ die quinquies apparuisse legitur. Primo quidē Marię Magdalenę fieri ad monumētum: De *Marc. 16. Ioan. 20. Matth. 28.* inde eidē Mariæ, & alteri eiusdē nominis fœminę regredientibus à monumento nunciare discipulis, quę ibi compererant occurrens apparuit: Tertio Simoni Petro: Quarto Cleophæ & socio eius, *Luc. 24.* cum quibus ipse gradiens in Emaus ibidem in panis fractione cognitus est. Qui mox reuersi Hierosolymam, inuenerunt discipulos loquētes: Quia surrexit dominus vere, & apparuit Simoni. Nam plenius alibi quando Simoni apparuerit, non legitur. Quinto apparuit eis in eodem loco ianuis clausis, vbi non erat Thomas. Sexto post *Ioan. 20. Ibidem.* dies octo quando erat cum eis & Thomas. Septimo piscantibus ad mare Tyberiadis. Octauo in *Ioan. 21. Matth. 28. Marc. 16. Act. 1.* monte Galilææ, quod hodierna lectione audiuimus. Nono recumbentibus illis vndecim apparuit, die quo ascendit in cælum. Decimo viderūt *Marc. 16.* eum

eum ipsa die non iam in terra positum, sed eleuatum in aëra, cælósque petentem dicentibus sibi angelis: sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cælum. Hac ergo frequentia corporalis suæ manifestationis ostēdere voluit dominus, vt diximus, in omni loco se bonorum desideriis diuinitus esse præsentem. Apparuit namque ad *Marc. 16. Ioan. 20. Matth. 24.* monumentum lugentibus, aderit & nobis absentiæ eius recordatione salubriter contristatis. Occurrit reuertentibus à monumento, vt agnita resurrectionis gaudia prædicarent, aderit & nobis, dum bona quæ nouimus proximis fideliter adnunciare gaudemus. Apparuit in fractione panis *Luc. 24.* his, qui se peregrinum esse putātes ad hospitium vocauerunt, aderit & nobis cum peregrinis & pauperibus, quæcūque possumus bona libenter impendimus. Aderit & nobis in fractione panis, cum sacramenta corporis eius, videlicet panis viui, casta ac simplici conscientia sumimus. Apparuit in abdito de sua resurrectione loquentibus, adest & nobis modo eius dono idem agentibus. Aderit nobis semper cum ab externis operibus ad tempus vacantes, de eius gratia locuturi *Ioan. 20.* conuenimus. Apparuit, cum foribus clausis intus *Ioan. 1. Matth. 28. Act. 4.* Iudæorum metu residerent. Apparuit cum minorato eodem metu apertis eum gressibus in montis vertice quærerent. Adfuit quondam confortaturus suo spiritu ecclesiam, cum ab infidelibus premeretur, & ad publicū venire ac dilatari prohiberetur. Adest eidem & nunc cum inclinato ad fidem culmine regali terror quieuit persecutionis, & omnis mundi sublimitas apostolicis est *Ioan. 21.* subdita vestigiis. Apparuit piscantibus, eisque apparens diuinis adiuuit beneficiis, aderit & nobis, cum necessaria vitæ temporalis recta intentione curamus, iustísque nostris laboribus subsidium suæ pietatis adiungit. Apparuit recumben- *Marc. 16.* tibus, aderit & nobis, cum iuxta Apostoli monita, siue māducamus, siue bibimus, siue aliud quid agamus, omnia in gloriā Dei facimus. Apparuit *1. Cor. 10. Act. 1.* primo in Iudæa, deinde in Galilæa, post hæc rursum in Iudæa, die quo ascendit in cælum. Aderat ecclesiæ, cum primo solius Iudææ terminis clauderetur, adest modo, cum Iudæis ob culpam perfidiæ derelictis transmigrauit ad gentes. Aderit in futuro, cum ante finem seculi reuertetur ad Iudæam, & sicut Apostolus ait, intrante gentium multitudine, sic omnis Israel saluus erit. Nouissi- *Rom. 11. Act. 1. Marc. 16.* me illis apparuit ascendens in cœlum. Aderit & nobis, vt eum post mortem sequi mereamur ad cælos, si ante mortem eum in Bethaniam vnde ascendit, id est, in domum obedientiæ sequi curamus. Ipse etenim cœlos ascensurus, Bethaniā venit: quia sicut Apostolus ait: Factus est obediens *Philip. 2.* vsque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod & Deus illum exaltauit. Venimus ibidem & nos, si quod ille monet agimus, quod promisit intendimus. Esto, ait, fidelis vsque ad mortem, & *Apocal. 8.* dabo tibi coronam vitæ. Fítque ipsius gratia largiente, vt qui nobiscum vsque ad vitæ huius terminum manet, post hanc nos vitam ad videndā secum vitæ cælestis præmia subleuet, in qua viuit & regnat cum patre Deus, in vnitate spiritusſancti, per omnia secula seculorum,
Amen.

CHRISTIANI DRVTHmari eiusdem Euang. expositio.

VNdecim discipuli abierunt in Galilæam. Vndecim abierunt: quia duodecimus occisus est. Et de apostolis propter dignitatem solummodo euangelista dicit. Nam & alij discipuli, & fœminæ abierunt in montem vbi constituerat eis Iesus. In monte id est Thabor: quem & ad secreta loquēda elegerat: & ad orandum. Constituerat autem ante resurrectionem, quando prædixerat de sua passione, & post resurrectionem per fœminas. *Et videntes eum adorauerunt: quidam autem dubitauerunt.* Vnde dubitauerunt Lucas ostendit dicens, Existimantes se spiritum videre. Putabant enim quod solummodo spiritum eius viderint: quia corpus, quod viderant, subtilius aliis corporibus erat: quod iam immortale & impassibile erat. Existimabant se spiritum videre. *Quidam autem dubitauerūt.* Dubitatio eorum nostram auxit fidem dum manifestius latus ostensum est Thomæ & loca clauorum in manibus ac pedibus. *Et accedens Iesus, locutus est eis dicens.* Et accedendo propius & loquendo dubitationem aufert: quod & corpus esset qui videretur, & qui loqueretur. *Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra.* Et data est potestas ei qui paulo ante crucifixus & mortuus erat: & qui resurrexerat. Nam secundum diuinitatem semper habuit: quia hoc est ei habere, quod esset: qui ante minoratus paulo minus ab angelis fuerat, supra angelos eleuatus est. Per cælum & terram, vniuersa creatura intelligitur. Typice vt ante regnabat in cælo, per fidem credentium regnet in terris. *Euntes ergo docete omnes gentes.* Ordo pulcherrimus: vt primò doceantur qui sit Deus pater, & filius, & spiritusſanctus: per quem fit remissio peccatorum: & quia nisi quis corde crediderit, & ore confessus fuerit, non habet remissionem peccatorum. Cum hæc homo intellexerit, tunc debet baptizari. Nam, si ætatem habuerit, & & hæc non crediderit: in vanum baptizatur, sicut pecus, aut metallum. Infantibus vero paruis pro eorum fide, qui pro eis respondēt, fit remissio: sicut de paralytico dicitur. Videns Iesus fidem illorum, qui offerebant, dixit paralytico. Confide fili, dimittuntur tibi peccata tua. *Baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti.* Sicut est æqualitas in trinitate, sic in vocatione & immersione æqualitas: cum vnoquoque nomine & mersio celebrari debet. *Baptizantes* id est lauātes: quia sicut à foris, ita interius mentem lauat. Et ideo cum tali elemento res agitur: vt quod videt fieri à foris, credat similiter intus fieri: quia peccata quasi quędam sordes animarum. *Docentes eos seruare omnia quæcunque mandauit vobis.* Superius præcepit docere de credulitate Dei: & de remissione peccatorum, quæ fit in baptismo his qui credunt, & confitentur, & credulitatem etiam habent: nunc præcepit vt doceantur baptizari quid seruari debeāt: vt vestem, quam acceperunt in baptismo, immaculatam perferant ante tribunal Christi: & quia baptismum vnum est, & non potest iterari. *Omnia,* inquit, *quæcunque mandaui vobis.* Omnia subaudiтur præcepta, quæ mandaui, id est commendaui custodienda vobis: vt qui in trinitate fuerint baptizati, omnia faciant quæ præcepta sunt. *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, vsque ad consumma-*

tionem sæculi. Quid est quod dicit: *ecce ego vobiscum sum*:cum alibi dicat.Hæc sunt verba, quæ locutus sum ad vos, cum adhuc essem mortalis, sicut & vos. Quod autem promittit: *ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi*: de præsentia diuinitatis: & adiutorio quo prope est dominus omnibus inuocantibus eũ in veritate.Quandiu viuentes fuerunt fuit cum eis omnibus inuocationibus eorum:& modo vident faciem eius in contemplatione claritatis, quia corpore recedebat:diuinitatis præsentiam pollicebatur,ne diffiderent:licet corpus non viderent. Est Deus vbique: & est etiam cum reprobis præsentia diuinitatis:quia cuncta videt & penetrat. Sed aliter est cum electis: vt faciat eorum voluntatem: & secundum suum placitum eos dirigat: vt Psalmista ait. Voluntatem timentium se faciet & deprecationem eorum exaudiet,& saluos faciet eos. Qui autem dicit, *vsque in finem seculi*, debet esse cum discipulis:ostédit se scire diem iudicij: & demonstrat quod post mortem discipuli esse debeant. Ecce ostendit duas sibi inesse naturas, vnam,quæ recedebat corporis, alteram, quam pollicebatur diuinitatis. Vnde conticescat Eutyches abbas,& monachus, qui Christum post humanam assumptionem negauit consistere de duabus naturis, sed solam in eo diuinam asseruit esse naturam.

HAYMONIS EPISCOPI
Halberst. superioris Euang. expositio.

VNdecim discipuli, &c. Domini iussionem obedientia comitatur discipulorum. Cum enim se passurum & resurrecturum dominus prædiceret,etiam locum vbi vidẽdus esset à discipulis,de-
Matth.26. signauit dicens,Postquam resurrexero præcedam vos in Galilæam.Et cum eius resurrectionem iam factam angelus mulieribus nũtiaret ait:Ite dicite discipulis eius & Petro, quia surrexit.Ecce præcedit vos in Galilæã, ibi eũ videbitis, sicut dixit vobis. Hac promissione discipuli subleuati, vt præsens euãgelij lectio narrat, abierunt in Galilæam in montem vbi constituerat illis Iesus. Vbi non absque consideratione prætereundum est, quod se in Galilæa post resurrectionem dominus videndum promisit, atque (vt præsens lectio commem orat)exhibuit.Galilæa nanque in nostra lingua transmigratio facta interpretatur. Et post resurrectionem in Galilæa videtur, vt ipsius loci nomine insinuaret, quia iam transmigrauerat de corruptione ad incorruptionem, de ignobilitate ad gloriam,de mortalitate ad immortalitatem,sicut dicit Aposto. Et si noueramus Christum secundum carnem,sed iam nunc nouimus. Et item Christus resurgens à mortuis iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur. Siue certe cum in Galilæa, id est, in transmigratione videtur,nos mystice commonet, vt si eum videre optamus, nunc per speculum & in enigmate,& postea facie ad faciem, transmigrare studeamus, de vitiis ad virtutes, & de amore mundi ad amorem Dei, dicentes cum Apostolo, Nos autem reuelata facie gloriam domini contemplantes,& reliqua. Nulla nos hic mundi concupiscentia teneat, nulla nostra transitoria delectatio hic mente manere persuadeat, vt cum Apostolo dicere valeamus: Nostra autem cõuersatio in cælis est.Vnde bene non solum in Galilæa videtur, sed etiam in monte. Mons enim hoc loco celsitudinem significat perfectionis. In monte ergo discipuli dominum viderunt, quia illi eum quandoque videre merebuntur in altitudine cælorum,qui nunc desideria calcant terrenorum. Merito autem post resurrectionem domini discipuli adorauerunt, quem etiam ante passionem in miraculis Deum esse cognouerunt.Quod vero dicitur. *Quidam autem dubitauerunt.*Illud est quod Lucas euãgelista ait. Quia *Luc.24.* cum vidissent dominum in conclaui residentes, existimabant se spiritum videre. Nam vnus ex his cum audisset alios dicentes: vidimus dominum, hoc fieri posse dubitauit,dicẽs; Nisi videro in ma- *Ioan.2.* nibus eius fixuras clauorum, & mittam digitum meum in locum clauorum, & mittam manum meam in latus,nõ credam. Vnde & Marcus euangelista dicit. Recumbentibus vndecim,&c. Illo- *Marc.16.* rum enim dubitatio nostræ fidei fuit confirmatio: quia quantò magis dubitauerunt, tanto diligentius inquisierunt. Et quantò perfectiùs inuenerunt,tantò firmùs quod credere debeamus ostenderunt Et non solum nostram fidem corroborauerunt, sed etiam hæreticorum prauitatẽ destruxerunt, *Et accedens Iesus locutus est eis.* Quia ergo aliquos discipulorum de sua resurrectione dubitare cognouit, non solum propius accedere dignatus est, sed etiã colloqui,vt eum quem Deum non cognoscebant ex visione, cognoscerent saltem ex collocutione. Ait enim, *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra.* Quod à parte assumptæ humanitatis loquitur, in qua minoratus est paulo minus ab angelis.In humanitate ergo accepit potestatem inter omnia, qui in diuinitate omnipotens est super omnia sicut ipse ait:Omnia quæ habet pater,mea sunt.Et iterum:Ego & pater vnum *Ioan.14.* sumus.Non solum enim in terra,sed etiam in cęlo potestatem se accepisse dicit, quia humanitatem, quam pro nobis pati tradidit, resurgendo etiam super angelos eleuauit, teste Apostolo qui ait: Propter quod & Deus exaltauit illum,& donauit *Philipp.2.* illi nomen quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur,cælestium, terrestrium,& infernorum. Hæc autem potestas non spernit peccatores, sed colligit:Verùm postquam dixit *data est mihi omnis potestas in cælo & in terra.* Adiunxit. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filii & spiritus sancti.in quo loco ordo rectè baptizandi ostenditur,cùm doctrina baptismum præcedere docetur. Ait enim, *Docete omnes gentes.* Deinde subiunxit, *Baptizantes eos.*Prius enim doceri debet qui baptizandus est,vt primum discat credere,quod posteà per baptismum possit accipere. Quia vt fides sine operibus mortua est, ita opera si non sint ex fide nihil prosunt.Quod in paruulis quidem non obseruatur, quia per fidem parentum, vel eorum à quibus suscipiuntur, in sacro baptismate saluari credũtur,ita tamen:vt cum ad intelligibilem ætatem peruenerint, non solum doceantur quid in corde debeant credere, sed etiam quid in opere seruare.Vnde& benè subditur; *Docentes eos seruare omnia quæcunque mandaui vobis.* Non alia ergo docenda sunt,sed quæ Christus præcepit,& illa non ex parte, sed omnia. Notandum verò, quòd non ait,Baptizantes eos in nominibus Patris & filij & spiritus sancti,sed in nomine, vt indiuiduã Trinitatem

tatem Deum esse insinuaret. Quia & si trinus est in vocabulis,vnus tamen est in natura.Quoniam Deus Pater Deus filius, Deus est spiritus sanctus: Et ne fragilitas apostolorum ad docendas omnes gentes, se minus idoneã esse dubitaret, magnam prius magister intulit consolationem,cum subiũxit. *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, &c.*Vnde quæritur,quare dicat,*ecce ego vobiscum sum, &c.*cũ alibi dixisse legatur:Filioli adhuc modicum vobiscum sum, & quæretis me, & non inuenietis. Ad quod dicendum,quia mediator Dei,& hominum Dominus Iesus Christus, sicut verus homo,ita verus Deus est credendus,& aliquando de assumpta humanitate loquitur, aliquando de potentia diuinitatis. Quod ergo ait: Adhuc modicum vobiscum sum, ad assumptam pertinet humanitatem, in qua potuit de loco ad locum ire. Quod vero hic dicit,*Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, vsque ad consummationem seculi*, ad maiestatem pertinet diuinitatis, per quam vbique est præsens, vbique totus,nec in tempore accedit, vel in tempore recedit,sed semper æqualiter, semper ineffa-
Psal.101. biliter manet,sicut ei per Psalmistam dicitur: Tu idem ipse es,& anni tui non deficient. Cum vero vsque ad consummationem seculi cũ Apostolis se manere promisit, ostendit vsque ad consummationem seculi non defuturos electos cum quibus ipse manere dignetur. Cùm enim multa longiora tempore post Apostolos futura essent, vsque ad consummationem, non putanda est hæc promissio ad solos Apostolos pertinere, sed ad omnes electos qui futuri sunt, iuxta quod alibi ipse ait: prædicabitur hoc euangelium omnibus gentibus & tunc veniet finis.

INCERTI AVTHORIS
sub nomine Eusebij Episcopi Emisseni superioris Euangelij expositio.

HÆc autem visio quando facta sit, incertum habeo: quoniam Thomas(qui vnus erat ex istis)ante dies octo dominum vidisse narratur.Sed non vacat à mysterio,quòd de Iudæa in Galilæam discipulos suos dominus ire præcepit, vbi se illis manifestare voluit.Narrãt enim Euangelistæ mulieres ad sepulchrum domini venisse, & angelum eis dicẽtem audisse, Nolite timere:scio enim quia Iesum quæritis Nazarenum crucifixum:surrexit, non est hic:sed citò euntes, dicite discipulis eius, & Petro,quia præcedet vos in Galilæam: ibi eum videbitis, sicut dixit vobis.Quid autem mulieres significent, & quare se illis post resurrectionem prius dominus manifestare voluit, cur etiam Petrum nomine vocetur,iam superius exposuimus, Dicendum est igitur quid per Galilæam, & quid per montem,ad quem eos venire constituit,significetur.Galilæa namque quæ transmigratio interpretatur, ecclesiam significat, ad quam & de qua magna quotidie transmigratio fit.Magna quidem de peccatoribus transmigrantibus ad ipsam,magna verò & de iustis ad cœlos transmigrantibus ab ipsa.Sed quid ad ecclesiam venisse profuit,nisi & in montẽ ascendamus,in quo se dominus vidẽdum esse constituit? Mons iste hoc euangelium mihi esse videtur,in quo Christi passiò, & resurrectio nuntiatur,in quo & ipse suis fidelibus manifestatur,cognoscitur,& adoratur.Sed vis audire Iesum suis discipulis in hoc monte loquentem? audi & intellige.O stulti(inquit)& tardi corde ad credendũ in omnibus, quæ loquuti sunt prophetæ.Nónne sic oportuit pati Christum,& resurgere à mortuis,& ita intrare in gloriam suam?Itémque, Palpate, & videte, quia spiritus carnem, & ossa non habet, sicut vos videtis me habere.Sunt autem & multa talia, quibus se dominus in hoc monte suis discipulis manifestat.Vis etiam videre Iesum in monte Dauid, id est, in psalterio se manifestantem, & discipulos alloquentem? Ego(inquit)dormiui,& somnum cepi,& resurrexi: quoniam dominus suscepit me. Et iterum, Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerũt omnia ossa mea.Ipsi verò cõsiderauerunt, & conspexerunt me: diuiserunt sibi vestimenta mea,& super vestem meam miserunt sortem.Sed quid dicimus?Tot sunt montes,quot & prophetæ:tot sunt mõtes, quod & librorum volumina.De his enim montibus scriptum est, Leuaui oculos meos ad montes: vnde veniet auxilium mihi.Et alibi, Vt quid suspicamini montes coagulatos? mons in quo beneplacitum est Deo habitare.Venite,ascẽdamus igitur in montem domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis eius. Ideo enim & apostoli in Galilæam abierunt,& in montem vbi cõstituerat Iesus illis,ascenderunt,& videntes eum adorauerũt, quidam autem dubitauerunt. Ego quidem puto, quòd illi qui dubitauerũt, hæreticos significabãt, qui ex nobis quidem exierunt, sed non erant ex nobis.Sequitur:*Et accedens Iesus, locutus est eis, dicens, Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra.* Qui enim secundum diuinitatem semper simul cum patre,& spiritu sancto omnium rerum potestatem habuit, nunc etiam secundum humanitatem omnium rerum potestatem accepit:vt homo ille,qui nuper passus est,& cœli,& terræ dominetur:neque iam solummodo Iudęorum,verùm etiã omnium gentium & Deus, & dominus esse credatur. Habet enim in cœlo potestatem eligendi quoscũq; vult: quia hic & ibi facit quicquid vult, *Euntes ergo docete omnes gentes,baptizantes eos in nomine patris,& filij,& spiritus sancti.*Iam(inquit)nulla distinctione,qui crediderit & baptizatus fuerit saluus erit:omnes docete,omnes vocate,& baptizate,siue Iudæi fuerint,siue Gentiles: docete eos seruare omnia, quæcunque mandaui vobis. Cui hoc videtur impossibile,solam teneat charitatem, & custodiat. *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, vsque ad consummationem seculi.* Magna promissio, magnus, & inseparabilis clypeus securitatis. Ego (inquit) vobiscum sum, in vobis sum, in vobis pugno, vos defendo, nihil timeatis,ite securi. Si enim Deus pro nobis,quis cõtra nos?Dicite ergo, In Deo faciemus virtutem,& ipse ad nihilum deducet inimicos nostros. Cui est honor, & gloria in secula seculorum,Amen.

THEOPHYL. EPISCOPI
Bulgar. superioris Euang.expositio.

VNdecim autem discipuli abierunt in Galilæam,&c. Secundum Ioannem primum discipulis visus est Iesus ipso die resurrectionis,clausis ianuis: deinde post dies octo, quando & Thomas credidit: postremò, quia in Galilæam occursuri erant, nondum

nondum autem omnes congregati erant, sed quidam piscabantur apud Tyberiadem, apparuit tũc piscatoribus solis, qui septem erant. Nunc igitur, quod dicit Matthæus, posterius factum est quàm illa, quæ à Ioanne dicta sunt. Sæpe enim apparuit eis per dies quadraginta, accedens, & abscedens, non semper, & vbique eis præsens. Vndecim igitur discipuli cũ reliquis omnibus, qui sequebantur Christum, adorabant eum. Hi autem dubitarunt, hoc est, quidam dubitarunt. Probabile est, quòd sic sit intelligendum. Vndecim abierunt in Galilæam; & vndecim adorauerunt illum. Hi autem, id est, aliqui, forte ex iis, qui ex septuaginta erant, de Christo dubitauerunt: postea autem & confirmati fuerunt. Nónulli sic intelligunt, quod Matthæus protulit quosdam dubitasse, Ioannes vero vnũ, nempe quòd Thomas incredulus erat. Forte autem & omnes dubitarunt, id quod Lucas dicit. Debes igitur sic intelligere, quòd quum venissent in Galilæam, adorauerũt eum. Illi autem, qui adorarunt in Galilæa, primùm dubitarunt in Hierusalem, sicut Lucas dicit. Loquutus est illis Iesus; *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra.* Hoc quidem hunc sensum habet. Habui quidem sicut Deus, & opifex potestatem omnium: quia omnia seruiunt tibi, dixit ad eum Dauid: sed voluntariam subiectionem non habui, quam nunc habiturus sum. Subiecta enim erunt mihi omnia: quandoquidem per crucem vici eum, qui potestatem habet mortis. Duplex enim est subiectia, & subiectio. Inuolũtaria scilicet, secundum quam omnes sumus serui Dei, etiam dæmones ipsi: & voluntaria, quomodo Paulus erat seruus Christi. Quum prius omnia obedientiam inuoluntariam exhiberent, & saluator omnium potestatem quasi dimidiatam haberet: post crucem, quum Dei cognitio innotesceret omnibus, habuit etiam voluntarie obedientes omnes, qui subiecti fuerunt. Merito igitur dicit Christus, Nũc accepi potestatem omnem. prius enim partiaria potestas mihi erat, eo quòd præter voluntatem mihi veluti factori seruiebant: nunc autem quum homines sponte, & scientes mihi seruiunt, omnis & integra potestas mihi data est. A quo autem data est illi? Omnino à semetipso habuit, & sua humilitate. Nisi enim humiliatus fuisset, & congressus cum aduersario per crucem, nõ saluasset nos. Et sic intellige; *Data est mihi omnis potestas*, propriis meis certaminibus, & laboribus seruaui homines, & facti sunt mihi in sortem, & peculiarẽ populum. Dominus enim super terram potestatem habet, eo quòd omnis terra agnouit illũ: in cælo autem, eo quòd merces, ac municipatus illorum, qui credunt, in cælo est. Vel etiam aliter, Quia humana natura prius condemnata, nunc vnita Dei verbo personaliter in cælo sedet, & ab angelis adoratur, merito dicit; *Data est mihi omnis potestas in cælo.* Et enim humana natura prius seruiebat, nunc in Christo imperat omnibus. Breuiter igitur sic intellige; *Data est mihi omnis potestas*, eo quòd volentes, & nolentes me Deum agnoscunt, qui prius mihi seruiebant inuoluntariæ obedientiæ modo. Quod autem de humana natura dicitur, sic intellige; Ego, prius condemnata natura, existens autem Deus secundũ vnionem ad filium Dei absque naturarum confusione, accepi potestatem super omnia, ita vt & ab angelis in cælo adorer, & super terram ab omnibus finibus terræ glorificer. Cæterùm Apostolos non iam ad solos Iudæos mittit: sed, quia omnem potestatem accepit, omnémque humanam naturam sanctificauit in seipso: merito ad omnes gentes mittit, præcipiens baptizari in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Confundantur Arrius, & Sabellius. Arrius quidẽ, eò quòd Christus non iussit in nominibus baptizari, sed in nomine. Nomen autem trium, vna deitas. Vnus igitur Deus, tres. Sabellius vero, eo quòd trium personarum meminit, non vnius, sicut ille nugatur tria nomina habere eundem, & nunc vocari patrem, nunc filium, nunc spiritum sanctum: sed tres personæ vnum habent nomen, Dei scilicet. Deinde, quia non sufficit baptizari tantum, sed etiam bene operandum est post baptisma, dicit; Docentes eos tenere non vnum vel duo, sed omnia mãdata mea, Horrescamus, & timeamus, fratres, quia, si vnum nobis defecerit, non erimus perfecti serui Christi. Omnia enim exiguntur vt seruentur. Vide autem domini sermonem, quomodo vtrunque Christianissimi caput complectatur: contemplatiuam, & practicam. Dicendo quidem quòd oporteat baptizari in nomine trinitatis, contemplatiuam nobis tradidit: dicendo autem quod oporteat docere, & mandata tenere, practicam introduxit. Confirmat quoque, & animat illos, eò quòd mittat ad gẽtes, & in mortem, ac pericula, dicens; *Ego enim vobiscum sum vsque ad consummationem seculi.* Vide & hic quomodo memor fuerit consummationis, vt magis illos excitet ad contemnendum grauia. Ne grauatim feratis: finem enim habitura sunt omnia mundana, siue aspera sint, siue prospera: atque ideo ne succumbatis in aduersis, prætereunt enim: neque prosperis decipiamini: finem enim habitura sunt. Nõ solum autẽ hoc apostolis est pollicitus euenturum, sed simpliciter discipulis suis omnibus. Neque enim Apostoli vsque ad finem mundi victuri erãt; vnde & nobis, & iis, qui post nos erunt, promisit hoc: non quòd post consummationem mundi abfuturus sit, absit. Tunc enim magis nobis aderit, & clarius, & mundius. Nam, vbi donec, vel vsque in scriptura inuenitur, nõ adimit quod posterius. Quocirca gratias agamus domino, qui & nunc nobiscum est, & omne bonum suppeditat, & iterum nobiscum erit perfectius post consummationem.

Ioan. 20. & 21.

Psal. 118.

Nõ sat baptizari, sed post bene operari oportet.

EVTHYMII ZIGABONI
superioris Euang. expositio.

VNdecim vero discipuli profecti sunt in Galilæam. Nõ statim abierunt in Galilæã: siquidem in ipso die resurrexit à mortuis, visus est eis, quum essent adhuc Hierosolymis. Et hoc sane Marcus, & Lucas ostendunt, manifestius tamen his scripsit Ioannes. Postquam enim ad discipulos reuersa esset Maria Magdalenæ, ait; Quum esset sero die illo, qui erat vnus, sabbatorum, & fores essent clausæ, vbi erant discipuli congregati, propter metum Iudæorum, venit Iesus, stetitque in medio, & ait illis; Pax vobis. Quúmque hoc dixisset, ostendit eis manus, ac latus suum. Gauisi sunt ergo discipuli, viso domino, &c. Manifestum est itaque, quòd postmodum abierunt in Galilæam. Non autem mentitus est Christus, quòd stulte dixit apostata Iulianus, quasi promiserit se in Galilæa

læa videndum esse, & Hierosolymis se eis videndum præbuerit. Sed & hoc compleuit promissum: visus ab eis postmodum in Galilæa: donauit autem & alteram gratiam, prius eis apparens Hierosolymis: vt & mœrorem eorum soluaret, & mulierum verba confirmaret, aliorúmque, qui eum viderant, postquam resurrexerat. Matthæus ergo præteriit ea, quæ acciderunt, donec abirent discipuli in Galilæam: cæteri vero euangelistæ etiam illa conscripserunt. Marcus quidem breuius: Lucas autem latius: Ioannes vero adhuc fusius. *In montem, in quo constituit eis Iesus. In quo constituit eis*, hoc est, vbi per mulieres præcepit eis, vt proficiscerentur, sicut prædictum est: vel vbi promisit eis, quando dixit; Postquam autem resurrexero, præcedam vos in Galilæam. Atqui in Galilæam quidem constituit illis, vt abirent: de monte verò nihil scriptum est. Verisimile est tamen & de hoc vel dixisse illis, vel nunc per mulieres significasse, quanquam scriptum non sit. Præterea familiaris etiam illis erat mons iste: ibi enim propter quietem maxime versabantur. *Quumque vidissent illum, adorauerunt eum. Quum vidissent illum* ibi: id enim subintelligendum est. *Quidam vero dubitauerunt.* Quidam vero eorum dubitauerũt de ipso timentes errorem. Non autem quærere oportet, quinam hi fuerint. Nam silentio præteriti sunt, sed scire tantum oportet, quòd & hi, quum accessissent ad ipsos Iesus, confirmati sunt. *Et accedens Iesus loquutus est eis dicens, &c. Data est mihi*, inquit, tanquam homini potestas, quam habebam tanquam Deus. *Euntes docete omnes gentes.* In data mihi potestate fiduciam habentes. Dicens autem, *omnes Gentes*, etiam Hebræorum genus significauit. Siquidem apud Mareum dixit eis manifestius; Euntes in mundum vniuersum, prædicate euãgelium omni creaturæ. Apud Lucam vero adhuc expressius ait, Prædicati nomine eius pœnitentiam, ac remissionem peccatorum in omnes Gentes, facto ab Hierosolymis initio. Non enim meminit dominus malorum eorum qui resipiscunt. Siquidem, postquam à mortuis resurrexit, & discipulos alloquutus est, non solum mentionem non fecit de malis, quæ à Iudæis passus est, sed ne Petro quidem exprobrauit negationem, aut fugam cæteris discipulis. *Baptizantes eos in nomine † patris, & filij, & spiritus sancti.* Hoc præceptum de baptismo est, ac dogmatibus. †

† *Vnum nomen trium*, denotat vnam sanctæ trinitatis naturam. *Nomen autem, puta, Qui est vel Deus, vel aliud ineffabile: ideo etiam in nomine tantum dicunt, qui baptizant, nullo in specie addito.* †

Docentes eos seruare omnia, quæcunque præcepi vobis. Hoc rursum præceptum de conuersatione est: Neque enim sufficiunt ad salutem baptismus, & dogmata, nisi etiã Deo digna cõuersatio accedat. *Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus.* Maiorem eis adiiciens fiduciam, dixit; *Et ecce ego vobiscum sum*, cooperans, impedimenta complanans, ac seruans, vos. *Vsque ad consummationem seculi.* † Hoc ostendit, quòd non solum cum discipulis, qui tũc erant, sed cum iis etiam, qui illos erant sequuturi, futurus esset. Neque enim Apostoli vsque ad seculi consummationem erant permansuri: sed mediantibus iis, qui tunc erant, etiam illis, qui postmodum futuri essent, hanc promisit gratiam, tanquam vni corpori cum omnibus loquens fidelibus. Non est autem statim assumptus in cælum, sed post aliquantum temporis, sicut ex aliis euangelistis licet cognoscere. Etenim à resurrectione eius, vsque ad assumptionem, per quadraginta dies permansit, apparens discipulis, & cum eis conuersans: deinde ab vno monte, qui in Iudæa erat, & dicebatur mons Oliuarum, assumptus est, veluti narrat liber Apostolicarum actionum. †

Non sufficit fides, sed & necessaria opera bona.

† *Hoc dixit, non quòd post hoc non sit cum eis futurus, sed quòd non eodem modo futurus, sed excelsius, ac Deo congruentiori modo quàm nunc.* †

SABBATHO IN ALBIS.
IOAN. 20.

IN illo tempore: Vna [a] sabbathi Maria Magdalene venit [b] mane, cùm adhuc [c] tenebræ essent ad monumentum; & vidit lapidem [d] sublatum à monumẽto. [e] Cucurrit ergo, & venit ad Simonem Petrum, & ad alium discipulum, quem diligebat Iesus: & dicit illis: Tulerunt [f] dominum de monumento, & nescimus vbi posuerunt eum. Exiit ergo Petrus & ille alius discipulus: & [g] venerunt ad monumentum. [h] Currebãt autem duo simul: & ille alius discipulus præcucurrit citius Petro, & venit primus ad monumentum. Et cum se inclinasset, vidit posita linteamina; non

a Quam Matthæus primam sabbathi dicit. b Cum iam tempus operandi redisset.
c In requirendis intelligentiam.
d Alias, reuolutum. dolerent.
e Ex nimio ardore cucurrit nunciare discipulis, vt aut secum quærerent, aut secum
f In Græcis codicibus additur, meum, propensiore charitatis & famulatus affectu.
g Quomodo autem venerunt, regressus narrat: Cucurrit, venit, &c.
h Per decursum huius mundi: Iudæi per legis litteram, Gentiles per legem naturæ.

non tamen introiuit. Venit ergo Simon Petrus sequẽs eum,& introiuit in mo-

i Sacræ scripturæ sacramenta.

numentum: & vidit [i] linteamina posita, & sudarium quod fuerat super caput eius, non cum linteaminibus positum, sed seperatim inuolutum in vnum lo-

k Vacuum sepulchrum.

cum. Tunc ergo introiuit & ille discipulus,qui venerat primus ad [k] monumen-

l Non quidem resurrexisse,sed sublatum esse. m Cur nondum?

tum,& vidit,& [l] credidit.Nondum enim sciebant scripturam: [m] quia oportuit eum à mortuis resurgere.

GLOSSA ORDINARIA
in superius Euang.

VNA,*&c.*Sequitur:*Curre.au.*Ioannes significat synagogam, quæ prior venit ad monumentum, sed non intrauit: quia prophetias de incarnatione & passione audiuit, sed & mortuum credere noluit. Petrus ecclesia,quę cognouit carne mortuum,viuentem credidit Deum:post quem & in Iudæa in fine intrabit.*Separatim.*Quia sacramenta diuinitatis incomprehensibilia à nostræ infirmitatis cognitione remota sunt. In inuoluto, nec finis, nec initium aspicitur. Sic celsitudo diuinitatis nec cœpit esse, nec desinit. *In vnum lo.* quia in scissura mentium Deus non est, sed in vnitate. Vel, sudarium capitis passio Christi,cuius sacramenta infidelibus sunt occulta, seorsum, quia longè à nostra:quia ille sponte & sine culpa passus,nos inuiti cum culpa. *Nondum est.* Scilicet vsque adeo, vt cum ab ipso domino apertè diceretur propter consuetudinem ab eo audiendi parabolas, non intelligerent.

CATENA AVREA
in idem Euang.

CHryſ. Quia iam transierat sabbatum in quo impediebatur à lege, non potuit Maria Magdà quiescere, sed venit profundo diluculo, consolationem quandam à loco sepulturæ inuenire volens. vnde dicitur. *Vna autem sabbati Maria Magda,&c.* August. de con.euang.Venit quidem Maria Magda.sine dubio cæteris mulieribus quę domino ministrauerant plurimum dilectione feruentior, vt non immeritò Ioannes solam commemoraret,tacitis eis quæ cum illa fuerant sicut alij testantur. Aug. su.Io. Vna autem sabbati est, quem iam diem dominicum propter domini resurrectionem mos Christianus appellat, quem Matthæus prima sabbati nominauit. Beda. Dicitur ergo, *Vna sabbati*, hoc est altera siue prima die post sabbatum. Theo. Vel aliter, Hebdomadæ dies Iudæi sabbatum nominabant; vnam autem ex sabbati diebus primam: futuri autem seculi exemplar est hic dies, quoniam futuri seculi vna dies est nequaquã nocte interpolata. Deus enim ibi sol est,qui nunquam occidit. In hac igitur die dominus resurrexit incorruptibilitatem corporis assumens, sicut nos in futuro seculo incorruptione induemur.Augu.de con. euang.Quòd autem Marcus dicit: Valde manè oriente iam sole non repugnat ei quod hîc dicitur, Cùm adhuc tenebræ essent, die quippè surgente aliquæ reliquiæ tenebrarum, tantò magis extenuantur, quantò magis oritur lux.Nec sic accipiendum est quod ait Marcus: Valde manè orto iam sole, tanquam sol ipse iam videretur super terram,sed potius sicut dicere solemus eis quibus volumus significare temperius aliquid faciendum, orto iam sole dicitur, id est, de proximo aduenìente in has partes. Greg.in ho. Congruè autem dicitur, *Cùm adhuc tenebræ essent.* Maria enim authorẽ omnium quem carne viderat, mortuum quærebat in monumento,& quia hunc minimè inuenit, furatum credidit. Adhuc ergo erant tenebræ, cùm venit ad monumentum. Sequitur. *Et vi.la. re.à monumento.*Augu.de con.euang. Iam ergo factum erat quod solus Matthæus cõmemorat:de terræmotu & lapide reuoluto,cõterritisq; custodibus.Chryſ. Surrexit quidem dominus lapide & signaculis de sepulchro iniacentibus. quia verò oportebat & alios certificari aperitur monumentum post resurrectionem, & ita creditur quod factum est, hoc denique & Mariam mouit.videns enim lapidem sublatum non intrauit neque prospexit, sed ad discipulos ex multo amore cum velocitate cucurrit.Nondum autem de resurrectione nouerat aliquid manifestum, sed putabat translationẽ corporis esse factam.Glo. Et ideò cucurrit nunciare discipulis, vt aut secũ quærerent, aut secum dolerent. Et hoc est quod sequitur. *Cucurrit ergo,& venit ad Simonem Petrum,&c.* Aug.Ita se commemorare solet quòd eum diligebat Iesus, qui vtique omnes, sed ipsum præ cæteris & familiarius diligebat. Sequitur, *& dixit eis, Tulerunt dominum meum & nescio vbi posuerunt eum.* Grego. 3. moral. Hoc autem dicens totum pro parte insinuat, solum quippè corpus dominj quæ sicuta venerat, & quasi totum dominum sublatum deplorat. August. Nonnulli autem codices Græci etiam habent. *Tulerunt dominum meum.* Quod videri dictum potest propensiori charitatis, vel famulatus affectu. Sed hoc in pluribus codicibus, quos in promptu habemus non inuenimus.Discipulum autem quem diligebat Iesus, seipsum dicit. nam quippe ita commemorare solet, quòd eum diligebat Iesus qui vtique omnes, sed ipsum præ cæteris & familiarius diligebat. Chry. Euangelista verò nõ priuauit mulierem hac laude, nec verecundũ existimauit quòd ab ea prius addiscerent. Audientes ergo illi cum multo studio monumento insistunt. Greg. Illi autem præ cæteris cucurrerunt,qui præ cæteris amauerunt,videlicet Petrus & Ioannes, vnde sequitur: *Exiit ergo Petrus,&c.* Theoph. Sed ſi quæras quomodo astantibus custodibus venerunt ad monumẽtum. Rudis quæstio; quoniam postquam dominus resurrexit & vna cum terræmotu affuit angelus in sepulchro:recesserunt custodes annunciantes pharisæis.

risæis. August. Cùm autem iam dixisset, *venerunt ad monumentum*, regressus est vt narraret quomodo venerunt. atque ait. *Currebant autem duo simul, & ille alius discipulus præcucurrit citius Petro & venit prior ad monumentũ.* Vbi ostẽdit quòd ipse prior venerit,sed tanquam de alio cuncta narrat.Chry. Veniens autem consyderat linteamina posita. vnde sequitur. *Et cùm se inclinasset vidit posita linteamina*, Nihil tamen ipse plus perscrutatur, sed desistit. & hoc est quod subditur, *Non tamen introiuit.*Petrus verò vt feruidus introiens vniuersa inspexit diligenter & amplius vidit. vnde sequitur. *Venit ergo Simon Petrus & intro.in mo. & vidit lint.po.'& su.quod fu. su. ca.eius non cum lint. po.sed se. inuolu.in vnum loc.* Quod erat resurrectionis signũ. Neque enim siquidem eum transtulissent,corpus eius denudassent, neque si furati essent, huius rei fuissent soliciti,vt leuarent sudarium & inuoluerent, & ponerent in vnum locum seorsum à linteaminibus, sed simpliciter vt se habebat suscepissent corpus. Ideo enim Ioannes præmiserat quoniam sepultus est cum myrrha,quę conglutinat corpori linteamina: vt non decipiaris ab his qui dicunt eum furtò sublatum esse.Non enim ita insensatus esset qui furaretur, vt circa rem superfluam tantum studium consumeret.Post Petrum autem & Ioannes introiuit, vnde sequitur, *Tunc ergo introiuit & ille discipulus,&c.* August.Nonnulli putant hoc Ioannem credidisse quòd Iesus resurrexerit,sed quod sequitur, hoc non indicat. vidit ergo mane monumentum & credidit quod dixerat mulier.nam sequitur, *Nondum enim scie.scripturam,&c.* Nõ ergo eum credidit resurrexisse,quem nesciebat oportere resurgere. quando autem ab ipso domino audiebant quanuis apertissimè diceretur,consuetudine tamen audiendi ab illo parabolas non intelligebant: & aliquid aliud eum significare credebant. Grego. in ho. Hæc autem tam subtilis euangelistæ descriptio à mysteriis vacare credenda non est, per Ioannem iuniorem synagoga: per seniorem verò Petrum ecclesia gẽtium designatur:quia etsi ad Dei cultum est prior synagoga quam ecclesia gentium,ad vsum tamen seculi prior est multitudo gentium quam synagoga. Cucurrerunt autem simul, quia ab ortus sui tempore vsque ad occasum pari & communi via: & si non pari & communi sensu gentilitas cum synagoga decucurrit, venit synagoga prius ad monumentum sed minimè intrauit,quia legis quidem mandata percepit,prophetias de incarnatione ac passione dominica audiuit, sed credere in mortuum noluit. *Venit autem Simon Petrus, & introiuit in monumentum.* Quia secuta posterior ecclesia gentium Christum Iesum & cognouit carne mortuum & viuentem credidit Deum. Sudarium autem capitis domini cũ linteaminibus non inuẽitur, quia caput Christi Deus & diuinitatis incomprehensibilia sacramenta ab infirmitatis nostræ cognitione disiuncta sunt, eiusque potentia creaturæ transcendit naturam. Non solùm autem seperatim,sed inuolutum inueniri dicitur,quia lintei quo inuoluitur, nec initium nec finis aspicitur. Celsitudo autem diuinitatis nec cœpit esse nec desinit.Bene autem additur in vno loco, quia in scissura mentium Deus nõ est,& illi eius gratiam habere merentur:qui se abinuicem per sectarum scandala nõ diuidunt. Sed quia solet per sudarium laborantium sudor detergi: potest & sudarij nomine intelligi labor Dei. Sudariũ ergo quod super caput eius fuerat seorsum inuenitur, quia ipsa redemptoris nostri passio lõgè à nostra passione disiuncta est, quoniam ipse sine culpa pertulit quod nos cum culpa toleramus. Ipse sponte morti succumbere voluit, ad quam nos venimus inuiti. Postquam autem intrauit Petrus ingressus est & Ioannes:quia in fine mundi ad redemptoris fidem etiam Iudæa colligetur. Theo.Vel aliter:Intellige Petrum actiuum & promptum: Ioannem verò contemplatiuũ & docilem rerum diuinarum habuisse peritiã: plerúmque autem præuenit contemplatiuus notitia & docilitate,sed actiuus instãtia feruoris & sedulitate præcedit illius acumen,& prius inspicit diuinum mysterium.

S. IO. CHRYSOSTOMI
Episcopi Constantin. in superius Euang. Homil.

VNa autem sabbatorum, hoc est, die dominico, *Cùm autem tenebræ essent,Maria Magdalena venit manè ad monumentum, & vidit lapidem reuolutum à monumento.* Surrexerat Iesus, & lapide, & signis impositis, sed cùm hoc manifestari oporteret, post resurrectionem aperuit monumentum,& ita res credita est.Hoc Mariam mouit:maximè namque magistrum diligebat, postquam sabbatum præteriit,cessare non potuit: sed, cùm adhuc essent tenebræ,à loco sibi aliquam quærens consolationem,eo se contulit: & cùm videret lapidem reuolutum, neque intrauit, neque introspexit, sed ad discipulos cucurrit ex nimio desiderio. Id enim curabat quam citissimè quid de corpore factum esset intelligere, hoc & cursus, & verba significarunt. *Tulerunt*, inquit, *dominum meum, & nescio vbi posuerunt eum.* Ecce quomodo nondum quicquam de resurrectione certum norat,sed esse ablatum suspicata est,& simpliciter omnia discipulis nunciat. Euangelista autem tãta laude mulierem non fraudauit, neque sibi dedecori arbitratus est, vt ab ea noctu profecta, primùm hæc intelligerent:hoc pacto semper eius veritas lucet. Quum venisset Maria,& id significasset; audientes illi, ad sepulchrum properant, & vident linteamina posita:quod erat resurrectionis signum. Neque enim, si qui corpus abstulissent, illa reliquissent:neque, si furati essent, sudariũ inuoluere,& ponere in vnum locum curassent,sed vt erat corpus,abstulissent: propterea prædixit Ioannes, quòd cùm multa myrrha esset sepultus, quæ non minus quàm pix corpori linteamina conglutinat. Vt, quum audieris sudaria in sepulchro relicta,furto abreptum nõ arbitreris:non enim fur adeò stultus fuisset, vt in superflua re tantùm laborasset. Quánam gratia sudaria dimisit? Quomodo id faciendo latere potuit? Etenim diutius in eo erat immorãdum, & deprehendi potuisset. Cur linteamina posita erant,& sudarium seperatim inuolutum? vt intelligeres non perturbatè, & festinanter fecisse:ex hoc resurrectionem crediderunt:ideo postmodum apparuit eis Christus, quia ab aspectu in fide confirmatis. Considera hoc in loco Euangelistæ humilitatem, quomodo diligentem perscrutationem Petro attribuit:præcedẽs enim,visis linteaminibus positis, nihil am- *Ex homi.8 in Ioan.*

plius perquirit, sed discedit. Ille autem foruore quodam ingressus, omnia quæsiuit diligenter, & amplius vidit: & tunc consolatus est videndo linteamina posita, & sudarium separatim reuolutũ, quod bene diligẽtem arguebat. Tu autem, quum audieris nudum dominũ resurrexisse, cessa, quæso ab insana funeris impensa. Quid sibi hoc superfluum vult, & inutile dispendium, quod ipsis, qui faciunt, plurimùm affert detrimẽti, mortuis nullam vtilitatem, vel damnum potius? Sumptuosa namque sepultura nonnunquam causa est, vt fures cadauer effodiant, & nudum, & insepultum proijciant: sed ô inanem gloriam: quãtam etiam in luctu vim, quantam amentiam ostendit? Multi igitur ne id accidat, tenuia scindunt linteamina, & multis implent aromatibus, vt duplici ratione inutilia furibus reddãtur, ita terræ mandãt. Nónne hæc insanientium, nónne furentium sunt, ambitionem præ se ferre, & rursus tollere? Sanè, inquit, vt nulla furandi sit occasio, hæc omnia molimur. Quid ergo, si nemo furabitur? Nónne tineæ & vermes consument? Et si non hi, nónne tempus, & putredo? Sed esto neque fures, neque vermes, neque tempus, neque aliud quippiam timendum, sed corpus ad resurrectionem vsque intactum permansurum, & ea omnia noua præseruari: quid inde mortuis emolumenti, quum nudum corpus resurgit? Hæc enim hic remanent, nihil illi exanimi conferunt. Sed cur, inquies, id in Christo seruatum est? Meritò sanè. Noli hæc humanis rebus comparare, nam & vnguentum effudit meretrix, & sanctos pedes vnxit. Quod si de hoc dicendum est. Hæc primùm à non intelligentibus resurrectionis rationem facta sunt: ideo inquit; Sicut mos erat Iudæis. Neque enim ex *Sup.19.* duodecim hæc fecerant, sed qui nõ multo Iesum honore prosecuti sunt. Duodecim autem non sic, sed morti, cẽdibus, & periculis pro eo se exposuerunt, qui honor longè maior. Præterea, vt dixi, de hominibus nobis nunc sermo est: illa autem domino exhibita sunt: & vt intelligas nulli curæ hęc Christo esse: inquit enim; Esurientem me vidistis, & dedistis mihi manducare, Sitientem, & dedistis mihi bibere: Nudum, & induistis me: non autem mortuum, & sepelistis, Quod ego non, vt sepulturam tollam, dico, absit: sed luxuriam, & superfluam ambitionem. Affectus, inquit, & dolor, & mortùi, misericordia hæc suadet: non est misericordia, sed inanis gloria: nam, si vis mortui misereri, aliam tibi viam ornandi funeris ostendam, & docebo his mortuũ vestibus ornare, quæ simul cum eo resurgent, & conspicuum reddent: hæ vestes nec tineis corroduntur, neque tempore consumuntur, neq; diripiuntur à furibus. Quę- *Vides defunctos eleemosynis viuorũ iuuari.* nam hæ sunt? Eleemosyna vestis est, quæ resurget. Eleemosyna tanquam signaculum cum eo. His vestibus fulgebũt, qui tunc audient: Esurientem me vidistis, & dedistis mihi manducare: hæ insignes faciunt, hæ conspicuos, hæ securos. Præsentia enim nihil aliud sunt quàm tinearum, & vermium esca: non tamen sepulturam prohibeo, sed modus seruetur, vt tegatur corpus, non nudũ mandetur terræ. Nam, si viuentibus præcipitur, ne quid habeant præter vestimentum, longè magis mortuis. Neque enim ita mortuus veste indiget, vt viuus: dum enim viuimus, & frigoris gratia, & caloris, & pudoris, & vestibus egemus: mortuis nulla horum impendet necessitas, ne nudum iaceat corpus, operiendum est. In primis autem terram optimum habemus operimentum, & ipsi corporum naturæ decentius: Quòd si vbi tot necessitates vrgent, nihil superfluum est inquirendum, multò minus vbi illæ cessant. Sed qui viderint, ridebunt inquies. Quid tum? Quamuis rideatis, minimè curandum est stulti iudicium, sed potius multi te admirabuntur, & doctrinam nostram prosequentur. Non enim hæc digna risu sunt, sed illa, quæ nunc facimus, quum lugemus, quum plangimus, quum simul nos cum mortuo defodimus, hæc & risu, & supplicio digna: in his autem & modo sumptibus adhibendo, sapientia vti perquàm laudabile est, & omnes nobis plaudent, & Christi virtutem admirabuntur, & dicẽt, Papè quanta est crucifixi potentia? Persuasit morientibus, & iis, qui corrumpuntur, non esse mortem. Non enim vt in pereuntes afficiuntur, sed vt in meliorem locum migrantes. Persuasit corpus hoc mortale, & terrenum, vestẽ induere, serico, & auro distinctam longè pretiosiorem, hoc est, immortalitatem: quamobrem non multùm de sepultura curant, sed sepulturam optimam putãt, vitam optimam. Hæc si ita nos philosophari viderint, dicent. Sin plangentes, effœminatos, circunstantes plorantibus mulieribus ridebunt, & maiorem in modum reprehendent, & impensam, amentiam appellabunt: etenim hæc accusari audimus, & meritò sanè. Quam enim habebimus excusationẽ, cùm corpus tabe, & vermibus mox consumendum ornamus, Christum esurientem, nudũ, errantem, contemnimus? Cessemus, quæso, ab insana diligentia, sed eam morientium curam habeamus, quæ & nobis, & illis cõferat ad gloriã Dei. Largas pro his eleemosynas faciamus, mitta- *Memoria sanctorum defunctorũ prodest viuentibus.* mus eis pulcherrima viatica. Nam, si memoria clarorum virorũ, qui mortui sunt, prodest viuentibus: Protegam, inquit, hanc ciuitatem propter me, & propter Dauid seruum meum: longè magis eleemosyna id faciet. Hæc mortuos suscitauit, quando circunsteterunt viduæ, ostendentes, quæ fecerat ipsis Dorcas. Quum ergo moriendum sit, quisque funus sibi paret, persuadeatque vt indigentibus aliquid relinquat. Nam, si reges hæredes scribentes, familiaribus partem relinquunt *Act. 9.* in puerorem cautionem: quum Christum cohæredem filiis tuis dimittis, intellige quantam tibi, & illis concilias beneuolentiam. Hæc sunt funera pulcherrima, hæc & remanentibus, & obeuntibus proficiunt. Si ita sepeliemur, in resurrectione clari apparebimus: quòd, si curato corpore, animam neglexerimus, multa grauia perpetiemur, & multùm ridebimur. Non enim parua est ignominia, nudum, & inopem virtutum hinc migrare: neque corpus insepultum proiectum adeò ignominiosum videtur, vt anima tunc carens virtutibus: hanc vestiamus, vestibus semper duraturis. Quòd si in hac vita negleximus, saltem in morte nobis cõsulamus, & ex rebus nostris nobis opem ferre per eleemosynam curemus: sic inuicem mutuo auxilio, futurorum fiduciam habere poterimus: gratiâ, & benignitate Domini nostri Iesu Christi, cum quo patri gloria, simul & spiritui sancto, in secula seculorum, Amen.

* * *

S. AVGV

S. AVGVST. EPISCOPI *Hippon. in superius Euang. Homilia.*

Ex tract. 120. in Ioan. VNa autem sabbati Maria Magdalenæ venit mane cum adhuc tenebræ essent ad monumentum, & vidit lapidem sublatum à monumento. Vna sabbati est, quem iam diem dominicum propter domini resurrectionem mos Christianus appellat, quem *Matth.28.* Matthæus solus in Euangelistis primam sabbati nominauit. *Cucurrit ergo & venit ad Simonem Petrum, & ad alium discipulum quem diligebat Iesus, & dicit eis: Tulerunt dominum de monumento, & nescio vbi posuerunt eum.* Nonnulli codices etiam Græci habent, *tulerũt dominum meum*, quod videri dictum potest propensiore charitatis vel famulatus affectu, sed hoc in pluribus codicibus quos in promptu habuimus, non inuenimus. *Exijt ergo Petrus & ille alius discipulus & venerunt ad monumentum. Currebant autem duo simul, & ille alius discipulus præcurrit citius Petro, & venit primus ad monumentum.* Aduertenda hic & commendanda est recapitulatio, quomodo reditum est ad id, quod fuerat prætermissum, & tanquam si hoc sequeretur adiunctum est, Cum enim iam dixisset, *venerunt ad monumentum*, regressus est vt narraret quomodo venerunt, atque ait, *Currebant autem duo simul, &c.* Vbi ostendit quod præcurrens ad monumentum prior venerit alius ille discipulus, quem seipsum significat, sed tanquam de alio, more sanctæ scripturæ cuncta narrat. *Et cum se inclinasset*, inquit, *vidit posita linteamina, non tamen introiuit. Venit ergo Simon Petrus sequens eum, & introiuit in monumentum, & vidit linteamina posita, & sudarium, quod fuerat super caput eius, non cum linteaminibus positum, sed separatim inuolutum in vnum locum.* Putamus ne nihil ista significant? Nequaquam hoc putauerim: sed ad alia festinamus, in quibus immorari quæstionis vel obscuritatis alicuius necessitate compellimur: nam ista quæ per seipsa manifesta sunt, quid singula etiam significent, quærere sanctæ quidem delitiæ sunt, sed ociosorum, quod non sumus nos. *Tunc ergo introiuit & ille discipulus qui venerat primus ad monumentum.* Prior venit, & posterior intrauit. Neque hoc vtique vacat, sed mihi ad ista non vacat. *Et vidit*, inquit, *& credidit.* Hic nonnulli parum attendentes, putant hoc Ioannem credidisse, quòd Iesus resurrexerit, sed quod sequitur, hoc non indicat. Quid sibi enim vult quòd statim adiunxit. *Nondum enim sciebant scripturam, quia oportebat eum à mortuis resurgere.* Non ergo eũ credidit resurrexisse, quem nesciebat oportere resurgere. Quid ergo vidit, quid credidit? Vidit scilicet inane monumentum, & credidit quod dixerat mulier eum de monumento esse sublatum. *Nondum enim sciebant scripturam, quia oporteret eum à mortuis resurgere*: & ideo quando id ab ipso domino audiebant, quamuis apertissime diceretur consuetudine audiendi ab illo parabolas, non intelligebant, & aliquid aliud eum significare credebant. Sed ea quæ sequuntur, in sermonem alium differamus.

S. CYRILLI EPISCOPI *Alexand. superioris Euang. expositio.*

VNa autem sabbati, *&c.* Non remansisset domi, nec à monumento abfuisset diligentissima illa mulier, nisi lege sabbati detenta fuisset. Quo die iam exacto, & altero die appropinquante, curriculo venit ad monumentum. Cúmque lapidem, quo tegebatur, reuolutum inspiceret, suspicatur corpus domini translatum fuisse, Iudæósque id ex inuidia feciſſe. Cuius rei atrocitate perculsa, ad charissimos domini discipulos cursu tetendit, nec propter crucem, & passionem domini fidem amisit: sed etiam mortuum (vt solebat) dominum appellat: tales in ea pietas egit radices. Petrus autem, & Ioannes, qui hoc nobis euange- *Deuter.19.* lium conscripsit (alium enim discipulum seipsum appellat) maximo cursu velocissime ad monumentum deueniunt, & oculis miraculum cernũt, sufficientes numero testes secũdum legem. Nam, etsi Christum non viderint: à collectione tamen linteaminum, & inuolutione sudarij separatim positi, surrexisse ipsum intellexerunt. Crediderunt igitur etiam ipsa mortis vincula iam ab eo esse disrupta, quod scriptura olim prędixit. Veris itaque prædictionibus euentus rerum conuenire videntes, summopere firmantur in fide. Aduertendum autem est, quia cum hic euangelista resurrectionis tempus significaret; *vna*, inquit, *sabbati mane, cum adhuc tenebræ essent.* Matthæus au- *Matth.28.* tem, vespere sabbati, quæ lucescit in prima sabbati, scriptum reliquit, nec vlla inter eos est discrepantia. Idem enim tempus profundo vespere, & mane profundo significatur: cum vtroque dicendi modo ad mediã noctem peruenitur. Nam alter ab exitu, alter ab initio noctis incipiens, ad profundam noctem perrexit: & sic alter ab altera extremitate noctis profectus, ad profundam, & mediam noctem deuenit.

B. GREGORII PAPAE *in idem Euang. Homil.*

FRactus longa molestia stomachus, diu me cha- *Est hom.20 in Euang.* ritati vestræ de lectionis Euangelicæ expositione loqui prohibuit. Vox nanque ipsa à clamoris virtute succumbit, & quia à multis audiri non valeo, loqui (fateor) inter multos erubesco. Sed hanc in me verecundiam & ipse reprehẽdo. Quid enim? Nunquid si multis prodesse nequeo, nec paucis curabo? Et si ex messe portare manipulos multos non possum, nunquidnã debeo ad aream vacuus redire? Quamuis enim quantos debeo, ferre non valeo, certè vel paucos, certè vel duos, certè vel vnum feram. Habet nanque ipsa infirmitatis intentio mercedis suæ certitudinem: quia supernus arbiter noster etsi pondus considerat in retributione, tamen vires pensat in pondere. Lectio sancti Euangelij, quam modò, fratres, audistis, valdè in superficie historica est aperta, sed eius nobis sunt mysteria sub breuitate requirenda. *Maria Magdalenæ cùm adhuc tenebræ essent, venit ad monumentum.* Iuxta historiam notatur hora, iuxta intellectum verò mysticum, requirentis signatur intelligentia. Maria enim authorem omniũ, quem

carne viderat mortuum, quærebat in monumento, & quia hunc minimè inuenit, furatum credidit. Adhuc ergo erant tenebræ, cùm venit ad monumentum. Cucurrit citiùs, discipulis nunciauit: sed illi præ cæteris cucurrerunt, qui præ cæteris amauerunt, videlicet Petrus, & Ioannes. Currebant autem duo simul, sed Ioannes præcucurrit citiùs Petro: venit prior ad monumentū & ingredi non præsumpsit. Venit ergo posterior Petrus, & intrauit. Quid, fratres, quid cursus iste significat? Nunquidnam hæc tam subtilis Euangelistæ descriptio à mysteriis vacare credenda est? Minimè. Neque enim se Ioannes & præisse, & non intrasse diceret, si in ipsa sui trepidatione mysterium defuisse credidisset. Quid ergo per Ioannem, nisi Synagoga: quid per Petrum, nisi Ecclesia designatur? Nec mirum esse videatur, quòd per iuniorem Synagoga, per seniorem verò Ecclesia significari perhibetur: quia etsi ad Dei cultum prior est Synagoga quàm Ecclesia gentium, ad vsum tamen seculi prior est multitudo gentium, quàm Synagoga, Paulo attestante, qui ait; Quia non priùs, quòd spiritale est, sed quod animale. Per seniorem ergo Petrum significatur Ecclesia gentium, per iuniorem Ioannem Synagoga Iudæorum. Cucurrerunt ambo simul: quia
1.Cor.15. ab ortus sui tempore vsque ad occasum pari, & communi via, etsi non pari, & communi sensu, gentilitas cum synagoga cucurrit. Venit synagoga prior ad monumentum, sed minimè intrauit: quia legis quidem mandata percepit, prophetias de incarnatione, ac passione dominica audiuit, sed credere in mortuum noluit. Vidit enim Ioannes posita linteamina, non tamen introiuit: quia videlicet synagoga & scripturæ sacræ sacramenta cognouit, & tamen ad fidem dominicæ passionis credendo intrare distulit: quemdiu longéque prophetauit, præsentem vidit, & recipere renuit: hominem esse despexit, Deum carne mortalem factū credere noluit. Quid ergo est, nisi quia & citiùs cucurrit, & tamen ante monumentum vacua stetit? *Venit autem Simon Petrus sequens eum, & introiuit in monumentum:* quia secuta posterior Ecclesia gentium, mediatorem Dei, & hominum, hominem Iesum Christum, & cognouit carne mortuum, & viuētem credidit Deum. *Vidit linteamina posita, & sudarium, quod fuerat super caput eius, non cum linteaminibus positum, sed separatim inuolutum in vnum locum.* Quid esse credimus, fratres, quòd sudarium capitis Domini cum linteaminibus non inuenitur in monumento, nisi quia, Paulo attestante, caput Christi Deus; & diuinitatis
1.Cor.11. incomprehensibilia sacramenta ab infirmitatis nostræ cognitione disiuncta sunt, eiúsque potentia creaturæ transcendit naturam? Et notandum, quòd non solùm separatim, sed & inuolutum inueniri dicitur in vnum locum. Linteum quippe, quod inuoluitur, eius nec initium, nec finis adspicitur. Rectè ergo sudarium capitis inuolutum inuentum est, quia celsitudo diuinitatis nec cœpit esse, nec desinit: nec per initium nascitur, nec termino coangustatur. Benè autem additur, *In vnum locum:* quia in scissura mentium Deus nō est. Deus quippe in vnitate est: & illi habere eius gratiam merentur, qui se abinuicem per sectarum scanda-
Labor Dei. la non diuidunt. Sed quia solet per sudarium, laborantium sudor detergi, potest etiam sudarij nomine exprimi labor Dei: qui in se quidem quietus semper atque incommutabilis permanet, sed tamen laborare se denuntiat, cùm duras hominum prauitates portat. Vnde per prophetam dicit: Laboraui sustinens. Deus autem apparuit in carne, laborauit ex nostra infirmitate. Quem laborem passionis eius dum increduli viderunt, eum venerari noluerunt. Quem enim videbant carne mortalem, dedignati sunt credere immortalem esse diuinitate. Vnde etiam Hieremias ait: Reddes eis *Thren.3.* vicem, Domine, iuxta opera manuum suarum: dabis eis scutum cordis, laborem tuum. Ne enim prædicationis spicula eorum corda penetrarent, dum passionis eius laborem dedignati sunt, quasi eundem laborem illius pro scuto tenuerunt, vt eò ad se transire eius verba non permitterent, quò eum laborare vsque ad mortem viderent. Quid autē nos, nisi capitis nostri, id est, Domini membra sumus? Per linteamina itaque corporis, laborum ligamenta signantur, quæ nunc electos omnes, id est, eius membra constringunt. Sudarium ergo, quod super caput eius fuerat, seorsum inuenitur: quia ipsa redemptoris nostri passio, longè à nostra passione disiuncta est: quoniam ipse sine culpa pertulit, quod nos cum culpa toleramus. Ipse spontè morti succumbere voluit, ad quam nos venimus inuiti. Sequitur: *Tunc ergo introiuit & ille discipulus, qui venerat prior ad monumentum.* Postquàm intrauit Petrus, ingressus est & Ioannes. Posterior intrauit, qui prior venerat. Notum est, fratres, quòd in fine mundi ad redemptoris fidem etiam Iudæa colligetur, Paulo attestante, qui ait; Donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis *Rom.11.* Israēl saluus fieret. *Et vidit, & credidit.* Quid, fratres, quid æstimandus est credidisse? Nūquid quia Dominus surrexerat, quem quærebat? Non vtique quia adhuc tenebræ erant ad monumentum: & subiuncta quoque verba contradicunt, cùm dicitur: *Nondum enim sciebant scripturas: quia oporteret eum à mortuis resurgere.* Quid ergo vidit, & quid credidit? Vidit linteamina posita, & credidit, quod mulier dixerat, de monumento Dominum fuisse sublatum. Qua in re diuinæ dispēsationis magnitudo pensanda est, quod discipulorum corda & accenduntur, vt quærant, & differuntur ne inueniant: quatenus infirmitas animi ipso suo mœrore cruciata, purgatior ad inueniēdum fiat: & tantò validiùs teneat cum inuenerit, quantò tardiùs inuenit quod quærebat. Hæc sub breuitate, fratres charissimi, de Euangelica lectione transcurrimus: nunc restat, vt de ipsa tantæ solennitatis nobilitate aliquid loquamur. Hanc enim rectè nobilitatem solennitatis dicam, quia solennitates cæteras antecedit. Sicut enim in sacro eloquio sancta sanctorum, vel Cantica canticorum pro sui magnitudine dicuntur; ita hæc festiuitas rectè dici potest solennitas solennitatum. Ex hac quippe solēnitate exemplum nobis resurrectionis datum est, spes cælestis patriæ aperta, & facta superni regni iam præsumptibilis gloria. Per hanc electi, qui quamuis in tranquillitatis sinu, tamen apud inferni claustra tenebātur, ad paradisi amœna reducti sunt. Quod ante passionem dixit, in re-
surrectione sua Dominus impleuit: Si exaltatus *Ioan.12.* fuero à terra, omnia traham ad me. Omnia etenim traxit, qui de electis suis apud inferos nullū reliquit. Omnia abstulit, vtique electa. Neque etenim infideles quosque, & pro suis criminibus æternis suppliciis deditos, ad veniam Dominus resurgen

resurgendo reparauit: sed illos ex inferni claustris
Christus ad cælum introduxit, quos fide & actibus suos recognouit. rapuit, quos suos in fide, & actibus recognouit. Vnde rectè etiam per Osee dicit: Ero mors tua, ô mors, ero morsus tuus, inferne. Id nanque quod occidimus, agimus vt penitùs nō sit. Ex eo autem, quod mordemus, patrem abstrahimus, patrem relinquimus. Quia ergo in electis suis funditùs occidit mortem, mors mortis extitit: quia verò ex inferno partem abstulit, & partem reliquit, non occidit funditùs, sed momordit infernum. Ait ergo: Ero mors tua, ô mors. Ac si apertè dicat: Quia in electis meis te funditùs perimo, ero mors tua ô mors. Ero morsus tuus, inferne: quia sublatis eis te ex parte transfigo. Quæ est ista ergo solennitas, quæ inferni claustra destruxit, & ianuas nobis rē-
1.Cor.5. gni cœlestis aperuit? Inquiratur subtiliùs nomen eius: requiratur egregius prædicator, videamus quid de eius æstimatione annuntiet. Ait enim: Etenim pascha nostrum immolatus est Christus.
Exod.12. Si igitur pascha Christus, pensandum nobis est, quid de pascha lex loquitur, vt indagemus subtiliùs, an de Christo dicta videantur. Moyses quippe ait: Sument de sanguine agni, ac ponent super vtrunque postem, & in superliminaribus domorum, in quibus comedent illum. Et edent carnes nocte illa assas igni, & azymos panes cum lactucis agrestibus. Non comedetis ex eo crudum quid, nec coctum aqua, sed assum tātùm igni. Caput cum pedibus eius, & intestinis vorabitis: nec remanebit ex eo quicquam vsque mane: si quid residuum fuerit, igni comburetis. Vbi & additur: Sic autem comederis illum: Renes vestros accingetis, calceamenta habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus: & comedetis festinātes. Quæ videlicet cuncta magnam nobis ædificationem pariūt, si fuerint mystica interpretatione discussa. Quis nanque sit sanguis agni, non iam audiendo, sed bibendo didicistis. Qui sanguis super vtrunque postem ponitur, quando non solum ore corporis, sed etiam ore cordis hauritur. In vtroque etenim poste agni sanguis est positus quando sacramentum passionis illius, cum ore ad redemptionem sumitur, ad imitationem quoque intenta mente cogitatur. Nam qui sic redemptoris sui sanguinem accipit, vt imitari passionē illius nec-
dùm velit, in vno poste sanguinem posuit: qui etiā in superliminaribus domorū ponendus est. Quid enim spiritualiter domos, nisi mentes nostras accipimus, in quibus per cogitationem inhabitamus? Cuius domus superliminare est ipsa intentio, quæ præeminet actioni. Qui igitur intentionem cogitationis suæ ad imitationē passionis dominicæ dirigit, in superliminari domus agni sanguinem ponit. Vel certè domus nostræ ipsa sunt corpora, in quibus quousque viuimus, habitamus. Et in superliminari domus agni sanguinem ponimus, quia crucem passionis illius in fronte portamus. De quo adhuc agno subditur; Et edent carnes nocte illa assas igni. In nocte quippe agnū comedimus, quia in sacramento modò dominicum corpus accipimus, quando adhuc abinuicem nostras conscientias non videmus: quæ tamen carnes igni assandæ sunt, quia nimirum ignis dissoluit carnes, quas aqua coxerit: quas verò ignis sine aqua excoquit, roborat. Carnes itaque agni nostri ignis excoxit, quia eum ipsa vis passionis illius resurrectionem valentiorem reddidit, atque ad incorruptionem roborauit. Qui enim ex morte conualuit, videlicet carnes illius ab igne duruerunt. Vnde etiam per Psalmistam dicit, Exa-
Psal.21. ruit velut testa virtus mea. Quid nanque est testa ante ignem, nisi molle lutum? Sed ei ex igne additur, vt solidetur. Virtus ergo humanitatis eius velut testa exaruit: quia ab igne passionis ad virtutē incorruptionis creuit. Sed sola redemptoris nostri percepta sacramenta, ad veram solennitatem mentis non sufficiunt, nisi eis quoque & bo-
Bona operā necessaria ad salutem. na opera iungantur. Quid enim prodest corpus, & sanguinem illius ore percipere, & ei peruersis moribus contraire? Vnde benè adhuc ad comedendum subditur; Et azymos panes cum lactucis agrestibus. Panes quippe sine fermento comedit, qui recta opera sine corruptione vanę glorię exercet, qui mandata misericordiæ sine admixtione peccati exhibet, ne peruersè diripiat, quod quasi rectè dispensat. Hoc quoque peccati fermentum bonæ suæ actioni miscuerant, quibus prophetæ voce per increpationem Dominus dicebat; Ve-
nite ad Bethel, & impiè agite: Atque post pauca; *Amos 4.* Et sacrificate de fermentato laudem. De fermentato nāque laudem immolat, qui Deo sacrificium de rapina parat. Lactucæ verò agrestes valdè amaræ sunt. Carnes ergo agni cum lactucis agrestibus sunt edendæ, vt, cum corpus redemptoris accipimus, nos pro peccatis nostris in fletibus affligamus: quatenus ipsa amaritudo pœnitentiæ, ab-
Eucharistiā sumpturus lachrymis sepur get. stergat à mentis stomacho peruersæ humorem vitę. Vbi & subditur; Non comedetis ex eo crudum quid, nec coctum aqua. Ecce iam nos ipsa verba historiæ ab intellectu historico repellunt. Nunquid, fratres charissimi, Israeliticus ille populus in Ægypto constitutus, comedere agnum crudum consueuerat, vt ei lex dicat; Non comedetis ex eo crudum quid? Vbi & additur; Nec coctum aqua. Sed quid aqua, nisi humanam scientiam designat, iuxta hoc quod per Salomonē sub hęreticorū vo-
ce dicitur; Aquę furtiuę dulciores sunt? Quid cru- *Prou.9.* dæ agni carnes, nisi inconsiderata, ac sine reuerētia cogitationis relictam illius humanitatem significant? Omne enim, quod subtiliter cogitamus, quasi mente coquimus. Sed agni caro nec cruda edenda est, nec aqua cocta: quia redemptor noster nec purus homo æstimādus est, neque per humanam sapientiam, qualiter Deus incarnari potuit, cogitandus. Omnis enim, qui redemptorem nostrum purum hominem credit, quid iste aliud, quam agni carnes crudas comedit, quas videlicet coquere per diuinitatis eius intelligētiam noluit? Omnis verò, qui incarnationis eius mysteria iuxta humanā sapiētiam discutere conatur, carnes agni aqua vel coquere, id est, dispensationis eius mysterium, per dissolutam vult scientiam penetrare. Qui ergo paschalis gaudij solēnitatem celebrare desiderat, agnum nec aqua coquat, nec crudum comedat: vt neque per humanam sapientiam profunditatē incarnationis illius penetrare appetat, neque in eum tanquam in hominem purum credat: sed assas igni carnes comedat, vt dispensari omnia per sancti spiritus potentiam sciat. De quo adhuc rectè subiungitur; Caput cum pedibus & intestinis vorabitis: quia redēptor noster est α & ω. Deus videlicet ante secula, & homo in fine seculorū. Sicut iam prædiximus, fratres, Paulo
1.Cor.11. attestāte, didicimus, quia caput Christi Deus. Caput ergo agni vorare, est diuinitatem illius fide percipere. Pedes verò agni vorare, est vestigia hu-

manitatis eius amando & imitando perquirere. Quid verò sunt intestina, nisi verborum illius occulta, & mystica mãdata, quæ tunc voramus, cum verba vitæ cum auiditate sumimus? In quo deorationis verbo, quid aliud quàm pigritiæ nostræ torpor reprehenditur, qui eius verba, atque mysteria & per nosmetipsos non requirimus, & dicta ab aliis audimus inuiti? Nõ remanebit ex eo quicquam vsque mane: quia eius dicta sunt magna solicitudine discutienda: quatenùs priusquam dies resurrectionis appareat, in hac præsentis vitæ nocte omnia illius mandata intelligendo & operando penetrẽtur. Sed quia valdè est difficile, vt omne sacrum eloquium possit intelligi, & omne eius mysterium penetrari, rectè subiungitur; Si quid autem remãserit, igni comburetis. Quod ex agno remanet, igni comburimus, quando hoc, quod de mysterio incarnationis eius intelligere, & penetrare non possumus, potestati sancti spiritus humiliter reseruamus: vt non superbè quis audeat vel contemnere, vel denunciare, quod non intelligit. Sed hoc igni tradit, cùm spirituisancto reseruat. Quia igitur qualiter edendum sit pascha, cognouimus, nunc à qualibus edi debeat agnoscamus. Sequitur, Sic autẽ comedetis illum, Renes vestros accingetis. Quid in renibus, nisi delectatio carnis accipitur? Vnde & Psalmista postulat, dicens; Vre renes meos. Si enim voluptatem libidinis in renibus esse nesciret, eos vri minimè perissiet. Vnde quia potestas diaboli in humano genere maximè per luxuriã prævaluit, de illo voce dominica discitur, Potestas eius in lumbis eius. Qui ergo pascha comedit, habere renes accinctos debet, vt qui solennitatem resurrectionis, atque incarnationis agit, corruptioni iam per vitia nulla subiaceat, voluptates edomet, carnem à luxuria restringat. Neque enim cognouit, quæ sit solennitas incorruptionis, qui adhuc per incontinentiam corruptioni subiacet. Hæc quibusdam dura sunt, sed angusta porta est, quæ ducit ad vitam: & habemus iam multa exempla continentium. Vndè bene adhuc subditur; Calceamenta habebitis in pedibus. Quid etenim sunt pedes nostri, nisi opera? quid verò calceamẽta, nisi pelles mortuorũ animalium? Calceamenta autem pedes muniunt. Quæ verò sunt mortua animalia, ex quorum pellibus nostri muniũtur pedes, nisi antiqui patres, qui nos ad æternam patriam præcesserunt, quorum dũ exempla cõspicimus, nostri operis pedes munimus? Calceamenta ergo in pedibus habere, est mortuorũ vitam cõspicere, & nostra vestigia à peccati vulnere custodire, Tenentes baculos in manibus. Quid lex per baculos, nisi pastoralẽ custodiam designat? Et notandum, quòd priùs præcipimur renes accingere, postmodùm baculos tenere: quia illi debent curam pastoralem suscipere, qui iam in suo corpore sciunt fluxa luxuriæ domare, vt dum aliis fortia prædicant, ipsi desiderijs mollibus eneruiter non succumbant. Benè autem subditur: Et comedetis festinantes. Notate charissimi fratres, notate quod dicitur: Festinantes. Mandata Dei, mysteria redemptoris, cælestis patriæ gaudia cum festinatione cognoscite, & præcepta vitæ cum festinatione implere curate. Quia enim adhuc hodiè licèt benè agere scimus: vtrum cras liceat, ignoramus. Festinantes ergo pascha comedite, id est, ad solennitatem patriæ cœlestis anhelate. Nemo in huius vitæ itinere torpeat, ne in patria locum perdat. Nemo moras ad appetenda studia inneclat, sed cœpta perficiat, ne minimè liceat implere quod inchoat. Si ad amorem Dei pigri non sumus, adiuuat ipse quem amamus, Iesus Christus Dominus noster, qui viuit & regnat cum patre in vnitate spiritus sancti Deus, per omnia secula seculorum, Amen.

BEDAE VENERABILIS
presbyteri in superius Euang. expositio.

Ex comment. in Ioan.

VNa autem sabbati Maria Magdalenæ venit mane, &c. Vna sabbati est, quam iam diem dominicam propter domini resurrectionem mos Christianus appellat: quam Matthæus solus in euangelistis primam sabbati nominauit. *Tulerunt dominum de monumẽto: & nescimus vbi posuerunt eum.* Nonnulli codices etiam Græci habent; *Tulerunt dominum meum*, quod videri dictum potest propensiore charitatis, vel famulatus affectu. Sed hoc in pluribus codicibus, quos in promptu habuimus, non inuenimus. *Exiit ergo Petrus, & ille alius discipulus, & venerunt ad monumentũ, &c.* Aduertẽda hic & commendanda recapitulatio, quomodo reditum est ad id, quod fuerat prætermissum: & tamen quasi hoc sequeretur, adiunctum est. Cum enim iam dixisset, *venerunt ad monumentum*, regressus est vt narret quomodo venerint: atque ait; *Currebant autem duo simul, &c.* Vbi ostendit quod præcurrens ad monumentum prior venerit alius ille discipulus, quem seipsum significat, sed tanquam de alio cuncta narrat. *Et cum se inclinasset*, inquit, *vidit posita linteamina, &c.* Putamus ne nihil ista significant? Nequaquam id putauerim: sed ad alia festinamus, in quibus immorari quæstionis, vel obscuritatis alicuius necessitate cõpellimur. Nam ista quæ per seipsa manifesta sunt, quid singula etiam significent, quærere, sanctæ quidem deliciæ sunt, sed ociosorum, quod non sumus nos. *Tunc ergo introiit & ille discipulus, qui venerat primus ad monumentum.* Prior venit, posterior intrauit. Nec hoc vtique vacat: sed mihi ad ista non vacat. *Et vidit*, inquit, *& credidit.* Hic nonnulli parum attendentes putant hoc Ioãnem credidisse, quod Iesus resurrexerit. Sed quod sequitur, non hoc indicat. Quid sibi enim vult quòd statim adiunxit; *Nondum enim sciebant scripturam, quia oportebat eum à mortuis resurgere?* Non ergo eum credidit resurrexisse, quem nesciebat oportere resurgere. Quid ergo vidit? quid credidit? Vidit scilicet inane monumentum, & credit quod dixerat mulier, eum de monumento esse sublatum. Nondũ enim sciebant scripturam, quia oporteret eum à mortuis resurgere, & ideo quando id ab ipso domino audiebant, quamuis apertissime diceretur, consuetudine audiendi ab illo parabolas, non intelligebant, & aliquid aliud eum significare credebãt. Sublatum esse dominum de monumento discipulis eius Petro, & Ioanni nunciauerat Maria Magdalenæ: quò illi venientes inuenerunt sola linteamina quibus corpus fuerat inuolutum. Et quid aliud credere potuerunt, nisi quod illa dixerat, quod etiam ipsa credi-

HAYMONIS EPISCOPI
Halberst. superioris Euang. expositio.

VNa sabbati Maria Magdalenæ venit mane, cum adhuc tenebræ essent, ad monumentum, &c. Si quis huius mulieris præteritas actiones cum præsenti lectione conferat, quantum misericors Deus erga conuersos peccatores sit cognoscet. Hęc est enim
Luc.7. illa mulier, quæ (vt Lucas ait) cum esset in ciuitate peccatrix, vt cognouit quod Iesus accubuisset in domo Simonis leprosi, attulit alabastrum vnguenti & stans retro secus pedes domini lachrymis cœpit rigare pedes eius, & capillis suis tergebat, & osculabatur pedes eius, & vnguento vngebat. Hæc est de qua Marcus scribit: Surgens autem Iesus mane prima sabbati, apparuit primò Mariæ Magdalenæ, de qua eiecerat septem dæmonia. Sed quia iuxta saluatoris vocem dimissa sunt ei peccata multa, quia dilexit multũ, in ipso dilectionis feruore vsque ad passionem domini perseuerauit, nec à mortuo potuit separari, quem viuentem summo dilexerat amore. Denique (vt euangelistæ referunt) mox vt dum in monumẽto positum vidit, emit aromata, & mane prima sabbati ante lucem (vt præsens euangelij lectio narrat) ad sepulchrum Domini venit. Et cùm sexus fœmineus timidus esse soleat ad ambulandum in tenebris, nihil ista metuit, quæ toto corde Dominum dilexit. Erat enim in illa perfecta charitas quæ foras mittit timorẽ. Sed quæritur, quare Ioannes dicat Maria Magdalenę venit mane cum
Mar.16. adhuc tenebræ essent, ad monumentum, Marcus vero dicat eam venisse valde mane, orto iam sole? Ad quod simpliciter respondere possumus, quia potuit fieri vt primum sola ante lucem ad monumentum venerit propter amoris magnitudinem, & posteà orto sole cum duabus eiusdem nominis fœminis iterum ad monumẽtum redierit, Non enim semel in die, sed frequenter ad Domini monumentum sanctæ mulieres venisse putandæ sunt. Siue certe quod Ioannes dicit venisse eam cum adhuc tenebræ essent ad monumẽtum, & Marcus orto iam sole, vnus partes orientis, alter occidẽtis describit. Quotidie enim oculis cernimus, quia cum sol cõcauas terrarum partes relinquens primo crepusculo terris lucem reddere incipit, ita fit lux in oriente, vt tenebræ non desint in occidente. Et quod ait Ioannes, cùm adhuc tenebræ essent, partes occidentis attendit, quod vero Marcus dicit, orto iam sole, partes orientis considerauit. Spiritaliter vero tenebræ in corde mulieris erant, cùm ad Domini venit monumentum, quia resurrectionis eius ignara, viuẽtem inter mortuos requirebat. Tũc autem in eius mente sol ortus est, quando eum non solùm resurrexisse vidit, sed etiam credidit. *Et vidit lapidem sublatum à monumento.* Qualiter vel quando reuolutio
Matth.28. huius lapidis facta sit, Matthæus manifestius describit dicens: Angelus quippe domini descendit de cælo, & accedens reuoluit lapidem, & sedebat super eum. Vbi non putandum est, quod Dominum in resurrectione angelus viderit, sed ad hoc lapidem reuoluit, vt eius resurrectionem factam hominibus demonstraret. Sed mulier postquam lapidem à monumento sublatum vidit, quia Dominum nondum resurrexisse credebat furarum credidit, atque festina quod vidit discipulis nuntiauit. Hæc est veraciter quæ in Canticis canticorum voce ecclesiæ dicitur. In lectulo meo per noctem quæsiui, quem diligit anima mea, quæsiui illum & non inueni, surgam & circumibo ciuitatem, quærẽs quem diligit anima mea. Inuenerunt me vigiles, qui custodiunt ciuitatem. Num quem diligit anima mea vidistis? Et factũ est dũ pertransissem illos, inueni quem diligit ãnima mea, tenui illum nec dimittã donec introducã in domũ patris mei, & in cubiculum genitricis meæ. Vnde & subditur. *Cucurrit ergo & venit ad Simonẽ Petrũ, &c.* Quod cùm audissent, illi præ cæteris cucurrunt, qui præ cæteris amauerũt: Petrus scilicet & Ioannes, cuius est hoc euãgeliũ. Vnde & benè dicitur. *Exiit ergo Petrus & ille alius discipulus, &c.* Cursus autẽ iste discipulorũ à mysterio vacuus nõ est putandus. Non enim se Ioannes priorem venisse & non intrasse dixisset, si in ipsa sua trepidatione mysterium deesse sensisset. Per duos ergo discipulos spiritaliter duo ordines præfigurantur, populi Iudæorum scilicet & Gentium. Per Petrum autem seniorem, significatur gentilis populus, per iuniorem vero Ioannem synagoga Iudæorum. Prior ergo Ioannes cucurrit, sed in monumẽtum non intrauit, quia in cognitione Dei & notitia legis prior synagoga fuit, sed ad fidem intrare renuit. Venit autem Simon Petrus sequens eum, & intrauit quia gentilis populus post Domini incarnationem conuersus, tardius quidem venit, sed prius ad fidem intrauit, iuxta illud quod ait
Matth.20. in euangelio dominus: Erunt primi nouissimi, & nouissimi primi. *Et vidit linteamina posita, & sudarium quod fuerat super caput eius, &c.* Quid per linteamina, nisi bonæ actiones significantur? Linteum nanque quod cum labore texitur, sed cum decore induitur, bonorũ actiones significat, quæ cum studio pij laboris perficiuntur, sed cum decore animæ induuntur, de quibus ecclesiæ voce per prophetam dicitur: Viuo ego dicit dominus quia omnibus his velut ornamento vestieris: Per sudaria vero, cum quo sudor laborantium tergi solet, vnde & nomẽ accepit, labor dominicæ passionis exprimitur. Vnde & ipse per prophetam; Laboraui clamans raucæ factæ sunt fauces meæ. Aliter: Per sudarium quod super caput eius positum fuerat eius diuinitas intelligi potest. Caput nanque Christi (ait Apostolus) Deus est. Quod seperatim inuenitur, quia creator omnem creaturam excellit. Non ergo cum linteaminibus, sed seperatim in vnum locum sudarium capitis, Domini inuenitur, quia Domini passio longè à nostra passione dissimilis fuit. Quoniam quod nos cum peccato vix portamus ille sine peccato pertulit, & nos quidem pro nobis ipsis tribulationes patimur, ille autem pro nobis, & non pro se passus est: Benè autem inuolutum inueniri dicitur; Linteum enim quod inuoluitur, eius nec initium nec finis videtur. Et quia hic, qui passus est in humanitate, nec initium, nec finem haberet in diuinitate, rectè sudarium capitis eius inuolutum inuenitur. Rectè etiam in vno loco inueniri dicitur, quia in scissura mentium Dominus non est, sed in illorum cordibus habitat, qui puro corde vnitatem retinẽt. Vnus enim dominus, vnitatem diligit. Vnum ergo diuidi non potest, quia vbi diuisio est, Christus inhabitare nõ valet. Quoniam *Psal.112.* ipse est, qui facit in habitare vnanimes in domo,

Act. 5. Vnde & de primitiua ecclesia dicitur, Multitudinis credentium erat cor vnum & reliqua. *Tunc ergo introiuit ille discipulus, qui venerat primus ad monumentum.* Postquam intrauit Petrus, intrauit & Ioannes, qui priùs venerat, quia sicut Apostolus ait: Cum plenitudo gentium introierit, tunc omnis Israel saluus fiet. Et non priùs quod spiritale est, sed quod animale, deinde quod spirituale. *Et vidit & credidit.* Quid putandum est vidisse vel credidisse? Nũquid quod dominus resurrexerit à mortuis? Non, sed vidit linteamina posita, & credidit (sicut mulier dixerat) Dominum furatum de monumento. Nam si eius resurrectionem ignorare, quia scripturas nondum intelligebant, scilicet, quia eo reuelante, à quo procedit omnis sapientia, ea spiritaliter nondum intelligere didicerant, nondum enim audierant, Quia sic scriptum est in lege & psalmis & prophetis de me, &c. vsque in remissionem peccatorum. Sin autem Apostoli ideo non credebant resurrexisse Dominum quia non sciebant scripturas, cesset eorum clementia, qui præclara discernere nolunt, & alios discere volentes reprehendunt, solúmque in aliis inuident, quod aut agere non possunt, aut nolunt.

Luc. 24.

AVTHORIS INCERTI
sub nomine Eusebij episcopi Emisseni superioris euang. expositio.

QVantum ad literam, magnus amor compellebat hanc mulierem, vt ante lucem ad monumentum dominum quæreret. Quantum autem ad spiritualem intelligentiam, adhuc tenebris inuoluta erat, quia nondum interius illuminata Christi resurrectionem credebat. Vnde etiam illi à domino dicitur, Noli me tãgere: nondum enim ascendi ad patrem meum. Sed quid mirum, si resurrectionem mulier ignorabat, cùm hic idem dilectus domini discipulus de seipso dicat, quòd nondum sciebat scripturas, quia oportet eum à mortuis resurgere? *Cucurrit ergo, & venit ad Simonem Petrum, & ad alium discipulum, quem amabat Iesus: & dicit eis, Tulerunt dominum de monumento, & nescimus vbi posuerunt eum.* Quia enim in monumento dominus nõ erat, non resuscitatum, sed sublatum eum esse credebat. Et hoc ideo, quia adhuc ei tenebræ erant, & nondum mentis oculos apertos habebat. Dolebat tamen de corpore Iesu, quod iam vbi quæreret, nesciebat. *Exijt ergo Petrus, & ille alius discipulus, & venerunt ad monumentum.* Sed quomodo venerunt? Currendo vtique. Et hoc est quod ait, *Currebant autem duo simul: & ille alius discipulus præcucurrit citius Petro, & venit primus ad monumentum, &c.* Duo isti discipuli, duos populos significãt, ad Christum currentes, & ad fidem venientes, Iudæos scilicet & Gentiles. Ex his enim tota consistit ecclesia. Et Ioannes quidem significat Iudæos, Petrus verò Gentiles designat: quoniam Iudaicus populus minor, & iunior est, Gentilis verò maior, & antiquior, sicut Petrus est maior & antiquior Ioanne. Sed Ioannes præcucurrit citius Petro, quia Iudaicus populus prius quàm Gentilis ad fidei cognitionem venire cœpit. Et venit ad monumentum, sed non statim introiuit, quia Christi resurrectionem audiens, non credidit. Si enim statim introisset, & linteamina tetigisset, cùm ibi Christum non esse sensisset, resurrexisse credidisset. Sed quid per linteamina Christi, per indumenta verbi Dei, nisi literam intelligimus, quia verbum, indutum non apparet. Verbum vtique, quod in principio erat verbum, & verbũ erat apud Deum, & Deus erat verbum: quod quidem nisi literæ velamine expoliatum fuerit, neque videtur, neque cognoscitur. *Venit Ioannes ad monumentum, inclinauit se, vidit linteamina, sed non tetigit:* quia & Iudæi vsque hodie se ad legendum inclinant, sed non intelligunt. Tangere enim intelligere est. Nunc autem videamus, quid Petrus quæque fecerit, qui post Ioannem ad monumentum venit. *Venit*, inquit, *Simon Petrus, sequens eum.* Et quid fecit? Et introiuit in monumentum. Sed non introisset, nisi cognouisset. Introiuit ergo, & vidit, diligentérque inspexit sola linteamina ibi esse posita: & illum resurrexisse cognouit, qui in illis linteaminibus prius inuolutus latebat. Sic & nos cùm ad librum accedimus, id est, ad monumentum Christi, in qua eius mortis & resurrectionis recordamur, & admonemur: dum intelligendo intramus, literæ velamina reuoluimus, mox Christum dominum resurrexisse cognoscimus. Cùm enim legimus, Ego dormiui, & somnum cepi, & resurrexi, quoniam dominus suscepit me, (Si tamen hoc monumentum cum Petro intramus: intramus autem, si intelligimus & literæ velamina reuoluimus) Christum dominum resurrexisse cognoscimus. Hoc autem Iudæi non cognoscunt, quia etsi monumentum & linteamina, id est, librum, & literas videant, illuc tamen intelligendo non intrant. Vsitata locutione: vt in illam sententiam nos non posse intrare dicamus, quam intelligere non valemus. Videamus etiam quid sudarium illud significet, quod super eius caput positum fuerat. Si enim (vt Apostolus ait) caput Christi, Deus est, quid sudarium, quo tegitur caput, nisi illam scripturam designat, quæ loquitur de diuinitate. Vis videre sudarium, quo tegitur caput Christi? lege huius euangelij caput, In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbũ. Vnde & bene de hoc sudario dicitur, quia non cum cæteris linteaminibus positum, sed separatim in vno loco inuolutum erat: quoniam magna distantia est inter eas scripturas, quæ de Christi diuinitate, & eas, quæ de eius humanitate loquuntur. Hinc est quòd de quibusdam separatis sacrificiis nemo comedit, nisi Aaron cum filiis masculis. *Tunc ergo introiuit & ille discipulus, qui venerat primùm ad monumentũ, & vidit, & credidit.* Hoc est enim quod Apostolus ait, Cùm plenitudo gentium introierit, tunc Israel saluus fiet. Prius igitur necesse est, vt Petrus introeat cum tota gentium plenitudine, quæ per eũ significatur; & sic postèà intrabit Ioannes cum Iudæorum populo, qui per eum designatur. Quod autem ait, & vidit, & credidit, nõ planè de resurrectione, sed de his quæ mulier dixerat, dominũ videlicet de monumento fuisse sublatum, intelligi debet. Vnde & subditur: *Nondum enim sciebat scripturam, quia oportet eum à mortuis resurgere.* Ideo enim scripturam nondum sciebat, quia adhuc linteamina à longè videbat. Diximus enim scripturã p linteamina significari,

THEO

THEOPHILACTI EPI-
scopi Bulgarien. superioris Euang. expositio.

VNa vero sabbathorũ Maria Magdalene, &c. Vnam sabbathorum nominat, quam nos dominicam vocamus. Nam sabbatha, dies hebdomadæ nominant, vnam autem dierum sabbathi primam. Etenim reuera dies omnes vna sunt: sæpe autem cum accipitur vna, & componitur, multas facit. Vna itaque est prima: bis autem si accipiatur, fit secunda; &, si tertiò, tertia; & deinceps. Futuri autem seculi typus est dies iste, quòd seculum vnus dies est, nunquam morte dissectus & dimidiatus. Deus enim sol est eius, qui nunquam occidit. Igitur, quemadmodum in hoc resurrexit dominus, corruptibile suum corpus incorruptibile recipiens: ita & nos in futuro seculo incorruptionem recipiemus. Venit igitur, in hac vna, hoc est, prima sabbathorum, hoc est, dierum sabbathi, & hebdomadæ, Maria Magdalene. Nam sabbathum quidem præterierat, & non vltra à lege prohibebatur: & abit à loco, volens consolationem quandam inuenire, & quum vidisset lapidem sublatum, magna festinatione venit ad Petrũ & Ioannem. Nam Dominus quidem resurrexerat, lapide suprapositio, & obsignato sepulchro. Quia autem & testes quosdam resurrectionis esse oportebat, & in sepulchrum ingredi, tollitur lapis ab Angelo. Maria autẽ nihil adhuc de resurrectione sciens, furtum, & ablationem vocat, quod contigerat de eo. Et discipuli assistunt monumento, & vident lintea sola posita, id quod verè signum erat resurrectionis. Neque enim, si transtulissent quidam, corpus nudassent illud: neque, si furati essent, curam habuissent deponendi, sudarij euoluendi, & ponendi seorsim in vnum locum; sed simpliciter, sicut potuissent, accepissent corpus. Propter hoc etiam Euangelista prius dixit, quod cum multo vnguento sepultum fuerit, quod non minus bitumine lintea corpori adhærere facit: vt, quum audierimus, quòd sudaria sua illic fuerint posita, ne credamus dicentibus, quòd furtim sit ablatus: neque enim ita insipiens fuisset fur, quòd in rem superuacuam tantam insumpsisset curam, & tempus, & non fuisset visus in hoc esse occupatus, & furti reus futurus. Igitur qua hora quidem fuerit resurrectio, nullus scit, sicut & tempus secundi aduentus incertum. Quamuis autem Matthæus
Matth. 28. dicat profundo vespere factum esse terræmotum, Ioannes autem mane, quum essent adhuc tenebræ Mariam venisse, & vidisse remotum lapidem, non est diuersitas. Nam primùm quidem hoc dicimus, quod apud Matthæum quidem mulieres venerunt vespere sabbathorum: apud Ioannem autem mulieres non memorantur. Superfluum enim fuisset, quum Matthæus hoc prius dixisset, vt Ioannes eadem diceret. Sed Maria Magdalene venit mane. Multi enim fuerunt aduentus ad sepulchrum; venit enim interdum cum aliis mulieribus, interdum autem sola. Vnde Euangelistæ varias visitationes posuerunt, aliúsque aliam dicentes videntur dissonare. Nam primùm quidem dicimus, quod aliam visitationem dicat Matthæus mulierum, & aliam Ioannes Mariæ Magdalenes. Deinde, profundo vespere, & mane, quum adhuc essent tenebræ, id quod alius dicit profundo diluculo, in idem tendunt: quia omnia illa tempora fuerunt medium nõctis. Si autem rogas, quomodo, assidentibus custodibus, Ioannes, & Petrus accesserint ad sepulchrum, & mulieres. Vt simpliciter dicam, mox vt resurrexisset Dominus, & adstitisset angelus sepulchro cum terræ motu, custodes iuerunt, vt nunciarent Phariſæis, & ita sepulchro à custodum præsidio relicto, liberratem accedendi habuerunt discipuli. *Et quum se inclinasset, vidit posita linteamina, &c.* Vide hic quàm alienus à fastu sit Euangelista quomodo testetur diligentiam Petri in scrutando. Nam, quum ipse præuenisset, & vidisset iacentia lintea, non vltra curiosè quærit, sed expectat illum: Petrus autem feruentissimus, introgressus omnia diligenter exploravit: tunc hic post illum ingressus vidit sepulchralia separatim posita, ac credidit: non quod surrexisset Dominus, sed quod furto ablatus esset. Credidit enim Mariæ dicenti; Sustulerunt Dominum, Quare autem credidit Mariæ, & non cogitauit, quòd surrexisset? Nondum enim sciuerunt scripturam, quod oportebat eum à mortuis resurgere; & propterea crediderunt Mariæ, suspicantúrque furtum, & ablationem.

EVTHYMII ZIGABONI
superioris Euang. expositio.

MAria Magdalene venit summo mane, &c. Hoc etiam loco, quæ circa alias mulieres acta sunt, prætermisit, tanquam ab aliis dicta: quæ verò Mariæ Magdalenæ acciderunt: vt pote ab aliis silentio prætérita, exponuntur. Petro autem, & Ioanni loquitur Magdalene: illi quidem tanquam omnium summo, huic vero tanquam dilecto, & qui amplius quàm cæteri diligebant Iesum: soli enim inter omnes sequuti fuerant eum, quum ligatus abducebatur ad Annam, & Caipham. *Exiuit ergo Petrus & alius discipulus, &c.* Nulli aliorum quicquam dicentes: insuper & Iudæos, ac custodes præ feruore contemnentes. *Currebant autem duo simul.* Simili feruore & se, & cætera despicientes. *Et ille alius discipulus præcucurrit citius Petro, &c.* Tanquam robustior vigore corporis. *Quumque se inclinasset, vidit linteamina posita.* Funeralia, puta sindonem. *Non tamen introiuit.* Tremore detentus, aut his iam contentus. *Venit ergo Simon Petrus sequens eum, &c.* Nullo iam metu oppressus, quo prioris culpam timiditatis abstergeret, aut diligentius scrutari volens. Inuicem itaque se ambo vicerunt: Ioannes quidem præcurrendo: Petrus verò in monumentum introeundo. *Viditque linteamina posita, ac sudarium, &c.* Quorum vtrunque signum etiam erat infallibile resurrectionis: Neque enim si quis cum transposuisset, certè denudasset: neque si furatus esset, curam habuisset, vt & sudarium inuolueret, ponerétque in vnum locum, siue alterum à linteaminibus separatum: sed ita vt situm erat corpus, aut transposuisset, aut furatus fuisset, veritus superfluum tempus in negocio consumere: ne quo modo in furto deprehenderétur, extremúmque lueret supplicium. Præterea etiam quum myrrha, cum qua sepultus erat, maximè esset ei adglutinata, & sindonem tenacissimè ei adhærere faceret, sic vt iam

RRrrr & SSsss coalita,

coalita, nullo modo posset auelli: propterea hæc seorsim à se inuicem posita erant, & sudarium inuolutum erat, vt discerneremus, quòd cum authoritate, omnique securitate surrexerat. Sudarium autem erat parua quædam fasciola, quali etiam facies Lazari, qui fuerat mortuus, erat obuincta. *Tunc itaque ingressus est & alter discipulus, &c.* Vocatus à Petro. *Et vidit, & credidit.* Quum resurrectionis signa vidisset indubitata. *Nondum enim nouerant scripturam, &c.* Causam reddit, cur prius non crediderint mulieribus, quæ eis resurrectionem annunciauerant, sed visa sunt coram ipsis tanquam deliramentum verba earum: sed neque duobus ex eis, qui abierant rus: & dicit, quòd nondum intelligebant scripturam, de eius resurrectione docentem: hæc autem multiplex est, in diuersis Psalmis Dauidicis, sermonibúsque Propheticis sparsa.

Suprà.11. *Luc.24.* *Marc.16.*

FINIS SECVNDI TOMI.

INDEX

INDEX VBERRIMVS,

IN QVO SENTENTIAE, EXEMPLA, HISTORIAE, RATIONESQVE, QVAE

HOC SECVNDO TOMO POSSVNT *reperiri, summatim, & facili methodo aperiuntur.*

Prior numerus paginam, posterior verò columnam indicat.

ABSENTIA *Christi operata est miracula.* pag.66.c l.2
Absolutio peccatorum quibus reseruata. 385.1.715.2
Abraham qua de causa tentatus. 56.2
Abraham & Diues in inferno erant. 402.1
Abraham exemplum. 379.2
Abraham Dei filium hospitio suscepit, secundùm antiquos. 388.2
Abraham diuitiæ quibus inseruiebant. 390.1
Abraham primus circumcisus. 656.2
Abraham hospitium. 796.1
Abraham in cruce delectatus. 805.1
Abraham viso Dei. 810.1
Abrahæ iustitia. 802.1
Abrahæ semen. 290.1
Abrahæ progenies populus sanctitatis. 449.1
de Abrahæ meritis non dubitandum. 809.1
Abstinentia à carnibus ieiuniorum tempore. 10.1
Abstinentia corpori indicta. 18.2
Abstinentia peccatorum. 134.2
Abstinentia ciborum. 134.2
Abstinentia ab vsu corporali non interrumpenda. 135.1
Abstinentia tempore Quadragesimæ obseruanda. 139.1
Abstinentia corpora domantes. 907.2
Abstinentia quæ vtilis. 144.2
Abstinentia Deo summè probata. 157.2
Abstinentia sine mercede non erit. 250.2
Abstinentia cum arrogantia. 961.1
Abstinentia quæ laudabilis. 1034.1
Abstinentiæ decus antiquissimum. 9.1
Abstinentiæ diligentia. 13.1
Abstinentiæ vtilitas. 43.2.148.2
Abstinentiæ magnum sacrificium. 43.2
Abstinentiæ ante mortem Christi signum. 157.2
in Abstinentia non deest tentatio. 113.1
Accusandi occasio. 595.2
Accusatio. 316.2
Accusatio peccati. 383.2
Accusatio in Iudæos. 837.1
Accusatione qui dignus. 310.1
in Accusatione malorum fremendum. 754.1
Accusationes fictæ quando valeant. 982.2
Accusatores versipelles. 983.1
Accusatorum fictorum contemptus. 983.2
Acetum quid. 964.2
Actionis bonæ perfectio. 603.1
Actione personarum non iudicandum. 655.1
Actionum malarum crementa. 648.2
Actiua vita. 1099.1
Actuum & factorum remuneratio. 85.1
Acumen intelligibilium. 624.1
Adam cum Christo comparatio. 22.1
Adam de Paradiso eiectus. 35.1
Adam tribus tentationibus vexatus. 158.2
Adam peccatum. 585.1
Adam nomen quid in se contineat. 623.1
Adam vbi sepultus. 938.1.961.1
Adam paradiso expulsum sexto die. 1422.1
Adami liberatio. 1419.2
Adami natura à verbo assumpta. 1422.1
Adæ nuditas. 916.1
Adæ libera locutio cum Deo. 419.1
Adamas Christus appellatus. 671.2
Adamantis virtus insuperabilis. 671.2
Adhærere Deo quid sit. 138.2
Adiurare quenquam non licet. 983.2
Adiurandi vsus in lege. 983.2
Adiuratio dæmonum an licita. 983.2
Adiutorium Christi in quos. 623.2
Admonitiones Christi. 1034.2
Adolescentiæ ætas incorrigibilis. 1020.1
Adoptio fidelium. 76.1
Adoptio quid appellatur. 97.2
Adoratio soli Deo competit. 161.1
Adoratio præter corpus futura. 532.1
Adoratio hominum & Dei differunt. 161.1
Adoratio cui rei coniuncta. 572.2
Adoratores veri qui sint. 532.1.573.1.584.1
Adorare duobus modis intelligitur. 163.1
Adorans Diabolum cadere dicitur. 160.2
Admonitiones contemnentium exempla. 380.2
Aduentus Domini quando. 111.2
Aduentus Domini primus in ignominia. 184.2
Aduentus Christi deprecatio. 214.2
Aduentus Domini Prophetiæ. 543.2
Aduentus Christi assertio. 1024.1

Aduentus Domini salus hominum & angelorum. 919.1
Auentus Domini duplex. 790.1
Aduentum Domini qui prænunciauerunt. 57.1
Aduersitas in hac vita quantum prosit. 249.1
Aduersitas quæ grauior. 341.1
Aduersitate lictæ ingruente à bono nõ cessandum. 907.2
Aduersis rebus animus non deponendus. 109.2
in Aduersis debita fundamenta recurrere debeant. 935.2
in Aduersis solatium. 1057.2
Aduersorum grato animo perferẽdorum modus. 1133.2
Adulationis pestis. 1036.2
Adulatio cognatum malum virtuti. 120.2
Adulantium lingua. 355.1.395.1
Adulantium blandimenta. 712.1
Adulatores Iudæi præ aliis. 60.1
Adulter templi ingressu indignus. 739.1
Adultera mulier quid. 601.1
Adultera mulier in quo timore sit. 807.2
Adulteræ mulieris amor. 213.2
Adulterium vnde procedit. 87.2
Adulteri lege lapidabantur. 595.1
Adulterium, idololatria vet. Testamenti. 221.1
Adulterium ipso authore consumitur. 248.1
Adulterium quid sit. 516.2
Adulterium animæ qui committat. 517.1
Adulteri reus quis. 739.1
ad Adulteria compulsi homines. 1034.1
in Adulterio tribus modis peccatur. 516.2
Aduocatus quis apud Deum. 888.2
Ædificatio hominum in quibus. 908.1
Ædificatio superfluorum improbata. 933.2
Ædificia quæ pia. 1072.1
Ægeum mare ventis exasperatur. 1020.1
Ægritudo carnis. 978.2
Ægritudinibus corpus & animam conficientes homines. 1026.1
Ægroti ieiunio sanantur. 13.2
Ægrotantium somnus salutis indicium. 726.2
Ænigmati similia. 883.1
Æqualitas Patris & Filij. 289.1
Æqualis Patri Christus. 662.1
Æquitas meritum non perdere debet. 657.1
Æquitatis pulchra dispositio. 81.1
Æquitatis iter qui peruertant. 942.2
Æquitatis perfectio. 1095.1
Æquitati studentes homines. 177.2
Æquor quando turbatur. 219.1
Aërem Deum esse qui opinati sunt. 882.2
ab Aëre portatur homo. 712.1
Aëreo sono an sonare debeant Angeli. 183.2
Ærugo quid significet. 4.2
Æuriginis allegorica significatio. 5.2
Æstate quare tonitru fit, non verò hyeme. 278.2
Ætas prima hominis quibus sensibus imbuatur. 577.1
Ætas rationalis quinque sensus moderatur. 577.1
Ætas dispar. 853.1
Ætas virilis. 1020.1
Ætatis sextæ computatio. 529.1
Ætates hominis. 576.1
Ætatum quæ diuersitas in regno Dei. 432.1
Ætatum diuersarum concordia. 433.1
Æterna vita quæ. 170.2
Ætnæ incendium. 119.1
Æterna visione gaudentes. 262.1
Æternitas Christi. 810.1
Æternitatis visio. 815.1
Affectus fraternitatis duplex. 311.2
Affectio D. Petri erga Christum. 1006.2
Affectu fratres dicuntur. 205.2
Affectuum turba fugienda. 241.2
Affectuum vis quanta. 805.2
Affectio terrenarum quid sit. 883.1
Affines Christi. 216.2
Afflictio bonorum fœlicitas. 375.1
Afflictio iustorum & iniustorum. 379.2
Afflictio pro quibus sustinenda. 899.1
Afflictionis fructus. 379.2
Afflictiones corporis variæ Christianorum. 119.2
Afflictiones naturæ humanæ. 977.1
Afflictiones temporales. 1012.1
Afflictis afflictiones quas alijs intulerunt cogitandæ. 1013.1
de Afflictionibus aliorum non gaudendum. 1013.1
in Afflictos pro iniquitatibus consolatio. 625.1
Agnoscere, pro eligere. 857.2
Agnus propter quid immolatus. 440.2
Agni Paschalis occisio. 932.1
Agni Paschalis significatio. 917.2
Agni caro quomodo edebatur. 629.1
Ager vnde nomen accepit. 56.1
Agri nomine quid contineatur. 56.1
Alabastrum genus marmoris quibus rebus vtile. 927.1
Alabastrum vbi nascatur. 1041.1
Alabastrum probatissimum vbi. 1041.1
Alba quare Christus induitur. 1045.2
Aliena diripientium pœna. 358.1
Aliena diripiens qua pœna mulctandus. 395.2.890.2
Aliorum correctio quàm vtilis. 643.2
Alimentum spirituale Christianorum. 1057.2
Alimentum membrorum vnde. 193.2
Alimentum diuinæ scientiæ. 179.1
Allegoria ad quid prosit. 394.2
Allegorici sensus. 394.2
Altaris sacrificium quomodo celebretur. 931.1
in Altaris dedicatione quæ bona offerebantur. 974.1
Altaria Dei quomodo vocata. 187.
Alterius damno non ditescimus. 804.1
cum Amaritudine azyma comedebantur. 1105.2
Amare quomodo debeamus. 665.2
Amare amantem naturæ est. 76.1
Amare se qui homines existiment. 890.2
Amare malè quid sit. 901.1
Amat animam quis. 878.2
Amandum in hac vita non est. 878.2
Amantis Thomæ affectio. 756.1
Amanti sufficit nunciare. 723.1
Amantem redamare an sit virtus. 105.2
Amantium verus affectus. 723.1
Amatores animorum quales. 825.2
Amatores mundi. 835.2
Amatores vitæ temporalis. 742.2
Amatorum lasciuorum amor quando fortior. 825.2
Ambitio. 114.2
Ambitio in sacerdotibus. 122.1
Ambitio bonorum opus corrumpit. 121.1
Ambitio diuitum in Christi sepultura condẽnatur. 932.1
Ambitio Ecclesiasticorum. 1162.1
Ambitionis periculum. 117.2
Ambitionis diuitum condemnatio. 1012.1.1166.2
Ambulatio Christi super aquas. 109.1
Ambulatio trium rerum secura. 178.1
Ambulatio sabbatho limitata. 905.2
Ambulatio Christi. 908.1
Amentiæ Iudæorum consideratio. 289.1
Amicus quomodo admonendus. 624.2
Amicus malus non conciliandus. 692.1

Amicus duplex. 1058.1
Amici æternam mortem præparant. 98.1
Amici nomine nemo bonus appellatus in scripturis. 981.1
in Amico quid ametur. 825.2
Amicum qui se simulet. 981.1
Amicorũ morbus grauior nobis videtur quàm sit. 54.1
Amicorum principium. 832.2
Amicos diligens propter quid diligat. 88.2
in Amicos ne maleuoli videamur. 764.2
Amicis non inuidendum. 1012.2
Amicitiæ simulatio. 981.1
Amicorum separatio vnde fiat. 1240.1
Amicorum locutio tristitiam tollit. 1057.2
Ammaon alter discipulorum Emmaus. 1493.1
Amor quibus tribuendus. 98.1
Amor Dei. 147.1
Amor pauperum. 186.2
Amor huius mundi. 288.1
Amor supernorum ad cælestia erigit. 263.1
Amor labentis seculi. 615.2
Amor huius seculi. 577.2
Amor peruersus. 890.1
Amor noxius. 890.1
Amor amore impeditur. 890.1
Amor vtilis. 890.1
Amor iste contemnendus. 890.2
Amor mutuus inter quos. 898.2
Amor feruens B. Virginis in passione. 1088.1
Amoris vis triplex erga Deum. 286.1
Amoris vius delicta non videt. 448.2
Amoris magnitudo. 736.1
Amoris vera copulatio. 823.1
Amoris vinculum antiquorum. 840.2
Amoris merces. 894.2
Amoris ardor triplex. 935.1
Amores quo pacto in hominibus. 890.2
Amorem inimicorum quid sequatur. 105.2
in Amorem mutuum propensi esse debemus. 885.2
ad Amorem iungentia. 838.1
ab Amore Dei quàm difficilis distractio. 973.1
Anatole Græce oriens. 623.1
Ancilla quomodo compescenda. 624.2
Angelus bonus à diabolo non videtur. 136.1
Angelus bonus secundùm dispensationem Dei recedit aliquantulum à nobis. 136.1
Angelus magni consilij Christus. 259.1
Angelus & Deus diuersę substantiæ. 811.1
Angelus vnus 180000. homines interfecit. 1027.2
Angeli quibus hominibus ministrent. 65.1
Angeli bonorum portatores. 117.1
Angeli propter quid Deo ministrant. 118.1
Angeli duo cum hominibus permanentes. 136.1
Angeli Dei ministri. 161.1
Angeli ducent nos ad cæli gaudia. 161.1
Angeli ministrabunt perpetuo contemplationem Trinitatis. 161.1
Angeli & homines in iudicio iudicantur. 170.2
Angeli hominibus ad custodiam deputati. 181.2
Angeli nos interrogabunt in die iudicij. 182.2
Angeli & homines aderunt in iudicio. 183.2
Angeli an sonabunt æreo sono. 183.2
Angeli hominibus præsunt. 421.1
Angeli sub nomine seruorum comprehensi. 458.1
Angeli egent auxilio Dei. 982.1
Angeli manu homines percussi. 1008.1
Angeli quo pacto videant Deum. 1419.2
Angelorum obsequium. 114.2
Angelorum nomine qui significentur. 168.2
Angelorum nouem ordines ad iudicium venient. 183.2
Angelorum præsentia vbi sit. 649.1
Angelorum salus. 905.2
Angelorum 72. millia. 935.2
Angelorum legiones contra malignos spiritus. 981.2
Angelis malis solùm paratæ sunt pœnæ. 184.1
Angelos portat Dei filius, & non portatur ab ijs. 117.1
Angelicæ virtutes. 168.2
Angelicarum virtutum clamor in passione Christi. 938.2.1047.1
Angues vbi maximè abundent. 1055.1
Anguli Ecclesiæ. 938.1
in Angustijs quales esse debeamus. 619.2
Anima ante orationem præparanda. 28.1
Anima tanquam domina quibus reficienda. 30.2
Anima vita corporis. 66.1
Anima secundum rationem vertitur. 87.1
Anima libera est. 87.1
Anima inimicum potest diligere. 87.1
Anima vincit carnem. 89.2
Anima Dei verbo viuit. 158.1
Anima hominis sponsa Christi. 213.2
Anima in nobis insensibiliter ægrotat. 243.2
Anima rationabilis quo pane alatur. 266.1
Anima Christi non conuersatur in hoc mundo. 288.2
Anima vna charitatis. 299.1
Anima omnium vna. 299.1
Anima quando sit bona. 299.2
Anima Christi bona quæsitio. 301.2
Anima sancta sedes Dei. 454.2
Anima quando fame pereat. 459.2
Anima in cerebro secundùm Platonem. 509.1
Anima vbi sit. 509.1
Anima capax cuius ciuitatis incola. 624.1
Anima studiosi hominis. 625.2
Animi citi quo ordine percipientur. 802.2
Anima terrena procliuis ad peccandum. 804.1
Anima quando virtuti moritur. 805.2
Anima quomodo ametur. 825.2
Anima plus quàm corpus amatur. 825.2
Anima quando malè oleat. 833.2
Anima Christi propter quid turbata. 888.1
Anima carni præponitur. 889.2
Anima habitatrix. 889.2
Anima quomodo amanda. 890.1
Anima quibus instrui tenetur. 907.2
Anima nostra quibus ornanda. 924.1
Anima semel captiuata nullum fructum ex admonitionibus percipit. 1174.2
Animæ integritas in languido corpore. 5.1
Animæ religiosæ quæ fugienda. 6.2
Animæ salus ieiunium. 8.1
Animæ pedes. 14.2
Animæ vita Deus. 66.1
Animæ iudicium. 89.2
Animæ ægritudines quis sanare possit. 241.2
Animæ corpus. 259.2
Animæ detrimentum. 290.2
Animæ mutatio. 629.2
Animæ opes quæ verè sint. 442.1
Animæ liberum arbitrium. 432.1
Animæ motus. 566.1
Animæ maritus. 577.1
Animæ sola virtute opus est. 660.1
Animæ indumentum. 670.1
Animæ vita quæ. 727.2
Animæ mercedes post mortem. 753.1
Animæ fides vita animæ. 753.2

Animæ immortalitatem qui negent. 794.1
Animæ dominium. 889.2
Animæ odor quis peruersus. 890.1
Animæ vestimenta. 926.2
Animæ proprium timor & tristitia. 934.2
Animæ pudor. 1034.1
Animam dupliciter ingreditur Christus. 57.1
Animam Christi quærere bonum. 295.2. & malum. ibid.
Animam quæ corrigant. 492.1
Animam quam suscepit Christus. 754.1
Animam quis odit. 876.2
Animam fruticem esse, qui dixerint. 882.2
Animam amare periculosum. 889.2
Animam diligendi quis modus. 890.1
Animam amantes peruersè, qui. 890.1
Animam amari duobus modis intelligitur. 891.1
Animam humanam non tentari, impossibile, 107.1
Animæ peregrinæ in hoc mundo. 179.1
Animæ sanctorum. 222.1
Animæ quotidie à quibus sanentur. 238.1
Animæ ab Ecclesia separatæ. 817.2
Animæ post mortem quò perueniant. 883.1
Animæ suscitatæ ad fidem quò migrent. 997.2
Animarum esca. 334.2
Animarum malarum insania. 388.1
Animarum requies. 939.1
Animarum nutritorium. 974.1
Animarum humilium exemplum. 1126.2
Animas in sepulchris esse, error Gentilium. 761.2
Animas amare discendum est. 890.1
Animus quomodo turpetur. 5.2
Animus sine corpore videt. 89.1
Animus beneuolentiæ sedes. 885.1
Animus duobus compungitur. 925.2
Animus qualis promptus. 978.2
Animus qua re magis deprimitur. 1238.2
Animi anxietas. 109.1
Animi fortitudo. 249.1
Animi mutatio quid. 454.1
Animi hæbetis signum. 612.1
Animi sordes exterminantia. 670.2
Animi delectatio vnde. 825.2
Animi facilitas in condonando. 1013.1
ad Animi fluctuationem sedandam regula. 1077.2
Animorum commotio. 294.2
Animal quadrupes figura Euangelistarum. 781.1
Animal simplicitate errans. 915.2
Animalia quæ sordida. 168.1
Animalia inutilia. 169.1
Animalia vitiosa. 177.1.898.1
Animalia quæ immunda. 506.1
Animalia quæ vendebant Scribæ. 624.1
Animalia pro vita pugnant. 890.2
Animalia quomodo tristentur. 928.1
Animalibus quibus similes sumus. 1241.2
Animalium quatuor figuræ in Christo adimpletę. 43.1
Animalium vtilitates. 176.1
Animalibus homines assimilati. 907.1
Anna vidua quomodo Christum agnouit. 888.2
Anni Iubilæus. 817.1
Annulus quare in manu detur. 455.1
Annulo secreta signantur. 455.2
Anonymi omnes iniqui in scriptura. 385.2
Antæi fabula. 1456.1
Antenna nauis cruci assimilata. 1110.2
Antichristus duos Prophetas perimet. 335.2
in Antichristo iniustitia est. 662.1
Antichristus. 437.1.2. eius facinora. ibidem.
Antichristus quis sit. 656.1
Antichristus quo nomine venturus. 918.2
Antichristi mendacia. 655.1
Antichristi persecutio. 682.1
Antichristi typus. 937.2
Antichristi venturi signa. 937.2
Antichristum qui expectent. 441.1
Antichristum qui sint suscepturi. 662.1
Antidotum pœnitentiæ principi Ecclesiæ. 95.2
Antidotum in serpentes. 1005.2
Antiqui semel in die comedebant. 322.1
Antiquorum mos de reconciliatione. 1246.2
Antiquitas veneranda. 8.2
Apertionis cælorum post baptismum Christi mysterium. 164.1
Apollinarij error de corpore Christi. 288.1
Apollinarij & Manichæorum lapsus. 305.2
Apollinaris error. 626.2
Apostolus charitate Christi magis incensus. 1023.1
Apollinaris quid de voluntate Christi asserat. 1174.1
Apostoli fontes dicti. 15.2
Apostoli quibus rebus miracula faciebant. 67.1
Apostoli Gentilium exemplis ad fidem succensi. 84.1
Apostoli cæteris præstantiores. 270.2
Apostoli & sancti an de mundo. 304.2
Apostoli ieiunantes & flentes vsque ad diem resurrectionis. 342.2
Apostoli & Prophetę quium nomine. 625.2
Apostoli de quibus contristati. 973.1
Apostoli propter pauperes indignati. 1005.1
Apostolorum nouissimus Paulus. 67.1
Apostolorum intercessio. 237.1
Apostolorum chorus quibus vitijs vacuus. 263.2
Apostolorum vitę contemptus. 642.1
Apostolorum ignorantia inuulgata. 898.1
Apostolorum ministerium. 904.1
Apostolorum fragilitas quibus demonstretur. 953.2
Apostolorum somnus in passione Christi. 979.2
Apostolorum virtus ex se. 1211.2
Apostolorum humilior. 1023.2
Apostolis prędicantibus multi contradicebant. 920.2
Apostolis quid illustrius. 1238.2
Apostolos quare mendicos Christus voluit. 1172.2
Apostolica disciplina quomodo vocetur. 97.2
Apostolica fides sequenda. 855.1
Apostolicæ fidei virtus. 23.1
Apparitio Dei. 214.1
Appetitui corporis seruientes homines. 1026.1
Appetitus glorię. 79.1
Appetitio laudis humanę. 95.1.99.1
Appetitus effrenati consuetudo. 205.1
Appetituum priuatorum correctio. 934.2
Aqua piscinę quando sanabat. 241.2
Aqua in baptizatis non simpliciter operatur. 241.2
Aqua piscinę quo tempore mouebatur. 253.2
Aqua baptismi morbos soluit animarum. 257.2
Aqua refectio animę. 358.1
Aqua viua quæ dicatur. 527.1.529.2
Aqua misericordię comparatur. 554.1
Aqua viua Christi. 828.2
Aqua qui vtantur in Missa vini loco. 946.2.1021.2
Aqua lauacrum gratię. 1105.2
Aqua admiscenda in calice. 1198.1.1391.2
Aquę baptismatis virtus. 259.1
Aquę spiritualis laus. 1184.2
Aquę baptismatis miri effectus. 1425.2
Aquam potantes alijs validiores. 10.2
Aquam quis Deum putauit. 882.2

Aqua nullus factus ebrius. 10.2
Aqua purgans corporis sordes. 241.2
Aqua quæ sanentur. 245.2
ab Aqua quando portetur homo. 712.1
Aquarum nomine populi significari. 242.2
Aquarum differentia. 589.1
Aquarum congregationes maria appellantur. 615.2
Aquila quomodo pullos probet. 781.2
Ara crucis acceptior Deo. 1003.2
Arbitrium liberum omnes habent. 456.2
Arbitrium hominis liberum. 914.2
Arbitrium liberum quorsum datum. 1095.1
Arbitrium liberum per se imbecille. 1301.1
Arbitrium liberū absque gratia Dei non sufficit. 1022.2
Arbitrij libertas. 434.1
Arbitrij liberi Catholica assertio. 915.1
Arboris vitæ transgressio. 446.1
Arbori caro comparata. 836.2
Arbores hyeme non apparentes. 836.2
Arborum vigor tempore veris. 177.2
Arborum proprietates mirę. 898.1
Arborum infructuosarum rami Christo substernuntur. 910.1
Archelaus Lugdunum missus. 50.1
Archisynagogi filia resuscitata. 712.1
Arctos Græcè Septentrio. 623.1
Arenosa terra semper aret. 213.1
Argenti vsus qualis. 194.2
Argenti cupiditas. 1016.1
Arguere, quid secundùm antiquos. 490.2.814.1
Argumentum insolubile. 656.1
Aristotelica schola. 450.2
Aridi qui. 254.1
Arithmetica quæ doceat. 499.1
Arma diaboli. 226.1
Arma contra diabolum. 444.2
Armatura contra tentationes abstinentia. 163.2
Armaturæ nostræ contra quæ. 1034.2
Arrha spiritualis quæ. 913.2
Arrhabo spiritus per annulum. 458.1
Arrij & Euonimi hæresis. 410.1
in Arrianos. 808.2
Arrianorum error de Trinitate. 311.2.469.1
in Arrianos de mortis destructione Christi. 625. 2. 784.2
Arriani quid de Deo sentiant. 738.2
Arrogantia in magnalibus præcipuè. 60.1
Arrogantia nihil depressius. 340.1
Arrogantia quem ad finem tendit. 81.2
Arrogantia Pharisæorum. 667.1
Arrogantia quos persequatur. 1238.2
Arrogantia quomodo cauenda. 793.2
Arrogantiæ demonstratio. 1056.2
Arrogantiæ quæ molestissima. 1236.1
in Arrogantiam remedium. 973.2
Arrogans de iactantia loquitur. 117.1
Arrogantis proprium. 678.2
Arrogantes omnibus peiores. 1007.1
Artium aptitudo. 1073.2
Arundine qui scribebant. 1070.2
Arundine quid signetur. 1043.1
Astrorum potentia. 1056.2
Asinus quale animal. 907.1
Asino solùm cogente necessitate insidendum. 912.1
Asina immundum animal. 898.1.906.1
Asina post ingressum Christi reddita Domino. 906.1
Asini eruditio. 487.2
Assentatores qui sectentur. 1026.1
Assentatorum munus. 944.2
Astrologiæ iudiciariæ credere Ethnicus error. 585.1
Astrorum eclypsis tribus diebus continuis. 998.2
Astutiæ arma diaboli. 466.2
Astutia diaboli. 16.2
Athletarum mos in docendo vincere. 124.2
Auaritia tribus modis condemnata. 4.1
Auaritia quo pacto vincenda. 46.2
Auaritia. 114.1
Auaritia semper alta petit. 114.1
Auaritia non solum pecuniæ est. 116.1
Auaritia. 138.2.199.2.219.2
Auaritia non solum pecuniæ, sed altitudinis est. 157.1
Auaritiæ excęcantur homines. 170.1.174.2
Auaritia diuitum inexplebilis. 356.2
Auaritia vnde orta. 869.2
Auaritia quantùm ferueat. 891.2
Auaritia regum Hierusalem. 898.1
Auaritia cum iustitia non cohæret. 942.2
Auaritiæ tentatio. 114.1
Auaritia morbus pestifer propter naturam. 1016.2
Auaritia quibus doloribus subiaceat. 1025.2
Auaritia quas generet passiones. 1167.1
Auaritiæ genus quibus de causis vetitum. 40.2.50.1
Auaritiæ effectus. 276.1
Auaritiæ insatiabile desiderium. 459.2
Auaritię studentes. 646.1
Auaritię consideratio. 774.2
Auaritię magnitudinem impietatis pondus excludit. 936.1
Auaritię furor incredibilis. 1015.2
Auaritiam quid pellat. 80.1
Auaritiā malā non intelligēs maiora nō cognoscit. 804.1
Auarus inutilis. 1016.1
Auarus rerum pulchritudine priuatur. 1026.1
Auarus quomodo vniuersis fastidio est. 1025.2
Auari conditiones. 1016.1
Auaro omnia possint obesse. 1025.2
Auari cum demoniacis comparati. 1019.1
Auari quibus verbis puniantur. 1019.2
Auarorum reprehensio. 276.1.912.2
Auarorum liberi miserrima mancipia. 1025.2
Auaris quid respondeat aurum. 892.1
Auaris cœlum inimicum. 1026.1
in Auaros. 1015.2
Auctoritas Christi in iudicando. 183.2
Auctoritas noui & veteris testamenti ad salutem profuit. 259.2
Audacię magnę sermo. 764.2
Audire à Patre quid. 289.1
Auditor vinosus. 504.1
Auditori quid proficiat. 237.2
Auditoribus nos laudantibus tacendum. 1178.1
Auditu aurium quid fiat. 716.1
Auiditas rerum quibus insit. 1043.1
Auis quę altius volat. 340.1
Auis sine pennis volans. 1128.1
Auium volatus in forma crucis. 1110.2
Aures ad quid aperiendę. 716.1
Aurium sensus. 576.2
Aurum argento sordescit. 5.2
Aurum igno purgatur. 68.1
Aurum sapientia vilius. 573.2
Aurum quid sit. 890.2
Auri puritatem quę causent. 68.1
Auri amatores non timent frigus. 891.2
Auri amor omnia reddit abiecta. 942.2
Auri exoptatores. 1016.1

Auster ventus quid significat mysticè. 204.1
Auxilium Dei rebus humanis necessarium. 1022. 1. 1077.2
Azymorum festus qui dicatur. 840.1
Azymorum quot dies. 943.1
Azymorum dies indifferenter pro Pascha. 932.2
Azymos panes quæ Ecclesia afferat. 945.1
in Azymis sinceritatis viuendum. 932.2

B

BAal Palestinorũ simulachrum. 463.1. *eius initium. ibidem.*
Babyloniorum mos in portando decalogo. 322.1
Bacchi tricterijs bacchantes. 1019.1
Bacchanalia immundorum. 979.1
Bacchanaliorum stultitia. 1019.1
Balaam prophetia. 862.2
Balæna Ionam vorans. 217.1
Balsami copia apud Iudæos. 1055.1
Balthasar festina mors. 7.2
Baptismus solus sine operibus non sufficit. 19.2
Baptismi typus. 14.2
Baptismus omni die sumitur. 40.2
Baptismus signaculum fidei. 130.2
Baptismus martyrium appellatur. 334.1
Baptismus verè abluit peccata. 477.2
Baptismus Christi. 14.2.698.1
Baptismus ante Eucharistiam necessarius. 841.2
Baptismus repeti non potest. 1244.1
Baptismi sacramenti à Pascha distinctio. 40.1
Baptismi imago vbi præscripta. 241.2
Baptismi efficacia. 245.2.1425.1
Baptismi præfiguratio. 257.2
Baptismi sacramentum vbi contineatur. 259.1
Baptismi necessitas. 841.2
Baptismi recipiendi nulla ætas immatura. 1131.2
Baptismatis aqua. 259.1
Baptismatis gratia. 469.2
Baptismatis fons. 585.1
post Baptismum certamina nos manent. 163.2
in Baptismo Trinitas. 281.2
in Baptismo quæ aperiantur. 555.1
in Baptismate Christi Trinitatis operatio ostensa. 264.2
Baptismo penitus omnia peccata deleri. 1244.1
in Baptismo verè homo renouatur contra Lutheranos. 1455.2
ante Baptismum nemo cælum ingrediebatur. 164.1
Baptismata quinque in nobis. 130.2
Baptizatus cuius fiat particeps. 458.1
Baptizatus quid in manu habere debeat. 458.1
in Baptizatis aqua non simpliciter operatur. 241.2
Barrabas homo seditiosus. 990.1
Basilides hæreticus. 841.1
Basilicus exomologeon titulus Græcus crucis. 1124.2
Beatus quomodo sit. 95.2
Beatus verè quis. 392.2
Beata vita in quibus quærenda. 454.2
Beati ouium nomine notati. 268.2
Beati ruinam non expauescent. 170.2
Beatorum nomine qui comprehensi. 169.2
Beatorum quid sit peculiare. 170.2
Beatorum maior cura. 979.1
Beatitudo æternæ gloriæ. 202.1
Beatitudo quomodo rapitur. 804.1
Beatitudinis futuræ exemplum. 262.1
ad Beatitudinem qui ascendet. 669.1
Beatitudinum ordo. 908,2
Betificationis proventus. 121.1
Beatissimus quis. 1016.1
Beelphegor Moabitarum statua. 463.1. *eius initium. ibid.*
Beelzebub princeps dæmoniorum. 92.2
Beelzebub septem spiritus. 213.2
Beelzebub propter derisionem vocabant Iudæi. 463.2
Beelzebub quid significat. 463.2
Beelzebub Deus Acharon. 465.2
Belus pater Nini regis. 463.1
Bel Chaldæorum simulachrum. 463.1. *eius initium. ibid.*
Bellus Assyriorum rex. 470.2
Bellum quo in loco sit. 959.2
Bellum quam ob causam decretum. 981.2
Bellum ingens vbi. 1026.1
Bella qui habeant inter se. 844.2
Belli concitatores. 981.2
Bella vnde exorta. 1016.1
Bellatores in Christum. 980.2
Bellicum gladium deponentes. 981.2
Bene viuentes in lege non sunt. 754.2
B. Benedicti tentatio. 160.2
Benedicti quare vocantur sancti. 169.1
Benedictionis panis. 975.1
Benefactores non liuore sectandi. 1012.2
Beneficium inchoantis iustitiæ. 75.1
Beneficij magnitudinem qui ostentent. 458.2
Beneficia duo vno tempore concessa. 1192.2
Beneficia quæ gratis dentur. 643.2
Beneficia male facientibus collata. 102.2
Beneficiorum Christi reminiscentia. 840.1
Beneficiorum immemores. 1095.2
Beneuolentia. 822.1
Beneuolentiæ signum. 898.1
Beneuolentiæ sedes vbi. 825.2
Benignitas Dei ineffabilis. 461.2
Benignitatis summæ indicium. 982.2
Benignitas Christi hominibus imitanda. 1033. 2. 1199.2
Bethania domus obedientiæ. 905.1
Bethaniam quando ingressus Dominus. 197.1
Betphage quid. 905.2
Betphage domus Buccæ. 905.1
Bibacitas duplex. 979.2
Blanditiæ nihil prosunt. 273.1
Blandientis affectus. 944.2
Blasphemia irremediabile peccatum. 213.1
Blasphemia in spiritum sanctum non remittitur. 291.1
Blasphemia audita Iudæi scindunt vestimenta. 935.2
Blasphemia quibus maior. 884.1
Blasphemiæ quæ sint. 516.2
ad Blasphemiam quæ compellant. 379.1.470.1
ad Blasphemiam qui sint procliues. 692.1
Blasphemi in Deum & sanctos. 716.1
Blasphemorum reprehensio. 379.1
Blasphemantes quo numero dæmonũ possideantur. 202. 2.470.1
Blasphemantium diuersi sermones. 992.2
Bonus ad quid tentatur. 131.1
Bonus in quibus à malo differat. 411.2
Bona mundi triplex interitus tollit. 30.2
Bona omnia, propter quos à Deo dentur. 88.2
Bona quibus nihil prosint. 88.2
Bonus quando fit melior. 793.1
Bona quę nouimus, agendo, vt Deum videamus. 279.2
Bona huius mundi quomodo insumenda. 396.2
Bona perfectissima quando dentur à Deo. 458.1
Bona esse bona quando cognoscuntur. 811.1
Bona vitæ quæ adhæreant. 961.2

Bona quæ nobis præparata. 1012.1
Bona opera publicanda non sunt. 1172.1
Bona diuinitus emanare recognoscendum. 1172.2
Bona quem ad vsum nobis Deus largiatur. 1174.1
Bonum quæ non faciant. 87.1
Bonum propter homines facientes. 90.1
Bonum secundùm Deum vbi sit. 131.1
Bonum omne de templo egreditur. 188.1
Bonum quibus nihil prosit. 1101.1
Bonum iuxta malum ad quid ponitur. 89.2
Bonum omne extra carnem & mundum est. 115.1
Bonum hominis solum. 262.2.280.1
Bonum pro malo reddendum. 793.1
Bonum difficile inuentu. 839.2
Bonum à quocunque factum laudandum. 941.2
ad Bona opera Deus homines fecit. 1152.2
Boni commisso malo opere contristantur. 44.1
Boni & mali conditiones. 78.2
Boni quid proprium. 246.2
Boni in quibus morituri. 290.2
à Boni operatione nullo tempore cessandum. 672.1
Boni quibus admirationi sint. 1020.1
Bonorum tria fortiora. 28.1
Bonorum terrestrium ad duo reductio. 79.1
Bonorum æternorum fruitio. 669.1
Bonorum futurorum gratia. 669.1
Bonorum præmia. 84.1
Bonorum & malorum vna resurrectio. 217.2
Bonorum gaudium. 753.1
Bonorum mundi dolor. 883.1
Bonorum & malorum communia dona. 891.2
Bonorum operum distinctio. 942.1
Bonis quę seruentur. 891.2
Bonorum cælestium acquisitio precibus efflagitanda. 948.2
Bonorum oblatio in declinatione altaris. 974.1
Bonorum transitorię voluptates. 1025.2
Bonos diabolus tentare potest. 474.2
Bonitas in Centurione. 64.2
Bonitatis exemplum. 64.2
Bonitas Dei magna. 93.2
Bonitas integra. 299.2
Bonitas Christi imitanda. 1012.2
Byssus genus lini. 355.1

C

CÆcus verè qui dicatur. 473.1.512.2.518.2
Cæcus quid significet. 684.1
Cæci qui dicantur. 513.1
Cæcorum visio. 908.1
Cęcitas quid sit. 695.2
Cędes iniustè qui patrarunt. 990.1
Cęlum ante baptismum clausum. 164.1
Cęlum tertium tabernaculum. 283.2
Cęlum qui possideant. 899.1
in Cęlo quid reconditur. 24.1
Cęli mutatio in passione Christi. 908.2
Cęli inordinatio. 965.2
Cęli pulchritudine qui non delectentur. 1026.1
Cęlorum apertionis post baptismum Christi mysterium. 164.1
Cęlorum regnum nobis prædestinatum est. 180.1
Cęlorum regno qui expellentur. 645.1
Cælorum ostij prima reseratio. 389.1
in Cælis thesaurizans. 288.1
in Cęlis nullę sunt domus. 264.1
in Cęlis ante resurrectionem anima transferemur. 883.1
in Cęlis domus quærenda. 1026.2
Cælestis laus æterna. 8.2
Cælestis regni consideratio. 883.1
Cælestis gloriæ impletio. 919.1
ad Cælestem patriam tendendum. 919.1
Cælestia nullis incommodis subiecta. 6.1
Cælestium significatio. 435.2
Cælestium præmiorum spes. 938.1
Cælibatus votum transgredi damnabile est. 135.1
Cæremoniarum sanctarum contemptores. 976.2
Cain maleficium graue. 62.2
Cain inuidia. 449.2
Cain osculum. 1058.1
Caiphas quid significat. 954.1
Calamitates magis nociuæ. 1012.1
Calamitas sempiterna. 1025.2
Calamitatis consideratio. 601
Calamitates Iudæorum crudeliores. 205.1
Calceamenta quid signent. 455.1
Calceamenta spiritualia ad quid prosint. 460.1
Calix, id est, passio dolorum. 334.1
Calix inebrians. 978.1
Calix martyrij salutaris. 979.1
Calix quis potandus. 979.1
Calix immundorum. 979.1
Calicis mundatio. 979.2
Calicem totum passionis qui bibat. 978.1
Calicem Christus bis accepit. 1157.1
Calices duo quibus Christus discipulis propinauit. 1006.1
Caluar a locus decollationis damnatorum. 938.1
Caluariæ locus quid significet. 991.2
Caluariæ locus quomodo exponatur. 1011.1
Caluini redargutio. 300.2.661.2
in Caluinum de Trinitate. 665.1
Caluinistæ locorum sacrorum vastatores. 976.2
in Caluinianos. 987.1
Calumniam qui Deo meditentur. 656.1
Calumniantium voces aspernandę. 983.2
Candor mentis & corporis. 942.2
Candidorum differentiæ 267.1
Canes qui vocati erant. 236.1
Canum lingua curat vulnus. 360.1.405.2
Capharnaum quid significet. 56.2.53.2.624.1
Capharnaum ciuitas Galilææ. 71.1
Capilli nostri Deo numerati. 68.2
Capillos nutrire religionem qui putent. 1034.2
Capearum vitia. 177.1. *similia reproborum. ibidem.*
Caput pro ratione acceptum. 5.1
Caput quibus rebus ornandus. 8.1
Caput viri Christus. 24.1
Caput vnctum oleo signum lætitiæ apud veteres. 52.2
Caput inclinare quid. 996.2
Caput Christi qui hodie feriant. 2045.2
Capite damnatorum petitio quibus licita. 959.1
Captiui Iubilæi anno manumittebantur. 796.1
Captiuitas carnis. 87.1
Cardinalis quid significet. 1462.1
Carcer quem in sensum accipiatur. 184.1
Carcer quos tenere debeat. 752.1
Carcer non timendus. 1185.1
Carceratorum liberatio apud Iudæos. 989.2
Caro nostra velut ancilla gubernanda. 30.2
Caro captiua est. 87.1
Caro inuertibilis in passione. 87.1
Caro inimicum non potest diligere. 87.1
Caro nullum bonum facit. 87.1
Caro viuere non potest, nisi animæ consensu. 89.2

Caro nostra fluuius est. 273.2
Caro aduersus quos magis insurgat. 374.2
Caro intellectu regenda. 566.1
Caro beatorum quo gaudio resurrectura. 939.1
Caro Christi quomodo manducanda. 945.2
Caro Christi ex Abraham. 809.1
Caro in quibus non aduersetur. 979.1
Caro quibus infirmetur. ibidem.
Caro subsantia. 1241.1
Caro Christi operatione ineffabili trãsformatur. 1049.2
Carnis spiritus quibus delectetur. 29.2
Carnis dilectio vnde nascatur. 87.1
Carnis passio. 89.2
Carnis natura quibus subdita. 89.2
Carnis maceratio. 157.2
Carnis opera qui faciat. 293.2
Carnis reuiuiscentia. 751.1
Carneæ voluptatis opus suaue peruersis. 442.2
Carnis peccatum quibus dominetur. 488.1
Carnis desideria conterenda. 812.2
Carnis seruitus. 885.2
Caro hominum infirma. 978.1
Carnis & vini abstinentia præcipua. 559.2
Carnis opera quibus indagentur. 177.2
Carnis necessitudo inseparabilis. 212.2
Carnis nostræ turpitudo quibus tegatur. 905.2
Carnis & sanguinis Christi veritas. 945.2
Carnis mortificatio. 979.1
Carnis Christi transmutatio in verbum. 1098.1
Carnis excessus. 1020.1
Carnis nostræ infirmæ symbolum. 1052.2
Carnis & animæ purificatio. 1250.1
Carnis mortificatio. 1358.2
Carnem suam nemo odio habet. 889.2
Carnes igni assatæ. 629.1
ad Carniam abominationem qui lapsi sint. 1034.1
à Carnibus abstinentia laudabilis. 1034.1
Carnalis cognatio quomodo contingat. 216.2
Carnalis concupiscentia. 454.1
Carnalis cogitatio. 289.2
Carnali mente diuinitas non clauditur. 810.1
Carnalis responsio. 577.1
Carnalium cogitatio. 287.2
Carnale desiderium ad caput frangitur. 1104.2
Carnales homines. 288.1
Carnales impetus quid superet. 1025.1
Carnalia vbi posita. 334.2
in Carnali actu diabolus fraudare potest. 90.2
Castigatio carnis. 119.1
Castigationis modus. 1075.1
Castigationes Dei propter quos mittantur. 88.2
Castigationibus caro infirmatur. 979.1
Castitas carnis, & castitas spiritualis. 29.2
Castitas plus quàm castus. 299.1
Castitas mentis obseruanda. 655.1
Castitas vera. 1199.2
Castitas ante omnia custodienda. 1238.1.1441.2
Castitatis incredibilis viri. 942.2
Castitati studentes. 942.2
Castitate accensæ mulieres. 1034.1
Castus homo quis sit. 89.2
Castam mentem quæ sanctificent. 235.1
Castratorum inualiditas. 1025.2
Catechisticarum munus olim in Ecclesia. 457.2
Catechizandi infantes exemplum. 224.1
Catechizandorum forma. 237.1
Catechumenus homo nondũ abrenunciat diabolo. 130.1
Catechumenus quare inungitur. 702.1
Cathechumenus quid significet. 702.1
Cathecumeni animo, qui. 131.1
Catechumeni. 457.2
Cathecumenorum fides. 623.2
Cathecumenorum figuram qui teneant. 686.2
Catechumenos exorcizandi mos vetustus. 214.2
Catechumenos inungendi mos. 695.2
Cathedra prima bonorum quærenda. 311.1
Cathedra Ecclesiæ quæ. 309.2
Cathedra quid significet. 321.2
Catholica fides. 780.1
Catholici hominis proprium. 977.2
Catholicorum varietas. 55.1
Cayphas pretio sacerdotium adeptus. 862.1
Cayphæ vitium accusatur. 864.1
Cayphas quomodo prophetauit. 866.1
Cayphas quis sit. 982.2
Cayphæ Prophetia. 862.2
Celeritas animi in quibus. 978.2
Celebratio factorum qualis. 844.1
Celebratio Paschæ more Iudæorum. 943.1
Celebrantes sacramẽta quid meditari debeamus. 1242.1
Centurio quid significet. 53.1
Centurionis bonitas. 54.1
Centurionis prudentia. 54.2
Centurio quis dicatur. 54.1.71.1
Centuriones qui erant. 63.2
Centurionis laus. 64.2
Centurionis fides miranda. 71.2
Centurionis tres virtutes. 71.2
Centurionis fides qua in re laudetur. 752.1
per Centurionem qui designentur. 54.1
Centurionibus quæ cura demandata. 63.1
Centenarius numerus perfectus. 54.1
Centrum mundi. 938.2
Certaminis spiritualis locus. 112.
Chaldæorum in templum Salomonis irruptio. 649.1
Chanaam quomodo interpretetur. 236.1
Chananæi vnde orti. 235.1
Chananæi qui fuerunt. 228.1
Chananææ prudentia. 224.2
Chananææ mulieris mens. 226.1
Chananææ quare non respondit primò Christus. 236.1
Chaos quid significet. 403.1
Charitas D. Petri incensa erga Christum. 108.2
Charybdis. 782.2
Charitas circa quæ sit. 182.2
Charitas plenitudo legis. 250.2
Charitas vnde. 250.2
Charitas de spiritu sancto. 299.2
Charitas cum quibus esse non possit. 453.2
Charitas. 751.2.1199.2
Charitas quomodo mittat timorem. 807.1
Charitatis consummatæ latitudo. 75.1
ad Charitatis impletionem pertinentia. 77.2
Charitatis eleemosyna. 96.2
Charitatis laus. 113.2
Charitatis bonum. 151.1
Charitatis perfectio. 181.1
Charitatis sex species. 185.1
Charitatis duo præcepta. 251.1.526.1907.1
Charitatis vna anima. 299.1
Charitatis fons. 299.1
Charitatis diffusio. 299.1
Charitatis pignus. 438.2
Charitatis diuinæ in homines descriptio. 443.1
Charitatis effectus. 452.1
Charitatis continendæ ordo. 489.1

Charitate quæ præditi esse debemus. 497.1
Charitatis tenendæ præcepta. 499.2
Charitatis opus. 610.1
Charitatis veræ ordo. 891.1
Charitatis mandatorum certissima regula. 907.1
Charitas in quibus sit. 917.2
Charitatis opera quibus significentur. 938.1
Charitas non est sola. 1100.1
Charitatis supereminentia. 1262.1
Charitatis signum. 1013.1
Charitati quid magis consonum. 77.2
Charitatem quid magis conseruet. 1013.2
à Charitate Christi nihil potest nos separare. 973.1
Charybdis stagnis repletur. 1020.1
Chore filiorum consensus. 487.2
Chrisma arrhabo futurorum. 458.1
Chrisma mysticum Ecclesiam sanctificat. 1254.2
Chrismatis oleum olim in vsu. 130.2
Chrismatis conficiendi antiquum institutum. 1245.2
Chrismatis sacri virtus. 1246.1
Chrismatis olei vsus in veteri Ecclesia. 1316.1
Chrismate antiquitus qui sacrabantur. 1246.1
Chrysostomi sententia explosa. 223.2
Christus factus vnguentum nobis. 4.1
Christus medicus noster. 17.2
Christus verbum Dei. 20.2
Christus caput nostrum. 30.1
Christus per quos rogandus. 64.2
Christus impossibilia non præcipit. 97.1.278.1
Christus duplici figura animam ingreditur. 57.1
Christus etiam absens miracula fecit. 66.2
Christus via nostra. 69.1
Christus non habuit pondus corporale, secundum hæreticos. 107.1
Christus qua tentatione tentatus. 113.2
Christus vt Deus & homo adorandus. 114.2
Christus tentandus à quo spiritu ductus. ibidem.
Christus cur seipsum tentandum præbuit. ibidem.
Christus an portatus fuerit à diabolo in tẽtatione. 120.2
Christus quem cibum esurijt. 122.2
Christus in quibus à Satana tentatus. 163.2
Christus mortuus vt nos viuamus. 164.2
Christus patitur quæ patitur Ecclesia. 170.1
Christus propter quid mortuus. 213.2
Christus homo visus propter mortem. 214.1
Christus quot horis iacuit in sepulchro. 217.1
Christus quare dicatur tribus diebus & tribus noctibus in corde terræ. 217.1
Christus quare venit. 288.2
Christus præsto inuocantibus. 297.1
Christus ante omnia tempora. 302.1
Christus propriè Episcopus. 313.1
Christus verbum veritatis. 341.1
Christus se filium hominis potius quam filium Dei nominat. 349.1
Christus à multis traditus. 349.2
Christus ad quid venit. 389.2
Christus multas ob causas incarnatus 389.2
Christus cur homo dictus. 420.2
Christus boni odoris victima. 441.1
Christus vitulus saginatus. 455.2
Christus quibus in cordibus requiescat. 581.2
Christus paruo tempore cũ hominibus cõuersatus. 624.1
Christus quando natus, conceptus & passus. 626.1
Christus Deus de Deo. 665.1
Christus perfectum bonum in omnibus. 666.1
Christus æqualis Patri. 673.2
Christus humanum requirit auxilium. 751.1
Christus aduocatus noster apud patrem. 752.1
Christus quare precatus. 765.2
Christus quare homo factus. 790.2
Christus quibus asper & mansuetus. 794.2
Christus quando gustabilis. 802.2
Christus quid. 804.2
Christus vbi sit. 899.1
Christus quæ complebit erudiendo. 912.1
Christus per quæ dirigat sanctos. 915.2
Christus à quibus morti traditus. 940.1
Christus quare vespere discubuit. 944.1
Christus totus sub vtraque specie continetur. 946.2
Christus sine discipulis orabat. 948.2
Christus mortem non timuit. 1004.2
Christus quare post resurrectionem comedit. 1021.1
Christus quo pacto docuit discipulos. 1172.1
Christus primus particeps mysterij Eucharistiæ. 1075.2
Christus à Christmate dictus. 1246.2
Christus quomodo animas in limbo visitauit. 1420.2
Christus seipsum tripartitur. 1183.1
in Christo nulla immutatio. 1452.2
Christus matri primo visus post resurrectionẽ. 1470.1
Christi cum Adam comparatio. 22.1
Christi dignitas. 65.1
Christianorum afflictiones corporis. 119.2
Christi & Belial nulla participatio. 121.1
Christi operum descriptio. 149.2
Christi venturi gloria. 177.1
Christi membra. 185.2
Christi dignitas supra mensuram. 190.1
Christi transfiguratio ea forma qua venturus est. 263.1
Christi anima non conuersatur in hoc mundo. 288.2.
Christi acta omnia in exemplum humilitatis. 352.1.
Christi amor. 324.1. eiusque triumphus sanctis quid profuit. 393.2
Christi quotidiana consuetudo. 592.1
Christi nomen vnde dictum. 592.2
Christi corpus sensibile. 626.1
Christi duo actus. 646.1. & sermonis virtus. 727.1
Christi & Ecclesiæ vnitas. 758.1
Christi sermo omnis sapientia. 773.1
Christi mansuetudo qualis. 812.2
Christi dispensatio prima medicinalis. 780.2
Christi tres cruces. 891.1. eiusque æternitas. 900.1
Christi sanguis in Iudæos. 937.2
Christi venditio. 943.1. quantáque eiusdem flagellatio. 960.1.
Christi passio quid contineat. 962.1. eius causa. 1021.1
Christi vita mundissima. 982.2
Christi septem verba in cruce. 994.2
Christi coniunctio cum hominibus quotidie. 1023.2
Christi voluntates duæ. 1043.1
Christi caput hodie ferientes. 1045.2.1110.1
Christi tristitia pro quibus. 1057.2
Christi vnam tantum operationem qui dicunt. 1107.2
Christi corpus vbi sit. 1390.2
de Christo scripturæ. 664.2
Christum qui colligant. 179.1
Christum malum quærere quid. 287.1
Christum diuersi homines sequebantur. 655.2. nos verò quando eum sequamur. 877.1
in Christum omnes credere quid coegit. 877.2
Christianus qua in cruce pendere debeat. 36.2
Christianus populus quibus mysterijs declaratur. 259.1
Christiani veri Christum imitari tenentur. 16.1
Christiani ex quo populo sint. 67.1
Christiani soli condemnabuntur in iudicio. 186.2
Christiani insigne quo dignoscitur. 186.2

Christiani qui beati. 819.1. & deuotissimi. 957.1
Christiani quibus sternantur. 916.1. quibúsque saluetur. 921.2.
Christiani Iudaicæ religionis conculcatores. 916.1
Christiani requies. 957.2. eiúsque gratia. 177.2
Christianorum præcipuum opus. 186.2
Christianorũ & Pseudochristianorum discrimen. 962.1
Christianissimi signaculum. 458.1
Christianorum mysteria priora quàm Iudæorum. 945.1
Christianorum vita quibus conformari debeat. 1351.1
Christicolæ omnes dicuntur sacerdotes. 1255.1
Cibus quis nobis necessarius. 12.1
Cibus Christi qualis sit. 21.2
Cibus animę nutritorius. 974.1. confortatiuus. 1006.1
Cibi præuaricatio. 125.1
Cibum leuem corpus requirit. 9.1
Cibo quid intelligatur. 628.2
Cibo spirituali prius reficiendi Christiani. 1057.1
Cibi quomodo digerantur. 507.1
Ciborum parcitas in ieiunio. 10.1
Ciborum delectus in quadragesima non quærendus. ibid.
Ciborum concupiscentia prima hominis tentatio. 157.1
Ciborum genera in pane significata. 164.2
Ciborum manducatio non coinquinat. 517.2
Ciborum abstinentiæ impositio. 1291.1
Cibos Christus contempsit. 556.1
Cicatrices martyrum. 1506.2
Circuncisio quid sit. 657.1. quantum conferebat. 656.2. eáque tribus de causis data. 655.1. 656.2. eius significatio. 663.1
Circuncisio quæ pertinebat ad salutem. 656.2
Circuncisio particularis sanitas. 657.1
Circuncisio ad quid pertineat. 663.1
Circuncisio spiritalis. 670.1. & cordis. ibid.
Circuncisio vera quæ. 670.2
Circuncisio spiritalis quibus debeatur. 670.2
Circuncisio legalis mortem depellere nequit. 671.1
Circuncisionis vtilitas. 671.2
Circuncisionis prima lex. 670.1
Circuncisionis spiritualis effectus. 670.2
Circuncisi vera petra. 663.2
Ciuitas sancta quæ. 1011.2. 1160.1
Ciuitas Regis magni quæ. 624.1
Ciuitatem ingressi quid agendum. 188.1
Ciuitates capitales inopes alias enutrire tenẽtur. 913.1
Ciues ciuibus inuidere naturale est. 478.2
Ciuium inuidorum arrogantia retunditur. 477.1
Claudiani Lugdunensis Episcopi opinio de animabus Diuitis & Lazari. 402.1
Clauis D. Petri quæ. 23.1
Clausi qui. 254.1
Claritas Christi & sanctorum an erit æqualis. 263.1 279.2
Clementia Christi. 1033.2
Clementia quid sit. 944.2
Clementiæ & mansuetudinis proprium. 953.2
Cleri vitium. 320.2
Clerici mali inemendabiles. 309.1
Clerici peccantes difficile pœnitent. 320.1
Clericorum ordo. 164.2
Clericorum præcipua cura. 1023.2
Cædes Angelorum admirabiles. 1027.2
Cæna quæ dicatur. 342.1
Cæna Christi quare vespere facta. 944.1
Cæna dominica. 973.1
Cænæ Domini diei prærogatiua. 1245.2
Cænas qui sumptuosè præparent. 1026.1
Cænaculum quid. 933.2
Cænaculi nomine quid intelligatur. 1005.2
Coitus illicitus. 803.2
Cogitatio Dei. 288.2
Cogitatio nostra qualis. 887.3
Cogitatio fortis. 1073.2
Cogitationes bonæ contra tentationem. 163.1
Cogitationes impuræ mentem perturbant. 235.2
Cogitationes tentare Deo proprium. 471.1
Cogitationes mundanæ. 288.1
Cogitationes quæ vocentur. 515.2
Cogitationes bonæ. 724.2
Cogitationes malas assumens Christum lapidat. 796.2
Cogitationum testes sumus. 826.1
Cogitare quid debeamus iniurijs acceptis. 1013.1
Cognationis spiritualis adeptio. 216.2
Cognatione fratres dicuntur. 205.2. 843.1
Cognitio Dei quomodo dicatur. 307.1
Cognitio Dei virtutum fundamentum. 668.2
Cognoscere quid sit. 656.1
Cognoscere Deum quid significet. 770.2
Cognoscere in scriptura quibus modis sumatur. 771.1
Cohors quingentorum militum. 1058.1
ad Colendum Deum præmijs inflammamur. 668.2
Color naturalis quomodo corrumpatur. 519.1
Colores qui pretiosissimi. 1013.2
Colloquia quæ vitanda. 138.2
Colloquia prauorum hominum quàm noxia. 955.2
in Columbis sanctus spiritus intelligendus. 191.2
Columna, cui Christus alligatus fuerat, extat. 1204.2
Collybistæ pro numularijs constituti. 188.2
Comedebant antiqui iacendo. 322.1
Comedentes antiqui semel in die. 322.1
Commendatio hominis Deo. 114.1
Communio quibus non detur. 649.1
Communio quare Eucharistia dicatur. 1075.1
post Communionem quid agendum. 1021.2
Commnnione qui priuentur. 945.2
Communione sumpta qui deteriores fiant. 945.2
Communicat proprium verbum scipturarum. 506.1
Communicare quis possit. 1024.1
post Communionem Deus laudandus. 947.1
Communicantiũ indignè non parum supplicii. 1023.1
Communis pestilentia Ecclesiæ, 122.1
Compassio damnatorum in iustis non erit. 356.1
Continentiæ votum. 1278.1
Compassio ad homines pertinet. 761.1
Compassionis expertes diaboli. 184.2
Compassio mulierum. 1179.2
ad Compassionem qui excitentur. 765.1
Computatio diei & noctis antiquorum. 202.1
Comprehendere magna qui non possint. 612.1
Conceptio humana quomodo perficitur. 626.1
Conceptio B. Mariæ quo tempore. 1094.1
Concilia prauorum quàm noxia. 1121.1
Concio qua reuerentia audienda. 625.1
Conciones qui diuersimodè audiant. 811.1
Concionibus quæ propria. 822.1
Concionator tria debet habere. 920.1
Concionatorum quorundam reprehensio. 312.2
Concordia in temporibus veteris & noui testam. 188.1
Concordia quæ mala. 691.2
Concordia cum quibus esse debeat. 981.2
Concordia inter Prophetas. 936.2
Concordiæ signum antiquorum. 1058.1
Concordiæ fœdus 1058.1
Concupiscentia triplex. 935.1
Concupiscentia commotus quid agat. 758.1
Concupiscentia non habet locum apud perfectos. 979.1

Concupiscentiæ præceptum de quibus loquatur. 87.1
Concupiscentiæ radices euulsæ. 83.2
Concupiscentiæ oculus. 117.1
Concupiscentiæ ruina. 133.1
Concupiscentiæ contraria. 951.2
Concupiscentiam carnis qui superant, casti esse dicuntur. 89.2
Concupiscentiæ ab animis nostris præcisę. 313.1
Concupiscere animo quis dicatur. 87.1
Condemnatio reproborum. 811.2
Condemnatorum petitio quibus debeat esse. 959.1
Condemnabit quis homines in iudicio. 768.1
Conditiones diuersę hominum. 78.2
Condolendum quibus sit. 1013.1
Confessio peccatorum quid sit. 394.2
Confessio quomodo fiat. 435.2
Confessio peccatorum vbi. 455.1
Confessio peccatorum facta hominibus. 562.2
Confessionis meditatio quid prosit. 436.1
Confessionis effectus. 439.2
Confessionis forma & vtilitas. 762.2
Confessio breuis vitæ longæ acquisitio. 1111.2
Confessionis institutio. 1237.1
Confidere non multum debemus. 977.2
Confidentis hominis signum. 973.1
Confitendo peccata quid agamus. 394.2
Confidendum sibi ipsi non est. 977.1
Confirmatio doctrinæ. 612.2
Confirmatio ex vno ad alterum. 822.2
Confirmationis sacramentum. 1244.1
Confortatur discipulos Christus. 726.2
Coniuges quando à coniunctione separari debent. 488.1
à Coniugali concubitu cur, & quo tempore abstinendum. 39.2
Coniugatorum mutua dilectio. 1278.2
Congratulandum proximo. 805.2
Consanguinitatis inuidia. 833.1
Conscientia peccantis vulnerata. 5.1
Conscientia munda in oculis Dei speciosa. 5.1
Conscientia cordis. 820.1
Conscientia torquentur, qui non ieiunant tempore quadragesimę. 19.2
Conscientia peccantis semper vulnerata. 29.2
Conscientia bona an demonstretur. 95.1
Conscientia scrutanda. 142.2
Conscientia vmbra tenebrosa. 202.2
Conscientia diabolo mancipata, 227.2
Conscientia polluta. 233.1
Conscientia peccatoris. 358.1
Conscientia nostra. 383.1
Conscientia malè secura, 713.1
Conscientia nondum securi de seipsis dubitant. 973.1
Conscientiæ ablutio. 30.1
Conscientiæ puritas. 94.1
Conscientiæ locum curat Deus. 320.2
Conscientiam quæ mordeant. 376.2
Conscientiæ accusatio. 383.1
Conscientiæ redargutio ex interuallis. 333.2
Conscientiæ puritia accipienda. 797.1
Conscientiæ nostræ testimonium. 818.2
Conscientiæ malitia. 973.1
Conscientiæ aculeus. 1003.2
Conscientia propria condemnati. 957.1
Consentientes quare nõ consequuntur quod petunt. 486.1
Consecratio quibus verbis fit. 945.2
Consilium patris quantum prosit, 449.2
Consilium Deo qui velint dare, 753.1
Consilium à quo accipiendum. 753.1
Consilium versutum. 974.1
Consilij contra Iesum causa. 867.2
Consilia diaboli peremptoria. 122.1
Consilia quo pacto inuertantur. 1172.2
Consolari verbo gratiæ Dei quid sit. 452.1
Consolatio verbi quid prosit. 492.1
Consolationis nostræ profectus. 118.1
Consolationis ager Capharnaum. 623.2
Consolationis nostræ verba. 842.1
Consolationis modus in afflictione. 947.1
Consolationis profectus. 1012.1
Consolatoria Christi verba. 1077.1
Constantia Paralytici. 257.2
Constantia animi magna. 292.1
Constantiæ exemplum. 236.1
Constantiæ sermo. 329.1
Constantiæ magnæ exemplum. 727.1
Constantinus Gentium princeps. 920.2
Consuetudine peccandi se implicantes. 738.1
Consuetudo cum sanctis perdurabilis. 938.1
Consummatio terrarum orbis. 1100.1
Consulere proximum opus pium. 822.1
Contemplatio circa quæ occupetur. 584.1
Contemplationis tabernaculum. 285.2
Contemplationis intimæ sapor. 685.2
Contemplationi rerum vacantibus quid seruandum sit. 263.1
Contemplatione qui digni sint. 282.1
Contemplatiuæ vitę forma. 1099.1
Contemnere quę debemus. 804.2
Contemptus mundi. 843.2
Contemptus nobis ipsis non inferendus. 977.2
Continentia quid sit. 246.2
Continentia sanctificatio appellata. 738.2
Continentia vitę quibus iucunda. 962.1
Continentię genus magis sectandum. 5.1.146.2
Continentię virtus. 488.1
Continentia qui abhorreant. 1287.2
Contraria quę in Domino nostro Iesu Christo considerentur. 288.2
Contraria sibiipsis dicentes. 983.2
Contraria qui virtutibus repulerunt. 1016.1
Contrariarum virtutum colluctatio. 973.2
Contristatio Apostolorum de quibus. 973.1
Contritio peccatorum non subitanea. 383.2
Contritio pro peccatis salubris. 1034.2
Contritionis excessus reijciendus. 1034.2
Contritionem magis quam pœnitentiam respicit Deus. 326.1
Contritionem veram Iudas non habuit. 1017.2
Contristari & incipere cõtristari quomodo inter se differant. 1006.2
Contristatus quibus recurrere debeat. 888.1
Contristatus quare Christus. 934.2
Contumelię in Christum diuersę. 1035.1
Contumelias quomodo pati decet. 814.1
Contumelias quomodo pati debeamus. 794.2. 814.1
ex Contumelijs voluptatem capientes. 1035.1
Contumelioſe mulieris punitio. 63.1
Conuersatio nostræ qualis. 892.1
Conuersationis sanctę perseuerantia. 938.1
Conuersio peccatorum quàm iucunda in cęlo. 453.2
Conuersio boni latronis. 993.1
Conuersionis spes quantum duret. 185.1
Conuiuia præparantium redargutio. 556.1
Cooperatio nostra ad Dei gratiam consequendam summopere necessaria. 1402.2
Cor locus sapientiæ. 193.2

Cor quando laborat totum corpus patitur. 1016.2
Cor ab oculis vulneratum. 507.2
Cor quibus cogitationibus locandum. 1073.2
Cordis oratio maior cæteris. 87.1
Cordis duæ arteriæ. 517.1
Cordis etymologia. 517.1
Cordis humani ostensio, 592.2
Cordis penetralia videt Deus. 854.1
Corde recti à veritate non distant. 65.2
Corde duplices. 90.1
Corde infirma. 289.1
Cordium scrutator Deus. 653.1
Cordium cognitione Christus iudicat. 1171.1
Corpus Christi Ecclesia. 66.2
Corpus Christi pauci salubriter tangunt. 230.1
Corpus Christi quale datum discipulis in cœna. 262.1
Corpus Christi quo loco esse possit. 657.1
Corpus Christi efficax. 462.1.712.2
Corpus Christi quid patitur. 841.1
Corpus Domini ex quo grano conficiatur. 876.1
ad Corpus Christi quid referatur. 934.1
Corpus Christi quare ieiunè sumendum. 945.1
Corpus Christi verè in altari. 1152.1
Corpus Christi quare comedimus. 1171.1
Corpus & sanguis Christi. 1411.2
Corona spinea quid significetur. 1045.2
Corona quibus præparetur. 1012.1
Corona triplex passionis Christi. 951.2
Crapulæ qui se dedunt. 1026.1
Creationis ratione quæ sint Dei. 1238.1
in Creatione hominis Deus filium alloquutus est. 81.2
Creaturæ quæ factæ in sexta die. 994.2
Credentes iustitiæ. 288.2
Credentes in Christum semper immortales. 756.2
Credentes in Christum post iniquitates. 993.1
Credentium differentia. 55.1.65.2
Credendo vita comparatur. 753.2
Credit qui non Christo, moritur in peccatis. 288.2
Credere & credendo cognoscere differunt. 769.1
Credere in Deum quid. 662.1
Credere ei & credere in eum differunt. 1105.1
Criminè soluti esse debemus. 817.2
Crimina maiora aliis. 63.1
Criminationes duæ Iudæorum contra Christum. 656.2
Criminosi quomodo audiuntur à iudice. 177.1
Criminosi quo tempore liberabantur. 989.1
Crux Christi ferenda. 149.2
Crux quid profuit mundo. 150.2
Crux Christi quibus scandalum. 213.2
Crux Christi sola gloria sanctorum. 626.1
Crux Christi per gloriam. 764.1
Crux contra diabolum. 781.1
Crux in pœnis reorum modo non est. 781.1
Crux pessimorum supplicium erat. 1052.2
Cornelius à Petro conuersus. 907.2
Corpus omne pro terra habendum. 6.2
Corpus Ecclesia. 1241.1
Corpus ob quid Deus flagellet. 248.2
Corpus necessitatibus obnoxium est. 883.2
Corporis Christi constructio & ædificatio similis templo Salomonis. 649.1
Corporis Christi fractio non sine sua sponte. 933.2
Corporis Dominici veritas. 1075.2
Corporis & sanguinis Christi veritas in Eucharistia, 1246.2
Corporis qualitas in potestate hominis. 88.1
Corporis afflictiones. 119.2
Corporis puritas qua re ostendebatur. 670.1
Corporis humani figura. 712.1
Corpora cuius dispositionis esse debeant. 9.1
Curpora qui doment. 907.2
Corporum salus vera quando erit. 249.2
Corporalia Ecclesiæ quare linea. 1151.2
Corporeitas in homine quomodo intelligenda. 518.2
Correctio fraterna. 643.2
Correctionis moderatio. 309.1
ad Correctionem spectantia. 1075.1
in Correctione alterius quid videndum. 593.1
Correptio fraterna erga quos adhibenda. 500.2
Cras cras corui vox. 497.2
in Crastinum non gloriandum. 973.2
Crastinus dies quid pariat nescimus. 95.2
Criminum fœtor apud quos. 441.1
Crucis signi frequentia. 1316.1
Crucis gloria ostensa. 270.2
Crucis exaltatio. 289.1
ante Crucis mysterium nulla temporis opportunitas. 316.1
Crucis signum in frontibus. 781.1
Crucis typus. 817.1
Crucis altitudo quid significabat. 899.2
Crucis figura moralis. 938.1
Crucis sacramentum. 939.2
Crucis virtus quantum valeat. 961.2
Crucis lignum quid significet. 961.2
Crucis, in qua pependit Christus, latitudo. 961.2. altitudo, longitudo, profunditas. ibidem.
Crucis titulus. 988.2
Crucis scandali futuri significatio. 1004.1
Crucis locus qualis. 1004.1
Crucis signo frons signanda cùm vituperamur. 1036.2
Crucis signaculo cor signandum. 1036.1
Crucis titulus diuina prouidentia positus. 1086.1
Crucis species quid. 1110.2
Crucis signa quæ res gestent. 1110.2
Crucis maledictum pro nobis factum. 1111.1
Crucis figura moralis. 1205.2
Crucis signum quibus in locis olim pingebatur. 1293.1
Crucis signum in fronte gestamus. 1462.1
Crucem in cordibus fidelium fixit Christus. 807.2
Crucem qui suscipiant. 961.1
Crucem qui ascendit. 1181.1
Cruce lex vetus temperata. 14.2
in Cruce Christi gloriandum. 781.1
in Cruce quæ signa edidit Christus. 1012.2
Cruces tres in passione Christi. 891.1
Cruciatus inferni horribiles. 180.1
Cruciatuum æternorum minæ. 1012.1
Crucifigi à paucis voluit Deus. 476.2
Crucifigi mundo necesse est. 1126.1
Crucifigendi prius flagellabantur secundùm Romanos. 937.2
Crucifixio Christi ex permissione. 789.1
Crucifixionis Christi mysterium qui præcognouit. 819.2
Crudelitas diaboli. 163.2
Crudelitas quid faciat. 448.1
Crudelitas Iudæorum. 837.1
Crudelitas in seipsos. 886.2
Crudelitatis exemplum. 394.1.406.2
Crudelitatis perfidorum enumeratio. 1204.1
Culpa qui careat. 1074.2
in Culpæ flagello quid agendum. 934.1.1042.1
Culpis nostris saturatur diabolus. 155.1
Cultellis petrinis circuncidebant Iudæi. 657.1
Cultus qui præponatur. 572.2
Cultus deorum adoratio. 1008.1
Cultum diuinum vsurpat diabolus. 117.2
Cupiditas temporalium commodorum. 100.1
Cupiditas radix omnium malorum. 135.2
Cupiditas inanis gloriæ. 316.2
Cupiditas molesta est. 377.2
Cupiditas parit peccatum. 446.2.670.2
Cupiditas temporalis. 95.1
Cupiditas vnde originem habeat. 1015.2
Cupiditas in quibus esse non possit. 1017.1
Cupiditatis consuetudo. 205.1
Cupiditatis trina tentatio. 935.1.951.2
Cupiditati æquitas contraria. 942.2
Cupiditati quæ opponantur. 951.2
Cupiditati seruientes. 823.1
Cupiditati dedito cuncta obstant. 1025.2
Cupidus cunctis odio est. 1025.2
Cura rerum præsentium amota. 98.1
Cura peregrinorum apud Christum. 957.1
Curæ. 1025.2

D

Dæmones ieiunio pulsi. 15.2
Dæmon quibus in rebus fallat homines. 90.2
Dæmones quibus edomentur. 119.1
Dæmones incorporei adhærebunt in iudicio. 170.1
Dæmones quo numero in blasphemiam proferentes impetum faciant. 202.2
Dæmones quibus studeant. 435.1
Dæmones quos honores largiantur ijs, qui ipsis cultum aliquem exhibent. 444.1
Dæmones à quibus eiecti. 471.2
Dæmones habitantes in sepulchris. 981.2
Dæmones an adiurare conueniat. 983.2
Dæmonum flatus. 106.
Dæmonum varij conatus in sanctos. 158.2
Dæmonum incursioni quo animo resistendum. 164.2
Dæmonum expulsio. 464.1
Dæmonum concordia in malo. 473.2
Dæmonum fugatio. 981.2
Dæmonis proprium. 810.2
Dæmonum occasio possidendi homines. 1018.2
in Dæmonum incursiones remedium. 1057.1
Dæmonibus destinati homines. 984.1
à Dæmonibus qui eripiantur. 858.1
Dæmoniaci gestus. 1019.1
Dæmonia septem septem spiritibus contraria. 202.2
Dæmonium quis habeat. 473.1.804.2
Dæmonium in Christo quare Iudæi dicebant. 794.1
Dæmoniacis qui peiores sint. 1024.1
Damnati quare mittentur ad infernum. 180.1
Damnati per hædos designati. 182.1
Damnati ad beatorum sortem transire cupiunt. 397.1
Damnati vsque ad quod tempus iniustos intuebuntur. 397.1
Damnati rebus omnibus, quas maximè in hoc seculo dilexerunt, spoliabuntur. 625.1
Damnatorum tormenta. 169.1
Damnatorum animæ quibus torqueantur. 391.2
Damnatorum inuidia de sede iustorum. 403.1
Damnatorum in inferno fabula. 843.2
Damnatorum animæ ad æternos cruciatus deportantur. 1371.2
Damnationis iudicium. 793.2
Damnatos à principe petere in more positum fuit Iudæis. 1178.2
Daniel quomodo vidit Deum. 810.1
Danielis propter ieiunium gloriatio. 6.2
Danielis ieiunium Leones ieiunare docuit. 9.2
Danielis ieiunium. 23.2.27.1.35.1
Danidis adulterium quomodo intelligatur. 756.1
Debilitatio vocis in agone mortis. 965.1
Debitores Dei omnes sumus. 493.1
Debitoris differentia. 392.1
Debitoris callidi quid sit. 449.2
Decalogi virtus. 115.2
Deceptio præcipua causa mali. 856.1
Deceptionis tentatio. 793.1
Decima pars bonorum Christo præbenda. 913.1
Decimæ quibus insumendæ. 913.1
Decimæ sacerdotum vbi comedebantur. 919.2
Decius. 920.2
Decurio qui vocabatur. 1126.1
Dedicatione altaris quæ bona oblata. 974.1
Dedicatoria templi Iudæorum. 859.2
Defecatæ corporis naturæ proprietas. 9.2
Defectus solis & Lunæ quando. 963.1
Defendere quę debemus. 804.2
Defensio an permittatur. 1172.2
Deformitas terrenorum. 1026.1
Defuncti qui dicantur. 1098.1
Defunctorum merita viuis prosunt. 1123.1
Degener qui dicatur. 853.2
Dementia diaboli mira. 117.2
Delectatio nostra in peccatis. 383.1
Delicijs fruens contritionem habere nequit. 4.2
Delicijs pœnę commutatæ. 356.1
Delicijs exquisitioribus qui potiantur. 1026.1
in Delicijs viuentes qui. 1026.1
Delicti mater. 226.1
Delicti radices euellendę. 1034.1
Delicto vnius mortis regnum. 801.1
Delictorum minima quibus adaptentur. 794.1
ad Delicta quę illiciat. 670.2
Delicta vnde producantur. 670.2
Delicta inuicem condonanda. 1237.1
Delictis inquinati oratione frustrantur. 976.2
Denarij numeri perfectio. 115.2
Dentium stridor quomodo fit. 56.1
Dentium stridoris significatio. 72.1
Dentium stridor in inferno. 56.1
Depranatio perseuerantium in peccato. 97.2
Desertum omne ieiunium est. 20.1
Desertum tentationis Christi vbi erat. 115.1
Desertum quid sit. 131.1
Desertum duplex. 131.1
Desertum orationibus aptum. 947.2
Desiderium regni cœlorum quomodo intelligatur. 232.2
Desiderium nostrum quale esse debeat. 643.1
Desiderium feruens Apostolorum. 947.2
Desiderij trina tentatio. 935.1
Desideria immunda. 712.1
Desiderabile quid magis sit. 10.1
ex Desidia quid originem trahat. 1016.1
Despectus pulchritudinis. 882.2
Despectio sui. 317.2
Desperatio. 1034.1
Desperatio Iudę incerta. 957.1
Desperati conscientia. 712.1
Desperato animo nihil peius. 805.2
Desperatorum descriptio. 886.2
Desperatis mors terribilis. 1001.1
in Desperantes. 1034.2
Despicienda quę sanctis & hominibus. 71.1
Deuotio cum preparatione. 152.2
Deuotio mentis admiranda. 233.2

Deuotio perfectissima Christianorum. 957.1
Deuotio summa in fide. 973.1
Deuotionis feruor quantus. 1098.1
Deuotionis quæ sunt. 929.1
Deuotionis obsequium. 941.2
in Deuotione festinandum. 420.1
Deuotus gloriam humanam non expectet. 86.2
Deuoti hominis securitas. 86.2
Deus quod vult implet. 70.1
Deus quomodo intelligatur perfectus. 91.2
Deus pater hominum. 105.2
Deus ad quæ paratior. 178.1
Deus qua re magis colitur. 186.2
Deus quare apparuit. 214.1
Deus verbum in principio. 299.1
Deus incommutabilis. 299.2
Deus pater. 309.1
Deus spiritus est. 323.2
Deus propriè pater. 325.2
Deus quomodo dicatur homo. 409.1
Deus alicubi abesse non potest. 409.1
Deus infinitus in retributione bonorum. 424.1
Deus creator duarum stirpium. 432.1
Deus conspector omnium. 435.2
Deus quando se vocet hominem. 450.1
Deus pater natura & benignitate. 457.2
Deus non quærit locum corporeum. 527.2
Deus quomodo simplex est. 574.2
Deus extra omnium numerum est. 647.2
Deus in syllabis non intelligitur. 661.2
Deus vbi præcipuè habitet. 665.2
Deus viuorum, non mortuorum. 753.2
Deus duplex in personis. 766.2
Deus Prophetarum ex scriptura. 771.2
Deus cor intuetur. 773.1
Deus corporeis oculis non videtur. 810.1
Deus qua re magis placetur. 1013.1
Deus inexpertus est malorum. 1174.1
Deus non est peccati author. 1354.2
Deus cum homine festum diem agit. 1424.1
Deus nulla ratione cooperator in peccatis. 1388.2
Deus à nullo comprehenditur nisi à seipso. 1419.2
Deus quomodo cernitur ab Angelis. 1419.2
Dei virtus. 65.1
Dei opera non perscrutanda. 95.2
Dei adoratio. 161.1
Dei quid sit proprium. 170.2
Dei seueritas in iudicando. 171.1
Dei contemplatio theorica. 184.1
Dei iustitia. 184.2
Dei generatio non habet initium. 287.1.301.2
Dei spiritalia opera ignoramus. 301.1
Dei immutabilitas. 302.2
Dei benignitas quanta. 458.2
Dei vocis effectus. 714.2
Dei altitudo scripturis comprobata. 984.1
Deo nihil mirabile. 57.1
Deo soli competit adoratio. 161.1
Dei dilectio prior ordine præcipiendi. 251.2
Deo quæ facilia. 260.1
Dei generatio sine initio temporis. 289.2
Deo insunt omnia bona. 666.1
Deo non inest contrarietas. 899.1
Deum tentare nemo debet. 113.2
Deum diligere tripliciter iubemur. 115.2
Deum qui videre cupit quid agere debeat. 279.2
Deum qui sint allocuti. 856.2
ad Deum pertinentia defendere debemus. 804.2
Deum esse quas res putarunt Philosophi. 882.2
Deo qui distet. 435.1
de Deo opiniones multorum. 541.2
ex Deo qui sint, & qui non. 818.1
à Deo quid quærendum. 891.2
Dy homines qui fiant. 855.1
Deorum cultus vbi adorabatur. 1008.1
Deorum falsorum execratio. 1367.1
Deitas humanitati permixta. 450.1
Deitatis testimonium. 836.2
Deuteronomium quid sit. 163.1
Dextera manus quid designet. 87.1.95.1.99.1.80.1. 2.81.2.90.2
Dextera iustorum. 81.2
Dextræ Christi & sinistræ intelligentia. 330.1
ad Dexteram & sinistram Iesu sedere, quid. 333.1
Diabolus an apparuerit Christo in specie hominis. 116.2
Diabolus semper ad alta ducit. 116.2
Diabolus caput iniquorum. 116.2
Diabolus malè interpretatur scripturas. 117.1
Diabolus tentans Christum cur vtitur scripturis potius quàm potestate. 113.2
Diabolus vincitur in quibus Adam vincit. 114.2
Diabolus quibus possit dare diuitias. 117.2.134.2
Diabolus quibus superandus. 125.2
Diabolus ad malum hortari potest, non autem cogere. 113.2
Diabolus de quibus non curet. 162.2
Diabolus per se nequam. 155.2
Diabolus quos cadere vult præcipitare nequit. 158.2
Diabolus in quibus Christum tentauit. 163.2
Diabolus quando magis irruit. 165.2
Diabolus in bonis non habet requiem. 221.1
Diabolus fortis ad nocendum. 464.2
Diabolus quando nocere aut non nocere possit. 471.2
Diabolus ante aduentum Christi fortis. 471.2
Diabolus quando adsit aut absit ab homine. 474.2
Diabolus cogitationum incentor, non author. 517.1
Diabolus quos ad se trahere tentet. 752.1
Diaboli mundi princeps. 889.1
Diabolus quomodo possidebat homines. 888.1
Diabolus cur princeps mundi. 892.2
Diabolus mundum morti subiecit. 899.2
Diabolus quibus insliget peccatores. 915.2
Diabolus per homines malitiam operatur in hominibus. 974.1
Diabolus quando hominem ingreditur. 1018.2
Diabolus à minimis homines aggreditur. 1033.2
Diabolus à minimis ad maxima ducit. 1034.1
Diabolus malleus vniuersæ terræ. 1045.2
Diabolus redemptionis humanæ ignarus. 357.2
Diaboli astutia. 16.2
Diaboli serui quibus malis vexentur. 88.2
Diaboli regnum. 114.1
Diaboli superbia. 113.2
Diaboli tentamenta vbi maximè grassentur. 114.2
Diaboli superbia. 116.2
Diaboli dementia mira. 117.2
Diaboli technas Christus non ignorat. 120.1
Diaboli malitia execrabilis. 120.2
Diaboli ruina. 121.1
Diaboli tria retia. 133.2
Diaboli gaudium, gloria & potestas. 134.1
Diaboli prudentia à Deo stulta facta. 144.2
Diaboli conditiones. 154.1
Diaboli adoratio, id est, casus. 160.2
Diaboli crudelitas. 163.2
Diaboli compassionis expertes. 184.2

Diaboli ornamenta quæ sint. 221.1
Diaboli arma. 226.1
Diaboli longinqua regio. 450.1
Diaboli villa vbi sit. 459.2
Diaboli corpus quod. 473.2
Diaboli lectus. 512.1
Diabolica verba. 305.2
Diaboli equitatus quis. 916.1
Diaboli opus. 984.1
à Diabolo quis non possit percuti. 1131.2
Diaboli futura expugnatio. 892.2
Diabolo qui se vendant. 670.1
Diabolo quid respondit Christus. 887.2
Diabolo qui obedire malint. 912.2
Diabolo qui nati sint. 984.1
Diabolo quid peius. 1024.1
Diabolum vincere quis possit. 138.2
Diabolum qui adorabant. 454.1
Diaconi, qui sint numularij. 189.1
Diaconi septem. 313.1
Diaconorum munus. 1023.2
Dicentes & non agentes. 312.2
Dies iudicij incertus. 183.2
Dies sex ad contẽplationis progressum necessarij. 279.2
Dies quot in perfectione Dominici corporis. 626.1
Die octauo Christus resurrexit. 657.1
Dies qui sempiternus. 665.1
Dies Christi. 696.2
Dies mundi. 696.2
Dies Domini dupliciter sumitur. 815.1
Dies septimus vespere carens. 931.1
Dies à vespere numerabatur secundum Iudæos. 943.1
Dies vnus secundum Deum. 984.2
Dies sexta creationis, typus passionis. 1094.2
Dies omnium maximus. 1407.1
Diei & noctis horæ. 217.2
Diei sexti præeminentia. 994.2
Diem cum nocte præcedente computare solebãt antiqui. 202.1
de Die crastino non gloriandum. 973.1
in Die ambulare quantum prosit. 975.2
Dies odiosi Deo. 989.2
Dierum quatuor significationes. 753.1
Dierum hominis paucitas. 890.1
Dierum à vespere numeratio. 1017.1
Dies quomodo in hoc seculo voluantur. 665.2
Differentia in personis quibuscunque. 911.1
Diffidere multum non debemus. 977.2
Difficilia quæ pulchra. 839.2
Dignitas ex effectibus contrarijs. 66.2
Dignitatis differentia. 345.2
Dignitas Iesu Christi in quibus manifestetur. 65.1
Dilectio triplex. 272.2
Dilectio Dei. 293.2
Dilectio æqualis quid faciat. 664.1
Dilectio vnde incipiat. 890.2
Dilectio perfectissima quæ. 1238.1
Dilectionis perfectio. 79.1
Dilectionis perfectæ quæ sint. 105.2
Dilectionis pars optima. 186.2
Dilectionis effectus. 938.1
Dilectione dignoscitur Christianus. 186.2
de Dilectione inimici quæstio difficilior. 100.2
Diligere quid debeamus. 456.2
Diligere diligentes publicanorum est. 84.1
Diligere omnes perfectorum est. 103.2
Diligere Deum tripliciter iubemur. 115.2
Diligentia quæ adhibenda in peccatis deponendis. 645.1
Diligentia quæ acquirantur. 804.1
Diligendi qui sint. 891.1
Diligite inimicos vestros quare dictum. 95.1
Dimidium bonum. 88.2
S. Dionisij verba de tenebris passionis. 1182.2
Discendi cupiditas in Samaritana. 804.2
Disciplina sanctorum in corpus. 157.2
Disciplina carentes homines. 194.1
Disciplina viuendi. 316.1.420.1.669.1
Disciplinę initium. 570.2
Disciplina optima quibus consentanea. 610.2
Disciplina seuera in carnem. 979.1
Discipuli fratres nominati. 206.1
Discipuli veritatis. 290.1
Discipuli meliores Christi. 309.2.311.1
Discipuli Iesu. 314.1
Discipuli probi officium. 573.2
Discipuli quare Christum resurrecturum ignorabant. 641.2
Discipuli 12. quare electi. 726.1
Discipuli quales ante & post crucem fuerunt. 947.1
Discipulorum labor in remigando. 107.2
Discipulorum verorum effectus. 314.1
Discipulorum dormitio trina quid signet. 1119.1
Discipulis potestas soluendi peccatores data. 907.1
Discipulos periclitari, quare permisit dominus. 107.2
Discipulos duodecim quare Deus elegit. 753.1
Discipulos cur tentari Deus permittit. 110.2
Discipulos inopes Christus elegit. 912.1
Discipulos quando osculabatur Christus. 1058.1
Discordia quæ bona. 691.2
Discordię feminatores. 716.1
Discordia quibus in locis locum habeat. 990.1
Discordia inter fratres. 1008.2
Discordiam qui quærant. 1041.2
Discretio moderaminis. 614.1
Discretionis pulchra sententia. 1199.2
Discretionis ratio. 442.1
Discretionis iudicium. 793.1
Discretione qui magis indigeant. 1170.2
Dispensatione quę mutentur. 1172.2
Disputatio Salomonis de quibus. 209.2
Disputationes in quibus periculosę. 462.2
Diuersitas hominum. 388.1
Dines iniquus anonymus. 385.2
Dines quis esse non possit. 1016.2
Diuitis vani exemplum. 24.1
Diuitis mali supplicia. 359.1
Diuitis mali parabolę fructus. 381.2
Diuitis mali duę postulationes. 381.2
Diuitis mali historia non parabola. 85.2
Diuitis quid sit. 988.1
Diuitis iniqui clamor inutilis. 391.1
Diuitis mali & pauperis vita. 392.2
Diuitis mali quanta supplicia. 397.1
Diuitis argumentum. 1016.2
Diuites vbi ponere debeant spem. 24.2
Diuites propter quid honorantur. 65.1
Diuites peccantes deflendi. 377.1
Diuites in egenos liberales esse debere. 385.2
Diuites egenis bona partiri debent. 913.1
Diuites auari insatiabiles. 1025.2
Diuitum tumor. 356.1
Diuitum nomina notiora quàm pauperum. 356.2
Diuitum immisericordia reprehensa. 388.1
Diuitum vita miserabilior. 1026.1
in Diuitum ędibus omnis deformitas. ibidem.
Diuitibus quę non accidant. 386.1

Diuitibus sobrietas tenenda. 381.2
Diuitiæ malè seruatæ quomodo perduntur. 30.2
Diuitiæ an per se criminosæ sint. 390.1
Diuitiæ ad quid perducant. 406.1
Diuitiæ mala. 446.2
Diuitiæ virtutibus animæ non comparantur. 459.1
Diuitiæ caducæ. 477.2
Diuitiæ quæ acquirendæ. 804.1
Diuitiæ laudabiliter expendi possunt. 870.1
Diuitiarum tres diuersitates. 5.2
Diuitiarum humanarum offendicula. 6.2
Diuitiarum cupiditas malorum omnium radix. 135.2
Diuitiarum contemptus commendatus. 388.1
Diuitiarum seruandarum locus. 769.2
Diuitiarum dolores. 1025.1
Diuitiarum voluptas quæ. 1025.2
Diuitias quibus possit dare diabolus. 117.2
Diuitias quas largitus est Deus. 459.1
Diuinæ voluntatis quæ sint. 1043.1
in Diuina homo directus. 888.1
Diuinarum rerum inscrutabilitas. 938.1
Diuinitas Christi. 300.1
Diuinitatis signum acceptum. 65.2
Diuinitatis signum petere, quid. 213.1
Diuinitatis quæ sint. 477.2.944.2
Diuinitatis excellentia. 716.2
Diuinitatis vnitas in natura. 812.1
Diuinitatis sublimitas. 877.2
Diuinitatis Christi immortalitas. 904.1
Diuinitatis præsentia quibus adsit. 1055.2
Diuinitatem Christi qui videbunt. 181.2
Diuinitatis occultatio. 1400.2
Dolor Christi qualis. 957.1
Docendi dignitas cuius sit. 325.2
Docendi ratio perfecta. 629.2
Docentis Christi virtus. 655.2
Doctor Gentium quare Apostolus Paulus. 311.2
Doctor miserabilior. 309.2
Doctorum proprium. 534.1
Doctor qualis esse debeat. 317.1
Doctores mali. 179.2
Doctores ad quē locum discipulos erigere debent. 616.1
Doctoribus quid præcipiatur. 917.1
Doctrina de homine malo. 319.1
Doctrinæ iustitia. 196.1
Doctrina magis quàm miraculis pugnandum. 143.2
Doctrina Patris. 907.1
Doctrina bona de homine malo. 310.1
Doctrina sacerdotum. 318.2
Doctrina falsa permanere nequit. 506.2
Doctrina patris quæ sit. 656.1
Doctrina Dei cuius. 694.2
Doctrina quando nihil prosit. 882.2
Doctrina praua quæ sit. 882.1
Doctrina virtutum. 907.2
Doctrina. 1199.2
Doctrinæ cibus. 179.1
Doctrinæ seculares quæ. 454.1
Doctrinam ad quem finem instituamus. 656.1
Dolendum nimium non est. 987.2
Dolentium consolator Christus. 755.2
Dolor spiritualis. 987.2
Dolor iniustè susceptus. 987.2
Dolor in diuitys. 1025.1
Dolor mentis maximus. 1078.1
Dolor Christi nostrorum vulnerum. 1185.2
Doloris veri nota. 944.2
Doloris solatium. 947.1

Dolore nimio Iudas se suspendit. 1034.2
in Doloribus quid meditandum. 1013.1
Dolus quid sit. 1055.1
Doli cogitationum. 101.1
Dominus nemo sui capitis est. 572.1
Dominus quis rerum suarum. 1026.1
Dominus meritum famulis potest suffragari. 56.1
Domini proprium. 855.2
Domini quam curam de seruis habere debeant. 56.1
Dominorum superbia. 60.1
Dominorum & seruorum differentia. 64.2
Dominorum reuerentia in præiudicium pauperum ne fiat. 65.1
Dominorum & seruorum discrimen. 169.1
Dominicus dies. 922.2
Dominica cœna. 973.1
Domus Dei. 131.2
Domus Dei quanta reuerentia afficienda. 624.2
Domus diaboli. 131.1
Domus quo nomine capiatur. 854.1
Domus auari. 1016.1
Domus quas Christus elegit. 1026.2
Domus diuitis & pauperis. 1026.2
Domus nostræ quo pacto exornandæ. 1026.2
Domus vbi querenda. 1026.2
Domus deformitas quibus deprehendatur. 1026.2
Domibus Christus eiusque discipuli caruerunt. 1152.2
Donum docendi. 458.1
Dorcæ viduæ bona opera. 44.1
Dormitio quo tempore magis requiratur. 980.1
Dormitioni tempus aptius. 1058.1
Dormientes qui dicantur in scriptura. 753.1
Dormientibus insomnia visa quæ. 382.2
Dormiant qui suauiter. 980.1
Dormire quando necesse sit. 979.2
Dormire & requiescere differunt. 979.2
Dositheus Samaritanus dicebat se Christum esse. 543.2
Dubitatio de quibus rebus fiat. 783.2
Dulia. 114.2.159.1
Duodecimus numerus sacratus. 725.1
Dux auarus esse non debet. 1016.1
Duodenarij numeri perfectio. 615.1
Dysme Græcè Occidens. 623.1

E

EBionitarum dementia de carnis esu. 1168.2
Ebrietas quæ mala Israëlitis contulit. 9.1
Ebrietas inimica Dei. 13.2
Ebrietas cibus dæmonum. 432.1
Ebrietas quando fiat. 947.2
Ebrietas cum vomitu. 979.2
Ebrietas spiritalis. 979.2
Ebrietatis reprehensio. 13.2
Ebrietatis diuinæ laus. 1106.2
Ebriositati seruientes. 716.1
Ebry hominis indicium. 979.2
Ecclesia primo diluculo adeunda. 18.2
Ecclesia est arca triplex. 36.1
Ecclesia villa dicitur. 71.1
Ecclesia ager consolationis. 71.1
Ecclesia in fluctibus seculi. 106.
Ecclesia licet afflicta, nunquam tamen à Christo derelicta. 108.1
Ecclesia dicitur regnum Christi. 166.1
Ecclesia quando floret. 188.1
Ecclesia ex duabus partibus congregatur. 217.2
Ecclesia pro populo suo supplicat. 233.1.236.1

Ecclesia secundum tabernaculum. 283.2
Ecclesia pro quibus oret. 501.2
Ecclesia Dei. 643.2
Ecclesia qua reuerentia ingredienda. 650.1
Ecclesia vna dicitur. 716.2
Ecclesia Christianorum nobilior templo Iudaico. 854.1
Ecclesia mater omnium. 905.1
Ecclesia in quatuor mundi partibus. 938.1
Ecclesia olim à quibus administrabatur. 1024.1
Ecclesia Christi vnica catholica & vniuersalis. 1254.2
Ecclesia candelabro comparatur. 1254.2
Ecclesia Christi non est hæreticorum. 1254.2
Ecclesiæ afflictio, & labores. 109.2
Ecclesiæ diebus festis ornatiores fiebant. 142.2
Ecclesiæ fides in quibus designata. 202.2
Ecclesiæ fides mira. 224.1
Ecclesiæ patientia. 228.2
Ecclesiæ ab omnibus inquinamentis mundatio. 280.1
Ecclesiæ principatum cupiens qualis esse debeat. 334.2
Ecclesiæ dignitas retributionis causa non danda. 648.2
Ecclesiæ latitudo. 844.1
Ecclesiæ venturæ de Gentibus typus. 824.2
Ecclesiæ sententia diuinam mutare potest. 502.2
Ecclesiæ exemplar. 625.2
Ecclesiæ mater virgo. 712.1
Ecclesiæ primitiuæ designatio. 919.2
Ecclesiæ fundamentum Christus. 920.1
Ecclesiæ cœlestis designatio. 920.2
Ecclesiæ fructus quibus insumi debent. 913.1
Ecclesiæ soliditas indirupta. 935.2
Ecclesiæ fides in quo designetur. 939.1
Ecclesiæ ornamenta quæ sint. 1031.2
Ecclesiæ reparatio. 1072.1
Ecclesiæ primus ornatus. 1244.1
Ecclesiæ sacrificium vnum est. 1486.1
Ecclesiam suam quotidie intrat Deus. 624.2
Ecclesiam inuehentes qui. 973.1
in Ecclesiam ingressus. 841.2
Ecclesiam quibus diebus ingredi iubebatur. 1056.1
in Ecclesiam impugnatur tribus modis. 76.1
in Ecclesiam qui insurgunt. 844.2
ab Ecclesia Dei mercatores reiecti. 194.1
in Ecclesia qua modestia vtendum. 624.2
Ecclesiarum dedicationis salubris consuetudo. 854.1
Ecclesiarum diuersitas de pane in sacrificio misse offerendo. 945.1
Ecclesias ornare qui sacrilegium ducant. 1015.1
Ecclesias ædificare pium opus. 1072.1
Ecclesiastici vnde orti. 112.2
Ecclesiastici maiorem rationem reddituri in iudicio. 194.1
Ecclesiastici etsi depranati non contemnendi. 325.1
Ecclesiastici terrenis rebus seruientes. 648.2
Ecclesiastici terreni. 625.1
Ecclesiastica officia vendentes. 187.2
Ecclesiasticorum ordo. 164.2
Ecclesiasticorum variæ dignitates. 311.1
Ecclesiasticorum dogmatum varietates. 907.2.917.1
Ecclesiasticarum traditionum authoritas. 1244.1
Ecclesiasticis possessio bonorum licita. 1211.2
Ecclesiasticis propositis est ius sententias pronunciandi. 1324.1
Ecclesiasticos vanis artibus applicari non licet. 1008.1
Ecclesiasticum bonum quis tollat. 625.1
Eclypsis Solis & Lunæ. 963.2
Eclypsis in passione Christi ab alijs diuersa. 993.2
Eclypsis quo tempore transeat. 963.2
Edendi initium quomodo faciendum. 629.1
Eclypsis maior cæteris. 993.2
Egenorum in Ecclesia ordo. 179.2
Egentis quę refectio esse debeat. 139.1
Egere in necessarijs quomodo dicatur. 1228.2
Egestas magna in quo sit. 459.2
Electi pauci sunt. 55.2
Electi verba Christi repetent. 170.2
Electi à quatuor ventis congregandi. 623.2
Electorum pars qui iudicantur & regnant. 169.2
Electorum in carne reperiendorum figura. 281.2
Electio siue prædestinatio non imponit necessitatem. 856.1
Eleemosyna vt fiat, consilium. 54.1.30.1
Eleemosyna occultari nequit. 25.1
Eleemosyna præparatio orationis. 28.1
Eleemosyna quando nihil prosit. 28.2
Eleemosyna præparatrix vię. 28.2
Eleemosyna sine ieiunio. 34.1
Eleemosyna melior ieiunio. 34.1
Eleemosyna quid significet. 38.1
Eleemosyna pars iustitię. 76.1
Eleemosyna in abscondito quę sit. 77.1
Eleemosyna contra auaritiam. 80.1
Eleemosyna coram hominibus rectè fieri potest. 85.1
Eleemosyna quę ingrata ante Deum. 89.1
Eleemosyna propter Deum facta. 89.2
Eleemosyna propter intercessorem facta. 90.2
Eleemosyna corporaliter data, an prosit. 96.2
Eleemosyna duplex. 96.1
Eleemosyna cordis quę sit. 96.1
Eleemosyna cordis maior eleemosyna corporis. 96.2
Eleemosyna quantum Christo curæ fuit. 175.2
Eleemosyna sola opitulatrix. 380.2
Eleemosynę vtilitas. 5.2. impedimentum. ibid.
Eleemosynę faciendę verus progressus. 6.1
Eleemosynę pro reparatione templorum. 28.1
Eleemosynæ pulchræ similitudines. 47.1
Eleemosynæ faciendæ modus. 77.1
Eleemosynę premium hominum. 166.1
Eleemosynę propter quid faciendę. 171.2
Eleemosynę virtus. 554.1
Eleemosynę ratio habenda. 88.2.1
ab Eleemosyna nullus excusatur. 34.1
Eleemosyna duplex. 402.2
Eleemosyna ex quibus fiat. 28.2
Eleemosynam facientium conditio. 81.2
Eleemosynam propter Deum faciens, quid videat. 89.1
Eleemosynam facientium differentia. 99.2
ad Eleemosynam proni discipuli. 101.4.2
Eleemosynarum commendatio. 19.1
Eleemosyna peccata purgantur. 44.1
Eleemosynarum duo genera operanda. 37.2
Eleemosynas quomodo facere debemus. 105.1
Eleemosynis peccata mundantur. 180.1.105.1
Eleemosynis defuncti iuuantur. 737.1
Eleemosynas in pauperes factas Deus suscipit. 176.1
Electi à quatuor ventis colligendi. 626.1
Elementa tempore quadragesimæ etiam proficiunt. 12.1
Elementa rerum admonent homines de potentia Dei. 64.1
Elementa conditori suo compassa sunt. 931.1
Elementorum inordinata turbatio. 965.2
Elementa omnia Christum crucifixum ostendunt. 938.2
Elementa commota in passione quid declarent. 1052.2
Elię ieiunium. 1235.1
Eliphandi Episcopi Toletani hæresis. 841.1
Eloquentię superbia molestissima. 1236.1
Emmaus discipuli. 1493.2

ad Emendationem Christus quàtum nos incitet. 1020.2
Ementes & vendentes in templo Dei qui. 189.1
Ementes & vendentes sine mendacio esse non possunt. 194.1
Emptores criminis qui. 197.2
Encæniare id est, initiare. 856.1
Encænia quæ vocabantur. 854.1
Ephraim ciuitas. 869.1
Episcopi veri & integri definitiones. 164.2
Episcopi munus. 314.2
Episcopi præcipuum officium. 897.1
Episcopum irreprehensibilem esse oportet. 314.2
Episcopi quales esse debeant. 150.2
Episcopi qui sint. 164.2
Episcopi tradentes Ecclesias indignis, vendunt gratiam spiritus sancti. 189.2
Episcopi & presbyteri vituperabiles. 191.1
Episcoporum munus in templo. 189.1
Episcoporum reprehensio. 321.1
Episcoporum comminatio. 355.1
Episcoporum ligandi & soluendi ordo. 501.1
Episcopalis officij adimpletio. 887.1
Epicteti philosophia. 1016.2
Epicuri scholæ voluptatis. 450.2
Epulæ terræ quæ. 232.2
Epulæ quod exitium ferant. 390.1
Equi superbia expressa. 923.1
Equorum aut mulorum sessio prohibetur. 912.1
Eraclitus Gentium princeps. 920.2
Error Sabellianorum. 289.2.300.1
Error Apollinarij. 288.1
Error quanta in homines mala contulit. 459.2
Errores quomodo redarguant Apostoli. 1171.1
in Erroribus nullus est rectus. 65.2
Erudiri debemus vitæ exemplo. 804.1
Esau auiditas. 7.2
Essentiæ verbum. 304.2
Esta vxor alia S. Ioseph. 843.1
Esther mulier vxor Ioseph secundùm quosdam. 208.1
Esuries Christi causa tentationis. 161.2
Esurientes pascere quàm iustum. 169.1
Esurire Christum quomodo accipiatur. 21.2
Esurire quid sit. 132.2
Et coniunctio pro enim posita. 816.2
Ethnicus quid significat. 498.2
Ethnici orando longo sermone vtuntur. 87.1
Ethnici quomodo interpretentur. 98.1
Ethnici qui dicantur. 102.1
Ethnicorum beneficentia. 102.1
Euangelium quomodo audiendum. 662.2
Euangelium Hebræa lingua scriptum. 906.1
Euangelium nuncians de Euãgelio viuere debet. 1172.2
Euangelij gratia nobis victoriæ loco data. 15.1
Euangelij illuminatio. 177.2
Euangelij vnum tabernaculum. 264.1.269.2
Euangelij virtus, vbi. 311.1.320.1
Euangelij pars scripta circa collum, more superstitiosi. 311.1
Euangelij profectus. 320.1.375.2
Euangelij transgressio. 727.1
Euangelij prædicatio. 440.1
Euangelij quatuor flumina. 1244.1
Euangelia portantium reprehensio. 311.1
Euangelistæ in ordine tentationum Domini discordant. 161.1
Euangelistæ quare relinquunt dictiones aliquas vet. Test. 902.2
Euangelistæ de quibus scripserunt. 908.1
Euangelistarum figura. 781.1
Euangelistarum concordia. 906.1
Euangelistarum conscribentium voluntas. 908.1
Euangelica historia fideliter vtendum. 149.1
Euangelica virtus. 250.1
Euangelizandi officium. 455.1
Eucharistia more antiquorum à quibus sumatur. 9.2
Eucharistia qua dispositione sumenda. 380.2
Eucharistia cum conscientia pura sumenda. 944.2
Eucharistia sumpta quid agendum. 947.1
Eucharistia sumitur in remissionem peccatorum. 1056.2
Eucharistia quare communio. 1075.1
Eucharistia non communis cibus. 1237.2
Eucharistia an iterari possit. 1244.2
Eucharistia nouum sacrificium Christianorum. 1056.2
Eucharistiæ quomodo simus participes. 672.1
Eucharistiæ receptione qui peiores fiant. 945.2
Eucharistiæ mysteriũ quare passionis tempore traditum. 1020.2
Eucharistiæ mysterium qua veneratione tractandum. 1020.2
Eucharistiæ participãtes quàm mũdi esse debet. 1023.1
Eucharistiæ figura immolatio Paschæ. 1049.1
Eucharistiæ mysterijs qui participent. 1075.2
Eucharistiæ sacrificij realitas. 1240.1
Eucharistiæ sacrificium repræsentatum per omnes hostias Iudæorum. 1346.1
Eucharistiæ dogmata. 1370.2
Eucharistiæ indicibilis vis. 1488.2
Eucharistiæ percipiendæ antiquissimi ritus. 1541.2
in Eucharistia esse corpus Christi assertio firmissima. 1023.1
Eucherius episcopus Lugdunensis. 921.2
Euersio Iudaica quo tempore cæpit. 940.1
Eunuchorum impotentia. 1025.2
Eutychis hæresis de incarnatione Christi. 470.2
Exactores Romani qui dicantur. 102.1
Exaltatio Christi duplex. 303.2
Exaltatio Christi quæ. 896.1
Exaltari permittit quosdam Deus. 325.1
Excellentia quæ mutabilis verè non est. 288.2
Excusatio nulla in dilectione inimicorum. 97.1
Excusatio nulla de quibus in die iudicij. 96.2
Excusatio nulla damnatorum. 183.1
Excusatio multorum. 273.2.318.1
Excusatione quæ peccata non indigeant. 248.1
Execratio perfidiæ in Apostolis. 1171.1
Exemplum Publij Romani. 77.1
Exemplum patientiæ Christi. 163.1
Exemplum tyranni cuiusdam de duobus amicis. 490.1
Exemplum Theotimi qui oculos maluit perdere quàm abstinere à coitu. 523.1
Exemplum omnibus hominibus. 585.2
Exemplum patientiæ. 656.2
Exemplum pietatis. 711.1
Exempla ieiunij. 9.1
Exempla eorum qui humiliati sunt per tribulationem. 325.1
Exempla mystica ad corrigendos homines. 448.1
Exempla sanctorum patrum quærenda. 907.2
Exempla bona præbentes. 917.1
Exempla patrum. 918.2
Exempla patrum in oblatione munerum Templo. 974.1
Exemplum pulchrum de Philosopho afflictiones contemnente. 1013.2
Exemplum orandi. 1057.2
Exempla in scriptura pro pœnitentibus. 1034.2
Exorcizandi Cathecumenos mos. 214.2

Exorcizandi consuetudo antiqua. 214.2
Exorcismi veteris legis. 983.2
ad Expiationem quid proficiat. 1244.1
Expuitio in faciem quale opprobrium. 985.1
Expuere in quos permissum olim erat. 985.2
Exterminare quid sit. 50.1

F

Fabri filius Christus. 190.1
Fabrorum cura de instrumentis. 375.1
Fabula Cyclopis. 120.2
Fabula damnati saxum contra mortem voluentis. 843.2
Fabula naturarum. 956.2.987.1
Fabula Antæi. 1456.1
Fabulæ Iudæorum euersio. 204.1
Fabulæ poëtarum. 454.1
Fabulæ de naturis. 956.2
Facere in voluntate positum. 319.1
Facies spiritualis animæ. 29.1
Facies lauatur non caput. 5.2
Facies nostra à quibus sordibus lauanda. 31.2
Faciei obscuratio quid sit. 50.1
Facinori studentes. 940.1
Facinorosi homines qui. 844.1
Facinorosi descriptio. 1033.1
Facultatum possessio licita Ecclesiasticis. 1211.2
Fallacia quid. 1055.1
Falsus testis quis. 1088.1
Falsi testes Iudæ similes. 516.2.933.1
Falsi testes quo pacto demonstrentur. 1008.1
Falsorum testium versutia. 983.1
Falsitas malorum difficilè vitatur. 1019.1
Fama quo pacto acquiri possit. 941.1
Fama bona quæ sit. 941.1
Fama bona in religiosis. 1095.1
Fames spiritualis. 13.2
Fames virginitati amica. 22.1
Fames tentationis Christi causa. 161.1
Fames spiritualis. 434.1
Fames spei grauissima. 448.1
Fames virtutis. 461.1
Fames. 1199.2
Famis verbum duo significat. 536.2
Famem qui semper patiantur. 439.1
Fame non vincuntur homines sancti. 116.2
Familiaritas hominum cum Deo. 856.2
Familiaritate non vtendum. 478.1
Familiare Deo quid sit. 444.2
Familiaria despiciuntur. 482.1
Fatigatorum requies spiritualis. 586.2
Fatuum quid dicatur. 774.2.769.2
Futurorum imago. 669.1
Febris spiritualis. 523.1
Febris animi vehementior quàm corporis. 523.1
Febris signum. 712.1
Febres magis nociuæ. 213.1
Febrium conditio qualis. 213.1
Febrici tantibus quid sit naturale. 521.1
Ferrum in punitionis signum. 671.2
Feriari quo tempore præcipiamur. 255.2
Fertilitatem temporum qui molestè ferant. 1016.1
Fermentatum panem quæ Ecclesiæ offerant. 945.1
Festinatio omnis laudatur. 890.1
Festus dies septimus sanctus. 827.1
Festus dies qui dicatur. 843.1
Festus dies Christi vbi agatur. 844.1
Festus dies ad salutem orbis. 1012.1
Festum diem agit Deus cum homine. 1424.1
Festi Iudæorum in figura. 840.2
Festi dies quomodo agendi. 844.1
Festi dies qui odio sint Deo. 989.2
Festa vnde in Ecclesia celebrantur. 453.1
Festa Ecclesiæ iucunda. 455.2
Festa Iudæorum tria. 841.1
Festorum solemnisatio Iudæorum. 260.1
Festis diebus ad templũ venire olim præceptum. 1056.1
Festiuitas quæ præcipua Iudæorum. 843.1
Festiuitas quibus non sit. 1104.2
Festiuitatem honorantes homines. 989.2
Festiuitates sacræ qua religione celebrandæ. 850.1
Festiuitates plures Iudæorum. 1221.1
Fides & ieiunium pedes animæ. 14.2
Fides clauis cæli. 23.1
Fides apud Deum mirabilis. 55.1
Fides in omni oratione aspicitur. 64.2
Fides quibus excitata. 65.1
Fides via Christi. 15.2
Fides quibus rebus eluceſcat. 64.2
Fides in Centurione miranda. 64.2
Fides in humilitate laudatur. 66.1
Fides sine charitate non prodest. 147.2
Fides Christi quantum duret in hominibus. 202.1
Fides ecclesiæ in quibus designetur. 202.2
Fides nationum prælata Israeli. 204.1
Fides ecclesiæ. 224.1
Fides perfecta quæ adipisci possit. 237.1
Fides quæ mortua. 294.1
Fides oculum cordis sanat. 298.2
Fides quomodo sit in cordibus. 387.1
Fides qua re præstetur. 642.1
Fides quæ vera sit. 662.1
Fides quid. 668.2
Fides in futuro seculo non erit. 705.1
Fides magnum bonum. 738.1
Fides quando nihil prosit. 738.2
Fides vita animæ. 753.2
Fides recta ex scripturis. 827.1
Fides interna quæ sit. 754.1
Fides sola Deum attingit. 810.1
Fides non omnium est. 880.1
Fides vna diuersorum. 918.2
Fides credentium regnum Dei. 1006.1
Fides nostra trecentis denarijs emitur. 1105.1
Fides. 1199.2
Fides sine bonis operibus condemnat. 1304.2
Fidei Apostolicæ virtus. 22.2
Fidei quid contrarium. 24.1
Fidei magnæ signum. 54.1
Fidei infirmitas. 109.1
Fidei signaculum. 130.2
Fidei firmæ vis. 109.1
Fidei signa præstanda. 154.2
Fidei verbi virtus. 179.1
Fidei prima inductio. 196.1
Fidei exemplum in Chananæa. 225.1
Fidei quid contrarium. 27.2
Fidei præmium. 269.1
Fidei signaculum. 436.1
Fidei arrha quale signum. 460.1
Fidei scintilla. 573.1
Fidei merces. 661.2
Fidei veræ feruens opus. 707.1
Fidei vnitas. 716.2
Fidei collyrium. 777.1
Fidei nota. 904.1

Fidei Ecclesiæ significatio. 933.1
Fidei catholicæ stigmata. 939.1
Fidei agnitio quid sit. 942.2
Fidei magnum indicium. 973.1
Fidei feruor. 1098.1
Fidei semen reconditum in quibus. 1171.2
Fidem solam miratur Deus. 57.1
Fidem qui perfectam habuerunt. 71.2
Fidem simplici corde seruantium merita. 262.2
ad Fidem ingressus. 841.2
Fidem hominum obtundere non decet. 1072.1
Fide alienissimi populi saluati. 58.1
Fide susceptа quid requiratur. 1358.2
Fide sola non purgantur peccata. 1248.2
Fidem hominum an metiri possimus. 66.1
Fidelis hominis proprium. 977.2
Fideles in tribulatione. 107.1
Fideles quare mori non dicantur. 760.2
Fidelium conuersationis forma. 147.2
Fidelium & infidelium diuersitas. 962.1
Fidelibus mysterio Eucharistiæ se coniungit Christus. 1023.2
Figura crucis Christi. 817.1
Filius naturaliter quis. 93.1
Filius proprietate naturæ æqualis Patri. 244.2
Filius in Trinitate quis dicatur. 287.1
Filius æqualis quomodo det Patri æqualem gloriam. 299.1
Filius quis. 432.2
Filius patri seruiens inuidus apparet. 458.2
Filius quia dicatur. 464.1
Filius consubstantialis patri. 467.1
Filius quibus titulis decoretur. 574.2
Filius deitatem habet à Patre. 661.2
Filius pro patre non sustinet pœnam. 685.1
Filius inter Patrem & spiritum sanctum medius tanquam inter duas vitas. 1417.2
Filij regni qui vocati. 66.2
Filij spiritales. 87.1
Filij in quo similes patribus. 81.1
Filij quomodo efficimur. 93.1
Filij Dei quomodo efficiamur. 97.2
Filij Dei qui fiant. 105.2
Filij Dei qui sint. 130.2
Filij Dei vbi tentari non possint. 131.2
Filij boni proprium. 188.1
Filij cum Patre indiscreta substantia. 295.1
Filij beati qui. 446.2
Filij propter peccatum abdicatio. 457.2
Filij obmurmurantis qui personam gerant. 458.2
Filij quales hæredes sint. 460.1
Filij propter peccata parentum non affliguntur. 704.1
Filij Dei qui non fiant. 797.2
Filij exemplis sanctorum patrum accendendi. 907.2
Filiorum adoptio quomodo acquiratur. 76.1
Filiorum Dei & diaboli differentia. 132.2
Filiorum distantia ab alijs domesticis. 440.1
Filiorũ ingratitudo in patres more Pharisæorum. 516.1
Filiorum cura in parentes. 1273.1
Filijs quomodo irrogantur pœnæ parentum. 704.1
Filijs quid relinquendum. 913.2
Filijs maledictionem attrahentes Iudæi. 960.1
in Fimbrijs Iudæorum spinæ, non Christi. 324.2
Fimbria quid sit. 317.1
Finis boni operis in qualibet hominum laude. 80.1
Finis extremi peior conditio. 215.2
Finis legis. 313.2.585.2
Finis mundi. 1100.1

Fœminæ administræ Hebræis. 939.1
Finis hominum pessimus. 1058.2
Flagellum quo condemnatorum dorsa verberabantur. 1084.1
Flagella Dei viriliter sustinenda. 257.1
Flagellorum multitudo apud Deum. 210.2
Flagellis Dei quando vexamur, quid agere debeamus. 255.1
Flagellatio Christi quanta. 960.1
Flagitiosi homines interfecti. 171.1
Flammæ infernalis descriptio. 170.1
Flamma non calefaciens. 1187.1
Flammæ æternæ voracitas. 174.1
Flere Christus nos docuit. 728.2
Fluctibus æquor magis abundans. 1020.1
Fletus quomodo excitetur. 53.2
Fletus oculorum quid designet. 72.2
Fletus Christi. 728.1
Fœminæ laus. 1072.2
Fœminæ in mortem Christi peccantes. 936.1
Fœminæ sanctæ de quibus fit mentio in nouo Testamẽto. 940.1
Fœminarum fucus reprehensus. 25.1
Fœminarum mens. 571.2
Fœminarum felicitas. 997.2
Fœmineus sexus amans lachrymarum. 1179.2
in Fœneratores. 491.1
Fœneratorum consuetudo. 517.1
Fœnoris pericula. 273.1
Fons quis dicatur. 564.1
Fontes qui quærant. 767.2
Forma orandi Deum. 1057.2
Fornicatio carnis quæ sit. 29.2
Fornicatio animæ & corporis. 29.2
Fornicatio quid sit. 516.2
Fornicatio quot modis committatur. 516.2
Fornicatio animæ. 517.1
Fornicationis malum. 738.2
ex Fornicatione qui nati. 803.2
Fornicatorum desideria insatiabilia. 459.2
Forsitan, aduerbium quomodo sumatur. 790.2
Fortitudo animi. 249.1
Fortitudo. 294.2
Fortitudinis magnæ indicium. 247.2
Fortitudinis vnus limes. 457.1
Fortitudinis laus. 1185.1
Fossa quare dicitur cæca. 807.1
Fragilitas Apostolorum. 953.2
Fragilitas humana. 1043.1
Fratrer peccans in fratrem an ei dimittatur. 1008.2
Fratris & eius qui nominatur frater differentia. 487.1
Fratres quatuor modis in scriptura dicti. 205.2
Fratres Christi qui. 202.2.216.2.840.1.843.1
Fratres qui olim appellabantur. 834.2
Fratres tribus modis appellati. 843.1
Fraternitas priscorum patrum. 840.1
Fraternitatis officia. 92.1
Fraternitatis societatem commaculantes. 1041.2
Fraudulentarum promissionum pernicies. 1103.1
Frigoris nomine quid significetur. 854.1
Fructus ex quibus animalibus nullus. 169.1
Fructus mali vnde. 201.1
Fructificantium affectus. 623.2
Frumenti grani perfectio. 876.1
Frumenti virtus. 901.1
Fuci quanta reprehensio. 25.1
Fugiendi cautela. 935.2
Fulguris creatio. 219.1

Furor Dei quantum terribilis. 177.1
Furor homicidæ excusatio. 248.1
Furor repentimus quàm pestifer. 1036.2
Furore qui sint impatientes. 1008.1
Furore agitatorum imitatio. 1013.2
Furum & raptorum negotia. 953.2
Fur quis. 197.2
Fur quanta difficultate capitur. 982.1
Furis excusatio. 248.2
Furtum quid sit. 516.2
Furtum animæ. 517.1
Futura nonnunquam mali dicunt. 861.1
Futurorum notitia in Christo. 927.1
Futurorum mysteriorum notitia. 105.2

G

Galilæa vnde dicta. 830.2
Gallus quibus horis cantet. 1077.2
Gaudium duplex. 29.1
Gaudium sanctorum de pœnitente. 444.2
Gaudium electorum. 809.1
Gaudium sanctorum in cælis. 669.1
Gaudij æterni quanta suauitas. 264.1
Gaudia electorum quanta. 161.1
Gaudeat quis. 462.2
Gaza, id est, diuitiæ Persica lingua. 769.1
Gazophilacium quid. 767.1.769.2
Gazophilacium templi. 289.2
Gazophilacia mysticè quid. 790.2
Gehennæ nomen. 84.1
Gehenna quibus præparata. 180.1
Gehennæ supplicium. 248.2
Gehenna inferni quibus non videatur. 382.2
Generatio Christi incorporaliter facta. 289.1
Generatio praua qui vocentur. 219.1
Generationis proprietas. 658.1
Genezareth hominum fides. 110.2
Gentiles quæ adorabant. 450.2
Gentiles inimici Dei. 837.1
Gentilis populi testimonium. 930.1
Gentiles inimicis pepercerunt. 1043.1
Gentiles tolerabiliores Iudæis. 1189.1
Gentilium desperatio de Deo. 450.1
Gentilium error. 585.1
Gentilibus hæretici peiores. 204.2
Gentes fratres appellati. 843.1
Gens antiquitus in vnum collecta. 82.2
Gente fratres dicuntur. 205.2
pro Gente Christus mortuus. 867.2
Gentium salus ex fide. 58.1
Gentium corda loca arida. 204.2
Gentium ciuitates quare peragrauit Christus. 235.2
Gentium vocatio per Christum. 236.1
Gentium occisio. 421.1
Gentium restipiscentia. 454.2
Gentium Ecclesiæ figura. 476.1
Gentium populus correctione carens. 905.1
Gentium vocatio duplex. 907.2
Gentium obedientiæ significatio. 912.2
Gentium pater quis. 916.1
Gentilitas quibus exprimatur. 477.1
Genuflexionum vsus. 99.2
Genuflexio in oratione vsitata. 419.1
Genus humanum. 684.1
Generis humani redemptio. 957.1
Genera diuersa in nominibus Græcis. 297.2
Germanorum fratrum discordia. 449.1
Gethsemani quid. 934.2
Gethsemani locus vbi monstretur. 1042.2
Gladius spiritus quis. 981.2
Gladius perpetuæ vltionis. 1069.1
Gladius in passione Christi quid. 1370.2
Gladij locus. 981.2
Gladij septem doloris in B. Virgine. 1088.1
Gladios quare Apostoli ferebant in passione. 1027.1
Gladij duo ad testimonium passionis. 1173.1
Gloria vana vnde procedat. 4.2
Gloria vana de bono procedit. 28.1
Gloria vana superari non potest. 28.1
Gloria iustorum in cælis. 57.2
Gloria inani nihil difficilius. 535.2
Gloria Christi venturi. 177.1
Gloria inanis quid sit. 105.2. quibus expellatur. ibid.
Gloria inanis. 103.2.
Gloria maiestatis. 261.
Gloria beatorum quibus comparetur. 278.1
Gloria maiestatis vbi quærenda. 279.1
Gloria crux appellatur. 285.1
Gloria vana synagogarum. 311.1
Gloria in intuitu consistit. 451.2
Gloria nostra non quærenda. 662.2
Gloria vana fugienda. 726.2
Gloria Dei in quibus. 729.1
Gloria Christi à gloria hominum differens. 794.2
Gloria ab humana inflatione discreta. 807.2
Gloria humana quæ sit. 814.2
Gloria quæ diuinitatis. 818.2
Gloria Christi quæ dicatur. 898.1
Gloriæ cupiditas ad quid inflammet. 26.1
Gloriæ vanæ remedium nullum nisi vnum. 28.1
Gloria quam sequi quisque debeat. 79.1
Gloriæ humanæ amor, vis nocendi. 79.1
Gloriæ appetitus propinquus virtuti. 79.1
Gloriæ æternæ beatitudo. 202.1
Gloriæ claritatis demonstratio. 277.1
Gloriæ nouæ amatores. 314.2.843.2
Gloriæ promissio. 346.2
Gloriæ Dei & gloriæ humanæ distantia. 814.2
Gloriæ Christi tempus. 840.2
Gloriæ cupidinis effectus. 5.2
Gloriæ stimuli. 843.1
Gloriæ decus & schema. 916.2
Gloriæ cœlestis ecstasi homines rapti. 947.2
Gloriam Dei qui aspicere possit. 263.1
in Gloriam vnam remedium. 80.1
Gloriam dat Patri Filius. 289.1
Gloriam quam Christus non quærit. 656.1
Gloriam propriam quærentes. 656.1
Gloriam Deo dare quid. 684.1
Gloriam mundanam requirentes qui. 843.1
ad Gloriam Dei omnia referenda. 884.1
Gloriam non suam, sed Patris Christus quæsiuit. 906.2
Gloriam humanam qui parui faciat. 86.2
Glorificatio resurrectionis nostræ. 177.2
Glorificatio Christi quibus profuit. 752.2
Glorificatio Christi in quibus. 793.2
Glorificationis occasio vbi locum inueniat. 88.2
Goliath tribus lapidibus prostratus. 114.2
Græci Gentiles erant. 898.2
Græcorum dispersio. 829.2
Græcorum opinio de animabus morientibus. 883.1
in Græcorum recentiorum dogma de animis in cœlum translatis. 1422.2
Gratia Christianis omnibus condonata. 177.2
Gratia Euangelica. 254.1

Gratia quibus impertita. 454.1
Gratia ſpiritus gratis dari débet. 625.2
Gratia diuina cui detur. 461.1
Gratia Dei pro omnibus. 866.1
Gratia neceſſaria ad reſipiſcentiam. 914.2
Gratia ſpiritualis. 916.1
Gratia ſpiritus ſancti. 1073.2
Gratia vberior precatione. 1182.1
Gratia non excludit meritum. 1383.1
Gratiæ abundantia. 823.2
Gratiæ augmento quid intelligatur. 1209.2
Gratia cæleſtis ortus. 1095.1
ad Gratiam vocari quid. 447.2
Gratiam ſpiritualem qui malè exerceant. 625.1
Gratia data non peccandum. 92.2
Gratia ſemper ſimilis manet. 242.1
Gratiæ Deo propter quid agendæ. 329.1
Gratiarum actio Chriſti. 612.1
Gratiarum actiones poſt menſam. 617.2.1021.2
à Gratiarum actione nobis incipiendum. 1021.2
Gratias quare agebat Chriſtus. 617.2
Gratias de beneficijs perfectis agere debemus. 615.1
Gratis amandum. 891.2
Gregis annumerandi cura. 17.1
Gula idololatriæ cauſa. 9.1
Gula. 113.1.114.1
Gulæ vitium mortis cauſa. 43.1
Gula refrænanda. 1238.1
Gulæ effectus. 113.1
Gulæ primi hominis tentio. 157.1
Gulam qui ſequantur. 1026.1
Gurges charybdis. 1020.1
Guſtus ſenſus. 577.1
Guſtus oris ad quid. 716.1

H

Habitus. 450.1
Habitatio Chriſti qualis. 1026.2
Habitatio huius ſeculi inquieta. 615.2
Habitatio quę periculoſa. 1026.1
Hædus quale animal. 456.1
Hædi nomine Chriſtus. 456.1
Hædorum nullus fructus. 169.1
Hædis quæ comparentur. 183.2
Hæreditas Chriſti quæ ſit. 408.2
Hæreditatis terrenæ anguſtiæ. 456.2
in Hæreditate cæleſtium bonorum nulla inuidia. 456.2
Hæretici per fures deſignati. 4.1
Hæretici quare non cognoſcunt myſteria veritatis. 65.2
Hæretici legibus pœnas dantes. 69.1
Hæretici non venient ad iudicium. 180.1
Hæretici dicẽtes damnatos liberari poſt aliquod tempus. 181.2
Hæreſis ſimoniaca. 198.1
Hæretici Marcioniſtæ qui Chriſti paſſionem phantaſticam eſſe aſſerebant. 204.1
Hæretici Iudæi dicentes reſurrectionem futuram mille annis ante iudicium. 204.1
Hæretici peiori conditioni quam Gentiles. 204.2
Hæretici Aſtrologiæ credentes. 585.1
Hæretici quare Gentibus peiores. 215.2
Hæreticorum nouiſſima facta peiora prioribus. 215.2
Hæretici dicentes corpus Chriſti non fuiſſe de mundo, ſed de cælo. 288.1
Hæreticorum Marcioniſtarum reprehenſio. 947.1
Hæretici negantes filium quà Deus non eſſe à Patre. 300.2
Hæretici Arriani. 301.2
Hæretici dicẽtes carnem Chriſti eſſe inanimatam. 626.2
Hæretici dicentes finem fore ſuppliciorum impiorum. 402.2
Hæretici dicentes filium duo eſſe nomina, ſed vnam rem. 656.1
Hæretici dicentes alium eſſe filium Dei, alium Mariæ. 707.2
Hæretici dicentes nullum redire poſſe ad veniam. 717.1
Hæretici negantes filium Dei eſſe Deum. 752.2
Hæretici diſputatio. 777.1
Hæretici putant Chriſtum eſſe phantaſma. 107.1
Hæretici dicentes ipſum patrem paſſum fuiſſe. 782.1
Hæretici dicentes Chriſtũ non manere in natura humana. 783.1
Hæretici dicentes Deum non eſſe Patrem Chriſti. 795.2
Hæretici ventri ſeruiunt. 817.2
Hæretici in Miſſa tantum aqua vtentes. 946.2
Hæreticorum conuerſio. 993.1
Hæreticorum mos in citanda ſcriptura. 1463.2
Hæreticorum moris quid. 1120.1
Hæreticorum ſenſus de metu mortis in Deo filio. 949.1
Hæreticos abundare cur Deus permiſerit. 781.2
de Hæreticis quę dicantur. 464.2
in Hæreticis quomodo operetur diabolus. 467.1
Hæreſis Simonis damnata. 187.2
Hæreſis epiſcopi cuiuſdam. 841.1
Hæreſis Pelagianorum. 1095.1
Hebręam linguam qui nouerunt. 906.1
Hebræorum capitis tegmen pro mortuis. 766.2
Hebræorum conſuetudo de mulieribus miniſtrantibus. 939.1
Hebdomadę ſanctę ieiunium quàm ſeuere ſeruabatur. 1402.1
Helcana, id eſt, Dei creatura. 487.2
Helena crucem Chriſti inuenit. 1304.2
Heliæ ieiunium. 6.2
Heliſabeth cognitio de Chriſto. 888.2
Heliſęi opera per ieiunium facta. 9.2
Helius Adrianus Hieruſalem vltimò nomen impoſuit. 351.1
Herba quo tempore creſcit. 21.1
Heremitarum preces efficaciores quàm aliorum. 947.2
Herodes quare ab Angelo percuſſus. 1008.1
Herodes qui appellabantur antiquitus. 1108.1
Heſter ieiunium quantę efficaciæ. 23.2
Hieruſalem quare ſancta ciuitas. 160.1
Hieruſalem deſtructio prędicta. 630.1
Hieruſalem ſancta ciuitas. 116.2
Hieruſalem duplicia recepit peccata. 487.1
Hieruſalem ſitus. 631.1.906.1
Hieruſalem infelicitas. 925.1
Hieruſalem cur vocetur ciuitas ſancta. 1001.2
Hieroſolyma quid. 624.1
Hieremias in patria ſua non acceptus. 477.1
Hiſtoriarum exempla. 379.2
Hiſtoria de malo diuite. 385.2
Hiſtoria moralitatem ędificat. 394.2
Hiſtoria ſpecioſa de tribus ſanctis mulieribus. 398.1
Hiſtoriæ figurę non ſunt. 629.1
Hilarius Epiſcopus D. Martinum ad fidem perduxit. 921.1
Hyſſopus humilis herba. 938.2
Hiſtoria ſimplex auditorem ędificat. 237.1
Hiſtoria inuentionis crucis Dominicę. 1304.2
Hiſtoria de tenebris in Aegyptiis viſis. 963.1
Hiſtrio per hypocritam deſignatus. 8.2
Hiſtrionum ſcena. 1012.2

Homo quibus non habeat poteſtatem. 88.2
Homo à Deo factus. 96.1
Homo quid fecit in mundo. 96.1
Homo primus ex gula tentatus. 116.1
Homo propter quid moritur. 1302
Homo quomodo tollit peccatum. 180.1
Homo reprobus. 194.2
Homo fragilis ad gloriam. 262.1
Homo indulgentia dictus. 309.1
Homo qui plus ametur. 822.1
Homo cæteris animantibus præſtat. 317.1
Homo ſublimis & humilis. 340.1
Homo peccans propter duas cauſas. 423.1
Homo omnis debitor eſt. 493.1
Homo natus cæcus ſecundum mentem. 684.1
Homo à quatuor elementis portatus. 712.1
Homo peccans quantùm turbari debeat. 725.1
Homo cum morte naſcitur. 753.2
Homo quantùm glorificare debeat Deum. 767.2
Homo in facie videt. 773.1
Homo immortalis quis. 801.1
Homo Chriſtus nobis non comparandus. 807.2
Homo quis ex Deo ſit. 814.1
Homo mortem neſcit. 890.1
Homo vitæ amans. 899.1
Homo peccato adſtrictus quibus ducatur. 907.2
Homo naturaliter totum peccatum. 916.1
Homo nequiſſimus omnium Antichriſtus. 918.2
Homo quis nihil pati poſſit. 1013.2
Homo adorat & natat in forma crucis. 1110.2
Homo duplex. 812.1
Homo nihil ſibi tribuere debet. 1172.2
Homo in priſtinam dignitatem reſtitutus contra hæreticos. 1420.2
Homo poſt peccatum præditus libero arbitrio. 1460.2
Homo ſui iuris. 1457.1
Hominis extranei ſaluari. 54.2
Hominis pones quibus alantur. 113.2
Hominis commendatio Deo. 114.1
Hominis vitæ regimen. 166.2
Hominis Chriſti verè facti confirmatio. 1024.2
Hominis cognitio quæ. 422.1
Hominis excluſio de paradiſo. 449.1
Hominis corpus quot diebus formetur. 623.1
Hominis infirmitas. 888.1
Hominis ſtudioſi quid. 982.2
Hominis duplicitas. 110.2
Homini ſapienti quid ſufficit. 117.1
Homini quæ congrua ſint. 462.1
Hominem quæ præcipitem reddant. 418.1
Homine vinoſo nihil vecordius. 83.2
in Homine quid honorandum. 64.2
Homines ſancti habiti ad vitiorum barathrũ lapſi. 61.1
Homines timeri non debent. 68.2
Homines quomodo conſiderentur. 71.1
Homines omnes toto corde diligendi. 96.2
Homines primi qua arte decepti. 125.1
Homines auaritiâ excæcantur. 170.1. 714.2
Homines quanto tempore fidem Chriſti ſeruent. 202.1
Homines Deo magis affines. 212.2
Homines quibus rebus perterreantur. 219.1
Homines infirmi redditi quinque modis. 257.1
Homines propter quid creati. 319.1
Homines rara curare ſolent. 482.1
Homines faciles ad irrogandas iniurias. 495.2
Homines quæ ſapere debeant. 656.1
Homines imperfecti. 585.2
Homines quibus periclitentur. 596.2
Homines naſcuntur cæci. 708.1
Homines de quibus rebus dubitent. 783.2
Homines quomodo fiunt dij. 855.1
Homines pij à malis vituperantur. 843.2
Homines contra intentionem loquentes. 862.2
Homines quare animalibus aſſimilati. 907.1
Homines quibus ædificentur. 908.1
Homines duobus mandatis à peccato ſoluuntur. 915.1
Homines in cæleſtem gloriã quo pacto efferuntur. 947.1
Homines cur in peccatis moriantur. 294.1
Homines affectu fratres dicuntur. 311.2
Homines quales ante Chriſti aduentum. 907.1
Homines poſt maleficium conuerſi. 993.1
Homines quo facile alloqui non licet. 1011.2
Homines ad perfectiorem virtutem tardi. 1012.1
Homines boni quibus ſint admirationi. 1020.1
Homines non decet vt velint cæteris præeſſe. 1171.2
Hominum bonorum & malorum differẽtia. 65.2.411.2
Hominum laus ex quibus. 65.2
Hominum ordines in iudicio. 181.1
Hominibus ignem non præparauit Deus. 184.2
Hominum iniquorum mos. 213.1
Hominum diuerſorum punitio. 377.1
Hominum inæqualitas. 388.1
Hominum abiectio. 446.1
Hominum ordines duo. 456.2
Hominum immunditia. 516.1
Hominum conuerſationem Deus attendit. 624.2
Hominum prauorum malitia quàm periculoſa. 692.1
Hominum infirmitas. 768.1
Hominum cum Deo colloquia. 856.2
ad Hominum vtilitatem quæ fiant. 942.2
Hominum malorum conſuetudo. 973.2
Hominum caro debilis. 978.1
Hominum proprium. 1280.2
Hominibus quam formam monſtret Deus. 810.1
Homicidium vnde naſcatur. 87.2
Homicidium condonatum. 289.1
Homicidium vnde componatur. 516.2
Homicidium. 716.1
Homicidij Cain facinus horrendum. 62.1
Homicidæ excuſatio. 248.2
Homicidæ Deum patrem non poſſunt appellare. 804.2
Homicidæ qui. 844.1
Homicidia. 990.1.1016.1
Homicidæ in malam fidem deueniunt. 1058.2
Honor ſtabilis. 339.2
Honor in Scripturis. 505.1
Honor duplex. 513.2
Honor hominum Deo tributus, & contra. 794.2
Honor falsè exhibitus. 980.1
Honor quo Chriſtus honorificabit electos. 887.1
Honor quo pacto diſtribuendus. 1025.2
Honoris annulus quis. 450.2
Honoris cupidi homines. 843.1
Honorem qui non conſequitur. 377.2
ad Honorem quæ conferant. 1025.2
Honores ad bene viuendum inuitantes. 62.1
Honoribus qui primis ſtatuentur apud Deum. 1171.1
Honorificentiæ ſtudium. 1170.2
Horæ canonicæ in Eccleſia vſitatæ. 32.1
Horæ diei. 217.2 *Horæ noctis.* *ibid.*
Hora qua operi incumbendum. 419.2
Horæ diei quot ſint. 439.2
Horæ à die illuſtrantur. 726.1
Horæ diem ſequuntur. 753.1
in Horto quare capitur Chriſtus. 1260.1
Horologio Græcorum quæ contineantur. 419.2

Hospes qui dicatur. 184.1
Hospitem nullũ in vrbe maxima inuenit Christus. 189.2
Hospitalitas in pretio apud Iudæos. 1052.1
Hospitalitatis commendatio. 373.1
Hospitalitatis fructus in cælis reconditus. 913.1
ad Hospitalitatem prompti esse debemus. 613.1
Hospitio Deum suscepit Abraham. 388.2
Hostia veraciter corpus & sanguis Christi continetur contra hæreticos. 1254.1
Hostiæ fractio in Missa passio Christi. 945.2
Hostiæ paschales. 1005.1
Hostiarum innumerabilium immolatio. 188.2
Hostiarum cadauera vbi abluebantur. 241.2
Hostis Christi extremus. 801.1
Hostis hominum quis. 1016.1
Humanus animus tentationis non expers. 1007.1
Humanus sensus quàm facilè decipiatur. 1023.1
Humana conceptio quo tempore completur. 626.1
Humana mens sapientiæ capax. 666.1
Humana ratio Deum non capit. 810.1
Humana Christi dispensatio. 907.1
Humana natura. 934.1.1077.2
Humana prouidentia quibus adhibenda. 1211.2
Humanum genus sanguine Christi redemptum. 957.1
Humanum propositum absque diuino subsidio nõ sufficit. 1172.1
Humani corporis forma quot dierum spatio perficiatur. 649.1
Humanæ vitæ miseria. 1020.1
Humanæ conditionis vsus. 282.1
Humanæ compassionis effectus. 716.2
Humanæ fragilitatis quæ sint. 1043.1
Humanæ infirmitatis indicium. 1051.2
Humanos quæ deceant. 373.1
Humanitas Christi in cælo contra hæreticos. 181.2
Humanitas Christi. 522.2.300.2
Humanitas cui magis rependetur. 186.2
Humanitas ob fragilitatem passionem recusat. 1174.1
Humanitatis Christi veritas post ieiunium patefacta. 118.2
Humanitatis partes vanæ. 186.2
Humanitatis Christi glorificatio. 262.2
Humanitatis gratiam non renuit Christus. 466.1
Humanitatis obsequium. 751.1
Humanitatis indicium. 765.1
Humanitatis quæ sint. 928.1
Humanitatẽ digna reuerentia suscepit Christus. 1104.2
Humanitati permixta Deitas. 450.1
Humanitatem Christi qui negent. 465.1
Humilitas quomodo acquiratur. 28.2
Humilitas corporalis & spiritualis. 29.2
Humilitas. 121.1.313.1.925.2.1199.2
Humilitas Ecclesiæ. 226.2
Humilitas vbi. 317.1
Humilitas Christi. 580.1
Humilitas inaudita Christi. 1012.2
Humilitas mẽtis à Christo corporis habitu ostẽsa. 110.1
Humilitas vera ministerium plurium. 1170.2
Humilitas quomodo panditur. 1170.2
Humilitas sine magnitudine animi non est. 1232.1
Humilitatis exemplum. 60.2.64.2.230.1
Humilitatis causa. 71.2
Humilitatis commendatio. 232.1.337.1
Humilitatis habitus quomodo cognitus. 571.1
Humilitatis magnum exemplum. 656.1
Humilitatis plena verba. 821.1
Humilitate nihil præstantius. 317.2
Humilitatem quid signet. 717.1
de Humilitate contentio necessaria. 1170.2
Humilitate nihil altius. 340.1
Humilis verè quis. 339.2
Humilis proprium. 340.1
Humile de se semper dicendum. 656.1
Humilior Apostolis quis. 1023.1
Humiliores non contemnendi. 976.2
Humilium laus. 340.2
in Humilibus requiescit Christus. 904.1
Humiliationis occasio. 313.1
Humiliantis se & iacentis differentia. 495.2
Hyacinti color cæli recordationem inducit. 326.2
Hyemis tempore tonitrua. 218.2
Hyemis tempore quid spiritualiter faciendum. 856.1
Hypocrita quis vocetur. 8.2
Hypocrita quid significet. 49.2
Hypocrita quis sit. 94.1.98.2
Hypocrita quid interpretetur. 98.2
Hypocrita proprio gladio iugulatus. 119.1
Hypocrita quis dicatur. 505.2
Hypocrita quandiu permaneat. 25.2
Hypocritæ simulatio. 4.2
Hypocritæ nomen vnde tractum. 80.1
Hypocritæ nominis translatio. 98.2
Hypocritæ definitio. 106.2
Hypocritæ quomodo ieiunent. 29.2
Hypocritæ qui sint. 101.1
Hypocritarum ieiunij fructus. 4.2
Hypocritarum duo mala. 6.2
Hypocritarum appellatione quid notatum. 25.1
Hypocritarum conditiones 94.1
Hypocritarum dementia. 119.1
Hypocrisis quid sit. 46.2. eius effectus. 101.2
Hypostasi Patrem differre, quid. 856.2

I.

Iacob visio Dei. 810.1
Iacobus quid significet. 262.1
S. Iacobus quare frater Christi. 843.1
S. Iacobus primus martyr. 280.2
S. Iacobi mors. 353.2
Iactantia quibus in rebus esse possit. 4.2
Iactantia quibus in rebus sit. 31.2
Iactantia. 80.1. eius effectus. 433.1
Iactantia fidelibus non esse debet. 123.1
Iactantiam ruina subsequitur. 135.2
ad Iactantiam quæ ducant. 977.1
Iaphet pater Gentium. 916.1
Idola puerorum luto comparata. 69.2
Idolorum cultus Iudæis vetiti. 226.1
Idolorum cultus quo pacto aditum inuenit. 1034.2
Idololatriæ prima causa. 9.1
Idololatriæ initium. 1034.1
Ieiunium pro peccatis quale, & qua dispositione confectum. 3.1
Ieiunium de omni opere virtutum accipitur. 4.1
Ieiunium quid sit. 4.2
Ieiunium debet nos ostendere, non nos ieiunium. 4.2
Ieiunium quod à Deo approbatur. 5.1
Ieiunium quomodo impleri debeat. 5.1
Ieiuninm animæ salus. 8.1
Ieiunium vbi ponendum. 8.1
Ieiunium lege antiquius. 8.2
Ieiunium in paradiso prius institutum. 8.2
Ieiunium quid interficiat. 8.2

Ieiunium opus satisfactorium. 8.2
Ieiunium sanctos homines facit. 9.2
Ieiunium salutare. 19.1
Ieiunium exiguos sumptus facere cogit. 10.1
Ieiunium quod Deo gratum. 13.2
Ieiunium quod ieiunandum. 13.2
Ieiunium & fides pedes animæ. 14.2
Ieiunium violare, graue peccatum. 16.1
Ieiunium à Ionatha violatum. 16.1
Ieiunium interdum inutile. 18.1
Ieiunium sine bonis operibus nihil prodest. 18.2
Ieiunium perfectum, & Deo acceptum. 18.2
Ieiunium cum eleemosyna coniungendum. 19.1
Ieiunium Christi quomodo in nobis intelligẽdum. 135.1
Ieiunium corporis quid est. 134.2
Ieiunium est repugnatio passionis. 132.2
Ieiunium secretum esse debet. 25.1
Ieiunium contrarium gulæ. 28.1
Ieiunium ex quibus procedat. 28.2
Ieiunium adiutorium orationis. 28.2
Ieiunium corporale & spirituale. 29.2
Ieiunium cum superfluitate ciborum coniunctum nihil prodest. 33.1
Ieiunium exemplis patrum demonstratum. 34.2
Ieiunium sine eleemosyna non sufficiens. 34.1
Ieiunium quantò longius, tantò melius. 35.2
Ieiunium prima virtus contra vitia. 46.1
Ieiunium vbi collocandum. 46.1
Ieiunium ingredientes quibus intenti esse debeant. 46.2
Ieiunium sine misericordia quid sit. 47.1
Ieiunium quàm magnum bonum. 115.1.124.1
Ieiunium sanctificare quid sit. 137.1
Ieiunium Christiani, egentis refectio. 139.1
Ieiunium Deo gratissimum. 140.1
Ieiunium cunctis virtutibus antefertur. 156.1
Ieiunium quod Deus approbat. 157.2
Ieiunium ante passionem quid significet. 157.2
Ieiunium speciale à carne & vino. 159.1
Ieiunium generale quid. 159.1
Ieiunium olim publicè indictum. 99.2
Ieiunium armatura contra tentationes. 163.2
Ieiunium generale. 250.2
Ieiunium cum arrogantia malè sonat. 961.1
Ieiuniorum profectus. 8.1
Ieiuniorum gratia ex Isaia. 8.1
Ieiuniorum excusatio nulla. 8.2.9.1
Ieiuniorum figura in virtutibus. 15.1
Ieiuniorum virtus quanta. 35.2.119.1
Ieiuniorum forma. 119.2
Ieiuniorum vtilitas temporibus Christianorum. 119.2
Ieiunijs peccata purgantur. 1248.2
Ieiunij doctrina. 4.2
Ieiunij vigor. 8.2
Ieiunij imago. 8.2
Ieiunij lex expressa. 8.2
Ieiunij decus antiquissimum. 9.1
Ieiunij virtute opera Moysis facta. 9.1
Ieiunij obseruatio ex patribus. 9.1
Ieiunij laus. 9.2.10.1
Ieiunij exempla. 10.2.13.2
Ieiunij effectus. 13.1
Ieiunij efficacia. 15.2
Ieiunij virtus. 16.1
Ieiunij forma. 18.1
Ieiunij summa in quo stet. 144.1
Ieiunij quadragesimæ progressus. 18.1
Ieiunij die à quibus operibus abstinendum. 18.2
Ieiunij tota die quid agendum. 19.1
Ieiunij Eliæ efficacia. 22.1
Ieiunij Christi causa. 22.1
Ieiunij exempla. 23.2
Ieiunij fructus. 34.2
Ieiunij & saturitatis differentia. 35.1
Ieiunij vis. 43.1
Ieiunij laudes. 47.1
Ieiunij alæ. 47.1
Ieiunij consecratio à Christo. 120.1
Ieiunij epitheta. 155.1
Ieiunij merces. 250.2
per Ieiunium Moses operatus. 9.1
Ieiunij voluntarij bona. 447.2
Ieiunio quando non indigemus. 8.2
Ieiunio cælum reseratur. 23.1
de Ieiunio gaudens. 5.1
Ieiunia quæ vana. 4.1
Ieiunia quæ casta hypocritis videantur. 4.2
Ieiunia Christi posse tentari, non superari. 16.2
Ieiunia cur Christus indixit. 22.1
Ieiunia obseruantium, meritum. 23.1
Ieiunia voluntaria, quæ. 19.2
Ieiunia vt plena sint, quid agendum. 35.2
Ieiunia necessaria. 19.2
Ieiunia quibus carere debeant. 38.2
Ieiunans Deo quis sit. 4.1.5.1
Ieiunans à cibo & nõ à malis operibus, non ieiunat. 29.2
Ieiunans peccando sine spe ieiunat. 29.2
Ieiunantis oculus. 10.2
Ieiunanti quid cordi esse debeat. 4.1
Ieiunantes quales nos monstrare debeamus. 5.1
Ieiunantes propter homines mercedẽ habere non possunt. 27.1.29.2
Ieiunantium propter Deum, aut propter mundi gloriam differentia. 4.1
Ieiunantium color. 10.2. forma & habitus. ibidem.
Ieiunantium à non ieiunantibus discrimen. 13.1
Ieiunantium propter Deum, & propter homines differentia. 23.2.27.1.29.2
Ieiunantium simulatio. 23.2
in Ieiunantes quanta sit Dei clementia. 35.1
Ieiunantibus nobis, diabolus esurit. 155.1
Ieiunè sacra communio sumenda. 945.1
Ieiunè corpus Christi sumendum. 1057.1
Ieiunauit Christus propter duas causas. 132.2
Ieiunat satis quis. 20.1
Ieiunat qui benè. 140.2
Ieiunauit quare Christus. 124.1
Ieiunemus cur ante solennitatẽ dominicæ passionis. 40.1
Ieiunare cunctis temporibus bonum est. 19.1
Ieiunare cum gaudio quid sit. 29.2
Ieiunare qui non teneantur. 30.2
Ieiunare, & legem nõ tenere ieiunij, nihil prodest. 139.1
Ieiunandum propter quid. 6.1.27.1
Ieiunandum à cibis pariter, & à peccatis. 18.2
Ieiunandum pro quibus. 99.2
Ieiunandum à vitijs. 138.2
Ieiunandum quam ob causam. 23.2
Ieiunandum quibus ferijs. 145.1
Ieiunandi exercitium quid commodi afferat. 43.1
Ieiunando tristitia quæ pro laude est, prohibetur. 3.1
Ieiunando quid agendum. 6.2.7.1
Ieiunando tentari vtile est. 116.1
Ierusalem ingressus iustorum figura. 15.2
Ierusalem introitus quando factus. 187.1
Ierusalem ingressus quando fuit. 188.1
Ierusalem descriptio. 351.1. dicta Iebus. ibid. à Salomone comprehensa. 351.1

Ieſſe virga. 213.2
Ieroſolymam quoties Ieſus aſcendit. 623.2
Ieſus filius Naue quo tẽpore Iericho proſtrauit. 244.2
Ieſus quomodo inuenitur. 828.2
Ieſum qui ſequitur incõprehenſibilis eſt à morte. 335.1
Ieſu Chriſti verba expreſſa de inimicis cõdonandis. 97.1
Ieſu nomine nullus iniquus fuit. 989.2
Ignis diuini amoris. 65.1
Ignis æternus quis ſit. 174.1
Ignis inferni qualis erit. 170.1. cuius ſubſtantiæ. ibid.
Ignis tonitru quomodo creatur. 219.1
Ignis qui materia eget interire poteſt. 542.1
Ignis inferni quibus præparatus. 183.1
Ignis æternus damnatorum. 888.2
Ignis cupiditatis. 1119.2
Ignis conſumens quis dicatur. 542.2
Ignem quibus ſolum præparauit Deus. 184.2
Ignem quis putauit Deum. 882.2
Igne qui conſumpti. 56.1
Igne, qui baptizentur. 130.2
in Igne baptiſma. 130.2
ab Igne portatus homo. 712.1
Ignominia qui Chriſtum afficiant. 800.1
Ignorantia vulgo ſcientia melior. 666.1
Illuſtrationis modus. 899.1
Imago plena Dei Chriſtus. 1171.1
Imagines ſacras conſtruere quàm pium. 1072.1
Imbecillitas mentis. 1020.1
Immoderatio in rebus omnibus damnoſa. 1034.2
Immolatio vituli pro quibus. 444.2
Immortalitas renouandorum corporum. 947.1
Immortalitas quando conſequetur. 777.2
Immolatio Paſchæ figura Euchariſtiæ. 1049.1
Immortalitati an paſſio fuerit impedimento. 884.2
Immortalitate remanebit eadem ſubſtantia. 934.1
Imperatores Chriſtiani quando regnabant. 1245.2
Imperatiuo ſermone loco Prophetiæ vtitur ſcriptura. 1173.1
Imperfectio in quibus indagetur. 65.2
Imprecationes variæ contra Prophetas. 76.1
Impij quibus deſignentur titulis. 169.1
Impij qua forma Deum videbunt. 168.2
Impij de quibus condemnabuntur. 184.1
Impij rètrorſum cadere dicuntur. 264.2
Impiorum ſupplicia æterna. 181.1
Impiorum mors ſempiterna. 171.1
Impiorum expulſio à gloria Dei. 279.2
Impiorum via proſperatur. 458.2
Impiorum oblatio abominabilis Deo. 930.1
Impiorum perditione Chriſtus contriſtatur. 934.2
Impiorum membra quibus applicentur. 1094.1
Impietatis condemnatio. 1171.1
Impietatis crimine adſtricti. 824.1
Impoſſibilia quæ homines iudicent. 78.1
Impoſſibile quid videatur. 87.2
Improbi duabus de cauſis vituperandi. 1018.1
Improbi quibus odio ſint. 1020.1
Improbitas vnde ortum ducat. 670.2
Impudentia Iudæ. 1007.2
Inane quid ſit. 42.2
Incarnatio Chriſti admiranda. 427.2
Incarnatio Chriſti. 301.1. pro quibus. 874.2
Incarnationis Chriſti tempus. 815.1
Incarnationis humilitas. 877.2
Inchoatio rei à gratiarum actione. 1021.1
Inclinatio capitis mors ſanctorum. 996.2
Increduli non introibunt in requiem. 669.1
Incredulitas vnde. 841.2
Incredulitas Iudæorum. 295.1
Inconſtans mente quis. 461.1
Inconſtantium ſignum. 625.1
Incorrigibilis duplicibus neceſſitatibus colligatur. 485.1
Incorrigibilis ætas. 1020.1
Increpatio. 936.1
Incredulitatis fructus peſſimi. 612.1
Indeuotorum mores. 694.1
Indi, Perſæ, & Babylonij Phariſæorũ infectatores. 315.2
Indiæ Alabaſtrum probatiſſimum. 1041.1
Indicium ſanitatis. 726.2
Indulgentia quibus promittatur. 594.2
Indumenta quorum damnatorum diuidebantur. 962.1
Indumenta Chriſti merita ſanctorum. 1463.1
Indignatio inter quos. 1005.1
Indigni ſacris myſterijs qui. 1023.1
ex Indignitate dignitas. 66.1
Infantia quod tempus vitæ. 409.2
Infantia primum tempus vitæ. 413.1
Infantiæ ætas quot vexetur malis. 1020.1
Infantes miraculorum Chriſti teſtes. 188.1
Infantes qui dicantur. 189.1
Infantes quales eſſe debeant. 577.1
Infernus quid ſit. 357.2.402.1.404.2
Infernus Deum timet & confitetur. 751.2
Infernus Chriſtum admiratur. 751.2
Inferni pœnæ quibus paratæ. 184.1
Inferni ſepultura quid. 355.2.357.2
Inferni gehenna quibus non videatur. 382.2
in Infernum cur damnati mittentur. 186.1
in Inferno nullus miſericordiæ locus. 388.2
in Inferno omnes erant antè Chriſtum. 389.1
Inferno detentorum liberatio in morte Chriſti. 1054.1
Infernorum communis carceris deſcriptio. 1420.1
ad inferos Chriſti deſcenſus cauſa. 1419.2
Infernalis nox. 684.1
Infernalium cruciatuum enumeratio. 56.1
Inferiores non ſpernendi. 976.2
Inferiora cum ſuperioribus non cohærent. 894.1
Infirmi ieiunij tempore non debẽt ſanos vocare ad prandium. 34.1
Infirmitatis verba Prophetæ. 580.1
Infidelis morte Chriſti ſcandalizatur. 214.1
Infidelium duæ perditiones. 411.2
Infideles quibus intelligantur. 575.2
Infidelium perſecutio. 842.2
Infidelium corda. 888.1
Infidelium ſpiritus ſegnis. 978.2
Infidelitas cui ſimilis. 213.1
Infirmitas Chriſtiana fortis. 16.1
Infirmitas hominum quinque modis fit. 255.2
Infirmitas præcedit mortem. 712.1
Infirmitate non triſtandum. 726.1
Infirmitas temporalis quæ dicatur. 759.1
Infirmitas quibus non inſit. 982.2
Infirmitatis noſtræ exemplum. 833.2.840.1
Infirmitatum ferendarum inſtructio. 1185.1
Infirma caro cuius ſit. 978.2
Infirmari qui dicantur. 184.1
Infirmi non tenentur ieiunare. 33.2
Infirmatio carnis nimia prohibetur. 979.1
Infœlicitas Iudæorum tota. 296.2
Ingenij naturalis beneficium quibus tantum donatum. 454.1
Ingratorum hominum deſcriptio. 1095.2
Ingratiſſimus omnium quis. 1095.2
Inhoſpitalitatis redargutio. 373.1
Inimicus, melior factus in gratia Paulus. 96.1

Inimici naturam amare pulchrum eſt. 151.1
Inimici dilectio quando cuſtoditur. 77.2
Inimicum amare, charitatis eſt. 76.1
Inimicum diligere impoſſibile videtur. 87.2
Inimicũ non inimicos odiri in lege cur præceperit Deus. 96.2
Inimici quomodo diligendi. 96.2.98.1
Inimici omnium ridiculi. 340.2
Inimicorum dilectio in diuerſis ſcripturæ locis. 86.1.2
Inimicorum perſecutione peccata grauiora. 96.1.102.1
Inimicos quis diligere poſſit. 95.2
Inimicos amare perfectum eſt. 105.2
Inimicis qui pepercerunt. 103.1
pro Inimicis mors quàm vtilis. 1012.2
in Inimicos imprecationes. 78.1
Inimicitia quomodo compeſcitur. 87.1
in Inimicos maledictiones in S. ſcriptura. 91.2. quomodo intelligantur. ibid.
Inimicos condonare, maior eleemoſyna quæ fieri poſſit. 96.1
Inimicos quomodo vlciſci decet. 810.1
in Inimicos imprecationes in Prophetis. 97.1
Inimicos perſequendo quomodo nos geramus. 610.1
pro Inimicis quid orandum. 97.1
Inimicitia damnum commune. 483.1
Iniqui quomodo cælos ingreſſuri. 168.2
Iniqui quare Chriſtum odio habeant. 844.2
Iniqui homines ſua deſideria explere nequeunt. 459.2
Iniqui credentes in Chriſtum. 993.1
Iniquorum proprium. 95.2
Iniquorum omnium caput diabolus. 116.2.156.1
Iniquitas hominum vna. 213.1
Iniquorum in peius ruina. 944.1
Iniquorum ritus. 973.2
Iniquitas quas habeat leges. 1178.2
Iniquitatem diligentes. 890.2
Iniuria extrema quæ ſit. 985.1
Iniuriam obliuiſci glorioſum. 484.2
Iniuriam quis verè paſſus. 490.2
Iniuriam Chriſto qui faciant. 1093.1
Iniuriæ ſemper condonandæ. 503.2
Iniuriæ noſtræ magnanimiter ſuſtinendæ. 118.1
Iniuriæ fraternæ dimittendæ. 140.1
Iniurijs homo impauidus. 1037.1
Iniurias vlciſci vetitum. 1012.2
Iniuria propter Chriſtum oppreſſi. 688.1
Iniuriæ quomodo tolerandæ. 794.2
Iniuriæ atroces in Chriſtum. 983.1
Iniuriarum memoria quàm perniciosa. 1013.2
Iniuriarum obliuio quàm magnum bonum. 1013.1
Iniuriantem amare quàm ſuaue. 1013.2
Iniurias Dei diſſimulare impium eſt. 118.1
Iniurias obliuiſci gloriosum. 496.1.812.1
Iniurias ſuſcipiens Deus non iraſcitur. 811.2
Iniurias quas ſufferre non debemus. 134.2
ab Iniuriatis ſi quid nobis collatum eſt boni repetere debemus. 1013.1
Iniuſti ante iudicium iuſtos conſpicient. 356.1
Iniuſti quas ob cauſas damnentur. 403.1
Iniuſtiſſimus qui ſit. 667.1
Iniuſtitiæ vincula. 273.2
Iniuſtitiam diligens odit animam. 659.2
Ioſuæ miraculum in retardatione ſolis. 465.2
Innocentiæ & ſimplicitatis commendatio. 169.1
Innocentia ſine Deo infirmitas æſtimatur. 914.2
Innocentum interfectores ſerui dæmonum. 974.1
Inopia qui laboret. 457.1
Inopia non timenda. 891.2
Inopia vitam perturbari qui dicant. 1026.1
Inordinatorum ordo. 917.2
Inſanum honorem quis faciat. 1026.1
Inſanorum qui magis inſanit. 1019.1
Inſanientium ob vanam gloriam crimen. 327.1
Inſatiabiles qui ſint. 1025.2
Inſenſatorum motus. 625.2
Inſidiæ impiorum. 973.1.1025.2
Inſidiatores Phariſæorum nomine. 903.1
Inſidiatores Eccleſiæ. 973.1
Inſidiarum animaduerſio. 1025.2
Inſidiatores vbi continui ſint. 1026.1
Inſipientiæ Iudæorum conſideratio. 862.1
Inſolentis indicium. 340.1
Inſtructio fidei Chriſtianæ à quibus olim fiebat. 417.2
Inſultatio in Chriſtum. 962.2
Intelligentia munus Dei. 301.1
Intelligentia in capite. 8.1
Intellectus hominis à ſolo Deo præſtitus. 320.2
Intellectus merces fidei. 661.2.673.2
Intelligentia ſublimis. 1073.2
Intentio animæ oculus. 51.1
Interceſſio ſanctorum quærenda. 234.2
Interfectores innocentium diabolo miniſtrant. 974.1
Interiora quare nobis incognita. 80.1
de Interiore non iudicandum. 80.1
Interpretationis ſcripturæ diuerſitas. 906.1
Interpretationis ſiniſtræ authores. 982.2
Intrare ſub tectum quid. 54.2
Inuentio S. Crucis. 1304.2
Inuentu quæ difficilia. 838.2
Inuidia quantùm mali afferat. 248.1.476.2
Inuidia charitatem tollit. 248.1
Inuidia vnde ſurgat. 138.2.319.2.384.1
Inuidia ſacerdotum Iudæorum. 408.2
Inuidia quis conſeneſcat. 438.1
Inuidia depellenda. 449.1
Inuidia quid ſit. 449.1. eius effectus. ibid.
Inuidia malum ſimulatione plenum. 869.2
Inuidia quot mala tulit. 449.2
Inuidia nihil nocentius. 563.2
Inuidia incredibilis. 641.1
Inuidia nihil peius. 805.2
Inuidia fera venenoſa. 807.1
Inuidia qua ætate maximè vigeat. 1020.1
Inuidia cæcat animam. 869.2
Inuidiæ Iudæorum deſcriptio. 424.2
Inuidiæ effectus. 441.6.1
Inuidiæ proprium. 50.1. genus. ibid.
Inuidiæ vires quantæ. 60.1
Inuidiæ vis quot populos perdidit. 248.1
Inuidiæ nota. 444.2
Inuidiæ malum. 832.1
Inuidiæ effectus. 869.2
Inuidiæ tabo Iudæi concitati. 1035.1
Inuidiæ proteruitas qualis. 1038.1
Inuidus cupiditate trahitur. 805.2
Inuidus quando magis homo ſit. 1020.1
Inuidi proprium. 449.2
Inuido omnis venia deſperanda. 248.1
Inuidi qui ſint. 50.1
Inuidi feris ſæuiores. 248.1
Inuidi ſeipſos rodunt. 384.1
Inuidi de quibus conquerantur. 462.2
Inuidorum aſpernator Chriſtus. 476.1
Inuidis quid accidere ſoleat. 678.1
Inuidendum quibus non ſit. 1012.2
Inuiſibilium rerum notitia. 898.1

Inuocare quem debeamus. 887.2
Ioannes quid significet. 262.1
Ioannes Euangelista in insulam Pathmos condemnatus. 334.1
Ioannes Euangelista pro Christo multa passus. 351.1
Ioannes Euangelista non mortuus, & mortuus secundùm quosdam. 353.2
Ioannes vltimus Euangelistarum. 649.1
S. Ioannis Baptistæ abstinentia. 35.1
Ioannis Euangelistæ martyrium. 331.1
Ioannis Euangelistæ recessus. 348.2
Ioanni Euangelistæ Aquila data. 781.2
Ionas calamitate aliorum melior. 213.2
Ionathas violans ieiunium quanti mali causa. 16.1
Ionas quanto tempore prædicauit. 207.2
Ionæ signum. 201.1.213.1
Ionę Historia. 219.2
Iosue cum cultris lapidæis sepultus. 672.1
Iordanis fons quo peccata purgantur. 14.2
Iordanis fluuius cur in baptismo prę aliis eligitur. 477.2
Iordanis fluuius typus Baptismi. 14.2
Iosaphat vallis locus in Iudæa. 183.2
Ioseph vxores. 208.1
Ioseph sine miserijs regnum non fuisset adeptus. 384.1
Ioseph venditio quid illi profuit. 384.1
Ioseph eodem pretio quo Christus venditus. 927.1
Ioseph ab Arimathia laus. 967.1
Ioseph iuxta 70. interpretes 20. aureis vēditus. 1005.2
Ioseph mortuus tempore passionis. 1277.1
Ioseph dignus apud seculum. 932.1
S. Ioseph filios ex alia vxore suscepit. 843.1
Ioseph venditionis variæ opiniones. 943.1
Iosephus Iudæus hystoriographus. 308.1
Ira Dei quàm grauis. 177.1
Ira quid sit. 833.2
Ira insaniæ similis. 833.2
Iræ commotio. 289.1
Iræ consideratio. 774.2
Iræ calicis mundatio. 979.2
Iræ impatientis signum. 1008.1
Iræ repentinæ. 1013.2
Iracundiam refrenans dicitur mansuetus. 89.2
Iracundiam vincere, quid. 378.1
Irati viri immodestia. 833.2
Irati aspectu nihil turpius. 833.2
Iratis quid memoria repetendum. 1043.1
Irascimur magis quàm diligimus. 825.2
Irrationabilitas quæ sit. 914.2
Irreuocabilia Dei iudicia. 180.1
Isaias regali habitu Deum vidit. 810.1
Isaias Propheta solus occisus secundùm Iudæos. 1005.1
Israëlitæ in deserto ieiunarunt, licet manna saturarentur. 20.1
Israëlitarum iter figura quadragesimæ. 14.1
Israëlitarum mannę figura. 163.2
Israëlitarum incredulitas. 445.1
Ismaël 13. anno circuncisus 671.1
Iter facientes quam domum primo adire debeant. 187.1
Iter cælorum erectum. 388.1
Iter quo Christus fatigabatur, quod. 578.1
Itineris Christi studium. 556.1
in Itinere quid secum portandum. 1199.2
Iubilæi annus apud Iudæos. 796.1.817.1
Iudas traditor. 470.1
Iudas quare perijt. 856.1
Iudas quibus causis compulsus ad vendendum Christum. 933.1
Iudas minister traditionis. 944.2
Iudas vnde ortus. 942.2
Iudas indignus communione. 945.2
Iudas qualis naturæ erat. 987.1
Iudas cur osculo Iesum tradidit. 981.1
Iudas quando sensit malum suum. 987.2
Iudas Apostolus. 990.1
Iudas Machabæus. 990.1
Iudas Patriarcha. 990.1
Iudas communione indignus. 1001.1
Iudas propter quid indignatus. 1005.1
Iudas signa Christi magicis artibus facta putabat. 1007.2
Iudas Lebbæus. 1049.1
Iudas in cœna panem occultauit, non vinum. 1049.2
Iudas beneficiorum immemor. 1095.2
Iudas quo tēpore laqueo vitam finierit, incertum. 957.1
Iudas interfuit mysterijs. 1360.1
Iudæ desperatio. 76.2
Iudæ traditio. 349.2
Iudæ loco Matthias electus. 753.1
Iudæ exemplum contra Manichæos. 856.1
Iudæ facinus consilio sacerdotis coniunctum. 932.2
Iudæ factum qui faciant. 933.1
Iudæ cognomen, exsuffocatus. 971.2
Iudæ timor falsus. 974.1
Iudæ mortis tempus comparatum. 1003.1
Iudæ temeritas. 1006.1
Iudæ duo cruciatus apud inferos. 1133.1
Iuda egresso Sacramentum discipulis datum. 1049.2
Iudæ mors secundùm quosdam. 1052.1
Iudæ peccatum ex diuina voluntate non fuit. 1211.1
Iudæa vnde dicta. 830.2
Iudæa caput regni. 843.1
Iudæa mater Gentium. 914.1
Iudæa tantùm obscurata tempore passionis secundùm quosdam. 994.2
Iudæi an peccauerint in spiritum sanctum. 92.2
Iudæi persequentes Christum membra diaboli. 156.2
Iudæi iam nō habent priuilegiū speculationis Dei. 190.1
Iudæi quare signa petunt. 213.2
Iudæi terra dicuntur. 220.1
Iudæi nunc deteriores quàm anteà. 218.1
Iudæus doctor quomodo conuerti potest. 455.2
Iudæi crediturí Eliæ & Enoch. 456.1
Iudæi obstinatio. 456.1
Iudæi dupliciter redarguti. 658.1
Iudæi homicidæ. 841.1
Iudæi quomodo Christum venturum credant. 857.1
Iudæi quo tempore destructi. 873.1
Iudæi legis iugo domiti. 904.1
Iudæi qui saluati. 921.2
Iudæi impuniti non euadent. 1012.2
Iudæi post resurrectionem ad Christum vocati. 1013.1
Iudæos in adoptionem suscepit Christus. 1047.1
Iudæi vsque nunc persecutionem ab omnibus patiuntur. 1052.2
Iudei quàm miserè vitam finierunt. 1165.2
Iudei captiuitatis tempore cauernas petentes. 1180.1
Iudei redemptionis humanę nescij. 1357.2
Iudęorum fides infidelitas inuenta. 54.1
Iudęorum infidelium princeps. 191.1
Iudęorum superbia. 197.1
Iudęorum populus. 202.2
Iudęorum fabula destructa. 204.1
Iudęorum grauiores calamitates. 205.1
Iudęorum calamitates. 222.2
Iudæorum tota infidelitas. 288.2
Iudæorum compunctio in morte Christi. 307.2

Iudæorum opinio de Christo in mundo mille annos regnaturo. 349.2
Iudæorum vocatio aperta. 437.1
Iudæorum quid sit proprium. 463.2.513.2
Iudæorum typus. 477.1
Iudæorum præcepta in lege. 227.1
Iudæorum admonitiones nobis recitantur. 662.2
Iudæorum miseria. 818.1
Iudæorum natale solum. 823.1
Iudæorum natio vbi. 823.1
Iudæorum regio vbi sita. 837.1
Iudæorum reprobatio. 896.2
Iudæorum deiectio. 912.2
Iudæorum consuetudines reprobatæ. 916.1
Iudæorum pater quis. 816.1
Iudæorum & Gentilium nulla distantia. 920.1
Indæorum mos tradendi iudici condemnatum ligatum. 930.1
Iudæorum mos in scindendis vestimentis. 935.2
Iudæorum consuetudo de soluendis vinctis. 989.2
Iudæorum populus seruus peccati. 1058.2
Iudæorum calamus arundineus in scribendo. 1070.2
Iudæorum captiuitatis significatio. 1179.2
Iudæorum perditionis Prophetia. 1079.2
Iudaïcus populus senior Gentili. 450.1
Iudaïca adulatio quanta sit. 60.1
Iudaïcæ dissolutionis principium. 940.1
Iudaïcarum rerum maxima perturbatio. 1012.1
Iudaïsmus qua re contineatur. 510.2
Iudex mortis sententiam ferens iniustè. 974.1
Iudicis forma in audiendis criminosis. 177.1
ad Iudicis Dei iustitiam quid pertineat. 171.1
Iudicis rigor in criminosos. 177.1
Iudicis grauitas & mansuetudo. 310.1
Iudicis iniquitatis scelus. 376.2
Iudices pecunijs corrupti. 383.1
Iudicium vbi futurum sit. 183.2
Iudicium extremum quibus fiet. 180.2
Iudicium duplici ratione intellectum. 892.1
Iudicium futurum. 289.1.299.1
Iudicium cæleste quantum distet à terreno. 177.1
Iudicium futurum. 299.1
Iudicium omnium quæ hîc geruntur fore. 383.1
Iudicium. 450.1
Iudicium Dei quomodo appelletur. 471.2
Iudicium iustum sequendum. 655.1
Iudicium inter patrem & filium. 657.1
Iudicium ferre de alijs pessimum est. 668.2
Iudicium iniustum pertulit Christus. 781.1
Iudicium Christi quale verum. 78.1
Iudicium pro damnatione acceptum. 794.2.807.2
Iudicium quotuplicibus modis sumitur. 807.2
Iudicium pœnale. 807.2
Iudicium Dei dupliciter sumitur. 814.2
Iudicium finale quod erit. 880.1.888.1
Iudicium extremi iudicij quomodo in nostra potestate. 889.1
Iudicium quale nunc est. 888.1
Iudicium Dei ex cordis notione. 1171.1
Iudicij diuini recordatio. 140.1
Iudicij extremi designatio. 278.2
Iudicij vniuersalis tempus incertum. 279.1
Iudicij futuri consideratio. 422.2
Iudicij tempus ex hoc tempore. 1213.2
ad Iudicium qui non venient. 180.2
in Iudicio duo ordines erunt. 168.1
in Iudicio homines & angeli iudicabuntur. 170.2
in Iudicio qualis terror Christi. 177.1
in Iudicio dæmones incorporei. 170.1
in Iudicio duo ordines hominum. 181.1
Iudicio extremo iudices externi. 214.2
Iudicio qui obedient. 705.1
in Iudicio iniusto quomodo nos gerere debeamus. 1052.1
Iudicia Dei duo in vna re. 355.1
Iudicia Dei quomodo ferenda. 459.1
Iudicia duo. 793.1
Iudicia inscrutabilia Dei. 938.1
Iudiciorum Dei quanta subtilitas. 395.1
Iudicabant qui personaliter. 664.1
Iudicare terram quid sit. 596.2
Iudicare secundùm faciem, quid. 677.1
Iudicare secundum carnem, iniustum. 768.1
Iudicandi differentia in Christo. 299.1
Iudicandum, non est de alijs. 96.1
Iudicandum quomodo sit de hominibus. 423.2
Iudicandum non est temere. 592.1
Iudicandum non est secundùm faciem. 655.1
in Iudicando quomodo nos gerere debeamus. 655.1
Iudicantes secundum carnem. 809.1
Iudith ieiunium. 23.2
Iudith exemplum veri ieiunij. 27.1
Iugum peccati Christus non expertus est. 458.1
Iuliani furor contra veritatem. 210.1
Iumentis quibus opus sit. 912.1
Iumentis insidere quid. 915.2
Iuramentum per oculos. 878.1
Iuramentum blasphemiæ. 935.2
Iuramentum an liceat. 1279.1
Iuramenti vitandi præcepta. 1239.1
Iuramento quo scindebant vestes Iudæi. 935.2
Iuramento verba astricta nocent. 1239.2
Iurandum omnino non est. 983.2
Iustitia in duobus consistit. 30.1
Iustitia coram hominibus quæ sit. 103.1
Iustitia muneribus non grauanda. 138.2
Iustitia Dei. 184.2
Iustitia quid sit. 98.2
Iustitia doctrinæ. 196.1
Iustitia iniusta vincula disrumpit. 496.1
Iustitia Dei maior. 431.1.486.1
Iustitia comparatione Dei est iniustitia. 438.1
Iustitia quibus facilis. 610.1
Iustitia totis viribus defendenda. 659.2
Iustitia iniustis inimica. 810.2
Iustitia facienda. 891.1
Iustitiæ vexillum. 15.2
Iustitiæ magistra natura. 64.2
Iustitiæ tria bona fortia. 79.2
Iustitiæ mercede qui careant. 80.2
Iustitiæ opus propter quid faciendum. 81.2.86.2
Iustitiæ opus celari nequit. 89.1
Iustitiæ Pharisæorum gradus ad legem veterem pertinens. 91.2
Iustitiæ merces in quibus appareat. 91.2
Iustitię pars eleemosyna. 95.1
Iustitiæ opera. 76.1
Iustitiæ partes. 98.2
Iustitię laus. 101.1
Iustitię falsę effectus. 101.1
Iustitię perfectę doctrina. 189.2
Iustitię corruptio. 869.2
Iustitię vestigium in quo non sit. 942.2
Iustitię perfectio quibus exprimatur. 1095.1
Iustitiam legis qui in libris non legebant. 64.2
Iustitiam quando operamur. 88.2
Iustitiam amans quid timere debeat. 807.1

Iustitiam amare, magnum. 807.1
Iustus non diligit vocari Rabbi. 314.2
Iusti Philosophia. 373.2
Iusti & iniusti discretio. 767.2
Iusti quare vocantur oues. 168.2
Iusti quare dicti minimi. 169.2
Iusti homines qui. 177.2
Iusti in vnoquoque verbo immorantur. 170.2
Iusti in iustitia moriuntur. 287.1
Iusti intuentur iniustos in tormentum. 356.1.397.1
Iusti vident iniustos in tormentis. 397.1
Iusti & iniusti idem nomen. 989.2
in Iustis in quibus non separentur peccatores. 88.2
Iustorum incomprehensibilis gloria. 57.2
Iustorum reminiscentia similis arbori. ibid.
Iustorum solatium. 93.2
Iustorum certamina. 109.2
Iustorum nomine qui comprehensi. 169.2
Iustorum & iniustorum mercedes. 169.2
Iustorum proprium. 170.2
Iustorum & perfectorum ordines duo. 181.1
Iustorum & iniustorum vna resurrectio. 204.1
Iustorum separatio ab impijs. 262.1
Iustorum pressura non impedit contemplationem. 279.1
Iustorum quanta sint gaudia. 280.2
Iustorum à peccatoribus distantia. 358.2
Iustorum animæ. 359.1
Iustorum afflictio quam in partem capienda. 379.2
Iustorum & peccatorum discrimen. 385.2
Iustorum desiderium de liberatione damnatorum. 403.1
Iustorum & peccatorum distantia. 404.1
Iustorum animus promptitudinis capax. 978.1
Iustorum quisquam nondum accepit promissionē. 1219.1
Iustorum animæ vbi ante mortem Christi. 1419.2
Iustos tribulationibus liberat Deus. 110.1
Iustificatio quorumcunque operum. 670.1
Iustificari ne apertè putemus. 669.1
Ixionis fabula. 843.2

L

Labor operandi. 1199.2
Laborem quid sequatur. 1170.1
Labores Ecclesiæ. 109.2
Labores Apostolorum dispares. 568.2
Laborum refectio. 947.1
Laboribus nostris meremur apud Deum. 246.2
Laborantem non laboranti præponere æquum. 246.2
Laboriosus actus prior in spiritualibus. 1170.1
Laboriosum à virtute proficiscitur. 246.1
Laborare, & operari differunt. 246.2
Laborare quem cogant homines. 1123.1
Lac opus miraculorum. 189.2
Lachrymæ gaudia mundi sunt. 748.1
Lachrymæ solæ pro peccatis non valent. 794.1
Lachrymarum vtilitas. 585.2
Lachrymarum D. Petri profectus. 1188.1
Lachrymarum laus. 1188.1
Lachrymis peccata purgantur. 1248.2
Lachrymas quando Christus effudit. 912.1
Lachrymari mulierum est. 761.1
Lachrymandum pro quibus. 763.2
Lætitia & gaudium necessaria. 462.2
Lætitia in cælis super pœnitente. 1034.2
Lætitia vnde procedat. 1056.2
Lætitiæ tempore veteres vngebantur. 25.1
Lætatur quis. 462.2
Laici delinquentes facilè emendantur. 309.1
Lanæ vtilitas. 176.1
Lampades ad sepulturam accendere mos vetustissimus. 1419.1
Languentes in porticibus iacentes. 259.1
Languentium sanator Christus. 755.2
Lapis in scriptura quid denotet. 671.2
Lapides pretiosi quid non timeant. 5.2
Lapidum scissio. 1012.2
Lapidatores Christi qui. 796.2
à Laqueis diaboli forma liberandi nos. 1034.1
Largitas sola glorificabit iustos. 180.1
Largitio Christi erga homines. 938.1
Lasciuorum amor quando fortior redditur. 825.2
Latria quid. 114.2
Latitudo Ecclesiæ in quatuor angulos. 938.1
Latria quid significat. 118.1.159.1
Latro quid sit. 188.1.2.197.2
Latro bonus coronatus. 891.1
Latro quam difficilè comprehenditur. 982.1
Latro multis homicidijs inquinatus. 1033.1
Latro quomodo censetur dignus paradiso. 1182.2
Latronis officium. 953.2
Latronis boni conuersio. 993.1
Latroni boni magna gratia. 1166.1
Latronis boni tres virtutes. 1182.1
Latrones Iudæi nuncupati. 652.1
Latrones cum Christo crucifixi quid significent. 1046.2
Latrocinium qui magis sequantur. 1019.2
Latrocinia. 990.1
Lauatio manuum consuetudo Iudæorum. 959.2
Laus hominum non appetenda. 77.1
Laus hominum ventus. 90.1
Laus vtilis lauantibus. 93.2
Laus humana quid subsequitur. 94.1
Laus humana pro mercede non quærenda. 94.1
Laus hominum non quærenda. 323.1
Laus Ioseph senatoris. 967.1
Laus cum virtute coniuncta quantum commodi. 385.1
Laudis auidus vnusquisque. 79.1
Laudis appetentes Pharisæi. 102.2
Laudis perfectio. 187.
Laudationis verba quid exprimant. 907.1
Laudator sui quis videatur. 768.1
Laudantur homines secundùm ætatem. 65.2
Lazarus quo pacto cælum ingressus. 8.2
Lazari fames quantam vtilitatem peperit. 43.2
Lazarus quid. 355.2
Lazarus quis. 385.2
Lazarus figura Iudæorum. 724.1
Lazari pulchrum nomen. 385.2
in Lazari miraculo quæ manifestata. 752.1
Lazari nomine quis notatus. 752.2
in Lazaro mortis odor ante resurrectionem. 803.2
Lectio sacrarum scripturarum quando facienda. 1169.1
Lectio. 1199.2
in Lectione quem conuenire debeamus. 375.2
Lectiones diuinæ quando legendæ. 33.2
Lectionibus quibus insudandum. 375.2
Leo rex bestiarum. 781.2
Leonis persona Matthæo attributa. 781.2
Lepræ immunditia. 1014.1
Leprosorum mundatio. 908.1
Lex veteris testamẽti per aquam amarã designata. 14.2
Lex quibus posita. 64.2
Lex peccatores conuincebat, non absoluebat. 242.2
Lex Prophetæ vnde. 100.2
Lex quid solum præcipiat. 245.1
Lex per Moysem significatur. 250.2

Lex quare data. 250.1
Lex Christi quid sit. 252.1
Lex vsque ad quod tempus. 405.1
Lex per turrim designata. 416.1
Lex naturæ. 450.1
Lex per decem significatur. 486.2
Lex quid sit. 517.2
Lex ciborum Allegoricum habebat intellectum. 520.1
Lex literæ. 527.2
Lex quæ adultera. 585.1
Lex quid contineat. 668.2
Lex quæ defendat. 656.2
Lex Paschæ. 672.1
Lex Iudæorum lapideæ. 754.2
Lex membrorum menti repugnans. 777.2
Lex in quibus consistat. 855.1
Lex quæ vetat. 881.1
Lex omnis venturum Christum prædicauit. 937.1
Lex noua cæteris benignior. 1020.1
Lex veteris ac noui testamenti. 1073.2
Lex à Deo data per Hieremiam. 1171.2
Legis litera sine crucis mysterio amara. 14.2
Legis antiquæ imponendæ methodus. 64.2
Legis antiquæ corruptio. 226.1
Legis mandata. 309.1
Legis nouæ præcepta non ante passionem. 309.2
Legis transgressor. 310.1
Legis præcepta qui alligabant super humeros. 310.1
Legis mandata corporalia. 313.2
Legis intelligentia. 335.2
Legis & præceptorum Domini differentia. 397.1
Legis fiducia. 421.1
Legis litera multiplex in symbolis. 602.1
Legis scripturæ contemptus. 727.1
Legis naturalis transgressio. 727.1
Legis finis Christus. 836.1
Legis mandata conculcant Christiani. 916.1
Legis nouæ promissio. 1021.1
Legis ad naturam additio. 1094.2
Legis rigoris relaxatio. 1172.2
Legis veteris præceptorum abrogatio. 1352.2
Legem rescindens quis. 19.1
Legem docentes & non intelligentes. 309.2
in Lege trium dierum computatio. 202.1
Leges quibus pœnæ inferuntur. 62.1
Leges quinque humanæ naturæ datæ. 527.1
Legum curam qui non habeant. 646.1
Leges quinque olim à Deo datæ. 585.1
Legum rigore qui mulctentur. 69.1
Legio quo numero hominum complebatur. 951.1
Liber nemo est nisi in Christo. 670.2
Liber homo quis dicatur. 1036.2
Liberum arbitrium quando habeamus. 907.1
Liberum arbitrium gratia vacuũ nihil prodest. 1022.2
Liberum arbitrium ancipitem viam continet. 1095.2
Liberi arbitrij quid sit. 456.2
Liberi arbitrij potestas. 88.2
Liberi quorum serui redduntur. 1025.2
Liberalitas beatorum gloria. 180.1
Liberalitas quibus habeat locum. 385.2
Liberalitatis commendatio. 613.1
Liberalitatis signum. 912.2
Libertas animæ. 87.1
Libertas spiritus sancti. 122.1
Libertas loquendi in quibus. 285.1
Libertas adolescentiæ perniciosa. 447.2
Libertatem permittit nobis Deus. 457.1
Libertatem perfectam quomodo adipiscemur. 669.2
Libido per quid designetur. 617.2
Libido cuiusdam immoderata. 523.1
Libido febre flagrantior. 523.1
Libidinis membrum quare circumcisum. 29.2
Libidinis appetitus cogitatio. 216.1
Libidinis excessus. 1020.1
Libidini seruientes. 890.2
Libidinem quæ magis gignant. 1020.1
Libidinem corporis quid superet. 1025.1
Libidinosorum cura. 435.1
Libri magiæ vetiti. 983.2
Librorum patrum sententiæ. 905.2
Librorum sacrorum vtilitas. 375.1
Liberari quemquam non posse sine veritate. 290.1
Licentia magna. 316.1
Lignum vitæ. 1129.2
Lignum scientiæ boni & mali. 1129.2
Ligni crucis mensuræ omnes. 961.2
Ligni crucis significatio. 961.2
Ligatus peccatis quis. 763.2
Ligatio Christi. 1058.1
Limbo detentorum patrum orationes. 1420.1
Lingua errare quid. 1239.1
Linguam refrigerare ad quid diues malus petat. 396.2
Linguam nemo domare potest. 1239.1
Linum quare in Missa sub altare ponatur. 939.1
Liquoribus oleum excellit. 905.1
Litera occidit. 542.2
Litera scripturæ quæ sit. 499.2
Literæ lex. 1100.1
Literæ occidenti qui præsint. 982.2
Literæ simplicis vetustatem qui requirant. 982.2
Literas falsas euitare quàm difficile. 1019.1
Literas discentem Christum nemo vidit. 655.2
Literas ignorans quibus rebus die festo occupetur. 9.1
Liturgiæ diuinæ partes. 1424.2
Liuor quomodo claudat oculos. 810.2
Liuoris pestiferum virus. 60.1
Liuore nihil grauius. 832.1
Loci aridi similitudo. 204.2
Loco primo recumbere quomodo. 311.1
Loca arida quæ sint. 204.2.205.1
Loca humida. 205.1
Loca rebus pijs dicata. 1057.2
Locutiones in sermonibus communes. 807.1
Longè à Deo quis. 459.1
Longinqua regio quæ sit. 459.1
Longius ire quid sit. 432.1
Loquacitas in coniugijs. 358.1
Loqui à seipso quid. 667.1
Loquendo quàm honestè nos gerere debeamus. 1239.2
Lubricitates naturæ humanæ. 975.2
Luceæ Euangelistæ vitulus datus. 781.2
Lucifer matutinus 107.1
Luctus tempus. 842.1
Lucri auiditas. 199.2
Lucri appetitus Pharisæorum. 624.1
Lucri cupida mens pro exiguo mori non timet. 942.2
Lucri captandi stultitia. 942.2
Lucubrationes spirituales. 978.2
Ludi vanitas. 69.1
Lugentium quæ sint. 1087.2
Lugendum cum quibus. 870.1
Lumen diuini verbi. 177.2
Lumen qui expetant. 797.2
Lumen quid demonstret. 778.1
Lumen duplex. 778.1
Lumen qui odio habeant. 1026.1

Luminis veri notitia vbi. 947.1
Luna Ecclesiæ comparata. 1106.2
Lunæ & Solis Eclypsis quantum duret. 963.2
Lunæ potestas in nocte. 1056.2
Luxuria consumit omnia bona naturæ. 431.1
Lux Christi nomine designata. 900.1
Lux cognitionis. 804.1
Lutherani loca orationi dicata contemnunt. 976.2
in Lutheranos de assertione Baptismi. 1244.1
Luxuria vnde nascatur. 164.2
Luxuria fugienda. 891.1
Luxuries. 138.2
Luxuriæ cogitatio. 712.1
Lux duobus modis nominatur. 542.1
Luxuriosi studia quæ. 450.1
Luxuriosorum cura. 432.1
Lux quæ sit. 542.1
Lucis æternæ pulchritudo. 690.1
Lucem Christi qui non sequitur, cæcus est. 433.1

M

Machinatio callida. 974.1
Macerationis & pœnitentiæ signum. 938.1
Macerantes corpora qui. 921.1
Magdalenarum trium descriptio. 1152.1
Magiæ libri quàm pernicioſi. 983.2
Magister vnde dicatur. 311.2
Magister omnium vnus. 311.2
Magistri puerorum. 1020.1
Magistratus qui apud Iudæos. 1167.2
Magnitudo peccati. 423.1
Magni non colendi, vt pauperes contemnantur. 65.1
Magnates quibus de causis honore afficiuntur. 65.1
Magnatum terror. 214.2
Maiestas Dei quæ sit. 168.2
Maiores maiori discretione opus habent. 1170.2
Malchus Iudæorum titulus Hebraïcus crucis. 1124.2
Maledictio filijs frequens apud Iudæos. 960.1
Maledictum pro maledicto non reddendum. 656.2
Maledictum quid. 687.2
Maledicti qui vocentur. 182.2
Maledicentium varietas verborum. 992.2
Maleficio qui magis obnoxij. 940.1
Maleuolentia. 1025.2
Malus quando fit peior. 793.1
Mali afflictionum causa. 88.2
Mali quare dicuntur Hædi. 169.1
Mali quam ob causam mittentur in infernum. 180.1
Mali quo pacto futura prædicant. 861.1
Mali quibus de rebus vituperandi. 1018.1
Mali quibus odiosi. 1020.1
Mali à sacramentis arcendi. 1049.2
Mali duplicem merentur vltionem. 1074.2
Mala quot subeunda. 814.1
Malorum tormenta. 169.1
Malorum solamen homo perquirit. 1013.1
Malorum cognitione bona noscimus. 811.1
Malorum peruersitas quomodo crescat. 811.2
Malorum omnium quæ causa sit. 512.2
Malorum tria fortiora. 28.1
Malorum separatio cum bonis. 182.2
Malorum pœna indesinens. 184.2
Malorum magnorum causa. 317.1
Malorum extremitas. 340.2.383.2
Malorum corpus. 1094.1
Malorum conuersatio grauis. 692.1
Malorum tormenta. 753.1
Malorum hominum insidiæ. 973.2
Malorum initia repellenda. 1033.2
Malorum caput. 1034.1
Malis facere iniusta bonum. 310.1
Malis bonitas exosa. 810.2
Malis quid impleuit orbem. 869.2
Malis præsentibus tutela oranda. 935.1
Malos quæ res condemnabit. 180.1
Malos fructus faciens. 201.1
Malum hominem quo pacto vincamus. 189.2
Malum nulli pro malo reddendum. 335.1
Malum vbi contingit ibi moriatur. 497.1
Malum quodcunque vnde proueniat. 869.2
Malum quando deterius habetur. 940.1
Malum qui tentent. 982.2
Malum pro bono reddentes. 1012.2
Mala mundi habent contraria bona. 28.1
Mala viriliter perferenda. 109.1
Mala facientes quam spem habere possint. 180.1
Mala præsita minus afficiunt. 349.1
Mala naturalia quibus operiantur. 916.1
Mala vnde oriantur. 1016.1
à Malo quomodo cessamus. 672.2
in Malo quàm solliciti Iudæi. 930.1
Mali fugiendi cautela. 935.1
Malignorum hominum conditio. 213.1
Malitia duplex in dominis. 310.1
Malitia multifariam diuisa. 457.1
Malitia quid. 520.2
Malitia impudens vitium. 804.1
Malitia semper stulta. 1153.2
Malitiæ persecutio. 121.2
Malitiæ manifestatio. 213.2
Malitiæ quis opifex. 246.2
Malitiæ gradus. 410.1
Malitiæ effectus. 1040.2
Malitiam quid sequatur. 246.2
Malitiam in hominibus diabolus per homines operatur. 974.1
Mandata Dei vbique seruari possunt. 22.1
Mandata Dei possibilia. 78.1
Mandata Dei quibusdam importabilia. 321.2
Manducatio Christi post resurrectionem. 1021.1
Manducare & bibere Christum, quid sit. 334.2
Mane quid sit. 776.2
in Manichæos. 768.1.808.2
Nanichæi error. 841.1
in Manichæum. 1021.1
Manichæorum hæresis. 604.2
Manna quibus fastidiosa. 20.1
Manna roris modo Iudæis datum. 669.1
Manna panis cælestis figura. 1242.2
Manna Hebræorum. 163.2
Manus vtriusque significatio. 80.1
Manus eleemosynis extendendæ. 716.2
Manus Dei, id est, virtus. 860.2
Manus mortuorum in modum crucis. 1419.1
Manus impositio erga pœnitentes. 1480.1
Manuum nomine homines designantur. 87.1
Manuum ablutio pro innocentia mos Iudæorum. 959.2
Mansueti mansuetum debent portare. 915.2
Mansuetudo ouium iustis æquiparata. 177.2
Mansuetudo Christi in contumelijs. 804.2
Mansuetudo Christi. 904.1
Mansuetudinis firmior sedes. 825.2
Mansuetudinis mirum exemplum. 945.1
Mansuetudinis extremæ sententia. 982.1
Mansuetudini assuescendum. 804.1

Mansuetudinem docuit Christus. 369.2
Mansuetus homo quis. 89.2
Marcion hæreticus. 841.1
Marcionis hæresis. 204.1
Marcionis opinio. 607.1
Marcioniſtarum & Manichæorum error. 586.1
in Marcionem hæreticum. 1021.1
in Marcioniſtas. 947.1
Marco Euangelistæ homo assignatus. 781.2
Mare quid significat. 219.1
Mare mortuum. 615.2
Mare pedibus transmitti nequit. 610.1
Mare vnde dicatur. 615.2
Maris Tyberiadis longitudo. 615.2
Maria diuersa. 1020.1
Maria flos germinans. 21.2
Maria soror Moysi propter contumeliam punita. 63.2
Maria virgo virga Aaron. 284.1
Maria virgo quare laudanda. 465.1
Maria virgo omnes virtutes habuit. 473.1
Maria virgo ante secula præordinata. 677.2
Maria virgo θεοτόκος. 707.2
Maria virgo quo tempore concepit. 1094.1
Maria virgo propinquius cruci astitit quàm cæteræ mulieres. 1088.1
Maria vngens pedes Christi quæ fuit secundum plures authores. 1132.1
Maria virgo passionis omnia instrumenta honorat. 1292.2
Maria virgo animo & carne à spiritu purgata. 1409.1
Maria virgo nostræ reparationis instrumentum. 1423.2
Maria soror Lazari quæ. 755.1
Mariæ virginis reprehensio quomodo intelligatur. 220.2
Mariæ virginis laus. 465.1
Mariæ virginis quanta beatitudo. 470.2
Mariæ virginis dolores. 1088.1
Mariæ virginis inuocatio absque iniuria Christi. 1292.2
Mariæ virginis vterus nouum Christi sepulchrum. 1047.
Mariæ virginitas. 472.1
Mariæ virginis consanguinei. 834.2
Mariæ Magdalenæ vnctio. 30.1
Mariæ Magdalenæ deuotio. 933.1.1104.2
Mariæ Magdalenæ laus. 933.1
Mariæ quatuor. 1390.2
Mariæ Magdalenæ deuotio quid signet. 1041.1
S. Martini conuersio. 921.2
Maritos relinquentes mulieres castæ reprehenduntur. 1034.1
Maritati quid præstare teneantur. 1278.2
Martius primus mensis Romanorum. 841.2
Martyrem quid faciat. 891.1
Martyres orantes pro vindicta. 78.1
Martyres quo modo amarunt animas. 890.1.& 891.1
Martyres quæ pertulerunt. 891.2
Martyres viam suo sanguine parant. 905.2
Martyrum palmæ laus. 15.1
Martyrum loca frequentanda. 18.2
Martyrum vitæ contemptus. 68.2
Martyrum orationes. 92.1.2
Martyrum vindicta quomodo intelligatur. 97.2
Martyrum innumerabiles exercitus. 918.2
Martyrum & amatorum mundi vox similis, sed causa dissimilis. 891.2
Martyrum tentatio qualis. 1007.1
Martyrum agonum significatio. 1208.2
Martyribus quid respondet Deus. 892.1
Martyribus cicatrices ad gloriam permansuræ. 1506.2
Martyrium pro Christo qui tradiderunt. 907.2
Martyrium sustinenti fit remissio peccatorum. 334.1
Martyrium duplex. 334.1
Martyrium formidabilius. 961.2
Martyrij poculum. 352.1
Martyrij præmium. 15.1
Martyrij genus geminum. 1203.2
Martyrij calix salutaris. 978.1
Mater Christi quid significet mystice. 218.1
Mater Iesu nouerca filiorū Ioseph secundū quos. 1156.1
Matrem fabro desponsatam Christus elegit. 912.1
Matrum quarundam amor corporum, non animarum. 330.1
Maternæ pietatis officium. 218.1
Matrimonium animæ cum homine. 213.2
Matrimonia Iudæorum cum quibus prohibita. 226.1
Matthæus solus Hebraico sermone Euangelium scripsit. 917.1
Matthæo Euangelistæ leo datus. 781.2
Matutino tempore quid agendum. 419.2
Maximianus Imperator qualis. 643.2
Medicus de qua re interroget ægrotum primo. 193.2
Medicus. 314.2
Medicus qui gratior. 810.1
Medicus erga quos artem debet probare. 1181.2
Medici boni officium. 188.1
Medico qui opus habeant. 8.2
Medico visitanti ægrotum quid tantummodo necessarium. 65.1
Medice cura teipsum, prouerbium Hebræorum. 476.2
Medici vident morbos sine læsione. 114.1
Medicorum cura pro ægrotis. 65.1
Medicinæ iuxta qualitatem ægroti applicandæ. 193.2
Mediocritatem nos Christus docuit. 912.1
Melchisedech summus Pontifex. 292.1
Melchisedech quis. 351.1
Melchisedech oblatio figura sacramenti corporis Christi. 945.1
Melchisedech summi sacerdotis præfiguratio. 1006.1
Melchisedech obtulit sacrificium panis & vini. 1240.2
Mellis probatio. 839.2
Membra Christi. 185.2
Membra vnde suscipiant nutrimentum. 193.2
Membra Christi tormentis affecta. 1085.2
in Membro virili quare circumcisio data. 657.1
Membris formosis qui delectentur. 825.2
in Membranulis decem præcepta scripta. 309.1
Memoria Christum pro nobis mortuum tenere debemus. 1021.1
Mendax qui sit. 667.1
Mendaces qui homines magis sint. 194.1
Mendaces quantum mentiantur. 422.1
Mendaces veritatem cognoscere nequeunt. 810.2
Mendacium quam imbecille. 693.2
Mendacium. 681.1
Mendacij effectus. 138.2
Mendacia Diaboli. 122.1
Mendici quibus de causis sustentandi. 171.2
Mendicis non maledicendum. 1026.1
Mendicitas sanctificata. 390.1
Mendicantes quibus in locis magis abundent. 1023.1
Mendicantium conditio in malis. 388.1
Mens lasciua locus humidus. 202.2
Mens sine oculis videt. 213.1
Mens deuota quibus nutriatur. 612.1
Mens nostra Christo amica. 762.1
Mens quando imbecilla. 1020.1
Mentis bona plantatio. 987.1
Mentis certamen. 1200.2
Mentis expurgatio. 804.1

Mente Adorare Deum oportet. 584.1
Mentes agrestes ad sublimia eleuatæ. 571.1
Mentiuntur multi multa. 95.1
Mentiri qui non potest. 768.1
Mentientes Deo quomodo reprobentur. 46.1
Mensa post ieiunium optatior. 10.2
Mensa vna omnibus. 317.2
Mensa monachorum. 420.1
Mensa Christi qualis. 912.1
Mensæ Christi misterium. 945.1
ad Mensam Christi qua præparatione accedẽdum. 460.1
Mensis conceptionis & Passionis Christi. 626.1
Mensis solemnitatis Paschæ. 968.2
Mensura Ecclesiæ. 844.1
Mensura qua perfectior. 1184.1
Mensurari quæ non possint. 66.1
Mercator de Ecclesia Dei proiectus. 194.1
Mercatores sine vitio esse nequeunt. 194.1
Mercatores in Ecclesia nullum commercium exercere debent. 624.1
Mercatorum qui magis maledictus. 194.2
Mercatura Diaboli. 122.1
Mercatura spiritualis. 913.2
Mercatura cum quibus Iudæis prohibita. 226.1
Mercaturæ difficultas. 273.1
Mercenarij qui sint. 457.2
Merces iustitiæ hîc non manifestatur. 80.2
Merces quando maior. 88.2
Merces & retributio Iustorum. 169.1
Mercenarius quis. 432.2
Mercenarij boni qui. 435.1.439.1
Meretricis amor erga maritum. 213.2
Meretricis forma laqueus Diaboli. 523.1
Meretrices quàm pernicioſæ. 419.2
Meretrices qui alant. 1026.1
Meretricum odores. 716.1
Meretricibus abiectiores homines fiunt. 1026.1
Meritum causarum per meritum temporum. 1176.2
Meriti maioris apud Deum. 932.1
Merita domini seruis suffragantur. 56.1
Merita nostra in quibus spectentur. 1332.2
Messias qui dicatur. 581.1
Messias quomodo intelligatur. 543.2
Messis quæ matura. 577.2
Messores quo mittendi. 577.2
Metus suspicie in Diabolo. 122.2
Metus expers Christus in morte cõtra hæreticos. 949.1
Metuendum quibus non sit. 144.1
Micæ puerorum quid significant. 238.1
Migrare corpore & corde differunt. 825.1
Miles vnde dictus. 72.2
Miles quando signetur. 130.2
Militum cohors quingentorum hominum. 1058.1
Militia propter quid constituta. 981.2
Militares vigiliæ horis diuiduntur. 107.1.110.1
Militant qui contra Christum. 980.2
Millenarij numeri plenitudo. 615.1
Ministri Ecclesiarum primi. 1024.1
Minister Christi quis. 887.1
Ministrantes in Ecclesia qui. 901.2
Ministerium Apostolorum. 904.1
Ministrare Christo quid sit. 879.1.886.2
Mirabile nihil Deo est. 57.1
Mirabile quid videatur. 63.1
Miraculum fidei apud Deum. 55.1
Miraculum à Deo factum mirum. 248.2
Miraculum maius. 607.2
Miraculum panum Iudæorum. 841.2
Miracula à Christo, eo etiam absente facta. 66.2
Miracula Apostolorum. 67.1
Miracula ad quid prosint. 166.2
Miracula Christi non sine probatione. 247.2
Miracula duo sanitatis humanæ. 253.2
Miracula clariora in occulto à Christo facta. 282.1
Miracula operandi donum. 458.1
Miracula in quibus quotidie fiant. 463.1
Miracula Christi tam in anima quàm corpore. 616.1
Miracula Christi quid significent. 708.1
Miraculorum Christi testes. 188.1
Miraculorum opus. 196.1
Miraculorum præcipuum. 725.2
Miraculis qui trahebantur. 901.1
Miretur quid Deus. 57.1
Miserationis indicium. 878.1
Miseria quarundam nationum. 818.1
Miseriæ luctusque consideratio. 60.1
Miserrimus quis. 1016.1
Miserabiliores homines qui. 657.1
Misericordia in pauperes ad Deum refertur. 24.1
Misericordia & pietas ieiunij alæ. 44.1
Misericordia Dei quomodo requirenda. 44.1
Misericordia in cælis quæ. 47.2
Misericordia per oleum designata. 50.1
Misericordia diligenda. 891.1
Misericordia magis colitur Deus. 186.2
Misericordia erga proximum. 186.2
Misericordia & redemptio vbi locum non habeat. 388.2
Misericordia cælestis patris incredibilis. 461.2
Misericordia Iesu Christi magna. 665.1
Misericordia prior iudicio. 780.2
Misericordia in cruce publicata. 781.1
Misericordia prima. 781.1
Misericordia soluit peccatum. 907.2
Misericordiæ cælestis fructus. 8.1
Misericordiæ opera omissa in cælo exprobrabit Dominus. 34.1
Misericordiæ effectus. 47.2
Misericordiæ opus quale. 81.2
Misericordiæ opus occultum esse. 86.2
Misericordiæ perfectio. 91.2.98.1.102.2
Misericordiæ via. 147.2
Misericordiæ sex opera. 169.1
Misericordiæ Christi magnum argumentum. 253.1
Misericordiæ opera quibus denegentur. 476.1
Misericordiæ Dei respectus. 616.1
Misericordiæ prærogatio. 677.2
Misericordiæ exemplum. 816.1
Misericordiæ recordatio. 904.1
Misericordiæ vitam perdentes. 1104.2
Misericordiæ viscera. 1199.2
Misericordiam Dei promereri desiderans qualis esse debeat. 18.2
Misericordiam quid sequatur. 93.2
Misericordiam vnde Christus publicauit. 785.2
Misericordiarum duo fontes. 555.1
Misericors homo portus necessitatis. 373.1
Misericors quis videtur. 90.2
Misericordes rei temporalis gratia. 95.1
Misericordium prædicatio. 136.2
Misericordibus vox dicta desiderabilis. 180.1
Missæ canon. 351.1
Missæ sacrificium quotidianum. 455.2
Missæ sacrificium qua forma celebretur. 931.1
Missæ mysterium. 945.1
Missæ sacrificium diuersum. 945.1
Missæ mysterium qualiter perficiendum. 946.1

Missæ vltima oratio expectanda. 947.1
Missam celebrare quis valeat. 1024.1
in Missa passio Christi figuratur. 945.2
Missio Filij à Patre. 289.2
Moabiti quare puniti. 805.2
Moderari seipsos homines debent. 1172.2
Moderate sapere debent homines. 656.1
Modesti viri quid sit. 611.2
Modesti homines. 681.2
Modestia Religiosorum. 144.1
Modestia animi magna possessio. 327.2
Modestia quæ virtus. 512.2
Modestia. 1199.2
Modestiæ signum. 805.1
Mœrentium consolator Deus. 722.1
Mœstitia animi. 1078.1
Mœstitia sempiterna. 1025.2
Mithridaticum vnguentum in vita. 1098.1
Molestia abscindenda. 833.2
Monachi securè philosophantur. 374.2
Monachorum institutum. 317.1
Monachorum austeritas in habitu. 419.1
Monachorum laus. 419.2
Monachorum vigiliæ. 419.1
Monasteria ædificare quàm sanctum. 1072.1
Monastici status, laus. 418.2
Monetæ cura vilior. 1091.1
Monetarij qui. 199.1
Mons Oliueti quid significet. 904.1
Mons Domini qui dicatur. 919.2
Montis Thabor situs. 162.2
Montes Burgundiæ in quibus calor non nocet in æstate. 281.1
Monumentum Christi quare nouum. 1012.1
Monumentum vnde dicatur. 728.2
Monumenta quæ dicantur. 997.2
Monumentum Iesu Christi quid. 957.1
Monumentum quid sit. 1019.2
Monumentum Christi domus rotunda. 1126.2
Monumento nouo quare Christus conditus. 939.1
Monumenti Christi forma. 1047.1
Mors Christi pro quibus facta. 96.1
Mors Christi necessaria. 164.2
Mors Christi per quid significata. 203.2
Mors Christi simpla. 217.1
Mors Christi duabus mortibus nostris saluti fuit. 829.2
Mors Domini quomodo mysticè exprimatur. 522.2
Mors Christi ab omni malo nos liberauit. 672.1
Mors Christi acerbior cæteris. 781.1
Morbi tormenta diuturna. 248.2
Morbi iucurabiles. 232.2
Morbi vnde generentur. 248.2.249.1
Morbi quidam propter peccata. 258.2
Morbo corporis & animæ laborantes. 1026.1
Morborum enumeratio. 260.1
Morbo cùm tenemur non graue ferendum. 758.2
Mors tripliciter tollit mundi bona. 5.2
Mors propter quid intrauit in mundum. 43.1
Mors corporis. 66.1
Mors animæ. ibid.
Mors corporis necessaria. ibid.
Mors animæ voluntaria. ibid.
Mors peccatorum solatium iustorum. 96.1
Mors sempiterna damnatorum. 171.1
Mors animam necans. 217.1
Mors nostra dupla erit. 217.1
Mors inimica vitæ huius. 266.1
Mors nouissima destruetur. 293.2
Mors in peccatis. 297.2
Mors habet in se passionem. 344.1
Mors peccati mulcta. 354.2
Mors mala vitæ malæ signum. 387.1
Mors infidelium. 696.2
Mors circunciſione soluta. 671.1
Mors à Christo debellata. 751.1
Mors tertia peior aliis. 722.1
Mors dormitionis nomine. 753.1
Mors carnis ad tempus. 753.2
Mors vera quæ sit. 795.1
Mors quæ maior sit. 795.2
Mors omnis somnus & quies. 795.2
Mors quæ propriè dicatur. 764.1
Mors quæ per peccatum intrauit. 801.1
Mors quæ ad homines peruenit. ibid.
Mors quæ sit. ibid.
Mors communis. 801.2
Mors in sensibus naturæ. 803.1
Mors quomodo videatur. 808.1
Mors quo pacto timenda. ibid.
Mors secunda vera mors. ibid.
Mors communis omnium. 817.1
Mors corporis quæ sit. 813.1
Mors & frigus proxima. 859.1
Mors non fugienda. 879.2.899.1
Mors hominis iniquitas. 87.1
Mors quibus iucunda. 1004.2
Mors ingressa præter naturam. 1050.2
Mortui quomodo collocantur in sepulchro. 1419.1
Mortis Christi confirmatio. 209.1
Mortis Christi mysterium. 329.1
Mortis Christi figura. 629.2
Mortis Christi fructus. 903.1
Mortis Christi demonstratio. 947.1
Mortis Christi præcipua causa. 965.1
Mortis Christi solamen. 1014.2
Mortis Christi causæ. 1180.1
Mortis causa Christi natiuitas. 214.1
Mortis plures differentiæ. 266.2
Mortis victor quis. 447.2
Mortis dies incertus. 596.2
Mortis destructio. 672.1
Mortis tria genera. 722.1
Mortis quatuor dies. 725.1
Mortis genus immane. 742.2
Mortis dies vnus. 727.1
Mortis ianua. 751.1
Mortis regnum ab Adam vsque ad Moysem. 801.1
Mortis arcendæ vim habentia. ibid.
Mortis visio excæcat. 801.2
Mortis odor. 803.1
Mortis debitum reddendum. 808.1
Mortis animalium causa. 817.2
Mortis verba. 883.1
Mortis & resurrectionis mentio. 900.1
Mortis tempus in metu est, non mors. 934.2
Mortis supplicio qui tradant Christum. 940.1
Mortis genus qui horrescant. 961.2
Mortis genus formidabilius. ibid.
Mortis sententia iniusta. 974.1
Mortis hora quo pacto animus Deo cõmendandus. 996.2
Mortis tentatio trina. 1043.1
Mortis vincendæ præceptum. 1174.2
Mortem gustantes qui. 266.1
Mortem quid generet. 670.2
Mortem ferentia. 712.1
ad Mortem per quæ ducimur. 716.1

inter Mortem gustare & videre differentia. 795.1
Mortem qui non videbit. 801.1
Mortem videre, & non gustare differunt. 802.2
Mortem timentes mortui. 808.1
Mortem pati hominem quare voluit Deus. 810.2
Mortem prædicere magnum est. 827.1
Mortem animalia fugiunt. 890.2
ad Mortem parati esse debemus. 899.1
Mortem quomodo definiant sapientes. 996.1
Mortem Christus non timuit. 1041.1
Mortem fugit natura. 1050.2
in Morte baptisma. 130.2
de Morte Philosophia. 899.1
Morte omnia transeunt. 388.1
Morte mulctati pro crimine. 171.1
Morte digni facilè occiduntur. 510.1
Morte damnatorum locus. 938.1
Morte seipsum afficere non licet. 987.2
Mortalium duo ordines. 443.2
Mortalitas quæ sit. 928.1
Moritur verè quis. 287.2
Moritur quis virtutibus. 447.1
Mori in peccato. 287.2
Morientis voluntariè potestas. 288.1
Mori in peccatis tota infidelitas Iudæorum. 288.2
Mori velle non est hominis. 329.1
Mori quare Christus permisit Lazarum. 755.1
Mori quare voluit Christus. 781.1
Mori virtuti quid. 805.2
Mori qui timeant. 891.1
Moritur quis. 810.2
Moriendum pro inimicis. 1012.2
Morituri homines vocem tenuem emittunt. 965.1
Mori hominum omnium est. 996.1
Mortuus nullus potest sequi Iesum. 287.2
Mortuus seruus est. 359.2
Mortuus quis semper. 440.2
Mortuus qui hominibus. 753.1
Mortuus quatriduanus quid videatur significare. *ibid.*
Mortuo honor quis. 737.1
Mortui sepelientes mortuos, qui sint. 66.1
Mortui qui primi resurgent. 281.2
Mortui hominis puluis Romanis triumphantibus apposita. 325.1
Mortui de his quæ fiunt in cælis, aut inferis nihil possunt narrare. 382.2
Mortui qui sunt, serui sunt. 382.1
Mortui qui sint mundo. 670.2
Mortui communibus qui sint. 726.2
Mortui in Christo, dormientes vocari possunt. 756.1
Mortui apud Deum viuunt. 765.2
Mortui viuentes qui. 808.2
Mortui interdicti sacerdotibus. 817.2
Mortui peregrini vbi sepeliebantur. 988.1
Mortui ad vitam reuocati. 1012.2
Mortui non lugendi. 1013.2
Mortui qui sint. 1098.1
Mortuorum resurrectionis differētia in claritate. 279.2
Mortuorum apparitio nihil prodest viuentibus. 382.2
Mortuorum in excitatione quis error esse possit. *ibid.*
Mortuorum dormitio. 744.1
Mortuorum resuscitator Christus. 755.2
Mortuorum resurrectio. 908.1
Mortuorum inter loca differentiæ. 988.1
Mortuorum in sepulturis cantus. 1419.1
Mortuorum oculi hoc tempore clauduntur. 1419.1
Mortuos tres suscitauit Christus. 712.1
Mortuos lugere hominum consuetudo. 728.2
Mortuos cum vnguento sepelire mos Iudæorum. 1072.1
Mortificatio quæ dicatur. 462.1
Mortificatio carnis quæ. 979.1
Mortificationis carnis significatio. 938.1
Mortificationis requisitio. 1358.2
Mores bonos quæ corrumpant. 692.1
Mores mali corpus ad mortem trahunt. 712.1
Morum probitas studiosè acquirenda. 670.1
Morum nota. 904.1
Moyses figura Christi. 665.2
Moyses per circuncisionem à morte liberatus. 671.1
Moyses transduxit populum per mare. 465.2
Moyses vniuersa Ægyptiorum sapientia. 666.1
Moysis ieiunium. 2.1.34.2
Moysi libri quinque. 616.2
de Moysi corpore diabolus angelo contradixit. 752.1
Mulier velata esse debet. 421.1
Mulier magnæ deuotionis. 470.1
Mulier mali caput. 750.1
Mulier primæ resurrectionis mysterium accepit. 936.1
Mulier admiratione digna. 1072.1
Mulieris Samaritanæ sapientia. 558.2
Mulieris fides. 225.1
Mulieris laus. 329.2.342.1
Mulieris prudentia. 573.2
Mulieris concupiscentia quantum noceat. 716.1
Mulieris castæ timor. 807.2
Mulieres de facili non decet domum exire. 726.1
Mulieres quæ imitandæ. 1039.1
Mulieres in necem Domini peccarunt. 936.1
Mulieres apud Hebræos præceptoribus ministrabant. 939.1
Mulieres quatuor de quibus Euangelistæ conscripserunt. 940.1
Mulieres quæ beatæ. 997.1
Mulieres tres vngentes Christum. 1048.1
Mulieres Iudææ crudeliter filios assantes. 1179.2
Mulieres ad pietatem flexibiles. *ibid.*
Mulieres septem quæ accepêre virum vnum. 1254.2
Mulierum fucus. 6.2
Mulierum quarundam superstitio. 301.1
Muliercularum superstio. 315.2
Mulierum parturientium dolor. 383.1
Mulierum trium sanctarum laus. 398.1
Mulierum grauidarum dolores. 563.2
Mulierum admonitiones non aspernandæ. 573.2
Mulierum sapientia. 736.1
Mulierum quid proprium. 761.1
Mulierum consilio mors hominis. 763.2
Mulierum exempla quæ viros reliquerunt. 1034.1
Mulierum amor erga Christum. 1039.1
pro Mulieribus falsum testimonium qui dicant. 1041.2
Multiplicatio rerum. 612.1
Munditia cordis quomodo fiat. 95.1
Munditia quæ requiratur. 817.2
Munditia vitæ in Iesu Christo. 982.2
Mundus quomodo nos æstimet. 32.2
Mundus scandalis plenus. 87.2
Mundus quatuor partibus constat. 250.2
Mundus materialis. 288.1
Mundus in molitione est. 294.1
Mundus quomodo intelligatur. 307.2
Mundus mari turbido assimilatus. 613.2
Mundus quomodo cupiatur. 880.1
Mundus quomodo iudicetur. 884.1
Mundus malorum. 889.1
Mundus morti subiectus. 899.2
Mundus sensibilis. 1073.2

Mundi impedimenta. 33.1
Mundi sordem vnam, immundi plures non sentiunt. 89.1
Mundi ostensio in mente. 114.1
Mundi loca deorsum & sursum. 288.1
Mundi 4. partium nomina. 623.1
Mundi curis vacantes. 774.2
Mundi gloria declinanda. 812.2
Mundi pomparum contemptus. 843.2
Mundi vltio quando fiat. 899.2
Mundi totius designatio. 920.1
Mundi vtilitas per passionem Christi. 978.1
Mundi vesperа. 1105.2
Mundi quadrati forma. 1110.2
Mundi falsi descriptio. 12.2
de Mundo esse quid sit. 287.1
de Mundo esse quomodo intelligatur. 288.1
de Mundo qui non sint. *ibid.*
de Mundo non esse quid. 294.2
Mundo non adhærentes cælum possident. 899.1
Mundi crimine qui sint. 180.1
Mundi quomodo erimus. 670.2
Munitiones contra quæ faciendæ. 935.1
Munificorum consuetudo. 912.2
Munus Deo acceptum. 34.2
Muscæ ex simulachro procreatæ. 471.1
in Musica vocum conuenientia requiritur. 486.1
Mutatio rerum in passione Christi. 939.1
Mutus qui dicatur. 465.1
Mutus quis sit. 473.1
Mutatio rerum. 297.2
Mutatio vitæ recta. 813.1
Mutationis rerum discutio. 288.2
Mutua amicitia. 398.2
Mysterium sanctissimæ Trinitatis. 54.2
Mysteria qui ignorent. 65.2
Mystica Christi mensa. 444.2
Mysterium facti in figura. 643.1
Mysteria quæ priora. 945.1
Mysterium resurrectionis. 936.1
Mysteriorum celebratio sacrificium est. 1021.1
Mysteria sacra insensibilia, rebus tamen sensibilibus. 1023.1
Mysteria sacra qui dispensabant. 1023.2

N.

NAaman Syrus solus inter leprosos curatus. 476.1
Naason filij Aminadab donum in templo. 974.1
Nabuchodonosor ruina. 7.2
Naim ciuitas Galileæ. 712.2
Naim Ecclesia. 718.2
Narium sensus. 577.1
Nascendi nostra conditio. 296.2
Nascitur omnis cum vitio. 657.1
Nascendo quis pereat. 987.1
Natandi instructio. 1172.1
Nationum fides maior quàm Israelitarum. 204.1
à Nationibus cæteris circuncisione distinguebantur Iudæi. 655.1
Natiuitas Christi pauperrima. 912.1
Natiuitatis Christi locus per Prophetas dicitur. 655.1
Natiuitatis Christi locus. 664.2
Natiuitatum prædictionibus qui vitā insumebant. 707.2
Natura hominum magistra iustitiæ. 64.2
Natura terrestris cælestem non desiderat. 89.2
Natura carnalis domus diaboli. 131.1
Natura rationabilis est templum Dei. 191.1
Natura fratres dicuntur. 205.2.843.1
Natura humana desidiam non patitur. 246.2
Natura magister dicta. 309.1
Natura humana vertibilis est. 458.2
Natura corporis. 542.1
Natura vbi olim habitabat. 585.1
Natura quibus conueniat. 599.2
Natura fragilis in ligno crucis erecta. 712.1
Natura duplex. 807.1
Natura bona. 812.2
Natura par quis. 853.2
Natura humana lubrica. 975.2
à Natura quæ sunt, hominibus vniuersis communia. 1015.2
Natura fugit mortem. 1050.2
Natura humana ob peccata derelicta. 931.1
Natura humana quibus passionibus subdita. 977.1
Natura rerum qua in re discatur. 1026.1
Natura humana. 1073.2
Natura & lex sine gratia impleri non potuit. 1095.1
Naturas electionis incorruptibilis. 562.2
Naturæ quæ propria sint. 76.1
Naturæ carnis vanæ consuetudo. 88.2
Naturæ humanæ figura. 472.1
Naturæ vtriusque Christi commendatio. 624.2.650.2
Naturæ vis inferenda. 804.1
Naturæ duæ in Christo. 818.2
Naturæ æqualitas. 853.1
Naturæ quæ diuersitas. 853.1
Naturæ pereuntis quis. 987.1
Naturæ humanæ imbecillitates. 883.2
Naturæ nostræ particeps Christus. 899.1
Naturæ susceptæ in primis parentibus corruptæ deplorat miseriam Christus. 931.1
Naturæ quosdam indociles esse Manichæi dicunt. 1210.2
Naturam nostram verè induit Christus. 728.2
Naturarum coniunctio. 120.1
Naturarum diuersitas. 566.2
de Naturis fabulas introducentes. 956.2
Nauis antenna cruci similis. 1110.2
Nauis gubernatori quæ necessaria. 840.1
Nauta ingrediens nauim quid agat. 46.2
Nazareth villa in Galilæa. 198.2
Necromantiæ terribiles exitus. 983.2
Necessitudinis vinculum. 212.2
Necessitate vsus terminandus. 912.1
Negatio Christi à S. Petro diuinitùs facta. 1022.1
Negligentia vnius horæ totum annum perdit. 1238.1
Negatiatores qui sint. 194.1
Negotiatores foras expulsi. 614.1
Negotiatio à templis arcenda. 189.1
Nequitia quorundam duplex. 316.1
Nequitiæ ortus. 213.2
Nero. 920.2
Nestorij impietas. 707.2
Nestorij error. 767.1
Nestorij nugæ. *ibid.*
Nestorij deliratio. 788.1
in Nestorij duas personas in Christo statuētem. 1446.1
Naturam irrationalem Deus homo assumpsit. 458.1
Nicolaitæ quid de Deo sentiant. 738.2
Nicodemus Iudæorum Princeps. 920.2
Nigredo in sene deficiens. 297.2
Niniue ciuitas quid significet. 202.2
Niniuitæ quare in iudicio iudicabunt. 214.2
Ninus patris statuam adorabat. 463.1
Ninus Rex conditor Niniuæ. *ibid.*
Nitor Iudæorum. 517.2
Nobilitas sola quæ sit. 206.1

Nobilitas cum Christo. 212.2
Nobilissimus Christus omnium. ibid.
Nobilitas quæ mala. 1237.1
Nocendi occasionem qui nanciscantur. 982.2
Nocturnus timor. 982.1
Noe cur inebriatus. 9.1
Noe exemplum sobrietatis. ibid.
Nomen Dei in vanum non sumendum. 668.2.983.2
Nomen Dei quot modis sumptum. 860.1
Nominis eiusdem iusti & iniusti. 989.2
Nomina propria cur sæpè reticeantur in Testam. 1005.2
Nominum Hebraicorum conflictio superstitiosa. 311.1
Nouæ gloriæ amatores. 314.2
in Nouatores Ecclesias spoliantes. 1015.1
in Nouatores de subsidio Dei. 1211.1
Nouati dogmatis confusio. 715.2
Nouarum rerum peritia. 997.2
Nouitas in sepultura Christi quæsita. 939.1
Nouercam qui matrimonio suscepit. 987.2
Nox quæ sit. 439.2
Nox quando erit. 696.2
Nox impiorum. 697.2
Nox resurrectionis Christi solemniter olim transacta. 1416.1
Nox sacra. 1410.2
Noctis quatuor vigiliæ. 107.2
Nocti congruit scandalum. 928.1
Nocte quare traditur Christus. 1260.1
à Nocte dies computati. 1017.1
Nubes viuæ qui sint. 984.2
Nuditas. 1199.2
Numerus mysticus. 752.2
Numerus quadragenarius mysticus. 36.1
Numerus perfectus quid. 54.1
Numerus dæmoni annexus. 204.2
Numerus sextus operis & laboris. 488.2
Numerus quorum in scriptura non sit. 612.1
Numerus in peccatorum remissione. 494.1
Numerus in literis Adam inuentus. 623.2
Numerus transgressionem signat. 484.1
Numerus perfectioni Dominici corporis conueniens. 623.2.626.1
Numerus hominum genus cum Romanis certaturum significans. 935.2
Numeri quadragenarij figura. 165.2
Numeri septenarij perfectio. 217.2
Numeri in Trinitate comprehensio. 298.2
Numerum excedentes reprobi sunt. 617.1
Numeri senarij præeminentia. 1098.1
Numerandi modus per digitos. 1513.1
Numeratio capillorum hominis à Deo. 68.1
Numismata quæ. 769.2
Numularij ad quid positi. 188.2
Numulariorum mensis quid designetur. 198.2
Numularij quo munere fungebantur. 624.1
Numos qui mutuo dent in templo. 625.1
Numos sabbatho portare Iudæis vetitum. 957.1
Nuptijs qui cohabitare dicantur. 571.1
Nutrimenta vitæ maiora. 1056.2

O

Obauditio voluntaria est. 216.2
Obedientia Deo exhibenda. 1098.
Obedientia quare debetur. 493.1
Obedientia quæ parentibus præstari debeat. 67.1
Obedientia Apostolorum. 922.1
Obedientia quibus in rebus Deo exhibenda. 161.1
Obitus nostri diuersitas. 217.1.
Obedientia Christi. 300.1
Obedientiæ discretio secundùm tres differentias. 435.1
Obedientiæ domus. 909.1
Obiurgatione in quos vtendum. 758.1
Oblatio in sanctos. 94.1
Oblationes quibus voluntariæ. 935.1
Oblationes Deo abominabiles. 930.1
Obscuritas quanta in passione. 963.2
Obmurmurantes qui sint. 459.1
Obscuritas vniuersa in passione. 994.1
Obsessio continua vbi. 1026.1
Obstinatio Iudæorum. 751.1
Obstinatiores bono qui reddantur. 1101.1
Obstinatorum metamorphosis. 939.1
Occasiones bonæ virtutis. 211.2
Occasiones quærentium ritus. 982.2
Occasionum duarum gratia. 534.2
Occidit Christus priusquam viuificet. 17.2
Occidere Christum qui quærebant. 655.1
Occidere seipsum prohibitum. 987.2
Occisio duplex in peccato illiciendo. 517.1
de Occisione Iudæi reprimuntur. 656.2
Operantibus quæ bona sunt non metuendum est. 144.1
de Ocioso verbo rationem relaturi sumus. 1034.2
Oculus ieiunantis, qualis. 10.2
Oculus mundus quid intueri debeat. 93.2
Oculi ægroti lumen aspicere nequeunt. 662.2
Oculus honorabilior membrorum. 685.2
Oculus quàm vtilis corpori. 689.2
Oculus animæ. 778.1
Oculi visio. 299.2
Oculi male educati quales. 457.1
Oculi quibus rebus applicandi. 716.1
Oculi mortuorum quomodo clauduntur. 1419.1
Oculi turbati & extincti differentia. 495.1
Oculorum sensus. 576.2
Oculorum concupiscentia. 935.1
Oculis remotis quæ videant. 213.1
Odium ante omnia vitandum. 495.1
Odor animalia necans. 803.1
Odium. 1025.2
Odium quid sit. 87.2
Odium quid generet. 838.1
Odium in aliquos. 883.1
Odium rectum ab amore. 890.1
ab Odio peruersus amor. ibid.
Odisse bene quid sit. 901.1
Odor Christi mortem quibus afferat. 803.1
Odor vitæ melioris. 1095.1
Odor bonæ opinionis. ibid.
Odor mortis & vitæ. 803.1
Odores Christi qui sint. 803.1
Offerendum vltro quibus. 935.1
Officia fraternitatis. 92.1
Oleum fructus misericordiæ cælestis. 8.1
Oleum pro vnguento positum. 50.1
Oleum in malam partem ponitur. ibid.
Oleum Chrismatis olim in vsu. 130.2
Oleum ad quid prosit. 592.2
Oleum quibus detur. 1246.1
Olei natura. 901.1
Olei natura & virtus admiranda. 1254.2
Oleo inungere caput ieiunãdo quo sensu intelligatur. 4.1
Oleo condita scripturæ sanctæ. 1254.2
Olfactus narium. 716.1
Oliueti mons. 593.2.519.2.1077.1
in Olympio quam ob causam dimicetur. 25.2
Omnia ad quid referantur. 433.2

Opinan

Opinandum de se maiora non est. 1172.2
Opinionis bonus odor. 1095.1
Opiniones hominum in opere non quærendæ. 77.1
Opprobrium extremum quod sit. 985.1
Ope diuina priuati, perimus. 1077.2
Operari vbi non licet. 684.1
Operatio sanitatis. 242.1
Operationis rectæ pulchritudo. 276.1
Operationis tabernaculum. 285.1
Operationis tempus. 696.2
Operantes bona quid expectent. 279.1
Opus inutile hominibus. 18.2
Opus bonum ad quid exequendum. 81.2
Opus præcipuum Christianorum. 186.2
Opere ne putemus iustificari. 669.1
Opus Dei quod. 673.2
Operis munditia. 905.1
Opus Dei salutare. 856.2
Opus malum. 984.1
Opus charitatis non solum est. 1100.1
Operis boni nulla excusatio est. 42.2
Operis boni finis cum laude. 80.1
Operis fructus. 293.2
Operis pretium. 876.2
Operis boni vnguentum. 1001.1
Operis boni consummatio. 1039.2
ab Opere sancto quis excusetur. 32.1
in Opere omni bono scandalum. 89.2
ab Opere cessare die septimo quid. 668.2
Opera quæ in anima permaneant. 32.1
Opera bona spem generant. 29.2
Opera bona quæ sunt secreta. 25.1
Opera satisfactoria. 44.2
Opera per quæ iustificatur homo. 102.2
Opera ex misericordiæ. 169.1
Opera carnis. 171.2
Opera cum fide saluant. 180.2
Opera bona facere studeamus. 181.1
Opera pietatis. 182.1
Opera Dilectionis Christus in iudicio cõmemorat. 182.2
Opera bona non sine æterna mercede. 250.2
Opera seruilia. 255.1
Opera bona quæ sint. 458.1
Opera satisfactoria. 563.1
Opera pietatis exercentes. 625.1
Opera quæ prohibebantur Sabbatho. 657.1
Opera Domini quæ sint. 697.2
Opera Dei. 709.2
Opera Christi admiratione dignissima. 755.1
Opera bona etiam à malis laudanda. 941.2
Opera satisfactoria remissioni necessaria. 1250.2
Operum bonorum finis. 94.1
Operum perfectio qua re significata. 241.1
Operum bonorum remuneratio. 376.2
Operum quorũcunque iustificatio cõtra Nouatores. 670.1
Operum mundi redargutio. 831.2
Operum virtus maior quàm verborum. 856.1
Operum bonorum distinctio. 942.1
Operum requisitio. 1358.2
Operibus bonis dum viuimus insistendum. 45.1
Operibus bonis præmia rependenda. 186.2
Oracula Legis in domino completa. 262.1
Oratio quæ verè fortis est. 4.2
Oratio sine iciunio infirma. 4.2.27.1
Oratio nostra quibus constare debeat. 87.1
Oratio fortis quomodo fiat. 28.2
Oratio vnde procedit. 28.2
Oratio quando acceptior efficitur. 42.1
Oratio per sacerdotes fieri debet. 64.2
Oratio contra vanam gloriam. 80.1
Oratio martyrum. 92.1
Oratio pro quibus non præcipitur. 92.1
Oratio quando efficax. 119.2
Oratio quo in loco fundenda. 197.1
Oratio Syrach de Aduentu Christi. 214.1
Oratio Deo acceptabilis. 486.1
Oratio Christi ad vnam intentionem conclusa. 667.1
Orationis virtus. 28.2
Oratio quid sit. 948.2
Orationis excellentia. 28.2
Orationis efficacia. 119.2
Orationis domus quæ. 190.1
Orationis domus primò intranda. 187.1
Orationis puritas quantum iuuet. 235.1
Orationis prima requisitio. 1024.1
Orationis virtus in aduersis. 1174.1
Orationi dicata loca qui contemnant. 976.2
Orationem secreto in loco fieri. 25.1
Orationem quam requirat Deus. 87.1
Orationem qui negligant. 648.1
Orationem quam fastidimus. 694.2
in Oratione cor sursum hominum. 934.2
Oratione contra quæ nos munire debemus. 935.1
in Oratione quo clamore opus sit. 87.1
in Oratione pro cælestibus Deus orandus. 948.2
ab Oratione qui arceantur. 976.2
in Oratione qui separentur. 1128.1
Orationes nostræ non diuulgandæ. 87.1
Orationes qua modestia fieri debeant. ibid.
Orationes secretæ quærendæ. 1057.2
Orationum distantia in quibusdam. 87.2
in Orationibus solitudo quærenda. 948.2
Orationibus tantùm in templo vacandum. 188.2
Orationibus peccata purgantur. 1248.2
Orationibus qui domum ornarunt. 1026.2
in Orationibus importuni esse debemus. 237.2
Orationibus tempus quando occupandum. 39.1
Orationibus peccata purgantur. 44.1
Orationibus quantùm vacandum. 623.1
Orauit Christus tribus vicibus. 935.1
Orans pro se quid exequatur. 87.1
Oranti pro aliqua necessitate quid agendum. 4.2
Orantes peccando irridemus Deum. 28.2
Orantes quare non exaudimur. 486.1
Orantes audire affectat Deus. 751.2
Orantes quid postulare debeamus. 19.1
Orauit quare Christus tribus vicibus. 951.1
Orantium corde exempla. 87.1
Orantium differentiæ. 27.1
Orandi quibus magis iussum. 64.2
Orandi modus Christi. 948.2
Orandi cura qualis. 624.1
Orandi exemplum. 1057.2
Orandi vtilitas. 234.2
Orandi pertinacia fructifera. 234.2
Orando tranquillitas quærenda. 1024.1
Orando qui longo sermone vtantur. 87.1
Orando semper humiles esse debemus. 948.2
Orando quid petere debeamus. 100.1.888.2
Orandum quomodo in templo. 773.1
Orandum non est pro implenda nostra voluntate. 977.2
Orandum quomodo sit. 511.2
Orandum pro peccatis qua dispositione. 763.2
Orandum quanto tempore. 236.1
Orandum cum quibus sit. 976.2
Orandum contra quos sit. 92.2

Orare qualiter debeamus. 239.1
Orare non sono, sed corde quantum prosit. 87.1
Oratione duo Dominus complexus est. 507.2
Orbis quomodo quadratus. 1110.2
Ordines tres eorum qui saluantur. 457.2
Ordines sacri quo pacto largiendi. 625.1
Ordines sacri renouari non possunt. 1244.1
Ordines hominum in Iudicio. 166.2
Ordinum sacrorum institutio. 1244.1
Origenis error de æterna pœna damnatorum. 183.1
Origenis error de spe damnatorum. 181.1
Origenis error. 184.1 *recognitio ipsius pœnitentia.* *ibid.*
Origenis narratio ridicula de S. Thoma. 760.1
Origenistarum error de Damnatis. 404.2
Originalis peccati interpretatio. 817.2.1366.1
Originali peccato omnes homines cæci. 697.2
Originale peccatum. 1409.2
Originali peccato nullus immunis. 817.2
Oriens quomodo dicatur. 623.1
per Orientem & Occidentem quid significetur. 72.1
ad Orientem & Occidentem venire quid sit. 55.2
ab Oriente & Occidente transeuntes, qui. 57.1
Ornamenta Ecclesiæ quæ sint. 1031.2
Ornatus domorum quo pacto fiat. 1026.1
Osanna quæ vox. 876.1
Osanna quid significat. 905.2
Osanna nominis variæ interpretationes. 905.2.921.2
Osculum Iudæ quantum detrimentum. 981.1
Osculum quid sit. 44.2.438.2
Osculum pacis signum. 1058.1
Oscvli proditoris signum. 981.1
Oscula proditorum. 1058.1
Osculo discipulos recipiebat Christus. 1058.1
Ostensio mundi in mente. 114.1
Ostentationem causantia. 957.1
Ostentatio quorundam pro nihilo habetur. 80.1
Ostentatio fugienda. 31.1
per Ostentationem facta nullius fructus. 8.2
Ostentatione homines potius quàm necessitate detinentur. 26.2
Otiositas animæ inimica. 260.1
Otium vitam & mores deprauat. 246.1
Os corporis. 507.2
Ouis animal irrationalius alijs. 625.2
Oues animalia simplicissima. 168.2
Ouium fructus multus. 169.1
Ouium nomine qui designentur. 182.1
Ouium mansuetudo cum iustis comparata. 177.2
ab Ouibus qui fructus percipiantur. 176.1

P

Paganus quibus comparetur. 213.1
Pagani & infideles non erunt in extremo iudicio. 180.1
Pagani disputatio. 777.1
Pagani vnde ad salutem vocentur. 68.1
Palestina sola Iudæorum patria. 823.1
Palæstini diebus festis vngunt capita. 5.1
Palæstinorum mos in celebrandis festis. 50.1
Palæstinorum tecta plana. 113.2
Palma signum victoriæ. 898.1
Palmæ cur eriguntur Christo intranti in Ierusalē. 156.1
Palmæ Martyrum. 14.2
Palmæ arboris proprietas. 898.1
Panis sacer quid. 974.2
Panis non facilis ad glutiendum. 1170.1
Panis signum omnium ciborum. 164.2
Panis diuersitas in sacrificio Missæ. 945.1
Panis diuini verbi. 237.2
Panis ex tritico confectus. 458.1
Panis sanitas non corporum tantùm, sed animarū. 240.1
Panis & vini specie corpus Christi sumimus. 1133.1
Panis corpus confirmat. 934.1
Panis benedictionis. 975.1
Panis cor hominis confortans. 1006.1
Panis communis vita corporis. 1241.2
Panis supersubstantialis virtus. 1241.2
Pane viuo semper vescentes. 266.1
Panis Esca. 1241.1
Pane quomodo facta miracula. 841.2
in Pane omnia ciborum genera significantur. 164.2
Panes Azymos Græcorum Ecclesia offert. 945.1
Paraboli quid sit iuxta Hebræos. 520.1
Parabola ad sensum reducenda. 438.1
Parabola quæ sit. 356.2
Parabola vim pœnitentiæ demonstrans. 460.2
Parabolarum opinio. 445.1
Paradysus sanctis apertus. 389.1
Paradysi beatitudo quomodo possidenda. 449.1
Paradysi gaudia. 161.1
Paradysi expulsio. 226.1
ad Paradysum quæ perducant. 32.1
in Paradyso commoratio ieiunij imago. 8.2
in Paradyso terrestri quæ non continebantur. 9.1
Paralysis quid significet. 71.1
Paralysis dexteræ partis longioris vitæ quam sinistræ. 517.1
Paralytici tolerantia admirabilis. 245.2
Paralytici fides. 247.2
Paralyticorum contrictio. 908.1
Parati semper esse debemus. 563.2
Parasceue quid. 939.1
Parasitos & assentatores qui sibi accingant. 1026.1
Parentes per filiorum sapientiam iuuati. 1123.1
Parentes more Phariſæorum despiciebantur. 510.1
Parentum pietas. 218.1
à Parentibus transitum vitæ accipimus. 311.2
Parentum visu frui quàm iucundum. 447.1
Parentibus obtemperandum. 67.1
Pares cum paribus. 316.2
Parietum templorum ornatus. 1005.1
Paropsis vas escarium. 933.2
Parænia quibus sit. 1212.1
Partes Ecclesiæ duæ. 217.2
Participatio corporis Christi. 1075.1
Parvorum cum magnis comparatio. 301.1
Paschæ futuræ pulcherrima philosophia. 1076.1
Pascha festiuitas festiuitatum. 1407.1
Pascha spirituale in cælo manducabimus. 974.2
Pascha vnde nominetur. 932.1
Pascha quid significet. 841.2.1409.1
Pascha vno tantùm anni die celebratur. 40.1
Pascha apud Græcos æquinocium. 1220.1
Pascha Iudæorum quare celebrabatur. 616.1
Pascha Ægyptiorum beneficia memorata. 1012.2
Pascha humanum. 623.2
Pascha duplex. 1074.1
Pascha Hebraicè quomodo dicatur. 1004.2
Pascha quid significet. 648.1
Pascha quando celebretur apud Iudæos. 943.1
Pascha Iudæorum cruentum. 874.1
à Pascha quis prohibebatur. 672.1
Pascha mensis definitus. 968.2
Paschæ celebratio in Græcos. 1025.1
Paschæ immolatio figura Eucharistiæ. 1049.1
Paschale festum sine animæ periculo negligi non potest. 1358.2
Paschalis festi præparatio. 148.2
Paschalium sacramentorum mysteria. 148.1
Paschata duo. 1417.1
Passibilitas quæ sit. 928.1
Passio Christi quid. 892.2
Passio Christi vbi figurabatur. 477.2
Passio Christi voluntaria. 754.1
Passio Christi quantum necessaria. 164.2
Passio Domini per quæ designata. 254.1
Passio Christi passio Ecclesiæ. 170.1
Passio Christi quid contineat. 962.1
Passio Christi spontanea. 1014.1
Passio Christi quæ dicatur. 330.2
Passio Christi memoriæ infigi debet. 1021.1
Passionis confirmatio certissima. 209.1
Passionis Christi exaltatio. 300.1
Passionis poculum qui hauriant. 978.1
Passionis trina tentatio. 951.2
Passionis calix. 978.1
Passionis loci prædictio. 934.1
Passionis tempore quæ obscurata. 994.2
Passionis calix multis modis. 978.1
Passionis tempore missæ sacrificium. 1020.2
Passionis Christi caussa. 1021.1
ad Passionem quid inflammet. 1174.1
ad Passionem Christi pertinentia. 840.2
Passione Christi quæ mutentur. 939.1
Passiones insensibiles quæ. 1170.1
Passionibus locum concedere periculosum. 1033.2
Pastor bonus quomodo percutitur. 1042.2
Pastoris diligentia in annumerando grege. 17.1
Pastoris Ecclesiæ officium. 896.2
Patibuli crucis locus. 1003.2
Patientia à Christo tradita. 981.1
Patientia imitanda. 794.2
Patientia Ecclesiæ. 228.2
Patientia, non vindicta quærenda. 929.1
Patientia Dei magna. 95.2
Patientia cum perseuerantia habenda. 237.2
Patientia Dei ad pœnitentiam adducit. 100.2
Patientia Christi. 425.1
Patientia. 294.2.1199.2
Patientiæ Christi exemplum. 163.1
Patientiæ diuinæ exuberantia. 1171.2
Patientiæ exemplum. 813.1.930.1
Patientia quid sit. 953.2
Patientiæ præcepta. 1260.2
Patientiæ probatio. 109.1
Patientiæ exemplum. 656.2.794.2
Patientia Dei mira. 324.1
Patientiæ magnæ moderamen. 1095.2
Patientiam quid efficiat. 1013.2
ad Patiendum Christi promptus animus. 929.1
Patientes quantum esse debemus. 813.1
Patientes legendo simus. 623.1
Pater tardam misericordiam nescit. 449.1
Pater quid dicatur in Trinitate. 287.1
Pater Deus verax. 289.1
Pater Deus quos honore prosequatur. 899.1
Patris quid proprium sit. 105.2.447.1
Patris quæ sint propria. 447.1
Patris compassio in filium. 448.2
Patris aspectus quàm vtilis. *ibid.*
Patris clementissimi exemplum. 460.1
Patris anxietus pro filijs. 449.1
Patrem Deum nosse sine sui cognitione impossibile. 774.2
ad Patrem quæ pertineant. 447.1
Patres in monasterio cur vocati. 311.2
Patres primo tempore Dei seruientes. 1094.2
Patrum mos in exheredandis filiis. 235.1
Patris locutio cum filio. 300.2
Patris consilium quantæ vtilitatis. 449.2
Patrum exemplum perquisiuo quàm vtilis. 1198.2
Patrum nostrorum tempus. 1094.1
Patrum antiquorum animæ vbi erant ante Christum. 789.1
Patersfamilids nomen vnde componatur. 427.1
Patrisfamilias largitate vtatur dispensator. 310.1
Patersfamilias quid sit. 413.1
Paternitas Dei quare in Test. vet. non nominata. 771.2
Paternitas hominis duplex. 311.2
Paterna bona quis filius possideat. 456.2
Patrimonia qui dissipant. 438.2
Patria alienatio quid. 957.2
Patriarchæ nomen dupliciter nominatur apud Hebræos. 991.2
Patriarcharum 12. sedes. 331.1
D. Pauli martyrium ab Agabo prædictum. 332.1
Paulus anathema esse cupit pro persecutoribus. 97.1
Pauli nominis mutatio. 230.2
Pauli Samosateni hæresis. 841.1
Pauli Apostoli conuersio. 17.2
Pauor quibus insit. 1025.2
Pauor nocturno tempore horribilior. 982.1
à Pauore terroréque homines abhorrere debent. 68.1
Pauper quis esse non possit. 1016.2.
Pauper vnicum habet patrocinium. 373.1
Pauperis sapientia cæteros superans. 692.2
Pauperis manus quid. 47.2
Pauperis satietate esuries nostra reficienda. 140.1
Pauperis quid sit. 388.1
Pauperi quid conferat sapientia. 1026.1
in Paupere vult sibi dari Christus. 101.2
Pauperes non homines summæ potestatis audent accedere. 1011.2
Pauperes propter Christum honorantur. 65.1
Pauperes quare fratres vocati. 186.2
Pauperes spiritu qui sint. 182.2
Pauperes qui sustentare debeant. 913.1
Pauperes cæteris esse fœliciores. 1025.2
Pauperes an repus sacris præferendi. 1152.1
Pauperes pauco cibo contenti sunt. 388.1
Pauperes spirituales in Ecclesia. 179.2.
Pauperes quantæ curæ Christo fuere. 175.2.
Pauperes timendi ne bella nobis spiritualia inferant. 913.2
Pauperes quo potissimum tempore sustentandi. 19.1
Pauperes quas eleemosynas facere teneantur. 34.1
Pauperes quare Christus voluit esse discipulos. 1172.2
Pauperes qua reuerentia suscipiendi. 186.1
Pauperum ager fœcundus. 388.1
Pauperum amor. 186.2
Pauperum misericordia ad quem referatur. 24.1
Pauperum sacrificium. 188.2
Pauperum manibus Deus accipit eleemosynas. 176.1
Pauperum multitudo vbi. 1023.2
Pauperum beatorum requies. 355.2
Pauperum in malis consolatio. 381.2
Pauperum diuersitas. 379.1
Pauperibus maledicentes. 1026.1
pro Pauperibus ærarium in templo. 773.1
cum Pauperibus quomodo conuersandum. 521.1
Pauperibus ieiunando, quid erogandum. 33.1

in Pauperes liberalitate vtendum. 642.1
Paupertas quando ferri poteſt. 1016.2
Paupertas excuſatio furis. 248.1
Paupertas non eſt moleſta. 377.2
Paupertas Chriſtiana diues eſt. 144.1
Paupertas Chriſti naſcendo. 912.1
Paupertas ſemper ſecura. 214.2
Paupertas Chriſti quanta. 189.2
Paupertatis argumentum. 1016.2
Paupertatis commendatio. 337.1.356.2
Paupertatis propugnatio. 1025.2
in Paupertate puſillanimes non ſimus. 605.1
Pax noſtra quæ ſit. 800.1
Pax quæ quærenda. 777.1
Pax quibus in locis locum habeat. 990.1
Pax hominis vera. 140.2
Pacis ſignificatio. 460.1
Pacis ſignum. 1058.1
Pacificos vult Chriſtus eſſe diſcipulos. 981.2
Pacem inuenientes. 287.1
Pacem qui inuenerunt. 290.1
Peccatum mors animæ. 742.2
Peccatum quid ſit. 290.2
Pacifici cum quibus eſſe debeamus. 981.2
Peccatum quomodo deleatur. 383.2
Peccatum omne libidinem vocant ſapientes. 29.2
Peccatum ad mortem. 76.1
Peccatum publicum publicè corripiendum. 497. *ita de priuato.* *ibid.*
Peccatum actuale quo tempore ſit. 704.1
Peccatum ad mortem quid. 97.1. *Peccatum non ad mortem.* *ibid.*
Peccatum omne cum delectatione committimus. 29.2
Peccatum in Spiritum ſanctum. 76.2
Peccatorum nutrix. 669.1
Peccatum in morte remittitur. 130,2
Peccatum quibus aſſimiletur. 444.1
Peccatum commune omnibus. 794.1
Peccatum in cælum quid. 435.2
Peccatum mortis cauſa. 817.2
Peccatum in ſpiritum ſanctum quantam pœnitentiam poſtulat. 1188.1
Peccatum per vndecim ſignificatur. 486.2
Peccatum quod remittatur. 865.1
Peccatum mors animæ. 217.1
Peccatum ieiunij interfector. 8.2
Peccatum mentes qui. 197.2
Peccatum pro crimine poſitum. 601.1
Peccatum irremiſſibile blaſphemia. 213.1
Peccatum vſque ad mortem quod ſit. 102.1
Peccatum quibus aſſimiletur. 457.2
Peccatum Iudæorum. 307.1
Peccati ruina quomodo euadenda. 330.2
Peccati caput. 226.1
Peccati quatuor partes. 727.1
Peccati turpitudo. 774.2
Peccati ſerui Iudæi. 1058.2
Peccati deſtructio. 672.1
Peccati regnum qua virtute deſtructum. 97.2
Peccati odor. 186.1
Peccati genus vnde. 801.2
Peccati vna ſpecies. 801.2
Peccato aſtricti ſeſe exonerare nequeunt. 907.1
Peccato non tempore, ſed peccantium animus iudicatur. 248.2
Peccato quibus curentur. 1237.2
Peccato quomodo ſoluantur homines. 915.1
in Peccato omnes nati ſumus. 288.2
Peccato grauati quomodo turbari debeamus. 754.1
Peccato animæ quæ ſignificentur. 435.2
in Peccato poſt baptiſmum remanere qui velint. 1244.2
in Peccato perſeuerantia quàm pernicioſa. 936.1
à Peccato quomodo vnuſquiſque ſe redimet. 180.1
Peccata inimicorum perſecutione grauiora. 92.1.97.1
Peccata ſupra numerum lxxvij. peſſima. 489.1
Peccata omnia in Eccleſia Catholica remittuntur. 492.2
Peccata parentum in filios. 689.1
Peccata quibus iudicentur. 257.1
Peccata niſi Baptiſmo dimitti non poſſunt. 645.1
Peccata quæ prius habebant. 1072.1
Peccatum quando facilius ſurripit. 1057.2
Peccati regnum quomodo deſtruitur. 93.1
Peccata quibus purgentur rebus. 44.1
Peccata quibus rebus remittantur. 385.1
Peccata ſine Eccleſiæ charitate non ſoluuntur. 754.2
Peccata quibus mundentur. 180.1
Peccata quorundam alijs grauiora. 63.1
Peccata pro pœnis poſita. 83.2
Peccata ſoluuntur tempore ieiunij. 21.1
Peccata toto tempore dimittenda. 492.2
Peccata quomodo adduntur. 643.1
Peccata inimicorum percuſſione grauiora. 102.1
Peccata quo pacto redimantur. 34.1
Peccata quomodo iudicentur. 243.2
Peccatorum diſcrimen. 92.1
Peccatorum vinculis vnuſquiſque conſtringitur. 643.1
Peccatorum lætitia mala, & triſtitia peior. 30.2
Peccatorum tria genera. 718.1
Peccatorum venialium & mortalium differentia. 45.1
Peccatorum diuerſa punitio. 685.1
Peccatorum ſeparatio inter Deum & hominem. 17.1
Peccatorum principia euertenda. 1034.1
Peccatorum remiſſio paſſionis Chriſti cauſſa. 1021.1
Peccatorum tria genera. 758.1
Peccatorũ remiſſio poſt baptiſmum impetratur. 1384.1
Peccatorum mundatio ſine operibus non ſufficit. 469.2
Peccatorum redargutio. 838.1
Peccatorum pugna. 113.1
Peccatorum ingens onus. 376.2
Peccatorum aculeus. 1003.2
Peccatis præteritis veniam impetrare debemus. 935.1
in Peccatis vnuſquiſque veſtem texit. 625.1
ex Peccatis morbi generantur. 248.2
Peccatis præſentibus tutela oranda. 935.1
Peccatis quomodo morimur. 17.2
Peccatis capitalibus vacui quando eſſe debeamus. 32.2
in Peccatis ſtare quàm damnoſum. 955.1
Peccator vt extinguatur à Deo rogandum. 96.1
Peccator in hac vita in tenebris eſt. 185.1
Peccator ordinatur ad ſiniſtram partem. 459.1
Peccator quomodo viuet. 763.2
Peccator ante quid non abſoluendus. 758.2
Peccatoris figura. 456.1
Peccatoris compunctio. 756.2
Peccatoris oratio ad Deum. 234.2
Peccatores Deum non audire quid ſignificet. 706.2
Peccatores in quibus à iuſtis non ſeparentur. 88.2
Peccatores quando percutiuntur, quid agendum. 78.1
Peccatores Chriſtus amat. 752.2
Peccatores in quibus morituri. 290.2
Peccatores ſolùm conditione ſunt Dei. 915.1
Peccatores quid dicere ſoleant. 914.2
Peccatores qua via redeant ad Chriſtum. 460.1
Peccatores qui ſint diaboli. 915.2
Peccatores qua re non tententur. 28.1
Peccatores in peccatis eorum moriuntur. 287.2

Peccatores qui à bonis pellantur operibus. 976.2
Peccatores vnde poſſideant vitia. 186.2
Peccatores exaudit Deus. 697.2
Peccatores prophetare apparent. 866.1
Peccatorum in nos commiſſorum obliuio quantum proſit. 1013.2
Peccatorum pœnæ quando acerbiores. 62.2
ad Peccatorum emendationem Chriſtus hortatur. 1020.1
Peccatorum reminiſcentia. 384.1
Peccatoribus facere miracula Deus non concedet. 688.1
Peccatoribus miſericordia exhibenda. 326.1
Peccat quis in cælum. 457.2
Peccant interdum boni. 376.2
Peccare qui poſſint. 631.1
non Peccare, penè impoſſibile. 280.1
Peccare in nobis & in Deum differunt. 500.1
Peccandum quando maxime non ſit. 92.2
Peccandi deſiderio qui non ſatientur. 459.2
Peccandi voluntas maximum peccatum. 260.1
Peccans maiore pœna dignus. 310.1
Peccans an cadendo poſſit reſurgere. 427.1
Peccantis conſcientia ſemper vulnerata. 29.2
Peccantes peius Sodomis. 969.1
Peccantes qui odio habeant. 794.1
Peccantes in cælum qui. 443.1
Peccantes in vno facti rei. 342.2
Peccantes quomodo redargui debeant. 500.2
Peccantes quantum flere debeant. 1046.2
Peccantium differentiæ. 266.2
Peccantium honor grauior pœna. 377.1
Pecunia qui ſpiritualiter intelligantur. 194.2
Pecunia ad quem vſum diſpoſita. 194.2
Pecunia quibus in rebus inſumenda. 273.1
Pecunia à quibus magis concupiſcatur. 1016.2
Pecunia inſanum hominem efficit. 1026.1
Pecuniæ adminiſtratio inferior cura diſcipulorũ. 1091.1
Pecuniæ amore omnis affectio vilis eſt. 942.2
Pecuniæ quæ debent eſſe in templis. 189.1
Pecuniæ nulla vtilitas. 1016.2
Pecuniæ numulariorum. 198.1
Pecuniæ cupiditas tenebra eſt. 1026.1
Pecuniæ decoctio propter eleemoſynam non timẽda. 26.1
Pecuniam amans quid timeat. 807.2
Pecuniarum contemptus. 26.2
Pecuniarum fructus quales. 273.2
Pecuniarum amor. 869.2
in Pecuniarum rapina quid fiat. 512.2
Pecuniarum potius quàm lucis cupidi. 1026.1
Pecuniarum amor coercita. 83.2
Pecuniarum cuſtodes. 199.1
Pecunias quis nihili ducat. 1013.2
Peregrinorum antiqua ſepultura. 988.1
Pædagogi pueris traditi. 1020.1
Pædagogi puerorum. 1036.2
Pedes animæ. 14.2
Pedes quos lauari præcepit Chriſtus. 14.2
Pedum lauatio conſuetudo aquæ. 1236.2
Pedum lotio cui rei ſeruiat. 1239.1
in Pelagium de proposito hominis. 1211.1
Pelagianorum error. 454.2
Pelagiana hæreſis. 1095.1
Pentecoſtæ Iudæorum. 841.1
Pentecoſte feſtum quid ſignificabat. 841.1
Percuſſio pectorum Iudæorum duplex. 1183.2
Perditio equitatus diaboli. 916.1
Perditiones duæ. 418.1
Peregrini ſpiritualiter qui. 988.1
Peregrini qualem habeant finem. 988.1
Peregrini non deſpiciendi. 1052.1
Peregrini conditiones. 988.1
Peregrini qui ſint. 957.2
Peregrinatio animarum. 179.1
Peregrinorum cura apud Chriſtum. 957.1
Perfectio hominis in quo conſiſtat. 79.1
Perfectionem quæ adducant. 670.2
Perfectionis meritum qui aſſequantur. 80.1
Perfectionis ſignum. 670.2
Perfectionis gradus. 81.2
Perfectiorum ſolicitudo maior. 979.1
Perfectionis cumulus. 77.1
Perfectus quis ſit. 1235.2
Perfectum bonum. 88.2
Perfecti nondum dubitant de ſeipſis. 973.1
Perfecti carnis ſtimulis expertes. 979.1
in Perfectis caro non aduerſatur. 979.1
Perfidiæ exemplum. 810.2
Perfidi quibus ſignis manifeſtentur. 973.1
Perfidi communione indigni. 1001.1
Perfidorum dementiæ. 254.2
Perfidorum quanta crudelitas. 1045.2
Pericula in quibus fuerunt diſcipuli Chriſti. 107.2
Periculis ſeſe exponentis pro bono animus. 624.2
Periculis anima ſeruanda. 899.1
Periculis futuris cautela poſtulatur. 935.1
Periclitantium ſubuentiones. 110.1
Pertinacia ſumma. 805.2
in Perturbationem mentis regula. 1077.1
Perturbatores pacis. 990.1
Perſarum prædictiones. 707.2
Perſecutio Eccleſiæ quando cœpit. 901.2
Perſeuerantia Apoſtolorum. 947.2
Perſeuerantia in peccato quàm damnoſa. 936.1
Perſeuerantia cunctarum columna virtutum. 1171.1
Perſeueratio in precibus. 236.1
Perſeuerare in peccato dat incrementum ſcelerum. 955.2
Perſecutiones quas pati & non pati licet. 815.2
in Perſecutionibus quomodo nos gerere debeamus. 815.2
in Perſecutionibus ſeſedendum. 868.2
Perſonarũ nomen non ponitur ſæpe in Scriptura. 1005.2
Perſonarum in Trinitate diſtinctio. 782.2
Peruerſitas omnium vna. 213.1
Petrus accepit primatum omnium. 1211.1
S. Petrus in quibus errauerit. 1077.2
Petrus primatum diſcipulorum gerebat. 1251.2
Petrus, quid ſignificet. 262.1
Petrus poſt Chriſtum Eccleſiæ fundamentum. 1211.1
S. Petrus firmamentum Chriſtianorum. 1194.1
S. Petrus quid pœnitentia recuperauit. 1427.2
S. Petrus quanto timore perculſus. 934.2
Petrus cunctæ Eccleſiæ prælatus à Chriſto. 1467.2
S. Petrus pro nobis interceſſor. 145.1
S. Petrus ad maiorem charitatem inductus. 1023.1
S. Petri anima in cælo. 1188.1
D. Petri fides. 109.1
S. Petri duplex crimen. 1022.1
Petri ſententia præuenit ſententiam cæli. 276.2
S. Petri feruens deſiderium. 947.2
S. Petri ardens affectus erga Chriſtum. 1066.2
D. Petri ardor pro Chriſto. 271.2
Petri nomen duplex. 991.2
in Petro vniuerſalis Eccleſia fundata. 492.2
Petri paſſiani hæretici. 782.1.1518.2
Petræ nomine Chriſtus figuratus. 657.1
Petræ quæ diruptæ & quo in loco in paſſione Chriſti. 994.1

Phantasmata nocturna. 980.1
Phantasmatum turbæ. 99.1
Pharaonis prophetia. 872.2
Pharaonis obstinatio. 805.2
Pharaoni thesaurus nihil profuit. 7.2
Phares quid. 312.2
Pharisæi quomodo scribebant mandata Legis. 309.2
Pharisæi superbia. 85.1
Pharisæi qua re magis Deo seruiebant. 459.2
Pharisæi qui dicantur. 312.2
Pharisæi iusti se putabant. 458.2
Pharisæorum mos erga debitores. 517.1
Pharisæorum ab Israëlitis discretio. 309.2
Pharisæorum & Scribarum duplex culpa. 509.1
Pharisæorum habitus superstitiosus. 315.2
in Pharisæorum iustitia gradus aliquis. 96.2
Pharisæorum secta melior. 474.1
Pharisæorum hæresis. 585.1
Pharisæorum religio. 309.1
Pharisæorum pœnitentia in ambulando. ibid.
Phlegon in chronicis scripsit Eclypsim. 963.2
Philacterium quid. 322.1
Philosophia viuendi nos Christus erudiuit. 912.1
Philosophiæ sublimitas. 1024.2
Philosophia de morte facilis. 899.1
Philosophiam verbis terminantes. 316.2
Philosophus nullis afflictionibus mouetur. 1013.2
in Philosophia quæ cognoscantur. 1026.1
Philosophia sancta quo modo comparetur. 898.1
Philosophia practica. 1073.2
Phinees sacrilegium. 1043.2
Phylacteria quid. 309.1
Pietas quibus rebus perit. 869.2
Pietatis & deuotionis obsequium. 941.2
Pietatis testimonia. 915.2
Pietatis exemplum. 76.1
Pietatis humanæ affectus. 716.2
Pietatis & reuerentiæ signum. 249.1
Pietatis opera latissima. 147.1
Pietatis imitandæ exemplum. 711.1
Pigritia in diuinis expellenda. 645.1
Pigritia aduersus quos deprehendatur. 978.2
Pigros quantùm Deus odio habeat. 978.2
Pilatus quantas liberandi Christi occasiones dedit. 1008.2
Pilatus membrum Diaboli. 156.2
Pilatus in Viennam missus. 50.1
Pilatus quid significet. 1045.2
Pilatus Ethnicus. 930.1
Pilati reuerentia. 989.1
Pilati præsulis imperium. 989.1
Pilati vxor somnijs territata. 1012.2
Pilati vxor per visum conuersa. 990.1
Pisces panis bordeacei austeritatem mitigant. 617.1
Piscis qui Ionam vocauit quid significat. 217.1
Pisciculi purpuram dantes. 401.1
Piscinæ aqua à quo turbabatur. 242.1
in Piscina duo miracula. 241.1
Pictariola Decalogi. 315.2
Pius à pietate. 299.2
Placere quibus debeamus. 94.1
Placendi Deo cura. 8.1
Plantæ quæ eradicabuntur. 518.2
Plantatio spiritualis. 987.1
Platea quid sit. 98.2
Platonis opinio de anima. 509.1
Platonica schola. 450.2
Plorandum pro peccatis. 751.1
Plorantium quæ sint propria. 1087.2
Pluuia quo pacto accipitur. 93.1
Pœna quos cruciet. 752.1
Pœna non facit martyrem, sed causa. 891.1
Pœna inflatorum. 314.2
Pœna supplicium patientis. 892.1
Pœna quos mansuetos reddat. 382.1
Pœna transgressorum. 670.1
Pœna quando sit grauior. 248.2.467.1
Pœnæ prædictio. 1042.1.933.2
Pœnæ futuræ contemptus. 310.1
in Pœnam futuram ne incidamus. 259.1
Pœnæ temporales & purgatoriæ. 1443.1
Pœnæ reorum in Curijs. 382.2
Pœnæ inferorum quibus paratæ. 184.1
Pœnæ aduersus quos crudeliores. 62.1
Pœnæ formidine à quibus abstinendum. 1013.2
Pœnis afficere quenquam quando non licet. 18.2
Pœnam timere quid. 807.1
Pœnales leges. 62.1
Pœnitentia sera non prodest. 1008.2
Pœnitentia non differenda. 258.2
Pœnitentia sanctorum. 10.2
Pœnitentia in concilio impiorum fieri non potest. 956.1
Pœnitentia quæ imponenda. 322.1
Pœnitentia excitandus peccator. 1034.1
Pœnitentia qua delentur peccata. 259.2
Pœnitentia quomodo agenda. 236.2.259.2
Pœnitentia quando vana. 8.2
Pœnitentia hominum sanitas. 8.2
Pœnitentia quæ non proficit. 259.2
Pœnitentia meditantis. 435.2
Pœnitentia perfecta. 259.2
Pœnitentia publica. 45.1
Pœnitentia salutem affert. 443.2
Pœnitentiæ lachrymis cor lauandum. 697.1
Pœnitentiæ pondus à quibusdam impositum. 319.2
Pœnitentiæ grauitas non imponenda. 310.1
Pœnitentiæ occasionem Iudas habuit. 1017.2
Pœnitentiæ diuersitas. 942.2
Pœnitentiæ modus habendus. 326.1
Pœnitentiæ vbi non locus est. 357.2
Pœnitentiæ qualitas. 441.2
Pœnitentiæ contemptus quam perniciosus. 932.1
Pœnitentiæ quali ignoscat Deus. 92.2
Pœnitentiæ quando non locus est. 987.2
Pœnitentiam spernens venia indignus. 1034.1
Pœnitentiam in salutem stabilem quid operetur. 987.2
ad Pœnitentiam inuitantia. 261.2
ad Pœnitentiam inuitatio. 100.2.261.2
Pœnitentis ministerio mortui absoluuntur. 730.1
Pœnitentes quid facere soleant. 942.2
Pœnitentes die cœnæ olim reconciliabantur. 1246.2
Pœnitentes quomodo absoluantur. 730.1
Pœnitentes non benè, qui. 259.2
Pœnitentium rudimenta. 877.2
Poëtarum carmina cibus dæmonum. 432.1
Polliceri temerè, vetitum. 976.1
Pollutionis corporum sanatio. 245.2
Polygamia apud Ethnicos infamis. 739.1
Pompas odit Christus. 906.1
Ponticum mare magnitudine fluctuum abundans. 1020.1
Pontifices regibus potentiores. 1023.1
Pontifices plures Iudæorum. 873.1
Pontificalis virtus quanta. 862.2
Pontificatus pretio acquisitus. 929.1
Pontificij soluendi lignum. 935.2
Populus Dei. 643.2

Populus indisciplinatus. 194.1
Populus antiquus vinea Dei. 412.1
Populi futura electio. 263.1
Populum qui Diabolo vendant. 625.1
Populi aquarum nomine designati. 242.2
Populi nondum in Christo credentes. 236.1
Populorum Duorum creator Deus. 453.2
Porcus animal immundum. 432.1
Porci qui sint. 457.1
Porcorum pastores. 457.1
Porcorum oculi sursum spectare nequeunt. 457.1
Porcos pascere quid. 454.1
Possessio quomodo intelligatur. 437.2
Postcommunio missa expectanda. 947.1
Potestas vitæ dissimilis. 772.2
Potestas à quo sit. 68.1
Potentia Christi. 726.1.754.2
Potentiæ Christi experientia. 612.2
Potentiæ summæ Dei comprobatio. 984.1
Potestas Christi in die Iudicij manifesta. 183.2
Potestas nunquam sine timore periculi. 214.1
Potestatis Christi voluntas. 840.1
Potestates Angelicæ. 168.2
Potio quæ in sacrificio missæ. 1021.1
Potus intellectualis. 822.1
Potus Christi post resurrectionem. 1021.2
Potus spiritualis. 979.1
Practica philosophia. 1073.2
Practica. 907.1
Prandium bonum longum nemo differt. 497.2
Præceptorum obseruatio duplex. 98.2
Præcepta grauiora quæ. 272.2
Præcepta diuina. 905.1.916.1
Præcepta quibus mutentur. 1172.2
Præcepta Dei qui negligant. 794.1.811.2
Præceptores cæci. 517.2
Præceptores licet praue doctrinæ non aspernandi. 326.2
Præceptorum quorundam reprehensio. 313.1
Prædestinatio nostræ vocationis occulta. 728.2
Prædestinatio quæ quærenda. 185.2
Prædestinatio quomodo fiat. 185.2
Prædestinatum quid sit. 185.2
Prædestinati non perire possunt. 185.2
Prædestinati à dæmonum incursione liberi. 858.1
Prædestinati qui sint. 185.2
Prædestinati cælestibus qui sint. 180.1
Prædestinata ad salutem dicuntur. 889.1
Prædicatio Ionæ. 207.2
Prædicatio in malis augenda. 795.1
Prædicatio Christi apud Inferos. 1417.1
Prædicatio quo tempore florere cæpit. 1037.2
Prædicationis Christi annus primus. 623.2
Prædicationis verba. 822.1
Prædicationis Christi quanti fructus. 877.2
Prædicatores verbi Dei. 455.1
Prædicatori populus obedire debet. 326.1
Prædicatores pedes Christi. 828.1
Prædicatores nomine canum designati. 395.1
Prædicatorum significatio. 622.2
Prædicatorum sententiæ. 921.2
Prædicatorum duo ordines. 904.1
Prædicatores sancti quid faciant. 395.1
Prædicatoribus quid sit præceptum. 907.2
Prædicantes malè. 321.2
Prædicando non desistendum. 904.1
Prædictio mortis cuius sit. 827.1
Prælati tria debent ministrare subditis. 322.2
Prælia quo in loco sint. 959.2
Præmium ex quibus reddatur iustis. 1457.1
Præmij fructus. 380.1
Præmij nostri definitio. 891.2
Præmia bonorum. 84.1
Præmia rependenda bonis operibus. 186.2
Præmiorum & Pœnarum iudicium. 888.1
Prænuntiatores incarnationis Domini. 57.1
Præparari quomodo debeamus. 643.2
Præparari omnes oportet. 670.1
Præscientiæ Diuinitatis indicium. 1105.2
Præsentia Christi virtus. 224.2
Præsentia Dei quibus. 1055.2
Præses dignitate non extollatur. 1170.2
Præscidētes corporale obsequium offerre debent. 1170.2
Præsumptio humana vana sine Dei protectione. 1042.2
Præsumptio in ieiunio quorundam. 19.1
Præsumendum non est de nobis-ipsis. 889.1
Preces cum quibus sint habendæ. 976.2
Preces ad libitum nostrum fieri non debent. 977.2
Precibus quæ sanctificentur. 612.2
Preces aliorum alios adiuuant. 73.1
Precibus ecclesiæ qui priuentur. 976.2
Præsbyteri duplici honore honorandi. 508.1
Præsbyteri & episcopi vituperabiles. 191.1
Prætiosum quid dicatur. 1055.1
Primatum ambire quorum erat. 1170.2
Primianus Carthaginensis Imp. 643.2
Primogenitus omnis creaturæ mundus. 288.1.294.2
Principis boni habitudo. 310.1
Principi Ecclesiæ remedium pœnitentiæ. 955.2
Principes mundi qui. 331.2
Principum & Ecclesiasticorum differentia. 331.2
Principum corruptorum Iudicio omnia permissa. 657.2
Principatus amor causa malorum. 327.2
Principium quis an Pater, an Filius. 288.2
Principium in Christo. 298.1
Principio rerum quæ rationes quærendæ. 1015.1
Principia quæ reijcienda. 1037.2
Probatio in quibus non requiratur. 973.1
Probatio duorum testium requisita. 983.1
Probationis tentatio. 793.1
Procedere quid. 754.2
Procellæ quæ horribiliores. 1026.1
Prodigus vnde denominatus. 434.2
Prodiga vita. 451.2
Prodiga vita quibus lætetur. 454.1
Prodigi miseria. 447.1
Prodigia ventura Iudæorum desiderium. 202.1
Proditor quis demonstretur. 973.1
Proditoris perseuerantia in malo. 1005.2
Proditores veritatis. 981.1
Proditionis ministri qui. 944.2
Profectus in Deum. 94.1
Profectus quomodo vanus redditur. 213.2
Profectus noster ab imo. 887.2
Profunditatis intellectus. 655.1
Progrediendum quousque sit. 912.1
Promissio nouæ Legis. 1020.1
Promissio fraudulenta. 1103.1.149.2
Promissio magna. 777.1
Promissionis terra. 664.1
Promissiones Diaboli mendaces. 134.1
Promissa testamenti noui. 664.1
Promissa inconsideratè non fiant. 976.1
Promissa Christi futuri temporis sunt. 776.2
Promittere simpliciter non oportet. 726.2
Promptitudo in quibus. 978.2
Propheta quis sit. 862.2

Propheta Dei viuæ nubes. 984.2
Prophetæ & Apostoli bouium nomine. 625.1
Prophetæ non prophetantes. 864.1
Prophetæ omnes vno spiritu sunt locuti. 936.2
Prophetæ sunt serui Dei. 455.2
in Prophetarum imprecationes quæ sint. 76.1
Prophetarum quanta concordia. 936.1
Prophetarum qui præcipui secundum Iudæos. 270.2
Prophetarum proprium. 128.2
Prophetarum mos. 623.1
Prophetia de Passione Christi. 779.1
Prophetia duplex. 911.2
Prophetiæ spiritus in malis. 861.1
Prophetiæ authoritas. 506.2
Prophetiarum cum factis Christi concordia. 922.2
Prophetiarum designatio. 280.1
Propheticorum sermonum de Christo traditio. 288.1
Propinquiores Deo qui sint. 212.2
Propitiationis dies non ieiunij principium. 8.2
Propositum nostrum quando remitti possit. 1172.2
Propositum hominis bonum absque Dei subsidio non sufficit. 1211.1
Propositi boni mille discessus. 290.1
Proprietas Dei quæ. 170.2
Proselytorum plebs. 228.1
Prouerbium Hebræorum ad improperium. 476.2
Proximus quis. 96.2
Proximi omnes sumus. 100.2
Proximo maledicens. 1034.1
Proximo caput vngere, quid. 23.2
Proximorum honori non insiliendum. 1240.1
Prudentiæ signum. 805.1
Prudentium moris quid esse soleat. 1095.2
Psalmorum liber lex appellatur. 860.2
Psalmodia. 1199.2
Publicanus quis sit. 105.2.198.1.484.1.498.2
Publicani qui dicantur. 102.1
Publicani qui vocentur secundùm tropologiam. 489.2
Publicani vnde nomen traxêre. 77.1
Publius Romanus. 77.1
Pudor animæ quis. 1034.1
Puer centum annorum maledictus. 459.1
Pueri qui dicantur. 459.1
Pueri quatuor modis dicuntur. 72.2
Pueri quibus delectentur. 1232.1
Pueri sæpe moriuntur propter parentum pœnam. 704.1
Puerorum trium Babyloniæ ieiunium. 9.2
Pueros quomodo docebant Pharisæi. 517.1
Puerorum ludus. 69.1
Puerilis ætas quàm calamitosa. 1020.1
Pueriliter sapiens quid petat. 461.1
Pugna post baptismum qua deliberatione ingredienda. 163.2
Pulchritudo vbi non sit. 297.2
Pulchritudo corporum in quibus rebus deprehendatur. 882.2
Pulchritudo plus quam pulcher. 299.1
Pulchritudinem membrorum qui ament. 825.2
Pullus vninscuiusque bestiæ dicitur. 922.2
Punitio scientibus acerbior. 666.1
Punitio quorundam in hac vita. 370.2
Punitio quorundam à Deo. 379.1
Puniri malum non est, sed peccare. 377.2
Punitio per contumeliam. 63.2
Purgatio perfecta quæ sit. 1254.1
Purificatio carnis & animæ. 1250.1
Purificatio Iudæorum. 646.1
Purificatio. 462.1
Purificationis signum quare datum. 670.1
Purpura vnde sit. 355.1.401.1
Purpura quare Christus induitur. 1045.2
Purpura qui solùm induebantur. 401.1
Puteus omnis fons, non omnis fons puteus. 528.2
Pythagoræ opinio de anima. 882.2

Q.

Quadragesima cur 42. dies habeat. 14.1
Quadragesima à Christo instituta. 13.2
Quadragesima tempori messium comparata. 33.1
Quadragesima quàm diligenter obseruanda. 14.1
Quadragesima tota non prandendum, exceptis diebus Dominicis. 33.2
Quadragesimæ tempus congruens. 35.2
Quadragesimæ numerus mysticus. 19.1.20.1.48.1
Quadragesimæ cursus salutaris. 35.2
Quadragesimæ numerus vnde habuit initium. 19.2
Quadragesimæ ieiunium vniuersalis Ecclesia suscipit. 47.2
Quadragesimæ tempore vita nostra quo pacto conformari queat. 33.1
Quadragesimæ tempore maior tentatio fit. 17.1
Quadragesimæ numero quid ostenditur. 123.1
Quadragesimæ opus an illo extra quadragesimam melius. 1425.1
Quadragesimæ tempore boni à malis secernuntur. 36.1
Quadragesimæ diebus à quibus abstinendum. 36.2
Quadragesimæ tempore non ieiunantes conscientia torquentur. 19.2
Quadragesimæ diebus quibus occupari debeamus. 32.1
Quadragesimæ institutum diuinum est. 154.1
Quadragesimam non ieiunare, non leue peccatum. 16.1
Quadragesimam non seruantes à diabolo vinci facilè possunt. 16.1
Quadragesimam qui faciunt. 19.2
Quadragesimam obseruantibus quid accidet. 20.1
Quadragesimam ieiunando non implentes rei facti. 19.1
in Quadragesima non ieiunantes pœna afficiendi. 33.2
in Quadragesima tota die ieiunandum. 33.2
in Quadragesima quibus rebus abstinebatur. 34.2
in Quadragesima non ieiunare, peccatum. 19.2
Quadragesimale ieiunium ex Apostolica traditione. 146.2
Quadragesimalium dierum salubritas. 141.2
Quadragenarius numerus mysticus. 36.1
Quadragenarius numerus in ædificio templi. 626.1
Quadragenarius numerus ex quibus constet. 165.2
Quadragenarius numerus cur in abstinentia custoditur. 157.2
Quadragenarius numerus sacratus. 243.1
Quadragenario numero quædam perfectio designatur. 250.2
Quadraginta dierum diluuium. 36.1
Quærentium Iesum differentiæ. 287.1.290.1
Quærendum quomodo Christus. 304.1
Quærere male Christum, quid. 295.2
Quærere de quibus dicatur. 290.1
Quærere qui dicantur. 287.1
Quatuor dierum numerus mysticus. 752.2
Qualitas corporis non est in potestate hominis. 88.1
Qualitates quatuor in corpore. 159.1
Quarta noctis vigilia Domini aduentus. 111.2
Quaternarius numerus & denarius in cœlo. 154.1
ad Quiescendum perpetuò quid agendum. 804.1
Quinquagenarij numeri figura quid significet. 41.1
Quinquagenario numero pœnitentia demonstratur. 1131.1
Quinquagesimus annus Iubilæi. 796.1
Quinquagesimâ obseruare se dicentes reprehenduntur. 19.1
Quinquagesimam facere prohibitum. ibidem

R.

Rabies hominum impotentissima. 85.1
Radix malorum cito amputanda. 1034.1
Radix vna omnium ramorum. 320.2
Rani quid significent. 876.1
Rapacitatem amplectentes quales. 1019.2
Rapere qua in re sit bonum. 804.1
Rapientem expeditum esse oportet. ibidem
Rapina quæ laudi datur. ibidem
à Rapina abstinendum. 1034.2
Raptores rerum sacrarum. 1098.2
Raptorum subtilitas. 990.1
Raptum bonum quod non raptum crimen est. 804.1
Ratio substantia hominis. 434.1
Ratio naturalis vnde surgat. 526.1
Rationem quare dat Deus. 456.2
Ratione qui non regitur quomodo se habeat. 457.2
Rationales substantiæ quomodo sint Dei. 1238.1
Rationalis sensus vera hominis substantia. 454.1
Receptionis tempus. 696.2
Recessus Christi. 287.2
Reconciliatio quando fiebat antiquitùs. 1246.2
Reconciliatio admiranda. 461.2
Reconciliatio Ecclesiæ sacramentis. 763.2
Reconciliationis præceptum. 83.2
Reconciliationis indicium. 458.1
in Reconciliatione quanta voluptas. 1013.2
Recubitus cænarum in tribus partibus. 324.2
Rectoris Ecclesiæ munus. ibidem
ad Rectè agendum hortantia. 672.1
Redargutio quibus fiebat antiquitus. 814.1
Redemptio Christi cui data. 335.1
Redemptionis potestas. 910.1
Refectio spiritualis. 946.1
Refugia contra hostium impetus. 1179.2
Refectione sumpta gratiarum actio. 1021.2
Regeneratio quibus reddetur. 942.2
Regeneratio lauacri. 460.2
Regenerationis secundæ mysterium. 264.2
Rex confessorum latinus titulus Crucis. 1124.2
Rex à quibus crcetur. 914.2
Reges quo oleo sacrabantur olim. 1246.1
Reges Hierusalem auari. 898.1
Regum series à Matthæo prosecuta. 781.2
Regum superbia. 912.1
Regnum Dei quid sit. 411.1
Regnum quod stare non possit. 464.1
Regnum Dei quid. 409.2
Regnum cælorum quorum hæreditas sit. 293.2
Regnum cælorum. 331.1
Regnum quale indiuiduum. 465.2
Regnum auaritia miserius. 1016.1
Regnum Christi Ecclesia. 169.1
Regnum Diaboli. 113.2
Regni filij. 66.1
Regni Christi testimonium in titulo Crucis. 992.1
Regni futuri præmeditatio. 270.1
Regni Diaboli diuisio. 464.1
Regni cælestis promissio. 279.1
ad Regnum Dei pertinentia. 290.1
Regna mundi quomodo videntur de loco excelso. 117.1
Regnantium & non regnantium differentia. 169.1
Regulas quare præbet nobis Christus. 912.1
Religio in cibis. 503.1
Religionis forma. 187.1
Religionis diuinæ studium. 196.2
Religionis seruidæ cultores. 1173.1
Religionis exemplum. 16.1
Religionis agnitio. 942.2
Religiosæ mentis quid sit. 87.1
Religiosæ vitæ bona fama. 1095.1
Religiosi quomodo ad peccatum impellantur. 1034.1
Religiosi à malitiosis vituperati. 843.2
Religiosorum modestia. 144.1
Reliquiarum inuentio. 1382.1
Remissio peccatorum post baptismum quomodo fiat. 44.2
Remissio in quibus locum non habeat. 489.1.1021.1
Remissionem quo pacto impetrabimus. 1034.1
Remuneratio futura. 337.1
Renouatio corporum immortalis. 947.2
Renunciatio seculi. 890.2
Reorum pœna in curijs. 382.2
Reorum soluendorum consuetudo apud Iudæos. 989.1
Reprehensio morum. 316.2
Reprehensio scribarum & Pharisæorum. 314.1
Reprobus qui æstimetur. 194.2
Reproba quorundam vita. 623.1
Reproborum condemnatio. 811.2
Reproborum infirmitas. 257.1
Reprobis quid dicetur in Iudicio. 756.2
Repromissionis gaudia. 279.1
Requies quo tempore salubris. 979.2
Requies & dormitio differunt. ibidem
Requies laborum vbi. 907.1.947.2
Requies Christiani. 957.2
Requiei terra. 669.1
Res maximæ, nisi raræ fuerint, contemnuntur. 482.1
Res vna non pro vna re agitur. 395.1
Res huius mundi sicut fumus transeunt. 643.1
Re in omni exterminatio. 310.2
Rerum immutatio. 394.1
Rerum omnium tempus. 972.1
Rerum perturbatio. 1012.1
Rerum humanarum contemptus. 1026.1
Rerum naturæ manifestatio. 1026.1
Rerum significationes in contrarium. 756.1
Rerum suarum quis moderator. 1026.1
Rebus aduersis quo animo standum. 1057.2
Respublica duobus modis inuatur. 772.2
Resurrectio Christi nos circuncidit. 657.1
Resurrectio quid. 882.1
Resurrectio & Passio simul posita. 880.2
Resurrectio quando futura. 263.1
Resurrectio vna bonorum & malorum. 204.1.217.2
Resurrectio Christi duas resurrectiones nobis præstitit. 329.1
Resurrectionis nostræ glorificatio. 177.2
Resurrectionis Christi in Gloria manifestatio. 288.1
Resurrectionis promissio. 810.2
Resurrectionis Christi sermo. 203.2
Resurrectionis prædictio. 826.1
Resurrectionis gloria decreta. 269.1
Resurrectionis Christi figuræ. 1038.1
Resurrectionis Dominicæ testimonium. 932.1
Resurrectionis præmonitus Christus. 1001.2
Resurrectionis loci prædictio. 934.1
Resurrectionis futuræ demonstratio. 168.2
Resurrectionis mysterium qui prius suscepit. 936.1
Resurrectionis figura. 670.2
Resurrectionis veræ indicia. 712.2
Resurrectionis futuræ gaudium. 939.1
Resurrectionis experimentum à quo didicimus. 712.2

Resurrectionem expectantes quid agere debeant. 262.2
Resurrectionem qui negarunt. 882.2
Resurrectionem prædicentes. 936.1
in Resurrectione gloriam laudabimus videndo. 262.2
in Resurrectione mortuorum vera corporis salus. 248.2
in Resurrectione quæ sit daturus Deus. 264.2
Resurrectiones septem ante Dominicam. 713.1
Resurgentium dissimilitudo. 671.1
Resurrexerunt in Christi morte multi iterum morituri 1055.1
Resurgere qui non possint. 763.2
Retributio in hac vita. 337.1
Retributionis futuræ locutio. 1012.1
Reuelatio inuisibilium. 898.1
Reuelatio futuræ resurrectionis. 168.2
Reuelatio somniorum gentibus. 959.1
Reuerentia sanctis exhibenda. 84.2.161.1
Reuerentiæ erga Christum signum. 1039.1
Reuerentiæ & pietatis signum. 249.1
Ridentes quasi miseri deflendi. 1034.2
Risus quid sit. 1034.1
Romani omnes Romanorum regnum possident. 189.1
Romani quibus in rebus Iudæis odio erant. 862.1
Romani morte damnatos prius flagellabant. 937.2
Romanorum humilitas. 325.1
Romanorum fœdus cum Iudæis. 1214.2
Romanorum consuetudo in triumphis. 923.1
Romanorum mos in reis necandis. 349.2
Romanorum certamen numerus significans. 935.2
Romanorum exercitus in Iudæos. 953.1
Romanis militibus quod regnum traditum. 430.2
Ruinæ Iudæorum prophetia. 1079.2

S.

Sabbathum in quibus numeretur. 244.2
Sabbathus dies quare constitutus. 244.2
Sabbathi lex quare data. 10.1
Sabbathi custodia propter salutem hominis. 655.1
Sabbathi obseruatio non lex principalior. 656.2
Sabbathi solutio. 295.2
Sabbathi die à loco moueri non licebat. 1054.2
Sabbathi magni nocte vigiliæ in templo. 1035.1
in Sabbatho quæ non licebat facere. 244.2
Sabbathismus à quibus prohibeat. 672.1
Sabbathi custodia ad quid data. 676.2
Sabbatho numos portare non licebat Iudæis. 957.1
in Sabbatho circuncidi culpa non erat. 672.1
Sabelliana hæresis. 656.1
in Sabellium. 855.1
in Sabellianum. 768.1
in Sabellianos. 784.2
Sabellianorum error. 299.2.301.2
Sacerdos summus vnus constitutus. 861.1
Sacerdos propter quid placat Deum. 409.2
Sacerdotes summi figura sacramenti Eucharistiæ. 955.1
Sacerdotis mali indignitas. 309.2
Sacerdotes Chrismate antiquitùs vngebantur. 1246.1
Sacerdotes per seruos intellecti. 458.1
Sacerdotes ex Dauid distributione. 1012.2
Sacerdotes primi qui. 322.2
Sacerdotes ministri reconciliationis. 462.1
Sacerdotes operarij Christi. 762.1
Sacerdotes indiscreti. 323.1
Sacerdotes etiam mali propter quid honorandi. 310.1
Sacerdotes moribus discrepantes non relinquendi. 316.1
Sacerdotes quomodo accipiant verbum Dei. 194.1
Sacerdotes pro populo Deum orare debent. 64.2
Sacerdotes pro quibus sunt reddituri rationem. 194.1
Sacerdotes ex quibus assumantur. 1255.1
Sacerdotes quare constituti. 320.1
Sacerdotes templi vbi manebant. 905.2
Sacerdotum melior iudicatio. 310.1
Sacerdotum in malum solicitudo. 1008.2
Sacerdotum princeps quid portabat in capite. 992.2
Sacerdotum malorum conditio. 424.1
Sacerdotiũ in nouo Test. præstãtius q̃ in Iudaismo. 1346.1
Sacerdotum carnalium communis cogitatio. 422.1
Sacerdotum oblatio quo ritu agi debeat. 625.1
Sacerdotum auaritia. 188.2
Sacerdotum maior victima. 781.2
Sacerdotum Principes diuinis contradicentes. 922.2
Sacerdotum carnalium cogitatio. 410.2
Sacerdotibus quid vetitum à Moyse. 817.2
Sacerdotalis potestas maior regia. 1023.2
Sacerdotalis absolutio à peccatis. 715.2
Sacerdotium propter peccata non amitti. 870.1
Sacerdotij soluendi significatio. 935.2
Sacerdotio digna Saluatoris doctrina. 665.2
Sacramentum Eucharistiæ ieiunè sumendum. 934.1
Sacramentum crucis. 939.2
Sacramentum geminæ dilectionis. 905.1
Sacramenti Eucharistiæ participatio. 1075.1
Sacramentum redemptionis humanæ quos latuit. 1357.2
Sacramentorum Christi reuelatio. 1050.1
Sacramentorum stabilitas quæ sit. 1244.1
Sacramentor dispensatores. 1023.2
Sacramenta rerum per statutum tempus. 936.1
Sacramenta insensibilia. 1023.1
Sacramenta sine quibus esse non possint. 1241.2
Sacramenta secundæ Legis. 117.1
à Sacramentis malos arcere debemus. 1049.2
Sacramentis perceptis quo eundum. 934.1
Sacramentis perceptis ad altiora penetrandum. 1106.2
Sacrificium maius Deo debitum. 96.1
Sacrificium arboribus factum. 585.1
Sacrificium nouum Ecclesiæ. 1438.1
Sacrificium nouum Christianorum. 1056.2
Sacrificiũ altaris sindone linea oquare celebretur. 939.1
Sacrificium quid sit. 1021.1
Sacrificii Missæ perfectio. 946.1
in Sacrificium viuum quæ Deo præparantur. 259.1
Sacrificia quare Iudæis data. 642.2
Sacrificia duo. 1417.1
in Sacrificiis quæ immolabantur. 624.1
Sacra loca reparanda sunt. 1072.1
Sacrilegium furtum est. 516.2
Sacrilegii forma. 122.1
Sacrilegos odio persequuntur sancti. 1171.1
Salamelech verbum Hebraïcum salutatorium. 1058.1
Salome mater filiorum zebedæi. 329.2
Salomon exorcismus ad eiiciendos Dæmones. 471.2
Salomonis ædificatio quot annis perfecta. 623.2
Salomonis templi secunda reædificatio. 626.1
Saluator nihil sine vtilitate fecit. 164.2
Saluator noster lucida nubes. 264.1
Saluator dicitur Iesus. 244.1
Saluati quibus simus à Deo. 110.1
Saluari nemo potest sine vnitate cum Ecclesia catholica. 254.2
Saluari quomodo possimus. 454.2
Saluationis finis. 707.2
Saluare cuius sit. 897.2
Salus hominum. 585.2
Salus quæ ad bonos pertinet. 663.1
Salus homini ascribenda. 905.1

Salus orbis. 817.1
Salus quomodo acquiratur. 485.1
Salus hominum vbi posita. 329.1
Salus quare Deus dicatur. 584.1
Salus non est negligenda. 483.2
Salus gentium ex fide est. 54.2
Salutis signum. 676.2
Salutis quæ sunt fieri debent. 655.1
Salutis nostræ author & princeps. 442.1
Salutis quæ spes. 884.1
Saluti quæ sufficiant. 217.2
Saluti quantopere incumbendum. 805.2
ad Salutem quæ res magis pertineat. 341.1
Saluti quid necessarium. 43.2
ad Salutem quæ requirantur 839.2
ex Salute qui perditionem inueniunt. 1105.1
Salutatio Christi quàm benigna. 1058.1
Salutationis cupidi. 311.1
Salutatoria verba. 1058.1
Saluus nemo à seipso. 775.2
Samaria per Philippum conuersa. 907.2
Samariæ incolæ. 582.1
Samaritanus quomodo interpretetur. 794.2
Samaritana quæ sit. 585.1
Samaritani à Iudæis alieni. 794.1
Samaritani qui. 794.1
Samaritani adorant Deum in monte. 539.2
Samaritani vnde appellati. 555.2
Samaritanorum opinio de Deo. 532.2
Samaritanos Iudæi exercrantur. 527.1
Samson qua re indomitus factus. 9.2
Sammuelis à Pythonissa excitatio. 802.1
Sanatio animorum à Christo facta maior quàm corporũ. 252.1.
Sancti homines qua re non vincantur. 115.2
Sancti quare benedicti Dei patris. 169.1
Sancti post mortem miracula operantur. 1216.1
Sancti quale regnum sunt percepturi. 279.1
Sancti gloria Dei. 1098.1
Sancti loci & sanctioris terra differt. 976.2
Sancti viri quibus gaudent. 189.2
Sancti in faciem cadere dicuntur. 264.2
Sancti an sint æquales Christo claritate. 279.2
Sanctorum animæ. 182.1
Sanctorum inuocatio. 23.2
Sanctorum à malis separatio. 263.1
Sanctorum implorandæ suffragia. 234.1
Sanctorũ animæ in manus patris nunc ascendunt. 1155.2
Sanctorum intelligentia. 294.2
Sanctorum culpa quare memoratur. 1121.1
Sanctorum spiritus in somnis visos esse. 382.2
Sanctorum mors qualis. 996.1
Sanctorum nomina vbi scripta. 405.2
Sanctorum veneratio. 161.1
Sanctorum virorum admiratio. 339.2
Sanctorum spiritus tantùm promptus est. 978.2
Sãctorũ qui gustata morte cũ Christo regnãt, figura. 81.2
Sanctum animæ. 222.2
Sanctorum merces. 169.1
Sanctorum corpus concrufixum Christo. 626.1
Sanctorum ocium laudabile. 669.1
Sanctorum exaltatio cordis ad Sanctitatem. 135.1
Sanctorum electorum præscientia. 300.1
Sanctorum pœnitentia. 10.2
Sanctum quid dicatur. 856.2
Sancti quo pacta moriantur. 996.1
Sanctorum gaudium incessabile. 184.2
Sanctorum virorum confabulatio quantum prosit. 19.1
Sanctorum patrum statutorum authoritas. 1244.1
Sancta sanctis exclamatio in liturgia Græcorum 672.1
Sanctitati quæ destinentur. 856.2
Sanctificatio certis ordinibus facta. 936.1
Sanctificatio erga quæ fiat. 612.1
Sanctificationis initium 672.1
Sanctificari homo vnde soleat. 665.2
Sãctuarij iniquitas Sacerdotibus in lege imposita. 326.1
Sanguis Christi Iudæis non auferetur. 937.2
Sanguinis noui testamenti. 1021.1
Sanguis Christi virtus. 1169.2
Sanguis Christi omnes excedens victimas. 1252.1
Sanguis Christi calix inebrians. 978.1
Sanguis testamenti qualis. 986.1
Sanguinis ager. 988.1
Sanguine Christi signari nos oportet. 325.2
Sanguine vet. Testamenti qui aspergantur. 1153.1
ad Sanguinem Christi quid referatur. 934.1
Sanitatis operatio. 242.1
Sanitatis consequendæ modus. 259.1
Sanitatis humanæ duo miracula. 253.2
Sanitatis hominum conseruatio. 166.2
Sanata temporaliter in fine deficiunt. 249.2
Saul indictum ieiunium. 16.1
Sapiens ab insipiente quantum distet. 1026.1
Sapiens in Christo quid sit. 329.1
Sapientes quid faciant morituri. 996.1
Sapientes vnde fiant. 390.2
Sapientia summa. 288.1
Sapientiæ fons Deus. 666.1
Sapientia Salomonis. 209.2
Sapientia Centurionis mira. 64.1
Sapientia pauperi apprimè vtilis. 1026.1
Sapientia humana imbecillis. 666.1
Sapientia præstantior auro. 773.1
Sapientiæ locus vbi. 183.1
Sapientiæ mensura. 906.2
ex Sapientia Dei quid procedat. 113.2
Sapor Rex Persarum. 325.1
Saturitati lasciuia coniuncta. 35.1
Satanas quomodo interpretatur. 158.2
Satisfactio permanens. 987.2
Satisfactio pro excusatione sumpta. 1295.1
Satisfactionis quando nõ datur occasio. 987.2
Satisfactione peccata delentur. 1244.1
Saul à maligno spiritu agitatus. 865.2
Saulis nuntij quomodo prophetarunt. 866.1
Saxorum diruptio in passione Christi. 994.1
Scandalum vbi pullulet. 87.1
Scandalum quando fiat. 975.2
Scandalum infidelibus ob mortem Christi. 214.1
Scandali opportunitas. 9281
Scandala quo ordine possint vitari. 483.1. 498.2
Scandalizari vt loqui. 1001.1
Scelus quorundam execrandum. 844.1
Scena histrionum. 1012.2
Scenicorum misera conditio. 419.1
Scenopegia festi significatio. 841.2
Scenopegia festum gratiarum actionum. 841.1
Scenopegia quot diebus agebatur. 821.2
Schola impiorum. 179.1
Scientia rerum nouarum. 997.1
Scientia quæ in Christo erat. 656.1
Scientiæ totius elementa. 537.2
Scientiæ lumen vbi. 907.1
Scientiæ cibus. 179.1
Scientiam qui principium putabant. 655.1

ad Scientiam aptitudo. 1073.2
Scientijs dediti qui. 982.2
Scæuæ filij eiectores dæmonum. 471.2
Scorta qui nutriant. 1026.1
Scribæ qui dicantur. 314.2
Scribæ & Pharisæi qui. 314.1
Scribarum & Pharisæorum officium. 325.2
Scriptor Eclypsis. 963.2
Scripturæ citandæ mos hæreticorum. 1413.2
Scripturæ plenæ Quæstionibus. 508.2
Scriptura sacra quo sensu illustrata. 906.2
Scriptura sacra instrumenta nostra. 375.1
Scriptura sacra sancti Spiritus oleo condita. 1254.2
Scriptura quo sensu capienda. 628.1
Scriptura omnis lex dicta. 900.1
Scripturæ in tria distributæ. 855.1
Scripturis homines ædificati. 908.1
Scriptores sacri vno spiritu locuti. 936.2
Scripturæ sacræ limites. 1057.1
Scripturæ diuinæ vacandum. 374.2
Scriptura sacræ designatio. 225.2
Scripturæ quomodo legendæ 692.1
Scripturæ sacræ lectione qui olim arcebantur. 64.2
Scriptura medicinarum omnium thesaurus. 247.1
Scripturam qui prauè suscipiant. 862.1
in Scriptura sacra fraus non quærenda. 1023.1
in Scriptura arundine vtebantur Iudæi. 1070.2
Scripturarum diuinarum vtilitas. 247.1
Scripturarum interna mysteria. 238.1
Scripturarum lectio magna munitio in peccatum. 376.1
Scripturarū doctrina grauior præsentia mortuorū. 382.1
Scripturas sacras non audientium reprehensio. 382.1
Scripturas diuinas perscrutari quàtæ vtilitatis. 441.1
Scripturis canonicis nulla dissonantia. 1389.1
Scortatoris excusatio voluptas. 248.2
Sculptilibus nomen Dei non adiiciendum. 668.2
in Scripturis diuinis nil temerè positum. 660.1
Scyllæ naufragium. 782.2
in Seculi fine quid expectandum. 888.1
in Seculo hoc euadere magni laboris est. 657.1
Secularium rerum contemptus. 1026. 1
Secretum omne Deo nudum. 523.1
Secreta loca orationi destinata. 1057.2
Secta Essæorum Iudæorum. 500.2
Secta quæ fuit melior. 474.1
Sectæ improbæ præceptores. 179.1
Securitas quibus in rebus. 177.1
Securitas nimia iactantiam inducit. 977.1
Securitas vitæ. 1069.1
Sedere & ascendere idem significant. 902.2
Seditionem excitantia. 990.1
Seductio quæ bona. 660.2
Seductor qui vocetur à malis. 843.2
Sedulii carmina de passione Christi. 1025.2
Segnities in quibus. 978.2
Sem dictus Melchisedech. 351.1
Sem pater Iudæorum. 916.1
Seminatio virtutis. 997.1
Senatus cælestis & terrestris. 117.1
Senarius numerus quare statuitur. 626.1
Senarii numeri dignitas. 1094.1
Senectus ætas sexta. 529.1
Senum iniquitas. 930
in Senibus quis sapientior. 459.1
Sensibilis mundus. 1072.1
Sensus noster deceptu facillimus. 1023.1
Sensus quinque corporis. 576.2.716.1
Sensus in quibus quærendus. 906.2
Sententia reproborum nos à malo potest auocare. 180.2
Sententia omnibus vna pro humilitate. 1170.2
Sententia Dei irreuocabilis. 180.1
Sententia sua damnati. 1166.1
Sententiæ vet. & noui Testamenti. 921.2
Separatio animæ ab Ecclesia. 817.2
Septimus numerus repausationis est. 488.2
Separatio maxima peccatorum. 17.1
Sepelire corpora cum vnguento mos Iudæorum. 1049.1
Sepeliendi ritus antiquissimus. 1419
September mensis Scenopegiæ Iudæorum. 828.1
Septembris mensis collectionum frugum. 841.1
Septem gratiæ Spiritus Sancti. 221.1
Septimi dieisanctitas. 827.1
Septenarius numerus adiunctus Diabolo. 204.2. 470.1
Septenarius numerus sacritissimus. 499.2
Septenarius numerus pro quibus accipiatur. 217.2
Septenario vniuersitas significatur. 1162.1
Sepulchrum quid. 967.1.1019.2
Sepulchri Christi nouitas. 1012.1
Sepulchri Christi color. 1126.2
in Sepulchro quanto tempore iacuit Christus. 217.1
Sepulchrorum superfluitas 967.1
Sepulchrorum incolæ diaboli. 981.2
Sepulchorum violatores. 1016.1
Sepultus Christus quæ fecit ad salutem. 1013.1
Sepulti in agro sanguinis qui. 988.2
Sepultura mortuorum à mortuis. 66.1
Sepultura diuitis & pauperis. 390.1
Sepultura patris non permissa propter quid. 420.1
Sepultura hominum quomodo decipitur. 389.2
Sepultura cum vnguentis apud Iudæos. 1072.1
Sepulturæ mortuorum diuersæ. 988.1
Sepulturæ officium. 933.1
Sermo altior stultitia apud stultos. 804.4
Sermo resurrectionis Christi. 203.2
Sermonibus impiorum quàm noxii. 955.2
Sermonibus propriis capti Iudæi. 657.2
Serpentum copia vbi. 1055.2
Seruus vnde vocatus. 72.2
Seruus nunus, 855.2
Serui ex ordine eorum qui saluantur. 457.2
Serui, quo die non debent cædi. 18.2
Seruorum & Dominorum quæ differentia. 64.2
Seruorum cura quanta esse debeat. 56.1
Seruorum Dei consuetudo. 151.1
Seruorum quomodo curam habere debeamus. 54.1
Seruorum nomine qui intelligantur. 458.1
Serutendum soli Deo, ad quid intelligatur. 161.1
Seruitium patrum nostrorum. 1094.2
Seruitus communis Deo & homini. 114.2
Seruitus duobus modis in lingua Græca. 158.2
Seruitutis nomine quid intelligatur. 118.1
Sexum vtrúmque Christus curauit. 521.2
Siamæ ciuitatis desolatio à filiis Iacob. 582.2
Sicariorum hominum finis. 1058.1
Signum diuinitatis petere, quid. 213.1
Signum crucis quantum valeat. 961.2
Signum magnæ fidei Abrahæ. 655.1
Signum pacis & concordiæ. 1058.1
Signi crucis excellentia. 1328.1
Signa quæ acciderunt in morte Christi. 291.2
Signa quæ Iudæi expectabant. 623.2
Signa quæ Iudæi desiderabant. 202.1
Signa mortem Christi præuentura. 947.1
Signa ad quid fiant. 166.2
Signa tria in vno homine facta. 465.1

Signorum Christi mirabilius. 188.2
Signis potiti homines miserabiliores. 657.1
Signare se debet semper Christianus. 1293.1
Silentium. 1199.2
Silentium admirabile. 1033.2
Siliqua genus leguminis. 454.1
Siloe fons Sion. 684.1
Siloe quid significet. 710.1
Siliqua leguminis genus. 434.2
Simile simili gaudet. 838.1
Similitudo filiorum cum patribus. 87.1
Similitudines ex quibus fieri non debeant. 853.1
Simon quomodo interpretur. 1055.1
Simonis Magi exemplum. 648.2
Simonis leprosi quare mentio fit in Euangelio. 940.1
Simonica hæresis. 198.1
Simoniaci qui sint. 622.2
Simoniacorum reprehensio. 190.2
Simplicitas. 925.2
Simplicitas, & innocentia. 169.1
Simplicitatis Christi in incessu laus. 906.1
Simulachra quo pacto adorata. 1034.1
Simplicitatem in Scriptura qui requirant. 982.2
Simulatio amicorum. 981.1
Simulator calamus foris nitidus. 202.2
Sinistræ nomine quid significetur. 80.1
Sirenarum cantus quàm periculosi. 1332.2
Sitis perpetua in quibus. 1025.2
Sitis interior. 822
Sitis verbum duo significat. 536.2
Sitis interior. 825.1
Sitientes qui sint. 1025.2
Sobrietatis exemplum. 9.1
Sodomis qui peius peccarunt. 969.1
Sol iustitiæ. 93.1
Sol quomodo accipitur. 93.1
Sol spiritalis quibus oriatur. 98.1
Sol quando clarior appareat. 10.1
Sol à Manichæis. 775.1
Solis defectio quando fiat. 963.1
Solis cursus. 775.2
Solis radii auersi. 1012.2
Solis à centro mundi recessio. 938.2
Solis occubitus Passio Christi. 521.1
Solem qui putarunt Deum. 767.1
Sole nihil lucidius. 263.1
Sole lucente ambulandum. 975.2
Solamen in aduersis quale. 935.2
Solatium Iustorum. 93.2
Solennitas diuina suis virtutibus percolenda. 672.2
Solennitas diei sanctissimi. 844.1
Solennitatem qui rectè egerunt. 989.2
Solennitas pro salute hominum. 1012.1
Solennitatem dierum qui respuant. 1104.2
Solennitates quo affectu celebrandæ. 623.2
Solers homo quid peculiare habeat. 1095.2
Solicitudo dæmonum in quibus non sit. 162.2
Solicitudinis grauamen. 1025.2
Soliditas Ecclesiæ nunquam disrumpitur. 1109.1
Solitariæ vitæ laus. 317.2.318.1
Solitaria loca in oratione inuestigare decet. 947.2
Solitarios tentat Diabolus. 115.1
Solitudo eligenda pro piis operibus. 119.2
Solitudo menti nostræ necessaria. 252.1
Solitudinis laus. 947.2
Somnus quomodo accipiatur. 271.2
Somnus quando corpori requirendus. 971.1
Somnus ægrotantium salutis indicium. 726.2
Somnus qualis vitandus. 978.2
Somnus discipulorum in passione Christi qualis. 979.2
Somni visione qui meliores. 990.1
Somno magno qui grauentur. 763.2
Somno dulci potientes. 980.1
Somno indulgere quando opus sit. 979.2
Somnolentorum increpatio. 936.1
Somnolentos Deus fugit. 978.2
Somnium vxoris Pilati. 1052.2
Somnia gentibus à Deo reuelantur. 959.1
Sordidorum Bacchanalia. 979.1
Speciei vtriusque corporis Christi coniunctio. 946.2
Spes conuersionis quantum duret. 185.1
Spes gaudium spirituale. 28.2
Spes in quibus firmanda. 977.2
Spes quibus in rebus ponenda. 4.1
Spes desperantibus reddita. 302.7
Spes munerum cælestium. 938.1
Spei effectus. 452.1
Spina in bonam & malam partem capitur. 21.2
Spina vanæ gloriæ præscindenda. 4.2
Spinæ in fimbriis Pharisæorum. 309.1
Spinæ coronæ designatio. 1045.2
Spiritus sanctus Patris & Filii Spiritus. 288.2
Spiritus sanctus quos fugiat. 131.1
Spiritus sanctus quotidie mittitur. 7.2.1
Spiritus sanctus quare digitus Dei. 466.1
Spiritus sanctus in quibus operatur. 861.2
Spiritus sanctus vbi non habitet. 706.2
Spiritus sancti libertas. 122.1
Spiritus sancti gratiæ effectus. 530.1
Spiritus sancti potestas imperialis. 466.1
Spiritus sancti gratiam qui vendant. 625.1.643.1
Spiritus sancti quanta sit virtus. 862.2
Spiritus essentia Dei. 541.2
Spiritus sancti efficacissima potentia. 828.2
Spiritus sancti vnctio quibus designata. 920.1
Spiritus sancti gratia variis modis appellatur. 581.1
Spiritū sanctū ante resurrectionē qui habebant. 828.2
Spiritus quid dicatur. 307.2
Spiritus hominis animæ maritus. 577.1
Spiritus gratiæ ortus. 542.1
Spiritus est domus Dei. 131.2
Spiritus viuificans ex Scriptura. 542.2
Spiritus quæ ex re viuat. 157.2
Spiritus qualis promptus sit. 978.1
Spiritus maligni quid sit. 862.2
Spiritus prophetiæ in malis. 861.1
Spiritus nostri mortis hora commendanda Deo. 996.2
Spiritus quanta potentia. 872.1
Spiritus permotione prophetantes. 867.1
Spiritum tradere quid. 996.2
Spiritū emittēdi solus Christus potestatē habet. 1112.1
Spiritum emittere tantùm sanctorum. 996.1
Spiritu muniti non infirmantur. 982.2
Spiritu videndum, non oculis. 904.1
in Spiritu baptisma. 130.2
Spiritus maligni multi. 459.2
Spiritus diuini indigent ope cælesti. 982
Spiritus septem Beelzebub. 213.2
Spiritū Septē ex parte Dei. 215.1. totidē ex parte diaboli.
Spirituum malignorum alimentum. 459.2
Spirituum immundorum flatus. 107.2.109.2
Spiritibus Septem aduersanti. 202.2
Spiritus ascensus. 294.1
Spiritalia vnde nominentur. 1233.1
Spiritalis gratiæ abundantia. 888.2
Spirituale Sabbatum quid. 255.1

Spiritualis cognatio quomodo acquiratur. 216.2
Spiritualia dona quomodo distribuantur. 1424.2
Spiritualia meditantibus quo tendendum. 620.1
Spongia herba cauernosa. 938.2
Sputamentum summa iniuria. 985.2
Sputum diuinitatem Christi signat. 698.1
Status rerum humanarum vnde capiatur. 101.1
Statio nostra in quibus esse debeat. 977.2
Statuta sanctorum patrum. 1244.1
Stella à stella claritate differt. 279.2
Stephanus martyr cælos sibi reserauit. 23.1
S. Stephani concio ad populum. 771.2
Sterilitas sola condemnabit malos. 180.1
Sterilium beatificatio prædicta. 1180.1
Stomachi vitio laborantes. 515.1
à Stomacho membra susipiunt nutrimentum. 193.2
Stridor dentium quid ostendat. 56.1
Studium religiosorum. 196.2
Studia pia nunquam relinquenda. 672.1
Stultitia Pharisæorum. 504.2
Stultitiæ Iudæorum perseuerantia. 304.2
Stulti quibus rebus reddantur homines. 102.1
Stultorum qui stultissimus. 1019.1
Stultis quid videatur scientia. 804.2
Stuprum vxoris non mediocris iniuria. 62.2
Sublimitus intelligentiæ. 1073.2
Sublimiora quando petenda sint. 1015.1
Subsidium Dei quomodo sufficit. 1211.1
Substantiæ Trinitatis indifferentia. 289.2
Substantiæ quæ sint creatoris. 1238.1
Substantiæ vnius quid sit. 853.1
Substantiam Dei scire, impossibile. 856.2
Substantiam filij diuidere quid sit. 461.1
Substantiuum verbum in Christo ipso vsurpatum. 303.2
Sudor sanguineus Christi quomodo intelligatur. 1174.2
Suffocatus cognomen Iudæ. 971.2
Suggestiones quæ à bono spiritu fiant. 1233.1
Sumptuosæ cœnæ. 1026.1
Sunamitis filius resuscitatus. 713.1
Superbia ne scientiam amittamus. 623.1
Superbia corporalis & spiritualis. 29.2
Superbia sine pusillanimitate non est. 1232.1
Superbia Scribarum. 220.1
Superbia Diaboli antiqua. 117.2
Superbia nostra quanta. 332.1
Superbia per æruginem designata. 49.2
Superbia Iudæorum. 197.1
Superbiæ apparitio. 1056.2
Superbiæ malum. 144.1
Superbiæ signum. 323.2
Superbiæ nostræ confusio. 811.2
ad Superbiam incendentia. 317.2
Superbus de iactantia loquitur. 117.1
Superborum ficta humilitas. 311.1
Superborum quorundam mos. 320.2
ne Superbiamur, quid agendum. 973.2
Superbientium ira quando declinanda. 796.2
Superfluitas monumentorum. 967.1
Supernaturalia comprehendere non possumus. 611.1
Superstitio Iudæorum vno verbo elisa. 506.2
Superstitiones Gentilium. 453.2
Supplicandi formæ. 751.2
Supplicium patientis. 892.1
Supplicium gehennæ. 248.2
Supplicium crucis, qui susciperint. 961.1
Supplicium damnatorum æternum. 183.1
Supplicij æterni minæ. 261.1
Supplicij maioris in futura vita argumentum. 249.1
Supplicio qui non sit melior grauiorem sibi pœnam parat. 248.2
Supplicia peccatorum à quo tempore. 403.2
Supplicia peccatoribus ad futurum iudicium reseruata. 253.2
Suppliciorum denuntiatio. 1042.1
Suppliciorum apud Deum copia. 210.2
Suppliciorum futurorum memoria. 258.2
Suscitatio ad fidem. 997.2
Sydon ciuitas Gentilium. 224.2
Syderum cursus. 1182.1
S. Syluestri statutum de sacrificio altaris lino celebrando. 1126.2
Synagoga Satanæ hæreticorum Ecclesia. 1254.2
Synagoga primum tabernaculum. 283.2
Symbolum operationis manus. 458.1
Symbolum Ecclesiæ. 238.2
Symboli Apostolici authoritas. 23.1
Symeon senex quomodo Christum cognouit. 888.2
Synnaxis ore ieiuno sumenda. 1057.1
Synnaxis firmissima veritas. 1023.1.1075.2
Synnaxis sanctissima quanta puritate susipienda. 944.2
Synnaxis sacra peccatorum remissio. 1056.2
ad Synnaxim sacram accedere cuius sit. 1049.2
Syrach deprecatio de aduentu Christi. 214.1

T.

T Litera tercentum signat. 1131.2
Tabernacula Iudæorum quomodo fiebant. 841.1
Tabernaculorum festiuitas. 843.1
Taciturnitas inæstimabilis. 1033.2
Tarde pœnitere non licet. 1008.2
Tarditas Pharisæorum. 770.1
Tarditas in virtutibus. 1012.2
Tartarus ad cælum recurrit. 752.1
Tecta Palestinorum plana. 113.2
Temerariorum propria conditio. 1107.2
Temeritatis exitus. 123.1
Temperies corpori vtilis. 1016.2
Tempestas maris fluctus exuperans. 1026.1
Templum Dei anagogicè quid. 772.2
Templum domus orationis. 623.1
Templum quo spacio annorum fabricatum. 626.1
Templi duo vela. 965.2
Templi Domini fama. 878.2
Templi dedicationis. 854.1
Templi parietes quo tempore leuigabantur. 1005.1
Templi ærarium Reip. causa institutum. 773.1
in Templi reædificatione Iudæi gladio vtebantur. 652.1
de Templo quid egrediatur. 188.1
Templorum antiqua dedicatio. 859.2
Templorum constructio quàm pium. 1072.1
Tempus prior Christi. 843.2
Tempus omnium rerum est. 972.1
Tempus vitæ virtutis stadium. 34.2
Tempus præteritū & futurū Diuinitas non habet. 796.1
Tempus Ieiunij 40. dierum. 157.2
Tempus duplex. 696.2
Tempora patrum nostrorum. 1094.1
Tempora sex ætatibus constant. 279.2
Tempora duo in motibus nostris. 297.2
Tenebræ quæ metuendæ. 767.2
Tenebræ cupiditatum. 1026.1
Tenebræ exteriores grauiorem faciunt pœnam. 185.1
Tenebræ quibus in locis factæ tempore Passionis. 994.1
Tenebræ tribus diebus continuis. 994.2
Tenebræ noctis à tenebris confusionis discrepant. 448.2

Tenebræ certis in locis tempore passionis. 994.2
Tenebræ duplices. 791.1
Tenebræ per tres horas in passione factæ. 931.1
Tenebrarum potestas. 892.2
Tentatio cupiditatis trina. 1043.1
Tentatio Sanctorum patrum. 160.2
Tentatio maior qua diabolus Christum tentauit. 16.2
Tentatio ad quid prosit. 114.2
Tentatio Abraham. 56.2
Tentatio sanctus martyribus facta. 1007.1
Tentatio Domini cur à S. Ioanne non scripta. 161.1
Tentatio à Deo non fit. 670.2
Tentatio contra quos nihil possit. 1057.1
Tentatio ad diuinitatem Christi non pertinet. 161.1
Tentationis victoria. 135.1
Tentationis diabolicæ causæ. 130.1
Tentationis via triplex. 935.1
in Tentationem intrare quid. 1118.2
in Tentationem non intrare quid. 1174.1
Tentatione qui non superentur. 131.1
in Tentationem se præcipitare, diabolicum. 1174.2
Tentationes huius vita variæ. 145.2
Tentationes grauiores quomodo depellantur. 1134.1
Tentationes Christi quid significent. 118.1
Tentationum capita. 167.1
Tentationem omnia genera. 114.1
Tentationum capita quæ sint. 125.2
Tentationum Domini discordantia apud Euangelistas. 161.1
Tentationum duplex genus. 1212.2
in Tentationibus quid cogitandum nobis. 163.1
Tentationibus anima præparanda. 332.1
in Tentationibus quid agat diabolus. 116.2.123.2
in Tentationibus quid debeamus respondere. 887.2
Tentamenta diaboli, vbi grassentur. 114.1
Tentat Deum quis. 165.1
Tentare nos Christum quomodo accipiatur. 807.2
Tentare Deum nemo debet. 114.1
Tentari à diabolo quare voluit Christus. 887.2
Tentatoris nomen qui portet. 165.2
post Tentatorem non eundum. 887.2
Tentatoribus quomodo respondendum. 164.2
Terminos in omni re nobis Christus constituit. 912.1
Ternarius numerus veritatis demonstratiuus. 1050.2
Terra viuentium. 669.1.1070.1
Terra promissionis. 664.1
Terra requiei quæ sit. 669.1
Terra loci sancti & sanctionis differens. 976.2
Terra quæ tremuit in passione. 394.1
Terra arenosa semper aret. 213.1
Terræ plangor in Christum. 908.2
Terræ motus. 994.1
Terram manducare quid. 302.1
à Terra quando portetur homo. 712.1
in Terra Christus tribus diebus. 217.1
Terror Christi qualis in iudicio. 177.1
Terror Apostolis triplicem ob causam. 270.1
Terrores inferni lingua narrare nequit. 183.2
Terrenam negotiationem à templo Deus arcet. 624.1
Terreni homines. 297.2
Terrena omnia quibus mutationibus obnoxia. 4.1
Terrena omnia ad duo reducuntur. 79.1
Terrena cogitantes. 712.1
Terrenorum corda passione Christi mutata. 939.1
Terrenorum contemptus quibus extitit. 388.1
Terrenorum cupidi diabolo assimilantur. 1019.1
Terrenarum rerum instabilitas. 7.1
Terrestria homines ad diuinam potétiam attrahunt. 64.2
Terrestrium motuum signum. 625.2
Testamentum vetus an sit dificilius nouo. 395.2
Testamentum vetus à nouo qui alienent. 586.1
Testamenti veteris & noui leges. 1073.2
Test. veteri terminus impositus. 1057.1
Testamenti veteris litera qualis. 608.2
Testamenti sanguis. 986.1
Testamenta duo. 907.1
Testis vnus non sufficiebat apud Iudæos. 983.1
Testes plures contra Christum. ibid.
Testes falsi in Susannam. 790.1
Testes falsi pro munere Deum vendunt. 933.1
Testes quos habere debemus. 783.1
Testium duorum vel trium ore stat omne verbum. 768.2
Testium falsorum euidens vultus. 1008.1
Testium falsorum voces contemnendæ. 983.2
Testimonium quando verum. 768.2
Testimonium duorum hominum quare vexum. 790.1
Testimonia falsa quæ sint. 516.2
Testimonium in quibus non requisitum. 973.1
Testimonia falsa quando locum habeant. 982.2
Thabor mons. 162.2
Thau litera Hebraica signum salutis. 1110.2
Theologia quibus assequitur. 898.1
Theologiæ tabernaculum. 285.2
Theologiæ seu diuinæ philosophiæ vtilitas. 1026.1
Theriaca in serpentes. 1055.2
Thesaurus noster vbi collocandus. 6.1
Thesaurus noster vbi ponendus. 1039.1
Thesaurus vbi, ibi cor hominum. 288.1
Thesaurus templi. 517.1
Thesauri terreni à cælesti differentia. 26.1
Thesauri nomen vnde compositum. 50.1
Thesaurizantes in terra. 288.1
Thesaurizantium in cælo exempla. 7.2
Thesaurorum pericula. ibid.
Thiara sacerdotum Iudæorum. 992.1
Thomæ constantia. 727.1
Throni duodecim Dei qui. 1171.1
Tiberiadis aquis calidis salubris. 613.2
Timentibus Deum nulla est penuria. 457.1
Timor Domini qualis. 807.2
Timor assiduus post fidem requisitus. 1358.2
Timor duplex. 793.1.801.1
Timor. 925.2
Timor triplex. 935.1
Timoris natura. 1159.1
Timorati quando lapsus patiantur permissione diuina. 1172.1
per Tineam in sacra Scriptura quid intelligatur. 4.1
Titulus Christi diuina prouidentia super crucem positus. 1086.1
Titulus crucis Christi. 988.2
in Titulo Christi omnis litera regni eius testatur. 992.1
Tonitru quare in æstate fit. 218.2
per Tonitru concutiuntur homines. 219.1
Tonitru Spiritus sancti. ibid.
Tonitrua qui putauerunt esse vocem. 899.1
Tonat in hiberno apud Orientales. 218.2
Tormenta in Christum. 1085.2
Tormenta qui horrescant. 961.2
Tormenta damnatorum. 170.2
Tormentorum inferni minæ. 1012.2
Tormentorum & pœnarum inferni descriptio. 56.1
Torpor somni vitanda. 978.2
Torrens aquæ vitæ comparatur. 1020.1
Traditionum Ecclesiasticarum authoritas. 1244.1
Traditoris & insidiatoris demonstratio. 973.1

Tradere spiritum quid. 996.2
Tranquillitatem ab Apostolis Christus postulauit. 981.1
Transfiguratio Christi. 177.1
Transfigurato Christo quo pacto videri possit. 266.2
Transgressores sermonum Dei. 816.2
Transmutatio carnis Christi. 1098.1
Transmutationis verbum. 1023.2
Transsubstantiationis assertio. 1241.1
Tres dies in lege. 202.1
Tria quæ securiter ambulant. 178.1
Tribulatio. 329.1
Tribulatio fidelium. 107.1
Tribulationis pondus. 928.1
in Tribulatione refugium. 1057.2
in Tribulationibus mutari debemus. 625.1
Triclinium quid. 324.2
Trinitas lumen vnum, vnimque principium. 299.1
Trinitas tota per Patrem designata. 76.1
Trinitas vnus Deus. 288.2
Trinitas per mysterium commendata. 768.1
Trinitas vnus Deus in substantia. 281.2
Trinitas tota ad quem pertineat. 289.1
Trinitas tota Deus spiritus est. 828.1
Trinitas à seipsa non secernitur. 308.2
Trinitatis distinctio. 298.1.2
Trinitatis mysterium. 69.1.299.1
Trinitatis cultores sumus. 662.1
Trinitatis totius operatio. 680.2
Trinitatis mysterij ostensio. 262.2
Trinitatis mysterium commendatum. 790.1
Tristitia corporalis quæ sit. 29.1
Trinitatis fides salutem æternam affert. 262.1
Trinitatis sacramentum. 36.1
Trinitatis vna operatio. 455.2
Trinitatis contemplatio ab Angelis ministrabitur. 161.1
Trinitatis inseparabilitas. 308.2
Trinitatis vnitas. 768.1
Trinitatem Sabelliani non viderunt. 662.1
in Trinitate quid cogitandum. 300.2
Tristitia duplex. 29.1
Tristitia ex satana. 987.2
Tristitia solius hominis proprium. 1006.2
Tristitia Christi pro quibus. 1057.2
Tristitia secundum Deum. 987.2
Tristitia Apostoli redarguti. 1058.1
Tristitia absorbens tristantem supra vires. 988.1
Tristitiæ tempore quid agendum. 1057.2
Tristitiæ tollendæ modus. ibid.
Tristitiam immoderatam qui laudent. 1034.2
Tristes verè qui sint. 4.2
Tristium consolator Iesus. 723.1
Tristatus quomo sit Christus. 977.1
Triticum quid in scriptura. 90.1
Triumphandi modus. 1029.1
Triumphantis insigne. 466.2
Triumphus Romanorum de hostibus. 923.1
Tuba quid significet. 90.2
Tubæ iudicium in resurrectione. 729.2
Tumulus quibus paretur. 1192.1
Tumulus primi parentis. 938.1
Turba quæ vitanda, vt Christum sequamur. 255.1
Turpitudo quibus tegatur. 916.1
Turpitudinem qui ostendat. 984.2
in Turri consistentium duo bona. 421.1
Tyrannis satanæ quanta. 163.2
Tyrannis diabolica quorundam diuitum. 388.1
Tyrannidis qui sint. 869.2
Tyrannus quis. 923.1
Tyranni descriptio. 884.1
Tyrannorum persecutio. 111.2
Tyrannorum vani conatus in martyres. 858.1
Tyrannorum reprehentio. 310.1
Tyrus ciuitas Gentilium. 224.2
Tyrrhenum mare. 1020.1

V

Væ interiectio insultantis. 962.2
in Valentinum. 1021.1
Valeriani Imperatoris abiecta conditio. 325.1
Vana gloria ex bono oritur. 80.1
Vanum quid intelligatur. 90.2
Vanitas. 331.2
Vaniloquium quid. 313.2
Varietas testium damnosa. 983.2
Vasa in quibus coquuntur carnes an deuitanda sint ieiunij tempore. 39.2
Vaticinium Christi venturi. 936.2
Vbiquetarij Hæretici. 1390.2
Vehemens in humilitate Christus. 804.2
Vela templi duo. 965.2
Velle Christi duplex. 1174.1
Venatorum quorundam reprehensio. 18.2
Vendi quæ honestè possint. 643.1
Vendentes diuina reprehensi. 477.2
Vendentes in Ecclesia qui sint. 625.1
Venditio Christi 30. argenteis. 943.1
Venditionis Ioseph diuersitas. 943.2
Venia quorum impetranda. 935.1
Venia quando largienda. 499.1
Venia vnde sit. 489.1
Veniam quis impetrare nequit. 1034.1
Venter interior. 825.1
Venter quomodo vacuandus. 447.2
ob Venerem mala innumera committuntur. 125.1
Ventrem qui colant. 1026.1
Ventrem implere qui optent. 435.1
Ventus Auster quid designet. 204.1
Venti quod mare magis agitent. 1020.1
Venturarum prædictio. 429.2
ad Venerem quæ proclliuiora. 1020.1
Verax an sit amplius quàm veritas. 299.1
Veris tempore quo pacto arbores reuiuiscant. 177.2
Verismense passus est Christus. 855.2
Verbera quibus fustigabantur rei. 1084.1
Verbera quibus adhibebantur. 937.2
Verbum Dei quid sit. 70.1
Verbum Dei corpore tantum percipientes. 794.1
Verbum Dei qui rescindant. 518.1
Verbum infructuosum. 309.1
Verbum Dei quomodo simi deboat. 194.1
Verbum Dei cui solùm detur. 411.2
Verbum Dei diuersas habet formas. 263.1.267.1
Verbum vbi erat in initio. 801.1
Verbum Dei audiendum. 716.1
Verbum Dei secunda doctrina. 290.1
Verbum supernaturale. 1075.1
Verbi Christi fiducia. 794.1
Verbi intellectio similitudine. 301.1
Verbi Dei sana interpretatio. 312.2
Verbi fidei virtus. 179.1
Verbi Dei fames. 454.1
Verbi simplex voluntas quæ sit. 268.2
Verbi comprehensio. 784.1
Verbi natura infringibilis. 671.2
Verba Dei suscipientium differentia. 811.1

in Verbo nulla figura humana. 300.2
in Verbo Dei alimonia æternitatis. 127.2
in Verbo baptismo. 130.2
à Verbo Dei qui declinent. 816.2
Verba consecrationis. 945.2
Verba Dei qui libenter suscipiant. 871.2
Verba Christi in cruce quo sensu capienda. 994.2
Verba Dei qui audiant. 811.2
Verba ad inuicem conferuntur. 113.2
Verbis Christi defraudari nequimus. 1023.1
Veritas plusquam verax. 289.1
Veritas quomodo vincit. 1214.2
Veritas quid iubeat. 811.1.812.2
Veritas quibus quæratur. 782.2
Veritas fortis est. 882.2
Veritas quantum valida. 693.2
Veritas semper esse habet. 812.1
Veritatis terminus sequendus. 811.1
Veritatis exercitationes. 668.2
Veritatis altitudo. 117.1
Veritatis mysterium à Centurione cognitum. 65.2
Veritatis imago perspicua. 671.2
Veritatis natura quæ sit. 687.1
Veritatis latitudo. 657.1
Veritatis insinuandæ occasio. 654.1
Veritatis dogma. 912.1
Veritatis proditores. 981.1
Veritatis scientia. 905.1
Veritatis notio in Trinitate. 300.1
in Veritatem pugnantes. 1012.2
in Veritatem detractantes. 210.1
in Veritate qui non credant. 288.2
pro Veritate mori gloria Dei. 899.1
ex Veritate vmbram trahere inimicorum est. 1120.1
Veritate quando perfruemur. 777.1
pro veritate anima seruanda. 899.1
Verum dicentes nolentes. 931.1
Vermes puerorum quomodo expellantur. 8.2
Vespera huius mundi. 183.2
à Vespera initium diei apud quos. 943.1
Vespere carens dies. 931.1
Vestimenta qui scindant. 935.2
Vestimenta Christi in transfiguratione quid designent. 279.2
Vestimentorum Christi differentia. 992.1
Vestimenti Fimbria Apostoli. 67.1
Vestimenta Christi quare diuisa. 1085.2
Vestimentorum diuisio in vilibus. 962.1
Vestis passionis quadripartita. 1166.1
Vestes quibus Christus induebatur. 912.1
Vestium pretiosarum subtilitas, an peccatum. 401.1
Via cæli quæ. 16.1.388.1
Via vitæ quomodo fit facilis. 147.1
Via cæli angustiæ. 804.1
Victimæ Paschali præparatæ. 1005.1
Victoria quando facili negotio obtinetur. 1034.2
Victoria non vbique quærenda. 1028.2
Victoria ab inimicis. 664.1
Victoria insignis Angelorum. 1026.2
Victoria Christi cum diabolo. 16.1
Victoria tentationis. 135.1
Victoria in diabolum. 876.1
Victoriæ modus optimus. 1029.1
Victores diaboli quando sumus. 16.1
Videntia sine oculis. 213.1
Vidua pauper præ diuitibus iustificata. 773.1
Viduæ nominis etymologia. 716.2
Viduæ pauperes sustentandæ. 913.1
Vigilia quarta noctis Domini aduentus. 111.1
Villa vnde nomen accepit. 56.1
Vilissimum in omnibus qui quærant. 1016.1
Vigiliæ quatuor noctis. 107.2
Vigiliis peccata purgantur. 1248.2
Vigilantia post somnum dulcior. 10.2
Vigilare præcepit Deus. 978.2
Vincere vbique non necesse est. 1029.1
Vinci præstantius quàm vincere. ibid.
Vinculum peccatorum quàm periculosum. 907.2
Vindicta martyrum plena. 93.1
Vindicta martyrum quomodo intelligatur. 78.1
Vindicta martyrum in cœlo quo sensu percipiatur. 97.1
Vindicta causa perditionis. 929.1
Vinea quid significet. 409.2
Vinea Domini. 408.1
Vinum quando repertum. 9.1
Vinum tempore quadragesimæ olim relictum. 34.2
Vinum quare post resurrectionem bibit Christus. 1021.1
Vinum quid sit. 964.2
Vinum spirituale. 996.1
Vinum Dominici calicis. 1042.1
Vinum sanguinem operatur. 934.1
Vini alacritas. 623.2
Vini virtus. 1056.2
Vinolentia quando magis hominem irrepat. 947.2
Virga Iesse. 213.2
Virginitas quæ sit. 618.1
Virginitas vsque ad nuptias seruanda. 1441.2
Virginitatis votum. 1278.1
Virginitatis propositum. 1287.1
Virginitatis castimonia. 337.1
Virginis partus qua in causa latebat. 657.2
de Virgine nasci nouum. 664.1
Virgines quare fatuæ appellatæ. 774.2
Virginum olim quanta numerositas. 913.1
Vir capui mulieris. 568.1
Vir duplex animo. 1102.1.1128.2
Vir qui dici debet. 566.2
Viri sancti prophetia. 123.2
Virum fortem mali aliquid pati non est possibile. 1013.2
Viri insignes ante Christum. 119.2
Viri præstantes nimis familiares honore debito orbantur. 478.1
Virorum natura docilior quàm fœminarum. 571.1
Virilis ætatis descriptio. 1020.1
Viriles ab imbecillitate alieni. 612.1
Virtus terminum vnum habet. 457.1
Virtus sublimis philosophiæ. 1024.2
Virtus operum maior quàm verborum. 856.1
Virtus quæ maior sit. ibid.
Virtus Christi quomodo fatigabatur. 569.1
Virtus vinificatiua. 1169.2
Virtus propter se non propter alios admiranda. 25.2
Virtus cuiusmodi sit. 695.1
Virtutis opera sine tentationibus non sunt. 140.2
Virtutis vitæ laus. 384.1
Virtutis semen. 987.1
Virtutis culmen. 105.2
Virtutis insigne. 154.2
Virtutis solius cura Apostolorum. 519.1
Virtutis exercendæ plures occasiones. 211.2
Virtutis affectus. 805.2
Virtutis facilitas. 272.2
Virtuti gloria propinqua. 79.1
de Virtute contentio inter bellatores. 319.2
Virtutes tres animæ conspirantes. 500.2
Virtutes quæ nullam leuitatem habent. 612.1

Virtutes naturales Gentilium. 54.2
Virtutes quæ maioris pretij. 1013.2
Virtutes Angelicæ. 168.1
Virtutes quatuor. 258.2
Virtutes quæ discretione mutandæ. 1199.2
Virtutum omnium radix. 668.2
Virtutum trium consummatio. 452.1
Virtutum variarum vnguentum. 1098.1
Virtutum cum vitiis pugna. 150.1
Virtutum remuneratio. 1171.1
Virtutum cælestium clamor in morte Christi. 938.2
Virtutum tarditas in quibus. 102.1
Virtutum contrarietas. 973.1
Virtutum sanctarum meditatio. 140.1
Virtutum doctrina. 907.2
Virtutibus morientibus viuunt vitia. 155.1
Virtutibus fugatis anima eget. 459.2
Virtutibus gloria quando cohabitatur. 85.1
Vita prodiga quæ sit. 432.1
Vita tribulationibus mutanda. 625.1
Vita recta quomodo scandalizetur. 692.1
Vita animæ. 66.1
Vita æterna quid sit. 170.2
Vita morti similis. 763.1
Vita hominum quibus seruetur. 166.1
Vita quando nihil prodest. 882.1
Vita hæc pelagus. 1020.1
Vita irreprehensibilis hominum. 413.1
Vita nostra in medio præliorum est. 140.2
Vita æterna donum & meritum simul. 352.1
Vita bona odor bonus. 1095.1
Vita vera quæ sit. 763.1
Vita præsens quibus dulcis. 879.1.882.2
Vita cursus quomodo appelletur. 443.1
Vita iucundissima Sanctorum. 669.1
Vita quomodo comparetur. 753.2
Vita Christianorum respondere debet eorum professioni. 1351.1
Vita perpetua non timet ruinam. 170.2
Vitæ laboriosæ institutio. 246.1
Vitæ puritatis intelligentia. 804.2
Vita iustorum. 379.2
Vita quibus perturbetur. 1026.1
Vita nostra scelerum plena. 823.1
Vita animæ quæ sit. 753.2
Vita melior quæ optanda. 1025.1
Vita quorum miserabilior. 1026.1
Vita hominis quibus regatur. 1241.2
Vitæ præsentis cupiditas. 883.1
Vitæ humanæ fragilitas. 69.1
Vitæ cursus quomodo appelletur. 436.2
Vitæ præsentis designatio. 894.1
Vitæ tempus quid censendum sit. 34.2
Vitæ extremitas communis. 996.1
Vitæ arctioris qui continentiam apprehendant. 962.1
Vitæ præsentis vilitas respectu futuræ. 887.2
Vitæ directio. 804.1
Vitæ alimonia præcipua. 1056.2
Vitæ initium vnde. 311.2
Vitæ tempus primum. 409.2
Vitæ tranquilitas in oratione petenda. 1174.2
Vitæ delectatio perdenda est. 894.1
Vitæ conuenientia. 105.2
Vitæ rectè quæ adhæreant. 961.2
Vitæ præsentis fragilitas. 388.2
Vitæ æternæ merces. 1192.1
in Vitam meliorem repentina mutatio. 912.2
ad Vitam actiuam quæ pertineant. 1099.1
Vitam quare Deus præstitit. 557.2
ad Vitam meliorem migratio. 813.1
Vitalis virtus quos cibos potius digerat. 9.1
Vitis vini meri. 996.2
Vitium quod difficile euacuatur. 671.2
Vitium quando magis serpit. 1057.2
Vitij duæ species. 457.1
Vitio qui exemptus sit. 1074.2
à Vitio nullus immunis. 180.1
Vitia nutrientia. 260.1
Vitia omnia spiritualiter fiunt. 517.1
Vitia septem. 202.2
Vitiorum deformitatem qui manifestent. 984.2
Vitiis seruientes Iudæi. 1058.2
in Vitiis maximus labor. 272.2
Vitiosi hominis deformitas. 83.2
Vituperans qualis sit. 1037.1
Vituperatio in somnolentos. 936.1
in Vituperatione signo crucis vtendum. 1036.2
Vituperati ad iram concitari non debemus. 1035.1
Vitulus magna victima sacerdotum. 781.2
Viuit quis. 810.2
Viuere sine attactu nemo potest. 279.2
Viuere qui expectant. 825.1
Viuere rectè quid. 93.2.387.1
Viuere male quid. 768.1
Viuere benè debemus ne malè moriamur. 387.1
Viuere cuius sit. 825.1
Viuere improbè qui dicatur. 788.1
Viuendi præcepta Christi. 912.1
Viuendi ritus Christi. ibid.
Viuendi lex & disciplina. 669.1
Viuendum quomodo præcipit Deus. 1104.1
Viuentes iuxta mandatum Dei, de mundo exeunt. 131.1
Viuentes debent esse oues Christi. 183.2
Viuentibus malè bona quid prosint. 88.2
Viuentium locus securus. 1069.1
Viuificatio quæ dicatur. 462.1
Viuificationis peccatorum difficultas. 725.1
Viuorum præmium in iudicio. 783.1
Vlciscendi animus deponendus. 1012.2
Vltio Christi contra Iudæos. 308.1
Vltio malorum duplex. 1071.2
Vlysses Sirenarum cantus auertit. 1332.2
Vmbræ omnia terrena comparata. 388.1
Vna in diuinis est vita. 1417.2
Vnctio Capitis in festis mos Palestinorum. 3.1
Vnctio olei quibus prosit. 592.2
Vngendi mos veterum. 25.1
Vnguentum Magdalenæ ex quibus confectum. 1041.1
Vnguentum operum bonorum. 1001.1
Vnguentum post baptismum. 1131.1
Vnguentum ex quo conficitur. 1055.1
Vnguenta quibus seruentur. 927.1
Vnitas dierum apud Deum. 984.2
Vniuersitas quibus significetur. 1162.1
Vniuersitas quo numero comprehendatur. 467.1
Vocatio Dei quid suadeat. 1016.1
Vocationes ex Israel duæ. 336.1.910.1
Vocis diuinæ desiderabile nuntium. 180.1
Volans non prouocatus an per ostentationem faciat. 117.1
Volatus auium in forma crucis. 1110.2
Voluntas Dei vbique quærenda. 1024.2
Voluntas ad magnum bonum sufficit. 805.2
Voluntas facile mutatur. 1239.1
Voluntas diuina humanæ præponenda. 887.2
Voluntas Dei in orationibus petenda. 1057.2
Voluntas Dei salus hominum. 585.2

Voluntas Dei quæ sit. 680.1
Voluntas hominis sine auxilio Dei non sufficit. 1022.2
Voluntas bona pauperum eleemosyna. 34.1
Voluntati bonæ desiderium malum adhæret. 90.1
Voluntatem Dei plenam qui faciat. 534.1
Voluntatem Dei qui faciat. 678.1
Voluntatem Dei facere quid. 661.2
Voluntatem vel coronat vel punit Deus. 103.2
in Voluntatem propriam damnati. 957.1
Voluntati humanæ voluntas diuina præponitur. 928.1
à Voluntate mala dependent, sicut & bona. 186.2
Voluntaria quæ sint. 216.2
Voluptas interrupta desiderabilior. 10.1
Voluptas terrenarum rerum. 1025.2
Voluptas ante peccatum. 670.1
Voluptas seculi transitoria. 890.1
Voluptas in qua corporis parte. 670.2
Voluptas sceleris. 383.1
Voluptatis amatores. 119.2
Voluptatis instabilitas. 457.1
Voluptatis sordidæ amputatio. 672.2
Voluptatis origo. 444.1
Voluptatis gaudium. 825.2
Voluptati corporis qui seruiant. 1026.1
Voluptati dediti hæretici. 817.2
Voluptate vera qui fruatur. 1026.1
in Voluptate qui viuant. ibid.
Voluptates qui contemnunt, mundo mortui sunt. 670.2
Voluptates diuitiarum. 1025.2
Voluptatum illecebræ. 152.1
Voluptatibus non inhærendum. 279.1
Vomitus nocens. 979.2
Vomitus ebrietatem sequitur. ibid.
Votum cælibatus transgredi damnabile est. 135.1
Vox morituris debilitatur. 965.1
Vox calumniatoris. 983.1
Vrbis decem ciues ditiores pauperibus subuenire debent. 913.1
Vsione qui vitam finierunt. 56.1
Vsura olim lege vetita. 188.2
Vsura quantum destabilis. 194.2
Vsura quantis doloribus obnoxia. 1025.2
Vsuræ fugiendæ. 138.2
Vsurarum quantus labor & difficultas. 273.1
pro Vsuris quid accipiebant Iudæi. 188.2
Vsurarius plus maledictus supra mercatores. 194.2
Vsurariorum punitio. 1019.2
Vsurpatio cultus diuini. 117.2
Vsus bonorum qualis. 195.1
Vsus rerum qui laudabilior. 940.1
Vt, dictio significatiua. 709.2
Vtentis libido, non rerum vsus culpatur. 940.1
Vtilitatis opera Christi plena. 164.1
Vtilitati hominum conuenientia. 942.2
Vulgus qua re offendatur. 381.2
Vxor quo pacto regenda. 624.2
Vxoris stuprum quanta pœna dignum. 67.2
Vxorem patris qui habuit. 987.2
in Vxore propria homo potest fornicari. 516.2
Vxores impudentissimas qui eligant. 1016.1

Z

Zachariæ prophetia de Christo. 632.2
Zachariæ sacerdotium. 781.2
Zachariæ cognitio de Christo. 888.2
Zebedæus quando mortuus. 329.2
Zelus in delinquentibus corrigendis. 648.2
Zacharias sacerdos, non pontifex. 1012.2
Zelus quid. 624.1.630.2
Zelus diuitum. 319.2
Zelus Ecclesiæ. 236.1
Zeli tumor. 449.1
Zeli Dei vis. 794.2
Ziz ania quid in Scriptura. 90.1
sub Zorobabel templum Salomonis reædificatum. 626.1

FINIS.

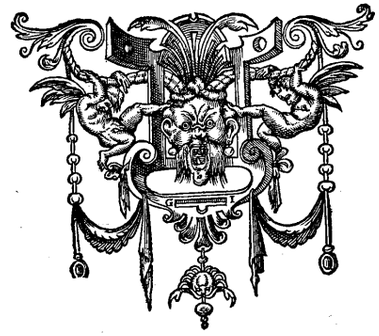

UNIVERSITARI...